

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - XIX. DÖNEM
(1991 - 1995)

I. CİLT

Doç. Dr. Burhanettin DURAN

TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI No.: 150

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - XIX. DÖNEM
(1991 - 1995)

I. CİLT

YASAMA

Doç. Dr. Burhanettin DURAN

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 21 - 9 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 22 - 6 (1. Cilt)

ÖNSÖZ

Parlamentolar, ülkelerin siyasi tarihlerinin oluştuğu demokratik merkezî kurumlardır. Şüphesiz her ülkenin siyasi tarihi ve parlamento geçmişi aynı zamanda, ülkelerin demokratikleşme süreçlerinin panoramik görünümleridir. Bu bakımdan, Türk parlamento tarihi, yaşanan tecrübelerle ayrı bir önem taşır.

1876’da Kanun-ı Esasi’nin kabulünden sonra (1877) kurulan iki meclisli (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyân) Meclis-i Umumi, ilk anayasalı ve demokratik nitelikli parlamento hayatına geçiş denememizdir. Elbette bu olay, Türk parlamento tarihinin de başlangıcını teşkil eder. Türkiye, bu anayasanın kabulü ve kurulan meclisle parlamenter sistemle tanışmış ve ilk kez millet, siyasal iktidara ortak olmaya çalışmıştır.

Ancak bu ilk parlamento, modern siyasi rejimlerde karşılığını bulan tam bir yasama organı görevini yerine getirmemiştir. Yine de sürekli açılıp kapanmalar dolayısıyla kesintiye uğramasına rağmen, bir ‘parlamento geleneği’ oluşmasına az da olsa katkıda bulunmuştur.

Ülkemizde parlamento geleneği, bütün kurum ve kurallarıyla ancak, Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla oluşmaya başlamıştır.

İstanbul’dan Meclis-i Mebusan üyelerinin de içinde bulunduğu, Ankara’da 23 Nisan 1920’de kurulan Büyük Millet Meclisi ile Türk parlamento tarihi, önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Kurtuluş Savaşı’nda oluşturulan ve Millî Mücadele’yi fiilen yöneterek ülkeye bağımsızlığını kazandıran bu parlamento, dünyadaki tek “Gazi Meclis” olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından yaşanan siyasi gelişmeler ise parlamenter rejimimizi olgunlaştırmış, zengin ve çok değişik cepheleri olan parlamento hayatı, cumhuriyetimize ve demokrasimize yön vermeye devam etmiştir.

Meclisimiz, kurulduğu günden bugüne, üzerine düşen tarihî sorumluluğu yerine getirmenin gayreti içerisinde olmuş ve Meclisimizin önderliğinde ülkemiz ve demokrasimiz, geride bıraktığımız yıllarda büyük mesafeler almış ve önemli kazanımlar elde etmiştir.

Çok partili siyasi hayat, işleyen bir demokratik sistem, Meclis’te tecessüm eden millî irade bizim en büyük kazanımlarımızdır. Bunları korumak ve geliştirmek hepimizin ortak sorumluluğudur.

19. asır sonundaki parlamenter hayat denememiz ve dolayısıyla demokratikleşme sürecimiz nasıl kesintilere uğradıysa, 20. asırda da çeşitli şekillerde kesilmiştir. Parlamento tarihimiz, bütün bu kesintileri ve sorunları bünyesinde taşımaktadır. Parlamentomuz ve demokrasimiz, kesintilerle ve sorunlarla bugüne gelmiştir. Bu süreç önemli kayıplara sebep olmuş, ancak ibre demokrasiden hiç şaşmamış ve sekteye uğramalara rağmen demokrasi hep galip gelmiştir.

135 yıllık parlamento ve aynı zamanda demokrasi tecrübemiz, zengin bir siyasi tarih birikimini içermektedir. Bu zenginliğin günümüze kazandırılması kadar, gelecek kuşaklara aktarılması da çok önemlidir. Bu anlayışla başlatılan parlamento tarihi yazım çalışmaları, TBMM'nin 18. döneminden bugüne kadar devam etmiş ve Meclisimiz "Türk Parlamento Tarihi" isimli eseri hazırlayarak demokrasi tarihimizin zenginliklerini gün ışığına çıkarmıştır.

Bu çalışmayı başlatan ve sürdüren önceki Meclis Başkanlarımızı şükranla anıyorum. Çalışmalarda yer alan bilim insanlarımıza, katkıda bulunan Meclis çalışanlarımıza teşekkür ediyorum. Yakın siyasi tarihimizi, parlamento geçmişimizi ve dolayısıyla millî siyaset hafızamızın önemli bir kısmını oluşturan bu eserin yararlı olmasını diliyorum.

Cemil ÇİÇEK
TBMM Başkanı

TEŞEKKÜR VE AÇIKLAMA

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Saygıdeğer Başkanları Sn. Bülent Arınç, Sn. Köksal Toptan, Sn. Mehmet Ali Şahin ve Sn. Cemil Çiçek'e;

Başkanvekilleri ve Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanları Sn. Nevzat Pakdil ve Sn. Prof. Dr. Mehmet Sağlam'a;

Genel Sekreterler Sn. Rauf Bozkurt, Sn. Ali Osman Koca, Sn. Sadettin Kalkan ve Sn. Dr. İrfan Neziroğlu'na;

Yasama Genel Sekreter Yardımcıları Sn. H. Hasan Sönmez ve Sn. İbrahim Araç ile Bilgi ve Bilişim Hizmetleri Genel Sekreter Yardımcısı Sn. Ercan Durdular'a;

Personel ve Özlük İşleri, Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme, Basın ve Halkla İlişkiler, Kültür Sanat ve Yayın Kurulu ve Basımevi görevlilerine, Sn. Sabit Demirtunç ve Sn. Cemil Tatal'a;

Yoğun mesailerıyla yazım sürecinde görev ve sorumluluk üstlenen Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'nun üyeleri değerli meslektaşlarım:

Prof. Dr. Mustafa Çufalı, Prof. Dr. Zühtü Arslan, Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Prof. Dr. Erdal Onar, Prof. Dr. Menderes Çınar, Prof. Dr. H. Emre Bağce, Prof. Dr. Esat Arslan, Prof. Dr. Yusuf Sarıay, Prof. Dr. Recep Boztemur, Prof. Dr. Burhanettin Duran, Doç. Dr. Celalettin Yavuz, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan, Doç. Dr. Ahmet Yıldız'a ayrı ayrı teşekkürlerimi ve iyi dileklerimi sunarım.

Yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı “birinci cilt: yasama”; “ikinci cilt: denetim” ve “üçüncü cilt: biyografi” olmak üzere üç ana başlık altında gerçekleştirilmiştir. Bazı dönemlerde yasama ve denetim ciltleri birden fazladır; fakat pek çok dönem üç ciltte tamamlanmıştır ve her cildin sonuna dizin eklenmiştir.

Türk Parlamento Tarihi adlı bu büyük projenin bütün aşamaları, uzun süren, yoğun emek ve zorlu çabanın ürünüdür; yazarlar ve yetkililer bu süreçte katkılarını birleştirmiş ve eşgüdüm içinde bir ortaklıkla yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı tamamlanmıştır.

Kullanıcılar için yararlı olması dileğiyle.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu

Koordinatörü ve Editörü

Prof. Dr. Hikmet Özdemir

SUNUŞ

19. Yasama Dönemi (1991-1995) Parlamento Tarihi üç ciltten oluşmaktadır. Bu çalışmanın elinizdeki ilk cildinde 19. Dönemin siyasi panoramasına geniş yer ayrılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, Meclis Başkanının ve Başkanlık Divanının seçimi, Komisyonlar ve Milletvekilleri ile ilgili işler incelenmiştir. Ayrıca, bu ciltte 19. dönemde görev alan hükümetler, bu hükümetlerin programlarının okunması ve programlar üzerindeki görüşmeler ele alınmıştır. Bu dönemde çıkarılan kanunlar, Anayasa değişiklikleri ve kanun hükmünde kararname bu cildin ana konusunu oluşturmıştır.

İkinci ciltte 19. Dönemde (1991-1995) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin denetleme faaliyetlerine ve bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarının görüşülerek kabul edilmesine yer verilmiştir. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı ile ilgili işlemler, olağanüstü hal uygulamasının ve Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılması hakkındaki TBMM kararları, Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna üye seçimi, Milletlerarası andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunması, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının görüşülerek onaylanması, Gündem dışı konuşmalar, usul hakkında konuşmalar ve yapılan olağanüstü toplantılar incelenmiştir.

Üçüncü ciltte ise 19. Dönemde görev alan milletvekillerinin biyografilerine yer verilmiştir. Ayrıca, milletvekillerinin 19. dönemde yürüttükleri komisyon görevleri de biyografilerinde belirtilmiştir.

19. Dönem Parlamento Tarihini yazmak yoğun emek bir çalışmanın sonunda mümkün oldu. Bu çalışmanın oluşmasında bir çok kişinin katkıları mevcuttur. Katkıları için Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu Koordinatörü Prof. Dr. Hikmet Özdemir'e, her türlü çalışma olanağını sağladıkları için TBMM Başkanlarımız Bülent Arınç, Köksal Toptan, Mehmet Ali Şahin ve Cemil Çiçek'e, TBMM Genel Sekreteri Rauf Bozkurt'a, TBMM Genel Sekreter Yardımcısı H. Hasan Sönmez'e teşekkür ederim. Ayrıca, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubundaki akademisyen arkadaşlarıma, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu personeline, tutanaklar ile literatürün taranması ve metinlerin bilgisayar ortamına aktarılmasında yardımcı olan Ali Balcı, Fikret Çelik, Nebi Miş ve Murat Yeşiltaş'a, kitabın yazım rehberine uygun hale getirilmesinde Yıldırım Turan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu yorucu çalışmanın elbette kusursuz olduğu iddiasında değilim. Her türlü eksiklik ve hatanın sorumluluğu bana aittir.

Doç. Dr. Burhanettin Duran

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
TEŞEKKÜR VE AÇIKLAMA	v
SUNUŞ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xxiii
1. GİRİŞ: 19. DÖNEM YASAMA FAALİYETLERİNE İLİŞKİN	
GENEL BİR DEĞERLENDİRME	i
2. 19. DÖNEM SİYASİ PANORAMASI	6
2.1. Dönemin Başlaması: 20 Ekim 1991 Genel Seçimleri	6
2.2. Yeni Hükümetin Kurulması ve 19. Dönem Hükümetleri	9
2.3. Cumhurbaşkanı-Hükümet Çekişmesi	13
2.4. Turgut Özal'ın Ölümü ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi	18
2.5. Demokratikleşme Konusu ve Anayasa Değişikliği	20
2.6. İSKİ ve İLKSAN Skandalları	25
2.7. Özel Radyo ve Televizyonlar	26
2.8. Sivas ve Gazi Olayları	28
2.9. 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri	30
2.10. Özelleştirme ve Özerkleştirme Sarkacında Ekonomi Politikası	33
2.11. Ekonomik Kriz ve 5 Nisan Kararları	34
2.12. Türkiye'nin Gümrük Birliğine Girmesi	37
2.13. Siyasal Partilerdeki Gelişmeler	39
2.14. Refah Partisinin Yükselişi	46
2.15. DEP Milletvekillerinin Dokunulmazlıklarının Kaldırılması	47
2.16. Terör Sorunu	50
2.17. Kürt Sorunu	56
2.18. Dış Politikadaki Gelişmeler	59
2.19. 24 Aralık 1995 Erken Genel Seçimlerine Giderken Siyasal	
Hayat	64
3. 19. YASAMA DÖNEMİNDE TBMM	68
3.1. Meclisin Açılması ve Yemin Töreni	68
3.2. Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı Seçimi	73
3.2.1. Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı Seçimi (1. Devre)	74
3.2.2. Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı Seçimi (2. Devre)	76
3.2.3. Meclis Başkanı Seçimi (İsmet Sezgin)	77
3.3. Meclis Komisyonlarının Oluşturulması	78
3.3.1. Meclis Komisyonlarının Oluşturulması (1. Devre)	78
3.3.2. Meclis Komisyonlarının Oluşturulması (2. Devre)	80
3.4. TBMM Uluslararası Gruplar	81
3.4.1. Kuzey Atlantik Asamblesi Türk Grubu Üyeleri	81
3.4.2. Parlamentolararası Birlik Türk Grubu Üyeleri	82
3.4.3. AGİK Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Üyeleri:	82
3.4.4. Avrupa Konseyi Parlamenter Konseyi Türk Grubu Üyeleri	82

3.4.5. Türkiye-AT Karma Parlamento Komisyonu Türk Kanadı Üyeleri	83
3.4.6. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Türk Grubu	84
3.5. Dostluk Grupları	84
3.6. TBMM Parti Grupları	85
3.7. Milletvekilleri ile İlgili İşler	85
3.7.1. Andçemeler	86
3.7.2. Disiplin Cezaları	86
3.7.3. Ölümlemler	89
3.7.4. Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması ile İlgili İşlemler	90
3.7.4.1. 586 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Milletvekilleri Hakkındaki Görüşmeler	91
3.7.4.1.1. Şırnak Milletvekili Orhan Doğan Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	95
3.7.4.1.2. Muş Milletvekili Sırrı Sakık Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	99
3.7.4.1.3. Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	103
3.7.4.1.4. Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	109
3.7.4.1.5. Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	114
3.7.4.1.6. Mardin Milletvekili Ahmet Türk Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	116
3.7.4.2. 589 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Milletvekilleri Hakkındaki Görüşmeler	118
3.7.4.2.1. Şırnak Milletvekili Orhan Doğan Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	126
3.7.4.2.2. Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	128
3.7.4.2.3. Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	130
3.7.4.2.4. Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	131
3.7.4.2.5. Mardin Milletvekili Ahmet Türk Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	132
3.7.4.2.6. Muş Milletvekili Sırrı Sakık Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	135
3.7.4.3. 550 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	137

3.7.4.4. 551 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Mardin Milletvekili Ahmet Türk ile Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Raporun Görüşülmesi	139
3.7.4.5. 549 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak Hakkındaki Raporun Görüşülmesi.....	143
3.7.4.6. 587 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Şırnak Milletvekili Orhan Doğan Hakkındaki Raporun Görüşülmesi.....	145
3.7.4.7. 552 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Mardin Milletvekili Ahmet Türk Hakkındaki Raporun Görüşülmesi.....	147
3.7.4.8. 588 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Şırnak Milletvekili Selim Sadak Hakkındaki Raporun Görüşülmesi.....	148
3.7.4.9. 616 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı Hakkındaki Raporun Görüşülmesi.....	151
4. 19. DÖNEMDE GÖREV YAPAN HÜKÜMETLER.....	156
4.1. 49. Hükümetin Kurulması (20.11.1991-25.06.1993)	156
4.1.1. Hükümet Programının Okunması	158
4.1.2. Görüşmeler	164
4.2. 50. Hükümetin Kurulması (25.06. 1993-05.10.1995).....	184
4.2.1. Hükümet Programının Okunması.....	187
4.2.2. Görüşmeler	193
4.3. 51. Azınlık Hükümetinin Kurulması (05.10.1995-30.10.1995).....	222
4.3.1. Hükümet Programının Okunması.....	223
4.3.2. Görüşmeler	226
4.4. 52. Hükümetin Kurulması (30.10.1995-06.03.1996)	237
4.4.1. Hükümet Programının Okunması.....	238
4.4.2. Program Görüşmeleri.....	239
5. 19. DÖNEMDE ÇIKARILAN KANUNLAR	245
5.1. Birinci Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar	246
5.1.1. Adalet Alanındaki Düzenlemeler	246
5.1.1.1. 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3825).....	246
5.1.2. İçişleri Alanındaki Düzenlemeler.....	254

5.1.2.1. 22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun (3789)	254
5.1.2.2. 16.10.1981 Tarih ve 2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (3821)	255
5.1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanındaki Düzenlemeler	267
5.1.3.1. 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3774)	267
5.1.3.2. Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Ek Ders Saat Ücretlerine Dair Kanun (3803)	270
5.1.3.3. 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci Maddesinin (g) Bendi ile Bu Maddenin İkinci Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılmasına ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun (3808)	272
5.1.3.4. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3828)	273
5.1.3.5. Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun (3817)	275
5.1.4. Ekonomi ve Maliye Alanında Düzenlemeler.....	277
5.1.4.1. Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun (3787)	277
5.1.4.2. Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına, Bankalar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve 35 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun (3794)	298
5.1.4.3. T. Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3807)	302
5.1.4.4. Kamu Kurumu ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun (3836)	303
5.1.5. Milli Eğitim, Kültür ve Bilim Alanında Düzenlemeler.....	310
5.1.5.1. Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3837)	310
5.1.6. Güvenlik Alanındaki Düzenlemeler	317
5.1.6.1. Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3802)	317

5.1.6.2. Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3832)	320
5.1.7. Bayındırlık, Sanayi ve Ticaret Alanındaki Düzenlemeler	323
5.1.7.1. Kıyı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3830)	323
5.1.8. Sağlık Alanındaki Düzenlemeler	326
5.1.8.1. Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun (3816)	326
5.1.9. Çevre, Tarım ve Orman Alanlarındaki Düzenlemeler	334
5.1.9.1. Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun (3782)	334
5.1.9.2. Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 7.8.1991 Tarihli ve 442 Sayılı Kanun Hükmünde Karamamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (3800)	335
5.1.10. Çeşitli Kanunlar	341
5.1.10.1. İstanbul Kentinde Yapılacak Olimpiyat Oyunları Kanunu (3796)	341
5.1.10.2. Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (3813)	344
5.1.10.3. Ahıska Mesket Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun (3835)	349
5.1.10.4. Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun (3838)	352
5.2. İkinci Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar	359
5.2.1. Anayasa Değişikliği	359
5.2.1.1. 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133. Maddesinin Değiştirilmesi ile İlgili Kanun (3913)	359
5.2.2. Adaletle İlgili Düzenlemeler	369
5.2.2.1. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3842)	369
5.2.2.2. Terörle Mücadele Kanununun Geçici 9 uncu Maddesine Göre Yapılan Tasarruflar Hakkında Kanun (3852)	385
5.2.2.3. Terörle Mücadele Kanununun 20 ve 22 nci Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3871)	387
5.2.3. İçişleri Alanında Yapılan Düzenlemeler	389
5.2.3.1. 1993 Yılı Haziran ve Kasım Aylarında Yapılacak Belediye Başkanlıkları ile Belediye Meclisi Üyelikleri Seçimlerinin Ertelenmesine ve 1580 Sayılı Belediye Kanununun 93 üncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun (3866)	389

5.2.3.2. 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Ek Geçici 2 Madde Eklenmesine Dair Kanun (3912)	393
5.2.3.3. Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3914)	396
5.2.4. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanında Düzenlemeler	402
5.2.4.1. 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (3855).....	402
5.2.4.2. 1367 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun 16 ncı Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun (3863).....	409
5.2.4.3. Sosyal Sigortalar Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3869)	412
5.2.4.4. Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3910)	414
5.2.4.5. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu (3911).....	418
5.2.4.6. 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 21.9.1987 Tarihli ve 292 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (3865)	427
5.2.5. Maliye Alanında Düzenlemeler	430
5.2.5.1. Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun (3787)	430
5.2.5.2. 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 2982 Sayılı Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Vergi, Resim ve Harç İstisna ve Muafıkları Tanınması Hakkında Kanun, 1318 Sayılı Finansman Kanunu ile 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3858)	449
5.3. Üçüncü Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar	454
5.3.1. İçişleri Alanında Yapılan Düzenlemeler	454
5.3.1.1. 18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun (3989)	454
5.3.1.2. Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3953)	456
5.3.2. İletişim Alanındaki Düzenlemeler	457

5.3.2.1. Özel Radyo ve Televizyon Yayınlarının Düzenlenmesine İlişkin Kanun (3984)	457
5.3.2.2. Telgraf ve Telefon Kanunun Bazı Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Ek Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (4000)	477
5.3.3. Maliye Alanındaki Düzenlemeler	485
5.3.3.1. 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6138 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 1318 Sayılı Finansman Kanunu, 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, 3505 Sayılı Kanun ve 2978 Sayılı Vergi İdaresi Hakkında Kanunda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun (3946)	485
5.3.3.2. Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile 1.7.1964 Tarihli ve 488 Sayılı, 2.7.1964 Tarihli ve 492 Sayılı, 7.11.1984 Tarihli ve 3074 Sayılı, 25.10.1984 Tarihli ve 3065 Sayılı, 31.12.1960 Tarihli ve 193 Sayılı, 21.7.1953 Tarihli ve 6183 Sayılı, 2.2.1981 Tarihli ve 2380 Sayılı, 15.7.1963 Tarihli ve 277 Sayılı Kanunların Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3986)	529
5.3.3.3. 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, 492 Sayılı Harçlar Kanunu, 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu, 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ve 6.12.1984 Tarihli ve 3100 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4008)	550
5.3.4. Ekonomi Alanında Düzenlemeler	578
5.3.4.1. 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1117 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (3974)	578
5.3.4.2. Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun (3996)	584
5.3.4.3. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3985)	606
5.3.4.4. 7.3.1954 Tarihli ve 6326 Sayılı, 29.2.1984 Tarihli ve 2983 Sayılı, 28.5.1986 Tarihli ve 3291 Sayılı, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı, 9.3.1988 Tarihli ve 3417 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılması, Özelleştirmeye Bağlı İşsizlik Ödeneği ile Diğer Hizmetlerin Verilmesine İlişkin Yeni Düzenlemeler Yapılması ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının Özelleştirme İdaresi Başkanlığına Dönüştürülmesi Hakkında Yetki Kanunu (3987)	616

5.3.4.5. Bankalar Kanunu, Sigorta Murakabe Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yetki Kanunu (3991)	630
5.3.5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanında Düzenlemeler	635
5.3.5.1. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve 6750 Sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun ile 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3917)	635
5.3.5.2. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ile 285, 375 ve 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3920)	645
5.3.5.3. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Özlük Haklarının Yeniden Düzenlenmesine, Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilatlanmalarına, 8.6.1949 Tarihli ve 5434 Sayılı, 19.7.1972 Tarihli ve 1615 Sayılı, 12.3.1982 Tarihli ve 2634 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacı ile Yetki Verilmesine Dair Kanun (3990)	650
5.3.5.4. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi ile 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3995)	657
5.3.5.5. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3997)	661
5.3.5.6. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun (4003)	664
5.3.5.7. Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkata Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (4005)	667
5.3.6. Seçimler ve Siyasi Partilerle İlgili Düzenlemeler	669
5.3.6.1. Siyasi Partiler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3945)	669
5.3.6.2. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunla Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (3959)	672
5.3.6.3. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3969)	676
5.3.7. Çeşitli Kanunlar	678
5.3.7.1. Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 515 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun Tasarısı (3961)	678

5.3.7.2. Devlet Planlama Teşkilatı ile Türk Patent Enstitüsünün Yeniden Teşkilatlanmasına Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Belirlenmesine Dair Kanun (4004)	679
5.3.7.3. Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun (3998)	685
5.3.7.4. Millî Korunma Suçlarının Affına, Millî Korunma Teşkilat, Sermaye ve Fon Hesaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (4002)	687
5.3.7.5. Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (4009)	689
5.4. Dördüncü Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar	692
5.4.1. Anayasa Değişikliği	692
5.4.1.1. T.C. Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (4121)	693
5.4.1.1.1. Anayasa Değişikliği Teklifinin Birinci Tur Görüşmeleri	709
5.4.1.1.2. Anayasa Değişikliği Teklifinin İkinci Tur Görüşmeleri	774
5.4.2. Adalet Alanında Yapılan Düzenlemeler	800
5.4.2.1. Yargıtay Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4053)	800
5.4.2.2. Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun (4087)	802
5.4.3. İçişleri Alanında Yapılan Düzenlemeler	807
5.4.3.1. Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (4059)	807
5.4.3.2. Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 3046 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4060)	813
5.4.3.3. İl ve İlçe Kurulmasına Dair Yetki Kanunu (4109)	817
5.4.3.4. Türk Vatandaşlığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (4112)	822
5.4.4. İletişim-Ulaşım Alanındaki Düzenlemeler	828
5.4.4.1. Telgraf ve Telefon Kanununa Bazı Ek Maddeler Eklenmesine, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4107)	828
5.4.5. Ekonomi Alanında Yapılan Düzenlemeler	841
5.4.5.1. Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4046)	841

5.4.5.2. Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4047)	889
5.4.5.3. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (4077)	892
5.4.5.4. 18.1.1954 Tarihli ve 6224 Sayılı Kanun ile 24.11.1994 Tarihli ve 4046 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4105)	911
5.4.6. Maliye Alanında Yapılan Düzenlemeler	921
5.4.6.1. 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun (4108)	921
5.4.7. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanında Düzenlemeler	959
5.4.7.1. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3997)	959
5.4.7.2. Kamu Personeli ile Emeklilerin Mali ve Sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yetki Kanunu (4066).....	963
5.4.7.3. 11.10.1983 Tarih ve 2913 Sayılı Kanun, 28.5.1986 Tarih ve 3292 Sayılı Kanun, 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanun, 8.6.1949 Tarih ve 5434 Sayılı Kanun ile 14.7.1965 Tarih ve 657 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (4049).....	970
5.4.7.4. Devlet Memurları Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnemeye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4065)	972
5.4.7.5. Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde ve Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (4101)	976
5.4.8. Bayındırlık, Sanayi ve Ticaret Alanındaki Düzenlemeler	980
5.4.8.1. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (4054)	980
5.4.8.2. Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun (4110).....	985
5.4.8.3. Mülga 2613 ve 766 Sayılı Kanunlarla Hazine Adına Tescil Edilen Miktar Fazlalıklarını İlgililerine Devrine Dair Kanun (4072)	997
5.4.8.4. Patent, Faydalı Model, Marka, Coğrafi İşaretler, Endüstriyel Tasarımlar, Yaş Sebze ve Meyve Ticareti, Toptancı Halleri, Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Turistik Otelciler ve Turizm İşletmecileri Birliğinin Kuruluşu, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri ile Gıda Konularının Düzenlenmesine ve Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Meriyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanun ile Sermaye Piyasası Kanunu ve Gümrük Kanununun Bazı Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu (4113)	999

5.4.9. Çevre, Tarım ve Orman Alanındaki Düzenlemeler	1008
5.4.9.1. Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne, Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna, Toprak Mahsulleri Ofisine, Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğüne Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun (4106).....	1008
5.4.9.2. Orman Kanununda ve Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4114)	1020
5.4.9.3. Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu (4122).....	1024
5.4.10. Çeşitli Kanunlar.....	1038
5.4.10.1. Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4103)	1038
5.4.10.2. Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetinin Yürütülmesi Hakkında Kanun (4083).....	1040
5.4.10.3. Senirkent'te Vuku Bulan Sel Afeti Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun (4123)	1042
5.5. Beşinci Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar	1043
5.5.1. İçişleri Alanında Düzenlemeler.....	1044
5.5.1.1. 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (4126).....	1044
5.5.1.2. Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (4131)	1055
5.5.1.3. İller Bankası Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4132)	1061
5.5.2. Seçim ve Siyasi Partilerle İlgili Düzenlemeler	1062
5.5.2.1. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasî Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (4125).....	1062
5.5.3. Ekonomi Alanında Düzenlemeler	1076
5.5.3.1. 12.9.1990 Tarihli ve 80 Sayılı, 29.6.1956 Tarihli ve 6762 Sayılı ve 10.6.1930 Tarihli ve 1705 Sayılı Kanunlar ile 24.6.1995 Tarihli ve 551, 552, 554, 555, 556 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 28.6.1995 Tarihli ve 560 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4128)	1076
5.5.4. Bayındırlık, Sanayi ve Ticaret Alanındaki Düzenlemeler.....	1089

5.5.4.1. 3065 Sayılı Kanunun Bazı Maddeleri ile 2982 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4134).....	1089
5.5.5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanında Düzenlemeler	1091
5.5.5.1. Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (4137).....	1091
5.5.6. Çeşitli Kanunlar.....	1093
5.5.6.1. 23.7.1995 Tarihli ve 4123 Sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek Maddeler İlavesi ile 7269 Sayılı Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun (4133).....	1093
5.6. Cumhurbaşkanı Tarafından Veto Edilen Kanunlar	1101
5.6.1. 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3798)	1101
5.6.2. Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun (3799)	1114
5.6.3. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun (3801)	1118
5.6.4. 17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (3834).....	1123
5.6.5. Hizmet İlişisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı (3846).....	1126
5.6.6. Özel Dedektiflik Kanunu (3963).....	1129
5.6.7. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun (4007).....	1132
5.6.8. Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4073)	1134

6. 19. Dönemde Çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler	1135
6.1. Yasama Yılındaki Kanun Hükmünde Kararnameler	1140
6.1.1. 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunun 288 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine İlişkin 18 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname	1140
6.1.2. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname	1140
6.1.3. 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun 47 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname.....	1141
6.1.4. Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 208, 385, 419 ve 454 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler	1142
6.1.5. Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	1145
6.1.6. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve 17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 294 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname.....	1147
6.1.7. 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair 280 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname.....	1150
6.1.8. 3414 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 429 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname	1151
6.2. Yasama Yılındaki Kanun Hükmünde Kararnameler.....	1152
6.2.1. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 436 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında 256 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sigorta Şirketleri Hizmetlerinin Başbakanlığa Devri Hakkında 303 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname	1152
6.3. Yasama Yılındaki Kanun Hükmünde Kararnameler.....	1166

6.3.1. Ödünç Para Verme İşleri Hakkında 90 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname	1167
6.3.2. Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177 ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname.....	1168
6.4. Yasama Yılındaki Kanun Hükmünde Kararnameler	1170
6.4.1. Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 492 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname.....	1170
7. EKLER	1171
Ek 1: Hülle Partileri Listesi.....	1171
Ek 2: TBMM Komisyon Üyeleri Listesi	1172
Ek 2a: İhtisas Komisyonları (1. Devre).....	1172
Ek 2b: İhtisas Komisyonları (2. Devre).....	1183
Ek 3: Hükümetlerin Listeleri.....	1195
49. Hükümet	1195
50. Hükümet	1196
51. Hükümet	1198
52. Hükümet	1199
Ek 4: Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Ancak Kaldırılmayan Milletvekilleri Tablosu.....	1200
Ek 5: Cumhurbaşkanı Tarfından Veto Edilen Kanunların Listesi	1230
Ek 6: Kabul Edilen Kanunların Tam Listesi	1232
Birinci Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar	1232
İkinci Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar.....	1241
Üçüncü Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar	1241
Dördüncü Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar.....	1250
Beşinci Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar	1272
8. KAYNAKÇA.....	1274
YAZAR HAKKINDA.....	1314
DİZİN.....	1315

KISALTMALAR

AB Avrupa Birliği
ABD Amerika Birleşik Devletleri
AET Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
ANAP Anavatan Partisi
ASELSAN Askeri Elektronik Sanayii
ASKİ Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi
AT Avrupa Topluluğu
BBP Büyük Birlik Partisi
BİT Belediye İktisadi Teşekkülleri
BM Birleşmiş Milletler
CHP Cumhuriyet Halk Partisi
CIA Central Intelligence Agency
DEP Demokrasi Partisi
DGM Devlet Güvenlik Mahkemesi
DPT Devlet Planlama Teşkilatı
DSP Demokratik Sol Parti
DTÖ Dünya Ticaret Örgütü
DYP Doğru Yol Partisi
ECO, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EFTA European Free Trade Organization
GAP Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT General Agreement on Tariffs and Trade
HEP Halkın Emek Partisi
ILO, Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF International Monetary Fund
İDT İktisadi Devlet Teşekkülleri
İKÖ, İslâm Konferansı Örgütü
İLKSAN İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı
İSKİ İstanbul Su İşleri ve Kanalizasyon İdaresi
İTO İstanbul Ticaret Odası
KDP, Kürdistan Demokrat Partisi
KEİB Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KHK Kanun Hükmünde Kararname
KİK, Kamu İktisadi Kuruluşları
KİT Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKTC Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYP, Kürdistan Yurtseverler Birliği
MBI Magic Box International
MHP Milliyetçi Hareket Partisi
MİT Milli İstihbarat Teşkilatı

MNP, Milli Nizam Partisi
MP Millet Partisi
NATO North Atlantic Treaty Organization
ODTÜ Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OIE Office Internationale Epizootica
PTT Posta Telgraf Telefon
RP Refah Partisi
SHP Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SSCB Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK Sosyal Sigortalar Kurumu
TAEK Türk Atom Enerjisi Kurumu
TBKP Türkiye Birleşik Komünist Partisi
TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEAŞ Türkiye Elektrik Üretim İletim A.Ş.
TEDAŞ Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.
TEK Türkiye Elektrik Kurumu
THY Türk Hava Yolları
TİGEM Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TİSK Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMMOB Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÖB-DER Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TRT Türkiye Radyo Televizyon
TSE Türk Standartlar Enstitüsü
TTK Türkiye Taşkömürü Kurumu
TÜBİTAK Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜGSAŞ Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.
TÜKODER Tüketiciyi Koruma Derneği
TÜRK-İŞ Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜRKSOY Türk Kültürü ve Sanatları Ortak Yönetimi
UDİDEM Ulusal Dinamik Denge Modeli
UNCED Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNPROFOR, Birleşmiş Milletler Koruma Gücü
WIPO, Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı
YÖK Yükseköğretim Kurulu
YP Yeni Parti

1. GİRİŞ: 19. DÖNEM YASAMA FAALİYETLERİNE İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

19. Yasama Dönemi 20 Ekim 1991 genel seçimleri ile başlamış ve 24 Aralık 1995 genel seçimleri ile son bulmuştur. Bu dönem, 4 yıl, 2 ay ve 2 gün sürmüştür. 19. dönemin ilk yasama yılı, 18. dönemin 5. yasama yılının 50 gün sürmesi ve erken seçime gidilmesi sebebiyle anayasa ve içtüzükte belirtilen süreden daha kısa sürmüştür. 1. yasama yılı da Kasım ayında başlamıştır. Aynı şekilde 19. dönemin 5. yasama yılı 24 Aralık 1995’de erken seçim yapılması yüzünden kısa sürmüştür. 1990’lı yılların ilk yarısını oluşturan bu dönemde Türk siyasi hayatının en kritik konuları ile ilgili gelişmeler yaşanmıştır. Bu cildin İkinci bölümü olan Siyasi panorama kısmında genişçe ele alındığı üzere, terör sorunundan ve ekonomik krizden Sivas Katliamına ve İslamcılığın yükselişine kadar birçok önemli konu Meclisin gündemini meşgul etmiştir. Bu konular Cumhurbaşkanı-Hükümet Çekişmesi, Turgut Özal’ın Ölümü, Süleyman Demirel’in yeni Cumhurbaşkanı seçilmesi, Anayasa Değişiklikleri, İSKİ ve İLKSAN Skandalları, 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri, Sivas ve Gazi Olayları, 5 Nisan Krizi, Türkiye’nin Gümrük Birliğine Girmesi, Refah Partisinin Yükselişi, DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması gibi konular şeklinde ele alınmıştır.

“19. Yasama Döneminde TBMM” başlıklı üçüncü bölümde Meclisin açılması, Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı seçimleri, komisyonların oluşturulması ve milletvekilleriyle ilgili işler incelenmiştir. 20 Ekim 1991 Milletvekili genel seçimlerinde DYP 178, ANAP 115, SHP 88, RP 62 ve DSP 7 milletvekilliği kazanmıştır. DYP, ANAP, SHP ve RP’nin Meclis Grupları kesintisiz varlığını sürdürmüştür. SHP ve DSP’den ayrılan milletvekillerinin katılımıyla 1992’de yeniden açılan CHP Meclis Grubu kurmuştur. Bunun yanı sıra RP ve SHP’den ayrılan milletvekilleri başka partilere katılmıştır. 450 milletvekilinden oluşan 19. Dönem parlamentosunun 1. birleşimi en yaşlı üye Elazığ Milletvekili Ali Rıza Septioğlu’nun geçici başkanlığında 6 Kasım 1991’de saat 15.00’te İstiklal Marşının okunması ile açılmıştır. Milletvekillerinin and içmeleri sırasında yaşananlar bu dönemin ne kadar sıcak geçeceğinin işareti olmuştur. Bu dönemde üç defa Meclis Başkanlığı seçimi yapılmıştır. 16 Kasım 1991 tarihinde toplanılan Üçüncü birleşimde ilk devre Meclis Başkanlığı seçimine başlanmıştır. Meclis Başkanlığı için üç aday gösterilmiş ve üçüncü turda Eskişehir Milletvekili Hüsametdin Cindoruk 286 oy alarak salt çoğunluğu sağlamış ve Meclis Başkanı seçilmiştir. Genel Kurulun 14.9.1993 tarihli 2. Birleşiminde 19. Dönem 2. devre için Meclis Başkanlığı seçimi yapılmıştır. Hüsametdin Cindoruk birinci tur oylamada 301 oy alarak Meclis Başkanlığına seçilmiştir. Cindoruk’un 1 Ekim 1995 günü istifasıyla boşalan Meclis Başkanlığı seçimine Genel Kurulun 17.10.1995 tarihli 10. Birleşiminde başlanmış ve bu seçim 11. Birleşimde 4. tur oylamada sonuçlandırılmıştır. Meclis Başkanlığına aday olan 9 milletvekili arasından Aydın Milletvekili İsmet Sezgin 230 oy alarak Meclis Başkanı seçilmiştir.

19. Yasama Döneminde ihtisas komisyonlarının seçilmesinin yanı sıra 6 tane Uluslar arası Grubun üyeleri belirlenerek Genel Kurulun bilgisine sunulmuştur. Ayrıca, TBMM Başkanlık Divanının TBMM'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkındaki 3620 sayılı Kanunun 4. maddesi uyarınca karşılıklılık esasına dayanarak 29 ülke ile dostluk grupları kurulmuştur.

19. Dönem Meclisi 450 milletvekilinden oluşmuştur. Bilindiği üzere 1982 Anayasası milletvekili sayısını 400 olarak belirlemişken 1987'de yapılan Anayasa değişikliği ile bu sayı 450'ye çıkarılmıştır. 19. Dönemde milletvekilleri ile ilgili işler, andiçmeler, disiplin cezaları, çekilmeler, izinler, ödenekler, seçimler, ölümler ve yasama dokunulmazlıkları konularından oluşmuştur. 19. Dönem çalışmaları sırasında İstanbul Milletvekili Adnan Kahveci, Bursa Milletvekili Mümin Gençoğlu, Adana Milletvekili Yılmaz Hocaoglu, Mardin Milletvekili Mehmet Sincar, Adıyaman Milletvekili Kemal Tabak ve İstanbul Milletvekili Temel Gündoğdu vefat etmiştir. Bu milletvekillerinin yüce hatırası önünde Genel Kurulda 1 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur.

19. Dönem parlamentosunda milletvekilleri ile ilgili en önemli konulardan birisi yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi olmuştur. Bu dönemde 119 milletvekilinin çeşitli isnatlarla dokunulmazlıklarının kaldırılması istenmiştir. 8 milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırılırken, 111 milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması talebi kabul edilmemiştir. 2-3 Mart 1994 tarihlerinde 8 milletvekilinin, Ahmet Türk, Sırrı Sakık, Leyla Zana, Hatip Dicle, Selim Sadak, Orhan Doğan, Mahmut Alınak, Hasan Mezarıcı'nın dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Ahmet Fehmi Işıklar'ın milletvekilliği, TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un bu milletvekilinin Meclis üyeliğinin düşürülmesine dair Anayasa Mahkemesi kararını kendisine tebliğ etmesiyle 17 Ağustos 1993'te sona ermiştir. Bu Anayasa Mahkemesi kararı ile milletvekilliği düşmesinin ilk örneği olmuştur. Ayrıca, Anayasa Mahkemesinin 16.6.1994 tarihli 1994/2 sayılı kararı ile DEP kapatılmış ve 13 milletvekilinin (Ahmet Türk, Mehmet Ali Yiğit, Sırrı Sakık, Leyla Zana, M. Hatip Dicle, Sedat Yurtdaş, Selim Sadak, Orhan Doğan, Zübeyir Aydar, Naif Güneş, Mahmut Kılınç, Remzi Kartal ve Nizamettin Toğuç) milletvekillikleri düşürülmüştür.

Dördüncü bölümde 19. Dönemde görev yapan hükümetlerin kurulması, hükümet programlarının görüşülmesi konuları incelenmiştir. Bu Dönemde dört tane hükümet, 49, 50, 51 ve 52. hükümetler, görev yapmıştır. Süleyman Demirel liderliğinde kurulan 49. Hükümet ve Tansu Çiller liderliğinde kurulan 50. Hükümet DYP ve SHP Koalisyon hükümetleridir. Tansu Çiller tarafından kurulan 51. Hükümet bir azınlık hükümeti olup güvenoyu alamamıştır. Yine Tansu Çiller liderliğinde kurulan 52. Hükümet erken seçim şartıyla DYP ve CHP tarafından oluşturulmuştur. Genel Kurulun 14.11. 1991 tarihli İkinci birleşimi, Bakanlar Kurulunun yeniden teşkili için Anayasanın 109. maddesi uyarınca Isparta Milletvekili ve DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in

görevlendirildiğine ilişkin Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile başlamıştır. 20.11.1991 tarihli 6. birleşimde ise yine 20 Kasım 1991 tarihli Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Başbakan Süleyman Demirel tarafından kurulan Bakanlar Kurulunun listesi okunmuştur. Bahsedilen tezkerede ayrıca Devlet bakanlıklarının sayısının 15'e çıkarılması ve bunlardan birine Başbakan Yardımcılığı görevinin verilmesi de onaylanmıştır.

Turgut Özal'ın ölümünden sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Süleyman Demirel Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı seçilmiş ve yeni hükümeti kurmak üzere de Tansu Çiller görevlendirilmiştir. Çiller'in Cumhurbaşkanı'na sunduğu bakanlar kurulunun atandığı, Meclisin 29.6.1993 tarihli 118. birleşimine gönderilen 25 Haziran 1993 tarihli Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile bildirilmiştir. Tansu Çiller başkanlığında kurulan 51. Hükümet, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde güvenoyu alamamış iki azınlık hükümetinden birisidir. 50. Hükümetin istifası 20 Eylül 1995 günü Cumhurbaşkanı tarafında kabul edilmiş ve 21 Eylül günü de Tansu Çiller yeni hükümeti kurmak üzere Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilmiş ancak bu Hükümet güvenoyu alamamıştır. DYP ve CHP tarafından Tansu Çiller'in başkanlığında bir seçim hükümeti olarak kurulan 52. Koalisyon Hükümetinin atandığını açıklayan Cumhurbaşkanlığı tezkeresi Meclisin 31.10.1995 tarihli 19. Birleşim'in 1. Oturumunda okunmuştur. 52. Hükümetin bakanlar kurulu 30 Ekim 1995 tarihi itibarıyla atanarak göreve başlamıştır. 19. Dönemi erken seçime taşıyan bu hükümet olmuştur.

Beşinci bölüm, toplam 5 yasama yılı sırasında çıkarılan kanunlara ve Anayasa Değişikliklerine ayrılmıştır. 1982 Anayasası, kanun yapma, hükümeti denetleme ve devlet bütçesini kabul etme yetkilerini TBMM'ye vermiştir. Bilindiği üzere, Parlamentoların temel yetkilerinin başında kanun yapma faaliyeti gelmektedir. Anayasanın 87. maddesinden geçtiği haliyle "kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak" TBMM'nin en temel yetkisidir. 19. Dönemin yasama faaliyetlerine bakıldığında dönemin tümünde 1591 kanun teklifi verilirken, 601 kanun tasarısı verildiği tespit edilmiştir. Bunların yasama yıllarına göre dağılımlarına bakıldığında 1. yasama yılında 430 kanun teklifi ve 176 kanun tasarısı Meclise gönderilmiştir. 2. yasama yılında 348 teklif ve 124 tasarı verilmiştir. 3. yasama yılında 364 teklif ve 125 tasarı Meclise gönderilmiştir. 4. yasama yılında 362 teklif ve 133 tasarı, 5. yasama yılında ise 84 teklif ve 42 tasarı Meclise sunulmuştur. Yasama dönemi boyunca bu tasarı ve tekliflerin 375'i kanunlaşmıştır. 1. yasama yılında 75 kanun (3764-3838 arası kanunlar) çıkarılırken, 2. yasama yılında ise 76 kanun (3839-3914 arası kanunlar) kabul edilmiştir. 3. yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (3915-4009 arası kanunlar) 95'tir. 4. yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (4010-4124 arası kanunlar) 115'tir. 5. Yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (4125-4138 arası kanunlar) 14'tür. Bu yasama döneminde Mecliste kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına gönderilen kanunlardan 18 tanesi Cumhurbaşkanı

tarafından Meclise iade edilmiştir. Böylece, tasarı ve tekliflerin kanunlaşma oranına bakıldığında bu oranın 19. dönem için % 20,5 olduğu tespit edilmiştir. Bu yasama döneminde iktidar milletvekilleri tarafından verilen teklif sayısı 789 iken muhalefet tarafından verilen teklif sayısı 783'tür. İktidar ve muhalefet partileri arasında mutabakat aranarak verilen 19 tekliften 10 tanesi kanunlaşmıştır.

1. yasama yılında 430 kanun teklifi ve 176 kanun tasarısı Meclise gönderilirken, 75 kanun (3764-3838 arası kanunlar) çıkarılmıştır. Bunlardan 9 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmiştir. Bu ciltte 1. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 23 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar adalet, içişleri, çalışma ve sosyal güvenlik, ekonomi ve maliye, milli eğitim, güvenlik, bayındırlık, sağlık, çevre ve çeşitli kanunlar başlıkları ile tasnif edilmiştir.

2. yasama yılında 348 teklif ve 124 tasarı Meclise gönderilirken bu yasama yılında 76 kanun (3839-3914 arası kanunlar) kabul edilmiştir. Bunlardan 2 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise geri gönderilmiştir. Bu ciltte 2. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 15 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar, Anayasa Değişikliği, adalet, içişleri, çalışma ve sosyal güvenlik ve maliye başlıkları ile tasnif edilmiştir.

3. yasama yılında 364 teklif ve 125 tasarı Meclise gönderilirken, bu yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (3915-4009 arası kanunlar) 95'tir. Bunlardan 5 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmiştir. Bu ciltte 3. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 27 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar içişleri, iletişim, maliye, ekonomi, çalışma ve sosyal güvenlik, seçimler ve siyasal partiler ve çeşitli kanunlar başlıkları ile tasnif edilmiştir.

4. yasama yılında 362 teklif ve 133 tasarı Meclise gönderilirken, bu yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (4010-4124 arası kanunlar) 115 olmuştur. Bunlardan 2 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmiştir. Bu ciltte 4. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 22 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar Anayasa Değişikliği, adalet, içişleri, iletişim-ulaşım, ekonomi, maliye, çalışma ve sosyal güvenlik, bayındırlık, çevre ve çeşitli kanunlar başlıkları ile tasnif edilmiştir.

5. yasama yılında ise 84 teklif ve 42 tasarı Meclise sunulurken, bu yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (4125-4138 arası kanunlar) 14 olmuştur. Bu ciltte 5. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 8 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar içişleri, seçim ve siyasi partiler, ekonomi, bayındırlık, çalışma ve sosyal güvenlik ve çeşitli kanunlar başlıkları ile tasnif edilmiştir.

19. Dönemde iki defa Anayasa Değişikliği yapılmıştır. Bunlardan ilki 2. yasama yılında çıkarılan “2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133. Maddesinin Değiştirilmesi ile İlgili Kanun (3913)”dur. İkincisi ise 4. yasama yılında çıkarılan “T.C. Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (4121)” olmuştur.

19. dönemde Mecliste kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına gönderilen kanunlardan 18 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise geri gönderilmiştir. Birinci yasama yılında 9 kanun, İkinci yasama yılında 2 kanun, üçüncü yasama yılında 5 kanun ve dördüncü yasama yılında 2 kanun geri gönderilmiştir. Bu dönemde çıkarılan kanunlardan bazılarına ilişkin olarak gerek Cumhurbaşkanı gerek muhalefet milletvekilleri tarafından Anayasa Mahkemesine gidilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu başvurular üzerine bu kanunların bazı maddelerini iptal etmiştir. Bunlar arasında kanunun tümünün iptal edilmesi anlamına gelen kararlar olmuştur. İptal edilen kanunlar olarak sıralanabilecek olanlar şunlardır: 3766, 3987, 3990 ve 4109 sayılı kanunlardır.

Altıncı bölüm dönem boyunca Meclise gelen Kanun Hükmünde Kararnamelere ayrılmıştır. 19. dönemde TBMM Genel Kuruluna 22 farklı Kanun Hükmünde Kararname gönderilmiştir. Bunlardan 17’si 1. Yasama yılında gündeme alınmıştır. 1. Yasama yılındaki bu 17 Kanun Hükmünde Kararname’den 11 tanesi ilgili yasama yılında görüşülmüştür. Bunlardan 6 tanesi ise 1. Yasama yılında gündeme geldiği halde görüşülmemiş ve 2. Yasama yılına bırakılmıştır. 2. Yasama yılında 1. Yasama yılında gündeme gelen fakat görüşülemeyen toplam 6 Kanun Hükmünde Kararname gündeme gelmiştir. 3. yasama yılında 4 adet Kanun Hükmünde Kararname Gündeme gelmiştir. Bunlardan iki tanesi tasarı haline dönüştürülerek kanun olarak yürürlüğe girmiştir. 4. yasama yılında “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 492 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” tek olarak gündeme gelmiş ve sonuçlandırılmıştır. 19. dönemde 5. yasama yılında herhangi bir Kanun Hükmünde Kararname gündeme gelmemiştir.

Son olarak, 19. Yasama Döneminde Teklif ve tasarıların görüşülmesi sırasında iktidar ve muhalefet partileri arasında değişik stratejiler uygulandığı belirtilmelidir. Sıklıkla değişiklik önergesi vermek, Kurul’da çoğunluğun bulunup bulunmadığını tespit etmek için oylama istemek gibi taktiklerle parti grupları ve Milletvekilleri istedikleri sonuçları elde etmeye çalışmıştır. Yoklama isteme ve önerge verme görüşmeleri uzatmanın bir aracı olarak kullanılmıştır. Önerge ile ilgili söz alıp önerge dışında konuşmak veya konuşmayı uzatarak önerge verilmesine zaman kazanmak teklif ve tasarıların görüşülmesi sırasında başvuru taktikler arasında olmuştur.

Bu cildin son kısmı eklere ayrılmıştır. Dönemde kurulan hülle partileri, komisyonların ilk seçildikleri kompozisyonları, Hükümet listeleri, yasama dokunulmazlığı kaldırılmasına gerek görülmeyen milletvekilleri tablosu, Dönemde çıkarılan kanunların tam listesi ve Cumhurbaşkanınca veto edilen kanunların listesi bu bölümde verilmiştir.

2. 19. DÖNEM SİYASİ PANORAMASI

19. Dönem 20 Ekim 1991 genel seçimleri ile başlamış ve 24 Aralık 1995 genel seçimleri ile son bulmuştur. Bu dönem, 4 yıl, 2 ay ve 2 gün sürmüştür. Bu dönemdeki gelişmeler, Cumhurbaşkanı-Hükümet Çekişmesi, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Ölümü, Süleyman Demirel'in Yeni Cumhurbaşkanı Seçilmesi, Anayasa Değişiklikleri, İSKİ ve İLKSAN Skandalları, 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri, Sivas ve Gazi Olayları, 5 Nisan Krizi, Türkiye'nin Gümrük Birliğine Girmesi, Refah Partisinin Yükselişi, DEP Milletvekillerinin Dokunulmazlıklarının Kaldırılması gibi konular şeklinde ele alınmıştır.

2.1. Dönemin Başlaması: 20 Ekim 1991 Genel Seçimleri

20 Ekim 1991 Genel Seçimleri 18. Dönem Meclisinin olağanüstü toplanarak, beş yıllık yasama dönemini doldurmadan, 24 Ağustos 1991 tarih ve 3757 sayılı kanunla seçimleri bir yıl erkene alması üzerine gerçekleşmiştir. Seçimlerin yenilenmesi kararına uygun olarak Mesut Yılmaz başbakanlığındaki 48. Hükümette Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlıklarına Anayasanın 114. maddesi gereğince üç bağımsız bakan atanmıştır. 48. Hükümet yeni seçimlere giderken çoğunluk partisini kayıran, küçük partiler aleyhine bir seçim sistemi düzenlemesine gitmiştir. Yapılan yasa değişikliğiyle seçimlerdeki çevre barajları yeniden düzenlenerek 2, 3 ve 4 milletvekili çıkaran seçim çevrelerinin barajı % 25, 5 ve 6 milletvekili çıkaranlarındaki de % 20 olarak belirlenmiştir. Böylece bir önceki seçimlerde çevre barajı % 25 olan 18 seçim çevresi 20 Ekim 1991 seçimlerinde 62'ye çıkmıştır.¹ Bu düzenlemenin bir sonucu partiler arasında birleşme ve seçim ittifakları kurulmasıdır. ANAP'tan ayrılan bazı siyasetçilerin kurduğu Demokratik Merkez Parti, DYP'ye katılma kararı almıştır. SHP'den ayrılanların kurduğu HEP seçimlere katılmanın gerektirdiği koşulları yerine getiremediğinden SHP ile işbirliğine yönelmiş ve HEP kökenli adaylar SHP seçim listelerinde yer almıştır. Buna benzer bir işbirliği sağ partiler arasında olmuştur. Refah Partisi ile barajı aşma ihtimali olmayan IDP ve MÇP Refah Partisinin listelerinde seçim ittifakı oluşturmuştur.²

1991 seçimleri öncesinde yapılan bir değişiklik de tercihli oy uygulamasının sisteme sokulması olmuştur. Partiler kontenjan sayısı çıktıktan sonra çıkaracağı milletvekili sayısının iki katı kadar aday göstermek zorundaydı. Seçmenlerin partilerin aday listelerindeki adayları tercihen işaretleyebildikleri bu uygulamada partisinin o seçim çevresinde aldığı oylarının %15'ini aşacak kadar tercih oyu alan adaylar parti listesinin başına geçirilmiş ve seçilen milletvekilleri bu yeni sıraya göre tespit edilmiştir. Her partiden toplam 51 milletvekili listelerdeki sıralarını yükselterek seçilmeyi başarırken tercihsiz uygulamada

¹ Bülent, Tanör, “Siyasal Tarih (1980-1995), *Bugünkü Türkiye (1980-1995)*, haz. Sina Akşin, Cilt 5, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 84.

² A.k., s. 86.

milletvekili seçilebilecek birinci sıradaki 27 aday ise Meclis dışında kalmıştır. Seçmenlerin yaklaşık yüzde 65'inin tercihli oy kullandığı saptanmıştır.³

6 siyasal parti (ANAP, DSP, DYP, RP, SHP ve SP) ve bağımsızların katıldığı 20 Ekim 1991 milletvekili genel seçimlerinde 107 seçim bölgesinde yaklaşık 30 milyon seçmen oy kullanmıştır. Altı partiden beşinin ülke genelindeki % 10'luk barajı aşarak Meclise girdiği seçimlerin sonuçları hiçbir partiye Mecliste çoğunluğu sağlama fırsatı tanımamıştır. Böylece, 450 milletvekilinden oluşan 19. dönem parlamentosunda hiçbir parti hükümeti kurabilecek kadar sandalye kazanamamıştır. Bunun anlamı 1983–1991 döneminde ANAP'ın üstlendiği tek başına hükümet kurma olgusunun yerini koalisyon hükümetlerinin alacağı idi. 17. ve 18. dönemlerde Mecliste çoğunluk sağlayan ve tek parti hükümetleri ile ülkeyi yöneten ANAP seçimlerden ancak ikinci sırada çıkabilmiştir. Başka bir sağ parti DYP, % 27 oy ve 178 sandalye ile seçimlerde birinci olarak Mecliste % 39,5'lik bir temsil elde etmiştir. Bu sonuç, seçimlerde ilk sırayı alan partinin Meclis'te aşırı temsil edilmesidir. 1991 seçimlerinde DYP kentlerden ziyade köylerde büyük destek almıştır. Batı bölgelerinde ve Akdeniz bölgesinde oyları genel ortalamasının üstünde olan DYP, Orta Anadolu, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bu ortalamanın altına düşmüştür.

1989 yerel seçimlerinde büyük bir başarı yakalayan SHP ise beklenen başarıyı gösteremeyerek büyük kentlerde oy kaybına uğramıştır. SHP % 20,8 oy ile 88 sandalye kazanarak üçüncü sırada yer almıştır. Bu seçimlerde SHP kentlerde ve Batı bölgelerinde oy kaybına uğrarken HEP ile yaptığı seçim ittifakı sebebiyle Güneydoğu illerinde yüksek oy almıştır. SHP'nin, Türkiye'nin en gelişmiş illeri kapsayan batısında gösterdiği büyük düşüşün bir sebebi kimi çevrelerce HEP ile yaptığı işbirliğine bağlanmıştır.⁴ Bazı SHP'liler ise HEP'le işbirliğinin bu yenilgide etkisinin önemli olmadığını asıl SHP belediyelerinin bazılarında ortaya çıkan kayırmacılığın ve yolsuzluğun yarattığı imajın bu yenilgide önemli rolü olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca, onların deyimiyle “siyaseten doğru” olan bu işbirliği de halka anlatılamamıştır.⁵ Bazı sosyal demokratlar SHP'nin 1991'deki düşüşünü Türkiye'deki sosyal demokrasinin sol içeriğindeki zaaf ve yetersizliğe (emek boyutunun eksikliğine) bağlamıştır. Solu sol yapan kimliğini ve ayrıcalığını kazandıran asıl özelliğin, emek boyutunun eksik olduğu savunulmuştur.⁶ ANAP ise seçimler öncesinde siyasi hayattan silineceği iddialarının aksine % 24'lük oy ve 115 sandalye ile ikinci sırayı almıştır. ANAP, Karadeniz ve Batı bölgelerinde genel ortalamasının üzerinde

³ Fuad Aleskerov, Hasan Ersel ve Yavuz Sabuncu, *Seçimden Koalisyona Siyasal Karar Alma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 208.

⁴ Yavuz Sabuncu ve Murat Şeker, “Seçimler,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 14, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 1156–1163.

⁵ Ercan Karakaş, *Sosyal Demokrasinin Şansı*, Sosyal Demokrasi Vakfı, İstanbul, 1996, ss. 5-6.

⁶ Deniz Baykal ve İsmail Cem, *Yeni Sol*, Cem Yayınları, İstanbul, 1992, s. 187.

destek bulurken İstanbul'daki oylar sayesinde de kent oylarında birinci parti konumuna ulaşmıştır.

1991 seçimlerinden en başarılı çıkan Refah Partisi listelerinde oluşan ittifak (RP, MÇP, IDP) % 16,9 oy oranına ve 62 sandalyeye ulaşmıştır. 1991 seçimlerinde RP, Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'da birinci parti olurken kent ve köy bakımından ülke genelinden eşit bir destek almıştır. Öte yandan, RP bu seçimlerde Batı bölgelerindeki Bilecik, Bursa ve Kocaeli gibi sanayi merkezlerinde önemli sıçramalar yapmıştır.⁷

Solun diğer partisi DSP ise % 10,8 oyla 7 sandalye sahibi olmuştur. Bu sonuç, barajı az farkla geçen bir partinin eksik temsiline örnektir. DSP, Batı bölgesinin gelişmiş kentleri ile Karadeniz illerinden destek almıştır. Bu desteğin arkasında partinin milliyetçi-solcu söylemine uygun bir toplumsal desteğe ulaşması ve SHP-HEP ittifakından kuşku duyan sol seçmeni etkilemesi vardı. Bu seçim sonuçlarıyla merkez sağın partileri % 51 oy alırken merkez sol % 31,6 oyda kalmıştır. Sağın diğer partileri RP ve MÇP ittifakla da olsa % 16,9 oy oranıyla yükselişe geçmiştir. Bunun anlamı merkez sağ ve merkez solun birbirlerine alternatif olmaktan uzaklaştığı ve daha sağdaki partilerin öne çıktığıdır.⁸ Ülke barajı 1991 genel seçim sonuçlarına pek etki etmediyse de çevre barajları büyük etkide bulunmuştur. Ülke barajını aştığı halde DSP % 9,2, RP ise % 3,1 oranında temsil kaybına uğramıştır.⁹

1991 seçimlerinin en önemli sonuçlarından birisi 12 Eylül 1980 darbesinden sonra siyaset yasağı getirilen ve daha sonra yasakları 6 Eylül 1987 tarihinde referandumla kaldırılan eski siyasi liderlerin tekrar Meclisteki yerlerini alması olmuştur. Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş, partilerinin başında olarak 19. dönemin siyasetine yön vermişlerdir. 1991 seçimlerinin bir diğer önemli sonucu da 18. dönem milletvekillerinin büyük bir çoğunluğunun yenilenmesi olmuştur. 19 dönemde seçilen milletvekillerinin % 41'i eski milletvekilidir. Bu dönem milletvekillerinden 51'i 17. dönemde de, 132'si 18. dönemde de milletvekiliydi.¹⁰

Adıyaman ilindeki seçim sonuçlarına yapılan iki itiraz nedeniyle Yüksek Seçim Kurulu'nun kesin seçim sonuçlarını açıklaması gecikince, 19. dönem TBMM'si ancak 6 Kasım 1991'de toplanabilmiştir.¹¹ Milletvekili yeminleri sırasında Leyla Zana ve Hatip Dicle'nin Kürtçe kelimeler söylemesi Genel Kurulda ve kamuoyunda tartışmalara sebebiyet vermiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı Turgut Özal, olayı kınayarak "bunu yapanlar bilmelidirler ki, bu davranışları seçtikleri bölgenin değil, terör örgütünün yararınadır" demiştir.

⁷ Yavuz Sabuncu ve Murat Şeker, *a.g.k.*, s. 1159.

⁸ *A.k.*, ss. 1158–1159.

⁹ Osman Özsoy, *Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda*, Alfa, İstanbul, 2002, ss. 34-35.

¹⁰ Bülent Tanör, *a.g.k.*, s. 87.

¹¹ *A.k.*, s. 88.

Süleyman Demirel ise “Yanlıştır, Anayasa’yı ihlaldir. Bir şeylerin reklâmı var. Tahriktir. Mesele çözümlenir” şeklinde değerlendirmiştir.¹² 19. Dönem Parlamentosu ilk dönem için Meclis Başkanı olarak Eskişehir Milletvekili Ahmet Hüsamettin Cindoruk’u seçmiştir. 413 üyenin oy kullandığı üçüncü turda Hüsamettin Cindoruk 286 oy alarak salt çoğunluğu sağlamış ve Cumhuriyet’in 17. Meclis Başkanı seçilmiştir. Daha sonra ilk iş yeni hükümetin kurulması olmuştur.

2.2. Yeni Hükümetin Kurulması ve 19. Dönem Hükümetleri

19. Dönemin başındaki en önemli konu hükümet kurulma meselesi olmuştur. 20 Ekim seçimlerinde birinci gelen DYP, hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamadığından bir koalisyon hükümeti kurulacaktı. 20 Ekim 1991 seçimlerinin sonuçları farklı hükümet modellerine imkân tanımıştır. Ancak seçimler öncesinde ANAP ile DYP arasındaki yoğun rekabet ve ANAP lideri Yılmaz’ın muhalefette kalma stratejisi bu iki parti arasında bir koalisyon kurulması seçeneğini devre dışı bırakmıştır. Cumhurbaşkanı Turgut Özal karşılığında birleşen DYP ve SHP’nin koalisyon kurması daha mümkün bir seçenek olarak ortaya çıkmıştır. Sol ve sağ iki partinin koalisyon kurması “tarihi uzlaşma” ve “sağ ile solun barışması” olarak nitelendirilmiştir.¹³ DYP ile SHP’nin koalisyon kurması, hükümetlerinin performansı bir yana, dönem için başlı başına bir başarı olarak görülmüştür. Merkez Sağ-Merkez Sol koalisyon hükümeti olarak kurulan bu yeni hükümet Cumhuriyet tarihinin 9. koalisyon hükümeti olmuştur.¹⁴ Kemali Saybaşı bu koalisyonu çok partili hayata geçişten sonra “iki uzlaşmaz kanada” bölünmüş olan “Cumhuriyet devlet geleneğinin temsilcilerinin,” ilk kez bir demokratikleşme programı etrafında bir araya gelmelerinin simgesi olarak görmüştür.¹⁵ Bu birliktelik ANAP’ın neo-liberal uygulamalarına eleştiri getiren iki partinin sosyal refah söylemi ile piyasa ekonomisini bir araya getirme

¹² *Hürriyet*, 7 Kasım 1991.

¹³ Mustafa Erdoğan, *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, 3. baskı, Liberte, Ankara, 2001, s. 192 ve Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2007, s. 291. 19. Dönem parlamentosu ile ilgili kamuoyuna yansıyan ilk konulardan birisi de “çifti” milletvekili maaşı olmuştur. 18. Dönemin son üç aylığı 5 günlük bir süre için ödendiğinden yeni dönemde bir daha seçilen milletvekillerinin ikinci maaş alması eleştirilmiştir. Bunun üzerine çok sayıda milletvekili bu ikinci maaş almayacağını açıklamıştır. Daha sonra Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk yeniden seçilen milletvekillerinin duble maaş almalarının yasal dayanağı bulunmadığını söylemiş ve iki kez 54 milyon liralık maaş alan milletvekillerinden bunu geri ödemelerini istemiştir. Bu karara karşı yürütmeyi durdurma başvurusu yapıldıysa da mahkeme başvuruyu reddetmiştir, *Milliyet*, 26 Ekim 1991, *Milliyet*, 28 Ekim 1991 ve *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1991.

¹⁴ 19. dönemde kurulan koalisyon hükümetleri hakkında bakınız Muzaffer Ayhan Kara, *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2007, ss. 194-232.

¹⁵ Kemali Saybaşı, *DYP-SHP Koalisyonu’nun Üç Yılı*, Bağlam, İstanbul, 1995, s. 60. Bu uzlaşma İsmail Cem tarafından farklı yorumlanmıştır. Cem’e göre sağ (DYP) demokrasi ve insan hakları konusunda kendisini geliştirdiğinden ve solun (SHP) emek boyutundaki eksiği devam ettiğinden böyle bir uzlaşma ortaya çıkmıştır, Deniz Baykal ve İsmail Cem, *a.g.k.*, ss. 185-186.

çabasıdır.¹⁶ Her iki parti de muhalefetteyken “demokratikleşme” ve “sivilleşme” söylemlerine vurgu yapmıştır. Böylece VII. Demirel hükümetinin (49. Hükümetin), 12 Eylül rejimine muhalefet etmiş iki partinin kurduğu koalisyonun geniş tabanlı bir mutabakat hükümeti olarak 12 Eylül’ün “ağır tahribatını” giderebileceği ve hatta Kürt sorununu çözebileceği beklentisi oluşmuştur.¹⁷ Koalisyonu kuran ortaklar da bu uzlaşmanın öneminin farkındaydı. Nitekim Demirel, bir grup konuşmasında birbirlerine karşı şartlandırılmış tabanlara sahip iki partinin hükümet kurmasını ideolojik kapışmaların geride kalması ve “demokrasinin ihyası” olarak nitelendirmiştir: “Aslında, ‘düden kalma’ birtakım karşılıklı hissi davranışların artık Türkiye’de ortadan kalkması, Türkiye’nin sorunların üzerine yönelmesi gibi bir çağın da açılması şarttır.”¹⁸

İki partinin kurduğu koalisyonun performansı sonradan eleştirilmiştir. Özellikle SHP’nin 19. Dönem koalisyon hükümetlerinde DYP’nin gölgesinde kaldığı ileri sürülmüştür. Koalisyona girdikten sonra SHP’nin kendi kimliğini koruyamadığı ve verdiği sözlerden döndüğü eleştirisi yapılmıştır. İsmail Cem’e göre bu ortaklık sebebiyle sosyal demokrasi bir alternatif olmaktan çıkarak son kırk yılın sol ve demokrat birikimi Demirel ve Çiller’in peşine takılarak heba edilmiştir. Geçmişte sola oy vermiş kitlelerin Refah Partisine yönelmelerinin asıl sorumlusu SHP’nin koalisyondaki uygulamalarıdır.¹⁹

19. Dönemdeki Hükümet programlarına demokratikleşme, 12 Eylül hukukundan arınma ve sosyal devletin güçlendirilmesi gibi ilkeler koyulabildiyse de uygulama ne demokratikleşme ve Kürt sorunu açısından ne de çalışanların hakları açısından olumlu bir gelişme göstermiştir. Ercan Karakaş’a göre Koalisyonun performansı DYP’nin ayak diremesi ve SHP’nin ödünler vermesi sebebiyle oldukça olumsuzdur: “İş güvenliği yasasının çıkartılmaması işten çıkartmaları hızlandırdı, işsizlik arttı, ekonomik büyüme geriledi, üretim yerine rant ekonomisi devam etti, Kürt kökenli milletvekilleri yaka paça meclisten dışarıya atıldı. Cezaevlerine atılan fikir adamları, sendikacılar ve yazarların sayısında çoğalma oldu. İfade özgürlüğü sağlanamadı, işkenceler, yargısız infazlar, faili meçhul cinayetler artarak sürdü, Güneydoğu’da binlerce köy ve mezra yakıldı, boşaltıldı, yüz binlerce insan göç etmek zorunda bırakıldı.”²⁰

¹⁶ Bir sağ parti olarak DYP’nin serbest piyasa ile sosyal refah uygulamalarını ve demokratikleşme ile statükoyu dengeleme çabaları partide bir kimlik bunalımı yaratmıştır. Bu bunalım Tansu Çiller’in başbakanlığından sonra milliyetçi popülizm ve refah toplumu fikrinde uzaklaşma gibi başka öğelerin katılmasıyla başka bir boyut kazanmıştır. Ümit Cizre, **Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık**, İletişim, İstanbul, 1999, ss. 40-41.

¹⁷ Murat Belge, **Türkler ve Kürtler: Nereden Nereye**, Birikim, İstanbul, 1995, s. 109.

¹⁸ Cüneyt Arcayürek, **Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü**, 3. basım, Bilgi, Ankara, 2000, s. 40.

¹⁹ İsmail Cem, **Sol’daki Arayış**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 98.

²⁰ Ercan Karakaş, **a.g.k.**, s. 6. Ercan Karakaş, Koalisyon hükümetini eleştirerek Kültür bakanlığı görevinden de istifa etmiştir.

Seçimler ncesinde Cumhurbaşkanı Turgut zal'ın cumhurbaşkanlığı etme tarzı sebebiyle ankaya'yı boykot eden DYP lideri Süleyman Demirel bu tartışmayı siyasi bir krize dnştrmeyerek 7 Kasım 1991 tarihinde hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı'ndan almıştır. Demirel'in başbakanlığında kurulacak olan yeni koalisyon hükümetinin diğerk ortak adayı SHP idi. Böyle bir koalisyon kurulmasının önündeki engel ideolojik nitelikliydi. 1980 öncesinde sağ ve sol partilerin birbirleriyle koalisyon yapmadıkları hatırlanırsa DYP ve SHP'nin bir koalisyon hükümeti kurlmaları Türk siyasi hayatı için yeni bir gelişmedir. Demirel ve İnönü'nün koalisyon görüşmeleri bir demokratikleşme paketi üzerinde anlaşmaları ile bir olgunluğae erişmiş ve 49. Hükümet 20 Kasım 1991 tarihinde kurulmuştur.²¹ Böylece Süleyman Demirel siyasi hayatında 7. defa başbakan olmuştur. Koalisyon hükümetinin gündeminde demokratikleşme, zelleştirme, anayasa değışikliği, memura sendika hakkı verilmesi, YK'n kaldırılması ve seçmen yaşının 18'e indirilmesi gibi konular vardı. Başbakanlığını Süleyman Demirel'in, başbakan yardımcılığını Erdal İnönü'nün stlendiğı 49. Hükümetin kabinesinde koalisyon partilerini tatmin etme amacıyla bazı yenilikler yapılmıştır. Devlet Bakanlığı sayısı 15'e çıkarılarak, bu bakanlıklardan iki tanesi insan hakları ve kadın sorunlarına ayrılmıştır. Kurulan yeni kabinede 32 bakanlıktan 20'si DYP'ye 12'si SHP'ye verilmiştir. 5 Devlet Bakanlığının yanı sıra Adalet Bakanlığı, Bayındırlık ve İşkn Bakanlığı, Dışışleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, alışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, SHP'lilere verilirken diğerk bakanlıklar DYP'lilerde kalmıştır. Bakanlıkların dağılımında Başbakan Demirel, "coğrafi denge"nin korunduğunu söylemiştir.²²

19. Dönemde üç tanesi koalisyon hükümeti bir tanesi güvenoyu alamamış azınlık hükümeti olmak üzere dört hükümet kurulmuştur: VII. Demirel Hükümeti (21.11.1991-25.06.1993), I. Çiller Hükümeti (25.06.1993-05.10.1995), II. Çiller Hükümeti (05.10.1995-30.10.1995) ve III. Çiller Hükümeti (30.10.1995-06.03.1996). Bu hükümetler sırasıyla 49, 50, 51 ve 52. Hükümetler olarak da numaralandırılmıştır. Bu hükümetlerden güvenoyu alamayan 51. hükümet hariç hepsi DYP-SHP/CHP koalisyon hükümetidir. Bu açıdan bakıldığında DYP ve SHP arasındaki koalisyonun her iki partinin liderliğinde yaşanan değışime (DYP'de Demirel'den iller'e, SHP'de İnönü'den Karayalçın'a)²³ ve SHP'nin Meclisteki sandalye sayısının düşmesine rağmen

²¹ Bülent Tanr, **a.g.k.**, ss. 89-90. İki partinin anlaşması zerine Demirel ankaya'dan randevu almış ancak bakanlıkların paylaşımında anlaşmazlık çıkınca randevu iptal edilmiştir. Demirel, SHP'ye 11 Bakanlık verirken, İnönü 14 Bakanlık istiyordu. Daha sonra SHP'ye 5 devlet 7 icra bakanlığı verilerek uzlaşılmıştır, Arcayürek, **a.g.k.**, s. 32.

²² **A.k.**, s. 53.

²³ Cumhurbaşkanı Turgut zal'ın ani ölümünün ardından Süleyman Demirel yeni cumhurbaşkanı seçilmiş ve DYP genel başkanlığına Tansu iller getirilmiştir. Bunun zerinde Erdal İnönü SHP'nin genel başkanlığını bırakmak istediğini açıklamıştır. SHP Kurultayında genel başkanlığa 11 Eylül 1993 tarihinde Ankara Büyükşehir Belediye başkanı Murat Karayalçın seçilmiştir. Karayalçın, 21 Eylül 1993'te Başbakan yardımcılığına atanınca belediye başkanlığı sona ermiştir.

istikrarını koruduğu söylenebilir. Önce HEP milletvekillerinin SHP'den ayrılması daha sonra 1992'te yeniden açılan CHP'ye giden milletvekilleri koalisyonun istikrarını bozmamıştır. Hatta SHP ve CHP'nin CHP çatısı altında ve Hikmet Çetin'in genel başkanlığında birleşmesi de koalisyon dengelerini etkilememiştir. DYP-SHP Koalisyonu DYP-CHP Koalisyonuna dönüşürken sadece hükümetin bazı üyeleri değiştirilmiştir. Ancak 10 Eylül 1995'te Deniz Baykal'ın CHP'nin başına geçmesiyle DYP ve CHP arasındaki koalisyon hükümetinin sonu gelmiştir. Çiller ve Baykal görüşmesinde iki lider koalisyonun devam ettirilmesi hususunda anlaşamamıştır. Çiller, Baykal'ın, İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir'in görevden alınmasını istediğini ve kendisinin buna razı olmadığını söylerken Baykal koalisyonun bittiğini açıklamıştır. Bunun üzerine 20 Eylül 1995'te Çiller, hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı'na sunmuştur. Demirel bir gün sonra yeni hükümeti kurma görevini yine Çiller'e vermiştir. II. Tansu Çiller Azınlık Hükümeti (51. Hükümet) 5 Ekim 1995'te kuruldu ise de bu azınlık hükümeti 191 kabule karşı 230 ret ile meclisten güvenoyu alamamıştır. Çiller, DSP ve MHP'den aldığı koşullu desteğe dayanarak azınlık hükümeti kurduysa da hükümet programının işçi ücretleriyle ilgili yaklaşımı ve Ecevit'in istediği adil seçim sistemi konusundaki tutumu sebebiyle DSP tatmin olmamıştır. Ecevit'in, Türk-İş'le grevler konusunda anlaşma sağlanması koşulu da yerine getirilememiştir.²⁴ Hükümet güvenoyu alamayınca Çiller, Cumhurbaşkanı'na istifasını sunmuştur. Güvenoyuna katılmayan veya ret oyu kullanan DYP'li 13 milletvekili 15 Ekim 1995'te kesin ihraç istemiyle DYP Müşterek Disiplin Kurulu'na sevk edilmiştir. Kurul, milletvekillerinin ihracını kararlaştırmıştır.

Daha sonra CHP lideri Baykal, erken seçim koşuluyla DYP ile hükümet kurmayı kabul edince yeni bir DYP-CHP Koalisyonu kurulması 16 Ekim 1995'te kararlaştırılmıştır. Bir önceki DYP-CHP Koalisyonunun bozulmasında etkisi olan Necdet Menzir görevinden istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Demirel, 17 Ekim'de Mecliste temsil edilen siyasi parti liderleri ile görüştüktan sonra yeni hükümet kurma görevini Çiller'e vermiştir. III. Tansu Çiller hükümetinin (52. Hükümetin) bakanlar kurulu açıklanmadan önce 26 Ekim günü Meclis erken seçim kararı almıştır. 26 Ekim günü seçim yasasında yapılan değişiklikle 100'ü Türkiye milletvekilliği olmak üzere milletvekili sayısı 550'ye çıkarılmıştır. Kontenjan milletvekilliği uygulamasına son verilirken her bir ilin bir seçim çevresi olması da sağlanmıştır. Ancak DSP, 3 Kasım 1995'te bu yasa'yı Anayasa Mahkemesine götürmüştür. Mahkeme Türkiye milletvekilliği uygulamasının yanı sıra seçim çevresi barajlarını da Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir. Sonuçta 550 milletvekilinin tamamı sadece yüzde 10'luk bir ülke barajıyla ve seçim çevresi barajı olmaksızın seçilmiştir. Kurulan seçim hükümetinde

²⁴ Fikret Bila, *Phoenix/Ecevit'in Yeniden Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s. 337.

Başbakan dışında 20 DYP’li ve 10 CHP’li bakan görev almıştır.²⁵ 5 Kasım 1995’te yapılan güven oylamasında yeni kabine 172 ret oyuna karşılık 243 kabul oyuyla güvenoyu almıştır. Ülkeyi seçime götüren bu hükümet 25 Aralık günü yeni hükümetin kurulması için istifa edene kadar görevde kalmıştır.

2.3. Cumhurbaşkanı-Hükümet Çekişmesi

19. Dönemin siyasi hayatında hükümet ile Cumhurbaşkanı arasında yetkilerin kullanımı konusu önemli bir siyasi tartışma oluşturmıştır. Turgut Özal’ın cumhurbaşkanı olmanın gerektirdiği tarafsızlığı yerine getirmediği koalisyon partilerince sıklıkla ifade edilmiştir. Aslında, Cumhurbaşkanı-Hükümet ilişkisi iki döneme ayrılarak incelenebilir: a- 1991 seçimlerinden Cumhurbaşkanı Özal’ın 1993’te ölümüne kadar olan dönem b-Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanı olmasından 1995 seçimlerine kadar olan dönem.

İlk dönemde farklı siyasi eğilimlere sahip Cumhurbaşkanı Özal ile 49. hükümet arasında hükümetin kurulmasından kısa bir süre sonra özelleştirmeden dış politikaya birçok konuda yetki çatışmaları yaşanmıştır. 49. hükümetin kurulmasının hemen ardından Yiğit Gülöksüz’ün Toplu Konut Müsteşarlığına atanması gibi bazı üst düzey bürokratların atama kararlarının Çankaya’dan geri çevrilmesi Demirel ile Özal arasında bir yetki tartışması başlatmıştır. Cumhurbaşkanı Özal kendisi başbakan iken 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in atamalarda daha fazla kişiye itiraz ettiğini hatırlatmış ve bu tür meselelerin görüşülerek halledileceğini ifade etmiştir.²⁶ 1992 başında bu yetki tartışması kamuoyuna çok açık bir şekilde yansımıştır. 2 Ocak 1992’de Cumhurbaşkanlığından yapılan açıklamada Cumhurbaşkanına sunulmadan yapılan kanunların, kanun hükmünde kararname ve Bakanlar Kurulu kararlarının imzalanmayabileceği yetki ve sorumluluk kavramlarına referansla vurgulanmıştır: “Cumhurbaşkanının yetkileri sarihtir. Cumhurbaşkanının devletin başı olarak sorumluluğu vardır. Anayasa’nın kendisine verdiği yetkilerde, Cumhurbaşkanının bazı kararnamelerde kendi görüşleri olabilir, tereddütleri olabilir. Burada şahsın kendi ismi değil, makam önemlidir. Cumhurbaşkanı ancak diyalogla sorunların çözülebileceği kanısındadır.”²⁷

Bu açıklamaya Demirel’in cevabı da Başbakan ve hükümetin yetkilerinin altını çizmiştir. Demirel, Cumhurbaşkanı bilgi istediğinde Çankaya’ya çıkabileceğini ancak “gel bana bir izahat ver” tavrına razı olamayacağını söylemiş ve eklemiştir: “ben Çankaya’nın memuru değilim.”²⁸ Özal’ın kararnameleri imzalamaya başlaması ile cumhurbaşkanı ve hükümet arasındaki bu ilk gerginlik 4 Ocak 1992’de sona ermiştir. Ancak, Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki görüş farklılığı ve yetki tartışması Özal’ın ölümüne

²⁵ Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, haz., *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000*, Cilt 4, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 465.

²⁶ Arcayürek, *a.g.k.*, 81-84.

²⁷ *A.k.*, ss. 85-86.

²⁸ *A.k.*, s. 86; 4 Ocak 1992 tarihli ulusal gazeteler.

kadar (17 Nisan 1993) çeşitli olaylarda tekrar etmiştir. Bu çekişme Kürt sorunundan III. İzmir İktisat Kongresine ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) anlaşmasının imzalanmasına kadar geniş bir yelpazeye dağılmıştır. Sözelimi Özal, GAP televizyonunda Kürtçe yayınının Anayasa’ya aykırı olmadığını açıklarken Demirel, Türkiye’nin buna hazır olmadığını söylemiştir. III. İktisat Kongresinde Özal, hükümetin ekonomi politikasını eleştirmiş, Demirel’de Çankaya’yı “sorumsuz” olmakla, “felaket tellallığı” yapmakla suçlamıştır: “Türkiye Cumhuriyeti Devleti Çankaya’nın bir devlet dairesi değildir. Müfettiş vaziyeti de yoktur. Kaldı ki Çankaya’nın kendisi de tartışmalıdır. Bunları her gün söylemiyorsam sırf ülkede saç saça baş başa bir kavga cereyan ediyor denmesin diyedir.”²⁹

Özal ile Demirel arasında yetki çekişmesinin yaşandığı diğer bir olay da 24 Haziran 1992’de İstanbul’da toplanan KEİB Zirvesi olmuştur. Özal bu işbirliğini kendisinin başlattığını söyleyerek deklarasyona Başbakan Demirel’le birlikte Türkiye adına imza koymak istemiştir. Başbakanın, deklarasyonu sadece kendisinin imzalamak istemesi sebebiyle “müşterek imza” fikrine sıcak bakmaması üzerine Özal KEİB zirvesine katılmamıştır. Özal, 30 Haziran 1992 tarihli açıklamasında Cumhurbaşkanının herhangi bir yetki belgesine gerek olmaksızın, uluslararası antlaşma ve belgeleri imzalayabileceğinin altını çizmiştir. Kanunen ve teamülen bu belgelerin tarafından imzalanması gerektiği halde misafirlerin “huzurunda herhangi bir münakaşaya sebebiyet vermemek ve Cumhurbaşkanlığı makamının itibarını zedelememek için, devletin yüksek menfaatlerini de göz önünde bulundurarak” Zirve’deki bütün angajmanlarını Başbakan’a devrettiğini açıklamıştır.³⁰ Başbakan Demirel ise uluslararası anlaşmalara imza atma hakkının anayasal olarak başbakana ait olduğunda ısrar etmiştir: “Türkiye’de tek parti devri, askeri parti devri hariç, Cumhurbaşkanlarının hükümeti angajman altına sokacak bir belgeyi imzaladığına dair tek bir örnek yoktur.”³¹

Hükümet, Cumhurbaşkanı Özal’ın dış gezilerine büyükelçi ve bakan göndermeyerek ve dönüşünde karşılamaya gitmeyerek yalnız bırakmıştır. Bu tavır, bir yönüyle dış politika konusunda yetkinin Cumhurbaşkanında değil hükümette olduğunun vurgulanmasıydı. Bu yetki çekişmesi daha sonra hükümeti, by-pass yasaları ile Cumhurbaşkanının etkisini, vetosunu aşmaya yöneltmiştir. Cumhurbaşkanının yetkilerini hükümet lehine kısıtlama amacıyla çıkarılan “by-pass” yasası, Şubat 1993’te kabul edilmiştir. Yasa gerekçesinde belirtilen amaçlardan biri de “Cumhurbaşkanının iş yükünün hafifletilmesi” olmuştur. Yasa; vali, büyükelçi, daimi temsilci, daimi delege, Diyanet İşleri Başkanı, Atatürk Dil, Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı atamalarında

²⁹ A.k., ss. 100, 105.

³⁰ A.k., ss. 110- 111; Mehmet Ali Birand ve Soner Yalçın, *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*, 4. baskı, Doğan Kitapçılık, 2001, ss. 495-496.

³¹ Arcayürek, a.g.k., s. 111.

Cumhurbaşkanını devre dışı bırakarak bu atamaların Bakanlar Kurulu kararıyla yapılmasını öngörmüştür. Yasa, aynı zamanda, üçlü kararnameyle atanan diğer birçok bürokratin atanmasını, bakanın teklifi ve Başbakanının onayına bağlamıştır. Hükümetin by-pass girişimi muhalefet tarafından Başbakan Süleyman Demirel'in "Başbakanlık sistemi" kurma hevesi olarak algılanmıştır. Yapılan eleştirilere Başbakan'ın cevabı "Malatya Köy Hizmetleri Müdürü'nü, Çorum Milli Eğitim Müdürü'nü tayin edemiyorum, yerini değiştiremiyorum. Kararnameler 6-8 ay bekliyor ya da geri gönderiliyor. Devlet ve devlet otoritesi küçük düşürülüyor. İktidarı kimseyle paylaşmam" olmuştur.³²

Mart 1993'te "şimdiye kadar 4 bin 500 küsur tayin kararnamesi imzaladım. Hiçbir iktidar döneminde bu kadar tayin olmadı" diyen Cumhurbaşkanı Özal, bu yasayı Anayasa Mahkemesine götürmüş ve yasa mahkeme tarafından iptal edilmiştir. 49. Hükümetin hazırlattığı ikinci by-pass yasası, Mart 1993'te Meclis'ten geçti ise de, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilerek bir defa daha incelenmek üzere Meclise geri gönderilmiştir. Meclisin yasayı tekrar görüşme sürecinde Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölmesi ve Süleyman Demirel'in yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmesi üzerine Cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtlayan by-pass yasası da Mecliste kadük kalmıştır. Böylece "Cumhurbaşkanı-partizan çoğunluk farklılığı" ortadan kalkmıştır.³³

Özal ile Demirel arasındaki yetki kavgasının arkasındaki sebeplerin başında 1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanıya tanıdığı yetkiler yatıyordu. 1982 Anayasası "adı konulmayan yarı-başkanlık" sistemi kurarak çeşitli mekanizmalarla cumhurbaşkanının meclise karşı güçlendirmiştir. Hikmet Özdemir, bu güçlendirilmiş cumhurbaşkanlığı profilinin 1980 askeri müdahalesinin lideri Orgeneral Kenan Evren için formüle edildiğine dikkat çekmiştir: "Yapılan iş, kişiye göre madde yazmaktı... Orgeneral Evren'in ardından o makama gelen kişi kim olursa olsun anayasadaki yetkilerini kullanmak isteyince parlamento ve hükümet ile sürtüşme doğması kaçınılmazdı. Gerçekten 'tarafsız' biri dahi olsa."³⁴

Hükümetle çekişmesine, Mesut Yılmaz liderliğindeki ANAP'ın kendi çizgisinden ayrılması da eklenince Cumhurbaşkanı Özal, Çankaya'dan inip parti kurarak siyasete geri dönmeyi düşünmeye başlamıştır. 30 Kasım 1992'de olağanüstü toplanan ANAP kongresinde Özal'ın desteklediği Mehmet Keçeciler, Mesut Yılmaz karşısında genel başkanlık yarışını kaybedince Özal için yeni bir parti kurma fikri ağırlık kazanmıştır. Nitekim 1993'te ölmeden önce Cumhurbaşkanı Özal, ANAP'tan ayrılan milletvekillerinin de içinde olacağı bir

³² Baskın Bıçakçı, "By-pass: Bir Kriz Parodisi," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 11, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 194-195.

³³ Necmi Yüzbaşıoğlu, "1982 Anayasası," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 11, İletişim, İstanbul, 1997, s. 34.

³⁴ Hikmet Özdemir, *Tarih ve Politika*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 76.

partinin kurulma çalışmalarını teşvik ediyordu ve cumhurbaşkanlığından ayrılarak bu yeni partinin başına geçeceği konuşuluyordu. Özal'ın yeniden siyasete dönme mesajı vermesinin altında devletin iyi yönetilmediği tezi vardı. Kurulacak yeni partinin temel hedefleri kamuyu yeniden yapılandırmak, Kürt sorununu halletmek ve aktif bir dış politika izlemektir.³⁵ Ölmeden önceki bu son bir yılda Cumhurbaşkanı Özal bir yandan "İkinci değişim" diye adlandırdığı liberal fikirlerini kamuoyu ile paylaşıyor diğer yandan Balkanlar ve Orta Asya'ya dış gezilerde bulunuyordu. Özal, yeni bir değişimi başlatmak için gerekirse Cumhurbaşkanlığından ayrılabilceğini yakınlarına ifade etmiştir.³⁶

Özal'ın değişim programının hedefi, sayıları 15'i bulan Batılı büyük ülkelerin meydana getirdiği grup içerisinde 10 yıl içerisinde girebilmektir.³⁷ Özal, cumhurbaşkanlığı döneminde sıklıkla devletin rolünü tartışmaya açarak Kamu İktisadi Teşebbüslerinin bütün ticari ve sınai faaliyetlerden hatta hizmet sektörünün önemli bir kısmından çekilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Elektrik santralleri, barajlar ve hatta sistemi iyi kurulmak kaydıyla otoyollar özel teşebbüs tarafından yapılmalıdır.³⁸ Ayrıca, Özal başkanlık sistemini gündeme getirerek, Türkiye'nin önemli hamleler yaptığı dönemlerin tek partinin hükümet ettiği (Demokrat Parti, Adalet Partisi ve Anavatan Partisi) zamanlar olduğunu zira bu durumlarda hem Meclisin hem de icranın tek elden kontrol edildiğini, istenilen kanunun çıkarıldığını söylemiştir. Özal'a göre bu bir nevi Başkanlık sistemine benzer bir uygulamadır. Hâlbuki koalisyon dönemleri statükocu dönemlerdir. Bu tespitlerden hareketle Özal, bir imparatorluk bakiyesi olan Türkiye'nin çok çeşitli insanların ve çok çeşitli kültürlerin bir araya geldiği ve maalesef, ayrışmaya da müsait durumları olduğunu savunmuştur. Önerisi başkanlık sisteminin tesis edilmesidir.³⁹

Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı olmasından 1995 seçimlerine kadar olan ikinci dönemde ise cumhurbaşkanlığı ile hükümetler arasındaki ilişkiler daha uyumlu bir seyir izlemiştir. Yine de Cumhurbaşkanı Demirel ile Başbakan Tansu Çiller arasındaki farklı siyasi değerlendirmelerin zaman zaman gerilime sebep olduğu gazete köşelerine yansımıştır. Tarafsız olmaları gerekirken Özal ve Demirel'in ayrıldıkları partinin iç çekişmelerinden uzak durmamaları tepki çekmiştir. İlginç olan her ikisinin de bu durumu kendi

³⁵ Mehmet Akyol, *Beni Çok Ararsınız*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, ss. 255, 272. Özal, kendisi Cumhurbaşkanlığından istifa edip başına geçene kadar kurulacak yeni partinin genel başkanlığı için 4 Haziran 1991'de Aydın Menderes'e teklifte bulunmuştur. Menderes ise emanetçi genel başkanlığı kabul etmemiştir, *A.k.*, ss. 302-303.

³⁶ Nail Güreli, *Gerçek Tanık Korkut Özal Anlatıyor*, Milliyet, İstanbul, 1994, s. 172; Mehmet Ali Birand ve Soner Yalçın, *a.g.k.*, ss. 506-507.

³⁷ Turgut Özal, *Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın İş Dünyası Vakfı Toplantısındaki Konuşmaları*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1992, s. 15.

³⁸ *A.k.*, ss. 16, 20-21.

³⁹ *A.k.*, ss. 50-52.

partileri (ANAP ve DYP) tarafından daha yüksek sesle eleştirilmiştir.⁴⁰ Ayrıca her iki cumhurbaşkanı da 1982 Anayasasının cumhurbaşkanına verdiği yetkileri yeterli görmeyerek başkanlık ya da yarı başkanlık sisteminin yetkileri ile donanmak istemiştir. Özal'ın başkanlık sistemini istemesini “padişahlık” isteği olarak gören Demirel, cumhurbaşkanı olduktan bir müddet sonra bu konuyu kamuoyunda tartışmaya başlamıştır. 29 Aralık 1994 tarihinde yaptığı basın toplantısında Demirel “sistemin tıkanıdığı durumlarda Cumhurbaşkanlarının seçimi yenileme yetkisine sahip kılınmasını” istemiştir.⁴¹

Başbakan Çiller ile Cumhurbaşkanı Demirel arasında yetki paylaşımı ile ilgili gerilimin yansımalarından birisi Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş ve Kuvvet (Hava ve Deniz) Komutanlarının görev sürelerinin uzatılması konusunda olmuştur. 1960 sonrasında Ordunun üst düzey atamaları ve özellikle Genelkurmay Başkanının kim olacağı çoğu zaman çok önemli bir konu addedilmiştir. Çiller, terörle etkin mücadele gerekçesiyle yaş haddinden emekliye ayrılacak olan Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in görev süresini 27 Temmuz 1993'te bir kararname ile bir yıllığına uzatmıştır. SHP'li iki bakan bu kararnameyi imzalamak istemediyse de Çiller'in hükümeti bozma tehdidi üzerine İnönü, bakanları ikna ederek imza atmalarını sağlamıştır.⁴² Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in süresinin 1994'te ikinci defa uzatılması konusu bu defa Başbakanla Cumhurbaşkanı arasında siyasi bir yetki tartışmasına dönüşmüştür. Başbakan Çiller, terörle etkin mücadele için Orgeneral Güreş'in süresinin bir yıl daha uzatılmasını istiyordu. Çiller'in bu isteğini ifade ettiği bir telefon görüşmesi 1994 Askeri Şurasına üç ay varken 3 Mayıs 1994 günü *Günaydın* gazetesinde yayımlanmıştır. Çiller konuşmasında bakanları Necmettin Cevheri ve Bekir Sami Daçe'den Güreş'in görev süresinin bir yıl daha uzatılması ile ilgili formül bulmalarını istiyordu.⁴³ Ancak bu konunun kamuoyunda tartışılması üzerine Cumhurbaşkanı bu yetkinin kendisinde olduğunu açıklayarak bu uzatmaya karşı olduğunu ima etmiştir. Genelkurmay Başkanını tayin yetkisi Bakanlar Kurulunda ise de bu karar Cumhurbaşkanının onayına gidiyordu. Demirel açıklamasında son sözü söyleyecek kişinin kendisi olduğunu söylemiş ve eklemiştir: “Benim dışımda tartışmaların yapılmasının anlamı yoktur. Devlet Başkanı olarak Genelkurmay Başkanının tayini bana aittir.” Cumhurbaşkanının bu açıklamasının hemen ardından Başbakan Tansu Çiller bu konudaki yetkinin tamamıyla “siyasi otoriteye” ait olduğunu söyleyerek kendisinin hükümet başkanı olarak bu konuda alternatif düzenlemeler üzerinde düşünmesinin “doğal” olduğunu ifade etmiştir: “Görevde bulunan başarılı komuta heyetinin bugünkü şekliyle bozulmadan muhafazasını ülke çıkarları açısından gerekli ve

⁴⁰ Hikmet Özdemir, *Üçüncü Türkiye*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 176.

⁴¹ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya Muhalefeti*, Bilgi Yayınları, Ankara, 2002, s.111-112; *Hürriyet*, 2 Ocak 1995.

⁴² Faruk Mercan, *Apolet Kılıç ve İktidar*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004, s. 181.

⁴³ A.k., ss. 203-204; *Sabah*, 4 Mayıs 1994.

yararlı görebiliriz.” Cumhurbaşkanı Demirel ikinci bir açıklama ile Anayasa’nın 104 ve 117. maddelerinin Genelkurmay Başkanını atama yetkisini cumhurbaşkanına verdiğini hatırlatarak mevcut Genelkurmay Başkanının hizmet süresinin dolmasına dört ay varken, süre uzatma tartışmasının yersiz olduğunu belirtmiştir: “Bu tartışmalar başkomutanlığını temsil ettiğim Türk Silahlı Kuvvetleri’ni de rencide eder. Bu sebeple tartışmalara son verilmelidir. Hükümetin teklifini kabul edip etmeme yetkisi cumhurbaşkanına aittir.”⁴⁴ Silahlı Kuvvetlerdeki bu görev uzatma meselesi 5 Ağustos 1994’te Cumhurbaşkanı Demirel’in Güreş’i emekliye sevk eden ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Vural Beyazıt ile Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Halis Burhan’ın görev süresini 1 yıl daha uzatan kararnameyi imzalaması ile son bulmuştur. Güreş’ten boşalan Genel Kurmay Başkanlığına da Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı atanmıştır.

Cumhurbaşkanı ve Hükümet arasındaki yetki çekişmesinin yansıması olan bir diğer konu başkanlık sistemi tartışmaları olmuştur. Cumhurbaşkanı Demirel, Özal’ın cumhurbaşkanlığı sırasında başkanlık sisteminin Türkiye’ye uygun olmadığından bahsederken 1994 yılında sıklıkla başkanlık sistemine vurgu yapmıştır: “Türkiye’de yarı başkanlık sistemi vardır. Benim Mitterand kadar yetkilerim var” ya da “Ben Alman Cumhurbaşkanı Weizsaecker değilim” diyerek Hükümetle Cumhurbaşkanı arasındaki yetki tartışmasını canlandırmıştır.⁴⁵

2.4. Turgut Özal’ın Ölümü ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Cumhurbaşkanlığı seçimi Türk siyasi hayatında hep kritik bir konu olmuştur.⁴⁶ Cumhurbaşkanı seçimi üzerinde siyasi bir uzlaşmanın pek de mümkün olmadığı görülmüştür. Turgut Özal sadece ANAP’ın oylarıyla 31 Ekim 1989’da cumhurbaşkanı seçildiğinde muhalefet partileri, özellikle DYP lideri Süleyman Demirel, Özal’ı cumhurbaşkanı olarak tanımayacaklarını ve ilk seçimden sonra onu Çankaya’dan “onursuzca” indireceklerini ilan etmiştir.⁴⁷ Nitekim 1991 seçimlerinde DYP birinci parti çıkınca Demirel’in Çankaya’ya hükümet görevini almak için çıkıp çıkmayacağı merak konusu olmuştur. Demirel bu durumu siyasi bir krize çevirmeyerek hükümeti görevini almak için Çankaya’nın yolunu tutmuştur. Ancak Demirel’in başbakanlığı döneminde Hükümet-Cumhurbaşkanlığı arasında gerilimler eksik olmamıştır. Özal, DYP-SHP koalisyonunun Meclis’ten çıkarttığı yasalardan uygun görmediklerini veto etmesi siyasi tartışma konusu olmuştur. DYP-SHP Koalisyonu da, daha önce

⁴⁴ *A.k.*, ss. 204-205; *Zaman*, 7 Mayıs 1994. 13 Şubat 2001’de Güreş, 1994’teki kuvvet komutanlarının görev süresinin uzatılmak istenmesinin arkasındaki sebebin Yunanistan’ın karasularını 12 mile çıkarma girişiminde bulunması ihtimali yüzünden savaşa hazırlıklı olmak olarak açıklamıştır, Cüneyt Arcayürek, *Sessiz Darbe*, Bilgi yayınevi, Ankara, 2002, ss. 392-393.

⁴⁵ *A.k.*, s. 31.

⁴⁶ Bkz: Hikmet Özdemir, *Atatürk’ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, Remzi, İstanbul, 2007.

⁴⁷ Mustafa Erdoğan, *a.g.k.*, s. 190.

bahsedildiği üzere, Özal'ı devre dışı bırakmak için kamuoyunda by-pass yasası olarak bilinen yasa tasarısını Meclise getirmiştir.

8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yaptığı 11 günlük bir gezinin ardından 17 Nisan 1993'te Çankaya Köşkünde geçirdiği kalp krizi sonucu kaldırıldığı Hacettepe Hastanesi'nde yaşama veda etmiştir. Cumhurbaşkanı Özal'ın naşı 20 Nisan 1993'te TBMM'de katafalka konmuş ve 22 Nisan'da Fatih Camii'nde kılınan namazdan sonra Vatan Caddesi'nde hazırlanan kabirde toprağa verilmiştir.

8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümünden sonra yeni cumhurbaşkanının seçilmesi konusu siyasetin gündemine oturmuştur. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın beklenmedik ölümü üzerine Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanı seçilmesi belki de yakın tarihimizdeki en sorunsuz ve kolay cumhurbaşkanı seçimi olmuştur. Başbakan Demirel, Özal'ın ölümünden bir gün sonra koalisyonun bozulmayacağını ve seçimlerin erkene alınmayacağını açıklamıştır. DYP ve SHP'nin aralarında Demirel'i cumhurbaşkanı seçme konusunda anlaşmaları üzerine, 24 Nisan'da Demirel adaylığını açıklarken SHP lideri Erdal İnönü de, 3 Mayıs'da Demirel'i destekleyeceklerini kamuoyuna duyurmuştur.⁴⁸ Seçime katılan diğer adaylar İsmail Cem, Kamuran İnan ve Lütfi Doğan'dı. 8 Mayıs ve 13 Mayıs 1993'te yapılan ilk iki tur oylamada hiçbir aday üçte iki çoğunluğu sağlayamamıştır. Seçilmek için salt çoğunluğun yeterli olduğu üçüncü turda Demirel, DYP ve SHP'li milletvekillerinin desteği ile 244 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Turgut Özal'ın aksine Süleyman Demirel cumhurbaşkanı olarak muhalefet partilerince benimsenmiş ve "Çankaya'dan indirme" söylemi hiçbir şekilde seslendirilmemiştir. Demirel'in kolaylıkla cumhurbaşkanı seçilmesinde kuşkusuz SHP'nin ideolojik kaygıları bir kenara bırakarak verdiği desteğin önemli bir payı vardır.

Demirel'in cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Erdal İnönü yeni hükümet kuruluncaya kadar başbakan vekilliğini üstlenmiştir. Demirel, başbakan vekilliğini kendi partisinden kimseye vermeyerek DYP'nin 13 Haziran'daki olağanüstü kongresinde bir adaya doğrudan işaret etmemiştir. DYP liderliği için Hüsamettin Cindoruk'un ismi akıllara geldiyse de Cindoruk Demirel'le 26 Mayıs da yaptığı görüşmeden sonra kesin bir dille aday olmadığını açıklamıştır. 8 Haziran'da Devlet Bakanı Tansu Çiller bakanlıktan istifa ederek genel başkanlığa aday olmuştur. Kongrede Çiller (574) daha ilk turda diğer adaylar olan İsmet Sezgin (374) ve Köksal Toptan'dan (212) açık farkla öne geçmiştir. Sezgin ve Toptan'ın adaylıktan çekilmesi ile ikinci turda 933 oyla DYP'nin yeni lideri olmuştur. Ertesi gün de Cumhurbaşkanı Demirel hükümeti kurma görevini Çiller'e vermiştir. Tansu Çiller hükümet kurma görevini aldıktan sonra SHP'ye koalisyon hükümeti kurma teklifi götürmüştür. Çiller ile İnönü, 16 Haziran 1993'te DYP-SHP koalisyonunun devam etmesi üzerinde anlaşmaya vardılar.

⁴⁸ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, s. 391.

24 Haziran 1993'te yeni koalisyonun ortak protokolü imzalanarak ertesi gün 25 Haziran 1993'te I. Tansu Çiller Hükümetinin bakanlar kurulu açıklanmıştır. I. Tansu Çiller Hükümetinde DYP'den 20, SHP'den 12 bakan görev almıştır. 49. Hükümetin birçok DYP'li bakanı değişirken SHP'li bakanlar yerlerini korumuştur.⁴⁹

2.5. Demokratikleşme Konusu ve Anayasa Değişikliği

DYP-SHP arasında kurulan koalisyon, ideolojisi farklı iki partiyi bir araya getirmekten öte bir anlama sahiptir. Bu koalisyonun hükümet programları incelendiğinde görülen bu ortaklığın demokratikleşme diye bir gündeminin olduğudur. Koalisyonun demokratikleşme konusunda yaptıklarının “yeterince başarılı” olup olmadığını değerlendirmek bir yana her şeyden önce gündemin bu şekilde belirlenmesi ve hatta koalisyon ortaklarına bu konuda yapılan eleştiriler bile 19. dönemin önceki dönemden farkı olmuştur. Böylelikle “demokratikleşme yalnızca iktidarın amacı olmaktan çıkmış, daha genel düzeyde toplumun çeşitli kesimleri tarafından paylaşılan ortak bir değerlendirme ölçütü konumu kazanmıştır.”⁵⁰

DYP-SHP Koalisyonunun hükümet programları incelendiğinde demokratikleşme ve sosyal devlet uygulamalarının koalisyonu oluşturan iki temel prensibi olduğu görülecektir. Koalisyonun bu iki prensibi gerçekleştirmede ne kadar başarılı olduğu tartışmalıdır. 1995'te gerçekleştirilen Anayasa değişikliği paketi ile demokratikleşme alanında önemli bir adım atılmış ise de aynı şeyi sosyal devlet uygulamaları ile ilgili söylemek zordur. Bunda DYP'nin özelleştirmeyi gündem alan yeni sağ politikalara ağırlık vermek istemesine rağmen SHP'nin sosyal demokrat perspektiften yola çıkarak refah devleti uygulamalarını hayata geçirmek istemesinin çelişkisi vardı. Bu yüzden iktidar ortaklarının anlaşmazlığa düştüğü konularda DYP bazen diğer sağ parti ANAP'ın milletvekillerinin desteğini almaya yönelmiştir.⁵¹

19. Dönemde demokratikleşme yönünde yapılan reformlardan birisi kamuoyunda CMUK olarak bilinen Ceza Mahkemeleri Usul Kanunu olmuştur. Mecliste kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanı Özal tarafından veto edilmiş olan kanun, hükümetin ısrarıyla yeniden Meclise getirilerek çıkarılmıştır. Çalışma haklarını güvence altına alan ILO sözleşmelerinin Meclis tarafından

⁴⁹ A.k., ss. 392-393; Cüneyt Arcayürek, **Etekli Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s. 132.

⁵⁰ Saybaşı, **a.g.k.**, ss. 40-41. DYP ve SHP'nin muhalefetteki demokratikleşme söylemi iktidar yıllarında etkisizleşmiştir. Sözelimi 49. Hükümet döneminde Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığına bağlanmasına ilişkin yasa teklifi 14 Mayıs 1992 tarihinde TBMM Milli Savunma Komisyonunda DYP ve SHP'li üyelerin oylarıyla reddedilmiştir. Ocak 1993'te aynı teklif bir kez daha iktidar partilerinin oylarıyla reddedilmiştir. Ayrıca, DYP'nin demokratikleşme ve sivilleşme söyleminin eleştirisi için bakınız, Ümit Cizre Sakallıoğlu, “Doğru Yol Partisi: Bir Kimlik Bunalımının Parametreleri,” **Birikim**, No: 66, Ekim 1994, ss. 15-28.

⁵¹ A.k., s. 52. Saybaşı buna bir örnek olarak SHP'nin 1 Mayıs'ın “Çalışanlar ve Bahar Bayramı” olarak kutlanmasını öngören yasa teklifinin, DYP Milletvekillerinin ANAP ile işbirliği yapması üzerine reddedilmesini vermiştir, s. 52.

onaylanması da demokratikleşme yolunda atılan önemli bir adım olarak görülmüştür.⁵²

18. Dönemde siyaset gündemine gelen ve 19. Dönemde de önemli bir yer tutan konu, 1982 Anayasasında yapılmak istenen değişikliklerdir. Bu döneme kadar 1982 Anayasasındaki tek değişiklik olarak 17 Mayıs 1987 tarih ve 3361 sayılı kanunla Anayasanın 67.,75., ve 175., maddeleri değiştirilmiş ve geçici 4. madde yürürlükten kaldırılmıştır. Bunlardan 87. maddede yapılan değişiklikle seçme yaşı 22’den 20’ye düşürülürken; 75. maddede yapılan değişiklikle de milletvekili sayısı 400’den 450’ye yükseltilmiştir. Ayrıca, Anayasa’nın 175. maddesinde yapılan değişiklikle de, Anayasayı değiştirme prosedürü değiştirilmiştir: “Değiştirilen yeni prosedürde, Türk anayasalarında yerleşik eski prosedüre ek olarak, Anayasa değişikliklerinin Mecliste 3/5’i aşan çoğunlukla kabulüne olanak tanınmış; ancak bu durumda, Anayasa değişikliğinin gerçekleştirilmesi için zorunlu halk oylaması öngörülmüştür.”⁵³

19. Dönemde Anayasa değişikliği konusu Meclisin açılmasından itibaren dönem boyunca siyasi parti liderleri ve temsilcileri tarafından işlenmiş ise de ikinci değişiklik ancak 1993’te gerçekleştirilmiştir. Anayasal yasağa rağmen sayıları gittikçe artan özel televizyon ve radyoların yayınlarını düzenleyebilecek kanuni düzenlemenin yapılabilmesi için Anayasanın 133. maddesindeki Radyo-Televizyon istasyonları kurmak ve işletmekte devlet tekelinin kaldırılması gerekiyordu. 8 Temmuz 1993 tarih ve 3913 sayılı kanunla 133. maddede yapılan değişiklikle bu konudaki devlet tekelini kaldırılmıştır.

1982 Anayasasındaki daha geniş bir değişiklik paketini Meclisten geçirebilmek dönem sonunda 24 Aralık 1995 genel seçimlerinden hemen önce mümkün olmuştur. 22 Şubat 1993 tarihinde Meclis Başkanı Cindoruk’un çağrısıyla Meclis’te temsil edilen siyasal partilerin genel başkanları Anayasa değişikliklerini görüşmek üzere toplandıysa da somut adım atılamamıştır. Diğer bir deyişle, 49. ve 50. Hükümetlerin programlarında demokratikleşme ile ilgili yapılacak değişiklikler yer alsa da DYP-SHP Koalisyonu bunu bir hükümet gündemi yapmayı 1994’e kadar başaramamıştır.

50. Hükümet, 18 Mayıs 1994 tarihinde yapılan bir basın toplantısı ile Türkiye’nin 21. yüzyılda insan haklarını ve demokratik özgürlükleri tam olarak kullanan çağdaş bir ülke olmasını sağlamak amacıyla, “Demokratikleşme ve Yeniden Yapılanma Paketi”ni kamuoyuna sunmuştur. Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın’a göre söz konusu paket, bu amaca ulaşırken iki araç kullanmaktadır:

Bunlardan ilki; Anayasa’da ve yasalarda değişiklik yapmak, ikinci ise; 1995–99 yıllarını kapsayan ‘Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ idi. Demokratikleşme Paketi, Anayasa ve yasalarda yapılacak değişikliklerle ilgili

⁵² A.k., ss. 52-53.

⁵³ Necmi Yüzbaşıoğlu, a.g.k., s. 28.

62 maddelik bir listeden oluşuyordu. Ancak Hükümet bu 62 maddelik değişiklik içinden, öncelikle değiştirilecek 20 yasa belirlemişti.⁵⁴

Bu demokratikleşme paketinden son anda birçok maddenin çıkarıldığı iddiası gazetelere yansımıştır. Paketten çıkarılanlar arasında şu konuların olduğu ileri sürülmüştür: Olağanüstü halin kaldırılması, Kürdoloji Enstitüsü kurulması, 1 Mayıs'ın İşçi Bayramı ilan edilmesi, Nevruzun resmi bayram ilan edilmesi, 1402'nin bütün sonuçları ile ortadan kaldırılması, 141, 142 ve 163. maddelerden mahkûm olanlara bu maddeler kaldırıldığı için haklarının iade edilmesi, İmam hatip liselerinin dondurulması, Yasal olmayan Kur'an kurslarının kapatılması ve tarikatların elindeki yurtların Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesi.⁵⁵

DYP-SHP koalisyonu bu demokratikleşme paketini sınırlı bir boyutuyla hayata geçirebilmiş ve 17 maddelik bir Anayasa değişikliği Meclisten geçirilebilmiştir. Yine de 12 Eylül'le ilgili ibareler çıkarılmış ve Anayasa'nın Başlangıç bölümünde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu 1982 Anayasasında yapılan kapsamlı bir demokratikleşme hareketi olmuştur. "Anayasaya demokratik bir yapı kazandırmak gerekçesiyle ilk paragraftaki "kutsal Türk devleti" ibaresi "Yüce Türk Devleti" şeklinde değiştirilmiştir. "Türk Silahlı Kuvvetlerinin 12 Eylül 1980 Harekâtına ilişkin ifadeler Anayasadan çıkarılmıştır.⁵⁶ Anayasa'nın "Dernek kurma hürriyeti"ne ilişkin 33. maddesindeki "derneklerin siyasal faaliyette bulunmasını ve sendika, meslek kuruluşları ve vakıflarla ortak hareket etmesini yasaklayan üçüncü fıkra kaldırılmış, ayrıca derneklerin kapatılması ve faaliyetten alıkonulması konularında yargısal güvenceler artırılarak öncekine nazaran daha demokratik bir düzenleme" yapılmıştır.⁵⁷ Ancak, 1982 Anayasasında yapılan değişiklikler gündeme geldiği ilk andan itibaren yetersiz olmakla eleştirilmiştir. Bu değişiklikler yalnızca siyasal partilerin işçi sendikaları ve diğer kurumlarla ilişki kurmalarını içermesi ancak muhalif görüşlülerin ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamaları kapsamaması eleştirilmiştir. Ayrıca, komisyonlarda kamu çalışanlarının gerçek anlamda sendikalaşmaları üzerinde anlaşıldığı halde Meclisten bunların değiştirilerek çıkarılması da eleştiri konusu olmuştur. Sosyal demokratlar bunu merkez sağ partilerin demokrasi anlayışındaki eksikliğe bağlamıştır: "Bu partiler evrensel ölçütlerde bir demokrasi yerine 'kendilerine göre' bir demokrasi istiyorlar. Kendileri gibi düşünmeyen insanların özgürlüklerinin sınırlandırılmasını doğal kabul ediyorlar... Sağın bu tutumundan dolayı demokratikleşme konusunda mesafe kat edemiyoruz."⁵⁸

⁵⁴ Zehra Yılmaz, *Murat Karayalçın*, Elips, Ankara, 2003, s. 139.

⁵⁵ *Sabah*, 20 Mayıs 1994.

⁵⁶ Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza, Konya, 2005, s. 37.

⁵⁷ *A.k.*, s. 39. Bu değişiklikler hakkında daha fazla bilgi için bu ciltte dördüncü yasama yılındaki Anayasa Değişiklikleri kısmına bakılabilir.

⁵⁸ Ercan Karakaş, *a.g.k.*, ss. 56-57.

Demokratikleşme konusu sıklıkla siyasetin gündemine gelmişse de DYP-SHP koalisyonu çeşitli yasaların Meclisten çıkarılamaması ya da çıkarılanların içeriği ile ilgili eleştirilmiştir. Koalisyon; memurların sendikalaşmalarını sağlayacak yasa tasarısının çıkmaması, Ceza Mahkemeleri Usul Yasası'nın (CMUK) demokratik olmayan hükümlerle eklenerek yasalaşması ve İşsizlik sigortası Yasası'nın engellenmesi gibi örneklerle eleştirilmiştir.⁵⁹ 19. Dönem demokratikleşme konusunda sadece yasama performansı açısından değil yaşanan bazı siyasal gelişmeler yönünden de eleştirilmiştir. Bu gelişmelerden birisi Anayasa Mahkemesi tarafından çok sayıda partinin kapatılmasıdır. Türkiye Emekçi Partisi (TEP), Türkiye Birleşik Komünist Partisi, Sosyalist Parti, ÖZDEP, HEP ve DEP gibi.⁶⁰ Ayrıca bu dönemde Kürt milliyetçiliği yapan yayın organları Özgür Ülke, Özgür Gündem ve Yeni Politika gazeteleri DGM'lerce kapatılmıştır.

Bunun yanı sıra, Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesi sebebiyle bazı gazeteciler mahkûm olmuş ve bazı gazeteler ve dergiler kapatılmıştır. İsmail Beşikçi, Fikret Başkaya, Haluk Gerger, Münir Ceylan (Petrol-İş Genel Başkanı) gibi yazar ve sendikacı bu maddeden cezaevine gönderilmiştir. Bu yüzden 19. Dönemde sıklıkla tartışılan konulardan birisi de Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesinde yapılması istenilen değişiklik olmuştur. Türk Ceza Kanununun (TCK) 141 ve 142. maddelerinin kaldırılması üzerine terör suçlarını engelleme amacıyla 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu 12 Nisan 1991'de Mecliste kabul edilerek aynı gün yürürlüğe girmiştir. 18. Dönemin sonunda çıkarılan bu kanun kimlerin terör suçlusu sayılacağı hususunda geniş bir ölçüt kullanmakla eleştirilmiştir. Ayrıca bu kanunun 7 ve 8. maddelerinin düşüncüyü terör suçu olarak nitelediği söylenilmiştir. 8. madde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılmasını suç olarak görüyordu. Özellikle ana muhalefet partisi olarak SHP, kanunun bazı maddelerinin 1982 Anayasası'na aykırı olduğu görüşünü savunmuş ve bu maddeleri Anayasa Mahkemesi'ne götürmüştür. Anayasa Mahkemesi, şartlı salınmada TCK'nın 146/1. maddesince ceza alanların kapsam dışında bırakılmalarını "yasa önünde eşitlik ilkesi"ne aykırı bularak iptal ettiyse de TCK'nın "Devletin Şahsiyetine Karşı İşlenmiş Suçlar" başlığı altında yer alan 125. maddesinden tutuklu ve hükümlü bulunanların şartlı salınmadan yararlanmamalarını "hukuka uygun" bulmuştur.⁶¹

1991'den 1995'e kadar çok sayıda gazeteci ve aydın bu kanunun getirdiği terör tanımlamasının genişliği sebebiyle yargılanmış ve hapse atılmıştır.

⁵⁹ Teyfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze*, İmge, Ankara, 2000, s. 315.

⁶⁰ A.k., s. 316.

⁶¹ Şenal Sarıhan, "Terörle Mücadele Kanunu," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996, ss. 633–636.

Bu kanunun özellikle 8. maddesi 50. Hükümetin demokratikleşme paketi içerisinde en çok tartışılan konusuydu. Gümrük Birliğine uyum açısından da bu maddenin değiştirilmesi isteniyordu. Terörle Mücadele Kanununda değişiklik yapmak Koalisyon partilerinin hükümet protokollerinde yer alsa da bunu gerçekleştirmek hiç de kolay olmadı. İçişleri Bakanlığının hazırladığı ve 9 Kasım 1993'te Başbakan tarafından TBMM Başkanlığına sunulan “3713 ve 3838 sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki sınırlamaları kaldıracak düzenlemeleri kapsamadığı gerekçesiyle SHP'den tepki çekmiş ve geri alınmıştır. 15 SHP'li milletvekili hiç olmazsa Terörle Mücadele Yasasının 8. maddesini değiştirilmesi için 8 Ekim 1993 tarihinde kanun teklifi veriyse de 2 Aralık 1993 tarihli Başbakan Çiller'in yazısında hükümetin bu kanunda değişiklik çalışmalarının devam ettiği ve bu teklifin değerlendirileceği belirtilmiştir.⁶²

Daha sonra Adalet Bakanlığının çalışması ile bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Ancak bu tasarıya Hükümetin sahip çıkmaması sebebiyle uzun bir süre Genel Kurulda ele alınması gecikmiştir. Bu sırada 8. maddenin değişikliği tartışmalarına Cumhurbaşkanı Demirel, “değişiklik Meclis'ten geçer önüne gelirse ben önce askerlere sorarım” sözleriyle katılmıştır. Bu tartışmalar sırasında Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Ahmet Çörekçi'nin 30 Haziran 1995 günü 8. maddenin “değişmesi uygun değildir” demesi tepki çekmiştir. Ertesi gün YDH Genel Başkanı Cem Boyner “biz iktidarda olsaydık, kendisini hemen emekliye sevk ederdik” diyerek sert eleştiride bulunmuştur.⁶³ Nihayet 27 Ekim 1995 tarihinde çıkarılan 4126 sayılı kanunla düşünce ve ifade özgürlüğünün önünde en önemli engellerden birisi görülen 8. madde değiştirilmiştir. Bu maddedeki “her ne maksat ve amaçla olursa olsun” ifadesi kaldırılmış ve madde “Türkiye Cumhuriyeti devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz” şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme sonucunda yasanın önceki şekliyle hükümlü bulunan yaklaşık 100 kişi serbest bırakılmıştır. Ama 8. maddenin kişileri bilfiil suç eylemlerine iştirak etmedikleri halde sadece düşüncelerini ifade etme suçundan yargılaması sebebiyle bu değişiklik eleştirileri sonlandırmamıştır.⁶⁴

DYP-SHP Koalisyonunun demokratikleşme hedefi için attığı önemli bir diğer adım İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığının kurulması olmuştur. Bu görevi yürüten Mehmet Kahraman, 49. Hükümetin Anayasa'yı değiştirmek için gerekli çoğunluğa sahip olmadıklarını ancak Anayasayı değiştirmeden demokrasi konusunda adım atabilmek için bu bakanlığın kurulduğunu açıklamıştır. Bakanlığın görevi Türk hukukunu uluslararası normlarla bütünleştirmek ve insan haklarının diğer bakanlıklarca da denetlenmesini sağlamaktır.⁶⁵

⁶² Ercan Karakaş, *a.g.k.*, ss. 77-78.

⁶³ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, s. 492.

⁶⁴ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Mozaik, İstanbul, 2003, s. 215.

⁶⁵ Murat Belge, *a.g.k.*, s. 153.

2.6. İSKİ ve İLKSAN Skandalları

20 Ekim 1991 seçimleri sırasında siyasi partiler 18. Dönemde ANAP hükümetlerinde yaşanan yolsuzlukların ortaya çıkartılacağı, suçluların cezalandırılacağı ve yolsuzluk üreten mekanizmalarla mücadele edileceğine dair propagandalar yapmıştır. Nitekim seçimlerden sonra iktidara gelen 49. Hükümet yolsuzluk ve rüşvet olaylarının üzerine gitmek amacıyla bir “Yolsuzlukla Mücadele Bakanlığı” oluşturmuştur. Bu kapsamda 144 yolsuzluk dosyası ilgili Teftiş Kurullarına incelenmek üzere gönderilmiş ve birçoğu ilgili bakanlıkların incelenmelerinden sonra yargıya intikal ettirilmiştir. Ancak bu dosyaların pek çoğu yargıya intikal ettikten sonra beraatla sonuçlanmıştır.⁶⁶ Yolsuzluklarla mücadelede Meclis, denetleme görevi çerçevesinde çeşitli komisyonlarla soruşturma yapmıştır. ANAP hükümetlerinde Bayındırlık Bakanlığı yapan Safa Giray ve Cengiz Altınkaya’nın haklarında otoyol ihalesi ile ilgili olarak meclis soruşturması açılarak bu eski bakanlar 20 Ocak 1993’ta Yüce Divan’a gönderilmiştir. Her iki politikacı da suçsuz bulunmuşlardır.⁶⁷

Ancak 19. Dönem hükümetleri de yolsuzluk suçlamaları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde söz konusu olan yolsuzluk dosyaları şunlardır: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na tahsis edilen paydan Devlet Eski Bakanı Güler İleri’nin usulsüz harcama yapması, TRT Kurumunun Audiotex faaliyetlerinde usulsüzlük, Türkiye Kalkınma Bankası’nda GENTAŞ hisselerinin blok satışında usulsüzlük, PETLAS Şirketinde bazı ihalelerde usulsüzlük, İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN) tarafından öğretmenlere konut yapılması amacıyla satın alınan arsa ihalesinde usulsüzlük ve İstanbul Su Kanalizasyon İşleri (İSKİ) Genel Müdürlüğü’nce açılan ihalelerde yapılan yolsuzluk.⁶⁸ Bunlardan özellikle iki tanesi İLKSAN ve İSKİ, DYP ve SHP’yi zor durumda bırakmış ve muhalefet partileri tarafından çok sık gündemde tutulmuştur.

Milli Eğitim Bakanlığındaki İLKSAN yolsuzluğu 7 Nisan 1993’ta ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz’ın düzenlediği 500. gün basın toplantısındaki açıklamaları ile gündeme gelmiştir. Başbakan Demirel’in emriyle bu yardım sandığına verilen 310 milyarlık imara uygun olmayan arsa satın alınmıştır. Bu açıklamalar üzerine *Tercüman* gazetesi sahibi Kemal Ilıcak, beyin kanaması geçirerek ölmüştür. 13 Nisan 1993’ta Demirel, bu yolsuzluk konusunda “arsa almak istediler, alın dedim, işin böyle olduğunu bilmiyordum” açıklamasını yapmıştır.⁶⁹ İLKSAN davasından yargılanan 25 sanık 2–9 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmıştır.⁷⁰

⁶⁶ Asuman Altay, “Politik Süreçte Yozlaşma ve Rant Kollama Faaliyetleri,” *Yeni Türkiye*, yıl 1, sayı 6, Eylül-Ekim 1995, s. 253.

⁶⁷ TBMM Otoyol ihalelerini Araştırma Komisyonu 9 Kasım 1992’de 24 ANAP’lı eski bakanın Yüce Divan’da yargılanmasını istemiştir. 20 Ocak 1993’te eski bayındırlık bakanları Safa Giray ve Cengiz Altınkaya’nın otoyol ihaleleri nedeniyle Yüce Divanda yargılanmasına karar verilmiştir. Giray ve Altınkaya yargılanarak bu iddialardan 12 Nisan 1995’te aklanmıştır.

⁶⁸ Asuman Altay, *a.g.k.*, s. 254.

⁶⁹ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, s. 417.

⁷⁰ *A.k.*, s. 496.

İSKİ olayı, bu kurumun Genel Müdürü Ergun Göknel'in boşandığı eşi Nurdan Erbuğ'un eşinden ayrılmak için 8 milyar lira aldığını açıklamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu haber üzerine İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen, İçişleri Bakanlığına başvurarak Göknel'in "güven kaybı" nedeniyle görevden alınmasını istemiştir. 19 Temmuz 1993'te görevden alınan Göknel hakkında yapılan soruşturmada kişisel çıkarları yanı sıra SHP'ye de gelir sağladığı tespit edilmiştir. İSKİ müteahhitlerinin SHP'ye yaptığı bağışlar, SHP il başkanı tarafından doğrulanmıştır. Bu arada İSKİ'ye yüksek fiyatla klor satıldığı da tespit edilmiştir. 30 Eylül 1993'te İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde başlayan klor davasında Göknel, 8 yıl 4 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Aynı mahkeme "ihtilâsî zimmet" davasından da aynı kişiye 3 yıl hapis cezası vermiştir.⁷¹

19. Dönemde Tansu Çiller'in Başbakan olmasından sonra edindiği mal varlığı da muhalefet partileri tarafından siyaset gündeminde tutulmuştur.⁷² 1994 yılında Ana muhalefet partisi ANAP'tan 93 milletvekili Tansu Çiller'in yurt dışındaki mal varlığının araştırılması için önerge vermiştir. Bu konu koalisyon ortakları arasında gerginlik yaratmıştır. Zira SHP daha önce bütün siyasi partilerin yurt içindeki ve yurt dışındaki mal varlıklarının araştırılması meselesini gündeme getirmişti. Öte yandan, ANAP'ın bu önergesi SHP'ye kendi önergesini yeniden canlandırma fırsatı tanımıştır. Hükümetin bozulması noktasına kadar varan gerginlik önce ANAP'lı milletvekillerinin verdiği önergenin 14 Temmuz 1994 günü olağanüstü toplanan Genel Kurulda 187'te karşı 203 oyla reddedilmesiyle aşılmıştır. Aynı gün DYP, SHP'nin malvarlığı ile ilgili fikrini destekleyerek 1983'ten itibaren Meclis'te Grubu olan siyasi parti liderlerinin ve yakınlarının malvarlıklarının araştırılmasını öngören önergeye katılmıştır.⁷³ Bu önergenin kabulü ile malvarlıklarını araştırma amacıyla 10/198 esas numaralı Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Böylece, Cumhurbaşkanı Demirel başta olmak üzere Mesut Yılmaz ve Necmettin Erbakan gibi siyasetçilerin ve yakınlarının malvarlıklarının da araştırılmasının yolu açılmıştır.⁷⁴

2.7. Özel Radyo ve Televizyonlar

19. Dönemin toplumsal gelişmelerinin en önemlilerinden birisi özel radyo ve televizyonların kurulması olmuştur. 1982 Anayasası'nın 133. maddesi radyo ve televizyon istasyonlarının ancak devlet eliyle kurulmasına ve yürütülmesine müsaade etmiştir. Bu maddeye dayanılarak çıkarılan 2954 sayılı "Türkiye Radyo ve Televizyon Yasası" da, devlet kuruluşu TRT'nin dışında özel

⁷¹ A.k., s. 401.

⁷² Özer ve Tansu Çiller'in Amerika'daki malvarlığının 7 milyon doları aştığı ve sahip oldukları gayrimenkullerin Çiller'in ekonomiden sorumlu devlet bakanlığı sırasında edinildiği iddiaları 17 Haziran 1994'de basında yer almıştır.

⁷³ Yılmaz, a.g.k., ss. 140-142.

⁷⁴ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, a.g.k., s. 428.

radio ve televizyon istasyonlarının kurulmasına izin vermemiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 1990 yılı başında Amerika gezisi sırasında bir açıklama yaparak “Yurtdışından Türkçe yayın yapılmasını engelleyen bir kural yok, dış memleketten bir kanal kiralayan, Türkiye’ye yayın yapabilir” demesinden sonra özel televizyon ve radyolar kurulmuştur. İlk özel televizyon Star-1, Federal Almanya üzerinden 1 Mart 1990 tarihinde deneme yayınlarına başlamıştır.⁷⁵

20 Kasım 1991 seçimleri sırasındaki seçim kampanyalarında ve konuşmalarında özel televizyonun önemi daha çok belirginleşmiştir. Star-1 Televizyonunun yayınlayacağı siyasi reklamlarda Cumhurbaşkanı Özal ve ailesine “sataşılmasına” izin vermeyeceğini açıklaması ve buna yapılan eleştiriler temel bir soruna işaret etmiştir: özel televizyonların yayınlarını düzenleyecek bir yasanın olmaması. Yüksek Seçim Kurulu duruma müdahale ederek “seçim yasaklarının ihlal edilmemesi” yolunda uyarıda bulunmuştur. Bu uyarı üzerine, PTT, link hatları dahil, kaynaklarının Star-1 tarafından kullanılmasını 10 Ekim 1991 tarihinde durdurmuştur.⁷⁶

19. Dönemde 1992 yılından itibaren yeni özel televizyon ve radyolar kurulmuştur. Özel televizyon kanalları olarak Teleon ve Show TV, 1992 Ocak ayında yayına başlamıştır. 1993’e gelindiğinde, Türkiye genelinde 110 radyo ve 76 televizyon vericisinin varlığından bahsediliyordu.⁷⁷ Çok sayıdaki bu özel radyo ve televizyon yasal olarak sorunlu durumdaydı. 49. Hükümette Radyo ve Televizyondan sorumlu Devlet Bakanı Gökberk Ergenekon yasa taslağı hazırlamakla görevlendirilmiştir. Ancak yasal düzenleme yapılamadan özel radyo ve televizyonların durumu 1993 yılında çeşitli sıkıntılara ve tartışmalara yol açmıştır. Önce İçişleri Bakanlığı 22 Ocak 1993 tarihinde yayınladığı bir genelge ile valiliklere gönderdiği yazıda ülkedeki özel radyo ve televizyonların yasalara aykırı olduklarını ve tümünün kapatılmaları için gereken işlemlerin yapılmasını emretmiştir.⁷⁸ Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu da, 30 Mart 1993’te valiliklere gönderdiği genelge ile özel radyoların yayınlarının Anayasa’ya aykırı olduğu gerekçesiyle 24 saat içinde kapatılmalarını istemiştir. Bu genelgelerin arkasında İslamcı ve Kürt milliyetçisi radyo ve televizyonlardan duyulan rahatsızlık⁷⁹ varsa da genel bir kapatma kararı olduğundan tüm özel radyo ve televizyon yayını yasaklanmış oluyordu. Kapatma kararı kamuoyu tarafından antidemokratik bir karar olarak algılanmış ve tepki toplamıştır. Ülke çapında “radyomu istiyorum” sloganıyla siyah kurdeleli protestolar yapılmıştır. Başbakan Demirel, muhalefet partilerine 1982 Anayasası’nın 133. maddesindeki

⁷⁵ Bülent Çaplı ve Can Dündar, “80’den 2000’lere Televizyon,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 15, İletişim, İstanbul, 1996, s. 1377.

⁷⁶ A.k., s. 1378.

⁷⁷ A.k., s. 1381.

⁷⁸ A.k., s. 1382.

⁷⁹ A.k., s. 1383.

radio ve televizyon yayınlarındaki devlet tekelinin kaldırılması çağrısında bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Özal'ın 17 Nisan 1993 günü ölümü üzerine Demirel yeni cumhurbaşkanı seçilmiş ve başbakanlığa Tansu Çiller gelmiştir. Çiller, özel radyo ve televizyon yayınları konusunu gündeminin ilk sırasına almıştır. Çiller'in 14 Haziran 1993'te yeni hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Demirel'den alması üzerine yayınlarını durduran özel radyo ve televizyon istasyonları yeniden yayına başlamıştır.⁸⁰ Radyo ve televizyon yayınlarında devlet tekeli getiren Anayasa'nın 133. maddesi 8 Temmuz 1993'te değiştirilerek devlet tekeli kaldırılmıştır. Bu 1982 Anayasasında yapılan ikinci değişikliktir. Böylece özel radyo ve televizyonların yayınları serbest bırakılmıştır. Ancak özel radyo ve televizyonların yayınlarını düzenleyecek bir yasal düzenleme gerekmektedir. Bu düzenleme 27 Mart 1994 yerel seçimleri öncesinde yapılamayınca seçim öncesinde İnterstar televizyonunun yayınlarındaki siyasi parti reklamları bu kanalın Yüksek seçim Kurulu tarafından kapatılmasına sebep olmuştur.⁸¹ Özel radyo ve televizyonların yayınlarını düzenlemek amacıyla 3984 sayılı kanun gecikmiş olarak ancak 13 Nisan 1994'te kabul edilmiş ve 20 Nisan 1994'te Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Özel Radyo ve Televizyon Yayınlarının Düzenlenmesine İlişkin 3984 sayılı kanun TBMM'nin çalışmalarını yayınlayacak bir televizyonun kuruluşunu da öngörmüştür. 1994 Aralık ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi Televizyonu devreye girerek Meclis Genel Kurul çalışmalarını 14.00 ile 19.00 saatleri arasında TRT 3'ten yayınlamaya başlamıştır. İsmail Cem, bu yasayı, demokrasiden, özgürlükten ve "kendimizden korkmanın" sonucu olarak nitelmiştir. Cem'e göre, "Olabilecek en merkezîyetçi, en bürokratik radyo-tv düzenini; en tutucu, hatta gerici anlayışları; iktidardaki güçlerin ve imtiyazlıların hoşuna gitmeyecek ne varsa 'yayın ilkelerine aykırı' sayabilecek yasakçı devlet yaklaşımının; bu arada apaçık bir sansür uygulamasının; kısa sürede keşmekeş getirecek bir düzenlemeyi"⁸² getirmektedir.

2.8. Sivas ve Gazi Olayları

19. Dönemin en trajik olaylarının başında Sivas katliamı gelmektedir. Pir Sultan Abdal şenlikleri için Sivas'a giden 37 aydının, 2 Temmuz 1993 tarihinde Madımak Oteli'nde yakılarak öldürülmesi yakın tarihin en üzüntü veren olaylarından birisi olmuştur. Cuma namazından çıkan kalabalık bir grubun, Yazar Aziz Nesin'in İslamiyet'le ilgili fikirlerine tepki gösterisi ile başlayan olaylar yerel güvenlik güçlerinin kalabalığı dağıtamaması üzerine büyüyen şenliğe katılanların kaldığı Madımak Otel'inin ateşe verilmesiyle sonuçlanmıştır. İl yöneticileri ve 50. Hükümet bu olaya erken müdahale

⁸⁰ Özden Cankaya, "Türk Radyoculuğunun Gelişimi," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 14, İletişim, 1996, s. 1085.

⁸¹ Çaplı ve Dündar, *a.g.k.*, s. 1384.

⁸² İsmail Cem, *Gelecek İçin Denemeler*, Cem yayınevi, İstanbul, 1994, s. 215.

etmeyerek seyirci kalmakla suçlanmıştır. Müfettiş raporları ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ile Sivas’a giden Bakanların yaptıkları incelemeler sonucunda il yöneticileri sorumlu bulunmuştur. Hükümet, Sivas Valisi Ahmet Karabilgin, Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu, Emniyet Müdürü Doğukan Öner ve Belediye Meclisi Üyesi Cafer Erçakmaz’ın görevlerine 8 Temmuz 1993’te son vermiştir. Daha sonra İçişleri Bakanlığı Müsteşarı ile Emniyet Genel Müdürü de görevden alınmışlardır.⁸³

50. Hükümetin programının genel kurulda okunma tarihinde gerçekleşen bu katliam dönemdeki siyasi partiler tarafından farklı yorumlanmıştır. DYP ve sağ partiler, Yazar Aziz Nesin’in konuşmalarının halkı kışkırttığına değinirken koalisyon ortağı SHP bu olayı laikliğe karşı planlı bir saldırı olarak nitelemiştir.⁸⁴ Bu olayın önlenememesinin sebepleri olarak Sivas Valisi verdiği raporda, ildeki polis ve jandarma güçlerinin Divriği ilçesinde görevli olmalarını, Tugay komutanlığından gelen desteğin gecikmesini, itfaiyenin kalabalık üzerine su sıkma görevini yerine getirmemesini ve Ankara’nın Vali’ye güvenlik güçleri ile halkı karşı karşıya getirmeme telkinlerini sıralamıştır.⁸⁵

Sivas Olayları, SHP’de hükümetle parti kanadı arasında bir ikiliği de ortaya çıkarmıştır. SHP’nin koalisyon hükümetinde pasif kaldığını düşünen parti örgütü Sivas olaylarında yaşanan beceriksizliği cezalandırmak istemiştir. 5 Temmuz günü SHP Sekreteri Cevdet Selvi’nin kendisi gibi düşünen parti yöneticileriyle yaptığı gizli toplantıda, hükümetin, Sivas olayında beceriksiz kaldığı ve koalisyonda SHP ağırlığı kalmadığı konusunda görüş birliğine varılmıştır. Bu toplantıdan sonra Selvi bir basın toplantısı düzenleyerek, kendi partisinin de içinde bulunduğu 50. hükümeti, güven oylaması saatine denk getirerek sert bir şekilde eleştirmiştir.⁸⁶ Sivas Olayları yüzünden partisinden İnönü’ye yönelen tepkiler bu olaylarda ölenlerin cenaze töreninden bir gün sonra, 7 Temmuz 1993 günü SHP Meclis Grubunda da devam etmiştir. İnönü’nün, cenazede kendisine yönelik tepkileri “duygusal” diye nitelemesi Sivas Milletvekili Azimet Köylüoğlu tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir: “Ne duygusalı beyefendi? Ülke mezar yerine döndü. Bunlar Anıtkabir’i de yakacaklar. Babanızın mezarı da orada. İsmet Paşa’nın oğlusun diye peşine takıldık. Milyonlarca insan bunun için partiye oy veriyor. Cenazede üzerinize yürüdüler, gazeteciler de şahit, sizi biz kurtardık.”⁸⁷

Sivas Olayları basın ve aydınlar tarafından da geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu olayın Türkiye’nin “sosyo-politik yapısının perişanlığına” işaret ettiğini söyleyen Murat Belge, çürümenin ulaştığı boyutun “medeni ve olgun bir toplum olma şansının” kaybedilmesi anlamına geldiğini

⁸³ Saybaşı, *a.g.k.*, s. 67.

⁸⁴ *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1993, Saybaşı, *a.g.k.*, s. 66.

⁸⁵ *A.k.*, s. 66.

⁸⁶ Şaban Sevinç, *Yenilmiş Komutanlar Müzesi*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, ss. 70-71.

⁸⁷ *A.k.*, ss. 74-75.

ifade etmiştir. Belge, şu soruyu yöneltmiştir: “Ortada aynı boyutta ‘solcu gösteri olsa, şöyle otuz kırk gösterici temizleyerek asayiş sağlayacağından hiç şüphe etmediğimiz ‘güvenlik güçleri’ niçin bir şey yapmadı?”⁸⁸

Ankara DGM’de görülen dava sonucunda Sivas olaylarının 124 sanığından 26’sı 15’er yıl, 60’ı 3’er yıl hapis cezası almış, diğerleri beraat etmiştir. Ancak Yargıtay bu olayların “Anayasal düzeni zorla bozmaya kalkışmak” olduğu görüşüyle kararı bozmuştur. Ankara DGM’nin 28 Kasım 1997’de verdiği ikinci kararda sanıklardan 38’i idam cezasına, öteki sanıklar ise değişik hapis cezalarına çarptırılmıştır.⁸⁹ Bu dava İstiklal Mahkemeleri sonrasında bu kadar çok idam cezasının verildiği ilk dava olmuştur.⁹⁰

Gazi Olayları da bu dönemde gündemi meşgul eden önemli olaylardan birisidir. İstanbul’un Gaziosmanpaşa ilçesi, Gazi mahallesinde 12 Mart 1995’te Alevilerin sahibi olduğu üç kahvehaneye ateş açılması sonucu 1 kişinin ölmesiyle bu mahallede olaylar çıkmıştır. Olayların duyulması üzerine 2000 kişilik Alevi vatandaşlar Gazi mahallesindeki polis karakoluna yürümüştür. Gece boyunca süren olaylar ertesi günde devam etmiş ve olayları önleyemeyen polis, askerden yardım istemiştir. 5000 kişilik askeri birliğin gönderildiği Gazi mahallesinde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Yine, 15 Mart’ta Ümraniye’de göstericilerle polis arasında çatışma çıkmıştır. İstanbul’un çeşitli yerlerinde ve Gazi mahallesinde bu saldırıları protesto eden gösterilerde çıkan çatışmalar sonucu 22 kişi hayatını kaybetmiştir. Gazi Olayları, uzun süre muhalefet tarafından hükümeti eleştirmek için gündemde tutulmuştur. Olaylar sırasında önlem almakta gecikmesi ve polisin amacını aşacak şekilde müdahale ettiği iddialarıyla başta İçişleri Bakanı Nahit Menteşe olmak üzere Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar, İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu ile Emniyet Müdürü Necdet Menzir’in istifası istenmiştir.⁹¹

2.9. 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri

27 Mart 1994 genel yerel seçimleri, 19. Dönemde değişen siyasi dengeleri göstermesi açısından önemlidir. DYP-SHP Koalisyonunun performansının düşük görülmesi, SHP’nin önce bazı milletvekillerinin ayrılarak yeniden açılan CHP’ye geçmeleri ve SHP’nin İSKİ gibi yolsuzluklarla anılması muhalefetteki partilerden birisinin, Refah Partisinin etkin seçim propagandaları uygulayarak gücünü artırmasıyla sonuçlanmıştır. Bu partinin 1 Kasım 1992 yerel ara seçimlerde gösterdiği başarı üzerine yerel seçimlerin öncesinde seçimlere damgasını vuracak partinin RP olduğu tahmin ediliyordu. Diğer partiler kendilerini bu partiye karşı tavırlarıyla tanımlamıştır. Ayrıca RP’ye laikliğe,

⁸⁸ Murat Belge, *a.g.k.*, ss. 240-241.

⁸⁹ Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, s. 395.

⁹⁰ Metin Heper, *Türkiye Sözlüğü*, çeviren Zeynep Mertoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s. 424.

⁹¹ Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, ss. 475-476.

Atatürk'e, demokrasiye karşı olduğu ancak seçmeni ve devlet aygıtını ürkütmemek için gerçek yüzünü gizlediği eleştirileri yapılmıştır.⁹²

27 Mart 1994 seçimleri öncesinde Şubat ayında hükümet ve siyasi partilerle ilgili önemli olaylar ve açıklamalar gündeme geldi. TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk “ülkede istikrarı sağlayacak” bir formül olarak “Milli Koalisyon” kurulması önerisinde bulunmuştur. Refah Partisine Libya'daki İslama Çağrı cemiyetinden 500 bin dolarlık yardım geldiği iddia edilmiştir. Aynı parti ile ilgili başka bir iddia bizzat Başbakan Çiller tarafından seslendirilmiştir: Refah Partisinin Türkiye’de topladığı paraları Bosna’ya göndermediği.⁹³ Bunlara bir de Tuzla'daki bombalama olayında ölen askeri öğrencilerle ilgili DEP Genel Başkanı Hatip Dicle'nin açıklaması siyasi ortamı iyice germiştir. Darbe kelimesinin siyasiler tarafından dillendirilmesi ortamın ne kadar gerildiğini göstermiştir. Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın'ın “Birilerinin, Türkiye’de demokrasiye yeniden ara verme arayışı içinde olduğunu” söylemesi, buna sadece bir örnektir.⁹⁴ Cumhurbaşkanı Demirel de bu darbe söylentilerini sert bir açıklamayla reddetmek ihtiyacı hissetmiştir: “Darbe bugüne kadar Türkiye’de neyi düzeltti de, yeniden birtakım darbe arayışlarının, tartışmaların içine giriyor Türkiye?.. Bugün eğer Türkiye’nin birtakım sıkıntıları varsa, bunların sebebi darbelerdir. Bırakın ülkenin demokratik kuruluşlarını, görev yapan askerini, insanlarını rahat bırakın.”⁹⁵

13 partinin yarıştığı 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde DYP % 21,4 oyla birinci, ANAP % 21 ile ikinci olmuştur. SHP ise büyük bir seçim yenilgisine uğrayarak % 13,6 oy almış ve elindeki birçok belediye başkanlığını kaybetmiştir. SHP ve CHP'nin toplam oyları bile (% 18,2) SHP'nin 1991 oylarının 2,6 puan altında kalmıştır. SHP'nin oy kaybının en fazla olduğu yer, kuşkusuz Güneydoğu illeriydi. Burada diğer sol partiler de bir varlık gösterememiştir: DSP % 8,8 ve CHP % 4,6.

Bu seçimlerin en çarpıcı sonucu, SHP'nin 1989 yerel seçimlerindeki başarısının benzerini Refah Partisinin yakalaması olmuştur. % 19,1 oyla seçimlerden üçüncü parti olarak çıkan RP, başta İstanbul ve Ankara olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinde belediye başkanlıklarını kazanmıştır. Bu seçimlerde Doğu (% 28,7), Güneydoğu (% 28) ve Orta Anadolu’da (% 23,4) birinci parti olan RP'nin bu üç bölgede de kent oyları köy oylarından yüksektir. Doğu bölgesinde ise RP, diğer partilerden açık ara öndedir. Aynı zamanda RP, İstanbul (% 25,7) Bursa (% 19,1), Kocaeli (% 29) ve Sakarya (% 28,5) gibi

⁹² Ruşen Çakır, *Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak*, Metis, İstanbul, 1994, s. 92.

⁹³ Cüneyt Arcayürek, *Babasının Kızı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, ss. 421, 438, 441. Çiller Refah Partisine yaptığı eleştirileri 27 mart yerel seçimleri öncesinde iyice sertleştirdi. Çiller’e göre Refah Partisi gençlerin arasına ayrılık tohumları atarak DEP’le birlikte ülkeyi bölmeye çalışmaktadır. *Sabah*, 2 Mart 1994; Arcayürek, *Babasının Kızı*, s. 485.

⁹⁴ A.k., s. 444.

⁹⁵ A.k., s. 453.

gelişmiş Batı illerinde kent oylarından önemli bir destek almıştır. Böylece “Refah Partisi iki yönlü bir başarıyı yansıtır olmaktadır. Bir yandan Orta ve Doğu Anadolu’nun muhafazakâr Sünni seçmenini mevcut yerel iktidar ilişkilerine dayalı bir biçimde kendine kanallı ederken, öte yandan gelişime/değişime açık ‘modern’ merkezlerin çevre oylarına sahip çıkabilmektedir.”⁹⁶ RP’nin başarısında büyük kentlerdeki toplumsal dinamiklerle “Adil Düzen” sloganı etrafında dinsel bir milliyetçiliği bir araya getirmesi görülmüştür.⁹⁷ 1991 genel seçimlerine MÇP ve IDP ile ittifak yaparak giren RP bir blok halinde ancak oyların % 16,9’unu alırken bu defa tek başına % 19,1 oy almıştır. Bu arada ittifakın diğerk partisi MHP de bu seçimlerde tek başına % 8 oy almıştır. MHP’nin bu başarısında seçimler öncesinde iktidara yakın, sistem içi parti kimliğiyle aşırı-sağ milliyetçi imajını yumuşatmış olmasının ve PKK terörüne tepkileri toplayabilmesinin etkisi vardır.⁹⁸

1994 yerel seçimlerinde birinci olmakla birlikte DYP 5,6 puan kaybederek düşüş sürecine girmiştir. Özellikle kentlerde 7,8 puan kaybeden partiyi köy oyları birinci parti yapmıştır. Batı bölgesinin ve Akdeniz’in zengin kırsal alanlarından “popülist tarım politikalarının” devam eden desteğini almıştır.⁹⁹ Merkez sağın diğerk partisi ANAP da kentlerde RP’nin arkasından ikinci sırayı alabilmiştir. Orta Anadolu’da muhafazakâr seçmenini kaybeden ANAP, 1991 seçimlerinde % 25,1 ile birinci olduğu nüfusu 100 bini aşan kentlerde bu kez RP’nin ardında kalmıştır. RP’nin oylarını arttırması gelecek genel seçimlerde bu partiyi iktidar adayı yapıyordu. Bu durum hem RP milletvekillerinin Meclis çalışmalarında hükümete yoğun bir muhalefet yapmasını hem de diğerk partilerin RP tehlikesinden bahsetmesini beraberinde getirmiştir.

Bu seçimler bir merkez sağ ve sol koalisyonu olan DYP-SHP hükümetinin yıprandığını ve bu yıpranmanın diğerk merkez sağ ve sol partilerinin “alternatif” olarak güçlenmelerine yaramadığını göstermiştir. Merkez sağın oy toplamı % 42,4 ile 1991 seçimlerinin 7,6 puan altına düşerken merkez solun oy oranı da % 26,8’e düşmüştür. 27 Mart seçimlerinde koalisyon partilerinin kaybettikleri oylar ideolojik yelpazenin daha sağında görülen MHP ve RP’ye kaymıştır. Böylece, “Türkiye’de aşırı sağ ve soluyla temsili demokrasinin siyasal yelpaze modelinin ilk kez görünür olduğu 1965 ve 1969 seçimlerinden beri benzeri görülmemiş bir oy dağılım manzarası ortaya çıktı.”¹⁰⁰ Daha genel bir açıdan 27 Mart seçim sonuçları Türk siyasi yapısında ciddi bir

⁹⁶ Yavuz Sabuncu ve Murat Şeker, *a.g.k.*, ss. 1156–1163.

⁹⁷ Ali Yaşar Sarıbay, “Refah Partisinin Ardındaki Sosyo-Politik Dinamikler,” *Türkiye Günlüğü*, No: 27, Mart-Nisan 1994, ss. 19-21.

⁹⁸ M. Naci Bostancı, “Öncesi ve Sonrasında 27 Mart,” *Türkiye Günlüğü*, No: 27, Mart-Nisan 1994, s. 45.

⁹⁹ Yavuz Sabuncu ve Murat Şeker, *a.g.k.*, ss. 1156–1163.

¹⁰⁰ Ömer Laçiner, “Siyasette Yeni Şekillenmeler,” *Birikim Dergisi*, No: 63, Temmuz 1994, s. 4.

“parçalanmaya” işaret etmiştir. Bu parçalanma hem o zamana kadar gelen “siyasi mutabakatın sonu”na hem de hiçbir siyasi akımın yakın gelecekte “Türkiye’nin siyasi kaderine hükmedemeyeceği” anlamına gelmiştir.¹⁰¹

27 Mart 1994 yerel seçimlerinde RP’nin büyük bir zafer kazanarak belediyelerde iktidara gelmesi hükümetin bozulması ihtimalini doğurmuştur. Seçimlerde en büyük kayıp SHP cephesindeydi. İSKİ skandalı ile ismi anılan SHP yerel yönetimlerde başarısız bulunmuştur. SHP’nin yerel seçimlerde uğradığı oy kaybını hükümetteki konumuna bağlayarak koalisyonundan çekilmesi bekleniyordu. Partinin il başkanları da Genel Başkan Karayalçın’dan muhalefete çekilmesini istiyorlardı. DYP cephesinde ise DYP-ANAP koalisyonunun kurulmasını isteyen ve Tansu Çiller’e baskı yapanlar vardı. Ancak, Çiller ve Karayalçın, 1 Nisan 1994’te yaptıkları toplantılarda parti yönetimleriyle durum değerlendirmesinden sonra birlikte koalisyona devam kararı almıştır.¹⁰²

2.10. Özelleştirme ve Özerkleştirme Sarkacında Ekonomi Politikası

1983’ten 1991’e kadar ülkeyi yöneten ANAP hükümetleri döneminde ithal ikameci ekonomi politikasından ihracata dayalı ekonomik politikaya geçilmiştir. Bu politikaların önemli bir hedefi de özel sektörün konumunu güçlendirirken ekonomiyi “bürokratik devletin egemenliğinden” kurtarmak olmuştur. Bu hedefleri gerçekleştirme yolunda özelleştirmeye önem verilmiştir. İhracat gelirleri artırıldıysa da enflasyonun kontrol altına alınması ve özelleştirme başarılamamıştır.¹⁰³ 19. Dönemde ise ekonomi politikalarının hedefinin bir ayağını özelleştirme ve enflasyonla mücadele oluştururken diğer ayağını da ANAP hükümetleri döneminde bozulan gelir dağılımını düzeltmek oluşturmuştur. DYP-SHP Koalisyonunun ekonomi politikalarına bakıldığında, 1991–1993 arasında 49. Hükümetin 500 günde ekonomiyi düzeltme sloganıyla başladığı yolda “patronaj politikasını” terk etmediği, 1993–1995 arası Çiller hükümetlerinin iddialı bir ekonomik hedefle öne çıkarak kamuoyu baskılarıyla geri adım atmak zorunda kaldığı görülecektir.¹⁰⁴ 5 Nisan 1994 Kararları yapısal bir ekonomik programı getirdiyse de enflasyonla mücadele ve özelleştirme konularında başarılı olamamıştır. Kuşkusuz bu başarısızlığın arkasında koalisyon hükümetlerinin ekonomi konusunda farklı ilgi ve hedeflere sahip olması vardır.

Özelleştirme DYP-SHP Koalisyon hükümetlerinin üzerinde anlaşılmadığı ve iki ortağın siyasi ilişkilerini gerginleştiren bir konu olmuştur. Kamuoyunda KİT Reformu olarak da bilinen konu hükümet programlarında iki partinin de isteklerine tercüman olacak şekilde hem özelleştirme hem de özerkleştirme

¹⁰¹ Cengiz Çandar, “27 Mart: Türkiye’nin ‘Demokratik Metamorfozu’nun Göstergesi veya ‘Yeni Türkiye’nin Doğum sancısı,’” *Türkiye Günlüğü*, No: 27, Mart-Nisan 1994, ss. 27-30; Oya Çitçi (Haz.), *Yerel Seçimler Panoraması 1963-1999*, TODAİE, Ankara, 2001, ss. 217-224.

¹⁰² Bila, *a.g.k.*, s. 319.

¹⁰³ Metin Heper, *a.g.k.*, s. 25.

¹⁰⁴ *A.k.*, s. 25.

kavramlarıyla ifade edilmiştir. Sözelimi 49. Hükümetin Programında ekonomide yeniden yapılanma çerçevesinde özelleştirme ve özzerleştirilmeye vurgu yapılmıştır. KİT'lerin özzerleştirilerek özel bir statüye kavuşturulması ve özelleştirme ile bunların mali bünyelerinin kuvvetlendirilmesinden bahsedilmiştir. Özelleştirme, bir amaç değil, bir araç olarak görülmüştür.¹⁰⁵ 50. hükümette “devletin ekonomideki yerinin ve rolünün yeniden tanımlanması”ndan bahsedilmiştir. Sosyal devlet olgusu ihmal edilmeyerek başta eğitim, sağlık ve çevre olmak üzere, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde devletin etkin bir şekilde varlığı öngörülmüşse de “devletin ekonomik faaliyetlerinin dengeli bir biçimde azaltılması, giderek sübvansiyon dağıtan yapıdan arındırılması, ekonomide genellikle kuralları belirleyen bir konuma kavuşturulması”¹⁰⁶ da vurgulanmıştır.

Bahsettiğimiz hükümet programlarında KİT sistemini ıslah etme amacı dillendirildiyse de uygulamada ıslah hedefi terk edilerek çok sayıda KİT ve bağılı kuruluş özelleştirilecek konuma getirilerek Kamu Ortaklığı İdaresi'ne devredilmiştir. Uzun vadeli reform perspektifinden yoksun bırakılan bu kuruluşların özelleştirilmesinde de yavaş davranılmasıyla bunlar iyice verimsiz ve bütçenin üzerinde kambur hale gelmiştir. Bilindiği üzere, özelleştirme aslında 1980'li yıllarda hükümetlerin gündemine girdiyse de etkili bir özelleştirme yapılamamıştır. 19. Dönemde de bütün gayretlere rağmen özelleştirme hedefinde başarılı olunamamıştır. PTT getireceği yüksek satış gelirinden dolayı özelleştirilecek kuruluşların başında gelmiştir. Ancak 1994'ten itibaren PTT'nin özelleştirilmesi süreci başlatılabilmektedir. Bunun için ilk aşamada, oldukça kârlı olan telekomünikasyon hizmetlerinin (PTT'nin T'si) posta hizmetlerinden ayrılmıştır. Özelleştirmenin ilk adımı olarak PTT'nin T'si posta ve telgraf'dan 10 Haziran 1994 günü ve 4000 sayılı yasayla ayrılmıştır.¹⁰⁷ 14 Kasım 1994 günü 4046 sayılı Özelleştirme kanunu çıkarılmıştır. Kanunun birinci maddesinin öngördüğü Özelleştirme Yüksek Kurulu oluşturulmuş ve ilk toplantısını 23 Aralık 1994 günü yapmıştır. Kurul'un ilk önemli özelleştirme kararı 3 Ocak 1995 tarihinde Karabük Demir Çelik fabrikaları Müessesesi'nin özelleştirilmesi olmuştur.¹⁰⁸

2.11. Ekonomik Kriz ve 5 Nisan Kararları

1990'lar hükümetlerin Türk ekonomisinde yapısal reform çabalarına ve krizlerle uğraşmasına tanıklık ettiği bir on yıl olmuştur. 19. Dönem de özelleştirme, enflasyon ve bütçe açıkları gibi ekonomik konuların yanı sıra 1994

¹⁰⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 7, (25.11.1991), s. 120.

¹⁰⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 119, (30.6.1993), ss. 381-382.

¹⁰⁷ Önder Özdemir, “Posta ve Telgraf Hizmetleri,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996, s. 716.

¹⁰⁸ Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914–1999)*, 5. basım, İmaj yayınevi, Ankara, 1999, s. 228.

ekonomik krizine ve devalüasyona sahne olmuştur. DYP-SHP Koalisyonunun çözmek Sorunda olduğu ekonomik sorunları Başbakan Demirel, Ekim 1992’de, “beş kurşun yarası” olarak nitelemiş ve şöyle sıralamıştır: Bütçe açığı, KİT açığı, SSK ve Emekli Sandığı açığı, Belediyelerin açığı ve Birliklerin açığı.¹⁰⁹ Ancak DYP-SHP Koalisyonu 1991’de ilan ettiği enflasyonu azaltma ve ekonomik dengeyi sağlama hedefini tutturamamıştır. 1993 yılında dış ticaret açığı 14,1 milyar dolarla bir rekor kırmıştır. Aşırı tüketim ve ithalatla büyüyen dış borçlar 55,6 milyar dolardan 67,4 milyar dolara ulaşmıştır.¹¹⁰ Kamu açıklarındaki artış 1994 ekonomik kriziyle sonuçlandığında DYP-SHP Koalisyonunun önünde 5 Nisan Kararları olarak adlandırılan ekonomik istikrar paketini uygulamaktan başka çare kalmamıştır. Bu krizin ortaya çıkmasındaki ana neden Türkiye ekonomisinin sermaye hareketlerindeki dalgalanma ve finansal kargaşaydı. Sıcak para hareketlerine bağımlı kılınan bir ekonomik sistemde 50. Hükümetin iç borç ihale faizlerini yapay olarak aşağı çekme çabasının krize sebep olduğu söylenilmiştir.¹¹¹ Nitekim, Türkiye’nin artan borçları ve değer kaybeden parasını göz önünde bulundurarak uluslararası reyting şirketi Moody’s, ülkenin notunu bir basamak azaltması üzerine kriz tetiklenmiştir. Türkiye ekonomisine uluslararası güven kaybolmuş ve üç ay içinde Türk lirası % 50 değer kaybetmiştir.

Finans kesiminde başlayarak ekonominin tüm sektörlerini kuşatan bu kriz süreci 1993’ten sonra, Tefik Çavdar’ın tesbitiyle, “istikrarsızlık – kriz – büyüme – istikrarsızlık” sarmalına dönüşmüştür. Neticede “1994’te GSMH % 6.1 , özel sabit sermaye yatırımları % 22 oranında, reel olarak gerilemiştir. Enflasyon % 60–70 dolaylarında seyrederken % 125’lere fırlamış, TL ise yabancı paralar karşısında % 170 değer yitirmiştir. Kriz’in hızla büyümesi, bazı bankaların (TYT bank, Marmara bank vb.) sadece dış borçlanmadan ötürü 7 trilyon lira karşılığı döviz yükü ortaya çıktı. Kriz IMF’yi yeniden gündeme getirdi.”¹¹²

Bu ekonomik kriz kimilerine göre DYP-SHP hükümetlerinin “vahim” hatalarından kaynaklanmıştır. 1991’de ANAP’tan devralınan ekonomide ciddi sorunlar vardı ancak ekonomik hastalıkların hemen hepsi de teşhis edilmişti. Ekonomide bir istikrar programına ihtiyaç vardı ve kamu kesiminin de yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Toplumun çeşitli kesimlerine yansıyacak bir ekonomik fatura söz konusuydu. Bunu ancak güçlü seçmen desteğine sahip bir hükümet yapabilirdi. Zaten ANAP’ın önünde 1 yıllık iktidar dönemi varken erken genel seçimlere gitmesinin sebebi buydu.¹¹³

¹⁰⁹ Osman Ulagay, *Krize Adım Adım: Günah Sayılan Kehanet*, Milliyet yayınları, İstanbul, 1994, s. 108.

¹¹⁰ Erdinç Tokgöz, *a.g.k.*, s. 217.

¹¹¹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908–2002)*, 9. baskı, İmge, Ankara, 1995, s. 182.

¹¹² Tefik Çavdar, *a.g.k.*, ss. 328-329.

¹¹³ Osman Ulagay, *a.g.k.*, ss. 7, 12.

Türkiye ekonomisinde 1945 sonrasında “en derin ekonomik krizi” olarak nitelendirilen bu krizin kökenleri, Boratav’a göre, 12 Eylül 1980 sonrasında “emek aleyhtarı bölüşüm politikalarının” iflas ettiği 1989 yılına gitmektedir.¹¹⁴ ANAP Hükümeti işçilerin 1989’daki grev dalgasına yenik düşünce geniş bir seçim ekonomisi uygulamak zorunda kalmıştır. Ücret, maaş ve köylü gelirlerinden kaynaklanan iç talep patlaması, tüketim mallarının ithalatına yansırken dış açıklar gittikçe genişlemiştir. Bu açıklar vergi ve zam yerine dış borçlanma ile karşılanmıştır. Böylece, artan ücretlere verilen tepki, “artan kamu açıkları, sıcak para politikası ve kâr marjlarının yükselten oligopolcü sanayici davranışları”¹¹⁵ olmuştur. Bunun sonucunda kamu açıkları ve dış açıklar sürdürülemez düzeylere yükselmiş ve ekonomi 1994 Ocak ayında çökmüştür.

Başbakan Çiller’in 5 Nisan 1994 günü açıkladığı ve “Olağanüstü İstikrar Tedbirleri” olarak adlandırılan istikrar paketinin amacı enflasyonu hızla düşürmek, Türk lirasına istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sosyal dengeleri de gözetken sürdürülebilir bir temele oturtmaktır. Ayrıca, ekonomik istikrarı sürekli kılacak yapısal reformları gerçekleştirerek kamu açıklarını hızla aşağı çekmek ve kamunun ekonomideki rolünü yeniden tanımlamak hedeflenmiştir.¹¹⁶ Bu hedefleri gerçekleştirmek için alınan önlemlerin arasında tarım ürünlerinde sübvansiyonun kaldırılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi, KİT’lerin bir kısmının kapatılması, özelleştirmenin hızlandırılması, ek vergi alınması, akaryakıt, çay şeker dahil önemli ihtiyaç malzemelerine zam yapılması ve Türk lirasının dolar karşısında devalüe edilmesi vardı.

Bu kararların alınması ve Türkiye’nin on dört yıl sonra yeniden IMF ile stand-by anlaşması imzalanması Koalisyon ortakları içinde gerilime de sebep olmuştur. SHP lideri Karayalçın 5 Nisan Kararlarını “kaçınılmaz” olarak görse de partisi içinden hükümetten ayrılması yönünde baskılar gelmiştir. Hatta SHP’nin koalisyondan çekilmesini isteyen on milletvekili, Karayalçın’a bu taleplerini iletmış ve bir grup SHP’li de hükümetten çekilme taleplerini basına açıklamıştır. Karayalçın ise SHP’nin Hükümet’te kalıp, Sosyal Demokrat çizgiyi pakete yansıtmak için çaba harcamasının ve bu kararlardan zarar görecektik insanların mağduriyetini asgariye indirmesinin daha makul olduğu kanaatindeydi.¹¹⁷ Koalisyon ortakları muhalefetin eleştirdiği 5 Nisan kararlarının IMF’nin etkisi olmaksızın alınan “ulusal”¹¹⁸ kararlar olarak nitelemiştir.

¹¹⁴ Korkut Boratav, “İktisat Politikaları: 1980–1994,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996, s. 684.

¹¹⁵ A.k., s. 685

¹¹⁶ Erdinç Tokgöz, a.g.k., s. 223.

¹¹⁷ Yılmaz, a.g.k., s. 131.

¹¹⁸ Nitekim Karayalçın bu kararları şu şekilde savunmuştur: “5 Nisan Kararları ulusal kararlardır. Yani IMF’siz alınan kararlardır... Koşulları biz belirledik ondan sonra IMF bizim koşullarımızı kabul etti. Daha sonra stand-by anlaşması imzalandı.” Yılmaz, a.g.k., s. 132.

Osman Ulagay’a göre, 5 Nisan kararları iki yıl önce hazırlanarak DYP-SHP Koalisyonunun yıpranmadığı bir zamanda açıklansaydı içeride ve dışarıda umut sinyali olabilirdi. Ayrıca bu kararların bütçedeki tasarruflarla ilgili hedefleri aşırı iddialı görünmüştür.¹¹⁹ 5 Nisan Kararlarının uygulaması da eleştirilmiştir. 5 Nisan Kararları, maliyeti ücret ve maaş bastırmaları ile çalışanlara, yüksek fiyat artışlarıyla tüketicilere, kamusal hizmetlerin eritilmesiyle kamu kesimine ödetmekle suçlanmıştır. Bunun yanı sıra, reel sektörleri ezdiği ve sadece rantıye kesimlerine yarar sağladığı söylenilmiştir.¹²⁰

5 Nisan krizinin arkasında bankaların büyük sorumluluğu olduğu yargısının sonucu olarak bankalar sıkı denetim altına alınmıştır. Bunun sonucunda TYT, MARBANK ve İMPEXBANK gibi bazı küçük bankalar batmıştır. Bu arada Merkez Bankası yasasında değişiklik yapan 3985 sayılı yasayla Banka, Hükümet karşısında güçlendirilmiştir. Ayrıca, TL’ye güveni artırmak ve tasarrufların bankalara dönmesini sağlamak amacıyla 6 Mayıs 1994’te bankalardaki tüm mevduatlar sigorta kapsamına alınmıştır.¹²¹

2.12. Türkiye’nin Gümrük Birliğine Girmesi

Türkiye’nin Gümrük Birliğine girmesi çeşitli açılardan 19. Dönemin en önemli gelişmelerinin başında gelir. Öncelikle Gümrük Birliği 1963 tarihli Ankara Anlaşmasıyla başlayan AB serüveninin yeni bir merhalesi olmuştur. 1987 yılında Türkiye’nin yaptığı başvurunun reddedilmesinden sonra, 1990–1995 yılları arasında Türkiye-AB ilişkileri Gümrük Birliğine odaklanmıştır. Piyasa düzenleme mevzuatına, rekabet hukukuna ve AB Ortak Dış Ticaret Politikasına uyum sağlanması için 1991–1995 yılları arasında Türkiye ile müzakereler yürütülmüştür. 9 Kasım 1992’de Brüksel’de gerçekleştirilen Ortaklık Konseyi Toplantısında Türkiye ile AT arasında Katma Protokol’de planlandığı gibi, 1 Ocak 1996’da yürürlüğe girecek bir gümrük birliğinin oluşturulmasında anlaşılmıştır. Yine 8 Kasım 1993’te Brüksel’de düzenlenen 34. Ortaklık Konseyinde, “Gümrük Birliği Çalışma Programı” oluşturulmuştur. Bu Programa göre AB ve Türkiye arasında gümrük vergilerinin ve nicel kısıtlamaların karşılıklı olarak eşit ölçüde kaldırılması, malların serbest dolaşımı sağlanacaktır. Türkiye, Ortak Gümrük Tarifesine uyum göstererek AB’nin Ortak Ticaret politikasına uyum sağlamalıydı. Ulaşım ve iletişimde işbirliğinin yanı sıra ticaretle ilgili yasama ve kurumsal şartlarda uyum sağlanmalıydı.¹²² Türkiye-AB Ortaklık Konseyi 6 Mart 1995’te 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararını alarak gümrük birliği ile ilgili yükümlülükleri belirlemiştir.¹²³ Aynı gün, Başbakan Tansu Çiller ve Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın Brüksel’de AB ile

¹¹⁹ Osman Ulagay, *a.g.k.*, s. 303.

¹²⁰ Erol Çevikçe, *Enflasyon: Yirmi Yılda Ne Değişti?* Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 162.

¹²¹ Erdinç Tokgöz, *a.g.k.*, ss. 226-227.

¹²² Meltem Müftüler Baç, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa, İstanbul, 2001, ss. 48-49, 162-163.

¹²³ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, ss. 480-481.

Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalamıştır. 13 Aralık 1995 günü Avrupa Parlamentosu Ortaklık Konseyi kararını kabul etmiştir. Böylece, 1 Ocak 1996'dan itibaren Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma klasik bir gümrük birliğinden farklı bir mahiyete sahipti. Anlaşmaya ortak gümrük politikalarının oluşturulmasına ek olarak rekabet, teknik mevzuatın uyumlaştırılması, tekellerin kaldırılması ve fikri mülkiyetin korunması gibi konular da dahil edilmiştir. Amaç Türkiye'yi AB'ye daha çok yaklaştırmaktır. Bu itibarla Anlaşmanın içeriği gümrüklerin ötesinde piyasalar dahil tüm ekonomik ve mali yapının entegrasyonunu kapsamıştır.¹²⁴ Öte yandan, Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalarken, aynı gün, Güney Kıbrıs'ın bütün adayı temsil ettiği iddiasıyla AB'ye tam üyelik başvurusuna ilişkin müzakerelerin takvime alınması kararına itiraz etmemiştir. Bu Türkiye'nin Garanti Antlaşmasının kendisine tanıdığı veto yetkisini kullanmaması anlamına gelmiş ve böylece ilk kez Kıbrıs Rum Hükümetini muhatap kabul etmiştir.¹²⁵

İktidar partileri Gümrük Birliği Anlaşmasını Avrupa ile bütünleşmede tarihi bir adım olarak nitelerken muhalefet partileri Türk ekonomisini açık bir pazar haline getiren ve küçük işletmeleri yok edecek bir süreç olarak görmüştür. İktidar partileri, Gümrük Birliğinin Türk sanayisine rekabet gücü kazandırarak ihracatı artıracığı yorumunu yaparken muhalefet partileri bu uğurda Kıbrıs'ta taviz verildiğini öne sürmüştür. Yunanistan'ın zorluk çıkarmaması karşılığında Hükümetin, AB'nin Güney Kıbrıs'la üyelik görüşmelerinin başlangıç tarihi ilan etmesine ses çıkarmadığı iddia edilmiştir. Türkiye'nin, Birliğin ortak dış siyasetinin belirlenmesinde, üye olmadığı için, söz sahibi olmaması önemli bir olumsuzluk olarak belirtilmiştir.

Gümrük Birliği'ne uyum sürecinde özellikle ticaret mevzuatında yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır. 24 Haziran 1994 tarihinde 544 sayılı "Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri Hakkında" Kanun Hükmünde Kararname ile başlayan bu düzenlemeler, 12 Haziran 1995 tarihinde "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun"la devam etmiştir. 27 Haziran 1995 tarihinde de "Patent Haklarının Korunması Hakkında 551 sayılı", "Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında 554 sayılı", "Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında 555 sayılı" ve "Markaların Korunması Hakkında 556 sayılı" Kanun Hükmünde Kararnameler çıkarılmıştır. Yine Gümrük Birliği'ne uyum amacıyla rekabet hukuku alanında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Tekellerin kaldırılması ve tam rekabetin sağlanması için 13 Aralık 1994 tarihinde 4054 sayılı "Rekabetin Korunması Hakkında Kanun" ve 8 Mart

¹²⁴ Şaban H. Çalış, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim*, Nobel, Ankara, 2001, s. 276.

¹²⁵ Melek Fırat, "AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları," *En Uzun Onyıl*, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 261.

1995'te ise 4077 sayılı "Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun" yayınlanmıştır.¹²⁶

2.13. Siyasal Partilerdeki Gelişmeler

Dönemin önemli konularından birisi de siyasi partilerde ayrılımlar, yeni partilerin kurulması ve parti kapatmaları olmuştur. 20 Ekim 1991 milletvekili genel seçimleri öncesinde ittifak yapan partiler seçimlerin hemen ardından listelerinde seçime girdikleri partilerden ayrılmıştır. Seçimlere RP çatısı altında ittifak yaparak giren Yozgat Milletvekili Alparslan Türkeş'le beraber 19 milletvekili, 15 Kasım 1991'de bu partiden ayrılarak Milliyetçi Çalışma Partisi'ne (MÇP) döndüler. Kayseri Milletvekili Aykut Edibali de RP'den ayrılarak kendi partisi, İslahatçı Demokrasi Partisi'ne (IDP) dönmüştür. Benzer şekilde SHP listelerinden parlamentoya giren HEP milletvekilleri de bu partiden 31 Mart 1992'de ayrılmıştır.

Başka bir ayrılma MÇP Grubu Başkanvekili ve Sivas Milletvekili Muhsin Yazıcıoğlu ile birlikte 5 milletvekilinin (Ökkeş Şendiller, Esat Bütün, Saffet Topaktaş, Ahmet Özdemir ve İsmet Gür) 7 Temmuz 1992'de MÇP'den ayrılmasıdır. Eski Ülkü Ocakları genel başkanlarından olan Yazıcıoğlu, MÇP içinde Alpaslan Türkeş'e karşı muhalefet yürütüyordu. MÇP içindeki huzursuzluk DYP-SHP Koalisyonuna destek verme konusu ile RP'den ayrıldıktan hemen sonra başlamıştır. Türkeş, ülkenin içinde bulunduğu "derin kriz" ortamı ve bölücülük tehdidi sebebiyle MÇP milletvekillerinin 49. Hükümete güvenoyu vermesini sağlamıştır. Hâlbuki HEP milletvekillerini Meclis'e taşımış olması sebebiyle parti içinde ve tabanda SHP'ye yönelik bir tepki vardı. Yazıcıoğlu ve arkadaşları güven oylamasına katılmamıştır. 29 Aralık 1991'deki MÇP Büyük Kongresinde devam eden ayrışma, Yazıcıoğlu'na yakın *Bizim Dergah* dergisine yapılan saldırılardan sonra 7 Temmuz 1992'de Ülkücü Hareket içerisinde ideolojik bölünme ile neticelenmiştir. Yazıcıoğlu ve 5 milletvekili arkadaşı MHP'yi "siyasi yapıda militarist ve uygulamada oportünist" ve "kitleyle herhangi bir teması olmayan seçkinlere dayalı" bir çizgi olarak niteleyip istifa etmiştir. Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının oluşturduğu Yeni Oluşum Hareketi'nin hedefi "fikirde milli, Müslüman, demokrat, Türk kimliğini esas alan, sivil ve katılımcı, uygulamada ilkeli" bir kitle partisi yaratmaktır.¹²⁷ Bu Hareket ilkin IDP ile birleşmeyi denediyse de başarılı olmayan bu girişimin ardından 29 Ocak 1993'te Büyük Birlik Partisi olarak siyasi hayatta yerini almıştır.

19. Dönemde çok sayıda siyasi parti kurulmuştur. Bunlar arasında belki de en ilgi çekicileri hülle partileridir. Bu partilerin kurulma sebebi milletvekili transferleridir. 1982 Anayasasının 84. maddesinde, 1995 değişikliğine kadar,

¹²⁶ "Ticaret Mevzuatındaki Gelişmeler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 15, İletişim, İstanbul, 1996, s. 1392.

¹²⁷ Tanıl Bora ve Kemal Can, *Devlet ve Kuzgun: 1990'lardan 2000'lere MHP*, İletişim, İstanbul, 2004, ss. 26, 44, 49.

partisinden istifa ederek başka bir partiye giren milletvekilinin üyeliğinin düşeceği hükmü mevcuttu. 84. maddede ayrıca, partisinden istifa eden milletvekilinin bir sonraki seçimde, istifa tarihinde mevcut herhangi bir partinin genel merkez organlarınca aday gösterilemeyeceği hükmü de yer almıştır. Parti değiştirmek isteyen milletvekilleri, parti katılmalarına bir engel olmadığı için, siyasi ömrü bir gün süren partiler kurarak istedikleri partiye geçebilmiştir. Hülle partilerine ilk örnek, 17. dönemde Halkçı Parti'den istifa eden bazı milletvekillerinin DSP'ye geçmek için kurdukları "Halk Partisi"dir. 1986–1995 yılları arasında kurulan hülle partisi sayısı 23 iken bunların 20 tanesi 19. Dönemde kurulmuştur.¹²⁸

Hülle partileri dışında da bu dönem çok farklı ideolojilere sahip partilerin kurulmasına tanıklık etmiştir. Sosyalist Türkiye Partisi 6 Kasım 1992'de kurulurken yeni sol bir parti olarak Türkiye'deki sosyalistlerin geniş bir kesimini bir araya getiren Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) 8 Haziran 1994'te kurulmuştur. ÖDP mücadele eksenini "işçi ve emekli sınıfların pratiğinde kendini yeniden üreten eşit, özgür, sömürsüz ve sınıfsız bir dünya arayışı" olarak belirlemiştir. Bu parti serbest piyasanın tek yol olarak gösterilmesine, tek kimlik anlayışının dayatılmasına, şeriatçı hareketlerin gelişmesine ve milliyetçiliğin saldırganlaşmasına karşı çıkmıştır. Özgürlük ve dayanışma kavramlarına dayanarak toplumun her alanındaki özgürlüklerin ve dayanışmanın genişletilmesini hedeflemiştir.¹²⁹

19. Dönem aynı zamanda demokratikleşmeyi derinleştirmek için yeni siyasi oluşumların ve partilerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Önce bir siyasi ve fikri oluşum olarak on kişilik bir tartışma grubunun öncülüğünde 1993'te başlayan "Yeni Demokrasi Hareketi" (YDH) 22 Aralık 1994'te, bir dönem TÜSİAD Başkanlığı yapmış olan İşadamı Cem Boyner'in liderliğinde partileşmiştir. Demokratikleşmeyi ana gündem maddesi yapan bu parti, siyasi yelpazenin her kesiminden (işadamlarından Kürt milliyetçilerine ve İslamcılara kadar) kişileri barındırmıştır. İfade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü ve girişim özgürlüğünü toplumun gelişmesi için üç önemli temel olarak gören Yeni Demokrasi Hareketi, siyasetin, ekonominin ve toplumsal yaşamın yeniden yapılandırılmasını hedeflemiştir. Ancak bir oluşum olarak basında ses getiren bu hareket kozmopolit olmakla suçlanmış ve parti olarak geniş kitlelere

¹²⁸ Mete Kaan Kaynar, *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923–2006)*, İmge, Ankara, 2007, s. 28; Alper Sedat Aslandaş, "Türkiye Büyük Millet Meclisi," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 14, İletişim, İstanbul, 1996, s. 1040; Nigar Değirmenci, "Milletvekili Transferlerinin Siyasal Etik Boyutu," *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu* içinde Sakarya, 2005, ss. 407-418. 19. dönemde kurulan hülle partileri EK kısmında verilmiştir.

¹²⁹ Ali Yaşar Sarıbay, *Demokrasi ve Politik Partiler*, Alfa, İstanbul, 2001, s. 81.

ulaşamamıştır. Solda mı merkezde mi durduğu tartışılan bu parti “elit” görünümüyle 1995 genel seçimlerinde başarısız olmuştur.¹³⁰

19. Dönemde Kürt sorununu temel alan partiler de kurulmuştur. Kurucuları arasında SHP’den ayrılan HEP kökenli 18 milletvekilinin de bulunduğu Özgürlük ve Eşitlik Partisi (ÖZEP), 25 Haziran 1992’de kurulmuş ve 8 Temmuz 1992’de HEP’e katılmıştır. Yine bu çizgide 19 Ekim 1992’de Özgürlük ve Demokrasi partisi (ÖZDEP) adıyla yeni bir parti kurulmuştur. Demokrasi Partisi (DEP) 7 Mayıs 1993’te kurulurken, 11 Mayıs 1994’te de Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) kurulmuştur. Bu dönemde dikkat çeken partilerden ikisi de, Büyük Değişim Partisi (BDP) ve Liberal Demokrat Parti (LDP) olmuştur. 21 Mayıs 1993’te Aydın Menderes BDP’yi kurmuştur. Bu parti son kongresini yaparak 6 Şubat 1994’te Demokrat Parti’ye katılmıştır. İşadamı Besim Tibuk’un sözcülüğünü yaptığı Liberal Demokrat Parti (LDP) ise 26 Temmuz 1994’te kurulmuştur. Bu parti siyasi ve ekonomik liberalizmin fikirlerini savunarak kendisini Türkiye’de “liberal bir ruh” yaratmaya adanmıştır.¹³¹

19. Dönemde siyasi partilerle ilgili en önemli gelişme kuşkusuz 1992 yılında eski siyasi partilerin feshine dair kanunun yürürlükten kaldırılmasıyla eski partilerin siyasi hayata dönmesidir. 03.07.1992 tarihli 3821 sayılı kanun ile 12 Eylül uygulamalarından birisi daha sona erdirilmiş ve 2533 sayılı kanunla kapatılan siyasi partilerin yeniden açılmasına imkân tanınmıştır. Bu çerçevede CHP, MHP, DP, AP yeniden açılmıştır. Bu partilerden MHP yeniden açılarak MÇP’ye katılırken 24 Ocak 1993’te MÇP’nin 4. Olağanüstü Kurultayında adının MHP olarak değiştirilmesi kabul edilmiştir. Demokrat Parti 32 yıl aradan sonra 10 Eylül 1992’de yeniden açılarak 29 Kasım’da 5. Büyük Kongresini yapmış ve genel başkanlığa Hayrettin Erkmen getirilmiştir. Adalet partisi, 11 yıl sonra 19 Aralık 1992’de yeniden açılmış ve yapılan 10. Büyük Kongresinde mülkiyeti ve özgün amblemiyle birlikte DYP’ye katılma kararı alınmıştır.

1992’de siyasi yaşama dönen partilerden CHP’nin yeniden açılması önemli etkilerde bulunmuştur. CHP’nin yeniden açılması sırasında kapatılmadan önceki son Genel Yönetim Kurulu, CHP’nin son genel başkanı Bülent Ecevit’le solda birlik konusu etrafında bu partinin geleceğini de görüşmüştür. CHP’nin açılmasında SHP’yi de söz ve hak sahibi gören yaklaşıma karşı çıkan Ecevit, net

¹³⁰ Alper Görmüş, “1990’ların Başındaki Liberal Kuvvîcım: YDH,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt 7, İletişim, İstanbul, 2005, ss. 602-619; *Yeni Demokrasi Hareketi Tüzük ve Programı*, Zin Matbaacılık, 22 Aralık 1994.

¹³¹ 2002 seçimlerine kadar Besim Tibuk’un liderliğinde devam eden bu partiyle ilgili olarak bakınız Bağış Erten, “Liberal (Demokrat?) Parti,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt 7, İletişim, İstanbul, 2005, ss. 629-633. 19. Dönemde kurulan partilere başka örnekler daha verilebilir. Mayıs 1994’te Anayol Partisi (AYP), 12 Nisan 1995’de Büyük Adalet Partisi (BAP) ve Türkiye Adalet Partisi (TAP) kurulmuştur. 8 Haziran 1994’te Sadun Aren genel başkanlığında Birleşik Sosyalist Partisi, 23 Kasım 1992’de Hasan Celal Güzel’in liderliğinde Yeniden Doğuş Partisi (YDH) kurulmuştur.

bir şekilde “CHP’nin kapatılmasında sessiz kalan, içinde bölücü unsurlar taşıyan, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu’nun kaldırılmasına seyirci kalan ve böylece Atatürk’ün vasiyetini çiğneyen bir SHP”nin¹³² CHP’nin mirasçısı olamayacağını belirtmiştir. CHP’yi DSP’ye katılmaya davet eden Ecevit, bu partinin geleceği ile ilgili üç öngöründe bulunmuştur: Açılırken kapanıp SHP’ye teslim olmak, Deniz Baykal grubunun elinde bir hizip partisi olmak ya da DSP’ye katılarak demokratik solda yeni CHP olarak doğmak.¹³³ Nitekim SHP içinde sürekli bir muhalefet konumunda bulunan ve genel başkanlık yarışında başarılı olamayan Deniz Baykal, CHP’nin 9 Eylül 1992 günü yapılan yeniden açılış kurultayında, bu partinin dördüncü genel başkanı seçilmiştir. Genel başkanlık yarışında Baykal, 679 delegenin oyunu alırken, Erol Tuncer 452 oyda kalmıştır. Böylece CHP solda üçüncü parti olarak ortaya çıkmış ve SHP’den ve DSP’den istifalara neden olmuştur.¹³⁴ 12 Eylül 1992’de Deniz Baykal ve üç milletvekili, 16 Eylül’de de 13 milletvekili CHP’ye geçmek için CHP’den ayrılmış, 21 Eylül’de Algan Hacaloğlu’nun CHP’ye geçmesiyle bu partinin milletvekili sayısı 21’i bulmuştur. 23 Eylül 1992’de SHP ve DSP’den istifa eden milletvekilleri Anayasa’nın milletvekili transferini engelleyen 84. maddesini aşmak için “Bütünleşme Partisi” adıyla bir hülle partisi kurmuş ve daha sonra CHP’ye katılmıştır.

19. Dönemde merkez sol (SHP) ve merkez sağ (DYP) partilerde genel başkanlık değişiklikleri yaşanmıştır. Turgut Özal’ın ölmesiyle boşalan cumhurbaşkanlığına Demirel’in seçilmesi, DYP’nin başına kimin geçeceği sorununun da gündeme taşımıştır. DYP’nin önde gelen isimlerinden TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk, İsmet Sezgin ve Tansu Çiller genel başkanlık için adı geçen kimseler olmuştur. Bu isimlerden Tansu Çiller, Boğaziçi Üniversitesinde ekonomi profesörlüğü yapmış ve Demirel’in siyasete taşıdığı bir bayan olarak çağdaş Türkiye’yi daha iyi temsil edecek bir aday olarak kamuoyunda öne çıkmıştır. 13 Haziran 1993 günü yapılan Olağanüstü büyük kongrede İsmet Sezgin ve Köksal Toptan’la yarışan Çiller, genel başkanlığı kazanmıştır. Ertesi gün de Cumhurbaşkanı Demirel, yeni hükümeti kurma görevini Çiller’e vermiştir.¹³⁵

Öte yandan, SHP lideri Erdal İnönü, Demirel’in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, partisinin 11 Eylül 1993’teki 4. Kurultayında genel başkanlığa aday olmayacağını, parti başkanlarının “ölmeden değişebilecekleri gibi yeni bir siyasi geleneği başlatmak” isteğiyle 6 Haziran 1993’te açıklamıştır.

¹³² *Bila, a.g.k., s. 293.*

¹³³ *A.k., s. 301.*

¹³⁴ DSP milletvekilleri Hasan Akyol, Mehmet Sevigen, Hasan Basri Eler CHP’ye geçmek üzere istifa etmiştir. SHP’den de 13 milletvekili istifa ederek CHP’ye geçmiştir: Veli Aksoy, İsmail Cem, Ali Dinçer, İstemihan Talay, Uluç Gürkan, İbrahim Özdiş, Coşkun Gökarp, Haydar Oymak, Zeki Naci Tarhan, Atilla Hun, Mustafa Doğan, Faik Altun, Fuat Çay, bakınız *A.k., s. 307.*

¹³⁵ DYP’nin 1993 Kongresinde ve sonrasında yaşananlar için bakınız Hasan Yılmaz, *Köksal Toptan, PortreBiyografi Yayınları, Ankara, 2002, ss. 262-280.*

Daha önceki kurultaylarda Deniz Baykal'ı liderlik mücadelesinde yenilgiye uğratmış bir parti liderinin seçim sonuçları dışında olarak kendi isteğiyle parti genel başkanlığını bırakmış olması bir ilk niteliği taşımıştır. SHP'nin 4. Kurultayında dört isim (Murat Karayalçın, Aydın Güven Gürkan, Yüksel Çakmur ve Tolga Yarman) genel başkanlık yarışına katılmıştır. Kurultayda Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Karayalçın, 559 oyla genel başkan seçilmiştir. Sosyal Demokratları bütünleşmeye çağıran Karayalçın'ın genel başkan seçilmesi SHP'nin içindeki iktidar çekişmelerini bitirmemiştir. Aydın Güven Gürkan'ın SHP Meclis Grubu Başkanı seçilmesi ile SHP parti örgütü ve milletvekilleri arasında bir ayrışma ve iki başlılık ortaya çıkmıştır.¹³⁶

SHP-CHP bütünleşmesi dönemin siyasi hayatının en dikkat çekici konularından birisi olmuştur. Aslında solda birlik tartışması 1991 seçimleri öncesinde de gündeme gelmiştir. SHP ile DSP arasında önemli ideolojik farklılıklar bu iki partinin birleşmesini engellemiştir. SHP'nin Kürt milliyetçiliği üzerinden siyaset yapan HEP ile seçim işbirliğine yönelmesi "ulusalcı" hassasiyetleri yoğun olan DSP ile bu parti arasındaki ideolojik farklılığı derinleştirmiştir.¹³⁷ Bu yönüyle, solda birlik tartışmaları DSP ile diğer iki partinin ideolojik anlamda önemli farklılıklar taşıdığını ortaya koymuştur. DSP lideri Bülent Ecevit kendi hareketlerini Demokratik Sol olarak nitelediklerini ve Batı sosyal demokrasisi gibi Marksist kökenli olmadıklarını savunmuştur. Türkiye'nin şartlarına uyum sağlayan bu hareketin sadece işçilerden değil, "köylü, esnaf ve dinci olmayan dindar gruplar" gibi farklı halk kesimlerinden oy alma iddiasında olduğunu söylemiştir.¹³⁸

1992'de CHP'nin açılmasından sonra Deniz Baykal ve arkadaşlarının SHP'den ayrılarak bu partiye geçmelerinin ardından fazla bir süre geçmeden sosyal demokratların birleşmesi konusu gündeme gelmiştir. Birleşme tartışmalarında sol siyasetin bütünleşmesi için üç partinin bir araya gelmesi konuşulmuştur: SHP, CHP ve DSP. Ancak Ecevit yukarıda bahsedilen ideolojik sebeplerden dolayı solda birlik fikrine sıcak bakmamıştır. Birleşmesi daha çok konuşulan iki parti SHP ve CHP olmuştur. 11 Eylül 1993'te SHP genel başkanlığına Murat Karayalçın'ın gelmesinin hemen ardından CHP lideri Deniz

¹³⁶ Diğer adaylardan Gürkan 403, Çakmur 26, Yaraman 2 oy almıştır, Yılmaz, **a.g.k.**, ss. 107-108, 111.

¹³⁷ 1991 genel seçimleri yaklaşırken SHP, HEP'le ittifak kurma stratejisi geliştirmiştir. SHP ile HEP arasında gizli bir protokol imzalanarak 15 ilde SHP'nin milletvekili adayları HEP tarafından belirlenmiştir. Bu protokole göre bu iller şunlardır: Hakkâri, Bitlis, Mardin, Batman, Şırnak, Muş, Diyarbakır, Şanlıurfa, Van, Adıyaman, Siirt ve Bingöl. Böylece, 1989'da Uluslararası Paris Kürt Konferansı'na partisinin izni olmadan katıldığı için SHP'den ihraç edilen Ahmet Türk, Adnan Erkmen, Salih Sümer, Mahmut Alınak, Mehmet Ali Eren, Kenan Sönmez ve İsmail Hakkı Önal tekrardan SHP listelerinden seçime girmiştir. Seçimlerin sonucunda SHP'nin çıkardığı toplam 88 milletvekilinin 20'si HEP'liydi, Şaban Sevinç, **a.g.k.**, ss. 45, 51.

¹³⁸ Yılmaz, **a.g.k.**, s. 161.

Baykal, 5 maddelik SHP'ye yönelik bir solda birleşme önerisini kamuoyuna açıklamıştır. Bu çağrı DSP'yi içermemiştir. DYP-ANAP seçeneğine karşı "birleşik sosyal demokrasi" seçeneği oluşturmayı hedefleyen bu teklif birleşmenin ilke olarak muhalefet platformunda gerçekleşmesini önermiştir. Baykal, birleşmenin CHP çatısı altında olmasının ve bu şekilde 1994 yerel seçimlerine gitmenin gerekliliğinden bahsetmiştir.¹³⁹ SHP ile CHP'nin birleşmesi için bu ilk girişim birleşmenin nasıl olacağı konusundaki anlaşmazlık yüzünden başarısız olmuştur. CHP'nin kurulacak yeni partinin yönetiminin yüzde elli yüzde elli paylaşılması yönündeki ısrarı üzerine SHP, 9 Kasım 1993 tarihinde aldığı Parti Meclisi kararıyla yerel seçimlere kadar birleşme konusuna ara verdiğini açıklamıştır.¹⁴⁰

27 Mart 1994 yerel seçimlerinin sonuçları yeni bir girişimi zorunlu kılmıştır. İki parti arasında birleşme konusu yine gündeme gelmiştir. Bu yaklaşma bir yandan iki partide kopmalara sebep olmuştur. CHP'den Uluç Gürkan, İstemihan Talay, Veli Aksoy; SHP'den Ender Karagül, Atilla Mutman, Hilmi Yükselen DSP'ye geçmiştir.¹⁴¹ Öte yandan ise seçim yenilgileri üzerine SHP'li ve CHP'li belediye başkanları ve milletvekilleri inisiyatif olarak her iki partinin genel başkanına solda birleşme hususundaki kararlılığı göstermiştir. Bu kararlılık karşısında her iki partinin genel başkanı 6 Kasım 1994 tarihinde birleşme protokolünü imzalamıştır.¹⁴² Murat Karayalçın birleşmenin SHP bünyesinde gerçekleştirilmesini istiyorduydu da Erdal İnönü'nün birleşmenin CHP'de olması gerektiği yönündeki tercihi sebebiyle iki partinin birleşmesinin çatısı olarak CHP belirlenmiştir. Genel başkan olarak da Murat Karayalçın ve Deniz Baykal'ın dışında bir isim tespit edilmiştir. Genel başkanlık için Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan'ın ismi geçtiyse de sonunda Hikmet Çetin isminde uzlaşma sağlanmıştır. 18 Şubat 1995 tarihinde yapılan Birleşme Kurultayı'nda, iki parti CHP çatısı altında birleşmiş ve yeni genel başkan olarak Hikmet Çetin seçilmiştir. Kasım 1994'te DYP-SHP Koalisyonunun yerine DYP-CHP Koalisyonu geçmiştir. Böylece Hikmet Çetin, 50. Hükümette, Karayalçın'ın yerini alarak, kurultaya kadar CHP'nin başında kalmıştır.

Birleşme sonrası CHP'de kavga bitmemiş ve 9 Eylül 1995 tarihinde yapılan 27. CHP Kurultayı'nda Murat Karayalçın ve Deniz Baykal arasında liderlik yarışı olmuştur. Bu kurultayda Deniz Baykal'ın yeniden CHP Genel Başkanı seçilmesi ile aynı zamanda hükümetin kaderi de ortaya çıkmış ve koalisyon ortaklığının sonuna gelinmiştir. DYP ile koalisyonun Sosyal demokratları yıprattığını düşünen Deniz Baykal, koalisyon ortaklığının sürdürülmesi konusunda Çiller'le anlaşamamıştır. Bunun üzerine Çiller 20 Eylül

¹³⁹ Bila, *a.g.k.*, s. 310.

¹⁴⁰ Yılmaz, *a.g.k.*, s. 164.

¹⁴¹ Bila, *a.g.k.*, s. 321.

¹⁴² SHP'li 25 milletvekili SHP genel başkanı Murat Karayalçın'a 25 Ekim 1994 tarihinde, birleşme ön kurultayının 4 Aralık 1994 Ara Seçimlerinden önce yapılmasını yoksa partiden istifa edeceklerini bildiren bir mektup vermiştir, Yılmaz, *a.g.k.*, s. 170.

1995 tarihinde 50. Hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Demirel'e vermiştir. DYP ve CHP arasında 52. Hükümetin kurulmasının şartı olarak erken seçime gidilme kararı üzerinde anlaşılmıştır. Erken seçim kararının alınması solda birleşme tartışmalarını seçimde ittifak boyutuyla yeniden canlandırmıştır. CHP lideri Baykal, DSP lideri Ecevit'e seçim ittifakı önermiştir. Ecevit, seçim sistemini adaletli yapıya kavuşturmak yerine seçim işbirliği önerilmesini anlamlı bulmadığını söyleyerek bu teklifi reddetmiştir. Bu arada CHP'deki yönetimden rahatsız olan bazı milletvekilleri partilerinden ayrılarak DSP'ye geçmiştir: Mümtaz Soysal, Tahir Köse, Mehmet Kerimoğlu ve İsmail Cem.¹⁴³

19. Dönemde siyasi partilerle ilgili bir diğer gelişme parti kapatmaları olmuştur. Kapatılan partilerden HEP, ÖZDEP ve DEP'in kapatılma gerekçeleri benzer olmuştur. Anayasa Mahkemesi, HEP'i 14 Temmuz 1993 tarihinde, ayrı bir Kürt ulusundan bahsetmesi, bölücülük yapması ve devletin teklifi ilkesinin değiştirilmesi amacını gütmesi gerekçeleriyle kapatmış ve Fehmi Işıklar'ın milletvekilliğini düşürmüştür. 19 Ekim 1992'de Özgürlük ve Demokrasi partisi (ÖZDEP) adıyla yeni bir parti kurulmuştur. Bu partinin, hakkında Anayasa Mahkemesinde kapatma davası sürmekte olan HEP'in yedeği olduğu öne sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi bölücülük yaptığı gerekçesiyle ÖZDEP'i 23 Kasım 1993'te kapatmıştır. DEP ise 16 Haziran 1994 tarihinde amacı teröristlerin amacıyla benzerlik gösterdiği, söylemi PKK'yı destekler yönde olduğu ve devlet kurma yolunda kurtuluş savaşı veren bir Kürt ulusunun varlığını öne sürdüğü gerekçeleriyle kapatılmıştır.¹⁴⁴ Bu partiler kapatılırken aynı zamanda bu siyasi çizginin diğer bir partisi HADEP'te 11 Mayıs 1994 tarihinde kurulmuştur. Yine Anayasa Mahkemesi bölücü faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle Sosyalist Parti'nin kapatılmasına karar vermiştir.

19. Dönemde merkez sağın diğer partisi ANAP'ta da sorunlar yaşanmıştır. 18. Dönemin önemli bir gelişmesi olarak Mesut Yılmaz, ANAP'ın 14 Haziran 1991'deki 3. Olağan Kongresinde 623 oy alarak 523 oyda kalan Yıldırım Akbulut'tan genel başkanlığı devralmıştır. 23 Haziran 1991'de 48. hükümet kurulmuş ve Yılmaz, 20 Ekim 1991 seçimlerine kadar başbakanlığı yürütmüştür. Ancak özellikle 19. Dönemde Cumhurbaşkanı Özal'ın ANAP'a müdahale etme gayreti Yılmaz ile arasını açmıştır. 1 Kasım 1992 yerel ara seçimlerde ANAP'ın başarısızlığı sonucunda Özal'ın da desteğiyle 30 Kasım 1992'de partinin olağanüstü kurultayı toplanmıştır. Genel başkanlık yarışına Mesut Yılmaz'ın karşısına çıkan Mehmet Keçeciler, Özal'ın desteğine rağmen yarışı kaybetmiştir. Bunun ardından Keçeciler ve on dört milletvekili ANAP'tan istifa etmiş ve Cumhurbaşkanı Özal, ANAP'tan tüm desteğini çektiğini kamuoyuna açıklamıştır. Özal'ın 17 Nisan 1993'te ölümünden sonra Yıldırım Akbulut ve bazı milletvekilleri ANAP'a geri dönmüştür.¹⁴⁵

¹⁴³ Bila, *a.g.k.*, ss. 338-339.

¹⁴⁴ Fikret Bila, *Hangi PKK: Satranç Tahtasındaki Yeni Hamleler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, ss. 61-62. Ayrıntılı bilgi bkz. 18. 8. 1993 ve 30. 6. 1994 tarihli Resmi Gazeteler.

¹⁴⁵ Metin Heper, *a.g.k.*, s. 132.

2.14. Refah Partisinin Yükselişi

27 Mart 1994 yerel seçimlerinde Refah partisinin yükselişte olduğunun görülmesinin ardından olası bir RP iktidarı da siyasetin gündemini meşgul etmiştir. Bunlardan bir tanesi Başbakan Çiller'in ABD gezisi sırasında "Refah iktidara gelirse ordu müdahale eder" açıklaması olmuştur. Bu açıklama siyasilerin tepkisini getirmiştir. RP lideri Erbakan, "Refah partisi gelirse ordu sevinir" karşı açıklamasıyla cevap verirken Bülent Ecevit, Çiller'in Washington'da böyle şeyler söyleyerek "rejimi bizzat kendisi tehlikeye" düşürdüğünü öne sürmüş ve eklemiştir: "Üstelik bu, demokrasimizi ve Türkiye'yi kötülemek demektir. Refah Partisi'ni ben de rejim için bir tehlike olarak görüyorum ama Türkiye bu tehlikeyi demokrasiden asla sapmaksızın önleyebilecek güçtedir. Türkiye bir Cezayir değildir ve olmayacaktır. Laiklikten en büyük ödünlerin askeri müdahale dönemlerinde verildiği de unutulmamalıdır."¹⁴⁶ Aslında, RP karşıtlığı 24 Aralık seçimlerine giderken bütün partilerin kullandığı bir propaganda malzemesi olmuştur.

Siyasi çevrelerdeki RP karşıtlığı laiklik ve darbe tartışmalarını da canlandırmıştır. SHP lideri Murat Karayalçın hemen seçimlerden sonra 12 Nisan tarihinde ülkede "laik-karşı laik çatışması"nın varlığından bahsetmiştir.¹⁴⁷ Kimi çevrelerde darbe ihtimalinin seslendirildiği bir ortamda RP lideri Erbakan, daha sonraları çok tartışılacak ve 28 Şubat sürecinde partisinin kapatılmasında kullanılacak sözleri 13 Nisan 1994'te sarf etmiştir: "Peki soru ne? Kanlı mı olacak, kansız mı? Yumuşak mı, Sert mi? Biz (adil düzene) barışçı yollardan geçilmesini istiyoruz."¹⁴⁸ Erbakan'ın bu sözleri üzerine Ankara DGM Başsavcılığı, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı 14 Nisan'da soruşturma başlatmıştır. Bu sözler diğer siyasi partilerden de büyük tepki toplamıştır. SHP lideri Karayalçın bu sözlerle RP'nin stratejisini ortaya çıkardığını, "ne pahasına olursa olsun Anayasal ve yasal kuralları gerektiğinde bir yana bırakarak" iktidar olmak istediğini öne sürerken Cumhurbaşkanı Demirel Türkiye'nin anayasal bir devlet olduğunu hatırlatan bir mesaj yayınlamıştır. Demirel mesajında hiç kimsenin hukukun ve meşruiyetin dışına taşarak, zor kullanmayı ve kan dökülmesini aklından geçirmemesi gerektiğini, devletin bunu engelleyeceğini vurgulamıştır: "Varlığını demokratik rejime borçlu olan bütün kurum ve kuruluşlar, kimse, onun verdiği serbestiyetten yararlanarak demokrasiyi tehdide ve tahribe kalkışamaz. Haklar ancak

¹⁴⁶ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya Muhalefeti*, s. 296. Başbakan Çiller'in bu gezide Amerikan Başkanı Clinton'a İslam ülkeleri için iki şık var; "Türk modeli ya da köktendincilik, Türkiye'ye köktendincilik gelirse başta sizin hesaplarınız bozulur, bize destek olmazsanız şeriat gelir" dediği gazetelere yansımıştır; *Hürriyet*, 16 Nisan 1994. Cumhurbaşkanı Demirel ise bu konuda bir soru üzerine "demokrasi ve laiklik hiç kimsenin gayreti ile ayakta değil. Türkiye bir çadır devleti değildir, Bir anayasal devlettir" açıklamasını yapmıştır, *Milliyet*, 17 Nisan 1994.

¹⁴⁷ Cüneyt Arcayürek, *Sessiz Darbe*, s.119.

¹⁴⁸ *A.k.*, s. 121; *Milliyet*, 14 Nisan 1994.

sorumluluklar karşılığında vardır.”¹⁴⁹ RP lideri ise, bu sorunun kendilerine ait olmadığını, partisine gelen telefonlarda bu tür tehditlerle ve cümlelerle karşılaştıklarını belirtmiştir.

Refah Partisi bu dönemde yurtdışından bağış iddiaları ile de gündeme gelmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, RP’nin Libya ve Suudi Arabistan’dan yardım aldığı iddialarına ilişkin 9 Şubat 1994’te soruşturma başlatmıştır. Anayasa Mahkemesi de bu partiye Suudi Arabistan’dan geldiği söylenen yardımları inceleme kapsamına almıştır. RP’ye yönelik başka bir yardım iddiası bizzat Başbakan Çiller tarafından 22 Şubat 1994’te seslendirilmiştir. Çiller, RP’nin Bosna için toplandığı paraların yerine gönderilmediğini öne sürünce bu iddia Devlet Denetleme Kurulu tarafından soruşturmaya alınmıştır.¹⁵⁰ Çiller’in 27 Mart 1994 yerel seçimlerinden hemen önce gündeme getirdiği bu iddiayı RP’nin kamuoyunu ikna edecek şekilde anlatması mümkün değildi. Zira BM’nin silah ambargosu uyguladığı Boşnaklara yapılan yardımlar illegal yollarla gerçekleştirilmiştir.¹⁵¹

2.15. DEP Milletvekillerinin Dokunulmazlıklarının Kaldırılması

19. Dönem TBMM’sinin karşılaştığı en önemli sorunların başında kuşkusuz Kürt sorunu gelir. Bu soruna ilişkin olaylar daha milletvekillerinin yemin töreni sırasında ortaya çıkmıştır. Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle’nin 6 Kasım 1991’de “Ben ve arkadaşlarım, bu metni, Anayasanın baskısı altında okuyoruz” diyerek yemin metnini okumaya geçmiş olması Mecliste rahatsızlık yaratmıştır.¹⁵² Çok sayıda milletvekili Dicle’den Meclisten özür dilemesini ve sözlerini geri almasını istemiştir. Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın yemin sırasında Kürtçe cümleler kullanması da yoğun tepkilere sebep olmuştur. SHP lideri Erdal İnönü, Dicle ve Zana’nın istifasını istediye de bu milletvekilleri SHP’den istifa etmemiştir. HEP kökenli milletvekillerinin açıklamaları 19. Dönemin başından sonuna siyasi kriz sebebi olmuştur. Yemin törenindeki Kürtçe ısrarının üzerinden çok geçmeden HEP kökenli SHP Milletvekili Mahmut Alınak, Meclis’te 26 Aralık’taki konuşmasında “geçenlerde iki kardeşimiz öldü, biri asker, biri PKK’lı” deyince Başkanvekili Yıldırım Avcı tarafından kürsüyü terk etmesi istenmiş, DYP’li milletvekilleri tarafından konuşması kesilerek kürsüden indirilmiştir. Bunun üzerine TBMM Başkanı Cindoruk, kürsü dokunulmazlığının parlamentonun temeli olduğunu vurgulamış ve kürsü özgürlüğünün Meclis dışı güçlere karşı bir güvence olduğunu söylemiştir.¹⁵³

¹⁴⁹ A.k., ss. 123-124.

¹⁵⁰ Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, a.g.k., s. 427.

¹⁵¹ Ruşen Çakır, a.g.k., s. 94.

¹⁵² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 1, (6.11.1991), ss. 11-12.

¹⁵³ Cumhuriyet, 28 Ekim 1991.

1993 sonunda PKK'nın terör eylemlerinin artması ve Kürt kökenli milletvekillerinin PKK ile ilgili açıklamaları bu milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması ile sonuçlanan gerilimli bir süreci başlatmıştır. DEP'in yeni genel başkanı, Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle, "kimsenin PKK'sız bir çözümü düşünmemesini" isteyerek "PKK terör örgütü değildir" demiştir. DEP eski Başkanı Yaşar Kaya ise, aynı toplantıda PKK'yı "askeri, cephesi, silahı olan bir parti" olarak tanımlamıştır.¹⁵⁴ 12 Şubat 1994'te İstanbul'da Tuzla Tren İstasyonunda çöp kutusuna yerleştirilen bombanın patlaması sonucu yedek subay adayı beş öğrencinin ölmesi üzerine DEP Genel Başkanı Hatip Dicle'nin bu öğrencilerin "askeri hedef olduklarını" ve "savaşta askeri hedeflerin vurulmasının kural olduğunu" söylemesi gerilimi iyice arttırmıştır.¹⁵⁵ 1994 Şubat'ı, DEP milletvekillerine yönelik eleştirilerin sertleştiği bir ay olmuştur. İçişleri Bakanı Nahit Menteşe'nin Hatip Dicle'yi "vatan haini" ilan ederek, "eli silahlı yasadışı kişilerle işbirliği içinde olanlar hakkında" Meclis kararının pek yakında verileceğini söylemesi sürecin hızlandığına işaret etmiştir.¹⁵⁶ DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılacağına önemli göstergelerinden bir tanesi de Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in bu milletvekillerine yönelik olarak "Eşkiyayı Bekaa'da aramaya gerek yok. Maalesef bunların bir kısmı Yüce Meclis'in çatısı altındadır. Bunlar, dokunulmazlık zırhından yararlanarak varlıklarını sürdürüyorlar ve tabii büyük ve Yüce Meclis'i rencide ediyorlar..." şeklindeki açıklamasıydı.¹⁵⁷ Başbakan Çiller de DYP Grubundaki konuşmasında DYP olarak PKK'nın Yüce Meclis'in çatısı altında barınmasına müsaade etmeyeceklerini kimsenin "dokunulmazlığın arkasına sığınarak, daha elindeki bebe kanı kurumamış kişileri himaye" etmesinin demokrasiyle bağdaşır yanı olmadığını altını çizmiştir.¹⁵⁸

Toplumsal çeşitli kesimlerden gelen tepkiler üzerine, SHP'nin Meclise gelen dokunulmazlık dosyalarını 27 Mart 1994 seçimlerinden önce görüşmek istememesine karşılık, DYP, muhalefet partilerinden destek görerek konuyu seçimlerden önce gündeme getirmiştir. DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması konusunda fezleke hazırlanması üzerine DEP, 26 Şubat 1994'te tepki olarak, 27 Mart Yerel Seçimleri'ne katılmama kararı almıştır. DYP ve ANAP'ın girişimiyle, Anayasa ve Adalet Karma Komisyonunun söz konusu dokunulmazlıkların kaldırılması yolundaki önerileri Genel Kurul gündeminin başına alınmıştır. Böylece bu iki parti DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması konusunda anlaşarak 2 Mart 1994'te 5 DEP'li ve 1 DEP kökenli bağımsız milletvekilinin bölücülük suçundan yargılanmaları

¹⁵⁴ *Cumhuriyet; Hürriyet; Milliyet*, 13 Aralık 1993; *Saybaşı*, a.g.k., s. 84.

¹⁵⁵ Aktaran Güneri Civaoglu, *Sabah*, 17 Ocak 1994.

¹⁵⁶ *Sabah*, 20 Şubat 1994, *Saybaşı*, a.g.k., s. 85.

¹⁵⁷ *Cumhuriyet, Hürriyet*, 22 Şubat 1994, *Saybaşı*, a.g.k., s. 86, Arcayürek, *Babasının Kızı*, ss. 242-243.

¹⁵⁸ Arcayürek, *Babasının Kızı*, s. 446.

için dokunulmazlıklarının çoğunluk oyuyla kaldırılmasına karar vermiştir. Yapılan oylamaya SHP Grubu büyük oranda katılmamış, katılan 17 milletvekilinden biri hariç red oyu vermiştir.¹⁵⁹ DEP milletvekilleri Hatip Dicle, Orhan Doğan, Sırrı Sakık, Leyla Zana, Ahmet Türk ve bağımsız milletvekili Mahmut Alınak karar alınır alınmaz daha Resmi Gazete’de yayımlanmadan polis tarafından Meclis bahçesinde gözaltına alınmıştır. 3 Mart 1994’te ise DEP Milletvekili Selim Sadak’ın da dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Anayasa Mahkemesi 16 Haziran 1994 günü DEP kapatma davasını karara bağlamıştır. Mahkeme DEP’in kapatılmasına, davanın açıldığı tarihte DEP’e üye olan 13 milletvekilinin TBMM üyeliğinin düşürülmesine ve partinin malvarlığının Hazine’ye devrine karar vermiştir. Oy birliğiyle alınan kapatma kararına gerekçe olarak DEP eski Genel Başkanı Yaşar Kaya’nın 29.5.1993 tarihinde Federal Almanya’nın Bonn ve 15.8.1993 tarihinde Irak’ın Erbil kentlerinde yaptığı konuşmalarla, DEP MYK’sının “DEP’in Barış Çağrısıdır” başlıklı bildirisi gösterilmiştir. DEP, Siyasi partiler yasasının 101. maddesinin b fıkrası gereğince kapatılmıştır.¹⁶⁰

Dokunulmazlığı kaldırılarak DGM’de yargılanan milletvekillerinden Hatip Dicle, Ahmet Türk, Leyla Zana, Orhan Doğan, Selim Sadak 15’er yıl, Sedat Yurttaş 7 yıl 6 ay, Sırrı Sakık ve Mahmut Alınak 3 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Yurtdışına kaçan Yaşar Kaya ve bazı eski DEP milletvekilleri, sürgünde bir Kürt parlamentosu oluşturmuştur.¹⁶¹ Bu gözaltılar ve cezalar daha sonra hem ülke içinde hem de dünyada Kürt sorununun daha yoğun bir şekilde tartışılmasına ve insan hakları bağlamında Avrupa’da Türkiye’nin eleştirilmesine sebep olmuştur. DEP milletvekillerinin aldığı cezalar, Avrupa’dan tepki alırken iç siyasette durum tersiydi. Cumhurbaşkanı Demirel, “Şeriatın kestiği parmak acımaz” dedikten sonra temyiz yolunu göstermiş ve eklemiştir: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yolu açıktır. Kimse feryat etmesin. Hukuk devleti olan Türkiye’de ne kimsenin yaptığı yanına kâr kalacak ne de kimse suçsuz yere hapse atılacak.”¹⁶²

DEP’li milletvekillerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılması dönem boyunca çeşitli vesilelerle Meclisin gündemine taşınan bir soruna işaret etmiştir. Bu sorun aslında üç boyutlu olarak ele alınabilir. Birincisi Kürt dilinin kullanılması ve kimlik boyutuyla Kürt sorunu, İkincisi Güneydoğu bölgesindeki sosyal ve ekonomik geri kalmışlık ve gelir dağılımı boyutuyla Güneydoğu sorunu, üçüncüsü de PKK’nın 1984’ten sonra şiddetini yükselttiği silahlı mücadelenin bastırılması yönüyle Terör sorunu.¹⁶³

¹⁵⁹ Yılmaz, *a.g.k.*, ss. 125-126.

¹⁶⁰ *Milliyet*, 17 Haziran 1994.

¹⁶¹ Tevfik Çavdar, *a.g.k.*, s. 319.

¹⁶² Cüneyt Arcayürek, *Çankaya Muhalefeti*, s. 88.

¹⁶³ Kürt sorunu üzerinde bakınız Kemal Kirişçi ve Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

2.16. Terör Sorunu

19. Dönemin siyasi gündeminde terör eylemleri ve faili meçhul cinayetler önemli bir yer tutmuştur. PKK'nın terör eylemleri yoğunlaşmış ve buna bağlı olarak da güvenlik güçlerinin sivil halkın kayıpları artmıştır. Bu dönemde PKK terörünün ne kadar ciddi bir tehdide dönüştüğünü gösteren emarelerden birisi üst düzey emekli komutanlarının öldürülmesi olmuştur. 1991'de başlayan saldırılar zinciri ile Güneydoğu'da terörle mücadeleye etkin şekilde katılmış emekli ve görevde komutanlar öldürülmüştür.¹⁶⁴ Bu suikastlar arasında en fazla kamuoyunda infial yaratanlardan birisi de Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın 22 Ekim 1993 günü Lice ilçesinde çıkan olaylara müdahale etmek üzere Diyarbakır'dan helikopterle ilçeye gittiğinde Jandarma Bölük Komutanlığı bahçesinde helikopterden indikten sonra öldürülmesi olmuştur.¹⁶⁵ Bu dönemde PKK terörü sadece güvenlik güçlerine değil aynı zamanda yargı insanlarına da yönelmiştir. İstanbul DGM Başsavcısı Yaşar Günaydın ile makam şoförü 6 Şubat 1992 günü, Bursa Cumhuriyet Başsavcısı Nural Uçurum 18 Şubat 1992 günü teröristlerce katledilmiştir.

Bunun yanı sıra bazı aydın ve gazeteciler faili meçhul cinayetlere kurban gitmiştir. Muammer Yaşar Bostancı 21 Şubat 1992 günü; gazeteci-yazar Uğur Mumcu otomobiline konulan bir bombanın patlaması sonucu 24 Ocak 1993 günü öldürülmüştür. Muammer Aksoy, Bahriye Üçok ve Turan Dursun da cinayete kurban gitmiştir. Bu cinayetleri çeşitli örgütler üstlendiyse de bunların gerçek suçluları ortaya çıkarılamamıştır. Ayrıca, 1 Mart 1992'de, Neve Şalom Sinagoguna saldırıda bulunulmuştur. Artan teröre bir örnek de Kürt kökenli aydınlara ve işadamlarına yönelik faili meçhul cinayetler olmuştur. Çoğu Olağanüstü Hal bölgesi olmak üzere Türkiye'nin değişik yerlerinde Kürt sorunu ile ilgili olarak faili meçhul cinayete kurban giden kişi sayısı 1992'de 362, 1993'te 467, 1994'te 423 ve 1995'te 166 olmuştur.¹⁶⁶ Örneğin, Kürt aydınlardan gazeteci-yazar Musa Anter, 20 Eylül 1992'de Diyarbakır'da kimliği belirsiz kişilerce öldürülmüştür.

1990'da kitle eylemlerine yönelen PKK, 13 Mayıs 1990'da kendi tanımlamasıyla "gerilla aşamasından ordu aşamasına" geçiş kararı vermiştir.¹⁶⁷ PKK'nın 1992 yılı başlarında "kurtarılmış bölgeler" oluşturma kararıyla Nevruz Bayramında Güneydoğu bölgesinde çeşitli gösteriler olmuştur. PKK militanlarının köy korucularını öldürmesiyle başlayan gerginlikler, 21 Mart'ta

¹⁶⁴ Faruk Mercan, *a.g.k.*, s. 22. Bu komutanların arasında Korgeneral Hulusi Sayın, Tümgeneral Memduh Ünütürk, Korgeneral İsmail Selen, Orgeneral Adnan Ersöz, Deniz Kuvvetleri eski komutanı Oramiral Kemal Kayacan ve Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın isimleri sıralanabilir, ss. 22-23.

¹⁶⁵ *A.k.*, s. 22.

¹⁶⁶ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, s. 433.

¹⁶⁷ Fikret Bila, *Hangi PKK*, s. 48.

Nevruz Bayramı kutlamalarında Cizre ve Şırnak'ta Sokak savaşına dönmüştür. İki gün süren ve 57 kişinin öldüğü olaylar dış dünyadan tepki almıştır. Almanya Türkiye'ye silah sevkiyatını durdururken HEP kökenli 14 milletvekili, "Türk Ordusunun sivil Kürt halkını hedef aldığı" suçlamasıyla Türkiye'yi BM'ye şikâyet etmiştir. 9 Nisan 1992'de Avrupa Parlamentosu Nevruz Olayları nedeniyle Türkiye'yi kınamıştır.¹⁶⁸

1992 Nevruz Olayları, Demirel ve İnönü'nün Kürt realitesini tanımlarıyla bu sorunun çözümüne dair artan beklentilerin kaybolmaya başladığı bir dönemde meydana gelmiştir. Yeni hükümetin demokratikleşme söylemi önemli bir beklenti doğurmuştu ancak Kürt kökenli milletvekillerinin Mecliste kürsüden indirilmesi, faili meçhul cinayetlerin ve PKK terörünün artması bu sorunun çözümünün yakın olmadığını göstermiştir. Öte yandan PKK'nın Nevruz'da ayaklanma çağrısının başarılı olmaması bölge halkının birlikten yana tavır alması olarak yorumlanmıştır.¹⁶⁹

19 Ağustos 1992'de Şırnak'a saldıran PKK'lılar trafo merkezini havaya uçurduktan sonra Emniyet Müdürlüğü ve Tugay Komutanlığı başta olmak üzere kamu kuruluşlarına saldırmıştır. Sokağa çıkma yasağı konulan şehirdeki çatışmalar sırasında 4 güvenlik görevlisi şehit olurken 139 terörist yakalanmıştır. 28 Ağustos 1992'de TBMM'de Şırnak Olayları ile ilgili yapılan genel görüşme sonrasında yayımlanan ortak bildiride teröre destek veren komşu ülkeler uyarılmıştır. Bu bildiriye HEP haricindeki bütün partilerden milletvekilleri imza koymuştur.

8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümünden sonra ayrılıkçı terör örgütü PKK lideri Abdullah Öcalan 8 Haziran 1993 tarihinde "ateşkes"i resmen sona erdirdiğini söylemesiyle terör yeni boyutlar kazanmıştır. PKK, Kürt meselesinde yeni açılımlar getirmek isteyen Özal'ın ölümünü "muhabatımız Özal'dı"¹⁷⁰ açıklamasıyla terör eylemlerine başlamasının gerekçesi olarak sunmuştur. 1993 yılı sonunda PKK'nın Güneydoğu illerindeki etkinliği belirgin bir biçimde artmıştır. Bunun göstergeleri PKK'nın tehdidiyle ulusal gazetelerin dağıtılmasının engellenmesi ve RP dışındaki siyasi partilerin bu illerde faaliyetlerini durdurmasıydı.¹⁷¹ Bunlar, Güneydoğu'da otorite boşluğu olduğu yönünde değerlendirilebilecek olaylardı. Kasım 1993'ten itibaren Silahlı Kuvvetlerin hedefi Kuzey Irak'taki PKK kampları olmuştur. 1994 başında PKK'ya karşı yürütülen mücadelede önemli başarılar elde edilmeye başlamıştır. Mart 1994'te PKK'nın "ateşkes" çağrısına Cumhurbaşkanı "teslim olun," Başbakan "teröristlerle masaya oturmayacakları" cevabını vermiştir.¹⁷²

¹⁶⁸ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, s. 360.

¹⁶⁹ Murat Belge, *a.g.k.*, s. 190.

¹⁷⁰ *Hürriyet*, 9 Haziran 1993, Saybaşıllı, *a.g.k.*, s. 62.

¹⁷¹ *Milliyet*, 22 Ekim 1993, Saybaşıllı, *a.g.k.*, s. 88.

¹⁷² *A.k.*, s. 91.

PKK saldırılarını Avrupa'ya da taşımıştır. PKK'lı militanlar 24 Haziran ve 4 Kasım 1993'te Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki Türk temsilciliklerine saldırılarda bulunmuştur. Münih Başkonsolosluğu 14 saat boyunca işgal altında kalırken Bern Büyükelçiliğinde çatışma çıkmıştır.¹⁷³ 21 Mart 1995'te Nevruz Bayramı ilk kez resmen kutlanmasına rağmen PKK terörü 1995'te de devam etmiştir. Olağanüstü Hal Valiliğinin 24 Ağustos 1995'te yaptığı açıklama terörün boyutlarını göstermiştir. Bu açıklamaya göre 15 Ağustos 1984'ten 23 Ağustos 1995'e kadar 10.020 PKK militanı öldürülmüş, 3467 militan yakalanmış ve 1328 militan teslim olmuştur.¹⁷⁴

Bahsedilen bu terör eylemleri ile mücadele, 19. Dönem Hükümetlerinin ana gündem maddesi olmuştur. Lice olayları ve çatışmalar sırasında Jandarma Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın öldürülmesinden sonra yapılan güvenlik zirvesinde Terörle Mücadele Yasası'nın kapsamının genişletilmesini öngören bir taslak kabul edilmiştir.¹⁷⁵ Terörle mücadele sürecinde Koalisyon partilerinden DYP'de şahinler denilen demokratikleşmeyi daha az önemseyen grup öne geçmiştir. Bu çerçevede Türk Silahlı Kuvvetlerinin savunma anlayışı 1991 Körfez Savaşının Kuzey Irak'ta ortaya çıkardığı iktidar boşluğunun getirdiği tehditlere yönelik olarak değiştirilmiştir. Yunanistan ve Rusya'ya göre düzenlenmiş olan savunma stratejisi değiştirilerek ilk kez "İç Tehdit" değerlendirmesi yapılmış ve Güneydoğu Anadolu'nun sınırları yeni savunma stratejisinin merkezine yerleştirilmiştir.¹⁷⁶ Ayrıca bu dönemde terörle mücadele için "Alan Kontrol Konsepti" denilen yeni bir stratejinin uygulanmasına geçilmiştir. PKK'nın karakollara baskın düzenlemeye başlamasından sonra Silahlı Kuvvetler terörle mücadelede konsept değişikliğine gitmiştir. Karakol, köy ve mezra gibi birimlerin savunulması yerine "alan hâkimiyeti" konseptine geçilmiştir.¹⁷⁷ Güvenlik güçlerinin olay olmadan kışla ve karakollarını terk ederek terörün etkili olduğu yerlerde araziye yayılmaları anlamına gelen bu strateji sayesinde PKK ile mücadelede başarı sağlandıysa da başka bir olguyu da siyasi gündeme taşımıştır: köy boşaltmaları.¹⁷⁸

¹⁷³ Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, **a.g.k.**, s. 419.

¹⁷⁴ **A.k.**, s. 494.

¹⁷⁵ **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1993, Saybaşı, **a.g.k.**, s. 73.

¹⁷⁶ Derya Sazak, "Ordu ne yapıyor," **Milliyet**, 11 Kasım 1993, Saybaşı, **a.g.k.**, s. 75.

¹⁷⁷ Fikret Bila, **Hangi PKK**, s. 51; Güven Erkaya ve Taner Baytok, **Bir Asker Bir Diplomat**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s.242. Karakol baskınlarından sonra Türk ordusu Kuzey Irak'a girerek Ağustos 1991'de 14 gün süren geniş çaplı bir operasyonla alan hâkimiyetini kurmuştur. Böylece sınırda güvenlik bandı oluşturulmuş ve yeni konsepte uygun yöntemler yerleşik hale getirilmiştir, Fikret Bila, **Hangi PKK**, s. 51.

¹⁷⁸ Başbakan Yardımcısı Karayalçın, köy boşaltmalarını anılarında şu sözlerle dile getirmiştir: "Güvenlik güçleri araziye yayıldıkları için PKK daha yükseğe çıktı... Yani her alanda, PKK'nın bulunmasının mümkün olduğu yerlerde güvenlik güçleri de vardı. Ancak bu sonuçta köy boşaltmaları olarak adlandırılan olayların yaşanmasına sebep oldu. Çok sayıda yurttaşımız bu çatışmalar nedeni ile köylerini terk etmek zorunda kaldılar." Yılmaz, **a.g.k.**, s. 117.

Bu konu Meclis Genel Kuruluna bölge milletvekilleri ve muhalefet partileri tarafından sıklıkla getirilmiştir. Hatta 5 Ekim 1994'te SHP'li TBMM Başkanvekili ve Tunceli Milletvekili Kamer Genç Tunceli köylerinde operasyon düzenleyen güvenlik güçlerinin 17 köyü tamamen yaktığını öne sürmüştür. Benzer bir şekilde, İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı Azimet Köylüoğlu Ekim ayı başlarında PKK'ya karşı yürütülen operasyonlarda güvenlik güçlerinin Tunceli ilinin Ovacık bölgesinde köyleri boşaltıp yaktığını (218 ev) kabul ederek bu olayların Meclis tarafından araştırılmasını istemiştir.¹⁷⁹ SHP'nin PKK terörü ile Kürt sorununu birbirinden ayırmak isteyen ve birincisine güvenlik önlemleri, ikincisine ise siyasi açılımlar ile çözüm bulmak istemesi bu gidişatı durduramamıştır. PKK ile mücadele konusu zaman zaman DYP-SHP Koalisyonunda gerilimlere sebep olmuştur. DYP Terörle Mücadele Yasası'nın ağırlaştırılmasını isterken, SHP var olan yasanın, özellikle 8. maddesinin değiştirilmesini savunmuştur. Nitekim SHP'nin muhalefet partileri ANAP ve RP ile 1994 Aralık ayında görüşerek 8. maddeyi "açık ve yakın tehlike" oluşturmayan düşüncenin terörle cezalandırılmaması yönünde değiştirme arayışı sonuçsuz kalmıştır.¹⁸⁰ Terörle mücadelenin yanı sıra Güneydoğu bölgesinin ticari hayatını canlandırmak amacıyla 50. Hükümet 1994 Temmuz'unda Habur sınır kapısını ticarete açmıştır.

Başbakan Çiller'in PKK terörü ile etkin bir mücadele yapabilmek için düşündüğü söylenilen bir uygulama kamuoyuna "özel ordu" olarak yansımıştır. Cumhurbaşkanı Demirel, özel ordu fikrine karşı çıkarak MGK'da bu konunun görüşülmediğini, görüşülen şeyin Orduya özel eğitim vermek olduğunu açıklamıştır. Cumhurbaşkanı, "özel ordu" olarak sunulan şeyin askerliğini komando olarak yapmış olanlar arasından isteklilerin güvenlik güçlerine alınmasını içeren bir kararname olduğunu söylemiştir.¹⁸¹ Daha sonra Başbakanlıktan yapılan açıklamadan da anlaşılacağı üzere terörle mücadele için 12 Ağustos 1993 günü Cumhurbaşkanının onayıyla iki kanun hükmünde kararname yürürlüğe girmiştir. Bu kararnamelerin ilkinde TSK bünyesindeki mevcut uzman erbaşların sosyal hakları ve gelecekleri güvence altına alınırken ikincisinde Emniyet Teşkilatı Kanunu'nda değişiklik yapılarak özel harekât polis okulları açılması ve bu okullara, askerliğini komando olarak yapmış olanların alınması hakkındaydı.¹⁸²

19. Dönemde terörle mücadele kapsamında hükümetlerin gündemini meşgul eden diğer bir konu da Kuzey Irak'ta tespit edilen PKK kamplarına havadan ve karadan yapılan askeri operasyonlar olmuştur. 1990'lar boyunca sıcak takip anlayışı içerisinde güvenlik güçleri PKK militanlarını takip ederek defalarca Kuzey Irak'a girmiştir. Kimi zaman bu sıcak takip yapan birliklerin sayısı büyük sayılara ulaşmıştır. Sözgelimi, 21 Mart 1995'te düzenlenen Çelik Harekâtında 35 000 kişilik bir askeri kuvvet kullanılmıştır.

¹⁷⁹ Cüneyt Arcayürek, *Sessiz Darbe*, s. 453, 12 Ekim 1994 tarihli ulusal gazeteler.

¹⁸⁰ Fikret Bila, *Phoenix/ Ecevit'in Yeniden Doğuşu*, s. 317; Yılmaz, a.g.k., s. 121.

¹⁸¹ *Milliyet*, 14 Ağustos 1993; Arcayürek, *Etekli Demokrasi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s. 264.

¹⁸² *A.k.*, s. 268.

Aslında, 19. Dönemin ilk iki yılında (1991–1993) yoğun bir PKK terörü ile karşı karşıya kalınmasının altında ABD öncülüğünde koalisyon güçlerinin Irak’ı Kuveyt’ten çıkarmak için yaptıkları Körfez Savaşı’nın Kuzey Irak’ta oluşturduğu yönetim boşluğu vardı. Birleşmiş Milletler, Nisan 1991’de 36. paralelin kuzeyini Saddam yönetimine yasaklayınca bu bölgede bir otorite boşluğu oluşmuştur. Bu durum PKK’nın hem cephane hem de eleman kazanmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca PKK silahlı güçlerini bu bölgedeki kamplarda barındırmaya başlamıştır. PKK’nın bu bölgeye yerleşmesinden sonra sınır geçişleri kolaylaştığından, silahlı eylemler ve kitle gösterileri yoğunlaşmıştır.¹⁸³ 49. Hükümetin ve 50. Hükümetin temel hedefi PKK’nın güçlenen bu varlığını bitirmektir. 1992 yılının Ekim ve Kasım aylarında Türk Ordusu Kuzey Irak’ta Haftanın bölgesinde geniş operasyonlar yapmıştır. 20 bin askerin katıldığı ve binlerce PKK militanının öldürüldüğü söylenen operasyonun yaklaşık 2 trilyona mal olduğu açıklanmıştır. Başbakan Demirel 31 Ekim 1992’de PKK güçlerine silah bırakma çağrısı yaparak teröristler etkisiz hale gelinceye kadar Türk güvenlik güçlerinin Kuzey Irak’ta (Zaho) kalacağını söylemiştir.¹⁸⁴

1980’lerin ikinci yarısında bir “iç güvenlik sorunu” olarak gündeme gelen PKK terörü 1990’ların ilk yarısında tırmanışa geçerek “sınırlanabilir basit bir iç güvenlik konusu” olmaktan çıkmış ve bölgesel bağlantıları olan çok kritik bir “milli güvenlik sorunu” haline gelmiştir. Soğuk Savaşın bitmesi ve Körfez Savaşının Kuzey Irak’ta ortaya çıkardığı özgün koşullarla birlikte ele alındığında bu sorun, Türkiye’nin milli güvenlik politikalarındaki önceliklerinin sıralamasını değiştirmiştir. 1992 yılında gözden geçirilen Milli Güvenlik Siyaseti Belgesinde tehdit sıralamasının ilk sırasına bölücülükle mücadele alınmıştır. Böylelikle, ilk kez iç tehdit değerlendirmesiyle tehdidin kaynağı Suriye-Irak-İran olarak saptanmıştır.¹⁸⁵

Bu çerçevede, PKK ile mücadele 19. Dönemde Türkiye’nin komşularıyla olan ilişkisini belirleyen en önemli etmendir. Kuzey Irak’ta gerekli gördüğünde operasyon yapan Türkiye, İran ve Suriye’yle bu mücadeleyi temel alan ilişkiler geliştirmeye çalışmış ve protokoller imzalamıştır. Kasım 1993’te Türkiye ve İran, bir diğerine düşmanlık güden herhangi bir terör örgütünün kendi topraklarında faaliyet göstermesine izin vermeyeceklerini şart koşan bir güvenlik protokolü imzalamıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Mayıs 1994’te İran, bazı PKK militanlarını Türkiye’ye teslim etmiştir. Yine Haziran 1994’te İran, PKK mensuplarının Irak’tan İran’a veya İran’dan Ermenistan’a, oradan da Rusya’ya

¹⁸³ Fikret Bila, *Hangi PKK*, s. 50.

¹⁸⁴ Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, s. 387.

¹⁸⁵ Gencer Özcan, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı,” *En Uzun Onyıl*, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 17-19.

geçmelerine izin vermeyeceğini garanti etmiştir. Ancak 1995 yılında bu işbirliğinde sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Hatta Mayıs 1995'te Başbakan Tansu Çiller, İran'daki PKK üslerine hava saldırısı yapmayı önermiş ve bu öneri Cumhurbaşkanı Demirel tarafından engellenmiştir.¹⁸⁶ Suriye ile ilişkiler daha gerilimli bir seyir izlemiştir. 1992 Nisan'ında Suriye, Türkiye ve ABD baskıları karşısında PKK'dan Bekaa Vadisinden ayrılmasını istemiştir. İmzalanan protokolle iki devlet terörizme karşı işbirliği yapacak ve terörist grupların bir ülkeden diğerine geçişini önleyecekti. Benzer bir işbirliği 1993 ve 1994'te de sağlandıysa da PKK'nın Suriye topraklarından Türkiye'ye saldırıları durmamıştır. Hatta 1995'in ikinci yarısında Ankara, Suriye'nin PKK'ya desteğini artırdığı görüşündeydi.¹⁸⁷ Suriye'nin PKK'ya desteğinin tümüyle kesilmesi ve Abdullah Öcalan'ın sınır dışı edilmesi için 1999 yılını beklemek gerekecekti.

19. Dönemde hükümetlerin PKK ile mücadelede uğraşmak zorunda kaldıkları bir boyut da bu terör örgütünün kendisini Avrupa'da siyasi bir örgüte dönüştürme çabası olmuştur. PKK, 1994 ve 1995 yıllarında yurtdışındaki siyasi faaliyetlerini "Kürt Kimliğinin Tanınması" eksenine oturtmuştur. Bu amaçla, 12 Nisan 1995 günü Hollanda Lahey'de "Sürgünde Kürt Parlamentosu" oluşturulduğu ilan edilmiştir. 65 kişiden oluşan bu "parlamento"nun içinde DEP'in kapatılmasından önce yurtdışına çıkan bazı DEP'li milletvekilleri de yer almıştır.¹⁸⁸

19. Dönemde gündemi meşgul eden terör sorunu devletin bekası sorununun da devletin en üst düzeyinde tartışılmasına sebep olmuştur. Dönemin siyasi atmosferini yansıtmak açısından Cumhurbaşkanı Demirel'in görüş ve açıklamalarına bakmak yeterli olacaktır. Cumhurbaşkanı Demirel, Avrupa'nın Kürtlere azınlık hakkı tanıyın demekle Türkiye'yi bölmeye yöneldiğini belirterek, Sevr sendromundan bahsetmiştir. Demirel, Türkiye'nin parçalanma korkusunun olduğunu söyleyerek Sevr anlaşması ile Osmanlıdan 25 devlet çıkarıldığının bunlardan sadece Kürt devletinin kurulamadığının altını çizmiştir ve ülkenin Sevr istikametine yönlendirildiğini iddia etmiştir.¹⁸⁹ Avrupalı siyasetçilerin "siyasi çözüm" diyerek azınlık hakkına işaret ettiklerini belirten Demirel, azınlık haklarının federasyon, otonomi ve parçalanma getireceğini öne sürmüştür. Türkiye'nin Batı'ya endeksli olmadığını, kendi sayesinde ayakta olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁶ William Hale, *a.g.k.*, ss. 336-337.

¹⁸⁷ Graham E. Fuller, "Türkiye'nin Yeni Doğu Politikası," *Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*, haz. Ian O. Lesser ve Graham E. Fuller, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 71, Meliha B. Altunışık, "Güvenlik Kıskaçında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri," *En Uzun Onyıl*, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Büke Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 329-330.

¹⁸⁸ Fikret Bila, *Hangi PKK*, ss. 63-64.

¹⁸⁹ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya Muhalefeti*, ss. 342, 344-345.

¹⁹⁰ *Milliyet*, 9 Mayıs 1995.

2.17. Kürt Sorunu

19. Dönemde Kürt sorunu ile ilgili en önemli gelişmelerden birisi Başbakan Demirel'in Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ile 7 Aralık 1991'de Diyarbakır'a giderek "Kürt realitesini tanıyoruz" demesi olmuştur. Başka bir konuşmasında Demirel, Kürt realitesini tanımanın Türkiye'nin üniter yapısını muhafaza etmeye engel olmadığını belirterek şöyle devam etmiştir: "Bu devleti Türk-Kürt ırkından gelen insanlar kurmuştur, diğerleri ikinci sınıf vatandaş değildir. Beraber kurmuşuz, kader birliğimizi rıza ile kurmuşuz. 'Biz, siz' diye bir şey yok, hepimiz varız. Hepimiz varsak, buradaki insan, yani Kürtçe konuşan, 'Kürt asıllıyım' diyen insana da 'Kürt kimliği' diyoruz. Artık buna karşı çıkmak da mümkün değildir. 'Hayır, arkadaş, sen Orta Asya'dan geldin, biz de oradan geldik ama yolda geliriken dillerimiz değişti' diyemeyiz."¹⁹¹

Kürt sorunu sadece hükümetin değil aynı zamanda Cumhurbaşkanı Özal'ın da gündemini meşgul etmiştir. Aslında Turgut Özal'ın Kürt sorununa iki farklı yaklaşımda bulunduğu gözlemlenmiştir. 1983-1989 arası başbakanlık döneminde Güneydoğu'nun ekonomik kalkınmasına ağırlık vererek PKK'nın eylemlerini "küçük çaplı" terör olarak nitelediği bilinmektedir. Hatta 1988'de SHP'li milletvekillerinin Kürtçe konuşulmasının yasaklanmasını kaldıran yasa teklifine taviz olur diye karşı çıkmıştır. Ancak Cumhurbaşkanlığı döneminde ve özellikle 19. Dönemde Cumhurbaşkanı Özal bu konuda öncülük yapmıştır. "Muhtemelen büyükannesinin" Kürt olduğunu söyleyen Özal, GAP Televizyonunda Kürtçe yayın yapılmasını ve bir genel af çıkarılmasını önermiştir.¹⁹² Cumhurbaşkanı Özal ayrıca, "federasyon" dahil her seçeneğin tartışılmasını istemiştir. Özal'ın bu yaklaşımı bazı kesimler tarafından federasyon istediği şeklinde anlaşılarak eleştirilmiştir. Özal ise federasyon kelimesini meselenin tartışılması ve terör örgütünün propagandasının yanlış olduğunu göstermek için kullandığını söylemiştir. Bu bölgeye yapılan yatırımların oradan alınan vergilerin yirmi katı olduğunu belirten Özal, özerklik ya da federasyon tercihinin Güneydoğu'da olanların ve Kürt kökenli olup batı illerinde yaşayanların çok aleyhine olacağını anlaşılmaması için bu tartışmayı açtığını ifade etmiştir. Böyle bir durumda onların (Kürtlerin) ikinci sınıf vatandaş olacağını ve bir Türk-Kürt ayrımının ortaya çıkacağını öne sürmüştür.¹⁹³

1992 Mart'ında Nevruz kutlamaları sırasında Güneydoğu bölgesinde 57 kişinin ölümüyle sonuçlanan çeşitli olaylar ve çatışmalar çıkmıştır. Bu olaylar terör sorununun geldiği kritik noktayı gösteriyordu. Hükümetin, Nevruz Olayları

¹⁹¹ Cüneyt Arcayürek, *Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü*, s. 76.

¹⁹² Ömer Faruk Gençkaya, *Kim Bu Özal?* haz. İhsan D. Dağı ve İhsan Sezal, Boyut, İstanbul, 2003, ss. 110, 136-137.

¹⁹³ Turgut Özal, *Dünyadaki Yeni Dengeler ve Türkiye*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1992, ss. 36, 45-46; "Türkiye'nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır," *Türkiye Günlüğü*, No: 19, Yaz 1992, ss. 5-23; Mehmet Barlas, *Turgut Özal'ın Anıları*, 4. baskı, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 152 ve Gençkaya, *a.g.k.*, s. 132.

sırasındaki tavrından rahatsız olan HEP kökenli 14 SHP milletvekili 31 Mart günü bu partiden ayrılmıştır. SHP'den istifa eden bu milletvekilleri hükümetin demokratikleşme ile ilgili adım atmadığını ve her türlü talebi şiddetle bastırdığını öne sürmüştür. Kürt kimliğinin Anayasa'da, yasa ve uluslararası belgelerde güvence altına alınmasının gerekliliğinden bahseden bu milletvekilleri ayrıca koruculuk sisteminin bir an önce kaldırılmasını istemiştir.¹⁹⁴

Cumhurbaşkanı Özal'ın Kürt sorunu etrafında söylediklerinin PKK'yı olası bir siyasi çözüm için ateşkese yönlendirdiği söylenmiştir. 17 Mart 1993 günü ayrılıkçı terör PKK lideri Abdullah Öcalan, Bekaa Vadisinde Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB) lideri Celal Talabani ile birlikte düzenlediği bir basın toplantısında 20 Mart'tan 15 Nisan'a kadar ateşkes ilan etmiştir. Bunu "olası bir siyasi çözüm yoluna" kendilerini hazır tutmak olarak sunan Öcalan, "Türkiye'den hemen ayrılma gibi bir yaklaşım içinde" olmadıklarını belirtmiş ve devam etmiştir: "Bunu da basit bir taktik yaklaşım olarak almamak gerekir. İki halkın, tarihi, siyasi, ekonomik durumunu anlayanlar bilirler ki, zorla parçalanma olmaz. Etle tırnak gibi iç içe geçmişler. Biz ilişkilerin yeniden düzenlenmesini istiyoruz. Özgürce ve biraz da eşitçe yeniden düzenlenmesi bizim temel anlayışımızdır."¹⁹⁵ PKK'nın lider kadrosu için af çıkarılması söylentilerinin olduğu bir dönemde Başbakan Demirel, 30 Mart 1993 günü "kan dökülmesinin" durmasının "hoşnutluk" yaratacağını ancak bunun için şart ileri sürülemeyeceğini açıklamıştır: "TC Devleti ile kan dökenler iki ayrı taraf değildir; çünkü TC Devleti bu kan dökenleri taraf kabul etmiyor. Ne kabul ediyor? Kan döken caniler kabul ediyor."¹⁹⁶ Öcalan 16 Nisan 1993'te düzenlediği başka bir basın toplantısında ateşkese süresiz uzattıklarını açıklamıştır.

19. Dönemde Kürt sorununa yaklaşımda 1993 yılı bir "dönüm noktası" niteliğindedir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, 17 Nisan 1993'te beklenmedik ölümünün ardından, Öcalan, 8 Haziran 1993'te Bekaa'da bir basın toplantısı daha düzenleyerek "ateşkes rehabetini attık. Güçlerimizi mevzilendirmeyi geniş biçimde tamamladık" sözleriyle ateşkese sona erdirdiğini açıklamıştır. Ateşkese fiilen sona erdiren olay, 24 Mayıs 1993'te PKK'nın Bingöl-Elazığ karayolunu keserek 33 eri öldürmesiydi. 30 Haziran ile 3 Temmuz arasında PKK'nın Siirt, Bingöl ve Mardin'de 41 askeri öldürmesiyle ve 6 Temmuz 1993'te Erzincan Başbağlar'da 28 kişiyi öldürmesiyle terör dönemi bütün yoğunluğuyla tekrar başlamıştır. Dağdaki eyleme katılmamış militanların affını öngören bir kararname hazırlığı içinde olan hükümet, bu olaylardan sonra kısmi af kararından vazgeçmiştir. Öcalan siyasi diyalog kurma amacıyla 1993 yılında ikinci kez silah bırakma kararı almış ve bu karar 28 Eylül 1993'te basın toplantısıyla duyurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi diyaloga yanaşması halinde silah bırakacağını söyleyen Öcalan, aksi durumda, sanayi tesisleri ve turizm bölgelerinde eylemler yapacaklarını ve silahlı eleman sayısını da 30 bine çıkaracakları tehdidinde bulunmuştur.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Arcayürek, *Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü*, ss. 97-98.

¹⁹⁵ Fikret Bila, *Hangi PKK*, s. 56.

¹⁹⁶ Cüneyt Arcayürek, *Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü*, s. 270.

¹⁹⁷ Fikret Bila, *Hangi PKK*, s. 60.

Özal'ın ölümüyle boşalan Cumhurbaşkanlığına Demirel seçilirken Başbakanlığı da Tansu Çiller üstlenmiş ve 50. Hükümeti kurmuştur. 1993 sonrasında Kürt sorununun çözümü üzerinde bazı önemli tartışmalar yaşanırken kısa bir sürede terörle mücadele boyutu öne çıkmıştır. Başbakan Tansu Çiller, 50. Hükümetin yeni kurulduğu dönemde, 1993 Temmuzunda Kürtçe eğitim ve TV yayını konusunda siyasi parti liderleriyle görüşerek nabız yoklamasıyla başlamıştır. Çiller, siyasi parti liderleriyle uzlaşma sağlayarak Mecliste Güvenlik Komisyonu kurmayı amaçlamıştır. Bu arada Kürtçe eğitim ve Kürtçe yayın konusunda görüş alışverişinde bulunmuştur.¹⁹⁸ Bu girişim medyada “Özal'ın yapmak istediği ama başaramadığı, öteki siyasetçilerin ise nedense cesaret edemediği bir politikanın ilk adımı” olarak görülmüştür.¹⁹⁹ Ancak, Çiller'in bu girişimi Cumhurbaşkanı Demirel ve TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'tan destek görmemiştir. Hatta Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Çiller'in Kürtçe ile ilgili girişimine sert bir tepki göstererek şu açıklamayı yapmıştır: “terör konusu kökünden çözülmeden kültürel hiçbir mesele tartışmaya açılmaz. Açıldığı takdirde büyük hata olur. Taviz üzerine taviz verilir ve bunun sonu gelmez.” Demirel'e göre terör sorunu çözülmeden “siyasi çözüm” aramak “koskoca Türkiye Cumhuriyeti'ni beşbin kişinin karşısında dize getirtmektir.”²⁰⁰ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş de Çiller'in teklifine karşı çıkarak bu konunun tartışma ortamının Milli Güvenlik Kurulu olduğunu belirtmiştir.²⁰¹ Çiller'in Mecliste Güvenlik Komisyonu kurma fikrine Meclis Başkanı Cindoruk Mecliste “icrai nitelik taşıyacak” bir komisyonun kurulmasının uygun olmadığını söyleyerek karşı çıkmıştır: “Meclis Anayasal bir kuruluştur. Ayrıca, Anayasa Meclis'e hükümetin de üstünde geniş yetkiler ve denetim görevi yüklüyor. Meclis bir tartışma platformudur... İcrai nitelik taşıyacak bir komisyon oluşturmak Meclis'in işleyişine uygun değildir. Ben şahsen Sayın Çiller'in getirdiği öneriyi de anlayabilmiş değilim.”²⁰² Devletin üst düzeyinden gelen bu tepkilerin ardından Başbakan Çiller, partisi DYP'nin içinden de muhalefet görünce Kürt sorununa “ulusal bir çözüm” bulma girişiminden vazgeçmiştir. Bununla birlikte Çiller'in Kürt sorununun çözümü için zaman zaman siyaset gündemini ısıtacak teklifleri olmuştur. Viyana'da, İspanya Başbakanı Felipe Gonzales ile görüştüktan sonra Türkiye'deki terörün önlenmesinde “İspanya'nın tecrübesinden” yararlanmaktan bahsetmiştir. Hatta daha ileri giderek yanındaki gazetecilere “BASK modelinin örnek alınabileceğinden” söz etmiştir. Cumhurbaşkanı Demirel ve DYP içinden tepki görünce Çiller bu teklifinin arkasında durmamıştır.²⁰³

¹⁹⁸ *Milliyet*, 13 Temmuz 1993, Saybaşı, **a.g.k.**, s. 62.

¹⁹⁹ Ertuğrul Özkök, “Sivil Çözümü Desteklemek Lazım,” *Hürriyet*, 14 temmuz 1993.

²⁰⁰ *Hürriyet*, 14 Temmuz 1993, Saybaşı, **a.g.k.**, s. 63.

²⁰¹ *Hürriyet*, 15 Temmuz 1993, Saybaşı, **a.g.k.**, s. 63.

²⁰² *Milliyet*, 16 Temmuz 1993, Saybaşı, **a.g.k.**, s. 64.

²⁰³ Faruk Bildirici, **a.g.k.**, s. 266.

Başbakanlığının ilk aylarında Kürt sorununa “Bask modeli”ni tartışarak çözüm bulma niyetinde olduğunu gösteren Çiller, daha sonra terörle “topyekun savaş konseptine” geçmiştir. 1993–1995 dönemi hem terör eylemlerinin hem terörle mücadelenin hız kazandığı bir dönem olmuştur. Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş 6 Kasım 1993’te Türk Silahlı Kuvvetlerinin terörle mücadelede savunmadan saldırıya geçtiğini açıklamıştır. Güreş, PKK ile mücadeleyi “düşük yoğunluklu çatışma” olarak nitelemiştir. PKK’nın lojistik desteğini kesmek için Güneydoğu’da bazı köyler boşaltılmıştır.²⁰⁴ Bu gelişmeler sorunun çözüm yerinin Meclis olduğunu söyleyen Çiller’i, “PKK’yı Meclis’ten Atacağız. Meclis’tе PKK’ya tahammülümüz kalmadı. Bazı DEP’lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılması için oy kullanacağım” diyen bir çizgiye kaydırmıştır.²⁰⁵

2.18. Dış Politikadaki Gelişmeler

19. Dönemin başlamasında önce ortaya çıkan önemli dış gelişmelerden birisi Soğuk Savaşın bitimi ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıydı. Sovyet lideri Gorbacov’un 1987’de başlattığı Perestroika (yeniden yapılandırma) politikası Sovyetler içerisindeki ayrılıkçı milliyetçi akımların güçlenmesine yaramıştır. Beklenen ekonomik yapılandırma da sağlanamayınca Gorbacov, komünistlerin yaptığı askeri darbe başarısız olsa da 1991 sonunda Baltık Cumhuriyetlerinin Sovyetlerden ayrılmasını önleyememiştir. Bunun ardından Orta Asya ve Kafkaslardaki diğer cumhuriyetlerin de ayrılması ile Sovyetler Birliği 25 Aralık 1991 tarihinde dağılmıştır. Dünyadaki bu önemli gelişmeler 19. Dönemin Türk dış politikasını hem kimlik hem de politikalar boyutuyla belirlemiştir. Her şeyden önce komünizm tehlikesinin ortadan kalkmasıyla Türkiye’nin Batı yanındaki jeo-stratejik önemi azalmıştır. Ancak bir müddet sonra Türkiye’nin etrafında çıkan bunalım alanları Türkiye’nin konumunu yeniden önemli kılmıştır. Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerinin kesişim noktasında olan Türkiye’nin bu bölgelerin istikrarına ve buraların Dünyaya entegrasyonunda önemli olduğu fark edilmiştir. Bir diğer deyişle Türkiye 1990’ların ilk yarısında sınırları dışında daha aktif bir dış politika izlemek için “Soğuk Savaş sırasında görülmemiş ve düşünülemeyecek bir siyasi irade ve olanaklar” bulmuştur. Ankara 1990’ların başında kısa bir süre içinde Orta Asya’dan Balkanlar’a yeni devletleri tanımış ve Karabağ’dan Bosna-Hersek’e çatışmaların çözümü için uğraşmıştır. Türk birlikleri Somali’den Bosna’ya barış koruma operasyonlarında görev almıştır.²⁰⁶

²⁰⁴ Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, ss. 396-397.

²⁰⁵ *Hürriyet*, 14 Kasım 1993, Saybaşı, *a.g.k.*, s. 76.

²⁰⁶ Şule Kut, “1990’larda Türk Dış Politikasının Anahatları,” *Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası* haz. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 10. 19. Dönemin önemli dış politika olaylarından birisi TBMM’nin kararıyla Somali’ye 300 kişilik bir Türk birliği gönderilmesidir. BM Güvenlik Konseyi’nin bu ülkeye düzeni sağlamak amacıyla asker gönderilmesi çağrısına uyarak gönderilen bu birlik 1 Ocak 1993’te Somali’nin başkenti Mogadişu’ya varmıştır. 4 Mayıs 1993’ten Türk birliğinin ülkeye geri döndüğü 22 Şubat 1994’e kadar BM’nin Barış Gücünü bir Türk general komuta etmiştir, Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, s. 393.

Özellikle Orta Asya Türki Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanması 19. Dönemin hemen başında Türk siyasetçilerinde büyük ümitlerin doğmasına vesile olmuştur. “21. Yüzyıl bir Türk yüzyılı olacak”²⁰⁷ sözüyle Cumhurbaşkanı Özal ve Şubat 1992’de “Adriyatik’ten Çin Seddine” sloganıyla Başbakan Demirel, Türkiye’nin dünyaya açılan bu yeni bölgedeki beklentilerini seslendirmiştir. Türkiye’nin serbest piyasaya dayalı laik sisteminin bu bölgelerdeki ülkeler için “model” olduğundan bahsedilmiştir. Mayıs 1992’de Demirel, Türk iş adamlarını da kapsayan geniş bir heyet ile bir haftalık Orta Asya ziyaretinde bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında Demirel bir Türki Devletler Birliği’nin kurulmasından bahsetmiş ve Orta Asya’nın Ruble bölgesinden çıkması gerektiğini söylemiştir. Orta Asya’daki tüm Türki diller için Türk (Latin) alfabesinin kabul edilmesini destekleyen Türkiye’nin bu girişimleri bölgede siyasal, finansal, kültürel, askeri ve ekonomik alanlarda liderlik yapma konusundaki isteği olarak değerlendirilmiştir.²⁰⁸ Ancak, model olma iddiasıyla ağabey rolüne soyunmuş Türkiye’nin aslında Türki Cumhuriyetlerin üzerindeki etkisinin beklenen kadar olamayacağı Ekim 1992’de Ankara’da düzenlenen I. Türkçe Konuşan Devletler Zirvesinde ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Özal, açılış konuşmasında, yaklaşan yüzyılın “Türk yüzyılı” olduğunu belirterek Türk Ortak Pazarının ve bir bankanın da kurulmasını önermiştir. Ancak zirveye katılan Türki Cumhuriyetlerin liderleri Rusya Federasyonunu ve İran’ı rahatsız edecek bu tür önerilere sıcak bakmamıştır.²⁰⁹ Bundan sonra Türkiye bu cumhuriyetlerle ilgili daha reel ve mütevazı hedeflere yönelmiştir.

Bu arada Soğuk Savaşın bitimiyle Doğu-Batı ikileminin sona ermesi Türkiye’nin yerinin neresi olduğu şeklinde bir tartışmayı da başlatmıştır. Samuel Huntington 1993’te yazdığı “Uygurliklar Çatışması” adlı makalesinde²¹⁰ Türkiye’nin Brüksel’e mi Taşkent’e mi yoksa Mekke’ye mi ait olduğunu tartışırken, “bölünmüş ülke sendromuna” sahip olduğundan söz etmiştir. Ayrıca, 1990’lar Türk dış politikasında sadece ümitleri tetiklememiş aynı zamanda PKK terörü ve Batı başkentlerinde ilgi gören Ermeni soykırımı iddiası ve Türkiye’ye yönelik insan hakları ihlalleri suçlamaları “Sevr Sendromu” denilen ciddi bir

²⁰⁷ Soğuk Savaş’ın bitmesinin getirdiği imkânları gören Cumhurbaşkanı Özal aktif bir dış politika anlayışı ortaya koymuştur. Özal’ın dış politikada etkinlik arayışı ve fikirleri Yeni (Neo) Osmanlılık olarak değerlendirilmiştir. Yeni Osmanlılık “Osmanlı yönetimi uygulamalarını çoğulculuk olarak değerlendiren seçici bir yorumun temeli üzerine kurulu bir dünya görüşü” olarak tanımlanabilir. Yeni Osmanlılık, Türkiye’nin etrafındaki coğrafyanın Osmanlı-Müslüman ve Türk nüfus tarafından şekillendirildiğini düşünen Cumhurbaşkanı Özal’ın yeni bir kimlik ve yeni bir Türkiye kurma iddiası olarak yorumlanmıştır. M. Hakan Yavuz, “Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo-Osmanlılığın Yükselişi,” *Türkiye’in Dış Politika Gündemi*, haz. Şaban H. Çalış, İhsan. Dağı ve Ramazan Gözen, Liberte, Ankara, 2001, s. 41.

²⁰⁸ Graham E. Fuller, *a.g.k.*, ss. 87-88; Gencer Özcan, *a.g.k.*, s. 20.

²⁰⁹ Gencer Özcan, *a.g.k.*, s. 20.

²¹⁰ Samuel Huntington, “The Clash of Civilizations,” *Foreign Affairs*, Cilt 72, no: 3, Summer 1993.

parçalanma algısını da doğurmuştur. Bu algı, Batılıların ve Yunanistan ve Suriye gibi komşu ülkelerin Türkiye'yi parçalamak üzere işbirliği yaptıkları yorumlarına dayanmıştır. Bu psikolojik ortamda Türkiye, ABD ve İsrail'e ciddi biçimde yakınlaşmıştır.²¹¹

1990'larda Türkiye'nin dış politika alanında gerçekleştirdiği en önemli girişimlerden birisi, belki de en başta geleni Karadeniz'e kıyısı olan ve Karadeniz havzasında bulunan ülkelerin bölgesel ekonomik işbirliği yapmalarını hedefleyen KEİ'nin kurulmasıdır. 24 Haziran 1992 günü İstanbul'da Çırağan Sarayı'nda yapılan zirve toplantısına Türkiye, Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Romanya, Moldova, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan ve Yunanistan'ın hükümet ve devlet başkanları katılmıştır. Arnavutluk'un da 25 Haziran'da dahil olmasıyla 11 üyeden oluşan KEİ, proje olarak Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından Soğuk Savaşın hemen bittiği bir dönemde 1990 ve 1991 yıllarında yapılan bir dizi toplantıdan sonra ortaya atılmıştır. 18 maddeden oluşan ve "Boğaziçi Bildirgesi" olarak da adlandırılan KEİ Kuruluş Bildirgesi Başbakan Demirel tarafından 25 Haziran 1992'de imzalanmıştır. Bu dönemin başka bir girişimi de Ekonomik İşbirliği Teşkilatının (ECO) genişletilmesi olmuştur. Nüvesini 1964 yılında, Türkiye, İran ve Pakistan arasında imzalanan Bölgesel İşbirliği Örgütü'nün (Regional Cooperation Development Organization-RCO) oluşturduğu ECO, 1992'de Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın katılımıyla yeni bir canlılık kazanmış ve Tahran-Ankara ilişkilerinde işbirliğinin önemli bir platformu haline gelmiştir.²¹²

19. Dönemin dış politika gelişmelerinden birisi de Dağlık Karabağ sorunu olmuştur. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki savaşta, Ermeniler üstünlük sağlayarak Eylül 1993'te Dağlık Karabağ ile Azerbaycan topraklarının yaklaşık yüzde 20'sini işgal etmiştir.²¹³ Bu arada Azerbaycan'da bir isyan sonucu iktidar değişimi gerçekleşmiştir. Albay Suret Hüseyinov, 5 Haziran 1993'te Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'e isyan etmesi üzerine 18 Haziran'da Elçibey Nahçıvan'a kaçtı. 25 Haziranda Meclis Başkanı Haydar Aliyev, Elçibey'in yetkilerini üstlenmiştir. Bu olaylar Türkiye'de teyakkuzla takip edilmiştir. Bu sırada Başbakanlık görevini alacak olan Tansu Çiller, Azerbaycan Cumhurbaşkanı olarak Elçibey'i tanıdıklarını açıklamıştır. Türkiye,

²¹¹ Baskın Oran, "Dönemin Bilançosu," *Türk Dış Politikası*, haz. Baskın Oran, Cilt 2, 4. baskı, İletişim, Ankara, 2002, ss. 235-236.

²¹² KEİ'nin ismi daha sonra KEİB olmuştur; Ayşegül Sever, "ABD'nin 'İkili Çevreleme' Politikası ve Türkiye," *En Uzun Onyıl*, der. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 360-362; Murat Yılmaz ve Ferhan Yorulmaz, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi Üzerine Notlar," *Türkiye Günlüğü*, No: 24, Güz 1993, ss. 49-56 ve Ecmel Barutçu, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 12, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 350-352.

²¹³ William Hale, *a.g.k.*, s. 291.

başta Elçibey yanlısı bir tutum takındıysa da Azerbaycan Meclisinin 25 Hazirandaki kararından sonra Aliyev yönetimini tanımak durumunda kalmıştır. Baku-Ceyhan petrol hattının sıkıntıya girmesi ihtimali üzerinde durulduysa da sonrasında Aliyev yönetimi Türkiye ile yapılan anlaşmayı iptal etmemiştir. 17 Mart 1995'te Aliyev yönetimine karşı Ruşen Cevadov'un komuta ettiği başarısız bir darbe girişimini bizzat Cumhurbaşkanı Demirel, Aliyev'e bildirmiş ve iki ülke arasında dostluk ilişkisi güçlenmiştir.²¹⁴

Yugoslavya'nın dağılma süreci ve Bosna Hersek'te yaşananlar 19. Dönem dış politikasının önemli konuları arasında yer almıştır. 1992–1995 yılları arasında Bosna'daki Müslümanları Sırp katliamından kurtarma isteği ve Batılıların bunun için etkili tedbirler almaması iç siyasetin gündemini ve Meclisin gündemini oluşturmuştur. Hatta Bosna Hersek Olayları konusunda araştırma yapmak üzere Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur.²¹⁵ Türkiye hem Cumhurbaşkanı Özal ve Demirel hem de Başbakan Çiller kanalıyla Bosna konusunda etkin olmaya çalışmıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın Temmuz 1992'de Helsinki'de yapılan zirvesinde, Başbakan Demirel ABD Başkanı Bush'u, 1991 yılında Irak'a yapılan benzer bir askeri müdahale yapmaya ikna etmeye çalışmıştır. Aralık 1992'de Türkiye, İslâm Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) diğer üyelerine katılarak, 15 Ocak 1993 tarihine kadar BM Bosnalı Müslümanları koruyacak yeterli tedbirleri almadığı takdirde asker gönderme tehdidinde bulunmuştur.²¹⁶ 1994–1995 yılları arasında Türkiye, Bosna konusunda daha aktif olmaya çalışmıştır. Başbakan Tansu Çiller, Pakistan Başbakanı Benazir Butto ile 2 Şubat 1994'te Bosna Hersek'e giderek bu ülkede yaşanan insanlık dramına son verilmesi çağrısında bulunmuştur. Ayrıca, Türkiye, BM'nin Bosna için oluşturduğu özel koruma gücüne (UNPROFOR-Birleşmiş Milletler Koruma Gücü) dahil olmak istemiş ve 1.500 askerden oluşan bir Türk birliği Temmuz 1994'te Zenica'ya yerleştirilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Hırvatistan üzerinden Bosnalı Müslümanlara gizlice silah sağladığı yazılmıştır.²¹⁷

19. Dönemin dış politikasının önemli bir parametresi de Türkiye-AB ilişkileridir. Tam üyelik başvurusu reddedilen Türkiye'ye AT Komisyonu tarafından gümrük birliği önerilmiştir. Bu öneri, 18. Dönemin sonunda ANAP hükümetleri tarafından da ciddiye alınmış ve muhalefette iken tam üyelikten gümrük birliği hedefine kayılmasını eleştiren partilerin oluşturduğu DYP-SHP Koalisyonu tarafından hayata geçirilmiştir. Öte yandan Türkiye, AT ile ilişkilerin istenilen seviyede gitmemesi üzerine EFTA ülkeleri ile yakınlaşmıştır.

²¹⁴ Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay, *a.g.k.*, ss. 399-400.

²¹⁵ Daha fazla bilgi için Denetleme Cildine bakılabilir. Ayrıca, Dışişleri Bakanlığı görüşmeleri sırasında TBMM'de gündeme gelen dış politika konuları için bakınız M. Cüneyt Yenigün, *Soğuk Savaş Sonrasında TBMM ve Dış Politika*, Nobel, Ankara, 2004.

²¹⁶ William Hale, *a.g.k.*, ss. 277-278.

²¹⁷ *A.k.*, ss. 278-279.

22 Kasım 1990 tarihinde başlayan görüşmeler 10 Aralık 1991 tarihinde taraflar arasında serbest ticaret ve işbirliğini sağlamayı amaçlayan bir anlaşmanın imzalanmasıyla tamamlanmıştır. Bu anlaşma uyarınca EFTA, Türk sanayi malları (tekstil ve bazı işlenmiş tarım ürünleri hariç) üzerindeki gümrük vergileri ve diğer kısıtlamaları kaldırmıştır. Türkiye bu anlaşma ile AT'ye ve Avrupa'ya daha kolay entegre olacağını düşünüyordu. Ancak birçok EFTA ülkesinin AT'ye tam üyelik için başvurması üzerine bu anlaşmanın önemi kalmamıştır.²¹⁸ Avrupa boyutuyla ilgili bir diğer önemli gelişme BAB üyeliği olmuştur. 20 Kasım 1992'de Roma'daki Bakanlar Konseyi toplantısında BAB üyeleri, örgütü genişletmeye karar vererek NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan Türkiye'ye ortak üye statüsü vermiştir. Bu kararın 1995'te yürürlüğe girmesiyle Türkiye BAB'a ortak üye olmuştur.²¹⁹

Yine bu dönemin hem iç ve hem dış politika gündemi açısından en önemli konularından birisi kuşkusuz Körfez Savaşının Türkiye'ye olan ekonomik ve siyasi maliyeti ile uğraşılması ve Çekiç Gücün görev süresinin uzatılmasıdır. Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatılması ve Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya ek olarak Kuzey Irak'taki de facto oluşumun bir Kürt devletine dönüşmesi olasılığı Ankara'nın karşılaştığı en büyük sorun olmuştur. Hatırlanacağı üzere Irak lideri Saddam Hüseyin 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir. ABD öncülüğündeki Koalisyon Güçleri 28 Şubat 1991'de Irak'ı yenilgiye uğratarak Kuveyt'i kurtarmıştır. 1991 Körfez Savaşının ardından Kuzey Irak'taki Kürtleri Saddam'ın saldırılarından korumak gerekçesiyle 5 Nisan 1991'de BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 688 sayılı karar gereği 11 ülkeden gelen ve 20 bin kişiden oluşan uluslararası bir kuvvet Kürt sığınmacılar için güvenli bölge oluşturmuştur. Bu çerçevede oluşturulan Çekiç Güç, Adana İncirlik ve Diyarbakır Piriçlik'teki üslerde de konuşlandırılmıştır. Çekiç Güç'ün görev süresi her altı ayda bir MGK'da ele alınmış ve hazırlanan Bakanlar Kurulu tezkeresi ile TBMM'de onaylanmıştır.²²⁰ Bu gücün konuşlandırılmasını Cumhurbaşkanı Özal teklif etmesine rağmen, 19. Dönem boyunca bu güç hakkında şüpheler çeşitli defalar hem kamuoyunda hem de Meclisteki muhalefet partilerinin eleştirilerinde gündeme gelmiştir. Batılı devletler tarafından Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin oluşturulmasından kuşku duyulmuştur. Hatta kurulabilecek böyle bir devletin Türkiye'yi bölmeye götürecek olumsuz etkide bulunmasından kaygı duyulmuştur. "Sevr Sendromu" olarak nitelenen bu güvenlik tehdidi algılaması 1990'lar boyunca iktidar partilerinden muhalefet partilerine birçok siyasetçinin gündemini oluşturmuştur. Bütün bu olumsuz algılamalara rağmen Çekiç Güç'ün görev süresi, muhalefette

²¹⁸ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Türkiye ve Avrupa Birliği*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 241.

²¹⁹ Mustafa Türkeş, "Doksanlı Yıllarda NATO'nun Öncelikleri ve Türkiye," *En Uzun Onyıl*, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 202

²²⁰ 19. Dönemde bu gücün görev süresini uzatmak için alınan Meclis kararları ve yapılan görüşmeler için Denetleme Cildine bakılabilir.

eleştiren partiler iktidara geldiklerinde de her defasında uzatılmıştır. Muhalefette iken Çekiç Güce karşı çıkan Süleyman Demirel ve Erdal İnönü, 1991’de iktidara geldikten sonra bu Gücün süresini uzatmayı tercih etmiştir.²²¹ 9. Cumhurbaşkanı Demirel, Türkiye’nin Kuzey Irak’ta Çekiç Güç sayesinde harekât yaptığından bahsederek bu sayede Türk askerlerinin 100–150 kilometre kadar Irak’ın içine girebildiğini ifade etmiştir: “Her yerde askerimiz var. Erbil’den Süleymaniye’ye kadar... 32. paralele kadar askerlere göre, lazım. Hayati derecede önemli. Batılılar burada Kürt devleti kuracaklarsa, Çekiç Güç’ün 48 uçağı ile mi kuracaklar? Eğer Çekiç Güç’ü buradan çıkarırsak Kürt devletinin kurulması daha kolay olacak.”²²²

Öte yandan, Çekiç Gücün Kuzey Irak’ta Irak’ın karışmadığı bir boşluk oluşturmaması burada üslenen PKK’ya kolaylık tanımış ve böylece Çekiç Güç hem iç hem de dış politikada kritik bir konuma gelmiştir. Diğer bir ifade ile Kürt mültecilere güvenli bölgeler yaratılması için oluşturulan Çekiç Güç’ün varlığı ve PKK’nın zamanla Kuzey Irak’ta üsler edinmesi, Türkiye’nin güvenlik sorunlarını arttırmıştır. Bu yüzden Türkiye, sınır güvenliğini sağlamak için bu bölgeye sınır ötesi operasyonlar düzenlemek zorunda kalmıştır.²²³ Ancak, Türkiye’nin Kuzey Irak’ta yaptığı sınır ötesi harekâtlar özellikle Avrupalı devletlerle ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Mart 1995’te Kuzey Irak’a yönelik Çelik Harekâtı, Türkiye-AB Gümrük Birliği sürecinin askıya alınmasına neden olmuştur. Ayrıca, Türkiye Avrupa ve ABD’den silah temininde ambargo ile karşılaşınca Rusya ve İsrail’e yönelmek durumunda kalmıştır. İsrail ile yakınlaşma, aynı zamanda “2.5 cephe” (Suriye, Yunanistan ve PKK ile) çatışma riskine karşı bir güvence arayışıydı.²²⁴ Yine Kuzey Irak’taki Kürt gruplarla, yani Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Mesut Barzani önderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile iyi ilişkiler kurmak zorunda kalmıştır.²²⁵ PKK’nın Kuzey Irak’taki varlığını ortadan kaldırmak için buradaki etkili Kürt örgütleriyle ilişkiler geliştiren Türkiye, zaman zaman bu örgütler arasında çıkan çatışmalarda arabuluculuk yapmıştır. Sözgelimi Temmuz 1995’te KDP ile KYB arasında çıkan çatışmalara son vermek üzere Ağustos 1995’te Dublin’de düzenlenen konferansa Türkiye de katılmıştır.²²⁶

2.19. 24 Aralık 1995 Erken Genel Seçimlerine Giderken Siyasal Hayat

10 Eylül 1995’te CHP’nin kongresinde Baykal’ın genel başkanlığı kazanması 24 Aralık 1995 erken seçimlerine giden süreci başlatmıştır. İstanbul

²²¹ William Hale, *a.g.k.*, ss. 238-239.

²²² Cüneyt Arcayürek, *Çankaya Muhalefeti*, ss. 53-54.

²²³ Özden Z.O. Alantar, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Ulusal Güvenlik Boyutunda Dönüşümü,” *En Uzun Onyıl*, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 223-224.

²²⁴ Serhat Güvenç, “TSK’nın Sınırötesi Girişim Yetenekleri: Ulusal Güvenlik Politikasında Yeni Boyut,” *En Uzun Onyıl*, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s.143.

²²⁵ William Hale, *a.g.k.*, ss. 211-212.

²²⁶ Gencer Özcan, *a.g.k.*, ss. 23-25.

Emniyet Müdürü Necdet Menzir²²⁷ etrafında başlayan tartışma aslında DYP-CHP Koalisyonunun yürümeyeceğinin sadece bir işareti olmuştur. İktidar ortakları arasında yönetim anlayışı farklılığı olduğu gündeme gelmiştir. Deniz Baykal, Çiller'in hükümeti sürdürme önerisini reddederken yürütme erkinin ortaklardan çok belli kişilerde toplandığını vurgulamıştır. DYP'nin MHP'li ve RP'li kadrolaşmaya göz yumduğunu, fonları ve bütçeyi zaman zaman CHP'yi cezalandıracak şekilde kullandığını söyleyen Baykal, “yeni bir başlangıç için iyi niyet” göremediğini ifade etmiştir.²²⁸ 50. Hükümetin istifasından sonra bir hükümet seçeneği olarak ANAYOL hükümeti gündeme geldiyse de ANAP lideri ile DYP lideri anlaşamamıştır. Çiller'in Mesut Yılmaz'ın da hükümette görev almasını şart koşan 25 Eylül 1995'teki koalisyon önerisi kabul görmemiştir. CHP'den sonra ANAP'la da koalisyon kuramayan DYP lideri, DSP ve MHP'nin desteğine güvenerek 5 Ekim 1995'te 51. Azınlık Hükümetini kurduysa da güvenoyu alamamıştır. Bu azınlık hükümetine oy vermeyen aralarında Hüsamettin Cindoruk'un da bulunduğu 10 milletvekili savunmaları alınmadan DYP'den ihraç edilmiştir.²²⁹

Cumhurbaşkanı Demirel siyasi parti liderlerini 16 Ekim 1995'te Çankaya'da kabul ederek olası hükümet seçenekleri hakkında onlarla görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde liderlere seçim kanununu değiştirebilecek, güvenoyu alabilecek ve ülkeyi selamle seçime götürecek bir hükümet aradığını iletmıştır. ANAP ve Refah Partisi liderlerinin Milli Mutabakat Hükümeti önerisinde bulundukları görüşmelerde bir DYP-CHP seçim hükümeti şansını gören Cumhurbaşkanı Demirel, hükümeti kurma görevini DYP lideri Tansu Çiller'e vermiştir. Bu görevlendirme çeşitli eleştirileri ve iddiaları gündeme getirmiştir. Mesut Yılmaz Cumhurbaşkanını tarafsız olmamakla suçlarken DYP'den ihraç edilen Hüsamettin Cindoruk Çiller'in elinde Cumhurbaşkanı'na ait dosyalar var iddiasını seslendirmiştir.²³⁰ DYP ve CHP'nin kurduğu 52. Hükümetin amacı ülkeyi erken genel seçime taşımak olmuştur.

²²⁷ 19. Dönemde Ankara ve İstanbul Emniyet müdürleri koalisyon ortakları arasında gerilim konusu olmuştur. Ankara Emniyet Müdürü Orhan Taşanlar, polislerin, memurlara sendika hakkı talep eden gösterideki sert tutumuyla SHP tarafından eleştirilmiştir. Ankara Emniyet müdürlüğüne bağlı polislerin, SHP Ankara Milletvekili Salman Kaya'yı, 1 Mayıs 1994'te düzenlenen gösteriler sırasında dövmesi koalisyon içinde krize sebep olmuştur. SHP Meclis Grup Başkanvekili Aydın Güven Gürkan başta olmak üzere SHP'liler bu olaylardan Taşanlar'ı suçlayarak görevden alınmasını istemiştir. DYP ise 5 günlük geçici olarak görevden aldıktan sonra Emniyet müfettişlerinin milletvekili Kaya'yı suçlu bulması üzerine Taşanlar'ı görevine iade etmiştir. Bunun üzerine Taşanlar'ı göreve geri iade eden İçişleri Bakanı Nahit Menteşe hakkında 3 Haziran 1994'te SHP'li milletvekillerince gensoru hazırlanmıştır. İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Menzir de CHP milletvekillerinin İstanbul'daki gezileri sırasında bölücülük yaptığı suçlamasında bulunmuş ve CHP'den tepki almıştır, Şaban Sevinç, *a.g.k.*, ss. 112, 114.

²²⁸ *Yeni Yüzyıl*, 22 Eylül 1995.

²²⁹ 51. Hükümetin güvenoyu alamaması üzerine yorumlar için bakınız Fehmi Kuru, “Ve Mat,” *Zaman*, 16 Ekim 1995; İsmet Solak, “Kendi Düşen Ağlamaz” *Hürriyet*, 16 Ekim 1995 ve *Sabah*, 17 Ekim 1995.

²³⁰ Arcayürek, *28 Şubat'a İlk Adım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, ss. 102-104, 106, 110.

1983 sonrasında yapılan seçimlerde en fazla seçim ittifakı 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde yaşanmıştır. ANAP, BBP ile ittifak yaparken HADEP, DDP, BSP ve SİP ile ittifak yaparak seçimlere katılmıştır.²³¹ Ancak bunlardan daha çarpıcı bir gelişme olarak 24 Aralık 1995 Seçimleri öncesinde Türk siyasi hayatında ilk defa iki siyasi parti seçim ittifakı veya seçim işbirliğine yönelmeden seçimler sonrası birlikte koalisyon kurmak istediklerini açıklamış ve bu şekilde sandığa gitmiştir. ANAP lideri Mesut Yılmaz ve DSP lideri Bülent Ecevit seçim sonrasında hükümet modellerini düşünerek partilerinin birlikte “daha kolay koalisyon” kurabileceklerini seçmene açıklamıştır. Bu girişim bir anlamda seçim sonrasında olası bir Refah Partisi ya da DYP-MHP iktidarına alternatif olarak “Anasol modeli”ni önermekti.²³² Zaten, seçim meydanlarında birçok parti RP’nin yükselişini laikliğin tehlikeye girmesi olarak yorumlamış ve kendisini bu partinin karşısında konumlandırmıştır.

1995 genel seçimlerine bir kez daha seçim sisteminde değişiklik (15 Şubat 1994 tarih ve 3969 sayılı kanunla) yapılarak gidilmiştir. Seçim çevreleri büyütülerek 18’e kadar milletvekili çıkaran iller bir seçim çevresi sayılırken, milletvekili 19’dan 35’e kadar olan iller iki, 36 ve daha fazla olan iller üç seçim çevresine bölünmüştür. Milletvekili sayısı 550’ye çıkarılırken partilere kontenjan kolaylığı sağlamak üzere getirilen Türkiye milletvekilliği (100 sandalye) Bülent Ecevit ve Mümtaz Soysal’ın başvurusuyla 18 Kasım 1995’te Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi Türkiye milletvekilliğinin yanı sıra basit seçim çevresi barajını da kaldırmıştır. Böylece 1987 ve 1991 seçimlerinde uygulanan kontenjan usulü kaldırılarak karma seçim sisteminden nispi temsil sistemine geri dönmüştür. Bu arada tercihli oy kullanma kaldırılmış ve 1980 sonrasında ilk kez olmak üzere tutuklular da oy kullanmıştır.²³³

19. Dönemde üç siyasi partinin anlaşarak 1982 Anayasasında yaptıkları değişiklik demokratikleşme ve sivilleşme açısından yeterli görülmemiştir. Anayasanın Başlangıç maddelerindeki bazı yasakların gevşetilmesi sivilleşme için yeterli bulunmamıştır. 118. maddedeki Milli Güvenlik Kurulu’nun “görev ve yetkileri açısından Türkiye Büyük Millet Meclisi denetim alanına” sokulması gerektiği vurgulanmıştır: “Şimdi, anayasa düzeninde bunun tersi bir ilişki söz konusudur. Milli Güvenlik Kurulu, Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üzerinde bir konumda bulunur. Milli Güvenlik Kurulu’nun hesap vereceği hiç bir makam yoktur.”²³⁴

²³¹ Osman Özsoy, *a.g.k.*, s. 32.

²³² Fikret Bila, *Phoenix/Ecevit’in Yeniden Doğuşu*, ss. 339-340.

²³³ Fuad Aleskerov, Hasan Ersel ve Yavuz Sabuncu, *a.g.k.*, s. 209; Fikret Bila, *Phoenix/Ecevit’in Yeniden Doğuşu*, s. 341, Arcaayürek, *28 Şubat’a İlk Adım*, s. 157.

²³⁴ Özdemir, *Üçüncü Türkiye*, 134. Özdemir ayrıca Meclisin yapması gereken önemli bir değişiklik olarak Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunundaki 35. maddedeki “Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak” ibaresinin Meclisi “kapatmak” veya Hükümeti “düşürmek” şeklinde yorumlanamaması ve buna kalkışanların cezalandırılması ile ilgili bir değişiklik önermiştir, s. 135.

1995 genel seçimleri öncesinde bir küskünler hareketi yaşanmıştır. Listelere giremeyen 118 milletvekilinin 25 Kasım 1995 günü, 24 Aralık seçimin iptali için Meclis'in olağanüstü toplanması için başvurusu üzerine TBMM Başkanı İsmet Sezgin, 1 Aralık 1995'de Meclisi olağanüstü toplantıya çağırması ve 4 Aralıktaki birleşimlerde küskün milletvekilleri çoğunluğu sağlayamamıştır.

1995 erken genel seçimlerine giderken partilerin seçim çalışmalarında bazı temaları öne çıkardığı tespit edilebilir. DYP seçim ilanlarında iktidarları sırasında terörle yapılan mücadeleyi, Gümrük Birliğine girilmesini, Azerbaycan-Türkiye Petrol boru hattını, özelleştirmeyi, Anayasa Değişikliğini ve ihracattaki başarısını vurgulamıştır.²³⁵ 24 Aralık seçimlerinde CHP'nin sloganı "Dünya'da Yeni sol, Türkiye'de yeni CHP" olmuştur. Bu sloganla CHP, hem SHP'nin iktidar dönemi imajından kurtulmayı hem de sosyal demokratların CHP'nin ideolojik konumunu yenileme isteğini ve gayretini göstermiştir. Aslında bu kavram ilkin Deniz Baykal ve İsmail Cem tarafından 1992'de SHP Kurultayına hazırlanırken bir program olarak kamuoyuna duyurulmuştur. SHP'nin kendisini yenileştirmesini isteyen bu program Türkiye'de siyasetin tıkanıldığını ve yeniden yapılandırılması gerektiğini anlatmıştır.²³⁶ Ayrıca, laiklik, Anayasa Değişikliği, Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesi, koalisyon krizinin çözümü, Gümrük Birliği ve sosyal güvence konularına vurgu yapılmıştır.

Merkez Sağın diğer partisi ANAP ise, görüşlerini ve vaatlerini bir taahhütname olarak neşretmiştir. Bu taahhütnamede Güneydoğu sorunu, kirli siyaset ve bozulan toplumsal dengeye işaret edilirken ülkeyi düzlüğe çıkarma, dürüstlük, yeniden yapılanma, özelleştirme ve toplumsal uzlaşma vaadinde bulunulmuştur.

Seçimlerden birinci parti çıkacak olan RP ise Adil Düzen ideolojisine ve belediyelerdeki başarılarına dayanan bir vurguyla şu konuları gündeme getirmiştir: sosyal adalet, onurlu dış politika, dini ve etnik farklılık gözetmeme, emeğe saygı, soygun ve rüşveti önleme, faizci ekonomik sistem ve düşünce ve inanç özgürlüğü. DSP ise Güneydoğu sorununa, inançlara saygılı laiklik ve hakça bir düzen kavramlarına vurgu yaparken dürüstlük ve ulusal birliğin altını çizmiştir.²³⁷

19. dönem de, 1982 Anayasasının dört yıldan beş yıla çıkardığı normal yasama dönemini tamamlayamayarak 24 Aralık 1995 günü yapılan erken seçimle sona ermiştir. 1995 genel seçimlerine 12 siyasi parti katılırken bunlardan 5'i Meclise girebilmiştir. MHP ve HADEP yüzde 10 barajının altında kalarak Meclis'e girememiştir. 24 Aralık 1995 erken genel seçimlerinin sonucu Refah partisini birinci parti konumuna getirirken bu partinin hükümeti kurması ihtimali siyasi çevrelerde endişe yaratırken Cumhurbaşkanı Demirel "fazla milletvekili çıkaran parti hükümeti kuramayabilir" yorumunu yapmıştır.²³⁸

²³⁵ Namık Açıkgöz, "Kelimelelerin Büyüsü ve 24 Aralık Seçimleri," *Türkiye Günlüğü*, No: 38, Ocak-Şubat 1996, ss. 145-154.

²³⁶ Deniz Baykal ve İsmail Cem, *Yeni Sol*, İstanbul, Cem Yayınları, 1992.

²³⁷ Namık Açıkgöz, *a.g.k.*, ss. 146, 148; Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Seçmen Davranışı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 144-160.

²³⁸ Cüneyt Arcayürek, *28 Şubat'a İlk Adım*, s. 230. 1995 genel seçimlerinde RP % 21.38, ANAP % 19.65, DYP % 19.18, DSP % 14.64, CHP % 10.71, MHP % 8.18, HADEP % 4.17 oy almıştır.

3. 19. YASAMA DÖNEMİNDE TBMM

19. dönem 5 yasama yılından oluşmuştur. Dönemin ilk yasama yılı, 18. dönemin 5. yasama yılının 50 gün sürmesi ve erken seçime gidilmesi sebebiyle anayasa ve içtüzükte belirtilen süreden daha kısa sürmüştür. 1. yasama yılı da Kasım ayında başlamıştır. Aynı şekilde 19. dönemin 5. yasama yılı 1995'te erken seçim yapılması yüzünden kısa sürmüştür.

3.1. Meclisin Açılması ve Yemin Töreni

450 milletvekilinden oluşan 19. Dönem parlamentosunun 1. birleşimi en yaşlı üye Elazığ Milletvekili Ali Rıza Septioğlu'nun geçici başkanlığında (geçici katip üyeler: Zübeyir Aydar, Sedat Edip Bucak) 6 Kasım 1991'de saat 15.00'te İstiklal Marşının okunması ile açılmıştır. Septioğlu bu yasama döneminde parlamenterlerin millete, memlekete iyi hizmet vereceği inancını dile getiren kısa bir konuşmanın ardından yemin ederek milletvekili yemin törenini başlatmıştır. Seçim çevreleri, soyadları ve adların alfabetik sıralamasıyla yemin edilmesine geçilmeden önce İtalya'da yapılacak NATO Zirvesine katılacak olan, Başbakan Rize Milletvekili Mesut Yılmaz ve ardından Dışişleri Bakanı İstanbul Milletvekili İsmail Safa Giray kürsüye gelmiş ve yeminlerini etmiştir. Ankara seçim çevresi milletvekillerinin yemini dolayısıyla 1 dakikalık Atatürk'e saygı duruşu yapılmıştır.

19. Dönem Parlamentosu yemin töreni Türk siyasi hayatının önemli iki sorununa (Kürt sorunu ve İslamcılık) işaret eden olaylarla başlamıştır. 1. Birleşimin 1. Oturumunda yemin sırası Diyarbakır seçim çevresine geldiğinde Diyarbakır milletvekili M. Hatip Dicle'nin "Ben ve arkadaşlarım, bu metni, Anayasanın baskısı altında okuyoruz" diyerek yemin metnini okumaya geçmiş olması DYP, ANAP ve RP sıralarındaki milletvekillerinde rahatsızlık yaratmıştır. Çok sayıda milletvekili Dicle'den Meclisten özür dilemesini ve sözlerini geri almasını istemiştir. Geçici Meclis Başkanı Ali Rıza Septioğlu da Anayasanın gereği olarak ilave olmadan yemin edilmesi gerektiğini belirterek Dicle'den "sözümü geri aldım" diyerek yemin etmesini rica etmiştir. Dicle'nin sözünü geri almaya yanaşmaması üzerine Isparta Milletvekili Ertekin Durutürk ve Afyon Milletvekili Ethem Kelekçi kürsüye çıkarak Dicle'nin yeminine müdahale etmişlerdir. Kelekçi, Dicle'nin yakasındaki mendilin sıradan bir mendil olmadığını bir bayrak olduğunu iddia etmiş, Durutürk de "burası Türkiye Cumhuriyetinin Parlamentosu, sözünü geri almadan yemin edemezsin" müdahalesinde bulunmuştur.²³⁹ Bir grup SHP milletvekilinin de kürsüye çıkması üzerine Başkan birleşime 15 dakika ara vermiştir. 18.06'da açılan İkinci Oturum sırasında M. Hatip Dicle'nin tekrar yemin etmek için genel kurulda hazır bulunmadığı görülmüştür. Diyarbakır seçim bölgesinin yeminleri sırasında aynı bölgeden milletvekili Leyla Zana'nın yeminini bitirdikten sonra Kürtçe konuşması yoğun tepkilere sebep olmuştur.

²³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 1, (6.11.1991), ss. 11-12.*

Başkan Septioğlu yapılan yemini gürültülerden dolayı anlayamadığını söyleyerek Türkiye Cumhuriyetinin bir kanun devleti olduğunu ve yeminin de kanunun gösterdiği şekilde yapılması gerektiğini belirtmiştir:

*Bunun dışında yapılan bir yemin de yemin sayılmaz ve o üye de üye olamaz. Çünkü devletler, yasalarla kurulur ve yasalarla idare edilirler. Herkesin aklının estiği yerde, yorulduğu yerde han yapılmaz. Bu meseleler hukuki çerçeveler içerisinde mütalaa edilir, bilahare gündeme de gelir; konuşulur, müzakere edilir, Yüce Meclis tasvip ederse her türlü kanun da çıkar. Bundan evvel de, Anavatan Hükümetinin getirdiği bir kanun vardı... Kürtçe konuşmak yasaktı; kanunu getirdiler, bizim Grubumuz da başta Genel Başkanımız Sayın Demirel olmak üzere O önergeyi biz de imzaladık, verdik. Bunu bu meselenin içerisinde getirip de burada ufak meselelerle huzuru bozmayalım.*²⁴⁰

Tunceli Milletvekili Kamer Genç'in "propaganda" yaptığı itirazını reddeden Septioğlu, sırası gelenin, Anayasanın emrettiği şekilde yeminini yaparsa sayılacağını, yapmazsa sayılmayacağını vurgulamıştır. Zana'nın yeminini tekrar ederken yine Kürtçe konuşması sebebiyle bazı milletvekilleri bu sözlerin anlaşılmadığını belirterek zabıtlardan çıkarılmasını istemiştir. Yemin metnine ilave yapıldığı gerekçesiyle Zana'nın yemininin geçersiz olduğu iddiaları üzerine Başkan zabıtlara bakılabilmesi için Birleşime 10 dakika ara vermek zorunda kalmıştır. 3. Oturum Geçici Başkanlığın "Anayasaya göre, yemine ilave yapanların veya noksan yemin edenlerin yeminleri geçersiz addedilecektir" duyusuyla başlanmıştır. Erzurum milletvekili Melik Fırat yemin sırası geldiğinde "27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül darbelerinden sonra..." girişiyle başlayan bir konuşma yapmaya kalkışmışsa da özellikle ANAP milletvekillerinin tepkileri ile "selamlama" konuşma gayretinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. 21:00 de açılan Dördüncü oturumda milletvekillerinin yemin etme işlemine devam edilmiştir. Şanlıurfa milletvekili İbrahim Halil Çelik ve Van milletvekili Fethullah Erbaş'ın yeminlerine Anayasa madde 81 diyerek başlamaları sataşmalara sebep olmuştur. Çelik, kendisine DYP sıralarından yöneltilen "olmadı... Hani Kur'an'a el basacaktınız?" sataşmasına "Yunanistan'a mı gitmek lazım?" şeklinde cevap vermiştir.²⁴¹ Yemin töreni, yeminleri geçersiz kabul edilen Diyarbakır milletvekilleri M. Hatip Dicle'nin ve Leyla Zana'nın "sözümü geri alıyorum" dedikten sonra yaptıkları yeminlerle tamamlanmıştır. Daha sonra, Parlamentonun diğer gündem maddeleri olan Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık tezkerelerinin değerlendirilmesine geçilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı tezkerelerinde başta Başbakan Mesut Yılmaz olmak üzere bazı bakanların yurtdışında toplantıya katılmak ve görüşme yapmak üzere ayrılmaları sebebiyle yerlerine vekâlet edecek bakanların bilgisi Parlamenteoya sunulmuştur. Bu tezkereler arasında Bakanlar Kurulunun istifasının kabulüne,

²⁴⁰ A.k., s. 14.

²⁴¹ A.k., s. 25.

yeni Bakanlar Kurulu teşkil oluncaya kadar, mevcut Bakanlar Kurulunun göreve devam edeceğine ilişkin Cumhurbaşkanlığı tezkeresi de mevcuttu. Yapılan oylamayla bu tezkereler kabul edilerek gündemdeki konular tamamlanmıştır. TBMM Başkanı seçiminin 16 Kasım 1991 Cumartesi günü saat 15'te yapılacağı Geçici Başkanlık tarafından duyurulmuştur. Birleşime saat 02:10'de son verilmeden önce, DYP, SHP, ANAP ve RP Grup temsilcilerinin imzalarıyla, TBMM Genel Kurulunun, Başkan seçiminin yapılacağı 16 Kasım 1991 gününden önce 14 Kasım 1991 Perşembe günü toplanması Danışma Kurulu Önerisi olarak oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Önceki birleşimde bulunamayan milletvekillerinin yemini ile başlayan İkinci Birleşim'in gündemini Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık tezkereleri oluşturmuştur. Yurtdışında görevlendirilen bakanlara vekâletle ilgili üç tezkerenin yanı sıra, Bakanlar Kurulunun yeniden teşkili için Isparta Milletvekili ve Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in Anayasanın 109. maddesi uyarınca görevlendirildiğine ilişkin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a imzalı bir tezkere daha vardı. Asıl gündemi oluşturan Batman, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde devam eden olağanüstü halin 19 Kasım 1991'den itibaren 4 ay süre ile uzatılmasına ilişkin Başbakanlık Tezkeresiydi. Böylece 19. Dönem parlamentosu yemin töreni sonrasında Güneydoğu ve terör üzerine yapılan müzakerelerle başlamıştır. İçişleri Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, hükümet görüşlerini ifade eden bir konuşma yapmıştır. RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk (Malatya), SHP Grubu adına M. Seyfi Oktay (Ankara), ANAP Grubu adına Hasan Çakır (Antalya), DYP Grubu adına İsmail Köse (Erzurum), Fehmi Işıklar (Diyarbakır) ve Bülent Ecevit'in (Zonguldak) konuşmaları ile tezkere Genel Kurulda tartışılmıştır. SHP Grubunun oyunun olumsuz, ANAP ve DYP Gruplarının oyunun olumlu ve DSP milletvekillerinin oyunun çekimser olacağı ilan edilen konuşmalarda Güneydoğu ve terör konuları müzakere edilmiştir.

İçişleri Bakanı Çakmakoglu konuşmasında 19 Temmuz 1987'de ilan edilen Olağanüstü halin 14. kez uzatılmak üzere gündemde olduğunu belirterek son dönemde bu illerde gerçekleşen bölücü terörist eylemlerin bir bilançosunu vermiştir. Yasadışı örgütün (PKK) son dönemde saldırılarını daha çok güvenlik kuvvetlerine, sınır karakollarına, kamu personeline ve bilhassa yapılan altyapı hizmetlerine ve onu yapma gayretleriyle meşgul olan araç ve gereçlere yönelttiğini vurgulayan Çakmakoglu bu sebeple, terörist örgütün muhtemel eylemleri dikkate alınarak, tedbirlerin artırıldığını belirtmiştir. Bölgedeki can ve mal güvenliğini etkili bir biçimde sağlayabilmek için mevcut uygulamanın devam ettirilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁴²

²⁴² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 2, (14.11.1991), ss. 46-50.

RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk, Güneydoğu sorununa çözümün İslam kardeşliğine dayalı bir perspektifle mümkün olacağını anlatmıştır. Hem milleti hem de bu bölgedeki insanı birbirine bağlayan şeyin dini inançlar olduğunu söyleyen Asiltürk'e göre bu sorunun iki sebebi vardır:

*Birinci sebebi, gerek bölge insanı, gerek bütün Türkiye'deki insanlara, onların temel ahlaki ve manevi değerlerine saygılı tatbikat yapılmamasıdır. İkinci sebebi ise ekonomiktir. Bölge geri bırakılmış, bölgede yatırım yapılmamış, bölge insanının ekonomik seviyesini artıracak hiçbir teşebbüste hemen hemen bulunulmamıştır. Bu iki sebep bir araya geldiği zaman, bölgede anarşi için müsait bir ortam meydana geliyor ve bu müsait ortamı istismar etmek isteyenler de çıkınca elbette, netice alıyorlar. Hem bölgedeki insanı hem bütün 60 milyon insanımızı birbirine bağlayan, dini inançlarımızdır; bunu göz ardı edemeyiz. Bölge insanı imanlıdır; bu insanlar inançlarına bağlıdır.*²⁴³

Türkiye'nin bu bölgedeki tatbikatının, başından beri ırkçılığı esas aldığını savunan Asiltürk, bunun yerine, "ahlaki ve manevi değerleri esas alan bir tatbikat" önermiştir. Bölge, sürgün yeri olmaktan çıkarılıp sanayi yatırımlarının bölgesi haline getirilmelidir. Asiltürk'e göre bunu yapacak kadrolarda Milli Görüşün inançlı kadrolarıdır.²⁴⁴

SHP Grubu adına söz alan M. Seyfi Oktay, Güneydoğu sorununu ülkenin en önemli sorunu olarak niteledikten sonra ANAP iktidarını sorunun çözümüne hiçbir zaman insani ve demokratik boyut katmamakla suçlamıştır. Oktay'a göre, olayın üzerine hep olağanüstü yetkilerle hep antidemokratik uygulamalarla eğilen bu anlayış sorunun bugünkü boyutlara ulaşmasında en önemli etkenlerden birisi olmuştur:

*Bu yöre halkı, yıllarca, bir taraftan ayrılıkçı güçlerin baskısı altında, onların korkusu içinde; diğer taraftan Anayasayı, devletin hukuk devleti olma niteliğini aşan yetkileri kullanan kamu görevlilerinin uygulamaları ve dışlayan tavırları karşısında, tam bir kısıp içerisinde kalmıştır. Bütün bunlar, ülke halkına, potansiyel devlet ve toplum düşmanı olduğu inancıyla bakmanın bir ürünüdür.*²⁴⁵

Terör örgütü ile silahlı mücadele yapılırken yöre halkının Devlete ve Cumhuriyete yabacılaştırılmaması gerektiğini belirten Oktay ne yazık ki bu sürecin bir ölçüde başladığı kanaatindedir. Oktay konuşmasının sonunda olağanüstü halin uzatılmasına oy vermenin ANAP iktidarının giderek iflas etmiş bu politikalarına oy vermek ve aklamak anlamına geleceğini iddia ederek SHP Grubunun oyunun olumsuz olacağını ifade etmiştir.

ANAP Grubu adına söz alan Hasan Çakır olağanüstü hal ile idare edilen bölgelerde, sıkıyönetimi Anavatan Partisi hükümetlerinin getirmediğini, aksine en zor şartlarda sıkıyönetimi kaldırarak daha ehvenişer olan olağanüstü hal

²⁴³ A.k., ss. 52-53.

²⁴⁴ A.k., ss. 50-54.

²⁴⁵ A.k., ss. 54-58.

yönetim şeklini benimsediğini söyleyerek ANAP'ın politikasını savunmuştur. Kendinden önce söz alan konuşmacıların eleştirilerini cevaplarken, Türkiye'nin bütün sorunlarının “hal merciinin” Meclis olduğunun altını çizerek Güneydoğu sorununda birlik ve beraberliğin önemine değinmiştir. Çakır'a göre RP ve SHP Grup Temsilcilerinin belirttiğinin aksine, Güneydoğudaki olayların sebebi, ekonomik geri kalmışlık ya da, devlet güvenlik güçlerinin yanlış hareketleri ya da devletin, kalifiye olmayan idarecileri bölgeye göndermesi değildir. Çakır'a göre eğer olayların sebepleri bunlar olsaydı bu olayların ANAP iktidarları sırasında değil, 1960'lı ve 1970'li yıllarda olması gerekirdi, zira bölgeye Cumhuriyet tarihinde ilk defa ciddi temel yatırımlar kendi partisinin hükümetleri döneminde yapılmıştır. Bu sorunun sebebi “dış kökenlidir” ve bölgeye yapılan altyapı yatırımlarından rahatsız olan dış güçler, içteki teröristleri “araç” olarak kullanmaktadır:

*Devleti suçlayarak, hayatı pahasına, ailelerini ve çocuklarını dul ve yetim bırakarak vatan uğruna şehit olan devlet güvenlik güçlerini suçlamakla hiçbir yere gidemezsiniz....Güneydoğudaki olayların temeli, işte, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğüne yönelik bir olaydır. Bu kadar ciddi, bu kadar mühim, devlet için, millet için fevkalade hayati değeri haiz olan bu olayı, ekonomik, kültürel, bölgesel basit meselelere bağladığımız zaman, dış düşmanlara prim vermiş olursunuz, iç ve dış düşmanları sevindirmiş olursunuz.*²⁴⁶

DYP Grubu adına İsmail Köse'nin yaptığı konuşma da milli birlik ve bütünlüğün önemine ve dış güçlerin nasıl Türkiye'yi bölme gayretinde olduklarına odaklanmıştı. Sorunun dış mihraklı olduğunu ve içteki bütünlüğü vurgulamak için Köse, geçici başkan ve katip üyelerin geldikleri illere dikkat çekmiştir: “Bakın, şu anda, karşımızda çok güzel, hepimizi gururlandıracak bir şeref tablosu ile karşı karşıyayız. Meclisimizi yöneten çok değerli zat, değerli Septioğlu Elazığ Milletvekili, sağında oturan değerli kardeşimiz Katip Üye Diyarbakır Milletvekili, solunda oturan çok değerli kardeşimiz Katip Üye Urfa Milletvekili ve benzeniz konuşmacı Erzurum Milletvekili... Bundan daha güzel bir tablo olabilir mi?”²⁴⁷

Köse'ye göre o bölgedeki insanlar “vatanperver” insanlardır ve “misakı milli” sınırlarına sadıktırlar. Terörist ve bölücü düşünceye rağmen “devletin yanında” yer almaktadırlar. Sorunun çözülmesi için ister komşulardan ister ittifak içerisinde bulunan dost görünen devletlerden yardım edenlerin elleri kırılarak PKK'ya darbe vurulmalıdır. Bunun yapılabilmesi için olağanüstü halin dört ay süreli uzatılmasına DYP grubu olumlu oy verecektir.

Müzakereler sırasında Diyarbakır milletvekili Fehmi Işıklar da söz alarak bölgede güvenlik görevlilerinin aramalar sırasında yaptığı yanlışları anlatarak ANAP iktidarı sırasında çıkarılan Antiterör yasasındaki terör tanımını eleştirmiştir.

²⁴⁶ A.k., ss. 60-61.

²⁴⁷ A.k., ss. 62.

Işıklar, terörün “devletin, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü hedefleyen yürüyüş, gösteri, ifade, anlatım” olarak tanımlanmasının bütün halkı terörist olarak nitelerek ve potansiyel suçlu olarak görmek anlamına geleceğini belirtmiştir. Işıklar, sorunun sadece bir bölge sorunu olmadığına ve etnik bir yan taşıdığına işaret etmiştir:

*Şimdi, bu devlet terörü sonucu gene açık ifade edelim -coğrafya ile ifade edilemeyecek kadar önemlidir sorun- Kürt insanının onuru incinmiştir, On iki buçuk yıl bu baskı altında yaşadığımızı düşünün; Kürt insanının onuru incinmiştir, bu onuru kurtarmamız lazım, bu onurunu iade etmemiz lazım; zaten bunun için mücadele veriyorlar. Eğer, bu kadar halk yığınları, bu anlamda, zaman zaman ölüme bile başkaldırıyorsa, onuru için kaldırır. Artık, korkuyu yenmişler, eşitlik istiyorlar.*²⁴⁸

Olağanüstü halin kendisinin bizzat bölücülük anlamına geleceğini iddia eden Işıklar, “gönüllü bir birliğin” egemen olduğu “demokratik bir Türkiye” beklentisini dillendirerek konuşmasını bitirmiştir.

Olağanüstü halin uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresinin müzakereleri sırasında en son konuşmayı DSP lideri Bülent Ecevit yapmıştır. Ecevit konuşmasında, Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak’ta oluşturulan güvenlik bölgesinde bir otorite boşluğu oluştuğuna ve buranın PKK tarafından Türkiye’ye karşı bir üs olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir. Ecevit, Kuzey Irak’taki otorite boşluğunun geçici olarak ve Irak’ın da onayıyla Türkiye tarafından doldurulmasını önermiştir. Irak’a uygulanan ambargonun kaldırılmasını isteyen Ecevit Türkiye’de üstlenen müttefik kuvvetlerin de derhal ülkeyi terk etmesini istemiştir: “... bunların ne tür işler yaptıkları yeterince denetlenememektedir ve dediğim gibi, onların güvence altında tuttukları Irak’ın kuzeyindeki bölge de Türkiye’nin güvenliğini tehdit etmektedir. Cudi Dağı üzerinde yere bazı malzeme atan Amerikan helikopterlerinin hangi malzemeyi kimlere attıkları veya atmadıkları hala aydınlığa kavuşabilmiş değildir.”²⁴⁹ Sorunun ivedilikle çözülebilmesi için Ecevit olağanüstü halin bir aylık süre ile uzatılmasını önermiş ve dört aylık uzatma için ise DSP olarak çekinsek kalacaklarını ilan etmiştir. Müzakerelerin sonunda Ecevit ve arkadaşlarının 10 ildeki olağanüstü halin sadece 1 ay için uzatılmasına ilişkin verdikleri önerge reddedilmiştir. Başbakanlık tezkeresi, bir daha okunduktan sonra yapılan oylama sonucunda kabul edilmiş ve Meclis Başkanlığı seçimini yapmak için 16 Kasım 1991 Cumartesi günü saat 15.00’te toplanmak üzere birleşim kapatılmıştır.

3.2. Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı Seçimi

Meclis Başkanlığı Osmanlı-Türk parlamento yaşamında başlangıçtan buyana var olan bir yasama kurumudur. TBMM’nin kuruluşunda güçler birliği ilkesi benimsendiğinden Meclis Başkanlığı olağanüstü bir konum kazanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye’de de Meclis Başkanlığı parlamenter

²⁴⁸ A.k., s. 68.

²⁴⁹ A.k., s. 72.

demokrasilerdeki geleneksel konuma kavuşmuştur.²⁵⁰ Anayasanın 94. maddesine göre, TBMM'nin Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Kâtip üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur. Başkanlık Divanı, Meclisteki siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur. TBMM Başkanlık Divanı için bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi üç yıldır.

3.2.1. Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı Seçimi (1. Devre)

19. Dönem parlamentosunda Meclis Başkanını seçmek üzere 16 Kasım 1991 tarihinde toplanılan Üçüncü birleşim, Danışma Kurulunun Meclis Başkanı seçimi tamamlanmadan çalışma süresi dolduğu takdirde, seçimin sonuçlanmasına kadar çalışma süresinin uzatılmasına ilişkin önerisi ile başlamıştır. Genel Kurul öneriyi kabul ettikten sonra hemen Meclis Başkanlığı seçimine geçilmiştir. Meclis Başkanlığı için üç aday gösterilmiş ve üçüncü turda başkan seçilmiştir. Rize Milletvekili Mesut Yılmaz ve 111 arkadaşının teklifleri ile Ankara Milletvekili Mehmet Vehbi Dinçerler, Süleyman Demirel (Isparta) ve 175 arkadaşını teklifiyle Eskişehir Milletvekili Hüsametdin Cindoruk, Necmettin Erbakan (Konya) ve 35 arkadaşının teklifiyle Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan TBMM Başkanlığına aday gösterilmişlerdir. 445 üyenin katıldığı birinci tur oylamada Hüsametdin Cindoruk 264, M. Vehbi Dinçerler 108, Şevket Kazan 60 oy almıştır. 10 oy geçersiz sayılırken 3 oy da boş çıkmıştır. Bu sonuçlara göre hiçbir aday Meclis Başkanı seçilmek için gerekli olan üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunu sağlayamadığı için ikinci tur oylamaya geçilmiştir. İkinci tur oylamada da hiçbir aday oylamaya katılan 437 üyenin üçte iki çoğunluk oyunu alamadı: Hüsametdin Cindoruk 270, M. Vehbi Dinçerler 105, Şevket Kazan 53 ve Boş 9. Üçüncü tur oylama öncesinde M. Vehbi Dinçerler adaylıktan çekilmiş ve oylama diğer iki aday arasında gerçekleşmiştir. 413 üyenin oy kullandığı Üçüncü turda Hüsametdin Cindoruk 286 oy alarak salt çoğunluğu sağlayarak Meclis Başkanı seçilmiştir. Şevket Kazan 55 oy almış, adaylıktan çekilmiş olmasına rağmen Vehbi Dinçerler'e 7 oy verilmiş ve 65 oy ise boş çıkmıştır.

Oylama sonuçları açıklandıktan sonra yeni Meclis Başkanı Hüsametdin Cindoruk söz isteyerek bir teşekkür konuşması yapmıştır. Millet Meclisinin hem Kurtuluş Savaşını yürüttüğünü hem de Cumhuriyeti kurduğunu hatırlatan Cindoruk şu şekilde devam etmiştir: “[Millet Meclisi] gazidir, kahramandır; demokrasiyi yeşertmiştir, demokrattır; darbelerle kapatılmıştır, yaralıdır; ne var ki, 71 yıldır ayaktadır, millet ümididir, dayanıklıdır. Şimdi, kalıcı demokrasiyi ve sürekli milli egemenliği, iç barışı, toplumsal uzlaşmayı sağlama günü gelmiştir. 19. Dönem, gerçek demokrasinin Meclisi olacaktır... Meclisimizde sadece çatışma ve tartışmaların değil, sıradağlar gibi sürüp gidecek toplumsal uzlaşmaların gerçekleşeceğine inanıyorum.” Cindoruk'un teşekkür konuşmasının ardından Başkanlık Divanının seçimi için 19 Kasım 1991 Salı günü saat 15:00'te toplanmak üzere birleşim kapatılmıştır.

²⁵⁰ Şeref İba, *Türkiye'de Meclis Başkanlığı ve Başkanlık Divanı*, Nobel, Ankara, 2001, ss. 103-104.

Meclis İçtüzüğü (1973) gereği Başkanlık Divanı, bir Başkan, 4 Başkanvekili, 3 İdare Amiri ve 7 Katip  ye olmak üzere toplam 15 üyeden oluşmaktadır. Başkanlık Divanı  yeleri seçimi 4 ve 6. birle imlerde g r   lm   ve belirlenmiştir. 4. Birleşimde Mecliste grubu bulunan partilerin temsilcilerinin verdiği  neri Danışma Kurulu  nerisi olarak Genel Kurul gündemine gelmiş ve kabul edilmiştir. Buna göre Başkanlık divanının 15 üyesinin görev yerlerinin dağılımı  u şekilde olmuştur: DYP Grubuna 1 başkan, 1 başkanvekili, 1 idare amiri, 3 k tip  ye; ANAP Grubuna 1 başkanvekili, 1 idare amiri, 2 k tip  ye; SHP Grubuna 1 başkanvekili, 1 idare amiri, 1 k tip  ye; RP Grubuna 1 başkanvekili ve 1 k tip  ye. 21 Kasım 1991 tarihinde toplanan 6. Birleşimde de partilerin Başkanlık Divanı  yelikleri için aday gösterdiği isimler İçtüzüğün 11. maddesi gereğince oya sunulmuş ve oy birliği ile kabul edilmiştir.²⁵¹

Başkanvekilleri :		
Yılmaz Hoco��lu	(Adana)	ANAP
Yasin Hatipo��lu	(Çorum)	RP
Fehmi I�ıklar	(Diyarbakır)	SHP
Yıldırım Avcı	(İzmir)	DYP
Katip �yeler :		
Lütfü Esengün	(Erzurum)	RP
Kadir Ramazan Coşkun	(İstanbul)	ANAP
Halil �ulhao��lu	(İzmir)	SHP
I�ılay Saygın	(İzmir)	ANAP
İbrahim Artvinli	(Kocaeli)	DYP
Ali Günaydın	(Konya)	DYP
Cengiz �retmen	(Manisa)	DYP
İdare Amirleri :		
Salih Sümer	(Diyarbakır)	SHP
Burhan Kara	(Giresun)	ANAP
Nafiz Kurt	(Samsun)	DYP

²⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 6, (20.11.1991), s. 102.*

3.2.2. Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı Seçimi (2. Devre)

Genel Kurulun 14.9.1993 tarihinde Geçici Başkan Yıldırım Avcı başkanlığında toplanan 2. Birleşiminde 19. Dönem 2.devre için Meclis Başkanlığı seçimi yapılmıştır. Meclis Başkanlığı için Eskişehir Milletvekili Hüsamettin Cindoruk, Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Karaman Milletvekili Osman Sevimli milletvekillerce aday gösterilmiştir. Anayasanın 94. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca Başkan seçimi gizli oyla yapılmıştır. Gizli oylamanın sayım ve dökümü için ad çekmek suretiyle beş kişilik bir tasnif komisyonu tespit edilmiştir: Muhtar Mahramlı, Musa Demirci, Zeki Nacitarhan, Mustafa Ateş Amiklioğlu, Lütfü Esengün.

Meclis başkanlığı için yapılan birinci tur oylamaya 419 üye katılmış ve adaylar şu oyları almıştır:

Hüsamettin Cindoruk:	301
Şevket Kazan:	45
Osman Sevimli:	17
Boş:	50
İptal:	6
Toplam:	419.

Bu sonuçlara göre Eskişehir Milletvekili Hüsamettin Cindoruk birinci tur oylamada Anayasanın istediği üçte iki çoğunluğu sağlamış ve 301 oyla yeniden Meclis Başkanlığına seçilmiştir. Meclis Başkanı yaptığı teşekkür konuşmasında bu sonucun aynı zamanda kendisine bir güvenoyu olduğunun bilincinde olduğunu belirterek, birlikte güzel çalışmalar yapacaklarını ifade etmiştir.²⁵²

15.9.1993 tarihinde Başkanlık Divanı üyeliklerine yeniden seçim yapılmıştır.²⁵³

Başkanvekilleri (4) olarak DYP'den Vefa Tanır (Konya), ANAP'tan Mustafa Kalemli (Kütahya) seçilmiştir.

Katip Üyeler (7)

İbrahim Özdiş (Adana), CHP

Abbas İnceayan (Bolu), ANAP

İşıl Saygın (İzmir), DYP

İlhan Kaya (İzmir), ANAP

Ali Günaydın (Konya), DYP

Cengiz Üretmen (Manisa), DYP

Kadir Bozkurt (Sinop), DYP

İdare Amirleri (3)

Yücel Seçkiner (Ankara), ANAP

Latif Sakıcı (Muğla), DYP

²⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 2, (14.9.1993), ss. 474-479.

²⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 3, (15.9.1993), ss. 553-554.

21.9.1993 günü 5. Birleşimde SHP'den Kamer Genç (Tunceli) Başkanvekili ve SHP'den İbrahim Gürsoy (İstanbul) İdare Amiri seçilmiştir. Başkanlık Divanında açık bulunan ve RP'ye düşen Başkanvekilliğine Çorum Milletvekili Yasin Hatipoğlu 22.9.1993 günü 6. Birleşimde seçilmiştir.

3.2.3. Meclis Başkanı Seçimi (İsmet Sezgin)

Eskişehir Milletvekili Hüsamettin Cindoruk'un 1 Ekim 1995 günü istifasıyla boşalan Meclis Başkanlığı seçimine Genel Kurulun 17.10.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında toplanan 10. Birleşiminde başlanmış ve 11. Birleşiminde 4. tur oylamada sonuçlandırılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan adayı olarak 9 milletvekilinin müracaatı olmuştur. Bu adaylardan Vehbi Dinçerler (Ankara), İrfan Köksalan (Ankara), Yüksel Yalova (İzmir) ve Akın Gönen (Manisa) adaylıktan çekilmiştir. Böylece Meclis Başkanlığı seçimlerine şu 5 milletvekili aday olarak katılmıştır: İsmet Sezgin (Aydın), Yasin Hatipoğlu (Çorum), Yaşar Topçu (Sinop), Ertekin Durutürk (Isparta) ve Mustafa Kalemli (Kütahya).

Meclis Başkanı seçimi için 5 milletvekilinden oluşan Tasnif Komisyonu seçilmiştir: İbrahim Artvinli, Ahmet Kabil, Nabi Poyraz, Fikri Sağlar ve Ural Köklü. Yapılan gizli oylamanın birinci turunda 393 milletvekili oylamaya katılmıştır. 4 oyun geçersiz sayıldığı, 8 oyun boş atıldığı birinci turda hiçbir aday Anayasa'nın 94. maddesinin dördüncü fıkrasında istenilen üye tamsayısının üçte ikisini (yani 300 oyu) alamamıştır: İsmet Sezgin (145 oy), Mustafa Kalemli (88 oy), Ertekin Durutürk (74 oy), Yasin Hatipoğlu (42 oy) ve Yaşar Topçu (32 oy).

Bunun üzerine ikinci tur oylamaya aynı Tasnif Komisyonuyla geçilmiştir. İkinci tur oylamada da gerekli üçte iki çoğunluk sağlanamayınca turlara 18 Ekim 1995 günü devam edilmesi kararlaştırılmıştır. 373 üyenin katıldığı İkinci turda 6 boş oy çıkarken adaylar şu oyları almıştır: İsmet Sezgin (144 oy), Ertekin Durutürk (88 oy), Mustafa Kalemli (78 oy), Yasin Hatipoğlu (39 oy) ve Yaşar Topçu (18 oy).²⁵⁴

Meclis Başkanlığı seçimine Genel Kurul'un 18.10.1995 günü Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında açılan 11. Birleşim'in Birinci Oturumunda devam edilmiştir. Baki Tuğ (Ankara), Ender Karagül (Uşak), Sami Sözat (Balıkesir), Hannan Özüberk (Gaziantep) ve İbrahim Özdiş'den oluşan yeni bir Tasnif Komisyonu oluşturulmuştur. Üçüncü turdan hemen önce Meclis Başkanı adaylarından Yaşar Topçu adaylıktan çekilmiş ve böylece seçim diğer dört aday arasında yapılmıştır. 395 milletvekilinin katıldığı Üçüncü turda 1 oy boş çıkarken adaylar şu oyları almıştır: İsmet Sezgin (175 oy), Ertekin Durutürk (95 oy), Mustafa Kalemli (86 oy) ve Yasin Hatipoğlu (38 oy). Bu sonuçlarla

²⁵⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 10 (17.10.1995), ss. 565-572.

hiçbir aday Anayasa'nın 94. maddesinin dördüncü fıkrasının öngördüğü salt çoğunluk olan 226 oyu alamadığı için dördüncü tura geçilmiştir. En fazla oy alan iki milletvekili olan İsmet Sezgin ve Ertekin Durutürk'ün girdiği dördüncü turda 398 üye oylamaya katılmış ve Aydın Milletvekili İsmet Sezgin 230 oy alarak Meclis Başkanı seçilmiştir. Bu turda Ertekin Durutürk 158 oy alırken 10 tane de boş oy kullanılmıştır.²⁵⁵

Meclis Başkanı seçilen İsmet Sezgin, Genel Kurula bir teşekkür konuşması yapmıştır. Konuşmasında kendisine “çok onurlu bir görev ve sorumluluk” veren milletvekillerine teşekkür eden Sezgin bu güvene layık olacağını belirtmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin nice badirelerden geçerek 75. yılına geldiğini hatırlatan Sezgin, bu yüce kurumun Türkiye'yi bağımsızlığa, cumhuriyete ve demokrasiye taşıdığını ve böylece milletin kayıtsız şartsız egemenliğini “sarsılmaz bir gerçek” haline getirdiğini söylemiştir: “Ulusumuzun, ülkemizin sorunlarının tek çözüm yolu demokrasi, esas çözüm zemini de Parlamentodur.” Meclisin üzerine gelecek aylarda hem yasama ve hem yol gösterme anlamında önemli görevlerin düştüğünü hatırlatan Sezgin, bunların millettten ve cumhuriyetin sarsılmaz ilkelerinden alınan kuvvetle en iyi şekilde sürdürüleceğinin altını çizmiştir. Sezgin, konuşmasını demokrasinin “farklılıklar rejimi” olduğunu vurgulayarak ve görevini tarafsızlık ve hoşgörü içerisinde yürüteceğini söyleyerek tamamlamıştır.²⁵⁶

3.3. Meclis Komisyonlarının Oluşturulması

19. Yasama Döneminde TBMM sürekli komisyonları iki defa seçilmiştir. Komisyonların iki devre için listeleri Ekler kısmında yer almıştır. Ayrıca, açılması kararlaştırılan araştırma ve soruşturma komisyonlarına bu çalışmanın Denetleme Cildinde yer verilmiştir.

3.3.1. Meclis Komisyonlarının Oluşturulması (1. Devre)

Başbakan Süleyman Demirel'in hükümet programını okuduğu 7. Birleşimde program okunması bittikten sonra Meclis Komisyon Üyelerinin kompozisyonu belirlenmiştir. Danışma Kurulunun, Dilekçe Komisyonunun 15 üyeden, TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonunun 11 üyeden ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ile diğer komisyonların 21 üyeden kurulması önerisi kabul edilmiştir. Ayrıca komisyon üyeliklerinin de siyasi parti gruplarına dağılımı da aşağıdaki liste şeklinde olması kabul edilmiştir.²⁵⁷

²⁵⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 11 (18.10.1995), ss. 582-586.

²⁵⁶ *A.k.*, ss. 586-587.

²⁵⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 7, (25.11.1991), s. 140.

Komisyon Üyeliklerinin Siyasi Parti Gruplarına Dağılım Listesi

Komisyonlar	Üye Sayısı	DYP	ANAP	SHP	RP	Bağımsız
Anayasa Komisyonu	21	9	6	4	2	—
Adalet Komisyonu	21	9	6	4	2	—
Milli Savunma Komisyonu	21	9	6	4	2	—
İçişleri Komisyonu	21	9	6	4	2	—
Dışişleri Komisyonu	21	9	6	4	2	—
Milli Eğitim Komisyonu	21	9	6	4	2	—
Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu	21	9	6	4	2	—
Bayındırlık; İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu	21	9	6	4	2	—
Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu	21	9	6	4	2	—
Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu	21	9	6	4	2	—
İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu	21	8	6	4	2	1
TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu	11	5	3	2	1	—
Dilekçe Komisyonu	15	6	4	3	1	1
Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu	35	14	9	7	3	2
Plan ve Bütçe Komisyonu	40	16	9	9	4	2

Komisyonlara üye seçimi 3.12.1991 tarihli 10. Birleşimin gündeminde yer almasına rağmen aday listelerinin basım işi tamamlanamadığından seçimler 4 Aralık 1991 Çarşamba günü saat 15.00'te toplanacak 11. Birleşime bırakılmıştır. 11. Birleşimde yapılan komisyon seçimleri ile komisyonların partilerden gelen üyeleri belirlenmiştir. İçtüzüğün 21. maddesine göre her komisyon listesi ayrı ayrı okutulmuş ve oylanmıştır. 12. ve 14. Birleşimlerde de komisyonların kendi aralarından seçtikleri başkanları, başkanvekilleri, sözcüleri ve kâtipleri ilan edilmiştir.²⁵⁸ Ayrıca, Çevre Komisyonu 15.4.1992 tarihli 64. Birleşimde seçilmiştir.

²⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 11, (4.12.1991), ss. 262-272; *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 12, (5.12.1991), ss. 375-380 ve *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 14, (11.12.1991), ss. 497-500. Kabul edilen Komisyon üyeleri ve seçilen başkan, başkanvekili, sözcü ve katip üyeleri Ek kısmında verilmiştir. Bu listeler komisyonların ilk seçilen halidir, daha sonraki değişiklikler biyografi cildinde her milletvekili için kendi biyografisi kısmında verilmiştir.

3.3.2. Meclis Komisyonlarının Oluşturulması (2. Devre)

15.9.1993 günü Danışma Kurulu önerisiyle siyasi partilerin gruplarındaki değişmeler üzerine Genel Kurulun 3. Birleşiminde Komisyon üyelikleri siyasi parti gruplarına göre yeniden düzenlenmiştir.

Komisyonlar	Üye Sayısı	DYP	ANAP	SHP	RP	CHP	Bağımsız
Anayasa Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
Adalet Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
Milli Savunma Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
İçişleri Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
Dışişleri Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
Milli Eğitim Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
Bayındırlık; İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
Tarım, Orman ve Köyşleri Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–
İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu	21	9	5	2	2	1	2
TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu	11	5	3	1	1	1	–
Dilekçe Komisyonu	15	6	3	2	1	1	2
Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu	35	14	8	4	3	2	4
Plan ve Bütçe Komisyonu	40	19	7	6	3	1	4
Çevre Komisyonu	21	10	5	3	2	1	–

TBMM İhtisas Komisyonlarına (17 adet) siyasi parti gruplarınca gösterilen adaylardan 13.10.1993 günü Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında açılan 15. Birleşimde seçilmiştir.²⁵⁹ Ayrıca, Dilekçe Komisyonu 29.9.1994 tarihli 13. Birleşimde seçilmiştir.²⁶⁰

3.4. TBMM Uluslararası Gruplar

19. Yasama Döneminde 6 tane Uluslararası Grubun üyeleri belirlenerek Genel Kurulun bilgisine sunulmuştur.

3.4.1. Kuzey Atlantik Asamblesi Türk Grubu Üyeleri

Kuzey Atlantik Asamblesi Türk Grubu Üyeleri, Genel Kurul'un 21. Birleşiminde 26.12.1991 günü Meclisin bilgisine sunulmuştur.²⁶¹

Asil Üyeler	
Şahin Ulusoy	Tokat
Ali Dinçer	Ankara
Nahit Menteşe	Aydın
Kâmran İnân	Bitlis
Fethi Akkoç	Bursa
Beytullah Mehmet Gazioğlu	Bursa
Mehmet Cavit Kavak	İstanbul
Güneş Taner	İstanbul
Atilla Mutman	İzmir
Oğuzhan Asiltürk	Malatya
Ahmet Neidim	Sakarya
Ali Eser	Samsun
Yedek Üyeler	
Abdullah Ulutürk	Afyon
Mustafa Balçılar	Eskişehir
Abdullah Gül	Kayseri
Cemal Özbilen	Kırklareli
İsmail Kalkandelen	Kocaeli
M. Rauf Ertekin	Kütahya
Rıza Akçalı	Manisa
Tevfik Diker	Manisa
Mehmet Çebi	Samsun

²⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 3 (15.9.1993), ss. 553-554.

²⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 67, Birleşim: 13 (29.9.1994), s. 388.

²⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 21, (26.12.1991), ss. 313-314.

3.4.2. Parlamentolararası Birlik Türk Grubu Üyeleri

Parlamentolararası Birlik Türk Grubu Üyeleri, Genel Kurul'un 21. Birleşiminde 26.12.1991 günü Meclisin bilgisine sunulmuştur.²⁶²

Ahmet Sayın	Burdur
Hasan Korkmazcan	Denizli
Nihat Matkap	Hatay
İmren Aykut	İstanbul
Aykut Edibali	Kayseri
Kamer Genç	Tunceli
Şinasi Altınır	Zonguldak
Güneş Müftüoğlu	Zonguldak

3.4.3. AĞIK Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Üyeleri

AĞIK Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Üyeleri, Genel Kurul'un 21. Birleşiminde 26.12.1991 günü Meclisin bilgisine sunulmuştur.²⁶³

H. Uluç Gürkan	Ankara
Bahattin Şeker	Bilecik
Ahmet Küçükkel	Elazığ
Algan Hacaloğlu	İstanbul
Melike Tugay Haşefe	İstanbul
Münif İslamoğlu	Kastamonu
Şevket Kazan	Kocaeli
Yusuf Bozkurt Özal	Malatya

3.4.4. Avrupa Konseyi Parlamenter Konseyi Türk Grubu Üyeleri

Avrupa Konseyi Parlamenter Konseyi Türk Grubu Üyeleri, Genel Kurul'un 13. Birleşiminde 10.12.1991 günü Meclisin bilgisine sunulmuştur.²⁶⁴

Asil Üyeler	
Selahattin Kılıç	Adana
Baki Durmaz	Afyon
M. Vehbi Dinçerler	Ankara
Sait Kemal Mimaroglu	Ankara
İstemihan Talay	İçel
Bülent Akarcalı	İstanbul
İsmail Cem	İstanbul
Engin Güner	İstanbul

²⁶² A.k., ss. 313-314.

²⁶³ A.k., ss. 313-314.

²⁶⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 13 (10.12.1991), ss. 424-425.

Ercan Karakaş	İstanbul
Abdullah Gül	Kayseri
Esat Kıratlıoğlu	Nevşehir
İrfan Demiralp	Samsun
Yedek Üyeler	
Mümtaz Soysal	Ankara
Ali Su	İçel
Selçuk Maruflu	İstanbul
Rıfat Serdaroglu	İzmir
Erkut Şenbaş	İzmir
Suha Tanık	İzmir
Zeki Ünal	Karaman
Mehmet Keçeciler	Konya
Refaiddin Şahin	Ordu
Hasan Peker	Tekirdağ
Kamer Genç	İçel

3.4.5. Türkiye-AT Karma Parlamento Komisyonu Türk Kanadı Üyeleri

Türkiye-AT Karma Parlamento Komisyonu Türk Kanadı Üyeleri, Genel Kurul'un 13. Birleşiminde 10.12.1991 günü Meclisin bilgisine sunulmuştur.²⁶⁵

Hasan Fecri Alpaslan	Ağrı
Halil Şıvgın	Ankara
Tunç Bilget	Aydın
Mahmut Oltan Sungurlu	Gümüşhane
Fuat Çay	Hatay
Cem Kozlu	İstanbul
Veli Aksoy	İzmir
Nevzat Çobanoğlu	İzmir
İsmail Hakkı Amasyalı	Kocaeli
Mehmet Ali Yavuz	Konya
İsmail Karakuyu	Kütahya
Metin Emiroğlu	Malatya
Muzaffer Demir	Muş
Cevat Ayhan	Sakarya
Mehmet Gölhan	Sakarya
Ziya Halis	Sivas
Abdullatif Şener	Sivas

²⁶⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 13 (10.12.1991), ss. 425-426.

3.4.6. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Türk Grubu

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Üyeleri, Genel Kurul'un 85. Birleşiminde 31.3.1993 günü Meclisin bilgisine sunulmuştur.²⁶⁶

Ali Dinçer	Ankara
Mustafa Çiloğlu	Burdur
Ayvaz Gökdemir	Gaziantep
Rasim Zaimoğlu	Giresun
Mehmet Gülceğün	Mardin
Osman Seyfi	Nevşehir
Refaiddin Şahin	Ordu
Ahmet Kabil	Rize
Kemalettin Göktaş	Trabzon

3.5. Dostluk Grupları

TBMM Başkanlık Divanının TBMM'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkındaki 3620 sayılı Kanunun 4. maddesi uyarınca karşılıklılık esasına dayanarak 29 ülke ile dostluk grupları kurulmuştur. Genel Kurula sunulan bu dostluk gruplarının kurulması kabul edilmiştir. Bu ülkelerin isimleri ve dostluk grubu kurulma tarihleri aşağıda verilmiştir.

Türkiye-Federal Almanya Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 5 Şubat 1992 tarih ve 9 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 11.2.1992 tarihli 34. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Özbekistan ve Türkiye-Azerbaycan Parlamentolararası Dostluk Grupları, TBMM Başkanlık Divanının 26 Şubat 1992 tarih ve 12 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 4.3.1992 tarihli 44. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Bulgaristan, Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkiye-Macaristan, Türkiye-Fransa, Türkiye-Portekiz, Türkiye-Türkmenistan, Türkiye-İngiltere, Türkiye-Makedonya, Türkiye-Romanya ve Türkiye-Kırgızistan Parlamentolararası Dostluk Grupları, TBMM Başkanlık Divanının 26 Mart 1992 tarih ve 18 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 28.4.1992 tarihli 69. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Kazakistan Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 14 Mayıs 1992 tarih ve 26 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 23.6.1992 tarihli 86. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Tacikistan Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 26 Mart 1992 tarih ve 18 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 15.4.1992 tarihli 64. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Singapur ve Türkiye-Belçika Parlamentolararası Dostluk Grubu TBMM Başkanlık Divanının 14 Mayıs 1992 tarih ve 26 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 12.12.1992 tarihli 40. Birleşiminde kabul edilmiştir.

²⁶⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 85 (31.3.1993), ss. 215-216.

Türkiye-Endonezya ve Türkiye-Çin Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 30 Haziran 1992 tarih ve 30 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 12.12.1992 tarihli 40. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Yeni Zelanda Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 6 Ekim 1992 tarih ve 33 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 12.12.1992 tarihli 40. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Gürcistan Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 19 Kasım 1992 tarih ve 37 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 9.12.1992 tarihli 65. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Japonya Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 18 Aralık 1992 tarih ve 42 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 26.1.1993 tarihli 59. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Pakistan Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 17 Ocak 1993 tarih ve 43 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 16.2.1993 tarihli 68. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Meksika Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 4 Mart 1993 tarih ve 44 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 18.5.1993 tarihli 104. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Tunus Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 5 Mayıs 1993 tarih ve 47 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 8.6.1993 tarihli 109. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Avustralya Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 13 Ocak 1994 tarih ve 63 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 1.11.1994 tarihli 26. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Arnavutluk ve Türkiye-Şili Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 9 Haziran 1994 tarih ve 75 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 11.10.1994 tarihli 17. Birleşiminde kabul edilmiştir.

Türkiye-Moldova Parlamentolararası Dostluk Grubu, TBMM Başkanlık Divanının 14 Kasım 1994 tarih ve 86 sayılı kararı ile kurulurken Genel Kurulun 24.11.1994 tarihli 41. Birleşiminde kabul edilmiştir.

3.6. TBMM Parti Grupları

20 Ekim 1991’de Milletvekili genel seçimleri yapılmıştır. Seçimlerde DYP 178, ANAP 115, SHP 88, RP 62 ve DSP 7 milletvekilliği kazanmıştır. DYP, ANAP, SHP ve RP’nin Meclis Grupları kesintisiz varlığını sürdürmüştür. SHP ve DSP’den ayrılan milletvekillerinin katılımıyla 1992’de açılan CHP Meclis Grubu kurmuştur. Bunun yanı sıra RP ve SHP’den ayrılan milletvekilleri başka partilere katılmışlardır.²⁶⁷

3.7. Milletvekilleri ile İlgili İşler

19. Dönem Meclisi 450 milletvekilinden oluşmuştur. Bilindiği üzere 1982 Anayasası milletvekili sayısını 400 olarak belirlemişken 1987’de yapılan

²⁶⁷ 19. Yasama Döneminde partilerde yaşanan gelişmeler için bu cildin başındaki siyasi panoramaya bakılabilir.

Anayasa değişikliği ile bu sayı 450'ye çıkarılmıştır. Anayasa'nın 80. maddesine göre milletvekilleri seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil bütün Milleti temsil ederler. 19. Dönemde milletvekilleri ile ilgili işler andiçmeler, disiplin cezaları, çekilmeler, izinler, ödenekler, seçimler, ölümler ve yasama dokunulmazlıkları konularından oluşmuştur. 19. Dönemde 1. yasama yılında 21, 2. yasama yılında 46, 3. yasama yılında 37, 4. yasama yılında 55 ve 5. yasama yılında 9 milletvekili çeşitli komisyonlardaki görevlerinden çekilmiştir. Yine milletvekilleri Meclis çalışmalarından çeşitli sebeplerle izin istemişlerdir. 1. yasama yılında 22, 2. yasama yılında 40, 3. yasama yılında 54, 4. yasama yılında 17 ve 5. yasama yılında 18 milletvekili izin almıştır. Ödeneklerden kullanma talebi ise 1. yasama yılında 1, 2. yasama yılında 3, 3. yasama yılında 6 ve 4. yasama yılında 3 milletvekili tarafından gündeme getirilmiştir.

3.7.1. Andiçmeler

Andiçmeler konusu öncelikle 19. Dönem milletvekili olarak seçilen milletvekillerinin ant içerek göreve başlamasıdır. Ayrıca, Meclis dışından Bakanlığa atananların Mecliste and içerek göreve başlaması ile de ilgilidir. Anayasa'nın 112. maddesinin son fıkrası, Bakanlar Kurulu üyelerinden, milletvekili olmayanların, 81. madde de yazılı olduğu şekilde Meclis önünde and içmelerini öngörmesi sebebiyle TBMM dışından bakanlığa atanan Devlet Bakanı Türkan Akyol, 5.3.1992 tarihinde and içmiştir. Aynı şekilde Devlet bakanlığına TBMM dışından atanan Önay Alpago, 28.7.1994 tarihinde 130. Birleşimde and içmiştir. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığına atanan Murat Karayalçın, Genel Kurulun 21.9.1993 tarihinde 5. Birleşiminde and içmiştir. Devlet Bakanı Aysel Baykal 28.3.1994 günü Genel Kurulun 91. Birleşiminde and içmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde 27 Ekim 1995 tarihinde 19. seçim dönemi bitmeden seçimlerin yenilenmesi kararı alındığından Anayasa'nın 114. maddesine göre görevlerinden ayrılmaları gereken Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlarının yerlerine milletvekili olmayan kişiler atanmıştır. Adalet Bakanlığına Onursal Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Firuz Çilingiroğlu, İçişleri Bakanlığına Mahalli İdareler Genel Müdürü Teoman Ünüsan ve Ulaştırma Bakanlığına Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı Oğuz Tezmen atanmış ve adı geçen kişiler 1.11.1995 günü Genel Kurulun 20. Birleşiminde and içmiştir.²⁶⁸

3.7.2. Disiplin Cezaları

19. Dönem Genel Kurul çalışmaları sırasında disiplin cezası alan milletvekilleri ve hangi sebeple ceza aldıkları aşağıda özetlenmiştir.

²⁶⁸ Anayasanın 81. maddesinde belirtilen and içme metni şu şekildedir: “Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve laik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakattan ayrılmayacağıma; büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”

Başkanvekili Yıldırım Avcı'nın başkanlığında 28.11.1991 günü açılan 8. Birleşimde, VII. Demirel Hükümetinin programı görüşülürken, Tunceli milletvekili Kamer Genç, kendisinin 15 dakika konuşturulmadığı yönünde Başkan'a yönelttiği eleştiride, "yani şu hareketinizden utanmıyor musunuz" ibaresini kullanması sebebiyle uyarma cezası almıştır.²⁶⁹

Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu'nun başkanlığında 26.5.1992 günü açılan 80. Birleşimde, Devlet eski Bakanı Güler İleri hakkındaki yolsuzlukları örtbas ederek görevlerini kötüye kullandıkları ve bu eylemlerinin Türk Ceza Kanunun 240. maddesine uyduğu iddiasıyla Başbakan Süleyman Demirel ve Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü Hakkında Meclis Soruşturması açıklamasına ilişkin önergenin görüşmeleri sırasında Bursa milletvekili Kadri Güçlü'ye Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan'a hakaret ettiği gerekçesiyle kınama cezası verilmiştir.²⁷⁰

Başkan Hüsametdin Cindoruk'un başkanlığında 10.12.1992 günü açılan 38. Birleşimin İkinci Oturumunda, 1993 Mali yılı Bütçe Kanun tasarısının görüşmeleri sırasında Burdur Milletvekili Ahmet Sayın'a uyarı cezası verilmiştir.²⁷¹

Başkanvekili Yılmaz Hocaoglu'nun başkanlığında 11.12.1992 günü açılan 39. Birleşimde, 1993 Mali yılı Genel ve Katma Bütçe Kanunu Tasarıları görüşülürken Aksaray Milletvekili Mahmut Öztürk'e Ağrı Milletvekili Fecri Alpaslan'a sarf etmemesi gereken yaralayıcı kelimeler kullandığı için kınama cezası verilmiştir. Ancak tutanakların incelenmesi sonucu Alpaslan'ın ifadeleri arasında durumun bir mütekabiliyet doğurduğu kanaatiyle bu kınama cezası kaldırılmıştır.²⁷²

Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında 27.10.1994 günü açılan 25. Birleşimin Üçüncü Oturumunda, Özelleştirme Uygulamalarını Düzenlenmesine İlişkin Kanun Tasarısının görüşmeleri sırasında Yozgat Milletvekili Hüseyin Erdal'a iki kere uyarı cezası verilmiştir.²⁷³

Başkanvekili Mustafa Kalemli'nin başkanlığında 19.12.1994 günü açılan 57. Birleşimin İkinci Oturumunda, 1995 Yılı Genel ve Katma Bütçeli İdareler ve Kuruluşların Bütçe Kanun Tasarılarının görüşmeleri sırasında Karaman Milletvekili Seyit Osman Sevimli'ye uyarı cezası verilmiştir.²⁷⁴

²⁶⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 8, (28.11.1991), ss. 210-211.

²⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 80, (26.5.1992), s. 419.

²⁷¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 23, Birleşim: 38, (10.12.1992), s. 88.

²⁷² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 24, Birleşim: 39, (11.12.1992), ss. 72-73, 93.

²⁷³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 25, (27.10.1994), s. 93.

²⁷⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76, Birleşim: 57, (19.12.1994), s. 121.

Başkan Hüsamettin Cindoruk'un başkanlığında 23.12.1994 günü açılan 38. Birleşimin İkinci Oturumunda, 1995 Yılı Genel ve Katma Bütçeli İdareler ve Kuruluşların Bütçe Kanun Tasarılarının görüşmeleri sırasında, Bursa Milletvekili Turhan Tayan'a uyarı cezası verilmiştir. Turhan Tayan söz alarak Başbakan Tansu Çiller'i karalayan iddialara tepki verdiğini bunun için cezalandırılmayacağını söyleyerek Başkan'ın kararını gözden geçirmesini istemiştir. Başkan, Birleşimin ilerleyen saatlerinde Turhan Tayan'a konuşmacının sözünü kestiği için ceza verdiğini söylemiş ancak çok sayıda milletvekilinin aynı şeyi daha sonrasında yapması sebebiyle Tayan'ın uyarma cezasını kaldırmıştır.²⁷⁵

Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında 8.6.1995 günü açılan 121. Birleşimin Dördüncü Oturumunda, Patent Kanununda Bazı Değişiklikler Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı görüşülürken Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk'e Meclis çalışmalarını engellediği gerekçesiyle uyarı cezası verilmiştir.²⁷⁶

Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında 6.7.1995 günü açılan 135. Birleşimin İkinci Oturumunda, 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifinin görüşülmesi sırasında Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk'e Meclis çalışmalarını engellediği gerekçesiyle uyarı cezası verilmiştir.²⁷⁷

Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında 7.7.1995 günü açılan 136. Birleşimin Birinci Oturumunda, Ara Seçimlerin 8 Ekim 1995 Tarihinde yapılmasına Dair Kanun Teklifinin Anayasa Komisyonunda kırksekiz saat geçmeden görüşülmesine ilişkin RP Grubu önerisi tartışılırken, Meclis çalışmalarını engellediği gerekçesiyle İstanbul Milletvekili Halit Dumankaya'ya bir uyarı ve Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan'a iki uyarı cezası verilmiştir.²⁷⁸

Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında 7.6.1995 günü açılan 120. Birleşimin Birinci Oturumunda, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı görüşülürken Karaman Milletvekili Zeki Ünal'ın kürsüdeki konuşması sırasında kızarak kürsüdeki bir bardak suyu Başkanlık Divanına doğru fırlatması üzerine kendisine Meclisten 3 birleşim geçici çıkarma cezası verilmiştir.²⁷⁹ 7.6.1995 tarihinde Başkanvekili

²⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76, Birleşim: 61, (23.12.1994), ss. 803, 811, 871.

²⁷⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 121, (8.6.1995), s. 232.

²⁷⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 135, (6.7.1995), s. 650.

²⁷⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 91, Birleşim: 136 (7.7.1995), ss. 32-33.

²⁷⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 120, (7.6.1995), ss. 34-35.

Kamer Genç başkanlığında açılan 120. Birleşim uzun tartışmalara sahne olmuşsa da bu kanun tasarısı kabul edilerek kanunlaşmıştır. Özellikle 32. maddenin görüşmeleri sırasında çıkan tartışmada Başkanvekili Kamer Genç ile RP'li milletvekilleri arasında tartışmalar yaşanmıştır. RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), Genç'in maddeyle ilgili konuşun uyarısı yaparak konuşmasını kesmesi üzerine kürsüde bulunan bardaktaki suyu Başkanlık divanına doğru fırlatmıştır. Diğer partili milletvekillerinin de kürsü önünde toplandığı bir kargaşa ortaya çıkmıştır. Başkanvekili Genç, Ünal'a Meclise hakaret ettiği gerekçesi ile İçtüzüğü'nün 138. maddesine göre, Meclisten 3 birleşim geçici çıkarma cezası vermiştir. Zeki Ünal Meclisten özür dilemişse de verilen ceza Genel Kurulda oylanmış ve Ünal 3 birleşim geçici çıkarma cezası almıştır.²⁸⁰

3.7.3. Ölümüler

19. Dönem çalışmaları sırasında vefat eden milletvekilleri ve Genel Kurulda nasıl gündeme geldiği aşağıda özetlenmiştir. Başkanvekili Yıldırım Avcı'nın başkanlığında 9.2.1993 günü açılan 65. Birleşimin Birinci Oturumunda okunan TBMM Başkanlığı tezkeresi ile İstanbul Milletvekili Adnan Kahveci'nin 5.2.1993 günü ve Bursa milletvekili Mümin Gençoğlu'nun 7.2.1993 günü vefat ettikleri bildirilmiştir. Bu Milletvekillerinin yüce hatıraları önünde Genel Kurulda 1 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur.²⁸¹ Geçici Başkan Yıldırım Avcı'nın başkanlığında 1.9.1993 günü 3. yasama yılının 1. Birleşiminde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yeni yasama yılının açılış konuşmasını yapmak üzere davet edilmesinden önce, TBMM Başkanvekillerinden Adana Milletvekili Yılmaz Hocaoğlu'nun vefatına dair Meclis Başkanlığı tezkeresi okunmuştur. Hocaoğlu'nun 8 Ağustos 1993 günü vefat ettiği bildirildikten sonra Genel Kurulda Hocaoğlu'nun yüce hatırası önünde 1 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur.²⁸²

Geçici Başkan Yıldırım Avcı'nın başkanlığında 14.9.1993 günü açılan 3. yasama yılının 2. Birleşiminde Birinci Oturumda okunan TBMM Başkanlığı tezkeresi ile Mardin Milletvekili Mehmet Sincar'ın 4 Eylül 1993 günü vefat ettiği bildirilmiştir. Bu milletvekillinin yüce hatırası önünde Genel Kurulda 1 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur.²⁸³ Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk başkanlığında 15.9.1993 günü açılan 3. yasama yılının 3. Birleşiminde Birinci Oturumda okunan TBMM Başkanlığı tezkeresi ile Adıyaman Milletvekili Kemal Tabak'ın 15 Eylül 1993 günü vefat ettiği bildirilmiştir. Bu milletvekillinin yüce hatırası önünde Genel Kurulda 1 dakikalık saygı duruşunda

²⁸⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 120, (7.6.1995), ss. 34-38.

²⁸¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 29, Birleşim: 65, (9.2.1993), s. 116.

²⁸² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 1, (11.9.1993), s. 27.

²⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 2, (14.9.1993), s. 472.

bulunulmuştur.²⁸⁴ Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında 26.4.1994 günü açılan 3. yasama yılının 95. Birleşiminde Birinci Oturumda okunan TBMM Başkanlığı tezkeresi ile İstanbul Milletvekili Temel Gündoğdu'nun 24 Nisan 1994 günü vefat ettiği bildirilmiştir. Bu milletvekilinin yüce hatırası önünde Genel Kurulda 1 dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur.²⁸⁵

Milletvekillerinin komisyonlara üye seçimine başkanlık divanı ve komisyonların belirlenmesi kısmında yer verilmiştir. Yasama Dokunulmazlığının kaldırılması konusu milletvekilleriyle ilgili işlerin kuşkusuz en önemlisidir.

3.7.4. Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması ile İlgili İşlemler

Dokunulmazlık Anayasa'nın milletvekillerine tanıdığı ayrıcalıklardır. Anayasanın 83. maddesine göre, TBMM üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar. Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir Milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır.²⁸⁶

19. Dönem parlamentosunda milletvekilleri ile ilgili en önemli konulardan birisi yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi olmuştur. Bu dönemde 119 milletvekilinin çeşitli isnatlarla dokunulmazlıklarının kaldırılması istenmiştir. 8 Milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırılırken, 111 milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması talebi kabul edilmemiştir. 2-3 Mart 1994 tarihlerinde 8 milletvekilinin, Ahmet Türk, Sırrı Sakık, Leyla Zana, Hatip Dicle, Selim Sadak, Orhan Doğan, Mahmut Alınak, Hasan Mezarıcı'nın dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Ahmet Fehmi Işıklar'ın milletvekilliği, TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un Meclis üyeliğinin düşürülmesine dair Anayasa Mahkemesi kararını kendisine tebliğ etmesiyle 17 Ağustos 1993'te sona ermiştir. Bu durum, Anayasa Mahkemesi kararı ile milletvekilliği düşmesinin ilk örneği olmuştur. Ayrıca, Anayasa Mahkemesinin 16.6.1994 tarihli 1994/2 sayılı kararı ile DEP kapatılmış ve 13 milletvekilinin (Ahmet Türk, Mehmet Ali Yiğit, Sırrı Sakık, Leyla Zana, M. Hatip Dicle, Sedat Yurtdaş, Selim Sadak, Orhan Doğan, Zübeyir Aydar, Naif Güneş, Mahmut Kılınç, Remzi Kartal ve Nizamettin Toğuç) milletvekillikleri düşürülmüştür.

²⁸⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt 39, Birleşim: 3, (15.9.1993), s. 548.

²⁸⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 95 (26.4.1994), s. 461.

²⁸⁶ Dokunulmazlığın kaldırılması ile ilgili karşılaştırmalı bir çalışma için bakınız Faruk Bilir, *Türkiye'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi*, Nobel, Ankara, 2001.

19. Dönem başlarken Leyla Zana ve Hatip Dicle'nin Mecliste milletvekili yemini sırasında Kürtçe konuşmaları üzerine SHP lideri Erdal İnönü bu iki milletvekilinin istifasını “ben bu iki milletvekilini istifa etmiş sayıyorum” sözleriyle istemiş ancak ihraç etmemiştir. HEP kökenli milletvekillerinin Meclis açılışında çıkardıkları kriz bu milletvekillerinin 19. Dönem boyunca yaptıkları birçok açıklamayla süreklilik kazanmıştır. Örneğin, Hatip Dicle, 9 Ocak 1992’de Brüksel’de yaptığı konuşmada “Silahlı gerillayı desteklemek durumundayız. İdealimiz bağımsız Kürt Devleti kurmaktır” şeklindeki sözleriyle büyük tepki çekmiştir.²⁸⁷

Çeşitli açıklamalarla 1993 ve 1994’te kamuoyunu meşgul eden DEP’li milletvekillerine yönelik eleştiriler 1994 Şubat’ında sertleşmiştir. 12 Şubat 1994’te İstanbul’da Tuzla Tren İstasyonunda çöp kutusuna yerleştirilen bombanın patlaması sonucu yedek subay adayı beş öğrencinin ölmesi üzerine DEP genel Başkanı Hatip Dicle’nin bu öğrencilerin “askeri hedef olduklarını” ve “savaşta askeri hedeflerin vurulmasının kural olduğunu” söylemesi gerilimi iyice arttırmıştır.²⁸⁸ 27 Mart 1994 seçimlerinden önce DYP, muhalefet partilerinden destek görerek dokunulmazlıkların kaldırılması konusunu gündeme getirmiştir. 2 ve 3 Mart 1994 günlerinde Genel Kurulda yapılan görüşmelerle yukarıda bahsedilen 8 milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bu çalışmada 9 adet raporla dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri hakkındaki görüşmeler özetlenmiş, dokunulmazlığı kaldırılması istenilen ancak kaldırılmayan milletvekilleri ve dosyaları hakkındaki bilgiler ise Ek kısımda tablo halinde verilmiştir.

3.7.4.1. 586 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Milletvekilleri Hakkındaki Görüşmeler

Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar ve 21 milletvekilinin Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporları (3/462), 10.2.1992 tarihinde dağıtılmış, Genel Kurulun 02.03.1994 tarihli 78. Birleşiminde de Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülmeye başlanmıştır.²⁸⁹

²⁸⁷ Şaban Sevinç, *a.g.k.*, ss. 58-59.

²⁸⁸ Aktaran Güneri Civaoglu, *Sabah*, 17 Ocak 1994.

²⁸⁹ Sıra Sayısı: 586, “Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar, Siirt Milletvekili Zübeyir Aydar, Batman Milletvekili Adnan Ekmen, Muş Milletvekili Mehmet Emin Sever, Mardin Milletvekili Ahmet Türk, Diyarbakır Milletvekili Sedat Yurtdaş, Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç, Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana, Batman Milletvekili Abdülkerim Zilan, Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak, Van Milletvekili Remzi Kartal, Muş Milletvekili Sırrı Sakık, Diyarbakır Milletvekili Mahmut Uyanık, Diyarbakır Milletvekili Salih Sümer, Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle, Mardin Milletvekili Mehmet Sincar, Mardin Milletvekili Ali Yiğit, Şırnak Milletvekili Selim Sadak, Muş Milletvekili Muzaffer Demir, Şırnak Milletvekili Orhan Doğan, Adıyaman Milletvekili Mahmut Kılınç ve Siirt Milletvekili Naif Güneş’in Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporları (3/462),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 78’in sonuna ekli (02.03.1994).

2.4.1992 tarihli Başbakanlık Tezkeresinde Türk Ceza Kanununun 125. maddesine aykırı davranmak suçunu işledikleri iddia olunan Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar ve arkadaşları hakkında tanzim edilen soruşturma dosyasının 31.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderildiği, bu dosyanın 14.1.1992 tarihinde iade edildiği ve 20.1.1992 tarihinde Başbakanlık tarafından Adalet Bakanlığına gönderildiği belirtilmiştir. Bu defa 22 milletvekili Ankara DGM Başsavcılığınca düzenlenen fezleke ve Adalet Bakanlığının 25.3.1992 tarihli yazısı bu tezkere ile birlikte Meclis Başkanlığına gönderilmiştir. 25.1.1994 tarihli Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Tezkerenin, Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantısında gündemine alındığı ve İçtüzüğü'nün 109. maddesine göre kurulan Hazırlık Komisyonuna incelenmek üzere verildiği belirtilmiştir. Komisyonun 23.12.1993 tarihli toplantısında, Başbakanlık Tezkeresi ekinde sunulan dosya ile Hazırlık Komisyonunun Raporu incelenmiştir. Hazırlık Komisyonu Raporunda da belirtildiği gibi, Başbakanlık Tezkeresinde adı geçen Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar'ın milletvekilliği sıfatının, Anayasa Mahkemesinin 14.7.1993 tarihli ve Esas: 1992/1; Karar: 1993/1 sayılı kararı ile sona erdiği, Mardin Milletvekili Mehmet Sincar'ın da 4.9.1993 tarihinde vefat ettiği göz önüne alınmıştır. Komisyon adı geçen milletvekilleri hakkında karar verilmesine gerek olmadığından, incelemelerini diğer milletvekilleri üzerinde yapmıştır. Komisyon raporu şu şekilde devam etmiştir:

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca 1991/5 sayı ile hazırlanan fezleke; yukarıda isimleri sayılan milletvekillerinin 6.11.1991 ve daha önceki günlerden başlayarak milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan yemin töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, anılan milletvekillerine, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya veya devletin istiklalini tenkise veya Devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçu isnad edilmektedir.

Komisyonumuz, bu dosyayı, isnad edilen fiilin niteliğine göre ve içinde bulunduğumuz dünya ve yurt şartları ve en önemlisi de bölücülük hareketinin ulaştığı bugünkü durumu ve neticelerini göz önüne alarak değerlendirmiş, ancak, dosyada adı geçen milletvekillerinin durumlarını, konuşma ve eylemlerini dikkate alarak ayrı ayrı incelenmesini ve bu inceleme neticesinde de ayrı ayrı karara bağlanmasını kabul etmiştir.

Hazırlık Komisyonu 16.12.1993 tarihli Raporu ile Şırnak Milletvekili Selim Sadak'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek olmadığına karar vermiştir.

Karma Komisyonumuz, bütün demokratik ülkelerdeki yasama meclisleri üyelerine, yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla bazı ayrıcalıkların (dokunulmazlıkların) tanındığını, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının, onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek olmadığını, yasama meclisleri üyelerinin parlamento toplantılarına katılmalarına engel olunmaması ve böylece bağımsızlığın bir başka yönden de güvence altına alınmasının sağlandığını, Anayasamızın 83 üncü maddesinin de bu görüşler doğrultusunda vazedildiğini göz önüne alması, Hazırlık Komisyonunun Raporunu benimseyerek isnad edilen fiilin niteliğine göre Şırnak Milletvekili Selim Sadak hakkındaki kovuşturmanın milletvekilliği sıfatının sona ermesine kadar ertelenmesine karar vermiştir.²⁹⁰

Komisyon raporuna Coşkun Kırca, M. Sadık Avundukluoğlu ve Osman Seyfi muhalefet şerhi düşmüştür. Kırca, “Yasama dokunulmazlığının kaldırılması istemleri incelenirken aynı milletvekilinin aynı veya benzeri bir suçu işlediğine dair isnad bulunmayışının beraat sebebi olacağı ve bu gerekçeyle yasama dokunulmazlığının kaldırılmamasının gerekeceği tarzındaki bir mülahaza”nın TBMM’nin dikkate alabileceği hususlardan olmadığını ifade etmiştir. Suçun tavsifinin ve mahkûmiyet sebeplerinin takdirinin münhasıran yargı organının yetkisinde olduğunu vurgulamıştır. Cumhuriyet Savcılığının tespit ve takdirine göre suç teşkil eden aynı fiili işlemiş kişilerden bazılarının yasama dokunulmazlığını kaldırmanın diğerlerininkini kaldırmamak keyfi nitelikte tutarsız bir davranış olacağını savunmuştur. Bu gerekçelerle 3/462 sayılı dosyayla ilgili olarak alınan yasama dokunulmazlığının kaldırılmaması yönündeki kararlara muhalif olduğunu açıklamıştır.²⁹¹

Avundukluoğlu, milletvekillerinin “meclisin görev veya yetkilerinin ifası veya kullanılması sırasındaki işlem ve eylemleri dışında kalan ve suç sayılan” fiilleri sebebiyle dokunulmazlıklarının kaldırılmamasına veya yargılanmalarının dönem sonuna bırakılmasına dair çoğunluk kararına muhalif olduğunu belirtmiştir.²⁹² Osman Seyfi dokunulmazlığın kaldırılmasının kişileri mahkûm eden nihaî bir hüküm olmadığını, durmuş olan yargıyı faaliyete geçiren ve yargılamayı başlatan bir olay olduğunu ifade etmiştir. Bazı milletvekillerinin bölücülükle suçlandığı bu dosyada gerçeğin ortaya çıkması hem kamunun hem de isnadın yapıldığı milletvekilinin yararına olduğunu söyleyen Seyfi, bu sebeple çoğunluk kararına muhalif bulunduğunu açıklamıştır.²⁹³

²⁹⁰ A.k., s. 3.

²⁹¹ A.k., s. 5.

²⁹² A.k., s. 5.

²⁹³ A.k., s. 6.

Komisyonun raporunda 148 ile 160. kararlarında aynı ifadeler yer almıştır. Bu kararlarda Zübeyir Aydar, Adnan Ekmen, M. Emin Sever, Sedat Yurtdaş, Nizamettin Toğuç, Abdülkerim Zilan, Remzi Kartal, Mahmut Uyanık, Ali Yiğit, Mahmut Kılınç, Naif Güneş, Salih Sümer hakkındaki kovuşturmanın milletvekilliği sıfatının sona ermesine kadar ertelenmesine karar verilmiştir. 161. kararda Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın gündemde bulunan aynı suç isnadları ile hazırlanan diğer dosyalarını da bu dosya ile birlikte değerlendirdiğinde, yaptığı her konuşma ve çalışmalarında Türkiye Cumhuriyetinin birliğini bozmaya yönelik bir ısrarın içerisinde bulunduğu tespit edilmiştir. Komisyon, bu nedenlerle, Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmeye yönelik bu isnad karşısında, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetinin korunması, kamu düzeni ve kamu yararı açısından gecikilmeksizin kararı yargı organlarının vermesinin doğru olacağı görüşünde birleşmiştir. Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın, hakkında Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığınca 27.11.1991 günü ve 1993/5 sayı ile açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Mümtaz Soysal, dokunulmazlığı kaldırma kararlarına karşı oy yazısı yazmıştır. Erdal İnönü ise düşünce suçu diye bir şeyin demokrasilerde olmaması gerektiğini, zararlı fikirlerin de söylenmesinden korkulmamasını vurgulamıştır. Dokunulmazlıkları kaldırılması önerilen milletvekillerinin sözle ve yazı ile açıkladıkları fikirlerine hiç bir şekilde katılmadığını, dokunulmazlığın kaldırılmasının vatanın bütünlüğünü koruma davasına zarar vereceğini belirtmiştir.²⁹⁴ 162 nolu kararda Sırrı Sakık'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilirken Cemalettin Gürbüz ve Cemal Şahin muhalefet şerhi koymuştur. 163 nolu kararda Mahmut Alınak'ın, 164 nolu kararla Hatip Dicle'nin, 165 nolu kararla Leyla Zana'nın, 166 nolu kararla Ahmet Türk'ün yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilirken bu kararlara Mümtaz Soysal karşı oy yazısı yazmış, Erdal İnönü, Cemalettin Gürbüz ve Cemal Şahin muhalefet şerhi koymuştur.²⁹⁵

Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar ve 21 milletvekilinin Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporları üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 02.03.1994 tarihli 78. Birleşiminde başlanmıştır. Bu görüşmelerde öncelikle Şırnak Milletvekili Orhan Doğan hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 161 karar nolu raporunun görüşmesine başlanmıştır.

²⁹⁴ A.k., ss. 8-61.

²⁹⁵ A.k., ss. 62-90.

3.7.4.1.1. Şırnak Milletvekili Orhan Doğan Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Raporun okunması kabul edilmeyerek Komisyon ve Hükümet adına konuşanlara 20’şer, şahıslar adına 10’ar dakika verilmiştir. İlk konuşmacı olarak söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), başkanı olduğu DSP’nin “ulusal birlik ve ülke bütünlüğü” konusundaki duyarlılığını hatırlatarak milletvekillerinin dokunulmazlık kurumundan, ulusal birliği ve ülke bütünlüğünü “tehlikeye düşürücü söz ve eylemler için bir kalkan gibi yararlanmalarına” izin verilmesini asla içine sindiremeyeceğini belirtmiştir. Halkın Demokrasi Partisi’nden bazı milletvekillerinin basın-yayın organlarından dikkatle izlediği konuşmalarını ulusal birlik ve ülke bütünlüğü açısından “çok sakıncalı” bulduğunu söylemiştir. Ecevit, SHP eski Genel Başkanı Erdal İnönü’nün Karma Komisyon raporlarına yazdığı karşı oy yazısında, “bu tür konuşmaları düşünce özgürlüğü açısından mazur görmek” gerektiği ve “Düşünce suçu diye bir şey demokrasilerde olmamalı” görüşünü “inandırıcı bir gerekçe” olarak kabul etmediğini ifade etmiştir:

Çünkü dokunulmazlık zırhına bürünerek yapılan konuşmalardan bazıları eğer bölücü eylemlere, hele terör eylemlerine cüret verir nitelikteyse, böyle konuşmalar düşünce suçu kavramını aşan ve eylemle bütünleşen bir nitelik edinmiş olur. Ama Sayın Erdal İnönü’nün karşı oy yazısında neden böyle bir gerekçe ardına sığındığını çok iyi anlıyorum. Çünkü kendi genel başkanlığı döneminde Sosyaldemokrat Halkçı Parti, o zamanki adıyla Halkın Emek Partisi milletvekillerini, kendi sırtında Türkiye Büyük Millet Meclisine taşıırken bu milletvekillerinden birçoğunun... (ANAP ve DYP sıralarından “Bravo” sesleri, alkışlar)... dokunulmazlık kurumunu kötüye kullanarak bölücü eylemleri destekleyip teşvik edecekleri belliydi. Bunu önceden kestirmek için kâhin olmak gerekmezdi. Nitekim ben daha o tarihlerde, 1991 seçimleri öncesinde, bu kaygımı dile getirmiştım defalarca. Bu durumda, bazı milletvekillerince işlendiği öne sürülen bölücülük suçundan, Sosyal demokrat Halkçı Parti de siyasal anlamda sorumludur. Onun için, gerek Sayın Erdal İnönü, gerek başka bazı Sayın SHP milletvekilleri aslında, kendi günahlarının ezikliği içinde dokunulmazlıkların kaldırılmasına karşı çıkma eğiliminde görünüyorlar. (DYP ve ANAP sıralarından alkışlar).²⁹⁶

Bu milletvekillerinin bölücü eylemleri ve terörü-teşvik edici etkiler yapar nitelikte olan konuşmalar nedeniyle dokunulmazlıkların kaldırılması lehinde oy vereceğini açıklayan Ecevit, Komisyon raporlarını “tatmin edici” bulmadığına işaret etmiştir. Genellikle raporlarda sadece Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığının iddialarına soyut ifadelerle yer verildiğini, hemen hiçbir somut kanıt gösterilmediğini söylemiştir. Komisyon raporlarından yalnızca

²⁹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 78, (02.03.1994), s. 246.

birinde, Ahmet Türk ve Leyla Zana ile ilgili, 18 Aralık 1993 günü ve esas 3/1029 karar 96/1 sayılı raporda suç iddiasına temel oluşturan sözlerden bazı örnekler yer aldığını fakat bu örneklerin de biraz talihsiz seçilmiş örnekler olduğunu ileri sürmüştür:

Bu milletvekillerinin, siyasal amaçlı bir yurt dışı gezide “Kürt kimliğinin tanınmasını” ve Kürt kökenli siyasal partilere tam anayasal ve yasal haklar verilmesini istedikleri belirtilmektedir. Ne var ki, Kürt kimliğinin tanınmasını aynen bu ifadelerle savunmuş bulunanlar arasında, şimdi Cumhurbaşkanı olan Sayın Süleyman Demirel de bulunmaktadır. 1991 genel seçimleri ardından, Sayın Demirel, Hükümet adına defalarca “Kürt kimliğini tanıyoruz” demiştir. Ben, etnik kökene dayalı partiler kurulmasına kesinlikle karşıyım. Bunun Yugoslavya örneğinde görüldüğü gibi, bir ülkeyi bölünmeye, parçalanmaya götüreceği kanısındayım. Ama yine ne var ki, bu görüşü, ülkemizde bazı yazarlar da uzun süreden beri, bence çok yanlış ve haksız olarak savunmaktadırlar. Bu durumda, ben, Savcılık iddianamelerindeki kanıtların, komisyon raporlarında daha ayrıntılı ve doyurucu olarak belirtilmesini bekledim. O nedenle, görüşmelere bir gün ara verilerek komisyon raporlarındaki eksikliklerin tamamlanmasını öneriyorum.²⁹⁷

Orhan Doğan hakkındaki rapor üzerinde söz alan Mahmut Kılınç (Adıyaman), konuşmasında “Türkiye’de Kürt sorununu” kendilerinin yaratmadığını, Halkın Demokrasi Partisi veya geçmişte Halkın Emek Partisinin içinde bulunan insanların, bu ülkede “hiç olmayan böyle bir sorunu hiç yoktan orta yere atarak” yaratmadıklarını belirtmiştir. Yetmiş yıldır bu ülkeyi yöneten Demirel, İnönü, Özal, Ecevit ve Erbakan gibi yöneticilerin Kürt sorunundan sorumlu olduğunu savunmuştur:

*Bu sorunun bu şekle gelmesi, bu sorunun bu denli kan akmasına neden olmasından en ufak bir şekilde biz sorumlu değiliz. İşte Sayın Cumhurbaşkanı Demirci, “28 inci isyanı bastırdık, 29 uncusunu da bastıracağız” demişti. Meclis Başkanımız Sayın Cindoruk da aynı ifadeyi kullanmıştı. Peki, vicdanınıza soruyorum: 28 tane isyanı bastıran, 29 uncu isyanı da bastırса sorunu çözüyor mu? Hayır. 30 uncusu çıkar, 31 incisi çıkar, 32 ncisi çıkar... Bunu çözmenin yolu demokratik ve barış içinde kardeşçe yaşamının koşullarını yaratmaktır. Bizim dokunulmazlıklarımızın kaldırılmasıyla ilgili grupların verdikleri önerge ile şu anda yapmak istedikleri, aslında, şiddeti tırmandırmaktan öteye hiçbir işe yaramayacaktır.*²⁹⁸

Dokunulmazlıkların kaldırılmasının ülkede demokrasinin yerleşmesine hizmet etmeyeceğini, tersine, şiddetin daha çok tırmanmasına neden olacağını savunan Kılınç, kendilerinin “hiç kimsenin şiddet kullanmasını asla tasvip” etmediklerini açıklamıştır. Diğer milletvekillerini kürsüye çıkıp “Devletin

²⁹⁷ A.k., ss. 246-247.

²⁹⁸ A.k., s. 248.

şiddetine de biz karşıyız” demeye çağıran Kılınç, işte o zaman demokrasinin kurumsatırılabilceğini, “Kürt ve Türk halkının” kardeşliğinin tesis edilebileceğini öne sürmüştür. “Benim oy sayım fazladır, benim bugün gücüm fazladır, ben sizi bu Parlamentodan atarım,” demenin demokratça ve insanî bir yaklaşım olmadığına işaret eden Kılınç, 2 bin insanın faili meçhul cinayete kurban gittiğini, 2 milyon insanın göçertildiğini ve sorunun temelinde bunun yattığını söylemiştir:

*Biz, bu ülkenin gerçek çıkarını savunan, barışı ve demokrasiyi savunan insanlarız. Tarih bunu yazacaktır. Daha önce “Kürt yok” diyorsunuz, bugün “Kürt var” diyorsunuz. “Kürt yok” denilen yıllarda yüz binlerce insan öldü, binlerce köy boşaltıldı. Bugün de Kürt sorunu; Kürt var; ama, Kürt sorunu yok (!)... Peki, beş yıl sonra “Kürt sorunu vardır” derseniz, bu arada, bu ölen insanlar, bu boşaltılmış köyler, bu ülkenin zorla temin ettiğı bu kıt kanaat kaynaklarını bu işe harcayan Hükümetler... Kim bunun vebalini taşıyacak? Bu, beş sene sonra da söylenecek. Bu demokrasi illâ da sizin söylediğiniz gibi mi olacak? Bu demokrasi mutlaka bu ülkede kurumsalacak. Peki, bu ölen yüz binlerin hesabını kim verecek? Peki, bu boşaltılan köylerin hesabını kim verecek?*²⁹⁹

Kılınç, dokunulmazlıkların kaldırılmasının Türkiye’ye zarar vereceğini, dış itibarını sarsacağını savunarak konuşmasını tamamlamıştır.

Şırnak Milletvekili Orhan Doğan kendisini savunmak için yaptığı konuşmasında “tarihsel bir süreçten” geçildiğini bu nedenle de, dokunulmazlığının kaldırılması istenen dosyalardaki suçlamalara, olayın yasal, hukuksal ve anayasal yönüne girip kendini aklamaya çalışmayacağını açıklamıştır. Doğan, olayın “siyasal bir kararın Parlamentonun onayına sunulmasından ibaret” olduğunu ifade etmiştir. Gündemin 150’li sıralarında kayıtlı ve belki de aylar sonra Parlamento gündemine girmesi beklenen dosyaların talimatlar gereğı bir oldubittiye getirilerek öne alındığını söylemiştir. İdam gibi çok ağır bir cezayla, vatan hainliği gibi hiç de hak etmedikleri bir suçlamayla karşı karşıya bulunmalarına rağmen yeterli savunma süresi de tanınmadan peşinen mahkûm edildiklerini, yargısız bir infazla karşı karşıya kaldıklarını ileri sürmüştür:

Sevgili arkadaşlar, sadece burada değil, Türkiye’de toplumsal uzlaşmayı ve iç barışı istemeyen güçlerin başlattıkları psikolojik savaş kampanyalarıyla, devletin resmî televizyonlarında günlerce teşhir edildik, inanılması mümkün olmayan komplo ve senaryolarla kamuoyuna -henüz siz yargılamadan- suçlu olarak sunulduk. Basın, medya ve bir kısım kamuoyunun önyargılarıyla karşı kaşıya kaldık; mitinglerde, meydanlarda, linç edilmesi gereken insanlar olarak tanıtıldık, hedef gösterildik. Yanı başımızda bombalar patladı, arkadaşlarımız öldürüldü, hakaretlere maruz kaldık. Devletin resmî televizyonlarına çıkarılan

²⁹⁹ A.k., s. 250.

savcı ve asker katili sözüm ona korucu başlarına kendi ana dilimizle, yani Kürtçe, küfür ettirildik, 60 milyon insanın huzurunda. Bu Parlamentoda, yani burada tartışılması gereken sorunlar, Genelkurmayda, Millî Güvenlik Kurulunda kapalı kapılar ardında tartışıldı. Ordunun DEP'ten rahatsız olduğu sürmanşet yayımlandı, milletin bizden rahatsız olduğu iddia edildi. Sürekli tecrit edilmeye çalışıldık. Buna rağmen rejime olan inancımızı yitirmedik, toplumsal uzlaşmanın mihenk taşları olmaya çalıştık; ama hiç kimse, ne yazık ki hiç kimse bizi anlamaya çalışmadı.³⁰⁰

Savunma yapmak üzere Karma Komisyona çağrıldığında dokunulmazlıkların kaldırılması kararının zaten Parlamento dışında verildiğini belirttiğini hatırlatan Doğan, dün önerge lehinde oy kullanan ancak iradeleri ipotek altına alınan ve bu nedenle özgür olamayan sayın üyelere de kırgın olmadığı gibi, az sonra yapılacak oylamada lehte oy kullanacak arkadaşlara da kırgın olmayacağını söylemiştir. Onların da bir gün demokrasiye ihtiyaçları olacağını ifade eden Doğan, dokunulmazlığının kaldırılmasında ve yargılanmaktan korkmadığını, zira rüşvet almadığını, ihaleye fesat karıştırmadığını, halka ihanet etmediğini ve hayali ihracatla köşe bucak da olmadığını vurgulamıştır. Kendisine kelepçe vuranların demokrasiye olan sevdasını ve insanlara olan tutkusunu mahkûm edemeyeceklerini söyleyen Doğan, dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyen çevrelerin, tarihe ve halka hesap veremeyeceklerini savunmuştur.³⁰¹

Kürt sorununun çözümüne ilişkin görüş ve düşüncelerinin farklı olduğu için sanık sandalyesine oturmak üzere olduklarını vurgulayan Doğan, kelepçeli çözümde ısrar etmenin mantığını anlamanın da mümkün olmadığını söylemiştir:

Nasıl ki, tek çiçekli bir bahçe, tek sazlı bir orkestra olamazsa, Türkiye insanının da tek tip düşünmesi beklenmemelidir. Nasıl ki, bir bahçede allı morlu, yeşilli ve sarılı çiçekler ayrı renk ve özellikleriyle hep bir arada, usta bir bahçıvan gözetiminde yaşayabiliyorsa, Türk ve Kürt halkı da, kendi özgün kimlik ve kültürünü geliştirerek, bir arada yaşama şansına sahiptir hâlâ. Nasıl ki, bir orkestrada onlarla farklı ses ve saz, usta bir şef yönetiminde yönetilebiliyor, o halde Türk ve Kürt halkları da ayrı seslerle çok renkli ve çok sesli yaşama hakkına sahiptirler. Eğer insanlar, anadillerini okullarda, televizyonlarda görmek istiyorlarsa, bundan korkulmamalıdır. Bunlar bu devletin vatandaşlarının en doğal hakları sayılmalıdır. Eğer insanlar, düşüncelerini örgütleyerek ifade etmek istiyorlarsa, bu örgütlenmeden de korkulmamalıdır. Ağızlardan düşürülmeyen bölünmez bütünlüğe, bizler de en az onları dile getirenler kadar saygılıyız; ama asıl bölücü olan biz değiliz; asıl bölücü olan, seçilmişleri, henüz yargı kararı olmadan hain ilan edenlerdir. Asıl bölücü olan, millî birlik adına, Refah Partisi ve Demokrasi Partisini Taksim Mitingine taşımayıp, millî birliği parçalayanlardır.

³⁰⁰ A.k., s. 251.

³⁰¹ A.k., ss. 251-252.

*Asıl bölücü olanlar, Türkiye'nin bir bölgesini farklı, bir diğer bölgesini farklı yönetenlerdir.*³⁰²

Dünyanın hiçbir ülkesinde insanların fikir ve düşüncelerini açıklayarak yaşadıkları ülkeleri bölemediklerini belirten Doğan, hiçbir parlamenter rejimde de milletvekillerinin dokunulmazlığının, fikir ve düşünce suçu nedeniyle kaldırılmadığını vurgulamış ve yargı yolunun şahsına açılmasının, toplumsal uzlaşmaya, halkların kardeşliğine ve iç barışa katkı sunmasını dileyerek konuşmasını bitirmiştir.³⁰³

Konuşmaların tamamlanmasından sonra Orhan Doğan'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki Komisyon raporu oylanarak kabul edilmiş ve Doğan'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir.

3.7.4.1.2. Muş Milletvekili Sırrı Sakık Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Muş Milletvekili Sırrı Sakık hakkındaki, Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 162 karar nolu rapor üzerindeki görüşmeler Genel Kurulun 02.03.1994 tarihli 78. Birleşiminde yapılmıştır. Raporun okunması kabul edilmemiş, rapor üzerinde şahısları adına Muzaffer Demir ve Adnan Ekmen söz almıştır. Muzaffer Demir (Muş), Osmanlıdan beri “Türk Devletinin, Türkiye halklarının” en bunalımlı ve en sıkıntılı günlerinin yaşandığını öne sürerek Kürt sorunu adına, Kürt halkının varlığı ve kimliği adına, 6 milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılmak istendiğine işaret etmiştir. Kürt meselesinin yetmiş yıldır çözülemediğini hatırlatan Demir, bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Kürt meselesini yetmiş yıldır halledemediniz, sorunu çözemediniz, binlerce, yüz binlerce insanın kanı pahasına çözemediniz: çünkü seçtiğiniz yol yanlış; seçtiğiniz yol demokratik değildi, insanî değildi, barışçıl değildi, birleştirici ve bütünleştirici değildi. Yarattığınız Anayasalar yanlış; topluma empoze etmeye çalıştığınız, âdeta, bir din, bir mezhep haline getirmeye çalıştığımız resmî ideoloji yanlış; çünkü bu resmî ideolojiyle, bir uluslar müzesi olan, bir uluslar mozaîği olan Osmanlı toplumu, Osmanlı mirası üzerine; tek ulusa, tek etnik yapıya, tek dile, tek mezhebe dayanan bir yapı oluşturmaya çalıştınız; ama şurada açık ve net olarak görüyoruz ki, bu yapı, tıkanı, yürümüyor artık. Değerli arkadaşlarım, çağdaş uluslarda, çağdaş devletlerde, devletin etnik kimliği olmaz, devletin dini de olmaz; olursa devlet, ademi demokratik bir yapıya kavuşur. Devletin subetnik yapıları vardır, milletin subetnik yapıları vardır. Bu subetnik yapıların kültürleri, dilleri, kimlikleri üzerine yasaklar konulmaz. Türkiye’de de, eğer Kürt kimliği subetnik bir yapı olarak kabul edilmiş olsaydı, başından beri, bu sıkıntılar yaşanmazdı. Eğer Kürt subetnik yapısı yanında diğer subetnik yapılarla birlikte bir üstbetnik yapı, bir

³⁰² A.k., s. 252.

³⁰³ A.k., s. 252.

*üst milliyetçilik geliştirilmiş olsaydı, bu sıkıntılar yaşanmazdı. Eğer bugün, ırkçı anlayışa dayalı bir milliyetçilik anlayışı egemen kılınmamış olsaydı, eğer Avrupa’da, Amerika’da olduğu gibi, bir coğrafya milliyetçiliği geliştirilmiş olsaydı -daha açık söylüyorum- bir Anadolu milliyetçiliği geliştirilmiş olsaydı, bu sıkıntılar yaşanmazdı, bu noktaya gelinmezdi.*³⁰⁴

Ecevit’in arkadaşlarının kellesini istediğini söyleyen Demir, Ecevit’i en çok DYP ve MHP’lilerin alkışladığına dikkat çekmiştir. Kürt meselesinin Türkiye’nin temel sorunu haline geldiğini savunan Demir, yasaklarla, antidemokratik uygulamalarla hiçbir şeyin çözümleyeceği görüşünü “12 Eylül depremi” ile örneklemiştir. “Yasaklarla, antidemokratik uygulamalarla ve birileri istiyor diye ilahlara kurban sunmakla, tepsi içinde kelleler uzatmakla,” Türkiye’nin bir yere taşınamayacağını, barış ve kardeşliğin sağlanamayacağını ve ülkenin “bir kardeş kavgasına” sürükleneceğini savunarak konuşmasını bitirmiştir.³⁰⁵

Demir’in konuşmasının arkasından SHP Grup Başkanvekili Ercan Karakaş (İstanbul), Bülent Ecevit’in partisine sataşması nedeniyle konuşma yapmıştır. Ecevit’in SHP’yi, Halkın Emek Partisi milletvekillerini kendi sırtında TBMM’ye taşıması ile ilgili sataşmasına cevap vermek üzere söz alan Karakaş 1991 seçimlerinde Güneydoğudaki yurttaşların görüşlerinin ve eğilimlerinin Mecliste temsil edilmesini, demokrasinin “vazgeçilmez bir şartı” olarak gördüklerini açıklamıştır. Seçim işbirliği yaptıkları HEP’li arkadaşların birçoğunun geçmişte, hatta Ecevit zamanında CHP’de görev yapan kişiler olduğunu hatırlatmıştır. Bu iki nedenden ötürü, SHP’nin 1991 seçimlerinde, güneydoğudaki listeleri hazırlarken, o yöredeki arkadaşları aldığını söylemiştir. SHP’nin ülkenin bütünlüğünü, halkın birliğini ve evrensel demokrasiyi savunduklarını vurgulamıştır. Karakaş, Demirel’in bir Başbakan olarak, Türkiye’de ilk kez “Kürt realitesini kabul ediyoruz” dediğini ve ülkenin bütünlüğüne çok büyük hizmet ettiğini söylemiştir. SHP’nin güneydoğudaki soruna parti programı olarak “Kürt sorunu” dediklerine değinen Karakaş, kültürel kimliği savunduklarını, dilin ve kültürel kimliğin önündeki engellerin kalkmasını istediklerini, bütün bu yasaklara karşı olduklarını vurgulamıştır. Demokrasinin, gerçekten tek ve evrensel olduğunu belirten Karakaş, Türkiye’nin altına imza attığı onlarca uluslararası sözleşmede şiddete, zora, teröre başvurmadığı sürece, insanların düşüncelerini özgürce açıklamasının adının demokrasi olduğunu belirtmiştir.³⁰⁶

Şahsı adına söz alan Mehmet Adnan Ekmen (Batman), Türkiye’nin “sert siyasal bir iklimi” yaşadığını, böyle zamanlarda soğukkanlılık ve akıllılığa ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Düşünceleri yüzünden insanları suçlu görmenin, demokrasi ve insan hakları açısından kabul edilemez bir şey olduğuna değinen

³⁰⁴ A.k., s. 253.

³⁰⁵ A.k., s. 254.

³⁰⁶ A.k., ss. 254-256.

Ekmen, “Türkiye’nin geleceğinin, demokrasiyi tüm kurum ve kurallarıyla korumaktan, ülkeye tartışma ortamını ve hoşgörüyü yerleştirmekten” geçtiğine işaret etmiştir. Dokunulmazlıkların kalkmamasını isteyen Ekmen, bu yolun açılması durumunda “tartışan, üreten parlamenter yerine, ürkek, suskun bir yapıya” neden olunabileceğini söyleyerek oyunun dokunulmazlıkların kalkmaması yönünde olacağını açıklamıştır.³⁰⁷

Savunmasını yapmak üzere söz alan Sırrı Sakık (Muş), Refah Partisinden istifa eden Hasan Mezarıcı da dahil olmak üzere 8 milletvekilinin yasama dokunulmazlığının kaldırılması için oylama yapıldığını hatırlatarak kendisine ait olmayan bir suçla suçlandığını savunmuştur. Sadece, isminin, raporun ön sayfasında, 22 milletvekili arkadaşıyla birlikte geçtiğini, Hazırlık Komisyonunun, dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek olmadığını söylediğini ifade etmiştir. Karma Komisyonda 10 oya karşı 10 oy çıktığını, karar çoğunluğu sağlanamadığını, daha sonra toplanarak dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verildiğini belirtmiştir. Sakık, savunma konuşmasında şu cümlelere yer vermiştir:

Parlamentoya ilk geldiğimiz sıralarda, bir gün o dönemin SHP Diyarbakır Milletvekili Sayın Işıklar, Van Milletvekili Remzi Kartal ile birlikte odamda oturmaktaydım, birkaç tane de ziyaretçim vardı. Sekreterim aradı ve "bir gazeteci arkadaş sizin resminizi almak istiyor" dedi. Ben de "buyursun, gelsin" dedim, geldi; "arşivlerde resminiz yok" diyerek birkaç resim çekti. Resmimi alırken dışarıda bana "PKK içerisinde kardeşin var mı?" diye bir soru sordu. Ben de "Var" dedim; çünkü, bunu bütün herkes biliyor; benim özgür irademle dağa çıkmamış ki!.. Daha sonra gazeteci ayrılıp gitti. Bir gün sonra gazetelerde sürmanşet bir haber: "SHP Muş Milletvekili Sırrı Sakık 'Kardeşim Kürt Generalidir' dedi"... Ben böyle bir şey söylemedim, ağzımdan böyle bir şey çıkmadı, konuşmadım. Şimdi, savcı bu haberi alıyor, fezlekeye koyuyor; o yetmiyor, haberde hiç olmamasına rağmen, sözüm ona ben Parlamentoya gidip bağımsız Kürdistan kuracağım!.. Yani, ne haberde böyle bir şey var, ne de benim böyle bir açıklamam var... Ayrıca, ben bu gazeteye bir tekzip mektubu göndererek böyle bir açıklamamın olmadığını söyledim... Ben bu haberde sadece şunu söylüyorum: "Ben, demokratik alana inanan bir insanım ve yirmi yıldır bu alanda mücadele ediyorum ve mücadele etmeye de devam edeceğim. Birileri benim irademın dışında -kardeşim de olabilir, yakınım da olabilir- başka bir alan seçme hakkına sahiptir; ben kimseyi engelleyemem." Benim düşüncelerim budur. (DYP sıralarından gürültüler) Dinlerseniz iyi olur. Yani, hiç olmazsa konuşma özgürlüğümüzü kullanalım. Sayın milletvekilleri, şimdi, bakın Allah aşkına, bunda suç var mıdır?!, "ulusal bağımsızlık mücadelesi veren yiğitlere, canını seve seve veren şehitlere selam; akıttıkları kanlar bizim şerefimizdir", "bir de yüzbaşı varmış, sizin komutanınızmış; faşist yüzbaşı hakkında hesap soracağım", "biz iktidara gelirsek karakollarını başlarına geçireceğiz",

³⁰⁷ A.k., s. 257.

“PKK adına ve şehit”lerimiz adına saygı duruşu yapın”, “Yaşasın haklı mücadelemiz, yaşasın serhatımız, yaşasın Kürt halkı”... Bunda suç var mıdır? (DYP sıralarından “her tarafında var, her tarafı suç” sesleri). Şimdi, bunu Komisyona sorun; bu, bana ait değil. Bu, 22 kişinin olduğu fezlekedede, başka bir siyasî partide olan arkadaşımıza ait. İşte bu karar siyasî bir karardır, bizimle ilgili verdiğiniz karar siyasî bir karardır; ondan dolayı söylüyorum. Yani, herkesin eli vicdanında olmalıdır Yani, onu araştırın...”³⁰⁸

Kendisiyle ilgili bir fezleke olmadığını söyleyen Sakık, “Kürt halkı” dediği için haklarında idam davaları açıldığını, partilerinin kapatıldığını, milletvekillerinin öldürüldüğünü ama Cumhurbaşkanı’nın “Kürt halkı” diyebildiğini vurgulamıştır. Hatta yıllarca “bu ülkede Kürtler yoktur, özbeöz herkes Türk’tür” diyen Türkeş’in bile, “Ben Kürt halkına karşı değilim” dediğini hatırlatmıştır. Bu şekilde konuşanlar hakkında dava açılmadığını, Kürt kökenli bir milletvekilinin “Kürt halkı var” demesi durumunda hakkında idam davası açıldığını söylemiştir.³⁰⁹ Kendisinin Parlamente’ya seslenerek, “köyler yakılıp yakılıyor; hep birlikte gidelim, araştıralım, hangi güç olursa olsun birlikte tavır alalım” dediğini ancak çok büyük tepkiler aldığını vurgulamıştır:

İnsanlar öldürülüyor, Olağanüstü Hal Bölge Valisi açıklama yapıyor, “Terörist” diye kamuoyuna lanse ediyor. Çıkıyorum, buradan İçişleri Bakanım’dan rica ediyorum. Bakan, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin açıklama yaptığı 8 teröristin ismini tek tek veriyorum; kimisi 80 yaşında, kimisi 65 yaşında, kimisi Siyasal Bilgiler Fakültesi son sınıf öğrencisi, kimi Devlet Demiryollarından emekli, kimi de memur. İsim veriyorum, rica ediyorum, gün ve tarih veriyorum, Bakandan bir ses yok, Parlamento tepki duyuyor. “900 köy yakılıp yıkıldı” dedim, büyük tepki aldım; ama teşekkür ediyorum, SHP Grubu bu konuda bir Meclis araştırması önergesi verdi, bizi teyit etti. İki gün evvel Sayın Karayalçın’la katıldığımız bir televizyon programında, o da teyit etti, “Bize Genelkurmay’dan bilgiler yanlış geliyor” diyor. Biz getirdiğimiz zaman, bizimle ilgili konulara da, hep önyargıyla yaklaşıyor. Hiçbir arkadaşımız, çıkıp, bu kürsüden “Ben bu ülkeyi bölüyorum, parçalıyorum” demedi. Biz, halkların kardeşliğini savunduk; biz, birlikteliği savunduk. Dokunulmazlıklarımızı kaldırırsınız, kaldırmazsınız, artık çok önemi yok; ama gerçekten, bizim tek korktuğumuz şey halkın yargılamasıdır, tarihin yargılamasıdır... Bu mantıkla, bu yönetimle, bu düşünceyle, bu ülkeyi çok fazla yönetemezsiniz; çok fazla kan akıtırsınız, çok fazla ağır bedeller ödersiniz. Biz bu ülkede, hiçbir insanımızın kanının akmasından yana değiliz, hep kana karşı olduk, hep insanlarımıza yönelik olan eylemlere karşı olduk.”³¹⁰

Muş Milletvekili Sırrı Sakık’ın yasama dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki Komisyon raporu oylanarak kabul edilmiştir. Böylece Sırrı Sakık’ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir.

³⁰⁸ A.k., s. 258.

³⁰⁹ A.k., ss. 258-259.

³¹⁰ A.k., s. 259.

3.7.4.1.3. Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak Hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 163 karar nolu raporunun görüşmeleri Genel Kurulun 02.03.1994 tarihli 78. Birleşiminde yapılmıştır. Raporun okunması kabul edilmemiş, rapor üzerinde şahsı adına Ziya Halis (Sivas) ve Sedat Yurtdaş (Diyarbakır) söz almıştır.

Komisyon raporu üzerinde söz alan Ziya Halis (Sivas), “tarihi bir gün” yaşandığına, “bir demokrasi sınavı” verildiğine işaret ederek milletvekillerinin, düşüncelerinden dolayı, söylediklerinden dolayı dokunulmazlıklarının kaldırılmaması gerektiğine inandığını söylemiştir. Orhan Doğan’ın dokunulmazlığı oylanırken, DYP milletvekillerinin büyük bir kısmının SHP sıralarına bakarak “niye kaldırmıyorsunuz ellerinizi, nasıl ortaklık bu?” dediklerini duyduğunu ve bundan da son derece rahatsız olduğunu ifade etmiştir. Halis, ANAP’ın ana muhalefet görevini yerine getirmemesi sebebiyle Türkiye’de parlamenter rejimin bir ayağının eksik kaldığını ve Ecevit’in demokrat niteliğini kaybettiğini öne sürmüştür. Ayrıca, Türkiye’de 12 Eylülde çıkan yasaların, hukukunun egemen olduğunu hiç kimsenin unutmaması gerektiğini belirten Halis, “kürsü dokunulmazlığı ve yasama görevi içerisinde özgürce söz söyleme hakkının, demokrasinin ve parlamenter sistemin erdemi” olduğuna işaret etmiştir:

Hiçbir parlamenter, yasama görevi yaptığı süre içinde “benim dokunulmazlığım kalkacak” diye endişe etmemeli ve bu kaygıyı taşımamalıdır. Eğer, böyle bir endişeyi taşırsa, eğer, dokunulmazlık konusu, sürekli, Demokles’in kılıcı gibi parlamenterlerimizin kafasında sallanırsa, Türkiye’de sorunlarımıza hiçbir şekilde akılcı ve gerçekçi çözümler getiremeyiz, sağlıklı düşünemeyiz, sağlıklı projeler üretemeyiz... Dolayısıyla, “bölücü, böldü, kopardı” gibi birtakım ham iddialarla bir yere varılamaz. Ne bölünüyor, kim bölünüyor? Bu halk istemezse, hiç kimse, kimseyi bölemez. Bu halkın da bölünmeyi istemediği herkes tarafından bilinmektedir; ama böylece, ufak bir iddiayla ve suçlamayla, geçmişte de “komünizm” gibi korkutucu sözlerle ve bugün de “bölücü, böldü, böldü” diyerek hiç kimsenin, hiçbir şey söylememesi istenmektedir. Biz, demokrasiyi yaşamak istiyoruz. Ben, şunu istiyor ve diliyordum ki, 12 Eylül antidemokratik düzenini ve Anayasasını değiştirme, çağdaş, demokratik ve gerçekten Batılı anlamda özgürce düşünülebilecek bir anayasa yapma görevini bu Meclis yerine getirebilseydi, bu Meclisin onuru olabilseydi; ama görüyorum ki sevgili milletvekilleri, bu konuda hep geri adımlar içindeyiz...”³¹¹

³¹¹ A.k., s. 262.

Yine şahsı adına söz alan Sedat Yurtdaş (Diyarbakır), Halkın Demokrasi Partisinden 6, Refah Partisinden 1 ve bir de eski DEP’li bağımsız bir milletvekilinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasıyla ilgili önergeler üzerinde görüşüldüğünü belirtmiştir. Dokunulmazlıkların, Meclis gündemine, yangından mal kaçırıcısına getirildiğini vurgulayan Yurtdaş, bunun sebebinin “Türkiye’de gerçek yönetim erkini elinde bulunduranların verdikleri direktif” olduğunu savunmuştur. Bunun kaynağında, sistemli bir şekilde karşı oldukları ve kaldırılması için Parlamentoda önergelerinin bulunduğu Milli Güvenlik Kurulu, bu kurulu oluşturan generaller, medyatik bir ifadeyle, “Güreş’in rahatsızlığı” olduğunu iddia etmiştir. Çiller’in de bu rahatsızlığa işaret ederek dosyaları gündeme getirdiğini öne süren Yurtdaş, bunun, aynı zamanda, DEP’in seçimlerden çekilme kararından sonra gündeme getirilmesinin altını çizmiştir.³¹² DEP olarak neden seçimden çekilme kararı aldıklarını anlatan Yurtdaş, arkadaşlarının dolandırıcılık, sahtekârlık, yüz kızartıcı suç vesaire gibi nedenlerle fezlekelere ve görüşmelere konu olmadığını vurgulamıştır:

Gereşkeleri siyasaldır ve ağırlık olarak da, Türkiye’de sistemli bir ezilme programına tabi tutulan Kürtlerin demokratik hak ve özgürlüklerini savunmalarıdır. Doğrusu, sadece adı geçenler değil, bizler de aynı hak ve özgürlükleri başından itibaren savunmaktayız, bundan sonra da savunmaya devam edeceğiz. Dolayısıyla, burada tartışılan, dolaylı olarak Kürt halkı ve gerçekliğidir. Buna göre önerge sahiplerinin yapması gereken şey, sadece bu dokunulmazlıkları tartışılan arkadaşlarımızın yasama dokunulmazlıklarını kaldırmak değil, her ne kadar, şimdiye kadarki dosyalar ertelenmiş ise de, uyduruk gerekçelerle bir an önce bizim de dokunulmazlıklarımızı kaldırmalarıdır... Sayın milletvekilleri, bizlere -dün de burada ifade edildiği üzere- genellikle yurt dışında şikâyetle bulunduğumuz gibi soyut bir suçlama yapıyor. Bu konuya değinmek istiyorum: Bildiğiniz üzere Türkiye, pek çok uluslararası, çok imzalı anlaşmaların tarafı durumundadır. Yani, uluslararası anlaşmalara bağlılığını ilan ve Parlamentoda tescil etmiştir. Bunu yaparken de, herhangi bir kabile yönetiminin bulunduğu ülkelerden farklı olduğunu ve bu anlamda, dünya uygarlık sürecinin bir parçası olduğunu ileri sürmüş, iddia etmiştir. Ancak, uygulama, hatta son seçim süreciyle birlikte yasal ve idarî düzenlemeler dahil olmak üzere, 12 Eylül sürecinin de gerilerine düşülmüştür. Her biri birer yasa durumunda olan bu uluslararası sözleşmelere aykırı tutumlar içerisine girilmiştir, giriliyor... Ya Türkiye bu anlaşmalardan imzasını çekerek gerçek durumunu ortaya koymalı ya da kendi iç hukuk düzenini bu anlaşmalara uygun hale getirme yükümü altındadır. Bunun için, bunun böyle olduğunu bilmek için hukuk bilmeye de gerek yoktur. Sayın milletvekilleri, Türkiye’de her çevre ve kurumda Kürt sorunu tartışılıyor; Parlamento hariç.³¹³

³¹² A.k., ss. 263-264.

³¹³ A.k., s. 264.

Yurtdaş, milletvekillerini “düşünce suçuna hayır” demek üzere, tarihsel görev babında, raporu reddetmeye çağırarak konuşmasını tamamlamıştır.

Kendisini savunmak için söz alan Mahmut Alınak (Şırnak), milletvekillerinin “halkın iradesini yok eden, halkın iradesini, polisin düzmece tutanaklarıyla ayaklar altına almayı esas alan bu dokunulmazlık raporunun” lehinde el kaldırmasından ürktüğünü, üzüldüğünü ve acı çektiğini söylemiştir. Demokrasi denilerek seçilip Meclise gönderildiklerini ancak sürekli olarak polisin ve MİT’in soluğunu ve tehdidini hissettiklerini söylemiştir. Bunu bir trajedi olarak niteleyen Alınak, fezlekedede kendisine isnat edilen tek suç olmadığını belirtmiştir. Mahkemelerin baskı altına alındığına değinen Alınak, hukuk diye bir şeyin olmadığını iddia etmiştir. Dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekillerinin isimlerinin talimatla bildirildiğini ileri süren Alınak, Paşanın emir vermesi durumunda kendileri için Mecliste darağacı kurulacağını iddia etmiştir.³¹⁴ Hukuk ve demokrasinin kandırmaca olduğunu, hepsinin “Kürdüyle, Türküyle, Lazıyla, Çerkeziyle, Arabıyla ve Alevisiyle, halk yığınlarını, yıllardır ezilen, horlanan, baskı altında tutulan, sömürülen, açlığa mahkûm edilen, kanı emilen halkı kandırma amacına” yönelik olduğunu ileri sürmüştür:

Desem ki, benim köyümün de içinde bulunduğu 14 köy, şu anda da -ki, elimde hıfzısıhha raporları da var- lağım suyunun karıştığı sağlığa aykırı sular içiyor; gelin köye su götürelim, bu konuda yardımcı olun desem; yok. (DYP ve ANAP sıralarından gürültüler) Gelin, bu 12 Eylülün silah zoruyla dayattığı faşist 12 Eylül yasasını değiştirelim, çağdaşlaştıralım, halkçı hale getirelim desem; yok İşsizliği önleyici projeler üretelim desem; yok, ses çıkmaz. Çiftçilerin, ürün taban fiyatlarının belirlenmesinde söz ve karar sahibi olmalarını sağlayalım desem yok. İşçiye genel grev hakkı verelim desem: yok. Polis Vazife ve Salahiyetleri Yasasından tutun Türk Ceza Kanununa, oradan Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetleri Kanununa kadar birçok antidemokratik, 12 Eylül ürünü yasaları çağdaşlaştıralım desem; yok, oy kullanılmaz... Değerli arkadaşlarım, bu konularda eller havaya kalkmaz; ama desem ki, gelin, darağaçlarını, her bir şehirde 100’er tane, her bir ilçede... Her bir köyde 10’ar tane darağacı kurmak için bir yasa çıkaralım desem, bütün eller havaya kalkar... Hayır, hayır. Vatan haini kimdir, biliyor musunuz; vatan haini, bu ülkenin yeraltı kaynaklarını emperyalistlere peşkeş çekenlerdir; vatan haini, Türk Lirasını, doların ardına takıp, emekçinin alın terini emperyalistlere, holdinglere peşkeş çekendir. Vatan hainleri bunlardır. Vatan haini dediğiniz, halka zulmedendir; halk düşmanı dediğiniz, halka zulmedendir...³¹⁵

Halktan aldığı oyun hakkını vermeye çalıştığını ve gücü yettiğince otoriteye karşı çıktığını söyleyen bunun için cezalandırıldıklarını savunmuştur. “Çok karanlık bir senaryoyla” karşı karşıya olunduğunu öne süren Alınak,

³¹⁴ A.k., ss. 266-267.

³¹⁵ A.k., ss. 267-268.

dokunulmazlıkların kaldırılmasıyla yapılmak istenilenin kutuplaşmayı artırmak, kopuşu hızlandırmak ve kamuoyunda tedirginlik yaratmak olduğunu öne sürmüştür. Alınak, konuşmasının sonunda Başkan ile tartışmış ve savunma hakkının gasp edildiğini iddia etmiştir.³¹⁶

Alınak'ın konuşmasının ardından Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon adına Coşkun Kırca (İstanbul) söz almıştır. Parlamentonun çeşitli hakaret ve sövmelerle karşılaştığına değinen Kırca, yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasını Genel Kurula tavsiye eden Komisyon adına açıklamalarda bulunmuştur. Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıkları kaldırılmaz diye bir teori olmadığını savunan Kırca, Anayasada “yasama dokunulmazlığı kaldırılır” diye bir müessese olmasını buna delil olarak göstermiştir. Anayasa Komisyonunun incelemelerine göre Savcılık dosyalarında maddi hata olmadığını, yasama dokunulmazlığı kaldırılması istenen kişiye karşı bir komplo da olmadığını açıklamıştır. Ayrıca, Bu Komisyon üyelerinden hiçbirine, ne Cumhurbaşkanı'ndan ne Başbakan'dan ne herhangi bir Hükümet üyelerinden ne parti grupları yöneticilerinden en ufak telkin dahi gelmediğini vurgulamıştır.³¹⁷ Komisyon üzerinde baskı olmadığını anlatan Kırca, Genelkurmay Başkanı'nın bütün Meclisi tehdidi altına aldığı ve bu kararların böyle çıktığı iddiasını da yalanlayarak, yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasında kamu yararı konusuna değinmiştir:

Yasama dokunulmazlığı kaldırılırken üçüncü nokta nedir; kamu yararı. Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasında kamu yararı var mı, yok mu? Şimdi, bir teori var, deniyor ki, “bu zevatı demokratik süreç içinde tutarsak, bunlar o sürecin içinde yumuşarlar ve neticede Anayasanın çizgisine gelirler.” Bu teori Anayasa Komisyonu huzurunda savunulmuştur. Komisyonun büyük çoğunluğu bu teoriye katılmamıştır. Çünkü bu zevat, Anayasanın çizgisi üzerine gelecek idilerse -bu konuda Meclisin çok uzun bir sabrıyla karşılaşmışlardır- gelirlerdi. Ama, kamu yararı neden vardır?.. Bakın arkadaşlar, neden vardır: PKK'nın iki taktiği vardır. Birisi, kendisi için çarpıştığını söylediği insanları öldürmek, korkutarak onları kendisiyle işbirliğine zorlamak. PKK'nın bir başka taktiği daha vardır; o da, yöre halkını kendisine çekebilmek için, bir gün yöre halkının kendisiyle yalnız kalma ihtimalinin kuvvetli olduğu propagandasını yaymak. Nasıl? Türk Devletinin çekilmesi sayesinde. Türk Devleti çekilir mi?! Türk Devleti asla çekilmez; ama, Türk Devleti çekilmeyeceğini ancak zaaf göstermemek suretiyle ispat edebilir... (DYP ve ANAP sıralarından alkışlar) Arkadaşlarım, çağdaş demokrasilerde seçmen topluluğu bile bazı kaziyeleri aşamaz. Bakınız, kendiniz, “demokrasi” deyip deyip duruyorsunuz... Ya seçmen topluluğu, mesela Almanların 1936'da yaptığı gibi bir totaliter partiye oy verseler; bu demokrasi mi? Hayır. O halde, seçmen topluluğunu bağlayan

³¹⁶ A.k., ss. 268-270.

³¹⁷ A.k., ss. 271-273.

kaideler de vardır. Bu kaideler, devletin ülke, millet ve teşkilat olarak birliğidir, tekilliğidir. Sadece, Sayın Alınak'ın burada verdiği; olağanüstü halin oylanmasının, olağanüstü halin uygulanacağı yöre halkı tarafından yapılması; valilerin, kaymakamların seçimle gelmesi, bölge parlamentolarının kurulması gibi teklifler, taşıdıktan niyetin ne olduğunu göstermektedir. Niyet, Türkiye'de, ülke, millet ve devlet bütünlüğünü yok etmektir... (DYP sıralarından alkışlar) Şimdi, bunları millet görüyor; millet budala değil. Millet bunları görüyor ve burada bulunan milletvekillerinin büyük çoğunluğu seçim çevrelerine gittiği zaman, "Türkiye'nin bağımsızlığının, bütünlüğünün savunuculuğunu üstlenen Mecliste, bu hıyanet nasıl olur da makes buluyor?" diye hesap soruyor...³¹⁸

Milletin büyük çoğunluğunun hesap sorulmasını istemesinin tatmin edilmesinde kamu yararı gören Kırca, Meclisin dokunulmazlıkları kaldırmaması durumunda kendisini Anayasasının değişmez hükümlerinin dışarısına çıkarmış olacağını ileri sürmüştür:

Çünkü Anayasa, bu devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün halinde kurmuştur. Devlet bir tanedir, iki tane değildir. Mahallî idareler devletin rakibi değildir. Mahallî ihtiyacın ne olduğunu Meclis tespit eder, kanunla; mahallî idarenin organlarını Meclis tespit eder, kanunla; nasıl çalışacağını Meclis tespit eder, kanunla ve görev ve yetkilerini kullanırken de, merkezî idarenin kontrolü, merkezî yargının kontrolü altında olmak şartıyla, özerk devlet, federe devlet yoktur; çünkü devlet tektir, bir devlet vardır; tekil devlet. Türkiye'de bir tane devlet vardır. Burası ne federasyon ne de özerklik haline getirilebilir. Şimdi, bütün bunlar birbirine bağlı ilkelerdir. Neden tekil devlet?.. Çünkü bu memlekette bir millet vardır. 1071'de bu mübarek topraklara ayak bastığından beri Türk Milleti bu vatana Türk damgasını koymuştur ve bunu kimse değiştirmeye muktedir olamayacaktır... (DYP, ANAP ve MHP sıralarından alkışlar).³¹⁹

Çağdaş devletin etnik vasfı olmayacağı fikrini kabul eden Kırca, çağdaş devletin içinde etnik vasıf aramak da olmayacağını söylemiştir. İngiliz ya da Fransız milleti dendiğini, çağdaş Batı devletlerinde devletin dili olduğunu vurgulamıştır. Türkçenin, "bir medeniyet dili" olduğuna işaret eden Kırca, herkesin ayrı bir dil konuşması durumunda milletin birliğinin ve beraberliğinin bozulacağını öne sürmüştür. Cumhurbaşkanı Demirel'in Kürt kimliğini tanıdığı iddiasını şu şekilde cevap vermiştir:

Sayın Cumhurbaşkanı, Başbakanken, Kürt kimliğini tanımış. Bu konuda bir tarihî gerçeğin açıklanması zamanı gelmiştir. Sayın Demirel, bunu, bu anlamda söylememiştir. 24 Aralık 1991 günü, Sayın Münif İslamoğlu ile beraber kendisine bir mektup verdik, orada, bu konudan da bahsettik. Kendisi, bizi derhal çağırdılar ve dediler ki, "Bu kelimeleri, aynen sizin düşünceleriniz

³¹⁸ A.k., s. 273.

³¹⁹ A.k., s. 274.

muhtevasında sarf ettim.” Biz ne demiştik?.. Biz şunu demiştik: “herkesin bir etnik membaı olabilir. -Memba diyorum, çünkü çok eskilere de gidebilir- menşei olabilir; anasından, babasından öğrendiği bir anadili de olabilir; ama bunlar, tıpkı Fransa’da, tıpkı milletleşmiş bütün uygar memleketlerde olduğu gibi, kişinin özel hayatı içinde kalır.” demiştik. “Bu anlamda, tabiattan doğanı geri almak elbette söz konusu değildir; ama tabiattan gelen unsur, irade yoluyla mensubu olunmuş bir milletin içinde kamusallaşamaz, kamu hayatına intikal edemez, aksedemez” Bu sözler, çok doğru sözlerdir. Biz kendisine, bu sözünün, başka kişiler, kötü niyetli kişiler tarafından başka türlü yorumlandığını söyledik ve burada konuşan hatibin bildiğinin aksine, Sayın Demirel bir daha bu cümleyi kullanmadı; kullandıysa da bu manada kullandı. Onun için, Demirel’i kendinize mihenk taşı ittihaz etmeye kalkmayın.³²⁰

Türkiye’de milli azınlık da olmadığına değinen Kırca, hiçbir devirde, Türkiye’de şu veya bu anlamda millî azınlık olduğu anlamına gelebilecek bir vesikanın imzalanmadığını vurgulamıştır. Bunun tek istisnasının Lozan Antlaşması olduğunu ancak Lozan Antlaşmasına göre de, Türk Medenî Kanunu yürürlüğe girdikten, laik kanunlar yürürlüğe girdikten sonra, artık, başka sebeplere dayanan azınlıklar kalmadığını ifade etmiştir. Azınlıkla ilgili hükümlerin geçtiği bütün milletlerarası anlaşmalara, Türkiye Cumhuriyetinin, tıpkı Fransa Cumhuriyeti gibi, hatta Fransa Cumhuriyetininkinden daha ileriye varan çekinceler koyduğunu, AGİK vesikalarının, antlaşma değildir, siyâsî beyanname olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin zamanında AGİK vesikalarında da -Paris Şartı dahil- bu gibi terimlere bütün çekinceleri usulüne göre koyduğunu söylemiştir.³²¹ Kürt halkı tabirini sözde aydınların sloganı olarak niteleyen Kırca, halkın tek olduğunu, Türk halkı dışında bir arayışın demokrasi ile alakasının olmadığını savunmuştur:

Demokrasi, evvela bir Devletin içinde olur. Devletin kendisi yıkılırsa, kendisi parçalanırsa, orada zaten demokrasi olmaz; çünkü devlet olmaz. Devlet, bir devletin teşkilatı, sınırları ve ülkesi üzerinde mevcuttur. Bunu tahrip etmek isteyenler, o devletin demokrasisini de tahrip ederler. Bunun gibi bir küçük şeye daha temas etmek istiyorum. Şunu belirtmek isterim: Sayın Ecevit çok doğru söyledi: Fikir suçu, eylem suçu!.. Hiçbir fikir suç değilmiş (!) Şimdi bunu söyleyenler, ceza hukukunun azmettirme nazariyesinin bile farkında değildirler. Azmettirme fikirle olur arkadaşlar. Eğer hiçbir fikir suç olmayacaksa, azmettirme suçlarını da Ceza Kanunundan silmemiz lazım. Bu, sadece bir saptırmadır ve bilgisizce bir saptırmadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, çeşitli maddelerinde, fikir hürriyetini ifade hürriyetinden açıkça ayırmıştır ve ifade hürriyetinin bu gibi hallerde bazı fikir suçlarına karşı devletin temel ilkelerinin korunması için devletlerin tedbir alabileceğini söylemiştir. Alman

³²⁰ A.k., s. 275.

³²¹ A.k., ss. 275-276.

*anayasası bu esaslara göre kurulmuştur. Türk Anayasası, bu esasları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden ve Alman Anayasasından almıştır. Almanya'da mı demokrasi değildir? Bazı fikir ifadeleri, eylem niteliğini alabilir. Propaganda, bir eylemdir. Her memleket, hangi fikirlerin ifadesinin nasıl ve ne zaman eylem halini alacağını ve eylem halini almışsa Anayasa düzeninin temellerini tehdit eder hale ne zaman geleceğini kendisi takdir eder. Mesela, Fransa'da, komünizmi hiçbir zaman bir tehlike olarak görmemiştir; ama aynı Fransa, ırkçılık lehinde herhangi bir fikir ifadesini, kanunlarında ağır bir suç addetmektedir. Almanya'da nazilik için, İtalya'da faşistlik için aynı şey! Şimdi, hiçbir ülke yoktur ki, o ülkenin temellerinin parçalanmasına, devletin, ülkesinin bölünmesine, milletin azınlıklar veya halklar arasında lime lime edilmesine müsamaha gösterebilsin. Böyle bir şey yoktur. Bu hak, demokratik bir hak değildir; bu hak insan haklarından doğmaz; bu hak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ve uygar memleketlerin demokratik tatbikatının hepsi tarafından açıkça reddedilir.*³²²

Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki rapor oylanarak kabul edilmiş ve böylece yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra ANAP Grup Başkanvekili Hasan Korkmazcan (Denizli), Sivas Milletvekili Ziya Halis'in, partisine sataşması nedeniyle konuşma yapmıştır. ANAP'ın muhalefet görevini yerine getirmediği yönündeki eleştirisini reddederek dokunulmazlıkların kaldırılması konusunda hukukun gereğini yerine getirmek üzere, iki seneden beri Meclis çatısı altında tutarlı bir yol izlemiş olan tek partinin kendi partileri olduğunu öne sürmüştür. Komisyonadaki arkadaşlarının partilerinin değil kendi kanaatlerine göre karar verdiğini belirten Korkmazcan, muhalefet görevini, en az iktidar görevi kadar sorumluluk ve ciddiyet gerektiren demokratik bir görev olarak gördüklerinin altını çizmiştir. SHP'nin hem iktidarda hem de muhalefette sorumlu davranmadığını iddia ederek konuşmasını tamamlamıştır.³²³

3.7.4.1.4. Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle Hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 164 karar nolu raporu üzerindeki görüşmeler Genel Kurulun 02.03.1994 tarihli 78. Birleşiminde yapılmıştır. Komisyon raporunun okunması kabul edilmemiş ve daha sonra rapor üzerine şahısları adına Muzaffer Demir (Muş) ve Mehmet Cemal Öztaylan (Balıkesir) söz almıştır. Demir, Türkiye'nin coğrafyasının adeta bölündüğünü öne sürmüş ve bu bölünmüşlüğü yapanın dokunulmazlıkları kaldırılmak istenen kimseler olmadığını söylemiştir. Türkiye'yi idare eden hükümetleri sorumlu gören Demir, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri Doğu ve Güneydoğu Anadolu

³²² A.k., s. 276.

³²³ A.k., ss. 277-279.

Bölgelerinin hep olağanüstü yöntemlerle idare edilmeye çalışıldığına işaret ederek bunun bölgede, beraberinde çeşitli kurumlar yarattığını vurgulamıştır. Demir'e göre Türkiye'nin bu noktada kalmasında, barışın sağlanmamasında, bu kurumların büyük etkisinin olduğunu, barışı, kardeşliği, bütünlüğü istemeyenlerin bu kurumlar olduğunu ileri sürmüştür:

Ekonomik kurumlar oluşmuştur, sosyal kurumlar oluşmuştur, siyasal ve askerî kurumlar oluşmuştur. Bakın, geçen sene 44 bin olan köy korucusu sayısı, şimdi 70 bine çıkarılmıştır; özel tim ve özel ordular oluşturulmuştur. Olağanüstü Hal Yasası çerçevesinde o bölgede çalışan güvenlik görevlisi veya diğer memurlara, Türkiye'nin diğer illerinde çalışan memurların üç misli, dört misli maaş ödenmektedir. Yeraltı mafyasının büyük bir kısmı, bölgedeki olağanüstü halin yarattığı bu kurumların içerisinde. Ahmet Cem Ersever, yazılarında, beyanatlarında, eroin kaçakçılığının nasıl JİTEM ÖRGÜTÜ tarafından yapıldığını açık ve net olarak söylemişti ve Ahmet Cem Ersever, maalesef, o bildikleriyle birlikte, faili meçhul bir şekilde öldürüldü.³²⁴

1992 yılının yazında Turgut Özal'la yaptığı konuşmadan bahseden Demir, Özal'ın “Bakınız Orta Asya'ya, Özbeklere, Kırgızlara, Taciklere, Azerilere... Hiçbiri kendine Türküm demiyor. Bu Türk kelimesi nereden geldi?” dediğini, belirtmiştir. Özal'ın meseleye Kırca'nın ifade ettiği gibi “Türkiye’de Türk halkı vardır, başka halk yoktur” mantığıyla bakmadığına değinen Demir, konuşmasını şu cümlelerle bitirmiştir:

Türkiye’de Kürt halkı vardır, Ortadoğu’da Kürt halkı vardır. Türkiye’deki Kürt halkını yok saymakla, İran’daki, Irak’taki, Suriye’deki, Sovyetlerdeki Kürt halkını nasıl yok sayarsınız, Lübnan’daki Kürt halkını nasıl yok sayarsınız, Girit’teki Kürt halkını nasıl yok sayarsınız? Dünyada nüfusu 30 milyon olup da kimliği inkâr edilen başka bir halk yoktur...³²⁵

Rapor üzerinde şahsı adına Mehmet Cemal Öztaylan (Balıkesir), Ecevit’in söylediklerinin doğru olduğunu öne sürmüştür. Dokunulmazlıkların kaldırılmasını şahıs olarak kendilerinin istemediğini, milletin istediğini vurgulamıştır.³²⁶

Kendisini savunmak üzere söz alan M. Hatip Dicle (Diyarbakır), iki yılı aşkın bir süredir Parlamentoda olmalarına rağmen dokunulmazlığın mevcut dönemde gündeme gelmesinin nedeninin Hükümetin başarısızlıklarına “günah keçisi” araması olduğunu öne sürmüştür. Dicle, dokunulmazlıklarının kaldırılmasını 1959’daki “49’lar olayı”na benzetmiştir:

Sene 1959; şunu ekleyeyim ki, 1960’da Yassıada’da idam edilen bu ülkenin merhum Başbakanı Adnan Menderes’le birlikte, onun yönetime gelmesiyle birlikte, Kürt halkı 1946’ya kadar gördüğü ağır baskılardan bir nebze olsun rahatlamıştır. Bunu babalarımız bize anlatır. 1959’daki ekonomik

³²⁴ A.k., s. 280.

³²⁵ A.k., s. 280.

³²⁶ A.k., ss. 281-282.

çıkamazlar ve ordunun rahatsızlığı, kurbanlık koyunlar gerektiriyordu ve merhum Celal Bayar, o dönemde, ordunun baskısı altında, bine yakın Kürt gencinin, her yere darağacı kurulmak suretiyle asılmasını istemişti. Merhum Adnan Menderes buna karşı çıkıyor. “Sadece elli kişiyi alalım, elli genci seçelim, bunları yargılayalım” diyorlar. Bunun biri eksik, “49’lar olayı” olarak tarihe geçiyor. 49’lar olayı... 49’lar olayında Kürt gençleri, o zaman da yine vatana ihanet suçundan yargılanıyorlardı. Bugün de bizler, ne yazık ki, bu ağır çıkmazın içinde günah keçileri seçildik; kabulümüzdür. Değerli milletvekilleri, bu Kürt sorununu dedelerimizden biz devraldık. Ben biliyorum, kişi olarak sizin de sorumluluğunuz yok.”³²⁷

“Kürt ve Türk halkı” arasında 1919’dan itibaren “bir mutabakat” olduğunu anlatan Dicle, 1921 Anayasasında tek bir etnik kimliğe çağrı olmadığına işaret etmiştir. 1923 Lozan sonrası, 1924 Anayasasıyla işlerin bozulduğunu savunan Dicle, 1924 Anayasasının, tamamen Türk etnik kimliğine dayalı olarak Osmanlı’dan devralınan etnik kimliği reddetme temeli üzerine kurulduğunu ileri sürmüştür. Bu itibarla 1924 Anayasasını Kürtlerin, daima kendilerine “tarihî haksızlık yapılan bir anayasa” olarak gördüklerine dikkat çekmiştir. Türkiye İşçi partisinin de Kürt halkının varlığını ileri sürdüğü için bölücülükten kapatıldığını söyleyen Dicle, 1984 öncesinde PKK olmadığını ancak bu sorunun olduğunu belirtmiştir. Avrupa Parlamentosunun Şubat ayı başında aldığı kararın 3. maddesinin “Güneydoğu için militarist bir çözüm olamayacağını ve Kürt sorununun, Türkiye’nin bütünlüğü çerçevesinde demokratik yöntemlerle halkın etnik ve kültürel zenginliğini tanıyarak çözülmesi düşüncesini belirtir” şeklinde olduğunu hatırlatmıştır. 6. madde de “Parlamentoda 18 milletvekili olan ve Kürt halkının kendi kaderini tayin etmede temsilci olduğu için HEP’in kapatılmasıyla ilgili endişesini belirtir ve şiddet kullanmayan legal bir parti olan Halkın Emek Partisinin devamı niteliğinde Halkın Demokrasi Partisinin, benzer bir yasak veya engellenebileceği endişesini dile getirir” denildiğini açıklamıştır. Dicle, Türkiye’nin AT’ye başvurusu ile bu karara uymaması arasındaki çelişkiye dikkat çekmiştir. Toplumun demokratik kanallarını açmak gerektiğini işaret eden Dicle, bir siyasal sorunun çözümünde, şiddet alanıyla, barışçıl alanın “birbirlerine alternatif iki alan” olduğunu ve “bileşik kaplar esasına göre” çalıştığını öne sürmüştür.³²⁸ Demokratik alanın tıkanması ile şiddet alanı beslenecektir:

Bu, toplumsal bir yasadır ve yönetenlerin daima tarihî sorumluluğu şu anlamda vardır: Güney Afrika’da ve dünyanın her yerinde de sorunlar vardır. Nelson Mandela der ki: “Mücadelenin biçimini belirleyen daima güçlü taraftır. O güçlü taraf da daima devlettir.” Şimdi iddia edebilir miyiz ki, burada en güçlü taraf devlet değildir?.. Devlettir, mücadelenin biçimini o belirler. Demokratik

³²⁷ A.k., s. 282.

³²⁸ A.k., ss. 282-283.

kanalları açarsa, bu sorunun tartışılması demokratik kanallardan yürür, ama demokratik kanalları tıkadıktan sonra da, maalesef şiddet alanını besler. Şimdi, bugün, idamla yargılanmak konusunda bizleri DGM'lere gönderiyorsunuz. Ben çok açık söyleyeyim, biz, Devlet Güvenlik Mahkemelerini, hukuk kurumları olarak değerlendirmiyoruz, siyasî kurumlardır. Dolayısıyla biz, oralarda savunma yapıp yapmayacağımızı da yine tartışacağız aramızda; onu da çok rahatlıkla söyleyeyim. Biz, dolandırıcılık yapmadık, İSKİ'ler, ASKİ'ler, İLKSAN'lar bizim arkamızda yok. İnanır mısınız?.. Biz, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ilkokullarında okuduk, liselerinde, üniversitelerinde okuduk; ama o resmi tarihler, bizim babalarımızın, dedelerimizin bize anlattıklarını yazıyordu. Dedelerimiz, daha 70 yıl öncesinden, yani o tarihi haksızlığın başladığı 1924'ten bu yana birçok kere idam sehpalarına çıkarıldılar. Bu idam sehpalarına çıkarken, her zaman haklı olduklarına inandıkları için, son sözlerini çok anlamlı söylediler; bizim de o son sözleri, dedelerimizden bize miras kalan söylemlerle söyleyeceğimizden hiç kimsenin şüphesi olmasın. O bakımdan biz, tarih karşısında aklanacağımıza inanıyoruz. Nasıl Sayın Menderes, merhum Menderes 40-50 yıl sonra, bugün anıtları dikilerek, adı havaalanlarına verilerek aklandırsa, bizler de bir gün aklanacağımıza inanıyoruz: çünkü "dünya yuvanlıktır" diyen Galile bile, statükoyu kırdığı için idamla yargılandı ve idam edildi; biz bunu biliyoruz. Statükoların ve tabuların üzerine yürüdüğümüz için bunların başımıza geldiğini biliyoruz.³²⁹

Dicle'nin konuşmasından sonra Komisyon raporu oylanarak kabul edilmiştir. Böylece, Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle'nin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra SHP Grup Başkanvekili İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan'ın, partisine sataşması nedeniyle konuşma yapmıştır.

Karakaş, konuşmasında Korkmazcan'ın SHP'ye yönelik "PKK yandaşlarıyla yürümek, PKK bayrağı taşımak, PKK'lılara kadro vermek" şeklindeki iddialarının "zorlama suçlamalar" olduğunu belirtmiştir. SHP'nin sistemin dönüşümünü barışçıl yoldan, demokrasi yolundan savunan bir parti olduğunu hatırlatan Karakaş, Koalisyon Hükümetinin Protokolünde ve Programında yazdığı gibi, demokrasiyi eksiksiz ve tam hale getirmek için çabaladıklarını vurgulayarak konuşmasını bitirmiştir.³³⁰

78. Birleşimin ikinci oturumunda görüşmelere devam edilmiştir. Bu oturumda dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerinden bazılarının polisçe gözlem altına alındığı iddiası üzerine, arzusu hilafına Genel Kurulda hazır bulunmayan milletvekillerine ait yasama dokunulmazlığı dosyasının işleme konulamayacağına ilişkin Başkanlık açıklaması yapılmış ve İçişleri Bakanı Nahit Menteşe konuşma yapmıştır. İkinci oturumun hemen başında Hasan Korkmazcan (Denizli), görüşmelere geçmeden önce, ara verilen dönemde cereyan

³²⁹ A.k., ss. 283-284.

³³⁰ A.k., ss. 285-286.

eden bazı gelişmelerle ilgili Hükümetin Meclise açıklamada bulunmasını talep etmiştir. Korkmazcan, televizyon haberlerinden öğrendiklerine göre, müzakereler devam ederken, bazı milletvekilleri hakkında dokunulmazlıklarının kaldırılması kararına varıldıkça, bu milletvekillerinin Meclis kapısında polis tarafından gözaltına alındığını belirtmiştir. Korkmazcan, Meclisin dokunulmazlıkların kaldırılmasına karar verdiğini ancak gündemde birden fazla dosya olduğunu ve gözaltına alınmış olan kişilerden bazılarıyla ilgili ikinci, üçüncü dosyaların da müzakere edileceğini söylemiştir. Anayasaya göre, bu kişilerin her ne kadar birinci dosyalarından dokunulmazlıkları kaldırılmışsa da, görüşülecek diğer dosyalarda savunma hakları mevcuttur. Korkmazcan, bu milletvekillerinin savunma haklarını kullanmalarının polisin bu hareketiyle imkânsız hale geldiğini vurgulamış, bilgi istemiştir. Korkmazcan ayrıca, dokunulmazlığın kaldırılması kararının ne zaman yürürlüğe gireceği sorusunu sormuş ve Resmi Gazetede yayımlanmak amacıyla Meclisten, Başbakanlığa yazı ulaşması gerektiğini ifade etmiştir. “Radyodan, şuradan, buradan haber alarak” polisin harekete geçmesinin mümkün olmadığını, Meclisin bundan sonra yapacağı çalışmalar bakımından da pratik birtakım zorluklar meydana getireceğini savunmuştur. Polisin ne sebeple bu şekilde davrandığını sormuştur.³³¹

Oturum Başkanı Mustafa Kalemli, Meclis bürokratlarından (Kanunlar Kararlar Dairesinden) aldığı bilgiye göre daha önceki uygulamalarda olduğu üzere bu şekilde alınan kararların Meclis Başkanlığının bir tezkeresiyle, yayımlanmak üzere Resmî Gazeteye gönderildiğini söylemiştir. Bugün alınan kararların Başbakanlığa gönderilmesi prosedürünün tamamlanmak üzere olduğunu belirten Kalemli, henüz Meclisten Başbakanlığa bir yazı yazılmadığını belirtmiştir. Korkmazcan’ın diğer sorusu için Hükümet adına İçişleri Bakanı Nahit Mentеше (Aydın) açıklamada bulunmuştur. Akşamdan evvel dokunulmazlığı kaldırılan dört milletvekili için Bakanlıktan herhangi bir talimat gönderilmediğini, haber aldığına göre DGM’nin gerekli tedbiri aldığını ifade etmiştir. Polisin savcıların emriyle bu görevi yerine getirdiğini söylemiştir.³³²

Bunun üzerine Sedat Yurtdaş (Diyarbakır), gözaltına alınan Orhan Doğan’ın, başka dosyalarda dokunulmazlığının kaldırılması söz konusu olduğu için savunma yapmaktan mahrum bırakıldığına dikkat çekmiştir. Başkanlıktan bu konu ile ilgili karar vermesini istemiştir. Oturum Başkanı Kalemli, ismi geçen milletvekili veyahut da bu durumda olan başka bir milletvekilinin savunma yapmak istemesi halinde savcılık kanalıyla kendisinin burada savunma yapmasını talep edeceklerini açıklamıştır. Savunma yapma imkânı olmaması durumunda o dosyayı görüşmeye almayacağını belirtmiştir.³³³ Daha sonra Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana hakkındaki raporun görüşmelerine geçilmiştir.

³³¹ A.k., ss. 287-288.

³³² A.k., s. 288.

³³³ A.k., s. 289.

3.7.4.1.5. Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 165 karar nolu raporunun görüşmeleri 178. Birleşimde yapılmıştır. Komisyon raporunun okunması kabul edilmezken rapor üzerinde şahısları adına Ziya Halis (Sivas) ve Mahmut Kılınç (Adıyaman) söz almıştır. Halis konuşmasında demokrasilerde milletvekillerinin niçin seçildiğini anlatmış ve onların ülkenin huzuru, refahı için her türlü düşünce ve değerlendirmesini özgürce söyleyebilen ve dokunulmazlığı olan kişiler olduğuna işaret etmiştir. Dokunulmazlığın “söylediklerinden, düşüncelerinden dolayı yargılanmama, güvence altına alma anlamını” taşıdığını belirten Halis, dokunulmazlıkların kaldırılması ile ilgili komisyon raporlarının görüşülmesinin öne alınmasına 1.2.1994 tarihinde karar verildiğini söylemiştir. Komisyon raporlarının öne alınması için yapılan müzakerelerde, DYP tarafından verilen önergeyle ANAP tarafından verilen önergenin aynı günde ve aynı istikamette, aynı paralelde olmasının nasıl izah edileceğini sormuştur. Konuşmasında Korkmazcan’ın eleştirilerine cevap veren Halis, iktidar olma sorumluluğunun insanların ağzına gem vurma anlamına gelmediğini vurgulamıştır.³³⁴ Dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekillerinin gözaltına alınmalarını şu cümlelerle eleştirmiştir:

Dokunulmazlıkların kalkması konusunda arkadaşlarımızın üzerinde özellikle ve ısrarla durdukları şeydu; dokunulmazlıkları, insanların yargı önüne gidip, kendilerini bugünkü yasalara göre aklama olayı olarak, varsa cezaları onları çekme olayı olarak değerlendirdiler. Yani, bu arkadaşlarımız kaçsaydı, kaçmak isteseydi şimdiye kadar kaçmazlar mıydı? Milletvekilliği müessesesini küçük düşüren ve daha Resmî Gazetede dahi yayımlanmayan ve milletvekillerinin kaçmadıkları da belli olan böyle bir durumda, milletvekillerini adi bir suçlu gibi apar topar, arabaya iterek götürmenin ne alemi var? Soruyorum size, bunu kim tasvip edebilir? Bu insanlara böyle muamele etmek... Yani, şimdi siz bu insanları beğenmeyebilirsiniz. Halk, bunları, kendi seçim bölgelerinde seçti ve buraya gönderdi. Eğer, bu insanların yanlışları varsa, eğer bu insanlar halkıyla, kendi seçim bölgeleriyle tenakuza düşmüşlerse, elbette o insanlar, o halk, önümüzdeki ilk seçimde bunların cezasını verecektir; ama henüz bu noktalara varılmadan, Meclis bir karar veriyor. Başsavcı Nusret Demiral’ın talimatıyla bu insanlar adi suçlular gibi apar topar, arabaya itilerek içeri alınıyor. Ben bunu, bu davranışı, bu Parlamente’ye saygım açısından kınıyor ve protesto ediyorum. Sosyal demokrat Halkçı Partiye mensup bir milletvekili olarak söylüyorum; Sosyal demokrat Halkçı Parti ve HEP’in 1991’deki işbirliği sürekli eleştirildi, sürekli buna bir bahane bulundu. Bence, SHP’nin bu davranışı demokrasimiz için tarihî bir davranıştı. Biz, bu

³³⁴ A.k., ss. 290-291.

*davranışımızla, aykırı da olsa, benimsemesek de, bazı düşünceleri yasal zemine, yani bu zemine, Parlamento zeminine çekmek istedik; ama görüyorum ki bu Parlamantonun büyük çoğunluğu, bu zemini ortadan kaldıracak ve belli düşünceleri, bizim karşı çıktığımız düşünceleri dağa çıkaracak davranışlar içine giriyor. Bunu yanlış ve tehlikeli buluyorum.*³³⁵

Komisyon raporu üzerinde şahsı adına söz alan Mahmut Kılınç (Adıyaman) dokunulmazlıkları kaldırılmış olan arkadaşlarının gözaltına alınmasının, hukukla, savunma hakkıyla hiçbir şekilde bağdaşmadığını söylemiştir. Anayasa Mahkemesine bir hafta içinde müracaat etme süresi varken arkadaşlarının “bir adi suçlu gibi” hemen Meclisin kapısının önünde polislerce yakalanıp arabaya sokuşturulup götürülmesini eleştiren Kılınç, bu olayın Meclisin saygınlığına zarar verdiğini öne sürmüştür:

*Her şeyden önce, açık bir şekilde ifade etmek istiyorum; bir haftadır Endonezya’da gezide olan bir Genelkurmay Başkanımızın bugün dönüşüne tesadüf eden bu olayı, 2 Mart 1994 darbesi olarak kabul ediyorum. 12 Eylül, 12 Mart, 1960 darbesi gibi, 2 Mart 1994 darbesi ve bu 2 Mart 1994 darbesi de Kürt halkına ve onları temsil eden milletvekillerine karşı yapılmıştır.*³³⁶

Valilerin seçilmesi fikrinin niçin ihanet olarak görüldüğünü anlamadığını, Almanya ve Amerika’da bunun mümkün olduğunu söyleyen Kılınç, Mahmut Esat Bozkurt’un “bu ülkede Türk olmayanın bir hakkı var, o da köle olmaktır” dediğini bunun Coşkun Kırca’nın “Kendisini Türk kabul etmeyen bir hakkı var, o da, susmak” sözüyle aynı olduğunu belirtmiştir. Bu cümlelerle kendisini Türk kabul etmeyen hiç kimsenin demokrasi ve insan haklarına hakkı olmadığını söylendiğine işaret eden Kılınç, dünyanın küreselleştiği ve ulus-devlet sürecinin bittiği bir dönemde “bir memlekette bir ulustan fazla bir halkın, bir dilin, bir kültürün, bir etnik grubun olmadığını” söylemenin bilimle ve akılla bağdaşmadığını savunmuştur:

*İşte Avrupa, özendiğimiz, kapıda direnerek bizi alın lütfen dediğimiz Avrupa; ulus, devlet meselesi, süreci orada bitmiş, birleşiyor, yekvücut yeni ortaklaşa bir devlet olarak ortaya çıkıyor. Peki, bu kadar kötüyse, neden o zaman kapılarına dayanıyoruz ve niye "Bizleri de alın, bizler sizin insan haklarınıza, hukukunuza, demokrasinize layıkız, bizler de bu şekilde yaşamak istiyoruz" diyoruz. Ulus devlet meselesi, dünyanın bugünkü koşullarında bitmek üzeredir. Bu konuda direnmenin hiçbir anlamı yok. Aslında, bu şekilde direnmek, Türkiye'nin gelişmesine de engeldir. Türkiye, bu düşünceden dolayı kabuğunu çatlatamıyor. Türkiye, bu ırkçı ve şoven düşüncelerden dolayı ekonomik olarak büyüyemiyor, siyasal olarak gelişemiyor, demokrasiyi kurumlaştıramıyor.*³³⁷

³³⁵ A.k., ss. 292-293.

³³⁶ A.k., s. 293.

³³⁷ A.k., s. 294.

Kimden gelirse gelsin her türlü şiddete karşı olduğunun altını çizen Kılınç, milletvekillerinden Lice'deki, Cizre'deki şiddeti, Silopi'de kurşuna dizilen 19 insanın kurşuna dizilmesini kınamalarını istemiştir.

Kılınç'ın konuşmasının ardından Oturum Başkanı Kalemli, Leyla Zana'ya TBMM Başkanlığına verdiği 2 Mart 1994 tarihli dilekçesinde “Rahatsızlığım nedeniyle Genel Kurula katılamıyorum. Söz hakkımı, Diyarbakır Milletvekili Sayın Sedat Yurtdaş'a devrediyorum” dediğini hatırlatmış, söz hakkını kimin kullanacağını sormuştur. Bunun üzerine Leyla Zana savunmasını Karma Komisyonunda yaptığını, savunmaya gerek görmediğini, arkadaşları gözaltına alındıktan sonra, raporlu olmasına rağmen çıkıp geldiğini ifade etmiştir. Hiç kimseden ve hiçbir şeyden korkmadıklarını, Türk ve Kürt halklarının kardeşliğinin, çıkarının bu düşüncelerde olduğunu gördükleri için düşüncelerini sonuna kadar savunacaklarını vurgulamıştır. Bütün bu nedenlerle, hiçbir zaman kendilerine açık olmayan Meclis kürsüsünde savunma yapmayacağını, kimsenin kendilerini dinlemediğini açıklamıştır. Bunun ardından Leyla Zana yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına dair komisyon raporu oylanarak kabul edilmiştir. Böylece, Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana'nın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Oturum Başkanı Kalemli ayrıca, Zana'nın “kürsünün kendilerine her zaman kapalı olduğu ifadesini” kullandığını hatırlatmış ve Meclis Başkanvekili olarak, kürsünün, milletvekili sıfatıyla bulunan herkese, her zaman açık olduğunu söylemiştir.³³⁸ Daha sonra Mardin Milletvekili Ahmet Türk Hakkındaki Raporun Görüşmelerine geçilmiştir.

3.7.4.1.6. Mardin Milletvekili Ahmet Türk Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Mardin Milletvekili Ahmet Türk Hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 166 karar nolu raporunun görüşmeleri 78. Birleşimde yapılmıştır. Komisyon raporunun okunması kabul edilmezken rapor üzerinde şahsı adına Remzi Kartal (Van) söz almıştır. Kartal, Türkiye'nin yaşadığı sorunların hepsinin Coşkun Kırca'nın ifade ettiği ve ülkenin gerçeklerine uymayan “düşünce sisteminden” kaynaklandığını savunmuştur. 2000'li yıllara yaklaşırken Türkiye'nin bu düşünce sistemini aşamadığı sürece, sorunlarını çözme imkânına sahip olmadığını ileri süren Kartal, kendilerinin bölücülükle suçlandığını ancak Mecliste Türkiye'yi bölmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. HEP ve daha sonra DEP milletvekilleri olarak yaşanan sorunların üstesinden gelinmesi için doğruları ifade ettiklerini, hiçbir menfaat için farklı biçimde davranma ihtiyacı içinde olmadıklarını vurgulamıştır:

³³⁸ A.k., ss. 296-297.

*Biz inanıyoruz, Türkiye'ye şu son iki yıl içerisinde yapılan kötülükler, esasında Türkiye'nin yönetiminde kullanılan, tercih edilen siyasal tercihlerdir, politikalar. Bunların son siyasal tercihleri de, seçimlerle ilgili, Demokrasi Partisiyle ilgili, bu süreçte alınan kararlardır... Bizler her türlü bedelini ve sıkıntısını ödeyerek, Türkiye'de var olan sorunların, başta Kürt sorunu ve demokratikleşmeyle ilgili diğer sorunların özgür bir ortamda konuşulup tartışılması ve çözümlere kavuşturulması için üzerimize düşeni yaptığımız inancındayız. Ancak, gerek bizatihi kendileri, sancılı ve acılı bölgelerde olayların üzerine gitmemek suretiyle gerekse bu Meclise getirilen olaylara karşı önyargılı davranmakla, diğer siyasî partilerin, bu konuda üzerlerine düşeni yapmadığı inancındayız.*³³⁹

1991 seçimlerinde HEP milletvekili adaylarını kendi listelerinde seçime taşıyan SHP'nin tavrının “bölücüler Meclise taşıdınız” şeklinde eleştirilmesi konusuna da değinen Kartal, Türkiye’de var olan bütün düşüncelerin TBMM zemininde temsil edilmesinin ülkenin birliğine katkıda bulunduğuna inandıklarını vurgulamıştır. Türkiye kamuoyunun var olan sorunlarını çözmek bakımından, 1991 seçimlerinin kullanılmadığını savunan Kartal, konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

*Bu Mecliste, birinci oturumda dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerinin apar topar kapıdan alınıp götürülmesi, Demokrasi Partisinin seçimlerden men edilmesi, bir bütün olarak bize uygulanan Demokrasi Partisini sistem içerisinden kaldırma operasyonlarının bir parçasıdır. Biz inanıyoruz, bu operasyon, bu politikalar Türkiye'nin yararına değildir. Ancak, bunun tarihî sorumluluğu Hükümetindir, Hükümetin bu politikalarına evet diyen muhalefet partilerinin, bu politikalara onay veren, destek veren muhalefet partileridir. Bu anlamda, gözaltına alınan milletvekillerimizin sorguda herhangi bir yanlış muameleyle karşılaşmamaları, en azından milletvekili onuruna yaraşır tarzda ifadelerinin alınıp, en kısa zamanda devlet güvenlik mahkemelerine sevk edilmelerinin sağlanmasını, burada, Hükümetten diliyoruz. En azından, bundan böyle daha sorumlu ve daha duyarlı davranışların, ülkemizde yaşadığımız bu zor ve acılı süreçte sıkıntılarımızın daha artmaması, toplumsal tansiyonun daha çok yükselmemesi bakımından katkı sağlayacağına inanıyorum.*³⁴⁰

Kartal'ın konuşmasının ardından söz alan Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ (Adana), Demokrasi Partisinin, seçimden, Hükümet tarafından men edildiğinin iddiasının doğru olmadığını, bu partinin “kendi iradesiyle ve birtakım vesileler ittihaz etmek suretiyle” seçimden kendisinin çekildiğini söylemiştir. Hükümetin, Parlamantonun isteğinin ve rejimin temel yapısının bu partinin seçimlere diğerleriyle birlikte katılması istikametinde olduğunu vurgulamıştır.

³³⁹ A.k., s. 298.

³⁴⁰ A.k., s. 299.

Kendisini savunmak üzere söz alan Ahmet Türk (Mardin) konuşmasının başında kendisinin Parlamentoda dört dönem milletvekilliği yaptığını, 12 Eylülde içeri alındıktan sonra 1987 seçimlerinde, halkın oyuyla tekrar Meclise geldiğini hatırlatmıştır. Eğer sağ çıkarsa halkın iradesiyle yine geleceğini söyleyen Türk, konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*1977’de, Cumhuriyet Halk Partisinde, Sayın Ecevit’in Genel Başkan olduğu dönemde, Mardin’den, liste başı olarak, merkez yoklamasıyla geldim; ancak, Sayın Ecevit, geçmişteki uygulamadan dolayı SHP’yi suçladı. Peki, ben o zaman da Ahmet Türk’tüm, düşüncelerim de aynıydı; 50 yaşından sonra mı bölücü oldum?.. Bu soruyu ona sormak istiyordum; ama kendileri yok herhalde. Biz, her zaman toplumsal barıştan yana olduk, sorunların, barış içinde, siyasi diyalog içinde çözümünden yana olduk.-Bu benim inanandır. Ben, bu Parlamentonun, dokunulmazlıktan kaldıracağını da çok iyi biliyorum; çünkü henüz dokunulmazlığım kalkmadan gördüğüm muamele bunu gösteriyor. Bu konuda rahatım; bu konuda da söyleyecek bir şey yok; ancak, eğer demokratik bir anlayışı yarınlar için Türkiye’ye getirebilirsek, insancıl bir anlayışı egemen kılabilirsek, inanıyorum bu kanun durmasına büyük katkı sunmuş olacağız.*³⁴¹

Türk’ün konuşmasından sonra komisyon raporu oylanarak kabul edilmiştir. Böylece, Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir.

3.7.4.2. 589 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Milletvekilleri Hakkındaki Görüşmeler

Bunun ardından 78. Birleşimde Vatana İhanet ve Devletin Birliği ni Bozmaya Yönelik Eylemlerde Bulundukları İddiasıyla Mardin Milletvekili Ahmet Türk ve Arkadaşlarının Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkındaki Başbakanlık Tezkeresinin ve Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporlarının³⁴² görüşmelerine geçilmiştir. 589 sıra sayılı 18.1.1993 tarihli Başbakanlık tezkeresinde vatana ihanet ve devletin birliğini bozmaya yönelik eylemlerde bulundukları iddia olunan milletvekilleri haklarında tanzim edilen soruşturma dosyasının Meclis Başkanlığına gönderildiği belirtilmiştir.

Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Başbakanlık Tezkeresinin Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantı gündemine alındığı ve İçtüzüğü’nün 109. maddesine göre kurulan Hazırlık

³⁴¹ A.k., s. 300.

³⁴² Sıra sayısı 589, “Mardin Milletvekilleri Ahmet Türk, Ali Yiğit, Mehmet Sincar, Adıyaman Milletvekili Mahmut Kılınç, Şırnak Milletvekilleri Mahmut Alınak, Orhan Doğan, Selim Sadak, Diyarbakır Milletvekilleri Hatip Dicle, Leyla Zana, Mahmut Uyanık, Sedat Yurtdaş, Muş Milletvekilleri Sırrı Sakık, Mehmet Emin Sever, Muzaffer Demir, Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç, Siirt Milletvekilleri Zübeyir Aydar, Naif Güneş ve Van Milletvekili Remzi Kartal’ın Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/789),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 78’in sonuna ekli (02.03.1994).

Komisyonuna incelenmek üzere verildiği belirtilmiştir. Komisyonun 23.12.1993 tarihli toplantısında, Başbakanlık Tezkeresi ve Hazırlık Komisyonunun Raporu incelenmiştir. Hazırlık Komisyonu Raporunda da belirtildiği gibi, Mardin Milletvekili Mehmet Sincar'ın 4.9.1993 tarihinde vefat ettiğini göz önüne alan Komisyon, adı geçen milletvekili hakkında karar verilmesine gerek olmaması nedeniyle incelemelerini diğer milletvekilleri üzerinde yapmıştır. Komisyonun raporunda şunlar ifade edilmiştir:

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca 16.12.1992 tarih ve Hazırlık: 1992/309; Fezleke: 1992/3 sayı ile hazırlanan dosyada; yukarıda isimleri sayılan milletvekillerinin 19.9.1992 tarihinde yapılan 2 nci Halkın Emek Partisi Olağanüstü Kongresinde ve ayrıca bu kongre öncesinde ve sonrasında yaptıkları konuşmalarda, yerli ve yabancı basına verdikleri beyanatlarda, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin birliğini bozmak ve Devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklar üzerinde müstakil bir Kürt Devleti kurulmasını sağlamak gayesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devletini Kürt kökenli vatandaşları katletmekle suçlayarak, halkı yasa dışı PKK örgütü ile birlikte Devlete karşı kışkırttıkları iddia edilmektedir. Komisyonumuz, bu dosyayı, isnad edilen fiilin niteliğine göre ve içinde bulunduğumuz dünya ve yurt şartları ve en önemlisi de bölücülük hareketinin ulaştığı bugünkü durumu ve neticelerini göz önüne alarak değerlendirmiş, ancak, dosyada adı geçen milletvekillerinin durumlarını, konuşma ve eylemlerini dikkate alarak ayrı ayrı incelenmesini ve bu inceleme neticesinde de ayrı ayrı karara bağlanmasını kabul etmiştir.

Hazırlık Komisyonu 16.12.1993 tarihli Raporu ile Van Milletvekili Remzi Kartal'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek olmadığına karar vermiştir.

Karma Komisyonumuz, bütün demokratik ülkelerdeki yasama meclisleri üyelerine, yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla bazı ayrıcalıkların (dokunulmazlıkların) tanındığını, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının, onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek olmadığını, yasama meclisleri üyelerinin parlamento toplantılarına katılmalarına engel olunmaması ve böylece bağımsızlığın bir başka yönden de güvence altına alınmasının sağlandığını, Anayasamızın 83 üncü maddesinin de bu görüşler doğrultusunda vazedildiğini göz önüne alması, Hazırlık Komisyonunun Raporunu benimseyerek isnad edilen fiilin niteliğine göre Van Milletvekili Remzi Kartal hakkındaki kovuşturmanın milletvekilliği sıfatının sona ermesine kadar ertelenmesine karar vermiştir.³⁴³

Rapora, M. Sadık Avundukluoğlu ve Osman Seyfi tarafından muhalefet şerhi koyulmuştur. 169 nolu kararda 178 nolu karara kadar Naif Güneş, Zübeyir Aydar, Nizamettin Toğuç, Muzaffer Demir, Mehmet Emin Sever, Sedat Yurtdaş, Mahmut Uyanık, Selim Sadak, Mahmut Kılınç ve Ali Yiğit hakkındaki

³⁴³ A.k., s. 3.

kovuşturmanın milletvekilliği sıfatının sona ermesine kadar ertelenmesine karar verilmiştir. 179 nolu karardan 184 nolu karara kadar olan kararlarda Orhan Doğan, Hatip Dicle, Leyla Zana, Mahmut Alınak, Ahmet Türk ve Sırrı Sakık'ın Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığınca açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu kararlara Mümtaz Soysal karşı oy yazısı yazmış, Erdal İnönü, Cemalettin Gürbüz ve Cemal Şahin muhalefet şerhi koymuştur.³⁴⁴

Bu raporlardan, Van Milletvekili Remzi Kartal, Siirt Milletvekilleri Naif Güneş ve Zübeyir Aydar, Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç, Muş Milletvekilleri Muzaffer Demir ve Mehmet Emin Sever, Diyarbakır milletvekilleri Sedat Yurtdaş, Mahmut Uyanık, Şırnak Milletvekili Selim Sadak, Adıyaman Milletvekili Mahmut Kılınç, Mardin Milletvekili Ali Yiğit hakkında olanlar, kovuşturmanın, milletvekilliği sıfatının sona ermesine kadar ertelenmesine dairdir. Oturum Başkanı Kalemli, bu raporların, daha sonraki birleşimlerde gündemin “Sunuşlar” kısmına alınarak Genel Kurulun bilgisine sunulacağını ve on gün içinde itiraz olunmadığı takdirde kesinleşmiş olacağını açıklamıştır. Bu açıklamadan sonra dokunulmazlıklarının kaldırılmasına dair raporların görüşmelerine başlanmıştır. İlk olarak Şırnak Milletvekili Orhan Doğan hakkındaki Raporun görüşülmesine geçilmiştir.

Genel Kurulun 2.3.1994 tarihli 78. Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında Şırnak Milletvekili Orhan Doğan hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 179 karar nolu raporunun görüşülmesine geçilmiştir. Ancak Oturum Başkanı Kalemli kendisinin polis tarafından tutuklanması sebebiyle Genel Kurulda olamadığı için savunma hakkını kullanamadığını hatırlatmış ve bu milletvekilinin yerine savunma yapacak bir arkadaşının olup olmadığını sormuştur. Kimse çıkmayınca Orhan Doğan'ın savunmasını yapmak üzere Meclise gelip gelmeyeceği hususunun aydınlığa kavuşmasına kadar 78. Birleşime 15 dakika ara verilmiştir. Üçüncü oturumda Kalemli, ilgililerden kendisine resmi ve yazılı bir bilgi ulaşmadığı için Orhan Doğan ile ilgili Karma Komisyon Raporunu 3.3.1994 tarihi 79. Birleşimde görüşülmek üzere ertelemiştir. Bu açıklamadan sonra Sedat Yurtdaş (Diyarbakır) arkadaşları Hatip Dicle ile Orhan Doğan'ın, dosyalarına ilişkin savunmalarını yapmamaları durumunda, gözaltına alınmış olmaları nedeniyle işkence edilmesinden ve hayatî durumlarından endişe ettikleri için görüşmelerin bundan sonraki kısmına katılmayacaklarını, protesto edeceklerini söylemiştir. Daha sonra DEP milletvekilleri topluca salonu terk etmiştir. İstanbul Milletvekili Mukadder Başeğmez söz alarak İstanbul milletvekili Hasan Mezarıcı'nın ailesinden aldığı telefon haberine göre, saat 21.00'de “Telsiz emriyle, dokunulmazlığınızın kaldırıldığını öğrendik” denilerek İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı tarafından Mezarıcı'nın evinden alındığını

³⁴⁴ A.k., ss. 6-68.

söylemiştir. Başegmez, İçişleri Bakanı Nahit Menteşe'den bilgi istemiştir. Oturum Başkanı ve İçişleri Bakanı bu konuda bilgilerinin olmadığını ifade etmiştir. Abdüllatif Şener (Sivas) ve M. Vehbi Dinçerler (Ankara) de bu konuyla ilgili olarak Meclisin hemen bilgilendirilmesini istemiştir. Dokunulmazlığı henüz kaldırılmamış bir milletvekilinin durumu açıklığa kavuşturulmadan Genel Kurulda herhangi bir çalışma yapılmasına imkân bırakılmadığı söylenerek birleşime 10 dakika ara verilmiştir.³⁴⁵

Dördüncü Oturumda Grup başkanvekilleri İçişleri Bakanı malumat verinceye kadar görüşlerini zabıtlara geçirmek bakımından yerlerinden konuşma talep etmiştir. İlk sözü alan Abdüllatif Şener (Sivas), Hasan Mezarıcı ile yaptığı telefon görüşmesinde saat 20.30'da Mecidiyeköy Karakoluna götürülerek tutuklandığını söylediğini aktarmıştır. Daha sonra, Bakanın müdahalesi üzerine bırakılmıştır. Şener, bu olayın gerçekten Meclisin iradesinin üzerine gölge düşüğünü gösterdiğini savunmuştur. Mecliste alınan kararların Resmi Gazetede yayımlanmadan önce, hemen Meclis çıkışında, bazı milletvekillerinin apar topar götürülmesinin, televizyon ekranlarında görüldüğü kadarıyla da boynundan tutularak arabanın içerisine sokulmasının Meclisi rencide etmesi gerektiğini belirtmiştir. Şener, bir yıl önce bir emniyet müdürü, bir milletvekilini dövdüğü zaman Meclis olarak, o milletvekilinin arkasında olamadıklarını söylemiştir. Şener, İçişleri Bakanının istifa etmesi gerektiğini ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.³⁴⁶

İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın), Mezarıcı'nın tutuklanması haberini Meclis salonunda işittiğini, derhal soruşturmak üzere İstanbul Emniyet Müdürünü aradığını, daha sonra da Hasan Mezarıcı'yı arayıp bizzat kendisiyle görüştüğünü açıklamıştır. Bu hadisenin herhangi bir siyasi talimat olmaksızın gerçekleştiğini, Emniyet Genel Müdüründen de talimat olmadığını belirtmiştir. Menteşe, bu durumun adli bir hata mı, yoksa idari bir hata mı olduğunun belirlenmesi için soruşturma açacağını söylemiştir.³⁴⁷

ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), Meclisin kararını radyodan, televizyondan, basın mensuplarından öğrendiğini söyleyen birtakım emniyet görevlilerinin veya birtakım yargı görevlilerinin, halen milletvekili sıfatını taşıyan, dokunulmazlığı kaldırılmış kişileri tutuklama hakkına, gözetim altına alma hakkına, koruma altına alma hakkına sahip olmadığını vurgulamıştır. Hiçbir Meclisin, kendi üyesinin birtakım keyfi muamelelere tabi tutulmasına seyirci kalamayacağını belirten Korkmazcan, yasama, yürütme ve yargının hiçbirisinin başına buyruk olmadığını ifade etmiştir. Yargının, Meclis kapısından adam tutuklamak, hele milletvekili sıfatı taşıyan insanlara, herhangi bir mukavemetleri olmadığı halde, cebir kullanmak hakkına sahip olmadığına dikkat çekmiştir:

³⁴⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 78, (02.03.1994), ss. 302-308.

³⁴⁶ *A.k.*, ss. 309-311.

³⁴⁷ *A.k.*, ss. 312-313.

*Yüce Meclisin, bugünkü, dokunulmazlıkların kaldırılması yönünde verdiği karar, Meclis Başkanlığı tarafından Başbakanlığa duyurulmadıkça, yapılmış olan işlemlerin hiçbirisi yasaya uygun değildir. Bu kişiler hakkında, yasaya aykırı olan bu işlemlerinden dolayı gerekli soruşturmaların yapılması lazımdır; sadece emniyet görevlilerinin değil, adli görev yapanların da... Yani, bir Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanı, daha burada görüşmeler devam ederken, nasıl, çıkıp da dünyaya, kamuoyuna televizyonlardan açıklamalarda bulunabiliyor; Meclisin birtakım üyelerini tutuklamak için hazır beklediklerini, âdeta Meclisi ablukaya aldıklarını iddia edebiliyor? Değerli arkadaşlarım, bakınız, bugünkü işlemin yanlışlığı şuradan da bellidir: Biz, bir milletvekili arkadaşımızın dokunulmazlığını kaldırdık; ama aynı arkadaşımızla ilgili ikinci bir dosya var. Savunmasını yapacak. Anayasanın verdiği savunma hakkını kullanacak. Bu hakkı kullanamıyor ve Meclis, maalesef, bugünkü gündemini, bu usulsüz işlemler yüzünden takip edemiyor, çalışmalarını yapamıyor.*³⁴⁸

Yasama dokunulmazlığının ne zaman yürürlüğe girdiği konusunda Genel Kurulun bir karar vermesi gerektiğini söyleyen Korkmazcan bu kararı şu şekilde formüle etmiştir: Yasama dokunulmazlığının kaldırıldığına ilişkin Meclis kararı ne zaman Resmî Gazetede yayımlanırsa veya Başbakanlığa bildirilirse, diğer işlemler ancak ondan sonra başlayabilir. Korkmazcan, Mezarıcı'nın tutuklanmasına Meclise karşı yapılmış “bir laubalilik” olarak nitelemiş, İstanbul Emniyet Müdürü dahil, sorumluların açığa alınarak soruşturulmasını istemiştir.³⁴⁹

SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş (İstanbul), onlarca sivil güvenlik görevlisinin kontrolleri sebebiyle Meclisin âdeta abluka altına alınmış biçimde olduğunu ve bu tutumun “çok abartılı bir tutum” olduğunu söylemiştir. Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerinin yargının kararına kadar geçici bir süre dokunulmazlıklarının kalktığını vurgulayan Karakaş, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

Milletvekilliği, dokunulmazlık demek değildir. Milletvekilliği, halk iradesine dayalı olarak burada görev yapmak demektir. Esas olan görevdir. Demokraside dokunulmazlığın niçin getirildiğini de hepimiz biliyoruz; insanlar özgürce konuşabilsinler ve burada söyledikleri sözlerden ötürü, olur olmaz görevlerinden alıkonulmasınlar; dokunulmazlığın amacı budur. Dolayısıyla, gerçekten burada dokunulmazlıkla ilgili Meclis görüşmeleri henüz sürerken ve karar altına alınanlar Başbakanlığa yazılmamışken, Resmî Gazetede yayınlanmamışken, bu abartılı tedbirler, bu abluka görüntüsü ve milletvekilliği görevi devam eden insanların boyunlarından tutularak arabalara itilmeleri manzarası, Sayın Bakanım, değerli arkadaşlarım, hoş bir manzara değildir... Bakın, bu Mecliste konuşan her arkadaşımız, söze “Yüce Meclis” diye başlıyor.

³⁴⁸ A.k., s. 314.

³⁴⁹ A.k., ss. 314-315.

*Bir literatür, güzel bir şey; ama, bu yücelik nereden geliyor? Dokunulmazlıktan geliyor, buranın itibarını korumaktan geliyor. Dokunulmazlığı kaldırılan arkadaşlarımız şu anda milletvekilidir, bizimle eşittir; bir tek konu hariç, bu dava için geçici süre yargı kararına kadar dokunulmazlıkları yoktur, onlar milletvekilidir, halk iradesini burada temsil etmektedirler. O zaman Sayın Başkan, lütfen siz de bunu dikkate alarak, bu kararınızın hangi prosedürden sonra işleme konulacağı konusunda milletvekilleriyle ilgili bir şeyler söyleyin.*³⁵⁰

Karakaş, yürürlüğün ne olduğunun belirlenmesini istemiştir. “Mecliste alınan kararın duyulmasından beş dakika sonra ajansların geçtiği, radyonun verdiği haber midir yoksa diğer kanunlarda, diğer Meclis kararlarında olduğu gibi kararın yazılıp ilgili merciye, Başbakanlığa bildirilmesi ve orası tarafından da Resmî Gazetede yayımlanması mıdır?” şeklinde bir soru yöneltmiştir.

DYP Grubu adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), hangi şartların ve yanlışlıkların veya kasıtların tesiriyle işlenmiş olursa olsun, dokunulmazlığı kaldırılmamış bir milletvekilinin üstünün ve evinin aranmasının, eşyasının müsadere edilmesinin ve kendisinin karakola götürülmesinin “bir suç” olduğunu belirtmiştir. Kırca’ya göre, Türkiye’de şu anda meri olan ve yürürlüğe girme şartının Resmî Gazetede yayımlanmak olduğu belgelerin hangileri olduğunu tespit eden bir kanun vardır. Bu kanunda, yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına müteallik Meclis kararlarının yürürlüğe konulması için, Resmî Gazetede yayımlanması şartı yoktur. “Yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasının yürürlüğe girmesi, ancak Resmî Gazetede ilanla mümkündür” şeklinde bir yasa çıkarılabileceğini ifade etmiştir. Mezarıcı’nın tutuklanması ile ilgili Adalet bakanının açıklama yapması gerektiğini öne sürmüştür.³⁵¹

Kırca’nın konuşmasından sonra Oturum Başkanı İctüzüğün 73 üncü maddesine göre şahsı adına iki milletvekiline, İstemihan Talay ve Yaşar Topçu’ya söz vereceğini belirtmiştir. Kalemli, kanunların nasıl yürürlüğe gireceğine dair veya bazı kararların nasıl yürürlüğe gireceğine dair özel bir kanun olduğunu ancak Meclisin bu tür kararlarının nasıl yürürlüğe gireceğine dair o kanunda bir açıklık olmadığını ifade etmiştir:

Bu nedenle, bugüne kadar yapılan uygulamalarda da Meclis, sadece bu dokunulmazlık kararlarını kesinleştirir ve bir tezkereyle hiçbir yorumda bulunmadan Başbakanlığa bildirir. Nitekim bugün aldığımız 6 dokunulmazlığın kaldırılma kararı da, şu anda Meclis Başkanlığına vekâlet eden Sayın Başkanvekili tarafından imzalanmış ve Başbakanlığa gönderilmiştir. Başbakanlık bunu belki bu gece çıkaracağı mükerrerde, belki yarın çıkaracağı normal Resmî Gazetede yayınlayacaktır. O, yasama organının görevi değildir. O nedenle, yürütmenin hatalarından yasama organının da sorumlu olmayacağını, altını çizerek ifade etmek istiyorum. Yürütmenin bir hatası varsa, yasama organı bunu

³⁵⁰ A.k., ss. 315-316.

³⁵¹ A.k., ss. 317-319.

*kendi denetleme usulleri içerisinde buraya getirir ve denetler. O bakımdan, bu gece bu konuda yapacağımız herhangi bir işlem yoktur, alacağımız herhangi bir karar da yoktur.*³⁵²

Kalemlî, milletvekillerinin haklarının korunması için görüşmeleri bu kadar uzattıklarını açıklamış, Kırca'nın, bütün mesuliyetin İçişleri Bakanının üzerine yıkılamayacağı görüşüne de içtenlikle katıldığını ifade etmiştir.

Şahsı adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), “çok ciddi bir devlet bunalımıyla” karşı karşıya olduğunu ileri sürmüştür. Başkanlığın milletvekillerini gözaltına alan makamlara tebligatta bulunarak onların Meclise gönderilmelerini istemesini talep etmiştir. Oturum Başkanı Kalemlî, kendisine telefonla Ankara Emniyet Müdürlüğünden bilgi verildiğini, bu bilgide “Sayın Doğan'ın ve Sayın Dicle'nin, bu gece diğer dosyaları için müdafaa yapmak için Meclise gelmeyeceklerini” ifade ettiklerinin, “ayrıca hiçbir arkadaşlarına da vekâlet” vermeyeceklerinin bildirildiğini aktarmıştır. Kendisinin ilgililere, böyle bir telefon teyidinin makbul olmadığını, bunun DGM Savcısının nezaretinde alınacak ifadelerden sonra zapta bağlanmasını ve bu zaptın TBMM'ye gönderilmesini tebliğ ettiğini açıklamıştır.³⁵³

Şahsı adına M. İstemihan Talay (İçel) konuşmasında TBMM'nin “büyük bir saldırı” altında olduğunu öne sürmüştür. Meclisin muhatabının Hükümet olduğuna vurgu yapan Talay, Hükümeti sorumsuzlukla suçlamış ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Türkiye Büyük Millet Meclisinin şu anda etrafı polislerle, sivil polislerle sarılmış vaziyettedir. Bir milletvekili, dokunulmazlığı kaldırılmadığı halde, evinden alınıp emniyete götürülmektedir. İki milletvekili, henüz Türkiye Büyük Millet Meclisinin iradesi kesinleşmeden, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kapısından apar topar alınıp, bilinmeyen bir yere, âdeta sürüklenerek götürülmektedir. Bunlar, Türkiye'de, demokratik bir Hükümetten ziyade, bir polis devletinin varlığını ortaya koymaktadır. (CHP ve RP sıralarından alkışlar) Değerli arkadaşlarım, İçişleri Bakanı, eğer bu emri, bu direktifi vermediyse, Adalet Bakanı ortada görünmediğine göre, polislerin, emniyet güçlerinin bu tavrı almasına kim karar vermiştir? Yargı, Türkiye Büyük Millet Meclisinin iradesi üzerinde bir hakka, bir hukuka sahip değildir... yargı kendisine tevdi edilen görevi yapmak zorundadır. Bu görev, henüz kesinleşmeden, bir savcının kendi başına bir karar alarak, bu şekilde bir tavır içine girmesini kabul etmek mümkün değildir. Ayrıca, Sayın Vefa Tanır'dan da öğrenmek istiyorum: Sayın Nusret Demiral'ın, telefon açarak, şu anda dokunulmazlıkları kaldırılmış diğer milletvekillerinin kendilerine teslim edilmemesi durumunda, Meclisin içine göndereceği emniyet yetkililerince, bunların alınıp götürüleceklerini ifade etmiş midir, etmemiş midir?*³⁵⁴

³⁵² A.k., s. 320.

³⁵³ A.k., ss. 320-321.

³⁵⁴ A.k., ss. 321-322.

Yine şahsı adına Yaşar Topçu (Sinop), Mezarcı'nın dokunulmazlık dosyası görüşülmeden tutuklanmasını eleştirmiş ancak dokunulmazlığı kaldırılan iki milletvekilinin polis tarafından gözetim altına alınmasını savunan bir konuşma yapmıştır. Olayın abartılmamasını isteyen Topçu, Anayasanın 83. maddesinin açık olduğunu ve “Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz” denildiğini belirtmiştir. Meclis kararlarının Resmi Gazetede yayımlanması, Meclis kararının yürürlük şartı değil diyen Topçu, “komisyon raporu kabul edilmiştir, falanca arkadaşımızın falanca arkadaşımızın yasama dokunulmazlığı kaldırılmıştır” denilerek tutanağa geçtiği andan itibaren Meclis kararının oluştuğunu vurgulamıştır. Daha önce Nuri Beşer'in dokunulmazlığının kaldırılmasından hemen sonra Meclisten çıkarken polis tarafından bir ciple alındığını hatırlatan Topçu, dokunulmazlığı kaldırılan iki milletvekilinin tutuklanmasında bir yanlış işlem olmadığını savunmuştur.³⁵⁵ Oturum Başkanı İçtüzüğün 73. maddesine göre yapılan görüşmelerin tamamlandığını açıklamıştır.

Daha sonra İçişleri Bakanı söz alarak İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın yasama dokunulmazlığı ile ilgili dosyanın TBMM'de ele alınmamış olmasına rağmen maruz kaldığı öne sürülen muameleye ilişkin açıklama yapmıştır. Menteşe, 8 milletvekili hakkında 2.3.1994 tarihli, Ankara DGM Başsavcısı Nusret Demiral imzalı bir yazının Emniyet Genel Müdürlüğüne gönderildiğini ve bu milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması halinde, yurt dışına çıkmalarının önlenmesi bakımından, tüm yurt dışı çıkış kapılarına bu durumun iletilmesi ve sonuçtan, çok acele, Cumhuriyet Başsavcılığına bilgi verilmesinin istendiğini açıklamıştır. Emniyetin bu tamimle iki milletvekillini gözlem altına aldığını belirterek Hükümete haksız şekilde muamele edilmemesini istemiştir. Menteşe'nin ardından söz alan Korkmazcan (Denizli), Başsavcılığın henüz dosyası ele alınmamış iki milletvekili hakkında yurt dışına çıkış yasağı koymasını “tam bir Anayasa ihlali” olarak değerlendirmiştir. Başsavcının bu işlemi karşısında yürütme organının yapabileceği birtakım yasal tedbirler olduğuna değinen Korkmazcan, onların yapılmasını Hükümetten beklediklerini ifade etmiştir.³⁵⁶

Korkmazcan'dan sonra TBMM Başkanvekili Vefa Tanır, hakkındaki dokunulmazlık dosyası henüz görüşülmeyen bir milletvekilinin, güvenlik güçlerince gözlem altına alınıp alınamayacağına ilişkin, İçtüzüğün 73. maddesine göre açıklama yapmıştır. Tanır, dokunulmazlığın kaldırılması konusuna Meclisin yabancı olmadığını ancak “böyle bir toplu dokunulmazlık” görüşmesinin yapılmadığını belirtmiştir. Daha önce dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri ile ilgili Anayasanın 85. maddesine göre işlem yapıldığını ancak daha önce böyle “büyük ağırlığı olan suçlamalı dosyalar” ele alınmadığını

³⁵⁵ A.k., ss. 322-325.

³⁵⁶ A.k., ss. 325-328.

söylemiştir. Birisi, Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığından diğeri Ankara Valiliğinden olmak üzere elinde iki yazı olduğunu belirtmiştir. Tanır, Ankara DGM'nin yazısında dokunulmazlığı kaldırılacak milletvekillerinin isimlerinin sıralandığını ve “bu milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması halinde -şarta bağlamış- müracaat edecek kolluk kuvvetlerine teslim edilmeleri, alınan kararların da tarafımıza gönderilmesini müsaadelerinizle arz ederim” dendiğini açıklamıştır. Valinin yazısı da, iki milletvekilinin muhafaza altına alınmış olduklarını bildirme yazısıdır. Meclis Başkanvekili olarak dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerini teslim etmemek gibi bir durumda olamayacağını belirtmiştir:

*Şu anda, eğer bu arkadaşlarımız Meclisi terk etmezlerse, yargı da görevini yapamayacak bir duruma düşerse, yetkisini kullanamayacak bir duruma düşerse, elbette bu ısrar karşısında, arkadaşlarımız, kendi kolluk kuvvetlerimizle, Meclisin kolluk kuvvetleriyle gönderilirler. Gelin, alın gidin denmez; ama, yargıyı da işlemez bir durumda günlerce bırakmazsınız. Dokunulmazlığı kaldırdınız... Niçin kaldırdınız, Yüce Meclis bu kararı niçin verdi: Bu arkadaşların yargı huzuruna çıkması için verdi. Peki, Yüce Meclisin verdiği bu karara karşı “ben bunları vermem” diye ısrar edebilir miyim; o zaman sizin verdiğiniz bu kararın gücü nerede kalır? İşte, müsaade ederseniz, Yüce Meclisinizin Başkanı, bunu hukuk kuralları içerisinde yerine getirmeye uğraşacaktır.*³⁵⁷

Mahmut Alınak (Şırnak) söz alarak kendisinin bir dosyadan dokunulmazlığının kaldırıldığını, ancak, iki dosyasının daha olduğunu ve bu dosyalarda savunma hakkını kullanmak istediğini ifade etmiştir. Kendisinin Meclisten alınıp götürülmesi durumunda o dosyalarla ilgili görüşme yapılamayacağına işaret etmiştir. Oturum Başkanı, kendi arzusu dışında, kendi arzusu hilafına Mecliste bulunamayan hiçbir milletvekilinin dosyasını görüşmeye almayacağını zabıtlara geçirdiğini hatırlatmıştır. Ayrıca, gözetim altına alınan milletvekilleriyle ilgili haber gönderdiğini ve “eğer savunma yapmak üzere Meclise geleceklerse, kendilerini bekliyoruz” dediğini ifade etmiştir. Daha sonra Oturum Başkanı 78. Birleşimi kapatmıştır.³⁵⁸

3.7.4.2.1. Şırnak Milletvekili Orhan Doğan Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Dokunulmazlığı kaldırılması istenen milletvekilleri hakkındaki 589 sıra sayılı raporlar üzerinde görüşmelere Genel Kurulun 3.3.1994 tarihli 79. Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemlî başkanlığında devam edilmiştir. Oturum Başkanı Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle ile Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın dokunulmazlık dosyalarının görüşülmesi sırasında savunma haklarını kullanmak istemediklerine dair DGM Cumhuriyet Savcılığında alınan

³⁵⁷ A.k., ss. 329-330.

³⁵⁸ A.k., ss. 330-331.

ifadelerini içeren tutanağa ilişkin bir açıklama yapmıştır. DGM Cumhuriyet Savcısı Talat Şalk imzalı ve 2.3.1994 tarihli yazıda Orhan Doğan ile Hatip Dicle'nin milletvekilliği dokunulmazlıklarının kaldırılmasına karar verildiğinin öğrenilmesi üzerine, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının emri üzerine, soruşturmanın sürdürülmesi, delillerin toplanması ve de milletvekillerinin can güvenliğinin sağlanması sebebiyle, her iki milletvekilinin nezarete alındığı belirtilmiştir. Mecliste başka dosyalar sebebiyle bu milletvekillerinin savunma haklarının olduğunun öğrenilmesi üzerine bu durumun bu milletvekillerine iletildiği ifade edilmiştir. Tutanakta her iki milletvekilinin “Ayrı ayrı savunma yapmak bizim ihtiyarımıza kalmış bir husustur, Türkiye Büyük Millet Meclisinin vereceği karar önceden bellidir, bu sebeple savunma hakkımızı kullanmayacağız, bir başkasını da yerimize savunma hakkımızı kullanmak üzere vekil tayin etmeyeceğiz, savunma hakkımızı başkasına devretmeyeceğiz” şeklinde ifade verdikleri ve bu tutanağın milletvekillerince imzalandığı açıklanmıştır.³⁵⁹

Daha sonra Şırnak Milletvekili Orhan Doğan hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 179 karar nolu raporunun görüşmelerine geçilmiştir. Raporun okunması kabul edilmezken rapor üzerinde şahısları adına Muzaffer Demir (Muş) ve Ziya Halis (Sivas) söz almıştır. Demir, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 12 Eylül darbecileriyle ilgili “Beyler, bir gün bu demokrasi size de lazım olabilir, siz de bu demokrasiye muhtaç olabilirsiniz” sözünü milletvekillerine hatırlatmıştır. Demokrasi Partisi milletvekilleri ve bağımsız milletvekilleri için öngörülmeleyen demokrasi anlayışının bir gün Meclisteki diğer milletvekillerine de lazım olacağına işaret etmiştir. Bu fikrini Nazi Almanyası'ndan örnek vererek anlatmıştır:

*1945'lerde Hitler Faşizminin Almanyayı'ı inin inin inettiği bir dönemde, önce Marksistler, sosyalistler, sosyal demokratlar, liberaller ve en son sıra papaza gelmektedir ve papaz der ki: “Önce yanımdaki Marksistleri götürdüler sesimi çıkarmadım, sosyalistleri götürdüler sesimi çıkarmadım, sosyal demokrat ve liberalleri götürdüler sesimi çıkarmadım, şimdi sıra bana geldi, eyvah etrafımda kimseler kalmadı.” Beyler, eğer böyle devam ederse, eğer Yüce Meclis 2 Mart 1994 günü yaşadığımız bir sivil darbeyle karşı karşıya kalırsa ve Meclisin etrafında şu anda bulunan polis ablukası devam ederse, bir gün sıra size de gelebilir... Değerli arkadaşlar, ben buradaki konuşmaları dün ibretle izledim. Bir zamanlar demokrasinin havarisi kesilenler, bir zamanlar demokratik solun, sosyal demokrasinin, halkçılığın, popülizmin liderliğine soyunanlar, Sayın Bülent Ecevit, bir zamanlar sosyal demokrat geçinenler, ama şimdi demokrat geçinen Sayın Kırca, bir kelebek gibi daldan dala atlayan Sayın Kırca sosyal demokrattı, şimdi de muhafazakâr oldu.*³⁶⁰

³⁵⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79, (03.03.1994), ss. 361-362.

³⁶⁰ A.k., ss. 363-364.

Lozan Antlaşmasına göre, Türkiye’de millî azınlıklıklar olduğuna işaret eden Demir, öte yandan 20 milyon Kürt halkının bütün değerlerinin, kimliğinin inkâr edildiğini öne sürmüştür.

*Arkadaşları hakkındaki dokunulmazlık dosyalarının Mecliste görüşülmeden, TBMM’nin polis ablukasına alındığına dikkat çeken Demir, “demek ki buradan çıkan karar, Yüce Meclisin verdiği karar değildir” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bir avuç azınlığın, holdinglerin ve Milli Güvenlik Kurulunun Meclisin iradesine ipotek koyduğunu iddia etmiş ve tarihin bir gün bunun hesabını soracağını öne sürmüştür.*³⁶¹

Demir’in konuşmasının ardından Oturum Başkanı, “buradan çıkan karar, Meclisin kararı değildir” şeklindeki ifadenin maksadı ve haddi aştığını belirterek Yüce Meclisten çıkan her kararın, her türlü tartışmanın üzerinde olduğunu vurgulamıştır. Rapor üzerinde şahsı adına Ziya Halis (Sivas), dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekillerine reva görülen muamelenin “gerçekten üzüntü verici” olduğunu söylemiştir:

*Bir milletvekilinin dokunulmazlığı kalkmış olsa bile, milletvekilliği görevi devam ediyorsa ve yargılama bitmemiş ve milletvekilliği düşürülmemişse, onun gözüaltına alınarak, soruşturularak, soruşturma yapılarak bu şekilde bir muameleye tabi tutulması, uygulama açısından son derece yanlıştır... Meclisimizin, düünden bugüne yapılan uygulamalar ışığında, bundan sonraki arkadaşlar için, dokunulmazlıkların kaldırılmasından vazgeçmesidir. Zararın neresinden dönülürse kârdır.*³⁶²

Halis’in konuşmasının ardından Orhan Doğan’ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına dair rapor kabul edilerek Orhan Doğan’ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu karardan sonra İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca, Muş Milletvekili Muzaffer Demir’in, sahibi olduğundan farklı bir görüşü kendisine atfetmesi nedeniyle konuşma yapmıştır. Kırca, kendisinin hiç sosyal demokrat olmadığını belirterek sosyal adaletçi bir kişi olduğunu, piyasa ekonomisine, millî devlete ve tekil devlete inandığını açıklamıştır.³⁶³ Daha sonra Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle Hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon 180 karar nolu raporunun görüşmelerine geçilmiştir.

3.7.4.2.2. Diyarbakır Milletvekili M. Hatip Dicle Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Komisyon Raporunun okunması kabul edilmezken rapor üzerinde Sedat Yurtdaş (Diyarbakır) söz almıştır. Yurtdaş, Komisyon adına söz alan Sayın Kırca’nın ortaya attığı fikirleriyle Türkiye’deki statükocu kesimlerin olay ve olgulara ne kadar sığ baktıklarını ortaya koyduğunu iddia etmiş, halkı vali ve cumhurbaşkanı seçemeyecek ölçüde küçük gören bir zihniyetin halkın oylarına ihanet etmiş olacağını savunmuştur. Kırca’nın “Türkiye’de Türk olmayanların sadece susma hakkı vardır” sözünü eleştirerek şunları söylemiştir:

³⁶¹ A.k., ss. 364-365.

³⁶² A.k., s. 366.

³⁶³ A.k., ss. 366-367.

*Aslında, bu, yumuşatılmış bir ifadedir. Bu ifade, bunun temelindeki ifade yeni değildir. Amerika'nın beyazlarının Kızılderililer için söylemiş olduğu "En iyi Kızılderili, ölü Kızılderilidir" ifadesinin yumuşatılmış, sadeleştirilmiş halidir. Bu çerçevede, bu anlayışın ne kadar büyük zararlara neden olacağını hep birlikte yaşıyor, görüyoruz. Bu itibarla ben bu düşünceyi, kendi adıma kanıyorum. Sayın milletvekilleri, dil, binlerce yıllık bir toplumsal sürecin ürünüdür. Halklar da aynı sürecin bir ürünüdür ve Anadolu'da, istesek de istemesek de halkların, dillerin, dinlerin, kültürlerin bir arada bulunduğu bir coğrafya parçasıdır ve bugün yaşadığımız sıkıntıların temelinde yatan bu gerçeklik görmezlikten gelinerek, salt ulus devlet, hatta onu aşan ırk devlet esprisini ideolojik olarak egemen hale getirilmesidir. Kürt dili, Kürt kültürü bu anlamda bir gerçekliktir. Bunu ancak düşünceleriyle pirî fani olanlar inkâr yoluna gidebilirler.*³⁶⁴

Hatip Dicle ile Orhan Doğan'ın, Terörle Mücadele Şubesinde gözüaltına alınmalarını ve Mezarıcı'nın, daha dosyası Mecliste görüşülmeden gözüaltına alınmasını Meclisin abluka altına alınması olarak niteleyen Yurtdaş, Başkanvekili Vefa Tanır'ın "burada can güvenliğiniz yeterince yoktur, Terörle Mücadele Şubesi çok daha güvenlidir" demesini, Parlamentonun, Emniyet Genel Müdürlüğünce tartışılır duruma getirilmesi olarak yorumlamıştır. Milletvekillerine yapılan muamelenin bir hukuk devleti değil polis devleti görüntüsü verdiğini, dokunulmazlığın kaldırılması kararının Anayasa Mahkemesince değerlendirildikten sonra, kesinleşmiş hâliyle Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra tutuklamaların olabileceğini savunmuştur. Milletvekillerinin haklarının bir devlet memuru kadar korunması gerektiğine dikkat çeken Yurtdaş, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Nitekim Anayasa Mahkemesine başvurulması halinde belki birtakım dokunulmazlıklar bozulacaktır ve bunun örneği de vardır. Bunun örneği, Cumhuriyet Senatosu Üyesi Sayın Osman Köksal'la ilgili dokunulmazlığın kaldırılması kararın 15 Ocak 1972'de Anayasa Mahkemesince iptal edilmesidir. Böylece bir karar verildiği zaman, burada dokunulmazlıkların kaldırılmasına karar veren Kurul ve bu nedenle de adli hatanın işlenmesine neden olan bir Kurul tarih karşısında sorumlu olmayacak mıdır? Bu açıdan, yangından mal kaçırırçasına, insanları taciz ederek, onurlarına dokunarak, hakaret ederek, onları hak etmedikleri muamelelere tabi tutarak yargılamaya götürmenin hiçbir anlamı ve gereği yoktur. Zira arkadaşlarımızın her biri sonuçları ne olursa olsun, kendilerini her platformda, savunacak yüreklilik ve kararlılıktadırlar. Eğer bunun aksi bir eğilimde olsalardı, şimdiye kadar zaten gereğini yapmış olurlardı.*³⁶⁵

Demokrasi Partisi milletvekilleriyle ilgili olarak yapılan tartışmaların ve maruz bırakılan işlemlerin, Anayasa Mahkemesinde bu partiye yönelik olarak görülmekte olan kapatılma davasını çok yüksek düzeyde etkilediğini savunan Yurtdaş, bu şekilde Anayasanın ihlal edildiğini iddia etmiştir.

³⁶⁴ A.k., s. 368.

³⁶⁵ A.k., s. 369.

TBMM Başkanvekili Vefa Tanır (Konya) söz alarak dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri ile ilgili olarak başkanvekilliği görevini yerine getirdiğini ve “eğer bu gece burada kalmayı istiyorsanız, her türlü emniyetiniz, her türlü istirahatınız, rahatınız için tedbir alınmıştır; ama şuradaki durum yerine, bizzat Meclisimizin kolluk kuvvetleriyle sizi Başsavcıya teslim edelim, yarın savunmanız için de her türlü garantiyi alalım” dediğini açıklamıştır. Hiçbir şekilde, “burada can güvenliğiniz yoktur” demediğini vurgulamıştır.³⁶⁶

Hatip Dicle savunma hakkını kullanmadığından rapor üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Rapor oylanarak kabul edilmiş ve böylece Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle’nin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Bundan sonra Bursa milletvekili Turhan Tayan söz alarak 78. Birleşimde Hatip Dicle’nin Celal Bayar’ın ordunun baskısı altında bine yakın Kürt gencinin, her yere darağacı kurulmak suretiyle, asılmasını istediği, Adnan Menderes’in buna karşı çıkarak “sadece 50 kişiyi asalım” dediği şeklindeki ifadelerinin bu devlet adamlarına iftira olduğunu söylemiştir.³⁶⁷ Daha sonra Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 181 karar nolu raporunun görüşmelerine geçilmiştir.

3.7.4.2.3. Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Komisyon Raporunun okunması kabul edilmezken rapor üzerinde şahsı adına Mahmut Kılınç (Adıyaman) söz almıştır. İki milletvekilinin gözaltına alınmasını eleştiren Kılınç, bunun gelmekte olan bir ihtilalin habercisi olarak değerlendirmiştir. Türkiye’de ekonominin bozulduğu dönemlerde ihtilallerin olduğunu anlatan Kılınç, hadiselerle demokratik bir anlayışla yaklaşılmadıkça ülkenin sorunlarının çözülemeyeceğini ileri sürmüştür. Refah Partisini dokunulmazlıkların kaldırılmasında olumlu oy vermesini de eleştirerek kendilerinden sonra sıranın Refah Partisinde olduğunu vurgulamıştır. Kılınç, ulus devlet, geleneksel devlet yapısını savunmakla ülkenin bir yere varamayacağını, “demokratik bir devleti, insan haklarına saygılı bir devleti, herkesin, her düşüncenin kendisini ifade etme özgürlüğü olan bir devleti ifade edip tanımlamak” zorunda olduğunu vurgulayarak konuşmasını tamamlamıştır.³⁶⁸

Kılınç’tan sonra rapor üzerinde şahsı adına söz alan Mahmut Öztürk (Aksaray), Meclis kürsüsünde bazı milletvekillerinin “Güreş’in baskısıyla, Milli Güvenlik Kurulunun baskısıyla, holdinglerin baskısıyla, patronların baskısıyla veya şunun bunun baskısıyla bizim dokunulmazlıklarımızı kaldırıyorsunuz” demesini reddederek kimsenin böyle bir yönlendirmede bulunmadığını açıklamış ve şu şekilde devam etmiştir:

³⁶⁶ *A.k.*, ss. 370-371.

³⁶⁷ *A.k.*, s. 371.

³⁶⁸ *A.k.*, ss. 372-373.

Ben niçin oy veriyorum biliyor musunuz? Şunun için oy veriyorum: Üç günlük Kürt çocuğunu 11 santim uzunluğunda bir kalaşnikof mermisiyle şehit eden PKK'yı kınamayanlara karşı oy veriyorum, Kürt çocuğunu şehit edenlere karşı oy veriyorum. (DYP sıralarından "Bravo" sesleri) O çocuğun resmi de benim odamda asılı duruyor. Ayrıca, bu Yüce Meclis, İstiklal Savaşını, bağımsızlık savaşını, 1915'ten beri ve fiilen 1919-1920'den beri "Türkiye Büyük Millet Meclisi" adı altında, Birinci Meclisten beri, Fransız'a karşı, Yunan'a karşı, İngiliz'e karşı, İtalyan'a karşı, Rus'a karşı vermiş bir Meclistir. Yani, bu kadar, bağımsızlık onuruna düşkün bir Meclisi, "onun veya bunun baskısı" adı altında suçlamak çok büyük bir haksızlıktır.³⁶⁹

Öztürk'ün konuşmasından sonra Leyla Zana'nın 78. Birleşimde kürsüden savunma yapmayacağını ifade ettiği hatırlatılarak raporla ilgili görüşmeler tamamlanmıştır. Rapor oylanarak kabul edilmiş ve böylece Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana'nın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 182 karar nolu raporunun görüşmelerine geçilmiştir.

3.7.4.2.4. Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Komisyon Raporunun okunması kabul edilmezken rapor üzerinde söz alan olmamıştır. Kendisini savunmak üzere söz alan Mahmut Alınak (Şırnak), büyük emekler harcayarak, üç dokunulmazlık dosyası ile ilgili olarak savunma hazırladığını belirtmiş ancak geçen gün yaşananların bu savunmada ısrar etmenin bir anlamını bırakmadığını söylemiştir. Yurtdışına kaçmak gibi bir niyetlerinin olmadığını vurgulayan Alınak, adreslerinin ne Clinton ne Kohl, ne Yeltsin ne de Mitterrand olduğuna dikkat çekmiştir. "Bizim adresimiz Kürt ve Türk insanıdır" diyen Alınak, "demokrasıcılık oyunu"nun bittiğini savunmuştur. Anayasanın 85. maddesinin ihlal edildiğini iddia eden Alınak, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

Şimdi, ben, bu dokunulmazlığı kaldırılan öteki arkadaşlar, Parlamantonun dışına adımımızı atar atmaz gözaltına alınacağız. Peki söyler misiniz bana, nasıl itiraz edeceğiz? Bu, anayasal bir hakkın ihlali değil midir? Dolayısıyla, Anayasanın ihlali değil midir? Düpedüz ihlalidir... Az önce de arz ettiğim gibi, gözaltına alınacağız. Ancak, hepinizin bildiği gibi, soruşturma evrakı fezleke aşamasına gelmiş. Daha doğrusu, fezlekeye bağlanmış ve iddianameye bağlanarak, iddianame tanzim edilerek kamu davasının açılması sürecine girilmiş, bu aşamadan sonra polisin ilişkisi kesilmiştir. Dolayısıyla, doğrudan doğruya savcılık yetkilidir. DGM savcısı ifadelerimizi alacaktır, isterse serbest bırakacaktır, isterse tutuklama kararıyla mahkemeye sevk edecektir. Oysaki yapılmak istenen şey farklı. Terörle Mücadele Şubesi bizi

³⁶⁹ A.k., s. 374.

gözüne alacak. Niye alacak? Sorgulama yapmak üzere alacak. Oysaki evrak tamamlanmış, sadece ifademize ihtiyaç var. Niçin DGM savcısı ifademizi almıyor? Niçin 15 gün Terörle Mücadele Şubesinde kalacağız? Ha, işin altında başka şeyler var. Ben açıkça söylüyorum, zabıtlara geçmesi için de burada belirtmek istiyorum. Biz, ağır işkencelerden geçirilme endişesi içerisindeyiz; bence çok ağır işkencelere uğratılacağız. (DYP sıralarından, “korkma, korkma” sesleri) Hayır, hayır; korkum yok. Ona psikolojik olarak kendimi, kendimizi hazırlamışız. Çok ağır işkencelerden geçireceğiz; bu, açık, bu işin mantığı budur. Yoksa Terörle Mücadele Şubesi bir milletvekilini nasıl sorgular?”³⁷⁰

Alınak, dosya kapsamında sadece konuşmalarının olduğunu, bunların da çarpıtıldığını söyleyerek “Parlamento kürsüsünde söylediği sözleri dışarıda sarf eden bir insan nasıl terörist olabilir?” sorusunu yöneltmiştir. Dokunulmazlıklarının kaldırılması ile yargı yolunun açıldığını ancak polis soruşturmasından geçirilerek eziyet göreceklarını, bileklerine kelepçe vurularak işkenceye gönderildiklerini öne sürmüş ve konuşmasını şu şekilde bitirmiştir:

Mademki yargı yolu açılmış yargıya gidelim. Yok, eğer yargıya gitmemiz konusunda bize bir güvence verilmezse ben şahsen burada bekleyeceğim. Buradan tartaklanarak, sürüklenerek, dövülerek alıp götürüleyim. Hiç olmazsa işkence ve dayak burada başlasın. Bu nedenle, Meclis Başkanımız, İçişleri Bakanı ve Adalet Bakanınca doğrudan doğruya savcılığa çıkarılma konusunda, yargıya çıkarılma konusunda herhangi bir güvence verilmediği takdirde ben bu kuliste bekleyeceğim. Arkadaşlarımın düşünceleri ne onu bilmiyorum, ben bu kuliste bekleyeceğim. Gelirler güvenlik güçleri, beni yerde sürükleyerek, döverek, tartaklayarak götürürler.”³⁷¹

Alınak’ın konuşmasından sonra Komisyon Raporu oylanarak kabul edilmiş ve böylece Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak’ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Mardin Milletvekili Ahmet Türk hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonunun 183 karar nolu Raporunun görüşmelerine geçilmiştir.

3.7.4.2.5. Mardin Milletvekili Ahmet Türk Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Komisyon Raporunun okunması kabul edilmezken rapor üzerinde şahsı adına Zübeyir Aydar (Siirt) söz almıştır. Aydar, 7 arkadaşının dosyalarının, genel olarak Kürt meselesine değindikleri için Meclise geldiğini hatırlatarak Ortadoğu’da Araplar, Türkler, Farslar ve Kürtler olmak üzere 4 büyük halk topluluğu yaşadığına değinmiştir. Aydar, Kürtlerin Ortadoğu’daki ve Türk tarihindeki önemli rolüne şu cümlelerle işaret etmiştir:

³⁷⁰ A.k., s. 376.

³⁷¹ A.k., s. 377.

Ortadoğu haritasının oluşmasında, Ortadoğu'nun bugünkü şekillenmesinde bu toplulukların büyük payları vardır, emekleri vardır. Bu bölgeye, geçmiş tarihte yapılan dış müdahalelere karşı -açın tarihe bakın- Kürtler her zaman ön saflarda yer almışlardır. Haçlı seferlerine bakın. Filistin'den Haçlıları kim çıkardı? Daha Birinci Dünya Savaşı döneminde, İngilizler, Fransızlar bütün Arabistan'ı işgal ederken, oralarda ciddi bir direnmeyle karşılaşmazlarken, Araplar onlara destek olurken, İngilizler, Fransızlar, Kürdistan sınırında durdurulmuşlardır. İngilizler, Irak'la; Fransızlar, Suriye ile olan bugünkü sınırlarımızda durdurulmuşlardır. Antep, Urfa, Maraş savunmaları, bu Mecliste destanlar yaratmıştır. Doğu Anadolu'nun kuzeyinin işgal edilmesinde, Ruslara karşı direnme olayı, onların geriletilmesi ve o bölgenin kurtarılması yine Kürtlerce kazanılmıştır. Yine tarihe baktığımızda, Anadolu Türklüğünün üç önemli günü vardır; var olup olmama günleri vardır. Birincisi, Malazgirt olayıdır. Bizans ve çeşitli tarihlere baktığımızda "Kürtler savaşa girdiğinde savaşın kaderi değişiyor" diye yazar. Malazgirt'te bu zafer kazanılıyor ve Anadolu Türklüğü buradan başlıyor. İkincisi, 1514 yılında başlayan Çaldıran olayı vardır; Yine Anadolu Türklüğü bir ölüm kalım, bir var olup olmama mücadelesi veriyor. Yavuz'un, Kürt beyleriyle anlaşmaları vardır ve burada İran Şahı'na karşı, İran'a karşı bu zafer Kürtlerin desteğiyle kazanılmıştır. 1919'da başlayan Cumhuriyetin kuruluş temellerinde, yine, direniş, Kürt bölgesinde başlamıştır; Erzurum'dan başlamıştır, daha sonra batıya kadar gelmiştir Bu ülkenin oluşmasında, bu ülkenin bugünlere gelmesinde emeğimiz vardır. Biz bu ülkenin düşmanı değiliz. Bu ülkeyi bölmek de istemiyoruz.³⁷²

Aydar, Türkiye'de Kürt halkı gerçeğinin, haklarıyla birlikte var olması gerektiğine inandıklarının altını çizerek Başbakan'ın "bu iş için bugüne kadar 800 trilyon lira" harcandığını söylediğini aktarmıştır. 800 trilyon liranın Türkiye'nin tüm dış borçlarını karşılayabilecek bir para olduğuna dikkat çeken Aydar, bu sorunu halledemediği için Türkiye'nin "tutarlı ve onurlu bir dış politika" yürütemediğini savunmuştur. Aydar, Kürt sorunu halledilmedikçe "Adriyatik'ten Çin Denizine Kadar" söyleminin havada kalacağını öne sürmüştür. Bu sorunun halledilmesi durumunda Türkiye, Ortadoğu'nun Orta Asya'nın, Balkanların, dünyanın sayılı ülkeleri içinde yerini alacak, Birleşmiş Milletlerde de, diğer ülkeler gibi veto hakkına sahip bir ülke durumuna gelecektir. Aydar, bu ülkede kendi kimliğiyle özgürce, birinci sınıf vatandaş olarak yaşamak istediklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.³⁷³

Kendisini savunmak üzere söz alan Ahmet Türk (Mardin), kendisiyle ilgili dört dosyanın Meclise geldiğini hatırlatarak bunlar üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur:

³⁷² A.k., s. 379.

³⁷³ A.k., s. 380.

Bunlardan birincisi genel bir dosya, seçimlerde yaptığımız konuşmalar. Ben o seçim döneminde sadece Kızıltepe mitinginde bir konuşma yapmıştım. Fakat savcılık bununla ilgili, hakkımda bir dava açmamış. Dosyanın içeriğine bakıyorum, benden bir kelime söz edilmiyor; ama dosyada benim ismim var. İkinci dosya şudur: Amerika Birleşik Devletlerinde bir gezim vardı, tek taraflı da olsa bir ateşkes dönemi idi. Ben, bu ülkenin insanıyım. Bu ülkede kan dökülmesini istemeyen bir insanım. Ateşkesi, Türk halkı, Kürt halkı için çok önemli bir fırsat olarak değerlendiriyordum... Türkiye bu fırsatı kaçırmamasın, belki bu kan, bu gözyaşı durur diye büyük bir özenle, büyük bir titizlikle bu çalışmaları yapmak istedik ve bunu dünyanın her yerine, Türkiye'de de, demokratik kitle örgütlerine, her yere taşıdık; “aman böyle bir fırsatı değerlendirelim...” Üçüncü dosyama bakıyorum: Nevruz Bayramı. Ben Nevruzda Sayın Cumhurbaşkanına gidiyorum; bu bayram, bir barış bayramı olsun... Lütfen özen gösterelim, kan dökülmesin, hepimiz çağrı yapalım. İnsanlar özgürce bayramlarını kutlayabilsin. İnsanlar neye inanıyorsa, o inancını rahatça yerine getirebilsin... Ben, parti bülteninde, genel başkan olduğum dönemde “Nevruz nedir, Nevruzun anlamı nedir, Nevruz nasıl bir bayramdır?” konulu bir yazı yazmıştım. Bundan dolayı da hakkımda 125 inci maddeden dava açılmıştı. Dördüncü dosyaya bakıyorum: 23 Nisan günü bütün siyasî parti genel başkanları bu kürsüde konuşma yaptı. Ben de o gün -Çocuk Bayramında- bir konuşma yapmıştım. O konuşmada şunu söylemiştim : “Bütün dünya çocukları gibi, Kürt çocukları da anadiliyle konuşabilsin, eğitim yapabilsin.” Bu bir istemimdir, bir milletvekili olarak bu bir düşüncemdir. Bunun böyle olmasını istiyorum. Bundan dolayı 125 inci maddeden dava açılıyor ve dokunulmazlığımın kaldırılması hakkındaki dosyam buraya geliyor.³⁷⁴

Dokunulmazlıkların kaldırılmasının kesinleşmemesine rağmen milletvekillerinin tutuklanmasını eleştiren Türk, bu görüşüne örnek olarak 1960 yılında Türk-İş Genel Başkanı Nuri Beşer’in dokunulmazlığının kaldırılmasını vermiştir. Türk, Beşer’in 17 gün beklenerek yargı önüne çıkarıldığını hâlbuki kendilerinin Meclisin kapısının dışına çıktıklarında tutuklanacaklarını söylemiştir.³⁷⁵ Türk’ün konuşmasından sonra rapor üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır Komisyon Raporu oylanarak kabul edilmiş ve böylece Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Muş Milletvekili Sırrı Sakık hakkındaki Anayasa ve Adalet Komisyonu üyelerinden kurulu Karma Komisyonun 184 karar nolu raporunun görüşmelerine geçilmiştir.

³⁷⁴ A.k., ss. 380-381.

³⁷⁵ A.k., s. 381.

3.7.4.2.6. Muş Milletvekili Sırrı Sakık Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

Komisyon Raporunun okunması kabul edilmezken, rapor üzerinde, Mahmut Kılınç (Adıyaman) ve Mehmet Emin Sever (Muş) söz almıştır. Kılınç, dokunulmazlıkların zamanlamasını birtakım odakların kendilerinin “kelle”sinin istenmesine bağlamış ve 1960 yılında Turhan Dilligil ile Nuri Beşer’in dokunulmazlıklarının askerin isteği ile kaldırılmasını örnek olarak vermiştir. Kendilerinin Türkiye’yi dış ülkelere gidip şikâyetle bulundukları yönündeki eleştiriyi haklı bulmayan Kılınç, küreselleşen dünyada ülkelerin iç sorunlarının sadece iç sorun olmaktan çıktığına işaret etmiştir. Avrupa ile sadece ekonomik olarak entegre olunamayacağına, demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla entegre olmanın yollarının araması gerektiğine dikkat çekmiştir. Kılınç, Türkiye’de demokratik mücadelenin önünün kesilmesi durumunda şiddetin yükseleceğini anlatan bir örnek vermiştir:

Ben de bu demokratik mücadele ve şiddet mücadelesiyle ilgili bir benzetme yapmak istiyorum. Bir an düşünün, dünyadaki bütün kedileri öldürdünüz... Ortalığı kime bırakıyorsunuz? Kim çoğalacak? Lütfen bunu herkes kendine sorsun. Eğer siz demokrasi ve onunla ilgili olan bütün imkânları ortadan kaldırırsanız, o zaman antidemokratik, o zaman şiddete dayalı yöntemlerin daha etkin olmasını, daha geçerli olmasını bu hâliyle sağlıyorsunuz, kendiniz sağlıyorsunuz. Bir başkasının çıkıp, “ben bunu istiyorum” demesiyle ilgili bütün koşulları siz kendiniz yaratıyorsunuz. Çünkü, bütün demokratik kanalları kapatmakla ilgili çok büyük bir uğraş içindesiniz. O halde, sonuç nereye varacak?... Bunun sorumlusu, bunu isteyenlerdir; bunun sorumlusu, bu dokunulmazlıkları, bu Parlamentoda, bu şekilde getirenlerdir. Açık söylüyoruz; bu, şiddeti; bu, antidemokratik uygulamaları; bu, antidemokratik anlayışları; bu, antidemokratik düşünceleri, yönelişleri daha da çoğaltacaktır; bunu görmemek mümkün müdür?... Biraz önce söyledim, dünyadaki bütün kedileri öldürürseniz fareler çoğalır. Bu, bilimsel değil, asla ve asla bilimsel değil. O nedenle, bu davranışı tasvip etmek, bu davranışınızı demokratik bulmak asla mümkün değil.³⁷⁶

Rapor üzerinde şahsı adına Mehmet Emin Sever (Muş), yetmiş yıldır, Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin resmi ideolojinin sert ve tavizsiz destekçileri olduklarına dikkat çekerek, Kürtçenin yasaklandığını ve Kürt halkının yok sayıldığını savunmuştur. Bu yüzden Kürt kesiminin büyüyen bir güvensizlik duygusuyla “ulus ve toplum bütünlüğünden uzaklaştığını,” bu konuda “demokrasiyi, temel hak ve özgürlükleri biraz aşmak” isteyenlerin, bölücülükle suçlandığını belirtmiştir. Sever, AGİK ve Paris Şartı gibi uluslararası antlaşmalarla hakların ve azınlıkların, demokratik hak ve özgürlükleri garanti altına aldığına değinerek Türkiye’nin taraf olduğu bu antlaşmalara uymalarını istediklerini ifade etmiştir. “Kürt halkının demokratik hak ve özgürlük” taleplerinin, ülkenin “birlik ve bütünlüğünün temel şartı” olduğunu ileri sürmüştür:

³⁷⁶ A.k., ss. 382-383.

Devlet politikasının, Kürt sorununda ve diğer bütün alanlarda çağrı yakalamayı hedef alan, kapsamlı bir yeniden yapılanma programına ihtiyacı vardır. Devletler ve milletler, o halkın aslî unsuru olan, bir halkın temel hak ve özgürlüklerine, demokratik taleplerine, kimliğine, diline, inancına, kültürüne saygı duyduğu ve bunu sağladığı sürece zemini sağlam ve sürekli olur. Örneğin, Bulgaristan'da devlet, kendi içindeki vatandaşı olan Türk halkının diline, kültürüne, kimliğine, eğitimine, geleneklerine ve çocuklarına koydukları isimlerine müdahale ettiği zaman, engel olmak istediği zaman, baskı yapmaya başladığı zaman, ülkesinin birlik ve bütünlüğü tehlikeye girmiştir. Ama yönetim değiştikten sonra Türk kimliğine ve demokratik değerlerine, hak ve özgürlüklerine saygılı olduğu zaman ülkenin birliği yeniden sağlanmıştır. Buna benzer örnekleri artırmak mümkündür. Bir örnek daha vereyim. Bugün, Türkiye'de yaşayan birkaç yüz bin nüfuslu Ermeni, Rum ve Yahudi vatandaşlarımız, kendi okullarını açabilmekte, ibadetlerini yapabilmekte, çocuklarına istedikleri isimleri koyabilmektedirler... Peki Kürtler, bu ülkeyi sizlerle birlikte savunan, ülkenin her köşesinde, Çanakkale'de, doğuda, Kıbrıs'ta kanlarını döken, eti kemiği birbirine karışmış bu insanlar, kendi kültürlerini geliştirmesi, demokratik hak taleplerinin yerine getirilmesi için dinini mi değiştirmelidir? Bunların Hristiyan, Yahudi veya Rum olması mı gerekiyor? Aslî unsur olan bu halkın kimliğini, yaşam şartlarını niye zorluyorsunuz, niye baskı altına alıyorsunuz? Sizinle beraber savaşan, sizinle beraber Kıbrıs'ta, Kore'de, İstiklal Savaşında ölen insanlar... Kürtleri yalnız savaşta mı ortak kabul edeceksiniz?.. Yerken, içerken yok mudur? Muhterem Refah Partililer, siz buna ne diyorsunuz?.. Hani âdil düzenden yanaydınız?.. Hani, Allah, "Biz sizleri, birbirinizi tanıyasınız diye kabile kabile yarattık" demişti. Neden yalnız Kürt kimliği için, yani İslam'ın da emrettiği bir hakkı elde etmek için uğraşan bu milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması lehinde oy kullandınız?... Sayın Ecevit ve Kırca'nın kafasına uygun olan devlet, ırkçı devlet olmamalıdır; bir yurttaş devleti, bir ortaklık devleti olmalıdır, hukuk devleti olmalıdır. Herkes nüfus oranına göre askere giderken, harbe giderken, vergisini verirken nasıl hisse sahibi ise, dilini, kültürünü kullanırken de hisse sahibi olmalıdır.³⁷⁷

Sever, dünya insanların "sibernetik, füzyon, genetik, uzay ve bilgisayarla" uğraştığı bir dönemde Türkiye'de Kürtlerle uğraşılmasını yadırgadığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Kendisini savunmak üzere Sırrı Sakık (Muş), neden sorumlu tutulduğunu anlamadığını ve bu yüzden nasıl bir savunma yapacağını bilmediğini söylemiştir. Fezlekede kendisinin sadece isminin olduğunu belirten Sakık, dokunulmazlığı kaldırılması durumunda Anayasa Mahkemesine giderek kararı usulden bozmasını isteyeceğini açıklamıştır. Anayasa Mahkemesinin on

³⁷⁷ A.k., ss. 384-385.

beş günlük süre içerisinde suçsuz olduklarına karar vereceğini savunan Sakık, kendisine bu anayasal hakkın tanınmamasını eleştirmiş ve milletvekillerini vicdanları ile baş başa bıraktığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.³⁷⁸ Bu konuşmadan sonra Komisyon Raporu oylanmış ancak Genel Kurulda karar yetersayısı bulunamamıştır. İkinci oturumda rapor kabul edilerek Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra 79. Birleşimde dokunulmazlık dosyalarını görüşülmesine devam edilmiştir.

3.7.4.3. 550 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

“Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana'nın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda (3/1093), (Sıra Sayısı 550)”³⁷⁹ Leyla Zana'nın “Devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya ve bu topraklar üzerinde müstakil bir devlet kurmaya yönelik eylemlerde bulunmak suçunu işlediği” iddia olunmuştur.

Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Başbakanlık Tezkeresinin, Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantıda gündeme alındığı ve İçtüzüğü'nün 109. maddesine göre kurulan Hazırlık Komisyonuna incelenmek üzere verildiği belirtilmiştir. Komisyonun 23.12.1993 tarihli toplantısında, Başbakanlık Tezkeresi ve Hazırlık Komisyonunun Raporu incelenmiştir. Raporda, Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana, içtüzüğü'nün 111. maddesi gereğince savunmada bulunmak üzere 23.12.1993 tarihli toplantıya davet edildiği, ancak anılan şahsın bu toplantıya gelmemesi üzerine de hakkındaki incelemenin dosya üzerinden yapıldığı ifade edilmiştir. Rapor şu şekilde devam etmiştir:

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığının Hazırlık: 1993/405; Fezleke: 1993/7 sayılı dosyasında; Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana'nın, Türkiye'de ve dünyada izlenen 4.3.1993 tarihli Bayyera Televizyonunda bir gazeteci ile yaptığı röportajda ve yine 13.7.1993 tarihinde Alman SAT-1 televizyonunda yayınlanan programda, yasa dışı bölücü terör örgütü PKK'nın Türkiye Cumhuriyeti Devletini bölmek amacı doğrultusunda, ırk farklılığı gözetilerek halkı açıkça kin ve düşmanlığa tahrik eden beyanlarda bulunmak suretiyle Türkiye Cumhuriyeti Devletinin birliğini bozmaya, Devletin hâkimiyeti altında bulunan bir kısım toprakları Devlet hâkimiyeti altından çıkarmaya ve bu topraklar üzerinde müstakil bir Kürt devleti kurmaya yönelik çabalar içinde bulunduğu iddia edilmektedir.

³⁷⁸ A.k., ss. 385-386.

³⁷⁹ S. Sayısı: 550, “Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana'nın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1093),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79'un sonuna ekli, (03.03.1994).

Bilindiği gibi, Anayasanın 83 üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca milletvekillerinin, meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden Genel Kurul tarafından ayrıca bir karar alınmadıkça bunları meclis dışında tekrarlamaktan ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacakları esastır. Karma Komisyon, incelemelerinde; Anayasanın 83 üncü maddesinde ifade edilen “dokunulmazlık ilkesinin” milletvekillerinin yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlendiğini, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek olmadığını, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağını, ayrıca, Anayasanın 14 üncü maddesinde ifade edildiği gibi, Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birinin Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla kullanılamayacağını, bu yasaklara aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak müeyyidelerin kanunla düzenleneceğini göz önüne almıştır.

Karma Komisyon, Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın Gündemde bulunan aynı suç isnadları ile hazırlanan diğer dosyalarını da bu dosya ile birlikte değerlendirdiğinde, yaptığı her konuşma ve çalışmalarında Türkiye Cumhuriyetinin birliğini bozmaya yönelik bir ısrarın içerisinde bulunduğunu tespit etmiştir. Bu nedenlerle, Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmeye yönelik bu isnad karşısında, demokrasinin Devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetinin korunması, kamu düzen ve kamu yararı açısından gecikilmeksizin kararı yargı organlarının vermesinin doğru olacağı görüşünde birleşen Karma Komisyon; Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın, hakkında Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca Hazırlık: 1993/405; Fezleke: 1993/7 sayı ile açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.³⁸⁰

Bu rapora Cemal Şahin, Erdal İnönü ve Cemalettin Gürbüz muhalefet şerhi koymuş, Mümtaz Soysal karşı oy yazısı yazmıştır.

Rapor üzerindeki görüşmelerde ilk olarak Mahmut Kılınç (Adıyaman) söz almıştır. Vatandaşın devlete karşı haklarını garanti altına alamayan bir devletin hukuk devleti sayılamayacağını vurgulayan Kılınç, önceki gün yaşananlarla bireyin savunma hakkının gasp edildiğini ileri sürmüştür. Anadilde yayın yapmanın da bir hak olduğuna değinerek vatandaşın devlete vergi verdiğini, askerlik yaptığını, devletin de vatandaşın kendi öz değerleriyle yaşamasını sağlamak zorunda olduğunu ifade etmiştir:

Şimdi bir örnek vereyim: Siz, dünyada, gerçekten kendi anadiliyle eğitim yapmamış ve gelişmiş bir toplum yani, bir azınlık falan değil, bir toplum, bir

³⁸⁰ A.k., ss. 2-3.

çoğunluk, gösterebilir misiniz, bir örneği var mı? Bir kere, kalkınmanın temel şartlarından bir tanesi, eğitilmiş toplum olmaktır. Bir toplumu eğitemezseniz, bir sermaye potansiyeli yaratamazsanız, altyapıyı oluşturamazsanız, teşebbüs ruhu veremezseniz, yatırıma dönüştüremezsiniz. Bunun temeli, eğitilmiş toplumdan geçer. Yani, siz, “bir toplumu eğitmeden, ben onu kalkındıracağım, ben onu geliştireceğim” dersiniz, bu, asla ve asla mümkün değildir... Bir kere, Allah’ın da yarattığı bir şeyi yok saymak... Bir kere, olur mu?.. Allah’ın yarattığı bir şey, nasıl yok sayıyorsun? Çıkıyor buraya “Kürt yok.” Allah yaratmış be kardeşim! Bu başka bir şey değil ki, Allah’ın yarattığı, nasıl bunu yok sayarsın?”³⁸¹

Rapor üzerinde şahsı adına söz alan Yaşar Erbaz (Yozgat), iki günden beri dokunulmazlıkların kaldırılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresinin görüşülmesini büyük bir sabır, itidal ve hoşgörü içinde izlediğini, konuşmalara çok ciddi cevap verme imkânı olmasına rağmen, Mecliste havayı bozma endişesi içinde konuşmadığını söylemiştir. Ancak, bir tarihî vebal altında ve büyük bir ithamın, gelecekte çocuklarına miras kalmaması için milletvekili olarak verdikleri her kararda kendi özgür iradelerini kullandıklarının altını çizmeyi görev bildiğini açıklamıştır:

Dokunulmazlığının kaldırılması istenen arkadaşlara yargı yolu daima açıktır ve dokunulmazlıklarının kaldırılmasına hiçbir art niyetle veya kötü niyetle parmak kaldıran bir insan da değildir; samimi inancım odur. Bu samimi inancım da, Türkiye’de gezmiş, gitmiş olduğum her yerde halkın müşterek, ortak tepkisini dile getirme noktasındadır. Nereye giderseniz gidiniz, her yerde millet, binlerce kişi, sizin karşınıza geçip “PKK, Türkiye Büyük Millet Meclisindedir” diye haykırıyorsa, siz bunu duymazlıktan gelemezsiniz. İşte bu nedenle, eğer böyle bir ilişkinin olmadığı konusunda kanun karşısında aklanırlarsa, bu arkadaşlarımız için benim söyleyeceğim hiçbir şey yoktur. Türkçe konuşan da olsun, Kürtçe konuşan da olsun, bu memlekette yaşayan 60 milyon insan, Yaşar Erbaz’ın ve arkadaşlarının öz be öz kardeşleridir.”³⁸²

Erbaz’ın konuşmasından sonra Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın daha önce “Meclis kürsüsünden savunma yapmayacağını” söylemiş olması nedeniyle rapor hakkında görüşmeler tamamlanmıştır. Komisyon Raporu oylanarak kabul edilmiş ve Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir.

3.7.4.4. 551 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Mardin Milletvekili Ahmet Türk ile Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

“Mardin Milletvekili Ahmet Türk ile Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık

³⁸¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79, (03.03.1994), ss. 393, 391-394.

³⁸² *A.k.*, s. 394.

Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu³⁸³ (3/1029) (Sıra Sayısı 551),” 79. Birleşimde ele alınmıştır. Başbakanlık Tezkeresinde Mardin Milletvekili Ahmet Türk ile Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana hakkında “Türkiye Cumhuriyeti Hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devletin hâkimiyetinden ayırmaya yönelik eylemlerde bulunmak suçunu işledikleri” iddiası ile soruşturma dosyası tanzim edildiği belirtilmiştir.

Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Başbakanlık Tezkeresinin, Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantıda günde alındığını ve İçtüzüğün 109. maddesine göre kurulan Hazırlık Komisyonuna incelenmek üzere verildiği ifade edilmiştir. Komisyonun 23.12.1993 tarihli toplantısında, Başbakanlık Tezkeresi ve Hazırlık Komisyonunun Raporu incelenmiştir. Mardin Milletvekili Ahmet Türk ile Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana, İçtüzüğün 111. maddesi gereğince savunmada bulunmak üzere 23.12.1993 tarihli toplantıya davet edilmiştir. Davete uyan Mardin Milletvekili Ahmet Türk Komisyonca dinlenmiş, Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana ise gelmediğinden onun hakkındaki inceleme sadece dosya üzerinden yapılmıştır. Komisyon raporu şu şekilde devam etmiştir:

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığının Hazırlık: 1993/354; Fezleke: 1993/4 sayılı dosyasında; Mardin Milletvekili Ahmet Türk ve Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın, Amerika Birleşik Devletlerine siyasi amaçlı bir gezi düzenledikleri ve bu gezi sırasında katıldıkları iki ayrı toplantıda yaptıkları konuşmalarda, Kürt kimliğinin tanınmasını, Kürt kökenli siyasi partilere tam anayasal ve yasal hakların verilmesini, silahlı mücadeleyi tercih edenlerle amaçlarının aynı olduğunu beyan ettikleri ve yine Türkiye Cumhuriyeti Devletinden ayrılmış müstakil bir Kürt Devleti kurulmasını da hedefledikleri iddia olunmaktadır. Bilindiği gibi, Anayasanın 83 üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca milletvekillerinin, meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden Genel Kurul tarafından ayrıca bir karar alınmadıkça bunları meclis dışında tekrarlamaktan ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacakları esastır.

Karma Komisyon, incelemelerinde; Anayasanın 83 üncü maddesinde ifade edilen “dokunulmazlık ilkesinin” milletvekillerinin yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlendiğini, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek olmadığını, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağını, ayrıca, Anayasanın 14 üncü maddesinde ifade edildiği gibi, Anayasada yer alan hâk ve hürriyetlerden

³⁸³ S. Sayısı: 551, “Mardin Milletvekili Ahmet Türk ile Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1029),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (03.03.1994).

hiç birinin devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla kullanılamayacağını, bu yasaklara aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak müeyyidelerin kanunla düzenleneceğini göz önüne almıştır.

Karma Komisyon, Mardin Milletvekili Ahmet Türk ve Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana'nın, gündemde bulunan aynı suç isnatları ile hazırlanan diğer dosyaların da bu dosya ile birlikte değerlendirdiğinde, her iki milletvekilinin de yaptıkları her konuşma ve çalışmalarında Türkiye Cumhuriyetinin birliğini bozmaya yönelik bir ısrarın içerisinde olduklarını tespit etmiştir. Bu nedenlerle, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmaya, Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmeye yönelik bu isnat karşısında, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetinin korunması, kamu düzeni ve kamu yararı açısından gecikilmeksizin kararı yargı organlarının vermesinin doğru olacağı görüşünde birleşen Karma Komisyon; Mardin Milletvekili Ahmet Türk'ün, hakkında Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca Hazırlık: 1993/354; Fezleke: 1993/4 sayı ile açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.³⁸⁴

Bu rapora Cemal Şahin, Erdal İnönü ve Cemalettin Gürbüz muhalefet serhi koymuş, Mümtaz Soysal karşı oy yazısı yazmıştır. Öncelikle Mardin Milletvekili Ahmet Türk hakkındaki, Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun, 96-1 karar nolu raporunun görüşmelerine geçilmiştir. Komisyon Raporunun okunması kabul edilmezken rapor üzerinde şahsı adına söz alan Mahmut Kılınç, (Adıyaman), “PKK Mecliste” şeklinde ithamda bulunanların azınlık olduğunu ve bu azınlığın organize eden bazı yerler olduğunu öne sürmüştür. Demokrasiyi, insan haklarını savunduklarını vurgulayan Kılınç, demokrasinin, hukukun kurallarının evrensel olduğuna ve hayatın gerçeklerine göre davranmanın önemine işaret etmiştir:

Hayatın gerçeklerini gözardı eden bir düşüncenin ilânihaye geçerli olması ve zafer kazanması mümkün değil. Günün birinde mutlaka bu noktaya gelinecektir. Önemli olan, bilimin tespit ettiği gerçeklere, hayatın gerçeklerine, tabiatın kendisine uygun davranmaktır, doğal dengeye uygun davranmaktır. Bunu yapmadığımız sürece, sınıfta kalırız. İşte bugün belli, ortada; çektiğimiz sıkıntılar ortada... Onun için, geliniz, düşüncelerinizi gözden geçiriniz. Dokunulmazlıklarımızı kaldırın. Tamam kaldırın, bugün çalışın, kaldırın; ama ondan sonra Allah rızası için düşüncelerinizi gözden geçiriniz. Bu 19. Dönem Parlamentonun geçmiş dönemde parlamenterlik yapan birçok değerli insanımız, ağabeyimize soruyoruz ve diyorlar ki, “Daha önceki dönem parlamentolar, bu dönem parlamentodan daha demokrattı. Daha çok tartışma platformu yaratılıyordu, daha çok iyi şeyler konuşulabiliyordu.” Lütfen, Allah rızası için,

³⁸⁴ A.k., ss. 2-3.

*dokunulmazlıklarımızı kaldırın; zaten kalkıyor, hiçbir sorunumuz da yok; ama siz de düşüncelerinizi gözden geçirin; memleket için yapabileceğiniz en büyük hayır da bu olur diye düşünüyorum.*³⁸⁵

Şahsı adına Coşkun Kırca (İstanbul), görüşmelerin Karma Komisyon raporu üzerinde olduğunu, Türk Devletinin Anayasasıyla tescil edilmiş değişmez nitelik ve ilkelerinin, neden doğru veya neden yanlış olduğu üzerinde olmadığını vurgulamıştır. Bu ilkelerin dışında “Kürtçülük propagandası” dinlemek mecburiyetinde olmadıklarını belirtmiştir. Kırca, rapora mesnet olan fezlekede Leyla Zana’nın, “Türk vatandaşı” denmesinin kendilerini rahatsız ettiği, okullarda, “Türküm, doğuyum” gibi antlarla beyin yıkandığını söylediği, Ahmet Türk’ün konuşmasında, “Türkiye’de Türk ve Kürt olmak üzere iki halk bulunduğunu, Kürtlere büyük baskı yapıldığını” söylediği, Anayasanın Türkiye ve Türklükle ilgili maddelerini eleştirdiği yönünde ithamlar olduğunu hatırlatmıştır:

*Konuşulacak mevzu, burada hangi dille eğitim yapılması değil. Türkiye Devleti çok zengin bir dil ile eğitim yapıyor ve bazı vatandaşlarının azami 6 binlik bir kelime dağarcığı olan bir dille medeniyete ve eğitime ulaşamayacağını düşünüyorsa, yanlış mı yapıyor, doğrumu yapıyor; bunu burada konuşmuyoruz. Konuştuğumuz şey bunlar.*³⁸⁶

Kırca’nın konuşmasından sonra Ahmet Türk’ün Genel Kurulda bulunmadığı görülerek raporun oylamasına geçilmiştir. Rapor kabul edilerek Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana hakkındaki Anayasa ve Adalet komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun 96-2 karar nolu raporunun görüşmelerine başlanmıştır. Rapor üzerinde Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) söz alarak yasama dokunulmazlığı kaldırılan arkadaşların her seferinde vicdanlara hitap etmesi hususunda konuşmuştur. Bu milletvekillerinin “eli kanlı katilleri” kınamadığını söyleyen Şendiller, Anayasaya uyulmasının önemine değinmiştir. Dokunulmazlıklarla ilgili konunun Meclise gelmesinde geç kalındığını belirten Şendiller, Türk ve Kürt halkı diye ayırım yapılmasına kendi ailesinden örnekle karşı çıkmıştır:

*Bu memlekette Kürtçe konuşan arkadaşlarımız, kardeşlerimiz vardır. Ben açık söylüyorum; benim hanımım da aşirettir, Kürtçe konuşur, Kürtçe bilir, bizim evde Kürtçe de konuşulur. Şimdi hep onu düşünüyorum, daha önceden de ifade ettim; “Kürt ve Türk halkları” diye konuşuluyor, peki, şimdi benim evde iki tane halk mı var?... Diyelim ki, bizim hanım ayrı halktan, ben ayrı halktan, çocuklar hangi halktan?... Bunun cevabını istiyorum... Bu memlekette, ailesinden Kürtçe konuşan bir aileye kız vermemiş bir aile veya Kürtçe konuşan bir aileden kız almamış bir aile yoktur. (DYP sıralarından “doğru, aferin” sesleri) Bırakın memleketin bölünmesini, aileyi bölmeye matuf hareketlerdir bunlar.*³⁸⁷

³⁸⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79, (03.03.1994), s. 396.

³⁸⁶ **A.k.**, s. 397.

³⁸⁷ **A.k.**, s. 398.

Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerinin mahkemeye giderek aklanması gerektiğine işaret eden Şendiller, Kendilerinin 12 Eylül cuntalarının karşısında bu işin hesabını vererek Meclise geldiklerini hatırlatmıştır.

Yine rapor üzerinde Cengiz Bulut (İzmir), Balkanlarda Türklerin asimilasyona uğratıldığını hatırlatarak Balkanlar'da oynanan oyunun, Doğu Anadolu'da da oynandığını savunmuştur. PKK'nın bu bölgede silahla asimilasyon yaptığını ileri süren Bulut, Şırnak'ta, Diyarbakır'da PKK zulmü altında inleyen Kürt kökenli vatandaşların Irak'a, İran'a ve Suriye'ye gitmediğine, İzmir'e ve İstanbul'a geldiğine işaret etmiştir. Bunun sebebini kardeşlikle açıklayan Bulut, PKK'yı Kürtlerin değil dış güçlerin temsilcileri olarak nitelemiştir.³⁸⁸ Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana, savunma yapmayacağını daha önce zabıtlara geçirdiği için rapor üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Komisyon raporu oylanarak kabul edilmiş ve böylece Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana'nın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunun görüşmelerine geçilmiştir.

3.7.4.5. 549 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

“Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu³⁸⁹ (3/1034) (Sıra Sayısı 549)” üzerindeki görüşmeler 79. Birleşimde yapılmıştır. Başbakanlık Tezkeresinde Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak hakkında, “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin birliğini bozmaya yönelik eylemde bulunmak suçunu işlediği” iddia olunduğu belirtilmiştir. Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Başbakanlık Tezkeresinin, Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantıda gündeme alındığını ve İçtüzüğü'nün 109. maddesine göre kurulan Hazırlık Komisyonuna incelenmek üzere verildiği ifade edilmiştir. Komisyonun 23.12.1993 tarihli toplantısında, Başbakanlık Tezkeresi ve Hazırlık Komisyonunun Raporu incelenmiştir. Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak, İçtüzüğü'nün 111. maddesi gereğince savunmada bulunmak üzere 23.12.1993 tarihli toplantıya davet edilmiş ve Komisyonca dinlenmiştir. Rapor şu şekilde devam etmiştir:

³⁸⁸ A.k., ss. 399-400.

³⁸⁹ S. Sayısı: 549, “Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1034),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79'un sonuna ekli, (03.03.1994).

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığının Hazırlık: 1993/367; Fezleke: 1993/5 sayılı dosyasında; Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın, 27.6.1993 tarihinde Demokrasi Partisi (DEP) 1 inci Olağan Kongresinde yaptığı konuşmada, PKK ile amaç ve eylem birliği içinde olduğu, kitlesel eylemleri teşvik ettiği ve kastının Türkiye Cumhuriyeti Devletinin birliğini bozmak olduğu iddia edilmektedir. Bilindiği gibi, Anayasanın 83 üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca milletvekillerinin, meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden, Genel Kurul tarafından ayrıca bir karar alınmadıkça bunları meclis dışında tekrarlamaktan ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacakları esastır. Karma Komisyon, incelemelerinde; Anayasanın 83 üncü maddesinde ifade edilen “dokunulmazlık ilkesinin” milletvekillerinin yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlendiğini, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek olmadığını, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağını, ayrıca, Anayasanın 14 üncü maddesinde ifade edildiği gibi, Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birinin devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla kullanılamayacağını, bu yasaklara aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak müeyyidelerin kanunla düzenleneceğini göz önüne almıştır. Karma Komisyon, Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın bu dosya ile birlikte gündemde bulunan ve aynı suç isnadı ile hazırlanan 3/462 ve 3/789 sayılı dosyalarını birlikte değerlendirdiğinde, yaptığı her konuşmada Türkiye Cumhuriyetinin birliğini bozmaya yönelik bir ısrarın varlığını tespit etmiştir. Bu nedenlerle, Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmeye yönelik bu isnad karşısında, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi şahsiyetinin korunması, kamu düzeni ve kamu yararı açısından gecikmeksizin kararı yargı organlarının vermesinin doğru olacağı görüşünde birleşen Karma Komisyon; Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak hakkında Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca Hazırlık: 1993/367; Fezleke: 1993/5 sayı ile açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.³⁹⁰

Bu rapora Cemal Şahin, Erdal İnönü ve Cemalettin Gürbüz muhalefet şerhi koymuş, Mümtaz Soysal karşı oy yazısı yazmıştır.

Komisyon Raporu üzerinde şahsı adına söz alan Sırrı Sakık (Muş), “Kürtler Türkler kardeşdir,” “Et ve tırnaktır” denildiğini ancak “tırnak uzayınca” kesilip atıldığını savunmuştur. Kürtlerin bu “dayatmayı” artık kabul etmediğini ileri süren Sakık, “bırakın Tuzla olayını, Doğu ve Güneydoğuda yaşayan insanların, Kürt'ün de Türk'ün de askerin de, timin de, polisin de hiçbirisinin parmağının kanamasına” bile tahammülü olmadığını açıklamıştır.³⁹¹

³⁹⁰ A.k. ss. 2-3.

³⁹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79, (03.03.1994), ss. 402-403.

Kendisini savunmak üzere söz alan Mahmut Alınak (Şırnak), dokunulmazlığının kaldırılması kararının Parlamentonun dışında ve çok önceden alındığını belirterek bu nedenle savunma yapmayacağını açıklamıştır. Bu açıklama ile Komisyon Raporu üzerindeki görüşmeler tamamlanmış ve rapor oylanarak kabul edilmiştir. Böylece Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunun görüşmelerine geçilmiştir.

3.7.4.6. 587 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Şırnak Milletvekili Orhan Doğan Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

“Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu³⁹² (3/1038) (Sıra Sayısı 587),” üzerindeki görüşmelere 79. Birleşimde devam edilmiştir. Başbakanlık Tezkeresinde Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın “Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve Devletin İstiklalini tenkise veya Devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya yönelik hareketlerde bulunmak suçunu işlediği”nin iddia edildiğini belirtmiştir. Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Başbakanlık Tezkeresinin, Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantısında gündeme alınmış ve Hazırlık Komisyonuna incelenmek üzere verilmiştir. Komisyonun 13.1.1994 tarihli toplantısında, Başbakanlık Tezkeresi ve Hazırlık Komisyonunun Raporu incelenmiştir. Şırnak Milletvekili Orhan Doğan, İçtüzüğü'nün 111. maddesi gereğince savunmada bulunmak üzere 13.1.1994 tarihli toplantıya davet edilmiş, anılan şahsın gelmemesi üzerine de hakkındaki inceleme dosya üzerinden yapılmıştır. Rapor şu şekilde devam etmiştir:

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığının, Hazırlık Komisyonumuzun Gündeminde bulunan 3/462 numaralı dosyada yer alan 1991/5 ve 3/789 numaralı dosyada yer alan 1992/5 sayılı fezlekelere ek olarak düzenlediği 1993/6 sayılı fezlekesinde; Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın, maddî belgeler ve ifadelerle de teyit edildiği üzere yasa dışı bölücü terör örgütü PKK'nın eylemlerde bulunmak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti hudutları içine gönderdiği beş militanı evinde barındırdığı, bunlardan birine yasa dışı yollardan sahte nüfus cüzdanı düzenlettirdiği, yine anılan kişiyi oğlunun kimliği ile tedavi ettirdiği ve ücretini Türkiye Büyük Millet Meclisi Muhasebe Müdürlüğünden tahsil ettiği, ayrıca öteden beri süregelen eylemleri de göz önüne alınarak, Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın yasa dışı terör örgütü PKK'nın içinde yer aldığı iddia edilmektedir.

³⁹² S. Sayısı: 587, “Şırnak Milletvekili Orhan Doğan'ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1038),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79'un sonuna ekli, (03.03.1994).

Bilindiği gibi, Anayasanın 83 üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca milletvekillerinin, meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden, Genel Kurul tarafından ayrıca bir karar alınmadıkça bunları meclis dışında tekrarlamaktan ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacakları esastır. Karma Komisyon, incelemelerinde; Anayasanın 83 üncü maddesinde ifade edilen “dokunulmazlık ilkesinin” milletvekillerinin yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlendiğini, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek olmadığını, demokrasinin Devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağını, ayrıca, Anayasanın 14 üncü maddesinde ifade edildiği gibi, Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birinin Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla kullanılamayacağını, bu yasaklara aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak müeyyidelerin kanunla düzenleneceğini göz önüne almıştır.

Karma Komisyon, Şırnak Milletvekili Orhan Doğan’ın Gündemde bulunan aynı suç isnatları ile hazırlanan diğer dosyalarını da bu dosya ile birlikte değerlendirdiğinde, yaptığı her konuşma ve çalışmalarında Türkiye Cumhuriyetinin birliğini bozmaya yönelik bir ısrarın içerisinde bulunduğunu tespit etmiştir.

Bu nedenlerle, Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmeye yönelik bu isnat karşısında, demokrasinin Devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetinin korunması, kamu düzeni ve kamu yararı açısından gecikilmeksizin kararı yargı organlarının vermesinin doğru olacağı görüşünde birleşen Karma Komisyon; Şırnak Milletvekili Orhan Doğan’ın, hakkında Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca 18.8.1993 tarih ve 1993/6 sayı ile açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.³⁹³

Bu rapora Cemal Şahin, Erdal İnönü ve Cemalettin Gürbüz muhalefet şerhi koymuş, Mümtaz Soysal karşı oy yazısı yazmıştır.

Genel Kuruldaki görüşmelerde Komisyon Raporu üzerinde söz isteyen olmamıştır. Orhan Doğan, Meclise gönderdiği kendi el yazılı belgesiyle ve bulunduğu yerde tutulan tutanakla savunma yapmayacağını, bu hakkını da bir başkasına devretmeyeceğini bildirdiğinden rapor üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Komisyon Raporu oylanarak kabul edilmiş ve böylece Şırnak Milletvekili Orhan Doğan’ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunun görüşmelerine geçilmiştir.

³⁹³ A.k., ss. 2-3.

3.7.4.7. 552 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Mardin Milletvekili Ahmet Türk Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

“Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu³⁹⁴ (3/997) (S, Sayısı: 552)” üzerindeki görüşmelere 79. Birleşimde devam edilmiştir. Başbakanlık Tezkeresinde Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün “Devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya yönelik faaliyette bulunmak suçunu” işlediğinin iddia olunduğu belirtilmiştir. Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Başbakanlık Tezkeresinin, Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantısında gündeme alınmış ve Hazırlık Komisyonuna incelenmek üzere verilmiştir. Komisyonun 23.12.1993 tarihli toplantısında, Başbakanlık Tezkeresi ve Hazırlık Komisyonunun Raporu incelenmiştir. Mardin Milletvekili Ahmet Türk, İçtüzüğü’nün 111 inci maddesi gereğince savunmada bulunmak üzere 23.12.1993 tarihli toplantıya davet edilmiş ve Komisyonca dinlenmiştir. Rapor şu şekilde devam etmiştir:

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığının Hazırlık: 1993/309; Fezleke: 1993/1 sayılı dosyasında; Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün, Halkın Emek Partisinin merkez yayın organı “Halkın Emek Partisi Bülteni” isimli derginin Nevruz özel sayısında yazdığı başyazıda; 17.4.1993 günü Milliyet Gazetesinin haberinde yer alan PKK lideri Abdullah Öcalan ile yaptığı görüşmede, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhinde bölücülük propagandası yaptığı, halkı ırk farklılığı gözetilerek açıkça kin ve düşmanlığa tahrik ettiği iddia edilmektedir.

Bilindiği gibi, Anayasanın 83 üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca milletvekillerinin, meclis çalışmalarında oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden Genel Kurul tarafından ayrıca bir karar alınmadıkça bunları meclis dışında tekrarlamaktan ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacakları esastır.

Karma Komisyon, incelemelerinde; Anayasanın 83 üncü maddesinde ifade edilen “dokunulmazlık ilkesinin” milletvekillerinin yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlendiğini, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup hâline getirmek olmadığını, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağını, ayrıca, Anayasanın 14 üncü maddesinde ifade edildiği gibi, Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birinin Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla kullanılamayacağını, bu yasaklara aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak müeyyidelerin kanunla düzenleneceğini göz önüne almıştır.

³⁹⁴ S. Sayısı: 552, “Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/997),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (03.03.1994).

Karma Komisyon, Mardin Milletvekili Ahmet Türk'ün bu dosyasını gündemde bulunan diğer üç dosyası ile birlikte değerlendirdiğinde, konuşmaları ve çalışmalarında Türkiye Cumhuriyeti'nin birliğini bozmaya yönelik bir ısrarın varlığını tespit etmiştir.

Bu nedenlerle, Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmeye yönelik bu isnad karşısında, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetinin korunması, kamu düzeni ve kamu yararı açısından gecikilmeksizin kararı yargı organlarının vermesinin doğru olacağı görüşünde birleşen Karma Komisyon; Mardin Milletvekili Ahmet Türk'ün Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca Hazırlık: 1993/309; Fezleke: 1993/1 sayı ile açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.³⁹⁵

Bu rapora Cemal Şahin, Erdal İnönü ve Cemalettin Gürbüz muhalefet serhi koymuş, Mümtaz Soysal karşı oy yazısı yazmıştır.

Görüşmelerde rapor üzerinde söz isteyen olmazken Ahmet Türk (Mardin) kendisini savunmak üzere söz almıştır. Türk, kendisinin Cengiz Bulut gibi Yunanistan'daki ve Bulgaristan'daki asimilasyoncu politikalara karşı çıktığını söylemiştir. Bulut'un Yunanistan ve Bulgaristan'daki asimilasyoncu politikaya karşı çıkması gibi kendilerinin de Türkiye'deki asimilasyoncu politikayı eleştirdiklerinde "bölücü" olarak nitelendiklerini belirtmiştir. Bir dilin, bir kültürün geliştirilmesi için ona olanak tanınmamasını, edebiyatını, kültürünü geliştirecek düzenlemeler yapılmamasını, uluslararası sözleşmelere uygun adımlar atılmamasını "o dil üzerinde bir asimilasyoncu politika" olduğu şeklinde yorumlamıştır.

Türk'ün konuşmasının ardından Komisyon Raporu üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Rapor kabul edilerek Mardin Milletvekili Ahmet Türk'ün yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra dokunulmazlıklarla ilgili son iki dosya üzerindeki eylemler bitinceye kadar Genel Kurulun çalışma süresi uzatılmıştır.

3.7.4.8. 588 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Şırnak Milletvekili Selim Sadak Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

"Şırnak Milletvekili Selim Sadak'ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu"³⁹⁶ (31996) (Sıra Sayısı 588)," üzerindeki görüşmelere 79. Birleşimde devam edilmiştir. Başbakanlık Tezkeresinde Şırnak Milletvekili Selim Sadak'ın "Hükümetin

³⁹⁵ A.k., ss. 2-3.

³⁹⁶ S. Sayısı: 588, "Şırnak Milletvekili Selim Sadak'ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (31996)," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79'un sonuna ekli, (03.03.1994).

Manevî Şahsiyetini ve Devletin Emniyet Muhafaza Kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif suçlarını” işlediğinin iddia edildiğini belirtmiştir. Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Başbakanlık Tezkeresinin, Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantısında gündeme alındığı ve Hazırlık Komisyonuna incelenmek üzere verildiği ifade edilmiştir. Komisyonun 20.1.1994 tarihli toplantısında, Başbakanlık Tezkeresi ve Hazırlık Komisyonunun Raporu incelenmiştir. Bu toplantıda Şırnak Milletvekili Selim Sadak Komisyonca dinlenmiştir. Rapor şu şekilde devam etmiştir:

Hükümetin manevî şahsiyetini ve devletin emniyeti muhafaza kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif suçunu işlediği iddia olunan Şırnak Milletvekili Selim Sadak hakkında Hazırlık Komisyonu bir karar verememiştir. Kocaeli Cumhuriyet Başsavcılığının 18.5.1993 tarihli ve Hazırlık: 1993/3145 sayılı dosyasında; İzmit’te düzenlenen Halkın Emek Partisinin Şırnak Halkı ile Dayanışma Gecesi konulu kapalı salon toplantısında yaptığı konuşmada, Hükümetin manevî şahsiyetini ve Devletin askerî ve emniyetin muhafaza kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif ettiği iddia edilmektedir.

Bilindiği gibi, Anayasanın 83 üncü maddesinin birinci fıkrasınca milletvekillerinin, meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden Genel Kurul tarafından ayrıca bir karar alınmadıkça bunları meclis dışında tekrarlamaktan ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacakları esastır.

Karma Komisyon, incelemelerinde; Anayasanın 83 üncü maddesinde ifade edilen “dokunulmazlık ilkesinin” milletvekillerinin yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlendiğini, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek olmadığını, demokrasinin devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağını, ayrıca, Anayasanın 14 üncü maddesinde ifade edildiği gibi, Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birinin Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla kullanılamayacağını, bu yasaklara aykırı hareket edenler hakkında uygulanacak müeyyidelerin kanunla düzenleneceğini göz önüne almıştır.

Karma Komisyon, Şırnak Milletvekili Selim Sadak’ın konuşmasını millî birliği bozmaya yönelik bulmuş, demokrasinin Devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle, Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetinin korunması, kamu düzeni ve kamu yararı açısından gecikilmeksizin kararı yargı organlarının vermesinin doğru olacağı görüşünde birleşmiş ve Şırnak Milletvekili Selim Sadak hakkında Kocaeli Cumhuriyet Başsavcılığınca 18.5.1993 tarih ve Hazırlık: 1993/3145 sayı ile açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.³⁹⁷

³⁹⁷ A.k., s. 2.

Bu rapora Cemal Şahin, Erdal İnönü ve Cemalettin Gürbüz muhalefet şerhi koymuş, Mümtaz Soysal karşı oy yazısı yazmıştır.

Komisyon raporu üzerinde söz alan Muzaffer Demir (Muş), “Türk ve Kürt halklarının tarihsel kardeşliğini” ve “son yetmiş yılda uygulanan yanlış, inkârcı ve asimilasyoncu politikaları” dile getiren bir konuşma yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun, Birinci Dünya Savaşının en kritik döneminde Kürt halkının, bir Arap halkı gibi arkadan hançerlemediğini söylemiştir. Demir, Meclisin toplantı yaptığı Ulus sırtlarında Anzavur’un silah sesleri duyulurken, Kürt halkının Mustafa Kemal ve arkadaşlarına omuz vererek onlarla birlikte ülkenin harcını ve temelini attığını vurgulamıştır. Kürt halkının ekseriyetinin, Parlamentodaki arkadaşlarının hiçbirinin Türkiye’nin bölünmesine taraftar olmadığını söylemiştir. Demir, asimilasyon konusuna değinerek konuşmasını tamamlamıştır:

*Peki, değerli arkadaşlarım, asimilasyon nedir? Bilimsel olarak asimilasyon iki kategoriye ayrılır. Biri doğal asimilasyondur, bir diğeri zoraki asimilasyondur. Doğal asimilasyon, ekonomik ve sosyal yaşantının, birlikte yaşamanın bir sonucu olarak daha üstün, daha gelişmiş durumda olan bir kültürün diğer bir kültürü kendi potası içerisinde eritip yok etmesi olayıdır. Ama, işin demokratik olmayan, hukukî olmayan, insanî olmayan diğer bir yönü, Bulgaristan’da yapıldığı gibi, Yunanistan’da yapıldığı gibi ve Türkiye’de de yapıldığı gibi, zoraki asimilasyondur. Yani, siz, bir halka dilini, kültürünü zora başvurarak unutturursunuz. Peki sizin yüksek vicdanınıza sığınarak söylüyorum: 70 yıldır Kürt halkının dili, kültürü inkâr edilmedi mi? Kürt çocuklarını asimile etmek için müfettişlerin raporları doğrultusunda yatılı bölge okulları kurulmadı mı? 12 Eylül 1980 darbesiyle “Türkçe dışında başka hiçbir dil konuşulamaz” diyen yasayı kimler getirdi?*³⁹⁸

Kendini savunmak üzere söz alan Selim Sadak (Şırnak), 27.9.1992 tarihinde, HEP’in Kocaeli yöneticilerinin Şırnak ili yöneticileriyle düzenlemiş oldukları bir yardımlaşma ve dayanışma gecesinde konuştuklarından dolayı dokunulmazlığının kaldırılmasının istediğini söylemiştir. Kendisinin Şırnak’ta devlet tarafından yapılanları anlatması gibi ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın da benzer şekilde konuştuğunu öne süren Sadak, devletin orada suçlu olduğunu vurgulamıştır. DYP, ANAP ve MHP’li milletvekillerine dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerinin suç teşkil eden dosyanın içinde ne olduğunu bilmeden oy verdiğini öne sürmüştür. Sadak, kendisinin Cizre’ye gittiğinde seçmenleri ile konuşmadığını, Cizre’ye sokulmadığını uzun uzun anlatmıştır. Kürt sorununun çözülmesi için Başbakan Tansu Çiller’i bölgeye gidip inceleme yapmaya davet etmiştir.³⁹⁹ Rapor üzerinde görüşmeler tamamlandıktan sonra

³⁹⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79, (03.03.1994), s. 407.

³⁹⁹ **A.k.**, ss. 407-410.

rapor oylanarak kabul edilmiştir. Böylece, Şırnak Milletvekili Selim Sadak'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu üzerindeki görüşmelere geçilmiştir.

3.7.4.9. 616 Sıra Sayılı Raporla Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı Hakkındaki Raporun Görüşülmesi

İstanbul Milletvekili 19. dönemde fikirleri ve açıklamaları ile kamuoyunu meşgul eden ve yasama dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerinden birisidir. Mezarcı ve arkadaşları tarafından 14.02.1994 tarihinde “Atatürk’e suikast teşebbüsünde bulunan sanıkların itibarlarının iadesi” ile ilgili önerge kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır. 12 milletvekilinin imzaladığı bu önerge bazı medya kuruluşlarınca Atatürk’e karşı “pis ittifak” olarak nitelenmiştir.⁴⁰⁰ Genelkurmay Başkanlığı, Mezarcı için “sapık” nitelemesinde bulunurken Ankara DGM Başsavcılığı önergeyi imzalayan milletvekilleri için soruşturma başlatmıştır. Mezarcı, bu girişiminden dolayı RP'den ihraç edilmiştir.

“İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu⁴⁰¹ (3/745) (Sıra Sayısı 616)” üzerindeki görüşmeler 79. Birleşimde yapılmıştır. Başbakanlık Tezkeresinde İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın “5816 Sayılı Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu” işlediğinin iddia edildiği belirtilmiştir. Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporunda Başbakanlık Tezkeresinin, Komisyonun 11.11.1993 tarihli toplantısında gündeme alındığını ve Hazırlık Komisyonuna incelenmek üzere verildiği ifade edilmiştir. Hazırlık Komisyonu, 2.12.1993 tarihli raporunda İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek bulunmadığına, bu nedenle hakkındaki kovuşturmanın milletvekilliği sıfatının sona ermesine kadar ertelenmesine karar vermiştir. Komisyonun 17.2.1994 tarihli toplantısında, Hazırlık Komisyonu Raporu, Başbakanlık Tezkeresi ve İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın yazılı savunması incelenmiştir. Rapor şu şekilde devam etmiştir:

Bandırma Cumhuriyet Başsavcılığının 13.7.1992 günü ve Hazırlık: 1992/1354 sayı ile hazırlanan dosyasında, İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın Altıncı Uluslararası Bandırma Kuş Cenneti Kültür ve Turizm

⁴⁰⁰ *Milliyet*, 26 Şubat 1994, *Hürriyet*, 26 Şubat 1994.

⁴⁰¹ S. Sayısı: 616, “İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/745),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79'un sonuna ekli, (03.03.1994).

Festivalinde insan hakları ile ilgili panelde, düzen ve Türkiye Cumhuriyeti Kanunları, insan hakları konularını açıkladığı konuşmasında ve gazete demecinde Atatürk'ün manevi şahsiyetini tahkir nitelikli sözler sarf etmek suretiyle 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanuna muhalefet ettiği iddia edilmektedir.

Bilindiği gibi, Anayasanın 83 üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca milletvekillerinin, meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden, Genel Kurul tarafından ayrıca bir karar alınmadıkça bunları meclis dışında tekrarlamaktan ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacakları esastır.

Karma Komisyon, incelemelerinde; Anayasanın 83 üncü maddesinde ifade edilen “dokunulmazlık ilkesinin” milletvekillerinin yasama görevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlendiğini, bu şekilde farklı bir statüye tabi tutmanın amacının onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek olmadığını, ancak, demokrasinin ve düşünce özgürlüğünün Devleti yıkmak, ülkeyi bölmek için bir araç olarak kullanılamayacağı gibi, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, eşsiz kahraman, ulu önder Atatürk'ün aziz hatırasına karşı saygısızca davranmayı da mazur gösteremeyeceğini göz önüne almıştır.

Karma Komisyon, İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı'nın diğer dosyalarını da bu dosya ile birlikte değerlendirdiğinde, yaptığı her konuşmada, ulu önder Atatürk'e devamlı hakaret etme ısrarı içerisinde bulunduğunu tespit etmiştir.

Karma Komisyon, hiçbir düşüncenin; Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesi ile bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları karşısında korunma göremeyeceği düşüncesinden hareketle; Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi şahsiyetinin korunması, kamu yararı ve kamu düzeni açısından da gecikilmeksizin kararı yargı organlarının vermesinin doğru olacağı görüşünde birleşmiş ve İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı'nın hakkında Bandırma Cumhuriyet Başsavcılığının 13.7.1992 günü ve Hazırlık: 1992/1354 sayı ile açılan soruşturmanın bitirilebilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.⁴⁰²

Bu rapora Erdal İnönü muhalefet şerhi yazmıştır. İnönü, Hasan Mezarıcının birçok konuşmasının başta büyük Atatürk olmak üzere Türkiye Cumhuriyetini kuranların temel fikirlerine ve amaçlarına karşı bir anlayış içinde olduğunu gösterdiğine işaret etmiştir. Böyle bir anlayışın kendi siyasal görüşlerine taban tabana zıt olduğunu söyleyen İnönü, bu fikirlerin yanlışlığını göstermenin milletvekilinin dokunulmazlığını kaldırmakla olmayacağına, çağdaş demokrasinin temel niteliklerinden biri olan düşünce özgürlüğüne izin vermekle kendini göstereceğine dikkat çekmiştir. İnönü, bu nedenle Hasan Mezarıcı'nın dile getirdiği ters fikirler yüzünden dokunulmazlığının kaldırılmasına karşı oy vermiştir.⁴⁰³

⁴⁰² A.k., s. 2.

⁴⁰³ A.k., s. 3.

Komisyon Raporu üzerinde Hasan Akyol (Bartın), alalecele hazırlanıp gündeme alınan Komisyon raporlarının gerekçe bakımından çok noksan olduğunu söylemiştir. Mahkemelerin bu komisyon raporlarına göre karar vermeleri durumunda gerçek neticeye ulaşamayacaklarını ileri süren Akyol, oyunu verirken, bu yönden hayli sıkıntılara düştüğünü açıklamıştır. Akyol, komisyon raporlarından görüleceği üzere, dokunulamazlığının kaldırılması istenilen milletvekillerine isnat edilen suçların işleniş tarihlerinin, seçimden önce ve bir kısmının da hemen seçimden sonra olduğuna dikkat çekmiştir. Bunların Meclise bu dönemde getirilme nedenini, 27 Mart seçimleri olarak nitelemiştir. Akyol, bu zamanlamanın amacının, İktidarın ekonomik başarısızlığı, terör başarısızlığını, demokratikleşme ve dış politika başarısızlığını örtmek olduğunu savunmuştur. Akyol, Hasan Mezarıcı'nın dokunulmazlığının kaldırılması için olumlu oy vereceğini zira “Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Ulu Önder Atatürk” aleyhine kimsenin böyle konuşmaya hakkı olmadığını söylemiştir.⁴⁰⁴

Rapor üzerinde şahsı adına Ziya Halis (Sivas), Türkiye'nin çağdaşlaşmasında Atatürk'ün önemli rolüne değinen bir konuşma yapmıştır. “Demokrasi, laiklikle özdeştir” diyen Halis, Mezarıcı ve arkadaşlarının, İzmir Suikastına ilişkin olarak verdikleri önergeden sonra halkın demokratik tepkisini göstererek Atatürk'ü bağrına bastığını söylemiştir. Mezarıcı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasının aleyhinde konuşan Halis, demokrasinin önemi üzerinde durmuştur. Mezarıcı'nın suçunu halkın değerlendirmesine bırakılmasını isteyen Halis'e göre, Atatürk ilkeleri Türkiye'de o kadar çok “yerleşmiş ve kökleşmiştir ki, hiç kimse, on tane Mezarıcı da olsa, onları sarsamaz, bozamaz. Yeter ki, halkımız ve ülkemiz demokrasi ile yönetilsin; ülke halkının özgür iradesi belirlensin.”⁴⁰⁵

Savunmasını yapmak üzere söz alan Hasan Mezarıcı (İstanbul), bir haftadır Türkiye'de korkunç bir medya terörü yaşandığını ve kendisinin bu terörün odak noktasında olduğunu söylemiştir. Atatürk'ün annesi hakkında çirkin iddiaları içeren bir önerge verdiği iddiasının medyada yer aldığını kendisinin böyle bir önerge vermediğini söyleyerek tek parti dönemini devrimlerini eleştirme hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Mezarıcı, İzmir suikastıyla ilgili “fevkalade nazik bir önerge” verdiklerini ancak hiç kimseye en küçük bir hakarete bulunmadıklarını ifade ederek sadece araştırılsın dediklerini vurgulamıştır. Türkiye'nin, “kahramanlar, hainler edebiyatını” bir tarafa atması gerektiğini söyleyen Mezarıcı, Said-i Nursi'ye itibar iadesinin Mustafa Kemal Paşa'nın itibarını azaltmayacağına işaret etmiştir. Atatürk'e ve annesine hakaret ettiği yönündeki iddianın doğru olmadığını, bunun bir provokasyon olduğunu savunan Mezarıcı, yakın tarihdeki sembollerin Mecliste konuşulmasının, konjonktürel olarak yapılmış birtakım yanlışlıklar varsa, bundan dolayı özür

⁴⁰⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79, (03.03.1994), ss. 410-412.

⁴⁰⁵ *A.k.*, ss. 412-413.

dilenmesinin barışa katkıda bulunacağını öne sürmüştür. Nazım Hikmet ve Vahdettin'in şahsında kavga etmeyi bırakmak gerektiğine işaret eden Mezarıcı, bu vesileyle, DGM'lik bir mesele karşısına çıkarıldığını ifade etmiştir. Mezarıcı, kendisiyle ilgili 17 tane dosya olduğunu, bunlardan 16 tanesinin ertelendiğini, özellikle Refah-PKK paralelliği kurulan bir dönemde bir dosyanın gündeme alındığını belirtmiştir. Kendisi için "kaçtı" diyenlerin Türkiye'nin başı derde girdiği zaman ilk önce kaçacaklar olduğunu öne sürmüş ve kendisinin "bu topraklarda" öleceğini vurgulamıştır.⁴⁰⁶

Mezarıcı'nın konuşmasından sonra Komisyon Raporu üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Rapor oylanarak kabul edilmiş ve böylece, İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı'nın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir. Bütün dokunulmazlık dosyaları görüşmeleri tamamlanmış ve daha sonra Oturum Başkanı 79. Birleşimi kapatmıştır.

Yasama Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri ile ilgili Meclis kararları tarihli 21865 sayılı Resmi Gazetede ve 3.3.1994 tarihli 21866 sayılı Resmi Gazete yayımlanmıştır. Bu milletvekilleri yasama dokunulmazlıklarını kaldıran Meclis kararlarının TBMM içtüzüğüne aykırı olduğu savıyla Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı 23.3.1994 tarihli tezkeresiyle (3/1315) bu başvuruların reddine 1994/23 karar sayısı ile 21.3.1994 tarihinde karar verdiğini Meclis Başkanlığına iletmıştır. Böylece Hatip Dicle'nin iki dosyadan Leyla Zana'nın dört dosyadan, Orhan Doğan'ın üç dosyadan, Sırrı Sakık'ın iki dosyadan, Mahmut Alınak'ın üç dosyadan, Selim Sadak'ın bir dosyadan ve Ahmet Türk'ün dört dosyadan dokunulmazlıklarının kaldırılmasının iptali istemiyle yaptıkları başvurular reddedilmiştir.⁴⁰⁷

2 Mart 1994'te dokunulmazlığı kaldırılan iki milletvekilinin gözaltına alınması, Hasan Mezarıcı'nın dokunulmazlık dosyası görüşülmeden emniyete götürülmesi ve nihayet 8 milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması medyaya geniş bir şekilde yansımıştır. DGM Başsavcısı Nusret Demiral'ın yazısıyla Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar'ın, dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerini yurtdışına kaçmalarını engellemek için Meclis kapısında gözaltına alması eleştirilmiştir. Ayrıca, komisyonda bekleyen yüzlerce dosya arasından cımbızla çekip DEP'lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılmasına karar verilmesinin tersliğine işaret edilmiştir. DEP'lilere isnad edilen suçların düşünce ve düşünceyi açıklama kapsamında olduğuna dikkat çekilmiştir. DEP'li milletvekillerinin tavırlarını da eleştiren Fehmi Kuru, 19. dönem Meclisi içinde her eğilimden insanın yer almasının fırsat olduğuna ve Türkiye'nin bu kördüğümünün çözülmesinin gerekliliğine işaret etmiştir.⁴⁰⁸ Mehmet Ali Birand

⁴⁰⁶ A.k., ss. 414-417.

⁴⁰⁷ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 56, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 53-58.

⁴⁰⁸ Fehmi Kuru, "Kördüğüm," *Zaman*, 3 Mart 1994.

bu kararı demokrasi denilen sistemin iflası olarak değerlendirmiştir. Oyunun kurallarına göre oynanamadığını belirtmiştir.⁴⁰⁹ Dokunulmazlıkların kaldırılmasına en sert yorumlardan birini Cengiz Çandar yapmıştır. Dokunulmazlıkları kaldırmakla TBMM'nin kendi bindiği dalı kestiğini, “bir Takrir-i Sükun Kanunu’nu çıkaran bir Meclis gibi, bir İstiklal Mahkemesi” kimliğine büründüğünü öne sürmüştür. DEP’in “emniyet sübabı” ya da “hava alma kanalı” olduğunu söyleyen Çandar, bu kararla, Batı’nın gözünde DEP’e bile tahammül edemeyen bir sistemin PKK ile baş başa kalmasının mazur görüleceğini savunmuştur.⁴¹⁰

Sorumluluğu büyük ölçüde DEP’li milletvekillerinin hareketlerine bağlayan yorumlar da yapılmıştır. Ertuğrul Özkök, olayların bu aşamaya gelmesinde bazı DEP’lilerin tarihi sorumluluğu olduğuna işaret etmiştir:

*Onların, dağda savaşan PKK’nın Türkiye Millet Meclisi çatısı altındaki uzantısı olamayacaklarını, buna izin verilmeyeceğini bilmeleri gerekirdi. Onlar, Meclis çatısı altında ARGK, ERNK ve PKK sözcüsü olarak barınamayacaklarını bilmelilerdi. Onlar; insanlar, bebekler katledilirken, Türk halkının neredeyse tamamını karşılarına alarak, o insanları tahrik ederek, rencide ederek, televizyon kameralarının önünde halkın gözüne baka baka, PKK’ya karşı tek laf etmeden, PKK’ya toz kondurmadan inatçı bir örgüt mensubu gibi davranamayacaklarını bilmeliydiler.*⁴¹¹

Cumhurbaşkanı Demirel, dokunulmazlıkların kaldırılmasının keyfi bir karar olmadığını, Anayasal sürecin işlediğini, mahkemeye güvenilmesi gerektiğini açıklamıştır.⁴¹²

DEP’li 5 milletvekili ve 1 bağımsız milletvekilinin Ankara DGM’sinde yargılandığı davaya 3 Ağustos 1994’te başlanmıştır. Bu milletvekilleri hakkında düzenlenen iddianamede sanıkların PKK terör örgütünün görevlisi olduğu belirtilmiştir. “Bölücü terör örgütünün silahlı kanadı yanında sanıkların da siyasi kanadı oluşturdukları, devlet topraklarının bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya yönelik hareketlerde bulundukları” öne sürülmüştür. Sanıkların Meclis Bilgi formunda yabancı dil olarak Türkçe yazdırdıkları ve yaptıklarıyla TCK’nın 125. maddesindeki suçları işledikleri iddia edilmiştir. Yine sanıkların Abdullah Öcalan ile telefon konuşması yaparak emir ve talimat aldığı ileri sürülmüştür. Bunun yanı sıra Hatip Dicle’nin Tuzla yedek subay öğrencilerinin öldürülmesinin ardından söylediği “savaşta üniforma giyen herkes askeri hedeftir,” sözü de iddianamede yer almıştır.⁴¹³ Milletvekillerinin yargılanmasında 5 Ağustos 1994’te savunmalara geçilmiştir. Ahmet Türk, DGM savcılarının Meclisin verdiği kararın dışına çıktığını iddia ederken Leyla Zana, kendisini PKK toplantısında gösteren fotoğrafın montaj

⁴⁰⁹ Mehmet Ali Birand, “Demokrasi Dersinde İkmale Kaldık,” *Sabah*, 4 Mart 1994.

⁴¹⁰ Cengiz Çandar, “TBMM Kendi Bindiği Dalı Kesiyor,” *Sabah*, 3 Mart 1994.

⁴¹¹ Ertuğrul Özkök, “Gözaltı Kararı Nasıl Alındı,” *Hürriyet*, 3 Mart 1994.

⁴¹² *Milliyet*, 3 Mart 1994.

⁴¹³ *Sabah*, 4 Ağustos 1994.

olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁴ 8 Aralık 1994'te dava sonuçlanmış ve Ankara DGM oy çokluğu ile Mahmut Alınak ile Sırrı Sakık'a 3 yıl, 6 ay ceza ve tahliyelerine karar verilmiştir. Ayrıca, Sedat Yurtdaş'a 7 yıl ve 6 ay ve tutukluluk halinin devamına, Leyla Zana, Ahmet Türk, Orhan Doğan, Hatip Dicle ile Selim Sadak'a da 15 yıl ağır hapis cezası ve tutukluluk halinin devam ederek 11 yıl 3'er ay hapis yatmalarına karar verilmiştir.⁴¹⁵ Yargıtay, 26 Ekim 1995'te verilen bu mahkûmiyet cezalarından 4'ünü bozarken 4'ünü onamıştır. Böylece Ahmet Türk ve Sedat Yurtdaş tahliye edilmiştir.

4. 19. DÖNEMDE GÖREV YAPAN HÜKÜMETLER

1982 Anayasasının 109. maddesinde Bakanlar Kurulunun Başbakan ve Bakanlardan kurulduğu belirtilmiştir. Başbakanın Cumhurbaşkanınca TBMM üyeleri arasından atandığı, Bakanların ise Başbakan tarafından seçilerek Cumhurbaşkanınca atandığı ifade edilmiştir. 110. madde de ise Bakanlar Kurulunun listesinin tam olarak TBMM'ye sunulduğu belirtilmiştir. Bakanlar Kurulunun programı, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunur ve güvenoyuna başvurulur. Güvenoyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır.

19. Dönemde dört tane hükümet; 49, 50, 51 ve 52. hükümetler görev yapmıştır. Süleyman Demirel Başbakanlığında kurulan 49. Hükümet ve Tansu Çiller Başbakanlığında kurulan 50. Hükümet DYP ve SHP Koalisyon hükümetleridir. Tansu Çiller tarafından kurulan 51. Hükümet bir azınlık hükümeti olup güvenoyu alamamıştır. Yine Tansu Çiller Başbakanlığında kurulan 52. Hükümet erken seçim şartıyla DYP ve CHP tarafından oluşturulmuştur.

4.1. 49. Hükümetin Kurulması (20.11.1991-25.06.1993)

Genel Kurulun 14.11. 1991 tarihli İkinci Birleşimi, Bakanlar Kurulunun yeniden teşkili için Anayasasının 109 uncu maddesi uyarınca Isparta Milletvekili ve Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in görevlendirildiğine ilişkin Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi ile başlamıştır. 20.11.1991 tarihli 6. Birleşimde ise yine 20 Kasım 1991 tarihli Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Başbakan Süleyman Demirel tarafından kurulan Bakanlar Kurulunun listesi okunmuştur. Bahsedilen tezkerede ayrıca Devlet bakanlıklarının sayısının 15'e çıkarılması ve bunlardan birine Başbakan yardımcılığı görevinin verilmesi de onaylanmıştır. 49. Hükümetin ya da VII. Süleyman Demirel Hükümetinin bakanlar kurulu listesi aşağıdaki gibidir:

⁴¹⁴ *Milliyet*, 6 Ağustos 1994.

⁴¹⁵ *Zaman*, 9 Aralık 1994.

Bakanlar Kurulu Listesi

Başbakan, Süleyman Demirel, Isparta Milletvekili, DYP Genel Başkanı
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Prof. Erdal İnönü, İzmir
Milletvekili, SHP Genel Başkanı
Devlet Bakanı, Cavit Çağlar, Bursa Milletvekili
Devlet Bakanı Prof. Tansu Çiller, İstanbul Milletvekili (9.06.1993'te
DYP Genel Başkanlığına adaylığını koyduğu için istifa)
Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun, Balıkesir Milletvekili
Devlet Bakanı İbrahim Tez, Ankara Milletvekili
Devlet Bakanı Akın Gönen, Manisa Milletvekili
Devlet Bakanı Güler İleri, Tokat Milletvekili
Devlet Bakanı Gökberk Ergenekon, Antalya Milletvekili
Devlet Bakanı Orhan Kilercioğlu, Ankara Milletvekili
Devlet Bakanı Mehmet Kahraman, Diyarbakır Milletvekili
Devlet Bakanı Ömer Barutçu, Zonguldak Milletvekili
Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz, Trabzon Milletvekili
Devlet Bakanı Erman Şahin, Muğla Milletvekili
Devlet Bakanı Şerif Ercan, Edirne Milletvekili
Devlet Bakanı Mehmet Batalı, Gaziantep Milletvekili
Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay, Ankara Milletvekili
Milli Savunma Bakanı Nevzat Ayaz, Çankırı Milletvekili
İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, Aydın Milletvekili
Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Gaziantep Milletvekili
Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral, Manisa Milletvekili
Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, Bartın Milletvekili
Bayındırlık ve İskân Bakanı Prof. Onur Kumbaracıbaşı, Hatay Milletvekili
Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna, İstanbul Milletvekili
Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu, Sinop Milletvekili
Tarım ve Köyişleri Bakanı Necmettin Cevheri, Şanlıurfa Milletvekili
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay, İstanbul
Milletvekili
Sanayi ve Ticaret Bakanı M. Tahir Köse, Amasya Milletvekili
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Ersin Faralyalı, İzmir Milletvekili
Kültür Bakanı D. Fikri Sağlar, İçel Milletvekili
Turizm Bakanı Prof. Abdulkadir Ateş, Gaziantep Milletvekili
Orman Bakanı Vefa Tanır, Konya Milletvekili
Çevre Bakanı B. Doğancan Akyürek, İstanbul Milletvekili
Meclis Başkanının iyi dileklerini bildirmesinden sonra Başbakan
Süleyman Demirel'in hükümet programının 25 Kasım 1991 Pazartesi günü
Genel Kurula sunacağı bilgisi teyit edilmiştir.⁴¹⁶

⁴¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 6, (20.11.1991), ss. 99-101. Burada 49. Hükümetin bakanlar kurulunun ilk hali verilmiştir. 49. Hükümetteki değişiklikler ve istifalar bu cildin Ek kısmında verilmiştir.

49. hükümetteki ilk istifa Kadından Sorumlu Devlet Bakanı Güler İleri'nin istifası olmuştur. İleri, bazı özel harcamalarını Çocuk Esirgeme Kurumu'na fatura ettiğinin öne sürülmesinin ardından ANAP ve RP'nin gensoru vermesi üzerine 22 Şubat 1992 günü bakanlık görevinden ayrılmıştır.⁴¹⁷

4.1.1. Hükümet Programının Okunması

49. Hükümetin programının Süleyman Demirel tarafından Meclis Genel Kurulunda okunması 7. Birleşimde, muhalefet parti temsilcileri tarafından eleştirilmesi 8. birleşimde ve güven oylaması da 9. birleşimde sonuçlandırılmıştır. Aşağıda Hükümet Programının analizinden başlayarak bu süreç ayrıntılı olarak özetlenecektir.

Hükümet programı DYP ve SHP arasında oluşan yeni hükümetin yüzde 48 oranında millet iradesi desteğine sahip olduğu ve bunun “son on bir yılın en geniş tabanlı hükümeti” olduğu vurgusuyla başlamıştır. Program, önceki hükümetlerden devralınan “çözümü bulunan; ama zorluğu tartışılmaz olumsuzluklarla” dolu olan “sorunlar tablosu”nu betimleme ihtiyacını hissetmiştir. Tespit edilen sorunlar şu şekilde sıralanmıştır: anarşi ve terör, faili meçhul cinayetler, insan hakları ve demokrasi alanında dünyada 66. sıraya düşmüş olmak, OECD ülkeleri arasında en fakir ülke konumuna düşmüş olmak, dünyada gelir dağılımı en bozuk ilk 10 ülke arasına girmiş olmak, nüfusun yüzde 50'sinin sosyal güvenlikten yoksun olması, yüksek enflasyon (yıllık % 70), yüksek borç (80 trilyon TL iç borç, 50 milyar dolar dış borç), yolsuzluk ve bozulan sosyal yapı.

Programın ana amacı, bu sayılan ağır sorunları çözerek ülkede siyasi, ekonomik ve sosyal huzuru kurmak; hayat pahalılığına çare bulmak; toplumsal adaleti gerçekleştirmek; istikrar içinde kalkınmayı sağlamak; Türkiye'yi uygar dünya ile bütünleştirerek barış, hoşgörü, güvenlik ve “refah Türkiye'sini yaratmak” olarak belirtilmiştir. “Gelişen dünya ile bütünleşme ve evrensel değerleri savunma, Türkiye'nin kendi gelenekleri ile de bağdaştırılarak” sürdürebileceği bir “gelişme süreci” olarak değerlendirilmiş ve bu süreçten ayrılmama noktasındaki kararlılık ifade edilmiştir. Bu ana ilke etrafında, Program, yeni hükümetin temel hedeflerini şu şekilde belirlemiştir:

*Özgürlükçü, katılımcı ve her anlamda tam demokratik rejim, Türk Milletinin vazgeçilmez, feda edilemez, ödün verilemez yaşam tarzıdır. Millet iradesinin mutlak üstünlüğü ve egemenliğin kayıtsız-şartsız Türk Milletine ait olduğu ilkesi, ülkemiz için her şeyin hareket noktasıdır. Türkiye, devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür.... Ülkemizin, günümüz siyasal, sosyal ve ekonomik koşullarını dikkate alan, çağdaş, katılımcı ve tam demokratik bir Anayasaya gereksinimi vardır.*⁴¹⁸

⁴¹⁷ Cüneyt Arcayürek, *Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü*, Ankara, Bilgi, 2000, s. 93.

⁴¹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 7, (25.11.1991), ss. 110-111.

“Demokratik ve çoğulcu” bir sistem öngörececek çağdaş bir anayasaya sahip olma fikri, VII. Demirel Hükümet programının en önemli temasıdır. Mutabakata dayanan “tam demokratik bir sivil toplum anayasası” hazırlamak mevcut Parlamentonun öncelikli gündemlerinden birisi olarak görülmüştür. Böyle bir anayasa, AGİK süreci sonucu, 20 Kasım 1990'da kabul edilen ve Türkiye'nin de katıldığı “Paris Şartının da öngördüğü katılımcı demokrasinin” tüm koşullarını (insan haklarını, kişi hak ve hürriyetleri ve sendikal hakları) sağlayacak ve Türkiye'nin çağdaş dünya ile bütünleşmesini kolaylaştıracaktır.⁴¹⁹ Programda insan haklarına verilen önemin işareti olarak ilk kez, insan hakları ile ilgili bir Devlet Bakanlığı kurulması örnek verilmiştir.

Programda, hükümetin, Anayasa reformuna ek olarak tüm hukuk sisteminde reform gerçekleştirme kararı vurgulanmıştır. İfade edilen bu demokratikleşme perspektifi ile Türk Hukuk sistemindeki “12 Eylül hukuku kalıntıları” olan ve “evrensel demokrasiye aykırı hüküm veya yapılanmaların” tümü değiştirilecektir. Programda 12 Eylül rejiminin siyasal yaşamı sınırlayan düzenlemeleri kaldırılarak temel hak ve özgürlükler çerçevesinde, yeniden kurumlaşması hedeflenmiştir. Bu çerçevede yapılacak şeyler olarak şunlar sıralanmıştır: kapatılan siyasi parti ve kuruluşların uğradığı haksızlıkların giderilmesi, yasakların kalkması, hakların iadesi ve Anayasanın geçici 15 inci maddesinin kaldırılması. Son iki dönemde kanun hükmünde kararnamele, yasama yetkisinin yürütme organına devredilmesinin eleştirildiği Programda, DYP-SHP hükümetinin bu uygulamayı sona erdireceği ve kanun hükmünde kararnamele 90 gün içinde Meclisten geçirip yasalaştıracağı belirtilmiştir.⁴²⁰

Demirel'in hükümet programını okurken üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi Güneydoğu ve terör sorunu olmuştur. Programda bu sorun üç boyutlu olarak ele alınmıştır: bölgedeki terörün önlenmesi; ülkenin tümünde insan hakları ve hukuk devleti ilkelerinin yerleştirilmesi ve yaşam şartlarının düzeltilerek bölgenin kalkınması. Programda Güneydoğudaki terörün “partiler üstü” bir sorun olduğu ve bunun önlenmesi için “demokratik rejim içinde kalarak” Olağanüstü Hal ve Bölge Valiliğinin yeniden düzenlemesi ve koruculuk sisteminin gözden geçirilmesi, Silahlı Kuvvetler ve diğer güvenlik güçleri arasında komuta, karar ve uygulama birlik sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Program ayrıca “yöre halkına şefkatle” davranılarak devletle halkın “güven bağının” yeniden kurulmasına vurgu yapmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter bir devlet olduğuna vurgu yapan Program hemen peşinden sorunun çözümü için “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği” süreci (AGİK) ve “Paris Şartı”nın getirdiği hak ve özgürlüklere dayalı bir hukuk devletinin ülkenin tümünde kurulmasını vazgeçilmez bir öncelik olarak görmüştür. Kimlik boyutunda ise üniter devletle farklılıkları bir araya getirmeye çalışan bir dil mevcuttur:

⁴¹⁹ A.k., s. 111.

⁴²⁰ A.k., ss. 111-112.

*Yurttaşlarımız arasında kültür, düşünce, inanç, dil ve köken farkları olması doğaldır. Bunlar, başka ülkeler için de geçerlidir. Böyle bir çeşitlilik demokratik ve üniter devlet için bir zaaftır değildir. Bir üniter yapı içinde çeşitli etnik, kültürel ve dile ilişkin kimlik özellikleri özgürce ifade edilebilecek, özenle korunabilecek ve rahatça geliştirilebilecektir. Bu, ulus ve devlet birliğinin gücünü azaltmayacak, aksine pekiştirecektir.*⁴²¹

Öte yandan kimliğe yapılan göndermenin ardından bu sorunun azınlık kavramına başvurularak tartışılmayacağı net bir şekilde ifade edilmiştir:

*Ülkemizde, uluslararası anlaşmalarla kabul edilen azınlıklar dışında hiçbir yurttaşımız azınlık değildir. Türkiye’de herkes eşittir ve birinci sınıf yurttaştır. Herkesin kendi ana dilini, kültürünü, tarihini, folklorunu, dini inançlarını araştırması, koruması ve geliştirmesi, temel insan hak ve özgürlüğü kapsamı içindedir. Bu haklar yasalar çerçevesinde sağlanacaktır; ancak, devletin resmi dili, bayrağı, simgeleri, sınırları ve Türkiye Cumhuriyetinin hükümlerle her türlü tartışmanın dışındadır.*⁴²²

Programda Güneydoğu sorununun üçüncü boyutu olarak değinilen kalkınmadaki bölgesel farklılıkların öncelikle ele alınarak Güneydoğu ve Doğu’ya yönelik özel bir “Bölgesel Kalkınma Planı”nın hazırlanarak uygulanacağı sözü verilmiştir. Buna yönelik olarak bölgedeki kamu yatırımlarının artırılması ve özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi hedeflenmiştir.

Kronikleşmiş yüksek enflasyonun düşürülmesi Demirel hükümetinin programında ekonomiye ilişkin gündemin ilk sırasında yer almıştır. Ekonomik program iki bölümlü olarak uygulanacaktır. İlk bölümünde enflasyonun düşürülerek ekonominin dengeleri kurulurken ikinci bölümde Türk ekonomisini canlandıracak politikalar uygulanacaktır. “Denk bütçe” kuralının amaçlandığı programda enflasyonla mücadele için kamu kesiminin “yeniden yapılandırılması” ve kamu ekonomisinde “şeffaflığın” sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, Para programının, “maliye ve reel döviz kuru politikaları ile birlikte sıkı bir koordinasyon ve etkileşim içinde yapılması” temel yaklaşım olarak benimsenmiş ve uygulanacak para politikasının kilit noktası, Merkez Bankası parasının kontrolü olarak belirtilmiştir.⁴²³ Program ekonomide yeniden yapılanma çerçevesinde özelleştirme ve özerkleştirmeye vurgu yapmıştır. KİT Reformu olarak adlandırılan bu süreçte KİT’ler özerkleştirilerek özel bir statüye kavuşturulacak ve özelleştirme ile bunların mali bünyeleri kuvvetlendirilecektir. Ancak, özelleştirme, bir amaç değil, bir araç olarak kullanılacaktır. Demirel Hükümetinin hemen uygulamaya başlama sözü verdiği “500 günlük dengeleme, onarım ve canlandırma programı”nın temel amaçlarından birisi de yeni bir sanayileşme ve kalkınma sürecinin başlatılmasıdır. ANAP dönemi ekonomik politikalarını eleştiren

⁴²¹ A.k., s. 113.

⁴²² A.k., s. 113.

⁴²³ A.k., ss. 114-118.

Program “ihracat” ya da “ithal ikamesine” dayalı büyüme stratejilerinden birisini tercih etmeyerek, “bu iki stratejinin de zaman boyunca birbirini tamamlar bir yapı içinde, geleceğin dinamik karşılaştırmalı üstünlüklerine bugünden yatırım yapacak bir “esnek sektör yapışması” öngörmüştür. Bu yeni sanayileşme stratejisinin Avrupa Topluluğu ile bütünleşmeyi hedeflediği de belirtilmiştir.⁴²⁴

Tarıma da geniş yer ayrılan Program metninde “agro-endüstrinin” önemi vurgulanarak kalkınmanın köyden başlatılması ve tarım kesimlerini işsizlikten kurtaracak “kırsal sanayiler” oluşturulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, vaat edilen şey “GAP ile bütünleşen tarıma dayalı sanayileşme sürecini hızlandırmak, tarımda yeni teknoloji kullanımını desteklemek, sübvansiyon ve entegrasyon politikalarını girdi ve nihai ürünlerde tutarlı olarak uygulamaktır.” Tarım reformunun bir parçası olarak kurumsal yeniden yapılandırma amaçlanmıştır:

*Dağıtım, pazarlama ve eğitimde yeni düzenlemeler yapacak, kooperatifçiliği teşvik edecek, kooperatiflerin yeniden düzenlenmesini ve kurumsallaşmasını gerçekleştirip etkin üretici kuruluşları oluşturacağız. Yeni toptancı halleri yasası çıkartıp, tarım ürünlerinin satış aşamasında karşılaşılan güçlüklerin üzerine gideceğiz. Kooperatif bankalarının kurulması ve ticari bankaların tarım kredilerinin özendirilmesiyle, daha fazla miktarda ve ucuz maliyetli kredilerin tarım kesimine aktarmasını sağlayacağız.*⁴²⁵

Yeni Sağ ekonomik politikalara öncelik vermiş ANAP hükümetlerinin hemen peşinden kurulan DYP-SHP hükümetinin programında “Sosyal Hukuk Devleti”ne vurgu yapılması ilginçtir. Bir sağ ve bir sol partinin koalisyon programı olmasının işaretleri bulunan uzlaşmacı yaklaşım metinde rahatlıkla görülebilir: “Türkiye, sosyal devleti gerçekleştirmek zorundadır. Hükümetimiz, ülkemizin bir yandan devletin fonksiyonlarıyla ilgili çağdaş dünya görüşünü paylaşmasını, diğer yandan kalkınmayı hızlı, dengeli ve âdil bir biçimde gerçekleştirmesini temel alan ‘Sosyal Hukuk Devletin’ yapılanması için gereken önlemleri alacaktır.”⁴²⁶ Sendikal hakların ILO standartlarına uygun çerçevede kurumsallaşmasını vaat eden Program ayrıca sosyal güvenlik ağını bütün vatandaşları kapsayacak şekilde genişletmeyi gündemine almıştır. Bu bağlamda kadınların 20, erkeklerin 25 hizmet yılını tamamlamaları halinde, yaş haddine bakılmaksızın, emekli olabilmesi ve işsizlik sigortası sisteminin kurulması Hükümetin vaatleri olarak sıralanmıştır. Kamu görevlilerine sendikal hak ve özgürlüklerini tanınması için yasal düzenleme yapılması, genel sağlık sigortasının yaygınlaştırılarak ödeme imkânı olmayan vatandaşların sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması ve herkese tedavi olma imkânı sağlayan “Yeşil Kart” sisteminin uygulanması bahsedilen vaatlere eklenmiştir.

⁴²⁴ A.k., s. 120.

⁴²⁵ A.k., s. 123.

⁴²⁶ A.k., ss. 123-124.

Altyapı yatırımlarının (otoyollar, santraller, içme suyu projeleri vs) genişletilmesinden Turizm Master Planının yapılmasına kadar çeşitli ekonomik konularda hedefler sıralayan Program eğitim alanında da köklü bir reform yapmaktan bahsetmiştir. Buna bağlı olarak, her çeşit görüş ve düşüncenin ifadesini mümkün kılacak bir “özerk üniversite” kavramından söz edilmiştir:

*Üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik tanınacak; YÖK sistemi kaldırılarak, yükseköğretim kurumlarının kendi içlerinden seçtikleri organlar eliyle yönetilmesi sağlanacaktır.... Üniversite rarası eşgüdümü sağlamak, ülkenin insan gücü gereksinimini göz önünde tutarak, araştırmalar ve planlar yapmak ve önerilerde bulunmak, üniversitelere ayrılan kadro ve kaynakların dengeli dağılımı ve verimli kullanımı konusunda hükümet ve ilgili makamlara önerilerde bulunmak, yeni kurulacak üniversiteler için görüş bildirmek amacıyla, üniversitelerin kendi üst kurullarınca belirlenecek adaylar arasında seçilecek yükseköğretim ve eğitim kuruluşu oluşturulacaktır... Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olabilmelerini sağlayacak anayasal düzenleme yapılacaktır.*⁴²⁷

Program, çeşitli toplumsal konulara dair vaatler içermiştir, ancak burada kadın ve çocuk hakları ve futbol konusuna değinmek yeterli olacaktır. Türkiye’nin onayladığı “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi”nin ve yine Avrupa Konseyi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların kadınlara yönelik kararları doğrultusunda, Türk iç mevzuatında düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. Nitekim bu amaçla, DYP-SHP Hükümetince “Kadın, Aile ve Çocuk Sorunları Bakanlığı” kurulduğu hatırlatılmıştır. Ayrıca, BM’nin kabul ettiği ve Türkiye tarafından onaylanan Uluslararası çocuk hakları deklarasyonuna uygun biçimde çocuk haklarının korunmasını düzenleyen yasa teklifinin yasalaştırılması için Meclisten destek istenmiştir. Profesyonel Futbol Yasasının gözden geçirilmesi de verilen sözler arasındadır. Programda ayrıca, Siyasi Partiler ve Seçim Kanununun bazı hükümlerini değiştirerek siyasi partiler arasında sağlanacak bir konsensüsle yeni bir seçim yasası hazırlanması sözü verilmiştir.

Soğuk Savaşın hemen bitiminde kurulmuş olan bir hükümetin programının dış politika algılaması kuşkusuz değinilmesi gereken bir konudur. Genel olarak bakıldığında Hükümetin dış politikasının dayandığı prensipleri şu şekilde ifade ettiği söylenebilir: uluslararası dayanışma ve karşılıklı yarara dayalı olarak milli çıkarları ön planda tutan, kişilikli, barışçı, tutarlı ve bilinçli bir dış politika.

Programda, 1990’lar dünyasındaki büyük gelişmelere değinilerek soğuk savaşın yerini, bir yönüyle büyük umutlar vaat eden, diğer yönüyle çeşitli riskler barındıran bir dönüşüm sürecinin aldığı ifade edilmiştir. Atlantik’ten Urallara kadar olan bölgede yeni dengelerin oluştuğu ve bu oluşumun dünyanın diğer

⁴²⁷ A.k., s. 129.

bölgelerindeki sorunların barışçı yollardan çözümüne ve demokratikleşmeye katkıda bulunacağı varsayılmıştır. Programın dünya dengelerine bakışı dünyadaki soğuk savaş sonrası genel iyimserliği yansıtmaktadır: “Avrupa’yı, demokratik ve totaliter iki kampa ayıran çizgi ortadan kalkmış, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne, bireyin yaratma ve girişim gücüne öncelik tanıyan değerlere dayalı kıtasal bir güvenlik ve işbirliği düzeni kurulması, Avrupa halklarının ortak ülküsü niteliğini kazanmıştır.”⁴²⁸ Ancak, bu iyimserlik, demokrasi dışı “sağlıksız eğilim ve sapmaların” (ırkçılık, mezhepçilik, etnik rekabet ve çatışmalar, yabancı düşmanlığı ve dinsel hoşgörüsüzlük) önlenmesi koşuluna bağlanmıştır. Bu sağlıksız eğilim ve sapmaların engellenmesi için Türkiye’nin Atatürk’ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibiyle katkıda bulunma arzusunun altı çizilmiştir. Bu aslında Avrupa değerlerinin yayılmasında Türkiye’nin rol üstlenme istekliliğini göstermektedir. Avrupa’da oluşan güvenlik ve işbirliği ortamının Balkanlar, Akdeniz, Karadeniz Havzası, Ortadoğu, Batı ve Orta Asya bölgelerinde yaygınlaştırılmasında, Türkiye’nin coğrafi konumundan ve tarihsel deneyim birikiminden yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır.⁴²⁹ Türkiye’nin Avrupa Topluluğu’na tam üye olma isteğinin ve ABD ile yakın ittifak ilişkilerinin belirtildiği programda, NATO’nun, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinin ilerletme çabası olumlu bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Sovyetler Birliğine yönelik cümlelerin oldukça dikkatlice seçildiği ortadadır: “Hükümetimiz, tarihsel bir yeniden yapılanma sürecinde bulunan Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerine ve işbirliğine büyük önem vermektedir. Bu sürecin demokrasi ve barış içerisinde tamamlanması içten dileğimizdir. Cumhuriyetlerle ilişkilerimizin geliştirilmesinde bu temel yaklaşımla uyumlu bir tutum izleyecektir. Aynı yaklaşım, Kafkasya’da komşumuz olan Cumhuriyetler ile dil ve kültür yakınlığımız bulunan cumhuriyetlerle ilişkilerimize de egemen olacaktır.”⁴³⁰

Program son olarak, son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen gelişmelerin yeni tehdit ve riskler ürettiği ve bu çerçevede gerçekçi tehdit ve risk değerlendirmelerine dayanılarak bir milli savunma politikası oluşturma zorunluluğu üzerinde durmuştur. Türkiye’nin etrafındaki bölgelerin belirsizlik ve istikrarsızlık içinde olması sebebiyle AGİK sürecinin silahsızlanma ve silahların kontrolü yönündeki çalışmaların yanı sıra, Türk Silahlı Kuvvetlerinin re-organizasyonu ve modernizasyonu yönündeki çalışmaların da hızlandırılması gerekli görülmüştür. Bu çerçevede Türk Silahlı Kuvvetlerinin yüksek teknolojiyi kullanabilecek imkân ve kabiliyetlere kavuşturularak personel sayısında azaltma ve askerlik süresinde kısaltma öngörülmüştür.⁴³¹

⁴²⁸ A.k., s. 133.

⁴²⁹ A.k., ss. 134-135.

⁴³⁰ A.k., ss. 134-135.

⁴³¹ A.k., s. 137.

Demirel'in Program okumasını Meclisi selamlayarak bitirmesinin ardından Anayasanın 110 ve İçtüzüğü'nün 105 inci maddeleri gereği hükümet programının görüşmeleri program okunduktan 2 tam gün geçtikten sonra yapılabileceği için müzakereler 28 Kasım 1991 Perşembe gününe bırakılmıştır. Ayrıca, 8. Birleşimdeki görüşmeler sırasında siyasi parti grupları ve Hükümet adına yapılacak konuşmaların birer saat, kişisel konuşmaların da 15'er dakika olması kararlaştırılmıştır.

4.1.2. Görüşmeler

Başkanvekili Yıldırım Avcı başkanlığında açılan 8. Birleşimde Başbakan Süleyman Demirel'in önceki birleşimde sunduğu hükümet programı üzerine 6 saat 45 dakikalık bir süre boyunca görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde Program üzerinde söz alanlar şunlardır: RP Grubu adına Necmettin Erbakan, SHP Grubu adına Aydın Güven Gürkan, DYP Grubu adına Güneş Müftüoğlu, ANAP Grubu adına Mesut Yılmaz, şahısları adına Kamer Genç, Bülent Ecevit, ve Zeki Ergezen. Koray Aydın, Recep Kırış, Mahmut Kılıç, Ziya Halis, Aykut Edibali, İbrahim Kumaş, İbrahim Halil Çelik, Abdülkerim Doğru, Mehmet Döner, Ali Oğuz ve Mustafa Yılmaz ise söz almak istemişlerdir ancak süre yetismemiş ve konuşma yapamamışlardır. Konuşmacıların büyük bir çoğunluğunun kendilerine tanınan süreye riayet etmediği ve hatta bazılarının Başkan ile polemige girdiği görülmüştür.

Hükümet programı üzerinde ilk olarak söz alan Erbakan konuşmasının başında 20 Ekim 1991 seçim sonuçlarını değerlendirmiştir. ANAP ve SHP'nin seçimlerde önemli oranda oy kaybettiğini, DYP'nin oylarında küçük bir artış olduğunu ancak Refah Partisinin dört tane barajı (Türkiye barajı, il barajı, TRT barajı ve bir kısım basın barajı) yıktığını iddia etmiştir. Bu barajların yıkılmasını Berlin Duvarının yıkılmasına benzeten Erbakan'a göre Türk milleti bu seçimde Türkiye'nin kurtuluşunun hangi zihniyette olduğunu göstermiş ve "Biz, artık dış güdüm istemiyoruz, faizci düzen istemiyoruz; milli ve manevi değerlere bağlılık istiyoruz" demiştir. 20 Ekim seçimlerini Türkiye için önemli bir dönüm noktası olarak niteleyen Erbakan bu seçimlerle "12 Eylülün antidemokratik ihtilal dönemini kapatma" imkânının ortaya çıktığı kanaatindedir.

Seçim sonuçlarını yorumlamaya ANAP dönemini ve isim vermeden Turgut Özal'ı eleştirerek devam eden Erbakan'a göre bu seçimler aynı zamanda Türkiye'de "tek adam yönetimine" son vermiştir. 1987 seçimlerinde seçim kanunlarında yapılan değişikliğin âdeta rejim değişikliği anlamına geldiği ve "cumhuriyetten mutlakiyete" dönüldüğünü savunmuştur. Yeni hükümetin yaptıklarıyla mutlakiyet yönetiminden meşrutiyete mi yoksa cumhuriyete mi döneceğinin görüleceğini söylemiştir. Eğer, Meclisin "her şeyin asıl temsilcisi ve sahibi olduğu" şuruyla hareket edilirse "bu takdirde Cumhuriyete geçilmiş

olacaktır.”⁴³² Başkanvekili Avcı bu noktada Erbakan’ın konuşmasına müdahale ederek Anayasanın 1 inci maddesinin, Türkiye Devletinin daima cumhuriyet olduğunu söylediğini hatırlatmıştır. Bunun üzerine Erbakan Anayasa da çok şeylerin yazdığını kendisinin tatbikatın nasıl yürüdüğü üzerine yorum yaptığını belirtmiştir. Erbakan sözlerine demokratikleşme konusunda yapılacak çalışmalara destek vereceklerini söyleyerek devam etmiş ve bu sözleri SHP sıralarından alkış almıştır: “Türkiye’de ilk defa bir sivil anayasa yapmak, sivil bir toplumslaşma ve demokratikleşme hizmetini yapmak imkân ve şansına sahiptir. Biz Refah Partisi olarak, bu yolda yapılacak bütün çalışmaları canla başla destekleyeceğiz.”⁴³³

Elli yıldan beri milletin ezildiğini, bilhassa son on yılda büyük acılar çektiğini savunan Erbakan kendilerine muhalefet görevi düştüğünü söyledikten sonra Süleyman Demirel’i hükümeti kurarken, Mecliste Grubu olan bütün partilerle (ve tabii ki Refah Partisiyle) görüşmemekle ve böylece milletin “20 Ekimdeki temayülleri” dikkate almamakla suçlamıştır. Hükümet kurulurken yüzde 28’den yüzde 20’ye düşmüş olan bir SHP ile doğrudan doğruya görüşülmesinin “dış güçlerin yazdığı senaryoların bir tatbikatı” olduğu görüşündedir.

Erbakan, DYP ve SHP arasındaki hükümet ortaklığının kurulma şekline ve taksimata da eleştiriler getirmiştir. O’na göre, Merkez Bankası gibi bütün önemli birimler Başbakan Demirel’e bağlanırken Başbakan Yardımcısı İnönü’ye göstermelik birimler bağlanmıştır. Daha da önemlisi Program baştan sona kadar DYP Programıdır ancak SHP’nin diliyle yazılmıştır: “Programın içerisinde SHP’nin kendi fikriyatına ait hiçbir şey görülmemektedir. Bu Program, doğrudan doğruya bir DYP Hükümetinin programıdır; SHP’nin pansuman tedbirlerini de göremiyoruz burada. DYP’nin bilinen, klasik bir hükümetidir.”⁴³⁴ Bu durumun SHP tabanını rahatsız edeceği ve aslında bu haliyle hükümetin de milletin sadece yüzde 27’sini temsil edeceği ve geçmişteki ANAP gibi tek adam yönetimine götüreceğini öne sürmüştür.

Seçim kanunundaki çarpıklıktan bahsettikten sonra hükümet programının değerlendirmesine geçen Erbakan programın “bir kısım poliklinik tespitler” ve “birtakım temennilerden” oluştuğu ve sorunların değil çözümlerinin teşhislerinin bile yer almadığı kanaatindedir. O’na göre bu açıdan bakıldığında ortada olan şey program değil bir “iyi niyet mektubudur.” Zira bir hükümet programında, Erbakan’a göre, ne yapılacak, niçin yapılacak, ne zaman yapılacak, nasıl yapılacak, hangi imkânla yapılacak, bunların gösterilmesi gerekir. Programın seçimlerdeki vaatlere uygun olmadığının altını çizen Erbakan hükümete şu şekilde seslenmiştir:

⁴³² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 8, (28.11.1991), s. 146.

⁴³³ **A.k.**, s. 147.

⁴³⁴ **A.k.**, s. 149.

Nerede iki anahtar ve nerede yeşil kart: “Ne oldu bu yeşil kart? Herkes bedava tedavi olacaktı. Şimdi bir de bakıyoruz ki, karşımızda, genel sağlık sigortasını aşamalı olarak yaygınlaştıracaklar... Başlıyor şimdi patinaj! Hiçbir vatandaş genel sağlık sistemi dışında bırakılmayacak... Ödeme imkânı olmayan vatandaşlarını sigorta primleri devlet tarafından karşılanacak ve 20 milyon insandan, bu işi yapmak için prim alınmaya başlanacak... Yani, ileride hasta olacağının parasını şimdiden alacak, sonra verecek... Bu 20 milyon insanın zaten para verecek hali yok. Bunlar, isteselerdi çoktan sigorta olurlardı. Görülüyor ki, yeşil kart, renksiz kart olmuştur, şeffaflaştırmıştır.”⁴³⁵

Ayrıca Erbakan programın çelişkileri olarak Hükümetteki partilerin seçimlerdeki besici ve çiftçi borçlarını affetmek ve asgari ücretten vergi almama sözlerini “dün dündür bugün bugündür” mantığıyla unuttuklarını iddia etmiştir. Erbakan, Programın ülkenin sorunları olarak dört konuya değindiğini belirtmiştir: Güneydoğu meselesi (anarşi ve terörün önlenmesi); Ekonominin, herkese refah getirecek, hızlı kalkınmayı gerçekleştirecek şekilde düzenlenmesi; Demokratikleşme ve şahsiyetli dış politika. O’na göre bu tespitlerin yanında büyük bir noksan vardır. Asıl bu meselelerin çözülmesi için lüzumlu olan, manevi ve ahlaki kalkınmadır. Programda, Türkiye’deki manevi ve ahlaki tahribata ait tek bir mesele ele alınmamış ve böyle bir dert taşınmamıştır. Hâlbuki bu, yapılmadan, hiçbirisinin çözülmesi mümkün değildir.⁴³⁶

Programın dış politika ve demokratikleşme ile ilgili kısmına da eleştiri getiren Erbakan, AT siyasi bütünleşmesine destek vermenin Anayasaya göre suç olduğunu iddia etmiştir. Zira Onun gözünde “AT tek devlet olmak demektir, bağımsızlığın Batı’ya devredilmesi demektir.” İngiltere örneğini vererek bir referandum yapılmadan AT ile bütünleşmeye çalışmanın demokratikleşmeye aykırı olduğunu ısrarla belirtmiştir. Bu bütünleşmenin anlamı bin yıldır mensubu olunan “İslam âleminde ayrılıp, emperyalizmin yanında yer” almak ve bağımsızlığı kaybetmektir. Bu örnekten yola çıkarak hükümetin dış politikasıyla ilgili olarak Erbakan’ın vardığı sonuç programın dışa bağımlılığı esas aldığı ve milli menfaatlere aykırı olduğudur. Önerdiği dış politika ise kısa cümlelerle şöyledir: “Kıbrıs’ta federal devlet konuşmalarını terk edin, bağımsız devletimizi tanıtmaya çalışın. Irak’tan ambargoyu kaldırın. İsrail’in tecavüzlerini kınayın. Çekiç gücü bir an evvel dışarıya çıkarın. Avrupa’daki işçilerimizle ilgilenin. Müslüman ülkelerle yakın ilişki kurun. Rusya’daki Müslüman Türk topluluklarla, Balkanlarla yakın bir ilişki kurarak bunu devam ettirin.”⁴³⁷

Bu noktada, Erbakan, hükümetin “tam demokratik ve çoğulcu sistemi öngören çağdaş bir Anayasa” yapılma sözünün Paris Şartı ve AGİK süreci ile sınırlandırılmasına karşı çıkmıştır:

⁴³⁵ A.k., s. 153.

⁴³⁶ A.k., ss. 155-156.

⁴³⁷ A.k., s. 163.

Bunlar ön şartlarmış!.. E, bırakın da millet kendi istediğini kendi yapsın. Bu ön şartları nasıl millete karşı koyuyorsunuz? “Paris Şartı” diyorsunuz, bakın işte burada Paris Antlaşması; en önemli maddesi “Yahudilerin aleyhinde bulunulmayacak” diyor. Çünkü, onlar çifte standart kullanıyor. Bunu getirmişsiniz. Niçin, bizim milletimizin kendi hukuk sistemi yok mu? Niçin milli bir düşünceyle hareket etmiyorsunuz? Baştan sona kadar; evrensel, AĞİK, OECD... Bu ne?.. İşte, bizim “taklitçilik” dediğimiz, bu.⁴³⁸

Erbakan, programın demokratikleşme vurgusunun tatbikatta sorunlu olduğunun örneğini Urfa ve Van Belediye Başkanlarının, meclislerinde RP çoğunluğu bulunmasına rağmen görevden alınmasından vermiştir. Yine Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kurmay Başkanlığının imzasıyla 2 Ekim 1991 tarihinde yayımlanan tebliğde eşleri tesettür uygulayan subaylar hakkında işlem yapılacağı belirtilmesini programdaki “Din hürriyeti ve inanç hürriyeti her şeyin başı olacaktır” ibaresiyle çelişkili bulmuştur.

Programdaki aile planlaması yapılması hedefini reddeden Erbakan konuşmasında dini taleplerle ilgili konulara önemli bir yer ayırmıştır. Aslında bu konular 1990’ların ve 2000’lerin Türk siyasi hayatının laiklik bağlamında tartıştığı başlıca konulardır: imam hatipler (konuşmasının bu kısmı istismar yaptığı sataşmalarıyla bölünmüştür), üniversitelerdeki “başörtüsü zulmü,” “inançlarına bağlı” insanların askeriye ihraç edilmesi, tarikatlar ve Diyanet görevlilerinin durumu. Programdaki “ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması” hedefinin imam hatiplerin orta kısmına gidilmesini engellemeye yönelik “sinsi tatbikat” olduğunu iddia eden Erbakan devamla Demirel ve Ecevit’le beraber hükümette iken, 350 tane imam hatip okulu açtıklarını ve Demirel’in, her zaman, “bu imam hatip okullarının açılmasında benim de imzam var” diye bunu sahiplendiğini vurgulamıştır. İmam hatipler konusunda Demirel’in samimiyetini sorgulayan Erbakan, “binası bitmiş 220 tane imam-hatip okulundan” kaç tanesinin açılacağına bakacaklarını ve SHP ile koalisyon olmanın bahane gösterilemeyeceğini ısrarla belirtmiştir ki nitekim kendileri “CHP ile beraber, 1 senede 69 tane imam hatip okulu” açmışlardır.⁴³⁹

Dini konulardaki eleştirilerini “manevi tahribat” meselesiyle ilişkilendiren Erbakan programdaki “çağdaş akım ve gelişmeler” tabirinin referans alınmasını eleştirmiştir:

Çağdaş akım ve gelişmeler neymiş?... Peki, ahlakımız ne olacak? Ahlaki çöküş; bu da mı çağdaşlık? AIDS ne kadar çoksa, o da mı çağdaşlık? Nedir bu çağdaşlık? Şu çağdaşlığın ne olduğu belli değil; ancak, bu tabirlerle, biz tatbikatta görüyoruz ki, ahlak tahribatına yöneliyor.. “Gelişen dünya ile bütünleşme!...” Kimmiş bu gelişen dünya? Ne demekmiş, bütünleşme, evrensel değerleri savunma?... Ne demekmiş bunlar?... Maksat kozmopolitlik mi,

⁴³⁸ A.k., s. 154.

⁴³⁹ A.k., ss. 158-159.

*masonluk mu?.. (RP sıralarından alkışlar) Niçin, milli ve manevi değerleri esas almıyoruz? Milli ve manevi değerler ne alacak? Bunlar çatıştığı zaman hangisi seçilecek?*⁴⁴⁰

Programın ahlaki ve manevi kalkınma hedefinin olmadığını söyleyen Erbakan Güneydoğu sorununu da buraya bağlamıştır. Bu sorunun çözülmesi için, Ona göre, “inançlı kadroların” seferber edilmesi gerekmektedir ve dini-manevi değerler birleştirici rol oynayacaktır: “asıl birleştirici unsura önem veriniz. Bu da, manevi bağlarımızdır. Buradaki din görevlilerimize elinizi uzatınız. Buralarda birçok özel öğretim yapmış din görevlilerimiz var, bunlara diploma verin, kadro verin, milli birlik ve beraberliğimiz için bu insanlar hizmet etsinler.” Devlet-millet kaynaşmasında dinin önemine değinen Erbakan önceki hükümetlerin bölgedeki halka “şefkat” gösteremediğini ve başörtüsü yasağı gibi uygulamaların “güneydoğuda inancına bağlı” insanları rahatsız ettiği görüşünü öne sürmüştür. Erbakan, hükümet programının ekonomik sorunlara çözüm çarelerini de doğru bulmayarak uygulanan “vahşi kapitalizmle” hep “zenginlerin korunduğunu” ve “tabandakilerin ezildiğini” öne sürmüştür. Sınıf söylemini yansıtan bu konuşma Türkiye’deki faiz politikalarının Batıdakinden farklı olduğunu belirterek şu şekilde devam etmiştir:

*Batı da faiz yüzde 3. Kaldı ki, teknolojik gelişmeyle zaten bu faizi önleyebilecek durumdalar; ama asıl, Batı’nın bir önemli noktasını görün. Batı, bu kapitalist nizamın vahşetini sömürüyle besliyor; bu azgını, bizi sömürerek doyuruyor. İlk önce, müstemlekecilikle zengin oldular, sonra, sanayi mamulü ihracında 1 dolarlık malı 3 dolara ihraç ederek zengin oldular... Peki, siz kimi sömüreceksiniz? Siz kolayını bulmuşsunuz, alt katta oturanları sömürüyorsunuz... Ama alt kattakilerin artık dayanacak hali kalmadı. O sebepten dolaydır ki, bu düzen yürümez. Burada yapılacak olan iş, hiç şüphesiz ki, adil düzene geçmektir, hiç şüphesiz ki, milli görüşe geçmektir.*⁴⁴¹

Erbakan, programa yaptığı bu eleştirileri sebebiyle yeni hükümete destek olmalarının mümkün olmadığını ancak hükümet Meclisten güvenoyu alırsa kardeşlik havası içerisinde hata yapmamaları için gayret göstereceklerini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.

Hükümet Programı üzerinde ikinci olarak, SHP Grubu adına söz alan İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan konuşmasının başında seçimler ve yemin töreni ile ilgili yorumda bulunmuştur. Seçimlerin büyük bir olgunluk içerisinde geçtiğini ve Türk halkının kendi iç çoğulculuğunu parlamentoya yansıttığını söyleyen Gürkan, yemin töreninde yaşanan alışılmadık olayların ve buna duyulan tepkinin kendi sınırları içinde tutulabildiğinin ve daha büyük öfkeye olanak tanınmadığının altını çizmiştir. Ulusal birliğe ve laikliğe bağlılık gösterilirken kalıcı ve şiddetli kutuplaşmaların tuzağına düşülmemiştir. Yeni

⁴⁴⁰ A.k., s. 157.

⁴⁴¹ A.k., ss. 162-163.

Hükümetin kuruluş biçiminin ve süresinin umut ve iyimserlik aşıladığını söyleyen Gürkan'a göre, "siyasal karşıtlıkları ve yarışmaları yaklaşık yarım yüzyıllık çok partili demokratik rejimimizin ana ögesini oluşturmuş iki siyasal partinin, iki siyasal geleneğin, iki ayrı dünya görüşünün Türkiye'nin birikmiş sorunlarını çözmek için bir araya gelmeleri, bir araya gelebilmeleri, başlı başına çok önemli bir aşamadır."⁴⁴² Artık bundan böyle siyaset karşıtlıklara değil uzlaşmaya, somut projelere ve akılcılığa dayanmak zorundadır.

20 Ekim seçimleri ile Türk halkının "buyurganlıkları, yasakları, koşullandırmaları" reddettiği ortaya çıkmıştır. Aslında bu tavır hem Milli Güvenlik Konseyinin getirdiği siyaset yasaklarına ve parti kapatmaları karşısında bazı siyasal akımları Parlamente'ye yansıtmamak çabaları karşısında ve hem de ülkeyi hiçbir zaman ortak hükümetler yönetmesin diye yapılan yasal düzenlemelere verilen bir yanıttır. Bu örneklerden Gürkan'ın vardığı sonuç halkın, demokrasiyi "bütün genişliğiyle, bütün nüanslarıyla" sevdiği ve benimsediğidir. Meclisteki mevcut çoğulculuk da, yeni kurulan ortak hükümet de "bu demokrasi sevgisinin ve benimsemesinin" sonucudur.⁴⁴³ Halkın koalisyon hükümetini tercih etmesinin sebebi Gürkan'a göre, Türkiye gibi sorunları ağır olan bir ülkenin önceki ANAP hükümetleri gibi yüzde 30-35 ve hatta yüzde 40 gibi bir oy desteği ile yönetilemeyeceğinin görülmesidir. Türkiye, eğer sorunlarını çözmek istiyorsa, sorunlarının üzerine cesaretle yürümek istiyorsa, olabildiğince geniş, elden geldiğince geniş bir oy tabanına oturan hükümetler tarafında yönetilmelidir. Türkiye'nin sadece iç güvenlik sorunu ve Kürt sorunu bile geniş tabanlı ve destekli bir hükümeti (yüzde 48) ülke için kaçınılmaz yapmaktadır. Buradan hareketle Gürkan yeni hükümetin "köktenci yaklaşımlar ve cesur açılımlar" getirmesini istemiştir. Gürkan'ın konuşmasının en önemli kısımlarından birisi parlamente'ye ait olanıdır. Gürkan'a göre seçim yasasının olumsuz düzenlemelerine karşı DYP-SHP Koalisyonunun iş başına gelmesindeki nedenlerden birisi ANAP hükümetleri döneminde parlamente'nin "adeta devre dışı bırakılmış" olmasıdır. 20 Ekim seçimleri ile Halk, parlamente rejimi ve parlamente'sunu korumak, ona yeniden işlev kazandırmak, onu yeniden siyasal kararların odağı haline dönüştürmek istemiştir. ANAP döneminde kanun hükmünde kararname uygulamasının aşırıya ve kötüye kullanılarak neredeyse tüm yasa tasarılarının parlamente'den adeta kaçırılarak geçirilmesi ve muhalefetin yasa tekliflerinin hemen hemen hiçbirinin gündeme alınmaması ve böylece yasama faaliyetinin tartışma zemininin yok edilmiş olması en büyük sorunlardan birisiydi. Gürkan parlamente'nin devre dışı bırakılma örnekleri olarak şunları sıralamıştır:

... Meclis araştırma ve soruşturma mekanizmalarının hemen hemen hiç çalıştırılmaması, sözlü ve yazılı soru önergelerinin hiç önemsenmemesi, iktidar

⁴⁴² A.k., s. 165.

⁴⁴³ A.k., s. 166.

*partisi meclis grubuna, salt oy vermek dışında hiçbir etkinlik olanağının tanınmamış olması, milletvekillerinin, kararlara katılımı yerine, iş takipçiliğine özendirilmeleri, hükümetin, resmi ve düzenli toplantılarının yerini düzensiz buluşmaların alması, dış politikada Meclisin ve hatta hükümetin büyük ölçüde devre dışı bırakılması, iç ve dış güvenlik sorunlarının genelde rutin işler gibi işlem görmesi, Meclisin devlet bütçesi üzerindeki tartışılmaz belirleyiciliğinin fonlar yoluyla etkisiz hale getirilmesi, iç ve dış borçlanmaların bütünü ile bir hükümet sorunu sayılması, vergi yasaları ile ilgili hükümet yetkilerinin abartılarak ve aşırı biçimde kullanılması, Türkiye Büyük Millet Meclisini görkemli, kalabalık; ama, siyaseten içi boşaltılmış ve yetkisiz kılınmış bir Ankara binasına çevirmiştir.*⁴⁴⁴

Bunun sonucu olarak, Gürkan’a göre, ANAP döneminde tek partiye dayalı hükümet parlamento tarafından denetlenememiş ve yolsuzluk, usulsüzlük, rüşvet, iltimas ve her çeşit yasa dışı eylem ve işlemler konusunda duyarsız kalındığı için parlamento saygınlık yitirmiştir. Sosyal demokrat bir partinin temsilcisi olarak Gürkan sosyal adalet konusunu vurgulamış ve yeni koalisyon hükümetinin hem kalkınmacı hem de sosyal adaletçi bir denge üreteceği kanaatindedir. Burada Gürkan’ın altını çizdiği husus merkez sağ partilerin yükselen bacalara, kesilen kurdelelere ve işleyen tezgâhlara önem verirken “adaletli bir yaklaşımı” ihmal ediyor olmalarıdır. DYP-SHP Koalisyonu, dolayısıyla, bu zaafı aşarak “hem fabrika hem yol hem bilgisayar üretebilir hem de en az bunlar kadar önemli olmak üzere, adalet, sosyal adalet ve denge” üretmelidir, zira “adalet, bir toplum için ekmek kadar, aş kadar önemlidir. Bir toplumu da, insanları da en çok kıran, zedeleyen, acılara düşüren olgu adaletsizliktir. Bu kürede bir ilahi adalet sağlamak, kuşkusuz, çok zordur, belki de olanaksızdır; ama adalet için uğraş vermemek; ama adaletsizliği kurallaştırmak; ama adaletsizliği hoş görmek; ama adaletsizlikten yararlanmaya kalkmak bir insanlık suçudur.”⁴⁴⁵

Gürkan, koalisyon hükümetinin programı ile ANAP dönemi hükümetlerinin 4 programını karşılaştırmış ve şu farkı bulmuştur: yeni program demokrasiye, insan haklarına, özgürlüklere ve çoğulcu ve katılımcı bir toplum işleyişine farklı bir yaklaşım göstermektedir. ANAP programları göstermelik bir demokratikleşme perspektifine sahip iken demokrasi, yeni programın “ruhunu, özünü, anlamını, dinamiğini ve motorunu” oluşturmaktadır. Programın bu demokratik özünün bir sağ parti ile bir sosyal demokrat partinin bir araya gelerek oluşturulmuş olması da Türk siyasi hayatı için önemli bir an olarak değerlendirilmiştir:

Türkiye’de belki ilk kez bir merkez sağ parti, demokrasiye inancı ve bağlılığı açısından sosyal demokrat seçmenden bile güvenoyu alıyor. Türkiye’de

⁴⁴⁴ A.k., ss. 167-168.

⁴⁴⁵ A.k., ss. 168-169.

*belki ilk kez sosyal demokratlar, demokrasi taleplerinde yalnız kalmadıkları duygusuna sahip oluyorlar ve bunun anlatılmaz keyfini yaşıyorlar. (SHP sıralarından alkışlar) Sosyal demokratların demokrasi mücadelesindeki yalnızlığı artık bitmiş gibi gözüküyor, Merkez sağ ve merkez sol, ilk kez, demokrasi anasının ikiz evlatları olma şansını elde ediyorlar. Tarihi buluşma, tarihi kucaklaşma, tarihi barışma gerçekleşiyor. Demokrasi anamızın bugüne değin gönülsüzce emilen sağ memesine, ikinci evlat da şimdi aynı açlık ve iştiiyakla sarılıyor.*⁴⁴⁶

Bu noktada Gürkan demokrasi tanımı yaparak demokrasinin sadece “basit bir sandık ve oy olayı” olmadığı aynı zamanda “adaletli bir toplumun, güvenli bir toplumun, dengeli bir toplumun, üretken bir toplumun, müreffeh bir toplumun, duyarlı bir toplumun ve dürüst ve ahlaklı bir toplumun da güvencesi ve sigortası” olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Dış politikanın da demokratikleşme perspektifiyle ele alınmasını ve Meclisin daha önce alınmış kararların “bir fonu olarak” kullanılmamasını savunur. Gürkan’a göre geçmiş dönemlerde Meclisin dış politika karar süreçlerinin dışında tutulması Meclisin bütçe hakkından vazgeçmesi kadar önemli bir işlev noksanlığı doğurmuştur.⁴⁴⁷

Türkiye’nin yeni bir tehdit değerlendirmesi yapmasının gerekli olduğunu kabul eden Gürkan öte yandan ulusal istihbarat faaliyetlerinin “demokratik denetim” altında bulundurulmasının önemine değinmiş ve bir toplumun, kendi istihbarat örgütlerine ve etkinliklerine güven duymamasının iç ve dış güvenliğin sağlanmasında büyük bir zaaf oluşturacağı kanaatindedir.

Gürkan, programın en güçlü yanlarından birisi olarak Güneydoğu sorununa yaklaşımındaki çok boyutluluğu zikretmiştir: “Program, bir yandan insan hakları ve hukuk devleti ilkelerinden hiç ödün vermeden, yörede can güvenliğinin sağlanması konusunda her türlü çabanın gösterileceği güvencesini verirken, öte yandan da, bu yöre insanlarımızın, yani Kürt kökenli yurttaşlarımızın anadilleri, özgün kültürleri ve kökenleriyle ilgili kimlik özgürlükleri üzerindeki sınırlamaların ve kısıtlamaların kalkacağını ve bunların serbestçe geliştirilebileceğini vaat etmektedir.” Bu vaat, O’na göre, ihtiyaç duyulan ancak şimdiye kadar alışık olunmayan “yeni bir özgürlüğü” getirme vaadidir ve de bu özgürlüğün tanınmasıyla ulusal birlik ve bütünlük zedelenmeyecektir.⁴⁴⁸

Son olarak, Gürkan devlet din ilişkilerine değinmiş ve çağdaş, demokratik ve laik bir devletin “Diyanet İşlerini doğrudan cemaatlere” bırakmasından Diyanet İşleri Başkanlığının, inanç ve ibadet farklılıklarını dikkate alacak bir yeniden düzenlemeye ihtiyaç hissettiğinden bahsetmiştir. Gürkan, SHP Grubunun yeni hükümete güvenoyu vereceğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.

⁴⁴⁶ A.k., ss. 169-170.

⁴⁴⁷ A.k., s. 171.

⁴⁴⁸ A.k., s. 172.

DYP Grubu adına söz alan Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu, Demirel'in 7 Kasım 1991 günü hükümeti kurmakla görevlendirilmesinin “on bir yıllık” fazilet ve demokrasi mücadelesinin meyvesi olduğunu belirterek başladığı konuşmasında hükümet programında belirtilen konuları ve vaatleri tekrar etmiştir. Erbakan'ın koalisyonun halk desteğine yönelik eleştirilerine cevap veren Müftüoğlu, yeni hükümetin oy tabanının yüzde 48 olduğunu ancak yapılan son kamuoyu araştırmasına göre halkın yüzde 59'unun koalisyon hükümetinin başarılı yüzde 7.9'unun çok başarılı olacağına inandığını savunmuştur. Müftüoğlu, demokratikleşme konusuna öncelik verdiği konuşmasında ülkenin çağdaş ve demokratik bir anayasaya gereksinimi olduğunu bunun da Doğu Avrupa'da blokların yıkılması ve küreselleşme süreciyle uyumlu olduğunu, zaten bu gelişmelerden Türkiye'yi soyutlamanın da mümkün olmadığını belirtmiştir: “Demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerde, evrensel düşünce ve evrensel tatbikat hâkimdir. Sosyal güvenlik hakkı Batı'da ne ise, bizde de aynı olmalıdır. Dernek kurma hakkı Batı'da ne ise, bizde de öyle olmalıdır.”⁴⁴⁹

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı gibi uluslararası belgeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konusunda Türkiye'nin çıkış noktaları olarak gördüklerini söyleyen Müftüoğlu'na göre yeni anayasanın yazılması konusu 19. Dönem Meclisinin en önemli gündem maddesidir:

*Bu büyük onura ulaşabilmek için, tüm siyasi partilerimizi, tüm meslek kuruluşlarımızı, tüm üniversitelerimizi, basınımızı, sendikalarımızı ve tüm halkımızı göreve davet ediyoruz. Bu konuda toplumsal uzlaşma sağlanmalıdır. Bu konuda herkes görev almalıdır. Bu konuda herkes üzerine düşen görevi yapmalıdır ve bu konuda herkes yardımcı olmalıdır. Esasen, konu acildir ve ivedidir; çünkü, birçok yasanın demokratikleşmesi, yeni Anayasanın gerçekleşmesine bağlıdır.*⁴⁵⁰

Müftüoğlu yeni bir Anayasanın gerçekleşmesine ek olarak bir hukuk reformu yapılarak yargının bağımsız hale getirileceği görüşündedir. Ayrıca 12 Eylül'den kalan tüm yasaların süratle yürürlükten kaldırılması için Meclisteki tüm siyasi partiler arasında uzlaşma gerekmektedir. Demokratikleştirilmesi gereken yasalar olarak şunları saymıştır: Siyasi Partiler Yasası, Seçim Yasaları, Polis Görev ve Yetki Yasası, Ceza Yasası, Ceza Usul Yasası, Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hal Yasaları, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, Dernekler Yasası, Terörle Mücadele Yasası, 1402 sayılı Yasa, sansür ve sürgünle ilgili düzenlemeler.

Müftüoğlu, ANAP döneminde kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin kötüye kullanılarak kararnamelerin zamanında yasalaştırılmamış

⁴⁴⁹ A.k., ss. 175-176.

⁴⁵⁰ A.k., s. 176.

olmasını eleştirmiştir. 3268, 3347 ve 3497 sayılı Yetki Yasalarına dayanılarak, 117 adet kanun hükmünde kararname çıkarıldığını bunlardan bir tanesinin Anayasa Mahkemesince iptal edildiğini ve sadece 13 tanesinin kanunlaştırıldığını 103 adet kanun hükmünde kararnamenin ise yürürlükte olduğunu belirtmiştir. Ancak, sorun şu ki bu kanun hükmünde kararnamelerin dayandıkları üç yetki yasası da Anayasa Mahkemesince 1990 yılının şubat ayında iptal edildiği halde bu kararnameler halen yürürlükte dir. Bu kararnamelerin ivedilikle Genel Kurul gündemine getirilmelidir.⁴⁵¹

Hüsamet tin Cindoruk başkanlığında, Meclisin yeni İçtüzüğü çalışmalarına bir komisyonda başladığını ve muhalefete denetim imkânı veren yeni bir İçtüzük yapılacağını söyleyen Müftüoğlu, geçen dönemde olduğu gibi, 730 tane cevaplanmayan sözlü soruyu gündemde bırakmayacaklarını savunmuştur. Hükümetin vaatlerinin arkasında olacağını ve DYP Grubunun güvenoyu vereceğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.

ANAP Grubu adına Rize Milletvekili A. Mesut Yılmaz söz almış öncelikle ANAP dönemine yapılan eleştirileri cevaplandırmış daha sonra da programa ilişkin görüşlerini iletmiştir. Yılmaz, sık sık sataşmalarla kesilen konuşmasına Programı görüşmek üzere muhalefete ayrılan bir saatin az olduğunu ve Demirel'in de geçmişte aynı eleştiriyi yaptığı halde bugün bu sürenin uzatılmadığını söyleyerek başlamıştır. Yeni hükümetin demokratikleşme söyleminin tutarsız olduğunu ima ederek eğer muhalefetin denetim hakkı genişletilmek isteniyorsa bu sürenin uzatılması ile başlanmalı idi. 20 Ekim seçimlerinde DYP'nin (yüzde 27) ANAP'tan (yüzde 24) sadece yüzde 3 oy fazla alarak iktidar olduğunu ve bu oyla milletvekillerinin yüzde 40'ını elde ettiğini vurgulamıştır. Demirel'in bunu beğenmediği, yıllar yılı eleştirdiği seçim sistemi sayesinde elde ettiğini söylemiştir. Yılmaz, DYP'nin seçim öncesinde iddia ettiği gibi tek başına iktidar olamadığını hatta son günlerde basına yansıyan beyanlarıyla bu partinin yetkililerinin ANAP'tan milletvekili transfer gayreti içinde olduğunu ancak grubunda “bir tane bile satılık milletvekili” olmadığını savunmuştur. Bu gayret Türk siyasi hayatının, artık unutulmak istenen “eski hastalıklarını tekrar nüksettirme” anlamına gelmekte ve aslında olası böyle bir girişim rejime zarar verecektir.⁴⁵²

Yılmaz, siyasi partilerin 20 Ekimdeki performansını değerlendirmeye devam ederek bu seçimlerin “bir tane mağlubu” olduğunu, onun da SHP olduğunu zira bütün partilerin oyları artarken sadece bu partinin oyunun düştüğünü iddia etmiştir. Yılmaz, bu sebeple SHP'yi üçüncü parti durumuna düşükleri için İstanbul ve İzmir'de belediye başkanlarını istifa ettirmeye ve hemen belediye başkanlığı seçimine gitmeye çağırmıştır:

⁴⁵¹ A.k., s. 177.

⁴⁵² A.k., ss. 182-183.

*Bu duruma rağmen, mahalli yönetimlerde iktidarda kalmayı içlerine sindirebiliyorlarsa, onların anladıktan demokrasi, millet iradesine değil, nalıncı keserine bağlıdır. Ayrıca, Sayın İnönü'yü, burada, yemin töreni sırasında, bu kürsüyü kirleten milletvekilleri hakkında kamuoyuna verdiği taahhüdü yerine getirmeye çağırıyorum. Aksi takdirde... (SHP sıralarından sıralara vurmalar, "Demagoji yapma" sesleri, gürültüler; ANAP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar) Sayın milletvekilleri, beni susturamazsınız; ben, bu kürsüden konuşacağım, hem de anadilimle konuşacağım.*⁴⁵³

1992 Haziranında bütün Türkiye'de mahalli seçimleri yenilemeyi öneren Yılmaz DYP ve SHP'den, kendilerinin 1987 ve 1991'de iki defa gösterdikleri "özveriyi" bir defa olsun göstererek çok istedikleri "gerçek demokrasinin" kurulmasına katkı yapmaya çalışmıştır.

Hükümet programının seçimlerde vaat edilen şeylerle tutarsız olduğunu söyleyerek bu çerçevede şu örnekleri sıralamıştır: DYP seçim beyannamesinde "esnaf ve sanatkâr peşin vergiden kurtarılacaktır" diye yazdığı halde bu programda yer almamıştır. Yine yeni illerin kurulması seçim meydanlarında her iki parti lideri tarafından vaat edilmiş ise de okunan programda bundan hiçbir işaret yoktur. Oysa ANAP'ın bu konuda hükümete yardımcı olmak için, 15 yeni il kurulması hakkında bir kanun teklifini Meclis Başkanlığına sunduğunu belirten Yılmaz, asgari ücretin vergi kapsamı dışında tutulması sözünün de Programın 19 uncu sayfasında "gelir adaletini sağlayıcı biçimde, asgari ücret kademeli olarak vergi dışı bırakılacaktır" şeklinde muğlak bir ifadeye dönüştüğüne dikkat çekmiştir. Tarım ürünlerinden kesilen Stopaj Vergisinin kaldırılması, yeşil kart, iki anahtar, bütün köprü ve otoyolların geçiş ücretlerinde yüzde 50 indirim, tütün, pamuk, üzüm ve çay alım fiyatlarında yüksek artış yine tutulamayacak vaatler olarak görülmüştür.

Yılmaz devamla Program ile seçim vaatleri arasındaki tutarsızlıklara otoyol, demiryolu, havalimanı ve hastane örneklerini vererek vurgu yapmıştır: "Vaatlerinizdeki 11 yeni otoyol projesi programda 7'ye, 13 yeni demir yolu projesi 6'ya, 8 yeni büyük liman projesi 3'e, 29 yeni havaalanı projesi, -6'sı yeni, 6'sı tevsi olmak üzere- 12'ye inmiştir. Bakın, burada yer alan 9 yeni havalimanından, İstanbul'a üçüncü köprüden, dördüncü Haliç köprüsünden, İstanbul Boğaziçi tüp geçidinden, İzmit Körfezine asma köprüden, 5 bin kilometrelik boru hattından, üçüncü petro-kimya kompleksinden, 30 bölge ihtisas hastanesinden, 1 000 devlet hastanesinden, 10 000 sağlık merkezinden, 50 000 sağlık evinden programda hiç ses yoktur."⁴⁵⁴

Programın ANAP dönemine yönelik eleştirilerine cevap verirken Yılmaz, programı şikâyetname olarak nitelemiş ve bir çelişkiden bahsetmiştir: "Bir taraftan, teslim alınan her şeyin kötü olduğu ispata çalışılmakta, diğer taraftan da her şeyin kısa zamanda düzeltileceği iddia edilmektedir. Eğer, her şey

⁴⁵³ A.k., s. 184.

⁴⁵⁴ A.k., ss. 187-188.

söylendiği gibi, kısa zamanda düzelebilecekse, o zaman, mevcut durum söylendiği kadar kötü olamaz. Eğer durum gerçekten çok kötü ve siz bu durumu kısa zamanda düzeltme imkânına ve becerisine sahipseniz, o takdirde, sizde, kimsede olmayan müthiş ve sihirli bir yetenek var demektir.”⁴⁵⁵ Bu ifadelerin ardından Yılmaz karşı eleştiriyeye geçmiş ve 1991 Türkiye’sinin, ne 1978 yılında teslim edilen enkaz ile ne 1979 yılı yokluklar, kıtlıklar ve karaborsa içinde yüzen Türkiye’si ile ne de 1980’de Lüksemburg’a 1 milyon dolar için avuç açan Türkiye ile kıyaslanamayacağını savunmuştur. 1980’de komşularının hayli gerisinde olan bir ülke yerine, 1991’de aynı komşularına 3 milyar dolara yakın kredi açan bir Türkiye vardır.

Yılmaz’ın bu eleştirileri DYP ve SHP sıralarında gürültülere sebep oldu. Konuşmasının en başından itibaren sataşmalar maruz kalan Yılmaz bu noktada Başkan’a dönerek “idare edemeyecekseniz bırakırım kürsüyü... Böyle Riyaset olmaz” diyerek tepkisini iletmıştır. ANAP dönemindeki uygulamaları savunmaya devam eden Yılmaz sanayi ürünleri ihracatının 1980’de 1 milyar dolar olduğunu 1991 de ise 11 milyar dolara çıktığını, işsizliğin 1980’de yüzde 11,6 iken 1991’de yüzde 8,2’ye düştüğünü belirtmiştir. ANAP döneminin ekonomik performansını bu sözlerle öven Yılmaz şöyle devam etmiştir: “biz bu ülkeyi bir askeri yönetimden devraldık ve bugün bulunduğu noktaya getirdik. Bu noktayı beğenirsiniz, beğenmezsiniz; ama sizin nereye götüreceğinizi hep beraber göreceğiz.”⁴⁵⁶

Bu sözlerden sonra 1990’larda sıklıkla tartışılan önemli bir konu “Eskişehir özel tip cezaevi”nin kapatılmasını eleştirerek bu cezaevinin terörist mahkûmların barınması için yapıldığını, iddialara dayalı bir kampanyaya prim vermek için kapatılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Aksi takdirde devlet görevlilerinin görevlerini yerine getirmelerinde çok ciddi yaralar açılacak ve “bölücü eşkıya” yüreklendirilecektir. Yılmaz’ın bu eleştirisi, Muş milletvekili Sırrı Sakık’ın sataşmasına sebep olmuştur. Sakık bu cezaevinde insanların vücutlarında işkence izleri olduğunu ve ANAP gibi “işkence yapanlardan” bu kapatmanın beklenmediğini iddia etmiştir.⁴⁵⁷

Koalisyonda uyum olmadığının bir süre önce mevcut Mecliste yapılan bir oylamada, Güneydoğu illerinde olağanüstü halin dört ay uzatılması için yapılan oylamada belli olduğunu savunan Yılmaz, ülkenin belki de en önemli sorunun da dahi, birbirine ters düşen bu koalisyonun, ülkenin diğer dertlerine nasıl deva olacağını merakla izleyeceklerini belirtmiştir. Yılmaz koalisyonu oluşturan iki parti arasındaki dağılıma değinerek RP Genel başkanı Necmettin Erbakan’ın aksine kendisinin bu hükümet programına “dili de dahil, SHP zihniyetinin hâkim olduğu” görüşünde olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ A.k., s. 189.

⁴⁵⁶ A.k., s. 190.

⁴⁵⁷ A.k., s. 193.

⁴⁵⁸ A.k., ss. 193-194.

Yılmaz'ın programa getirdiği en önemli eleştirilerden birisi de programın ekonomik zihniyetine ilişkin olanıdır. Türkiye'ye, reformculuk konusunda bu Hükümet kadar iddialı olan bir hükümet daha gelmediğini (Programda 30 defa “Reform” kelimesi geçtiğini) ancak en önemli reform konusu olan serbest piyasayı ihmal ettiğini tartışmıştır:

*Ama, sayın milletvekilleri, çağımızın en geçerli, en genel, en evrensel reformu olan serbest piyasa ekonomisinden, bu programda, sadece bir defa, o da kerhen, zoraki olarak ve menfi anlamda söz ediliyor. Onun için, bu program, aslında devletçi bir programdır. Her şeyi çözeceğini iddia eden; ama, kendi içinde bir öncelik sırası olmayan, gönü zengin; ama, hesabı kitabı olmayan, kaynağı olmayan bir programdır; planlı, hesaplı, ciddi bir icraat programından ziyade, aceleyle sıralanmış bir alışveriş listesi niteliğindedir.*⁴⁵⁹

Yılmaz, Programın serbest piyasa konusundaki zaafının hem kaynak dengesini kuramamasında hem de KİT konusuna yaklaşımında belirgin olduğunu iddia eder. SHP'nin ağırlığıyla özelleştirmeden vazgeçen yeni hükümet KİT'lerin ekonomideki ağırlığının artıracığı yönünde “çok tehlikeli işaretler” vermektedir ki “bu, SHP zihniyetidir, bu, SHP'nin öteden beri savunduğu görüştür.” Aslında bu yaklaşım, dünyadaki gelişmelerle taban tabana zıttır: “Şimdi, uzlaşılan, SHP'nin özerkleştirme formülüdür. KİT'lerin mevcut bürokratik yapısına, şimdi bir de ‘vakıf’ adı altında yeni bir yönetim kademesi, yeni bir bürokrasi kadrosu ekleyeceksiniz. Memleketin kıt kaynaklarını, kötü bir işletmeci, kötü bir yatırımcı, kötü bir üretici olan KİT'lere harcayıp israf edeceksiniz; hem de özel sektörün aleyhine haksız rekabet yaratacaksınız. Çünkü komünist ülkelerin bile dört elle sarıldığı, Türkiye'nin dünya ekonomisi içindeki ağırlığını geçtiğimiz sekiz yıl içerisinde üç katına çıkarmasında en önemli unsur olan serbest piyasa ekonomisini eğer gerçekten işletmek, gerçekten geliştirmek istiyorsanız, böyle, atılım stratejisi gibi, özerkleştirme gibi, kırsal sanayi gibi ütöpik modellerden vazgeçmeniz lazım.”⁴⁶⁰ Serbest piyasanın önemi ve özerkleştirme yaklaşımının yanlışlığını anlatmak için Yılmaz, özerkleştirme stratejisinin İtalya'da uygulandığını ancak sonuçta kamu sektörünün ülke ekonomisine yükünün böylelikle daha da arttığını ve oluşturulan holdinglerin daha çok bürokratikleşme ve daha fazla masraf getirdiğini savunmuştur. Yılmaz, son olarak Türkiye'yi yönetmenin güç bir iş olduğunu bu hükümetin programında yaptığı vaatlerle bunu daha da zorlaştırdığını bu sebeple Hükümete güvenoyu vermeyeceklerini belirterek konuşmasını bitirmiştir.

Gruplar adına yapılan konuşmalar bittikten sonra Meclis Başkanı şahsı adına konuşanlara söz vermiştir. İlk olarak kürsüye gelen Tunceli Milletvekili Kamer Genç, muhalefet partilerine sataşan, yeni hükümeti savunan ve seçim bölgesi olan Tunceli'nin sorunlarını gündeme getiren bir konuşma yapmıştır.

⁴⁵⁹ A.k., s. 194.

⁴⁶⁰ A.k., s. 196.

Başkan tarafından sık sık konuşmasının mahalli propagandaya yönelik değil program hakkında olması gerektiği yönünde uyarılan Genç, hükümeti destekleyen ve hem ANAP hem de RP'yi eleştiren ifadeler kullanmıştır. Milletvekili olarak hem işkenceye uğrayan Tunceli halkını hem de Türkiye'nin her tarafında haksızlığa, işkenceye uğrayan insanları gördükleri baskıdan, işkenceden kurtarmak için “onurluca mücadele” yürüttüğünü iddia etmiştir. Yeni hükümetin yeni bir ruhla geldiğini belirten Genç, Türkiye'de devrimsel nitelikte düzenlemelerin başladığını, zira Koalisyon Hükümetinin iki liderinin de “özverili, devletini, milletini seven, insanlarını seven, geçmişte yaptığını örtbas etmeye çalışmayan, hiçbir makam ve mevki peşinde” koşmayan iyi niyetli insanlar olduğu görüşünü öne sürmüştür. Muhalefetin tenkitlerini “gerçekten bomboş laflar” olarak gördüğünü ifade etmiştir. Muhalefet partilerinin çelişkilerine de dikkat çeken Genç, Erbakan'a şu eleştiriye yöneltmiştir: “Sayın Erbakan, hep faiz sisteminin kötülüğünden, imandan bahsetti: imam hatip liselerinden bahsetti... Soruyorum kendisine, acaba kaç tane çocuğunu imam hatip liselerinde okutuyorlar? Çocuklarını imam hatip okullarında mı okutuyorlar? Ama fakir fukaranın din duygularını istismar ederek, kendilerini makamlara, mevkilere getiriyorlar. Kendileri de çocuklarını imam hatip liselerine gönderseler ya.”⁴⁶¹

Diyanet İşleri Başkanlığının Sünni mezhebine göre örgütlenmiş olmasına karşı çıkan Genç, eğer Türkiye'de, hakikaten insanların inançlarına saygı varsa Alevi vatandaşların inançlarına saygı istemiştir. “Diyanet İşlerinde Alevi vatandaşların inançlarının temel ilkelerini, felsefelerini halka tanıtan temsilcileri de niye olmasın” şeklinde bir soru yönelten Genç, ayrıca Alevi vatandaşların verdiği vergilerle maaş alan din hocalarının gidip bu kitleleri kötülediklerini idda etmiştir.⁴⁶² Yeni hükümetin demokratikleşme programının temelinde düşünceden ve insandan korkmamanın olduğunu söyleyen Genç, ANAP Genel başkanı Mesut Yılmaz'a sataşarak “Siz, korkak insanlarsınız; siz, düşüncelerden korkan insanlarsınız” deyince Başkan tarafından Meclis İçtüzüğü'nün kırıci kelimeler kullanmayı yasakladığı yönünde uyarılmıştır.

ANAP döneminde Tunceli'de yatırım anlamında hiçbir şey yapılmadığını köylerinin, nahiyelerinin hatta ilçelerinin bazılarının yolu olmadığını belirterek yine aynı dönemde insan hakları alanında önemli ihlallerin olduğunu çeşitli örnekler vererek anlatmıştır:

Tunceli'de, önceki hükümet ne yaptı biliyor musunuz; bir vali gönderdi, Alevi vatandaşın köyüne, okul için gönderilen parayla cami yaptırdı. Şimdi, o caminin kapısında kilit duruyor. Hani inanç hürriyeti vardı? Bu, insanlık mı? Bu, demokrasi mi? Bu, insanların inançlarına saygı mı?... ANAP iktidarı ne yapmıştı; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da idareyi askeri yönetime bırakmıştı.

⁴⁶¹ A.k., s. 199.

⁴⁶² A.k., s. 200.

*Bir uzatmalı onbaşının emri, onlar için devletin sözüydü. Türkiye’de, ANAP’lılar üç ayrı hukuk uyguladılar: Bir, Türkiye’nin genelinde uygulanan hukuk; bir, güneydoğuda uygulanan SS kararnameleri, bir de Tunceli’de uygulanan Tunceli kanunları. Bu Tunceli kanunlarında hak yoktur.*⁴⁶³

Genç’in Başkan ile polemiğe de girdiği konuşmasından sonra kürsüye şahsı adına konuşma yapmak için Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit çıkmıştır. Seçim sisteminin adaletsizliğini diğer muhalefet partileri gibi vurgulayarak sözlerine başlayan Ecevit aynı şekilde “adaletsiz seçim sisteminin, nasıl, milyonlarca oy almış bir partinin Meclis kürsüsündeki söz hakkını kısmak” gibi sonuçlar doğurduğundan bahsederek konuşmasını bitirmiştir.

Ecevit’e göre, demokraside bütün sorunları halkın oylarının yönetime adil bir şekilde yansması ile çözülmesi temel koşul iken Türkiye’deki adaletsiz seçim sistemi ulusal iradeyi çarpıtmaktadır. Son seçimlerde oy eşitliği ilkesinin bile korunamadığını ve DYP, yaklaşık 37 bin oyla bir milletvekili seçtirebilirken; Demokratik Sol Parti, ancak, 375 bin oyla, bir milletvekili seçtirebilmiştir. Yeni hükümetin “demokrasi konusundaki içtenlikleri ve ulusal iradeye saygıları konusundaki en önemli” sınavlarının Anayasadaki seçimlerle ilgili bu gibi hükümler süratle değiştirmesi olacaktır.⁴⁶⁴

Hükümet Programında “rejim sorununa, demokrasi ve insan hakları sorununa gereken ağırlığın verilmiş olması sevindirici” olduğunu belirten Ecevit, amaçlar bakımından çok iddialı olan bu programın araçlar ve çözümler bakımından bir hayli zayıf olduğu argümanını seslendirmiştir.

Programda, laikliğin vurgulanmasını olumlu bulan Ecevit öte yandan Alevilerin, “bazı ciddi sorunlarına değinilmemiş olmasını bir eksiklik olarak görmüştür. Ayrıca, Programın, kamu görevlilerine ve öğretmenlere sendika kurma hakkını tanıırken, toplu sözleşme hakkından yoksun bırakmasının yanlışlığına değinen Ecevit yine, son bir iki yıldır kamu sektöründe verimli işletmecilik öne sürülerek işçi çıkarmalarında ciddi bir artış olduğu halde programda bu soruna yer verilmemesini yadırgatıcı bulmuştur. Ecevit, yeni hükümetin, yalnız, ekonomide devraldığı yükün altında değil, ortakların seçim zamanı verdikleri vaatlerinin de altında ezilebileceğini yeşil kart uygulamasının buna örnek olduğunu savunmuştur.⁴⁶⁵

Ecevit’in konuşmasında önem verdiği konulardan iki tanesi KİT’lerin durumu ve dış politika olmuştur. Programda yer alan çözümlerin, “tamamen DSP’nin seçim bildirgesinden alınmış gibi” görüldüğünü ve büyük bir olasılıkla, koalisyon ortaklarının bu konunun çözümünde “orta yolu” DSP’nin görüşlerinde bulduklarını iddia etmiştir. “Özerklik” deyimini ilk olarak 1988 yılında kendilerinin kullandığını ama bugün SHP ve DYP’nin de bu noktaya gelmiş olmasına sevindiklerini belirten Ecevit partilerini özelleştirmeye bakışını şu cümlelerle açıklamıştır:

⁴⁶³ A.k., s. 202.

⁴⁶⁴ A.k., s. 205.

⁴⁶⁵ A.k., s. 207.

Biz özelleştirmeye karşı değiliz; ama bunun belli bir disiplinle, mantık içinde yapılmasını istiyoruz. Onun için, evvela, bütün KİT'lerin siyasal müdahale alanı dışına çıkarılmasını istiyoruz... Ancak, bu konuda büyük bir olasılıkla Hükümet bizden esinlenirken, bizim görüşümüze göre, bazı önemli ihmallerde bulunmuş, örneğin, biz, hangi KİT'lerin hangi koşullarla özelleştirileceğini, bu amaçla kurulacak olan özerk kuruluş veya holding belirtsin istiyorduk; ama öneri olarak belirtmelidir ve hangi KİT'in özelleştirilmesi gerektiğine nihai karar mutlaka Büyük Millet Meclisinde verilmelidir. Çünkü bunlar milletin malıdır. Milletin malı elden çıkarılacaksa, buna, bu çatının altında milletvekilleri karar vermelidirler. Öte yandan, KİT'ler için öngörülen özerk kuruluşta, Hükümet Programına göre, herhangi bir işçi katılımı öngörülüyor; ayrıca, KİT'lerin yönetimine, sorumluluğuna ve kârdan veya verimlilik artışından pay almalarına da programda hiç değinilmiyor. Eğer, sosyal demokrat olduğunu iddia eden bir parti, bu gereksinmeyi, koalisyon görüşmeleri sırasında ortağına hatırlatmadıysa, bunu sosyal demokratlık açısından büyük bir çelişki saymak gerekir. Kaldı ki, Kamu İktisadi kuruluşlarında işçilerin, yönetime, sorumluluğa katılmalarını ve pay veya verimlilik artışından pay almalarını istemek için, ille sosyal demokrat olmak da gerekmez; kapitalizmin öncülüğünü yapan Amerika Birleşik Devletlerindeki, birçok özel sektör kuruluşunda bile, işçiler, yönetime, karar ve sorumluluğa katılmaktadırlar.⁴⁶⁶

Dış politika alanında Ecevit öncelikle Avrupa Topluluğu konusunu ele alarak partisinin AT'ye tam üyeliğe karşı olmadığını ancak “ulusal onuru” incitecek ölçüde ve Batılıların eline “baskı ve pazarlık kozları” verecek ölçüde bunun üstüne gidilmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede de hükümetin, programda AT üyeliğine “aşırı ağırlık” vererek devletin sanayi atılım stratejisini bile gerçekçi olamayan bir bütünleşme varsayımına göre hazırlamasını doğru bulmamıştır. Hâlbuki “görünür gelecekte Türkiye için de, hatta herhangi bir başka Avrupa ülkesi için de Avrupa Topluluğuna tam üyelik şansının bulunmadığı açıkça görülebilir.”⁴⁶⁷ AT üyeliğini fazlaca istemenin en sıkıntılı yanı, Ecevit'e göre, “Batılı sözde” dostların bunu Ege ve Kıbrıs konularında ve hatta iç sorunlarda Türkiye'den “birtakım ödünler koparmak için, insafsızca, bir baskı aracı” gibi kullanılmasıdır.

Ecevit'in, programın dış politikaya bakışına dair eleştirisi Yugoslavya olaylarına ilgisizliğine değinerek devam etmiştir. Tüm dünya Yugoslavya'daki iç savaşı konuşurken ve bu konuda coğrafyanın ve tarihin Türkiye'ye yüklediği görevler ve sorumluluklar varken, hükümet programında Yugoslavya'dan bir kelimeyle bile söz edilmemektedir; sanki, “Türkiye Merih'te yaşıyor, sanki Türkiye bir Balkan ülkesi değil, bir Avrupa ülkesi değil.” Ecevit'e göre, Türkiye,

⁴⁶⁶ A.k., s. 209.

⁴⁶⁷ A.k., ss. 209-210; AT/AB'nin bütünleşme süreci devam etmiş ve Ecevit'in beklentilerinin aksine Doğu Avrupa ülkeleri bu birliğe üye olmuştur.

Bosna-Hersek Cumhuriyetini ihmal ederken, “İranlı mollalar” Bosna-Hersek’te cirit atmaktadır. Yeni Hükümetin dış politikadaki bu zaafını dünyadaki gelişmeleri önceden görememeye bağlayan Ecevit, kendilerinin daha 1987 bildirgelerinde yabancı ülkelerdeki Türklerle ilgili bir bakanlık kurulması önerisini koyduklarını hatırlatmıştır.⁴⁶⁸

Kuzey Irak’taki otorite boşluğunun Türkiye açısından tehlikelerine de yeterince değinmeyen hükümetin Irak konusunda ne yapacağı belirsizdir:

Türkiye, Irak’a karşı üs olarak kullanılmayı kabul etmişti. Bu, Meclisten alınıp Hükümete devredilen bir yetkiyle olmuştu. Türkiye’nin bir üs olarak kullanılmak üzere Batılı müttefiklerine verdiği izin süresi aralık sonunda doluyor, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, şimdiden, “bu süreyi uzatın” diye yeni Hükümete baskılara başladılar. Hükümet ne yapacak; soruyorum... Türkiye Büyük Millet Meclisi bu konudaki yetkisini Hükümete kaptırmıştı. Biraz önce Sayın Güven Gürkan’ın SHP adına yaptığı konuşmayı dinlerken, çok onayladığım bir bölümü tespit ettim. “Büyük Millet Meclisinin bu gibi konulardaki hakları Meclise geri verilmelidir” diyordu, bu anlamda sözler söylüyordu. Şimdi SHP ve Doğru Yol Partisi iktidarda ve Meclisin bu yetkileri Hükümete devretmiş olmasından, bundan birkaç ay önce şikâyet ediyorlardı, o yetkileri Hükümet Meclise geri verecek mi, yoksa vermeyecek mi?”⁴⁶⁹

Ecevit’in konuşmasından sonra Başbakan Süleyman Demirel kürsüye gelerek programa yapılan eleştirileri cevaplandırmıştır. Sıklıkla muhalefetle polemige girdiği konuşmasının başında Demirel kendisinin de konuşma sürelerinin daha uzun (iki saat) olmasında yana olduğunu ancak bu kadar uzun konuşmaları televizyonun veremeyeceğini söylemiştir. Hatta Meclisin halka açılması için ayda iki defa televizyonda tüm muhalefet partileri ile hükümetin katılacağı açık oturumun yapılmasını önermiştir. Seçim meydanlarında verdikleri sözlere angaje olduklarını söyleyen Demirel, kurulan yeni hükümetin bir koalisyon olduğunu ve dolayısıyla koalisyon protokolünün artık, kendilerinin milletle olan “mukavelesi” olduğunu belirtmiştir. Demirel, koalisyon protokolünün partilerin programlarının ve seçim beyannamelerinin tümünü kapsayamayacağını zira yeni hükümetin tek parti hükümeti olmadığını hatırlattıktan sonra koalisyonun iki ortağının arkasında yüzde 48 oy olduğunu ve küçümsenmemesi gerektiğini söylemiştir. Meclisin önceki dönemlerde halktan koparıldığına ve onun “gerçek halk devletinin, gerçek cumhuriyetin kalbi olan bir müessese haline” getirilmesi gerektiğine vurgu yapan Demirel, muhalefetten tüzüğü değiştirme ve sözlü sorularla meclisi çalıştırma hususunda yardım istemiştir.⁴⁷⁰

Koalisyon hükümetinin bir “bölüşme hükümeti” değil “görev hükümeti” olduğunu savunan Demirel bu koalisyonunun 13 günde kurulduğunu halbuki en

⁴⁶⁸ A.k., s. 212.

⁴⁶⁹ A.k., s. 212.

⁴⁷⁰ A.k., ss. 213-214.

uygar ülkelerde bile koalisyon hükümeti kurmanın aylarca sürdüğünü öne sürmüştür. Erbakan'ın koalisyon hükümetindeki görev dağılımının adaletsizliğine ilişkin eleştirisini de 1975'te kurulan hükümette başbakan yardımcısı olan Erbakan'a bağlı tek birimin de TÜBİTAK olduğunu hatırlatarak cevap vermiştir. Zira başbakan yardımcılığı koordinatörlük görevidir pek fazla ünitenin bağlanması fonksiyonel olmayacaktır. DYP-SHP Koalisyonunun Türkiye'deki siyaset etme tarzını değiştirdiği görüşünü Demirel şu cümlelerle ifade etmiştir: “Koalisyon bir uygarlık işidir; onu da söyleyelim. Hele Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti gibi kitlelere, senelerce birbirine şartlandırılmış -ki, genellikle o şartlandırmaları biz yaptık geliyoruz; halin icabı öyleydi- bu kitleler, “Hadi bakalım, şimdi birbirinizi hoşgörün, ülkenin sorunları etrafında toplanalım” dedik. Devir değişmiştir, siyaset de değişmiştir.”⁴⁷¹

Türkiye'nin demokratikleşmesinin siyasetin ortak hedefi olması gerektiğini ve bu çerçevede de Anayasa'nın değiştirilmesi konusunda bütün partilerin elbirliği etmesinin iyi olacağını belirten Demirel, Paris Şartı ve AT standartlarının çağı yakalamak olduğunu altını çizmiştir: “Kendi millî varlığımızı, millî değerlerimizi, millî ahlakımızı, millî kişiliğimizi, muhafaza edelim ve bunları Ünlversal değerlerle zenginleştirelim. Ünlversal değerlere, size ters düşmeyen ünlversal değerlere, insanlığın yarattığı değerlere sırtınızı çeviremezsiniz; kimse çeviremez; aksi halde, yaşayamazsınız.”⁴⁷²

Terörü engelleyemedikleri yönündeki eleştirilere cevap verirken Demirel, muhalefet partilerine meydan okumuş ve ülkenin bu birinci büyük sorununu “bir hafta içinde” çözebilirim hatta “bir ay içinde, üç ay içinde” çözebilirim diyen biri varsa, görevi devretmeye hazır olduğunu söylemiştir. 1984'ten 1991'e kadar geçen sürede 2 500 kişinin (bine yakını güvenlik mensubu) hayatını kaybettiğine ve bu sorun sebebiyle devletin Güneydoğu bölgesinde büyük yara aldığına dikkat çeken Demirel şöyle devam etmiştir:

...halkla devlet arasına da mesafe girmiştir. “Halkın tümü” demiyorum... Halk vatanperverdir... Halk korku içerisinde... Halk, devletine, milletine bağlıdır; ama ne yapsın ki, akşam olunca eğer devlet el değiştiriyorsa, bu insanların -can bu; can her şeyden aziz- birtakım korkular içerisinde olması kaçınılmazdır. Yedi senedir bu iş yapılamamıştır. ...gelin, bize değil, devlete yardımcı olun, Türkiye Cumhuriyeti Devletine yardımcı olun.”⁴⁷³

Bu olayın hükümetlerin işi olmadığını devlet işi olduğunu ısrarla belirten Demirel çözümün hem “halkı devletle yeniden kucaklaştırmaktan hem de kurşun atan elleri kırmaktan geçtiğini ifade etmiştir. Demirel'e göre, üretilecek çözümler mutlaka demokratik ve mutlaka hukukun üstünlüğüne dayalı olmalıdır çünkü:

⁴⁷¹ A.k., s. 216.

⁴⁷² A.k., s. 216.

⁴⁷³ A.k., s. 217.

*Türkiye Cumhuriyeti, hukuk devleti olarak otoritesini ispatlamaya hukukun üstünlüğünü, zulme kaçmadan, zorbalığa kaçmadan, haksızlığa kaçmadan, adaleti koruyarak ve hukukun içinde kalarak gücünü ispatlamaya mecburdur.... Gelin, bunu önünüze getirelim, bunu konuşalım ve ön yargısız konuşalım, husumetsiz konuşalım, bundan evvelki zihnimizdeki bütün düşüncelerimizi bir kenara atalım, bir de öyle deneyelim; bunun içinden bir şey çıkaralım; çare çıkaralım.*⁴⁷⁴

Ekonomi konusunda yapılan eleştirileri cevaplandırırken Demirel, KİT’lerin bir sorun olduğunu ancak özelleştirmenin kolay olmadığını zaten ANAP hükümetlerinin de bunları satamadığını ifade etmiştir. KİT’leri özelleştirmeden önce gruplandırarak durumlarının düzeltilmesi gerektiği ancak ondan sonra bunların özelleştirilebileceğine değinmiştir. Önceki dönemden kalan yüzde 60 enflasyonun ve 50 milyar dolarlık borç yükünün çok fazla olduğunu ancak bütün olumsuzluklara rağmen bunları düzeltereklerini ve söz verdikleri otoyollar, demir yolu ve havalimanlarını yapacaklarını tekrarlayan Demirel’e göre siyasetin vazifesi hedefi ortaya koyup parasını da bulmaktır. Asgari ücret, peşin vergi, yeşil kart ve diğer vaatlerini gerçekleştireceklerini iddia eden Demirel, TBMM’nin ülkenin büyük meseleleri etrafında toplanabilmesi ve kendini “rejimin kalbi haline” getirmesi durumunda Türkiye’de “çok büyük bir moral gelişme” olacağını söyleyerek sözlerine son vermiştir.⁴⁷⁵

Demirel’in muhalefet eleştirilerine cevap veren konuşmasının ardından Başkan, İçtüzüğün 62. maddesine göre, “son söz milletvekilinindir” hükmüne uyarak, sıradaki bir milletvekiline, Zeki Ergezen’e (Bitlis) söz vermiştir. Bu arada Kahramanmaraş Milletvekili Ökkeş Şendiler, Kamer Genç’in konuşmasındaki sataşmadan dolayı 19 bağımsız milletvekili adına söz istemiş ancak Başkan, sataşmanın, daha ziyade Anavatan Partisi Grubuna olduğunu; oradan böyle bir talep vaki olmadığı için söz veremeyeceğini ifade etmiştir. Ergezen, Demirel’in “ANAP döneminde GAP projesi ileri sürülerek Bitlis vilayetine yapılan yatırımlar engellenmiştir” sözüne dikkat çekerek aslında önceki Demirel hükümetleri zamanında da Bitlis’e yatırım yapılmadığını savunmuştur. Bu hükümetin yüzde 99’u Müslüman olan Türk milletini memnun etmekten uzak olduğunu ancak Amerika’yı, Batılı diğer ülkeleri ve onların ülke içindeki “uzantıları olan azınlık gruplarla işbirlikçileri memnun” edeceğini iddia etmiştir.⁴⁷⁶

1961 ve 1982 anayasalarından tüm partilerin şikâyet etmesine değinerek Ergezen bu anayasaları çağdaş, ilerici ve Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı aydınların yaptığını ancak kimsenin yine de memnun olmadığını ifade etmiştir. Ergezen’e göre bunun sebebi anayasaları “Allah korkusundan, Peygamber ahlakından ve İslam bilgisinden mahrum insanların” hazırlamasıdır; zira bir süre

⁴⁷⁴ A.k., ss. 217-218.

⁴⁷⁵ A.k., ss. 226-230.

⁴⁷⁶ A.k., s. 232.

sonra hazırlayıcılar bile bu anayasalardan “insan fıtratı gereği, memnun olmayacaklardır; çünkü Hakkı üstün tutmayan zihniyetlerin yapacakları her şey, bir müddet sonra zulme dönüşecektir.”⁴⁷⁷ Koalisyon ortaklarının yıllarca Güneydoğu’nun geri kalmışlığını istismar ettiği kanaatinde olan Ergezen, SHP’yi “laiklik ve benzeri gibi Atatürk ilke ve inkılâplarının arkasına sığınarak din düşmanlığı” yapmakla DYP’yi ise “Müslüman görünümleriyle halkın dinini seçim meydanlarında istismar” etmekle suçlamıştır. Ergezen’in Güneydoğu ile ilgili tespitleri Erbakan’ın söyledikleri ile paraleldir:

*... asırlarca birçok milleti bir arada kardeşçe yaşatan ümmet ve kardeşlik gibi inançları, uyguladığınız sakat, maddeci, şehveti teşvik edici, ırkçı, kendi ecdadına düşman, kendi inancına, insanına hor bakmayı hedefleyen eğitim politikanız ve yanlış uygulamalarınızla bu milletin kalbinden ve göğsünden söküp attınız. Çanakkale’de, Kafkaslarda, Allahüekber Dağlarında, vatan, din, millet, namus için omuz omuza, şahadet arzusuyla savaşan o insanların evlatlarını, laiklik gibi ilke ve inkılâpların arkasına sığınarak, inançsız ve ırkçı yaptınız.*⁴⁷⁸

Son olarak, Ergezen, hükümeti, ordudaki, üniversitelerdeki ve işyerlerindeki “inanana laraya yapılan çağ dışı, gerici, yobaz, hukuk dışı uygulamalara” son vermeye çağırarak programın “insan hakları ve özgürlük” söylemini eleştirmiştir.

Ergezen’in konuşmasıyla Hükümet Programı üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Güven oylamasının, Anayasanın 110 ve İçtüzüğün 105 inci maddeleri gereğince, görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra yapılması gerektiğinden Başkan, Başbakan Süleyman Demirel tarafından kurulan Bakanlar Kurulu hakkında güven oylaması yapmak için, 30 Kasım 1991 Cumartesi günü saat 15.00’te toplanmak üzere, 8. birleşimi kapatmıştır.

Güven oylaması yapılmak üzere Hüsametdin Cindoruk başkanlığında saat 15.00’te açılan 9. Birleşim 52 dakika sürmüş ve yeni hükümet güvenoyu almıştır. Başkan, Güven oylamasının açık oy şeklinde yapılmasının, İçtüzüğün 105. maddesi gereği olduğunu ancak açık oylamanın şekli konusundaki kararın, içtüzüğün 115 inci maddesine göre, Genel Kurul tarafında verileceğini hatırlatmıştır. Başkan, güven oylamasının, adı okunan milletvekilinin ayağa kalkarak, yüksek sesle, “kabul” “ret” veya “çekinse” şeklinde oyunu belirtmesi suretiyle yapılmasını Genel Kurul’un oylarına sunmuş ve bu şekil kabul edilmiştir. 444 milletvekilinin katıldığı güven oylamasında 280 milletvekilinin kabul oyuyla yeni hükümet Meclisten güvenoyu almıştır. Oylamanın tam sonucu şu şekildedir:

Üye Sayısı: 450

Oy Verenler: 444

Kabul Edenler: 280

Reddedenler: 164

Oya Katılmayanlar: 6⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ A.k., s. 234.

⁴⁷⁸ A.k., s. 233.

⁴⁷⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 9, (30.11.1991), ss. 239-245.

4.2. 50. Hükümetin Kurulması (25.06. 1993-05.10.1995)

Turgut Özal'ın ölümünden sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Süleyman Demirel Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı seçilmiş ve yeni hükümeti kurmak üzere de Tansu Çiller görevlendirilmiştir. Çiller'in, Cumhurbaşkanı'na sunduğu bakanlar kurulunun atandığı, Meclisin 29.6.1993 Tarihli 118. Birleşimine gönderilen 25 Haziran 1993 Tarihli Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi ile bildirilmiştir. Tezkere, Başbakanın teklifi üzerine 3046 sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkındaki Kanunun 4 üncü maddesi uyarınca devlet bakanlıklarının sayısının 15'e çıkarılması ve bunlardan birisine Başbakan Yardımcılığı görevinin verilmesi onaylanmıştır. Çiller'in Başbakan ve Erdal İnönü'nün Başbakan Yardımcısı olduğu yeni bakanlar kurulu şöyledir:

Başbakan Tansu Çiller (İstanbul)
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir)
Devlet Bakanı Necmettin Cevheri (Şanlıurfa)
Devlet Bakanı Yıldırım Aktuna (İstanbul)
Devlet Bakanı Mehmet Gölhan (Sakarya)
Devlet Bakanı İbrahim Tez (Ankara)
Devlet Bakanı Bekir Sami Daçe (Adana)
Devlet Bakanı Türkân Akyol
Devlet Bakanı Güneş Müftüoğlu (Zonguldak)
Devlet Bakanı Nafiz Kurt (Samsun)
Devlet Bakanı Mehmet Kahraman (Diyarbakır)
Devlet Bakanı Cemil Erhan (Ağrı)
Devlet Bakanı Mustafa Çiloğlu (Burdur)
Devlet Bakanı Erman Şahin (Muğla)
Devlet Bakanı Ahmet Şanal (Adana)
Devlet Bakanı Şükrü Erdem (Bursa)
Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay (Ankara)
Milli Savunma Bakanı Nevzat Ayaz (Çankırı)
İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu (Bursa)
Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Gaziantep)
Maliye ve Gümrük Bakanı İsmet Attila (Afyon)
Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe (Aydın)
Bayındırlık ve İskan Bakanı Onur Kumbaracıbaşı (Hatay)
Sağlık Bakanı Rifat Serdaroğlu (İzmir)
Ulaştırma Bakanı Mehmet Köstepen (İzmir)
Tarım ve Köyşleri Bakanı Refaiddin Şahin (Ordu)
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul)
Sanayi ve Ticaret Bakanı M. Tahir Köse (Amasya)
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Veysel Atasoy (Antalya)
Kültür Bakanı D. Fikri Sağlar (İçel)
Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş (Gaziantep)

Orman Bakanı Hasan Ekinci (Artvin)
Çevre Bakanı Rıza Akçalı (Manisa)⁴⁸⁰

Cumhurbaşkanlığı Tezkeresinin okunmasından sonra Meclis Başkanvekili Yılmaz Hocaoğlu, Anayasanın 110 uncu maddesi uyarınca Başbakan Tansu Çiller'den hükümet programının Genel Kurula sunulması için 3 Temmuz 1993 Cumartesi gününden önce bir tarih istemiştir. Çiller'in cevabıyla, yeni hükümetin programının 30 Haziran 1993 Çarşamba günü okunacağı belirlenmiştir. Bunun üzerine RP, CHP, HEP ve MHP sıralarından “program hakkında söz istiyoruz” sesleri yükselmiş ve çok sayıda milletvekili şahsi söz alma konusunda Meclis Başkanı ile tartışmaya girmiştir. Hükümet programı üzerine yapılacak görüşmelerde ilk konuşmayı kimin yapacağı konusu uzun bir polemige dönüşmüştür. Yeni Bakanlar Kurulu listesine dair Cumhurbaşkanlığı Tezkeresinin okunması bittikten sonra İçtüzüğü'nün 124 üncü maddesine göre yazılı ya da sözlü olarak yaptıkları müracaatla ilk söz hakkının kendisine ait olduğunu söyleyen milletvekillerinin ısrarlarına Meclis Başkanı çok sayıda milletvekilinin hepsinin aynı anda ilk söz hakkını alamayacağını söyleyerek cevap vermiştir. Listenin okunmasından hemen sonra yazılı başvuru yapan Kadir Ramazan Coşkun'un (İstanbul) ilk söz hakkına, Azimet Köylüoğlu'nun (Sivas) ikinci sırada söz hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Tezkere okunmadan müracaatların alındığı eleştirisini kendisinin böyle bir işlem yapmadığı şeklinde cevaplayan Meclis Başkanı, bazı milletvekilleri tarafından kendilerini azarladığı yönünde eleştirilmiştir.⁴⁸¹

Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın, Meclis Başkanının tutumu hakkında söz almak istemesi üzerine tartışma “usul hakkında görüşme”ye dönüşmüştür. Konuşan milletvekillerini ikna etmeyen grup başkanvekilleri ve yine onların Başkanı suçlayan tavrı karşısında, “Başkanlık yanlış yapmıyor” demeyen saygıdeğer kurula saygısı gereği “acaba yanlış mı yaptım?” diyerek tereddüde düştüğünü belirten Meclis Başkanı, “usul müzakeresi” açarak ilk sözü Başkanlığın tutumunun aleyhinde Mahmut Alınak'a vermiştir. Konuşmasına “böylesine demokrasi dışı bir olayla ilgili olarak” söz aldığı için üzgün olduğunu belirterek başlayan Alınak, kendisinin mikrofona çıkıp konuşma yaparak seçmenine mesaj vermek gibi bir kaygısı olmadığını ancak ülkenin “temel birtakım sorunları” olduğunu söylemiştir. Alınak, Güneydoğu sorununu ima ederek şu şekilde devam etmiştir: “Bakınız, oluk oluk kan akıyor; olaylar, sorunlar alabildiğine ağır. Ağır olmasına rağmen, bu sorunların da çözümü var, çözümsüz değil; bu kanı durdurmak da mümkündür, ülkenin mevcut bütün sorunlarını da aşmak mümkündür.”⁴⁸²

⁴⁸⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 118, (29.6.1993), ss. 284-285. Burada 50. Hükümetin bakanlar kurulunun ilk hali verilmiştir. 50. Hükümetteki değişiklikler ve istifalar bu cildin Ek kısmında verilmiştir.

⁴⁸¹ *A.k.*, ss. 285-294.

⁴⁸² *A.k.*, s. 292.

Kendisinin ve arkadaşlarının söz alma konusundaki ısrarlarının nedeninin projelerini ve çözümlerini ortaya koymak olduğunu belirten Alınak, demokrasiyi Mecliste işletmek zorunda olduklarını vurgulamıştır. Ona göre demokrasi Mecliste işletilemezse “ne karakolunda işletebiliriz ne ordusunda işletebiliriz ne yargısında ne sendikasında, kısacası, hiçbir kurum ve kuruluşta, toplumun hiçbir alanında demokrasiyi işletemeyiz.”⁴⁸³ Hükümet programı üzerinde söz alma başvurusu amacıyla görevlilerle 10 gündür görüşüğünü ve haklı olarak kendisine İktüzüğün amir hükmüne göre, Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi okunduktan sonra müracaatların kabul edildiğinin söylendiğini ifade etmiştir. Öte yandan Cumhurbaşkanlığı Tezkeresinin okunmasının bitmesiyle görevli arkadaşla yazılı müracaatları ulaştırmanın mümkün olmadığını ancak Kâtip arkadaşın daha tezkere okunurken müracaatları kabul ettiğini ve dolayısıyla İktüzüğü çiğnediğini iddia etmiştir. Ayrıca, tezkere okunur okunmaz kendisinin yerinden kalkarak sözlü olarak talepte bulunduğunu ancak Başkan’ın, kendisinin söz hakkını gasp ettiğini öne sürmüştür: “Sayın Başkan demokrasiyi, demokratik işlevliği -affınıza sığınırım- bir paçavra gibi ayaklarının altına aldı demiyorum; ama, askıya aldı ve yazık oldu; bir diktatör gibi davrandı, bir padişah gibi davrandı. Kendisini protesto ediyorum ve bu nedenle de bu görüşmelere katılmıyorum ve burada yapılan, Sayın Başkanın Başkanlığında yapılan bu görüşmeleri de meşru olarak kabul etmiyorum.”⁴⁸⁴

Başkan’ın tutumu hakkında aleyhte olarak konuşan bir diğer üye Kahramanmaraş Milletvekili Recep Kırış olmuştur. Kırış kendisinin nezaketle gelip Başkandan söz istediğini ancak Başkan’ın bir milletvekiline karşı hitabı mümkün olmayan bir üslup içinde bağırıldığını ve azarladığını söylemiştir. Başkan’ın tutumunu protesto ettiğini belirten Kırış, söz alma başvurularındaki sıralamanın adaletli olarak belirlenebilmesi için kura çekilmesi önerisinde bulunmuştur.

Meclis Başkanının lehinde söz alan Bayburt Milletvekili Ülkü Güney Başkan’ın yönetiminin İktüzüğe uygun olduğunu ve bunun herhangi bir şekilde sunî yol ve yöntemlerle bozulmaması gerektiğini öne sürmüştür. Güney’e göre yapılması gereken İktüzüğün değiştirilmesidir ki bu da Meclisin gündemindedir. Ancak böylelikle Program üzerine konuşmalarda 2 üyeye değil de 40 üyeye söz vermek ya da sıralama şeklini belirlemek mümkün olacaktır. Başkan’ın mevcut İktüzükte yazılan hususlar dışında yapacağı başka hiçbir şey yoktur. Nitekim Başkan doğrusunu yapmış ve İktüzüğü uygulamıştır.⁴⁸⁵ Lehte söz alan diğer üye Bursa Milletvekili Turhan Tayan ise Başkanın tutumu üzerinde tartışılacak bir taraf olmadığını, aslında Genel Kurulda Olağanüstü Hal Tezkeresi görüşülüp oylanacağı için bu konudaki çalışmaların engellenmeye çalışıldığını iddia etmiştir. Başkanın tutumunu yerinde görerek vakit israf etmeden gündemdeki önemli konunun görüşmelerine geçilmesini istirham etmiştir.⁴⁸⁶

⁴⁸³ A.k., s. 292.

⁴⁸⁴ A.k., s. 293.

⁴⁸⁵ A.k., s. 296.

⁴⁸⁶ A.k., s. 297.

4.2.1. Hükümet Programının Okunması

Genel Kurulun 30.6.1993 Tarihli 119. Birleşim, Danışma Kurulunun, Programın Okunmasının, görüşmelerinin ve güven oylamasının gündemin “Özel Gündemde Yer Alacak İşler” kısmında yer alması ve bugünlerde başka bir konunun görüşülmemesi önerisi ile başlamıştır. Ayrıca, 3 Temmuz 1993 Cumartesi günü yapılacak olan, Bakanlar Kurulu Programı üzerindeki görüşmelere saat 10.00’da başlanması; Hükümet ve siyasi parti grupları adına yapılacak konuşmaların 1 saat 15 dakika, kişisel konuşmaların 15’er dakika olması, görüşmelerin tamamlanmasına kadar çalışma süresinin uzatılması da önerilmiş ve Genel Kurulca kabul edilmiştir.

Cumhuriyetin 50. Hükümeti adına Meclisi selamlayan Başbakan Tansu Çiller “yenilenme ve değişime” vurgu yapan cümlelerle konuşmasına başlamıştır. Çiller’in okuduğu programda 21. yüzyıla hazırlanan bir dünyada, yeni Hükümetin, Türkiye’nin yenilenme ve değişim azmini her alanda, süratli, kapsamlı ve kararlı adımlarla gerçekleştirerek çağdaş siyasi normları, ekonomik ve sosyal hedefleri yakalayacağını öne sürmüştür. Bir kadının başbakan olmasına işaret ederek bu değişimin yönünü de göstermiştir: “Cumhuriyetimizin 70. yılında yeni bir atılım heyecanıyla ülkemizi 21. yüzyıla taşıma misyonunu yüklenmiş bir kuşağın Hükümetiyiz. Satı Kadın’ın, Yüce Meclise girişinden, Başbakanlığa uzanan bir çizgide, Türkiye’nin siyasal ve sosyal erdemi ve başarısı da yansımaktadır.”⁴⁸⁷

Programa göre, dünya hızla değişmekte ve Türk halkının da her kesimi değişimi istemekte ve bunların gerisinde kalınmaması gerekmektedir. Millet egemenliğini “hareket noktası” olarak belirleyen Program bölünmez bütünlüğe vurgu yapmıştır:

*Devletin resmi dili, bayrağı, simgeleri, sınırları ve Türkiye Cumhuriyetinin hükümranlık hakları, her türlü tartışmanın dışındadır. Türkiye, devleti, ülkesi ve milletiyle, bölünmez bir bütündür. Ülkemizin bölünmez bütünlüğü tartışılmaz. Türkiye’nin üniter devlet niteliği, toplumsal yapımızdan kaynaklanan tarihsel ve geleneksel beraberlik ve birlik fikrini yansıtmaktadır. Bu birlik ve beraberlik ortak bir siyasî kültürün sonucudur. Bu beraberlik ve birliğin zedelenmesinin, kesinlikle kimseye yararı yoktur. Türk devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, her koşulda, sonuna kadar, savunmaya ve kesinlikle korumaya kararlıyız.*⁴⁸⁸

Program bölünmez bütünlüğün yanı sıra “özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi” prensibine de işaret etmiştir. Her anlamda tam demokratik rejimden vazgeçilemeyeceği belirtilerek çağdaş değerlerin önündeki yasa ve engellerin kaldırılması sözü verilmiştir. Kişi hak ve hürriyetlerini güvence altına almaktan bahseden Program düşünce ve inanç özgürlüğüne değinerek şu şekilde bir laiklik

⁴⁸⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 119, (30.6.1993), s. 367.

⁴⁸⁸ A.k., s. 368.

tarifi yapmıştır: “Devletin, inanç hakkı ve inanç farklılıklarından bağımsız olarak işlemesi, ancak inanç özgürlüğüne saygılı ve onun gereklerine de uygun hareket etmesi esasına dayanan çağdaş laiklik anlayışı... İnanç, düşünce, anlatım özgürlükleri çağdaş bir toplumun temelidir, kısıtlanamaz. Laik ve Atatürk ilkelerine bağlı Türkiye, aynı zamanda din ve inanç özgürlüğünü toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir ilkesi sayar.”⁴⁸⁹

Program, hak ve özgürlüklerle terör arasındaki ilişkiyi Güneydoğuda yaşananlara değinerek yorumlamıştır. “Şiddet ve terör yoluyla devletin varlığına ve demokratik rejime saldırı, insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde kabul edilemez. Devletin görevi, hukuka ve insan haklarına dayalı, demokratik bir devlet anlayışını ödünsüz uygulamaktır.”⁴⁹⁰ Programda bu konuda ayrıca 1987 yılından beri süren “olağanüstü hal” uygulamasının, “yetki ve otorite boşluğu yaratmayacak yeni yasal düzenlemelerin yapılmasıyla” birlikte yürürlükten kaldırılacağı ve koruculuk sisteminin tasfiyesi edileceği sözü verilmiştir. Güneydoğuda yaşananların “etnik sorun” boyutuna da değinen Program, üniter bir yapının çeşitli etnik, kültürel ve dile ilişkin kimlik özellikleri özgürce ifade etmeye uygun olduğu argümanını seslendirmiştir: “Türkiye’de herkes eşittir ve birinci sınıf yurttaştır. Ülkemizde, uluslararası anlaşmalarla kabul edilen azınlıklar dışında hiçbir yurttaşımız azınlık değildir. Herkesin ana dilini, kültürünü, tarihini, folklorunu, dini inançlarını koruması temel insan hak ve özgürlükleri kapsamındadır.”⁴⁹¹

49. Hükümetin programı gibi bu program da, “yeni bir anayasa” ihtiyacından bahsetmiştir. Programa göre yeni Anayasa’nın “Paris Şartı’nda öngörülen katılımcı demokrasinin tüm koşullarını” gerçekleştirerek Türkiye’yi çağdaş dünya ile bütünleştirmesi hedeflenmelidir. Böyle bir anayasaya sahip olmak için muhalefet işbirliğine davet edilmiştir. Temel hak ve özgürlüklerle ilgili olarak hükümetin kanunlaştırmayı düşündüğü yasa tasarılarının (Çocuk Mahkemeleri Yasa Tasarısı, Basın Yasa Tasarısı, Avukatlık Yasa Tasarısı, Güvenlik Soruşturması Yasa Tasarısı ve Cezaevleri Yasa Tasarısı) Meclisin gündeminde olduğunu belirten Çiller, cezaevleri konusuna da değinmiştir. Bu önemli konunun çözümü için Birleşmiş Milletler ve Avrupa standartlarına uygun yeni bir “Türk Cezaevi Modeli”ni içeren projelere uygun cezaevlerinin yapılacağı ifade edilmiştir.⁴⁹²

Dış politika, 50. Hükümetin programında en fazla yer ayrılan konulardan birisi olmuştur. Türkiye’nin “büyük bir küresel dönüşüm” ortamında olduğu ve bu yönüyle Soğuk Savaş sonrası dönemin geçiş aşamasının tarihsel kavşağında bulunduğu tespitinden hareket eden Program, uluslararası toplumun adil bir barış ve işbirliğine dayalı yeni bir dünya düzenine ulaşmasında Türkiye’ye önemli bir

⁴⁸⁹ A.k., s. 368.

⁴⁹⁰ A.k., s. 368.

⁴⁹¹ A.k., s. 369.

⁴⁹² A.k., s. 370.

rol düştüğünü vurgulamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası toplumu “dar, bencil ve yayılmacı” milliyetçi akımlar, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve dinsel hoşgörüsüzlük gibi tehlikelerin beklediği belirtilen Programda şu ana fikir savunulmuştur. Eğer bu sağlıksız eğilim ve sapmalarla, onların getirdiği bunalım ve çatışmalarla “çağdaş normları yansıtan bir idealizmle” baş edilemezse, yeni bir dünya düzensizliği ortaya çıkabilir ve “böyle bir kargaşa ortamında, ne yeni demokrasiler pekiştirilebilir ne de başarılı serbest pazar ekonomiler kurulup geliştirilebilir.” Bu ana önermeye paralel olarak Program, özlenen “yeni dünya düzeni” ile soğuk savaş sonrası döneminin güncel koşulları arasındaki farklılık ve çelişkilerin giderek büyüdüğüne ve daha da önemlisi bu farklılığın, “en çarpıcı ve olumsuz boyutlarıyla, Türkiye’nin çevresinde ve ona bitişik jeopolitik alanlarda” somutlaştığına dikkat çekmiştir.⁴⁹³ Program bu tespitten sonra Türkiye’nin “tarihsel mirası” ve sahip olduğu “demokratik, laik, çoğulcu ve katılımcı” siyasal rejimi ile içinde bulunduğu “sancılı coğrafyanın, refah, barış ve istikrar yönünde değişiminin itici gücü” olmak hatta “önder Türkiye” rolünü üstlenmek zorunda olduğunu öne sürmüştür; zira uluslararası toplum beklentileri de, Türkiye’ye bu misyonu yüklemektedir.

Dış politikada “çağdaş norm ve davranış kurallarının savunucusu” olmak gibi idealist bir rolü öngören Program Türkiye’yi “dünyanın aradığı uzlaşmaları” bünyesinde simgeleyen bir ülke olarak görmüştür. Programda belirtildiği üzere, Türkiye öyle bir ülkedir ki bir yandan Batı ile bütünleşmektedir, bir yandan İslam âleminin demokratik, laik ve çağdaş bir üyesidir ve öte yandan SSCB’nin yıkılmasıyla ortaya çıkan yeni bağımsız devletlerin örnek aldıkları bir modeldir. Dış politikanın ana hedefi ülkenin çevresinde “sürekli barış ve işbirliğini mümkün kılacak bir ortamın yaratılmasına” katkıda bulunmaktır. Bunun anlamı da “Avrupa güvenliğinin Balkanlar, Karadeniz ve Kafkasya’da pekiştirilmesi, Avrupa-Avrasya-Ortadoğu üçgeninde barış ve işbirliğinin” güçlendirilmesidir. Bunun yolu da Atlantik-Avrupa dünyasının güvenlik kurumlarının (NATO, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi ve AGİK) güçlendirilmelerinden geçmektedir.

Bu çerçevede Avrupa bütünleşmesine olan bağlılığın da ifade edildiği Programda, geleceğin Avrupa Birliğinin “Türkiye’yi de kapsayan doğal sınırları içerisinde” gerçekleştirebileceği görüşü ifade edilmiştir. Hükümet AT’ye tam üyelik perspektifi doğrultusunda 1995’te başlaması öngörülen Gümrük Birliği konusunda karardır.⁴⁹⁴ Trans-Atlantik işbirliği ve dayanışmasının sürekliliğini uluslararası sistemin başarısı için vazgeçilmez gören Program, ABD’nin Avrupa güvenliğine olan taahhütlerinin devamını gerekli görmüş ve Türkiye’nin bu dayanışma çerçevesindeki rolünü pekiştirme kararını ifade etmiştir. İslam Dünyası ile ilişkiler ekonomik işbirliğinin ve çok yanlı diyalogun artırılması ile geliştirilecek ve böylece İslam Konferansı Örgütü de güçlendirilecektir. Filistin

⁴⁹³ A.k., s. 371.

⁴⁹⁴ A.k., ss. 372-373.

sorununun çözümüne yönelik barış sürecinin kurumlaşma aşamasına gelmesinden duyulan memnuniyetin ifade edildiği Programda, Türkiye'nin barış sürecinin başarısına katkıda bulunmaya devam edeceği belirtilmiştir. Kafkaslardaki devletlerle ilişkileri geliştirilmesi, Yunanistan ile ilişkilerin iki ülkenin uzun vadeli çıkarlarına uygun bir düzeye çıkarılması ve bölgesel entegrasyonlarla (AT, EFTA ve Karadeniz havzası gibi) ticari ilişkileri geliştirilmesi Programın dış politikasının hedefleri arasında sayılmıştır. Türk kökenli cumhuriyetlerle ekonomik, sosyal, kültürel ilişkilerin geliştirilmesine özel bir önem verileceği de ayrıca vurgulanmıştır. Toplumun bütün kurumlarıyla ve Meclisin katkılarıyla yürütülecek bir dış politika sözü verilmiştir.⁴⁹⁵

Yeni Hükümetin iktisat politikasına dair programda yer alan ilkeler 49. Hükümet gibi, “devletin ekonomideki yerinin ve rolünün yeniden tanımlanması”na yönelik olmuştur. Bu çerçevede, “devletin ekonomik faaliyetlerinin dengeli bir biçimde azaltılması, giderek sübvansiyon dağıtan yapıdan arındırılması, ekonomide genellikle kuralları belirleyen bir konuma kavuşturulması” hedeflenmiştir. Ancak yine benzer şekilde sosyal devlet vurgusu da ihmal edilmeyerek başta eğitim, sağlık ve çevre olmak üzere, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde devletin etkin bir şekilde varlığı öngörülmüştür: “Anayasanın 2 nci maddesinde ifadesini bulan ‘sosyal devlet’ ilkesinin tüm boyutlarıyla yaşama geçirilmesi, Hükümetimizin temel amaçları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, sosyal adaletin ve sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesi için gerekli önlemler alınacak, kalkınma, sosyal devlet korunarak sağlanacaktır.”⁴⁹⁶ Sosyal devlet vurgusunun bir uzantısı olarak İşçi-işveren ilişkilerini “istikrar ve uzlaşma” temelinde yürütebilmek için bir “ekonomik ve sosyal konsey” oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca, “çağdaş bir iş mevzuatı” için engel oluşturan Anayasa maddeleri değiştirilerek yaygınlaşma eğilimi gösteren “sendikasılaştırma, sigortasılaştırma ve güvencesiz kılma çabalarına karşı temel önlemler alınacaktır. Buna ek olarak “İşsizlik Sigortası” sistemi kurularak aşamalı olarak yaygınlaştırma sözü verilmiştir.

Burada söylenmesi gereken şey, DYP-SHP Koalisyon programının iki hedefi bir arada götürmek istemesidir. Bir yanda sosyal devleti geliştirme ve işsizlik sigortası, öte yanda kamunun yeniden yapılandırılması ve özelleştirme. Bu program 49. Hükümet programının altını çizdiği ilkelerin bazı farklılıklarla sürdürüleceği işaretini vermiştir. Bu programın oluşturulmasında SHP “özelleştirmenin yöntemi ve KİT çalışanlarının güvenceleri konusunun” ayrıntılı şekilde ifade edilmesini istemiştir. Bu çerçevede öne sürülen koşullar mülkiyetin tabana yayılması, işsizlik sigortası ve istihdam yaratıcı önlemlerin alınması, özelleştirme sürecinde tekel konumunda gruplar yaratılmaması olmuştur.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ A.k., ss. 375-376.

⁴⁹⁶ A.k., s. 382.

⁴⁹⁷ *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1993; Kemali Saybaşı, *DYP-SHP Koalisyonu'nun Üç Yılı*, İstanbul, Bağlam, 1995, s. 61.

Program, kamu harcamalarında etkinlik ve verimlilik sağlanması için personel reformu yapılmasını ve kamu kurumlarının yeniden yapılandırılmasını gerekli görmüştür. Böylece şu ilkenin altı çizilmiştir: “Kamu personel rejimi hazırlanırken, devletin yeniden yapılanması ve küçültülmesi önceliği, temel ilke olarak kabul edilecektir.”⁴⁹⁸ Yüksek enflasyonun düşürülmesi için kamu açıklarının düşürülmesi gerektiğinin altı çizilen Programda 1993 yılında, KİT’lerin finansman açığının 70 trilyonu sosyal güvenlik kuruluşlarının ise 21 trilyonu aşar duruma gelmiş olmasını ANAP döneminden devralınmış bozukluğun devamı olarak görülmüştür.

Kamu açıklarının kapatılması için Programın önerdiği şey öncelikle kamuya ait arazi ve arsaların projelendirilerek satılmasıdır. Ayrıca, “Hazineye, KİT’lere, bakanlıklara ve belediyelere ait arsa ve arazilerin halka devir ve satışına” imkân verecek düzenlemeler yapılmasıdır. Özelleştirme kapsamı geniş tutularak sadece KİT, bağlı ortaklık ve iştirakleri değil başta Tarım Satış Kooperatiflerine ait sınai tesis ve işletmeler olmak üzere, diğer kamu kurum ve kuruluşları da dahil edilecektir. PTT, posta ve haberleşme olarak ikiye ayrılacak ve özelleştirilecektir. Programın, KİT reformunu “yaygın ve hızlı özelleştirme programıyla” birlikte düşündüğü ancak özelleştirme uygulamalarının yol açacağı istihdam sorunlarını” gerektiğinde uluslararası kuruluşların desteğinde de yararlanılarak oluşturulacak sosyal güvenlik ve koruma sistemi” içinde çözmeyi hedeflediği görülmüştür. Özelleştirme ve KİT reformundan doğacak istihdam sorunları, “erken emeklilik, işsizlik sigortası, tazminat ödemeleri ve yeniden işe yerleştirme gibi tedbirler üzerinde işçi, işveren ve sendikal kuruluşlar arasında mutabakat sağlanarak” çözümlenme sözü verilmiştir.⁴⁹⁹

SSK ve Bağ-Kur’un bozulmuş finansal yapılarının düzeltilmesine yönelik yasa tasarılarının Meclise sunulduğunu hatırlatan Program, bütçe uygulamalarının da şimdiye kadar yapılmadığı şekilde, şeffaf bir biçimde sürdürüleceğini ifade etmiştir. Vergi alanında da reform önerilmiştir:

Vergi yükünün vatandaşlar arasında adaletli ve dengeli dağılımına özen gösterilecek ve gelir dağılımı bu yoldan da düzeltililecektir. Bu çerçevede vergi oranları yeniden gözden geçirilecek ve vergi gelirinin artırılması amacıyla, gerekirse, vergi oranlarında yeni düzenlemeler ve düşülmeler yapılabilecektir... Kayıt dışı sektör denetim altına alınacaktır. Böylece, sosyal devletin gerektirdiği harcamaları karşılayacak, sağlam kaynağa dayalı gelir artışları sağlanacaktır. Kayıt dışı ekonominin daraltılması amacıyla mal hareketlerinin ticaret borsaları ve haller gibi kuruluşlardan geçmesi sağlanacaktır. Üniter vergi sistemine eşgüdüm içerisinde geçiş sağlanacaktır. Götürü vergi uygulamasının kapsamı daraltılacaktır.⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 119, (30.6.1993), s. 379.

⁴⁹⁹ *A.k.*, s. 381.

⁵⁰⁰ *A.k.*, s. 380.

Bu amaçlara yönelik olarak 1993 yılında Meclisin gündemine getirilen Vergi Reformu Yasa Tasarısını kanunlaştırmanın önemi hatırlatılmıştır. Kamunun yeniden yapılandırılması programı çerçevesinde “yeni ve kapsamlı bir yerel yönetimler düzenlemesi” öngörülmüş ve bu hedefle mali ve idari değişiklikler amaçlanmıştır. Muhtarlar, ihtiyar heyeti, il genel meclisleri ve belediye meclislerinin yetkilerinin artırılması ve yerel kaynakların bir bölümünün bunlara tahsis edilmesi, belediye meclislerinin kamu çalışanları da dahil olmak üzere, tüm toplum kesimlerinin temsiline olanak verecek bir yerel meclise dönüştürülmesi yerel yönetimler reformunun içeriği olarak belirtilmiştir.⁵⁰¹

Hükümet Programında öncelik verilen hedefler arasında “başlatılmış olan finans kesimi reformunun sürdürülmesi” sayılmıştır:

Bu kesimde yapılacak reformla reel kredi ve fon aktarma maliyetleri düşürülerek faktör fiyatlarında dünya ile bütünleşme sağlanacaktır. Reel kredi maliyetlerinin zaman içinde düşürülmesi, kamu ve özel sektörün borç ve faiz yükünü hafifletecek, böylece enflasyonun düşürülmesine yardımcı olacaktır. Menkul kıymetleştirme sürecinde oluşacak piyasaları tamamlamak ve piyasalar arası rekabeti artırmak amacıyla, genel finans ortaklıklarının kurulmaları özendirilecektir. Yerli menkul kıymetler borsalarımızın dünya ile iletişimi güçlendirilerek, ilk aşamada İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına “uluslararası kabul gören bir borsa” olma niteliği kazandırılacak; bu sayede, mevcut borsamızın otomasyon projesi, uluslararası iletişim ve gözetimi sağlayacak bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktır.⁵⁰²

Altın piyasasının da kurulacağı vaat edilen Programda ihracat ve ithalat konusu da yer almıştır. Hızla gelişen ülke ekonomisi için ithalat ve ihracatın bürokratik engellerden arındırılarak gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla özellikle İstanbul’dan başlamak üzere, ihtisas gümrüklerinin kurulması, beyan sistemine geçilmesi ve gümrük otomasyonu uygulamaları başlatılması tasarlanmıştır. Turizm sektörünü geliştirmeyi önemli bir hedef olarak koyan Program, yabancı sermayenin de özendirilmesi için çalışılacağını belirtmiştir. Bunun için de “Patent Kanununun çıkarılması ve fikri mülkiyet haklarının en kısa sürede yasalaştırılması” gerekli görülmüştür.⁵⁰³ Köy tüzel kişilikleri başta olmak üzere, özel ve tüzel kişilerin, yapılacak Anayasa değişiklikleri çerçevesinde orman sahibi olması hedeflenmiştir. Ayrıca, Gıda Kanunu Tasarısının Meclise sevk edileceği ifade edilmiştir. Ülkenin 21. yüzyıla sağlam bir teknolojik altyapı ile girmesi amacıyla önceki Hükümetin TBMM’ye sunmuş olduğu Türkiye Bilimler Akademisi ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Konseyi tasarılarının yasalaşması öngörülmüştür.

Türkiye’deki bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarına değinen Program, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kalkınmasına öncelik verileceğini ve özel plan ve projeler uygulanacağını belirtmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu

⁵⁰¹ A.k., ss. 383-384.

⁵⁰² A.k., s. 384.

⁵⁰³ A.k., s. 385.

Bölgelerindeki 24 ilin kalkındırılmasına yönelik olarak hazırlanan “Aksiyon Planı”nın, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde hedeflerine ulaştırması öngörülmüştür. GAP’ı ekonomik, toplumsal ve kültürel yönleriyle “bir bölgesel entegre kalkınma projesi” olarak gören Program, projenin bütün üniteleriyle bir an önce gerçekleşmesini ve bu amaçla Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yatırım potansiyelini artırmak için yeni teşvik araçlarına özel bir önem verilmesini öncelikleri arasında saymıştır.⁵⁰⁴

Yeni hükümetin kültür politikasına dair Programda belirtilen prensipler demokratikleşmeye vurgu yapmıştır:

*Hükümetimizin kültür politikası, demokratikleşmeyi gerçekleştirmek ve insanı özgür kılmak, bu amaçla kendisini tanımaktan ve açıklamaktan korkmayan bir toplum oluşturmaktır. Bu amaç, demokrasi kültürünün yerleşmesi ve tüm kültürel etkinliklerin çoğulcu demokratik yaklaşım içinde geliştirilmesi anlayışıyla gerçekleştirilecektir. Bu çerçevede, Anayasa hükümleri de dahil, demokratikleşmenin ve çağdaş değerlerin önünde duran tüm engeller ayıklanacak ve bir an önce kaldırılacaktır. Amaç, hoşgörüye ve karşılıklı uzlaşmaya dayanan katılımcı ve çoğulcu demokratik sistem içinde ülkenin demokrasi kültürünün güçlendirilmesidir.*⁵⁰⁵

Başbakan Çiller’in okuduğu Programın son kısmında da baştaki gibi “reform hükümeti” olmanın altı çizilmiştir. Hükümetin temel amacının, “istikrar içinde süratle gerekli reformları yapmak” olduğu yinelenerek, “katılımcı demokrasinin dinamizmi ile halkın isteklerine” cevap vermeye çalışmak olacağı ifade edilmiştir. Program, Reformlara bütünsel açıdan yaklaşmayı önererek şu şekilde devam etmiştir:

*Hepsi bir halkanın zincirleridir ve etap etap hepimizin önüne konacaktır. (DYP sıralarından alkışlar) Onun için, her alanda, artık, çağa ayak uydurmaliyiz. Her alanda eksiklerimizi gidermemiz gerekiyor. Atatürk’ün hedef gösterdiği çağdaş uygarlığa ancak böyle ulaşabiliriz. Dönüşümün baş döndürücü bir hızla yol aldığı bir dünyada, artık büyük reformlara ihtiyaç vardır. Birbiri ardına gelecek her nesil, ayakta kalabilmek için bunu yapmaya mecburdur.*⁵⁰⁶

Programın son paragrafları, millet iradesinin ve Meclis’in üstünlüğünün vurgulanmasına ve bu çerçevede yeni hükümetin Meclis çalışmalarına verdiği özel önemin hatırlatılmasına ayrılmıştır. Bu anlamda da Meclisin yasama görevini gereği gibi yapmasına özen gösterilmesi ve denetim mekanizması önündeki engellerin süratle kaldırılması isteği ifade edilmiştir.

4.2.2. Görüşmeler

50. Hükümetin programı üzerine yapılacak görüşmelerden bir gün önce Sivas Olayları gerçekleşmiştir. Bu sebeple, Başbakan Tansu Çiller, bu olayları görüşmek üzere toplantı halinde olduğundan ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü de Sivas’ta olduğundan görüşmelerin başında bulunamamışlardır. Genel

⁵⁰⁴ A.k., ss. 389-390.

⁵⁰⁵ A.k., ss. 392-393.

⁵⁰⁶ A.k., ss. 392-393.

Kurulun 3.7.1993 Tarihli 121. Birleşiminde Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk, İçtüzüğün 73 üncü maddesi uyarınca, görüşmelerde, siyasi parti grupları adına birer üyeye, şahısları adına iki üyeye, Hükümet adına da Başbakan veya bir Bakana söz verileceğini ifade etmiş ise de Danışma Kurulunun önerisi ile siyasi parti gruplarının birden fazla sözcü kullanabilmeleri kabul edilmiştir. Böylece, RP adına Necmettin Erbakan, SHP adına Aydın Güven Gürkan, CHP adına Deniz Baykal, DYP adına Tunç Bilget ve Ali Şevki Erek, ANAP adına A. Mesut Yılmaz konuşma yapmışlardır. Hükümet programı üzerine şahsı adına konuşmak için müracaat eden milletvekillerinin isimleri aşağıdaki gibidir: Kadir Ramazan Coşkun (İstanbul), Azimet Köylüoğlu (Sivas), Muharrem Şemsek (Çorum), Gaffar Yakın, Recep Kırış, Saffet Topaktaş, Mustafa Baş, Muzaffer Demir, Osman Develioğlu, İbrahim Kumaş ve Kamer Genç. İlk üç milletvekili konuşma yapmıştır.

49. Hükümetin program görüşmeleri sırasında sürenin darlığı gündeme getirilmişti. Genel Kurulun 30 Haziran 1993 Tarihli 119. Birleşiminde aldığı karara göre, siyasi parti grupları ile Hükümet'in 1 saat 15 dakikalık süresi mevcuttu. Aynı karar gereği kişisel konuşmalar 15'er dakika tutulmuştu. Çekilen kura soncuna uygun gruplar adına söz verilmeye başlanarak, ilk konuşmacı Refah Partisi Grubu adına, Genel Başkan Necmettin Erbakan olmuştur. Erbakan, Grubu adına yaptığı konuşmanın başında 50. Hükümetin programı üzerine görüşlerini ifade etmeden önce Sivas Olaylarına değinmiştir. Bu müessif olaylar dolayısıyla bütün Sivashılara ve Türk milletine "geçmiş olsun" dileklerini ileten Erbakan bu olayların yorumuna geçmiştir. Erbakan "hiçbir şekilde, vurmak kırmak gibi şiddetle hiçbir işin yapılamayacağına" olan inançlarının belli olduğunu ve bu tür şiddet olaylarını, hangi şart altında olursa olsun, tasvip etmediklerini belirtmiştir.⁵⁰⁷ Daha sonra Erbakan bu olayların aslında "belli bir maksatla Sivas'a gitmiş olan bir ekibin, orada, halkın, milletin inancına karşı nezaketsiz sözler sarf etmesi, halkı tahrik etmesi yüzünden" meydana geldiği görüşünü öne sürmüştür:

Bu kabil dinî tezyif ve tahkirler, esasen bütün ülkelerin ceza kanunlarında da cezayı müstelzim olaylardır. Bu sebepten dolayıdır ki, olayların meydana gelmesinde asıl saik ortadadır; büyük bir tahrik yapılmıştır. Bu olayda, ilin Valisinin, dirayetli bir yönetici olarak -zaten ne maksatla geldiği daha önceden belli olduğundan, bu kabil olayların çıkmasına imkân bulunacağını dikkate alarak- basiretli bir yönetici olarak hareket etmesi lazım gelirken, toplantılara katılarak, âdeta bunları onore eder şekilde tavır takınmış olması da, üzücü ve üzerinde durulması gereken çok mühim bir husustur. Nitekim, halkın galeyanı, bir yandan bu suçun işlenmesi -yani dinî tahkir ve tezyif suçunun işlenmesi- ve böylece büyük bir tahrike karşı bir galeyan olduğu gibi, yöneticilerin davranışını da protesto mahiyetinde bir davranış olmuştur. Bütün

⁵⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 121, (3.7.1993), s. 435.

bu olaylardan ders alınması lazım gelir ve hiç kimsenin... yüzde 99'u Müslüman olan bir ülkede, halkın inancına -dünyanın hiçbir yerinde olmadığı gibi- tahrik ve tecavüz etmeye hakkı yoktur. Bu olaylar esnasında, memnuniyet verici bir cihet, olayların, asla, herhangi bir inanış farklılığından ileri gelmeyiştir; yani, bu bir Alevî -Sünnî çatışması değildir. (RP sıralarından alkışlar) Aleviler ve Sünniler, hepsi, milletimizin evlatlarıdır, birbirlerinin kardeşleridir. Bu gerçek, bir kere, daha, dün, Sivas'ta açıkça görülmüştür. Bu olay, sadece, üç-beş tane art maksatlı tahrikçiye ve yöneticilerin basiretsiz hareketlerine karşı yapılmış olaylardır. Bu sebepten dolayıdır ki, yöneticilerimiz dikkatli olmalı, bu kabil olaylara zemin hazırlamamalıdır ve bu ülkede, hareket edecek, konuşacak her kimse de, mutlaka milletin inancına saygılı olmalıdır. (RP sıralarından alkışlar) Bu zaten, kanunların emridir.⁵⁰⁸

Erbakan, program üzerindeki görüşlerini ifade etmeye başlamadan önce dünyadaki olaylar üzerine bir durum muhasebesi yapmıştır. Batı karşıtı yorumlarında Erbakan'a göre, Sovyetlerin dağılmasından sonra, "Siyonist ve ehli salibin, aşırı uçların etkisindeki ABD ve Batılı yönetimler," bu mihrakların arzularına uygun şekilde, "tek kutuplu yeni bir dünya kurma" yoluna girmişlerdir. Bu zihniyette "hepiniz bize köle olacaksınız, biz sizi sömüreceğiz" düşüncesi hâkimdir. Bu yaklaşımın dünyada barış ve huzur bırakmayacağını savunan Erbakan Batının iç yüzünü göstermek için İngiltere'nin o dönemki Başbakanı John Major'ın, 2 Mayıs 1993'te Dışişleri ve İngiliz Milletler Topluluğundan Sorumlu Bakanı Douglas Hurt'a, Bosna ile ilgili yazmış olduğu mektuptaki cümlelere referans vermiştir. Erbakan'a göre bu mektupta öz olarak İngiliz Başbakanı, Bosna'daki katliamlara ses çıkarılmaması gerektiğini ve böylece Bosna'nın bölünmesi ile Avrupa'nın içinde muhtemel bir İslam devletinin yok olup gitmesine kadar bu politikaya devam edileceğini anlatmaktadır. Müslümanlara yapılacak olan yardımların önlenebilmesi için de Vance-Owen barış görüşmelerine göz boyama amacıyla devam edilmelidir. Bosna'da Müslümanlara uygulanan ambargoya dokunulmayacak ve böylece Hristiyan medeniyeti ve ahlakı üzerinde kurulu olarak kalması gereken istikrarlı bir Avrupa'nın çıkarlarına en uygun seçenek elde edilmiş olacaktır.⁵⁰⁹ Erbakan'a göre Batı'nın bu politikası sonucu "NATO, düşman rengini, kırmızı yerine yeşile çevirmiştir. Birleşmiş Milletler, İslam düşmanı Butros Gali'yi Genel sekreterliğe getirmiş, AGİK ve diğer kuruluşlar, bu tek kutbun emrine sokulmuştur. Müslüman ülkeler bölünmüş, hepsi tehdit altına alınmış, ABD hepsinin yönetimiyle yakinen ilgilenmekte, hepsine emirlerini kabul ettirmek için her türlü çareye başvurmaktadır ve bunun için Irak, İsrail karşısında bir güç

⁵⁰⁸ Erbakan Sivas Olayları üzerine yorumlarda bulunurken, konuşması İstanbul Milletvekili İbrahim Gürsoy tarafından "siz teşvik ettiniz, buna neden olan sizsiniz, provokatör sizsiniz, tahrikçi sizsiniz" cümleleriyle bölünmüştür, *A.k.*, ss. 435-436.

⁵⁰⁹ *A.k.*, ss. 436-437.

olmasın diye tamamen tahrip edilmiştir.”⁵¹⁰ Erbakan aynı sebeplerle Libya’ya ambargo koyulduğunu, Karabağ’ın Ermeniler tarafından işgal edildiğini, Abhazya’da, Müslümanların katledildiğini, Kıbrıs’ın Bosna’ya çevrilmeye çalışıldığını, Filistin’de zulümlerin artarak devam ettiğini, Cezayir’de ihtilal yaptırıldığını ve Somali’de Müslümanların imha edildiğini iddia etmiştir. Aslında bu sayılan zulümler “Mehmet Akif’in çok haklı bir teşhisiyle orta yere koyduğu gibi, tek dişi kalmış canavarın, yeryüzünü ne hale getirdiğinin” örnekleridir.⁵¹¹

Bu noktada Türkiye’nin muhasebesine geçen Erbakan, ülke için de bir yangın yeri resmetmiştir: *Yurt içini ve dışını terör sarmıştır. Tam teslimiyetçi dış politika sebebiyle Bosna, Azerbaycan ve Kıbrıs’ta büyük mağlubiyetlere uğranmıştır. Ekonomi daha da perişan bir hale gelmiştir. 9 milyon işsiz, çaresizlik ve açlık içinde inlemektedir. Yatırım yapılmamaktadır ve enflasyon işçi, köylü, memur ve esnafı kıvrandırmaktadır. Devlet âdeta iflas etmiş durumdadır, dolayısıyla, bu Hükümet, sanki bir iflas masası memuru, bir tasfiye memuru durumundadır. İç ve dış borç toplamı bir katrilyonu aşmış durumdadır.*⁵¹² 49. Hükümetin performansını eleştirmeye devam eden Erbakan, ithalat ve ihracat açıklarının artarak turizm ve işçi dövizleriyle kapatılamaz hale geldiğini ve bunun da sebebinin IMF reçeteleri olduğunu söylemiştir. Kamu borçlanma gereğinin ülkenin büyük bir yarası haline geldiğini ve döviz rezervlerinin de sıcak dövizlerden oluştuğunu, kolaylıkla kaçabileceğini belirten Erbakan iki yılda ülke ekonomisini bu hale getiren Tansu Çiller’in başbakan yapılmasını şu sözlerle eleştirmiştir:

Şu bizim halimize de bakın!.. Ekonomiye iki yılda bu hale getiren, baş mimara(!) ‘Şimdi al, bunları, daha rahat, daha geniş bir şekilde yap’ diyor. Allah’a şükür ki, tahrip edecek bir şey kalmadı, sadece tavsiye yapabilecek; o da, Hükümet Programını zaten buna göre hazırlamış!... Görüldüğü gibi, üç tane gazetenin, üç tane televizyonun çaldığı sihirli flütle yeni bir Başbakan ürettik! Bu Başbakan, “Bütün dünyayı fethederim” edasıyla ortaya çıktı ve görseniz, havalar, tafralar!... Böyle bir facia karşısında, “ben her şeyi fethederim” diye tek başına ortaya çıkmak, sadece tecrübesizliktir. Uyarlamak istiyorum, ‘kendinize gelin’ diyorum. Ne yapıyorsunuz siz Allah aşkına! Bakınız, böyle bir Başbakanın her şeyden evvel mütevazı olması lazım gelirdi. Nedir bu tafra böyle?’⁵¹³

Çiller’in tavırlarını “çocukluk” olarak niteleyen Erbakan aslında bu hükümetin halkta, Mecliste hatta DYP Grubunda bile yeterli desteği olmadığı kanaatinde. Çiller’in medya desteği ile kısa sürede genel başkan ve başbakan yapıldığını iddia eden Erbakan Başbakana yönelttiği eleştirilerin cinsiyetle değil

⁵¹⁰ A.k., s. 437.

⁵¹¹ A.k., s. 438.

⁵¹² A.k., ss. 438-439.

⁵¹³ A.k., ss. 440-441.

zihniyetle alakalı olduğunu belirtmiştir. Erbakan, Refah Partisi olarak, bu milletin, sırtında mermi taşıyan, düşmana göğüs geren Nene Hatun'larına, Kara Fatmalarına minnet ve şükran borçlarının olduğunu ancak "Satı Kadın'ın Yüce Meclise girişinden Başbakanlığa uzanan bir çizgide" edebiyatına aldanmayacaklarını söylemiştir. Çiller'le ilgili iddialara konuşmasında geniş bir yer ayıran Erbakan, Çiller'in Amerikan vatandaşı olması ve Amerikan menfaatlerini koruyacağına yemin etmesi sebebiyle başbakan olamayacağını savunmuştur. Erbakan, vaktiyle Demirel'in mason olmadığını ispatlamak için Mason locasından "Ben Mason değilim" diye kâğıt getirmesi gibi Çiller'in de Amerika'dan "Amerikan vatandaşı değildir" diye bir kâğıt getirmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca, Çiller'in ABD ve Almanya'da Türkiye'deki İslam fundamentalizmi tehlikesinden bahsederek destek istemesini de eleştiren Erbakan yeni hükümetin KİT reformu ve devletin küçültülmesi hedeflerinin de Dünya Bankasındaki yetkililere verilen gizli sözlerle bağlantılı olduğu fikrindedir. Türkiye'nin meselelerinin nasıl çözüleceğinin programda anlatılmadığı ve zaten programın "tam bir dış güdüm ve taklitçi zihniyetle" dış güçlerin isteklerini karşılamaya yönelik olduğu kanaatindedir.⁵¹⁴

"Cek-cak"larla dolu ve "SHP Türkçesinin Tansulaşmış bir ürünü" olan Program, yap-işlet-devret modeliyle ülkenin istikbalini "modern Dünyu Umumiye'ye" teslim etmektedir. Erbakan'a göre, 49. Hükümet programında KİT'lerin özelleştirileceğinden bahsedilirken bu yeni programda özelleştirilmelerinden bahsedilmektedir. Zira geçen iki yılda KİT'ler yüksek faizli kredilerle özel bankalara borçlandırılmış ve zarar ettirilmiştir. KİT'lerin zarar ettirilerek özel sektörden bazı holdinglelere peşkeş çekileceği kanaatinde olan Erbakan programın aslında Demirel'in başbakanlığı dönemine ağır eleştiriler getirdiği görüşündedir. Ayrıca, Programı gayri samimi bulan Erbakan şöyle devam eder:

*...inanç özgürlüğünden bahsederken, "Atatürk ilkelerine bağlı" demenin manası ne Allah aşkına? (SHP sıralarından gürültüler) Dünyanın her yerinde inanç özgürlüğü, inanç özgürlüğüdür. (RP sıralarından "Bravo sesleri", alkışlar) Amerika'da da Atatürk ilkeleri mi var? Bu nasıl zihniyet?.. Bunun altında -size tahlil etmeye vaktim yok- neler yatıyor?.. Bunun manası, inanç özgürlüğü hem var gösterilecek hem de yok olacak; bu maksatla söylüyor. Niçin? Çünkü, Atatürk ilkelerini kendi maksadına göre yanlış yorumluyor da, onun için.*⁵¹⁵

AT'a uyum için Gümrük Birliğine geçilecek olmasının KİT'lerden sonra özel sektördeki sanayiye de perişan edeceğini düşünen Erbakan programdaki Avrupa taraftarlığını da eleştirir:

⁵¹⁴ A.k., ss. 443-445.

⁵¹⁵ A.k., s. 448.

Şu programdaki cümlelere bakın: ‘Uygarlığın beşiği olan kıta Avrupa...’ Nereden Avrupa, uygarlığın beşiği oluyor? Şu Avrupa’nın Ortaçağı da vahşet, bugünü de vahşet. Bu ne zihniyet yahu?! Bu ne zihniyet?!... Nedir bu Paris Şartı?... Siyonizmin aleyhinde bulunmak yasaktır. Başka?... Avrupa kültürünün temeli Hristiyanlıktır, bunu koruyacağım, İşte Paris Şartı bu. Hepsi toplanmışlar, ‘Bunları sağlayacağız’ diyorlar. AGİK’in (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi) manası da budur; yani Hristiyan kültürünü korumak. Buz burada ne arıyoruz?... Dolgu maddesi; kontrol için. Ne şuursuz bir gidiş ya Rabbim... Bakın, işte bu zihniyetler sonucu Bosna ne oldu, Azerbaycan ne oldu, Kıbrıs ne oldu, Kuzey Irak ne oldu?... Şu hale bakın. Bütün bunlarla, milli menfaatlerimizin hepsi perişan olmuştur.⁵¹⁶

Yeni hükümetin dış politikasını da dış güdümlü bulan Erbakan, şahsiyetli dış politika örnekleri olarak şu radikal önerilerde bulunmuştur: BM’ye çifte standardı bırakarak İslam düşmanlığı politikasını terk etmesi ihtarında bulunulması, Butros Gali’nin istifası aksi takdirde 56 Müslüman ülkenin BM’yi boykot etmesi, Türkiye’nin BM Daimi Konseye Müslüman ülkelerin temsilcisi olarak delege olması aksi takdirde Müslümanların kendi birleşmiş milletlerini kurması, Bosna-Hersek Devletinin ilk statüsüne dönülmesi ve bunun için askeri yardım yapılması (örneğin Arnavutluk Havaalanına 4 Müslüman ülkenin 25’er tane uçak göndermesi), Kıbrıs’ta federal devlet müzakerelerine derhal son verilerek KKTC’nin, başta Müslüman ülkeler olmak üzere bütün dünya ülkelerince tanınmasına çalışılması, NATO’nun Müslüman ülkeler aleyhine dönmesi engellenemezse ayrılıp, İslam NATO’sunun kurulması, Çekiç Güç’ün derhal geri gönderilmesi ve Müslüman ülkelerle, ‘İslam Birliği’nin kurulması.⁵¹⁷

“Modern müstemlekeciliğe ait” her türlü şartların programda kabul edilmiş olduğunun işareti olarak “başörtüsü zulmü”nün devam ettiğini savunan Erbakan’a göre Müslümanlara baskı olduğunun diğer işaretleri şunlardır: “Müslümanlığın gerçeğinin konuşulması yasak, Müslümanlara örgütlenme hürriyeti yok, Müslümanlara tedris hürriyeti yok, Müslümanlara inancını yaşama hürriyeti yok; nikâhını müftüye kıydıramaz.”⁵¹⁸ Güneydoğu’daki terörü önlemek için “inanç bağının” ön plana çıkarılması gerektiği fikrini yineleyen Erbakan Türk milletinin isteklerinin yerine gelmesi için ürettiği çözümü beş kelimedede formüle etmiştir: 1) Milli görüş, 2) Adil düzen, 3) Manen ve maddeten kalkınmış, yeniden büyük Türkiye, 4) İslam birliği, 5) Yeni bir dünya. Erbakan, hükümeti 1993 Ekiminde seçim yapmaya çağırarak konuşmasına son vermiştir.

Program üzerinde SHP Grubu adına söz alan Aydın Güven Gürkan (İçel), konuşmasına Sivas Olayları ve Dargeçit’teki terörist saldırı sebebiyle 51 insanın kaybedilmesinden duyduğu derin acıyı ve kederi ifade ederek başlamıştır. Sivas ve Dargeçit Olaylarının geniş yer tuttuğu konuşmasında

⁵¹⁶ A.k., ss. 450-451.

⁵¹⁷ A.k., ss. 451-452.

⁵¹⁸ A.k., s. 452.

Gürkan, hükümet programına özelleştirme (PTT'nin özelleştirilme isteği gibi) konusunda eleştiriler getirmekten geri durmamıştır. Bu eleştiriler ekonomi konularında DYP kanadının önceliklerinin ve perspektifinin diğer Koalisyon ortağı SHP tarafından paylaşılmadığını düşündürmüştür. Gürkan son günlerde yaşanan terör olaylarının yıllardır süregelen ve bir türlü aşılamayan büyük bir keder yarattığını ve barış içinde, yaşamak isteyen insanların gözlerinin Mecliste olduğunu belirtmiştir. Bu sorunların çözümünün demokratik bir rejim içinde bulunmasının sorumluluğunun, Meclisteki “sade” insanlara ait olduğunun altını çizmiştir. Bu ifadelerden sonra Sivas Olaylarının tahliline geçen Gürkan, Aziz Nesin'in halkı tahrik ederek galeyana getirdiği için bu olayların sorumlusu olduğu iddiasını kabul etmeyerek yazarın kendi fikirlerin ifade ettiğini isteyen katılabileceğini isteyen katılmayacağını söylemiştir. Aziz Nesin'in halkı tahrik etmek insanların içine girip onların asla kaldıramayacağı ağırlıkta, amaçlı olarak sözler söylemediği, aksine kendisini dinlemeye hazır bir gruba, barışçıl bir biçimde fikirlerini anlattığını ve orada bir olayın olmadığını ileri sürmüştür. Gürkan'a göre, bu olaylar, tam olarak bilinmeyen ama varlığı çok uzunca bir süredir hissedilen “birtakım odakların” Nesin'in sözlerini saptırarak ve organize ederek halkı tahrik etmesiyle ortaya çıkmıştır. Gürkan, bu tür terör olaylarının engellenmesi için devletin daha iyi işler hale getirilmesi gerektiği ve bu konuda hükümeti suçlamakla bir yere varılamayacağı üzerinde durmuştur. On iki yıldır devam eden terör olaylarının ancak birlikte çözülebileceğinin belirten Gürkan bu olaylardaki tek teselli duyulacak şeyin, “bunun çeşitli inanç grupları arasında bir karşılıklı kıyım varmamış olmasıdır.”⁵¹⁹ Gürkan devamla, bir arada yaşamayı beceren Anadolu halkı arasında ortaya çıkan bu olayların asıl sorumlusunu politikacılar, basın ve kamuyla temas halindekiler olarak belirlemiştir:

*Aslında, Anadolu halkı, çeşitli etnik özellikleriyle, çeşitli kimlik özellikleriyle, çeşitli inanç özellikleriyle, birlikte ve bir arada yaşamasını yüzyıllardır becere gelmiş bir toplumdur. Eğer bu insanlar, yan yana köylerde, yan yana kahvelerde, yan yana evlerde kavga etmeden yaşayabiliyorlarsa; ama bir gün, Sivas'ta olduğu gibi, Maraş'ta olduğu gibi, Çorum'da olduğu gibi olaylar buna rağmen yaşanabiliyorsa, o halde topluma taşıdığımız politik değerlerde, topluma taşıdığımız üslupta, yaklaşımda, biz politikacılar olarak belli bir sorumluluğu taşımak zorundayız. Sadece politikacılar değil belki, basında, ya da kamuyla kim temas halindeyse... Çünkü bu insanları kendi hallerine bıraktığımızda, baş başa bıraktığımızda, yan yana da evleri olsa, köyleri yan yana da olsa ve birbirlerinin inançlarını kabul etmiyor dahi olsalar, birlikte, barış içinde, huzur içinde ve dayanışma içinde yaşayabiliyorlar; ama, nasıl değerler taşıyorsak topluma, nasıl politik değerler taşıyorsak topluma; bu, kendiliğinden var olan ve kendiliğinden filizlenen ve kendini koruyan barış ortamı, işte böyle vahim olaylara dönüşebiliyor.*⁵²⁰

⁵¹⁹ A.k., ss. 454-456, 457.

⁵²⁰ A.k., s. 457.

Gürkan, Türkiye'nin 1990'larda çözülmesi zor iki büyük sorunu, etnik ve inanç sorununu yaşadığını ve bu sorunların ancak “çok büyük ölçüde bir siyasal beceri,” sezi ve cesaret ile barış, birlik ve hoşgörü içinde çözebileceği kanaatindedir. Gürkan, Güneydoğuda yaşanan sorunun çözülebilmesi için iki öneri getirir: ilk olarak terörün durdurulması zira terör hiçbir terörist örgütün amaçlarının gerçekleşmesine yaramamıştır. İkinci olarak Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanının önderliğinde toplanarak bu soruna yeni bir yaklaşım getirilmelidir. Gürkan'a göre yapılması gereken, Meclis Başkanı ve Cumhurbaşkanı'nın, bilim adamları, politikacılar, köşe yazarları ve Kürt liderleriyle toplanarak “bu kanın durdurulmasını sağlayacak yeni yaklaşımları bir proje haline dönüştürmesi” ve bunu, sonra, tüm partilerin siyasal liderleriyle baş başa konuşarak, bir çözüm formülü haline getirmesidir. Bu sürecin sancılı olacağının farkında olduğunu belirten Gürkan farklılıkları kabul ederek bir anlamda, “Türkiye'yi, yeni bir biçimde tanımlamak zorunda” olduğunu, birlikte, barış içinde yaşama iradesinin bu şekilde ifade edileceğini savunmuştur. Gürkan, Güneydoğu sorununun ortaya çıkışının sebeplerini ve önerdiği çözümün niçin kaçınılmaz olduğunu da şu şekilde izah etmiştir:

Bugüne değin biz, etnik kökenlerimizi, hatta inanç farklılıklarımızı, bir anlamda, bir siyasal kararla, istekle, arzuyla geride bırakarak, cumhuriyetin kuruluşunda yeni bir kimlikte buluştuk ve çok uzun yıllar, on yıllar boyunca, bununla, barış ve esenlik içinde yaşamayı becerebildik. Buna ‘yanlıştı’ demiyorum; doğrudur. Bir büyük siyasal kararlılık ve iradeyle herkes, kendisine özgün kimlik özelliklerini, etnik özellikleri, inanç özelliklerini bir anlamda geride tutarak yeni bir kimlikte buluştu; bunu gönüllü olarak kabul etti; ama, elimizde olmayan nedenlerle farklı bir dünyaya geldik. Bu farklı dünyada, insanlar, artık eskisi kadar, kendi özgün kimliklerinin, bizim geride bıraktığımız köken kimliklerinin unutulmasına rıza göstermiyorlar. Bunu, bazen demokratik amaçlarla istiyorlar, bazen de, her yerde artan “mikro milliyetçilik” dediğimiz ve kimsenin kimseyi en sonunda yanında tutamayacağı yanlış bir rüzgârın etkisiyle istiyorlar, ama istiyorlar ve artık bence, geçmişte başarıyla uyguladığımız anlayışı çok fazla sürdürebilme şansımız yoktur.⁵²¹

Gürkan, ikinci büyük sorun olarak bahsettiği inanç sorununa da konuşmasında yer vermiş ve ülkede henüz “inanç özgürlüğünün yaşama geçirilmesinde” “derin ve büyük sorunların” var olduğunu ve bunların aşılabilmesi durumunda çeşitli inanç grupları arasındaki gerginliğin ve kutuplaşmanın önlenemeyeceğini öne sürmüştür. Erbakan'ın başörtüsü, kuran kursları ve imam hatiplerle ilgili söylediklerine gönderme yaparak “bir başka inanç grubuna ait” pek çok sorunun Meclis kürsüsünden dile getirildiğini söyleyen Gürkan, Alevi yurttaşların “çok ısrarla dile getirdikleri bazı ciddi sıkıntılarının olduğunu” ve bu sıkıntıların iç barışın sağlanması için

⁵²¹ A.k., ss. 458-459.

çözülmesinin bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Gürkan, Alevilerin, devletin inanç tekelliliği yaptığı, Diyanet İşleri Başkanlığının onların ihtiyaçlarını yok saydığı, zorunlu din dersleri yoluyla onlara “başka inanç sistemleri ve değerler” aşılandığı ve devletin din görevlilerinin belli bir inanç sistemini toplumda yaymakta oldukları iddialarının “bir demokratik platformda” tartışılarak Meclis ve toplum uzlaşmalarıyla çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Gürkan’a göre eğer, bu sorunları aşılmazsa var olan “etnik kutuplaşmaya” ve teröre ek olarak bir de “inanç grupları arasında iç barışın bozulması” tehlikesinden kaygı duyulmalıdır.⁵²² Türkiye’nin yaşadığı bu büyük sorunların sadece hükümet tarafından çözülmesini beklemek doğru olmayacaktır. Zira bu sorunlar, “çok büyük uzlaşmaları, çok büyük birliktelikleri gerektirecek boyuttadır.” Ülkedeki birçok kesimin “etnik gerginlikler”, “kökten dinci saldırganlık” ve faili meçhul cinayetler sebebiyle korku içinde olduğunu söyleyen Gürkan, bunların aşılması için Türkiye’nin kendini yeniden tanımlaması ve bu tanımlamanın partiler ve toplumun çeşitli kesitleri tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Gürkan, Türkiye’nin yukarıda sıraladığı sorunlarına ek olarak Kıbrıs sorununa da değinmiştir. O’na göre Kıbrıs, tarihi bir dönemecin eşiğindedir; zira Batı dünyası iki kesimli, iki toplumlu, siyasal eşitliğe dayalı bir federatif çözümü desteklememektedir. Eğer bu sorunlar birlikte göğüslenmezse, Batı’nın da desteğiyle, Bosna-Hersek’teki olaylardan da cesaretlenerek, Kıbrıs Rum kesiminin ve Yunanistan’ın, Sırp gibi bir çılgınlık yapmasından korkulmalıdır. Gürkan, Erbakan’ın aksine, programdaki aile ve nüfus planlaması hedefine destek vermiştir. Bunu da Türkiye’nin yüksek nüfus artış hızının önemli bir sorun olduğu ve artan işsiz nüfusun büyük kentlerin varoşlarında her türlü radikalizme ve şiddete açık olacağı şeklinde açıklamıştır.⁵²³

Gürkan’ın konuşmasında tespit edilmesi gereken hususlardan birisi de 49. Hükümet programı ile 50. Hükümet programı arasında bulunduğu farklılıklardır. Özellikle ikinci programda, demokrasinin, demokratikleşmenin, insan haklarının, “çok zayıf bir söylemle, çok soyut, önem ve öncelik derecesi çok düşük bir biçimde” yer alması Gürkan’ı rahatsız etmiştir. Yine özelleştirmeye demokratikleşmenin önüne geçecek bir vurgu yapılması da iktidar ortağı bir partinin temsilcisi olarak Gürkan’ın eleştirdiği bir husustur ki sıklıkla muhalefete partilerinin milletvekilleri tarafından muhalefet gibi konuşmakla sataşmaya uğramıştır:

Elbet, ekonomik işletmeleri verimli hale getirmek ve bunun, için gerekiyorsa, özelleştirmeler yapmak da, elbette, eğer ülkenin esenliği gerekiyorsa, yapılması gerekli bir şeydir; ama, bence, bundan çok daha önemlisi, bu ülkede yaşayan insanların, temel hak ve özgürlüklerle donatıldığı,

⁵²² A.k., ss. 459-460.

⁵²³ A.k., ss. 461-462.

*demokratik güvenceler altında yaşadığı, korkulardan arındırılmış oldukları ve tüm insan haklarını kullanabildikleri bir toplumu yaratmaktır. Bunu, bir işletmenin özelleştirilmesinden daha az önemsiz saymak, daha geri planda tutmak, bence, ülke sorunlarına gerçekçi yaklaşmak anlamına gelmez.*⁵²⁴

Gürkan'ın programda eleştirdiği konulardan birisi de, verginin yaygınlaştırılması için vergi oranlarının düşürülmesi hedefidir. Vergi tabanını yaygınlaştırmanın çok uzun bir süre alacağını savunan Gürkan, vergi oranlarını düşürmenin vergi verebilecek durumda olanların yükünü hafifletmek anlamına geleceğini ve bunun da sosyal devletin feda edilmesi anlamına geleceğini söylemiştir. Tüm OECD ülkeleri içinde en az vergi almayı beceren bir ülke olarak Türkiye, bu durumda eğitim ve sağlık gibi “çok geniş kitlelerin bir zorluk içinde kalmadan yararlanmak hakkına sahip olduğu” hizmetlerden kısıtlama yapmak zorunda kalacaktır. “Onun için, vergi yükünün hem adil olması -çok kazanan çok, az kazanan az alınması- hem yeterince düzeyde alınması ve hem de bunların bir kısmının korumasız kitleler için kullanılması” vazgeçilemeyecek bir amaçtır. Pazar ekonomisinin vahşi kapitalizme dönmemesi için de “devletin, sübvansiyon aracını, çok geniş bir biçimde, adilane ve toplumun ihtiyaçlarını gözeterek” kullanması gerektiğini düşünen Gürkan programın sübvansiyonlardan vazgeçileceğini belirtmesini doğru bulmamıştır. Avrupa Topluluğunun tümünde ve sosyal piyasa ekonomisini çok başarılı bir biçimde uygulayan Almanya’da geniş bir sübvansiyon bütçesi uygulanmaktadır.⁵²⁵

Programın bir diğer eksikliği de, Gürkan’a göre, sanayileşme hedefinin yeterince vurgulanmamış olmasıdır. 49. Hükümet Programının aksine bu programın “ücretlerin, maaşların, emekli, dul ve yetim aylıklarının ve destekleme alımlarının, yani köylünün gelirinin güven altında tutulacağı, enflasyondan zarar görmeyeceği ve refah artışından pay alacağı” yolunda ifadeler olmaması da başka bir eksikliktir. Gürkan, eğitimde, sekiz yıllık temel eğitim, birinci Hükümetin temel hedeflerinden iken bu Programda, sekiz yıllık temel eğitimin hızla yaygınlaştırılacağı konusunda bir ifadenin olmamasını sadece bir unutkanlık eseri saymak istediğini belirtmiştir. Sıcak para konusunun atlanması bir eksikliktir zira sıcak para hem yüksek faiz oranının sürdürülmesine, hem de ekonomik istikrarın her an değişebilir bir olguya bağlanarak “rant gelirlerinin çok olması, emek ve diğer gelir türlerinin daha az olması, gelir bölüşümünün haksız olması sonucunu” üretmektedir. Özelleştirmeyi tüm dünyanın kabul ettiği bir olgu olarak gören Gürkan, bu uygulamanın ekonomide verimliliğin yükseltilmesi amacıyla ve bir sosyal plan (emeklilik, işsizlik sigortası vs) çerçevesinde yürütülürse hedefine varacağı fikrindedir:

⁵²⁴ A.k., s. 463.

⁵²⁵ A.k., ss. 463-464.

*Onun için, biz SHP olarak diyoruz ki, evet, ekonomik verimliliği yükseltmek için özelleştirme yapılmalıdır, itirazımız yok; ancak, mutlaka bir sosyal planlamayla yapılmalıdır ve mutlaka, satılması gerekli ve ekonomik verimliliği yükseltecek olanlar satılmalıdır ve mutlaka, toplum ikna edilmelidir... özelleştirme, bir sisteme, sistematığe bağlanmalıdır, açık ve saydam olmalıdır ve herkes tarafından, neyin, ne kadar, ne zaman, hangi ölçüde özelleştirileceği bilinmelidir.*⁵²⁶

CHP Grubu adına Deniz Baykal (Antalya) da diğer konuşmacılar gibi önce Sivas Olayları üzerine fikirlerini ifade etmiştir. Sivas'ta yaşananların Türkiye'de "bir süreden beri örneği görülmedik türden bir terör" olayıdır. Baykal'a göre, ülke, çok ağır iç gerginlikleri yaşadktan sonra artık bir ölçüde barışa ve huzura ihtiyacı olduğu bir dönemde, tekrar, "kendi kendisiyle uğraşan, kendi insanlarına düşmanlık duyan, kendi insanlarıyla barışık yaşayamayan" bir görüntü vermeye başlamıştır. Bundan kurtulmak için farklılıklara hoşgörü gösterilmesi gerektiğini söyleyen Baykal şöyle devam etmiştir:

*Herkes, birbirinden farklı inançlara, inanışlara, düşüncelere sahip olabilir. Bu düşünceler, çok tahrik edici bir biçimde de ifade edilmiş olabilir; ama hepimizin, düşünce karşısında bir temel hoşgörüyü, anlayışı kendine ve inancına güveni sergileyecek bir olgunluk noktasında olmamız lazımdır... Dün yaşanan olayla ilgili sevindirici bazı noktalar bulmak belki mümkün. Olayın, Türkiye'de bir mezhep tartışmasına dönüşme eğilimi göstermemiş olması, bir iç inanç kavgası haline dönüşmemiş olması gerçekten sevindirici bir noktadır, korunması gereken bir noktadır... Ayrıca, üzerinde dikkatle durulması gereken bir başka nokta, çünkü olayın, Sivas'ta yaşayan yurttaşlarımızın ezici çoğunluğu tarafından onaylanmadığını, onların katılmadıkları, üzüntüyle tespit ettikleri bir olay niteliğinde ortaya çıktığının öğrenilmesi de, bu açıdan sevindirici olmuştur. Sivas halkı bu olayların içinde değildir, bu olayların parçası değildir. Örgütlü, küçük bir grubun bu olayların içinde bulunduğu, artık açıkça ortaya çıkmıştır.*⁵²⁷

Hükümetin üzerine düşen dikkati, öngörüyü ve kararlılığı zamanında gösteremediği kanaatini taşıyan Baykal, hükümetin, henüz güvenoyu alamadım, o nedenle tam yetkili değilim anlayışı içinde olamayacağının altını çizmiştir. "Kıbrıs'ta ödün veren" ve "teröristlerle ilgili af kararnamesi" hazırlıkları yapan bir hükümetin "yurttaşlarının can güvenliğini tehlikeye sokan" bir durumda hem de "Cumhuriyetin temellerinin atıldığı Sivas'ta" etkin ve kararlı olamaması kabul edilemez. Baykal, otelde bulunan insanların kundaklama öncesinde otelden tahliye edilmeleri için Ankara'ya telefon ettikleri halde hükümetin zamanında gereken önlemi almadığı görüşünü savunmuştur. Türkiye'nin geldiği bu zor noktanın sadece terörün doğrudan ilgilendiği konuların ele alınmasıyla çözülemeyeceğini belirten Baykal, ülkenin yıllardan beri çok ağır bir ekonomik

⁵²⁶ A.k., ss. 466-469.

⁵²⁷ A.k., s. 472.

politikanın baskısı altında eziliyor olmasının önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca, yüzde 60'ların üstüne çıkan enflasyonun gelir dağılımını bozmuş olması, bölgesel dengesizliklerin giderek artan bir kimlik krizine, etnik ve inanç sorunlarına yol açmış olması terörün temel sebebi olarak görülmelidir. Geline bu noktada, Baykal'a göre, ülkenin eski politika ve kadrolarla yürüyemeyeceği ortaya çıkmıştır artık yeni bir anlayışla yeni politikalarla sorunların üzerine gidilmelidir.⁵²⁸

DYP-SHP Koalisyonu enflasyonu daha da hızlandırmış ve önceki ANAP hükümetlerinin politikalarını izlemiş, aynı borçlanma, aynı vergiden kaçırma ve aynı harcama politikalarını izlemiştir; sonuç da aynı olmuştur. Yeni hükümetin de umut verici olmadığı, iktidarda sorumluluk alan siyasi parti sözcülerinin açıklamalarından da anlaşılmaktadır. Bu arada, Başbakan'ın program görüşmelerinde bulunmamasını da yeni hükümetin kendine güvenmemesinin işareti olarak gören Baykal'a göre Çiller, bu davranışıyla "yönetim üslubunu" ifade etmiştir. Muhalefete "hodri meydan okuyan" bu üslubun ülkenin sorunlarını çözmesi beklenemez. Baykal, koalisyon hükümetinin kendi içinde birlik olamadığını ve SHP Grup Başkanvekili Gürkan'ın özelleştirmeden, eğitimden, iç borçların ödenmesinden moratoryum ilanına kadar, demokratikleşmeye kadar pek çok konuda hükümet programından farklı görüşler ifade ettiğini savunmuştur.⁵²⁹

Yeni hükümeti "bir kongre hükümeti" olarak niteleyen Baykal, parlamenter rejimin temel iktidar odağı olan Başbakanın seçimden değil de kongreden çıkmasını bir eksiklik olarak görmüştür:

*Kongreden çıkanlar halka tekliftir, halka öneridir. Başbakan adaylarını kongreler belirler; ama Türkiye'de yaşanan hızlı siyasal trafik nedeniyle, hızlı mevki, makam değişiklikleri sonucunda, Türkiye'de hükümetler, bir süreden beri, kongrelerden çıkan siyaset adamlarının etrafında şekillenir oldu; bunun sarsıntılarını, sıkıntılarını yaşıyoruz. Bugün karşı karşıya bulunduğumuz bu Hükümetle ilgili temel istikrarsızlığın, belirsizliğin altında, halkın seçim meydanında, köy kahvesinde, Anadolu'da tanıya tanıya, bile bile, öğrenen öğrenen; kimliğini, düşüncesini, kişiliğini, tavrını, üslûbunu deneyip kararını verdiği insanların değil, alelacele, bir kongre telaşı içinde, kongre ortamında oluşturulan siyasî odakların Başbakanlığa getirilmiş olmasının bir temel nokta oluşturduğuna dikkati çekmek istiyorum.*⁵³⁰

Başbakan Çiller'in şahsına yönelik de eleştirilerde bulunan Baykal, Çiller'i "çok kolay hüküm veren, çok kolay vaat eden, hükümlerinin ve vaatlerinin süratle tersini yapabilen bir siyasetçi" olarak tasvir etmiştir. Programın içeriğine yönelik değerlendirmelerinde Baykal'ın üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi kuşkusuz dönemin en popüler konusu olan

⁵²⁸ A.k., ss. 473-474.

⁵²⁹ A.k., ss. 476-477.

⁵³⁰ A.k., s. 477.

özelleştirme olmuştur. Özelleştirmenin ekonomide gerekli yerde kullanılabilecek “çağdaş bir araç” olduğunu ancak KİT sorununu çözecek “bir sihirli değnek, bir mucizevî formül” olarak görülemeyeceğini belirtmiştir. Zira özelleştirme, KİT’lerin daha verimli çalışmasını güvence altına alıyorsa, anlamlıdır. Yoksa mülkiyet değişimi kendi başına sorunların çözümünü sağlamaya yetmeyecektir. Finans açıklarının kapatılması için KİT’lerin özelleştirilmesinin “altın yumurtlayan tavuğun kesilmesi” anlamına geleceği kanaatindedir. PTT’nin özelleştirilmesinin de “bir devlet tekeli” olan telekomünikasyonun yabancı bir tekele dönüşmesiyle sonuçlanacağı ve zaten bunun PTT hizmetlerinin bedelini de düşürmeyeceği fikrindedir. Özelleştirmenin sosyal boyutunun da ihmal edildiğini söyleyerek Baykal bu konuda şu hükme varmıştır:

*Türkiye’de özelleştirmenin altyapısı yoktur; hukuki altyapısı yoktur, yönetsel altyapısı yoktur, finansal altyapısı yoktur, sosyal altyapısı yoktur. Bütün bunların hazırlanması gerekiyor. Bütün bunlar hazırlanmadan, alalecele, esen rüzgârın doğrultusunda, ‘özelleştirme yapacağız’ diye elde avuçta kârlı ne varsa onu satmaya kalkan yaklaşımı, Türkiye’nin muhtaç olduğu, ekonomisini rasyonelleştirmesi için izlemesi gereken sorumlu, dikkatli yaklaşım olarak görmediğimi ifade etmek zorundayım.*⁵³¹

1990’lar Türkiye’sinin bir diğer önemli konusu olan Güneydoğu sorununu bazen “Kürt sorunu” olarak da niteleyen Baykal, bu soruna yönelik olarak o zamana kadar uygulanan politikaların terk edilerek yeni yaklaşımlar getirilmesini önermiştir. Baykal, İspanya’nın Bask ve İngiltere’nin İrlanda deneyimlerinden ders almayı savunarak sorunun, giderek toplumsal bir nitelik kazanmaya başlamasını çok tehlikeli gelişmeler üretecek bir süreç olarak görmüştür. Baykal, terör sorununun Silahlı Kuvvetlere emanet edilmesini de doğru bulmayarak İspanya’nın iç terör olayını asker ve olağanüstü hal kullanmadan kontrol altına almasını örnek vermiştir:

*Askerin işi değildir Güneydoğudaki olay; Güneydoğudaki olay, farklı bir olaydır. Asker cephe harekâtı yapar... Yerleşik alanda, yerleşik merkezlerde ordu kullanmak, asker kullanmak, beklenen amacın tersini üretecek bir yanlış politikadır. Bu politikayı yıllardır götürüyoruz, olayın çapını, derinliğini hızla artırıyoruz ve giderek terör girişimlerine destek veren çevrelerin hızla arttığına tanık oluyoruz... Bu olay, profesyonelce ele alınması gereken bir olaydır. Uzman ekiplerin, bu işin uzmanı, bu işte en iyi bir biçimde yetiştirilmiş, o görevin gerektirdiği şekilde donatılmış, deneyimli insanların işidir. Beş altı ay orada kalarak bu işin altından kalkmak mümkün değildir. Orayı, yıllarca görev yeri olarak benimseyecek, insanını tanıyacak; kim yerlidir, kim yabancısıdır, kim teröristtir, kim değildir, bunu bilecek, onun gereğini yapacak, buna göre eğitilecek bir yeni anlayışla bu konunun üzerine eğilmek lazımdır. Ordumuzu daha fazla tahrip etmeyelim, bölgeyi bir cephe anlayışı içinde karşımıza almayalım. Orada terör odaklarına dönük etkin mücadele ihtiyacı var. O mücadeleyi yapacak bir yeni terör örgütlenmesini mutlaka gerçekleştirelim.*⁵³²

⁵³¹ A.k., ss. 479-480.

⁵³² A.k., s. 484.

Güneydoğu sorununun çözülmesi için ciddi kaynaklar ayrılarak o bölgedeki ekonomik hayatın yatırımlarla canlandırılması ve işsizlik batağının kurutulması gerekmektedir. Koruculuk vererek işsizlik sorunu çözülmeyecektir; “kavganın dışında o insanları yaşatmak lazımdır, onlara kavganın dışında ekmek kapısı, iş kapısı verebilmek lazımdır...” Türkiye, Güneydoğu Anadolu’da karşılaştığı soruna, Kürt sorununa yeni etkin politikalarla, ekonomik anlayışıyla, sosyal anlayışıyla, yeni bir yönetim anlayışıyla, yeni bir güvenlik politikasıyla; olağanüstü hal kavramını bir tarafa iten, Türkiye’yi iki ayrı dünya gibi saymaktan vazgeçen, herkesi aynı hukukun içinde sayan bir anlayışla eğilmek zorundadır.⁵³³

Baykal’ın konuşmasında dış politika konusu görece daha az yer tutmuştur. Olağanüstü bir potansiyelin ve olanakların ortaya çıktığı bir dönemde Türkiye’nin yaşadığı ağır sorunlar nedeniyle dünyadaki yeni yapılanmaya kendini uyduramadığı kanaatindedir. İki kutuplu yapının ortadan kalkmasının, Türkiye gibi “orta boy ülkelerin” manevra alanını ve etkinlik şansını genişlettiği argümanı ile Baykal dış politikada “daha ağırlıklı bir ülke olarak” kendini hissettirme hedefini göstermiştir. Bunun için de Soğuk Savaş sonrasının “tek ağırlıklı dünya merkezine tabi bir yaklaşım” içinde değerlendirilmemesini ve müttefiklerin hedeflerinin Türkiye’nin hedefleri sayılmaması gereği üzerinde durmuştur. Milli çıkarı önceleyen realist bir perspektif sunmuştur:

*Dünya, tartışma dünyası, çekişme dünyası, çatışma dünyası... Bu dünya içinde herkesin kendi hedefi var; kendi ulusal hesabı var. Bu hesabı biz de takip etmeliyiz. Müttefiklerimizin hedefini kendi hedefimiz sayarak, bir sorun ortaya çıktığı zaman müttefiklerimizden rica ederek, o sorunun çözülmesini sağlamamız, artık mümkün değildir. Biz de, kendi kartlarımızı oynamamız, kendi ağırlığımızın gereğini yerine getirmemiz, önümüzde bir temel olanak olarak duruyor... Mesela, Azerbaycan’a gösterdiğimiz yakınlığı Ermenistan’a da göstererek, Kafkasya’daki gelişmeleri yönlendirebileceğimiz zehabına kapıldık. Zannettik ki, Azerbaycan’a açıktan destek vermezsek, Ermenistan’ı da idare edersek, Ermenistan da bizim sözüme girer, yönlendiririz. Tam tersi oldu; Ermenistan bizi yönlendirdi.*⁵³⁴

Baykal, bahsettiği dinamiğin sadece Azerbaycan’da değil Bosna’da da kaçırıldığını belirterek, Türkiye’nin ABD ve AB’ye rica ederek oradaki gelişmeleri engellemeye çalışmasını eleştirmiştir: Türkiye, gücünü kullanamayan, kullanmasını bilemeyen bir ülke konumunda ve giderek bu bölgedeki gelişmeler Türkiye’nin denetiminden çıkıyor, kontrolünden çıkıyor, daima geriden koşuyoruz.” DYP-SHP Koalisyon Hükümetinin AT politikasını olumlamayan Baykal, 1995’te gümrüklerin sıfırlanacak olmasını da sert bir şekilde eleştirmiştir. Dünyada gümrükleri indirerek bir uluslararası entegrasyon

⁵³³ A.k., s. 485.

⁵³⁴ A.k., ss. 485-486.

hareketinin içinde yer tutulamayacağını, aksine AT'ye üye olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi devletlere özel destekler verilerek ve uzun geçiş programları uygulanarak gümrüklerin indirildiğini hatırlatmıştır. Aynı şekilde ABD ile ilişkilerde de milli çıkarlar müttefiklere karşı savunulamamıştır ve hükümet örneğin Çekiç Gücün uzatılması karşılığında hiçbir şey alamamıştır.⁵³⁵

Konuşmasının son kısmını “değişim ve yenilenme” ihtiyacına ayıran Baykal Türkiye'nin tarihinde Cumhuriyete ve demokrasiye geçiş gibi büyük değişimler yaşandığını hatırlatmıştır. Gelineen noktada “çok köklü bir yeniden yapılanma” ihtiyacı ortadadır, zira içinde bulunan koşullarda, ülke artık, sadece Ankara'dan yönetilemeyecek durumdadır. Sözelimi bütün ebelerin, hemşirelerin tayininin Ankara'dan yapılması ya da bütün öğretmenlerin sicillerinin Ankara'dan tutulması gereksizdir. Yerinden yönetime vurgu yapan Baykal şöyle devam etmiştir:

*Türkiye'nin idarî sistemini yeniden düşünmesi lazım. Bunun için halkına güvenmesi lazım, halkından korkmaması lazım. Bütün coğrafyamızda, yöresel bütün coğrafyamızda, yöresel iktidar odakları, kendi yaşamlarıyla ilgili konularda karar alabilmelidir, para toplayabilmelidir, tahsilat yapabilmelidir, ihale yapabilmelidir ve o uygulama gerçekleştirilebilmelidir. Böyle bir demokratik yeniden yönetim yapılanmasına Türkiye'nin ihtiyacı var.*⁵³⁶

Demokratik yapılanma çerçevesinde Baykal, Siyasi Partiler Yasasının değiştirilerek partilerin sadece delegelerle değil bütün üyelerle kongre yapabilmesinin önünün açılması gerektiği görüşünü savunmuştur. Aynı şekilde, kamu çalışanlarına (memurlara, öğretim üyelerine) siyasal hak verilerek onların ülke sorunlarının çözümüne katkı yapması sağlanmalıdır. Baykal, siyasi kirlenmenin önüne geçmek için de bir ahlak yasası ihtiyacından bahsederek konuyu yolsuzluklara getirmiştir. Türkiye'de mücadele edilmesi gereken yolsuzlukların mevcut koalisyon döneminde azalmadığını, tam tersine, arttığını iddia eden Baykal, İLK SAN Olayını bu iddiasına örnek olarak vermiştir. Sonuç cümleleri olarak bu hükümetin ülkenin büyük sorunlarını çözebileceği kanısında olmadığını ifade etmiş ve bu hükümetin en olumlu yanı olarak başbakanının kadın olmasını zikretmiştir: “bir kadının Başbakan olmasını, Türkiye'nin dünyada daha çağdaş bir görüntü vermesine katkıda bulunacağı için olumlu karşıladığımı ifade etmek istiyorum; ama Sayın Başbakan çok büyük bir sorumluluk üstlenmiştir. Çünkü sadece kendisinin değil, bundan sonra başka kadınlarımızın da şansını ya azaltacaktır ya da arttıracaktır.”⁵³⁷

Hükümet programı görüşmelerinde DYP Grubu adına iki sözcü görüş bildirmişlerdir: Tunç Bilget (Aydın) ve Ali Şevki Erek (Tokat). Ekonomik konular üzerinde partisinin görüşlerini açıklayan Bilget, konuşmasında, Koalisyon Hükümetinin, ekonominin bozulan dengelerini düzeltmek, kalkınma

⁵³⁵ A.k., s. 486.

⁵³⁶ A.k., s. 488.

⁵³⁷ A.k., ss. 489-490.

hızını artırmak ve kalkınmadan, herkesin pay almasını sağlamak için yoğun çaba sarf ettiğini öne sürmüştür. Birinci Koalisyon Hükümeti'nin 1992'de kamu gelirlerini 1 puan artırmasını ve kamu harcamalarını da yarım puan düşürmesini “büyük başarı” olarak niteleyen Bilget, DYP Grubunun şu üç noktada Koalisyonu başarılı bulduğunu belirtmiştir: a) Kalkınma hızının, enflasyon sıçratılmadan binde yarımdan yüzde 5,9'a yükseltilmesi, b) ekonominin, kalkınma hızının yükselmesine paralel olarak yeniden iş yaratmaya başlamış olması ve c) dar ve sabit gelirlilerin enflasyondan zarar görmesinin önlenmesi. Bilget, Koalisyon hükümetinin enflasyon politikasını enflasyonun 1980'lerden gelen bir sorun olduğunu hatırlatarak savunmuştur. Türkiye'de enflasyonun gelişme yolundaki ülkelerdekenden bir kat fazla olduğunu belirtmiş ve eklemiştir: “Yüksek enflasyon ve beraberinde getirdiği sosyal, ekonomik ve siyasî hastalıklar, aynen terör gibi, tek başına şu veya bu hükümetin sorunu değildir. Yüce Meclis, enflasyon için Hükümete dönüp -şu veya bu hükümete- “hadi, erkeksen düşür” diyemez. Yüce Meclis, Hükümetin eline enflasyonla mücadelenin makul imkân ve aletlerini vermek zorundadır.”⁵³⁸

Bilget, Programın ekonomi alanındaki özünü ve üslubunu açık ve samimi bulmuş ve programın ekonomide devleti küçültme, KİT Reformu, yerel yönetimleri mali disiplin altına alma ve tarımsal desteklemeyi sınırlandırma hedeflerinde DYP Grubunun aynı fikirde olduğunu belirtmiştir. Ancak Bilget enflasyonla mücadele konusunda programa eleştiri yöneltmiştir. Enflasyonun teknik değil, tamamen siyasi bir sorun olduğunu söyleyerek yirmi yıldır artarak devam eden yüksek enflasyonu indirmek için “fevkalade tatsız siyasi kararların” alınmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Bilget'e göre, program, enflasyonu düşürmede dar ve sabit gelirli kesimlerden fedakârlık istemekte ancak iş kesiminden istenecek bir fedakârlığı içermemektedir. İş kesiminin gelir vergisi vermediğini ve artık bütçenin vergi gelirlerinin, artık, sadece maaşa ve faize bile yetmediğini hatırlatan Bilget'e göre bunun nedenlerinden birisi iş kesiminden gelir vergisi olarak alınması gereken meblağların onlardan borçlanılması ve bir de üstüne yüzde 60-70 faiz verilmesidir: “Tek temennimiz, iş kesimini gelirden makul oranlarda vergilendirici önlemlerin, hiç olmazsa, 1994 bütçesine dahil edilmesidir. O takdirde, her kesim, kendine düşen fedakârlığa razı olur. Aksi halde, bu programı uygulamada siyaseten biraz güçlüklerle karşılaşabiliriz.”⁵³⁹

Konuşmasında muhalefet partilerinin eleştirilerine de cevap veren Bilget, özellikle Erbakan'ı komplo teorisi üretmek ve çelişkiye düşmekle suçlamıştır. Bilget, Erbakan'ın, Tansu Çiller'in başkanlığını “iki buçuk gazetenin” komplosu olarak görmesinin gerçeklerle uyuşmadığını öne sürmüştür. Ayrıca Erbakan'ın bir yanda medyayı ve Avrupa'yı eleştirirken öte yanda onları delil olarak göstermesinin çelişki olduğunu belirtmiş ve eklemiştir:

⁵³⁸ A.k., ss. 492-493.

⁵³⁹ A.k., ss. 495-496.

“Her zamanki gibi, mühendis de oldukları için, bir sürü hata yaptılar.” Bilget’in Erbakan’a yönelttiği mühendis eleştirisi Meclis sıralarından Cumhurbaşkanı Demirel’in de mühendis olduğu hatırlatılarak cevaplandırılmıştır.⁵⁴⁰

DYP Grubu adına söz alan Ali Şevki Ereğ’in (Tokat) konuşması daha tartışmalı ve polemik yüklü geçmiştir. Çekiç Güç, İLK SAN, Çiller’in 133 üncü madde ile ilgili muhalefet partilerine hodri meydan çekmesi, yeşil kart uygulaması, yeni iller ve tarımda sübvansiyon konularında sataşmalara maruz kalmıştır. Konuşması boyunca Birinci Koalisyonun uygulamalarını öven ve Çiller’i savunan Ereğ, sözlerine diğer konuşmacılar gibi Sivas olaylarına değinerek başlamıştır. Yüreklere kanatan bu olay hakkında herhangi bir değerlendirmeye girerek haklı-haksız ayırımına gitmeyen Ereğ, hükümetten acil tedbirleri almasını ve Mecliste, Cumhuriyetin varlığına yöneltilmiş bu hareketler karşısında bir komisyon kurulmasını ve böylece bir belirli asgari mutabakat ve uzlaşmanın tespit edilmesini istemiştir. Çiller’in başkanlığa gelişini “otuz yıldan beri Türk demokrasisine altın harflerle geçecek bir büyük değişim” olarak niteleyen Ereğ, Erbakan ve Baykal’ın Türkiye’ye hiçbir faydası olmayacak bir kısım tartışmalara girmesini üzüntüyle karşıladığını belirtmiştir. Ereğ, Çiller’in 133 üncü madde ile ilgili olarak “nazik ve latif bir biçimde ve siyasi arenada normal olan, alışılabilir bir üslupla” muhalefet partilerini Meclise davet ettiğini savunmuştur.⁵⁴¹

Terör konusu diğer konuşmacılar gibi Ereğ’in de üzerinde durduğu konulardan birisi olmuştur. Ereğ, ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın 3 Haziran 1991’deki konuşmasına atıf yaparak, terör konusunu “partiler üstü” bir konu olarak nitelemiştir. Terörü iç ve dış düşmanlar tarafından Türkiye’nin parçalanması ve batırılması için düzenlenmiş bir “operasyon” olarak gören Ereğ hoşgörü çağrısında bulunmuştur:

*Türkiye’de insanlarımız, maalesef, bir hoşgörü, bir sevgi fukarası haline geldi. Evet, birbirimizi sevmeye, birbirimizi saymaya, birbirimizi hoşgörüyle karşılamaya fevkalade kıskancız. Halbuki, İslamiyetin şartı da bu değil. Halbuki, Türkiye’nin bugünkü şartlarında bizim en çok göz önünde tutacağımız konu, hangi düşüncede olursak olalım, hangi etnik kökenden gelirsek gelelim, hangi zihniyeti taşırsak taşıyalım; inanalım, inanmayalım, bu vatan üzerinde yaşayan 60 milyonun, aynı ananın karnından doğmuşcasına kardeş olduğumuz, ne düşünürsek düşünelim, birbirimize sevgi ve saygıyla yaklaşmamızın, Türkiye Cumhuriyetinin -hele bu ortamda- en çok ihtiyaç duyduğu bir fazilet olduğunu ifade etmek istiyorum.*⁵⁴²

Terör hususunda ciddi bir mutabakata ihtiyaç olduğu Ereğ’in vurguladığı bir nokta olmuştur. Anayasal rejime sahip çıkmanın gerekliliğinden bahsettikten sonra konuyu Cumhuriyetin bütünlüğü meselesine getirmiş ve Türkiye’nin bir büyük mozaik olduğunu öne sürmüştür. Ülkenin bütünlüğü için yapılan et ve tırnak benzetmesini bile yeterli bulmayarak şöyle devam etmiştir:

⁵⁴⁰ A.k., s. 497.

⁵⁴¹ A.k., s. 499.

⁵⁴² A.k., s. 501.

Et parçası, kılcal damarlar birbirinden ayrılır mı, bir et ayrılır mı, bir parça ayrılır mı? Et ve turnak, çok hafif kalan bir unsur. Hepimiz, 60 milyon olarak, bu memleketin çocuğuyuz. Bir ev nasıl yapılır? Bir ev, çimentodan olur, tuğladan olur, tahtadan olur. O ev hâsıl olduğunda, çimento, ‘ben başımı alıyor gidiyorum’, tuğla, ‘ben başımı alıyor gidiyorum’ dediği anda, bu ev çöker. Artık, çimento, tuğla, tahta, tavan, bir ev olarak ortaya konmuştur, bunun adı 1923’te konmuştur, Anayasa koymuştur; bu evin tabelasında, ‘Türkiye Cumhuriyeti’ yazar, bunun içinde yaşayan insanlar da 60 milyon, kardeş olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. (DYP sıralarından alkışlar) Onun için, dünyaya ve Türkiye’ye bir kere daha ilan ediyorum: Bu evin tavanını, tahtasını, çimentosunu veya tuğlasını birbirinden ayırmayalım. Buna kimsenin gücü yetmez.⁵⁴³

Erek eğitim konusuna da konuşmasında yer vermiş ve 23 üniversitenin ve 2 yüksek teknoloji okulunun açılmasını övmüştür. Sağlık ve özürllüler konusuna gelince Erek hükümetten hem kamu kuruluşlarında, hem özel kuruluşlarda özürllü istihdam etme zorunluluğunun yüzde 2’den yüzde 4’e ya da yüzde 5’e en azından yüzde 3’e çıkarılmasını talep etmiştir.

Tarıma yapılan sübvansiyonların kaldırılmadığını hele hele Amerika’nın, Avrupa’nın, AET’nin sübvansiyon tatbik ettiği bir ortamda kaldırılmayacağını belirtmiştir. Erek devamla, Doğru Yol Partisinin sübvansiyonları hiçbir zaman kaldırmayacağını zira “köylünün, esnafın, orta hallinin” “orta direğin hakiki partisi” olduğunu savunmuştur. Hedeflenenin tarımda gerçeklere daha uygun ve radikal tedbirlerle bir iyileştirme sağlamaktır. Çiftçinin aile kazancını teminata almadıktan sonra, sübvansiyonun kalkması söz konusu edilemez. Zaten, Erek’e göre, çiftçi, geçen iki yılda verilen taban fiyatlarıyla peşin olarak ücretini almıştır ve enflasyonun üzerinde verilen fiyatlarla enflasyona ezdirilmemiştir. Erek konuşmasını baştaki argümanı yineleyerek bitirmiştir. Çiller’in kurduğu hükümet “bir büyük devrimle,” “bir büyük çığırda,” “bir büyük yeni sembolle,” Atatürk Cumhuriyetinin, içeride ve dışarıda, imajını yükseltmiştir.⁵⁴⁴

ANAP Grubu adına söz alan A. Mesut Yılmaz Sivas olayları için başsağlığı dilemiş ve geçen 20 ay boyunca her gün kürsülerden taziye dileği sunduklarını, ülkenin 20 ay öncesine göre çok daha kötü bir noktada olduğunu öne sürmüştür. Yılmaz öncelikle hükümetin, aslında yeni bir hükümet olmadığını, daha önceki Koalisyon Hükümetinin devamı olduğunu ancak “tükendiğini anlayınca, makyaj tazeleyip, siyasi ömrünü uzatmaya çabalayan bir hükümet” olduğunu savunmuştur. Bu itibarla, İkinci Koalisyon Hükümetinin muhtemel başarısızlığının devletin temellerini tahrip edeceği iddiasını Yılmaz “Türkiye gemisi su alıyor” “Ülke bir yangın yerine dönmüş” ifadeleriyle seslendirmiştir.⁵⁴⁵ Gelinek noktanın “21. Yüzyıl Türklerin asrı olacak” iddiasıyla

⁵⁴³ A.k., ss. 502-503.

⁵⁴⁴ A.k., ss. 509-510.

⁵⁴⁵ A.k., ss. 511-512.

uzaktan yakından hiçbir bağlantısının olmadığını söyleyen Yılmaz yeni hükümetin de “çalakalem hazırlanmış, bir güvensizlik, bir düzensizlik ve bir inançsızlık eseri olan” bir programla geldiğini ve hatta koalisyon partilerinin kendi Gruplarının bile ancak yarısının desteğini alabildiğini savunmuştur. Yılmaz’a göre böyle bir hükümetin ve programın Türkiye’nin sorunlarına çözüm olacağını düşünmek “abesle iştigalden” ibarettir. Türkiye’nin sorunu, hükümet programı değil, Türkiye’nin sorunu, hükümet boşluğudur. Koalisyon Hükümeti, evvela, bütün teşhislerinin yanlış çıktığını, ülkede her şeyin; ama her şeyin, 20 ay öncesinden çok daha beter olduğunu, “Türkiye’yi, içinde çırpındığı bir kum havuzuna döndürdüğünü itiraf etmek” zorundadır. Yanlıştan dönmenin birinci koşulu, yanlışını bilmektir.⁵⁴⁶

Sivas Olayları ile bu tespitlerini birleştiren Yılmaz valiyi şu şekilde eleştirmiştir: eğer devletin valisi “yüzde 99’u Müslüman olan Türkiye’de, halkımızın dinî duygularını rencide eden, dinî değerleriyle alay eden bir konuşmacıya karşı tepkisiz kalmışsa; milletin, o valinin devletine güvenmesini bekleyemezsiniz.” Sivas Olaylarının Türkiye’nin dışarıdan destekli çok yönlü bir komplo ile karşı karşıya olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Yılmaz, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Sözcüsü Gürkan’ın “devletin yetmezliğinden” söz etmesini kabul etmeyerek şu şekilde devam etmiştir:

*Türkiye’de devlet güçlüdür; Türkiye’de millet, devletine bağlıdır. Bütün mesele, milletin güvenini, devletin gücünü seferber edecek hükümeti bulmak meselesidir... Paniğe kapılmamıza gerek yoktur; devleti güçsüz göstermeye hakkımız yoktur. Bu devleti güçlü yapacak olan, işte bu Meclistir. Bu devleti çalıştıracak olan bu Hükümettir. Bu Hükümet yapamazsa, çaresini bu Meclis düşünecektir. Bu Meclis çaresini bulamazsa, o zaman millete gidilecektir. Ama, ‘devlet bu işin üstesinden gelemeyebilir’ diye, burada çözüm bulmak için görevlendirilmiş insanların, çözümle mükellef olan partilerin sözcülerinin, gelip, milletin karşısında böylesine bir sorumsuzluk içerisinde bu ifadeleri kullanmalarını mazur görebilmek mümkün değildir.*⁵⁴⁷

Hükümet Programını ülkenin gündeminden kopuk bulan Yılmaz eleştirisini DYP-SHP Koalisyonunun özellikle dış politikasına yöneltmiştir. Yılmaz, her zaman, her yerde ve her koşulda milli olması gereken dış politikanın hata kaldırmayacak bir alan olmasına rağmen, Birinci DYP-SHP Hükümetinin, “tarih bilincinden, fikir bütünlüğünden, hedeften yoksun, kişiliksiz” bir dış politika yürüttüğünü öne sürmüştür. Ermenistan, Azerbaycan ve Kıbrıs politikaları kötü dış politika örnekleri olarak verilmiştir. Hükümetin Azerbaycan’daki olaylar karşısında kayıtsızlık gösterdiğine ve Dışişleri Bakanının, “Yeni bir Kıbrıs mı yaratsaydık!” diye tepki gösterebildiğine işaret etmiştir. Bir süre önce, Kelbecer’e yapılan Ermeni saldırılarında yaralananların

⁵⁴⁶ A.k., ss. 512-513.

⁵⁴⁷ A.k., s. 514.

taşınması için Azerbaycan Cumhurbaşkanı Elçibey'in istediği iki tane sıhhiye helikopterinin bile esirgendiğini hatırlatan Yılmaz, DYP-SHP İktidarını, demokratik seçimlerle işbaşına gelmiş meşru Azerbaycan yönetiminin yaptığı çağrılara cevapsız kalarak yapılan darbeye zemin hazırlamakla ve Türkiye'nin "uzun vadeli meşru çıkarlarına" zarar vermekle suçlamıştır. "Türk olduğunu iftiharla söyleyen, Atatürk'ün gösterdiği uygarlık çizgisine inanmış, Türkiye'ye örnek gözüyle bakan" Elçibey'in yönetimden zorla uzaklaştırılmasında, DYP-SHP Hükümetinin, meselenin özünü kavrayamamış olmasının ve diplomatik alanda yapmadıklarının sorumluluğu ve günahı vardır.⁵⁴⁸ Yılmaz, Bosna'daki planlı vahşete de hükümetin seyirci kaldığı ve ancak sekiz ay gecikmeyle Cumhurbaşkanı'nın, Güvenlik Konseyi üyesi ülkelerin devlet başkanlarını arayarak Bosna'ya uygulanan ambargonun kaldırılması için ikna etmeye çalıştığı kanaatindedir. Gümrük Birliği'ni de ikinci sınıf bir üyelik olarak niteleyen Yılmaz, Koalisyonun, ülkeye kendi bölgesinde de itibar kaybettiğini hatta millî sınırlar içinde dahi hukukun korunamayarak Türkiye'nin, "şamar oğlanı" haline getirildiğini öne sürmüştür.⁵⁴⁹

Birinci Koalisyon Hükümetinin "en iddialı ama en başarısız alanı" olarak ilan ettiği ekonomi konusunda da Yılmaz'ın sert eleştirileri olmuştur. Tansu Çiller'in 22 Mayıs 1991 Tarihli bir gazeteye vermiş olduğu beyanatında "sekiz ayda düzeltiriz... Ekonomiyi 24 saatte kontrol altına alır, sekiz ayda da enflasyonu düşürürüz" iddialarında bulunduğunu ama gerçekleşmediğini hatırlatan Yılmaz, yeni hükümet programında, "bir enkaz gibi takdim edilen" ekonomik mirasın "ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Tansu Çiller'in, Başbakan Tansu Çiller'e devrettiği miras" olduğu fikrindedir. Birinci Koalisyon Hükümetinin enflasyonu "500 günde yüzde 10'a" çekme hedefinin de gerçekleşmediği ve halen enflasyonun yüzde 67 olduğu hatırlatılmıştır.⁵⁵⁰

Yılmaz ekonominin kötü durumundan bahsederek Çiller'i seçime gitmeye çağırılmış ve kendisinin hükümeti devraldıktan dört ay sonra bir seçime gitmesini örnek olarak göstermiştir:

Eğer Sayın Çiller, milletin hakemliğine gitmeyi, 'kaçmak' addediyorsa, o zaman bugün Türkiye'nin başındaki zatın demokrasi anlayışı konusunda şüpheye düşmemiz için çok haklı sebepimiz var demektir. Millete gitmeyi kaçmak sanan zihniyet, demokrasi açısından çarpık bir zihniyettir; ama daha önemli bir şey var: Benim konumum, aşağı yukarı Sayın Çiller'in konumuna benzer bir konumdu. Ben, İktidarı milletten almadım; ben, Başbakanlığı bir parti kongresinde aldım, partili delegelerden aldım. Türkiye'nin o gün içinde bulunduğu durumun ihtiyaç gösterdiği birtakım acil tedbirler vardı, uygulanması gereken yeni politikalara ihtiyaç vardı. Bu politikaları millete anlatmadan, onun onayını almadan uygulamak demokrasiye uygun bir davranış

⁵⁴⁸ A.k., s. 515.

⁵⁴⁹ A.k., s. 516.

⁵⁵⁰ A.k., ss. 517-518.

olamazdı. Şimdi, Sayın Çiller'e aynı şeyi tavsiye ediyorum. Delege desteğiyle Başbakanlık yapabilmesi mümkün değildir. Eğer Birinci Koalisyon Hükümetinin Programını aynen devam ettirmeye talip olsaydı, eğer Birinci Koalisyon Hükümetinin millete karşı yaptığı bütün taahhütlere sahip çıksaydı, o zaman süresinin sonuna kadar Başbakanlık yapmasına kimsenin itirazı olmazdı; ama Sayın Çiller, millete acı reçeteden bahsetmektedir.⁵⁵¹

Koalisyon Hükümetinin millettten acı reçete için onay almadığını iddia eden Yılmaz, bu acı reçeteden olumsuz etkilenen kesimlere örnek olarak DYP'nin genelde güçlü olduğu çiftçi kesimini vermiştir. O'na göre, vaat ettiği kredileri vermeyen hükümet bir de, “kelle vergisi” gibi (çiftçi sattığı ürünün üzerinden yüzde 4 stopaj ödemesine rağmen) yüzde 3 Bağ-Kur kesintisi getirmiştir.

Özel radyo ve televizyonlar konusunda kendilerinin haksız yere eleştirildiğini ifade eden Yılmaz, Birinci Koalisyon Hükümetinin, Ulaştırma Bakanlığının bir genelgesiyle özel radyoları yasaklayarak özel televizyonlara da gözdağı verdiğini savunmuştur. Bununla aslında yapılmak istenen, “vaatlerin yerine getirilmediği 500 üncü gün hesaplaşmasında” özel radyolar ve özel televizyonları “bir nevi sansüre” tabi tutmaktır. Ancak toplumdan gelen büyük tepki karşısında, bu konuda bir Anayasa değişikliği yapılmasının gündeme geldiğini belirtmiştir. Aslında bu sorunun çözümü için, Anayasanın 133 üncü maddesinin müstakil olarak değiştirilmesini kendilerinin önerdiğini iddia eden Yılmaz, Hükümet programı güven oylaması sırasında, bu Anayasa değişikliği önerisinin Genel Kurula tekrar gelmesi durumunda ANAP Grubunun, eğer, İçtüzüğe aykırı değilse, açık oy kullanacağını ifade etmiş ve Başbakanı kendi milletvekillerine sahip çıkmaya çağırmıştır.⁵⁵²

Eğitime hükümet programına ayrılan yer hem başbakanı hem de başbakan yardımcısı akademisyen olan bir hükümet için “acıklı” bulunmuştur. Zaten Birinci Koalisyon Hükümeti de eğitim konusunda ne demişse, tam tersini yapmıştır. YÖK'ü kaldırmak için Meclise tasarı göndermiştir; ama YÖK'ün kaldırılmaması için kanun çıkarmıştır ‘Parasız eğitim esastır’ demiş ancak, paralı yükseköğretim kanununu çıkarmıştır. Yeni üniversiteleri gelişi güzel açmış ve finans sorunlarını çözmedikleri için bu üniversiteleri sorunlarıyla baş başa bırakmıştır. Yılmaz bu sıraladığımız eleştirilerden sonra DYP-SHP Koalisyonunun kültür politikasını şu sözlerle değerlendirmiştir:

Çoğulculuğa karşı değiliz. Evrensel değerleri, çağdaşlaşmayı bizim kadar savunan ve o değerlerle bizden daha fazla bağdaşan bir parti de yoktur; ama Türkiye’de kültür politikasının kendi içerisinde bir dengeye, bir senteze sahip olması gerektiğini düşünüyoruz. Türk kültürünün içinde, bizim dilimiz vardır; Türk kültürünün içinde, bizim dinimiz vardır, bizim milli değerlerimiz

⁵⁵¹ A.k., s. 518.

⁵⁵² A.k., ss. 522-523.

*vardır. Bu değerlerin hiçbirini, burada savunulan universal değerler için feda edemeyiz. (ANAP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar). Yani, İkinci Koalisyon Hükümeti, kültür konusunda evvela şu hususta bir karara varmak zorundadır: Kültür Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyetinin, Türk Milletinin Kültür Bakanlığı mı olacaktır; Yani, milli bir Kültür Bakanlığı mı olacaktır; yoksa UNESCO'nun Türkiye şubesi mi olacaktır?*⁵⁵³

Yılmaz'ın konuşmasının bu noktasında Bakanlar Kurulu sıralarından, Devlet Bakanı Necmettin Cevheri'nin yaptığı müdahale “hakaret” olarak algılanmıştır. Bakanın devamlı kendisine hakaret ettiğini ve “çok ağır” cevap vereceğini söyleyen Yılmaz, konuşmasında son olarak demokratikleşme konusuna yer vermiştir. İlk Koalisyon Protokolünde demokratikleşme konusunun abartıldığını ve ülkenin o zamanki durumuyla, adeta, hukuk dışı, demokrasi dışı ilan edildiğini öne sürmüştür. Demokratikleşmeye paralel ele alınan “güneydoğu meselesinde de, adeta, ülke dışındaki merkezlere, Türkiye aleyhine kaynak temin etmiştir.” Hâlbuki Birinci Koalisyon Hükümeti demokratikleşme adına Eskişehir Cezaevini kapatmak ve CMUK Yasasını çıkarmaktan başka bir şey yapmamıştır. İkinci Koalisyon Hükümet programında da demokratikleşme, güneydoğu, inanç hürriyeti, laiklik gibi konular “birbiriyle iç içe halde” takdim edilmektedir. Bunu hükümetin kararsızlığı olarak gören Yılmaz, koruculuğun ve olağanüstü halin kaldırılmasından bahsedildiği halde yirmi aydan beri kaldırılmamasını bu kararsızlığa örnek göstermiştir. Yine hem yeni bir anayasa yapmaktan söz edilip hem de öbür yanda, anayasa değişikliklerinin dile getirilmesi çelişki olarak görülmüştür. Yeni Hükümetin ülkenin artan ve giderek ağırlaşan sorunlarına geçerli çözümler getirmekten uzak olması sebebiyle, Yılmaz'a göre, yapılması gereken hemen güvenoyunun ertesinde, Meclisteki bütün parti başkanlarının katılımıyla ve “partiler üstü bir anlayışla,” bu sorunları çözmek için “bir uzlaşma” oluşturulmasıdır.⁵⁵⁴

Mecliste, Grubu bulunan partilerin sözcülerinin konuşmaları tamamlandıktan sonra şahsı adına konuşmak isteyen milletvekillerinden ikisine söz verilmiştir. İstanbul Milletvekili Kadir Ramazan Coşkun, Programı ve Başbakan Çiller'i yeren bir konuşma yapmıştır. Sivas olaylarına ilişkin olarak Coşkun, Yazar Aziz Nesin'i “halkın dini inanç ve duygularını hedef alan” konuşma yaparak çatışma çıkmasına sebep olmakla suçlamış ve bu yazarın konuşturulmasından dolayı il kültür müdürünün ve valisinin görevden alınmasını istemiştir: “Bu üzücü olayları, Sivas'ın mozaïği kavgasına çekmek isteyenler olacaktır. Ne Aziz Nesin'in ne de bu olayları meydana getirenlerin, bu mozaikle ilişkisi yoktur ve onlar o mozaïği temsil edemezler. Milletimizin birliğini bozmaya kimsenin hakkı yoktur, milletimiz de buna müsaade etmeyecektir.”⁵⁵⁵ Coşkun konuşmasında Başbakan Çiller'e bazı suçlamalar yöneltmiştir:

⁵⁵³ A.k., s. 524.

⁵⁵⁴ A.k., ss. 525-526.

⁵⁵⁵ A.k., s. 527.

İş çevrelerinin Tansu Çiller'i başbakan yapmak için uğraştığı, Çillerin ABD vatandaşı olduğu, bakan olmadan önce ve sonra farklı mal beyanlarında bulunduğu ve arazisine kanunlara aykırı biçimde imar izni verildiği. Dış politika ve dini hayat konularında da hükümetin başarısız olduğunu belirten Coşkun, Çiller'in din ve milliyetçilik söylemini de eleştirmiştir:

Kıbrıs'ta 'ver, kurtul' politikası uygulayanlar, Türkiye'de bölücülüğe karşı birlik siyaseti oluşturamayanlar; millî eğitimde din derslerinin mecburî eğitimden çıkartılması tartışılırken, Kur'an kurslarının sekiz yıllık eğitimin dışında kalması yetkili ağızlarca açıklanırken, kültürümüz, adalet sistemimiz, aile yapımız tahrip edilirken, kongre salonlarında 'milliyetçiyim, Müslümanlığımdan gurur duyuyorum' demekle, ezandan, bayraktan bahsetmekle netice elde edilmez, sadece delegenin oyu alınır. Bunları dille söylemek yetmez; bunlar, yürek işi, gönül işidir.⁵⁵⁶

Azimet Köylüoğlu, şahsı adına söz alan ikinci milletvekili, bekleneceği üzere kendi seçim bölgesi olan Sivas'ta cereyan eden olaylara konuşmasında geniş yer ayırmıştır. Köylüoğlu'na göre, "Türkiye'ye, şeriate dayalı bir düzeni getirmek istediklerini sloganlarıyla haykıran militanların, Sivas'ta yaptıkları şiddet olaylarını" tasvip etmek mümkün değildir. Fikirlerle ancak fikirle cevap verilmesi gerekirken şiddete başvurulması çağdıdır. Köylüoğlu da diğer konuşmacılar gibi Sivas'taki olayların bir "Alevi-Sünni çatışmasına dönüşmemesini" Sivaslıların engin sağduyusuna bağlamış ve sükûnet çağrısı yapmıştır: "Bugün, kavga günü değildir; gün, kardeşlik günüdür; gün, dostluk günüdür; gün, sevgi günüdür. İnanıyorum ve biliyorum ki, Sivas'ın ve Türkiye'nin alternatifi yoktur. Sivas bizimdir, Türkiye bizimdir, hepimizindir."⁵⁵⁷ Suçluların bulunarak adalete teslim edilmesini isteyen konuşmasında devamlı ülkenin en büyük sorununun güneydoğu ve terör olduğunu söyledi. Türkiye'nin bir kan gölü olmaktan çıkarılması gerektiğini belirten Köylüoğlu, "bin yıldır beraber yaşamış, tarih yapmış, tarih yaşamış; Yemen'de, Çanakkale'de, Dumlupınar'da beraber omuz omuza savaşmış; Türkiye Cumhuriyeti Devletini beraber kurmuş; kaderde, kıvançta, tasada ortak olmuş; beraber gülmüş, beraber ağlamış, birbirinden kız almış, kız vermiş insanların" torunlarının kardeşliğine vurgu yapmıştır. Güneydoğu sorununun artık "bir Türkiye sorunu" haline geldiğini ve "Kürt sorunu"nun yalnız Hükümetin ve devletin sorunu değil Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan herkesin sorunu olduğunu ifade etmiştir. Batılı ulusların emperyalist siyasetlerini, komşu ülkeleri ve Kuzey Irak'ta doğan iktidar boşluğunu bu sorunun ortaya çıkmasının sebepleri olarak gösteren Köylüoğlu şöyle devam etmiştir: "Doğu ve Güneydoğudaki sorun, yoksulluk, topraksızlık, işsizlik, ihmal ve umutsuzluktan kaynaklanan bir yabancılaşmadır. Çözümü, adil bir paylaşmaya dayalı,

⁵⁵⁶ A.k., s. 530.

⁵⁵⁷ A.k., ss. 531-532.

demokratik, çoğulcu bir toplumsal yapı ve yönetim anlayışının içinde aranmalıdır. Bugün doğu sorunu, ‘vur-kurtul’ ile Doğu ve Güneydoğu sorunu, ‘ver-kurtul’ ile çözümlenemez. Türkiye’nin misakı millî hudutları küçültülemez.”⁵⁵⁸ İşsizlik sorununa da değinen Köylüoğlu, Meclisin ve milletvekillerinin işsizlerin baskısı altında olduğunu söylemiş ve son bir yılda iş için Meclise gelen işsiz insan sayısının 1 milyon 100 bin civarında olduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs konusunda BM’nin yanlı davrandığını belirten Köylüoğlu, Kıbrıs’ta iki devletin mevcudiyetini kabul etmekten başka çözüm yolu görmemiş ve hükümeti bunun ilanı için tarihi göreve davet etmiştir.

Başbakan Tansu Çiller, tüm konuşmalar tamamlandıktan sonra söz alarak yapılan eleştirileri cevaplandırmıştır. Çiller’in konuşması muhalefet milletvekillerinin sataşmaları ile sık sık kesilmiş ve Meclis Başkanı da çok sık müdahale etmek zorunda kalmıştır. “Demokrasiyi demokrasi yapan, muhalefetin ta kendisidir ve çok sesliliğidir” diyerek başladığı konuşmasında Çiller, muhalefetin görüşlerinden faydalanacağını altını çizmiştir. Sivas Olaylarının üzerine gidileceğini, ilk belirlemelere göre bu otelin yanmasında ve vatandaşların hayatlarını kaybetmesinde, yakalanan bir sanık vardır. Otelin sahiplerinden ve ortaklarından birisinin oteli başka nedenlerden yakmak isteği içinde olduğunu iletmıştır.⁵⁵⁹

Çiller, Meclisin önünde “bir tarihi” sorumluluğun olduğunu ve bunun Türk toplumunun “yeniden bütün değerlerini ve bütün inançlarını, göz önünden geçirme” konusu olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye’nin sorunlarının çözümleri de Türk toplumunun inançlarında mevcuttur. Çünkü Türk toplumu insan yaşamını ve inanç ve fikir özgürlüğünü en öncelikli haklar olarak benimsemiştir. Çok sık sataşmaya uğrayan Çiller, bazen muhalefetle polemige de girmiştir. Kendi konuşmasından duyulan rahatsızlığı kimi zaman Koalisyon Hükümetinin halktan aldığı beğenin kiskanılmasına bağlamıştır kimi zaman da ANAP’ın iktidardan kaçmak zorunda olmasına değinmiştir. Sivas olaylarını üzerine “hukuk devleti içerisinde bir yandan inanç özgürlüğüne saygı görülürken, diğer yandan da inanç özgürlüğünden bağımsızlığı ifade eden laik bir Türkiye anlayışı” ile gidileceği belirtilmiştir. Çiller’e göre, Sivas olaylarından çıkarılması gereken sevindirici ders bu olayın “hiçbir biçimde sokakları aleve vermemiş, bir tarihi çatışma kapsamında ele alınmamış ve hiçbir mezhep kavgası veya inançları farklı olan insanların kavgası haline dönmemiş” olmasıdır. “Çünkü Türk Halkının bilincinde, beraber yaşamının şuuru vardır. Bu şuuru, biz, sadece kendi inançlarımızın kaynağı olarak almıyoruz, aynı zamanda çözümlerimizin kuvveti olarak da alıyoruz. Dolayısıyla, bütün bu çözümler, Türk toplumunun kendi değerlerinde, kendi birliğinde ve kendi inanç özgürlüğünde vardır ve devlet, bunun daima koruyucusu olacaktır.”⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ A.k., s. 532.

⁵⁵⁹ A.k., ss. 535-536.

⁵⁶⁰ A.k., ss. 537-538.

Çiller, Güneydoğuda tırmanan terörü daha önemli görerek hükümetin terörle mücadelede kararlı olacağını kendisinin ilk kadın başbakan olmasıyla bir araya getirmiştir: “Bin yıllık Türk tarihinde, Türkiye’de ilk defa, bir kadın Başbakan olmaktadır. (DYP sıralarından ‘Bravo’ sesleri, alkışlar) Açıkça ifade ediyorum: Bu terörle olan mücadelede devletin kararlılığını ve yumruğumuzu her zaman indireceğiz. (DYP sıralarından ‘Bravo’ sesleri, alkışlar) Burada çıkacak ses, devletin önüne hiçbir şeyin geçemeyeceği sesidir. İşte bu, erkeklik sesi değil, ama cesaret sesidir, inanç sesidir.”⁵⁶¹ Sivas Olayları ve Güneydoğu sorununa değindikten sonra Çiller, muhalefet parti liderlerinin suallerine cevap vermiştir. Çiller, bu suallerin ülkenin gündemindeki konularla ilgili çözümlere ilişkin olması gerektiğini ancak kendisinin yine de bunlara cevap vereceğini söylemekten kendini alamamıştır. Öncelikle RP lideri Erbakan’ın Çiller’in Amerikan vatandaşı olduğu iddiasına karşı çıkarak Ondan bu iddiayı belgelemesini istemiştir. Yurtdışında uzunca süre yaşayanlara böyle haklar verildiğini ancak ne kendisinin, ne de eşinin “hiçbir biçimde, hiçbir yerde Amerikan vatandaşlığı” olmadığını kesin bir dille belirtmiştir. Arsasının imarı ile ilgili soruya da kendisinin politikaya girdikten sonra hiçbir arsa almadığını ve imar durumunun da yine politikaya girmeden önce alındığının noter huzurunda tespit edildiğini söylemiştir. Ayrıca, Çiller, mal beyanının ne eksildiğini ne de çoğaldığını büyük bir açıklıkla kamuoyunun önünde olduğunu ifade etmiştir. Özelleştirme eleştirilerini cevaplarken yap-işlet-devret modelini savunan Çiller’e göre Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa yap-işlet-devret modelini başlatan ve bu modeli uygulayan hükümet kendi hükümetleridir. Bu modelle yapılan tesislerin, Marmara Ereğlisi Doğalgaz Santralında olduğu gibi fiyatları yükseltmeyeceği aksine ucuzlatacağı görüşünü seslendirmiştir. Özelleştirme uygulamaları ile dışarıdan yeni yatırım kaynakları çekeceklerini ve işçilerin de mağdur edilmeyeceğini öne sürmüştür.⁵⁶²

ANAP lideri Yılmaz’ın dış politika ile ilgili sorusuna bir polemikle cevap vermiş ve ANAP sıralarından sataşmalara muhatap olmuştur. Yılmaz’ın dışişleri bakanlığı döneminde kapıların açılarak Bulgaristan’dan ülkeye giren 300 bin soydaşı hatırlatan Çiller, ANAP’tan devralınan dışişleri politikalarının bir büyük çabayla düzeltilmeye çalışıldığını öne sürmüştür. Söylediklerinin ANAP sıralarından “yanlış” olarak nitelenmesi üzerine Çiller, bu partinin 280 milletvekili ile seçime gidip 90 milletvekili ile Meclise geldiğini söyleyerek yeni bir polemik yaratmıştır. Meclis Başkanının ANAP milletvekillerini müzakerenin çığırdan çıktığı yönünde uyarılarıyla teskin etmesinden sonra konuşmasına devam eden Çiller programda bahsettikleri “beyaz sayfa” ibaresinden ne kastedildiğini anlatmıştır. Beyaz sayfa ile “eskiyi” reddetmediklerini zira DYP’nin 1946 yılından beri bir büyük demokrasi mücadelesi verdiğini ve “her taşın altına

⁵⁶¹ A.k., s. 538.

⁵⁶² A.k., ss. 539-540.

damgasını koymuş bir partinin geleneğinden” geldiğini vurgulamıştır. Çiller’e göre beyaz sayfanın anlamı ‘Gelin, çözümlere hep birlikte yeniden” başlayalım demektir; “ileriye bakıştır; yeniden el ele verip, bir yeni çözümler dizisini ortaya koymaktır.” Eğer beyaz sayfa açılmayacaksa Yılmaz’ın üç aylık hükümet döneminde enflasyonla ilgili verilen yüzde 20 sözlerini, enflasyonun yüzde 20-25’lerden alınıp yüzde 76’lara çıkarılmasından, kapatılan 4 bin okuldan, tırmanan anarşiden bahsetmek gerekecektir. Yılmaz’ın üç aylık bir süre iktidardan sonra seçime gitmesinin “demokrasi uğruna” olmadığını da sözlerine eklemiştir.⁵⁶³

Çiller’in dış politika konusunda söyledikleri nispeten daha az sataşma olan sözler olmuştur. Çiller, Türkiye’nin “son derece zor bir coğrafi bölgede ve dönemde” yaşadığını ancak yeni bir rolünün olduğunu ifade etmiştir. Dünya, içinde bulunulan bölge ve Türkiye değişmektedir. Yapılması gereken bu değişimin gücünü, dünyanın değişimini istikrara götürecek biçimde kullanmaktır. Bu çerçevede, Çiller’in Türkiye’nin dış politikası için çizdiği yeni rol şu cümlelerde ifade bulmuştur:

*Bugün, Türkiye, hızla AT’nin yanında, NAFTA’da üye olmasa dahi, bir ortak konuma gelebilme konumunu taşıyabilmektedir; Amerika, Kanada ve diğer ülkelerle, Meksika ile bütünleşmiş, İsrail’e elini uzatmıştır. Bununla bir önemli ortaklık, Türkiye’nin önder konumu için gereklidir. İşte, tartışılacak önemli bir konu budur... Diğer bir konu, Türkiye’nin Karadeniz İşbirliği içerisinde alacağı yeni konumun, kendisini, Balkanlar üzerinde yapacağı ortaklıklarla bütünleşmesi meselesidir. Burada, çok büyük bir fırsatı vardır Türkiye’nin. Buralara büyük yatırımları Türkiye yapamaz. Bu ortaklıkları hangi çerçevede kurabilecek? Bu ortaklıkları NAFTA ile birlikte de kurabilir, Balkanlardaki değişik ülkelerle birlikte de kurabilir, AT ülkeleriyle birlikte de kurabilir ve bu, dünyanın bütünleşmesinde ve istikrarının yeniden oluşturulmasında çok önemli adımlardır... Avrupa, bugün bir ‘Büyük Avrupa’ kavramına yaklaşmaktadır. Nedir bu yeni Avrupa?... Bu yeni Avrupa’da, artık, Avrupa’nın, Hristiyan kulübü olmaktan çıkması gereği vardır. Mitterrand’ın söylediği şudur: Artık Avrupa, Rusya’yı da içine alacak ve en az Türkiye’nin doğu sınırlarıyla bitirecek bir kavrama girecektir... İşte, bu yeni Avrupa’nın kurulmasında, Türkiye, kendi önemli rolünü oynayabilir.*⁵⁶⁴

Programın ekonomi ile ilgili kısımlarına da değinen Çiller ekonomik önceliklerinin büyümeyi sağlamak olduğunu, bunun için de vergi reformunu yeniden gözden geçirerek ve özelleştirme yaparak sağlam kaynaklar üreteceklerini belirtmiştir. Özelleştirmeden elde edilen kaynaklarla ilk olarak köylülere yeni istihdam olanakları yaratılacağını, daha sonra küçük esnaf ve orta ölçekli işletmeler için istihdam ve sosyal güvence yaratılacağını savunmuştur.

⁵⁶³ A.k., ss. 542-543.

⁵⁶⁴ A.k., ss. 545-546.

Bunun için de Meksika’da olduğu gibi bütün muhalefet ve iktidar partilerinin “çözüm seferberliğine” ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür. Mecliste tartışılacak şey “bu sosyal programların içerikleri” olmalıdır. Çiller bu çağrısını Programın özü ile ilişkilendirmiş ve devam etmiştir: “bu Programın özünde, yeniden Türkiye’yi yapılandırmak vardır; çünkü Türkiye bir kısır döngüye girmiştir. Bu kısır döngünün içerisinde, bir yandan anarşi vardır, öbür yandan işsizlik vardır. Bu işsizliğe çözüm bulmak için kaynakları yaratıp; bu kaynakları, vergiden ve özelleştirmeden yaratıp, işçi için, memur için, çiftçi için ve küçük esnaf için kullanabilmek vardır, önemli olay bu.”⁵⁶⁵

Çiller’in konuşması, Türkiye’nin yeniden yapılandırılması hedefi hem büyümeyi (üretim devleti) sağlama hem de ‘sosyal devlet niteliğini’ kazandırma boyutlarını içermiştir. Sosyal devlet niteliğinden anlaşılan şey devletin toplumsal uzlaşmaya katkıda bulunacak bir ortamı yaratmasıdır. Varılan formül özelleştirme ile devleti üretimden çekerken eğitim ve sağlık seferberliği ile sosyal boyutta etkin kılmaktır. Çiller, yargı, icra, yasama güçlerinin yanına bir dördüncü güç olarak bilimi koyacakları ve fırsat eşitliği çerçevesinde bir büyük burs kampanyası başlatacakları vaadinde bulunmuştur. O’na göre akademisyen olmak budur. Sağlığı da hastane bazında değil kişi bazında sübvansedeceklerini ve böylece herkesin tedavi hakkını sağlayacaklarını söylemiştir. Çiller’in konuşmasında değişim söylemi belirgindir. Türk halkının değişim istediğini ve bu değişimin özünde “gençliğin ve kadının özlemleri” olduğu kanaatindedir. “Bunlar, sadece iş imkânları değil, yeni eğitim imkânları değil, iyi çevre istiyor; önder bir Türkiye konumunda, Türkiye’nin sesinin dışarıda duyulmasını istiyor” ve “Türkiye’nin sesini, yeni dünya şartlarında, yeni görüntüsüyle dünyaya biz taşıyoruz.”⁵⁶⁶ Koalisyon hükümetinin değişim rüzgârlarını arkasına aldığı ve buna örnek olarak İstanbul’un finans merkezi haline getirilmeye çalışılmasını (altın borsası kurulması ve sermaye piyasalarının hızla gelişmesi) vermiştir. Hükümetin ekonomik kalkınma hedefi “mega projelerin” yapılması olarak ortaya koyulmuştur. Bunun yolu olarak da Çiller yap-işlet-devret modelini göstermiştir: “Biz, bunları 20–30 yıllık vadeli kaynaklarla yurt dışından alıp, enerji tesislerine yatıracamız, 2000 yılına kadar Türkiye’nin enerji açığını kapatacağız ve bunu yap-işlet-devret modeliyle yapacağız.”⁵⁶⁷ Çiller konuşmasına Koalisyon’un bir demokrasi sınavı verdiğini ve Türk halkının koalisyon olarak değil, demokrasiye inancını pekiştiren bir hükümet olarak icraat yaptığını ve 21. yüzyıla taşıyacağını söyleyerek bitirmiştir.

Meclis Başkanı, İçtüzüğün 73 üncü maddesi uyarınca, son sözü, Çorum Milletvekili Muharrem Şemsek’e vermiştir. Milliyetçi Hareket Partisine mensup bir milletvekili olan Şemsek, terör ve bölücülüğün engellenmesi ve milli birlik

⁵⁶⁵ A.k., ss. 546-548.

⁵⁶⁶ A.k., ss. 549-550.

⁵⁶⁷ A.k., s. 551.

ve beraberliğin önemine vurgu yapan bir konuşma yapmıştır. Bölücülük ve terör olaylarını, Türk Milletinin, son yıllarda karşılaştığı en büyük felaket olarak niteleyen Şemsek, ülkenin “topyekûn” bir saldırıyla karşı karşıya olduğu fikrindedir. Diğer bir deyişle ülkede “adı konmamış olan bir savaş” yaşanmaktadır. Ancak, bu konunun teşhisinde, Hükümet programına yansıyan yanlışlar mevcuttur. Şemsek’e göre yanlış teşhislerin sebebi Koalisyon ortaklarından birinin “bünyesinde barındırdığı olumsuz unsurların” tesiridir. Ortadaki ciddi tehlikenin “Kürt realitesini, kültürel kimlikleri” tanımakla bir alakası yoktur, zaten “Türkiye’de, Türk kimliğinden başka bir kimlik yoktur. Farklı bir dil veya diller var gibi gösterilse de, ayrı bir soy, ayrı bir millet kesinlikle yoktur. Eğer bunları var kabul ederseniz, ‘Sizin de tanıdığınız gibi, biz farklı bir milletiz, farklı bir kimliğiz; o halde, ayrı devletimizi isteriz.’ diyenlere, devletini kurdurmak zorunda kalırız ve memlekete kötülük edersiniz.”⁵⁶⁸ Bugüne kadar bölücülük ve terör olayları konusunda “ilmi ve milli bir plan” hazırlanmadığını MHP olarak kendilerinin bu konunun çözümüyle ilgili olarak Meclis Başkanlığına bir kanun teklifi verdiklerini hatırlatmıştır. Bu teklif, mevcut güvenlik kuvvetlerinin dışında 100 bin kişilik yeni bir güvenlik birimi kurularak, meselenin yurt içinde ve yurt dışındaki merkezlerini de kapsayacak şekilde, ilmi olarak ele alınmasını öngörmüştür. Şemsek, partisinin bu teklifine destek verilmesini istemiştir. Ayrıca, Türkiye Güvenlik Araştırmaları Kurumu kurulması hakkındaki kanun teklifinin bir an önce yasalaşmasının temin edilmesini beklediklerini ifade etmiştir.

Özürülülerin sorunlarına, ülkedeki “ahlaki ve manevi bunalıma” ve milli kültür konularına değinen Şemsek’e göre, ülkenin içinde bulunduğu problemleri, aslında, bugünkü Hükümetin de, bugüne kadarki hükümetlerde olduğu gibi, köklü şekilde çözmesi mümkün olmayacaktır. Türkiye’nin meselelerinin çözümü, Ona göre, “ancak milliyetçilerin birlik olmasıyla ve milliyetçilerin birlikte ülke meselelerine sahip çıkmalarıyla ve Milliyetçi Hareket Partisinin iktidarıyla mümkündür. Türkiye’nin, bugüne kadar denenmiş olan siyasî heyetlerin dışında, yeni bir anlayış ve ruhla ülke meselelerini çözecek yeni bir fikre, yeni bir kadroya, yeni bir partiye ihtiyacı vardır. Bu yeni fikir milliyetçilik fikridir. Türk-İslam ülküsü fikri; yeni kadroda ülkücü kadrolar, yeni parti de Milliyetçi Hareket Partisidir.”⁵⁶⁹ Meclisin tatile çıkmayarak İctüzük değişikliğini yapmasını isteyen Şemsek, “geniş halk kitlelerinin yönetime katılmasını sağlayacak, millî iradenin adaletli şekilde Parlamentoya yansımaları temin edecek yeni bir Seçim Kanunu” konusunun programda yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Son olarak, Şemsek, partisinin “yeni ve doğru olan bir muhalefet örneği” sunarak Koalisyonun “doğrularına karşı çıkmama, yanlışlarına da karşı çıkma, tenkit etme, tavsiyede bulunma, doğruları teklif etme ve çözümleri ortaya

⁵⁶⁸ A.k., s. 552.

⁵⁶⁹ A.k., ss. 553-554.

koyma”⁵⁷⁰ tavrında olacağını belirtmiştir. Şemsek’in konuşmasını tamamlamasıyla Hükümet Programının görüşülmesi sona ermiştir. Başbakan Tansu Çiller tarafından kurulan Bakanlar Kurulu hakkında güven oylaması yapmak ve Anayasanın 133 üncü Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifinin birinci görüşmesini tamamlamak için, 5 Temmuz 1993 Pazartesi günü saat 15.00’te toplanmak üzere 121. Birleşim kapatılmıştır.

Güven oylaması yapılmak üzere Hüsamet Cindoruk başkanlığında saat 15.00’te açılan 5.7.1993 Tarihli 122. Birleşim 83 dakika sürmüş ve yeni hükümet güvenoyu almıştır. Sivas olaylarının incelenmesi amacıyla 3 adet meclis araştırması önergeleri sunulduktan ve bu önergelerin görüşmelerinin Genel Kurulun 06.07.1993 Salı günü birleşiminde görüşülmesi Danışma Kurulu tarafından önerilip kabul edildikten sonra güven oylamasına geçilmiştir. Başkan, güven oylamasının açık oy şeklinde yapılmasının, İçtüzüğün 105 inci maddesi gereği olduğunu ancak açık oylamanın şekli konusundaki kararın, İçtüzüğün 115 inci maddesine göre, Genel Kurul tarafından verileceğini hatırlatmıştır. Başkan, güven oylamasının, adı okunan milletvekilinin ayağa kalkarak, yüksek sesle, “kabul” “ret” veya “çekinser” şeklinde oyunu belirtmesi suretiyle yapılmasını Genel Kurul’un oylarına sunmuş ve bu şekil kabul edilmiştir. 432 milletvekilinin katıldığı güven oylamasında 247 milletvekilinin kabul oyuyla yeni hükümet Meclisten güvenoyu almıştır. Oylamanın tam sonucu şu şekildedir:⁵⁷¹

Üye Sayısı:	450
Oy Verenler:	432
Kabul Edenler:	247
Reddedenler:	184
Çekinser:	1
Geçersiz Oylar:	----
Oya Katılmayanlar:	15
Açık Üyelikler:	3

50. Hükümetin kurulma sürecinde daha önceleri ANAP Hükümetleri döneminde uygulanan ve eleştiri alan bir konu gündeme gelmiştir. Hükümet kurmakla görevlendirilen Çiller, KİT’lerle ilgili işlerde büyük yetkiler verilmesini öngören Yetki Kanununu 23 Haziran 1993’te Meclisten çıkarmıştır. Böylece yeni hükümet “genel, katma, özel ve özerk bütçeli kamu kurum ve kuruluşlarının taşınmaz mallarının yönetimi, Bağ-Kur, SSK, Emekli Sandığı yasalarında değişiklikler yapmak, özelleştirme kapsamına giren kuruluşlar arasındaki anlaşmazlıkları çözümlemek, Merkez Bankası, Bankalar ve Sigorta Murakabe kanunlarında düzenlemeler yapmak” yetkilerini elde etmiştir. Ayrıca, hükümet, “kamu görevlileri ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapmak ve Genelkurmay hariç yürütme organına bağlı kamu kurum ve kuruluşlarının görev

⁵⁷⁰ A.k., s. 554.

⁵⁷¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 122, (5.7.1993), s. 29.

ve yetkilerinde değişiklikler” yapmak üzere kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi sağlamıştır.⁵⁷² Bu yetki kanuna muhalefet partilerinden tepki gelmiştir. Turgut Özal döneminde muhalefetin Meclisin devre dışı bırakılması diyerek itiraz ettiği bir uygulama böylece bunu en çok eleştirenler tarafından yapılmıştır. Eleştirilere rağmen Cumhurbaşkanı Demirel, 26 Haziran 1993’te yasayı onaylamıştır. Demirel, bu yasayı Başbakanlığı döneminde kendisinin Meclis’e sevk ettiğini ve amacının devlet memurlarının özlük haklarında iyileştirmeler yapmak olduğunu açıklamıştır.⁵⁷³ Ana muhalefet partisi ANAP’ın başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi 10 Haziran 1994 günü Bakanlar Kurulunun bu yetki yasasını durdurmuştur.

4.3. 51. Azınlık Hükümetinin Kurulması (05.10.1995-30.10.1995)

Tansu Çiller Başbakanlığında kurulan 51. Hükümet, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde güvenoyu alamamış iki azınlık hükümetinden birisidir. 50. Hükümetin istifası 20 Eylül 1995 günü Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiş ve yeni bakanlar kurulu teşkil edilinceye kadar mevcut bakanlar kurulunun görevine devam etmesi rica edilmiştir. 21 Eylül günü de Tansu Çiller yeni hükümeti kurmak üzere Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilmiştir. Meclis Başkanvekili Yasin Hatiboğlu Başkanlığında 10.10.1995 tarihinde açılan 5. Birleşimde Cumhurbaşkanlığı tarafından gönderilen 5 Ekim 1995 Tarihli tezkereye göre Tansu Çiller liderliğinde kurulan DYP Azınlık Hükümetinin Bakanlar Kurulu aşağıdaki gibidir:⁵⁷⁴

Başbakan Prof. Dr. Tansu Çiller, İstanbul Milletvekili
Devlet Bakanı Necmettin Cevheri, Şanlıurfa Milletvekili
Devlet Bakanı Cavit Çağlar, Bursa Milletvekili
Devlet Bakanı Münif İslamoğlu, Kastamonu Milletvekili
Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan, Isparta Milletvekili
Devlet Bakanı Esat Kıratlıoğlu, Nevşehir Milletvekili
Devlet Bakanı Refaiddin Şahin, Ordu Milletvekili
Devlet Bakanı Ayvaz Gökdemir, Gaziantep Milletvekili
Devlet Bakanı Ömer Barutçu, Zonguldak Milletvekili
Devlet Bakanı Mehmet Batalı, Gaziantep Milletvekili
Devlet Bakanı Baki Tuğ, Ankara Milletvekili
Devlet Bakanı Işıl Saygın, İzmir Milletvekili
Devlet Bakanı Mehmet Salim Ensarioğlu, Diyarbakır Milletvekili
Adalet Bakanı Bekir Sami Daçe, Adana Milletvekili
Milli Savunma Bakanı Vefa Tanır, Konya Milletvekili
İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, Aydın Milletvekili
Dışişleri Bakanı Coşkun Kırca, İstanbul Milletvekili
Maliye Bakanı İsmet Attila, Afyon Milletvekili
Milli Eğitim Bakanı Turhan Tayan, Bursa Milletvekili

⁵⁷² Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay (derleyenler), *a.g.k.*, s. 402.

⁵⁷³ *A.k.*, s. 402.

⁵⁷⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 5, (10.10.1995), s. 391.

Bayındırlık ve İskân Bakanı Tunç Bilget, Aydın Milletvekili
Sağlık Bakanı Doğan Baran, Niğde Milletvekili
Ulaştırma Bakanı Ali Şevki Ereke, Tokat Milletvekili
Tarım ve Köyişleri Bakanı Nafiz Kurt, Samsun Milletvekili
Çalışma ve S. Güvenlik Bakanı Mustafa Ateş Amiklioğlu, Çorum Milletvekili
Sanayi ve Ticaret Bakanı Abdülbaki Ataç, Balıkesir Milletvekili
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Şinasi Altınır, Zonguldak Milletvekili
Kültür Bakanı Köksal Toptan, Bartın Milletvekili
Turizm Bakanı Bilal Güngör, Ankara Milletvekili
Orman Bakanı Hasan Ekinci, Artvin Milletvekili
Çevre Bakanı Hamdi Üçpınarlar, Çanakkale Milletvekili.

4.3.1. Hükümet Programının Okunması

Bakanlar Kurulu listesinin okunmasından sonra Başbakan Çiller aynı birleşimde hükümet programını okumuştur. Çiller, konuşmasının başında partisinin SHP-CHP ile kurmuş olduğu önceki iki koalisyon hükümetlerinin “Cumhuriyeti kuran partiyle, demokrasiyi kuran” partinin farklı siyasi prensiplere ve farklı kimliklere sahip olmalarına rağmen, “Türk siyasi tarihinin anlamlı bir birlikteliğini” oluşturduğunu belirtmiştir. Ancak, CHP’nin yeni lideri Deniz Baykal koalisyonu sürdürmeme tercihinde bulunmuştur. Türkiye’nin acil sorunlarının, bir hükümet boşluğuna tahammül edemeyecek durumda olduğunu söyleyen Çiller, bazı parti liderleri ile milletvekillerinin sorumluluk bilinci ile verdikleri destek sonucu DYP Azınlık Hükümetini kurduklarını belirtmiştir. Bu desteğin “demokrasiye ve parlamenter sistem içerisinde çözüm bulunabileceğine dair inancı” kuvvetlendirdiğini hatırlatan Çiller, 51. Hükümetin, farklı siyasi tercihleri, demokratik düzen içinde, saygıyla ve hoşgörüyü karşılmasına rağmen ülkenin bölünmez bütünlüğünden ve üniter devlet yapısından hiçbir şekilde vazgeçemeyeceğinin altını çizmiştir. Azınlık hükümetini, ülkeyi hükümete bırakmamak ve siyasi irade boşluğuna meydan vermemek için kurduğunu anlatan Çiller, “demokratikleşme yolunda tarihi” adımlar atacağına inandığı azınlık hükümetinin faydalarını şu şekilde savunmuştur:

*Geniş tabanlı, ancak, kolay karar alamayacak şekilde oluşmuş hükümetlerle, Türkiye, siyasî kararlılık gösteremez. Önemli siyasi kararların ertelendiği geçiş hükümeti ile Türkiye, üzerinde bulunduğu sırat köprüsünden geçemez. Hükümetimiz, bir azınlık hükümeti olsa da, aldığı ve alacağı tüm kararların sahibidir. Ateşten gömleği, bütün sonuçlarına katlanarak giymiştir. Türkiye’de bir geçiş hükümeti veya seçime endeksli bir icraat hükümeti değil, siyasi kararları süratle alan ve icraata geçen sorumlu, yetkili bir hükümet vardır. Kısaca, bu hükümet, en küçük bir siyasi irade zaafı göstermeyecek olan kararlı bir hükümettir.*⁵⁷⁵

⁵⁷⁵ A.k., ss. 393-394.

Bu ifadelerden sonra Çiller, “hizmet hükümeti” olarak nitelediği 49 ve 50. Hükümetlerin yaptığı hizmetleri sıralamıştır: Şanlıurfa Tünelinden su akıtılarak Harran Ovasının suya kavuşturulması, enerji sektöründe birçok barajın tamamlanması, ulaşım sektöründe yeni yatırımlar yapılması, haberleşme sektöründe TÜRKSAT 1-B uydusunun yörüngeye oturtulması, eğitim sektöründe 28 yeni üniversite açılması, sağlık sektöründe 89 yeni hastanenin açılması ve sanayi sektöründe 18 adet organize sanayi bölgesinin tamamlanması.

50. Hükümetin terörü sindirerek ülke sınırları dışına attığı ve dar bir alana mahkûm ettiğini savunan Çiller, bu başarının göstergesi olarak bu hükümet döneminde yakalanan terörist sayısının (16 800) önceki on yıllık dönemde ele geçirilen terörist sayısının iki katından fazla olması olarak belirlemiştir. Bu bölgede hayatın, büyük ölçüde normale dönmesini devletin başarısı olarak niteleyen Çiller bu başarıda halkın “Çanakkale ruhu” anlayışıyla, bu mücadeleye destek vermesinin önemli olduğunu da belirtmiştir. Yine “Onarım Projesi” adıyla başlattıkları proje çerçevesinde, doğu ve güneydoğudaki illerde, hayvancılığı geliştirmek amacıyla kredi verdiklerini, altyapı yatırımlarına öncelik verildiğini ve konut projeleri yaptıklarını anlatmıştır.⁵⁷⁶

Ekonomi konusunda Çiller bekleneceği üzere 5 Nisan 1994 Kararlarını temel alan bir değerlendirme yapmıştır. Çiller, yıllardır aşırı iç ve dış borç birikimiyle bütçe kontrolünü kaybetmiş olan Türk ekonomisinin bir krizin eşiğine geldiğini ve kendilerinin ekonominin “orta ve uzun vadede sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme temeline oturtulmasını sağlamak amacıyla 5 Nisan Kararlarını yürürlüğe” koyduğunu söylemiştir. 5 Nisan Kararlarının başarılı sonuçlar aldığını ve Türkiye’nin dış yardım almadan, radikal bir istikrar programı uygulayan nadir ülkelerden birisi olduğunu öne sürmüştür. İlk kez, 1994 yılında, dış borç stokunda azalma meydana geldiğini ve 1995 yılının ikinci çeyreğinde gayri safi yurt içi hasılanın da bir rekor olarak yüzde 13,5 oranında arttığını sözlerine eklemiştir.⁵⁷⁷

Çiller, ayrıca, 5 Nisan Kararlarının bir yıllık uygulama döneminde, Merkez Bankasının daha özerk bir yapıya kavuşturulması, özelleştirme, sosyal güvenlik, teşvikler, tarımsal destekleme, birlikler, mahalli idareler ve kamu istihdamı alanlarındaki yapısal reformların önemli adımlarının atıldığını belirtmiştir. Bu çerçevede, Özelleştirme Kanunu’nun çıkarılarak Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığının kurulduğunu, Özelleştirme Fonu’nun oluşturulduğunu, özelleştirme uygulamalarında uyulacak ilkelerin, özelleştirme yöntemlerinin, özelleştirme sonucu işsiz kalabilecek olanlara sağlanacak malî ve sosyal hakların, değer tespiti ve ihale yöntemlerinin belirlendiğini hatırlatmıştır. KİT’lerin piyasa disiplini içine çekilerek bazılarının üretiminin durdurulduğunu Karabük Demir-Çelik İşletmeleri’nin de sembolik

⁵⁷⁶ A.k., ss. 394-395, 396.

⁵⁷⁷ A.k., s. 397.

rakamlarla çalışanlarına devredilerek özelleştirildiğini ifade etmiştir. Tarım sektöründe ürün fiyat desteklemelerinden vazgeçilerek girdilere sübvansiyon veren bir uygulamayla, ödemelerin doğrudan çiftçilere yapılması sağlanmıştır.⁵⁷⁸

Çiller'in konuşmasında Gümrük Birliğine önemli bir yer ayırdığı görülmüştür. 50. Hükümetin en önemli icraatlarından birinin Gümrük Birliği olduğunu söyleyen Çiller, 6 Mart 1995 Tarihli Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi kararıyla 22 yıl süren geçiş döneminin tamamlandığına işaret etmiştir. Bu birliği sadece bir ticari antlaşma olarak görmeyip hem Türkiye hem de Avrupa için tarihi bir fırsat olarak niteleyen Çiller, Orta Asya cumhuriyetlerinin de, gümrük birliğini desteklediklerini ve Türkiye'yi, Batı'ya açılan pencereleri olarak kabul ettiklerine dikkat çekmiştir. Türkiye'nin, Avrupa ile beraberliğini küresel bir barış misyonu olarak gören Çiller Gümrük Birliği için Türkiye'nin üzerine düşeni yapacağını belirterek şöyle devam etmiştir: "Yapmamız gerekenleri; egemenliğimizden, devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünden ve Türklüğün vazgeçilmez yüksek hak ve çıkarlarından ödün vermeden yapıyoruz ve yapmaya devam edeceğiz... Gümrük birliğine, sadece, maddi varlığımızla değil, bizim asla vazgeçmeyeceğimiz manevi değerlerimizle de gireceğiz; inancımızla, kitabımızla, semalarda sonsuza kadar yankılanacak ezanımızla gireceğiz. (DYP sıralarından alkışlar) Başı dik bir Türkiye, bu topluluğun üyesi olacaktır."⁵⁷⁹

51. hükümetin hem bir hoşgörü ve uzlaşma hükümeti hem bir çözüm hükümeti olacağının sözünü veren Çiller, öncelik verdiği 6 konuyu şu şekilde sıralamıştır: Terörle içte ve dışta mücadele; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin ekonomik kalkınması ve boşaltılan köylere geri dönüşün sağlanması; ekonomideki istikrarı ve özelleştirmeyi sürdürmek; Gümrük Birliğine geçmek; Anayasa değişikliği ve demokratikleşme ile ilgili yasaları çıkarmak; son olarak, Dış politikayı barış ve işbirliği temelinde yürütmek.⁵⁸⁰

Siyasi partilerin adaletli temsilini amaçlayan bir nispi seçim sisteminin oluşturulmasını öneren Çiller, Anayasa değişikliğiyle şu kanunların çıkarılmasını hedeflemiştir: Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Sendikalar Kanunu, Dernekler Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 2547 sayılı YÖK Kanunu, 3069 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliğiyle Bağdaşmayan İşler Hakkında Kanun, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 3224 sayılı Türk Dış Hekimleri Birliği Kanunu, Türk Tabipler Birliği Kanunu, Eczacılar Birliği Kanunu, Mimar ve Mühendis Odaları Birliği Kanunu, Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği Kanunu.

Çiller'in konuşmasında dış politika alanında, Avrupa ile bütünleşme, Orta Asya ve Kafkaslarda bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerle ilişkiler, ham petrolün ve diğer doğalgaz hatlarının Türkiye üzerinden Akdeniz'e sevk

⁵⁷⁸ A.k., s. 398.

⁵⁷⁹ A.k., ss. 402, 408.

⁵⁸⁰ A.k., ss. 399-401.

edilmesi, Balkanlar ve Bosna meselesi, Ortadoğu barış süreci, Kuzey Irak'taki durum ve Kıbrıs konuları yer almıştır. Körfez Savaşından sonra Kuzey Irak'ta meydana gelen gelişmeleri endişe verici bularak Irak'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapmıştır. Bu bölgedeki Kürt ve Türkmenlerin sıkıntılarının ancak demokratik bir Irak toplumu içinde giderilebileceğinin altını çizmiştir. Bosna-Hersek sorununda aktif rol alındığını hatırlatan Çiller Kıbrıs sorununa ilişkin olarak klasik Türk tezini tekrarlamıştır: iki bölge, iki toplumlu federal bir çözüm. İnsan hakları ve demokratik reform konusu Hükümet Programında Türk halkının özlemi olarak görülmüş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uyumun sadece uluslararası belgelerin bir gereği olmadığı belirtilmiştir.⁵⁸¹

Hükümet programının son kısmında Yedinci Beş Yıllık Plan'ın önemine değinilmiştir. Eğitim, sağlık, çalışma hayatı, mahalli idareler ve özelleştirme reform yapılması gerek alanlar olarak belirtilmiştir. Yap-işlet-devret modelinin enerji, karayolu ve turizm gibi alanlarda kullanılmaya başlandığına örnekleriyle değinen Programın okunması, özelleştirmenin ve Hazar petrollerinin Türkiye üzerinden geçecek petrol boru hatları ile taşınmasının önemine vurgu yaparak son bulmuştur.

4.3.2. Görüşmeler

Çiller Azınlık Hükümetinin programı 8. Birleşimde görüşülmüştür. 7. Birleşimde 13 Ekim 1995 Cuma günü yapılacak olan, Hükümet Programı üzerindeki görüşmelerde, gruplar ve Hükümetin konuşma sürelerini iki konuşmacıya kullandırabilmelerine ilişkin Danışma Kurulu önerisi kabul edildiğinden DYP Grubu adına Nevzat Ercan (Sakarya) ve İhsan Saraçlar (Samsun) söz almıştır. Refah Partisi Grubu adına Abdüllatif Şener, Anavatan Partisi Grubu adına A. Mesut Yılmaz, CHP Grubu adına Deniz Baykal, şahısları adına ise Kemalettin Göktaş (Trabzon) ve Ali Er (İçel) konuşma yapmışlardır. Başbakan Çiller de muhalefetin eleştirilerini cevaplamıştır.

DYP Grubu adına söz alan ilk milletvekili Nevzat Ercan milli sorunların çözülmesinde hoşgörü, bütünleşme ve uzlaşmanın önemine vurgu yapan bir girişle konuşmasına başlamıştır. Ercan'ın konuşması temelde hükümet programının tekrarı niteliğindedir. 5 Nisan Kararlarının başarısı, özelleştirmenin gereği, yap-işlet-devret modelinin faydası, terörle mücadeledeki başarı ve ülkenin bölünmez bütünlüğü konuşmanın ana noktalarını oluşturmuştur. 49. ve 50. hükümetlerin başarılı bir icraat sergilediğini iddia eden Ercan, buna ekonomiden ve terörle mücadeleden örnekler vermiştir. PKK'nın 1993 Haziranında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 22 ilde, özellikle kırsal kesimde, önemli eylemler yapabilecek bir güce eriştiğini hatırlatan Ercan, dönemin terör sorununu şu cümlelerle betimlemiştir:

⁵⁸¹ A.k., ss. 402-404.

Yerleşim birimlerimizin büyük bir kısmında halkımız, hava karardıktan sonra evlerinden dışarıya çıkamamaktaydı. Esnaf, dükkânını açamamaktaydı. Bu bölgelerimizde yollar, zaman zaman teröristlerce kesiliyordu. Köy ve mezralarda eğitim ve öğretim büyük ölçüde sekteye uğramıştı. Okullar, sağlık ocakları, iş makineleri teröristlerce yakılıp yıkılıyordu. Yüzlerce öğretmen, devlet memuru ve imam, bu kanlı örgütün üyeleri tarafından katlediliyordu. Teröristlerin baskısıyla halk, camilerde, normal ibadetlerini bile yapamaz hale gelmişti.⁵⁸²

Kendilerinin hükümete geldikten sonra terörle mücadele anlayışında önemli değişiklikler yaparak PKK ile işbirliği halinde olan parti, dernek, basın-yayın organları ve diğer kuruluşlarla, yasal ve demokratik kurallar çerçevesinde mücadele başlatıldığını belirtmiştir. Güvenlik güçlerinin ihtiyaç duyduğu silah ve cihazların temin edilmesi, örgütün finans kaynaklarının kurulması, sınır ötesi kara ve hava harekâtlarının yapılması ve uluslararası kuruluşlarca, PKK'nın bölücü bir terör örgütü olduğunun kabul ettirilmesini Koalisyon hükümetlerinin başarısının örnekleri olarak vermiştir. Ercan'a göre, bütün bunların sonucunda PKK eylem yapabilme kabiliyetini büyük ölçüde yitirerek güçlerini yurtdışına ve özellikle Kuzey Irak'a kaydırmış durumdadır. Örgütün gücünü yitirmesinin en belirgin işaretini de daha önce "siyasî çözüm şeklinde ifade ettiği isteklerinden dönüş yaparak, bu defa, demokratik çözüm" adı altında yeni taleplere yönelmesinde bulmuştur. Ayrıca, giderek artan oranda örgüt militanı, güvenlik güçlerine teslim olmaktadır.⁵⁸³

Terörle mücadeleye paralel olarak terör olayları nedeniyle mağdur olan ve göç etmek zorunda kalanlar için 12 bin aileyi kapsayan gönüllü bir iskân projesi hazırladıklarını sözlerine eklemiştir. Muhalefetin milli meselelerde sorumlu davranması ve kişisel-politik çıkarlardan uzak durması gerektiğini söyleyen Ercan, ANAP lideri Mesut Yılmaz'ı hükümeti eleştireyim derken terörle mücadele ve ekonomideki reformlar hususunda sorumsuz davranmakla suçlamıştır. Ercan son olarak, Yılmaz'ın, Çiller'in hükümet kurma çabalarını siyasi parti liderlerini dolaşarak engellemeye çalışmasını "siyasi ihtiras ve entrika oyunu" olarak nitelemiş ve bunalım çıkarmakla suçlamıştır.⁵⁸⁴

DYP Grubu adına söz alan ikinci milletvekili İhsan Saraçlar (Samsun) da üniter devlet yapısının bölünmez bütünlüğüne vurgu yaparak Koalisyon hükümetlerinin terörle mücadeledeki başarısının altını çizmiştir: "Yurttaşlarımız arasında, kültür, düşünce, inanç, dil ve köken farklılıkları olması doğaldır; bu gerçek, devletin üniterlik vasfını kuvvetlendirecek niteliktedir. Kuzeyi ve

⁵⁸² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 8, (13.10.1995), ss. 455-456.

⁵⁸³ *A.k.*, s. 457.

⁵⁸⁴ *A.k.*, ss. 458-459. Ercan 15 Ağustos 1984'ten 24 Haziran 1993'e kadar geçen 107 aylık sürede 536 teröristin teslim olduğunu kendi hükümetleri döneminde bu rakamın 812 olduğunu söyleyerek terörle mücadeledeki başarılarının altını çizmiştir.

güneyi, doğusu ve batısıyla, halkımız, bunun bilinci içerisinde.”⁵⁸⁵ Saraçlar, Azeri petrolünü taşıyacak ana boru hattının Türkiye’den geçecek olmasını büyük bir başarı ve Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanununun çıkarılmasını da Türk ormancılığı için büyük bir reform olarak nitelemiştir. Dinar depremine de değinen saraçlar devletin Dinar’ı daha modern bir şekilde kuracağını belirterek konuşmasına son vermiştir.

Abdüllatif Şener (Sivas) RP Grubu adına yaptığı konuşmasında Çiller azınlık hükümetinin güvenoyu alma şansı olmadığını söyleyerek 50. Hükümeti ve Çiller’i hedef alan sert eleştirilerde bulunmuştur. Yeni hükümetin güvenoyu alamayacağını Çiller’in 10 Ekim günü okuduğu program konuşmasına Genel Kuruldaki ilgisizlikten belli olduğunu söylemiştir. Halk desteği 27 Mart 1994 seçimlerinde yüzde 21’e düşmüş olan DYP’nin ne Genel Kuruldan ne de komisyonlardan destek alması mümkün değildir. Bu hükümet formülünün sadece Çiller’in biraz daha koltukta kalma çabası olduğunu ısrarla vurgulayan Şener, ülkedeki hükümet bunalımının sorumlusunun Çiller olduğunu savunmuştur. Partisinin hiçbir Çiller Hükümetine destek olmama konusunda kararlı bir politikasının olduğunu vurgulayan Şener’e göre, Çiller önce ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak, daha sonra Başbakan olarak bu ülkeyi tahrip etmiş bir insandır. Eğer milletin “âli menfaatleri” için bir “uzlaşma” aranıyorsa o da Çiller’in gitmesidir.⁵⁸⁶ Şener’e göre, UDİDEM programından bu azınlık hükümetinin programına kadar Çiller’in hazırlamış olduğu sekiz programda⁵⁸⁷ ülkeye başarısızlık, kriz ve felaket getirmiştir. Bu paketlerde ne söyleniyorsa tersi yapılmıştır. Özellikle dördüncü paket olan 5 Nisan Kararlarının “Türkiye’nin başına bir afet gibi” düştüğünü belirten Şener, bu paketle bütün üretkenlerin ve çalışanların perişan olduğunu ve ülkenin “bir yangın yerine, bir deprem yerine” döndüğünü ifade etmiştir. Bütün sıkıntıların maliyetini dar gelirli ve sabit gelirli çekerken rant ve faiz geliri elde edenler zenginleşmiştir.⁵⁸⁸ “İnanç özgürlüğü, çağdaş bir toplumun temelidir, kısıtlanamaz” denen 50. Hükümet programının aksine, Şener’e göre, “Türkiye’nin her tarafında, insanların, inandığı gibi yaşama özgürlüğü kısıtlanmıştır; üniversitelerde okumak isteyenlerin, kılık kıyafet yüzünden eğitim hakkı, özgürlüğü gasp edilmiştir; çalışmak isteyenlerin çalışma hakkı gasp edilmiştir; diplomaları verilmemiştir.”⁵⁸⁹ Şener, Çiller’in performansına yönelik eleştirilerine yeni bir

⁵⁸⁵ A.k., s. 463.

⁵⁸⁶ A.k., ss. 467-468.

⁵⁸⁷ Bu paketlerin birincisi 1991 seçimlerinde herkese bir ev ve bir araba vaat edilen UDİDEM programıdır. İkincisi 18 Ocak 1992’de ilan edilen “Ekonomide Dengeleme, Üretim ve Atılım” Programı, üçüncüsü, 4 Aralık 1993’te takdim edilen vergi reform paketi, dördüncüsü, 5 Nisan (1994) Kararları, beşincisi 1994 yılının Ağustos ayında ilan edilen Güneydoğu Anadolu Bölgesi Acil Yatırım Planı, altıncısı 30 Haziran 1993 günü okunan Birinci Çiller Hükümet Programı, yedincisi Mart 1995’e ait bir uygulama planı ve sekizincisi de Çiller Azınlık Hükümet programıdır.

⁵⁸⁸ A.k., s. 470.

⁵⁸⁹ A.k., s. 471.

boyut ekleyerek sözün hep vatandaşa verildiğini, yetkinin ve oyun vatandaştan istendiğini ama hizmetin ve kaynakların hep “bir avuç tuzu kuruya” akıtıldığını, hesap vermeye gelince de, hesapların IMF’ye, Dünya Bankasına Washington’a ve Avrupa Birliğine verildiğini savunmuştur. Bu çerçevede, Şener Gümrük Birliğine girilmesini de eleştirerek bu birliğe katılmanın iki yıl öncesine kadar Avrupa’nın talebi iken sanki Türkiye’nin talebiymiş gibi sunulmasına dikkat çekti. Şener, Refah Partisinin Gümrük birliğine karşı argümanlarını şu şekilde sıralamıştır:

...[G]ümrük birliği, ekonomik bir bütünleşme değildir. Ekonomik bütünleşmede malların, sermayenin, işgücünün ve hizmetlerin serbest dolaşımı vardır. Ülkemizin girmek istediği gümrük birliğinde ise, iş gücü ve hizmetlerin serbest dolaşımı olmayacaktır; çünkü bu alanlardaki serbest dolaşım, Türkiye’nin menfaatinedir; ama, Batı, Türkiye’yi, Gümrük Birliğine alırken hizmetlerin, işgücünün, malların tamamının serbest dolaşımını engellemekte, izin vermemekte, tarım ürünlerini bir tarafa ayırmakla ve Uzakdoğu rekabetine dayanamayacak otomobil gibi bazı malların serbest dolaşımına karşı, kendi üstünlüğü olan malların serbest dolaşımı için bizi zorlamaktadır. Bu malların Türkiye’ye girmesiyle birçok sektör batacak ve işsizlik artacaktır. Bunun neticesinde, burada ortaya çıkan işsizliğin faturasını elbette onlar ödemeyecekler, biz ödeyeceğiz. Bu sebeple, önce gümrük birliğine girip arkasından tam üyelik bekleyen, Türkiye’den başka hiçbir ülke yoktur. Bütün ülkeler, önce tam üye olmuşlar, sekiz-on yıl gibi bir süre istemişler ve bu sekiz-on yıl süre içerisinde Avrupa Birliği fonlarından bu ülkelere kaynak aktarılmış; ekonomilerini düzeltmişler ve ondan sonra gümrük birliğine geçmişlerdir... Karar mekanizmalarında yoksunuz, Avrupa Parlamentosunda yoksunuz, Bakanlar Konseyinde yoksunuz, komisyonda yoksunuz, Adalet Divanında yoksunuz ve bütün alınan kararlara uymak zorundasınız... Böylesine bir yapı olmaz değerli arkadaşlarım! Üstelik üçüncü ülkelere karşı uygulanacak plan - Avrupa Birliğinin uyguladığı- ortak gümrük tarifesi de bizi bağlayacaktır. Böyle bir yapı içerisinde gümrük birliği bize ne verebilir; üstelik Batılı ülkelerin tamamı Türkiye’nin bu aşırı ve ısrarlı gümrük Birliği talebini, siyasî ve ekonomik bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.⁵⁹⁰

Şener, Başbakan Çiller’in bir yanda Avrupa’ya giderek “bizi, gümrük birliğine alın; eğer, bizi, gümrük birliğine almazsanız, Türkiye’de Refah Partisi iktidara gelir” söylemini seslendirdiğini öbür yanda ise halka ve meclise “gümrük birliğine, inancımızla, Kitabımızla, semalarda sonsuza kadar yankılanacak Ezanımızla gireceğiz,” diyerek bir çelişkide olduğuna işaret etmiştir. Dış politikada da dış güçlere, ABD ve Avrupa Birliğine endeksli davranıldığını örneğin Ermenistan’a buğday ve şeker gönderildiğini ancak içte de milliyetçi söylem kullanıldığını savunmuştur. O’na göre, “Amerika’nın taleplerini değil, Avrupa Birliğinin isteklerini değil, bu milletin iradesini ve isteklerini Meclise getirecek, devlet politikası haline getirecek bir iktidara

⁵⁹⁰ A.k., s. 473.

ihtiyacı vardır Türkiye'nin.”⁵⁹¹ Ayrıca, Hükümet yetkililerinin “terörü bitirdik” sözleri de hiçbir şey ifade etmemektedir, zira her gün onlarca vatandaş katledilmekte, güvenlik görevlileri şehit edilmektedir.

Ekonomideki başarısızlığı IMF reçetelerine teslim olunmasına bağlayan Şener, Somali örneğini vermiştir. 1983'ten sonra, IMF reçeteleri yüzünden Somali'de gıda üretimi durmuş ve açlık ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de köylü perişandır, çiftçi perişandır; “Çiller Hükümetinin yanlış politikaları yüzünden, IMF'ye teslim olmuş politikaları yüzünden, bugün köyler, işsizler ordusunun, barındığı, gizli işsizlerin sığınak kapısı haline dönüşmüştür.”⁵⁹² Şener, Çiller azınlık hükümet programını “Türkiye'ye, dört uzun yılda bir çivi çakmayanların bir itirafnamesi” olarak nitelemiş ve halkın bunu unutmuyarak seçimlerde karşılarına çıkaracağını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.

8. Birleşimin İkinci Oturumunda ANAP Grubu adına Mesut Yılmaz söz alarak bu hükümetin yeni bir hükümet olmadığını aslında 50. Hükümetin, hatta 49. Hükümetin devamı olduğunu vurgulamıştır. Önceki hükümetlerde Erdal İnönü ve Hikmet Çetin gibi Başbakanı dengeleyebilecek yardımcıları var iken bu hükümet tek kişiye endekslenmiş bir hükümettir. Çiller'in sözlerinde ve açıklamalarında samimi olmadığını ve milletin önünde, sürekli bir oyun sergilediğini belirten Yılmaz, seçime giderken birkaç aylık dönemde bu programın gerçekleştirilemeyeceğini ifade etmiştir. Yılmaz, işçilerinde yatırımcıların da, çiftçinin de, esnafın da hükümete güvenmediğini belirterek Çiller'in uygulamaları sebebiyle toplumun yüzde 5'ini oluşturan bir rantıye sınıfının orta direği sömürdüğünü öne sürmüştür. Türkiye'nin sosyal bakımdan patlamaya hazır “bir barut fıçısı” haline geldiğinin ve sorunun artık bir parti ya da hükümet meselesi olmaktan çıktığının altını çizmiştir. Cumhuriyet hükümetlerinin programları içinde bu hükümetin programı kadar “içeriksiz, bunun kadar tutarsız, bunun kadar güven verici olmayan” bir program görülemeyecektir: “1960'lardan beri Meclise gelen hükümet programları içerisinde, içinde GAP olmayan, GAP sözü geçmeyen ilk Hükümet Programı budur... Bu Programın içerisinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yok! ‘Kıbrıs Türk tarafı’ diyorlar...”⁵⁹³ Koalisyon Hükümetinin kendisinin başlatıp bitirdiği gösterebileceği bir tek yatırım projesinin olmadığı iddiasını öne süren Yılmaz, Çiller'in terörle ilgili söylediklerini de eleştirmiştir. Terörle mücadelenin partiler üstü olduğunu belirten Yılmaz bu meselenin Çiller'in yaptığı gibi “şahsileştirilmesinin” ve “istismar konusu” yapılmasının büyük bir yanlış olduğunu söylemiştir. Yılmaz'a göre, başarı iddialarına rağmen bu Hükümetin döneminde, terör ilk defa olarak uluslararası nitelik kazanmıştır. Ayrıca, terör, Güneydoğudan bütün Türkiye'ye yayılmıştır. Terörle mücadele politikasını yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini zira bu mücadelenin ülkedeki terörist sayısını azaltmadığını aksine artırdığını söyleyen Yılmaz şöyle devam etmiştir:

⁵⁹¹ A.k., s. 475.

⁵⁹² A.k., s. 476.

⁵⁹³ A.k., ss. 482-483, 486.

Eğer, siz, güvenlik nedeniyle köylerinden sökülüp gönderilen insanların yeniden iskân edilmelerine devlet olarak sahip çıkmazsanız, onları kaderleriyle baş başa bırakırsanız, bölgedeki yatırımların durmasına seyirci kalırsanız, güneydoğudaki ekonomik aktivitenin sıfıra inmesine seyirci kalırsanız, neticede, mücadele ettiğiniz teröristlerin sayısının katlanmasını önleyemezsiniz; yakaladığınız, öldürdüğünüz her teröristin karşılığında üç misli, dört misli artar o teröristler. Devletin bütün kaynaklarını böyle anlamsız bir mücadele için kullanıyorsunuz. Ben size diyorum ki, ekonomik, sosyal, psikolojik boyutları olmadan, terörle mücadelenin başarıya ulaşması mümkün değildir.⁵⁹⁴

Programın “Terörden zarar gören” vatandaşlarımızı kucaklama söyleminin de inandırıcı olmadığını belirten Yılmaz, köy boşaltmalarla ilgili olarak şu argümanı öne sürmüştür: “devlet, güvenlik nedeniyle, köy boşaltabilir, şehirleri de boşaltabilir; ama bunu yaptığı zaman, devletin, bir planının, bir programının olması lazım, bunun altyapısının oluşturulması lazım; evinden, mezasından ayrılan vatandaşlara, devletin, başını sokacakları bir dam bulması lazım.”⁵⁹⁵ Yılmaz’ın hükümet programını eleştirirken üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi de Çiller’in Türkiye’nin Gümrük Birliğine giriyor olmasını şahsi bir meselesi olarak görme arzusu ve hükümete destek talebini bunun üzerine temellendirmesidir. Anavatan İktidarı’nın 1983 yılından itibaren Türkiye’nin Avrupa’yla bütünleşmesine yaptığı katkıları hatırlatan Yılmaz Gümrük Birliğine karşı olmadıklarını ancak Çiller’in tavrının ülkeye zarar verdiğini öne sürmüştür. Çiller’in iç politika uğruna “gümrük birliği ya olacak ya olacak” tavrına bürünmesinin Avrupa ile müzakere yapan bürokratları zorda bıraktığını bu yüzden gümrük birliğinin ülkenin menfaatlerine göre değil Batı’nın şartlarına göre oluştuğunu öne sürmüştür. Nüfusu 8,5 milyon olan Yunanistan’ın tam üye olduktan sonra ve Türkiye’den çok daha iyi şartlarla (15,5 milyar dolar yardım alarak) gümrük birliğine girdiğini hatırlatan Yılmaz, tam üyelik perspektifi verilmeden ve gelecek beş yıl içerisinde toplam 2,5 milyar dolar yardımıyla Gümrük Birliğine girilmesini başarısızlık olarak değerlendirmiştir.⁵⁹⁶

Ülkeyi Gümrük Birliğine sokacak olan hükümet azınlık hükümeti değil, en geniş tabanlı hükümet olacaktır. Bütün bu yanlışlarına rağmen, gümrük birliğini desteklediklerini söyleyen Yılmaz, Çiller’in bu konuyu şahsi mesele ve iç politika polemiği konusu olmaktan çıkarmasını istemiştir:

Yarın başka hükümetler gelir, gümrük birliği onların zamanında olur. Önemli olan, o hükümetlerin bu anlaşmaya imza atması değil; önemli olan, Türkiye’nin, gümrük birliğine en iyi şartlarda girmesidir; tekrar ediyorum, en iyi şartlarda girmesidir. Eğer, benim yedide birim kadar nüfusa sahip olan Yunanistan, benim aldığımın 7 misli yardımla Avrupa Birliğiyle gümrük birliği anlaşması yapmışsa, o zaman, Türkiye, kozlarını iyi kullanamamış demektir; bu Hükümet, Türkiye’nin menfaatlerini koruyamamış demektir. Hele hele, buna, hiç alakası

⁵⁹⁴ A.k., ss. 489-490.

⁵⁹⁵ A.k., s. 490.

⁵⁹⁶ A.k., s. 491.

*olmayan birtakım siyasi şartları bağlamışlarsa -şurada şunu yapacaksın, şu kanunu değiştireceksin, gibi- bu Meclisin takdirinde olan hususları, bize, gümrük birliğine bir ön şart olarak empoze etmeye kalkışmışlarsa, o zaman, bunu kabul etmek mümkün değil; bununla övünmek mümkün değil.*⁵⁹⁷

Petrol boru hatları bir diğer önemli eleştiri konusu olmuştur. Yılmaz, Bakü'den, Novorossisk'e ve Supsa Limanına döşenecek iki boru hattının Türkiye'nin tezi olan Bakü-Ceyhan boru hattını tehlikeye soktuğu ve Boğazlardan tanker geçişini devam ettireceği kanaatindedir. 30 milyon ton petrolü, Boğazlardan taşınacak bir ek kapasite olarak yürürlüğe sokan bu durumun başarı olarak gösterilmesi kabul edilemezdir. Yılmaz, çoğunluk hükümeti olarak bozulan dengelerin azınlık hükümeti ile düzeltilemeyeceğini, bu hükümetin güvenoyu almaması durumunda da Meclisten çıkacak birden fazla alternatifin olduğunu ve Anavatan Partisinin adil bir seçim sistemi oluşturarak ülkeyi seçime götürebileceğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁵⁹⁸

CHP Grubu adına söz alan Deniz Baykal mevcut programın güven oylamasının sıradan bir çalışma olmadığını, alınacak kararın bir hükümet listesini oylamanın ötesinde tarihsel bir anlam taşıdığını ve Mecliste bir siyaset anlayışının oylanacağını öne sürmüştür. Anayasal kurumları ve meşru yetkili muhatapları devre dışında tutan, kişisel, keyfi takdirlerle yürütülen bir siyaset anlayışının Meclis önünde değerlendirileceğini ve reddedileceğini savunmuştur. Meclisi bir “onaylama mercii” gibi addeden ve “kurumlaşmış çerçevesinin dışında özel ilişkilerle” yürütülen bu siyaset anlayışının Türkiye’ye çok ağır bedeller ödettiğinin bilindiğini ve Türkiye Büyük Millet Meclisi kayasına çarpacağını söylemiştir. Baykal eleştirisini Çiller’e yönelterek hükümetin devre dışı olduğunu ve (başbakanlık) konutunun ön plana çıktığını iddia etmiştir: “Konut, bir anlamda, anayasal bir kavram haline dönüşmeye başlamıştır. Türkiye’nin hukuk sisteminin içinde bu yoktur; Türkiye’nin yönetim sisteminin içinde bu yoktur. Müdürler genel müdürleri dinlemiyor, genel müdürler bakanları dinlemiyor; nerelerden kaynaklandığı bilinmeyen özel ilişkiler, özel iktidar odakları oluşturuyor ve Türkiye, kim tarafından yönetildiği bilinmeyen bir karmaşa içinde gününü geçiriyor, yönetiliyor.”⁵⁹⁹ Değiştirilmesi gereken bu siyaset anlayışının bir yansıması olarak azınlık hükümeti kurulmaya çalışılmaktadır. Azınlık hükümetinin, demokratik rejimin yerleştiği ülkelerde kullanılan bir yöntem olduğunu ancak bunun “meclislere rağmen” olmadığını, “meclislerle çatışarak” ortaya çıkmadığını aksine meclisin “istikrarlı çoğunlukları” tarafından kararlılıkla desteklendiğini hatırlatmıştır. Nitekim 1979 yılında Süleyman Demirel Hükümetinin de o zamanki muhalefet partilerinin desteğini alarak, “çok berrak bir parlamento çoğunluğuyla” bir azınlık hükümeti kurduğunu söyleyen Baykal mevcut azınlık hükümetinin, Parlamentonun istikrarlı siyasal güçlerinin desteğine sahip olmadığını, şaibeli transferlerle oluşturulacak bir çoğunluğa umut bağlamış bir koalisyon hükümeti olduğunu öne sürmüştür.

⁵⁹⁷ A.k., s. 492.

⁵⁹⁸ A.k., ss. 493-495.

⁵⁹⁹ A.k., ss. 496-497.

Azınlık hükümeti ile ilgili söylediklerini “bu kadro” nitelemesiyle önceki dört yılın hükümetlerinin performansı ile ilişkilendiren Baykal Türkiye’nin temel sorunlarının hiçbirisinin çözülmediği görüşündedir. En temel sorun olan enflasyonun düşürülme iddiasını hükümet programında yer bile almadığını belirten Baykal şöyle devam etmiştir: “Enflasyon, temel konudur; gerisi lafûgüzaftır. İşin özü odur. Orayı çözmedikten sonra, diğer konulardaki sıkıntıları aşmak mümkün değildir. Gelir dağılımındaki tahribatı, enflasyonu ortadan kaldırmadan aşamazsınız, büyümeyi sağlıklı bir zeminin üzerine oturtamazsınız, sanayileşmeyi geliştiremezsiniz, Türkiye’deki ahlak düzenini dahi kabul edilebilir bir noktada tutamazsınız.”⁶⁰⁰ Ekonomideki makro dengenin sağlanması ve enflasyonun ortadan kaldırılarak tekrar sağlıklı bir büyümenin önünün açılması için her şeye yeniden yeni kadrolarla, yeni bir zihniyetle ve yeni politikalarla başlamak lazımdır. Ekonomi konusundaki sözlerini 5 Nisan Paketine bağlayan Baykal, dört yıl ekonomiyi yönettikten sonra böyle bir krizi kontrol altına alma hedefinin hükümet programına koyulmasının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Tarımdaki, hayvancılıktaki sıkıntıları ve artan dış ticaret açığını da eleştiren Baykal, 5 Nisan uygulamalarının sosyal ilişkileri ve gelir dağılımını bozduğunu savunmuştur. Kamu bankalarının büyük bir israf ve yolsuzluk odağı haline geldiğini vurgulayan Baykal, konuşmasında 1990’ların önemli bir konusuna dikkat çekmiştir: Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da boşaltılan köyler. Güvenlik politikası olarak köylerin boşaltılabileceğini ancak bunun bir hukuk düzeni ile yapılması gerektiğini söylemiştir:

*Kamulaştırma yaparsınız, tazmin edersiniz, yer gösterirsiniz... Adamın kavağını bile kesmesine fırsat vermeden, orayı yakarak boşaltılmasını sağlamak, bize yakışan bir uygulama değildir. Orada yaşayan insanların besledikleri sürüyü, Et Balık Kurumuna devretmelerine olanak vermeden, intikam ahırcasına, onların, oradan uzaklaştırılmasını talep etmek, bir devlet politikası değildir; olamaz. Ben, devletimi böyle göremem, devletimi bu anlayış içerisinde değerlendiremem, devletin böyle bir yaklaşım içerisinde olmayacağından hiç kuşku duymam... Ama, olay bu ise, olayın üzerine yürümek lazımdır, olayı örtbas etmemek lazımdır. Değerli arkadaşlarım, ulusal bütünlüğü, bir coğrafyada yaşayan insanları, karda kışta, soğukta, evinden obasından sürükleyip çıkararak sağlayamayız. (CHP sıralarından alkışlar) Ulusal bütünlüğü, yurttaşlık hakkını, vatandaşlık hakkını, coğrafyamızın her bir köşesinde yaşayan insanlara eşit tanımaya hazır olduğumuzu kanıtlayarak ancak gerçekleştiririz.*⁶⁰¹

Özelleştirmeleri de yanlış bulan Baykal, SEK ve Et Balık Kurumu’nun satılmasıyla da tarım ve hayvancılığın sahipsiz bırakıldığını hâlbuki dünyada tarımın desteklendiğini hatırlatmıştır. Baykal, Hükümet programına yaptığı

⁶⁰⁰ A.k., s. 499.

⁶⁰¹ A.k., ss. 504-505.

eleştiriyi Meclisin üstünlüğü konusuna bağlayarak Çiller azınlık hükümetine güvenoyu verilmemesinin Meclisin “kendi hukukuna ve kimliğine” sahip çıkması anlamına geleceğini öne sürmüştür. Meclisin şaibeli olmayan yeni bir hükümet çıkarabileceğini ve bu süreçte Gümrük Birliği ile ilişkilerde sorun olmayacağını sözlerine eklemiştir. Çiller’in, Gümrük Birliğini azınlık hükümetinin kurulması için temel argüman olarak kullanmasını reddeden Baykal bu ilişkinin anahtarının kimsenin cebinde olmadığını zira Türkiye’nin Avrupa ile ilişkilerinin köklü bir tarihe dayandığını belirtmiştir:

Bu ilişki, 1300 yılından beri sürüyor. 1300 yılında biz, Çanakkale Boğazını geçtik, Avrupa’ya adımımızı attık. Türkiye, bugün Avrupa’nın bir parçasıdır, Avrupa tarihinin bir parçasıdır, Avrupa coğrafyasının bir parçasıdır, Avrupa toplumunun, kültürünün bir parçasıdır. Kuşkusuz olanlar Bosna’ya giderler, Mostar’a giderler; Türkiye’nin Avrupa’da olup olmadığını gözleriyle görürler. (CHP sıralarından alkışlar) Bir etnik temizleme kampanyasına rağmen silinememiştir izleri. Biz, Avrupa’ya alınmak için kuyrukta bekleyen bir toplum değiliz. Biz, orada bulunanların hiçbirisinden daha az kendimizi o coğrafyanın ve o tarihin bir parçası saymıyoruz. Söz konusu olan bir antlaşmadır, gümrük birliği antlaşmasıdır; bu antlaşmada da kimseden bir lütuf beklemiyoruz.⁶⁰²

Baykal’ın “bu Hükümet giderse felaket gelir diye vicdanlar üzerinde” baskı yapılmaması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmesinden sonra İkinci Oturuma ara verilmiştir. 8. Birleşimin Üçüncü oturumunda Başbakan Çiller muhalefet partilerinin programa yönelik eleştirilerine cevap vermiştir.

Çiller, azınlık hükümeti kurmalarının “ateşten gömlek” giymek anlamına geldiğini ve büyük bir sorumluluğu üstlendiklerini bildiklerini söyledikten sonra siyasetin doğasında çözüm ve hizmet olduğunu ancak muhalefet partilerinin kriz çıkarmak ve hükümet kurdurmamak için dolaşmalarını anlamadığını belirtmiştir. Parlamentoların krizlerin yaratıldığı değil çözüldüğü “yüce kurumlar” olduğunu hatırlatan Çiller, muhalefetin eleştirilerini cevaplandırmıştır. Terörle mücadelenin demokratik hukuk devleti sınırları içerisinde yürütüldüğünü ve büyük bir kararlılıkla “ya bitecek ya bitecek” anlayışıyla terörün hakkından geldiğini vurgulayan Çiller, Güneydoğu’da bitirilen on adet sulama projesini ve yöreye yönelik Halk Bankasının verdiği düşük faizli kredileri gündeme getirmiştir.⁶⁰³ Çiller terör sorununu tartışırken Kuzey Irak’taki otorite boşluğu ve Çekiç Güç ile ilgili görüşlerini ifade etmiştir. Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına kesinlikle karşı olduklarını vurgulayarak Çiller, Türkiye’nin Dublin görüşmelerine katılmasının, dış politikalarındaki temel ilkeleri uygulama

⁶⁰² A.k., s. 507.

⁶⁰³ A.k., ss. 509-511.

iradelerinde en ufak bir gerileme anlamına gelmediğini savunmuştur. 1990’larda muhalefetteki partilerinin eleştirdiği iktidardaki partilerin görev süresini uzattıkları Çekiç Güç konusu Çiller’in konuşmasında önemli bir yer tutmuştur. Öncelikle bu uluslararası gücün Körfez Harbinden sonra o zamanki ANAP Hükümeti tarafından çağrıldığını hatırlatan Çiller, Çekiç Güç’ün “sırf Türkiye’ye yardımcı olmayı amaçlayan geçici bir çözümünden” ibaret olduğunu şartlar değiştiğinde, bu çözümün içeriğinin ve niteliğinin de yeni şartlara uydurulacağını savunmuştur. Çekiç Güç’le ilgili Milli Güvenlik Kurulunda sivil ve asker kanatların fikir birliği ile karar alındığını belirterek şöyle devam etmiştir:

*Çekiç Güç’le ilgili olarak, Genelkurmay Başkanlığıyla beraberce, bu gücün işleyiş ve hareket tarzı konusunda birtakım kurallar ortaya konulmuştur. Bu kurallar, tarafımızdan sıkı bir biçimde denetlenmektedir. Bazı yanlışların aksine, Çekiç Güç, ciddi bir biçimde kontrolümüz altındadır; bundan hiç kuşku duymayın. Şu anda, Çekiç Güç’ün, artık, kara birliği de yoktur; her türlü hareket ve uçuşları Genelkurmayımızın ön iznine tabidir ve uçuşlarda, Silahlı Kuvvetlerimizin bir mensubu bulunmaktadır.*⁶⁰⁴

Çiller, 5 Nisan Paketi ile ilgili yapılan eleştirilere verdiği cevapta, Mesut Yılmaz’ın 1991’de seçime gitmesinin sebebinin bizzat kendisi tarafından söylendiği üzere o dönemde istikrar programı uygulamaya zaman kalmaması olduğunu belirtmiştir. Çiller’e göre, Baykal’ın ekonomik krizin sorumluluğunu DYP’ye yüklemesi “reddi miras”tır; zira o dönemde DYP-SHP Koalisyonu iktidardır. Ekonomik krizin sebebi kendilerinden önceki hükümetler olmasına rağmen kendilerinin bu zor kararları aldıklarını ve başarılı sonuçlar alındığını savunmuştur. 5 Nisandan sonra hiç borç almadan 9 milyar borç ödendiğini, Merkez Bankasındaki döviz rezervlerinin rekor kırdığını ve ekonomik büyümenin yüzde 13’e yükseldiğini söylemiştir. Bu süre zarfında ayrıca çok önemli reformların ve özelleştirmelerin koalisyon hükümeti olmalarına ve koalisyon ortaklarının 4 genel başkan değiştirmesine rağmen başarılıdırna işaret etmiştir.⁶⁰⁵ Mesut Yılmaz’ın sürekli seçimden bahsetmesine rağmen bir defa seçim kazanmamış birisi olarak seçimden kaçacağını öne süren Çiller kürsüden seçim tarihi verme polemiğinde bulunmuş ve 15 Aralık tarihini vermiştir. O tarihin cuma gününe rastladığı şeklinde sataşmalarla sözü kesilen Çiller ısrarla güvenoyu alınamayarak seçime gidilirse Yılmaz’ın seçimden kaçacağını iddia etmiştir.

Petrol boru hatları ile ilgili eleştiriye verdiği cevapta Çiller bu hatların Türkiye’nin bir zaferi olduğunu belirtmiş ve muhalefetin yanlış bilgiye sahip olduğunu öne sürmüştür:

⁶⁰⁴ A.k., s. 511.

⁶⁰⁵ A.k., s. 517.

Azerbaycan erken petrolünün tüm miktarı 5–6 milyon ton/yıl civarındadır. Ayrıca, Bakü-Supsa hattının azami kapasitesi 6 milyon ton ile sınırlandırılmıştır. Bu bakımdan, 30 milyon ton gibi abartılı rakamlar söz konusu değildir. Kaldı ki, Hükümetimiz, Supsa'ya gelecek erken petrolün tamamını satın almayı taahhüt etmiştir. Bu petrol, kontrolümüzde, Anadolu'da veya Karadeniz ülkelerinden birindeki rafinerilerde tüketilecek, Boğazdan geçmeyecektir. Her halükarda, batı güzergahının açılması, Bakü-Ceyhan hattının ilk ayağını teşkil edeceği gibi, ileride, tüm Azerbaycan petrolünün, Rus sistemi vasıtasıyla Boğazlara yüklenmesi tehlikesini uzaklaştırmıştır.⁶⁰⁶

Gümrük Birliğine uyum için Avrupa Birliğinin vereceği yardımın yaklaşık 3,2 milyar dolar olduğunu belirten Çiller, bu miktarın Yunanistan'a verilen rakamdan az olmasının sebebinin gümrük birliğinin tarım alanında uyumu kapsamaması olduğunu ifade etmiştir. Çiller, gümrük birliğinden beklenen temel ekonomik çıkarın yabancı sermayenin ve dış yatırımların Türkiye'ye gelmesi olduğunu vurgulayarak ayrıca Türki devletlerin böylece Batı dünyasına ve zengin pazarlara açılabilceğini savunmuştur.

Çiller, konuşmasını azınlık hükümetine destek isteyerek ve bu noktada Parlamentonun çözüm yeri olduğunu altını çizerek şöyle bağlamıştır:

*Çözüm, demokrasinin pekişmesinde, bunalımın hallinde. Muhtıra vesaire lafları, benim, dilimde de yok, gönlümde de yok. (DYP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar) Laik ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti, sonsuza kadar yaşayacaktır... Türkiye, hükümet istiyor; Türkiye, istikrar istiyor; Türkiye, bunalımı istemiyor; Türkiye, çözüm istiyor... Hükümet krizinin rejim bunalımına dönüşmemesinin sorumluluğu, Parlamentonundur. Parlamentolar, krizlerin yaratıldığı değil, çözüldüğü yüce kurumlardır.*⁶⁰⁷

Kişisel söz talebinde bulunan Kemalettin Göktaş (Trabzon) ve Ali Er'in (İçel) Başbakan Çiller'i hedef alan konuşmalarından sonra hükümet programı üzerine yapılan görüşmeler tamamlanmış ve güven oylaması 15 Ekim 1995 Tarihinde yapılmak üzere birleşim sona ermiştir. Genel Kurulun 15.10.1995 Tarihli 9. Birleşiminde 51. Hükümetin programına yapılan güven oylamasına 421 milletvekili katılmış, oylama 191 kabul oyu ve 230 red oyu ile sonuçlanmıştır. Böylece Tansu Çiller başbakanlığında kurulan azınlık hükümeti güvenoyu alamamıştır.

Üye Sayısı:	450
Kullanılan Oy:	421
Kabul Edenler:	191
Reddedenler:	230
Oya katılmayanlar:	7
Açık Üyelikler:	22 ⁶⁰⁸

⁶⁰⁶ A.k., s. 519.

⁶⁰⁷ A.k., s. 525.

⁶⁰⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 9, (15.10.1995), ss. 552-556.

4.4. 52. Hükümetin Kurulması (30.10.1995-06.03.1996)

DYP ve CHP tarafından Tansu Çiller'in başbakanlığında bir seçim hükümeti olarak kurulan 52. Koalisyon Hükümetinin Bakanlar Kurulunun atandığını açıklayan Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi Meclisin 31.10.1995 Tarihli 19. Birleşim'in 1. Oturumunda okunmuştur. 30 Ekim 1995 tarihi itibarıyla atanan 52. Hükümetin bakanlar kurulu şu şekildedir:

Başbakan: Prof. Dr. Tansu Çiller (İstanbul)
Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Deniz Baykal (Antalya)
Devlet Bakanı: Necmettin Cevheri (Şanlıurfa)
Devlet Bakanı: Cavit Çağlar (Bursa)
Devlet Bakanı: Abdulkadir Ateş (Gaziantep)
Devlet Bakanı: Abdullah Aykon Doğan (Isparta)
Devlet Bakanı: Ali Dinçer (Ankara)
Devlet Bakanı: Ayvaz Gökdemir (Gaziantep)
Devlet Bakanı: Ali Münif İslamoğlu (Kastamonu)
Devlet Bakanı: Mehmet Adnan Ekmen (Batman)
Devlet Bakanı: Ali Coşkun Kırca (İstanbul)
Devlet Bakanı: Ömer Barutçu (Zonguldak)
Devlet Bakanı: Mehmet Seviğen (İstanbul)
Devlet Bakanı: Işıl Saygın (İzmir)
Devlet Bakanı: Mehmet Alp (Kars)
Devlet Bakanı: Mehmet Selim Ensarioğlu (Diyarbakır)
Adalet Bakanı: Bekir Sami Daçe (Adana)
Milli Savunma Bakanı: Vefa Tanır (Konya)
İçişleri Bakanı: Nahit Menteşe (Aydın)
Maliye Bakanı: İsmet Attila (Afyon)
Millî Eğitim Bakanı: Turhan Tayan (Bursa)
Bayındırlık ve İskân Bakanı: Adnan Keskin (Denizli)
Sağlık Bakanı: Doğan Baran (Niğde)
Ulaştırma Bakanı: Ali Şevki Erek (Tokat)
Tarım ve Köyişleri Bakanı: Nafiz Kurt (Samsun)
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı: Mustafa Kul (Erzincan)
Sanayi ve Ticaret Bakanı: Fuat Çay (Hatay)
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı: Şinasi Altınar (Zonguldak)
Kültür Bakanı: Durmuş Fikri Sağlar (İçel)
Turizm Bakanı: İrfan Gürpınar (Kırklareli)
Orman Bakanı: Hasan Ekinci (Artvin)
Çevre Bakanı: A. Hamdi Üçpınarlar (Çanakkale).⁶⁰⁹

⁶⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 19, (31.10.1995), s. 428. Burada 52. Hükümetin bakanlar kurulunun ilk hali verilmiştir. 52. Hükümetteki değişiklikler ve istifalar bu cildin Ek kısmında verilmiştir.*

4.4.1. Hükümet Programının Okunması

Hükümet programını okumak üzere kürsüye gelen Başbakan Tansu Çiller, bir seçim hükümetinden beklenecek şekilde kısa bir konuşma yapmıştır. 50. Hükümetin istifası ve 51. Hükümetin güvenoyu alamamasıyla ülkenin kritik bir demokrasi sorunuyla karşı karşıya kaldığını belirten Çiller, Anayasanın 114 ve 116 ncı maddelerin işletilmesine gerek kalmadan “iki farklı siyasi geleneği ve kimliği” temsil eden DYP ve CHP’nin Türkiye’yi siyasal bunalımdan düzlüğe çıkarmak için bir araya gelerek seçim hükümeti oluşturduklarını vurgulamıştır. Çiller’e göre, bu hükümet Meclisin “yetki ve görevlerini tam olarak ve aksatmadan kullanmaya devam etmesini” Türk demokrasisi açısından hayati önemde gören bir sorumluluk duygusuyla kurulmuştur. Diğer bir deyişle, bu hükümet, “kişisel saplantılar ile parti çıkarlarının değil, demokratik bilincin ve ülke çıkarlarının” önde tutulmasıyla kurulmuştur. Çiller, 52. Hükümetin Cumhuriyetin ilkelerine olan bağlılığını ifade ettikten sonra ilk olarak terörle mücadeleyle sürdürme konusundaki kararlılıklarını vurgulamış ve peşinden yeni hükümetin temel amacını belirtmiştir: 24 Aralık 1995 tarihinde, sağlıklı ve güvenli bir ortamda ve huzur içerisinde, adaletli bir erken genel seçimin gerçekleşmesini sağlamak.⁶¹⁰

Seçim yasalarında yapılan yeni değişikliklerle 18 yaşını doldurmuş milyonlarca gence seçme hakkıyla, demokratik topluma katılma ve yön verme imkânı sağlandığını hatırlatan Çiller, seçim hükümeti olmalarına rağmen içerideki ve dışarıdaki mevcut hayati sorunlara karşı etkisiz kalınmayacağını söylemiştir. Bu yönüyle kurulan hükümet hem bir seçim hükümeti, hem de bir çözüm hükümetidir. Çiller, demokratikleşmeye olan adanmışlıklarını, koalisyon hükümetinin henüz resmen oluşmadığı bir ortamda Terörle Mücadele Yasasının 8 inci maddesinin, düşünce özgürlüğünü ve hoşgörü anlayışını genişletecek bir yaklaşımla değiştirilmiş olmasıyla örneklemiştir. Yine demokratikleşme çerçevesinde, Seçim hükümeti, Anayasada yapılmış olan değişikliklerden doğrudan yürürlüğe girmeyen hükümlerin getirdiği kanun değişiklikleri için gerekli, yasa tasarılarını hızla hazırlayarak, Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk edecektir. Bu çerçevede şu kanunlar çıkarılacaktır: Sendikalar Kanunu, Kamu Görevlileri Sendikalarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Kanun, Dernekler Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Üniversite Öğretim Üyelerinin ve Öğrencilerin Siyasete Etkin Katılımlarını Sağlayacak Yasalarda Yapılacak Değişikliklerle İlgili Kanun, Milletvekilliğiyle Bağdaşmayan Görev ve İşler Hakkında Kanun, Kooperatifler Kanunu, Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarına İlişkin Kanun.⁶¹¹

⁶¹⁰ A.k., ss. 430-431.

⁶¹¹ A.k., s. 432.

Gümrük birliğine uyum için gerekli kanunların da çıkarılacağını söyleyen Çiller, memur ve emeklilerin maaşlarına yapılan zamlardan, esnafa ve çiftçilere verilen kredilerden bahsetmiştir. Çiller, geçen hükümet döneminde programlanan Güneydoğu Onarım Projesinin uygulamasının kararlılıkla yeniden ele alınmasının yanı sıra Güneydoğuda boşaltılmış olan köylerden güvenlik yönünden uygun olanlarına geri dönüşlerin sağlanacağı sözünü vermiştir. Çiller'e göre, Bakü-Ceyhan boru hattı da mega bir proje olarak ileride hem Akdeniz Bölgesinde hem de Güneydoğu bölgesinde refah ve istikrara büyük katkı yapacaktır. Yap-işlet-devret modelinin enerji sektörü başta olmak üzere önemli projelerin hayata geçirilmesi için kullanıldığını belirten Çiller konuşmasını Hükümetinin "ülkenin üstün çıkarları için alınması gereken bütün kararları, hiçbir siyasi çıkar hesabı" yapmadan alacağını söyleyerek bitirmiştir.⁶¹²

4.4.2. Program Görüşmeleri

Başkanvekili Beytullah Mehmet Gazioğlu'nun açtığı 22. Birleşim 1. Oturumda 3 Kasım 1995 günü hükümet programı üzerine görüşmeler yapılmıştır. Program üzerinde ANAP Grubu adına Kamran İnan ve Lütfullah Kayalar, CHP Grubu adına Algan Hacaloğlu ve Ural Köklü, DYP Grubu adına Güneş Müftüoğlu, Refah Partisi Grubu adına Mukadder Başeğmez ve Abdüllatif Şener, Hükümet adına Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Deniz Baykal, şahısları adına İbrahim Halil Çelik ve Kemalettin Göktaş söz almışlardır.

ANAP Grubu adına ilk olarak Kamran İnan, söz alarak siyasi tarihimizdeki istikrar sorununa değinmiştir. Cumhuriyetin 72. yılında 52. Hükümetin kurulduğunu, ortalama 1,5 yıla bir hükümet düştüğünü ancak siyasi istikrarın genç bir demokrasi için zaruret olduğunu öne süren İnan, Japonya'daki ve İsveç'teki kırk yıllık istikrar dönemlerini başarılı örnekler olarak vermiştir. Bu istikrarsızlık sebebiyle Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehditler arttığını belirten İnan Hükümet programına yönelik eleştirilerini dış politika konusuna yoğunlaştırmıştır. Kıbrıs konusuna "ver kurtul" formülüyle yaklaşıldığını ve bunun sonucunun da "Kıbrıs'ı, Batı dünyasına ithal etmek ve Enosis'in yolunu açmak" olacağı yönünde uyarıda bulunmuştur. İnan, 2 Şubat 1995'te Londra'da yapılan beş bakanlı çalışma toplantısında -dördü Avrupa Birliğinden, beşincisi Türk Dışişleri Bakanı- Gümrük Birliği'ne Yunanistan'ın itirazının kaldırılması için Kıbrıs'ın 1990 yılında Avrupa Birliğine tam üyelik için yaptığı ve bugüne kadar askıda tutulan başvurunun uygulamaya konulmasına Türkiye'nin muhalefet etmeyeceği mesajı verildiğini öne sürmüştür. Türkiye'nin üye olmadığı bir birliğe Kıbrıs'ın tam üye olması "gizli Enosis'in" yolunun açılmasıdır.⁶¹³ Gümrük Birliğine girmek için çok taviz verildiğini öne süren İnan bu tavizleri şu şekilde sıralamıştır:

⁶¹² A.k., ss. 437-438.

⁶¹³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 96, Birleşim: 22, (3.11.1995), ss. 226-228.

*Hizmetlerin serbest dolaşımı yok, el emeğin serbest dolaşımı yok, sermayenin serbest dolaşımı yok, karar organlarında yoksunuz... Avrupa hukukunun üstünlüğünü kabul ettik; hukukun oluşumunda yokuz, Avrupa Parlamentosunda yokuz, komisyonda yokuz... Bu dünyanın neresinde görülmüştür ki, başka bir gücün koyacağı kanunları, sizin iştirakiniz olmadan uygulayacaksınız, kabul edeceksiniz. Bu, eskiden mevcuttu, bu, kolonyal sistemin bir ifadesidir.*⁶¹⁴

AB'nin Soğuk Savaş sonrasında kültür ve din çerçevesinde “bir aile zihniyeti” içerisine girdiğini ve Türkiye'nin bu aileden olmaması sebebiyle kapıların kapatıldığını savunarak Temmuz 1995'te yapılan Anayasa değişikliklerinin de “dış güçlerin” isteğiyle yapılmasını eleştirmiştir. Karman İnan'dan sonra ANAP adına söz alan Lütfullah Kayalar hükümet programını “gayri ciddi” ve “içi boş” olarak nitelemiş ve yeşil karttan büyüme hızına kadar iç politika ve ekonomi ağırlıklı bir eleştiri yapmıştır. Hükümet Programının ülkeyi “siyasi bunalımdan düzlüğe çıkarma” söyleminin inandırıcı olmadığını, 49. ve 50. Hükümetlerin aynı partilerin koalisyonu olduğunu ve bu itibarla bunalımın sorumlularının ortada olduğunu öne sürmüştür. 20 Eylül'de DYP-CHP Koalisyonunun bozulduğu toplantıya işaretle Kayalar, koalisyon ortaklarının o zamanki açıklamalarını hatırlatmıştır. Çiller'in “Teröre karşı mücadelede kahramanca görev yapan bir polis müdürünün kadavrası üzerine hükümet kurdurmam” şeklindeki, Baykal'ın ise Çiller'e güveninin kalmadığı ve “4 yıllık Koalisyon Hükümetinin, Türkiye'ye hiçbir şey vermediği; bundan sonra vereceklerine dair inançlarının kalmadığı ve artık, sadece erken seçimin gerekli olduğu” yönündeki ifadelerini gündeme getirmiştir.⁶¹⁵ ANAP döneminin icraatlarıyla Çiller Koalisyon Hükümetlerinin performansını kıyaslayan Kayalar 65 tane baraj ve GAP'ı yapan birincinin ikinciden çok üstün olduğu görüşündedir.

Kayalar'ın birlik, beraberlik ve ilerlemeye vurgu yaparak konuşmasını bitirmesinden sonra CHP Grubu adına Algan Hacaloğlu söz almıştır. Algan, Karman İnan'ın “dış baskıların tesiriyle anayasa değişikliği yapıldı” sözünü eleştirerek bu değişikliklerin hemen hemen Meclisteki tüm partilerinin katılımıyla gerçekleştirildiğini hatırlatmıştır. Kendilerinin bu değişikliği yeterli bulmadıklarını ama bu haliyle dahi olsa, yapılan değişikliklerin siyasete katılım kanallarını oldukça genişletmiş olduğunu (on sekiz yaşındaki gençlere oy hakkının verilmiş olması, sendikaların, derneklerin, kooperatiflerin ve birliklerin, siyaset yapabilme kapılarının açılmış olması gibi) belirterek Türkiye'deki merkez sağ partilerin bir çelişkisine işaret etmiştir. ANAP'ın demokratikleşme konusundaki tavrını şu şekilde eleştirmiştir:

⁶¹⁴ A.k., s. 229.

⁶¹⁵ A.k., s. 232.

*...merkez sağ partiler, dünyada, diğer demokrasilerde, liberal düşüncenin sahibidirler. Merkez sağ partiler, her ne kadar, sosyal devlet anlayışına, emeğe, çalışanların haklarına yeterince duyarlı olmasalar dahi, örgütlü siyaset anlayışını, yeterince içlerine sindiremeseler dahi, belirli boyutlarıyla demokrat olma özelliğini taşırlar. ANAP'ın, 80'li yıllarda, 12 Eylül döneminden özümlediği, bir şekilde etkilendiği anlaşılan, 12 Eylülün dar hukuku çerçevesinde sınırlı demokrasi anlayışını hızla değiştirmesi, ülkemizde, demokrasinin geleceği açısından da son derece gereklidir.*⁶¹⁶

Merkez sağ ve merkez solun oluşturduğu koalisyonlarla, Türkiye'de hoşgörü ve uzlaşma anlayışının gelişmesine ve demokrasinin olgunlaşmasına katkıda bulunulduğunu öne süren Hacaloğlu, bu koalisyon dönemlerinde 24 Ocak Ekonomisinin ve 12 Eylül sürecinin aşılıma çalışıldığını belirtmiştir. Ancak, SHP'li, CHP'li bir sosyal demokrat olarak, üzülererek, son dört yılın uygulamaları içinde hedefledikleri temel politikaların önemli bölümünü yaşama geçiremediklerini itiraf etmiştir. Hacaloğlu'na göre, programda ve protokollerde söylenenler iyi olmasına rağmen uygulamanın eksik kalmasının temel sebebi “çözümü en öncelikli temel sorun alanlarında, özellikle, ekonomi, eğitim ve iç güvenlik alanlarında, CHP ile sorumluluğu paylaşmaktan kaçınarak, tek başına üstlenen DYP karşısında; yani, sağ siyaset karşısında, muhalefetin de, sağ siyasetten oluşması”dır.⁶¹⁷ O'na göre merkez sağ ve sağ radikal siyasetçiler tarafından, “demokrasi, iç barış, istikrar ve eşitliğin önünde örülmüş bulunan bu köhne ittifak duvarı,” erken genel seçimlerde yıkılacaktır. DYP ile seçim hükümetinin koalisyonun 12 Eylül Anayasasının bir hükmünü (114 ve 116 ncı maddeler) uygulamamak için kurulduğunun altını çizen Hacaloğlu bu yeni hükümetin seçim dışında temel iki amacının olduğuna işaret etmiştir: Gümrük birliğine girişi sağlamak ve demokratikleşme sürecinde belirli gelişmeler sağlamak. Gümrük birliğine CHP olarak destek vermelerinin sebebini de şu şekilde ifade etmiştir: “Çünkü biz, gümrük birliğiyle, Avrupa Birliği kapılarının açılmasını öngörüyoruz. Çünkü biz, Avrupa Birliğini, bir sosyal demokrasi projesi olarak tanımlıyoruz. Çünkü Avrupa Birliği, eksiksiz, tam demokrasisiyle; örgütlü, rekabetçi, çevreye ve emeğe duyarlı pazar ekonomisiyle, sosyal demokrasinin tam kendisidir.”⁶¹⁸

Güneydoğu'da köyleri boşaltılan vatandaşların mağduriyetlerinin giderilmesi gerektiğini aksi takdirde bunun insan hakları ihlali olacağını söyleyerek konuşmasını bitiren Hacaloğlu'ndan sonra yine CHP adına Ural Köklü (Uşak) söz almıştır. Köklü'de DYP ile kurulan koalisyon hükümetlerinin performansını temel alan bir konuşma yaparak benzer argümanlar seslendirmiştir.

⁶¹⁶ A.k., s. 241.

⁶¹⁷ A.k., ss. 243-244.

⁶¹⁸ A.k., s. 247.

DYP Grubu adına söz alan Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) DYP-SHP ve DYP-CHP Koalisyonlarının başarılı olduğunu savunarak bu yeni hükümetin seçimlerin yapılmasını yanı sıra “hayati” konularda “çözüm hükümeti” olması gerektiğini öne sürmüştür. Gümrük Birliği, sosyal devlet ve özelleştirme konularına değinen Müftüoğlu, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar, Avrupa’da oluşan bütün siyasi, ekonomik ve güvenlik örgütlerinde yer almanın Türkiye’nin hedefi olduğunu vurgulamıştır. Gümrük Birliği de 1963’te başlayan Avrupa Birliğiyle bütünleşme amacına yöneliktir. Gümrük Birliğinin ülkenin “ekonomik ve idari açıdan yeniden yapılanmasını içeren önemli bir reform hareketi olarak, sanayimizin rekabet gücünü artıracak bir gelişme” olduğunu da sözlerine eklemiştir.⁶¹⁹ Hükümet Programında, sosyal devlet anlayışına çok geniş bir şekilde yer verilmesine de değinen Müftüoğlu, bunun Anayasa’nın 2 nci maddesinde Cumhuriyetin temel nitelikleri ile ilgili bir husus olduğunu hatırlatmıştır. Anayasada sosyal devlet içerikli 37 madde olduğunu belirten Müftüoğlu’nun bir sağ siyasetçi olarak buna vurgu yapması ilginçtir. Ancak konuşmasının devamında özelleştirmeye ayırdığı geniş yer daha karakteristik bir özelliiktir.

DYP-CHP Koalisyonu döneminde yapılan özelleştirmelerin Ekim 1994’te çıkarılan Özelleştirme Yasasıyla ciddi bir zemine oturduğunu söyleyen Müftüoğlu, bütün bu çalışmaların “ilk kez, şeffaf ve kararlı bir özelleştirme programı” olarak hayata geçirildiğini savunmuştur. Özelleştirmede amacın KİT’lerin 100 trilyonu bulan zarar ve açıklarının giderilmesi olduğunu söyleyerek şöyle devam etmiştir:

*Temel hedefimiz, büyük-küçük demeden, karlı-zararlı demeden, akıl ve hukuk mantığından sapmadan, şeffaflığa riayet ederek, devletin ticaret ve üretim birimlerinin özelleştirilmesidir. Devlet, ticaret ve üretim yapmak yerine, bu konularda, denetleyici ve düzenleyici görev yapabilmelidir. Devlet, ticaret yerine, asli fonksiyonları olan, eğitim, sağlık, adalet, güvenlik ve büyük altyapı yatırımları gibi konularla ilgilenmeli ve bu hususlarda, sorumluluk yüklenmelidir.*⁶²⁰

Bu ifadeler sağ politikaların özelleştirmeye tipik bir bakış açısıdır. Müftüoğlu’nun konuşmasının ardından RP Grubu adına Mukadder Başegmez (İstanbul) söz alarak koalisyon ortaklarının önceki sözlerine ters olarak hükümet kurmalarını eleştirmiştir. Başegmez, geçmiş hükümet programlarıyla yapılan karşılaştırmada elli yıldır, her hükümet programının, bir önceki hükümetin programından alınarak gündemdeki sosyal ve ekonomik olaylara monte edilerek hazırlandığını iddia etmiştir:

Bütün hükümet programlarında, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma çabası, sosyal adaleti sağlama sevdası, benim köylüm, benim işçim, benim

⁶¹⁹ A.k., ss. 253-254.

⁶²⁰ A.k., s. 262.

memurum, benim dul ve yetimim edebiyatı, özellikle son otuz yılda “en büyük Avrupa başka büyük yok” şarkıları “herkese iş, herkese aş” vaatleri vesaire... Hemen hemen her hükümetin programına aldığı ve çoğu zaman da ne ifade ettiği, niçin söylendiği belli olmayan pek çok söylem ve ifade, netice itibarıyla, çağdaş bir hastalık olan “hükümet körlüğü” hastalığını meydana getirmiştir.⁶²¹

Devam ettirilen hükümet körlüğü ile Türk ekonomisinin geleceğinin ipotek altına alınmaya doğru gittiğini öne süren Başeğmez 1996 bütçesinin yüzde 52’sinin faiz ödemelerine gidecek olmasını buna örnek olarak göstermiştir. Güneydoğu sorununu kastederek, Osmanlı’da yüzyıllarca beraber yaşamış kardeşlerin bugün “birbirini alnından vurur” hale gelmesinin ya da “on binlerce insanı dağa” çıkarılmasında yapılan yanlışların tesiri olduğunu söylemiştir. Gümrük Birliğine girme isteğinin ticari bir menfaat olmaktan öte bir “Avrupa sevdası”na dönüşmüş olmasını eleştiren Başeğmez, “ülkenin çıkarları”nın ideolojik ya da hissi olarak değerlendirilmemesini istemiştir. Bu eleştirisi devamla Batı dünyası ile farklılığa vurgu yapan bir tona ulaşmıştır. Endülüs’ü yok eden Batı insanlığa hiç de iyi şeyler sunmamıştır:

*Endülüs’ü yok ettiler, ... Endülüs’ten kaçan Yahudiler bize sığındı; çünkü, biz, o zaman geniştik, büyüktük, müsamahakârdık. Bosna-Hersek’i yok ettiler, Birinci Dünya Harbini onlar çıkardı, biz çıkarmadık; İkinci Dünya Harbini onlar çıkardı, biz çıkarmadık; 50 milyon insanın, her iki savaşta, ölümüne, katline bunlar sebep oldu. Biz mi yaptık atom bombasını, biz mi icat ettik nötron bombasını, biz mi Hiroşima ve Nagasaki’yi haşladık, ateşledik!*⁶²²

DYP’nin tarihi misyonunu (demokrasi) kaybettiğini savunan Başeğmez’in konuşmasının ardından yine RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), Çillerli Hükümetlerin Türkiye’yi harabeye çevirdiğini ve bu zihniyetin “hesabı Washington’a, IMF’ye, Dünya Bankasına veren” ve “Avrupa Birliği direktifleriyle hareket eden” bir zihniyet olduğunu iddia etmiştir. Şener’in bağımsızlığa vurgu yapan eleştirileri şu sözlerle devam etmiştir:

*Avrupa Birliği direktifleriyle yasama faaliyetlerini yürütenlere, bu milletin ihtiyacı yoktur. IMF ve Dünya Bankası talimatlarıyla paket üzerine paket açanları, bu millet, asla affetmeyecek ve unutmayacaktır. Washington istediği için Çekiç Güç’ün görev süresini her altı ayda bir uzatanları; 35 bin askerimizle girilen Kuzey Irak Operasyonunu, Amerika Birleşik Devletleri istedi diye yarıda kesenleri, bu millet hiçbir zaman unutmayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri istedi diye Ermenistan’a buğday verenleri; Ermenistan’a 300 dolara şeker satıp, 460 dolara şeker ithal edip, millete 1 000 dolara yedirenleri, bu millet asla unutmayacaktır.*⁶²³

Muhalefet partilerinin hükümet programı üzerinde yaptığı eleştirilere cevap vermek üzere Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Deniz Baykal

⁶²¹ A.k., s. 267.

⁶²² A.k., s. 271.

⁶²³ A.k., s. 280.

(Antalya) kürsüye gelerek ülkenin yeni bir siyaset anlayışına ihtiyacının olduğunu söylemiştir. Ülkenin ihtiyaç duyduğu siyaset anlayışının “illâ birbirini suçlamak değil, illâ geçmişin hesabını tekrar tekrar, her vesileyle, her fırsatta, aynı sözleri yineleye yineleye sormak” olmadığını aksine “çözüm üretmek ve geleceğe dönük yeni bakış açıları” ortaya çıkarmak olduğu görüşünü savunmuştur. Baykal’a göre bu yeni hükümetin vaatler değil icraatlar hükümeti olduğunu gösteren şey daha iş başına gelmeden Seçim Yasası gibi “zor bir yasayı” çıkarabilmesidir.⁶²⁴ Seçim kararının alındığını ve Terörle Mücadele Yasasının 8 inci maddesinin değiştirilmiş olduğunu hatırlatan Baykal hükümet programı müzakereleri sırasında muhalefetin terör sorununa değinmemiş olmasını gündeme getirerek terör hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir. Terörün, artık, ülke sınırlarını aşan bir “siyasallaşma ve uluslararasılaşma” sürecine girdiğine dikkat çeken Baykal bu dönemde Güneydoğu’da yaşayanların sorunlarına, devletin, yeni bir anlayış ve güven duygusuyla yaklaşması gerektiğini anlatmıştır. Konuşmasının devamında Baykal yapılması gereken reformlardan bahsetmiştir: yönetim reformu, eğitim reformu, personel reformu, finansman reformu ve adalet reformu gibi.⁶²⁵ Baykal konuşmasında dış politika konularına eğilerek öncelikle Gümrük birliğiyle, Türkiye’nin Atatürk’ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma hedefini yakalamak için çok önemli bir aşamayı geride bırakacağını söylemiştir. Çıkarılan uyum yasaları ile ülke, ekonomik açıdan, dünyanın en ileri yasal sistemlerinden birisine sahip olacaktır. Bu çerçevede yapılan anayasa değişiklikleri Avrupalılar istediği için değil Türk halkı istediği için yapılmıştır.⁶²⁶

Baykal konuşmasında Kuzey Irak, Irak’a uygulanan ambargo, Huzur Harekâtı, Bosna Hersek ve Türk-Yunan ilişkilerine değinmiştir. Baykal’a göre, Irak egemenliğini yeniden kullanana kadar Kuzey Irak’ın terör faaliyetlerine yatak olmaması için müdahale edilmeye devam edilmesi, Irak ile Türkiye arasındaki petrol boru hatlarının açılması ve Huzur harekâtının mevcut şartlarda işlevinin aynı şekilde sürdürülmesinin, en iyi çözüm olup olmadığının, müttefiklerle yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye Yunanistan ile arasındaki sorunların çözümü için gayret göstermekte ancak Yunan hükümetleri sorunlara yenilerini eklemekte ve hem Türkiye’nin Batı Avrupa ile olan ilişkilerine engel çıkarmakta hem de Türkiye aleyhine tertiplere girişmektedir. Örneğin, Yunanistan, Ege adalarını, antlaşmaları açıkça ihlal ederek silahlandırmaya devam etmekte ve Güney Kıbrıs’ın aşırı derecede silahlanmasına destek olmaktadır. Öte yandan Yunanistan, Batı Trakya’da yaşayan Türklere bir Avrupa ülkesine yakışmayacak kısıtlamalar getirmekte ve haklarını ihlal etmektedir. Kıbrıs’ta kalıcı çözümünden yana olduklarını söyleyen Baykal adil ve kalıcı bir devlet düzeni kurulmadan Kıbrıs’ın Avrupa Birliğine

⁶²⁴ A.k., s. 286.

⁶²⁵ A.k., ss. 290-292.

⁶²⁶ A.k., ss. 292-294.

alınmaması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁶²⁷ Şahısları adına söz alan İbrahim Halil Çelik ve Kemalettin Göktaş'ın Çiller ve Baykal'a yönelik eleştirileriyle 52. Hükümetin program görüşmeleri tamamlanmıştır.

52. Hükümetin güven oylaması Genel Kurulun Meclis Başkanı İsmet Sezgin başkanlığındaki 5.11.1995 Tarihli 24. Birleşiminde yapılmıştır. Güven oylaması adı okunan milletvekilinin ayağa kalkarak “kabul”, “ret”, veya “çekinse” şeklinde oyunu belirtmesi suretiyle yapılmıştır. 415 üyenin katıldığı açık oylamada 243 kabul, 172 ret oyu kullanılmıştır. Bu sonuca göre Başbakan Tansu Çillerin kurduğu 52. Hükümet güvenoyu almıştır. Bunun üzerine teşekkür konuşması yapmak için söz alan Tansu Çiller, “Bu milletimizin başarısıdır, demokrasimizin başarısıdır, Meclisimizin başarısıdır; bütün milletimize, ülkemize, Meclisimize ve Hükümetimize hayırlı olmasını diliyorum. Teşekkür ediyorum” şeklinde konuşmuş ve Birleşim kapatılmıştır.⁶²⁸

5. 19. DÖNEMDE ÇIKARILAN KANUNLAR

Parlamentoların temel yetkilerinin başında kanun yapma faaliyeti gelmektedir. 1982 Anayasası kanun yapma, hükümeti denetleme ve devlet bütçesini kabul etme yetkilerini TBMM'ye vermiştir. Anayasanın 87 nci maddesinden geçtiği haliyle “kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak” TBMM'nin en temel yetkisidir. Bakanlar Kurulu tarafından Meclise gönderilen düzenlemelere “tasarı,” milletvekilleri tarafından gönderilenlere ise “teklif” denilmiştir. Tasarı ve teklifler ilgili komisyonlardan geçtikten sonra Genel Kurulda görüşülür. Bir yasama döneminde sonuçlandırılmayan tasarı ve teklifler hükümsüz sayılır, buna “kadük olma” denir. Kanun teklifleri bir milletvekilinin imzasıyla verilebildiği için tasarılarla oranla daha fazladır.

19. yasama döneminde 1591 kanun teklifi verilirken, 601 kanun tasarısı verilmiştir. Bunların yasama yıllarına göre dağılımlarına bakıldığında 1. yasama yılında 430 kanun teklifi ve 176 kanun tasarısı Meclise gönderilmiştir. 2. yasama yılında 348 teklif ve 124 tasarı verilmiştir. 3. yasama yılında 364 teklif ve 125 tasarı Meclise gönderilmiştir. 4. yasama yılında 362 teklif ve 133 tasarı, 5. yasama yılında ise 84 teklif ve 42 tasarı Meclise sunulmuştur. Bu tasarı ve tekliflerin Genel Kurulda kabul edilmelerine bakıldığında yasama dönemi boyunca 375 kanun kabul edilmiştir. 1. yasama yılında 75 kanun (3764-3838 arası kanunlar) çıkarılırken, 2. yasama yılında ise 76 kanun (3839-3914 arası kanunlar) kabul edilmiştir. 3. yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (3915-4009 arası kanunlar) 95'tir. 4. yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (4010-4124 arası kanunlar) 115'tir. 5. Yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (4125-4138 arası kanunlar) 14'tür. Bu yasama döneminde Mecliste kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına gönderilen kanunlardan 18 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise geri gönderilmiştir. Bu dönemde çıkarılan kanunlardan

⁶²⁷ A.k., ss. 295-302.

⁶²⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 96, Birleşim: 24, (5.11.1995), ss. 450-451.

bazılarına ilişkin olarak gerek Cumhurbaşkanı gerek muhalefet milletvekilleri tarafından Anayasa Mahkemesine gidilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu başvurular üzerine bu kanunların bazı maddelerini iptal etmiştir. Bunlar arasında kanunun tümünün iptal edilmesi anlamına gelen kararlar olmuştur. İptal edilen kanunlar olarak sıralanabilecek olanlar şunlardır: 3766, 3987, 3990 ve 4109 sayılı kanunlar.

Böylece, tasarı ve tekliflerin kanunlaşma oranına bakıldığında bu oranın 19. dönem için % 20,5 olduğu tespit edilmiştir. Bu yasama döneminde iktidar milletvekilleri tarafından verilen teklif sayısı 789 iken muhalefet tarafından verilen teklif sayısı 783'tür. İktidar ve muhalefet partileri arasında mutabakat aranarak verilen 19 tekliften 10 tanesi kanunlaşmıştır.⁶²⁹

5.1. Birinci Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar

1. yasama yılında 430 kanun teklifi ve 176 kanun tasarısı Meclise gönderilirken, 75 kanun (3764-3838 arası kanunlar) çıkarılmıştır. Bunlardan 9 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise geri gönderilmiştir. Burada 1. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 23 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar adalet, içişleri, çalışma ve sosyal güvenlik, ekonomi ve maliye, milli eğitim, güvenlik, bayındırlık, sağlık, çevre ve çeşitli kanunlar başlıkları ile tasnif edilmiştir.

5.1.1. Adalet Alanındaki Düzenlemeler

5.1.1.1. 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değışiklik Yapılmasına Dair Kanun (3825)

Genel Kurulca 7.5.1992 tarihinde kabul edilen 3798 Sayılı “2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değışiklik Yapılmasına Dair Kanun” 27.5.1992 tarihinde Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından tekrar görüşölmek üzere Meclis’e geri gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı geri gönderme tezkeresinde (1/410, 3/480) yargı ile ilgili çeşitli kanunlarda yapılan değışikliklerin başlıcalarını maddeler halinde saymıştır. 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 13 üncü maddesinin üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılarak, adli ve idari yargı hâkim adaylarının atanmasında “müşterek kararname” ile atama yönteminin terk edildiğı ifade edilmiştir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun “atamaya ilişkin tüm kararlarının Resmi Gazetede yayımlanması kabul edilmiştir” ibaresi, Cumhurbaşkanı tarafından, bir yürütme işlemi olan atama kararlarının bu şeklinin Anayasaya aykırılık olarak değerdendirilmiştir:

⁶²⁹ Alper Sedat Aslandaş, *a.g.k.*, ss. 1022, 1023, 1025.

*Atama kararlarının bir yürütme işlemi olduğunda kuşku yoktur. Anayasa'nın (yürütme yetkisi ve görevi) başlığını taşıyan 8 inci maddesinde; yürütme yetkisi ve görevinin, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılacağı ve yerine getirileceği, öngörüldüğüne göre; bu atama kararının, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı siyasi sorumluluğunu taşıyacak olan Adalet Bakanı ve Başbakan tarafından imzalanmaması, ayrıca Türk Milleti adına karar verecek olan bu kişiler hakkındaki tasarruflarda Devletin ve yürütme erkinin başı olan, Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eden, Anayasa'nın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetmekle yetkili ve görevli Cumhurbaşkanının imzasının bulunmaması, parlamenter sistemin gereklerine ve geleneğine aykırı olduğu gibi, şimdiye kadar ki atamalarda izlenen kurumlaşmış teamüli yonteme ve özellikle Anayasa'nın 8, 104 ve 105 inci maddelerine açıkça aykırılık teşkil etmektedir... atama kararlarında ilgili Bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanının imzalarının bulunması parlamenter sistemin bir gereği ve aynı zamanda millî irade ile irtibatın sağlanmasının bir yoludur. Bu düşüncelerimiz 3768 Sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanununun 19 uncu maddesinin son fıkrasının kaldırılmasına ilişkin hüküm için de geçerlidir.*⁶³⁰

Yine Cumhurbaşkanının geri gönderme tezkeresindeki gerekçelerden birisi, “Bakanlık idarî görevlerinde bulunan birinci sınıf hâkimlerin Bakanın teklifi ve Başbakanın onayı ile Bakanlık Yüksek Müşavirliklerine atanmalarına” ilişkindir. Bu atamalarda da Cumhurbaşkanı'nın onayının bulunmaması durumunda “kilit makamlara yapılacak atamalarda, imzanın bulunmaması halinde, Cumhurbaşkanının haiz olduğu yetkileri, nasıl kullanacağı sorusuna cevap bulunamaz” gerekçesi dillendirilmiştir. Diğer önemli bir husus da 23.4.1981 tarih ve 2451 sayılı “Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanun” hükümleri ile ilgilidir. Bu tip bir düzenlemenin aykırılığı kanunlara atıfla izah edilmiş ve “getirilmek istenen istem ile Cumhuriyetin kuruluşundan beri yapılan uygulamanın değiştirilmesini gerektirecek haklı bir neden ve kamu yararı bulunmadığı gibi, Adalet Bakanlığı üst düzey yöneticilerinin diğer bakanlık üst düzey yöneticileri için atamalarında tanınan teminatın dışında tutulması makul bir düzenleme olarak kabulü mümkün görülmemiştir” gerekçesi belirtilmiştir.⁶³¹

⁶³⁰ Sıra Sayısı 114, 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 7.5.1992 Tarih ve 3798 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/410, 3/480)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı I, Cilt: 13, Birleşim: 87'nin sonuna ekli (24.6.1992), s.1.

⁶³¹ **A.k.**, ss. 2-3.

“Atama usul ve esaslarını temel bir esasa bağlayan ve tüm kamu kurum ve kuruluşları için geçerli olan 2451 sayılı Kanunda bakanlık müşavirlerinin atanmasının müşterek kararlar yerine” getirileceği belirtilirken kabul edilen bu yeni Kanunda Adalet Bakanlığı müşavirlerinin sadece Adalet Bakanının imzası ile atanması ve görevlerinden alınması düzenlemesinin getirildiğine işaret edilmiştir. “Bu düzenlemede de, haklı bir neden ve kamu yararı yoktur” gerekçesi ileri sürülen Cumhurbaşkanlığı tezkeresinde “7.5.1992 tarih ve 3798 sayılı Kanunun (Genel Gerekçe) bölümünde Yargıtay ve Danıştay üyeleri ile hâkim ve savcılar arasında esasen mevcut olan malî ve sosyal haklardaki eşitliğin 1984 yılından sonra değiştirildiği” ibaresine de dikkat çekilmiştir. Bu düzenlemeyle ilgili olarak ise “İleri sürülen ilgili düşüncenin yerinde olup olmadığı ve ne dereceye kadar gerçeği yansıttığı tarihi gelişim içinde Yüce Meclisin bilgilerine sunulacaktır” denilerek geçmiş dönemlerdeki düzenlemeler tek tek Meclis’in dikkatine sunulmuştur.⁶³²

Sonuç olarak, geri gönderme tezkeresinde söz konusu Kanunun uygulamaya konulması halinde şu sorunları ortaya çıkacağı belirtilmiştir:

Atama kararlarının bir yürütme işlemi olduğu ve Anayasanın “yürütme yetkisi ve görevi” başlığını taşıyan 8 inci maddesinde; yürütme yetkisi ve görevinin, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılacağı ve yerine getirileceği öngörüldüğünden söz konusu atama kararlarının sadece Adalet Bakanı ve Başbakan tarafından imzalanıp Cumhurbaşkanının imzasının bulunmamasının, parlamenter sistemin gereklerine ve geleneğine aykırı olacağı ve şimdiye kadarki atamalarda izlenen kurumsallaşmış teamüli yönetime ve Anayasanın 8, 104 ve 105 inci maddelerine açıkça aykırılık teşkil edeceği,

Getirilmek istenen sistem ile Cumhuriyetin kuruluşundan beri yapılan uygulamanın değiştirilmesini gerektirecek haklı bir neden ve kamu yararı bulunmadığı,

Adalet Bakanlığı üst düzey yöneticilerinin, diğer bakanlık üst düzey yöneticileri için atamalarında tanınan teminatın dışında tutulmasının makul bir düzenleme olarak kabulünün mümkün olamayacağı,

*Ayrıca, daha önceki uygulamalarda, Askerî hâkimler ile adlî ve idarî mahkemelerde görev alan hâkim ve savcılar arasında birlik ve beraberlik sağlanması daima ön planda tutulmuş iken, bu defa belli görevlerde bulunan askerî hâkimlerin, general ve amiral olmak kaydı ile yüksek yargı organları başkanları gibi Yüksek Hâkimlik Tazminatı almalarının bu dengeyi bozacağı...*⁶³³

Gerekçeli geri gönderme tezkeresi ile birlikte 28.5.1992 Tarihli 82. Birleşimde⁶³⁴ komisyona havale edilen tasarı, Plan ve Bütçe Komisyonunun 17.6.1992 tarihinde yaptığı 40 ıncı birleşiminde Hükümeti temsilen Adalet

⁶³² A.k., ss. 4-5.

⁶³³ A.k., s. 9.

⁶³⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt:12, Birleşim:82 (28.5.1992), s. 69.

Bakanının Başkanlığında Adalet Bakanlığı temsilcilerinin katılımlarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyon, Kanunun ve Geri Gönderme Tezkeresinin tümü üzerinde yaptığı görüşmelerde şu eleştiriler gündeme getirilmiştir:

*Cumhurbaşkanının geri gönderme gerekçesinde oldukça önemli hususlara değinildiği, bu nedenle de gerekli değişikliklerin yapılmasında fayda görüldüğü, Yürütme yetkisinin müsterek kararnamelerle yerine getirildiği bu kararnamelerde de, Bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanının imzalarının bulunmasının Anayasa gereği olduğu, Kanunla, yargı organlarının politize olmasına neden teşkil edilebileceği, Kanun ile getirilen düzenlemelerin Anayasa ile güvence altına alınan hâkim teminatı ve yargı bağımsızlığı ilkelerini zedeleyebileceği...*⁶³⁵

Olumlu görüş olarak da şu görüşler ifade edilmiştir:

Sözü edilen Kanunun gerek tasarı şeklindeki hazırlık çalışmaları sırasında ve gerekse Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulduğu 24.1.1992 tarihinden itibaren yeterince tartışıldığı ve bütün bu görüşler değerlendirilmek suretiyle kanunlaştığı, bu nedenle; geri gönderme gerekçesinde yer alan hususlara katılmanın mümkün olmayacağı,

2451 Sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanuna göre, atamaların kuruluş kanunlarında belirtilen esaslara göre yapılacağı, ancak; kuruluş kanunlarında bu konuda bir açıklık mevcut değilse, atamaların üçlü kararnameler ile yapılacağının belirtildiği, Adalet Bakanlığındaki atamaların ise; Anayasanın 159 uncu maddesinde belirtildiği üzere Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu adı altındaki anayasal müessese ile icra edildiği, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kararlarının kesin olduğu, bu kararlar için tekrar yargı mercilerine gitmenin mümkün olmadığı bu suretle de bu kararların icrası için kararnamelere gerek bulunmadığı, Kanun ile Anayasaya aykırılığın söz konusu olmayacağı hatta, Kanunun Anayasal ilkeleri destekleyici mahiyet taşıdığı,

*Anayasanın 138 inci maddesinde yer alan hâkimlerin görevlerinde bağımsız olmaları ve 139 uncu maddede yer alan hâkim ve savcılık teminatının müsteşarlık makamına teşmil edilmesinin mümkün olmayacağı, çünkü 2802 sayılı Kanunun 6 ncı maddesine göre müsteşarın bakanın emrinde ve bakana karşı sorumlu olduğunun açıkça belirtildiği...*⁶³⁶

Bu gerekçeler belirtilerek komisyonda Kanunun tüm maddeleri aynen benimsenmiş ve Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığına sunulmuştur. 23.6.1992 Tarihli 86. Birleşimde gündeme alınan⁶³⁷ tasarı 24.6.1992 Tarihli 87. Birleşimde Genel Kurul'da görüşülmeye başlanmış ancak gruplardan

⁶³⁵ Sıra Sayısı 114, A.k., s. 10.

⁶³⁶ A.k., s. 10.

⁶³⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 86 (23.6.1992), s. 144.

gelen istek üzerine bir sonraki birleşime bırakılmıştır.⁶³⁸ Tasarının görüşülmesine 25.6.1992 Tarihli 88. Birleşimde devam edilmiştir. Tasarının tümü üzerinde RP Grubunun görüşlerini dile getirmek için söz alan Şevket Kazan (Kocaeli) 30 Nisan 1992 tarihinde tasarı ilk haliyle görüşülürken söylenecek şeylerin söylendiğini, Cumhurbaşkanınca geri gönderme tezkeresinde dediklerinin haklı çıktığını vurgulamış ve söz konusu dönemdeki konuşmalarına atıfla ilgili itirazlarını tekrar sıralamıştır. O tarihteki konuşmasında tasarının 13, 15 ve 37 nci maddelerindeki değişikliklerle ilgili sorunları dile getirdiğini hatırlatmıştır. Kazan, 13 üncü maddenin amacının “Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca alınmış olan kararların yürürlüğe konulabilmesi için üçlü kararname statüsünü bertaraf etmek ve sadece kurulun kararını yeterli görmek ve bunu Resmî Gazetede ilan etmek suretiyle de meseleyi “çözümlemek olduğunu söylemiştir. 15 inci maddeyle “birinci sınıfa ayrılmış olan hâkimlerimizin, birinci sınıf hâkim sayılabilmeleri için bu ayrılma statüsünde üç sene beklemelerinin yeterli olduğunu, bunu, Yargıtay Kanunundaki hükme de paralel bir hüküm haline geleceğini” ifade etmiştir. Kanunun 37 nci maddesinin amacının ise, Bakanlık içi atamalarla ilgili bir madde olarak Bakanlık içi üst düzey tayinlerde, Cumhurbaşkanını saf dışı bırakarak ve sadece Adalet Bakanının imzası ve Başbakanın onayını yeterli görmek şeklinde olduğunu belirtmiştir.⁶³⁹

Bu tespitlerden hareketle diğer olumsuzluklara da değinen Kazan, Cumhurbaşkanının geri gönderme gerekçesinin komisyonda dikkate alınmamasını da eleştirerek aslında iktidarın olumsuzluğu gördüğünü ancak tasarıda değişiklik yapılması durumunda Cumhurbaşkanının tekrar geri göndereceği endişesinden dolayı tasarının komisyonlardan aynen geçerek Genel Kurul’a geldiğini savunmuştur.⁶⁴⁰

ANAP Grubu adına söz alan Murat Başesgioğlu (Kastamonu), ilgili kanunun kamuoyunda “by-pass” kanunu olarak adlandırıldığını ve bunun bir anlam içerdiğini belirterek ilgili kanunun kişiye özel olarak düzenlendiğini belirtmiştir. Herhangi bir bakanın kendi kadrosuyla çalışmasının en doğal hakkı olmasına rağmen, bu tip düzenlemelerle sonuç almanın yanlışlığına vurgu yapmıştır. İdari kadrolarda çalışan üst düzey bürokratların kamu yönetimi içerisinde gelenekselleşmiş teamüllere göre atama işlemlerinin yapılması gerektiğini ve kişiye özel yasa düzenlemelerinin Yasama organının vaktini aldığını da sözlerine ekleyen Başesgioğlu, yargının bağımsızlığı konusundaki endişelerin arttığına vurgu yaparak konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁴¹

⁶³⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 87 (24.6.1992), ss. 427-428.

⁶³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 88 (25.6.1992), ss.26-27

⁶⁴⁰ *A.k.*, ss. 28-29.

⁶⁴¹ *A.k.*, ss. 31-36.

SHP Grubu adına söz alan Uluç Gürkan (Ankara), “tek bir kişiye 65 yaşına kadar dokunulmaz biçimde devletin bir idari görevi, dünyanın hiçbir ülkesinde peşkeş çekilemez” tespitiyle sözlerine başlayarak yargıç güvencesi için söz konusu düzenlemenin gerekliliğine vurgu yaparak, yapılan işlemin Bakanlıkta çalışan kadrolarla ilgili olduğunu ifade etmiştir. Gürkan, Adalet Bakanlığı’nda Müsteşar olan kişinin Cumhurbaşkanı Özal’a bağlılığını açık olarak ifade ettiğini, böyle bir durumda çıkarılmak istenen kanunun daha da anlamlı hale geldiğini ifade etmiştir.⁶⁴²

Şahsi düşüncelerini dile getirmek için söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane), bir önceki konuşmacı olan Gürkan’ın kendisinin de ismini zikrederek mevcut durumun ortaya çıkmasında kendilerini sorumlu tuttuğunu; ancak kolayca hatırlanacağı gibi ilgili düzenlemelerin 1961 ve 1982 Anayasalarının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴³ Eleştirileri cevaplamak için Hükümet adına söz alan Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay (Ankara) konuşmasında öncelikle Cumhurbaşkanının geri gönderme tezkeresini 15 günlük süre içinde değil de 20 gün geçtikten sonra göndermesini eleştirmiştir. Cumhurbaşkanı’nın, “geri gönderme gerekçesinde, hâkim ve savcıların müşterek kararnameyle atanması esası kaldırılarak kurul kararının doğrudan Resmî Gazetede yayımlanmasının Anayasaya aykırı olduğunu” iddia ettiğini hatırlatmıştır. Oktay, Cumhurbaşkanı’nın, “hiçbir bakanlıkta görülmeyen, hiçbir bakanlıkta mevcut olmayan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu gibi atamayla ilgili atamayla görevli bir anayasal kurul varken ve bu kurulun aldığı kararlar kesin iken, ‘aman kesin olsun, ama yine de bana getirin, ben imzalayayım’” dediğini ileri sürmüştür. Yapılanın, Anayasaya aykırı olarak devam eden işlemin anayasaya uygun hale getirilmesi olduğunu söyleyen Oktay, Cumhurbaşkanı’nın geri gönderme tezkeresindeki “teamüllere aykırı” gerekçesinin yerinde bir ifadelendirme olmadığını ve bakanlıktaki atama işlemlerinin 2451 sayılı kanuna göre yapıldığını belirterek yıllardan beri aynı kanuna göre atamaların gerçekleştirildiğini ifade etmiştir.⁶⁴⁴

Oktay, Cumhurbaşkanlığı tezkeresindeki Yüksek müşavirliğe atamanın, Anayasanın 140 ıncı maddesiyle çeliştiği gerekçesini de reddetmiştir. İlgili konuda yasadaki açık hükmün dikkate alınmadan gerekçelendirildiğini savunan Oktay, konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Kürsüden bir hâkim veya savcıyı siz Adalet Bakanlığında idarî bir göreve atayacak olursanız, kürsüde görevli olan hâkim ve savcının muvafakatini almak zorundasınız. Yani, sizi idarî göreve atıyorum, muvafakat ediyor musunuz diye soracaksınız; muvafakat ediyorum demezse atayamazsınız. Çünkü, orada yargı görevi yapıyor. Kürsüde yargı görevi yapıyor. Orada yargı bağımsızlığı var. Ama muvafakat ederse siz alıp atamasını yapıyorsunuz. Muvafakat ettikten sonra, bakanlıkta idarî bir göreve atandıktan sonra, artık o idarî görevin birisinden öbürüne alıp atamak için ayrıca özel bir muvafakata gerek yoktur.*⁶⁴⁵

⁶⁴² A.k., ss. 39-44.

⁶⁴³ A.k., ss. 46-47.

⁶⁴⁴ A.k., ss. 49-51.

⁶⁴⁵ A.k., ss. 52-53.

Oktay, tezkeredeki “Adalet Bakanlığı Müsteşarları, aynı zamanda Anayasanın 159 uncu maddesi gereğince mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulup görev yapan anayasal bir kuruluş olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun tabii üyesidir. Bu durumda, müsteşarın, Bakanın teklifi ve Başbakanın onayıyla Bakanlık Yüksek Müşavirliğine atanması, Yüksek Kurulun bağımsızlığını zedeleyecek ve sağlıklı karar almasına engel teşkil edecektir. Ayrıca, bu yöntemle görevinden uzaklaştırılacak bir müsteşarın, kendisini teminatsız hissedeceği de bir vakıdır” şeklindeki gerekçeyi de şu ifadelerle karşılamıştır: “Anayasa, diğer hiçbir memurluğa ve kamu görevlisine bağışlamadığı, bahsetmediği, vermediği bir teminatı, 139 uncu maddeyle, hâkim ve savcılara veriyor. Bu konuda Anayasanın verdiği teminata ek bir teminat aramak, artık, Anayasa dışı bir olaydır.” Oktay, diğer konulardaki Cumhurbaşkanının gerekçelerinin ve Anayasaya aykırılık iddialarının “hiçbir tutarlılığının” olmadığını savunarak konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁴⁶

Adalet Bakanı Oktay’ın ardından şahısları adına Esat Bütün (Kahramanmaraş) ve Coşkun Gökalg (Kırşehir) söz almışlardır. Esat Bütün, Bakanın açıklamalarına çeşitli eleştiriler getirirken,⁶⁴⁷ Gökalg ise, Cumhurbaşkanının veto gerekçeleri ile ilgili eleştirel bir yaklaşım getirmiş ve tekrar aynen geri gönderildiği için Cumhurbaşkanının kanunu artık veto edemeyeceğini ve “Özal’a ölünceye kadar bağlıyım” diyen Müsteşar Arif Yüksel’inde yerinde kalamayacağını belirtmiştir.⁶⁴⁸ Tasarı üzerindeki konuşmaların ardından maddelerin görüşülmesine geçilmeden önce tasarının tekrar Komisyona gönderilmesine yönelik olarak muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu önerge reddedilmiştir.⁶⁴⁹

Maddelerin görüşülmesinin ardından hâkimler ve savcılarının atamalarını düzenleyen 1 inci madde üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmadığından, madde üzerine muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu 8 farklı önergenin görüşülmesi yapılmış ve önergelerden hiç biri genel kurulda kabul edilmemiştir.⁶⁵⁰ Söz konusu maddelerin görüşülmesinden sonraki maddelerde de birçok önergenin verilmiş olması değişikliklerden daha çok tasarının yasalaşmasının geciktirilmesine yönelik çabalar olduğu genelde iktidar milletvekilleri tarafından dillendirilmiştir.

2 nci madde üzerine grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. Yine muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu önergeler reddedilmiştir.⁶⁵¹ 3 üncü madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Yüksel Yalova, öncelikle tasarının tamamen olumsuzluklar içerdiği gibi bir görüşte olmadığını bazı maddelerinin

⁶⁴⁶ A.k., ss. 53-56.

⁶⁴⁷ A.k., ss. 56-58.

⁶⁴⁸ A.k., ss. 58-60.

⁶⁴⁹ A.k., ss. 60-63.

⁶⁵⁰ A.k., ss. 63-76.

⁶⁵¹ A.k., ss. 76-81.

yerinde olduğunu belirterek, örneğin hâkimler ve savcılar arasındaki ücret farklılıklarını gideren maddenin çok yerinde bir düzenleme olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasında yasama yürütme ve yargı arasındaki ilişkilerden bahseden Yalova, başkanlık ve parlamenter sistemin temel özelliklerine vurgu yapmış, yargının ve yürütmenin söz konusu sistemlerde nasıl bir yerde konumlandığını aktarmış ve yapılan düzenlemenin özellikle parlamenter sistem açısından sakıncaları olabileceğini ifade etmiştir. Muhalefet milletvekili olmasına rağmen Yalova'nın tasarı hakkında yaptığı konuşmanın içeriğinin tansiyonu düşürmeye yönelik olması ve zaman zaman vurgularıyla Adalet Bakanına hak vermesi, konuşmacının ilgiyle dinlenilmesi sonucunu doğurmuştur. Yalova, ayrıca tasarı ile ilgili olarak bir grup yargı mensubunun hükümete yönelik olarak yayımladıkları bildirinin yersiz olduğunu ve yürütme ve yargının işleyişine söz konusu durumun zarar verebileceğini dillendirmiştir.⁶⁵²

Şahsı adına söz alan Engin Güner (İstanbul) ilgili maddenin Anayasaya aykırı olduğunu belirttikten sonra önceki oturumlarda konuşan Uluç Gürkan'a cevap niteliğinde bir konuşma yapmıştır. Gürkan'ın belirli şahısların ismini vererek suçlayıcı bir konuşma yapmasını tasvip etmediğini belirtmiştir. Diğer müsteşarlardan farklı olarak Adalet Bakanlığı Müsteşarının Savcılar ve Hâkimler Yüksek Kurulunun başı olması hasebiyle özel bir durumunun olduğunu ve yapılan düzenlemenin de bu algılama etrafında düşünülmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁵³ Madde üzerine verilen 4 farklı önerge kabul edilmemiştir. Sonraki maddeler üzerine tartışmalar genelde verilen önergelerle ilgili olmuş, muhalefet partileri, hemen hemen her madde için birden çok önerge vererek tasarının Genel Kurul'da görüşmelerinin uzatılmasına yönelik çabalar içine girmişlerdir. Ancak tüm tartışmalara rağmen tasarı Genel Kurulda kabul edilmiştir.⁶⁵⁴

19 madde ve geçici 5 maddeden oluşan tasarının 1 inci maddesinde adlî ve idarî yargı hâkim adaylarının Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yapılacak ad çekme ile belirlendiği, atamaların Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yapılacağı ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun atamaya ilişkin tüm kararlarının Resmî Gazetede yayımlanacağı belirtilmiştir. Maddede ise “7 Bakanlık Yüksek Müşavirliklerine, Bakanlık Merkez Teşkilatındaki birinci sınıf hâkimler arasından; Bakanın teklifi, Başbakanın onayı ile atama” yapılacağı ifade edilmiştir. Belirtilen görevlere “birinci sınıfa ayrılmış, Yargıtay ve Danıştay Üyeliğine seçilme koşullarını taşıyan hâkim ve savcılar arasından da muvafakatleri alınmak suretiyle Bakanın teklifi, Başbakanın onayı ile atama” yapılabileceği belirtilmiştir.

⁶⁵² A.k., ss. 81-86.

⁶⁵³ A.k., ss. 86-87.

⁶⁵⁴ A.k., ss. 91-116.

5.1.2. İçişleri Alanındaki Düzenlemeler

5.1.2.1. 22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun (3789)

DYP Grup Başkanvekili, Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ile SHP Grup Başkanvekili İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan'ın, 22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi (2/267) 20.3.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanlığına sunulmuştur.⁶⁵⁵ Bu teklife ilişkin olarak hazırlanan Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (Sıra Sayısı 57) 23.3.1992 tarihinde Genel Kurula dağıtılmış ve teklifin gündeme alınması kabul edilmiştir.⁶⁵⁶ Komisyon raporunun görüşülmesine Genel Kurulun 24.3.1992 Tarihli 60. Birleşimde başlanmıştır. Oturumda öncelikle komisyon raporunun okutulup, okutulmaması oylanmış ve komisyon raporunun okutulması kabul edilmemiştir.

Komisyon raporunda bu kanun değişikliği gerekçesinin partilere yapılan devlet yardımlarının dağıtımında uygulanan kriterlerinin mevcut koşullarda hakkaniyetten uzak bir mahiyet arz ettiği üzerinde durulmuştur. Bu nedenlerle de gerekçede devlet yardımlarının partilerin Meclisteki mevcut milletvekilleri sayılarına göre belirlenmesinin daha adil olabileceğinin ifade edildiği söylenmiştir.⁶⁵⁷ Komisyon raporunda ise konunun ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının ortak katılımıyla incelendiği ifade edilmiştir. Kanundaki ek birinci maddedeki ibarenin “beş binde iki” şeklinde değişmesi, bazı teknik ifadelerin düzeltilmesi ve “yapılacak ilk genel seçimde” ibaresi çıkartılarak, diğer maddelerin ise aynen kabulü ile kanun değişikliği teklifinin kabul edildiği belirtilmiştir. Rapor Tokat Milletvekili İbrahim Kumaş'ın muhalefet şerhi ile beş komisyon üyesinin katılmadığı toplantıda kabul edilerek, Genel Kurula havale edilmiştir.⁶⁵⁸

Genel Kurulun 60. Birleşimindeki görüşmeler sırasında teklif üzerinde söz almak isteyen olmayınca, teklifin maddelerine geçilip, geçilmemesi için oylama yapılmış ve teklifin maddelerinin görüşülmesine başlanılması kabul edilmiştir. Birinci madde okutulmuş ve madde üzerinde söz isteyen olmayınca madde oylanarak kabul edilmiştir.⁶⁵⁹ Teklifin ikinci maddesi üzerinde de söz

⁶⁵⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 56 (20.3.1992), s. 524.

⁶⁵⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 59 (23.3.1992), s. 249.

⁶⁵⁷ S. Sayısı: 57, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekili Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan'ın; 22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/267)” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 60'ın sonuna ekli (24.3.1992), s. 1.

⁶⁵⁸ *A.k.*, ss. 2-4.

⁶⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 60 (24.3.1992), s. 521.

isteyen olmamış, bu madde üzerinde verilen değişiklik önergesi okutulmuştur. Önergede üç milletvekili ve daha fazla milletvekili olan siyasi partilerin, en az devlet yardımı alan siyasi partinin dörtte biri nispetinde devlet yardımı almasının maddeye eklenmesi istenmiştir. Gerekçe olarak da mecliste bu durumda partilerin bulunması gösterilmiştir. Bu durum hükümet tarafından kabul edilmiş, ancak komisyon yeterli üyesi hazır olmadığı için fikir belirtememiştir. Genel kurulda önce madde üzerindeki bu önerge ile verilen değişiklik teklifi, sonra da madde, yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir.⁶⁶⁰ Bu maddenin kabulünden sonra üçüncü ve dördüncü maddeler üzerinde de söz alan olmayınca bu maddeler de oylanarak kabul edilmişlerdir.⁶⁶¹ Maddeler üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra teklifin tümü açık oylamaya sunulmuştur. Açık oylama kutuların sıraların arasında dolaştırılması vasıtasıyla yapılmıştır. Yapılan açık oylama sonucunda kanun teklifi 171 kabul, 3 red ve 1 çekinse oyla kabul edilmiştir.⁶⁶²

Bu teklifin birinci maddesiyle 22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununa 3032 sayılı Kanunla eklenen Ek 1 inci maddenin birinci fıkrasında yer alan “beş binde biri” ibaresinin “beş binde ikisi” olarak değiştirilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca, genel barajı aşan siyasî partilere yapılacak yardım miktarının, genel barajı aşmamış olsaydı müteakip fıkralara göre genel seçimlerde aldığı oy oranına göre alabileceği yardımdan az olamayacağı belirlenmiştir. 2 nci maddeyle aynı kanunun Geçici 16 ncı maddesi değiştirilmiştir. Böylece, TBMM’de 10 veya daha fazla milletvekili bulunup da Devlet yardımı alamayan ve seçimlere girme hakkını elde edecek şekilde teşkilatlanmasını tamamlamış siyasî partilere en az Devlet yardımı alan siyasî partiye yapılan yardım kadar Devlet yardımı yapılması kabul edilmiştir.⁶⁶³

5.1.2.2. 16.10.1981 Tarih ve 2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (3821)

12 Eylül 1980 darbesinden sonra Milli Güvenlik Konseyi’nin 7 Numaralı Bildirisi ile siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuştur. 16.10.1981 tarihinde çıkarılan 2533 sayılı kanun ile partilerin tüzel kişilikleri sona ermiştir.⁶⁶⁴ Kapatılan siyasi partilerin yeniden açılması tartışmaları 17 ve 18. dönemlerde Türk siyasi hayatında önemli bir yer tutmuştur. CHP’nin de arasında olduğu bu partilerin yeniden açılması ancak 19. dönemin 1. yasama yılında gerçekleşmiştir.

DYP Grup Başkanvekilleri Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu, Adana Milletvekili Bekir Sami Daçe, Bursa Milletvekili Turhan Tayan ile SHP

⁶⁶⁰ A.k., s. 522.

⁶⁶¹ A.k., s. 522.

⁶⁶² A.k., s. 528.

⁶⁶³ A.k., ss. 520-522.

⁶⁶⁴ Mete Kaan Kaynar, a.g.k., s. 31.

Grup Başkanvekilleri İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan, Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak ve 2 Arkadaşının; 16.10.1981 Tarih ve 2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değışiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi (2/320) 29.4.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına iletilmiş ve Anayasa ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına gönderilmiştir. Teklif, 106 sıra sayısı ile 10.6.1992 tarihinde Genel Kurulun gündemine getirilmiştir.

Teklifin gerekçesinde 12 Eylül 1980 tarihine kadar kurulmuş olan siyasî partilerin, tüm merkez, il, ilçe ve diğerk şube teşkilatlarının, kadın ve gençlik kollarının, temsilcilik, lokal ve diğerk adlarla kurulan her türlü yardımcı kuruluş ve yan organları ile birlikte, 16.10.1981 tarih ve “2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanun” hükümleri uyarınca feshedildiğı hatırlatılmıştır. Feshedilme sonucu olarak da tüm siyasî partilerin mallarının Hazineye getiğı vurgulanmıştır:

*Siyasî partiler demokratik hayatın vazgeçilmez temel unsurları olduğundan siyasî partilerin kapatılması ve mal varlıklarının Hazineye devri, ancak siyasî partilerin kendi organları eliyle veya yargı kararı ile olması gerekirken, bu ilkeye uyulmaması hem demokrasinin, hem de hukuk devletinin temel ilkelerinin zedelenmesi sonucunu doğurmuştur. Ülkemizde hukuk devletini pekiştirmek, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla yerleşmesini temin etmek, siyasî partileri anayasanın öngördüğü biçimde demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsuru olarak demokratik bir zemine oturtmak ve kamu vicdanını rahatlatmak için, kapatılmış siyasal partilerin yeniden açılması ve bunların kendi mal varlıkları ve siyasal gelecekleri ile ilgili olarak kendi kararlarını kendilerinin verebilmesini sağlamak hukukî ve demokratik bir zorunluluktur. Kanun teklifi bu amaçla hazırlanmıştır.*⁶⁶⁵

Anayasa Komisyonunun teklif hakkında hazırladığı 25.5.1992 tarihli raporda, teklifin 30.4.1992 tarihinde Komisyona gnderildiğı ve teklifin 13, 14, 21 Mayıs 1992 tarihli toplantılarda, teklif sahipleri ve Adalet, İçişleri ve Maliye ve Gümrük Bakanlıkları temsilcilerinin hazır bulunmasıyla incelendiğı belirtilmiştir. Raporda, Anayasanın 68 inci maddesinde “Siyasî partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır”, 69 uncu maddesinde “Siyasi partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcılığının açacağı dava zerine, Anayasa Mahkemesince karara bağlanır” denildiğı hatırlatılmıştır. Rapora göre, siyasî partilerin kapatılması ve malvarlıklarının hazineye devri ancak siyasî partilerin

⁶⁶⁵ Sıra Sayısı 106, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Zonguldak Milletvekili Güneş Mftioğlu, Adana Milletvekili Bekir Sami Dae, Bursa Milletvekili Turhan Tayan ile Sosyal Demokrat Halk Parti Grup Başkanvekilleri İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan, Şırnak Milletvekili Mahmut Almak ve 2 Arkadaşının; 16.10.1981 Tarih ve 2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değışiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi ve Anayasa ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (2/320),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, cilt: 13, Birleşim: 85’in sonuna ekli, (18.6.1992), ss. 1-2.

kendi organları eli ile veya yargı kararı ile mümkün iken, bu ilkeye uyulmaması hem demokrasinin hem de hukuk devletinin temel ilkelerinin zedelenmesi sonucunu doğurmuştur. Anayasaya bağlılık ve hukukun üstünlüğünü temel ilke edinen Komisyonun bu antidemokratik uygulamaya son vermek ve demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla yerleşmesini sağlamak, kamu vicdanını rahatlatmak için teklifi uygun bulduğu ifade edilmiştir. Rapora, Hasan Korkmazcan (Denizli) ve M. Oltan Sungurlu (Gümüşhane) muhalefet şerhi düşmüştür.⁶⁶⁶

Daha sonra 27.5.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonunda teklif üzerinde yapılan görüşmelerde yakın tarihin yaraları sarılırken, belirli bir dönemin değil, çok partili demokratik hayata geçildiği tarihten itibaren, yargı kararı olmaksızın kapatılan siyasî partiler ile kamu yararına çalışan dernekleri de kapsayacak telafi edici düzenlemelerin bir an önce yapılması gerektiği belirtilmiştir. 2.6.1992 tarihli raporda ayrıca, kanunlarda yer alan ve demokratik hukuk devleti ilkelerine ters düşen hükümlerin zaman içinde düzeltilmesi gerektiği ve Siyasî partilerin kanunların öngördüğü ölçülerde teşkilatlanmalarının ve serbestçe faaliyetlerine devam edebilmelerinin demokrasinin gereği olduğu vurgulanmıştır. Bu faaliyetlerin engellenmesi veya ortadan kaldırılmasının hiçbir gerekçe ile savunulamayacağı, siyasî partilerin ekonomik yönden de güçlendirilmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, feshedilen siyasî partilerin son merkez karar ve yönetim kurulu veya genel idare kurulu üyelerinin, yedek üyeler dışında, sağ kalanlarından oluşturulacak toplantı Yürütme Kurulunun oluşumunda, uygulamada tereddütlere yol açmamak için, anılan Kurulun teklifin 3 üncü maddesinde belirtilen üyelerden, katılanlarca oluşturulacağının anlaşılması gerektiğine işaret edilmiştir:

*Feshedilmiş olan siyasî partilerin son büyük kongre veya kurultay üyelerinin hayatta kalanlarınca yapılacak toplantının ilan olunacak gündeminde; Yoklama. Toplantı Yürütme Kurulunun en yaşlı üyesinin toplantıyı açışı, Başkanlık Divanının seçimi. Partinin devamına karar verilirse; Son merkez organlarının geçici olarak devamına veya yeni geçici merkez organlarının seçimine karar verilmesi. Son merkez organlarının geçici olarak devamına karar verilirse; Boşalmaların yerine seçim yapılması. Yeni geçici merkez organlarının seçimine karar verilirse; Geçici genel başkan, Geçici genel yönetim kurulu üyeleri ve Geçici yüksek disiplin kurulu üyelerinin seçimlerinin yapılması. Partinin feshine karar verilirse; Mal varlığına ilişkin kararın verilmesini takiben toplantının kapanışına ilişkin hususların yer alabileceği, bunun da bazı tereddütleri kendiliğinden ortadan kaldıracağı, gerekirse başka maddelerin de ilave edilebileceği gibi görüşler dile getirilmiştir.*⁶⁶⁷

⁶⁶⁶ A.k., ss. 2-6.

⁶⁶⁷ A.k., ss. 7-10.

Bu rapora Nami Çağan (İstanbul) ve Abdullah Gül (Kayseri) muhalefet şerhi yazmıştır. Teklif, Plan ve Bütçe Komisyonunda da benimsenerek Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.

Teklif üzerindeki görüşmeler Genel Kurulun 85. Birleşimin 4. Oturumunda Başkanvekili Yıldırım Avcı başkanlığında yapılmıştır. Bu teklif üzerindeki görüşmeler 12 Eylül rejiminin ve bazı siyasi partilerin bu dönemdeki tavırlarının eleştirileri üzerinde odaklanmıştır. Teklifin tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), siyasi partilerin, demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olduğundan, kapatılmalarının ve mal varlıklarının Hazineye devrinin, ancak kendi organları eliyle veya yargı kararıyla olması gerektiğini ancak bu ilkeye uyulmayarak hem demokrasinin hem de hukuk devletinin temel ilkelerinin zedelendiğini öne sürmüştür. Bu itibarla Türkiye’de hukuk devletini pekiştirmek, demokrasiyi tüm kurum ve kurallarıyla yerleştirmek ve kamu vicdanını rahatlatmak için, kapatılmış siyasi partilerin yeniden açılmasının ve kendi gelecekleriyle ilgili olarak kararlarını kendilerinin verebilmesini sağlamanın demokratik bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla hazırlanan kanun teklifine tamamen katıldıklarını söyleyen Erdal konuşmasının başında, 27 Mayıs 1960 ihtilaliyle Demokrat Partinin, 12 Mart 1971 muhtırasıyla Milli Nizam Partisinin ve 12 Eylül 1980 ihtilaliyle, Güven Partisi hariç bütün partilerin kapatıldığını ve mal varlıklarının Hazineye irat kaydedildiğini hatırlatmıştır. Erdal, DYP-SHP Hükümetini Türkiye radyo ve televizyonlarında yalnız kendi partilerinin propagandasına izin vermekle ve seçimlerde kendi partilerinin kazanması için, bütün devlet imkânlarını kullanmakla suçlamıştır. Hükümetin aynı zamanda “ihtilalsiz, parti kapatmak isteği” içinde olduğunu ve hazırladıkları Anayasa taslağında laiklik kelimesinin arkasına sığınarak 163 üncü maddeyi geri getirmek ve Refah Partisini kapatmak için “gizli plan” yaptıklarını iddia etmiştir:

*163 üncü maddenin hedefi, Refah Partisidir; ama 141 ve 142 nci maddeye gelince sesiniz çıkmıyor. Bu düşünceyle böyle demokrasi de olmaz; bu düşünceyle böyle Parlamento da olmaz. Siyasî Partiler yasasına böyle bir madde koyan ülkede, demokrasi olmaz, böyle bir ülke yok, inançlı insanları mahkûm eden, inançlı insanların partisini yasaklayan böyle bir ülke yok. Her ülkede din partisi de var, her parti var; ama onlar kapatmıyorlar. Kötü örneği alıyorsunuz, iyiği almıyorsunuz.*⁶⁶⁸

Partilerle ilgili kararı vatandaşın oyunun belirleyeceğini söyleyen Erdal, parti kapatmanın Türkiye’yi geri götüreceğini savunmuş ve Batı ülkelerindeki anayasalardaki insan hak ve özgürlüklerini, inanç özgürlüklerini ve siyasi parti propagandalarının örnek alınması çağrısında bulunmuştur. Kanun teklifine grup olarak olumlu oy vereceklerini belirten Erdal, şu cümlelerle konuşmasını tamamlamıştır:

⁶⁶⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 85, (18.6.1992), ss. 70-71.

*İkiyüzlü politika yapmaktan fayda gelmez. Türkiye’de demokrasi varsa, özgürlük, insan hakları varsa, inanç özgürlüğü de olması gerekir. Demokrasi adı altında inanç özgürlüğünü yasaklayan bir düzen kurup, yürütülmek isteniyor; buna gücünüz yetmeyecek inşallah. Biz, Refah Partisi mensupları olarak milletimizle aynı düşünüyoruz. Batı’yla aynı olmaya özenenler, yanıldıklarını bir gün anlayacaklardır. Partilerinin kapanmadığı, düşündüğünü söyleyen, inandığını savunan ve yaşayan bir topluluk olmamız ve ihtilallerde en az Rusya Devlet Başkanı Yeltsin kadar cesur olan devlet adamının olmasını ve ihtilalsiz, serbest seçimli bir ülke olmamızı temenni... ediyorum.*⁶⁶⁹

Teklifin tümü üzerinde SHP Grubu adına konuşan Ercan Karakaş (İstanbul) bu teklifin, 12 Eylül’den önce kurulan partileri fesheden 2533 sayılı Yasayı ortadan kaldırdığını ve bu partilerin faaliyetlerine tekrar devam etmeleri için, 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasasının belli maddelerini değiştirdiğini ifade etmiştir. On yıldır yürürlükte olan “büyük bir demokrasi ayıbı”nın ortadan kaldırılacağını altını çizen Karakaş, böylece siyasi hayatta “bir doğallaşma” gerçekleşeceğini savunmuştur. Karakaş, RP sözcüsü Hüseyin Erdal’ın konuşmasına cevap olarak, SHP’liler için özgürlüğün, “daima başkalarının özgürlüğü” olduğunu ve kendileri gibi düşünmeyenlerin de, düşüncelerini özgürce ifade etmeleri, o düşünceler doğrultusunda, parti, sendika, dernek kurmalarından yana olduklarını söylemiştir. Koalisyon Hükümetinin şu ya da bu görüşteki bir partiyi yasaklamak ya da kurulmasını engellemek gibi bir amacı olamayacağını ve Koalisyon Hükümetinin genel demokratikleşme ilkesine aykırı olduğunu vurgulamıştır.⁶⁷⁰

12 Eylül’ün, demokrasinin en temel kuralını çiğnediği bir olayı ortadan kaldırarak “tarihi bir gün” yaşadıklarını söyleyen Karakaş, darbecilerin Meclisten çıkacak olan yasadan ders almalarını istemiştir:

12 Eylül, bu Hükümetin çalışmasıyla tasfiye ediliyor; Türkiye’de 12 Eylül’ün tasfiyesi demek, demokrasinin gelmesi, demokrasinin kurumlaşması demektir. Hükümet bunu istiyor. İnsan haklarına, özgürlüklere dayalı tam ve eksiksiz bir demokrasi... Bugünkü bu yasa teklifi, bu yolda atılan büyük bir adımdır. 12 Eylül’ü, hep birlikte isterseniz, Anayasasıyla, temel yasalarıyla, yasaklarıyla, anlayışlarıyla, felsefesiyle ortadan kaldıralım. Partiler açılacak; sendikalar, aynı şekilde, kapatılmıştı açılıyor; derneklerin de açılması gerekir; TÖB-DER var, başka dernekler var, bunlar meslek kuruluşlarıdır, derneklerdir, onlar da 12 Eylül kararlarıyla kapatılmıştır, açılmaları gerekir. 12 Eylül’den sonra kurulan siyasî partiler; zaten 12 Eylül’ün çerçevesinde kurulan partiler, bir bir ortadan kalktı, bir tanesi kaldı; Anavatan Partisi. Arkadaşlarımız burada; onlar da, geçmişte, maalesef, ömürlerini uzatmak için, demokrasilerde başvurulmaması gereken yollara başvurdular. Mesela siyaset yasaklarının

⁶⁶⁹ A.k., s. 71.

⁶⁷⁰ A.k., s. 72.

*devamından yana referandumda tavır aldılar; Sayın Ecevit'in, Sayın Demirel'in, diğer liderlerin siyaset yapmaması için oy kullandılar. Demokrasilerde şu ya da bu kişiler siyaset yapmasın, siyasete katılmasın diye propaganda yapılamaz, bir görüş savunulamaz.*⁶⁷¹

ANAP'ı özeleştirme yapmaya çağıran Karakaş, görüşülen kanun teklifinin, 1990 yılında SHP lideri Erdal İnönü ve 44 milletvekili arkadaşı tarafından Meclis Genel Kuruluna sunulduğunu ve ANAP çoğunluğu tarafından reddedildiğini hatırlatmıştır. Bu teklifin Koalisyon Hükümetinin programında yer alan bir husus olduğunu zira siyasi partiler olmadan demokrasinin olamayacağını belirtmiştir. Faşistlerin, her türlü diktacıların, ellerine fırsat geçtiği zaman siyasi partileri yasakladığına değinen Karakaş, kapatılan partilerin düşüncelerinin, ideolojilerinin ve dünya görüşlerinin ortadan kalkmadığına ve ülkelerinin geleceğinde söz sahibi olduklarına işaret etmiştir. “Ancak, diktacılar gitmiştir, birçoğunun ismi bile hatırlanmamaktadır.” Demokrasinin aynı zamanda “kurumlar rejimi” olduğunun altını çizen Karakaş, bir ülkenin tarihinde her on yılda bir yeni partiler kurulması durumunda, orada demokrasinin oturmasının mümkün olmadığını savunmuştur. “Zira, partilerin sürekli olması gerekir; kendi görüşleri doğrultusunda geleneklerini oluşturması gerekir, halkla bütünleşmesi gerekir.” Karakaş'a göre siyasi partiler, Batı'da olduğu gibi, 100. ya da 125. yıllarını kutlamaya başarlarsa, Türkiye'de demokrasi yerleşmiş olacaktır. Eski partilerin açılması ile siyasal yaşamda yeni sorunların beklenmemesini, önemli olanın 12 Eylül'ün antidemokratik kararının ortadan kalkması ve darbeci zihniyetin geriletilmesi olduğunu söylemiştir.⁶⁷²

Partilerin kapatıldığı Milli Güvenlik Konseyi toplantısında (16 Ekim 1981) sivillerin Evren Paşa ile birlikte oy birliği ile karar vermelerinin üzüntü verici olduğunu vurgulayan Karakaş, 1983'te siyasi partilerin kurulmasının da “bir demokrasi komedisi” olduğunu ve partilerin kurulmasına rağmen, Türkiye'de bir demokrasi başlamadığını söylemiştir. 12 Eylül hukukunun Koalisyon Hükümeti kurulana kadar devam ettiğini savunan Karakaş, görüşülen teklifin gerçekten demokratikleşme konusunda, darbeci zihniyeti geriletme konusunda çok önemli bir adım olduğunu tekrarlamıştır. Partilerin son kurultay delegelerinin bir araya gelerek partileriyle ilgili her türlü kararı vermelerini ve mal varlıklarını da geri almalarını sağlayacak teklifin tüm milletvekilleri tarafından desteklenmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁷³

ANAP Grubu adına tasarının tümü üzerinde söz alan Hasan Korkmazcan'ın (Denizli) konuşması sıklıkla çeşitli polemiklerle kesilmiştir. Korkmazcan konuşmasının başında 1960 yılından bu yana üç darbeye hayatîyetine son verilmiş olan Meclisin, siyasi partilerin hayatîyetini yeniden ihya etme kararlılığını övmüştür. ANAP olarak olağanüstü yönetim

⁶⁷¹ A.k., ss. 72-73.

⁶⁷² A.k., ss. 73-74.

⁶⁷³ A.k., ss. 74-75.

dönemlerinde kapatılmış olan siyasi partilerin, tekrar siyasi hayata dönmelerini mutlulukla karşıladıklarını zira siyasi partilerin, demokrasilerin en büyük güvenceleri olduğunu belirtmiştir. Korkmazcan'a göre eğer amaç, Türk demokrasisine demokrasi dışı güçlerin getirdikleri gölgeleri ortadan kaldırmaksa; kapatılmış olan siyasi partiler arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsine hayata dönebilme imkânının tanınması gereklidir ve bu amacın içerisine mal varlığı tartışmaları sokulmamalıdır. Ayrıca, bu kanun teklifinin içinde Demokrat Partinin kuruluşuyla ilgili bir hüküm yer almamış olması da eksikliktir:

*Türkiye’de gerçek darbe, gerçek demokrasi dışı ve demokratik siyasi hayata son veren uygulamalar, militarist uygulamalar 27 Mayısla gerçekleşti; hem de, darbelerin kapısını 27 Mayıs açtı... 27 Mayıs, Demokrat Parti ve onun sempatanları karşısında, Demokrat Partinin davasına sahip çıkmak isteyen insanlar karşısında ağır bir zulüm uygulamıştır. Şimdi, bu zulme uğramış insanların manevî bakımdan, yaralarını sarmak amacıyla sembolik bir maddeyi dahi bu teklife ekleyemezsek, o zaman, bu teklifin darbecileri geriletmek, demokrasi ayıbını ortadan kaldırmak, siyasî hayatı doğallaştırmak gibi birtakım gerçekleri ihtiva ettiğini, inanarak savunamayız.*⁶⁷⁴

Korkmazcan'ın “Türkiye’de aslında gerçek darbe 27 Mayıs darbesidir. Kuvvet kullanılarak yapılmıştır ve darbeciler, o kuvveti, darbeye muhatap olanların şakağına silah dayamak suretiyle ortaya koymuşlardır. Ondan sonraki 12 Mart ve 12 Eylülde kısmen darbeye muhatap olanların muvazaalı muvafakatlarıyla yönetimler kurulmuştur” şeklindeki sözleri darbeyi destekliyorsun şeklinde sataşmalara sebep olmuştur. Korkmazcan da bu sataşmalara cevaben, kendisinin, bazılarının ‘bu memlekette daha 50 yıl demokrasi olmaz, en iyisi biz gidip müteahhitliğimize dönelim’ diye şapkayı alıp kaçtığı günlerde mücadele verdiğini savunmuştur. Bu konuşması Başbakan Süleyman Demirel’e saldırı olarak görülen Korkmazcan kendisinin tarihe mal olmuş birtakım hususları dillendirdiğini söylemiş ve alınganlık gösterilmemesini, özeleştirilmesini istemiştir. Korkmazcan, bir taraftan sadece 12 Eylül sonrası kapatılmış olan partilere mal varlıklarını iade etmek gibi, imtiyazlar tanınırken diğer taraftan Demokrat Partinin, aynı kanun hükümlerinden yararlanmasına imkân tanınmamasını hukuki bir eksiklik olarak nitelemiştir. ANAP’a 12 Eylül dönemiyle ilgili yöneltilen eleştirilere de cevap veren Korkmazcan, bir referandum sonucunda getirilmiş yasakları başka bir referandumla kaldırdıklarını hatırlatmıştır. “Demokrat Partinin mirasçısıyız” diye siyasi hayata katılanların, 14 yıl Demokrat Partililerin siyasi haklarını iade etmeme sorumluluğunu devrin şartlarına yüklemelerinin karşısında kendilerinin 4 yıllık iktidar sonucunda, siyaseti yasaksız hale getirdiklerini savunmuştur. Kanun teklifinden beklenen, geçmişte haksızlığa uğramış siyasi kadroların tümüyle, millet adına Türkiye Büyük Millet Meclisi

⁶⁷⁴ A.k., ss. 76-77.

tarafından ibra edilmeleridir. Korkmazcan, tekliften beklenenin siyasi partilere yapılmış haksızlıkların kabul edilmeyeceğinin tescil edilmesi olduğunu, partilerin miras kavgası haline dönmesi olmadığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁶⁷⁵

Şahsı adına teklifin tümü üzerinde Adnan Keskin (Denizli), ANAP Sözcüsü Korkmazcan'ın kanun teklifinin içeriğine ters düşen ve bir başka siyasi grubu tahrik etmeye yönelik sözler sarf ettiğini söyleyerek teklifin Demokrat Partinin açılmasına engel bir hüküm taşımadığını belirtmiştir. Teklifin 8 inci maddesinin, sadece Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan siyasi partilerin açılmasını öngörmediğini aynı zamanda Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmamış olan siyasi partilerin de açılmasını öngördüğünü savunmuştur. “12 Eylül, 12 Mart gerçek olmayan bir ihtilaldir, 27 Mayıs gerçek ihtilaldir” şeklindeki yorumun yanlış olduğunu ifade eden Keskin bunların hepsine karşı çıkılması gerektiğine işaret etmiştir. 27 Mayıs İhtilali döneminde CHP'nin 27 Mayıs olumsuzluklarını engelleyebilmek için çaba sarf ettiğini iddia eden Keskin, “dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde görülmeyecek şekilde “vasiyet hukukuna” hem de “devletin kurucusu Mustafa Kemal'in vasiyetine” el uzatan bir uygulamanın sona erdirilmesine nasıl karşı çıktıklarını anlatmıştır. Keskin, “partileri açalım; ama özel hukuka, vasiyet hukukuna el uzatan, o partilerin mal varlıklarını Hazineye intikal ettiren tasarrufa işlerlik kazandıralım” denmesini anlamadığını ifade etmiş ve eklemiştir:

*Bu nasıl bir demokrasi anlayışı ki, antidemokratik olarak nitelediğimiz bir tasarrufun bir bölümünü demokratik olarak kabul edeceğiz, içimize sindireceğiz, onun yürürlükte kalmasını sağlayacağız, bir bölümünü de antidemokratik kabul edip yürürlükten kalkmasını isteyeceğiz... Böyle çifte standartlı bir yaklaşımla ülkeye ne demokrasi gelir ne demokrasi düşüncesi oturur. Eğer, 12 Eylül hareketından sonra, siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin, ara rejim yöneticilerinin kararlarını, demokrasimizin altında duran bir kara leke olarak görüyorsak, onun tümünü ortadan kaldıracak tasarrufları bu Parlamentoda çıkarmak bizim onur belgemiz olur.*⁶⁷⁶

Teklifin ikili bir düzenleme getirerek bir taraftan 2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Yasayı kaldırdığını öbür taraftan da Demokrat Partinin de açılmasına imkân verebilmek için, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 8 inci maddesinde değişiklik öngördüğünü belirtmiştir. Keskin, Teklifte bir miras kavgası öngörülmediğini ve hiç kimsenin, kapatılan siyasi partilerin mirası peşinde olmadığını aksine onun “kültür mirasının” peşinde olduğunu ileri sürmüştür:

O partileri zor kullanarak kapatan zihniyetin, ülkemizin siyasî yaşamına tekrar geri gelmesini engelleyecek şekilde bir darbe vurma kararında olduğumuz

⁶⁷⁵ A.k., ss. 78-81.

⁶⁷⁶ A.k., s. 82.

*için bu yasa teklifinin çıkmasını istiyoruz. Dilerim, Yüce Meclisin tüm üyeleri, tüm parti grupları, demokrasimizin alınanda bir kara leke gibi duran bu ayıbı, ortaklaşa kaldırma kararında birleşir ve demokrasimizin alınandaki bu kara lekeyi bu gece kaldırma şansına sahip oluruz; 19. Dönem Parlamentosu da, bu onur belgesinin sahibi olarak Türk siyasî yaşamında yerini alır.*⁶⁷⁷

Teklifin tümü üzerinde DYP Grubu adına konuşan İsmail Köse (Erzurum), Hükümetin Meclise taahhütlerinden birisi olan, geçmişte kapatılmış olan siyasi partilerin açılması hususundaki çok önemli bir teklifin gündeme geldiğini ve siyasi bir istismar konusu yapılmamasını istemiştir. DYP'nin, 12 Eylül 1980 İhtilaline rağmen “Demokrat Partinin ve Adalet Partisinin devamıdır” denilerek kurulduğunu ancak, aynı günlerde sağda bulunan kitlelere, “biz hiçbir siyasî partinin devamı değiliz” denilerek Anavatan Partisinin kurulduğunu hatırlatmıştır. Köse konuşmasında, ANAP'ın 12 Eylül 1980 İhtilalinin nimetlerinden istifade ederek iki dönem iktidarda kaldığını ancak bu dönemde kapatılan partilerin açılmasına dair bir kanun teklifi getirmediği gibi halen Demokrat Partiye sahip çıkma heyecanı duyduğunu savunmuş ve eklemiştir:

*Türkiye'yi yol, su, okul ve ezan sesine kavuşturan, demokrasiye kavuşturan, Demokrat Partidir. Bu Partinin nimetlerinden istifade etmeyen, ne köyümüz ne kentimiz ne de insanımız vardır. Hatta şu anda Yüce Mecliste bulunan değerli milletvekillerimizin yüzde 80'i de, o devirde, ilk, orta ya da yüksek tahsillerini yapma fırsatını bulmuşlardır. Daha da ötesine gidelim: O günkü ekonomik imkânsızlıklara rağmen, şu anda aramızda bulunan birçok milletvekili de, o günkü imkânlardan istifade ederek, yurt dışında birçok araştırma, inceleme yapmışlar veya yurt dışındaki çalışmalara iştirak etmişlerdir. Bu nimetlerden istifade eden insanların, Demokrat Partinin bu imkânlardan istifade etmemesi gibi bir düşünceye sahip olması mümkün değildir. Kanun teklifinin amacı, hangi devirde olursa olsun, hangi ihtilal rejiminin getirmiş olduğu kapatma kararı olursa olsun; o kapatmayı ve siyasî partileri ortadan kaldıran düşünceyi ortadan kaldırmaktır. O itibarla, burada sırf Sayın Süleyman Demirel'e düşmanlığını ifade etmek maksadıyla... 20 seneden bu yana süren o düşmanlığı buradan tekrarlamak için, bu meseleyi istismar etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur.*⁶⁷⁸

Haksızlık karşısında hiçbir şekilde susmadıklarını vurgulayan Köse, bu teklifin de bunun en son örneği olduğunu ve Demokrat Partinin de Adalet Partisinin de seçmeninin DYP'de toplandığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Şahsı adına teklifin tümü üzerinde Ömer Şeker (Konya), “acı çekmeyen, sefanın kadrini bilmez” sözünü hatırlatarak 27 Mayıs'ta kendisinin Yassıada'ya götürülenlerin o dönemde güldüklerini belirtmiş ve burada da gülmemelerini istemiştir:

⁶⁷⁷ A.k., s. 84.

⁶⁷⁸ A.k., s. 86.

*Şimdi, mallarımızı, mirasımızı taksim edeceksek, beraber taksim edelim. Eğri oturalım, doğru konuşalım. Eğer Halk Partisi bir miras yönünde gidiyorsa, benim de miras hakkım var. O mirası bu kürsüden Türkiye Büyük Millet Meclisinin, siz değerli milletvekillerinin vermesi bir vicdan borcudur. Bu borcu siz sayın milletvekillerimiz seve seve -burada yemin ettik- vermeye mecbursunuz. Neden?... Değerli arkadaşlarım, biri öyle, biri böyle olmaz; olmaması gerekir. Niye çifte standart kullanıyorsunuz? Kendinize gelince doğru, başkasına gelince eğri... Biz, Doğru Yol Partisi olarak, dosdoğru Türkiye Büyük Millet Meclisinin huzurunda, Demokrat Partinin de, Adalet Partisi gibi, Halk Partisi gibi bu Siyasî Partiler Kanununda mutlaka mirasının verilmesini arzu ediyoruz, temenni ediyoruz. Bu durumu da Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli milletvekillerinin vicdanlarına soruyoruz ve hitap ediyoruz.*⁶⁷⁹

Teklifin, 16.10.1981 tarih ve 2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair kanunu yürürlükten kaldıran 1 inci maddesi üzerinde Oğuzhan Asiltürk (Malatya) bu maddede Demokrat Partinin ve 1971 askeri muhtırasıyla kapatılan Milli Nizam Partisinin açılmasına dair bir hükmün olmamasını eleştirmiştir. Bu teklifin kanunlaşması ile Demokrat Partinin açılabilceğini ancak kapatıldığı zaman sahip olduğu bütün maddî imkânların ve gayrimenkullerin iade edilmeyeceğini söylemiştir:

Yani, şu getirilen teklif, Demokrat Partiye Cumhuriyet Halk Partisi kadar hak vermiyor, öyleyse, 1960 İhtilali iyi mi?... Bazı kimseler buraya çıkıp bazı kimseleri itham ediyorlar "ihtilal savunuculuğu" falan diyorlar; bizzat bu kanun teklifi içerisinde, zımnın bir ihtilal savunuculuğu var; nedir o: 1960 İhtilalinin kapattığı Demokrat Partiye, sadece partiyi kurmak, ismini kullanmak yetkisi veriliyor, hakkı veriliyor; ama 12 Eylülle kapatılan partilere, haklı olarak, diğerleri de veriliyor.⁶⁸⁰

Teklifteki "Anayasa Mahkemesince kapatılan" tabiriyle MNP'ye oyun oynandığını söyleyen Asiltürk, 1971 muhtırasından sonra Anayasa Mahkemesinin demokratik düzenin ortadan kalktığı bir dönemde karar verdiğini hatırlatmıştır. Muhtıra ile şapkasını bırakıp kaçanları eleştiren Asiltürk, kendisine "Sen ne yaptın?" şeklindeki sorulara şu şekilde cevap vermiştir:

*Asgarî bir Yeltsin'in yaptığını yapsaydınız, bu ihtilaller böyle üst üste gelmezdi... Biz Başbakan değildik. Bize karşı, Başbakanlık makamında ne yapılıyor sözünü söylemek, sormak zaittir, akıl ve mantıkla bağdaşmaz. Kim görevli ise o mücadele eder. Yetkili kimse o mücadele eder. "Sen ne yaptın" diyorsunuz; ben o zaman Millî Nizam Partisinin Genel İdare Kurulundaydım, dokunulmazlığım da yoktu, milletvekilliğim de yoktu; ama burada bir Başbakan vardı, bu Başbakan bu muhtıraya karşı direnmeliydi; Benim anladığım demokrasi anlayışı budur; ama Başbakan kendine göre sebeplerle -ben itham da etmiyorum- bu direnmeyi göstermedi. Şimdi, kahramanlık gibi göstermeyin de şunu şöylece kabul edin, mesele kapansın.*⁶⁸¹

⁶⁷⁹ A.k., ss. 87-88.

⁶⁸⁰ A.k., s. 88.

⁶⁸¹ A.k., ss. 89-90.

Asiltürk, Adalet Partisinin ve lideri Süleyman Demirel'in, Yeni Türkiye Partisinin, Demokrat Partililerin affı için getirdiği öneriyi "Ordu bunu istemiyor" diyerek reddettiğini hatırlatmış ve teklifin 1 inci maddesinin, hem DP'nin hem de MNP'nin açılması ve mallarının iadesi için değiştirilmesini istemiştir.

Kapatılan siyasi partilerin mal varlıklarının durumu hakkındaki 2 nci madde üzerinde şahsı adına Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) 12 Eylül'de tanklarla, dipçiklerle bu Meclisten çıkarılanların, Mamak zindanlarına ve diğer zindanlara atılanların, yine Milletin oylarıyla Mecliste bu ayıpları temizlemekle görevlendirildiğini vurgulamıştır. 12 Eylülün hesabının görülmesini isteyen Şendiller, 12 Eylül rejimini ve sonrasını şu cümlelerle eleştirmiştir:

12 Eylülün gerekçesi olarak, anarşi ve terörü bahane edenler, 12 Eylülün hemen arkasından yüce millete 'kendi köyünü kendin koru' diye silah dağıtmaya başlamıştır. En başta da, anarşi ve terörü bahane ederek ihtilal yapanlar, hemen arkasından aradan üç sene geçmeden, köylere silah dağıtarak, köylüyü, kendi köyünü korumaya mecbur edecek duruma getirmiştir. O zaman, anarşi ve terör bahanesiyle Meclisin kapısına kilit vuranların esas bahanesi demek ki o değildi... Burada demin Yeltsin'den falan bahsedildi ve konu sık sık gündeme gelmektedir. Demokles'in kılıcı gibi, başımızda birilerinin durduğu hep hatırlatılıyor. ANAP İktidarı, bugüne kadar, temel politika olarak 12 Eylül öncesini bahane göstererek başımızda sekiz sene bulundu; her sıkıştığı dönemde de, 12 Eylül öncesi bahane edildi. Vetoların, yasakların teker teker baskı ile uygulanarak, insanların hak ve hürriyetlerinin kısıtlandığı dönemleri arkalarına alarak, 12 Eylül öncesini bahane edenlerin döneminde, memleketimiz bölünme noktasına gelmiştir; aynen Kenan Evren düşüncesinin devamı gibi.⁶⁸²

Şendiller, konuşmasının sonunda ordunun "milletin ordusu" olduğunu ancak vazifesinin "kafası bozulduğu zaman Meclisin kapısına kilit vurmak" olmadığını vurgulamış ve eklemiştir: "biz Ordumuza ve güvenlik kuvvetlerimize, yemeyip yediriyor; giymeyip giydiriyor, oturmayıp oturtuyoruz onları güzel yerlerde; vazifeleri de vatanımızı ve milletimizi, devletimizin bütünlüğünü, içten ve dıştan gelecek saldırılara karşı korumaktır."⁶⁸³

2 nci madde üzerinde verilen değişiklik önergelerinin görüşmeleri sırasında Hasan Korkmazcan (Denizli) CHP'nin ve DP'nin mal varlıklarını bu partiler tüzelkişiliği kazanarak devam edecekse onlara iade edilmeleri gerektiğini aksi takdirde mal varlığı üzerindeki tasarruf yetkisinin son genel kurulda bulunmuş üyelerden hayatta kalanların oluşturduğu heyette olmayacağını savunmuştur. Zira devam etmeme kararı alındığında bu heyetler artık partilerinin mal varlığında tasarrufta bulunma yetkisine sahip olmayacaktır. Korkmazcan'a göre parti feshedilir ise veya son yetkili organ, partinin devam etmemesi yolunda karar alırsa, mal varlığı Hazineye kalmalıdır.⁶⁸⁴

⁶⁸² A.k., s. 94.

⁶⁸³ A.k., s. 95.

⁶⁸⁴ A.k., ss. 98-99.

Yine 2 nci madde üzerinde verilen değişiklik önergelerinin görüşmeleri sırasında Oğuzhan Asiltürk CHP'nin Türkiye İş Bankasında hisse senedinin olmasının doğru olmadığını bu ayrıcalığın ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun hak ve adalet ölçülerine, Anayasaya ve Siyasi Partiler Kanununa aykırı olduğunu savunmuştur. Asiltürk'e göre CHP'nin ne kadar malı varsa, hepsi iade edilmelidir; ancak, İş Bankasının hisse senetleri iade edilmemelidir.⁶⁸⁵ Bütün maddelerin kabul edilmesinden sonra Bekir Sami Daçe ve Turhan Tayan'ın verdiği önerge ile 2 nci maddeden itibaren tüm madde metinlerindeki “2533 sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunun kapsamına katılmış olan siyasî partiler” ibaresinden sonra “ile Anayasa Mahkemesi dışında başka mahkeme veya kurullarca kapatılan siyasî partiler” ibaresinin konulması kabul edilmiştir.

Teklif üzerinde son söz olarak lehte söz alan Azimet Köylüoğlu (Sivas), dünyada, kurmuş olduğu devletin toprakları üzerinde kapatılan tek siyasal partinin, CHP olduğuna dikkat çekmiştir. Partileri ve CHP'yi kapatma eyleminin, bir demokrasi ayıbı olduğunu söyleyen Köylüoğlu, 19. Dönem TBMM'sinin bu demokrasi ayıbını kaldırma göreviyle karşı karşıya bulunduğunu belirtmiştir. CHP'nin Türkiye'deki “tüm siyasi partilerin anası” olduğunu iddia ederek şunları söylemiştir:

*Cumhuriyet Halk Partisinin yaptığı 1920 Kemalist devrimi, 1920 Anadolu ihtilali, aklın, bağınazlığa başkaldırması, siyasî iktidarın kaynağının gökten yere indirilmesi, halkın egemenliği, insan hakları ve demokrasidir. Cumhuriyet Halk Partisinin bu temel ilkeleri, demokrasi, tam bağımsızlık ve misakı milliciliktir. Bu ilkeler, bugün de geçerliliğini korumaktadır. 16 Ekim 1981 günü, yargı kararı olmaksızın, tüm partileri kapatma gerekçesiyle Cumhuriyet Halk Partisini de kapatanlar, Cumhuriyet Halk Partisine tarihen bağlı olduğunu açıklayan ve kurucusu olan Atatürk'ün ünlü sözleriyle, gaflet, dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunanlardır.*⁶⁸⁶

Bu sözlerden sonra teklife olumlu oy vereceğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır. Teklif üzerinde son olarak aleyhte söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), DP'nin mallarının geri verilmesinin doğal bir hak olduğunu ancak, teklifte DP'den sağ kalanların yarıdan bir fazlasının çoğunluğuyla toplanmasının istenmesinin büyük bir hata olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁷ Lehte ve aleyhte konuşmalar da tamamlandıktan sonra 16.10.1981 Tarih ve 2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi oya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

10 madde ve 2 geçici maddeden oluşan Teklifin 1 inci maddesinde 16.10.1981 tarih ve “2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanun”un yürürlükten kaldırıldığı, Anayasa Mahkemesi dışında başka mahkeme veya kurullarca kapatılan siyasî partiler hakkında da bu Kanun hükümlerinin

⁶⁸⁵ A.k., ss. 100-102.

⁶⁸⁶ A.k., s. 116.

⁶⁸⁷ A.k., s. 117.

uygulanacağı belirtilmiştir. 2 nci maddede ise 2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanuna göre kapatılmış olan siyasi partilerin, son Büyük Kongre veya Kurultay üyelerinin hayatta kalanlarınca alınacak kararla, aynı ad, rumuz, amblem, rozet ve benzeri işaretleri kullanarak yeniden açılabilceği ifade edilmiştir. Maddenin devamı şu şekildedir: *Bu durumda 2533 sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunla feshedilen partilerin Hazineye intikal eden taşınmaz malları, iade tarihindeki durumlarına veya değerlerine göre; para faizsiz olarak, hisse senetleri ise Hazineye intikal tarihindeki nominal değerlerine göre işlem görerek, siyasî partinin açılmasına karar verildiği tarihten itibaren en geç üç ay içinde geri verilir. Feshedilen siyasî partilerin yeniden açılmasına karar verilmediği takdirde, aynı üyeler yukarıdaki fıkrada gösterilen mal varlığının Hazineye kalmasına karar verebilecekleri gibi, aynı esaslara göre bir partiye veya belirli oranlar içinde bir kaç partiye devir kararı da verebilirler.* 3 üncü maddede ise Ankara Çankaya 1 Numaralı İlçe Seçim Kurulu Başkanlığınca, feshedilen siyasi partinin son merkez karar ve yönetim kurulu veya genel idare kurulu üyelerinin, yedek üyeler dışında, sağ kalanları ile bir Toplantı Yürütme Kurulu oluşturulacağı belirtilmiştir. 3-4 üncü maddelerde bu partilerin toplantılarını nasıl yapacağı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. 6 ncı maddede bu partilerin malvarlığı sorunu ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Kapatılan siyasi partilerin devamına karar verilmesi durumunda, bu siyasi partilere ait ad, rumuz, amblem, rozet ve benzeri işaretler kullanılarak başka bir siyasi parti kurulamayacağı belirtilmiştir. Bu Kanunun, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içinde kapatılan siyasi partinin devamına veya mal varlığının bir siyasi partiye devrine ilişkin bir karar alınmazsa, partinin kendini feshetmiş sayılacağı ve mal varlığı üzerindeki Hazine mülkiyetinin devam edeceği ifade edilmiştir. Bu durumda feshedilmiş sayılan siyasi partinin ad, rumuz, amblem, rozet ve benzeri işaretleri herhangi bir siyasî parti tarafından kullanılabilir.

5.1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanındaki Düzenlemeler

5.1.3.1. 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3774)

5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında 23.1.1992 Tarih ve 3769 Sayılı Kanun, Anayasanın 89 uncu maddesi gereğince Cumhurbaşkanınca bir daha görüşülmek üzere geri gönderildi. Geri gönderme Tezkeresi (1/340, 3/277)

11.2.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna sunulmuştur.⁶⁸⁸ Bu kanuna ilişkin olarak hazırlanan Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (Sıra Sayısı 24) 12.2.1992 tarihinde Mecliste dağıtılmış ve bu kanunun gündeme alınması kabul edilmiştir.⁶⁸⁹ Komisyon raporunun görüşülmesine Genel Kurulun 20.2.1992 tarihli 39. Birleşiminde başlanmıştır. Oturumda öncelikle komisyon raporunun okutulup, okutulmaması oylanmış ve komisyon raporunun okutulması kabul edilmemiştir.⁶⁹⁰ Raporda genel itibarıyla komisyon, Cumhurbaşkanı tarafından bir defa daha görüşülmek üzere geri gönderilen tasarının bu kez ilgili kurum ve kuruluşların tüm temsilcilerinin bir araya gelmesi ile görüşüldüğünü belirtmiştir. Raporda Cumhurbaşkanının kanunu geri gönderme gerekçesinin, ülkenin yükselen yaş ortalaması ile artan nüfus oranı olduğunu ve bu bağlamda bu kadar genç emekliyi Türk ekonomisinin kaldıramayacağı üzerinde durduğu ifade edilmiştir. Komisyon raporunda geri gönderilen metindeki bazı ifadelerin çıkarılması ve değiştirilmesi, kazanılan hakların ihlalini engellemek amacıyla geçici bir madde eklenmesi, yedinci maddenin çerçeve altıncı madde doğrultusunda yeniden düzenlenerek aynen kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Komisyon raporu, altı ANAP'lı komisyon üyesinin muhalefet şerhine rağmen kabul edilmiş ve Genel Kurula gönderilmiştir.⁶⁹¹

Tasarının tamamı üzerinde sırasıyla ANAP Grubu adına Artvin Milletvekili Süleyman Hatinoğlu, SHP Grubu adına Hatay Milletvekili Mehmet Dönen, RP Grubu adına Tokat Milletvekili Feyzi İnceöz ile şahsı adına Yozgat Milletvekili Yaşar Erbaz söz almışlardır. İlk sözü alan Süleyman Hatinoğlu, Türkiye'deki sosyal güvenlik sisteminin büyük bir sıkıntı içerisinde olduğunu ve yeni çıkartılmaya çalışılan bu kanunlar ile bütçe açıklarının bu bağlamda artarak sürmesine zemin hazırlandığını ifade ederek konuşmasına başlamıştır. Hatinoğlu, özellikle erken emeklilik hususunda Türkiye'nin istihdam ve maliye politikası anlamında orta ve uzun vadede uzun problemler yaşayacağını ortaya çıktığını belirtmiştir. Başbakan Süleyman Demirel'in seçimlerden önce vermiş olduğu hesapsız vaatlerinin bir sonucu olarak emekliliğin yaş değil de çalışma yılını esas alan bu kanunun çıkartılmasına uğraşıldığını ve bunun bir inat uğruna ülkeye kötülük olduğunu ifade etmiştir. Hatinoğlu, çıkacak bu kanun ile

⁶⁸⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 34 (1.2.1992), s. 479.

⁶⁸⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 35 (12.2.1992), s. 534.

⁶⁹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 39 (20.2.1992), s. 267.

⁶⁹¹ S. Sayısı: 24, "5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında 23.1.1992 Tarihli ve 3769 Sayılı Kanun ve Anayasa'nın 89'uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi (1/340, 3/277)," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 39'un sonuna ekli (20.2.1992), ss. 9, 10-12.

Türkiye’de bir çalışanın, bir çalışmayana bakma durumuna geleceğini, bu durumun mali açıdan Türkiye’yi daha zorlayacağını ifade ederek konuşmasını bitirmiştir.⁶⁹²

Hatinoğlu’ndan sonra Mehmet Dönen, kabul edilen kanunun Cumhurbaşkanı tarafından gereksiz olarak geri gönderildiğini ve ayrıca bir de üç yıllık bir süre ile kısıtlanmasını talep ettiğini söylemiş ve bu tavrı eleştirdiğini ifade etmiştir. Dönen’in sözleri çıkan tartışmalar sebebiyle sık sık kesilmiştir. Dönen, ANAP hükümeti döneminde sosyal güvenlik kurumlarının batma noktasına getirildiğine yönelik olarak bazı iddialarda da bulunmuştur. 12 Eylül Anayasası’nın arkasına sığınarak bu kurumlarda birçok yolsuzluğun yapıldığını belirten Dönen, konuşmasını çalışanların gönlünü ferah tutmalarını belirterek bitirmiştir.⁶⁹³

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına Ahmet Fevzi İnceöz sosyal güvenlikle ilgili olarak yapılması planlanan bu kanun tasarısının birçok yönden karışıklıklar olduğu ifade edilen sosyal güvenlik sisteminin düzeltilmesi için çıkarılmak istendiğini belirtmiştir. Ancak tasarının gerekçelerinin teknik anlamda yetersiz olduğunu gördüklerini ve bağlamda yasa tasarısında birçok değişikliğin yapılması gerektiğini belirtmiştir. İnceöz, ayrıca bu tasarı ile genç emeklilerin ortaya çıkacağını, bunun zaten ekonomik yönden zayıf olan devletin daha da zayıflamasına ve çalışan nüfusun baktığı nüfusu arttıracığını söylemiştir. Bunun olumlu olarak görülebilecek bir durum olmadığını ifade eden İnceöz, enflasyon ve faizlerin düşürülmeden istihdama çözüm bulunamayacağını kesin olduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir.⁶⁹⁴

İnceöz’den sonra şahsı adına Yaşar Erbaz, emekli maaşının devletin emekliye bir bağıışı olmadığını, emeklinin bunu çalışmak vasıtasıyla elde ettiğini belirterek, bu bağlamda emeklilere ekonomik bir kambur gibi bakmanın yanlış ve olumsuz bir tutum olduğunu söylemiştir. Erbaz, bu kanun çıkınca herkesin emekli olmayı düşünceğini sanmanın da mantıklı bir tutum olmadığını ve bazı muhalefet partililerin iddia ettiği gibi olumsuz bir durumun doğmayacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Erbaz, mutsuz olmalarından dolayı insanların emekli olacaklarını ve devletin bu mutsuzluğu ortadan kaldırmak zorunda olduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir.⁶⁹⁵

Konuşmaların tamamlanmasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmesine karar verilmiştir. Tasarının ilk beş maddenin kabul edilmesinden sonra altıncı madde üzerindeki çeşitli önergeler görüşülmüştür. Kabul edilen önergede altıncı maddedeki “Hükümleri 1 Mart 1995 tarihine kadar uygulanmaz” ifadesinin yerine “yürürlükten kaldırılmıştır” ifadesinin konması

⁶⁹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 39 (20.2.1992), s. 272.

⁶⁹³ *A.k.*, s. 274.

⁶⁹⁴ *A.k.*, s. 277.

⁶⁹⁵ *A.k.*, s. 278.

istenmiştir. Bu ifadenin ekli olduğu altıncı madde genel kurulda oylanarak kabul edilmiştir.⁶⁹⁶ Bu önerenin reddinden sonra tasarıya ilişkin geçici birinci madde okutulmuştur. Bu geçici madde üzerinde bir önerge verilmiş ve bu önergede bu maddenin kaldırılması istenmiştir. Bu istek genel kurulda oylanarak kabul edilmiş ve bu geçici madde metinden çıkartılmıştır.⁶⁹⁷ Bu maddenin tasarıdan çıkartılmasından sonra oturma başkanı yedinci maddeyi okutmuştur. Bu madde üzerinde söz alan olmamış, ancak madde üzerinde bazı önergeler olduğu belirtilerek, bu önergeler okutulmuştur. Bu önergelerden ikisi genel kurulda kabul edilmemiş, son önerge ise kabul edilmiştir. Bu önergeye göre bu maddenin ikinci fıkrasının metinden çıkartılması önerilmiş ve yapılan oylama neticesinde bu fıkra metinden çıkartılmıştır. Yedinci maddenin genel kurulda bu şekilde kabul edilmesinden sonra oturma başkanı sekizinci maddeyi okutmuştur. Bu madde de üzerinde söz alınmadan genel kurulun oylarıyla kabul edilmiştir. Bu maddenin de oylamasından sonra oturma başkanı tasarinin tamamını oylatmış ve tasarı genel kurulda kabul edilerek kanunlaşmıştır.⁶⁹⁸

Bu tasarıyla kadın iştirakçilerden 20, erkek iştirakçilerden 25 fiilî hizmet yılını dolduranların istekleri üzerine emekli olabileceği kararlaştırılmıştır. Emekli olabilmek için kadınların 20 tam yıl, erkeklerin ise 25 tam yıl sigorta primi ödemiş olması şarttır. Bağlanacak aylıklarda ise primi ödenmemiş 25 yıldan az her tam yıl için % 1 indirim yapılacağı belirtilmiştir. Yaşlılık aylığından yararlanabilmek için sigortalının kadın ise 20 tam yıl, erkek ise 25 tam yıl sigorta primi ödemiş olması ve Kurumdan yazılı istekte bulunması şarttır. Kadın ise 50, erkek ise 55 yaşını doldurmakla beraber en az 15 tam yıl sigorta primi ödemiş olanlara da kısmî aylık bağlanır. Ayrıca, bağlanacak yaşlılık aylıklarının 25 yıldan eksik prim ödenmiş her tam yıl için % 70 oranı ikiye eksiltiilerek hesaplanacağı ifade edilmiştir. Bu hükümlerin 1 Mart 1995 tarihine kadar uygulanamayacağı belirtilmiştir. Bu Kanunun, Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfına dahil personel için 1.7.1992 tarihinde, diğer personel için yayımı tarihinde yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁹⁹

5.1.3.2. Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Ek Ders Saat Ücretlerine Dair Kanun (3803)

“Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Ek Ders Saat Ücretlerine Dair Kanun Tasarısı (1/337)” Meclis Başkanlığına 27.1.1992 tarihinde gelmiş ve Milli Eğitim ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına sevk edilmiştir. Milli Eğitim Komisyonunda gösterge rakamlarında değişikliğe gidilmiş, Plan ve Bütçe Komisyonu’nda ise Milli Eğitim Komisyonu’nun değiştirdiği haliyle tasarı kabul edilmiştir. Bu değişikliklerden sonra tasarı Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığı’na iletilmiştir. Bu Kanun

⁶⁹⁶ A.k., s. 283.

⁶⁹⁷ A.k., s. 287.

⁶⁹⁸ A.k., s. 291.

⁶⁹⁹ A.k., ss. 278-291.

tasarısı ile temelde ilk ve ortaokul öğretmenlerinin ek ders ücretlerinin düzenlenmesi öngörülmüştür. “Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Ek Ders Saat Ücretlerine Dair Kanun Tasarısı” Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ek ders ücretlerinin alım gücü itibarıyla giderek azaldığı gerekçesiyle hazırlanmıştır. Ders ücretlerinin artırılmasına ve yüksek öğretimde “gösterge esasına” bağlanmasına karşın “ilk ve orta öğrenim kurumlarının bu uygulamanın dışında bırakılmasının” yol açtığı ayrıcalığı gidermek amacıyla hazırlanmıştır. Tasarının gerekçesinde ayrıca ek ders ücretlerinin her yıl “Bütçe Kanunlarıyla belirlenmesi” ilkesinin gereksiz tartışmalara ve bürokrasiye yol açtığı ve bu nedenle ek ücretlerinin belirlenmesinde gösterge rakamı sistemine geçilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir.⁷⁰⁰

Genel Kurulun 21.5.1992 Tarihli 79. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmıştır. İlk olarak RP Grubu adına Ömer Ekinci (Ankara) tasarıya olumlu baktıklarını ve grubunun söz konusu tasarının yasalaşmasını desteklediğini açıklamıştır. Ekinci’nin ardından ANAP Grubu adına Avni Akyol (Bursa) “öğretmenliğin saygı duyulacak bir meslek olması için, ekonomik yönünün de iyileştirilmesi” gerektiğini belirterek tasarayı desteklediklerini ifade etmiştir.⁷⁰¹ Tasarının tümü üzerine oylama yapıp kabul kararı alındıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının birinci maddesine ilişkin iki önerge verilmiştir. Ülkü Güney (Bayburt) ve arkadaşları verdikleri önergeyle ilgili maddeye “özel eğitime muhtaç özürlü ve engelli öğrencileri[n] eğitim gördüğü okulların yönetici ve öğretmenlerin” de eklenmesini teklif etmişlerdir.⁷⁰² Yusuf Pamuk (İstanbul) ve arkadaşlarının verdiği önerge ise bir önceki önerge ile aynı değişiklik teklifi sunmanın yanı sıra ilgili maddeye “Temininde güçlük çekilen (bilgisayar, elektronik, yabancı dil, v.b.) dallarda kadrosuz ve geçici olarak görevlendirilmek üzere sözleşme yapılabilir” şeklinde bir hüküm eklenmesini önermiştir.⁷⁰³ Önergelerden ilki kabul edilirken, oylamaya sunulan ikinci önerge kabul edilmemiştir.

Kanunun yayımlandığı tarihte yürürlüğe girmesini öngören maddenin oylanması sürecinde Nazmi Çiloğlu (Bolu) ve arkadaşlarının “Bu Kanun 1.11.1992 tarihinde yürürlüğe girer” şeklindeki değişiklik önerisi⁷⁰⁴ kabul edilerek madde bu şekilde kabul edilmiştir. 3 üncü maddenin de olduğu gibi kabul edilmesiyle tasarı yasalaşmıştır.

⁷⁰⁰ Sıra Sayısı 76, “Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Ek Ders Saat Ücretlerine Dair Kanun Tasarısı ve Milli Eğitim ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/337),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1 Cilt: 11, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (21.5.1992), s. 1.

⁷⁰¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1 Cilt: 11, Birleşim: 79, (21.5.1992), s. 362.

⁷⁰² **A.k.**, s. 363.

⁷⁰³ **A.k.**, s. 364.

⁷⁰⁴ **A.k.**, s. 367.

5.1.3.3. 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci Maddesinin (g) Bendi ile Bu Maddenin İkinci Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılmasına ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun (3808)

Bu tasarı İçişleri Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Başbakanvekili Erdal İnönü imzasıyla Bakanlar Kurulunca 13.2.1992 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarı 11.2.1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin birinci fıkrasına, 13.2.1981 tarihli ve 2383 sayılı Kanunla 12 Eylül döneminde eklenen (g) bendi'nin değiştirilmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Söz konusu bent, yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyetinin güvenliğine karşı suç işleyenlerin cezalandırılmayanların veya duyuruya rağmen 3 ay içinde yurda dönmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasına amir bir düzenlemedir. Tasarı gerekçesinde söz konusu hükmün, sanıkları hâkim karşısına çıkarabilmek için “12 Eylül Dönemi”nin hal ve şartları içerisinde bir çözüm yolu olarak düşünüldüğü ve bu nedenle yürürlüğe konulduğu belirtilmiştir. Söz konusu tarihten ilgili güne kadar, 227 kişiye bu bent hükmü uyarınca Türk vatandaşlığı kaybettirildiği ifade edilmiştir.⁷⁰⁵

Gerekçede “Esasen, Devletin iç ve dış, malî ve ekonomik güvenliği aleyhine faaliyette bulunmak başlı başına bir suçtur ve bu tür suçların karşılığı olan cezalar kanunda gösterilmiştir. Bu nedenle, zanlı veya sanık durumunda bulunan kişilere, bir de vatandaşlığını kaybettirmek suretiyle ikinci bir cezanın verilmesi, evrensel vatandaşlık hukukuna tamamen ters düşmektedir” ifadesiyle düzenlemenin amacı belirtilmiştir. 12 Eylül döneminden demokratik hayata dönüşün gerçekleşmesi üzerine vatandaşlığı kaybettirilmiş olan 227 kişiden 9 kişinin Türk vatandaşlığına alındığı, 9 kişinin kaybettirme kararlarının iptal edildiği ve 18 kişinin işlemlerinin ise halen sürdürülmekte olduğu ve ayrıca 3 kişinin de öldüğü gerekçede belirtilmiştir. Söz konusu 227 kişiden 175'inin Türk Ceza Kanununun 140, 141, 142 ve 163 üncü maddeleri kapsamına girdiği ve bu nedenle vatandaşlıklarının kaybettirildiğinin tespit edildiği açıklanmıştır.⁷⁰⁶ Türk Ceza Kanununun 140, 141, 142 ve 163 üncü maddeleri, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunuyla yürürlükten kaldırılmış olmasıyla birlikte 227 kişinin suçlandığı yasal hükümlerin ortadan kalkmış bulunduğu bu bağlamda 403 sayılı Kanunun 25 inci maddesinin birinci fıkrasının (g) bendinin uygulama alanının kalmadığı ifade edilmiştir. Sonuçta, “1981–1991 dönemi içinde, yani söz konusu bendin uygulama kabiliyeti bulunduğu süre içerisinde, vatandaşlığı kaybettirilen 227 kişinin ağır bir haksızlığa uğradığı ve telafisi güç mağduriyetlere duçar olduğu bilinen bir gerçek” olduğu da ayrıca gerekçede belirtilmiştir.⁷⁰⁷ Bu sorun için Türk kamuoyu ve batı ülkelerinde “kişi hak ve özgürlüklerinin ortadan

⁷⁰⁵ Sıra Sayısı 54, “Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/345)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81'nin sonuna ekli (27.5.1992), s. 1.

⁷⁰⁶ **A.k.**, ss. 1-2.

⁷⁰⁷ **A.k.**, s. 2.

kaldırılması” şeklinde yorumların yapılmış olması ve bu bağlamda Türkiye’nin uluslararası platformlarda sıkıntı çekmesi ayrıca tasarının hazırlanmasını hızlandırmıştır. Tasarı ile ayrıca “sıkıyönetim ve olağanüstü haller dolayısıyla (g) bendine göre Türk vatandaşlığını kaybedenler hakkında da 403 sayılı Kanunun 35 inci maddesinin birinci fıkrası hükmünün uygulanmasına karar verilebilmesini öngören mezkûr 25 inci maddenin ikinci yani son fıkrası hükmü de, (g) bendine bağlı olarak yürürlükten” kaldırılmıştır.

Tasarı, İçişleri Komisyonunda İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının temsilcilerinin katılımı ile 9.3.1992 tarihinde görüşülerek benimsenmiş ve maddeler üzerinde teknik düzenlemeler hariç herhangi bir değişiklik yapmadan Genel kurulun onayına sunulmak üzere Meclis başkanlığına gönderilmiştir.⁷⁰⁸ Tasarı, Genel Kurul’da 27.05.1992 Tarihli 81. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine Refah Partisi Grubu adına Bahaddin Elçi (Bayburt) söz almış kişi hak ve özgürlüklerin önündeki engelleri kaldırıcı bir düzenleme olmasından dolayı tasarıya olumlu baktıklarını ve tasarıyı desteklediklerini ifade etmiştir. Tasarının tümü ve maddeleri hakkında başka Grupları ve şahısları adına söz alan bulunmadığından tasarı Meclis Genel Kurulunda kısa sürede kabul edilmiştir.⁷⁰⁹

5 madde ve 2 geçici maddeden oluşan bu tasarı ile 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin (g) bendi uyarınca haklarında Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettirme kararı alınmış olanların nüfus kütüklerindeki kayıtların, müracaatlarına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce canlandırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu kişilerin Türkiye’de bulunan ve Hazinece tasfiye edilen mallarının veya bu malların milli bir bankada adlarına açılan hesaba yatırılmış olan bedellerinin, hak sahiplerine iade edileceği ifade edilmiştir. Kaybettirme işlemi aleyhine Danıştay’da açılmış ve henüz karara bağlanmamış olan davalar da düşmüştür.

5.1.3.4. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3828)

“657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” kaymakamların da “Makam Tazminatı Cetveline” dahil edilmesi amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Daha önce 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda yapılan değişiklikle “üst yönetimde yer alan Adli, Askeri, Mülki ve İdari personele Makam Tazminatı verilmeye başlanmış” fakat mülki idare amiri oldukları ve temsil sıfatını taşıdıkları halde Kaymakamlara bu hak tanınmamıştı. Tasarıyla Kaymakamlara da böyle bir hak verilerek “eşitlik prensibinin” yerine getirilmesi ve “hakkaniyete ve kazanılmış haklara uygunluk” ilkesine uygun davranılması amaçlanmıştır.

⁷⁰⁸ A.k., s. 3.

⁷⁰⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81, (27.5.1992), ss. 53-55.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/387) Meclis Başkanlığına 27.4.1994 tarihinde gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk edilmiştir. Komisyon’da tasarıya yeni bir madde eklenerek 657 sayılı Kanunun Ek 26 ncı maddesi b fıkrasında yer alan İl ve Merkez Valiliği ayrımı kademelerde görev yapanların da faydalanabilmesi için “birinci derecenin dördüncü kademesi” ibaresi “birinci derece” olarak değiştirilmiştir.⁷¹⁰

Tasarı ve Komisyon raporu 25.5.1992 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. 1.7.1992 Tarihli 91. Birleşimde Başkanvekili Fehmi Işıklar’ın başkanlığında kanun tasarısı görüşülmeye başlanmış, ilk oturumda tasarının tümü üzerinden görüşmelere geçilmiştir. İlk olarak ANAP Grubu adına Mehmet Keçeciler (Konya) grup olarak tasarıyı desteklediklerini belirttikten sonra hükümetin daha önce kendilerinin verdiği teklifi “virgülüne varıncaya kadar” alıntılarla kendi tasarılarıymış gibi sunduğundan şikâyet etmiştir. Keçeciler yaptığı konuşmada ayrıca mevcut iktidarın vali ve kaymakamları parti temsilcisi olarak gördüğünü ve bu durumun vali ve kaymakamlar arasında rahatsızlıklara yol açtığını ifade etmiştir.⁷¹¹ RP Grubu adına söz alan Hüsamettin Korkutata (Bingöl) 657 sayılı Kanuna eleştirilerde bulunmuş ve bu kanunun memurda “alerji yaratmaya” başladığını savunmuştur. Daha sonra ücret eşitsizliklerinden ve kanunların toptan ele alınmak yerine parça parça düzeltilmeye çalışıldığından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirerek kaymakamlara makam tazminatı verilmesini desteklediklerini ifade etmiştir.⁷¹²

Grup konuşmalarının ardından İçişleri Bakanı İsmet Sezgin (Aydın), Keçeciler’in hükümete yönelik kendi tekliflerini tasarı olarak sunması ve valileri partinin valisi olarak görmesi şeklindeki suçlamalarına cevap vermiştir. Sezgin, ANAP’ın sekiz yıllık iktidarında böyle bir kanunu geçirmediğinin altını çizerek muhalefete düştüklerinde böyle bir teklifi sunmalarının düşündürücü olduğuna dikkat çekmiş, ardından da “tabii bizim teklifimiz gelecek biz iktidarız çünkü” ifadelerinde bulunmuştur.⁷¹³ Daha sonra şahıs adına söz alan Mustafa Kalemli (Kütahya), Sezgin’in ifadelerinin aksine kendi içişleri bakanlığı döneminde benzer teklifin önüne geldiğini fakat “vakit müsait” olmadığından yasalaşmadığını belirtmiştir.⁷¹⁴ Böylece tasarının tümü üzerinde görüşmeler tamamlandıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Birinci madde olduğu gibi kabul edilmiş, ikinci maddenin oylamasına geçilmeden önce Hüsamettin Korkutata (Bingöl) ve arkadaşlarının maddeye

⁷¹⁰ Sıra Sayısı 94, “657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/387)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt 14, Birleşim: 91’in sonuna ekli, (1.7.1992), s. 3.

⁷¹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt 14, Birleşim: 91, (1.7.1992), s. 457.

⁷¹² **A.k.**, ss. 458-459.

⁷¹³ **A.k.**, s. 459.

⁷¹⁴ **A.k.**, s. 462.

ilişkin önergesi görüşülmüştür. Önergede ilgili maddenin birinci derece dışındaki diğer dereceleri göz ardı ettiği gerekçesiyle “birinci derecede olanlar 1500” ibaresi yerine “7 nci derece olanlara 600, 6 ncı derece olanlara 700, 5 inci derece olanlara 800, 4 üncü derece olanlara 900, 3 üncü derece olanlara 1 100, 2 nci derece olanlara 1 300, 1 inci derece olanlara 1 500” ibaresinin getirilmesi teklif edilmiştir.⁷¹⁵ Hükümet, diğer tazminat alanların hepsinin de 1 üncü derecede olan memurlar olduğu gerekçesiyle önergeye katılamayacağını bildirmiş ve yapılan oylamada önerge kabul edilmemiştir.⁷¹⁶ 3 ve 4 üncü maddelerin de kabul edilmesiyle tasarı kabul edilmiştir. 4 maddeden oluşan tasarı ile kaymakamlar, üst yönetimde yer alanlara verilen makam tazminatı kapsamına alınmıştır.

5.1.3.5. Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun (3817)

Denizli Milletvekili Adnan Keskin ve Tunceli Milletvekili Vahdet Sinan Yerlikaya tarafından verilen “Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında” Kanun teklifinde Türkiye’de zaman zaman çıkarılmış bulunan Genel Af Kanunları ile idamlık ve müebbetlik suçların faillerine dahi af çıkarılmasına rağmen, disiplin suçlarının affı ile ilgili kanunlarda ve kurumla sürekli olarak ilişik kesilmesi sonucunu doğuran disiplin cezaları ile yer değiştirme cezalarının sürekli af kapsamı dışında tutulduğu belirtilmiştir. Bu gerekçenin yanı sıra “en vahşi cinayetleri işleyenlerin bile çıkarılan aflardan yararlandırılarak topluma kazandırılmaya çalışıldığı demokratik bir düzende, sadece bir disiplin suçu niteliğinde olan meslekten çıkarma ve yer değiştirme cezalarının affedilmemesinin haklı bir gerekçesi ve mantığı olamaz” denilmiştir. Teklif söz konusu “adaletsizliği ve eşitsizliği gidermek kırınglık ve küskünlükleri ortadan kaldırmak amacıyla” hazırlanmıştır. İlgili teklifte disiplin suçlarının affı bir bütün olarak ele alınmış, herhangi bir ayırıma gidilmemiştir.⁷¹⁷

13.1.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilen Kanun teklifi, 21.1.1992 tarihinde Adalet Komisyonuna havale edilmiştir.⁷¹⁸ Adalet Komisyonu, teklifi, Adalet Bakanlığı ile Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı temsilcilerinin ve teklif sahiplerinin de katılmalarıyla inceleyip görüşmüş, gerekçeyi uygun görerek maddelerin görüşülmesine geçilmesini kabul etmiştir. Komisyon teklifin 1 inci maddesinin birinci fıkrasını yeniden düzenleyerek “Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz

⁷¹⁵ A.k., s. 464.

⁷¹⁶ A.k., s. 464.

⁷¹⁷ Sıra Sayısı: 84, “Denizli Milletvekili Adnan Keskin ve Tunceli Milletvekili V. Sinan Yerlikaya’nın, Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu (2/110)”, T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 85’nin sonuna ekli (18.6.1992), s. 1.

⁷¹⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 28 (21.1.1992), s. 6.

kızartıcı ve şeref ve haysiyet kırıcı suçlar sebebiyle kurumla sürekli olarak ilişik kesilmesi sonucunu doğuran disiplin cezaları ile 2802 sayılı Hâkim ve Savcılar Kanununun 68 inci maddesinin (e) ve (o) bentleri ve 69 uncu maddesi gereğince verilmiş yer değiştirme ve meslekten çıkarılma cezalarını af kapsamı dışında” tutmuş diğer maddeleri ise aynen kabul etmiştir.⁷¹⁹

İlgili teklif, 20.5.1992 Tarihli 78. Birleşimde gündeme alınmış⁷²⁰ ve 18.6.1992 Tarihli 85. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Teklifin tümü üzerine ilk olarak RP Grubu adına Ömer Ekinci (Ankara) söz almıştır. Kamu görevlilerinin zaman zaman aralarında yapmış olduğu ufak tartışmalarda bile sicil yönünden çeşitli cezalar aldıklarını belirten Ekinci, devlet dairelerinde ita amiri olarak adlandırılan ve sicil veren durumundaki üstlerin, çalışanlara ideolojik temelden başlayarak beğenmediği birçok yönüne göre sicil verdiğini söylemiştir. Bu açıdan objektif olmayan uygulamaların bulunduğunu belirterek birçok kişinin haksız yere cezalar aldığının altını çizmiştir. Bu bağlamda teklifin olumlu olduğunu ve grup olarak desteklediklerini vurgulamıştır.⁷²¹

SHP Grubu adına Vahdet Sinan Yerlikaya (Tunceli), Türkiye’de zaman zaman, Genel Af Kanunları ile idamlık ve müebbetlik suçluların faillerine dahi af çıkarıldığını hatırlatmıştır. Ancak, disiplin suçlarının affı ile ilgili çıkarılan kanunlarda, kurumla, sürekli olarak ilişki kesilmesi sonucunu doğuran disiplin cezaları ile yer değiştirme cezalarının, hep af kapsamı dışında bırakıldığını vurgulamıştır. Demokratik bir düzende, sadece bir disiplin suçu niteliğinde olan meslekten çıkarma ve yer değiştirme cezalarının affedilmemesinin haklı hiçbir mantıkî izahının bulunmadığını belirtmiştir. Yerlikaya, 12 Eylül döneminde “mağdur edilen, sürülen, kıyılan ve bu yönlerden nasibini alan bir kesim de memurlar ve diğer kamu görevlileri” olduğunu söylemiştir. Söz konusu kesim içinde birçok insanın o dönemde tasfiye edildiğini, sürüldüğünü, haklı haksız birtakım disiplin cezalarına çarptırıldığını ve hatta suçlu olmayanların bile suçlu gösterildiğinin altını çizen Yerlikaya, toplumun olağanüstü koşulları yaşadığı söz konusu karanlık dönemde, yönetimlerin, olumsuz tutum ve davranışları ile bireyi devletten soğuttuğunu ifade etmiştir. Bu durumun kamu kesiminde çalışanların üzerinde de maddî ve manevî eziklik ve derin yaralar meydana getirdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, “adaletsizliği ve eşitsizliği gidermek, korkusuz ve kaygısız bir yaşamı oluşturmak, kavganın yerini barışın, nefretin yerini de sevginin almasını sağlamak, hoşgörüyü kanıtlamak için” teklifin hazırlandığını dillendirmiştir.⁷²²

⁷¹⁹ Sıra Sayısı: 84, a.k., s. 2.

⁷²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 78 (20.5.1992), s. 198.

⁷²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 85 (18.6.1992), ss. 36-37.

⁷²² *A.k.*, ss. 37-38.

Teklifin kanunlaşmasıyla birlikte, Kurumla sürekli ilişik kesilmesi sonucunu doğuran disiplin cezaları ile yer değıştirme cezaları ve diğler disiplin cezalarının tüm sonuçlarıyla affedilmiş olacağını söylemiştir. Ayrıca yasanın yürürlüğe girdiğı tarihten önce işlenen ve af kapsamına giren disiplin cezalarının verilmesini gerektiren fiillerden dolayı, ilgililer hakkında disiplin soruşturma ve kovuşturması yapılmayacağını, devam eden disiplin soruşturmalarının ise işlemiden kaldırılacağını anlatmıştır. Yerlikaya, idarî yargıda devam eden davaların sonuna kadar sürdürölmesi imkânının tanındığını, aleyhte sonuçlanması halinde ise, ilgilinin af hakkını mahfuz tuttuğunu da sözlerine eklemiştir.⁷²³ 5 maddeden oluşan Teklifin tümü üzerindeki müzakerelerin ardından maddelerin görüşölmesine geçilmiş, maddeler üzerine şahısları ve grupları adına söz alan bulunmamıştır. “926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu ile 357 sayılı Askerî Hâkimler Kanununa tabi personel hakkında uygulanmaz” hükmünü düzenleyen 3 üncü maddenin teklif metninden çıkarılmasına yönelik olarak Esat Bütün ve arkadaşlarının vermiş olduğı önerge kabul edilmemiştir.⁷²⁴ Teklifin tümü oylanarak kabul edilmiştir.

5.1.4. Ekonomi ve Maliye Alanında Düzenlemeler

5.1.4.1. Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun (3787)

Genel Kurulda görüşölerek kabul edilen ve onaylanmak üzere 21.2.1992 tarihinde Cumhurbaşkanlığına sunulan 20.2.1992 tarih ve 3773 sayılı “Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun” Cumhurbaşkanınca Anayasanın 89 uncu maddesi uyarınca bir defa daha görüşölmek üzere TBMM Başkanlığına geri gönderilmiştir. Kanun, Başkanlıkça, gerekçeli geri gönderme tezkeresi ile birlikte 6.3.1992 tarihinde de Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı, geri gönderme tezkeresinde söz konusu Kanunun uygulamaya konulması halinde birçok olumsuzluğun yaşanacağını belirterek bunları sıralamıştır. Plan ve Bütçe Komisyonun raporunda bu olumsuzluklar şu şekilde özetlenmiştir:

- *Vergi ahlakının bozulacağı, mükelleflerin periyodik olarak af beklentisine sebep olacağı, vergi denetimini zedeleyeceği ve vergi cezalarının caydırıcı etkinliğini azaltacağı,*
- *Ülkemizde zaman zaman çıkarılan af kanunlarının yargı yükünü belli bir süre azaltsa da, bunu takip eden yıllarda yargıya intikal eden dosya sayısının büyük oranda arttığı, dolayısıyla bu Kanunun kesin bir çözüm yaratmayacağı, bu zamana kadar vergisini zamanında ödeyen mükellefleri de olumsuz yönde etkileyeceğı,*
- *Katma Değer ve stopaj vergileri gibi üçüncü şahıslardan tahsil edilip, vergi dairelerine yatırılması gereken gelirlerin faiz ve cezalarının affına*

⁷²³ A.k., s. 37.

⁷²⁴ A.k., s. 40.

gidilmesinin, ödeme güçlüğü ile ilgisi olmadığı gibi, bu tip mükelleflere haksız kaynak transferini, diğer bir deyimle direkt sübvansiyonu öngördüğü, dolayısıyla vergisini zamanında ödeyen vergi mükellefleri mağdur edilirken; vergi beyannamesini zamanında vermeyen ve vergi borcunu zamanında ödemeyen mükelleflerin ödüllendirildiği, bu uygulamanın ise Anayasanın eşitlik ilkesini zedelediği,

- Ödenecek olan gecikme zammı, gecikme faizi ve vergi cezalarının toplamının, doğmalarına neden olacak alacak aslını geçemeyeceğine dair hüküm nedeniyle, Gelir İdaresini uzun yıllar meşgul eden, dolayısıyla faiz ve ceza toplamı ana borcunu geçeri vergi mükelleflerinin ödüllendirileceği, gerçek ödeme güçlüğü nedeni ile son yıllarda vergi borcunu zamanında ödeyemeyen vergi mükelleflerinin ise cezalandırıldığı,

- Kapsam yönünden sınırsız ve miktar yönünden limitsiz bir düzenlemeye gidildiği, vergisini zamanında ödememe alışkanlığı kazanmış yüksek geliri ve vergi borcu olanların da af kapsamına alındığı,

- Yıllardır kurulmakta olan vergi belge düzeninin bozulmasına, oluşan vergi toplama disiplinine saygınlığın azalmasına ve vergi borcunu zamanında ödememe alışkanlığının yayılmasına ve artmasına neden olacağı, belirtilmektedir.⁷²⁵

Geri gönderme tezkeresinde ayrıca; vergi ödemekte güçlük çeken küçük esnaf ve tüccarlara bir kolaylık getirilmesi düşünülüyorsa, aynen küçük çiftçilerde olduğu gibi, Kanunda vergi borcunun makul bir sınırının tespit edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Sonuç olarak, bu Kanunun Devlet için ağır malî yük getireceği, eşitsizlik yaratacağı, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımını menfî yönde etkileyeceği, bu nedenlerle Anayasa'nın 89 uncu maddesi gereği bir defa daha görüşülmek üzere iade edildiği belirtilmiştir.

Plan ve Bütçe Komisyonunda 10.3.1992 tarihinde Kanun ve geri gönderme tezkeresi görüşülmüştür. Düzenlemenin tümü üzerinde yapılan görüşmelerde Komisyon "konunun önemini ve toplumun beklentilerini göz önünde bulundurarak Kanunun İçtüzüğü'nün 53 üncü maddesi uyarınca Genel Kurul'da öncelikle görüşülmesini istemeyi" kararlaştırmış ve raporunda şu hususların altını çizmiştir:

Bu Kanunun; vergi ahlakının bozulmasına neden olacağı, vergi cezalarının caydırıcı etkisini azaltacağı, mükellefleri yükümlülüklerini zamanında yerine getirmemeye özendireceği, Katma Değer ve Stopaj gibi vergilerin Kanun kapsamına girmesinin yanlış olduğu, Vergi Dairelerinde biriken dosyaların büyük bir kısmının küçük esnafa ait olduğu, bu nedenle bir

⁷²⁵ Sıra Sayısı: 53, "Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında 20.2.1992 Tarihli ve 3373 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/358, 3/325)," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 45'in sonuna ekli (12.3.1992), ss. 4-5.

üst sınır konulması gerektiği gibi eleştirilerin yanı sıra; Toplumun beklentisine cevap verdiği, genel anlamda bu Kanunla geniş tabanlı bir uzlaşma getirilmeye çalışıldığı, Kanunun gecikmesiyle Hazinesin daha fazla zarara uğramakta olduğu, bu nedenle bir an önce çıkarılması gerektiği, yapılan düzenlemenin vergi sisteminde yeni ve daha etkin bir yapılanma için ön tedbir olduğu, büyük ölçüde tahsil kabiliyetini kaybetmiş vergi alacaklarının bir kısmının tahsiline imkân sağlayacağı gibi olumlu görüşler de dile getirilmiştir.⁷²⁶

11.3.1992 tarihli Gelen Kâğıtlarda yayınlanan ve 53 Sıra Sayısı ile bastırılıp dağıtılan, “Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanunun, 48 saat geçmeden, gündemin “Kanun Tasarı ve Teklifleri ile Komisyonlardan Gelen Diğer İşler” kısmının 2. sırasına alınarak görüşülmesi önerilmiştir. Bu kanunun Genel Kurulun 12.3.1992 tarihli birleşiminde bütçe programının bitiminden sonra görüşülmeye başlanması ve görüşmelerin bitimine kadar çalışma süresinin uzatılmasını öneren bir teklifi DYP Grup Başkanvekili Turhan Tayan ve SHP Grup Başkanvekili Mahmut Alınak, 12.3.1992 Tarihli 48. Birleşimde Genel Kurulun onayına sunmuştur. Teklif kabul edilmiş⁷²⁷ ve aynı tarih ve birleşimde Genel Kurulda görüşülmeye başlanmıştır.

Maddelerin tümü üzerinde ANAP Grubu adına Ekrem Pakdemirli (Manisa), “Dağlık Karabağ’da hürriyet ve istiklal savaşı varken, ölüm, kalım savaşı varken, biz burada vergi kaçakçıların affetmekle meşgulüz” cümlesi ile söze başlayınca özellikle hükümet kanadı milletvekillerinden büyük tepki almıştır. Düzenlemedeki 10 uncu maddenin başlığının “işyeri kapatma, kaçakçılık ve kaçakçılığa teşebbüs cezalarının uygulanmayacağı haller” olduğunu belirten Pakdemirli, “bunun Türkçesi, kaçakçıları affedeceğiz demektir; bunun başka bir izah tarzı var mı?” sorusuyla iktidar kanadının tepkisinin tekrar yükselmesine sebep olmuştur.⁷²⁸

Koalisyonu meydana getiren her iki partinin ne programlarında ne seçim bildirgelerinde ne de koalisyon protokolünde vergi affi diye bir şey yazılmadığını; ama her nedense, bu yasanın bir anda önlerine geldiğini belirten Pakdemirli mevcut düzenlemeye niye karşı olduğunu şu sözlerle açıklamıştır: “Afta, bir sınır getirmiyorsunuz. Hangi affa bakarsanız bakın, hangi istikamette bakarsanız bakın, ister sosyal olsun ister ekonomik ister malî olsun, hepsinde bir sınır vardır. Mesela, adlî bir af getiriyorsunuz, belli bir sınır koyuyorsunuz; diyorsunuz ki, müebbetler şu kadar, idamlıklar bu kadar.” Aftan faydalanmanın çok küçük bir meblağ ödemekle mümkün hale getirildiğini, affederken ufak da olsa bir cezanın olması gerektiğini, affedilen rakamın vergi esasından çok daha fazla olduğunu da sözlerine eklemiştir. “Aynı zamanda, KDV ve Gelir Vergisi

⁷²⁶ A.k., s. 5.

⁷²⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 48 (12.3.1992), ss. 339-343.

⁷²⁸ A.k., ss. 466-467.

kesip de devlete yatırmak mecburiyetinde olan mükellefe sınırsız af getirdiği için de” bu kanuna karşı olduklarını açıklamıştır. Pakdemirli, bunun nedenini de “KDV, vergi mükellefinin kendi çalışmasıyla elde edilmiş olan bir vergi değil, halktan toplanan vergidir ve bunun götürülüp devlete yatırılmaması söz konusudur” saptamasıyla vurgulamıştır. Düzenlemeye karşı olma durumunu şu cümlelerle açıklamaya devam etmiştir. “İşyeri kapatma noktasına gelmiş ve vergi kaçakçılığı sabit olan insanla, hakikaten güçsüz olup, ödeyememiş olan insana, affı, aynı biçimde uyguluyorsunuz (....) birisi kaçakçılık yapmış; birisi gariban, zavallı, ödeyememiş; ikisini de aynı kefeye koyuyorsunuz. Böyle adalet mi olur?”⁷²⁹

Pakdemirli, kamuoyunun konuya çok duyarlı olduğunu ve kamuoyunun şeffaflık gereği aydınlatılabilmesi için 100 milyar liradan fazla bir vergi affından faydalandırılacak insanların isminin verilmese bile, hiç olmazsa sayısının verilerek bilgilendirilmesi gereğinin de altını çizmiştir. Pakdemirli, “siz, güçsüz esnafı değil, 100 milyar liranın üzerinde KDV’yi ödemeyen adamları da affediyorsunuz” değerlendirmesiyle konuşmasında iktidarı suçlayıcı bir dil kullanmıştır. İktidar kanunu çıkarmak istiyorsa, yapılacak olanın basit bir düzenleme ile “hiç olmazsa, adam vergi kaçırdıysa, 50 milyona kadar, ne bileyim, 40 milyona kadar” affın sınırlandırması gerektiğini vurgulamıştır. Çözüm önerisini de sunan Pakdemirli ancak bu durumda düzenlemeyi destekleyeceklerini belirtmiştir.⁷³⁰

RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk (Malatya) sözlerine tasarının kamuoyundaki algılanışını dikkatlere sunarak başlamıştır. Kanunun, “Türkiye Büyük Millet Meclisinden, birtakım kimselere, haksız bazı imkânlar tanınıyor” şeklinde algılandığını ve vatandaşın, “birtakım aflar zaman zaman yapılmıştır, bunda fazla beis görmüyoruz; ama şu getirilen af ile hiçbir sınır ve kriter konulmuyor” şeklinde düşündüğünü öne sürmüştür. “On yıl ve daha da fazla bir zamandan beri bu devlete vergi ödemeyenlere bir rüchaniyet tanındığı ve ödemeyenleri taltif ettiği için, biz rahatsız oluyoruz” şeklinde eleştirilerin yükseldiğini belirten Asiltürk, iktidarın getirdiği bu kanunla “dürüst, namuslu ve vergisini ödeyen vatandaşla, vergisini ödemeyen vatandaş arasında ayırım” yapıldığını öne sürmüştür. Vergisini ödemeyen lehine bir tercih” de bulunulduğunun altını çizen Asiltürk, bu durumun düzeltilmesi gerekliliğine işaret etmiştir. Asiltürk’ün bu sözleri üzerine iktidar milletvekilleri yerlerinden sataşmada bulunarak kendilerinin yaptığının faizleri affetmek olduğunu, Asiltürk’ün de faize karşı olan bir kişi olarak bu şekilde konuşmaması gerektiğini söylemiştir.⁷³¹

Kısa bir süre önce Mecliste çiftçilerin borcunun da affedildiğini, bunun daha sağlıklı çıkması için kendilerinin büyük çaba harcadığını belirten Asiltürk,

⁷²⁹ A.k., ss. 468-469.

⁷³⁰ A.k., ss. 469-472.

⁷³¹ A.k., ss. 472-743.

iktidar partisinden milletvekili olan, Ziraat Odaları Birliği eski Başkanının belirttiğine göre alınan kredilerin sınırının 15 milyondan fazla olmadığını hatırlatmıştır. Asiltürk, “affedilecek çiftçi borçlarının 5 milyon liralık kısmının 15 milyon liraya çıkarılmasını” o dönemde istediklerini vurgulamıştır. SHP ve DYP üyesi olan milletvekillerinin oylarıyla, borcu olan küçük çiftçiye 15 milyon liralık affın çok görüldüğünü ve 5 milyon lira ile sınırlandırıldığını açıklamıştır. Bu durum dikkate alındığında holdinglere sınırsız af getirilmesinin vicdanları yaraladığını da dikkatlere sunan Asiltürk, “küçük çiftçinin 5 milyon lirasının affı 15 milyon liraya çıkmıyor; ama holdinglerin milyarları, trilyonları affediliyor” serzenişinde bulunmuştur. Kamuoyuna karşı herkesin mesul olarak elbirliğiyle sorunun düzeltilmesi gerektiğinin de altını çizen Asiltürk, çözümü, “afla ilgili 30 milyon, 50 milyon, 100 milyon diye bir sınırın getirilmesi” olarak dikkatlere sunmuştur.⁷³²

Hükümet adına Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa), konuşmasını kendinden önceki konuşmacıların eleştirileri üzerinde yoğunlaştırmıştır. Kendinden önceki konuşmacılara cevabında genelde söz konusu kişilerin kendi partilerinin benzer konuda yaptığı uygulamalara değinmiştir. Ekrem Pakdemirli’nin, “efendim, biz 1985’te, 1988’de, 1990’da kanun getirdik; ama biz sınırsız affetmedik,” yine Eski Başbakan Mesut Yılmaz’ın bir konuşmasında “Biz, böyle geniş kapsamlı, yüksek miktarlara ulaşan bir af getirmedik” ve yine Pakdemirli’nin, “Katma Değer Vergisini bunun kapsamına koymamak lazım” ifadelerinin gerçeği yansıtmadığını öne sürmüştür. ANAP’ın 1990’ın rakamıyla Katma Değer Vergisinde 180 milyon liralık vergi aslını affa uğrattığını hatırlatmıştır.⁷³³ Oral, kendisinden önce kanunundaki düzenlemeleri eleştiren RP Grup Sözcüsünün görüşlerine de şu şekilde cevap vermiştir:

*Değerli milletvekilleri, burada, zaman zaman eski tutanakların, eski gazetelerin okunması adet haline geldi. Biz de şimdi o müesseseye müracaat edelim bakalım. 18 Mayıs 1974 tarihli Resmî Gazete, mükerrer sayı 14890 Kanunun numarası 1308. Kanunun adı; Bazı Suç ve Cezaların Affı. Bu kanunun altında da Sayın Oğuzhan Asiltürk’ün bakan olarak imzası var. Bakalım, şimdi bu kanun ne yapmış? Biz, kesinleşmiş kamu alacaklarında vergi aslının tamamını alıyoruz, gecikme zammı, gecikme faizi ve cezanın da yüzde 30’unu alıyoruz. Sayın Oğuzhan Asiltürk’ün imzası bulunan kanunda, kesinleşmiş kamu alacaklarının asılları 8 ay içinde ödenirse, gecikme zammı, cezalar ve özel kanunlar gereğince hesaplanan faizlerin tamamının tahsilinden vazgeçiliyor. Cezanın bir kuruşunu almıyorsun, ondan sonra, biz yüzde 30’unu alıyoruz, “niye böyle yapıyorsunuz?” diyorlar. Peki, bunu nasıl izah edersiniz?*⁷³⁴

⁷³² A.k., s. 473.

⁷³³ A.k., ss. 474-475.

⁷³⁴ A.k., ss. 475-476.

Şahısları adına Turhan Tayan (Bursa) ve Nihat Hatip (Hatay) söz almıştır. Tayan, yaptığı kısa konuşmasında muhalefet partilerinin tüm engellemelerine rağmen kanunun çıkacağını belirtmiştir. Nihat Hatip ise konuşmasında Cumhurbaşkanının geri gönderme tezkeresi üzerinde durmuştur. Bir anlamda konuşması Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kendi iktidarı dönemindeki uygulamaları ile geri gönderme tezkeresindeki gerekçelerin çelişkisinin altını çizmiştir. Cumhurbaşkanının ret gerekçesinde, “Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanunun devlete olan güveni sarsacağını, vergi ahlakını bozacağını, mükelleflerin periyodik af beklentisine sebep olacağını, vergi denetimini zedeleyeceğini ve vergi cezalarının caydırıcı etkinliğini azaltacağını” savunduğundan hareketle bu savunmasında Cumhurbaşkanının haklı olabileceğini belirtmiştir. Ancak Cumhurbaşkanının, Başbakanlık dönemi dahil, aynı paralelde üç kanunun çıkmasının, gerek hazırlayıcısı, gerek onaylayıcısı olduğu dikkate alındığında bu iddiaların samimiyetinin sorgulanması gerektiğinin de altını çizmiştir. Hatip, kanunun Meclisten geçme zorunluluğunu şu şekilde açıklamıştır:

*Ülkenin her yerinde, ta seçim döneminden bu yana, mükellefler bu kanunun beklentisi içerisine girmişlerdir. Bu kanun her yerde konuşulmaktadır. Geri adım atmanın olanağı yoktur. Geçmiş iktidarın yanlış politikalarının etkisinden kurtarıp, kısmen de olsa, mükelleflerimizi rahatlatmak amacıyla, bu kez bu yasaya ‘evet’ denmelidir diye düşünüyorum; ancak, bundan sonra hiçbir zaman böyle bir yasaya ‘evet’ denmemelidir.*⁷³⁵

Nihat Hatip'in konuşmasını tamamlamasının ardından, maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının birinci bölümünü “Tahsilâtın Hızlandırılmasına İlişkin Hükümler” oluşturmuştur. “Kesinleşmiş Kamu Alacakları” başlığını taşıyan 1 inci madde, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamına giren vergi, resim ve harçların tamamı ile bu alacak asıllarına isabet eden gecikme zammı, gecikme faizi ve vergi cezalarının ödenmesi ya da kimlerin hangi oranda bu vergi affından yararlanacağı ile ilgili geniş bir düzenlemeyi içermiştir. Madde ile ilgili olarak ANAP Grubunun görüşlerini Ekrem Pakdemirli (Manisa) dile getirmiştir. Maddeyle 50 milyon liralık bir sınır getirilmesini istediklerini ifade eden Pakdemirli niçin 50 milyon sınırını önerdiğini şu cümlelerle açıklamıştır:

*1990 yılında geçmiş olan kanunun tıpatıp aynı. Yani, geçen 1990 yılında çıkmış olan kanunda, her bir nevi vergi türü ve dönemi itibarıyla idi. Hakikaten, teorik olarak hesap ederseniz, Sayın Bakanın verdiği rakam; yani, 460 milyona kadar, bir hesaba göre de, 480 milyona kadar istifade edebilir. Bu, bir teorik rakamdır. Yalnız, arkadaşlar sıkı durun; eğer sınırsız yaparsanız, aynı teorik rakamla, aynı teorik hesaplara 5 trilyonun üzerinde de bir adamın, bir şahsın veya bir grubun vergisini affedersiniz.*⁷³⁶

⁷³⁵ A.k., ss. 476-478.

⁷³⁶ A.k., ss. 479-481.

RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk (Malatya), kendilerinin bir değişiklik önergesi verdiklerini, vergi affının belirli bir sınırının olması gerektiğini ve bu sınırı kendilerinin 30 milyon olarak belirlediklerini söylemiş, ancak iktidar kanadının 100 milyon olarak belirlemesi halinde bile düzenlemeyi destekleyeceklerini açıklamıştır. Asıl önemli olanın af kapsamına girecek unsurların belirli bir sınırla belirlenmesi olduğunun altını çizmiştir. Şahsi adına Turhan Tayan (Bursa) ve Selçuk Maruflu (İstanbul) söz almıştır. Selçuk Maruflu, önceki konuşmacılara benzer olarak yüzde 50’lik sınırının konması gerektiği üzerinde durmuştur.⁷³⁷

Bu düzenleme iktidar partileri ve muhalefet partileri arasında sürekli tartışmaların yoğun olduğu bir ortamda görüşülmeye devam etmiştir. Muhalefet partileri düzenlemenin Genel Kuruldan geçişini geciktirmek için her maddede söz almış ve sürelerini kullanmıştır. İktidar partileri ise konuşmacılara sürekli müdahale etmiştir. Yine muhalefet partileri her maddede birçok önerge vermiştir. Sözgelimi, 1 inci madde ile ilgili olarak 11 farklı önerge verilmiş ancak bu önergelerden hiçbirisi kabul edilmemiştir.⁷³⁸

“Kesinleşmiş veya İhtilaflı Kamu Alacakları” başlığını taşıyan 3 üncü madde ile ilgili ANAP Grubunun görüşlerini dile getirmek için Işın Çelebi (İzmir) söz almıştır. Bu maddede, “vergi resim ve harçların tamamı ile alacak asıllarına isabet eden gecikme zammı, gecikme faizi ve vergi cezalarının ayrı ayrı yüzde 30’unun; 4 eşit taksitte ödenmesi şartıyla, kalan yüzde 70’inin tahsilinden vazgeçilmesi, takipli dosyaların azaltılması, yargı organının iş yükünün azaltılması, Hazineye ve bütçeye ek bir malî kaynağın sağlanması” gibi gerekçelerden söz edildiğini hatırlatmıştır. Çelebi, “Anayasanın 73 üncü maddesinde belirtilen, herkesin, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlü bulunduğu ve vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımıyla, maliye politikasının, gelir dağılımını düzenleyici bir sosyal politika aracı halinde kullanılması” hükmünün bu vergi affıyla göz ardı edildiğini açıklamıştır. Bu vergi affı tasarısıyla devlete olan güvenin bozulduğunu, vergi ahlakının sarsıldığını ve vergi cezalarının caydırıcı etkinliğinin azaldığını da öne sürmüştür.⁷³⁹

5 trilyonluk bir gelir için, toplam vergi gelirleri içinde yüzde 3,5’i geçmeyen, yüzde 3,5 kadar bir getirisi olan bir vergi geliri için, vergi toplama etkinliğini sıfıra indirecek şekilde karar almanın Türkiye’de gelecek açısından ciddi problemler yaratacağını söylemiştir. Çelebi, iktidarın çok ciddi bir ekonomik sıkıntıya yol açacağını ifade ederek “eğer Türkiye’de, istikrar programı uygulanacaksa, bu risk almayı, maliyeti olan kararları almayı gerektirir. Kısa dönemli ve popülist politikalarla hiçbir yere varamayız. Burada, vergi gelirini yüzde 3,5 oranında artıracam diye vergi toplama etkinliğini azaltacak tedbirlerle, Türkiye’ye en büyük kötülüğü yapmaktasınız. Buna

⁷³⁷ A.k., ss. 482-484.

⁷³⁸ A.k., ss. 485-498.

⁷³⁹ A.k., ss. 499-500.

dikkatinizi çekmek istiyorum” değerlendirmesini yapmıştır. Kanunun, sadece gecikme zammı gecikme faizi ve vergi cezalarının affı yoluna gidilmesiyle, Gelirler, Kurumlar ve KDV’de yüzde 40 ila yüzde 20 oranında matrah artırımı konusunda da ciddi bazı sakıncaları beraberinde getirdiğini savunmuştur. Çelebi, “özellikle KDV ve stopaj konusunda, üçüncü şahıslardan tahsil edilip, vergi dairesine yatırılmayan ve yatırılması gereken bir ödeme şekli olan KDV’nin haksız bir kaynak transferine yol açacağına da” dikkatlere sunmuş ve konuşmasının sonunda iktidar kanadını şu değerlendirmeye uyarmıştır:

*Özellikle Vergi Usul Kanununa göre, gecikme faizi ve gecikme zammını yüzde 84 oranında artıran ve 3 misline kadar kaçakçılık cezası ödenmesi gereken vergi borcuna, bu kanunla getirilen aflar, tüm bu cezaların caydırıcı etkisini sıfıra indirmektedir. Yani, 10 milyon lira vergi borcu olanın gecikme zammı, gecikme faizi ve vergi cezası olarak aslı kadar ödenme hükmüyle sadece 10 milyon lira ödemesini gerekli kılmaktadır. Yani, bu ne demektir; vergi toplamada karşılaştığımız problemlerde caydırıcı etkisi olan bütün maddeleri ortadan kaldırmaktayız ve yarın, öbür gün -inancım odur ki- Türkiye’de vergi toplamada karşılaşacağımız ciddi sıkıntılar ve bütçede karşılaşacağımız açıklar karşısında alacağımız tedbirlerin yetersiz kalması ve enflasyonun hız kazanacağı bir dönemde, Parlamento olarak her türlü konuda yardımcı olacağımız Hükümete, bugün vergi affını çıkarmasıyla kendini çok büyük ölçüde engelleyeceğini ve alacağı tedbirlerle inandırıcılığını yitireceğini, kredibilitésini düşüreceğini hatırlatmak istiyorum.*⁷⁴⁰

Şahısları adına Turhan Tayan (Bursa) ve Ekrem Pakdemirli (Manisa) söz almıştır. Pakdemirli tekrar 50 milyon sınırına dikkati çekmiş ve düzenlemede bu sınırın konulmamasının büyük yanlış olduğuna bir kez daha vurgu yapmıştır. Ayrıca kendi iktidarlara döneminde yapılan benzer düzenlemelerle ilgili o dönemde muhalefet ancak şimdi iktidar olan partinin milletvekillilerinin yapmış olduğu konuşmalardan örnekler sunmuştur. O dönemde söylediklerinin tam tersini yaptıklarına işaret etmiştir. Pakdemirli’nin konuşmasının ardından madde üzerinde verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Madde hakkında verilen 5 farklı önergeden hiçbirini kabul edilmemiştir.⁷⁴¹

“3505 Sayılı Kanun Gereğince Asıl Addolunan Gecikme Zammı ve Gecikme Faizleri” başlığını taşıyan 3 üncü madde ile ilgili olarak ANAP Grubu adına Adnan Kahveci söz almıştır. Kahveci, konuşmasında Süleyman Demirel’in kanundan yaralanacakları isim olarak açıklama sözünü verdiği halde yerine getirmediğini belirterek eleştirilerini sıralamıştır. Düzenlemenin iyi kötü oluşturulan “belge düzenine” son vereceğini ve bunu tekrar düzeltmenin yıllar alacağını ifade etmiştir. Belge düzeninin kurulamamasının ise vergi toplamının sonunu getireceğinin altını çizmiştir.⁷⁴² Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli

⁷⁴⁰ A.k., s. 501.

⁷⁴¹ A.k., ss. 502-510.

⁷⁴² A.k., ss. 511-512.

(Manisa) ise söz konusu maddede bir şike bulunduğunu ve maddenin çelişkilerle dolu olduğunu belirtmiştir. Maddede ifadesini bulan “Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinin matrah artırımında bulunmaları halinde önceki yıllara ilişkin zararları gelecek yıllar kârlarından mahsup edilmez” hükmünün yanlış olduğunu bu durumda vergi mükellefinin vergisini verdiği halde mahsubunu yaptıramayacağı gibi bir durumla karşı karşıya kalacağını ifade etmiştir. Madde üzerinde muhalefet partilerinin vermiş olduğu önergeler kabul edilmemiştir.⁷⁴³

Tasarının ikinci bölümü “İnceleme ve Tarhiyat Safhasında Bulunan İşlemler” hakkındadır. 4 üncü madde “İnceleme ve Tarhiyat Safhasında Bulunan Vergi, Resim ve Harçlar” başlığı ile düzenlenmiştir. Madde ile ilgili olarak ANAP Grubunun görüşlerini Adnan Kahveci dile getirmiştir. Sözlerine “bugün, vergi kaçakçılığını azaltmak isterken, vergi kaçakçılığını artıran sonuçlar üretebilecek bir kanunu Meclisten geçiriyoruz” saptamasıyla başlayan Kahveci, düzenlemenin birçok sakınca yaratacağını ve vergi toplamının mümkün olamayacağını bir kez daha yinelemiştir. Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) ise maddenin iki kademeli bir düzenleme olduğunu belirterek üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken şu hususu vurgulamıştır:

*Birisi inceleme safhasında olanlar, diğeri de tarhiyat safhasında olanlar; yani, inceleme bitmiş, tarhiyat yapılma noktasında olanlar. Her ikisini burada aynı kefeye koyuyoruz. Birisinde vergisini kaçırmış adamı yakalamışım, diğerinde ise daha bulamamışım; yani inceliyorum; ama henüz netice almamışım... İkisini bu şekilde bir kefeye koymak yanlış olur. Bizim önerimiz şu: Bunlar, hiç olmazsa, gecikme faizi yüzde 10 yerine yüzde 15 olarak farklılaştırılmalı ve böylelikle yakalanmış adamla yakalanmamış arasında bir fark tutmak gerekir.*⁷⁴⁴

Madde üzerinde Muhalefet Milletvekillerinin verdiği önerge kabul edilmemiştir. “Götürü Usulde Vergilendirilen Mükellefler”in vergi ile ilgili durumunu düzenleyen ve çeşitli tarih sınırlandırmalarını düzenleyen 5 inci madde ile ilgili ANAP grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) ve şahısları adına Turhan Tayan ve Halit Dumankaya (İstanbul) söz almıştır. Özellikle Halit Dumankaya’nın Genel Kurula hitabı sürecinde Genel Kurul’da hakarete varan tartışmalar yaşanmıştır. Dumankaya’nın “dünyanın hiçbir yerinde, vergi borcu olan bir bakan, bu kararnameyi imza ederken, kendini affetmez” ve “dünyanın hiçbir yerinde, kardeşi borçlu olan bir başbakan, kardeşinin borcunu affetmez” cümlelerine Genel Kuruldan tepkiler yükselmiş ve isim vermesi istenmiştir. Bunun üzerine, Dumankaya’nın “Uğur Mumcu’nun yazısından okuyayım” demesi üzerine Ahmet Küçükkel (Elazığ) ve Nurhan Tekinel (Kastamonu), Dumankaya’yı susturmaya çalışmıştır. Dumankaya’nın konuşmasından sonra madde üzerindeki önergelerin görüşülmesine geçilmiş, önergelerden hiçbiri kabul edilmemiştir.⁷⁴⁵

⁷⁴³ A.k., ss. 512-516.

⁷⁴⁴ A.k., s. 518.

⁷⁴⁵ A.k., ss. 517-525.

“Pişmanlıkla Beyan” başlığını taşıyan 6 ncı maddede “1.1.1992 tarihinden önceki dönemlere ve beyana dayanan vergilerde bu tarihe kadar verilmesi gereken beyannamelere ilişkin olarak 30 Nisan 1992 tarihine kadar, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 371 inci maddesine göre beyan edilen matrahlar üzerinden tarh ve tahakkuk ettirilen vergi, resim ve harçların tamamı ile hesaplanacak pişmanlık zammının ve kesilen usulsüzlük cezasının” hangi oranlarda ve hangi tarih aralıklarında ödeneceği hususları düzenlenmiştir. Ayrıca bu fıkranın “Emlak Vergileri hakkında da uygulanacağı da bu maddede ele alınmıştır. Madde üzerinde ANAP Grubu adına Işın Çelebi (İzmir) şahsı adına Ekrem Pakdemirli (Manisa) söz almıştır. Işın Çelebi, pişmanlıkla beyan konusunda, söz konusu fıkra hükümlerine Emlak Vergilerinin de eklenmesinin birtakım yeni sorunlara neden olacağını ifade etmiştir. Ekrem Pakdemirli ise, fıkradaki düzenlenen beyannamelerin verilmesi ile ilgili tarihin çok yakın olduğunu ve bundan dolayı mükelleflerin zor durumda kalacağını belirtmiştir. 6 ncı madde de değişiklik öngören Selçuk Maruflu (İstanbul) ve arkadaşlarının önergesi kabul edilmemiştir.⁷⁴⁶

Düzenlemenin üçüncü bölümü “Matrah Artırımı” ile ilgilidir. “Gelir ve Kurumlar Vergisinde Matrah Artırımı” başlığını taşıyan 7 nci maddede ise, hangi yıllar için hangi artırım nispetlerinin uygulanacağı gibi hususlar düzenlenmiştir. Madde metni ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve uzun olarak yazılmıştır. Madde üzerinde ANAP grubunun görüşlerini Işın Çelebi (İzmir) dillendirmiştir. Çelebiye göre düzenlemenin en önemli iki maddesi 7 nci ve 8 inci maddelerdir. Maddede düzenlenen Matrah artırımının, inceleme kapsamı dışında kalmak isteyenler için son derece iyi bir araç olduğunu belirten Çelebi, maddenin konuş gerekçesinin şu şekilde ele alındığını belirtmiştir: “Bu madde, şu şekilde yorumlanarak kondu ama getireceği sakıncalar çok daha büyük. 1987 veya 1988 yılında, incelemeye tabi olmamış defterler için veya yeni bir denetime tabi tutmamak için, denetimi 1990’a ve 1991’e yoğunlaştırmak için; geçmiş yılların matrah artırımını kabul ederek, buradan bir vergi toplama etkinliği sağlamaya dönük bir madde.”⁷⁴⁷

Böyle bir düzenlemenin çok önemli bir sakıncasının, “matrah artırımıyla beraber, o dönemlere ait tüm defterlerin ve tüm işlemlerin inceleme kapsamı dışında bırakılması” olduğunu ifade eden Çelebi, maddenin “çok önemli ölçüde, kaçakçılığı ve o dönemlere ait sıkıntılı durumu olan kişileri, her türlü vergi denetimi kapsamı dışına” aldığı açıklamasını yapmıştır. Bu anlamda maddenin vergi affı niteliğinde olduğunu belirterek ayrıntıları şu şekilde gerekçelendirmiştir:

Bir daha görüşülmek üzere gönderilen bu kanunda, artırım nispetinin 1987 takvim yılı için yüzde 40; 1988 takvim yılı için yüzde 35; 1989 takvim yılı için yüzde 30 ve 1990 takvim yılı için yüzde 20 olması öngörülmektedir. Bunun

⁷⁴⁶ A.k., ss. 525-527.

⁷⁴⁷ A.k., ss. 528-529.

getirişi çok büyük değildir; ama, götürüşü çok büyüktür. Bunun götürüşü, tüm o dönemlere ait defterlerin ve yapılan işlemlerin inceleme dışında kalmasıdır. Örneğin, 2. paragrafta “Zarar beyan etmiş olmaları veya beyanname vermemiş olmaları halinde, vergilendirmeye esas alınacak matrahlar, birinci fıkraya göre artırdıkları matrahlar, inceleme kapsamı dışında kalabilir” deniyor. Yani, bir kurum zarar etmiş olsa bile, matrah artırımına giderse, o dönemle ilgili defter ve işlemleri incelenmeyecek. Niçin, zarar etmiş bir kurum, matrah artırımına giderek kendini inceleme kapsamı dışına alsın; çünkü, o döneme ait incelenmesini istemediği bazı noktalar olduğu için bu maddeden istifade edecektir ve buradaki cümleler özellikle konmuştur. Dikkatinizi çekerim; son derece kritik bir maddedir. Yani, bir kurum, bir şirket zarar edecek; ama, bu matrah artırımı meselesinden yararlanmak üzere, zarar eden, vergi ödeme mükellefi olmayan bir kuruluş -büyük ölçüde- gelecek burada matrah artırımında bulunacak; diyecek ki, “Ben zarar ettim; ama, yanılmışım. İşte, vergi matrahım budur” ve onun üzerinden vergi ödeyecek. Tamam, devlet belli bir gelir alacak; ama, eğer 139 trilyon içinde, buradan 300-500 milyar veya 1 trilyon gelir elde edeceğim diye, bu dönemi kapsam dışı bırakıyorsanız, size çok açık söylüyorum; çok sakıncalı bir iş yapıyoruz.⁷⁴⁸

Şahsı adına Ekrem Pakdemirli (Manisa) daha önceki konuşmacıların eleştirilerine atfen kendi dönemlerinde matrah artırma ile getirilmiş olan bir affın söz konusu olmadığını beyan etmiştir. Pakdemirli’den sonra madde üzerinde verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiş, önergelerden hiçbirisi Genel Kurul’da kabul edilmemiştir.⁷⁴⁹

“Katma Değer Vergisi Matrah Artırımı”nı düzenleyen 8 inci madde üzerinde ANAP Grubu adına Rüştü Kazım Yücelen (İçel) söz almıştır. Katma Değer Vergisinin, doğrudan doğruya vatandaşın, müşterinin, devlete ödemek üzere, Kurumlar Vergisi mükellefine veya Gelir Vergisi mükellefine verdiği emanet bir vergi olduğunu belirterek, iktidarın emanet verilmiş vergiyi de, yani Katma Değer Vergisini de incelemeyen kaldırarak, daha önce müşterilerin ödediği vergiyi devlete ödememeye alet olacak bir madde getirdiğini savunmuştur. İktidar kanadından birçok kişinin düzenlemelerdeki hataları görmesine rağmen “bir tek kelimesi bile değişse” Cumhurbaşkanından döneceği endişesiyle değişiklik önergelerini desteklemediğini de belirten Yücelen, Katma Değer Vergisinin matrah artırımının kabul edilmemesi gerektiği üzerinde durmuştur. Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli ise, affın üst sınırı ile ilgili daha önce söylediklerini önemine binaen tekrar hatırlatmak zorunluluğuna vurgu yapmıştır. Pakdemirlinin konuşmasının ardından Muhalefet kanadı tarafından verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Önergelerden hiçbirisi Genel Kurulda kabul edilmemiştir.⁷⁵⁰

⁷⁴⁸ A.k., ss. 529-530.

⁷⁴⁹ A.k., ss. 530-539.

⁷⁵⁰ A.k., ss. 540-545.

Tasarının 9 uncu maddeden itibaren görüşülmesine 14.3.1992 tarihli 50. birleşimde devam edilmiştir. “Matrah Artırımına İlişkin Ortak Hükümler”i düzenleyen 9 uncu madde üzerinde ANAP Grubu adına Ekrem Pakdemirli (Manisa) söz almıştır. Konuşması gergin bir ortamda devam etmiş ve iktidar kanadından milletvekillerinin sataşmasına maruz kalmıştır.⁷⁵¹ RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), iktidar partilerinin muhalefetin eleştirilerine tahammül etmesi gerektiğine vurgu yaparak bu tip eleştirilerin, yanlışların düzeltilmesi için bir fırsat olduğunu söylemiştir. Şener, “mutlak anlamda affın tek taraflı, müspet veya menfi sonuçlar ortaya çıkardığını hiçbir zaman iddia” etmediklerini belirterek bu düzenleme üzerine yapılan tartışmalarda, “İktidar kanadı mutlak anlamda affın iyi olduğu izlenimini vermeye çalışıyor; Anavatan Partisi kanadından da, mutlak anlamda affın çok kötü bir şey olduğu izlenimi verilmeye çalışılıyor” değerlendirmesini yapmıştır. Lehinde ve aleyhinde bazı görüşlerin teorik olarak bulunmasına karşılık kendilerinin esas eleştirilerinin, affın Genel Kurul’a geliş biçimi ve kapsamı ile ilgili olduğunu altını çizmiştir.⁷⁵²

SHP Grubu adına Kamer Genç (Tunceli), konuşmasına “Şimdi, olay nedir?.. Olay, Türkiye’nin, işte o Çankaya ormanları içinde oturan bir tane zat var ya... o zat, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin düşmanlığını yapmaktadır. Bakın, nerede yapmaktadır?” cümlelerini sarf ederek başlaması üzerine Genel Kurulda hakaretlere varan tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle, ANAP Grubu Milletvekilleri Kamer Genç’e Cumhurbaşkanı hakaret ettiği gerekçesiyle eleştiri yöneltmiştir. Tunca Toskay’ın (İstanbul) Kamer Genç’ten sözünü geri almasını istemesi ve Genç’in de Toskay’a sert karşılık vermesi üzerine tartışmalar iyice alevlenmiş ve görüşmeler tasarıdan daha çok partiler arası sataşmalara dönüşmüştür.⁷⁵³ Şahısları adına Ekrem Pakdemirli (Manisa), Turhan Tayan (Bursa) söz almış, bu konuşmaların ardından önergelere geçilmiş ve madde üzerinde verilen çok sayıda önerge kabul edilmemiştir.⁷⁵⁴

Kanun Tasarısının dördüncü bölümünü “Çeşitli Hükümler” oluşturmuştur. “İşyeri Kapatma, Kaçakçılık ve Kaçakçılığa Teşebbüs Cezalarının Uygulanmayacağı Haller ve Bununla İlgili Şartlar” başlığını taşıyan 10 uncu madde üzerinde ANAP Grubu adına Hasan Korkmazcan (Denizli) söz almıştır. Konuşmasında İktidar milletvekillerinin baştan beri iddia ettikleri tasarının bir af kanunu olmadığı yönündeki temellendirmelerinin yanlışlığının en açık ifadesinin 10 uncu maddedeki düzenlemeler olduğunu ifade eden Korkmazcan, maddedeki düzenlemelerin niçin af düzenlemesi olarak değerlendirileceği üzerinde durmuştur.⁷⁵⁵ RP Grubunun görüşlerini dile getiren Oğuzhan Asiltürk

⁷⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 50 (14.3.1992), ss. 278-281.

⁷⁵² *A.k.*, ss. 281-283.

⁷⁵³ *A.k.*, ss. 283-287.

⁷⁵⁴ *A.k.*, ss. 287-332.

⁷⁵⁵ *A.k.*, ss. 333-338.

(Malatya) de düzenlemenin kaçakçıları affetmek için yapıldığına vurgu yapmıştır.⁷⁵⁶ Eleştirilerle ilgili söz alan Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) ise, muhalefet milletvekillerinin konuyu bilmeden konuştuklarını belirterek geçmiş dönemlerde benzer düzenlemelerin olduğunu ancak, eleştirilerde belirtilen hususların meydana gelmediğini ifade etmiştir. Maliye ve Gümrük Bakanının konuşmasının ardından madde üzerinde muhalefet milletvekilleri tarafından verilen 10 farklı önerge görüşülmüş ancak hiçbirisi kabul edilmemiştir.⁷⁵⁷

“Ödeme Kaydedici Cihazların Süresi İçinde Alınmaması” başlıklı 11 inci madde üzerinde RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk (Malatya), ANAP Grubu adına Tunca Toskay (İstanbul), SHP Grubu adına Nihat Matkap (Hatay); şahısları adına, Ekrem Pakdemirli (Manisa), Turhan Tayan (Bursa) ve hükümet adına Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) konuşmuştur.⁷⁵⁸ “Ecrimisil Alacaklarına İlişkin Gecikme Zammında ve Çeşitli Cezalarda İndirim” hususlarını düzenleyen 12 nci madde üzerinde ise, ANAP Grubu adına Orhan Ergüder (İstanbul), RP Grubu adına Abdullatif Şener (Sivas), hükümet adına Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa), şahısları adına Selçuk Maruflu (İstanbul), Turhan Tayan (Bursa) söz almıştır. Her iki madde ile ilgili muhalefet birçok değişiklik önergesi vermiş ancak önergeler kabul edilmemiştir.⁷⁵⁹

Kanun tasarısının 13 üncü maddeden itibaren görüşülmesine Genel Kurulun 15.3.1992 Tarihli 51. Birleşimde devam edilmiştir. “Vergi Borcu Nedeniyle Düzenlenen Karşılıksız Çeklere İlişkin Cezalar”ı düzenleyen 13 üncü madde ile ilgili olarak RP Grubunun görüşlerini Abdullatif Şener (Sivas) dile getirmiştir. Vergi borcu nedeniyle düzenlenen karşılıksız çeklere ilişkin cezaların affıyla ilgili bir madde olan düzenleme ile “bir taraftan, karşılıksız çek düzenlenmesi suretiyle vergi ziyanına sebep olan mükelleflerden cumhuriyet savcılıklarına suç duyurusunda bulunulmuş olanların haklarında takibat” yapılmayacağını ifade edildiğini, diğer taraftan da, “ortaya çıkan yüzde 10 tazminatın yüzde 30’unun tahsil edilmesi suretiyle, yüzde 70’inin” affedileceğinin ifade edildiğini vurgulamıştır. Şener, böyle bir düzenlemenin başlangıçtaki bazı maddelere uygun olduğunu, ancak 10 uncu maddeye uygun olmadığını belirtmiştir. Buradan hareketle, maddeler arasındaki uyuma da yeterince dikkat edilmediğinin altını çizen Şener, zaman zaman benzer şekilde düzenlenmesi gereken maddelerin, bu benzerlikten koparılmak suretiyle, farklı yerlerde, farklı biçimlerde ele alındığına dikkat çekmiştir.⁷⁶⁰

⁷⁵⁶ A.k., ss. 338-341.

⁷⁵⁷ A.k., ss. 341-362.

⁷⁵⁸ A.k., ss. 362-374.

⁷⁵⁹ A.k., ss. 374-422.

⁷⁶⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 51 (15.3.1992), ss. 615-617.

Şener'in ardından ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), tasarı düzenlenirken, maddenin iyi niyetle buraya konmuş olabileceğini ancak içerisinde, birtakım çelişkileri ve birtakım haksızlıkları barındırdığını belirterek sözlerine başlamıştır. Maddedeki en büyük çelişkiyi, “[e]ğer, karşılıksız çeki, bir ticaret esnasında, bir başka vatandaşa verdiyseniz, bu, suç olmaya devam edecektir; ama eğer bu çeki, vergi borcunuzdan dolayı, taammüden devlete vermişseniz, biz bunu af kapsamına almaktayız” şeklinde ifade etmiştir. Taner ikinci bir eşitsizliği, “Anayasanın eşitlik prensibi karşısında vatandaş arasında ayırım yapılması” olarak açıklamıştır.⁷⁶¹

Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) de karşılıksız çek vermenin suç oluşturduğu ve kalpazanlıkla eşdeğer addedildiği üzerine bir konuşma yapmıştır. Hükümet kanadını görüşlerini dile getiren Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa), görüşmekte olan tasarının 13 üncü maddesinin, kanunun kapsamı dışına çıkıp, 3167 sayılı Çekle Ödemeler Hakkında Kanun uygulamalarına düzenleme getiren bir madde olmadığını ve kesinlikle kapsam dışına da çıkmadığının altını çizmiştir. Oral, bu yorumunun gerekçesini şu şekilde izah etmiştir:

Hepimizin bildiği gibi, değerli sözcü arkadaşlarımızın da ifade ettiği gibi, vergi borçlarını öderken, direkt parayla da ödeyebilirsiniz, çek de düzenleyebilirsiniz. Kanunun 13 üncü maddesi, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamına giren vergilerin ödenmesiyle ilgili çekleri kapsamaktadır; yoksa 3167 sayılı Çekle ödemeler Hakkında Kanunun tamamını kapsayan bir olay değildir. Eğer iyice okunursa, bunun böyle olduğu görülecektir.

*Bu 13 üncü madde sadece 213 sayılı -altına basa basa söylüyorum; çünkü bu tutanakları biz de okuyacağız, bizim çocuklarımız da okuyacak, bu konuları bilenler de okuyacak; sonra, burada ne söylenmiş, ne edilmiş, bir netice çıkarılacak; onun için altını çizerek söylüyorum-Vergi Usul Kanununun kapsamına giren vergileri öderken, para yerine çek kullanılmış şeyleri kapsar. Dolayısıyla, 3167 sayılı Kanunun uygulamasının hepsini kapsamamaktadır. Biz, bu kanunla neyi amaçlıyoruz? Vergi alacağının tamamını tahsil edeceğiz ve bir de, onunla ilgili ceza, faiz varsa, onun da yüzde 30'unu alacağız. Bir kişi çek vermiş, çekin karşılığı bulunmamış, suç duyurusunda bulunuyorsunuz. Biz burada ne yapıyoruz?... Çekin karşılığını ödeyecek. Çekte, ceza, faiz, gecikme zammı yok; çek muhteviyatının yüzde 10'u nispetinde tazminat var; aynı, ceza, faiz ve gecikme zammında olduğu gibi, bu tazminatın yüzde 30'unu alıyorsunuz. Biz bunu sağlayacağız.*⁷⁶²

Şahsı adına söz alan Rüştü Kazım Yücelen'in (İçel) ardından Maliye ve Gümrük Bakanına Muhalefet Milletvekilleri madde ile ilgili sorular yöneltilmiş ve Bakan sorulara her şeyin anlaşılır olduğunu istenirse yazılı cevaplar da vereceğini

⁷⁶¹ A.k., ss. 617-618.

⁷⁶² A.k., s. 619.

belirtmek cevap vermiştir. Madde üzerinde Muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu önergeler Genel Kurul’da oylanmış ve kabul edilmemiştir. Bu maddenin kabul edilmesinin ardından birleşime ara verilmiştir.⁷⁶³

Tasarının 14 üncü maddesinden itibaren görüşülmesine 16.3.1992 Tarihli 52. oturumda devam edilmiştir. “Ödenmeyen Motorlu Taşıtlar Vergileri”ni düzenleyen 14 üncü madde üzerinde RP Grubu adına Abdullatif Şener (Sivas) söz almıştır. Öncelikle vergi çeşitleri ile ilgili teknik bilgileri aktaran Şener, motorlu taşıtlar vergisinin ne anlama geldiğini izah ederek, bu maddede motorlu taşıtlar vergisi ile ilgili af düzenlenirken sınırlamaların hangi kriterlere göre yapıldığının maddeden anlaşılmadığının altını çizmiştir. “Özellikle de, 1991 yılı Motorlu Taşıtlar Vergisinin ikinci taksitini ödemeyenlere yönelik bir af düşünülürken, daha önceki yıllardaki taksitlerle ilgili olarak bir affa gidilmemesinin gerekçesinin de ne olduğu konusunda tereddütleri” olduğunu belirtmiştir. Şener, affın genel gerekçesinde yer alan bazı esaslarla, 1991 yılı Taşıtlar Vergisinin ikinci taksitine yönelik af arasında uyum olmadığı gibi bir kanaatin kendisinde hâsıl olduğunu ifade ederek iddiasını gerekçelendirmiştir:

Çünkü bu, tahsil edilemeyen vergileri tahsile yönelik bir kanun... Bu yüzden, adını da ‘tahsilâtın hızlandırılması’ koymuşlar. Dolayısıyla, tahsil edilemeyen vergilerin tahsiline yönelik olduğu söylenilen, böyle olduğu iddia edilen bu af kanununda, tahsili en fazla mümkün olan bir taksitin, süre olarak yakın bir taksitin kapsam dâhilinde tutulması, bence, uyumlu bir düzenleme olarak görülüyor. Dolayısıyla, bu maddeyle birlikte tahsili mümkün olan bir taksit, af kapsamına alınıyor.⁷⁶⁴

Bu durumun ikinci bir sonucunun daha olduğunu ifade eden Şener, bu durumu da “vergi tahsilât miktarlarının bu af kanunuyla, artması hedefleniyordu; ama bu hedefe de uygun değil; çünkü tahsili mümkün olan bir taksit de bu kapsam içerisinde düşünülüyor” şeklinde açıklamıştır.⁷⁶⁵

ANAP Grubu adına Güneş Taner (İstanbul) de, motorlu taşıtlar vergisinin 1991 senesinde düşük bir miktar olduğunu, dolayısıyla affedilen miktarı dikkate alındığında maliye teşkilatının bu af için sarf edecekleri mesainin maliyetinin affedilen tutardan daha fazla olacağını söylemiştir. Bu anlamda hükümetin bu aftan dolayı para kazanacağını iddia etmesinin mümkün olmadığını savunan Taner, diğer bir yanlışlığı ise, zamanında taşıt vergisini ödeyen kişilerin ödemeyenler karşısında dezavantajlı bir duruma düşmesi olarak açıklamıştır. Zira vaktinde vergisini ödeyenlerin “enayi durumuna düştükleri” gibi bir sonucun ortaya çıktığını öne sürmüştür.⁷⁶⁶

⁷⁶³ A.k., ss. 621-632.

⁷⁶⁴ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı 1, Cilt: 6, Birleşim: 52 (16.3.1992), s.773.

⁷⁶⁵ A.k., ss. 772-774.

⁷⁶⁶ A.k., ss. 774-776.

Şahsı adına Ekrem Pakdemirli'nin (Manisa) ardından eleştirilere cevap vermek için söz alan Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa), Grupları adına konuşan milletvekillerinin kanun tasarısının 1 inci ve 2 inci maddelerini göz ardı ettiklerini ve aynı zamanda söz konusu maddeyi de iyi anlamadıklarını belirterek eleştirilere şu şekilde cevap vermiştir:

Hepinizin bildiği gibi, Motorlu Kara Taşıtları Vergisi uygulamasında, son iki altı aylık dönem, son bir yıllık iki adet puldur ve o, Ziraat Bankasına bedeli ödenerek pul şeklinde alınır. O iki pul da cama yapıştırılır. Yeni dönem başladığında bir önceki pul çıkarılır, öbürü yapıştırılır. Bu pul işlemi vergi dairelerinde yapılmaz, Ziraat Bankasında yapılmaktadır ve pullar oradan alınmaktadır. Bir yıldan önceki dönemlerde ilgili ödenmemiş Motorlu Kara Taşıtları Vergisi varsa, o, gidilir, vergi dairesine ödenir, makbuz alınır, yani, o uygulama pul şeklinde değildir. Burada getirilen, bu pulla ilgili düzenlemedir. Yani, mükellef, 1991 yılının son taksitini yatırmamışsa, o zaman, Ziraat Bankasına gidecek, vergisini tamamen ödeyecek, Ziraat Bankası da cezanın yüzde 30'u kadar para tahsil edecek ve pulu verecek... Onu düzenliyor bu madde.

Peki, 1992 yılıyla ilgili pul niye kapsam dışı deniyor?... Hepimiz biliyoruz, kanunda da var; bu kanun, 1.1.1992' den sonrasını değil de öncesini kapsadığı için, haliyle, 1992' nin ilk altı aylık pulunu kapsamıyor. Dolayısıyla, bu maddede, ne bir kısıtlama vardır ne de diğer vergi dilimlerinden farklı bir olay vardır; sadece mevcut uygulamanın gereği bir düzenlemedir. O bakımdan, sanıyorum arkadaşlarımızın endişelerinin veya görüşlerinin de gerçeğe uymadığı ortaya çıkıyor.⁷⁶⁷

Tasarı, 15 maddeden itibaren 18.3.1992 Tarihli 54. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. 15 inci madde ile “Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla vadesi geldiği halde ödenmemiş bulunan ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun kapsamına giren, miktarı 50 000 lirayı aşmayan alacakların tahsilinden vazgeçilir” hükmü düzenlenmiştir. Bu madde üzerinde RP Grubunun görüşlerini Abdullatif Şener (Sivas) dile getirmiştir. Şener, konuşmasında maddedeki düzenlemeye benzer düzenlemenin zaten mevcut kanunlarda var olduğunu belirterek ilgili benzer hükümleri dikkatlere sunmuş, örneğin benzer hususun 6183 sayılı Kanunda da olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda Tasarının 15 inci maddesine bu 50 bin liralık miktar neden tekrar ilave edilmiştir sorusunun gündeme gelebileceğine de işaret etmiştir. Burada ortaya çıkan farklılığın, “50 000 liralık sınırın tespitinde her bir alacağın türü, dönemi, asılları ve ferileri ayrı ayrı dikkate alınır” ifadesiyle anlatıldığının altını çizmiştir.⁷⁶⁸

⁷⁶⁷ A.k., s. 776.

⁷⁶⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı 1, Cilt: 7, Birleşim: 54, (18.3.1992), ss. 292-294.

ANAP Grubunun görüşlerini ifade eden Adnan Kahveci ise, konuşmasına Mecliste tasarı görüşülürken sergilenen tartışmaların Meclise zarar verdiğini belirterek başlamıştır. Bir önceki konuşmacı olan Şener'in söylediklerine katıldığını belirtmiş, “gerçekten bu maddenin gereğine inanıyorsak bunu, kalıcı bir madde haline getirelim” açıklamasını yapmıştır. Vergi dairesi, “tahsil masrafı, alacak miktarının üzerine çıkan bir meblağı almak istemiyorsa, bu, her yıl katsayıyla belirlensin ve onun için özel kararnameler, özel tebliğler de çıkarılmak zorunda kalınmasın” tespitiyle sözlerini tamamlamıştır.⁷⁶⁹ Şahsı adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli) ise, düzenlemenin subjektif kriterler içerdiğini belirtmiş ve Anayasaya aykırı olduğunu bir kez daha tekrarlamıştır. Yine şahsı adına söz alan Turhan Tayan (Bursa) ise, Korkmazcan'ın ifade ettiklerinin gerçekle yakından uzaktan alakası olmadığını söylemiş ve düzenlemenin yerinde olduğunu savunmuştur. Madde üzerinde muhalefet milletvekilleri tarafından verilen önergeler kabul edilmemiştir.⁷⁷⁰

“Süresinde Ödenmeyen Taksitler” başlığını taşıyan 16 ncı madde, süresinde ödenmeyen taksitlerin vergi borçları ve faizlerinin hangi esaslar çerçevesinde düzenlendiğini ele almıştır. Madde üzerinde RP Grubunun görüşlerini Abdullatif Şener (Sivas) dile getirmiştir. Maddenin tasarının en ilginç maddelerinden birisi olduğunu belirterek sözlerine başlayan Şener bu düşüncesini gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır:

Çünkü, birincisi, ‘Sistem iflas etmiştir. Vergi sistemi büyük açmazlar içerisinde ve her iki yılda bir çıkarılan aflar da bu sistemin iflas ettiğinin bir kanıtıdır’ demistik.

Şimdi, bu maddenin enteresan bir tarafı var, o da, bu af tasarısının iflas ettiğini gösteriyor. Kendi kendisini inkâr eden bir düzenleme özelliği kazanıyor. Bu noktası önemli.

Diğer taraftan, ikinci bir nokta, bu tasarının genel gerekçesinde ihtilaflı dosya sayısının azaltılacağından bahsedildiği halde, bu maddeyle birlikte yeni ihtilaflı dosya sayısı artırılmaktadır. Tasarıyla birlikte bu maddesine istinaden yeni ihtilaflı dosyalar ortaya çıkacaktır.

Diğer taraftan, üçüncü bir nokta var, ‘Mükellefler, bu cezalar ve gecikme zamlarının ağırlığı nedeniyle vergi borçlarını ödeyemez duruma geldiler, onun için böyle bir kanunun çıkarılması gereklidir’ deniliyordu, bu madde, bu iddiayı da reddediyor. Neden?... Çünkü, bu maddeyle getirilen gecikme zammı miktarı, 6183 sayılı Kanunun 51 inci maddesindeki gecikme zammı miktarından daha fazladır. Madem, gecikme zamlarının miktarı fazla olduğu için mükellefler ödeyemez duruma düşmüşler, bu maddede niye daha yüksek bir gecikme zammı miktarı tespit edilmiştir? Bu da bir çelişkidir. Bu üç nokta açısından enteresan bir madde olarak görüyorum bu maddeyi.⁷⁷¹

⁷⁶⁹ A.k., ss. 294-296.

⁷⁷⁰ A.k., ss. 296-307.

⁷⁷¹ A.k., s. 309.

ANAP Grubunun görüşlerini dile getiren Güneş Taner (İstanbul), gelişmiş ülkelerdeki vergi politikalarından örnekler vererek sözlerine başlamış, vergi cezalarının gelişmiş ülkelerde çok ağır olduğunu belirtmiştir. Türkiye’de ise vergi düzenlemelerinin yanlışlıklar içerdiğini ve genelde büyük vergi mükelleflerinin affa uğradığını, zaten küçük vergi mükellefinin devletle uğraşma korkusundan dolayı zamanında vergisini ödemediğini anlatmıştır. Taner, geçmiş dönemde toplanan vergi miktarları ile ilgili analizler yaparak görüşlerini desteklemiş, son olarak önceki konuşmacı Şener’in söylediklerine katılmadığını ifade etmiştir.⁷⁷² Şahsı adına Ekrem Pakdemirli’nin (Manisa) ardından iddialara cevap vermek için Hükümet adına Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) söz almıştır. Şener’in konuşmasında belirttiği “[b]u kanunun bu maddesiyle yüzde 10’luk yeni bir faiz getiriliyor. Bu yüzde 10, yüzde 7’nin üstünde bir rakamdır. Yüzde 7 bile çoktu; bu yüzde 10’u niye getirdiler? Bu çelişki değil midir?” değerlendirmesinin yanlış olduğunu belirterek kendi gerekçesini açıklamıştır:

Bu yüzde 10 düzenlemesi bu kanunla ilgilidir, devamlı bir düzenleme değildir. Bu kanun da geçici bir kanundur, kasım sonu itibarıyla zaten hükmünü yerine getirmiş olacak, kaldırılacak bir kanundur. Dolayısıyla, yüzde 7, kalıcı bir kanunun kalıcı bir hükmüdür. Bu nedenle, her ikisini mukayese etmek yanlıştır ve ikisini mukayese ederek, "İşte bakın, çelişkiyi gördünüz mü?" demek, bana göre daha büyük yanlıştır; çünkü, birisi, dört beş ay sonra hükmü kalmayacak bir madde, diğeri ise kalıcı bir maddedir. Onun için, ikisini mukayese etmek fevkalade yanlıştır. Dolayısıyla, burada da herhangi bir çelişki yoktur.”⁷⁷³

Taner’in konuşmasının ardından madde üzerinde muhalefet milletvekilleri tarafından verilen önergeler görüşülmüş ancak önergelerden hiçbirisi kabul edilmemiştir.

Tasarının 17 nci maddeden itibaren görüşülmesine Genel Kurulun 20.3.1992 Tarihli 56. birleşiminde devam edilmiştir. “Ödenecek Gecikme Zammı, Gecikme Faizi ve Vergi Cezalarının Alacak Aslını Geçemeyeceği” hükmünü düzenleyen 17 nci madde üzerinde RP Grubu adına Abdullatif Şener (Sivas) söz almıştır. Maddenin anlamını “daha önceki maddelerde gecikme zammı, faiz ve cezaların yüzde 30’unun ödenmesi halinde, yüzde 70’inin tahsilinden vazgeçileceği ifade edilmekte idi. Bu madde de tahsil edilecek yüzde 30’luk miktar eğer alacak aslını geçiyorsa, tahsilât miktarının yüzde 30’un altına da düşeceğini ifade etmektedir” şeklinde açıklamıştır. Şener, vergilerle ilgili maddenin getirmiş olduğu paylarla ilgili örnekler vererek “vergi aslına yönelik af yoktur” iddialarının gerçekçi olmadığını bu madde göstermektedir beyanında bulunmuştur.⁷⁷⁴

⁷⁷² A.k., ss. 310-311.

⁷⁷³ A.k., s. 315.

⁷⁷⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 56 (20.3.1992), ss. 643-645.

ANAP Grubu adına Güneş Taner (İstanbul), vergisini veren ile vermeyen arasındaki farkı örneklerle açıklayan ve vergi veren kişilerin aleyhine bir durumun ortaya çıktığını belirten bir konuşma yapmıştır. Taner, “bu vergi affıyla, bu faturaları da ortadan kaldıracaksınız; yani, defterlerdeki yanlışlar da alınacak, kenara konacak ve bu vatandaşlar, vergisini normal ödeyen, bu memleketin iyi vatandaşları gibi aynı sınıfta olacaklar” değerlendirmesini yapmıştır.⁷⁷⁵ Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) de düzenlemenin iyi niyetli vergi mükellefi ile iyi niyetli olmayan vergi mükellefini ayırmadığı üzerinde durmuştur. Madde üzerinde Kamer Genç’in (Tunceli) konuşmasının ardından bazı milletvekilleri ilgili bakana sorular yöneltmiştir.⁷⁷⁶

Çiftçilerin Taksitlerini düzenleyen 18 inci madde üzerinde RP grubunun görüşlerini Abdullatif Şener (Sivas) açıklamıştır. Çiftçilerin vergi borçları ile ilgili düzenlemenin uygun bir düzenleme olduğunu ve dolayısı ile fazla itiraz edecek bir tarafının olmadığını belirtmiştir.⁷⁷⁷ ANAP Grubu adına söz alan Adnan Kahveci (İstanbul) şu değerlendirmeyi yapmıştır: “kanunun bu kadar yanlışlığı içinde mantığı doğru olan tek madde bu. Çünkü, çiftçilerin ekin, hasat zamanlarını düşünmüş, ödeme sürelerini ona göre ayarlamaya çalışmış; fakat, kanunun geneli içinde ufak bir tarafının düzgün olması kanunu kurtarmıyor.”⁷⁷⁸ Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli’nin (Manisa) ardından Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) söz alarak özellikle Adnan Kahveci’nin hükümete yönelik eleştirilerine cevap vermiştir. Kamer Genç’in (Tunceli) konuşmasının ardından madde üzerinde verilen 11 ayrı önerenin görüşmesi yapılmış, önergelerden hiç biri kabul edilmemiştir.⁷⁷⁹

Tasarının beşinci bölümü “Gümrük ve Vergi Cezaları” başlığını taşımaktadır ve 19 uncu maddeden itibaren düzenlenmiştir. Madde üzerinde Grupları adına RP Milletvekili Abdullatif Şener (Sivas), ANAP Milletvekili Hasan Korkmazcan (Denizli) ve şahsı adına Kamer Genç (Tunceli) konuşmuştur. Madde 11 fıkradan ibaret olduğu için her fıkra için 4 önerge verilebileceğinden 44 değişiklik önergesi verilmiş, önergelerden hiçbirisi Genel Kurulda kabul edilmemiştir. İktidar milletvekilleri muhalefet milletvekillerini kanun tasarısının mecliste görüşülmesini ve yasalaşmasını geciktirmek için değişiklik önergeleri vermekle suçlamıştır.⁷⁸⁰

Tasarının altıncı bölümünü “son hükümler” başlığı oluşturmuştur. “İade edilmeyecek Alacaklar” başlıklı 20 nci madde üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. 21 inci madde “Usul ve Esaslar”ı düzenlemiş, 22 nci madde

⁷⁷⁵ A.k., ss. 645-647.

⁷⁷⁶ A.k., ss. 647-662.

⁷⁷⁷ A.k., s. 663.

⁷⁷⁸ A.k., ss. 664-665.

⁷⁷⁹ A.k., ss. 666-689.

⁷⁸⁰ A.k., ss. 689-730.

de ise, Kanun hükümlerinin, “Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu Üyeleri ve birinci derecedeki yakınları ve bunların hissedarı bulundukları ortaklık ve şirketler için” uygulanamayacağı hükmü yer almıştır. Geçici maddelerin görüşülmesinin ardından yürürlük maddesi ile yürütme maddesi olan 23 üncü ve 24 üncü maddeler oylanmıştır. 183 oyun kullanıldığı oylamada tüm oylar kabul çıkmış ve tasarı yasalaşmıştır.⁷⁸¹

03.04.1992 günlü Resmi Gazete’de yayımlanan 3787 sayılı Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkındaki Kanun’un 1’inci maddesinden, 22’inci maddesi dahil, maddelerinin, Geçici 1., 2., 3. maddeleriyle, 23. ve 24. maddelerinin Anayasanın Başlangıcı ile 2., 8., 10., 38., 73. ve 87. maddelerine aykırı olduğu savıyla iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne Anamuhalefet Partisi, ANAP TBMM Grubu adına Grup Başkanı A. Mesut Yılmaz tarafından dava açılmıştır. Gerekçede iptali istenen kanunun ilgili maddelerinin genel hukuk kurallarına, “Hukuk Devleti” ve “Sosyal Devlet”e olan güveni sarsacağı, vergi ahlakını bozacağı, mükelleflerde periyodik af beklentisine yol açacağı ile vergi cezalarının caydırıcı etkinliğini azaltacağı sonuçlara sebep olacağı ve en önemlisi yükümlülerde huzursuzluk yaratacağı belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi başvuru ile ilgili şu sonuca varmıştır:

21.3.1992 günlü, 3787 sayılı “Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun’un;

A- 1 inci maddesinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE,

Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI’nın “Maddenin gecikme zammı ve gecikme faizi yönünden iptali gerektiği” yolundaki karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

B- 2 nci maddesinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI’nın “Maddenin, gecikme zammı ve gecikme faizi yönünden iptali gerektiği” yolundaki karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

C- 3 üncü maddesinin

a) Son tümcesi dışındaki kurallarının Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI’nın “Bu kuralların gecikme zammı ve gecikme faizi yönünden iptali gerektiği” yolundaki karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

b) Son tümcesinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yekta Güngör ÖZDEN’in karşı oyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

⁷⁸¹ A.k., ss. 730-788.

D- 4 üncü maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI'nın "Maddenin gecikme faizi yönünden iptali Gerektiği" yolundaki karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

E- 5 inci maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI'nın "Maddenin gecikme zammı ve gecikme faizi yönünden iptali gerektiği" yolundaki karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

F- 6 ncı maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI'nın "Maddenin pişmanlık zammı yönünden iptali gerektiği" yolundaki karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

G- 7 nci, 8 inci, 9 uncu, 10 uncu ve 11inci maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

H- 12 nci maddesinin;

a) Birinci ve dördüncü fıkralarının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI'nın "Fıkraların gecikme zammı yönünden iptali gerektiği" yolundaki karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

b) İkinci, üçüncü ve beşinci fıkralarının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

I- 13 üncü maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE,

J- 14 üncü maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE,

Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI'nın "Maddenin gecikme zammı yönünden iptali gerektiği" yolundaki karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

K- 15 inci ve 16 ncı maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

L- 17 nci maddesinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Güven DİNÇER, Oğuz AKDOĞANLI, Selçuk TUZUN, Ahmet N. SEZER ile Yalçın ACARGÜN'ün Karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

M- 18 inci maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI'nın "Maddenin gecikme zammı ve gecikme faizi yönünden iptali gerektiği" yolundaki karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

N- 19 uncu maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU ile Sacit ADALI'nın "Maddenin gecikme zammı yönünden iptali gerektiği" yolundaki karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

O- 20 nci ve 21 inci maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

P- 22 nci maddesinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Yekta Güngör ÖZDEN ile Servet TÜZÜN'ün "Maddenin, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu Üyeleri bölümünün Anayasa'ya aykırı olmadığı ve iptaline ilişkin istemin reddi gerektiği" yolundaki karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

R- 23 üncü maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE,

Yekta Güngör ÖZDEN ile Ahmet N. SEZER'in "Maddenin, Yasa'nın geçici maddelerinin yürürlük tarihi yönünden Anayasa'ya aykırı olduğu ve iptali gerektiği" yolundaki karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

S- 24 üncü maddesi ile Geçici 1., 2. ve 3. maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE, 24.6.1993 gününde karar verilmiştir.⁷⁸²

5.1.4.2. Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına, Bankalar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve 35 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun (3794)

Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına, Bankalar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve 35 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/377), 27.3.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyon başkanlığına sunulmuştur.⁷⁸³ Bu kanuna ilişkin olarak hazırlanan Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (Sıra Sayısı 63) 22.4.1992 tarihinde Mecliste dağıtılmış ve bu kanun tasarısının gündeme alınması kabul edilmiştir.⁷⁸⁴ Komisyon raporunun görüşülmesine Genel Kurulun 29.4.1992 Tarihli 70. Birleşiminde başlanmıştır. Komisyon raporunda, kanunun gerekçesinin sermaye piyasalarının son yıllarda geçirmiş olduğu değişim ve önemli gelişim nedeniyle mevcut Serbest Piyasa Kanunu'nun yetersiz kalması olduğu belirtilmiştir. Raporda, yeni çıkartılacak kanun ile günün koşullarında yürüyecek bir serbest piyasanın oluşturulabileceği ifade edilmiştir. Bu kanun sayesinde Türkiye'nin dünya ile entegrasyonunun kolaylaşabileceği belirtilmiştir. Raporda 1981 yılında günün koşullarına göre çıkartılan serbest piyasası kanunun, artık birçok koşulu karşılayamaz hale geldiğinin ve bu nedenle yenilenmesi gerektiğinin kabul edilebilir olduğu özellikle ifade edilmiştir.⁷⁸⁵ Bu bağlamda tasarı ile yapılmak istenen şu şekilde sıralanmıştır:

⁷⁸² Esas sayısı 1992/29, Karar Sayısı 1993/23, Karar Günü 26.06.1993, *Resmi Gazete*, 23 Aralık 1999, Sayı: 23915, ss. 7-58.

⁷⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 63 (14.4.1992), s. 35.

⁷⁸⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 67 (22.4.1992), s. 320.

⁷⁸⁵ "Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına, Bankalar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve 35 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 70'in sonuna ekli, (29.4.1992), s. 19.

- Eksik piyasaların tamamlanması, piyasanın kendi dinamikleri ve yaratıcı gücünün harekete geçirilmesi, kamuyu aydınlatma sisteminin güçlendirilmesi,

- Şeffaf bir piyasa ortamının temin edilmesi, sistemin işleyiş kurallarının açıklıkla belirlenerek olası iktisadî ve malî suçlara karşı gereken tedbirlerin getirilmesi,

- İstenmeyen gelişmeleri takip edebilmek ve gelişebilecek olaylara anında müdahale edebilmek için erken uyarıya dayalı bir piyasa gözetim sisteminin tesis edilmesi,

- Yeni kurumsal yatırımcı türleri ile piyasanın talep yönünün desteklenmesi, yeni malî araç türleri ile plasman imkânlarının ve giderek tasarruf imkânlarının genişletilmesi,

-Bankalara ve bankacılık işlemlerine dayalı malî sistemimizde ihtisas kurumlarının yaygınlaştırılarak kurumlar arası rekabetin teşvik edilmesi.⁷⁸⁶

Raporda tasarının sayılan bu amaçlarının kabul edildiği belirtilerek, tasarının 6, 12, 17, 34, 37 ve 39 uncu maddeleri üzerinde bazı lafzi ve içeriğe ilişkin değişiklikler yapılması gerektiği, diğer maddelerin hepsinin aynen kabul edildiği belirtilmiştir.⁷⁸⁷ Rapor, kamuoyunun bu konudaki beklentilerinin göz önüne alınarak Meclis İç Tüzüğü'nün 53'üncü maddesi uyarınca öncelikle görüşülmesi talebiyle genel kurula gönderilmesi istenerek son bulmuştur. Rapor, imzada bulunamayan beş üye hariç son komisyon toplantısına katılan tüm üyelerinin oyuyla kabul edilmiştir.⁷⁸⁸

Kanun tasarısının tümü üzerindeki görüşmelerde sırasıyla ANAP Grubu adına İstanbul Milletvekili Selçuk Maruflu, SHP Grubu adına Tunceli Milletvekili Vahdet Sinan Yerlikaya, RP Grubu adına Kayseri Milletvekili Abdullah Gül, DYP Grubu adına Ordu Milletvekili Refaiddin Şahinoğlu, Hükümet adına Devlet Bakanı Şerif Ercan ve şahsı adına İstanbul Milletvekili Adnan Kahveci söz almışlardır. İlk olarak Selçuk Maruflu, demokrasiyi kabul eden ülkelerde serbest piyasa ekonomisinin sağlıklı bir şekilde işletilmesinin önemi üzerinde durmuş ve bu konunun tarihi yönü üzerinde bilgi vermiştir. Maruflu konuşmasında ANAP iktidarı döneminde gerçek anlamda bir serbest piyasa kanunu getirmek istediklerini ancak bazı nedenlerle tasarılarının kadük olduğunu ifade etmiş ve şimdi yine bu konunun gündeme gelmesinden memnun olduğunu ifade etmiştir. Maruflu, bu nedenle de görüşülen bu tasarıya, tatbikatında çıkabilecek bazı olumsuzlukları engellemek amacıyla olumlu görüşleriyle katkıda bulunmaya çalışacaklarını ifade etmiştir. Sermaye piyasasının bankacılık sektöründen daha geniş ve kapsamlı bir şey olduğunu, bu nedenle de ülkede gerekli ekonomik koşullar hazırlanmadan bir serbest piyasa

⁷⁸⁶ A.k., ss. 19-20.

⁷⁸⁷ A.k., s. 20.

⁷⁸⁸ A.k., s. 21.

kanunundan çok şey beklemenin yerinde olamayacağını savunmuştur. Maruflu, oluşturulacak Serbest Piyasa Kurulu'nun yapısında devletten, özel sektöre kayılan bir yapılanmaya gitmek gerektiğini belirtmiştir.⁷⁸⁹ SHP Grubu adına Vahdet Sinan Yerlikaya konuşmasının başında bu kanun tasarısının ANAP döneminde çıkması gerektiğini, ancak kendi dönemlerine kaldığını ifade etmiştir. Yerlikaya, teorik ve uluslararası bağlamda konunun öneminden bahsetmiş ve bu konuda atılımda bulunan bazı ülkelerin başarılarından bahsederek konuşmasını sürdürmüştür. Yerlikaya ayrıca yeni bir serbest piyasa kanunu'nun Türkiye'nin geleceği açısından da önemli olduğunu söylemiş ve ANAP döneminde çıkan kanunun artık fiilen yürütülmesinin zor olduğunu belirterek, yeni yasanın uygulanmasını dileyerek konuşmasını bitirmiştir.⁷⁹⁰

RP Grubu adına Abdullah Gül konuşmasında partisinin günün koşullarına hitap edecek bir serbest piyasa kanununun önemli olduğunu kabul ettiğini belirtmiştir. Gül, konuşmasında bu çıkartılacak kanun ile ilgili bazı kaygıların bulunduğunu söylemiştir:

*...Sermaye piyasasını yeniden düzenlemek amacıyla hazırlanan bu kanun tasarısı, aslında gecikmiş bir tasarıdır. Burada gecikmiş dememize rağmen, hemen şu soruyu sormak istiyoruz: Acaba, bu tasarı, bu ekonomik şartlar içerisinde 2 sene önce buraya gelseydi, pratik olarak ne netice verirdi? Bu, yeni düzenlemelerin, halihazırda işler durumda olacağı anlamına gelir miydi? Bu düzenlemeler, önceden yapılmış olsaydı, sermaye piyasasının piyasa güçlerinin etkinliği altında, şeffaflık ilkesi altında, belli bir düzene girip, ülke kalkınmasının itici motorlarından birisi olma işlevini yerine getirebilir miydi? Doğrusu, bu konuda pek olumlu düşünmüyoruz; çünkü, sermaye piyasasıyla ilgili getirilen tedbirleri, Türkiye'nin genel ekonomik tablosundan soyutlamak mümkün değildir, önce, bir temel konu üzerinde mutabakat sağlamak gerekir. Bu kanun tasarısı, doğrusu, Sermaye Piyasası Kurulundaki bürokratlar tarafından hazırlanmış, açıkçası bir nevi akademik yayın gibi.*⁷⁹¹

Gül sözlerini bu kanun tasarısının bir oldubittiye getirilmemesi ve toplumun tüm kesimlerinde tartışılması gerektiğini belirterek bitirmiştir.⁷⁹²

DYP Grubu adına Refaiddin Şahin konuşmasında dünyadaki birçok siyasi ve ekonomik gelişmenin Türkiye'nin dünyaya entegrasyonunu zorunlu hale getirdiğini vurgulamıştır. 1981 yılında kurulan Serbest Piyasa Kurulu'nun hızlı ekonomik gelişmeler sonucunda güncel anlamda işlevsizleştiğini ve bu tasarının bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını ifade eden Şahin, bu tasarının en kısa zamanda çıkmasının ülke adına gerekliliğine işaret etmiştir.⁷⁹³ Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Şerif Ercan konuşmasında genel itibarıyla yeni

⁷⁸⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 70 (29.4.1992), s. 17.

⁷⁹⁰ *A.k.*, s. 19.

⁷⁹¹ *A.k.*, s. 20.

⁷⁹² *A.k.*, s. 22.

⁷⁹³ *A.k.*, s. 24.

kanun tasarısını savunmuş ve gelişmelerin şeffaf bir piyasayı gerekli kıldığını söylemiştir. Ercan daha sonra mevcut tasarının bu konulardaki birçok sorunu çözeceğine olan inancını ifade ederek sözlerini bitirmiştir.⁷⁹⁴ Şahsı adına Adnan Kahveci tasarıya olumlu baktığını, giderek artan enflasyonun da piyasaya zarar verdiğini ifade etmiştir. Sadece bu konudaki tasarının yetmeyeceğini, daha total önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Kahveci sözlerini yeni çıkacak kanunun çabuk ve sıklıkla değişmemesi gerektiğini belirterek noktalamıştır.⁷⁹⁵

Kahveci'nin konuşmasından sonra tasarının maddelerine geçilmesi kabul edilmiştir. Tasarının 1, 2 ve 3 üncü maddeleri üzerinde konuşan olmamış ve genel kurulda oylanmış maddeler kabul edilmiştir. Tasarı'nın 4 üncü maddesi üzerinde ise ANAP İstanbul Milletvekili Selçuk Maruflu bir konuşma yapmıştır. Maruflu konuşmasında eski kanunda incelemeler sonucunda tatmin edici bir sonuca varılmadığı halde Serbest Piyasa Kurulu'nun bu konuda kararda "imtina edeceğini" ifade ettiğini, bunun eski kanunda "red edileceği" şeklinde olduğunu ve metnin bu şekilde değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁷⁹⁶ Bu konuda ilgili bakanın görüşü sorulmuş, bakan ise bu yoruma katılmadığını ifade etmiştir. Bakanın bu konudaki ifadesinden sonra madde oylanmış ve kabul edilmiştir. Bu maddeden sonra 5 inci maddeden, 16 ncı maddeye kadar olan maddeler aynı şekilde oylanmış ve kabul edilmiştir.⁷⁹⁷ 17 nci madde ile ilgili ise ANAP İstanbul Milletvekili Selçuk Maruflu söz istemiştir. Maruflu konuşmasında kurul başkanlığı ile ilgili eski kanunda bazı kıstaslar olduğunu, yeni tasarı da ise bunların kaldırıldığını ifade etmiştir. Bu durumun sakıncalarını dile getiren Maruflu, metindeki "finans" ve "maliye" kelimelerinin bir arada kullanılmasının da gereksiz olduğunu söylemiştir.⁷⁹⁸ 18 inci maddeden 41 inci maddeye kadar olan maddeler önemli bir değişiklik olmaksızın ve üzerlerinde konuşma yapılmaksızın kabul edilmiştir. Tasarı üzerindeki görüşmeler bittikten sonra açık oylama kupaların sıraların etrafında dolaştırılarak yapılabilmesi için oylama yapılmıştır. Yapılan oylama sonucunda tasarının tamamı 161 kabul, 9 red oyuyla kabul edilerek, kanunlaşmıştır.⁷⁹⁹

41 madde ve 2 geçici maddeden oluşan bu tasarı ile Sermaye Piyasası Araçları Menkul Kıymetler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları olarak belirtilmiştir. İhraç veya halka arz olunacak sermaye piyasası araçlarının Kurula kaydettirilmesi zorunlu görülmüştür. Genel ve katma bütçeli idareler ve T.C. Merkez Bankasınca ihraç olunacak sermaye piyasası araçlarının Kurula kaydettirilmesi zorunlu değildir. Ancak bu ihraçlar hakkında Kurula bilgi verileceği, sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıkların hisse senetlerinin halka arz yoluyla satılamayacağı belirtilmiştir.

⁷⁹⁴ A.k., s. 26.

⁷⁹⁵ A.k., s. 27.

⁷⁹⁶ A.k., s. 29.

⁷⁹⁷ A.k., ss. 29-36.

⁷⁹⁸ A.k., s. 36.

⁷⁹⁹ A.k., ss. 50-51, 59.

5.1.4.3. T. Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3807)

TBMM Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 20.12.1991 tarihinde kararlaştırılan “T. Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” Tasarısı ile T. Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununda mevcut olan, yıllık safi kârın belirli bir miktarının idare meclisi üyelerine dağıtılmasına ilişkin hüküm kaldırılmıştır. Bu suretle bankanın ve hissedarların daha fazla kâr etmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Tasarı ile aynı zamanda idare meclisi üyeliğinin de cazip hale gelmesi önlenmiştir. Ayrıca, Bankanın en çok hissesine sahip olan Vakıflar Genel Müdürlüğünü temsilen, idare Meclisine Başbakan tarafından seçilecek üyenin Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinden seçilmesi şartının kaldırılarak, ilgili teşkilat dışında bulunan yetişmiş elemanların da Başbakanca idare Meclisi Üyeliğine seçilmesine imkân verilmiştir. Yine tasarı ile idare Meclisi üyelerinin Genel Kurul tarafından tespit edilecek ücretlerinin Başbakanın onayı ile uygulanması hükmü getirilerek diğer yönetim kurulu üyeleri ile bunların arasındaki ücret farkının önlenmesi sağlanmıştır.⁸⁰⁰

Genel Kurulun 3.1.1992 Tarihli 22. Birleşiminde Plan ve Bütçe Komisyonu’na gönderilen tasarı Komisyon’un 8.1.1992 tarihinde yaptığı 4. Birleşimde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun’un katılımıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmelerde, tasarı ile yapılan düzenlemenin, “diğer kamu bankaları ile T. Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı arasındaki ücret farklılığının giderileceği ve Anayasa’nın eşitlik ve genellik prensibine uygunluğun sağlanmış olacağı” ile ilgili olumlu görüşler dile getirilmiştir. Bu olumlu görüşlerin yanında “ idare meclisi üyelerine bankanın yıllık safi kârından pay verilmesi yönteminin kaldırılmasının Hükümet programında yer alan KİT’lerin özerkleştirilmesi prensibine ters düştüğü, aynı zamanda kâr eden bir kuruluşun idarecilerinin cezalandırılması gibi bir durum yaratacağı, bunun da özerkleştirmeyi engelleyeceği” gibi eleştiri ve olumsuz görüşler de dile getirilmiştir.⁸⁰¹

Genel Kurulun 15.1.1992 Tarihli 26. Birleşimde gündeme alınan tasarı⁸⁰², 27.5.1992 Tarihli 81 Birleşimde görüşülmüştür. Tasarının tümü üzerine RP Grubu adına Ali Oğuz (İstanbul) söz almıştır. Oğuz, öncelikle getirilen düzenlemenin ne ifade ettiğini açıklamıştır. Düzenleme 11.1.1954 tarih ve 6219 sayılı Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununun 9 ve 15 inci maddesini

⁸⁰⁰ Sıra Sayısı 9, “T. Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/311)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81’in sonuna ekli (27.5.1992), s. 1.

⁸⁰¹ Sıra Sayısı 9, “T. Vakıflar Bankası.”, ss. 1-2.

⁸⁰² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 26 (15.1.1992), s. 658.

değiştirmiştir. 9 uncu madde de bankanın yıllık safı karından yüzde 4,5'in İdare Meclisi üyelerine mütevasiyen taksim edileceği hükmünün mevcut olduğunu hatırlatmıştır. Bu değişikliklerle bu yüzde 4,5'lik hisse nispetinin yüzde 9'unun personelin brüt üç aylık ücretiyle sınırlı olmak üzere İdare Meclisinin tespit edeceği esaslar dâhilinde tevzi edilmek üzere temettü ikramiyesi olarak memur ve müstahdemlere verilmesi öngörülmüştür.⁸⁰³ Oğuz, Bankanın İdare Meclisi üyelerin atanma şekliyle ilgili 15 inci maddeye ilişkin yeni düzenleme ile Başbakanlığa yetki verilmesinin başta siyasi bir tasarrufmuş gibi görülmesine rağmen diğer düzenlemelerle beraber okunduğu zaman aslında eski düzenlemeden daha olumlu olduğunu belirtmiştir. Oğuz, tasarımı desteklediklerini açıklamıştır.⁸⁰⁴ Toplam üç maddelik tasarının maddeleri üzerinde şahısları ve grupları üzerine söz alan bulunmamış tasarının tümü oylanarak kabul edilmiştir.

5.1.4.4. Kamu Kurumu ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun (3836)

3799 Sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkındaki Kanun tasarısı TBMM Genel Kurulu tarafından 07.05.1992 tarihinde kabul edilmiş ve 12 Mayıs 1992 tarihinde Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın onayına sunulmuştur. Tasarı, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın incelemesinin ardından 27.05.1992 tarihinde aşağıdaki değişiklikler yapılarak tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye geri iade edilmiştir. İncelenen kanunda görülen başlıca aksaklıklar Cumhurbaşkanının geri gönderme tezkeresinde (1/411, 3/481) şu şekilde ifade edilmiştir:

*Bu Kanun kapsamına giren önemli kamu kurumlarının tahmini borç-alacak ilişkisi incelendiğinde, sadece 6,5 trilyon TL'nin tasfiye edilebileceği, bakiyenin ise; Hazinenin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasından kullandığı kısa vadeli avansın kapsamı dışında olması halinde 35 trilyon TL'lik, kapsam içinde kalması halinde ise, 48,6 trilyon TL'lik, Hazine tahvili ile kapatılabileceği anlaşılmaktadır. Diğer bir deyimle verimsiz çalışan ve başarısız KİT'lerin, Belediyelerin ve Birliklerin borçları af edilmektedir.*⁸⁰⁵

Tezkerede, kamu kurum ve kuruluşları arasında borç-alacak ilişkisinin tasfiyesi gerekli görülmekle beraber, söz konusu işlem için uygulanacak yöntemin ek bütçe veya tahkim müessesesi olması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca avans ve kısa vadeli kredilerin tahkim kapsamına alınmasının son derece

⁸⁰³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81 (27.5.1992), s. 51.

⁸⁰⁴ **A.k.**, ss. 51-52.

⁸⁰⁵ Sıra Sayısı 115, "Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında 7.5.1992 Tarih ve 3799 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi (1/411, 3/481)", **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92'nin sonuna ekli, (02.07.1992), s. 1.

sakıncalı sonuçlar doğuracağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Kanun kapsamına alınan kamu kurum ve kuruluşları listesinde T.C Ziraat Bankası ve Merkez Bankasının hangi borçlarının tahkim kapsamına alınacağını kanun içinde tatad edilmesine rağmen, listeye ilave edilen diğer kamu bankalarının hangi borç ve alacaklarının tahkim kapsamına alınacağını belirtilmemiş olması gösterilmiştir.⁸⁰⁶

Kanun Tasarısının 2 nci maddesinde düzenlenen ve bazı kurum ve kuruluşların borçlarının nasıl tahkim edileceğinin belirtildiği kısımda yer alan kurumların borçlarının tahkim edilmesine ilişkin bu kurum ve kuruluşların sahip oldukları sanayi tesislerinin hisselerinin alacaklı bankalara veya kamu ortaklığına devrinin yapılmasının ve böylece tahkim kapsamına alınmasının daha faydalı olacağı ifade edilmiştir. Tezkerede aynı zamanda, bazı belediyelerin borçlarını affetmekle, başarısız belediyelerin ödüllendirildiği ifade savunulmuştur. Başarılı belediyelerin cezalandırılacağı ve böylece belediyelerin vergi, sigorta ve elektrik bedeli gibi kamu borçlarını ödememelerinin teşvik edileceği belirtilmiş ve bu sebeple 07.05.1992 tarih ve 3799 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun” Anayasanın 89 uncu maddesi gereğince bir defa daha görüşülmek üzere iade edilmiştir.⁸⁰⁷

3799 sayılı Kanun Tasarısının Cumhurbaşkanlığınca TBMM’ye tekrar görüşülmek üzere iade edilmesinin ardından Meclis Başkanlığı söz konusu Kanun Tasarısını gerekçeli geri gönderme tezkeresi ile birlikte 27.05.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna göndermiştir. Komisyon söz konusu tasarımı 17.06.1992 Tarihinde yaptığı 41. Birleşiminde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Tansu Çiller’in başkanlığında Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret müsteşarlığı ve DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımıyla inceleyip görüşmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmelerin ardından, “1983 sonundan itibaren Hükümetlerin serbest piyasa ekonomisini benimseyerek buna yönelmeleri sonucunda, o güne kadar kapalı ekonomi içerisinde başarılı olarak görev yapan KİT’lerde de liberasyona gidilmesi zaruretinin ortaya çıktığı, bunun sonucunda ise, doğal olarak söz konusu KİT’lerin modernizasyon ve hizmet amaçlı borçlarının arttığı, ancak bu borçların uzun vadeli borca dönüştürüleceğinin beyan edilmesine rağmen bugün yine kısa vadeli borçlanmaya gidildiği” belirtilmiştir. Öte yandan geçmişte de hükümetlerin kamu kurumu ve kuruluşları arasında bozulan borç-alacak ilişkisini yeniden düzenlemek amacıyla tahkim yasaları çıkardığı görüşü dile getirilmiş ve kanunun bir an önce yürürlüğe girmesinin ekonomiyi düzeltme yönünde hükümetin çalışmalarına yardımcı olacağı savunulmuştur.⁸⁰⁸ Hükümet adına yapılan açıklamada ise, kamu kesiminin ekonomik açıdan kilitlendiği bir noktada devletin borç-alacak düzenini yeniden disiplin altına alarak daha sağlıklı

⁸⁰⁶ A.k., s. 2.

⁸⁰⁷ A.k., ss. 3-4.

⁸⁰⁸ A.k., s. 6

bir ekonomik sistem getirmek arzusunda olduğu ifade edilmiştir. Yapılan bu değerlendirmelerin ardından Kanunun 1, 2, 3 ve 4 üncü maddeleri ile yürürlük ve yürütmeye ilişkin 5 ve 6 ncı maddeleri ile 2 nci maddeye bağlı cetvel Komisyon tarafından aynen kabul edilerek 19.06.1992 tarihinde TBMM'ye sevk edilmiştir.⁸⁰⁹

Ancak söz konusu Kanun Tasarısı üzerinde komisyonda yapılan görüşmeler sırasında Ekrem Pakdemirli (Manisa) ve arkadaşları tarafından borçların silinmesinin kurumlar arasında haksız rekabet ortaya çıkaracağı gerekçesiyle Kanunun tümü üzerinde muhalefet şerhi düşülmüştür. Öte yandan Melih Papuççuoğlu (Balıkesir) ve Yılmaz Ovalı (Bursa) aynı şekilde Kanunun yeniden görüşülmesine yönelik muhalefet şerhi koymuştur. Kamer Genç (Tunceli) ise Cumhurbaşkanlığının Kanun Tasarısını, Kanunun geri iade edilme süresi içerisinde Meclise göndermediğine ve bu durumun da Anayasaya aykırılık teşkil ettiğini, bu gerekçeyle yeniden görüşülmesin isteyen bir muhalefet şerhi düşmüştür.⁸¹⁰

115 Sıra Sayılı ve 3799 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun”un üzerindeki görüşmelere, Plan ve Bütçe Komisyonunun raporunun ardından 02.07.1992 tarihli 92. Birleşiminde başlanmıştır. Kanun Tasarısının geneli üzerinde görüşmeler sırasında ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) konuşmasında kanun tasarısının oldukça kötü düzenlendiğini belirterek ülke ekonomisine daha ağır yükler getireceğini dile getirmiş ve bu uygulamaların hiçbir gelişmiş ülkede hayata geçirilmediğini kaydetmiştir. Tahkim yasasının içinde bir takım gizlilikler olduğunu ifade eden Taner, prensip olarak yasaya karşı olmadıklarını ancak Hükümetin getirmek istediği düzenlemeyi açıkça ifade etmemesinden dolayı oldukça rahatsız olduklarını dile getirmiştir. Konuşmasında devamla Taner, grup olarak tasarıya muhalif olduklarını belirtmiştir:

Hazinenin kısa vadeli avansının tahkime girmesi, dünya tarihinde, bilhassa gelişmiş ülkelerde hiç görülmemiş bir olaydır. Sayın Bakan, dışarıda okumuş insandır, dış dünyayla irtibatı olan insandır; Hazine de bu konuları gayet iyi bilen arkadaşlarımız vardır -ben bilmiyorum; açık söylüyorum- eğer dünyada, gelişmiş herhangi bir ülkede, kısa vadeli avansın tahkim edildiğinin bir emsali varsa, buyursunlar, burada söylesinler; biz de bilgilenelim; bunun emsali yoktur. Peki, bu ne demektir, niye yapılmaktadır bu? Adı üzerindedir, kısa vadeli avans, hükümete cari hesaplarda kullanılmak için verilir; yani, bugün tahakkuk eder, iki ay sonra gelir; bu arada nakit akışı olarak paraya ihtiyacınız vardır, kısa vadeli avansı kullanırsınız, paranız geldiği zaman geri ödersiniz. Eğer gelen para yetmiyorsa, yani bulacağınız parayı finansman açığı için kullanmak istiyorsanız, kısa vadeli avans kullanmazsınız. Ne yaparsınız; bütçeyi yaparken, ya harcamalarınızı biraz kısarsınız yahut da gelirlerinizi biraz artırırsınız; Kısa vadeli avansın bu şekilde kullanılmasının emsali, dünya muhasebe tarihinde yoktur.⁸¹¹

⁸⁰⁹ A.k., s. 6.

⁸¹⁰ A.k., ss. 9-10.

⁸¹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92, (02.07.1992), s. 585.

Taner'in konuşmasının ardından RP Grubu adına Ahmet Remzi Hatip (Konya) konuşmasında borç-alacak ilişkisinde olan kamu kurum ve kuruluşlarının temel sıkıntılarının, kendi imkânları çerçevesinde bütçe harcamalarını yapamayışlarından, sıkıntıya düştükleri zamanlarda ise devletin destek olmak yerine onlara banka kredisi kullanırmak suretiyle faizli borç sarmalına sürüklemesinden ileri geldiğini söylemiştir. Böylece söz konusu kurumlar hesapsız şekilde borçlanmışlardır. Konuşmasında devamla Hatip, Parti Grubu olarak sıkıntıda olan kamu kurum ve kuruluşlarının bir defaya daha mahsus olmak üzere tahkim suretiyle devlet tarafından affedilmesine taraftar olduklarını açıklayarak tasaridan yana olduklarını dile getirmiştir:

*Bu kanunla ele alınan husus, bir defaya mahsus olarak kronikleşmiş bir hadisenin halli değildir ve daha önce de tatbik edilen bir mekanizmadır. Son olarak 1984 senesinde çıkarılan Tahkim Yasasıyla Kamu kuruluşlarının 4 trilyon civarında borcu tahkim edilmiş. İşte, bu 4 trilyonluk borç, bugünkü enflasyon nispetiyle hesaplanırsa; kanunla önümüze getirilen borç tablosu 49,5 trilyon lira civarında bulunmaktadır. Kanun Meclise geldikten sonra, Plan ve Bütçe Komisyonunda, belediyelerin İller Bankasına olan borçları kapsama alınmış ve Emlak, Halk, Denizcilik, Öğretmenler, Etibank, Sümerbank, Türkiye İhracat ve Kredi Bankası gibi bankalar ile Arsa Ofisi ve diğer bazı katma bütçeli kuruluşlar için de ilaveler de yapılarak, bu rakam 55 trilyon lirayı aşmıştır. Böylece, hem faiz hem de enflasyon sebebiyle bu yılan hikâyesi gibi sürüp gidecek bir mesele olarak Meclisimizin önüne bugün gelmiştir, yarın yine gelecektir... Devlet, mademki tek tek toplanan vergilerle kurulmuş olan kamu kurum ve kuruluşlarının sahibi, bu kurumların sahibi başkası değil, öyleyse, bunların işletme ve yatırım ihtiyaçlarının da vergi gelirleriyle karşılanması ve hiç olmazsa, daha dün çıkarılmış olan ve ileride de çıkarılacağı müjdesi verilen yeni vergi kanunlarından hâsıl olacak gelirin, devlet tarafından münhasıran, bu üretken KİT'lere verilmesi sağlanmalıdır ki, kanundaki bu işten istifade edecek olan kamu kurum ve kuruluşları, faiz yükü altında ezilmesinler... Bu Tahkim Kanunu, işte bu çarpıklığın, yani üretimde kendilerine imkân verilemeyen bu kamu kurum ve kuruluşlarına; işte siz zarar ediyorsunuz, tahkime mecbur kalıyorsunuz, sizleri özelleştireceğiz, mantalitesinin bir neticesidir; ama, biz, bütün bunlara rağmen, bir an evvel bu Tahkim Kanununun çıkarılarak, bu müesseselerin ferahlatılmasının ve kamu hizmeti veren SSK gibi, Bağ-Kur gibi müesseselerin canlandırılmasının, kendilerine bir nefes aldırılmasının temini bakımından çıkmasını...*⁸¹²

ANAP Grubu adına Ekrem Pakdemirli (Manisa) ise konuşmasında görüşülmekte olan ve kısaca ismi "Tahkim Kanunu" olarak ifade edilebilecek kanunun ekonomiye orta vadede, bir yük getireceğini ifade ederek, bunun bir bütçe kurtarma operasyonu olduğunu savunmuştur. Pakdemirli tahkim yasa tasarısının getirilmesi ile ek bütçeden çekinildiğini hâlbuki bunun iktidar için

⁸¹² A.k., s. 593.

büyük bir zorlanma olmadığını belirtmiştir. Bu durumda, bütçeye sağlanan takriben 13,6 trilyon liralık kısa vadeli avansın dışında, KİT'lere yapılacak olan transferleri de önleyebilecekleri için, toplam olarak bütçede, aşağı yukarı 30 trilyon lira kadar rahatlama sağlayacaklarını ifade etmiştir. Ancak Pakdemirli'ye göre bu durumu görececek olan finans çevreleri ve beynelmilel kurumlar Türkiye'yi bu noktadan sıkıştıracaklar ve herhalde kendileriyle yapılacak müzakerelerde problem anlatılamayacaktır.⁸¹³ Öte yandan Pakdemirli söz konusu kanun tasarısı ile uygulamada sıkıntılar yaşanacağını belirterek bunun sebebi olarak hangi nitelikli borçların tahkim edileceğinin açık olmamasını göstermiştir. Kanun tasarısında istenen sürenin uzun olmasının belirsizlikleri uzatacağını ve bununla ekonomiyi zarara uğratmak anlamına geleceğini savunmuştur.⁸¹⁴

Pakdemirli'nin ardında söz konusu yasa tasarısı ile ilgili genel açıklamalarda bulunmak için Devlet Bakanı Tansu Çiller (İstanbul) söz almış ve konuşmasında görüşmeler sırasında genel ekonomik tablo ve enflasyonun düşürülmesine ilişkin tartışmalara cevap vermiştir. Öte yandan Çiller, çıkarılacak kanunun ekonominin genel dokusuna katkısı olacağını savunarak şunları kaydetmiştir:

*Tahkim, bildiğiniz gibi, bizim hiçbir biçimde “Bu iyi olur” diye düşündüğümüz bir olay değildir. Gönül isterdi ki, tahkim diye bir olayı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti artık ele almasın; ama bu Hükümet geldiği zaman, 38 trilyonluk bir KİT açığı ve onun ötesinde, bütün kamu kesiminin birbirlerine olan açıklarının ve borçlarının ve alacaklarının ödenemez halde olduğu bir konumda gelmiştir. Bir kamu kurumunun diğerine borcunu, öbürünün öbürüne borcunun olmasından dolayı birbirlerine haciz koyar ve bu hacizleri de önlemek için kredi alır hale gelmiş ve Türkiye, bu kredilerin maliyetlerinin yüzde 258'lere çıktığı bir ortamı yaşama durumunda kalmıştır. Bu, elbette bizim yarattığımız bir sorun değildir; devraldığımız bir tablodur. Şimdi böyle bir borç-alacak ilişkisini çözerek, bunların 7 veya 8 trilyonluk bir tasarruf yapmaları, kredi almadıkları ve yüksek faiz ödemedikleri için gündeme geleceği gibi, 23 trilyon kadar da sermaye artışı otomatikman gündeme getirebilmiş olacağız; dolayısıyla, kamu kesiminde sermaye artışı, rahatlama ve kredi talebindeki düşüşü ve faiz ödemelerindeki düşüşü eş anlı olarak yaşayacağız.*⁸¹⁵

Çiller, tahkimin istenen bir olay olmadığını belirterek bunun enflasyonun düşürülmesi ve açığın kapatılması için faydalı olacağını savunmuştur. Çillerin konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Hüseyin Balyalı (Balıkesir) konuşmasında söz konusu yasa tasarısını savunarak Çiller'in ifadelerini katıldığını belirtmiş ve tahkimin hemen yapılmasının borç-alacak ilişkisi içindeki kamu kurum ve kuruluşlarının ekonomik yapılarının düzelmesi konusunda oldukça faydalı olacağını savunmuştur.⁸¹⁶

⁸¹³ A.k., s. 594.

⁸¹⁴ A.k., s. 596.

⁸¹⁵ A.k., s. 598.

⁸¹⁶ A.k., s. 599.

Balyalı'nın konuşmasının ardından tasarının tümü üzerindeki görüşmeler sona ermiş ve maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. Amaç ve Kapsamın düzenlenmiş olduğu 1 inci maddenin görüşmelerinde şahsı adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) konuşmasında Çiller'in konuşmasına atıfla ekonomide düzelmenin görüldüğünü ancak Hükümetin bunu para basmak suretiyle yaptığını, bunun da uzun vadede ekonomiye oldukça zarar vereceğini savunmuştur.⁸¹⁷ Taner'in konuşmasının ardından madde üzerindeki görüşmeler sona ermiş ve önergelere geçilmiştir. Ekrem Pakdemirli (Manisa) ve arkadaşları tarafından "Ekonomide yapısal değişiklikler söz konusu olduğunda çok ender olarak kamu kurum ve kuruluşlarının birbirlerine olan borçları önce mahsup edildikleri sonra, hazine borcu olarak Merkez Bankası nezdinde tahkime tabi tutulur. Bugüne kadar hükümetin getirdiği herhangi bir ekonomik yapısal değişikliği getirmediğine göre, böyle bir tahkim faydadan ziyade zarar getirecektir" gerekçesiyle 1 inci maddenin "Ekonomide malî istikrarın sağlanması amacıyla bu kanun kapsamına giren tüm kurum ve kuruluşların birbirlerine olan borçları (ana para, faiz, gecikmeye ilişkin cezalar dahil) bu kanun esasları çerçevesinde mahsup edilir, mahsup sonucu miktarları, Merkez Bankası nezdinde Hazinesin borcu olarak tahkim olunur" şeklinde değiştirilmesi için değişiklik önergesi teklif edilmiştir. Diğer taraftan Güneş Taner (İstanbul) ve arkadaşları tarafından verilen önergede ise "Kısa vadeli avansın tahkime alınması, evvelce çıkarılan kanunları hiçe sayarak by-pass etmekten öteye gitmediği gibi, uluslararası muhasebe standartlarının dışına çıkılarak Türkiye'nin Devlet hesaplarının dış dünyada kredibilite kaybetmesine sebep verecektir" gerekçesiyle 1 inci maddenin sonuna "Hazinesin T.C. Merkez Bankasına olan kısa vadeli borçları bu kanunun kapsamı dışındadır" şeklinde bir ekleme teklif edilmiştir.⁸¹⁸

İlk önergeye Plan ve Bütçe Komisyonu ve Devlet Bakanı Tansu Çiller katılmamış bunun üzerine önergeyi savunmak üzere söz alan Pakdemirli konuşmasında amaçlarının kamu kurumlarının birbirlerine olan borçlarını önce mahsup etmek olduğunu vurgulamıştır. TEK'in bazı yerlerden alacağını olduğunu, bazı yerlerde de borçları olduğunu söyleyen Pakdemirli, alacak ve borçların mahsup edilmesinin gerekliliğine işaret etmiştir. Yapılan oylamada Pakdemirli ve arkadaşları tarafından verilen önerge kabul edilmemiştir.⁸¹⁹ Taner ve arkadaşları tarafından verilen önerge yapılan oylamayla kabul edilmemiştir. Daha sonra 1 inci madde oylanarak hükümetin ve komisyonun teklif ettiği şekliyle aynen kabul edilmiştir.

1 inci maddenin kabul edilmesinin ardından 3799 Sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine olan Borçlarının Tahkimi Hakkındaki Kanun tasarısının "Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Borçları" ve bunların nasıl tahkim

⁸¹⁷ A.k., s. 601.

⁸¹⁸ A.k., s. 605.

⁸¹⁹ A.k., s. 605.

edileceğine ilişkin düzenlemenin yapıldığı 2 nci maddesi üzerinde görüşmelere geçilmiştir. 2 nci maddenin görüşmesi sırasında ANAP Grubu adına Mehmet Keçeciler (Konya) konuşmasında 2 nci maddenin sonunda ekli olan ve borçları tahkim edilecekler listesinde belediyelerin de olduğunu hatırlatmıştır. Bu düzenleme ile çalışan belediyeler ile çalışmayan belediyeler arasında bir ayrıma gidilmediğini, çalışan ve başarılı olan belediyelerin, çalışmayan ve başarısız olanlarla aynı kefeye konularak borçlarının silinmesinin eşitlikçi bir yaklaşım olmaktan uzak olduğunu dile getirmiştir. Keçeciler, kanunların, eşit, adil ve tarafsız çıkarılması mecburiyetine işaret ederek Anayasanın 10 uncu maddesinin gayet açık olduğunu söylemiştir. İstanbul ve Ankara’ya prim verildiğini, ancak bazı Büyükşehir belediye hudutları içerisinde oturan halkın cezalandırıldığını savunmuştur. Kanunun isabetli ve hukuka uygun çıkarılmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁸²⁰

Keçeciler’in konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Ali Er (İçel) konuşmasında borç yapmadan çalışan belediyelerin ya da borçlarını kendi imkanları ile ödeyen belediyelerin, doğru yaptıkları için adeta bu uygulama ile cezalandırıldıklarını savunmuştur. Bu düzenlemenin kanunların eşitlikçi uygulanması bakımından oldukça yanlış olduğunu ifade etmiştir.⁸²¹ 2 nci madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardından önergelere geçilmiştir. Verilen 6 değişiklik önergesinden hiçbirisi kabul edilmemiş ve madde hükümet ve komisyonun teklif ettiği biçimiyle aynen kabul edilmiştir.

2 nci maddenin kabul edilmesinin ardından “Tahvil Çıkarma ve Bütçeleme Yetkisi”nin nasıl ve hangi kurumlar tarafından yapılacağına ilişkin düzenlemenin yapıldığı 3 üncü maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Madde üzerinde şahsı adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) konuşmasında bütçede “mevcut ve açılacak yeni tertiplere gereğine göre ödenek, gelir ve gider kaydetmeye Maliye ve Gümrük Bakanı yetkilidir” denildiğinde 50–60 belki 70 trilyonluk tahkim neticesinde bütçenin, 250 trilyondan, bu rakam kadar büyüyüp büyümeyeceğini sormuştur. Bütçenin büyümesi durumunda bu 60–70 trilyonluk artışın yüzde 15’i kadar, Merkez Bankası kısa vadeli avanstan Hazinesin para çekme imkânı ortaya çıkacağını ve bunun bir sorun olduğunu ve eğer, böyle bir şey varsa, bunu Meclisin bilmesinde fayda olduğunu söylemiştir.⁸²² 3 üncü madde üzerinde verilen değişiklik önerisi kabul edilmeden madde kabul edilmiştir. Diğer 3 maddenin de kabul edilmesinden sonra oyunun rengini belli etmek üzere Emin Kul (İstanbul) aleyhte söz almış ve konuşmasında şunları belirtmiştir:

... biraz önce, kanunun 2 nci maddesi üzerinde bir fıkra eklenmesine dair verdiğim önerge üzerine söz aldığımda, Sosyal Sigortalar Kurumunun, kamu kurum ve kuruluşlarından 2 nci maddeye ek cetvelde belirtilen alacakları içinde, bu kurumlarda çalışanlardan kesilen sigorta primlerinin tahkim kapsamında olup

⁸²⁰ A.k., s. 609.

⁸²¹ A.k., s. 610.

⁸²² A.k., s. 623.

olmadığı konusunda, Hükümete ve dolayısıyla Komisyona “Kapsamında mıdır?” diye bir soru sormuştum. Çünkü kapsamında ise, önergemi ona göre izah etmek istemiştim. Fakat Sayın Bakanın veya yetkililerin herhalde dalgınlığına gelmiş -buna, Meclis literatüründe galiba zühul deniyor- zühule düşmüş olacaklar ki, “Hayır, bu tür alacaklar kapsamda değildir” beyanında bulundular, onun için kürsüyü erken terk ettim. İnerken tekrar sorduğumda, kapsamda olduğunu beyan ettikleri için, zorunlu olarak kanunun tümü üzerinde aleyhte söz almak mecburiyetinde kaldım. Oysaki kanun, belli bir tahkimle, belki, Sosyal Sigortalar Kurumunu, önerimiz istikametinde rahatlatılabilecek bir unsuru ihtiva edebilecekti... Sosyal Sigortalar Kurumunun taze paraya ihtiyacı vardır. Bu taze para, 1 yıla yayılarak, bir tahkime tabi tutulamaz. 1 ay zarfında ödenmesi lazımdır ki, Sosyal Sigortalar Kurumu emekli aylıklarını ödeyebilsin, dul ve yetim aylıklarını ödeyebilsin ve hastanelerindeki hizmetleri yerine getirebilsin. İşçiler bugün hastanelerden hizmet alamamaktadır, röntgen çektirememektedir, birtakım tedavi hizmetleri yerine getirilememektedir. Emekliler, aylık almakta güçlük çekmektedir. Dul ve yetimler aylık almakta güçlüklerle karşı karşıyadır ve yeni rizikolar doğacaktır. Bu nedenle, eğer, tahkim yapılacaksa, bu alacaklar 1 ay içinde Hazinece nakden Sosyal Sigortalar Kurumuna ödenmelidir, hiçbir zaman da, herhangi bir tahvil ve kâğıt karşılığı ödenmemesi lazım gelir.⁸²³

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında 7.5.1992 tarih ve 3799 sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu maddesi gereğince Cumhurbaşkanınca bir daha görüşülmek üzere geri gönderilen tasarının oylamasında 270 oy kullanılmıştır. Tasarı, 170 kabul, 70 ret ve 1 geçersiz oy ile TBMM tarafından kabul edilmiştir.⁸²⁴

5.1.5. Milli Eğitim, Kültür ve Bilim Alanında Düzenlemeler

5.1.5.1. Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3837)

Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında” Kanun Tasarısının (1/392) Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 27.4.1992 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu tasarı ile aynı mahiyette olan ve bu kanunlarda değişiklikler ve ilaveler yapılmasını öngören tekliflerin Genel Kurulda birleştirilerek görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Bu teklifler şunlardır: “Bolu Milletvekili Avni Akyol ve 54 arkadaşının (2/120), Kütahya Milletvekili

⁸²³ A.k., s. 626.

⁸²⁴ A.k., s. 628.

Mustafa Kalemli (2/71), Kars Milletvekili Sabri Güner'in (2/122), Kars Milletvekili Zeki Nacitarhan ve 2 arkadaşının (2/145), İzmir Milletvekili Mehmet Özkan'ın (2/162), Konya Milletvekili Abit Kıvrak ve 3 arkadaşının (2/173), Trabzon Milletvekili Kemalettin Göktaş ve 13 arkadaşının (2/187), Karaman Milletvekili Zeki Ünal ve Konya Milletvekili Ahmet Remzi, Hatip'in (2/194), Çanakkale Milletvekili Süleyman Ayhan ve 8 arkadaşının (2/204), Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik ve 20 arkadaşının (2/209), Van Milletvekili Mustafa Kaçmaz ve Hakkâri Milletvekili Mustafa Zeydan'ın (2/210), Hatay Milletvekili Ali Uyar'ın (2/227), Kahramanmaraş Milletvekili Hasan Dikici ve 45 arkadaşının (2/233), Van Milletvekili Fethullah Erbaş ve 33 arkadaşının (2/254), Kütahya Milletvekili İsmail Karakuyu ve 16 arkadaşının (2/284), Sivas Milletvekili Abdülatif Şener ve 18 arkadaşının (2/314), Kırıkkale Milletvekilleri Hacı Filiz ve Sadık Avundukluoğlu'nun (2/327), Antalya Milletvekili Hayri Doğan ve 8 arkadaşının (2/343), Yozgat Milletvekilleri Lutfullah Kayalar ve Mahmut Orhon'un (2/358) Kanun teklifleri.

Tekliflerde genel gerekçe ve madde gerekçeleri ayrı olarak hazırlanmasına karşın tasarının genel gerekçesi 4 farklı ana başlık ve bir sonuç bölümü olarak düzenlenmiştir. Tasarının "Türkiye'de Üniversitelerin Kurulmasının Tarihi Gelişimi" başlıklı kısmında Türkiye'deki üniversitelerin tarihsel olarak kurulma süreci kısaca açıklandıktan sonra, yeni yükseköğretim kurumları açılması yönündeki talepler ve bu talepler çerçevesinde sıkça ileri sürülen düşünceler sıralanmıştır. Üniversite önündeki yığılma sorunun çözülemediği, diğer ülkelerdeki okullaşma oranına göre Türkiye'nin çok geride olduğu ve yeterli derecede nitelikli insan gücünün yetiştirilemediği ifade edilmiştir.⁸²⁵

Tasarının, "Plan Hedefleri" kısmında Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında Yükseköğretime ilişkin hedefler ve özellikle, yeni üniversitelerin

⁸²⁵ Sıra Sayısı 110, "Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ile Kütahya Milletvekilleri Mustafa Kalemli ve Ahmet Derin'in, Bolu Milletvekili Avni Akyol ve 54 Arkadaşının, Kars Milletvekili M. Sabri Güner'in, Kars Milletvekili Zeki Nacitarhan ve 2 Arkadaşının, İzmir Milletvekili Mehmet Özkan'ın, Konya Milletvekili Abit Kıvrak ve 3 Arkadaşının, Trabzon Milletvekili Kemalettin Göktaş ve 13 Arkadaşının, Karaman Milletvekili Zeki Ünal ile Konya Milletvekili Ahmet Remzi Hatip'in, Çanakkale Milletvekili Süleyman Ayhan ve 8 Arkadaşının, Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik ve 20 Arkadaşının, Van Milletvekili Mustafa Kaçmaz ile Hakkâri Milletvekili Mustafa Zeydan'ın, Hatay Milletvekili Ali Uyar'ın, Kahramanmaraş Milletvekili Hasan Dikici ve 45 Arkadaşının, Van Milletvekili Fethullah Erbaş ve 33 Arkadaşının, Kütahya Milletvekili İsmail Karakuyu ve 16 Arkadaşının, Sivas Milletvekili Abdülatif Şener ve 18 Arkadaşının, Kırıkkale Milletvekilleri Hacı Filiz ve Sadık Avundukluoğlu'nun, Antalya Milletvekili Hayri Doğan ve 8 Arkadaşının ve Yozgat Milletvekili Lutfullah Kayalar'ın Aynı Konudaki Kanun Teklifleri ve Millî Eğitim ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/392, 2/71, 2/120, 2/122, 2/145, 2/162, 2/173, 2/187, 2/194, 2/204, 2/209, 2/210, 2/227, 2/233, 2/254, 2/284, 2/314, 2/327, 2/343, 2/358)" **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 15, Birleşim: 93'ün sonuna ekli (3.7.1992), s. 2.

kurulmaları açısından önem arz eden hususlar maddeler halinde sıralanmıştır. Bu maddeler arasında eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, okullaşma oranının artırılması, öğretim üyesi sayısının ve kalitesinin artırılmasına yönelik iyileştirme planları ve yükseköğretimin finansman yapısının geliştirilmesi gibi konular ele alınmıştır.⁸²⁶

Tasarının, “Yeni Yükseköğretim Kurumlarının Açılması ile İlgili Temel İlkeler” başlıklı üçüncü bölümünde VI. Beş Yıllık Plan dönemi sonunda hedef alınan % 15 okullaşma oranına ulaşmak için gerekli olan 110 000 öğrencilik artışı sağlayacak ek kapasite artışının en azından bir bölümünün yeni yükseköğretim kurumları açılarak gerçekleştirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Bunun için göz önüne alınması gereken temel ilkeler dikkate alınmış ve bu amaçla Yükseköğretim Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığı ve DPT’nin “Yeni Yükseköğretim Kurumları Açılması ile İlgili Temel İlkeler Konusunda Özel İhtisas Komisyonu Ön Çalışma Raporu”na dayanarak belirledikleri temel ilkeler esas alınmıştır.⁸²⁷

Bu ilkeler arasında çeşitli kurumların hazırlamış olduğu raporların esas alınarak “Yükseköğretim Master Planı” çalışmalarının sonlandırılması, büyük üniversitelerin reorganizasyonunun yapılması, bir üniversiteye bağlı olan çeşitli illerdeki altyapısı yeterli olan bazı yükseköğretim kurumlarının üniversiteye dönüştürülmesi yer almıştır. Tasarıda, üniversite kurulabilecek yerlerde vakıflar aracılığı ile mali kaynak sağlanabildiği durumda buralara öncelik verilmesi, yeni üniversiteler kurulurken lisansüstü eğitime ağırlık verilmesi ve bu amaçla öğretim üyesi yetiştirme programlarının etkinliğinin ve verimliliğinin sağlanması gibi ilkeler sıralanmıştır.

Tasarının genel gerekçesinde ayrıca yeni bir üniversitenin kurulabilmesi için hangi kriterlere öncelik verileceği de belirtilmiştir. İlk olarak, yeni bir üniversitenin kuruluş yeri için arz ve talep yönünden bazı ölçütlerin ortaya konabileceği ifade edilmiştir. Talep yönünden esas alınacak ölçütler, üniversite kurulması düşünülen ildeki yükseköğretim talebinin nicelik ve nitelik açısından değerlendirilmesi ile ilin ekonomik potansiyelinin dikkate alınmasını içeren ölçütler olarak sınıflandırılmıştır. Talebin nicelik yönünden değerlendirilmesinde kullanılabilecek ilk ölçüt, üniversite kurulması söz konusu olan il ve yakın çevresinin nüfus büyüklüğü olarak belirtilmiştir. Üniversite kurulması düşünülen illerin yükseköğretime yönelik talebinin nitelik yönünden incelenmesi, söz konusu illerden üniversiteye başvuranların başarı derecesinin ölçülmesini kapsamış ve bu bağlamda, ele alınan ilin ortaöğretim kurumlarının kalite düzeyi yükseköğretim talebinin niteliğini belirlemiştir.⁸²⁸ Ayrıca, Türkiye’de eğitimin durumu maddeler halinde aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

⁸²⁶ A.k., s. 3.

⁸²⁷ A.k., s. 4.

⁸²⁸ A.k., ss. 4-5.

1. Bugün örgün yükseköğretimde okullaşma oranı % 10'dur. En geri ülkeler arasındayız.

2. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönem sonu için bu oranı % 15 olarak hedeflenmiştir. 1994 için (Hükümet programında açık öğretim dahil % 20) okullaşma sayısında dönem sonu itibarıyla 110 bin artış gerekmektedir. Bu her yıl bir önceki yıla göre 11 bin artış gerekmektedir. Oysa bugünkü üniversite yapısı ile bu sayının ancak yarısı gerçekleştirilebilmektedir.

3. Örgün öğretim programlarına başvuranlardan, alınanların oranı 1984'te % 34,1 iken, 1990'da % 21,9'a düşmüştür.

4. Dünyada ortalama 1 milyon nüfus için bir üniversite düşünülmektedir.

5. Yurt dışında öğrenim gören 20 bin öğrencinin yıllık maliyeti 1.5 trilyondur.

6. Nüfus artış hızı ve yükseköğretime talep çok yükündür. 2 000 yılında 1 600 000 kişinin yükseköğretime başvuracağı hesaplanmaktadır.

7. Anayasamızın 130 üncü maddesinde "Üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını" öngörülmüştür. Yükseköğretimde okullaşma oranını Avrupa Topluluğu (AT) ülkeleri seviyesine çıkarabilmek için (% 30-35), ortaöğretimde okullaşma oranını % 60'ların üzerine çıkarmak gerekmektedir.⁸²⁹

Gerekçenin sonuç bölümünde, mevcut 28 üniversiteye ek olarak Şanlıurfa, Isparta, Aydın, Zonguldak, Mersin, Denizli, Balıkesir, Kocaeli, Sakarya, Manisa, Bolu, Hatay, Afyon, Kars, Çanakkale, Niğde, Kütahya, Tokat ve Muğla'da birer üniversite ve Gebze'de bir Yüksek Teknoloji Enstitüsü kurulmasına gereksinim duyulduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde üniversite kurulmasına yönelik olarak genelde ilgili illerin milletvekilleri ayrı ayrı kanun teklifi hazırlamışlardır. Ayrıca, üniversitesi olan fakat ek fakülte ya da yüksekokul kurulmasına yönelik tekliflerde bu düzenleme içinde yer almıştır. Her milletvekili grubunun kendi illerine üniversite kurulmasına yönelik verdikleri tekliflerin ayrı ayrı genel gerekçesi ve madde gerekçeleri düzenlenmiştir. Yeni üniversitelerin açılmasına dair tasarı ve teklifler 27.4.1992 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel imzasıyla Meclis Başkanlığına gönderilmiştir. Tasarı ve teklifler Milli Eğitim ve Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. Milli Eğitim Komisyonu, tasarı ve teklifleri 25.5.1992 Tarihli 9. Birleşiminde Hükümeti temsilen Millî Eğitim Bakanının Başkanlığında Yükseköğretim Kurulu Başkanı, DPT Müsteşarlığı, Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkilileri ile söz konusu Kanun teklifleri sahiplerinin de iştirakiyle inceleyip görüşmüştür.⁸³⁰ Milli Eğitim Komisyonu ilgili tasarının tümünü benimseyerek kabul etmiş ve maddeler üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Yapılan değişiklikler genelde kurulacak olan üniversitelere tekliflerde olmayan çeşitli birimlerin eklenmesi ya da mevcut üniversiteler için istenen ek birimlere

⁸²⁹ A.k., s. 6.

⁸³⁰ Sıra Sayısı 110, "Yükseköğretim" ss. 88-89.

ilaveten yeni birimlerinde ilave edilmesi şeklinde olmuştur. Milli Eğitim Komisyonu raporunu Plan ve Bütçe Komisyonuna sunulmak üzere Meclis Başkanlığına 5.27.1992 tarihinde göndermiştir.⁸³¹

Plan ve Bütçe Komisyonu, Başkanlıkça 27.5.1992 tarihinde kendilerine gönderilen Milli Eğitim Komisyonunun raporunu ve tasarıyı 17.6.1992 Tarihinde yaptığı 40. Birleşiminde hükümeti temsilen Milli Eğitim Bakanının Başkanlığında Milli Eğitim ve Maliye ve Gümrük Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı ve YÖK temsilcilerinin de katılımları ile inceleyip görüşmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmelerde aşağıdaki hususlar vurgulanmıştır:

*Yeni açılacak üniversitelerin finansman, öğretim üyesi ve mekân darboğazı ile karşılaşacakları, bu üniversitelerin ülkenin ihtiyaç duyduğu meslek gruplarını yetiştirmeye yönelik rasyonel araştırmalar sonucunda planlanmasının uygun olacağı, bu konuda bir planlama yapıp yapılmadığı, yükseköğrenim sisteminde, öğrencinin bulunduğu bölgede öğrenimini gerçekleştirmesinin sağlanması halinde, ülke ekonomisine yaklaşık 1.3 trilyon liralık bir katkı sağlanacağı, eğitim düzeyi yüksek din görevlilerinin yetiştirilmesine ihtiyaç duyulduğu, Meslekî Teknik eğitim veren liselerin sayısının artırılmasında yarar görüldüğü, yükseköğretimde bölgesel sıkıntıların giderilebilmesi amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kuruluna fakülte ve yüksekokul kurabilmelerini teminen yetki verilmesinin uygun bulunduğu gibi görüş ve eleştiriler dile getirilmiştir.*⁸³²

Yapılan bu eleştirilere komisyonunda bulunan hükümet kanadının cevabı şu şekilde olmuştur:

*Ülkenin ekonomik sıkıntılara rağmen, eğitime öncelikle önem verildiği, yeni açılacak üniversitelerin bulundukları bölgenin sosyal ve ekonomik yapısına olumlu etkiler getireceği, tasarıda yer alan üniversitelerin çoğunun alt yapısının tamamlanmış olduğu, yeni üniversitelerin politik yaklaşımlardan uzak olarak hazırlanan master plan raporlarına dayalı, rasyonel çalışmalarının ürünü olduğu, meslekî Teknik eğitim veren liselerin çoğaltılmasına çalışılacağı, tasarıda teknik eğitim fakültelerine ağırlık verildiği, din görevlilerinin eğitim seviyesini yükseltebilmek amacıyla İlahiyat Fakültelerinin sayısının (9) dan (18)'e çıkarıldığı, öğrencilere bulundukları bölgelerde yükseköğrenim verilmesinin ülke ekonomisine katkı sağlayacağına tabii olduğu, bu amaçla, yeni kurulan üniversitelerin ülke sathına yayılmasına özen gösterildiği, Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kuruluna fakülte açabilmeleri için yetki verilmesinin çok olumlu bir yaklaşım olduğu...*⁸³³

Plan ve Bütçe Komisyonu, Milli Eğitim Komisyonunun hazırladığı metni esas alarak tasarıyı benimsemiş ve maddeler üzerinde bir takım eklemeler ve ilaveler yapmıştır. İlgili Komisyonun hazırlamış olduğu tasarıya komisyon

⁸³¹ A.k., ss. 88-90.

⁸³² A.k., ss. 93-94.

⁸³³ A.k., s. 94.

üyelerinden Selçuk Maruflu (İstanbul), Plan ve Bütçe görüşmeleri sırasında ilgili alanda hazırlanan ana master planından sapıldığı gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuştur.⁸³⁴

Tasarı, Genel Kurulun 3.7.1992 Tarihli 93. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ilk olarak ANAP Grubunun görüşlerini ifade etmek üzere Avni Akyol (Bolu) söz almıştır. ANAP dışında 188 milletvekilinin imzaladığı 18 kanun teklifinin ilgili kanun içinde değerlendirildiğini ifade ederek, kurulması öngörülen üniversiteler konusunda, Hükümet tasarısı dışında, 242 milletvekilinin görüşlerinin, eleştirilerinin, isteklerinin söz konusu edileceğini ve değerlendirileceğini ifade etmiştir. İktidar kanadına da teşekkür eden Akyol, Türkiye'nin üniversiteleşme konusundaki yerini rakamlarla ve ülke karşılaştırmaları ile aktarmış ve yeni üniversitelere olan ihtiyacın nedenleri üzerinde durmuştur.

Akyol, 1992 yılından itibaren 2012 yılını kapsayan bir perspektif içinde 40 ilde yeni üniversite, 4 ilde yüksek teknoloji enstitüsü, 2 ilde vakıf üniversitesi açılmasının kolaylaştırılması sebebiyle Hükümete teşekkür etmiştir. Yeni tasarıyla, Türk milli eğitim sisteminde olmayan yeni ünite ve birimlerin sisteme ilave edildiğini belirtmiştir. Eğitim bilimleri enstitüsü, din bilimleri enstitüsü ve güzel sanatlar enstitüsünün kurulması, eğitim yüksekokullarının tümünün eğitim fakültesi haline dönüştürülmesi, ilkökul öğretmenlerinin sınıf öğretmenlerinin, 16 yıllık bir eğitim ve öğretimle hayata, mesleğe atılmaları gibi yeni düzenlemeler olduğuna dikkat çekmiştir. Akyol, kanun tekliflerinin, muhalefet olduktan sonra hazırlanmış bir teklif olmadığını bir önceki yıl Akbulut Hükümeti (47. Hükümet) döneminde verdikleri tasarının erken seçim olmasından dolayı, mevcut hükümet dönemine kaldığını söyleyen Akyol, Tasarının iki önemli hususu düzenlediğini ifade etmiştir. Bunlardan ilki, “yeni kurulacak olan üniversitelerle yüksek teknoloji enstitüleri ve mevcut üniversitelerin öğretim elemanlarının yetiştirilmesi maksadıyla, 2000 yılına kadar bir yetiştirme eğitim programının Milli Eğitim Bakanlığının gözetimi, denetimi altında ve yetkisi içinde yapılması” imkânının Milli Eğitim Bakanlığına sağlanmasıdır. İkincisi ise, eklenen bir maddeyle bir öğrenci kayıt olduğu dönemde bağlı olduğu birimin ana üniversiteden ayrılması durumunda bile diplomasını ister yeni kurulan üniversitesinden isterse kayıt olduğu dönemdeki üniversitesinin adıyla alabilmesiyle ilgilidir.⁸³⁵

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına Hasan Dikici (Kahramanmaraş), konuşmasına üniversitenin ne olması gerektiğini tarif ederek başlamıştır. O'na göre Üniversitenin amacı “ülkenin ihtiyaçlarına uygun olarak temel insan haklarına saygılı, milletin ve ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak bilimsel güce sahip, bağımsız çalışabilen, bilgi üretebilen, karar verebilen, kalkınma hedefleri

⁸³⁴ A.k., s. 101.

⁸³⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 15, Birleşim: 93 (3.7.1992), ss.20-25.

doğrultusunda etkili, verimli ve ekonomik biçimde kalkınmaya ağırlık vererek, ülkeye ve insanlığa yön veren fertleri yetiştirmektir. Üniversitelerin toplumun bir parçası olduğunu hatırlatarak konuşmasına devam eden Dikici, Türkiye'nin mevcut üniversite kapasitesi, öğrenci ve öğretim elmanı kapasitesi konularında istatistikî bilgiler aktarmıştır. Mevcut durumda üniversite kapasitesinin çok üstünde öğrenci kapasitesi olduğunu belirten Dikici, bu duruma çözüm için mevcut üniversitelerin kapasitesinin artırılması yanında, yeni üniversitelerinde kurulmasının önemine değinmiştir. Dikici konuşmasını ilgili tasarıya olumlu oy vereceklerini söyleyerek tamamlamıştır.⁸³⁶

Şahsı adına Esat Bütün (Kahramanmaraş), üniversitelerin ekonomik ve bilimsel özerkliğine vurgu yaparak, üniversitelerin mali ve bilimsel özerkliğinin sağlanması için iktidara ve YÖK'e iş düştüğünü ifade etmiştir. 12 Eylül'ün getirdiği bir kurum olarak YÖK'ün faydası olduğu kadar zararının da çok olduğunu vurgulayan Bütün, üniversitelerin Türkiye çapında yaygınlaşmasında, hatta birçok üniversitedeki “aristokrat uygulamanın” kırılmasında YÖK'ün etkili olduğunu söylemiştir. YÖK'ün merkezi sistemle araştırma görevlilerinin alınmasını sağladığını, birtakım hocaların keyfî asistan alınmasını önlediğini ve üniversitelerin Anadolu'da yaygınlaşmasında etkisi olduğunu belirten Bütün, zararlarının da göz ününde bulundurulmasının önemine değinmiştir. Üniversitelerin bir plan dâhilinde kontenjanlarının belirlenmesinin gerekliliğine ve büyük illerde üniversitelerin toplanmasının önlenerek diğer illere öncelik verilmesi gerektiğine işaret etmiştir.⁸³⁷ Şahsı adına tekrar söz alan Avni Akyol (Bolu) Bolu'da kurulacak üniversitenin adıyla ilgili tartışmalara değinmiş ve üniversitenin adının “Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi” olması gerektiğini belirtmiştir.⁸³⁸

Tasarının maddelerinin tümü üzerinde konuşmaların tamamlanmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının 25 inci maddesine kadarki maddeleri Türkiye'de mevcut olan Üniversitelere ek birimlerin kurulmasını veya ek birimlerle ilgili isim ya da başkaca konularda değişiklik yapılmasını içermiştir.⁸³⁹ 25 inci maddeye ek maddeler eklenmek suretiyle diğer yeni üniversiteler kurulmuştur. Bu maddelerle Şanlıurfa'da Harran Üniversitesi, Isparta'da Süleyman Demirel Üniversitesi, Aydın'da Adnan Menderes Üniversitesi, Zonguldak'ta Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Mersin'de Mersin Üniversitesi, Denizli'de Pamukkale Üniversitesi, Balıkesir'de Balıkesir Üniversitesi, Kocaeli'nde Kocaeli Üniversitesi, Sakarya'da Sakarya Üniversitesi, Manisa'da Celal Bayar Üniversitesi, Bolu'da İzzet Baysal Üniversitesi, Hatay'da Mustafa Kemal Üniversitesi, Afyon'da Afyon Kocatepe Üniversitesi, Gebze'de Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Kars'ta Kafkas Üniversitesi, Çanakkale'de

⁸³⁶ A.k., ss. 25-28.

⁸³⁷ A.k., ss. 29-31.

⁸³⁸ A.k., ss. 31-33.

⁸³⁹ A.k., ss. 43-76.

18 Mart Üniversitesi, Niğde’de Niğde Üniversitesi, Kütahya’da Dumlupınar Üniversitesi, Eskişehir’de Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Muğla’da Muğla Üniversitesi, Kahramanmaraş’ta Kahramanmaraş Üniversitesi, İzmir’de İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve Kırıkkale’de Kırıkkale Üniversitesi kurulmuştur.⁸⁴⁰

Söz konusu ek maddelere yeni ek maddeler eklenerek Kırşehir’de Ahi Evren, Çorum’da Çorum Üniversitesi, Erzincan’da Erzincan Üniversitesi kurulmasına yönelik verilmiş olan önergeler kadro tahsisi yapılmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Tasarının sonraki maddeleri yeni kurulan üniversitelerin kadro tahsisleri, mali bütçeleri gibi hususları düzenleyen alanlarla ilgilidir. İlgili maddelerde söz alan bulunmamıştır. Maddelerin müzakeresinin ardından tasarının tümü oylanarak kabul edilmiştir.⁸⁴¹

5.1.6. Güvenlik Alanındaki Düzenlemeler

5.1.6.1. Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3802)

Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/367) temelde yurt dışında yaşayan ve çalışan Türk vatandaşlarının askerlikle ilgili mağduriyetlerini gidermeyi amaçlamış ve bu doğrultuda dövizle askerlik süresini 2 aydan 1 aya indirmiş ve bu kişilerin askerliklerini erteleme yaşını 32’den 38’e çıkarmıştır. Bu kişilerin 10 000 Alman Markı veya karşılığı kadar yönetmelikte belirtilecek yabancı ülke parasını ödemeleri öngörülmüştür. 40 yaşını tamamlamış olanların, 15 000 Alman Markı veya karşılığı yönetmelikte belirtilen yabancı ülke parasını başvuru sırasında defaten ödemeleri halinde, temel askerlik eğitimine tabi tutulmaması ve haklarında adli takibat yapılmaması kararlaştırılmıştır. Türk vatandaşlığını kaybettirilmelerine Bakanlar Kurulunca karar verilmiş olanlardan bu kanunun yayımı tarihinden itibaren iki yıl içinde vatandaşlığa alınmak üzere yetkili mercilere başvuranlar, Türk vatandaşlığına kabul tarihini müteakip bir yıl içinde müracaat ettikleri takdirde öngörülen dövizli başvuru sırasında defaten ödemeleri kaydıyla bu hükümlerden yararlanacaktır. İlgili kanun tasarısı yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının askerlik mükellefiyetine tabi olmalarını ve bu görevi yerine getirmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören 1111 sayılı Askerlik Kanunu’nun “Türkiye ile maddi ve manevi bağlarını kesmek istemeyen” vatandaşların “çeşitli mağduriyetlerine neden” olduğu gerekçesiyle⁸⁴² Milli Savunma Bakanlığı

⁸⁴⁰ A.k., ss. 76-121.

⁸⁴¹ A.k., ss. 121-135.

⁸⁴² Sıra Sayısı 70, “Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Ankara Milletvekili Yücel Seçkiner ve 2 Arkadaşının 21.6.1927 Tarihli ve 1111 Sayılı Askerlik Kanununun 12.10.1938 Tarihli ve 348 Sayılı Kanun ile Değiştirilen Ek 1 inci Maddesinin Birinci, İkinci ve Üçüncü Fıkralarının Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi ve İzmir Milletvekili Işıl Saygın’ın 21.6.1927 Tarihli ve 1111 Sayılı Askerlik Kanununun Ek 1 inci Maddesinin 1 inci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi ve Milli Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/367, 2/22, 2/200),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (21.5.1992), s. 2.

tarafından hazırlanmıştır. Bu mağduriyetlerin giderilmesi kapsamında ilk olarak yurt dışındaki Türk vatandaşları için fazla izin kullanımını gerektirdiği ve bu nedenle işten atılma riski taşıdığı için iki aylık temel askerlik eğitiminin bir aya indirilmesi amaçlanmıştır. İkinci olarak da yurt dışındaki Türk vatandaşlarının askerlik görevini erteleme yaşı 32’den 38’e çıkarılmış ve yabancı ülkede askerlik yapmış olanların askerlik görevinden muaf tutulması hedeflenmiştir.

Milli Savunma Bakanlığı’nın hazırladığı Kanun tasarısına ek olarak Yücel Seçkiner (Ankara) ve iki arkadaşının kaleme aldığı “21.6.1927 Tarihli ve 1111 Sayılı Askerlik Kanununun 12.10.1938 Tarihli ve 348 Sayılı Kanun ile Değiştirilen Ek 1 inci Maddesinin Birinci, İkinci ve Üçüncü Fıkralarının Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi” ile Işıl Saygın’ın (İzmir) kaleme aldığı “21.6.1927 Tarihli ve 1111 Sayılı Askerlik Kanununun Ek 1 inci Maddesinin 1 inci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi” de Meclis Başkanlığı’na sunulmuştur. Yücel Seçkiner (Ankara) ve iki arkadaşının yaptığı kanun teklifinde yurt dışında yaşayan ve çalışan Türk vatandaşlarının “10.000 Batı Alman Markı” veya buna tekabül eden diğer ülke dövizleri cinsinden bir miktar yatırdıktan sonra “bir aylık temel askerlik eğitime tabi tutulmaları suretiyle” vatani görevlerini yerine getirmiş sayılmaları öngörülmüştür.⁸⁴³ Işıl Saygın’ın (İzmir) teklifi de benzer bir şekilde yurt dışındaki Türk vatandaşlarının 2 aylık sürede askerliklerini tamamladıktan sonra geri döndüklerinde işlerini kaybettikleri gerekçesiyle söz konusu sürenin 1 aya indirilmesini önermiştir.

Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/367) 13.3.1992’de Meclis Başkanlığına gelmiş ve diğer iki kanun tasarısı ile birlikte Milli Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına sevk edilmiştir. Milli Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonlarında her üç teklif “birbirleriyle ilgili olduklarından” birleştirilerek görüşülmüştür. Milli Savunma Komisyonu’nda tasarı ve tekliflerin tümü üzerinde uzlaşmaya varılmış ve harp okulları ile ilişkili kesilenlerin askerlik süresini düzenleyen maddede bazı değişikliklere gidilmiştir. Tasarı ve teklifler Plan ve Bütçe Komisyonu’nda da görüşüldükten sonra Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığı’na iletilmiştir.

21.5.1992 Tarihli 79. Birleşimde Başkanvekili Fehmi Işıklar başkanlığında tasarı ve iki teklif görüşülmeye başlanmıştır. Birinci oturumda tasarının tümü üzerinden görüşmelere geçilmiştir. İlk olarak RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) yaptığı konuşmada kanun değişikliğini genelde olumlu bulduklarını fakat Plan ve Bütçe Komisyonu’nda yapılan değişiklikle kanundan faydalanma süresinin uzatılmasının “bakaya kalan asker kaçaklarını teşvik edecek mahiyette bir değişiklik” olduğundan şikayet etmiştir. Söz konusu olumsuzluğun önüne geçilebilmesi için bu tarihin “kanunun yürürlüğe girdiği tarih olarak”

⁸⁴³ A.k., s. 5.

değiştirilmesini önermiştir.⁸⁴⁴ Daha sonra ANAP Grubu adına Yücel Seçkiner (Ankara) de tasarıya ilişkin olumlu fikirlerini beyan ettikten sonra parti olarak tasarımı desteklediklerini belirtmiştir.

Tasarının tümü üzerine oylama yapıp kabul kararı alındıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. 1 inci madde olduğu gibi kabul edildikten sonra 2 nci maddenin görüşülmesine geçilmiş ve Ural Köklü (Uşak) ve arkadaşlarının Meclis Başkanlığına sunduğu önerge oylamaya sunulmuştur. Söz konusu önerge harp okulları ile ilişkisi kesilenlerin askerlik süresini düzenleyen maddede Milli Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonlarının yaptığı “bu yükümlüler mutlaka temel askerlik eğitimini yaparlar” şeklindeki değişikliği kaldırarak “Harp Okullarında geçen sürenin muvazzaf askerlik hizmet süresini karşılaması halinde” bu kişilerin “temel eğitimden muaf tutulması” hükmünü getirmiştir.⁸⁴⁵ Önerge ile getirilen değişiklikle birlikte ilgili madde oylamaya sunulurak kabul edilmiştir.

3, 4, 5 ve 6 ncı maddeler oylamalarda olduğu gibi kabul edilmiştir. 7 nci madde kapsamında 29, 30, 31 ve 32 nci geçici maddeler de aynı şekilde onaylanmıştır. Plan ve Bütçe Komisyonunun tasarıya eklediği geçici 33 üncü madde konusunda ise üç farklı önerge verilmiştir. Yücel Seçkiner ve arkadaşlarının verdiği ilk önerge “31 Aralık 1992 tarihine kadar saklı, yoklama kaçağı, bakaya durumunda veya tecilli olan veya herhangi bir nedenle askerliğini süresi içinde yapmamış bulunan ve 30 yaşından gün almış veya daha büyük olan 1076 ve 1111 sayılı Kanunlara tabi” yükümlülerin kanundan yararlanmasını sağlayan hükmün “bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte saklı, yoklama kaçağı, bakaya durumunda veya tecilli olan veya herhangi bir nedenle askerliğini süresi içinde yapmamış bulunan ve 26 yaşından gün almış veya daha büyük olan 1076 ve 1111 sayılı Kanunlara tabi” yükümlülerin ilgili kanundan yararlanması şeklinde değiştirilmesini önermiştir. Bu öneriye gerekçe olarak da 26 yaş üzerindeki kişilerin askerliğin gerektirdiği “disiplin ve fiziki şartları” sağlayamayacağı ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gençleştirilmesi gösterilmiştir.⁸⁴⁶

Sinan Yerlikaya (Tunceli) ve arkadaşlarının verdiği önerge fıkarda yer alan “herhangi bir nedenle askerliğini süresi içinde yapmamış bulunan ibaresinin halen silahaltında bulunan yükümlüleri de kapsayabileceğine ve uygulamada tereddütlere sebep olabileceğine” dikkat çekerek ilgili kısmın maddeden çıkarılmasını teklif etmiştir.⁸⁴⁷ Mustafa Balcılar (Eskişehir) ve arkadaşlarının önergesi ilgili maddeye “45 günlük temel askerlik eğitime tabi tutulması” ibaresinin eklenmesini önerirken, Yücel Seçkiner ve arkadaşlarının verdiği ikinci önerge, ilk önergedeki “herhangi bir nedenle askerliğini süresi

⁸⁴⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 79, (21.5.1992), s. 350.*

⁸⁴⁵ *A.k., s. 352.*

⁸⁴⁶ *A.k., s. 356.*

⁸⁴⁷ *A.k., s. 357.*

içinde yapmamış bulunan” ibaresinin çıkarılarak bu önerenin yeniden sunulması şeklinde olmuştur.⁸⁴⁸ Seçkiner ve arkadaşlarının ilk değişiklik önerisi reddedilirken ikincisi yapılan oylamada kabul edilmiştir. Sinan Yerlikaya (Tunceli) ve arkadaşlarının verdiği önerge ile Mustafa Balcılar (Eskişehir) ve arkadaşlarının önergesi kabul edilmemiştir. Daha sonra 8 ve 9 uncu maddelerinde kabul edilmesiyle tasarı yasalaşmıştır.

5.1.6.2. Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3832)

“Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” (1/304) 22.7.1981 tarihinde çıkarılan 2495 sayılı Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanun’daki açık uçlu ifadeler dolayısıyla yaşanan sıkıntıların giderilmesi amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Tasarı ile “Kanun kapsamındaki kuruluşların belirlenmesinde, asayiş durumundaki gelişme ve iyileşme, herhangi bir olayda mahalli kolluk kuvvetlerinin yetişip duruma müdahale etme ihtimali, gelişen teknolojik imkanlar ve tasarruf gibi hususlar” göz önünde bulundurularak “kuruluşların güvenliklerinin sağlanmasında etkinliği artıracak tedbirlerin alınması” amaçlanmıştır.⁸⁴⁹

Önceki yasama döneminde hazırlanan tasarının “yenilenmesi” 16.12.1991 tarihinde dönemin Bakanlar Kurulu tarafından uygun bulunarak Genel Kurula sevk edilmiştir. Tasarı 16.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere İçişleri Komisyonuna gönderilmiştir. Komisyonda “hükümetten geldiği şekliyle aynen kabul edilen” tasarı 6.1.1992 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun 2.7.1992 Tarihli 92. Birleşiminde Başkanvekili Fehmi Işıklar’ın başkanlığında tasarı üzerinde görüşmelere başlanmıştır.

Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına İlhan Kaya (İzmir), devletçe alınan güvenlik tedbirlerinin yanı sıra özel güvenlik tedbirlerinin de alınmasına neden ihtiyaç duyulduğunu açıklamıştır:

Geniş çapta bir kalkınma atılımına girilmiş olan yurdumuzda, bu hareketlerin bir ürünü olarak ortaya çıkan ve büyük sermaye ve emek harcanmasıyla vücuda getirilen kurum ve kuruluşların, yıkıcı eylemlerin stratejik ve taktik bir hedefi haline geleceği göz önüne alınarak, bunların korunma hizmetlerinin de gelişen şartlar da dikkate alınarak, yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğu ile karşı karşıya kalmış bulunmaktayız. Ulusal ekonomimize ve

⁸⁴⁸ A.k., ss. 357-358.

⁸⁴⁹ Sıra Sayısı: 900, “Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/304)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92’nin sonuna ekli, (2.7.1992), ss. 1-2.

devletimizin gücüne önemli ölçüde katkıda bulunan bu değerlerin, herhangi bir surette zarara uğramaları, bir ekonomik bütünlük teşkil eden kalkınma hareketlerini sekteye uğratacağı gibi, toplum hayatını da olumsuz yönde etkileyeceği ve sonuç olarak devletimizi zaafa uğratacağı, can güvenliğini ortadan kaldıracacağı bir gerçektir. Bu nedenlerle, kamu kuruluşlarının ve özel kişilere ait olan her türlü kurum ve kuruluşların, günün şartlarına uygun bir şekilde korunması için, devletçe alınan genel güvenlik tedbirlerinin yanı sıra, özel güvenlik tedbirlerinin alınması da bir ihtiyaç haline gelmiştir.⁸⁵⁰

Daha sonra DYP Grubu adına Ahmet Sezal Özbek (Kırklareli), tasarı ile getirilen değişiklikler hakkında bilgi vermiştir:

Tasarıyla gündeme getirilen değişiklikler şu şekildedir: Halen yürürlükte olan kanunun 1 inci maddesinde, sadece silahlı kuvvetler ve emniyet teşkilatının korunmalarının özel mevzuata göre sağlandığı belirtilmiştir. Hâlbuki MİT Müsteşarlığının da korunması özel mevzuata göre sağlandığından, kanunun amaçla ilgili 1 inci maddesinin ikinci fıkrasına ‘MİT Müsteşarlığı’ ibaresi ilave edilmiştir. Gündemdeki tasarının 2 nci maddesini, önemine binaen konuşmamın sonunda arz etmeye çalışacağım.

Mevcut kanunun 3 üncü maddesindeki ‘2 nci madde kapsamına giren kuruluşlardan hangilerinin güvenliklerinin bu Kanun hükümlerine göre sağlanacağı, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşların görüşleri de alınarak’ ibaresi ‘görüşleri de dikkate alınarak’ şeklinde değiştirilmiştir. Bu suretle, çok defa göz ardı edilebilen, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşların görüşlerine daha fazla ağırlık verilerek, ayrıca bu kuruluşların olanaklarının üstünde zorlanmaları ihtimali de ortadan kalkacaktır.

Kanunun, ‘Özel Güvenlik Teşkilatının Kaldırılması’ başlığı altındaki 6 ncı maddesi; ‘Özel Güvenlik Teşkilatının Kaldırılması veya Personel ve Silah Sayısının İndirilmesi’ şeklinde değiştirilerek, 6 ncı maddeye eklenen hükümlerle kurulmuş olan özel güvenlik teşkilatında mümkün olan tasarrufları sağlamak amacıyla; ilgili kuruluşun devamlı ve periyodik olarak incelemeye tabi tutulması, mahallî güvenlik şartlarında ve ilgili kuruluşun tesis yapısında meydana gelen gelişme ve değişiklikler dikkate alınarak; personel ve silah miktarında indirim yapılabilmesi, hatta daha tasarruflu ve yararlı görülmesi halinde, özel güvenlik teşkilatının kaldırılması öngörülmüştür.

Yürürlükteki kanunun özel güvenlik teşkilatı il koordinasyon kurulu ile ilgili 7 nci maddesine göre, kurul üyeleri arasında o ilde kuruluşu varsa, MİT temsilcisi de yer almaktadır. Maddede yapılan değişiklik, görevi ile ilgili olmadığı için, MİT temsilcisi, kuruluşun oluşumundan çıkarılmıştır. Tasarının 6 ncı maddesi ile 2495 sayılı Kanunun 11 inci maddesi değiştirilmiştir, ‘özel güvenlik teşkilatının görev alanı, ilgili kuruluşun yerleşme sahasıdır’ ibaresi, ‘ilgili kuruluşun faaliyet sahasıdır’ şeklinde değiştirilerek, bu maddeye, faaliyet sahasının genişleyebileceği gibi, daraltılabileceği hükmü de eklenmiştir.

⁸⁵⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92, 2.7.1992, s. 508.

*Mevcut Kanunun 12 nci maddesinde; özel güvenlik teşkilatı, personelin özel kıyafetleri ve silah teçhizatları ile personelin görev alanı ve görev süresince bu kıyafetleri ile görevlendirilmeleri hususu belirlenmiştir. Tasarıda, özel güvenlik teşkilatı, personelin kıyafet ve teçhizatı ile ilgili bu maddesine, ‘İçişleri Bakanlığınca tespit edilecek kuruluşlarda özel kıyafet giyilmeyebilir’ hükmü eklenmek suretiyle, turistik tesisler gibi, özellikle yabancılara hitap eden kuruluşlara daha sivil bir görünüm verilmesi amaçlanmıştır. Kanunun 14 üncü maddesinde yapılan değişiklikle, özel güvenlik teşkilatında çalıştırılacak personel ve bulundurulacak silah sayısının tespitinde, tasarrufun sağlanması amaçlanmıştır.*⁸⁵¹

Özbek daha sonra, tasarı ile 2 nci maddede yapılacak değişikliklere ilişkin eleştirilerde bulunmuştur. 2 nci maddenin değiştirilerek kapsamın daraltılması halinde, kapsam dışında kalacak kuruluşların bünyelerinde mevcut özel güvenlik teşkilatlarının statülerinin ne olacağı, özel güvenlik personeli ve kadrosu, silahlarının ne şekilde işleme tabi tutulacağı ve bu kuruluşların koruma ve güvenliklerinin ne şekilde sağlanacağı gibi konuların açıklığa kavuşturulmaları gerektiğini dile getirmiştir. Özbek’e göre, bu belirsizliklerin giderilmesi bağlamında 2 nci maddenin aynen yürürlükte kalması gerekmektedir.⁸⁵²

RP Grubu adına tasarı üzerinde Abit Kıvrak (Konya) tasarının özel güvenlik teşkilatı kurmak durumunda bulunan bazı kamu kurum ve kuruluşlarının niteliklerinin belirlenmesi amacıyla hazırlandığını hatırlatmıştır. Tasarı ile, “aşırı kadro şişkinliklerinin” önlenmesinin, gereğinden fazla silah taleplerinin önüne geçilmesinin ve Hazineye ve özel kuruluşlara getireceği ilave malî külfetlerin önemli ölçüde azaltılmasının hedeflendiğini belirtmiştir. Kıvrak’a göre bu gibi avantajlara sahip olan söz konusu “düzenlemede geç bile kalınmıştır.” Kıvrak ayrıca son dönemlerde Türkiye’de yaşanan anarşi ve terör olaylarına da değinerek bunların sadece polisiye tedbirlerle giderilemeyeceğini, bunun için “bölgeler arası gelişmişlik farklarının asgariye indirilmesi” gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁵³

Daha sonra Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu (Sinop), özellikle havaalanlarında güvenliğin “sivil memurlara bırakılmasının” ülke imajı açısından önemli olduğunu ve tasarıyı “Türkiye’nin çağdaşlaşması ve sivilleşmesi hareketinde önemli bir adım” olarak gördüğünü belirtmiştir.⁸⁵⁴ Şahsi adına Cengiz Bulut (İzmir), hemen her yerde polislerin görev almasını eleştirerek polisin bekçiliği bırakarak “güvenlik işlerine bakması” gerektiğine dikkat çekmiştir.⁸⁵⁵ Tasarının tümü üzerine konuşmaların tamamlanmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

⁸⁵¹ A.k., ss. 509-510.

⁸⁵² A.k., s. 510.

⁸⁵³ A.k., ss. 510-512.

⁸⁵⁴ A.k., ss. 512-513.

⁸⁵⁵ A.k., s. 513.

1, 2 ve 3 üncü maddeler Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşlarının önergeleri ile değiştirilerek kabul edilmiştir. 4, 5, 6, 7 ve 8 inci maddeler ise yapılan oylamalar sonucunda okunduğu şekliyle yasalaşmıştır. Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşlarının yeni bir madde eklenmesi bağlamında verdikleri önerge 9 uncu madde olarak kabul edilmiştir. 10 ve 11 inci maddelerin de kabul edilmesiyle birlikte tasarı meclisten geçerek yasalaşmıştır.

5.1.7. Bayındırlık, Sanayi ve Ticaret Alanındaki Düzenlemeler

5.1.7.1. Kıyı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3830)

Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca hazırlanan ve Meclis Başkanlığı'na arzı Bakanlar Kurulunca 8.6.1992 tarihinde kararlaştırılan “Kıyı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı”nın gerekçesi 17.4.1990 tarihinde yürürlüğe giren 4.4.1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunun tanımlara ilişkin 4 üncü maddesinin (a) bendinin, “Anayasanın 43 üncü maddesinde sahil şeritlerinin deniz ve göllerin kıyılarının” uzantısının toplum yararına kullanımına uygun olarak kanunla belirleneceği hükmüyle çeliştiği için Anayasa Mahkemesinin 18.9.1991/29 sayılı Kararı ile 6 ay sonra yürürlüğe girmek üzere iptal edilmesinden hareketle hazırlanmıştır.

Anayasa Mahkemesinin iptale konu olan hükmünde sahil şeridi uygulama imar planı yapılacak alanlarda yatay olarak en az 20 metre olarak tanımlanmaktadır. Mahkeme iptal gerekçesinde ise “...sahil şeritlerinin denizden ve güneşten yararlanmaya elverişli ve kıyı koşullarını taşıyan bir alanı izleyen... toplumun yararlanmasına açık yapı ve tesislerin yapımına olanak veren bir derinlikte olması bu derinliğin herhalde 100 metreden az olmaması” gerektiğini belirtmiştir. Söz konusu tasarı Anayasa Mahkemesinin ilgili kararı çerçevesinde sahil şeridinin ve bu alanlarda yer alacak kullanımlarının belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır.⁸⁵⁶

İlgili kanun tasarısı 10.6.1992 tarihinde Meclis başkanlığına gelmiş ve Başkanlık tasarısı 16.6.1992 tarihinde Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu'na sevk etmiştir.⁸⁵⁷ İlgili Komisyon tasarısı 24.6.1992 Tarihli 7. Birleşiminde, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı temsilcilerinin de katılımı ile görüşmüştür. Tasarının 2 nci maddesinin 4 üncü fıkrasında yer alan “trafik yolları” ibaresi terim birliği sağlamak amacıyla “taşıt yolları” olarak değiştirilmiş diğer maddeler ise aynen kabul edilmiştir. Tasarıya İstanbul Milletvekili Yusuf Namoğlu, komisyonda tasarının görüşülmesi sırasında vermiş olduğu önerenin işleme konulmaması ve oylanmaması sebebiyle muhalefet şerhi koymuştur.⁸⁵⁸ Genel Kurul ilgili tasarısı 26.6.1992 Tarihli 89. Birleşiminde gündeme almıştır.⁸⁵⁹

⁸⁵⁶ Sıra Sayısı 120, “Kıyı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu (1/415)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 91'in sonuna ekli (1.7.1992), s. 1.

⁸⁵⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 83 (16.6.1992), s. 87.

⁸⁵⁸ Sıra Sayısı 120, “Kıyı Kanununda...” s. 3.

⁸⁵⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 89 (26.6.1992), s. 126.

Tasarı Genel Kurulda 1.7.1992 Tarihli 91. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına Yusuf Namoglu (İstanbul), Anayasa Mahkemesinin iptal gerekçesinin çelişkili olduğunu belirtmiştir. Namoglu konuşmasında, Anayasa Mahkemesi'nin iptal ettiği Kıyı Kanununun 4 üncü maddesinin (a) bendinde “uygulama imar planı yapılacak olan alanlarda sahil şeridinin 20 metre olarak” belirlendiğini; ancak aynı Mahkemenin “uygulama imar planı bulunmayan mücavir alanlar ve belediye hudutları içinde kalan yerlerde 50 metre olması hükmünü iptal” etmediğini söylemiştir. Yine aynı şekilde “(c) bendinde yer alan, belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında olup, çevre düzeni bulunan -aynı zamanda nazım imar plânı bulunsun veya bulunmasın- alanlarda sahil şeridinin 100 metre olması hükmünü de iptal” etmediğini vurgulamış ve dolayısıyla “Anayasa mahkemesinin sonuçta 100 metre önerisiyle” geldiğini ifade etmiştir. Bu tespitlerden hareketle de Anayasa Mahkemesi'nin, “yasaları, hatta Anayasayı yapan Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde, Meclis iradesinin üzerinde bir kurum” olup olmadığı ile ilgili endişelerini dile getirmiştir.⁸⁶⁰ Ayrıca Namoglu, tüm kıyılar ile sahil şeritlerinin öncelikle ne tür kullanıma uygun olduklarının saptanıp, durumlarına göre kullanım amaçlarının bilimsel olarak ortaya konması ve derinliklerinin buna göre belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye sınırlarının bütün sahil şeritlerinde, düzenlemenin 100 metreye çekildiği anda, küçük yerleşim birimlerinde veya kıyısı çok az ve dağlık olan Karadeniz gibi bölgelerde yayılma alanının daralmasının birçok problem çıkaracağı endişesini taşıdığını da sözlerine eklemiştir.⁸⁶¹

RP Grubu adına tasarı üzerinde Mustafa Baş (İstanbul) da Namoglu'nun endişelerini paylaştığını ifade etmiş, söz konusu tasarının kanunlaştığı takdirde denize sahili olan yerleşim yerlerinde birtakım insanların mağdur olabileceği gibi, Boğazlar ve Akdeniz gibi yerlerde de bir çok insanın kanunsuz işler yapacağını ve buralardan rant elde edeceğini vurgulamıştır. Çözümün ise sahillerin, “turizm açısından ve diğer şartlar açısından sınıflandırılmaya tabi tutularak” sahil şeridinin belirlenmesi olduğunu ifade etmiştir.⁸⁶²

DYP Grubu adına tasarı üzerinde Turgut Tekin (Adana), önceki konuşmalarda üzerinde durulan kıyı şeridinin tespitiyle ilgili eleştirilerin yanlış olduğunu ve konunun teknik bir mesele olarak iyi analiz edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yapılmak istenin ise sahil şeridinin dalganın bittiği yerden kıyı kenar çizgisine kadar 100 metre olarak belirlendiğini ve buradan, 100 metre sonra inşaat yapılacağını anlaşılmaması gerektiğini, “geriye 100 metre çektikten sonra, 50 metrelik alana günübirlik tesisler yapılacağını” dolayısıyla “kıyı kenar çizgisine 50 metre yaklaşılacağını” açıklamıştır.⁸⁶³ Şahsı adına Esat

⁸⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 91 (1.7.1992), s. 470.*

⁸⁶¹ *A.k., s. 471.*

⁸⁶² *A.k., s. 472.*

⁸⁶³ *A.k., s. 473.*

Bütün (İstanbul) kıyı kenar çizgisine 50 metre yaklaşılacağından hareketle bu 50 metrenin de çok az olduğunu bunun artırılması gerektiğinin altını çizmiştir.⁸⁶⁴

Maddelerin tümü üzerinde görüşmelerin tamamlanmasının ardından 1 inci madde üzerine Cengiz Bulut (İzmir), kıyılardaki yapılaşmaya bir an önce plan getirilmesi gerektiğini, söz konusu tasarının yerinde bir tasarı olmakla birlikte eksik bir tasarı olduğunu söylemiştir. 100 metrenin yanı sıra, kıyılardaki yapılaşma için de belirli bir planlama getirilmesi gerektiğini, buna ilave olarak, turizmle ilgili küçük belediyelerin imar planlarının Bayındırlık ve İskân Bakanlığı veya Turizm Bakanlığı tarafından tasdik edilmesinin elzem olduğunu belirtmiştir.⁸⁶⁵ 1 inci maddenin yeniden düzenlenmesi ile ilgili olarak Cengiz Altinkaya (Aydın) ve arkadaşları bir değişiklik önergesi vermiş ancak önerge kabul edilmemiştir. 2 nci madde üzerinde şahsı adına Hüseyin Erdal (Yozgat), kanun tasarısının iyi niyetle hazırlandığını, ancak çelişkiler barındırdığını bu sebeple uygulayıcılar tarafından yanlış uygulamaya açık ifadelerin bulunduğunu belirtmiş ve bunu da şu şekilde ifade etmiştir:

2 nci maddenin ikinci kısmında, “Taşıt yolları, sahil şeridinin kara yönünde yapı yaklaşma sınırı gerisinde kalan düzenlenebilir” deniyor. Biz bu maddeyi komisyonda görüştük; ancak, bu kısmını geniş görüşemedik. Bu yapı alanı olarak ayrılan 50 metrelik kısımda, ayrıca, taşıt yolunun da yapılabileceği belirtiliyor. Halbuki, böyle değil de, “bu sahil şeridinin dışında kalan kara kısmında yapılabilir” denseydi, daha uygun olurdu kanaatindeyim. Çünkü, biz bu sahadan taşıt yolu geçirirsek, 50 metrelik kısmın bir bölümünü kullanacağız, geri kalan kısımda yapı yapacak bir yer olsa bile, o yoldan geçen vasıtalar o insanları rahatsız edecektir.”⁸⁶⁶

2 nci madde'nin ikinci paragrafının “Yaklaşma mesafesi ve kıyı kenar çizgisi arasında kalan alanlar ancak yaya yolu, gezinti, dinlenme, seyir ve rekreatif amaçlarla kullanılmak üzere düzenlenebilir” şeklinde değiştirilmesine yönelik Melih Pabuçcuoğlu (Balıkesir) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge kabul edilmiştir.⁸⁶⁷ Yine 2 nci maddeden sonra gelen geçici maddenin peşinden gelmek üzere yeni bir geçici madde eklenmesine yönelik Gürol Soylu (İstanbul) ve arkadaşları bir önerge vermişlerdir. Önerge Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce mevzuat hükümlerine uygun olarak onanmış 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarına göre yapı ruhsatı almış ve harçlarını yatırmış olanların söz konusu kanununun kapsamı dışında tutulması gerekçesiyle verilmiş, ancak kabul edilmemiştir.⁸⁶⁸ Diğer madde üzerinde söz alanın bulunmadığından tasarının tümü oylanarak Genel Kurulda kabul edilmiştir. Bu tasarının kabul edilmesiyle sahil şeridi “Kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay

⁸⁶⁴ A.k., ss. 474-475.

⁸⁶⁵ A.k., s. 475.

⁸⁶⁶ A.k., ss. 476-477.

⁸⁶⁷ A.k., ss. 479-480.

⁸⁶⁸ A.k., ss. 480-482.

olarak en az 100 metre genişliğindeki alanı” şeklinde tanımlanmıştır. Yine Sahil şeritlerinde yapılacak yapıların kıyı kenar çizgisine en fazla 50 metre yaklaşabileceği, yaklaşma mesafesi ve kıyı kenar çizgisi arasında kalan alanların ancak yaya yolu, gezinti, dinlenme, seyir ve rekreatif amaçlarla kullanılmak üzere düzenlenebileceği kararlaştırılmıştır. Sahil şeritlerinin derinliğinin, 4 üncü maddede belirtilen mesafeden az olmamak üzere, sahil şeridindeki ve sahil şeridi gerisindeki kullanımlar ve doğal eşiklerin de dikkate alınarak belirleneceği, taşıt yollarının, sahil şeridinin kara yönünde yapı yaklaşma sınırı gerisinde kalan alanda düzenlenebileceği belirtilmiştir. Kısmen veya tamamen yapılaşmamış alanlarla ilgili imar planı revizyonları bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 1 yıl içinde tamamlanacaktır.

5.1.8. Sağlık Alanındaki Düzenlemeler

5.1.8.1. Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun (3816)

Sağlık Bakanlığınca hazırlanan ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 27.4.1992 tarihinde kararlaştırılan “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında” Kanun Tasarısının gerekçesinde vatandaşların yaklaşık % 40’ının herhangi bir sağlık güvencesinden yoksun bulunduğu belirtilmiştir. Gerekçede tarımda çalışanların, mevsimlik işçilerin, tarım dışında da herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmaksızın çalışanların ve işsizlerin bu güvencesiz kesimde yer aldığı tespiti yapılmıştır. Gerekçede halkın “sağlık düzeyinin geliştirilmesi ve sağlık hizmetlerinin niteliğinin yükseltilmesi için yapılacak köklü değişiklikler arasında bulunan ve Hükümet Programında öngörülen Genel Sağlık Sigortası bu gruplara da güvence sağlayacaktır”⁸⁶⁹ denilmiştir. Bu anlamda tasarıyla temel olarak amaçlananlar şu şekilde ifade edilmiştir:

En geç 1993 yılı başlarında uygulamaya geçilmesi için hazırlık çalışmaları sürdürülen Genel Sağlık Sigortası öncesinde, ödeme gücü olmayan ve sağlık güvencesinden yoksun vatandaşlarımızın yataklı tedavi kurumlarında yatarak yararlanacakları teşhis, tedavi ve ameliyat hizmetlerinin bedellerini, Genel Sağlık Sigortasına en yakın bir sistem içinde Devletin üstlenmesi, bu aşama için en ileri adım niteliğinde görülmektedir... Kanun tasarısında, hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında bulunmayan, aylık geliri veya aile içindeki gelir veya 1475 sayılı İş Kanununa göre belirlenen asgarî ücretin vergi ve sosyal sigorta primi dışındaki miktarının 1/3 ünden az olan ve Türkiye’de ikamet eden T.C. vatandaşlarının, Türkiye’deki yataklı tedavi kurumlarında

⁸⁶⁹ Sıra Sayısı 108, “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/391)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84’ün sonuna ekli (17.6.1992), s. 1.

yatarak göreceklere tedavi hizmetleri ile bu hizmetlerle ilgili her türlü masraflarının Devlet tarafından karşılanması öngörülmektedir. Bu kapsama girenlere “Yeşil kart” verilmek suretiyle her defasında kendisinin veya yakınlarının ödeme gücü olmadığını hastanelerde beyan etme ve yenileme durumundan kurtarmak, ödeme gücü olmayanların tedavilerinin sağlanmasını amaçlayan genelgeye dayalı bugünkü uygulamaların, ödeme gücünün içinde olmayanlarca suistimalini önlemek, genel sağlık sigortasına geçiş aşamasında, ödeme gücü olmayanların yataklı tedavi kurumlarında tedavilerinin “Yeşil Kart” verilmek suretiyle sağlık güvencesine kavuşturulmasını sağlamak olduğu, ödeme gücü olmayanların sağlık primlerinin genel sağlık sigortasına geçildiğinde zaten Devlet tarafından karşılanacağından yeşil kart uygulaması ile bir bakıma tespit imkânının da yaratıldığı Sağlık Bakanı tarafından ifade edilmiştir.⁸⁷⁰

Tasarı, 30.4.1992 tarihinde Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu’na ve Plan ve Bütçe Komisyonu’na gönderilmiştir.⁸⁷¹ Tasarı önce Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunda Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna, Maliye ve Gümrük, Adalet, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları, Türk Tabipleri Birliği ile Türk Diş Hekimleri Birliği temsilcilerinin katılması ile incelenip görüşülmüştür. İlgili komisyon tasarıya, daha önceden yeşil kart dağıtılanların durumunu düzenleyen geçici bir 3 üncü madde eklenmesine karar vermiş ve diğer maddelere de küçük ilaveler yapmıştır. İlgili komisyon raporuna Süleyman Hatinoğlu (Artvin) ve Emin Kul (İstanbul) muhalefet şerhi koymuştur.⁸⁷²

Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunda görüşüldükten sonra, Başkanlıkça 18.5.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonu’na havale edilen tasarı, Komisyonun 27.5.1992 Tarihinde yaptığı 39. Birleşimde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Akın Gönen’in başkanlığında, Sağlık, Maliye ve Gümrük Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin katılımlarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyonunda tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde şu görüşlere yer verilmiştir:

Türkiye’de sağlık sisteminin tarihçesi ile batı ülkelerindeki sağlık sisteminden aktarılan uygulamaların, Türkiye şartlarında kapasite ve altyapı eksikliği nedeniyle istenen düzeyde sonuç vermediği, geçici önlemlerin sağlık sorunlarını çözmekten uzak olduğu, Dünya Sağlık Teşkilatının sağlık tanımında öngörülen hedeflere ulaşamadığı, bunun ancak kapsamlı düzenlemeler ve altyapı yatırımları yanında eğitime gereken önemin verilmesi, yolu ile mümkün olabileceği, Tasarı ile belirlenen aylık gelir ölçüsünün gerçekçi ölçü ve verilere dayanarak tespit edilmesi gerektiği, kapsama giren vatandaşlara verilecek reçetelerle, bu reçetelere bağlı olarak yapılacak ödemelerin ne şekilde karşılanacağı hususunun tasarıda gerekli açıklıkla yer almadığı, Tasarıyla kurulması düşünülen Sağlık Güvencesi Tespit ve Değerlendirme Kurullarına

⁸⁷⁰ A.k., ss.1, 4.

⁸⁷¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 71, (30.4.1992), s. 111.

⁸⁷² Sıra Sayısı 108, “Ödeme...” ss. 4-6.

gerek olmadığı, mevcut yapı ile bu hizmetin görülebileceği şeklinde eleştiri, temenni ve görüşler ileri sürülmüştür.⁸⁷³

Söz konusu eleştirilere ise hükümet adına yapılan açıklamalarda şu ifadeler yer almıştır:

*Hükümetin ana hedefinin Genel Sağlık Sigortasına geçmek olduğu, bu konudaki çalışmaların sürdüğü, tasarının bu amaca yönelik olarak hazırlandığı ve bu hedefe ulaşmada bir aşama teşkil edeceği, DİE verilerine göre, bu uygulamadan 5 ile 8 milyon arasında vatandaşımızın istifade edeceği, uygulamaya geçildiğinde bu sayının kesinlik kazanacağı, halen genelgeler ile verilmekte olan ücretsiz tedavi sistemine bu tasarı ile daha etkin ve tereddütleri giderici yasal dayanak sağlanmış olacağı şeklinde görüşlere yer verilmiştir.*⁸⁷⁴

Bu açıklamalardan sonra tasarı komisyonunda benimsenmiş ve Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu’nun metni esas alınmak suretiyle maddelerde yeni düzenlemeler ve eklemeler yapılmıştır. Komisyon raporuna Işın Çelebi (İzmir), Selçuk Maruflu (İstanbul), Mehmet Nedim Budak (Ankara), Ekrem Pakdemirli (Manisa) muhalefet şerhi koymuştur.⁸⁷⁵

Genel Kurulun 16.6.1992 Tarihli 83. Birleşiminde gündeme alınan tasarı,⁸⁷⁶ 17.6.1992 Tarihli 84. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ilk olarak ANAP Grubu adına Yaşar Eryılmaz (Ağrı) söz alarak, seçim sürecinde dillendirilen hususun nihayet gündeme geldiğini ancak başarısızlıkla sonuçlanacağını iddia etmiştir. Yeşil Kart uygulamasının kendi iktidarları döneminde vatandaşın beyanına göre uygulanan bir sistem olduğunu ancak yeni yapılmak istenenin kendi iktidarları döneminde yapılanın kartla tescil edilmesi olduğunu dillendirmiştir. Kendi sistemlerinin daha iyi olduğunu da savunarak, yeni uygulamayla birlikte, eskiden hastanesini ve doktorunu serbestçe seçen vatandaşın yeni uygulamayla bu serbestliğinin elinden alındığını da belirtmiştir. Sağlık hizmetleri bakımından yetersiz bölgelerin “sevk zincirine” tabi tutulmasının olumsuz sonuçlara yol açacağını belirten Eryılmaz, alt yapısı hazırlanmadan sırf seçim sürecindeki vaatlerin bir sonucu olarak uygulanacak olan Yeşil Kart uygulamasının yeni birçok sonucu da beraberinde getireceğinin altını çizmiştir.⁸⁷⁷

Tasarı üzerinde RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünaldı (Konya) konuşmasına “Tansu Hanımın, seçim zamanında vaat edip unuttuğu ev ve arabaya göre, bu yeşil kart, göreceli olarak çok ciddi bir gelişmedir; ama gerçekler karşısında gülünçtür ve acıdan öldürücüdür” cümlesiyle başlamıştır. Yapılanın “şovdan başka” bir şey olmadığını belirten Ünaldı, yeşil kart verme

⁸⁷³ A.k., ss. 6-7.

⁸⁷⁴ A.k., s. 7.

⁸⁷⁵ A.k., ss. 7-9.

⁸⁷⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 83 (16.6.1992), s. 86.

⁸⁷⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84 (17.6.1992), ss. 353-355.

şartının aylık gelirin, asgarî ücretin üçte biri olan 179 bin liradan daha az olması sınırına bağlanmasını eleştirmiştir. Ünalı, söz konusu miktarın geçim koşulları bakımından bir şey ifade etmediğini ve milyonlarca liralık bir sağlık masrafı olan kişinin söz konusu giderini ilgili sınırlandırmaya göre nasıl karşılayacağını düşünülmesi gerektiğini dikkatlere sunmuştur.⁸⁷⁸

Şahsı adına söz alan Münif İslamoğlu (Kastamonu) ise kendisinin yıllarca sağlık sektöründe çalıştığını ve uzun süre başhekimlik yaptığını söyleyerek, Türkiye'nin sağlık problemlerini ve söz konusu döneme kadar hükümetlerin uyguladığı sağlık politikalarını aktarmıştır. Konuşmasında, sağlık sektörünün sorunlarının bir günde çözülemeyeceğini belirten İslamoğlu, her hükümetin iyi niyetle bir şeyler yapmak için çabalamasına rağmen kısa süre içinde sonuç almanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Yeşil Kart uygulamasının vatandaşın muhtarlıklarda “fakir ilmühaberi” almak için eziyet çekmesinin önüne geçilmek ve fakir vatandaşların sağlıkla ilgili işlerini kolaylaştırmak için iyi niyetle düşünülmüş bir uygulama olduğunu söylemiştir. Ünalı, bu uygulamanın geliştirilmeye muhtaç yanlarının olduğunu, özellikle yeşil kart almak için belirlenen gelir miktarının çok düşük olduğunu ve maddelerin görüşülmesi sırasında söz konusu olumsuzluğun önergelerle düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁷⁹

Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna (İstanbul), konuşmasına hükümetinin sağlık alanındaki projelerini açıklayarak başlamıştır. 20 Ekim seçimleri öncesi, “herkese yeşil kart vereceğiz; herkes, para vermeden tedavisini yaptıracak” diye ifade ettikleri hususun, “genel sağlık sigortası sisteminin uygulamaya geçirilmesiyle 60 milyon insana verilecek yeşil kart” olduğunun altını çizmiş ve genel sağlık sigortasına geçme tarihinin başlangıcını da Mayıs 1993 tarihi olarak açıkladıklarını ifade etmiştir.⁸⁸⁰ “Tasarının gerekçesinde, yeşil kartın, asgarî ücretin üçte birinden daha az gelire sahip olanlara verileceği”nin belirtildiğini ve “kişi, bu gelirle geçinebilir mi?” şeklinde tenkit yapıldığını belirten Aktuna, konunun tam olarak şu şekilde anlaşılması gerektiğini belirtmiştir:

....burada, bir haneye giren parayı, o hanede yaşayan kişilere bölüyoruz; kişi başına düşen parayı kastediyoruz. Yani, burada belirtilen 179 bin liranın altındaki para, bir aileye giren para değildir; aileye giren tüm paranın, bir kazanda toplanan paranın, ailede yaşayan insanlara bölünmesi halinde her bir ferde düşen paradır. Eğer, Doğu Anadolu Bölgesinde çalıştıysanız, buraları incelediyseniz bilirsiniz; doğuya en son gittiğimde, her evde 7-8 tane çocuk vardı; doğulu arkadaşlarım bilirler. Bir adam düşünün ki, 1 milyon 750 bin lira maaş alıyor. Bu maaş, ilk bakışta yüksek gözüküyor, asgarî ücretin çok üstünde; ama, bu adamın evinde 8 kişi, 10 kişi veya 12 kişi var. 10 kişi olduğunu kabul ederseniz, 1 milyon 750 bin lirayı 10 kişiye böldüğünüzde, adam başına 175 bin lira düşüyor. Bu durumda, bunların hepsi yeşil kart alacak.

⁸⁷⁸ A.k., ss. 356-357.

⁸⁷⁹ A.k., ss. 357-361.

⁸⁸⁰ A.k., ss. 361-366.

Devlet İstatistik Enstitüsünde yaptığımız incelemede ortaya çıkardığımız bir gerçeği size söyleyeyim: Türkiye’de, kentsel bölgede, yani kentlerde yaşayanların yüzde 10’u, 1992 yılı aylık hane gelirine göre, yeşil kart alma hakkını kazanıyor. Bu kişilerin de sayısı, 2 milyon 907 bindir, kentlerde yaşayanların yüzde 1’inin, hanede kişi başına geliri 62 632 liradır. Burada belirtilen 178 bin lira az gözüküyor; ama görüldüğü gibi, kentte yaşayanların yüzde 1’inin geliri 62 bin liradır ki, buradaki hane sayısı 58 bindir, bir ailedeki ortalama insan sayısı da 4,31’dir; bunları çarptığımız zaman, karşımıza, aşağı yukarı 250 bin civarında insan çıkıyor ve bunların kişi başına geliri 62 632 liradır, bir kısmının geliri de 97 193 liradır kentlerde yaşayanlarının yüzde 10’una kadar gelir bu şekilde geliyor. Yüzde 10’dan yüzde 11’e geçince, kişi başına düşen gelir 179 bin liraya yükseliyor. Demek ki, kentte yaşayanların yüzde 10’u -ki, 2 milyon 907 bin kişi- şu tasarıya göre, yeşil kart almaya hak kazanıyor. Gelelim kırsal bölgeye: Yine Devlet İstatistik Enstitüsünün verilerine göre, kırsal bölgede yaşayanların yüzde 26’sı, hanede kişi başına düşen gelir itibarıyla, 179 bin liranın altında gelire sahiptir ve onlar da yeşil kart alacaklardır. Bunların sayısı da, 7 261 800’dür. Toplam 10 168 800 kişi, Devlet İstatistik Enstitüsünün verilerine göre, yeşil kart alma hakkına sahiptir.⁸⁸¹

Tasarının tümü üzerinde son olarak şahsı adına Mustafa Balcılar (Eskişehir) söz almıştır. Konuşmasına Türkiye’de sağlıkla ilgili 1983 yılından itibaren yapılan gelişmeleri kronolojik sırasına göre analiz edeceğini söyleyerek başlamıştır. Bu bağlamda vatandaşın fakirlikle ilgili beyanının esas alınarak muayene edildiği dönemden, muhtarlıktan fakirlik ilmhberi aldığı döneme, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun kurulma amacına, Bağ-Kur sağlık sigortasının kurulma sürecine, 1987 yılında çıkarılan 3359 Sağlık Hizmetleri Temel Kanuna değinmiş ve söz konusu süreci anlatmıştır. Yeni düzenlemenin aslında kendi hükümetleri döneminde yapılan düzenlemelerde bulunduğunu, sadece var olana yeni şekil verildiğini ifade etmiştir. Balcılar, özellikle 175 bin lira olarak belirlenen yeşil kart alma sınırının yanlışlığına değinerek, 25 ya da 35 milyon liralık bir kalp ameliyatının 175 bin lira üzerinde kazanan ancak bakkal dükkânı çalıştıran bir kimse tarafından karşılanamayacağını dikkatlere sunmuştur.⁸⁸²

Maddelerin görüşülmesine başlanmasının ardından ilk sözü şahsı adına Gaffar Yakın (Afyon) almıştır. Yeşil kartın siyasi avantaj sağlamak için yapıldığını belirten Yakın, tasarıda “en geç 1993 yılı başlarında uygulamaya geçileceği için, hazırlık çalışmaları sürdürülen Genel Sağlık Sigortası” ifadesiyle 17 Mayıs 1993 tarihine kadar geçerli olacak bir Yeşil Kart uygulamasıyla karşı karşıya olunduğuna dikkat çekmiştir. Amacın bu olması halinde, bir yıldan az bir zaman için bu kadar masrafın ve bu kadar Meclis çalışmalarının gereksiz olup

⁸⁸¹ A.k., s. 367.

⁸⁸² A.k., ss. 368-372.

olmadığı sorusunu ilgili Bakan’a yöneltmiştir.⁸⁸³ Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna da Yakın’ın eleştirisine, her ne kadar 1993 yılından itibaren Genel Sağlık Sigortasına geçilse de geçiş sürecinin hemen tamamlanmayacağı için yeşil kart uygulamasının devam edeceğini belirterek cevap vermiştir.⁸⁸⁴

Yeşil kartın hangi durumlarda ve kimlere verileceğini düzenleyen 2 nci madde üzerine Gaffar Yakın (Afyon) tekrar söz almış ve yeşil kart almak için konan 179 bin liralık sınırın çok düşük olduğu eleştirisinde bulunmuştur.⁸⁸⁵ Yine şahsı adına söz alan Münif İslamoğlu (Kastamonu) ise, maddenin iyi düzenlenmediğinden hareketle, hiçbir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmayan tüm vatandaşlara yeşil kart uygulamasının sağlanması için maddenin değiştirilmesini teklif etmiştir.⁸⁸⁶ Mustafa Ünalı (Konya) da madde de ifadesini bulan “yataklı tedavi kurumlarındaki tedavi masraflarının karşılanması” ifadesinin ayakta muayene olanlar açısından sorunlar çıkaracağını ve değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁸⁷ Maddede bir takım değişiklikler yapılması için muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu önergeler kabul edilmemiştir.

Yeşil Kart’ın verilmesini, hangi durumlarda geri alınacağını ve özel kanunlarla yeşil kart sahipliğini düzenleyen 3 üncü madde üzerinde şahsı adına Gaffar Yakın (Afyon) söz almıştır. Kanunun çıkmasının yararlı olacağını fakat çok büyük yanlışlıkların yapıldığını belirten Yakın, bu maddede “bu kanunun öngördüğü tedavi hizmetleri” ve bir önceki maddede de, “yeşil kart alacak; fakat yatarak görecekları tedavi hizmetleri” şeklindeki ifadenin nasıl izah edileceği sorusunu yöneltmiştir. “Şimdi, sizin yeşil kartınız var, yatarak tedavi görmüyorsunuz, polikliniğe gittiniz veya diyaliz makinesine giriyorsunuz veya röntgen tetkikleri yapılacak, biyokimya tetkikleri yapılacak...” bu durumda nasıl bir çözüme gidilecektir tespitinde bulunmuştur.⁸⁸⁸

Yeşil kart verilecek kişilerin gelirlerini ve yeşil karttan hangi aile fertlerinin yararlanacağını düzenleyen 4 üncü madde ile ilgili ANAP Grubu adına Musatafa Balcılar (Eskişehir) söz almıştır. Tasarının 4 üncü maddesinin (b) fıkrasında, “Nakdî tarım gelirlerinin tutarı” ifadesiyle “ailenin brüt tarım gelirlerini, aylık gelir ve gelir paylarını hesaplanmada nazarı dikkate alma gibi” bir durumun kastedildiğini söylemiştir. Söz konusu durumu “bugünkü rakamlarla hesaplamaya kalktığımız zaman 4 kişilik bir ailenin gelirinin, yıllık (175 000x4x12) 8 milyon 400 bin liralık gelirin altında kalması halinde bu kanundan istifade etme keyfiyeti söz konusu” olduğunu belirtmiştir. Yakın, yapılması gerekeni ise maddedeki ibarenin “nakdî tarım gelirlerinin net tutarı”

⁸⁸³ A.k., ss. 375-376.

⁸⁸⁴ A.k., s. 376.

⁸⁸⁵ A.k., s. 377.

⁸⁸⁶ A.k., ss. 378-379.

⁸⁸⁷ A.k., s. 380.

⁸⁸⁸ A.k., s. 390.

şeklinde önergeyle değiştirilmesi olarak açıklamış ve önergesine destek istemiştir.⁸⁸⁹ Halil İbrahim Özsoy (Afyon) ise, maddenin kötü bir dille yazıldığını ifade ederek, özellikle hibe gelirleri ile ne anlatılmak istendiğinin yeterince açık olmadığını beyan etmiştir.⁸⁹⁰ Yine madde üzerine muhalefet milletvekillerin vermiş olduğu değişiklik önergeleri kabul edilmemiştir.

Tasarının 5 inci maddesinin görüşülmesine Genel Kurulun 18.6.1992 Tarihli 85. Birleşiminde devam edilmiştir. Yeşil kartla ilgili tarafların belirlendiği, Yüksek Sağlık Koordinasyon Kurulu’nun oluşturulduğu ve Kurulun görevlerinin belirlendiği bu madde üzerinde ilk olarak ANAP Grubu adına Halil İbrahim Özsoy (Afyon) söz almıştır. Yüksek Sağlık Koordinasyon Kurulu’nun fert başına sağlık harcamalarını tespit etmek gibi bir görevinin olduğuna, bu görev yapılırken ilgili kurulun çok titiz davranması gerektiğine ve sürekli değişen istatistikî verilerin iyi analiz edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁸⁹¹ Şahsı adına Gaffar Yakın (Afyon) ise, tasarının hazırlanmasında bir takım teknik aksaklıkların olduğunu belirterek şu ifadeleri kullanmıştır:

*Burada “kanun kapsamına giren kişilerin tedavilerinin kamuya ait tedavi kurumlarıyla özel sağlık kuruluşları” diyor yeşil kart verilecek olan insanlara, bu yeşil kart; sadece ve sadece 2 inci maddede belirtilen yatarak görecekları tedavi hizmetlerini sağlayacaktır; ama nerede tedavi görecekları diye bir soru sordüğümüzda, sayın Bakan, sadece sözlü olarak, “devlet hastanelerinde” demişti. Kanunda, yeşil kart sahiplerinin sadece devlet hastanelerinde mi, üniversite hastanelerinde mi, SSK’da mı, hangi devlet hastanelerinde tedavi görecekları sarıh değildir, burada bir karışıklık vardır.*⁸⁹²

Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna (İstanbul), Gaffar Yakın’ın eleştirilerine cevap vermiş, 2 nci madde de “yataklı tedavi kurumları” dendiğini ve esas olarak birinci derecede devlet hastanesinin amaçlandığını ifade etmiştir. Özel hastane, SSK hastanesi ve üniversite hastanesi gibi kurumların ise yönetmelikle belirleneceğinin altını çizmiştir.⁸⁹³

5 inci madde üzerine söz alan Mustafa Ünalı (Konya) ise, tasarının kapsamının belirli olduğuna göre oluşturulan kurulun ne yapacağını merak ettiğini belirtmiştir. Tavanı “174 bin lirayla sınırlanmış, 6 ton buğday üreten bir çiftçiyi bile mahrum bırakan, sadakayı bile 174 bin liranın içerisinde hesap etmek durumunda olan bu tasarı böyle bir kurulu neden kuruyor” şeklinde eleştiride bulunmuştur.⁸⁹⁴

⁸⁸⁹ A.k., ss. 391-392.

⁸⁹⁰ A.k., s. 392.

⁸⁹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 85 (18.6.1992), ss. 6-7.

⁸⁹² A.k., ss. 7-8.

⁸⁹³ A.k., s. 8.

⁸⁹⁴ A.k., s. 9.

6 ve 8 inci maddelerin görüşmelerinde Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almış ve yeşil kart alma sürecinin ilgili maddelerde çok meşakkatli hale getirildiğini ve işin içine birçok kurulun girdiğini, vatandaşın söz konusu süreçte eziyet çekeceğini belirtmiştir. Sürece birçok etkenin dâhil olmasının suiistimali önlemekten daha çok artıracağını ve özellikle rüşvet vs. gibi durumların devreye gireceğini de sözlerine eklemiştir.⁸⁹⁵ Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna (İstanbul) ise, yeşil kart alma sürecine birçok kurulun dâhil edilmesinin temel sebebinin önceki iktidar döneminde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'nda oluşan partizanca tutumdan kaynaklanan kayırmalara benzer bir durumun ortaya çıkmaması olduğunu belirtmiştir.⁸⁹⁶ 9 uncu madde ile ilgili Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), Gaffar Yakın (Afyon), Mustafa Ünalı (Konya) ve Mahmut Öztürk (Aksaray) söz almıştır. Özal ve Öztürk arasında ANAP dönemi uygulamaları ile ilgili yüksek tonda tartışmalar yapılmıştır.⁸⁹⁷

“Cezai Müeyyideler” başlığını taşıyan 10 uncu madde üzerine RP Grubu adına Mukadder Başegmez (İstanbul) ve ANAP Grubu adına Halil İbrahim Özsoy (Afyon) söz alarak daha önce yapılan eleştirilere paralel ifadeler kullanmışlardır.⁸⁹⁸ 10 uncu madde üzerinde muhalefet partilerinden milletvekillerinin vermiş olduğu önergeler kabul edilmemiştir. 11 inci madde ile ilgili Halil İbrahim Özsoy (Afyon) tekrar söz almış ve iktidar partisinin ve Sağlık Bakanı'nın söylemlerini eleştiren bir konuşma yapmıştır. Cengiz Bulut (İzmir) da madde ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Yönetmelik Maddesi olan 12 nci madde ile ilgili Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), geçici 1 inci madde ile ilgili Emin Kul (İstanbul) söz almışlardır.⁸⁹⁹ Geçici 2 nci madde üzerine Mehmet keçeciler (Konya) söz alarak maddede ifadesini bulan “gerice yöreler” tabirinin devlet literatüründe kullanılmadığını devletin kullandığı tabirin “kalkınmada öncelikli yöreler” olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰⁰ Aynı madde üzerine Mustafa Ünalı (Konya) da düşüncelerini açıklamıştır. Madde ile ilgili Oğuzhan Asiltürk (Malatya) ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilmemiştir.⁹⁰¹

Geçici 3 üncü madde ile ilgili söz alan olmamış, Halil Orhan Ergüder (İstanbul) ilgili bakana söz konusu güne kadar nerelerde kaç adet ve hangi tarihlerde yeşil kart dağıtıldığı ile ilgili soru yönetsmiş, kanun çıkmadan dağıtılan yeşil kartların hükmünün ne olduğunu sormuştur.⁹⁰² Sağlık Bakanı Yıldırım Akbulut (İstanbul) söz konusu güne kadar dağıtılan yeşil kartların pilot uygulama amaçlı dağıtıldığını ve sayısının 10 bini geçmediğini açıklamıştır.⁹⁰³

⁸⁹⁵ A.k., ss. 10-11.

⁸⁹⁶ A.k., s. 11.

⁸⁹⁷ A.k., ss. 12-16.

⁸⁹⁸ A.k., ss. 20-22.

⁸⁹⁹ A.k., ss. 25-27, 28-29.

⁹⁰⁰ A.k., ss. 29-30.

⁹⁰¹ A.k., ss. 30-31.

⁹⁰² A.k., s. 31.

⁹⁰³ A.k., s. 32.

Yürütme maddesi olan 14 madde ile ilgili Gaffar Yakın (Afyon) söz alarak kanunun bu şekliyle çıkması halinde bakanın dediği gibi “çok tarihi” değil, “tarihi bir utanç” olarak yerini alacağını iddia etmiştir.⁹⁰⁴ Tasarının maddelerinin görüşmelerinin tamamlanmasından sonra tasarı oylanarak kabul edilmiştir.

5.1.9. Çevre, Tarım ve Orman Alanlarındaki Düzenlemeler

5.1.9.1. Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun (3782)

Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair 6.2.1992 Tarih ve 3772 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi (1/350) 25.2.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna sunulmuştur.⁹⁰⁵ Bu kanuna ilişkin olarak hazırlanan Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (Sıra Sayısı 42) 26.2.1992 tarihinde Mecliste dağıtılmış ve bu kanunun gündeme alınması kabul edilmiştir.⁹⁰⁶ Komisyon raporunun görüşülmesine Genel Kurulun 27.2.1992 Tarihli 42. Birleşiminde başlanmıştır. Oturumda komisyon raporunun okutulması kabul edilmemiştir. Komisyon raporunda Cumhurbaşkanının bu tasarının kanunlaşmasının devlet bankalarını zor durumlarda bırakacak gelişmelere zemin hazırlayabileceğine ve sürekli bir af beklentisi ile küçük esnaf ve çiftçinin borç ödemelerini zamanında yapmama yönünde bir teşvike sebep olabileceğine dair endişelerini dile getirmiştir. Bu kanun ile Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası örgütlere vermiş olduğu taahhütlerin yerine getirilemeyeceğini de vurguladığı ifade edilmiştir.⁹⁰⁷ Raporda kanun tasarısının tüm maddelerinin aynen yeniden kabul edildiği ve konunun aciliyeti göz önüne alınarak tasarının hemen görüşülmesi talebiyle genel kurula gönderildiği ifade edilmiştir. Rapor, ANAP İstanbul Milletvekili Selçuk Maruflu’nun muhalefet şerhine karşılık ve beş üyenin olmadığı bir oturumda kabul edilmiştir.⁹⁰⁸

Tasarının tümü üzerinde söz almak isteyen olmamış ve oturum başkanı tasarının maddeleri üzerinde görüşmelere geçilmesi için oylama yaptıracağını ifade etmiştir. Bu arada Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli oylama ile ilgili karar yeter sayısının olup, olmadığının belirlenmesini talep etmiştir. Oturum

⁹⁰⁴ A.k., ss. 33-34.

⁹⁰⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 40 (25.2.1992), s. 311.

⁹⁰⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 41 (26.2.1992), s. 389.

⁹⁰⁷ S. Sayısı: 42, “Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına ve Tarım Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair 6.2.1992 Tarih ve 3772 Sayılı Kanun ve Anayasa’nın 89’uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/350, 3/305)”, T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 42’nin sonuna ekli (27.2.1992), s. 4.

⁹⁰⁸ A.k., ss. 5-6.

Başkanı toplantı yeter sayısı bulamayınca birleşime ara vermiştir ve daha sonra oturuma devam edilmiştir. Daha sonra da üç kere karar ve toplantı yeter sayısı bulunamayınca oturum ertelenmiştir.⁹⁰⁹ Genel Kurulun 5.3.1992 Tarihli 45. Birleşimde kanun tasarısının maddelerine geçilmesi oy birliği ile kabul edilmiştir. Tasarının maddeleri üzerinde söz alan olmamış ve maddeler üzerinde değişiklik önermeleri verilmemiştir. Maddeler tek tek oylanarak, Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.⁹¹⁰ Tasarının tamamı açık oylama yapılarak kabul edilmiştir. Açık oylama sonucunda kanun tasarısı 143 kabul, 38 red ve 3 geçersiz oy ile kabul edilerek yasalaşmıştır.⁹¹¹

10 maddeden oluşan bu kanun küçük çiftçilere, T.C. Ziraat Bankası tarafından % 43, % 34, Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından % 45, % 36 veya faizi bunlardan daha düşük oranlarda tüm tarımsal kredilerin toplamı 5 milyon TL'ye kadar açılmış kredilerden doğan ve 1.2.1992 tarihine kadar idari veya kanuni takip hesaplarına intikal etmiş bulunan tarımsal kredi borçlarında ödeme kolaylığı sağlamıştır. İdari veya kanuni takipteki hesaplara intikal etmiş olan tarımsal borçların, bu hesaplara alındığı tarihteki bakiyesinin yarısının bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihi takip eden altı ay içinde, diğer yarısının ise 1992 yılı sonuna kadar ödenmesi kaydıyla borcun idari takipteki hesaba alındığı tarihten sonraki masraf dahil faiz tutarının yarısı affedilecektir. Diğer yarısı ise, ürün idrak ve pazarlama zamanları göz önüne alınarak 31.12.1992 tarihine kadar borçlu tarafından ödenecektir. Ayrıca, borcun kanuni takipteki hesaba alındığı tarihten sonraki masraf dahil faiz tutarının tamamı affedilecektir. Bu Kanunun uygulamasından doğacak faiz kayıpları T.C. Ziraat Bankasına ve Banka kanalıyla Tarım Kredi Kooperatiflerine Hazinece görev zararı olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır. Böylece, bu Kanun kapsamına giren küçük çiftçiler hakkında başlatılmış bulunan idari veya kanuni takibat işlemleri hangi aşamada olursa olsun kendiliğinden durdurulmuştur. Ancak, bu Kanunun 2 nci maddesinde belirtilen süre içerisinde borçlarını ödeyemeyen çiftçiler hakkında idari veya kanuni takibata kalındığı aşamada devam olunacağı da belirtilmiştir.

5.1.9.2. Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 7.8.1991 Tarihli ve 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (3800)

Bu Kanun Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 7.8.1991 Tarihli ve 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dairdir. “Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” Resmi Gazete'nin 9.8.1991 tarihli sayısında yayımlanmış ve Başbakan Mesut Yılmaz imzasıyla Meclise gönderilmiştir.

⁹⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 42, (27.2.1992), ss. 495-497.

⁹¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 45 (5.3.1992), ss. 664-666.

⁹¹¹ *A.k.*, s. 698.

Kanunun gerekçesinde Türkiye'nin orman bakımından durumu ele alınmıştır. Öncelikle ormanların bir ülke için önemi belirtilmiş, Türkiye'nin orman bakımından dünyadaki yeri, ormanların dağılımı, verimliliği, erozyon durumu, yıllık ne kadar ağaçlandırma yapıldığı/yapılması gerektiği, orman köylüsünün durumu rakamsal verilerle belirtilmiştir. Bu durumdan hareketle ormanların korunması, işletilmesi ve genişletilmesi için orman köylüsünün ormanlara baskısının azaltılması ve kamu kuruluşları ile işbirliği yaparak öncelikle bulunduğu yerde kalkındırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca orman alanlarının genişletilmesi, erozyonun önlenmesi, mevcut orman kuruluşlarının yenilenmesi, verimliliklerinin artırılması için bütçe katkısının sağlanması amacıyla Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü'nün kurulması faaliyet göstermesinin zorunluluğu dile getirilmiştir. Çevre problemlerinin çözüme kavuşturulabilmesi için Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü'nün kurulması gibi gerekli düzenlemeler sayıldıktan sonra ilgili tasarinin zorunluluğu ifade edilmiştir.⁹¹² Tasarının amacı ana hizmet birimlerini bünyesinde bulundurarak Anayasa hükümleri çerçevesinde yurt ormanlarını ve yaban hayatını korumak, ormanların sosyal, ekonomik ve teknik icaplara göre planlı olarak idare edilmesi, işletilmesi, geliştirilmesi, genişletilmesidir. Tasarı ile devlet ormanları içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin kalkındırılması amacını gerçekleştirmek üzere Orman Bakanlığı Kurulması hedeflenmiştir.

Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname; Orman Bakanı Vefa Tanır ile Bakanlık temsilcilerinin de katıldığı 23 Ocak 1992 ve 6 Şubat 1992 tarihli Tarım Orman ve Köyişleri Komisyonu toplantılarında görüşülmüştür. Kanun Hükmünde Kararnamenin tümü üzerinde yapılan görüşmelerin ardından Komisyon bazı maddeleri aynen kabul etmiş bazılarında değişiklik yapmıştır. Bazı maddelerdeki ifadeler yeniden düzenlenmiş bazılarında ise esaslı değişikliklerin yapılması kararlaştırılmıştır. İkinci maddeye eğitim ve yayın çalışmaları ile ilgili (n) bendi eklenmiş, Kanun Hükmünden Kararnamenin 7 nci maddesinde belirtilen müsteşar yardımcıları sayısı 2'den 4'e çıkarılmıştır. Ayrıca, 16 ncı maddede belirtilen bakanlık Müşaviri sayısı 15'ten 30'a çıkarılmış, 24 üncü maddeye Ormancılık Şurasının eklenmesine ve Yüksek Fen Kurulunun kurulmasına yönelik düzenlemeler eklenmiştir. Yine karnamede öngörülen 72 il müdürlüğü yerine Bakanlığın taşra teşkilatının bölge müdürlüğü esasına göre düzenlenmesi ve 12 bölge müdürlüğünün olmasına yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bakanlığın 10 milyar TL sermayeli döner sermaye kurabilmesine yönelik yeni bir madde eklenmiştir.⁹¹³ Tarım Orman ve Köyişleri Komisyonu hazırlamış olduğu raporu Anayasa Komisyonu'na göndermiş, Anayasa Komisyonu da 4.3.1992 tarihinde ilgili Kanun Hükmünde Kararname'yi Orman Bakanlığı temsilcilerinin de katılımı ile görüşmüştür.

⁹¹² Sıra Sayısı 62, "Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Tarım, Orman ve Köyişleri ve Anayasa Komisyonları Raporları (1/198)", *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 77'nin sonuna ekli (14.5.1992), ss. 1-3.

⁹¹³ *A.k.*, ss.5-7.

Anayasa Komisyonu söz konusu kararnameyi olumlu bulmuş ve Tarım Orman ve Köyişleri Komisyonu’nun kabul ettiği metni esas alarak görüşmüştür. Anayasa Komisyonu, Tarım Orman ve Köyişleri Komisyonu’nun kabul ettiği metnindeki temel düzenlemelere dokunmamış, ancak küçük değişiklikler yapmıştır. Geçici 6 ncı maddeyi ise uygulama alanı kalmadığı gerekçesiyle metinden çıkarmıştır. Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun Tasarısının 25, 26, 27, 35 ve Geçici 1 inci maddesine Anayasa Komisyonu üyesi Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal muhalefet şerhi koymuştur. Soysal, 25 inci maddede düzenlenen bakanlık taşra teşkilatının iller yerine bölgeler üzerinden düzenlenmesine hizmetlerin etkinliğinin sağlanamayacağı ve her şeyin yine Ankara’dan karar verileceği nedeniyle muhalefet etmiştir. 26 ncı maddede belirtilen Orman Bakanlığı’nın yurtdışı örgütlenmesine dair düzenlemenin gereksizliğine, 27 nci ve geçici 1 inci maddede belirtilen hizmetlerin yerine getirilmesine iki farklı statünün öngörülmesinin yanlış olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca, 35 inci maddede düzenlenen “döner sermayeli işletme” kurma yetkisinin bağlı kuruluş olarak düzenlenmesi gerektiğini söyleyerek muhalefet şerhi koymuştur. Konya Milletvekili Mehmet Keçeciler de, 25, 34 ve 35 inci maddelere Soysal’ın gerekçelerine paralel gerekçelerle muhalefet şerhi koymuştur.⁹¹⁴

Söz konusu kararname Genel Kurulun 30.4.1992 Tarihli 71. Birleşiminde gündeme alınmış,⁹¹⁵ 7.5.1992 Tarihli 74. Birleşiminde görüşülmeye başlanmış ancak Komisyon ve Hükümetin hazır olmaması nedeniyle ertelenmiştir.⁹¹⁶ Kararname ve Komisyon raporları Genel Kurulun 14.5.1992 Tarihli 77. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır.⁹¹⁷ Komisyon raporlarının okunmasına gerek görülmediğinden tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına Nevşat Özer (Muğla) ve DYP Grubu adına Hasan Ekinci (Artvin) söz almışlardır. Nevşat Özer (Muğla), konuşmasında Türkiye’nin ormancılık politikasına değinmiş, arkasından da eleştirilerini sıralamıştır. Söz konusu tasarının kendi partisi olan ANAP İktidarı döneminde hazırlandığını, Orman Bakanlığı’nın kurulalı 10 ay olmasına rağmen kararnamenin Genel Kurulda kanunlaşmamasından dolayı Bakanlığın ana hizmet birimlerinin ve taşra organizasyonunun tamamen kesintiye uğradığının altını çizmiştir. Ayrıca Orman Bakanlığı’nın finansman yönünden yeterince desteklenmediğini de sözlerine eklemiştir. Özer, 35 inci madde ile getirilen döner sermaye işletmelerinin kurulması düşüncesinin çok isabetli olduğuna, ancak bu düzenlemeye, Anayasa Komisyonu Üyelerinden Ankara Milletvekili Mümtaz Soysal ve Konya Milletvekili Mehmet Keçeciler’in muhalefet şerhleri koymalarının anlamsız olduğuna dikkati çekmiştir.⁹¹⁸

⁹¹⁴ A.k., ss. 8-10.

⁹¹⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 71 (30.4.1992), s. 112.

⁹¹⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 74 (7.5.1992), s. 498.

⁹¹⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 77 (14.5.1992), s. 162.

⁹¹⁸ A.k., ss. 163-164.

Özer, ANAP İktidarı döneminde hazırlanan kararnamede taşra organizasyonunun, il müdürlükleri şeklinde tezahür ettiğini ancak bu hususun komisyonlarda, bölge teşkilatı şeklinde değiştirildiğini ve bu düzenlemenin iyi işletilebilmesi durumunda olumlu sonuç vereceğini belirtmiştir. Yine Komisyonda eklenen Müsteşar yardımcısı ve müşavir sayılarının artırılması hususunu hükümetin takdiri olduğunu ve yine 24 üncü madenin (b) fıkrasında getirilen Yüksek Fen Kurulunu da olumlu karşıladıklarını söylemiştir. ANAP İktidarının getirdiği kararnamede, kadro tasarrufuna “azami riayet” gösterildiğini ancak Komisyonda yapılan değişikliklerin tasarruf ilkeleriyle bağdaştırılmasının zor olduğunu da sözlerine eklemiştir. Özer yine de tasarıyı destekleyeceklerini açıklayarak konuşmasını tamamlamıştır.⁹¹⁹

DYP Grubu Adına söz alan Hasan Ekinci (Artvin), görüşülmekte olan Orman Bakanlığı teşkilatı ile ilgili kanun tasarısının, 12 yıl aradan sonra yeniden Meclisin önüne gelmiş olduğunu hatırlatmıştır. İhtilalden sonra Türkiye ormancılığının 11 yıl Orman Bakanlığı teşkilatıyla idare edildiğini, bu dönemde Anavatan iktidarlarının da “ormancılık hizmetleri, bir genel müdürlük bünyesinde de pekâlâ yürütülebilmektedir” teziyle Orman Bakanlığının yeniden kurulmasını, inat ve ısrarla, bir türlü gerçekleştirememiş olduklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla son 10 yılda ormancılık politikalarının altüst olduğunu, bütün planlamaların ortadan kaldırıldığını, üretim, yol ve diğer hizmetlerin tamamının, “adeta felç haline getirildiğini” belirtmiştir. Ekinci bu yeni düzenlemenin, “aşağı yukarı bundan on iki sene önce mevcut olan kanunun hemen hemen aynısı” olduğunu ve söz konusu düzenlemeyle Orman Ağaçlandırma Genel Müdürlüğü ve ORKÖY’ün yeniden ihdas edildiğini, Orman Bakanlığının kaldırılmasıyla, Köy Hizmetlerine devredilen bütün makine parkının yeniden işler hale getirileceğini de sözlerine eklemiştir.⁹²⁰

RP Grubu adına söz alan Musa Demirci (Sivas), Orman Bakanlığının yeniden kurulmasına Grup olarak olumlu baktıklarını, ancak tasarıda bazı noksanlıkların bulunduğunu ifade etmiştir. Mevcut tasarıda da öngörüldüğü şekliyle, Orman Bakanlığı’na bağlı kuruluş olan Orman Genel Müdürlüğü’nün taşra bölge müdürlükleri ve işletme müdürlüklerinin, kanunda öngörüldüğü şekliyle muhafaza edilmesinin önemli olduğunu söylemiştir. Demirci, bu tasarıyla yeni üç genel müdürlüğün daha kurulduğunu- Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü, Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü- dolayısıyla bunların da kanunda öngörüldüğü şekliyle, taşrada bölge müdürlükleri şeklinde organize edileceğini belirtmiştir. Bir yerde temsili olan bölge müdürlüklerinin her ile kurulmasının mümkün olmadığına işaret eden Demirci, bu müdürlüklerin ya siyasî tercihlerle oluşturulacağı veya bir başka tercihin öne geçeceği yönündeki

⁹¹⁹ A.k., ss. 165-167.

⁹²⁰ A.k., ss. 167-169.

endişesini dile getirmiştir. Demirci, valilerin, ilgili ildeki bütün kuruluşlardan sorumlu olması gerektiği göz önüne alındığında bölge müdürlüklerinin kendilerini müstakil addetmelerinden kaynaklanan sorunların oluşabileceğini de sözlerine eklemiştir.⁹²¹

SHP Grubu adına söz alan Vahdet Sinan Yerlikaya (Tunceli), öncelikle Cumhuriyetten günümüze ormancılık teşkilatlanmasıyla ilgili genel bilgiler aktardıktan sonra, teşkilatlanmaların ve ormancılıkla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak oluşturulan düzenlemelerin ülke ormancılığına zarar verdiği tespitini yapmıştır. Anayasada orman kaynaklarının korunmasıyla ilgili yaptırımların yetersiz olduğunu vurgulayan Yerlikaya, çıkarılan birçok kanunun da ormanların yok edilmesine davetiye çıkardığını belirtmiş ve ilgili kanunları da ayrıntıları ile açıklamıştır. Buna örnekler olarak Anayasanın 169 uncu maddesini, 6831 sayılı Yasa'nın 1986 yılında yeniden düzenlenen 2 nci maddesini, aynı yasanın yeniden düzenlenen 57 nci maddesini, 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasası'nın 8 inci maddesini vermiştir. Ayrıca, 2924 sayılı Orman Köylerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkındaki Yasa'nın uygulanmamasını ve 6831 sayılı Orman Yasasının 2/b maddesi gereğince orman sınırları dışına çıkarılan yerlerin satılabilmesi olanağı getirilmesini, 3402 sayılı Kadastro Yasası'nın 4 üncü maddesinin "yol açtığı orman kıyımları" gibi yasal düzenlemeleri, Türkiye'de "ormanları tümüyle güvencesiz" bırakan uygulamalar olarak sıralamıştır. Söz konusu yeni düzenlemenin bu hususları dikkate alarak çıkarılması gerektiğini de ifade etmiştir.⁹²²

Eleştirilere cevap vermek için söz alan Orman Bakanı Vefa Tanır (Konya) öncelikle söz konusu tasarının bir kanun teklifiyle ortaya konması durumunda bilinen prosedürlerden dolayı zaman kaybına uğrayacağı endişesinden dolayı söz konusu şekliyle düzenlendiğini belirtmiştir. Ayrıca orman köylüsüne verilen zamla ilgili eleştiriye, zammın yeterli olmamakla birlikte zamanında ödenmesinin fazla artırılmasından daha önemli olduğunu belirtmiştir. Kadrolaşma ile ilgili eleştirilere de yeni bir kadro oluşturarak teşkilatlanmaya çalışıldığını, yapılan tayinlerinde bu durumdan kaynaklandığını, bakanlığın taşra teşkilatının il yerine bölge bazında oluşturulmasının siyasi bir karara göre yapılmayacağını, yetkin bir komisyon tarafından oluşturulacağını söylemiştir. Şahısları adına Nevşat Özer (Muğla) söz alarak Bakan Tanır'ın iddialarına cevap vermiş, Hasan Ekinci (Artvin) ise orman köylüsüne yapılan ödemelerle ilgili bilgi aktardıktan sonra tasarının tümü üzerindeki görüşmeler tamamlanmış ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.⁹²³ 1 inci maddenin kabul edilmesinin ardından birleşim kapanmıştır.

⁹²¹ A.k., ss. 169-170.

⁹²² A.k., ss. 170-176.

⁹²³ A.k., ss. 176-182.

Tasarının görüşülmesine Genel Kurulun 21.5.1992 Tarihli 79. Birleşiminde devam edilmiştir.⁹²⁴ 24 üncü maddeye kadar maddeler üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamış, ancak 24 üncü madde üzerinde, Komisyonun hazırladığı rapora da muhalefet şerhi düşen Mehmet Keçeciler (Konya) ve Mümtaz Soysal (Ankara) söz almışlardır. Keçeciler konuşmasında, Hükümetten gelen teklifte, taşra teşkilatının, İl İdaresi Kanunu esaslarına göre kurulacağı hükme bağlanmış olmasına rağmen, Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonunda yapılan değişiklikle ve Anayasa Komisyonunda benimsenen şekliyle, bunun değiştirilerek, Tarım Orman Bakanlığının bölge müdürlüğü bazında teşkilatlanabileceğinin hükme bağlanmasının birçok soruna sebep olacağını söylemiştir. Bu hükmün Hükümetin teklif ettiği şekle dönüştürülmemesi durumunda idarî teşkilatın “taşra örgütlerine çok ciddi bir darbe” vurulmuş olacağının altını çizen Keçeciler, bu konuda değişiklik önergesi verdiğini ve önergenin kabul edilmesi durumunda yanlıştan dönüleceğini belirtmiştir.⁹²⁵

Mümtaz Soysal (Ankara) da konuşmasında Keçeciler’le paralel düşünceye sahip olduğunu ve tasarının söz konusu şekilde kanunlaşması halinde bölge kuruluşlarının ilgili idare amirlerinin sorumluluğunda olmayacağından dolayı sorunun direk Ankara’ya geleceğini ve sorunun çözülmesinin güçleşeceğini belirtmiştir. Diğer bir sorunun hangi görevin Bakanlık tarafından, hangi görevin Orman Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmesinin ve sorumlularının nerede bulunduğu bilinmemesinden kaynaklanacağını söylemiştir. Bu sorunun giderilmesi için değişiklik önergesi verdiğini de sözlerine eklemiştir.⁹²⁶

Mehmet Keçeciler (Konya) ve Mümtaz Soysal (Ankara) 25 inci madde üzerinde değişiklik yapılması ile ilgili ayrı ayrı önerge vermişlerdir. Her iki önerge de 25 inci maddenin “Bakanlık, 27.9.1984 tarihli ve 3046 sayılı Kanun, Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve İl İdaresi Kanunu hükümlerine uygun olarak taşra teşkilatı kurar” şeklinde değiştirilmesine yönelik olmuş, ancak her iki önergede Genel Kurulda kabul edilmemiştir.

26 ncı maddenin görüşülmesi sırasında Mehmet Keçeciler (Konya) tekrar söz almış ve Orman Bakanlığı’nın yurt dışında teşkilatlanmasının gereksiz olduğunu söylemiştir. Tasarıda belirtilen şekliyle Orman Bakanlığı’nın yurt dışında teşkilatlanması halinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bu fakir bütçesinden yüz binlerce doların maaş olarak ödeneceğini vurgulamış ve bunun yerine ihtiyaç duyulması halinde Dışişleri Bakanlığı’nın imkânlarından yararlanabileceğini ifade etmiştir. İlgili maddenin tasarı metninden çıkarılması için önerge vermiş, ancak önerge Genel Kurulda kabul edilmemiştir. Tasarının geçici 4 üncü maddesi üzerinde de söz alan Keçeciler, Hükümetin verdiği tasarının Komisyonda değiştirilerek kadroların şişirildiğini iddia etmiş ve söz konusu durumu şu şekilde izah etmiştir:

⁹²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 79 (21.5.1992) s. 305.*

⁹²⁵ *A.k., ss. 313-314.*

⁹²⁶ *A.k., ss. 305-306.*

Hükümetten gelen tasarıda, 3 623 adet kadro ihdas edilmekte, 1 990 adet kadro da iptal edilmekteydi; böylece, toplam 1 633 kadro, bu yeni bakanlığa, yeni kadro olarak verilmekteydi. Komisyonunda yapılan değişikliklerle ihdas edilen kadro 13 297, iptal edilen kadro 3 813; dolayısıyla, yeniden verilen kadro adedi 9 484 olmuştur. Tarım, Orman ve Köyleri Komisyonunda yapılan ilave, hakikaten ölçüyü taşıracak niteliktedir. Bunun, ne tasarruflu idare prensipleriyle, ne de Koalisyon Hükümetinin ortaya koyduğu protokolle alakası vardır. Şimdi 9 484 adet yeni kadro veriyoruz ve yeni bir bakanlığa “buyurun, bu kadroları kullanın” diyoruz. ... Bu kadar çok kadro, israftır. Bu memleketin parasına yazıktır... Burada, "Koalisyon Protokolü ve Hükümet programına uygun olarak tasarrufla riayet edilecektir" dendi. Bu şekilde tasarrufla riayet edilmez. Bugünkü maliyetle, bir tane kadro, devlete senede 100 milyon liraya mal olur ve altmış sene müddetle, yetmiş sene müddetle bunu ödemek mecburiyetinde kalırsınız... Bu kadroları, bu kadar bol keseden verme durumunda olamayız; verdiğiniz takdirde de, bütçenin ucunu tutmanız mümkün olamaz.”⁹²⁷

Mehmet Keçeciler (Konya) ve arkadaşları, “Geçici 4 üncü maddesinin, tasarı metninden çıkarılmasına ve Hükümetin Geçici 4 üncü maddesinin kabulüne” yönelik bir önerge vermişler ve önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir. Diğer maddeler üzerinde söz alan ve önerge veren bulunmadığından maddelerin tümü Genel Kurul’da kabul edilmiştir.

38 madde ve geçici 8 maddeden oluşan bu kanunla Orman Bakanlığı kurulmuş, görevleri sıralanmış, bakanlık teşkilatının merkez ve taşra teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlardan meydana geldiği belirtilmiştir. Bakanlık teşkilatında Müsteşara yardımcı olmak üzere dört müsteşar yardımcısı görevlendirilmiştir. Bakanlığın ana hizmet birimleri şunlardır: Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü, Millî Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü. Danışma ve Denetim Birimleri olarak Teftiş Kurulu Başkanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Bakanlık Müşavirleri ve Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği kurulmuştur. Bakanlığın yardımcı birimleri şunlardır: Personel Dairesi Başkanlığı, İdarî ve Malî İşler Dairesi Başkanlığı, Yayın Dairesi Başkanlığı, Savunma Sekreterliği ve Özel Kalem Müdürlüğüdür. Yine Bakanlık bünyesindeki sürekli kurullar şunlardır: Ormancılık Şûrası, Yüksek Fen Kurulu ve Merkez Av Komisyonu.

5.1.10. Çeşitli Kanunlar

5.1.10.1. İstanbul Kentinde Yapılacak Olimpiyat Oyunları Kanunu (3796)

İstanbul Kentinde Yapılacak Olimpiyat Oyunları Kanunu Tasarı (1/373) Süleyman Demirel Başbakanlığındaki 49. Hükümet döneminde Devlet Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve Bakanlar Kurulunca kabul edilerek 26.03.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Tasarı toplam 24 maddeden oluşmuştur. Söz konusu tasarının hükümet tarafından ifade edilen genel gerekçesinde sporun, insanları, ülkeleri birbirine yaklaştıran ve barışın sağlanmasında büyük katkısı olan bir olgu olduğu dile getirilmiş, olimpiyatların

⁹²⁷ A.k., ss. 318-319.

ise sportif faaliyetlerin doruk noktası olduğu ifade edilmiştir. Hükümet, Türkiye'nin 2000 yılında yapılacak olan olimpiyatlardaki adaylığının kesinleşmesi üzerine ülkemizde ilk defa yapılacak olan söz konusu organizasyonun daha faydalı, çağdaş ve süratli bir şekilde işleyiş kazandırmak maksadıyla yasal bir düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.⁹²⁸ Tasarının, TBMM Başkanlığına ulaşmasının ardından Başkanlıkça tasarı önce İçişleri Komisyonuna daha sonra da Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. 16.04.1992 tarihinde Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz başkanlığında İçişleri, Dışişleri, Maliye ve Gümrük Bakanlıkları ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı temsilcilerinin katılımlarıyla yapılan toplantıda tasarı görüşülmüştür. Tasarının genel gerekçesi komisyon tarafından benimsenmiş ve maddeler üzerinde yapılan müzakerelerin ardından tasarının Hazırlık Komitesinin teşkili ile ilgili 7 nci maddesi yeniden düzenlenmiştir. Komiteye ilişkin sayının sehven 13 olarak yazıldığı görüşülmüş ve yapılan değişiklik ile bu sayı komisyon tarafından 14 düzeltilmiştir. Diğer taraftan Tasarının 9 uncu maddesinin 1 inci fıkrasında geçen “İstanbul Büyük Şehir Belediyesi” ibaresinden sonra gelen virgül kaldırılarak onun yerine “veya” ibaresi konulmuş; “Hazine” kelimesinden sonra gelen “ve” kelimesi ise “veya” şeklinde değiştirilmiştir. Tasarının diğer maddeleri ise Bakanlar Kurulunun teklif ettiği şekliyle aynen kabul edilmiş ve 16.04.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur.⁹²⁹

İçişleri Komisyonunun tasarımı görüşmesinin ardından 3796 sayılı kanun tasarısı 20.04.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna gelmiş ve komisyon Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz Başkanlığında Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla tasarımı görüşmüştür. Komisyonunda, yapılan görüşmeler sonucunda, tasarının çok yerinde olduğu, Olimpiyat Oyunlarının Türkiye’de düzenlenmesinin hem tanıtım, hem de ekonomik bakımdan pek çok faydasının olduğu, Olimpiyatların İstanbul’da düzenlenecek olmasına rağmen civar illerin de bundan faydalanacağı konusunda olumlu görüşler ifade edilmiştir. Daha sonra İçişleri Komisyonu metni esas alınarak maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. İçişleri Komisyonu metninin 1, 2, 3, 4, 5 ve 6 ncı maddeleri aynen, 7 nci maddesi gerek Olimpiyat Oyunlarına hazırlık aşamasında gerekse Olimpiyat Oyunları sırasında ihtiyaç duyulabilecek bazı hizmetlerin ifası amacıyla, Hazırlık Komitesine Milli Savunma Bakanlığının da dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu nedenle, 15 olan Hazırlık Komitesi üye sayısının 16’ya çıkarılması suretiyle, 8 inci maddesinin aynen kabule edilmesine karar verilmiştir. Öte yandan tasarının 9 uncu maddesindeki “...İstanbul Büyükşehir Belediyesi veya...” ifadesinden yer alan “veya” ibaresinin cümle içinde birden fazla tekrarını önlemek amacıyla redaksiyona tabi tutulmak ve yerine virgül ilave edilmek suretiyle diğer maddeler de aynen kabul edilmiştir.⁹³⁰ Komisyon, raporunu 21.04.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına sevk etmiştir.

⁹²⁸ Sıra Sayısı 63, “İstanbul Kentinde Yapılacak Olimpiyat Oyunları Kanunu Tasarısı ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/373)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 70’in sonuna ekli, (29.04.1992), s. 1.

⁹²⁹ **A.k.**, s. 3.

⁹³⁰ **A.k.**, s. 5.

Olimpiyat Oyunlarının İstanbul'da düzenlenmesine ilişkin Kanun Tasarısı Genel Kurulun 29.04.1992 Tarihli 70. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde görüşlerini dile getirmek için Anavatan Partisi Grubu adına söz alan Orhan Ergüder (İstanbul) konuşmasında öncelikle olarak bu kanun tasarısının meclise getirilmesinden ötürü spordan sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz'ı tebrik etmek istediğini ifade etmiştir. Ergüder tasarının en güzel yanının, Olimpiyatların bitmesinin ardından yürürlükten kalkması ve eğer İstanbul'da düzenlenmesi kararı alınmazsa yine tasarının kendiliğinden ortadan kalkması olduğunu dile getirmiştir.⁹³¹ Ergüder'in ardından SHP Grubu adına söz alan Mehmet Kerimoğlu (Ankara) konuşmasında öncelikli olarak Hükümete teşekkür etmiş ardından da kanun çıkarmanın tek başına Olimpiyatların Türkiye'de düzenlenmesi için yeterli olmayacağını ifade etmiştir. Bundan dolayı Kerimoğlu, tüm ülke olarak başta Hükümet olmak üzere hiçbir fark gözetmeksizin Uluslararası Olimpiyat Komitesinde etkin olabilmek için çok fazla çaba harcanması gerektiğini dile getirmiştir.⁹³² RP Grubu adına Mukadder Başegmez (İstanbul) konuşmasında böyle bir organizasyona talip olmaktan ve buna ilişkin bir yasa hazırlanmasından ötürü mutlu olduğunu ifade etmiştir. 2000 yılına kadar bu kanun kapsamında kurulacak komitelerin, yapılacak tesislerin maliyetlerinin ülkeye ne getirip ne götürdüğünün iyi tespit edilmesi gerektiğini vurgulayarak bu konudaki şüphelerini dile getirmiştir.⁹³³

Tasarının geneli üzerinde konuşmaların tamamlanmasının ardından maddeler üzerindeki müzakerelere geçilmiştir. 1 ve 2 nci maddelerin kabul edilmesinin ardından "Hazırlık ve Düzenleme Kuruluna" ilişkin düzenlemenin yapıldığı 3 üncü madde üzerinde müzakerelere geçilmiştir. Madde üzerinde şahsı adına söz alan Yusuf Namoğlu (İstanbul) konuşmasında olimpiyat komitesinde Türkiye'nin dışarıya daha iyi tanıtılması için özellikle "Türkiye Spor Yazarları Derneğinin Genel Başkanının da en azından bu kurulun içinde olmasının yararlı olacağını" ifade etmiştir.⁹³⁴ Madde üzerinden müzakerelerin tamamlanmasının ardından yapılan oylamada madde komisyondan geldiği şekliyle kabul edilmiştir.

3 üncü maddenin kabul edilmesinin ardından 4, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10. maddeler üzerlerinde söz talebi olmayınca oylanarak kabul edilmiştir. "Gelirlere" ilişkin düzenlemenin yapıldığı 11 inci madde üzerindeki müzakereler sırasında ise Evren Bulut (Edirne) ve arkadaşları tarafından bu maddenin değiştirilmesine ilişkin değişiklik önergesi verilmiş ve önerge yapılan oylama ile kabul edilmiştir. Ardından kabul edilen değişiklik önergesi ile birlikte oylamaya sunulan 11 inci madde kabul edilmiştir.⁹³⁵ 12 nci maddeden 22 nci maddeye kadar olan tüm

⁹³¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 70, (29.04.1992), s. 53.

⁹³² *A.k.*, s. 55.

⁹³³ *A.k.*, s. 57.

⁹³⁴ *A.k.*, s. 68.

⁹³⁵ *A.k.*, s. 71.

maddeler komisyonun teklif ettiği şekliyle aynen kabul edilmiştir. Geçici 1 ve 2 inci maddeler ve yürürlüğe ilişkin 23, yürütmeye ilişkin 24 üncü maddeler oylanarak kabul edilmiştir. Tüm maddelerin sırasıyla kabul edilmesinin ardından tasarının tümü için açık oylama yapılmış ve bunun sonucunda 118 kabul, 1 geçersiz oyla İstanbul Kentinde Yapılacak Olimpiyat Oyunları Kanun Tasarısının tamamı 29.04.1992 tarihinde kabul edilmiştir.

5.1.10.2. Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (3813)

Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı (1/380), 10.4.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına iletilmiş ve Milli Eğitim Komisyonuna gönderilmiştir. Tasarı, İstanbul Milletvekili Yusuf Namoğlu ve 33 Arkadaşının, 27.5.1988 Tarih ve 3461 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (2/163) ve Millî Eğitim Komisyonu Raporuyla birlikte 92 sıra sayısı ile 25.5.1992 tarihinde Genel Kurul gündemine dağıtılmıştır.

Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısının gerekçesinde, uzun süre Türkiye'deki futbol faaliyetlerinin Beden Terbiyesi ve Gençlik Spor Müdürlüğü çatısı altında ve ona bağlı Futbol Federasyonu eliyle yönetildiği ancak futbolun önemi dikkate alınarak özerkleştirilmesi düşüncesinin gündeme geldiği belirtilmiştir. Bu amaçla 3461 sayılı kanunla futbolun kendi seçtikleri kişiler tarafından yönetmesinin amaçlandığı ancak bu kanunun seçime ilişkin hükümlerinin 3524 sayılı kanunla değiştirilerek federasyon organlarının atama yoluyla görevlendirildiği ifade edilmiştir. Konunun yeni bir hukuki düzenlemesi için çıkarılan tasarının amacı, futbolu özerk hale getirmek, amatör ve profesyonel futbolu aynı çatı altında toplamak olarak belirtilmiştir. Bu tasarıyla, amatör ve profesyonel futbolun ayrı ayrı düzenlenmesi modeli terk edilerek amatör futbolun sorunlarının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. İstanbul Milletvekili Yusuf Namoğlu ve 33 arkadaşının verdiği teklifin gerekçesinde de toplumun değişen şartları ve futbolun artan önemi belirtilerek 3461 sayılı kanunda değişiklik yapılması hedeflendiği belirtilmiştir. Tasarı ve teklif 7.5.1992 tarihinde Milli Eğitim Komisyonunda görüşülerek birleştirilmeleri ve tasarının görüşmelere esas alınması kararlaştırılmıştır.⁹³⁶

Kanun tasarısının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Yusuf Namoğlu (İstanbul), sporun ülkeleri ve insanları birbirine yaklaştıran, barış ve

⁹³⁶ S. Sayısı 92, “Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı ve İstanbul Milletvekili Yusuf Namoğlu ve 33 Arkadaşının, 27.5.1988 Tarihli ve 3461 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu (1/380, 2/163)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, cilt: 12, Birleşim: 84’ün sonuna ekli, (17.6.1992), ss. 1-6, 14.

kardeşlik bağlarını güçlendiren yönüne değinerek başladığı konuşmasında futbolun, “en çok ilgi duyulan ve heyecan uyandıran” bir spor dalı olmasına vurgu yapmıştır. Dünyada sporcu yetiştirmenin çok küçük yaşlarda okulda başlatıldığını belirten Namoğlu, sporun okullarda, gerçek ifadeyle yapılmasını ve Batılı ülkeler standartlarına ulaştırılmasını istemiştir. Büyük kentlerde spor tesislerinin düşünülmeşiğine değinen Namoğlu’na göre başarıları kanıtlanan, Almanya, Fransa, İngiltere ve Batılı ülkeler uygulamalarında olduğu şekilde, gece spor yapılmasını hedefleyen, ışıklılandırılmış semt sahalarının yapılmamış olması en büyük eksikliktir. Gençlerin spor yapabilmelerine imkan verecek tesislerin, mahalli yönetimler tarafından gerçekleştirilmesini isteyen Namoğlu, son yıllarda Türk takımlarının Avrupa kupalarında gösterdikleri performans ve başarıları işaret etmiştir. Namoğlu toplum tarafından çok benimsenen futbolun, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünce 1938 yılında çıkan 3530 sayılı Kanun ile amatörce yönetildiğini ve 1988 yılında yürürlüğe giren 3461 sayılı Kanun ile profesyonel futbolun özerk olmasının amaçlandığını hatırlatmıştır. 3461 sayılı kanunun eksik olduğunu söyleyen Namoğlu’na göre eksikliklerin başlıcası, amatör futbolun ne olacağı konusunda açıklık getirmeyişi ve tek dereceli bir seçim sisteminin olmayışıdır. Bu yüzden ilk Federasyon Genel Kurulunda, kavgalar yaşandığını ve Genel Kurulun iptal edildiğini söylemiştir.⁹³⁷

1989 yılında yürürlüğe giren 3524 sayılı kanunla atamalı federasyon başkanı ve yönetim kurulu sistemine geçildiğine değinen Namoğlu, FİFA ve UEFA kuruluşlarının, atamalı federasyonlara karşı olduğunu ve tam özerk bir federasyonla çalışmayı istediğini belirtmiştir:

*Tam özerklik ile şunlar anlaşılmalıdır: Ekonomik özerklik, denetleme özerkliği, idarî özerklik ve merkez hakem kurulunun özerkliği. Adalet dağıtmakla görevli bu müesseseyi, yıllarca içinde bulunmam sebebiyle yakından biliyorum. Hakemlik müessesine politik baskı, basın baskısı, Futbol Federasyonu Yönetim Kurulu üyelerinin baskısı ve kulüp yönetimleri baskıları olmuş ve kurumlaşması engellenmiştir. Bu yasayla bu kuruma da özerklik getirildiğinde, eksiklik giderilmiş olacaktır.*⁹³⁸

Futbolun en önemli virüsleri olan şike ve dopingi engellemek için köklü tedbirlerin alınmasının gerekliliğine dikkat çeken Namoğlu, kulüplerin, içinde bulundukları mali darboğazlardan kurtulmalarının önemi üzerinde de durmuştur. O’na göre kulüpler futbolun yapı taşlarıdır. Bu nedenle, kulüp yapılarının düzenlenmesi ve kaynaklarının sağlıklı temellere dayalı olarak artırılması gereklidir. Spora daha fazla kaynak aktarmanın gerekliliğinin altını çizen Namoğlu, amatör kulüplere de destek olunmasını, stadların ışıklılandırılmasını, artan nüfus oranında yetişen gençliğe yeni spor alanları ve tesisleri kazandırılmasını futbolda, Batı standartlarına erişilmesinde uygulanması gereken tedbirler olarak sıralamıştır.

⁹³⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84, (17.6.1992), ss. 308-309.

⁹³⁸ **A.k.**, s. 310.

Şahsı adına tasarının tümü üzerinde söz alan Yücel Seçkiner (Ankara) Türkiye’de Futbol Federasyonunun temelini 1903 yılında Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe, Süleymaniye, Vefa, Beykoz ve Nişantaşı kulüplerinin kurulmasıyla atıldığını ve ilk resmi futbol federasyonunun 23 Aralık 1923 yılında, Selim Sırrı Tarcan tarafından kurulduğunu ve Türkiye İdman Cemiyetlerine bağlandığını hatırlatmıştır. Daha sonra 1936 yılında 3530 Sayılı Kanunla kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne bağlanan Federasyonun 1988 yılında Başbakanlığa bağlı özerk bir kuruluş olarak faaliyete geçtiğini, seçimler sonuç vermeyince federasyon organlarının atama yoluyla görevlendirildiklerini sözlerine eklemiştir.

Seçkiner, futbolun Türkiye’deki canlılığını 300 milletvekili çıkaracak bir partinin 7 milyon oyla geldiği ancak Fenerbahçe Kulübünün 17-18 milyon taraftarı olması ile örneklendirmiştir. Bütün federasyonların özerk ve seçimle gelmesini isteyen Seçkiner, ANAP olarak, 5 inci maddede Genel Kurul’un lüzumu halinde üyelerin üçte birinin veya spordan sorumlu Devlet Bakanının çağrısı üzerine olağanüstü toplanarak Federasyon Başkanı, yönetim kurulu ve diğer kurulların seçim ve teşkillerinin yenilenebilmesi hükmünü desteklediklerini belirtmiştir. Ayrıca, Federasyon başkanvekillerinin seçilmesi hükmünün de eklenmesini istemiştir. Yan kurullarla ilgili üye sayısının belirlenmesini, Tahkim Kurulunun sadece hukukçulardan oluşmamasını, spor adamlarının eklenmesini önermiştir.⁹³⁹

Tasarının tümü üzerinde DYP Grubu adına konuşan Refaiddin Şahin (Ordu) bu tasarıda Futbol Federasyonunun özerkliğine hassasiyet gösterilmiş olduğunu ve seçimle iş başına gelme kural ve kaidesine sonuna kadar riayet edildiğini belirtmiştir. Geçmişte özerklik adı altında 3461 sayılı Kanunla bu konuda bir adım atıldığını ve toplanılan genel kurulla başkan ve Federasyon üyelerinin seçimi cihetine gidildiğini ancak genel kurulda başkan seçimi, arzu edilen istikamet dışında, genel kurulun iradesi dâhilinde bir seçime doğru yön aldığından dolayı askıya alındığını anlatmıştır. 3524 sayılı Kanunla, Federasyon organlarının tamamen atama yoluyla iş başına getirildiğini belirten Şahin bu tasarı ile Federasyonun, 3461 sayılı Yasanın esprisine ve ruhuna uygun olarak özerk bir hale getirildiğini söylemiştir. Bu tasarının hazırlanması sırasında, tasarı metninin değişik kurullara, kuruluşlara gönderildiğini ve basında çıkan tartışmalardan yararlanıldığını söyleyen Şahin, tasarının bütün federasyonları teşmil edecek şekilde, Federasyonlar Özerk Yasa Tasarısı olarak hazırlanmasının daha uygun olduğu fikrini paylaştığını ifade etmiştir. Tasarının federasyonlarda seçimle iş başına gelme yolunu açtığını, özerk futbol federasyonunun da buna bir örnek teşkil edeceğini belirten Şahin, tasarının amatörlüğü kapsıyor olmasına rağmen, hangi ölçülerde ve ne şekilde amatörlüğü kapsadığı konusunda bir açıklık olmadığını savunmuştur. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün bütün imkânlarından istifade edilmekle birlikte onun, federasyonun içinde veya

⁹³⁹ A.k., ss. 311-312.

federasyonun genel kurulunda temsil edilmemesini bir eksiklik olarak nitelemiştir. Şahin, bu tasarının ileride, Türkiye'nin, Avrupa, dünya ve olimpiyatlara futbol olarak iştirakini ve başarılı sonuçlar almasında bir dayanak olmasını temenni ederek konuşmasını tamamlamıştır.⁹⁴⁰

Kanunun amacı hakkındaki 1 inci madde üzerinde şahsı adına söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul) ülkeyi idare eden asıl gücün, Parlamento olduğunu vurguladığı konuşmasında Türkiye'deki futbol merakını sorgulamıştır. Ergüder, "Arjantin, Latin Amerika deyince akıla samba ve futbol" gelirken, Türkiye'nin Latin Amerika'yı geçtiğini futbolun büyük bir tutku haline gelerek karı koca kavgalarına sebep olduğunu söylemiştir. İngiltere'de pazar günleri maç koyulmasının kilise tarafından yasaklandığını kendisinin de Türkiye'de ilk defa pazar maçlarının kaldırılmasını isteyen bir yönetici olduğunu hatırlatmıştır. Ergüder, Federasyonla ilgili görüşlerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

*Federasyon, dünyanın en fiyakalı bir makamıdır; hatta, bazen derler ki 'canım, başbakan olacağına, federasyon başkanı ol veya kulüp başkanı ol.' Yani, bir mizah; ama aslında var. Teşrif ettiğiniz zaman maçlarda görürsünüz, bakan, kulüp başkanı ve biraz sonra da milletvekilleri oturur; o derece onore olunur. Herkesin de merakı, hele kapitalistlerin merakı, evde hanımına laf geçiremeyen, kulüpte, para sayesinde –Türkiye'de- başkan olur; ama hepsi değil... Kulüplerin ağzı fok balığı gibidir, milyarları yutar. Tasavvur edin, iki tane bacağa, iki tane kola, bir kafaya 8 milyar lira transfer ücreti! Bu da neden ileri geliyor? Kulüplerin profesyonel olmadığından. Eğer kulüpler herkese bir pay, müşterek bir fon tesis etseler, o zaman sermayedar da rahatsız olmayacak.*⁹⁴¹

Türkiye'de futbol sorununun ancak şirketleşmeyle çözüleceğini söyleyen Ergüder, futbolun yüksek seviyede idaresi için bilim adamları ve meslekten adamların gelmesinin önemine değinerek konuşmasını bitirmiştir. 1 inci madde üzerinde şahsı adına konuşan Cengiz Bulut (İzmir) ise yabancı sporcuların kolaylıkla Türkiye'ye gelmesini eleştirerek büyük takımların çok sayıda futbolcu toplamamalarını istemiştir. Futbolcu transferi konusuna bir sistem getirilmesini de isteyen Bulut, belediyelere kaynak aktararak yeni lisanslı sporcuların yetiştirilmesi için semt sahalarının çoğaltılmasını önermiştir.⁹⁴²

Federasyonun gelirleri hakkındaki 22 nci madde üzerinde şahsı adına söz alan Rasim Zaimoğlu (Giresun) bu maddenin federasyonun gelirlerinin kontrol altına alırken zor durumda olan kulüplerin daha çok ezilmesine sebep olacağı iddiasında bulunmuştur. Spor-Toto ve Spor-Loto'dan kulüplere verilen isim haklarının yüzde 18'inin federasyona verilmesinin fazla olduğunu yüzde 10'a düşürülmesini istemiştir. Kulüplerin televizyon ve radyodan yapılacak müsabaka yayımlarından elde ettikleri gelirlerin yüzde 10'nunun Federasyon gelirlerine dahil edilmesini fazla bulmuştur.⁹⁴³

⁹⁴⁰ A.k., ss. 313-314.

⁹⁴¹ A.k., s. 316.

⁹⁴² A.k., ss. 317-318.

⁹⁴³ A.k., s. 333.

29 uncu madde üzerinde söz alan Yücel Seçkiner (Ankara) Özerk Futbol Federasyonu oluşturulurken bu madde de kulüplerin, Futbol Federasyonunun etkisi altında bırakıldığını savunmuştur. Futbol müsabakalarının radyo ve televizyondan yayınlanmasının düzenlenmesi ve programlanmasına federasyonun yetkili olmasını doğru bulmayan Seçkiner, kulüplerin istedikleri özel televizyonlarıyla anlaşmasının serbest olmasını ve bunda federasyonun hiçbir yetkisinin olmamasını önermiştir.⁹⁴⁴ Tüm maddelerin kabul edilmesinden sonra tasarının tümü açık oylamaya sunulmuştur. 251 üyenin katıldığı oylamada 251 kabul oyu verilerek tasarı kanunlaşmıştır.⁹⁴⁵

34 madde ve geçici 4 maddeden oluşan bu tasarı ile Türkiye Futbol Federasyonunun merkezinin Ankara’da olduğu, Federasyonun merkez teşkilatının Genel Kurul, Başkanlık, Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu, Tahkim Kurulu, Merkez Hakem Kurulu, Yan Kurullar ve İdarî Birimlerden meydana geldiği belirtilmiştir. Genel Kurul dört yıl için seçilecek (A) ve (B) grubu üyelerden oluşmuştur. Genel Kurulun her yıl haziran ayının ilk haftasında olağan olarak toplandığı, lüzumu halinde üyelerin üçte birinin veya Spordan Sorumlu Devlet Bakanının çağrısı üzerine olağanüstü toplanabildiği, olağanüstü toplantıda Federasyon Başkanı, Yönetim Kurulu ve diğer kurulların seçim ve teşkillerinin yenilenebildiği ifade edilmiştir. Başkan ve başkanvekillerinin görev süresinin dört yıl olduğu, Başkan ve iki başkanvekilinin seçiminin Genel Kurulda Yönetim Kurulu üyelerinin seçiminden önce yapıldığı, Yönetim Kurulunun Başkan ve başkanvekilleri dahil onbeş üyeden teşekkül ettiği belirtilmiştir. Federasyonun Denetleme Kurulunun, dört yıl için, Genel Kurulca seçilecek malî konularda ihtisas sahibi olan beş asil, malî konularda ihtisas sahibi olan beş yedek üyeden teşekkül etmesi ve üyelerin kendi aralarından bir başkan seçmeleri kararlaştırılmıştır. Tahkim kurulu ise dört yıl için Genel Kurulca seçilecek beş asil, beş yedek hukukçu üyeden teşekkül etmiştir. Üyeler kendi aralarından bir başkan seçerler ve Tahkim Kurulu kararları kesindir. Merkez Hakem Kurulu dört yıl süre için asgarî üçü FIFA kokartlı olmak üzere Genel Kurulca faal olmayan hakemler arasından seçilecek dokuz asil dokuz yedek üyeden teşekkül etmiştir.

17.06.1992 günlü, 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 29 uncu maddesinin ikinci tümcesinin Anayasanın 48 inci maddesine aykırılığı istemiyle Ankara Asliye 19. Hukuk Mahkemesi tarafından Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Davanın gerekçesinde Anayasa’ya göre Herkesin dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetine sahip olduğu belirtilmiştir. Tüzel kişiliği olan bir spor kulübünün de bu tip işlemleri için Futbol Federasyonundan izin almasının Anayasa’ya aykırı olduğu da ayrıca ifade edilmiştir.

3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 29 uncu maddesinin ikinci tümcesi hakkındaki itiraz başvurusu, mahkemenin yetkisizliği belirtilerek, 10.06.1997 tarihinde, oy çokluğu ile REDDEDİLMİŞTİR.⁹⁴⁶

⁹⁴⁴ A.k., s. 335.

⁹⁴⁵ A.k., s. 403.

⁹⁴⁶ Esas Sayısı 1997/47, Karar Sayısı 1997/55, Karar Günü 10.06.1997, *Resmî Gazete*, 2 Ağustos 1997, Sayı: 23068, ss. 47-49.

5.1.10.3. Ahıska Mesket Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun (3835)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan, Türkiye Cumhuriyetleri ve Ukrayna gibi ülkelerle Rusya Federasyonu ve Türkiye arasında önemli insan hareketleri yaşanmıştır. Ancak Türkiye'nin genel politikası bu ülkelerden gelenlerin göçmen olarak kabul edilmemesi yönünde olmuştur. Bu konudaki tek istisna Ahıska veya Mesket Türkleridir. İsimlerini Gürcistan'ın Mesket bölgesinden alan bu Türkler, Stalin döneminde Orta Asya'ya sürülmüştür. 1989'da Özbekistan'da patlak veren olaylarla durumları daha da kötüleşen Mesket Türklerinden 500 ailenin Türkiye'ye yerleştirilmesi 3835 sayılı yasa ile kabul edilmiştir. Beş eski Sovyet Cumhuriyetinden 750 Mesket Türkü Türkiye'de iskân edilmiştir.⁹⁴⁷

Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 20.5.1992 tarihinde kararlaştırılan “Ahıska Mesket Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun Tasarısı,” 1989 Mayıs-Haziran aylarında Fergana'da 300 kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylardan sonra bunların Türkiye'ye göç etmelerine izin verilmesi hususunda Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliğine yapılan çeşitli başvuruların bir sonucudur.⁹⁴⁸ Eski Sovyetler Birliğini oluşturan Cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan “Ahıska Mesket” Türkleri 1944 yılının Kasım ayında Özbekistan Cumhuriyetine sürülmüş, 1956 yılında sürgün kararı kaldırılmışsa da yurtları hudut bölgesi ilan edildiğinden eski yerleşim bölgelerine dönememişlerdir. Bu bağlamda, SSCB'nin dağılmasının ve cumhuriyetlerin bağımsız devletler olarak ortaya çıkmasının Ahıska Türklerinin durumuna bir iyileştirme getirmemiş olması, Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile Türkiye'nin gelişen ilişkileri ve insanî mülâhazalar, “Ahıska Mesket” Türklerinin göç taleplerine Türkiye'nin olumlu yaklaşılması sonucunu doğurmuştur.⁹⁴⁹ Tasarı ile Ahıska-Mesket Türklerinin serbest veya iskânlı göçmen olarak kabul edilmeleri, anılan göçün “toplulu göç” izlenimini yaratmaması için göçmen adedinin Bakanlar Kurulunun belirleneceği miktarlarda yapılması öngörülmüştür. Göç sırasında yaşanacak güçlüklerin kolayca aşılması için gerekli komisyonlar oluşturulması, göçmenlerin eşyalarına her türlü vergi, resim ve harç muafiyeti tanınması, nakil ve iskân masrafları ile diğer giderleri karşılamak için gerekli olan ödeneklerin öncelikle sağlanması, bunu teminen ilgili Bakanlık ve Kuruluş bütçelerinde mevcut veya yeniden açılacak tertiplere aktarma yapılması hususunda Maliye ve Gümrük Bakanlığının yetkili olması amaçlanmıştır.⁹⁵⁰

⁹⁴⁷ Kemal Kirişçi, “Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi,” *Bilânço 1923–1998*, haz. Zeynep Rona, Cilt 1, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 115.

⁹⁴⁸ Sıra Sayısı 146, “Ahıska Mesket Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe komisyonları raporları (1/408)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92'nin sonuna ekli (2.7.1992), s. 1.

⁹⁴⁹ *A.k.*, ss. 1-2.

⁹⁵⁰ *A.k.*, s. 2.

27.5.1992 tarihinde Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonu'na havale edilen tasarı, ilk olarak, Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonunda ele alınmıştır. Tasarı Komisyonun 24.6.1992 Tarihli 7. Birleşiminde ilgili Devlet Bakanı Orhan Kilercioğlu ve Bayındırlık ve İskân, Dışişleri, Maliye ve Gümrük Bakanlıkları temsilcilerinin de iştirakiyle incelenip görüşülmüştür. İlgili komisyon tasarının gerekçesini olumlu bularak tasarıyı kabul etmiş ve ilave 6. maddeyi eklemiş ve Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmek üzere Meclis Başkanlığına göndermiştir.⁹⁵¹

25.6.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen tasarı, Komisyonun 1.7.1992 Tarihinde yaptığı 44. Birleşiminde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Orhan Kilercioğlu Başkanlığında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin katılmalarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmelerde; getirilen tasarının uluslararası kamuoyu nezdinde yanlış yorumlara yol açabileceği, tasarının ileride kötü emsaller yaratabileceği, Ahıska Türklerinin anayurtları olan Gürcistan'a yerleştirilmeleri hususunda çalışmalar yapılmasının daha yararlı olacağı ifade edilmiştir. Hükümet adına yapılan açıklamalarda İkinci Dünya Savaşı sırasında Stalin tarafından yurtlarından sürülen Ahıska-Mesket Türklerinin büyük çapta şiddet olaylarına sahne olan Don ve Özbek bölgesinde yoğun olarak bulunmaları nedeniyle tasarının bu insanlara kucak açmak amacıyla hazırlandığı belirtilmiştir. Tasarının insanî mülahazaları öncelikli olarak göz önüne alan acil bir durum gereği getirildiği fakat Dışişleri Bakanlığınca bu türlü muamelelere muhatap kalan soydaşların anayurtlarında iskân edilmeleri için ilgili Cumhuriyetler nezdinde girişimlerde bulunulduğu ifade edilmiştir. Göç politikasının da bu temel prensip üzerine şekillendirildiği, ayrıca bu yıl için Bakanlar Kurulunca 150 ailenin Iğdır ve Ardahan illeri çevresinde yerleştirilmelerinin düşünüldüğü belirtilmiştir. Yapılan bu görüşmelerden sonra tasarı Komisyonunda benimsenerek Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu metni esas alınmak suretiyle maddelerinin görüşülmesine geçilmiş ve maddeler de aynen kabul edilmiştir. Komisyon raporuna, Mesket Türklerinin tekrar Gürcistan sınırında iskânının mümkün olacağı ve gelecekte yeni problemlere yol açabileceği gibi gerekçelerle Işın Çelebi (İzmir) ve Adnan Kahveci (İstanbul) muhalefet şerhi koymuştur.⁹⁵²

Tasarı, Genel Kurulun 2.7.1992 Tarihli 92. Birleşiminde gündeme alınmış görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP grubu adına söz alan Recep Ercüment Konukman (İstanbul), grup olarak tasarıyı desteklediklerini açıklamıştır. Tasarının başında bulunan “Mesket” ifadesinin “Stalin zamanında, bilhassa Sovyetler tarafından uydurulmuş olan ve Tük adını silmeye yarayan uydurma bir laf” olduğunu ve “Ahıska Türkleri” lafzının kanun tasarısının

⁹⁵¹ A.k., ss. 3-4.

⁹⁵² A.k., ss. 5-7.

başında geçmesinin daha uygun olacağını da ifade etmiştir. Konukman, Ahıska Türklerinin tarihi geçmişi ile ilgili Genel Kurul’a bilgiler aktarmıştır.⁹⁵³ RP Grubu adına söz alan Kazım Ataoğlu (Bingöl), konuşmasına “Soğuk Savaş sonrası Türkiye’nin çevresinde yeniden bir harita çizilmek isteniyor” tespitiyle başlayarak, bu süreçte Bosna Hersek’te Kuzey Irak’ta ve Bulgaristan’da Müslümanların yerlerinden edildiğini ve 1,5 milyon muhacirin Türkiye’ye sığınmak için yöneldiğini söylemiştir. Ahıska Türklerine uygulanan politikaların benzerinin uygulanması halinde Türkiye’nin ciddi sorunlarla karşılaşacağını dikkatlere sunmuştur.⁹⁵⁴

“Soykırım, baskı, tehcir ve katliamlarla vatanlarından edilen göçmenleri Türkiye’ye almak, hem onlar hem de bizim için bir çare midir?” sorusunu soran Ataoğlu, Türkiye’ye gelecek göçmenlerle ilgili politikanın onları Türkiye’de iskân etmek yerine, bulundukları yerde muhafazaya ve her türlü haklarını temin edilmiş olmasına yönelik olması gerektiğini söylemiştir. Ataoğlu’na göre bu politika çerçevesinde, hem onlar hem de Türkiye için doğru olanın, Ahıska Türklerinin kendi bulundukları yerlerde her türlü azınlık haklarından faydalandırılmak suretiyle muhafaza edilmeleridir. Türkiye’nin söz konusu grupların iskânına harcayacağı çabayı onların yerlerinden edilmemesi için harcaması daha isabetli olacaktır. Türkiye’nin ilgili konularda günöbirlik politikalar izlediğini savunan Ataoğlu, konuşmasını uzun dönemli politikaların oluşturulması için çaba sarf edilmesi gerektiğine vurgu yaparak tamamlamıştır.⁹⁵⁵

DYP Grubu adına söz alan Mahmut Öztürk (Aksaray), Türkiye’nin çok büyük bir devlet olduğunun altını çizerek bu gibi konularda soydaş ve dindaş insanlara kapılarını geçmişte olduğu gibi şimdide açması gerektiğini ifade etmiştir. Ahıska Türklerinin Türkiye’ye göç etme sebeplerinin “aç ve açıkta” kalmaları değil Türkiye’yi bir vatan olarak görmeleri olduğunu da belirtmiş ve yapılması gerekeni söz konusu kişilere çifte vatandaşlık verilmesi olarak belirtmiştir.⁹⁵⁶ Şahsı adına söz alan Ökkeş Şendiler (Kahramanmaraş), Türkiye’ye sığınmak isteyen soydaş ve dindaşlara kucak açmanın Türkiye gibi büyük bir devlet için sorun olmayacağını belirterek, bu konu gündemde iken Kerkük ve Musul’dan gelen insanlara da iş konusunda bakanlığın yardımcı olması gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁵⁷ Yine şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), dışarıda yaşayan Türklerin yaşadığı ölkelerde zor durumlarda yaşamak zorunda kaldıklarını, özellikle dini, insani ve kültürel yönden asimile edilmeye çalışıldığını söz konusu insanların da Türkiye’ye gelmelerinin nedeninin dinlerini, dillerini ve kültürlerini serbestçe yaşamak olduğunun altını çizmiştir.⁹⁵⁸

⁹⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92 (2.7.1992), ss. 569-571.

⁹⁵⁴ *A.k.*, ss. 571-572.

⁹⁵⁵ *A.k.*, ss. 573-574.

⁹⁵⁶ *A.k.*, ss. 574-575.

⁹⁵⁷ *A.k.*, ss. 576-577.

⁹⁵⁸ *A.k.*, s. 578.

Tasarının tümü üzerinde konuşmaların ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve maddeler üzerine grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. 1 inci madde üzerine Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşları tarafından verilen ve görüşülmekte olan 146 sıra sayılı Ahıska Mesket Türklerinin, Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun Tasarısının, 1 inci maddesi ile bazı maddelerinde ve başlığındaki “Mesket” kelimesinin” çıkarılmasına yönelik vermiş oldukları önerge kabul edilmiştir. Tasarının oylanması açık oylama ile yapılmış ve 193 milletvekilinin katıldığı oylamada tasarının kabulüne tüm milletvekilleri olumlu oy kullanmıştır.⁹⁵⁹

5.1.10.4. Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun (3838)

Bu Kanun Mart 1992'de Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli illerinde meydana gelen depremin yaralarını sarmak ve terör olayları nedeniyle Şırnak ve Çukurca'da meydana gelen hasarı tamir etmek amacıyla çıkarılmıştır. Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afetine İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı (1/418) bu illerde “1992 Mart ayında meydana gelen deprem afetine ilişkin iyileştirmelerin yapılabilmesi” noktasında “mevcut olan hükümlerin yetersiz” kaldığı gerekçesiyle Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanmıştır.⁹⁶⁰ Bu tasarının yanı sıra, Meclis Başkanlığına “1992 Yılında Erzincan'daki Vergi Mükelleflerinden Vergi Alınmaması Hakkında Kanun Teklifi” (2/279) ve “7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununa Bir Geçici Madde İlave Edilmesine İlişkin Kanun Teklifi” (2/289) başlıklı iki teklif daha sunulmuştur. Şevket Kazan (Kocaeli) ve arkadaşları Erzincan halkının “vergi yükümlülüğünün hafifletilmesi” bağlamında “1992 yılında bütün gelir faaliyetleri itibarıyla vergi alınmamasını” öngören bir kanun teklifi sunmuştur.⁹⁶¹ Alparslan Türkeş (Yozgat) ve Rıza Müftüoğlu (Erzurum) da benzer bir şekilde bölge halkına vergi kolaylığını öngören bir teklif sunmuşlardır. Teklifle “Erzincan'da geçerli olmak üzere 13.3.1992 ve 13.9.1992 tarihleri arasında yaşamlarını yitirenlerden doğan miraslardan Veraset ve İntikal Vergisinin alınmaması” önerilmiştir.⁹⁶²

⁹⁵⁹ A.k., ss. 579-580.

⁹⁶⁰ Sıra Sayısı 150, “Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan ve 24 Arkadaşının 1992 Yılında Erzincan'daki Vergi Mükelleflerinden Vergi Alınmaması Hakkında Kanun Teklifi, Yozgat Milletvekili Alparslan Türkeş ve Erzurum Milletvekili Rıza Müftüoğlu'nun 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununa Bir Geçici Madde İlave Edilmesine İlişkin Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/418, 2/270, 2/289),” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97'nin sonuna ekli, (28.8.1992), s. 1.

⁹⁶¹ A.k., s. 5.

⁹⁶² A.k., s. 7.

Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afetine İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı 1.7.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve diğer iki teklifle birlikte incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk edilmiştir. Tasarı ve iki teklif Plan ve Bütçe Komisyonunda birbirleriyle ilgileri nedeniyle birleştirilmek suretiyle ele alınmıştır. Komisyon uygulamada zorluk çıkaracağı gerekçesiyle işyeri sahiplerine “borçlandırma ve kredilendirme çerçevesinde hak sahipliği” tanınmasını öngören 2. maddenin b bendini tasarıdan çıkarmıştır.

Tasarı, teklifler ve komisyonun raporu 3.7.1992 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun 28.8.1992 Tarihli 91. Birleşiminde Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk’un başkanlığında tasarısı ve teklifler görüşülmeye başlanmıştır. İlk olarak ANAP Grubu adına söz alan Yıldırım Akbulut (Erzincan), konuşmasına deprem sonrası Erzincan’da yaşanan mevcut durumu tasvir ederek başlamıştır. Akbulut ilk olarak tasarıda “tasvip” ettikleri bazı maddelerin Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından tasarı metninden çıkarılmasından şikâyet etmiş ve bu maddelerin önergelerle yeniden metne dâhil edilmesine çalışacaklarını belirtmiştir:

*Hükümet tasarısında, iş yerlerini kaybedenlerin, iş yerlerine kavuşabilmesi için, ‘Afetler Kanunu’ dediğimiz 7269 sayılı Kanun çerçevesinde borçlandırılarak işyeri sahiplerine bir hak tanınması öngörülüyor iken, Plan ve Bütçe Komisyonunda bu hüküm çıkarıldı. Gene, Erzincan’dan göçü önlemeye matuf olan, Erzincan’da çalışan her statüdeki memur ve işçiye verilebilecek olan bir tazminat vardı; en yüksek devlet memurunun aldığı brüt maaşın yüzde 50’sini geçmemek üzere verilecek bir tazminat idi; bu da çıkarıldı Plan ve Bütçe Komisyonunda. Bilahare, arkadaşlarımızla ve Hükümetle yapmış olduğumuz temaslar sonucu, Erzincan’ın ihtiyaçlarını karşılayabilmek maksadıyla, bu noksanları tamamlayacak olan önergeleri hazırladık... Gene, Erzincan’da çalışanlara, biraz evvel söylediğim gibi, en yüksek devlet memurunun aldığı brüt ücretin yüzde 50’sini geçmemek üzere verilecek olan tazminatla ilgili hükmün Plan ve Bütçe Komisyonunda metinden çıkarılmış olması nedeniyle, bunu da tekrar görüştüğümüz bu kanun tasarısı metnine ithal etmek istiyoruz. Böyle bir önergemiz de var, onun da Yüce meclisçe kabulünü rica ediyorum.*⁹⁶³

Komisyon tarafından tasarı metninden çıkarılan maddelerin yanı sıra Akbulut, maddelerin görüşülmesi sırasında tasarının ilk halinde de bulunmayan “orta hasarlı binaların 65 milyon lira kredi verilmek suretiyle yeniden” imarı gibi farklı önergelerde de bulunacaklarını belirtmiştir.⁹⁶⁴ Akbulut, ayrıca depremle beraber gündeme gelen ciddi bir soruna da değinmiş ve yeni yapılan binaların çürük olmasını engellemek bağlamında denetimlerin artırılması konusunda da çalışmalar yapılması gerektiğinin altını çizmiştir.

⁹⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97, (28.8.1992), s. 365.

⁹⁶⁴ *A.k.*, s. 366.

Akbulut'un ardından şahsı adına söz alan Mustafa Kul (Erzincan) o güne kadar yapılanlardan bahsetmiş ve tartışılmakta olan kanun tasarısını gerektiren şartlardan bahsetmiştir. Daha sonra DYP Grubu adına söz alan İsmail Köse (Erzurum) de aynı şekilde bölgedeki gözlemlerini aktarmış ve tartışılmakta olan tasarının verilen önergelerle birlikte yasalaşması gerektiğinin altını çizmiştir. Şahsı adına söz alan Ali İbrahim Tutu'nun (Erzincan) da bölgedeki mevcut durumdan ve yasanın gerekliliğinden bahsettikten sonra tasarının tümü oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Tasarının birinci maddesine ilişkin iki önerge verilmiştir. Mesut Yılmaz (Rize) ve arkadaşları 19 Ağustos 1992 akşamı bölücü eşkıya tarafından yapılan baskın ve terör eylemleri sonucu mal ve can kaybına uğrayan, iş yerleri ve evleri tahrip edilen, göçe zorlanan Şırnak ve Çukurca'da yaşayan masum vatandaşların uğradıkları zararları telafi etmek ve göçlerini önlemek amacıyla gerekli desteğin bir an önce sağlanması amacıyla ilgili madde kapsamına Şırnak ve Çukurca'nın da eklenmesini önermiştir.⁹⁶⁵ Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşları da benzer bir önerge vermiş ve her iki önerge de "aynı mahiyette" olduğundan birlikte işleme konulmuştur. Önergenin görüşülmesi sırasında Plan ve Bütçe Komisyonu Sözcüsü Kamer Genç söz alarak ilgili teklifin Anayasa'da "gider getiren önergelerde, bunun gelir kaynaklarının da gösterilmesi" gerektiği şeklindeki hükme uymadığı gerekçesiyle bu önergeye katılmadıklarını belirtmiştir.⁹⁶⁶ Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Erman Şahin (Muğla) de önergeye katıldıklarını söylemiş ancak böyle bir eklemenin finansman noktasında sıkıntı yaratıp yaratmayacağının araştırılmasını teklif etmiştir.

Bunun üzerine ilk önergede imzası olan Vehbi Dinçerler (Ankara) söz alarak, olayın "son derece acil" olduğunun altını çizmiş ve finansman konusunun sonraki önergelerinde açıklığa kavuşturulduğunu ifade etmiştir.⁹⁶⁷ Dinçerler ayrıca önergeleri neden verdiklerine de açıklık getirmiş ve bu konudaki gerekçelerini maddeler halinde sıralamıştır:

1. Sayın Akbulut ve diğer arkadaşlarımız da ifade ettiler; Hükümetin ilk düşündüğü halin daha basiretli... olduğu anlaşılmıştır; bizim kanaatimiz değil, hadiseler bunu göstermiştir. Dolayısıyla, Komisyondan çıkan metnin orijinal hale gelmesini arzu eden önergeler verdik; sanıyorum aynı mahiyette olan önergeler birleştirilecek.

2. Bazı konularda genişletmeler yaptık. Bu konular, Hükümetin ve komisyonun da düşündüğü konulardır. Genişletmelerimizin haklılığını, biraz evvel konuşan sayın yöre milletvekilleri ifade ettiler; sanıyorum, Sayın Bakan da iştirak edecektir. Oraya giden her arkadaşım, bu genişletmeleri uygun göreceğini sanıyorum.

⁹⁶⁵ A.k., s. 375.

⁹⁶⁶ A.k., s. 375.

⁹⁶⁷ A.k., s. 376.

3. Aynı şekilde, Erzincan'daki meselelerin kısa sürede ve beklenen şekilde bitirilebilmesi için, orada halen kullanılmakta olan fonlardan da tefrik yapmak suretiyle, gene Afetler Fonunu takviye ettik. Afetler Fonunun kendi tabii gelirleri, zaten bu tür meseleleri yürütmeye hiçbir zaman yetmeyecektir.”⁹⁶⁸

Dinçerler ayrıca deprem sonrasında bölgedeki öğrencilere “20 puan ilave edilecektir puanlarınıza” sözü verildiğini fakat bunun yerine getirilmediği belirtmiş, “Erzincanlı talebelere özel bir imkan tanımak” gerektiğinin altını çizmiştir. Dinçerlerin bu eleştirisi üzerine yeniden söz alan Devlet Bakanı Erman Şahin böyle bir sözün verilmeyeceğini belirtmiş ve devletin adalet ilkesinden sapılamayacağını altını çizmiştir.⁹⁶⁹ Önergeler üzerine yapılan konuşmaların ardından oylamaya geçilerek değişiklik önergesi kabul edilmiştir.

2. madde konusunda üç önerge verilmiştir. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve arkadaşlarının verdiği iki farklı önergede Plan ve Bütçe Komisyonunda işyeri sahipleri konusunda yapılan değişiklik geri alınmış ve hükümetin tasarısındaki gerekçeler doğrultusunda işyeri sahipleri de madde kapsamına alınmıştır. Yıldırım Akbulut (Erzincan) ve arkadaşları da işyeri sahiplerinin maddeye yeniden dahil edilmesini talep etmenin yanı sıra “İskân ruhsatı alınmış binalara ait 13.3.1992 tarihinden önce resmî şekilde düzenlenmiş satış vaadi senedine veya noterlikçe düzenlenmiş satış senedine sahip olanların” da madde kapsamına alınmasını önermiştir.⁹⁷⁰ Yıldırım Akbulut (Erzincan) ve arkadaşlarının önergesi gündeme alınmış, Plan ve Bütçe Komisyonunun katılmadığı değişiklik önergesi oylama sonucunda kabul edilmiştir. Bu değişiklik Dinçerler ve arkadaşlarının iki önergesini de kapsadığının bu önergeler işleme konulmamıştır.

3, 4 ve 5. maddeler olduğu gibi kabul edildikten sonra bölgede çalışan memurlara fazla ücret ödenmesine ilişkin 6 madde hakkında verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Ali İbrahim Tutu (Erzincan) ve arkadaşları mevcut maddeye “bu bölgede çalışan her statüdeki personele, en yüksek devlet memuru aylığının brüt tutarının yüzde 50’sini geçmemek kaydıyla tazminat, aylık veya ücretleriyle birlikte ödenir. Bu tazminat, damga vergisi hariç, hiçbir vergiye tabi tutulmaz” şeklinde bir ibare eklenmesini talep etmiştir.⁹⁷¹ M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve arkadaşlarının verdiği önergede de aynı değişiklik teklif edilmiştir. Plan ve Bütçe Komisyonu kabul etmemesine rağmen yapılan oylama sonucunda madde önergeler doğrultusunda değiştirilerek kabul edilmiştir.

7 ve 8. maddeler de olduğu gibi kabul edilmiş ve depremde hayatlarını kaybedenlerin yakınlarına nakdi yardım verilmesini düzenleyen 9. madde konusunda verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Yıldırım Akbulut (Erzincan) ve arkadaşlarının verdiği önergede depremde sakat kalanlara da nakdi yardım yapılması teklif edilmiştir. Oğuzhan Asiltürk (Malatya) ve arkadaşları da

⁹⁶⁸ A.k., s. 377.

⁹⁶⁹ A.k., ss. 377-378.

⁹⁷⁰ A.k., s. 380.

⁹⁷¹ A.k., s. 383.

hayatını kaybeden yakınlarla yapılacak nakdi yardımın miktarının artırılmasını önermişlerdir.⁹⁷² Yapılan oylama sonucunda ilk önerge kabul edilirken ikincisi kabul edilmemiştir.

Hasar gören bina sahiplerine hasar derecesine göre karşılıksız yardım yapılmasını düzenleyen 10. maddeye ilişkin de üç önerge verilmiştir. M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve arkadaşları enflasyon baskısını gerekçe göstererek verilecek miktarların artırılmasını talep ederken, Ali İbrahim Tutu (Erzincan) ve arkadaşları da madde kapsamına işyerlerinin de dâhil edilmesini önermiştir. Oğuzhan Asiltürk (Malatya) ve arkadaşlarının verdiği önerge de ilkinе benzer bir şekilde yardım miktarlarının artırılmasını teklif etmiştir.⁹⁷³ Yapılan oylama sonucunda, yardım miktarlarının artırılmasını öngören iki önerge de reddedilirken, Ali İbrahim Tutu (Erzincan) ve arkadaşlarının önergesi ise kabul edilmiştir. 11. madde küçük değişikliklerle, 12. madde de olduğu gibi onaylanmıştır.

“Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 1992 yılında tahakkuk edecek gelir ve kurumlar vergilerinin terkinı veya kısmen tahsili hususunda Bakanlar Kurulunun” yetkili kılınmasını düzenleyen 13 maddeye ilişkin iki önerge verilmiştir. M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve arkadaşları “kanun kapsamına giren deprem bölgelerinde ticarî ve sınaî hayatın azalmasını önlemek, gelişmesini sağlamak, depremin fizikî tahribatını mükellefler yoluyla ve hızla giderilmesini sağlamak ve böylelikle yerli halkın Erzincan’dan göçmesini engelleyebilmek için doğrudan teşvik usulünün en faydalı yol olacağı” gerekçesiyle vergi terkinin kapsadığı yılların genişletilmesini önermiştir. Vergi muafiyetine 1993 ve 1994 yılları da eklenirken 1995 ve 1996 yıllarının dâhil edilme yetkisinin Bakanlar Kuruluna bırakılması talep edilmiştir. Önerge ile ayrıca defter tutma mecburiyetinin ihtiyari hale getirilmesi de teklif edilmiştir.⁹⁷⁴ Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının önergesi de benzer bir genişletmeyi önermiş fakat bu 1993 yılı ile sınırlı kalmıştır.

İlk önergenin görüşülmesi sırasında söz alan Plan ve Bütçe Komisyonu Sözcüsü Kamer Genç (Tunceli) önergeyi verenleri Türkiye’nin gerçeklerini bilmemekle suçlamış ve böyle bir önergenin kabul edilmesi halinde ciddi sorunlarla karşılaşılacağına dikkat çekmiştir:

...bu önergeyi veren arkadaşlarımız acaba Türkiye’nin yapısını biliyorlar mı? Bu önergeyi kabul ettiğimiz takdirde, Türkiye’de hiç kimse vergi vermez; nasıl vermez, onu izah etmek zorundayım. Şimdi, efendim, biliyorsunuz, Erzincan’daki vatandaşlara vergi muafiyeti tanımayı ben de isterim; ama bu haliyle bu tasarı kabul edildiği takdirde, Türkiye’nin her tarafındaki vergi mükellefleri gelecek, Erzincan’da bir işyeri açacak, kayıtlarını burada tutacaklar ve Erzincan bir anda naylon fatura merkezi haline dönecektir. Yani,

⁹⁷² A.k., s. 385.

⁹⁷³ A.k., ss. 387-388.

⁹⁷⁴ A.k., ss. 393-394.

*İstanbul'daki tüccar gelecek, bir mala 1 000 liralık satış faturası kesilmesi lazımken belki 5 bin, 10 bin, 100 bin liralık kesecek 'nasıl olsa Erzincan tüccarı vergi vermeyecek; o halde biz Erzincan'daki mükellef üzerinden malımızı geçirelim' diyecek ve böylece, hiç kimse vergi vermeyecek. Arkadaşlar, bu önergeyi veren arkadaşlarımız vergiciliği biliyorlar mı bilmiyorlar mı? Bence, 1992 vergilerini deprem nedeniyle terkin etmekte yarar var; ama 1993'ü kabul etmek bile çok büyük tehlike; çünkü o zaman kimse vergi vermez. Herkes gelecek, alış ve satış faturalarını Erzincan'daki mükellef üzerinden geçirecek.*⁹⁷⁵

Kamer Genç'in ardından söz alan Devlet Bakanı Erman Şahin de, "Erzincan'a özellikle bu yasanın da tamamlanmasıyla yeterli katkının, yeterli desteğin, yeterli yardımın, Erzincan'a yakışacak ölçekte ve ölçüde verilmiş olduğu" kanaati taşıdığını belirterek önergeye katılamayacaklarını belirtmiştir.⁹⁷⁶ M. Vehbi Dinçerler de söz hakkı alarak tasarıda vergi mükelleflerinin kim olduğuna yönelik belirsizliği kaldırmayı, diğer önergeler düşünüldüğünde muafiyete sadece bir yıl eklemeyi ve en çok şikâyet edilen defter tutma işini ihtiyari hale getirmeyi amaçlayan önergeyi savunmuştur.⁹⁷⁷ Yapılan oylamanın ardından önerge kabul edilmemiş ve diğer önergenin görüşülmesine geçilmiştir. Komisyonun katılmadığı değişiklik oylama sonucunda kabul edilmiştir.

14, 15 ve 16. maddeler de tasarıda olduğu gibi kabul edildikten sonra, madde ilave önerilerine geçilmiştir. Mustafa Kul (Erzincan) ve arkadaşları "betonarme olmayan binaların hak sahiplerine orta hasarlı binalarını yıkıp yeniden yapmak koşuluyla bir defaya mahsus olmak üzere" kredi verilmesini düzenleyen bir maddenin 17. madde olarak çıkarılacak olan kanuna eklenmesini önermişlerdir.⁹⁷⁸ Görüşmeler sırasında önergeyi verenlerle hükümet arasında "betonarme olmayan" ibaresi yerine "kerpiç yapıların" getirilip getirilmesi tartışması yaşanmış ve daha sonra önerge sunulduğu şekliyle kabul edilmiştir.⁹⁷⁹ Mustafa Kul (Erzincan) ve arkadaşlarının "kanun kapsamına giren yörelerde faaliyette bulunan esnaf ve sanatkârlar, serbest meslek mensuplarıyla sanayici ve ticaret erbabına Türkiye Halk Bankasıncı iki yıl ödemesiz ve cari faiz oranının yüzde 50'sinden fazla olmamak koşuluyla kredi verilmesini" düzenleyen önergesi 18. madde olarak kabul edilmiştir. Yine Mustafa Kul (Erzincan) ve arkadaşlarının bölgeye yönelik ithal yardımların vergi ve harçlardan muaf olmasını düzenleyen önergesi de 19. madde olarak kabul edilmiştir.⁹⁸⁰

Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşları ile Mesut Yılmaz (Rize) ve arkadaşlarının Şırnak ve Çukurca'daki olaylara ilişkin düzenlemeyi öngören değişiklik teklifleri görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında M. Vehbi Dinçerler söz

⁹⁷⁵ A.k., s. 395.

⁹⁷⁶ A.k., s. 395.

⁹⁷⁷ A.k., s. 396.

⁹⁷⁸ A.k., s. 398.

⁹⁷⁹ A.k., s. 399.

⁹⁸⁰ A.k., ss. 401-402.

olarak önerenin kendilerine ait olduğunu ve neden kendi önergelerinin ikinci sırada okunduğunu anlayamadığını belirtmiştir.⁹⁸¹ İki önerge de aynı içeriğe sahip olduğu için bir önerge olarak okunmuş ve kabul edilmiştir.

İlavelerden sonra tasarıdaki 17. madde 21. madde olarak okutulmuş ve kabul edilen önerge ile kanunun yürürlük süresi 3 yıldan 5 yıla çıkarılarak madde onaylanmıştır. Bu maddeye M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve arkadaşları tarafından kanun kapsamına giren bölgedeki üniversite adayı öğrencilere kolaylıklar tanınmasını öngören bir geçici madde eklenmesi teklif edilmiş fakat bu kabul edilmemiştir.⁹⁸² Yine M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve arkadaşları tarafından ilgili maddeye “Bu kanunun öngördüğü işlerin ve hizmetlerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere, bütün fonların 1992 ve 1993 yılları gelirlerinin yüzde beşi Maliye ve Gümrük Bakanlığı eliyle Afetler Fonuna” aktarılmasını öngören geçici bir madde eklenmesi teklifi de onaylanmamıştır.⁹⁸³ 22 ve 23. maddeler de olduğu gibi kabul edildikten sonra tasarının içeriği genişlediği gerekçesiyle kanunun tasarısının adının değiştirilmesi önerilmiş ve adının “Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca’da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı” olması kabul edilmiştir.⁹⁸⁴

Bu tasarı ile deprem nedeniyle hasar gören, iskân ruhsatı alınmış binalara ait 13.3.1992 tarihinden önce resmî şekilde düzenlenmiş satış vaadi senedine veya noterlikçe düzenlenmiş satış senedine sahip olanlara, fiilen oturulmasına rağmen iskân ruhsatı alınmamış konut sahipleri ile konut kooperatiflerinin üyelerine, yalnız bir kooperatif ve bir tek üyelik için, ahır ve samanlık sahiplerine, iş yeri sahiplerine, 7269 sayılı Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunda belirtilen borçlandırma ve kredilendirme usulleri çerçevesinde hak sahipliği tanınmıştır. Ayrıca, afete maruz bölgede çalışan 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi personele, bütçe kanunlarında yer alan fazla çalışma ücretinin iki katını geçmemek üzere fazla çalışma ücreti ödenmesi kararlaştırılmıştır. Yine, bu bölgede çalışan her statüdeki personele, en yüksek devlet memuru aylığının brüt tutarının yüzde 50’sini geçmemek kaydıyla tazminat, aylık veya ücretleriyle birlikte ödeneceği belirtilmiştir. Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli, depremleri nedeniyle özel ve kamu kuruluşları ile kişiler tarafından toplanan bağış ve yardımlardan, her ne ad altında toplanırsa toplansın nakdî olanlar Afetler Fonuna; yiyecek, içecek, giyecek, tıbbî yardım, çadır ve diğer her türlü taşınır mallar ise Kızılay’a aktarılacaktır. 9. maddede depremde hayatını kaybeden yurttaşların birinci derecedeki yakınlarına, her can kaybı için elli milyon lira tutarında nakdî yardım yapılacağı, Depremde sakat kalanlara, birinci derece

⁹⁸¹ A.k., s. 404.

⁹⁸² A.k., s. 406.

⁹⁸³ A.k., s. 407.

⁹⁸⁴ A.k., s. 408.

sakatlık için otuz milyon, ikinci derece sakatlık için yirmi milyon, üçüncü derece sakatlık için on milyon lira nakdî yardım yapılacağı ifade edilmiştir. Fiilen oturdukları konutları veya fiilen kullandıkları iş yerleri deprem nedeniyle 7269 sayılı Kanun hükümlerine göre, ağır hasara uğradıkları tespit edilenlere yirmi beş milyon lira, orta hasara uğradıkları tespit edilenlere on beş milyon lira, az hasara uğradıkları tespit edilenlere on milyon lira ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bölgedeki belediye ve özel idarelere 2380 sayılı Kanuna ve ilgili yıllar bütçe yasalarındaki ilkelere göre tahakkuk eden payların bu kanunun yürürlük süresince üç kat oranında ödenmesi ifade edilmiştir. Deprem öncesinde ticaretle iştigal eden kiracı konumundaki işletmecilere, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Vakıfları aracılığıyla proje üzerinden işyeri edindirme yardımı yapılması belirtilmiştir. Bu kanun kapsamına giren yörelerde faaliyette bulunan esnaf ve sanatkârlar, serbest meslek mensuplarıyla sanayici ve ticaret erbabına Türkiye Halk Bankası'na iki yıl ödemesiz ve cari faiz oranının yüzde 50'sinden fazla olmamak koşuluyla kredi verilmesine ve bununla ilgili esas ve usullerin tespitine Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. Son olarak, Şırnak ve Çukurca'da meydana gelen çatışmalar sebebiyle hasar gören her türlü bina, tesis, işyeri, ahır, samanlık ve altyapının gördüğü hasarın ve tahribatın giderilmesi için 7369 sayılı Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunda belirtilen borçlandırma ve kredilendirme usulleri aynen uygulanması kararlaştırılmıştır.

5.2. İkinci Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar

2. yasama yılında 348 teklif ve 124 tasarı Meclise gönderilirken bu yasama yılında 76 kanun (3839-3914 arası kanunlar) kabul edilmiştir. Bunlardan 2 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise geri gönderilmiştir. Burada 2. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 15 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar anayasa değişikliği, adalet, içişleri, çalışma ve sosyal güvenlik ve maliye başlıkları ile tasnif edilmiştir.

5.2.1. Anayasa Değişikliği

Bu yasama döneminde iki defa Anayasa Değişikliği yapılmıştır. Bunlardan ilki 2. yasama yılında çıkarılan “2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133. Maddesinin Değiştirilmesi ile İlgili Kanun (3913)”dur.

5.2.1.1. 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133. Maddesinin Değiştirilmesi ile İlgili Kanun (3913)

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133. maddesinde yapılan değişiklik ki bu 1982 Anayasasında yapılan ikinci değişikliktir, Radyo-Televizyon istasyonları kurmak ve işletmekte devlet tekeli kaldırılmıştır. Böylece özel radyo ve televizyon yayıncılığı serbest bırakılmıştır. Yeni düzenleme “Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir” (m.133/1) şeklinde olmuştur.

Anayasanın bu maddesinin değişmesinin sebebi, değişikliğin genel kuruldaki görüşmelerinde konuşmacıların işaret ettiği üzere, radyo ve televizyon yayıncılığı hususunda yeni gelişmeler ortaya çıkmasıdır. Anayasal yasağa rağmen bazı özel radyo ve televizyonların kurulmuş olması ve yeni teknolojiler sebebiyle yurt dışından uydu yayınıyla Türkiye içine yayın yapılması sebebiyle böyle bir değişiklik gerekli görülmüştür.⁹⁸⁵

Bu değişiklik teklifi üç ayrı teklif olarak Meclis gündemine getirilmiştir. İlk teklif (2/119), DYP Grup Başkanvekilleri Bekir Sami Daçe (Adana) ve Turhan Tayan (Bursa) ile SHP Grup Başkanvekili Ercan Karakaş (İstanbul) ve 181 Arkadaşının, Anayasanın 67, 68, 69, 76 ve 133. Maddelerinin Değiştirilmesi hakkındadır. İkinci teklif (2/541) Mesut Yılmaz (Rize) ile Necmettin Erbakan (Konya) ve 155 Arkadaşının, Anayasanın 67. Maddesinin 3. Fıkrasının Değiştirilmesi hakkındadır. Üçüncü teklif (2/542) ise DYP Grup Başkanvekilleri Bekir Sami Daçe ve Turhan Tayan ile SHP Grup Başkanvekili Ercan Karakaş ve 179 Arkadaşının Anayasanın 133. Maddesinin Değiştirilmesi hakkındaki teklifidir. Bu üç teklif Meclis Başkanlığınca 27.11.1992 tarihinde Anayasa Komisyonuna gönderilmiştir. Anayasa Komisyonunun 12.2.1993 tarihli 17 nolu kararıyla birleştirilerek tek bir metin halinde düzenlenmiştir. 68. madde ile ilgili değişiklikler Komisyonunda fikir ayrılığı yaratmıştır. Bolu milletvekili Avni Akyol ve üç arkadaşı rapora muhalefet açıklaması yapmışlardır. Bu açıklamada 68. maddenin bazı kamu görevlilerine siyasi partilere üye olma hakkı tanımaması eleştirilmiştir. Ayrıca YÖK üyelerinin siyasi partilere üye olması engellenirken rektör ve dekanlara üye serbestliği getirilmesi çelişki olarak görülmüştür. Malatya Milletvekili Mustafa Yılmaz da Rapora karşı oy yazısı yazarak komisyonun görüşlerine katılmadığını belirtmiş ve memurlar için siyasi parti yasağının korunmasını eleştirmiştir.⁹⁸⁶

Komisyonun kabul ettiği metin 306 sıra sayılı kanun teklifi olarak Anayasa Komisyonunun raporu ile birlikte 24.2.1993 tarihinde Meclis Gündemine dağıtılmıştır. Ancak 7.4.1993 Tarihinde 88. Birleşimde Anayasa Komisyonu başkanı İhsan Saraçlar'ın (Samsun) İçtüzüğü'nün 89. maddesine göre sunduğu tezkere ile teklifin komisyona geri verilmesi istenmiş ve teklif komisyona geri verilmiştir. Komisyonun yeniden hazırladığı rapor ve metin 306'ya 1. ek sıra sayısı ile bastırılmış ve dağıtılmıştır. Komisyon iletişim alanındaki teknolojik gelişmeler karşısında 133. maddenin yetersiz kalmasını göz önünde bulundurarak bu maddeyi yeniden düzenleyen 2/542 sayılı teklifin diğerlerinden ayrı görüşülerek bir an önce kanunlaşmasında yarar görmüştür. Bu nedenle, Anayasanın 133. maddesini değiştiren 2/542 sayılı teklifin görüşülmesi diğer maddelerle ilgili tekliflerden ayrılmıştır. Bu yeni haliyle teklif, 9.4.1993 tarihinde Gündeme dağıtılmıştır.

⁹⁸⁵ Bu değişikliği gerektiren gelişmeler bu cildin siyasi panorama kısmında açıklanmıştır; ayrıca bakınız Bülent Çaplı ve Can Dündar, "80'den 2000'lere Televizyon," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 15, İletişim, İstanbul, 1996, ss. 1376-1386.

⁹⁸⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim: 91'in sonuna ekli, (14.4.1993), ss. 24-26.

14.4.1993 Tarihinde 91. Birleşimde görüşülmeye başlanan bu teklifin maddelerine geçilmeden önce Komisyon raporu okutulurak teklifin gelişme süreci anlatılmış ve teklifte yapılan değişiklikler sıralanmıştır. Daha sonra teklifin tümü üzerinde grupların ve şahsı adına söz alanların konuşmalarına geçilmiştir. Bu konuşmalar 1982 Anayasasının eksiklikleri ve yeni bir anayasanın yazılması konularına odaklanmıştır.

SHP Grubu adına söz alan Mustafa Yılmaz (Malatya), konuşmasında öncelikle Türkiye'deki anayasal hareketin gelişimini özetleyerek 1982 Anayasasını eleştirmiştir. Kuşkusuz Yılmaz'ın eleştirileri dönemin kamuoyundaki 1982 Anayasasına yönelik eleştirileri yansıtmaktadır. Otoritenin güçlendirilmesi için anayasal düzenlemenin ilk defa 1982'de yapıldığını söyleyen Yılmaz Anayasayı şu noktalarda eleştirmiştir: Anayasa halkın temsilcilerinin bilgisine başvurulmadan “katılımcı demokrasinin özüne” aykırı bir yöntemle hazırlanmıştır. Yasakçı bir öz ve içerik taşımaktadır. Bireyi dışlayan ve devleti kutsallaştıran “baskıcı bir devlet” anlayışının ürünüdür. Madde metinlerinde detaya inilerek aşırı sınırlamalar getirilmiş ve Yasama Meclisinin çalışma alanı iyice daraltılmıştır. Dil ve yazım tekniği açısından hatalarla doludur. İnsan Hakları açısından sınırlayıcı özellikler taşımaktadır.⁹⁸⁷ Yılmaz devamla artık kamuoyunda yeni bir anayasa hazırlanması ile ilgili bir anlayış birliğinin olduğunu ve 19. dönem milletvekillerinin onuru olarak bir sivil toplum anayasasının hazırlanmasını istemiştir.

Çağdaş iletişim teknolojisinin Anayasanın 133. maddesindeki radyo ve televizyon yayınlarında devlet tekeli anlamı kıldığını ve değişikliğin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu konunun gerek Partiler arası Anayasa komisyonunda, gerekse Büyük Millet Meclisinin oluşturduğu Anayasa Komisyonunda tartışılarak ortak bir uzlaşmaya varıldığını ifade eden Yılmaz, bu uzlaşma metninin radyo ve televizyon istasyonları kurmayı, işletmeyi, kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde çoğulculuk esasına dayalı olarak serbest bıraktığını söylemiştir. Değişiklik için grup olarak olumlu oy vereceklerini sözlerine eklemiştir.⁹⁸⁸

DYP Grubu adına söz alan M. Sabri Güner (Kars) Hükümet Programında “çağdaş ve tam demokratik bir sivil toplum anayasasının” gerçekleştirilmesi hedefi olduğunu hatırlatarak 133. maddenin değiştirilmesinin buna örnek olduğunu söylemiştir. Radyo ve televizyon alanında devlet tekeli korumanın “düşünce özgürlüğünün tarifi dışında” kaldığını belirten Güner, değişikliğin 133. madde ile sınırlı olmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Konuyu demokratik ve sivil anayasa hazırlanması ihtiyacına bağlayan Güner şöyle devam etmiştir:

⁹⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim: 91, (14.4.1993), ss. 146-147.*

⁹⁸⁸ *A.k., s. 148.*

Ülkemizde çok partili demokratik sisteme geçtiğimizden bu yana, üzümlere ifade ediyorum ki, Türkiye Büyük Millet Meclisine, bir kere bile sivil toplum anayasası hazırlamak nasip olmamıştır. Bu yüzden de, hazırlanan anayasalar, toplumumuzu, demokratik olmaktan çok, olması gereken kalıplara uyar hale getirmiştir. Zamanımızda, iktidarı bir darbeye ele geçirenler, halk tarafından takdis edildiklerini, hiç değilse şekil bakımından halkın desteğine sahip olduklarını göstermek için, genellikle, referandum veya plebisit gibi yollara başvurumaktadırlar. Ancak, bu halk oylamalarının, bazen yüzde 90'ı aşan bir oranda resmî sonuçlar vermesi, oylamanın dürüstlüğü ve serbestliği konusunda haklı şüphelere yol açar.⁹⁸⁹

Zaman geçirmeden, yeni bir anayasa yapmanın “vebali”nin bu Meclisin üzerinde olduğunu hatırlatan Güner Türk toplumunun “ölçülerine uymayan, bir çeşit konfeksiyon Anayasasının” bazı maddelerini değiştirmenin yeterli olmadığını iddia etmiştir. Anayasaya yönelik eleştirilerine şöyle devam etmiştir:

*Bu Anayasanın, ihtilal övgüleriyle süslenmiş bir “Başlangıç” bölümü vardır. Bu Anayasanın, hukuk devleti kavramına uymayan bir geçici 15. maddesiyle 148. maddenin birinci fıkrası vardır. Bu Anayasa, pehlivan tefrikası gibi, ayrıntılı ve uzundur. Bu sebeple de pek çok sorunu, gereksiz yere bir anayasa ve rejim sorunu haline getirmektedir. Bu Anayasa, katılımcı ve çoğulcu niteliklerden yoksundur, genelde bir depolitizasyonu öngörmüştür; sivil toplum kuruluşlarına büyük bir güvensizlikle yaklaşmıştır; bu kuruluşlar üzerinde aşırı bir devlet denetimi uyguladığından, demokrat değildir. Oysa, katılma ve çoğulculuk, demokrasinin vazgeçilmez iki unsurudur. Bu Anayasada yer alan aşırı derecede otorite mefhumu, hürriyetlerin kullanılmasını engellemektedir. Bu haliyle bu Anayasa, Parlamentonun, bazı kesimleri denetleme işlevini engellemektedir. Bu Anayasayla, rejimin sahibi ve kimliği hususunda kamuoyunda şüpheler belirmektedir.*⁹⁹⁰

Meclisin yeni bir mutabakata varması gerektiğini belirterek 133. maddenin değiştirilmesini bunun için atılmış “olumlu ilk adım” olarak nitelemiştir.

RP Grubu adına Şevket Kazan (Kocaeli), anayasaların, toplumsal uzlaşma belgeleri olarak amacının “topluma saadet getirmek” olmasına rağmen Türkiye Cumhuriyeti anayasalarının, bugüne kadar, beklenen saadeti getiremediğini iddia etmiştir. Bunun sebebi olarak da yapılan üç anayasa değişikliğinin (1924, 1961 ve 1982) hepsinin de “tepeden inme” ve “tahakkümcü” özellikleridir. Kazan’a göre, milli iradenin ifadesi olmayan bu anayasalar milleti mutlu edememiştir. Buna örnek olarak da din ve vicdan özgürlüğünün engellenmesini vermiştir.

Yeni bir anayasa yazılabilmesi için toplumsal uzlaşmanın altını çizen Kazan, Hükümeti vaatlerine rağmen, anayasa değişikliği hususunda boşa kürek çekmekle ve zaman kaybetmekle suçlamıştır. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili vaatlerin unutulması anayasa değişikliği olarak sadece 133. madde gündeme

⁹⁸⁹ A.k., s. 149.

⁹⁹⁰ A.k., s. 149.

gelebilmıştır. 133. madde değişikliği üzerine kanun teklifinin metnini Anayasa Komisyonunun Meclis başkanını dışlayarak oluşturduğunu söyleyen Kazan bu metnin toplumsal uzlaşmaya varılmadan ve Anayasadaki çelişkiler dikkate alınmadan hazırlandığını iddia etmiştir.⁹⁹¹ Anayasanın 26. maddesi ile 133. maddesi arasındaki çelişkinin bu teklifle giderilmediğini savunan Kazan, teklifin radyo ve televizyon yayınlarını, kurulmasını ve işletmesini serbest olmak şartına bağlayan birinci fıkrasına itirazlarının olmadığını belirtmiştir. Ancak ikinci fıkra da adalet ve tarafsızlık prensiplerinin eksik olduğunu öne sürmüştür. Son fıkra da yer alan “tarafsızlık” kelimesinin sadece devlet radyoları için söz konusu olduğunu, halbuki tarafsızlığın, özel radyolar ve özel televizyonlar için de söz konusu olması gerektiğini belirtmiştir. Kazan ayrıca, üçüncü fıkranın kargaşaya sebebiyet verecek bir fıkra olduğunu Televizyon Üst Kurulu kurulmasının yerinde olduğunu ancak “bu üst kurulda siyasi partilerden birer temsilci” bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Anadolu’nun sesinin kısılmaması için kanallardan iki tanesinin yerel yayınlara tahsis edilmesini isteyen bir önergelerinin olduğunu bunun Anayasa yazılmasını istediklerini iletmıştır. Kazan son olarak, istenilen değişiklikler yapılmadığı takdirde teklife müspet oy vermeyeceklerini söylemiştir.⁹⁹²

ANAP Grubu adına söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane), iki çalışma yürütüldüğünü birisinin, Anayasa metninin değiştirilmesi, diğerinin ise, TRT Kanunuyla ilgili değişiklik olduğunu ifade etmiştir. 133. madde değişikliği üzerinde 5 parti arasında varılan uzlaşmanın televizyon ve radyoyla ilgili kanunun kabul görmesi şartına bağlı olduğunu hatırlatmıştır. 13. maddede yapılacak değişiklikle ilk olarak, devlete ait bir tek televizyon idaresinin olacağını, yani belediyelerin, KİT’lerin, özel idarelerin, yani resmî kuruluşların bunun dışında bir televizyon idaresi olamayacağını belirtmiştir. İkinci olarak, özel televizyonların yönetimiyle ilgili olarak bir üst kurul oluşturuldu ve bu üst kurul, dokuz üyeden teşekkül etmektedir. Üst kurulun beş üyesi iktidar partilerinin, dört üyesi de muhalefet partilerinin gösterdikleri adaylar arasından seçilecektir; bunların siyasi partilerle organik bağları olmayacaktır. Ancak, iktidar partileri, Meclis Başkanlık Divanındaki temsil oranlarına göre on aday, muhalefet partileri de, yine Meclis Başkanlık Divanındaki temsil oranlarına göre sekiz aday göstereceklerdir. Birleşik oy pusulasında, iktidarın adaylarından beşi, muhalefetin adaylarından da dördü seçilecektir.⁹⁹³ Bu üyelerin siyasi parti temsilcisi olmasının doğru olmadığını savunan Sungurlu, bunun partizanlık olacağı görüşünü öne sürmüştür. Getirilen sistemin siyasi partiler arasında rekabeti teşvik ettiğinden hem iktidar partilerinin hem de muhalefetin gösterdikleri adayları seçtirebilmek için en tarafsızları ve en iyileri göstermek zorunda kalacaklarını iddia etmiştir.⁹⁹⁴

⁹⁹¹ A.k., ss. 150-153.

⁹⁹² A.k., s. 153.

⁹⁹³ A.k., ss. 154, 156.

⁹⁹⁴ A.k., s. 157.

Şahsı adına Muharrem Şemsek (Çorum), teklifin, partiler arası uzlaşmaya dayanmasa da, getirdiği sistemin faydalı olduğunu belirterek Üst kurulunun, Meclis tarafından seçilmesinin millet iradesine olan saygının oturtulmasına olan katkısına değinmiştir. Ancak, bu kurulun oluşma şeklini kabul edilmez bulmuştur:

*Burada büyük bir haksızlık ve demokrasi kurallarına aykırılık söz konusudur. Bu bakımdan da, teklif kendi içinde çelişmektedir. Bir tarafta demokrasiden bahsedilmekte, çoğulculuktan bahsedilmekte, hemen alt paragrafta, radyo ve televizyon üst kurulunun oluşturulmasıyla ilgili getirilen mekanizmada, bunlara tam tersi bir uygulama ortaya konmaktadır. Burada, sadece Başkanlık Divanında temsil edilen siyasî partilerin radyo ve televizyon üst kuruluna aday gösterebileceği şeklinde bir hüküm getirilmek suretiyle, çoğulculukla bağdaşmayan, demokrasiyle bağdaşmayan ve adaletle bağdaşmayan bir müeyyide getirilmektedir.*⁹⁹⁵

Meclis'te Grubu bulunmayan 60'a yakın üye olduğunu hatırlatan Şemsek bu üyelerin aday gösterme hakkının engellenmesini "açık bir haksızlık ve adaletsizlik" olarak nitelemiştir. Bu kurulun 13 kişiden teşekkül ettirilmek suretiyle, 7'sini iktidar partisine, 4'ünü grubu bulunan muhalefet partilerine, 2'sinin de grubu bulunmayan diğer muhalefet partilerine, iki katı aday göstermek suretiyle, bu adaylar arasından seçilmesinin daha adil olacağını belirtmiştir. Ayrıca, teklifin 1. maddesinin ikinci fıkrasına radyo ve televizyonların yayınlarında, siyasi partilerin haber, bildiri ve propagandalarında, eşitliğe, adalete ve tarafsızlığa uyacaklarına dair müeyyide konmasının gerekliliğine işaret etmiştir.⁹⁹⁶

Bu arada söz alan Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu (Sinop) kanun teklifi ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Yapılan değişiklikle gerek ulusal gerekse mahalli radyo ve televizyon istasyonları kurmanın lisansa bağlanacağını altını çizen Topçu, lisans vermenin "bir izin sistemi" ya da "bir serbesti sistemi" olmadığını bütün uygar ülkelerde uygulanan ayrı bir sistem olduğunu belirtmiştir.⁹⁹⁷

Şahsı adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak) radyo ve televizyonla ilgili Anayasa değişikliği konusunun, kapsamlı değişiklikler paketinden ayrılarak Genel Kurula getirilmesinin anlamının iktidarın kendi istediği gibi sonuçlandırmak amacıyla Meclisi köşeye sıkıştırmak olduğunu iddia etmiştir. Bu değişikliğin çoğulcu ve katılımcı demokrasi açısından "çok sakıncalı" olduğunu ve bu haliyle hem devlet radyo ve televizyonunun hem de özel radyolarla televizyonların iktidarın "sultasına" gireceğini öne sürdü. Üst Kurulda Mecliste grubu bulunan partilerin gösterecekleri adayların yanı sıra başlıca toplumsal örgütlerin ve üniversitelerin temsilcilerinin de yer alması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁹⁸

⁹⁹⁵ A.k., s. 158.

⁹⁹⁶ A.k., s. 159.

⁹⁹⁷ A.k., ss. 160-161.

⁹⁹⁸ A.k., ss. 161-162.

Konuşmaların tamamlanmasından sonra teklifin maddelerine geçilmesi için Anayasanın 175. maddesi gereğince gizli oylama yapılmıştır. Karar yeter sayısı olmazsa oylamanın tekrarlanacağı ve asgari 270 oy aranacağı belirtilmiştir. Milletvekillerinden kendilerine verilen üç yuvarlaktan (beyaz kabul, yeşil çekinser, kırmızı ret) birisini ilk kutuya diğer iki tanesini diğer kutuya kullanılmayan oy olarak atması istenmiştir. Olmayan bakanların yerine mevcut bakanların oy kullanması sağlanarak teklifin maddelerine geçilmesi oylanmıştır. Kullanılan 338 oydan 280 kabul, 57 ret ve 1 çekinser oy çıkmış ve maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. İkinci Oturumda Danışma Kurulunun önerisiyle görüşmelere 15 Nisan 1993 günü devam edilmesi kararlaştırılarak oturum kapatılmıştır. 92. Birleşimde ise komisyon ve hükümetin olmaması sebebiyle görüşmeler ertelenmiştir. Bu durum muhalefet milletvekillerinin tepkisini çekmiştir. Bülent Ecevit (Zonguldak) ve Şevket Kazan (Kocaeli), görüşmelere devam edilmemesini eleştirmiştir. Meclis Başkanvekili Yıldırım Avcı da usul sorunu olmadığını ve komisyonun yokluğunda görüşmelere devam edilemeyeceğini belirtmiştir.⁹⁹⁹ 96. Birleşimde 28.4.1993 Tarihinde Anayasanın 133. maddesinin değiştirilmesiyle ilgili teklifin maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. 1. madde üzerinde gruplar adına ve şahıslar adına konuşmalar yapılmıştır. DYP Grubu adına söz alan Uğur Aksöz (Adana) katılımcı ve tam demokratik anayasanın gerekliliğine değindikten sonra 1. maddeyle devlet tekelinin kaldırılırken, devlet gözetimi ilkesinin getirildiğini belirterek yayınların tarafsızlığının esas alındığının ve ayrıntılı düzenlemenin yasaya bırakıldığının altını çizmiştir. Aksöz, radyo ve televizyonların devlet eliyle kurulması şartının kaldırılarak bir serbestlik getirildiğini ancak bu serbestliğin “tamamıyla bir başıboşluk” manasında değil yasaların koyduğu çerçeve içinde olacağını söylemiştir. Bu maddeyle Üst Kurul’un oluşturulmasının yanı sıra kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının da özerkliği ve tarafsızlığı hükmü getirilmiştir.¹⁰⁰⁰

ANAP Grubu adına söz alan M. Oltan Sungurlu, radyo ve televizyonlarla ilgili düzenlemelerin geniş bir şekilde Anayasa metnine konulmasını eleştirmiş ve kanuna bırakılacak hususların anayasa değişikliğinde düzenlenmesini doğru bulmadığını ifade etmiştir. Bunlara örnek olarak devlete ait radyo ve televizyon idaresinin tek idare olmasını, radyo ve televizyon işlerinin Üst Kurul aracılığıyla yürütülmesini ve Anayasanın “Başlangıç” kısmında kısmen bulunan hükümlerle birlikte, bu yayınların nasıl yapılacağına taalluk eden hükümlerin koyulmasını vermiştir.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim: 92, (15.4.1993), ss. 186-187.

¹⁰⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 96, (28.4.1993), ss. 37-39.

¹⁰⁰¹ *A.k.*, ss. 40-41.

SHP Grubu adına konuşan Mümtaz Soysal (Ankara) Mecliste oydaşmayı sağlayabilmek için Anayasa değişikliği ile birlikte bir yasa tasarısı üzerinde de çalışıldığını hatırlatmıştır. Bu değişiklik tarzının radyo ve televizyonların özerkliğini etkilemediğini savunan Soysal, getirilen serbestliğin bu yayınların bir kamu hizmeti anlayışıyla yapılacağını söylemiştir:

*Bu kamu hizmeti, aynı zamanda, özgürlüğü sağlayıcı bir hizmettir. Yani, anlatım özgürlüğünü sağlayacaktır; iletişimde ve yayında çoğulculuk esasını sağlayacaktır; aynı zamanda, Anayasada belirtilen temel ilke ve niteliklerin dışına çıkılmamasını sağlayacaktır; genel ahlaka ve manevî değerlere saygılı olma amacını sağlayacaktır. Bu nitelikte bir kamu hizmetidir. Bu bakımdan, bu kamu hizmetinin, bu nitelikleri sağlayacak bir biçimde görülmesi gerekir.*¹⁰⁰²

Soysal, Üst Kurul'un bir siyasi kurul olarak oluşturulduğu suçlamasını kabul etmediğini söyleyerek devamla bu kurulun üyelerinin Meclis tarafından seçilmekle birlikte bu üyelerin Meclis ya da iktidar-muhalefet partileri tarafından görevden düşürülemeyeceğinin altını çizmiştir:

*Dolayısıyla, seçilecek olan kişiler, her şeyden önce, 6 yıl süreyle, siyasi iktidarların ya da muhalefetlerin etkisi altında kalmadan iş görebilecek duruma getirilmişlerdir. Tıpkı Anayasa Mahkemesi üyelerinin 65 yaşına gelinceye kadar işbaşında tutulmaları ve kendilerini seçen Cumhurbaşkanı tarafından azledilemeyeşleri gibi; tıpkı, eskiden Anayasa Mahkemesi üyelerinden bir kısmının Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu tarafından seçilmelerine rağmen, o meclisler tarafından görevden geri çekilemeyeşleri gibi, bu kurula seçilecek olan adaylar da, 6 yıl süreyle, hiç kimseye hesap vermeksizin, kendilerini seçen gruplara da hesap vermeksizin görev yapacak olan kişilerdir.*¹⁰⁰³

Refah Partisi Grubu adına söz alan İ. Melih Gökçek (Ankara), bu anayasa değişikliğinin Anayasa Komisyonuna siyasi partilerin önceden hazırlığı olmadan getirildiğini, bazı fıkraların çalakalem yazıldığını bu yüzden oluşturulan metnin partiler arası komisyonun kabul ettiği metin olmadığını aksine üç siyasi partinin üzerinde ittifak ettiği metin olduğunu söylemiştir. Ayrıca metnin muğlâk olduğunu savunan Gökçek Refah Partisi olarak 133. maddenin ikinci fıkrasına, “adalet ve tarafsızlık” ilkelerinin net olarak yerleştirilmediği görüşünde olduklarını ifade etmiştir. Siyasi partilerin Üst Kurulda temsilinin kesin olarak yerleştirilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁰⁰⁴

CHP Grubu adına H. Uluç Gürkan (Ankara), bu Anayasa değişikliğinin militarist ruhla hazırlanmış 1982 Anayasasının, devlet TRT'si için öngördüğü yayın koşullarını, serbest bırakılan özel radyo ve televizyonlar için yayın esası haline getirildiğini iddia etmiştir. Hatta Anayasanın temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan 13. maddesindeki temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı ilkelerinde

¹⁰⁰² A.k., s. 42.

¹⁰⁰³ A.k., s. 43.

¹⁰⁰⁴ A.k., ss. 44-46.

metne eklendiğini belirten Gürkan, böyle bir durumda üst kurulu tartışmanın anlamlı olmadığını zira böyle bir kurulun “bir sansür kurulu” olduğunu bu kurulun bu haliyle Meclis tarafından seçilmesinin yanlış olacağını belirtmiştir.¹⁰⁰⁵ Hasan Korkmazcan (Denizli) ve Halil Orhan Ergüder (İstanbul)’ın şahısları adına konuşmalarından sonra Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu söz alarak bu metnin her şeyi temin ettiği görüşünü savunarak 1975’lerden 1993’lere kadar yaşananlar yüzünden aynı ibarelerin iki üç madde bir tekrar edildiğini söylemiştir. Üst kurulun sansür kurulu olmadığını ancak birtakım sınırların koyulduğunu bu sınırların Kıta Avrupa’sında da olduğunu ifade ederek şöyle devam etmiştir:

*Bizim hukukumuz da, bizim, anlayışımız da Kıta Avrupa’sından etkilenmiştir. Devlet her şeyin üzerinde olduğu için -bizim, kanaatlerimizde, düşüncelerimizde bizim belleğimizde, bizim yetişmemizde bizim kültürümüzde devlet her şeyin üstünde olduğu için -bizim, bir iş yaparken ilk amacımız, devleti korumaktır. Şahsî kanaatime göre de, bu düşünce yanlış değildir. Çünkü devletin olmadığı yerde, zaten diğer başka şeyleri konuşmak mümkün değil; devletin olmadığı yerde özgürlüklerinizi kullanmanız, haklarınızı kullanmanız mümkün değil, özellikle bizim gibi binlerce yıllık devlet geleneği olan toplumlarda, devletin korunması, toplumun temel değerlerinin korunması, her şeyin önünde geliyor.*¹⁰⁰⁶

Topçu, Melih Gökçek’in ifade ettiği şekilde Üst Kurul’un siyasi partilerin temsilcilerine tahsis edilmesinin özerklik, tarafsızlık ve çokseslilik ilkesine aykırı olacağını belirtmiştir. O’na göre 9 kişilik heyetin partilere dağıtılması ve hangi partinin hangi üyeliği kullanacağı yolunda bir kaydın Anayasa değişikliğine konulması yanlıştır. Ayrıca belediyelerin radyo ve televizyon yayını yapması da uygun değildir. Topçu, metin üzerinde Meclisteki grupların tekrar görüşmeleri ve mutabakata varmaları için görüşmelerin bu noktada kesilmesinin uygun olduğunu ifade ederek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁰⁷ Topçu’dan sonra Kamer Genç (Tunceli)’in konuşmasıyla 1. madde üzerindeki görüşmeler tamamlanarak birleşim kapatılmıştır.

133. maddenin değiştirilmesine dair kanun teklifinin görüşmelerinin yapılması 104. ve 110. Birleşimlerde komisyonun hazır olmaması sebebiyle ertelenmiştir. 22.6.1993 Tarihinde 115. Birleşimde 133. maddenin değiştirilmesine dair kanun teklifi üzerindeki görüşmelere devam edilerek 1. madde üzerinde verilen değişiklik önermeleri müzakere edilmiştir. DYP ve SHP Gruplarının İç Tüzüğü 19. maddesi uyarınca verdikleri önerge ile 115. Birleşimde 133. maddenin değiştirilmesine dair kanun teklifinin görüşmelerinin tamamlanmasına kadar Genel Kurulun çalışma süresinin uzatılması ve bu birleşimde başka bir konunun görüşülmemesi önerilmiş ve kabul edilmiştir. Öneri lehinde Mahmut Oltan Sungurlu ve Halil Orhan Ergüder, aleyhinde ise H. Uluç Gürkan ve Şevket

¹⁰⁰⁵ A.k., s. 47.

¹⁰⁰⁶ A.k., s. 53.

¹⁰⁰⁷ A.k., ss. 51-58.

Kazan söz almışlardır. Sungurlu konuşmasında 133. maddenin değiştirilmesi meselesinin 18. dönemde Anavatan partisi tarafından gündeme getirildiğini ve bu değişiklik için bu dönemde de büyük bir çaba sarf ettiklerini hatırlatarak DYP Genel Başkanının “Hodri Meclise” diyerek radyoların kapatılması ile ilgili bir şey yapmadığı halde bunun yükünü muhalefete yüklercesine suçlamasını eleştirmiştir. Ergüder de radyoların kapatılmasının sorumluluğunun bu kanunun çıkarılmasını bir türlü sağlamayan iktidar olduğunu söylemiştir. Gürkan da konuşmasında muhalefetin Anayasa değişikliği hususunda yapılan dört girişimde de iktidarın sayısına gerekli eklemeyi yapabilecek milletvekili ile hazır olduğunu ancak iktidarın gruplarını toplamaktan aciz olduğunu iddia etmiştir. Kazan ise Üst Kurul’un oluşumu üzerinde mutabakat sağlanmadan Anayasa değişikliğine gidiliyor olmasını eleştirerek bu hususta verdikleri önergeye destek verilmesini istemiştir.¹⁰⁰⁸

Görüşmelere geçildiğinde çeşitli milletvekilleri tarafından verilen önergeler komisyonun “katılıyoruz” hükümetin “katılmıyoruz” beyanlarıyla hem kabul edilmemiştir hem de önerge sahiplerinin konuşması engellenmiştir. DSP, RP ve CHP milletvekilleri bu durumu protesto ederek salonu terk etmiştir. Verilen 18 değişiklik önergelerinden bir tanesinin kabul edilmesi üzerine Anayasa’nın 175. maddesi uyarınca gizli oylama suretiyle beşte üç çoğunluk aranmıştır. Yapılan oylamada kabul sayısı 249, ret 59 ve çekinse 13 çıkmıştır. Beşte üç çoğunluk bulunamadığından 1. maddeyle ilgili önerge reddedilmiştir. Şevket Kazan ve arkadaşlarının 1. madde içindeki fıkraların İç Tüzüğü’nün 84. maddesi gereği ayrı ayrı oylanması yönündeki önergesi kabul edilmiştir. 1. maddenin fıkralarına geçildiğinde DYP ve SHP milletvekillerinin toplantı yeter sayısı olmadığını söyleyerek yoklama istemesi üzerine yoklama yapılmıştır. Toplantı yeter sayısının bulunamadığı anlaşıncı Genel Kurulun bu görüşmelerin bu birleşimde tamamlanması ve sonuçlandırması kararına rağmen büyük grupların başkanvekillerinin isteği doğrultusunda birleşim saat 20.25’te kapatılmıştır.¹⁰⁰⁹ 5.7.1993 Tarihinde toplanan 122. Birleşimde 1. madde önce fıkralar olarak daha sonra tümü gizli oylama ile kabul edilmiştir. Oylamaya katılan 401 milletvekilinin 307 kabul, 80 ret ve 14 çekinse oyuyla kabul edilmiştir. Teklifin, Anayasaya geçici 17. madde ekleyen 2. maddesi DYP, SHP, ANAP ve CHP Grup Başkanvekillerinin bu maddenin metinden çıkarılması yönünde verdikleri önergenin kabulüyle metinden çıkarılmıştır.¹⁰¹⁰ 3. madde 2. madde olarak oylanmış ve kabul edilmiştir. İç tüzüğü’nün 92. maddesi gereğince nitelikli çoğunluğun bulunup bulunmadığı gizli oylama sonucunda tespit edilmiştir. 370 oydan 310 kabul, 55 ret ve 5 çekinse oyla teklifin 3. maddesi 2. madde olarak kabul edilerek birleşim kapanmıştır.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 115, (22.6.1993), ss. 29-35.

¹⁰⁰⁹ **A.k.**, ss. 35-65.

¹⁰¹⁰ Geçici 17. madde olarak şu metin teklifte mevcuttu: “Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun ilk iki ve dört yıl sonunda değişecek olan üyeleri ad çekmeyle belirlenir.”

¹⁰¹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 122, (5.7.1993), ss. 11-19.

133. maddenin değişiklik teklifinin ikinci müzakeresi 8.7.1993 Tarihinde 125. Birleşimde yapılmış ve teklif kanunlaşmıştır. 1. madde üzerinde verilen iki önerge den Vehbi Dinçerler ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilmezken DYP, ANAP, SHP ve CHP Grup Başkanvekillerinin verdiği değişiklik önergesi kabul edilmiştir. Bu kabul işleminin geçerli olması için beşte üç oy gerektiğinden yapılan gizli oylamada kullanılan 375 oydan 309 kabul, 57 ret ve 9 çekinser oy çıkmıştır. Böylece 1. madde değiştirilmiştir.¹⁰¹² Yeni haliyle Bu haliyle 133. maddenin değiştirilmesine dair kanun teklifinin ikinci görüşmesinde gizli oylama yapılmış ve kullanılan 368 oydan 307 kabul, 54 ret ve 7 çekinser sonucıyla 1. madde kabul edilmiştir. 2. maddenin kabul edilmesinden sonra teklifin tümü gizli oylama sonucunda 370 oydan 313 kabul (50 ret ve 7 çekinser) oyu ile kanunlaşmıştır.¹⁰¹³ 21633 sayılı ve 10.7.1993 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 133. maddenin yeni hali şu şekilde olmuştur:

MADDE 1. — 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

F) Radyo ve televizyon kuruluşları ve kamuya ilişkili haber ajansları

Madde 133. — Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek, kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir. Devletçe kamu tüzel kişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzel kişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır.

5.2.2. Adaletle İlgili Düzenlemeler

5.2.2.1. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3842)

“Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun” Genel Kurulun 21.5.1992 Tarihli 79. Birleşiminde görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Kanun, Anayasanın 89. maddesi gereğince yayımlanması için TBMM

¹⁰¹² Böylece Üst Kurulun nasıl oluşturulacağına dair aşağıdaki metin tekliften çıkarılmıştır: “Kanun, radyo ve televizyon yayınlarının kamu hizmeti anlayışına, anlatım özgürlüğüne, iletişimde ve yayında çoğulculuk esasına ve Devletin Anayasada belirtilen temel ilke ve niteliklerine, genel ahlaka ve manevî değerlere saygı gösterilerek yapılmasını düzenler, gerekli eşgüdüm ve gözetim kurumlarını kurar. Kanunun bu konularda en yüksek kuruluş olarak yetkili kalacağı Radyo ve Televizyon üst kurulu, dokuz üyeden oluşur. Bunların beşi iktidar partilerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanındaki temsil oranlarına göre gösterecekleri iki kat aday arasından, dördü de muhalefet partilerinin aynı usulle gösterecekleri iki kat aday arasından Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca altı yıl süre için seçilir. Üst Kurul üyelerinin üçte biri iki yılda bir yenilenir. Üst Kurul en az yedi üyeyle toplanır beş üyeyle karar alır, ancak, genel karar yeter sayısı üye tam sayısının üçte ikisidir.” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 125, (8.7.1993), s. 200.

¹⁰¹³ **A.k.**, s. 201.

Başkanlığının 25.5.1992 tarih ve Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığının A.01.0.GNS.0.10.00.02.-1392-5865 sayılı tezkeresi ile Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir. Cumhurbaşkanlığı, Anayasanın 89. maddesi gereğince bir defa daha görüşülmek üzere 8.6.1992 tarihinde Kanunu geri göndermiştir.¹⁰¹⁴ Cumhurbaşkanı Geri Gönderme Tezkeresinde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunundaki değişiklikleri son derece olumlu karşıladığını belirterek bu olumlu düzenlemeleri aşağıdaki 24 maddede özetlemiştir:

Cumhuriyet savcısı, sanık ve davacı yanında, müdafî, müdahil ile vekillerinin de hâkimi red talebinde bulunmaları imkânı sağlanarak, sanığın bulunmadığı duruşmalarda müdafîye, hâkimi red talebinde bulunma imkânı verilmek suretiyle, savunma hakkına katkıda bulunulmuştur. Ağır ceza mahkemesi hâkimlerinin reddinde red talebinin incelenip kısa sürede karara bağlaması sağlanmıştır. Resmî müesseselerde gözetim süresi altı haftadan üç haftaya, sürenin yetmemesi halinde, her seferinde altı haftayı geçmemek üzere verilen ek süreler üç haftaya ve nihayet toplam süre azamî altı aydan, üç aya ve dosyanın mahkemeye geri gönderilmesi süresi de bir aydan 15 güne indirilerek, bu tür tetkiklerin daha kısa sürede tamamlanması yoluna gidilmiştir. Suç işleyen bir kimsenin sorgulanması sırasında hâkimin nelere dikkat edeceği konularına açıklık getirilmiştir.

Getirilen yeni hükümle; ifade verenin ve sanığın beyanının özgür iradesine dayanması gerektiği belirlenmiş ve bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, zorla ilaç verme, yorma, aldatma, bedensel cebir ve şiddette bulunma, bazı araçlar uygulama gibi iradeyi bozan bedenî veya ruhî müdahalelerin yapılamayacağı belirlenmiştir. Kanuna aykırı bir menfaat vaat edilemeyeceği, belirtilen yasak yöntemlerle elde edilen ifadelere rıza olsa dahi, delil olarak değerlendirilemeyeceği belirlenmiştir. Kanunî temsilci varsa onun dahi yakalanana veya sanığa bir müdafî seçebileceği; bundan ayrı olarak zabıta amir ve memurları tarafından yapılacak sorgulama işlemlerinde bir, Cumhuriyet savcılığında yapılan sorgulamada ise üç müdafinin, hazır bulunabileceği kararlaştırılmıştır. Soruşturmanın her safhasında, müdafinin, yakalanan kişi veya sanıkla görüşmesi, ifade alması, sorgulaması, mümkün hale getirilmiştir.

Ayrıca, Mahkemelerce müdafî tayini yerine barolarca müdafî tayini yolu benimsenmiş ve yürürlükte bulunan hükme göre, sanığın 15 yaşını bitirmemiş olması yahut sağır veya dilsiz veya kendisini müdafaa edemeyecek derecede akıl ve beden noksanlığı bulunması halinde müdafî tayini yoluna gidilirken, maddedeki yaş sınırı on beşten on sekize çıkarılmıştır. Baro tarafından tayin

¹⁰¹⁴ Sıra Sayısı: 113, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 21.5.1992 Tarih ve 3801 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (1/412, 3/483),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95’in sonuna ekli (26.8.1992), s. 9.

edilmiş müdafilerin görevinin, daha sonra sanık tarafından bir müdafî seçilmesi halinde sona ereceği kabul edilmiştir. Baro tarafından tayin edilecek müdafilerin sanığın bulunduğu yerin barosuna ait olduğu belirlenmiştir. Yakalanan kişi veya sanıklar birden fazla ise ve menfaatleri de birbirine uygun bulunuyorsa, müdafî seçemeyenlerin savunmasının bir müdafîye verileceği hükme bağlanmıştır.

Bunların yanı sıra, yakalanan kişiyi veya sanığı savunacak olan müdafî hazırlık aşamasında da, soruşturma evrakını inceleyerek, isteği halinde evrakın bir suretinin harçsız olarak kendisine verileceği kabul edilmiştir. Yakalanan ve tutuklu bulunan kişilerin, vekâletname aranmaksızın müdafîyle her zaman görüşebilecekleri, bu kişilerin müdafîyle yazışmalarının denetime tabi tutulmayacağı hükme bağlanmıştır. Duruşma sırasında sadece kocanın karısına müşavir sıfatı ile yardımcı olması kaldırılarak, her iki eşin de, duruşmada müşavir olarak bulunabilecekleri kabul edilmiştir. Baro tarafından tayin edilen müdafîye ödenecek ücretin ödeme şekli belirlenmiştir. Bütün zabıta makam ve memurlarının el koydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri, Cumhuriyet savcılarına derhal bildirecekleri hüküm altına alınmıştır. Soruşturma ve kovuşturma organlarının hukuka aykırı şekilde elde ettikleri delillerin, hükme esas olmayacağı belirtilmiştir. Sanık kadın ise kocası için tanınmış olan kanun yollarına müracaat hakkı, her iki eşe de tanınmıştır. Tutuklamaya, hacze ve üçüncü şahıslara ilişkin kararlar gibi, tutukluluğun devamına ilişkin mahkeme kararlarına da itiraz edilebileceği hüküm altına alınmıştır.¹⁰¹⁵

Tezkerede, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunundaki yukarıda özetlenen değişiklikler son derece olumlu karşılanmıştır. Ardından yargılamanın “usul, tahkik ve itham usullerinin” bir karması olduğu belirtilerek bu konudaki hassasiyetlere vurgu yapılmıştır. “Adalete güven” unsurunun “toplumu ayakta tutan bağların başında” geldiği belirtilmiş, hukukçunun haksızlığı “teşhis” edebilme özelliğine değinilmiştir. Ancak tüm bu yargılama hususundaki hassasiyetlerin yargılanan açısından da Anayasa da yerini bulduğu belirtilerek Anayasanın 12. maddesindeki “[h]erkes, kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder” hükmü hatırlatılmıştır. Tezkerede ayrıca, temel hak ve hürriyetlerin niteliğini belirleyen bu maddeden sonra; Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle Anayasanın özüne ve ruhuna uygun olarak hangi durumlarda temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılacağına da belirtildiği ifade edilmiştir. Mevzuat böyle iken, “savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerle, bu olağanüstü durumların ortaya çıkardığı ağır tehlikeleri, normal hallerle” bir tutmanın Anayasanın 13, 14 ve 15. maddelerine aykırı olacağının altı çizilmiştir.¹⁰¹⁶

¹⁰¹⁵ A.k., ss. 1-4.

¹⁰¹⁶ A.k., ss. 4-5.

Tezkerede, 21.5.1992 tarih ve 3801 sayılı Kanunun çerçeve 30. maddesiyle; 2845 sayılı “Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun”un 16. maddesinin, 3713 sayılı “Terörle Mücadele Kanunu”nun 11. maddesinin, 2559 sayılı “Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu”nun 13. maddesinin altıncı fıkrasıyla ek ikinci maddesinin birinci fıkrasının yürürlükten kaldırıldığı belirtilmiştir. “Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu”nun niçin oluşturulduğu gerekçelere atıf yapılarak tekrar ifade edilmiş ülkenin içinde bulunduğu durumun zorluğuna dikkat çekilerek ilgili düzenlemelerin gerekliliği şu şekilde vurgulanmıştır:

Bugün Ankara, Diyarbakır, Erzincan, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya ve Malatya illerinde Devlet Güvenlik Mahkemeleri bulunmaktadır.

Olağanüstü hallerde özel bir mahkeme kurulma yoluna gidilmediğinden, halen Güneydoğu Anadolu’da devam eden olağanüstü hal nedeniyle, bu bölgede Devlet aleyhine işlenen suçlarda bu mahkemelerden sadece Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi tüm yükü karşılamaya çalışmaktadır. Büyük şehirler başta olmak üzere terör olaylarının yayılma eğiliminde olması ve bölücü örgütlerin olayları olağanüstü hal bölgesi dışına yayma çabaları her bölgede Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yükünü artıracaktır.

*Bilindiği gibi, büyük olaylar cereyan etmekte, bazen yüzü aşkın kişiler yakalanmakta, aynı olayda pek çok kişinin ölüm sebebinin tespiti ve delillerin toplanması yolunda büyük gayret sarfedilmektedir.*¹⁰¹⁷

Yine tezkerede, Ceza Usulünde temel kaidenin, Devletin cezalandırmak hakkıyla sanığın hürriyet hakkı arasındaki çatışmayı, ceza hukuk kaidelerine göre ve geçerli bir kararla çözmek olduğuna vurgu yapılmıştır. “2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun”un 16. maddesinin kaldırılarak, yakalanan şahsın azamî sekiz gün içinde sulh hâkiminin huzuruna çıkarılmasının, delillerin yeteri kadar toplanmamasına neden olacağı, bunun sonucunda sulh hâkiminin suçluyu ve suçsuzu teşhis edemeden karar vermek zorunda kalacağı savunulmuştur. “Delillerin yeterince toplanamaması, çoğu zaman sanığın hürriyet hakkını da menfi yönde etkileyecektir. Hâkim, istemediği halde meydana gelen ve pek çok kişinin ölümüne neden olan olaylarda, noksan tahkikatla karar verecektir” gerekçelendirmesi yapılmıştır. Bu nedenlerden dolayı “Ceza Muhakeme Usulü Kanununun 108 ve 128. maddelerinde değişikliğe gidilirken, Anayasaya uygun olarak düzenlenen özel kanunlardaki maddelerin saklı tutulması” gerektiği hatırlatılmıştır.¹⁰¹⁸

Tezkerede ayrıca, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 13. maddesinin altıncı fıkrasında ifadesini bulan “[s]oruşturma konusunun açığa çıkarılması bakımından kesin bir mahzur doğmuyorsa kişinin yakalandığı yakınlarına derhal

¹⁰¹⁷ A.k., s. 5.

¹⁰¹⁸ A.k., s. 6.

duyurulur” hükmünün yürürlükten kaldırıldığı belirtilmiştir. Yine Anayasanın 19. maddesinin yedinci fıkrasında; “[y]akalanan veya tutuklanan kişinin durumu, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorluk dışında, yakınlarına derhal bildirilir” hükmünün yer aldığı ifade edilmiştir. Buradan varılan sonuç ise, “genelde yakalanan ve tutuklanan kişinin durumu yakınlarına derhal bildirildiği halde, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorunluluk arz eden hallerde, genel hükümlerden ayrılmanın Anayasaya aykırı bir yönü bulunmayacağı” hususudur. Anayasaya rağmen bu değişikliğin yapıp uygulanmaya başlaması durumunda, “özellikle örgütler ve terörle mücadele konusunda örgüt mensuplarının ikazı ve onlara verilecek bir alarm anlamını taşıyacak ve örgüt mensuplarının karşı önlem almalarını sağlayarak, olayın incelenmesi ve operasyonun devamı yönünden büyük boşluklara neden olabilecektir” değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuç olarak bu husus dikkate alındığında bu maddenin kaldırılmasının da uygun mütalaa edilmediği Cumhurbaşkanınca belirtilmiştir.¹⁰¹⁹ Buna benzer birçok gerekçenin sıralandığı Geri Gönderme Tezkeresinin sonuç bölümünde şu hususlara yer verilmiştir:

1. *Ceza Muhakeme Usulü Kanununda yapılan ve mahiyetleri yukarıda arz edilen değişiklikler son derece olumlu karşılanmıştır.*

2. *Ancak, bu düzenlemeye gidilirken Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 16., Terörle Mücadele Kanununun 11. maddeleri ile Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 13. maddesinin üçüncü fıkrası ve aynı Kanunun ek ikinci maddesinin birinci fıkrasının kaldırılması; genel suçlarla terör suçlarının aynı ölçüler içinde değerlendirilmesi, kanaatimizce büyük sakıncalar yaratacaktır.*

3. *21 Mayıs 1992 tarih ve 3801 sayılı Kanunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda kabulünden bir gün sonra, 22 Mayıs 1992 tarihinde yapılan üst düzeydeki bir toplantıda; başta Hükümet yetkilileri ve yöneticiler olmak üzere, bu Kanunla yürürlükten kaldırılan ve içeriği yukarıda açıklanan düzenlemeler karşısında büyük endişelerini açıklamışlar, doğacak kanuni boşlukların yaratacağı olumsuz durumlara değinerek, bu konularda, vakit geçirilmeden yeni düzenlemelere gidilmesini ve bu düzenlemelerin olağanüstü hal ve terörle mücadele konularını menfi yönde etkilemeyecek şekilde yapılması gerektiğini, önemli gerekçelerle ortaya koymuşlardır. Sayın Başbakanın da katıldığı bu düzeltme ihtiyacı, Kanunun yürürlüğe girmeden önce bir defa daha incelenmesini gerektiren ayrı bir sebep olarak değerlendirilmiştir.*

4. *Sonuç olarak yukarıda açıklanan nedenler ve yetkililerce ileri sürülen düşünceler değerlendirilerek mahzurlu olacağı düşünülen maddelerin bir defa daha görüşülmesine imkân sağlamak üzere 21.5.1992 tarih ve 3801 sayılı “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin*

¹⁰¹⁹ A.k., ss. 6-7.

*Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun, Terörle Mücadele Kanunun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun” Anayasa’nın 89. maddesi gereğince iade edilmiştir.*¹⁰²⁰

Adalet Komisyonu, 3801 sayılı kanunu, geri gönderme gerekçesi ile birlikte Adalet Bakanı Seyfi Oktay’ın ve Bakanlık temsilcilerinin de katılmalarıyla bir kez daha inceleyip görüşmüştür. Aynen kabul edilmesine oy birliği ile karar verilmiş ve Genel Kurulun onayına sunulmak üzere 18.6.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.¹⁰²¹

Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşları, Genel Kurulun yoğun gündemi nedeniyle, Cumhurbaşkanınca geri gönderilen kanunu görüşmek normal zamanda mümkün olmadığından hareketle Anayasanın 93. ve İçtüzüğü’nün 7. maddesi uyarınca, 25 Ağustos 1992 Salı günü saat 15.00’te TBMM’yi olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Meclis gündeminde bulunan 21.5.1992 tarih ve 3801 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89. Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporunu bir an önce görüşmek üzere iletilen her iki talebin yeterli imzayı içermesi sebebiyle ilgili tarihte TBMM olağanüstü toplanmıştır.¹⁰²²

Tasarı, Genel Kurulun 26.8.1992 Tarihli 95. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına Oltan Sungurlu (Gümüşhane) söz almıştır. Koalisyon Hükümeti kurulurken, iktidar partilerinin ilk olarak demokratikleşme paketi üzerinde anlaştıklarını ve her iki partinin genel sekreterinin, basına, demokratikleşme paketini açıkladıklarını hatırlatmıştır. Sungurlu, Ana muhalefet Partisi olarak, “bu demokratikleşme paketinde neler var, biz de bunlar için hazırlanalım” diye demokratikleşme paketini tetkik ettiklerinde Hükümetin getirdiği bu yeni programın, “daha önceki iktidar döneminde Meclisten geçmiş bir kısım kanunları, Meclisin komisyonlarındaki kanunları ve Başbakanlığa sevk edilmiş olan bir kısım kanunları” içerdiğini gördüklerini ifade etmiştir. Böyle bir durumu kamuoyuna “demokratikleşme paketi” olarak sunmanın “bu ülkenin, var olan, mevcut olan hukukî varlığına da saygısızlık olduğunu” ilgili tarihlerde söylediklerini de açıklamıştır. 1989 yılında ANAP iktidarı döneminde bu düzenlemelerin birçoğunun Meclis gündemine geldiğini ancak Komisyonlarda bu kanunların görüşülmesi ve iyi hale getirilmesi için yapılan tartışmaların sonuçsuz kaldığını ve ilgili düzenlemelerin Komisyonlardan geçemediğini hatırlatmıştır. Düzenlemenin Genel Kurula gelmeden önceki sürecini de özetlemiştir.¹⁰²³

¹⁰²⁰ A.k., ss. 8-9.

¹⁰²¹ A.k., ss. 9-10.

¹⁰²² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95, (26.8.1992), ss. 210-211.

¹⁰²³ A.k., ss. 216-217.

Sungurlu'ya göre bu kanun, yeni bir kanun değildir; sevk edildiği eski haliyle Adalet Komisyonunda, milletvekillerinin uzun tartışmalarına konu olmuş, bir kanun olarak ilgili dönemde sağlıklı bir neticeye gitme istidadı göstermiştir. Hâlbuki mevcut durumda bu kanun, “en sivri noktalarıyla” Meclisin huzuruna sevk edilmiş ve Meclisten, “Demokratikleşme paketi” adı altında, “yeni bir görüşmüş gibi, yeni bir meseleymiş gibi geçmiş” ve Cumhurbaşkanının imzasına gitmiştir. Sungurlu, açıklamalardan öğrenildiğine göre, Cumhurbaşkanının imzasına gittiğinde Millî Güvenlik Kurulunda bu kanunun gündeme geldiğini, kurulda bu kanunla Türkiye'nin bugünkü şartlarında meseleyi götürmenin zorluğunun anlatıldığını belirtmiştir. Kurulda bir karara varılarak “Cumhurbaşkanı bunu bir daha görüşülmek için Meclise geri göndersin” denildiğini ve bu yüzden kanunun Cumhurbaşkanınca, bir kere daha görüşülmek üzere Meclise gönderildiğini söylemiştir. Sungurlu, bir tarafta ferdin hak ve hürriyetlerinin olduğu diğer tarafta da toplumun korunması hususunun bulunduğu iki ayaklı bir kanun olarak, “Hakkın ve adaletin, suçlunun yakalanması açısından, asayiş güçlerinin ve yargının faaliyetini yürütme sistemi” bulunduğunu ifade etmiştir. Sungurlu, “bu kanuna ihtilaf yalnız asayiş güçlerinden gelmiyor, savcılarımız ve hâkimlerimiz de bu kanuna karşı seslerini yükseltiyorlar; bunu hepimiz duyuyoruz. Nitekim şu anda Meclisin çatısı altında bütün siyasî partilerde de bu hususta fevkalade endişeler ve rahatsızlıklar olduğunu biliyoruz” açıklamasını yapmıştır. Millî Güvenlik Kurulundaki müzakerelerden sonra, kanunun Meclisin huzuruna geldiğini ve Meclis'in “hiçbir baskı ve telkin altında kalması söz konusu” olmadan görevini yapacağını da belirtmiştir.

Sungurlu'nun konuşmasında üzerinde durduğu diğer bir konu, kanunun iktidar partisi için acil kanunlardan olmadığı halde hangi gerekçe ile Meclisi olağanüstü toplantıya çağırarak düzenlemenin Meclisten geçmesi için çaba harcadığı hususu olmuştur. Başbakanın “bu kanun bir daha gözden geçirilmeliydi” sözünü söyledikten sonra kanunun acil olarak Meclise sevkinin manidar olduğunu söyleyen Sungurlu, kendilerine gelen haberlere göre, burada amaçlananın “yakında yapılacak Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayına, Koalisyonun ortaklarından olan SHP'yi, güçlü götürmek” olduğunu ileri sürmüştür. Kanunun acil olmadığının iktidar partisinin ileriki maddelerde bir önerge ile düzenlemenin yürürlüğe girmesini iki sene ertelemeyi istemesinden anlaşıldığını söylemiştir.¹⁰²⁴

DYP Grubu adına söz alan Yılmaz Ovalı (Bursa), Kanunun, 21.5.1992 tarihinde tasarı olarak Mecliste görüşüldüğünü bütün grup sözcülerinin, tasarımı olumlu bulduklarını ve destekleyeceklerini ifade ettiklerini anlatmıştır. Kendisinden önce söz alan Anavatan Partisi Grup sözcüsü Sungurlu'nun, aynı partinin Grup sözcüsü olan Hasan Korkmazcan'ın 21.5.1992 tarihindeki

¹⁰²⁴ A.k., ss. 217-220.

konusmasının tam zıddı bir konuşma yaptığına dikkat çekmiştir. Şahıslar adına yapılan konuşmalarda aynı partinin milletvekillerinin birbirlerine ters görüş beyan edebileceklerini ancak gruplar adına yapılan konuşmalarda, partinin görüşünün değişmemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ovalı, Sungurlu'nun, "verdiğiniz bir önergeyle, kanunu iki yıl geciktiriyorsunuz" temellendirmesinin yanlış olduğunu, kanunun iki yıl geciktirilmediğini söylemiştir. Ovalı, kanunda sadece, Olağanüstü Hal Kanununda ve Terörle Mücadele Kanununda değişiklik yapan bir maddenin iki yıl geciktirildiğini, diğer hükümlerin, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda değişiklik yapan diğer hükümlerin normal mahkemelerde aynen uygulanacağını da belirtmiştir. Geciktirilen maddenin "olağanüstü hal bulunan bölgelerde Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevine giren suçların soruşturma ve kovuşturmasında" uygulanacak hususları içerdiğini de sözlerine eklemiştir. 21.5.1992 tarihinde tasarının görüşüldüğünü, tümü üzerinde konuşmaların yapıldığını hatırlatan Ovalı, maddelere geçildikten sonra, takriben 30 asıl, 3 geçici maddenin konuşulduğunu; fakat hiçbir grubun sözcüsünün, ne grup adına, ne şahsı adına söz almadığını anlatmıştır. Ayrıca, en ufak bir değişiklik önergesi dahi verilmediğinin ve tüm maddelerin, Meclisin oy birliğiyle geçtiğinin de altını çizmiştir.¹⁰²⁵

Bütün grupların benimsediği ve oy birliğiyle kabul ettiği bu kanunun getirdiği hükümlerin çok büyük bir bölümünün Cumhurbaşkanınca da son derece olumlu karşılandığına işaret eden Ovalı, Olağanüstü Hal ve Terörle Mücadele Kanunlarında yapılan bazı değişikliklerin, bu mücadeleyi menfi yönde etkileyebileceği endişesinin varit olduğunu söylemiştir. Cumhurbaşkanının bu gerekçeyle, bir daha görüşülmesinde yarar olduğu noktasından hareketle, kanunu Meclise iade ettiğini anlatmıştır. Ovalı, söz konusu dönemdeki terör olaylarının arttığına değinmiş ve bu nedenle tasarıya geçici bir madde ekleneceğini belirterek geçici maddenin gerekçesini şu şekilde temellendirmiştir:

Terörün her gün can almaya devam ettiği Güneydoğumuzda ve ülkemizde bu canilere ve kökü dışarıda eşkiya çetesine; bizi bölmek isteyen şer güçlere; askerimizi, polisimizi, masum vatandaşımızı çoluk çocuk demeden katledenlere; aynı kökenden gelen, Orta Asya doğumlu Türk Milletini, Kürt-Kürt diye ayırarak birbirine düşürmeye çalışan Ermeni çetelerinin emellerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak hizmet etmek istemiyoruz.

*Bu sebeple, özel kanunlarında değişiklik yapılıncaya kadar ve en nihayet iki yıl için, yapacağımız bu değişikliklerin, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevine giren suçlar için uygulanmamasını teklif ediyoruz. Vatan ve milletini son derece sevdiğine inandığımız Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün değerli üyelerinin bu geçici maddeye evet diyeceğine yürekten inanıyoruz.*¹⁰²⁶

¹⁰²⁵ A.k., ss. 220-221.

¹⁰²⁶ A.k., s. 221.

SHP Grubu adına söz alan Cemal Şahin (Çorum), tasarının daha önceki komisyon görüşmelerinde tüm ilgili taraflardan görüş istendiğini ve tarafların ve tüm partilerin olumlu görüş bildirdiğini hatırlatmıştır. Ancak yine de tasarı ile ilgili bazı kesimlerin olumsuz düşünce serdedebileceklerini bunun da normal olduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanının, bir taraftan bu yasayı iade ederken bir taraftan da yasanın tümünü, belki bugüne kadar örneğine hiç rastlanmamış derecede, 24 ayrı maddeyle de övdüğünü belirten Şahin, yasanın övülmeye değer olduğunu şu cümlelerle açıklamıştır:

*Türkiye, yıllardan beri, yabancı kuruluşlarda, uluslararası platformlarda, insan haklarının ihlal edildiği, işkence yapıldığı, hatta giderek işkencenin ölümler tevlit ettiği hususlarında ağır eleştiriler altındaydı; bunu hepimiz biliyorsunuz. Şimdi, bir taraftan diyeceğiz ki, Türkiye, uluslararası platformlarda demokratik kuruluşlarca her fırsatta eleştiriliyor, insan haklarına saygı duyulmadığı yönünde eleştiriler alıyor, insanlara ölümlere kadar giden lüzumsuz işkence yapıldığından şikâyet ediliyor; öbür taraftan da diyeceğiz ki; hiçbir önlem almayalım.*¹⁰²⁷

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), Meclisin ittifakına mazhar olmuş ve bütün partilerin ittifakıyla süratle Genel Kuruldan geçirilen bir kanun olmasına rağmen, “şansız ve talihsiz bir kanun” olarak Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderildiğini ve tartışmaların odağı haline geldiğini belirtmiştir. Oğuz, düzenlemenin çok olumlu yanlarının olduğunu ve Cumhurbaşkanının da bunları geri gönderirken tek tek saydığını vurgulamış ve bu anlamda Adalet Bakanını tebrik ettiğini ifade etmiştir. Mahzurlu olarak nitelendirilen hususların da “demokratikleşme ve insan haklarına değer verme bakımından” “şu şartlarda veya bu şartlarda tatbik edilmesi meselesinde biraz müsamahakâr” olunması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁰²⁸ Düzenlemenin özellikle Devlet Güvenlik Mahkemesine ilişkin kısmına itirazlarla ilgili düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

*Ben, devlet güvenlik mahkemelerinin kuruluşu sırasında fevkalade ıstırap çektim. Bunlar özel mahkemelerdir, bunlar hep bize tatbik edilecek, bizim adamlarımıza tatbik edilecek; inananlara, Müslümanlara tatbik edilecek dedim. Savcısının yarısı asker, yarısı sivil; hâkiminin yarısı asker, yarısı sivil... Yahu, etmeyin, gitmeyin, yapmayın dedik, özel mahkeme kurmak, bir bakıma zulümdür. Maznunu, tabii mahkemesinin huzuruna çıkaracaksınız. Bu Anayasa hükmüdür ve bundan vazgeçmeniz mümkün değil. Özel mahkemeler ihdas ederseniz, bir gün sizin temsil ettiğiniz zihniyet için de özel mahkemeler kurarlar ve size zulmederler; vazgeçin bundan dedik; ama dinlemediler. Nihayet geldi; ama, ben faydasına inanmıyorum. (...) Yani, ben diyorum ki, insan haklarını gözetiyorsak, insana verdiğimiz değeri ön plana alıyorsak, burada bir parça fedakârlık yapmamız lazım. (...) Yoksa dışarıdan gelen telkinlerle ve birçok mülahazalarla değiştirdiğimiz maddelerin manası, tebdil olmaz, hukuk reformu da olmaz.*¹⁰²⁹

¹⁰²⁷ A.k., ss. 222-227.

¹⁰²⁸ A.k., s. 227.

¹⁰²⁹ A.k., s. 228.

Düzenleme ile ilgili yapılan eleştiri ve yorumlara cevap vermek için söz alan Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay (Ankara), “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda yaptığımız değişiklik, ne zaman bir adım ileri götürülmüş, yasalaşması için bir ilerleme kaydedilmişse, bakıyoruz, anarşi birdenbire baş gösteriyor” tespiti ile konuşmasına başlamıştır. Tasarının Meclisteki bir önceki görüşmelerinde muhalefet partilerinin, tasarıya karşı çıkmadıklarını hatırlatan Oktay, Cumhurbaşkanının geri gönderme tezkeresinin ardından düzenleme aynı olmasına rağmen aleyhte bir tavır takındıklarına işaret etmiştir. Adalet Bakanı Oktay, ANAP sözcüleri ve ANAP Genel Başkanının “[h]ükümet, bizim geçmişte hazırlamış olduğumuz demokratikleşme paketini kopya etmek suretiyle huzuruza getiriyor” şeklindeki değerlendirmelerinden şahsen mutlu olduğunu ifade etmiştir. İptal edilmiş hükümleriyle yasanın çıktığını, elbette ki, uygulamada büyük zorluklar oluşacağını ve bir karmaşanın söz konusu olduğunu kabul eden Oktay, bu nedenle de; bu yasanın belli hükümlerinin iki yıl ertelenmesi suretiyle, terörle ilgili olaylarda uygulanacak özel hükümleri oluşturmak üzere, yeni düzenlemeler yapma gereğinin de ortada olduğunu söylemiştir. Ancak, “bu yasaya bakarken, Terörle Mücadele Kanunu veya terör olayları veya olağanüstü hal ve sıkıyönetim durumlarını birbirine karıştırmamak” gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁰³⁰

Adalet Bakanı Oktay, Cumhurbaşkanının düzenlemeyi geri göndermesi ile ilgili olarak, “Cumhurbaşkanlığınca uygun bulunmayan bu değişiklikler, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzda yapılan değişikliklerin ve bu değişikliklerle gerçekleştirilen yeni sistemin temelini ve esasını oluşturan hükümlerdir. Sayın Cumhurbaşkanının aklına ve istemlerine uyularak bu hükümlerin tasarı metninden çıkarılması halinde, mevcut işleyen sistemde temelde bir değişiklik söz konusu olmayacaktır” değerlendirmesini yapmıştır. Gerçekleştirilen düzenlemelerin “insanlığın ortak ürünü olan ve uluslararası insan hakları sözleşmelerinde tekrar tekrar yer alan evrensel ilkelerin iç hukukumuzda yaşama geçirilmesini amaçlayan” hususlar olduğunu söylemiştir. Cumhurbaşkanının bizzat kendisinin, diğer uluslarla birlikte bizzat imza koymak suretiyle yaşama geçirilmesini kabul ve taahhüt ettiği uluslararası ilkelerin, Türkiye’de yaşama geçirilmesine karşı çıktığını da sözlerine eklemiştir.¹⁰³¹

Şahsı adına söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul) ise düzenlemenin çoğu kısmının olumlu olmasına rağmen eksik taraflarının da bulunduğunu belirtmiş, önceki konuşmalarda muhalefet partilerinin de düzenleme üzerine mutabık kaldıkları şeklindeki beyanlara katılmadığını ifade etmiştir. Kendisinin bir muhalefet milletvekili olarak düzenlemenin bazı hususlarına katılmadığını söz konusu dönemde ifade ettiğini vurgulamıştır.¹⁰³²

¹⁰³⁰ A.k., ss. 229-231.

¹⁰³¹ A.k., ss. 231-234.

¹⁰³² A.k., ss. 234-237.

Şahsı adına söz alan Mahmut Alınak (Şırnak), öncelikle Hükümetin yanıtlamasını, açıklığa kavuşturulmasını istediği bir konunun olduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanının, veto gerekçesinde, 22 Mayıs 1992 tarihinde yapılan üst düzeydeki bir toplantıda, yöneticilerin, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda yapılan yeni düzenlemeler karşısında büyük endişeler duyduklarını belirttiğini söylemiştir. Cumhurbaşkanının bu gerekçeyi ileri sürerek yasayı veto ettiğini hatırlatan Alınak, basında konuyla ilgili birçok yorumun yapıldığını anlatmıştır. Bu yorumlardan birini sunan Alınak, konuyla ilgili sorularını da sıralamıştır:

Genellerler, söz konusu yasanın bazı maddelerine karşı çıktıkları için, Sayın Cumhurbaşkanı veto etti ve hepinizin bildiği gibi, kamuoyunun gözünün önünde DYP ve SHP, yani iktidar ortağı partilerin grup başkanvekilleri arasında birçok polemik yaşandı; basına da yansdı. Sayın Gürkan, “Olmaz böyle şey; yasa, olduğu gibi geçer” diyor; DYP Grup Başkanvekilleri ise, başka tarzda konuşuyorlar. Sanıyorum ki, mutabakat sağlanmıştır. Buradan kısmen dinleyebildiğim konuşmalardan anlayabildiğim kadarıyla mutabakat sağlanmıştır. iki yıllık bir erteleme üzerinde mutabık kalınmıştır.

Şimdi, bu noktada, izninizle şunu sormak istiyorum. Bu sorum Hükümete, Hükümeti temsilen Sayın Bakana; Sayın İnönü de burada ve Sayın değerli bakanlar da buradadır.

1. Sayın Özal’ın sözünü ettiği üst düzeydeki toplantı hangi toplantı idi? Bu toplantıda bu yasanın bazı maddelerine karşı çıkanlar kimlerdi? Böyle bir güç var mı? Bu güçler, bizlerin iradesinin üstünde güçler midir? Tekzip edilmedi bugüne kadar.

2. İki yıllık erteleme getirildi. “Anayasa” diyoruz, “Anayasaya bağlılık” diyoruz ve “demokrasi” diyoruz.

Anayasaya göre, herkes kanun önünde eşittir. Değil mi? Eşit; ama uygulamada, bakıyoruz ki, hiç de Anayasada söylendiği gibi eşitlik yok.

Şimdi bir yasa çıkaracaksınız, toplumun belirli bir kesimine, yasanın kesinleştiği andan itibaren yasa yürürlüğe girecek; ama bir başka kesimi için iki yıl sonra yürürlüğe girecek!¹⁰³³

Alınak’ın konuşmasının ardından oturuma ara verilmiş ve aradan sonra Adalet Komisyonu Başkanı Cemal Şahin (Çorum), İç Tüzüğü’nün 89. maddesine göre görüşülmekte olan 113 sıra sayılı Yasayı bir kere daha görüşmek üzere geri çektiklerini belirten tezkereyi Meclis Başkanlığına arz etmiştir. Oturum Başkanı da Kanunun, önergelerle beraber, İçtüzüğü’nün 89. maddesine göre, bir defaya mahsus olmak üzere Komisyona geri verildiğini ilan etmiştir.¹⁰³⁴

¹⁰³³ A.k., ss. 237-238.

¹⁰³⁴ A.k., s. 242.

Genel Kurulun 26.8.1992 Tarihli 95. Birleşiminde görüşülmekte iken İçtüzüğün 89. maddesi gereğince bir defaya mahsus olmak üzere Adalet Komisyonunca geri çekilen tasarı, Adalet Komisyonunun 21.10.1992 tarihli 4. Birleşiminde Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay'ın ve Bakanlık temsilcilerinin de katılımlarıyla bir kez daha incelenip görüşülmüştür.¹⁰³⁵ Kanunun 1. maddesinden 28. maddesine kadar olan maddeleri Komisyonunda aynen kabul edilmiştir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Devlet Güvenlik Mahkemelerinde de uygulandığı göz önünde bulundurularak Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 9. maddesinde de değişiklik yapılması zarureti görülmüştür. Bu gerekçeyle Kanuna 28. maddeden sonra Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 9. maddesini değiştiren 29. madde ilave edilmiştir. İlave edilen bu madde ile yapılan değişiklikler komisyon raporunda şu şekilde özetlenmiştir:

1. *Türk Ceza Kanununun 140, 141, 142 ve 163. maddeleri, 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun 23. maddesi ile yürürlükten kaldırıldığı için 9. maddede bu maddelere yer verilmemiştir.*

2. *Bir ila on beş yıl arasında değişen muhtelif hapis ve ağır hapis cezalarını gerektiren kara, deniz ve hava araçları aleyhine işlenen suçlarla beş ila on beş yıl arasında ağır hapis cezasını gerektiren demiryolu kazasına kasden sebep olma suçu, terör örgütlerince işlenmesi kuvvetle muhtemel suçlardan görülmüş ve bu sebeple Türk Ceza Kanununun 384 ve 385 inci maddeleri Devlet Güvenlik Mahkemelerinin baktığı suçlarla ilgili davalar arasına dâhil edilmiştir.*

3. *Değiştirilen 9. maddenin (c) bendi 1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanunda yazılı teşekkül vücuda getirmek suretiyle işlenen kaçakçılık suçlarını kapsamaktadır. Bu suçların gerçekte Devlet Güvenliği ile ilgisi bulunmamaktadır. Kaldı ki, olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde olağanüstü halin ilanına neden olan olaylar arasında bu suçlar gösterilmişse zaten bu husus madde metni içinde yer almaktadır. Bu düşüncelerle (c) bendinde yer alan bu suçlar madde metninden çıkarılmıştır.*

4. *Diğer taraftan 9. maddenin (e) bendinde üç alt bent halinde sayılan suçların ise gerçekte Devlet güvenliği ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Kaldı ki, terör örgütleri hangi suçları işlerlerse işlesinler Türk Ceza Kanununun 79. maddesindeki “İşlendiği bir fiil ile Kanunun muhtelif ahkâmını ihlâl eden kimse, o ahkâmdan en şedit cezayı tazammun eden maddeye göre cezalandırılır.” hükmü gereği terör örgütünün amacına göre ya Türk Ceza Kanununun 125 veya*

¹⁰³⁵ Sıra Sayısı: 113'e 1 inci Ek, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 21.5.1992 Tarih ve 3801 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89. Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (1/412, 3/483),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 21, Birleşim: 28'in sonuna ekli (18.11.1992), s. 1.

146. maddelerine, örgüt mensubu olanlar 168. maddesine, örgüte yataklık yapanlar ve yardım edenler ise 169. maddesine göre cezalandırılmaktadır, örneğin bugün mesken masuniyetini ihlâl, her türlü tehdit, Dernekler Yasasında yazılı suçlar ile Grev ve Lokavt Yasasında yazılı fiilleri işlemekten dolayı Devlet Güvenlik Mahkemesinde sırf bu hükümlere göre mahkûm edilen bir terörist örgüt elemanı göstermek mümkün değildir. Bu nedenle yapılan değişiklikte Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren adi, vasıfsız suç olarak nitelendirilen suçlar 9. maddede sayılmamış, mahkeme, Yargıtay ve Askerî Yargıtay Kararları göz önüne alınarak Devlet güvenliğini doğrudan ilgilendiren suçlar ve teröristlerce işlenmesi muhtemel bulunan suçlar bu maddede sayılmıştır.¹⁰³⁶

Komisyon Raporuna üyelerden Cemal Şahin (Çorum), Mustafa Yılmaz (Malatya) ve Cemalettin Gürbüz (Amasya), muhalefet şerhi koymuştur. Bu milletvekilleri Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda gözaltı sürelerine ilişkin ve işkence ile alınan ifadeleri geçersiz kılması ile ilgili düzenlemenin açık olmadığına ilişkin görüş belirtmiştir. Ayrıca, Siyasal iktidarın Hükümet Programı ve ortak protokol ile Türkiye ve dünya kamuoyuna verdiği vaatle ilgili hususların bu düzenleme ile çeliştiği hususlarına yönelik itirazlar bu milletvekillerinin muhalefet şerhinin ana gerekçelerini oluşturmuştur.¹⁰³⁷

Adalet Komisyonunun Genel Kurula gönderdiği tasarı, 18.11.1992 Tarihli 18. Birleşimde tekrar görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına Murat Başesgioğlu (Kastamonu) söz almıştır. Demokratikleşmenin sembolü olarak ifade edilen bu kanunun, dokuz aydır ülkenin ve TBMM'nin gündeminde olduğunu ve muhalefet olarak ciddi manada bir engellenmenin de bulunmadığını belirtmiştir. Bu durumda 30 maddelik bir kanunun dokuz aydır neden yasalaşıp hayata geçirilmediğinin iktidar tarafından cevaplanmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Kendi tespitlerinin ise, yasa hazırlanırken çok dar bir çevreyle çalışıldığı, ilgili bakanlıklarla görüş alış verişinde bulunulmadığı ve Danıştay'ın bile görüşünün alınmadığı şeklinde olduğuna dikkat çekmiştir. Asıl önemli sorun ise şudur: “meslekî yaşamları boyunca hukukun belli bir süjesinin tarafı olmuş bir zihniyet kanuna ve buna benzer tasarılar egemen olmuştur. İdeoloji ve görüş farklılığı nedeniyle, hazırladıkları her tasarı, toplumumuzun çeşitli kesimleriyle çatışmaya girmiştir.” Başesgioğlu, kanunu prensip olarak kabul ettiklerini ancak endişe duydukları bazı hususlarında olduğunu da belirtmiştir.¹⁰³⁸

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) ise, düzenlemenin geç bile kaldığını belirterek üç defa Mecliste görüşülen bu düzenlemenin bir an önce yasalaşması gerekliliğine vurgu yapmıştır. O'na göre, bu düzenleme, eksikliklerine rağmen fevkalade önemli ve olumlu bir düzenleme olarak

¹⁰³⁶ A.k., ss. 10-12.

¹⁰³⁷ A.k., s. 13.

¹⁰³⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 21, Birleşim: 28 (18.11.1992), ss. 54-58.

desteklenmesi gereken bir yasadır. Türkiye’de mahkemelerin durumu ve işleyişi dikkate alındığında insan hakları bakımından birçok olumlu gelişmenin önünü açacağı bir gerçekliktir.¹⁰³⁹

CHP Grubu adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun değiştirilmesi ve yenilenmesinin, Türkiye’nin demokratikleşmesi için belirleyici bir adım olacağını ifade etmiştir. Gürkan, yargılama sürecinde, “bireylerin, Batı standartlarına uyumlu haklara ve güvencelere kavuşturulmaları, ülkemizde onlarca yıldan bu yana süren bir demokrasi ayıbının temizlenmesi anlamına gelecektir” tespitini yapmıştır. Arzulanan adımların bir türlü atılamadığından yakınan Gürkan, aylardır bu düzenlemenin içeriğinin tartışıldığını, buna rağmen, varılan noktanın, işkence iddialarının temelini oluşturan demokrasi ayıbını temizleme noktasında olmadığını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın yasayı veto etmiş olmasının, demokrasi ayıbının temizlenmemesi konusunda yalnızca bir bahane olduğunu da belirten Gürkan’a göre, “geriye çekilen, demokrasi ayıbını sürdürmeyi içine sindiren, koalisyon Hükümetidir; ne yazık ki, koalisyon ortağı partilerin grupları veya grupları içinde başka küçük gruplarıdır.”¹⁰⁴⁰

“Anarşi ve teröre hukukî koruma sağlanamaz. Böyle bir anlayış, terör mücadelesini zaafa uğratar” gerekçesi ile iyileştirmelerin ertelendiğini ancak bu savunmaların ve onların gerekçelerinin gerçekçi olmadığını belirtmiştir. Bunun nedenini “Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası, suç, suçluyu tarif ve tayin eden yasa değildir” gerekçesiyle açıklamıştır.

Tasarının değiştirilmeden Cumhurbaşkanına geri gönderilmesi gerekirken, Cumhurbaşkanı Özal’ın dahi, veto gerekçesinde gündeme getirmediği ölçüde bir antidemokratik istisnalar yaratma yoluna gidildiğini savunan Gürkan, tek bir örnekle durumu açıklayacağını belirtmiştir:

Yasanın 24. maddesi, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 254. maddesine bir fıkra ekliyor: “Soruşturma ve kovuşturma organlarının hukuka aykırı şekilde elde ettikleri deliller, hükme esas alınamaz” deniliyor.

Şimdi, bu fıkra, yasaya Adalet Komisyonunda eklenen bir maddeyle, devlet güvenlik mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda uygulanmayacak. Olacak iş mi bu değerli milletvekilleri?... Hukuka aykırı deliller hükme esas alınacak; olacak iş midir bu?... Yani, Türkiye, “siyasî” denilen suçluları, buna sığınarak mı mahkûm edecek, hukuka aykırı delillere sığınarak mı mahkûm edecek?... Farkında mısınız, bu anlayışla, işkence de meşrulaştırılmış olmaktadır, hukuka aykırı deliller kavramıyla, "Devlet güvenlik mahkemelerinde işkence yapılır. Bu doğaldır" diye dünyaya ilan edilmiş olur. Dahası ve de açıkçası bu, koalisyon Hükümetinin, demokrasiye inançsızlığının kanıtıdır. Bir kanadın inançsızlığı, diğer kanadın ise içtensizliği ve duyarsızlığı söz konusudur.”¹⁰⁴¹

¹⁰³⁹ A.k., ss. 58-61.

¹⁰⁴⁰ A.k., s. 62.

¹⁰⁴¹ A.k., ss. 63-64.

Hükümet adına söz alan Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay (Ankara), düzenlemenin geniş katılımlı bir yasa olarak tüm partilerin olumlu katkısının ürünü olduğunu vurgulamış ve yasa hazırlanırken birçok kesimin görüşünün alınmadığı yönündeki eleştirilerin yersiz olduğunu belirtmiştir. Kanunun koalisyon protokolünün bir neticesi olarak şekillendiğini ve demokratik uygulamaların önünün açılması için çalıştıklarını belirtmiştir. Düzenleme ile ilgili şu hususların altını ayrıca çizmiştir:

*Bu kanun gerçekleştiği zaman şuna inanıyorum: Bireyle devlet arasındaki yabancılaşma özellikle, güvenlik güçleriyle insanlarımız arasındaki yabancılaşma son bulacaktır. Bugüne kadar, “falanca, polise düşmüş, mahkemeye düşmüş” şeklindeki ifade ve beyanlar, bu kanun gerçekleştiği zaman, uygulama alanı bulduğu zaman görülecektir ki, “benim şu sorunum vardır, karakola müracaat etmeliyim” şeklinde yeni bir anlayış ve işleyişle sürecektir.*¹⁰⁴²

Şahsı adına söz alan Yüksel Yalova (Aydın) ise, konuşmasını daha çok “demokratikleşme paketi” olarak nitelendirdiği düzenlemenin gerisinde yatan hukuk felsefesine ayırmıştır. Plan ve Bütçe Komisyonunda, Bakanın konuya ilişkin görüşlerini dinlediğini söyleyen Yalova, Bakanın oradaki sunuşunda belirttiği “biz sistemi değiştireceğiz”, “biz reform yapıyoruz”, “yargıda hiyerarşi olmaz” temellendirmelerinin hukuk dilindeki karşılıklarına değinmiştir. Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) ise, 12 Eylül döneminin uygulamalarına, söz konusu dönemdeki sorgulamaların şekline ve sonucuna değinerek, halen yürürlükte olan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun insan haklarına uygun olmadığını öne sürmüştür. Ancak gelen kanunun da ihtiyaçları karşılayacağı kanaatinin kendisinde henüz oluşmadığının altını çizen Şahin, kanunun hiç olmazsa, yeni bir yolu açtığını ifade etmiştir.¹⁰⁴³

Seyfi Şahin’in konuşmasının ardından düzenlemenin maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. İlk iki maddede söz alan bulunmazken, 3. madde ile ilgili olarak şahısları adına Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) ve Ali Oğuz (İstanbul) söz almıştır. Şendiller konuşmasında maddedeki değişikliğin sadece şekilden ibaret olduğunu belirterek “göz altına alınmasına” ibaresinin “gözlemine” olarak değiştirilmesinden ne kastedildiğinin anlaşılmadığını ifade etmiştir. Ali Oğuz ise, “göz altı” olarak kullanılan ifadenin, kelime olarak yanlış olduğunu ama “gözlem” ifadesinin de yanlış olduğunu söylemiştir. Bunun yerine de senelerce kullanılan “müşahede” kelimesinin kullanılmasında fayda bulunduğuna dikkat çekmiştir.¹⁰⁴⁴

Düzenlemenin 29. maddesine kadar grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. Ancak birçok maddede değişiklik önergesi verilmesine rağmen hiçbirini kabul edilmemiştir. 29. madde üzerine söz alan Coşkun Gökalp (Kırşehir) maddenin düzenlemesindeki bir yanlışlığa işaret etmiştir:

¹⁰⁴² A.k., ss. 66-67.

¹⁰⁴³ A.k., ss. 68-71.

¹⁰⁴⁴ A.k., ss. 75-77.

Şimdi, madde 29 üzerinde görüşlerimizi belirtiyoruz. 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 9. maddesinin Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevleriyle ilgili (c) bendinde, “1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanunda yazılı teşekkül vücuda getirmek suretiyle işlenen kaçakçılık suçlarıyla aynı Kanunun 29 ve 30. maddelerinde yazılı suçlar...” şeklinde hüküm getirilerek, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevleri hassaten sayılmış ve tahdidi olarak belirlenmiştir; ama mevcut değişiklikte, yani madde 29’da bu hükmü görmüyorum. Sayın Adalet Bakanımız ve ilgililer, eğer 264 ve 403. maddelerde bunu telafi edici bir yön buluyorlarsa, buna bir diyeceğim yoktur.

*1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanunun bu hükmüne aykırı olarak, ülkemizden uyuşturucu gitmektedir ve ülkemizden uyuşturucu olarak giden bu mallar, silah ve kara para olarak dönmektedir. Bu maddenin nasıl gözden kaçırıldığını ve ne şekilde Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevleri dışında tutulduğunu anlayamamış bulunmaktayım.*¹⁰⁴⁵

30. madde “1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 128. maddesine göre yakalamaya veya yakalama süresinin uzatılmasına karşı ilgililer serbest bırakmayı varsa o yer Devlet Güvenlik Mahkemesi yedek üyelerinden, aksi halde, yetkili adli yargı hâkimlerinden isteyebilirler. Bu istemler, evrak üzerinde inceleme yapılarak derhal ve nihayet yirmi dört saat dolmadan sonuçlandırılır” hükmünü düzenlemiştir. Bu madde üzerinde şahsı adına Murat Başesgioğlu (Kastamonu) söz almıştır. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 13. maddesine bir üçüncü fıkra eklendiğini ancak bunu takip eden 31. maddede ise, şu anda görüşülen maddenin, devlet güvenlik ve sıkıyönetim mahkemelerinde uygulanmayacağına dair bir hüküm bulunduğunu ifade etmiştir. Başesgioğlu, “burada maddeyi, kabul ediyoruz, arkasından kabul edeceğimiz maddeyle de, bu kabul ettiğimiz hükümlerin yürürlüğü olmadığına, karar veriyoruz” eleştirisini yaparak düzenlemenin çelişkili olduğunu dikkatlere sunmuştur.¹⁰⁴⁶

30. maddenin yasa kapsamından çıkarılmasına yönelik olarak İsmail Amasyalı (Kocaeli) ve arkadaşları bir önerge vermiş ve önerge Genel Kurulda kabul edilerek 30. madde tasarı metninden çıkarılmıştır.¹⁰⁴⁷ Tasarının madde numaraları da yeniden düzenlenmiştir. Tasarının bu maddeden sonraki görüşmelerinde genelde maddeler üzerinde söz alan bulunmazken maddelerin bazılarında önergelerle küçük değişiklikler yapılmıştır. Tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve böylece tasarı yasalaşmıştır.¹⁰⁴⁸

Cumhurbaşkanı Özal’ın 3801 sayılı yasayı veto etmesinden sonra yasadaki bazı değişiklikler terkedilmiştir. Özal, özellikle hazırlık soruşturmasına ilişkin değişikliklerin DGM’lerin görev alanına giren suçlarda uygulanmamasını isteyerek yasayı Meclise geri göndermiştir. Cumhurbaşkanının istekleri doğrultusunda CMUK değişiklikleri 3842 sayılı yasa benimsenmiştir.

¹⁰⁴⁵ A.k., ss. 89-90.

¹⁰⁴⁶ A.k., s. 91.

¹⁰⁴⁷ A.k., ss. 92-95.

¹⁰⁴⁸ A.k., ss. 96-101.

Bu yeni yasayla Türk hukukunda iki başlı CMUK uygulamasının ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Adli suç sanık ve zanlılarına 3842 sayılı yasayla değişik CMUK; çoğunluğunu siyasi suç zanlı ve sanıklarının teşkil ettiği DGM yargı alanı içinde soruşturmaya uğrayan ve yargılanan kişiler ise, 3842 sayılı yasayla değiştirilmeden evvelki CMUK. Bu iki başlı CMUK hukukçular tarafından eleştirilmiştir. Gerçekten de bir suç işlediği zannıyla yakalanan kişinin hangi tür usul hukukuyla soruşturmaya uğratılacağı kararını kolluk birimi verebilmektedir. Bu yasal durum yargı yetkisinin bir bölümünü geniş anlamıyla idareye, dar anlamıyla kolluğa vermek anlamına gelmiştir. Eleştirilere göre, yasanın bir vahim sonucunu da siyasi suç zanlı ve sanıklarıyla, siyasal suç zanlısı olmayıp, DGM’lerde yargılanan tüm sanıkların adil yargılama haklarının bulunmaması olmuştur. Bu yasanın hukuka aykırı hali bir uyuşmazlık sonucu yasanın iptali Anayasa Mahkemesinden istenmiş, mahkeme iptal istemini reddetmiştir.¹⁰⁴⁹

5.2.2.2. Terörle Mücadele Kanununun Geçici 9’uncu Maddesine Göre Yapılan Tasarruflar Hakkında Kanun (3852)

Terörle Mücadele Kanununun Geçici 9’uncu Maddesine Göre Yapılan Tasarruflar Hakkında Kanun Tasarısı (1/414) 8.6.1992 tarihinde Sağlık ve Sosyal İşler ve Adalet Komisyonlarının başkanlığına sunulmuştur.¹⁰⁵⁰ Bu kanuna ilişkin olarak hazırlanan Sağlık ve Sosyal İşler ve Adalet Komisyonları Raporu (Sıra Sayısı 198) 11.11.1992 tarihinde Genel Kurulda dağıtılmış ve bu tasarının gündeme alınması kabul edilmiştir.¹⁰⁵¹ Komisyon raporlarının görüşülmesine Genel Kurulun 26.11.1992 Tarihli 32. Birleşiminde başlanmıştır. Birleşimde öncelikle komisyon raporlarının okutulup, okutulmaması oylanmış ve komisyon raporunun okutulması kabul edilmemiştir.

Komisyon raporlarının hazırlanmasında konuyla ilişkili olan birçok sendika ve devlet kuruluşunun temsilcileri hazır bulunmuştur. Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunun Raporunda 1980 ihtilalinden itibaren birçok sendikanın yasal olarak kullanması gereken nakdi haklarının bankalarda bloke edilmiş bir halde bekletildiği ve yeni kanun tasarısı ile birlikte bu meblağların ödenmesinin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Komisyon raporunda tasarının birinci maddesindeki “ilgili kurumca kullanılmayan kısmının” ifadesinin çıkartılarak, diğer maddelerin aynen kabul edildiği belirtilmiştir. Komisyon, raporu oy birliği ile kabul ederek Adalet komisyonuna havale edilmek üzere meclis başkanlığına sunmuştur.¹⁰⁵² Adalet Komisyonu Raporunda da tasarının görüşüldüğü,

¹⁰⁴⁹ Ergin Cinmen, “1992 Yılı Usul Ceza Değişikliği,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 630-631

¹⁰⁵⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 12, Birleşim: 83 (16.6.1992), s. 87.

¹⁰⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 26 (12.11.1992), s. 366.

¹⁰⁵² S. Sayısı: 198, “Terörle Mücadele Kanununun Geçici 9 Maddesine Göre Yapılan Tasarruflar Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Adalet Komisyonları Raporları (1/414),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 32’nin sonuna ekli, (26.11.1992), ss. 3-4.

gerekçelerinin de uygun bulunarak, Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunca kabul edilen şekli ile kabul edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca malları kayyum idaresinde olan sendika ve kuruluşlara bu mallarının bir an önce devri için Meclis İçtüzüğü'nün 53. maddesi uyarınca ivedilikle görüşülmesi için tasarının Meclis Genel Kuruluna sevkinin uygun olduğu belirtilmiştir. Komisyon raporu oy birliği ile kabul edilerek Genel Kurula sunulmuştur.¹⁰⁵³

Tasarı üzerindeki görüşmelerde sırasıyla RP Grubu adına Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Dökülmez, CHP Grubu adına Ankara milletvekili Uluç Gürkan ile ANAP Grubu Adına Artvin Milletvekili Süleyman Hatinoğlu söz almıştır. Tasarı üzerinde ilk sözü alan Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş), konuşmasında Mevcut hükümetin bir ihtilal anayasası olarak kabul ettiği 1982 Anayasası'nın getirmiş olduğu tüm ihtilal yasalarının değiştirileceğini ifade ettiğini ancak bu yönde bir gelişme görülemediğini ifade etmiştir. Dökülmez, hükümetin ihtilal yasalarını değiştirmedeki samimiyezsizliklerini gördüklerini ancak bu konudaki her atılımında arkasında olacaklarını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁵⁴

Tasarı üzerinde söz alan Uluç Gürkan (Ankara), 12 Eylül felsefesinin hükümetlerin işlerine geldiği gibi bazen kullanıldığını, bazen kullanılmadığını vurgulamıştır. İhtilal döneminde çıkartılmış yasaların kapatmış olduğu bir partide siyaset yapmaya devam ettiğini belirten Gürkan, bu bağlamda kapatılmayan ancak faaliyetleri durdurularak mağdur edilmiş bazı sendikalarında olduğunu söylemiş ve tasarıya bu nedenle evet oyu vereceğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁵⁵ Gürkan'dan sonra söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin), konuşmasında değiştirilmesi düşünülen kanun maddesine işaret etmiştir. Hatinoğlu yeni yapılan değişikliklerle, idareleri kayyuma verilen Konfederasyon ve Konfederasyona bağlı işçi sendikalarının, taşınır ve taşınmaz malları ile ilgili hakların doğal sahipleri olan sendikalara geri verileceğini ifade etmiş ve bunun bu kurumların en doğal haklarının sağlanması olduğunu belirtmiştir. Hatinoğlu ayrıca bu tasarının hükümet adına ve Türkiye'nin geleceği adına olumlu bir gelişme olduğunu söylemiş ve devamını beklediklerini belirterek konuşmasını noktalamıştır.¹⁰⁵⁶ Hatinoğlu'nun konuşmasından sonra tasarıya ilişkin görüşmeler tamamlanarak tasarının maddelerine geçilmiştir. Bundan sonra oturum başkanı maddelerin görüşülmesini başlatmış ve birinci maddeyi okutmuştur. Tasarının maddeleri üzerinde söz almak isteyen bulunmamış ve maddelerin ayrı ayrı oylamaları yapılarak kabul edilmiştir. Tasarısının tamamı üzerinde oylama yapılmış ve tasarı görüşmelerde hiçbir

¹⁰⁵³ A.k., s. 5.

¹⁰⁵⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 32 (26.11.1992), ss. 465-466.

¹⁰⁵⁵ A.k., s. 466.

¹⁰⁵⁶ A.k., s. 467.

değişikliğe uğramadan Genel Kurulda kabul edilmiştir.¹⁰⁵⁷ 5 maddeden oluşan bu tasarı ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten sonra, Kanunun Geçici 9 uncu maddesi uyarınca ilgili kuruma devir ve intikalleri yapılmış olan taşınır ve taşınmaz mallar ile bu mallardan elde edilen gelirlerin ve nakit mevcutların tamamının, bu devir ve intikallerin yapılmasından önceki malik ve hak sahibi olan işçi konfederasyonuna ve bağlı sendikalara, ilgili kurumca devir ve iade edilmesi kararlaştırılmıştır. 2316 sayılı Kanuna göre mahkemece görevlendirilen kayyumun idaresinde bulunan taşınır ve taşınmaz mallar ile bu mallardan elde edilen gelirlerin ve nakit mevcutların tamamının, söz konusu kayyumlar tarafından önceki malik ve hak sahibi olan işçi konfederasyonuna ve bağlı sendikalara devir, teslim ve iade edileceği belirtilmiştir. İstimlâk edilen gayrimenkuller hakkında bu madde hükmü uygulanmamıştır.¹⁰⁵⁸

5.2.2.3. Terörle Mücadele Kanununun 20 ve 22 nci Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3871)

Milli Savunma Bakanlığınca hazırlanan ve Başbakanlığa arzı Bakanlar Kurulu'na 16.6.1992 tarihinde kararlaştırılan “Terörle Mücadele Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı,” 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununda değişiklik önermiştir. Bu tasarı ile terör ve anarşi ile mücadele eden tüm kamu personeli ve aydın, tanık ve ihbarcılarının korunmasının devlet tarafından üstleneceğini düzenleyen 20. maddeye “emekli olmuş” kişilerin de eklenmesini öngören bir değişiklik getirmiştir. Erzurum Milletvekili İsmail Köse de verdiği kanun teklifi ile terör olaylarında zarar görenlere yardım yapılmasını öngören 22. maddenin “terör olaylarında kamu görevlilerine yardımda bulunanların bu yardımları sebebiyle maruz kalacakları zararları” telafi etme şeklinde genişletilmesini önermiştir.¹⁰⁵⁹ “Terörle Mücadele Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” 6.7.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve 25.8.1992 tarihinde incelenip görüşülmek üzere İçişleri Komisyonuna iletilmiştir. Erzurum Milletvekili İsmail Köse'nin 12.4.1991 tarih ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun 22. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi de aynı gerekçeyle İçişleri Komisyonu'na iletilmiştir. İçişleri Komisyonu'nda tasarı ve teklif birleştirilerek maddeler aynen kabul edilmiş ve Plan ve Bütçe Komisyonu'na sunulmak üzere 18.9.1992 tarihinde Meclis Başkanlığı'na havale edilmiştir. Burada da tasarı ve teklif aynen kabul edilmiş ve 15.10.1992 tarihinde Meclis Başkanlığı'na iletilmiştir. Tasarı ve teklif 5.11.1992 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır.

¹⁰⁵⁷ A.k., ss. 468-469.

¹⁰⁵⁸ A.k., ss. 468-469.

¹⁰⁵⁹ Sıra Sayısı: 181, “Terörle Mücadele Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Erzurum Milletvekili İsmail Köse'nin 12.4.1991 Tarih ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun 22 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/427, 2/283)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 79'un sonuna ekli, (10.3.1993), ss. 2-3.

Genel Kurulun 10.3.1993 Tarihli 79. Birleşiminde Başkanvekili Yıldırım Avcı'nın başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), terör olaylarının 1968 yılında çok basit görülebilecek öğrenci olayları şeklinde ortaya çıktığını, daha sonra bir sağ-sol çatışması halinde devam ettiğini ve 1980'li yıllarda da bölücü terörizm mahiyetini aldığını hatırlatmıştır. Terörü “bir devlet sorunu ve onunla mücadeleyi devlet görevi olarak kabul ettiklerini” ifade eden Maruflu, getirilen önemleri de bu süreçte zaruri gördüklerini ve “ileri bir yasa tasarısı” olan bu değişiklikleri desteklediklerini dile getirmiştir.¹⁰⁶⁰ Daha sonra RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), ülkenin coğrafi yapısına işaret ederek bunun terörün devamlı kıskırtılmasının ardındaki önemli bir neden olduğuna işaret etmiştir. Bu çerçevede konuşmasında Ermenistan hayali, Yahudi emelleri, Suriye'nin Hatay arzusu, Yunanlıların İstanbul sevdası gibi konulara değinmiştir. Değişikliklerin terörle mücadeleyi etkinleştireceği kanaatinde olduklarını ve olumlu oy kullanacaklarını söylemiştir.¹⁰⁶¹

Şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), terörle mücadelede devletin savunmasız olduğunu bu durumdan kurtarılması için daha ciddi tedbirlerin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle söz konusu değişiklikleri onaylasalar da, yeterli görmediklerinin altını çizmiştir. Daha sonra söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), ise terörün sebepleri olarak eğitim yetersizliğini, uygulanan baskıları, toplumsal haksızlıkları, idarenin adil, müessir ve süratli çalışmamasını, sosyal güvenlik ve danışmanın zaafa uğramasını göstermiştir. Bunların aşılması noktasında “milli birlik ve beraberliğe, manevi değerlere sıkı sıkıya sarılmaya ve zafiyet unsurlarını ortadan kaldırmaya” ihtiyaç duyulduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁶² Ayhan, konuşmasında “milli bünyeyi sağlamlaştırmanın” altını önemle çizmiştir. Tasarının tümü üzerine yapılan konuşmaların ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Birinci maddenin görüşülmesi sırasında Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşları maddeye ilişkin önerge vermişlerdir. Maddede geçen “idarelerine ait konutlardan yararlanma” ibaresini “görev yaptıkları bakanlık ve kamu kurum ve kuruluşlarına ait konutlardan” şeklinde değiştirilmesini öngören değişiklik önergesi yapılan oylama sonucunda reddedilmiş, madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.¹⁰⁶³ Daha sonraki maddeler ayrı ayrı ele alınmış ve okunduğu gibi kabul edilmişlerdir. Maddelerin kabul edilmesiyle tasarının tümü oylamaya sunulmuş ve kabul edilerek yasalaşmıştır. 4 maddeden oluşan bu tasarı ile koruma tedbirleri olarak talep halinde estetik cerrahi yoluyla fizyolojik görüntünün değiştirilmesi, nüfus kaydı, ehliyet, evlenme cüzdanı, diploma ve benzeri belgelerin değiştirilmesi, askerlik

¹⁰⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 79, (10.3.1993), ss. 600-602.

¹⁰⁶¹ *A.k.*, ss. 603-605.

¹⁰⁶² *A.k.*, ss. 606-609.

¹⁰⁶³ *A.k.*, s. 610.

işleminin düzenlenmesi getirilmiştir. Ayrıca, menkul ve gayrimenkul mal varlıklarıyla ilgili haklar, sosyal güvenlik ve diğer hakların korunması gibi hususlarda düzenleme yapılmıştır. Korumaya alınmış emekli personelden, meskende korunmaları mutlak surette zorunlu bulunanların idarelerine ait kamu konutlarından, Maliye ve Gümrük Bakanlığınca rayiç kiralara dikkate alınarak tespit olunacak kira bedeli ile kiralama esaslarına göre yararlandırılması kararlaştırılmıştır.

5.2.3. İçişleri Alanında Yapılan Düzenlemeler

5.2.3.1. 1993 Yılı Haziran ve Kasım Aylarında Yapılacak Belediye Başkanlıkları ile Belediye Meclisi Üyelikleri seçimlerinin Ertelenmesine ve 1580 Sayılı Belediye Kanununun 93'üncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun (3866)

Aydın Milletvekili Ali Rıza Gönül ve 5 Arkadaşının hazırladığı, 1993 Yılı Haziran ve Kasım Aylarında Yapılacak Belediye Başkanlıkları ile Belediye Meclisi Üyelikleri Seçimlerinin Ertelenmesine ve 1580 Sayılı Belediye Kanununun 93'üncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Teklifi (2/605) 4.2.1993 tarihinde Anayasa ve İçişleri Komisyonu başkanlıklarına sunulmuştur.¹⁰⁶⁴ Bu kanun teklifi ile ilgili olarak hazırlanan Anayasa ve İçişleri Komisyonları Raporu (Sıra Sayısı 311) 23.2.1993 tarihinde Meclise dağıtılmış ve bu teklifin gündeme alınmasına karar verilmiştir.¹⁰⁶⁵ Komisyon raporu ile kanun teklifine ait görüşmeler Genel Kurulda 24.2.1993 tarihinde başlamıştır. Komisyon raporunda yerel seçimlere bir süre kalması sebebiyle mali, idari ve siyasi birçok sebepten ötürü kasım ve haziran ayında yeni kurulacak belediyeler için yapılacak seçimlerin Mart 1994 yılında yapılmasının uygun olacağı ifade edilmiştir. Raporda belediye başkanvekilliklerinin demokratik teamüllere aykırı olarak atama usulü ile ilgili hususların düzeltilebilmesi amacıyla geçici bir madde eklenmiştir. Bu madde ile birçok makamı tek bir kişide birleştirme durumunun ortadan kaldırıldığı ifade edilmiştir. Rapor iki red oyuna karşı, on bir oyla kabul edilmiştir.¹⁰⁶⁶

Görüşmelerde sadece RP Grubu adına Melih Gökçek (Ankara) söz almıştır. Melih Gökçek konuşmasının başında seçimlere kısa bir süre kalmasına rağmen seçim kararı alınmasının sakıncalı olduğunu belirtmiştir. Gökçek, bu zamana kadar yapılan ara seçimlerden iktidar partisinin galip gelemediğini hatırlatmış ve iktidarın bir telaş içerisinde olduğunu iddia etmiştir. Gökçek

¹⁰⁶⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 29, Birleşim: 64 (4.2.1993), s. 73.

¹⁰⁶⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 30, Birleşim: 72 (23.2.1993), s. 154.

¹⁰⁶⁶ S. Sayısı: 311, "Aydın Milletvekili Ali Rıza Gönül ve 5 Arkadaşının, 1993 Yılı Haziran ve Kasım Aylarında Yapılacak Belediye Başkanlıkları ile Belediye Meclisi Üyelikleri Seçimlerinin Ertelenmesine ve 1580 Sayılı Belediye Kanununun 93'üncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Anayasa ve İçişleri Komisyonları Raporları (2/605)," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 30, Birleşim: 73'ün sonuna ekli (24.2.1993), ss. 1-11.

mevcut seçim yasasının bir an önce değiştirilmesini ve bu şekilde bir seçime gidilmesinde fayda olduğunu belirterek sözlerini noktalamıştır.¹⁰⁶⁷ Bu konuşmadan sonra oturum başkanı maddelerin görüşülmesine geçilmesini oylatmış ve maddeler üzerindeki görüşmelere geçilmesi genel kurulda kabul edilmiştir. Birinci maddeyi okutan oturum başkanı bu konudaki konuşmak isteyen milletvekillerine de söz vermiştir. Madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüsamettin Korkutata (Bingöl), yerel seçimlerin bir yıl ileri atılmasının söz konusu olduğunu belirtmiş ve bunun uygulanmasında bazı sakıncalar olduğunu ifade etmiştir. Korkutata ayrıca bu dönemde ara seçim adı altında bir çok vesile ile seçimler yapıldığını, bu durumunda meclis çalışmalarını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Korkutata sözlerini bir kanun teklifinin kamuoyunca ve komisyonlarda ciddi olarak tartışılmasından sonra meclis genel kuruluna gelmesinin önemli olduğunu ifade ederek bitirmiştir.¹⁰⁶⁸

ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), kendilerinin söz almak istemediğini, ancak bir önceki Refah Partili üyenin bu teklife Anavatan Partisi'nin de katıldığını ifade etmesi üzerine söz aldığını belirtmiştir. Seçimin artık kaçınılmaz olduğunu belirten Maruflu, Haziran veya Kasım ayında seçim yapılmazsa bile muhakkak yerel seçimlerin Mart 1994'te yapılacağını belirtmiş ve önemli olanın seçimlerin en objektif koşullarda yapılması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁶⁹ Maruflu'dan sonra şahsı adına söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), seçimlerin ertelenmesinin demokrasi adına olumsuz bir durum olduğunu söylemiş ve bu hükümetin seçimler üzerinde Anayasa Mahkemesi kararı doğrultusunda da bir tasarrufunun olamayacağını görüldüğünü ifade etmiştir. Özal sözlerini bu kanun teklifinin anayasaya ve demokrasiye aykırı olduğunu ve genel kurulda kabul edilmemesi gerektiğini belirterek noktalamıştır.¹⁰⁷⁰ Yine şahsı adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya) mahalli seçimlere bir yıl kala bir yerel seçimin yapılmamasına yönelik olarak çıkartılacak olan bu kanun teklifinin olumlu olduğunu belirtmiştir. Bu kanun teklifinde sorunun bir yıl önce çıkartılabilecek bir kanunun seçim tartışmalarının yoğun bir şekilde tartışıldığı bir döneme denk getirilmesinin doğal sonucu olarak muhalefetin eleştirisiyle karşılandığını söylemiştir. Keçeciler, bu konuda yapılabilecek en iyi şeyin tamamen seçim kanunun değiştirilerek istikrarlı bir seçim sistemine kavuşmak olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁷¹

Bu madde üzerinde beş önerge verilmiş ve bu önergelerin hepsi de komisyon, hükümet ve genel kurul tarafından reddedilmiştir. Bundan sonra

¹⁰⁶⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 30, Birleşim: 73 (24.2.1993), s. 251.

¹⁰⁶⁸ *A.k.*, s. 252.

¹⁰⁶⁹ *A.k.*, s. 253.

¹⁰⁷⁰ *A.k.*, s. 254.

¹⁰⁷¹ *A.k.*, s. 255.

kanun teklifinin ikinci maddesi üzerindeki görüşmelere başlamıştır. Bu madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), tartışılan kanun teklifinin ilk maddesine olumsuz oy kullandıklarını ancak bu ikinci madde ile ilgili görüşlerinin olumlu olduğunu söylemiştir. Hacaloğlu Mecliste bu dönem olayların bütünü değil, bir kısmı veya belli bir parçası üzerinde çeşitli düzenlemeler yapıldığını ve bu nedenle de meclisteki kanun teklifi ve tasarılarına ilişkin tartışmaların hiç bitmediğini iddia etmiştir. Hacaloğlu bu kanun teklifinin bir kısmında olduğu demokratikleşmeye yönelik yönelimlerin artarak sürmesini temenni ettiklerini belirterek sözlerini noktalamıştır.¹⁰⁷²

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), görüşülmesi gereken birçok önemli kanun teklif ve tasarısı var iken, bu kanun teklifinin hükümet tarafından bir anda ve gündemin en ön sıralarına getirilerek görüşülmesinin sağlanmasında bir panik olduğunu vurgulamıştır. Bu yapılan teklifin açıkça hükümetin ve onu oluşturan partilerin seçimlerden kaçması olarak görüldüğünü söyleyen Hatip, bu sebeple bu kanun teklifine ve tüm maddelerine de karşı olduklarını belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.¹⁰⁷³ Hatip'ten sonra söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), tartışılan kanun teklifinin ikinci maddesinin bu metinden çıkartılması için önerge verdiklerini belirtmiştir. Özal bu maddede belediye meclisinin toplanmasının vali tarafından sağlanması hükmünün demokrasiye aykırı olduğu üzerinde durmuş, bu teklifin ve maddenin aceleyle bürokratlar tarafından yapıldığını söylemiş ve bu “baştan savma” kanun teklifine karşı olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁷⁴ Şahsı adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), bu kadar sık ve garip sebeplerle seçime gidilmesinin mahzurları olduğunu söylemiş ve bu konuyla ilgili olarak en iyi durumun bu teklifi geri çekmek olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁷⁵

Maddeler üzerinde verilen önergeler tek tek genel kurulda oylanmış ve bu önergelere ilişkin değişiklikler kabul edilmemiştir. İkinci maddenin kabul edilmesinden sonra teklifin üçüncü maddesi üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Bu madde üzerinde ilk sözü RP Grubu adına Ali Oğuz (İstanbul) almıştır. Oğuz hükümetin bu kanun teklifindeki tek amacının muhalefetin istediği erken yerel seçimlerin engellenmesi olduğunu iddia etmiştir. Bu teklifi bahsedilen amaca yönelik olarak geliştirilmiş “manevra” olarak niteleyen Oğuz, sözlerini kinayeli bir şekilde bu yerel seçimlerin bir yıl değil, üç yıl ertelenmesinin iktidar adına daha iyi olacağını belirterek noktalamıştır.¹⁰⁷⁶ Oğuz'dan sonra söz alan Kamer Genç (Tunceli) tüm partilerin yerel seçimleri bir genel seçim havasına sokma uğraşı içinde olduğunu, bu durumun ülkeyi gerdiğini ifade etmiştir. Genç daha sonra bir seçimin büyük masraflar içerdiğini ve bu nedenle de çok kısa süreler içerisinde herhangi bir seçimin yapılmasının belli bazı sakıncalar içerdiğini

¹⁰⁷² A.k., s. 260.

¹⁰⁷³ A.k., s. 262.

¹⁰⁷⁴ A.k., s. 264.

¹⁰⁷⁵ A.k., s. 265.

¹⁰⁷⁶ A.k., s. 275.

savunmuştur. Muhalefetin ülkedeki istikrarın her yönden bozulmaya çalışıldığını iddia eden Genç, konuşmasında konu dışı bazı noktalara değinmiş ve genel kurulda tartışmalara sebebiyet vermiştir.¹⁰⁷⁷ Genç'ten sonra söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), verdikleri önerenin kabulü halinde tartışılan maddenin kanun teklifinden çıkartılacağını belirtmiştir.¹⁰⁷⁸ Bu konuşmadan sonra maddenin değiştirilmesine yönelik olarak üç önerge verilmiş ve bu üç önerge de reddedilmiştir. Üçüncü maddenin kabul edilmesinden sonra bir ek madde için önerge verilmiştir. Bu önerge işleme konmamıştır. Bundan sonra kanun teklifinin dördüncü maddesi ile buna eklenen geçici 12. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Görüşmelerde ilk olarak DYP Grubu adına söz alan Hasan Ekinci (Artvin), seçimden kaçmadıklarını ve özellikle Refah Partisi ile ilgili bir endişelerinin olmadığını söylemiştir. Son ara yerel seçimlere ilişkin bazı istatistikler vererek konuşmasına devam eden Ekinci, her seçime hazır olduklarını belirterek sözlerini bitirmiştir.¹⁰⁷⁹ Ekinci'den sonra söz alan Lütfü Esengün (Erzurum), konuşmasında Ekinci'nin sözlerine yanıt vermiş ve Refah Partisi'nin Türkiye'nin yükselen partisi olduğu iddiasını savunan bir konuşma yapmıştır.¹⁰⁸⁰ Esengün'den sonra söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), ülkenin ekonomisi bozulacak diye yeni kurulan belediyelerin seçiminin toptan seçim yapma bahanesiyle ileriye ötelenmesinin anlamsız olduğunu söylemiştir. Bunun demokrasi adına yanlış bir tutum olduğunu belirtmiş ve bu maddenin kanun teklifinden çıkartılmasını talep ederek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁸¹ Özal'dan sonra söz alan Ali Oğuz (İstanbul) da benzer konuları işlemiş ve milletin iradesine ipotek konulmaması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁸² Dördüncü madde üzerindeki önergeler reddedildikten sonra bu madde oylanarak kabul edilmiştir.

Teklifin 5 ve 6. maddelerinin kabul edilmesinden sonra kanun teklifinin tamamı üzerinde ve lehinde konuşmak üzere söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), teklifin hukuki ve siyasi yönden olumlu yönlerini içeren bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında kanun teklifinde anayasa, aykırı bir durum olmadığını ısrarla vurgulayan Kırca, kanun metninde olan birçok sıkıntının bu kanuna has değil, Türkiye'de genel bir durumu ifade ettiğini öne sürmüştür.¹⁰⁸³ Kanun teklifinin tamamı üzerinde aleyhte söz alan Engin Güner (İstanbul) ise bu teklifin demokrasiye aykırı olduğunu ve iktidarın seçimden korktuğunu iddia etmiştir.¹⁰⁸⁴

Bu konuşmadan sonra kanun teklifinin tamamı oylanarak kabul edilmiştir. Bir ek ve bir geçici olmak üzere sekiz maddeden oluşan bu teklifin

¹⁰⁷⁷ A.k., s. 277.

¹⁰⁷⁸ A.k., s. 280.

¹⁰⁷⁹ A.k., s. 285.

¹⁰⁸⁰ A.k., s. 286.

¹⁰⁸¹ A.k., s. 288.

¹⁰⁸² A.k., s. 289.

¹⁰⁸³ A.k., s. 296.

¹⁰⁸⁴ A.k., s. 297.

yasalaşması ile mahallî idareler genel seçimine bir yıldan az bir süre kalmışsa, mahallî idareler seçimi yapılamayacağı kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Belediye başkanının izin, hastalık veya görevle görev yerinden ayrılması hallerinde, kendisine bu süre içinde vekâlet etmek üzere bir meclis üyesini başkanvekili olarak görevlendireceği, Belediye başkanlığının boşaldığı veya başkanın görevden uzaklaştırıldığı hallerde, belediye meclisinin on gün içinde toplanmasının vali tarafından sağlanacağı belirtilmiştir. Bu toplantıda meclis, katılanların salt çoğunluğunun gizli oyuyla bir başkanvekili seçileceği ve başkanvekilinin yeni başkan seçilinceye veya görevden uzaklaştırılmış olan başkan görevine dönünceye kadar görev yapacağı öngörülmüştür. Ek madde ile Belediye seçimleri yapılacak il, ilçe ve beldelerde, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne, Karayolları Genel Müdürlüğüne ve diğer kamu kuruluşlarına ait araç ve gereçlerin, seçim takvimi işlemeye başladığı tarihten itibaren, seçim yapılacak il, ilçe ve belde sınırları içinde çalışma yapamayacağı ifade edilmiştir. Belediyenin kendine ait araçları kullanma hakkı, bu kapsamın dışındadır. Seçim takvimi başladığı tarihten itibaren, kamu kuruluşlarınca, belediye seçimi yapılan seçim çevrelerinde geçici işçi alımı yapılamayacaktır. Geçici madde ile 1993 yılında kurulacak belediyelerin organ seçimlerinin 1994 yılı mart ayında yapılacak Mahallî İdareler Genel Seçimi ile birlikte yapılacağı ifade edilmiştir.

5.2.3.2. 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Ek Geçici 2 Madde Eklenmesine Dair Kanun (3912)

Selçuk Maruflu (İstanbul) ve 25 Arkadaşının, 18.1.1984 tarihli ve 2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Ek Geçici 2 Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi (2/735), 17.6.1993 tarihinde Adalet Komisyonu başkanlığına sunulmuştur.¹⁰⁸⁵ Bu kanun teklifine ilişkin olarak hazırlanan Adalet Komisyonu Raporu (Sıra Sayısı 355) 6.7.1993 tarihinde Mecliste dağıtılmış ve kanun tasarısının gündeme alınmasına karar verilmiştir.¹⁰⁸⁶ Komisyon raporunun görüşülmesine Genel Kurulun 7.7.1993 Tarihli 124. Birleşiminde başlanmıştır.¹⁰⁸⁷ Komisyon raporunun gerekçe kısmında Mart 1994 tarihinde yapılacak olan Mahalli İdareler Seçimi'nde esas alınmak üzere seçmen kütüklerinin acil olarak yenilenme isteği olumlu olarak kabul edilmiştir. Bu raporda mevcut seçmen kütüklerinin mükerrer oy da dahil bir çok yasa dışı olaya mahal verir durumda olduğu ve seçmen kütüklerinin yenilenerek, bilgisayar ortamına geçirilmesinin bir zaruret olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁸⁸ Daha

¹⁰⁸⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 115 (22.6.1993), s. 4.

¹⁰⁸⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 123 (6.7.1993), s. 38.

¹⁰⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124 (7.7.1993), s. 120.

¹⁰⁸⁸ S. Sayısı: 355, "İstanbul Milletvekili Selçuk Maruflu ve 25 Arkadaşının, 18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Ek Geçici 2 Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu (2/735)," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124'ün sonuna ekli, (7.7.1993), s. 2.

sonra kanun teklifinin ikinci ve üçüncü maddelerinin aynen kabul edildiği belirtilen raporda, seçimlere kısa bir süre kalması nedeniyle kanun teklifinin meclis içtüzüğünün 53. maddesi gereğince Genel Kurulda öncelikle görüşülmesine karar verildiği belirtilmiştir. Ayrıca rapor tüm üyeler tarafından kabul edilerek Genel Kurula sunulmuştur.¹⁰⁸⁹

Kanun teklifinin görüşülmesinde sırasıyla ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul), CHP Grubu adına Coşkun Gökarp (Kırşehir), RP Grubu adına Bahattin Elçi (Bayburt) ile şahısları adına Seyfi Şahin (Kayseri) ve Ali Oğuz (İstanbul) söz almışlardır. İlk sözü alan Selçuk Maruflu, 1987 yılından beri seçmen kütüklerinin güncellenmediğini ve bu durumun demokrasi açısından çok da olumlu bir durumu ifade etmediğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Maruflu bu kanunun yasalaşması halinde bir Pazar günü görevlilerin seçmenleri evlerinde ziyaret ederek sayacaklarını ve bu vesile ile de seçmen kütüklerinin yenileneceğini belirtmiştir. Maruflu, bu konuda “bir mutabakat” sağlayan ve kendisini bu konuda destekleyen tüm partilere teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁹⁰

Maruflu’dan sonra söz alan Coşkun Gökarp, konuşmasında seçmen kütüklerinin demokrasinin işletilmesi adına çok önemli olduğunu ve halkın bir gün evlere kapatılmasını içeren seçmen kütüklerinin güncellenmesi işleminin gerekli olduğu için yapılmasını uygun gördüklerini ifade etmiştir. Gökarp, yurt dışındaki vatandaşların da mahrum edilmeyeceği bir kütük güncelleme işleminin yapılmasını umduklarını belirterek bitirmiştir.¹⁰⁹¹ Gökarp’tan sonra söz alan Bahattin Elçi, gelecek Kasım ayının ilk haftasında seçmen kütüklerinin güncellenmesine ilişkin olarak yapılacak olan bir sayımı memnuniyetle karşıladıklarını ifade etmiştir. Elçi, bu konuda olumlu oy vereceklerini söyleyerek sözlerini bitirmiştir.¹⁰⁹² Elçi’den sonra şahsı adına söz alan Seyfi Şahin, genel olarak seçmen kütüklerinin güncellenmesine yönelik girişimi olumlu bulduklarını ve bu yasa teklifini destekleyeceklerini ifade etmiştir.¹⁰⁹³ Şahsı adına söz alan Ali Oğuz, seçmen kütüklerinin güncellenmesi işlemiyle, kütük bilgilerinin bilgisayara aktarılacağını söylediğini, ancak bilgisayarla bu koşulun sağlanamaması halinde ne olacağını belli olmadığını ifade etmiştir. Oğuz, güncellenme sonucunda elde edilecek listelerin muhafazası için daha ciddi ve daha iyi bir yol bulunması gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁹⁴ Bu konuşmalardan sonra kanun teklifinin maddelerine geçilebilmesi için oylama yapılmış ve kanun teklifinin maddelerine geçilmesi Genel Kurulda kabul edilmiştir.

¹⁰⁸⁹ A.k., s. 3.

¹⁰⁹⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124 (7.7.1993), s. 121.

¹⁰⁹¹ A.k., s. 122.

¹⁰⁹² A.k., s. 122.

¹⁰⁹³ A.k., s. 122.

¹⁰⁹⁴ A.k., s. 124.

Birinci madde üzerindeki görüşmelerde ilk sözü İstanbul Milletvekili Selçuk Maruflu almıştır. Maruflu, seçmen kütüklerinin güncellenmesine yönelik olarak yapılacak işlemler hakkında bilgi vermiş ve bu işlemler sonucunda elde edilecek verilerin bilgisayar ortamına geçirilmesini izah etmiş ve bu şekilde daha sağlıklı seçmen kütükleri elde edilebileceğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁹⁵ Birinci madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), teklifi olumlu bulduklarını ancak yüksek seçim kurulundan sayım sırasında seçmenlerde nüfus kayıt şartı aranıp aranmayacağı hakkında bilgi istediklerini ifade etmiştir. Erdal, bu konuda açıklık isteyerek ve yerel ve genel seçimlerin bir arada yapılmasını talep ederek konuşmasını bitirmiştir.¹⁰⁹⁶ Birinci madde üzerine verilen değişiklik önergesi ile ek geçici birinci maddenin değiştirilmesi talep edilmiştir. Değişikliğin gerekçesi şu şekildedir: “1987 yılından itibaren başlayan pilot uygulama ile bugüne kadar 12 il, 298 sayılı Yasada tanımlanan bilgisayar ortamındaki seçmen kütüğü kapsamına dahil edilmiş olup, bu illerde uygulanan yaklaşık 5 milyon seçmen bilgisayara kayıtlı bulunmaktadır.” Değişiklik önergesi hükümet, komisyon ve genel kurul tarafından kabul edilmiş ve yasa teklifinin birinci maddesi de şu şekilde kabul edilmiştir:

*18.1.1984 tarih ve 2972 sayılı Kanunun 8. maddesi uyarınca 27 Mart 1994 tarihinde yapılacak Mahallî İdareler Seçimlerinde oy vereceklerin kütüklere yazılması ve sandık listelerinin düzenlenmesi amacıyla bütün Türkiye’de aynı zamanda 1993 yılının Kasım ayının ilk Pazar günü, Yüksek Seçim Kurulunun gözetim ve denetiminde yazım yaptırılır. 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun uyarınca, bilgisayar ortamında merkezî seçmen kütüğü oluşturulan yerlerde yazım işlemleri diğer illerden farklı olarak, yazım memurlarınca aynı gün konutlar dolaşımak suretiyle bilgisayar ortamındaki mevcut merkezî seçmen kütüğünün güncelleştirilmesi biçiminde yapılır. Bununla ilgili esaslar Yüksek Seçim Kurulunca belirlenir. Seçimde kullanılacak seçmen kütüklerinin yazımında 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile ilgili diğer kanunların bu kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.*¹⁰⁹⁷

Mahalli İdareler Seçimlerinde kullanılacak seçmen kütüklerinin yazımı ve seçimin yapılması için Adalet Bakanlığı bütçesinin ilgili bölümüne yeterli miktar ödenek aktarılması ile ilgili geçici ikinci maddenin kabul edilmesinden sonra ikinci ve üçüncü maddeler de oylanarak kabul edilmiştir. Bundan sonra teklifin tamamı oylanarak yasalaşmıştır.¹⁰⁹⁸

¹⁰⁹⁵ A.k., s. 124.

¹⁰⁹⁶ A.k., s. 125.

¹⁰⁹⁷ A.k., s. 126.

¹⁰⁹⁸ A.k., s. 127.

5.2.3.3. Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3914)

Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/555) 10.6.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonu başkanlığına sunulmuştur.¹⁰⁹⁹ Bu kanuna ilişkin olarak hazırlanan Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (Sıra Sayısı 354) 2.7.1993 tarihinde mecliste dağıtılmış ve bu kanun tasarısının gündeme alınmasına karar verilmiştir.¹¹⁰⁰ Komisyon raporunun görüşülmesine Genel Kurulun 7.7.1993 Tarihli 124. Birleşiminde başlanmıştır. Öncelikle komisyon raporunun okutulması oylanmış ve komisyon raporunun okutulması kabul edilmemiştir. Komisyon raporunda kanunun gerekçesinin belediyelerin artan finansman sorunlarının giderilebilmesi amacıyla belediyelere genel bütçe gelirlerinden ayrılacak payların yükseltilmesi olduğu belirtilmiştir.¹¹⁰¹ Belediye gelirlerinin artırılabilmesi amacıyla 2464 sayılı Belediye Gelirler Kanununa bir madde eklenerek “Çevre Temizlik Vergisi” getirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca maddelere ilişkin gerekçelerde de çevre temizlik vergisinin alınmasına konu teşkil edecek hizmetler sıralanmış ve bu verginin nerelerden alınmayacağı ifade edilmiştir.¹¹⁰²

Komisyon raporunda kanun tasarısına ilişkin konuların Hükümeti temsilen Maliye ve Gümrük Bakanının Başkanlığında Maliye ve Gümrük Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla incelenip görüşüldüğü belirtilmiştir. Raporda, kanun tasarısının olumlu açılımlar içerdiği, belediye kaynaklarının büyük çoğunluğunun personel giderlerine gitmesi sebebiyle, belediyelerin hizmet yapamaz hale geldikleri ifade edilmiştir. Çöp sorununu çöp fabrikalarının kurulması ile çözüleceği, bu durumun istihdam problemlerine de katkı sağlayacağı ancak çevre temizlik vergisinden gelen gelirin temizlik amaçlı kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu verginin alınmasında emlak vergisinin toplanmasında yaşanan zorlukların aynısının yaşanabileceği ve çevreye ilişkin sorunların çözümü için acil olarak finansmanın sağlanması gerektiği sonucuna varıldığı söylenmiştir.¹¹⁰³ Raporda aynı zamanda vergi tutarının ödenmesindeki tarifenin “aylık” olarak ödenmesi ile söz konusu verginin tutarının %100 oranında artışının belediyelere bırakılacağı ifade edilmiştir. Bu şekilde sağlanacak kaynağın tamamının çevre temizliği ile ilgili sorunların çözümünde kullanılmasını teminen maddenin son fıkrasından önce gelmek üzere metne yeni bir fıkra eklendiği ve maddenin bu değişikliklerle kabul edildiği belirtilmiştir.¹¹⁰⁴

¹⁰⁹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 36, Birleşim: 113 (16.6.1993), s. 455.

¹¹⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 121 (3.7.1993), s. 432.

¹¹⁰¹ S. Sayısı: 354, “Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/555),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124’ün sonuna ekli, (7.7.1993), s. 1.

¹¹⁰² *A.k.*, ss. 1-3.

¹¹⁰³ *A.k.*, ss. 3-4.

¹¹⁰⁴ *A.k.*, s. 4.

Genel Kurulda kanun tasarısı ve komisyon raporu üzerindeki görüşmelerde ANAP Grubu adına Halit Dumankaya (İstanbul), RP Grubu adına Fethullah Erbaş (Van), DYP Grubu adına Bedrettin Doğancan Akyürek (İstanbul), CHP Grubu adına Ali Dinçer (Ankara), şahsı adına Cevat Ayhan (Sakarya) ve Seyfi Şahin (Kayseri) söz almışlardır. İlk sözü alan Halit Dumankaya, konuşmasının başında büyük maddi sıkıntılar içerisinde bulunan belediyelerin rahatlatılabilmesi adına daha kapsamlı bir kanun değişikliğinin daha faydalı olabileceğini vurgulamıştır. Dumankaya bu bağlamda konuya ilişkin tüm kanun ve yasaların gereken şekilde değiştirilebileceğini belirtmiş ve daha kapsamlı bir değişikliği talep etmiştir. Dumankaya daha sonra tasarının birinci maddesini eleştirmiş ve buradaki çevre temizlik vergisinin “direk kullanıcılar” olarak alınmasının sakıncalarına değinmiştir. Bu şekilde kanunun büyük oranda muhatabının kiracılar olabileceğini ifade eden Dumankaya, belki çok kısa bir süre bu mahalde oturacak kiracının mağdur olabileceğini ve bu vergiyi ödemedi mahal değiştiren bir kiracıya ulaşmanın imkânsız olabileceğini belirtmiştir. Dumankaya, kaynak oluştursun diye konulacak bu verginin bir baş ağrısı olmasına sebep olabileceğinin altını çizmiştir. Ayrıca, bu verginin ödenmesine ilişkin bazı tarifeler konduğunu ve bu tarifelerin adaletsizlik ortaya çıkartabileceğini savunmuştur. Belirsiz çerçevelerle çizilmiş tarifelerin Boğazda yalıda oturan ile küçük bir apartman dairesinde oturan kişiye aynı vergiyi ödeme yükümlülüğü verdiğini savunan Dumankaya, bu durumun yeni bir adaletsizlik daha doğurabileceğini iddia etmiştir. İş yeri ve konut değerleri üzerinden belli bir değer üzerinde alınabilecek yüzde ile bu sorunun aşılabileceğini savunmuş ve bunu meclise vermiş oldukları bir önergede belirttiklerini söylemiştir. Dumankaya, önerdikleri değişikliklerle daha pratik ve adil bir vergi tahsilâtının mümkün olacağını belirterek sözlerini nihayetlendirmiştir.¹¹⁰⁵

Dumankaya’dan sonra söz alan Fethullah Erbaş, tasarıyı memnuniyetle karşıladıklarını, ancak tasarıya eklenen 44. madde gibi sorunlu hükümler yüzünden belediyelerin başının daha fazla ağrıyabileceğini ifade etmiştir. Bu madde ile bina dolu ise bu verginin bir şekilde alınabileceğini ama bina boş ise ve çöp üretmemekte olduğunda da mülkiyetin sahibinden haksız bir vergi alınabileceği için olumsuz bir durumun gündeme gelebileceğini söylemiştir. Şehirlerin aşırı hızla büyümesinden ötürü hâlâ bazı şehirlerde kanalizasyonların bir problem teşkil ettiğini ve birçoğunda kanalizasyon dahi bulunmadığını ifade eden Erbaş, atık su bedeli ile alınacağı söylenen çevre temizlik vergisinin atık su atarı olmadığını iddia eden mükelleflerin tespitini gerektireceğine işaret etmiştir. Bunun da belediyeler için yeni bir zaman ve personel israfına yol açacağını söylemiştir. Erbaş, emlak vergisinin toplama hakkının belediyelere bırakıldığı 1985 yılından beri belediye gelirlerinde bir artış olmadığını aksine yeni bir

¹¹⁰⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124 (7.7.1993), s. 128.

hizmet ve masraf yerinin doğduğunu ifade etmiştir. Bu yeni verginin de belediyeleri bu duruma düşürmemesi gerektiğini ve verginin toplanmasının verimli ve pratik şekilde işleyişinin sağlanabilmesi gerektiğini söylemiştir. Erbaş, belediyelerin gelirlerinin arızı olarak ve tek tek artırılabilmesi çabalarının beyhude olduğunu iddia etmiş, Belediye Gelirler Kanunu’nun tamamen gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesini partilerince önerildiğini dile getirmiştir. Erbaş, güncel olarak yenilenmediğinden ötürü atıl bir konumda bulunan bazı belediye gelir kalemlerin bahsetmiş ve bunların ne kadar komik rakamları ifade ettiğini örnekler vererek açıklamıştır. Erbaş, belediye gelirlerinin sadece içinde bazı noksanlıkları da barındıran 44. maddenin eklenmesi ile değil, mevcut olan diğer gelir kalemlerinin de en azından iki yılda bir tarifelerinin yenilenebilmesine imkân verilmesiyle artırılabilceğini belirterek konuşmasını noktalamıştır.¹¹⁰⁶

Erbaş’tan sonra söz alan Bedrettin Doğancan Akyürek, bu tasarı ile biraz gecikmeli olsa da belediyeler açısından faydalı olacağına inandıkları bir gelir kaleminin getirildiğini ifade etmiştir. Akyürek, bu şekilde mevcut kanun, tüzük ve yönetmeliklerin artırıldığını ve bu konudaki karmaşanın biraz daha kabardığını kabul etmiş, ancak bu konuda en acil çözümün de bu yol olduğunu söylemiştir. Türkiye’de fenni bir şekilde çöp depolama yönteminin bir türlü hayata geçirilememesinden ve bunun maliyetinin büyüklüğünden bahseden Akyürek, bu konuda maliye, iç işleri ve çevre bakanlığının beraber hareket ettiklerini anlatmıştır. Akyürek, bu konunun canı yürekten desteklediklerini ve canı yürekten de desteklenmesini beklediklerini söylemiştir. Akyürek, ayrıca bu yolla belediyelerin elde edeceği gelirin yadsınamayacağını bazı örneklerle rakamsal olarak ifade etmiştir. Bazı belediyelerin çöp atık bölgelerinde tehlike çanlarının çaldığına, ancak maddi zorluklar nedeni ile bu sorunlara bir çözüm bulunamadığına dikkat çekmiştir. Akyürek, bu işlerin çözülmesi adına bu verginin alınmasının önemini belirterek sözlerini bitirmiştir.¹¹⁰⁷

Daha sonra söz alan Ali Dinçer mevcut şehir nüfusunun toplam nüfusa oranının % 50’yi geçtiğini, bu oranın her geçen gün arttığını ve bu şehirlerin bir an önce çağdaş yaşam koşullarına kavuşması gerektiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Artan konut ve insan sayısı göz önüne alındığında karşılıksız olarak verilen hizmetin imkânsız bir hal aldığını savunan Dinçer, yerel demokrasinin, yerel mali özerklik koşullarının sağlanmasından geçtiğini savunmuştur. Partileri muhalefette olan belediyelerin zaman zaman bu durumlardan ötürü çok zor durumlarda kalabildiklerini ifade etmiştir. Dinçer ayrıca fedakârlığı yapanın halk olduğu takdirde, bunun denetiminde de daha titiz olabildiğini öne sürmüştür. Halkın yerel yönetimlere katılımının bu bağlamda artabileceğini ve idari, mali özerkliğin belediyeler için olmazsa olmaz koşul hale geldiğini ifade etmiştir.

¹¹⁰⁶ A.k., s. 130.

¹¹⁰⁷ A.k., s. 132.

Konuşmasında kanun tasarısına yönelik eleştirilere yer veren Dinçer, bu kanunun uygulanmasında kamu mülklerinin dışarıda bırakılmasının büyük bir maddi kayba ve bir haksızlığa sebep olabileceğini söylemiştir.¹¹⁰⁸

Dinçer'den sonra şahsı adına söz alan Cevat Ayhan, belediyelerin kaynak yetersizliğinden ziyade büyük bir sevk ve idare eksikliği içinde olduğunu söylemiştir. İsrâf ile bilgi yetersizliğinden kaynaklanan nedenlerle gelirlerinin çar çur edildiğini ve bu yüzden sıkıntı yaşadıklarını savunmuştur. Ayhan, bu kanunun aciliyeti olduğunu kabul ettiklerini, ancak yine acele ile birçok eksiği ve yanlışları içinde barındıran bir kanun tasarısının müzakere edildiğini üzülerək gördüğünü belirtmiştir. Tasarıdan “bina” kelimesinin çıkartılmasının ve yerine “mesken ve iş yeri” ifadesinin konmasının önemine dikkat çeken Ayhan, bu durumun oluşabilecek birçok anlam kargaşasını da engelleyebileceğini ifade etmiştir. Ayhan, ayrıca kullanılmayan binadan nasıl böyle bir verginin alınacağını da anlayamadıklarını belirtmiştir. Meskenlerin su ve elektrik aboneliğinin açılmış olmasının da önemsenmemesinin yanlış olduğunu, kanun metnine bu ifadelerinde konulması gerektiğini söylemiştir. Ayhan, çöp konusundan önce belediyelerin tamamen yeniden ele alınmasını gerektiren bir tartışmanın ülke gündemine getirilmesinin önemine dikkat çekerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁰⁹

Ayhan'dan sonra şahsı adına söz alan Seyfi Şahin, halk ile devlet ve belediyeler arasında gerekli güven ortamının sağlanamaması sebebiyle yerel hizmetlerin birçok yönden sorunlu olduğuna işaret ederek konuşmasına başlamıştır. Türk devlet geleneğinde, devletin vatandaşla götürdüğü hizmetlerin bir analizini yapan Şahin, tartışılmakta olan kanun tasarısının vatandaşların büyük bir ihtiyacının giderilebilmesi adına olumlu bir gelişme olduğunu belirtmiştir. Şahin, çevre sağlığının ve bu konuda yapılabilecek olan her şeyin yapılmasının önemine değinmiştir. Şahin, yeni kurulacak çöp fabrikaları gibi tesislerin birçok yönden en çok da istihdam yönünden faydalı gelişmeler olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹¹⁰

Bu konuşmadan sonra tasarının tümü üzerindeki görüşmeler tamamlanarak tasarıya ait maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Öncelikle kanunun birinci maddesi, Belediye Gelirler Kanunu'ndaki değişen mükerrer 44. maddesi okutulmuş ve bundan sonra madde üzerindeki görüşmeler başlanmıştır. Görüşmelerde sırasıyla ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul), RP Grubu adına Hüseyin Erdal (Yozgat), şahsı adına Halit Dumankaya (İstanbul), Hükümet adına Devlet Bakanı Erman Şahin (Muğla) ve şahsı adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almışlardır. İlk sözü alan Selçuk Maruflu, çevre sağlığı konusunda devlete olduğu kadar anayasaya göre vatandaşlara da görevler düştüğünü belirtmiştir. Kanun tasarısının olumlu olduğunu belirten Maruflu, bu konuda

¹¹⁰⁸ A.k., s. 135.

¹¹⁰⁹ A.k., s. 137.

¹¹¹⁰ A.k., s. 139.

belediyelere büyük görevler düştüğünü ifade etmiştir. Öncelikle belediyelerin gelirleri kullanımında dikkatli olmaları gerektiğini ifade eden Maruflu, bu yasa ile büyük bir gelir elde edileceğine işaret etmiştir. Belediyelerin bu gelirleri tamamen çöp işine aktarmalarının önemli olduğunu söylemiştir. Maruflu, komisyon tarafından kanunda yapılan Bakanlar kuruluna verilen aylık vergi tutarlarının yüzde yüz artırılma teklifinin de yerinde olduğunu belirterek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹¹¹

Maruflu'dan sonra söz alan Hüseyin Erdal, tasarının sadece katı atıkları içerdığını ve eksik kaldığını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Belediyelerin adı konmayan çöplere karşı sadece fiili durumlarda, haberi olduğu takdirde nakdi cezalarla duruma müdahale edebildiğini belirten Erdal, çöp ile atık kavramının içeriğinin genişletilmesini talep ettiklerinin altını çizmiştir. Çevre temizlik vergisindeki tarifeleri de tutarsız bulduklarını ifade eden Erdal bu konuda daha adil ve belirli bir tarifenin yerinde olabileceğine işaret etmiştir. Erdal'ın bu sözlerinden sonra genel kurulda tartışmalar çıkmış ve Erdal'ın konuşması bir süre durmuştur. Daha sonra Erdal, kanunların açıklayıcı olması ve kafalarda soru işaretleri bırakmaması gerektiği üzerinde durmuş ve kanunun uygulanmaması halindeki müeyyidelerin yetersizliği ve muğlâklığına dikkat çekerek konuşmasını noktalamıştır.¹¹¹²

Şahsı adına söz alan Halit Dumankaya, belediyelerin en büyük sıkıntısının mevcut gelirlerini toplayamamak ve eski tarifeler nedeniyle de toplanan gelirlerin bir şey ifade etmemesi olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Dumankaya, bu nedenle kanunları sağlam yapmak gerektiği üzerinde durmuş ve çıkacak kanunun çok iyi geliştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Daha sonra kiracıların tasarıda belirsiz durumu ile bina olarak ifade edilen meskenlerin değerleri üzerindeki adaletsizliklerden bahseden Dumankaya, personel israfı ile vergi toplama adaleti adına gecekonduların durumunun da iyi değerlendirilmesi gerektiğine değinerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹¹³

Dumankaya'dan sonra Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Erman Şahin, tasarıda açık bir şey bulunmadığını her şeyin düşünüldüğünü söylemiş ve “bina” tabirinin de “kat, ayrı bölüm, bağımsız bir bölüm” olarak kullanıldığının altını çizmiştir. Şahin, belediyelerin tarifeleri düzenlemelerinin kendi işleri olduğunu ve burada sadece çerçeve bir tarife konulduğunu sözlerine eklemiştir. Eski bir belediye başkanı olduğunu ifade eden Şahin, bu konudaki genel kurul çalışmalarının ciddiyeti için herkese teşekkür ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹¹⁴

Şahin'den sonra şahsı adına söz alan Cevat Ayhan, konuyla ilgili ilk konuşmasında tarifelerin uygulamada büyük bir sıkıntı oluşturacağını belirterek

¹¹¹¹ A.k., s. 143.

¹¹¹² A.k., s. 145.

¹¹¹³ A.k., ss. 146-147.

¹¹¹⁴ A.k., s. 148.

başladığını ve bu konuda genel kurula bir önerge verdiğini hatırlatmıştır. Önergesinin madde üzerine görüşmeler bittiğinde genel kurulda okunacağını ifade eden Ayhan, kişi sayısının belirlenen tarifelerde önemi üzerinde durmuş ve bu konunun adil ve uyumlu bir şekilde çözülmesi gerektiğini ve kanunun çıktıktan sonra ihtilaflı ve yanlış bir yasa olarak görülmemesi gerektiğinin önemli olduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹¹¹⁵

Tasarının birinci maddesine ilişkin dokuz önerge okutulduktan sonra hükümet ve Plan ve Bütçe Komisyon Başkanlığı dokuz önergeden, sekizine katılmadıklarını ve bu önergeler üzerinden kanun tasarısı üzerinde bir değişikliğe ihtiyaç olmadığını belirtmişlerdir. Bu sekiz önerge üzerinde yapılan oylamalarda da önergeler ile kanun tasarısı üzerinde yapılmak istenen değişiklikler reddedilmiştir.¹¹¹⁶ Verilen önergelerden, çevre temizlik vergisinin kapsamı dışında bırakılanlar listesine, “umuma açık ibadethaneler” cümlesinden sonra gelmek üzere “Kızılay Genel Merkezi, şubeleri ve kamplarının da muaf tutulması” cümlesinin eklenmesini isteyen önerge kabul edilmiştir.¹¹¹⁷

Kanun tasarısının diğer maddelerine ilişkin görüşmelere Genel Kurulun 14.7.1993 Tarihli 127. Birleşiminde devam edilmiş, ancak komisyon ve hükümetin hazır bulunduğu toplantıda Cevat Ayhan (Sakarya), tarafından toplantı yeter sayısının aranması talep edilmiştir. Oylama yapıldığında toplantıda yeter sayısı olmadığı anlaşılarak oturum kapatılmıştır.¹¹¹⁸ Tasarının diğer maddeleri üzerindeki görüşmelere 15.7.1993 Tarihli 128. Birleşimde devam edilmiştir. Kanun tasarısının birinci maddesi, ikinci maddesi ve üçüncü maddesi ayrı ayrı oylanmış ve kabul edilmiştir.¹¹¹⁹ Maddeler üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra tasarının aleyhinde söz alan ANAP İstanbul Milletvekili Gürol Soylu, bu tasarının Belediye Kanunu ile emlak vergisini içeren bir toplu düzenlemeyle gündeme gelmesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.¹¹²⁰ Tasarının lehinde söz alan DYP Balıkesir Milletvekili Hüseyin Balyalı, çıkacak olan kanunun çevre sağlığı açısından önemli bir atılım olarak görülmesini savunmuş ve bu tasarıya olumlu oy verilmesini istemiştir.¹¹²¹ Tasarının tümü üzerindeki oylama, masalar arasında kupa dolaştırılması yöntemi ile yapılmıştır. 202 üyenin katıldığı oylamada 168 kabul, 30 ret, 1 çekinse ve 3 boş oy kullanılmıştır. Bu sonuçla tasarı kanunlaşmıştır.¹¹²² Böylece, 3 maddeden oluşan bu tasarı ile 26.5.1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa

¹¹¹⁵ A.k., s. 149.

¹¹¹⁶ A.k., ss. 150-175.

¹¹¹⁷ A.k., s. 170.

¹¹¹⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 127 (14.7.1993), ss. 373-374.

¹¹¹⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 128 (15.7.1993), s. 399.

¹¹²⁰ A.k., s. 409.

¹¹²¹ A.k., s. 409.

¹¹²² A.k., s. 410.

44. maddesinden sonra gelmek üzere çevre temizlik vergisi getiren mükerrer 44. madde eklenmiştir. Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin katı atık toplama ile kanalizasyon hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar, çevre temizlik vergisine tabi olmuştur. Genel ve katma bütçeli idarelere, il özel idarelerine, belediyelere, köy tüzel kişiliğine ve bunların kuracakları birliklere, kanunla kurulan üniversitelere ait ve münhasıran bunların hizmetlerinde kullanılan binalar ile dini hizmetlere ait umuma açık ibadethaneler, karşılıklı olmak şartıyla yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk hizmetlerinde kullanılanlarla elçilerin ikâmetine mahsus olan binalar, merkezi Türkiye’de bulunan milletlerarası kuruluşlara, milletlerarası kuruluşların Türkiye’deki temsilciliklerine ait binalar ve bunların müstemilatı bu verginin kapsamı dışında tutulmuştur. Çevre temizlik vergisinin mükellefi, her ne şekilde olursa olsun binaları kullananlar görülmüştür. Boş bulunan binalarda bu verginin mükellefi, binaların malikleri veya malik gibi tasarruf edenleridir. Tasarı ile çevre temizlik vergisinin, katı atıklar için aşağıdaki tarifeye göre aylık olarak hesaplanacağı belirtilmiştir. Tarifede yer alan tutarlar; önceki yılda uygulanan tutarlara, bunların Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca belirlenen yeniden değerlendirme oranının yarısı ile çarpılması sonucu bulunacak tutarın eklenmesi suretiyle her yıl yeniden belirleneceği belirtilmiştir. Ayrıca, Bakanlar Kurulu; bu tarifede yer alan vergi tutarlarını, kalkınmada öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5 000’den az olan belediyelerde % 50’ye kadar indirmeye, bina grupları ve belediyeler itibarıyla ayrı ayrı % 100’e kadar artırmaya yetkili kılınmıştır.

5.2.4. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanında Düzenlemeler

5.2.4.1. 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (3855)

DYP Grup Başkanvekilleri Güneş Müftüoğlu (Zonguldak), Turhan Tayan (Bursa), Bekir Sami Daçe (Adana) ile ANAP Grup Başkanvekili Ülkü Güney (Bayburt) ve Cemal Şahin (Çorum) tarafından 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Verilen Kanun Teklifi (2/370), 28.5.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonu başkanlığına sunulmuştur.¹¹²³ Bu teklife ilişkin Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (Sıra Sayısı 145) 2.7.1992 Tarihli 92. Birleşimde mecliste dağıtılmış ve bu teklifin gündeme alınmasına karar verilmiştir.¹¹²⁴

Komisyon raporunda, Emekli Sandığı temsilcilerinin görüşmelerde hazır bulunduğu ve bu şekilde konunun incelendiği belirtilmiştir. Raporda, kanun teklifinde mevcut kanun metnindeki “belirli makamlarda bulunduktan sonra emekliliği gelenler için bir defaya mahsus olarak o makamda iki yıl kalma

¹¹²³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 12, Birleşim: 83 (16.6.1992), s. 85.

¹¹²⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 14, Birleşim: 92 (2.7.1992), s. 499.

şartının kaldırılmasına ve bu iki yıllık sürenin belli makamlar için altı aya indirilmesine, elde olmayan sebepler ile bu görevlerden bu süre tamamlanmadan ayrılmış olanların bu süreden muaf tutulmasına” olanak sağlayan ibarelerin devlete büyük mali yükümlülük getirdiğine dikkat çekildiği belirtilmiştir. Bu durumun da komisyonca yerinde görüldüğü ifade edilmiştir. Raporda, kanun teklifinin “TBMM üyelerinin ödenek, yolluk ve emekliliklerine dair 26.10.1990 tarihli ve 3671 sayılı kanunun geçici üçüncü maddesini, anılan kanunun ikinci maddesinde söz konusu edilen makam tazminatlarını da kapsayacak şekilde değiştiren bir hükmün yeni çerçeve ikinci madde olarak eklenmesi suretiyle” kabul edildiği belirtilmiştir. Kanun teklifine yeni eklenen maddeler sebebiyle yürürlüğe ilişkin ikinci maddenin “Bu kanun, yayımını izleyen ayın 15’inci günü yürürlüğe girer” şeklinde değiştirildiği ifade edilmiştir. Komisyon Raporu, İstanbul Milletvekili Adnan Kahveci’nin bazı gerekçeler ile koyduğu muhalefet şerhi ve Tokat Milletvekili İbrahim Kumaş’ın imzada bulunamamasına rağmen kabul edilerek, Genel Kurul gündemine gönderilmiştir.¹¹²⁵

Kanun teklifi ve komisyon raporu üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 3.12.1992 Tarihli 35. Birleşiminde başlanmıştır.¹¹²⁶ Kanun teklifi ve komisyon raporunun tümü üzerindeki görüşmelerde söz talebi olmamıştır. Teklifin maddelerinin görüşülmesine geçilmiş ve okutulan birinci madde üzerinde söz alan olmamış, ancak madde için bir değişiklik önergesi verildiği için bu önerge okutulmuştur. Bu önergede, 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Ek 68 inci Maddesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin, Ödenek, Yolluk ve Emekliliklerine Dair 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanunun Geçici 3 üncü Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi’nde değişiklik önerilmiştir. Teklifin 1 inci maddesinde yer alan Ek Madde 68’in üçüncü fıkrasındaki ‘her ne suretle olursa olsun’ ibaresinden sonra ‘aylık ve ücret mukabili’ ibaresinin ilavesi önerilmiştir.¹¹²⁷ Bu öneri, komisyon ve hükümet tarafından da kabul edilmiş, önerge genel kurulda oylanarak kabul edilmiştir. Bu önergenin kabul edilmesinden sonra madde üzerinde verilmiş diğer bir önerge okutulmuştur. Bu önergede istenilen ilavenin kanun teklifine ikinci madde olarak eklenmesi önerilmiştir. Bu ek şu şekildedir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ile dışarıdan atanan bakanlar, seçildikleri veya atandıkları, emekli olanlar ise, istekte bulundukları tarihi

¹¹²⁵ S. Sayısı: 145, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Adana Milletvekili Bekir Sami Daçe ile Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Bayburt Milletvekili Ülkü Güney ve Çorum Milletvekili Cemal Şahin’in, 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi (2/370),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 35 (3.12.1992), ss. 11-13.

¹¹²⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 35 (3.12.1992), s. 178.

¹¹²⁷ **A.k.**, s. 179.

izleyen aybaşından itibaren emeklilik keseneğine esas aylıklarına 6 200 ek gösterge tutarı eklenmek suretiyle Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı ile ilgilendirilirler. Emekli olanların iştirakçi oldukları sürece sosyal güvenlik kurumlarından aldıkları aylıkları kesilir. Bu şekilde ilgilendirilenlerden 24.5.1983 Tarihli ve 2829 Sayılı Kanun hükümleri dikkate alınarak gerek 5434 sayılı Kanunun, gerekse 506 ve 1479 sayılı Kanunların genel hükümleri çerçevesinde, aylıklarına bağlaması gereken kurumun hizmet süresi ve diğer şartları taşıyanların Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu veya Bağ-Kur veya 506 Sayılı Kanunun Geçici 20 nci maddesine tabi sandıklardan emekli olmaları halinde iştirakçiliklerine son verilerek emekli aylıkları Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığınca bağlanır. Bu görevleri sona erenler hakkında da aynı hükümler uygulanır. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı dışındaki sosyal güvenlik kurumlarından emekli olmaları gerekenlere sandıkça bağlanacak aylık, aynı hizmet süresine sahip emsali Yasama Organu üyelerine Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığınca bağlanan emekli aylığı tutarına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olanlar için tespit edilen makam tazminatı dahil edilerek yükseltilir. Diğer sosyal güvenlik kurumlarının ödemesi gereken aylık ilgili kurundan, aradaki fark ise Hazine sandıkça tahsil edilir. Makam tazminatının ödenmesine ve kesilmesine dair özel hükümler ile bu kanunun 5 inci maddesine göre ödenecek tazminata ilişkin hükümler saklıdır. 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Yasama Organu üyeleri ile dışarıdan atanan bakanların bu görevlerde geçen her hizmet yılı için aynı kanunun 32 nci maddesi çerçevesinde 3 aylık fiili hizmet zammı uygulanır.¹¹²⁸

Bu önerenin gerekçesinde, kanun teklifinin aynı zamanda TBMM üyelerinin emekliliğini düzenleyen 26.10.1990 tarihli ve 3671 sayılı Kanunla da ilgili bulunduğu dikkat çekilmiştir. Emeklilikte yaş kaydı kalkmış olduğundan, erkek iştirakçilerin 25, kadın iştirakçilerin 20 fiili hizmet yılını doldurduklarında emekliliklerini isteyebildikleri hatırlatılarak bu duruma paralelliği sağlamak üzere bu değişikliğin önerildiği ifade edilmiştir. Bu değişiklik önergesi önce hükümet ile komisyon tarafından ve daha sonra da yapılan oylama ile Genel Kurulda kabul edilmiştir.¹¹²⁹

Bundan sonra kanun teklifine, üçüncü madde olarak bir önerge daha teklif edilmiştir. Bu önergede üçüncü madde olarak, “Yasama Organu üyeleriyle dışarıdan atanan bakanların veya daha önce bu görevlerde bulunmuş olanların istekleri üzerine emekli aylıklarının bağlanmasında, emekli aylığını bağlayacak ilgili sosyal güvenlik kurumunun mevzuatında yer alan genel hükümler uygulanır” ibaresi önerilmiştir. Buna gerekçe olarak, kanun teklifinin aynı zamanda TBMM üyelerinin emekliliğini düzenleyen 26.10.1990 tarih ve 3671 sayılı Kanunla ilgili olduğu için bu kanunun 3. maddesinde bulunan ‘yaş kaydı

¹¹²⁸ A.k., ss. 180-181.

¹¹²⁹ A.k., s. 181.

dışında' ibaresinin genel hükümlerde yapılmış olan değişikliklere paralelliği temin etmek üzere metinden çıkarılması gerektiği ifade edilmiştir.¹¹³⁰ Bu önerge de önce hükümet ve komisyon tarafından daha sonra Genel Kurul tarafından, yapılan oylama ile kabul edilmiştir. Aynı şekilde, dördüncü bir değişiklik önergesinde teklifin dördüncü maddesi olarak, “Yasama Organı eski üyelerinin sosyal hakları Yasama Organı üyeliği ile açıktan atandığı bakanlık görevi sona erenler ile bunların bakmakla yükümlü oldukları aile fertlerinin, ölenlerin aylık alan dul ve yetimlerinin tedavileri üyelerin tabi olduğu hükümler çerçevesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce sağlanır” ifadesinin konulması istenmiştir. Bu ifadenin konulma gerekçesi olarak, kanun teklifinin TBMM üyelerinin ödenek, yolluk ve emeklilikleri ile sosyal haklarını düzenleyen 26.10.1990 tarih ve 3671 sayılı Kanunla ilgili olduğu ve bu Kanunun 4. maddesine bu şekilde bir ek yapılması gerektiği belirtilmiştir.¹¹³¹ Bu önerge de önce komisyon ile hükümet tarafından sonra da Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir. Başka bir değişiklik önergesi ile kanun teklifine beş ve altıncı maddelerin eklenmesi önerilmiştir. Bu değişiklik önergesine göre beşinci madde şu şekildedir:

*Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ile dışarıdan atanan bakanlar için, emekli olup olmadıklarına bakılmaksızın, görevleri devam ettiği sürece aylık ödeneklerinin brüt tutarından her ay için kesilecek yüzde 3 dayanışma primlerinden oluşacak bir fon kurulmuştur. Bu fondan Yasama Organı üyeliği ve dışarıdan atanan bakanlık süreleri sona ermiş olup da görev süreleri (2) yılı doldurmuş bulunanlara, emekli olup olmadıklarına bakılmaksızın (7500) gösterge rakamının memur aylıklarına ait katsayı ile çarpımından bulunan miktarda her ay için tazminat ödenir. Bu tazminat, ölenlerin dul eşlerine, 18 yaşını, ortaöğretimde ise 20 yaşını, yükseköğretimde ise 25 yaşını geçmemek ve evlenmemiş olmak şartıyla erkek çocuklarına, evlenmemiş kız çocuklarına eşit olarak paylaştırılmak suretiyle ödenir. Ancak, dul ve yetimlerine yapılan bu ödeme, dul eşleri için yüzde 75, çocukları için yüzde 50 oranından fazla olamaz. Bu tazminat, yönetim, denetim, danışma ve tasfiye kurulu üyeliği dahil olmak üzere, kamu kesiminde veya özel kesimde her ne suretle olursa olsun, aylık veya ücret mukabili görev alanlara ve gerçek usulde gelir vergisi mükellefi olmalarını gerektirecek şekilde ticarî ve sınai faaliyette veya serbest meslek faaliyetinde bulunanlara, bu durumları devam ettiği sürece ödenmez. Bu tazminat, damga vergisi hariç, herhangi bir vergi veya kesintiye tabi tutulmaz. Tazminattan yararlanırken, yararlanma şartlarını kaybedenler en geç bir ay içinde durumu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bildirirler. Bu durumun ortaya çıktığı tarihi takip eden ay başından itibaren tazminat ödemesine son verilir, zamanında bildirimde bulunmayanlara ödenen tazminat, kanunî faizi ile birlikte geri alınır. Fonun nakit durumu gerekli ödemeleri karşılayamadığı takdirde, Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesine bu husus için konulacak ödenekten tediye bulunur.*¹¹³²

¹¹³⁰ A.k., s. 182.

¹¹³¹ A.k., ss. 182-183.

¹¹³² A.k., ss. 183-184.

Yine aynı önerge ile altıncı maddenin de “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek, yolluk ve emekliliklerine dair 26.10.1990 tarihli ve 3671 sayılı Kanunun geçici 1, 4 ve 5 inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, bu maddelere göre yapılmış işlemler geçerli olduğu gibi kazanılmış haklar da saklıdır” şeklinde düzenlenmesi önerilmiştir.¹¹³³ Hükümet ve komisyonun katılımıyla 5 ve 6 ncı maddelerin yukarıda belirtildiği şekilde eklenmesi Genel Kurulda kabul edilmiştir.

Bu önergelerden sonra kanun teklifindeki ikinci madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Bu maddeyle ilgili olarak verilen bir değişiklik önergesinde kanun teklifine yedinci madde eklenmesi istenmiştir. Buna göre, 2 nci maddede yer alan 6 200 rakamı ile 5 inci maddede yer alan 7 500 rakamı sırasıyla, 1993 yılında 7 100 ve 8 300, 1994 yılında 8 000 ve 9 000, 1995 ve müteakip yıllarda 9 000 ve 10 000 olarak uygulanır ifadesi eklenmiştir. Bu değişikliğe komisyon ile hükümet de katılmış ve önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir.¹¹³⁴ Teklifin geçici birinci maddesi ve kanunun yürürlüğüne ait iki madde Genel Kurulda kabul edilmiştir. Birçok değişikliğe uğramasından sonra kanun teklifinin adının değiştirilmesine yönelik olarak da bir önerge verilmiştir. Bu önergeye göre kanun teklifinin adı, “5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 68 inci maddesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin, Ödenek, Yolluk ve Emekliliklerine Dair 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi” olarak değiştirilmiştir. Bu önergede komisyon ile hükümetin katılımı ile Genel Kurulda kabul edilmiştir.¹¹³⁵ Kanun teklifinin tümü üzerinde bir oylama yapılarak teklifi yasalaşmıştır. 9 maddeden oluşan bu teklifle 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun Ek 68 inci maddesi değiştirilmiştir. Makam tazminatı ile yüksek hâkimlik tazminatı ödenmesini gerektiren görevlerde toplam 2 yıl bulunduktan sonra emekliye ayrılanlara makam veya yüksek hâkimlik tazminatlarının bulundukları en üst görevleri esas alınarak ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu tazminatların, ölenlerin 5434 sayılı Kanunun 67 nci maddesinde belirtilen aylığa müstehak dul ve yetimlerine 68. maddesindeki oranlar üzerinden ödenmesi kabul edilmiştir. Tazminatlar, emekli, dul ve yetimlerden yönetim, denetim, danışma ve tasfiye kurulu üyeliği dahil olmak üzere kamu kesiminde (Emeklilerden istisnai memurluklarda bulunanlarla Devlet Denetleme Kurulu kadrolarında görev alanlar hariç) veya özel kesimde her ne suretle olursa olsun görev alanlara ve gerçek usulde gelir vergisi mükellefi olmalarını gerektirecek şekilde ticarî veya sınaî faaliyette veya serbest meslek faaliyetinde bulunanlara ödenmeyecektir. Bu ödemelerin, T.C. Emekli Sandığına ödenmesini müteakip iki ay içinde Genel Bütçeye giren kurumlardan ayrılanlar için Hazineden, diğerleri için son kurumlarından faturası karşılığında

¹¹³³ A.k., ss. 184-185.

¹¹³⁴ A.k., ss. 185-186.

¹¹³⁵ A.k., ss. 186-187.

tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu tazminattan yararlanırken, yararlanma şartlarını kaybedenler en geç bir ay içinde durumu T.C. Emekli Sandığına bildireceklerdir. Bu durumun ortaya çıktığı tarihi takip eden aybaşından itibaren tazminat ödenmesine son verilecektir. Zamanında bildirimde bulunmayanlara ödenen tazminat kanunî faiziyle birlikte geri alınacağı belirtilmiştir.

Ankara 7. İdare Mahkemesi, 3.12.1992 günlü, 3855 sayılı “5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun 68 inci Maddesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin Ödenek, Yolluk ve Emekliliklerine Dair 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”un 2., 3., 4., 5., 6., 7. maddeleriyle Geçici 1. maddesinin Anayasa’nın 2. ve 10. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemiyle Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır. T.C. Emekli Sandığı iştirakçisi olan davacının, TBMM üyeleri ile dışarıdan atanan Bakanlara 3855 sayılı Yasa’ya göre emekli aylığı ödenmesinin ayrıcalık oluşturduğunu ileri sürerek Kurum’a yaptığı başvurunun reddine ilişkin işleme karşı açtığı davada, mahkeme davacının Anayasa’ya aykırılık savını ciddi bularak Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Başvuru gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır:

*TBMM üyeleri ile dışarıdan atanan Bakanlara ve bunların dul ve yetimlerine ayrıcalıklı ödemeler yapılmasını sağlayan 3284, 3430 ve 3671 sayılı Yasaların kimi maddeleri, Anayasa Mahkemesince, yasama organı üyelerinin, iştirakçi oldukları bir sosyal güvenlik kuruluşundan diğer iştirakçilerle eşit şartlarda yararlandırılmaları gerekirken öteki iştirakçilerin hiçbiri için söz konusu olmayan kimi ayrıcalıklarla donatılmalarının savunulması mümkün olmayan bir eşitsizlik ve adaletsizliğe yol açtığı gerekçesiyle Anayasa’nın 2. maddesindeki “hukuk devleti” ile 10. maddesindeki “eşitlik” ilkesine aykırı bulunarak iptal edilmiştir. Dava konusu 3855 sayılı Yasa ile 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Yasasından ayrı milletvekillerinin özlük haklarını düzenleyen bir yasa getirilmiş olması Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararının sonuçlarından kurtulmaya ve ayrıcalıklı durumun devamını sağlamaya yöneliktir. Milletvekillerine Devlet memurlarının emeklilik haklarından ayrıcalıklı haklar tanınan Anayasa’nın 2. ve 10. maddelerine aykırı olduğu yolundaki davacı savı Mahkemece ciddi görülerek söz konusu Yasa’nın 2., 3., 4., 5., 6., 7. maddeleriyle Geçici 1. maddesinin iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur.*¹¹³⁶

Anayasa Mahkemesi bu başvuru hakkında aşağıdaki sonuca varmıştır:

3.12.1992 günlü, 3855 sayılı “5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunun 68. Maddesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin Ödenek, Yolluk ve Emekliliklerine Dair 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”un;

¹¹³⁶ Esas Sayısı 1994/59, Karar Sayısı 1994/83, Karar Günü 28.12.1994; www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

A- 4., 5. ve 7. maddeleriyle değişik 26.10.1990 günlü, 3671 sayılı Yasanın 4., 5. ve Geçici 3. maddelerinin, başvuran mahkemenin bakmakta olduğu davada uygulayacağı kural olmadığından Anayasanın 152. maddesinin ikinci fıkrası ile 2949 sayılı Yasanın 28. maddesi gereğince bu maddelere yönelik itirazın mahkemenin yetkisizliği nedeniyle REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

B- 2. maddesiyle değiştirilen 3671 sayılı Yasanın 2. maddesinin,

a- Birinci fıkrasının,

aa- Birinci tümcesinin Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Haşim KILIÇ ile Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

bb- İkinci tümcesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

b- İkinci fıkrasının,

aa- Birinci tümcesinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, H.K. ile L.F.T.'nin karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

bb- İkinci tümcesinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, OYBİRLİĞİYLE,

c- Üçüncü fıkrasının Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, H.K. ile L.F.T.'nin karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

d- Dördüncü fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, G.D.'nin karşıoyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

e- Beşinci fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Y.G.Ö., G.D. ile S.A.'nin karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

C- 3. maddesiyle değiştirilen 3671 sayılı Yasanın 3. maddesinin Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

D- 6. maddesinin,

a- Birinci tümcesinin Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

b- İkinci tümcesinin 3671 sayılı Yasa'nın Geçici 4. ve Geçici 5. maddeleri yönünden Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, OYBİRLİĞİYLE,

E- 7. maddesiyle değiştirilen 3671 sayılı Yasanın Geçici 2. maddesinin,

a- Söz konusu Yasanın 2. maddesi yönünden Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, H.K. ile L.F.T.'nin karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

b- 5. maddesi yönünden ise başvuran mahkemenin bakmakta olduğu davaya uygulayacağı kural olmadığından Anayasanın 152. maddesinin ikinci fıkrası ile 2949 sayılı Yasanın 28. maddesi gereğince bu maddeye yönelik itirazın mahkemenin yetkisizliği nedeniyle REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

F- Geçici 1. maddesinin, Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

G- 2. maddesiyle değişik 3671 sayılı Yasanın 2. maddesinin birinci fıkrasının ikinci tümcesiyle dördüncü fıkrasının iptal kararı nedeniyle uygulama olanağı kalmadığından 2949 sayılı Yasanın 29. maddesi uyarınca İPTALİNE, OYBİRLİĞİYLE, 28.12.1994 gününde karar verildi.¹¹³⁷

¹¹³⁷ A.k.

5.2.4.2. 1367 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun 16 ncı Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun (3863)

Adana Milletvekili Halit Dağlı'nın, "1367 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun 16 ncı Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi" (2/69) 7.1.1992 tarihinde Adalet Komisyonu başkanlığına sunulmuştur.¹¹³⁸ Bu kanun teklifine ilişkin olarak hazırlanan Adalet Komisyonu Raporu (Sıra Sayısı 77) 5.5.1992 Tarihli 73. Birleşimde Genel Kurulda dağıtılmış ve gündeme alınmasına karar verilmiştir.¹¹³⁹

Komisyon raporunda genel anlamda yapılacak olan değişikliğin mevcut kanunun uygulanmasında haksızlık yapıldığı ve kişinin bazı şahsi haklarına halel getirildiği gerekçesinin uygun görüldüğü ifade edilmiştir. Bu bağlamda kanun teklifinin iki ve üçüncü maddesinin aynen kabul edildiği ifade edilmiştir. Kanun teklifinin birinci maddesinde yer alan ikinci fıkranın ifade edilışinden dolayı kanun tekniğine uygun olmadığı ve bu ifadenin metinden çıkartıldığı bildirilmiştir. Komisyon Raporu, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Dökülmez'in çekinser oyu ile birlikte tüm komisyon üyeleri tarafından kabul edilerek Genel Kurul gündemine gönderilmiştir.¹¹⁴⁰

Kanun teklifi ve Komisyon raporunun görüşülmesine Genel Kurulun 14.1.1993 Tarihli 55. Birleşiminde başlanmıştır. Görüşmelerde sırasıyla ANAP Grubu adına Murat Başesgioğlu (Kastamonu), RP Grubu adına Lütfü Esengün (Erzurum), DYP Grubu adına Ali Yalçın Ögütcan (Adana), CHP Grubu adına Coşkun Gökalt (Kırşehir) ile şahsı adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almışlardır. İlk söz alan Murat Başesgioğlu, çek ödemelerinin düzenlenmesine ilişkin mevcut yasanın tarihini anlatarak konuşmasına başlamıştır. Başesgioğlu, mevcut kanunun ortaya çıkardığı sorunları şu şekilde ifade etmiştir:

Bizim tespitlerimize göre, yasanın bazı hükümlerinin, bankalarca yapılan işlemlerin uzamasına neden olduğu, bankaların bürokratik formaliteleri altında ezildiği, bankaların hesap sahibine gönderecekleri ihtar süresinin kısaltılması gerektiği; çekin aslî unsurlarının neler olacağının yeniden tarif edilmesi gerektiği; örneğin, 'çekte bir vade konulabilir mi, bir vade düşünülebilir mi?' bunların tartışılmasının gerektiği; bankaların çek hesabı açacakları müşterilerini daha özenle seçmelerini sağlayacak değişikliklerin hukuk

¹¹³⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 2, Birleşim: 22 (7.1.1992), s. 412.

¹¹³⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 10, Birleşim: 73 (6.5.1992), s. 304.

¹¹⁴⁰ S. Sayısı: 77, "Adana Milletvekili Halit Dağlı'nın, 3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'un 16'ncı Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu (2/69)" **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 55'in sonuna ekli (14.1.1993), ss. 1-3.

sistemimize kazandırılmasını; bankaların karşılıksız çıkan çek miktarından sorumlu olacakları miktarının yeniden gözden geçirilmesini; Kanunun 16 ncı maddesinde yazılı, şu anda bir yıl ile beş yıl arasında olan ceza sınırının daha aşağıya çekilmesini; ödenmeyen miktarın fahiş veya hafif olmasına göre verilecek cezada artırım veya azaltmaya gidilebileceğini ve yine bu madde hükmüne göre verilecek cezanın, 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunun 4 üncü maddesinde yazılı para cezasına veya tedbirlere çevrilmeyeceği yönündeki değişikliklerin yapılmasını öngörüyoruz.¹¹⁴¹

Başesgioğlu, ayrıca bu yeni kanun teklifinin kendilerinin istediği doğrultuda olmadığını ve bu nedenle de bu yeni metnin mevcut aksaklıklara bir çözüm olamayacağını savunmuştur. Başesgioğlu, yeni kanun teklifi ile uzunca süre kanundan kaçan bir suçlunun yakalandığı zaman belli ödemelerde bulunduğu takdirde hapis cezasından kurtulduğunu, bunun için bu teklifin bir çok yönü ile kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir. Bu kanun teklifinin yasalastığı takdirde, bu konudaki af müessesesinin sürekli bir hal alacağından çekindiklerini ifade ederek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁴²

Başesgioğlu'ndan sonra söz alan Lütfü Esengün, çek konularına yönelik suçları düzenleyen yasanın 1985 yılında çıkarıldığını, birçok eksikliği sebebi ile yeni bir yasanın hazırlanmasının gündeme geldiğini hatırlatmıştır. Ancak ortaya konan yeni kanun teklifinin de birçok yönden eksik ve bazı yönlerden de suçluyu cezalandırmaktan yoksun olduğunu ve bir alternatif olmaktan uzak olduğunu savunan Esengün, bazı örneklerle çek ödemeleri konularında yaşanan ve yaşanacak bazı zorluklara dikkat çekmiştir. Yeni kanun teklifinin alacaklının şikâyet hakkını dahi elinden aldığını iddia eden Esengün, bu teklifin kötü niyetli borçlunun işine yarayacağını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁴³

Esengün'den sonra söz alan Ali Yalçın Ögütcan, Türk Ceza Kanunu'nun birçok yönden suçluları caydırıcılıktan uzak olduğunu ifade ederek konuşmasına başlamıştır. Ögütcan, daha sonra eski yasanın sadece alacaklının şikâyeti halinde gündeme geldiğini hatırlatmış ve bu durum söz konusu olmadığı takdirde borçluların bir ceza ile karşı karşıya kalmadıklarını vurgulamıştır. Bu kanun teklifinin Adalet Komisyonu'nda uzun tartışmalardan sonra meclis gündemine geldiğini söyleyen Ögütcan, bu teklifin mevcut haksızlıkları gidereceğine inandıklarını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁴⁴

Ögütcan'dan sonra söz alan Coşkun Gökalp, kanun teklifinin acele ile hazırlanmış bir kanun teklifi olduğunu söylemiştir. Gökalp, bu kanun teklifinin tüm eksikliklerine rağmen mevcut kanundan doğan bazı haksızlıklar nedeniyle haksız yere birçok kişinin hapiste olduğunu söylemiş ve bu yeni kanun teklifi

¹¹⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 55 (14.1.1993), s. 285.

¹¹⁴² *A.k.*, s. 287.

¹¹⁴³ *A.k.*, s. 289.

¹¹⁴⁴ *A.k.*, s. 290.

sayesinde birçok kişinin mağduriyetlerinin giderilebileceğine dikkat çekmiştir. Gökalp, bu kanun teklifinin iyi yönlerinin her şeye rağmen kötü taraflarından fazla olduğuna inandıklarını belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁴⁵ Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan, konuşmasında bu kanun teklifinin ticari hayatı olumsuz yönde etkileyeceğini ve bazı cezai sorumlulukların azaltılmasının ticari güvenliği zaafa uğratacağını iddia etmiştir. Ayhan, ayrıca çek verenin yükümlülüğünü yerine getirmesi gerektiğini, getirmezse de cezasına katlanması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁴⁶

Teklifin tümü üzerindeki görüşmelerden sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Birinci madde üzerinde söz alan olmazken verilen bir değişiklik önergesi okutulmuştur. Birinci madde değişiklik önergesi ile birlikte kabul edilmiştir. Daha sonra teklife, geçici bir maddenin eklenmesine dair bir önerge daha verilmiştir. Kabul edilen bu önerge şu şekildedir: “Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce mahkûmiyet hükmü kesinleşmiş veya hüküm infaz edilmiş ise, yürürlük tarihini takip eden 3 ay içinde çek tutarının veya karşılıksız kalan bölümünün yüzde 10 tazminat ve gecikme faizi ile birlikte muhatap Bankaya veya herhangi bir şubesine yatırılması veya yine bu sürede şikâyetten vazgeçilmiş olması halinde kamu davası ve cezanın bütün neticeleri ile ortadan kaldırılmasına karar verilir.” Önergenin gerekçesinde ise “çek hamilinin cezasının infazına rağmen tahsil edemediği alacağının üç aylık süre içerisinde, ceza hükmünün hukukî neticelerinin ortadan kaldırılması amacının teminen ödenmesi ve mağduriyetinin giderilmesinin” amaçlandığı söylenmiştir.¹¹⁴⁷ Bu geçici madde, önce komisyon ve hükümet tarafından daha sonra Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir. Kanun teklifinin ikinci ve üçüncü maddelerinin oylanmasından sonra teklifin tamamı oylanarak kabul edilmiştir.¹¹⁴⁸ Üç madde ve bir geçici maddeden oluşan teklifin yasalaşması ile 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun 16 ncı maddesinin ikinci fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “Bu fiillerden dolayı takibat yapılması çek hamilinin şikâyetine bağlıdır. Şikâyetten vazgeçmekle, kamu davasının ve cezanın ortadan kaldırılmasına karar verileceği gibi, keşidecinin çek bedelinin karşılıksız kalan kısmını % 10 tazminatı ve gecikme faizi ile birlikte muhatap bankaya veya herhangi bir şubesine yatırmış bulunması halinde de vazgeçme şartı aranmaksızın, kamu davasının ve cezanın ortadan kaldırılmasına karar verilir. Fiili işleyen 8 inci maddeye göre düzeltme hakkını kullanmak suretiyle hamilinin zararını karşılamış olması veya düzeltme hakkı yoksa, anılan maddede belirtilen müddet içinde çek bedelinin karşılıksız kalan kısmını % 10 tazminatı ve gecikme faizi ile birlikte muhatap bankaya veya herhangi bir şubesine yatırmış bulunması halinde şikâyet hakkı doğmaz.”

¹¹⁴⁵ A.k., s. 292.

¹¹⁴⁶ A.k., s. 292.

¹¹⁴⁷ A.k., ss. 293-294.

¹¹⁴⁸ A.k., s. 295.

5.2.4.3. Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3869)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanan ve Başbakanlığa arzı Bakanlar Kurulu'nca 23.6.1992 tarihinde kararlaştırılan “Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/422)” 6.7.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir. Tasarının gerekçesinde daha önce yapılan düzenlemelerle “eşit hizmet ve eşit ücrete sahip sigortalılar arasında emekli aylıkları yönünden adaletsiz bir durum ortaya çıktığı” belirtilmiştir. Bunun engellenmesi için, “tüm çalışma sürelerindeki kazançların ortalamasının alınması yerine, son 10 takvim yılındaki kazançların ortalamasının alınması” esasının benimsendiği ve böylelikle “sigortalılar lehinde yeni ve adil bir sistem sağlanacağı” ifade edilmiştir. Madde gerekçesinde ise bu uygulamaya geçişin kademeli olacağı dile getirilmiştir.¹¹⁴⁹ Tasarı, 6.7.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve 25.8.1992 tarihinde incelenip görüşülmek üzere Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonuna iletilmiştir.

Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunda tasarı ile bozulan aylık hesap sisteminin düzeltilmesinin ve süreleri ve primleri eşit sigortalıların arasındaki emekli aylığı dengesizliklerinin düzeltilmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır. Küçük teknik düzeltmeler yapılarak tasarı kabul edilmiştir.¹¹⁵⁰ Komisyondaki görüşmeler sırasında Emin Kul (İstanbul), kendisinin verdiği teklif ile birleştirme işlemi yapılmadığından tasarının şekil bakımından sorunlu olduğunu belirtmiş ve yeni düzenlemenin bazı adaletsizlikler getireceği için esas bakımdan sorunlu olduğunu savunmuş, tasarıya muhalefet şerhi koymuştur.¹¹⁵¹

Genel Kurulun 10.3.1993 Tarihli 79. Birleşiminde Başkanvekili Yıldırım Avcı'nın başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına Emin Kul (İstanbul), mevcut sistemdeki bazı adaletsizlikleri düzelttiği noktasında tasarırı desteklediklerini belirtmiştir. Kul, tasarıdan 5 ay önce kendilerinin benzer içerikte bir kanun teklifi sunduklarını fakat bunun tasarıyla birleştirilmemesine itirazlarının olduğunu dile getirmiştir. Bu durumun arkasında Çalışma ve Sosyal İlişkiler üzerinde Çalışma Bakanlığı'nın baskısının bulunduğunu iddia etmiş ve benzeri birleştirmelerin bir teamül olduğuna dikkat çekmiştir. Bu şekilde milletvekillerinin yasama görevinin ortadan kaldırıldığının altını çizen Kul, iktidarın çoğunluk gücünü kullanarak denetim görevini de manipüle ettiğini iddia etmiştir.¹¹⁵² Kul ayrıca, adaletsizliği kaldırmayı amaçlayan tasarının yeni adaletsizliklere de yol açacağını, 506 Sayılı Kanunun ek ve geçici maddelerle boğulduğunu ve bu haliyle işleminin zorlaştığını söylemiştir.¹¹⁵³

¹¹⁴⁹ Sıra Sayısı: 233, “Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu Raporu (1/422)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 79'un sonuna ekli, (10.3.1993), ss. 1-2.

¹¹⁵⁰ **A.k.**, s. 3.

¹¹⁵¹ **A.k.**, ss. 4-5.

¹¹⁵² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 79, (10.3.1993), ss. 557-559.

¹¹⁵³ **A.k.**, ss. 560-561.

Kul'un ardından söz alan Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanı Ahmet Küçük (Elazığ), Kul'a katılmadığını komisyondaki durumun Sosyal Sigortalar Kurumu'nu bir an önce çıkmazdan kurtarma kaygısıyla gerçekleştiğini ifade etmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul), Kul'u tasarı ve teklif ayrımını bilmemekle suçlamış, kendisinin Komisyon üzerinde baskı kurduğuna yönelik eleştirilerine ise anlam veremediğini söylemiştir. Kul'un komisyonda yapılan görüşmeleri Meclis'e de taşıyarak polemik oluşturmaya çalıştığını tasarının gerekli olup olmadığı konusunda bir şey söylemediğini savunmuştur.¹¹⁵⁴

RP Gurubu adına tasarı üzerinde söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), tasarımı "pansuman tedbirleri babında" bir tasarı olarak nitelemiştir. Tasarıdaki bir kısım teknik meselelere değinen bir konuşma yapmıştır. Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. ANAP Grubu adına birinci madde üzerinde söz alan Emin Kul (İstanbul), maddenin tasarının sunuşunda olmayan bir düzenleme içerdiğini bunun da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı tarafından yapıldığını iddia etmiştir. Tasarının ilk haliyle bütün göstergeleri kapsarken değişikliklerle birlikte üst göstergeler ibaresinin metne eklendiğini ve böylelikle normal gösterge ve üst gösterge arasında bir ayrım yapıldığını belirtmiştir. Bunun bir "çifte standart" olduğunu ve adaletsizlikleri düzeltme kaygısıyla hazırlanan tasarının kendisiyle çeliştiğini savunmuştur. Kul ayrıca, tasarının gecikmesini de eleştirmiş ve bu nedenle kendi tekliflerini sunduklarını fakat Meclis gündemine sadece tasarının getirildiğini söylemiştir.¹¹⁵⁵

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul), gecikmelerin kendileri dışındaki nedenlerden kaynaklandığını, "üst" sözcüğünün ise tasarıya işçi ve işveren kuruluşlarının talebiyle eklendiğini belirtmiştir.¹¹⁵⁶ RP Gurubu adına söz alan Mustafa Ünal (Konya), ise SSK'lıların genel durumundan bahsettikten sonra hükümetin kanunları yapma konusunda "döküldüğüne" işaret etmiş ve reform vaatleriyle gelenlerin hiçbir şey yapamadıklarını iddia etmiştir.¹¹⁵⁷ Ünal'ın ardından şahsı adına söz alan Emin Kul (İstanbul), Moğultay'ın söylediklerinin doğru olmadığını, gecikmenin Hükümetin kontrolü altında gerçekleştiğini, "üst" ibaresinin de komisyon raporunun sonunda belirtildiği gibi, sehven yapılan yanlışlığın düzeltilmesi gerekçe gösterilerek eklendiğini ifade etmiştir. Moğultay bu konuşmanın ardından yeniden söz alarak eleştirilere cevap vermiştir.¹¹⁵⁸

¹¹⁵⁴ A.k., ss. 562-564.

¹¹⁵⁵ A.k., ss. 567-569.

¹¹⁵⁶ A.k., ss. 569-570.

¹¹⁵⁷ A.k., ss. 570-571.

¹¹⁵⁸ A.k., s. 572.

Maddeye ilişkin Süleyman Hatinoğlu (Artvin) ve arkadaşlarının verdiği değişiklik önergesinde üst ve normal göstergeliler arasında 5 ve 10 yıl ayrımlarını düzeltmeyi amaçlanmıştır. Önerge üzerine söz alan Emin Kul (İstanbul), önerdikleri değişiklikle farklılıkları ortadan kaldırmayı amaçlayan tasarının böylesi bir farklılığa yol açmasını önlemeyi düşündüklerini dile getirmiştir.¹¹⁵⁹ Yapılan oylamada önerge reddedilmiştir. Maddelerin tek tek oylanmasının ardından tasarının tümü oylamaya sunulmuş ve tasarı kabul edilerek yasalaşmıştır. 3 maddeden oluşan bu tasarının yasalaşması ile 17.7.1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa 20.6.1987 tarihli ve 3395 sayılı Kanun ile eklenen ek 34. madde değiştirilmiştir. Malullük, yaşlılık ve Ölüm aylıklarının hesabına esas alınacak üst göstergenin, sigortalının işten ayrıldığı veya öldüğü tarihten önceki malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödenmiş son on takvim yılının prim hesabına esas tutulan kazanç tutarlarına göre bulunacak ortalama yıllık kazanç esas alınarak tespit edileceği kararlaştırılmıştır. Malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı bağlamaya esas ortalama yıllık kazançları bu maddeye göre hesaplananlar için, ek 21. maddeye göre düzenlenecek üst gösterge tespit tablolarında, son beş yılı yerine sigortalının tahsis talep veya ölüm yılına göre bu maddede belirtilen takvim yılları esas alınacağı da belirtilmiştir.

5.2.4.4. Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3910)

“Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/514)” 26.2.1993 tarihinde Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe Komisyonu başkanlıklarına sunulmuştur.¹¹⁶⁰ Bu kanun tasarısına ilişkin olarak hazırlanan Sağlık ve Sosyal İşler ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporu (Sıra Sayısı 335) 5.4.1993 tarihinde Mecliste dağıtılmış ve gündeme alınmasına karar verilmiştir.¹¹⁶¹

Komisyonlar tarafından ayrı ayrı görüşülen kanun tasarısıyla ilgili olarak Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu Raporunda tasarının ilgili kurum ve kuruluşların temsilcileri ile tartışılarak raporun hazırlandığı belirtilmiştir. Raporda, 1987 yılında süper emeklilik imkânını getiren 3395 sayılı kanun ile SSK kanunlarına konan geçici maddeler ile bu konuda bir düzenleme getirildiği, ancak 1988 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından bu uygulamanın iptal edildiği ifade edilmiştir. Böylece 62 bin emeklinin fazladan belli bir prim yatırımlarına sebep olduğu ve kanunun sürekliliğine güvenerek yapmış oldukları tasarruflarının ellerinden alındığı belirtilmiştir. Bu tasarı ile 6 400 göstergeden emekli olanlar ile tekrar süper emeklilerin konumlarının

¹¹⁵⁹ A.k., s. 573.

¹¹⁶⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 75 (2.3.1993), s. 22.

¹¹⁶¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 87 (6.4.1993), s. 264.

eşitleneceğini ve zayi olan haklarının da tekrardan telafi etme imkânının olacağı savunulmuştur. Komisyonunda sadece kanun tasarısına ait ikinci maddedeki kanunun yürürlüğe ait olan ifadesinde süper emeklilerin yararına olacak şekilde “kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer” şeklinde değişiklik yapıldığı söylenmiştir. Komisyon raporuna İstanbul Milletvekili Emin Kul, muhalefet şerhi koymuştur.¹¹⁶²

Plan ve Bütçe Komisyonu’nun tasarısı ile ilgili olarak hazırlamış olduğu raporda da öncelikle komisyonun konuyla ilgili devlet kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan bir kurulun incelemesi sonucunda raporun hazırlandığı belirtilmiştir. Diğer komisyon raporu ile ortak konuların tartışıldığı raporda, diğer komisyonun 6 400 gösterge olarak belirlenen maaş göstergesinin, süper emeklilerin mağduriyetlerini tam gidermediği ifade edilmiş ve gösterge 6 650 olarak düzeltilmiştir. Tasarıya bu değişikliğin bir ikinci madde olarak eklendiği ifade edilmiştir. Bu yeni ikinci maddenin 1 Ocak 1993, diğer maddelerin ise “kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer” ibaresi ile kanun tasarısında yer almasının kararlaştırıldığı ifade edilmiştir. Komisyon raporuna Konya Milletvekili Mustafa Ünalı muhalefet şerhi koymuş, Tokat Milletvekili İbrahim Kumaş ise raporun kabul edildiği gün komisyonunda hazır olmadığı için imza koymamıştır.¹¹⁶³

Komisyon raporunun görüşülmesine Genel Kurulun 6.5.1993 Tarihli 100. Birleşiminde başlanmıştır.¹¹⁶⁴ Tasarının üzerinde sırasıyla ANAP Grubu adına Emin Kul (İstanbul), RP Grubu adına Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), CHP Grubu adına İstemihan Talay (İçel), DYP Grubu adına Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ile şahısları adına Hüseyin Balyalı (Balıkesir) ve Mehmet Dönen (Hatay) söz almışlardır. İlk söz alan konuşmacı Emin Kul, sosyal güvenlik sisteminin bir an önce düzeltilmesine inandıklarını, ancak günü kurtarmaya yönelik olarak geliştirilen çözümlere karşı olduklarını vurgulayarak sözlerine başlamıştır. Kul, ANAP hükümeti döneminde mevcut SSK kanununun değişmesi amacıyla 1987 yılında meclise bir kanun tasarısının gönderildiğine değinmiş ancak söz konusu tasarının, bazı tavan ve taban aylıklar ile prim sorununu çözememiş olduğunu hatırlatmıştır. Kul, ayrıca, 1987 yılında çıkan kanundan daha ileri bir düzenleme teşkil etmeyen yeni tasarının 1987 yılında çıkan ve süper emeklilik hakkıyla ilgili olan maddenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen bölümünü yine gündeme getirdiğine dikkat çekmiştir. Gündeme alınan tasarısı ile öncelikle Anayasa Mahkemesi’nin iptalinden sonra süper emekli olan kimselerin

¹¹⁶² S. Sayısı: 335, “Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ile Plan ve Bütçe Komisyonu Raporları (1/514)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 100’ün sonuna ekli (6.5.1993), ss. 2-4.

¹¹⁶³ A.k., ss. 5-8.

¹¹⁶⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 100 (6.5.1993), s. 389.

mağduriyetinin engellenmesinin önemli olduğunu belirten Kul, bu konuyla ilgili kendilerinin de komisyonlarda bazı önerilerinin olduğunu ancak komisyonun tasarının son halini verirken bunları dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Kul bu şekli ile de kanun tasarısının gruplarınca destekleneceğini belirtmiş ve bu konuyla ilgili görüşmelerde bir önergelerin olacağını da söyleyerek sözlerini bitirmiştir.¹¹⁶⁵

Kul'dan sonra söz alan Ahmet Feyzi İnceöz, süper emeklilik süreci ve bu işe girişen ve mağdur olan vatandaşların durumuyla ilgili bir konuşma yapmıştır. İnceöz daha sonra hükümetin bu konuda bir vaadi olduğunu ve bunun için bir süredir uğraşıldığını, komisyonlarda konunun tartışıldığını söylemiş ve tasarıda süper emeklileri mağdur eden durumun giderilmesine yönelik olarak yapılacak düzenleme hakkında geniş bir bilgi vermiştir. İnceöz, tasarının belli bölümlerini kabul ettiklerini, ancak belli bölümlerine itirazları olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁶⁶

İnceöz'den sonra söz alan İstemihan Talay, genel anlamıyla vatandaşın devletin ona verdiği söze dayanarak belli tasarruflar yaptığını, bu durumdan zarar gördüğü zamanda devlete ve siyasetçiye olan güveninin sarsıldığını vurgulamıştır. Talay ayrıca, bu çabasından ötürü ve seçimdeki bir vaadini yerine getirmesi adına hükümeti kutlayarak konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁶⁷ Talay'dan sonra söz alan Güneş Müftüoğlu, “süper emekli” denilen ve belli bir dönemdir de mağdur olan belli bir emekli kitlesinin olduğunu söylemiş ve bu çıkacak olan kanun ile bu kimselerin mağduriyetlerinin giderilebileceğini ifade etmiştir. Müftüoğlu, bu kanunun diğer sigorta kanunlarında mağdur olan vatandaşların haklarının korunabilmesi adına yeni bir başlangıç olmasını dileyerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁶⁸

Müftüoğlu'ndan sonra şahsı adına söz alan Hüseyin Balyalı, ek göstergelerin emeklilerin mağduriyetlerinin giderilmesi için komisyonda ittifakla belirlendiğini hatırlatmıştır. Balyalı ayrıca bu tasarı görüşülürken de Mecliste bu ittifak ortamının sürmesini dileyerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁶⁹ Balyalı'dan sonra söz alan Mehmet Dönen, toplumdaki mağdur bir kesimin sorununu gidermek için toplandığını belirtmiş ancak bu şekilde emekli etmenin ne kadar sakıncalı olduğunun da görüldüğüne dikkat çekmiştir. Mağdur olan insanların bu mağduriyetinin giderilmesinin devletin bir sorunu olduğunu ifade eden Dönen, bu şekilde 62 bin kişinin mağdur edildiğini ve yeni düzenlemeyle bu mağduriyetin giderileceğine olan inancını belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁷⁰

¹¹⁶⁵ A.k., s. 395.

¹¹⁶⁶ A.k., s. 396.

¹¹⁶⁷ A.k., s. 397.

¹¹⁶⁸ A.k., s. 397.

¹¹⁶⁹ A.k., s. 398.

¹¹⁷⁰ A.k., s. 399.

Tasarının maddeleri üzerindeki görüşmelerde 1. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), tasarının belli konularında komisyon ile iktidar arasında da bazı fikir ayrılıklarının olduğunu görüldüğünü ve bu konun daha sonra kanunun bu maddesine ilişkin bir iptal sebebi olmamasını dilediğini belirtmiştir. Oğuz, bu nedenle konunun iyi müzakere edilmesini ve mağdur vatandaşların bu durumdan kurtulmaları için iktidar ile muhalefetin bir arada hareket etmelerini isteyerek konuşmasını noktalamıştır.¹¹⁷¹ Oğuz'dan sonra söz alan Emin Kul (İstanbul), bu maddedeki bazı hükümlerin hükümetin koyduğu metinde yer almadığını, Plan ve Bütçe Komisyonunda eklendiğini söylemiştir. Kul ayrıca, bu konuda hükümetin komisyondaki değişikliğe bir itirazı olmadığını, bu noktadan sonra bir itirazının olamayacağını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁷² Görüşmelerin tamamlanmasından sonra madde oylanarak kabul edilmiştir. 2. madde üzerine söz alan Mustafa Dağcı (Kayseri), bu madde ile ANAP döneminde yapılan bir hatanın düzetileceğine dikkat çekmiştir. Dağcı'nın bu sözünden sonra genel kurulda bazı tartışmalar yaşanmıştır. Dağcı bu tartışmaların ardından vatandaşın mağduriyetinin giderilmesinin devlet adına önemli bir görev olduğunu yinelemiş ve bu tasarının meclisin tüm üyelerinin oylarıyla yasalaşacağını umduğunu belirterek sözlerini bitirmiştir.¹¹⁷³

2. madde üzerinde verilen iki önergeden biri kabul edilmiştir. Kabul edilen önerge ile tasarının 2. maddesinin (a) bendinde yer alan 6 650 gösterge rakamları 6 400 olarak değiştirilmiştir. Kanunun uygulanmasına yönelik olan üçüncü ve dördüncü maddelerin görüşmeleri yapılmış, dördüncü madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), bu kanun tasarısı görüşmelerinin ANAP'a yönelik bir saldırı platformuna dönüştüğüne dikkat çekmiştir. İktidar ile diğer muhalefet partilerinin bu tutumlarından vazgeçmelerini ve vatandaşı ANAP'a karşı tahrik etmemelerini istemiş ve vatandaşa iyi koşulları sağlamanın tüm hükümetlerin görevi olduğunu belirterek sözlerini bitirmiştir.¹¹⁷⁴

Maruflu'dan sonra söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), görüşmeler sırasına ikinci maddedeki maaş göstergeleri ile ilgili değişikliğin Anayasaya aykırı olduğunu iddia etmiştir. Bu şekilde çıkacak bir kanunun daha sonra birçok sakıncalar içereceğini ifade eden İnceöz, bu nedenle de kanunu yürütecek kurumun Bakanlar Kurulu olmasının yanlış olduğunu savunmuştur.¹¹⁷⁵ İnceöz'den sonra söz alan Emin Kul (İstanbul), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın bu konuyu bir siyasi çekişme vesilesi yaptığını iddia etmiş ve kanundaki maaş göstergeleriyle oynatarak vatandaşın yine mağduriyetine sebep olunduğunu savunmuştur. Kul, ilgili Bakan'ın kendi dediğini yaptırabilmek için

¹¹⁷¹ A.k., s. 400.

¹¹⁷² A.k., s. 401.

¹¹⁷³ A.k., s. 402.

¹¹⁷⁴ A.k., s. 408.

¹¹⁷⁵ A.k., s. 409.

yanlış beyanda bulunmakta dâhil birçok konuda olayı çarpıttığını iddia etmiş ve emeklilerin yine maaşlarının gasp edilmek istendiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.¹¹⁷⁶ Konuşmaların tamamlanmasından sonra tasarının tamamı oylanmış ve tasarı genel kurulda kabul edilerek kanunlaşmıştır. 4 maddeden oluşan bu tasarının yasalaşması ile 17.7.1964 tarih ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 140. maddesi değiştirilmiştir. Bu değişiklikte kurumca verilecek idari para cezaları asgari ücret temel alınarak belirlenmiştir.

5.2.4.5. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu (3911)

“Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanun Tasarısı (1/502),” memurlar ile diğer kamu görevlilerinin yürütmekte oldukları kamu hizmetlerinin etkinliğini artırmak, bu personelin malî, sosyal ve diğer haklarında da iyileştirmeler ve kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilatlanmalarına ilişkin olarak düzenlemeler yapmak üzere Anayasanın 91. maddesine göre Bakanlar Kuruluna, Kanun Hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Bakanlar Kuruluna verilecek yetkiye dayanılarak çıkarılacak kanun hükmünde kararnamelerle, memurlar ve diğer kamu görevlilerine imkânlar çerçevesinde yeterli ve adil bir ücret seviyesi sağlanması bu düzenlemenin gerekçesinde belirtilen diğer bir husustur. Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin imkânlarında yapılacak iyileştirmelerin onların sosyal, mali ve diğer her türlü hakları ile ilgili olarak yapılacak düzenlemelerle hizmetin özelliklerine uygun bir şekilde belirli görevlerde yeterli sayıda nitelikli personel çalıştırılabilmesinin mümkün hale getirileceği yine gerekçede vurgulanmıştır. Bu düzenleme ile ayrıca, “kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilat kanunlarında değişiklik yapılması, yeni bakanlık, bağlı veya ilgili kuruluşlar kurulması, kamu iktisadî teşebbüsleri veya bunlardan özelleştirilmesine karar verilenlerin menkul, kendi adına kayıtlı veya kullanımındaki gayrimenkul ile personeli hakkında düzenleme yapılarak özelleştirmenin hızlandırılması” mümkün kılınmıştır.¹¹⁷⁷

Meclis Başkanlığınca, 2.2.1993 tarihinde Anayasa Komisyonuna gönderilen tasarı, Komisyonun 1.4.1993 tarihli toplantısında Devlet Bakanı Şerif Ercan ve Hükümet temsilcilerinin de bulunduğu toplantıda incelenmiştir. Anayasa Komisyonu, Tasarının “Amaç” başlıklı 1. maddesini madde metnine açıklık getirecek şekilde değiştirmiştir. Yapılan değişiklikte, tasarı metninde geçen, “memur ve diğer kamu görevlileri” tabiri genişletilmiştir. Bu tabirin tanımı merkezî idare memurları ve kamu görevlileri kadar, mahallî idareler,

¹¹⁷⁶ A.k., ss. 409-411.

¹¹⁷⁷ Sıra Sayısı 340, “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanun Tasarısı ve Anayasa ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporları (1/502)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 116’nın sonuna ekli, (23.6.1993), s. 1.

Yükseköğretim Kurulu, Üniversiteler, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nda çalışan bütün kamu personelini ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile bu Kurumun kapsamına giren kuruluşlarda çalışan bütün kamu personelini kapsayacak şekilde yapılmıştır. Komisyon, “yeni bakanlıklar kurulması” hususunu Anayasanın 9. maddesi doğrultusunda maddeden çıkarmayı uygun görmüştür. Anayasa Komisyonu bunlara ilaveten diğer bazı küçük değişiklikler de yaparak Plan ve Bütçe Komisyonuna sunulmak üzere Meclis Başkanlığına 2.4.1993 tarihinde raporunu göndermiştir.¹¹⁷⁸

Anayasa Komisyonunda görüşüldükten sonra, Meclis Başkanlığınca 2.4.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen tasarı, bu komisyonun 14.4.1993 Tarihinde yaptığı 41. Birleşimde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Şerif Ercan başkanlığında, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve Devlet Personel Başkanlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla incelenip görüşülmüştür. Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde; “tasarının amaç ve kapsamının gerektiği kadar açık olmadığı bu gün personel rejimini temelden değiştirecek etkin ve kapsamlı bir personel yasasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Oysa bu tasarı çerçevesinde yapılacak geçici iyileştirmelerin yeterli olmayacağı, Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verilmesinin, TBMM’ye ait olan yasama yetkisinin, yürütmeye devri niteliğinde bulunduğu gibi eleştiriler yapılmıştır. Plan ve Bütçe Komisyonunda olumlu olarak ise şu görüşler ifade edilmiştir:¹¹⁷⁹

Getirilen düzenlemenin bir “yetki kanunu tasarısı” olduğu, ayrıntılarının çıkarılacak Kanun Hükmünde Kararnamelerde belirtileceği, ayrıca 2. maddede kapsamın açık olarak belirtildiği, personel rejiminin düzenlenmesi ile ilgili çalışmaların yoğun bir şekilde sürdürüldüğü, tasarı ile Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verilmesinin, Yasama Organına ait olan yasama yetkisinin yürütmeye devri niteliğinde olmadığı, özellikle personel ve teşkilatla ilgili düzenlemelerin çıkarılacak kanun hükmünde kararnameler ile çok daha kısa sürede yapılabileceği, ivedi ve zorunlu hallere münhasır olmak üzere, Anayasa hükümleri çerçevesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisinin verilebileceği gibi, olumlu görüşler de dile getirilmiştir.

Tasarı ve gerekçesinin benimsenmesinin ardından, Anayasa Komisyonu metni esas alınmak suretiyle maddelerinin görüşülmesine geçilmiş ve bu maddelerde bazı düzeltmeler yapılarak Komisyon raporu 15.4.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.

Tasarı, Genel Kurulun 23.6.1993 Tarihli 116. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ilk olarak ANAP Grubunun görüşlerini

¹¹⁷⁸ A.k., ss. 2-4.

¹¹⁷⁹ A.k., s. 5.

açıklamak üzere Mehmet Keçeciler (Konya) söz almıştır. “Yetki kanununa dayanarak, yürütme organının, kanun hükmünde kararname çıkarmasını modern idare prensiplerine uygun bir müessese olarak gördüğümüzü ve iktidarımız döneminde de, bizim, bu müesseseyi kullandığımızı ifade etmek istiyorum” açıklamasıyla sözlerine başlayan Keçeciler, parti olarak, kararname çıkarmaya ve yetki kullanmaya karşı olmadıklarını ancak, görüşülen tasarıya muhalif olduklarını belirtmiştir. Tasarıya ilk olarak Meclisin çalışma usulü açısından muhalefet ettiklerini vurgulayan Keçeciler, gündemde, aşağı yukarı 14 tane kanun tasarısının bulunduğunu hatırlatarak acele ile saat 14.00’te gruplara haber verilerek “Yetki Kanun Tasarısını görüşeceğiz” denildiğini ve sonuçta bu kanun tasarısının gündeme geldiğini ifade etmiştir.¹¹⁸⁰

Tasarıya, zamanlaması açısından da muhalif olduklarını belirten Keçeciler, tasarıyla “Yetki hükümete verilir” dendiğini ancak mevcut Hükümetin, geçici bir hükümet olduğuna işaret etmiştir. Başbakanın, Cumhurbaşkanı seçilmesi sebebiyle istifa ettiğini ve rutin işleri yürütmekle sorumlu bir hükümetin söz konusu olduğunu dolayısıyla yeni hükümetin henüz kurulmadığını vurgulamıştır. Keçeciler sözlerini tasarının içeriğine hangi noktalarda karşı olduğunu da belirterek devam etmiştir. O’na göre, tasarı teknik açıdan da eksiktir. Anayasanın 91. maddesi “Yetki kanunlarının amaç, kapsam ve ilkelerinin açık ve net bir biçimde belirtilmesi esastır” hükmü ile yetki kanunlarının kapsamı, amacı ve ilkelerini açık ve net olarak belirlemiştir. Hâlbuki daha tasarısının adında ve başlangıcında “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile...” denilerek kapsam amaç ve açıklık konusuna riayet edilmemiştir. “Personel rejimiyle ilgili değişiklikler yapacağız” ifadesi muğlâklık içermektedir ve bunun bir yansıması olarak 1. maddede düzenlenen hususlar da açık değildir. “Meclis çalışanları bundan istifade edecek mi, belli değil; Cumhurbaşkanlığı çalışanları bundan istifade edecek mi, belli değil; mahallî yönetimlerde çalışanlar bundan istifade edecek mi, tefsire tabii.”¹¹⁸¹

Mehmet Keçeciler eleştirilerini düzenleme ile yeni bakanlıkların kurulması ve birleştirilmesi hususları üzerinde yoğunlaştırmış ve devletin teşkilatında sıklıkla yapılan değişikliklerin olumsuzluklara sebep olacağını altını çizmiştir. Keçeciler konuşmasını “tasarınız, teknik bakımdan yanlıştır, siyasî bakımdan yanlıştır, hukukî bakımdan yanlıştır, hakkaniyet ölçülerine uygun olmayan bir tarzda Yüce Meclisin huzuruna gelmiştir. Bu itibarla, tasarıya muhalifiz, aleyhte oy vereceğiz” sözleriyle tamamlamıştır.¹¹⁸²

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), konuşmasını iktidar kanadının oldubittilerle muhalefetle işbirliği yapamadan meclis çalışmalarını

¹¹⁸⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 116, (23.6.1993), ss. 130-131.

¹¹⁸¹ **A.k.**, s 132.

¹¹⁸² **A.k.**, s 133.

sürdürmek istemesinin yanlışlığı üzerine kurmuştur. İktidarın böyle bir yol izleyerek başarılı olamayacağını belirten Oğuz, getirilen yetki kanunundan örnekler sıralayarak geçmiş yıllarla yeni düzenlemenin getireceği ortamla ilgili karşılaştırmalar yapmıştır. Oğuz, yeni düzenlemelere bakıldığında sanki bu alanlarda geçmişte hiç düzenleme yapılmadığı gibi bir havanın iktidar kanadından oluşturulmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Meclis'in gündeminin sürekli değiştiğinden de yakınan Oğuz, “zorlayarak geçiririz, biz dediğimizi yaparız” iddiasında olan iktidarın muvaffak olamayacağını belirtmiştir.¹¹⁸³

CHP Grubu adına söz alan Coşkun Gökarp (Kırşehir), konuşmasına eleştiriyi başlamış, “tasarının aceleye getirilmesinin anlamı nedir, gereği nedir? Hükümet bu konuda, sanki sel önünden kütük kaparcasına, memleketin tüm işlerini halletmiş, sıra sanki buna gelmiş gibi davranıyor. Bu tutumu yadırgıyorum ve kınıyorum” açıklamasını yapmıştır. Anayasanın, kurumların, müesseselerin yetkilerini açık bir şekilde ifade etmişken, Meclisin yetkisinin yürütmeye bırakılmasının yanlışlığına da vurgu yapmıştır. Hükümeti temsil eden, DYP ve SHP'nin Hükümet olmadan önce, muhalefetteyken, “bu ülke karamelerle yönetilemez” açıklaması ile dönemin Başbakanı Turgut Özal'ı ve ANAP Grubunu oldukça rahatsız ettiklerini hatırlatan Gökarp, “şimdi ne değişti de” iki partinin ilgili sözlerinden caydığını sormuştur. Tasarının meclis gündemine getirilişini ve hükümetin geçici bir hükümet olarak böyle bir düzenlemeyi getirmesini de eleştiren Gökarp, yetki tasarısının çıkması halinde verilen yetkiyi Hükümetin, nasıl kullanacağı hususunda endişelerinin bulunduğu altını çizmiş ve eleştirilerini şu şekilde sürdürmüştür:

*Bu yetki tasarısı şahsa göre hükümet kurma ve şahsa göre yönetim belirleme anlayışını içermektedir. Sayın Başbakan adayı, DYP'nin Genel Başkanı Sayın Tansu Çiller, herhalde hükümet kurmada o kadar zorlanıyor ki, gündemin 9. sırasında bulunan bu metni, bugün buraya getirmeyi kendisine bir görev bilmektedir. Belki diyet ödüyor. Bu bakımdan, burada tekrar Yüce Meclise sesleniyorum: Şahsa göre hükümet kurulamaz, şahsa göre devlet yönetilemez. Devletin kuralları vardır; bu kurallar hepimizindir. Bu kurallar, zaman gelecek hepimize lazım olacaktır. Bu kurallar bizim için en önemli kurallardır. Bu kuralları sizler içinize sindiremezseniz de, bizler içimize sindiriyoruz ve sindirmeye de devam edeceğiz.*¹¹⁸⁴

SHP Grubu adına söz alan Kamber Genç (Tunceli), genel olarak yetki kanunlarına karşı olduğunu söylemiş ancak dönemin şartları gereği böyle bir düzenlemenin gerekli olduğuna değinmiş ve gerekçesini şu şekilde ifade etmiştir:

Bakın, ben aslında yetki kanunlarına karşıyım, her vesileyle de bunu söyledim. Yalnız, bu Hükümetin yetki istemesinin bir mantığı vardır. Bu bir

¹¹⁸³ A.k., ss. 134-137

¹¹⁸⁴ A.k., s 138

Koalisyon Hükümetidir ve bu Koalisyon Hükümetini oluşturan iki tane parti vardır; her partinin çok değişik ilkeleri vardır, programları, ideolojileri ayrıdır. Bu yetkiye istinaden çıkarılacak Bakanlar Kurulu kararnamesi de, geçmişte olduğu gibi, bir parmakla, bir başla belirlenecek durumda değildir. Yetki kanununa dayanılarak çıkarılacak kanun hükmünde kararnameler, bugünkü devlet yapımızda ciddi değişiklikler yapabilecek nitelik taşımayacaktır; çünkü iki parti var, bu iki partinin ilkeleri ayrı ve bu iki partinin dayandığı taban da ayrı. Bu itibarla, bu iki partinin getireceği kanun hükmünde kararnamelerin kapsamı, niteliği ve muhtevası, devlet yapısı açısından ciddi tehlikeler teşkil etmez.

*Aslında, bugün Meclis çalışmalarını düzenleyen İçtüzüğün gerektirdiği bir durum nedeniyle, Meclis süratle çalışmıyor, kanunlar çıkmıyor. O halde ne yapacaksınız? Biliyorsunuz, 12 Mart'tan sonra kanun gücünde kararnama çıkarma yetkisi Anayasaya girdi ve bu anayasal yetkiyi Hükümet kullanacaktır. Siz buna sebebiyet vermeseydiniz, bu yetki kullanılmayacaktı.*¹¹⁸⁵

Şahsı adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), yetki yasalarının çıkarılmasına parti olarak karşı olmadıklarını belirtmiş, 1971 Anayasa değişikliğinden bu yana, değişik hükümetler zamanında az veya çok kanun hükmünde kararnamelerin çıkarıldığını belirterek sözlerine başlamıştır. Mevcut durumda ise, kanun hükmünde kararnama çıkarma yetkisi isteyen tasarının, 49. Hükümet döneminde hazırlandığını ve altında Süleyman Demirel'in Başbakanlık imzasının bulunduğunu hatırlatmıştır. Yetkiyi isteyen başka bir hükümet, kullanacak olan başka bir hükümet olduğunu belirterek eleştirilerini bu konu üzerinde yoğunlaştırmıştır.¹¹⁸⁶

Şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul) ise, “bizim ve özellikle benim anlamakta güçlük çektiğim konu, biz bu yetkiyi hangi hükümete veriyoruz?” şeklinde konuşmasına başlamış, “yetki tasarısını yeni kurulacak olan hükümete vereceksek, şahsen söylediğim nedenlerden dolayı bu Hükümetin başına itimadım yoktur. Onun için bunu vermekte tereddüt duyuyoruz” cümleleriyle devam etmiştir. Kendisinin yeni bir milletvekili olarak eski tutanakları incelediğini ve daha evvel benzer yasa için mevcut iktidar milletvekillerinin aleyhte konuşmaları olduğunu hatırlatarak özellikle DYP sözcüsü Güneş Müftüoğlu ve Kamer Genç'in eski konuşmalarından cümleler aktarmıştır. Bu arada ne değiştiğini soran Maruflu, bu milletvekillerinin o zaman için söylediklerinin tam tersini söylemelerini eleştirmiştir.¹¹⁸⁷

Selçuk Maruflu'nun konuşmasının ardından tasarının tümü üzerinde görüşmeler tamamlanmış ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının 1. maddesi şu şekildedir:

¹¹⁸⁵ A.k., s. 141

¹¹⁸⁶ A.k., ss. 142-144

¹¹⁸⁷ A.k., ss. 144-145

Bu kanunun amacı memurlar ve diğer kamu görevlilerinin çalışmalarında etkinliği artırmak, kamu hizmetlerinin düzenli, süratli ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere bunların malî, sosyal ve diğer haklarında iyileştirmeler yapmak; yürütme organı bünyesindeki kamu kurum ve kuruluşlarının (Genelkurmay Başkanlığı hariç), kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin konularda düzenlemelerde bulunmak için ivedi ve zorunlu hallere münhasır olmak üzere Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermektir.

1. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), Amaç maddesinin, genel gerekçede ifade edilen hususlarla bir çelişkiyi ihtiva ettiğini öne sürmüştür. Korkmazcan, gerekçede ifade edilen hususların maddede açık olarak ifade edilmediğini ve dolayısıyla iktidar milletvekillerinin milleti aldattığını iddia etmiştir. Tasarı tartışılırken yeni bir hükümetin kurulacağı ile ilgili yoğun bir gündem oluştuğunu ancak eski hükümetin küçük değişikliklerle devam edeceğinin belli olduğunu vurgulayan Korkmazcan, tasarının by-pass yasalarının tıkanıklığa uğradığı ve bakanlık teşkilat kanunlarının çıkarılamadığı bir dönemde hazırlandığına işaret etmiştir. Böyle bir ortamda Anayasa Komisyonuna sevk edildiğini ve Hükümetin SHP kanadının dayatması sonucunda böyle bir yetki kanunu alınması ihtiyacı duyulduğunu açıklamıştır.¹¹⁸⁸

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), konuşmasında iktidar kanadının tasarıyı gündeme getirmesi sürecindeki uygulamalara ve yetki kanunu ile Meclisin görevinin devredildiği eleştirisine yer vermiştir.¹¹⁸⁹ Şahsı adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya) ise, konuşmasında yeni bakanlıkların kurulacak olmasının israfı yol açtığı ve devleti büyüttüğü üzerine durmuştur.¹¹⁹⁰ Yine şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya)’a göre yetki kanunu tasarısını görevden ayrılmış “emanet Hükümet” getirmişse, iki seneden beri niçin bu düzenlemeyi yapmamıştır. Eğer, bu yetki kanunu tasarısı, yeni kurulacak olan Hükümet adına getirilmişse, yine sorulması gereken, yeni kurulacak olan Hükümetin Başbakanı Çiller’in iki yıldan beri eski Hükümetin içinde olmasına rağmen niçin iki yıldır tedbir almadığıdır. Ayhan iktidarın ekonomik performansını eleştirerek konuşmasını tamamlamıştır.¹¹⁹¹

1. madde ile ilgili muhalefet kanadı tarafından verilen değişiklik önergeleri kabul edilmemiştir. İktidar kanadından Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının tasarısının 1. maddesinde yer alan “düzenlemelerde bulunmak” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve Genel, Katma, özel ve özerk bütçeli bütün kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmaz mallar üzerindeki yönetim ve tasarruf esaslarının tespiti; Bağ-Kur, SSK ve T.C. Emekli Sandığı Kanunlarında

¹¹⁸⁸ A.k., ss. 148-151.

¹¹⁸⁹ A.k., ss. 151-154.

¹¹⁹⁰ A.k., ss. 154-156.

¹¹⁹¹ A.k., ss. 156-157.

düzenlemelerde bulunmak; özelleştirme kapsamına giren kuruluşlarla diğer kurum ve kuruluşlar arasındaki ihtilafların çözülmesi esaslarının tespiti; Merkez Bankası ve Bankalar Kanunu ile Sigorta Murakabe Kanununda düzenlemeler yapılması...” ibaresinin eklenmesi ile ilgili vermiş oldukları değişiklik önergesi kabul edilmiştir.¹¹⁹²

Tasarının içerik ve kapsamı ikinci maddede ifade edilmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan memurlarla diğer kamu görevlilerinin malî, sosyal ve diğer haklarıyla ilgili olan kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapma yetkisi ve kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilatlandırılması, bunların ayrılması, birleştirilmesi veya kaldırılması, kuruluş biçimlerinde, görev, yetki ve yükümlülüklerinde değişiklik yapılması hususları bu maddede düzenlenmiştir. Madde üzerinde ilk olarak RP grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almıştır. Türkiye’de haddinden fazla memur kadrosunun bulunduğunu belirterek hükümetin yeni teklifle nasıl bir yol izleyeceğinin sorgulanması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye’de öncelikle yapılması gereken hususun, kamu kurum ve kuruluşların, çok daha dar kadroyla verimli bir çalışmayla, yüksek seviyede bir bilgiyle donatılmış, teçhiz edilmiş bir çalışma düzeniyle, personel giderlerinin azaltılması olduğunu vurgulamıştır. Ayhan konuşmasını geçmişteki memurlarla ilgili düzenlemelere de referans vererek sürdürmüş ve önemli olanın memurları verimli bir şekilde çalıştırarak onların hayat standartlarını da yükseltmek olduğunu altını çizmiştir.¹¹⁹³

ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), Kapsam maddesi ile “kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan memurlarla diğer kamu görevlilerinin malî, sosyal ve diğer haklarıyla ilgili olan kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapma yetkisi” istendiğini hatırlatmıştır. Bu hususun, bütün boyutlarıyla bir idarî reform, personel reformu yetkisi anlamına geldiğini söyleyen Korkmazcan, “eğer, devlet memurlarının, kamu kuruluşlarında çalışanların ve diğer kamu görevlilerinin bütün haklarıyla ilgili bir düzenleme yetkisi talep ediliyorsa” bunun adının kısaca “personel reform yetkisi” olduğunu vurgulamıştır. Koalisyon hükümetinin ileriki günlerde parti teşkilatlarının baskısı nedeniyle birçok memuru işe alacağını öne sürmüştür. Neticede, “kamu çalışanlarının durumlarını düzeltmek amacıyla getirildiği söylenen kanunla, tam aksine, kamu çalışanlarının ve kamu görevlilerinin durumlarını daha da kötüleştiren, devlette personel reformu yapmak bir yana, devleti hizmet devleti olmaktan çıkarıp bir istihdam aracı haline getiren uygulamalarla karşı karşıya” kalınacağını altını çizmiştir.¹¹⁹⁴

Şahsı adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), yeni bir hükümet kurmadan yetki yasaının çıkarılmasının yanlışlığına dikkat çekmiş ve tasarıda hakkındaki endişelerini şu şekilde dile getirmiştir:

¹¹⁹² A.k., ss. 157-163.

¹¹⁹³ A.k., ss. 164-167.

¹¹⁹⁴ A.k., ss. 167-170.

Burada “kamu kuruluşları” denirken bazı ayrıntılar verilseydi, mesela “Genelkurmay Başkanlığı hariç” dendiği gibi, “üniversiteler hariç”, “Adalet Bakanlığı hariç” denseydi, doğrusu biz bunun üzerinde bu kadar hassas olmazdık. Şüphemiz şu ki -bunu özellikle arkadaşlarımın dikkatine sunuyorum- yarın değiştirilmek üzere Meclise sunulacak YÖK Kanunu, bakacaksınız ki, bu yetki tasarısı içinde getirilecek ve üniversiteler belki bu şekilde altüst edilmeye ve oralarda bazı radikal değişiklikler yapılmaya yeltenilecek. Eğer burada “Genelkurmay Başkanlığı hariç, üniversiteler hariç” deseydiniz tamam diyecektik.

Ayrıca, Adalet Bakanlığı için de aynı şey söz konusu. Adalet Bakanlığında, hâkimlerin özlük işleri ve teminatı, mahkemelerin bağımsızlığı ve teminatı konularının aslında kanunlarla düzenlenmesi lazım.¹¹⁹⁵

Şahsı adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), bir önceki maddede Turhan Tayan ve arkadaşlarının vermiş olduğu önergeyi eleştirmiş ve son anda verilen değişiklik önergesinin müzakere etmeden ve tartışmadan bir oldubittiyle Genel Kurul’dan geçirilmesinin yanlışlığına değinmiştir. Meclis olarak denetim işlevinin yeterince yerine getirilemediğinden yakınmıştır.¹¹⁹⁶

Keçeciler’in konuşmasının ardından değişiklik önergelerin görüşülmesine geçilmiş muhalefet partilerinin vermiş olduğu üç farklı önerge kabul edilmemiştir. İktidar kanadından Mehmet Gülhan (Denizli) ve arkadaşlarının, 2. maddeye bir (d) bendi olarak “Genel, Katma, Özel ve Özerk bütçeli bütün kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmaz mallar üzerindeki yönetim ve tasarruf esaslarının tespiti; Bağ-Kur, SSK ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunlarında düzenlemelerde bulunmak; özelleştirme kapsamına giren kuruluşlarla diğer kamu kurum ve kuruluşları arasındaki ihtilafların çözülmesi esaslarının tespiti; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Bankalar Kanunu ile Sigorta Murakabe Kanununda” ifadesinin eklenmesini isteyen değişiklik önergesi kabul edilmiştir.¹¹⁹⁷

Yetki kanununun çıkarılmasındaki ilkelerin zikredildiği ve diğer hususlarda birtakım sınırlayıcı hükümlerin getirildiği 3. madde ile ilgili CHP Grubunun görüşlerini Algan Hacaloğlu (İstanbul) dile getirmiştir. Konuşmasını yetki tezkeresinin Mecliste görüşülmesi sırasındaki yaşananlar üzerine kurmuş ve iktidar kanadının daha önemli işler varken bu konudaki ısrarının sorgulanması gerektiği üzerinde durmuştur. Yetki tezkeresinin yazım tekniği açısından çok muğlâk ifadeler içerdiğinin ve uygulanması sırasında çok farklı şekillerde sonuçlar üretebileceğinin de altını çizmiştir.¹¹⁹⁸

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan, 3. maddede KİT’lere ve açıkça zikretmese bile 3291 sayılı Kanuna atıfta bulunulduğunu ve ilgili düzenlemeye

¹¹⁹⁵ A.k., s. 170.

¹¹⁹⁶ A.k., ss. 171-172.

¹¹⁹⁷ A.k., ss. 172-177.

¹¹⁹⁸ A.k., ss. 178-180.

bakıldığı zaman KİT'lerin özelleştirilmesiyle ilgili hükümlerin bulunduğunu ifade etmiştir. Ayhan, 3291 sayılı Kanundaki hükümlerin özelleştirmeyeyle ilgili bütün yetkileri Hükümete verdiğinin altını çizmiştir. Sonuçta, Hükümet bu yeni çıkaracağı kanun hükmünde kararnameyle buna neler ilave edeceğini hiçbir yerde ifade etmemiş, genel birtakım ifadeler kullanmıştır. Ayhan, böyle bir düzenleme ile KİT'lerin iktidar kanadı tarafından kendi yandaşları için kullanılabilceği endişesini dile getirmiş ve konuşmasını KİT'lerin verimli olarak çalıştırılması gerekliliği üzerinde yoğunlaşarak tamamlamıştır.¹¹⁹⁹

ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddenin geneline bakıldığı zaman kapsamın, ilkelerin ve madde ile ne düşünüldüğünün tam açık gösterilmediğini belirtmiştir. Madde ile kaç kanun ve kanun hükmünde kararnamenin değişeceğinin belli olmadığını ifade eden Maruflu, mevcut düzenleme ile çok sayıda kanun ve kanun hükmünde kararnamenin değiştirilmesi öngörülmesi durumunda TBMM'nin yasama görevinin veya yasama yetkisinin zedeleneyeceği inancını taşıdığını vurgulamıştır. Maruflu 3. maddede ifadesini bulan kârlılık, verimlilik, yararlılık prensiplerinin özelleştirmeyeyle ilgisi açısından düşünüldüğü zaman olumlu karşılanması gerektiğini de ifade etmiştir. Parti olarak özelleştirmeleri desteklediklerini ve bu kanun ile uygulama sahası bulacak bu hususların takipçisi olacaklarını da sözlerine eklemiştir.¹²⁰⁰ Şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip ise, kanun tasarısı ile “özelleştirme işinde bize intikal etmeyen, açıklanmayan birtakım maksatların gerçekleştirilmesi mi öngörülmektedir?” sorusunu hükümet kanadına yönelterek ilgili hususların açıklığa kavuşturulması gerekliliğinin altını çizmiştir.¹²⁰¹ Madde üzerinde son konuşmayı şahsı adına Mustafa Ünalı (Konya) yapmıştır. Ünalı'nın konuşmasının ardından madde üzerinde verilen değişiklik önerileri görüşülmüş, muhalefet partileri tarafından verilen değişiklik önerileri kabul edilmemiştir.¹²⁰²

Bakanlar Kuruluna bir yıl süre ile yetki veren ve bu süre içinde Bakanlar Kurulu birden fazla kanun hükmünde kararname çıkarma hükmünü düzenleyen 4. madde ile ilgili RP Grubu adına Ali Oğuz (İstanbul), şahısları adına Hasan Basri Eler (Edirne), Cevat Ayhan (Sakarya) söz almıştır. Konuşmaların ardından değişiklik önerileri görüşülmüş ve madde üzerinde verilen 4 farklı değişiklik önergesinden hiçbirini kabul edilmemiştir. Yürürlük ve uygulama maddeleri olan 5. ve 6. maddeler üzerinde söz alan bulunmamış ve tasarının tümünün oylanmasına geçilmiştir. Tasarının tümü açık oylamaya tabi tutulmuştur. Toplam 207 oy kullanılmış, 190 kabul, 13 ret ve 4 geçersiz sonuçla düzenlemenin tümü kabul edilerek yasalaşmıştır.¹²⁰³

¹¹⁹⁹ A.k., ss. 180-182.

¹²⁰⁰ A.k., ss. 183-184.

¹²⁰¹ A.k., ss. 185-186.

¹²⁰² A.k., ss. 186-191.

¹²⁰³ A.k., ss. 191-200.

24.06.1993 tarihli ve 3911 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki bazı kanunlar ile teşkilat kanunlarında değişiklik yapılmasına dair yetki kanunun tümünün ve ayrı ayrı tüm maddelerinin Anayasa'nın başlangıcı ile 2., 7., 87., 91. ve 153. maddelerine aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne Anamuhalefet Partisi, ANAP TBMM Grubu adına Grup Başkanı A. Mesut Yılmaz tarafından dava açılmıştır. Davanın gerekçesinde tüm demokratik ülkelerde kuvvetler ayrılığı prensibine göre yasama, yürütme ve yargı erklerinin görevlerinin ayrı ayrı belirlenmiş olduğu belirtilmiştir. KHK çıkartma hakkının çağdaş bir uygulama olduğu, ancak bu durumun parlamento dışında “açık bir yetki devri” şeklinde olmaması gerektiği ile hukuk kurallarının üzerine çıkartılmasının kabul edilemez olduğu ifade edilmiş ve iptal istemi yapılan kanunun tam bir yetki devri içerdiğinin üzerinde durulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, 3911 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki bazı kanunlar ile teşkilat kanunlarında değişiklik yapılmasına dair yetki kanunun 1., 2., 3. maddelerinin a ve b bentlerinin anayasaya aykırı olduklarına ve İPTALLERİNE, iptal edilen bölümler nedeniyle uygulama olasılığı kalmayan 3. maddesinin iptal edilen a ve b bentleri dışında kalan bölümleri ile 4., 5. ve 6. maddelerinin, 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa'nın 29. maddesinin ikinci fıkrasına göre, 16.09.1993 tarihinde iptal edilmelerine oy birliği ile karar vermiştir.¹²⁰⁴

5.2.4.6. 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 21.9.1987 Tarihli ve 292 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (3865)

Yükseköğretim'de “ad çekmek suretiyle yeniden atama Eylül ayından Aralık ayına kaydırılmak suretiyle atanan üyelerin bekleme sürelerini kısaltmayı” düzenleyen¹²⁰⁵ “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Hükümlerinin değiştirilmesi Hakkında 292 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” (1/91), Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra 21.9.1987 tarihinde dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından TBMM Başkanlığı'na gönderilmiştir. 18. dönemde Başkanlığa gelen tasarı, 19. dönemde 5.12.1991 tarihinde incelenip görüşülmek üzere Milli Eğitim Komisyonuna gönderilmiştir. Komisyonunda söz konusu kararname ile düzenleme yapılan 6. maddenin 30.12.1988 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 351 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle değiştirilmiş olduğu hatırlatılmış ve uygulama imkânı kalmadığı

¹²⁰⁴ Esas sayısı 1993/26, Karar Sayısı 1992/28, Karar Günü 16.09.1993, *Resmi Gazete*, 8 Ekim 1993, Sayı: 21722, ss. 27-44.

¹²⁰⁵ Sıra Sayısı: 121, “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 292 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu (1/97),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 30, Birleşim: 69'un sonuna ekli, (17.2.1992), s. 1.

ifade edilmiştir. Bu doğrultuda tasarıya kararnamenin yürürlükten kaldırılmasını düzenleyen bir madde eklenmiştir. Komisyonunda ayrıca yeni üniversitelerin kurulmasıyla öğretim üyesi ihtiyacının arttığına işaret edilmiş ve bu ihtiyacı karşılamak bağlamında öğretim üyelerinin emeklilik yaş sınırının 72'ye yükseltilmesi uygun görülmüştür. Bu doğrultuda tasarıya 2547 sayılı kanunun 30. maddesini değiştirerek emeklilik yaşını yeniden düzenleyen bir madde eklenmesi kararlaştırılmıştır.¹²⁰⁶ Komisyon raporu 27.5.1992 tarihinde Meclis Başkanlığı'na gönderilmiş, 25.8.1992 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun Başkanvekili Fehmi Işıklar'ın başkanlığında yapılan 1.10.1992 Tarihli 10. Birleşiminde tasarı görüşülmeye başlanmış, Komisyon ve Hükümetin olmaması nedeniyle görüşme daha sonraki bir oturuma ertelenmiştir. Genel Kurulun 18.11.1992 Tarihli 28. Birleşiminde, 19.11.1992 Tarihli 29. Birleşiminde, 25.11.1992 Tarihli 31. Birleşiminde, 26.11.1992 Tarihli 32. Birleşiminde, 2.12.1992 Tarihli 34. Birleşiminde ve 3.12.1992 Tarihli 22. Birleşiminde tasarının görüşülmesi aynı gerekçeyle sonraki oturuma ertelenmiştir.

Genel Kurulun, Başkanvekili Yasin Hatipoğlu'nun başkanlığında yapılan 17.2.1993 Tarihli 69. Birleşiminde tasarı yeniden görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Ülkü Güney (Bayburt), düzenlemenin öğretim üyeleri için emeklilik yaşını 67'den 72'ye çıkarmadığının, 67 yaşını dolduran öğretim üyelerinin 72 yaşına kadar yeni açılan üniversitelerde görev yapabilmesini düzenlediğinin altını çizmiştir. Bu öğretim üyelerinin bulundukları kendi üniversitelerinde bu haklarının olmadığını söylemiştir. Güney, bu düzenlemenin olumlu olmasına rağmen mevcut kadro sıkıntısını çözmeyeceğini, düzenlemede eksik olan şeyin, araştırma görevlisi ve yardımcı doçent kadrolarının artırılmaması olduğunu dile getirmiştir.¹²⁰⁷

Daha sonra RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya), eğitim ihtiyacını karşılamak için "hızla üniversiteleşmeye" gidilmesi gerektiğine ama bu noktada kadro ve bütçe sıkıntılarının mevcudiyetine işaret etmiştir. CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), tasarımı olumlu bulduklarını belirttikten sonra, üniversitelerin temel sorunlarına değinmiş ve en temel sorun olarak YÖK sistemini göstermiştir. Üniversitelerde araştırma için uygun psikolojik ve özgür ortamın hayata geçirilemediğini, öğretim üyelerinin ciddi maddi sıkıntılarla karşı karşıya olduklarını söylemiştir.¹²⁰⁸ Şahsı adına söz alan Oltan Sungurlu (Gümüşhane), tasarının mevcut haliyle 67 yaşını geçen öğretim üyelerini Anadolu'da yeni açılan üniversitelere gitmeye yöneltmeyeceğini, bu kişilerin genellikle İstanbul ve Ankara'daki diğer üniversiteleri tercih edeceklerini dile getirmiştir. Tasarının bu bakımdan kendisine "birçok hocayı

¹²⁰⁶ A.k., ss. 1-2.

¹²⁰⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 30, Birleşim: 69, (17.2.1992), ss. 39-40.

¹²⁰⁸ A.k., ss. 40-42.

İstanbul, Ankara, İzmir’de tutabilmenin bir formülü” gibi geldiğini, bu durumda Anadolu illerine gitmeye zorlanan genç hocalara bir haksızlık yapıldığını söylemiştir. Bu bağlamda ilgili tasarıya “kalkınmada öncelikli yörelerde açılacak üniversitelerde” diye bir ibarenin konması gerektiğine işaret etmiştir.¹²⁰⁹

Sungurlu’nun ardından söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), kanunların umumi olması gerektiğine yönelik inancından dolayı tartışılmakta olan maddenin geçici bir madde olmasını eleştirmiş, kendisinden önce konuşan Sungurlu’nun endişelerine katılmadığını, bu endişelerin kendi insanına güvenmemekten kaynaklandığını dile getirmiştir.¹²¹⁰ Tasarının geneli üzerine konuşmaların tamamlanmasının ardından görüşmelere ara verilmiş bir sonraki oturumda maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Kararnameyi yürürlükten kaldıran birinci madde üzerine söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), emeklilik yaşını düzenleyen ikinci maddeye ilişkin önergeleri olduğunu belirtmiş ve bu önergede “öğretim görevlisi sıkıntısı çekilen üniversitelerde görev almak” kaydıyla ibaresinin konulmasını önerdiklerini ifade etmiştir.¹²¹¹ Daha sonra madde oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Emeklilik yaşını düzenleyen ikinci madde üzerine söz alan Tunca Toskay (İstanbul), bu maddede yeni kurulacak üniversitelerde görev almaksızın 72 yaşına kadar emekli olmama gibi bir intiba uyandırıldığını ve bunun düzeltilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Toskay’ın ardından söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), profesörlere güvenmek gerektiğini ve bunların Anadolu üniversitelerine gitmek istememeleri gibi düşüncelere gidilmemesi görüşünü tekrarlamıştır.

2. madde üzerindeki konuşmaların ardından maddeye ilişkin değişiklik önergesinin oylamasına geçilmiştir. Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ve arkadaşlarının verdikleri önergede 1998 yılı sonuna kadar devam etmesi öngörülen düzenlemenin önündeki zaman sınırının kaldırılması önerilmiştir. Selçuk Maruflu (İstanbul) ve arkadaşlarının verdikleri önerge de ise, 67 yaşından sonra İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, İzmir, Adana ve Antalya dışındaki üniversiteler dışında görev yapma ibaresinin eklenmesi önerilmiştir.¹²¹² Öğretim üyelerine yönelik güvensizlik tartışmalarının ardından yapılan oylamada önergeler reddedilmiştir. 3 ve 4. maddeler üzerinde ayrı ayrı söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), güvensizlik kaygılarının yersizliğini bu konuşmalarında da tekrarlamış ve hem kanunu çıkarma hem de yürütme yetkisinin Bakanlar Kurulu’nda olmasını demokrasiye aykırılık olarak gördüğünü belirtmiştir.¹²¹³ Her iki maddenin kabul edilmesinin ardından tasarının tamamı üzerine oylama yapılmış ve tasarı kanunlaşmıştır.

¹²⁰⁹ A.k., s. 43.

¹²¹⁰ A.k., ss. 44-45.

¹²¹¹ A.k., s. 47.

¹²¹² A.k., ss. 50-51.

¹²¹³ A.k., ss. 56-57.

4 maddeden oluşan tasarının yasalaşması ile 21.9.1987 tarihli ve 292 sayılı Kanunun Hükmünde Kararname yürürlükten kaldırılmıştır. 4.11.1981 Tarih ve 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanununa eklenen geçici 40. madde ile öğretim üyeleri için öngörülen emeklilik yaşının, 1992 yılında kurulan veya daha sonra kurulacak olan yeni üniversiteler veya İleri Teknoloji Enstitüsünde görev almaları şartıyla 1998 yılı sonuna kadar 72 yaşın doldurulduğu tarihe uzatılması kararlaştırılmıştır.

5.2.5. Maliye Alanında Düzenlemeler

5.2.5.1. Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun (3787)

Genel Kurulda görüşülerek kabul edilen ve onaylanmak üzere 21.2.1992 tarihinde Cumhurbaşkanlığına sunulan 20.2.1992 tarih ve 3773 Sayılı “Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun” Cumhurbaşkanınca Anayasanın 89. maddesi uyarınca bir defa daha görüşülmek üzere TBMM Başkanlığına geri gönderilmiştir. Kanun, Başkanlıkça, gerekçeli geri gönderme tezkeresi ile birlikte 6.3.1992 tarihinde de Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı, geri gönderme tezkeresinde söz konusu Kanunun uygulamaya konulması halinde birçok olumsuzluğun yaşanacağını belirterek bunları sıralamıştır. Plan ve Bütçe Komisyonunun raporunda bu olumsuzluklar şu şekilde özetlenmiştir:

- *Vergi ahlakının bozulacağı, mükelleflerin periyodik olarak af beklentisine sebep olacağı, vergi denetimini zedeleyeceği ve vergi cezalarının caydırıcı etkinliğini azaltacağı,*

- *Ülkemizde zaman zaman çıkarılan af kanunlarının yargı yükünü belli bir süre azaltsa da, bunu takibeden yıllarda yargıya intikal eden dosya sayısının büyük oranda arttığı, dolayısıyla bu Kanunun kesin bir çözüm yaratmayacağı, bu zamana kadar vergisini zamanında ödeyen mükellefleri de olumsuz yönde etkileyeceği,*

- *Katma Değer ve Stopaj vergileri gibi üçüncü şahıslardan tahsil edilip, vergi dairelerine yatırılması gereken gelirlerin faiz ve cezalarının affına gidilmesinin, ödeme güçlüğü ile ilgisi olmadığı gibi, bu tip mükelleflere haksız kaynak transferini, diğer bir deyimle direkt sübvansiyonu öngördüğü, dolayısıyla vergisini zamanında ödeyen vergi mükellefleri mağdur edilirken; vergi beyannamesini zamanında vermeyen ve vergi borcunu zamanında ödemeyen mükelleflerin ödüllendirildiği, bu uygulamanın ise Anayasanın eşitlik ilkesini zedelediği,*

- *Ödenecek olan gecikme zammı, gecikme faizi ve vergi cezalarının toplamının, doğmalarına neden olacak alacak aslını geçemeyeceğine dair hüküm nedeniyle, Gelir İdaresini uzun yıllar meşgul eden, dolayısıyla faiz ve ceza toplamı ana borcunu geçeri vergi mükelleflerinin ödüllendirileceği, gerçek ödeme güçlüğü nedeni ile son yıllarda vergi borcunu zamanında ödeyemeyen vergi mükelleflerinin ise cezalandırıldığı,*

• *Kapsam yönünden sınırsız ve miktar yönünden limitsiz bir düzenlemeye gidildiği, vergisini zamanında ödememe alışkanlığı kazanmış yüksek geliri ve vergi borcu olanların da af kapsamına alındığı,*

• *Yıllardır kurulmakta olan vergi belge düzeninin bozulmasına, oluşan vergi toplama disiplinine saygılığın azalmasına ve vergi borcunu zamanında ödememe alışkanlığının yayılmasına ve artmasına neden olacağı, belirtilmektedir.*¹²¹⁴

Geri gönderme tezkeresinde ayrıca; vergi ödemekte güçlük çeken küçük esnaf ve tüccarlara bir kolaylık getirilmesi düşünüüyorsa, aynen küçük çiftçilerde olduğu gibi, Kanunda vergi borcunun makul bir sınırının tespit edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Sonuç olarak, bu kanunun devlet için ağır malî yük getireceği, eşitsizlik yaratacağı, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımını menfi yönde etkileyeceği, bu nedenlerle Anayasa'nın 89. maddesi gereği bir defa daha görüşülmek üzere iade edildiği belirtilmiştir.

Plan ve Bütçe Komisyonunda 10.3.1992 tarihinde Kanun ve geri gönderme tezkeresi görüşülmüştür. Düzenlemenin tümü üzerinde yapılan görüşmelerde Komisyon "konunun önemini ve toplumun beklentilerini göz önünde bulundurarak Kanunun İçtüzüğü'nün 53. maddesi uyarınca Genel Kurul'da öncelikle görüşülmesini istemeyi" kararlaştırmış ve raporunda şu hususların altını çizmiştir:

Bu Kanunun; vergi ahlakının bozulmasına neden olacağı, vergi cezalarının caydırıcı etkisini azaltacağı, mükellefleri yükümlülüklerini zamanında yerine getirmemeye özendireceği, Katma Değer ve Stopaj gibi vergilerin Kanun kapsamına girmesinin yanlış olduğu, Vergi Dairelerinde biriken dosyaların büyük bir kısmının küçük esnafa ait olduğu, bu nedenle bir üst sınır konulması gerektiği gibi eleştirilerin yanı sıra; Toplumun beklentisine cevap verdiği, genel anlamda bu Kanunla geniş tabanlı bir uzlaşma getirilmeye çalışıldığı, Kanunun gecikmesiyle Hazinesin daha fazla zarara uğramakta olduğu, bu nedenle bir an önce çıkarılması gerektiği, yapılan düzenlemenin vergi sisteminde yeni ve daha etkin bir yapılanma için ön tedbir olduğu, büyük ölçüde tahsil kabiliyetini kaybetmiş vergi alacaklarının bir kısmının tahsiline imkân sağlayacağı gibi olumlu görüşler de dile getirilmiştir.¹²¹⁵

11.3.1992 tarihli Gelen Kâğıtlarda yayınlanan ve 53 Sıra Sayısı ile bastırılıp dağıtılan, "Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanunun, 48 saat geçmeden, gündemin "Kanun Tasarı ve Teklifleri ile Komisyonlardan Gelen Diğer İşler" kısmının 2. sırasına

¹²¹⁴ Sıra Sayısı: 53, "Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında 20.2.1992 Tarihli ve 3373 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89. Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/358, 3/325)," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 45'in sonuna ekli (12.3.1992), ss. 4-5.

¹²¹⁵ **A.k.**, s. 5.

alınarak görüşülmesi önerilmiştir. Bu kanunun Genel Kurulun 12.3.1992 Tarihli Birleşiminde bütçe programının bitiminden sonra görüşülmeye başlanması ve görüşmelerin bitimine kadar çalışma süresinin uzatılmasını öneren bir teklifi DYP Grup Başkanvekili Turhan Tayan ve SHP Grup Başkanvekili Mahmut Alınak, 12.3.1992 Tarihli 48. Birleşimde Genel Kurulun onayına sunmuştur. Teklif kabul edilmiş¹²¹⁶ ve aynı tarih ve birleşimde Genel Kurulda görüşülmeye başlanmıştır.

Maddelerin tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), “Dağlık Karabağ’da hürriyet ve istiklal savaşı varken, ölüm, kalım savaşı varken, biz burada vergi kaçakçılarını affetmekle meşgulüz” cümlesi ile söze başlayınca özellikle hükümet kanadı milletvekillerinden büyük tepki almıştır. Düzenlemedeki 10. maddenin başlığının “işyeri kapatma, kaçakçılık ve kaçakçılığa teşebbüs cezalarının uygulanmayacağı haller” olduğunu belirten Pakdemirli, “bunun Türkçesi, kaçakçıları affedeceğiz demektir; bunun başka bir izah tarzı var mı?” sorusuyla iktidar kanadının tepkisinin tekrar yükselmesine sebep olmuştur.¹²¹⁷

Koalisyonu meydana getiren her iki partinin ne programlarında ne seçim bildirgelerinde ne de koalisyon protokolünde vergi affi diye bir şey yazılmadığını; ama her nedense, bu yasanın bir anda önlerine geldiğini belirten Pakdemirli mevcut düzenlemeye niye karşı olduğunu şu sözlerle açıklamıştır: “Afta, bir sınır getirmiyorsunuz. Hangi affa bakarsanız bakın, hangi istikamette bakarsanız bakın, ister sosyal olsun ister ekonomik ister malî olsun, hepsinde bir sınır vardır. Mesela, adlî bir af getiriyorsunuz, belli bir sınır koyuyorsunuz; diyorsunuz ki, müebbetler şu kadar, idamlıklar bu kadar.” Aftan faydalanmanın çok küçük bir meblağ ödemekle mümkün hale getirildiğini, affederken ufak da olsa bir cezanın olması gerektiğini, affedilen rakamın vergi esasından çok daha fazla olduğunu da sözlerine eklemiştir. “Aynı zamanda, KDV ve Gelir Vergisi kesip de devlete yatırmak mecburiyetinde olan mükellefe sınırsız af getirdiği için de” bu kanuna karşı olduklarını açıklamıştır. Pakdemirli, bunun nedenini de “KDV, vergi mükellefinin kendi çalışmasıyla elde edilmiş olan bir vergi değil, halktan toplanan vergidir ve bunun götürülüp devlete yatırılmaması söz konusudur” saptamasıyla vurgulamıştır. Düzenlemeye karşı olma durumunu şu cümlelerle açıklamaya devam etmiştir. “İşyeri kapatma noktasına gelmiş ve vergi kaçakçılığı sabit olan insanla, hakikaten güçsüz olup, ödeyememiş olan insana, affı, aynı biçimde uyguluyorsunuz (....) birisi kaçakçılık yapmış; birisi gariban, zavallı, ödeyememiş; ikisini de aynı kefeye koyuyorsunuz. Böyle adalet mi olur?”¹²¹⁸

¹²¹⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 48 (12.3.1992), ss. 339-343.

¹²¹⁷ **A.k.**, ss. 466-467.

¹²¹⁸ **A.k.**, ss. 468-469.

Pakdemirli, kamuoyunun konuya çok duyarlı olduğunu ve kamuoyunun şeffaflık gereği aydınlatılabilmesi için 100 milyar liradan fazla bir vergi affından faydalandırılacak insanların isminin verilmese bile, hiç olmazsa sayısının verilerek bilgilendirilmesi gereğinin de altını çizmiştir. Pakdemirli “siz, güçsüz esnafı değil, 100 milyar liranın üzerinde KDV’yi ödemeyen adamları da affediyorsunuz” değerlendirmesiyle konuşmasında iktidarı suçlayıcı bir dil kullanmıştır. İktidar kanunu çıkarmak istiyorsa, yapılacak olanın basit bir düzenleme ile “hiç olmazsa, adam vergi kaçırdıysa, 50 milyona kadar, ne bileyim, 40 milyona kadar” affın sınırlandırması gerektiğini vurgulamıştır. Çözüm önerisini de sunan Pakdemirli ancak bu durumda düzenlemeyi destekleyeceklerini belirtmiştir.¹²¹⁹

RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya), sözlerine tasarının kamuoyundaki algılanışını dikkatlere sunarak başlamıştır. Kanunun, “Türkiye Büyük Millet Meclisinden, birtakım kimselere, haksız bazı imkânlar tanınıyor” şeklinde algılandığını ve vatandaşın, “birtakım aklar zaman zaman yapılmıştır, bunda fazla beis görmüyoruz; ama şu getirilen af ile hiçbir sınır ve kriter konulmuyor” şeklinde düşündüğünü öne sürmüştür. “On yıl ve daha da fazla bir zamandan beri bu devlete vergi ödemeyenlere bir rüchaniyet tanındığı ve ödemeyenleri taltif ettiği için, biz rahatsız oluyoruz” şeklinde eleştirilerin yükseldiğini belirten Asiltürk, iktidarın getirdiği bu kanunla “dürüst, namuslu ve vergisini ödeyen vatandaşla, vergisini ödemeyen vatandaş arasında ayırım” yapıldığını öne sürmüştür. Vergisini ödemeyen lehine bir tercih de bulunduğu altını çizen Asiltürk, bu durumun düzeltilmesi gerekliliğine işaret etmiştir. Asiltürk’ün bu sözleri üzerine iktidar milletvekilleri yerlerinden sataşmada bulunarak kendilerinin yaptığının faizleri affetmek olduğunu, Asiltürk’ün de faize karşı olan bir kişi olarak bu şekilde konuşmaması gerektiğini söylemiştir.¹²²⁰

Kısa bir süre önce Mecliste çiftçilerin borcunun da affedildiğini, bunun daha sağlıklı çıkması için kendilerinin büyük çaba harcadığını belirten Asiltürk, iktidar partisinden milletvekili olan, Ziraat Odaları Birliği eski Başkanının belirttiğine göre alınan kredilerin sınırının 15 milyondan fazla olmadığını hatırlatmıştır. Asiltürk, “affedilecek çiftçi borçlarının 5 milyon liralık kısmının 15 milyon liraya çıkarılmasını” o dönemde istediklerini vurgulamıştır. SHP ve DYP üyesi olan milletvekillerinin oylarıyla, borcu olan küçük çiftçiye 15 milyon liralık affın çok görüldüğünü ve 5 milyon lira ile sınırlandırıldığını açıklamıştır. Bu durum dikkate alındığında holdinglere sınırsız af getirilmesinin vicdanları yaraladığını da dikkatlere sunan Asiltürk, “küçük çiftçinin 5 milyon lirasının affı 15 milyon liraya çıkmıyor; ama holdinglerin milyarları, trilyonları affediliyor” serzenişinde bulunmuştur. Kamuoyuna karşı herkesin mesul olarak elbirliğiyle

¹²¹⁹ A.k., ss. 469-472.

¹²²⁰ A.k., ss. 472-473.

sorunun düzeltilmesi gerektiğinin de altını çizen Asiltürk, çözümü, “aflla ilgili 30 milyon, 50 milyon, 100 milyon diye bir sınırın getirilmesi” olarak dikkatlere sunmuştur.¹²²¹

Hükümet adına söz alan Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa), konuşmasını kendinden önceki konuşmacıların eleştirileri üzerinde yoğunlaştırmıştır. Kendinden önceki konuşmacılara cevabında genelde söz konusu kişilerin kendi partilerinin benzer konuda yaptığı uygulamalara değinmiştir. Ekrem Pakdemirli’nin “efendim, biz 1985’te, 1988’de, 1990’da kanun getirdik; ama biz sınırsız affetmedik,” yine Eski Başbakan Mesut Yılmaz’ın bir konuşmasında “Biz, böyle geniş kapsamlı, yüksek miktarlara ulaşan bir af getirmediğimiz” ve yine Pakdemirli’nin “Katma Değer Vergisini bunun kapsamına koymamak lazım” ifadelerinin gerçeği yansıtmadığını öne sürmüştür. ANAP’ın 1990’ın rakamıyla Katma Değer Vergisinde 180 milyon liralık vergi aslını affa uğrattığını hatırlatmıştır.¹²²² Oral, kendisinden önce kanunundaki düzenlemeleri eleştiren RP grup sözcüsünün görüşlerine de şu şekilde cevap vermiştir:

Değerli milletvekilleri, burada, zaman zaman eski tutanakların, eski gazetelerin okunması adet haline geldi. Biz de şimdi o müesseseye müracaat edelim bakalım. 18 Mayıs 1974 tarihli Resmî Gazete, mükerrer sayı 14890 Kanunun numarası 1308. Kanunun adı; Bazı Suç ve Cezaların Affı. Bu kanunun altında da Sayın Oğuzhan Asiltürk’ün bakan olarak imzası var. Bakalım, şimdi bu kanun ne yapmış? Biz, kesinleşmiş kamu alacaklarında vergi aslının tamamını alıyoruz, gecikme zammı, gecikme faizi ve cezanın da yüzde 30’unu alıyoruz. Sayın Oğuzhan Asiltürk’ün imzası bulunan kanunda, kesinleşmiş kamu alacaklarının asılları 8 ay içinde ödenirse, gecikme zammı, cezalar ve özel kanunlar gereğince hesaplanan faizlerin tamamının tahsilinden vazgeçiliyor. Cezanın bir kuruşunu almıyorsun, ondan sonra, biz yüzde 30’unu alıyoruz, “niye böyle yapıyorsunuz?” diyorlar. Peki, bunu nasıl izah edersiniz?¹²²³

Şahısları adına Turhan Tayan (Bursa) ve Nihat Hatip (Hatay) söz almıştır. Tayan, yaptığı kısa konuşmasında muhalefet partilerinin tüm engellemelerine rağmen kanunun çıkacağını belirtmiştir. Nihat Hatip ise konuşmasında Cumhurbaşkanının geri gönderme tezkeresi üzerinde durmuştur. Bir anlamda konuşması Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın kendi iktidarı dönemindeki uygulamaları ile geri gönderme tezkeresindeki gerekçelerin çelişkisinin altını çizmiştir. Cumhurbaşkanının ret gerekçesinde, “Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanunun devlete olan güveni sarsacağını, vergi ahlakını bozacağını, mükelleflerin periyodik af beklentisine sebep olacağını, vergi denetimini zedeleyeceğini ve vergi cezalarının caydırıcı etkinliğini azaltacağını” savunduğundan hareketle bu savunmasında

¹²²¹ A.k., s. 473.

¹²²² A.k., ss. 474-475.

¹²²³ A.k., ss. 475-476.

Cumhurbaşkanının haklı olabileceğini belirtmiştir. Ancak Cumhurbaşkanının, Başbakanlık dönemi dahil, aynı paralelde üç kanunun çıkmasının, gerek hazırlayıcısı, gerek onaylayıcısı olduğu dikkate alındığında bu iddiaların samimiyetinin sorgulanması gerektiğinin de altını çizmiştir. Hatip, kanunun Meclisten geçme zorunluluğunu şu şekilde açıklamıştır:

*Ülkenin her yerinde, ta seçim döneminden bu yana, mükellefler bu kanunun beklentisi içerisine girmişlerdir. Bu kanun her yerde konuşulmaktadır. Geri adım atmanın olanağı yoktur. Geçmiş iktidarın yanlış politikalarının etkisinden kurtarıp, kısmen de olsa, mükelleflerimizi rahatlatmak amacıyla, bu kez bu yasaya ‘evet’ denmelidir diye düşünüyorum; ancak, bundan sonra hiçbir zaman böyle bir yasaya ‘evet’ denmemelidir.*¹²²⁴

Nihat Hatip’in konuşmasını tamamlamasının ardından, maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının birinci bölümünü “Tahsilâtın Hızlandırılmasına İlişkin Hükümler” oluşturmuştur. “Kesinleşmiş Kamu Alacakları” başlığını taşıyan birinci madde, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamına giren vergi, resim ve harçların tamamı ile bu alacak asıllarına isabet eden gecikme zammı, gecikme faizi ve vergi cezalarının ödenmesi ya da kimlerin hangi oranda bu vergi affından yararlanacağı ile ilgili geniş bir düzenlemeyi içermiştir. Madde ile ilgili olarak ANAP Grubunun görüşlerini Ekrem Pakdemirli (Manisa) dile getirmiştir. Maddeyle 50 milyon liralık bir sınır getirilmesini istediklerini ifade eden Pakdemirli niçin 50 milyon sınırını önerdiğini şu cümlelerle açıklamıştır:

*1990 yılında geçmiş olan kanunun tıpatıp aynı. Yani, geçen 1990 yılında çıkmış olan kanunda, her bir nevi vergi türü ve dönemi itibarıyla idi. Hakikaten, teorik olarak hesap ederseniz, Sayın Bakanın verdiği rakam; yani, 460 milyona kadar, bir hesaba göre de, 480 milyona kadar istifade edebilir. Bu, bir teorik rakamdır. Yalnız, arkadaşlar sıkı durun; eğer sınırsız yaparsanız, aynı teorik rakamla, aynı teorik hesaplara 5 trilyonun üzerinde de bir adamın, bir şahsın veya bir grubun vergisini affedersiniz.*¹²²⁵

RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya), kendilerinin bir değişiklik önergesi verdiklerini, vergi affının belirli bir sınırının olması gerektiğini ve bu sınırı kendilerinin 30 milyon olarak belirlediklerini söylemiş, ancak iktidar kanadının 100 milyon olarak belirlemesi halinde bile düzenlemeyi destekleyeceklerini açıklamıştır. Asıl önemli olanın af kapsamına girecek unsurların belirli bir sınırla belirlenmesi olduğunun altını çizmiştir. Şahsı adına Turhan Tayan (Bursa) ve Selçuk Maruflu (İstanbul) söz almıştır. Selçuk Maruflu, önceki konuşmacılara benzer olarak yüzde 50’lik sınırının konması gerektiği üzerinde durmuştur.¹²²⁶

¹²²⁴ A.k., ss. 476-478.

¹²²⁵ A.k., ss. 479-481.

¹²²⁶ A.k., ss. 482-484.

Bu düzenleme iktidar partileri ve muhalefet partileri arasında sürekli tartışmaların yoğun olduğu bir ortamda görüşülmeye devam etmiştir. Muhalefet partileri düzenlemenin Genel Kuruldan geçişini geciktirmek için her maddede söz almış ve sürelerini kullanmıştır. İktidar partileri ise konuşmacılara sürekli müdahale etmiştir. Yine muhalefet partileri her maddede birçok önerge vermiştir. Sözgelimi, 1. madde ile ilgili olarak 11 farklı önerge verilmiş ancak bu önergelerden hiçbirini kabul edilmemiştir.¹²²⁷

“Kesinleşmiş veya İhtilaflı Kamu Alacakları” başlığını taşıyan 3. madde ile ilgili ANAP Grubunun görüşlerini dile getirmek için Işın Çelebi (İzmir) söz almıştır. Bu maddede, “vergi resim ve harçların tamamı ile alacak asıllarına isabet eden gecikme zammı, gecikme faizi ve vergi cezalarının ayrı ayrı yüzde 30’unun; 4 eşit taksitte ödenmesi şartıyla, kalan yüzde 70’inin tahsilinden vazgeçilmesi, takipli dosyaların azaltılması, yargı organının iş yükünün azaltılması, Hazineye ve bütçeye ek bir malî kaynağın sağlanması” gibi gerekçelerden söz edildiğini hatırlatmıştır. Çelebi, “Anayasanın 73. maddesinde belirtilen, herkesin, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlü bulunduğu ve vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımıyla, maliye politikasının, gelir dağılımını düzenleyici bir sosyal politika aracı halinde kullanılması” hükmünün bu vergi affıyla göz ardı edildiğini açıklamıştır. Bu vergi affı tasarısıyla devlete olan güvenin bozulduğunu, vergi ahlakının sarsıldığını ve vergi cezalarının caydırıcı etkinliğinin azaldığını da öne sürmüştür.¹²²⁸

5 trilyonluk bir gelir için, toplam vergi gelirleri içinde yüzde 3,5’i geçmeyen, yüzde 3,5 kadar bir getirisi olan bir vergi geliri için, vergi toplama etkinliğini sıfıra indirecek şekilde karar almanın Türkiye’de gelecek açısından ciddi problemler yaratacağını söylemiştir. Çelebi, iktidarın çok ciddi bir ekonomik sıkıntıya yol açacağını ifade ederek “eğer Türkiye’de, istikrar programı uygulanacaksa, bu risk almayı, maliyeti olan kararları almayı gerektirir. Kısa dönemli ve popülist politikalarla hiçbir yere varamayız. Burada, vergi gelirini yüzde 3,5 oranında artıracagım diye vergi toplama etkinliğini azaltacak tedbirlerle, Türkiye’ye en büyük kötülüğü yapmaktasınız. Buna dikkatinizi çekmek istiyorum” değerlendirmesini yapmıştır. Kanunun, sadece gecikme zammı gecikme faizi ve vergi cezalarının affı yoluna gidilmesiyle, Gelirler, Kurumlar ve KDV’de yüzde 40 ila yüzde 20 oranında matrah artırımını konusunda da ciddi bazı sakıncaları beraberinde getirdiğini savunmuştur. Çelebi, “özellikle KDV ve Stopaj konusunda, üçüncü şahıslardan tahsil edilip, vergi dairesine yatırılmayan ve yatırılması gereken bir ödeme şekli olan KDV’nin haksız bir kaynak transferine yol açacağına da” dikkatlere sunmuş ve konuşmasının sonunda iktidar kanadını şu değerlendirmeye uyarmıştır:

¹²²⁷ A.k., ss. 485-498.

¹²²⁸ A.k., ss. 499-500.

Özellikle Vergi Usul Kanununa göre, gecikme faizi ve gecikme zammını yüzde 84 oranında artıran ve 3 misline kadar kaçakçılık cezası ödenmesi gereken vergi borcuna, bu kanunla getirilen aflar, tüm bu cezaların caydırıcı etkisini sıfıra indirmektedir. Yani, 10 milyon lira vergi borcu olanın gecikme zammı, gecikme faizi ve vergi cezası olarak aslı kadar ödenme hükmüyle sadece 10 milyon lira ödemesini gerekli kılmaktadır. Yani, bu ne demektir; vergi toplamada karşılaştığımız problemlerde caydırıcı etkisi olan bütün maddeleri ortadan kaldırmaktayız ve yarın, öbür gün -inancım odur ki- Türkiye’de vergi toplamada karşılaşacağımız ciddi sıkıntılar ve bütçede karşılaşacağımız açıklar karşısında alacağımız tedbirlerin yetersiz kalması ve enflasyonun hız kazanacağı bir dönemde, Parlamento olarak her türlü konuda yardımcı olacağımız Hükümete, bugün vergi affını çıkarmasıyla kendini çok büyük ölçüde engelleyeceğini ve alacağı tedbirlerle inandırıcılığını yitireceğini, kredibilitesini düşüreceğini hatırlatmak istiyorum.¹²²⁹

Şahısları adına Turhan Tayan (Bursa) ve Ekrem Pakdemirli (Manisa) söz almıştır. Pakdemirli, tekrar 50 milyon sınırına dikkati çekmiş ve düzenlemede bu sınırın konulmamasının büyük yanlış olduğuna bir kez daha vurgu yapmıştır. Ayrıca kendi iktidarları döneminde yapılan benzer düzenlemelerle ilgili o dönemde muhalefet ancak şimdi iktidar olan partinin milletvekillilerinin yapmış olduğu konuşmalardan örnekler sunmuştur. O dönemde söylediklerinin tam tersini yaptıklarına işaret etmiştir. Pakdemirli’nin konuşmasının ardından madde üzerinde verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Madde hakkında verilen 5 farklı önergeden hiçbirisi kabul edilmemiştir.¹²³⁰

“3505 Sayılı Kanun Gereğince Asıl Addolunan Gecikme Zammı ve Gecikme Faizleri” başlığını taşıyan 3. madde ile ilgili olarak ANAP Grubu adına Adnan Kahveci söz almıştır. Kahveci, konuşmasında Süleyman Demirel’in kanundan yaralanacakları isim olarak açıklama sözünü verdiği halde yerine getirmediğini belirterek eleştirilerini sıralamıştır. Düzenlemenin iyi kötü oluşturulan “belge düzenine” son vereceğini ve bunu tekrar düzeltmenin yıllar alacağını ifade etmiştir. Belge düzeninin kurulamamasının ise vergi toplamının sonunu getireceğinin altını çizmiştir.¹²³¹ Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) ise söz konusu maddede bir şike bulunduğunu ve maddenin çelişkilerle dolu olduğunu belirtmiştir. Maddede ifadesini bulan “Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinin matrah artırımında bulunmaları halinde önceki yıllara ilişkin zararları gelecek yıllar kârlarından mahsup edilmez” hükmünün yanlış olduğunu bu durumda vergi mükellefinin vergisini verdiği halde mahsubunu yaptıramayacağı gibi bir durumla karşı karşıya kalacağını ifade etmiştir. Madde üzerinde muhalefet partilerinin vermiş olduğu önergeler kabul edilmemiştir.¹²³²

¹²²⁹ A.k., s. 501.

¹²³⁰ A.k., ss. 502-510.

¹²³¹ A.k., ss. 511-512.

¹²³² A.k., ss. 512-516.

Tasarının ikinci bölümü “İnceleme ve Tarhiyat Safhasında Bulunan İşlemler” hakkındadır. 4. madde “İnceleme ve Tarhiyat Safhasında Bulunan Vergi, Resim ve Harçlar” başlığı ile düzenlenmiştir. Madde ile ilgili olarak ANAP Grubunun görüşlerini Adnan Kahveci dile getirmiştir. Sözlerine “bugün, vergi kaçakçılığını azaltmak isterken, vergi kaçakçılığını artıran sonuçlar üretebilecek bir kanunu Meclisten geçiriyoruz” saptamasıyla başlayan Kahveci, düzenlemenin birçok sakınca yaratacağını ve vergi toplamının mümkün olmayacağını bir kez daha yinelemiştir. Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) ise maddenin iki kademeli bir düzenleme olduğunu belirterek üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken şu hususu vurgulamıştır:

*Birisi inceleme safhasında olanlar, diğeri de tarhiyat safhasında olanlar; yani, inceleme bitmiş, tarhiyat yapılma noktasında olanlar. Her ikisini burada aynı kefeye koyuyoruz. Birisinde vergisini kaçırmış adamı yakalamışım, diğerinde ise daha bulamamışım; yani inceliyorum; ama henüz netice almamışım... İkisini bu şekilde bir kefeye koymak yanlış olur. Bizim önerimiz şu: Bunlar, hiç olmazsa, gecikme faizi yüzde 10 yerine yüzde 15 olarak farklılaştırılmalı ve böylelikle yakalanmış adamla yakalanmamış arasında bir fark tutmak gerekir.*¹²³³

Madde üzerinde muhalefet milletvekillerinin verdiği önerge kabul edilmemiştir. “Götürü Usulde Vergilendirilen Mükellefler”in vergi ile ilgili durumunu düzenleyen ve çeşitli tarih sınırlandırmalarını düzenleyen 5. madde ile ilgili ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) ve şahısları adına Turhan Tayan ve Halit Dumankaya (İstanbul) söz almıştır. Özellikle Halit Dumankaya’nın Genel Kurula hitabı sürecinde Genel Kurul’da hakarete varan tartışmalar yaşanmıştır. Dumankaya’nın “dünyanın hiçbir yerinde, vergi borcu olan bir bakan, bu kararnameyi imza ederken, kendini affetmez” ve “dünyanın hiçbir yerinde, kardeşi borçlu olan bir başbakan, kardeşinin borcunu affetmez” cümlelerine Genel Kuruldan tepkiler yükselmiş ve isim vermesi istenmiştir. Bunun üzerine, Dumankaya’nın “Uğur Mumcu’nun yazısından okuyayım” demesi üzerine Ahmet Küçükkel (Elazığ) ve Nurhan Tekinel (Kastamonu), Dumankaya’yı susturmaya çalışmıştır. Dumankaya’nın konuşmasından sonra madde üzerindeki önergelerin görüşülmesine geçilmiş, önergelerden hiçbiri kabul edilmemiştir.¹²³⁴

“Pişmanlıkla Beyan” başlığını taşıyan 6. maddede “1.1.1992 tarihinden önceki dönemlere ve beyana dayanan vergilerde bu tarihe kadar verilmesi gereken beyannamelere ilişkin olarak 30 Nisan 1992 tarihine kadar, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 371. maddesine göre beyan edilen matrahlar üzerinden tarh ve tahakkuk ettirilen vergi, resim ve harçların tamamı ile hesaplanacak pişmanlık zammının ve kesilen usulsüzlük cezasının” hangi oranlarda ve hangi

¹²³³ A.k., s. 518.

¹²³⁴ A.k., ss. 517-525.

tarih aralıklarında ödeneceği hususları düzenlenmiştir. Ayrıca bu fıkranın Emlak Vergileri hakkında da uygulanacağı da bu maddede ele alınmıştır. Madde üzerinde ANAP Grubu adına Işın Çelebi (İzmir), şahsı adına Ekrem Pakdemirli (Manisa) söz almıştır. Işın Çelebi, pişmanlıkla beyan konusunda, söz konusu fıkra hükümlerine Emlak Vergilerinin de eklenmesinin birtakım yeni sorunlara neden olacağını ifade etmiştir. Ekrem Pakdemirli ise, fıkradaki düzenlenen beyannamelerin verilmesi ile ilgili tarihin çok yakın olduğunu ve bundan dolayı mükelleflerin zor durumda kalacağını belirtmiştir. 6. madde de değişiklik öngören Selçuk Maruflu (İstanbul) ve arkadaşlarının önergesi kabul edilmemiştir.¹²³⁵

Düzenlemenin üçüncü bölümü “Matrah Artırımı” ile ilgilidir. “Gelir ve Kurumlar Vergisinde Matrah Artırımı” başlığını taşıyan 7. maddede ise, hangi yıllar için hangi artırım nispetlerinin uygulanacağı gibi hususlar düzenlenmiştir. Madde metni ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve uzun olarak yazılmıştır. Madde üzerinde ANAP Grubunun görüşlerini Işın Çelebi (İzmir) dillendirmiştir. Çelebiye göre düzenlemenin en önemli iki maddesi 7. ve 8. maddelerdir. Maddede düzenlenen Matrah artırımının, inceleme kapsamı dışında kalmak isteyenler için son derece iyi bir araç olduğunu belirten Çelebi, maddenin konuş gerekçesinin şu şekilde ele alındığını belirtmiştir: “Bu madde, şu şekilde yorumlanarak kondu ama getireceği sakıncalar çok daha büyük. 1987 veya 1988 yılında, incelemeye tabi olmamış defterler için veya yeni bir denetime tabi tutmamak için, denetimi 1990’a ve 1991’e yoğunlaştırmak için; geçmiş yılların matrah artırımını kabul ederek, buradan bir vergi toplama etkinliği sağlamaya dönük bir madde.”¹²³⁶

Böyle bir düzenlemenin çok önemli bir sakıncasının, “matrah artırımıyla beraber, o dönemlere ait tüm defterlerin ve tüm işlemlerin inceleme kapsamı dışında bırakılması” olduğunu ifade eden Çelebi, maddenin “çok önemli ölçüde, kaçakçılığı ve o dönemlere ait sıkıntılı durumu olan kişileri, her türlü vergi denetimi kapsamı dışına” aldığı açıklamasını yapmıştır. Bu anlamda maddenin vergi affı niteliğinde olduğunu belirterek ayrıntıları şu şekilde gerekçelendirmiştir:

Bir daha görüşülmek üzere gönderilen bu kanunda, artırım nispetinin 1987 takvim yılı için yüzde 40; 1988 takvim yılı için yüzde 35; 1989 takvim yılı için yüzde 30 ve 1990 takvim yılı için yüzde 20 olması öngörülmektedir. Bunun getirişi çok büyük değildir; ama, götürüşü çok büyüktür. Bunun götürüşü, tüm o dönemlere ait defterlerin ve yapılan işlemlerin inceleme dışında kalmasıdır. Örneğin, 2. paragrafta “Zarar beyan etmiş olmaları veya beyanname vermemiş olmaları halinde, vergilendirmeye esas alınacak matrahlar, birinci fıkraya göre artırdıkları matrahlar, inceleme kapsamı dışında kalabilir” deniyor. Yani, bir

¹²³⁵ A.k., ss. 525-527.

¹²³⁶ A.k., ss. 528-529.

*kurum zarar etmiş olsa bile, matrah artırımına giderse, o dönemle ilgili defter ve işlemleri incelenmeyecek. Niçin, zarar etmiş bir kurum, matrah artırımına giderek kendini inceleme kapsamı dışına alsın; çünkü, o döneme ait incelenmesini istemediği bazı noktalar olduğu için bu maddeden istifade edecektir ve buradaki cümleler özellikle konmuştur. Dikkatinizi çekerim; son derece kritik bir maddedir. Yani, bir kurum, bir şirket zarar edecek; ama, bu matrah artırımını meselesinden yararlanmak üzere, zarar eden, vergi ödeme mükellefi olmayan bir kuruluş -büyük ölçüde- gelecek burada matrah artırımında bulunacak; diyecek ki, “Ben zarar ettim; ama, yanılmışım. İşte, vergi matrahım budur” ve onun üzerinden vergi ödeyecek. Tamam, devlet belli bir gelir alacak; ama, eğer 139 trilyon içinde, buradan 300-500 milyar veya 1 trilyon gelir elde edeceğim diye, bu dönemi kapsam dışı bırakıyorsanız, size çok açık söylüyorum; çok sakıncalı bir iş yapıyoruz.*¹²³⁷

Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), daha önceki konuşmacıların eleştirilerine atfen kendi dönemlerinde matrah artırma ile getirilmiş olan bir affın söz konusu olmadığını beyan etmiştir. Pakdemirli’den sonra madde üzerinde verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiş, önergelerden hiçbirisi Genel Kurul’da kabul edilmemiştir.¹²³⁸

“Katma Değer Vergisi Matrah Artırımı”nı düzenleyen 8. madde üzerinde ANAP Grubu adına Rüştü Kazım Yücelen (İçel) söz almıştır. Katma Değer Vergisinin, doğrudan doğruya vatandaşın, müşterinin, devlete ödemek üzere, Kurumlar Vergisi mükellefine veya Gelir Vergisi mükellefine verdiği emanet bir vergi olduğunu belirterek, iktidarın emanet verilmiş vergiyi de, yani Katma Değer Vergisini de incelemeyen kaldırarak, daha önce müşterilerin ödediği vergiyi devlete ödememeye alet olacak bir madde getirdiğini savunmuştur. İktidar kanadından birçok kişinin düzenlemelerdeki hataları görmesine rağmen “bir tek kelimesi bile değişse” Cumhurbaşkanından döneceği endişesiyle değişiklik önergelerini desteklemediğini de belirten Yücelen, Katma Değer Vergisinin matrah artırımının kabul edilmemesi gerektiği üzerinde durmuştur. Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli ise, affın üst sınırı ile ilgili daha önce söylediklerini önemine binaen tekrar hatırlatmak zorunluluğuna vurgu yapmıştır. Pakdemirlinin konuşmasının ardından Muhalefet kanadı tarafından verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Önergelerden hiçbirisi Genel Kurulda kabul edilmemiştir.¹²³⁹

Tasarının 9. maddeden itibaren görüşülmesine 14.3.1992 Tarihli 50. birleşimde devam edilmiştir. “Matrah Artırımına İlişkin Ortak Hükümler”i düzenleyen 9. madde üzerinde ANAP Grubu adına Ekrem Pakdemirli (Manisa) söz almıştır. Konuşması gergin bir ortamda devam etmiş ve iktidar kanadından

¹²³⁷ A.k., ss. 529-530.

¹²³⁸ A.k., ss. 530-539.

¹²³⁹ A.k., ss. 540-545.

milletvekillerinin sataşmasına maruz kalmıştır.¹²⁴⁰ RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), iktidar partilerinin muhalefetin eleştirilerine tahammül etmesi gerektiğine vurgu yaparak bu tip eleştirilerin, yanlışların düzeltilmesi için bir fırsat olduğunu söylemiştir. Şener, “mutlak anlamda affın tek taraflı, müspet veya menfi sonuçlar ortaya çıkardığını hiçbir zaman iddia” etmediklerini belirterek bu düzenleme üzerine yapılan tartışmalarda, “İktidar kanadı mutlak anlamda affın iyi olduğu izlenimini vermeye çalışıyor; Anavatan Partisi kanadından da, mutlak anlamda affın çok kötü bir şey olduğu izlenimi verilmeye çalışılıyor” değerlendirmesini yapmıştır. Lehinde ve aleyhinde bazı görüşlerin teorik olarak bulunmasına karşılık kendilerinin esas eleştirilerinin, affın Genel Kurul’a geliş biçimi ve kapsamı ile ilgili olduğunun altını çizmiştir.¹²⁴¹

SHP Grubu adına söz alan Kamer Genç’in (Tunceli), konuşmasına “Şimdi, olay nedir?.. Olay, Türkiye’nin, işte o Çankaya ormanları içinde oturan bir tane zat var ya... o zat, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin düşmanlığını yapmaktadır. Bakın, nerede yapmaktadır?” cümlelerini sarf ederek başlaması üzerine Genel Kurulda hakaretlere varan tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle, ANAP Grubu Milletvekilleri Kamer Genç’e Cumhurbaşkanına hakaret ettiği gerekçesiyle eleştiri yöneltmiştir. Tunca Toskay’ın (İstanbul), Kamer Genç’ten sözünü geri almasını istemesi ve Genç’inde Toskay’a sert karşılık vermesi üzerine tartışmalar iyice alevlenmiş ve görüşmeler tasarıdan daha çok partiler arası sataşmalara dönüşmüştür.¹²⁴² Şahısları adına Ekrem Pakdemirli (Manisa), Turhan Tayan (Bursa) söz almış, bu konuşmaların ardından önergelere geçilmiş ve madde üzerinde verilen çok sayıda önerge kabul edilmemiştir.¹²⁴³

Kanun Tasarısının dördüncü bölümünü “Çeşitli Hükümler” oluşturmuştur. “İşyeri Kapatma, Kaçakçılık ve Kaçakçılığa Teşebbüs Cezalarının Uygulanmayacağı Haller ve Bununla İlgili Şartlar” başlığını taşıyan 10. madde üzerinde ANAP Grubu adına Hasan Korkmazcan (Denizli) söz almıştır. Konuşmasında İktidar Milletvekillerinin baştan beri iddia ettikleri tasarının bir af kanunu olmadığı yönündeki temellendirmelerinin yanlışlığının en açık ifadesinin 10. maddedeki düzenlemeler olduğunu ifade eden Korkmazcan, maddedeki düzenlemelerin niçin af düzenlemesi olarak değerlendirileceği üzerinde durmuştur.¹²⁴⁴ RP Grubunun görüşlerini dile getiren Oguzhan Asiltürk (Malatya) de düzenlemenin kaçakçıları affetmek için yapıldığına vurgu yapmıştır.¹²⁴⁵ Eleştirilerle ilgili söz alan Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) ise,

¹²⁴⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 50 (14.3.1992), ss. 278-281.

¹²⁴¹ *A.k.*, ss. 281-283.

¹²⁴² *A.k.*, ss. 283-287.

¹²⁴³ *A.k.*, ss. 287-332.

¹²⁴⁴ *A.k.*, ss. 333-338.

¹²⁴⁵ *A.k.*, ss. 338-341.

muhalefet milletvekillerinin konuyu bilmeden konuştuklarını belirterek geçmiş dönemlerde benzer düzenlemelerin olduğunu ancak, eleştirilerde belirtilen hususların meydana gelmediğini ifade etmiştir. Maliye ve Gümrük Bakanının konuşmasının ardından madde üzerinde muhalefet milletvekilleri tarafından verilen 10 farklı önerge görüşülmüş ancak hiçbirini kabul edilmemiştir.¹²⁴⁶

“Ödeme Kaydedici Cihazların Süresi İçinde Alınmaması” başlıklı 11. madde üzerinde RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk (Malatya), ANAP Grubu adına Tunca Toskay (İstanbul), SHP Grubu adına Nihat Matkap (Hatay); şahısları adına, Ekrem Pakdemirli (Manisa), Turhan Tayan (Bursa) ve hükümet adına Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) konuşmuştur.¹²⁴⁷ “Ecrimisil Alacaklarına İlişkin Gecikme Zammında ve Çeşitli Cezalarda İndirim” hususlarını düzenleyen 12. madde üzerinde ise, ANAP Grubu adına Orhan Ergüder (İstanbul), RP Grubu adına Abdullatif Şener (Sivas), hükümet adına Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa), şahısları adına Selçuk Maruflu (İstanbul), Turhan Tayan (Bursa) söz almıştır. Her iki madde ile ilgili muhalefet birçok değişiklik önergesi vermiş ancak önergeler kabul edilmemiştir.¹²⁴⁸

Kanun tasarısının 13. maddeden itibaren görüşülmesine Genel Kurulun 15.3.1992 Tarihli 51. Birleşimde devam edilmiştir. “Vergi Borcu Nedeniyle Düzenlenen Karşılıksız Çeklere İlişkin Cezalar”ı düzenleyen 13. madde ile ilgili olarak RP Grubunun görüşlerini Abdullatif Şener (Sivas) dile getirmiştir. Vergi borcu nedeniyle düzenlenen karşılıksız çeklere ilişkin cezaların affıyla ilgili bir madde olan düzenleme ile “bir taraftan, karşılıksız çek düzenlenmesi suretiyle vergi ziyanına sebep olan mükelleflerden cumhuriyet savcılıklarına suç duyurusunda bulunulmuş olanların haklarında takibat” yapılmayacağını ifade edildiğini, diğer taraftan da, “ortaya çıkan yüzde 10 tazminatın yüzde 30’unun tahsil edilmesi suretiyle, yüzde 70’inin” affedileceğinin ifade edildiğini vurgulamıştır. Şener, böyle bir düzenlemenin başlangıçtaki bazı maddelere uygun olduğunu, ancak 10. maddeye uygun olmadığını belirtmiştir. Buradan hareketle, maddeler arasındaki uyuma da yeterince dikkat edilmediğinin altını çizen Şener, zaman zaman benzer şekilde düzenlenmesi gereken maddelerin, bu benzerlikten koparılmak suretiyle, farklı yerlerde, farklı biçimlerde ele alındığına dikkat çekmiştir.¹²⁴⁹

Şener’in ardından ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), tasarı düzenlenirken, maddenin iyi niyetle buraya konmuş olabileceğini ancak içerisinde, birtakım çelişkileri ve birtakım haksızlıkları barındırdığını belirterek sözlerine başlamıştır. Maddedeki en büyük çelişkiyi, “[e]ğer, karşılıksız çeki, bir

¹²⁴⁶ A.k., ss. 341-362.

¹²⁴⁷ A.k., ss. 362-374.

¹²⁴⁸ A.k., ss. 374-422.

¹²⁴⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 51 (15.3.1992), ss. 615-617.

ticaret esnasında, bir başka vatandaşa verdiyseniz, bu, suç olmaya devam edecektir; ama eğer bu çeki, vergi borcunuzdan dolayı, taammüden devlete vermişseniz, biz bunu af kapsamına almaktayız” şeklinde ifade etmiştir. Taner ikinci bir eşitsizliği, “Anayasanın eşitlik prensibi karşısında vatandaş arasında ayırım yapılması” olarak açıklamıştır.¹²⁵⁰

Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) de karşılıksız çek vermenin suç oluşturduğu ve kalpazanlıkla eşdeğer addedildiği üzerine bir konuşma yapmıştır. Hükümet kanadını görüşlerini dile getiren Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa), görüşmekte olan tasarının 13. maddesinin, kanunun kapsamı dışına çıkıp, 3167 sayılı Çekle Ödemeler Hakkında Kanun uygulamalarına düzenleme getiren bir madde olmadığını ve kesinlikle kapsam dışına da çıkmadığının altını çizmiştir. Oral, bu yorumunun gerekçesini şu şekilde izah etmiştir:

Hepimizin bildiği gibi, değerli sözcü arkadaşlarımızın da ifade ettiği gibi, vergi borçlarını öderken, direkt parayla da ödeyebilirsiniz, çek de düzenleyebilirsiniz. Kanunun 13. maddesi, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamına giren vergilerin ödenmesiyle ilgili çekleri kapsamaktadır; yoksa 3167 sayılı Çekle Ödemeler Hakkında Kanunun tamamını kapsayan bir olay değildir. Eğer iyice okunursa, bunun böyle olduğu görülecektir.

*Bu 13. madde sadece 213 sayılı -altına basa basa söylüyorum; çünkü bu tutanakları biz de okuyacağız, bizim çocuklarımız da okuyacak, bu konuları bilenler de okuyacak; sonra, burada ne söylenmiş, ne edilmiş, bir netice çıkarılacak; onun için altını çizerek söylüyorum-Vergi Usul Kanununun kapsamına giren vergileri öderken, para yerine çek kullanılmış şeyleri kapsar. Dolayısıyla, 3167 sayılı Kanunun uygulamasının hepsini kapsamamaktadır. Biz, bu kanunla neyi amaçlıyoruz? Vergi alacağının tamamını tahsil edeceğiz ve bir de, onunla ilgili ceza, faiz varsa, onun da yüzde 30'unu alacağız. Bir kişi çek vermiş, çekin karşılığı bulunmamış, suç duyurusunda bulunuyorsunuz. Biz burada ne yapıyoruz?... Çekin karşılığını ödeyecek. Çekte, ceza, faiz, gecikme zammı yok; çek muhteviyatının yüzde 10'u nispetinde tazminat var; aynı, ceza, faiz ve gecikme zammında olduğu gibi, bu tazminatın yüzde 30'unu alıyorsunuz. Biz bunu sağlayacağız.*¹²⁵¹

Şahsı adına söz alan Rüştü Kazım Yücelen'in (İçel) ardından Maliye ve Gümrük Bakanlığına Muhalefet Milletvekilleri madde ile ilgili sorular yöneltmiş ve Bakan sorulara her şeyin anlaşılır olduğunu istenirse yazılı cevaplar da vereceğini belirterek cevap vermiştir. Madde üzerinde Muhalefet Milletvekillerinin vermiş olduğu önergeler Genel Kurul'da oylanmış ve kabul edilmemiştir. Bu maddenin kabul edilmesinin ardından birleşime ara verilmiştir.¹²⁵²

¹²⁵⁰ A.k., ss. 617-618.

¹²⁵¹ A.k., s. 619.

¹²⁵² A.k., ss. 621-632.

Tasarının 14. maddesinden itibaren görüşülmesine 16.3.1992 Tarihli 52. oturumda devam edilmiştir. “Ödenmeyen Motorlu Taşıtlar Vergileri”ni düzenleyen 14. madde üzerinde RP Grubu adına Abdullatif Şener (Sivas) söz almıştır. Öncelikle vergi çeşitleri ile ilgili teknik bilgileri aktaran Şener, motorlu taşıtlar vergisinin ne anlama geldiğini izah ederek, bu maddede motorlu taşıtlar vergisi ile ilgili af düzenlenirken sınırlamaların hangi kriterlere göre yapıldığının maddeden anlaşılmadığının altını çizmiştir. “Özellikle de, 1991 yılı Motorlu Taşıtlar Vergisinin ikinci taksitini ödemeyenlere yönelik bir af düşünülürken, daha önceki yıllardaki taksitlerle ilgili olarak bir affa gidilmemesinin gerekçesinin de ne olduğu konusunda tereddütleri” olduğunu belirtmiştir. Şener, affın genel gerekçesinde yer alan bazı esaslarla, 1991 yılı Taşıtlar Vergisinin ikinci taksitine yönelik af arasında uyum olmadığı gibi bir kanaatin kendisinde hâsıl olduğunu ifade ederek iddiasını gerekçelendirmiştir:

*Çünkü bu, tahsil edilemeyen vergileri tahsile yönelik bir kanun... Bu yüzden, adını da ‘tahsilatın hızlandırılması’ koymuşlar. Dolayısıyla, tahsil edilemeyen vergilerin tahsiline yönelik olduğu söylenilen, böyle olduğu iddia edilen bu af kanununda, tahsili en fazla mümkün olan bir taksitin, süre olarak yakın bir taksitin kapsam dâhilinde tutulması, bence, uyumlu bir düzenleme olarak görülüyor. Dolayısıyla, bu maddeyle birlikte tahsili mümkün olan bir taksit, af kapsamına alınıyor.*¹²⁵³

Bu durumun ikinci bir sonucunun daha olduğunu ifade eden Şener, bu durumu da “vergi tahsilat miktarlarının bu af kanunuyla, artması hedefleniyordu; ama bu hedefe de uygun değil; çünkü tahsili mümkün olan bir taksit de bu kapsam içerisinde düşünülüyor” şeklinde açıklamıştır.¹²⁵⁴

ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) de, motorlu taşıtlar vergisinin 1991 senesinde düşük bir miktar olduğunu, dolayısıyla affedilen miktarı dikkate alındığında maliye teşkilatının bu af için sarf edecekleri mesainin maliyetinin affedilen tutardan daha fazla olacağını söylemiştir. Bu anlamda hükümetin bu aftan dolayı para kazanacağını iddia etmesinin mümkün olmadığını savunan Taner, diğer bir yanlışlığı ise, zamanında taşıt vergisini ödeyen kişilerin ödemeyenler karşısında dezavantajlı bir duruma düşmesi olarak açıklamıştır. Zira vaktinde vergisini ödeyenlerin “enayi durumuna düştükleri” gibi bir sonucun ortaya çıktığını öne sürmüştür.¹²⁵⁵

Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli’nin (Manisa) ardından eleştirilere cevap vermek için söz alan Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa), grupları adına konuşan milletvekillerinin kanun tasarısının 1. ve 2. maddelerini göz ardı ettiklerini ve aynı zamanda söz konusu maddeyi de iyi anlamadıklarını belirterek eleştirilere şu şekilde cevap vermiştir:

¹²⁵³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı 1, Cilt: 6, Birleşim: 52 (16.3.1992), s.773.

¹²⁵⁴ **A.k.**, ss. 772-774.

¹²⁵⁵ **A.k.**, ss. 774-776.

Hepinizin bildiği gibi, Motorlu Kara Taşıtları Vergisi uygulamasında, son iki altı aylık dönem, son bir yıllık iki adet puldur ve o, Ziraat Bankasına bedeli ödenerek pul şeklinde alınır. O iki pul da cama yapıştırılır. Yeni dönem başladığında bir önceki pul çıkarılır, öbürü yapıştırılır. Bu pul işlemi vergi dairelerinde yapılmaz, Ziraat Bankasında yapılmaktadır ve pullar oradan alınmaktadır. Bir yıldan önceki dönemlerde ilgili ödenmemiş Motorlu Kara Taşıtları Vergisi varsa, o, gidilir, vergi dairesine ödenir, makbuz alınır, yani, o uygulama pul şeklinde değildir. Burada getirilen, bu pulla ilgili düzenlemedir. Yani, mükellef, 1991 yılının son taksitini yatırmamışsa, o zaman, Ziraat Bankasına gidecek, vergisini tamamen ödeyecek, Ziraat Bankası da cezanın yüzde 30'u kadar para tahsil edecek ve pulu verecek... Onu düzenliyor bu madde.

Peki, 1992 yılıyla ilgili pul niye kapsam dışı deniyor?.. Hepimiz biliyoruz, kanunda da var; bu kanun, 1.1.1992'den sonrasını değil de öncesini kapsadığı için, haliyle, 1992'nin ilk altı aylık pulunu kapsamıyor. Dolayısıyla, bu maddede, ne bir kısıtlama vardır ne de diğer vergi dilimlerinden farklı bir olay vardır; sadece mevcut uygulamanın gereği bir düzenlemedir. O bakımdan, sanıyorum arkadaşlarımızın endişelerinin veya görüşlerinin de gerçeğe uymadığı ortaya çıkıyor.¹²⁵⁶

Tasarı, 15 maddeden itibaren 18.3.1992 Tarihli 54. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. 15. madde ile “Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla vadesi geldiği halde ödenmemiş bulunan ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun kapsamına giren, miktarı 50 000 lirayı aşmayan alacakların tahsilinden vazgeçilir” hükmü düzenlenmiştir. Bu madde üzerinde RP grubunun görüşlerini Abdullatif Şener (Sivas) dile getirmiştir. Şener, konuşmasında maddedeki düzenlemeye benzer düzenlemenin zaten mevcut kanunlarda varolduğunu belirterek ilgili benzer hükümleri dikkatlere sunmuş, örneğin benzer hususun 6183 sayılı Kanunda da olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda Tasarının 15. maddesine bu 50 bin liralık miktar neden tekrar ilave edilmiştir sorusunun gündeme gelebileceğine de işaret etmiştir. Burada ortaya çıkan farklılığın, “50 000 liralık sınırın tespitinde her bir alacağın türü, dönemi, asılları ve ferileri ayrı ayrı dikkate alınır” ifadesiyle anlatıldığının altını çizmiştir.¹²⁵⁷

ANAP Grubunun görüşlerini ifade eden Adnan Kahveci ise, konuşmasına Mecliste tasarı görüşülürken sergilenen tartışmaların Meclise zarar verdiğini belirterek başlamıştır. Bir önceki konuşmacı olan Şener'in söylediklerine katıldığını belirtmiş, “gerçekten bu maddenin gereğine inanıyorsak bunu, kalıcı bir madde haline getirelim” açıklamasını yapmıştır. Vergi dairesi, “tahsil masrafı, alacak miktarının üzerine çıkan bir meblağı almak

¹²⁵⁶ A.k., s. 776.

¹²⁵⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı 1, Cilt: 7, Birleşim: 54, (18.3.1992), ss. 292-294.

istemiyorsa, bu, her yıl katsayıyla belirlensin ve onun için özel kararnameler, özel tebliğler de çıkarılmak zorunda kalınmasın” tespitiyle sözlerini tamamlamıştır.¹²⁵⁸ Şahsı adına söz alan, Hasan Korkmazcan (Denizli) ise, düzenlemenin subjektif kriterler içerdiğini belirtmiş ve Anayasaya aykırı olduğunu bir kez daha tekrarlamıştır. Yine şahsı adına söz alan Turhan Tayan (Bursa) ise, Korkmazcan’ın ifade ettiklerinin gerçekle yakından uzaktan alakası olmadığını söylemiş ve düzenlemenin yerinde olduğunu savunmuştur. Madde üzerinde muhalefet milletvekilleri tarafından verilen önergeler kabul edilmemiştir.¹²⁵⁹

“Süresinde Ödenmeyen Taksitler” başlığını taşıyan 16. madde, süresinde ödenmeyen taksitlerin vergi borçları ve faizlerinin hangi esaslar çerçevesinde düzenlendiğini ele almıştır. Madde üzerinde RP Grubunun görüşlerini Abdullatif Şener (Sivas) dile getirmiştir. Maddenin tasarının en ilginç maddelerinden birisi olduğunu belirterek sözlerine başlayan Şener bu düşüncesini gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır:

Çünkü, birincisi, ‘Sistem iflas etmiştir. Vergi sistemi büyük açmazlar içerisindedir ve her iki yılda bir çıkarılan aflar da bu sistemin iflas ettiğinin bir kanıtıdır’ demistik.

Şimdi, bu maddenin enteresan bir tarafı var, o da, bu af tasarısının iflas ettiğini gösteriyor. Kendi kendisini inkâr eden bir düzenleme özelliği kazanıyor. Bu noktası önemli.

Diğer taraftan, ikinci bir nokta, bu tasarının genel gerekçesinde ihtilaflı dosya sayısının azaltılacağından bahsedildiği halde, bu maddeyle birlikte yeni ihtilaflı dosya sayısı artırılmaktadır. Tasarıyla birlikte bu maddesine istinaden yeni ihtilaflı dosyalar ortaya çıkacaktır.

Diğer taraftan, üçüncü bir nokta var, ‘Mükellefler, bu cezalar ve gecikme zamlarının ağırlığı nedeniyle vergi borçlarını ödeyemez duruma geldiler, onun için böyle bir kanunun çıkarılması gereklidir’ deniliyordu, bu madde, bu iddiayı da reddediyor. Neden?.. Çünkü, bu maddeyle getirilen gecikme zammı miktarı, 6183 sayılı Kanunun 51 inci maddesindeki gecikme zammı miktarından daha fazladır. Madem, gecikme zamlarının miktarı fazla olduğu için mükellefler ödeyemez duruma düşmüşler, bu maddede niye daha yüksek bir gecikme zammı miktarı tespit edilmiştir? Bu da bir çelişkidir. Bu üç nokta açısından enteresan bir madde olarak görüyorum bu maddeyi.¹²⁶⁰

ANAP Grubunun görüşlerini dile getiren Güneş Taner (İstanbul), gelişmiş ülkelerdeki vergi politikalarından örnekler vererek sözlerine başlamış, vergi cezalarının gelişmiş ülkelerde çok ağır olduğunu belirtmiştir. Türkiye’de ise vergi düzenlemelerinin yanlışlıklar içerdiğini ve genelde büyük vergi mükelleflerinin affa uğradığını, zaten küçük vergi mükellefinin devletle uğraşma

¹²⁵⁸ A.k., ss. 294-296.

¹²⁵⁹ A.k., ss. 296-307.

¹²⁶⁰ A.k., s. 309.

korkusundan dolayı zamanında vergisini ödemediğini anlatmıştır. Taner, geçmiş dönemde toplanan vergi miktarları ile ilgili analizler yaparak görüşlerini desteklemiş, son olarak önceki konuşmacı Şener'in söylediklerine katılmadığını ifade etmiştir.¹²⁶¹ Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli'nin (Manisa) ardından iddialara cevap vermek için Hükümet adına Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) söz almıştır. Şener'in konuşmasında belirttiği “[b]u kanunun bu maddesiyle yüzde 10'luk yeni bir faiz getiriliyor. Bu yüzde 10, yüzde 7'nin üstünde bir rakamdır. Yüzde 7 bile çoktu; bu yüzde 10'u niye getirdiler? Bu çelişki değil midir?” değerlendirmesinin yanlış olduğunu belirterek kendi gerekçesini açıklamıştır:

*Bu yüzde 10 düzenlemesi bu kanunla ilgilidir, devamlı bir düzenleme değildir. Bu kanun da geçici bir kanundur, kasım sonu itibarıyla zaten hükmünü yerine getirmiş olacak, kaldırılacak bir kanundur. Dolayısıyla, yüzde 7, kalıcı bir kanunun kalıcı bir hükmüdür. Bu nedenle, her ikisini mukayese etmek yanlıştır ve ikisini mukayese ederek, "İşte bakın, çelişkiyi gördünüz mü?" demek, bana göre daha büyük yanlıştır; çünkü, birisi, dört beş ay sonra hükmü kalmayacak bir madde, diğeri ise kalıcı bir maddedir. Onun için, ikisini mukayese etmek fevkalade yanlıştır. Dolayısıyla, burada da herhangi bir çelişki yoktur.*¹²⁶²

Taner'in konuşmasının ardından madde üzerinde muhalefet milletvekilleri tarafından verilen önergeler görüşülmüş ancak önergelerden hiçbirini kabul edilmemiştir.

Tasarının 17. maddeden itibaren görüşülmesine Genel Kurulun 20.3.1992 Tarihli 56. Birleşiminde devam edilmiştir. “Ödenecek Gecikme Zammı, Gecikme Faizi ve Vergi Cezalarının Alacak Aslını Geçemeyeceği” hükmünü düzenleyen 17. madde üzerinde RP Grubu adına Abdullatif Şener (Sivas) söz almıştır. Maddenin anlamını “daha önceki maddelerde gecikme zammı, faiz ve cezaların yüzde 30'unun ödenmesi halinde, yüzde 70'inin tahsilinden vazgeçileceği ifade edilmekte idi. Bu madde de tahsil edilecek yüzde 30'luk miktar eğer alacak aslını geçiyorsa, tahsilât miktarının yüzde 30'un altına da düşeceğini ifade etmektedir” şeklinde açıklamıştır. Şener, vergilerle ilgili maddenin getirmiş olduğu paylarla ilgili örnekler vererek “vergi aslına yönelik af yoktur” iddialarının gerçekçi olmadığını bu madde göstermektedir beyanında bulunmuştur.¹²⁶³

ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), vergisini veren ile vermeyen arasındaki farkı örneklerle açıklayan ve vergi veren kişilerin aleyhine bir durumun ortaya çıktığını belirten bir konuşma yapmıştır. Taner, “bu vergi affıyla, bu faturaları da ortadan kaldıracaksınız; yani, defterlerdeki yanlışlar da alınacak, kenara konacak ve bu vatandaşlar, vergisini normal ödeyen, bu

¹²⁶¹ A.k., ss. 310-311.

¹²⁶² A.k., s. 315.

¹²⁶³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 56 (20.3.1992), ss. 643-645.

memleketin iyi vatandaşları gibi aynı sınıfta olacaklar” değerlendirmesini yapmıştır.¹²⁶⁴ Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) de düzenlemenin iyi niyetli vergi mükellefi ile iyi niyetli olmayan vergi mükellefini ayırmadığı üzerinde durmuştur. Madde üzerinde Kamer Genç’in (Tunceli) konuşmasının ardından bazı milletvekilleri ilgili bakana sorular yöneltmiştir.¹²⁶⁵

Çiftçilerin taksitlerini düzenleyen 18. madde üzerinde RP Grubunun görüşlerini Abdullatif Şener (Sivas) açıklamıştır. Çiftçilerin vergi borçları ile ilgili düzenlemenin uygun bir düzenleme olduğunu ve dolayısı ile fazla itiraz edecek bir tarafının olmadığını belirtmiştir.¹²⁶⁶ ANAP Grubu adına söz alan Adnan Kahveci (İstanbul), şu değerlendirmeyi yapmıştır: “kanunun bu kadar yanlışı içinde mantığı doğru olan tek madde bu. Çünkü, çiftçilerin ekin, hasat zamanlarını düşünmüş, ödeme sürelerini ona göre ayarlamaya çalışmış; fakat, kanunun geneli içinde ufakık bir tarafının düzgün olması kanunu kurtarmıyor.”¹²⁶⁷ Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli’nin (Manisa) ardından Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) söz alarak özellikle Adnan Kahveci’nin hükümete yönelik eleştirilerine cevap vermiştir. Kamer Genç’in (Tunceli) konuşmasının ardından madde üzerinde verilen 11 ayrı önerenin görüşmesi yapılmış, önergelerden hiç biri kabul edilmemiştir.¹²⁶⁸

Tasarının beşinci bölümü “Gümrük ve Vergi Cezaları” başlığını taşımaktadır ve 19. maddeden itibaren düzenlenmiştir. Madde üzerinde Grupları adına RP Milletvekili Abdullatif Şener (Sivas), ANAP Milletvekili Hasan Korkmazcan (Denizli) ve şahsı adına Kamer Genç (Tunceli) konuşmuştur. Madde 11 fıkradan ibaret olduğu için her fıkra için 4 önerge verilebileceğinden 44 değişiklik önergesi verilmiş, önergelerden hiçbirisi Genel Kurulda kabul edilmemiştir. İktidar milletvekilleri muhalefet milletvekillerini kanun tasarısının mecliste görüşülmesini ve yasalaşmasını geciktirmek için değişiklik önergeleri vermekle suçlamıştır.¹²⁶⁹

Tasarının altıncı bölümünü “son hükümler” başlığı oluşturmuştur. “İade Edilmeyecek Alacaklar” başlıklı 20. madde üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. 21. madde “Usul ve Esaslar”ı düzenlemiş, 22. maddede ise, Kanun hükümlerinin, “Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu Üyeleri ve birinci derecedeki yakınları ve bunların hissedarı bulundukları ortaklık ve şirketler için” uygulanamayacağı hükmü yer almıştır. Geçici maddelerin görüşülmesinin ardından yürürlük maddesi ile yürütme maddesi olan 23. ve 24. maddeler oylanmıştır. 183 oyun kullanıldığı oylamada tüm oylar kabul çıkmış ve tasarı yasalaşmıştır.¹²⁷⁰

¹²⁶⁴ A.k., ss. 645-647.

¹²⁶⁵ A.k., ss. 647-662.

¹²⁶⁶ A.k., s. 663.

¹²⁶⁷ A.k., ss. 664-665.

¹²⁶⁸ A.k., ss. 666-689.

¹²⁶⁹ A.k., ss. 689-730.

¹²⁷⁰ A.k., ss. 730-788.

5.2.5.2. 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 2982 Sayılı Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Vergi, Resim ve Harç İstisna ve Muaflıkları Tanınması Hakkında Kanun, 1318 Sayılı Finansman Kanunu ile 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3858)

“3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 2982 Sayılı Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Vergi, Resim ve Harç İstisna ve Muaflıkların Tanınması Hakkında Kanun, 1318 Sayılı Finansman Kanunu ile 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısının (1/482),” Meclis başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 28.11.1992 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu tasarı uygulamada ortaya çıkan gelişmelerin sonucunda, “günün değişen şartları göz önünde tutularak 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 2982 Sayılı Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Vergi, Resim ve Harç İstisna ve Muaflıklar Tanınması Hakkında Kanun, 1318 Sayılı Finansman Kanunu ve 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda bazı değişiklikler” öngörülmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan değişiklikler tasarının genel gerekçesinde üç madde halinde belirtilmiştir:

1. 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun geçici 8 inci maddesinde net alanı 150 m² kadar konut teslimi ile konut yapı kooperatiflerine yapılan inşaat taahhüt işleri için öngörülen istisna uygulaması 31.12.1992 tarihinde sona ermektedir.

Yapılan düzenleme ile ülkemizdeki konut açığının kapatılabilmesi amacıyla söz konusu istisna uygulamasının 31.12.1995 tarihine kadar devam etmesi sağlanmaktadır.

2. Ülkemiz konut açığının kapatılabilmesi ve konut inşa maliyetlerini mümkün olduğunca düşürülebilmesi ayrıca kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımların teşviki maksadıyla yürürlüğe konulan 2982 sayılı Kanun ve dolayısıyla bu Kanundaki vergi, resim ve harç istisna ve muaflıkları 31.12.1992 tarihinde yürürlükten kalkmaktadır. Sözü edilen Kanunun konuluşundaki ihtiyaçlar bugün de aynı şekilde devam ettiğinden Kanunun süresinin uzatılması gereği ortaya çıkmıştır. Ancak süre uzatımı yapılırken bazı muafiyetler yönünden yeniden kapsam tayini yapılmaktadır. Ayrıca, Kanun ile sağlanan teşviklerin, Kanunla konulan prensiplere uyulmaması durumunda geri alınmasına ilişkin prensipler yeniden tayin edilmiştir. Kanunun süresinin uzatılması karşısında bu Kanunun uygulama prensiplerine aykırı düşen 3393 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesi yürürlükten kaldırılmaktadır.

3. Taşıtlar Alım Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisi miktarlarında artış hususunda Bakanlar Kuruluna verilen yetkilerin önemli bir kısmı kullanılmış bulunduğundan, yetkilerin artırılması öngörülmektedir.¹²⁷¹

¹²⁷¹ Sıra Sayısı: 224, “3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 2982 Sayılı Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Vergi, Resim ve Harç İstisna ve Muaflıkları Tanınması Hakkında Kanun, 1318 Sayılı Finansman Kanunu ile 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/482),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 26, Birleşim: 49’un sonuna ekli (22.12.1992), ss. 1-2.

Meclis Başkanlığı tarafından 3.12.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen Tasarı, Komisyonun 7.12.1992 Tarihli 31. Birleşiminde Hükümeti temsilen Maliye ve Gümrük Bakanının başkanlığında Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyon tasarıyla düzenlenen hususları şu şekilde raporunda özetlemiştir:

— *Günün değişen şartları göz önünde tutularak, ülkemizdeki konut açığının kapatılabilmesi amacıyla uygulamaya konulan istisnanın, Kanunun kabul tarihindeki gerekçelerin bugün de aynı şekilde devam ettiği dikkate alınarak, inşa edilen binalar kapsam dışında bırakılmak suretiyle, diğer istisna hükümlerinin yürürlük süresinin 31.12.1995 tarihine kadar uzatılması,*

— *İstisna ve muafiyetlerden yararlanmak suretiyle konut veya kalkınmada öncelikli yörelerde yatırım yapmakta olanların projede öngörülen inşaatın en az % 50'sini kanunun uygulama süresi sonuna kadar tamamlaması şartının, kanunun yeni uzatma süresi olan 1995 takvim yılı sonuna kadar % 100 tamamlanması şartına dönüştürülmesi,*

— *Taşıt Alım Vergisi ile Motorlu Taşıtlar Vergisinde tarifelerdeki vergi miktarlarını (10) katına kadar artırma konusunda Bakanlar Kuruluna verilen yetkinin büyük ölçüde kullanılmış olduğu dikkate alınarak bu nispetin (20) katına kadar artırılması, öngörülmektedir.*¹²⁷²

Komisyon raporunda genel olarak tasarının olumlu olduğuna yönelik açıklamalar yer almıştır. Komisyon söz konusu kanunun yürürlük süresinin 3.1.12.1992 tarihinde sona ereceğini dikkate alarak tasarının İttüzüğün 53 üncü maddesi gereğince Genel Kurulda öncelikle görüşülmesini istemeyi kararlaştırmıştır. Tasarı Genel Kurulun onayına sunulmak üzere 8.12.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.¹²⁷³

Tasarı, Genel Kurulun 22.12.1992 Tarihli 49. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), “Arazi ve arsalarda muafiyet uygulamasının, istisna uygulamasının” getirilmesinin olumlu olduğunu belirterek sözlerine başlamıştır. Maruflu, kanun tasarısıyla getirilen binaların istisna dışına çıkartılmasının ve özellikle, kalkınmada öncelikli yörelerde inşa edilen binaların tekrar vergilendirilmesinin iki bakımdan yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan ilkinin, konut yapımına Türkiye’de büyük ihtiyaç duyulduğundan devlet, konut yapımını teşvik edecek tedbirleri alma zorunluluğu ve devletin, bu sektörü köstekleyecek tedbirler değil, teşvik edici tedbirler alması gerekliliği olarak temellendirmiştir. Maruflu, tasarının komisyonda görüşülmesi sırasında tartışılan

¹²⁷² A.k., s. 4.

¹²⁷³ A.k., s. 5.

hususı dikkatlere getirmiştir. Komisyonunda, tasarıyla getirilen değişikliklerin, 1992 yılı sonunda bitecek olan konut sektöründeki teşvik mahiyetindeki muafiyetlerinin süresinin uzatılmasının, konut yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve sektörün canlandırılması bakımından yerinde olduğunu ifade edildiğini hatırlatmıştır. Ancak, kalkınmada öncelikli yörelerde, arazi ve arsa üzerinde yapılacak, inşaatı tamamlanan binaların Emlak Vergisi muafiyeti dışında bırakılmasının, bu yörelerde yapılacak olan yatırımları olumsuz yönde etkileyebileceğine de Komisyonunda işaret edildiğini söylemiştir. Maruflu, bu görüşün altında ince bir nedenin yattığını ifade ederek “bu binaların istisna dışında, muafiyet dışında bırakılması, vergiye tabi tutulması, tamamıyla belediyelere gelir sağlama amacına matuftur; yani, Emlak Vergileri belediyeler tarafından toplanacağı için, belediyelere gelir sağlama amacına matuftur” açıklamasını yapmıştır. Bu anlamda endişesinin, vergiler konduğu takdirde, bu vergi çerçevesinde gelen bazı imkânların israf ve çarçur edilmesi olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle, “ilgili madde geldiği zaman, bir önergeyle, binaların da bu muafiyetten istifade etme sürelerinin uzatılmasını, hiç olmazsa 1995 yılına kadar uzatılmasını” isteyeceklerini belirtmiştir.¹²⁷⁴ Maruflu’nun eleştirdiği ikinci husus, malî yıl bitmek üzereyken tasarının getirilmesidir. O’na göre, “yasa tasarısı kabul edildiği takdirde, Bakanlar Kuruluna, Taşıt Alım Vergisiyle 1 Ocaktan itibaren yürürlüğe girecek olan ve yılda iki defa alınan Motorlu Taşıtlar Vergisini 20 katına kadar artırma imkânı verilmektedir ki, bu yanlıştır.”¹²⁷⁵

RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya), Hükümetin ülkedeki konut açığını gördüğünü ve bu açığı kapatmak için konutlar, arazi ve arsalar üzerindeki vergi muafliğini zarurî görerek tasarıyı düzenlediğini belirtmiştir. Ünalı’ya göre düzenleme eksiktir, çünkü düzenleme muaflığı tam olarak getirmemiştir; yalnız, arazi ve arsalar üzerindeki muaflığı getirirken, bu arazi ve arsalar üzerinde yapılan binaların muafiyetini devam ettirmemiştir. Yapılması gereken ise, binanın da bu vergiden muaf tutulmasıdır. Ünalı, yanıştan dönülmesi için binanın da dahil edilerek çıkarılmasının uygun olacağını, buna uygun bir değişiklik önergesi verdiklerini ve desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ünalı, yukarıda belirten eksikliğin yanında tasarının başka eksiklikleri olduğunu da vurgulamış ve bunlardan birisi olarak Taşıt Alım Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisiyle ilgili vergilerin artacak olmasını eleştirmiştir. Bu konudaki eleştirisinin temel noktası ise böyle bir artışın enflasyonist baskıyı artıracığı endişesidir.¹²⁷⁶

¹²⁷⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 26, Birleşim: 49, (22.12.1992), ss. 154-155.

¹²⁷⁵ **A.k.**, s. 156.

¹²⁷⁶ **A.k.**, ss. 157-158.

CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu, Koalisyon Hükümetinin sürekli vergilerle ilgili düzenleme yaptığını ancak yapılan düzenlemelerin enflasyonla mücadelede bir fayda sağlamadığını belirterek sözlerine başlamıştır. Mevcut tasarının yeni yıla girmeden evvel çıkarılmasının gerekli olduğunu söyleyen Hacaloğlu, tasarıda giderilmesi gereken eksiklikler bulunduğunu ifade etmiştir:

*Ancak, ülkemizde, kalkınmada öncelikli yörelerde daha evvel verilmiş bulunan teşvik kapsamının, muafiyet kapsamının daraltılmasını; gelir dağılımında giderek açılan, giderek derinleşen farklılaşmayı dikkate alarak ve özellikle son iki yılda kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımların, bundan evvelki dönemlerin hiçbir zaman kesitinde olmadık düzeyde daralması, azalması nedeniyle, şimdilik, bu aşamada yararlı, gerekli görmemekteyiz.*¹²⁷⁷

Hacaloğlu tasarının diğer bölümlerini desteklediklerini ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.

Şahsı adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), Hükümet programında “bu milleti vergiye ezdirmeyeceğiz” sözlerinin sıkça vurgulandığını hatırlatmış ve senenin sonuna doğru, bütçenin arasına bir vergi kanununun konulmasının ve muafiyetlerin kaldırılmasının hoş olmadığını belirtmiştir. Vergi politikasının yanlışlığını ise, “işçiden, memurdan, bordro mahkûmlarından alıyorsunuz zenginlerden alamıyorsunuz, fabrikalardan alamıyorsunuz; onlar boyuna yatırım yapıp, vergilerini sıfır noktaya getiriyorlar” sözleri ile gerekçelendirmiştir.¹²⁷⁸

Eleştirilere cevap vermek için söz alan Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral (Manisa) ise, kanun tasarısıyla getirilen esas düzenlemenin ne muafiyetlerin kaldırılması ne de yeni bir vergi ihdas etme hadisesi olduğunu; yapılanın muafiyetleri kaldırmak değil muafiyetleri korumak olduğunu belirtmiş ve yapılan eleştirileri şu şekilde cevaplamıştır:

*1984 yılında çıkarılmış olan bir kanunla, 150 metre kareyi geçmeyen binalarla ilgili bazı resim, harç ve vergiler, istisna ve muafiyet kapsamına sokulmuştu ve 150 metre karenin altındaki binalardan vergi alınmıyordu. Bu kanun, ilk önce beş yıl uygulandı; beş yıllığına çıkarıldığı için, süresi bitti ve kanunun süresi dört yıl uzatıldı. Bu dört yıllık süre 31.12.1992 tarihinde bitiyor. Biz, bu süreyi üç yıl daha uzatacağız; yani, istisna ve muafiyetlerin son bulmasına değil, bu uygulamanın üç yıl daha uzamasına imkân sağlayan bir kanun tasarısıdır bu.*¹²⁷⁹

Maliye Bakanı Oral, binaların istisna ve muafiyetlerin kapsamı dışına çıkarıldığı ile ilgili eleştiriye ise, “[h]ayır, bina bizatihi vergi doğurucu olaydır; binalar, muafiyet kapsamı dışına çıkmıyor” açıklaması ile cevap vermiş ve bu hususu da şu şekilde açıklamıştır:

¹²⁷⁷ A.k., s. 158.

¹²⁷⁸ A.k., s. 159.

¹²⁷⁹ A.k., s. 160.

Mevcut kanuna göre bina bitse dahi, bu kanun yürürlükte olduğu sürece, o binanın değeri üzerinden ödenmesi gereken Emlak Vergisi de istisna içerisine giriyordu; yani, bina bitmiş, ama kanun yürürlükte olduğu sürece, o binanın Emlak Vergisinin istisna ve muafiyeti devam ediyordu.

Şimdi, bir tek bu husus çıkarılıyor; eğer inşaat bitmişse, "artık, o binanın sahibi, Emlak Vergisi ödesin belediyeye" diyoruz. Zaten, bizim Emlak Vergisi oranlarımız fevkalade düşük... Türkiye'de tahsil edilen, İstanbul'da tahsil edilen Emlak Vergisi, belediyelerce tahsil ediliyor ve fevkalade düşük; Muafiyet buradan kalkıyor.

Emlak Vergisi Kanununun zaten istisna ve muafiyetleri var; mesela, geri kalmış bölgelerde, bina yapıldıktan itibaren beş sene süreyle, diğer bölgelerde de belli nispette muafiyet var. Onun için, burada, muafiyet kapsamı daraltılmış falan değil, kayda değer bir şekilde daraltılmış değil; bilakis, 31.12.1992 tarihinde yürürlüğü biten, 150 metre karenin altındaki binalarla ilgili, Damga Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi, harçlar ve KDV'nin istisna ve muafiyeti üç yıl daha uzatılıyor. Dolayısıyla, muafiyet daraltılması diye bir şey yok.¹²⁸⁰

Taşıtlardaki durumu ise, taşıtlarda iki türlü verginin olduğunu bunlardan birincisinin Taşıt Alım Vergisi, ikincisinin ise, Motorlu Kara Taşıtları Vergisi olduğunu belirterek açıklamıştır. Oral, 1988 yılında çıkarılan bir kanunla, o zamanki nispeti "10 katına kadar artırmaya Hükümet yetkilidir" dendiğini ancak 1992 yılının sonunda bu kanunun yürürlük süresinin dolduğunu söylemiştir. Kendilerinin yaptığıının ise 20 kat artırma yetkisi olmayıp bir misli artırma yetkisi istemek olduğunu ve bunun da yetki tavanını tayin etmek anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Bu hususun ise hükümetin takdirinde olarak bir sene ya da iki senede kullanabileceğini ifade etmiştir.¹²⁸¹

Tasarının tümü üzerinde konuşmaların tamamlanmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Toplam 9 maddeden müteşekkil olan düzenlemenin maddeleri üzerinde fazla tartışma yaşanmamıştır. 1 nci madde ile ilgili Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşlarının "3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun geçici 9 uncu maddesi, 3505 sayılı Kanun ile eklendiğinden, söz konusu kanun sayısının da hükme eklenmesi" hükmünü düzenleyen değişiklik önergeleri kabul edilmiştir. "Konut inşaatına veya kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlara tahsis edilen arazi ve arsalar emlak Vergisinden muaftır" hükmünü düzenleyen 2 nci madde ile ilgili CHP Grubu adına Algan Hacaloğlu (İstanbul), RP Grubu adına Mustafa Ünalı (Konya) ve şahsı adına Ali Oğuz (İstanbul) söz almıştır. Konuşmacılar tasarının tümü üzerine konuşurken açıkladıkları düşüncelerine paralel ifadeleri dile getirmiştir. 3 üncü madde ile ilgili Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının vermiş olduğu "tasarının 3 üncü maddesinin 1982 sayılı kanunun 8 inci maddesinin (b) bendini değiştiren ikinci fıkranın "Daha önce alınmayan vergi, resim ve harçlar Vergi Usul kanununa göre ağır kusur cezalı olarak tahsil edilir" şeklinde değiştirilmesini isteyen önergeleri kabul edilmiştir.¹²⁸²

¹²⁸⁰ A.k., s. 160.

¹²⁸¹ A.k., s. 160.

¹²⁸² A.k., ss. 161-172.

Tasarının diğer maddelerinin görüşülmesinde genelde söz alan bulunmamıştır. Maddeler üzerinde muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu önergeler de kabul edilmemiştir. Daha sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiştir. Tasarının oylaması açık oyla yapılmış ve 220 oyun kullanıldığı oylamada 181 kabul, 37 ret, 1 çekinse, 1 geçersiz oy kullanılmıştır.¹²⁸³

5.3. Üçüncü Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar

3. yasama yılında 364 teklif ve 125 tasarı Meclise gönderilirken, bu yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (3915-4009 arası kanunlar) 95'tir. Bunlardan 5 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmiştir. Bu ciltte 3. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 27 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar içişleri, iletişim, maliye, ekonomi, çalışma ve sosyal güvenlik, seçimler ve siyasal partiler ve çeşitli kanunlar başlıkları ile tasnif edilmiştir.

5.3.1. İçişleri Alanında Yapılan Düzenlemeler

5.3.1.1. 18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun (3989)

DYP Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, ANAP Grup Başkanvekilleri Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, SHP Grup Başkanı İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan ile RP Grup Başkanvekili Sivas Milletvekili Abdüllatif Şener'in; "18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi," 13.4.1994 tarihinde Meclis başkanlığına sunulmuş ve 14.4.1994 tarihinde Başkanlıkça Anayasa Komisyonuna gönderilmiştir.¹²⁸⁴

"Kamu kurum ve kuruluşlarındaki görevlerinden ayrılarak belediye başkanı seçilenlerin, yeniden aday olmamaları veya seçilememeleri halinde hizmet süreleri itibarıyla veya yaş haddi nedeniyle emekliliğe hak kazanamamış olmaları kaydıyla yeniden asli veya eşdeğer bir göre dönebilmeleri" amacıyla bu kanun teklifi hazırlanmıştır. Teklif, isteyenlerin memuriyette geçen sürelerle belediye başkanlığı yaptığı süre eklenmek koşuluyla, eğer emekliliği geldiyse emekli olma imkânının tanınmasını, gerekli olan hizmet süresi yetmediği durumda da tekrar memuriyete dönmesini öngörmektedir.¹²⁸⁵

¹²⁸³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 26, Birleşim: 50 (23.12.1992), ss. 281-282.

¹²⁸⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 90 (4.14.1994), s. 7.

¹²⁸⁵ Sıra Sayısı 653, "Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan ile Refah Partisi Grup Başkanvekili Sivas Milletvekili Abdüllatif Şener'in, 18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1066)," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 103'ün sonuna ekli (12.5.1994), ss. 1-2.

Söz konusu kanun teklifi, Anayasa Komisyonunun 28.4.1994 tarihli toplantısında teklif sahiplerinden Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, İçişleri Bakanı Nahit Menteşe ile Adalet ve Maliye Bakanları temsilcilerinin de hazır bulunmasıyla incelenerek olumlu bulunmuştur. Ancak “subay, astsubay, hâkim, savcı ve yüksek yargı organları mensuplarının” söz konusu düzenlemeden hariç tutulmaları, belediye başkanlarının seçilememesi durumunda eski görevine dönmemesi veya eşdeğer bir göreve atanmaması ile belediye başkanlığı görevinin istifa veya yargı kararı ile sona ermesi durumunda bu düzenlemeden yararlanmaması komisyonda benimsenmiştir.¹²⁸⁶

4.5.1994 tarihinde Genel Kurulun Gündemine alınan tasarı¹²⁸⁷ 12.5.1994 Tarihli 103. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Teklifin tümü üzerinde söz alan bulunmadığından maddelerin görüşülmesine geçilmiş, Ek madde 3’le ilgili Eyüp Aşık (Trabzon) ve arkadaşları bir değişiklik önergesi vermişlerdir. Söz konusu önerge ile, Komisyonun kabul ettiği metindeki “...kamu kurumu niteliğindeki bir kuruluştaki çalışmakta iken...” ibaresinin “...kamu kurumu niteliğindeki bir kuruluştaki memur veya kadrolu işçi olarak çalışmakta iken...” ibaresiyle değiştirilmesi teklif edilmiş, Komisyon önergeye katılmamış Hükümet ise katılmış ve önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir. Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları geçici maddeden sonra gelmek üzere yeni bir maddenin eklenmesini teklif etmişlerdir. Geçici 13. maddeye, seçimlerde aday olarak görevlendirilen ya da aday olduğu halde seçilemeyenlerin eski görevlerine atanmaları sürecinde söz konusu kişilerin önceki memuriyet mahallerinin dışına atanarak mağdur oldukları gerekçe gösterilmiştir. Bu mağduriyeti önlemek amacıyla mevcut hükme “aynı il” ibaresinin getirilmesi teklif edilmiş, ancak komisyonun yeter sayıda üyesinin hazır bulunmamasından dolayı önerge işleme konulmamıştır. Bir sonraki geçici maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına Bingöl Milletvekili Hüsamettin Korkutata ve şahsı adına Abdullah Gül söz almıştır. Her iki üye de, aday olup da seçilemeyen kişilerin tekrar atanma sürecinde önceki görev mahallerine değil de yurdun üçra köşelerine atanmalarını gerekçe göstererek buna yönelik bir düzenlemenin yapılmamasını eleştirmişlerdir. Diğer maddelerin de oylanarak kabul edilmesinden sonra teklifin tümü genel kurulda kabul edilerek yasalaşmıştır.¹²⁸⁸ 3 maddeden oluşan teklifin yasalaşması ile 18.1.1984 tarihli ve 2972 sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna bir ek madde ve bir geçici madde eklenmiştir. Bu kanunla subaylar, astsubaylar, hâkimler ve savcılar ile yüksek

¹²⁸⁶ A.k., ss. 2-4.

¹²⁸⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 99 (4.5.1994), s. 393.

¹²⁸⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 103, (5.12.1994), ss. 180-186.

yargı organları mensupları hariç olmak üzere, kamu kurumları ile kamu kurumu niteliğinde bir kuruluşta memur veya kadrolu işçi olarak çalışmakta iken Belediye Başkanlığına aday olup seçilemeyenlerin geri dönebilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kişiler seçimlerin kesin sonuçlarının Yüksek Seçim Kurulunca ilanını takip eden iki ay içinde, daha önceki kurumlarının bağlı bulunduğu bakanlığa başvurmaları halinde, eski görevlerine veya istifa ettikleri tarihteki kurumun özelliği ve niteliğine uygun eşdeğer bir göreve atanabileceklerdir. Ancak, yargı kararı ile belediye başkanlığı görevi sona erenler ve istifa edenler hakkında bu hükmün uygulanmaması kabul edilmiştir.

5.3.1.2. Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3953)

“Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” Başbakan Süleyman Demirel Başbakanlığındaki 49. Hükümetin Milli Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 11.07.1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla TBMM’ye sevk edilmiştir. Kanun tasarısının hükümet tarafından açıklanan genel gerekçesinde 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunun 23. maddesinin “sıkıyönetimin kaldırılması durumunda, sıkıyönetim askeri mahkemelerinde görülmekte olan davaların sonuçlandırılmasına kadar, bu mahkemelerin görev ve yetkilerinin devam edeceği” hükmünü içerdğine işaret edilmiştir. Sıkıyönetim kalkmış olmasına rağmen, bu hüküm uyarınca bazı illerde sıkıyönetim askeri mahkemelerinin faaliyetlerinin devam etmesi, Anayasaya aykırı bir özellik içerdği belirtilmiştir. Bunun için, söz konusu mahkemelerin de yasa gereğince görev ve yetkilerinin sona erdirilmesinin ve normal hukuk düzeninin geri dönülmesinin doğal olacağı ve bu düzenlemenin yapılmasının gerektiği ifade edilmiştir.¹²⁸⁹

Bu vesileyle söz konusu kanunun 23. maddesinin değiştirilmesi ve bu Kanuna geçici bir madde ilave edilmek suretiyle, sıkıyönetimin kaldırılması durumunda sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görev ve yetkilerinin sona erdirilmesi hedeflenmiştir. Mevcut mahkemelerde görülen davaların da adli yargı mercilerine devredilmesine imkân sağlanarak halen görev yapan üç sıkıyönetim askeri mahkemesinin kaldırılması, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmelerine aykırılık gibi kamuoyunda olumsuz görüş ve düşüncelerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.¹²⁹⁰ Dört madde olarak hazırlanan kanun tasarısının birinci maddesi 1402 sayılı Kanunun 23. maddesinde değişiklik öngörürken, ikinci maddesi ek geçici madde şeklinde düzenlenerek bu mahkemelerde olan dosyaların adli yargı mercilerine devredilmesi öngörülmüş, üçüncü ve dördüncü maddeleri ise yürürlük maddeleri olarak düzenlenmiştir.

¹²⁸⁹ Sıra Sayısı 179, “Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Mili Savunma ve Adalet Komisyonları Raporları (1/436),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim 57’nin sonuna ekli (27.12.1993), s. 1.

¹²⁹⁰ *A.k.*, ss. 2-3.

Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı 30.07.1993 tarihinde TBMM'ye sunulmuş, Milli Savunma Komisyonu ve Adalet Komisyonuna sevk edilmiştir. Milli Savunma Komisyonunun 24.09.1992 tarihli 1. Birleşiminde Milli Savunma ve Adalet Bakanlıkları temsilcilerinin de katılımlarıyla görüşülmüştür. Komisyonun yapmış olduğu değerlendirme sonucunda 179 Sıra Sayılı Kanun tasarısı komisyon tarafından, gerekçede ileri sürülen hususlar ve yapılan tamamlayıcı açıklamalar da dikkate alınarak, uygun bulunmuştur. Komisyonunda maddeler üzerinde yapılan görüşmeler ardından ise 1., 2., 3. ve 4. maddeler aynen kabul edilmiş ve aynı tarihli raporla birlikte TBMM'ye sevk edilmiştir. Aynı tarihli toplantı sonucunda 179 sıra sayılı Kanun tasarısı Adalet Komisyonunca da görüşülmüş ve tasarı Bakanlar Kurulundan gelen şekliyle aynen kabul edilmiştir.¹²⁹¹

Genel Kurulun 27.12.1993 Tarihli 57. Birleşiminde 179 sayılı Kanun tasarısı gündeme alınmış ve görüşmelere başlamıştır. Birleşimde değişiklik tasarısının geneli için görüşme talebi gelmemiş ve direkt olarak maddeler üzerinde görüşmelere geçilmiştir. Söz konusu kanun tasarısının değişiklik öngören maddeler üzerinde söz talebi olmamış ve yapılan oylamanın ardından tasarı hükümetin teklif ettiği şekliyle aynen kabul edilmiştir.¹²⁹²

5.3.2. İletişim Alanındaki Düzenlemeler

5.3.2.1. Özel Radyo ve Televizyon Yayınlarının Düzenlenmesine İlişkin Kanun (3984)

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133. maddesinde yapılan değişiklikle Radyo ve Televizyon yayınında devlet tekeli kaldırılmıştır. Bu anayasal düzenlemeden sonra yasal değişiklik beklenmiştir. 1993 sonu ve 1994 başında yaşananlar bu yasal düzenleme ihtiyacını belirginleştirmiştir. Ekim 1993'te medya grupları arasında birbirlerini suçlayan mücadeleler yaşanmıştır. Basın Konseyi Yüksek Kurulu yasal düzenlemenin olmadığı bir ortamda bir medya kavgasının basın özgürlüğünü kısıtlayabileceği uyarısında bulunmuştur. Ayrıca, özel televizyonlarda daha fazla şiddet, erotizm, özel hayatlara müdahale ve reklam kesintisi olması da bu yasal boşluğa işaret etmiştir. 5 gün yayını durdurulan İnterstar adlı televizyonun yayını Teleon üzerinden devam ettirmesi ve İnterstar ve TGRT televizyonlarının Bosna mitinglerini haberlerde sunma tarzları yasal boşluğun doldurulması ihtiyacının altını çizmiştir. Partiler arasında çözülemez gibi görünen anlaşmazlıklar aşılarak 3984 sayılı yasa çıkarılmıştır.¹²⁹³

¹²⁹¹ A.k., ss. 5-7.

¹²⁹² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 57, (27.12.1993), ss. 359-360.

¹²⁹³ Bülent Çaplı ve Can Dünder, "80'den 2000'lere Televizyon," Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 15, İletişim, İstanbul, 1996, ss. 1383-1385, M. Naci Bostancı, "Radyo-Televizyon Yasası: Yasalar, Teknoloji, Güç İlişkileri," Türkiye Günlüğü, No: 28, Mayıs-Haziran 1994, ss. 116-119.

DYP Grup Başkanvekili Bursa Milletvekili Turhan Tayan, ANAP Grup Başkanvekili Bayburt Milletvekili Ülkü Güney, Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli ve SHP Grup Başkanvekili İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan'ın Kamu ve Özel Radyo-Televizyonların Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun Teklifi (2/754) ile İçel Milletvekili İstemihan Talay ve 4 Arkadaşının, Özel Radyo ve Televizyon Yayınlarının Düzenlenmesine İlişkin Kanun Teklifi (2/745) Meclis Başkanlığına 29.6.1993 tarihinde ulaşmış ve Anayasa Komisyonuna havale edilmiştir. Anayasa Komisyonunun raporu 15.7.1993 tarihinde dağıtılmıştır. Teklifler ve rapor 4.11.1993 Tarihinde 24. Birleşimde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında Genel Kurulda görüşülmeye başlanmıştır.

Teklifin tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz konuşmasında özel radyo ve televizyonların yayınlarının düzenlenmesinin genel ahlak ve manevi değerlerin tahrip edilmesine müsaade etmek anlamına gelmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'un çıkarılmasıyla birlikte daha şimdiden ahlaka aykırı yayın yapan televizyonların "Avrupa'daki o kirlilikleri" ülkeye getirebileceğini söyleyerek bu tür neşriyatlar için şimdiden tedbir alınması gerektiğini öne sürmüştür. Üst kurulun üyelerinin seçim şekline itiraz eden Oğuz, iktidara beş üyelik, muhalefete dört üyelik vermek yerine grubu olan partilerin gösterecekleri iki misli aday arasından, hiç olmazsa kendilerinin tayin ve tespit ettiği kimselerin seçilmesinin temin edilmesini önermiştir. Bu haliyle televizyonların iktidarın kontrolünde kalacağını ve tarafsız olamayacağını söylemiştir.¹²⁹⁴

CHP Grubu adına söz alan H. Uluç Gürkan bu düzenlemenin amacının ne devlet tekeli kaldırarak ve özel kuruluşlara bir imkân yaratan bir "mülkiyet sorununu" ne de "mevcut anarşiyi, hiçbir yasal temeli bulunmayan televizyon ve radyo anarşisini" yasalastırmak olmadığını belirtmiştir. Yapılması gerekenin biraz önce kabul edilen Avrupa Sınır Ötesi Yayın Sözleşmesinde öngörüldüğü gibi "demokrat, özgür, çoğulcu bir yapıyı, düşünce ve anlatım özgürlüğünü, yalnızca siyasi partilere değil, tüm demokratik gruplara fırsat eşitliğini tanımanın" gereğini bu yasa teklifinde işleyebilmektir.¹²⁹⁵ Gürkan, sözleşmenin aynı zamanda yerelleştirmeyi gerektirdiği ve tekelleşmenin önlenmesinin gerektiğini hatırlatarak siyasi partiler arasında kurulan komisyonun olabildiğince bu ilkelere uygun bir yasa teklifi hazırladığını ancak Anayasa Komisyonunda, bu ilkelerin büyük ölçüde zedelendiğini öne sürmüştür. Gürkan ayrıca, İktidar gruplarının değişiklik önergeleriyle veya bu teklifin 1. ve 2. maddelerinin görüşülüp tekrar Anayasa komisyonuna geri çekilerek çağdaş, demokrat ve özgür niteliklerinin kaybettirileceğine dikkat çekmiştir. Gürkan'a göre mevcut haliyle dahi bu yasa teklifinde, "demokrasiye, özgürlükçü anlayışımıza sokulmuş ciddi hançerler" söz konusudur:

¹²⁹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 24, (4.11.1993), ss. 552-554.

¹²⁹⁵ *A.k.*, s. 554.

Bu hançerlerden birincisi, yasa teklifinin “Yayın İlkeleri” konulu 4. maddesidir. Alfabenin (a) harfinden başlıyor, (t) harfine kadar uzanıyor, “yayın ilkeleri” diye, özel radyo ve televizyon kuruluşlarına ne yapmaları gerektiği tadat ediliyor, askerî bir emir gibi veriliyor. Sonra, ne yapamayacakları, bir yasaklama, kısıtlama anlamında bir bir sıralanıyor ve bu konuda çok ilginç olan ve Yüce Meclisin duyarlılık göstermesi gereken bir politika da yapılıyor; deniyor ki, “Anayasanın genel esaslarına uygun olma.” Sonra, Anayasanın genel esaslarında yazılı her madde, oradaki her hüküm genişletilerek, yeniden yazılıyor, yasak diye.¹²⁹⁶

Anayasadaki laiklik ilkesinin bunların arasına yazılmamasına dikkat çeken Gürkan teklifin 25. maddesinin Başbakana ya da görevlendirdiği bir bakana, “kamu düzeninin bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise” yayın yasağı koyma yetkisi vermesini sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu maddenin Meclis’ten geçmesi durumunda radyo ve televizyonlarda, hakkını arayan işçilerin bir sendikal mücadelesi ya da Sivas’ta, toplumu duyarlı hale getiren, insanların yakılmasıyla ilgili sergilenen vahşet tablosu “kamu düzenini bozması ihtimal dahilinde” gerekçesiyle yayın yasağı konusu olabilecektir.¹²⁹⁷ Sansür Üst Kurulunun Meclis tarafından seçilmesinin uygun olduğunu ifade eden Gürkan bu kurulun İsviçre modeline uygun olarak teknik bir kurul olması gerektiğini savunmuştur. Ancak teklifin 4. maddesiyle Üst Kurulun teknik kurul olmaktan çok “bir siyasî kurul, bir sansür kurulu” haline getirildiğini iddia etmiştir.¹²⁹⁸ Yasa teklifinde kaldırılmak istenen 26. maddenin (Yurt dışından yapılan yayınlara, Türkiye’de yeniden iletim yasağı koyan maddenin) teklifte tutulması gerektiğini belirten Gürkan’a göre bu formülü uygulayan radyo ve televizyon kuruluşlarından vergi mükellefi olmadıkları için vergi alınamayacaktır.¹²⁹⁹

Şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek bu Anayasa değişikliğinin bir an önce yapılması gerektiğini zira kamuoyunda Meclisle ilgili menfi görüşlerin meydana gelmesinde bu özel radyo-televizyonlarla ilgili Anayasa değişikliğinin vaktinde yapılamayışının önemli etkisi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, Üst kurulun oluşumuyla ilgili aday göstermede sadece grubu olan partilere hak tanımakla adaletsizlik ve ayrımcılık yapılarak çoğulculuğun terk edildiğini iddia etmiştir.¹³⁰⁰ Bu kanunun maddelerinin görüşülmesi sırasında muhalefet partileri sıklıkla değişiklik önerileri vererek ya da karar yeter sayısı için yoklama isteyerek engelleme gayretinde bulunmuşlardır.

¹²⁹⁶ A.k., s. 555.

¹²⁹⁷ A.k., s. 556.

¹²⁹⁸ Teknik kuruldan kasıt “frekans planlamasını yaptırmak, bu planlama doğrultusunda koşullarını belirlediği ve o belirlediği koşullara uymuş müracaatçı kuruluşlar arasında televizyonlar için, kanal -ulusal ve yerel bazda- radyolar için frekans -ulusal ve gene yerel bazda- tahsislerini yapmak”tır.

¹²⁹⁹ A.k., s. 557.

¹³⁰⁰ A.k., ss. 558-559.

Kanun teklifinin amaçla ilgili 1. maddesinin görüşülmesi sırasında Uluç Gürkan ve arkadaşları tarafından yayınların “özgürlükçü ve çoğulcu bir anlayışla ve laiklik esasına bağlı olarak düzenlenmesine” dair bir değişiklik önergesi verilmiş ve reddedilmiştir. 1. maddenin oylamasına geçilmeden önce karar yeter sayısı istenmiş ve karar yeter sayısının olmadığı görülünce birleşime on dakika ara verilmiştir. İkinci oturumun başında Uluç Gürkan ve arkadaşlarının üç ayrı değişiklik önergesi maddenin oylamasına geçildiği için işleme konulmamış ve yapılan oylamada 1. madde kabul edilmiştir. Kanunun kapsamı ile ilgili 2. maddenin görüşülmesi sırasında Uluç Gürkan ve arkadaşları 4 tane değişiklik önergesi vermiştir. Komisyon ve Hükümetin katılmadığı önergelerden ikisi reddedilmiş ikisi de geri çekilmiştir. 2. madde de kabul edilmiştir.

Kanun teklifindeki tanımların yer aldığı 3. maddenin görüşülmesi sırasında Turhan Tayan ve arkadaşları tarafından verilen değişiklik önergesi imzacılardan Ercan Karakaş’ın imzasını geri çekmesi üzerine işleme koyulmamıştır. Rıfat Serdaroglu ve arkadaşlarının verdiği değişiklik önergesi Komisyonun çoğunluğu olmadığı için katılamaması ve Hükümetin önergeye katılması sonucunda kabul edilmiş ve Tanımlar başlıklı 3. maddenin sonuna s, t, u fıkraları eklenmiştir. Bu değişikliğin gerekçesi ise bu yeni tanımların özel radyo ve televizyon yayınlarının fiilen başlamasıyla sanatçı haklarının korunması bakımından büyük önemi haiz olduklarıdır.

4. maddenin görüşülmesi sırasında Ankara Milletvekili Ali Dinçer söz alarak bu maddenin Türkiye’de “özgür bir medya ortamının” oluşturulmasını engelleyeceğini hatta “kışla disiplini sağlama anlayışıyla” hazırlanmış bir madde olduğunu öne sürdü. Özgür ve demokrat bir yapıda yurttaşlara güvenmenin esas olduğunu hatırlatan Dinçer bu maddede arka arkaya sayılan pek çok paragraf ve fıkranın medyada, radyo ve televizyon kurumlarında çalışacak olan insanların 24 saatini disiplin altına alma anlayışıyla, yapacakları her türlü çalışmayı disiplin altına alma anlayışıyla hazırlanmış olduğunu iddia etti. Bu maddeye göre yapılacak olan radyo ve televizyon yayınlarının, hiçbir zaman, özgür düşünce ürünü olamayacağını belirten Dinçer, “Batı tipi, özgürlükçü, çoğulcu, katılımcı, demokratik bir modelde, bu maddedeki kısıtlamaları kabul etmek mümkün olmadığına altını çizmiş ve bu nedenle (maddenin hazırlanma anlayışı nedeniyle) bu maddenin tümüne karşı olduklarını ifade etmiştir.¹³⁰¹

Yayın ilkeleri hakkındaki 4. maddeye ilişkin olarak 9 adet değişiklik önergesi ve önergeler oylanmadan önce de bir tane yoklamaya ilişkin önerge verilmiştir. Değişiklik önergelerinden birisinde Kamer Genç ve arkadaşları g) fıkrasına (Toplumu şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara aykırı olmamak) “mezhep” kelimesinin eklenmesini istemiştir. Diğer bir önergede Çorum Milletvekili Muharrem Şemsek ve arkadaşları teklifin 4. maddesinin son paragrafından “konuşma dili

¹³⁰¹ A.k., ss. 575-576.

olarak” ifadesinin ileride tartışmalara sebep olacağı ve bu ibareden hareketle, mahalli lehçe ve dillerde yayın zorlamaları ortaya çıkacağı gerekçesiyle değiştirilmesini istemişlerdir. Diğer bir önergede de Uluç Gürkan ve arkadaşları b) fıkrasının “Türkiye Cumhuriyetinin bir ırk, bir din cumhuriyeti olmadığı; eşit ve laik bir yurttaşlık bilinci cumhuriyeti olduğu inancıyla, toplumun manevî ve millî değerlerine,” şeklinde değiştirilmesini istemişlerdir.¹³⁰² Bu önergelerin 8 tanesine Komisyon ve Hükümet katılmamış ve Genel Kurulda reddedilmiştir. Değişiklik önergelerinden bir tanesi, İzmir Milletvekili Rifat Serdaroğlu ve arkadaşlarının maddeye u fıkrasının (Türk müzik sektörünün gelişimine katkıda bulunmak ilkesinden hareketle, müzik yapımcıları ve telif hakkı sahiplerinin haklarını tanımak ve ihlal etmemek esasına) eklenmesi isteğine Komisyon katılmamakla birlikte Hükümet katılmış ve değişiklik önergesi kabul edilmiştir.

Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla, özerk ve tarafsız bir kamu tüzelkişiliği niteliğinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kurulduğunu belirten 5. maddenin görüşülmesi sırasında ne söz alan olmuştur ne de değişiklik önergesi verilmiştir. Üst Kurulun seçimi ve görev süresi hakkında olan 6. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, CHP Grubu adına Uluç Gürkan ve şahsı adına Ankara Milletvekili İ. Melih Gökçek söz almıştır. Kazan Üst Kurulun sadece frekans meseleleri üzerinde faaliyet gösteren teknik bir kurul olmadığını hatırlatarak “teşekkül edecek böyle bir kurulun bu görevi yaparken siyasî bir yapıya kavuşturulması, her şeyden evvel, siyasî bir tercihe dayanan kurulun görevini aslî şekilde yapmasına imkân vermeyecektir”,¹³⁰³ iddiasında bulunmuştur. Kazan’a göre, tarafsızlık ilkesi iktidarla muhalefet arasında denge sağlamayı gerektirmekte, bu itibarla Üst Kurulun seçiminde iktidara 5, muhalefete 4 üye verilmesi Anayasa’nın temel ilkelerine aykırıdır. Bu 9 kişilik kurul Üniversiteler arası Yüksek Kurul tarafından seçilmelidir. Zira, Kazan’a göre, Üniversiteler arası Yüksek Kurul tarafından seçilecek olan bir üst kurul, Meclis tarafından seçilecek olan üst kuruldan çok daha sağlıklı bir fonksiyon icra edecektir. Üst Kurulda muhalefetin temsilinde adaletsizlik olduğu iddiasıyla grup olarak menfi oy vereceklerini ifade etmiştir.¹³⁰⁴

Şevket Kazan’ın konuşmasından sonra 24. Birleşim kapatılmıştır. 356 sayılı teklifin 6. maddesinin görüşülmesine 26. Birleşimde 10.11.1993 Tarihinde devam edilmiştir. CHP Grubu adına söz alan Uluç Gürkan, Üst Kurulun seçimi üzerinde siyasi partiler arasında bir mutabakat sağlandığını ancak bunun kurulun ağırlıklı olarak teknik bir kurul olarak çalışması halinde mümkün olacağını belirtmiştir. Bu üst kurulun, siyasi bir görevi ve yetkisi olmaması halinde, Mecliste yapılacak bir seçimin haklı olacağını savunan Gürkan, Anayasa Komisyonunda yapılan değişikliklerle ve 4. maddenin kabulüyle, üst kurulun

¹³⁰² A.k., ss. 577-579.

¹³⁰³ A.k., s. 589.

¹³⁰⁴ A.k., ss. 588-591.

görevlerinin ve sorumluluğunun bütünüyle siyasileştirildiğini iddia etmiştir. Bu haliyle Üst Kurulun bir sansür kurulu haline dönüştürüldüğünü savunan Gürkan bu yapıyı düzeltecek formül olarak “ikili bir seçim yapısını” getirmekten bahsetmiştir. Gürkan’a göre özel radyo ve televizyon dünyasıyla ilgili bütün kuruluşların oluşturacağı bir genel kurul oluşturulabilir ve bu genel kurul üst kurulun 5 üyesini seçebilir, geri kalan 4 üyesi de Meclis tarafından seçilebilir.¹³⁰⁵

Şahsı adına söz alan İ. Melih Gökçek’e göre geçen hafta Anayasa Komisyonunda varılan karar gereği teklif Komisyon başkanı tarafında geri çekilecek ve bir veya iki günlük görüşmeler neticesinde, yapılacak rötuşlardan sonra tekrar komisyona inecektir. Hâlbuki bu kararın tam aksine DYP ve ANAP Grup Başkanvekillerinin kendi aralarında anlaşması sonucu teklif görüşülmeye devam etmektedir. Bu, Anayasa Komisyonunun üstüne çıkan bir karar olmuştur. 9 üyenin seçiminde iki partinin anlaşması durumunda diğer partilerin Üst Kurulda yer almasının mümkün olmadığını savunan Gökçek, partisinin, 6 üst bürokrattan 5 de seçilmişlerden olmak üzere 11 kişilik bir kurulun oluşturulması görüşünde olduğunu belirtmiştir. Eğer bu haliyle geçecekse hiç olmazsa 9 kişilik üst kurulun, partilerin, Başkanlık Divanındaki temsil oranlarına göre gösterecekleri iki misli aday arasından seçilmesinin ve her partinin kendi hakkına düşen adayla bu kurulda temsil edilmesinin doğru olacağını öne sürmüştür.¹³⁰⁶

6. madde üzerinde 11 tane önerge verilmiş ve bunlardan 10 tanesi reddedilirken Samsun Milletvekili İlyas Aktaş ve arkadaşlarının verdiği değişiklik önergesine Hükümet katılmış ve bu önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir. Bu önergenin kabulüyle 6. maddenin birinci paragrafına “Din” kelimesi eklenerek bu paragraf şu şekilde düzenlenmiştir: “Üst kurul, basın-yayın, iletişim ve teknolojisi, kültür, din, eğitim, hukuk alanlarında birikimi olanlardan ve yükseköğretim görmüş devlet memuru olma niteliğine sahip 5’i iktidar partisi veya partilerinin, 4’ü muhalefet partilerinin göstereceği adaylar arasından Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilen 9 üyeden oluşur.”¹³⁰⁷

Üst Kurul, üyeleri içinden bir Başkan seçeceğini, başkanın görev süresinin iki yıl olduğunu, başkanın, Üst Kurul üyeleri arasından kendine bir Başkan Yardımcısı seçerek Üst Kurul’un onayına sunacağını belirten 7. maddesinin görüşülmesi için ne gruplar adına ne de şahsı adına söz isteği olmamış ve madde olduğu gibi kabul edilmiştir.

Üst kurulun görev ve yetkilerine ilişkin 8. maddesinin görüşmelerinde RP Grubu adına Sivas Milletvekili Abdülatif Şener ve şahsı adına Muharrem Şemsek söz almıştır. Şener konuşmasında Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun son derece geniş yetkilere sahip olduğuna işaret ederek böylesine geniş

¹³⁰⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 26, (10.11.1993), ss. 161-162.

¹³⁰⁶ **A.k.** ss. 162-163.

¹³⁰⁷ **A.k.**, ss. 179-180.

yetkilerle donatılmış, siyasi içerikli bir kurulun, bu yetkilerini ne şekilde kullanacağı konusunda soru işaretleri bulunduğunu ifade etmiştir. 6 yıllık görev süresinin, oluşumu tartışmalı 9 kişilik bir kurul için uzun olduğunu ve iki siyasi partinin adaylarından oluşacak bu kurulun geniş yetkileri yüzünden kamuoyunda büyük bir rahatsızlık kaynağı haline dönüşeceğini öne sürmüştür.¹³⁰⁸ Muharrem Şemsek ise Üst Kurulun görevlerinde özellikle, radyo-televizyon yayınlarının tröstleşmesine meydan vermeyecek ve mahalli radyo-televizyon istasyonlarına da imkân verecek şekilde düzenlenmesini temin edecek değişikliklerde bulunulmasını önermiştir. Şemsek'e göre aksi takdirde Kurul, uydu aracılığıyla yayın yapan büyük yayın kuruluşlarının yayınlarına izin veren ve zenginlerin, tröstleşmiş olan kuruluşların emrine giren bir kurul konumuna düşecektir.¹³⁰⁹

8. maddenin görüşülmesi sırasında gündeme gelen ikisi frekans kanallarının yerel bazda yayınlar için ayrılmasını isteyen üç önerge de Komisyon ve Hükümetin katılmamasıyla reddedilmiştir. Önerge sahipleri olarak konuşan Uluç Gürkan ve İ. Melih Gökçek de yerel radyo ve televizyonlarının yayınına imkan tanıyacak bir değişikliğin önemini anlatmışlardır. Ancak yapılan oylamada madde mevcut haliyle kabul edilmiştir.

Teklifin 9. maddesi görüşülürken Uluç Gürkan ve arkadaşları bir değişiklik önergesi vermişlerdir. Bu itibarla söz alan Gürkan, iktidar partilerini değişiklik önergelerini içeriğini incelemeyen reddetmesini eleştirerek Üst Kurulun üyelerinin ortaklığı hususunda değişiklik önermiştir. Bu değişiklik önergesi kabul edilmiş ve madde şu haliyle kabul edilmiştir:

*Üst Kurul Üyeleri ile, 3 üncü dereceye kadar (dahil) kan ve sıhrî hısımları, özel radyo ve televizyon şirketlerinde, bu şirketlerde doğrudan ve dolaylı ortaklık bağı bulunan şirketlerde ortak ya da yönetici olamazlar. Üst Kurul üyeliği süresince resmî veya özel başkaca hiçbir görev alamazlar, özel veya kamu yayın kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren konularda doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamazlar, aksine davrananlar görevlerinden çekilmiş sayılırlar.*¹³¹⁰

Üst Kurulun üyelerinin görev durumundan bahseden 10. madde hiçbir tartışma ve değişiklik önergesi olmadan kabul edilmiştir. Üst Kurulun en az yedi kişi ile toplanacağını, karar yeter sayısının beş olduğunu, kanal tahsisinde karar yeter sayısının üye tamsayısının üçte ikisi olduğunu ve sürekli çalışan Üst Kurulun haftada en az bir defa toplanacağını belirten 11. madde üzerinde bir değişiklik önergesi verilmiştir. Bu değişiklik önergesi kabul edilmemiş ve bu madde aynen geçmiştir.

Genel Kurulun 26. Birleşimin de teklifin 12. maddesi okutulmuşsa da madde üzerinde söz almak isteyenlerin konuşmaları, Meclisin çalışma süresi bittiğinden 27. Birleşime ertelenmiştir. Genel Kurulun 11.11.1993 tarihli 27. Birleşiminde teklifin Üst Kurulun gelirleri ile ilgili 12. maddesi üzerine

¹³⁰⁸ A.k., s. 188.

¹³⁰⁹ A.k., ss. 188-189.

¹³¹⁰ A.k., ss. 195-196.

ANAP Grubu adına Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu ve Ankara Milletvekili İ. Melih Gökçek söz alarak reklam gelirlerinden kesilecek yüzde 5’lik paydan bahsetmişlerdir. Sungurlu konuşmasında bu paranın geniş bir teşkilat kurmak zorunda olan Üst Kurul için fazla olmadığını, artan paranın da Hazineye irat edileceğini belirtmiştir. Bu paranın yetmemesi durumunda bütçeden de para konulabileceğini zira bu üst kurulun bağımsızlığını sağlamanın önemli olduğunu altını çizmiştir. Yani amaçlanan şey Üst Kurulun kendi kaynaklarıyla idamesini sağlamaktır.

Gökçek ise reklam gelirlerinden kesilen yüzde 5 ile büyük bir rakamın ortaya çıkacağını bunun için bu teklif maddesinde “yüzde 5 payın fazla kalan miktarı Hazineye devredilen” tarzında bir ifade kullanılmasını önermiştir.¹³¹¹ 12. madde bir değişikli önergesi reddedilerek mevcut haliyle kabul edilmiştir.

Teklifin 13., 14., 15. ve 16. maddeleri, üzerinde herhangi bir görüşme olmadan kabul edilmiştir. 14. maddeye ilişkin verilen değişiklik önergesi kabul görmemiştir. Teklifin kanal tahsis hakkındaki 17. maddesinin görüşülmesi sırasında hiçbir milletvekili söz talebinde bulunmamıştır. Bu madde hakkında verilen üç tane değişiklik önergesinden iki tanesi kabul edilmiştir. İstanbul Milletvekili Gürhan Çelebican ve arkadaşlarının en az bir kanalın yükseköğretim faaliyetlerine ayrılması ile ilgili önergesi Komisyon ve Hükümetin katılmamasına rağmen kabul edilmiş ve şu fıkra 17. maddenin 1. ve 2. fıkraları arasına eklenmiştir: “Her bölgede en az bir kanal, yükseköğretim seviyesinde eğitim faaliyetleri için talep eden yükseköğretim kuruluşlarına tam gün veya dönüşümlü olarak Üst Kurul tarafından tahsis edilmek üzere ayrılır. Tam gün üzerinden tahsis edilecek eğitim kanalı sayısı her bölgede birden fazla, eğitime ayrılan toplam kanat adedi ise ulusal planlamadaki toplam frekansların dörtte birinden fazla olamaz.”¹³¹²

Ayrıca, Bursa Milletvekili Turhan Tayan ve arkadaşlarının televizyon kanallarından birinin Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri için tahsis edilmesi yönündeki önergesi kabul edilmiştir. Böylece TBMM’nin faaliyetleri televizyondan halka ulaştırılma imkanı yaratılmıştır. Bu düzenleme 17. maddenin 1. fıkrasına şu şekilde eklenmiştir: “Bu kanalların birinden Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri yansıtılır. Hangi faaliyetlerin ne ölçüde yayınlanacağına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı karar verir.”¹³¹³

Teklifin 18., 19. ve 20. maddeleri herhangi bir görüşme ve değişiklik önergesi olmadan kabul edilmiştir. 21. maddenin görüşülmesi sırasında iki değişiklik önergesinden Turhan Tayan ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilerek maddeye “Her türlü yayında gizli reklam yapılması yasaktır” fıkrası ilave edilmiştir.¹³¹⁴

¹³¹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 27, (11.11.1993), ss. 254-255.

¹³¹² **A.k.**, s. 262.

¹³¹³ **A.k.**, s. 263.

¹³¹⁴ **A.k.**, ss. 266-267.

Teklifin 22., 23., 24. maddeleri herhangi bir söz talebi ve değişiklik önergesi olmaksızın kabul edilmiştir. Teklifin 25. maddesi 4. maddesi gibi eleştirilere uğramıştır. CHP Grubu adına Uluç Gürkan, SHP Grubu adına Mümtaz Soysal ve şahsı adına Ali Dinçer bu maddenin içeriğini eleştirmiştir. Anayasa Komisyonu başkanı Coşkun Kırca söz alarak bu eleştirileri karşılayan bir konuşma yapmıştır. Gürkan 25. maddenin, özgür, çağdaş, çoğulcu ve demokrat bir toplumun gereği olan yayın anlayışına hiçbir biçimde sığmadığını öne sürmüştür. Maddenin birinci fıkrasının Başbakan veya görevlendireceği bir bakana yayını durdurma yetkisi verdiğini ve bunu iki koşula bağladığını hatırlatmıştır. Milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde bu yetkinin kullanılmasının anlaşılabileceğini ancak ikinci koşulun, “kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise” ibaresinin soyut olduğunu ve her siyasi iktidarın, her tür eylemi, kamu düzeninin bozulması olarak algılayabileceğini öne sürmüştür. Buna örnek olarak da işçi sendikalarının yasal bir grevinin kamu düzeninin bozulması anlamına çekilebileceğini iddia etmiştir.¹³¹⁵ 25. maddenin ikinci fıkrasının özel sektöre ait radyo ve televizyonları devlet televizyonuna çevirme anlayışıyla düzenlendiğini belirtmiş ve “radyo ve televizyon kuruluşları, Cumhurbaşkanının veya Hükümetin millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın ve genel ahlakın gerekleriyle ilgili bildirilerini yayınlamakla yükümlüdür” ibarelerinin bu kuruluşları hükümetin baskısı altına bıraktığını söylemiştir. Gürkan devamla bu maddenin, yeni kabul edilmiş olan Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesiyle de çeliştiğini ve bu haliyle yapılanın bu sözleşmeye “bir anlamda muhalefet şerhi” yazarak dünyaya “biz, özgürlüğe, özgürlükçü yayıncılığa layık bir toplum değiliz” demek anlamına geldiği görüşünü savunmuştur.¹³¹⁶

Gürkan’ın eleştirisi üzerine söz alan Anayasa Komisyonu Başkanı Coşkun Kırca meselenin bir devlet felsefesi meselesi olduğundan bahsederek maddenin ruhunu savunmuştur: “... hiçbir demokratik devlette, kişinin ifade haklarıyla, toplumun ve devletin korunması haklarının bağdaştırılmadığı görülmemiştir. Bu neden böyledir? Çünkü, toplum, kişilerin bütünüdür. Eğer, bir kişinin şu veya bu hakkı, kişilerin bütününe haklarıyla çelişkiye düşüyorsa, bu memleketlerin hepsinde toplumun hakları öne çıkarılır.”¹³¹⁷ Kırca, 1982 Anayasasının yürütmeye verdiği yetkinin ve Türk Danıştay’ının yürütmeye Anayasa ve kanunlarda büyük çoğunluğa tanınmış olan hakların kullanılabilmesini çok istisnai ve geçici hallerde askıya alma yetkisi vermesine dikkat çekmiştir. Başta hükümet olmak üzere yürütme organının “kamu düzenini sağlamak için toplumu teşkil eden kişilerin, bütününe kanunlarca tanınmış hakları ihlal edilmesin diye, belirli bir kişiye ait bir hakkı geçici ve istisnai olarak” askıya alabileceğini belirtmiştir. Kırca’ya göre bu hususlar kabul edilmeden, doğru

¹³¹⁵ A.k., ss. 268-269.

¹³¹⁶ A.k., s. 269.

¹³¹⁷ A.k., s. 270.

dürüst devlet idare edilemez ve “her Allah’ın günü olağanüstü hal ilan etmek yahut sıkıyönetime gitmek gerekir.” Sivas olaylarını iddiasını delil olarak gösteren Kırca, özel televizyonlarda bir hafta süreyle, “Alevi’yi Sünni’ye, Sünni’yi Alevi’ye kışkırtmak istercesine” birtakım “çirkin ve kasıtlı yayınlar” yapıldığını öne sürmüştür. Bu şartlar altında İngiltere İçişleri Bakanına tanınan yetkinin Türk Başbakanından esirgenmemesi gerektiğini söylemiştir. Hükümete bu yetkinin kaynağının doğrudan Anayasa’dan alınan yürütme görevi olduğunu hatırlatan Kırca, Cumhurbaşkanının veya Hükümetin millî güvenliğin ve kamu düzeninin gerekleriyle ilgili bildiri yayımlamasının da normal olduğunu ifade etmiştir.¹³¹⁸

SHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal bütün devletlerin yüksek çıkarlarını, dolayısıyla kamu düzenini korumak için, bazı yayınların durdurulması kararını verebildiğini ancak, bunun, iki şeyi önlemeden yapılması gerektiğini belirtmiştir:

*Birincisi, ülkede herkesin, gerçeği öğrenmek, doğru haber almak, dolayısıyla basın da -sözlü, görüntülü ve yazılı basın- gerçekleri yansıtmak ve doğruları duyurmak, hakkı. Buna karşı getirilecek olan önlemlerin, bu hakkı özünden ortadan kaldırıcı nitelikte olmaması gerekir. İkincisi de, doğrudan doğruya, böylesine önemli bir hakkı ilgilendiren kararların yargı denetimi dışında kalmaması; ama, gerçekten sonuç verecek bir biçimde kalmaması ilkesidir. Bir ay sonra sonuçlanabilecek olan bir idarî davanın, herkesin, olup biteni, anında, hiç olmazsa gününde haber alma hakkını ortadan kaldırdığı açıktır. Olan olmuş, biten bitmiş, bir ay sonra mahkeme kararıyla, o konuda yayın yapılmasına izin verilmiş... Bu, yargı denetimi demek değildir.*¹³¹⁹

Bu itibarla SHP Grubuna mensup milletvekillerince hazırlanan önergede olduğu gibi yeni bir formülün geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Millî güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise, Bakanlar Kurulu kararıyla yayınların durdurulabileceğini ancak, bu durdurma kararının, çalışma saatinin bitiminden önce ve aynı gün hâkim tarafından onaylanmamışsa, hükümsüz kalması gerektiğini söylemiştir. Bu, kamu düzenini korumada yürütmeye verilen yetkinin hâkim hükmüne tabi tutulması anlamına gelecektir ve böylece vatandaşlar, o gün duymaları gereken şeyi, eğer yargı denetimi onun yayınlanmasına müsaade ediyorsa, aynı gün duyabileceklerdir.¹³²⁰

Şahsı adına söz alan Ali Dinçer, ise bu yasa teklifinde genel ve özel kavramlarının karıştırıldığını belirterek Türk hukuk sisteminde kamu yararına aykırı davranışları ve olayları yargı denetimiyle durduracak yasaların zaten mevcut olduğunu hatırlatmıştır. Dinçer, “despotik ve sürekli güdümlene” anlayışıyla bu teklifin maddelerine, “özel, denetleyici, baskı altında tutucu, subjektif kararlara

¹³¹⁸ A.k., s. 271.

¹³¹⁹ A.k., s. 272.

¹³²⁰ A.k., s. 272.

dayalı, yönlendirici paragraflar, alt maddeler” getirildiğini iddia etmiştir.¹³²¹ Devlet Radyo ve Televizyonlarının özerkleştirilmeye çalışıldığı bir zamanda özel radyo ve televizyonlarla ilgili yasaya, “TRT’den daha güdümlü bir hava” getirilmeye çalışıldığını söyleyen Dinçer, bunun, demokrasi anlayışıyla, özgür basın-yayın organları yaratma anlayışıyla bağdaşmadığını savunmuştur:

*Sayın Erdal İnönü’nün bir sözü var, “çeyrek demokrasi olmaz.” Çeyrek özgür ve objektif basın-yayın, medya ortamı da olmaz; Ama, bu madde oraya götürüyor; özgürlükçü, katılımcı, çoğulcu ve yurttaş güvenen demokrasi anlayışını ortadan kaldırmaya yönelik hükümler içeriyor, öylesine subjektif karar vermeye müsait hükümler var ki, bu hükümlerle, Türkiye’de özel radyo ve televizyon kurumlarının gerçek anlamda çağdaş bir özgür ortama kavuşması mümkün değildir.*¹³²²

Dinçer’in konuşmasını tamamlamasından sonra 27. Birleşim kapatılmıştır.

25. maddenin görüşülmesine 5 aylık bir süre ara verilmiş ve ancak 89. Birleşimde 13.4.1994 Tarihinde devam edilebilmiş ve yasa teklifi uzun tartışmaların sonucunda kabul edilmiştir. Bu madde üzerinde 5 adet değişiklik önergesi verilmiş, ancak bunlardan üç tanesi geri çekilmiştir. Bir önerge reddedilirken diğer bir önerge Anayasa Komisyonu ve Hükümetin katılımıyla kabul edilmiştir ve maddenin son fıkrası şu şekilde düzeltilmiştir: “Yukarıdaki fıkralar uyarınca icraî, idarî kararlar aleyhine açılacak iptal davaları doğrudan doğruya Danıştaya açılır. Danıştay, bu davalara öncelikle bakar ve öncelikle karara bağlar. Yürütmeyi durdurma talepleri hakkında 48 saat içerisinde karar verir.”

Teklifin, uzaydan sinyal iletebilen araç vasıtasıyla yayın yapılması hakkındaki 26. maddesi üzerinde yapılan görüşmelerde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz bu maddenin Batı’nın kendi kültürünün, inancının ve mallarının propagandasının yapılmasını engelleyemeyeceğini zira Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasıyla bu kabil yayınlar rahatça ülkede gösterileceğini söylemiştir. ANAP Grubu adına Mahmut Oltan Sungurlu ise bu maddenin gerekli olduğunu ve bu madde ile yurt dışından yapılan yayınların kontrol edilebileceği görüşünü savunmuştur. Şahsi adına söz alan İstanbul Milletvekili Tunca Toskay bu maddenin eksik olduğunu bu haliyle örneğin Başbakanın Londra’da NATO Toplantısına iştiraki halinde yapılabilecek bir canlı yayını veya onun banttan yayını yapıp dağıtmanın mümkün olmayacağını söylemiş ve bu durumun değişiklik önergesi ile tamamlanmasını istemiştir.¹³²³

Bu eksikliği düzeltmeye yönelik olarak Ercan Karakaş ve arkadaşlarının verdiği iki değişiklik önergesi Hükümetin katılımıyla kabul edilmiştir. Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca’nın metin ibarelerini düzeltmesi ile “Üst Kurulun yayın izni ve lisans verdiği ulusal ve/veya yerel yayın yapan

¹³²¹ A.k., s. 273.

¹³²² A.k., s. 273.

¹³²³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt 57, Birleşim: 89, (13.4.1994), ss. 473-474.

kuruluşların yurt dışından naklen veya daha sonra banttan yayınlayacakları devamlılık arz etmeyen münferit programlar, bu yasağın kapsamı dışındadır” tarzında kabul edilen önerenin ikinci fıkra olması kabul edilmiştir. Aynı şekilde “ancak yurt dışında naklen spor, konferans ve her türlü benzer yayınlar geçici olmak kaydıyla aynı anda veya daha sonra yayınlanabilir” yolunda kabul edilen takririn ise, “ancak” kelimesinin çıkarılarak üçüncü fıkra olması kabul edilmiştir.¹³²⁴

Seçim dönemlerindeki yayınların Yüksek Seçim Kurulu tarafından düzenleneceği ve Üst Kurulun, seçim dönemlerindeki yayınları Yüksek Seçim Kurulunun kararları doğrultusunda denetleyeceğine ilişkin 27. madde üzerinde verilen iki değişiklik önergesi kabul edilmemiştir.

Gerçek ve tüzelkişilerin kişilik haklarına saldırı teşkil eden yayınlarla ilgili yargıya gidilmesi konusundaki 28. madde üzerinde dört tane değişiklik önergesi verilmiş ve bunlardan üç tanesi Hükümetin de katılımıyla kabul edilmiş, bir tanesi kabul edilmemiştir. Ercan Karakaş ve arkadaşlarının verdiği önerge ile 28. maddenin ikinci fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “Yayın kuruluşları, yaptıkları her yayının bandını bir yıl muhafazaya mecburdur. İlgili, dava açmaya esas olmak üzere, yazılı olarak Üst Kurula başvurarak, yayın bandından, ücretini ödeyerek bir kopya isteyebilir.” Saffet Topaktaş ve arkadaşlarının verdiği iki önerenin kabul edilmesiyle de 28. maddenin dördüncü fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “Kişilerin yargıya başvurmaları yayından itibaren 10 gün içinde yapılır. Mahkeme 3 gün içinde karar verir. Verilen karara karşı, tebliğden itibaren 3 gün içinde bir üst mahkemeye itiraz edilebilir. Üst mahkeme 3 gün içinde karar verir. Verilen karar kesindir.” Aynı maddenin 6. fıkrası da şu şekilde değiştirilmiştir: Yayını yapmayan veya karara uygun şekilde yapmayan veya geciktiren kuruluşların yayını, üst kurulca, eylemin ağırlığına göre üç aya kadar durdurulur. İkinci kez tekrarı halinde yayın izni iptal edilir.¹³²⁵

Teklifin, siyasi partilere, derneklere, vakıflara ve yerel yönetimlere özel radyo ve televizyon kuruluşu kurmayı yasaklayan 29. maddesi en tartışmalı maddelerden birisi olmuştur. Görüşmeler sırasında RP Grubu adına Bingöl Milletvekili Hüsamettin Korkutata, SHP Grubu adına İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, ANAP Grubu adına Mahmut Oltan Sungurlu, şahıslara adına H. Uluç Gürkan, Sakarya Milletvekili Cevat Ayhan söz almışlardır. Bu eleştirileri Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca cevaplamıştır. RP Grubu adına söz alan Hüsamettin Korkutata konuşmasında siyasi partilerin böyle bir kuruluşa iştirak etmemelerinin doğal olduğun ancak mahallî idareler, vakıflar ve derneklerin bu haktan mahrum edilmelerinin sakıncalı olduğu görüşünü savunmuştur. Türkiye’nin birçok yerinde özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinde

¹³²⁴ A.k., s. 476.

¹³²⁵ A.k., ss. 481-485.

belediyelerin, il özel idarelerinin veya bazı derneklerin desteğiyle radyoların kurularak o yörenin mahalli haberleri, folkloru, kültürü devamlı şekilde yansıtıldığını hatırlatmıştır. Bu şekilde kurulmuş yüzlerce radyo ve televizyon istasyonunun olduğunu ve bunların kapatılmasının milli servetin heder olması anlamına geleceğini savunmuştur. 1580 sayılı Kanun'un belediyelere icraatlarını halka duyurmalarını yüklediğini bu sebeple belediyelerin, radyo ve televizyon istasyonu kurmaya bir nevi mecbur bırakıldığını iddia eden Korkutata belediyelerin bu imkândan mahrum bırakılmalarının bir noksanlık olacağını belirtmiştir. Gazete sahiplerinin ortaklıklarının yüzde 20 ile sınırlandırılmasının muvazaalı bazı yollara başvurulması sonucunu getireceğini eleştirilerine ekleyen Korkutata son olarak, yurtdışından Türkiye'ye yönelik yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşlarına Türk vatandaşlarının pay sahibi olmaları halinde frekans ve kanal tahsis edilmemesinin Türk vatandaşlarına haksızlık olduğunu vurgulamıştır.¹³²⁶

SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş da yerel yönetimlerin radyo ve televizyon yayını yapabilmesi gerektiğine işaret etmiş ve 1580 sayılı Belediye Yasasının belediye çalışmalarının kent halkına duyurulmasını görev olarak belediyelere verdiği argümanını dillendirmiştir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin istendiğini ve bunun için hükümet tarafından yasa tasarısı hazırlandığını hatırlatan Karakaş, mali yönden güçlendirilmek istenen yerel yönetimlerin radyo ve televizyon yayını yapmasının uygun görülmemesinin çelişkili olduğunu ifade etmiştir. Yerel yönetimlerin yayın yapması konusunda ileri sürülen “kaynakların boşa harcanması” ve “farklı yayın yapılma” iddialarının anlamlı olmadığını zira belediye başkanlarının belediye meclisleri tarafından denetlendiğini söylemiştir. Karakaş belediyelerin yayın yapmasını destekleme sebebini şu şekilde ifade etmiştir:

*Bir kere, belediye çalışmalarını duyurmak, kentin meselelerini kentli insanlarla radyo ve televizyonda konuşmak, tartışmak. Ayrıca, saydamlık istiyoruz; örneğin, belediye meclis toplantılarını radyodan tam gün yayınlamak gibi. Mesela Ankara'da, belediye bünyesinde kurulan ANKİ isimli radyo bunu yapıyor. Ankaralı yurttaşlar belediye meclisi toplantılarına ilgi duyuyorlarsa, radyolarının düğmelerini çevirerek, belediye meclisinde yapılan bütün tartışmaları izleyebiliyorlar. Bence bu son derece yararlıdır. Aynı şekilde, ihaleler konusunda da bu radyo ve televizyonlar kullanılabilir. Hepimiz istiyoruz ki, önemli ihaleler, büyük ihaleler, hatta devlet ihaleleri açıklıkla yapılsın, televizyonlardan yayınlansın. Bunu yerel yönetimlerde de vermek gerekir.*¹³²⁷

ANAP Grubu adına Mahmut Oltan Sungurlu konuşmasında bu maddenin, bütün siyasi parti gruplarının anlaşmasıyla “devlete ait bir tek kamu kurumu niteliğinde özerk televizyon olacağına dair Anayasa hükmünden mülhem” olarak hazırlandığını hatırlatmıştır. Sadece belediyelerin değil

¹³²⁶ A.k., ss. 486-487.

¹³²⁷ A.k., s. 488.

üniversiteler başta olmak üzere devlete ait birçok kuruluşun televizyon ve radyo kurma peşinde olduğunu söylemiştir. Bürokrasinin böyle bir şeyi nasıl istismar ederek ülke kaynaklarını ne şekilde israf edeceğinin bilindiğini belirten Sungurlu, “Yüce Mecliste” bile böyle bir KİT kurulmasına razı olmadıklarını ancak, devlet televizyonu vasıtasıyla, Meclis yayınlarının yapılabilmesine imkân tanındığını hatırlatarak bunun delinmesinin Anayasaya aykırı bir hüküm getirmek anlamına geleceğini savunmuştur. Bu teklifte çoğulculuk gereği, küçük birimlerin kendilerini ifade etmek şanslarının az olduğunu kabul eden Sungurlu, Üst Kurulun bir düzenleme ile birçok birimlere kendi sesini iletmesi imkânını mahallî radyo ve televizyonlarla sağlamasını temenni ettiklerini ve teklifin mevcut haliyle kalması gerektiğini söylemiştir.¹³²⁸

Şahsı adına söz alan Uluç Gürkan, bu teklifin, hem televizyon hem de radyo yayınları için, TRT’nin eline kullanamayacağı sınırsız sayıda imkân verdiğini ve özellikle bölgesel ve yerel olanlarının TRT tarafından kullanılamayacağını öne sürmüştür. Gürkan’a göre, zaten belediyeler Üst Kurulun önündeki frekans tahsisi için, kanal tahsisi için ihale koşullarına uyamayacaktır. TRT’nin bu imkânları yerel yönetimlere öncelikle kiralaması uygun olacaktır. Böylece yerel yönetimler, bir mali külfete de girmeden, yerel yönetim hizmetlerini ve o yerel birimde mevcut bütün eğilimleri, kültürleri yansıtabilecektir. Gürkan, böyle bir düzenlemenin CHP milletvekillerinin hazırladığı önerge ile mümkün olacağını vurgulamıştır.¹³²⁹

Şahsı adına 25. madde üzerinde konuşan Cevat Ayhan ise üniversitelere, belediyelere ve siyasi partilere yayın yasağı getirilmesini eleştirerek yasakların kaldırılarak insanların hizmet yarışına sokulması gerektiğini ifade etmiştir. Aşırı yayın ve propaganda yapılmasından korkularak yasak getirilmesinin doğru olmadığını belirterek bu hürriyetler yüzünden memleketin yıkılmayacağını, denetleme ve kontrol ile sıkıntıların önüne geçilebileceğini söylemiştir:

*Yoksa insanları, yasak kamplarına ayırıp, yasaklarla yönetmeniz mümkün değil. Bugün, Türkiye’nin önündeki temel engellerden biri de, hak ve hürriyetlerin kısıtlanmış olması; insanların kabiliyetlerini geliştirip topluma daha iyi hizmet veren gruplar, partiler, dernekler, vakıflar, mahallî idareler, şu veya bu kurumlar halinde hizmet yarışına çıkamamasıdır. Onun için, bu yasakçı zihniyetten vazgeçelim.*¹³³⁰

“Yurt dışından Türkiye’ye yönelik yayın yapan ve Türk vatandaşlarının pay sahibi oldukları radyo ve televizyon kuruluşlarına Üst Kurul tarafından frekans, kanal ve kablo kapasitesi tahsis edilemez” fıkrasının da yanlış olduğunu sözlerine ekleyen Ayhan, bu hataların düzeltilmesini istemiştir.

¹³²⁸ A.k., ss. 488-489.

¹³²⁹ A.k., ss. 489-490.

¹³³⁰ A.k., ss. 490-491.

29. maddeye yapılan eleştirilerle ilgili söz alan Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca, Anayasanın, 8 Temmuz 1993 tarihli ve 3913 sayılı Kanunla değiştirilmiş olan 133. maddesinin ikinci fıkrasında “Devletçe kamu tüzel kişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile...” ibaresinin olduğunu hatırlatmıştır. Buradan anlaşılabacağı üzere Anayasaya göre devletçe bir kamu tüzel kişiliği olarak kurulacak televizyon ve radyo kurumunun tek olacağını, dolayısıyla üniversitelerin ve belediyelerin radyo ve televizyon istasyonu kuramayacağını söylemiştir. Kırca, “Yurt dışından Türkiye’ye yönelik yayın yapan ve Türk vatandaşlarının pay sahibi oldukları radyo ve televizyon kuruluşlarına Üst Kurul tarafından frekans, kanal ve kablo kapasitesi tahsis edilemez. Bunlara, Türkiye’de vergi mükellefi olanlar tarafından verilen reklam ve ilan bedelleri vergi matrahlarından düşülemez” fıkrasını da savunmuştur. Hiçbir kanuni dayanağı olmadan dışarıda kurulan bu kurumların Türkiye’ye yönelik yayınlar yapmasına rağmen yayınları takibe alındığında özel hukuk açısından sorunların ortaya çıktığını belirtmiştir. Kırca, bu teklifin özel radyo-televizyon açılma imkânını eşit şartlar içinde Türk vatandaşlarına tanıdığını ancak dışarıdan yayın yapanların neden Türkiye’ye gelmediğinin anlaşılmadığını söylemiştir. Bu imkân çıkmış iken hala dışarıdan yayın yapacakların aldıkları reklâmların vergilerini ödememek gibi bir amaç taşıdığını bunun da “Devlet Hazinesini” soymak anlamına geleceğini savunmuştur.¹³³¹

Bu tartışmalı madde üzerinde 15 tane değişiklik önergesi verilmiştir. Önergelerden bir tanesi geri çekilmiş iki tanesi kabul edilmiş diğerleri ise reddedilmiştir. Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ve arkadaşlarının verdiği benzer mahiyetteki iki değişiklik önergesi kabul edilerek 29. maddenin ilk fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “Siyasî partiler, dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler, vakıflar, mahallî idareler ile bu idarelerce kurulan veya bu idarelerin ortak oldukları şirketler, iş ortaklıkları, birlikler ile üretim, yatırım, ihracat, ithalat, pazarlama ve finansal kurum ve kuruluşları özel radyo ve televizyon kuruluşu kuramaz ve bunlara ortak olamazlar.” Ayrıca Kahramanmaraş Milletvekili Saffet Topaktaş ve arkadaşlarının verdiği değişiklik önergesi ile 29. maddenin ikinci fıkrasına Komisyon ve hükümetin de kabulüyle şu ibare eklenmiştir: “Bu şirketler, herhangi bir kişi lehine intifa itfa senedi ihdas edemezler.” 29. maddenin 4. fıkrasındaki maddi hata düzeltilerek “Aynı şirket ancak bir radyo veya bir televizyon işletmesi kurabilir” ibaresindeki “veya” kelimesi “ve” olarak değiştirilmiş ve bu madde kabul edilmiştir.¹³³²

Başkanvekili Mustafa Kalemlî başkanlığında saat 20.00’de açılan 3. Oturumda teklifin görüşülmesine devam edilerek teklife yeni maddeler eklenmesini isteyen önergeler müzakereye açılmıştır. Grupların verdiği önerge ile teklife 30., 31., 32. ve 33. maddeler eklenmiştir. Bu maddelerde özel radyo ve

¹³³¹ A.k., ss. 492-493.

¹³³² A.k., s. 509.

televizyon kuruluşlarının uyması gerekli asgarî idarî, malî ve teknik şartlar ile yayın alanı, yayın saat ve süreleriyle ilgili esasların Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından tespit edileceği belirtilmiştir. Ayrıca, özel radyo ve televizyon kuruluşlarının, yayınlarında belli oranlarda eğitim, kültür, Türk halk ve Türk sanat müziği programları koymak zorunda olduğu ifade edilmiştir. Yine, seçimlerde oy verme gününden önceki yedinci günden itibaren haber, röportaj gibi programlar veya reklâmlar yoluyla kamuoyu araştırmaları, anketler, tahminler, bilgi iletişim telefonları yoluyla mini referandum gibi adlarla siyasî bir partinin veya adayın lehinde veya aleyhinde veya vatandaşın oyunu etkileyecek her türlü yayınlarda bulunmasına izin verilemeyeceği belirtilmiştir.

Üst Kurulun izni olmadan yayın yapanlara verilecek cezalarla ilgili 34. madde üzerindeki görüşmelerde RP Grubu adına Konya Milletvekili Ahmet Remzi Hatip söz almıştır. Hatip, izin almadan radyo ve televizyon yayını yapan veya izni Üst Kurul tarafından geçici veya sürekli iptal edilmesine rağmen yayında bulunan kişi ve kuruluşların sahip ve yöneticilerine verilen para cezalarının yüksek olduğunu önemli bir istihdam oluşturan amatör yayıncılığın mağdur edileceğini savunmuştur.¹³³³

Şahsı adına söz alan Edirne Milletvekili Hasan Basri Eler ise medyanın, kamu yararına hizmet etmesi gerektiğini belirtmiştir. Medyanın, yargının yerine geçme alışkanlığını devam ettirmesinin yalnız adaleti değil, demokrasiyi de zedeleyeceğinden bahsetmiştir. Özel yaşam ve kişi onuruna saldıran, ırk ve mezhep farklılıklarını teşvik eden yayınların, yayın ve basın özgürlüğü ilkelerine ters düştüğünü vurgulamıştır. Eler, özel radyo ve televizyonların statüsünü belirleyecek cevap hakkının da korunmasını sağlayacak bir yasanın en kısa sürede yaşama geçirilmesi gerektiğini savunmuştur:

*Bunun gecikmesi halinde Türkiye'nin hızla gerçek demokrasi yerine medyokraziye doğru gideceğini ve ulusal iradenin Meclisten değil çok tehlikeli sonuçlara yol açabilecek şekilde, belirli güçlerin etkisi altında basın ve yayın organlarındaki söz sahiplerinin iradesi doğrultusunda temsil edileceği tehlikesini göz ardı etmemek gerekir.*¹³³⁴

Grupların ortaklaşa verdiği değişiklik önergesi ile 34. maddeye şu kısım eklenmiştir:

*Yayın bantlarını bir yıl süreyle muhafaza etmeyen ve bu süre içerisinde cumhuriyet savcılığınca istenmesine rağmen sesli ve görüntülü olarak teslim etmeyen yayın kuruluşlarının sahip veya yöneticileri bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve 100 milyon liradan 1 milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. Ayrıca, bir aydan üç aya kadar yayınların durdurulmasına da karar verilir.*¹³³⁵

¹³³³ A.k., ss. 515-516.

¹³³⁴ A.k., ss. 516-517.

¹³³⁵ A.k., s. 517.

TRT'nin yükümlülüğünü düzenleyen 35. madde üzerindeki görüşmelerde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz yeni maddeler ihdas edilmesinin (31. ve 32. maddeler) açık bir usulsüzlük olduğunu belirterek bu durumun zabıtlara geçirilmesini istemiştir. Oğuz'a göre, Komisyonun yeni maddeler ihdası hususunda ekseriyeti olmamasına rağmen 31. ve 32. maddeler oylanarak geçirilmiştir.¹³³⁶ Bu iddia üzerine Başkan da Meclis tarafından kabul edilen ve yeni madde hükmünde olan düzenlemelerin, usulsüz olarak işleme konulmadığını söylemiştir. Teklif edilen önergelerin yeni bir madde hüviyetinde olduğunu kendisinin de bunların ne şekilde işleme konulacağı hususunda Kanunlar ve Kararlar Dairesinin görüşünü aldığını, Komisyonla konuştuğunu, grup başkanvekillerinin görüşünü aldığını ifade etmiştir. Başkan, vardığı netice olarak, madde hüviyetini alan bu yeni önergelerin, başka bir kanunla ilgili olmadığını, başka bir kanunun herhangi bir maddesini değiştiren hükümler olmadığını ve aynı teklifin bütünlüğü içerisinde gündeme getirildiğini belirtmiştir.¹³³⁷ 35. madde üzerinde verilen değişiklik önergesi reddedilerek madde komisyondan geldiği gibi kabul edilmiştir.

Türkiye Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ile ilgili 36. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan Üst Kurulun iktidar ağırlıklı oluşturulmasını eleştirmiştir. Kanun yapımında bir radyo televizyon kurumuna kızgınlık duyularak ona karşı madde konulmasının adaletle örtüşmediğini söyleyen Ayhan, iktidarın çoğunluğun azınlığa tahakkümü mantığıyla ve partizanca hareket ettiğini öne sürmüştür.¹³³⁸ Yapılan oylamayla bu madde de Genel Kurulda kabul edilmiştir. Grup başkanvekillerinin müşterek imzasıyla eser sahiplerinin haklarını korumak ve Fikir ve Sanat Eserleri kanununa paralellik arz etmek üzere verilen değişiklik önergesi 37. madde olarak kabul edilmiştir. Böylece, radyo ve televizyon kuruluşları, yayınlarında yer verdikleri eserlere telif hakkı ödeyecekleri, telif hakkı ödemelerine ait esasların, meslek birliklerinin görüşü alınarak, RTÜK tarafından tespit edileceği belirtilmiştir. Teklifin 34. maddesi 38. madde olarak, teklifin 35. maddesi 39. madde olarak kabul edilmiştir. Yine teklifin 36. maddesi 40. madde olarak okunarak görüşmelere açılmıştır.

40. madde üzerinde RP Grubu adına Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve şahsı adına Abdülatif (Sivas) söz alarak bu maddenin kanal ve frekans tahsislerinin şartlarının ve ihale usullerinin belirlenmesini iktidar ağırlıklı bir Üst Kurula bırakmasının yanlış olduğunu öne sürerek bu maddenin değiştirilmesini istemiştir.¹³³⁹ Rifat Serdaroğlu (İzmir) ve arkadaşlarının değişiklik önergesinin kabulü ile telif hakları da 40. maddeye eklenerek kabul edilmiştir. Bundan sonra Teklifin sekizinci bölümündeki geçici maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Geçici 1. ve 8. maddeler tartışma konusu olmuşsa da diğer geçici maddeler tartışılmaksızın Genel Kurulda kabul edilmiştir. Geçici 7. ve 8. maddeler grup başkanvekillerinin verdiği önergelerin kabulüyle teklife eklenmiştir.

¹³³⁶ A.k., ss. 520-521.

¹³³⁷ A.k., s. 521.

¹³³⁸ A.k., ss. 524-525.

¹³³⁹ A.k., ss. 533-535.

41. ve 42. maddelerinin de kabulüyle teklifin tümü görüşmelere açılmış ve Halil Orhan Ergüder teklif lehinde ve Algan Hacaloğlu aleyhte söz almışlardır. Ergüder konuşmasında teklifin kanunlaşmasıyla TRT’de partizanca siyasetin ve özel televizyonlarda ahlaka aykırı pornografik yayınların biteceğinden duyduğu memnuniyeti ifade ederek milletvekillerini ve Başkanı tebrik etmiştir. Bu teklifin kanunlaşmasıyla DYP, SHP ve ANAP arasında 9 Temmuz 1993’te sağlanan anlaşmaya uyulduğunu da hatırlatmıştır.¹³⁴⁰ Hacaloğlu 19. dönem parlamentosunun “12 Eylül hukukunun demokratik olmayan, toplumda ve düzende demokrasi anlayışımızı kısıtlayan uygulamalarını ve maddelerini çoğulcu, çağdaş bir demokrasi anlayışıyla yeniden düzenlemek görevini üstlenmiş” olduğunun altını çizmiştir. Bu amaçla yapılmış bir düzenleme olarak ancak ne yazık ki bu teklifin Anayasa değişikliğiyle hedeflenen doğrultuda gerçekleşmediğini öne sürmüştür.¹³⁴¹ Hacaloğlu’na göre teklifte üç temel hususta eksiklik mevcuttur. İlk olarak birçok temel ilke sayılmış olmasına rağmen, Cumhuriyetin temel ilkelerinden olan “laiklik” ilkesinin, denetime esas teşkil edecek konulardan biri olarak ele alınmamış olmasıdır. İkinci olarak teklifte Başbakan veya onun görevlendireceği bir bakan eliyle, radyo ve televizyonlara sansür uygulanabilmesi yetkisinin verilmesidir. Üçüncü olarak Üst Kurula verilen yetkilerin ve Üst Kurulun oluşturulma şeklinin Anayasaya aykırı olmasıdır. Hacaloğlu, son olarak yazılı medyaya denetleme getirilmezken bunun radyo ve televizyonlara getirilmesinin çelişmesine değinmiştir:

*Gazetelerin, yani yazılı basının, kendi kendisini denetlemeye yönelik bir düzeni kurabilecek olgunluk içinde olduğunu kabul eden bir anlayışı içimize sindirebildiğimiz halde; televizyonu ve radyoyu, bizim oluşturacağımız, yani Meclisin oluşturacağı, yani Meclisin hâkim unsurlarının, ağırlıkla iktidar organının seçeceği, yani atayacağı bir kurulla biz, yasanın öngördüğü düzenlemeleri yapmayı amaçlıyoruz.*¹³⁴²

Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca’nın 6. madde, 29. madde ve Geçici 7. maddeye dair belirttiği redaksiyonlar yapıldıktan sonra teklifin tümü oylanmış ve kabul edilmiştir. Teklifin kabulünden sonra Başkan, 89. Birleşimi saat 23.30’da kapatmıştır.

42 madde ve geçici 9 maddeden oluşan bu kanun, her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalga ve diğer yollarla yurt içine ve dışına yapılan radyo ve televizyon yayınları ile ilgili hususları kapsamıştır. Bu kanunun 4. maddesinde yayın ilkeleri olarak Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve bağımsızlığına, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, toplumun millî ve manevî değerlerine, Anayasanın Genel Esaslar kısmında yer alan ilkelere, demokratik kurallara ve kişi haklarına, genel ahlak, toplum huzuru ve Türk aile yapısına uyulması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, anlatım özgürlüğüne, iletişim ve yayında çoğulculuk esasına, insanların ırk,

¹³⁴⁰ A.k., ss. 548-550.

¹³⁴¹ A.k., s. 551.

¹³⁴² A.k., s. 552.

cinsiyet, sosyal sınıf veya dinî inançları dolayısıyla hiçbir şekilde kınanmaması ilkesine, toplumu şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara aykırı olmamaya dikkat edilecektir. Yine, Türk milli eğitiminin genel amaçlarına, temel ilkelerine ve milli kültürün geliştirilmesi ilkesine, yayınlarda adalet ve tarafsızlığa, yasalara saygılı olma esasına, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliği taşıyan yayın yasaklarına uyulacaktır. Bunların yanı sıra özel amaç ve çıkarlara hizmet eden ve haksız rekabete yol açıcı yayın yapılmaması esasına, haber ve olayların çabuk ve doğru bir şekilde sunulması ilkesine, çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlakî gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayın yapılmaması esasına uyulmalıdır. Cevap ve tezkip haklarına saygılı olunması ilkesine, fırsat eşitliğinin sağlanması esasına, radyo ve televizyon yayınlarının Türkçe yapılması, ancak evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasında katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde haber iletilmesi amacıyla bu dillerin kullanılabilmesi ilkeler olarak belirtilmiştir.

Kanunun 6. maddesinde Üst Kurulun, basın, yayın, iletişim ve teknolojisi, kültür, eğitim, hukuk alanlarında birikimi olanlardan ve yükseköğretim görmüş, Devlet memuru olma niteliğine sahip, beşi iktidar partisi veya partilerinin, dördü muhalefet partilerinin göstereceği adaylar arasından Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilen dokuz üyeden oluşacağı ifade edilmiştir. Seçim için, iktidar partisi veya partileri on, muhalefet partileri sekiz aday göstereceklerdir. Adayların belirlenmesinde, siyasî partilerin TBMM Başkanlık Divanındaki temsil oranları esas alınacaktır. Adayların Resmî Gazetede ilan edilmesinden en geç on gün sonra gizli oyla seçim yapılacağı kararlaştırılmıştır. Seçimde, iktidar partisi veya partileri kontenjanından en çok oyu alan beş aday ile muhalefet partileri kontenjanından en çok oyu alan dört aday seçilecektir. Üst Kurul üyelerinin görev süresi altı yıl olması ve üyelerin üçte birinin iki yılda bir yenilenmesi kararlaştırılmıştır.

8. maddede Üst Kurulun görev ve yetkileri sıralanmıştır: Ulusal ve bölgesel frekans planlamalarını yaptırmak, Ön şartları yerine getirmiş müracaatçı kuruluşlara, tarafsızlık ve hakkaniyet ölçüleri dahilinde yayın izni ve lisans vermek, Radyo ve televizyon kuruluşlarına, ulusal, bölgesel ve yerel yayınları için ulusal kanal ve frekans bandı planlamalarına uygun olarak tahsis edilen yayın alanlarını kapsayacak verici tesisleri kurma ve işletme iznini 5.4.1983 tarihli ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine uygun olarak vermek ve tesisin bu Kanun hükümlerine ve tesis şartlarına uygunluğunu denetlemek. Ayrıca, zaman paylaşımli program kanallarının tahsisinde bölgesel dengeleri gözeterek, kuruluşları ülkenin değişik bölgelerinde yayın yapmaya teşvik etmek, Yayın için gerekli Ön şartları ve standartları Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ilkeleri göz önünde bulundurularak tespit etmek ve kamuoyuna duyurmak Üst Kurulu görevleri arasında belirtilmiştir. Kanal ve frekans bandı tahsisinde

gerekli şartları ve süreleriyle ilgili yönetmeliklerle belirlemek, Radyo-televizyon yayınlarını izleme sistemleri kurmak, bu yayınları denetlemek, kanun hükümlerine aykırı yayın yapanlara gerekli müeyyideleri uygulamaya karar vermek, radyo ve televizyon yayınları ile ilgili kamuoyu araştırmalarını yapmak ve yaptırmak görev olarak ifade edilmiştir.

12. maddede Üst Kurul'un gelirlerinin, TRT ve tüm özel radyo televizyon kuruluşlarınca elde edilen brüt reklâm gelirlerinden kesilecek % 5 pay ile bu kanun gereğince alınan yayın izni ve lisans ücretleri ile gerektiğinde TBMM bütçesinin transfer tertibinde yer alan ödenekten oluşacağı kararlaştırılmıştır. Hükümetin Üst Kurul ile ilişkileri Başbakan tarafından yürütülür. 16. maddede kamu ve tüm özel radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal ve frekans bandı tahsis ile yayın izni ve lisansı vermenin ve bu tahsis ve izni iptal etmenin yetkisi, münhasıran üst kurula verilmiştir. Ulusal kanal ve frekans bandı planlamasındaki kanal ve frekans bandlarının dörtte birinin TRT Kurumuna tahsis edilmesi, kanal sayısının üçten, frekans bandı sayısının dörtten az olamayacağı belirtilmiştir. Geriye kalan ulusal, bölgesel ve yerel kanal ve frekans bandlarının yarısı tam gün üzerinden, diğer yarısı ise istek halinde zaman paylaşımlı ve gerekirse dönüşümlü olarak tahsis edilirken tahsis süresi beş yılı aşamayacaktır. Reklâmların hangi şartlara göre olması gerektiği 19., 20., 21 ve 22. maddelerde düzenlenmiştir.

25. maddede yargı kararları saklı kalmak kaydıyla yayınlar önceden denetlenemeyeceği, durdurulamayacağı, ancak, millî güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise Başbakan veya görevlendireceği bakan yayını durdurabileceği belirtilmiştir. Radyo ve televizyon kuruluşları, Cumhurbaşkanının veya Hükümetin millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın ve genel ahlakın gerekleriyle ilgili bildirimlerini yayınlamakla yükümlü görülmüştür. 26. maddede uzayda sinyal iletebilen herhangi bir araç vasıtası ile yapılan ilk yayınların bütününe veya bir bölümünün aynı anda ya da daha sonra yurt içinde yeniden iletimine, bu kanunun kablolu yayınlar ile ilgili hükümleri saklı kalmak kaydıyla, kullanılan teknik araç ne olursa olsun izin verilmeyeceği ifade edilmiştir. Ayrıca, yayın kuruluşlarının yaptıkları her yayının bandını en az otuz gün muhafazaya mecbur tutulmuştur. 29. maddede siyasî partilerin, derneklerin, vakıfların, mahallî idareler ile bu idarelerce kurulan veya bu idarelerin ortak oldukları şirket ve sair kuruluşların özel radyo ve televizyon kuruluşu kuramayacağı ve bunlara ortak olamayacağı belirtilmiştir. Aynı şirket ancak bir radyo veya bir televizyon işletmesi kurabilirken, bir hissedarın bir kuruluştaki hisse miktarının ödenmiş sermayenin % 20 sinden ve birden fazla kuruluştaki hisse sahibi olanların bu kuruluşlardaki tüm hisselerinin toplamının da % 20 den fazla olamayacağı ifade edilmiştir. Yurt dışından Türkiye'ye yönelik yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşlarına Üst Kurul tarafından frekans, kanal ve kablo kapasitesi tahsis edilemeyeceği, bunlara Türkiye'de vergi mükellefi olanlar tarafından verilen reklâm ve ilan bedelleri vergi matrahlarından düşülemeyeceği belirtilmiştir.

36. maddede 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanununun Radyo ve Televizyon Yüksek Kuruluna ilişkin hükümlerinin Üst Kurulun göreve başlaması ile birlikte yürürlükten kalktığı ve Yüksek Kurulun görevinin sona ereceği belirtilmiştir. Görevi sona eren Yüksek Kurulun Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinin atanmasına ilişkin yetkileri Üst Kurula ve diğer yetkileri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Yönetim Kuruluna devredilmiştir. Üst Kurul aleyhine açılacak idarî davalarda Ankara mahkemeleri yetkilendirilmiştir.

Özel Radyo ve Televizyon Yayınlarının Düzenlenmesine İlişkin Kanun 19 Nisan 1994'te Cumhurbaşkanı Demirel tarafından onaylanmıştır.

13.04.1994 günlü, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 33. maddesinin ikinci fıkrasının, Anayasası'nın 13., 22., 26., 28. ve 29. maddelerine aykırılığı savıyla Ankara 6. İdare Mahkemesi tarafından Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Davanın gerekçesinde televizyon kuruluşlarının da yayınlarını kanunlara uygun yapmakla yükümlü olduğu ve bu konuda görevli üst kuruluna bu konuda yaptırım yapma yetkisi verildiği belirtilmiştir. Ancak bu durumun Anayasa'da belirtilen temel hak ve hürriyetleri ihlal edemeyeceğinin üzerinde durularak, bu bağlamda üst kurulun da haberleşme, düşünceyi açıklama, yayma ile basın hürriyeti ile ilgili genel temaya aykırı hareket etmemesi gerektiği ayrıca belirtilmiştir.

Mahkeme tarafından yapılan değerlendirmede 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 33. maddesinin ikinci fıkrasının sınırlama kararı uyarınca incelenen bölümünün Anayasa'ya aykırı olmadığı belirtilerek, 23.10.1996 günü itirazı REDDİNE oy birliği ile karar verilmiştir.¹³⁴³

5.3.2.2. Telgraf ve Telefon Kanunun Bazı Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Ek Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (4000)

"406 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına ve Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Kurulmasına İlişkin Kanun Tasarısı" (1/671) Ulaştırma Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bu tasarı 406 Sayılı Kanunun "yürürlüğe girmesinden bu yana 60 yılı aşkın bir süre geçtiği" ve bu "süre içerisinde haberleşme alanında dünyada ve Türkiye'de" önemli değişiklikler olduğundan yola çıkılarak "telekomünikasyon hizmetlerini posta ve telgraf hizmetlerinden ayırarak şirket statüsünde bir teşkilatlanmaya gidilmesi" amacıyla hazırlanmıştır.¹³⁴⁴ Tasarı 9.2.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına gönderilmiştir.

¹³⁴³ Esas Sayısı 1996/48, Karar Sayısı 1996/41, Karar Günü 23.10.1996, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, sayı 33, cilt 1, 1998, ss. 175-183.

¹³⁴⁴ Sıra Sayısı: 666, "406 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına ve Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Kurulmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/671)", *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 114'ün sonuna ekli, (10.6.1994), s. 1.

Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonunda yapılan görüşmelerde tasarı maddeler üzerinde bazı değişikliklere gidilerek kabul edilmiştir. Fakat Komisyon üyelerinden Hüseyin Erdal (Yozgat), “zarar eden KİT’lerin özelleştirmeye tabii tutulması gerekirken telefon teşkilatının kar ettiği halde özelleştirmeye tabii tutulmasının” yanlış olduğunu ve telefonun “en mühim haberleşme vasıtası olduğu için devletin tasarrufundan” çıkarılmasının doğru olmadığını ileri sürerek tasarıya muhalefet şerhi koymuştur.¹³⁴⁵

Plan ve Bütçe Komisyonunda yapılan görüşmelerde Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonundan gelen tasarı metni üzerinde küçük bazı değişikliklere gidilerek tasarı kabul edilmiştir. Görüşmeler sırasında Abdullah Gül (Kayseri) ve Zeki Ergezen (Bitlis), Türkiye’de Telekomünikasyon sahasında ciddi atılımlar yapıldığı göz önüne alındığında mevcut “yasal çerçevenin sektörün gelişmesine engel” olmadığı ve “PTT’nin kârlı kısmı satılıp sadece masraflı kısmının kamuya ait” hale getirilmesinin yanlış olduğu gerekçeleriyle tasarıya muhalefet şerhi koymuşlardır.¹³⁴⁶ Tasarıya diğer muhalefet şerhini koyan Muharrem Şemsek (Çorum) de, zarar eden posta ve telgraf bölümlerinin yerine kâr eden kısmının satılmasının yanlış olduğunu ve Plan ve Bütçe Komisyonu’nda “satıştan elde edilecek paranın kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesi için kullanılması” hükmünün çıkarılmasının doğru olmadığını öne sürmüştür.¹³⁴⁷

Tasarı ve komisyon raporları 17.5.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında 9.6.1994 Tarihinde yapılan 114. Birleşiminde tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), “tasarının önemli bir kanun tasarısı” olduğunu belirttikten sonra, Türkiye ekonomisinin böyle bir özelleştirmeye müsait bir ortam arz etmediğini ve böylesi bir ortamda yapılacak özelleştirmenin beklenen faydayı sağlamayacağını öne sürmüştür. Çelebi ayrıca tasarının kendi içinde de ciddi sorunlar taşıdığına dikkat çekmiştir:

Telefonun özelleştirilmesi, burada bir seferde satışı yapılacak bir işlem değildir, uzun süre alacak bir işlemdir; fiyatı, rekabeti ve tarife gibi sınırlama yetkileriyle beraber, sürekli kararların alınmasının sürdürülmesi gereken bir işlemdir ve bu işlemin sadece Ulaştırma Bakanlığına bağlanması ve YPK’ya sevk edilmesi, bu tasarının en zayıf noktasıdır, bu kanunu işletmeyecek olan temel noktadır. Eğer, özerk bir düzenleme kuruluşu, özelleştirmede ihtisaslaşmış veya telekomünikasyon işlerinde ihtisaslaşmış, rekabeti sağlayacak özerk bir özelleştirme kuruluşu bu işlemin içine sokulmazsa, bu özelleştirme işleminde ciddi sorunlarla karşılaşabiliriz. Ayrıca, burada, sadece blok satışlarla bir

¹³⁴⁵ A.k., s. 6.

¹³⁴⁶ A.k., s. 10.

¹³⁴⁷ A.k., s. 10.

özelleştirme öngörülüyor. Oysa, yerli alıcıları da dikkate alacak şekilde, mülkiyetin devri olmadan, kiralama şekliyle, gelir ortaklığı şekliyle, piyasalarda rekabeti yaratabilecek şekilde, yurt içindeki yatırımcılara da imkân tanıyacak olan bir madde, bir olanak konmamıştır... Yabancı yatırımcılar kadar yerli yatırımcılara da imkân verecek düzenlemeler ve gerektiğinde mülkiyet devri olmadan, kiralama yoluyla, gelir ortaklığı yoluyla bir özelleştirme operasyonu yapılabilecek imkânlar buraya konmamıştır. Bence, kanunun önemli eksikliklerinden biri de budur.¹³⁴⁸

Çelebi'ye göre tasarının eksik olduğu en önemli noktalardan biri de düzenleme işlevi görecektir. Çelebi, bu bağlamda piyasaya yabancı sermayenin dahil olması halinde rekabeti düzenleyecek, yatırımların istenilen bölgelere kaymasını sağlayacak ve hizmetlerin revize edilmesini düzenleyecek bir düzenleme kurulu oluşturulmadığında ciddi sorunların yaşanacağına işaret etmiştir.¹³⁴⁹

Çelebi'nin ardından RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), PTT hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, bu kurumun kâr eden kısmının özelleştirilmesine yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Ayhan'a göre kâr eden kısmın özelleştirilmesiyle birlikte zarar eden diğer kısımlarının zararları da artacak ve bunlar "devamlı surette bütçenin sırtına yük olacaklardır." Ayhan ayrıca, PTT'nin telekomünikasyon kısmının özelleştirilmesinin fazla kâr getirmeyen kırsal bölgelere telefon hizmetinin gitmesini engelleyeceği ve devletin güvenliği açısından bazı sorunları beraberinde getireceği gibi hususlara da değinmiştir.¹³⁵⁰

Şahsi adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), görüşülmekte olan yasa tasarısı ile hem PTT'yi ikiye ayırıp, bir bölümü satmak suretiyle, ekonomiye taze para kazandırmak, dolar girişi sağlamak amaçlandığını söylemiştir. Hem de Türkiye'nin teknolojik olarak en gelişmiş ve bilgi çağına geçiş sürecinde en önemli sektörlerden birinde dinamik bir yapıya sahip olan bu kuruluşun dinamizmini ve teknolojik gelişme sürecini devam ettirmenin amaçlandığını belirtmiştir. Bu iki farklı amacın gerçekleştirilmeye çalışıldığını fakat bunların ikisinin aynı anda gerçekleşmesinin mümkün olmadığını dile getirmiştir.¹³⁵¹ Hacaloğlu'nun konuşmasının ardından görüşmelere devam etme noktasında karar yeter sayısı aranmış, yeterli sayı sağlanamayınca görüşmeler bir sonraki oturuma ertelenmiştir. Sonraki oturumda da aynı şekilde karar yeter sayısı sağlanamamış ve maddelerin görüşülmesine bir sonraki oturumda devam edilmiştir.

¹³⁴⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 114, (9.6.1994), ss. 334-335.

¹³⁴⁹ **A.k.**, s. 336.

¹³⁵⁰ **A.k.**, ss. 338-340.

¹³⁵¹ **A.k.**, s. 341.

Birinci madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), tasarının “yerinde bir tasarı” olduğunu ifade ederek kendilerinin iktidarda olması halinde “bu değişikliği iki sene evvel” getirmiş olacaklarını belirtmiştir. Güneş ayrıca, bu özelleştirmeden “alınacak olan parayı bütçenin deliklerini kapatmaya, memur maaşlarını ödemeye veya borç Edemeye” tahsis etmenin yanlış bir politika olacağına, söz konusu paranın “memleketin yatırımında kullanılması” gerektiğine işaret etmiştir.¹³⁵²

Daha sonra RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), tasarının “10-13 milyar dolar para gelirse bir nefes alırsız düşüncesiyle” hazırlandığını aksine dışarıdan teknoloji ve teknik getirmek gibi bir amacı olmadığını belirtmiştir. Yetkilerin Bakanlar Kurulu’ndan alınarak Ulaştırma Bakanlığına devrinin ardında farklı bir plan olduğuna dikkat çeken Erdal’a göre, Hükümetin SHP kanadı telefonun satışına karşı olduğu için ve bu satış kararı da Bakanlar Kurulundan çıkmayacağı için, sadece DYP’nin üyesi olan Ulaştırma Bakanı yetki verilmiştir. Böylelikle Hükümetin bir kanadı saf dışı edildikten sonra Ulaştırma Bakanı da Türk Telekomünikasyon Şirketi hisselerinin yüzde 49’unu istediği şirkete, istediği şekilde satacaktır.¹³⁵³

Birinci madde üzerinde şahsı adına söz alan Ali Dinçer (Ankara), “dünyanın hiçbir yerinde telefonun şimdi yapılmaya çalışıldığı gibi, öyle birden bire özelleştirilmediğini”, İngiltere’deki “Regulator Body” adlı kurum örneğinde olduğu gibi “bu iş yapılırken, inanılır, güvenilir yapılar gerektiğini” dile getirmiştir. Dinçer’e göre, böylesi yapılar kurulmadığı sürece ileride öngörülemeyen gelişmeler yaşanması durumunda ciddi sorunlarla karşılaşılacaktır ve bu da Türkiye için hiç de iyi sonuçlar doğurmayacaktır.¹³⁵⁴ Dinçer’in ardından söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Güneş Taner’in temennilerinde olduğu gibi hükümetin gelen parayı yatırımlarda kullanmayacağını aksine mevcut yatırımları durdurduğunu, kapattığını belirtmiştir.¹³⁵⁵

Konuşmaların tamamlanmasının ardından maddeye ilişkin verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Turgut Tekin (Ankara) ve arkadaşlarının verdiği 20 farklı önerge “tartışmaları bloke ettiği” ve “başka önergenin görüşülmesi yolunu tıkamak için daha önceden bu hazırlığın yapıldığı” yönündeki eleştirilere¹³⁵⁶ rağmen, İctüzük doğrultusunda görüşülmeye başlanmıştır. Yapılan oylamalar sonucunda önergelerden hiçbiri kabul edilmemiş ve madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

İkinci maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), telekomünikasyonun özelleştirilmesi ile bir güvenlik sorununun ortaya çıkmayacağını, Türk Silahlı Kuvvetleri açısından bir sıkıntının

¹³⁵² A.k., ss. 348-349.

¹³⁵³ A.k., ss. 350-351.

¹³⁵⁴ A.k., ss. 351-352.

¹³⁵⁵ A.k., s. 354.

¹³⁵⁶ A.k., ss. 356, 363.

olmayacağını ifade etmiştir. KİT’lerin neden zarar ettiğine de değinen Taner, “on yıl içerisinde kâr eden hiçbir KİT’in kalmayacağını” bu nedenle özelleştirilmeleri gerektiğini şayet özelleştirilemiyorlarsa kapatılmaları gerektiğini belirtmiştir.¹³⁵⁷

RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), büyük bir finansman desteğine ihtiyaç duyan ve finansman açığı bulunan Hükümetin, yetmiş sene evvel çıkarılmış bir kanunun arkasına sığındığını savunmuştur. Hükümetin, finansman açığının nasıl kapatılabileceği, borçların nasıl ödenebileceği, memura nasıl maaş verebileceği ve Türkiye’nin, hiç değilse belli bir dönem için ekonomisini nasıl düzeltebileceği gerekçesiyle böyle bir yola tevessül ettiğini öne sürmüştür.¹³⁵⁸

Ünal’ın ardından şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), Devlet Malzeme Ofisinin özelleştirilmesine değinerek zararı ve aşırı istihdamı olmayan bir kurumun satılmasının ardında başka nedenler olacağına işaret ettikten sonra, “kurumun çok değerli arazilerinin rantlarına el konmak istendiğini” ve ihalelerde “büyük şirketlere engel teşkil etmelerinin” önüne geçmek için satıldıklarını dile getirmiştir.¹³⁵⁹ Daha sonra söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), daha önceki görüşlerini tekrarlamış ve kırsal bölgelere PTT hizmetinin sağlanması konusunda yaşanan sıkıntılara değinmiştir. Konuşmaların ardından Hüseyin Erdal (Yozgat) ve Fetullah Erbaş (Van) hükümetin ve ulaştırma bakanının cevaplandırması için bazı sorular yöneltmişlerdir.

Daha sonra önergelerin görüşülmesine geçilmiş ve Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının 13 farklı önergesi ile Gürhan Çelebican (İstanbul) ve arkadaşlarının önergesi işleme koyulmuştur. Yasa tasarısına emeklilerin haklarının da dahil edilmesini ve şirketin satış yetkisinin Ulaştırma Bakanlığına devredilmesini öngören Çelebican ve arkadaşlarının önergesi yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir.¹³⁶⁰ Diğer 13 önergenin oylamalar sonucunda reddedilmesinin ardından madde yapılan değişikliklerle birlikte oylamaya sunularak kabul edilmiştir. Ek 18. maddenin görüşülmesi ise çalışma süresinin yeterli olmayacağı gerekçesiyle bir sonraki birleşime bırakılmıştır.

10.6.1994 Tarihinde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında yapılan 115. Birleşimde Ek 18. madde görüşülmüştür. Madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), tasarının “iyi niyetle getirilmesine” rağmen bunun uygulanacağı ekonomik ortamın sağlanamadığına dikkat çekmiştir:

... özelleştirmenin başarılı olabilmesi, bir kere siyasî iradenin, ekonomiye tam manasıyla her noktada hâkim olmasıyla kaimdir. Bugün Türkiye’de ekonominin iyi durumda olduğunu kimse ifade edemez, Hükümet de bunu ifade edememektedir. 5 Nisan 1994 tarihinde alman kararlar çerçevesinde,

¹³⁵⁷ A.k., ss. 372-374.

¹³⁵⁸ A.k., ss. 374-375.

¹³⁵⁹ A.k., s. 378.

¹³⁶⁰ A.k., ss. 386-387.

*ekonomideki kamu finansman açığının azaltılması, enflasyonun kontrol altına alınması, iç ve dış borçların miktarının düşürülmesi gibi, önemli birçok tedbir öngörülmekle birlikte, bunların gerçekleşmesi fevkalade güç görülmektedir. İşte, bunun gerçekleşemediğini enflasyonda görmekteyiz. Enflasyon, bu ay itibarıyla yıllık olarak, yüzde 140 miktarına gelmiştir. Önümüzdeki aylarda bunun daha fazla artması da muhtemeldir. İç ve dış borçlarda azalma yoktur. İşin en feci tarafı da, istihdamda fevkalade önemli ve Türkiye'yi ileride birtakım sosyal badirelere götürebilecek olan daralmalar ortaya çıkmasıdır.*¹³⁶¹

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), daha önce konuşan RP milletvekilleri ile benzer söylemlerde bulunmuş kâr eden bir kuruluşun satılmaması gerektiğini dile getirmiş ve tasarının haberleşme konusunu düzenleyen Anayasanın 22. maddesi ile çeliştiğine işaret etmiştir.¹³⁶² Daha sonra şahsı adına söz alan İsmail Sefa Giray (İstanbul), yapılanın tam bir özelleştirme olmadığını gerçekte “manasız bir kanun tasarısı” olduğunu savunmuştur. Giray’a göre, satılacak olan bölüm yüzde 30-35’e tekabül ettiği için “yapılan işlem sadece bir miktar hisse satmaktır” ve bu hisseyi satmak “233 sayılı Kanun” ile mümkündür. Giray ayrıca bu kadar küçük bir hisseyi almak suretiyle “yönetiminde etkili olamayacağı, idaresinde söz sahibi olamayacağı, daha geniş pazarlara açılmayacağı ve yeni teknoloji getiremeyeceği” bir şirkete dahil olunacağını ve bu durumda kimsenin bu hisselerle talip olmayacağını dile getirmiştir.¹³⁶³

Engin Güner (İstanbul) ise özelleştirmenin zihniyet değişikliği gerektirdiğini, mevcut “iktidar partilerinin iki buçuk yıl gibi kısa bir süre içinde, 180 derecelik bir dönüşle, yüzde yüz benimseyerek bir özelleştirme savunucusu olarak, özelleştirmeye yürekten inanmış insanlar olarak bu tasarıyı getirdiğini söylemenin güç” olduğunu ifade etmiştir. Güner ayrıca tasarının “kısa vadeli hesaplar” için getirildiğini ve tam da bu nedenle özelleştirmeye taraftar olmasına rağmen, vizyondan yoksun olduğu ve özelleştirme denen bütünün bir parçası olmadığı için tasarıya olumlu oy vermeyeceğini belirtmiştir.¹³⁶⁴ Konuşmaların ardından maddeye ilişkin verilen önerenin görüşülmesine geçilmiş, Fetullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının maddenin tasarıdan çıkarılmasını teklif eden önergesi yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir. Karar yeter sayısı sağlanmadığından bir sonraki oturuma ertelenen maddenin oylanması işlemi ikinci oturumda yapılmış ve madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Devir konusunu düzenleyen 3. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara), hükümeti “bir taraftan özelleştirmenin ana felsefesinin dışında bir taraftan devletin arazilerini adeta alıcılara belki de ismi

¹³⁶¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 115, (10.6.1994), s. 446.

¹³⁶² **A.k.**, s. 448.

¹³⁶³ **A.k.**, ss. 449-450.

¹³⁶⁴ **A.k.**, ss. 450-451.

cismi belli alıcılara şimdiden yok fiyata satılmak suretiyle özelleştirmeyi kolaylaştırıcı bir davranış içine girmekle” suçlamıştır. Dinçerler ayrıca, görüşülmekte olan tasarı ile hazine arazilerinin alıcıya “bedava” verildiğini bunun önüne geçmek için “rayiç bedelli devrin” uygulanması gerektiğini dile getirmiştir.¹³⁶⁵ RP Grubu adına söz alan Hüsametdin Korkutata (Bingöl), tasarıya yönelik genel eleştirilerini sıraladıktan sonra, satıştan sağlanacak gelirin nerelerde kullanılacağı, bu kurumlarda çalışan işçilere “gerçek anlamda bir güvence” verilmesi ve güvenlik konusunun nasıl halledileceği gibi konularda kanun tasarısının yeterince açık olmadığını savunmuştur.¹³⁶⁶

Şahsı adına söz alan Ali Dinçer (Ankara), özelleştirme konusunda genel eleştirilerde bulunmuştur. Dinçer’in ardından söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), birinci maddede “Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi” ibaresi yerine sonraki maddelerde Şirket ifadesinin kullanılacağını belirtmesine rağmen bu kurala uyulmamasından hareketle hükümeti “kanun yazma tekniğini bile bilmemekle” suçlamıştır. Keçeciler, kanunların Türkiye Cumhuriyetinin “en yüksek metinleri” olduğunu belirterek bu metinlerde herhangi bir şekilde “dil bilgisi kuralı hatası” yapmamak gerektiğini dile getirmiştir. Keçeciler ayrıca maddede geçen “bedelsiz terk edilir” ibaresinin yanlış olduğunu bunun yerine daha sonra bir yerlerden geri dönmemesi ve tesislerin gerçek değeri ortaya çıkması için “bedeli mukabilinde devredilir” ifadesinin konulması gerektiğini belirtmiştir.¹³⁶⁷

Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş, fakat karar yeter sayısı sağlanamadığından önergelerin oylanması bir sonraki oturuma ertelenmiştir. Üçüncü Oturumda yapılan oylamalarda Fetullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının iki farklı önergesi de reddedilmiştir. Güneş Taner (İstanbul) ve arkadaşlarının bahsi geçen kurumun gayrimenkulleri konusunda bazı düzenlemeler teklif eden önergesi yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir.

Personelin statüsünü düzenleyen Geçici 2. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), tasarının geneline yönelik daha önceki eleştirileri tekrarlamış, konuşmacıların madde üzerine değil tasarının geneli ve özelleştirme konularında ifadelerde bulunmaları oturumu yöneten Meclis Başkanvekilinin eleştirilerine neden olmuştur.¹³⁶⁸ ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), getirilen düzenlemeye rağmen kurumda çalışan işçilerin işten atılma tehlikesi bulunduğu ve seçim dönemlerinde işe alınan “normal işçi statüsünde olan işçilerin” durumlarına ilişkin belirsizlik olduğuna işaret etmiştir.¹³⁶⁹

¹³⁶⁵ A.k., ss. 454-455.

¹³⁶⁶ A.k., s. 457.

¹³⁶⁷ A.k., s. 461.

¹³⁶⁸ A.k., ss. 470-471.

¹³⁶⁹ A.k., s. 471.

Şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), genel eleştirilerden sonra, hükümet “PTT’nin ‘T’sini satarken Cumhuriyet Halk Partisi olarak TC’nin ‘T’sini kurtarmaya çalıştıklarını” belirtmiştir. Daha sonra söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), “devletin elinde yüzde 51 tutulduğu takdirde bunun özelleştirme” olmadığına dikkat çekerek hükümet politikalarına genel eleştiriler yöneltmiştir.¹³⁷⁰ Konuşmaların ardından maddeye ilişkin Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının verdiği dört farklı önerge görüşülerek reddedilmiştir. Böylelikle geçici 2. madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Geçici 3. madde konusunda şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddenin hizmetlerin devamlılığını öngördüğünü ve dolayısıyla teknik açıdan bu maddenin konulmasının zaruri olduğunu belirterek maddeye ilişkin bir eleştirisinin olmadığını dile getirmiştir.¹³⁷¹ Hüseyin Balyalı’nın (Balıkesir) şahsı adına konuşması ve Fetullah Erbaş (Van) ve Hasan Basri Eler’in (Edirne) hükümete bazı sorular yöneltmesinin ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının verdiği 4 farklı önerge görüşülerek reddedilmiş ve madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Geçici 4. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas), hükümetin program ve hedefleri ile görüşülmekte olan tasarı ve madde arasında çelişkiler olduğuna dikkat çekmiş ve daha önce tasarı konusunda yapılan genel eleştirileri tekrarlamıştır.¹³⁷² Şener’in konuşmasının ardından Fetullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının değişiklik önergesinin görüşülmesi geçilmiş ve yapılan oylama sonucunda önerge reddedilerek madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir. 4. ve 5. maddelerin de kabul edilmesinin ardından tasarının tümü açık oylamaya tabi tutulmuş ve tasarı 11 ret oyuna karşılık 155 kabul oyu ile yasalaşmıştır.¹³⁷³ 5 maddeden oluşan bu tasarının yasalaşması ile Telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi mümkün olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin sadece askerî amaçlara yönelik olarak kendi imkânları ile kurduğu ve kuracağı her çeşit haberleşme sistemleri bu kanun kapsamı dışında tutulmuştur. Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi hisselerinin yüzde 49’unun satılması, PTT çalışanları ve emeklileri ile küçük tasarruf sahiplerine tanınacak ayrıcalıkları da kapsayacak şekilde satışa ilişkin usul ve esasların belirlenmesi, Ulaştırma Bakanına bırakılmıştır. Ayrıca, satışa arz edilecek hisselerden T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğüne ayrılacak payı belirlemeye Ulaştırma Bakanı yetkili kılınmıştır.

Nami Çağan, Hilmi Yükselen ve seksen sekiz milletvekili, 10.6.1994 günlü, 4000 sayılı “Telgraf ve Telefon Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunu Bazı Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair

¹³⁷⁰ A.k., ss. 474-475.

¹³⁷¹ A.k., s. 481.

¹³⁷² A.k., s. 487.

¹³⁷³ A.k., s. 490.

Kanun'un, tümünün Anayasa'nın 5., 11., 47., 125., 128., 155., 165. ve 167. maddelerine aykırılığı savıyla iptaline ve yürürlüğünün durdurulmasına karar verilmesi istemiyle Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır.

Mahkeme, 4000 sayılı Kanun hakkında aşağıdaki kararı vermiştir:

A- 1. maddesiyle değişik 4.2.1924 günlü, 406 sayılı Yasa'nın 1. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Güven DİNÇER'in karşıoyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

B- 2. maddesiyle 4.2.1924 günlü, 406 sayılı Yasa'ya eklenen,

a- Ek Madde 17'nin, aa- Birinci fıkrasının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI ile Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA, bb- İkinci ve üçüncü fıkralarının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Haşim KILIÇ, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI ile Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

b- Ek Madde 18'in, aa- Birinci fıkrasının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Güven DİNÇER'in karşıoyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

bb- İkinci fıkrasının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI ile Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

cc- Üçüncü fıkrasının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Haşim KILIÇ, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI ile Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

dd- Dördüncü fıkrasının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Güven DİNÇER'in karşıoyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

C- 3. maddesiyle 4.2.1924 günlü, 406 sayılı Yasa'ya eklenen Geçici Madde 1, Geçici Madde 2, Geçici Madde 3 ve Geçici Madde 4'ün Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Güven DİNÇER'in karşıoyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

D- Diğer maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE 22.12.1994 gününde karar verildi.¹³⁷⁴

5.3.3. Maliye Alanındaki Düzenlemeler

5.3.3.1. 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6138 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 1318 Sayılı Finansman Kanunu, 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, 3505 Sayılı Kanun ve 2978 Sayılı Vergi İadesi Hakkında Kanunda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun (3946)

Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 1.12.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilen 213 Sayılı Vergi Usul

¹³⁷⁴ Esas Sayısı 1994/70, Karar Sayısı 1994/80, Karar Günü 22.12.1994; www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

Kanunu, 6138 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 1318 Sayılı Finansman Kanunu, 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, 3505 Sayılı Kanun ve 2978 Sayılı Vergi İadesi Hakkında Kanunda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/659), 2.12.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna iletilmiştir. Tasarı, Komisyon raporu ile birlikte 403 sıra sayısı ile 16.12.1993 tarihinde Meclis Gündemine dağıtılmıştır. Tasarının gerekçesinde çağdaş vergi sistemlerinin en önemli özelliğinin, ekonomik ve sosyal gelişmeleri izleyebilmesi ve öngörülen ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesinde etkin bir rol oynaması olduğuna değinilmiştir. Kamu harcamalarının karşılanmasında verginin en sağlam kaynak olduğuna işaret edilen gerekçede ekonomik, sosyal ve malî amaçlarla vergi yasalarında zaman zaman bazı düzenlemelerin yapılmasının kaçınılmaz hale geldiğinin altı çizilmiştir. Tasarının gerekçesinde Türkiye’de yaşanan ekonomik, malî ve sosyal gelişmelere paralel olarak vergi sisteminin daha adil hale getirilmesinin, vergi tabanının yaygınlaştırılmasının, vergi sisteminin basitleştirilmesinin, belge düzeninin daha iyi şekilde işler hale getirilmesinin, vergilemede etkinliğin sağlanması yönünde gerekli düzenlemelerin yapılmasının zorunluluk haline geldiği belirtilmiştir.

Yapılacak düzenlemede “adalet” kavramına sadık kalınmasının, uygulamadaki başarı şansını artıracığına değinilerek adil vergi sisteminin, “vergi vermeyenleri vergi verir hale getiren, beyanname verenleri de yakından izleyen ve denetleyen unsurlarla donatılmış olan sistem” olduğu ifade edilmiştir:

Adil vergi sistemi, tüm gelir unsurlarını toplayıp bunların üzerinden vergilendiren sistemdir. Adil vergi sistemi, götürü usulde vergilendirmeyi sınırlandıran, gerçek usulde vergilendirmeyi teşvik eden sistemdir. Adil vergi sistemi, istisna ve muafiyetleri en aza indiren, zorunlu haller dışında istisna ve muafiyet hükümlerini taşımayan sistemdir. Adil vergi sistemi, tahakkuk eden vergilerin tamamının tahsiline imkân veren, vergisini zamanında, eksiksiz ödemeyenleri ödemeye zorlayan, cezalandıran sistemdir. Adil vergi sistemi makul vergi oranlarını uygulayan, mükellefleri vergi ödememeye zorlamayan sistemdir.¹³⁷⁵

Bu tasarı ile vergi hukukunun temelini teşkil eden “vergilerin yasallığı” ilkesi ön planda tutularak, vergi sistemindeki aksaklıkların giderilmesi, sistem bütünlüğü içerisinde uyumun sağlanması, daha adil bir vergi sistemi kurulması, sistemin basit, anlaşılır ve uygulanabilir bir yapıya kavuşturulması ve öngörülen ekonomik, malî, sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesinde etkinlik sağlanması amaçlanmıştır.

¹³⁷⁵ Sıra Sayısı 403, “213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6138 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 1318 Sayılı Finansman Kanunu, 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, 3505 Sayılı Kanun ve 2978 Sayılı Vergi İadesi Hakkında Kanunda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/659) ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 47’nin sonuna ekli, (1.6.1994), ss. 1-2.

Plan ve Bütçe Komisyonunun 15.12.1993 tarihli Raporunda 403 sıra sayılı tasarının Komisyonun 7, 9, 10 ve 14.12.1993 tarihlerinde yapılan 28, 29, 30 ve 31. Birleşimlerinde Hükümeti temsilen Maliye Bakanı başkanlığındaki Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla incelenip görüşüldüğü belirtilmiştir. Komisyonda yapılan görüşmelerde Tasarının, kamu harcamalarına finansman sağlamak amacıyla getirildiği, sadece bir revizyon tasarısı olduğu, vergisini ödeyene daha fazla yük getirdiği, ödemeyen için bir müeyyide bulunmadığı eleştirileri yapılmıştır. Ayrıca, tasarı içinde vergi dairelerinin yeniden yapılanmasına ilişkin bir düzenleme bulunmadığı, vergide dilim artırmak yerine, makul bir ölçüde oranların düşürülmesi suretiyle verginin yaygınlaştırılmasının daha doğru olacağı, özel indirim miktarlarındaki artışın yeterli olmadığı belirtilmiştir. Tasarı, üniter sistemde vergi tarifesi ve oranlarının aşağıdan başlaması gerektiği, vergi iadesinin kaldırılmasının yanlış olduğu, fiş fatura almayana ceza uygulamasının büyük bir hata olduğu yönünde eleştirilmiştir. Bu eleştirilere ek olarak, Tasarı ile öngörülen düzenlemenin vergi kaçakçısını artırıcı ve sermaye birikimini engelleyici nitelikte olduğu, asgarî ücretin vergi dışında bırakılması konusunda bir düzenleme bulunmadığı ifade edilmiştir. Vergi sisteminin adil olmadığı, daha adil bir vergi sistemi getirilmesi gerektiği, bu sistemle sosyal barışın sağlanamayacağı ve üst gelir gruplarından daha fazla vergi alınması gerektiği yönünde görüşler belirtilmiştir. Öte yandan, Komisyon görüşmeleri sırasında tasarının reform niteliği taşıdığı, toplam vergi yükünün dağılımı açısından eşitsizlikleri azaltıcı bir tasarı olduğu söylenmiştir. Ayrıca, ülke gerçeklerinin bunu gerektirdiği, cesurca atılmış bir adım ve günün koşullarına göre hazırlanmış bir tasarı olduğu, bozulan vergi sistemini yeniden düzelttiği, Türk vergi sisteminin statik bir yapıdan kurtarılarak dinamik bir yapıya kavuşturulduğu savunulmuştur. Bunun yanı sıra, görüşmeler sırasında işçi, memur, çiftçi dışındaki kesimlerin vergi yükünün bir miktar arttığı, asgarî ücretin vergi dışı bırakılması halinde sistemin bozulacağı bunun yerine dar gelirlinin refahının sağlanmasının ve asgarî ücretinin net tutarının artırılmasının hedeflendiği, vergi iadesinin kaldırılmasının yerinde olduğu ve üniter sisteme geçişin olumlu olduğu yönünde görüşler açıklanmıştır.¹³⁷⁶

Bu görüşmeleri takiben, hükümet adına yapılan açıklamalarda ise tasarının ana ilkelerinin, vergi adaletinin sağlanması, bütçenin sağlam kaynaklarla finanse edilmesi ve vergilendirmede basitlik ve kolaylıkların getirilmesi olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, tasarının, az kazananın az çok kazananın çok vergi alınması prensibi ile hazırlandığı, bu nedenle öncelikle yüksek gelir gruplarının gelirleri ile harcamaları üzerindeki vergi yükünün artırıldığı, başta ücretliler olmak üzere, dar gelirli olanların ödeyecekleri verginin büyük ölçüde azaltıldığı vurgulanmıştır. Vergi tarifesinin iyileştirildiği, özel

¹³⁷⁶ A.k., ss. 25-26.

indirim tutarlarının artırıldığı, emeklilerin eskisi gibi, vergi iadesini almaya devam edecekleri, ücretlilerin gıda, giyim, eğitim ve sağlık harcamalarının vergiden düşülebileceği, götürü vergileme usulünün önemli ölçüde yeniden düzenlendiği belirtilmiştir. Bu düzenleme sonucunda vergi kaybına neden olan belge kullanımının sağlanacağı, vergi kaçacağını önleyebilmek için alınan tedbirlerin kararlılıkla uygulanacağı, üniter sisteme geçilerek yüksek tutarda faiz, kâr payı ve kira geliri elde eden ve böylece çok kazanan kişilerin mutlaka yıllık gelirlerini beyan etmelerinin sağlandığı ifade edilmiştir. Hükümet tarafında ayrıca, kanunların öngördüğü sürelerden itibaren 3 ayı geçmesine rağmen vergi borcunu ödemekten kaçınan ve kamuoyunda “vergi yüzüzleri” olarak bilinen kişilerin teşhir edileceği söylenmiştir. Kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınabilmesine yönelik düzenlemeler getirildiği, mevcut bilgisayar sisteminin tüm vergi işlemlerini karşılayamadığı, tasarı ile getirilen düzenlemeler gerçekleştiğinde, etkin ve süratli vergicilik yapılabileceği belirtilmiştir.¹³⁷⁷

Komisyon tasarımı bazı maddelerde değişiklikler yaparak benimserken Algan Hacaloğlu (İstanbul) ve Mustafa Yılmaz vergi tasarısı üzerinde karşıt oy yazısı yazmıştır. Selçuk Maruflu (İstanbul), Güneş Taner (İstanbul) Nevşat Özer (Muğla), Mehmet Nedim Budak (Ankara), Mümin D. Ölmeztoprak (Malatya), Safder Gaydalı (Bitlis), Süleyman Hatinoğlu (Artvin), Mustafa Ünalı (Konya), Zeki Ergezen (Bitlis), Abdullah Gül (Kayseri), Osman Develioğlu (Kayseri), Gaffar Yakın (Afyon), Muharrem Şemsek (Çorum), Koray Aydın (Trabzon) tasarımı muhalefet şerhi koymuştur.

403 Sıra Sayılı tasarının tümü üzerindeki müzakerelere Genel Kurulun 17.12.1993 Tarihli 47. Birleşiminde, Üçüncü Oturumunda Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında başlamıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), mevcut tasarıya benzer bir vergi paketinin geçen sene, Plan ve Bütçe Komisyonuna getirildiğini ve ilgili kurumların katkısıyla tartışılmasına rağmen Hükümet tarafından, Komisyondan çekildiğini hatırlatmıştır. Bunu Hükümetin tutarsızlığı ve ilkelerden yoksun olması olarak niteleyen Gül, Odalar Birliğinin bu tasarıya kefil olduğunu ilan etmesini eleştirerek Odalar Birliğinin, Hükümetteki bakanları tayin etmeye başladığını iddia etmiştir. Başbakan Çiller’in her attığı adımı reform diye nitelmesi gibi bu vergi paketini de reform diye nitelendiğini ancak içinde asgari ücretten vergi almama vaadinin tutulmadığını söylemiştir. Herkesin gelirine göre vergi vermesini gerektiren bir vergi sistemi getirmeyen bir tasarının reform olarak takdim edilemeyeceğini öne sürmüştür. Gül, Batılı ülkelerde vergi seviyesinin indirilmesine reform denildiğini halbuki Hükümetin vergisini ödeyenlere daha çok vergi ödettirecek tedbirleri getirerek buna vergi reformu dediğini savunmuştur. Bu vergi yasa tasarısının büyük bir acelecilik içinde geçirilmeye çalışılmasını bütçedeki açıkları kapatma gayreti olarak yorumlayan Gül,

¹³⁷⁷ A.k., ss. 26-29.

Başbakanın bütçe açığını kapatmanın çaresi olarak vergilendirmeyi ve özelleştirmeyi görmesini de yanlış bulduğunu ifade etmiştir: “Bu, çok yanlış bir karar ve teşhistir. Vergi, tabii alınacaktır; fakat vergiyi sosyal adalet, vergi adaleti prensibi içerisinde yaygınlaştırarak almak zorundasınız. Bulduğunuzdan vergi almak, hakça bir şey değildir ve doğrudan değildir. Tasarıyı geçirirseniz, bunun karşılığını, çok değil, yüz gün sonra göreceksiniz.”

Hükümetin gazetelere verdiği ilanların muhalefetin söylediklerinin doğrulaması anlamına geldiğini savunan Gül, şu cümleleri kullanmıştır:

*Aslında onlar, bir nevi bir şirketin konkordato ilan etmesi gibi, Türkiye’nin iflasının Başbakanlık mührüyle aleni olarak duyurulmasıydı. Orada şöyle bir laf vardı: ‘Bütün vergiler dipsiz bir kuyuya gidiyor.’ Yani, bunun dipsiz bir kuyu olduğunu bileceksiniz, topladığınız vergileri yine o dipsiz kuyuya atacaksınız... Bunu, aynı insanlardan, vergisini ödeyen insanlardan alacaksınız... Değerli arkadaşlarım, vergi alacaksınız; ama yeni vergi getirmeden önce, tahakkuk eden vergileri niçin toplamıyorsunuz? Maliye Bakanının, Başbakanın, Hükümetin ve yetkili kişilerin ilan ettiğine göre, 77 trilyon lira tutarındaki tahakkuk etmiş olan vergileri toplayamıyorsunuz. 77 trilyon lirayı toplayamıyorsunuz, toplayamadığınız bu vergileri, halktan, vergisini ödeyen insanlardan çıkarmak için yeni vergi getiriyorsunuz. KDV budur, dolaylı vergi budur, harcamadan alınan vergi budur. Zengin ve fakirin gelirine bakmadan ödenen vergileri artırıyor*¹³⁷⁸

Gül, konuşmasında bu vergi paketinin hedefinin yine orta gelirli ve vergi ödeyen insanlar olduğu fikrine vurgu yapmıştır. Gerçek reformun, Türkiye’nin “çağ atladığını söyleyen,” Türkiye’yi artık Avrupa Ülkeleriyle kıyaslayan Başbakan Çiller’in, Türkiye’de elektrikli aletler almayı lüks gören zihniyetinin değiştirilmesi olduğunu belirtmiştir. Başbakanın verdiği rakamların UDİDEM programı gibi “hayali” olduğunu savunan Gül, vergi iadesini kaldırılmasını ve Bakanlar Kuruluna birtakım vergi indirimlerinde yetki verilmesini doğru bulmayarak, taşıt vergisinin artırılmasını da eleştirmiştir. Gül, Hükümetin Türkiye’deki vergileri fazla arttırmamasından dolayı artık insanların rasyonel düşünerek, vergi ödememeye başladıklarını savunmuştur.¹³⁷⁹

CHP Grubu adına tasarının tümü üzerinde söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), iktidarların vergi yasalarıyla, yani ülkede gelirin bir kesimden, diğer kesime aktarılmasına olanak sağlayan vergi tasarılarına bakışlarıyla kimden yana olduklarını ortaya koyduklarını söylemiştir. Görüşülen tasarının da iki yıldır iktidarda olan Koalisyon Hükümetinin siyasi görüşlerinin kimden yana olduğunu ortaya koyduğunu vurgulayan Hacaloğlu, Koalisyon Hükümetinin iki yılda ülkeyi batağa soktuğunu ve açmaz bir noktaya getirdiğini iddia etmiştir.

¹³⁷⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 47 (17.12.1993), ss. 371-372.

¹³⁷⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 47 (17.12.1993), ss. 373-374.

Hacaloğlu, 1994 yılı bütçesindeki 150 trilyon liralık bütçe açığının işçiye, çalışana ve memura ödettirilmek istendiğini savunmuştur. Bir ülkede toplam vergi gelirlerini artırabilmek için, uygun ekonomik konjonktürün olmasının gerekliliği üzerinde duran Hacaloğlu, ekonomideki son iki yıllık büyümenin harcamalardan, tüketimden kaynaklandığını belirtmiştir. İç ve dış borçlanmayla pompalanan ve verimliliğin artmadığı bir ekonomide toplumdan ek vergi vermesini istemenin “büyük bir haksızlık” olduğuna değinen Hacaloğlu üretimin arttığı ortamlarda halkın özveri göstereceğini söylemiştir. Hacaloğlu konuşmasında Koalisyonun sosyal demokrat ortağı SHP’ye seslenerek, sosyal demokrat olmanın temel dayanaklarından birinin emeği desteklemek olduğunu hatırlatmıştır. Vergi gelirlerini artırmak için getirilen bu tasarıyla çalışanların cezalandırdıklarını savunmuştur. Vergi tasarısının beyan dışı bırakılan temettülerin beyana tabi tutulması gibi benimsedikleri birkaç yönü olduğunu söylemiştir.¹³⁸⁰ Hacaloğlu, Koalisyon Hükümetini 1980’li yıllarda büyük ölçüde tahrip edilen vergi sistemini içine sindirmek ve düzeltmek için hiçbir adım atmamakla suçlamıştır:

*Bu yasa tasarısı, iddia edildiği gibi, az kazananan az çok kazananan çok vergi almayı hedefleyen, vergi adaletini sağlayan, vergi kapsamını genişleten bir yasa tasarısı değildir. Siz, hâlâ kara parayı atlatmanın peşindesiniz. Siz, hâlâ kara paranın üstüne gidemiyorsunuz, Siz, servet beyanını getirebiliyor musunuz? Siz, savunduğunuz demokrasiyi, bu tasarının tartışması sürecinde getiremediniz. Çünkü sizin, giderek, demokrasiye de olan inancınızdan şüphe etmeye başladık.*¹³⁸¹

Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), konuşmasının başında Başbakan Çiller’in vergi reformu ve özelleştirmeyi yaparak ülkenin eğitimden tarıma çeşitli sorunlarını çözeceği yönündeki açıklamalarını “aldatmaca” olarak nitelemiştir. Maruflu, Başbakan Çiller’in bütçe müzakereleri sırasında “ben hazirandan itibaren beyaz defter açtım” söyleminin kabul edilemeyeceğini zira kendisinin ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak, mesuliyetinin 20 Kasım 1991 tarihinden itibaren başladığını söylemiştir. Terör meselesinin Türkiye’nin en önemli meseleleri arasında birinci sırayı alması sebebiyle “ekonomik terörün” ikinci planda kaldığını söyleyen Maruflu aslında ülkenin, ekonomik bakımdan “fevkalade önemli şartlarla” karşı karşıya olduğuna dikkat çekmiştir. 1994 yılı bütçesiyle ilgili olarak bazı büyüklüklere bakıldığında beklenen hedeflerin bir türlü tutmadığını söyleyen Maruflu, dış ticaret açığının 13,3 milyar dolar olarak öngörülmesini, KİT’lerin açıklarının giderek tırmanmasını ve bütçe açığının 150 trilyona varmasını bu tespitin göstergeleri olarak sunmuştur. Makro ekonomik göstergeler açısından mevcut Hükümetin övündüğü büyüme hızının, 1994 için

¹³⁸⁰ A.k., ss. 374-378.

¹³⁸¹ A.k., s. 378.

yüzde 6,8 olmasının öngörülmesinin bir “aldatmaca” olduğunu iddia etmiştir. Maruflu’ya göre, bu büyüme hızı, tüketimden kaynaklanan bir büyüme hızıdır; yatırımlardan kaynaklanmamaktadır. İthalat-ihracat dengesi bozulmuştur, dış ticaret açığı artmıştır, iç ve dış borçlar yükselmiştir ve ekonomi, çıkılmaz bir noktaya gelmiştir.¹³⁸² Maruflu, ekonomiyi düzeltmek için bulunan çarenin vergi reformu olduğuna ancak vergi reformu olarak takdim edilen belgenin, vergi reformuyla alakası olmadığına işaret etmiştir:

*Aslında, devletin vergi olarak adil ölçülere uygun biçimde millî ekonomiden hakkını alması gerekir. Vergilemedeki adalet ölçüsü ise, gerçek anlamda vergilerin ödeme gücü olanlara yönelmesidir, ödeme gücü yüksek olanlardan fazla, az olanlardan az vergi alınması, herkesin tekrarladığı bir durumdur, bu, genellikle finans ilmi tarafından kabul edilen bir husustur. Bugün Türkiye’de mevcut vergilerin yapısına bakıldığında, tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Gayri safi millî hasıladan daha yüksek pay alan grupların ödedikleri vergiler, düşük seviyede olmaktadır. Diğer bir deyişle, bugün için Türkiye’ye vergiyi belli gruplar ödemektedir. Değerli arkadaşlar, 1993 yılı bütçe ve programında, örneğin: 343,6 trilyon vergi geliri öngörülmektedir. Bunun 118 trilyonu Gelir Vergisi, yani yüzde 49’u; 15 trilyonu ise Kurumlar Vergisi ki, ancak yüzde 6’sı; servetten alınan vergiler 2 trilyon, dış ticaretten alınan vergiler 40,3 trilyon olmaktadır ve bu tablo, 1994 yılı verilerine baktığımız zaman, aynen geçerlidir. Şöyle ki: 627 trilyonluk vergi gelirlerinin 473 trilyonu Gelir Vergisinden, bunun da büyük bir bölümü maaş ve ücretlilerden alınmaktadır.*¹³⁸³

Maruflu, Hükümetin, asgari ücretin vergi dışı bırakılması, küçük esnaf ve sanatkârın ve üreticilerin vergi yüklerinin, gelirleri ile mütenasip ölçüde hafifletilmesi, tarımsal ürünlerden alınan vergi stopajının kaldırılması, tarım girdilerinden Katma Değer Vergisinin alınmaması, telif hakları üzerinden vergilerin kaldırılması gibi vaatlerini tutmadığını vurgulamıştır. Maruflu, 75 milyona kadar olan vergi diliminin yüzde 10 olmasını isteyen önergesinin Komisyonda kabul edilmediğini, Hükümetin bunu yüzde 25 olarak öngördüğünü belirtmiştir. Hâlbuki 75 milyonluk birinci basamak, Türk toplumunun “dar gelirli” denilen insanların yer aldığı gruptur.

SHP Grubu adına tasarının tümü üzerinde söz alan Nami Çağan (İstanbul), muhalefet partilerinin sözcülerinin tasarıya yaptıkları eleştirilere cevap veren bir konuşma yapmıştır. Çağan, ANAP’ın itirazını anladığını çünkü onların kurduğu sistemi köklü biçimde değiştiren bir tasarı getirdiklerini söylemiştir. Yine, RP’nin itirazını da bir ölçüde anladığını çünkü, RP’nin, faize olduğu gibi, vergiye de karşı bir parti olduğunu ve adil düzen programı içinde vergileri kaldırmaktan söz ettiğini hatırlatmıştır. Ancak, CHP’nin itirazını anlayamadığını ifade etmiştir. Bu tasarı ile öncelikle toplam vergi yükünü

¹³⁸² A.k., ss. 378-379.

¹³⁸³ A.k., ss. 380-381.

artırmayı amaçladıklarını zira kamu harcamalarıyla kamu gelirleri arasındaki farkı kapamak için borçlanmayı ya da para basmayı değil zor olanı, yani vergi koymayı seçtiklerini belirtmiştir.¹³⁸⁴ En düşük vergi oranı olan yüzde 25'i koruduklarını ancak bir süre sonra vergi reformunun ikinci aşamasında bu oranı düşüreceklerini söyleyen Çağan, vergi iadesi konusuna değinmiştir:

Vergi iadesi gerçekten ANAP'ın getirdiği çok olumlu bir uygulamaydı. Vergi iadesinin ağırlıklı amacı, denetleyici işleviydi. Yani, Katma Değer Vergisine geçilirken kayıt belge düzenini yerleştirmek için getirdikleri son derece olumlu bir uygulamaydı. Bu bir geçiş dönemi için getirilmişti. Dokuz yıl geçti diyoruz, bu geçiş dönemi de sona erdi artık. Bunu biraz yumuşatıyoruz, sadece ücretlilere indiriyoruz ve dönem sonunda Amerika Birleşik Devletlerindeki ve Almanya'daki sisteme geçiyoruz. Bu da bence olumlu bir değişiklik; çünkü vergi iadesi uygulaması ilanihaye sürecek bir uygulama değildi; çok geniş bir uygulama değildi. O bakımdan, yaptığımız iş olumludur.¹³⁸⁵

Çağan, Türkiye'deki vergi yükünün OECD ile aynı olduğu fikrinin doğru olmadığını, arada 10 puan fark olduğunu söylemiştir. Türkiye'de vergi yükü 19 iken OECD'de 29 olduğunu söyleyen Çağan'a göre, bu orana yaklaşmak için vergi gelirlerinde artış getiren yasalar kabul etmek gereklidir. Bu tasarıda "katlamalı faizin" kaldırılmasının önemli olduğuna işaret eden Çağan, bu faizin belli bir süre içinde biriktiğinde, dayanılmaz bir yük oluşturduğunu ve ceza niteliğini aldığını ifade etmiştir. Oysa amaç, geç ödemeden doğan devletin zararını tazmin etmektir. Bu tasarı ile bu işlevine dönüldüğünü ancak yüzde 7 oranının yeterli olmadığını ve Bakanlar Kurulunun mutlaka kredi faizi oranlarının üzerine çıkması gerektiğini anlatmıştır. Kredi faiz oranları yüzde 110-120 düzeyindeyse bunun bir miktar üstüne çıkılması yükümlülerin vergi ödemelerini bu yoldan özendirmiş olacaktır. Çağan'a göre Kurumlar Vergisinde istisnaların kaldırılması da son derece olumludur, özellikle, döviz kazandırıcı istisnalar Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerine, GATT taahhütlerine ve Avrupa Birliğiyle olan ilişkilere ters düşüyordu. Bunların kaldırılması, hem uluslararası alandaki yükümlülüklerle uymak, hem de ek kamu geliri sağlaması açısından son derece yerinde olmuştur. Bu tasarıyla kâr paylarının vergi kapsamına alınmasını da son derece olumlu bir değişiklik olarak niteleyen Çağan, geçici vergide üçer aylık bilanço ve gelir tablosuna göre hesaplanan kazancın yüzde 25'i olarak bir seçimlik sisteminin getirildiğini hatırlatmıştır. Tasarının DYP ve SHP'nin programına uygun olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹³⁸⁶

Tasarının tümü üzerinde DYP Grubu adına söz alan Abdullah Aykon Doğan (Isparta), konuşmasının başında Türk vergi sisteminin tarihini özetlemiştir. İsmet Paşa'nın büyük katkılarıyla bir reform çizgisinin başladığını söyleyen Doğan, 1950'de gelir ve kurumlar vergisi reformunun, vergi usul kanunu

¹³⁸⁴ A.k., ss. 382-383.

¹³⁸⁵ A.k., s. 383.

¹³⁸⁶ A.k., ss. 382-384.

reformunun yapıldığını anlatmıştır. 1985 yılına kadar harcama vergilerinde arzu edilen Ortak Pazar standartlarına ve dünya standartlarına uygun bir gider vergisi reformu yapılamadığını belirten Doğan, Maliye Bakanlığında Gider Vergisi konusundaki çalışmaların 15 yıl sürerek 1985 yılında, Katma Değer Vergisinin çıkarıldığını söylemiş ve şu cümleleri eklemiştir:

Türk vergi sisteminde Gelir Vergisi, bugün bütün dünya ülkelerinde uygulanan vergi sistemlerine yakın bir sistem. Harcama vergileri, Servet Vergisi, Emlak Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi, Taşıt Vergisi; böyle bir yapısal sistemimiz var. Sizin reformdan kastettiğiniz nedir? Yani, bunu alt edip başa çevirelim, 1950'den öncesi Sanayi Vergisine, 1940'lardaki Aşar Vergisine mi geçelim, ne istiyorsunuz?¹³⁸⁷

Muhalefet partilerinin sözcülerinin bu tasarının niçin Meclise geldiğini sormalarına şaşırıldığını açıklayan Doğan, parlamentonun vergi konusundaki yetkilerine işaret ederek vergi koyma yetkisinin Parlamentonun olduğuna hatırlatmıştır:

Parlamentonun iki büyük erki var. 1. Vergi koyma erki 2. Harp ilan etme, savaş açma erki. Bu yetkiler nereden geliyor? Parlamenter sistemlerin özü burada yatıyor. İngiltere'de bir kural vardır. Kraliçe parlamentoyu açarken Avam Kamarasının bütün üyeleri 'Kral, bizim çocuklarımızı yine askere almaya geldi, kral yine bizden vergi almaya geldi' diyorlar ve sembolik olarak terk ediyorlar. Yani, 'bizden vergi isteyeceksen, çocuklarımızı askere almak isteyeceksen, peşinen bu işte yokuz' diyorlar. Yani, demek oluyor ki, Parlamentonun temel erki iki noktada yatıyor: Siz bu erki kullanmayacaksınız, burada kullanacak arkadaşlarımız vardır; en güzelini ve en doğrusunu yapmak için.¹³⁸⁸

Plan ve Bütçe Komisyonunda iktidar ve muhalefet partileri olarak müşterek önergelerle bu tasarının daha uygun, daha güzel noktaya getirildiğini söyleyen Doğan, tasarının reform olmadığı eleştirilerine cevap vermiştir. Reformun anlamı yeniden şekillendirme, yeniden düzenlemedir. Kendilerinin getirdikleri değişikliklerle mevcut yapıya daha iyi bir şekil vermeye çalıştıklarını söyleyen Doğan, vergi koyma erkinin engellenmemesini istemiştir. Bu tasarıda olan yenilikleri faiz ekonomisi lehine bozulan vergi sisteminin düzeltilmesi olarak açıklayan Doğan, aynı zamanda bir alternatif getirerek yeni bir dönem açmak istediklerini savunmuştur:

Bu memlekette 18 milyon tapu vardır, 10 milyon insan da gayrimenkul mülkiyet sahibidir. Çağımız bir sanayi çağıdır, Türkiye de sanayileşecek. Türkiye'nin topraklarını bölmüşüz, bölmüşüz; bir noktaya gelmişiz. Diyoruz ki, sekiz yıldır devam eden bu faiz ekonomisine son verelim, sanayi mülkiyetini tabana yayalım, hisse senetlerini teşvik edelim, kamuya açık anonim şirketleri teşvik edelim. Buna karşı mısınız?¹³⁸⁹

¹³⁸⁷ A.k., s. 384.

¹³⁸⁸ A.k., s. 385.

¹³⁸⁹ A.k., s. 387.

Götürü usulde getirilen yeni usulün 1991’de ANAP hükümeti tarafından yapılmak istenilen ama yapılamayan bir değişiklik olduğunu belirten Doğan, buna itiraz edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Götürü usulde küçük esnafa herhangi bir mükellefiyet getirilmediğini, yükünün aynı kaldığını ancak esnaf olmayıp da büyük tüccar olduğu halde, esnafın haklarından yararlanmak isteyenlere bu tasarının bu hakkı vermediğini ifade etmiştir. Esnafla büyük sermayeyi ayırabilmek, alkışlanacak bir olaydır. Tasarıda çiftçi için az da olsa müspet bir adım atıldığını, ticarî kazançlarda enflasyona karşı bir düzeltme yapıldığını, yeniden değerlendirme müessesesinin genişletildiğini, enflasyon muhasebesi alanında yeni bir adım atıldığını söylemiştir. Bu tasarıyla gayrimenkullerin satılmasından enflasyon vergisi alınmadığını belirten Doğan, yatırım fonlarına, yatırım ortaklıklarına, halka açık anonim şirketlere, sınai mülkiyetin tabana yayılması için mümkün olan her şeye kapının açıldığını işaret etmiştir. Belediye seçimleri öncesinde bu tasarıyı getirerek yüreklilik gösteren Koalisyon Hükümetinin alkışlanması gerektiğine değinen Doğan, bu tasarının, Türk vergi sistemine olumlu yönde yenilikler getirdiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹³⁹⁰

Tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), bu vergi tasarısının bir reform olarak sunulmasını eleştirmiştir. Başbakanın, ekonomi bakanı olduğu dönemlerde, vatandaşa 2 anahtar vaat ettiğini hatırlatan Taner, bu yeni vergi tasarısıyla taşıtlar vergisinin Kurumlar vergisini geçeceğini ve bunun dünyanın hiçbir ülkesinde olmadığını belirtmiştir. Bir araba sahibi olmayı ümit eden sokaktaki sıradan vatandaşın, üstelik, Başbakanı bakanken iki anahtar verme vaadinde bulunduğu bir ülkede Kurumlar Vergisi kadar Taşıtlar Vergisi alınmasının reform diye sunulamayacağını ifade etmiştir. “Çok kazananın çok, az kazananın az” hedefinin de bu tasarıyla gerçekleştirilemeyeceğini savunan Taner, enflasyon vergisi altında yıllarca ezilen esnafa vergi getirilmesini eleştirmiştir. Bu insanlardan bir süre vergi almamak lazım geldiğini savunmuştur.¹³⁹¹

Tasarının tümü üzerinde söz alan İbrahim Halil Çelik (Şanlıurfa), Dünya Bankasının Başbakan Çiller’e hemen istikrar tedbirlerini uygulaması uyarısında bulunduğunu ve özelleştirme gelirleriyle bütçe açıklarının kapatılmasına karşı çıkarak vergi tabanının yaygınlaştırılmasını, toplu sözleşmelerde artışın asgaride tutulmasını ve tarım sektöründen malî kesime kadar bir dizi radikal tedbir uygulanmasını istediğini savunmuştur. Vergi alınırken üç önemli ilke vardır: Vergiyi yayma, kaçakla savaş, vergi adaleti. Bu tasarıda ise, Çelik’e göre, bütün vergiler artırılmakta, ücretten kesilen vergi azaltılmakta ama KDV artırıldığı için ücretlinin de dolaylı olarak tekrar vergilendirildiğini söylemiştir. Çelik, vergi istihbarat teşkilatı kurulmasına rağmen esas sorun olan vergi kaçırmanın mallarına el konulmasının, vergi kaçırmanın yüz kızartıcı suç sayılmasının gündemde olmadığını söylemiştir. Tasarruflara getirilen vergilerin artırılması

¹³⁹⁰ A.k., ss. 388-389.

¹³⁹¹ A.k., ss. 390-393.

durumunda tasarrufların, başka alanlara kayacağını ve ekonominin dengelerini bozulacağını, tasarrufun dövize kayacağını ve servet transferlerinin başlayacağını belirtmiştir. Çelik, israf, yolsuzluk ve kaçak sebeplerini ortadan kaldıracak kararların gündeme getirilmediğini iddia etmiştir. Vergi kamburunun ücretlinin sırtına yüklendiğine değinen Çelik, bu tasarıda verginin yaygınlaştırılmadığını, çalışan herkesten, kazandığı oranda vergi alınmasını sağlayacak bir sistem getirilmediğini öne sürmüştür. Batık banka ve şirketlerin yükünün Hazineye ödettirilmemesini isteyen Çelik, fakir fukaranın, dar gelirlinin, memurun, işçinin ve esnafın belini büken bu vergi yasasının çıkmaması için elinden geleni yapacağını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.¹³⁹²

Tasarının tümü üzerinde görüşmeler tamamlandıktan sonra toplantı yeter sayısı olmadığından birleşim kapatılmıştır. 18.12.1993 Tarihli 48. Birleşimde de toplantı yetersayısı bulunamadığından görüşmelere 19.12.1993 Tarihli 49. Birleşimde, 3. oturumda Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında devam edilmiştir. Maddelere geçilmesi açık oylama ile oylanmış, 207 üyenin katıldığı yoklamadan 179 kabul, 25 ret, 1 çekinse, 2 geçersiz oy çıkarak maddelere geçilmesi kabul edilmiştir.

Tasarının 1. maddesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), Plan ve Bütçe Komisyonunda, İktidar ve muhalefet milletvekillerinin birlikte çalışarak hazırladıkları tasarının amacıyla ilgili Başbakanın, İstanbul'da, 4 Aralık 1993 tarihinde, yapmış olduğu basın toplantısında söylediklerini eleştirmiştir. Gelirlerin giderleri karşılamamasının yeni bir şey olmadığını ve bu vergi tasarısına mesnet olacak bir sebep olmadığını savunmuştur. Taner, Başbakan'ın vergi sisteminin adil olmadığı yönündeki beyanını da eleştirerek şöyle demiştir:

*Doğru, vergi sistemimiz adil değil; ama, bu sistemin adil olmamasının nedenine bakarsak; yetmiş senelik Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin ve bu hükümetlere feyz veren Parlatentonun bu vergi tasarılarını hazırladığı zaman bunları niye adil çıkarmadığı meselesi gündeme geliyor. Parlatentolar acaba özellikle mi adil vergi yasaları çıkarmamışlar? Şüphesiz, bunun cevabı böyle değildir. Değişen zaman içerisinde belki adalet yavaş yavaş bir taraftan bir tarafa kayma durumuna gelmiştir.*¹³⁹³

Taner, bu tasarının adalet sistemini bozduğu, yani, adilliği bir yerden bir yere kaydardığı ve yürürlükteki kanunlara nazaran çok daha az adil olduğu fikrini tekrarlamıştır. Zira bu tasarı aslında çok kazananan çok, az kazananan az almayacaktır, daha ziyade orta direktan veya sistemin sokakta yakaladığı insandan vergi alacaktır. Başbakanın bahsettiği üçüncü gerekçeye (vergi mevzuatının karmaşık olduğu) katılmayan Taner, bu tasarının çok daha karmaşık olduğu görüşünü ifade etmiştir. 49. ve 50. Hükümetlerin harcamalarında bir

¹³⁹² A.k., ss. 393-395.

¹³⁹³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 49 (19.12.1993), s. 615.

tasarruf yapmadıklarını hatta alışlagelmiş harcamaların dışında bir artı yaptıklarını savunmuştur. Taner, son iki yılda yaklaşık 200 bin memur alınarak bir yandan siyasi maksatlarla 20 trilyon lira bütçeye ilave bir yük getirildiğini diğer yandan da bu yükü karşılayabilmek için Vergi Kanununda değişiklik yapıldığını söylemiştir. 1993'te vergi affıyla bazı zenginlerin ödemediği yaklaşık 10 trilyon liralık verginin affedildiğini iddia eden Taner, böylece 30 trilyonluk bir fazla harcamaya işaret etmiştir. Ayrıca, yüksek faiz politikasından dolayı 54 trilyon fazla para ödendiğine dikkat çeken Taner, bu faiz paralarının orta direk vatandaşlara ödettilerilmek istenmesinin haksızlık olduğunu söylemiştir.¹³⁹⁴ Faizin aşağı çekilmesi için dövizin baskı altında tutulmamasını öneren Taner, bu yüzde 20'lik devalüasyonun da yapılmak zorunda olduğuna işaret etmiştir:

*Bu yüzde 20'lik devalüasyonu yapmış olsaydınız, 18 milyar dolarlık döviz rezervinde devletin 3,6 milyar dolar kârı olurdu. Ayrıca, kurlar çıktığı için ithalatta da bir yavaşlama olurdu. Siz zaten ekonomi olarak bu yavaşlamayı istiyorsunuz, bütün dünya istiyor, Dünya Bankası da söylüyor, IMF de söylüyor size; ama, siz bunları yapmıyorsunuz. Yapamamasının sebebi ise -ki, işte, maalesef problem buradadır- lüzumsuz yere, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasını desteklemenizdir ve bugün 18 binin üzerine çıkan bu borsa, aslında tamamıyla kumar oynanan, fiktif yatırımların yapıldığı bir yer haline gelmiştir... Hükümetin bir kanadı olan Sosyaldemokrat Halkçı Parti, bu meseleyi gayet iyi anlamasına rağmen, bunu, buraya getirirken, neden, bu sistemde, kuruluşları, bilhassa borsaya açılanları daha fazla teşvik etmek için, onlara istisna getirilmesini engellemedi de, oraya daha fazla istisna getirip, normal şirketlerin, makine ve teknolojiye daha fazla yatırım yapmaları yerine, daha az vergi verileceği için, kumar oynanan bu borsaya gitmelerine müsaade ettiğini anlamakta zorluk çekiyorum. Sizin bu yaptığınız, çok büyük bir hatadır, Allah korusun, Türkiye'deki ekonomik sistemi çok feci şekilde çöküntüye götürecek bir sistemdir.*¹³⁹⁵

RP Grubu adına 1. madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), bu maddenin, Vergi Usul Kanununun mükerrer 414. maddesinde tadilat yaptığını belirtmiştir. Ayhan, bu tasarının müzakere süresini kısaltmak için, Anavatan iktidarlarının kanun hazırlama tekniğiyle birçok kanunu, “çorba gibi”, bir kanun tasarısına koyması gibi, kanunların birçok maddesindeki tadilatın da yine bir maddeye koyulduğunu savunmuştur. Ayhan'a göre, bu tasarı 9 kanunda değişiklik yapmakta ve anlaşılması “fevkalâde zor metinler” ortaya çıkmaktadır. Bu maddede birçok kanunun maddelerinde değişiklik yapılırken aynı zamanda Bakanlar Kurulunun, artırma yetkisini kullanmadığı takdirde, Vergi Usul Kanunundaki yeniden değerlendirme müessesesini, tarifini, maddesini işleterek bunları yeniden değerlendirme katsayısıyla yükseltmeyi getirdiğini belirtmiştir. Bu

¹³⁹⁴ A.k., ss. 616-617.

¹³⁹⁵ A.k., s. 617.

değerlerin artırılmasının mevzuata 1980 yılından sonra girdiğini söyleyen Ayhan, Bakanlar Kuruluna, belli ceza hadleri artırma yetkisi verildiğini hatırlatmıştır. Ancak, on misli artırma yetkisini kullanan Bakanlar Kurulu, şimdi tekrar on misli artırma yetkisini kullanmaya ve hatta bunu da otomatığe bağlama noktasındadır.¹³⁹⁶ Hükümetlerin, Türkiye’de enflasyonu önleme ve Batı’da olduğu gibi, yüzde 5’in altında makul enflasyon nispetine inme hedefi olmadığı için, bu bendin metinden çıkarılmasını teklif ettiklerini söylemiş ve eklemiştir:

*Muhterem üyeler, bakın, birinci sınıf defter tutma haddi, alımda 720 milyon, satışta 864 milyon liradır Vergi Usul Kanunda. Şimdi, burada yeniden değerlendirme sistemi otomatik olarak bütün artışlara uyguladığı halde, buraya uygulamıyor. Uygulamamanın manası şudur: Hükümet, bu hadleri de artırmadığı takdirde, ikinci sınıf esnaf, tüccar sayılan küçük işletme sahipleri, otomatik olarak, enflasyon sebebiyle ciroları büyüyeceği için birinci sınıfa geçecekler. Yani, küçük esnaf ve tüccarın, hem muhasebeci masrafı artacak hem de hayat standardı sebebiyle ödeyeceği vergiler artacaktır. Bunlar da, küçük esnaf ve sanatkârlar arasında büyük şikâyetle sebep olacaktır. Bu maddenin de, hiç olmazsa, otomatik işletilmesi, yeniden değerlemenin, küçük esnaf ve sanatkâr; birinci sınıf, ikinci sınıf tüccar sayılan zümre için de işletilmesi adil olur, hakkaniyete uygun olur.*¹³⁹⁷

CHP Grubu adına 1. madde üzerinde konuşan Algan Hacaloğlu (İstanbul), büyük bir iddiayla sunulan reform tasarısının ilk maddesiyle, ülkede yıllardır ekonomiyi her boyutuyla, her kesimiyle erozyona uğratan yüksek enflasyonun, vergi hadleri ve vergi mevzuatı üzerinde yarattığı erozyonun tedavi edilmeye çalışıldığını zira enflasyonun yüzde 70’lerde kronik bir yapıya dönüştüğünü belirtmiştir. Hacaloğlu, Türkiye’nin, imzalama süreci tamamlanan Uruguay Round görüşmelerinin ve hızlanacak olan AT sürecinin eşiğinde, ekonomisine gerçekten çeki düzen vermesi gerektiğine değinmiştir. 1980’li yılların ekonomide yaratılan tahribatını gidermek için, Koalisyon Hükümetinin, belki ilk günlerinde bir büyük iddiayla maliye politikalarında, vergi politikalarında çok kararlı bir şekilde yapması gereken değişiklikleri “yarım yamalak, yeterince tartışılmamış, derinliği oluşturulmamış” bir tasarıyla getirdiğini söylemiştir.¹³⁹⁸ Hacaloğlu, farklı kesimler arasındaki kaynak aktarımı ve gelir bölüşümü açısından “sağlıklı, dengeli, adil bir yük dağılımı” gerçekleştirmeyi hedef almamış bir tasarının Meclise getirildiğini savunmuştur:

... bugün, önümüze, maliye politikalarının aracı olarak, enflasyonu, bir anlamda kısıtlayabilmek için, yani kamu kesiminin gelir-gider farkını azaltabilmek amacıyla getirildiği ileri sürülen bu yasa tasarısının kamuoyunda yeterli etkinliğe kavuşabilmesi için, toplumda, bir adil olma, bir umut olma, bir çözüm getirme beklentisini yaratabilmesi gerekir ki, getirdiğiniz yasa tasarısı

¹³⁹⁶ A.k., ss. 618-620.

¹³⁹⁷ A.k., s. 620.

¹³⁹⁸ A.k., ss. 620-621.

kâğıt üzerinde kalmasın. Eğer bir hükümet, iki yılı aşkın bir sürede, enflasyon konusunda ortaya koyduğu projelerde ciddi bir adım atamamışsa; daha evvelki görüşmelerde sık sık dile getirdiğimiz, çok büyük iç ve dış borçlar altında belki 350–400 trilyon liraya ulaşacak bütçe açıklarının tahmin edildiği bir süreçte, bu maktu miktarlarla oynayarak hiçbir şeyi kurtaramazsınız, hiçbir şeyi düzeltemezsiniz. Türkiye’nin daha ciddi politikalara ihtiyacı var. Gerçekten, şu anda Türkiye’nin iki yıllık kararlı bir istikrar politikasına ihtiyacı var; ama, bunu yaparken, ‘Türkiye, son iki yıldır büyüyor’ diye tüketimden kaynaklanan büyüme rakamlarının cazibesine kapılarak, eğer, reel sektörleri göz ardı ederseniz; eğer, rantıye kesimlerini, üretimin dinamiklerini yeterince destekler çerçevede disipline etmezseniz, ekonomiye katmazsanız; eğer, getirdiğiniz yasa tasarısı buna yeterince ağırlık vermezse, bu sorunu çözmeye kendinizin de inandığımızı söyleyebilmek kolay değildir.¹³⁹⁹

Hacaloğlu, bu tasarının olumlu taraflarını koruyarak diğer maddelere gelir bölüşümünde adalet ve iç barışın sağlanabilmesinde gerçekten çok önemi olan, “daha adil bir toplum yapısını” sağlayabilmek amacıyla bakılmasını istemiştir.

1. madde üzerinde şahsı adına konuşan Selçuk Maruflu (İstanbul), TOBB Başkanı Yalım Erez’in özel Tüketim Vergisi Tasarısının ocak ayında tekrar görüşülerek revize edileceğini açıklamasını eleştirerek, Hükümeti Erez’in mi idare ettiğini sormuştur. Demokrasilerde meclislerin önemine değinen Maruflu, parti liderlerinin etrafındaki insanları çok iyi seçmesinin gerekliliğine değinmiştir. Cevat Ayhan (Sakarya), ise tasarının bu maddesinde ve müteakip maddelerinde, küçük esnafı ve sanatkârı ezen ve caydıran vergi yükleri getirildiğini savunmuştur. Birçok insanın bu tasarının kanunlaşması durumunda esnafılığı bırakmak zorunda kalacaklarını iddia eden Ayhan, “Türkiye’de, orta ve küçük esnafın sayısı azalsın, bakkal dükkanları kapansın, süpermarketler, hipermarketler olsun, yabancı sermaye gelsin, yerli sermaye sahiplerinden de büyükler yapsın” denilerek sorunun çözülemeyeceğini “bu fukara insanların, dar gelirli insanların gideceği” başka yerlerinin olmadığını söylemiştir.¹⁴⁰⁰

1. madde üzerinde verilen 12 adet önergeden 8 tanesi, madde iki fıkralı olduğu için, geliş sırasına göre müzakere edilmiş ve tümü reddedilmiştir. 2. maddenin görüşmeleri sırasında ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), İktidarı oluşturan partilerin, bu vergiyi “alelacele geçirebilmek için, hiç lüzum yokken, sahte birtakım” önergeler getirdiğini söylemiştir. Bu sözü tepki alan Taner, Başkan’ın uyarısı üzerine sözünü tavrız ederek bu önergelerin maksadı farklı önergeler olduğunu belirtmiştir. Aynı milletvekilinin, aynı konuda, on tane değişik önerge vermesini ciddiyetsizlik ve samimiyyetsizlik olarak nitelemiştir. 2. maddenin, Plan ve Bütçe Komisyonunda eklenen ve

¹³⁹⁹ A.k., s. 621.

¹⁴⁰⁰ A.k., ss. 622-623.

fevkalade yerinde olan bir madde olduğunu söyleyen Taner'in konuşmasından sonra Etem Kelekçi (Afyon), Türkiye'nin genelinde, fevkalade beklentisi olan bir kanunun görüşüldüğünü söylemiştir. Taner'den söylediklerini değiştirmesini ve "o manada söylemedim" demesini beklediğini belirtmiştir. İmzaların sahte olmadığı önergelere sahte denilemeyeceğini hatırlatmıştır. Bunun üzerine Taner, anlatıldığı manada "sahtekâr" olmayı veya sahte imza atıldığını söylemediğini belirtmiştir.¹⁴⁰¹

2. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Türkiye'de, teknolojik sahada ve yaşayışta modernleşme arzu edilmesine rağmen kanunlarda, işlerlik bakımından, vatandaşa hizmet bakımından, yeniden yapılanmanın ciddi olarak ele alınıp, mevzuatı geliştirme, kanunları geliştirme, hayata, insanlara uyumlu hale getirme yönünde ciddi bir çalışma yapılmadığını belirtmiştir. Bu yüzden kanunlar "yamalı bohça" gibi devam etmektedir. Personel ücretlerinin dağıtımıyla ilgili yetkinin Bakanlar Kurulundan Maliye Bakanlığına bırakıldığını söyleyen Ayhan, Maliye Bakanına, "görev yapılan birim ve iş hacmi, görev mahalli, görevin önem ve güçlüğü, personelin sınıfı, kadro unvanı, derecesi ve atama biçimi gibi kriterlere göre yapılacak ek ödemelerin farklı miktarları ve ödemeye ilişkin usul ve esasları Maliye Bakanı tarafından tespit edilir" şeklinde çok geniş bir yetki paketi verildiğini ifade etmiştir. Yine bir ilave fıkayla personel ödemelerinin Gelir Vergisinden muaf tutulmasına değinen Ayhan, devlet memurlarının genel ücret rejimini, ücret politikasını, onların geçinebileceği ve görevine bağlanacağı seviyede takdir edilemediği bir durumda bu tip birtakım ek tedbirlerle ve fonlarla devlet memurlarını çalıştırmaya yöneltmenin vergi toplamada Osmanlı'nın son döneminde olduğu gibi mültezimlere gitmek anlamına geleceğini savunmuştur. Osmanlı Devletinin vergileri toplayamayınca, bunu birtakım kimselere ihale etmesi malî bakımdan iflasını getirmiştir. Bu Fonun kurulmasını ve buradan yapılacak olan ödemelerin artırılmış olmasını mahzurlu bulduğunu söyleyen Ayhan, vergi hizmetlerinde çalışan memurlara birtakım ek ödemelerin Personel Kanununda yapılacak değişikliklerle sağlanmasını önermiştir. Bu maddenin tasarıdan çıkarılmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁴⁰²

CHP Grubu adına 2. madde üzerinde konuşan H. Uluç Gürkan (Ankara), bu kanun tasarısının yılbaşına yetiştirilmek istendiğini ancak görüşmelerin "kaplumbağa hızıyla" gittiğini söylemiştir. İktidar gruplarını uyaran Gürkan, Meclisi gerginleştirmeden muhalefetle uzlaşma yolunu denemelerini istemiştir. Tasarıyı, sayısal üstünlükleriyle geçirebileceklerini ancak tasarının yılbaşına yetişmesi için sağduyulu davranmaları gerektiğini belirtmiştir. Fonda, Maliye Bakanlığı çalışanlarına verilen ek gelirlerin eşitlik sağlanarak yükseltilmesini isteyen Gürkan, farklılıkların fazla mesai gibi kriterlere dayandırılmasını istemiştir. Zira bu eşitsiz durum, Anayasanın 10., 55. ve 73. maddelerine aykırıdır.¹⁴⁰³

¹⁴⁰¹ A.k., ss. 636-639.

¹⁴⁰² A.k., ss. 639-641.

¹⁴⁰³ A.k., ss. 641-642.

Şahsı adına 2. madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) ise İktidarın Anavatan İktidarı gibi “biz çoğunluğuz, ne istesek yaparız” mantığıyla kanunları istediği gibi kesip biçtiğini savunmuştur. Özal’ın “Anayasayı bir kere ihlal etsek ne olur?” diyerek hukuk mantığına ve ölçülerine bigâne bir üslup sergilediğini iddia eden Ayhan, İktidarı aynı yoldan gitmekle suçlamıştır. Bu maddenin eşitlik ilkesine aykırı olduğunu ve Anayasa Mahkemesinden döneceğini belirtmiştir. Ayhan, Hükümeti vergi kanunu tasarısını, “enine boyuna” tartışmaya açmadan ve müzakereler sırasında önerge verme yollarını kapayarak, tasarıyı geçirmeye çalışmakla suçlamıştır. Şahsı adına 2. madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul) da konuşmasında Ayhan’ın ANAP eleştirisine cevap vererek kendi partisinin iktidarı döneminde memleketin lehine çok ciddi kanunların yapıldığını hâlbuki mevcut yasa tasarısının “Millî Selamet Partisinin attığı temeller” kadar ciddi olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, 2. maddenin Türkiye’de personel yasasına olan ihtiyacı ortaya koyduğunu çünkü bu madde Türkiye’de bulunan 300 vergi dairesinde çalışan yetmiş seksen binin üzerinde personele verilecek olan bir parayla ilgili olduğunu, hâlbuki milyonlarca memurun bundan hariç tutulduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁰⁴

2. madde üzerinde verilen 19 adet önerge den 12’si madde üç fıkralı olduğu için işleme koyulmuştur. Bu önergelerin görüşülmesine 20.12.1993 Tarihli 50. Birleşimin Dördüncü Oturumunda Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında devam edilmiştir. Önergelerin reddedilmesinden sonra yapılan oylamaya 228 üye katılmıştır. 185 kabul, 38 ret, 2 çekinse ve 3 geçersiz oy kullanılarak 2. madde kabul edilmiştir.

Gecikme zammı hakkındaki 3. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin) bu maddeyle Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında 6183 sayılı Kanunun 51. maddesinde değişiklik yapıldığını hatırlatmıştır. Bu değişiklikle, amme alacağının ödeme müddeti içinde ödenmeyen kısmına, vadenin bitim tarihinden itibaren, her ay için ayrı ayrı yüzde 7 gecikme zammı tatbik olunacağını belirtmiştir. Hatinoğlu’na göre bu maddede, Hükümet, alacakları tahsil etmek için çaba sarf edeceğine, acımasız cezalar koyma yolunu seçmektedir. Böylece Hükümet, yeni vergi kaynakları yaratmamakta, vergi mükellefinin “boğazına” çökmektedir. Diğer tarafta, vergi vermeyen, haksız kazanç sağlayan binlerce kişi ve kuruluş, kazandığı paralardan, topluma olan borcunu ödemedi, vergisiz yaşamının tadını çıkarmakta, milyarlık düğünlerde çılgınlık atmaktadır. Bu gecikme cezası, yine dar gelirli esnafları daha fazla borç altına sokacaktır. Hatinoğlu’na göre, bu Vergi Kanunu Tasarısının en sakat tarafı, etkin vergi toplamak için yeterli altyapıyı oluşturmadan, yeterli eleman yetiştirmeden vergi reformu yapmaya kalkışılmış olmasıdır:

¹⁴⁰⁴ A.k., ss. 642-643.

... özellikle, bütün yurttta bir bilgisayar ağıının kurulması, bütün uzmanlar tarafından telaffuz edilmektedir. O zaman, vergi mükelleflerinin durumu daha yakından ve daha hızlı takip edilebilecektir. Maalesef, bu konuda ciddi bir gelişme görememekteyiz. Bu yolda ciddi çalışmalar yapmadıkları gibi, onun yerine, halkın temel ihtiyaç maddelerindeki vergiyi artırıyorlar ve bazı ihtiyaç maddelerine de lüks bularak, bu maddelerdeki vergi oranını anormal şekilde yükseltiyorlar; yani, bu ülkenin insanları, otomobile binmeyecek, televizyon seyretmeyecek, buzdolabı kullanmayacak. Bu Hükümet, ülkeyi 2001 masallarıyla uyutup, aslında 1901'e götürmek istemektedir; yani, teldolap dönemine, testi dönemine doğru götürmek istemektedir.¹⁴⁰⁵

Bu maddede ceza getirildiğini ancak sorunun çözümünün bu olmadığını savunan Hatinoğlu, Hükümetin “Az kazananan az, çok kazananan çok vergi alacağız” iddiasıyla gazetelere reklâm¹⁴⁰⁶ verdiğini hatırlatmıştır. Bir vergi kanununu çıkaramayan iktidarın hükümette kalma hakkı olmadığı kanaatini ileten Hatinoğlu, Hükümetin, enflasyonla mücadelede, gözünü halkın cebinden alacağı vergi gelirlerine diktiğini iddia etmiştir:

Devlet, harcamalarını kısımayı, sırtındaki kamburları atmaya beceremeyip, işin tasarruf kısmını bir kenara bırakmıştır. Oysa bu herkesçe bilinen bir gerçektir ki, giderleri kısımadan, gerekli tasarruf tedbirlerini almadan çıkarılacak hiçbir vergi paketinin başarı şansı olamaz. Bu yüzden, Hükümet, ‘acaba vatandaşın cebinden nasıl daha çok vergi alabilirim?’ diye böyle cezalar koyacağına, elini cebine sokamadıklarıyla uğraşmalıdır -ki, bunlar da Türkiye’nin vergi kaçakçılarıdır- ama, maalesef, bu Hükümet, bugüne kadar bunlarla uğraşmamış ve en ciddi kanunların, Hükümetin kurulduğu ilk zamanlarda çıkarılması gerekirken, bu Hükümet seçim meydanlarında söz verdiği afları yerine getirmekle, önce yanlış bir adım atmış, şimdi ise, vergi affını çıkararak, SSK affını çıkararak, Bağ-Kur aflarını çıkararak iflas ettirdiği, müflis durumda olan bütçeyi kurtarmak için, yeniden, ‘vergi reformu’ adı altında bir yasa tasarısı getiriyor. Ancak, bunun vergi reformuyla hiçbir alakası yoktur.¹⁴⁰⁷

¹⁴⁰⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 50 (20.12.1993), s. 788.

¹⁴⁰⁶ Hükümetin gazetelere verdiği ilanlarda şu cümleler yer almıştır: Az kazananan az, çok kazananan çok vergi alınacaktır; Dar gelirlilerin vergi yükü, kesinlikle hafifletilecektir; Ücretlilerin şimdi yüzde 35 “Özel Gider İndirimi” hakkı vardır; Gıda, giyim, eğitim ve sağlık giderlerini vergiden indirebileceklerdir; Lüks maddelere “Özel Tüketim Vergisi” getirilmiştir; Yat, kotra, helikopter, uçak ve lüks otomobiller, vergiden düşülemeyecektir; Vergisini ödemeyenler teşhir edilerek adliyyeye sevk edilecektir; “Genel Kurumlar Vergisi” oranı yüzde 25’e indirilmiştir; Sermaye Piyasasının geliştirilmesi için, halka açık şirketlere vergi kolaylıkları getirilmiştir; Çok önemli konular dışındaki istisna ve ayrıcalıklara son verilmiştir; Yeni Vergi Yasasıyla yaratılan kaynaklar esnafa, çiftçiye, küçük işletmeciyeye, gençliğe ve ev kadınlarına kredi olarak aktarılacaktır.

¹⁴⁰⁷ **A.k.**, ss. 789-790.

Hatinoğlu, partisinin bu maddedeki yüzde 7 oranına karşı olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

3. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), bu maddeyle Bakanlar Kuruluna, gecikme zammını, aylık yüzde 7 nispetten veya yılda yüzde 84 nispetten iki katına kadar artırma yetkisi getirdiğini böylece Bakanlar Kurulunun, cezayı ağırlaştırma yetkisine kavuşturulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, kaçakçılık, ağır kusur ve kusur cezalarına gecikme zammı uygulaması getirilmiştir. Ayhan, meri olan kanunda olmayan ve bu tasarıyla getirilen, cezalara da gecikme cezası uygulanmasının, bu duruma düşmüş olan mükelleflerin bu cezalarının uygulanmayacak bir noktaya doğru götürülmesine sebep olacağını savunmuştur. Ayhan, gecikme cezalarını Hükümetin artırma yetkisinin kaldırılmasını, gecikme cezalarının, Devlet İstatistik Enstitüsünün aylık toptan eşya fiyat artışlarına endekslenmesini istemiştir. Bunun için maddeye “Amme alacakları için uygulanacak bu gecikme zamları, kamu kuruluşlarının borçlarının ödeme gecikmelerinde de aynen uygulanır” şeklinde bir cümlelin ilavesini önermiştir:

*Muhterem arkadaşlar, devlet, alacağına aslandı; ama maalesef borcuna da sahip çıkmamaktadır. Benim seçim bölgemden ve diğer bazı illerden biliyorum, bilhassa otoyol inşaatları sebebiyle, taa 1986 yılında yapılmış olan istimlâklerin bedeli, hâlâ köylülere ödenmemiştir. Bugüne kadar ödenmeyen istimlâk bedelleri vardır ve bunlara, yılda, yüzde 30 gecikme cezası uygulanmaktadır. Hükümet, kendi alacağına yıllık yüzde 84 gecikme cezası uygularken, borçlarına yıllık yüzde 30 gecikme cezası uygulamaktadır. Bu, adaletsiz bir nispettir.*¹⁴⁰⁸

Ayhan, kaçakçılık, ağır kusur ve kusur cezalarına gecikme zammının uygulanmamasını da isteyerek cezanın sorunu çözmeyeceğine hemen hemen her iki yılda bir çıkan af kanunlarını göstererek işaret etmiştir. Bunun da “Nasıl olsa af kanunu gelir” düşüncesiyle, mükellefleri ödemekten caydırdığını savunan Ayhan, vergilerin tahsili amacıyla yakın takibin önemine değinmiştir. Vergi daireleri fevkalade teşkilatlı, organize ve anında, mükellefi takip eden bir yapıya, düzene ve eğitime kavuşturulmalıdır. Son olarak Ayhan, Anavatan Hükümeti zamanında çıkarılmış olan serbest muhasebeci ve malî müşavirlik hizmetlerinin inkişaf ettirilmesini istemiştir. Maliye Bakanlığı teşkilatının kontrolünü yapmadığı mükellefleri, âdeta bir noter seviyesinde bunlara müeyyidelerle mükellefiyetler getirerek, serbest muhasebeci ve malî müşavirlerin bütün mükellefleri düzenli bir şekilde vergi vermeye, doğru beyanda bulunmaya mecbur kılacak bir düzene kavuşturulmasını ve bunu suistimal edenlere de ağır müeyyideler getirmesini istemiştir.¹⁴⁰⁹

¹⁴⁰⁸ A.k., s. 791.

¹⁴⁰⁹ A.k., ss. 790-793.

CHP Grubu adına 3. madde üzerinde söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), vergi toplamanın ve vergi vermenin bir genel kültür olayı ve tüm yurttaşların temel sorumluluklarından birisi olduğu konusuna değinmiştir. Türkiye'nin, 30 milyona yakın kazanç sağlayan türlü, değişik şekilde insanına rağmen, ancak bu sayının onda birini mükellef haline dönüştürebildiğini söylemiştir. Vergisi, düzenli bir şekilde, aylığından, ücretinden kesinti olarak alınan çalışanlar ve peşin ödemeye, götürü ödemeye vergisini ödeyen kesimin, bu rakamın önemli bölümünü oluşturduğunu belirtmiştir. Hacaloğlu, verginin, mükelleflerin, ödenebilir kârlarından ve gelirlerinden tahsil edilmesi gereken bir ödenti olduğuna vurgu yaparak vergi alacağının ödenemez oluşunun bir tasarıda gerekçe olarak gösterilmesinin anlaşılamayacağını ifade etmiştir:

... bugün bankalarda kredi maliyetinin yüzde 100'leri aştığı bir dönemde, eğer müflis duruma dönüşmemiş olan bir mükellefin, zamanında ödemediği bir vergi borcunun, ertesi ve daha ertesi yıllara sarkması halinde, bundan ek bir rant sağlamayacağını söylemek mümkün müdür? Bugüne kadar uygulandığı şekliyle büyük bir haksızlık olarak bunu görüp kaldırmak, 1980'li yıllarda ve geçen yıl sık sık uyguladığımız, vergi aflarıyla bozduğumuz, erozyona uğrattığımız vergi ödeme kültürünün yerine getirilmesini mi sağlayacak? Bunu söylemek mümkün mü? Hayır. Esasında bu, tabiatıyla ödenememe durumunda olabilecek bazı istisnâî durumlar dışında, vergi ödememeyi âdet haline getirmiş olan, geç ödemeyi âdet haline getirmiş olan belirli mükellefler için bir avantaj getirecektir. Eğer başka caydırıcı kurumsallaşmalar getirmemişseniz, vergi ödemeyi bir kültür haline dönüştürmemişseniz, bunun kamu açısından yararlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bugün gazetelere bakıyorsunuz, bütün bu tartışmalar nedeniyle, sendika başkanlarımız "Biz de işçilerimize 'vergimizi peşin ödemeyeceğiz' demek durumunda kalacağız" diyorlar. Yani bu, tabiatıyla, şu anda vergisini maaşı üzerinden peşin olarak ödeyen kesimlerin bütünüyle belli tepkilerine neden oluyor.¹⁴¹⁰

3. madde üzerinde şahsı adına konuşan Abdüllatif Şener (Sivas) ise bu tasarı içerisinde destekleyebilecekleri bazı maddelerin bulunduğunu ancak destekleyemeyecekleri maddelerinde bulunduğunu söylemiştir. Bu tasarıyla ilgili olarak, Hükümetin kamuoyunu bilgilendirme çabasının, tamamıyla kamuoyunu yanıltma çabasına dönüştüğünü iddia eden Şener, bu tasarının "hiç de öylesine büyük, önemli bir reform" hareketi olmadığını savunmuştur. Birinci Koalisyon Hükümetine ait programda önemli reform vaatlerinin olduğunu hatırlatan Şener, bu vaatlerle ilgili hiçbir şeyin 19. Dönem Meclisine gelmediğini söylemiştir. Şahsı adına konuşan Nihat Matkap (Hatay) da içinde bulunulan yılın sonuna kadar ödenmemiş olan gecikme zammı ve gecikme faizinin, müteakip yılbaşında doğmalarına neden olan amme alacağı gibi kabul edilmesi ve bunlara da gecikme zammı uygulanması hükmünün kaldırılmasını desteklediğini belirtmiştir.¹⁴¹¹

¹⁴¹⁰ A.k., s. 794.

¹⁴¹¹ A.k., ss. 794-795.

3. madde hakkında verilen 17 önergeden birisi kabul edilirken diğerleri reddedilmiştir. 3. maddenin kabul edilmesinden sonra çalışma süresinin tamamlanmasıyla 50. Birleşim kapatılmıştır. Genel Kurulun 21.12.1993 Tarihli 51. Birleşimin Dördüncü Oturumunda Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında vergisini ödemeyen mükelleflerin açıklanması hakkındaki 4. madde üzerinde görüşmelere devam edilmiştir. RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), 1992 yılında, DYP-SHP Hükümetinin, vergi cezalarının kısmen affıyla ilgili bir kanun getirdiğinde basının, vergi borcunu ödemeyenlerin ilan edilmesiyle ilgili bir kampanya başlattığını hatırlatmıştır. Amme alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında 6183 sayılı Kanunun, sırrın ifşasıyla ilgili 107. maddesinin buna cevaz vermediği ifade edilerek, bu mesele basına açıklanamamıştır. Bu maddenin “aslında bir tepki maddesi” olduğunu söyleyen Ayhan, vergisini ödemeyenlerin teşhiriyle vergi alacaklarının tahsilâtının kolaylaşmayacağını savunmuştur. Asıl mesele, vergi mükellefi olan kurumların veya şahısların, vergilerini gerçek olarak beyan etmeleri ve ödemeleridir. Bu da mükelleflerin çok yakın takip edilmesine bağlıdır. Serbest muhasebecilerin çok daha aktif hale getirilmesinin gerekliliğine işaret eden Ayhan'a göre, Maliye Bakanlığının merkezdeki birimlerinin, taşra teşkilatını çok yakın takip etmesi, tahsilatı yakın değerlendirmesi, gerektiği yerde de değerli Maliye müfettişleri, hesap uzmanları kurulu ve diğer kaabiliyetli, yetişmiş, fevkalade yetenekli uzmanları vasıtasıyla, bölgelere derhal çıkarma yaparak, aksaklıkların kendi kadrosundaki personelden mi, yoksa birtakım mahallî siyasî baskılardan mı gelmekte olduğunu tetkik etmesi ve tahsilatı fevkalade netice alıcı bir şekilde yakın takibe alması gerekmektedir. Verginin de taşınabilir seviyeye getirilmesi gerektiğini söyleyen Ayhan, Türkiye’de, Gelir Vergisi mükellefi olduğu halde, getirilmiş olan hayat standardı hükümlerine göre vergilendirilen milyonlarca mükellefi bulunduğunu belirtmiştir. Bu haliyle Gelir Vergisinin “adeta zalim, adaletsiz bir götürü vergi” haline getirildiğini vurgulamıştır. Ayhan, hayat standardının kaldırılmasını ve yerine, mükellefin bütün gelir ve giderlerini değerlendirecek ve kârı neyse vergiyi ona göre alacak olan adaletli bir sisteme geçilmesini ve enflasyon muhasebesi getirilmesini istemiştir. 4. madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Halit Dumankaya (İstanbul), sık sık satışlarla kesilen konuşmasında SHP ve DYP Koalisyonunun vergi kaçakçıları affetmek için yoğun bir çaba sarf ettiği bir sırada kendilerinin buna karşı mücadele ettiğini ve bu vergi yüzüzlerini affederken, bunları ilan edelim dediklerini ifade etmiştir.¹⁴¹²

¹⁴¹² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 51 (21.12.1993), ss. 173-179.

CHP Grubu adına 4. madde üzerinde konuşan Algan Hacaloğlu (İstanbul), bu tasarının, en önemli eksikliğinin, yeterince, kamuoyunda tartışılmadığını vurgulamıştır. CHP olarak daha önce ödenmemiş, gecikmiş vergi borçlarının faizlerinin affıyla ilgili bir tasarının görüşmeleri sırasında vergisini ödemeyenlerin teşhirini engelleyen maddeyi desteklemediklerini belirtmiştir. Bu yasa tasarısına, çok temel nedenlerle karşı olduklarını ama, bu yasa tasarısının içinde olumlu buldukları bölümlerin olduğunu ifade etmiştir. Tasarının, 1980’li yıllarda çökertilen vergi sistemine bazı kurallar ve bazı düzenlemeler getirmekle beraber sosyal adalete duyarsız olduğunu söylemiştir. Faizlerin yüzde 100’leri aştığı bir ortamda, insanların, kamuya olan borçlarını olabildiğince erteleme yollarını aradıklarına işaret eden Hacaloğlu, kamunun, halen içinde bulunduğu büyük açıkların önünü kapatmanın yöntemlerini geliştirmenin gerekliliğine değinmiştir. Bir kamu kurumunca, yurttaşlık görevini yapmadığı gerekçesiyle teşhir edilmenin yurttaş-devlet ilişkileri açısından çok çağdaş bir yöntem olmadığını savunmuştur. Şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), devletin, gelirini artırmanın yanında, toplumda sosyal adaleti sağlamayı, vergi ile gelir grupları arasındaki uçurumu da gidermeyi hesap etmek durumunda olduğunu söylemiştir. Bu maddede getirilmek istenen değişikliğin kamuoyunda yıllarca tartışılmış olan bir hassasiyete cevap niteliği taşıdığını belirten Şemsek, Maliye Bakanlığına ilan yetkisinin verilmesinin, zaman içinde bir keyfiliğe sebep olabileceğini savunmuştur.¹⁴¹³ Şemsek, bu maddedeki “ilan edilebilir” keyfiyetinin, “ilan edilmeyebilir” anlamına geldiğini, “istenirse ilan edilebilir, istenirse de ilan edilmez” demek olduğunu ifade etmiştir:

*Bunun keyfilikten kurtarılarak, ilan edilir şekline dönüştürülmesinde, idarenin de töhmet altında kalmaması bakımından, fayda vardır. Ayrıca, ‘ilan edilebilir’ şekliyle geçirilirse, siyasi iktidarlar, bunu, zaman içinde, aba altından sopa gösterircesine, siyâsî muarızları üzerinde bir baskı aracı olarak da kullanabilir. Kendi partisinin mensubu olmayan yahut başka partinin mensubu olan insanların vergi borçlarını ertelememe tehdidiyle, siyâsî iktidarlar, bu yetkiyi kötü yönde kullanma temayülü içine de girebilirler. Bunlara meydan vermemek için, bunun, kesinlik arz edecek bir şekilde değiştirilmesinde fayda olduğu kanaatindeyim.*¹⁴¹⁴

4. madde ile ilgili verilen 24 değişiklik önergesinden 12 tanesi Meclis Başkanvekili Kamer Genç’in tutumuna yapılan eleştiriler, yoklama talepleri ve sıra kapaklarına vurmalar arasında okutularak görüşülmüştür. 4. maddenin oylaması kupalar sıralar arasında dolaştırılması suretiyle yapılmıştır. 215 üyenin katıldığı oylamada 179 kabul, 27 ret, 4 çekinse ve 5 geçersiz oy kullanılarak 4. madde kabul edilmiştir.

¹⁴¹³ A.k., ss. 179-182.

¹⁴¹⁴ A.k., s. 182.

5. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane), bu vergi kanununun görüşülmesinde, hiçbir İçtüzük hükmüne ve kanun hükmüne riayet edilmediğini söyleyerek usul hakkında söz istediklerini söylemiştir. Sungurlu, Plan ve Bütçe Komisyonunun 2. ve 3. maddenin Anayasaya aykırı olduğu önergesine iştirak ettiğini belirtmiş ve oturumu idare eden Başkan Kamer Genç'in "Anayasaya aykırılığını iddia edemezsiniz, iddia ederseniz, kanun reddedilmiş olur" sözlerini eleştirmiştir. Başkanın yoklama yaptırmamasına da itiraz eden Sungurlu, Başkanın "Bu Mecliste oy vermeyenler yok sayılır" sözlerinin İçtüzüğe uygun olmadığını ifade etmiştir. Aynı madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), Başkanın uygulamasının İçtüzük hükümleriyle bağdaşmadığını Meclisin geleneğinde, yoklama istendiği zaman, "Başkanın takdiri" diye bir durumun olmadığını ve sürekli olarak, yoklama istendiğinde, yoklama yapıldığını söylemiştir. Açık oylamanın yoklama niteliğinde sayılması da, yine ilk defa karşılaşılan bir durumdur:

*Ad okunmak suretiyle oy verilmediğine göre, bunu yoklama saymak mümkün değil. Ad okunmak suretiyle yapılması gereken bir yoklama, İçtüzüğün 58. maddesinde belirlenmiş olduğu halde, nasıl başka bir olay; yani, açık oylama, yoklama sayılır, bunu anlayabilmek mümkün değildir. Eğer Sayın Başkan bu tasarıyı Meclise getiren Hükümetin bunu hızlı bir şekilde Meclisten geçirebilmesi için İçtüzük hükümlerini uygulamaktan imtina ediyorsa, o zaman, burada bir şey görüşmeye gerek yok. İçtüzüğü bir tarafa koyarız, bütün maddeleri hızlıca oylarız, geçer. Diğer taraftan, Sayın Başkanın kendi ortaya koyduğu fikirlerde de çelişkiler vardır. Kendisi, "Bu açık oylamayı yoklama sayacağım" dedi, oylama sonucunu belirtmeden de görüşmelere devam ediyor. Madem, bunu aynı zamanda yoklama sayıyorsunuz, o zaman yeterli sayının olup olmadığını tespit etmeden görüşmelere nasıl devam edersiniz? Bu da bir çelişkidir.*¹⁴¹⁵

İçtüzüğün uygulanmasını isteyen Şener, tasarının tartışılmasının önemine değindikten sonra Hükümetin gecikme zammını yıllık olarak yüzde 108 olarak düzenlemesinin enflasyon tahminini gösterdiğini savunmuştur. Hükümetin bu orandaki bir gecikme zammı ile 1994 yılında enflasyonu yüzde 100'ün, 1995'te yüzde 200'e çıkaracağını iddia etmiştir.

5. madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), milletvekilinin, yoklamaya katılma konusunda ortaya koyacağı iradeyle, milletvekilinin Mecliste hazır bulunmaya yönelik iradesini aynı mantıkla, aynı irade olarak değerlendirmenin mümkün olmadığına işaret etmiştir. 5. maddenin kabul edilen 3. maddenin doğal uzantısı olduğunu için bu tasarıda bulunması zorunludur. Hacaloğlu, Maatricht Anlaşmasının, AT Ülkelerinin ekonomilerine, belirli performans kriterleri getirdiğini ve bunlar

¹⁴¹⁵ A.k., ss. 203-204.

arasında üye ülkelerdeki cari faiz hadleriyle ilgili bir kural bulunduğunu hatırlatmıştır. Bu kurala göre, üye ülkelerdeki cari faiz hadleri, üye ülkelerinin ortalama faiz haddinin 2 puan üstünde veya altında olabilir. Yani Avrupa Ülkelerinde ortalama faiz haddi yüzde 5 ise, Türkiye'nin de, Avrupa Topluluğuyla bütünleşme sürecini tamamladığında, azami yüzde 10'un altında kalan bir faiz düzenini kabullenmiş, ekonomik yapısını ona göre yapılandırmış olması gerekir. Oysa, Hacaloğlu'na göre, Hükümet bu tasarıyla “Türkiye’de yüzde 100’leri aşan, yüzde 150’lere varan bir faiz düzenini yurttaşlar olarak, parlamenterler olarak içinize sindirmeniz gerekir” demektedir. Şahsı adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya) ise gecikme zammının yüzde 84’ten yüzde 108’e çıkarılmasını enflasyonun üç haneli rakamlara tırmanacağı şeklinde değerlendirmiştir.¹⁴¹⁶

5. madde üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasından sonra bir kanun tasarısı veya teklifinin bir maddesi için yapılan açık oylamanın, yoklama yerine geçip geçmeyeceği ve Başkanın, yoklama yapıp yapmamakta takdir hakkının bulunup bulunmadığı hakkında usul görüşmesi yapılmıştır. M. Oltan Sungurlu Başkanın tutumu hakkında söz almıştır. Sungurlu, Başkanın “Oylamayı açık oylama suretiyle yapıyorum, bu yoklama yerine geçerlidir” dediğini ve sonra bir milletvekilinin, “Yoklamanın neticesini almadınız, oylamanın neticesini almadınız, ekseriyetin olup olmadığını bilmeden müzakerelere nasıl devam ediyorsunuz?” sorusuna “Ben bunu, İçtüzüğün şu hükmü gereğince, şimdi saymak zorunda değilim, icabında 4 tanesini 5 tanesini sonra sayarım” dediğini savunmuştur. Zabıtlarda Anayasaya aykırılık önergesinin kabul edildiğinin geçtiğini savunan Sungurlu, Başkana, bunun doğruluğu veya yanlışlığı tevsik edilinceye kadar Meclisi tatil etmek zorunda olduğunu söylemiştir. Başkan da İçtüzüğün 121. maddesindeki “Başkanın gerekli görmesi halinde açık oylama oturumun sonuna veya haftanın belli bir gününe bırakılabilir” şeklindeki hükmü hatırlatmıştır. Turhan Tayan (Bursa) Sungurlu’nun “ham zabıt” okuyarak Anayasaya aykırılık önergesinin kabul edildiğini belirttiğini halbuki o ham zaptın devamının da tetkik edilmesi gerektiğini söylemiştir. Zaptın devamında önergenin kabul edilmediği hususu açıkça kayıtlıdır. Tayan’a göre, esasen, azınlığın Anayasaya aykırılık iddiasının çoğunluk tarafından kabul edileceğini veya kabul edildiğini düşünmek de, abesle iştigaldir. Aleyhte söz alan Eyüp Aşık (Trabzon), İktidar partilerinin tasarının maddelerinde değişiklik yapmayı engellemek için aynı kişilerin imzalarıyla 400 tane önerge vermesini eleştirerek 5. maddedeki yanlışlığın düzeltilmesi için bu önergelerin geri çekilmesini istemiştir. Başkanının tutumunun lehinde söz alan Yaşar Topçu (Sinop) demokratik ülkelerdeki bütün parlamentolarda muhalefetin obstrüksiyon yapma hakkı gibi demokratik bir hakkının olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak bu hakları kullanırken herkesin insaf ölçüleri içerisinde, Anayasa ve İçtüzük ölçüleri

¹⁴¹⁶ A.k., ss. 206-207.

içerisinde hareket etmesinin esas olduğunu söylemiştir. Topçu, muhalefet partilerinin obstrüksiyon hakkını kullanmaktan öteye giderek Başkanlık Divanına “bir nevi tecavüz ve orayı baskı altına almak” noktasına geldiğini savunmuştur. 1973 tarihli İç Tüzükle 1982 Anayasası arasındaki toplantı yeter sayısı üzerindeki çelişkiye¹⁴¹⁷ değinen Topçu, yoklamanın Başkan tarafından, birleşimi açtıktan sonra tereddüde düştüğünde yapılacağını İç Tüzükten okuyarak hatırlatmıştır. Eğer Başkan günlük göz alışkanlığı ile Genel Kurulda 150 üyeden aşağıya, düştüğüne kanaat getirirse, kendisi yoklama yapar. Açık oylama teklifi kabul edildikten sonra, üyelerin yoklama isteme hakkını haiz olmadığını söyleyen Topçu, bunun da üyelerin tereddüde düşmesinden; yani “Burada 150 kişi yok” gibi bir tereddüde düşmesinden dolayı, bu tereddüdü gidermek için konulduğunu söylemiştir. Önemli olan, Meclisin, Anayasanın 96. maddesindeki, toplantı yetersayısına sahip bulunup bulunmadığıdır. Bu da, ancak işari oyla istenebilir. Genel Kurulda açık oylama yapılıyorsa 10 kişi ayağa kalkarak yoklama isteyemez. Başkanın yaptığı işlemin hiçbir yanlış tarafı yoktur. Sadece muhalefetin değil partilerinin değil iktidar partilerine mensup milletvekillerinin de önerge verme hakkının olduğunu vurgulamıştır. Topçu, komisyonun fikrinin Genel Kurulun önüne geçemeyeceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır. Konuşmalar tamamlandıktan sonra Başkanın yoklama yapmakta takdir hakkı olup olmadığı oylanarak takdir hakkı olduğu kabul edilmiştir.¹⁴¹⁸

5. madde hakkındaki 8 değişiklik önergesi reddedildikten sonra kupaların masalar arasında dolaştırılmak suretiyle yapılan ve 215 milletvekilinin katıldığı açık oylamada 179 kabul, 27 ret, 4 çekinse ve 5 geçersiz oy kullanılmış ve 51. Birleşim kapatılmıştır.

Genel Kurulun 22.12.1993 Tarihli 52. Birleşiminin Üçüncü Oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında tasarı üzerinde görüşmelere devam edilmiştir. 6. maddenin görüşülmesinden önce M. Oltan Sungurlu, İçtüzüğün 59. maddesi gereğince 50. Birleşimde yanlış anlaşılan beyanımı açıklamak üzere söz almıştır. Sungurlu, Başkanın, kendilerinin “Anayasaya aykırılık kararı çıkmıştır; bundan sonra bu görüşmeler yapılamaz” itirazını hiç cevaplandırmadan, sanki yoklama meselesi varmış gibi, oylamayı, yoklama meselesine intikal ettirdiğini belirtmiştir. Zabıtlarda Meclisin, Anayasaya aykırılık kararı verdiğini söyleyen Sungurlu, Başkanın bu hususları cevaplamaması sebebiyle Başkanlık Divanının bir karar vermesi gerektiği görüşünde olduklarını ifade etmiştir. Sungurlu’nun bu talebi yazılı bir önergeyle arz etmesi üzerine Başkan, okunan bu tezkere karşısında tereddütleri olduğunu

¹⁴¹⁷ 1982 Anayasasının 96. maddesi toplantı yeter sayısını üye tamsayısının üçte biri olarak belirtirken İçtüzüğün 58. maddesinin son fıkrasında yoklamayla ilgili olarak “salt çoğunluk varsa” tabiri geçmektedir. Yani Anayasa üçte bir ararken İçtüzük salt çoğunluk aramaktadır.

¹⁴¹⁸ A.k., ss. 210-219.

ve bu konudaki tereddütleri gidermek için, grupların başkanvekillerini, Plan ve Bütçe Komisyonunun Başkanı ve Anayasa Komisyonunun Başkanı odasında toplantıya davet ederek birleşime ara vermiştir. Bu toplantıda şu hususlarda görüş birliğine varıldığı belirtilmiştir. 50. ve 51. Birleşimlerde Başkanvekillerinden Hatiboğlu'nun ve Genç'in Başkanlığında yapılan Vergi Usul Kanunu ile ilgili görüşmelerde, bazı maddelerin Anayasaya aykırılığı durumuna ilişkin iddialarla ilgili önergelerin işleme konulmasında farklı davranıldığı konusunda görüş birliğine varılmıştır. Ayrıca, 51. Birleşimdeki görüşmelerde, bir kasta dayanmaksızın usulî hata yapıldığı konusunda da görüş birliğine varılmıştır. Bu usulî hatanın düzeltilmesinin yolunun, İçtüzüğü'nün 13. maddesine göre yapılması gerektiği konusunda da görüş birliğine ulaşılmıştır. Bu usulî hatanın düzeltilme şekli, Başkanlık Divanının toplanmasıyla mümkün olacaktır. Böylece, tutanaklarda yanlış yapıldığı netleşmiş ve Başkanvekili Mustafa Kalemli gerek 2. ve 3. maddede yapılan usulî hataların gerek 4. maddenin oylanması sırasında yapılan usulî hatanın, ertesi gün Başkanlık Divanında görüşülmesi için tezkereyi Meclis Başkanına havale etmiştir. Bu sırada Başkanvekili Kamer Genç söz alarak İçtüzüğü'nün 59. maddesinde bir milletvekilinin, tutanakta geçen bir beyanını düzeltbilmesinin yer aldığını ve kendisinin önergeyle ilgili oylama sırasında önerge kabul edilmediği halde, “Kabul edilmiştir” şeklindeki beyanatını düzelttiğini ifade etmiştir. Kendisinin konuyu zaten oturum içerisinde düzelttiğini hatırlatmıştır: “Konuya bu kadar hâkim olan ve bu önergeyle ilgili olarak Komisyonun düşüncesini alırken, ‘Komisyon bu önergeye katılamaz, aksi halde reddetmesi lazımdır’ diyen bir insanın böyle bir tavır sergilemesi mümkün değildir. Bu önerge zaten kabul edilseydi, öncelikle ben bu maddeyi reddederdim ve Genel Kurulun oyuna sunmazdım.”¹⁴¹⁹

Bir işyeri açmaksızın, münhasıran gezici olarak millî piyango bileti satanların Gelir Vergisinden muaf tutulmasına ilişkin 6. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin), partisinin millî piyango bileti satıcıları için getirilen bu kolaylığa karşı olmadığını ancak seyyar satıcıların, pazarcıların, işportacıların, hatta bohçacıların da bu maddeye ilave edilmesini istemiştir. Cumhurbaşkanı “eğer vergi yasasını düzeltmezlerse, ben düzeltirim, veto ederim” dediğine işaret eden Hatinoğlu, Odalar Birliği zihniyetiyle ve Başbakanın danışmanlarının keyfî düzenlemeleriyle vergi reformu olmayacağını söylemiştir. Başbakanın Danışmanı Veysi Seviğ'in, vergi reformu hakkında 25.11.1993 tarihinde basına verdiği beyanatları da eleştiren Hatinoğlu, bu danışmanın “Parlamento çoğunluğu da, vergi ödemedi semiren vurguncu kesimden, korkarız ki etkilenecektir. Çok dikkatli olmalı; çünkü Meclisin yarısı bu kesimden geliyor” cümleleri ile ilgili Başbakan'dan açıklama

¹⁴¹⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 52 (22.12.1993), ss. 348-352.

istemmiştir. CHP Grubu adına konuşan Hasan Basri Eler (Edirne) tasarının bu maddesine katılmakla birlikte yeterli bulmadıklarını belirtmiştir. Bu maddenin, millî piyango satanlardan başka, bu şekilde kazancı olmayanları içermemesini eleştiren Eler, Hükümeti kendilerinin getirdiği yasa tekliflerini önemsemeyerek alalacele başka tasarıları geçirmeye çalışmakla suçlamıştır. Gelir vergisinden muafiyetin diğer seyyar satıcılara ve her hafta değişik illerde ve ilçelerde pazar açan esnafa genişletilmesini istemiştir.¹⁴²⁰

6. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas), İktidara mensup milletvekillerinin bu tasarının neler getirdiğini bilmeden parmak kaldırdıklarını iddia etmiştir. Şener, 6. maddeyle, 94. maddedeki, vergiden muaf esnafın da, alımları üzerinden yüzde 25 oranında vergi kesintisine tabi tutulacağına işaret etmiştir. Böylece bir iş yeri açmaksızın, gezici olarak, doğrudan doğruya müstehlike iş yapan hallaç, kalaycı, lehimci, musluk tamircisi gibi kişilerin, köylerde gezici çerçilik yapanların, vergiden daha önce muaf tutulan küçük esnafın, bu düzenlemeyle vergi kapsamına alındığını belirtmiştir. Şener, sürekli olarak bu tasarının, düşük gelir gruplarına değil, yüksek gelir gruplarına yöneldiğini ifade eden Hükümetin, bu düzenlemeyle, aslında, çok düşük gelir gruplarına yönelik bir vergileme yaptığını vurgulamıştır. Türkiye’de 3 milyon civarındaki mükellefe karşılık, milyonlar, milyarlar kazandıkları halde, vergi kapsamına alınmayan, mükellef durumunda bulunmayan insanların olduğunu söylemiştir. Şener’e göre, bu tasarıda, kendisini, vergileme kapsamı dışında tutabilmiş, vergi dairelerinden kaçabilmiş mükellefleri vergileme kapsamına almaya yönelik düzenlemeler yerine, daha önce yakalamış olduğu insanları ve düşük gelir gruplarını vergilemeye yönelik bir tanzim ve düzenleme ortaya çıkmıştır.¹⁴²¹ Şener, bu maddede olumlu olan şeyi şu cümlelerle ifade etmiştir:

*Vergiden muaf esnaf, vergi mükellefi olmadıkları için, büyük tüccardan, esnaftan mal alıyorlardı, kendileri vergilendirilmedikleri için de, büyük tüccardan mal alırken belge almıyorlardı. Dolayısıyla, ekonomide, belgesiz bir mal akışı ortaya çıkıyordu. Bu düzenleme, belki küçük esnafa -esnaf da diyemeyiz- vergiden muaf olan, vergilendirilmemesi doğal olan, çok cüzî, yaşama şartlarında ticaret yapan insanlara yapılan satışlarda da, bu satıcıların belge vermesini sağlamaya yönelik bir düzenleme. Ancak, bu maksada da hizmet edeceğini zannetmiyorum; lehinde ve aleyhinde olan görüşlerimle beraber bunu da ifade edeyim. Her belge kesişinde, yüzde 25’lik stopaja tabi tutulacağı için, bu olay, her iki tarafın da aleyhine olduğu için, karşı karşıya gelen tarafların aleyhine bir tanzim, bir düzenleme ortaya çıktığı için, zaten bu belge düzeni işlemeyecektir.*¹⁴²²

¹⁴²⁰ A.k., ss. 352-357.

¹⁴²¹ A.k., ss. 357-359.

¹⁴²² A.k., s. 359.

Şahsı adına 6. madde üzerinde konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), Batılı ülkelerdeki “sıfır vergi tabanı” tarifine uygun olarak yüzde 25’le başlayan asgarî Gelir Vergisi haddini, belirli gelir seviyesine kadar sıfıra indirmeyi teklif etmiştir. Bu yapılırsa, herkes vergi karnesine sahip olacak, alışverişle, ticaretle meşgul olan herkes vergi mükellefi olacak ve geçinebileceği makul bir miktar da vergiden muaf olacaktır. Türkiye şartlarında hiç olmazsa, ilk yaklaşım olarak, asgarî ücreti vergi dışı bırakmayı önermiştir. Tasarının 22. maddesinde Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesindeki tevkifatların tarif edilmesinde vergiden muaf olan esnafa tevkifat getirildiğini belirtmiştir. Seyyar satıcılar, bir yere mal satmaları ve malı alan kişinin de aldığı malı belgeye bağlamak istemesi durumunda ondan da bir stopaj yapmaya, tevkifat yapmaya mecbur olacaktır. Ayhan’a göre bu uygulama, dar gelirli insanların sırtına yeni bir yük getirecektir: “... odun kırıcılar, odun kesiciler, bohçacılar, baca temizlikçileri var, hepsi var; yani, Hükümet, bunlardan da vergi alacak kadar, bu noktaya kadar düşmüşse, vay bizim halimize! Evet, bunları vergi mükellefi yapalım; ama, bunları da, belirli gelir seviyesine kadar, vergiden muaf hale getirelim; sıfır vergi tabanını getirelim.”¹⁴²³ Şahsı adına aynı madde üzerinde konuşan Melike Tugay Haşefe (İstanbul) de Ayhan’ın değindiği konuya vurgu yaparak bu madde ile esnafa ilave yük, külfet ve vergi getirildiğini söylemiştir. 6. maddenin kupalar sıralar arasında dolaştırılarak yapılan açık oylamasında 165 kabul, 32 ret, 3 çekinse ve 1 geçersiz oy kullanılmış ve madde kabul edilmiştir.

Yatırım indirimiyle ilgili 3 ek maddeyi düzenleyen 7. maddenin ek 1. maddesi üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), yatırım indiriminin 1960 yılından sonra Türk mevzuatında uygulamaya konduğunu, sanayileşmeyi hızlandırmak ve geliştirmek amacıyla teşvikli yatırımlarda uygulandığını belirtmiştir. Ek 1 maddesiyle dar mükellefiyete tabi olanlar, yatırım indiriminden faydalanma imkânına kavuşturulmuştur.¹⁴²⁴ Yatırım indirimi konusunu yabancı sermaye konusuna bağlayan Ayhan şu cümlelerle konuşmasına devam etmiştir:

1950’den sonra Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarıldığı zaman, 6224 sayılı -zannedersem- petrolle ilgili kanun ilk yürürlüğe girdi Demokrat Parti zamanında. Akabinde, 1960’dan sonra da, sanayi sahasında teşvikler başladı. O zamanlar, hep öncelikle, Türkiye’ye teknoloji getiren, üretim getiren, yönetim kültürü getiren, ileri seviyede sanayileşmeye adım attıracak olan projeler teşvik edilirdi. Ancak, Yabancı sermaye, 1980’den sonra ki dönemde, bilhassa Anavatan hükümetleri zamanında giderek artmıştır. Bugün Türkiye’de yabancı sermaye bakkal dükkânı işletmeciliğine de girmektedir; hatta köşe başlarında hamburger mağazaları açıp, bunu da yabancı sermaye olarak işletmektedir... Bakın, Japonya İkinci Dünya Savaşında, Amerika’nın işgaline

¹⁴²³ A.k., ss. 360-361.

¹⁴²⁴ A.k., ss. 361-366.

maruz kalmasına rağmen, kendi pazarını yabancı mallara kapalı tuttuğu gibi, yabancıların iç ticarete girmesine de çok ağır ve önleyici müeyyideler getirmiştir. Yani, bugüne kadar Japonya’da yabancı sermaye, hipermarketler, süpermarketler halinde yayılma vasatı bulamamıştır. Geçmişte zaman zaman gördünüz, Japon başbakanları coca cola içerek ve diğer birtakım Batı tüketim maddelerini televizyonda herkesin gözü önünde kullanarak, ‘Hadi, iç ticaretimizi Batı mallarına açalım’ diye, Batıdan gelen tazyikler karşısında, Amerika’dan ve AT’den gelen tazyikler karşısında, bunu teşvik edici mahiyette tavırlar ortaya koysa bile, gerek mevzuatlarındaki, gerekse millî dayanışmalarındaki bu güç sayesinde Japon pazarına, ne yabancı mallar, ne de şirketler kolaylıkla girememişlerdir ve nüfuz edememişlerdir.¹⁴²⁵

Ayhan, bu maddeyle, yabancı sermayeye, yani dar mükelleflere yatırım indirimi imkânı getirilmesinin fevkalade mahzurlu olduğunu savunmuştur. O’na göre, teşviklerin çok kolay verildiği, ticarethane, ticaret merkezi ve benzeri hizmet sektörüne, tüketim sektörüne de yabancı sermayenin girdiği dikkate alınırsa, bu, Türkiye için ileride büyük bir kanama meydana getirecektir.

Aynı madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Güneş Taner (İstanbul) ise sermayenin, yatırımın önemine vurgu yapmıştır. Taner’e göre, Türkiye’de, eğer 70 sene evvel, yatırımlar teşvik edilmemiş olsaydı, sermaye mevcut noktaya gelemezdi. Yatırım teşvikleri sadece Türkiye’de değil, Almanya, Fransa ve İngiltere dahil olmak üzere, bütün gelişmiş ülkelerde benzer yatırım teşvikleri vardır. Tartışılacak olan mesele, Taner’e göre, yabancı sermayenin hangi sahaya açılacağıdır. Örneğin, Japonya’da yabancı sermaye daha ziyade tarım sahasında kısıtlanmıştır. Bu, ülkelerin ve hükümetlerin çeşitli tercihleri sebebiyle olmaktadır. Bu tasarının yatırım indirimlerinde bazı kısıtlamalar getirdiğini söyleyen Taner, partisinin Türkiye’de daha sermaye birikiminin teşvik edilmesi ve bu teşvik içerisinde yatırım indiriminin devamı için iktidara geldiği zaman bu kanunu değiştireceğini söylemiştir. Çünkü burada getirilen bazı kısıtlamalar fazla kısıtlamalardır:

Türkiye’nin bugün geldiği ve götürmeyi istediğimiz, gitmesi gereken noktada, hangi temel kaidelerin olması gerektiği konusunda anlaşmamız lazım. Birincisi, Türkiye’nin bugünden sonra, serbest piyasa ekonomisi içerisinde gelişeceği konusunda, artık hemen hemen herkes hemfikirdir. Eğer biz serbest piyasa ekonomisiyle gelişeceksek, serbest rekabeti benimsiyorsak, o zaman, çıkaracağımız kanunlar da, bu serbest rekabete cevaz verecek şekilde yazılmalıdır. Ancak, bu tasarının yazılış tekniğinden, bunun teşvik mi, yoksa zaman zaman köstek mi olduğunu anlamakta güçlük çekmekteyiz. Bazı yerlerde teşvik getirilmektedir; ama bazı yerlerde sopa vardır; ‘Sakin ha, bunu böyle yapma, yaparsan alırım’ denmektedir. Halbuki bu, teşviktir. Vergi, vatandaş cezalandırmak için toplanmaz ki... Verginin güzelliği, vatandaşın kaynaklarını,

¹⁴²⁵ A.k., ss. 366-367.

*vatandaşın rızasıyla alıp, tekrar vatandaş için kullanılmaktadır. Yoksa, vergi, bir ceza usulü değildir. Vatandaşa kızdıkça, vatandaşı yatırımdan alıkoymak için vergi koymazsınız. Maalesef, gelişmekte olan ülkelerde bu sancıdır; ülkemizde de bu sancı zaman zaman olacaktır; belli noktaya geldiğimizde geçecektir.*¹⁴²⁶

Basitleştirme iddiasıyla getirilen bu tasarının okunması, anlaşılması ve tatbikatı “fevkalade zor bir tasarı” olduğunu iddia eden Taner, yine bu tasarıyla Teşvik ve Uygulama Bölümünün Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına verilmesinin DPT’yi tamamıyla devreden çıkarmak anlamına geldiğini savunmuş ve teşviklerin koordinasyonunda DPT’ye sorulmamasını eleştirmiştir.

7. madde üzerinde konuşmalar tamamlanmadan 52. Birleşim kapatılmıştır. 403 sayılı tasarı üzerinde görüşmelere 23.12.1993 Tarihli 53. Birleşimin Üçüncü Oturumunda Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında devam edilmiştir. 7. madde üzerinde CHP Grubu adına konuşan Haydar Oymak (Amasya) bu maddenin Türkiye’de, planlı kalkınma dönemine geçildikten sonra getirilen ve uygulamada gerçekten son derece önemli sonuçlar veren bir kanun maddesinde bazı değişiklikler yaptığını hatırlatmıştır. Vergi düzenlemelerinin, içinde bulunan ekonomik durum göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğine sadece “fiskal düşüncelerin” ön planda tutulmamasına işaret eden Oymak, işsizliğin ve enflasyonun çok yüksek olduğu bir dönemde hazırlanan bu tasarıda Türkiye’nin gerçeklerinin göz önünde bulundurulmadığını savunmuştur. “Makro” bakıştan yoksun olan bu tasarının yatırımları özendirmesi mümkün değildir:

*Tasarıyla, eskiden yüzde 30’lardan başlayıp yüzde 40, yüzde 50’lere giden teşvikten yararlanma oranı yüzde 20 düzeyine indirilmiş, geri kalmış yörelerde ise, eskiden yüzde 100’e kadar varan indirimler, teşvikler yapıldığı, halde, bunda yüzde 70’e çıkarılmıştır. Yatırımı teşvik anlamında Türkiye’de bugüne kadar uygulanan en önemli teşvik unsurları, bu yatırım indirimleridir, Fiziksel anlamda yatırım yapma zorunluluğu, eğer bunlardan yararlanılıyorsa, getirilmek durumundadır. Tasarıda getirilen bir maddeyle, geçmişten galiba biraz da ders alınmış ve ‘geçmiş dönemde yapılan yatırımların yatırım teşvikinden yararlanamayacağı’ hükmü getirilmiştir. Hafızalarımızı tazelersek, Sayın Başbakanın henüz Başbakan olmadığı, yani Devlet Bakanı olduğu dönemde, yatırım teşvik belgesini almayan kişilere de, daha sonra getirilen bir kararla, yatırım teşvikinden yararlanma yetkisi verilmiştir.*¹⁴²⁷

Şahsı adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), dar mükellefiyete tabi olanların da yatırım indiriminden faydalanma imkânına kavuşmalarına karşı çıkan görüşünü yinelemiş ve yabancı sermayenin, bu kanaldan girerek, Türkiye’nin iç ticaretinde hâkim olma tehlikesine değinmiştir. Bu durumun AT’a girmekle gerekçelendirilemeyeceğini söyleyen Ayhan Türkiye’nin AT’a girip girmeyeceğinin şüpheli olduğuna dikkat çekmiştir:

¹⁴²⁶ A.k., s. 368.

¹⁴²⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 53 (23.12.1993), ss. 478-479.

*Bugünkü iktidar, her ne kadar, AT'a girmek için, karşılığında hiçbir taviz almadan gümrük birliğine gitmek ve Türkiye pazarını daha da geniş ölçüde Avrupa firmalarına istila ettirme istikametinde bir karar almış ve bu kararı uygulamak için hazırlık yapmakta ise de, 1995 sonu, 1996 başı ne gösterir, bilmiyoruz; idareler değişir, fikirler değişir, öncelikler değişir; onun için, biz bugünden, iç pazarımızı yabancı firmalar tarafından istila etmeyi teşvik edecek şekilde kolaylaştırıcı bir mevzuata karşıyız.*¹⁴²⁸

Yine şahsı adına konuşan Abdüllatif Şener (Sivas), yatırım indirimi ile yatırıma giden kısmının daha az vergilendirilmesi suretiyle, ülkede bulunan sermaye birikiminin veya mevcut kazançların yatırım alanlarına kaymasını sağlamak olduğunu ancak, 1960'lı yıllardan beri uygulanan bu indirimin gerçekten ülkedeki yatırım hacmini artırıp artırmadığı hususunda yeterli araştırma ve veri olmadığını anlatmıştır.¹⁴²⁹

Ek 1. maddenin kabul edilmesinden sonra yatırım indiriminin şartlarını belirten Ek 2. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), bu maddedeki “indirimin uygulanacağı ticarî ve zirai kazanç bilanço esasına göre tespit edilmiş olmalıdır” ibaresinin yerinde olduğunu belirterek Türkiye'nin, uluslararası muhasebe sistemine geçmesinin önemine değinmiştir. Yatırım indirimlerinin yönlendirilmesi konusundaki koordinasyonun Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Maliye Bakanlığına verilmesini ve DPT'nin dışlanması sıkıntılı bir hüküm olarak nitelemiştir. “Müracaatın zamanında yapılmaması veya değişikliklerin kabul edilmemesi halinde, evvelce yapılacak tasdik hükümsüz addolunur ve yatırım indiriminden yararlanma hakkı ortadan kalkar” hükmünü de eleştirmiştir. Taner, bu hükmün demokratik ortamı ortadan kaldırarak bu işin niye yapılamadığını, nasıl yapılması gerektiğini, mücbir sebeplerin neler olduğunu teker teker anlatan “bir bürokratik çark” yarattığını savunmuştur. Türk sanayisinin hala emekleme döneminde olduğunu söyleyen Taner, kullanılmış makinelere de yatırım indirimi uygulanmasını istemiştir. Taner, son olarak, yatırım indirimi şartlarının, sanayinin mevcut düzeyine uygun olmadığını, daha sonraki maddelerdeki indirimin çok aşağıya çekilmiş olduğunu ve teşvikin sadece ve sadece Bakanlık tarafından lüzum görüldüğü halde başka yerlere verildiğini belirtmiş ve bu durumun kanun içindeki elastikiyeti ortadan kaldırdığını öne sürmüştür.¹⁴³⁰

Ek 2. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), Maliye ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının birlikte yatırım indirimi şartlarını vasetmesinden endişeli olduğunu belirtmiştir. Zira, yatırım konuları, her sene Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından, umumiyetle kasım, aralık aylarında ilan edilmektedir. Ayhan'a göre, Maliye Bakanlığıyla müşterek bir karar, birtakım gecikmelere ve

¹⁴²⁸ A.k., s. 479.

¹⁴²⁹ A.k., ss. 479-481.

¹⁴³⁰ A.k., ss. 485-488.

birtakım uzlaşmazlıklara sebep olacaktır. Ayrıca, Maliye Bakanlığının, sanayi üretimini, sektörleri, ihracat hedeflerini, belli sahalarda ithalatın ikamesini veya belli sahalarda belli sektörlerin geliştirilmesi istikametindeki politikaları yakinen bilmesi mümkün değildir. Bu yüzden hangi yatırıma yatırım indirimi uygulanacağı konusunda, Maliye Bakanlığını çıkarılmasını istemiştir. Yatırıma başlamadan önce teşvik belgesi alma şartı getirilmesini mahzurlu bulan Ayhan, bir yatırım konusu plana ve memleketin kalkınma ve sanayileşme hedeflerine uygunsa, bunun herhangi bir safhasında desteklenmesini önermiştir. Araştırma, plan ve proje masrafları ile arazi temini için yapılan giderlerin de teşvik kapsamına alınmasını istemiştir.¹⁴³¹

CHP Grubu adına Ek 2. madde üzerinde konuşan Haydar Oymak (Amasya), maddede hangi tür yatırımların yatırım indiriminden yararlanacağını sayılmasında yarar gördüğünü ve Hükümetin teklif ettiği parasal limitlerin, Plan ve Bütçe Komisyonunda düşürülmesinin de isabetli olduğunu söylemiştir. Çünkü, ülkenin birçok yerinde yatırıma dönüşecek miktarların, bir an önce süratle daha küçük parasal bazlarda hayata geçirilmesi lazımdır. Dünyada büyük ticarî ve sınaî işletmeler, artık modasını tamamlamıştır, daha küçük işletmeler, iktisadi ve sınaî hayatta yerini almaktadır. Oymak, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının kuruluşuna ilişkin kanun hükmünde kararname ile DPT'nin kuruluşuna ilişkin kanun hükmünde kararnamelerde yapılan son değişikliklerle, Teşvik ve Uygulama Dairesinin, DPT bünyesinden çıkarıldığını ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine alındığını hatırlatmıştır. Oymak, işin stratejisini belirleyen kısım ile uygulamasını yapacak birimin birbirinden farklı olması gerekliliğine dikkat çekmiştir:

*İşin plan boyutu Devlet Planlama Teşkilatını ilgilendirmektedir... Türkiye’de, geçmişte, yatırım indirimi konusunda meydana gelen usulsüzlükler, uygulamada, yatırım indiriminden yararlanan kişi ve kuruluşların yeterince kontrol edilmediğini ve yatırımların uygunluğunun masa başında tasdik edildiğini göstermektedir. Yolsuzlukların bir kaynağı olarak, masa başında verilen kararların önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. O nedenle, bu fizikî yatırımların gerçekten yapılıp yapılmadığını iyi tetkik etmek ve bu konuda görev alan kuruluşları, yeterli bilgiyle donatmak gerekir Bildiğimiz kadarıyla, şu anda, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, gerçek anlamda, yatırımları kontrol edecek tarzda teknik bilgiye sahip değildir. Bu konuda, uygulamada doğacak aksaklıkların bir an önce giderilmesi için, yeterli düzeyde teknik bilgiyle mücehhez insanların, bu kuruluşa, daha doğrusu, uygulamaya kontrol edecek birime alınması gerekir.*¹⁴³²

¹⁴³¹ A.k., ss. 488-490.

¹⁴³² A.k., s. 491.

Şahsı adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas), 1960'dan beri verilen yatırım indirimlerinin faydalı olup olmadığının araştırılması gerektiği aksi takdirde “bir kör politika” uygulamaktan başka bir anlam taşımayacağını belirtmiştir. Şener'e göre, eğer, vergiden düşülen bir yatırım, yatırım hacmini artırmıyorsa, veriler bunu gösteriyorsa, bu müessesenin, olduğu gibi, Türk vergi sisteminden çıkarılması, yatırımları özendirerek başka teşviklere geçilmesi gerekecektir. Ayrıca, “yatırımlar, kalkınma planları ve yıllık programlarda belirtilenlerden Maliye Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından müştereken seçilen sektörler veya konularda yapılır” hükmünün “sakıncalı bir ifade biçimi” olduğunu, bir idarî keyfiliği ortaya çıkaracağını savunmuştur:

*İktidar kanadına mensup arkadaşlarımızın, bir günlüğüne gümrük muafiyeti tanınan belli malların, ertesi gün belli bir firma gümrükten malını geçirdikten sonra, gümrük muafiyeti dışına alındığına dair bu kürsüden örnekler verişlerini hatırlıyorum. Şimdi, bunları sürekli dile getiren, bu uygulamaların sakıncalarını Meclis kürsüsünden dile getiren arkadaşlarımızın, böylesine, Maliye Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının müştereken belirleyeceği sektörlerle, yatırım indirimi gibi bir müessesenin avantajlarının sağlanmasını meydana getirecek bir düzenlemeyle buraya gelmelerini de, kendi tavır ve davranışlarıyla uyumlu görmüyorum.*¹⁴³³

Aynı madde üzerinde şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), ise yatırımların, ihracatla, dış ticaret açıklarıyla ve istihdamla yakın ilişkisine dikkat çekerek konuya sadece salt malî politikalar açısından bakılamayacağını, yatırım indiriminin, Meclisin tüm milletvekillerinin iradeleri istikametinde değiştirilmesinde yarar gördüğünü anlatmıştır. Vergi yasa tasarısı çıktığından beri TUSİAD, bazı özel sektör kuruluşları ve diğer meslekî kuruluşlarının görüşlerini bildirdiklerini bunlardan yararlanılabileceğini ancak “esas” iradenin, her konuda olduğu gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisinde olduğunu vurgulamıştır.¹⁴³⁴

403 sayılı Yasa Tasarısının çerçeve 7. maddesinin ek 3. maddesi üzerinde CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), teşvik sisteminin, birkaç yıldır seçici, amacına uygun sanayileşmeyi ve yatırımları belirli yönlerde yönlendirebilmek, girişimcileri belirli öncü sektörlerle kanallize edebilmek için etkin bir araç olmaktan çıktığını savunmuştur. Bunun nedenlerinden birisini Türkiye ekonomisinin ileriye yönelik dinamiklerini belirleyen ve teknolojik yapılanma ve ileri teknoloji alanlarında sağlıklı sanayileşme ve ekonominin önemli öncü hizmet alanlarında gelişmeyi sağlayacak sektörel ve alt sektör belirlemelerinin sağlıklı yapılmaması olarak açıklamıştır. Hacaloğlu'na göre, özellikle doğu ve güneydoğuya yönelik yapılan

¹⁴³³ A.k., ss. 492-493.

¹⁴³⁴ A.k., ss. 493-494.

yatırımlarda yatırım indiriminden sağlanan desteklerin başka alanlara yönlendirilerek amacı dışında kullanıldığına ilişkin bazı söylemlere rağmen, yatırım indirimi, “en ciddi, en efektif bir araçtır.” Türkiye’nin, son on yılda, sermaye stokunda ciddi bir birikim sağlayamadığına dikkat çeken Hacaloğlu, sabit sermaye yatırımlarının da arzulanan düzeye çıkmadığını ifade etmiştir. Hacaloğlu, işsizliğin yüzde 14 olduğu bir toplumda, işsizliği aşabilecek kalıcı tek çözümün, özellikle üretken istihdam kapılarını açabilecek tek çözümün, ileri teknoloji dallarında, sanayi alanlarında, verimli hizmet alanlarında yatırımları artırmak olduğunu söylemiştir. O’na göre, bu maddenin, yatırımları bu yasa tasarısından evvelki döneme oranla caydırıcı bir özelliği vardır:

*Yani, ülkemizde her alanda kaynak dağılımını, kaynak transferini ve özellikle rantîye kesimlerinde kaynakların reel sektörlere, üretken sektörlere aktarılmasına yönelik duyarlılık göstermezken, burada yatırım indirim oranlarını azaltarak; alt seviyesi yüzde 30 olan yatırım indirimini yüzde 20’ye çekerek; öncü sektörlerde ve kalkınmada öncelikli yörelerde yüzde 100’e kadar çıkabilen yatırım indirimini, yüzde 70 üst düzeyine çekerek, hem reel sektörleri, ileri teknoloji alanlarını, Türkiye’yi 2000’li yıllardan öteye taşıyabilecek yapılanmayı ihmal ediyorsunuz, göz ardı ediyorsunuz, onu özendirmeyi ikinci plana atıyorsunuz, hem de bugün Türkiye’nin bölgelerarası eşitsizlik sorununun çözümünde en ciddi konulardan biri olan gelişmişlik farklarını aşmak için gerekli yatırımları harekete geçirebilecek teşvikleri ikinci plana itiyorsunuz. Yani, olay iki boyutlu. Hem reel sektörleri ve sanayileşmeyi dışlıyorsunuz, teknolojik yapılanmayı dışlıyorsunuz, hem de bölgesel geri kalmışlık sorununu aşma sorumluluğu konusunda yeterli duyarlılığı göstermiyorsunuz.*¹⁴³⁵

Hacaloğlu, CHP olarak dileklerinin yatırım indirimi oranlarının, mevcut düzeyinde tutulması, yani, yüzde 30 olan düzeyin yüzde 20’ye yönelik değişikliğinin yapılmaması olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

7. maddenin Ek 3. maddesi üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Selçuk Maruflu (İstanbul) gazetelerde Başbakanlığın verdiği reklamlarda “ekonomik terör” konusunun işlenmesini eleştirmiştir. Ekonomide terör olayı olmayacağını “acemice ve bilinçsiz politikalarla” ekonominin “karaya” oturabileceğini savunan Maruflu, ekonomide büyük sorunlar olduğunu ve bu sorunların bir türlü halledilemeyerek “kartopu” gibi giderek büyüdüğünü söylemiştir. 1983 yılında Anavatan Partisinin iktidara geldiği dönemden itibaren başlayan, Türkiye’nin çağı yakalama hamlesinin durduğunu ve ekonominin ihracatı durmuş, yatırımları durmuş, sanayisi verimli çalışmayan bir ekonomi haline geldiğini savunmuştur. Yatırımlar, tasarruflar ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişki tamamıyla bozulmuştur. Maruflu’ya göre, özellikle 1994 yılında ekonomideki bu bozulan dengelerin ve çarpıklığın ortaya getirdiği tablolar feci bir şekilde meydana çıkacaktır. Maruflu, yatırımları daha fazla artırabilmek için

¹⁴³⁵ A.k., s. 513.

bu madde de, bazı tadilatların yapılması gerektiği inancında olduklarını, özellikle, özel sektöre ağırlık veren bir kalkınma modelinde, müteşebbisin hızının kesilmemesi ve heyecanının azaltılmaması açısından, yatırımla ilgili harcamalardan, örneğin yalnız turizm işletmeleri için öngörülen istisnanın kaldırılması gerektiği düşüncesinde olduklarını ifade etmiştir:

*Çünkü, eğer bir teşvik veriyorsanız, bunu tahdit etmenin bir manası yoktur; ayrıca, tahdit etmek, yatırımcılar üzerinde menfi etki yaratabilir. İkinci olarak, bu yatırım indirimi nispetinin yatırım miktarının yüzde 20'si olmasının, diğer tevkifat da dikkat nazarına alındığında, fazla bir değeri olmadığı ifade edilebilir. Bu nedenle, yatırım indiriminin, eskiden olduğu gibi, yüzde 30'dan başlayarak, yüzde 100'e kadar olan bir çizgide devamında yarar görüyoruz; bu da, yatırımcıyı teşvik edecek olan bir husustur. Yine burada, Petrol Kanununa göre yürütülen arama ve sondaj faaliyetlerinin, yatırım harcaması sayılması yerinde bir tedbirdir. Ancak, burada sektörleri makro düzeyde kontrol eden Devlet Planlama Teşkilatı yine dışlanmış; burada Devlet Planlama Teşkilatına yer verilmesi, maddeyi daha güçlü hale getirecektir.*¹⁴³⁶

Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), bu maddede sanayi tesislerine ait yatırımlarda, bina yatırımı kısmının, yatırım indiriminden faydalandırılmayacak olmasını eleştirerek binanın, sanayi yatırımlarında, bazen yüzde 30, 40, hatta yüzde 50'ye kadar varan bir yatırım kalemi olduğunu belirtmiştir. Bunu yatırımcı yönünden ve Türkiye yönünden bir “kayıp” ve “caydırıcılık” olarak niteleyen Ayhan, bu maddede indirimin sadece petrolle sınırlanmamasını, bütün maden, petrol ve gaz aramalarının da yatırım indiriminden faydalandırılmasını istemiştir. “Maliye Bakanlığı yukarıda yer alan harcamalardan hangilerinin yatırım indirimine konu olacağını belirlemeye yetkilidir” hükmünü de “çok geniş kapsamlı” bir yetki olarak gören Ayhan, bununla ilgili fıkranın metinden çıkarılmasını önermiştir. Yatırım indiriminin yüzde 30 ilâ yüzde 100 arasından yüzde 20 ilâ yüzde 70 arasına indirilmesini Başbakanın, gazetelere de verdiği, vergi toplama ihtiyacı sebebiyle çok acele kaynak temin etme niyetinden kaynaklanan bir düzenleme olarak yorumlamıştır. Ayhan'a göre, bu yatırım indirimi, üzerinden enflasyon geçtiği için, ileride, yatırımdan faydalanacağı zaman bunların iktisap değerleri esas alındığından çok düşük miktarda yatırımcıya fayda sağlayacaktır. Bu nispetlerin azaltılmaması, bilakis artırılması gereklidir. Bu oran, yüzde 50 ile yüzde 100 olarak değiştirilmelidir.”¹⁴³⁷

Çerçeve 7. madde üzerindeki değişiklik önergelerinin görüşmelerine Genel Kurulun 24.12.1993 Tarihli 54. Birleşimin Üçüncü Oturumunda Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında devam edilmiştir. 7. maddenin kabul edilmesinden sonra, gayrimenkul ve menkul kıymetlerin alım-satımıyla

¹⁴³⁶ A.k., s. 515.

¹⁴³⁷ A.k., ss. 515-518.

uğraşanların dışında kalan mükelleflerin, gayrimenkul ve menkul değerlerinin yeniden değerlemeye tabi tutulması hükmünü getiren 8. madde üzerinde görüşmeler tamamlanmıştır. Bu madde üzerinde verilen 4 değişiklik önergesinin reddedilmesi ve maddenin kabul edilmesinden sonra Götürü Usulde Ticari Kazancın Tespiti hakkındaki 9. madde üzerinde görüşmelere geçilmiştir.

ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), bu maddeyi Plan ve Bütçe Komisyonunda uzun uzun tartıştıklarını ve Hükümetin teklif ettiği metindeki oranlarda rakamları azalttıklarını belirtmiştir. Taner'e göre, 9. maddede, bilhassa 4. üncü ve 5. dereceye giren mükellefler için yapılan artışla, büyük şehirlerde değil ama Anadolu'nun ücra köşesindeki esnaf maalesef etkilenecektir. Hiç olmazsa, 5., 4. ve 3. dereceye giren mükelleflerin yükünün, Meclisin takdiriyle bir miktar daha azaltılması gerektiğini söyleyen Taner, enflasyon altında ezilen esnafı korumak için bu değişiklik yönünde verdikleri önergeye destek istemiştir. 9. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), bu tasarıyla yükün doğrudan doğruya esnafın ve sanatkârın, işadamlarının; ama, bilhassa küçük ve orta esnafın ve iş çevrelerinin sırtına bindiğini söylemiştir. Bu maddeyle de küçük esnafa, yani götürü vergi veren esnafa yüklenilmektedir. Yine, Bakanlar Kuruluna takdir yetkisi verilmesi de fevkalade yanlıştır. Şahsı adına konuşan Abdüllatif Şener (Sivas) de çok düşük gelir gruplarının, vergi yükleri, ödemeleri artırıldığını bundan sonra gelen maddelerde yüksek gelir gruplarının da vergi yükünün artırılmasını, daha önce vergi kapsamı içinde tutulmayan, yüksek gelir elde eden grupların vergi sistemi içine çekilmesini beklediklerini söylemiştir. Yine şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan Haydar Oymak (Amasya), bütçenin geneli üzerinde konuşan Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın'ın, bu getirilen vergi tasarısında, işçi, esnaf, dar gelirli kitlelerin kesinlikle etkilenmeyeceğini söylediğini ancak bu maddenin görüşülmesinin Başbakan Yardımcısını tekzip anlamına geldiğini savunmuştur.¹⁴³⁸

9. madde üzerinde verilen 77 önergeden 44 tanesi okutulmuş, görüşülmüş ve reddedilmiştir. Kupaların sıralar arasında dolaştırılması suretiyle yapılan açık oylamaya katılan 188 milletvekilinden 168'i kabul, 20'si ret oyu kullanmış ve 9. madde kabul edilmiştir.

Genel Kurulun 25.12.1993 Tarihli 55. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında tasarının görüşmelerine devam edilmiştir. 10. maddenin görüşülerek kabul edilmesinden sonra 11. madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) söz almıştır. Bu maddenin, "götürü usule tabi olmanın şartlarından herhangi birini takvim yılı içinde kaybedenler, ertesi takvim yılı başından itibaren gerçek usulde vergilendirilir" cümlesini ilave ettiğini söyleyen Maruflu, herhangi bir şekilde gerçek usulde vergilendirilecek olanların eş ve

¹⁴³⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 54 (24.12.1993), ss. 669-677.

çocukların götürü usulden yararlanamayacağına ilişkin hükmün ferdî teşebbüs hürriyetine bir ölçüde ters düştüğünü vurgulamıştır. Türkiye’de götürü usulden gerçek usule geçmek gerektiğine değinen Maruflu, bunun ancak istihdam şartlarını, iş bulma olanaklarını kolay duruma getirerek herkesin bu tür götürü usuldeki işlerde çalışmaktan içtinap edeceği yeni iş sahaları açmakla olacağını ifade etmiştir. Bu yapılmadığı sürece, götürü usulden gerçek usule geçme şartlarını denge içinde götürmek yararlı olacaktır.¹⁴³⁹

RP Grubu adına 11. madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), yüksek enflasyon sebebiyle götürü vergi mükelleflerinin, yıl içinde sırf fiyatların artışı sebebiyle gerçek usulde vergiye geçme durumunda kalacaklarını söylemiştir. Enflasyon yüzde 100’ü aşarsa, ticaret, iş hacmi, aldığı sattığı değerler hiç artmasa dahi, miktar olarak artmasa dahi, mükellef götürü hakkını kaybeder. Ayhan’a göre, uygulamada ortaya çıkacak haksızlığı gidermek için, alış, satış ve hasılat hadlerindeki artışlar perakende eşya fiyatlarındaki artışa göre tashih edilerek gerçek değer bulunmalı, rakamlar üzerindeki enflasyonun etkisi giderilmeli ve mükellefin götürülük sınırını aşıp aşmadığı bu şekilde kararlaştırılmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde, 1 milyon götürü usulde vergiye tabi mükellef, süratle gerçek usulde vergiye ve onun getireceği muhasebeci giderlerine ve onun getireceği hayat standardı gereği mecburî vergiye geçme durumunda kalacaktır. Ayhan, gerçek usulde vergilendirme sisteminin Türkiye’de gerçek anlamda uygulanmadığını ve bir başka kategoride, bir başka seviyede, götürü vergilendirme olarak, hayat standardı oranı şeklinde uygulandığını ifade etmiştir.¹⁴⁴⁰

11. ve 12. maddelerin kabul edilmesinden sonra 13. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), Türkiye’de henüz Amerika’nın, Almanya’nın, İngiltere’nin vergi anlayışının ve bankacılık sistemine benzer bir kurumlaşmanın olmadığına işaret etmiştir. Vergiyle ilgili olarak çok yüksek ceza koyulmasının rüşvetin artması gibi bir tehlikeyi getirdiğini belirten Maruflu’ya göre, vergi düzeninde bir belge düzenini kurmak ve mükellefin kaçamayacağı yolları hazırlamak gerekir. Maruflu, bu maddede ücretlilerin almakta oldukları vergi iadelerinin, eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamalarının yıllık toplam tutarının 1/3’ünün indirim konusu olduğunu ve yıllık vergi matrahının yüzde 35’ini geçemeyeceği hükmünün getirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Bakanlar Kuruluna, yüzde 35 nispetini sıfıra kadar indirmeye kanunî oranına kadar artırmaya veya harcama konuları, harcama ve ücret tutarları itibarıyla farklı oranlar tespit etmeye yetki verilmesini “çok tehlikeli bir madde” olarak nitelemiştir. Gelir düzeyi bir hayli düşük olan sabit ve dar gelirliilerin vergi iadesi adı altında aldıkları bir ilave satın alma gücünün çok önem taşıdığına değinen Maruflu, bunun bir yıl geriye atılmasının ve bunun

¹⁴³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 55 (25.12.1993), ss. 31-32.

¹⁴⁴⁰ *A.k.*, ss. 32-35.

birtakım kısıtlamalara bağılı olmasının dar gelirliilerin aleyhine olacağını savunmuştur. Maruflu bu maddenin tamamıyla metinden çıkarılmasını ve 2.2.1984 tarihli ve 2978 sayılı Vergi İadesi Hakkında Kanunun uygulanmasına aynen devam edilmesini istemiştir.¹⁴⁴¹

RP Grubu adına menkul sermaye iratlarının tarifi hakkındaki 13. madde üzerinde konuşan Abdüllatif Şener (Sivas), ücretlilerin vergi yükünün önemli ölçüde düşürüldüğü iddia edilen bu vergi paketinde yer alan uygulamaları eleştirmiştir. Ücretliler için yapıldığı söylenilen şey vergi dilimlerinin yükseltilmesiyle ilgilidir. Şener'e göre, aslında, vergi dilimlerinin yükseltilmesiyle ilgili madde yıllık periyodik bir rötüştan başka hiçbir anlam taşımamaktadır. Özel indirim miktarının artırılması ile ilgili vergi paketinde hüküm olmadığını söyleyen Şener, Hükümetin asıl vaadinin asgarî ücretin vergi dışı tutulması olduğuna dikkat çekmiştir. Asgarî ücretin vergi dışı tutulmasıyla ilgili bir düzenleme yapılmamış, ancak onun yerine, özel indirim miktarının artırıldığı ifade edilmiştir. Fakat o da bu vergi paketinin içerisinde değildir. 13. maddede, Hükümetin söylediği gibi, ücretlilerin kendilerine, eş ve çocuklarına ait olan eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamalarının vergiden düşüleceğine dair bir ifade olmadığını söyleyen Şener, bu maddenin sadece, vergiye tabi geliri bulmak için, matrahtan bazı harcamaların düşülmesini ifade ettiğini vurgulamıştır. Ücretlilere vergi iadesinin kaldırılmasıyla ücretlilerin zararlı duruma düşeceklerini iddia eden Şener, tasarının mevcut vergi sistemini, "sağdan soldan biraz rötüşlarla, tırpanlarla, bazı pansuman tedbirleriyle" Meclise getirdiğini söyleyerek grup adına yaptığı konuşmasını tamamlamıştır. Şahsı adına yaptığı konuşmada Şener, Hükümetin bu tasarıyla vergi tabanını genişletirken, daha önce vergi vermeyen üst gelir gruplarına doğru değil vergi verecek takati ve gücü bulunmayan kesimlere doğru genişletilme yapıldığını söylemiştir. Şener, vergi iadesi meselesinden dolayı sağlanan mevcut belge akışının, vergi iadesi kaldırılıp da, bir yıl sonra, safi gelirden düşülecek bir harcama yapısı oluşturulduğu durumda kaybedileceğini savunmuştur. Böyle bir yapı içerisinde belge düzeni yerleşmediği için, belge düzeni daha da kötüye gittiği için, Hükümetin 1994-1995 yılı için bu tasarıdan beklediği hasılat da ortaya çıkmayacaktır.¹⁴⁴²

13., 14. ve 15. maddelerin kabul edilmesinden sonra 16. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), bu maddenin sermaye kesiminin vereceği verginin, öbürleriyle kıyaslandığında, kazançlarına oranla ne kadar vergi verdiklerini belirleyen bir madde olduğunu belirtmiştir. Taner, çok kazananın vereceği verginin, yüzde 36 ile yüzde 40 arasında olduğunu vatandaşın vereceği verginin bu rakamın üstünde olduğunu savunmuştur. Taner çözüm olarak, götürü usulde vergi veren esnaf, beyannameye tabi olanlar, maaşlılar ve ücretlilerden alınacak verginin aşağıya indirilmesini veya aynen

¹⁴⁴¹ A.k., ss. 50-52.

¹⁴⁴² A.k., ss. 52-55.

bırakılmasını, kurumların vergisinin yükseltilmesini önermiştir. RP Grubu adına 16. madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), bu maddede yüzde 46 olarak uygulanan Gelir Vergisinin düşürüldüğünü ancak, dağıtılan kâr paylarından da vergi alınacağı hükmünün getirildiğini ifade etmiştir. Bu konuşmalardan sonra söz alan Maliye Bakanı İsmet Atilla (Afyon), bu maddenin tasarının en önemli maddelerinden birisi olduğunu ve “cesaretle ele alınmış bir madde” olduğunu belirtmiştir. Bu maddeyle, aslında, yüzde 46 olan Kurumlar Vergisinin, önce yüzde 25’e indirilmesini daha sonra da bu verginin indiriminden sonra kalan kısmı üzerinden de yüzde 20 stopaj yapılmasını gerektirdiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Kurumlar Vergisine tabi gelirin 2 milyar 400 milyonu geçmesi durumunda vergi oranının yüzde 64’e kadar çıktığını söylemiştir.¹⁴⁴³

16. maddenin kabul edilmesinden sonra vergi alacağı hakkındaki 17. madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Güneş Taner (İstanbul), Batı ülkelerinde Kurumlar Vergisinin oranının yüzde 46–47 olduğunu ayrıca şirket sahiplerinin dağıtılan paylarından kendi gelir vergilerini ödediklerini hatırlatmıştır. Taner, kendisinin, üzerine vergi yükü getirilen sıradan vatandaşla, sermayedar arasındaki farkın gerçek ve adil olup olmadığını sorduğunu ve bu sorunun cevabının verilmemesi durumunda milletvekillerinin bu maddede nasıl oy kullandığını sorguladığını ifade etmiştir. Bu tasarıya borsa kazançlarının vergiden düşürülmesi konusunun eklenmesini eleştiren Taner şöyle devam etmiştir:

Lüzumsuz ve haksız yere, çok büyük kumarların oynandığı ve haksız kazançların sağlandığı, gerçek ekonomik değerin tespit edilmediği bir borsada, o borsadan elde edilen kazançları vergiden düşürülmek suretiyle, kazancı açık bir sistemi, siz Kurumlar Vergisine burada monte ettiniz. Ondan sonra, ‘Bunun hesabını vatandaşa nasıl vereceğiz?’ dediğimiz zaman da, ‘Siz merak etmeyin, biz borsayı destekliyoruz’ diyeceksiniz... Biz bunu nasıl diyebiliriz? Yarın, öbür gün, borsada bazı bilgiler ortaya çıksa, üç beş kişi bunu kâğıtta yakalasa ve bu borsaya tesir etse ve borsa tepetakla -Allah korusun- Kastelli krizinde olduğu gibi aşağıya düşmeye başlarsa, bu Kurumlar Vergisinin buradaki hali ne olacaktır? Ama, siz bunu buraya monte ettiniz. Yani, eksiklik ve yanlışlık buradadır... Bakın, çok feci ve yanlış bir madde geçirilmiştir. Yarın, bazı insanlar, size ‘Bu Mecliste kalkan parmaklar holdinglerin parmakları’ derler. Bakın, ekonominin temel endikatörleriyle aynı paralellik teşkil etmeyen bir borsadaki yükseliş trendi, o borsanın yükselmesini sağlamak için döviz kurlarının zorunlu olarak aşağıda tutulması ve o borsanın daha da fazla yükselmesi için buraya konulan bu maddede getirilen istisnalardan dolayı, o borsadan kâğıt alınmaya açık hale getirilmesi, -özür dilerim- bu memleketi çok büyük tehlikeye sokar ve bu maddenin ne olduğu tam anlaşılmadan, ifade edilmeden burada oylatılması bu Meclisin üzerine şaibe getirir sayın arkadaşlarım.¹⁴⁴⁴

¹⁴⁴³ A.k., ss. 81-83.

¹⁴⁴⁴ A.k., s. 88.

Taner, borsada olmayan şirketlerin olmayan kâğıtlarını yukarıya çıkararak vatandaşları zarara sokmaya çalışanlara SPK tarafından müdahale edileceğinin Hükümet tarafından açıklanmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.

17. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), Kurumlar Vergisinin, memlekette yatırımları hızlandırmak için “sermaye terakümünü” sağlayacak olan bir müessese olduğuna işaret etmiştir. Bütün ülkeler, mümkün olduğu kadar fazla tasarruf edip yatırıma yönelmek ve yatırımları artırarak kalkınmak, sanayileşmek istemektedirler:

*Bugün Batılı sanayileşmiş ülkelerde, yatırıma giden yıllık tasarruflar yüzde 18 ile 20-25 mertebesinde iken, bunun Japonya'da yüzde 35'e kadar çıktığını görüyoruz. Yani, Batı ile aynı gelir seviyesinde, aynı tüketim imkânlarına sahip olduğu halde, bir Japon toplumu, muhafazakâr yapıyla, tutumlu yapıyla, tasarrufu teşvik eden kültürüyle, Batılı sanayileşmiş ülkelere göre, yüzde 10 ilâ 15 daha fazla tasarruf ettiği için, kaynakları süratle birikmekte, çok süratli bir şekilde sanayileşmektedir. Böylece, hem kendi yatırımlarını yapabilmekte hem de üçüncü dünya ülkelerine, hatta Batı'nın sanayileşmiş ülkelerine sermaye transfer ederek, buralarda yatırımlar yapmakta ve bu sayede, dünyanın bu kaynakları bol, gelişmiş ve kalkınmış bir ülkesi haline gelmiş bulunmaktadır.*¹⁴⁴⁵

Ayhan, vergi kanunlarının yanı sıra ilkokuldan üniversiteye kadar olan eğitim süreçlerinde, halka yönelik yayın kurumlarında, tasarrufu teşvik eden bir anlayışın yaygınlaştırılmasının önemini altını çizmiştir. Ayhan, 1970'li yıllarda yüzlerce halk şirketinin kurulduğunu ancak, bilhassa 1980 sonrası takip edilen iktisadî politikalar ve 1978-1979'lu yıllarda başlayan yüksek faiz, yüksek enflasyon ve istikrarsız kur politikaları sebebiyle bunların hepsinin battığını hatırlatmıştır. Tasarıyla getirilen yeni vergi nispetiyle, mevcut mevzuat arasında, yüzde 6 fark bulunduğu değinen Ayhan, bunun kurumlaşmayı büyük ölçüde teşvik etme şansına sahip olmadığını savunmuştur. Aslında, kurum kazançlarının düşük olmasının sebebi, sadece Kurumlar Vergisi nispetinin yüksek veya düşük olmasından değildir. Nitekim Kurumlar Vergisi nispeti yüzde 46 olduğu halde, kurum kazançlarının düşüklüğünün sebebi, birtakım istisnalar ve muafiyetlerdir. Bunun için, bu kanunla, memlekette sermaye birikimini teşvik etmek isteniyorsa mutlaka daha müessir eğitim politikalarıyla, tasarruf politikalarıyla bunların desteklenmesi gereklidir.¹⁴⁴⁶

17., 18., 19., 20. ve 21. maddelerin kabul edilmesinden sonra, Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesini tadil eden 22. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), bu maddedeki yanlış uluslararası sularda çalışan gemi adamlarının, sanatçıların ve sporcuların yüzde 10'luk stopaja tabi tutulması istisnasının kaldırılması olarak ifade etmiştir. Bu durumu “AT ile uyum sağlıyoruz, üniter vergi sistemi getiriyoruz” iddiasıyla çelişkili bulmuştur. Taner, Devlet tahvili faizlerinden, Hazine bonusu faizlerinden, döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizlerden, Toplu Konut İdaresi ile Kamu Ortaklığı İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirlerden de tevkifat yapılmasını ve bu tevkifatın yüzde 25'ten yüzde 50'ye kadar çıkarılabilmesini eleştirmiştir:

¹⁴⁴⁵ A.k., s. 91.

¹⁴⁴⁶ A.k., ss. 90-91.

*Şimdi, bu kanundur, kararname değildir. Bu, bir demoklesin kılıcıdır. Şimdi, Türkiye’de iş yapan insanları düşünün... Devletin çıkardığı devlet tahvilinin üzerinde eğer böyle bir demoklesin kılıcı varsa, bugün yüzde 10 olan stopajı, yarın sizin yüzde 25’e, 30’a, 35’e, 45’e çıkarma imkânınızın olduğunu gören, insanlar, sizden gider devlet tahvili alırlar mı?... Ya Kamu Ortaklığının çıkaracağı belgeler?... Yani, bu tahvilleri alırlar mı? Yabancılar bunları alırlar mı?*¹⁴⁴⁷

22. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), bu maddenin milletin dört gözle beklediği bir madde olduğunu belirterek, kamuoyunun “yüksek gelir gruplarına, repo yapanlara, hazine bonosu ve devlet tahvillerinden trilyonlar kazananlara, yani vergisiz kazananların bu faiz gelirlerine ne uygulanacak acaba?” diye merak ettiğini söylemiştir. Ama, Hükümetin “ben bunlara yüzde, 25 vergi tevkifatı yapacağım” diye geldiğini ve “bunları sıfıra kadar da indirebilirim” hükmümün de olduğunu ifade etmiştir. Hangisine yüzde sıfır, hangisine yüzde 25, hangisine yüzde 50 uygulanacağı belli değildir. Ayhan, bu maddede çamaşırcılar, odun kırıcıları ve bohçacılar gibi “gariban tayfasının” sırtına da vergi yüklediğini ve böylece vergi düzenlemesinin “âdeta bir zulüm haline” getirildiğini iddia etmiştir. Şahsı adına 22. madde üzerinde konuşan Emin Kul (İstanbul) da gemi adamlarının uluslararası sularda çalışmasıyla ilgili vergilendirme kolaylığının kaldırılmasını eleştiren bir konuşma yapmıştır.¹⁴⁴⁸

Gelir Vergisi Kanunuyla ilgili basamakları tespit eden, basamakları yeniden düzenleyen 23. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), 75 milyon liraya kadar olan birinci basamaktan, yüzde 25 vergi alınmasını eleştirmiştir. Bu yüzde 25 oranının, dünyanın birçok ülkesinde ve OECD ülkelerinde olmadığına altını çizen Maruflu, Türkiye’nin bu ülkelerden, fert başına düşen millî gelir itibarıyla daha düşük seviyede olması sebebiyle dar gelirliye uygulanacak vergi oranının düşürülmesi gerektiğine değinmiştir. Maruflu’ya göre asgarî ücretin, yani takriben 29 milyon liraya kadar olan gelirlerin vergi dışı kalması, 75 milyona kadar olan gelirlerden alınacak vergilerin de yüzde 10 olması, “dar gelirli zümrelere bir gelir enjeksiyonu” anlamına gelecektir.¹⁴⁴⁹ Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Abdüllatif Şener (Sivas), vergi adaletine vurgu yapan bir konuşma yapmıştır. Türk vergi sistemine yöneltilen eleştirilerin ana konusunun bütçe açıklarının nasıl kapatılacağı ve vergi adaletinin nasıl sağlanacağıdır. Şener, vergi adaletinin sağlanmasında kullanılan araçlardan, birincisinin, “ayırma kuramı”¹⁴⁵⁰ denilen bir kuram olduğunu hatırlatmıştır. Sermaye gelirleri ile emek gelirleri farklı oranlarda vergilendirilmelidir zira sermaye, belli bir fizikî varlığa bağlı değildir:

¹⁴⁴⁷ A.k., s. 131.

¹⁴⁴⁸ A.k., ss. 133-137.

¹⁴⁴⁹ A.k., ss. 143-145.

¹⁴⁵⁰ Ayırma kuramı gelirin türlerine göre, vergilemede farklılaştırmayı sağlayabilmektir, sermaye gelirleri ile emek gelirlerinin farklı oranlarda vergilendirilebilmesidir.

*Bu fizikî varlığa bağlı olmayışı sebebiyle, belli bir birikim, sahibi olduğu kişilere, doğrudan gelir temin eder. Halbuki, emeğin, gelir elde edebilmesi için, sürekli kendisini yenilemesi, sürekli çalışması, sürekli işlemesi lazımdır. Bu bakımdan, ayırma kuramının bir gereği olarak, vergi adaletini sağlamanın gerekliliği olarak, ücret gelirlerine bazı ayrıcalıkların sağlanması lazımdır. Bunun başında da, asgarî ücretin vergi dışı bırakılması gelir. Çünkü, asgarî ücret dediğimiz olay, bir kişinin, ailesiyle birlikte varlığını devam ettirebilmesi için, ihtiyacı olan asgarî gelir düzeyini ifade eder. Dolayısıyla, bir ailenin varlığını devam ettirebilmesi için, ihtiyaç duyduğu asgarî gelir düzeyini vergilendiriyorsanız; yiyeceği ekmeğe el koyuyorsunuz demektir, giyeceğine el koyuyorsunuz demektir, asgarî barınma şartlarına el koyuyorsunuz ve hayat standardını asgarî yaşama seviyesinin altına çekiyorsunuz demektir. Bunu yaparken de, devlet imkânlarıyla, devletin elindeki egemenlik hakkıyla bunu tehdit ediyorsunuz demektir. Bu bakımdan, vergi adaletinin birinci prensibi, asgarî yaşama şartlarının vergi dışında kalabilmesidir. Ancak, bu sağlanmamıştır. Bunu sağlamayla ilgili de bir düzenleme yoktur.*¹⁴⁵¹

Şener'e göre, vergi adaletinin sağlanmasında kullanılan ikinci temel ilke, artan orantılıktır. Bu ilkenin Türk gelir vergisinde uygulamasının geçmişinin çok eskilere dayandığını belirten Şener, 23. maddeyle yeniden tanzim edilen artan orantılıktaki, vergi adaletini sağlamaya yönelik bir yapı oluşturulmadığını savunmuştur. Bu maddeyle daha önce 32 milyon lira olan birinci dilim, 75 milyon liraya çıkarılmak suretiyle yetinilmiştir. 70 milyon liraya çıkarmakla, düşük gelir gruplarına büyük bir avantaj sağlanmamıştır. Şener'e göre, Türkiye'de, vergilendirilen gelirin önemli bir kesimi zaten birinci ve ikinci dilimlere girmektedir. Vergi adaletinin sağlanmasında üçüncü bir teknik olarak da, muafiyetlerin ve istisnaların kullanılmasına değinen Şener, bu pakette muafiyetlerin de tamamen ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeler olduğunu belirtmiştir. Hâlbuki muafiyet sınırları altında kalanlar, yaşayabilmek için dahi gelir sahibi olmayan kesimlerdir. Vergi adaleti açısından bunların da vergilendirilmesi uygun değildir.¹⁴⁵²

Şahsı adına konuşan Cevat Ayhan da bu maddeyle ilgili benzer eleştirilerde bulunduktan sonra Nami Çağan (İstanbul), bu maddedeki vergi tarifesini savunan bir konuşma yapmıştır. En düşük oranı 10, en yüksek oranı 68 olan 1980 öncesi tarifenin, görünüşte son derece adaletli bir tarife olduğuna işaret eden Çağan, bu tarifenin işleyişinde son derece adaletsiz bir hale geldiğini vurgulamıştır. 1980'den sonra gelir dağılımını bozmak amaçlandığı için en düşük oranın 40'tan başlatıldığını söyleyen Çağan, bu maddede oranın 25'ten başladığına dikkat çekmiştir. Mevcut vergi yasası değişikliklerinde ana amacın, mevcut toplam vergi yükünü adaletli dağıtmaktan çok, bunu artırarak kamu harcamalarına kaynak bulmak olduğunun altını çizmiştir.¹⁴⁵³

¹⁴⁵¹ A.k., s. 146.

¹⁴⁵² A.k., ss. 145-147.

¹⁴⁵³ A.k., ss. 147-149.

Geçici vergi hakkındaki 24. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), bu maddenin geçici vergiyi veya halk arasındaki adıyla peşin vergi ile ilgili düzenlemeyi öngördüğünü hatırlatmıştır. Bu maddeyle geçici verginin üçer aylık hesap dönemlerine ait bilanço ve gelir tablolarına bağlanarak yüzde 25’lik bir oranda ödenmesi öngörülmüştür. DYP’nin seçim meydanlarında bu geçici verginin kaldırılmasını vaat ettiğine değinen Maruflu, Hükümetin bu vergiyi kaldırmadığına dikkat çekmiştir. Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), geçici verginin, Türkiye’de enflasyonu önleyemeyen iktidarların, enflasyon altında bunalmış olan esnaf, sanatkâr ve vergi mükelleflerinin sırtına bindirdiği bir yük olduğunu söylemiştir. Ayhan’a göre esnafın en çok şikâyetçi olduğu iki şey vardır; bir tanesi, geçici vergidir; diğeri de, hayat standardına göre vergidir. Türkiye’de yüksek enflasyonun bilerek önlenmediği iddia eden Ayhan şöyle devam etmiştir:

*Buradaki temel politika da, orta ve alt gelir gruplarındaki serveti, yüksek gelir gruplarına yönlendirip -akıllarınca da- o yüksek gelir gruplarında teraküm edecek olan sermayeyi yatırımlara yöneltip, Türkiye’yi kalkındırmaktır; ama, biz görüyoruz ki, son on altı yıllık dönemde Türkiye, maalesef kalkınmamıştır, Türkiye geri gitmiştir. Sabit sermaye yatırımlarına baktığınızda, imalat sanayii yatırımlarına baktığınızda, gördüğünüz, bütün rakamların menfi istikamette gelişmekte olduğudur. Bunlar, yıllık programlarda, Devlet Planlama Teşkilatının raporlarında, uluslararası kuruluşların değerlendirmelerinde açık açık görülmektedir; yani Türkiye’de on altı yıldan beri, bilerek -bilhassa son on yılda- şuurlu bir kapitalizm, vahşi bir kapitalizm uygulanmakta, bununla da alt gelir grupları ezilmektedir. İşte, peşin vergi bunlardan biridir. Maalesef, muhalefetteyken bunu kaldıracaklarına söz verenler, milleti aldatmakta, iktidara geldiklerinde bu uygulamaya devam etmektedirler.*¹⁴⁵⁴

24. ve 25. maddelerin kabul edilmesinden sonra 55. Birleşim kapatılarak tasarı üzerindeki görüşmelere 26.12.1993 Tarihli 56. Birleşimde Başkanvekili Vefa Tanır’ın başkanlığında devam edilmiştir. 26., 27. ve 28. maddelerin kabul edilmesinden sonra Kurumlar Vergisi Kanunuyla ilgili değişiklikleri kapsayan 29. madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) konuşmuştur. Bu maddede 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre, Sermaye Piyasası Kurulunca halka açık anonim şirket olduğu kabul edilen şirketlerin, bu Kanun ve Gelir Vergisi Kanunu uygulaması bakımından da ‘halka açık anonim şirket’ sayıldığını belirtmiştir. Ancak, bu şirketlerin halka arz edilen hisse senetlerinin, nominal sermayesine oranının en az yüzde 40 olması şarttır. Türkiye’de, özel sektör kuruluşlarının bir aile işletmeciliği şeklinde olduğuna değinen Maruflu, burada “bir zihniyet değişikliğine” ihtiyaç olduğuna işaret etmiştir. Bu aile şirketlerinin yönetimi, profesyonel yöneticilerle yeteri kadar paylaşmadığını ve

¹⁴⁵⁴ A.k., ss. 159, 156-159.

hisseleri hiçbir şekilde vermediklerini söylemiştir. Buna paralel olarak, sermaye piyasasının yeteri kadar gelişmediğine dikkat çeken Maruflu, bu maddeyle, Sermaye Piyasası Kurulunca, halka açık olduğu kabul edilen şirketlere ilişkin düzenleme yapıldığını ifade etmiştir.¹⁴⁵⁵

RP Grubu adına 29. madde üzerinde konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), sermaye birikiminin hızlandırılmasının ve bu biriken sermayenin de şirketlere ve şirketlerden de sanayiye yönelmesinin ülkenin kalkınmasındaki önemli rolüne değinmiştir. Sermaye terakümünün “vahşi kapitalizm” şeklinde değil, “tabii ticaret içinde, helal kazanç ölçüsü” içinde yapılmasında, Sermaye Piyasası Kanununun müspet bir adım olduğunu ifade etmiştir. Ayhan’a göre, Sermaye Piyasası Kurulu da yine bu istikamette atılmış müspet bir adımdır. 1960’tan beri devamlı konuşulan, tartışılan ama bir türlü getirilemeyen bu kurumların getirilmiş olması şükranla anılacak bir hizmettir. Ayhan, mevcut enflasyon ve faiz seviyesinde yatırım yapmanın zorluğuna işaret ederek yatırım yapan kuruluşların, fonları birikmiş olan, yatırıma ayırabilecekleri fonları olan ve kendi öz kaynaklarını kullanarak yatırım yapan kuruluşlar olduğunu belirtmiştir. Yatırım teşvik belgeleriyle yatırım yapmanın yüksek faiz sebebiyle imkânsızlaştığını söyleyen Ayhan, faizleri düşürecek, enflasyonu düşürecek çok süratli mekanizmaların harekete geçirilmesini istemiştir:

*... bugün Türkiye’de, sermaye piyasası, büyük ölçüde, Hazine bonoları ve devlet tahvilleri için çalışan bir mekanizma haline gelmiştir. Eğer, siyasî iktidarlar bu para piyasasından ellerini çekerlerse, bu sermaye sanayiye yönelecektir, yatırımlara yönelecektir; ama, biz biliyoruz ki, bugün, piyasadaki paranın yüzde 90’ına yakını, hükümetler tarafından, bütçe açıklarının finansmanı için kullanılmakta... Yani, bugün, bu sermaye piyasasına, birikebilen kaynaklara, tasarruflara uzanan eller, hükümetin elidir. Hükümetler, bunun yüzde 90’ını bütçe açıkları için, iç borçlar için, dış borçlar için, memur maaşlarını ödemek için, cari masrafları finanse etmek için kullanmaktadır. Bu da, Türkiye’nin geleceği için, kurumların gelişmesi, büyümesi, halkın yatırımlara katılması için fevkalade mahzurlu bir husustur.*¹⁴⁵⁶

Şahsı adına aynı madde üzerinde konuşan Gürhan Çelebican (İstanbul) da bu tasarıyla halka açık şirketler ile halka açık olmayan şirketler arasında bir farklılık yaratılarak stopaj yapılmaması esasının benimsendiğini belirtmiştir. Çelebican, bu önemli farklılığın, gerçekte, halka açık olmadığı halde, bir kısım şirketlerin suni olarak, sanki halka açılmış gibi gösterilmesine yol açacağını savunmuştur. Halka açık şirketlerin teşvikinin, vergi adaletini bozmayacak şekilde bulunacak başka yollarla sağlanmasının daha doğru olacağını söylemiştir. Ayrıca, gerçek manada halka açık olmayan şirketlerin hisse senetlerini alan küçük tasarruf sahipleri de mağdur olacaklardır. Bir şirketin

¹⁴⁵⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 56 (26.12.1993), ss. 222-223.

¹⁴⁵⁶ A.k., s. 225.

halka açık olmasının şartı olarak, nominal hisselerinin en az yüzde 40'ının halka sunulmuş olmasının iki senede yakalanmasının çok zor olduğunu ifade etmiştir. Çelebican'a göre, sermayenin halka yayılması arzu edilen bir husus olmakla birlikte, müessesenin sevk ve idaresinin belli grupların tecrübesine ve sorumluluğuna verilmesi, halka açık şirketlerin başarısı için mutlaka gerekli görülmektedir. Halka açık şirket kavramı, halka devredilen payın, birinci yıl sonunda yüzde 5 oranına, müteakip her yıl bu oranın 5'er puan artırılması suretiyle beşinci yılın sonunda yüzde 25 oranına varılarak oluşturulmalıdır.¹⁴⁵⁷

29. ve 39. maddeler arasındaki maddelerin görüşülerek kabul edilmesinden sonra tasarının son maddesi olan 40. madde üzerinde söz alan Turgut Tekin (Adana), çok ciddi çalışmalar yapılarak on gün içinde Türk demokrasisini onurlandıracak bir yasanın çıkarıldığını savunmuştur. Tasarının maddeleri üzerinde 480 önergeyi imzaladığını söyleyen Tekin, bu davranışının amacını yedi ayda biteceği düşünülen vergi yasa tasarısını on günde bitirmek olarak açıklamıştır. Algan Hacaloğlu (İstanbul), halkın kendisiyle ilgili malî konularda, yetkinin, sadece ve sadece parlamentoda olması konusundaki kararlılığına vurgu yaparak bu vergi tasarısının birçok maddesinde, vergilerin, oranları, kapsamı, uygulama şekli ve içeriği konusunda yetkilerin yeterince belirlenmediğini söylemiştir. Hacaloğlu, vergi konusunda yetkilerin, Parlamentonun ortaya koyacağı irade etrafında şekillenmesine olanak tanımadan Bakanlar Kuruluna bırakıldığını belirtmiştir. Bazı maddelerde konulmuş bulunan vergi miktarının veyahut da halka gelir getirici nitelikteki bir hakkın, Bakanlar Kurulu yetkisiyle kaldırılabilmesi şeklinde düzenlemeyi eleştiren Hacaloğlu, bu tasarının birçok maddesinin Anayasa Mahkemesi önünde ciddi sıkıntılara düşmesine neden olacağını iddia etmiştir. Tasarının birçok maddesinde, yetkinin doğrudan doğruya Bakanlar Kuruluna verilmesine rağmen yürütmeden sadece Maliye Bakanlığının sorumlu olmasının yetersiz olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵⁸

Maddeler üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasından sonra tasarının aleyhinde söz alan Emin Kul (İstanbul), tasarının, emek-gelir grubu ile diğer gelir gruplarını aynı tarifieden vergilendirmeyi öngören ve devam ettiren bir tasarı olduğunu halbuki emek-gelir gruplarının, diğer gruplarla aynı tarifieden vergilendirilmemesi gerektiğini söylemiştir. Tasarıdaki istisnalar da koruyucu hükümler de emek-gelir gruplarına yönelik değildir. Kul'a göre, vergi, faiz, kredi, teşvik ve para politikaları, gelir dağılımında çok önemli araçlardır. Ancak bu araçlar, uzun süredir, gelir dağılımını dengelemek ve düzeltmek için kullanılmamaktadır. Bu vergi tasarısı da işçi kesimine, emek-gelir grubuna hiçbir yenilik getirmedeği ve bozuk olan gelir dağılımını düzeltecek hiçbir işlev yapmayacağı için kabul edilmemelidir.¹⁴⁵⁹

¹⁴⁵⁷ A.k., s. 226.

¹⁴⁵⁸ A.k., ss. 290-291.

¹⁴⁵⁹ A.k., ss. 292-293.

Tasarının lehinde söz alan Abdullah Aykon Doğan (Isparta), Türk vergi sisteminde, emek gelirleri lehine bir ayırım olduğuna işaret ederek Hükümetin 1 milyon 800 bin lira olan yıllık en az geçim indirimi haddini 7 milyon 800 bin liraya çıkardığını söylemiştir. Bu tasarıda en büyük vergi avantajını asgarî ücretliye verdiklerini belirten Doğan, bu tasarıda ayrıca küçük esnafın sorunlarının dikkate alındığını ifade etmiştir. Doğan, Hükümete, vergi adaletini sağlayıcı yönde yetkiler verildiğini vurgulamıştır. Tasarıda hiçbir sermaye unsurunun ürkütülmemesinin esas alındığını söyleyen Doğan, bu tasarıda hiçbir kuruluş lehine özel bir avantaj sağlanmadığını savundu ve oyunun beyaz olacağını söylemiştir.¹⁴⁶⁰

Oy kutusunun sıralar arasında dolaştırılması suretiyle yapılan açık oylamaya 193 üye katılırken 162 kabul, 28 ret, 2 çekinse ve 1 geçersiz oyla tasarı kabul edilerek kanunlaşmıştır. Bunun üzerine Maliye Bakanı İsmet Attila (Afyon), bütün milletvekillerine teşekkür etmiş ve bu kanunun uygulanmasında gerekli titizliğin ve adaletin gösterileceğini ifade etmiştir. Attila, “Allah’tan, bu kanunun memlekete hayırlar getirmesini” dileyerek konuşmasını tamamlamıştır.

5.3.3.2. Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile 1.7.1964 Tarihli ve 488 Sayılı, 2.7.1964 Tarihli ve 492 Sayılı, 7.11.1984 Tarihli ve 3074 Sayılı, 25.10.1984 Tarihli ve 3065 Sayılı, 31.12.1960 Tarihli ve 193 Sayılı, 21.7.1953 Tarihli ve 6183 Sayılı, 2.2.1981 Tarihli ve 2380 Sayılı, 15.7.1963 Tarihli ve 277 Sayılı Kanunların Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3986)

“Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” (1/618) “kamu finansman açıklarında sürekli bir artış eğilimi” dolayısıyla “iç finansman yapısında” yaşanan sorunlar ve “dış ticaret açıklarının büyümesi” sonucunda “bozulan ekonomik dengelerin” düzeltilmesi amacıyla Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Genel gerekçesinde tasarının “ekonomik dar boğazın aşılmasında toplumdaki her kesimin mali gücüne göre özveride bulunmasını sağlayacağı” ve “ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir etken olacağı” ifade edilmiştir. Gerekçede ayrıca tasarının “bir defaya mahsus olmak üzere ilave bir vergi alınmasını” hedeflediği belirtilmiş, “dar ve sabit gelirlieleri kapsamı dışında bıraktığı, vergi ödeme gücü daha yüksek olan gelir gruplarının kamu harcamalarına daha fazla katılmalarını sağlamaya” yönelik bir girişim olduğunun altı çizilmiştir.¹⁴⁶¹ Tasarı, Ekonomik Denge Vergisi ve Net Aktif Vergisi başta olmak üzere, gayrimenkul, motorlu taşıtlar, damga, harçlar ve akaryakıt vergilerinde değişikliklere gidilmesini öngörmüştür.

¹⁴⁶⁰ A.k., ss. 294-295.

¹⁴⁶¹ Sıra Sayısı 648, “Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu,” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 92’nin sonuna ekli, (20.4.1994), s. 1.

“Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” 13.4.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk edilmiştir. Komisyonda bazı maddeler üzerinde değişiklik yapıldıktan sonra “yapılan değişikliklerin başlıkta görülebilmesi” amacıyla tasarının başlığı “Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, 492 Sayılı Harçlar Kanunu, 3074 Sayılı Akaryakıt Tüketim Vergisi Kanunu ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda Bazı Maddelerin Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” olarak değiştirilmiştir.¹⁴⁶² Yapılan değişikliklerden sonra Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığına sevk edilmiş fakat bu süreçte tasarıya iki muhalefet şerhi konmuştur. Zeki Ergezen (Bitlis) ve Mustafa Ünalı (Konya), Ekonomik İstikrar Paketi’nin “bütünüyle inandırıcı” olmadığı, “paketin uygulayıcısı” Tansu Çiller’in “bizzat itimat vermediği”, “vergiler maliyete ekleneceğinden sonuçta yine dar gelirliyi etkileyecek” olması “israfları önlememesi” ve “anayasaya aykırı hükümler taşıması” gibi gerekçelerle tasarıya muhalif olduklarını belirtmişlerdir.¹⁴⁶³ Nevşat Özer (Muğla), Süleyman Hatinoğlu (Artvin) ve Mehmet Nedim Budak (Ankara) “ülkenin sorunları ile ilgili olmayıp, mevcut sorunların daha da ağırlaşmasına yol açacağı” gerekçesiyle “vergi paketinin mantığına ve maddelerine bütünüyle” katılmadıklarını ifade etmişlerdir.¹⁴⁶⁴

Tasarı ve komisyon raporu 19.4.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun 20.4.1994 Tarihli 92. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarı üzerinde ANAP Grubu adına ilk sözü alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), kanun metninin “hazırlıksız, acele ve hedefsiz” olduğunu belirttikten sonra, “gelen vergilerin bir defaya mahsus olması, belli bir hedefinin olmaması, hazırlıksız ve acele kaleme alınmış olması dolayısıyla” kanun tasarısının mevcut şekliyle geçmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Pakdemirli ayrıca sadece 1994 yılını kurtarmayı amaçlayan bu tasarının geçirilmesinde ısrar edilecekse, tasarı metninde geçen bazı “muğlâk” terimlerin tarif edilmesi gerektiği noktasında ısrar etmiştir.¹⁴⁶⁵

Daha sonra RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), tasarımı “doğrudan doğruya 1994 yılını kurtarmaya” yönelik “ek külfetleri düzenleyen” bir tasarı olarak tanımlamış, geline durumdan mevcut koalisyon hükümetini sorumlu tutmuştur:

Bu olumsuzlukları ortaya çıkaran, doğrudan doğruya şu anki mevcut Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Partidir. İki yılı aşkın, üç yıla yaklaşan bir dönem içerisinde icrayı hükümet eden bu koalisyonun, nihayet Türkiye’yi getirdiği nokta, geçici tedbirlerle kamu maliyesini ayakta tutabilme

¹⁴⁶² A.k., s. 14.

¹⁴⁶³ A.k., s. 16.

¹⁴⁶⁴ A.k., s. 16.

¹⁴⁶⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 92, (20.4.1994), ss. 246 ve 249.

*telaşıdır, endişesidir. Eğer bütçe açıklarından şikâyet ediliyorsa, kamu açıklarının artık dayanılmaz düzeylere ulaştığı ifade ediliyorsa, bunun da sorumlusu bu Hükümettir... Bu iktidar, aynı şekilde kamu açıkları dışında dış ve iç borçlardan şikâyet ediyor ve 'bütçe gelirlerinin oran itibarıyla büyük bir kısmı devletin borç ve faiz ödemelerine gidiyor' diyor. Ancak elimizdeki rakamlar da bu durumun sorumlusunun, suçlusunun veya en azından mesulünün mevcut İktidar olduğunu ortaya koymaktadır... Aynı şekilde dış ticaret açıklarından şikâyet eden bu paketi Meclis gündemine getirme zorunluluğunu ifade eden İktidarın, 1993 yılı itibarıyla de dış ticaret açığını 15 milyar dolara çıkardığı hepimizin bildiği bir gerçektir. ... Gerçekten bugün Türkiye'de bütün ekonomik dengeler, bu İktidarın sayesinde bozulmuştur.*¹⁴⁶⁶

Şener ayrıca “büyük çelişkiler” barındıran mevcut tasarının ülkenin karşı karşıya olduğu ekonomik sorunlara çözüm getirmeyeceğini de ifade etmiştir.

SHP Grubu adına söz alan Nihat Matkap (Hatay), Şener'in “20 dakikayı aşkın bir süre zevkle eleştirdiğine” fakat “bir alternatif sunmadığına” dikkat çekmiş, tasarıda öngörülen tedbirlerin “ekonomideki olağanüstü koşullar nedeniyle” getirilen “soluk aldırma tedbirleri” olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁶⁷

Şahsı adına söz alan Gürol Soylu (İstanbul), ülkenin karşı karşıya olduğu darboğazın Türkiye'yi “bugüne kadar idare edenlerin iyi idare etmemesinden” kaynaklandığını ileri sürmüş ve ihtiyaç duyulan kaynağın yeni vergilerle değil, “kamu bankalarının bugüne kadarki batık paralarını toplama” yoluyla sağlanması gerektiğini önermiştir.¹⁴⁶⁸ Soylu'nun konuşmasının ardından görüşmelere ara verilmiş ve yeni oturumda şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), vergisini ödemeyen ve vergiyi “ucuz kredi” olarak kullananların olduğunu belirterek vergi tahsilindeki sorunlara ve o güne kadar idari anlamda Türkiye'nin nasıl yönetildiğine değinmiştir.¹⁴⁶⁹ Tasarının tümü üzerine yapılan konuşmaların tamamlanmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Ekonomik denge vergisine dâhil olan mükelleflerin kimler olduğunu düzenleyen birinci madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflı (İstanbul), Türkiye ekonomisinin karşı karşıya bulunduğu mevcut tablo ile ilgili görüşlerini aktardıktan sonra, ilgili maddenin vergi ödeyenleri kapsadığını fakat asıl sorunun kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçakçılığı olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁷⁰ RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), milletvekilleri ve bürokratlara da vergi gerilmesini önermiştir. Ayhan ayrıca daha önceki dönemlerde “vergi afları getirilerek vergi ahlakının bozulduğunu” bu nedenle söz konusu tasarıyla öngörülen “vergilerin tahsil edilmesi hususunda fevkalade endişeleri” olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁷¹

¹⁴⁶⁶ A.k., ss. 250-251.

¹⁴⁶⁷ A.k., ss. 253-254.

¹⁴⁶⁸ A.k., s. 255.

¹⁴⁶⁹ A.k., ss. 257-258.

¹⁴⁷⁰ A.k., s. 262.

¹⁴⁷¹ A.k., ss. 264-265.

Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), ilgili kanun tasarısının hazırlanmasında ciddi sorunların olduğunu ve bu nedenle söz konusu tasarının bir düzelme sağlamayacağını belirtmiştir:

*Hazırlanan ve milletten vergi almak için getirilen tasarı ve teklifler çok ciddi, çok özel incelemelerle gelmemektedir ve uygulamalar da bunun böyle olduğunu göstermiştir. Bugün, Hükümet 70 trilyon liralık bir vergi talebiyle geliyor; ama, yapılan icraatlardaki beceriksizlikler yüzünden, dolardaki veya 1 faizdeki bir gecelik oynamalardan dolayı, bankalara veya diğer spekülâtlere trilyonlarca lira kazandırılıyor. Bu uygulamalarla, toplanacak olan vergilerden hiçbir fayda gelmeyecektir; bu insanlarımızdan boşu boşuna vergi alınmış olacaktır.*¹⁴⁷²

Yakın, ayrıca getirilen tedbirlerden ziyade “işin icraatına ve yönetimine karşı şüpheleri” olduğuna dikkat çekmiştir. Yakın’ın ardından şahsı adına söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş) de “ekonominin vergi dışına kaymasından” ve devletin “savurganlık” içinde olduğundan bahsetmiştir.¹⁴⁷³ Madde üzerine konuşmaların tamamlanmasının ardından verilen beş değişiklik önergesinin görüşülmesine geçilmiştir. Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının “sayıları bir milyonu bulan” ve “geçinmekten aciz” “küçük esnafı kapsadığı gerekçesiyle ilgili maddenin b bendinin çıkarılmasını talep eden”¹⁴⁷⁴ önergesi oylama sonucunda reddedilmiştir. Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının ücretlilerin vergilendirilmesini düzenleyen bent üzerinde değişiklik yapılmasını teklif eden önergesi de yapılan oylama sonucunda kabul edilmemiştir.

Madde bentlerinde değişiklik talep eden Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının önergesi ile Esat Bütün (Kahramanmaraş) ve arkadaşlarının önergesi “farklı oldukları” konusunda yapılan itirazlara¹⁴⁷⁵ rağmen aynı mahiyette oldukları gerekçesiyle birlikte ele alınmış, yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir. Önerge üzerine söz alan Ahmet Özdemir (Tokat), teklif ettikleri değişiklikle neden 600 milyon olan matrahı düşürmek istediklerini açıklamıştır:

*...biz, 600 milyon lira olan matrahı, 300 milyon liraya çekmek arzusundayız. Burada, çalışanlar, yani aylık geliri 25 milyon üzerinde olanlar, kim olursa olsun, bu vergiyi, bu yükü çekmelidir. Bir tarafta, esnafın, sanatkârın, dar gelirlinin hiçbir masrafı matrahtan düşülmezken, yıllık gelirini 600 milyon üzerinde tutmanın bir anlamı olmadığı kanaatindeyiz. Burada ezilen, yine esnaf ve sanatkârimızdır. Çalıştığının, gösterdiği matrahın vergisini öder; ama o işyerinde, evinde ve ocağında çoluğuna çocuğuna harcadığı paraların hiçbirisini, esnaf, masraf olarak gösteremez.*¹⁴⁷⁶

¹⁴⁷² A.k., s. 264.

¹⁴⁷³ A.k., ss. 265-266.

¹⁴⁷⁴ A.k., s. 268.

¹⁴⁷⁵ A.k., s. 273.

¹⁴⁷⁶ A.k., s. 273.

Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının ücretlilerin vergilendirilmesini düzenleyen bende ilişkin verdikleri ikinci değişiklik önergesi karar yeter sayısı olmadığı için daha sonraki oturuma ertelenmiştir. Daha sonraki oturumda önerge oylamaya sunulmuş fakat kabul edilmemiş, birinci madde okunduğu gibi yasalaşmıştır.

İkinci maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu, yaptığı konuşmada sözü yeniden kayıt dışı ekonomiye getirmiş ve hükümete yeni vergi koymak yerine, bu kaynağı kullanmasını önermiştir:

*...burada üzerine gidilmesi gereken konu, kayıt dışı ekonomi veya yeraltı ekonomisidir. Türkiye’de, yapılan değerlendirmelere göre, yaklaşık 1 katrilyonu bulan, belki de daha fazla miktarda kayıt dışı yeraltı ekonomisi mevcuttur. Bu kayıt dışı ekonomide yer alan insanlar iş âleminde faaliyet göstermektedirler, bu işlevlerini yerine getirirlerken, milletin ve devletin imkânlarından yararlanmaktadırlar; ancak, devlete ödemeleri gereken karşılığı ödememektedirler. Nedendir ki, geçmiş hükümetler, siyasî iktidarlar, bu kayıt dışı ekonomiyle özellikle mücadele etmesi gereken devlet görevlileri ve Maliye Bakanlığı, bunun kayıt altına alınması için bir gayret göstermemektedirler? ... bu kayıt dışı ekonomi bu vergi yasa tasarısı görüşülürken ilgililerin, Bakanlar Kurulumuzun, Maliye Bakanlığının elinde bir kaynaktır ve aslında bunun üzerine gidilmesinde büyük yarar vardır; bu açıdan, dikkatlerini çekmek istiyorum.*¹⁴⁷⁷

Daha sonra RP adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), ilgili maddede “yüksek geliri olan zümrelere” yüzde 5, “küçük esnafa” yüzde 10 vergi öngörülmesini adil olmadığını bunun ciddi sonuçlarının olacağını ifade etmiştir.¹⁴⁷⁸ Madde üzerine şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), “ekonomik iflasın temelinde sıcak paranın” yattığını belirtmiş ve hükümeti ve muhalefet partilerini “sıcak parayı kimlerin kazandıklarını, kimlerin kâr ettiklerini” araştırmaya davet etmiştir.¹⁴⁷⁹ Şahsı adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), daha önceki eleştirilerini tekrarlamış ve yaşanan tüm olumsuzluklardan iktidarı sorumlu tutmuştur. Konuşmaların ardından verilen 8 önergenin verilmiş sırasına göre ilk dördünün görüşülmesine geçilmiş maddede belli değişiklikler teklif eden bu önergeler yapılan oylamalar sonucunda kabul edilmemiştir.

2. maddenin de okunduğu gibi kabul edilmesinden sonra ekonomik denge vergisi ile ilgili istisnaları düzenleyen 3. maddenin görüşülmesine geçilmiş ve madde üzerinde ilk sözü ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) almıştır. Maruflu konuşmasında kayıt dışı ekonominin üzerine gidilmesi konusunda ısrarcı olunması gerektiğini belirtmiş ve söz konusu alanların neler olduğundan bahsetmiştir:

¹⁴⁷⁷ A.k., s. 280.

¹⁴⁷⁸ A.k., s. 282.

¹⁴⁷⁹ A.k., ss. 283-284.

Piyasada, faturasız, belgesiz satışlar, sahte faturalar, naylon faturalar; envanterlerin farklı gösterilerek vergi verilmemesi; gayrimenkul satışlarında tapuda satış değerinin düşük gösterilmesi; yıllık gayrimenkul vergi ödemelerinde düşük ve yanlış beyan; kiraların düşük gösterilmesi veya hiç gösterilmemesi gibi kayıt dışı ekonomi içinde yer alan faktörlere ilaveten, kaçak işçi çalıştırma, düşük işçi ücreti beyanı, özel harcamaların -mutfak, yat, otomobil gibi harcamaların- şirketlere yazılması, pazarlarda seyyar satıcılar, evdeki temizlik hizmetçileri, ikinci el dayanıklı eşya satışları, yurt dışından getirilen kaçak eşyaların el altından satışı gibi... Bütün bunlar büyük yekûn tutan kayıt dışı ekonomiyi oluşturmaktadır.

*Değerli milletvekilleri, çok önemli gördüğüm için söylüyorum; bu kayıt dışı ekonominin içine, arazi mafyası denilen ve özellikle İstanbul başta olmak üzere, büyük şehirlerdeki gerek devlet arazilerini, gerekse özel mülkiyete ait arazileri parselleyerek satan mafyanın da dahil edilmesi gerekir diye düşünüyorum. Bu, bir hayli önem arz etmektedir. Siyasî partilerin oy kaygıları nedeniyle bu tür mafyaya mensup insanlar piyasalarda at oynatmaktadır. Vatandaş köyden gelmiş, aç, işsiz, açık; kendi gayretiyle başını sokacak bir ev yapıyor, buna mani olmayalım düşüncesiyle, gerek belediyeler, gerek hükümetler bunlara imkân vermişlerdir. Bu nedenle, bunların da kayıt dışı ekonomi içinde yer almasını diliyorum.*¹⁴⁸⁰

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), kanun tasarısının “fakirleri, dar gelirlieleri ezmek, zenginleri, yüksek gelir sahiplerini de korumak için getirilmiş” olduğunu belirterek, “şirket ve benzerlerinden yüzde 5 değil, en azından esnaftan da alındığı gibi yüzde 10 ve daha fazla alınması gerektiğini” ifade etmiştir. Ayhan görüşülmekte olan ilgili maddede de “tevkifat yoluyla vergi ödemeyen vergiden muaf olanların mali denge vergisinden de muaf hale” getirildiğini vurgulamıştır.¹⁴⁸¹ Daha sonra şahsı adına söz alan Emin Kul (İstanbul), “3. maddeden sonra herhangi bir önergesi” olmayacağını, “tasarının bu haliyle müzakere edilmesinin dahi doğru olmadığını” iddia etmiştir.¹⁴⁸² Şahsı adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), “genel ekonomik dengeleri bozucu özelliklere sahip” olması gerekçesiyle söz konusu düzenlemenin “ekonomik denge vergisi olarak adlandırılmasının yanlış” olduğuna bunun yerine ‘mali denge vergisi’ gibi bir isim verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁴⁸³

Konuşmaların ardından maddeye ilişkin verilen iki önergenin görüşülmesine geçilmiştir. Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının verdiği iki önerge de maddedeki farklı bentlerin değiştirilmesini teklif etmiş fakat yapılan oylamaların ardından iki önerge de kabul edilmemiştir. Önergelerin reddedilmesiyle 3. madde okunduğu gibi kabul edilmiştir. Çalışma süresinin

¹⁴⁸⁰ A.k., s. 289.

¹⁴⁸¹ A.k., s. 290.

¹⁴⁸² A.k., s. 292.

¹⁴⁸³ A.k., s. 293.

bitmesi dolayısıyla görüşmelere ara verilmiş, 4. maddenin görüşülmesine Genel Kurulun 21.4.1994 Tarihli 93. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında devam edilmiştir. Beyan ve ödemeleri düzenleyen 4. madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Nevşat Özer (Muğla), görüşülmekte olan vergi kanuna ilişkin eleştirilerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1.) *Ekonomik denge vergisi yoluyla, bu vergi tarifleriyle, bu beyan usulleriyle ve bu tahsilat metotlarıyla vergi toplamada başarı şansınız çok düşük olacaktır.*

2.) *Yine, otomasyona, yurt çapında ve ilgili diğer kuruluşlarla birlikte geçilmediği sürece, başarı şansınız çok düşük olduğu gibi, haksızlıklara ve adaletsizliklere neden olacaksınız.*

3.) *Sık sık vergi paketleriyle milletin ve Meclisin huzuruna çıkarak kapsamlı ve kayıt dışı unsurları da kavrayan iyi hazırlanmış ciddi bir vergi reformuna cevap vermeyen alelacele hazırlanmış bu tasarinizle hayal kırıklığı yaratıyorsunuz, verimsizliğe neden oluyorsunuz. Bu çalışmalarınızla toplum katmanlarına, 'vergi düzenlemeleri de bekleneni veremiyor, bir çare getirmiyor' kanaat ve izlenimini yerleştiriyor ve vergi politikalarını aşındırıyor, ülkeye büyük zararlar veriyorsunuz.*

4.) *Bu düzenlemelerinizle kayıt dışı ekonominin vergilendirilmesi yönünde bir çalışma yapmıyor, haksızlığa ve kolaycılığa neden oluyorsunuz; orta ve alt gelir gruplarının yükünü daha da ağırlaştırıyorsunuz.*

5.) *Düzenlemeler, kısa vadeli, âdeta siyâsî çıkar ve yarar dikkate alınarak çıkarılmıştır. Bir defaya mahsus, üstelik adil olmayan ölçülerle toplanacak bir vergi kaynağını, vergi olarak tanımlamak kesinlikle mümkün değildir. Verginin önemli bir özelliği de arızî olması değil, devamlı olmasıdır.*

6.) *Bir defada alınacak vergiyle, ne bugünkü sorunlar büyük ölçüde çözümlenebilir, ne de geleceğe ait sorunlar çözümlenebilir. Aksine, bu politikalarınızla, gelecek yıllarda kamu açıklarını daha da büyük ve problemi daha da çözülemez hale getirirsiniz.*¹⁴⁸⁴

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), maddeye ilişkin “gerek beyan gerekse ödeme hususlarının sistematik bir şekilde, kanun sistematğine uygun olarak yazılmadığı” yönündeki eleştirisinin ardından kanun tasarısına ilişkin genel eleştirilerde bulunmuş, yeni tasarıyla öngörülen vergilerin “birkaç misli toplansa” dahi bunun hükümeti ayakta tutmayacağını temel sorunun “müsriflikten” kaynaklandığını belirtmiştir.¹⁴⁸⁵

Şahsı adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), hükümete yönelik ağır eleştirilerde bulunmuş “zekât, sadaka, fitre, dilenme” ve “haraç” kanununun hükümete güven olmadığı için bir işe yaramayacağını iddia etmiştir. Dumankaya ayrıca, Başbakan Tansu Çiller’e de eleştirilerde bulunarak, Çiller’in Türkiye’yi

¹⁴⁸⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 93, (21.4.1994), ss. 380-381.

¹⁴⁸⁵ *A.k.*, s. 381.

hem içte hem dışta “dilenci durumuna” soktuğunu, “bu ülkeyi bu Başbakanıdan kurtarmak” gerektiğini savunmuştur.¹⁴⁸⁶ Daha sonra şahsı adına söz alan Emin Kul (İstanbul), ilgili maddenin yasalaşması durumunda “beyan ve ödemeyle ilgili olarak hem beyan şekilleri ve hem de süre bakımında küçük esnafın fevkalade zorluğa düşeceğini” ifade ettikten sonra daha önceki eleştirilerini bu konuşmasında da tekrarlamıştır.¹⁴⁸⁷

Konuşmaların ardından maddeye ilişkin önergelerin görüşülmesine geçilmiş, Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının ödeme konusunda taksit sayılarında değişiklik teklif eden önerisi yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir. Ekrem Pakdemirli (Manisa) ve arkadaşlarının değişiklik önergesi reddedilmiş ardından Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının verdiği önergenin görüşülmesi sırasında Ayhan söz alarak, ekonomik denge vergisinin “ani gelen bir vergi” olması dolayısıyla taksite bağlanarak kolaylaştırılması gerektiği ifade etmiştir.¹⁴⁸⁸ Yapılan oylama sonucunda ise Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının önergesi reddedilmiş ve Net Aktif Vergisi’ni düzenleyen tasarının ikinci bölümünün görüşülmesine geçilmiştir.

Net Aktif Vergisi’nin konusunu düzenleyen 5. madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), “aktif” ifadesi yerine “net aktif”in tercih edilmesinin “bir şirketin borçla almış olduğu aktif bir kere daha, mükerrer olarak vergilendirmek” anlamına geldiğini belirtmiştir. Böyle bir vergilendirmenin “saldık verin”, “kardeşim vereceksin” tarzı “zorba” bir yöntem olduğunu iddia etmiştir. Güneş ayrıca, mevcut ekonomik duruma ilişkin bilgiler vermiş, Türk insanının mevcut sistem ve hükümetle “geleceğinden başka kaybedecek hiçbir şeyi” kalmadığını belirtmiştir.¹⁴⁸⁹ Daha sonra şahsı adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), “faizlerin yüzde 600–700 civarında” olduğu bir ülkede kanunla öngörülen vergilerin ödenmeyeceğine dikkat çekmiştir.¹⁴⁹⁰

Gaffar Yakın (Afyon), tasarının “asıl can alıcı noktasının” net aktif vergisi olmasına rağmen, teknik yönden “büyük hatalarla dolu” olduğunu belirtmiş, “dünyanın hiçbir yerinde net aktif vergisi diye bir vergi” olmadığına işaret etmiştir. Yakın ayrıca, böyle bir vergi ile bankaların ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacağına, “mevduatlar ve kullanılan krediler bankanın varlığı olmadığı halde, bankaların bunlar üzerinden vergi yükü altına” gireceğine dikkat çekmiştir.¹⁴⁹¹ Yakın’ın konuşmasının ardından maddeye ilişkin verilen 3 önergenin görüşülmesine geçilmiştir. Sefa Giray (İstanbul) ve arkadaşlarının verdiği üç önergede de “net aktif” ibaresinin “özsermaye” ile değiştirilmesi teklif edilmiş, fakat yapılan oylamalar sonucunda önergelerden hiçbiri kabul

¹⁴⁸⁶ A.k., ss. 382-383.

¹⁴⁸⁷ A.k., s. 383.

¹⁴⁸⁸ A.k., s. 387.

¹⁴⁸⁹ A.k., ss. 389 ve 391.

¹⁴⁹⁰ A.k., s. 393.

¹⁴⁹¹ A.k., ss. 393-394.

edilmemiştir. Son önerenin görüşülmesi sırasında söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), net aktif ibaresinin muğlâklığına işaret etmiş, vergi usul kanunundaki net aktif tanımının kullanılması durumunda ise, insanların “mükerrer” bir şekilde vergilendirileceğini belirtmiştir.¹⁴⁹² Önergelerin görüşülmesinden sonra söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), net aktif vergisinin bankaları nasıl etkileyeceğine dair hükümete bazı sorular yöneltmiştir:

*...bu net aktif vergisinin bankalardan alınması sonucunda birçok bankanın öz kaynaklarının tükeneyeceği yolunda bazı bilgiler var. Mesela, bugün iflas etmiş olan Marmara Bankasının, bankacılık faaliyeti durdurulan Marmara Bankasının, bu vergi haberleri çıktıktan sonra -öz kaynağının yüzde 35’i kaybolacağı için- bu noktaya geldiği iddiaları var. Bunlar doğru mudur? Bazı bankaların isimlerini vermeyeceğim, panik yaratmamak için net aktif vergisi tarh edildiği zaman, tahsil edildiği zaman öz kaynaklarının şu oranlarda eksileceği yolunda bilgiler var; bunlar doğru mudur? Bir banka öz kaynaklarının yüzde 16’sını kaybedecek, bir başka banka yüzde 14’ünü.*¹⁴⁹³

Korkmazcan’ın konuşmasının ardından 5. madde oylanarak okunduğu gibi kabul edilmiş, görüşmelerin devamı daha sonraki bir tarihe ertelenerek birleşim kapatılmıştır. Genel Kurulun Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında 27.4.1994 Tarihinde yapılan 96. Birleşiminde 6. maddenin görüşülmesine devam edilmiştir.

6. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), aynı mükellefin görüşülmekte olan vergi tasarısıyla beyan üzerinden, 1. maddede öngörülen Ekonomik Denge Vergisi yoluyla ve Net Aktif Vergisi adı altında olmak üzere üç kez vergilendirildiğini belirtmiştir.¹⁴⁹⁴ Daha sonra ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), “gelirler artmasına” rağmen yeni vergilere neden ihtiyaç duyulduğu konusuna değinerek, “fazla oranda borçlanma” ve “yüzde 62’lerde” devralınan borçlanma faizinin “net yüzde 125’e” çıkması sonucunda Türkiye’nin mevcut ekonomik krizle karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Taner ayrıca “KİT”lere yapılması gereken zamların yapılmaması” ve “100 trilyon civarındaki” seçim yatırımlarının da bu krizi tetiklediğine de dikkat çekmiştir.¹⁴⁹⁵

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), görüşülmekte olan maddeyle “ikinci bir vergi getirildiğine”, üstelik kurumun borçlarından dahi vergi alındığına işaret ederek bunun bir “zulüm vergisi, haksızlık vergisi” olduğunu savunmuştur. Son olarak madde üzerine söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul) ise tasarının Plan ve Bütçe Komisyonu’nda görüşüldükten sonra Başbakanlık konutunda yapılan ve Plan ve Bütçe Komisyonun çağırılmadığı

¹⁴⁹² A.k., s. 398.

¹⁴⁹³ A.k., s. 400.

¹⁴⁹⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 96, (27.4.1994), s. 27.

¹⁴⁹⁵ A.k., ss. 28-29.

toplantıda “verginin ne şekilde alınacağına dair” bir anlaşmaya varıldığını ve bu nedenle “devlet geleneğinin bürokrasi geleneğini tahrip edildiğini” ifade etmiştir.¹⁴⁹⁶ Konuşmaların ardından maddeye ilişkin önergelerin görüşülmesine geçilmiş, ilk önerge olarak Abdüllatif Şener (Sivas) ve arkadaşlarının aynı mükelleften üçüncü kez vergi alınmasını öngördüğü gerekçesiyle ilgili maddenin tasarıdan çıkarılmasını teklif eden¹⁴⁹⁷ önergesi yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir. Yine Abdüllatif Şener (Sivas) ve arkadaşlarının Hükümetin “bankalardan ve benzer müesseselerden yana tavrının” bir sonucu olarak “tasarının Komisyona geri çekilmesinden sonra getirildiği” gerekçesiyle¹⁴⁹⁸ ilgi maddenin son cümlesinin metinden çıkarılmasını talep eden önergesi de aynı şekilde kabul edilmemiştir. Selçuk Maruflu (İstanbul) ve arkadaşlarının “net aktifler hesaplanırken dış ticaret şirketlerinin de değerlerinin hesaplanması ve bu şekilde vergi alınmasını” teklif eden¹⁴⁹⁹ önergesi de yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir. Bu önergelerin yanı sıra, oranlarda değişiklik teklif eden 5 farklı önerge daha aynı şekilde kabul edilmeyerek geri çevrilmiş ve ardından yapılan oylamayla madde okunduğu gibi kabul edilmiştir.

7. maddenin görüşülmesine geçildikten sonra ilk sözü ANAP Grubu adına Güneş Taner (İstanbul) almış, kanun tasarısının geçmesi durumunda Türkiye’yi nasıl bir dönemin beklediğini tasvir etmiştir:

*Ekonomi resesyona girdi, daha ağır bir resesyon devam edecek; iflas ve konkortatolar birbirini kovalayıp gidecek. Enflasyonun artması konusunda bir şey söylemeye lüzum yok, bunu Türkiye’de artık herkes kabullenmiş vaziyette. Dövizimiz maalesef azalacak ve azalmaya devam ediyor. ... Faizler tırmanmaya devam edecek ... Borsa daha da tehlikeli duruma girmek durumundadır ve giriyor. ... Bankaların dış kredi sıkıntıları maalesef devam edecektir. İşsizlik artacak, işçi çıkarmalar devam edecektir. Fabrikaların kapasite kullanım oranları düşmüştür, düşmeye devam edecek... özelleştirmenin maalesef bu ortamda yapılması mümkün değildir.*¹⁵⁰⁰

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), ilgili maddenin ikinci fıkrasının “bu hesaplar ne olursa olsun, 10 milyondan az para kabul etmiyorum” anlamına geldiğini ve bunun “küçük esnafı” zor durumda bırakacağını belirtmiştir.¹⁵⁰¹ Şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), özveri için “kararlılık ve güven gerektiğini” fakat hükümet politikalarının halka bu güveni vermediğini belirtmiştir. Daha sonra söz alan Gaffar Yakın (Afyon) da teklif ve tasarıların “alelacele, üzerinde tartışılmadan, ilgili kesimlerin görüşleri alınmadan” hazırlandığını ve bunun sorunlu bir politika olduğunu ifade

¹⁴⁹⁶ A.k., s. 33.

¹⁴⁹⁷ A.k., s. 38.

¹⁴⁹⁸ A.k., s. 40.

¹⁴⁹⁹ A.k., s. 42.

¹⁵⁰⁰ A.k., s. 53.

¹⁵⁰¹ A.k., s. 54.

etmiştir.¹⁵⁰² Ara verildikten sonra görüşmelere devam edilen bir sonraki oturumda karar yeter sayısı sağlanamadığından önergelerin oylanması daha sonraki oturuma bırakılmıştır.

Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının maddenin tasaridan çıkarılmasını teklif eden önergesi oylama sonucunda reddedilmiştir. Verilen diğer 8 önerenin de yapılan oylamalar sonucunda reddedilmesiyle madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir. Ek Gayrimenkul Vergisi'ni düzenleyen 8. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Edip Safder Gaydalı (Bitlis), Hükümet'e genel eleştiriler yöneltmiştir. Gaydalı ayrıca tartışılmakta olan kanun tasarısının öngördüğü bir şekilde vergilendirmeye gitmenin zengin fakir arasında bir gerilim yaratarak "toplumsal barışı" tehlikeye atmak ve "insanları yasa dışı işlemlere teşvik etmek" gibi ciddi sonuçları olacağını belirtmiştir.¹⁵⁰³

8. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), Hükümeti "saman çuvalına" benzeterek ne verilen sözleri yerine getirdiğini ne de yapılan tavsiyeleri dinlediğini ifade etmiştir.¹⁵⁰⁴ Daha sonra şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), tasarının aceleye getirildiğine dikkat çekerek istisnalar noktasında 8. maddede bazı sorunlar olduğunu belirtmiştir. Hatip'e göre, bina ve arsalardan emlak vergisi alınırken, değeri çok yüksek olan bağ ve bahçelerin vergide istisna tutulması tasarıda mutlak bir hakkaniyet gözetilmediğini göstermektedir. Üstelik tasarı "kendisine miras yoluyla bir ev veya bir arsa kalmış" yetim ya da dul birisinin herhangi bir gelirinin olmadığı ve bu nedenle vergi ödemede ciddi sorunlar yaşayacağını görmezden gelmiştir.¹⁵⁰⁵

Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş, A. Remzi Hatip (Konya) ve arkadaşlarının maddenin tasaridan çıkarılması teklifi yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir. Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının maddede geçen bazı ifadelerin değiştirilmesine yönelik verdikleri 4 farklı önerge de aynı şekilde kabul edilmemiştir. Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve arkadaşlarının başka geliri olmayan dul ve yetimlerin emlak vergisinden muaf kılınmasını talep eden değişiklik önergesinin görüşülmesi sırasında söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), söz konusu kesime böyle bir vergi getirilmesini "zulüm" olarak nitelendirmiştir.¹⁵⁰⁶ Yapılan oylama sonucunda bu önerge de reddedilmiş ve madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Motorlu taşıtlardan alınacak vergileri düzenleyen 9. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), 4 ay önce çıkarılan "vergi reform yasası" ile motorlu taşıtlar vergisinde enflasyon üzerinden bir artış sağlanmış olmasına rağmen, hükümetin yeniden bu vergide

¹⁵⁰² A.k., s. 57.

¹⁵⁰³ A.k., s. 72.

¹⁵⁰⁴ A.k., ss. 72-73.

¹⁵⁰⁵ A.k., s. 75.

¹⁵⁰⁶ A.k., s. 83.

bir artışa gitmesini eleştirmiştir. Şener ayrıca, ilgili madde bağlamında “1 milyar liranın üzerindeki bütün taşıtlardan eş oranda vergi alınmasının doğru olmadığını” ve “1 milyar liralık arabayla 20 milyarlık arabaya aynı oranda bir vergi yüklemenin adil” bir görüntü sunmadığını belirtmiştir.¹⁵⁰⁷ ANAP Grubu adına söz alan Ali Er (İçel), söz konusu vergilerin mevcut anlayış devam ettikçe yeterli olmayacağını, bu kanun çıkarıldıktan sonra “kelle vergisi, burun vergisi, kulak vergisi, kol vergisi, saç vergisi” gibi yeni vergilerle de karşılaşılabileceğini öne sürmüştür.¹⁵⁰⁸

Daha sonra şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), “her kalkınmanın mutlaka bir bedeli” olduğunu ileri sürerek görüşülmekte olan vergi yasasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Şahin ayrıca 1945’te Almanya’da uygulanmaya başlayan ve Almanya’nın kalkınmasının temelini oluşturan “Erhard Metodu” bağlamında tartışılmakta olan vergi tasarısının önemine değinmiştir:

*Erhard Metoduna göre, vergide alınan tedbirler onbeş yılda Almanya’yı dünyanın süper ülkelerinden biri yapmıştır. Gayet basit olarak, o da şudur: Üretime yönelik yatırımlardan vergi kaldırılarak, teşvikler artırılmış, ama lüks yatırımlara, lüks maddelere ağır vergiler konmuştur. Maalesef Türkiye, özellikle son on beş yılda, tamamen lüksü teşvik ve tahrik etmiş, vatandaşlar arasında yabancı mallara karşı büyük bir haz, büyük bir teşvik başlamış. Türkiye’de ‘globeleşeceğiz, serbest piyasa ekonomisi...’ şeklinde yapılan propagandalarla yabancıların malları, bütün piyasalarımızı işgal etmiş ve bugün Türk malları ve Türk sanayii berbat olup çıkmıştır. 1986 yılından sonra KİT’ler tamamen yok edilmiştir. Milletimizin kafasında, yabancı hayranlığı, tüketime ve israfa yönelik heves olduğu sürece, Türkiye’nin bir yere gitmesi mümkün olamaz. Onun için, Erhard Metodunun gereklerinden birisi olan bugünkü vergi kanunu tasarısının getirilmesi çok önemli bir tedbirdir.*¹⁵⁰⁹

Şahin’in ardından madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), yerli otomobil sanayisini ithal otomotiv sanayisine karşı korumak gerektiğini belirtmiş ve görüşülmekte olan tasarıda yerli otomotiv sanayini koruyacak tedbirlerin olmamasını eleştirmiştir.¹⁵¹⁰ Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş, Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının madde üzerinde bazı değişiklikler yapılmasını teklif eden 4 farklı önergesi de yapılan oylamalar sonucunda reddedilmiştir. Önergelerin reddedilmesi sonucunda ilgili madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Ortak hükümleri düzenleyen 10. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), hükümete yönelik genel eleştirilerini sıraladıktan sonra 10. madde konusunda söylenebilecek en önemli hususlardan birinin “belediye gelirleri olarak ayrılmakta olan yüzde 8.55 oranındaki

¹⁵⁰⁷ A.k., s. 85.

¹⁵⁰⁸ A.k., s. 88.

¹⁵⁰⁹ A.k., s. 90.

¹⁵¹⁰ A.k., s. 91.

payın yüzde 7.55'e düşürülmesi" olduğunu ifade etmiştir. Ertekin "yerel yönetimlerin merkezi otoriteden kurtarılması gerektiğini" savunan partilerin böyle bir kararı almasını ise "enteresan" bir durum olarak değerlendirmiştir.¹⁵¹¹ RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya), hükümetin tasarı vasıtasıyla "birtakım partizan icraatlara teşebbüste bulunduğuna" dikkat çekmiş, hükümetin asıl niyetinin 27 Mart seçimlerindeki yenilgisinin intikamını almak olduğunu belirtmiştir. Ünalı'ya göre, bunun da en önemli göstergesi "belediyelerin kollarını bağlamak, hatta kesmek niyetini taşıyan" maddelerdir.¹⁵¹²

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), maddede geçen "her nevi yatırım fonları ile yatırım ortaklıklarının kazançları ve varlıkları hakkında bu Kanun ile getirilen vergiler tarh, tahakkuk ettirilmez ve ödenmez" şeklindeki ibarenin "faizcilik yapanlara vergi yok; ama üretim yaparsanız, hizmet ederseniz, iş yaparsanız sırtınıza vergi yükü çok" anlamına geldiğini savunmuştur.¹⁵¹³ Ayhan ayrıca madde ile getirilen belediyelere yönelik düzenlemeleri de eleştirmiş, bunun "belediyeler için hazırlanmış olan bir tuzak" olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹⁴ Daha sonra şahsı adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas) da benzer şekilde maddenin belediyelerle ilgili hükmünü eleştirmiş, iktidarı partizanlıkla suçlamıştır.

Konuşmaların ardından maddeye ilişkin önergeler okunmuş fakat karar yeter sayısı sağlanamadığından önergelerin görüşülmesi daha sonraki bir tarihe ertelenmiştir. Genel Kurulun 28.4.1994 Tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu'nun başkanlığında yapılan 97 Birleşiminde tasarının görüşülmesine devam edilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşları ile Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının maddenin bazı bentlerinin metinden çıkarılmasını teklif eden 4 farklı önergesi de yapılan oylamaların sonucunda reddedilmiştir. Böylece madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Damga Vergisi Kanununda değişiklikleri düzenleyen 11 maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş), "birkaç ay öncesinde yüzde 60 oranında artırılan" bir verginin yeniden "maktu olanlarda yüzde 100, nispi olanlardan ise yüzde 20 oranında tekrar" artırılmasını eleştirmiştir. Dökülmez, milletin "bu kadar kötülüğe, bu kadar eziyete müstahak" olmadığını belirtmiştir.¹⁵¹⁵ ANAP Grubu adına söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul), ülkenin temel sorununun disiplin sağlamak olduğu, aksi halde "dünyanın en iyi vergi kanunları" çıkarılsa bile bir kıymeti olmayacağını ifade etmiştir.¹⁵¹⁶ Konuşmaların ardından Turgut Tekin

¹⁵¹¹ A.k., s. 97.

¹⁵¹² A.k., ss. 98-99.

¹⁵¹³ A.k., s. 100.

¹⁵¹⁴ A.k., s. 101.

¹⁵¹⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 97, (28.4.1994), s. 166.

¹⁵¹⁶ A.k., s. 168.

(Adana) ve arkadaşlarının maddedeki bazı ibarelerin değiştirilmesini teklif eden 4 farklı önergelerinin görüşülmesine geçilmiş ve yapılan oylamalar sonucunda önergelerin tamamı reddedilmiştir. Böylece madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Harçlar Kanununda değişiklikleri düzenleyen 12. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), “ithal ikamesi projeleri ve programları uygulanmadığı takdirde ve ülke kaynakları dışarıya transfer edildiği takdirde” “bir tane değil iki tane değil on tane de bu şekilde vergi yasaları” getirilmiş olsa bile Türkiye ekonomisinin düze çıkmasının mümkün olmadığını söylemiştir.¹⁵¹⁷ ANAP Grubu adına söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul), hükümete yönelik genel eleştirilerde bulunduktan sonra ülkeyi düzeltmeye meclisten başlanması gerektiğini ifade etmiştir. Şahsı adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), madde ile öngörülen ilaveler ve zamların büyük nispetlerde olduğuna ve bunların ilgili kişileri zor durumda bırakacağına dikkat çekmiştir. Oğuz ayrıca, harçlardaki artışın adliyeyle ilgili konularda ciddi sorunlara yol açacağını harçları ödemekte zorlanan dava sahiplerini davalarından vazgeçebileceğini belirtmiştir.¹⁵¹⁸ Oğuz’un ardında söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) da benzeri sorunlara değinmiş adaleti ilgilendiren harçlar konusunda verilen önergelerin dikkate alınmasını talep etmiştir. Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının maddede geçen bazı ifadelerin değiştirilmesine ilişkin 4 farklı önergeleri yapılan oylamalar sonucunda reddedilmiştir. Böylece ilgili madde okunduğu şekliyle yasalaşmıştır.¹⁵¹⁹

Akaryakıt Tüketim Vergisine ilişkin değişiklikleri düzenleyen 13. maddenin görüşülmesinde ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), ilgili madde ile “verginin aslını yüzde 300’e kadar çıkarmaya Bakanlar Kurulu’nun yetkili kılınmasını” eleştirerek, bu durumun ileride “Anayasa bakımından” sorun teşkil edeceğini ifade etmiştir.¹⁵²⁰ Keçeciler ayrıca petrol sektörüne fazla vergi yüklemenin ciddi sonuçlara yol açacağına da değinmiştir:

*...petrol sektörüne bu kadar yükü vuramazsınız. Devlet olarak zaten kâfi miktarda vergi alıyorsunuz. Eğer, daha fazla yük yüklerseniz, Bakanlar Kurulu olarak, ‘bu az geldi, ben ekonomiyi öylesine kötü idare ettim, o kadar çok ihtiyacım var ki, o kadar çok açığım var ki, kapatmak için petrole bir yüzde 100 daha vergi koydum’ derseniz, neticede Türkiye’ye kaçak petrol girer ve o kaçak petrolün girişini de zabıta tedbirleriyle, gümrük duvarlarıyla önleyemezsiniz.*¹⁵²¹

Keçeciler’in ardından RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), bu pakete “istikrar paketi” denemeyeceğini, zira ilgili değişikliklerin “milletin

¹⁵¹⁷ A.k., s. 177.

¹⁵¹⁸ A.k., s. 180.

¹⁵¹⁹ A.k., ss. 181-190.

¹⁵²⁰ A.k., s. 191.

¹⁵²¹ A.k., s. 192.

refahına, huzuruna bir tedbir olarak” getirilmediğini öne sürmüştür. Daha sonra şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), bazı “iktisadi ve sosyal müesseselerin, fonların, çalışmaların destekleneceği vaat edilmesine” rağmen, hükümetin “bütün bu kaynakları hortum gibi emmekte ve bu fonlara hiçbir şey bırakmamakta” olduğunu ifade etmiştir. Ayhan ayrıca “vergi gelirlerinden ‘belediyelere pay ayrılmaz, pay verilmez’” ibaresinin ciddi borç kriziyle karşı karşıya olan belediyelerde “sıkıntı” doğuracağına işaret etmiştir.¹⁵²²

Şahsı adına madde üzerine ikinci kez söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), hükümeti “hazırlıksızlıkla” suçlamış ve mevcut “ekonomik tablonun içinden” bu kararsızlık ve hazırlıksızlıkla çıkılamayacağını dile getirmiştir. Keçeciler ayrıca, “Savunma Sanayi Destekleme Fonunun en önemli gelir kaynağının” kesilmesinin PKK ile mücadele düşünüldüğünde ciddi sorunlara yol açabileceğine dikkat çekmiştir.¹⁵²³ Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının maddenin bazı kısımlarının çıkarılmasını ve bazı ibarelerin değiştirilmesini teklif eden 12 farklı önergeleri yapılan oylamalar sonucunda reddedilmiştir. Değişiklik önergelerinin reddedilmesinin ardından yapılan oylamayla madde okunduğu gibi kabul edilmiştir.

Katma Değer Vergisi Kanunu’nda yapılan değişiklikleri düzenleyen 14. madde konusunda ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), ilgili madde teklifi ile daha önce KDV konusunda yapılan değişiklikle ortaya çıkan mağduriyetlerin giderilebileceğini fakat bunun yeterli olmadığını ifade etmiştir:

*... KDV Kanununun 46. maddesinin altıncı bendi 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştı. Kaldırılan bu hüküm, yatırım teşvik belgesinde gösterilen yatırım mallarının ithalatında hesaplanan Katma Değer Vergisinin, bu verginin indiriminin fiilen mümkün olacağı tarihe kadar teminat alınmak suretiyle, ertelenmesini öngörüyordu. ... yeni hazırlanan bu yasa tasarısıyla, teşvik kapsamında ithal edilen yatırım mallarının KDV'lerinin, teminata bağlanması yoluyla ertelenmesi söz konusu olmaktadır ve böylece bir ölçüde zarardan, mağduriyetten vazgeçilmektedir. Yalnız, dikkat ederseniz, kanun tasarısının yürürlüğüne ilişkin 20. maddesinde sadece 13. maddeyle ilgili bir istisna hükmü vardır ve diğer maddelerin yayımı tarihinde yürürlüğe gireceği bildirilmektedir. Şimdi, bu kanun tasarısının yürürlüğe girdiği tarih ile 1 Ocak 1994 arasında, Katma Değer Vergisi ertelenmeyen, bu vergiyi ödemiş veya ödeme durumuna gelmiş olan bazı proje sahiplerinin mağduriyeti söz konusu olmaktadır. İşin doğrusunu bu yasa tasarısıyla yaptığımıza göre, bu tasarıyı geriye doğru işleterek, 1 Ocaktan itibaren mağdur olanların da zamlarının ortadan kaldırılması yoluna gidilmesi gerekir.*¹⁵²⁴

¹⁵²² A.k., ss. 195-197.

¹⁵²³ A.k., ss. 198-199.

¹⁵²⁴ A.k., s. 211.

RP Grubu adına söz alan Şaban Bayrak (Kayseri), hükümetin genel ekonomik politikasına eleştiriler yöneltmiş ve hükümetin “dağınık, bilgisiz, yetersiz, yeteneksiz” halinin Türkiye’yi mevcut ekonomik krizle karşı karşıya bıraktığını belirtmiştir. Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), “1.1.1994 tarihine kadar geçerli olan usulün tekrar aynen geçerli hale” getirildiğine ve bu durumun bir sonucu olarak iki tarih arasında ortaya çıkan mağduriyetlerin nasıl giderileceğinin önemli bir sorun olduğuna değinmiştir.¹⁵²⁵ Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının verdiği 3 değişiklik önergesi ile Selçuk Maruflu (İstanbul) ve arkadaşlarının önergesi yapılan oylamalar sonucunda reddedilmiştir. Bu durumda madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Gelir Vergisi Kanunu ile ilgili değişiklikleri düzenleyen 15. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), sporculara transfer ücreti olarak yapılan ödemelerden şikâyet etmiştir. Sporun geliştirilmesi isteniyorsa “her şeyden evvel sporcuların himayesini, transferden ellerine geçen bir miktar paranın onlara uygun olarak ve onların ihtiyacına sarf edilmek üzere ellerinde kalmasını temin etmek için gayret sarf etmek” gerektiğini belirtmiştir.¹⁵²⁶ ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddenin kendisinden önce konuşan Ali Oğuz’un anladığı gibi olmadığını, görüşülmekte olan madde ile aslında sporcuların transfer ücretlerinden alınan vergi oranlarının düşürüldüğünü ifade etmiştir.¹⁵²⁷

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), transfer ücretleri ile ilgili düzeltmeye itirazları olmadığına fakat “asgari ücretle çalışan insandan yüzde 25’le başlayan vergi” milyarlarca transfer ücreti alandan yüzde 15 vergi alınmasının bir adaletsizlik olduğuna işaret etmiştir. Daha sonra söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), kısa süre önce çıkarılan bir kanunla belirlenen transfer ücretlerinden alınan vergi oranlarını üç ay sonra yeniden düşürmenin “kanunların hazırlanışı sırasında birtakım lobilerin veya baskı guruplarının tesiri olduğunu” gösterdiğini belirtmiştir.¹⁵²⁸ Konuşmaların ardından maddeye ilişkin verilen 8 önerenin görüşülmesine geçilmiş fakat önerge sahiplerinin değişiklik taleplerini geri çekmesi üzerine madde okunduğu şekilde oylamaya sunularak kabul edilmiştir.

Amme alacaklarının tahsil usulünü düzenleyen kanunda bazı değişiklikleri öngören 16. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddenin KİT’lerin gerektiğinde haczedilmesini öngörmesi dolayısıyla söz konusu kurumlara belli bir çeki düzen verme düşüncesinden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Maruflu tam da bu nedenle ilgili maddenin “kötü bir düşünce” olmadığı fakat uygulamada

¹⁵²⁵ A.k., ss. 215-216.

¹⁵²⁶ A.k., s. 223.

¹⁵²⁷ A.k., s. 225.

¹⁵²⁸ A.k., s. 227.

“hassasiyet gösterilmezse” bundan da bir netice alınamayacağı konusunda hükümeti uyarmıştır. RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) ise, maddenin bir “haciz keyfiyeti” getirdiğini, asıl sorunun KİT’leri haczetmek değil bu kurumların “neden haczedilebilecek duruma geldiği” noktasında düğümlendiğini söylemiştir.¹⁵²⁹

Daha sonra şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), KİT’lerin Türkiye’deki tarihi konusunda geniş bir bilgi vermiştir. Şahin, ilgili maddenin “bankaların gerçekten KİT’lerin yeniden, doğru bir şekilde işletilmesini ve yönetilmesini, sağlama bakımından, işletmeyi tekrar başlatarak hem kendilerini hem de KİT’leri kurtarmaları yönünde yeni bir yola girmelerini sağlaması” yönündeki temennisini dile getirmiştir.¹⁵³⁰ Şahin’in ardından söz alan Işın Çelebi (İzmir) maddenin hiçbir şekilde uygulanamayacağını ve uygulanması durumunda ciddi sorunlar doğuracağını belirtmiştir:

...kamu iktisadî teşebbüslerinin ve belediyelerin borçlarını haciz yoluyla tahsil imkânı getirecek bu madde, bence boş bir maddedir. Çünkü, 1992 yılının şubat ayında yapılan tahkimle, kamu kuruluşlarının birbirlerine olan borçları ertelenmiş veya tahkim edilmişti; ama bugün geldiğimiz noktada gene 20 trilyon lira civarında yeni bir borç oluşmuştur. Bunları, bu tasarının bu maddesiyle geriye almak mümkün değildir. Bu, sadece kâğıt üzerinde bir hesap düzenlemesi getirecektir. Yani, Maliyenin, tek elden, vergi borcu olanlara gidip, haczederek bu parayı tahsil etmesi konusu kâğıt üzerinde kalmaya mahkûmdur. Bu anlamda, bu madde bir şey ifade etmemektedir... bu pakette getirilen şey, 100 lira kazancı olan insanın bu kazancının 76 lirasını vergi olarak ödeyeceğidir. Özellikle ‘hiper enflasyon’ ve ‘depresyon’ dediğimiz hadiseyi bir arada yaşayacak bir Türk ekonomisinde kazancı bu denli vergilendiren bir sistem, ekonomideki krizi daha da kökleştirecek ve derinleştirecektir. Dolayısıyla, bu krizin çıkışının önemli araçlarından biri olan döviz kazandırıcı hizmetleri geliştirecek şekilde, buradaki köstekleyici biçimdeki maddelerin ek geçici maddeyle revize edilmesinde yarar görüyorum.¹⁵³¹

Konuşmaların ardından Salih Kapusuz (Kayseri) ve Fetullah Erbaş (Van), maddeye ilişkin cevaplanması talebiyle bazı sorular yöneltmiştir. Daha sonra Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının verdiği 4 farklı değişiklik önergesinin görüşülmesine geçilmiş ve yapılan oylamaların ardından söz konusu önergelerin tamamı reddedilmiştir. Böylelikle madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Belediyelere ve İl Özel İdarelerine genel bütçe vergi gelirlerinden pay verilmesini düzenleyen kanunda değişiklik öngören 17. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), “devletin hesabını kitabını bilebilmesi, herkesin borcunu zamanında, geciktirmeden

¹⁵²⁹ A.k., ss. 231-232.

¹⁵³⁰ A.k., s. 234.

¹⁵³¹ A.k., ss. 234-235.

ödemesi” bağlamında ilgili maddenin “maksadı itibarıyla doğru bir madde” olduğunu belirtmiştir. Fakat Keçeciler, maddenin “bir seçimden hemen sonra ve evvelki borçlar tasfiye edilmeden” gelmesini eleştirmiş ve hükümeti arzu ettikleri sonucu mahalli idare seçimlerinden alamadı diye “milletin verdiği kararı cezalandırmak gibi bir tavır içerisinde” olmakla suçlamıştır.¹⁵³² Keçeciler ayrıca 16 madde ile getirilen haciz imkânının 17 belediyeleri de kapsayabileceğini ve bu durumda belediyelerin ciddi sorunlarla karşılaşabileceğine işaret etmiştir.¹⁵³³

RP Grubu adına söz alan Bahaddin Elçi (Bayburt), “DYP ve SHP’nin oluşturduğu birinci ve ikinci Koalisyon Hükümetlerinin protokol ve programlarında, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ilkesi sürekli vurgulanmasına” rağmen, yerel yönetimlere ilişkin böyle bir madde getirmesini eleştirmiştir. Elçi ayrıca “tasarının en tehlikeli, en zararlı ve en hassas maddesi” olarak değerlendirdiği bu madde ile maliye bakanlığına “tam bir yetki ve takdir hakkı tanındığını” ve böylece Maliye bakanının istediği belediyenin borcuna mahsuben İller Bankası’na paylarının kesilmesine dair talimat verebileceğini, istemediği belediye için bu hakkından feragat edebileceğini savunmuştur. Elçi’ye göre bu nedenle madde “yasaların objektiflik, genellik ve eşitlik ilkesine terstir” ve “Anayasa Mahkemesince iptale mahkûm bir maddedir.”¹⁵³⁴

Daha sonra DYP Grubu adına söz alan Hüseyin Balyalı (Balıkesir), ilgili maddenin “devletten gelir sağlayarak hizmet anlayışını” ortadan kaldırmadığını fakat “adaleti birliği ve eşitliği” sağlamayı amaçladığını dile getirmiştir.¹⁵³⁵ Şahıs adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul) ise ilgili maddenin “bir sosyal patlamaya” yol açacağını ve mevcut hükümetin ve meclisin “Türkiye’yi çok kötü bir çıkmaza sürükleyeceğini” ifade etmiştir. Hüsamettin Korkutata (Bingöl) da yaptığı konuşmada benzer noktalara değinmiş, ilgili maddenin yerel seçimlerde yenilgiye uğrayan iktidar partilerinin “intikam planının” bir parçası olduğunu söylemiştir.¹⁵³⁶ Konuşmaların ardından Salih Kapusuz (Kayseri), Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş), Fetullah Erbaş (Van) ve Halit Dumankaya (İstanbul) maddeye ilişkin cevaplanması talebiyle bazı sorular yöneltmiştir. Ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş, maddenin metinden çıkarılmasını teklif eden Mustafa Ünaldı (Konya) ve arkadaşlarının önergesi yapılan oylama sonucunda kabul edilmemiştir. Mustafa Ünaldı (Konya) ve arkadaşlarının “partizanlık koktuğu” gerekçesiyle¹⁵³⁷ bazı ifadelerin maddeden çıkarılmasını talep ettikleri diğer önerge de aynı şekilde reddedilmiştir. Nihat Matkap (Hatay) ve arkadaşlarının maddenin bazı kısımlarında değişiklik yapılması yönündeki iki farklı önergesi de yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir. Maddenin değişikliklerle birlikte oylanması ise karar yeter sayısı olmadığı için daha sonraki birleşime bırakılmıştır.

¹⁵³² A.k., s. 242.

¹⁵³³ A.k., s. 244.

¹⁵³⁴ A.k., s. 245.

¹⁵³⁵ A.k., s. 247.

¹⁵³⁶ A.k., s. 249.

¹⁵³⁷ A.k., s. 255.

Genel Kurulun 4.5.1994 Tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında yapılan 99. Birleşiminde 17. madde oylamaya sunularak değişikliklerle birlikte kabul edilmiştir. Belediyelere verilen paylara ilişkin değişiklikleri düzenleyen 18. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), maddede geçen “devlet alacağının dışındakiler haczedilemez” ibaresini eleştirerek, belediyeden alacağı olan bir vatandaşın böyle bir hakka neden sahip olmadığını sormuştur. Hükümetin “kendini korumak için kanun çıkardığını” vatandaşa sıra geldiğinde “bana ne, sen ne yaparsan yap” tavrı içinde olduğunu iddia etmiştir. Erdal ayrıca, hükümeti bu madde ile Refah Partili belediyeleri zor duruma düşürerek daha sonraki seçimlerde kendine avantaj sağlamaya çalışmakla suçlamıştır.¹⁵³⁸

ANAP Grubu adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), belediyelerin borçlu durumundan mevcut iktidarı sorumlu tutmuş, “belediyeleri doldurduğunuz militanlara ödediğiniz paraların vergisini ödemediniz, o militanların sigortasını ödemediniz” ifadelerinde bulunmuştur. Daha sonra şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), madde ile devlete alacakları karşılığında haciz imkanı verilirken özel sektörün veya bir şahsın belediyeden alacağı olması halinde bunlara bu imkanın tanınmaması dolayısıyla “haciz keyfiyetine çifte standart” getirildiğine dikkat çekmiştir.¹⁵³⁹ Ayhan konuşmasında ayrıca, “belediyelerin mevcut borçlarını uzun ve orta vadeli bir taksitlendirmeye tabi tutmak ve faizlerini de kaldırmak, bundan sonra yapacakları borçlar için de düzenli, disiplinli bir ödeme programı getirmek” gerektiğini, bunu hükümetin düşünememiş olmasının “çok büyük bir eksiklik” olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴⁰ Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir) da benzer konulara değinmiş ve konuşmaların tamamlanmasının ardından maddeye ilişkin verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Turgut Tekin (Adana) ve arkadaşlarının verdiği 4 farklı önerge de yapılan oylamaların ardından reddedilmiş, böylelikle madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

19. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), vergi paketinin “problemlere çözüm getirmeyeceğini” aksine “sorunları daha da ağırlaştıracak nitelikte” bir paket olduğunu belirtmiştir. Çelebi ayrıca çözümün “döviz kazandırıcı hizmetlerin geliştirilmesi” olduğunu fakat görüşülmekte olan vergi yasasının “tam tersine ihracatı da döviz kazandırıcı hizmetleri de cezalandıran, onları vergilendiren ve döviz kazandırıcı hizmetleri yerle bir eden bir anlayışla” hazırlandığını dile getirmiştir.¹⁵⁴¹ Çelebinin ardından RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), getirilen değişiklikle “KOSGEB’e veya küçük ve orta ölçekli sanayilere Akaryakıt Tüketim Vergisinden verilen yüzde 5’lik fonun” kaldırıldığını ve bu durumda söz konusu kurumlarının sahiplerinin “mağdur” olacaklarını ifade etmiştir.¹⁵⁴²

¹⁵³⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 99, (4.5.1994), ss. 401-402.

¹⁵³⁹ *A.k.*, ss. 403-404.

¹⁵⁴⁰ *A.k.*, s. 405.

¹⁵⁴¹ *A.k.*, s. 411.

¹⁵⁴² *A.k.*, ss. 412-413.

Konuşmaların ardından madde üzerindeki önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının maddenin metinden çıkarılmasına yönelik teklifi oylama sonucunda reddedilmiştir. Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının maddeye geçici bir ek madde eklenmesini teklif eden önergesi ise bunun geçici ya da ek madde olup olmadığı tartışmaları arasında yapılan oylamanın ardından kabul edilmiştir.

20. maddenin görüşülmesi sırasında söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), görüşülmekte olan kanun tasarısının iki şeyi ortaya çıkardığını belirtmiştir:

*... birincisi Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti Hükümetinin ülkeyi ne hale getirdiğinin açık bir göstergesidir. İkincisi ise, yine bu Hükümetin, ekonomiyi içinden çıkılmaz boyutlarda bozduktan sonra kendini kurtarabilmek için günü birlik hesaplarla hangi kaynaklara saldırmaya çalıştığının ve dolayısıyla Hükümet açısından izahı ve telafisi mümkün olmayan bazı olumsuzlukların ortaya çıkmış olmasıdır.*¹⁵⁴³

Konuşmaların ardından madde üzerinde önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının verdiği 3 farklı önerge oylamalar sonucunda reddedilirken, İhsan Saraçlar (Samsun) ve arkadaşlarının değişiklik önergesi kabul edilmiştir. Maddenin değişiklikle birlikte onaylanmasının ardından tasarının maddeleri üzerindeki görüşmeler tamamlanmıştır. Tasarı aleyhine konuşmak üzere söz alan Emin Kul (İstanbul) tasarıya eleştiriler yöneltmiş ve konuşmasında “hiçbir demokratik ülkede, hele Pazar ekonomisinin uygulandığı iddia edildiği bir ülkede, mülkiyet, üretim, ticaret, hizmet verimlilik böylesine cezalandırılamaz, kayıt dışı ekonomi vergi kaçakçılığı böylesine mükâfatlandırılmaz” ifadelerini kullanmıştır.¹⁵⁴⁴

Tasarının maddelerinin görüşmeleri sırasında yapılan değişikliklerin sonucunda tasarının başlığının değiştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Başlık “Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile 1.7.1964 Tarihli ve 488 Sayılı, 2.7.1964 Tarihli ve 492 Sayılı, 7.11.1984 Tarihli ve 3074 Sayılı, 25.10.1984 Tarihli ve 3065 Sayılı, 31.12.1960 Tarihli ve 193 Sayılı, 21.7.1953 Tarihli ve 6183 Sayılı, 2.2.1981 Tarihli ve 2380 Sayılı, 15.7.1963 Tarihli ve 277 Sayılı Kanunların Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” şeklinde değiştirilmiştir. Yapılan açık oylama sonucunda 21 maddeden oluşan tasarı 52’ye karşı 149 oyla kabul edilerek yasalaşmıştır.¹⁵⁴⁵

04.05.1994 günlü, 3986 sayılı “Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile 1.07.1964 tarihli ve 488 sayılı, 2.7.1964 tarihli ve 492 sayılı, 7.11.1984 tarihli ve 3074 sayılı, 25.10.1984 tarihli ve 3065 sayılı, 31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı, 21.07.1953 tarihli ve 6183 sayılı, 2.2.1981 tarihli ve 2380 sayılı, 15.7.1963 tarihli ve 277 sayılı kanunların bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanun”un 1. maddesinin e bendi, 2. maddesinin e bendi ve 4. maddesinin f bendinin, Anayasa’nın 55. ve 73. maddelerine aykırılığı iddiası ile

¹⁵⁴³ A.k., ss. 416-417.

¹⁵⁴⁴ A.k., s. 423.

¹⁵⁴⁵ A.k., s. 481.

iptali için Edirne Vergi Mahkemesi tarafından Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Dava gerekçesinde herkesin mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlülük görevini ve vergi yükünü adaletli dağıtımının bu kanun ile zedelendiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Anayasa'ya göre çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirlerin devlet tarafından alınmasının zorunlu olduğu ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, kanunun 1. maddesinin e bendinin anayasa aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy birliği, 2. maddesinin e bendinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE oy çokluğu ile 4. maddenin f bendinin anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy birliği ile iptal edilen 2. maddenin e bendi nedeni ile uygulama olanağı kalmayan aynı yasanın f bendinin İPTALİNE oy birliği ile 06.07.1995 günü karar vermiştir.¹⁵⁴⁶

3986 sayılı kanunla ilgili Anayasa Mahkemesinde başka bir dava daha açılmıştır. Bu kanunun 5. , 6. ve 7. maddelerinin, Anayasa'nın 2., 19. ve 73. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemiyle Gaziantep Vergi Dairesi tarafından Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Davanın gerekçesinde ekonomik bunalım hali bulunmadığına, kanunun çıkarılmasında belirtilen olağanüstü bir durum olduğu iddiasıyla kanunun gerekliliğini belirten bir durumun tespit edilemediğine işaret edilmiştir. Vergilerin süreklilik arz eden yapıları nedeniyle, bu süreklilik hali ile mutat olmayan bir teknikle olağan dışı bir yöntemle mükelleflere vergi yükü getirilmek istenmesinin hukuk devletiyle bağdaşmadığı üzerinde özellikle durulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, kanunun beşinci maddesinin birinci fıkrasının b bendinin varlıkların teşkil etmesine ilişkin bölümünün anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy çokluğu ile, yine aynı bendin gayrisafi hasılatlarının teşkil etmesine ilişkin bölümünün anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE oy çokluğuyla, yine beşinci maddenin son fıkrasının üçüncü tümcesinin anayasaya aykırı olmadığına ve itirazı REDDİNE oy çokluğuyla, dördüncü tümcesinin anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy birliğiyle ve son tümcesinin anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE oy çokluğuyla karar vermiştir.

Kanunun 6. maddesinin birinci fıkrasında yer alan varlıkların esas alınmasına ilişkin bölümünün anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy çokluğu ile aynı fıkranın gayrisafi hâsılatlarının teşkil etmesine ilişkin bölümünün anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE oy çokluğuyla ve ikinci fıkrasının anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy birliğiyle, son olarak da kanunun 7. maddesinin ikinci fıkrasının son tümcesi anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy çokluğu ile 18.07.1995 tarihinde karar verilmiştir.¹⁵⁴⁷

¹⁵⁴⁶ Esas Sayısı 1995/4, Karar Sayısı 1995/28, Karar Günü 06.07.1995, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, sayı 32, cilt 1, 1997, ss. 191-201.

¹⁵⁴⁷ Esas Sayısı 1995/6, Karar Sayısı 1995/29, Karar Günü 06.07.1995, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, sayı 32, cilt 1, 1997, ss. 205-216.

04.05.1994 günlü, 3986 sayılı “Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile 1.7.1964 tarihli ve 488 sayılı, 2.7.1964 tarihli ve 492 sayılı, 7.11.1984 tarihli ve 3074 sayılı, 25.10.1984 tarihli 3074 sayılı, 31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı, 21.7.1953 tarihli ve 6183 sayılı, 2.2.1981 tarihli ve 2380 sayılı, 15.7.1963 tarihli ve 277 sayılı kanunların bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanun”un, 1. maddesinin a bendi ile 2. maddesinin a bendinin Anayasa’nın 73., 2. ve 19. maddelerine aykırılığı saviyla iptal istemi, Gaziantep Vergi Dairesi tarafından Anayasa Mahkemesine iletilmiştir. Dava gerekçesinde 1994 yılı bütçe Yasası’nda ekonomik denge vergisine yer verilmediği, Bütçe Yasası’nda bulunmayan bir verginin tahsilinin yapılamayacağı ve söz konusu vergilendirmenin mükerrer bir vergilendirme olacağından Anayasa’nın ilgili maddelerine aykırılık göstereceği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 3986 sayılı kanunun, 1. maddesinin a bendinin vergi mükellefleri yönünden Anayasa’ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy birliğiyle, 2. maddesinin a bendinin “beyannamelerdeki matrahlar üzerinden %10” yönünden Anayasa’ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy çokluğu ile 06.07.1995 günü karar vermiştir.¹⁵⁴⁸

5.3.3.3. 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, 492 Sayılı Harçlar Kanunu, 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu, 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ve 6.12.1984 Tarihli ve 3100 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4008)

“213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, 492 Sayılı Harçlar Kanunu, 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu, 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ve 6.12.1984 Tarihli ve 3100 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” (1/641), Maliye Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 29.11.1993 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu tasarı ekonomik gelişmeye paralel olarak düzenlenmemesi halinde vergi sisteminin etkinliğini yitireceği ve adil olmaktan uzaklaşacağı endişesiyle söz konusu etkinliği ve adaleti sağlamak için hazırlanmıştır. Tasarının gerekçesinde, vergi sisteminin ekonomik ve sosyal hayatın gereklerine uygun olması gerektiği belirtilmiş, vergi sisteminin, ekonomik kalkınmaya, yatırım ve üretimin artırılmasına, istihdam olanaklarının iyileştirilmesine doğrudan etki edeceği vurgulanmıştır. Ayrıca “vergi teşviklerin gerçek vergi teşvik önlemleri olarak düşünülmesinin” ve “fiyat artışlarının işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerini giderici önlemler alınmasının” da vergi sisteminin iyileştirilmesine bağlı olduğunun altı çizilmiştir. Tasarının temel gerekçeleri şu şekilde özetlenmiştir:

¹⁵⁴⁸ Esas Sayısı 1995/76, Karar Sayısı 1995/29, Karar Günü 6.7.1995, ss. 205-216; www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

*Bu tasarı ile vergi sistemindeki aksaklıkların giderilmesi, sistem bütünlüğü içerisinde uyumun sağlanması, az kazananın az, çok kazananın çok vergi alınması prensibinin gerçekleştirilmesi, sistemin basit, anlaşılabilir ve uygulanabilir bir yapıya kavuşturulması ve öngörülen ekonomik, mali, sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesinde etkinlik sağlanması amaçlanmaktadır.*¹⁵⁴⁹

Söz konusu tasarı, Vergi Usul Kanunu ile ilgili düzenlemeleriyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan her gerçek kişiye bir vergi numarasının verilmesi, mükelleflerin beyan ettikleri gelirlerini aşan servete sahip olmaları veya harcama yapmaları halinde bunun kaynağının araştırılması, belge tasdik işlemlerinde kanunun yetkilendirdiği kuruluşlara yetki verilmesi uygulamalarını getirmiştir. Tasarıyla ayrıca, amortisman nispetlerinin % 20 oranında indirilmesi, bono, poliçe, çek gibi kambiyo senetlerinin iş piyasasında hareketinin vergi inceleme elamanlarınca yapılacak incelemelerde defter yardımıyla tespit edilmesi, vergi kaçaklarının önlenmesinde belge düzeninin disiplin altına alınması, vergi cezalarının artırılması, ayrıca vergi kaçakçılığında verilen “hürriyeti bağlayıcı” cezaların artırılması gibi düzenlemeler de getirilmiştir.¹⁵⁵⁰

Gelir Vergisi Kanunu ile ilgili düzenlemede, “özel sigorta şirketlerinin ödedikleri aylıklar ve ikramiyelere ilişkin olarak ücretliler lehine düzenlemeler, işletmelerin kullandıkları kredilerin faizlerinin bir kısmının gider yazılmaması”, “müteşebbislerin faaliyet alanıyla ilgili sahip olduğu veya kiraladığı taşıtların giderlerinin indirimine tabi olması” gibi hususlar getirilmiştir. Katma Değer Vergisi Kanunu ile “belgesiz mal bulunduran ve hizmet satın alanlara bu mal ve hizmetlerle ilgili katma değer vergisini cezalı olarak ödemeleri zorunluluğu” ve “belgesiz ithalata ilişkin katma değer vergisi istisna uygulamasının sınırlandırılması” gibi hükümler koyulmuştur. Kurumlar Vergisi Kanunu ile ticaret ve hizmet alanında faaliyet gösteren şirketlerin kullandığı kredilerin bir kısmının gider yazılması, şirketlerin faaliyet konusuna girmeyen amortismanların indirim konusu yapılmaması gibi hususlar da tasarıyla düzenlenmiştir. Gider, Damga Vergisi ile Harçlar kanununa ilişkin olarak ise SPK tarafından düzenlenen kâğıtların vergisini sıfıra indirme hususunda Bakanlar Kuruluna yetki verilmesi ve Merkez Bankasına yapılan zorunlu döviz devirleri ile arbitraj işlemlerinin banka ve sigorta muameleleri vergisinden istisna edilmesi hususları getirilmiştir.¹⁵⁵¹

¹⁵⁴⁹ Sıra Sayısı 659, “213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, 492 Sayılı Harçlar Kanunu, 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu, 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ve 6.12.1984 Tarihli ve 3100 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/641), **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119’un sonuna ekli (17.6.1994), s. 2.

¹⁵⁵⁰ **A.k.**, ss. 2-4.

¹⁵⁵¹ **A.k.**, ss. 4-15.

Söz konusu kanun tasarısı 1.12.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve 2.12.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. Komisyon tasarısı 11.5.1994 Tarihinde yaptığı 53. Birleşimde hükümeti temsilen Maliye Bakanının başkanlığında Maliye Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla görüşmüştür.¹⁵⁵² Komisyonda yapılan görüşmelerde; tasarının bir reform özelliği taşımadığına ancak vergi kanunlarında revizyona gidildiğine işaret edilmiştir. Uygulanmakta olan vergi sisteminde bir aksaklık bulunmadığı fakat tahsilat aşamasında otomasyon sisteminin kurulamamış olmasından dolayı gereğinden fazla masraf yapıldığı, vergi toplamak için getirilen düzenlemelerin yurtdışına para akımını artırabileceği vurgulanmıştır. Komisyonda ayrıca, tasarının özellikle dar gelirli vatandaşları mağdur edeceği, KDV artışlarının vergi kaybına neden olacağı gibi hususlar ifade edilmiştir.¹⁵⁵³ Bunun yanı sıra, “Anayasa eşitlik ilkesini zedeleyeceği” temel gerekçesiyle Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşları ve yeni getirilen düzenlemelerin çok sayıda kanunda değişikliğin bir tasarıda getirilmiş olmasıyla kargaşa yarattığı ve ülke gerçeklerine uymadığı şeklindeki gerekçelerle de Muharrem Şimşek (Çorum) ve arkadaşları tasarıya muhalefet şerhi koymuşlardır.¹⁵⁵⁴

Tasarı Genel Kurulun 25.5.1994 Tarihli 106. Birleşiminde gündeme alınmış¹⁵⁵⁵, 17.6.1994 Tarihli 119. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde müzakereler yapılmadan maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Ancak milletvekilleri çok önemli bir düzenleme olan tasarının tümü üzerinde müzakerelerin yapılmamasını oturumu yöneten Başkanvekili Kamer Genç’in “izah edilemeyen” tutumuna bağlamışlar ve söz konusu tutum için Kamer Genç’i eleştirmişlerdir.¹⁵⁵⁶

Herkese vergi numarası verilmesiyle ilgili 1. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), tasarının 1. maddesinde “vergi numarası” ile ilgili düzenlemenin faydalı olabileceğini, ancak teknik tedbirler ve organizasyonun iyi yapılamadığı takdirde yeni sistemin vergi kaçaklarını daha da artırabileceğini söylemiştir. Ayhan konuşmasında, söz konusu vergi yasa tasarısının yasalaşması halinde DYP-SHP Hükümetinin çıkardığı beşinci vergi kanunu olacağını ve öncekilerin sorunları çözemediğinin bir sonucu olarak bir yenisinin çıkarıldığını hatırlatmıştır. Mevcut tasarının da birçok eksikliği olduğunu savunan Ayhan, tasarıda “hayat standardı uygulamasının ve peşin verginin kaldırılmamasını, mükellefi enflasyona karşı koruyacak olan enflasyon muhasebesi usulünün getirilmemesini tasarının en önemli eksikliği olarak nitelemiştir.¹⁵⁵⁷

¹⁵⁵² A.k., s. 16.

¹⁵⁵³ A.k., s. 17.

¹⁵⁵⁴ A.k., ss. 21-22.

¹⁵⁵⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 106 (25.5.1994), s. 8.

¹⁵⁵⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119 (17.6.1994), s. 254.

¹⁵⁵⁷ A.k., ss. 261-265.

SHP Grubu adına söz alan Nami Çağan (İstanbul), tasarının birçok olumlu tarafı bulunmakla birlikte bir takım ciddi eksikliklerinin olduğunu söylemiştir. Çağan, Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan her gerçek kişiye bir vergi numarası verilmesinin yarar sağlayacağını açık olduğunu, ancak oluşturulacak bilgisayar ağının nüfus, tapu, borsa, banka ve sosyal güvenlik kuruluşlarının bilgisayar düzenleriyle ilişkilendirilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Çağan ayrıca, kayıt dışı ekonomiyi vergilendirme ile ilgili bir düzenleme olan tüccara ve serbest meslek erbabına yüklenen kambiyo senetleri defteri tutma yükümlülüğünün, hukuktaki yerleşmiş kalıplara ve temel çek düşüncesine aykırı olduğundan hareketle mutlaka çekin kapsam dışına çıkarılmasının zorunlu olduğuna dikkati çekmiştir.¹⁵⁵⁸ Şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), herkese vergi numarası vermenin vergi gelirlerinin artırılmasına herhangi bir etkisinin olmayacağını belirtmiştir. Gerekçesini de daha önce çıkarılan bir kanunla “her vergi mükellefine bir vergi cüzdanı” verilmesine rağmen olumlu bir sonuç alınamamış olmasına bağlamıştır.¹⁵⁵⁹

2. madde üzerine RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), maddedeki “resen vergi tarhına gidebilmek için; 1. vergi beyannamesi kanunî süresi geçtiği halde verilmemişse” ibaresinin daha önceden geçerli olan “vergi beyannamesi kanunî sürenin sonundan başlayarak onbeş gün geçtiği halde verilmemiş olursa” ibaresiyle değiştirilmesinin 15 günlük süreyi kaldıracığını belirtmiştir. Bunun vergi mükelleflerini zor durumda bırakacağını belirten Ayhan, düzenlemenin eski haliyle devam etmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca vergi denetimi yapan meslek sahiplerinin konumu ile ilgili düzenlemenin de geçmiş dönemler de dikkate alındığında sorunu çözmeyeceğini ifade etmiştir. Ayhan, aşağıdaki öneriyi sunmuştur:

Belirli bir hasıla miktarını, ciro miktarını esas alarak, bunu da her sene Maliye Bakanlığının belirlemesi şartıyla “yıllık şu kadara kadar cirosu olanların -bir geçmiş yıla atıfta bulunarak- muhasebecilikle ilgili defterlerini, vergiyle ilgili evraklarını tetkik ve tasdik etmek üzere görev yapacak olan serbest muhasebecilerin ücreti Maliye Bakanlığı tarafından belli rayiçlerle ilan edilir, ödenir” diye bir mevzuat getirilir. Bu, hem çok daha ucuza mal olur -uzmanlar, tarafından devlet adına, Maliye adına âdeta bir noter hizmetidir-hem mesleğin gelişmesi bakımından ve hem de yüzde 97’si kontrol dışında olan vergi mükelleflerinin denetim altına alınması bakımından fevkalade faydalıdır.¹⁵⁶⁰

2. madde üzerinde değişikliklerin yapılması için toplam 20 değişiklik önergesi verilmiş madde 2 fıkradan ibaret olduğu için bunlardan 8 önerge işleme konulmuş ve önergelerden hiçbirisi Genel Kurulda kabul edilmemiştir.¹⁵⁶¹

¹⁵⁵⁸ A.k., ss. 265-268.

¹⁵⁵⁹ A.k., ss. 268-269.

¹⁵⁶⁰ A.k., ss. 270-272.

¹⁵⁶¹ A.k., ss. 272-279.

ANAP Grubu adına 3. madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), “verginin ödenmesi için bir denetim müessesesinin getirilmesi ve denetimle ilgili olarak da bazı yaptırımların kanunlarda yer alması gerektiğini” belirtmiştir. Maruflu, Türkiye’de vergi vermemenin kanunlarda âdeta teşvik edildiğinin altını çizmiştir. Maddede belirtilen vergi denetiminin, hesap uzmanları, maliye müfettişleri, denetmenler tarafından yapılacağı hususunun yerinde bir karar olduğunu ancak Maliye Bakanlığı’nın denetim elemanları kadrosunun yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Özellikle hesap uzmanlarının, titizlikle seçilen, yetiştirilen kişiler olduğunu ve devlet görevinde çalışırken mükelleflerin üzerinde “bir kabus gibi” dolaşarak görev yaptıklarını söyleyen Maruflu, aynı elamanların özel sektör tarafından transfer edildikten sonra “vergiyi acaba nasıl az veririm” şeklinde bir çalışma içine girdiklerini belirtmiştir.¹⁵⁶²

Aynı madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas) de Türkiye’de vergi sisteminin hangi düzen içinde ve esaslar düşünülerek hazırlandığı ile ilgili genel bilgiler aktardıktan sonra söz konusu maddenin olumlu olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁶³ Şahsı adına söz alan Nami Çağan (İstanbul), “politikacıların direktifiyle bürokratlar tarafından” hazırlanan “naylon önergeler” yüzünden kendisinin hayati derecede önemli olan bir önergeyi veremediğini bu durumun yasa çalışmaları açısından ciddi bir sorun olduğunu ifade etmiştir. Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) da özellikle 2. madde de değişiklik yapılmasına yönelik vermiş olduğu önergenin “naylon önergeler” yüzünden görüşülmemesinden yakınmış ve söz konusu vermiş olduğu önergenin önemini şu şekilde açıklamıştır:

2. maddenin birinci fıkrasının yedi nolu bendinde, doğrudan doğruya, “213 sayılı Vergi Usul Kanununun 135. maddesinde denetimle görevli olanlar” diye bir atıfta bulunmak gerekirdi. Yedi nolu bentte “Maliye müfettişleri, hesap uzmanları ve gelirler kontrolörlerince yapılan incelemeler” denmekte, vergi denetmenleri buraya dahil edilmemektedir. Maliye Bakanlığında müfettişler, hesap uzmanları ve kontrolörler çok dar bir kadrodur. Milyonlarca vergi mükellefi denetlenememektedir. Denetmenlerin de bu kadrolara dahil edilmesi gerekirdi. Verimli, müessir, netice alıcı ve mükellefi doğru beyanda bulunmaya zorlayan, yaygın bir denetim, ancak bu şekilde olurdu.¹⁵⁶⁴

Ayhan ayrıca, “tasarruf” kelimesinin yerine “servet” kelimesinin konulması lazım geldiğini, servet beyanının, Gelir Vergisi Kanunu çıkarıldığı zamandan beri var olduğunu ve sonradan 27.4.1984 tarihinde, 2995 sayılı Kanunla, Gelir Vergisi Kanunundan çıkarıldığını hatırlatmıştır. Söz konusu kanunla Gelir Vergisi Kanununa eklenen geçici 22. maddede, yasaklayıcı bir

¹⁵⁶² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 120, (21.6.1994), ss. 329-330.

¹⁵⁶³ *A.k.*, ss. 330-331.

¹⁵⁶⁴ *A.k.*, s. 333.

madde olarak “mükellefler hakkında servet beyanı ve gider esasına dayanılarak geçmişe yönelik inceleme ve tarhiyat” yapılamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, mükelleflerin geçmiş vergilendirme dönemlerine ait servet bildirimlerinde beyan ettikleri servet unsurları ile yıllık Gelir Vergisi beyannamelerinde beyan ettikleri giderlerin, vergi incelemelerinde ve takdir işlemlerinde veri olarak kullanılamayacağı ifade edilmiştir. 1995 sayılı kanunun geçici maddesinin ikinci fıkrasında “Bu kanunun yürürlük tarihinden önce servet beyanlarına dayanılarak yapılmış bulunan tarhiyatlar terkin edilir ve bu konuda sürdürülen ihtilaflardan ve incelemelerden vazgeçilir” şeklinde, geçmişe dönük olarak bir de genel af getirildiğini söylemiştir. Bunun sonucu olarak da ortaya çıkan durumun “1984’e kadar vergi kaçıranlara, uyuşturucudan kazananlara, silahtan kazananlara, oradan buradan çalan çırpınlara bir af” getirdiğini, 1984’ten sonrası için de servet incelemesini kaldırdığını vurgulamıştır.¹⁵⁶⁵

4. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), vergilerin düzgün toplanıp toplanmadığıyla ilgili olarak, veri olarak alınan durumun “vergilerin gayri safi millî hasılaya oranı” olduğunu hatırlatmıştır. Türkiye’nin 1977 yılında gayri safi millî hasıla içinde verginin oranının yüzde 20,3 iken, 1982’de bu oranın yüzde 15’e indiğini ve 1991’de alınan tedbirlerle yüzde 23’lere yükseldiğini vurgulamıştır. “Vergi alma oranı” veya “vergi verebilme nispeti” olarak adlandırılan bu oranın AT ülkelerinde yüzde 28, OECD ülkelerinde ise yüzde 29 olduğuna işaret etmiştir. Maruflu, bu ülkelerde “vergide optimal nokta”nın gayri safi millî hasılanın yüzde 25’ini geçmeyen oran olduğunu ifade etmiş ve Türkiye’nin vergi ile ilgili genel durumunun bir analizini yapmıştır.¹⁵⁶⁶

RP Grubu adına 4. madde üzerinde söz alan Ali Oğuz (İstanbul), kanunların paket halinde ve hızlı bir şekilde görüşülmesinden dolayı yeteri kadar Genel Kurulda tartışılmadığını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Türkiye’de vergi oranlarının yüksek olmasından yakınan Oğuz, özellikle serbest meslek erbabının vergi verme hususunda zorlandığını ifade etmiştir. Oğuz, faizin yüzde 400 olduğu ve enflasyonun da yüksek olduğu bir ülkede vergi oranlarının bu durumların göz önüne alınarak ayarlanması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵⁶⁷ Şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), Ali Oğuz’un saptamalarının isabetli olduğunu, söz konusu vergi sisteminin Türkiye’nin bünyesine uymadığını ifade etmiştir. Devletin vergi düzenlemesini yaparken vergi mükelleflerinin görüşlerini almadığını, bu durumun bir neticesi olarak da yapılan düzenlemelerin vergi mükelleflerini vergi vermekten daha çok vermemeye yönelttiğinin altını çizmiş ve kanuna karşı olduğunu belirtmiştir. Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), söz konusu maddede ifadesini bulan kambiyo senetleri defteri düzeninin isabetli bir düzenleme olduğunu belirttikten sonra çek ve senetlerin

¹⁵⁶⁵ A.k., ss. 332-334.

¹⁵⁶⁶ A.k., ss. 335-337.

¹⁵⁶⁷ A.k., ss. 337-340.

ödenmesinde bir takım sıkıntıların çıktığını bunun sonucu olarak da kanun dışı yapılanmaların meydana geldiğini söylemiştir. Ayrıca, ödenmeyen senetlerin ve çeklerin de vergilerinin vergi mükelleflerinden alındığını, vergiden düşme olanağı bulunmasına rağmen ise birçok prosedürün olduğundan dolayı sıkıntıların çıktığını belirten Ayhan, “çek ve senetlere müessir bir ödeme düzeni” getirilmesinin zorunluluğuna dikkat çekmiştir.¹⁵⁶⁸

5. madde üzerine RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener, Vergi Usul Kanununun değişik maddelerine göre, değişik meslek gruplarının ve tüccar sınıflarının hangi defterleri tutacaklarının belirtildiğini söylemiştir. Söz konusu defterlerin tek tek sayılmasına ve diğer maddelerde defteri kebirin tutulmasının mecburî olmasına rağmen, tasdiki zorunlu defterler arasında defteri kebirin sayılmadığına işaret etmiştir. Madde üzerinde şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul) da maddedeki düzenlemenin gerçek hayattaki bir takım aksaklıkların giderilmesine yönelik olması hasebiyle makul ve olumlu bir madde olduğunu açıklamıştır.¹⁵⁶⁹

6. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), tasarıların hazırlanış sürecinde yeterli hazırlığın ve incelemenin yapılmadan Genel Kurula getirildiğini, bu yüzden mevcut sorunlara çözüm üretilemediğini ve sürekli yeni yasalar çıkarmak zorunda kalındığını ifade etmiştir:

*Getirilen vergi tasarılarının hazırlanışında, Türk insanının, Türk esnafının sıkıntıları nazarı itibare alınarak bu inceleme yapılmıyor. Bürokratlar, teknik adamlar, belki çok ileri ülkelerdeki vergi sistemlerini inceleyerek bazı kanunları motamot Türk ekonomik yapısına getirmeye ve oturtmaya çalışıyorlar. Türkiye’de gerçek olan vergi kaçığının, vergi kaçırılmasının sebebinin ne olduğu temelde incelenmiyor... Türkiye’de vergi niye kaçırılıyor diye bir sormak lazım... Ekonominin sıkıntı içinde olduğu Türkiye’de, gerçekten çok büyük sıkıntı çeken ve vergisini ödeyemez duruma gelmiş esnafımızın üzerine, “vergi kontrolü” diye getirdiğiniz böyle zecrî, daha sıkı ve sıkıntılı bazı hükümleri ekleyerek onları iyice müşkül duruma sokarsınız.*¹⁵⁷⁰

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Maliye Bakanlığının denetim mekanizmasını güçlendirmek istediğinden, kendi maliye müfettişleri, hesap uzmanları ve vergi kontrolörlerine ilaveten, serbest muhasebecilik, malî müşavirlik ve yeminli malî müşavirlik müessesesini de söz konusu iş için tahsis ettiğini ve bu durumun isabetli olduğunu belirtmiştir. Kişisel görüşlerini açıklamak üzere söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), daha önce Meclis tarafından kabul edilen vergi yasalarının tamamlayıcı, pekiştirici bir özelliğini gösteren ilgili maddenin yasalaşmasından sonra “malî müşavirlerin, serbest muhasebecilerin, yeminli malî müşavirlerin” daha ciddi ve daha sorumlu

¹⁵⁶⁸ A.k., ss. 340-342.

¹⁵⁶⁹ A.k., ss. 342-344.

¹⁵⁷⁰ A.k., ss. 349-350.

bir şekilde çalışacaklarına inandığını ifade etmiştir. Maruflu ayrıca söz konusu yasayla birlikte, büyük işletmelerin, holdinglerin, sanayi kuruluşlarının, ticarî kuruluşların, bu serbest muhasebeci ve malî müşavirlerle çalışan kuruluşların, kanuna karşı bazı hile yollarına sapamayacaklarının altını çizmiştir. Malî müşavirlerin, kendilerine verilen müşterek ve müteselsil sorumluluk keyfiyeti sebebiyle daha dikkatli olmaları gerektiğine işaret etmiştir.¹⁵⁷¹

Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının 6. maddenin üçüncü fıkrasına eklenmesini istedikleri “Ancak, Maliye Bakanlığı, tasdik raporlarının ibraz süresini iki aya kadar uzatmaya yetkilidir” ibaresi Genel Kurulda kabul edilerek maddeye eklenmiştir. 6. maddenin birinci fıkra ikinci bendine “uygun olarak” ifadesinden sonra ve “yeminli” kelimesinden önce gelmek üzere “serbest muhasebeci, serbest muhasebeci malî müşavir” ibaresinin eklenmesine yönelik Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının diğer önergesi kabul edilmemiştir.¹⁵⁷²

7. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), ilgili maddenin teknik bir madde olduğunu ve grup olarak maddeye olumlu baktıklarını belirtmiştir. ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), Türkiye’de “götürü vergi usulü” ile ilgili çeşitli düzenlemelerin yapıldığını, bir önceki düzenlemede “götürü vergi usulü”nün kaldırıldığını, aslında doğru olan işleminde bu olduğunu söylemiştir. Ancak hükümetin, gelen baskılar neticesinde “götürü vergi usulü”nü tekrar muhafaza ettiğini belirtmiş, bu durumun bir sonucu olarak “götürü usulde tespit edilen Gelir Vergisi Mükelleflerine bir mükellefiyet, bir mecburiyet getirmek, onları, daha kayıtlı şekilde vergi kapsamına” alabilmek için ilgili düzenlemenin getirildiğinin altını çizmiştir. Ancak bu düzenlemenin iyi uygulanması halinde olumlu sonuç alınabilecek olmasına rağmen, uygulamalarla ilgili endişelerinin olduğunu dillendirmiştir.¹⁵⁷³

Aynı madde üzerinde şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), bu madde ile Maliye Bakanlığına “mükelleflerin tutmakla sorumlu oldukları defterlerin tasdikiyle ilgili, tasdik düzeniyle ilgili” çeşitli yükümlülükler getirildiğini söylemiştir. Ayrıca bu defterlerin sadece noterlere değil, aynı zamanda meslek odalarına da tasdik ettirilmesi hususunun getirildiğini belirtmiştir. Ayhan, bu maddenin “ticarî kazançları götürü usulde tespit edilen Gelir Vergisi mükelleflerine özel bir defter tuturmada ve bu konulara ilişkin diğer usul ve esasları belirlemede Maliye Bakanlığını yetkili kıldığının altını çizmiştir. Götürü usulde vergi düzenlemesinde getirilen defter tutma zorunluluğunun, zaten kazançları düşük olan ilgili kitleye yeni bir yük getireceğini, geçici bir dönemde olsa ilgili masrafların bir bakanlık tarafından üstlenilmesinin yararlı olabileceğine işaret etmiştir. Cevat Ayhan ilgili görüşlerinin maddeye eklenmesi için bir değişiklik önergesi vermiş ancak önerge kabul edilmemiştir.¹⁵⁷⁴

¹⁵⁷¹ A.k., ss. 352-355.

¹⁵⁷² A.k., ss. 355-359.

¹⁵⁷³ A.k., ss. 360-361.

¹⁵⁷⁴ A.k., ss. 361-364.

8. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), “satın alınan veya imal edilen emtianın nasıl değerlendirileceği”ni yeniden tanzim eden söz konusu madde ile getirilen “mükellefler, satın aldıkları veya imal ettikleri emtianın maliyet bedelini, son giren ilk çıkar yöntemini uygulamak suretiyle de tespit edebilirler. Bu yöntemi seçenler, en az beş yıl süre ile bu yöntemden vazgeçemezler” ibaresinin yerinde olduğunu belirtmiştir. Sebebinin de “özellikle enflasyonun sürekli fiyatları etkilemesi sebebiyle, son alınan malların maliyet bedellerinin daha yüksek olacağı” etkenine bağlamıştır. ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Marufi (İstanbul), maddede getirilen düzenlemeyle, “para değerindeki düşüşlerin stok maliyetlerinde yarattığı artışların, mükelleflerin fiktif kazançları üzerinden vergi ödemelerinin önlenmesi”ni amaçlandığını belirtmiş ve bu maddenin olumlu olduğunu altını çizmiştir.¹⁵⁷⁵

Şahsı adına bu madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) da, maddenin esnafı korumak amacıyla düzenlendiğini ancak geçerli olan enflasyon oranlarıyla bu düzenlemenin de fazla bir yarar getirmeyeceğini savunmuştur. Enflasyonun en fazla zarar verdiği grubun esnaf olduğunu, işçilerin ve memurların “kavga ederek, grev yaparak ya da seçim baskısı kurarak ücretlerini düzeltme imkânı bulabildiklerini ifade etmiştir. Ayhan, asıl yapılması gerekenin de “enflasyon muhasebesinin getirilmesi” olduğunu vurgulamıştır. Şahsı adına söz alan Hüseyin Balyalı (Balıkesir), Maliye Bakanlığında vergi ile ilgili çalışan kadroların durumu ile ilgili genel bir konuşma yapmıştır.¹⁵⁷⁶

9. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), söz konusu maddenin 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 298. maddesinin 4 ve 7 numaralı bentlerini tadil ettiği söylemiştir. Bu değişikliğin işletmelerin mevcut demirbaşlarının, maddede tarif edilen usule göre yeniden değerlendirilmesini ve bu kıymetlerin, amortisman ayırırken, enflasyona karşı korunmasını getirdiğini açıklamış ve maddeye niçin olumlu baktıklarını şu şekilde gerekçelendirmiştir:

4. bent, önceki maddede (A) ve (B) şıkları halinde tanzim edilmişti ve (A) şığında, “Bilanço esasına göre defter tutan Gelir Vergisi mükellefleri (kolektif, adi komandit ve adi şirketler dahil) bilançolarını yeniden değerlemeleri halinde, değer artışını pasifte özel bir fon hesabında tutarlar ve iktisadî kıymetlerin değerlemeden önceki değerleri üzerinden amortisman ayırmaya devam ederler” denmekteydi. Halbuki, (B) alt bendinde ise, kurumlar için yeni değerlendirme üzerinden amortisman ayırma imkânı getirilmekteydi. Şimdi getirilen yeni 4. bentle Gelir Vergisi mükelleflerine, eski değerler üzerinden amortisman ayırma yerine, yeni değerler üzerinden, yani yeniden değerlendirilmiş olan değerler üzerinden amortisman ayırma imkânı getirilmektedir ki, bu, Gelir Vergisi mükelleflerini enflasyona karşı koruyucu bir, hükümdür; uygundur, desteklenmesi gerekir.¹⁵⁷⁷

¹⁵⁷⁵ A.k., ss. 364-366.

¹⁵⁷⁶ A.k., ss. 366-369.

¹⁵⁷⁷ A.k., s. 371.

ANAP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu, devletin vergiye, sadece para ihtiyacını karşılayan bir politika aracı olarak bakmasının doğru olmadığını vurgulamıştır. Vergilemenin, üretim, yatırım ve istihdamdan caydırıcı etkiler yaratmamasına özen gösterilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Maruflu, vergi politikasının, devletin zorunlu harcamalarına kaynak sağlamak, üretim ve yatırımları desteklemek şeklinde iki ana hedefinin olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca, vergi politikasının kaynak ve gelir dağılımını düzeltmek, istihdamı genişletmek ve ekonomik dengeleri kollamak şeklinde iki yan hedefinin olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu bağlamda vergi alma hedefinin yanında üretim ve yatırımın da desteklenmesinin şart olduğunu ifade etmiştir. Maddede yapılan değişikliğin özünde “vergi kaybını önlemek kadar, sermaye terakümünü fazlaştırmak suretiyle, müesseselerin, işletmelerin yatırım yapma imkânlarını artırmak” olduğunu dillendirmiştir. Eski düzenlemedeki “değer artış fonu, sermayeye ilave dışında herhangi bir suretle başka bir hesaba nakledildiği veya işletmeden çekildiği takdirde, bu işlemin yapıldığı dönem kazancı sayılarak vergiye tabi tutulur” şeklindeki ifadenin yerine, “işletmeden çekilen değer olarak kabul edilir” ifadesinin getirilmesini daha çağdaş ve daha esnek bir düzenleme olarak nitelemiştir.¹⁵⁷⁸

10. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) ve ANAP grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddeyi olumlu bulduklarını söylemiştir. Söz konusu madde ile amortisman tabi iktisadi kıymetlerin değerinde eskiden yüzde 25 olan oranların yüzde 20’ye ve azalan bakiyeler usulünde amortisman ayrılmasına ilişkin olarak uygulanmakta olan amortisman nispetinin % 50’den % 40’a indirilmesini düzenlediğine vurgu yapmışlardır.¹⁵⁷⁹ Azalan bakiyeler usulüyle ayrılacak amortisman oranının belirlendiği 11. madde üzerine RP grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas) de, amortismanların hesaplanırken iki farklı yöntem kullanıldığını bunlardan ilkinin normal amortisman, diğerinin ise, azalan bakiyeler usulüyle amortisman olduğunu söylemiştir. Bu amortisman indirimlerinin neleri ifade ettiğini açıklamış ve bu maddenin bir önceki maddede ifadesini bulan düzenlemelere paralel bir madde olduğunun altını çizmiştir.¹⁵⁸⁰

12. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Gurhan Çelebican (İstanbul), 10. madde ile % 20’ye düşürülen amortisman nispetinin 12. maddedeki düzenlenme şekli ile mükelleflerin vergi yükünü daha da ağırlaştıran bir duruma getirildiğini belirtmiştir. Çelebican, yatırımların menfi yönde etkileneceğini belirtmiş ve gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:

Getirilmekte olan bu uygulamanın, zaten çok düşük seviyede olan özel sektör yatırımları üzerinde caydırıcı bir etki yaratacağı hususunu önemle belirtmekte yarar görüyoruz. Ancak, özellikle taşıtlar yönünden piyasadaki

¹⁵⁷⁸ A.k., ss. 372-373.

¹⁵⁷⁹ A.k., ss. 373-374.

¹⁵⁸⁰ A.k., s. 375.

*tatbikatin, kanunî düzenlemedeki amacın dışına çekilebileceği akla getirilse bile, sınai yatırımların bu çerçeveye içinde yer alacağı düşünülmektedir... özel teşebbüsün faaliyetlerini kısıtlayacak, hatta, yok edecek mertebede hükümlerin getirilişi, hiç şüphesiz, sanayimizi Sor duruma sokacak, randımanını düşürecek, işletmeleri, gayri ekonomik çalışma düzenine itecek, üretimin azalmasına, hatta durmasına sebep olacaktır.*¹⁵⁸¹

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), öncelikle maddenin olumlu olduğunu belirterek devleti zarara uğratmaya dönük uygulamaların sona erdirilebilmesi için bu maddedeki düzenlemenin getirildiğine dikkat çekmiştir. Ayhan, bu maddeye niçin ihtiyaç duyulduğunu, eskiye dönük uygulamaları anlatarak açıklamıştır:

*Şimdiye kadar olan şeydu; aşağı yukarı son on beş seneden beri bu hep böyle olmuştur; bilhassa, enflasyonun yüksek olduğu bu dönemde; bilhassa, firmalar, vergi mükellefleri, gücü olanlar, aralık ayının son haftasında binek otomobil, kamyon ve otobüs gibi satışı kolay olan birtakım demirbaşları alırlar, azalan bakiye sistemine göre yüzde 50 hızlandırılmış amortismanı düşerler ve ocak ayının ilk haftasında da bunu satarlar, sattıkları zaman satış bedeliyle amorti edildikten sonra kalan kısım arasındaki gelirden de vergi ödemezler. Zira, demirbaşlar satıldığı zaman yine Vergi Usul Kanununa göre yenileme fonuna aktarılır ve üç yıl bu fonda muhafaza edilir, üç yıl sonra kullanılmazsa, otomatik olarak hemen gelire dahil edilir ve vergilendirilir; ama, enflasyon şartlarını da düşünün ki, siz 2 milyara, 4 milyara bir otobüs alıyorsunuz aralık ayının son haftasında ve ocak ayında satıyorsunuz, onun bedelini de -milyarları- üç sene emanet hesapta, yenileme fonunda tutuyorsunuz ve vergiden kaçıyorsunuz. Bu madde bu bakımdan gereklidir.*¹⁵⁸²

12. maddenin kabul edilmesinden sonra birleşim kapatılmış ve diğer maddeler üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 22.6.1994 Tarihli 121. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında devam edilmiştir. 4.1.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 344. maddesinin değiştirilmesini ve kaçakçılık suçunun tarifini içeren 13. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), öncelikle maddenin neler getirdiğini izah etmiş ardından da sorunlu olabilecek taraflarına işaret etmiştir. O'na göre, düzenleme sonunda yalnızca bilerek ve isteyerek vergi kaybına sebebiyet verenlere kaçakçılık cezası uygulanacak, beyan dışı bırakılan matrahın, matrah farkının veya farklarının belli hadleri aşması nedeniyle de ceza kesilecektir. Ancak kastın mevcut olmadığı hallerde ise, “kaçakçılık veya buna benzer ağır suçlama yerine, usul cezalarının verilmesiyle, bu durum cezalandırılmış” olacaktır. Bu şekilde bir durumun ortaya çıkması sonucu da, “maddenin 1 ila 6 numaralı bentlerinde yer alan fiillerle vergi zıyanına sebebiyet veren” mükellefler kaçakçılık suçu cezasıyla cezalandırılacaklardır. Bunun yanı sıra,

¹⁵⁸¹ A.k., s. 376.

¹⁵⁸² A.k., s. 377.

“Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununca da mutlaka yargılanmaları sağlanacak ve adlarına kaçakçılık cezası kesilenler, tarhiyat öncesi uzlaşma veya tarhiyat sonrası uzlaşma gibi hafifletici hükümlerden” yararlanamayacaklardır.¹⁵⁸³

ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), Türkiye’de vergi kaçırma, başvuru 26 yöntemi sayarak söz konusu kaçakçılık tarifinin de bu yöntemlerden hareketle yapıldığını belirtmiştir. Maruflu, buradaki tarifi Türkiye’deki belirli vergi kaçakçılığını kapsayabileceğini, önemli olanın “Türkiye’de kayıt dışı ekonominin mümkün mertebe kayıt altına alınması” olduğunu bu sisteminde başarılı olabilmesi için “belge sisteminin geliştirilmesi” gerektiğini izah etmiştir.¹⁵⁸⁴

13. madde üzerinde şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), 5 Nisan ekonomik paketinden sonra ekonomik şartların çok ağırlaştığını, herkesin vergi kaçakçısı durumuna düşeceğini hatırlatarak vergi vermeyenlerin üzerine gidilmesini isteyen bir konuşma yapmıştır. Yine şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya) ise maddede ifadesini bulan “kaçakçılık suçu, mükellef veya sorumlu tarafından kasten vergi zıyanına sebebiyet verilmesidir. Kastın varlığının ispat külfeti iddia edene düşer” ibaresinden “kasıt”ın nerede olduğu anlaşılmadığından dolayısıyla kasıt olmayan yerde suçta olmayacağından söz konusu düzenlemenin sorun oluşturduğunu ifade etmiştir. Ayrıca iki madde sonra 15. maddeyle değiştirilen kısımda “Ağır kusur sayılan fiilleri işleyen mükelleflere veya sorumlulara zıyana uğrattıkları verginin iki katı tutarında vergi cezası kesilir” ifadesinin kullanıldığına dikkat çekmiştir. Evvela “kaçakçılık suçu yoktur” dendiğini ve sonrada bunun “ağır kusur” olarak nitelendirildiğini dolayısı ile söz konusu maddenin sonraki düzenlemelerle de çeliştiğine dikkat çekmiştir.¹⁵⁸⁵

14. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), önceki düzenlemeye göre söz konusu maddenin daha derli toplu olarak ağır kusurun tarifi ve unsurlarını alt alta saydığını belirttikten sonra maddenin izahını yapmıştır. Maruflu, kanunların iyi niyetle yapılmasına rağmen vergi kaçakçılığı ile ilgili bir kültürün oluştuğuna işaret etmiştir. Dolayısıyla ne kadar iyi kanun yapılırsa yapılsın toplumda belirli yerleşmiş temel düşünce kalıpları ve sistemi değiştirilmedikçe vergi kaçırma önlenemeyecektir. Maruflu, vergi kaçırmanın bir kültür olduğunu vurgulayarak bu durumun başlıca sebeplerini şu şekilde açıklamıştır:

... vergi adaletsizliği, vergi kaçırmanın moda oluşu, bir de son zamanlarda revaçta olan, vergi kaçırma yoluyla çabuk köşeyi dönme sanatı, vergi kaçırarak zengin ol anlayışının yaygınlaştırılması, para değerinde meydana gelen fiktif artışların gerçek kazanç gibi vergilendirilmesine tepki, yani

¹⁵⁸³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 121, (22.6.1994), ss. 415-417.

¹⁵⁸⁴ **A.k.**, ss. 417-418.

¹⁵⁸⁵ **A.k.**, ss. 419-421.

*Türkiye’de bir enflasyon muhasebesinin olmaması dolayısıyla ortaya çıkacak tepki, vergi kaçırın işletmeyle, kaçırınmayan işletme arasındaki haksız rekabet nedeniyle, işletmelerin rekabet güçlerini koruma amacıyla, zorunlu olarak, bu sefer vergi kaçırınmaya itilmesi; vergi kaçırınları görenlerin de vergi kaçırınların haksız rekabetinden korunmak amacıyla, istemeseler de, vergi kaçırın yollarını aramaya itilmesi...*¹⁵⁸⁶

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Ali Oğuz (İstanbul) vergilerin tam olarak ödenebilmesi için verginin adil olması gerektiğine işaret etmiş ve vatandaşa vergi eğitimi verilmesinin önemine değinmiştir. Oğuz, düzenlemenin olumlu olduğunu ve grup olarak destekleyeceklerini ifade etmiştir. Şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) ise, “kusur aramakla, ceza vermekle eğer vergi ziyanını önleyeceğiz, hakkaniyetle vergi alacağız veya herkes vergisini verecek” deniliyorsa kendisinin bu düzenlemenin karşısında olduğunu ifade etmiştir. Kanun tasarılarını hazırlayan bürokratların hep devlet tarafından baktığını ve vatandaşı düşünmediğini iddia etmiştir. Erdal ayrıca, vatandaşın vergi vermediği durumlarda en ağır cezaya çarptırıldığını ancak büyük holdinglerin vergilerinde bir sorun çıkması durumunda genellikle af yoluna gidildiğine de dikkat çekmiştir. Yine şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya) de 3 ve 5 numaralı bentlerde belirtilen beyanname verme sürelerinin geçirilmesi durumunda özellikle götürü usulle vergi verenlerin çarptırıldığı cezanın ağır olduğunu belirtmiştir. Madde üzerinde 13 önerge verilmiş ve maddenin tek fıkradan ibaret olması dolayısıyla 4 önerge işleme konulmuştur. Ancak önergelerden hiç biri kabul edilmemiştir.¹⁵⁸⁷

213 Sayılı Vergi Usul Kanununun, 349. maddesini değiştiren 15. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), madde düzenlenirken bir teknik sorunun gözden kaçtığını “ağır kusurun tarifi”nde bir sorun bulunduğunu hatırlatmıştır:

*14 üncü maddede, “ağır kusur, mükellef ve sorumlu tarafından aşağıdaki hallerden birisiyle vergi ziyanına sebebiyet verilmesidir” diye tarif ediliyor. 213 sayılı Kanunun 348 inci maddesinde de, “kusur, kaçakçılık ve ağır kusur sayılan haller dışında, herhangi bir surette vergi ziyanına sebebiyet verilmesidir” denilmektedir. Burada ağır kusur tarif edildiğine göre, 213 sayılı Kanundaki 348 inci madde kalmakta mıdır? Bu, teknik bir husus... Çünkü, burada ikilem oluyor, yani bir düplikasyon var. Zaten, ağır kusur, mükerrer 347. maddede tarif edilmiş; 213 sayılı Kanunun 348. maddesinde bir daha tarif ediliyor... İki defa tarif olmuyor mu burada? Baktım, bunun yürürlükten kaldırılma maddesi de yok. Bunu sormak istiyorum. İkilem olmaması için belki bunun düzeltilmesi gerekir diye düşünüyorum.*¹⁵⁸⁸

¹⁵⁸⁶ A.k., s. 423.

¹⁵⁸⁷ A.k., ss. 424-426.

¹⁵⁸⁸ A.k., s. 433.

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Ali Oğuz (İstanbul) da madde “Ağır kusur sayılan fiilleri işleyen mükelleflere ve sorumlulara, ziyana uğrattıkları verginin iki katı tutarında vergi cezası kesilir” ibaresiyle, mükelleflerin ağır bir yükümlülük altına itildiğini söylemiştir. Bu durumun yeni sorunları getireceğini ifade ettikten sonra vergi de cezanın caydırıcı olması gerektiğini kabul ettiğini ancak, burada “kusur” cezalarından bahsedildiğini belirtmiştir. Kusurlu bir insanın vereceği vergiyi daha evvel bir misli hükme bağlamışken, yeniden iki misli ceza getirmenin onu ezmek anlama geleceğini savunmuştur.¹⁵⁸⁹

16. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), madde de belirtilen süresi içinde vergiyi ödememenin unutmaya ya da gecikme gibi farklı nedenlerden kaynaklanabileceğini söylemiştir. Bu nedenle vergisini bir kez zamanında ödemeyenlerin ilk etapta herhangi bir cezaya muhatap olmaması gerektiğini ancak ikinci kez bir gecikme olması halinde ödeyeceği vergi cezasının iki misline çıkarılabileceğini belirtmiş ve bu durum da iyi niyetli mükelleflerin korunabileceğinin altını çizmiştir. Ayrıca, vergi cezalarını bürokratların hep tek taraflı hazırladıklarını ve hep vergi verenlerin cezalandırıldığını ancak kanunu tatbik edenlerin hatasından dolayı hiç cezalandırılmadığını savunmuş ve bu durumun bir adaletsizlik içerdiğine dikkat çekmiştir.¹⁵⁹⁰

ANAP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), vergi yasalarının sürekli değişmesinden ve bir yığın düzenlemenin çok teknik ayrıntılarından dolayı hem vergi verenlerin hem uygulayıcıların yasaların uygulanabilirliği konusunda sorunlarla karşılaştığını dile getirmiştir. Bu durumdan ileri gelen aksaklıklardan mükelleflerin mağdur olduğunu vurgulamıştır. Ertekin ayrıca, vergisini veren insanların cezalandırıldığı vermeyenlerin ise ödüllendirildiği gibi bir durumun ortaya çıktığını, ANAP hükümetleri döneminde ilk olarak vergisini düzenli olarak ödeyen mükelleflerin ödüllendirildiğini açıklamıştır. Türkiye’de vergi cezalarının meseleyi çözmediğinin de altını çizen Ertekin’e göre, esas olan şey, vatandaşın niçin vergisini ödeyemediğinin araştırılıp nedenlerini tespit etmek ve buna göre düzenlemelerin yapılmasıdır. 16. madde üzerine şahsı adına söz alan Hüseyin Balyalı (Balıkesir) da tasarı üzerinde konuşan birçok milletvekilinin konunun uzmanı olmadığını, kürsüye gelip maddenin çeşitli yerlerinden bir takım cümleler aktardıktan sonra başka konulara girdiklerini söylemiştir. Balyalı konunun teknik olduğunu vurgulamış ve gerçekten bilgisi olmayanların sırf konuşma yapmış olmak için kürsüye gelmelerini eleştirmiştir.¹⁵⁹¹

¹⁵⁸⁹ A.k., ss. 433-434.

¹⁵⁹⁰ A.k., ss. 438-439.

¹⁵⁹¹ A.k., ss. 439-443.

17. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Gurhan Çelebican (İstanbul), “yaşama geçirilmesi mümkün olmayan kanunların var sayılmadığını, yaşama geçirilmede en önemli şartın ise, uygulanabilirlik olduğunu” hatırlatmıştır. Vergi Usul Kanununun 353. maddesinin birinci bendinde yapılan değişiklikle, fatura ve benzeri belgeleri alamayan veya veremeyenlere kesilen cezanın, fatura tutarının yüzde 3’ünden yüzde 25’ine çıkarıldığını ve cezanın, halen 75 milyon lira olan yıllık üst sınırın kaldırıldığını söylemiştir. Verilemeyen veya alınamayan bir fatura için, fatura tutarının yüzde 25’i nispetinde anormal derecede abartılmış ölçüde ceza istenmesini ve bu ceza için herhangi bir üst sınır konulmamasını tatbikatta cezanın uygulanmayacağını bir işareti olarak gördüğünü ifade etmiştir. Yapılması gerekeni ise, madde de belirtilen oranların “yüzde 5’e indirilmesi, halen 75 milyon olan üst sınırın 150 milyona yükseltilmesi” olarak belirtmiştir.¹⁵⁹²

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan M. Remzi Hatip (Konya), bir önceki madde görüşmelerinde, Balyalı’nın konudan anlamayanların kürsüye gelip konuştuklarına yönelik eleştirilerine cevap vermiştir. Mecliste, konuşulan konuyla ilgili meslek sahibi 4 vekil bulunduğunu, meclisin ihtisas meclisi olmadığını ve dolayısıyla birçok kişinin ilgili konuda konuşmaya yetkin olduğunu ifade etmiştir. Hatip ayrıca, sürekli milletten vergi alınmak için düzenlemelerin yapıldığının, iktidarın başa gelmesinden sonra söz konusu tasarıyla birlikte 5 farklı vergi paketi getirildiğinin altını çizmiştir. Milletın bu vergiler karşısında zor durumda kaldığına ve milletin olan parasını da reel sektörde değerlendirmek yerine faizlerin yüksek olmasından dolayı bankalara yatırdığına işaret etmiştir. İktidarın vergiler yüzünden vatandaşı zor durumda bıraktığını söyleyen Hatip, bir önceki sene memurların, Başbakan Tansu Çiller’den maaşlarına zam istediği zaman “yok ki vereyim” cevabı aldığını hatırlatmıştır. Şimdi de millete gidip “illa vergi ver” dendiğini milletin de aynı lisanla karşılık vererek “yok ki vereyim” dediğini belirtmiştir. Bir senede ödenecek olan, kesilebilecek cezaların azami haddinin 75 milyon lirayken kaldırılmış olmasının vergi hukukuna aykırı bir düzenleme olduğunu savunmuştur. Ayrıca, “muhasebe standartlarına, tek düzen hesap planına ve malî tablolara ilişkin usul ve esaslara uymayanlara 25 milyon lira özel usulsüzlük cezası” getirilmesini de “fiilin kapsamının açık ve seçik olarak belirtilmesi ve hangi hallerde bu usul ve esaslara uyulmamış olacağı” prensibine uymadığından eleştirmiştir. Hatip, “maddeye eklenmiş bulunan 6 numaralı bentte, uygulamalarda keyfî olarak ceza kesilmesine müsait bir durum hâsıl” olduğunu ve “ceza hukukunda keyfiliğe” yol açacak bir uygulama olmasından dolayı bu düzenlemelerin uygulanamayacağını savunmuştur.¹⁵⁹³

¹⁵⁹² A.k., ss. 445-446.

¹⁵⁹³ A.k., ss. 446-448.

18. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), maddenin olumlu olduğuna işaret etmesine rağmen, genelde olumsuzluklarına vurgu yapan bir konuşma yapmıştır. O’na göre, işletmelerin vergi cezalarından dolayı kapatılması yerine para cezası verilmesi uygun olan bir düzenlemedir. Madde de bunun bir defaya mahsus olarak düzenlenmesinin ise sorunu çözme yönünde uzun dönemli bir getirisi olmayacaktır. Bulut, maddedeki “asgarî ücretin bir yıllık brüt tutarından az olmamak üzere” gibi ifadeleri vergi bürokratlarının ilgili düzenlemenin tam ne ifade ettiğini “hissettirmeden” maddenin Genel Kurulda geçirilmesine yönelik manevraları olarak değerlendirmiştir. Cezaların ödenmesine yönelik “15 günlük mühlet”in de aslında bir şey ifade etmediğini, çünkü % 400’e çıkan faizlerin olduğu bir ülkede yatırımcının ya da reel sektör kesiminin parasını faize yatırdığını bu düzenlemelerin de mevcut olan vergi mükelleflerini buraya yönlendireceğini söylemiştir.¹⁵⁹⁴

RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), hükümetin zaten vergileri toplayamadığına ve madde ile düzenlenen vergi cezalarının da olumlu bir sonuç üretmeyeceğine vurgu yapmıştır. Ünal’a göre, önemli olan, vergi mükellefleriyle ortak bir zeminde buluşmak ve karşılıklı olarak onların da düşünce ve tavsiyelerini alarak bir düzenleme yapmaktır. Ünal, aslında cari olan durumun vergisini ödeyenleri cezalandırdığını, bu durumun da en iyi şekilde “1992 yılında çıkarılan vergi affıyla” yansımaları bulduğunu belirtmiştir. Vergi mükellefinin “ben, vergimi versem de bir, vermesem de bir” veya “testiyi kıran da bir, getiren de” diye düşündüğünü ve “Hele bir bakalım, başkaları ne yapıyorlarsa şöyle bir dinleyelim” tavrına girdiğini ifade etmiştir. Ünal, vergi düzenlemelerinden niçin bir sonuç alınamamasını “Hükümet ve bundan önceki hükümet, reel ekonomiden ziyade, parasal ekonomiye ağırlık verdiğinden dolayı, Türkiye’de, maalesef, paralar, rantıye sınıfıyla birlikte, belirli grupların elinde toplanmış, yatırımlar durmuş” şeklinde açıklamıştır.¹⁵⁹⁵ Özellikle faiz oranlarının yüksek olmasından dolayı yatırımcının faize yöneldiğini söyleyen Ünal, vergisini ödemeyene uygulanan gecikme cezasının oranı ile faiz oranları arasındaki ilişki üzerinden bir analiz yaparak niçin vergilerin düştüğünü şu şekilde açıklamıştır:

...her şeyden evvel vergisini vaktinde ödemeyen insanlara uygulanan gecikme cezası oranı ne kadardır? Yüzde 12’dir. Peki bu insan neden bunu ödesin? Faizi yüzde 406 civarında seyreden bir Hazine bonosu almak varken, elbette ki, böyle bir insan vergisini ödemez, hatta SSK primini de ödemez. Hesabını yaptığın zaman, bu bir yılda yüzde 144 yapar. Halbuki, öbürü yüzde 406. Bir milyar lira vergi veya prim borcu olan bir mükellef, sene sonunda yaklaşık 1,5 milyar liraya baliğ olacak cezayı göze alır ve yıllık yüzde 406

¹⁵⁹⁴ A.k., ss. 450-452.

¹⁵⁹⁵ A.k., ss. 453-454.

*getirişi olan hazine bonusu almak suretiyle adamın 1 milyar lirası yıl sonunda 4 milyar lira faiz getirir. 4 milyar liranın da 1,5 milyar lirasını gecikme cezası olarak verdiği takdirde geriye 2,5 milyar lirası kalır ki, adam yine kârlıdır. Onun için, tabii ki, bu yasanın, Türkiye'nin şu andaki ekonomik şartlarına, sosyal şartlarına uygun bir şekilde tanzim edilmesi gerekmektedir.*¹⁵⁹⁶

18. madde üzerinde şahsı adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), cezanın amacının Hazinesinin gelirlerini artırmak, ne pahasına olursa olsun, bütçe açıklarını kapatmak olmaması gerektiğini belirtmiş, vergi cezalarının amacının, “mükellefleri vergi ödevlerini yerine getirmeye yöneltmek” olduğunu açıklamıştır. Şener’e göre, “Vergi Usul Kanununda yer alan, yıllardır uygulanan cezalar, bu tasarıyla fevkalade ağır hale” dönüştürülmektedir” ve bu şekildeki bir ceza uygulanamayacaktır. Bu düzenleme ile tüm vergi mükelleflerinin suçlandığını ifade eden Şener, vergi mevzuatı tanzim edilirken asıl olarak sistemdeki yanlışlığı ortadan kaldıracabilecek arayışlara ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapmıştır.¹⁵⁹⁷

18. maddenin görüşmelerinin tamamlanmasından sonra 3. Oturuma ara verilmiş ve Kaçakçılık ve kaçakçılık suçunun tarifi üzerine olan 19. madde üzerindeki görüşmelere dördüncü oturumda Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında devam edilmiştir. 19. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), maddede vergi kaçakçılığına yönelik cezaların hükümetlerin sık sık vergi affı çıkarması yüzünden bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir. Özellikle Anadolu da küçük esnafın vergilerini tüm zorluklara rağmen maliyecilerle karşı karşıya gelmemek için verdiğini ancak vergisini zamanında ödemeyen ya da kaçırın büyük müteşebbislerin ise çeşitli dönemlerde affa uğradıklarını söylemiştir. Bunun küçük esnaf aleyhine bir durumu ortaya çıkardığına vurgu yapmıştır. RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Ahmet Derin (Kütahya) de maddedeki “...durmaya aracın sürücüsü” ibaresinin sorunlu olduğunu, çünkü durmayan arabanın sürücüsünün tespitinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Araç sürücüsünün durmayıp kaçması halinde Vergi Usul Kanununun 360. maddesindeki kaçakçılığa teşebbüs cezasının büyük bir problem meydana getireceğini öne sürmüştür. Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir) ise, maddenin 2 numaralı bölümünde belirtilen “Bu Kanunun 127. maddesinin (d) bendi uyarınca Maliye Bakanlığının özel işaretli görevlisinin ikazına rağmen durmayan aracın sürücüsü” ibaresinin kötüye yorumlanabileceğini vurgulamış ve bu ifadenin biraz daha somutlaştırılması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁵⁹⁸

20. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), Vergi Usul Kanununun 359. maddesinin birinci fıkrasının yeniden düzenlenerek yapılan değişiklikle, kaçakçılık suçu işleyenler için öngörülen hürriyeti bağlayıcı

¹⁵⁹⁶ A.k., s. 454.

¹⁵⁹⁷ A.k., ss. 456-457.

¹⁵⁹⁸ A.k., ss. 460-466.

cezanın alt sınırının üç aydan, altı aya çıkarıldığına vurgu yapmıştır. Vergi tahsilatında asıl gaye olan mükellefi zorlamadan verginin tahsil edilmesi ilkesine aykırı olarak “altı aydan üç seneye kadar hapis cezası ile birlikte bir taraftan da, o müddet kadar ticaretten men edilmesi şeklindeki ağır” hükümlerin getirilmesinin yanlışlığına dikkat çekmiştir. Oğuz’a göre, asıl olması gereken önce malî cezalar ve arkasından belki kapatma cezasıdır. Hapis cezası en son seçenek olmalıdır ve mecbur kalınmadıkça hapis cezasına gidilmemelidir. ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddenin olumlu olduğuna işaret ederek, vergilerin iyi toplanabilmesi için ve vergi verenlerin aleyhine bir durum oluşmaması için bu tür düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹⁹

Şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan Cengiz (Bulut), vergiyi toplayabilmek için cezaların gerekli olduğunu ancak burada belirtildiği gibi bir hapis cezasından daha çok bir kademelendirme yoluyla önce mali daha sonra kapatma gibi bir sürecin izlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yine şahsı adına söz alan Hüseyin Balyalı (Balıkesir) da madde üzerindeki konuşmaların genelde cezaların ağır olduğuna işaret ettiklerini ancak vergisini kaçırانların ve “köşe dönücülerin, hilekârların” da nasıl önlenmesi gerektiğine vurgu yapmadıklarını söylemiştir. Balyalı, vergisini ödeyenleri korumak için bu tip bir düzenlemeye ihtiyaç olduğunun altını çizmiştir. 20. madde üzerinde görüşmelerin tamamlanmasının ardından karar yeter sayısı istenmiş karar yeter sayısı bulunamadığından oturuma ara verilmiştir.¹⁶⁰⁰

Beşinci oturumda Genel Kurul Kamer Genç başkanlığında açılmıştır. Kaçakçılığa teşebbüs suçuyla hapis cezasının tarif edildiği 21. madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), madde üzerinde konuşmaktan ziyade daha çok hükümet politikası üzerinde durmuş ve özellikle otomotiv sektöründe indirimle gidileceği ile ilgili olarak hükümet tarafından yapılan açıklamaların yanlışlığına işaret etmiştir. RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), vergilerin düzgün toplanabilmesi için cezaların gerekli olduğunu kabul ettiğini ancak bu durumun da bir çözüm üretmediğini söylemiştir. Ayhan’a göre, esas olan, iyi bir denetim mekanizmasının oluşturularak vergi denetçilerinin denetimlerini iyi yapmasına yönelik bir sistemin oluşturulması yönünde adımların atılmasıdır. 21. madde üzerinde şahısları adına Hüseyin Erdal (Yozgat) ve Cengiz Bulut (İzmir), söz almışlar ve hükümetin genel ekonomik politikaları hakkında konuşmuştur. Söz konusu maddenin görüşülmelerinin tamamlanmasından sonra karar yeter sayısı istenmiş karar yeter sayısı bulunamadığından birleşim kapatılmıştır.¹⁶⁰¹ 21. maddenin oylaması Genel Kurulun 23.6.1994 Tarihli 122. Birleşimde yapılmış ve madde kabul edilmiştir.

¹⁵⁹⁹ A.k., ss. 467-470.

¹⁶⁰⁰ A.k., ss. 470-472.

¹⁶⁰¹ A.k., ss. 477-485.

Tasarının diğer maddeleri hakkındaki görüşmelere Genel Kurulun 23.6.1994 Tarihli 122. Birleşiminde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında devam edilmiştir. Tasarının 22. maddesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), diğer vergi düzenlemeleri gibi söz konusu düzenlemenin de küçük esnaf üzerine uygulanabilecek şekilde hazırlandığına vurgu yapmıştır. Büyük holding kuruluşlarının ise genelde kayırıldığını iddia etmiştir. Daha önceki düzenlemelerde de vergileri artırmaya yönelik çeşitli düzenlemelerin olduğunu hatırlatan Ertekin, önemli olanın alınabilir vergi düzenlemesi olduğunu ve vatandaşla her konuda istişare ederek bunların yapılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁰²

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya) ise, kanun tasarısındaki değişiklikle kaçakçılık suçu cezasının, “münhasıran mükellefin kasıtlı olarak vergi kaçırmayı fiiline” bağlanmakta olduğundan yalnızca “bulunan matrah farklarının belli hadleri aşması nedeniyle” kaçakçılık suçu cezası kesilmesi uygulamasına son verildiğine işaret etmiştir. Hatip, 344. maddede yapılan bu değişikliğe paralel olarak, kaçakçılık suçu cezası kesilmesini gerektiren fiillere bağlı vergi ve cezaların “tarhiyat sonrası ve öncesi uzlaşma kapsamından” çıkarıldığını belirtmiştir. Kaçakçılık mekanizmasının engellenmesine yönelik düzenlemelerin gerekli olduğunu ancak söz konusu düzenlemede olduğu gibi “bir zulüm mekanizması”na dönüşmemesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, eski düzenlemedeki uzlaşma imkânına son verilmesi hususunu vatandaşlık ve insan haklarına aykırı bulan Hatip, tasarının gerekçelerinin yazılma aşamasında sırf içeriğini gizlemeye yönelik bir izahatın olduğunu iddia etmiştir. Vergi düzenlemelerinin ekonomiye yön verme konularından daha çok bütçe açıklarını kapamaya yönelik olduğunu vurgulayan Hatip, iktidardaki hükümetin “milletle yeni iş imkânları bulacak, yatırımların önündeki engelleri ve formaliteleri kaldıracak, her türlü sıkıntıyı bertaraf edecek tedbirler getireceğine, istihdamı artıracığına, ücretlerin reel kıymetini yükselteceğine, tek çare olarak vergileri artırdığını” öne sürmüştür.¹⁶⁰³

Şahsı adına 22. madde üzerinde söz alan Hüseyin Balyalı (Balıkesir), kendinden önceki konuşmacıların üzerinde durduğu ve cezaların ağır olduğuna yönelik eleştirilere katılmadığını belirtmiştir. Düzenlemenin söylenenin aksine vergi kaçakçılığının kapsamını daraltarak ve ağırlaştırarak, vergi kaçakçıları uzlaşma kapsamından çıkararak ciddi bir işlem yaptığına değinmiştir. Düzenlenen söz konusu hükümlerinin “vergi idaresinin caydırıcılık fonksiyonunu ifa etmesi ve adaletli vergi salınması bakımından güzel hükümler olduğunu” da savunan Balyalı, bu hükümlerin iyi bir şekilde uygulanabilmesi için uygulayıcılarında iyi niyet ve gayret göstermeleri olmaları gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁶⁰⁴

¹⁶⁰² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 122, (23.6.1994), ss. 522-523.

¹⁶⁰³ **A.k.**, ss. 524-526.

¹⁶⁰⁴ **A.k.**, s. 527.

Amortismanlarla ilgili hususların hükme bağlandığı 23. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), eski maddede “normal olarak amortismanların yüzde 25, azalan bakiyeler için yüzde 50 indirim yapılacağı” hususunun belirtildiğini ancak yeni hükümde “normalde yüzde 20 ve azalan bakiyelerde yüzde 40 nispetinde amortisman indirileceği” kaydının getirilmesinin mükellef aleyhin ağırlaştırılmış bir hüküm olduğunu ifade etmiştir. Verginin ne anlama geldiğini ve ülke için ne gibi zaruretinin olduğunu da açıklayan Oğuz, “halkın vergilerle belinin büküldüğünü” ve vatandaşın hükümet ve Meclise karşı büyük bir öfkesinin olduğunu iddia etmiştir. Buna örnek olarak da Bilecik’in Yeniköy’ünü ziyaretinde başından geçen bir hadiseyi aktarmış ve vatandaşın birisinin Meclise tepkisini dile getirmek için “Allah rızası için bana 450 tane mermi verin, hepinizi öldüreyim” dediğini aktarmıştır. Bu durumun vatandaşın tepkiler konusunda son noktaya gelmesi olarak anlaşılması gerektiğini vurgulayarak konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶⁰⁵

ANAP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul) da vergilerin ağır olduğundan bahsetmiş ve yatırımların durduğunu, bunun da çok kolay olarak alınan teşvik belgelerinden anlaşıldığını dile getirmiştir. Kaçakçılık suçları ile ilgili çeşitli maddeler görüşülürken verdikleri önergelerin dikkate alınmadığından yakının Maruflu, özellikle ülkede mülkü olup da dışarıda yatırım yapılanlarla ilgili yeni düzenlemelerin olması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁶⁰⁶

Tasarının ikinci bölümünü oluşturan “193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile İlgili Değişiklikler” 24. maddeden itibaren ele alınmaya başlamıştır. 24. madde üzerinde sadece ANAP Grubu adına Gurhan Çelebican (İstanbul) söz almıştır. Bu maddeyle yapılan düzenlemeyle “tüm binek otomobillerinin, zafî ihtiyaçlar için kullanılsın veya kullanılsın, masraf ve amortismanlarının” yarısının gider olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Düzenlemeyle ilgili olarak bir kurumun mülkiyetindeki araç masraflarının, yalnız bir bölümünün kanunen kabul edilmemesinin haklı bir gerekçeye isnat ettirilemeyeceğini söylemiştir. İdarenin yapılmış fiilî masrafları, kanunen kabul edilmeyen gider sayması yerine, hasılataya dönük vergi tedbirlerine yer vermesinin daha muvafık olacağını belirtmiştir. Çelebican, “işletmeye dahil tüm araçlara ait masrafların tamamının kabul edilmesi esasının uygun olacağı” ve düzenlemelerin buna göre yapılması gerektiğine dikkat çekerek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁶⁰⁷

“Gelir Vergisi Kanununun 41. maddesine eklenen 8 numaralı bent hükmü ile yeniden değerlendirme ve stok değerlemesi gerekçe gösterilerek, mükelleflerin ödedikleri kredi faizlerinin önemli bir kısmının gider kabul edilmemesi yönünde düzenleme”nin yapıldığı 25. madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Gurhan Çelebican (İstanbul), öncelikle şu eleştirileri sıralamıştır:

¹⁶⁰⁵ A.k., ss. 529-531.

¹⁶⁰⁶ A.k., ss. 531-533.

¹⁶⁰⁷ A.k., s. 534.

Getirilmek istenen sistem ile hem ekonomik gerçeklere, hem de vergi adaletine aykırı bulunmaktadır. Sadece ve sadece sabit kıymetlerin ve stokların değerlendirilmesi suretiyle, işletmelerin enflasyondan tamamen korundukları iddia edilemez. Zira, işletme varlıkları içerisinde önemli bir yer tutan alacaklar ve menkul kıymetler için herhangi bir düzenleme getirilmemiştir. Bu şekilde, enflasyon muhasebesi prensipleri tümüyle uygulanmadığı halde, yüksek enflasyonun getirdiği bir sonuç olan yüksek kredi maliyeti, kur farkı ve vade gibi finansal yükler işletmenin kusuru gibi mütalaa edilmemelidir. Bunların önemli bir kısmının gider kabul edilmemesi ve üzerinden vergi alınması şeklindeki bir uygulama, son derece haksız ve adaletsiz olmaktadır. Tasarıdaki hükmün aynen kanunlaşması halinde, muvazaalı yollara başvurulacak ve idare ile mükellef arasında pek çok ihtilaf çıkacaktır.¹⁶⁰⁸

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), maddenin 7. bendinde getirilen “Kiralama yoluyla edinilen veya işletmede kayıtlı olan yat, kotra, tekne, sürat teknesi gibi motorlu deniz, uçak ve helikopter gibi hava taşıtlarından işletmenin esas faaliyet konusu ile ilgili olmayanların giderleri” ile amortismanlarının gider kabul edilmeyeceği hususunun özellikle isabetli olduğunu dile getirmiştir. Bu isabetli olma durumunu da şu şekilde gerekçelendirmiştir:

*... birçok işletmeler -orta ve büyük işletmeler- genellikle büyük işletmeler, asıl faaliyet mevzuu ile ilgili olmadığı halde, kendileri, aile efratları ve camiaları için lüks, konfor hizmetlerini karşılamak üzere burada zikredilen yat, kotra, tekne, sürat teknesi, motorlu deniz aracı, uçak ve helikopter gibi birtakım vasıtaları almakta ve kullanmakta, bunların hem amortismanlarını yazmakta, yani vergiden kaçırmakta, hem onların KDV'sini KDV tahsisatından indirmekte, ayrıca bunların işletme ve personel giderlerini, her şeyini yine vergiden kaçırarak vergi ödeyen ve vergiden hizmet bekleyen vatandaşların hakkını gasp etmekteydi. Ben, burada isim vererek polemğe sebep olmak istemiyorum; ama zaman zaman basında da tartışılan, pek maruf kimselerin bu imkânı çok hoyratça kullandığını, eskârumumiyeyi de rahatsız edecek derecede kullandığını gördük. Bu bakımdan, bu hükmün getirilmesi isabetli olmuştur.*¹⁶⁰⁹

Ayhan, değişen şartlara anında kanunlarla cevap verebilmek için Maliye Bakanlığının mevzuat geliştirme merkezinin olması gerektiğinin altını çizmiştir. Böyle bir birimin, “yurdun en ücra köşesindeki vergi dairelerine kadar, vergi uygulamalarını, vergi kaçaklarını tespit eden ve bunları önleyici mevzuatı geliştirmek üzere, defterdarlıklardan veya diğer birimlerden merkeze intikal eden bilgilerin değerlendirilip, gecikmeden, mevzuat haline getirilmesi” ile mükellef olduğunu belirtmiştir. 24. maddenin başka bir olumlu tarafının amortismanlarla ilgili suistimali önlemesinin olduğunu söyleyen Ayhan, bu suistimali şu şekilde izah etmiştir:

¹⁶⁰⁸ A.k., s. 538.

¹⁶⁰⁹ A.k., s. 539.

*Aralık ayının son haftasında, birtakım, kolay nakte tahvil edilir taşıtları al -kamyon, otobüs, otomobil gibi- ve ocak ayının ilk haftasında sat, bunların yüzde 50 amortismanını yaz ve bunların satış gelirini de üç yıl demirbaş yenileme fonuna al... Tabii, böyle olunca da, bütün bu taşıtın bedeli aşağı yukarı, vergi mükelleflerine ödetilmiş veya vergisi ödenmemiş, vergiden çalınmış veya vergi gelirinden hizmet bekleyen vatandaşların hakkı gasp edilmiş oluyordu. Şimdi, on yedi sene sonra yapılan böyle bir düzenleme isabetlidir; ama haklı olarak “niye geç kaldın” diye de soruyoruz.*¹⁶¹⁰

Şahsı adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), tasarının tümünü “üç dört kısmı istisna” olumlu olduğunu belirttikten sonra, itiraz ettiği hususların en önemlilerinden birisinin amortisman giderleri olduğunu söylemiştir. Bunun nedenini “bir ülkede yüksek enflasyon varsa, sermaye de bu enflasyonun altında eziliyorsa, bunu kısmen geri iade etmek için hızlı amortisman ve yeniden değerlendirme getirilir” şeklinde açıklamıştır. Çelebican, ANAP hükümetinin bunu getirdiğini, ancak mevcut hükümetin enflasyonu halletmeden bu düzenlemeyi ortadan kaldırdığını bunun da yanlış olduğunu ifade etmiştir.¹⁶¹¹

1.1.1993 tarihinden itibaren iktisap edilen mal ve hakların elden çıkarılmasından doğan kazançlarla ilgili uygulamaya dönük bir düzenleme olan 26. madde üzerinde söz talebi bulunmadığından madde doğrudan oylanarak kabul edilmiştir. 27. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Gurhan Çelebican (İstanbul), madde de “yeniden değerlendirme ve stok değerlemesi gerekçe gösterilerek, mükelleflerin ödedikleri kredi faizlerinin önemli bir kısmının gider olarak kabul edilmemesi yönünde düzenleme” yapıldığını belirtmiştir. Getirilmek istenen istemin “hem ekonomik gerçeklere ve hem de vergi adaletine aykırı” olduğunu savunmuş ve gerekçelerini şu şekilde sıralamıştır:

*Yalnız ve yalnız sabit kıymetlerin ve stokların değerlendirilmesi suretiyle, işletmeler için, enflasyon muhasebesi prensiplerinin uygulandığını ve işletmelerin enflasyonun tesirinden tamamen korunduklarını iddia etmek mümkün değildir. Zira, işletme varlıkları içerisinde önemli bir yer tutan alacaklar ve menkul kıymetler için herhangi bir düzenleme getirilmemiştir. Bu şekilde, enflasyon muhasebesi prensipleri tümüyle uygulanmadığı halde, yüksek enflasyonun getirdiği bir sonuç olan yüksek kredi maliyeti, kur farkı ve vade farkı gibi finans yüklerinin işletmeye ait bir kusur gibi mütalaa edilmesi, yanlış olmaktadır. Bunların önemli bir kısmının gider kabul edilmemesi ve üzerinden vergi alınması şeklindeki bir uygulama, son derece haksız, adaletsiz bir uygulama olmaktadır.*¹⁶¹²

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), bu maddede getirilen düzenlemenin öncelikle başkaca düzenlemelerle olan bağlantısını izah etmiş ve getirilen düzenlemenin yerinde ve faydalı olduğunu şu şekilde gerekçelendirmiştir:

¹⁶¹⁰ A.k., ss. 539-540.

¹⁶¹¹ A.k., ss. 541-542.

¹⁶¹² A.k., s. 547.

*Burada getirilen husus vergi mevzuatımıza yeni giren bir husustur. Bu madde, öz kaynağı özendirmeyeyle ilgili bir maddedir. Dikkat edilirse -sekizinci bentteki hususu tekrar belirtiyorum; sekizinci bentte getirilen ve burada atıfta bulunulan kurumlar için uygulanacak husus, kurumların, faiz, komisyon, vade farkı, kâr payı ve kur farkı gibi birtakım finansman giderlerinin bir kısmının gider kabul edilmemesiyle ilgili bir husustur. Bu maddede, enflasyonla faiz arasındaki orana ve Bakanlar Kurulunun tespit edeceği -yüzde 25’le yüzde 100 arasındaki- orana bağlı olmak üzere, bu giderlerin bir kısmı indirim dışı bırakılmaktadır. Bunun amacı, kurumların -Gelir Vergisinde de, Gelir Vergisi mükelleflerinin- daha çok öz-kaynak kullanmasını; yani öz kaynakların başka birtakım sahalara kaydırılmak yerine, bizzat işletmelerde kullanılmasını teşvik etmektir. Bu, daha sıhhatli bir ekonomiye geçmek için kullanılan mühim bir araçtır.*¹⁶¹³

“İndirim ve İstisna” başlığını taşıyan ve 3.6.1949 tarihli ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununa 45. maddeyi takiben” yeni bir “mükerrer maddenin” getirildiği 28. madde ile ilgili ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) söz almıştır. Maruflu, bu maddenin vergi sisteminin bütünlüğü açısından yerinde bir madde olduğunu ancak ileride bazı hatalara neden olabileceğini söyleyerek söz konusu düzenleme ile ilgili bir takım çekincelerini sıralamıştır. Maruflu’ya göre, DPT tarafından teşvik verilen bazı projelerde adından da anlaşıldığı gibi, bazı istisnalar getirilmekte ve bu istisnalar içinde, yatırım indirimi, vergi ve harç muafiyetleri ve gümrük vergisi muafiyetleri bulunmaktadır. Bundan dolayı da “Maliye Bakanlığının, verilen yetkide, özellikle yatırımlara ve ihracata çok ihtiyaç duyulduğu bir dönemde verilebilecek teşviklerde çok katı olmamasını ve DPT tarafından verilen yatırım indiriminin ve teşviklerin” dikkate alınmasını istemiştir.¹⁶¹⁴

RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), söz konusu maddenin iyi niyetle hazırlanmasına ve olumlu olabilecek düzenleme içermesine rağmen bir temenniden ileri gidemeyeceğini belirterek bu iddiasını şu şekilde gerekçelendirmiştir:

Bu maddenin bir Anayasa maddesi olmadığı düşünülecek olursa, bir yaptırıma sahip olmadığı da hemen anlaşılır. Çünkü diğer vergi kanunlarında da buna benzer maddeler var; Kurumlar Vergisi Kanununda var, Katma Değer Vergisi Kanununda var: Katma Değer Vergisiyle ilgili istisnaların, ancak ilgili kanunda yapılacak değişikliklerle mümkün olacağı ifade ediliyor; ama o maddeye rağmen, daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinden vergilerle ilgili olmayan birtakım kanunlar geçti ve bunlarda istisna hükümleri yer aldı. Yani, Katma Değer Vergisi Kanununda bunun böyle yapılamayacağını ifade edilmiş olması, diğer kanunlardaki istisnaları ortadan kaldırmadı, varlığını sürdürdü.

¹⁶¹³ A.k., ss. 547-548.

¹⁶¹⁴ A.k., s. 550.

*Bu, iyi niyetle düzenlenen bir maddedir; ancak, işlerliği yoktur. Aslında burada bir bakıma fazlalık gibi yer alacaktır; doğrudan doğruya Anayasa değişikliğiyle mümkün olabilecek bir husustur. Bu madde ise bir Anayasa maddesi değil elbette; ancak, aynen bir Anayasa maddesi gibi tanzim edilmiştir; çünkü mükerrer madde 45'in ikinci bendinde de, "uluslararası anlaşma hükümleri saklıdır" denilmektedir.*¹⁶¹⁵

ANAP Grubu adına 29. madde üzerinde söz alan Gurhan Çelebican (İstanbul), bu madde ile "Kurumlar Vergisi Kanununa, iştirak hissesi ve gayrimenkul satış kârları istisnasına dair yeni bir geçici maddenin 22. madde yerine eklenmesini ve buna paralel olarak, tasarıdaki geçici 22. maddeyle yapılan düzenlemenin, geçici 23. madde olarak yeniden numaralanmasını" uygun bulduklarını ifade etmiştir. Çelebican, 1993 yılı sonuna kadar, "tam mükellefiyete tabi kurumların, aktiflerinde yer alan gayrimenkullerini ve iştirak hisselerini satmaları karşılığında doğan kazançlarını kanunda belirtilen şartlarla, kurum sermayesine ilave edilmesi halinde" vergilenmemesinin imkân dâhilinde olduğunu hatırlatmıştır. Bu hükmün 3946 sayılı Kanunla, Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları değiştirilerek, 1.1.1994 tarihinden itibaren kaldırıldığını söyleyen Çelebican, yine bu tarihten sonra "Yeni yöntemle, gayrimenkullerin ve iştirak hisselerinin maliyet bedelinin hesabında, net defter değeri yerine, bakanlıkça öngörülen katsayıların uygulanması suretiyle tespit edilen tutarın" esas alındığını ifade etmiştir. Ancak, bu yöntemle, satış kârının çok cüzi bir kısmı vergi dışı bırakılmış bulunmaktadır.¹⁶¹⁶ İçinde yaşanan enflasyonist ortamın işletmelerin öz kaynaklarını süratle erittiğini belirten Çelebican, işletme sermayesi sıkıntısı içine düşen firmaların ellerinde bulunan gayrimenkulleri satmak zorunda kaldıklarını söylemiştir. Çelebican, gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışındaki istisna kaldırıldığı için, bu varlıkların paraya çevrilmesi sırasında oluşan ve büyük bir kısmı enflasyondan doğan kazancın "haksız bir vergiye" tabi tutulduğunu savunmuştur. Bu olumsuzlukları gidermek için de, "şirketlerin işletme sermayesi ihtiyaçlarını kendi kaynaklarıyla finanse etmelerini ve yapacakları yatırımları sağlam kaynaklarla gerçekleştirmelerini temin etmek üzere, gayrimenkul ve iştirak hissesi satış kârı istisnasının tekrar tesisini gerekli" gördüklerini ifade etmiştir. Çelebican tespit ettiği bu düşüncelerinin maddeye eklenmesiyle ilgili bir önerge vermiş ancak önerge kabul edilmemiştir.¹⁶¹⁷

Tasarının dördüncü bölümünü oluşturan "3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu ile İlgili Değişiklikler" 30. maddeden itibaren düzenlenmiş ve takip eden diğer iki madde de bu konudaki değişiklikler ele alınmıştır. 25.10.1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 9. maddesini değiştiren söz konu madde üzerinde herhangi bir söz isteyen bulunmadığından

¹⁶¹⁵ A.k., ss. 550-551.

¹⁶¹⁶ A.k., s. 552.

¹⁶¹⁷ A.k., s. 553.

doğrudan oylanarak kabul edilmiştir. “25.10.1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 13. maddesinin (a) fıkrası”nı değiştiren 31. madde üzerinde RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almıştır. Ayhan, maddenin içeriğini ve önceki halini izah ettikten sonra önceki düzenlemede “mükelleflere, işletmelerinde kullandıkları veya kullanacakları deniz, hava ve demiryolu taşıma araçlarının, yüzer tesis ve araçların teslimleriyle bunların tadili, onarımı ve bakımı” şeklinde ortaya çıkan teslim ve hizmetlerin Katma Değer Vergisinden muaf olmasının çok istismar edildiğini belirtmiştir.¹⁶¹⁸

Yeni değişiklikle Maliye Bakanlığının bir Katma Değer Vergisi kaçacağını önlemek istediğini ve tanzim edilen yeni metinde “Faaliyetleri kısmen veya tamamen deniz, hava ve demiryolu taşıma araçlarının, yüzer tesis ve araçların kiralanması veya çeşitli şekillerde işletilmesi” şartı getirildiğini belirtmiştir. Daha önce ise, bunun “işletmelerde bulunma” şeklinde tarif edildiğini, yeni düzenlemede “bunların bizzat kiralanması veya işletilmesi şartı” getirildiğini söylemiştir. Ayhan, bu tip bir düzenlemenin müspet bir adım olduğunu ancak, “yine de istismara sebep” olacağını iddia etmiştir. Bunun sebebini de kiralama ve işletme faaliyetlerine kısmen istisna getirilmesi olarak belirtmiştir. Bu araçları işletmelerinde bulunduracak ve başka maksatla kullanacak olanlar, kendi işletmelerinde bu faaliyetleri kısmen yaptığına dair birtakım belgeler düzenleyerek yine bu Katma Değer Vergisi istisnasından faydalanacaktır.¹⁶¹⁹

Tasarının 32. maddesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), ithalat istisnalarını düzenleyen söz konusu maddenin diğer isminin “Doğubank” maddesi olduğunu belirterek İstanbul’da “Doğubank” diye adlandırılan bir işyerinde, yurt dışından gelmiş yabancı menşeli eşyaların satıldığını ve bunlara “bayağı da talep” olduğunu ifade etmiştir. Maruflu, bu durumun bir iyi, bir kötü tarafı olduğunu söylemiştir. İyi tarafının yurt dışından getirilen kaliteli malların aynı fiyata satılarak yurt içinde kalitesiz mal üretenleri kaliteye zorlamasıdır. Ancak olumsuz tarafı ise, Maliyenin vergi kaynağından mahrum olması olmasıdır. Maruflu, söz konusu bu düzenlemenin de burada satılan mallara vergi getirdiğine ve bir düzene soktuğuna işaret etmiştir.¹⁶²⁰

Tasarının beşinci bölümünü “488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu ile İlgili Değişiklik” oluşturmuştur. 1.7.1964 tarihli ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanununun mükerrer 30. maddesinin üçüncü fıkrasının değiştirildiği düzenleme tasarıda 33. madde olarak yer almıştır. Gelir artırıcı bir düzenlemeden daha çok ekonomik fonksiyonlar hesaba katılarak yapılan bu değişiklik üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), maddenin öncelikle sermaye piyasasını teşvik ettiği yönünde bir tespiti aktarmıştır. Maddenin amacını “vergi oranlarını, Damga Vergisi oranlarını gerektiğinde sıfıra kadar indirmeye imkân sağlamak suretiyle, sermaye piyasasının gelişmesine vergi teşviki yoluyla katkı

¹⁶¹⁸ A.k., s. 557.

¹⁶¹⁹ A.k., s. 558.

¹⁶²⁰ A.k., ss. 558-559.

sağlanması” olarak açıklamıştır. Teşviklerin gerçekten amaçlanan sonuçların ortaya çıkmasını sağlayıp sağlamadığının tartışıldığını hatırlatan Şener, ekonomik politikaların ana hedefinin “borsa, faiz, döviz ve kâğıt oyunlarıyla,” içinde bulunulan ekonomik sorunları çözmeye yönelik çalışmalar olmadığını vurgulamıştır. Esas olan “üretim ve bizatihi firmaların kendi kârlılık ve işleyiş biçimleri olmalıdır.”¹⁶²¹ Vergilerin, vergi mükelleflerini zor durumda bıraktığını dillendiren Şener, yaptığı hesaplamayı da Genel Kurul’un bilgisine sunarak içinde bulunulan şartları tarihe not düşmek istediğini belirtmiştir:

*Bu hesaba göre, gerçekten, ikinci sınıf bir tüccarın, küçük bir esnafın malî yükü fevkalade ağırdır. “Hayat standardı” dediğimiz asgarî düzeye göre, işletme defteri tutan, en az vergi ödemesi gereken bir esnaf, 22 milyon lira, hayat standardından dolayı vergi ödeyecektir. Geçen haftalarda bir kanun çıkardık ve 1994 yılı için ek vergiler getirdik. Bu ek vergilerden olan Ekonomik Denge Vergisi için de, bu işletme defteri tutan esnaf, asgarî 6 milyon lira ödeyecektir. Yine, aynı kanuna göre, Net Aktif Vergisi olarak da asgarî 10 milyon lira ödeyecektir. Dolayısıyla, 1994 yılı için en düşük düzeyde vergi ödeyecek, işletme defteri tutan bir mükellefin vergisi 38 milyon liraya çıkmaktadır. Muhasebeciye, defter tutma ve beyanname doldurma ödevleri sebebiyle ödeyeceği miktarları, meblağları da buna dahil edersek, asgarî toplam 50 milyon lirayı bulmaktadır. Şimdi, bu ekonomik durgunluğun ve krizin yaşandığı bir dönemde, küçük bir esnaf, işletme defteri tutan bir mükelleften asgarî 50 milyon liralık bir malî fedakârlık beklemenin, ülke şartları açısından nasıl önemli olduğunu tekrar tekrar düşünmek zorundayız.*¹⁶²²

Tasarının altıncı bölümünü “492 Sayılı Harçlar Kanunu ile İlgili Değişiklik” oluşturmuştur. 2.7.1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanununa bağlı (8) sayılı tarifenin “VI-Meslek erbabına verilecek tezkere, vesika ve ruhsatnamelerden alınacak harçlar” bölümünde 16. bendinin değiştirildiği ve aynı tarifenin sonuna “XI-Finansal faaliyet izin belgesi harçları” bölümü eklendiği söz konusu değişiklikler tasarının 34. maddesinde düzenlenmiştir. Madde üzerinde ANAP grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), konuşmasını silah taşıma, banka kurma ve döviz büfelerinin açılması gibi üç farklı konuda yapmıştır. Türkiye’de silah taşımanın serbest hale geldiğini ve bu durumun dünyada tek olduğuna değinen Maruflu, ortaya çıkan söz konusu durumun fevkalade sakıncalı olduğunu dillendirmiştir. Tasarıda düzenlenen silah taşıma ve ruhsat alma harçlarının artırılarak silah alma ve bulundurma için cazibesinin yok edilerek azaltılmasını dikkatlere sunmuştur.¹⁶²³ Türkiye’de banka açmanın da kolaylığına değinen Maruflu, batı ülkelerinde banka açmanın birçok sorumluluk ve yükümlülük taşıdığına dikkat çekmiştir. Türkiye’de böyle bir mekanizmanın oturtulamadığı için her önüne gelenin banka açtığını ve bu

¹⁶²¹ A.k., s. 560.

¹⁶²² A.k., ss. 560-561.

¹⁶²³ A.k., s. 562.

durumunda açılan bankaların belirli bir süre sonra battığını ifade etmiştir. Bankalarda olduğu gibi döviz büfesi açma işlemlerinin de denetimsizliğinden yakınan Maruflu, “bakka! açar gibi” döviz büfelerinin açıldığını, işaret etmiştir. Bu durumun hem vergi kaybına yol açtığını, hem de denetimsizliği getirdiğini savunmuştur. Bu sakıncaların da ortadan kaldırılması için harçların artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmasında değindiği konular hakkında madde üzerinde değişiklikleri içeren bir önerge veren Maruflu, önergesine destek bulamamış ve önerge reddedilmiştir.¹⁶²⁴

Tasarının yedinci bölümünü “6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu ile İlgili Değişiklik” oluşturmuştur. 13.7.1956 tarihli ve 6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 29. maddesinde değişikli yapan 35. madde üzerinde söz alan herhangi bir milletvekili bulunmamış, Genel Kurulda karar yetersayısı bulunmadığından madde bir sonraki oturumda oylanarak kabul edilmiştir. Sekizinci bölümü “7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ile İlgili Değişiklikler” oluşturmuştur. “8.6.1959 tarihli ve 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 4. maddesinin (b), (d) ve (e) bentleri ile son fıkrası”nı değiştirmeye yönelik düzenleme tasarının 36. maddesinde yer almıştır. Madde üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. Hatay Milletvekili Nihat Matkap ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge okutulmuş, “Tasarıda evlatlıklar dahil olmak üzere fûru ve eşten her birine isabet eden miras hisseleri için öngörülen istisna miktarlarının birer kat artırılmasının uygun olacağı” gerekçesiyle verilen önergenin oylanması karar yeter sayısının bulunamamasından dolayı yapılamamıştır.¹⁶²⁵

Tasarının görüşülmesine Genel Kurulun 24.6.1994 Tarihli 123. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında devam edilmiş ve bir önceki birleşimde 35. madde üzerinde verilen değişiklik önergesi kabul edilmiştir. Sekizinci bölümün diğer bir düzenlemesi ve tasarının 38. maddesi Veraset ve İntikal Vergisi’nde alınacak nispetleri düzenlemiştir. Madde üzerinde grupları ve şahısları üzerine söz alan bulunmadığından madde oylanarak kabul edilmiştir. Tasarının dokuzuncu bölümü “3100 Sayılı Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihazları Kullanmaları Mecburiyeti Hakkında Kanun ile İlgili Değişiklik” hakkındadır. Tasarının 38. maddesinde ifadesini bulan düzenleme, “6.12.1984 tarihli ve 3100 sayılı Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihazları Kullanmaları Mecburiyeti Hakkında Kanuna, 3482 sayılı Kanunla eklenen Mükerrer 8. maddenin 1. fıkrası”nın değiştirilmesine yönelik olmuştur. Madde üzerinde RP Grubu adına Abdullatif Şener (Sivas) söz almıştır. Şener, özellikle 1980 sonrasında, belge düzeninin ülke çapında yerleştirilebilmesi için, değişik tarihlerde, çeşitli vergi mevzuatında yapılan değişikliklerle belge düzeninin ekonomide sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve ticarî muamelelerin sıklığı karşısında, belge düzenini

¹⁶²⁴ A.k., ss. 563-564.

¹⁶²⁵ A.k., ss. 566-568.

koruyabilmek için, ödeme kaydedici cihazların kullanılabilmesine imkân sağlamaya yönelik birçok düzenlemenin yapıldığını hatırlatmıştır. Ancak, Şener’e göre, fatura ve benzeri belgelerin düzenlenmesi mecburiyetinin getirilmesi, hatta ödeme kaydedici cihazların yaygınlaştırılmış olması, ekonomide, genel olarak belge düzeninin yerleşmesine yeterli imkânı sağlayamamıştır. Bu madde, “onaylanan modele uygun üretim veya ithalat yapmayan, cihazları satışa sunmadan önce Maliye Bakanlığının özel mührü ile mühürlettirmeyen, servis teşkilatını (satış, bakım-onarım) kurmayan, satışını yaptığı her cihazın yedek parça da dâhil olmak üzere en az 10 yıllık bakım ve onarımını sağlayamayan üretici veya ithalatçı firmalara bazı zorunluluklar ve yükümlülükler” getirmiştir.¹⁶²⁶

Aynı madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Marflu (İstanbul) da düzenlemenin olumlu olduğunu belirtmiş ve ödeme kaydedici cihazlar üzerinde önemle duran ve bu cihazların Türkiye’de yaygınlaşması ve kullanılması için gayret gösteren Maliye eski Bakanı Adnan Kahveci’nin çalışmalarından bahsetmiştir. Ayrıca ilgili cihazların ülke genelinde uygulamasının tam yaygınlaşmadığını belirten Marflu, yeni yapılan değişiklikle bu sorunların giderilmesinin hedeflendiğini vurgulamıştır.¹⁶²⁷

Tasarının son kısmı olan onuncu bölüm, kaldırılan hükümler ve yürürlük maddeleridir. 39. madde üzerinde söz alan bulunmazken yürürlük maddesi olan 40. madde üzerinde RP grubu adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas), bu maddelerden pek çoğunun 1.1.1995 tarihinde, bir kısım maddelerin ise 1.1.1996 tarihinde yürürlüğe gireceğini hatırlatmıştır. Bu bağlamda iki haftadır Genel Kuruldan geçmesi için uğraşılan kanun tasarısının maddelerinin çoğunun ya 1994 yılı, ya da 1995 yılı bittikten sonra yürürlüğe girmiş olacağı tespitini yapmıştır. Bu durumda Genel Kurulda, “böylesine aciliyet kesbeden bir konu gibi çalışma” yapılmasını gerektirecek bir hususun olmadığını ifade etmiştir. Dikkat çekilmesi gereken nokta, “hemen yürürlüğe girecek maddelerin içerisinde, özellikle, ceza hükümlerinin” yer almakta oluşudur.¹⁶²⁸ Şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), tasarının gerekçesiyle maksadının birbirini tutmadığını savunmuştur. Hükümetin teklif ettiği, Plan ve Bütçe Komisyonunun kabul ettiği metinde ve yine komisyonun raporunda tasarıyla ilgili olarak, “az kazanandan az, çok kazanandan çok vergi alınması prensibinin gerçekleştirildiği” iddiasının vurgulandığını söylemiştir. Hatip, buna rağmen, 40 maddelik müzakerelerde söz konusu prensibin asla gözetilmediğini iddia etmiştir. Çok kazanandan, çok vergi alınması için, çok kazananın, bu kazancının tespiti için “vergi dairesince, kazancın kolayca tespitine imkân verebilecek hükümlerin ihdasının” gerekli olduğunun altını çizmiştir. Hatip’e göre, bu, “servet beyanı esasının kapsamlı bir biçimde uygulanmasıyla” gerçekleştirilecektir.¹⁶²⁹

¹⁶²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 123, (24.6.1994), s. 595.

¹⁶²⁷ *A.k.*, s. 596.

¹⁶²⁸ *A.k.*, ss. 597-598.

¹⁶²⁹ *A.k.*, ss. 599-600.

Şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan Ali Dinçer (Ankara) de devletin ilgili düzenlemeyle vergi borçlarını tahsil için “şahin” kesileceğine ancak, kendi borçlarını ödemeye gelince taksitlendirmeye gittiğine işaret etmiştir. Dinçer, bu durumun da devletle iş yapan müteahhitleri zor durumda bıraktığına dikkat çekmiştir. Madde üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasının ardından yürürlük tarihleriyle ilgili Gurhan Çelebican (İstanbul) ve arkadaşları iki ayrı önerge vermişler ancak önergelerden hiç biri kabul edilmemiştir.¹⁶³⁰

Yürürlük maddesi ve son madde olan 40. madde üzerinde şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), kanunun yürütülmesinin Maliye Bakanlığından alınarak Bakanlar Kuruluna verilmesinin daha yararlı olacağını ifade etmiştir. Maliye Bakanlığının halkın durumunu dikkate almadığı ve sürekli vergileri artırdığı eleştirisinde bulunmuş ve özellikle ödenmeyen çeklere dikkat çekmiştir. ANAP grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), benzer bir konuşma yaparak özellikle hükümetin maliye konusundaki icraatlarını eleştirmiştir. Şahsı adına söz alan Ali Dinçer (Ankara) de yasa çıkarmanın yeterli olmadığını önemli olan hususun uygulamada yakalanan başarı olduğunu vurgulamıştır. Vergi incelemelerinde vergi denetmenlerinin saf dışı bırakılmasını eleştirmiş ve bu durumun vergi toplamadaki etkinlik ve verimliliği azaltacağını öne sürmüştür.¹⁶³¹ Bütün maddeler üzerinde görüşmelerin tamamlanmasından sonra 41 maddeden oluşan tasarının tümü üzerinde açık oylamaya yapılmış ve tasarı kabul edilerek kanunlaşmıştır.

5.3.4. Ekonomi Alanında Düzenlemeler

5.3.4.1. 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1117 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (3974)

“1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1117 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun Tasarısı (1/599)” TEK(Türkiye Elektrik Kurumu)’te özelleştirme yapılması hakkındadır. Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanan tasarının amacı, elektrik enerji sektörünün “talebe göre büyümesinin koordineli bir şekilde yürütülmesinde” ortaya çıkan zaruretin bir sonucu olarak söz konusu sektörün özelleştirilmesidir.

¹⁶³⁰ A.k., ss. 600-601.

¹⁶³¹ A.k., ss. 603-608.

Tasarının gerekçesinde “dünyadaki gelişmeler” ve Türkiye’deki “gerçekler” doğrultusunda elektrik sektöründe yapılacak özelleştirmenin “genel özelleştirme modeli ile yürütülmesinden doğabilecek” sakıncalara dikkat çekilmiş ve söz konusu “sakıncaları bertaraf etmek amacıyla bu sektöre has bir özelleştirme modeli” öngörüldüğü belirtilmiştir. “Özelleştirmeyi anlık bir olay değil bir süreç olarak ele” alan bu farklı özelleştirme modeli ülkenin “altyapı mozağını” dikkate alan “kademeli ve çok seçenekli” bir yöntem olarak öngörülmüştür.¹⁶³²

Tasarı, 13.9.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına sevk edilmiştir. Tasarı, Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonunda küçük değişikliklerle kabul edilmiştir. Söz konusu komisyonda yapılan görüşmeler sırasında Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve Şaban Bayrak (Kayseri) tarafından tasarıya TEK’in özelleştirilmesinin Anayasanın öngördüğü “ivedilik ve zorunluluk” unsurunu karşılamadığı gerekçesiyle muhalefet şerhi koyulmuştur.¹⁶³³

Plan ve Bütçe Komisyonu ise tasarıyı “Kanun Hükümde Kararname” ibarelerini “kanun” şeklinde değiştirerek kabul etmiştir, fakat görüşmeler sırasında tasarıya ilişkin 4 adet muhalefet şerhi konmuştur. Mustafa Yılmaz (Malatya) ve Nami Çağan (İstanbul) “özelleştirmenin sağlam bir hukuki çerçevesi ve altyapısı” oluşmadığı, elektrik piyasasının “fiyat esnekliğinin çok düşük bir alan” olduğu ve bu nedenle “devlet müdahalesini” gerektirmesi, Türkiye’nin “bölgesel bütünleşme” süreci içinde bulunmaması ve “yabancı sermayeye sınır konulmamış olması” gibi gerekçelerle tasarıya karşı olduklarını belirtmiştir.¹⁶³⁴ Mustafa Ünalı (Konya) ve Abdullah Gül (Kayseri) de “tekelleşmeyi, kartelleşmeyi önleyecek tüketiciyi koruyacak hukuki altyapı” hazırlanmadan böyle bir özelleştirmenin “iyi sonuçlar getirmeyeceğine” dikkat çekmiştir.¹⁶³⁵ Muharrem Şemsek (Çorum) ve Osman Develioğlu (Kayseri) “gerekli alt yapının hazırlanmadığını”, Selçuk Maruflu (İstanbul) ise tasarının “istenilen neticeyi sağlayacağına ihtimal vermediğini” gerekçe göstererek tasarıya muhalefet şerhi koymuştur.¹⁶³⁶

¹⁶³² Sıra Sayısı 545, “1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1117 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklennesine İlişkin Kanun Hükümünde Kararname (1/599),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 72’nin sonuna ekli, (16.2.1994), ss. 1-2.

¹⁶³³ **A.k.**, s. 5.

¹⁶³⁴ **A.k.**, ss. 8-9.

¹⁶³⁵ **A.k.**, ss. 9-10.

¹⁶³⁶ **A.k.**, ss. 10-11.

Tasarı ve komisyon raporları 8.2.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun 16.2.1994 Tarihli 72 Birleşiminde Başkanvekili Yasin Hatiboğlu'nun başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının görüşülmesine birinci oturumda başlanmış fakat Komisyonun “dosyaları getirmediği” gerekçesiyle sonraki oturuma ertelenmiş, üçüncü oturumda yeniden görüşülmeye başlanan tasarı Komisyonun hazır bulunmaması nedeniyle daha sonraki bir tarihe ertelenmiştir. Başkanvekili Yasin Hatiboğlu'nun başkanlığında yapılan 17.2.1994 Tarihli 73. Birleşimde tasarı yeniden gündeme alınmış fakat karar yeter sayısı sağlanamadığından görüşmeler daha sonraki bir tarihe bırakılmıştır. Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında yapılan 22.2.1994 Tarihli 74. Birleşimde tasarı üçüncü kez görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine söz alan olmaması üzerine maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Birinci madde üzerine şahsı adına söz alan Algan Halacoğlu (İstanbul), tasarının tümü üzerine hiçbir grubun söz almamasını yadırgadığını belirttikten sonra ülkenin karşı karşıya olduğu dar boğazdan KİT'lerin sorumlu tutulmaması gerektiğine, asıl sorumluların “ekonomiyi düzlüğe çıkaramayanlar” ve “ekonomiyi dün de bugün de yönetemeyenler” olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁶³⁷ Halacoğlu'nun konuşmasının ardından yapılan oylamayla birinci madde olduğu gibi kabul edilmiştir. Ek 2. maddenin görüşülmesi sırasında ilk olarak ANAP Grubu adına Hasan Korkmazcan (Denizli) söz almıştır. Korkmazcan Halacoğlu'nun grupların tasarının tümü üzerine söz almadığı yönündeki eleştirisine cevap vermiş ve ANAP'ın özelleştirme politikasına karşı olmadığını şu sözlerle dile getirmiştir:

*Anavatan Partisinin, özelleştirme konusundaki temel fikirleri bellidir. Biz, devletin aslı fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için, ekonominin verimlilik esasına göre yürütülebilmesi için, her türlü kamu iktisadî teşebbüsünün özelleştirilmesinden yanayız. Sadece devlet elindeki KİT'lerin değil, belediyelerin elindeki BİT'lerin ve yerel yönetimler elindeki, özel idareler elindeki işletmelerin de özelleştirilmesinden yanayız. Daha da ötesi, dün açıkladığımız “Yerel Yönetimler Reformu” ile ilgili düşüncelerimizde şunu açıklıkla ortaya koyduk; özel kesim tarafından yerine getirilebilmesi imkânı olan bütün belediye hizmetlerini de özelleştirme kararlılığı içindeyiz. Yani, Meclis çatısı altında, özelleştirme konusunda, Anavatan Grubu kadar kararlı ve Anavatan Grubu kadar bunu temel bir ekonomik prensip edinmiş herhangi bir siyasî parti yoktur.*¹⁶³⁸

Korkmazcan izledikleri bu politikaya rağmen, “özelleştirmeyi, borç ödeyebilmenin bir aracı olarak, memur maaşı ödeyebilmenin bir aracı olarak”

¹⁶³⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 74, (22.2.1994), s. 336.

¹⁶³⁸ **A.k.**, ss. 337-338.

gördüğünden dolayı hükümetin “özelleştirmeye ilgili yaklaşımlarına” katılmadıklarını dile getirmiştir.¹⁶³⁹

Daha sonra RP Grubu adına söz alan Ahmet Derin (Kütahya), “sermayenin tabana yayılması, devletin ekonomideki rolünün azaltılması, küçültülmesi, işletmelerin rasyonel ve optimal yaklaşımlarla verimliliğinin artırılması gibi” gerekçeleri sıralamış ve o döneme kadar gerçekleştirilen özelleştirmelerde bu gerekçelere riayet edilmediğini savunmuştur. Derin’e göre yapılan sadece “yabancı sermayeye peşkeş çekmekten” ibarettir. Derin ayrıca, “TEK’in özelleştirilmesine ya da yeniden yapılanmasına” karşı olmadıklarını fakat yeterli alt yapı oluşturulmadan “TEK’in özel sektöre devrini yadırgadıklarını” dile getirmiştir.¹⁶⁴⁰

Grup konuşmalarının ardından söz alan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Veysel Atasoy (Antalya), Korkmazcan’ın özelleştirme gelirlerinin borç ödemelerinde kullanılacağı yönündeki eleştirilerine cevap vermiştir. TEK’te yapılan özelleştirmelerden elde edilecek gelirlerin yine elektrik altyapısında kullanılacağını, gerek dağıtım hizmetlerinde gerek üretim hizmetlerinde gerekse iletim hizmetlerinde kullanılacağını ifade etmiştir.¹⁶⁴¹ Atasoy ayrıca neden TEK’i bir bütün olarak özelleştirmediklerine de açıklık getirmiştir:

*TEK’in tamamını özelleştirdiğiniz zaman, Sayın Derin’in ifade ettiği tekel tehlikesi ortaya çıkar. Yani, bugün TEK’in, üretim tesisleriyle, dağıtım tesisleriyle tamamını tek bir kuruluş gibi, özelleştireniz, işte o zaman ortaya bir tekel tehlikesi çıkar, işte bu kanunun amacı, TEK’in tamamını, bütününe satmak değil, üretim birimlerini gerektiğinde tek tek devretmek, dağıtım birimlerini gerektiğinde tek tek devretmek; devreye gerektiğinde birbirine rakip olabilecek birçok firmayı sokmak, dolayısıyla tekelleştirmeyi ortadan kaldırmaktır.*¹⁶⁴²

Şahsı adına madde üzerinde söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara), iki hususa dikkat çekmiştir. Birinci olarak 3291 sayılı özelleştirme kanununun “özelleştirme programlarının, bir ana plan çerçevesinde, çeşitli prensipler tahtında ve bir düzen içinde yapılmasını” sağladığını, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığını, “bu takipten ve koordinasyondan istisna” etmenin diğer kurumlara da yansiyacağını ve bu durumda ipin ucunun kaçırılacağını belirtmiştir. İkinci olarak TEK’i alacak güçlü bir Türk sermayenin bulunmadığını, söz konusu özelleştirmeye TEK’in kaçınılmaz olarak yabancılara satılacağını ifade etmiştir.¹⁶⁴³ Konuşmaların ardından yapılan oylamada Ek 2. madde olduğu gibi kabul edilmiştir.

Ek 3. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ilgili maddede TEK’in özel sektöre satılması halinde

¹⁶³⁹ A.k., s. 338.

¹⁶⁴⁰ A.k., ss. 339-340.

¹⁶⁴¹ A.k., s. 341.

¹⁶⁴² A.k., s. 342.

¹⁶⁴³ A.k., ss. 343-344.

daha evvel edindiği dış borçlarının ve dışarıya satılan tahvillerinin ödenmesini devletin garanti etmesini öngören hükme eleştiri getirmiştir. Dinçerler, mülkiyeti satılan bir şeyin mükellefiyetinin devlete bırakılmasının yanlış olduğunun altını çizmiştir.¹⁶⁴⁴ Daha sonra RP Grubu adına söz alan Ahmet Derin (Kütahya), daha önceki konuşmasında yaptığı eleştirilerini tekrarlamış, buna ek olarak TEK’i özelleştirilmesi yerine “vakıf işletme statüsüne” alınmasını önermiştir.¹⁶⁴⁵ Şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), CHP’nin KİT’lerin özelleştirilmesi ile ilgili görüşlerini özetlemiştir:

*Cumhuriyet Halk Partisi KİT’lerin üç alanla sınırlı olarak devam etmesini öngörmektedir. Bu üç sınırlı alandan biri, özel sektörün ilgi göstermediği, girmedeği, girmeyeceği ileri teknoloji alanları; ki, bu alanlar, ileride tekrar özel sektörle bütünleşik bir yapıya dönüştürülebilir. İkinci alan, ülkenin geri kalmış, gelişmemiş yörelerinde üretimin geliştirilmesi ve gelişmedeki farkların giderilmesine yönelik üretim tesislerinin, hizmet tesislerinin devreye sokulmasıdır. Bu, Türkiye’nin gerçeğidir, yapılması ve sürdürülmesi gerektiğine inanıyoruz. Üçüncü alan ise, stratejik mal ve kamusal hizmet nitelikli atarlarda KİT’lerin görevlerinin sürmesini öngörmekteyiz. Ne zamana kadar, Türkiye’nin bu alanlarda gereksinimi devam ettiği sürece. Bu, beş yıl mıdır, on yıl mıdır. Türkiye’nin ekonomisinin, sosyoekonomik yapısının geleceği bunu belirleyecektir.*¹⁶⁴⁶

Konuşmaların ardından maddeye ilişkin yapılan oylamada Ek 3. madde olduğu gibi kabul edilmiştir. Ek 4. madde de olduğu gibi kabul dildikten sonra Ek 5. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Madde üzerinde şahsı adına söz alan Mümtaz Soysal (Ankara), maddede “hukukta yapılmaması gereken bir iş yapıldığını,” maddede “imtiyaz teşkil etmezler” ibaresi yer almasına rağmen yapılan işlemin imtiyaz olacağını ve bu nedenle çıkarılan kanunun Anayasa mahkemesinde iptale mahkum olduğunu savunmuştur.¹⁶⁴⁷ RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), hükümetin mali politikasını eleştiren genel bir konuşma yapmıştır. Şener, hükümetin mali politikalarının “doğrudan doğruya bir üçlü yağma sistemi üzerine dayandığını” iddia etmiş ve bunun “mevcut neslin soyulması”, “geçmiş nesillere ait kaynakların yağmalanması” ve “gelecek nesillerin kaynaklarının yağmalanmasından” oluştuğunu ifade etmiştir.¹⁶⁴⁸ ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), görüşülmekte olan kanun tasarısının “Türkiye Elektrik Kurumunu küçük küçük çeşitli müesseselere bölmek ve bu müesseselerden bir kısmını da toptan özel sektöre devretmek” üzerine kurulduğuna fakat bu durumun ileride “koordinasyon” sorununa yol açacağına dikkat çekmiştir.¹⁶⁴⁹

¹⁶⁴⁴ A.k., s. 346.

¹⁶⁴⁵ A.k., s. 348.

¹⁶⁴⁶ A.k., s. 349.

¹⁶⁴⁷ A.k., s. 353.

¹⁶⁴⁸ A.k., s. 354.

¹⁶⁴⁹ A.k., s. 355.

Daha sonra söz alan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Veysel Atasoy (Antalya), Soysal'ın eleştirisine yanıt vermiş ve Anayasaya aykırı getirdikleri bir istisnanın olmadığını ifade etmiştir. Atasoy'un ardından şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) da hükümetin ekonomi ve özelleştirme politikasına genel eleştirilerde bulunduktan sonra ilgili maddenin oylamasına geçilmiş ve madde olduğu gibi kabul edilmiştir. 2. ve 3. maddelerin de kabul edilmesiyle tasarı yasalaşmıştır.

Mümtaz Soysal, Nami Çağan ve 89 milletvekili 3974 sayılı kanunun Anayasa'nın 2., 5., 8., 11., 48., 125., 167. ve 168. maddelerine aykırılığı savıyla iptaline ve uygulanması giderilmesi olanaksız durumlar yaratacağından yürürlüğün durdurulmasına karar verilmesi istemiyle Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır. Başvurunun gerekçesinde şu ifadeler yer verilmiştir:

1 Mart 1994 tarih ve 21864 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 3974 sayılı Kanun ile 3291 sayılı, "1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 sayılı Bankalar Kanunu, 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 tarihli ve 3238 sayılı Kanun, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1177 sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun" a ek maddeler eklenmiştir. Bu yolla, Türkiye Elektrik Kurumu'nun mevcut ya da yeniden yapılanma sonucu oluşacak teşebbüslerinin özelleştirilmesine karar verme yetkisi, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu'na; müessese, bağlı ortaklık, iştirak, işletme ve işletme birimleri için ise, yine aynı bakanın önerisi üzerine Yüksek Planlama Kurulu'na verilmiş, TEK işletmelerinin tümünün satılması mümkün hale getirilmiştir.

Bu yasa ile daha önce bir bakanlar kurulu kararı ile ikiye ayrılan TEK'in tümünün özelleştirilmesi amaçlanmış; ayrıca aynı amaçla, birer kamu kuruluşu olan TEDAŞ (Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.), TEAŞ (Türkiye Elektrik Üretim İletim A.Ş.) ya da aynı alanda daha sonra kurulacak herhangi bir iktisadi devlet teşekkülü tarafından üçüncü kişilerle yapılacak (ve aslında birer imtiyaz sözleşmesi olan) sözleşmelerin, imtiyaz teşkil etmeyeceği hükme bağlanmıştır. Oysa, hangi sözleşmelerin imtiyaz sözleşmesi sayılacağı öğreti ve içtihatlarla belirlenmiştir. Aynı yasa ile Anayasa'nın 167., 168. ve 48. maddeleri gereği alınması gereken önlemler de alınmamıştır. Söz konusu yasa, aşağıda ayrıntılarıyla anlatılan gerekçelerle Anayasa'ya aykırıdır.¹⁶⁵⁰

Anayasa Mahkemesi, 11.4.1994 günü yapılan dava konusu Yasa'nın yürürlüğünün durdurulması istemini inceleme toplantısında 22.2.1994 günlü, 3974 sayılı Yasa'nın uygulanmasından doğacak ve sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararların önlenmesi bakımından A. Yasanın iptali isteminin reddi durumunda karar gününe kadar, B. İptal isteminin kabulü durumunda ise, iptal kararının Resmi Gazete'de yayımlandığı güne kadar, yürürlüğün durdurulmasına ilişkin oy çokluğu ile karar vermiştir.

¹⁶⁵⁰ Esas Sayısı 1994/43, Karar Sayısı 1994/42-2, Karar Günü 09.12.1994, www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

Anayasa mahkemesi verdiği kararda 3974 sayılı kanunla ilgili şu sonuca varmıştır:

A- 1. maddesiyle 28.5.1986 günlü, 3291 sayılı Yasa'ya eklenen;

a) Ek 1. maddenin üçüncü fıkrası ile Ek 4. ve Ek 5. maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, OY BİRLİĞİYLE,

b) Ek 1. maddenin birinci ve ikinci fıkraları ile Ek 2. ve Ek 3. maddelerin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Güven DİNÇER, Selçuk TÜZÜN, Haşim KILIÇ ile Yalçın ACARGÜN'ün karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA;

B- Diğer maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OY BİRLİĞİYLE, 9.12.1994 gününde karar verildi.¹⁶⁵¹

5.3.4.2. Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun (3996)

“Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/7121),” Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanarak 04.12.1993 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında Meclise arzı kararlaştırılmış ve 30.05.1994 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Tasarı ile ileri teknoloji ve yüksek maddi kaynak gerektiren bazı yatırım ve hizmetlerin yap-işlet-devret modeli çerçevesinde yaptırılması amaçlanmıştır. Tasarı, ülke kalkınmasında önem taşıyan, ileri teknoloji ve yüksek maddi kaynak gerektiren ve Türk kanunlarına göre kurulmuş sermaye şirketleri ile Türkiye’de faaliyette bulunmasına izin verilen yabancı şirketlerin görevlendirilmesi ve kamunun kıt kaynaklarının en gerçekçi biçimde kullanılmasını öngören bir amaca hizmet için hazırlanmıştır. Öte yandan “kanunla, öngörülen yatırım ve hizmet alanlarında, rekabetçi bir ortamın oluşturulması, finansman ve yönetim açısından kendine yeterli bir modelin geliştirilmesi” hedeflenmiştir. Devletin bütçe imkânlarının “daha ağırlıklı kamu hizmetlerine” kaydırılması, özel sektör ve yabancı kuruluşların söz konusu yatırım ve hizmet alanlarına çekilmesi, ekonomik kaynak sorunlarına çözüm olarak düşünülmüştür. Tasarıda yapılacak özelleştirmenin hedeflenen “gerçekçi büyüme doğrultusunda, yatırımların hayata geçirilmesi, yeni iş olanaklarının yaratılması ve işsizliğin giderilmesi konularında yardımcı” olacağı öngörülmüştür.¹⁶⁵² Hükümet tarafından ifade edilen genel gerekçelerin yanı sıra 669 sıra sayılı tasarı toplam 16 maddeden oluşurken, bunlardan ilk 14 madde kanunun kapsam, amaç ve içeriğine ilişkin olup geri kalan 2 madde ise yürütme ve yürürlüğe ilişkindir.

¹⁶⁵¹ www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

¹⁶⁵² Sıra Sayısı 669, “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/7121), ” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 110’un sonuna ekli, (02.06.1994), s. 1.

Tasarı, hükümet tarafından Meclis Başkanlığına arzının ardından, Başkanlıkça 31.05.1994 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiş, Komisyon 02.06.1994 tarihinde yaptığı 57. Birleşimde Hükümeti temsilen Maliye Bakanının başkanlığında Maliye Bakanlığı ve DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyon raporunda tasarının önemine vurgu yapılarak yap-işlet-devret modelinin Türkiye'nin ekonomik yapısı dikkate alındığında yararlı sonuçlar sağlayacağı ifade edilmiştir. Tasarı ve gerekçesi Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Diğer taraftan tasarının, "Tanımlar" başlıklı 3. maddesinin (d) bendinde yer alan parantez içi hükmün fonları da kapsayacak şekilde düzenlenmesi suretiyle, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 ve 15. maddeleri aynen kabul edilmiştir. Söz konusu maddelerin kabul edilmesinin ardından tasarıya geçici 1. madde eklenerek yürürlük ve yürütmeye ilişkin 16. ve 17. maddeleri de aynen kabul edilmiştir.¹⁶⁵³ Tasarı, Komisyonda görüşülmesinin ardından 02.06.1994 tarihinde Genel Kurula sevk edilmiştir.

Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun Tasarısı Genel Kurulun 02.06.1994 Tarihli 110. Birleşiminde görüşmeye başlanmıştır. Tasarının geneli üzerinde ilk sözü Anavatan Partisi Grubu adına Güneş Taner (İstanbul) almıştır. Taner konuşmasında öncelikli olarak söz konusu kanun tasarısının meclis gündemine acele getirilmesini fazla önemsemediklerini, bunun sebebi olarak da bu kanunun faydalı olacağına inandıklarını belirtmiştir. Taner, muhalefet partisi olarak ise düzenlemeye destek vereceklerini ifade etmiştir. Taner konuşmasında dünyada ve Türkiye'de değişen konjonktürün, Türkiye'nin yatırım ihtiyacının ve Türk insanına verilmesi gerekenlerin ihtiyacının "yap-işlet-devret gibi bir modelin" Türkiye'de uygulama zarureti getirdiğine değinmiştir. ANAP döneminde bu modelin başarıyla uygulandığını ve bütün kesimler tarafından desteklendiğini savunmuştur.¹⁶⁵⁴

Taner'in konuşmasının ardından RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya), söz almış ve konuşmasında hükümetin söz konusu tasarısına ilişkin ağır eleştirilerde bulunmuştur. Ayhan bazı maddelerde yatırım sahaları sayıldıktan sonra maddenin "ve benzeri" şeklinde devam ettiğini belirterek, hükümetin bu konuda "iş i götüremeyeceğini anladığı için, Türkiye'yi toptan ihale edecek patronlar aradığını" savunmuştur. Ayhan tasarı üzerindeki eleştirilerine şu şekilde devam etmiştir:

Değerli arkadaşlar, bu kanun tasarısının burada yazılan, burada maddeler halinde ortaya koyulan ifadeleri mühim değil. Bunun genel manasını değerlendirmek lazım. Bu, nihayet bir çerçeve kanun tasarısıdır. Değerli arkadaşlar, bu, yap-işlet-devret modeli halka tükettirilecek, halka hizmetler

¹⁶⁵³ A.k., s. 4.

¹⁶⁵⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 110, (02.06.1994), s. 390.

*kullandırılacak; ama kârı dışarıya taşınacak... Temsilde hata olmaz, affınıza sığınarak söylüyorum, milletimiz âdeta bir sağlam inek gibi sağılacaktır. İkincisi, bu model, gerekçede ve metinde ifade edildiği gibi, memlekette teknoloji getirmez; bu, kendini aldatmadır. Bunlar getirirler, kurarlar, işletilirler, hurdasını, enkazını bırakıp giderler. Niye? Siz, araştırmasına, dizaynına girmedığınız bir sahada teknolojik yetenek kazanamazsınız. Aldığımız teknoloji bir süre sonra demode hale gelir, hurda haline gelir. Yine yeni bir “yap-işlet-devret” modeli bulup, getirip bunu yaptırmaya mecbursunuz. İşte bugün zaten KİT’lerde karşılaştığımız durum budur.*¹⁶⁵⁵

Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasından sonra şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), böyle bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmasının sebebinin ekonomide süren düzensizliklerin ortadan kaldırılması ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Hacaloğlu, bu yasa tasarısının çıkarılmasından ziyade öncelikli olarak sorunun temelinde yatan TL’nin değer yitirmesinin ve TL’den kaçışın durdurulması gerektiğini vurgulamıştır. Öte yandan Hacaloğlu, yap-işlet-devret modeline ilişkin yasa düzenlemesinin “kamudan yeni TL arzına gerek duymadan, dışarıdan sıcak paranın, içeriden kaygan paranın, spekülatif paranın, spekülatif kanallara kayma eğilimi içinde olan paranın, dolara kayma eğilimi içinde olan paranın, yap-işlet-devret modeliyle, yatırıma yöneltmesini hedef” aldığını ancak bunun gerçekçi bir ortamının olmadığını savunmuştur. Tasarıya yönelik eleştirilerine devam eden Hacaloğlu, yıllardır Türkiye’de özellikle enerji alanında yap-işlet-devret için olanaklar sağlandığını, çabalar sarf edildiğini hatırlatmıştır. Bu yönde bir mesafe kat edilemediğini vurgulayan Hacaloğlu, gelecek üç ayın yeterince görülemediği bir ortamda, bu tasarının ne gibi ek imkânları, ne gibi finans kaynaklarını yap-işlet-devret modeliyle yatırımlara yönelteceği konusunda olanakların çok sınırlı olduğunu söylemiştir.¹⁶⁵⁶

Hacaloğlu’nun konuşmasının ardından ise şahsı adına Ahmet Remzi Hatip (Konya), söz alarak konuşmasında öncelikle tasarının Meclise oldukça hızlı gelmesini eleştirmiştir. Tasarının 2. maddesinde yer alan ve yap-işlet-devret modeline konu olacak alanların daha çok Bayındırlık ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığını ilgilendiren hususlar olduğuna işaret etmiştir. Bunlar için öncelikle ilgili komisyonların görüşleri alınması gerekirken, onun yerine tasarının nihai bir komisyon niteliğinde olan Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülüp Meclisin gündemine getirildiğini, bunun da yanlış bir yaklaşım olduğunu ifade etmiştir. Hatip, yap-işlet-devret modeli ile yabancılara verilen hakların nihai olarak hükümeti işlevsizleştireceğini ve şekli bir hükümet niteliğine dönüşmesine sebep olacağını savunmuştur. Hatip ayrıca, bu modelin teknoloji getireceğine ilişkin hükümetin yapmış olduğu öngörünün oldukça yanlış olduğunu dile getirmiştir.¹⁶⁵⁷

¹⁶⁵⁵ A.k., s. 396.

¹⁶⁵⁶ A.k., s. 399.

¹⁶⁵⁷ A.k., ss. 400–401.

Tasarının geneli üzerinde gruplar ve şahıslar adına yapılan konuşmaların tamamlanmasının ardından söz konusu tasarının “Amaç ve Kapsamı”nın tanımlandığı 1. madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. 1. maddede amaç şu şekilde tanımlanmıştır: “Bu Kanunun amacı kamu kurum ve kuruluşlarınca (kamu iktisadî teşebbüsleri dahil) ifa edilen, ileri teknoloji ve yüksek maddî kaynak gerektiren bazı yatırım ve hizmetlerin, yap-işlet-devret modeli çerçevesinde yaptırılmasını sağlamaktır.”¹⁶⁵⁸ Bu madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), konuşmasında 1. maddenin gayet açık ve sarıh bir madde olduğunu belirterek bunun bir özelleştirme maddesi anlamına geldiğini söylemiştir. Partisinin de özelleştirmeden yana olduğunu belirten Taner, aslında bunun geç gelmiş bir tasarı olduğunu vurgulamıştır. Özelleştirmeye ilişkin bir yanlış uygulamaya dikkat çeken Taner, şunları ifade etmiştir:

Türkiye’de, özelleştirmeden elde edilen gelirlerin, mutlaka ve mutlaka, tekrar yatırımlara dönüştürülmesi lazımdır. Yoksa buradan elde edilen gelirleri Hazinesin kör kuyusuna atıp da memur maaşlarının ödenmesine ayırırsanız, verdiğiniz yüksek faizlerin ödenmesine ayırırsanız, o zaman yanlış bir iş yapmış olursunuz; elinizdekiler de gider, bu iş de tam bir Arap saçına döner. O yüzden, bunu yapmayın diyoruz.¹⁶⁵⁹

Gruplar adına madde üzerinde başka söz talebinde bulunan olmayınca şahsı adına Cengiz Bulut (İzmir), söz almış ve konuşmasında söz konusu madde ile “devletçilikten bir kaçış” yaşandığını ve özelleştirmeye yönelik ciddi bir özenti olduğunu dile getirmiştir. Bulut, KİT’lerin bu durumdan oldukça olumsuz etkileneceğini vurgulamıştır. Kendisinin yap-işlet-devlet modelinden memnun olduğunu söyleyen Bulut, KİT’lerin olumsuz durumlarının sebeplerinin neler olduğunun çok iyi tahlil edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve bunun sorumluların da politikacılar olduğunu öne sürmüştür.¹⁶⁶⁰

Tasarının 1. maddesi üzerinde yapılan görüşmelerin tamamlanmasından sonra maddeye ilişkin önergelere geçilmiştir. Fettullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen değişiklik önergesinde maddedeki “Kamu İktisadî Teşebbüsleri dahil” ibaresinin metinden çıkarılması teklif edilmiştir. Ancak Komisyon ve Hükümet önergeye katılmamış ve yapılan oylamada teklif edilen değişiklik reddedilmiştir.¹⁶⁶¹ 1. maddenin hükümet ve komisyonun teklif ettiği şekliyle kabul edilmesinden sonra tasarının “kapsamına” ilişkin düzenlemenin yapıldığı 2. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. Söz konusu madde ile bir dizi yapılaşmaların (köprü, tünel, baraj vb.), yap-işlet-devret modeli çerçevesinde sermaye şirketlerinin veya yabancı şirketlerin görevlendirilmesine ilişkin usul ve esasları kapsadığı ifade edilmiştir. Madde üzerinden söz alan Güneş Taner

¹⁶⁵⁸ A.k., s. 403.

¹⁶⁵⁹ A.k., s. 404.

¹⁶⁶⁰ A.k., s. 407.

¹⁶⁶¹ A.k., s. 410.

(İstanbul), konuşmasında kapsamın yeterince açık olmasına rağmen turizmi kapsamadığını belirterek Türkiye'nin önde gelen sektörlerinden birinin turizm olduğunu vurgulamıştır. Bu vesileyle Taner, yap-işlet-devret modeliyle ilgili olarak, turizmde daha önce yapılmış olan anlaşmalar olduğunu, onun için, turizmin de bu kapsam içerisinde alınmasını faydalı olacağını savunarak kanuna genel olarak destek verdiklerini belirtmiştir.¹⁶⁶²

Refah Patisi Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) ise konuşmasında kanunun kapsamını düzenleyen 2. maddesinde yap-işlet-devret uygulamasının kapsamının çok geniş olduğunu vurgulamıştır. Hükümetin bari içme suyuna da kanalizasyonu da bu kapsama alması gerektiğini söyleyerek kapsamın oldukça geniş olmasını eleştirmiştir. Ayhan tasarının kanunlaşması halinde Türkiye'nin yararına hiçbir "hayır" getirmeyeceğini savunmuş ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Sayın Başbakan geçenlerde alelacele Amerika'ya gitti, herhalde orada bazıları, 'Siz şu yap-işlet-devret modeliyle çabuk gidin de, gelelim sizin çöpünüzü toplayalım, yolunuzu, kanalizasyon hizmetlerinizi yapalım, suyunuzu getirelim, otoparklarınızı, havaalanlarınızı, limanlarınızı, demir yollarınızı yapalım. Oh ne güzel... Siz de rahat edersiniz' diye, yeni bir tavsiye paketiyle dönmüş olacak ki, Sayın Başbakan çok acele, yıldırım süratiyle bu kanun tasarısını önümüze getirdi.*¹⁶⁶³

Ayhan'ın konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), hükümeti tasarının hazırlanması konusunda eleştirmiş ve 2. maddenin gerçekten yersiz olduğunu savunmuştur. Devlet kademesinde, bu maddede bahsedilen köprü, tünel, baraj gibi çeşitli tesisleri kuracak, yönetecek yetenekli elemanların olduğunu, yalnız bunun başında bu işi yürütecek iktidar olmadığını dile getirmiştir.¹⁶⁶⁴

Tasarının 2. maddesi üzerinde görüşmelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Abdülatif Şener (Sivas) ve arkadaşları tarafından verilen ilk önergede "669 sıra sayılı kanun tasarısının 2. maddesinin birinci fıkrasının tasarıdan çıkarılması" teklif edilmiş, Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen önergede ise aynı şekilde 2. maddenin birinci fıkrasının çıkarılması teklif edilmiştir. Her iki değişiklik önergesi de reddedilmiştir.¹⁶⁶⁵ Tasarının 2. maddesinin kabul edilmesinden sonra tasarıda geçen kavramların tanımlandığı 3. madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. 3. madde üzerinde görüşlerini dile getirmek için RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), konuşmasında hükümetin iyi niyetle tasarıyı meclise getirdiğini ancak konunun uzmanlar tarafından yeterince tartışılmadığını belirtmiştir. Konuşmasında 3. maddenin (a) fıkrasındaki tanım ile 2. maddenin birinci fıkrası arasında önemli bir çelişki olduğunu savunan Ünal, şunları söylemiştir:

¹⁶⁶² A.k., s. 412.

¹⁶⁶³ A.k., s. 415.

¹⁶⁶⁴ A.k., s. 417.

¹⁶⁶⁵ A.k., s. 419.

*Adı geçen fıkra, yap-işlet-devret modeli, ileri teknoloji ve yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen özel bir finansman modeli olarak takdim edilmekte; 2. maddenin birinci fıkrasında ise, neredeyse hiçbir teknik, ekonomik ve finansal kriter getirilmeksizin, bütün sektörlerin alt sektörleri sayılmaktadır.*¹⁶⁶⁶

ANAP Grubu adına madde üzerinde söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya) de hükümeti acele etmekle eleştirmiş, “Amaç” maddesi olarak düzenlenen 1. maddede, devletin artık kendi imkânları ile yatırımları yapamayacağını bir daha ifade ettiğini belirtmiştir.¹⁶⁶⁷ Öte yandan kanun tasarısının zamanlama olarak oldukça yanlış olduğunu savunan Ertekin, hiçbir yabancı sermayenin ülkeye girmek için “sıra beklemediği” bir zamanda bu çabanın anlamsız olduğunu savunmuştur. Konuşmasına devamla Ertekin şunları ifade etmiştir:

*Muhterem arkadaşlar, biz, özelleştirmede, fabrikanın satılacağı şirketin veya kimselerin önceden bize bir plan getirmesini ve bu plana göre, “ben burayı şu kadar sene rantabl olarak çalıştıracağım, sahip olduğu arsalarına dokunmayacağım, mutlaka üretimi artırmak için bir program geliştireceğim” tarzında bir taahhüt vermesini istiyoruz. Hâlbuki bugünkü tatbikatta, satın alacaklar, devletin satışa çıkardığı fabrikaların arsasına göz dikmişlerdir; arsa spekülasyonu yapacaklar ve böylece üretimden ve özelleştirmeden beklenen gayeleri değil, kendi öz menfaatlerini -kamunun aleyhine olarak- harekete geçireceklerdir.*¹⁶⁶⁸

Tasarının 3. maddesi üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Hüseyin Erdal (Yozgat) ve arkadaşları tarafından verilen değişiklik önergesinde “Kanun Tasarısının 3. maddesinin (d), (c), (a) ve (b) fıkralarının metinden çıkarılması” teklif edilirken, hükümet ve komisyon önergeye katılmamış, yapılan oylamanın ardından ise değişiklik teklifi reddedilmiştir.¹⁶⁶⁹ Önergelerin reddedilmesinin ardından 3. maddenin oylamasına geçilmiş ve madde hükümet ve komisyonun teklif ettiği şekliyle kabul edilmiştir.

Tasarının 4. maddesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Safa Giray (İstanbul), konuşmasında kanunun yap-işlet-devret modeliyle iş yapmak isteyen iktidarlara zorluk çıkaracağını, daha zor hale getireceğini; çünkü bir sürü kayıt getirdiğini vurgulamıştır. Giray, bütün yatırımcıların, kendileri kredi bulup getirebilecek durumda oldukları halde, bu kredi için, devletten, Türk Hükümetinden garanti isteyeceklerini ve bunun da maddede yazılı olduğu için otomatik hale geleceğini savunmuştur. Bundan dolayı Giray, bu kanun tasarısının, yap-işlet-devret fikrini destekliyor olması iyi olmakla beraber, tersine çalışacağı kanaatinde olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁷⁰

¹⁶⁶⁶ A.k., s. 422.

¹⁶⁶⁷ A.k., s. 423.

¹⁶⁶⁸ A.k., s. 426.

¹⁶⁶⁹ A.k., s. 427.

¹⁶⁷⁰ A.k., s. 431.

Refah Partisi adına 4. madde üzerinde görüşlerini açıklamak üzere söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), maddede belirtilen Bakanlar Kurulu kararının çerçevesinin ne olacağını sormuştur:

*bir kararname mi çıkarılacaktır; yoksa çok değişik sahalarda yap-işlet-devret modelini işletmek isteyen Hükümet, her konu için ayrı kararname mi çıkaracaktır, bu hususta bir sarahat yoktur; yani, Meclisin vereceği bu yetkinin hudutları ne olacaktır? Çünkü, burada baraj da var, fabrika da var, madenler de var, kanalizasyon da var içme suyu da var, otoparklar da var... Bu kadar değişik sahada bu düzenleme nasıl yapılacaktır; bunun prensipleri nedir; bu kanun tasarısında bunu görmek maalesef mümkün değildir.*¹⁶⁷¹

Şahsı adına söz alan Rauf Ertekin (Kütahya) ise konuşmasında hükümetten ve komisyondan tek ricasının, alelacele getirilmiş olan bu kanun tasarısının bir an önce Komisyona tekrar iade edilip, yeni baştan düzenlenip, Meclisin gündemine getirilmesi olduğunu dile getirmiştir.¹⁶⁷² Yine şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), diğer milletvekilleri gibi kanunun acele bir şekilde meclis gündemine getirilmesi konusunda hükümetin tutumunu eleştirmiş ve 4. madde ile sağlanan yetki konusunun oldukça sıkıntılı olduğunu dile getirmiştir. Hatip, Bakanlar Kuruluna madde ile verilen yetkiyle kanunun buradan çıkmasına rağmen tekrar müzakere edilmesine neden olacağını söylemiştir. Bundan dolayı normal bir kanun kabul edilirken, ne yapılacağını henüz belli olmayan bir konuda hükümete yetki verildiğini savunmuştur. Öte yandan yapılan düzenleme ile de devletin en üst düzeyde kuruluşu olan Yüksek Planlama Kurulunun bir Yabancı Sermaye Komitesi şekline indirgendiğini savunmuştur.¹⁶⁷³ Tasarının 4. maddesi hakkında verilen 4 değişiklik önergesinin reddedilmesinden sonra madde hükümet ve komisyonun teklif ettiği şekliyle kabul edilmiştir.

Daha sonra yap-işlet-devret modeline ilişkin sözleşmenin düzenlendiği 5. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. Söz konusu madde ise “Yüksek Planlama Kurulunca belirlenen idare ile sermaye şirketi veya yabancı şirket arasında imtiyaz teşkil etmeyecek nitelikte bir sözleşme yapılır. Bu sözleşme özel hukuk hükümlerine tabidir” şeklinde düzenlenmiştir.¹⁶⁷⁴ 5. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), konuşmasında söz konusu maddenin oldukça önemli olduğunu, zira bu maddenin bir sözleşme öngördüğünü, bir tarafta devlet varken diğer tarafta ise yabancı şirketler olacağını ifade etmiştir. Taner konuşmasına devamla şunları kaydetmiştir:

Şimdi, siz bu tasarıyla bu sözleşme maddesini getiriyorsunuz; bu sözleşme maddesine göre yarın hangi bakan imza atabilecek? O imza atan bakan bilecek ki, yarın bir hükümet değişikliğinde birileri gelecek, bu açılan

¹⁶⁷¹ A.k., s. 432.

¹⁶⁷² A.k., s. 434.

¹⁶⁷³ A.k., s. 435.

¹⁶⁷⁴ A.k., s. 440.

kapıdan geçecek ve maalesef onları da aynı yoldan bu yere götürecekler. Şimdi, böyle bir durum varken, insan sütten ağzı yanınca yoğurdu üfleyerek yiyor. Siz hepiniz burada bunu biliyorsunuz. Bu koltukta oturanlar, zannediyor musunuz ki, yarın bu yap-işlet-devret modelleri içerisinde burada getirilecek olan sözleşmelere imza koyabilecekler?... Şimdi, bu sözleşme özel hukuk hükümlerine tabidir. Bu sözleşmeyle, PTT'nin telekomünikasyon kısmını, yani telefon kısmını yabancılara 49 yıllığına kiraladık; hiç de satmadık; ha satmışız ha kiralamışız ve zaten bugünkü teknoloji döneminde aynı teknolojinin 49 yıl sürmesi mümkün değildir.¹⁶⁷⁵

Öte yandan Taner, bir uyarıda bulunarak 5. maddede düzenlenen bu sözleşmeye Bakanların imza atma konusunda oldukça sıkıntı duyacaklarını bundan dolayı da bazı Bakanların yarın Yüce Divana gideceklerini savunmuştur.

Taner'in konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), konuşmasında 5. madde ile ilgili bazı çelişkilerin olduğuna dikkat çekerek şunları dile getirmiştir:

Muhterem arkadaşlar, bu maddede şöyle denilmektedir : “Yüksek Planlama Kurulunca belirlenen idare ile sermaye şirketi veya yabancı şirket arasında imtiyaz teşkil etmeyecek nitelikte bir sözleşme yapılır.” Buradan anladığımız şu: Ortada bir idare olacak. Diyelim ki, Türkiye Zirai Donatım Kurumu, diyelim ki, bir başka KİT, bu idareyi Yüksek Planlama Kurulu belirleyecek; yani, karşısına çağırarak diyecek ki, sen şu konuda yap-işlet-devret modelinde bir anlaşma yapmaya yetkilisin. Hâlbuki yukarıdaki maddenin 2. fıkrasında “Bu Kanunda öngörülen yatırım ve hizmetleri yap-işlet-devret modeline göre yaptırmak isteyen idare...” deniyor. Yani, ilk irade idareden gelecek. Hâlbuki önümüzdeki maddede, Yüksek Planlama Kurulundan irade geliyor; gel şu işi yap. Hâlbuki idare müracaatı yapacak, Yüksek Planlama Kurulu da isterse ona müsaade verecek. Burada ise, istese de istemese de, çağırarak, sen şu işi yap diye bir belirleme yapacak. Bu bir ifade zaafıdır. Onu anlatmaya çalışıyorum... Şimdi, bunun anlamı ne oluyor? Yüksek Planlama Kurulunca kendisine izin verilen idare ne yapacak? Bir sözleşme yapacak. Bu sözleşmede, gel, şu işi yap-işlet-devret denilecek. Yani, bir iş, yabancı firmaya veya bir sermaye şirketine ihale edilecek. Şimdi, İhale Kanununa tabi değil; ne olacak? İhale, kime yapılacak, hangi firmaya yapılacak belli değil. Yani, idare, istediği bir firmaya verecek. Hangi şartlarla verecek? Gizli hesaplar var mı, pazarlıklar var mı diye bir sürü dedikodu ortaya çıkacak en azından veya temenni etmiyoruz, birtakım yolsuzluklara sebebiyet verilecek; bu çok geniş bir salahiyyettir ki, bunu Türkiye Büyük Millet Meclisinin vermesi demek, biraz evvel söylendiği gibi, bu işi yapacak olan birtakım bürokratların ve milletvekiliyken bakan olan veya dışarıdan bakan tayin edilmiş kimselerin başını yemek demek olacaktır.¹⁶⁷⁶

¹⁶⁷⁵ A.k., s. 442.

¹⁶⁷⁶ A.k., s. 445.

5. madde üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasından sonra madde ile ilgili olarak verilen önergelere geçilmiştir. Hüseyin Erdal (Yozgat) tarafından verilen önergede “669 sıra sayılı kanun tasarısının 5. maddesinden “Yüksek Planlama Kurulunca” ibaresinin metinden çıkarılması” arz ve teklif edilmiştir. Ali Oğuz (İstanbul) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise 5. maddesinin ikinci satırındaki “özel hukuk” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve kamu hukuku” ibaresinin eklenmesi teklif edilmiştir. Abdülatif Şener (Sivas) ve arkadaşları ise 5. maddenin tasarıdan tamamen çıkarılmasını teklif etmişlerdir.¹⁶⁷⁷ Ancak teklif edilen tüm önergeler yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir. Önergelerin reddedilmesinin ardından 5. maddenin oylamasına geçilmiş ve söz konusu madde komisyon ve hükümetin teklif ettiği şekliyle kabul edilmiştir.

5. maddenin kabul edilmesinden sonra tasarısının “Sorumluluk ve Tazminat” başlığını taşıyan 6. maddesi üzerindeki müzakerelere geçilmiştir. Söz konusu madde, yatırım veya hizmetlerin belirlenen süre içerisinde projelendirilmesi, finansmanı, kurulması ve işletilmesinden sermaye şirketi veya yabancı şirketin sorumluluğunu öngörürken, yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde idarenin uğrayacağı zararın tazminine ilişkin hükümlerin sözleşmede yer alacağını belirtmiştir.¹⁶⁷⁸ 6. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman) konuşmasında Hükümetin söz konusu yasa tasarısını gereken özenle inceleyip araştırmadığını, bu yüzden esas hedefi teknoloji getirmek olan bu tasarının amacına ulaşamayacağını öne sürmüştür. Öte yandan Türkiye’nin mutlak suretle ileri teknolojiye ihtiyacı olduğunu vurgulayan Ünal, bunun yolunu özelleştirme yapmak yoluyla değil de TÜBİTAK ve üniversiteler yoluyla yapılabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Ünal, Hükümetin önünde duran daha ciddi sorunlar varken “yap-işlet-devret” gibi acelece Meclis gündemine getirilen yasa tasarısı ile vakit kaybedildiğini savunmuştur.¹⁶⁷⁹

Ünal’ın konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasında yap-işlet-devret modeli ile yapılacak yatırımların daha çok sınaî projeler olduğunu ifade ederek bunları kontrol edecek ve bunların tamamlanmasını temin edecek teşkilatlanmanın olmadığını savunmuştur. Ayhan, tasarıyla KİT’lerin bu projelere destek olacağını vurgulandığını ancak Hükümetin KİT’lere ilişkin politikasının bunu imkânsız hale getirdiğini savunarak, Hükümeti bu konuda eleştirmiştir. Ayhan ayrıca, yap-işlet-devret modeline ilişkin ihale süreçlerinde denetleme mekanizmasının açık olmadığını ifade etmiştir.¹⁶⁸⁰

Tasarının 6. maddesi üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Ali Oğuz (İstanbul) ve arkadaşları tarafından verilen önergede “6. maddenin tasarıdan tamamen çıkarılması” teklif edilmiş, Aynı

¹⁶⁷⁷ A.k., s. 447.

¹⁶⁷⁸ A.k., s. 451.

¹⁶⁷⁹ A.k., s. 453.

¹⁶⁸⁰ A.k., s. 457.

şekilde yine Ali Oğuz ve arkadaşları tarafından verilen bir başka değişiklik teklifinde ise 6. maddenin birinci satırındaki “ve” ibaresini metinden çıkarılması önerilmiştir. Ahmet Remzi Hatip (Konya) tarafından verilen bir başka önergede ise 669 Sıra Sayılı kanun tasarısının 6. maddesinin ikinci satırındaki hükmün, “Bu şirketlerin sözleşmede öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde idarenin uğrayacağı zararın tazminine ilişkin hükümler sözleşmede ve hazırlanacak yönetmelikte belirlenir” şeklinde değiştirilmesi teklif edilmiştir. Ancak her üç önergeye de komisyon ve Hükümetin katılmamasının ardından yapılan oylama sonucu önergeler reddedilmiştir.¹⁶⁸¹ 6. maddenin komisyon ve hükümetin teklif ettiği şekliyle kabul edilmesinden sonra 110. Birleşim kapatılmıştır.

Tasarının “Süre”yi düzenleyen 7. maddesi üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 07.06.1994 Tarihli 112. Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında devam edilmiştir. Söz konusu maddede yapılacak sözleşmelerin sürelerinin 49 yıldan fazla olamayacağı belirtilmiştir. 7. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), konuşmasında yap-işlet-devret modelinin hazırlanan bu yasa tasarısı ile işleminin mümkün olmadığını savunarak Türkiye’de bu kadar yüksek oranda enflasyon sürerken bunu başarmanın imkânsız olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasına devamla Ertekin, tasarının getirilmesinin sakıncalı olduğunu şu şekilde savunmuştur:

Üç aylık Hazine bonosuna yüzde 50 net, yıllık bileşik faizle yüzde 406 faiz verilirken, Türkiye’de bu modelle yatırım yapacak aklıevvel sermayedar bulmak da zor. Çünkü Türkiye’deki sıkıntıları şu anda hep birlikte yaşıyoruz. Hükümeti acilen böyle bir yasa çıkaracak, Türkiye’de yatırımlar yap-işlet-devret modeliyle hızlanacak; vatandaşlar paralarını ellerine almış, yatırım yapmak için bu tasarının yasalaşmasını bekliyorlar... Değerli arkadaşlarım, ülkede ele alınması gereken o kadar çok konu var ki, bunun şimdi zamanı ve zemini değil. Ben şöyle düşünüyorum: Bu tasarının böyle acil bir şekilde görüşülmesi, artık Türkiye’de ekonominin iflas ettiğini gösteren bir başka belge olarak görülüyor. Çünkü tasarının gerekçesinde de, “yatırımların özel sektörçe, müteşebbislerce, yabancı sermaye ile yapılmasından yana olduğu, Türkiye’nin kalkınması için bunların şart olduğu belirtilerek “bu modelle, devletin yapması gereken altyapı yatırımlarının da özel sektörçe yapılması şarttır” deniyor. Demek ki, Türkiye ekonomisi fevkalade kötü durumda ki, devlet artık yatırıma para ayıramıyor... “Böyle, bir modelle sermaye teşekkül ettirebilir miyiz, yatırımcıyı teşvik edebilir miyiz?” diye düşünüyorlar; ama burada da yanılıyorlar. Bu modelin, şu ekonomik kriz içerisinde işlemesi mümkün değil.”¹⁶⁸²

¹⁶⁸¹ A.k., s. 461.

¹⁶⁸² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 112, (07.06.1994), s. 102.

RP Grubu adına 7. madde üzerinde söz alan Ali Oğuz (İstanbul), konuşmasında öncelikli olarak Türkiye’de devam eden faiz sarmalının halledilmesi gerektiğini belirterek yap-işlet-devret modeli ile söz konusu faiz sorunun halledilmesinin zor olduğunu, bundan dolayı da tasarının faydasız bir tasarı olduğunu savunmuştur.¹⁶⁸³ Oğuz’un ardından şahsı adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), konuşmasında 7. madde ile düzenlenen 49 yıllık sürenin az olduğunu dile getirmiş ve bu sürenin niçin daha uzun olmadığına sorulması gereken bir soru olduğunu ifade etmiştir:

*Niye 49 yıldır da, 99 yıl veya 70 yıl değildir?... diye sormak lazım. Çünkü geçmiş uygulamalarda, 70 yıllık, 99 yıllık veya 49 yıldan fazla süreli müsaadeler vardır. Şimdi, bu süreyi birdenbire 49 yıla indirdiğiniz zaman, bunun sebebini tam olarak araştırmak lazım. Benim buradaki tavsiyem ve tercihim, bu süreyi Batı’daki benzerleri gibi 99 yıla bağlamak, bu süreyi de, aynen bu maddenin içerisinde olduğu gibi, getirdiği yatırımın türü, hizmetin nevi ve burada sağlanan kazançla doğru orantılı olarak yaymak, uzatmak veya kısaltmak mümkün olabilirdi. Çünkü bugün, öyle işletmeler vardır ki, uzun sürede yap-işlet-devret formülünde işletmek veya bu sistem içerisinde bir sözleşme yapmak mecburiyetinde kalırsınız.*¹⁶⁸⁴

Taner ayrıca, tasarının hazırlanması konusunda Hükümetin aceleci tutumunu da eleştirmiştir. 7. madde üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Abdüllatif Şener (Sivas) ve arkadaşları tarafından verilen önergede 669 Sıra Sayılı Kanun tasarısının 7. maddesinin son cümlesindeki “49 yıl” ibaresinin “20 yıldan fazla olamaz” olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir. Ali Oğuz (İstanbul) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise 7. maddenin son cümlesindeki “49 yıl” ibaresinin “15 yıldan fazla olamaz” şeklinde düzenlenmesi istenmiştir. Ömer Faruk Ekinci (Ankara) ve arkadaşları tarafından verilen önergede ise 7. maddenin tasarıdan tamamen çıkarılması teklif edilmiştir. Yine Ali Oğuz ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise madde de yer alan söz konusu sürenin 10 yıla indirilmesi teklif edilmiştir. Önergelerin hepsi reddedilirken, 7. madde komisyon ve Hükümetin teklif ettiği şekliyle kabul edilmiştir.¹⁶⁸⁵

Yap-işlet-devret modeline göre ödenecek ücretleri düzenleyen 8. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), konuşmasında yasa tasarısının aslında özünde olumlu olduğunu ancak mevcut ekonomik göstergeler dikkate alındığında yasanın Hükümetin elinde nasıl yürüyeceğine ilişkin kuşkuları olduğunu dile getirmiştir. Maruflu yıllık enflasyon oranının yüzde 140’larda olduğu, iç ve dış borçların giderek arttığı, Hükümetin emekli, memur ve işçinin maaşını ödemekten aciz durumda olduğu, vergi iadelerinin de tamamıyla unutulduğu bir dönemde böyle bir Hükümetin yap-işlet-devret

¹⁶⁸³ A.k., s. 104.

¹⁶⁸⁴ A.k., s. 107.

¹⁶⁸⁵ A.k., s. 113.

modelini nasıl uygulayacağını sormuştur. Yap-işlet-devret modeline ilişkin uygulamaya ANAP olarak karşı olmadıklarını belirten Maruflu, bu işin mevcut Hükümet elinde uygulama şansı bulmayacağını iddia etmiştir.¹⁶⁸⁶

Şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan Cengiz Bulut (İzmir), konuşmasında 8. maddenin yap-işlet-devret modeline ilişkin düzenlemiş olduğu fiyat belirleme tarzını eleştirerek, bunun liberal piyasa şartları ile uyuşmadığını savunmuştur. Bulut, konuşmasına devamla şunları belirtmiştir:

*Bu 8. maddenin ana ögesi, benim anlayabildiğim kadarıyla itimat üzerine kurulur; çünkü birileri yapacak, işletecek -devretmeyi bırakalım- peki ücreti kim tespit edecek? Fabrikayı yapan mı? Hayır. Kim? Alıcı. Alıcı kim? Müşteri, yani Hükümet. Çünkü buradaki zihniyette en büyük müşteri yine Hükümet olacak. İşte şimdi kazdığınız kuyuya düştünüz; geldik itimat konusuna. Bakınız, geçmişte Bayındırlık ve İskân Bakanlığının tespit etmiş olduğu fiyatları beğenmemiştiniz, şimdi siz geldiniz sizin verdiğiniz fiyatları biz beğenmeyeceğiz. Birkaç kuruş fazla verseniz, sizi ihanetle ve satılmışlıkla suçlayacağız. Neden? Çünkü geçmişte bunun tohumları ekildi ve buna hâlâ devam ediyoruz.*¹⁶⁸⁷

Öte yandan fiyatların belirlenmesi konusunda hükümetin müdahale etmemesi halinde ise bu sefer özel sektörde tekelcilik ortaya çıkacağını vurgulayan Bulut, fiyatların serbest bir şekilde belirlenmesi halinde ise bir “piyasa canavarı” yaratılacağını savunmuştur.¹⁶⁸⁸

8. madde üzerinde müzakerelerin tamamlanmasından sonra önergelere geçilmiştir. Hüseyin Erdal (Yozgat) ve arkadaşları tarafından verilen önergede üretilen mal ve hizmetlerin tekel oluşturacağı gerekçesiyle 8. maddenin tasarından tamamen çıkarılması teklif edilmiştir. Yine Hüseyin Erdal ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise “Bu modele göre yapılacak yatırım sonucunda üretilecek mal ve hizmetlerin ilgili bakan tarafından belirlenmesi yerine, Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmesi daha sağlıklı değerlendirme imkânını ortaya çıkaracağı” gerekçesiyle tasarının son cümlesindeki “..idarenin bağlı veya ilgili bulunduğu bakan tarafından belirlenir.” ibaresinin “Bakanlar Kurulu belirler” olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir.¹⁶⁸⁹ Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafında verilen bir başka önergede ise 669 sıra sayılı kanun tasarısının 8. maddesinin ikinci satırındaki “ödenek ücretler” ibaresinin “ödenek ücret ve karşılıklar” olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir. Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları tarafından verilen önergede ise 8. maddenin “Bu kanuna göre, yap-işlet-devret modeliyle gerçekleştirilecek yatırım sonucu üretilecek mal ve/veya hizmetlerin karşılığı olarak ödenek ücretler 4. maddeye göre Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulacak usul ve

¹⁶⁸⁶ A.k., s. 116.

¹⁶⁸⁷ A.k., s. 120.

¹⁶⁸⁸ A.k., s. 120.

¹⁶⁸⁹ A.k., s. 123.

esaslar uyarınca, gerekli görülen hallerde idarenin bağlı veya ilgili bulunduğu Bakan tarafından belirlenebilir” şeklinde değiştirilmesi teklif edilmiştir.¹⁶⁹⁰ Önergelerle ilgili yapılan görüşmelerin ardından verilen ilk üç önerge reddedilirken Tayan ve arkadaşları tarafından verilen önerge yapılan oylamada kabul edilmiştir. 8. madde de yapılan değişiklik önergesi doğrultusunda kabul edilmiştir.

Daha sonra, “devire” ilişkin düzenlemenin yapıldığı 9. madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Söz konusu madde “Bu Kanuna göre sermaye şirketi veya yabancı şirket tarafından yapılan yatırım ve hizmetler, sözleşmenin sona ermesi ile birlikte her türlü borç ve taahhütlerden arı, bakımlı, çalışır ve kullanılabilir durumda bedelsiz olarak kendiliğinden idareye geçer.” şeklinde düzenlenmiştir. Bu madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), konuşmasında yabancı sermayenin Türkiye’ye yaptığı ifade edilen hizmetlerin hiç birinin kalıcı hizmetler olmadığını belirterek, hepsinin “sömürücü” faaliyetler gösterdiğini savunmuştur. Yabancı sermaye ve yap-işlet-devret modeliyle ülkemize hizmet getirileceğini söyleyenlerin, memleketi terk ettikleri zaman, yeni bir KİT armağan edip gitmiş olacaklarını belirten Oğuz, bunun da sonunda Hükümetin başını ağrıtaacağını ifade etmiştir.¹⁶⁹¹ Oğuz’un ardından şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), konuşmasında tasarının farklı bir yönüne işaret ederek, teşvik unsurunun devreye sokulması gerektiğini, bu yapıldığı takdirde söz konusu kanunun daha faydalı bir hale geleceğini savunmuştur. Bulut, 49 yıl içinde işletmeyi en güzel şekilde işleten, vergisini veren ve bütün ücretlerini günün gününe ödeyen işletmeleri teşvik için bir 25 yıl daha uzatma yetkisinin o günün hükümetine verilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Yap-işlet-devret modelinin bu haliyle kanunlaşması halinde yabancı sermayenin süre dolduğunda fabrikanın ya da işletmelerin içinin boşaltılarak sömürmesine mani olmanın oldukça zor olacağını ifade etmiştir.¹⁶⁹²

9. madde üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiş ve Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından “Yapılan yatırım ve hizmetler, sözleşmenin sona ermesiyle birlikte, sözleşme hükümleri çerçevesinde zaten idareye geçeceği için bu maddeye gerek görülmediği gerekçesiyle 9. maddenin yasa metninden tamamen çıkarılması teklif edilmiştir. Diğer taraftan Abdülatif Şener (Sivas) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise “Yapılan yatırımın idareye geçişi, sözleşmedeki şartlar çerçevesinde gerçekleşeceği” gerekçesiyle 9. maddenin son cümlesindeki, “kendiliğinden idareye geçer” ibaresinin, “sözleşmedeki şartlar çerçevesinde ait olduğu idare veya bakanlığa geçer” olarak değiştirilmesini teklif edilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise 9. maddenin ikinci satırında, “sözleşmenin sona ermesi ile birlikte” ibaresinin,

¹⁶⁹⁰ A.k., s. 129.

¹⁶⁹¹ A.k., s. 133.

¹⁶⁹² A.k., s. 134.

“sözleşmesinin sona ermesini müteakip on beş gün içinde” olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir. Diğer taraftan Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve arkadaşları tarafından ise 9. maddenin ikinci satırındaki “bakımlı, çalışır ve kullanılabilir durumda” ibaresinin, “bakımlı, kullanılabilir ve işletecek elemanları ile birlikte çalışır durumda” olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir.¹⁶⁹³ Önergelerle ilgili yapılan müzakerelerin ardından gerek komisyon gerekse Hükümet adına Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Veysel Atasoy (Antalya), söz konusu değişiklik tekliflerine katılmadıklarını ifade etmişler ve yapılan oylama ile önergeler reddedilmiştir. Ardından 9. maddenin oylamasına geçilmiş ve “devire” ilişkin düzenlenen madde tasarıda yazıldığı şekliyle kabul edilmiştir.

9. maddenin kabul edilmesinin ardından “Kamulaştırmaya” ilişkin hususu tanzime eden 10. madde üzerindeki müzakerelere geçilmiştir. Söz konusu madde şu şekildedir: “Bu Kanunda öngörülen yatırım ve hizmetler için gerekli kamulaştırma işlemleri idare tarafından 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümlerine göre yapılır. Kamulaştırılan taşınmazın mülkiyeti idareye aittir. Kamulaştırma bedelinin tamamen veya kısmen sermaye şirketi veya yabancı şirketçe ödenmesi hususu idare ile bu şirketler arasında yapılacak sözleşmelerde hükme bağlanabilir.”¹⁶⁹⁴ Madde üzerindeki müzakereler sırasında ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), konuşmasında görüşülmekte olan maddenin önemine dikkat çekerek, kamulaştırmanın 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümlerine göre yapıldığı zaman, geçmişte görülen ve yaşanan sıkıntıların, bu çerçeve kanun içerisinde, yabancı sermaye ve özel sektörle beraber yine yaşanacağını ifade etmiştir. Taner, 10. maddede yapılan düzenleme ile kamulaştırma bedelinin ödenmesi hususunun kısmen veya tamamen sermaye şirketi veya yabancı şirket tarafından yapılmasına müsaade edildiğine dikkat çekmiştir. Buna müsaade edildiği takdirde, devlet yerine bir özel Türk şirketi, bir yabancı sermaye şirketi veya ikisinin ortak olarak kurmuş olduğu şirketle vatandaşı, kamulaştırma bedeli rayici açısından yüz yüze getirecek olan bir sistemle karşı karşıya gelineceğini, bunun, ileride yaşanacak olan sıkıntılarının ise oldukça fazla olacağını ifade etmiştir.¹⁶⁹⁵ Metnin oldukça iyi niyetli hazırlandığına inandığını belirten Taner, hukuk açısından bunu tamamen devletin yapmasında fayda olduğunu vurgulamıştır. Muhtemel zararların engellenmesi ve devletin zor durumda kalmaması için kamulaştırma meselesinin, 2942 sayılı Kanun çerçevesinde tekrar devlete bırakılması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶⁹⁶

Şahsı adına söz alan Yaşar Topçu (Sinop), endişe edilecek bir şey olmadığını söylemiş ve maddenin doğru bir madde olduğunu vurgulamıştır. Anayasanın 46. maddesine göre, kamulaştırmanın, ancak kamu kurumları

¹⁶⁹³ A.k., ss. 137–138.

¹⁶⁹⁴ A.k., s. 143.

¹⁶⁹⁵ A.k., s. 143.

¹⁶⁹⁶ A.k., s. 144.

tarafından yapılabileceğini ifade eden Topçu, 10. madde de zaten “Mülkiyeti idareye aittir” şeklinde bir ifade yer aldığını söylemiştir. Kamulaştırma bedeli meselesinin sadece kamulaştırmanın finansmanı ile ilgili olduğuna işaret etmiştir.¹⁶⁹⁷

Madde üzerinde görüşmelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Bu maddede değişiklik isteyen üç önerge de yapılan oylamada reddedilmiştir. Daha sonra kamulaştırmaya ilişkin 10. maddenin oylamasına geçilmiş ve yapılan oylama sonucu söz konusu madde komisyon ve Hükümetin teklif ettiği şekliyle kabul edilmiştir.

Garantilerle ilgili konuları içeren ve “Garantiler” başlığını taşıyan 11. madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. 11. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), konuşmasında maddenin içeriğine ilişkin şunları belirtmiştir:

*Değerli arkadaşlarım, projenin herhangi bir nedenle gecikmesi sonucu ortaya çıkacak fiyat artışlarının finansmanı veya üretim safhasında elde edilecek gelirin kredi geliri ödemelerine yeterli olmaması durumunda, kısa sürede devreye girebilen ve yüksek miktarlarda olabilen bir köprü krediye ihtiyaç bulunmaktadır. Zaten, 11. maddede de bu geçmektedir. Bankalar bu tip krediye sıcak bakmadıklarından, bu kredinin devletçe temin ve garanti edilmesi gerekmektedir. Bugüne gelinceye kadar yap-işlet-devret modeliyle ilgili teşebbüslerde en fazla ortaya çıkan problemlerden biri de, bu köprü kredileri meselesi olmuştur ve 11. maddede zaten “bu mal ve hizmet bedellerine ilişkin olarak ödeme garantisi vermeye; gerektiğinde, projeye ilgili sözleşme ve eklerindeki koşullara uygun olarak köprü krediler sağlamaya veya sağlanacak krediler için kısmen veya tamamen geri ödeme garantisi vermeye ve bu çerçevede malî yükümlülük altına giren fonlar lehine garanti vermeye ve garanti koşullarını belirlemeye Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu bakan yetkilidir” denilmektedir. Halbuki 4. maddede, sadece Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu bakanlık zikredilmemekte, bunun yanında, gerek projelerin kriterlerini ortaya koyma hususunda ve gerekse diğer şartnameleri ortaya koyma hususunda, diğer birçok Bakanlığa da yetki verilmiş bulunmaktadır. 4. maddede bir taraftan Maliyeye yetki veriyorlar, diğer tarafta da Bayındırlık ve İskân, Ulaştırma, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıklarına yetki veriliyor. Bütün bunlara yatırım sonucu oluşacak mal ve hizmetlerin ücretinin belirlenmesinde uygulanacak kriterler ve konuya ilişkin diğer ilkelere yer verilmek suretiyle, bu bakanlıklar yetkili kılındığına göre, 11. maddenin de aynı şekilde bu paralelde düzeltilmesi lazım gelmektedir. Aksi halde, yarın tatbikat safhasına geçildiği zaman, öyle zannediyorum ki, bir komplikasyon ortaya çıkabilir.*¹⁶⁹⁸

¹⁶⁹⁷ A.k., s. 144.

¹⁶⁹⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113, (08.06.1994), s. 201.

Ünal'ın ardından 11. madde ile ilgili olarak görüşlerini dile getirmek için ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), konuşmasında 11. maddenin oldukça önemli bir düzenleme getirdiğini, öte yandan yap-işlet-devret modeliyle devletin yabancı sermayeyi davet etme konusunda oldukça sağlam garantiler verdiğini söylemiştir. Ancak bunun bir madde ile sınırlı kalmaması gerektiğini ve her türlü alanda bu modelle ilgilenecek kurum ve kuruluşlara çok iyi şekilde anlatılması gerektiğini ifade etmiştir. 11. madde ile verilen garantilerin çok yüksek olduğunu vurgulayan Maruflu, bunu hükümetin dışarıda itibar kaybetmesine bağlamış ve hükümetin söz konusu maddeyi bu şekilde düzenlemesinden başka çaresi kalmadığını savunmuştur.¹⁶⁹⁹

Maruflu'dan sonra şahsı adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) ise konuşmasında farklı bir konuya işaret ederek, 11. madde ile, teknik açıdan bakıldığında Türkiye'de ilk defa olarak, devlet adına işlem yapan Hazinenin, "saha değiştirerek, yabancı sermaye ve özel sektör adına da, kefalet vermeye, köprü kredi vermeye veya kredi temin etmeye veya bunda aracılık etmeye ilişkin bir rol" üstlendiğine dikkat çekmiştir.¹⁷⁰⁰ Öte yandan yapılan bu çerçeve kanun ile Hazine'nin rolünün değiştiğini belirten Taner, dünyadaki uygulamalarda bu tip görevlerin hazinelere yüklenmediğini vurgulamıştır. Konuşmasına devamla Taner şunları belirtmiştir:

*Şimdi, bu tehlikeli koşulda, biz bunu getirdik ve bu maddenin içerisine koyduk, iyi niyetle koyduk. İhtiyaç olduğunda, -demin Sayın Maruflu da bahsettiler- Almanya'da Treuhand bu işi yaptı; yani, orada devlet icap ettiğinde kredi vermeyi, icap ettiğinde kefalet vermeyi üstlenmiş; ama orada kim üstlenmiş; Alman Hazinesi değil, Treuhand Müessesesi yani idare. Eğer siz burada, bu görevi, yani, kefalet vermeyi, aracılık vermeyi, garanti vermeyi, kredi bulmayı idareye verirsiniz, buna söyleyecek hiçbir sözüm yok; fakat bu görevi Hazineye yüklerseniz yanlış olur; iki açıdan yanlış olur, hukukî olarak olur, çünkü Hazinenin görevleri içerisinde yok.*¹⁷⁰¹

Madde üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Madde üzerinde verilen dört önergede reddedilriken söz konusu madde komisyon ve hükümetin teklif ettiği şekliyle kabul edilmiştir.

Daha sonra "Muafiyetlere" ilişkin düzenlemenin yapıldığı 12. madde üzerindeki müzakerelere geçilmiştir. Madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasında şunları belirtmiştir:

Muhterem arkadaşlar, bu maddede, yap-işlet-devret modeli çerçevesinde, idare ile sermaye şirketi veya yabancı şirketlerin yapacağı bütün iş ve işlemlerin Damga Vergisi ve her türlü harçlardan muaf olduğu hükmü getirilmektedir. Yani, bunların kârları daha çok olsun, Türkiye'yi daha kolay sömürsünler diye bu şirketlere birtakım imtiyazlar bahsedilmektedir. Bu kanun bu şekilde

¹⁶⁹⁹ A.k., s. 203.

¹⁷⁰⁰ A.k., s. 204.

¹⁷⁰¹ A.k., s. 205.

uygulandığı takdirde, önümüzdeki yıllarda, memleketin sırtına -birçok kredinin garantisi sebebiyle ve işlerin de yapılmamış olması sebebiyle- ödemeyi getirecek ve millet kesesinden, milletin ödediği vergilerden bunlar haraç mezat ödenecektir. Devlet, yatırım yapacak olana, köprü kredisi bulup getirecek, onun getirdiği ve kendi getirdiği krediye de garanti verecek. Hem krediyi temin edecek hem de krediye garanti verecek... Yani, biz, Hazineyi dolandıracak olan birtakım şirketlere yol hazırlıyoruz.¹⁷⁰²

Ayhan'ın ardından ANAP Grubu adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), konuşmasında 12. madde ile yapılmak istenen düzenlemenin öncelikli olarak kendi imkânları ile çalışan özel sektöre yönelik bir haksızlık doğuracağını belirtmiştir. Bulut konuşmasına devamla şunları ifade etmiştir:

*Bir tarafta vergi veren, kendi finansıyla, kendi kredisiyle ve bugün çıkardığınız yüzde 400 faizli Hazine bonosuyla mücadele eden sanayi ve tarım sektörü, öteki tarafta ise bazı muafiyetler ve bazı garantiler... Vereceğiz; ama bu yüzde 400 faizle mücadele eden ve şu anda Türkiye'nin sıkıntısını sırtında taşıyan otomotiv sektörüne, imalat sektörüne veya tarım sektörüne nasıl ve ne kadar muafiyet sağlayacağız; onu da mutlaka görüşmemiz lazım. Bu konuda, kendi finansıyla yatırım yapacak sektörler, karşılarında her türlü devlet garantisi olan, vergi muafiyetine sahip sektörlerle nasıl rekabet edecekler?... İşte üzerinde ısrarla durduğumuz konu budur. Bugün sağlam olan, bugün işi yürüten, bugün çalışan sektörlerle mutlaka sahip çıkmamız gerekiyor. Gelin, bunlara da bazı muafiyetler, bazı garantiler verelim. Bunların karşısında nasıl ayakta duracaklar?... Bunları da düşünmek zorundayız. Her türlü garantisi ve vergi muafiyeti olan, baba parasıyla yaşayan bir mirasyediden farksız bir sektöre yaptırım şartları var mıdır?*¹⁷⁰³

12. madde üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Abdülatif Şener (Sivas) ve arkadaşları tarafından “Yap-işlet-devret modeliyle yapılacak işlerin harç ve damgadan muaf olması, kamu vicdanını yaralayacağı gibi, vergi adaletine de aykırı” olduğu gerekçesiyle 12. maddenin birinci satırındaki “2. maddede belirtilen konularda” ibaresinin metinden çıkarılması teklif edilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise “12. maddeyle sermaye şirketi ile yabancı şirketin Harç ve Damga Vergisinden muaf edilmesi devleti zarara soktuğu” gerekçesiyle 12. maddenin yasa metninden çıkarılması teklif edilmiştir. Abdülatif Şener (Sivas) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise “488 sayılı Damga Vergisi Kanunu kapsamına giren tüm gerçek ve tüzelkişilere uygulanmaktadır. Yalnızca bu konuda uygulanması, hem Hazinesinin zarara uğramasına hem de eşitlik ilkesine aykırı” olduğu gerekçesiyle 12. maddenin üçüncü satırındaki “Damga Vergisi” ibaresinin metinden çıkarılması teklif

¹⁷⁰² A.k., s. 211.

¹⁷⁰³ A.k., s. 214.

edilmiştir. Şener ve arkadaşları tarafından verilen başka bir önergede ise “492 sayılı Harçlar Kanunu nispi ve maktu olarak alınmaktadır. Özel yabancı ve sermaye şirketlerine uygulanmaması eşitlik ilkesine aykırı” olduğu gerekçesiyle “12. maddesinin üçüncü satırındaki “2.7.1964 tarihli ve 492 sayılı Kanun uyarınca alınan harçlardan” ibaresinin metinden çıkarılması” teklif edilmiştir.¹⁷⁰⁴ Önergelerle ilgili yapılan müzakereler sırasında önergelerini savunmak üzere söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), konuşmasında muafiyetlerle ilgili 12. maddenin bu şekliyle kabul edilmesini, ülkenin idaresine tevdi edilmiş olan birtakım hususları ihtiva eden egemenlik haklarının “kendi elimizle” devredilmesi manasına gelen böyle bir tasarıda verilmiş son bir taviz olarak nitelemiştir.¹⁷⁰⁵ Önergelerini savunmak üzere söz alan Ali Oğuz (İstanbul), konuşmasında şunları kaydetmiştir:

*...görülüyor ki, 2. maddede tadat edilen ve yap-işlet-devret modeli için dış sermayeye açmış olduğumuz şu işlerin hepsi aşağı yukarı memleketimizde yapılabilecek mahiyette ve vasıftaki işlerdir; ama gelin görün ki bunları kendi vatandaşlarımız ve kendi müteşebbisimiz bu hakkın, belki de dışarıdakilerden daha güzel ve daha sağlam yapabilecek durumda iken, 2. maddede belirtilen bu işlerin hepsini tek tek saydıktan sonra, bunların damga vergisinden, harçlardan muaf olacağı hususu belirtilmiş bulunuyor. Oldu olacak, hiç olmazsa vergiden de muaf deyin de, daha çok sermaye gelsin. Nasıl olsa damga vergisinden ve harçlardan da muaf olduğuna göre, bir de vergiden muaf deyin; gelsinler, bütün imkânlarımızı sömürüp götürsünler. En menfaatli ve kârlı işlerimize talip olsunlar ve bize ve size müstemleke tipi bir sürü işleri yapsınlar ve netice itibarıyla de giderken de bir enkaz bırakıp gitsinler. Onların gelmeleri için bütün imkânları hazırlayalım, istimlaklarını yapalım, arazilerini onlara tahsis edelim ve her türlü imkân ve fırsatı onlara verelim ve böylece gelip, sözüm ona sanayimize ve memleketimize hizmet etsinler.*¹⁷⁰⁶

Oğuz, kendi üreticilerimize bu fırsatın verilmesi halinde bu işlerin yabancı sermayeden daha iyi yapılacağını belirterek, ekonomik tedbirlerin bunun önündeki en büyük engel olduğunu dile getirmiştir. Önergelerin müzakerelerinin tamamlanmasının ardından oylamaya geçilmiş ancak yapılan oylama sonucunda dört önergede reddedilmiştir. Önergelerinin ardından 12. maddenin oylanmasına geçilmiş ve muafiyetlere ilişkin söz konusu madde komisyon ve hükümetin teklif ettiği haliyle kabul edilmiştir.

Daha sonra “Denetime” ilişkin 13. madde üzerindeki müzakerelere geçilmiştir. Söz konusu madde “Yap-işlet-devret modeli çerçevesinde idare ile sermaye şirketi veya yabancı şirket arasında yapılan bütün iş ve işlemler Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabidir” şeklinde düzenlenmiştir. Madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin

¹⁷⁰⁴ A.k., s. 222.

¹⁷⁰⁵ A.k., s. 225.

¹⁷⁰⁶ A.k., s. 228.

(Kütahya), bu tasarımı kanunlaştırmakla yap-işlet-devret modelinin çıkmaza sokulacağını savunmuştur. Ertekin, öncelikli olarak Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun ciddi bir şekilde elden geçmesi gerektiğini ve siyasetten arındırılması ve tarafsız olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁷⁰⁷ 13. madde ile ilgili olarak bir başka eleştiri de Ahmet Remzi Hatip (Konya) tarafından gelmiştir. RP Grubu adına söz alan Hatip, konuşmasında Başbakanlık Yüksek Denetleme Kuruluna denetleme görevinin yüklenmesiyle birlikte kurumun bir KİT haline getirildiğini belirterek, bir taraftan özel hukuk hükümlerine tabi bir sözleşme yapılırken, kurumun denetimine tabi tutulmasıyla yasa tasarısının ruhuna aykırı hareket edildiğini savunmuş ve bunu “yapma-işletme-devretme” olarak tanımlamıştır.¹⁷⁰⁸ Konuşmasına devamla Hatip, şunları belirtmiştir:

*Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu neyi denetleyecek? Gelen, yap-işlet-devret modelindeki yabancı şirketin ileri teknoloji getirip getirmediğini mi denetleyecek, yüksek maddî kaynak getirip getirmediğini mi denetleyecek, sözleşmelerini mi denetleyecek? Hani bunlar özel hukuk kaidesine göre ortaya konulmuştu?! Bunların ihtilaflarının çözüleceği yer özel mahkemeler olacak. Sonra, 6. maddede, idarenin uğradığı zararlar konusu var, yani idare ne zaman zarara uğrayacak diye bunu mu denetleyecek? İdare ne zaman zarara uğrayacak, kırk dokuz sene sonra mı, on beş sene sonra mı, yirmi sene sonra mı; bu işler ne zaman olacak? Süre kırk dokuz sene; bunun hangi safhasında bu denetimi uygulayacak, kırk dokuz sene bekleyip ondan sonra mı uygulayacak?*¹⁷⁰⁹

Denetime ilişkin 13. madde ile ilgili olarak bir başka eleştiri ise şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir) tarafından getirilmiştir. Bulut, piyasa ekonomisinin uygulandığı bir dönemde devletin hala arada olmasının bir çelişki ortaya çıkardığına işaret etmiştir. Bu durumun uygulanması halinde devletin işveren bir konuma kavuşacağını ifade etmiş ve ayrı bir denetim kurumunun gerekli olduğunu savunmuştur.¹⁷¹⁰ Madde üzerine şahsı adına söz alan ve eleştirilerde bulunan bir başka milletvekili ise Yaşar Topçu (Sinop) olmuştur. Topçu, konuşmasında tartışılmakta olan söz konusu maddenin yanlış bir madde olduğunu ifade ederek, denetleme kurulu olarak idari fonksiyonu olan bir kurum olan Başbakanlık Yüksek Denetleme Kuruluna bu görevin yüklenmesinin yanlış olduğunu dile getirmiştir. Topçu, konuşmasına devamla şunları belirtmiştir: “Beyler, bir özel firmanın işlerini denetleme yetkisi vergi olayından dolayı yalnız Maliyeye aittir; bunun dışında eğer suç işlemişse savcılığa aittir. Şimdi, siz getiriyorsunuz, bunu, idarî fonksiyonu olan bir müesseseye yapıyorsunuz.”¹⁷¹¹

¹⁷⁰⁷ A.k., ss. 230-231.

¹⁷⁰⁸ A.k., s. 233.

¹⁷⁰⁹ A.k., s. 234.

¹⁷¹⁰ A.k., s. 235.

¹⁷¹¹ A.k., s. 236.

Madde üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen ilk önergede “13. maddede denetleme hususunda Yüksek Denetleme Kurulunu görevlendirmiştir. Yüksek Denetleme Kurulu yerine, ihtisaslaşmış bir denetim mekanizmasının kurulması uygun” olacağı belirtilmiştir. Bu gerekçeyle “13. maddenin son cümlesinin “kurulacak olan yeni bir denetleme teşkilatı tarafından yapılır” olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir. Abdüllatif Şener (Sivas) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise “Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun Başbakana bağlı olması denetlemede Başbakanın inisiyatifinin çok büyük etki ettiği de göz önünde tutulursa, Sayıştay’ın bu denetimde daha etkili olması” istenilmiştir. Bu gerekçeyle 13. maddenin ikinci satırındaki “Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu” ibaresinin “Sayıştay denetimine tabidir” olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir. Yine Şener ve arkadaşları tarafından verilen diğer bir önergede “Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu kuruluşu ve işleyişi haksızlığa neden olmaktadır. Bu Kurul, Başbakanın emrinde, yani idarenin emrinde bir kuruldur” denilmiş ve 13. maddenin tasarıdan çıkarılması teklif edilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen ikinci önergede ise 13. maddenin ikinci satırındaki “Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun” ibaresinin “Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı” olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir. Önergelerle ilgili yapılan değerlendirmelerin ardından 13. maddenin tasarıdan çıkarılmasına ilişkin teklif üzerinde görüş birliğine varılması üzerine 13. madde yasa metninden çıkarılmıştır.¹⁷¹²

13. maddenin tasarıdan tamamen çıkarılmasının ardından 14. madde 13. madde olarak görüşülmeye başlanmıştır. Söz konusu madde genel olarak “Saklı Tutulan Kanun Hükümleri” başlığı altında düzenlenmiş ve “4.12.1984 tarihli ve 3096 sayılı, 28.5.1988 tarihli ve 3465 sayılı kanunların hükümleri saklıdır” şeklinde ifade edilmiştir. Madde üzerinde gruplar ve şahıslar adına söz talebi olmayınca önergelere geçilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen ilk önergede “Bugüne kadar TEK ve Karayolları Genel Müdürlüğünce yapılan işler kanunun makale şamil olmaması ilkesi gereğince istisna edilmesi ancak bu kurumların bu tarihten sonra bu yasaya tabi olması, uygulamadaki yeknesaklık açısından uygun olacağı” belirtilmiştir. 13. maddenin başına gelmek üzere “yasanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar” ibaresinin eklenmesi teklif edilmiştir. Erbaş ve arkadaşları tarafından verilen ikinci önergede ise “Yasanın bütünlük arz etmesi açısından bu maddenin tasarıdan çıkarılmasının uygun olacağı” ifade edilmiştir. Bu yüzden 13. maddenin tasarıdan çıkarılması teklif edilmiştir. Erbaş ve arkadaşları tarafından verilen üçüncü önergede ise 13. maddeden “4.12.1984 tarihli ve 3096 sayılı” ibaresinin çıkarılması, dördüncü önergede ise 13. maddeden, “28.5.1988 tarih ve 3465

¹⁷¹² A.k., s. 239.

sayılı” ibaresinin çıkarılmasını teklif edilmiştir. Önergelerin müzakere edilmesinin ardından yapılan oylama sonucunda her 4 önerge de reddedilmiş ve 13. madde komisyon ve hükümetin teklif ettiği şekliyle oylamaya sunularak kabul edilmiştir.

Daha sonra “Uygulanmayacak Kanun Hükümlerinin” düzenlendiği 14. madde üzerindeki müzakerelere geçilmiştir. Söz konusu madde şu şekildedir: “4. maddede belirtilen Bakanlar Kurulu kararına göre gerçekleştirilecek yatırımlar 8.9.1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa tabi değildir. Bu Kanuna göre yapılacak yatırım ve hizmetler hakkında 10 Haziran 1326 tarihli Menafii Umumiyyeye Müteallik İmtiyaz Hakkında Kanun ile 25.6.1932 tarihli ve 2025 sayılı Kanun hükümleri uygulanmaz.” Madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasında madde ile düzenlenmiş olan 2886’ya tabi olmama hükmünün metinden çıkarılmasını teklif etmiştir. Ayhan’ın ardından şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) ise konuşmasında şunları kaydetmiştir:

*Bu maddede, “2886 sayılı Devlet İhale Kanununun dışında tutulur bu ihaleler” şeklinde bir hüküm var. Biz, Devlet İhale Kanununu, devletin menfaatlerini korumak için çıkardık; eğer, özel bir iş olsaydı, o zaman devlet karışmaz, “özel iş” denirdi. Bu bakımdan, bu, yanlış düzenlenmiş bir maddedir. Bu yap-işlet-devret modeline göre yapılacak ihalelerin, mutlaka, Devlet İhale Kanunu hükümleri çerçevesinde yapılması uygun olur kanaatindeyim.*¹⁷¹³

Madde üzerinden müzakerelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen ilk önergede kamu yararına çalışan kurumların zarara sokulmaması gerektiği gerekçesiyle 669 Sıra Sayılı Kanun Tasarısının 14. maddesinin son satırındaki “ile 25.6.1932 tarihli ve 2025 sayılı Kanun” ibaresinin metinden çıkarılması teklif edilmiştir. Erbaş ve arkadaşları tarafından verilen ikinci önergede ise “Devletimizin verdiği kamu yararına çalışan kuruluşların bu husustaki haklarının ellerinden alınmasını uygun bulunmadığı” belirtilmiştir. Bu gerekçeyle 14. maddenin üçüncü satırındaki “10 Haziran 1326 tarihli Menafii Umumiyyeye Müteallik İmtiyazat Hakkında Kanun” ibaresinin metinden çıkarılması teklif edilmiştir. Erbaş ve arkadaşları tarafından verilen üçüncü önergede 14. maddenin ikinci satırındaki “8.9.1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa tabi değildir” ibaresinin metinden çıkarılması teklif edilirken, dördüncü önergede ise aynı şekilde 14. maddenin yasa metninden çıkarılması teklif edilmiştir.¹⁷¹⁴ Önergelerin görüşülmesi sırasında söz alan Fethullah Erbaş (Van), önergesini savunurken şunları kaydetmiştir:

Devletimiz, 10 Haziran 1326 tarihli Menafii Umumiyyeye Müteallik İmtiyazat Hakkında Kanun ile kamu yararına çalışan birtakım kuruluşlara

¹⁷¹³ A.k., s. 246.

¹⁷¹⁴ A.k., s. 248.

*imtiyaz vermiştir. Bu, devletin bu kuruluşlara tanımış olduğu bir haktır. Bu hakkın, böyle, yap-işlet-devret modelini getiren bir yasayla kaldırılması, Menafii Umumiye Kanununa göre bu hakkı elde etmiş olan derneklerin ve kuruluşların hakkına tecavüz sayılır. Bir hakkın, bir başka şekilde, sermaye şirketlerine, ayrıca yabancı sermayeye peşkeş çekilmesini kabul etmek mümkün değildir.*¹⁷¹⁵

Yapılan oylamayla Erbaş ve arkadaşları tarafından verilen değişiklik önergelerinin hepsi de reddedilmiştir. 14. madde komisyon ve hükümetin teklif ettiği şekliyle aynen kabul edilmiştir.

14. maddenin kabule edilmesinin ardından 3996 sayılı Kanun Tasarısının Geçici 1. maddesi üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Söz konusu madde “Bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihte 3096 ve 3465 sayılı kanunlar kapsamında idare ile sözleşmeleri sonuçlandırılarak, idarenin bağlı veya ilgili olduğu Bakan tarafından onaylanmış olan ve çalışmaları halen devam eden projelere işbu Kanunun 4. ve 8. madde hükümleri uygulanmaz” şeklinde düzenlenmiştir. Madde üzerinden yapılan görüşmelerin tamamlanmasının ardından önergelere geçilmiş ve Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından toplam dört tane önerge verilmiştir. Verilen ilk önergede “Bu önergeyle, bu Kanunun 4. ve 8. maddelerini devre dışı, 3096 ve 3465 sayılı yasaların öncelik alması, kanun insicamının bozulmaması hedeflenmiştir” gerekçesiyle geçici 1. maddenin yasa metninden çıkarılması teklif edilmiştir. Erbaş ve arkadaşları tarafından verilen ikinci önergede ise geçici 1. maddenin üçüncü satırındaki “işbu Kanunun 4 üncü” ibaresinin metinden çıkarılması teklif edilmiştir. Üçüncü önergede ise geçici 1. maddenin üçüncü satırındaki “ve 8. madde” ibaresinin metinden çıkarılması teklif edilmiş, verilen son önergede ise geçici 1. maddenin üçüncü satırındaki “işbu Kanunun 4. ve 8. madde hükümleri uygulanmaz” ibaresinin metinden çıkarılması teklif edilmiştir. Yapılan oylamada dört önerge de reddedilmiş ve geçici 1. maddenin oylamasına geçilmiştir. Yapılan oylama sonucunda ise söz konusu madde tasarıda yazıldığı şekliyle kabul edilmiştir.¹⁷¹⁶

Geçici 1. maddenin kabul edilmesinin ardından 699 Sıra Sayılı Kanun Tasarısının yürürlüğe ilişkin 15. maddesi ve yürütmeye ilişkin düzenlemelerin yapıldığı 16. maddenin görüşülmesine geçilmiş ve her iki madde de sırasıyla kabul edilmiştir. Daha sonra tasarının 4. maddesinin altıncı satırında yer alan, “Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıklarınca” ibaresinin, “Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca” şeklinde düzeltilmesi talep edilmiş ve bununla ilgili yapılan oylama sonucunda değişiklik kabul edilmiştir. 699 Sıra Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun Tasarısı’nın tümü üzerinde oylama yapılmış ve tasarının tümü kabul edilerek yasalaşmıştır.

¹⁷¹⁵ A.k., s. 251.

¹⁷¹⁶ A.k., ss. 255–256.

08.06.1994 günlü, 3996 sayılı “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun”un 5. Maddesinde Anayasa’nın 2., 5., 8., 9., 11., 125., 129. ve 155. maddelerine aykırılığı savıyla iptaline, bu maddenin iptali Yasa’da öngörülen işlemlerin yapılmasını olanaksız kılacağından, Yasa’nın tümüyle iptaline ve yürürlüğünün durdurulmasına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi’ne TBMM üyeleri Mümtaz Soysal, Nami Çağan ve seksen sekiz milletvekili başvuruda bulunmuştur. Davanın gerekçesinde kaynakları sıkıntılı olan ülkelerde bu tip uygulamaların olumlu olabileceği, ancak bu uygulamalardaki yöntemlerin hukuka, Anayasa’ya uygun yapılmasının zorunlu olduğu üzerinde durulmuştur. Bu kanun ile getirilecek modelin kesinlikle mevcut Anayasaya aykırı olduğu vurgulanmıştır.

Anayasa Mahkemesi, kanunun 5. maddesindeki birinci tümcesi ile ikinci tümcesindeki ifadelerin Anayasa’ya aykırı olduğu ve oy birliği ile İPTALİNE, bu tümcelerin iptali dolayısıyla da uygulama imkanı kalmayan kanunun 14. maddesinin ikinci tümcesinin de İPTALİNE, 28.06.1995 tarihinde oy çokluğu ile karar vermiştir.¹⁷¹⁷

5.3.4.3. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3985)

“Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/678),” 4.4.1994 tarihli Bakanlar Kurulunda kararlaştırılmış ve 5.4.1994 tarihinde TBMM’ye gönderilmiştir. 678 sıra sayılı kanun tasarısının gerekçelerinin arasında ilk olarak daha önce hazırlanan 1211 sayılı Türkiye Merkez Bankası Kanunu gereğince, Bankanın statüsüne ilişkin bir belirsizlik olduğu vurgulanmıştır. Bu kanunda belirtilen kamu kuruluşudur şeklindeki ifadenin aslında teklif gerekçesinde özel hukuk kişisi olduğu, bundan dolayı da bu karışıklığın kaldırılması için Banka’nın özel hukuk tüzelkişisi olduğu ifade edilmiştir. Uygulamada karşılaşılan tereddütlerin giderilmesi şeklinde bir amaç tasarıda yer almıştır. Diğer taraftan önceki kanunun 50. maddesinde yer alan Bankanın temel görevlerinin yeniden düzenlenerek, fiyat istikrarının sağlanması, milli paranın iç ve dış değerini korumak amacıyla gerekli tedbirleri alma, para ve kredi sürecini yürütme gibi temel görevlerin düzenlenmesi de 678 sıra sayılı tasarının amaçları olarak belirtilmiştir. Ayrıca söz konusu kanun tasarısı ile son yıllarda merkez bankalarının hazineye ve kamu kesimine kredi açmamaları yönünde bir teamülün uluslararası ortamda benimsenmekte olduğu ifade edilmiştir. Özellikle de Avrupa Merkez Bankasına ilişkin Kanun Tasarısında sistemin asıl hedefine ulaşma kudretini zayıflatacağı gerekçesi ile banka tarafından doğrudan doğruya kamu kesimine herhangi bir mali finansman sağlama olasılığını tamamen kaldırılmış olması, Avrupa Birliği’ne tam üyelik başvurusunda bulunmuş Türkiye’nin de kabul etmesi

¹⁷¹⁷ Esas Sayısı 1994/71, Karar Sayısı 1995/23, Karar Günü 28.6.1995, ss. 145-167; *Resmi Gazete*, 20 Mart 1996, Sayı: 22586.

gereken bir uygulama olması gerektiği şeklinde değerlendirilmiştir. Söz konusu gerekçelerle Merkez Bankasının Hazineye açacağı kısa vadeli avansın yıllar itibarıyla kademeli olarak azaltılması, 1998 ve takip eden yıllarda yüzde üç oranında muhafaza edilmesi amaçlanmıştır. Aynı gerekçelerle Merkez Bankasının Hazine dışında kalan kamu kesimine yönelik kredi uygulamasının da yıllar itibarıyla kademeli olarak azaltılması hedeflenmiştir.¹⁷¹⁸

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı hükümet tarafından 5.4.1994 tarihinde TBMM'ye sunulmuş, 7.4.1994 tarihinde ise Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk edilmiştir. Komisyon, 12.4.1994 Tarihinde yapmış olduğu 46. Birleşimde hükümeti temsilen Maliye Bakanı başkanlığında, Maliye Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Başkanlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla toplanarak tasarıyı görüşmüş ve 14.4.1994 tarihinde meclise geri göndermiştir. Yapılan toplantı sonucunda komisyon hükümetin kanun tasarısı ile amaçlanan genel gerekçelerini kabul etmiştir. Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde tasarının çerçeve 1., 2., 3. ve 4. maddeleri ile yürürlük ve yürütmeye ilişkin 5. ve 6. maddeleri komisyonca da aynen kabul edilmiştir. Ancak Zeki Ergezen (Bitlis) ve Mustafa Ünalı (Konya), söz konusu kanun değişikliğinin 5 Nisan 1994 ekonomik paketinin bir parçası olduğu, bu ekonomik paketin Türkiye'yi bir çıkmaza sokacağı, bütünün içinde bu değişikliğin yapılmasının da bir sonuç getirmeyeceği ve iyileştirme katkısının olmayacağı gerekçeleri ile kanun tasarısına muhalefet şerhi koymuşlardır. Diğer taraftan, komisyona katılan Mehmet Nedim Budak (Ankara), kanunda yapılan bu değişikliğin Bankayı bir Anonim Şirket haline getireceğini söylemiştir. “Avans hesabına uygulanacak faiz oranı her yıl ekonomik durum göz önünde tutularak Başbakanlık ile banka arasında kararlaştırılır” şeklinde düzenlenen 2. madde ile de bankanın özerkliğinin engelleneceğini savunmuştur. Budak, bu kanun değişikliği ile Hazinesinin Merkez Bankasına olan kısa vadeli avanslarının ödenmesi sırasındaki faiz oranlarının farklı tespit edildiği gerekçeleriyle kanuna muhalif olduğunu belirten bir muhalefet şerhi koymuştur.¹⁷¹⁹

Tasarı, Genel Kurulun 20.4.1994 Tarihli 92. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarı üzerindeki genel görüşmelerde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), tasarının kağıt üzerinde güzel olduğunu ancak Hükümeti kendi inisiyatifi dahilinde yapabileceği bir konuyu kanun haline getirerek, ileriye matuf bazı durumları kilitlediğini söylemiştir. Yeni hükümetlerin, ileride maaş veremez hale düşürmelerini sağlayabilecek olan bir sistemi getirmenin doğru

¹⁷¹⁸ Sıra Sayısı 642, “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/678)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 92'nin sonuna ekli, (20.4.1994), ss. 1–3.

¹⁷¹⁹ *A.k.*, ss. 5–6.

olup olamayacağını tartışılması gerektiğini savunmuştur.¹⁷²⁰ Diğer taraftan Taner, söz konusu yasa tasarısının Uluslararası Para Fonu tarafından çıkartılmak istenilen bir tasarı olduğunu belirtmiş ve Merkez Bankası özerkliğine bir katkı sağlamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca tasarının 4. maddesi ile Başbakan ve Merkez Bankası Başkanının faizlerin belirlenmesi hususunda yetkili kılınmasının kanunun müdahaleci yanının açıkça ortaya çıkardığını vurgulayan Taner, bunun Merkez bankasını özerkliği tamamen ortadan kaldırılmış bir bankaya dönüştüreceğini ve bunun kanunun ruhuna aykırı olduğunu savunmuştur.¹⁷²¹

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), söz konusu kanun tasarısıyla getirilmeye çalışılan uygulamaların, özellikle döviz kurlarının hükümetçe belirlenecek esaslar çerçevesinde Merkez Bankası tarafından belirleneceğini ifade eden 4. maddenin (g) bendinin, Bankanın özerkliğine zarar verdiğini belirtmiştir. Bu durumun suni döviz kurlarının uygulanmasına neden olacağını, bunun da Türkiye’de ihracat ve yerli üretimin caydırılmasına, dolayısıyla da işsizliğe ve fakirliğe sebep olacağını savunmuştur. Bu bakımdan Ayhan, döviz kurlarının gerçek kurlar olarak belirlenmesi ve Merkez Bankasının da bu yetkiyle teçhiz edilmesi gerektiğini, aksi halde önümüzdeki dönemlerde de ülke ekonomisine büyük zararlar vereceğini dile getirmiştir.¹⁷²²

DYP Grubu adına söz alan Tunç Bilget (Aydın) ise konuşmasında söz konusu tasarının olumlu yanlarına değinirken, eleştirilerin aksine Merkez Bankasının bir ideolojisinin ve dogmasının olması gerektiğini savunarak, bu tasarı ile bunun gerçekleşeceğini söylemiştir.¹⁷²³

SHP Grubu adına tasarı üzerinde söz alan Mehmet Alp (Kars), konuşmasında 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasını öngören bu tasarının gecikmeli de olsa bankanın ekonomideki görevlerinin sağlıklı ve planlı yürütülmesinde ve iktisadi politikaların oluşturulmasında yararlı olacağına inandıklarını dile getirerek, tasarı desteklediklerini ifade etmiştir.¹⁷²⁴ Alp’in ardından şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), Merkez Bankasının sağlıklı bir ekonomik düzenin işleyişi için özerk olmasının zorunluluğuna dikkat çekerek, görüşülmekte olan tasarının bunu sağlamasını umduğunu dile getirmiştir.¹⁷²⁵ Şahsı adına söz alan Mümtaz Soysal (Ankara) ise konuşmasında, tasarının 1. maddesiyle eski yasanın 1. maddesinin ikinci fıkrasına bir açıklık getirilmeye çalışıldığını, bankanın özerkliği yönünde adım atmanın hedeflendiğini, ancak tam tersine, özerk, fakat

¹⁷²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 92, (20.4.1994), s. 220.

¹⁷²¹ *A.k.*, s. 221.

¹⁷²² *A.k.*, s. 224.

¹⁷²³ *A.k.*, s. 227.

¹⁷²⁴ *A.k.*, s. 227.

¹⁷²⁵ *A.k.*, s. 227.

güçlü bir Merkez Bankası yaratma amacına ters düştüğünü ifade etmiştir. Diğer taraftan Soysal, bu yasa tasarısıyla Bankanın tüzelkişiliğini, kamu hukuk tüzelkişiliği sayılabilecek hallerden tamamen uzaklaştırarak, tamamen özel hukuk tüzelkişisi haline getirildiğini ve dolayısıyla da özel hukuk kurallarına tabi olacağı anlamına geldiğini belirtmiştir. Ancak, kanun içinde yer alan “sarahat bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tabidir” ifadesinin muhafaza edilmesinin Bankanın hala bir tüzelkişi niteliğini muhafaza etmesi manasına geldiğini ifade ederek, “özel hukuk tüzelkişisidir” denmesinin anlamsızlaştığını vurgulamıştır. Soysal, bundan dolayı özerkleştirme için gerekli olmayan bu hükmün buraya eklenmesinin zorunlu olmadığını ifade ederek, hükümetten bu konuda tekrar düşünmesini istemiştir.¹⁷²⁶

Tasarının tümü üzerinde yapılan müzakerelerin ardından tek tek maddeler üzerinde görüşmelere geçilmiştir. Bankanın özel hukuk tüzelkişisi olduğunun vurgulandığı ve kanunda sarahat bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tabi olduğunun belirtildiği 1. madde üzerinde yapılan görüşmeler sırasında ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddenin genel hatlarıyla iyi dizayn edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, daha önce Merkez Bankasının banknot basma yetkisini 1999 yılında sona erdiren madde ortadan kaldırılarak konuya bir esneklik getirilmesinin yerinde olacağını söylemiştir. Maruflu, Merkez Bankasının, bu değiştirilen kanun çerçevesinde, daha etkili, sözünü esirgmeden, ülkenin menfaatlerini düşünerek, gerçekleri, doğruları, belki Hükümeti ikaz mahiyetinde de olsa, yerine getirmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁷²⁷

Şahsı adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), 1. madde de yapılan değişiklik ile Türkiye Cumhuriyeti adını taşıyan ve para basma yetkisi olan bir bankanın kamu tüzelkişisi olmaktan çıkarılarak özel hukuk hükümlerine tabi bir tüzel kişi haline getirildiğini söylemiştir. Söz konusu tasarının yanlışlığına dikkat çeken Keçeciler, bunun hükümetin ekonomi yönetiminde iflas ettiğinin de bir göstergesi olduğunu dile getirmiştir.¹⁷²⁸ Madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardından Nami Çağan (İstanbul) ve arkadaşları tarafından söz konusu maddenin “Banka, bu kanunda sarahat bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tabidir” şeklinde değiştirilmesi yönünde verilmiştir. Önergeye Komisyonun ve Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta)’ın katılmalarının ardından, önerge oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Yapılan oylama sonucunda 1. madde teklif edilen değişiklik önergesiyle birlikte kabul edilmiştir.¹⁷²⁹

2. maddenin görüşmelerine geçilmeden önce, söz konusu kanuna ek madde ilavesine ilişkin Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları tarafından 1211 sayılı kanunun 40. maddesinin II. Paragrafının (d) bendinin aşağıdaki gibi değiştirilmesi teklif edilmiştir:

¹⁷²⁶ A.k., s. 228.

¹⁷²⁷ A.k., s. 230.

¹⁷²⁸ A.k., s. 232.

¹⁷²⁹ A.k., s. 233.

*Banka, banka sisteminde, Türk Lirası ve dövizle ilgili belirsizlik ve güvensizlik oluşması ve fon çekilişlerinin hızlanması halinde, bu bankalara ve Bankalar Kanununun 64. maddesine giren bankalara, bu kanunun 36. maddesinin (b) fıkrası kapsamında, bir yıl vade ve azami öz kaynaklarının üç katıyla sınırlı olmak üzere, tek imza karşılığında da kredi verebilir. Banka sağlanan bu kaynağa ve kullanımına ilişkin usul ve esasları belirler. Bu hüküm gereğince kendisine kredi verilen bankalarla ilgili olarak, Bankalar Kanununun 68. maddesinin 4., 5. ve 6. bendi hükümleri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası için de uygulanır.*¹⁷³⁰

Ancak söz konusu önerenin kabul edilmesi konusunda tartışma yaşanmış, bunun üzerine Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan söz almıştır. Doğan, mevcut Merkez Bankası Kanunu ile kredilerin normal hallerde iki veya üç imzayla birlikte verildiğini hatırlatmıştır. Ancak olağandışı hallerde ve ani fon çekilişi durumlarında bankanın zor durumda kalmaması için ve banka sağlığından ve gidişinden her hangi bir aksaklık olmaması amacıyla süratli karar alınması gibi hallerde tek imza ile de kredi verilebilmesinin kolaylaştırıldığını belirtmiştir. Bu şartların ayrıca banka tarafından da belirlenme yetkisi verilerek garanti altına alındığını vurgulamıştır.¹⁷³¹ Doğan söz konusu ek maddenin bu düzenlemeyi getirmeyi amaçladığını belirterek, Meclisten destek istemiştir. Doğan, ayrıca, söz konusu yetkinin Banka Meclisine verilen bir yetki olduğu belirtmiş ve kullanılıp kullanılmayacağını teminatının da meclise ait olduğunu vurgulamıştır. Doğan'ın konuşmasının ardından ANAP adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), konuşmasına söz konusu ilave maddenini hayli düşündürücü olduğunu belirterek başlamış ve ardından devletin bankacılık sektöründe kontrolünün azalmasıyla birlikte, suistimal etme imkânlarının da arttığını ifade etmiştir. Pakdemirli, ayrıca, bankada yaşanacak bir panik halinde zaten gerekli yöneticilerin mutlaka orada olacağını ve imza yetkilerinin de zaten olduğunu, dolayısıyla da bu tip durumlarda imzayı teke indirerek kredi verebilme imkânının söz konusu madde ile ortaya çıkmasının bir takım suistimallere sebebiyet verebileceğini ifade etmiştir. Ek madde üzerindeki çekincelerini ortaya koymuş ve grup olarak maddenin geri çekilmesini talep etmiştir.¹⁷³²

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), konuşmasında, getirilmek istenen ek maddenin usul açısından yanlış olduğunu belirterek söz konusu ek maddenin daha fazla tartışılması gerektiğini savunmuştur.¹⁷³³ Şahsı adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), konuşmasında, Plan ve Bütçe Komisyonu'nda getirilen bu değişikliğin yer almadığını söylemiş ve geçen süre içinde ne gibi değişikliklerin yaşanmasının bu ek maddeye ihtiyaç hissettirdiğini sormuştur.

¹⁷³⁰ A.k., s. 234.

¹⁷³¹ A.k., s. 236.

¹⁷³² A.k., s. 239.

¹⁷³³ A.k., s. 241.

Çelebi, söz konusu ek madde ile herhangi bir şirketin de tek bir imza ile kredi alabilir hale gelebileceğini savunarak, ek maddenin geri çekilmesini talep etmiştir. Şahsı adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), Çelebi'nin eleştirilerinin haklı olduğunu belirterek, ilave maddenin Meclis gündemine genel kurul sırasında gelmesinin usul ve tartışma açısından yanlış olduğunu belirtmiştir. Şener, söz konusu ilave maddesinin gerekçesini sadece Bakanın ağzından dinlediklerini ve tartışma fırsatı olmadığını ifade ederek, yapılan acelecilikten dolayı maddenin genel kurulda oylamaya sunulmasının sakıncalı olduğunu savunmuştur.¹⁷³⁴ Yapılan tartışmaların ardından 2. maddeye ilave ek maddenin getirilmesine ilişkin Turhan Tayan ve arkadaşları tarafından verilen önerge geri çekilmiştir.¹⁷³⁵ Önergenin geri çekilmesinin ardından ise Plan ve Bütçe Komisyonu sözcüsü Yılmaz Ovalı (Bursa), tasarının bir bütün olarak geri çekilmesini talep etmiştir. Meclis İçtüzüğü'nün 89. maddesi gereğince tasarı kabul edilen birinci maddesi hariç olmak üzere 2. madde ve müteakip maddeler ile birlikte tekrar görüşülmek üzere Komisyona geri verilmiştir.¹⁷³⁶

Komisyona geri verilen önerge ve maddeler, Komisyonun 21.4.1994 Tarihinde yapılan 49. Birleşiminde, Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ Başkanlığında Maliye Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Başkanlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla yeniden incelenip görüşülmüştür. Tasarıya ilave edilmesi istenen yeni 2. madde ile banka sisteminde Türk Lirası ve dövizle ilgili belirsizlik ve güvensizlik oluşması ve fon çekilişlerinin hızlanması halinde, bu bankalara ve Bankalar Kanununun 64. maddesi kapsamına giren bankalara, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 36. maddesinin (b) fıkrası kapsamında, bir yıl vade ve azami öz kaynaklarının üç katıyla sınırlı olmak üzere, Merkez Bankasının, tek imza karşılığında da kredi verilebilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Görüşmelerde, getirilmek istenen düzenlemenin Merkez Bankasının özerkleştirilmesine aykırı olduğu, aynı zamanda Bankanın temel görevleri ile de bağdaşmayacağı ifade edilmiştir. Bu sistemi serbest piyasa düzeni ile bağdaştırmanın da mümkün olmadığı dillendirilirken, bu düzenlemenin, Merkez Bankasının normal sisteminin dışında, ihtiyaç duyulduğunda kullanılacak bir hüküm olduğu belirtilmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartların bunu gerektirdiği, tüm bankacılık sistemini korumak için getirilmiş bir düzenleme olduğu, ayrıca Merkez Bankasının özerkliğini zedeleyecek bir uygulama olmadığı gibi görüşler de dile getirilmiştir.¹⁷³⁷

¹⁷³⁴ A.k., s. 243.

¹⁷³⁵ A.k., s. 244.

¹⁷³⁶ A.k., s. 245.

¹⁷³⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 93, (21.4.1994), s. 317.

Önerge, haklarında belirsizlik ve güvensizlik oluşan bankalara bir yıl vade ve azami öz kaynaklarının 2 katı ile sınırlı olmak ve Merkez Bankası'na uygun görülecek teminatları alınmak kaydıyla doğrudan da kredi verilebileceği şeklinde bir değişiklikle yeni 2. madde olarak kabul edilmiştir. Yürürlük ile ilgili 5. maddede yer alan “birinci madde” ibaresi 1. ve 2. maddeler şeklinde değiştirilmiş ve 6. madde olarak kabul edilmiştir. Metne ilave edilen yeni 2. madde nedeniyle Komisyon metninin 2., 3. ve 4. maddeleri ile yürütmeye ilişkin 6. maddesi sırasıyla, 3., 4., 5. ve 7. maddeler olarak aynen kabul edilmiştir.¹⁷³⁸ Komisyonun yapmış olduğu toplantıda Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya) ve arkadaşları bu karara karşı çıkmıştır. Hükümetin ve Başbakanın izlediği yanlış ve vukufsuz politikalar sonunda Türk Ekonomisinin felç olduğu ve fasit daireye girdiği gerekçesiyle 2. madde ile ilgili düzenlemeye muhalefet şerhi düşmüşlerdir.¹⁷³⁹ Aynı şekilde Abdullah Gül (Kayseri) ve arkadaşları tarafından söz konusu maddeye ilişkin, “getirilen madde ile bazı bankaların kurtarılmasının hedeflendiği” gerekçesiyle muhalefet şerhi konulmuştur. Diğer taraftan Sinan Yerlikaya (Tunceli) ve arkadaşları, Muharrem Şemsek (Çorum) ve arkadaşları tarafından da benzer gerekçelerle söz konusu madde üzerindeki değişiklik hakkında komisyonda muhalefet şerhi konulmuştur.¹⁷⁴⁰

Komisyon raporunun ardından söz konusu kanun tasarının daha önceki birleşimde kabul edilen birinci maddesi hariç geri kalan müteakip maddeleri ile ilgili görüşmelere 21.04.1994 Tarihli 93. Birleşimde devam edilmiştir. 2. madde üzerinde ANAP adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), konuşmasında, söz konusu madde ile ilgili olarak verilen önergedeki usulsüzlük hakkındaki tartışmalara katıldığını belirtmiştir. Plan ve Bütçe Komisyonunun tasarının geri kalanını tekrar görüşerek meclis gündemine getirmesinin söz konusu düzenleme ile ilgili esaslı bir çalışmanın yapılmadığının da bir göstergesi olduğunu savunmuştur. Üstelik yapılan düzenleme ile sadece Banka Meclisi'nin sorumlu tutulduğunu belirten Korkmazcan, siyasi bir sorumluluğun olmamasını da maddenin zayıf ve eksik bir yanı olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁴¹

RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), konuşmasında, usul hakkındaki tartışmaların haklı olduğunu ancak söz konusu madde ile getirmek istenen değişiklikteki yanlışların konuşulmasının ve ortaya koyulmasının daha önemli olduğunu belirterek, değişiklik ile yapılması hedeflenen asıl amacın bazı bankaların kurtarılması olduğunu savunmuştur. Gül ayrıca, getirilmek istenen değişikliğin hükümetin savunmuş olduğu genel ekonomi politikasına da hayli ters olduğunu söylemiştir. Zira bir taraftan özelleştirme yapılmak istenip kamunun üzerindeki yük hafifletilmek istenirken, zor durumdaki bankaların tek imzayla kredi almasını kolaylaştıracak bu düzenleme ile kamunun üzerine daha fazla yük bineceğini ifade etmiş ve tasarının bu kısmına grup olarak karşı çıktıklarını ifade etmiştir.¹⁷⁴²

¹⁷³⁸ A.k., s. 317.

¹⁷³⁹ A.k., ss. 317–318.

¹⁷⁴⁰ A.k., ss. 318–319.

¹⁷⁴¹ A.k., s. 323.

¹⁷⁴² A.k., s. 324.

SHP Grubu adına söz alan Nami Çağan (İstanbul) ise konuşmasında, söz konusu tasarının 2. maddesinin Merkez Bankasını Hazineyi kurtarma görevinden bir anlamda kurtardığını ancak, zor durumdaki bankaları kurtarma görevinin ise bir çelişki oluşturduğunu belirtmiş ve siyasi bir sorumluluk olmadan sorumluluğun yalnızca bürokratlara bırakılmasının da bir yanlış olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁴³ Grupların konuşmalarının ardından şahsı adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), konuşmasında, siyasi sorumluluk bakımından diğer konuşmacıların eleştirilerinin haklı olduğunu, diğer taraftan 2. maddeye getirilmek istenen ek maddenin usul açısından yanlış olduğunu ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar açısından uygun bir düzenleme olduğunu savunmuştur. Ayrıca Taner madde üzerinde yaşanan tartışmaların ortadan kalkması için ise söz konusu ek düzenleme maddesinin geçici bir madde olarak tasarıya koyulabileceğini dile getirerek, destek verilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁷⁴⁴ Taner'in ardından şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), konuşmasında, 2 maddeye getirilmek istenilen ek maddenin Meclise sunulmuş şeklinin oldukça manidar olduğunu ve bunun usul olarak yanlış olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁴⁵

2. madde üzerinde Aydın Güven Gürkan (İçel) ve arkadaşları ve Muharrem Şemşek (Çorum) ve arkadaşları tarafından verilen değişiklik önermeleri reddedilmiş ve yapılan oylamayla madde Plan ve Bütçe Komisyonu'nda geçen haliyle aynen kabul edilmiştir.¹⁷⁴⁶

Daha sonra, 1211 sayılı Kanunun 50. maddesinin değişikliğini öngören Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın 3. maddesine geçilmiştir. Söz konusu madde ile Merkez Bankasının Hazineye vereceği kısa vadeli avansların düzenlenmesi öngörülmüştür.¹⁷⁴⁷ Maddenin okutulmasının ardından RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasında, prensip olarak yapılmak istenen değişiklikleri desteklediklerini ancak daha önce kabul edilen 2. madde ile söz konusu değişikliklerin ruhuna aykırı davranıldığını savunmuştur. Yapılmak istenen değişiklik ile Merkez Bankasının Hazineye vereceği avansların kademeli olarak azaltıldığına, böylece enflasyonunun yükselmesinin de önüne geçileceğine dikkat çekmiştir. Ayhan, 2. madde ile birlikte mağdur durumda olan bankalara yeni para basmak suretiyle kredi açılmasının 3. maddenin hedefine tamamen aykırı bir durum ortaya çıkardığını savunarak, bu

¹⁷⁴³ A.k., s. 326.

¹⁷⁴⁴ A.k., s. 326.

¹⁷⁴⁵ A.k., s. 328.

¹⁷⁴⁶ A.k., s. 336.

¹⁷⁴⁷ "Banka her yıl cari yıl genel bütçe ödenekleri toplamının, bir önceki mali yıl genel bütçe ödenekleri toplamını aşan tutarının % 12'sini geçmemek üzere Hazineye kısa vadeli bir avans hesabı açar. Bu oran, 1996 yılı için % 10, 1997 yılı için % 6, 1998 yılı veya müteakip yıllar için % 3'tür. Bu avans hesabına uygulanacak faiz oranı her yıl ekonomik durum göz önünde tutularak başbakanlık ile banka arasında kararlaştırılır." A.k., s. 333.

düzenlemeye genel olarak partisi adına karşı çıkmıştır.¹⁷⁴⁸ ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) ise konuşmasında 3. madde ile getirilmek istenen özerkliğin ortadan kalkacağını belirtmiş ve hiçbir batılı ülkede merkez bankalarının faiz hadlerini belirlemesine hükümetlerin müdahale etmediğini savunmuştur. Ancak söz konusu madde ile “başbakana faizlerin belirlenmesi hususunda pazarlık yapma” hakkı verilmesini Taner, özerkliğe indirilen bir darbe niteliği olarak yorumlayarak bu uygulamaya karşı çıkmıştır.¹⁷⁴⁹ Daha sonra şahsı adına söz alan Mustafa Dağcı (Kayseri) ise konuşmasında daha önceki milletvekillerinin özerklik konusundaki eleştirilerine katıldığını belirterek, hükümet adına başbakanın faiz haddelerinin belirlenmesinde söz sahibi olmasının, bankanın özerkliğine gölge düşüreceğini söylemiştir.¹⁷⁵⁰ 3. madde üzerinde yapılan tüm görüşmelerin ardından yapılan oylama sonucunda madde komisyondan geldiği şekliyle kabul edilmiştir.

Daha sonra 1211 sayılı Kanunun 51. maddesinin birinci fıkrasına “Ancak, kamu müesseselerine verilebilecek yıllık iskonto ve avans miktarı toplamı, 50. maddeye göre belirlenecek avans limitlerinin yarısından fazla olamaz” şeklinde bir değişiklik getiren 4. madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. 4. madde daha çok bir değişiklik getirmekten öte mevcut kanun maddesine ilave edilen bir açıklamadan ibarettir. Söz konusu madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasında, mevcut kanundaki 51. maddeye eklenmek suretiyle getirilmek istenen değişikliğin KİT’leri doğrudan ilgilendirdiğini belirtmiş ve yapılacak değişikliğin zaten zor durumda olan KİT’lerin hazine tarafından desteklenmesini önleyeceğini savunmuştur.¹⁷⁵¹ Şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), işletmeci durumunda olan kamu kurumlarının Merkez Bankası kaynaklarını kullanmasına yönelik kısıtlama getiren bu düzenlemenin gerçekçi olmadığını ve daha önceki maddelerde özel finans kesimine getirilen açılımın asgari ölçülerde kamu kesimini de gösterilmesi gerektiğini dile getirerek, 4. madde ile ilgili düzenlemeye karşı çıkmıştır.¹⁷⁵²

4. madde üzerinde yapılan görüşmelerin tamamlanmasının ardından Mehmet Keçeciler (Konya) ve arkadaşları tarafından komisyonun teklif etmiş olduğu metin üzerinde “Ancak, kamu müesseselerine verilebilecek yıllık iskonto ve avans miktarı toplamı, 50. maddeye göre belirlenecek avans miktarının 1/4’ünden fazla olamaz” şeklinde bir değişiklik önergesi verilmiştir. Önergelerini savunmak üzere kürsüye gelen Keçeciler konuşmasında, komisyondan gelen haliyle değişikliğin borçlanma limitinin yarısının müesseselere verileceğinin belirtilmekte olduğunu dile getirmiş, bu oranın

¹⁷⁴⁸ A.k., s. 338.

¹⁷⁴⁹ A.k., s. 341.

¹⁷⁵⁰ A.k., s. 343.

¹⁷⁵¹ A.k., s. 346.

¹⁷⁵² A.k., s. 349.

oldukça yüksek olduğunu ve kamu kuruluşlarını verimsizliğe iteceğini bundan dolayı da bu oranın dörtte birini aşmaması gerektiğini savunmuştur.¹⁷⁵³ Bir başka önerge de Cevat Ayhan ve arkadaşları tarafından verilmiştir. Ayhan ve arkadaşları tarafından verilen önerge ile komisyon tarafından verilen önergenin “Ancak, kamu müesseselerine ve verilebilecek yıllık iskonto ve avans miktarı toplamı 50. maddeye göre belirlenecek avans limitlerinin yarısından fazla olamaz. Bu kamu müesseselerinin sermayeleri teknoloji yenileme ve işletme ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede artırılır” şeklinde değiştirilmesi teklif edilmiştir.¹⁷⁵⁴ Ancak her iki önerge de yapılan oylama sonucunda kabul edilmemiştir. Yapılan oylama sonucunda 4. madde komisyondan geldiği şekliyle kabul edilmiştir.

4. maddenin kabul edilmesinin ardından 1211 sayılı kanuna “50. maddede belirtilen avans hesabında 1994 ve önceki dönemlere ilişkin olarak biriken tutar ile 1995–1998 döneminde kullanılacak tutarlar, Başbakanlık ve banka arasında belirlenecek esaslara göre tasfiye edilir” şeklindeki geçici maddeye ilişkin görüşmelere geçilmiştir.¹⁷⁵⁵ Görüşmeler sırasında RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasında söz konusu geçici madde ile Hükümetin, Merkez Bankasındaki avansları nasıl tasfiye edeceği hakkında net bir program getirmediğini belirterek, ilerleyen yıllarda bu uygulamanın yeterli olmadığını vurgulamıştır.¹⁷⁵⁶ Ayhan’ın ardından ANAP Grubu adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), geçici maddenin söz konusu yasa değişikliği teklifi içinde en tehlikeli madde olduğunu ifade ederek, bunun bir konsolidasyon maddesi olduğunu savunmuştur. Türk ekonomisinin bunu daha sonra ağır bir şekilde ödemek zorunda kalacağını belirten Pakdemirli, hükümetin daha sonra bunun için pazarlık eder duruma gelmesinin yanlışlığına dikkat çekmiştir.¹⁷⁵⁷ Şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), konuşmasında Pakdemirli’nin haklılığına işaret ederek, yapılmak istenen düzenlemenin enflasyonu önleme, pahalılığı önleme, ekonomik dengeyi sağlama maddesi olmadığını aksine dengeyi bozma maddesi olduğunu öne sürerek, tasarıya grup olarak da karşı olduklarını dile getirmiştir.¹⁷⁵⁸

5. madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardında Mehmet Keçeciler (Konya) ve arkadaşları ve Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşları tarafından sırasıyla söz konusu geçici maddenin tasarı metninden çıkarılması için önerge verilmiştir. Önergeler reddedilirken 5. madde oylanarak komisyondan geldiği şekliyle aynen kabul edilmiştir.¹⁷⁵⁹

¹⁷⁵³ A.k., s. 352.

¹⁷⁵⁴ A.k., s. 351.

¹⁷⁵⁵ A.k., s. 355.

¹⁷⁵⁶ A.k., s. 356.

¹⁷⁵⁷ A.k., s. 357.

¹⁷⁵⁸ A.k., s. 358.

¹⁷⁵⁹ A.k., s. 364.

5. maddenin kabul edilmesinden sonra tasarının yürürlüğe girmesine ilişkin düzenleme getiren 6. maddeye geçilmiştir. Madde üzerinde şahsı adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli) ve Selçuk Maruflu (İstanbul), konuşmalarında genel olarak kanun tasarısını eleştirmiştir. Yürürlüğe ilişkin bir düzenleme getiren ve genel olarak tasarı içinde yer alan maddelerin farklı tarihlerde yürürlüğe girmesini öngören 6. maddeyi de bir çelişki olarak değerlendirmişlerdir. Yapılan oylama sonucu madde komisyondan geldiği şekliyle kabul edilmiştir.¹⁷⁶⁰ Tasarının yürütülmesine ilişkin 7. madde de yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir. Tasarının tümü oylama yapılmış ve tasarı Plan ve Bütçe Komisyonu'ndan geldiği şekliyle aynen kabul edilerek kanunlaşmıştır.

5.3.4.4. 7.3.1954 Tarihli ve 6326 Sayılı, 29.2.1984 Tarihli ve 2983 Sayılı, 28.5.1986 Tarihli ve 3291 Sayılı, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı, 9.3.1988 Tarihli ve 3417 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılması, Özelleştirmeye Bağlı İşsizlik Ödeneği ile Diğer Hizmetlerin Verilmesine İlişkin Yeni Düzenlemeler Yapılması ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının Özelleştirme İdaresi Başkanlığına Dönüştürülmesi Hakkında Yetki Kanunu (3987)

“7.3.1954 Tarihli ve 6326 Sayılı, 29.2.1984 Tarihli ve 2983 Sayılı, 28.5.1986 Tarihli ve 3291 Sayılı, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı, 9.3.1988 Tarihli ve 3417 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılması, Özelleştirmeye Bağlı İşsizlik Ödeneği ile Diğer Hizmetlerin Verilmesine İlişkin Yeni Düzenlemeler Yapılması ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının Özelleştirme İdaresi Başkanlığına Dönüştürülmesi Hakkında Yetki Kanunu Tasarısı (1/675)” Meclis Başkanlığına 5.4.1994 tarihinde sunulmuştur. Tasarı aynı tarihte Anayasa ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına havale edilmiştir. Tasarının genel gerekçesinde ülke ekonomisinin gelişmesinin, sermaye piyasalarının ve serbest rekabet ortamının geliştirilmesi ile mümkün olacağına vurgu yapılmıştır. Gerekçeye göre, bunun gerçekleştirilmesindeki en önemli araçlardan biri olan özelleştirme uygulamalarına, hız ve verimlilik kazandırılması ise bu uygulamaların dayanağı olan mevzuatta ivedilikle gerekli değişikliklerin yapılmasını zaruri kılmaktadır.¹⁷⁶¹

Tasarıda özelleştirme uygulamalarındaki yetkili karar organlarının azaltılmasının, özelleştirme uygulamalarını yürütecek İdare'nin yeniden düzenlenmesinin, görev ve yetkilerinin belirlenmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Ayrıca, devlet iştiraklerindeki kamu paylarının sermayelerinin tamamı devlete ait olan

¹⁷⁶⁰ A.k., ss. 370-374.

¹⁷⁶¹ Sıra Sayısı 675, “7.3.1954 Tarihli ve 6326 Sayılı, 29.2.1984 Tarihli ve 2983 Sayılı, 28.5.1986 Tarihli ve 3291 Sayılı, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı, 9.3.1988 Tarihli ve 3417 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Özelleştirmeye Bağlı İşsizlik Ödeneği ile Diğer Hizmetlerin Verilmesine İlişkin Yeni Düzenlemeler Yapılması ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'nın Özelleştirme İdaresi Başkanlığına Dönüştürülmesi Hakkında Kanun Tasarısı,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 99'un sonuna ekli, (4.5.1994), s. 1.

kuruluşların (Sivas Demir Çelik A.Ş. ve Köyteks gibi) ve bunların bağlı ortaklık ve iştiraklerindeki kamu paylarının, genel ve katma bütçeli idarelerin görev ve hizmetleri ile doğrudan ilgili bulunmayan (sosyal tesisler vb.) varlıklarının özelleştirme kapsamına alınabilmesi de önemli görülmüştür. Özelleştirme sonucu istihdama ilişkin doğabilecek olumsuzlukların önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına dikkat çekilmiştir. Özelleştirilecek kuruluşlarda çalışan personelin idarî, malî ve sosyal haklarının korunması ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığından Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na dönüştürülecek İdare'nin münhasıran özelleştirme uygulamalarını yürütmesi hedeflenmiştir. Gerekçede ayrıca Kamu Ortaklığı İdaresi tarafından 2983 ve 3417 sayılı kanunlarla yürütülen diğer görevlerin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na devredilmesinin özelleştirmenin başarısı açısından gerekliliği ve 6326 sayılı Petrol Kanununun 6. maddesinin değiştirilmesinin ülke ekonomisi açısından ivedilik arz ettiği vurgulanmıştır.¹⁷⁶²

Gerekçede 3911 sayılı Yetki Kanununun Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildiği hatırlatılarak bu tasarının “TBMM'nin Bakanlar Kurulu'na önemli, ivedi ve zorunlu durumlarda, somutlaştırılmış belirgin konu, amaç, kapsam ve ilkelerle bu yetkiyi” verebileceği sonucundan hareketle hazırlandığı belirtilmiştir. Bu düşünce ile hazırlanan Yetki Yasası tasarısına, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararında belirtilen esaslar hâkim olmuştur. Böylece bu tasarı ile Bakanlar Kurulu'na belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmiştir. Ayrıca, çıkarılacak kanun hükmünde kararnamelerin amacı, kapsamı, ilkeleri gösterilerek, yetki verilen her konunun amacı, kapsamı ve ilkeleri somut olarak, belirgin biçimde düzenlenmiştir. Tasarının gerekçesinde belirtilen konulardaki düzenlemenin bir kanunla yapılması gerektiği kabul edilmekte ancak kanun çıkarılması için geçecek süre içinde geç kalınabileceği endişesinden dolayı gereken hallerde kanun hükmünde kararname çıkarılmasının zorunlu hale geldiği ifade edilmiştir. Bu nedenlerle özelleştirme uygulamalarının dayanağını teşkil eden mevzuat ile özelleştirme işlemlerini yürüten kuruluşların teşkilat kanunlarında ve görevlerinde yeni düzenlemeler yapılması için Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararnameler çıkarma yetkisinin verildiği belirtilmiştir.¹⁷⁶³

Anayasa Komisyonun tasarımı görüştüğü 8.4.1994 ve 9.4.1994 tarihli toplantılara Devlet Bakanları Bekir Sami Dağ ve Ali Şevki Erek katılmıştır. Onların maiyetinde tasarı, Kamu İdaresi Ortaklığı Başkanlığı, Maliye Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, DPT Müsteşarlığı, Devlet Personel Başkanlığı, T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü, İş ve İşçi Bulma Kurumu temsilcilerinin katılmasıyla incelemiştir. Ayrıca, Komisyona uzman sıfatıyla davet edilen Türk-İş, Disk, Hak-İş ve Metalürji Mühendisleri Odası

¹⁷⁶² A.k., ss. 1-2.

¹⁷⁶³ A.k., ss. 1-2.

temsilcilerinin de görüşleri alınmıştır. Görüşmeler sırasında, verilen önergelerin dikkate alınarak yeni bir düzenlemenin yapılabilmesi için, Komisyonunda temsil edilen siyasi partilerin Genel Kuruldaki oranlarına uygun olarak altı üyeden oluşan bir Alt-Komisyon kurulması kabul edilmiştir. Alt-Komisyonun hazırladığı metin Anayasa Komisyonun 13.4.1994 tarihli toplantısında görüşülmüş ve değişiklikler yapılarak kabul edilmiştir.

Anayasa Komisyonu, tasarının, özelleştirmenin millî ekonominin halen içinde bulunduğu şartlarda kesinlikle zorunlu olduğu kanaati üzerinde birleştiğini vurgulamıştır. Kamu sektöründeki verimsizliğin sebepleri olarak kamu kesiminde mal ve hizmet üreten birimlerin kullandıkları kaynakların idari vesayet yöntemlerine tabi tutulması ve bu birimlerin kamusal denetim yöntemlerine tabi olunması sebebiyle tüccarın davranış çerçevesinde dahi yeterli serbestlik içinde ve çabuklukla çalışamamaları gösterilmiştir. Rapor, dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde kamu kesimine dahil mal ve hizmet üretim birimlerinin özel ellere bırakıldığını, iktisadi alanda devlete bağımlılığın azaltıldığını ve sivil toplumun siyasi sistem karşısında güçlendirildiğini vurgulamıştır.¹⁷⁶⁴ Türkiye’de kamu kesiminin iktisadi kalkınmada sadece bir başlangıç olarak öncü rolü oynaması görüşünün yozlaştığına ve devletçiliğin git gide katı bir doğma haline getirildiğine değinen Komisyon raporu, hem konsolide kamu açığını kapatmak, hem verimliliğe yönelmek, hem de uluslararası ekonomiyle kaynaşmak için, “kamu hizmeti” niteliği taşıyanlar hariç kamu kesimindeki mal ve hizmet üreten birimlerin özelleştirilmesinin şart olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca, kamu kesimine dahil mal ve hizmet üreten birimlerin getirdikleri sakıncaların, piyasa ekonomisinin sağlıklı işlemlerini ve onun kurallarını uygulayan özel kesimin güvenlik ve kararlılık içinde faaliyetlerini sürdürebilmesini engelleyen boyutlara eriştiği belirtilmiştir. Raporda Komisyonun özelleştirmeye Anayasanın mülkiyet hakkına dair 35. maddesine dayandırılan itirazı kabul etmediği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, özelleştirmenin Anayasanın 2. maddesinde yazılı Türk Devletinin sosyal devlet olma niteliğine ve yine Anayasanın çalışma hakkı ve ödevine dair 49. maddesine aykırılığı itirazı da kabul görmemiştir. Anayasa Komisyonunun çoğunluğu, belediye ve il özel idarelerine ait iktisadi teşebbüslerin özelleştirme kapsamı dışında bırakılmasını kararlaştırmıştır.¹⁷⁶⁵ Anayasa Komisyonunun raporuna Mehmet Keçeciler, Yüksel Yalova, Ali Oğuz, Lütfü Esengün, İ. Kaya Erdem ve M. Vehbi Dinçerler bu tasarının Anayasanın bazı maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuştur. Hasan Korkmazcan karşı oy açıklaması yaparken Coşkun Kırca ve Münif İslamoğlu görüş açıklamasında bulunmuştur.

Plan ve Bütçe Komisyonu, tasarıyı 19.4.1994 tarihinde Devlet Bakanı Bekir Sami Dağcı’nın başkanlığında Başbakanlık, Maliye Bakanlığı ve DPT

¹⁷⁶⁴ A.k., ss. 3-7.

¹⁷⁶⁵ A.k., ss. 7-18.

Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımıyla görüşmüştür. Plan ve Bütçe Komisyonu raporunda özelleştirme uygulamalarına hız ve verimlilik kazandırmak için, bu uygulamaların dayanağı olan mevzuatta süratle gerekli değişikliklerin yapılması zorunluluğuna değinilmiştir.

Komisyonun, özelleştirmenin bir an önce gerçekleştirilmesi hususunda görüş birliği içinde olduğu ancak bazı üyelerin, bu amaç doğrultusunda hükümete verilecek yetki konusunda tereddütler taşıdığı belirtilmiştir. Daha önceki özelleştirme uygulamalarında satılan KİT'lerin gerçek değerlerini bulmadığı, bu nedenle, aynı yanlışın yapılmaması için azamî dikkatin gösterilmesi gerektiği, satışların özel kesimde tekelleşmeye imkân vermesinin engellenmesi için hisseler yolu ile geniş halk kesimlerine yapılmasının daha uygun olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, satışlarda dikkatli bir değerlendirmeye gidilerek stratejik öneme haiz olanlarının bu işlemin dışında bırakılması gerektiği, Belediye İktisadî Teşekküllerinin de özelleştirme kapsamına alınmasının yerinde olacağı söylenmiştir. Özelleştirmenin usul ve esaslarının yasa kapsamına alınması gerektiği, özelleştirme sırasında ortaya çıkan ihtilaflar konusunda tasarıda yer alan "Uluslararası Hakemlik" ibaresinin tasarı metninden çıkarılması ve konunun Türk Hukuk kurallarına göre halledilmesinin daha doğru olacağı ifade edilmiştir.¹⁷⁶⁶

Komisyon görüşmelerinde Hükümet adına yapılan açıklamalarda ise tasarı ile özelleştirmenin bir sisteme dayandırıldığı savunulmuştur. Özelleştirilecek veya satılacak kuruluşların nasıl tespit edileceği, hangi önceliklere göre belirleneceği, hangi usul ve yöntemlerle satılacağı veya satış dışında hangi yöntemlerle değerlendirileceği, satışlarda değer tespitinin hangi usullerle yapılacağı ve ihale yöntemlerinin ne olacağı gibi hususların Kanun Hükmünde Kararnameler ile düzenleneceği vurgulanmıştır. Tasarının ana mantığının özelleştirmeye ilgili mevzuatta değişiklik yaparak, konuya dinamizm kazandırmak olduğu, özel sektörde tekelleşmeyi önlemek açısından düzenlemelere gidileceği, stratejik öneme haiz olan kuruluşların durumunun projenin ön çalışma safhasında dikkate alınacağı belirtilmiştir. Muhtelif kanunlar arasındaki çelişkilerden dolayı yürütülemeyen özelleştirme işlemlerinin önünün açılacağı, özelleştirilen kurumlarda çalışan personelin durumlarının bu kanunla verilen yetki ile yapılacak düzenlemelerle aydınlığa kavuşturulacağı, hazine arazilerinin devri işlemlerinde ortaya çıkan kanuni tikanıklıkların giderileceği ve hukuki alt yapıya işlerlik kazandırılacağı açıklanmıştır.¹⁷⁶⁷ Tasarı ve gerekçesi benimsenirken Plan ve Bütçe Komisyonunun raporuna Selçuk Maruflu, E. Safder Gaydalı, Süleyman Hatinoğlu, Nevşat Özer, Mehmet Budak, Mustafa Ünal, Zeki Ergezen ve Abdullah Gül muhalefet şerhi koymuştur.

¹⁷⁶⁶ A.k., ss. 19-21.

¹⁷⁶⁷ A.k., ss. 21-23.

Tasarı, komisyon raporları ile birlikte 644 sıra sayısı ile 23.4.1994 tarihinde gündeme dağıtılmıştır. Tasarının görüşülmesine Genel Kurulun 4.5.1994 Tarihli 99. Birleşiminin dördüncü oturumunda Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında başlanmıştır.

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir), Hükümetin ve Başbakan'ın en iddialı olduğu konu olan KİT'lerin özelleştirilmesinde hiçbir hazırlığının bulunmadığının, bu kanun tasarısıyla ortaya çıktığını iddia etmiştir. Hükümet programında belirtilen KİT'lerin verimliliklerinin artırılması amacına yönelik hiçbir çalışma ve düzenleme yapılmadığını bilakis yok edilmeleri için, elden gelen bütün gayretin sarf edildiğini söyleyen Elkatmış, KİT'lerin arpalık olarak kullanılmaya ve istihdam fazlalığı yaratılmaya devam edildiğini iddia etmiştir. Elkatmış, Hükümetin Meclisten kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi istemesini de samimi-yetsizlik olarak nitelemiştir. Düşünülen konularla ilgili kanun tasarılarının hazırlanarak Meclise getirmemelerini bu samimi-yetsizliğin işareti olarak göstermiştir: “neden Meclisten yetki istiyorsunuz, neden bütün toplumumuza ve ülkemizin kaderini ilgilendiren ve sosyal boyutu çok önemli olan bu konularda kanun hükmünde kararname çıkarmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisini devre dışı bırakmak istemektesiniz?”¹⁷⁶⁸

Daha önce Hükümetin getirdiği 3911 sayılı Yetki Kanununun, Anayasa Mahkemesince iptal edildiğini hatırlatan Elkatmış, yasa çıkarmak için hükümetin zamanının olduğunu savunmuştur. 3911 sayılı Kanunun iptal edildiği 8 Ekim 1993 tarihinden itibaren bir kanun tasarısı hazırlayıp Meclise sunulmamasını eleştiren Elkatmış, Meclisin, Hükümete, ancak belli konularda yetki verebileceğini, her konuyu kapsayacak biçimde yetki veremeyeceğini söylemiştir.¹⁷⁶⁹ Bu kadar geniş yetkinin verilmesinin Anayasanın 7. ve 87. maddelerine aykırı olduğunu belirten Elkatmış, getirilen yetki kanunu tasarısı ile Parla-mentonun devre dışı bırakılmak istendiğine dikkat çekmiştir:

Zaten, bugünkü Hükümet, işbaşına geldiği günden beri Parla-mentoyu devre dışı bırakmıştır; hatta, Başbakan, Hükümeti de kendi bakanlarını da devre dışı bırakmıştır. Ülkenin hangi meselesini bu İktidar Parla-mentoya getirmiştir

¹⁷⁶⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 99, (4.5.1994), s. 432.

¹⁷⁶⁹ Hükümetin getirdiği yetki kanunu tasarısında şu değişiklikler hedeflenmiştir: KİT'lerin bütün varlıklarının satılması, kiralanması, işletme hakkının devredilmesi; mülkiyetin gayri aynî hakların tesis edilmesi suretiyle özelleştirilmesi yetkisi; KİT'lerin personel rejimi hakkında yetki; 3291 ve 5434 sayılı kanunlarla 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede değişiklik yapmak için yetki; özelleştirme fonu kurulması hakkında yetki; özelleştirme idaresi başkanlığı kurulmasına dair yetki; Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının, özelleştirme idaresi başkanlığına dönüştürülmesi için yetki; özelleştirme yüksek kurulu kurulması hakkında yetki; 3291 ve 2983 sayılı kanunlarda değişiklik yapmak için yetki; özelleştirmeden dolayı işsiz kalacaklara tazminat verilmesi için yetki; 3417, 3274, 6326 sayılı kanunlar ile 511 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede değişiklik yapılması için yetki.

ki!... Parlamentoyu devre dışı bırakan bu İktidar, ülke meselelerimizi Clinton ile, IMF ile, Dünya Bankası ile görüşmektedir. İşte, bizim tepkimiz de bunadır. Anayasanın 7. maddesine göre, yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir ve bu yetki hiçbir şekilde devredilemez. Bu nedenle, getirilen yetki kanunu tasarısı, Anayasaya aykırıdır. Kaldı ki, daha önce aynı Hükümetin getirdiği 3911 sayılı Kanun ve çıkarılan kanun hükmünde kararnamelelerin aşağı yukarı hepsi Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir.¹⁷⁷⁰

Hükümetin, buna rağmen, bu yetki kanunu tasarısını, Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı bir hile olarak gündeme getirdiğini iddia eden Elkatmış, RP olarak, prensipte özelleştirmeye karşı olmadıklarını ancak mevcut özelleştirme mantığına ve özelleştirme şekline karşı olduklarını açıklamıştır. Zira Elkatmış'a göre, özelleştirme kolay bir iş değildir. Özelleştirmenin çok çeşitli boyutları vardır ve özelleştirmeden evvel nelerin, ne zaman ve nasıl özelleştireceği iyi tartışılıp birlikte kararlaştırılmalıdır. Stratejik tesisler özelleştirme dışında tutulmalıdır. Özelleştirme yapılabilmesi için, özelleştirmenin getireceği sosyal ve iktisadi sıkıntıları gidermek için öncelikle altyapının oluşturulması gerekir. İşsizlik sigortasının getirilmesi gerekir. Elkatmış, Meclisi devreden çıkarmak için belirsiz bir yetki kanunun çıkarılmasını ve yetki istenmesini, Anayasaya, demokrasiye ve ülke menfaatlerine uygun bulmadıklarından RP olarak bu yasa tasarısına "hayır" diyeceklerini ifade etmiştir.¹⁷⁷¹

Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Hasan Korkmazcan (Denizli), Türkiye gündemini uzun süreden beri işgal eden konulardan birisinin, KİT'lerin özelleştirilmesi konu olduğunu vurgulamıştır. Sermaye birikiminin yeterli olmadığı dönemde, devlet işletmelerinin kurulmasıyla gündeme gelen KİT'lerin uzun bir süreden beri özelleştirilmek istenmesine rağmen başarılamadığını belirtmiştir. Bu konuda en kapsamlı çalışmaların, 1983 sonrasında, Anavatan İktidarlari döneminde yapıldığını hatırlatan Korkmazcan, Mecliste halen özelleştirmeye ilke olarak karşı olan bir siyasi parti grubunun olmadığına işaret etmiştir. Ancak, Anavatan Partisi olarak, bu kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin, Türkiye'yi, özelleştirme konusunda ileriye götürmeyeceği, tam aksine, özelleştirme sürecini sabote edeceği endişesini taşıdıklarını açıklamıştır.¹⁷⁷²

Korkmazcan'a göre hem Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığıyla ilgili bir düzenleme, hem de KİT'lerin tümüyle ilgili bir düzenleme Meclis gündeminde beklerken, bir kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi talep etmenin gerekçesi Anayasadaki ölçülere sığmamaktadır:

Aslında, Türkiye'de özelleştirmeyi, kanun hükmünde kararname yetkisi içinde, kanun hükmünde kararnamelerle çözmeye kalkışmak, özelleştirmeyi

¹⁷⁷⁰ A.k., s. 433.

¹⁷⁷¹ A.k., s. 435.

¹⁷⁷² A.k., ss. 435-436.

*sabote etmektir. Çünkü, özelleştirme konusunda başarıya ulaşabilmenin en önemli şartı, bu konuda toplumda bir konsensüs meydana getirebilmektir. Özelleştirme, hele Türkiye gibi, ekonomik tarihi itibarıyla, önceden, sivil örgütlerin oluşturduğu bir ekonomik yapıya değil devletçi bir ekonomik yapıya sahip olan kalkınmasını büyük ölçüde bu kuruluşlar sayesinde gerçekleştirmiş olan bir ülkede, toplumun tümünü ilgilendiren, toplumun tümünü sadece ekonomik yönden değil, sosyal yönden de ilgilendiren bir konudur.*¹⁷⁷³

Bu kanun hükmünde kararname yetkisinde, Anayasanın 10., 35., 87. ve 91. maddelerine aykırılıklar olduğunu savunan Korkmazcan, Hükümetin, özelleştirmeyi, devletin elindeki birtakım ekonomik işletmeleri satın bunlardan kurtulmak şeklinde anladığını öne sürmüştür. Hâlbuki özelleştirme, gelir elde etme amacının ötesinde unsurlar ihtiva etmektedir. Özelleştirmeyle, her şeyden önce, verimliliğin artırılması amacının ve verimliliğin uluslararası standartlara ulaştırılması amacının güdülmesi zorunluluğu vardır. Ayrıca, özelleştirmeyle, Türkiye'deki sermaye yapısının halka daha yaygın hale getirilmesi ihtiyacı vardır. Korkmazcan, mevcut yetki kanunu tasarısının, kapsam olarak sadece KİT'leri aldığını halbuki, kamu kaynaklarını tüketen en önemli kuruluşların başında gelen belediye ve il özel idarelerinin iktisadi teşebbüslerinin de tasarıya dahil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Korkmazcan'a göre, Hükümetin, özelleştirmeyle sadece satış ve bu satışlar sonucu elde edilecek gelirlerle bütçe açıklarını kapatma amacını güttüğü, tasarının her maddesiyle ortadadır.¹⁷⁷⁴

KİT'lerin hangi usullerle özelleştirileceğine dair bir çerçevenin, tasarıya yerleştirilmediğine dikkat çeken Korkmazcan, özelleştirmeden elde edilecek gelirlerin, özelleştirmenin tamamlanması için yeni istihdam alanları kurulması, kapsam içindeki diğer kuruluşların rehabilitasyonu gibi amaçlarda kullanılmasının zorunluluğuna değinmiştir:

*Dünyada başarıyla özelleştirme yapmış bütün ülkelerde, özelleştirme gelirleri, öncelikle kamunun elindeki işletmelerin rehabilitasyonuna kullanılmıştır. Ayrıca, buradan meydana gelecek istihdam kayıplarını giderici yatırımlara kullanılmıştır. Burada hiçbir ölçü getirilmemiş, gelir, doğrudan doğruya bütçe geliri haline dönüştürülebilecek, özelleştirme idaresinin fonuna aktarılacaktır ve gelirin nasıl sarf edileceğine dair bir açıklık tasarıya konulmamıştır. Halbuki, bunları Meclisin bilmesi lazım; Meclisin, yetkiyi devrederken, paranın nereye sarf edileceğini açık açık bilmesi lazım. Özelleştirme gelirlerinin, ancak bu yolla çarçur edilmesi, günlük ihtiyaçlar için yok edilmesi önlenebilir. Aksi halde, özelleştirmenin ilk uygulamasında siz eğer orada çalışanları kapının önüne bırakır, hiçbir sosyal tedbir almadan çıkarsanız, özelleştirmeyi ilk adımda sabote etmiş olursunuz. Onun için, biz, bu yetki tasarısının özelleştirme amacına hizmet etmeyeceği iddiasındayız.*¹⁷⁷⁵

¹⁷⁷³ A.k., s. 436.

¹⁷⁷⁴ A.k., ss. 437-438.

¹⁷⁷⁵ A.k., s. 438.

Özelleştirmenin en önemli unsurlarından birisinin, Hükümete güven konusu olduğunu söyleyen Korkmazcan, bu ortamda kanun hükmünde kararname çıkarma hususunda yetkinin Hükümete verilmesini Meclis yönünden gerçekten “tarihi bir vebal” olarak nitelemiştir.

Tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), yetki yasa tasarısıyla getirilen özelleştirme girişiminin, yaşanan ağır ekonomik, özellikle mali krizi aşma konusunda kalıcı bir ekonomik anlayışı içermediğini aksine, mali krizin yol açtığı açıkları “günü birlik kapatma” amacına dönük olduğunu ileri sürmüştür. Gürkan’a göre, Türkiye’de mali krizin, enflasyonun dizginleri altında ulaştığı boyut, “özelleştirme” adı altında atılacak böylesine bir toptan adımın, ekonomik krizi aşma yolunda kalıcı bir ekonomik çözüm olmasını önleyecek durumdadır. Gürkan, Meclisi özelleştirme konusunda şu cümlelerle uyarmıştır:

*Değerli arkadaşlarım, benim, bu Meclisin çok sevdiğim bir yanı var; bu Meclis, milliyetçi bir Meclis. Bu Meclis Kıbrıs, Bosna-Hersek ve Azerbaycan konusunda -Hükümet hangi aymazlık içinde olursa olsun- Hükümetin bir adım önüne geçti, geçebildi. Ne yazık ki, iki noktada İktidar grupları bazı şeylerin gereğini yapamadılar. Bunlardan birisi Çekiç Güç, diğeri de şu sözde özelleştirme. Karşımıza “özelleştirme” diye bir programla çıkmıyorsunuz. Karşımıza çıktığınız programın adı “yabancılaştırma”dır ve buna, bu Meclis, onay ve izin vermemelidir. Milliyetçiliğin, ulusalcılığın gereği budur değerli arkadaşlarım. Bu tasarıya verilecek her olumlu oy, ekonominin kritik sektörlerini, yabancılara, kapitülasyon biçiminde, peşkeş çekmektir.*¹⁷⁷⁶

Mümtaz Soysal (Ankara), tasarının tümü üzerinde şahsı adına yaptığı konuşmasında Partisinin (SHP) temel ilkesinin devlete ekonomide birtakım görevler tanımak ve bunların daha iyi görülebilmesi için, devletin elindeki ekonomik işletmelerin önce özerkleştirilmesi ilkesi olduğunu belirtmiştir. Soysal özerkleştirilecek kamu kuruluşlarını şu şekilde tarif etmiştir: “halkın parasıyla kurulmuş olan, devletin sermayesini kullanan, toplumun kalkınması için en verimli biçimde yönetilmesi gereken, dolayısıyla da rastgele, falanca kişiyi kayırmak, falanca kimseye iş bulmak amacıyla, işletilmesine müdahale edilemeyen, ama yine kamuya ait olan ve belli bir dönem sonunda da yine Meclis tarafından denetlenebilen kuruluşlar.”¹⁷⁷⁷

Özerkleştirmenin, KİT’lerin ortaya çıkışından beri olduğunu 1930’larda çıkmış olan 3460 sayılı Kanun ve 440 sayılı Kanunu göstererek öne sürmüştür. Soysal’a göre bu kanunlar “bu işletmelerin, şunun veya bunun keyfine göre değil, müdebbir bir tüccar gibi yönetilmesini, bunların başına o şekil yöneticilerin getirilmesini” istemiştir. Bu tasarının, özerkleştirmeden söz etmeden, hemen, özelleştirmeye yani satışa gelmesini eleştiren Soysal, Hükümete verilen yetkiyle, her şeyi satabileceğini ve hiçbir sınırlamanın olmadığını savunmuştur:

¹⁷⁷⁶ A.k., s. 439.

¹⁷⁷⁷ A.k., s. 440.

*Hangi konuda, hangi ölçüde, hangi kapsamda yetki verdiğinizin belli olması gerekir. Türkiye’de devletin, kamunun elinde bulunan -dolaylı veya dolaysız biçimde bulunan- her şeyin satılması için yetki veriyorsunuz, kaç milyar dolarlık bir servetin Hükümet kararıyla satılması için yetki veriyorsunuz. Kaç milyar dolarlık, hesap etmesi bile güç; ama, en azından 50 milyar dolar, 60 milyar dolar, 70 milyar dolar. Özelleştirme için acele edilmesini yanlış bulan Soysal konjonktürün, “kötü bir konjonktür” olduğunu ve daha da önemlisi tasarının hazırlanmasında, toplumun bütün kesimlerinin katkısının henüz sağlanmadığını söylemiştir. Oysa satılanlar neredeyse toplumun bütün servetidir, kamunun elinde bulunan bütün servettir.*¹⁷⁷⁸

Tasarının amacı hakkındaki 1. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Abdullah Gül (Kayseri), bu maddeyi kanun tekniğine uygun olmayan ve çok kötü bir örnek olarak, istenilen anlama çekilebilecek bir madde olarak nitelemiştir. Tasarının amacını kamu açıklarını kapatabilmek için gerekli finans kaynağı bulmak olarak belirten Gül, bu tasarı ile ekonominin daha rasyonel çalışabilmesinin ve ekonominin daha iyi dengeler içine oturabilmesinin hedeflenmediğini iddia etmiştir:

*... aklınıza ne gelirse, her şeyi satabilme yetkisini veren bu 1. maddede bütün amaç, yok pahasına da olsa, bunların satılabilmesi ve bütçe açıklarının doldurulabilmesidir. Aslında bu, ilk defa Türkiye’de olmuyor; Türkiye, şu uygulamalarıyla, bugünkü şu iktisat politikasıyla, bugün bataklığın içinde olan Latin Amerika ülkelerini hem de çok kötü şekilde taklit etmektedir. Türkiye, Şili, Arjantin gibi ülkeleri taklit etmektedir. Aynı şekilde, Şili’de de, Arjantin’de de bütün kamu kurumları yok pahasına satılmış; fakat, daha sonra, bu satılan müesseseler batma noktasına gelince, onları yine devlet kurtarıırken, bir nevi tekrar devletleştirmiş ve büyük bir kaynak gitmiştir. Aynı şey, korkarız ki, yarın bizde de olacaktır.*¹⁷⁷⁹

Özelleştirmenin yapıldığı Latin Amerika ve eski sosyalist ülkelerdeki “çok büyük hukuki” sorunlara dikkat çeken Gül, aynı şeylerin Türkiye’de de olacağını öne sürmüştür. Özelleştirmenin yolsuzluk “şaibesinin” olduğu ortamda yapılması ile bir sürü kurum ve kuruluşun, tamamen imha edileceğini iddia etmiştir. Gül’e göre, Türkiye gibi, hâlâ birçok önemli altyapı imkânları yetersiz olan bir ülkede, bu kuruluşların tamamen ortadan kaldırılması ülkenin genel ekonomisine “büyük bir yük” getirecektir. Bu sebeplerle Refah Partisi Grubu olarak buna aleyhte oy vereceklerini vurgulayan Gül, bu tasarının gerçekten ekonominin rasyonel işlemesi amacıyla ve iyice yerine oturtulmuş bir yapı içerisinde getirmesi durumunda farklı düşünebileceklerini belirtmiştir.¹⁷⁸⁰

Tasarının 1. maddesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), ocak-nisan ayları enflasyon rakamının yüzde 67 olduğunu belirterek bu gidişatla yıllık enflasyonun yüzde 150’nin üstünde olacağını söylemiştir. Bu şartlarda, Türkiye’nin dengelerinin bozulduğuna değinen Çelebi, Hazine’nin

¹⁷⁷⁸ A.k., s. 441.

¹⁷⁷⁹ A.k., s. 444.

¹⁷⁸⁰ A.k., ss. 443-444.

artık, devlet tahvili ve değerli kâğıt satamadığına dikkat çekmiştir. Türkiye'nin ilk dört aylık devalüasyon oranının yüzde 140'ı geçtiğini anlatan Çelebi, İnterbank faizlerinin ocak-nisan aylarının ortalamasının yüzde 272'yi bulduğuna işaret etmiştir. Londra piyasalarındaki yatırımcıların, Türkiye'nin en kârlı şirketinin hisselerini yüzde 55 zararla ellerinden çıkardıkları bir dönemde yapılacak bir özelleştirmenin, kimin yararına ve hangi fiyatla olacağını sorgulayan Çelebi, Hükümeti Türk ekonomisinin içinde bulunduğu şartları doğru ve gerçek biçimde değerlendirmeye çağırmıştır. Bu şartlarda özelleştirmeyi, kamu kesimi finansman açığını kapatmak açısından uygulanması gerekli ve şart olan bir politika olarak gören Çelebi, Türkiye'nin en ciddi sorununun finans sektörünün çökmesi olduğunu belirtmiştir. 1. maddede satış prosesine kimin karar vereceğinin, ihaleye kim karar vereceğinin, ne kadarının yabancı sermaye ne kadarının yerli sermaye olacağını belli ve net olmadığı bir kanun tasarısıyla karşı karşıya bulunulduğunu savunan Çelebi, piyasaların öldüğü bir noktada, bu kanun hükmünde kararnamelelerin, bu Hükümetin elinde olmasının ciddi tartışmalara yol açacağını iddia etmiştir. Çelebi'ye göre, Türkiye'de, mevcut faiz ve kur artışlarıyla, iç piyasada özelleştirmenin yapılma şansı zayıftır. Yabancı sermaye girişi de durmuştur. Çelebi, Anavatan Partisi olarak özelleştirmeden yana olduklarını ancak mevcut Hükümetin güven ortamını oluşturamaması sebebiyle bu tasarının kanunlaşmasıyla ülkede çok ciddi siyasal problemlerin ve ciddi sorunların çıkacağını öne sürmüştür.¹⁷⁸¹

Şahsı adına 1. madde üzerinde söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş), ise devletin bir güven bunalımıyla karşı karşıya olduğunu vurgulayarak özelleştirmeden önce, Hükümetin, ilk olarak bir güven tazelemesi gerektiğini söylemiştir. Bütün'ün konuşmasından sonra söz alan Plan ve Bütçe Komisyonu Sözcüsü Yılmaz Ovalı (Bursa), tasarının ana mantığının, özelleştirme ile mevzuatta değişiklik yaparak konuya dinamizm kazandırmak olduğunu söylemiştir. Özelleştirme sürecinin on senelik bir süreci gerektirdiğini bugünden yarına bir özelleştirme yapmanın bu tasarıyla mümkün olmadığını savunmuştur. Özelleştirmenin, bir yasa olmadan da yapılabildiğine değinen Ovalı, bu yetki tasarısının amacını, "özelleştirmeye bir hukukî altyapı oluşturmak ve şeffaflaşma" sağlamak olarak açıklamıştır:

*Bakınız, bugün kamu yararının tarifi kanunlarımızda yoktur. 50 sene önce Boğazda yolcu taşımak bir kamu yararı icabıydı, ama bugün değildir; ama bugünkü yargı organımız, 50 sene önceki mevzuata dayanarak, Boğazda şehir hatları vapuruyla yolcu taşımayı bir kamu yararı icabı görmektedir. İşte bu yetki tasarısı, evvela hukukî altyapıyı hazırlamak için Hükümete vereceğimiz bir yetkiyi amaçlamaktadır. Beğenilmediği takdirde, hazırlanacak kanun hükmünde kararnameleler elbette ki iptal edilebilir.*¹⁷⁸²

¹⁷⁸¹ A.k., ss. 445-446.

¹⁷⁸² A.k., s. 448.

Şahsı adına 1. madde üzerinde söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), KİT'lerin 1986 yılına kadar Türkiye'nin en güçlü ekonomik yapısına sahip, çok gelirli tesisler olmasına rağmen bu hale gelmesini sorgulayarak bu tesislerin zarar etmesini üç sebebe bağlamıştır: yönetimlerin bozukluğu, çok fazla istihdam ve partizanlık yapılması ve işletme ve teknolojide gerilik. Bakanlar Kuruluna kanun hükmündeki kararname çıkarma yetkisinin verilerek özelleştirme işlemlerinin kolaylaştırılmasında fayda olacağını ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁷⁸³

1. madde üzerinde görüşmeler tamamlandıktan sonra 14 değişiklik önergesi müzakere edilmiştir. Önergelerin görüşülmesinin yarısında 99. Birleşim kapatılmıştır. Tasarı üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 5.5.1994 Tarihli 100. Birleşiminde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında devam edilmiştir. Madde üzerindeki önergeler reddedildikten sonra 1. madde kabul edilmiştir.

2. madde üzerinde görüşmelere geçildiğinde Mümtaz Soysal (Ankara), maddeyi yazmış olanların tutumları dolayısıyla ortaya çıkan görüşme usulü hakkında söz almıştır. Bir tek maddeye birçok şeyi sıkıştırmanın aslında görüşme usulünün kötüye kullanılmasını getireceğini savunan Soysal, bu maddenin “Osmanlı fermanlarına” benzediğini bir cümleinin nerede başlayıp nerede bittiğinin bilinemediğini ve içine her şeyin konulduğunu savunmuştur. 2. maddede yasanın kapsamı yanı sıra en azından 30–40 kadar maddenin olduğunu iddia etmiştir. Bir kitabı dolduracak olan konuların bir maddeyle çözümlenmek istendiğini ancak bunlar üzerinde ciddi bir görüşme yapmanın imkânı olmadığını belirtmiştir. Zira bir madde üzerinde söz alınarak sınırlı süre içinde bunca konu üzerine düşünce ifade etmek mümkün değildir. Böyle bir yazış tarzını “kanunun sürüncemede bırakılmasını önlemek üzere bulunmuş bir taktik” olarak nitelemiştir.¹⁷⁸⁴

2. madde üzerinde DYP Grubu adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), dünyanın hiçbir ciddi parlamentosunda, çok yüksek sayıda imza taşımadıkça önergelerin genel kurulda görüşülmediğini hatırlatmıştır. Kırca, kanun yapma usullerini, “arkaik olmaktan kurtarmadıkça ve İkinci Dünya Harbi sonundan beri gelişmiş olan akılsallaştırılmış parlamento metodlarını” kabul etmedikçe bu konuda hep münakaşa olacağını savunmuştur. Tasarıyı “sürüncemede bırakmamak arzusunun” son derece meşru bir arzu olduğunu belirten Kırca, hem akılsallaştırılmış biçimde çalışmak hem de işi sürüncemede bırakmamak için İttüğüün yeniden ele alınmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Zira mevcut halde iki amacı birbirine bağdaştırmak mümkün değildir. Özelleştirmenin bir tek istisnasının yapılacak işletme faaliyetinin doğrudan doğruya bir kamu hizmeti niteliğinde olması durumunda söz konusu olduğuna değinen Kırca, kamusal kurumların denetimi altında olan KİT'lerde iktisadi kararların alınmasında büyük gecikmeler olduğunu söylemiştir. Özelleştirmenin zorunluluğuna dikkat çektiği konuşmasında Kırca, “bu memleketin taşını toprağını” satma iddiasını

¹⁷⁸³ A.k., ss. 448-449.

¹⁷⁸⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 100, (5.5.1994), ss. 517-518.

demagoji olarak niteleyerek bu tasarı metninde Anayasaya aykırı bir nokta bulmanın “fevkalade zor” olacağını öne sürmüştür. Anayasanın 35. ve 49. maddelerine aykırılık iddialarını da reddeden Kırca, yabancı sermayenin önemine dikkat çekmiştir:

*Yabancı sermaye, herhangi bir kaynak gibi kaynaktır. Her zaman böyle midir?... Hayır, değildir. Elbette ki yabancı sermaye, zaman zaman iktisadî açıdan da memlekete hayırlı olmayabilecek işler yapabilir; millî güvenlik açısından tehlikeli olabilir. Bütün bunları bu kanun tasarısı dikkate almıştır.... Bugün, bütün çağdaş dünyanın, yabancı sermaye girişi karşısında aldığı tedbirler, bu girişi doğrudan doğruya önlemek şeklinde değil, bunun belli sahalarda olabilecek zararlarını karşılamak için devlete kontrol ve gözetleme imkânlarını vermektir. Bu kanun da bunu tatbik ediyor. Yoksa Türkiye'nin dağıtını taşını satmışız; Türkiye, bilmem bir petrol harbinin mevzuu olacaktı... Türkiye'nin petrolü ancak kendisine yetiyor. Türkiye'nin petrolünün, kimsenin iştahını çekip de, bizim üzerimize adamlar gönderileceğini sanmak, bir demagojiden ibarettir.*¹⁷⁸⁵

ANAP Grubu adına 2. madde üzerinde söz alan Yüksel Yalova (Aydın), tasarıyı “bir hukuk anomalisi” ve “kaosun bir karmaşık” ifadesi olarak niteledi. Yalova, Anayasa Mahkemesinin en son yetki kanununu iptal ettiği kararına dayanılarak, bir kanun hükmünde kararnamenin taşımak zorunda olduğu unsurları sıralamıştır: konu, kapsam, amaç, ilkeler, süresi, kaç tane çıkarılacağı ve bunun hangi konularda olduğunun açıklıkla belirtilmesi. Bu tasarıda bunların net olarak belirtilmediğini savunan Yalova, Petrol Kanununun 6. maddesinde bazı değişiklikler yapılması isteğini buna örnek olarak vermiştir. Petrol Kanununun 6. maddesindeki, devlet adına hareket edecek kurumlara verilmiş olan yetkinin, kime, ne zaman, hangi şartlarla, ne miktarda verileceğinin Parlamentonun üyeleri tarafından bilinmemesi durumunda milliyetçilikten ve milli menfaatlerden bahsedilemeyeceğini savunmuştur.¹⁷⁸⁶

RP Grubu adına 2. madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), özelleştirmenin, Türkiye’de gündeme yeni gelen bir husus olmadığını, 1980’den sonra çok tartışılan, başlanan ve devam eden bir proses olduğunu belirtmiştir. Mevcut Hükümetin bir kanadının, yargı organlarında dava açarak bazı özelleştirmeleri iptal ettirdiğini hatırlatan Ayhan, Hükümetin özelleştirmeye hazırlıklı olmadığını ve iki buçuk senelik iktidarı sırasında da bu hazırlıkları yapmadığını vurgulamıştır. Konuşmasının devamında KİT’lerin kurulma sebepleri üzerinde duran Ayhan, bu tesislerin ülkenin kalkınmasına olan faydalarına değinmiştir:

¹⁷⁸⁵ A.k., ss. 521, 518-521.

¹⁷⁸⁶ A.k., ss. 521-524.

*KİT'siz bazı meseleleri halletmek mümkün değildir, bazı bölgeleri sanayiye açmak mümkün değildir, o bölgelere sanayi kültürünü yerleştirmek mümkün değildir. Bugün, Anadolu şehirlerinin birçoğunda görmüş olduğunuz özel sektörün, sanayiın ve imalatın gelişmesinde orada bulunan KİT'lere ait tesislerin uzun dönemde yetiştirdikleri ustaların ve mühendislerin büyük katkıları olmuştur. Türkiye'nin geri kalmış, kalkınamamış, fakir kalmış bölgelerini kaldırmak için, önümüzdeki dönemde gene KİT'lere muhtacız... Bu durumda, biz, bütün KİT'leri bugün satabilsek dahi, yarın yeni KİT'ler kurmaya ve bunları verimli olarak çalıştırmaya mecburuz.*¹⁷⁸⁷

Şahsı adına 2. madde üzerinde söz alan Osman Develioğlu (Kayseri) ve İlhan Kaya'nın konuşmalarından sonra 2. madde kabul edilmiştir. İlkeler hakkındaki 3. maddenin görüşmelerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), mevcut Hükümetin özelleştirme konusundaki ehliyetinden şüphesini ve KİT'lerin birçok Batılı ülkede başarılı ve verimli bir şekilde çalıştığını ifade eden bir konuşma yapmıştır. ANAP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ise hükümetleri, Meclis yerine koyan her türlü tutumu Anayasanın ve Anayasa Mahkemesi kararlarının reddettiğini hatırlatarak 3. maddenin özelleştirmenin kendisiyle ilgili sınırlama getirmediğini hâlbuki esas itibarıyla bir satış işlemi olan özelleştirmenin sınırlarının ilkelere konması gerektiğini savunmuştur. Satış işleminin ana unsurlarının da bu madde de yer almadığını söyleyen Dinçerler, Anayasa Mahkemesinin bu tasarıyı iptal edeceğini iddia etmiş ve değişiklik önergeleri doğrultusunda değiştirilmesini istemiştir. DYP Grubu adına 3. madde üzerinde söz alan Halil Demir (Aksaray) ise, Hükümetin “gerçekten güvene layık” olduğunu savunan ve ANAP döneminde yapılan özelleştirmeyi eleştiren bir konuşma yapmıştır. Şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara) da Meclisin iradesinin bu kanunla oluşturulacak bir bürokratik idareye teslim edildiğini ve yapılanın özelleştirme değil yabancılaştırma olduğunu öne sürmüştür.¹⁷⁸⁸

3. maddenin kabul edilmesinden sonra görüşmelerine geçilen yetki süresi hakkındaki 4. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), mevcut müzakere tarzı ile Genel Kuruldan geçirilen tasarının Anayasa Mahkemesinden döneceğini zira bu tasarının “kanun devleti anlayışının” dışında, “kararname devleti kavramını” gündeme getirdiğini savunmuştur. Bütün detayıyla müzakere edilmeyen bu kanun tasarısına göre çıkarılacak kararnamelerle, ülkede çok büyük bir işlem ve operasyon yapılmaya gayret edilmesini doğru bulmayan Kul, tasarıdaki acele ve ısrardan kaynaklanan maddi hatalara işaret etmiştir. Değişiklik önergeleriyle bu hataların düzeltilmesini engelleyen Hükümetin bu tasarıyı geri çekmesini istemiştir.¹⁷⁸⁹

¹⁷⁸⁷ A.k., ss. 526-527.

¹⁷⁸⁸ A.k., ss. 542-550.

¹⁷⁸⁹ A.k., ss. 557-558.

4. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), özelleştirmeden elde edilen gelirlerin bütçe açıklarının kapanmasında ve batık kredilere kullanıldığını yeni iş imkânları yaratmak için kullanılmadığını söylemiştir. Görüşülmekte olan kanun tasarısının, “IMF’nin direktifleri veya arzuları istikametinde gerçekleştirilmesi gereken bir kanun tasarısı” olduğunu iddia etmiştir. Şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara) ise bu tasarının özelleştirme konusunda hukuki altyapıyı tamamlamak için yetki vermediğini belirterek anti tekel yasasının çıkarılmasının zorunluluğuna işaret etmiştir. Zira özelleştirmenin temel amacı, mülkiyeti tabana yaymaktır. Yoksa devlet tekellerinin yerine, yerli ve de özellikle yabancı tekeller yaratmak değildir. Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan’a (Sakarya) göre, İktidar gruplarının geçirdiği bu tasarının bir faydası da, “1960’larda ‘go home’ diye Dolmabahçe iskelesinden Amerikalı denizcileri denize döken (!) sosyal demokratların tam Amerikancı ve yabancılaşımacı bir politikaya teslim olmasını tescil etmiş olmasıdır!”¹⁷⁹⁰

4. maddenin kabul edilmesinden sonra yürürlük hakkındaki 5. madde ve yürütme hakkındaki 6. maddeler de görüşmelerden sonra kabul edilmiştir. Görüşmelerin tamamlanmasından sonra tasarı oylanmıştır. 213 milletvekilinin katıldığı oylamada 162 kabul 51 ret oyu kullanılarak tasarı kanunlaşmıştır. Bu kanun Anayasa Mahkemesinin 1994/49 esas sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

Mümtaz Soysal, Nami Çağan ve 89 milletvekili 3987 sayılı Kanunun tümünün Anayasa’nın 87., 91. ve 153. maddelerine, ayrıca 1. maddesinin beşinci fıkrasıyla 2. maddesinin (A) bölümünün (g) bendinin ve (C) bölümünün Anayasa’nın 2., 7., 87., 91. ve 153. maddelerine, (B) bölümünün (a) bendinin sonundaki tümceyle (c) bendinin ve (F) bölümünün Anayasa’nın 160. ve 165. maddelerine aykırılığı savıyla iptali ve Yetki Yasası’na dayanan KHK’ler çıkarılarak sonradan giderilmesi güç ya da olanaksız durum ve zararlara yol açılmaması için yürürlüğün durdurulmasına karar verilmesi istemiyle Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır.

17.5.1994 günlü başvuru dilekçesinde, bir yetki yasasında bulunması zorunlu; yetki süresi, yürürlük ve yürütme maddeleri dışında toplam üç maddelik bu yasanın, Anayasa’ya aykırı olduğu savunulmuştur. Dilekçede, yasanın amaç ve kapsam açısından sınırlanmamış, soyut yetkiler içerdiği, ilkelere yer vermediği ve Genel Gerekçesi’nde Hükümet tarafından da itiraf edildiği gibi, “esasen kanunla yapılması gereken” düzenlemeler içerdiği için, Anayasa’nın 87. ve 91. maddelerine; bir yetki yasasının taşıması gereken niteliklere ilişkin daha önceki Anayasa Mahkemesi kararlarına uymadığı için ise, 153. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi, işin esastan karara bağlanmasına kadar yürürlüğün durdurulması istemini 15.6.1994 günlü toplantıda oy çokluğuyla reddetmiştir. Esasına ilişkin değerlendirmesinde ise 3987 sayılı yasanın A. 1., 2. ve 3.

¹⁷⁹⁰ A.k., s. 562.

maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALLERİNE, B. İptal kararı nedeniyle uygulama olanağı kalmayan 4., 5. ve 6. maddelerinin, 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa'nın 29. maddesinin ikinci fıkrası gereğince İPTALLERİNE, 7.7.1994 gününde OY BİRLİĞİYLE karar vermiştir.¹⁷⁹¹

Anayasa Mahkemesi 21.7.1994 tarihinde de 3987 sayılı yasaya dayanılarak çıkarılan 530, 531, 532, 533 ve 536 sayılı kanun hükmünde kararnameleri iptal etmiştir.

5.3.4.5. Bankalar Kanunu, Sigorta Murakabe Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yetki Kanunu (3991)

“Bankalar Kanunu, Sigorta Murakabe Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yetki Kanunu Tasarısı (1/690),” 5.5.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına iletilmiş ve oradan da 9.5.1994 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. 657 sıra sayılı Tasarı, Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu ile birlikte 16.5.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine dağıtılmıştır. Tasarının gerekçesinde Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair 24.6.1993 tarihli ve 3911 sayılı Yetki Kanununun, Anayasa Mahkemesinin 16.9.1993 gün ve Esas: 1993/26, Karar 1993/28 sayılı kararıyla iptal edildiği ifade edilmiştir. Aynı Kanuna dayanılarak yürürlüğe konulan 15.9.1993 günlü ve 510 sayılı “Sigorta Murakabe Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname” ile 16.9.1993 günlü, 512 sayılı “Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname”nin de anayasal dayanaktan yoksun kalmaları nedeniyle iptal edildiği hatırlatılmıştır. Bu Kanun Hükmünde Kararnamelerin iptaline karar verilmesi ile meydana gelen hukuksal boşluk, kamu yararını olumsuz yönde etkileyecek nitelikte olduğundan, Yüksek Mahkeme, gerekli göreceği yeni düzenlemeleri yapması için Yasama organına süre tanımak amacıyla iptal kararlarının Resmi Gazetede yayımlanmalarından başlayarak altı ay sonra yürürlüğe girmelerini uygun bulmuştur. Gerekcede, Kanun Hükmünde Kararnamelerin yürürlükten kalkmalarının, mali sektörde yaşanmakta olan belirsizlik ve güvensizlik ortamı da dikkate alındığında bankacılık ve sigortacılık alanlarında büyük hukuki boşluklar meydana getireceği belirtilmiştir. Bu nedenle, kapsamı sınırlı bir konuda Kanun Hükmünde Kararname ile düzenleme yetkisinin Hükümete verilmesi için bu tasarı hazırlanmıştır.¹⁷⁹²

¹⁷⁹¹ Esas Sayısı 1994/49, Karar Sayısı 1994/45-1 ve 45-2, Karar Günü 07.07.1994, *Resmi Gazete*, 10 Eylül 1994, Sayı: 22047, www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

¹⁷⁹² Sıra Sayısı 657, “Bankalar Kanunu, Sigorta Murakabe Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yetki Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/690)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 109'un sonuna ekli, (1.6.1994), s. 1.

Plan ve Bütçe Komisyonu raporunda Komisyonun 12.5.1994 Tarihinde yaptığı 54. Birleşimde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Aykon Doğan'ın başkanlığında, Maliye Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla tasarımı incelediği belirtilmiştir. Komisyonda yapılan görüşmelerde, tasarı ile bankalardaki mevduat kaçışlarını önleyici tedbirlerin alınması gerektiği, malî piyasaların belirsizlik ve güvensizlik ortamında bulunmasının doğru olmadığı, Hükümetin bankalardaki mevduatı güvence altına alan kararının bir zorunluluktan kaynaklandığı ancak, bu karara gerek kalmayacak denetim mekanizmalarının yeterli hale getirilmesi gerektiği şeklinde eleştiriler ifade edilmiştir. Ayrıca, Hükümet adına yapılan açıklamalarda, tasarının Anayasa Mahkemesinin iptal gerekçeleri paralelinde hazırlandığı ve bu defa getirilen yetki yasasının kapsamının daha önceki yetki yasasına göre oldukça dar kapsamlı tutulduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bankaların devlet güvencesine alınmasının yerinde olduğu, son uygulanan para politikaları ile banka mevduatlarının yükselen bir trende girdiği, Anayasa Mahkemesince iptal edilen söz konusu iki Kanun Hükmünde Kararnamenin verilen süre içerisinde yenilenememesi halinde Bankalar Kanunu mevzuatının yürürlükten kalkması gibi çok ciddi sıkıntıların doğabileceği belirtilmiştir. Süre açısından konunun aciliyeti bulunduğu, bankaların denetiminin ilgili organlarınca titizlikle sürdürüldüğü, ancak bu konuda daha geniş düzenlemelere gidileceği ifade edilmiştir.¹⁷⁹³

Tasarı Komisyonca benimsenirken Selçuk Maruflı, Edip Safder Gaydalı, Mehmet Nedim Budak, Süleyman Hatinoğlu, Nevşat Özer ve Mustafa Ünal'dı tasarıya muhalefet şerhi koymuştur. Muhalefet şerhinde Hükümetin uyguladığı yanlış ve vukufsuz politikalar sonucu, 1983 yılından itibaren gelişen ve büyüyen Türk ekonomisinin krize sokulduğu, enflasyonun yıllık % 125'i bulduğu vurgulanarak banka batıran banka yöneticilerine sorumluluk ve yaptırım getirilirken, bu sorumluluğun geriye doğru işlemesi ve daha önceki yıllarda da banka batıranların da muaheze edilmesi istenmiştir. Ayrıca, değişecek maddelerin sayısının yüksek oluşu ve muhtevalarının önemli oluşu sebebiyle yetki verilmesi yönünde değil değişecek tüm hükümlerin de yer alacağı bir yasa çıkarılması istenmiştir. Son olarak Kanun Hükmünde Kararname çıkarılma yetkisinin, "güvenilir, inanılır" Hükümetlere verildiği söylenerek mevcut Hükümetin güvenilirliğinin kalmadığı savunulmuştur.¹⁷⁹⁴

Tasarı üzerindeki görüşmelere Genel Kurul'un 1.6.1994 Tarihli 109. Birleşiminde, 1. Oturumda Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), Hükümetin çok sık yetki kanununu Meclis gündemine getirmesini eleştirerek yetki kanunu müessesesinin gerçekten de "acil, ivedi ve zorunlu hallere inhisar etmek kaydıyla" kullanılmasının ve suistimal edilmemesinin önemine vurgu yapmıştır:

¹⁷⁹³ A.k., ss. 1-3.

¹⁷⁹⁴ A.k., ss. 3-5.

*Her hafta yetki kanunu çıkarılmaz. Her hafta yetki kanunu çıkarmak, bir ölçüde Parlamentonun yetkilerine tasallut etmek demektir. Anayasa Mahkemesi ayrı bir yetkiden bahsetmektedir; ‘Ancak ayrı bir yetki verilebilir.’ Meclis, Hükümete yetki verir; yetkisini devretmez. Siz her hafta bir yetki kanunu çıkarmak suretiyle, ‘Parlamento, yetkisini Hükümete devretsin’ diyorsunuz. Değerli arkadaşlarım, yani, şurada ‘Hâkimiyet, kayıtsız şartsız milletindir’ diyor; ‘Hâkimiyet, kayıtsız şartsız Hükümetindir’ demiyor. Hükümet olarak bu kadar yetki alırsanız, her hafta bir yetki kanunu çıkarırsanız, bu açık, alenî bir şekilde Parlamentonun yetkilerine tecavüz manasına gelir ve yasama organını, Parlamentoyu kapatalım, Hükümet de kanun hükmünde kararnamelerle memleketi idare etsin(!) Toptan bir yetki isteyin, ‘altı ay müddetle Parlamento tatile gitmiştir, kapanmıştır; Hükümet, kanun hükmünde kararnamelerle bu memleketi yönetir’ deyin de bari şu işten kurtulalım.*¹⁷⁹⁵

Hükümetin çalıştırdığı kadroların yetki kanunu yazmaya ehil olmadığını ve Anayasa Mahkemesine danışarak “bu yetki kanunu acaba Anayasaya uygun mu, değil mi” diye mütalaa alındığını iddia etmiştir. Bunun, Anayasa Mahkemesini yıpratacağını söyleyen Keçeciler, Anayasa Mahkemesinin “istişarî organ” olmadığını, “karar organı” olduğunu belirtmiştir. Bu yaklaşımın Meclisten korkmak anlamına da geldiğini söyleyen Keçeciler’e göre, Parlamento yetkileri konusunda kıskanç olmaya mecburdur. Zira bu yetkiler, milletin milletvekilleri tarafından kullanılması için verilmiştir. Bu yetkilerin Hükümete devredilmesi yanlıştır. Keçeciler’e göre, Türkiye Cumhuriyetinin hiçbir döneminde, üç haftada üç tane ayrı yetki kanunu tasarısı Parlamenta gelmemiştir. Zira Parlamento hata yapmaz, bütün Türkiye’nin uzmanları bu müessesenin emri altındadır. Çiftçiye, işçiye, memura, emekliye verdiği sözleri unutan bir Hükümete güvenmediklerini söyleyen Keçeciler, böyle bir Hükümete yetki veren kanun tasarısına da karşı olduklarını ifade etmiştir.¹⁷⁹⁶

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), Türk ekonomisinin krizde olduğu dönemlerde bu tip önemli meselelerin kanun şeklinde Meclise getirilmesinin daha uygun olduğunu ve Anayasa Mahkemesinin ileride iptal edeceği açık, kesin olarak bilinen bir maddenin buradan geçirilmesinin uygun olmadığını belirtmiştir. Hükümetin yeni seçimden çıkan bir hükümet olarak bu tür bir yetki kanunu çıkarmak istemesinin anlaşılabilirliğini ancak üç senelik bir Hükümetin böyle bir şey istemesinin büyük bir güven bunalımı içinde olduğuna işaret ettiğini iddia etmiştir. Başbakan Çiller’in, bayram mesajında, 1995 bütçesine hiçbir yük gelmeyeceğini söylemesine rağmen iki hafta sonra, net yüzde 50 faizli, üç aylık tahviller çıkararak, 1995 yılı bütçesini büyük bir yük altına soktuğunu ileri sürmüştür. Gül’e göre, bu tasarı ile getirilen tedbirler birbiriyle tezat halindedir; ayrıca,

¹⁷⁹⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 109, (1.6.1994) s. 286.

¹⁷⁹⁶ **A.k.**, ss. 286-288.

anayasal desteği de çürük olduğu için, Meclisin yetkisi hükümete devredilmektedir. Nelerin değiştirileceğinin madde madde belirtilmesinin Anayasa Mahkemesinin daha önceki iptal davasındaki gerekçelerden sadece birisini yerine getireceğine işaret eden Gül, Meclis yetkisinin devredilmesini gerektirecek “gerçekten acilen, hemen üzerine gidilmesi gereken” bir yasa olmadığını söylemiştir. Tasarının konusu normal şartlar altında Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışılması, konuşulması ve ona göre çıkarılması gereken bir meseledir. Bu sebepten dolayı ret oyu vereceklerini sözlerine eklemiştir.¹⁷⁹⁷

Şahsı adına tasarının tümü üzerinde söz alan M. Vehbi Dinçerler (Ankara), konuşmasında “ciddi bir Tüzük faciası” yaşandığını savunmuştur. Dinçerler, bu Yetki Kanunu Tasarısının Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmesine itiraz ettiklerini ve Anayasa Komisyonunda bu durumun gündeme getirildiğini ve bütün partilerin ve milletvekillerinin ittifakıyla, bu konuda Anayasa Komisyonunun görüş bildirmesi kararının alındığını hatırlatmıştır. Plan ve Bütçe Komisyonunun, Anayasa Komisyonunun yazısını ve talebini raporuna derç etmemesini eleştiren Dinçerler bu tasarının Anayasa Komisyonuna gönderilmesi gerektiğinde ısrar etmiştir. Bu sebepten mevcut tasarının Genel Kurulda görüşülemeyeceğinin altını çizmiştir. Dinçerler’e göre mevcut görüşme “İçtüzüğün lafzına da ruhuna da, çok bedihî bir şekilde” aykırı iken yeni bir İçtüzük çıkarmaya çalışmak da faydasızdır. Şahsı adına söz alan diğer milletvekili, Seyfi Şahin (Kayseri), Türkiye’nin “çok önemli bir ekonomik krizden” geçmekte olduğunu ve bu önemli üç kanun hükmünde kararnamenin piyasadaki para spekülasyonunu önlemesi durumunda çok faydalı olacaklarını belirtmiştir. Şahin’e göre usul tartışmalarının ötesinde, bu tür kanun hükmünde kararnameler eğer gerçekten Anayasaya ve kanunlara uygun şekilde yürütülecekse, bir an önce çıkarılmasında yarar vardır.¹⁷⁹⁸

Tasarının tümü üzerindeki konuşmaların tamamlanmasından sonra karar yeter sayısı olmadığı için tasarının amacı hakkındaki 1. madde üzerinde görüşmelere 3. Oturumda devam edilmiştir. RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Danışma Kurulunda grupların ittifakı olmadan, iktidar partileri gruplarının getirdikleri bir öneriyle Meclis gündeminin değiştirildiğini, bu çalışma tarzının “fevkalade” verimsiz olduğunu söylemiştir. Hükümetten gelen baskıların Meclise aynen yansıtılarak “emrivaki” yapılmasına hiç kimsenin hakkı olmadığını belirten Ayhan, milletvekillerinin görevinin, bakanlıklarda iş takibi değil, odacı tayini değil, hazırlık yaparak kanun tasarı ve tekliflerini enine boyuna tartışmak olduğunu vurgulamıştır. Ayhan, “müzakereler bu şekilde yapılmadığı ve bu şartlara da riayet edilmediği için, Hükümetin, bugün getirdiğini yarın geri çektiğini, bugün kanunlaştırdığını yarın iptal edip geriye aldığı” ileri sürmüştür. Başbakan Çiller’in kendi icraatlarını tenkit eden

¹⁷⁹⁷ A.k., s. 289.

¹⁷⁹⁸ A.k., ss. 290-292.

birtakım iş çevrelerini itham ederek, bu çevrelerin Hükümeti yıkmak istediğini ifade ettiğini hatırlatan Ayhan, işadamlarının hedef alınmasını eleştirmiştir. Hükümetin faizciliğinin, memleketin mali sistemini çöktüğünü söyleyen Ayhan, buna önek olarak bankaların ve kamu iktisadi teşebbüslerin batmasını vermiştir. Hazinesin yüzde 406 faizle piyasadan para toplamaya başlamasını şu sözlerle eleştirmiştir:

*Hem, yıl sonu enflasyonu yüzde 100 mertebesinde olacak diyorsunuz, hem de yüzde 406 ile borçlanıyorsunuz... Bunun hangisi doğrudur?... Eğer yüzde 100 mertebesinde bir enflasyon olarsa, o zaman Hükümeti ve devleti bir rantıye sınıfı işgal etmiş, egemenlik altına almış, milleti soyuyor demektir. Milletten alınan vergiler Hazineye gidip, hizmet olarak milletin sağlığına, eğitime, sanayiine, köylünün kalkınmasına, çiftçinin kalkınmasına harcanacak yerde, işte o rantıye sınıfı bunu yamyam gibi emmektedir. Değerli arkadaşlar, bugünlerde bir yamyam virüsten bahsediliyor... Maalesef, asıl yamyamlar, memleketin malî sistemini, iktisadî sistemini, sanayi sistemini çöktürmektedir.*¹⁷⁹⁹

Ayhan, Hükümete bu yetkinin verilmeyerek en kısa zamanda memleketi buhrandan kurtaracak yeni bir hükümeti görevlendirilme zamanının geldiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır. 1. maddenin kabul edilmesinden sonra 2., 3., 4., 5. ve 6. maddeler, üzerinde söz alınmadan kabul edilmiştir. Tasarının tümü açık oylama ile oylanmış ve 181 üyenin katıldığı oylamada 135 kabul, 46 ret oyuyla yetki kanunu tasarısı kanunlaşmıştır.

Ana muhalefet Partisi ANAP'ın TBMM Grup Başkanvekili Hasan Korkmazcan, 7 Haziran 1994 günlü, 21953 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1.6.1994 günlü, 3991 sayılı "Bankalar Kanunu, Sigorta Murakabe Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yetki Kanunu"nın tümünün Anayasa'nın genel ilkeleri ile 2., 7., 87., 91. ve 153. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemine ilişkin Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır.

Anayasa Mahkemesi 3991 sayılı kanunun A- 1., 2. ve 3. maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALLERİNE, Güven DİNÇER'in "Yalnız 2. maddenin (b) bendi ile 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun 58. maddesinde değişiklik yapma konusunda Bakanlar Kurulu'na verilen yetkinin Anayasa'ya aykırı olduğu" yolundaki karşıoyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

B- 4., 5. ve 6. maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OY BİRLİĞİYLE,

C- İptal kararı nedeniyle uygulama olanağı kalmayan 4., 5. ve 6. maddelerinin, 2949 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa'nın 29. maddesinin ikinci fıkrası gereğince İPTALLERİNE, OY BİRLİĞİYLE, 29.11.1994 gününde karar vermiştir.¹⁸⁰⁰

¹⁷⁹⁹ A.k., s. 297.

¹⁸⁰⁰ Esas Sayısı 1994/68, Karar Sayısı 1994/65-1, Karar Günü 29.11.1994, Resmi Gazete, 10 Şubat 1995, Sayı: 22198, www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

5.3.5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanında Düzenlemeler

5.3.5.1. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve 6750 Sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun ile 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3917)

Kanun tasarısı temelde Sosyal Sigortalar Kurumu'nun karşı karşıya olduğu mali krizden kurtarılması ve personel açığının giderilmesi amacıyla hazırlanmıştır. “506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve 6750 Sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/516)” Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Sosyal Sigortalar Kurumunun karşı karşıya olduğu “ciddi bir finansman darboğazı” ile karşı karşıya kaldığı gerekçesiyle hazırlanmıştır. 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/531) da yine Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Sosyal Sigortalar Kurumu'ndaki “personel eksikliğini” gidermek amacıyla düzenlenmiştir.

İlk tasarının gerekçesinde “sigortasız işçi çalıştırılması”, “emeklilerin sayısındaki düzenli artışlara karşılık sigortalı sayısında yeterli artış” sağlanamaması ve primlerin düzenli olarak ödenmemesi gibi nedenlerle Sosyal Sigortalar Kurumu'nun “ciddi bir finansman darboğazına” girdiğine dikkat çekilmiştir. “Bazı acil iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi” amacıyla bu tasarının kaleme alındığı belirtilmiştir.¹⁸⁰¹ Kurumdaki personel eksikliğini gidermeyi amaçlayan ikinci tasarının gerekçesinde ise personel eksikliği dolayısıyla “kurum dışına sevk edilen hastalar nedeniyle her yıl trilyonlarca liralık gereksiz harcamalar” yapıldığına işaret edilmiştir. Gerekçede ayrıca yeni kurulan sigorta müdürlüklerinde bu ihtiyacın daha acil olduğunun da altı çizilmiştir.¹⁸⁰²

Sosyal Sigortalar Kanunu, Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı 9.3.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonuna gönderilmiştir. Diğer tasarı da aynı şekilde Meclis Başkanlığına gelmiş ve görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk edilmiştir. İlk tasarının Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunda görüşülmesi sırasında 3. ve 4. “madde hükümlerinin Anayasaya aykırı olabileceği tereddüdü doğmuş,” konu Adalet Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi

¹⁸⁰¹ Sıra Sayısı 348, “506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve 6750 Sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun ile 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/516, 531),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 30'un sonuna ekli, (18.11.1993), ss. 1-2.

¹⁸⁰² *A.k.*, ss. 7-8.

Hukuk Fakültesi'ne sorulduktan sonra maddeler üzerinde belli değişikliklere gidilmiştir. Ayrıca komisyon tarafından tasarıya üç farklı önergeyle 3., 4. ve 5. maddeler eklenmiştir.¹⁸⁰³ Bu değişikliklerden sonra tasarı Plan ve Bütçe Komisyonuna sunulmuştur. Komisyonunda, Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonundan gelen tasarı ile diğer tasarı “birbirleriyle ilgili görülerek” birleştirilmek suretiyle görüşülmüştür. Yapılan inceleme ve görüşmelerin ardından tasarının başlığı “Sosyal Sigortalar Kanunu, Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” şeklinde değiştirilmiştir.¹⁸⁰⁴

İki tasarının birleşmesinden oluşan yeni tasarı 18.5.1993 tarihinde Genel Kurul Gündemine alınmıştır. Genel Kurulun 17.11.1993 Tarihli 29. Birleşiminde Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmış, fakat karar yeter sayısı sağlanamadığından tasarının görüşülmesi daha sonraki bir tarihe ertelenmiştir. 18.11.1993 tarihinde yine Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında toplanan Genel Kurulda tasarı görüşülmeye başlanmıştır. İlk olarak tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), konuşmasına Çalışma Bakanını eleştirerek başlamıştır:

*... demokrasiyi, kandırmacaya dayalı, sadece bir sayısal çoğunluk rejimi olarak algılayan anlayış, her alandaki kurumlaşmanın yapısal bozukluklarını daha da tahrip etmektedir. Bu anlayışın sayısız somut örneklerini, yaklaşık iki yıldır, Sayın Çalışma Bakanının, Komisyon ve Genel Kurul çalışmalarında ortaya koya gelmesi talihsizliktir... Muhalefet ve hatta iktidar milletvekillerinin hiçbir kanun teklifi ve hükümet tasarıları üzerindeki hiçbir önergeleri, ne denli haklı ve tutarlı olursa olsun, komisyonlarda ve Genel Kurulda, Sayın Bakanın belirttiğim anlayışı içindeki çabalarıyla, değerlendirilmemektedir. Sayın Bakan, komisyonları ve Meclis Genel Kurulunu, tasarılarını otomatik biçimde onaylamakla görevli organlar olarak görmektedir.*¹⁸⁰⁵

Çalışma Bakanına yönelik bu eleştirilerinin ardından Kul, görüşülmekte olan tasarının daha önce hükümetin çıkardığı 503 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile benzer tasarrufları öngördüğünü, bu kararname konusunda Anayasa Mahkemesi iptal kararı vermişken böylesi bir teklifin görüşülmesinin doğru olmadığını belirtmiştir. Kul ayrıca tasarının “gündemde tutuluş biçimiyle usulen ve içeriğinin Anayasaya aykırılığı itibarıyla da esasen müzakereye alınmaması gereken bir tasarı” olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁰⁶ Sosyal Sigortalar Kurumunun sorunlarının mevcut tasarıda olduğu gibi “adeta bir salam

¹⁸⁰³ A.k., ss. 4-5.

¹⁸⁰⁴ A.k., s. 13.

¹⁸⁰⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 30, (18.11.1993), ss. 25-26.

¹⁸⁰⁶ A.k., s. 26.

politikasıyla, ayrı ayrı, tek tek madde madde ele alınmasına karşı çıkmıştır. Kul, tasarıdan hoşnutsuzluğunu “gerçekler bir kenara itilerek, başka alanlara yönelik bir salam politikası, sorunlara çare olmayacak garip bir tasarı, bugün huzurumuza ve karşımıza gelmiştir” sözleriyle dile getirmiştir.¹⁸⁰⁷

Kul, bu genel eleştirilerinin ardından tasarının hiçbir yenilik getirmedini ve belli sorunlar taşıdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

*[Tasarıda] finansman darboğazının hangi boyutlarda olduğu da belli değildir. ... sadece gayrimenkul satma yoluyla darboğaz aşmak mümkün görülmemektedir. ... Tahsilâtlardaki düşüklüklerden bahsedilmemiş, bu konuda bir tedbir önümüze gelmemiştir. ... Enflasyonun, kurum fonları üzerindeki tahribatını giderecek genel bir politikadan bahsedilmemektedir ve bu konuda bir çare üretilmemektedir... yasal düzenlemelerden doğan eksikliklerden bahsedilmemiştir. Tasarı, yönetime müdahaleden ve istikrarsızlıktan doğan zararları önleme konusunda hiçbir yenilik getirmemektedir: Aksine, hükümetlerin, Sosyal Sigortalar Kurumu üzerindeki vesayet hukukunu daha da ağırlaştıracak hükümler ihtiva etmektedir... Kurum kaynaklarına el atılmasını önleyecek herhangi bir öneri tasarıda mevcut değildir... ters, karmaşık ve ne olduğu açık olmayan bir yoldan, Sosyal Sigortalar Kurumunun gayrimenkullerine el konulmakta ve satılmak istenmektedir. Sosyal Sigortalar Kurumunun bugün edindiği gayrimenkuller, Sosyal Sigortalar Kurumunun iştirakçisi olan işçilerin ödediği primler ve işverenlerin işçiler adına ödediği primlerden elde edilmiş ve sağlanmıştır. Dolayısıyla, mülkiyet hakkı açısından Kurumun malı ve işçilerin malı olan bu gayrimenkullerin... asıl mülkiyet sahibinin iradesi olmadan onların elinden alınması mülkiyet hakkının özüne aykırıdır.*¹⁸⁰⁸

Kul, yasa tasarısına ilişkin bu eleştirilerini sıraladıktan sonra “kanun tasarısının kabulü halinde, Sosyal Sigortalar Kurumunun mallarının haraç mezat satılmasına meydan verilmesi gibi bir olayın doğmaması için” Anayasa Mahkemesine müracaat edeceklerini açıklamıştır.¹⁸⁰⁹

Kul’un ardından RP Grubu adına söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), Sosyal Sigortalar Kurumu’nun (SSK) tarihi hakkında bilgi verdikten sonra söz konusu kurumun neden mali bir krizle karşı karşıya olduğunu açıklamıştır. İnceöz’e göre, SSK “varlık içinde yokluk” çekmektedir ve bunun da nedeni “kurumun sigorta prim alacakları tutarının gecikme zamlarıyla birlikte 12 trilyon lirayı” aşmasıdır.¹⁸¹⁰ İnceöz konuşmasında ayrıca bu borcun kamu ve özel kuruluşlarına nasıl dağıldığı hakkında da bilgi vermiştir:

SSK’ya prim borcu bulunanlar arasında resmî kurumlar, kamu iktisadî teşekkülleri ve belediyeler başı çekiyor. Resmî kurumların 10,5 trilyon lira tutarındaki prim borcunun silinmesine karşın, SSK’nın, sigorta primleri ve

¹⁸⁰⁷ A.k., s. 27.

¹⁸⁰⁸ A.k., ss. 27-29.

¹⁸⁰⁹ A.k., s. 30.

¹⁸¹⁰ A.k., s. 31.

gecikme cezası alacakları, artarak tırmanmaya devam ediyor. Ağustos ayı verilerine göre kurumun toplam 12 trilyon 173 milyar lira tutarında sigorta primi ve gecikme cezası alacağı bulunuyor. Özel sektörün 3,5 trilyon lira olan sigorta prim borcu, gecikme zammıyla birlikte 6 trilyon 413 milyar liraya yükseliyor. Kamu sektörünün SSK'ya olan sigorta prim borcu 3,9 trilyon liradır. Bu borç, gecikme zammıyla birlikte hesaplandığında 5 trilyon lirayı buluyor.¹⁸¹¹

Bu gibi nedenlerle İnceöz, tasarındaki “varlık içerisinde yokluk çekilmesini bir an önce giderecek maddeler üzerindeki” görüşlerinin olumlu olduğunu belirtmiştir.¹⁸¹² Öte yandan İnceöz, bu olumlu görüşlerine rağmen tasarının bazı kısımlarına karşı çıktıklarını açıklamış ve tasarının “SSK mallarının, bir kamu bankasına devrini öngören maddesine” ilişkin çekincelerini sıralamıştır:

... satış bedellerinden elde edilecek meblağın... bir bankaya peşkeş çekilme işleminin karşısında olduğumuzu belirtiyorum. Size isim de veriyorum; tasar, Sağlık ve Sosyal İşler komisyonunda görüşülürken ilk önce Hükümetin teklif ettiği metinde, “Emlak Bankası” diye bahsedilmişti. ... Emlak Bankası gibi şaibeli bir banka üzerine malın devredilmesi konusundaki tereddütlerimi dile getirdim. Dikkat edilirse, dağıtılan metinde de, 3. maddeye, tüm milletvekilleri içerisinde tek muhalefet şerhi koyan milletvekili benim. O zaman uyardım ve bunun anayasaya da aykırı olduğunu söyledim. Bir bankanın ismi zikredilerek, bir bankaya peşkeş çekilme operasyonunun yapılması karşısında hassasiyetimi gösterdiğim zaman, Anayasaya aykırı olup olmadığı konusunda Adalet Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Kürsü Başkanı tarafından konu incelendi ve “Emlak Bankası” şekli değiştirilip, “bir kamu bankası” şekline getirildi. Tabii, “kamu bankası” sözüyle de indirekt olarak yine Emlak Bankası kastedilmektedir.¹⁸¹³

İnceöz'ün ardından CHP Grubu adına söz alan Ali Dinçer (Ankara), konuşmasına üç farklı kola ayrılan sosyal güvenlik kurumlarının bir çatı altına alınması noktasında çalışma yapılmamasından şikâyet ederek başlamış, “parçacı yaklaşımla” soruna çözüm aranmasını eleştirmiştir. Dinçer, SSK gayrimenkullerinin “mirasyedi” politikalarla satılması yerine mevcut mülklerin daha verimli kullanılması gerektiğinin altını çizmiştir:

SSK dahil pek çok kamu kuruluşunun büyük kentlerde son derece prestijli yerlerde, son derece kıymetli iş merkezleri, binaları var. Bunların her birinin çok kötü işletildiğini, kiralarının çok düşük düzeyde olduğunu hepimiz biliyoruz. Siz, bu mal varlığının nasıl değerlendirileceğiyle ilgili hiçbir çözüm modeli getirmiyorsunuz, tutuyorsunuz, bu mal varlığının satılmasıyla kısa vadeli çözüm yolları arıyorsunuz... yapılması gereken, bu kurumun asıl sahiplerinin oluşturduğu katılımcı bir yönetim modeliyle, profesyonelce bu mal varlığının değerlendirilmesini sağlamaktır.¹⁸¹⁴

¹⁸¹¹ A.k., s. 31.

¹⁸¹² A.k., s. 32.

¹⁸¹³ A.k., s. 33.

¹⁸¹⁴ A.k., ss. 35-36.

Daha sonra Hükümet adına söz alan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul), tasarının “Sosyal Sigortalar Kurumunun tüm durumunun düzeltilmesine yönelik bir yasa tasarısı” olmadığını sadece içinde bulunan koşullarda “çok kısa zamanda rahat nefes” alınmasını sağlayacak bir düzenleme olduğunu belirtmiştir. Moğultay, Emin Kul’un eleştirilerine de cevap vermiş ve 503 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Mart ayında meclise sevk edilen ve tartışılmakta olan tasarının uzun süre yasalaşamaması nedeniyle çıkarıldığını, Anayasa Mahkemesince iptal edilen bu kararname doğrultusunda hiçbir işlem yapmadıklarını ifade etmiştir.¹⁸¹⁵ Moğultay ayrıca, tartışılmakta olan tasarının kurumun karşı kaşıya bulunduğu ciddi sorunlara kısa vadede çözüm bulmayı amaçladığını belirttikten sonra bu sorunların neler olduğunu sıralamıştır:

*Sigortanın en önemli sorunlarından biri, kaçak işçi olgusudur. 1980 yılından bu yana sigorta müfettiş yardımcısı alınmadığı için, halen elde bulunan sigorta müfettişlerinin de yaş ortalaması 50’nin üzerinde olduğu için, yeterli denetimi yapamamaktayız... Sigortanın ikinci sorunu, aktif-pasif dengesinin bozulmuş olmasıdır... Üçüncü sorununuz, sigortalıların bakmakla yükümlü olduğu bağımlı sayısındaki artıştır... Dördüncü ve en önemli sorununuz, bugün Anayasa Mahkemesinde görüşülmekte olan sosyal yardım zammına ilişkindir. ... 1977 yılında “yakacak yardımı” adı altında bir olay ihdas edilmiş ve bugün adı “Sosyal Yardım Zammı” olmuş. ... 1977 yılında bu sosyal yardım zammı olayının, Kurumun, genel bütçe içerisindeki ödeme payı yüzde 6 idi, bugün sosyal yardım zammının genel bütçe içerisindeki payı yüzde 60’ı bulmuştur.*¹⁸¹⁶

Moğultay kadrolaşma iddiaları ve SSK gayrimenkullerinin satışı konularında bilgi verdikten sonra konuşmasını tamamlamıştır. Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), konuşmasında ağırlıklı olarak kadrolaşmadan bahsetmiş, hükümete böylesi iddialardan kurtulması için “kadrolara personel alımlarında, kamuoyunu tatmin etmek amacıyla uygulamasını net olarak gözden geçirmesi” tavsiyesinde bulunmuştur.¹⁸¹⁷ Kapusuz’un konuşmasının ardından tasarının tümü üzerindeki görüşmeler tamamlanmış, karar yeter sayısı sağlanamadığından maddelerin görüşülmesi daha sonraki bir tarihe ertelenmiştir.

Genel Kurulun 24.11.1993 Tarihli 32. Birleşiminde Başkanvekili Yasin Hatiboğlu başkanlığında tasarının maddeleri görüşülmeye başlanmıştır. Birinci madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), tasarının tümü üzerine yaptığı konuşmadaki genel eleştirilerini tekrarlamış ve görüşülmekte olan maddenin kendi içinde dahi tutarsızlıklar ve eksiklikler olduğunu ileri sürmüştür:

¹⁸¹⁵ A.k., s. 37.

¹⁸¹⁶ A.k., s. 38.

¹⁸¹⁷ A.k., s. 44.

Getirilen değişiklikler kendi içerisinde dahi tutarlı değildir; çünkü, işverenin prim aslını ödeme yükümlülüğünün doğacağı tarihten maddede bahsedilmemektedir; gecikme zammının başlangıcı güven altına alınmamaktadır, gecikme zammının caydırıcılığı için bu zammın sigorta prim alacağı gibi addolunması hususuna madde metninde yer verilmemektedir; prim aslına uygulanan hükümlerin borç ödenene kadar uygulanacağı hususu madde metninde yer almamaktadır. Bir de, maddeyle icra yetkisi konulmuştur. Sosyal Sigortalar Kurumunun, maddenin içine sokuşturulan bu icra yetkisi, genel olarak, burada kabul buyrulduğu anda, bu icra yetkisine bağlı olarak 1 000 tane icra memuru kadrosu, ek 1. maddede teklif edilmektedir. ... Sosyal Sigortalar Kurumunun alacaklarını tahsil etme bakımından beceriksizliği, vaki gecikmeleri, mevcut personeli çalıştıramaması, hatta iki yıllık savurganlığı, sadece 1 000 kişilik icra memuru kadrosu düzenlemek ve icraya tahsil yetkesinin, böylesine tutarsız bir şekilde 80. maddeyle 506 sayılı Kanuna sokulmak istenmesi... çok hazin bir tablo olarak karşımızdadır.¹⁸¹⁸

Kul'un ardından RP Grubu adına söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), maddenin üçüncü fıkrasında yapılan düzenlemeyle “Kuruma fiilen ödenmeyen prim tutarlarının Gelir ve Kurumlar Vergisi uygulamasında gider yazılamayacağının” hükme bağlanmasını eleştirmiştir. İnceöz’e göre bu değişiklik, “kamu sektörünün pek çoğu Gelir ve Kurumlar Vergisine tabi” olmadığından “tamamen özel sektöre dönüktür” ve bu nedenle “getirilmek istenen hüküm tek yönlü çalışacak ve özel sektörü baskı altında tutacak bir nitelik taşımaktadır.”¹⁸¹⁹ İnceöz, ilgili maddenin dördüncü fıkrasının da ciddi sorunlar taşıdığını şu şekilde ifade etmiştir:

Maddenin dördüncü fıkrasında, süresi içinde Kuruma ödenmeyen prim ve diğer alacakların tahsilinde, 6183 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı belirtildikten sonra, bu kanunun uygulanmasında Sosyal Sigortalar Kurumuna, Maliye Bakanlığı, diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla, mercilere verilen yetkilerin tanınması istenmektedir. Diğer bir deyişle, bu değişiklikle Kurum, prim alacakları için, icra dairelerinin, vergi dairelerinin ve icra ve vergi memurlarının yetkilerine sahip olacak, dolayısıyla, Kurum tarafından çıkarılan tebligatlar, icra tebligatı hükmünde olacak, hatta Kurum memurları doğrudan doğruya haciz ve satış kararı verebilecek ve uygulayabileceklerdir. Her kurum, icra memurunu ihdas ederse, bunun gidişatı nereye varır ve nerede durdurulur? Hukukî yönden de çok sakıncalı bir ortama gidildiği kanısındayız.¹⁸²⁰

İnceöz’e göre “Kamu sektörünün borçları için cibrî icra yolu kanunen tıklı olduğundan” bu değişiklik de “bütünüyle özel sektöre dönük bir özellik

¹⁸¹⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 32, (24.11.1993), s. 185.

¹⁸¹⁹ **A.k.**, s. 186.

¹⁸²⁰ **A.k.**, s. 187.

taşıyacaktır.”¹⁸²¹ Madde konusunda yapılan konuşmaların ardından önergelerin okunmasına geçilmiştir. Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının verdiği ilk önerge fazla değişiklik içermezken ikinci önerge ilgili maddeyi önemli ölçüde değiştirmeyi teklif etmektedir. Sadık Avundukluoğlu (Kırıkkale) ve arkadaşlarının verdiği üçüncü önerge de ilk önerge gibi madde üzerinde küçük değişiklikler yapılmasını önermiştir. Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının önergelerinin Komisyon ve hükümet tarafından kabul edilmediğinin açıklanması üzerine Kul, söz alarak verdikleri önergenin ilgili değişiklikteki “eksiklikleri tamamlamaya” yönelik olduğunu ve neden kabul görmediğini anlamadığını söylemiştir.¹⁸²² Kul’un konuşmasının ardından oylamaya sunulan önerge kabul edilmemiştir. Sadık Avundukluoğlu (Kırıkkale) ve arkadaşlarının önergesine ilişkin oylamada karar yeter sayısı sağlanamadığından görüşmelere ara verilmiştir.

Aynı gün yeniden toplanan Genel Kurul’a söz konusu önergenin oylanmasıyla başlanmıştır. Önergenin kabul edilmesinin ardından Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının ilk önergesinin görüşülmesine geçilmiştir ve bu önerge de diğeri gibi kabul edilmemiştir. 2. ve 3. maddelerin olduğu gibi kabul edilmesinin ardından Kurum’un “taşra teşkilatında Bölge Müdürlükleri emrinde teftiş, kontrol ve denetleme yetkisini haiz sigorta müfettişi ve sigorta müfettiş yardımcıları istihdam” etmesini düzenleyen 4. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), “bir cümle içine sıkıştırılmış olan ve gözden kaçırılan bir husus” olduğuna dikkat çekmiştir:

*Tasarının 4. maddesinin birinci fıkrasında, ‘Kurum taşra teşkilatında Bölge Müdürlükleri emrinde...’ ifadesi kullanılmaktadır. Oysaki Kurumda, bölge müdürlükleri uygulaması yoktur. Bölge müdürlükleri, çok yakın bir tarihte, gene, Kurum Yönetim Kurulunun, Kurum Genel Müdürlüğünün istemleriyle ve gene Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının takdir ve tensipleriyle kaldırılmıştır. Bölge müdürlüklerinin, bürokratik bir mekanizma olarak görülmesi suretiyle, çok yakın bir geçmişte kaldırılmasından sonra, şimdi, bölge müdürlüklerinin tekrar ihdası istenmektedir.*¹⁸²³

Kul’un ardından RP Grubu adına söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), madde hakkında “olumlu görüş” belirtmiştir. Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon) ve Hüseyin Erdal (Yozgat), kadrolaşma tehlikesine değinmişlerdir. Konuşmaların ardından maddeye ilişkin verilen 6 önergenin görüşülmesine geçilmiştir. Ali Dinçer (Ankara) ve arkadaşları verdikleri önerge ile Sigorta Teftiş Kurulu Başkanlığı adı altında “merkezi bir örgütün kurulmasını” teklif etmişlerdir.¹⁸²⁴ Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının ilk önergesi benzer bir değişikliği talep ederken, ikinci önerge 4. maddenin ilk fıkrasında küçük bir değişiklik yapılmasını teklif etmiştir. Eyüp Aşık (Trabzon) ve arkadaşları

¹⁸²¹ A.k., s. 187.

¹⁸²² A.k., s. 192.

¹⁸²³ A.k., s. 199.

¹⁸²⁴ A.k., s. 205.

verdikleri önergede sigorta müfettişlerinin “şimdiye dek dağınık, verimsizi, amaçtan uzak bir biçimde” çalıştırıldığı gerekçesiyle merkezi bir örgütün kurulması gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁸²⁵ Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının üçüncü önergesi de Eyüp Aşık (Trabzon) ve arkadaşlarının önergesine benzer bir teklif getirmiştir. Yine Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının teklif ettiği son önerge ise maddeye “Sigorta Teftiş Kurulu Başkanlığı” tanımının ilave edilmesini önermiştir.¹⁸²⁶

Çalışma süresinin dolduğu gerekçesiyle sonraki tarihe ertelenen görüşmelere 25.11.1993 Tarihinde 33. Birleşimde Başkanvekili Yasin Hatiboğlu başkanlığında devam edilmiştir. İlk olarak Eyüp Aşık (Trabzon) ve arkadaşlarının önergesi görüşülmüş ilk iki oturumda karar yeter sayısı sağlanamadığından oylama sonraki oturuma ertelenmiş ve üçüncü oturumda değişiklik önergesi kabul edilmiştir. Kabul edilen bu önerge ile aynı mahiyette olan önergeler işleme konulmamış, farklı mahiyette olan Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının Kul’un konuşmasında da belirttiği gerekçeler doğrultusunda “Bölge müdürlükleri” ibaresi yerine “müdürlükleri” ibaresinin geçirilmesini teklif eden ikinci önergesi oylamaya sunulmuş fakat kabul edilmemiştir.

Kurumda çalışan kadrolu personele kurumun gelirlerinden ek ödeme yapılmasını düzenleyen 5. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), tasarıda geçen “hekimlerin mesai saatleri dışındaki muayene ücretleri” ibaresinin ciddi sorunlar taşıdığını belirtmiştir:

Hekimlerin, Sosyal Sigortalar Kurumu hastanelerinde çalışmalarının sebebi, zaten, muayene ve tedavi hizmetlerini yapmaktır. Mesai saatleri haricinde hangi muayeneyi yapacaklar ki, sigortalı işçiden ayrıca bir para tahsil edilecek, muayene ücreti tahsil edilecek? Bu husus, adeta, tasarının içine gizlenen ifadelerle, yine tescil edilmek isteniyor ve bilahare de buna göre işlem yaptırılması geliştirilmek isteniyor. Dolayısıyla, bu ifadelerin tasarıdan çıkarılması gerekir. Sosyal Sigortalar Kurumu hekimlerinin öteden beri yapılan şikâyetleri dikkate alınırsa, yüzlerce hastayı polikliniklerde muayene etmekten fevkalade yoruldukları ve hatta, hasta başına muayene süresinin 2 dakikayı geçmediği gibi ifadeler, hem basında hem Meclis kürsüsünde dile getirilen şikâyetlerde yer almıştır. Bir de, mesai saatleri dışında işçiler muayene edilecek ve bundan da bir muayene ücreti alınacak (!) dolayısıyla, düzenleme yapılırken, maalesef, bu hususa yer verilmek istenmektedir. Bu, gerçeklere, de hakkaniyete de, prim ödeme karşılığı hizmet alma ve Kurumun hizmet verme yükümlülüklerine de, sigortacılık anlayışına da aykırı bir tutumdur.¹⁸²⁷

¹⁸²⁵ A.k., s. 209.

¹⁸²⁶ A.k., s. 210.

¹⁸²⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 33, (25.11.1993), s. 236.

Kul ayrıca, tasarının “Kurum sağlık tesislerini işletme haline getirme” hazırlığı içinde olduğunu, bunun da 5. maddede geçen “işletme” kelimelerinde görülebileceğini ifade etmiştir. Kul’a göre, “Kurum sağlık tesisleri henüz bir işletme olarak” çalışmadığından “teklif edilen birinci fıkranın içinden ‘işletme’ kelimelerinin çıkarılması” gerekmektedir.¹⁸²⁸ Şahsı adına söz alan Halil İbrahim Özsoy (Afyon), ise ilgili maddenin “bir haksızlığın giderilmesi yönünde takdire şayan” olduğunu belirtmiş ve öngörülen değişikliğin Kurumun mevcut “mali çıkmazıyla bir çelişki teşkil etse de eşitliği” sağladığına dikkat çekmiştir.¹⁸²⁹ Daha sonra maddeye ilişkin Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının tasarısındaki işletme ibaresinin çıkarılmasını teklif eden önergesi oylamaya sunulmuş fakat kabul edilmemiştir.

SSK gayrimenkullerinin satılmasını düzenleyen 6. maddenin görüşülmesi sırasında ilk sözü ANAP Grubu adına Emin Kul (İstanbul) almıştır. Kul, “tasarının kilit maddelerinden biri” olarak değerlendirdiği bu maddenin “hukuk açısından ve yasama” görevleri “açısından açık bir skandal” olduğunu ifade etmiştir. Kul’a göre, karşılığın “satışa elverişli olan gayrimenkulleri kimin tespit edeceği, rayiç bedelini kimin koyacağı, neye karşılık tapuya tescil edileceği ve bu işlemlerde Sosyal Sigortalar Kurumu Yönetim Kurulunun kararının olup olmayacağı meçhul olan bir madde” getirilmiştir.¹⁸³⁰ RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasını SSK’nın gelirlerinin neden giderlerini karşılayamadığı noktasında açıklamalara ayırmıştır:

*Sigortasız işçi çalıştırılıyor. Ayrıca, çalıştırılanlar düşük ücretle sigorta ediliyor, asgari ücretle sigorta ediliyor... bunun sebepleri, bir taraftan, Sigortanın, işyerlerini yeteri seviyede denetleyememesi ve çalışanları tespit edip, sigortalı hale getirememesi olduğu gibi, diğer taraftan da, çalışanların ve işverenin sırtındaki vergi ve sigorta yükleridir... SSK priminde esas ücret tavanının düşük olmasıdır... Sosyal Sigortalar Kurumunun emekli maaşlarına güven duyulmamasıdır... Tahakkuk eden primler toplanamıyor. ... Bir diğer husus da, maalesef ikide bir çıkarılan af kanunlarıdır. Sosyal Sigortalar primini dürüst Ödeyen mükellefler, bundan daima zarardide olmaktadır... Bir diğer husus ise, Sosyal Sigortalar Kurumunun, fonlarını verimli bir şekilde nemalandırmamasıdır.*¹⁸³¹

Ayhan’ın konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), kurumun “varlık içinde yokluk çekmesi” ve Emlak Bankası’nın “şaiBELİ” oluşu gibi eleştirilerini tekrarlamıştır. Yine şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) da tasarının “çok kestirme bir karar” olduğunu ve “bir devlet ciddiyetiyle, bir hükümet çalışmasıyla bağdaşmadığını” belirtmiştir. Erdal ayrıca, satma işleminin kolay bir çözüm olduğunu, önemli olanın “olmayan bir şeyi” bulmak olduğunu altını çizmiştir.¹⁸³² Konuşmaların ardından önergelerin

¹⁸²⁸ A.k., s. 237.

¹⁸²⁹ A.k., s. 237.

¹⁸³⁰ A.k., s. 241.

¹⁸³¹ A.k., ss. 244-246.

¹⁸³² A.k., ss. 248-249.

görüŖülmesine geçilmiŖtir. M. Rauf Ertekin (Kütahya) ve arkadaşlarının ilgili maddenin tasaridan çıkarılmasını talep eden önergesi yapılan oylamada kabul edilmemiŖtir. Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının verdiği üç önerge de aynı Ŗekilde reddedilmiŖtir. Bunun üzerine ilgili madde ilk okunduğu Ŗekliyle kabul edilmiŖtir.

Kiradaki SSK gayrimenkullerinin kiralarını yeniden düzenlemeyi amaçlayan tasarının 7. maddesinin görüŖülmesine 1.12.1993 Tarihli 35. BirleŖimde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında devam edilmiŖtir. Madde konusunda ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), tasarı ile “birtakım hukukî zorlamalarla, kira mukavelelerinin toptan feshi ve mukavelelerin yeniden tesis edilmesi gibi, hukuka aykırı bir yol izlenerek gelir sağlanmak” istendiğini savunarak maddenin bu Ŗekilde kabul edilmesine karŖı olduklarını açıklamıŖtır.¹⁸³³ Kul’un ardından RP Grubu adına söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), maddeye iliŖin “hakkımızı alacağız derken, insanlarımız da mağdur edilmemelidir” uyarısında bulunduktan sonra, “olumlu görüŖ” belirteceklerini ifade etmiŖtir.¹⁸³⁴ KonuŖmaların ardından önergelerin görüŖülmesine geçilmiŖ ve ilk olarak Halil Orhan Ergüder (İstanbul) ve arkadaşlarının ilgili maddenin tasaridan çıkarılması Ŗeklindeki önerisi oylamaya sunularak reddedilmiŖtir. Abit Kıvrak (Konya) ve arkadaşlarının önergesi de reddedildikten sonra madde ilk okunduğu Ŗekliyle kabul edilmiŖtir.

Kadro tahsisini düzenleyen geçici 1. maddenin görüŖülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), “bir taraftan ‘Sosyal Sigortalar Kurumunun aktüer dengesi bozuk’ denerek malların” satılmasının “diğer taraftan, malî durumu çok yeterliymiŖ gibi, yaklaşık 7 bin kadro istenmesinin” bir çeliŖki olduğuına dikkat çekmiŖtir.¹⁸³⁵ Tahsis edilen kadroların mali yükünün nasıl karŖılanacađına dair tasarıda bir bilgi olmadığını belirten Kul, tasarının özellikle icra memuru kadroları öngörmesini eleŖtirmiŖtir:

*Sosyal Sigortalar Kurumuna, bin adet icra memuru kadrosunun ihdası, iliŖik cetvelde öngörölmüŖtür. Sürekli müdahaleye maruz bir yönetim boŖluđu içinde tahsilâtını yapamayan her kurum, genel adlî düzenlemeden ayrı icra yetkisiyle mi donatılacaktır? İcra dairelerinde tıkanıklık varsa, bu, kendi mekanizması içinde, Adalet Bakanlığına devletin bin kadro daha vermesi yoluyla çözümlenebilir. Sigortalı iŖçi vatandaŖ, devlete bunun için vergi vermektedir. Devletin, aslî ve sürekli görevi olan bu adlî iŖ için, iŖçilerin kendi primleriyle icra memuru beslemeye mahkûm edilmesi, devletin ayıbı olarak görölmeli, bu kadrolar reddedilmelidir.*¹⁸³⁶

¹⁸³³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, BirleŖim: 35, (1.12.1993), s. 31.

¹⁸³⁴ **A.k.**, ss. 33-34.

¹⁸³⁵ **A.k.**, s. 38.

¹⁸³⁶ **A.k.**, s. 39.

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), ise ihtiyaç duyulan personelin personel fazlalığı olan diğer kamu kuruluşlarından karşılanması şeklinde bir öneri getirmiştir. Şahsı adına söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat) de ilgili maddeyle icra kadrosu tahsis edilmesini eleştirmiş ve bu işlevi neden icra müessesesinin yerine getirmediğini sormuştur. Konuşmaların ardından maddeye ilişkin 7 önerge verilmesine rağmen İktisadî gereği bunlardan dördü işleme konmuştur. Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının sunduğu üç önerge oylamaların ardından reddedilmiş, Eyüp Aşık (Trabzon) ve arkadaşlarının “taşra kadrolarının merkeze alınmasını” öngören ve böylelikle “tasarının Kuruma mali bir külfet getirmesini” engelleyen önerge kabul edilmiştir.¹⁸³⁷

Geçici 2. maddenin görüşülmesi sırasında Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşları maddede geçen “Bölge Müdürlüklerinin” daha önce lağvedildiği gerekçesiyle ilgili maddenin tasarıdan çıkarılmasını talep eden bir önerge vermiş fakat bu kabul edilmeyerek madde olduğu gibi yasalaşmıştır. 8. ve 9. maddeler olduğu gibi kabul edilmiştir. Tasarının tümünün oylanmasından önce Emin Kul (İstanbul), söz alarak tasarıya ilişkin görüşlerini özetlemiştir:

*Bu tasarı, ülkenin en büyük sosyal güvenlik kurumunun mallarının ve Kurumun iştirakçilerinin haklarının, geleceklerinin gaspına yol veriyor, hukuku çiğniyor, hakkı ayaklar altına alıyor ve ihkakı hakka âdeta meşruiyet kazandırıyor. Bütün bunlar çoğunluk anlayışıyla yapıyor; hatta, şu kürsüye son konuşmamı yapmam için çıkarken, zahmet etmemem söyleniyor. Gerçeğin anlaşılabilmesi için, bir gün bu Meclise işçilerin çoğunluk olarak gelmesi, aynen bu tasarıda olduğu gibi, mülkiyet hakkını görmezlikten gelerek, gayrimenkullerinizin bir kamu bankasına devredilerek satılmasına karar vermesi mi gerekmektedir? Bu tasarının kabulü, böyle bir ihkakı hak anlayışına meşruiyet kazandıracaktır. Biz işçiler, bu anlayışta olmadığımız için, ben bir işçi olarak bu tasarıya olumlu oy vermiyorum, aksine oy veriyorum.*¹⁸³⁸

Yapılan açık oylama sonucunda tasarı 38 hayır oyuna karşılık 145 evet oyuyla kabul edilerek yasalaşmıştır.¹⁸³⁹

5.3.5.2. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ile 285, 375 ve 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3920)¹⁸⁴⁰

Maliye Bakanlığınca hazırlanan ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 28.10.1993 tarihinde kararlaştırılan “657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ile 285, 375 ve 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” terörle mücadelede profesyonel personelin

¹⁸³⁷ A.k., s. 45.

¹⁸³⁸ A.k., s. 54.

¹⁸³⁹ A.k., s. 66.

¹⁸⁴⁰ Kanunun tam adı şu şekildedir: 375 ve 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ve 14.7.1965 Tarih ve 657 Sayılı, 27.7.1967 Tarih ve 926 Sayılı, 18.3.1986 Tarih ve 3269 Sayılı, 28.5.1988 Tarih ve 3466 Sayılı Kanunların Bazı Maddeleri ile 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun.

kullanılmasına yönelik değişiklikleri içeren bir düzenlemedir.¹⁸⁴¹ Silahlı Kuvvetlerin düzenli birlikler halinde ve genel harbin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde teşkilatlandırılarak teçhiz edildiği için ve “Teröre karşı sürdürülen mücadele, daha ziyade küçük birlikler tarafından icra edilen özel harp tekniklerinin etkin şekilde uygulanmasını zorunlu” kıldığından terörle mücadelede görevlendirilen birliklerin yeniden teşkilatlandırılması ve teçhiz edilmesi gereği vurgulanmıştır. Tasarının gerekçesinde, bu bağlamda terörle mücadele edecek personelin aslı görevlere ilaveten yeni eğitim ihtiyaçlarının ortaya çıktığı ve bu ihtiyaçların karşılanması için de belirli bir sürenin hazırlık amacıyla kullanılması gerektiğinin altı çizilmiştir:

*Tasarı ile terörle mücadelede tespit edilen hedeflere kısa sürede ve asgarî maliyetle ulaşmak, mücadelede profesyonelleştirmeyi hızlandırmak, personeli özendirmek ve motive etmek maksadıyla güven ve asayişin sağlanmasında mücadele eden komanda birlikleri timleri ve diğer teşkillerde görev yapan personelin oluşumlarının malî yönden iyileştirilmesi, ayrıca 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre olağanüstü hal bölgesinde görevli personele ödenen ek tazminat ile 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre diğer bazı kalkınmada öncelikli yörelerde görevli personele ödenen tazminatın, uygulamada birliğin temini bakımından birleştirilmesi ve bu tazminatların her yıl yeniden belirlenmesi ile gerekli esnekliğe kavuşturulması ve her iki bölgede de personel adına nemalandırılmak üzere Toplu Konut Fonu hesabına Emlak Bankasına para yatırılması uygulaması kaldırılarak, fona yatan paranın personele peşin olarak ödenmesi öngörülmektedir.*¹⁸⁴²

10.11.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna Meclis Başkanlığınca havale edilen tasarı, Komisyonun 19.11.1993 Tarihli 17. Birleşiminde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Nafiz Kurt’un başkanlığında İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve DPT Müsteşarlığı yetkililerinin de katılmalarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmelerde şu görüşler ileri sürülmüştür:

*Tasarı ile getirilen hususların yerinde olduğu, Terörle mücadele konusunun, partiler üstü zihniyetle değerlendirilmesi gerektiği, Toplu Konut Fonunda nemalandırılan kaynağın personele ödenmesinin ileride personelin aleyhine olup olmadığı, Yasa ile tazminat miktarlarının belirlenmesine ilişkin yetkinin doğrudan başbakana verilmesi yerine bakanlar kuruluna verilmesinin daha uygun olacağı, Tazminatın, bölgede görev yapan tüm kamu personeline yaygınlaştırılmasının uygun olduğu, olağanüstü hal valisine verilen tazminatın bölgedeki tüm valilere de ödenmesinin yerinde olacağı...*¹⁸⁴³

¹⁸⁴¹ Sıra Sayısı 384, “657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ile 285, 375 ve 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/633),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 36’nın sonuna ekli (2.12.1993), s. 1.

¹⁸⁴² **A.k.**, s. 5.

¹⁸⁴³ **A.k.**, s. 4.

Hükümet adına yapılan tamamlayıcı açıklamaları takiben tasarı ve gerekçesi Komisyonda benimsenerek maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Komisyon, tasarının maddelerinde teknik düzenlemeler yapmış ve ayrıca bölgede zor şartlar altında görev yapan personelin malî durumlarını iyileştirmeye yönelik tasarının bir an önce kanunlaşması amacıyla Genel Kurulda İçtüzüğün 53. maddesi gereğince öncelikle görüşülmesini istemeyi kararlaştırmıştır.¹⁸⁴⁴

1.12.1993 tarihinde gündeme alınan tasarı¹⁸⁴⁵ Genel Kurulun 2.12.1993 tarihli 36. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Halil İbrahim Özsoy (Afyon), tasarının Meclis Genel Kuruluna geç geldiğini belirttikten sonra, terörle mücadelede başarılı olmak için bölgede görev yapan personelin her yönden desteklenmesi gerektiğinin altını çizmiş ve tasarının yerinde bir düzenleme olduğunu belirtmiştir. Gerek Olağanüstü Hal Bölgesinde gerekse kalkınmada öncelikli bazı yörelerdeki personel adına nemalandırılmak üzere Toplu Konut Fonu adına Türkiye Emlak Bankasına para yatırılması uygulamasının kaldırılmasını ve fona yatırılan paranın personele peşin olarak ödenmesini de Grup olarak yerinde bulduklarını ifade etmiştir.¹⁸⁴⁶

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), tasarısının başlığından da anlaşılacağı üzere, bir kanunda değişiklik yapılması yanında, üç tane de kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapılması öngörüldüğünü söylemiştir. Bu durumun senelerdir Mecliste devam eden yanlış bir uygulama olduğunu dile getirdikten sonra, tasarının olumlu bir düzenleme olduğunu ve Grup olarak desteklediklerini ifade etmiştir. Hatip, 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle Olağanüstü Hal Bölgesinde görevli personele ödenen ek tazminatın yeniden düzenlenmesi yapılırken kalkınmada öncelikli bölgelerde görevli diğer bazı personele 375 Sayılı Kararnameyle ödenen tazminatın, uygulamada birliğin temini bakımından birleştirilmesinin amaçlandığını belirterek söz konusu bu düzenlemede bir hata yapıldığını savunmuştur. “Olağanüstü hal uygulaması yapılan iller eşittir kalkınmada öncelikli bölgeler” şeklinde bir algılama ile düzenlemenin hazırlandığını, aslında olağanüstü hal ile kalkınmada öncelikli bölgenin farklı olduğunu altını çizmiştir. Kalkınmada öncelikli bölgede çalışan personelin mahrumiyetini gidermek üzere ek bir tazminat verilmesinin makul olduğunu ama terörle mücadele için alınan bu tedbirlerin içerisinde geçirtilmek yerine bunun ayrı bir düzenlemeyle gelmesini istediklerini belirtmiştir.¹⁸⁴⁷

¹⁸⁴⁴ A.k., s. 6.

¹⁸⁴⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 32, (10.11.1993), s. 10.

¹⁸⁴⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 36 (2.12.1993), s. 126.

¹⁸⁴⁷ A.k., ss. 127-129.

Refah Partisi olarak Olağanüstü Hal Bölgesinde vazife gören personelin maddî ve manevî yönden tatmin edilmelerini ve görevlerini, isteyerek yapmalarını temin eden iyileştirmeden yana olduklarını ancak, bir hususunda altının çizilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İlgili hususu da “Azınlık dahi olsa, gelen haberlere ve terhis olan erlerimiz ve ya o yörenin ileri gelenlerinin ve milletvekillerinin de ifadelerine göre, orada çalışan bazı kimseler, olağanüstü halin devamını, sırf bu ücret katlamaları ve tazminatlar sebebiyle âdeta istemekte ve bunu da ifade etmektedirler” şeklinde izah etmiştir. Hükümetin, bu görüşü iptal edecek bir tarzda tutum sergilemesinin icap ettiğini dikkatlere sunmuştur. Hatip, konuşmasını hükümetin terör politikası ile ilgili düşüncelerini açıklayarak tamamlamıştır.¹⁸⁴⁸

CHP Grubu adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), Olağanüstü Hal Bölgesinde faaliyetlerinde istihdam edilen kamu görevlileri için yapılan düzenlemelerle farklı ücret politikalarının ortaya çıktığını belirterek söz konusu olumsuzluğun giderilmesi için iktidarın yeterince çaba harcamadığını ve hatta uygulamaları ile söz konusu süreçte olumsuzlukları derinleştirdiğini ifade etmiştir. Hükümetin son dönemlerde bir çok alanda Kanun Hükmünde Kararname çıkardığını ve bunların bir çoğunun da Anayasaya aykırı olduğunu dillendiren Eler, söz konusu aykırılıkla ilgili örnekler sıralamıştır. Ayrıca hükümetin yapmış olduğu düzenlemelerde çalışan kesime yönelik uygulamalara değinerek iktidarın çalışan kesimler arasında eşitsiz durum yarattığının altını çizmiştir.¹⁸⁴⁹

Tasarının tümü üzerine şahsı adına ilk olarak Esat Bütün (Kahramanmaraş) söz almıştır. Tasarının özüne katıldıklarını belirterek söze başlayan Bütün, Olağanüstü Hal Bölgesi için yapılan düzenlemenin terörden etkilenen diğer alanlara da uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Bütün, Kahramanmaraş’ın mücavir alanda yer almamasına rağmen olağanüstü hal ilan edilen iller kadar terörle iç içe olduğunu, Kahramanmaraş’ta görev yapan güvenlik görevlilerin de, Olağanüstü Hal Bölgesinde görev yapan güvenlik görevlileri kadar zor şartlar altında, canları pahasına çalıştığını ve sıkıntıların olduğunu belirtmiştir. Muharrem Şemsek (Çorum) ise, getirilmiş olan tasarının terör ve bölücülükle uğraşan güvenlik kuvvetlerine ve devlet görevlilerine belli bir miktar daha iyileştirme getirdiğini ancak, yapılan iyileştirmelerin, bölücülük ve terörü önleyecek iyileştirmeler olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Meseleyi kökten çözmek yerine, “palyatif” tedbirlerin alındığını yapılması gerekenin ise daha kökten çözümler olduğunu dillendirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilmiş olan Güvenlik Araştırmaları Kanun Tasarısının bir an önce, öncelikli bir gündem maddesi yapılarak, bölücülük ve terör olaylarıyla ayrı bir özel birimle mücadele edilmesinin gerekliliğine vurgu yapan Şemsek, partilerin söz konusu konu ile ilgili mutabakat içinde olması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁸⁵⁰

¹⁸⁴⁸ A.k., ss. 128-131.

¹⁸⁴⁹ A.k., ss. 131-135.

¹⁸⁵⁰ A.k., ss. 137-138.

Tasarının tümü üzerindeki müzakerelerin ardından tasarının maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. RP Grubu adına tasarının 1. maddesi üzerinde söz alan Cevat Ayhan, bölgede görev yapan insanların beş sınıfa ayrıldığını belirterek, bu sınıflar arasında ayrı ayrı ücret pozisyonları belirlendiğini, bu durumun ise yanlış bir düzenleme olduğunu söylemiştir. Ayhan, bölgede görev yapan her devlet görevlisinin benzer risklerle, sıkıntılarla, mahrumiyetlerle karşılaştığını, can güvenliği ve yaşam standartları bakımından benzer zorluklarla mücadele ettiklerini dolayısıyla ücret iyileştirmelerinde ayırım gözetilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁵¹ 1. madde üzerine Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının 384 sıra sayılı tasarının 1. maddesi ile değiştirilen, madde 28'in (B) fıkrasından, başlangıç cümlesi olan, "Mahallî idareler ile bunlara bağlı kuruluşlarda çalışanlar hariç" ibaresinin metinden çıkarılmasına yönelik vermiş oldukları önerge reddedilmiştir. Ancak, İlhan Saraçlar (Samsun) ve arkadaşlarının, madde de belirtilen kamu görevlilerine yenilerinin de eklenmesi ile ilgili düzenlemeyi içeren önergeleri Komisyonun katılmamasına rağmen Genel Kurul'da kabul edilmiştir.¹⁸⁵²

2. madde ve Geçici 1. madde ile ilgili grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. Geçici 1. madde üzerinde Hasan Basri Eler (Edirne) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge kabul edilmezken, Kadri Güçlü (Bursa) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önergeler kabul edilmiştir.¹⁸⁵³ Geçici 2. madde üzerine RP Grubu adına Zeki Ergezen (Bitlis), söz alarak, tasarının eksiklik içerdiğini belirtmiştir. Bazı kesime ek tazminat verildiğini, ancak belediyede çalışan memurların, işçilerin ve KİT'lerde çalışanların tasarının kapsamı dışında tutulduğunu ifade eden Ergezen, aşağıdaki tespitte bulunmuştur:

*... bu ek tazminat, bölgede yaşanan şartların gereği olarak, orada yaşayan insanlara farklı maaş vermek için konuluyor. Oysa belediyede çalışan memurlar, işçiler ve KİT'lerde çalışanlar da aynı şartlarda yaşıyorlar. Oradaki belediyelerde çalışan insanlar, Ankara ve İstanbul'daki belediyelerde çalışan insanlardan farklı bir maaş almıyor ki... Dolayısıyla, bir ayırım oluyor, bir bölücülük oluyor ve oradaki insanlar arasında da bir ayırım oluyor.*¹⁸⁵⁴

Tasarının 2., 3. ve 4. maddeleri ile ilgili söz alan bulunmamıştır. Tasarının tümü açık oylamaya tabi tutulmuştur. 159 üyenin katıldığı oylamada, 158 evet kullanılırken 1 çekinse oy kullanılmıştır.¹⁸⁵⁵

¹⁸⁵¹ A.k., ss. 140-142.

¹⁸⁵² A.k., ss. 142-151.

¹⁸⁵³ A.k., ss. 151-155.

¹⁸⁵⁴ A.k., ss. 157-158.

¹⁸⁵⁵ A.k., s. 207.

5.3.5.3. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Özlük Haklarının Yeniden Düzenlenmesine, Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilatlanmalarına, 8.6.1949 Tarihli ve 5434 Sayılı, 19.7.1972 Tarihli ve 1615 Sayılı, 12.3.1982 Tarihli ve 2634 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacı ile Yetki Verilmesine Dair Kanun (3990)

“Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Özlük Haklarının Yeniden Düzenlenmesine, Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilatlanmalarına, 8.6.1949 Tarihli ve 5434 Sayılı, 19.7.1972 Tarihli ve 1615 Sayılı, 12.3.1982 Tarihli ve 2634 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacı ile Yetki Verilmesine Dair Kanun Tasarısı” Devlet Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 9.5.1994 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının gerekçesinde öncelikle “Kanun Hükmünde Kararname”nin hangi durumlarda çıkarılabileceği ve geçmiş Anayasalarda ne şekilde düzenlendiği ve hangi alanlarda Kanun Hükmünde Kararname çıkarılamayacağı açıklanmıştır.¹⁸⁵⁶

Çıkarılan yetki kanunlarından 3479, 3481, 3755 ve 3911 sayılı olanların, Anayasa Mahkemesi tarafından, “TBMM’ce Hükümete verilen yetkinin, ancak ivedi ve zorunlu durumlarda ve çok uzun olmayan sürelerde kullanılabilecek bir yetki olduğu, oysa söz konusu yasalarla verilen yetkinin, TBMM’ye ait olan yasama yetkisinin devri anlamına gelecek ya da bu izlenimi verecek biçimde kullanıldığı” gerekçesi ile iptal edildiği hatırlatılmıştır. Gerekçede Anayasa Mahkemesinin, “3911 Sayılı Yetki Kanununun iptali ile ilgili 16.9.1993 günlü ve E. 1993/26, K. 1993/28 sayılı kararında, çıkarılacak yetki Kanununda yer alması gereken öğeleri de Anayasanın 87., 91. ve 163. maddeleri çerçevesinde belirlediği ifade edilmiştir. Gerekçede Yüksek Mahkemenin ilgili kararına göre, Yetki Kanunu’nun hangi hususları kapsamaması gerektiği de alıntılanmıştır:

Yasak alan kapsamına girmemesi koşuluyla, Anayasa’da yasayla düzenlenmesi öngörülen konularda Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verilebilir. Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi ancak “önemli, zorunlu ve ivedi” durumlarda verilebilir. Bu durumlar dışında verilen yetki “yasama yetkisinin devri” anlamına gelir. Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi “istisnai” ve kendine özgü bir yetkidir. Bu yetki, yasama yetkisinin devri anlamına gelecek biçimde genelleştirilmemelidir. Yargısal ve siyasal denetimin sağlıklı yapılabilmesi için hangi “konularda” Kanun Hükmünde Kararname çıkarılacağı yetki yasasında açıkça belirtilmeli, verilen

¹⁸⁵⁶ Sıra Sayısı 658, “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Özlük Haklarının Yeniden Düzenlenmesine, Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilatlanmalarına, 8.6.1949 Tarihli ve 5434 Sayılı, 19.7.1972 Tarihli ve 1615 Sayılı, 12.3.1982 Tarihli ve 2634 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacı ile Yetki Verilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/691),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 104’ün sonuna ekli (17.5.1994), s. 1. 650

yetki "konu" yönünden mutlaka "belirgin" olmalıdır. "Amaç ve Kapsam", konu ögesi gibi somut ve belirgin olmalı, geniş içerikli, her yöne çekilebilecek, yuvarlak ve genel anlatımlarla düzenlenmemeli, değişik biçimde yorumlamaya elverişli olmamalıdır. "İlkeler" in, yetkinin somutlaştırılmasına ve sınırlarının belirginleştirilmesine yeterli olması gerekir. "Süre" de önemli olan yasanın değil, "yetki" nin süresidir. Bu nedenle uzun süreli yetki, "istisnanın" "olağana" dönüşmesine yol açacağından, "yetki süresi" kısa tutulmalıdır.¹⁸⁵⁷

Ayrıca gerekçede, Anayasa Mahkemesinin söz konusu kararında belirtilen hususların yetki Kanun Tasarısının hazırlanmasında dikkate alındığı ve düzenlemenin ona göre yapıldığı vurgulanmıştır. Bu anlamda, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin özlük haklarının düzenlendiği 418 ve 433 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin, bunların dayandıkları 3479 ve 3755 sayılı Yetki Kanunlarının, kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilatlanmaları ile değişik konuların düzenlendiği 18 adet Kanun Hükmünde Kararnamenin 3911 sayılı Yetki Kanununun iptal edilmiş olması nedeniyle esasa girilmeden şekil yönünden iptal edildiği belirtilmiştir. İptal edilen Kanun Hükmünde Kararnamelerden, 4'ünün iptal kararlarının Resmî Gazetede yayınlanmasından itibaren yürürlükten kalktığı hatırlatılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin, 16 Kanun Hükmünde Kararnamenin iptaliyle birlikte oluşan hukuksal boşluğun doldurulabilmesi amacıyla yeni kanuni düzenleme yapılması zorunluluğu vurgulanmıştır. İlgili kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak 6 ay sonra yürürlüğe girmesine karar verilmiş olması da söz konusu süre içerisinde yeni kanunî düzenlemelerin yapılması amacıyla olduğu gerekçede ifade edilmiştir. Aksi halde "örneğin 418 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ilgili iptal kararı 27 Mayıs 1994 tarihinde yürürlüğe gireceğinden, yeni bir düzenleme yapılmadığı takdirde memurlar ve diğer kamu personeli"nin aylıklarını alamayacaklarının altı çizilmiştir. Ayrıca hemen hemen aynı aylarda iptal kararları yürürlüğe girecek bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerle ilgili olarak yeni bir düzenleme yapılamaması halinde, örneğin Hazine ve Dış Ticaret, Devlet Planlama, Gümrük, Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlıkları ile Maliye Bakanlığının kuruluş, teşkilat ve faaliyetlerine ilişkin yasal dayanakların ortadan kalkacağı, bu durumun ise ülkeyi kaosa sürükleyeceği savunulmuştur.¹⁸⁵⁸

Belirtilen bu amaçlarla hazırlanan Yetki Kanun Tasarısı dört ayrı bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm, Anayasa mahkemesince iptal edilen hükümlerin yeniden düzenlenmesine, ikinci bölüm, alınan istikrar önlemleri paralelinde değiştirilmesinde zaruret görülen hükümlerin düzenlenmesine, üçüncü bölüm, çeşitli teşkilat kanunlarında, günün ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemelerin getirilmesine ve dördüncü bölüm, Hazine ve Dış Ticaret

¹⁸⁵⁷ A.k., ss. 1-3.

¹⁸⁵⁸ A.k., s. 3.

Müsteşarlığı'nın iki ayrı müsteşarlık olarak teşkilatlanmasına ayrılmıştır. Ayrıca, Türkiye Otoyollar Kurumu, Kamu Güvenliği Müsteşarlığı ve İnsan Hakları Teşkilatının kurulmasına ilgili tasarıda yer verilmiştir.¹⁸⁵⁹

Tasarı 11.5.1994 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuş ve Başkanlıkça aynı tarihte Plan ve Bütçe Komisyonu'na havale edilmiştir. Komisyonun 16.5.1994 Tarihli 55. Birleşiminde tasarı, Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Bekir Sami Daçe'nin Başkanlığında Maliye Bakanlığı ve DPT Müsteşarlığı ile Devlet Personel Başkanlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyon raporu, tasarının hazırlanması sırasında, "Anayasa Mahkemesince iptal edilen 3479, 3755 ve 3911 Sayılı Yetki Kanunlarının iptal gerekçelerinde yer alan hususların" göz önünde bulundurulduğunun anlaşıldığını belirtmiş ve bu tespitin gerekçelerini sıralamıştır:

1. Kanun tasarısına dayanılarak çıkarılacak Kanun Hükmünde Kararnamelerin kapsamı, hiçbir tereddüde yer vermeyecek biçimde açık ve net olarak belirtilmiştir.

2. Daha önce yürürlüğe konulan bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerle ilgili Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararlarını takiben verilen altı aylık sürelerin en erken 20 Mayıs 1994, en geç 20 Haziran 1994 tarihinde sona ereceği hususu dikkate alındığında tasarıda yer alan hususların ivediliği söz konusu olmaktadır.

3. Bakanlar Kuruluna verilen Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi Yetki Kanun Tasarısının yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay gibi kısa bir süre ile sınırlandırılmış bulunmaktadır.

¹⁸⁵⁹ 11.5.1994 tarihinde TBMM'ye sunulan Yetki Kanunu Tasarısı ile Bakanlar Kurulu'na, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu, 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, 2914 Sayılı Yükseköğretim Personel Kanunu, 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 320 Sayılı Milli Piyango İdaresi Gn. Md. Hk. KHK, 375, 418, 433 Sayılı KHK'ler, 511 Sayılı DPT Teşk. Hak. KHK, 514 Sayılı Kadın ve Sos. Hiz. Müst. Hak. KHK, 516 Sayılı M. Bak. KHK, 'de Değ. Yap. KHK., 518 Sayılı T. Patent Ens.ne İlişkin KHK, 519 Sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanununu Değiştiren KHK, 520 Say. Ad. Bak. Teş. Kan. Değiş. KHK, 21 Say. Güm. Müs. İliş. KHK'yi değiştiren KHK, 524 Say. Ce. Tn. Kur. ile Tutevl. Hk. KHK, 517 Sayılı Arsa Ofisi Kan.'nu Değiştiren KHK, 190 Sayılı Genel Kadro hakkında KHK, 233 Sayılı KİT KHK, 399 Sayılı KİT Personeline İlişkin KHK, 1615 Sayılı Gümrük Kanunu, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 180 Sayılı Bayındırlık ve İskân Bak. Teşkilatı Hakkında KHK, 354 Sayılı Kültür Bak. Teşkilat KHK, 443 Sayılı Çevre Bak. Teşkilat KHK, 4759 Sayılı İller Bankası Kanunu, 5539 Sayılı Karayolları Gen. Müd. Kanunu, 6200 Sayılı DSİ Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bak. Teşkilat Kanunu, 3234 Sayılı Orman Gen. Müd. Teşkilat Kanunu, 3800 Sayılı Orman Bakanlığı Kanunu, Devlet Tiyatroları Teşkilat Kanunu, Devlet Opera ve Balesi Teşkilat Kanunu, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının yeniden teşkilatlanması, Türkiye Otoyolları Kurumu kurulması, Türkiye Turistik Otelciler Birliği kurulması, T. Rehberler Birliği kurulması, Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği kurulması, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olarak ikiye ayrılması, Kamu Güvenliği Müsteşarlığı kurulması, İnsan Hakları Teşkilatı kurulması, Yeni Kurum ve Kuruluşların kurulması, 485 Sayılı Gümrük Müsteşarlığı Teşkilatı Hakkında KHK, 2876 Sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu, 3056 Sayılı Başbakanlık Teşkilat Kanununda, KHK'ler ile düzenleme yapma yetkisi verilmektedir, **A.k.**, ss. 18-19.

*Böylece, tasarı ile Anayasa Mahkemesinin iptal gerekçeleri doğrultusunda düzenlenmesinde ivedilik ve zorunluluk bulunan hususlarda Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verildiği, anlaşılmaktadır.*¹⁸⁶⁰

Komisyonunda, tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde aşağıdaki görüş ve eleştirilere yer verilmiştir:

*Personel rejiminin köklü bir sistemle düzeltilmesinin uygun olacağı, Personel rejimi ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarının teşkilatı ve reorganizasyonuna ilişkin çalışmaların, Kanun Hükmünde Kararnameler yerine ayrıntılı olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışılarak, çıkarılacak kanunlarla düzenlenmesinin daha yararlı olacağı, Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi veren bu tasarının Anayasanın başlangıç bölümünde yer alan “Kuvvetler ayrımı” ilkesine aykırı olduğu...*¹⁸⁶¹

Hükümet kanadının söz konusu eleştirilere cevabı ise ülkenin ve kamu personelinin menfaatinin bulunduğu, konularda Anayasada çizilen sınırlar içinde her zaman Kanun Hükmünde Kararname çıkarılabileceği yönünde olmuştur. Personel rejimini ilgilendiren konuların son derece teknik konular olması nedeniyle bu tür uygulamaların her zaman tercih edildiği, Kanun Hükmünde Kararnamelerin bir anayasal müessese olduğu vurgulanmıştır.¹⁸⁶² Tasarının gerekçesinin Komisyonunda benimsenmesinin ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiş maddelere teknik bazı düzenlemeler eklenmiş ve tasarı 16.5.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.

Genel Kurulun 17.5.1994 Tarihli 104. Birleşiminde gündeme alınan tasarı¹⁸⁶³ yine aynı tarih ve birleşimde Genel Kurulda görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), Hükümetten gelen şekliyle 45 kanunda değişiklik yapan, ancak Komisyonunda 4 kanun daha ilave edilerek 49 kanunda değişiklik yapan, çok geniş kapsamlı bir yetki kanunu tasarısı getirildiğine işaret etmiştir. Bu tasarıdan, hükümetin ülkeyi yetki kanunları ile idare etmek istediği gibi bir sonucun çıktığını savunmuştur. Keçeciler, Anayasanın verdiği yetkinin Hükümetçe istismar edildiğini ve yapılan düzenlemenin de Anayasaya aykırı olduğunu ifade etmiştir. Anavatan Partisi olarak kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisine muhalif bir parti olmadıklarını, ancak bir yasama yılı içerisinde müteaddit yetki kanunları çıkartmak suretiyle toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren her türlü konuyu, yetki kanunlarıyla çözmek istemenin bir ölçüde Anayasanın 7. maddesindeki ilke ile çeliştiğini söylemiştir. Keçeciler, Hükümetin daha önceden meclisten geçirdiği yetki kanunun Anayasaya mahkemesi tarafından

¹⁸⁶⁰ A.k., s. 15.

¹⁸⁶¹ A.k., s. 16.

¹⁸⁶² A.k., s. 16.

¹⁸⁶³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 104, (17.5.1994), s. 218.

iptal edildiğini, söz konusu düzenlemenin de iptal edilebileceğini belirtmiştir. Hükümet kanadının tasarının bir an önce geçmesi için muhalefetin önermelerini daha önceden birçok önerge vererek engellediğini söyleyen Keçeciler, yetki kanunlarının acil ve ivedilik gerektiren durumlarda çıkarıldığını hatırlatmıştır. Ancak tasarıdaki düzenlemelere bakıldığı zaman bunların içerisinde ivedi ve acil olmayan birçok kanunun bulunduğu vurgu yapan Keçeciler, yetki kanunlarının sık sık düzenlenmesinin yanlışlığına dikkat çekmiştir.¹⁸⁶⁴

RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), konuşmasına yetki kanunlarının hangi durumlarda çıkarılacağını tartışarak başlamış ve önceki yetki kanununun iptalini Anayasa Mahkemesinin hangi gerekçeyle dayandığına atıf yapmıştır. Gül, Anayasa Mahkemesinin kararında “Kanun kuvvetinde kararnameleri ancak çok zorunlu hallerde, ivedi hallerde ve önemli hallerde geçirebilirsiniz” dediğini, mahkemenin aynı gerekçelerle mevcut tasarımı da iptal edeceğini iddia etmiştir: “...bugün eğer, bu Parlamantonun yasama yetkilerini devredersiniz, yarın, bu, alışkanlık haline gelir ve başkaları, çok daha başka şeyler de devretmeye başlar. Onun için, bu konularda iktidar ve muhalefet olarak hassas olmamız gerekmektedir.”¹⁸⁶⁵

Şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), getirilen yetki kanunu tasarısıyla Türkiye’de idarî ve sosyal yapıyı, hatta askerî ve adli yapıyı düzenleyen çok sayıda kanunda değişiklik için Hükümete yetki verilmesinin istendiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, idarî yapıda bulunmayan bazı yeni kurum ve kuruluşların kurulmasına da TBMM’ce altı ay süreyle izin verilmesi istendiğini belirtmiştir. Bu uygulama ile hükümetin Meclisin yetkilerini bir süreliğine rafa kaldırdığını ifade etmiştir.¹⁸⁶⁶

Şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), tasarının Anayasa mahkemesi tarafından iptal edileceğinin kesin olduğunu belirtmiş ve konuşmasında mahkemenin ilgili yasayı niçin iptal edeceğine ilişkin gerekçeleri saymıştır. O’na göre, tasarıda amaç, kapsam ve ilkeler konusunda Anayasa Mahkemesinin kararlarına uygun davranılmamıştır. “Amaç” başlıklı 1. madde amaçtan çok “fihrist” denilebilecek bir düzenlemedir. Somut ve sınırlandırılması gereken bir maddede konular sayılmış ve konular arasında yeni yeni kurumlar kurulmuştur. Kurumların görevi ve yetkilerinin ne olacağı ile ilgili bir belirleme ve sınırlama yapılmadığını söyleyen Gürkan, Anayasa Mahkemesinin içtihat halini almış olan kararlarına göre çok geniş ve genel anlatımlarla belirtilmiş olması gereken “kapsam”ın yine usulüne uygun hazırlanmadığını savunmuştur. Bu madde sadece 9 alt başlık ile 1500 sözcüklü tek bir cümleden oluşmuştur. Yine “ilkeler” başlıklı düzenleme ilke belirlemekten daha çok amaçların belirlenmeye çalışıldığı bir maddedir.¹⁸⁶⁷

¹⁸⁶⁴ A.k., ss. 269-270.

¹⁸⁶⁵ A.k., ss. 270-277.

¹⁸⁶⁶ A.k., ss. 273-280.

¹⁸⁶⁷ A.k., ss. 280-283.

Tasarının tümü üzerindeki konuşmaların ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve 1. madde üzerinde ilk olarak ANAP Grubu adına H. Vehbi Dinçerler (Ankara) söz almıştır. Dinçerler, konuşmasında maddenin Anayasaya aykırılığı ile ilgili teknik tespitler yapmış ve daha önce tasarının tümü üzerindeki konuşmalarda dile getirilen aykırılık gerekçelerini madde üzerinde somutlaştırmaya çalışmıştır.¹⁸⁶⁸

RP Grubunun görüşlerini dile getiren Abdullah Gül (Kayseri), tasarısının 1. maddesinin kanun tekniğine uymayacak şekilde, 50'ye yakın kanunla ilgili kanun hükmünde kararname çıkarmak için yetki istendiğini belirterek, ortaya karışık bir durumun çıktığını ifade etmiştir. Madde ile Parlamentonun yetkilerinin devredildiğini, ancak Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlarda da, “yetki verebilirsiniz belli bir konuda; ama yetki devredemezsiniz” dendiğini, sonuçta yetkinin devri söz konusu olduğu için tasarının reddedileceğini ileri sürmüştür.¹⁸⁶⁹ Şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), tasarının metninin bile ellerine yeni geçtiğini belirterek muhalefetin ve iktidar vekillerinin tasarı üzerinde yeterince bilgi sahibi olmadığını vurgulayan bir konuşma yapmıştır.¹⁸⁷⁰ Şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) da hükümetin kanunların çıkarılması konusundaki yaklaşımını eleştiren bir konuşma yapmıştır.¹⁸⁷¹ 1. madde üzerinde muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu 4 farklı önerge kabul edilmiştir.

2. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), Yetki Yasa Tasarısı'nın, kanun hükmünde kararname çıkarmaya yetki veren bir tasarı olduğunu ve yetki devreden bir tasarı olmadığını ifade etmiştir. Meclisin yetkisinin devredilmesinin söz konusu olmadığını Anayasanın 7. maddesinin de bunu gayet açık bir şekilde düzenlediğini açıklamış ve ilgili maddede bir yetki verilmesinden söz edildiğini, acil, ivedi ve zorunlu hallerde mümkün olan bir hususun nasıl olup da bu şekilde düzenlendiğine anlam veremediğini belirtmiştir. Keçeciler, maddenin çok uzun olduğunu ve birçok konuyu ihtiva etmesi sebebiyle neye öncelikli olarak düzenlendiğinin anlaşılmadığını söylemiştir.¹⁸⁷²

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), düzenlemenin Anayasaya aykırı olduğunu ve hükümetin Meclisi tamamen saf dışı bıraktığını belirtirken,¹⁸⁷³ şahsı adına söz alan Yüksel Yalova (Aydın) da benzer şekilde yapılan işlemle hem komisyonların hem de Meclis'in 6 aylık işine son verildiğini ifade etmiştir. Yine madde üzerinde şahsı adına söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş), düzenlemeden hükümet kanadı dahil milletvekillerinin

¹⁸⁶⁸ A.k., ss. 285-286.

¹⁸⁶⁹ A.k., s. 287.

¹⁸⁷⁰ A.k., ss. 287-288.

¹⁸⁷¹ A.k., s. 299.

¹⁸⁷² A.k., ss. 302-303.

¹⁸⁷³ A.k., ss. 304-306.

yeterince bilgi sahibi olmadığını, birçok alanda düzenlemenin aynı anda ele alındığını söylemiştir.¹⁸⁷⁴ 2. madde üzerinde hükümet kanadının vermiş olduğu 4 farklı önerge kabul edilmiş, muhalefetin maddenin Anayasaya aykırılığını içeren önergeleri ise reddedilmiştir.

3. madde üzerinde RP Grubu adına Abdullah Gül (Kayseri), şahısları adına Hasan Basri Eler (Edirne) ve Yüksel Yalova (Aydın) söz almışlardır. Konuşmacılar genelde tasarının Anayasaya aykırılığı ve meclis iradesinin yok sayıldığı ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir.¹⁸⁷⁵ 4. madde üzerinde ise, ANAP Grubu adına Yüksel Yalova (Aydın) söz alırken, şahısları adına Hasan Basri Eler (Edirne) ve Hüseyin Erdal (Yozgat) söz almıştır.¹⁸⁷⁶ Yürürlük maddesi olan 5. madde ile ilgili de ANAP Grubu adına Emin Kul (İstanbul), şahsı adına ise Uluç Gürkan (Ankara) söz almıştır.¹⁸⁷⁷ Maddeler üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra tasarının tümü açık oylamaya sunulmuştur, 207 oyun kullanıldığı oylamada 156 kabul, 50 ret ve 1 oyda çekinse çıkmıştır. Böylece tasarısı yasalaşmıştır.

18.05.1994 günlü, 3990 Sayılı “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Özlük Haklarının Yeniden Düzenlenmesine, Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilatlarına, 8.6.1949 tarihli ve 5434 sayılı, 19.7.1972 tarihli ve 1615 sayılı, 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı Kanunlarda değişiklik yapılmasına dair çıkartılan Kanun Hükmünde Kararnameler çıkarılması amacı ile yetki verilmesine dair kanun”un tümünün Anayasanın genel ilkelerine, 2., 7., 87., 91. ve 153. maddelerine aykırılığı savıyla yürürlüğün durdurulması ve iptali için Anamuhalefet Partisi ANAP TBMM Grubu adına Grup Başkanı Vekili Hasan Korkmazcan tarafından Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Dava gerekçesinde parlamenter demokratik sistemde toplumun geniş kesimlerini ilgilendiren ve tüm fertlerini yakından ilgilendiren konulara ilişkin düzenlemelerin mecliste geniş bir çoğunluk tarafından kabul edilerek kabul edilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bazı önemli konuların meclis dışı mekanizmalarla çözülmesinin alışkanlık haline getirilmesinin, yetki yasası ile bu durumlarda Meclisin bertaraf edilmeye çalışılmasının mahzurlu olduğu ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi bu kanunun 1., 2. ve 3. maddelerinin anayasaya aykırı olduğuna ve İPTAL edilmelerine oy birliğiyle, 4. maddesinin anayasaya aykırı olduğuna ve İPTAL edilmesine oy çokluğuyla ve iptal kararıyla uygulama olanağı kalmayan 5. ve 6. maddelerinin, 2949 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ile Yargılama Usulleri Hakkında Yasanın 29. maddesinin ikinci fıkrası gereğince İPTALLERİNE oy birliği ile 05.07.1994 günü karar vermiştir.¹⁸⁷⁸

¹⁸⁷⁴ A.k., ss. 307-309.

¹⁸⁷⁵ A.k., ss. 318-322.

¹⁸⁷⁶ A.k., ss. 325-327.

¹⁸⁷⁷ A.k., ss. 332-335.

¹⁸⁷⁸ Esas Sayısı 1994/50, Karar Sayısı 1994/44-2, Karar Günü 05.07.1994, *Resmi Gazete*, 24 Şubat 1995, Sayı: 22212, ss. 319-357.

5.3.5.4. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi ile 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3995)

“Sosyal Sigortalar Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı (1/604),” Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 23.8.1993 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının genel gerekçesinde çalışanların sosyal güvenliğini sağlamak üzere, T.C. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur gibi üç büyük kuruluşunun yanı sıra, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20. maddesine göre bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret ve sanayi odaları, borsalar veya bunların teşkil ettikleri birliklerde çalışanlar için kurulmuş bulunan 24 emekli sandığı mevcut olduğu belirtilmiştir. Gerekçede, 84 000’i aktif sigortalı, 37 200’ü emekli dul-yetim ve bunların aile fertleri ile birlikte toplam 270 bin kişiye hizmet veren bu sandıklardan bazılarının ciddi finansman sıkıntısında olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla, İstanbul Bankasının, T.C. Ziraat Bankasına, Türkiye Öğretmenler Bankasının, Türkiye Halk Bankasına devredilmesi ile aktif sigortalısı kalmadığı için prim tahsilatı yapamayan İstanbul ve Öğretmenler Bankası emekli sandığı, emeklilerinin aylıklarını ödeyemez duruma düşmüştür. Güvenliklerini bu emekli sandıklarına bağlamış bulunanların sosyal güvenliklerinin devlet güvencesi altında sürdürülmesini sağlayacak bir düzenlemenin gerekliliğinin ortaya çıkması bu tasarının hazırlanma sebebi olmuştur. Tasarının amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

*Vakıf statüsünde örgütlenmiş bulunan emekli sandıklarından; bankacılık faaliyeti sona eren bankalara ait olanlar ile malî durumları işlevlerini sürdüremeyecek derecede bozulmuş olanların tüm aktif ve pasifleri ile birlikte Sosyal Sigortalar Kurumuna devrini öngören tasarının kanunlaşması halinde söz konusu sandıkların devir sırasında aktüaryal hesaplamalar yapılarak ortaya çıkacak teknik açıklar bu sandık üyelerini istihdam eden kuruluşlardan tahsil edilmek üzere defaten hazinece karşılanacağından devir nedeniyle Sosyal Sigortalar Kurumuna herhangi bir malî yük getirmeyeceğini, zor duruma düşenlerin sosyal güvenliğe kavuşturulacağı...*¹⁸⁷⁹

Tasarı, Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunun 2.12.1993 Tarihli 3. Birleşiminde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay, Adalet, Maliye, Sanayi ve Ticaret, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları temsilcilerinin katılımıyla görüşülüp incelenmiştir. Komisyon raporunda tasarının genelinin olumlu bulunduğu belirtilmiştir. Raporda tasarının 1. maddesinde yer alan Kanuna

¹⁸⁷⁹ S. Sayısı: 608, “Sosyal Sigortalar Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/604),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 109’un sonuna ekli (1.6.1994), ss. 1-2.

eklenen Ek madde 36 ile ilgili verilen üç önerenin kabul edildiği, önerelerin tartışılması sırasında ilave ve yapılan değişiklikler konusunda Komisyon Başkanlığına redaksiyon yetkisi verildiği ifade edilmiştir.¹⁸⁸⁰

Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonundan sonra Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen tasarı, komisyonun 16 Şubat 1994 Tarihli 38. Birleşiminde, hükümeti temsilen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı başkanlığında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyon raporunda, yapılan görüşmelerde tasarinın, mağduriyetlerin giderilmesi yönünden yıllardır istenmesine rağmen gerçekleştirilemeyen Sosyal Güvenlikte tek çatı ilkesinin artık yerine getirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bu haktan kaç kişinin yararlanacağı, malî yükünün ne kadar olacağı gibi konulara değinildiği ve bu konularda iktidar kanadına sorular yönetildiği ifade edilmiştir. Komisyonda Hükümet adına yapılan açıklamalarda ise, bu haktan yararlanacakların sayısının 580 kişi kadar olduğu, mağdur durumda olan bu kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesinin sosyal devlet olmanın bir icabı olduğu ve hazineye çok büyük bir yük de yüklenmediği açıklanmıştır. Daha sonra Plan ve Bütçe Komisyonu tasarı ve gerekçesini benimsemiş, Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunun metnini esas almak üzere maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Plan ve Bütçe Komisyonu tasarinın 506 sayılı Kanunun ek 24. maddesinin (1) bendi değişikliği metne yeni 1. madde olarak eklenmiştir. Bu değişiklikle “17.7.1964 tarih ve 506 Sayılı Kanun hükümlerine göre malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı bağlananlara, Ek 24. maddenin (1) bendinde belirtilen kuruluşlar adına kurumca yapılan ilk sosyal yardım zammı ödemelerinin kurumun yazılı bildirim tarihinden itibaren en geç bir ay içerisinde defaten kuruma ödemelerini, sonraki aylarda da yeni bir bildirim beklemeden sosyal yardım zammı tutarlarının her ay emekli aylığı ödeme tarihinden önce kurumun ilgili hesabına yatırılması zorunluluğu getiren ve bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar, önceki hükümlere göre tahakkuk etmiş ve henüz kuruma ödenmemiş Sosyal yardım zamlarının da kurumun yazılı bildiriminden itibaren bir ay içinde ilgili kuruluşlarca kuruma ödenmesi” öngörülmüştür. Plan ve Bütçe Komisyonu bu değişikliğe ilaveten diğer maddelerde de değişiklikler yapmış, rakamların güncellenmesi ile ilgili tutarların miktarını değiştirmiştir. “Sosyal Sigortalar Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı” başlığını da “506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi ile 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” şeklinde değiştirmiştir.¹⁸⁸¹

¹⁸⁸⁰ A.k., ss. 3-4.

¹⁸⁸¹ A.k., ss. 5-7.

Tasarı, Genel Kurulun 1.6.1994 Tarihli 109. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), bu tasarıyla, bazı bankaların batmasıyla sosyal güvenlikten mahrum olan vatandaşların Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamına alındığı, Kurumun gelirleriyle ilgili düzenlemeler ve yurt dışı tedavilerdeki 120 günlük primin ödeme süresinin 300 güne çıkarıldığı belirtilmiştir. Köktaş, çıkacak olan kanundan yararlanacakların sayısının 580 olduğunu ifade ederek, bu kişilerin mağduriyetinin ana sebebinin, ülkede çalışan vatandaşların, değişik sosyal güvenlik kuruluşlarının çatısı altında bulunması olduğunu açıklamıştır. Düzenlemenin gündeme gelmesinin ana sebebinin İstanbul Bankası ve Öğretmenler Bankasının batmasından sonra bu bankaların çalışanlarının Sosyal Sigortalar Kurumunun sosyal güvenlik kapsamına alınması olduğunu da altını çizmiştir. İstanbul Bankasının başında, Başbakanın eşi Özer Çiller'in bulunduğunu, Başbakanın da o dönemde eşi Özer Çiller'in ekonomik danışmanı olduğunu belirten Köktaş, bu bankaların kötü ve samimiyeysiz yönetimler sonucu battığını, ancak bankaları batıranların servetlerinde bir azalma olmadığını ileri sürmüştür. Özellikle İstanbul Bankasını batıran Özer Çiller'in servetine servet kattığını iddia etmiştir. Batırılan bu bankaların personeli Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamına alınırken, yeni batırılan TYT Bank, Marmara Bankası, İmpexbank personelinin de aynı kapsam altına alınmak isteneceğini iddia eden Göktaş, bu tasarının bir emsal teşkil edeceğini ileri sürmüştür.¹⁸⁸²

ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), tasarının komisyonlarda uğradığı değişiklikler üzerinde durmuştur. Hükümetin sunduğu tasarıya Komisyonunda 2 madde eklendiğini belirten Kul, eleştirilerini şu şekilde sıralamıştır:

*Plan ve Bütçe Komisyonuna, Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunun kabul ve müzakere ettiği bu 1 maddelik hükümet tasarısı gittikten sonra, Plan ve Bütçe Komisyonunda yapılan müzakereler sırasında komisyon üyelerinin verdiği bu önergeyle 1. ve 3. maddeler bu tasarıya ithal edilmiştir. Bu haliyle, aslında Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonundan geçmesi ve mutlak o komisyonun da incelemesi lazım gelen hususlar, bu komisyondan geçirilmeden, doğrudan doğruya Plan ve Bütçe Komisyonunda verilen bir önergeyle önümüze gelmiş ve müzakereye açılmış bulunmaktadır. Usul açısından ne kadar sakıncalı olduğunu öncelikle belirtmek ve vurgulamak ve önümüzdeki metinde yer alan 1. ve 3. maddenin müzakere kabiliyetinin olmadığını da burada açıkça beyan etmek istiyorum.*¹⁸⁸³

Kul, Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunda verilen izahatta, bu kanunun Sosyal Sigortalar Kurumuna herhangi bir malî yük tahmil edip etmeyeceği konusundaki endişelere Bakanlık mensupları ve ilgili Bakanın “Bir tek kuruşluk

¹⁸⁸² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 109 (1.6.1994), ss. 33-334.

¹⁸⁸³ A.k., s. 335.

dahi malî bir yük tahmil etmeyecektir. Bu devirden doğan ve Sosyal Sigortalar Kurumuna yüklenecek olan ödemelerin tamamı Hazinece karşılanacaktır” diye cevap verdiğini de hatırlatmıştır. Kul, bu tasarı ile 580 kişinin emeklilikle ilgili hak edebilecekleri bütün ödentilerin, “hiçbir prime veya Sosyal Sigortalar Kurumuna yapılan ödemeye bağlı olmaksızın, Sosyal Sigortalar Kurumunca yüklenilmiş” olduğunu ifade etmiştir. Sosyal güvenlik anlayışı bakımından bir yük getirirse de, getirilen tasarının, sadece bu anlayış bakımından müspet olduğu kanaatinde olduklarını ve tasarıyı destekleyeceklerini ifade ederek tamamlamıştır. Emin Kul’un konuşmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.¹⁸⁸⁴

17.7.1964 tarih ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Ek 24. maddesinin (1) bendinin değiştirildiği 1. madde üzerine grupları ve şahısları adına söz alan olmamıştır. Söz konusu bende “İşbu madde gereğince ödenmesi gereken sosyal yardım zamları genel bütçeden karşılanır” hükmünün ilave edilmesini öneren Emin Kul (Denizli) ve arkadaşlarının önergesi kabul edilmemiştir. Tasarının 2. maddesi bazı bankaların, benzeri kuruluşların, özel sosyal güvenlik kurumlarının iflası halinde birleştirilmesi ve benzeri hallerde mensuplarının sosyal güvenlik hizmetlerinden mahrum kalmaları karşısında, bunların sosyal güvenlik hizmetlerini, Sosyal Sigortalar Kurumunun karşılamasını düzenlemiştir. Bu madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan, kötü yönetilen birtakım kurumların, mensuplarının maaşlarından ve ücretlerinden kesip tahsil ettikleri ve işveren olarak yatırması gereken primleri batırdıklarına dikkat çekmiştir. Ayhan, bu kurumların mensuplarının sosyal güvenliğini, Bakanlar Kurulundan çıkacak olan bir kararla Sosyal Sigortalar Kurumunun üzerine aldığının altını çizmiştir. Ancak, Sosyal Sigortalar Kurumu da bunların fiilî ve teknik açıklarını üç ay içinde Hazineden tahsil edeceğini ve Hazinesinin de bunu, kapanmış, iflas etmiş ilgili kuruluşlardan alacağını ifade etmiştir. Ayhan tasarıya eleştirisini “bir taraftan, bir sosyal güvenlik hizmetindeki aksaklığı bir grup vatandaş için temin ediyoruz, insanî bir hizmettir; ancak, öbür taraftan da, vergi veren vatandaşların cebinden parayı alıp, birileri için harcıyoruz. Asıl sigorta primlerini tahsil edenler ortada yok” şeklinde temellendirmiştir.¹⁸⁸⁵

Prim ödemeleri ile ilgili daha önceki düzenlemelerdeki rakamların güncelleştirildiği 3. madde üzerinde ANAP Grubu adına Emin Kul (Denizli), söz almış ve tasarının tümü üzerinde açıkladığı düşüncelerini tekrarlamıştır. Kul, maddenin düzenlenişi bakımından kanun yapma tekniği ile çeliştiğini ifade etmiştir. Yine kurum gelirlerinin sayıldığı 4. madde ile ilgili ANAP Grubu adına Emin Kul (Denizli) ve şahsı adına Hüseyin Erdal (Yozgat) söz almıştır. Bu milletvekillerinin eleştirilerini Hükümet adına çalışma ve Sosyal güvenlik

¹⁸⁸⁴ A.k., s. 336.

¹⁸⁸⁵ A.k., ss. 339-341.

Bakanı Mehmet Moğoltay (İstanbul) cevaplandırmıştır. Yürürlük ve yürütme maddeleri olan 5. ve 6. maddenin de kabul edilmesinin ardından tasarının tümü açık oylamaya tabi tutulmuştur. Yapılan oylamada kullanılan 165 oydan 155 kabul, 9 ret ve 1 geçersiz oy çıkmış ve tasarı yasalaşmıştır.¹⁸⁸⁶

5.3.5.5. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3997)

“Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/666),” Millî Savunma Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 13.12.1993 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının genel gerekçesinde “5434 sayılı TC Emekli Sandığı Kanununun 72. maddesinin son fıkrasına göre, harp malullüğünü gerektiren görevler ile güven ve asayişin sağlanmasına yönelik görevler nedeniyle geride dul ve yetim bırakmadan hayatlarını kaybeden iştirakçilerin muhtaç baba veya analarına, ölüm tarihini takip eden aybaşından geçerli olarak aylık bağlanmaktadır” hükmü hatırlatılmıştır. Bu hatırlatmadan sonra, “ancak, Emekli Sandığından veya başka bir sosyal güvenlik kurumundan herhangi bir şekilde aylık alanlar, aylıklarından başka bir gelirleri olmasa ve çocuklarından intikal edecek aylık, almakta oldukları aylıktan fazla olsa dahi, anılan maddedeki muhtaçlık şartı nedeniyle bu aylıktan yararlanamadıkları” belirtilmiştir.¹⁸⁸⁷ Bu gerekçelendirmelerin ardından kanuna niçin ihtiyaç duyulduğu Plan ve Bütçe Komisyonunun raporunda şu şekilde özetlenmiştir:

5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununda; kendisini ve Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre bakmaya mecbur olduğu ailesi fertlerini geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmayanların, bu Kanunun uygulanmasında “muhtaç” kabul edileceği belirtilmiş ise de, uygulamada muhtaçlığı kesin hatlarıyla tespit etmek mümkün olmamakta, günümüzün ekonomik şartlarında geçim endeksi sürekli değişkenlik arz ettiğinden, muhtaçlık belgelerini tanzim eden makamlarca esas alınan kriterler de değişmektedir.

Bilindiği üzere, çeşitli sosyal güvenlik kurumlarınca bağlanan aylıklar, genelde düşük seviyelerde bulunmakta, bu kurumlardan aylık alıp da başka bir geliri olmayan ve günün ekonomik şartlarında geçimlerini zor sağlayan bu kişilerin genel anlamda “muhtaç” addedilmesi mümkün iken, aylık almaları nedeni ile 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu uyarınca “muhtaç” kabul edilmesi mümkün olmamakta, bu nedenle, vatanları uğruna hiç çekinmeden canlarını feda eden şehitlerimizin geride kalan baba veya anaları, çocuklarının yardım ve desteğine muhtaç iken, onları kaybetmek yetmiyormuş gibi, çocuklarından bağlanacak maaştan da mahrum bırakılmakta, bu durum, şehitlerin baba veya analarını mağdur etmekte ve yakınmalarına neden olmaktadır.

¹⁸⁸⁶ A.k., ss. 341-351.

¹⁸⁸⁷ S. Sayısı: 620, “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/666),” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113’ün sonuna ekli (8.6.1993), s. 1.

Tasarı ile 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun 72. maddesinin son fıkrası kapsamına giren baba veya anaların mağduriyetlerinin önlenmesi amacıyla, anılan fıkra da yer alan “muhtaç” ibaresinin fıkra metninden çıkarılması suretiyle, söz konusu kişilere aylık bağlanabilmesi için muhtaçlık şartının aranması esası kaldırılmakta ayrıca yeni düzenlemenin yürürlüğe gireceği tarihten önce, anılan fıkra kapsamına giren baba veya analardan muhtaç olduklarını belgeleyememeleri nedeni ile kendilerine aylık bağlanamamış olanlara, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren on sekiz ay içerisinde müracaat etmeleri halinde, geçmişe yönelik malî hak doğurmamak kaydıyla aylık bağlanması öngörülmektedir.¹⁸⁸⁸

Meclis Başkanlığınca 12.1.1994 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen Tasarı komisyonun 23.2.1994 Tarihli 41. Birleşiminde, Hükümeti temsilen Millî Savunma Bakanı Başkanlığında Maliye Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü temsilcilerinin katılımlarıyla incelenip, görüşülmüştür. Yapılan görüşmeler sonucunda tasarı ve gerekçesi Komisyonunda benimsenerek maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Komisyonunda tasarinın 1. ve 2. maddesi ile ilgili bir takım düzeltmeler ve küçük değişiklikler yapıldıktan sonra Genel Kurulun onayına sunulmak üzere 25.2.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.¹⁸⁸⁹

Genel Kurulun 8.6.1994 Tarihli 113. Birleşiminde görüşülmeye başlanan tasarinın tümü üzerinde RP Grubu adına Kemalettin Köktaş (Trabzon) söz almıştır. Konuşmasına tasarinın olumlu bir düzenleme olduğunu belirterek hazırlayanlara teşekkür ederek başlamıştır. Köktaş, iktidarın her düzenlemesine muhalefet etmediklerini bu tasarıda olduğu gibi destek verdiklerini belirtmiştir. Yapılan düzenleme ile “bir yerden emekli, malûl veya dul ve yetim aylığı almayan, herhangi bir şekilde geliri olmayan ve muhtaç olduğunu belgeleyenler, anılan madde hükmünden” yararlanabileceklerini ifade etmiştir. Ancak, “Emekli Sandığından veya başka bir sosyal güvenlik kurumundan herhangi bir şekilde aylık alanlar ise, aylıklarından başka geliri olmasa ve çocuklarından intikal edecek aylık, almakta oldukları aylıktan fazla olsa dahi, söz konusu maddedeki “muhtaçlık” şartı nedeniyle bu aylıktan” yararlanamayacaktır. Kanunla beraber, kendisinin, o diğer sosyal güvenlik kuruluşlarından almış olduğu çok düşük maaşa bakılmaksızın, çocuğu şehit olan aileye maaş bağlanması hükmünü getirildiğini ifade eden Köktaş, RP olarak tasarıyı desteklediklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.¹⁸⁹⁰

ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) ise, ANAP iktidarı döneminde Emekli Sandığı Kanununda bazı değişikliklerin yapıldığını belirterek sözlerine başlamıştır. Üzerinde konuşulan tasarinın iyi bir kanun tasarısı

¹⁸⁸⁸ A.k., ss. 3-4.

¹⁸⁸⁹ A.k., ss. 4-5.

¹⁸⁹⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113, (8.6.1993), ss. 266-267.

olduğunu ancak yeterliliğinin tartışılmalı olduğunu söylemiştir. Maddelerde belirtilen rakamların düşük olduğunun altını çizen Taner, rakamların artırılmasını istemiştir. 1. maddede, “ölüm tarihini takip eden aybaşından geçerli olarak aylık bağlanır” ifadesinden sonra diğer maddede “geçmişe yönelik malî hak doğurmamak kaydıyla” dendiğini belirten Taner, bunun “şehit ailesi evrakını toparlayamamış, çocuk da bundan bir sene evvel şehit olmuş; evrak tamamladıktan 18 ay sonra bu ailelere maaş bağlayacak ve 19 uncu ayda da maaş vereceksiniz” anlamına geldiğini ifade etmiştir. Taner, 19 aylık bu cüzi parayı devletin vermesi gerektiğini öne sürmüştür.¹⁸⁹¹

DYP Grubu adına söz alan Melih Papuççuoğlu (Balıkesir), tasarı Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülürken Hükümetin teklif ettiği metnin kendisinin verdiği önergeyle son şeklini aldığını belirtmiş, hazırlanan metninle, bir şehit babasının, yaklaşık olarak, 6 milyon lira civarında aylık alması icap ettiği sonucuna vardıklarını açıklamıştır. Bakanlar Kurulu kararıyla, bu aylıkların iki katına kadar çıkarılma yetkisinin tasarı metninde mevcut olduğunu vurgulayan Papuççuoğlu, bu hususun milletvekillerinin dikkatinden kaçtığına işaret etmiştir. Güneş Taner’in konuşmasında ifadesini bulan “şehit olma tarihinden sonra aylık bağlanması hususunun” da izaha muhtaç olduğunu belirterek gerekçesini şu şekilde temellendirmiştir:

*... bu tasarı, 3.11.1980 tarihinden sonra şehit düşenler hakkında sevk edilmiş bulunmaktadır. Hükümetin teklif ettiği metin de böyledir, Plan ve Bütçe Komisyonunun kabul ettiği metin de bu şekildedir. Bu itibarla, 3.11.1980 tarihinden itibaren şehit maaşı almaya hak kazanmış olan baba, ana veya çocukların, hak sahibi kişilerin, başvuru tarihinden itibaren bunun geçerlilik kazanacağı tabiidir ve Emekli Sandığı Kanununun diğer hükümlerinin uygulanması da bu yöndedir. Bu itibarla, geçmişe yönelik malî hak tanımamak kaydıyla -ki, bence bu hüküm doğrudur. Biraz da düzenleyen kişi olmak bakımından bunun savunmasını yapıyorum- müracaatlarını takip eden ay başından itibaren aylık bağlanacağı tasarıda hükme bağlanmıştır.*¹⁸⁹²

Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut’un (İzmir) ardından¹⁸⁹³ hükümet adına Milli Savunma Bakanı Mehmet Gölhan (Sakarya), söz almıştır. Gölhan, daha evvel çıkarılmış olan yasalarda yer alan “muhtaçlık” belgesi şartının bir sübjektif durumu ortaya koyduğu için, bunu kanıtlamanın “müskülât” arz ettiğini söylemiştir. Bunun için herhangi bir şekilde üç, beş dönüm arazisi olan bir vatandaşın “muhtaçlık” belgesi getirebilmesinin oldukça güç olduğunu ve takdirin bunu inceleyen bürokratlara kalmış olduğundan ilgili kişilerin zor durumlarda kaldığını açıklamıştır. Yapılan düzenlemenin bu sübjektifliği giderdiğinin altını çizmiştir.¹⁸⁹⁴ Gölhan’ın konuşmasından sonra tasarının tümü üzerinde görüşmeler tamamlanmıştır.

¹⁸⁹¹ A.k., ss. 263-264.

¹⁸⁹² A.k., ss. 265-266.

¹⁸⁹³ A.k., ss. 264-265.

¹⁸⁹⁴ A.k., ss. 266-267.

Tasarının 1. maddesi 8.6.1949 tarihli ve 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 7.5.1986 tarihli ve 3284 sayılı Kanunla değişik 72. maddesinin son fıkrasını şu şekilde değiştirmiştir:

Bu Kanunun 64. maddesinin (a, b, c, ç, d ve e) fıkralarında açıklanan durumlardan dolayı veya 3.11.1980 tarih ve 2330 sayılı Kanun ile bu Kanuna ek 2566 sayılı Kanun kapsamında mütalaa edilen görevler nedeniyle hayatlarını kaybetmiş bulunan iştirakçilerin baba veya analarına, ölüm tarihini takip eden ay başından geçerli olarak aylık bağlanır. Babaya bağlanan aylık, diğer dul ve yetimlerin bulunması hali de dahil, ana ve babaya eşit olarak paylaştırılarak ödenir. 3.11.1980 tarih ve 2330 sayılı Kanun ile bu Kanuna ek 2566 sayılı Kanun kapsamında mütalaa edilen görevler nedeniyle bağlanan aylıklar Bakanlar Kurulu Kararıyla iki katına kadar çıkartılabilir. Bu halde Sosyal Güvenlik Kurumlarınca bağlanan aylık ile ödenen aylık arasındaki fark Hazineden tahsil edilir.

1. madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Marufu (İstanbul), şahsı adına Güneş Taner (İstanbul) ve Hüseyin Erdal (Yozgat) söz almıştır.¹⁸⁹⁵

Tasarının 2. maddesi 5434 sayılı Kanuna geçici madde eklemiş ve “maddenin yürürlüğe girmesinden önce 5434 sayılı Kanunun 72. maddesinin son fıkrası kapsamına girenlerden muhtaç olduklarını belgeleyememeleri nedeniyle kendilerine aylık bağlanmamış baba veya analara, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra geçmişe yönelik malî hak doğurmamak kaydıyla, müracaatlarını takip eden aybaşından itibaren aylık bağlanır” hükmünü getirmiştir. 2. madde ve yürürlük ve yürütme maddeleri olan 3. ve 4. madde ile ilgili söz alan olmamıştır. Tasarının oylanarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.¹⁸⁹⁶

5.3.5.6. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun (4003)

“657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı” (1/679) İçişleri Bakanlığı tarafından 6.4.1994 tarihinde hazırlanmıştır. Hazırlanma gerekçesi “Emniyet Hizmeti Tazminatları miktarlarının en son 1991 yılında tespit edildiği ve bu tarihten itibaren herhangi bir artışa gidilmediğidir. Ayrıca, kıdeme göre tazminat getirilmemesinden dolayı tecrübe kazanmış personelin emekli olarak “hizmetten ayrıldığı” vurgulanmıştır.¹⁸⁹⁷ Daha önce benzer konuda 3 farklı değişiklik teklifi

¹⁸⁹⁵ A.k., ss. 267-269.

¹⁸⁹⁶ A.k., ss. 269-270.

¹⁸⁹⁷ Sıra Sayısı: 654, “657 Sayılı Devlet Memurları Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ile Erzurum Milletvekili İsmail Köse’nin ve Edirne Milletvekili Hasan Basri Eler’in 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun İki Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifleri, Kütahya Milletvekili Rauf Ertekin ve 2 Arkadaşının 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Zam ve Tazminatlar Başlıklı Ek Maddesinin (II) Tazminatlar Bölümünün (D) Bendinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporu (1/679, 2/287, 2/306, 2/417),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 115’in sonuna ekli, (10.6.1994), ss. 1-2.

daha hazırlanmıştır. Erzurum Milletvekili İsmail Köse ve Edirne Milletvekili Hasan Basri Eler'in 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun İki Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifleri (2/287 ve 2/306) “emniyet hizmetleri sınıfı personelinin tavan derecelerinin yeniden düzenlenmesini” ve bunlara “verilmekte olan tazminatın artırılmasını” talep etmiştir.¹⁸⁹⁸ Kütahya Milletvekili Rauf Ertekin ve 2 Arkadaşının 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunun Zam ve Tazminatlar Başlıklı Ek Maddesinin (II) Tazminatlar Bölümünün (D) Bendinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi (2/417) Emniyet Hizmetleri sınıfına dahil personelin “hizmet tazminatlarının kademeli olarak artırılmasını” önermiştir.¹⁸⁹⁹

Kanun değişikliği önerileri 6.4.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına gönderilmiştir. İçişleri Komisyonunda tasarı maddeleri üzerinde bazı değişiklikler yapıldıktan sonra onaylanmıştır. Plan ve Bütçe Komisyonunda ise tasarı ve teklifler birleştirilerek görüşülmüş, birinci madde üzerinde bazı değişiklikler yapıldıktan sonra konunun Genel Kurulda “öncelikle görüşülmesi” talep edilmiştir.¹⁹⁰⁰ Tasarı ve komisyon raporları 12.5.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun 10.6.1994 Tarihli 115. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmıştır.

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Lütfü Esengün (Erzurum), “emniyet mensuplarının araç ve gereç bakımından yeterli bir seviyeye” gelmediğini ve “personelin her türlü ihtiyacının giderilmemiş” olduğunu belirttikten sonra tazminatlarda yapılan artışların enflasyondaki artış göze alındığında “fazla bir mana ifade etmediğini” dile getirmiştir. Esengün, ayrıca tasarı ile tazminat artışlarının “üst seviyedekilere fazla alt seviyedekilere az tutulmuş” olmasını eleştirerek tazminatın “maaşı az olan ama fedakârlığı, gayreti, yıpranması ve can güvenliği de çok olan polis memuruna” daha fazla verilmesi gerektiğini savunmuştur. Tasarıdaki tazminat artışlarının sadece güvenlik personeline yönelik olduğuna dikkat çeken Esengün, “emniyet teşkilatında çalışan diğer görevliler ve yardımcı hizmetler sınıfındakiler için” de bu uygulamanın yapılmasını önermiştir.¹⁹⁰¹

ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin), maaşlarda yapılan kısmi düzenlemelerin yeterli olmadığını ve “657 sayılı Devlet Memurları Yasasının yeniden düzenlenmesi gerektiğini” belirtmiştir. Hükümet programında ve protokolünde “devlet memurlarıyla ilgili gerekli rejimin kökünde halledileceği ve bu konuda da bir devlet bakanının da görevlendirildiğini” açıklamasına rağmen bu konuda “hiçbir yasal düzenleme yapılmadığını” dile

¹⁸⁹⁸ A.k., ss. 4 ve 6.

¹⁸⁹⁹ A.k., s. 9.

¹⁹⁰⁰ A.k., s. 11.

¹⁹⁰¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 115, (10.6.1994), ss. 508-510.

getirmiştir. Hatinoğlu, konuşmasında ayrıca “şehit düşen emniyet mensuplarının ailelerine yapılan nakdi yardımlarda bürokrasinin çıkardığı akıl almaz güçlüklerin üzüntü verici” olduğunu ve bunlara “her türlü kolaylığın” sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Sağlık personeline de benzer uygulamanın yapılmasını öneren tekliflerin bekletildiğini hatırlatan Hatinoğlu, bu “çifte standardın” bir an önce giderilmesini talep etmiştir.¹⁹⁰²

DYP Grubu adına söz alan İhsan Saraçlar (Samsun) ve şahsı adına söz alan Koray Aydın (Trabzon) ve Esat Bütün (Kahramanmaraş), tasarıdan duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Bütün, ayrıca, üst düzey personelin lojman, makam ve araç gibi imkânlardan yararlandığına dikkat çekerek bu imkanları olmayan alt kademe personele “daha fazla” tazminat verilmesinin “daha doğru olacağı” kanaatinde olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁰³ Tasarının tümü üzerine yapılan görüşmelerin tamamlanmasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Tazminat oranlarını düzenleyen 1. madde üzerinde söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın), tasarıda uygulanacak oranların yazdığını belirterek “meselenin daha kolay anlaşılması” adına eski oranlar hakkında bilgi vermiştir. Menteşe’nin ardından RP Grubu adına söz alan Hüsametdin Korkutata (Bingöl), “alt kademedeki insanları daha çok desteklemek gerektiğine” fakat maddede bu konuda bir “noksanlık” olduğuna işaret etmiştir.¹⁹⁰⁴ Konuşmaların ardından maddeye ilişkin önergelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Akın Gönen (Manisa) ve arkadaşlarının 657 sayılı kanunun 213 maddesinin (E) bendinde değişiklikler teklif eden önergesi emniyet mensupları dışında bir alanı düzenlemesi nedeniyle bir süre yeni bir madde teklifi mi yoksa önerge mi olduğu tartışılmış ve yeni bir teklif olduğuna karar verilerek diğer önergeye geçilmiştir.¹⁹⁰⁵ Süleyman Hatinoğlu (Artvin) ve arkadaşlarının önergesi de sağlık çalışanları ile ilgili görülerek aynı şekilde işleme konulmamıştır. Tazminat düzenlemesinin emniyet teşkilatındaki sivil personeli de kapsamasını teklif eden diğer iki önerge ise yapılan oylama sonucu kabul edilmemiş ve madde okunduğu şekliyle yasalaşmıştır.

2. madde İhsan Saraçlar (Samsun) ve arkadaşlarının verdiği önerge doğrultusunda değiştirilerek kabul edilmiştir. 3. maddenin görüşülmesi sırasında DYP Grubu adına söz alan İsmail Köse (Erzurum) ve ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), tasarının yasalaşmasından duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. RP Grubu adına söz alan Lütfü Esengün (Erzurum) ise “dağ başında görev yapan polisin hakkının yendiğini” ifade etmiştir.¹⁹⁰⁶ Konuşmaların ardından 3. maddenin de kabul edilmesiyle tasarı yasalaşmıştır.

¹⁹⁰² A.k., ss. 511-513.

¹⁹⁰³ A.k., s. 517.

¹⁹⁰⁴ A.k., s. 521.

¹⁹⁰⁵ A.k., ss. 525-527.

¹⁹⁰⁶ A.k., s. 533.

5.3.5.7. Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkata Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (4005)

“Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkata Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı,” İçişleri Bakanlığınca hazırlanmış ve Bakanlar Kurulunca Meclis Başkanlığına arzı 18.4.1994 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu tasarı Anayasa Mahkemesinin 23.11.1992 tarihli ve 21414 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 27.2.1992 tarihli ve E. 1991/26, K. 1992/11 sayılı Kararıyla, “Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkatın 6. maddesinde yer alan ‘Bir meclisin kararı aleyhindeki itiraz mafevki mecliste tetkik edilir’ hükmünü, ilçe idare kurulu kararlarına yapılan itirazları sonuçlandıran il idare kurulu kararlarına karşı yargı yolunu kapatması nedeniyle iptal etmesi” dolayısıyla hazırlanmıştır.¹⁹⁰⁷

Anayasa Mahkemesinin iptal ettiği hükmün ortaya hukukî bir boşluk çıkardığı ve bunun kamu yararını olumsuz yönde etkileyeceği belirtilen tasarı gerekçesinde tasarının çıkarılma sebebi şu şekilde detaylandırılmıştır:

İlçe idare kurulları kararları, doğrudan Danıştay İkinci Dairesine gönderilmişse de, anılan Daire 22.6.1993 tarihli ve E. 1993/1318, K. 1993/1492 sayılı Kararında; “ilçe idare kurulu kararlarının ikinci ya da üçüncü derecede Danıştay İkinci Dairesi tarafından inceleneneğine ilişkin yasal bir düzenleme yoktur. Görev, kamu düzenine ilişkindir ve bu bakımdan görevli karar mercii yasa ile belli edilir. Görev konusunda oluşan boşluğun Anayasa Mahkemesi veya karar mercileri tarafından değil Yasama Organınca doldurulması gerekir. Esasen, Anayasa Mahkemesi kararı incelendiğinde hukukî boşluğun yasal düzenleme ile doldurulması gerektiğine işaret edildiği görülmektedir” diyerek söz konusu kararları incelemeksizin iade etmiştir. Bunun üzerine, ilçe idare kurullarının Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkata göre verdikleri kararlar, gereğinin takdir ve ifası için Cumhuriyet başsavcılıklarına gönderilmiş, ancak Cumhuriyet başsavcılıkları anılan Kanunun yürürlükte olduğunu, Kanunun 5. maddesi hükmüne göre gerekli olan iki dereceli inceleme gerçekleştirilmeden gönderilen kararların ve ekli dosyaların usul eksikliğiyle malul bulunduklarını belirterek, bunları geri göndermişlerdir.¹⁹⁰⁸

Sonuçta, Danıştay kendisine Kanunla görev tevdi edilmediği sürece inceleme yapamayacağı yönünde kararlar vermiştir. Buna karşılık İl İdare Kurulları da Kanunun, söz konusu hükmü iptal edildiği için yapılan başvuruları kabul etmemiştir. Böyle bir durumun neticesinde çok sayıda soruşturma dosyası ilgili makam bulunamadığından zaman aşımına uğramış birçok dosyanın da zaman aşımına uğraması söz konusu olduğundan, İçişleri Bakanlığı bu konudaki hukukî boşluğu doldurmak ve soruşturma sürecinin tamamlanmasını sağlamak için söz konusu tasarıyı hazırlamıştır.¹⁹⁰⁹

¹⁹⁰⁷ Sıra Sayısı: 684, “Memurların Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkata Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/709)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119’un sonuna ekli (17.6.1994), s. 1.

¹⁹⁰⁸ **A.k.**, ss. 2-3.

¹⁹⁰⁹ **A.k.**, s. 3.

Meclis Genel Kurulunca 26.5.1994 tarihinde İçişleri Komisyonuna havale edilen tasarı, İçişleri Komisyonun 6.6.1994 tarihli toplantısında, Adalet ve İçişleri Bakanlıkları temsilcileri ile Danıştay Başkanlığı temsilcisinin de katılımıyla incelenip görüşülmüştür. Tasarı ile gerekçesi Komisyonda benimsenerek geneli üzerinde inceleme yapılmış ve tasarının tümü üzerinde aşağıdaki eleştiri ve görüşler ileri sürülmüştür:

*Memurun Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkatin eskimiş bulunduğu, dilinin anlaşılmasız olduğu ve günümüz ihtiyaçlarına karşılık vermediği, bu nedenle de tümünün değiştirilmesi gerektiği; Kuvvetler ayrılığı prensibini gerçekleştirilmede Kanunun çok önemli bir fonksiyona sahip olduğu, bu nedenle de en kısa zamanda acil değişikliklerin yapılması, daha sonra da tümünün değiştirilmesi gerektiği; Yapılacak yeni düzenlemelerde süreci kısaltıcı ve hızlandırıcı önlemlerin alınması gerektiği, bu surette kurumların iş yükünün hafifletilmesi gerektiği...*¹⁹¹⁰

Bu eleştirilere Hükümet adına yapılan açıklamalarda ise söz konusu Kanunun tümünün değiştirileceği, bu konudaki çalışmaların son aşamada olduğu, Kanunun tümünün değiştirilmesine ilişkin tasarı taslağında, İl ve İlçe İdare Kurullarına yer verilmediği belirtilmiştir. Bu ve buna benzer düzenlemelerle sürecin kısaltılacağı ve görüşülmekte olan tasarının çok acil bir hukukî ihtiyaçtan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Komisyon ayrıca tasarının ivedilik arz etmesi dolayısıyla İçtüzüğün 53. maddesine göre Mecliste öncelikle görüşülmesini kararlaştırmıştır.¹⁹¹¹

Tasarı Genel Kurulun 15.6.1994 Tarihli 117. Birleşiminde gündeme alınmış,¹⁹¹² 17.6.1994 Tarihli 119. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerine şahısları ve grupları adına söz alan bulunmamıştır. Tasarının 1. maddesi ile ilgili olarak şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), ilgili kanundan şikâyetçi olduğunu vurgulamıştır. Erdal, herhangi bir vatandaş bir memur hakkında yolsuzluk ya da görevi kötüye kullanma ile ilgili olarak şikâyetinde bulunduğu ve birçok kez haklı olmasına rağmen ilgili memurun il kurulunda siyasi nedenlerle temize çıkarıldığını belirtmiştir. Düzenlenen tasarı ile Danıştay'dan yetkinin alınarak Bölge İdare Mahkemesi'ne verilmesinin bir hata olduğunu da dile getiren Erdal, soruşturmanın il ve ilçe kurulunda değil doğrudan doğruya savcılıklarda yapılması gerektiğinin de altını çizmiştir.¹⁹¹³

¹⁹¹⁰ A.k., s. 3.

¹⁹¹¹ A.k., s. 3.

¹⁹¹² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 117, (15.6.1994), s. 8.

¹⁹¹³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119 (17.6.1994), ss. 225-226.

Şahsı adına söz alan Halil İbrahim Özsoy (Afyon), bir önceki konuşmacı olan Erdal'ın tespitlerinin doğru yanlarının olabileceğini ancak ilgili il ve ilçe kurulları ile ilgili tümüyle bir suçlamaya gidilmesinin yanlışlığına vurgu yapmıştır. İl ve ilçe kurulunca alınan kararların menî muhakeme yoluyla otomatikman Danıştay'a gittiğini belirtmiştir. Toplam üç maddeden oluşan tasarının ikinci maddesinde Hüseyin Erdal, tekrar söz alarak bir önceki konuşmasını destekleyen düşünceleri dile getirmiştir. 3. madde üzerine şahsı ve grupları adına söz alan bulunmamış ve tasarının tümü oylanarak kabul edilmiştir.¹⁹¹⁴

5.3.6. Seçimler ve Siyasi Partilerle İlgili Düzenlemeler

5.3.6.1. Siyasi Partiler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (3945)

“Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Gümüşhane Milletvekili Oltan Sungurlu; Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş; Refah Partisi Grup Başkanvekili Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk ve Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanvekili Ankara Milletvekili Uluç Gürkan'ın 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (2/933),” 2820 sayılı kanunun 40. maddesinde değişiklik önermiştir. Bu teklif, 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun 40. maddesi hükmüne göre siyasî partiler mahallî teşkilatı başkan ve üyelerinin bütün seçimlerde aday olabilmeleri, bu görevlerinden istifa etmeleri şartına” bağlandığundan bu şartın değiştirilmesi için hazırlanmıştır.¹⁹¹⁵

Bu değişikliğin gerekçesinde “Mahallî teşkilatta görev alan siyasî partiler başkan ve üyeleri bu yerlerin vasıflı ve halkın itimadına mazhar olmuş kişileridir. Bunları seçimlerden uzak tutmak veya neticesi belli olmayan bir seçimin adaylığı sebebiyle parti yönetiminden uzaklaştırmakta isabet” bulunmadığı belirtilmiştir. Bundan dolayı bahsedilen 22.4.1983 tarihli ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun 40. maddesinin dördüncü fıkrasının değiştirilmesi öngörülmüştür. Yeni değişiklikle mahallî teşkilatta görev alan siyasî parti başkan ve üyelerinin, belediye başkanlığı ve milletvekilliği seçimleri dışında aday olabilmelerinde istifa koşulu kaldırılmıştır.¹⁹¹⁶

¹⁹¹⁴ A.k., ss. 226-228.

¹⁹¹⁵ Sıra Sayısı: 410, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Refah Partisi Grup Başkanvekili Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk ve Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanvekili Ankara Milletvekili Uluç Gürkan'ın, Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/933),” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 55'in sonuna ekli, (25.12.1993), s. 1.

¹⁹¹⁶ A.k., s. 1.

TBMM Başkanlığınca 20.12.1993 tarihinde Anayasa Komisyonuna gönderilen Teklif, Komisyonun 22.12.1993 tarihli toplantısında teklif sahipleri ile Adalet ve İçişleri Bakanlıkları temsilcilerinin de katılımı ile incelenip görüşülmüştür. Komisyon, teklifi, gerekçesi doğrultusunda olumlu bulmuş, tümü üzerindeki görüşmeleri tamamladıktan sonra maddelerine geçilmesini kabul etmiştir. “Seçimlerde aday olacak parti yöneticilerinin görevlerinden istifa edip etmemelerinin tespitinin kendi tüzüklerinde düzenlenmesinin daha uygun olacağı görüşünde birleşen” Komisyon teklifin 1. maddesini bu gerekçe ile değiştirerek kabul etmiştir. Komisyon raporunda düzenleme yapılırken daha önce istifa edenlerin müktesep haklarının Yüksek Seçim Kurulu tarafından gözetilmesinin doğal olduğu vurgulanmış ve bu konuda ayrı bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmadığının altı çizilmiştir. Komisyon ayrıca, 1. madde de yapılan değişikliğe istinaden tüzük değişiklikleri gerçekleştirilinceye kadar istifalara ilişkin usul ve esasları partilerin merkez karar organlarının tespit etmesini öngören bir düzenlemeyi, geçici 17. madde olarak 2820 sayılı, Kanuna ekleyen bir maddeyi de kabul etmiştir. Anayasa Komisyonu raporunu Genel Kurulun onayına sunulmak üzere 23.12.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına göndermiştir.¹⁹¹⁷

Teklif, Genel Kurulun 25.12.1993 Tarihli 25 Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Teklifin tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), ANAP Grubu olarak düzenlemeyi desteleyeceklerini belirtmiş, fıkranın kanunda yer alış sebebinin, daha önce kanunda mevcut olan ve 1988 yılında kendi iktidarlarının değiştirdikleri bazı hükümler sebebiyle olduğunu açıklamıştır. Keçeciler’e göre, 1988’de yapılan değişikliklerle, ön seçimin, Cumhuriyet Başsavcılığındaki listeler üzerinden yapılacağı esası getirildiğinden, ön seçim listeleri üzerinde parti teşkilatları mensuplarının herhangi bir şekilde müdahale etme imkânı ve hakkının ortadan kaldırılmasıyla parti teşkilatından aday olan kişilerin adaylıklarının önündeki engel de kalkmıştır. Siyasî partilerin demokrasiler için vazgeçilmez kurumlar olduğunun altını çizen Keçeciler, siyasî partilerin etkin olabilmesi için teşkilatlanmasının önemine değinmiştir.¹⁹¹⁸ Keçeciler teklife katılmakla birlikte yeni durumla ilgili endişesini de belirtmiştir:

*[Ş]unu da hemen ifade etmek istiyoruz: Böyle bir yetkiyi siyasî parti organlarına, yasama organı olarak, Yüce Meclis olarak verirsek, yani bu teklif kanunlaşır, siyasî partilerin merkez organları bir sorumluluk altına gireceklerdir ve adaylarını adil bir şekilde, tarafsız bir şekilde ve belli bir rekabet ortamı meydana getirecek tarzda yarıştırmakla tespit etme sorumluluğu, siyasî partilerin genel merkezlerinin olacaktır. Bu serbestiyi, eğer siyasî parti genel merkezleri ve genel başkanları suistimal ederler de, kendi yetkilerini azamileştirmek ve kendi hükümlerini daha da geçerli kılmak istikametinde kullanırlarsa, o zaman siyasî parti olayı büyük ölçüde zarara uğrayabilir.*¹⁹¹⁹

¹⁹¹⁷ A.k., ss. 2-3.

¹⁹¹⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 55 (25.12.1993), ss. 12-13.

¹⁹¹⁹ A.k., s. 14.

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), “bir ülkede kanunlar her gün değişiyorsa, o ülkede kanunlara karşı ünsiyet de, güven de kaybolur. Maalesef, 1980 sonrasında, bilhassa Anavatan hükümetleri zamanında her seçimde, seçim arasında, malî mevzuatla, hukukî mevzuatla ve özellikle de seçim kanunuyla ilgili kanun değişiklikleriyle karşılaştık” tespiti ile sözlerine başlamıştır. Ayhan, Özal hükümetlerinin 1991’e kadar seçim kanunlarında 15 defa değişikliğe gittiğinin altını çizmiştir. Siyasi Partiler kanundaki değişikliklerin “bölük pörçük” olduğunu da belirten Ayhan, değişikliklerin bir bütün halinde yapılması gerekliliğini dikkatlere sunmuştur. Ayhan’a göre, yeni düzenleme ile hiçbir seçim vesilesiyle, mahallî teşkilat yöneticileri istifa etmeyecekler. Bunun neticesinde ön seçimde adalet ve tarafsızlık olmayacaktır. İktidar partisiye, ellerinde birtakım imkânlar bulunmakta ve ilgili ilde kamu kuruluşlarına, “haydi bakalım, benim delegelerimden falanın, falanın adamlarını geçici işçi olarak al, üç ay çalıştır, üç ay sonra, seçimden sonra at, mühim değil; ama ben önseçimi kazanayım” diye baskı yapacaklardır. Ayhan, Türkiye’de sosyal faaliyetlerde, derneklere, meslek odalarında, partilerde hukukun çalışmadığını ve cunta olarak idareyi ele geçiren ekibin bir ihtilale kadar, devam ettiğini ve bu nedenden dolayı burada hukukî sınırlamaların akıllıca olduğunu vurgulamıştır.¹⁹²⁰ Yeni düzenleme ile bu hususun kaldırıldığını belirten Ayhan, eleştirilerini şu şekilde gerekçelendirmiştir:

*Siz şimdi bunu da kaldırıyorsunuz, genel merkezin emrine veriyorsunuz. Genel merkez; il başkanı, ilçe başkanı bir zincir, kapalı bir devre, bir parti içi diktatörya; yenilenemez, gelişemez. Bakınız, Batılı toplumun kalkınma ve gelişmesinin sebebi bu. Her vasatta, her çevrede Batılı insan, fikrini hür olarak söyler, derneğinde, meslek odasında, siyasî partisinde ve o hür iradelerin birleşmesiyle netice karar alınır ve toplum kendini yeniler ve geliştirir. Şarkın ise, yıllardan beri istibdat altında yaşaması, diktatörlük altında yaşaması, maalesef bu kültürü Türkiye’ye getirmemiştir. Şimdi bu kültürü Türkiye’ye getirecek olan birtakım hukukî düzenlemeleri de siz önlerseniz, genel merkeze terk ederseniz, bu, fevkalade yanlıştır.*¹⁹²¹

Cevat Ayhan’ın konuşmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiş, toplam 4 maddelik bir düzenleme olan Teklifin maddeleri üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. Maddelerin tümünün oylanmasının ardından düzenleme kabul edilerek yasalaşmıştır.¹⁹²²

¹⁹²⁰ A.k., ss. 15-16.

¹⁹²¹ A.k., s 16.

¹⁹²² A.k., ss.16-17.

5.3.6.2. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunla Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (3959)

“Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunla Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı”, Gaziantep Milletvekili Mehmet Özkaya’nın “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi” ile birleştirilerek beraber ele alınmıştır. Tasarının gerekçesinde, ilgili tarihe kadar uygulanan “siyasi partilerin seçim ve propaganda amacıyla kullandıkları afiş, flama, bayrak ve benzeri propaganda araçlarının giderek arttığı ve bunların gelişi güzel kullanılması sonucu çevrenin olumsuz yönde etkilendiği” vurgulanmıştır. Çoğu zaman çözümlenemeyen bu malzemelerin toplanması ve giderilmesinde problemler çıktığı belirtilmiş ve söz konusu araçların cadde ve sokaklarda binalarda görsel kirliliğe neden olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu tespitin ardından ilgili düzenleme ile “propaganda faaliyetleri sırasında kullanılan her türlü afiş, flama ve benzeri maddelerin yerleşim yerlerinin tespit ettiği yerlerde kullanılması” suretiyle konunun disipline edilmesi amaçlandığı vurgulanmıştır.¹⁹²³

Gerekçede ayrıca seçimlerde propaganda için Türkiye’nin en ücra köşelerine kadar yoğun olarak duvar ilanları ve bayrakların kullanıldığına dikkat çekilmiş ve bunların temizlenmesinin zaman ve maddi kayba yol açtığı vurgulanmıştır. Söz konusu masrafların aynı zamanda siyasi partilere büyük yük getirdiği ancak bu durumun önlenebilmesi için siyasi partilerin mutabakatının sağlanamadığına işaret edilmiştir. Çözümün, ilgili alanı kanunla düzenlemek olduğu ifade edilmiştir.¹⁹²⁴

Tasarı ayrıca, üniformalı resmi görevlilerin üniformalarını çıkarmadan oy kullanabilecekleri, daha önceden düzenlenmiş bulunan sandıklarda oy verme işleminin sekiz ve on yedi saatleri arasında olacağı hükmünü getirmiştir. Türkiye’nin doğusu ile batısı arasındaki 76. dakikalık zaman farkından dolayı doğu illerinde mevsim şartlarına göre zorluklar yaşandığından ilgili konuda ve gerekli görülen hallerde mevsim ve yer durumuna göre Yüksek Seçim Kurulunun ayarlama yapabileceği hususu da düzenlenmiştir. Ayrıca bağımsız adayların oy pusulaları, radyo ve televizyon istasyonlarının seçim sürecinde uyacakları kuralların Yüksek Seçim Kurulunca düzenlenmesi gibi konularda ilgili düzenlemede ele alınmıştır.¹⁹²⁵

¹⁹²³ Sıra Sayısı 413, “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunla Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ile Gaziantep Milletvekili Mehmet Özkaya’nın Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/6599),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50. Birleşim: 58’in sonuna ekli (28.12.1993), s. 1.

¹⁹²⁴ A.k., s. 2.

¹⁹²⁵ A.k., ss. 2-3.

Tasarı 26.12.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve Genel Kurul'un 27.12.1993 Tarihli 57. Birleşiminde Anayasa Komisyonuna havale edilmiştir. Komisyon, tasarıyı 27.12.1993 tarihinde gündeme almış ve aynı toplantıda Meclis Başkanlığı tarafından 29.11.1993 tarihinde ilgili Komisyona gönderilen “Gaziantep Milletvekili Mehmet Özkaya’nın, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi” de Komisyonun kararı ile aynı gündeme alınmıştır. Tasarı ve teklif, Komisyonun ilgili toplantısında, Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ ile Adalet, İçişleri Bakanlıkları, Yüksek Seçim Kurulu ve TRT Kurumu temsilcilerin de katılımıyla incelenmiş, birleştirilerek görüşülmesi kabul edilmiştir. Tasarının gerekçesi kabul edilmiş, maddelerin ele alınmasında büyük değişiklikler yapılmamıştır. Bazı maddelere açıklık getirilmek amacıyla ek ifadeler konulmuş, çoğunluğu ise aynen kabul edilmiştir.¹⁹²⁶ Komisyon raporuna üye M. Vehbi Dinçerler (Ankara), özellikle radyo ve televizyon yayınları ile ilgili maddelerde belirli yanlışlığın yapıldığı gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuştur. Dinçerler, bağımsız adayların oy pusulaları konusundaki düzenlemelerle ilgili maddelere de şerh koymuştur. Ayrıca Mehmet Keçeciler (Konya), benzer çekincelerle ayrı bir muhalefet şerhi koymuştur.¹⁹²⁷

Genel Kurulun 28.12.1993 Tarihli 58. Birleşiminde tasarı gündeme alınmış ve aynı tarih ve birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmadığından direkt maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.¹⁹²⁸ Sandık bölgelerini belirli nüfus sayılarına göre yeniden düzenleyen 1. madde üzerine söz alan bulunmadığından, seçim sürecinde özel radyo ve televizyon yayınları düzenleyen 2. madde üzerine öncelikle Anayasa Komisyonu Başkanvekili Mümtaz Soysal (Ankara) söz almıştır. Soysal, ilgili maddenin aslında geçici bir madde olarak düşünüldüğünü ancak, yoğun çalışmaların sonucunda 1. madde olarak Meclisin önüne geldiğini, tam istenilen şekilde düzenlenemediğini eğer yarım saat ara verilirse ilgili maddenin geçici madde olarak tekrar düzenlenebileceğini ifade etmiştir.¹⁹²⁹

ANAP Grubu adına söz alan Eyüp Aşık (Trabzon), kendi iktidarları döneminde muhalefetin sürekli olarak kendilerini seçim kanunlarında değişiklik yapmakla suçladıklarını, söz konusu suçlamayı yapanların iktidarları döneminde 10’un üzerinde değişiklik yapıldığını hatırlatmıştır. İlgili düzenlemenin kısa bir zaman aralığında ve çok hızlı olarak Meclisin gündemine geldiğini ve seçimlerin güvenliği açısından belirli düzenlemelere ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Seçim takviminin başlamasına 2 gün kaldığına dikkat çeken Aşık, tasarının bazı bölümlerine katılmamakla birlikte tasarının bir an evvel yasalaşmasını istediklerini belirtmiştir.¹⁹³⁰

¹⁹²⁶ A.k., ss. 7-8.

¹⁹²⁷ A.k., s. 9.

¹⁹²⁸ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 58, (28.12.1993), s. 475.

¹⁹²⁹ A.k., s. 480.

¹⁹³⁰ A.k., s. 481.

Şahsı adına söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane), tasarımı engellemek niyetinde olmadıklarını, ancak tasarıyla mutabakat halinde de bulunmadıklarını ifade etmiştir. İlgili maddeyle Türkiye’deki yüzlerce radyo ve televizyonun devlet radyosu ve televizyonu haline geleceğini iddia eden Sungurlu, düzenlemenin Anayasanın özerklik hükmüne aykırı olduğunu öne sürmüştür. Hükümetin, maddenin geçici olarak düzenlenmesine yönelik tutumunu bir nebze hafifletici bulan Sungurlu, geçici madde olarak bile olsa düzenlemenin aleyhinde olduklarını ancak tasarının yasalaşmasını engellemeyeceklerini belirtmiştir. Sungurlu’nun açıklamasından sonra, iktidar kanadı da söz konusu uygulamanın geçici bir düzenleme olarak daha sonraki ilgili Radyo ve Televizyonlarla ilgili tasarıda ele alınacağını belirtmiştir.¹⁹³¹

2. maddenin ardından 12. maddeye kadar düzenlemelerle ilgili grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. “Milletvekilleri, belediye başkanları, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri ile muhtarlar mahallî idareler seçimlerinde adaylıklarını koyabilmek veya aday gösterilebilmek için görevlerinden istifa etmek zorunda” değildir hükmünü getiren 12. madde üzerinde ANAP Grubu adına M. Vehbi Dinçerler (Ankara) söz almıştır. Maddenin, milletvekilleriyle ilgili bölümü yönünden Anayasaya aykırı olduğunu iddia eden Dinçerler, “milletvekillerinin, milletvekilliğinden istifalarının gerçekleşmiş olması halinde mahallî idarelerin herhangi bir kademesindeki seçime katılabilme haklarının doğması”nın lazım geldiğini söylemiştir. Sonuç itibarıyla yapılan düzenlemenin Anayasa değişikliği niteliğinde olduğunu veya en azından Anayasaya yorum getirdiğini belirterek yasanın bu şekliyle olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağını iddia etmiştir.¹⁹³² SHP Grubu adına partisinin görüşünü dile getiren Ercan Karakaş (İstanbul), düzenlemenin olumlu olduğuna vurgu yaparken, yine şahsı adına söz alan İbrahim Halil Çelik (Şanlıurfa) de maddenin demokratikleşme açısından olumlu olabileceğine vurgu yaparak tasarımı desteklediğini ifade etmiştir.¹⁹³³ Madde üzerinde Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ve arkadaşlarının, maddenin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle tasarı metninden çıkarılması istemiyle vermiş oldukları önerge kabul edilmemiştir.¹⁹³⁴

Seçim pusulalarının şekli, nasıl basılacağı, bağımsızların seçim pusulalarında ne şekilde bulunacağı gibi seçimlerle ilgili birçok farklı alanda düzenlemeleri içeren 13. madde ile ilgili olarak ANAP Grubu adına M. Vehbi Dinçerler (Ankara) söz almıştır. Bağımsız adayın çok olması durumunda yapılan düzenlemenin sorunu çözmediğini belirtmiştir.¹⁹³⁵ Daha sonra 14., 15., 16. ve 17.

¹⁹³¹ A.k., s. 483.

¹⁹³² A.k., s. 488.

¹⁹³³ A.k., ss. 489-490.

¹⁹³⁴ A.k., s. 491.

¹⁹³⁵ A.k., ss. 492-493.

maddeler kabul edilmiş ve bu maddeler üzerine grubu ve şahsı adına söz alan bulunmamıştır. Belirtilen kamu görevlilerinin aday olabilmeleri için daha önceden tespit edilen tarihe kadar görevlerinden istifa etmedikleri durumda milletvekili adayı olamayacaklarını düzenleyen 18. madde üzerinde Hasan Basri Erler (Edirne) söz almıştır. Eler, maddede sayılan kamu görevlileri içinde subay ve astsubayın tanımında farklılık olduğu için maddedeki düzenleme ile ilgili alanda bir problemin çıkabileceğini dikkatlere sunmuştur.¹⁹³⁶ Hüseyin Erdal (Yozgat) ise kamu görevlilerinin milletvekili adayı olmak için görevlerinden istifa etmelerine gerek olmadığını, seçilememesi halinde zaten görevlerine dönebileceklerini ifade etmiştir.¹⁹³⁷

2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun 22. maddesini değiştiren 19. madde, üzerinde görüş ifade edilmeden doğrudan kabul edilmiştir. 19. maddeden sonra gelmek üzere Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının, ilgili tasarının 2., 8., 15. ve 19. maddelerinin sadece ilk genel yerel seçimlerde uygulanmasına ilişkin tasarıya geçici bir madde eklenmesi için verdikleri önerge kabul edilmiştir. Yine tasarının 1. maddesinin ilk genel seçimlerde uygulanmamasına yönelik olarak Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşlarının vermiş oldukları önerge de kabul edilmiştir. Yürürlük maddesi olan 20. maddenin önerge verilerek değiştirilerek kabul edilmesinin ardından tasarının tümü oylanarak yasalaşmıştır.¹⁹³⁸

20 maddeden oluşan tasarının yasalaşması ile 26.4.1961 tarihli ve 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 5. maddesinin ikinci fıkrası değiştirilmiş ve üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, bir sandık bölgesi esas itibarıyla köylerde (200), kasaba ve şehirlerde (150) seçmeni kapsamıştır. Birden çok mahalle veya semt gibi toplu yerleşim birimlerinden oluşan muhtarlıklar, her birinde yukarıdaki seçmen sayılarının varlığı aranmaksızın, mesafe durumu ve ulaşım güçlükleri dikkate alınarak, gereken sayıda sandık bölgesine ayrılabilir. Seçimlerin başlangıç tarihinden oy verme gününün bitimine kadar özel radyo ve televizyon kuruluşlarının yapacakları yayınların ilkelerinin belirlenmesinde Yüksek Seçim Kurulu görevli ve yetkili kılınmıştır. Yapılacak yayınların yukarıdaki esaslara uygunluğunun gözetim, denetim ve değerlendirilmesinde ülke çapında yayın yapan özel radyo ve televizyonlar için Yüksek Seçim Kurulu; bunun dışında yayın yapan özel radyo ve televizyonlar için yayının yapıldığı yer ilçe seçim kurulları görevli ve yetkilidir. Ayrıca, seçimlerde propaganda için afiş ve duvar ilanları ile her boyda parti flamaları, propaganda bayrakları ve benzerlerinin şehir, kasaba ve beldelerde İlçe Seçim Kurullarınca gösterilecek yerlere asılacağı

¹⁹³⁶ A.k., s. 494.

¹⁹³⁷ A.k., s. 495.

¹⁹³⁸ A.k., ss. 495-498.

belirtilmiştir. Gösterilen yerler dışında asılan bayrak, afiş ve flamalarla ilanlar, ilçe seçim kurulu kararı ile kaldırılır, kaldırma için yapılan masraflar da bu bayrak ve flamalarla ilanların ait olduğu partiler veya bağımsız adaylarca ödenir. Bunun yanı sıra, Yüksek Seçim Kurulunca belirlenen esaslara aykırı olarak ülke genelinde yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarının yayınlarının beş günden on beş güne kadar durdurulmasına Yüksek Seçim Kurulunca karar verilecektir. Yerel yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarının yayınlarının üç günden yedi güne kadar durdurulmasına ilçe seçim kurulunca karar verilecektir.

Yine bu kanunla 18.1.1984 tarih ve 2972 Sayılı Kanunun 17. maddesi değiştirilmiştir. Böylece, milletvekilleri, belediye başkanları, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri ile muhtarlar mahallî idareler seçimlerinde adaylıklarını koyabilmek veya aday gösterilebilmek için görevlerinden istifa etmek zorunda değildirler. Milletvekilliği, belediye başkanlığı, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeliği ile muhtarlık bir şahıs uhdesinde birleşemez. Bu görevlerin birisinde bulunanlardan bir diğerine seçilenler, seçim sonuçlarının kendilerine tebliğ edildiği tarihten itibaren 15 gün içinde tercih haklarını kullanırlar. Bu süre içinde tercih haklarını kullanmayanlar seçtikleri yeni görevi reddetmiş sayılırlar. Bu kanun seçmen kütüğüne kaydı ve sandık listesinde oy kullanma yeterliliği bulunduğu halde, mahallî idareler genel ve ara seçimlerine meşru mazeretleri olmaksızın katılmayanlara 200 000 (iki yüz bin) lira para cezası getirmiştir. Son olarak, geçici bir madde ile 27 Mart 1994 tarihinde yapılacak mahallî idareler seçimlerinde, Hâkimler ve Savcılar, Yüksek Yargı Organları mensuplarının, Yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının, Yüksek öğretim Kurulu üyelerinin, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlilerinin, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ile subaylar ve astsubayların 30.1.1994 tarihine kadar görevlerinden ayrılma isteğinde bulunmadıkça adaylıklarını koyamayacakları kararlaştırılmıştır. Subay ve astsubaylar hariç olmak üzere; birinci fıkrada sayılanların aday adaylığını veya adaylığı kaybetmeleri ve bir ay içinde müracaatları halinde hemen; seçimi kaybetmeleri halinde, Yüksek Seçim Kurulunca seçim sonuçlarının ilanını takip eden bir ay içinde müracaat etmeleri kaydıyla eski görevlerine veya kazanılmış hak ve aylık derecelerindeki başka bir göreve atanacakları belirtilmiştir.

5.3.6.3. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3969)

“Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi,” DYP Grup Başkanvekili Turhan Tayan (Bursa) tarafından hazırlanmıştır. Kanun teklifi, daha önce çeşitli kanunlarda düzenlenen ve Seçim kurulları başkan ve üyeleri ile ve ilgili kanun gereğince görevlendirileceklerin ödeneklerini düzenleyen

düzenlemenin yetersiz olduğundan hareketle hazırlanmıştır.¹⁹³⁹ Teklifin, söz konusu gündeliklerin Yüksek Seçim Kurulu Başkan ve üyelerine verildiği ve diğer görevlilerin de ücretlerinin aşağıya doğru sıralandığı gerçeğinden hareketle, alt kademeler için önemini kaybetmiş olan ücretin günün şartlarına göre yeniden artırılması amacıyla düzenlendiği gerekçesinde belirtilmiştir.¹⁹⁴⁰

23.12.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gelen Kanun Teklifi Genel Kurulun 27.12.1993 Tarihli 57. Birleşiminde Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir.¹⁹⁴¹ Söz konusu Kanun teklifini Plan ve Bütçe Komisyonu, 6.1.1994 Tarihinde yaptığı 32. Birleşimde Hükümeti temsilen Milli Eğitim Bakanının başkanlığında, Maliye Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla inceleyip görüşmüştür. Komisyon ilgili teklifin gerekçesini uygun bularak maddeleri aynen kabul etmiştir.¹⁹⁴² İlgili Kanun teklifi ve Komisyon Raporu Genel Kurulun 12.1.1994 Tarihli 63. Birleşiminde gündeme alınmıştır.¹⁹⁴³

Teklif, Genel Kurulun 10.12.1994 Tarihli 70. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Teklifin tümü üzerinde söz alan bulunmadığından, Seçim Kurulları başkan ve üyeleri ile bu işlerde mesai harcayacak kişilerin yevmiyelerini düzenleyen 1. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Bu madde üzerinde de gruplar ve şahıslar adına söz alan bulunmamıştır. 1. maddede ifadesini bulan seçimlerle ilgili mesai harcayanlara ödenecek miktarların enflasyon karşısında korunmasına yönelik ve söz konusu meblağların artırılmasına ilişkin Sedat Yurttaş (Diyarbakır) ve arkadaşlarının önergesi Genel Kurulda kabul edilmemiştir. Toplam üç madde olarak düzenlenen teklifin diğer maddelerinde de söz alan olmamış, maddeler Genel Kurulda kabul edilmiştir. Teklifin tümü açık oylamaya sunulmuş ve 109 üyenin katıldığı oylamada 108 kabul ve 1 ret oyu kullanılmıştır. Karar yetersayısının (114) bulunamaması nedeniyle teklifin bir sonraki birleşimde tekrar oylanmasına karar verilmiştir.¹⁹⁴⁴ Genel Kurulun 15.2.1994 Tarihli 71. Birleşiminde teklif oylanmıştır. 160 üyenin katıldığı açık oylamada 157 kabul, 2 ret ve 1 çekinse oy kullanılarak teklif yasalaşmıştır.

¹⁹³⁹ Önceki düzenlemede görevlendirilenlerin gündeliklerinin 70 000 lirayı geçmemek üzere Yüksek Seçim Kurulunca belirlenmesi ve Bakanlar Kurulu kararı ile söz konusu meblağın üç katına kadar artırılabilmesi öngörülmüştür.

¹⁹⁴⁰ Sıra Sayısı 509, "Bursa Milletvekili Turhan Tayan'ın, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/941)," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 70'in sonuna ekli (10.2.1994), s. 1.

¹⁹⁴¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 57 (27.12.1993), s. 326.

¹⁹⁴² Sıra Sayısı 509, "Bursa Milletvekili..." s. 2.

¹⁹⁴³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 63 (12.1.1994), s. 186.

¹⁹⁴⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 70, (10.2.1994), ss. 92-94, 97.

5.3.7. Çeşitli Kanunlar

5.3.7.1. Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 515 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun Tasarısı (3961)

“Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 515 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname,” çağdaş ülkelerin, yükseköğretimde okullaşma oranlarının yüzde 40’ların üzerine çıktığı, Türkiye’nin tüm çabalarına rağmen yükseköğretimde okullaşma oranının dünya ortalamasının altında ve komşularının hepsinden geri olduğu gerçeğinden hareketle hazırlanmıştır. Yalnız devlet imkânlarıyla yükseköğretimde okullaşma oranının istenilen düzeye çıkarılamayacağı, Anayasanın kazanç amacı gütmek suretiyle vakıfların da yükseköğretim kurumu kurabilmelerine izin verdiği değerlendirmesiyle Başkent Vakıf Üniversitesinin kurulması söz konusu tasarısı ile gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁴⁵

14.9.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gelen tasarı 21.9.1993 Tarihli 5. Birleşimde Millî Eğitim ve Plan ve Bütçe komisyonlarına gönderilmiştir.¹⁹⁴⁶ İlgili tasarımı Millî Eğitim Komisyonu 24.11.1993 Tarihli 3. Birleşiminde YÖK Başkanı ile Millî Eğitim Bakanlığı temsilcilerinin de katılımıyla görüşmüştür. Komisyonunda, 1. maddedeki mevcut fakültelere ilaveten, üniversitenin kapasitesi ve öğrenci taleplerini de göz önüne alarak, “İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi ile Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu, Sağlık İdaresi Yüksek Okulu” maddenin kapsamına dahil etmiştir. İlgili Komisyon raporunu Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmek üzere başkanlığa sunmuştur.¹⁹⁴⁷

Meclis Başkanlığınca 26.11.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen ilgili tasarı ve Milli Eğitim Komisyon raporu, Komisyonun 6.1.1994 Tarihinde yaptığı 32. Birleşimde Hükümeti temsilen Millî Eğitim Bakanı Başkanlığında Maliye Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve YÖK Başkanlığı ile Başkent Üniversitesi Rektörünün katılmalarıyla incelenip görüşülmüştür. Millî Eğitim Komisyonunun raporu esas alınmak suretiyle kabul edilerek Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.¹⁹⁴⁸ Tasarının görüşülmesine Genel Kurulun

¹⁹⁴⁵ Sıra Sayısı 508, “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 515 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Millî Eğitim ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/602),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 64’ün sonuna ekli (13.1.1994), s. 1.

¹⁹⁴⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 64, (21.9.1993), s. 601.

¹⁹⁴⁷ Sıra Sayısı 508, “Yükseköğretim Kurumları...” ss. 2-3.

¹⁹⁴⁸ *A.k.*, ss. 4-6.

13.1.1994 Tarihli 64. Birleşiminde başlanmıştır. Maddelerin tümü üzerinde söz alan bulunmadığından doğrudan maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Başkent Üniversitesi adıyla yeni bir üniversitenin kurulmasını ve hangi birimlerin üniversitede kurulacağını düzenleyen 1. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya), ülkede üniversite sayısının artması ve özel üniversitelerin kurulmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Ünalı, özel bir üniversite kurulabilmesi için büyük maliyetlerin gerektiğini, bu bağlamda söz konusu üniversiteyi kuran vakfın mali imkânlarının neler olduğunun açıklığa kavuşturulması gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁹⁴⁹ ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Budak (Ankara) da özel üniversitelerin kurulmasından duyduğu memnuniyeti dile getirirken, şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), özel üniversitelerin kurulmasının yararlı olduğunu ancak Çorum’a üniversite kurulması için verdikleri ek madde ilavesinin de kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁹⁵⁰ Mustafa Ateş (Çorum) de Şemsek gibi Çorum’a devlet üniversitesi kurulması isteğini dile getirmiştir. Madde üzerindeki görüşmelerden sonra, Çorum, Çankırı, Sinop ve Kırşehir’e yeni üniversiteler kurulması için ilgili illerin milletvekilleri önergeler vermiş ancak önergeler işleme konulmamıştır. Yine tasarıya geçici bir madde ilave ederek, Sakarya Üniversitesi Merkez teşkilatı için kadro tahsisini düzenleyen önerge de tartışmalar neticesinde işleme konulmamıştır. 2. madde üzerine söz alan bulunmazken 3. madde üzerinde şahsı adına Yaşar Topçu (Sinop), söz alarak önceki maddelerde verilen önergelerin işleme konulmamasıyla ilgili Başkan’ının tutumunu eleştirmiştir.¹⁹⁵¹ Bu tasarının yasallaşması ile Ankara’da Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Vakfı ile Haberal Eğitim Vakfı tarafından Başkent Üniversitesi adıyla yeni bir Vakıf Üniversitesi kurulmuştur.

5.3.7.2. Devlet Planlama Teşkilatı ile Türk Patent Enstitüsünün Yeniden Teşkilatlanmasına Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Belirlenmesine Dair Kanun (4004)

“Devlet Planlama Teşkilatı ile Türk Patent Enstitüsünün Yeniden Teşkilatlanmasına Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Belirlenmesine, 29 Nisan 1969 Tarihli ve 1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu ile 13 Aralık 1983 Tarihli ve 178 Sayılı ve 2 Temmuz 1993 Tarihli ve 485 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanun Tasarısı” (1/721) Anayasa Mahkemesinin 3990 Sayılı Yetki Kanununun yürürlüğünü durdurması üzerine görevlerinin yapamaz hale gelmesi söz konusu olacak beş kuruma ilişkin kanun

¹⁹⁴⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 64, (13.1.1994), ss. 247-248.

¹⁹⁵⁰ *A.k.*, ss. 247-249.

¹⁹⁵¹ *A.k.*, ss. 249-258.

hükmünde kararname çıkarılabilmesi için Bakanlar Kuruluna yetki verilmesi amacıyla Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanmıştır.¹⁹⁵²

Tasarı, 14.6.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. Plan ve Bütçe Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında tasarının Anayasa Mahkemesi'nin yürürlüğünü durdurduğu yetki kanunu ile ilgili olduğu ve bu nedenle Anayasa Komisyonu'nda da görüşülmesi gerektiği yönünde bir önerge verilmiş ancak yapılan oylamada önerge reddedilmiştir.¹⁹⁵³ Görüşmeler sonunda Komisyon maddeler üzerinde bazı küçük değişikliklere giderek tasarıyı kabul etmiştir.

Komisyon'da tasarıya konulan 3 muhalefet şerhinde ilkinin sahipleri olan Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşları tasarının Anayasa Komisyonu'nda da görüşülmesi gerektiğini, arka arkaya gelen yetki yasalarının TBMM'yi dışladığını ve yetki istenilen konuların Mecliste sırada olduğunu dolayısıyla kanunlaştırılabileceklerini öne sürmüşlerdir.¹⁹⁵⁴ Mehmet Nedim Budak (Ankara) ve Süleyman Hatinoğlu (Artvin), tasarının Anayasaya aykırı olduğu, Anayasa Mahkemesinin kararlarına "hile-i şer'ie" yoluyla uyulmadığı ve bu tutumun çok tehlikeli gelişmelere yol açabileceği gibi gerekçelerle tasarıya muhalefet şerhi koymuştur.¹⁹⁵⁵ Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya) ise muhalefet şerhinde kanun hükmünde kararname olarak çıkarılacak olan hususların kanun şeklinde çıkarılması gerektiğini, aksine yapılan uygulamayı "Anayasa Mahkemesi Kararına saygılı olmak açısından kabul edilir görmediğini" ifade etmiştir.¹⁹⁵⁶

Tasarı ve komisyon raporu 16.6.1994 Tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Aynı gün Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında yapılan 118. Birleşimde tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Gurubu adına söz alan Edip Safder Gaydalı (Bitlis), sıklıkla Meclis gündemine getirilen yetki tasarılarıyla hükümetin Meclisi yok saydığını söylemiştir. Hükümeti "Anayasayı ve Anayasa Mahkemesini takmamakla" suçlayan ve Devlet Bakanı Bekir Sami Daçe'nin "gerekirse Anayasa Mahkemesinin yetkileri Anayasa değişikliğiyle yeniden belirlenir" ifadelerini aktaran Gaydalı, Daçe'yi "Anayasa Mahkemesine gözdağı vermekle" itham etmiştir.¹⁹⁵⁷

Gaydalı, konuşmasında tasarının gerekçesinde geçen bazı ibarelerin sorunlu olduğunu belirterek bunlara yönelik eleştirilerini şu şekilde dile getirmiştir:

¹⁹⁵² Sıra Sayısı 692, "Devlet Planlama Teşkilatı ile Türk Patent Enstitüsünün Yeniden Teşkilatlanmasına Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Belirlenmesine, 29 Nisan 1969 Tarihli ve 1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu ile 13 Aralık 1983 Tarihli ve 178 Sayılı ve 2 Temmuz 1993 Tarihli ve 485 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/721)," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 118'in sonuna ekli, (16.6.1994), s. 2.

¹⁹⁵³ **A.k.**, s. 3.

¹⁹⁵⁴ **A.k.**, s. 6.

¹⁹⁵⁵ **A.k.**, s. 6.

¹⁹⁵⁶ **A.k.**, s. 7.

¹⁹⁵⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 118, (16.6.1994), s. 114.

Genel gerekçe kısmının başlangıç cümlesi şöyle: ‘Parlamentar rejimlerde kanun yapma sürecinin uzun süre aldığı bilinmektedir.’ Mademki öyle, o zaman Parlamento’yu kapatalım. Mademki Meclisi bir engel gibi görüyorsunuz, o zaman bir hükümet işbaşına geldiğinde, her türlü konuda kendisine yetki veren bir kanun çıkarılsın, onunla ülkeyi idare etsinler; yani, neredeyse bunu demeye getiriyorlar... bu tasarının genel gerekçe kısmı tatmin edici olmaktan çok uzaktır. Burada deniyor ki: ‘Anayasa Mahkemesinin kararı ile 3990 sayılı Kanunun yürürlüğünün durdurulmasına karar verildiğinden, yakında süreleri dolacağı için yürürlükten kalkması ya da görevlerini yapamaz hale gelmesi söz konusu olacak beş kuruma ilişkin kanun hükmünde kararname’ler çıkarma yoluna başvurulmasından başka bir çözüm yolu da kalmamıştır.’ Şimdi, burada, çok ilginç şeyler göze çarpıyor. Her şeyden önce, bu tasarıya konu olan kanunlar, daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmişti. Bu, zaten gerekçede de yazıyor. Sonra deniyor ki: ‘Vakit yok, bu kanunu hemen çıkarmalıyız.’ Böyle bir durumda söylenecek bir tek şey var: ‘Bugüne kadar aklınız neredeydi, neden son ana kadar beklediniz; yoksa güvendiğiniz bir şey mi vardı?’ Öyle ya, böyle beceriksizce bir tutum ya yetersiz kadroların beceriksizliğinden ya da bunun iptal edileceğine olan güvenimizden kaynaklanmaktadır.¹⁹⁵⁸

Gaydalı, “normal koşullar dururken kanun hükmünde kararnamelerle ülkeyi yönetmenin gaflet” olduğuna işaret ederek hükümete “gerekirse Meclisi daha geç tatile sokup kanunları gece gündüz çalışarak geçirme” çağrısında bulunmuştur.¹⁹⁵⁹ Gaydalı’nın ardından kendisine yapılan sataşmaya ilişkin söz alan Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ (Adana), söylediklerinde “baskı amacına yönelik bir tarafı olmadığını sadece bir hukuki tespitin ortaya konduğunu” ifade etmiştir.¹⁹⁶⁰

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), görüşülmekte olan tasarıda olduğu gibi “ivedilik ve zorunluluk hallerinin” gerçekte “Türk milletinin menfaatine, Türk devletinin menfaatine, ekonominin menfaatine” olmadığını “Batı’nın, Avrupa’nın, Amerika Birleşik Devletlerinin menfaatleri” nedeniyle zorunlu ve ivedi hale geldiklerini belirtmiştir. Bu konuda ilaç piyasasını örnek gösteren Hatip, çıkartılan kanunlarla Türkiye’nin “ilaçta dışarıya bağımlı hale getirildiğini ve yeniden bir kapitülasyon döneminin başlayacağını” dile getirmiştir.¹⁹⁶¹

Daha sonra şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), kanun hükmünde kararnameler ve kanunlar konusunda uzun yıllardır yaşanan “dağınıklık” eleştirmiştir.¹⁹⁶² Ayhan’ın ardından söz alan Algan Hacaloğlu

¹⁹⁵⁸ A.k., ss. 115-116.

¹⁹⁵⁹ A.k., s. 116.

¹⁹⁶⁰ A.k., s. 117.

¹⁹⁶¹ A.k., ss. 119 ve 121.

¹⁹⁶² A.k., s. 123.

(İstanbul), Hükümeti oluşturan Koalisyon partilerine mensup parlamenterlerin çok rahatlıkla sağlayabilecekleri çalışma düzenini oluşturmamaları, Meclisi işletmediklerini savunmuştur. Hacaloğlu, Hükümetin, Meclisin işleyebilmesi için gerekli özeni ve özveriyi göstermeyerek yarattıkları durumun bedelinin, Meclisin bütünü tarafından ödenmesini “içine sindirmekte zorluk çektiğini” belirterek bu durumun “Türkiye’de hukuk devleti geleneğinin yerleşmesi açısından hiç de olumlu bir adım olmadığını” ifade etmiştir.¹⁹⁶³

Tasarının tümü üzerine konuşmaların tamamlanmasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Amaçları düzenleyen birinci madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), maddede DPT, Arsa Ofisi, Gümrük Müsteşarlığı ve Türk Patent Enstitüsünden bahsedildiğine ve ilk üç kurumun amacının belirtildiğine ancak Patent Enstitüsünün amacının belirtilmediğine dikkat çekmiştir. Taner ayrıca, Patent konusunda yasanın kendi bakanlığı döneminde geçirilmesinin Amerika tarafından istendiğini fakat kabul etmediğini belirterek görüşülmekte olan tasarıdan hareketle yine benzer bir talebin gündemde olduğunu iddia etmiş ve böyle bir tavizin verilmesinin yanlış olacağını ifade etmiştir.¹⁹⁶⁴

Taner’in ardından söz alan Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta), “patent yasası ve telif hakları yasasının Türkiye’nin bütün uluslararası temaslarında önüne konulan bir olay” olduğunu ve bunların uluslararası hukuk tarafından korunmasından daha doğal bir şey olmadığını belirtmiştir.¹⁹⁶⁵ RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya), mesailerinin büyük çoğunluğunu yetki kanunlarının yanı sıra, görüşülmekte olan tasarıda olduğu gibi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilme olasılığı yüksek yetki tasarılarına harcadıklarından şikâyet etmiştir. Ünalı’ya göre, “meclis gece yarılara kadar çalışmasına” rağmen “icranın plansızlığı, programsızlığı” dolayısıyla mesaisini boşa harcamaktadır.¹⁹⁶⁶

Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut’un (İzmir) konuşmasının ardından maddeye ilişkin önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının “meclisin yasama haklarının devredilmesini Anayasaya aykırı olduğu” gerekçesiyle¹⁹⁶⁷ maddenin tasarıdan çıkarılması yönündeki önergeleri karar yeter sayısı sağlanamadığından oylanamamıştır. 3. Oturumda yapılan oylamada önerge reddedilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının maddeden bazı ifadelerin çıkarılmasını teklif eden diğer önergesi de kabul edilmemiştir. İhsan Saraçlar (Samsun) ve arkadaşlarının “ödünç para verme işleriyle uğraşan gerçek ve tüzelkişilere ilişkin mevcut yasal düzenlemelerin daha etkin hale getirilmesi ile faktoring ve tüketici kredi şirketlerinin yasal çerçevesinin çizilmesi amacıyla” verdikleri¹⁹⁶⁸ önerge kabul edilerek madde bu doğrultuda değiştirilmiştir.

¹⁹⁶³ A.k., s. 124.

¹⁹⁶⁴ A.k., ss. 128-129.

¹⁹⁶⁵ A.k., s. 130.

¹⁹⁶⁶ A.k., ss. 132-133.

¹⁹⁶⁷ A.k., s. 137.

¹⁹⁶⁸ A.k., s. 136.

Tasarının kapsamını düzenleyen 2. maddesinin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), bir önceki maddenin önerge ile değiştirilmesi sürecinde Meclisin yanıldığını dikkat çekmiştir:

*Bugünkü Birleşimde ‘Başkanlığın Genel Kurula sunuşları’ bölümünde, dün gerek gündüz gerekse gece mesaisinde görüşülen bu kanun tasarısının komisyona geri çekildiğine dair tezkere okunmuştur. Bu tasarı, Ödünç Para Verme İşleri Hakkında 90 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle İlgili Kanun Tasarısıydı. Bu tasarı, bildiğiniz gibi, dün görüşülmeye başlandı, geneli üzerinde görüşmeler tamamlandı; fakat bu kanun tasarısının tamamlanamayacağı ve Türkiye Büyük Millet Meclisinden, bu şartlar altında, amaçlanan süre içerisinde geçemeyeceği anlaşılmıştı. Bu sebepten dolayı, bugün, bu tasarının Meclis gündeminden geri çekildiği ifade edildi ve tasarı tekrar komisyona iade edildi. Ancak, biraz önceki önergeyle 1 inci maddeye ilave edilen değişiklikle, 90 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede değişiklik yapılmasına ilişkin yetki de, Sayın milletvekillerinin dikkatlerinden kaçınılmak suretiyle oylanmıştır ve geçmiştir.*¹⁹⁶⁹

Şener’e göre bu uygulama, TBMM’nin “takip etmiş olduğu usul ve müzakere biçimine, teamüle uygun düşmediği” gibi aceleyle “milletvekillerinin neyi niçin kabul ettiklerini anlayamadan” tasarıların geçirilmesi hiç de sağlıklı değildir.¹⁹⁷⁰ Şener ayrıca, tasarının da gerekli şartlara uyulmadan aceleyle getirildiğini ve bu durumun “fevkalade yanlış” olduğunu belirtmiştir:

*... görüşmekte olduğumuz bu yetki kanunu tasarısı, Türkiye Büyük Millet Meclisine Başbakanlıktan dün intikal etmiştir. İçtüzük hükümleri gereğince, Komisyonda görüşülmeden önce 48 saatlik sürenin geçmesi gerekmektedir, bu 48 saatlik süre, Danışma Kurulunda mutabakat sağlanamadığı için burada yapılan oylamayla aşılmış ve Plan ve Bütçe Komisyonundan dün hızla geçirilmiş ve yine İçtüzük hükümlerince gerekli olan süre şartı tekrar aşılarak, iki gün içerisinde bu tasarının Meclisten tamamen geçirilmesi ve tamamlanması gibi çok süratli bir işleme başvurulmuştur. Böylesine hızlı, anlaşılmadan, tartışılmadan, ne getirdiği ne götürdüğü iyice belirlenmeden bir kanun tasarısının buradan geçirilmeye çalışılması, fevkalade yanlıştır. Bu yanlış işlem aynı zamanda, çok önemli bir değişiklik önergesinin de aynı aceleyle bu tasarıya sokulmasıyla biraz önce yaşanmıştır.*¹⁹⁷¹

ANAP Grubu adına madde üzerinde söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), Şener’in tasarının çıkarılması sürecine ilişkin yaptığı eleştirilere benzer eleştirilerde bulunmuştur. Birinci maddeye önergeyle eklenen ve Mecliste bir gün önce ayrı bir tasarı olarak görüşülen Ödünç Para Verme İşleri hakkındaki karara işaret eden Korkmazcan, Meclisin gündemindeki, olumlu bir görüş beyan etmediği bir hususun bir önergeyle, başka bir yere eklenmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Korkmazcan bu durumun, “Anayasaya çok açık bir aykırılık teşkil ettiğini” ifade etmiştir.¹⁹⁷²

¹⁹⁶⁹ A.k., s. 141.

¹⁹⁷⁰ A.k., s. 141.

¹⁹⁷¹ A.k., s. 141.

¹⁹⁷² A.k., s. 143.

Şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve Mukadder Başeğmez (İstanbul), yetki yasalarıyla Meclisin yetkisinin elinden alınmasını eleştirmiştir. Konuşmaların tamamlanmasının ardından maddeye ilişkin verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşlarının Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'ye ilişkin düzenlemenin maddeye eklenmesi konusunda önergeleri yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir. Fetullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının maddeden patent konusu ile ilgili bazı ibarelerin çıkarılmasını teklif eden iki farklı önergesi de reddedilmiştir. İhsan Saraçlar (Samsun) ve arkadaşlarının önergesinin de kabul edilmesiyle ikinci madde yapılan değişikliklerle birlikte kabul edilmiştir.

Bakanlar Kurulunun tasarıda öngörülen yetkileri kullanırken uyması gereken ilkeleri düzenleyen 3. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), hükümete yönelik genel eleştirilerde bulunmuş ve ödünç para verme ile alakalı karara değinerek hükümeti, “tefeciliği meşru hale sokmakla” suçlamıştır.¹⁹⁷³ RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), maddede belirtilen ilkelere “itirazın mümkün olmadığını” ve bunların zaten uygulanması gereken genel geçer ilkeler olduklarını, dolayısıyla söz konu ilkelerin hayata geçirilmesi için bir yetki kanununun içinde sayılmalarının çok da gerçekçi olmadığını dile getirmiştir.¹⁹⁷⁴

Şahsı adına söz alan Mahmut Öztürk (Aksaray), görüşmeler sırasında söz alan ANAP mensubu milletvekillerinin DPT konusunda konuşmaya hakları olmadığını, nitekim “DPT ile en çok oynanan dönemin 1983–1991 arası” dönem olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁷⁵ Öztürk’ün ardından söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen bir kanunla görüşülmekte olan tasarının 3. maddesinin “maddesi maddesine, kelimesi kelimesine, motamot, virgülüne kadar aynı” olduğunu ve bu durumun hükümetin Anayasa Mahkemesini takmadığını gösterdiğini ileri sürmüştür.¹⁹⁷⁶ Konuşmaların ardından maddeye ilişkin önergelerin görüşülmesine geçilmiş, Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının verdiği 4 farklı önerge de yapılan oylamalar sonucunda reddedilmiştir. Böylece madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

4. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), tasarıyla Bakanlar Kuruluna verilen bir aylık süre içinde hükümetin istediği yasayı geçireceğini belirtmiş ve hükümetten “bir ay içinde faizle ilgili kararname çıkarmamasını,” “milleti batırmamasını” talep etmiştir.¹⁹⁷⁷ ANAP Grubu adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), verdiği önergelerin bekletildiğinden ve meclisin tıkanığndan şikayet etmiştir. Daha sonra konuşan Gaffar Yakın

¹⁹⁷³ A.k., s. 153.

¹⁹⁷⁴ A.k., s. 154.

¹⁹⁷⁵ A.k., s. 156.

¹⁹⁷⁶ A.k., s. 157.

¹⁹⁷⁷ A.k., s. 165.

(Afyon), kanun hükmünde kararnamelere Meclis iyi çalışmadığı için ihtiyaç duyulduğunu, Meclisin iyi çalışabilmesi için de “faaliyet yapabilir bir İçtüzüğün gerekli” olduğunu dile getirmiştir.¹⁹⁷⁸ Yakın’ın ardından söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) da Meclisin çalışma sistemine ilişkin eleştirilerde bulunmuştur.

Konuşmaların ardından maddeye ilişkin önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının ilk önergesi reddedildikten sonra karar yeter sayısı aranmış, karar yeter sayısı bulunması üzerine görüşmelere devam edilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının diğer üç önergesinin de reddedilmesiyle madde okunduğu gibi kabul edilmiştir. 5. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal’ın (Yozgat) konuşmasının ardından maddeye ilişkin Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşlarının verdikleri 4 değişiklik önergesi oylanarak reddedilmiştir. Böylece madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

6. maddenin de okunduğu şekliyle kabul edilmesinin ardından tasarının başlığı “Devlet Planlama Teşkilatı ile Türk Patent Enstitüsünün Yeniden Teşkilatlanmasına, Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Belirlenmesine 29 Nisan 1969 Tarihli ve 1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu ile 13 Aralık 1983 Tarihli ve 178 Sayılı, 2 Temmuz 1993 Tarihli ve 485 Sayılı, 6.10.1983 Tarihli ve 90 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanun Tasarısı” olarak değiştirilmiştir. Daha sonra yapılan açık oylama sonucunda tasarı 15 ret ve 2 çekimser oya karşılık 145 kabul oyu ile yasalaşmıştır.¹⁹⁷⁹

5.3.7.3. Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun (3998)

Balıkesir Milletvekili Mehmet Cemal Öztaylan ve 19 Arkadaşının, “Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun Teklifi,” şehirlerin hızla gelişerek nüfusunun artması sonucunda mezarlıkların amacı dışında kullanımının toplumda oluşturduğu rahatsızlıkları gidermek ve mezarlıklara sahip çıkmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaca ilave olarak teklifin genel gerekçesinde, “mezarlıklarda bina, çarşı, pazar, park ve bahçe gibi yapıların yapılması” dolayısıyla “bilhassa tarihi mezarlıkların yok edildiği” belirtilmiştir. Bu olumsuzlukları bertaraf etmek ve “şehirlerin mezarlıklar üzerinde kurulmasını önlemek gayesiyle” kanunun yürürlüğe girmesi gerektiği de ayrıca ifade edilmiştir.¹⁹⁸⁰ 6.5.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelen kanun teklifi Genel Kurulun 13.5.1992 tarihli 76. Birleşiminde İçişleri Komisyonuna havale edilmiştir.¹⁹⁸¹

¹⁹⁷⁸ A.k., s. 170.

¹⁹⁷⁹ A.k., s. 181.

¹⁹⁸⁰ Sıra Sayısı 167, “Balıkesir Milletvekili Mehmet Cemal Öztaylan ve 19 Arkadaşının, Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun Teklifi ve İçişleri Komisyonu Raporu (2/340),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113’ün sonuna ekli, (8.6.1994), ss. 1-2.

¹⁹⁸¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 76, (13.15.1992), ss. 1-2.

İçişleri Komisyonu teklifi, teklif sahibi, Adalet, Maliye ve Gümrük ile İçişleri Bakanlığı temsilcilerinin de katılımıyla görüşmüştür. Komisyon, gerekçesi doğrultusunda teklifi olumlu bulmuş, teklif ile “umumi mezarlıkların düzenlemeye tabi tutulduğu ancak bu mezarlıklara ek olarak ayrıca vakıf yönetiminde, şehitlik ve özel cemaatlara ait, belediye ve köy hükmi şahıslarının dışında yönetilen ve korunan özel statüye sahip mezarlıkların” olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla komisyon bu mezarlıkları dışarıda tutarak birinci maddeyi yeniden düzenlemiştir. Ayrıca Komisyon, 3. maddenin 1. fıkrasındaki “ve şehitliklerin” ibaresini madde metninden çıkarmış, aynı maddenin 2. fıkrasının 1. cümlesine “koyarlar” ibaresinden sonra “ayrıca İl Özel İdareleri bütçelerine de mezarlıklarına sarf edebilmek üzere bu maksatla ödenek konur” ibaresini eklemiştir. Teklifin 4. maddesi “Türk Ceza Kanununda konu ile ilgili yeterli cezai hüküm bulunmadığı” gerekçesiyle Komisyon tarafından tümüyle teklif metninden çıkarılmıştır.¹⁹⁸²

Genel Kurulun 29.9.1992 tarihli 8. birleşiminde Kanun teklifi gündeme alınmış¹⁹⁸³ ve teklif ve Komisyon Raporu 8.6.1994 tarihli 113. birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Raporun okunup okunmamasıyla ilgili oylamaya geçilmeden İçtüzüğü’nün 64. maddesine göre usul hakkında söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul), kanun teklifinin bir niyet mektubundan ibaret olduğunu beyan etmiş ve sebebini de şu şekilde izah etmiştir:

*1580 sayılı Belediyeler Kanununun 160 ncı maddesinde teçhiz ve tekvin işleri mahallî idarelere, belediyelere aittir ve gene 1580 sayılı Kanunun 15 inci maddesinde, gömme izni, "nakli kubur" denilen tabirle mezarların yerini değiştirme işi de belediyelere aittir... kanun teklifi ile bu kanun çakışıyor.*¹⁹⁸⁴

Teklifin tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) Grup olarak kanun teklifini destekleyeceklerini ancak kanun teklifinde geçen “Bunlara, belediyeler ve köy muhtarlıkları her türlü bakım ve onarımı yapmak ve korumak zorundadırlar” ibaresiyle belediye ve muhtarlıklara büyük mali külfet getirildiğini söylemiştir. Her ne kadar “İl özel idare bütçelerinden bu mezarlıklara sarf edilmek üzere ödenek konulması” kaydı getirilse de bunun yeterli olmadığını açıklamıştır. DYP Grubu adına söz alan Hüseyin Balyalı (Balıkesir) ise verilen kanun teklifinin ehemmiyeti üzerinde durmuştur.¹⁹⁸⁵ RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) teklifin olumlu olduğunu ancak 2. maddede yer alan “yol geçme zorunluluğu bulunduğu ahvalde, İçişleri Bakanlığınca kabul edilen mezarlıklar ve bölümleri bu hükmün dışındadır”

¹⁹⁸² Sıra Sayısı 167, “Balıkesir Milletvekili...” ss. 2-3.

¹⁹⁸³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 8, (29.9.1992), s. 42.

¹⁹⁸⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113, (8.6.1994), s. 270.

¹⁹⁸⁵ A.k., s. 272.

ibaresinin kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Şahsı adına söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul) usul üzerinde yapmış olduğu konuşmaya paralel açıklamalarda bulunmuş, özellikle söz konusu düzenlemeyle “yetki kargaşası” yaşanacağını altını çizmiştir. Ergüder ayrıca mezarlıkların çok kötü durumda olduğunu belirtmiş, özellikle mezar yerlerinin satışından büyük bir ticaret başladığını ifade etmiştir.¹⁹⁸⁶

Teklifin 1. maddesi üzerindeki görüşmelerde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), Ergüder’in konuşmasında dile getirdiği tespitlere katılmadığını ve teklifin “yetki kargaşası” gibi bir durum getirmediğini savunmuştur. 2. maddenin son cümlesinin metinden çıkarılmasına yönelik olarak Ali Oğuz (İstanbul) ve arkadaşlarının verdiği değişiklik önergesi Genel Kurul tarafından kabul edilmemiştir. Teklifin diğer maddeleri üzerinde söz alan bulunmamış ve kanun teklifi yasalaşmıştır.¹⁹⁸⁷ Bu teklifin yasalaşması ile devlet mezarlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetimindeki tarihî mezarlıklar ile şehitlikler ve cemaatlara ait özel statüsü bulunan mezarlıklar hariç, umumî mezarlıkların mülkiyeti belediye bulunan yerlerde belediyelere, köylerde köy tüzelkişiliklerine ait kılınmıştır. Bu yerlerin satılamayacağı, kazandırıcı zamanaşımı zilyetliği yolu ile iktisap edilemeyeceği belirtilmiştir. Bu yerlerin imar mevzuatı ile veya başka herhangi bir şekilde park, bahçe, meydan, otopark, çocuk parkı, yeşil alan gibi sahalar olarak ayırlamayacağı ve asli gayesi dışında hiç bir amaç için kullanılamayacağı hükme bağlanmıştır. Yol geçme zorunluluğu bulunduğu İçişleri Bakanlığınca kabul edilen mezarlıklar veya bölümler bu hükmün dışındadır. Mezarlıkların bakım ve onarımları ise belediyeler ile köy muhtarlıklarına bırakılmıştır. Belediyeler ve köy muhtarlıkları birinci fıkrada belirtilen hizmetleri yerine getirebilmek için gerekli ödeneği her yıl bütçelerine koyarlar. Ayrıca İl Özel İdareleri Bütçelerine de köy mezarlıklarına sarf edilmek üzere bu maksatla ödenek konur ve bu hizmetleri muntazam olarak yürütebilmek için yeterli personeli görevlendirirler.

5.3.7.4. Millî Korunma Suçlarının Affına, Millî Korunma Teşkilat, Sermaye ve Fon Hesaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (4002)

“Millî Korunma Suçlarının Affına, Millî Korunma Teşkilat, Sermaye ve Fon Hesaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı,” Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 29.7.1993 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarı, 18.1.1940 tarihinde “Milli Korunma Kanununa istinaden Koordinasyon kurulunca benimsenip

¹⁹⁸⁶ A.k., s. 273.

¹⁹⁸⁷ A.k., ss. 274-277.

Bakanlar Kurulunca kabul edilen kararlardan bazıları”nın yürürlükte bulunması nedeniyle sonradan aynı konu ile ilgili kabul edilen kanunun çakışması nedeniyle hazırlanmıştır. 3780 sayılı Milli Korunma Kanununa istinaden Bakanlar Kurulunca kabul edilen K/1089 sayılı karar, taş kömürünün alım ve satımı ile ilgili düzenlemeler içermektedir. Daha sonradan kabul edilen “233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 35. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 20.12.1985 tarihli ve 85/10202 sayılı Kararname” ile de “Türkiye Taşkömürü Kurumunun ürettiği taşkömürlerinin üretici kuruluşlar tarafından sanayici firmalara satışı serbest bırakılmıştır.” Tasarının gerekçesinde bir önceki düzenlemenin yürürlükte olması dolayısı ile taşkömürünün satışında bir takım engellerle karşılaşıldığından bu tasarının hazırlanmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bu tasarı ile de “K/1089 sayılı koordinasyon kararının yürürlükten kaldırılması” amaçlanmıştır.¹⁹⁸⁸

Tasarı Meclis Başkanlığına 10.8.1993 tarihinde gelmiş ve 1.9.1993 tarihinde Sanayi, Teknoloji ve Ticaret Komisyonuna gönderilmiştir.¹⁹⁸⁹ Tasarı, Sanayi ve Ticaret, Adalet ve Maliye Bakanlığı ile ilgili kurumların temsilcilerinin de katıldığı 13.1.1994 tarihinde Komisyonun 33. toplantısında görüşülmüştür. Komisyonun hazırladığı raporda tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmeler sonucunda tasarının genel gerekçesinin uygun görüldüğü belirtilmiştir. Maddeler üzerindeki müzakerelerde ise 1. maddenin kanun yazım tekniği açısından yeniden düzenlendiği diğer maddelerinin ise aynen kabul edildiği ifade edilmiştir.¹⁹⁹⁰

Genel Kurulun 23.3.1994 Tarihli 80. Birleşiminde ilgili tasarı Meclis gündemine alınmıştır.¹⁹⁹¹ Tasarı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu Raporu, Genel Kurulun 10.6.1994 tarihli 115. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Komisyon raporunun okunmasının ardından tasarının tümü üzerinde söz isteyen bulunmadığından maddelerin müzakeresine geçilmiştir. Maddeler üzerinde de herhangi bir milletvekili söz almamış ve tasarı Genel Kurulda herhangi bir değişiklik yapılmadan kabul edilerek yasalaşmıştır.¹⁹⁹²

¹⁹⁸⁸ Sıra Sayısı 614, “Milli Koruma Suçlarının Affına, Milli Koruma Teşkilat, Sermaye ve Fon Hesaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu Raporu (1/583),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 115’in sonuna ekli (10.6.1994), s. 1.

¹⁹⁸⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 1 (1.9.1993), s. 16.

¹⁹⁹⁰ Sıra Sayısı 614, “Milli Koruma...” s. 3.

¹⁹⁹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 55, Birleşim: 80, (23.3.1994) s. 36.

¹⁹⁹² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 115, (10.6.1994), ss. 506-507.

5.3.7.5. Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (4009)¹⁹⁹³

Bu Kanun, Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 13.12.1983 Tarihli ve 177 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, 8.6.1984 Tarihli ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, 23.12.1991 Tarihli 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulünü ve 24.1.1992 Tarihli 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 ve 29. Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasını düzenlemiştir. Bu kararnamelerin genel gerekçelerinde Bakanlığın hizmet özellikleri dikkate alındığında, Dışışleri Bakanlığı ile ilgili düzenlemelerin uzun bir dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanmasının amaçlandığı belirtilmiştir.¹⁹⁹⁴ Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177 Sayılı, 206 Sayılı ve 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler birleştirilerek Dışışleri Komisyonun 9.2.1994 tarihli 9. Birleşiminde Dışışleri Bakanı, Dışışleri Bakanlığı temsilcileri ve Maliye Bakanlığı temsilcilerinin katılmalarıyla görüşülmüştür. Dışışleri Komisyonu Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'yi esas alarak görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Kanun Hükmünde Kararnameler Komisyonca benimsenmiştir. Komisyonca yapılan görüşmelerde, ilgili düzenlemenin bazı maddeleri değıştirilmiş bazı maddelerinde ise küçük düzeltmeler yapılmıştır.¹⁹⁹⁵

Dışışleri Komisyonu hazırlamış olduğu raporu 11.2.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına göndermiştir. Başkanlık 11.2.1994 tarihinde Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177; 206 ve 474 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ve Dışışleri Komisyonunun Raporu'nu Anayasa Komisyonu'na göndermiştir. Komisyon Kararnameleri ve Dışışleri Komisyonu Raporunu 15.2.1994 tarihli toplantısında görüşmeye başlamıştır. Anayasa Komisyonu, ilgili düzenleme metnine “malî hükümleri” içeren 54, 55 ve 56. maddeleri ve bazı kadroların iptalini öngören Ek (2) sayılı liste ile yeni kadrolar ihdas eden Ek (3) sayılı listeyi eklemeyi öneren Geçici 8 inci maddeyi eklemiştir. Komisyon ayrıca, anılan Kanun Hükmünde kararnamelerin Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmediğini göz önüne alarak, İctüzüğün 35. maddesinin ikinci fıkrasına göre bu maddeler hakkında Plan ve Bütçe Komisyonunun görüşünün istenmesine karar vermiştir.¹⁹⁹⁶

¹⁹⁹³ Kanunun tam adı şu şekildedir: Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 13.12.1983. Tarihli ve 177 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 8.6.1984 Tarihli ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 23.12.1991 Tarihli ve 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü ve 24.1.1992 Tarihli ve 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 ve 29. Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun.

¹⁹⁹⁴ S. Sayısı: 632, “Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177 ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değışiklik Yapılmasına İlişkin 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Plan ve Bütçe Komisyonu Mütalaası ve Dışışleri ve Anayasa Komisyonları Raporları (1/47, 1/57, 1/320),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 123'ün sonuna ekli (24.6.1994), s. 1.

¹⁹⁹⁵ **A.k.**, ss. 22-23.

¹⁹⁹⁶ **A.k.**, ss. 23-24.

Anayasa Komisyonunun 17.2.1994 tarih ve 8 sayılı Karar yazısı ile Plan ve Bütçe Komisyonu'na intikal ettirilen ilgili maddeleri kapsayan metin Komisyonun 22.2.1994 tarihinde yaptığı 40. Birleşimde, hükümeti temsilen Dışişleri Bakanının başkanlığında Dışişleri ve Maliye Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmaları ile görüşülmüştür. Komisyon hazırladığı raporda, Kanun Hükmünde Kararnameler ve ilave edilen malî hükümlerle ilgili olarak Hükümet adına yapılan açıklamaları şu şekilde sıralamıştır:

- *Bakanlığın ivedilikle bir teşkilat yasasına ihtiyaç duyduğu,*
- *Dışişleri Bakanlığı personelinin malî yönünden emsali diğer bakanlıklar personelinden daha çok geride kaldığı,*
- *Körfez savaşında olduğu gibi, olağanüstü haller nedeniyle yurtdışı kadrolarda görüldüğü halde ülkeye dönmek zorunda kalan büyükelçilerin mağduriyetinin önlenmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınması gerektiği,*
- *Devlet Konukevlerinin bakım ve onarımı ile Stratejik Araştırmalar Enstitüsünün kurulması için malî kaynağa ihtiyaç duyulduğu,*
- *Malî imkânların yetersizliği nedeniyle eleman temininde güçlük çekildiği ve başarılı personelin de kurumda tutulamadığı,*
- *Merkez teşkilatında görevli personelin maaşlarında yapılacak iyileştirmelerin malî yükünün 40 milyar lira civarında olduğu.*¹⁹⁹⁷

Bu açıklamaların ardından komisyon üyelerinin “[k]onunun Komisyonumuza geliş şekli nedeniyle ve öncelikle usul yönünden müzakere edilmesi gerektiği, Komisyonumuzdan birkaç madde için istişari mahiyette bilgi istenmesinin uygulanan bir yöntem olmaması gerektiği” ve “Kanun Hükmünde Kararnamenin tümünün görüşülmesinin uygun olacağı” şeklinde eleştiriler getirdiği de raporda ifade edilmiştir. Bu eleştirilerin Komisyonda benimsenip kararlaştırılmasının ardından hazırlıkların yapılabilmesini için görüşmeler 23.2.1994 tarihine ertelenmiştir. Komisyon 23.2.1994 tarihinde yaptığı 41. Birleşiminde hükümeti temsilen Devlet Bakanı Mehmet Kahraman'ın başkanlığında Dışişleri ve Maliye Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla görüşmelere devam etmiştir. Yapılan görüşmelerde, Kanun Hükmünde Kararnameler ile gerekçeleri Komisyonda benimsenmiş ve Dışişleri Komisyonu metni esas alınmak suretiyle maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Dışişleri Komisyonu metninin tüm maddeleri Anayasa Komisyonunda genel olarak benimsemiştir. Komisyon, bazı maddeleri kanun yazım tekniği bakımından değiştirmiş, metnin başlığını ise; “Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177, 206 ve 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun Tasarısı” olarak değiştirmiştir. Komisyon raporunu 23.2.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına göndermiştir.¹⁹⁹⁸

¹⁹⁹⁷ A.k., ss. 24-25.

¹⁹⁹⁸ A.k., ss. 25-26.

Tasarı, Genel Kurulun 24.6.1994 tarihli 123. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ilk olarak RP Grubu adına Abdullah Gül (Kayseri) söz almıştır. Dışişleri Bakanlığının yeniden yapılanmasıyla ilgili çalışmaların 1984 yılından beri devam ettiğini fakat gerçekleştirilemediğini ve bugünlere kadar uzadığını belirten Gül, söz konusu süre içinde dünyada çok büyük değişiklikler olduğuna işaret etmiştir. Sınırların değiştiğini, ülke sayılarının değiştiğini, bir zamanlar dünyanın dengelerini oluşturan ve dünyanın gidişatında rol alan ülkelerin dağıldığını ve yeni ülkelerin ve yeni güç merkezlerinin ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bütün bunlar olurken, her ülke kendisine göre yeni stratejiler oluşturup, yeni yapılanmalara giderken, Türkiye’de de uygulamalarda bazı şeyler olduğunu söyleyen Gül, bunların resmiyete intikal etmediğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığının yeniden yapılanmasıyla ilgili olan bu tasarının da yenedünya düzeninin gerektirdiği şartlara uyum sağlaması gerektiğine inandığını belirtmiştir.¹⁹⁹⁹

ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), tasarıya, her iki komisyonda da destek verdiklerini ifade ederek, dışişlerinin daha etkin ve verimli çalışabilmesi için bu düzenlemenin gerekli olduğunu belirtmiştir. Keçeciler, Türk Dış Politika yapım sürecine de değinerek Türkiye’nin nasıl bir dış politika izlemesi gerektiği yönündeki görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

*Türkiye, dış politikasında, mutlaka inisiyatif ele almak, daha aktif olmak durumundadır. Yani, yıllardan beri uyguladığımız “yürüme ki, ayağına çamur bulaşmasın” politikasıyla bir yere varmamız mümkün değildir; yürüyeceğiz, ayağımıza çamur da bulaşacak; ama mutlaka ileriye gideceğiz. Eğer durduğumuz yerde sayarsak, bizim, hiçbir işe karışmamak, hiçbir işe bulaşmamak ve hiçbir işin önüne geçmemek şeklindeki politikalarımız, bizi bir yere götürmez; neticede, gene, durduğumuz yerde dururuz, kaldığımız yerde kalırız, ileriye gidemeyiz, geliştiremeyiz ve güçlenemeyiz. Dışişleri politikalarında daha aktif olunması gerektiği kanaatini taşıyorum. Gene, Bosna-Hersek politikasında daha aktif olunmalıdır, Türk cumhuriyetleriyle olan ilişkiler politikalarında daha aktif olunmalıdır ve bu politikalar, Türkiye’nin önüne gelmiş bir fırsattır; bu fırsatlar, maalesef heba edilmektedir, iyi değerlendirilmemektedir.*²⁰⁰⁰

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), düzenlemenin çok uzun bir düzenleme olduğunu ancak zamanın kısıtlı olmasından dolayı yeterince müzakere edilemediğini ve parti olarak düzenlemenin de çıkmasını istediklerini ifade etmiştir. Ayhan, Türk Dış politikasının geçmiş görüntüsü hakkında açıklamalarda bulunmuş ve özellikle Batı merkezli bir politika izlenmesinin yanlışlığına dikkat çekerek Türk Dış Politikası’nın nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur:

¹⁹⁹⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 123 (24.6.1994), ss. 633-634.

²⁰⁰⁰ A.k., s. 635.

... tek yönlü dış politika, artık Türkiye'nin gündeminden çıkmıştır. Ne kadar, Avrupa Birliğine angaje olma kararlılığımız da olsa, Batılı kurumlarda ne kadar kararlılıkla yer de alsak, Batı'nın bize bakışı, bölgeye bakışı, kendi menfaattarıyla sınırlıdır. Biz Batı'yla savaşmayalım, çatışmayalım; ama menfaatlerimizi koruyabilmek için, bölgedeki varlığımızı koruyup geliştirmek için, mutlaka, üçüncü dünya ülkeleri ve özellikle de İslam ülkeleriyle olan dayanışmayı, yakınlaşmayı geliştirmemiz lazım. Bugün, Birleşmiş Milletler ve diğer bütün uluslararası kurumlar, maalesef, Batı'nın tekelindedir. Batı'nın menfaatine çalışır, Batı'nın görüşlerine göre hareket eder. Türkiye buna karşı çıkacak gücü bugün kendinde bulamayabilir; ama Batı'nın bu tavrı Ortadoğu ve bölgemizle ilgili bu kararlı tavrı, kendi menfaattarını koruyan ve bölgeyi ezen tavrı önümüzdeki dönemde daha da arttığı zaman, Türkiye'nin kendi menfaatine olan, yine, bölge ülkeleriyle dayanışmasıdır; bölgede güvenliği, Batılı ülkelerin gücüne değil, bölge ülkelerinin dayanışmasına dayalı güçlere bırakmak durumundadır.²⁰⁰¹

Tasarının tümü üzerinde son olarak Hasan Basri Eler (Edirne) söz almış ve tasarının olumlu olduğunu ve desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eler'in konuşmasının ardından tasarının maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının maddeleri üzerine Grupları ve şahısları adına genelde söz alan bulunmamıştır. Toplam 59 madde ve 8 geçici maddeden oluşan düzenleme açık oylamaya tabi tutulmuştur. 204 milletvekili oylamaya katılırken, 203 kabul, 1 geçersiz oy verilerek suretiyle tasarı yasalaşmıştır.²⁰⁰²

5.4. Dördüncü Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar

4. yasama yılında 362 teklif ve 133 tasarı Meclise gönderilirken, bu yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (4010-4124 arası kanunlar) 115 olmuştur. Bunlardan 2 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmiştir. Bu ciltte 4. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 22 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar Anayasa Değişikliği, adalet, içişleri, iletişim-ulaşım, ekonomi, maliye, çalışma ve sosyal güvenlik, bayındırlık, çevre ve çeşitli kanunlar başlıkları ile tasnif edilmiştir.

5.4.1. Anayasa Değişikliği

19. dönem parlamentosunun en önemli tartışma konularından birisi Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi olmuştur. 4121 sayılı kanunla yapılan bu Anayasa Değişikliği 19. yasama döneminin ikinci Anayasa değişikliğidir. 1982 Anayasasında yapılan değişikliklerin en geniş paketlerinden ilkidir.

²⁰⁰¹ A.k., s. 637.

²⁰⁰² A.k., ss. 639-676.

5.4.1.1. T.C. Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (4121)

Anayasa değişikliği 19. yasama dönemini demokratikleşme bağlamında en fazla meşgul eden konulardan birisidir. Meclis Başkanı Hüsametdin Cindoruk'un girişimleriyle siyasi partiler arasında başlayan müzakereler uzun bir süre almıştır. 21-22 Şubat 1993 tarihlerinde Mecliste temsil edilen siyasi parti genel başkanlarının, Cindoruk başkanlığında yaptıkları toplantıdan sonra Anayasa değişikliği ile ilgili teklifler Meclise sunulmuştur. Bu süreçte bütün siyasi partiler, öncelikle değişmesini istedikleri maddeleri veya bütün maddelerdeki değişiklik taleplerini dile getirmiş, metinler vermiş ve müzakerelerde bunları ifade etmiştir. Bu müzakereler aralıklarla kesilmek suretiyle 1994 yılı içinde devam etmiştir. Bu süreci özetlemek Anayasa değişikliğinin nasıl bir seyir izlediğini anlamak açısından önemlidir.

Haziran 1994'te TBMM Başkanı Hüsametdin Cindoruk başkanlığında Anayasa değişikliği için çalışan partilerarası komisyonun çalışmaları din ve vicdan özgürlüğünü düzenleyen 24. madde üzerindeki anlaşmazlıklar üzerine kesintiye uğramıştır. Bu maddenin değiştirilmesi hususunda ANAP ve RP ısrarcı olmuş, uzlaşma sağlanamaması durumunda diğer maddelere olan desteklerini keseceklerini açıklamıştır. SHP ve CHP, laiklik ilkesinin korunması amacıyla, devlet işlerinin dine dayandırılmayacağına ilişkin hükmün kaldırılmasına karşı çıkmıştır. DYP Grup başkanvekili Nevzat Ercan, uzlaşmaya varılan değişikliklerin, derhal TBMM Genel Kurulunda oylanması için tüm siyasal partilere çağrıda bulunmuştur. DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, 24. maddede RP'nin istediği değişikliğin yapılması ile din temeline dayalı partilerin kurulacağını, böylece devlet içinde devlet kurularak Türkiye'nin PKK'dan daha tehlikeli bir bölünme getireceğini iddia etmiştir.²⁰⁰³ 30 Aralık 1994'te DYP ve ANAP hazırladıkları paketlerle Anayasada kapsamlı değişiklik için harekete geçmiştir. 1 Ocak 1995'te Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ 24. madde ve diğer uzlaşılabilen maddeler üzerinde artık zaman yitirilmemesi gerektiğini belirtmiştir: 15 madde üzerinde uzlaşma sağlandığını, uzlaşılacak maddelerin sayılarını daha da artırarak bunları çıkartacaklarını belirtmiştir.²⁰⁰⁴

8 Ocak 1995'te ANAP, DYP ve SHP, RP'yi devre dışı bırakarak daha önce uzlaşılacak 16 maddede değişikliğe gitme kararına varmıştır. Böylece, Anayasa'nın 14 ve 24. maddeleri bu ilk anayasa paketinin dışında bırakılmıştır.²⁰⁰⁵ DYP, SHP ve ANAP 12 Ocak 1995'te 21 maddelik bir paket üzerinde anlaşmaya varmıştır. Haziran 1995 ortasında Başbakan Çiller anayasa değişikliği paketi için siyasi liderlerle görüşme turları yapmıştır. 21 maddelik bir paket olarak 14 Haziran 1995'te TBMM gündemine getirilmeye çalışılan Anayasa değişikliği RP'nin 24. maddenin de pakete eklenmesini istemesi,

²⁰⁰³ *Hürriyet*, 15 Haziran 1994.

²⁰⁰⁴ *Hürriyet*, 2 Ocak 1995.

²⁰⁰⁵ *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1995.

CHP'nin ise paketteki 8 maddeye karşı çıkması sebebiyle ertelenmiştir. TBMM Başkanı Cindoruk, siyasi parti liderleri ile uzlaşma bulmak için görüşmeler yapmıştır.²⁰⁰⁶ DSP lideri Bülent Ecevit, 24. madde konusunda RP'nin ANAP ve DYP'yi teslim almasından kaygı duyduğunu açıklamış ve dini istismar etmenin önünün açılarak "ağır bir rejim bunalımı" ortaya çıkacağını savunmuştur.²⁰⁰⁷ ANAP lideri Mesut Yılmaz, 24. maddenin değiştirilmesini RP'nin değil kendilerinin istediğini vurgulamıştır. Yılmaz, ANAP'ın yürürlükten kaldırdığı 163. madde ile Anayasanın 24. maddesinin son paragrafının son cümlesinin aynı olduğunu açıklamıştır. Yılmaz'a göre RP 24. maddeyi ne kadar istismar ediyorsa CHP de laikliği o kadar istismar etmektedir. Laikliğe sığınarak vatandaşa baskı yapılmasına karşı olduklarını söylemiştir.²⁰⁰⁸

Anayasa değişikliği üzerinde 14.6.1995 tarihinde başlayan görüşmelerin birinci turunda istenilen gelişmenin sağlanamaması üzerine görüşmeler askıya alınmıştır. 14 Temmuz 1995'te CHP Genel Başkanı Hikmet Çetin'in temasları sonucunda beş parti, DYP, ANAP, CHP, DSP ve MHP bir araya gelerek bir mutabakat metni üzerinde anlaşmıştır. RP'nin çağrılmadığı partilerarası uzlaşma komisyonu Anayasa değişikliklerinin 19. yasama dönemi sonuna kadar açık oyla yapılmasını sağlayacak olan bir geçici maddenin Anayasaya eklenmesi hususunda anlaşmıştır. Ayrıca, paketin halkoylamasına sunulması gerekirse bu ilk milletvekili genel seçimleri ile bir arada yapılacaktır.²⁰⁰⁹

40 günlük görüşmeler sonucunda Anayasa değişikliği paketi kabul edilirken RP lideri Erbakan Cumhurbaşkanı Demirel'e bu değişiklikleri onaylamaması yönünde yazılı başvuruda bulunmuştur. Bu başvuruda en önemli itiraz maddesini memurlara sendika hakkı tanıyan Anayasanın 53. maddesine yönelik değişiklik oluşturmuştur. Bu madde değişikliğinin 301 imzalı teklif metninde yer almasına karşın Anayasa Komisyonunca metinden çıkarıldığı, 1. tur görüşmelerinde önergeyle yeniden gündeme getirildiği ancak Genel Kurulda reddedildiği belirtilmiştir. Başvuruda, halkoylaması ile ilgili maddenin ilk turda müzakere edilmemesinin yanı sıra gizli oyla değil açık oyla kabul edilmesi, Anayasa Komisyonunun 51, 52, 53, 54 ve 128. maddeleri değiştiren metinleri ikinci kez geri çekmesi, oy kullanımı sırasında gizli oy kuralının ihlal edilmesi gibi olguların da Anayasaya ve İçtüzüğe aykırı olduğu savunulmuştur. Bu olguların Anayasa değişikliğini "hukuken mualllel kılan gerçekler" olduğu ileri sürülmüştür.²⁰¹⁰

Anayasada yapılmak istenilen değişiklikler ilk olarak DYP Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan ve Adana Milletvekili Bekir Sami Daçe ile SHP Grup Başkanvekili İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş ve 180 arkadaşının 2709 sayılı Anayasanın 67., 68., 69., 76. ve 133. maddelerinin

²⁰⁰⁶ *Hürriyet*, 14 Haziran 1995.

²⁰⁰⁷ *Milliyet*, 16 Haziran 1995.

²⁰⁰⁸ *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1995.

²⁰⁰⁹ *Hürriyet*, 15 Temmuz 1995.

²⁰¹⁰ *Milliyet*, 25 Temmuz 1995.

değiştirilmesi ile ilgili iki kanun teklifi (2/541 ve 2/542) ile Meclis Başkanlığına 26.11.1992 tarihinde getirilmiş ve Anayasa Komisyonuna gönderilmiştir. Uzun bir süre bekletilen bu teklif Anayasa Komisyonu raporu ile birlikte 9.6.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine dağıtılmıştır.

Bu arada “7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi” başlıklı başka bir Anayasa Değişikliği teklifi TBMM Başkanlığına 301 imza ile sunulmuştur. Anayasa Komisyonuna gönderilen bu teklif, Komisyonun 25.1.1995 tarihli toplantısında incelenmeye başlamıştır. Bu toplantıda, Anayasa Komisyonuna 23.2.1994 tarihinde havale edilen, “İzmir Milletvekili Cemal Tercan ve 153 Arkadaşının; 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 nci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi” ile 3.6.1994 tarihinde havale edilen “Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ve 170 Arkadaşının, 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci maddesinin değiştirilmesi ve Anayasaya bir geçici madde eklenmesine dair Kanun Teklifi”nin de gündeme alınması kabul edilmiştir. Ayrıca, Genel Kurul gündeminde bulunan, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67,68, 69 ve 76 nci Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi”ne ait Anayasa Komisyonunun 7.6.1994 tarihli ve 14 sayılı Raporunun (S. Sayısı 306’ya 2 nci EK) Komisyona geri alınması ve yukarıda sayılan 3 Teklifle birlikte bir Alt Komisyonca incelenmesi kabul edilmiştir. Anayasa Komisyonunun bu toplantısında siyasi parti gruplarının komisyondaki temsil oranlarına göre kurulan Alt Komisyon aynı gün toplanarak Başkanlığa Coşkun Kırca’yı, Kâtip üyeliğe de Vehbi Dinçerler’i seçerek çalışmalarına başlamıştır. Alt Komisyon, çalışmalarına aynı tarihten itibaren başlayıp 25.4.1995 günü raporunu Anayasa Komisyonuna sunmuştur. Komisyon bu raporu 2.5.1995 günü görüşmeye başlayarak çalışmalarını 24.5.1995 günü tamamlamıştır. Anayasa Komisyonu teklifi yaptığı eklerle birlikte 25 madde olarak düzenlemiştir. Daha sonra Anayasa Değişikliği Teklif ve komisyon raporu 9.6.1995 tarihinde tekrar Genel Kurul gündemine dağıtılmıştır. Böylece iki buçuk yıllık bir çalışma sonrasında 22 madde olarak sunulan değişiklik teklifi²⁰¹¹ Komisyon tarafından 25 madde olarak Meclis gündemine gönderilmiştir.

²⁰¹¹ Sıra Sayısı 861, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi, İzmir Milletvekili Cemal Tercan, ve 153 Arkadaşının 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 nci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi, Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ve 170 Arkadaşının 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci Maddesinin Değiştirilmesi ve Anayasaya Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1007, 2/1110, 2/1312),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 123’ün sonuna ekli, (14.6.1995).

DYP, ANAP ve SHP Parti Grup başkanvekillerince ortaklaşa hazırlanan ve mutabakat sağlanan teklifin genel gerekçesinde 1982 Anayasasının değiştirilmesi veya yeni bir Anayasa hazırlanması tartışmalarının 1983 Genel Seçimlerinden hemen sonra Türkiye'nin siyasal gündemine girdiği ve o tarihten itibaren de güncelliğini sürdürmeye devam ettiği vurgulanmıştır. Anayasanın başlangıç bölümünde yer alan ve askerî müdahaleyi meşrulaştıran, ibarelerin, temel hak ve hürriyetler konusundaki düzenlemeler, olağan ve olağanüstü dönemlerde yargı denetimini bağımsızlık ve güvencelerini zedeleyen hükümler ve diğer birçok hususun “yaygın eleştirilere” konu olduğu hatırlatılmıştır. Bu nedenle “acil ve kısmî Anayasa değişiklikleri” kadar “millî mutabakata dayalı yeni bir Anayasanın” yapılması fikrinin de kamuoyunda benimsendiğine işaret edilmiştir. 20 Ekim 1991 Genel Seçimlerine katılan siyasal partilerin hemen hepsinin “yeni bir Anayasanın oluşturulması” fikri etrafında birleştiği hatırlatılan genel gerekçede “siyasî partilerce veya çeşitli meslek kuruluşlarınca ortaya konulan” pek çok önerinin Meclis Başkanlığınca oluşturulan partilerarası komisyonda ele alındığı ve bir mutabakat arandığı belirtilmiştir. “Bazı önemli maddelerin değiştirilmesine öncelik verilmesi fikrinden hareketle oluşturulan partilerarası konsensüs” neticesinde üzerinde mutabık kalınan hususlarla ilgili olarak bu Anayasa değişikliği teklifinin hazırlandığı ifade edilmiştir.²⁰¹²

22 maddeden oluşan teklifin gerekçesinde madde gerekçeleri ve getirdiği değişiklikler şu şekilde belirtilmiştir:

Madde 1. — Anayasanın başlangıç kısmının birinci ve ikinci fıkraları metinden çıkarılarak Anayasaya Demokratik bir yapı kazandırılmak istenmiştir.

Madde 2. — Teklifin 2 nci maddesi ile T. C. Anayasasının 33 üncü maddesi değiştirilmiş maddenin birinci fıkrası yeniden düzenlenirken diğer fıkraları metinden çıkarılmış ve bu konudaki düzenlemelerin bir Kanun ile yapılması hükme bağlanmıştır.

Madde 3. — Teklifin 3 üncü maddesi ile T. C. Anayasasının 51 inci maddesi değiştirilmiş maddenin birinci fıkrasındaki “işçiler” ibaresi “çalışanlar” olarak değiştirilmiş, ikinci fıkra olarak da bu hakkın kullanılması ile ilgili usul ve istisnaların kanunla düzenlenmesi esası getirilmiş, maddedeki diğer fıkralar madde metninden çıkartılmıştır.

Madde 4. — Teklifin 4 üncü maddesi ile Anayasanın 52 nci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 5. — Teklifin 5 inci maddesi ile T. C. Anayasasının 53 üncü maddesi değiştirilmiş, maddenin birinci fıkrasındaki işçiler ibaresi “çalışanlar” olarak değiştirilmiş ve madde kapsamı genişletilmiştir. 3 üncü fıkra ise madde metninden çıkartılmıştır.

²⁰¹² A.k., s. 7.

Madde 6. — Teklifin 6 ncı maddesi ile T. C. Anayasasının 54 üncü maddesinin birinci fıkrası değiştirilmiş, maddedeki işçiler ibaresi “Çalışanlar” olarak değiştirilmiş, maddenin diğer fıkraları metinden çıkartılmıştır.

Madde 7. — Teklifin 7 nci maddesi ile T. C. Anayasasının 67 nci maddesinin 2 nci fıkrasına yurt dışında bulunan vatandaşlarımıza oy hakkı tanınmasına ilişkin yasal düzenleme yapılabileceği hükmü getirilmiş,

İkinci fıkradaki seçme ve halk oylamasına katılma yaşı 18 olarak düzenlenmiş, maddeye bir fıkra eklenerek seçim kanunlarının yapılmasındaki temel ilkelerle ilgili uyulması gereken hususlar düzenlenmiştir.

Madde 8. — Teklifin 8 inci maddesi ile T. C. Anayasasının 68 inci maddesinin birinci fıkrasındaki siyasî partilere üyelik yaşı 18 olarak değiştirilmiş, 4 üncü ve 5 inci fıkralar birleştirilerek yeniden düzenlenmiş, 6 ncı fıkra madde metninden çıkartılmış, son fıkradaki yüksek öğretim kuruluşlarındaki öğretim elemanları ibaresi fıkradan çıkartılarak, “öğrenciler” ibaresi “yüksek öğretim öncesi öğrencileri” olarak değiştirilmek suretiyle fıkra yeniden düzenlenmiştir.

Madde 9. — Teklifin 9 uncu maddesi ile T. C. Anayasasının 69 uncu maddesinin birinci fıkrası değiştirilmiş, ikinci fıkra madde metninden çıkartılmış, 3 üncü, 6 ncı ve son fıkra dışındaki diğer fıkralar da değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir.

Madde 10. — Bu madde ile TBMM’nin üye sayısı 450’den 600’e çıkarılmaktadır. Ülkemizin artan nüfusuna paralel olarak temsilcilerinin sayısında bir artış vatandaşlarımızın ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek açısından gerekli görülmüştür.

Madde 11. — Teklifin 11 inci maddesi ile T. C. Anayasasının 76 ncı maddesinin birinci fıkrasındaki milletvekili seçilme yaşı 25 olarak değiştirilmiş, ikinci fıkra da sayılan bazı suçlardan affa uğrayanlara seçilme imkânı getirilmiş, üçüncü fıkradaki değişiklik ile de aday olabilmek için görevlerinden çekilmesi gerekenlere ilişkin hususlar yeniden düzenlenmiştir.

Madde 12. — Teklifin 12 nci maddesi ile T. C. Anayasasının 82 nci maddesinin birinci fıkrası değiştirilerek milletvekillerinin Dernek ve Vakıflarla olan ilişkileri yeniden düzenlenmiştir.

Madde 13. — 84 üncü maddenin birinci fıkrasında yer alan “partisinden istifa ederek; başka bir partiye giren veya seçim hükümetleri hariç Bakanlar Kurulunda görev alan” ibareleri madde metninden çıkarılmıştır. Ayrıca, istifa eden, TBMM üyeliğine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen ve kısıtlanan milletvekilinin üyeliğinin düşmesi Meclisin salt çoğunluk kararına bağlanmaktan çıkarılmakta ve Başkanlık Divanınca bu hususun Genel Kurulun bilgisine sunulmasıyla yetinilmektedir.

Yine antidemokratik ve kısıtlayıcı birer hüküm alan ikinci ve üçüncü fıkralar ise yürürlükten kaldırılmaktadır. Bir siyasî partinin kapatılması esasen ağır bir karardır. Üstelik bu karara bağlı olarak milletvekili sıfatının kaybettirilmesi, olayı daha da ağırlaştırmaktadır. Seçimle gelen milletvekilinin seçimle gitmesi gerekir. Bir partinin kapatılmasının milletvekilliğini de düşürmesi demokratik olmayan bir sonuçtur. Milletvekili seçilmeye engel bir suçun vuku bulması durumu elbette saklıdır.

Bu değişiklikle, bir partinin kapatılmasının bir milletvekilliğinin düşmesine sirayet ettirilmesi için o milletvekili hakkında kesinleşmiş ve onun milletvekili olmasını engelleyecek bir hüküm olması gerekir, kuralı getirilmektedir.

Madde 14. — 85 Md. 84 üncü maddede yapılan yeni düzenleme 85 inci maddede de değişiklik yapılmasını gerektirmiştir. Kısıtlanmış üyeler için de bu hakkın kullanılmasını sağlamak amacıyla ilgili üye veya TBMM üyelerinden birine iptal isteminde bulunma hakkı tanınmaktadır. Bu düzenlemeyle getirilen bir siyasî korumadır. Çoğunluğun yanlış bir karar vermesine karşı veya siyasî amaç ve gerekçesiyle milletvekilinin zor durumda kalmasına karşı Anayasa Mahkemesine müracaat hakkı tanınmasıdır. Bu ne yargı yolu ne de itirazdır. Sadece usul yoludur.

Madde 15. — 86 ncı maddede TBMM üyelerinin ödenek ve yollukları ile diğer haklarının özel bir kanunla düzenleneceğı belirtilmektedir. Böylelikle yasama organı üyelerinin görevlerinin gerektirdiğı giderler, değişen koşullara göre düzenlenebilecektir.

Madde 16. — 93 üncü madde ile TBMM'nin her yıl Eylül ayı yerine Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanacağı belirtilmektedir. TBMM'nin Eylül ayının ilk günü toplanmasına yönelik uygulamanın başladığı 1983 yılından günümüze fiili uygulamada bu tarihin çalışmalar başlamak için uygun olmadığı mutlaka her yıl yeniden toplanmak için ara verildiğı ve ancak Ekim ayından itibaren kesintisiz olarak çalışmalara başlanıldığı görülmüştür. Bu nedenle Anayasada belirtilen azamî tatil süresi korunmak kaydıyla TBMM'nin her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanacağı hükmü getirilmektedir.

Madde 17. — 128 inci maddede memurların ve diğer kamu görevlilerinin aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir, ifadesi madde metninden çıkarılmıştır. Çalışanlara getirilen Sendika Kurma Hakkı, Toplu İş Sözleşmesi, Grev Hakkı doğrultusunda bu düzenleme yapılmıştır. Bu durumda memurlar ve diğer kamu görevlilerinin aylık ve ödenekleri ile diğer özlük işleri Toplu İş Sözleşmeleri ile düzenlenecektir.

Madde 18. — Teklifin 18 inci maddesi ile T. C. Anayasasının 135 inci maddesinin 3 üncü, 4 üncü ve 6 ncı fıkraları madde metninden çıkartılmıştır.

Madde 19. — 149 uncu maddeyle Anayasa Mahkemesinin siyasî partilerin kapatılması davalarında parti genel başkanının sözlü savunmasını alacağı eklenmektedir. Bu şekilde bir siyasî partinin kapatılması gibi son derece önemli sonuçlar doğuracak bir davada parti genel başkanının sözlü savunması olmaksızın karar verilmemesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Madde 20. — Teklifin 20 nci maddesi ile T. C. Anayasasının 171 inci maddesinin ikinci fıkrası maddeden çıkartılarak kooperatiflere uygulanan siyaset yapma yasağı kaldırılmaktadır.

Madde 21. — Teklifin 21 inci maddesi ile T. C Anayasasının Geçici 15 inci maddesinin son fıkrası madde metninden çıkartılarak Milli Güvenlik Kurulu döneminde çıkartılan Kanun, Kanun Hükmünde Kararname ve 2324 sayılı Kanun uyarınca alınan karar ve tasarruflara karşı yargı yolunun açılması imkânı getirilmektedir.

*Madde 22. — Teklifin 22 nci maddesi yürürlük maddesidir.*²⁰¹³

Anayasa Komisyonunun 5.6.1995 tarihli raporunda Anayasanın Başlangıç kısmının ilk iki fıkrasında yer alan 12 Eylül 1980 hareketine ilişkin atıfların aynı Anayasanın demokratik olma niteliğini zedeleyebilecek yorumlara sebep olabileceği gerekçesiyle, bu iki fıkranın başlangıç kısmından çıkarılmasına dair Teklifin 1. maddesini uygun bulmuştur. Komisyon, Teklifin yürürlükten kaldırdığı 33. maddenin 4 ve 5. fıkralarının kaldırılmasını uygun görmüştür. 33. maddenin ikinci fıkrasının ve dördüncü fıkrasındaki yasakların kaldırılmasını tamamıyla yerinde bulan Komisyon bunu, demokratik bir devlet düzeninin önde gelen şartlarından birinin toplumun her alanda ve özellikle siyaset alanında çoğulcu bir yapıya sahip olması gerektiği görüşü ile gerekçelendirmiştir. Komisyonun diğer maddelerle ilgili açıklamaları kısaltılarak aşağıya alınmıştır:

Teklifin 2 nci maddesinin beşinci fıkrası yürürlükteki 33 üncü maddenin yedinci fıkrasını değiştirmekte olup, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları dışındaki devlet memurlarına dernek hürriyeti açısından sınırlamalar getirilmesini önlemektedir. Oysa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11 inci maddesinin ikinci bendinin son cümlesi bu gibi kanuni sınırlamalara imkân vermektedir. Teklifteki metin, Komisyonumuzca bu yönde değiştirilirken, yürürlükteki hükümden farklı olarak, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri dışındaki devlet memurlarına bu konuda getirilecek sınırlamaların, bunların görevlerinin gerektirdiği ölçüde kalması da sağlanmıştır. Şu hususu da belirtmek gerekir ki, söz konusu kayıtlama sadece devlet memurları için öngörülebilecek olup mahalli idareler ve kamu iktisadi teşebbüslerinde çalışan memurlar için söz konusu olamaz...

1. Teklifin 4 üncü maddesi ile Anayasanın 52 nci maddesi yürürlükten kaldırılarak, sendikalar için de aynen derneklerde olduğu gibi siyasi faaliyet yasağı kaldırılmaktadır. Komisyonumuz aynı gerekçelerle bu maddeyi kabul etmiştir.

2. Teklifin Anayasanın 51, 53, 54 ve 128 inci maddelerini değiştiren hükümleri ise, memurlara ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine sendika kurma ve sendikalara üye olma hakkının yanı sıra toplu iş sözleşmesi akdetme ve grev haklarını tanımak amacını gütmektedir.

a) Komisyonumuz, memurlar ile işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine sendika kurma ve sendikalara üye olma haklarının tanınması gerektiği kanaatindedir. Bu zorunluluk esasen Devletimizi bağlayan Milletlerarası Çalışma Örgütü Sözleşmelerinden de kaynaklanmaktadır. Komisyonumuz bu düşünce ile Anayasanın 51 inci maddesinde yer alan ve işçilerin sendika kurma hakkını ilke olarak vazedен kuraldaki “işçiler” ibaresinin, Anayasanın bu konudaki genel sistematığına uygun biçimde “çalışanlar” olarak değiştirilmesini uygun bulmuştur...

²⁰¹³ A.k., ss. 8-10.

b) Komisyonumuz, Teklifte de esas itibarıyla kabul edildiği üzere, memurlar ile diğer kamu görevlilerinden bu haktan faydalanamayacak olan memur ve idarî görevlilerin hangileri olacağının kanunla belirlenmesini açık hükme bağlamayı uygun görmüştür. Bunun gibi Komisyonumuz memurlar ile diğer kamu görevlilerinin ancak kendi aralarında sendika kurabileceklerini ve bu sendikaların da yine kendi aralarında üst kuruluş kurabileceklerini hükme bağlamıştır. Bu sendikalar ile üst kuruluşlarının kuruluş, üyelik, hak ve yükümlülük, iç faaliyetler ve malî kaynaklar açısından özel statüsü kanunla belirlenecektir. Komisyonumuz, memurlar ile diğer kamu görevlilerinden emekli olanların da bu sendikalara kurucu ve üye olabileceklerini vurgulamıştır. Teklifin 3 üncü maddesi, bu esaslara göre değiştirilerek Komisyonumuzca kabul edilmiştir.

3. a) Teklifin 5 inci maddesi Anayasanın 53 üncü maddesini ve Teklifin 17 nci maddesi de Anayasanın 128 inci maddesini memurlara ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine toplu iş sözleşmesi akdetme hakkının tanınmasını sağlayacak şekilde değiştirmektedir...

Görüliyor ki, memurlara ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine toplu iş sözleşmesi akdetme hakkını tanımak hukukun genel ilkelerinin dayandığı temel kavramlar açısından imkânsızdır. Buna karşılık, bunların kuracakları sendikalar ile üst kuruluşlarının üyeleri lehinde yetkili olarak faaliyette bulunabilmeleri için İdare ile toplu görüşme hakkına sahip olmaları gerektiği kuşkusuzdur. Bu husus, esasen yukarıda adı geçen Milletlerarası Çalışma Örgütü sözleşmelerinin de gereğidir.

Teklif, bu hukuki zorunluluğu aşabilmek amacıyla Anayasanın 128 inci maddesinin ikinci fıkrasını değiştirmek suretiyle, memurların aylık ve ödenekleriyle diğer özlük işlerinin kanunla düzenlenmesi ilkesini kaldırmaya yönelmiştir. Teklifin amacının bu olduğu açık bulunmakla beraber, getirdiği yeni hükme göre memurların ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerinin hakları ve yükümlülükleri yine de kanunla düzenlenmeye devam edecek olup, bu hakları ve yükümlülüklerinin aylık ve ödenekleri ile diğer özlük işlerini de kapsamadığını ileri sürmek lafız açısından çok zor olacaktır. Bununla beraber, Teklifin Anayasanın 128 inci maddesinin ikinci fıkrasının getirdiği bu değişikliğin amacına ulaşabilir şekilde uygulanabileceği kabul edilse bile, böyle bir değişikliğin memurların ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerinin kanuni statülerinde devlet düzenini vahim biçimde zedeleyecek sonuçlar doğurmaması mümkün değildir. Nitekim yapılması istenen bu değişiklik gerçekten uygulanırsa, memur ve kamu görevlilerinden sadece sendika üyesi olanlar değil, aynı zamanda sendika üyesi olmayanlar da kamu görevine alınırken ve daha sonra görevlerinde yükselme yaparken İdareyle ücretleri ve çalışma şartları üzerinde kişisel olarak pazarlık yapma imkânına sahip olacaklardır. Böyle bir sistemin yükselerek süren görevler ile ücretler ve çalışma şartları arasındaki irtibatı tamamiyle yok edebileceği, bunun sonucunda

memurlukta kariyer kavramının son bulacağı ve kamu hizmetinde hiyerarşi, emir ve talimat zincirinin kökünden bozulacağı meydandadır. Devletimizin geleneklerine, temeline tamamiyle aykırı olan böyle bir girişimin benimsenmesi mümkün değildir. Bu gerekçeyledir ki, Komisyonumuz, Teklifin 4 üncü maddesiyle Anayasanın 53 üncü maddesinde yapılması istenen değişikliği reddetmiş ve Anayasanın 53 üncü maddesini olduğu gibi bırakmayı tercih etmiştir...

4. Teklifin 6 ncı maddesi Anayasanın 54 üncü maddesini memurlar ile işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerine grev hakkı tanımak amacıyla değiştirmeyi öngörmektedir. Ve bu amaçla Anayasanın adı geçen maddesinin ilk fıkrasında yer alan, grev hakkının doğmasını toplu iş sözleşmesi akdi için yapılan toplu görüşme sırasında uyuşmazlık çıkmasına bağlayan hükmü kaldırmaktadır. Oysa kaldırılan bu hüküm iş hukukumuzun temellerinden biridir. Grev hakkının ancak bu şartla doğabilmesi sayesinde dayanışma grevi ve genel grev yapılması önlenmektedir... Görülüyor ki, Teklifin öngördüğü bu değişikliğin memurlara ve işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerine grev hakkı tanınmasının ötesinde, işverenler ve işçiler arasındaki ilişkilerin çalışma barışını vahim ölçüde bozucu etkileri olabilecektir... Grev ve lokavt haklarının doğmasını toplu iş sözleşmesi görüşmesinin başarısızlığına bağlamaktan vazgeçmek suretiyle memur ve kamu görevlileri sendikalarına ve üst kuruluşlarına İdareye karşı grev hakkı tanımak ve buna karşılık İdareye de memura ve kamu görevlisine karşı lokavt hakkı tanımak, mesela Fransa'da olduğu gibi sırf kavramsal açıdan mümkün görünüyor ise de, Komisyonumuz yukarıdaki gerekçeleri dikkate alarak bu hakları memur ve kamu görevlileri muvacehesinde tanımanın uygun olmayacağı görüşünde olup, Teklifin 6 ncı maddesini bu yönde değiştirerek kabul etmiştir...

Anayasanın 54 üncü maddesinin Komisyonumuzca kaldırılması istenen ikinci fıkrası, grev hakkının ve lokavtın iyi niyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve milli serveti tahrip edecek şekilde kullanılmasını yasaklamaktadır. Hâlbuki Medeni Kanunun 2 ncı maddesi bir hakkın sırf gayri ızzar edici suiistimalini yasaklamaktadır. Medeni Kanunda yer alan bu evrensel genel hukuk ilkesinin ötesine geçmemek ve bu ilkenin yanlış yorumuna kapı açmamak için bu fıkranın kaldırılması uygun olacaktır. Unutmamalıdır ki, hukukun genel ilkeleri Anayasanın ayrılmaz bir cüz'üdür.

Anayasanın 54 üncü maddesinin üçüncü fıkrası ise, grev sırasında sadece greve katılan sendikanın kendisinin kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucunda grev uygulanan işyerinde sebep olduğu maddi zarardan ötede buna ek olarak greve katılan işçilerin de aynı nitelikteki hareketleri sonucunda grev uygulanan işyerinde sebebiyet verdikleri maddi zarardan da sorumlu tutulması gerekmektedir. Sendika aleyhine vazolunan bu nesnel sorumluluk kuralını hukukun genel ilkeleri ile bağdaştırmak mümkün değildir. Komisyonumuz bu gerekçe ile bu fıkranın kaldırılmasını öngörmüştür. İşçilerin bu şekilde sebep oldukları maddi zarardan kişisel olarak sorumlu tutulmaları ise esasen Borçlar Kanununun ve İş Kanununun gereklerindendir.

Anayasanın aynı maddesinin yedinci fıkrası, siyasi amaçlı grev ve lokavtı yasaklamıştır. Bu yasa, Anayasaya ve kanuna uygun olarak grev ve lokavtın dahi kendilerine siyasi amaç atfedilerek yasaklanması sonucunu doğurabileceğinden Komisyonumuzca kaldırılmıştır...

Anayasanın 54 üncü maddesinin dördüncü fıkrası, grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve işyerlerinin kanunla düzenlenebileceğine dair bir hüküm sevk etmiştir. Komisyonumuz bu yasaklama veya erteleme şartlarının ancak belli milli güvenlik, kamu düzeni veya genel sağlığın korunması açısından zorunluluk oluşturan türden olması gerektiğinin Anayasada belirtilmesini uygun görmüş olup, söz konusu fıkrayı bu şekilde değiştirmiştir.

Anayasanın 54 üncü maddesinin beşinci fıkrası, uyuşmazlığın sadece grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde değil, ayrıca ertelendiği hallerde de Yüksek Hakem Kurulunca bağlayıcı olarak çözülmesi zorunluluğunu getirmiştir. Mecburi tahkim usulünün grev ve lokavtın ertelendiği hallerde dahi uygulanması grev ve lokavt haklarının özünü reddetmek anlamına geldiğinden uygun değildir. Komisyonumuz bu fıkrayı bu açıdan değiştirmiştir. Yüksek Hakem Kurulunun kuruluş ve görevlerinin kanunla düzenleneceğine dair aynı maddenin altıncı fıkrası ise olduğu gibi muhafaza edilmiştir...

5. a) Komisyonumuzca hazırlanan metinde, memurlara ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerine toplu iş sözleşmesi akdi ve grev hakları tanınmamasını gerektirmiş olan gerekçeler halen Anayasaya aykırı olarak sürdürülen bir uygulamanın gözden kaçmasına sebep olmamalıdır. Gerçekten, Anayasanın 128 inci maddesinin ilk fıkrasının, kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görev niteliği taşımayan işlerde, diğer bir deyimle iş akdiyle çalışan işçilerin çalıştırılması gereken işlerde memurluk ve işçi niteliği taşımayan kamu görevliliği statülerine sokulmuş kişilerin çalıştırıldığı görülmektedir. Kamu kesimi çalışanlarından gelen şikâyetlerin büyük bir kısmı bu yanlış uygulamadan doğmaktadır. Komisyonumuz, bu gibi işlerin iş akdiyle çalışanlar eliyle yürütülmesini açıkça önleyen bir hükmü Anayasanın 128 inci maddesinin ilk fıkrasına eklemeyi uygun görmüştür...

IV. Komisyon metninin 6 ncı maddesine eş düşen Teklifin 7 nci maddesi, Anayasanın 67 nci maddesini değiştirirken bu maddenin ilk fıkrası ile ikinci fıkrasına değişiklik getirmemektedir. Teklif, Anayasanın bu maddesinin ikinci fıkrasına, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri için seçimlerin genel ilkelerine istisna getiren bazı özel düzenlemeler yapılabilmesini öngören bir cümle eklemektedir... Teklif, Anayasanın aynı maddesinin üçüncü fıkrasındaki seçmen olma yaşını, on dokuzuncu yaşın tamamlandığı tarihten (Anayasadaki deyimle, yirminci yaşa girilmesinden) on sekizinci yaşın tamamlandığı tarihe indirmektedir...

V. 1. Komisyonumuz metninin 7 nci maddesine eş düşen Teklifin 8 inci maddesinin ilk fıkrası, Anayasanın 68 inci maddesinin ilk fıkrasındaki partiye üye olma yaşını yirmi birden; doldurmuş olması şartıyla on sekiz yaşa indirmiştir. Gerçekten, seçmen yaşı ile partiye üye olma yaşının aynı olması mantığın gereğidir.

2. Teklifin aynı maddesi, Anayasanın bu maddesinin ikinci fıkrasını aynen muhafaza etmekte ve üçüncü fıkrasında “Anayasa” kelimesi yerine “Anayasa ilkeleri” ibaresini kullanmaktadır. Bir siyasi partinin Anayasanın değişmez hükümleri dışındaki hükümlerinde değişiklik yapılmasını isteyebilmesi doğal ise de, Anayasa hükümleri yürürlükte oldukça, bu hükümlerin tümüne riayet etmekle yükümlü olduğu da kuşkusuzdur. Komisyonumuz bu gerekçe ile Anayasada mevcut metni aynen muhafaza etmiştir... Teklifin bu maddesinin beşinci fıkrası, Anayasanın aynı maddesinin son fıkrasını değiştirmekte ve bu değişikliğe paralel olarak altıncı fıkrasında yüksek öğretim elemanlarının partilere üye olabilmelerine kural itibarıyla cevaz vererek bu hakkın kanunla düzenlenmesini öngörmektedir. Komisyonumuz, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim ve araştırma elemanlarının partilere üye olabilmelerinin, yüksek öğretimi bilimsel nesnellik ilkesine uygun olmaktan çıkaracağı yolunda toplumda ciddi kuşklar yaratabileceği mülâhazasıyla bu değişikliği benimsemeyi reddetmiştir...

3. Komisyonumuz metnin 8 inci maddesine eş düşen Teklifin 9 uncu maddesi, Anayasanın 69 uncu maddesini değiştirmektedir. Anayasanın 69 uncu maddesinin ilk fıkrası, siyasi partilerin faaliyetlerini tüzük ve programlarına göre yürütmelerini emretmiştir. Aynı hüküm, Teklifin bu maddesinin ilk fıkrasında da yer almaktadır. Partilerin kanunun emredici hükümlerine uygun olması gereken tüzüklerine göre faaliyette bulunmaları doğaldır ve bu husus Anayasa Mahkemesince denetlenmeye devam olunacaktır. Fakat bu denetim, tüzüğün ve tüzük gereğince yapılacak veya yapılabilecek çalışmaların kanuna uygunluğu noktasında düğümленir. Partinin kendi tüzüğüne riayet edip etmemesi kanunun emredici hükümlerine aykırılık oluşturmadığı ölçüde bu faaliyetler Anayasa Mahkemesince kanunun öngördüğü yaptırımlara hedef tutulmamalıdır. Bunun gibi, bir parti, programına uymaya kendisi açısından yükümlüdür. Partinin tüzüğü gibi programı da Anayasa ve kanunla partiler için konan yasaklara veya emredici hükümlere aykırıysa, parti esasen Anayasa Mahkemesince temelli olarak veya basit olarak kapatılacaktır. Ancak, partinin kendi programına uymaması halinde bu riayetsizliğin Anayasadaki yasaklara ve kanundaki emredici hükümlere aykırı olmaması takdirinde partinin herhangi bir yaptırımla karşılaşması için sebep yoktur. Parti bu tür bir riayetsizliğin bedelini siyaset alanında öder veya ödemez; bu husus kamu düzenini ilgilendirmez. Komisyonumuz, değişiklik Teklifini ve Anayasanın söz konusu hükmünü bu yönde tadil etmiştir. Teklif, Anayasanın aynı maddesinin aynı fıkrasında Anayasanın 14 üncü maddesindeki esaslara uyma yükümüne ilişkin ibareyi de kaldırmıştır. Komisyonumuz, siyasi partilerin yeni kaleme aldığı 68 inci maddede yer alan ilkelere uyması gerektiğini metne açıklıkla koymak suretiyle, partilerin temelli kapatılmasını sadece bu ilkelere uyulmaması halinde öngörmüş ve diğer hallerde öngörmemiştir. Temelli kapatmanın partinin tekrar kurulamaması demek olduğu da metinde belirtilmiştir. Aynı sistematığe uygun

olarak Komisyonumuz, siyasi partilerin bu ilkelere uygun hareket etmelerinin iki ayrı şeklini açıkça düzenlemiştir. Bunlardan birincisi, partinin tüzük ve programının bu ilkelere aykırı olmasıdır. İkinci durum ise, partinin beyan ve eylemlerinin bu ilkelere aykırı olmasıdır. Bu iki durum, Anayasanın mer'î metninde de, Teklifte de birbirinden yeteri açıklıkla ayrılmamıştır. Komisyonumuz, bu ayırımı yapmış ve ikinci halde temelli kapatmayı ancak partinin bu tür eylemlerin işlendiği bir odak haline gelmiş olmasına bağlamıştır. Bu hüküm Federal Almanya Anayasasının 18 inci maddesinden esinlenmiş olup, partilere çok daha sağlam hukuki teminat getirmektedir. Temelli olsun, basit olsun, partileri hedef alan kapatma kararları ancak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak verilebilecektir. Bu kural herhangi bir şekilde değişikliğe uğratılmamaktadır. Anayasanın adı geçen maddesinde yer alan bir hükme göre, temelli kapatılan bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunu oluşturduğu yeni bir parti de temelli kapatılacaktır. Teklif, bu hükmü kaldırmaktadır. Bu hususun tespitinin çok zor olduğu gerekçesiyle, Komisyonumuz, bu kuralın kaldırılmasını uygun görmüştür.

8. Anayasanın adı geçen maddesinde yer alan bir diğer hükme göre ise, temelli kapatılan bir partinin kurucuları ve her kademedeki yöneticileri yeni bir partinin kurucusu, yöneticisi ve deneticisi olamazlar. Teklif, bu kuralı daha uygun biçimde kaleme almış ve bu yasağı bir yasama dönemiyle sınırlandırmıştır. Komisyonumuz bu kuralı kapsam bağlamında genişletmiş; süre bağlamında ise sarileştirmiştir. Gerçekten, süre açısından yasağı yasama dönemine bağlamak çeşitli eşitsizlikler doğurabilir. Bu sebeple, Komisyonumuz “yasama dönemi” tabiri yerine “beş yıl” süreyi yasak süresi olarak benimsemiş ve bu sürenin başlangıcını da Anayasa Mahkemesi kararının Resmî Gazetede yayımlanma tarihi olarak göstermiştir. Diğer taraftan, Komisyonumuz partinin temelli kapatılmasına beyan ve faaliyetleriyle sebep olan bütün üyelerini bu yasağın kapsamı içerisine almayı, hem işin icabına, hem de eşitlik ve hakkaniyet gereklerine uygun bulmuştur...

VI. Komisyon metninin 9 uncu maddesine eş düşen Teklifin 10 uncu maddesi, Anayasanın 75 inci maddesini değiştirerek milletvekili sayısını 450'den 600'e çıkartmıştır. Komisyonumuz bu sayıyı benimsemiş ve 150 sandalyelik bir artışın ancak 100 milletvekilinin yurt çapındaki seçim çevresinden seçilmesi şartıyla anlam kazanabileceği kanaatiyle bu hususu metne eklemiştir...

VII. Teklifin 11 inci, Komisyon metninin 10 uncu maddesi milletvekili seçilme yeterliliğine ilişkin Anayasanın 76 ncı maddesini değiştirmektedir.

1. Teklif, seçilme yaşını otuzdan yirmi beşe indirmektedir. Komisyonumuz bu değişikliğin ülkemizin şartlarına uygun düşmediği kanaatindedir. Bununla beraber, ilerde şartlar değişebileceği göz önüne alınarak Komisyonumuz seçilme yaşının tespitini kanuna bırakmayı ve yirmi beşinci yaşın doldurulmasını kanunun aşağıya doğru aşamayacağı bir taban olarak tespit etmeyi uygun görmüştür...

VIII. Teklifin 12 nci maddesi Anayasanın 82 nci maddesinde yer alan milletvekilliğiyle bağdaşmayan iş ve görevler arasında yer alan “kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs ve ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarındaki görevler”i bu bağdaşmazlığın kapsamı dışına çıkarmaktadır. Bu değişiklik, Teklif sahiplerince Anayasanın 33 ve 135 inci maddelerinde derneklerin ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını hedef tutan siyaset yasaklarını vazeden hükümlerin kaldırılması ve ayrıca aynı yasağı sendikalar için getiren Anayasanın 52 nci maddesinin tümünün kaldırılmasına paralel bir değişiklik olarak görülmüştür. Bununla beraber Komisyonumuz, sendikaların ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve bunların üst kuruluşlarının yönetim ve denetim kurullarında görev alanların bu görevlerinin milletvekilliğiyle bağdaşması sonucunda, bu görevlilerin ya dahil olabilecekleri siyasî partinin -her siyasî parti gibi- konulara kendi programı açısından da olsa millî planda bakması gereğine aykırı davranışlarda bulunarak partilerin kendi işlevine aykırı biçimde etkilemelerinin ya da tersine, görevlisi oldukları sendika veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunu veya üst kuruluşlarını takip etmekle yükümlü oldukları meslekî hak ve çıkarların takibinden mensup oldukları partinin görüşleri yönünde saptırma yoluna girmelerinin hayli ihtimal içinde olduğunu dikkate alarak, bu kişilerin milletvekili adayı olmalarını önlemekle beraber, milletvekili seçildikleri takdirde, eski görevleri ile milletvekilliği arasında bir tercih yapmaları yükümlünü muhafaza etmeyi uygun görmüştür. Komisyonumuz, bu gerekçeyle Anayasanın söz konusu maddesini sadece kanun tekniği açısından yeniden kaleme almakla yetinmiştir...

XV. Teklif, Anayasanın Geçici 15 inci maddesinin son fıkrasını yürürlükten kaldırmak suretiyle, 12 Eylül 1980 döneminde kurulan yönetim döneminde çıkarılan kanunlar ile kanun hükmündeki kararnameler ve Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun uyarınca alınan karar ve yapılan tasarrufların Anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceğine ilişkin hükmün yürürlüğüne son vermiştir. Komisyonumuz da bu hususu benimsemekle beraber, Tekliften farklı olarak söz konusu kanunlar ve kanun hükmünde kararnameler aleyhine Anayasaya aykırılıktan ötürü sadece itiraz yolunu açmakla yetinmemiş; itiraz yolunun yanı sıra iptal istemi yolunu da açmış ve bu amaçla gerekli düzenlemeyi yapmıştır.²⁰¹⁴

Komisyon sözcüsü Coşkun Kırca (İstanbul), Anayasa Komisyonu raporuna görüş açıklaması yapmıştır. Kırca, iki konuda Komisyon raporundan farklı düşündüğünü belirtmiştir. Anayasanın 82. maddesinin değiştirilmesini amaçlayan Teklif metninde, “kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikaların ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortakların yönetim ve denetim kurullarında görev almanın, bunların vekili

²⁰¹⁴ A.k., ss. 22-41.

olmanın, bunların herhangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul etmenin, bunların temsilciliği veya hakemliğini yapmanın milletvekilliğiyle bağdaşmayacağı” hakkındaki hükmün kaldırılmasını Anayasa Komisyonunun kabul etmemesine katılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, Milletvekillerinin emekliliklerinin, eski milletvekilleri ile eski Bakanların emekliliklerinin ve bu kişilerin sosyal haklarının da Anayasanın 10. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan genel hukuk ilkesine uygun biçimde düzenlenmesinin gerekliliğine işaret etmiştir.²⁰¹⁵

M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ise raporda ek görüş bildirmiştir. Dinçerler, Meslek kuruluşlarının, derneklerin, sendikaların, vakıfların kendi fonksiyonlarına ilaveten, siyasî partiler üzerindeki “Munzam” haklarının imtiyaz haline dönüştüğünü, bu kuruluşlarla siyasî partilerin ilişkisinin sadece siyasî partilere müdahale veya onları yönlendirme şeklinde “tek yönlü” ve dengesiz bir müdahale olduğunu belirtmiştir. Siyasî partilerin, bu kuruluşların yönetimine ve işlemlerine katkısının ve müdahalesinin yasaklandığına işaret eden Dinçerler, ortaya çıkan bu dengesizliğin gerekçesinin daha açık bir şekilde ileride istismara fırsat vermeyecek şekilde yazılmasını ve Genel Kurulun ikna edilmesini istemiştir. Bu konudaki tereddütler ikna yoluyla giderilemiyorsa Anayasa değişikliği metinlerinde “munzam” hakları ve “imtiyazı” dengeleyecek düzenlemeler yapılmalıdır. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının siyasi partilerle doğrudan ve dolaylı işbirliği, eylem birliği, işbölümü ve dayanışma içinde olmalarını yararlı görmediğini vurgulayan Dinçerler, milletvekili sayısının 600’e çıkarılması düşüncesine muhalif olduğunu belirterek bu sayının 450’de kalması için verdiği önerenin Alt Komisyon ve Ana Komisyonda reddedildiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, 24. maddenin son fıkrasının değiştirilmesinde SHP’nin 1993’te sunduğu görüşe CHP’nin sahip çıkmamasını eleştirmiştir. SHP temsilcilerinin memur sendikalarına grev ve toplu sözleşme hakkı verilmediğini gerekçe göstererek mutabakatın temel taşlarından biri olan 24. madde ile ilgili önerilerinden istinkâf etmek suretiyle değişiklik teklifinin 300’ün üstünde oy almasının engellenmesi için kendilerinininkine ek bir bahane üretme eğilimine girdiklerini savunmuştur.²⁰¹⁶

Ali Oğuz (İstanbul), Lütfü Esengün (Erzurum) ve Mehmet Keçeciler (Konya) rapora muhalefet şerhi düşmüştür. Oğuz ve Esengün’ün imzaladıkları muhalefet şerhinde çok partili hayata geçişten itibaren Türkiye’de Anayasaların siyasal partiler tarafından yapılmadığına, askeri ihtilallerin ürünü olarak hazırlandığına ve “milletin ne istediği” değil, “millete nasıl bir şekil verileceği” gözetilerek düzenlendiğine işaret etmiştir. 1982 Anayasasının bir an evvel değiştirilmesi gerekliliğine değinen Oğuz ve Esengün, Anayasaların hazırlanmasında bütün toplumu kucaklayan “bir toplumsal uzlaşmanın” önemine

²⁰¹⁵ A.k., s. 42.

²⁰¹⁶ A.k., ss. 42-44.

de değinmiştir. Görüşülmekte olan anayasa değişikliği teklifinin uzlaşma niteliğinden uzak olduğu, vatandaşların istediği “din ve inanç hürriyetinin önündeki bütün kısıtlamaların ve tabuların kaldırılması” şartını sağlamadığı tespitlerinde bulunmuştur. 1982 Anayasasının 14 üncü, 15 inci ve 24 üncü maddelerinin değiştirilmesinin, temel hak ve hürriyetlerin ve özellikle din ve vicdan hürriyeti üzerindeki baskı ve sınırlandırmaların kaldırılmasının zorunlu olduğuna vurgu yapmıştır. Oğuz ve Esengün, özellikle Ceza Kanununun 163 üncü maddesinin yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen aynı unsurları ihtiva eden Anayasasının 24 üncü maddesinin son fıkrasının yürürlükte kalmaya devam etmesini “büyük bir çelişki” olarak nitelemiştir. Bu fıkranın “behemahal kaldırılması, ayrıca laikliğin tanımının anayasada yer alması” istenmiştir. Oğuz ve Esengün, DYP-ANAP-CHP Gruplarının ortak önerisi olarak Anayasa Komisyonuna gelen anayasa değişikliği teklifinin “demokratikleşme, insan hak ve hürriyetlerini güvence altına alma gibi bir amaç” gütmmediğini, sadece “demokratik katılımın çerçevesini genişleten ve parti ve milletvekili çıkarlarını ön plana getiren dar anlamda bir değişiklik” teklifi olduğunu savunmuştur.²⁰¹⁷ Oğuz ve Esengün değişiklik paketinin sürecini şu şekilde özetlemiştir:

*Anayasa değişikliği üzerinde geçen yasama yılında partiler arası komisyonda uzun ve yararlı görüşmeler yapılmış, 24 üncü madde dışında ele alınan maddeler üzerinde uzlaşma sağlanmış, SHP'nin 24 üncü maddedeki değişikliğe itiraz etmesi sonucu paket Yüce Meclis'e, sevk edilememiştir. Partiler arası komisyon önceden alınan karar gereğince değişiklik önerisini bir paket halinde ve bir bütün olarak ele alıp sonuçlandırmak ve Meclis'e sevk etmekle görevlidir. Ancak 24 üncü madde üzerinde anlaşma sağlanamayınca bu kere DYP, ANAP ve SHP bu konuda alınan karara uymayarak 14, 15 ve 24 üncü maddeleri bir tarafa bırakmak suretiyle görüşülmekte olan teklifi Meclis'e sevk etmişlerdir. Teklif sahibi partiler vaatlerinde durmayınca Refah Partisinin de diğer maddeler üzerinde mutabakatı söz konusu olmayacaktır. 24 üncü madde değişikliğini içermeyen hiçbir Anayasa değişikliği paketi Refah Partisinden destek görmeyecektir.*²⁰¹⁸

Oğuz ve Esengün, Anayasa değişiklik teklifinin kendilerinin de içinde olduğu dört parti arasında uzlaşmayı gerektirdiğini belirtmiş ve teklifin bazı maddelerinin Komisyonda değiştirilmesini de eleştirmiştir. Örneğin 88. maddede siyasi partilerin “eylemleri”nin Cumhuriyet ilkelerinden ayrı olamayacağı yolundaki düzenlemenin fevkalade yanlış ve mahzurlu olduğuna, 68. maddenin Siyasi Partilerin gelirleri ile ilgili düzenlemesinin yanlış ve sakıncalı olduğuna, milletvekili sayısının 80'e çıkarılmasının makul olmadığına işaret etmişlerdir. Oğuz ve Esengün, milletvekilinin istifasının kabulünün Genel Kurul kararına bağlanmasını da yanlış olarak nitelemiştir.²⁰¹⁹

²⁰¹⁷ A.k., ss. 44-45.

²⁰¹⁸ A.k., s. 45.

²⁰¹⁹ A.k., ss. 46-47.

Mehmet Keçeciler (Konya), Demokrasiyi geliştirme amacını taşıyan bu değişiklik paketinde, 24. maddenin son fıkrasının aynen muhafaza edilmesi durumunda, bu değişikliklerin amacına ulaşmayacağı görüşünü ifade etmiştir. Devletin laik düzeninin Anayasanın çeşitli maddelerinde garanti altına alındığını hatırlatan Keçeciler, gerekiyorsa 24. maddenin birinci cümlesinin başlangıç kısmının 5. paragrafı sonuna ilave edilmek suretiyle bu konudaki yersiz endişe ve korkuların izale edilebileceğini savunmuştur.²⁰²⁰

Komisyon Başkanvekili M. Seyfi Oktay (Ankara) karşı oy yazımında bulunmuştur. Oktay, 1982 Anayasası'nı değiştirmek konusunda kamuoyunda çok yaygın bir görüş birliği olmasına rağmen Anayasa değişikliği konusunda siyasi partilerce yürütülen çalışmalar uzun süre sonuçsuz kaldığına dikkat çekmiştir. Nihayet, 3 partinin mutabakatı ile Anayasanın belli maddelerinde köklü değişiklikler yapılması konusunda önemli bir adım atıldığını belirten Oktay, komisyonun 3 parti arasında sağlanan mutabakata uymadığını ve teklif metninde önemli sayılacak değişiklikler yaptığını vurgulamıştır. Oktay, Teklifin 2. maddesiyle Anayasanın 33. maddesinde yapılmak istenen değişiklik metnine derneklerin faaliyetten alıkonma nedenleri arasına “millî güvenliğin ve kamu düzeninin korunması” ibarelerinin eklenmesine karşı olduğunu ifade etmiştir. Sendikaların da dernekler gibi “millî güvenlik ve kamu düzeni” nedenleriyle faaliyetten alıkonulabilmelerine aynı gerekçelerle karşı olan Oktay, komisyonun tüm çalışanlar yerine sadece işçilere toplu sözleşmeli ve grevli sendikal hak tanıyan bir değişiklik yapmasına karşı olduğunu söylemiştir. Memurlar ve diğer kamu görevlilerinden “toplu sözleşmeli ve grevli” sendikal hakkın esirgenmesinin “toplumsal gerilime ve huzursuzluğa” neden olacağını savunmuştur. Ayrıca, teklifte üniversite öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olmalarının öngörüldüğünü hatırlatan Oktay, Komisyon raporunun 7. maddesi ile Anayasanın 68. maddesinde yapılması amaçlanan değişiklikte kamu görevlilerinin siyasî partilere üye olmalarının yasaklanmasını eleştirmiştir. Siyasî partilere girme ve siyaset yapmak hakkının düzenlenmesinin kanuna bırakılması gerektiği yönünde görüş belirtmiştir. Oktay, milletvekillerinin 100 adedinin ülke çapındaki seçim çevresinden seçileceğinin öngörülmesine de karşı çıkmıştır.²⁰²¹

13.6.1995 tarihinde 122. Birleşimde Genel Kurul gündemindeki sıralama değiştirilerek Anayasa değişikliğiyle ilgili kanun teklifinin 14.6.1995 Çarşamba ve 15.6.1995 Perşembe günlerinde görüşülmesi ve teklifin birinci görüşmelerinin Perşembe günü saat 24:00'e kadar tamamlanamaması halinde, çalışma süresinin uzatılarak bitimine kadar görüşmelere devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu sırada söz alan Mahmut Alınak (Şırnak) Anayasa değişiklikleri ile ilgili sert eleştirilerde bulunmuştur. Sivillerin yaptığı her değişikliğin demokratik olmadığını söyleyen Alınak buna örnek olarak “SS kararnameleri, olağanüstü hal uygulamaları, terör yasaları ve CMUK” gibi yasaları vermiştir. Demokratikleşme diye sunulan 24 maddelik değişikliğin

²⁰²⁰ A.k., s. 48.

²⁰²¹ A.k., ss. 49-51.

“özünde demokratikleşme değil makyaj operasyonu” olduğunu iddia eden Alınak, 12 Eylül darbecilerinin yargılanmasını engelleyen geçici 15. maddeyi kaldırmayan bir anayasa değişikliğinin demokratik diye nitelendirilemeyeceğini öne sürmüştür. Memura sendika hakkı ile ilgili düzenlemenin doğru olmadığını ve siyasi partiler hala bölücülük iddiasıyla kapatılabileceğini, düşüncelerinden dolayı DGM’lerce cezalandırılan milletvekilliğinin, bu değişikliklerle, kendiliğinden sona ereceğini savunmuştur. Alınak’a göre söz konusu bu değişiklik milletvekilliğini Genel Kurul kararıyla düşüren 12 Eylül Anayasasının dahi gerisindedir.²⁰²²

5.4.1.1.1. Anayasa Değişikliği Teklifinin Birinci Tur Görüşmeleri

Anayasa değişiklikleriyle ilgili teklif üzerinde görüşmelere 14.6.1995 tarihinde 123. Birleşimde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında saat 10:30’da başlanmıştır. Meclis Başkanvekilinin Anayasa değişikliği üzerindeki müzakerelere geçmeden önce üç milletvekiline gündem dışı konuşma vermesi eleştirilmiştir. ANAP Grubu adına Anayasa değişiklikleri üzerinde söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) bu değişikliklerin bütün toplumlarda, her zaman münakaşa konusu yapılan hususlar olduğunu belirtmiştir:

*Şunu bilmemiz lazım ki, hukuk, normlar, kaideler, topluma istikamet veren veya en azından toplumun önünü kesmeyen kaideler olmak zorundadır. Bu kaideler, toplumun önünü kesen kaideler, toplumun ayağına bağ olan kaideler olduğu müddetçe, toplum için faydalı değillerdir; ama, toplumun gelişmesinde, toplumun sağlıklı ilerlemesinde asıl unsur, toplumun kendi yapısıdır, olaylara bakışıdır, hadiseleri değerlendirişidir, toplumun genel kültür ve sosyal yapısıdır. Bu itibarla, bu kabil anayasa değişiklikleriyle meselelerin gün ışığına çıkacağını, meselelerin biteceğini ümit etmek gibi bir duygu içinde olmayalım; çünkü problemler, yasalardan önce bizim kendi zihnimizdedir, kendi davranışımızdadır, kendi yapımızdadır; ama ülkemizdeki anayasa çalışmaları açısından, bugün, Yüce Meclisin geldiği bu noktada, Yüce Meclisten, anayasa değişiklikleri açısından çıkacak kaideler, toplumumuzun menfaatine, toplumumuzun önünü kesmeyecek kaideler olması temenni edilen bir durumdur.*²⁰²³

1961 Anayasası gibi 1982 Anayasası’nın da yapıldığı günden beri tenkit edildiğini hatırlatan Sungurlu, bu tenkitin altında yatan şeyin “1982 Anayasasını yapan gücün, bir askerî harekât sonrası güç” olmasını bulmuştur. Hatta bu eleştiriler iki anayasanın karşılaştırılmasını ve 1961 Anayasa’sının methini getirmiştir. Hâlbuki “1961 Anayasası da, yine, bir askerî güç tarafından yapılmış bir anayasadır. Her iki anayasada da, genellikle üniversite öğretim üyeleri ağırlıklı olmuşlar, sonuçta, o günkü askerî kuvvet, kendi arzularını, kendi görüşlerini dikte etmiştir; ama 1982 Anayasası, 1961 Anayasasının tenkitleri üzerine kurulmuş bir anayasadır.”²⁰²⁴

²⁰²² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 122, (13.6.1995), s. 294.

²⁰²³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 123, (14.6.1995), s. 366.

²⁰²⁴ A.k., s. 368.

1982 Anayasasına farklı istikametlerden yapılan tenkitler sebebiyle herkesin üzerinde mutabakata varacağı bir değişikliğin yapılmasının zorluğundan bahseden Sungurlu, 1991 yılında, Anavatan Partisi iktidarında gündeme getirilen 15 maddelik bir değişiklik paketinin kamuoyundan destek aldığını hatırlatmıştır. Ancak, Sungurlu'ya göre, muhalefet partilerinin destek vermemesi üzerine bu değişiklik gerçekleştirilememiştir.

19. Dönemdeki Anayasa değişikliği girişiminin seyrini anlatan Sungurlu, 1991'den itibaren partisinin 141, 142 ve 163. maddeleri ceza hukukundan kaldırmış bir parti olarak bu maddelerin uzantılarının Anayasa'dan kaldırılması gerektiği ve bu olmadan diğer maddelere geçmenin bir manası olmayacağı görüşünde olduklarını söylemiştir. Refah Partisinin de, yalnız “24. maddeyle ilgili bir anlaşma olmadığı müddetçe, diğer maddelerdeki müzakerelerden bir netice” çıkmayacağı yönünde beyanları olduğunu hatırlatmıştır. İktidar partilerinin “ihtilafı maddeler kalsın, bizim görüştüğümüz ve mutabık kaldığımız maddeleri geçirelim” yolundaki talepleri sebebiyle 1994 yılında, bu müzakerelerin kesildiğini vurgulamıştır. Sungurlu, siyasi partilerin üzerinde mutabık olduğu 16 maddenin değiştirilmesini engelleme haklarının olmadığını düşünerek ANAP olarak 16 maddelik tekliflerini yazdıklarını ifade etmiştir:

*Bizim bu 16 maddelik teklifimize, Doğru Yol ve Cumhuriyet Halk Partisi 5 maddelik bir öneriyle iştirak etti; bizim maddelerimizi de kabul etti. Bizim bu metinlerimiz, prensipte kabul edilmiş olmakla beraber onaylanmadı; Doğru Yol Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi, birlikte, yeni metinler yazdılar; biraz uzun uzun yazdılar. Biz de, netice itibarıyla Anayasa Komisyonunda müzakere edilecek bu metinlere itiraz etmedik -zaten, bir uzlaşma meselesiydi- bu metinleri imzaladık. Yüce Meclisin ve komisyonların yaptığı bu çalışmalara, hiç kimsenin özel olarak sahip çıkmaya hakkı yoktur ve zaten, Meclisin gündemine gelişi de çok tabii bir hadisedir.*²⁰²⁵

Anayasa değişikliği çalışmalarının uzun sürmesini, Sungurlu, CHP'nin takıldığı noktalarda ambargo koymasına (özellikle 24. maddenin değiştirilmesine) ve buna DYP'yi de iştirak ettirmesine bağlamıştır. 14. ve 24. maddeler değişmediği sürece Anayasada yapılan diğer değişikliklerin “çok kadük” olduğunu, çok “geri planda olduğunu” tekrarlayan Sungurlu, 128. maddenin devletin küçültülmesi açısından mühim bir madde olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁰²⁶

CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal bu anayasa değişikliği paketinin bir başlangıç olarak önemli olduğunu ancak haklar ve özgürlüklere ilişkin birçok hususu dışarıda bırakan “küçük ve eksik bir paket” olduğunu söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Soysal, bu paketin üç açıdan önemli olduğunu belirtmiştir. İlk olarak, paket, 1982 Anayasasının, “12 Eylül döneminin izlerinin bir ölçüde” silinmesini içermektedir. Bunlar arasında, başlangıçtaki iki fıkranın çıkarılması, seçmen yaşının 18'e indirilmesi, seçilme yaşının 25'e çıkarılması; partilerin iç örgütlenmesine serbestlik getirilmesi; derneklerle, sendikalarla ve meslek kuruluşlarıyla partiler arasında kurulacak

²⁰²⁵ A.k., s. 369.

²⁰²⁶ A.k., s. 371.

olan ilişkilere serbestlik getirilmesi vardır. Ayrıca, geçici 15. maddede yapılan değişiklikle, 12 Eylül döneminde çıkarılmış olan 700'ü aşkın yasanın, Anayasaya aykırılık dolayısıyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilebilme olanağının kazandırılmış olmasını övmüştür.²⁰²⁷ Mecliste Grubu bulunan partilerin, hatta 1961 Anayasasında olduğu gibi yüksek yargı organlarının, üniversitelerin bu yasaları, Anayasa Mahkemesine getirebilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Sosyal, öğretim elemanlarının da siyasi partilere üye olabilmemesinin ve bazı organlarında görev alabilmesinin Komisyon aşamasında tekliften çıkarılmasını eleştirilmiştir.

Sosyal, ikinci olarak, paketin derneklerin, sendikaların ve meslek kuruluşlarının yaşamına geniş bir özgürlük getirerek “katılımcı ve çoğulcu toplum” yaratma yönünde değişiklikler yapmasını olumlu bulurken bu kuruluşların faaliyetlerinin “millî güvenlik ve kamu düzeni” gibi muğlâk kavramlarla sınırlandırılmasını sorunlu görmüştür.²⁰²⁸ Sosyal, üçüncü olarak çalışma yaşamının iyileştirilmesine ve kamu görevlilerinin sendikal haklarına ilişkin düzenlemeleri yetersiz bulmuştur:

*Türkiye'nin çalışma yaşamında, bir yanda sendikalı, toplu sözleşme ve grev, hakkına sahip işçiler varken ve onlar kendilerini koruyabilirken, bir yanda da bu araçlardan yoksun olan ve devletin, Meclisin lütfuna bağlı olarak, ne verilebilirse onunla çalışmak durumunda olan insanlar vardır. Bunun, büyük bir personel reformuyla ortadan kaldırılması gerekir; fakat bu büyük personel reformunun, aynı zamanda bu çeşit insanların; yani, devletin çok aslı ve çok sürekli görevlerini görmeyen insanların da korunmasına olanak verecek biçimde yapılması gerekir.*²⁰²⁹

Sosyal, 128. madde de kamu görevlilerine getirilen sendikalaşma hakkına subjektif sınırlamalar getirildiğini savunarak konuşmasını bağlamıştır.

RP Grubu adına söz alan Şevket Kazan Anayasa değişiklik paketini 24. maddeyi içermiyor olması sebebiyle eleştirmiş ve Refah partililer olarak üç parti tarafından hazırlanan bu pakete red oyu vereceklerini açıklamıştır. Kazan konuşmasında sıklıkla son dönemde dini özgürlükleri kısıtlayan uygulamalardan örnek vererek bu maddenin değiştirilmesinin ne kadar önemli olduğunu anlatmıştır. Kazan konuşmasının başında Anayasaların uzlaşmaya dayanması gerektiğine şu cümlelerle değinmiştir:

Anayasalar, devleti kuran, ülkede yaşayan insanların insan haklarını teminat altına alan, devlet vatandaş ilişkilerini, iç barışı devam ettirecek biçimde tanzim eden ve yürürlüğe konulduğu zaman da, herkesi bağlayan temel hukuk manzumeleridir. Anayasalar, birer toplumsal uzlaşmadır. Bu yönü itibarıyla de, hazırlanışlarında veya değiştirilmeleri aşamalarında mutlaka toplumsal uzlaşmaya ihtiyaç vardır. Bir anayasa yapımında, mutlaka, hedef alınması gereken bazı hususlar vardır. Her şeyden önce, yapılacak olan anayasa veya anayasa değişikliği, topluma saadet getirmelidir. Yapılacak olan anayasa değişikliği veya anayasalar, insan haklarını teminat altına almalıdır, fikir ve

²⁰²⁷ A.k., ss. 372-3.

²⁰²⁸ A.k., s. 373.

²⁰²⁹ A.k., s. 374.

*inanç özgürlüğüne saygıyı esas almalıdır, gerçek ve çoğulcu demokrasiye önem ve değer vermelidir, millete tepeden bakıp, tepeden inme, millete şekil veren düşüncelerle değil, milletin istediklerine cevap veren mahiyette normlar olmalıdır.*²⁰³⁰

Kazan’a göre, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren yapılan üç anayasa da (1924, 1961 ve 1982) “millete şekil veren,” “tepeden inme” ve “baskıcı”dır. “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” diyen anayasaların bazı maddelerinin değiştirilememesini “açıkça baskıcı” olmak diye niteleyen Kazan, 1991 seçimleri öncesinde bütün partilerin seçim meydanlarında 1982 Anayasasını değiştirmekten bahsettiğini hatırlatmıştır. Ancak 19. dönemde bu değişiklik üzerinde ancak 1994’te siyasi liderlerin Meclis Başkanı Cindoruk’un girişimiyle bir araya getirilmesi ile mesafe alınabildiğini ifade etmiştir. Siyasi liderlerin mutabakata vardığı prensipler arasında 24. maddede değişiklik yapılması varken daha sonra bu değişiklik paket dışında bırakılmıştır.²⁰³¹

Halkın inandığı gibi yaşamasına engel olan bütün hükümlerinin mutlaka Anayasadan çıkarılmasını isteyen Kazan şöyle devam etmiştir:

*Demokrasi budur, insan haklarının alfabesi budur. Önce, yaşamaya ve inanca özgürlük tanımak suretiyle demokrasi ayakta durabilir.... Müslümanlara Lozan Antlaşmasıyla -38 ve müteakip maddelerinde- bu ülkede yaşayan Ortodokslara, Katoliklere, yani azınlıklara tanınan din ve vicdan özgürlüğü kadar din ve vicdan özgürlüğü tanıyın diyoruz; bu kadar tanıyın diyoruz... İspanya Kralının İspanya’daki Müslümanlara tanıdığı kadar din ve vicdan özgürlüğü tanıyın diyoruz.*²⁰³²

Kazan, üniversitelerde başörtüsü eziyeti ve sakalı sebebiyle barolara alınmama gibi örneklerle son verilmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.

DYP Grubu adına Başbakan Tansu Çiller konuşmasında Anayasa değişikliklerini överek bu değişikliklerin çok partili hayata geçilmesinden bu yana “ilk defa, sırf, sivil siyasetçi zümrenin, tek başına yapmaya giriştiği bir Anayasa reformu” olduğunu altını çizmiştir. Bu değişikliklerin Anayasa konusunda mevcut bütün meselelerimizi çözmediğinin farkında olduklarını, ihtiyaçlar daha iyi hissedildikçe ve “kamuoyundaki tartışmalar daha açık ve seçik yönlerde doğru geliştikçe, Anayasada reform yapma sürecinin”²⁰³³ devam edeceğini söylemiştir. Anayasa reform sürecinde uzlaşmanın zorluğuna değinen Çiller şu cümlelerle uzlaşmanın önemini vurgulamıştır:

Uzlaşma, hele anayasada reform yapmak söz konusuysa, sivil rejimlerin kaçınılmaz kaderidir. Uzlaşma, uzlaşan tarafların, hiçbirini tam olarak hoşnut kılmaz; herkes, uzlaşmanın eksik olduğunda, yetersiz kaldığında müttefiktir; ... ama, anayasasını sivil yollardan değiştirmek isteyen demokratik toplumlarda, uzlaşmadan başka çare de bulunmaz. Uzlaşmaya çalışan tarafların her biri, yekdiğerine, eğer kendi görüşlerini olduğu gibi benimsetmek istiyorsa, uzlaşma

²⁰³⁰ A.k., s. 376.

²⁰³¹ A.k., ss. 377-378.

²⁰³² A.k., s. 379.

²⁰³³ A.k., s. 382.

gerçekleşemez; önemli olan, taraflardan her birinin, uzlaşma sürecinin eriştiği noktayı, kendi varmak istediği amaç bağlamında, ilerleme oluşturuyor sayabilmesidir. Uzlaşma, ancak bu suretle gerçekleşir; kimse için ideal sayılmayacak bir çözümle gerçekleşir; ama, bu göreceli gerçekleşme, tarafların her birinde, ilerisi için mevcut ümitleri yok etmemelidir.²⁰³⁴

Çiller, Anayasa değişiklikleri hususunda varılan uzlaşmanın devam ettirilerek anayasal ilerlemenin “yavaş yavaş” gerçekleştirildiğini ve toplumu “ani ve toptan değişikliklerin çalkantılarına atmaksızın” yapıldığını anlatmıştır. O’na göre böylece Türkiye dış dünyadan demokrasi ve insan hakları eleştirilerine karşı kendini ispatlayacak ve Türk toplumunun ilk defa, “devrimle değil, evrimle de” ilerleyebileceği dünyaya kanıtlanmış olacaktır. Hatta böylece dünyadaki “pek çok ileri demokrasinin” de önüne geçilecektir.²⁰³⁵ Çiller bu değişikliklerin yapılırken Türk Meclisinin insan hakları ve demokrasiyle ilgili olarak, kendi egemen iradesiyle imzaladığı milletlerarası hukuk belgelerini benimsediğini ifade etmiştir:

*Kimse, bu belgeleri Türk Devletine, zorla benimsetmiş değildir. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları sözleşmesini, kendi mefkûresiyle aynıyet halinde olduğu için benimsemiştir. Elbette, bu sözleşmenin yorumu da, Türk Devletinin egemen takdiriyle olacaktır; işte, şimdi, Yüce Meclis bunu yapıyor. Bu kavramlar, bu ölçütler, bu ilkeler, bilelim ki, Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı, kutsal, değişmez değerlere aykırı değildir; aykırıymış gibi yorumlanamaz.*²⁰³⁶

Gruplar adına görüşmeler tamamlandıktan sonra ilk olarak Bülent Ecevit (Zonguldak) şahsı adına söz almıştır. Anayasa Komisyondan gelen bazı değişiklik önerilerinin “katılımcı demokrasi” açısından “sakıncalı” olduğunu belirten Ecevit, Komisyonun, mevcut Anayasanın üniversite öğrencilerine parti üyeliğini yasaklamasını ortadan kaldırmayı “amaçlanmış gibi görünen” bir metin hazırladığını öne sürmüştür. Zira bu metinle, üniversite öğrencilerinin partilere üyeliğinin yasaklanması ortadan kaldırılmakta ancak, “Yükseköğretim öğrencilerinin siyasî partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar ve sınırlamalar kanunla düzenlenir” denilerek gençliğe sınırlı parti üyeliği layık görülmektedir. Milletvekilliği seçilme yaşı da “milletvekili seçilebilme yaşı 25’in altına indirilemez” denilerek 30 yaşın altında milletvekili olunamayacağı hükmü Anayasada korunmak istenmiştir. Ecevit ayrıca bu metnin yükseköğretim üyelerinin ve üniversite hocalarına parti üyeliği konusunda 12 Mart 1971’de getirilen yasağı devam ettirdiğini savunmuştur.²⁰³⁷ 1982 Anayasasının işçi haklarına getirdiği “ağır kısıntıların” büyük ölçüde kaldırılmasını olumlu bulan Ecevit, 12 Eylül 1980 öncesi döneminde bulunan hak grevi²⁰³⁸ olanağının yeniden getirilmesini istemiştir. Zira, işçiler, yasal hakları çiğnendiği vakit mahkemeye başvurmak zorunda kalıyor ve sonuç alınması aylar sürmektedir.

²⁰³⁴ A.k., s. 383.

²⁰³⁵ A.k., s. 383.

²⁰³⁶ A.k., s. 385.

²⁰³⁷ A.k., s. 386.

²⁰³⁸ Hak grevi, işçilerin, yasayla veya toplu sözleşmeyle sağlanmış olan haklarının çiğnenmesi durumunda grev yapabilmesidir.

Sendikaların ve meslek odalarının yöneticilerinin, denetçilerinin ve avukatlarının, aynı zamanda milletvekili olamamasını eleştiren Ecevit, bir şirketin veya holdingin yöneticilerine tanınan bu hakkın örgütlü toplum kesimlerine yasaklanmasını anlamsız bulmuş ve şöyle devam etmiştir:

*Yine, demokrasiye çok ters düşen bir hüküm 1982 Anayasasında, taksirli suçlar dışında, bir yıl veya daha fazla hapis cezasına hüküm giymiş olan kimseler ömür boyu milletvekili seçilemiyorlar. Eğer, böyle bir hüküm, demokrasiye yeni kavuşan Güney Afrika Cumhuriyetinde olsa idi, Mandela, bırakınız cumhurbaşkanı olmak, milletvekili bile olamayacaktı. Eğer, 12 Eylül döneminde, askerî yönetim dönemindeki mücadele dolayısıyla aldığım cezalara bir iki ay daha eklenseydi, ben de, bugün, huzurunuzda bir milletvekili olarak konuşabilme olanağından yoksun kalacaktım.*²⁰³⁹

Ecevit, TBMM üye sayısının 450'den 600'e çıkarılmasını da bir fazlalık olarak görmüştür. O'na göre eğer üye sayısı 450'den 600'e çıkarılacaksa, Cumhuriyet Senatosunu yeniden kurulması ve 150 ek üyenin senatör olma olanağına kavuşturulması daha hayırlı olacaktır. Yasama çalışmalarında gecikmelere neden oluyor gerekçesiyle Cumhuriyet Senatosunun kapatılması 12 Eylül askerî yönetim döneminin yaptığı büyük haksızlıklardan bir tanesi olmuştur. Oysa, Cumhuriyet Senatosu yasama çalışmalarını daha sağlıklı kılıyordu. Ecevit konuşmasının sonunda, Anayasanın 24. maddesinin son fıkrasının ve Türkiye'de uygulanan biçimiyle laikliğin din düşmanlığı gibi gösterilmesini “çok büyük bir haksızlık” olarak nitelemiştir. Osmanlı döneminde Kur'an'ın matbaayla çoğaltılamadığını ve Müslüman Türk Halkının, “kendi dinini öğrenebilme, kendi Kutsal Kitabına erişebilme, kendi Kutsal Kitabını edinip evinde baş köşeye yerleştirebilme hakkına ve olanağına, ancak, laik ve demokratik cumhuriyetle” kavuştuğunu öne sürmüş ve eklemiştir:

*24. maddenin son paragrafı, siyasal amaçlarla, dinin, din duygularının yahut dince kutsal sayılan şeylerin istismar edilmesini ve kötüye kullanılmasını yasaklıyor. Buna karşı çıkmak ne demektir; dini, din duygularını ve dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmek, kötüye kullanmak serbest olsun demektir. Anayasa değişiklikleriyle rejim bunalımını aşmamız bekleniyor. Eğer, Refah Partisinin burada ifade edilen istekleri gerçekleşirse, şimdikinden çok daha ağır bir rejim bunalımı ortaya çıkabilir; devletimiz ve ulusal birliğimiz temelinden sarsılabilir; üstelik, din, bir siyasal istismar aracı haline getirilebilir.*²⁰⁴⁰

Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca söz alarak kendinden önceki konuşmacıların değerlendirmelerine cevap veren bir konuşma yapmıştır. Kırca, Anayasa Komisyonuna, hiçbir aşamada, hiç kimse tarafından, Anayasanın 24. maddesinin son fıkrasının kaldırılmasına dair bir önerge gelmediğini hatırlatarak böyle bir önerge kabul edilseydi de bunun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal

²⁰³⁹ A.k., s. 387.

²⁰⁴⁰ A.k., s. 389.

edileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca, Milli güvenliğin, asayişin ve kamu düzeninin korunması mülâhazasıyla hakların tahdit edilmesi meselesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinden alındığını söylemiştir. Anayasa Komisyonunun metninin askeri yönetim sırasında çıkarılmış kanunlar ve kanun hükmünde kararnameler aleyhine itiraz yolunu kapatmadığını, sadece itiraz için sürenin 180 güne çıkarıldığını belirtmiştir.²⁰⁴¹

Memurlara toplu iş sözleşmesini bağlayıcı kılmaması ve grev hakkı verilmemesi konusundaki eleştirilere değinen Kırca bu durumu savunmuştur. Memur sendikalarının ve hatta yüksek memurların bile kendi amirleriyle, hükümetleriyle ücret pazarlığına gireceğini bunun uygun olmadığını söylemiştir. Kırca, “politik kontraktüel” denilen yöntemin, toplu iş sözleşmesi yöntemi olmadığını; çünkü “bir statüye, tek taraflı, icrai ve idari bir kararla giren memurun statüsünü düzenlemenin ancak kanunla olabilecek bir şey” olduğunu belirtmiştir. Zira aksini düşünmek, toplu iş sözleşmesini, kanunların ve kanunu yapan Meclisin üzerine çıkarmak olacaktır. Kırca bu savunmasına dünyada, memur sendikasına, toplu iş sözleşmesi hakkı tanıyan ülke olmadığını söyleyerek devam etmiş ve grev hakkının Amerika, İsveç, Almanya ve Danimarka gibi ülkelerde verilmediğinin altını çizmiştir.²⁰⁴²

Üniversite hocalarının parti üyeliği hususundaki eleştirilere gelince Kırca hocaların siyasete girmesinin onların nesnelliği ve tarafsızlığı hakkında toplumda kuşkular uyandırdığı fikrini savunmuştur:

*Üniversite hocaları, bir kamu hizmeti görürler. Bu kamu hizmetinin gereği, öğretimde ve araştırmada objektiflik ve tarafsızlıktır. Sayın Ecevit ve Sayın Soysal, eski hükümlerden hiç zarar görülmediği kanaatindedirler; ama Anayasa Komisyonunun tespiti şudur ki; bu Meclisin çok büyük çoğunluğunun görüşü, bu hükümlerden toplumun zarar gördüğü merkezindedir, öyle düşünüyor, bir üniversite hocasının, bir siyasî partiye girmesinin, onun nesnelliği ve tarafsızlığı hususunda, kamuoyunda ciddi kuşkular uyandıracığından endişe edilmektedir.*²⁰⁴³

Kırca’nın konuşmasından sonra Soysal, Kırca’nın, ileri sürmüş olduğu görüşten farklı bir görüşü kendisine atfetmesi sebebiyle bir kez daha söz alarak kendisinin “çalışanların” toplu sözleşme ve grev hakkına sahip olmalarını sağlayalım derken, istisnasız bütün memurların, toplu sözleşme ve grev hakkına sahip olmalarını söylemediğini belirtmiştir. Soysal’a göre önlenmesi gereken şey, “bütün kamu görevlilerinin -memurlar da dahil- 53 ve 54. maddelerden yararlanamayacakları; yani, hiçbirinin, toplu sözleşme ve grev hakkına sahip olamayacakları tarzında bir sonucun ortaya çıkması”dır.²⁰⁴⁴

²⁰⁴¹ A.k., s. 390.

²⁰⁴² A.k., ss. 391-392.

²⁰⁴³ A.k., ss. 393-394.

²⁰⁴⁴ A.k., s. 395.

Şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum) ise olağanüstü dönem şartları içerisinde hazırlanmış ve birçok eksiklik, fazlalık ve yanlışlıklar ihtiva eden 1982 Anayasası yerine, sivil bir anlayışla, bütün siyasi partilerin ortak çalışmalarıyla katılımcı yeni bir anayasanın yapılmasının 19. Dönem Meclisinin üzerine düşen mühim bir görev olduğunu ifade etmiştir. Anayasa değişikliğinde bütün siyasi partilerin katılımına dikkat edilmediğini savunan Şemsek, Milliyetçi Hareket Partisi olarak, “Başlangıç” bölümünün, “Ebedî Türk Vatan ve Milletinin bütünlüğü ve kutsal Türk Devletinin varlığını tescil ve tebliğ eden bu Anayasa” diye başlatılmasını istediklerini belirtmiştir. Ayrıca, 67. maddeye, Seçim Kanununun temel şartlarını ihtiva eden ve siyasi iktidarların, Meclisteki çoğunluğuna dayanarak, seçim kanunlarını değiştirmesini engelleyecek “her il bir seçim çevresi olacak, ülke genel barajı bulunmayacak, temsilde adalet sağlayacak şekilde düzenlenir” şeklinde ibarelerin konulmasını istemiştir. Bu arada “siyasi partilerin tüzük ve programlarının, dil, ırk, mezhep ve bölge ayrımcılığını esas alamayacağı” ve “ siyasi partilerin yabancı kuruluşlardan emir alamayacakları, onların ülke bütünlüğü aleyhindeki kararlarına ve faaliyetlerine katılamayacakları” hükümlerinin bu maddeden çıkarılmış olmasını da eleştirerek düzeltilmesini istemiştir. Aynı şekilde 76. maddede milletvekili seçilme durumu belirtilirken “Türk” kelimesinin yanına “vatandaşlığı” kelimesinin ilave edilmesini “27 etnik kökenden, anayasal vatandaşlıktan, birtakım federasyon tartışmalarından bahsedildiği bir dönemde, “Türk” kelimesinden rahatsızlık duyuluyormuş imajı doğuracak” yanlış olarak nitelemiştir.²⁰⁴⁵

Anayasa değişikliğine dair teklifin maddelerine geçilmeden önce Ankara milletvekili M. Vehbi Dinçerler’in oylamanın gizliliğinin sağlanması ve yanlış oy kullanmanın engellenmesi için oy pusulalarının zarfa koyulması yönündeki teklifi kabul edilmiştir. Üçüncü oturumda yapılan gizli oylamaya 394 üye katılırken, 298 kabul oyu, 86 ret oyu, 4 çekinse ve 6 iptal çıkmış ve böylece Anayasa değişikliğine dair teklifin maddelerine geçilmesi kabul edilmiştir.

1. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Yüksel Yalova 1961 ve 1982 Anayasalarının Başlangıç kısmındaki “Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 devrimini yapan Türk Milleti” ve “Türk Milletinin ayrılmaz parçası olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, milletin çağrısıyla gerçekleştirdiği” şeklindeki ibarelerin darbelere meşruiyet sağlayan ve demokrasiyi zedeleyecek ifadeler olduğunu hatırlatmıştır. İlk defa bu değişiklikle Başlangıç kısmında bu tür ifadelerin kalmadığını söyleyen Yalova şöyle devam etmiştir:

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, ilk kez, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kendi iradesiyle yapılmış olan, herhangi bir hareket sonrasında, meşruiyet anlamı kazandırma çabası gütmeksizin, sivil bir anlayışla, Türkiye Büyük Millet Meclisinin -ki, demokrasinin beşiğidir, Kâbesidir, tecelligâhıdır deriz- sivil

²⁰⁴⁵ A.k., ss. 396-399.

*iradenin en üst temsil organının, kendi iradesi tarafından gerçekleştirilen, yapılmış olan herhangi, bir harekete meşruiyet kazandırma kaygısı olmaksızın, bir tanım getirildiğine tanık oluyoruz ki, bence bu, demokrasi tarihimiz açısından, üzerinde en çok durulması gereken ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin siz değerli üyeleri açısından en çok övünülmesi gereken husus olarak karşımızdadır diye düşünüyorum.*²⁰⁴⁶

Yalova, Refah Partisinin Anayasa değişikliklerinin hepsine karşı olmasını eleştirerek bunun zımnen, “12 Eylülü yapan iradenin kabul ettirmiş olduğu” Anayasayı tescil etmek, savunmak anlamına geldiğini iddia etmiştir.²⁰⁴⁷

RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri) yapılmak istenilen Anayasa değişikliğinin demokratikleşme olarak adlandırılmasına rağmen “tek parti zihniyetinin” demokrasi anlayışını yansıttığını savunmuştur. Bu değişikliğin Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosundan gelen dış baskılarla yapıldığını iddia eden Gül, “gerçekten bir özgürlük, gerçekten bir hürriyet ve gerçekten sivil bir anayasa” ihtiyacının altını çizmiştir:

*Bu Anayasayla hangi temel hak ve hürriyetler yerine oturtulmakta; milleti, kendi öz vatanında, hâlâ, parya yerine koyan, angarya uygulamaları kaldıran temel hak ve hürriyetler mi verilmekte; örneklerini her gün yaşadığımız, her gün utanç duyduğumuz, insan hakları açısından, milletin kendi inançları açısından karşı karşıya kaldığı problemler mi kaldırılmakta... Maalesef, bunların hiçbirisi yapılmamaktadır.*²⁰⁴⁸

Başlangıç maddelerinin Baas anlayışını yansıttığını söyleyen Gül, Atatürk’ün yaptığı 1921 Anayasasında bu tür maddelerin olmadığını ifade etmiştir. Konuşması sırasında Atatürk’e hakaret ettiği şeklinde sataşmalar olan Gül, bu iddiayı reddederek yeni bir anayasa yapılması çağrısında bulunmuştur.

*Elimize gerçekten bir fırsat geçmiştir -demokratikleşme dediğiniz; aslında, bize göre yalanı- Avrupa ülkelerine, bak, biz demokratikleştik diyebilmek yerine, gelin, onların anayasasına benzeyen, demokratik, halkından korkmayan, milletinden korkmayan, milletin geleneğine, kimliğine, kültürüne, dinine saygılı bir anayasa yapalım.*²⁰⁴⁹

Atatürk milliyetçiliği kavramının farklı anlaşıldığını bu tür ifadelerin Anayasa metnine girmemesi gerektiğini söyleyen Gül, başlangıç ilkesinde “laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılamayacağı” ifadesinin tersinin de koyulması gerektiğini öne sürmüştür. Gül, Başlangıç kısmında “devletin de milletin dinine, milletin dininin gereğini yerine getirmesine karşı bir tedbir” koyulması gerektiğini belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁰⁵⁰

²⁰⁴⁶ A.k., s. 408.

²⁰⁴⁷ A.k., ss. 408-409.

²⁰⁴⁸ A.k., ss. 409-410.

²⁰⁴⁹ A.k., s. 413.

²⁰⁵⁰ A.k., s. 413.

CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal, sorunun başlangıç kısmının varlığından ziyade Anayasa'daki “antidemokratik gözükten terimlerin” kaldırılması olduğunun altını çizmiştir. Başlangıç'taki diğer kısımlarla ilgili tartışmanın içine girmenin gereksiz olduğunu bu tartışmanın içinden çıkılamayacağını söyleyen Soysal, şöyle devam etmiştir:

*Bundan öteye, bu bölümün tartışmasına girmeyelim derim; çünkü, biz, parti olarak da buna inanıyoruz; çünkü, burada hepimizin kutsal saydığımız kavramlar var; kimimiz devleti kutsal sayıyoruz, kimimiz Atatürk'ü kutsal sayıyoruz, kimimiz saymıyoruz... Bu tartışmalara girmeyelim. Bu tartışmalara girdiğimiz zaman içinden çıkamayız. Onun için, yapılabilecek tek şey, bu iki fıkrayı çıkarmaktır ve ondan sonra da, asıl, Türkiye'ye daha fazla özgürlük, daha fazla demokrasi getirecek olan maddelerin değiştirilmesidir.*²⁰⁵¹

Şahsi adına söz alan Muharrem Şemsek, Başlangıç kısmından çıkarılan “ebedî Türk Vatan ve Milletinin bütünlüğü” ve “kutsal Türk Devleti” ibarelerinin eklenmesini istemiştir.²⁰⁵² Yine şahsi adına söz alan Kahramanmaraş milletvekili Esat Bütün, Meclisin ilk defa bugün baskı ve dayatmalardan uzak Anayasayı değiştirmeye çalıştığına işaret etmiştir. Ancak, Bütün'e göre, ne yazık ki “Anayasanın tamamında, birtakım dayatmalar, birtakım değişmez maddeler devam etmekte ve bunların değiştirilmesi dahi teklif edilememektedir.” Bütün, buna örnek olarak Anayasanın 174. maddesini vermiştir. Konuşmasında Türkiye'nin, “demokratikleşmeden önce normalleşmesi” gerektiğini vurgulayan Bütün, halkın “inançlarına düşman bir anayasanın” yaşamasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Anayasaların ve yasaların, milletin ihtiyaçlarından doğması ve milletin ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğinin altını çizen Bütün, Anayasanın 125. maddesine göre, alınan kararların, yargı denetimine tabi olmamasını “hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” ilkesine ters gördüğünü ifade etmiştir.²⁰⁵³

1. maddenin görüşmeleri tamamlandıktan sonra verilen dört önerge Anayasa Komisyon sözcüsünün talebi üzerine 1. madde ile beraber Komisyona geri verilmiştir. Anayasa değişikliklerinin müzakereleri sırasında sıklıkla usul tartışmaları yaşanmıştır. Gizli oylamanın şekli, hangi maddelere önerge verileceği konuları bu çerçevede tartışmalara ve sataşmalara sebebiyet vermiştir.

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127. Maddesinin Değiştirilmesi ve Anayasaya Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifinin 2. maddesi üzerinde görüşmelere 15.6.1995 tarihli 124. Birleşimde devam edilmiştir. Anayasanın 33. maddesinde değişiklik öngören 2. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz bu maddenin dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılır hükmü ile derneklerin faaliyetine geniş bir rahatlık alanı getirdiğini ancak getirdiği istisnaların (milli güvenlik ve kamu düzeni) sübjektif olduğunu belirtmiştir. Madde ile ilgili değerlendirmeden sonra CHP ve ANAP'ı eleştirerek Anayasanın 24. maddesinin son fıkrasındaki din ve vicdan hürriyeti ile ilgili sınırlamaların kaldırılmasını istemiştir. Anayasaların çabuk eskidiğinden bahsederken şu sözleri ifade etmiştir:

²⁰⁵¹ A.k., ss. 415-416.

²⁰⁵² A.k., s. 416.

²⁰⁵³ A.k., ss. 416-417.

*İslam ülkelerinde ise, anayasalar, Kur'an-ı azim-üş-şandır; yani, bütün kanunlar, kaynağını Kur'an'dan ve hadisten alır ve edile-i şer'iyye olarak icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha olarak bilinir. Ancak, şunu, ifade ediyorum ki, Allah'ın ahkâmı-hiç eskimeyen ahkâm- özellikle 'Cenabı Hakkın ahkâmı, hiç eskimeyecek olan bu kitap' diyerek tarif ettiği Kur'an, İslam ülkelerinin anayasası olmuştur ve bin dört yüz yıldan beri de hiç değişmemiştir. (RP sıralarından alkışlar) Tabii ki, çok normaldir; çünkü, Allah, yarattığı kulunun ihtiyacını en iyi bilendir.*²⁰⁵⁴

Oğuz konuşmasının sonunda Ecevit'in Osmanlıya eleştirilerinin yanlış olduğunu söyleyerek Osmanlı'nın din ve vicdan hürriyetine ve Kur'an'a verdiği önemin altını çizmiştir.

ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan Anayasa değişikliği üzerindeki müzakerelerin propaganda malzemesi değil, daha sonra çıkarılacak kanunlara temel teşkil edecek nitelikte olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Dernekler konusunda Türkiye'nin özgürlükçü bir anlayışı benimsemesi gerektiğine şu cümlelerle işaret etmiştir:

*Türkiye'de, demokrasinin altyapısını oluşturan örgütlenmeler bugüne kadar eksik kalmıştır. Demokrasi, siyasi partiler arasında, siyasi kulüpler arasında oynanılan bir oyun olarak kalmıştır. Demokrasimiz, halk tabanında örgütlü bir derinlik kazanamamıştır; demokrasimizin, belli süreçler içerisinde kesintiye uğramasının sebeplerinden biri de budur. O bakımdan, Batı Avrupa standartlarının dahi ötesinde, Türkiye'de dernek örgütlenmesi, dernek faaliyetleri konusunda özgür bir ortam yaratmak, demokrasimizin derinlik kazanması bakımından önem taşımaktadır.*²⁰⁵⁵

Anayasadaki düzenlemelerde, temel hakların özü ile kamu düzeni arasında bir denge kurma zorunluluğuna değinen Korkmazcan, Anayasada, bugünün ihtiyaçlarına dönük, çok katı düzenlemeler yapılmamasını ve üç ya da beş yıl sonra, "özgürlüklerin derinliğine yaşanmasına" daha çok fırsat tanıyacak zeminlerde Anayasanın katı hükümleriyle toplumu bağlamamasını istemiştir. Bu tespitten yola çıkarak partisinin derneklerle ilgili olarak idari "mercilere verilen faaliyetten alıkoyma yetkisinin, gerekli zamanlarda kullanılmak üzere, yasa koyucuya tanınmasını," ancak bunun bir Anayasa kuralı olarak bu metinde kalmaması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü idari mercilerin bu yetkileri kullanmalarında, Türkiye'deki tatbikat hiçbir zaman, özgürlüklerin gelişmesi doğrultusunda olmamaktadır.²⁰⁵⁶ Anavatan Partisi olarak 163. maddeye temel teşkil eden, kişi özgürlükleriyle ilgili kısıtlamanın Anayasadan çıkarılmasını istediklerini ancak devletin temel nizamıyla ilgili hükümlerin Anayasada kalması taraflısı olduklarını belirterek RP'den 24. madde hususunda farklı düşündüklerini açıklamıştır. Korkmazcan, RP sözcüsü Oğuz'un Kur'an-ı

²⁰⁵⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 124, (15.6.1995), ss. 10, 8-10.

²⁰⁵⁵ **A.k.**, ss. 11-12.

²⁰⁵⁶ **A.k.**, s. 12.

Kerim'i Anayasa "derekesine" indirmesini eleştirerek Anayasaların dünyevi düzenlemeler ve mukaveleler olduğunu hatırlatmıştır. Türkiye'nin İslam ve demokrasi konularında İslam ülkelerine modelliğine değinen Korkmazcan şöyle devam etmiştir:

Bir kere, anayasalar, toplumların, yönetimleriyle yaptıkları mukavelelerdir; toplumların, belli bir tarih dönemi içinde, belli bir coğrafi sınır içinde, kendi aralarında uygulamayı düşündükleri kurallar bütünüdür; yönetimle yönetilenler arasındaki mukaveledir... Bu, tamamen, dünyevî olan bir düzenlemedir. Hazreti Peygamber bile Kur'an-ı Kerim'i anayasa kabul etmemiştir. Dünyanın ilk yazılı anayasası -bazı anayasacıların tespitine göre- Medine Sözleşmesidir ve Medine Sözleşmesini, Hazreti Peygamber, oradaki Ensarlar ve Yahudi kabileleriyle ortaklaşa yapmıştır. Yani, dünyanın ilk yazılı anayasası, bir federatif devletin anayasasıydı ve federasyonun taraflarından biri de Hazreti Muhammed'di ve "Kur'an-ı Kerim, anayasadır" diye getirip koymamıştır.... Belki, insanlar, onlardan esinlenebilirler; ama, bu, Anayasadır diye, âdeta, bir okyanusu bir damlanın içine hapseder gibi, Kur'an-ı Kerim'i küçültmek, siyâsî bir amaçla bunu yapmak yanlışır.²⁰⁵⁷

Korkmazcan'ın bu değerlendirmelerine RP Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Mustafa Kemal'in 1923'de Balıkesir'de Teşkilat-ı Esasi'nin "Kur'an'ın nusus'u"²⁰⁵⁸ olduğu açıklamasıyla cevap vermiştir.

CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal, idari mercilerin derneklerle ilgili kararlarının hakim önüne gidecek olmasını bir gelişme olarak gördüğünü ancak komisyonun metninde partiler arasındaki mutabakatı aşan iki kavram olduğunu söylemiştir: Kamu düzeni ve milli güvenlik. Bu iki kavramın belirsiz ve çok geniş yorumlanacak kavramlar olduğunu ve Türkiye'deki uygulamalarda, bu kavramların keyfi tutumların gerekçesi olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. Bu kavramların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinde olduğunu söylemenin yeterli olmadığını zira bu sözleşmede başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak için bunun koyulduğunu söylemiştir. Hatta mevcut metinde bile olan başkalarının hakkını koruma yetkisinin yeni düzenlemede olmadığına dikkat çekmiştir. Bu sebeplerle bu kavramların bu düzenleme içine girmesine karşı olduklarının altını çizmiştir:

Bu, Avrupa'yı kötüye kullanmak demektir; Avrupa'yı, Türkiye'deki özgürlüklerin sınırlandırılması için kullanmak demektir. Avrupa'yı kullanacaksanız, aslında, özgürlüklerin daha da genişletilmesi için kullanın. Avrupa'da bulunan her şeyi niçin buraya koyuyoruz, rasgele niye koyuyoruz; onun üzerinde düşünmek gerekir. Biz, ülkemizin gereksinimlerine ve ülkemizdeki gerçeklere uygun düzenlemeler yapmak zorundayız.²⁰⁵⁹

²⁰⁵⁷ A.k., s. 13.

²⁰⁵⁸ Nusus, nass kelimesinin çoğuludur ve kendisinden hüküm çıkarılan dini referanslar anlamına gelmektedir.

²⁰⁵⁹ A.k., s. 16.

Soysal'ın konuşmasını tamamlamasından sonra Zonguldak milletvekili Bülent Ecevit kendisine yapılan sataşmaya cevap vermek üzere söz almıştır. Ecevit ilk konuşmasındaki görüşlerini tekrar ederek Osmanlı'da Kur'an-ı Kerim'in matbaada ve Türkçe olarak basılmasının yasak olduğunu iddia etmiştir:

*Osmanlı Devletinde, Kur'an-ı Kerim'in basılarak çoğaltılması yasaklanmıştır; ancak, varlıklı kimselerin evlerinde el yazısı Kur'an-ı Kerimler bulunabilirdi. Laik cumhuriyet dönemindeyse, hemen her evin başköşesinde Kur'an-ı Kerim'in hem Türkçesi hem de Arapçası vardır. Devlet, güya şeriata göre yönetiliyordu; ama, aslında fiilen bir dikta rejimi vardı; evet, inanç özgürlüğü tanıyan bir dikta rejimi vardı ve o rejimin çıkardığı kanunların, İslam açısından doğru olup olmadığı kamuoyunda tartışılmasını diye, halkımız din bilgisinden yoksun tutulmuştu. Halkımız, kendi kutsal kitabını, evinin başköşesine koyabilme ve anlayarak okuyabilme olanağına, laik cumhuriyetle kavuşmuştur.*²⁰⁶⁰

DYP Grubu adına 2. madde üzerinde söz alan Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan hem Anayasa değişikliğinin tamamını hem de 2. maddeyi savunan fikirler serdetmiştir. Ercan'a göre çok partili dönemde başarısız bir Anayasa değişikliği uzlaşması 19. dönemde sağlanmıştır. Bu uzlaşma bir siyasi partinin değil milletin ve demokrasinin eseridir. 2. maddeyle 33. maddedeki siyasî faaliyet yasağı ortadan kaldırılmaktadır ve bu, çoğulculuk ve katılımcılık açısından çok önemli bir adımdır. Bu maddeyle dernek kurma hürriyeti de koruma altına alınmıştır. Ercan'a göre derneğin, hâkim kararıyla kapatılmasına itiraz edilmesinin hiçbir haklı nedeni ve gerekçesi yoktur. Ayrıca, kamu düzeni, millî güvenlik, genel ahlak, genel sağlık gibi mülahazalar, 33. maddenin ilgili yerinde kalmalıdır. Ercan, bu Anayasa değişikliğini yapmanın 19. Dönem Meclisinin tarihî bir görevi olduğunu bunun şahsî çıkar uğruna siyasî istismar vasıtası yapılmaması gerektiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁰⁶¹

2. madde üzerinde şahsı adına söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş) Türk anayasalarının hep belli bir tepkiye göre hazırlanması ve millete güvenilmemesi sebebiyle önce, bir hürriyetmiş gibi başladığını ancak hemen arkasından bu hürriyete yasaklar getirildiğini öne sürmüştür. Bu durumun inanç hürriyetinden dernek ve siyasî partilere kadar hepsinde geçerli olduğunu belirtmiştir.²⁰⁶²

Eleştirilere cevap verme amacıyla söz alan Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca 2. maddenin ileri bir düzenleme olduğunu keyfi muamelelere dayanak teşkil eden hükümlerin Anayasadan çıkarıldığının altını çizmiştir. Kırca, CHP sözcüsü Mümtaz Soysal'ın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinde olan kavramların “bizde suiistimale uğrayabilir; biz, bu konuda, Avrupalının kabul ettiği kavramı kabul etmeyelim” yaklaşımını eleştirmiştir:

²⁰⁶⁰ A.k., s. 18.

²⁰⁶¹ A.k., ss. 20-22.

²⁰⁶² A.k., ss. 23-24.

*Neden; biz, bunu suiistimal ederiz... Peki, niçin bu konuda Avrupalı olmayacağız da, başka her konuda Avrupalı olacağız; bunu anlamak mümkün değildir. Biz, bu sözleşmeye imza koymuşuz, bu sözleşmeyle bağlıyız; bu sözleşmenin çizdiği çerçeve içerisinde, her Avrupa ülkesi ne yapabiliyorsa biz de onu yapma hakkına sahibiz; ama, 8. maddede sahip değiliz; bunda sahibiz yahut tersi... Bu mantığı anlamak mümkün değildir. Eğer, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi buna cevaz vermişse, bu mefhumları kendi metninde zikretmişse, Türkiye Cumhuriyeti Meclisinin de bu mefhumlara dayanmak pekala hakkıdır.*²⁰⁶³

Kırca 2. maddedeki kamu düzeni ve milli güvenlik kavramlarının kalması gerektiğini savunmuştur. Kırca, kamu düzenini “vatandaşlara kanunların verdiği hak ve yükümlerin bütününe riayet” olarak tarif etmiş ve şöyle devam etmiştir:

*Kamu düzeninin korunması demek, daha çok sayıda insanın daha önemli haklarının -yine kanundan doğan haklarının- daha az önemliler karşısında korunması anlamına bile gelebilir. İşte, idare, o çok daha fazla vatandaşın haklarını korumaya mecburdur ve bunu yapmakla, gereğini yerine getirmiştir. İşte, kamu düzeni budur.*²⁰⁶⁴

Kırca, Anayasanın 13. maddesine yapılan atfın 2. maddede ihya edilmesine gerek olmadığını zira 13. maddenin bütün hak ve hürriyetler üzerinde geçerli olduğunu belirtmiştir.

Son olarak Seyfi Şahin (Kayseri) söz alarak 13. maddenin kaldırılmasının, zamanlama itibarıyla Türkiye’nin hassas olduğu bir döneme rastladığını ve bundan dolayı, 13. maddeyi ihtiva eden fıkranın kaldırılmasının istemediklerini ve Milliyetçi Hareket Partisi olarak, bu maddenin konulmasına dair takrir verdiklerini anlatmıştır. 33. maddeden “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü” cümlesinin “Türkiye’nin dağlarında eli silahlı eşkıyaların gezdiği bir dönemde, milletlerarası baskıların arttığı bir dönemde, Suriye’nin açıkça suç işlediği, Apo’yu sakladığı bir dönemde, Yunanistan’ın Türkiye’ye hasmane tavırlar içerisinde bulunduğu” bir ortamda, kaldırılması yanlıştır.²⁰⁶⁵

2. madde üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasından sonra bu madde üzerinde verilen 6 önerenin görüşülmesine geçilmiştir. Ancak bu safhada Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca’nın maddeyi önergelerle birlikte Komisyona geri istemesi ve 1. maddeyi redakte edip Genel Kurula geri getirmesi üzerine usul tartışması başlamıştır. Komisyon, Çorum Milletvekili Muharrem Şemsek ve arkadaşlarını verdiği önergeyi inceleyerek Başlangıç metninin ilk paragrafının “Türk Vatanı ve Milletinin ebedi varlığını ve Yüce Türk Devletinin bölünmez bütünlüğünü belirleyen...” şeklinde başlamasını kabul etmiştir.²⁰⁶⁶

²⁰⁶³ A.k., s. 25.

²⁰⁶⁴ A.k., ss. 25-26.

²⁰⁶⁵ A.k., s. 28.

²⁰⁶⁶ Komisyonun bu raporu muhalefet ve karşı muhalefet şerhleri ile komisyondan çıkmıştır.

Dördüncü oturumda Genel Kurul'da, üzerinde görüşmeler tamamlanmış bir maddeyi komisyon önergeleriyle birlikte alıp, redakte ederek geri getirmesi halinde metnin yeni bir madde kabul edilerek tekrar görüşmeye tabi tutulup tutulamayacağı tartışılmıştır. Açılan usul tartışmasında Hasan Korkmazcan ve Kamer Genç aleyhte söz alarak 1. madde ile ilgili müzakerelerin geride kaldığını ve önergeleri ışığında yapılan redaksiyondan sonra geri dönmek yerine işlemi ileriye doğru devam ettirmek gerektiğini söylemiştir. Redakte edilen madde metnin okunmasını ve oylamaya geçmeden önce önerge sahiplerinden bu yeni metinle tatmin olmayanlar varsa 5 dakikalık söz haklarını kullanmaları ve oylamaya geçilmesini istemiştir. Başkanın “redakte edilen metin yeni bir maddedir” yorumuna ilişkin lehte söz alan Şevket Kazan ve Ali Oğuz ise yapılan müzakerelerin eski metin üzerinde olduğunu ve redakte ile yeni bir metin oluştuğunu söyleyerek Grupların görüşlerinde değişiklik olabileceği yorumuyla söz verilmesini savunmuştur. Başkanlığın tutumuyla ilgili yapılan oylamada redakte edilen metnin yeni bir madde olarak telakki edilmeyerek madde üzerinde müzakere açılmamasına karar verilmiştir. 1. madde üzerindeki diğer önergeleri Genel Kurulda kabul edilmeyince Anayasa'nın 175. maddesi uyarınca gizli oylamaya geçilmiştir. 400 üyenin katıldığı oylama sonucunda 279'u kabul, 97'si ret, 16'sı çekinir, 8'i geçersiz oy çıkmış ve böylece 1. madde birinci oylamada kabul edilmiştir.²⁰⁶⁷

Komisyonun 2. maddeyi önergeleri ışığında redakte ederek Genel Kurula getirmesi bütün üyelerin Komisyon toplantısına çağrılmadığı şeklinde eleştirilere ve tartışmalara sebep olmuştur. Yeterli sayıda komisyon üyesinin imzası olduğuna karar verilerek 2. maddenin yeni şekli okunmuştur. İki önergenin istediği değişiklik yeni metnin içine alınırken diğer dört önerge kabul edilmemiştir. 400 üyenin katıldığı gizli oylamada 2. maddenin yeni şekline 276 kabul oyu, 119 ret oyu ve 5 çekinir oy çıkmıştır. Genel Kurulun altıncı Oturumunda Anayasa Komisyonu Başkanı Şerif Ercan teklifin 3, 5, 17 ve 22. maddelerini önergeleriyle birlikte İçtüzüğü'nün 89. maddesi uyarınca komisyona geri istemiştir. Bu maddelerin komisyona geri verilmesiyle 4. madde üzerinde görüşmelere geçilmiştir.²⁰⁶⁸

RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) Anayasa Komisyonunun anayasa konusunu ve usulü istismar ederek maddeleri Komisyona geri aldığını söylemiştir. Kapusuz'a göre hükümet ortakları yeni bir usul ihdas ederek kendi Gruplarından gelen önergeleri zaman kaybını önlemek iddiasıyla ancak oylamada çıkabilecek sonuçlardan endişe duydukları için maddeyle beraber geri çekmiştir. Amaçları tarafları memnun edip, maddeleri geçirmektir. Bu usulün Parlamento'yu yıpratacağını öne sürmüştür. Kendilerinin kararlı bir siyasi parti olduğunu söyleyen Kapusuz, hükümet ortağı partileri şu şekilde eleştirmiştir:

²⁰⁶⁷ A.k., s. 46.

²⁰⁶⁸ A.k., ss. 62-63.

Siz, bir yerde, tutuyorsunuz ILO ile ilgili sözleşmelere imza atıyorsunuz; ondan sonra, maalesef, onlara ters düşecek tekliflerle geliyorsunuz; öbür tarafta, tutuyorsunuz ‘insan haklarıyla ilgili sözleşmenin altına imza attık, biz buradaki hakların da bu normlara çıkmasını teklif ediyoruz; buna karşı mı çıkıyorsunuz’ ifadesini kullanıyorsunuz; ama, diğer yandan, aynı uluslararası normlara ulaşma konusundaki teklifinizin bununla bağdaşmadığını görüyoruz. Yani, âdeta, siz, çifte standardı -Avrupa Parlamentosunda yapılan uygulamalar gibi- burada da devam ettirmek, gibi bir yanlış yolun içerisindesiniz.²⁰⁶⁹

ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), 52. maddenin kaldırılmış olmasını memnuniyetle karşıladıklarını ancak 52. maddenin kaldırılması hakkındaki tek teklifin, Anavatan Partisinden geldiğini hatırlatmıştır. Sendikalara siyaset özgürlüğünün verilmesinin önemli olduğunu söyleyen Kul, önemli olanın, siyaset yapmaktan ziyade siyasi partilere karşı, sendikaların, bağımsızlığını muhafaza edebilmeleri olduğunu belirtmiştir:

...yasaklar kaldırılmış değil; sadece Anayasadan çıkarılmış gözükmektedir. Toplumsal hayatın diğer alanlarındaki sınırlamalar ve yasaklamalar devam etmektedir. Çıkarma, ne kadar fiilî bir sonuç doğurmuşsa da, bu sonucun ne kadar verimli olacağı kuşkuludur... Siyasete doğrudan ve dolaylı katılımcı yollar, siyasî ve ekonomik karar mekanizmalarını etkileyici yollar, doğrudan sendikalarla ilgili olmayan bazı yasaların hükümleri yanında, siyasi partiler, seçim, ceza yasaları ve hatta Anayasanın diğer bazı hükümleri, siyasî hayattaki sistemin işleyişi dikkate alındığında, kabul etmek gerekir ki, tıkalıdır.²⁰⁷⁰

Kul, hayatın diğer alanlarındaki yasaklar kaldırılmadıkça sendika özgürlüğünün bir bütünlük arz etmeyeceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

CHP Grubu adına söz alan Ural Köklü (Uşak), 52. maddedeki sendikalara siyaset yasağının kaldırılmasının önemli olduğunu zira çalışan insanların, “Türkiye’nin sorunlarını en iyi bilen insanlar olduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi olarak, çalışanların Türkiye’nin siyasetinde, her zaman, en iyi, en isabetli çözüm tarzlarını üretebileceklerine” inandıklarını söylemiştir. Köklü, Refah Partili sözcünün “Kuran’dan başka bir anayasa kabul etmeyen bir zihniyetle” kürsüye çıkıp “Atatürk’ün Meclisi sayesinde” şov yaptığını iddia etmiştir. Kendilerinin demokratlık için her şeye rağmen Refah partililerin düşündüklerini söyleyebilmeleri için sonuna kadar mücadele edeceklerini ve “çifte standartlı bir demokrasiyi” savunmadıklarını söylemiştir. Vatandaşların hepsine “eşit mesafede hizmet edebilecek bir demokrasiyi” Refah partililere ölçüt olarak tavsiye eden Köklü “kanlı mı kansız mı” ibaresini eleştirmiş ve onlardan “Allahı da, Kitabı da, dini de kimseye vermeyen siyasetlerinden

²⁰⁶⁹ A.k., s. 66.

²⁰⁷⁰ A.k., ss. 66-67.

vazgeçmelerini istemiştir.²⁰⁷¹ Sivas Milletvekili Abdullatif Şener, Ural Köklü'nün partisine sataşması nedeniyle söz alarak Köklü'nün söylediklerinin doğrudan doğruya kendisiyle ilgili olduğunu, Refah Partisi ile hiçbir alakası olmadığını belirtmiştir. Kendilerine isnat edilen “kanlı mı kansız mı” ifadesinin RP'nin 27 Mart seçimlerinde belediyeleri kazanması üzerine pek çok CHP taraftarı tarafından telefonlarda, fakslarda ve mitinglerde kendilerine karşı kullanıldığını vurgulamıştır:

*Bize karşı kullanılan bir cümleyi ifade etmek bakımından, bu üslubun yanlış olduğunu belirtme sadedinde kullanılmış olan bir ifadenin, hâlâ, doğrudan doğruya, tek yanlı, bize ait bir ifadeymiş gibi takdim edilmiş olması yanlıştır. Biz, bunu defalarca düzelttik, defalarca açıkladık. Biz, bunu doğru bulmadığımızı, Türkiye’de bir barış ortamına ihtiyaç olduğunu, bir sulh ortamına ihtiyaç olduğunu, barış ve huzur içerisinde, farklı düşüncelere sahip, farklı eğilimlerdeki görüşlerin bir arada yaşaması gerektiğini defalarca ifade ettik. İktidar, halkın iradesiyle ortaya çıkar. Vatandaş, iradesini belirler, bir partiye destek verir, güç verir, oy verir ve o partiyi iktidara getirir. Aynı vatandaş, aynı seçmen, o, iktidara getirdiği partiyi, bir başka seçimde iktidardan aşağı da indirebilir. Bu, doğrudan doğruya -iktidara ulaşma yolu- demokrasilerde ve Türkiye’de milletin iradesiyle, seçmenin tercihiyle ortaya çıkar.*²⁰⁷²

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin, 52. maddedeki “siyasî partilerin sendikalarla işbirliği yapma yasağının kaldırılmasını demokratik bir hareket olarak nitelemiştir. 13. madde kaldırılıp, 52. madde 51. maddeye geçirilirken “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, millî egemenliğin ve cumhuriyetin” kelimelerinin çıkarılarak, yerine “millî güvenliğin, kamu düzenin” konulmasına MHP olarak karşı olduklarını hatırlatmıştır. Ayrıca Şahin, “Sendika ve üst kuruluşların tüzükleri, yönetim ve işleyişleri Anayasada belirlenen cumhuriyetin niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı olamaz” şeklindeki fıkranın 51. maddeden çıkarılmamasını istemiştir.²⁰⁷³

4. madde üzerinde yapılan değerlendirme ve eleştirilerden sonra Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca madde ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Sendikaların siyasi faaliyette bulunmasını tabii bularak kaldırılmak istenilen siyasi faaliyet yasaklarının zaten uygulanamadığını hatırlatmıştır. Onun için, anayasal kurallarının toplumsal gerçekle uyum haline getirilmesinin bir mecburiyet olduğunu vurgulamıştır. Kırca, 13. madde ile ilgili olarak da bu maddenin “istisnasız bütün temel hak ve hürriyetlerin kullanılması” için söz konusu olduğunu tekrarladıktan sonra 4. maddeyi de daha önce Komisyona geri alınan maddelerle birlikte ele alınması için, geri çektiklerini açıklamıştır.²⁰⁷⁴ Kırca’nın konuşmasından sonra Anayasa komisyonu bir tezkere ile 4. maddenin

²⁰⁷¹ A.k., ss. 69-71.

²⁰⁷² A.k., ss. 72-73.

²⁰⁷³ A.k., ss. 75-76.

²⁰⁷⁴ A.k., ss. 76-79.

de, daha önce geri alınan maddelerle bir arada ele alınmak üzere, önergelerle birlikte, İttüüzüğün 89. maddesi uyarınca komisyona geri verilmesini istemiştir. Komisyonun İttüüzüğe göre böyle bir hakkı olduğu kabul edilse de bütün maddelerin teker teker geri alınması Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk tarafından “Meclisi hafife almak” olarak değerdendirilmiştir. Bu eleştiriler üzerine Grup Başkanvekilleri Meclis Başkanlığına bir daha bu Anayasa değışiklikleriyle ilgili madde tekliflerinin sık sık Komisyondan istenmemesini sağlamak amacıyla Komisyonun bir çalışma yapmasını teklif etmiştir.²⁰⁷⁵

Bu teklif üzerine 124. Birleşim kapatılmış ve Anayasa değışiklikleri üzerine görüşmelere 21.6.1995 tarihli 126. Birleşimde Başkanvekili Vefa Tanır’ın başkanlığında devam edilmiştir. Komisyonun hazır bulunmaması üzerine 2. Oturumda devam edilen görüşmelerin başında Mahmut Oltan Sungurlu söz alarak Türkiye çapında fevkalade dinlenen bir televizyon yorumcusunun Genel Kurul’a gizli kameralar bulunduğunu, siyasi partilerin gözlemci koyduğunu ve bütün milletvekillerinin attıkları oyların renginin tespit edildiğini, bu tespit sonucu, bu milletvekillerinden hesap sorulacağını söylemesinden duyduğu rahatsızlığı iletmiştir. Milletvekillerine verdikleri oylara dikkat etmesini söyleyen ve teşhir etmekle, cezalandırmakla tehdit eden bu şantajın milli iradeye karşı yapıldığını ifade etmiştir. Sungurlu Yüce Meclisin, böylesine şantaj ve tehditlerle oy vermeyeceğini, veremeyeceğini ve Meclise sürülen böyle bir lekenin haksız bir leke olduğunu söylemiştir. Başkan da gizli oy verme sürecinin görüntülenmesinin fiziksel olarak mümkün olmadığını açıklamıştır.²⁰⁷⁶

Daha sonra Anayasa Komisyonunun Başkanlığa verdiği rapor okunmuştur. Komisyon İttüüzüğün 89. maddesine göre, verilen önergelerle birlikte geri çektiğı 3, 4, 5, 17 ve 22. maddelerin, konuları itibarıyla birbirleriyle irtibatlı gördüğünden, birlikte incelenmesini kararlaştırmıştır. Komisyon ayrıca, Genel Kurulda verilen önergelerin yanı sıra, Komisyonda da verilen önergeleri dikkate alarak, 3. maddeyi yeniden düzenlemiş, diğer maddeleri aynen kabul etmiştir.

3. maddenin yeni şekli üzerinde RP Grubu adına söz alan Bahaddin Elçi (Bayburt) “işçiler” kavramı yerine “çalışanlar” kavramı getirilmesi üzerinde partilerin ulaştığı mutabakatın Komisyonda değıştirilmesini eleştirmiştir. Buna rağmen madde ile ilgili değışikliklerin olumlu olduğunu söyleyen Elçi, Refah Partisinin “çalışanların haklarını hakkıyla alabilecekleri bir toplumsal adil düzenin mensupları” olduğunu öne sürmüştür. Böyle bir teklife dünya görüşleri itibarıyla karşı çıkmalarının ilke olarak mümkün olmadığını belirtmiştir.²⁰⁷⁷

²⁰⁷⁵ A.k., ss.79-81.

²⁰⁷⁶ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 126, (21.6.1995), ss. 182-184.

²⁰⁷⁷ A.k., ss. 188-189.

ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), Komisyonun sadece 51. maddenin bir fıkrasını değiştirerek diğer maddeleri aynen tekrar genel kurula getirmesini görülmemiş bir uygulama olarak nitelemiştir. Kul’a göre komisyonun düzenlemesinin birinci fıkrasında “çalışanlar” kavramıyla, sendika hakkı teslim edilmiş gözükürken, çalışanlar kavramını, işbaşında bulunanlar anlayışına indirgemesi sakıncalıdır. Ayrıca, ikinci fıkradan yedinci fıkraya kadar yapılan düzenlemeler de çok ayrıntılıdır ve sekizinci fıkroda, sendika özgürlüğünün özünü örseleyecek şekilde sendikal faaliyetlerin yasaklanması ve sendikanın kapatılması konusunda idareye geniş bir yetki verilmektedir. Böyle bir düzenleme, Kul’a göre, Anayasanın 90. maddesine ve Uluslararası Çalışma Teşkilatının 87 sayılı Sözleşmesinin 4. maddesine aykırıdır:

Yargı kararı dışında idarî işleme yol verilmemesi gerekir. 87 sayılı Sözleşmenin 4 üncü maddesi ‘sendikalar, idarî yönden feshedilme ve faaliyetten mene tabi tutulamaz’ hükmüyle, sendika hürriyetini, idarenin müdahalesinden korumuştur. Bu hüküm ise, Yüce Meclis tarafından 1992 Kasımında kabul edilmiştir.²⁰⁷⁸

Memurlara ve diğer kamu görevlilerine sınırlı bir “sendika hakkı” verilirken, Anayasada yer alması gereksiz tadadî unsurlarla sınırlamalar getirildiğini savunan Kul, kamu çalışanlarıyla ilgili düzenlemenin yasaya bırakılmasını istemiştir.²⁰⁷⁹

CHP Grubu adına söz alan Nihat Matkap konuşmasında 1983’ten bu yana, Türkiye’nin bu değişiklikleri beklediğini ve Anayasanın yasaklardan arındırılmasının önemini vurgulamıştır. Kanun teklifinin 3. maddesiyle, çalışanlara sendika kurma hakkının getirilmesini “ileri bir adım” olarak nitelemiştir. Ayrıca, Matkap’a göre, emeklilere de sendika kurma hakkı verilmiş olması demokrasi adına atılmış ileri bir adımdır. Kamu görevlilerinin sendikal haklardan yararlanmasının engellenmemesini isteyerek konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Bu Parlamento veya sonraki parlamentolar, toplumsal yapımızı, gelişmeleri değerlendirerek, memurlarımıza, kamu görevlilerimize sendika hakkı verir, vermez; toplu sözleşme hakkı verir, vermez; grev hakkı verir, vermez; ona saygı duyarız; ama, bu Parlamentoda hiç kimsenin, 3 üncü maddenin dokuzuncu fıkrası ve devamındaki hükümlerde öngörülen, söz konusu sendikaların ve üst kuruluşlarının 53 ve 54 üncü maddeler hükümlerinin kapsamı dışına çıkarılmasına, bu yasağın getirilmesine izin vereceğine inanmıyorum, inanmak istemiyorum. Eğer, biz, uzun süreceği daha şimdiden belli olan bu tartışmalarla ilgili olarak, şimdiden bu yasağı koyarsak, biz de, yasakçı bir düşünceyle yola çıkmış oluruz... Eğer, bunu yaparsak, inanın, 1982 Anayasasını hazırlayan mantığın da gerisine düşeriz; onların reva görmediğini reva görmüş oluruz. Eğer, böyle bir şey yaparsak, demokrasinin beyni olan Parlamento’ya güvensizlik duymuş oluruz.*²⁰⁸⁰

²⁰⁷⁸ A.k., s. 191.

²⁰⁷⁹ A.k., ss. 191-192.

²⁰⁸⁰ A.k., s. 195.

Şahsı adına 3. maddenin yeni şekli üzerinde söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara) 1982 Anayasasının hazırlanışının, özünün ve içeriğinin demokratik olmadığını hatırlatarak Türkiye’de demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işletilmesinin, bu Anayasa var olduğu sürece mümkün olmadığını öne sürmüştür. Bu nedenle Anayasasının değiştirilmesinin zorunluluk olduğunu nitekim Meclisteki tüm partilerin seçimlerde bunun sözünü verdiğini belirtmiştir. Ancak, Gürkan’a göre 1982 Anayasasının sınırlı düzeltme ve iyileştirmelerle, demokrasiye ve hukukun temel ilkelerine uygun duruma getirilmesi hemen hemen olanaksızdır. Bu yüzden Anayasanın, “temel anlayışı, dili ve yazılışı bakımından tümüyle elden geçirilmeli” ve o yeniden yazılmalıdır.²⁰⁸¹ 1982 Anayasasının temel özelliğini oluşturan 12 Eylül anlayışı, bütünüyle terk edilmesi gerekirken bu kapsamda bir değişiklik için, uzlaşmaya varmanın güçlüğüne değinen Gürkan, sınırlı bir iyileştirmenin bile tıkanmasının Meclisi yıpratıldığını savunmuştur. Meclisi bu değişikliğe sahip çıkmaya çağıran Gürkan, kamu sendikalarına toplu görüşme yaparak idareyi de, Türkiye Büyük Millet Meclisini de bağlamayacak bir tutanak düzenleyebilmeyi gerektiren bu maddenin değiştirilmesini istemiştir:

*Yani, ortaya, hiçbir yaptırımı bulunmayan, herhangi bir sonuç doğurmayan bir tutanak çıkmış olacaktır. Kamu görevlilerinin demokratik haklarına, ilerisi için de, Türkiye Büyük Millet Meclisini ve iktidarları bağlayıcı bir yasak getirmek yerine, hiç değilse, uygulamayı kanuna bırakan esnek bir düzenleme yapabiliriz.*²⁰⁸²

3. maddenin yeni şekline yapılan eleştirileri değerlendirmek üzere söz alan Komisyon Başkanı Coşkun Kırca, kamu çalışanlarına hiçbir fark gözetilmeden toplu iş sözleşmesi hakkı istenmesini doğru bulmadığını açıklamıştır. Anayasanın 128. maddesinin değiştirilerek memurlarla ve diğer kamu görevlileriyle ilgili her hususun kanunla tespit edilmesinin ama aylık ve ücretlerinin tespit edilmemesinin istendiğini belirtmiştir. Kırca’ya göre bunun anlamının memurların siyasi amirleriyle ücret pazarlığı yapmasıdır; bir anlamda, memurların bir yüzleriyle özelleştirilmesidir, bir yüzleriyle de kamuya bağlı bırakılmasıdır:

*Buna imkân yoktur. Böyle bir durumda, bir memur, hem aylığını ve ücretini -ister sendikası yoluyla, ister kişisel olarak- müzakere edecek hem de hâlâ memuriyette kariyer fikri kalacak, memuriyet disiplini kalacak ve aynı zamanda, memurlara has ceza kovuşturması takibatında teminat gibi hususlar kalacak ve lokavta da maruz kalmayacak. Bunu düşünmenin, akliselim içinde, mümkün olabileceği kanaatinde değilim. Toplusözleşme, binaenaleyh yapılamaz. Neden yapılamaz; çünkü, iş akti yoktur. Bütün dünyaya bakalım; nerede var. Eğer, kamuda çalışan kişi iş aktiyle çalışıyorsa, elbette, toplusözleşme var; ama, memuriyet statüsü, kamu görevlisi statüsü içinde ise ve bu statüye tayin kararıyla veyahut idarî sözleşmeyle girmişse kamu görevlileri için -memurlar değil- o zaman, toplu iş sözleşmesi yok; çünkü, ortada iş akti yok.*²⁰⁸³

²⁰⁸¹ A.k., s. 196.

²⁰⁸² A.k., s. 197.

²⁰⁸³ A.k., s. 198.

Kırca'ya göre, 1982 Anayasasında başka birçok anayasadan farklı ve çok yerinde olarak, memurların görevlerinin “aslî ve sürekli” olduğu söylenmiştir. Memurlara grev hakkı tanınması durumunda bu görev sürekli bir hizmet olmayacaktır diyen Kırca, memurlara bu hakkın tanınması durumunda hastaneden, dispanserden, poliklinikten, okuldan, tapu dairesinden, vergi dairesinden, orman dairesinden hizmet bekleyen vatandaşın hakkının ne olacağı sorusunun cevaplandırılmasını istemiştir.²⁰⁸⁴

Şahsı adına söz alan Metin Emiroğlu (Malatya) İktidar Partilerini Anayasa değişikliği konusunu daha ciddiyetle ele almaya çağırmıştır. Komisyonun getirdiği yeni usule rağmen geri aldığı maddeleri beş gün boyunca görüşmemesini eleştirmiştir. Devletin asli ve sürekli görevlerini yapan insanlar, Batı ülkelerinde hangi sendikal ve demokratik haklara sahipse bu hakların, Anayasada hiçbir kısıtlamaya tabi olmadan, Türkiye'deki memurlara verilmesini istemiştir.²⁰⁸⁵

Memurlara grev hakkı ve toplu iş sözleşme hakkı verilmediği yönünde eleştirilen 3. madde üzerinde 20 tane değişiklik önergesi verilmiş; önergelerden birisi Komisyon tarafından çekilen madde içinde eritilmiştir. Önergelerden üç tanesi geri çekilirken diğerleri reddedilmiştir. Bu önergelerin oylanması sırasında oylamanın şekli üzerine usul tartışmaları yaşanmıştır. Hükümeti oluşturan DYP ve CHP partileri arasında tam bir uzlaşma olmadığı görülmüştür. 404 üyenin katıldığı gizli oylamada 225 kabul oyu çıkarken, 168 ret ve 8 çekinse oy kullanılmıştır. Böylece 3. madde Anayasa'nın öngördüğü oylamaya ulaşamadı. Bu sonuçla 3. maddenin düşüp düşmediği tartışılmıştır. Başkanvekili Vefa Tanır bu maddenin düşmediğini zira Anayasa Değişikliği Teklifinin oylamalarının tekrar edileceğini belirtmiştir. Sonradan anlaşmalar olabilir diye Anayasa oylamalarının iki tura tabi tutulduğunu ve rahat düşünülebilmesi için de ikisinin arasına 48 saatlik bir süre konduğunu hatırlatmıştır. Tanır devamla bu ikinci tur oylamada maddeye verilen oy sayısı 270'i ya da 300 oyu aşabileceği için 225 oyda kalmış bir maddenin tamamen düşmüş bir madde olarak telakki edilmediğini öne sürmüştür. Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk bu yoruma itiraz ederek Anayasanın 175. maddesinde, vasıflı çoğunluk olan 270 oyun altında bir oy aldığı takdirde maddenin düşeceğini; kesin olarak yazılı olduğunu savunmuştur. Asiltürk'e göre iki defa görüşmenin manası da şudur: Birincisinde 270 oy alır, ikincisinde 300 oy alır ve madde, halk oylamasına sunulmayabilir; hatta birinci oylamada 300 oyu geçer; ama, ikincisinde 270 ile 300 arasında olursa, o da halk oylamasına sunulmak zorunda kalır.²⁰⁸⁶ 4. madde üzerinde yapılan gizli oylamaya 388 üye katılırken oylama sonucunda 279 kabul oyu, 98 ret, 7 çekinse ve 4 iptal çıkmıştır. Böylece Anayasanın öngördüğü 270 sayısı aşılmıştır. Dördüncü Oturumun başında Mümtaz Soysal ve arkadaşları tarafından verilen ve Anayasanın 53. maddesinin birinci fıkrasındaki “işçiler ve işverenler” sözcüklerinin “çalışanlar ile emeklileri ve işverenler” biçiminde değiştirilmesini isteyen bir önerge kabul edilmeyerek 5. maddenin görüşmelerine geçilmiştir.

²⁰⁸⁴ A.k., s. 199.

²⁰⁸⁵ A.k., ss. 200-202.

²⁰⁸⁶ A.k., ss. 233-237.

5. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz hükümetin kamu çalışanlarını istismar ettiğini onlara sendikal hak değil dernek kurma hakkı verdiğini söylemiştir. Kanunla düzenlenmesi gereken birçok konunun Anayasada yer almasını uygun bulmayan Kapusuz sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

*Siz, bir yerde ne yapıyorsunuz; güya, sendikaların, grev ve lokavt haklarını düzenleyen madde içerisine, bir de gizli değnek koyuyorsunuz; grev ve lokavtların yasaklanması ve ertelenmesi, ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin veya genel sağlığın korunması açısından zorunluluk hallerinde kanunda öngörülebilir diyorsunuz.*²⁰⁸⁷

Kapusuz, sendikaların kamu düzeni ve milli güvenlik gerekçesiyle sendikal haklarının 1982 Anayasasından daha geri gideceğinden endişe ettiklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

ANAP Grubu adına 5. madde üzerinde söz alan Emin Kul, demokrasinin “bir paylaşım rejimi” olmasına rağmen Türkiye’deki siyasal yapılanmanın mevcut tablosunun, verimliliğin ve adaletli paylaşımın yollarını açık tutmak yerine, tıkadığını ifade etmiştir. Kul’a göre, bunun açılmasının yolu sadece anayasa ile olamaz; “siyasi iktidar, sorunlara acilen çözüm bulmak ve bu görevi yüklenmek durumundadır.” Anayasaların bir haklar belgesi olarak görülmesi gerektiğine işaret eden Kul, üretim, verimlilik ve adaletli bir paylaşımındaki tıkanıklıkların yalnızca yasaklarla aşılamayacağını belirterek şöyle devam etmiştir:

*Grev, sınırlı bir yönüyle de olsa, hakça paylaşımın yaptırım gücünü ve işlevini taşıyan, içeren demokratik, evrensel bir haktır. 54 üncü madde üzerinde yapılan ve huzura getirilen Komisyon düzenlemesi, mevcut Anayasa düzenlemesinden de geridir; sanılanın aksine, gerçekten yeni bir düzenleme olarak huzura gelmiştir. Grev, bugün yap, yarın istediğini al gibi, bir sonuç doğuran hak değildir; herkes bunun bilincinde olmak mecburiyetindedir.*²⁰⁸⁸

İktidarın ekonomik karar mekanizmalarını belli azınlıktaki çıkar gruplarına yönlendirme eğilimi taşıdıklarını iddia eden Kul, hükümetten uzlaşma yollarını sonuna kadar açık tutmasını istemiştir. Grevin, “istediğini istediği gibi yaptırmanın bir aracı” olarak değil de “keyfî dayatmalara karşı uzlaşma yollarının açılmasını sağlayan” bir araç olarak değerlendirilmesini öneren Kul, Hükümet ortaklarını, “sadece, paylaşımı, halk kitleleri üzerinde temelsiz bir propaganda aracı, günlük, popülist bir politika aracı” olarak kullanma peşinde olmakla suçlamıştır. Kul’a göre, “toplumsal bir diyalogu ve uzlaşmacı yolları” açabilecek bir araç olarak işaret edilen “Ekonomik ve Sosyal Konsey”, göstermelik bir biçimde, üç ay evvel işlevsiz bir altyapıyla ve bir genelgeyle kurulmuş ve bir kez dahi toplanmamıştır.²⁰⁸⁹

²⁰⁸⁷ A.k., s. 245.

²⁰⁸⁸ A.k., ss. 247-248.

²⁰⁸⁹ A.k., s. 248

5. madde üzerindeki eleştirilerine devam eden Emin Kul bu maddedeki düzenlemenin eski düzenlemeden daha geriye giden bir manzara arz ettiğine şu sözlerle işaret etmiştir:

*Bugünkü, yürürlükte olan Anayasadaki düzenlemede yasaklardan bahsedilirken, yasaklayıcı hallere işaret edilmiş ve ayrıca, hangi yerlerde yasaklamanın yapılabileceği de, yine, yasaklama hükmü içinde yer almıştır. Hâlbuki yeni düzenlemede, bir yasak kaldırılıyormuş gibi gözüktürken “haller” yoruma açık bir ifadeyle konulmuş ve böylece yasaklama sınırsız duruma getirilmiştir. “yasaklama yerleri” tabiri çıkarılmıştır. Şimdi, her grevin yasaklanabileceği, her greve yasak konulabileceği, bu hükümle, âdeta anayasa hükmü haline getirilmiş olmaktadır. Ertelemenin sonucu da belli değildir. Erteleme halinde ne olacağı açıkça yazılmamıştır. Yüksek Hakem Kuruluna gitmek söz konusudur; ama ondan sonrasının ne olacağı belli değildir.*²⁰⁹⁰

5. madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal, kamu çalışanlarını bozulan gelir dağılımının zararlarından korumanın önemine değinerek 301 imzalı ortak metinde grev ve lokavt hakkına ilişkin 54. maddenin grev hakkını getirmesine rağmen Anayasa Komisyonunun “yasaklayıcı bir tutum” içine girdiğini ve bunu çıkardığını söylemiştir. Bu Soysal’a göre, Anayasa Komisyonunun, ihtisas komisyonu olma niteliğine ters düşen bir davranıştır.²⁰⁹¹

Komisyon adına madde üzerinde söz alan Coşkun Kırca eleştirileri cevaplayarak Komisyonun tutumunu savunmuştur. Komisyonun 128. maddeyi yeniden yazarken iş aktiyle yapılması gereken işlerde memur ya da sair kamu görevlisi sıfatıyla hiç kimsenin çalıştırılmaması için yasak getirdiğini hatırlatarak bunun emekten yana olduğuna işaret etmiştir. Memurlara sanki iş aktiyle çalışıyormuş gibi onlara toplu sözleşme hakkının verilmesinin dünyada söz konusu olmadığını tekrarlayan Kırca Hükümet protokolünde de sendikal örgütlenmeden bahsedildiğini ancak toplu iş sözleşmesinden ve memurlara grev hakkı tanımaktan bahsedilmediğini belirtmiştir. Kırca, bu meselelerin sadece sendikacılık gözüyle bakılmamasını savunarak şu şekilde devam etmiştir:

*Millî partilerin tümü, bu meselelere, toplumun tüm menfaatlerini dikkate alarak bakmalıdır, sendikacılık gözüyle değil. Sendikacılık, meşru görevini, kendi üyelerinin meslekî menfaatlerini ve haklarını korumakla yapar; ama millî partilerin görevi, değişik mesleklerin, değişik sınıfların hak ve çıkarlarını bağdaştırmaktır; devlet seviyesinde ve millet seviyesinde bağdaştırmaktır.*²⁰⁹²

5. madde üzerinde şahsı adına söz alan Nami Çağan (İstanbul), 54. maddede yapılan değişiklik ile grev hakkıyla ilgili olarak Anayasada yer almaması gereken bazı ayrıntılarla grev hakkına getirilen bazı kısıtlamaların

²⁰⁹⁰ A.k., s. 248.

²⁰⁹¹ A.k., ss. 257-258.

²⁰⁹² A.k., ss. 258-261.

kaldırıldığını söylemiş ve eklemiştir: “grev hakkına getirilen asıl kısıtlama, grev kavramının tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. 54 üncü maddenin hak grevini reddeden birinci fıkrası hükmü, değişiklik teklifinde korunmaktadır. Bu hüküm, grev hakkını, toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması haliyle sınırlandırmaktadır.” Anayasa değişikliği önerisinin ilk şeklinde 1961 Anayasasındaki hükme benzer bir hükmün olduğunu hatırlatan Çağan, bu hükmün “çalışanların işverenle olan ilişkilerinde iktisadî ve sosyal durumlarını korumak ve geliştirmek amacıyla grev hakkına” sahip olduklarını belirttiğini ifade etmiştir. Çağan’a göre, Anayasa Komisyonu, bu değişiklik önerisini benimseseydi, açık olarak hak grevi kabul edilmemiş olsa bile, siyasal iktidarın tercihiyle göre, hak grevi, yasa ile kabul edilebilirdi. Ancak, Anayasa Komisyonunun, 54. maddenin birinci fıkrası değişikliğinden vazgeçerek grevin, “1982 Anayasasındaki sınırlayıcı ve hak grevini yasaklayıcı” tanımını koruduğunu savunmuştur.²⁰⁹³

5. madde üzerinde verilen 7 değişiklik önergesi kabul edilmeyerek maddenin oylamasına geçilmiştir. 392 üyenin katıldığı gizli oylamada 260 kabul oyu, 120 ret, 7 çekinse ve 5 iptal oyu çıktı. Böylece 5. maddede Anayasa’nın öngördüğü neticeye ulaşılamamıştır.²⁰⁹⁴ 6. madde üzerinde görüşmelere 22.6.1995 tarihli 127. Birleşimde devam edilmiştir.

6. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Lütfü Esengün, maddenin ikinci fıkrasına eklenen “yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla, kanunla özel düzenlemeler yapılabilir” şeklindeki cümlelerin emredici bir kural olarak düzenlenmemesini ve idareye takdir yetkisi vermesini eleştirmiştir. Aynı şekilde “seçimlerin yargı denetimi ve gözetimi altında yapılacağına” dair hükmün yurt dışındaki vatandaşlar için Amerika, Avustralya gibi yerlerde gerçekleştirilemeyeceğinin altını çizmiştir. Esengün, 18 yaşını bitirmiş olan gençlere ve tutuklulara oy verme imkânının tanınmasını yerinde uygulamalar olarak niteleyerek 1982 Anayasasını eleştirmiştir:

*1982 Anayasası, gerçek demokrasi yerine, milleti, keyfi arzulara uydurma, yani hile rejimine müsait bir yapı taşımaktadır. Çünkü bu Anayasanın, her ne kadar, ilgili bütün maddelerinde “demokrasi” ve “demokratik” kelimeleri kullanılmışsa da, asıl milleti temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimini düzenleyen 67 nci maddesinde, milletin adil bir şekilde Mecliste temsil edilmesini sağlayacak temel ilkeler belirlenmemiştir; her şey kanuna bırakılmıştır. Bu belirsizlikten yararlanılarak da, geçtiğimiz yıllarda seçim kanunları gayri adil bir şekilde yapılmış, her seçime ayrı bir seçim kanunuyla girilmiştir.*²⁰⁹⁵

²⁰⁹³ A.k., ss. 261-262.

²⁰⁹⁴ A.k., s. 273.

²⁰⁹⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 127, (22.6.1995), s. 298.

Esengün, 12 Eylül'den sonra da yüzde 10 barajının Milli Selamet zihniyetindeki partilerin Meclise bir daha girmemesini temin için getirildiğini savunarak Anavatan Partisi Hükümetlerinin de “en az oyla Meclisin ekseriyeti” ele geçirme hesaplarıyla seçim kanunlarına barajlar, tercihler, il barajları gibi birtakım haksız uygulamalar koyduğunu öne sürmüştür. Esengün ayrıca maddedeki “yönetimde istikrar” sözcüğünün, “seçim kanunlarında yapılacak hilelerin anayasal dayanağı” olarak kullanılacağını iddia ederek sadece “milletin iradesini adil şekilde” Millet Meclisine yansıtmanın yeterli olacağına işaret etmiştir. 24. madde değiştirilmediği için ret oyu vereceklerini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁰⁹⁶

CHP Grubu adına 6. madde üzerinde söz alan Ali Dinçer (Ankara), partisinin modern Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu olduğunu hatırlatarak Adil Düzen savunucularının CHP'ye haksızlık ettiğini söylemiştir. Dinçer de “Yurtdışında çalışanların seçme hakları konusunda yasal düzenlemeler yapılabilir” ifadesinin emredici olması gerektiğini savunmuştur. Yurtdışında yaşayan yaklaşık 4 milyonluk Türkiye Cumhuriyeti yurttaşının bulundukları yerlerde, seçmen sayısına göre seçim bölgeleri oluşturularak milletvekili seçilebilmeleri gerektiğini öne sürmüştür. Seçim kanunlarının, demokrasinin, temsili ve katılımı sağlamak açısından “temel” araçlar olduğunun altını çizen Dinçer, bunların “yaz boz tahtası” haline getirilmemesini istemiştir. Seçim kanunlarının geleneklerle ve alışkanlıklarla birlikte kurumlaşması gerektiğine değinmiştir:

*Biz, 1980'lere kadar uyguladığımız, önemli ölçüde müesseseseleşen, oturan nispi temsil sistemini, bütün düşüncelere, bütün partilere mümkün olduğu kadar imkân tanıyan sistemi, tekrar ülkemize getirmek durumundayız. İl seçim çevresi anlayışıyla, 1980 öncesinde olduğu gibi, olsa olsa, yüzde 10'dan daha düşük bir baraj yüzdesiyle, barajlı d'Hont sistemiyle istikrar sağlanır. Eğer, ülkede tam anlamıyla katılım olursa, değişik ideolojiler, düşünceler, partiler siyaset sahnesine yansılarsa, o zaman zaten istikrar olur, gerçek istikrar da öyle sağlanır.*²⁰⁹⁷

ANAP Grubu adına 6. madde üzerinde söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), Anayasa değişikliklerine “toptancı bir zihniyetle” yaklaşılmasının doğru olmadığını söyleyerek Refah Partisinin tavrını eleştirmiştir. Yurtdışındaki vatandaşların oy kullanabilmeleri ile ilgili olarak “yapılabilir” diye yazılmasının sebebini, devletler hukukuna bağlamıştır. Keçeciler'e göre “yapılır” diye hüküm koyulursa bunu hiç kabul etmeyen bir ülkedeki vatandaşların oy kullanmasında o ülkenin kendi iç hukuku sebebiyle çok büyük sıkıntıyla karşı karşıya kalınacağını öne sürmüştür. Bu bağlayıcı hükmün sağlanamamasının bu vatandaşların anayasal hakkının yerine getirilememesi anlamına da geleceğini sözlerine eklemiştir.²⁰⁹⁸

²⁰⁹⁶ A.k., ss. 298-300.

²⁰⁹⁷ A.k., ss. 300-302.

²⁰⁹⁸ A.k., ss. 302-305.

DYP adına aynı madde üzerinde söz alan Nevzat Ercan (Sakarya) ise bu anayasa değişikliği ile 7 milyon gencin ve 3 milyon civarında yurtdışındaki vatandaşın siyasi hayata ilk defa katılacağına işaret etmiştir. Ercan Anayasa değişikliğinin “partiler üstü bir mesele” olduğunu hatırlatan ve buna siyasi boyutuyla yaklaşılmamasını isteyen sözlerle konuşmasını bitirmiştir.²⁰⁹⁹

6. madde üzerinde şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan bu maddede temsilde adaletin yanına bir de yönetimde istikrarın eklenmesinin çok yersiz olduğunu belirterek istikrarın hükümetlerde değil devlette, kamu yönetiminde ve temel ulusal politikalarda aranması gerektiğinin altını çizmiştir. Gürkan, mevcut koalisyon hükümetinin yönetimde istikrarı sağlamasına rağmen Anayasa değişikliği oylamasında ve terörle mücadele yönteminde anlaşılamamalarını söylediklerine örnek olarak vermiştir. Değişen hükümetlere rağmen İtalya’da temiz toplum yolunda atılan büyük adımları istikra konusunda öne sürdüğü teze ilişkin başka bir örnek olarak sunmuştur.²¹⁰⁰

6. madde üzerindeki son şahsi konuşmadan önce Anayasa Komisyonu Coşkun Kırca söz alarak parti sözcülerinin eleştirilerini cevaplamıştır. Yurtdışında bulunan Türk vatandaşlarının oy kullanmaları ile ilgili “yapılabilir” kelimesinin kullanılma sebebini yabancı ülkelerin egemenlik haklarına riayet edilmesi zorunluluğu ile açıklamıştır. Ancak Komisyonun bu hususta ısrarlı olmadığını, bu konunun Genel Kurulun takdirine bırakıldığını bu kelimenin “yapılır” şeklinde değiştirilmesini isteyen önerenin kabul edilmesine karşı çıkılmayacağını ifade etmiştir.

Kırca, 6. maddede “seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir” ifadesinin “aşağı yukarı uygar ülkelerin anayasa okutan hukuk fakültelerindeki elkitablarında yer alan bir prensip” olduğunu ve bu prensibi, buraya koymakla, seçim kanunlarının bünyesi üzerinde “hiçbir etki” yaratmış olmadıklarını savunmuştur. ‘Seçim kanunlarının yapılmasında tek unsur adalet olmalıdır’ fikrinin, dünyada, gittikçe terk edildiğini iddia eden Kırca seçim kanunlarının “iş yapabilecek parlamentolar ve ona dayanarak iş yapabilecek hükümetler çıkarmaya da hizmet” etmesi gerektiğini söylemiştir.²¹⁰¹ İskandinav ülkelerinden örnek verilmesini de uygun görmeyen Kırca, Türkiye’deki toplumsal yapının bu ülkelere hiç benzemediğini iddia etmiştir. Temsilde adalet konusuna da değinen Kırca, şu soruyu yöneltmiş: “Kimin için adalet; partiler için mi, seçmen için mi?” ve devam etmiştir:

... önemli olan parti için değil, seçmen için adalet; parti bir vasıta. Partiler, genel görüşler arz ederler ve bu genel görüşlere göre bazı duyarlılıklar, bazı eğilimler, istikametler, seçmen kitlesi içinde ortaya çıkar; ama, öte yandan, birbirine benzeyen eğilimlerin bir arada hareket etmesini sağlayıcı yöntemler, bugün, bütün medenî dünyada geçerlidir. Onun için, aynı,

²⁰⁹⁹ A.k., ss. 305-307.

²¹⁰⁰ A.k., ss. 314-315.

²¹⁰¹ A.k., ss. 315-316.

esas eğilim içinde bölünmeleri ve bu bölünmelerin artmasını ve bir araya gelmesini, bugünün uygar ülkelerinde seçim sistemiyle teşvik etmek âdet değildir. Bölünme, ufulanma ve birleşmemekte ısrar etme eğilimleri, bugün, bütün uygar dünyada seçim sistemleriyle kırılmak istenmektedir, teşvik edilmek değil; bunu da unutmamak lazımdır. Bütün uygar dünyada bulunan çare, iki türlü sistemlerdir ve iki türlü sistemler, bazı partilerin ikinci turda elenmesini gerektirse bile, seçmen için adaletlidir; çünkü, baraj olmadığı için, seçmen, birinci turda oy verdiği parti, ikinci tura kalmasa bile, kendi tercihini ikinci turda yine ifade edebilmektedir.²¹⁰²

Şahsı adına söz alan Mustafa Dağcı (Kayseri) Anayasa değişikliği teklifine imza atan DYP, CHP ve ANAP'lı milletvekillerini imzalarına sahip çıkmaya çağırmıştır. MHP ve DSP'nin “bu Anayasa, bir öncekinden daha iyidir” düşüncesiyle bütün Anayasa maddelerinin değişmesi yönünde oy kullandıklarını hatırlatmıştır. Meclis aritmetiğine göre bütün maddelerin, en az 330 oyla geçmesi gerekirken, nasıl olup da 225'lere indiğini anlamadığını belirtmiştir. Dağcı, temsilde adaletin yönetimde istikrardan önce gelmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁰³

6. madde üzerindeki görüşmelerden sonra bu madde üzerinde verilen 13 önerenin değerlendirilmesine İkinci Oturumda geçilmiştir. Hiçbir önerenin kabul edilmemesinden sonra 6. madde oylanmıştır. 401 üyenin katıldığı gizli oylamada 280 kabul, 112 ret, 7 çekinse ve 2 geçersiz oy çıkmıştır.²¹⁰⁴

Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkındaki 7. madde üzerindeki görüşmelerde ilk sözü ANAP Grubu adına alan Işın Çelebi (İzmir) siyasi partilerin siyasi katılımının artması, siyasal sistemin sağlıklı işlemesi, demokratik yaşamın gelişmesi ve siyasî kültürün kökleşmesindeki önemine değinmiştir. Anayasanın ve Parlamentonun daha iyi fonksiyon görmesinde siyasi partilerin toplumla karşılıklı etkileşimde bulunmasının ve bütünleşmesinin çok önemli olduğunun altını çizen Çelebi, Anayasa Değişikliğinin siyasete istikrar getireceğini savunmuştur. Türk toplumundaki siyasete karşı “ciddi endişelerin” sebebi siyasetin topluma sevdirelememiş ve katılımın sağlanamamış olmasına bağlamıştır. Açıklık ve şeffaflığın temin edilerek temiz toplum doğrultusunda gerekli tedbirlerin alınmasına işaret eden Çelebi'ye göre Türkiye'nin laiklik ve güneydoğu gibi temel problemlerinin yeniden tanımlanması ve tartışılarak çözülmesi gerekmektedir. Tartışma ve uzlaşma noktasından uzak olmaya 24. maddeyi örnek veren Çelebi, halka güvenmekten ve yasaklarla hiçbir yere gidilemeyeceğinden bahsetmiştir. Ayrıca, Siyasi Partiler Kanununun da ele alınıp, yasaklarla dolu bölümlerinin mutlaka değiştirilmesi zorunludur. Öğretim elemanlarına siyasi partilere üye olma hakkının verilmemesini eleştiren Çelebi “Türkiye’de, 1961 ve 1971 yılları arasında, bu hakkın varlığının herhangi bir zararlı sonuca yol açtığına” inanmadıklarını ve parti üyesi olmadan da tarafsızlığın veya tarafsızlığın olabileceğini savunmuştur.²¹⁰⁵

²¹⁰² A.k., s. 316.

²¹⁰³ A.k., ss. 317-318.

²¹⁰⁴ A.k., s. 342.

²¹⁰⁵ A.k., s. 344.

RP Grubu adına 7. madde üzerinde söz alan Mustafa Ünalı (Konya) konuşmasında ilk olarak 1982 Anayasasını eleştirmiştir. Anayasanın, “başlangıcından sonuna kadar bir ihtilal anayasası” ve “tahakküm ve zulüm” anayasası olduğunu ve bu sebeple sil baştan değiştirilerek sivil bir anayasa yapılması gerektiğini iddia etmiştir. Değişiklik çalışmasının “palyatif bir çalışma” olduğunu ve hastayı yalnız öksürüğü kesen ilaçla tedavi etmeye benzediğini öne sürmüştür:

*Her şey bir yana, toplumda, soygun ve vurgunların oluşturduğu olumsuz hava içerisinde, toplumda bir yıkım oluşmaktadır. Bunu önleyecek bir manevî kalkınmaya, ulvî, yüce değerleri toplumda hâkim kılmaya şiddetle ihtiyaç vardır. Bu değişikliklerde, bu ihtiyacı giderecek ve bu yanlış gelişmeyi önleyecek bir çalışma da yoktur; aksine, ülkenin gelişmesini önleyici birtakım tavırlar vardır.*²¹⁰⁶

Siyasi çalışma ve siyasi görüş beyan etmenin sadece resmi müesseseler içinde ve resmi görevde sınırlandırılması gerektiğini bunun haricinde sınırlamanın kabul edilemez olduğunu söyleyen Ünalı, memurlara da siyasi parti faaliyetlerine katılma hakkı verilmesini istemiştir. Sınırsız anlamlı kelimelerin Anayasada bulunmaması gerektiğine de değinen Ünalı, laiklik ve eşitlik kavramlarını buna örnek vererek konuşmasını bitirmiştir.²¹⁰⁷

7. madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal (Ankara) değişiklik paketinin siyasal katılımı artırmaya ve siyasal yaşama mümkün olduğu kadar düzeylilik getirmeye yönelik bir girişim olduğunu hatırlatarak konuşmasına başlamıştır. Soysal, değişiklik teklifinde yükseköğretim elemanlarına yürürlükteki Anayasayla getirilmiş olan sınırlamanın kaldırılmak istendiğini ancak Komisyondan çıkan metnin bunu dolaylı bir biçimde yasakladığını ifade etmiştir. Bu yasaklayıcı yaklaşımın 27 Mayıs 1960 öncesinin bile yasaklamadığı bir duruma dönüş olduğunu, bunun “Demokrat Parti dönemi” diye eleştirilen bir dönemde bile olmadığını savunmuştur:

*Bu, Meclisin hoşgörüsüne de yakışmaz; bu Meclis, insanlara, Türkiye’nin bütün vatandaşlarına güvenmek zorundadır ve hele, üniversite öğretim üyelerine, o düzeye gelmiş olan insanlara, kendi siyasal faaliyetleriyle, öğretim faaliyetlerini birbirine karıştırmamak bakımından da güvenmek zorundadır. Bunun, şimdiye kadar, 1971’deki yasaklanışına kadar, aslında, ispatlanabilecek herhangi bir kötüye kullanımı da görülmemiştir.*²¹⁰⁸

DYP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Ali Eser (Samsun) özelleştirme gerçekleştirilmeden siyasi partilere üye olma hakkının üst düzey memurlara getirilmesinin sakıncalarına işaret eden konuşmasında memurların grev hakkı istenmesini de eleştirmiştir. Uluslar arası sözleşme ve anlaşmalarda da sadece, hakların ve görevlerin açıklanmadığını, aynı zamanda, kamu

²¹⁰⁶ A.k., s. 346.

²¹⁰⁷ A.k., ss. 346-348.

²¹⁰⁸ A.k., s. 349.

düzeninin, toplumun sağlığının, emniyetinin ve güvenliğinin zarara gireceği yerlerde, her türlü kısıtlamanın kanunla yapılabileceğinin de açık açık izah edildiğini söylemiştir. ILO diyerek Türkiye'nin “coğrafyasını, tarihini, kültürünü, sosyal ortamını, demokrasisini, iklimini dikkate almadan, uluorta, layüsel ve gözü kapalı” bir şekilde memurlarla ilgili hakların gündeme getirilmesini demokrasinin ve insan haklarının tarifinin çifte standartlı yapılması olarak nitelemiştir.²¹⁰⁹

Şahsı adına söz alan Erdal Kesebir (Edirne) yüksek öğrenim öğrencilerine, geçliçe sınırlı bir parti üyeliği tanınmasını eleştirmiş ve DSP olarak “ister üniversite öğrencisi olsun ister olmasın, tüm gençlere, partilerde, yetişkinler kadar haklar tanınmasını” istediklerini belirtmiştir. Bu sınırlamayı Yüce Atatürk'ün ülkeyi emanet ettiği gençliğe güvensizlik olarak niteleyen Kesebir şöyle devam etmiştir:

*Bugün, Türkiye’de, en çok tartışılan konulardan biri, bu topraklarda siyasetçilerin yetişmediği konusudur. Hem siyasetçilerin çekirdekten, daha gençken yetişmelerini engelleyecek hem de karşınızda, arzu ettiğiniz gibi, istediğiniz gibi siyasetçileri görmeyince, bunlarla olmuyor deyip, şikâyet edeceksiniz. Bu bir çifte standarttır. Bunun için, Atatürk’ün görüşleri doğrultusunda, Atatürk gençliğine, Atatürk kadar güvenmek yeterlidir.*²¹¹⁰

Şahsı adına söz alan Mustafa Dağcı (Kayseri) da üniversite gençliğinin ve yükseköğretim elemanlarının siyasi partilere üye olmalarının yasaklanmasını “demokrasi dışı” ve “çağdışı” olarak niteleyerek MHP olarak 7. maddenin beşinci fıkrasının değiştirilmesi hakkında değişiklik tekliflerinin olduğunu söylemiştir. Bu fıkıyla, partilerce, dil, ırk, mezhep ve bölge ayırımı yapılamayacağını öngördüklerini ve “Türkiye’de, Türkçe’den başka bir dille eğitim ve öğretim yapmak isteyenlere ‘dur’ demenin” zamanının geldiğini savunmuştur.²¹¹¹

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra 7. madde üzerinde verilen 28 değişiklik önergesi işleme koyulmuştur. Bu önergelerden öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olabilme, siyasi partilere mali yardım ve öğrencilerle ilgili üç tanesi kabul edilmiştir. Ancak önergeler üzerinde yapılan gizli oylamada hiçbir önerge yeterli oy alamamış ve hepsi reddedilmiştir. 7. madde üzerinde verilen önergelerin görüşülmesi sırasında RP Grubundan Mustafa Ünalı ve Oğuzhan Asiltürk'ün fikirleri tartışma yaratmıştır. Mustafa Ünalı'nın 1982 Anayasasındaki 24. maddeyi, 14. maddeyi, 125. maddeyi ve geçici 15. maddeyi “zulüm maddeleri”²¹¹² olarak nitelemesi bazı milletvekillerinin tepkisini çekmiştir. Yine Mustafa Ünalı ve arkadaşlarının 7. maddedeki “laik” ibaresinin yerine “inanç serbestisi ve cumhuriyet” ibarelerinin koyulmasını istemesi laiklik

²¹⁰⁹ A.k., ss. 350-352.

²¹¹⁰ A.k., s. 352.

²¹¹¹ A.k., ss. 352-353.

²¹¹² A.k., s. 368.

üzerine tartışma başlatmıştır. Kamer Genç (Tunceli) bu önerenin, laik cumhuriyeti kaldırıp yerine vicdan özgürlüğünün getirilmesini isteyen bir önerge olduğunu söyleyerek işleme konulmamasını istemiştir. Oğuzhan Asiltürk ise Türkiye’deki tartışmanın “Cumhuriyetin laikliği üzerinde değil, laikliğin tarifi” üzerinde olduğunu savunmuştur. Bazı kesimlerin laikliği din düşmanlığı olarak gösterdiğini halbuki Batı’da laikliğin “böyle fosilleşmiş bir düşünce” olmadığını aksine “kişilerin din ve vicdan hürriyetlerine müdahale etmemek, kimseye baskı yapmamak, dinin devlete, devletin dine müdahale etmemesi şeklinde” anlaşıldığını anlatmıştır.²¹¹³ Diğer önergelerin görüşülmesi sırasında sıklıkla RP ve CHP arasında laiklik ve CHP’nin tek parti uygulamaları üzerinde sataşmalar yaşanmıştır. 7. maddenin oylamasına 397 üye katılırken oylamada 229 kabul, 164 ret ve 4 çekinse oyu kullanılmıştır. Bu madde de Anayasanın aradığı sayıyı bulamamış ve 127. Birleşim kapatılmıştır.²¹¹⁴

Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında açılan 128. Birleşimde 861 sayılı kanun teklifinin 8. maddeden itibaren görüşmelere devam edilmiştir. 8. madde üzerinde RP Grubu adına Oğuzhan Asiltürk yaptığı konuşmada Anayasa maddelerinin birinci tur oylamalarındaki 11 oylamadan 5 tanesinin sadece 276’nın üzerinde olmasını Anayasaların, ancak “mutabakatla” çıkarılabileceğinin ispatı olarak gördüğünü söylemiştir. Bu değişikliğin toplumun din ve vicdan hürriyetiyle ilgili olarak temel insan haklarını nazarı itibara almadığını savunan Asiltürk, memurlarla getirilen sendikal düzenlemenin memurları da sendikaları da tatmin etmediğini hatırlatmıştır. Konuşmasına 8. maddeye gelmesi ile ilgili sataşmalar da olan Asiltürk içinde 8. maddenin de olduğu değişikliğin genel çerçevesinden bahsettiğini ifade ederek laiklik konusunda değinmiştir. Laikliğin, Avrupa’da tatbik edildiği şekilde Türkiye’de tatbik edilmesini istediklerini belirten Asiltürk, güzel de olsa, bir şeyin dinde var diye konuşulmasının yasaklanmasının, dini siyasete alet etmek diye yorumlanmasının yanlışlığına dikkat çekmiştir. Ayrıca, Asiltürk, siyasi partilerin mali denetiminde müdafaalarının alınması gerektiğini söyleyerek “Siyasî partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır” fıkrasının yanlış olduğunu bunun duruşmalı olması gerektiğini ifade etmiştir.²¹¹⁵

ANAP Grubu adına Işın Çelebi (İzmir) memurların, kamu görevlilerinin sendikal haklarıyla, üniversite öğretim üyelerinin siyasete katılması, gençlerin ve kadınların siyasette daha aktif rol alabileceği kadın ve gençlik kollarının kurulması ve 18 yaşın üzerindeki öğrencilerin de siyasette var olabilmelerine imkân tanıyan maddelerin, ne yazık ki, 168 oyla reddedildiğini belirtmiştir. Bunun sebebini DYP’nin bu haklara karşı çıkması olarak gösteren Çelebi,

²¹¹³ *A.k.*, ss. 372-373.

²¹¹⁴ *A.k.*, ss. 392-393.

²¹¹⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 128 (23.6.1995), ss. 425-430.

milletvekili sayısının 600'e çıkarılması ve özlük haklarıyla ilgili "kıyak emeklilik" maddesine aynı şekilde ret oyu verilmesini istemiştir. Katılımı sağlayacak ve demokratikleşmeye güç katacak maddelerin 169 milletvekili kanalıyla reddedildiğine dikkat çeken Çelebi, "toplumsal birikim ve beklentileri" dışlayarak bir anayasa yapmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Görüşmeler sırasında gündeme gelen laiklik tartışmasına da değinen Çelebi laikliğin demokrasi ve çoğulculuk içinde konuşulmasının önemli olduğunu hatırlatmıştır. "Laikliğin, düşünce özgürlüğü, din, vicdan özgürlüğü kavramlarına dayandığını, çok sesliliği, farklılığı kapsadığını" söyleyerek Çelebi laikliği, bir ideoloji ve bir siyaset haline getirmenin yanlışlığına atıfta bulunmuştur. Katılımın önemine de değinerek şu şekilde devam etmiştir:

Eğer gençlerin, kadınların ve öğretim üyelerinin ve sendikal haklarıyla beraber memurların siyasete daha etkin katılımını kabul etmiyorsak, bu Parlamantonun demokratikleşmeye ve katılımı artırmaya dönük hiçbir tedbire evet demediğini görüyorsak, bu Parlamento, bence, sine-i millete dönmek zorundadır.²¹¹⁶

Siyasal sistemdeki tıkanıklığın temel nedenini "devletin, sorunları önceden algılayıp, anlayıp, çözüm önerileri üretmede yetersiz" kalması olarak belirleyen Çelebi, bürokrasinin egemen olduğu bir yapıda, sorunlara çözüm bulunamadığına değinmiştir:

*Oysa bizim, bu Anayasa değişikliğiyle beraber, devletin imajını ve devletin saygınlığını yeniden artırmamız gerekir; Hükümet, Parlamento ve adalet mekanizmasını yeniden inşa etmemiz ve bunu bir güven ortamına oturtmamız gerekir; ama, görüyorum ki, buradaki statükocu yaklaşımlar içe dönük bir toplum yaratmakta ve reformların durma noktasına gelmesine yol açmaktadır. İşte özelleştirmedeki durum, Rekabet Kanununun uygulanmaması ve diğer reformların hepsinin kâğıt üzerinde kalması, merkeziyetçi ve devletçi eğilimlerin artık toplumda umutsuzluğa yol açan, çözüm üretmeye dönük Parlamentodan beklediği Anayasa değişikliğine ilişkin uygulamaların çıkmaza girmesi, anlamsız çekişmeler toplumu biktirmektedir.*²¹¹⁷

Siyasal partilerin kapatılması ile ilgili düzenlemelerin yerinde olduğunu söyleyen Çelebi kamu görevlilerinin, gençlik ve kadın kollarının, üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere katılımını sağlayacak maddeleri ikinci tur oylamada geçirmenin önemine değinerek konuşmasını tamamlamıştır.

CHP Grubu adına 8. madde üzerinde söz alan Coşkun Gökalep (Kırşehir) seçim meydanlarında bütün siyasal partilerin bu Anayasanın Türk toplumuna dar geldiğini söylemesine rağmen bazı partilerin, toplumun geniş kesimine daha fazla insan hakları sağlayacak Anayasa değişikliği yönünde oy vermemesini eleştirmiştir. Meclisteki her partinin "Anayasayı, nalıncı keseri" gibi kendisine

²¹¹⁶ A.k., ss. 430-431.

²¹¹⁷ A.k., ss. 431-432.

doğru yontmak istediğini savunmuştur. Bu Anayasayı “zulüm Anayasası” olarak görenlerin kendilerinin, beğenmedikleri bu Anayasa sayesinde Meclise geldiklerini unutmamalarını istemiştir. 24. maddenin kaldırılmasını istemenin çok hukukluluğa yol açacağını savunan Gökalp şöyle devam etmiştir: “Çok hukukluluk, kargaşa demektir, bölünme demektir, parçalanma demektir; böyle bir oluşuma, demokrasiye inanan partiler ve kişiler, sessiz kalmaz ve sessiz kalmamalıdır.” Gökalp, RP sözcüsünün “70 yıldır camiler ahır yapıldı” demesini de eleştirerek konuşmasını bitirmiştir.²¹¹⁸

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) 8. maddenin siyasi partilerin bölücülük yapamayacağını belirtmesine rağmen son zamanlarda çok sayıda “bölücü küsurat” partilerinin kurulduğunu ve bunların söz ve beyanlarıyla “yabancı istihbarat örgütlerinin, PKK’nın ve Avrupa’daki, Türkiye’yi bölecek kuruluşların ağzıyla” konuştuklarını iddia etmiştir. Cumhuriyet savcılığının ve diğer güvenlik kuruluşlarının, bu tür zararlı partiler hakkında kovuşturma açması gerektiğini de savunan Şahin, DYP, ANAP ve CHP’nin bir konsensüs sağlayarak 7. maddeyi de geçirmesini istemiştir.²¹¹⁹

Anayasa Komisyonu adına söz alan Coşkun Kırca, siyasi partilerin, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunmalarını başlı başına bir kapatma sebebi olarak gören 69. maddenin değiştirilmesinin önemine değinmiştir. Kırca, bir partinin programında, Anayasanın değişmez maddelerinden doğan ilkelere, aykırılık bulunursa bu partinin elbette, temelli kapatma müeyyidesiyle karşılaşacağını ancak bir partinin, bu haller dışında, sırf kendi programına riayetsizlikten ötürü kapatılmasının düşünülemeyeceğini belirtmiştir. Bu hükmün Anayasadan çıkarılmasının ve partilerin sendikalarla işbirliğini önleyen hükmün kaldırılmasının yerinde olduğunu eklemiştir. Kırca konuşmasının devamında bir siyasî partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyelerinin, Anayasa Mahkemesince, ancak, 5 yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamama müeyyidesine çarptırılması hükmünün getirilmesinin çok önemli “demokratik bir ilerleme” olduğunu söylemiştir.²¹²⁰ Kırca, partilerin temelli kapatılmasında hangi hallerde gerçek kişinin eyleminin parti tüzelkişiliğine atfedilebileceği meselesini çözecek bir kayıt getirildiğini söylemiş ve devam etmiştir:

Alman tatbikatında “odak” kavramı getirilmiştir. Yani, bu tarz, Anayasamızın değişmez ilkelerinden doğan kayıtlara aykırı eylemler, partinin üyeleri ve idarecileri tarafından işlenmişse, Anayasa Mahkemesinin bakması gereken husus, sadece bu eylemlerin işlendiğini tespit etmekten ibaret kalmayacak, aynı zamanda, bu yoldan, o partinin bu tarz eylemlerin işlendiği bir odak haline geldiğini, Anayasa Mahkemesi tespit etmekle mükellef tutulacaktır; bu da, siyasî partilerimiz açısından son derece de önemli bir teminattır. Şunu da

²¹¹⁸ A.k., ss. 433-436.

²¹¹⁹ A.k., s. 438.

²¹²⁰ A.k., ss. 439-440.

belirtmek istiyorum ki: Bu maddeyle irtibatlı olarak, bir de, 19 uncu madde vardır; bundan bahsetmemek mümkün değildir. Bu madde, partilerin temelli kapatılmasında, Cumhuriyet Başsavcısının iddianamesini ortaya koymasını müteakip, kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasının dinlenmesini mecburî kılmaktadır; bu da, bir hukukî teminat olarak, son derece de ileride bir hükümdür.²¹²¹

8. madde üzerinde verilen 20 önergeden dört tanesi geri çekilirken 16 tanesi görüşülmüştür. Bu önergelerde 8. maddenin “temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz” fıkrasının çıkarılması ve kapatılan partilerin kurucularının beş yıl süreyle başka partide kurucu olamaması hükmünün çıkarılması istenmiştir. Ancak bu önergeler kabul edilmemiştir. Önergelerin görüşülmesi sırasında siyasi partilerin kapatılması ile ilgili “odak” kavramı gündeme gelmiştir. Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca “odak” kelimesinin Batı tatbikatında anlamı belli olan bir hukuki kavram olduğunu hatırlatarak “odak” kelimesinin anlamını şu şekilde açıklamıştır:

*Bir parti, hatta genel başkanı, Anayasanın değişmez maddelerinden doğan yasaklara aykırı bir fiil işlemişse, eğer Anayasa Mahkemesi, tüm bir parti tüzeldişliliğini o eylem veya o beyanla bağlı saymıyorsa, onun ifade etmediği kanaatindeyse, o zaman diyecektir ki, bu parti, genel başkanı bunu yapmış olsa bile, bu eylem için bir odak teşkil etmez. Ama, aksini de söyleyebilir. Tabiatıyla, partinin durumuna bakarak... Bu, bir hukukî kavramdır; doğru bir hukukî kavramdır.*²¹²²

8. maddenin oylamasına 385 üye katılırken 270 kabul, 110 ret, 2 çekinir ve 3 geçersiz oy çıkmıştır. Böylece 8. madde Anayasada öngörülen kabul oyuna kavuşmuştur.

128. Birleşimin ikinci oturumunda milletvekili sayısını 600’e çıkaran 9. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) milletvekili sayısının artırılmasına RP olarak kesinlikle karşı çıktıklarını vurgulamıştır. “Türkiye milletvekilliği” uygulamasının İttihat ve Terakki döneminden günümüze gelen merkezîyetçi bir anlayışın yansımaları olduğunu savunmuştur. Türkiye’de, mümkün mertebe, bu merkezîyetçilikten uzaklaşma zarureti ortadayken ve devleti küçültme hedefi varken milletvekili sayısının 600’e çıkarılmasının tasvip etmediklerini ifade etmiş ve eklemiştir:

*Zaten, maaşından, emekliliğinden birtakım sosyal haklarına varıncaya kadar bütün meselelerde hücumu uğrayan bu müesseseyi, âdeta, kendimiz için sayının 600’e çıkarılmasını istemek gibi bir konuma getirmek, bir yerde, Parlamente’yi küçültmek demektir.*²¹²³

²¹²¹ A.k., s. 440.

²¹²² A.k., s. 458. Kırca daha ilerideki bir tartışma sırasında odak kelimesinin “mihrak” anlamına geldiğini söylemiştir s. 471.

²¹²³ A.k., s. 474.

Kapusuz, ayrıca, Türkiye milletvekilliği uygulamasının “birinci sınıf milletvekilleri, ikinci sınıf milletvekilleri” ayrımını getireceğini iddia etmiştir:

*Birinci sınıf milletvekilleri neyle muhatap olmayacak; seçmenle muhatap olmayacak; özel seçilmiş insanlar olacak. Yeri geliyor, demokrasiyle ilgili birtakım yanlışlıkları tenkit ederken deniliyor ki: ‘Efendim, bu memlekette, partilerde, liderlerin tahakkümü var.’ Bu Türkiye milletvekilliğini, bir yerde partilerin yöneticileri tespit edecekler. Peki, bunun sonucu ne olacak; o zaman, bir yerde, parti liderlerinin bir kat daha güçlenmesi temin edilmiş olacak.*²¹²⁴

Bu açıklamalardan sonra Kapusuz bütün milletvekillerini ittifakla bu uygulamaya karşı çıkmaya çağırmıştır. Demokrasiyi yaygınlaştırma doğrultusunda merkezi idareden mahalli yöneticilere yetki devredilmesi durumunda parlamentonun üye sayısının 300’e düşürülmesinin bile mümkün olduğunu savunarak konuşmasını bitirmiştir.²¹²⁵

CHP Grubu adına 9. madde üzerinde söz alan Ural Köklü (Uşak) partisinin, Meclisin 600 tane milletvekiline ihtiyacı olmadığı kanısında olduklarını ve ilçelerin il yapılmasının da bu artışın gerekçesi olamayacağı görüşünü açıklamıştır. Milletvekillerinin zamanlarının yüzde 10’unu yasamaya ve yüzde 90’ını ise seçmenlerin işlerine ayırdıklarını hatırlatan Köklü, merkezden yönetimin “60–70 milyona” cevap veremediğini savunmuştur. Çözüm olarak “vilayetler bazında, yöresel bazda, yerel bazda, mini parlamento düzeyinde” yerel yönetimlerin etkin kılınmasını ve devletin demokratikleştirilmesini istemiştir. Köklü, ayrıca, ülke çapındaki seçim çevrelerinden, 100 milletvekilinin seçilmesinin de “seçmenin iradesini” değil, her partinin “yöneticilerinin sultalarını” daim kılacağını söylemiştir:

*Burada ne zaafa uğrayacaktır; halka dayalı, demokratik işlerliği olan bir partıcilik anlayışına zarar gelecektir. Çünkü, vatandaş her ne kadar partiye oy veriyor da, bunun yanında, partinin göstermiş olduğu adaya da, şahsa da oy veriyor; bu gerçeği gözden ırak tutmamamız gerekir. Seçmen, bu tür bir uygulamayla, tanımadan, bilmeden ve farkına varmadan, verdiği oylarla 100 milletvekili seçmiş olacaktır: Burada, sözlerimin burasına dikkat ediniz. Vatandaşın görevi, yalnız seçmek değildir, dört beş yılda bir sandık başına gitmek değildir; seçtikten sonra, dört beş yıl da, o seçtiği üyeyi kesinlikle gütmek ve denetlemektir. Bu açıdan baktığımız zaman, böyle bir uygulamanın, seçim bölgesi olmayan bir milletvekilinin seçilmesiyle, vatandaşımızın, seçme, seçilme ve denetleme özgürlüğüne engel getirdiğine inanıyoruz. Bu tür seçimlerle milletvekili seçilmesi, Türkiye’deki demokratik anlayışa ve seçimlere gölge getirecektir.*²¹²⁶

²¹²⁴ A.k., s. 475.

²¹²⁵ A.k., ss. 475-476.

²¹²⁶ A.k., s. 478.

ANAP Grubu adına 9. madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul) da milletvekili sayısının 600'a çıkarılmasına karşı çıkmış ve bunun 16 maddelik ilk teklifte olmadığını hatırlatmıştır. 100 milletvekilinin ülke çapındaki seçim çevrelerinden seçilmesinin de "milletvekilleri arasında bir imtiyaz, bir ayrıcalık yaratma manasına" geleceğini savunan Maruflu, esasen her milletvekilinin, kendi seçim çevresinin değil, tüm Türkiye'nin milletvekili olduğuna dikkat çekmiş ve milletvekili sayısının 450 olarak kalmasını istemiştir.²¹²⁷

DYP Grubu adına söz alan Turhan Tayan (Bursa) milletvekili sayısının artırılması için CHP ve ANAP Grup başkanvekillerinin imza attığını ancak şimdi bu imzalara sahip çıkmadıklarını söylemiştir. Tayan konuşmasında siyasetin "dürüstlük ve mertlik" istediğini komisyonlarda ve Genel Kurulda başka türlü konuşmanın "ikiyüzlülük" olduğunu belirtmiştir. Doğru Yol Partisinin, milletvekili sayısının 450'den 600'e çıkarılması konusunda, hiçbir yerde, somut teklifi ve önerisi olmadığına değinerek bu önerinin başka partilerden geldiğini ve Komisyonun da böylece kabul ettiğini iddia etmiştir. Bu konunun, Komisyonunda tekrar müzakere edileceğini ve hiçbir partinin, samimi niyetlerini gizlememesi gerektiğini vurgulamıştır.²¹²⁸

Sahsi adına 9. madde üzerinde söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak) DSP olarak Anayasa değişiklikleri paketi içinde, onaylamadıkları bazı maddeler bulunmasına ve bunlarla ilgili değişiklik önerileri reddedilmesine rağmen Türkiye'yi daha gerçek bir demokrasiye kavuşturma yolunda olumlu oy verdiklerini söylemiştir. Ancak, bu paket içindeki maddelerden sadece ikisine mutlaka kırmızı oy, ret oyu vereceklerini ifade etmiştir. Bunlardan biri; milletvekilliği sayısını 450'den 600'e çıkarılmasını öngören maddedir; ikincisi de, milletvekilleri, sınırı belirlenmeksizin, sınırsız tazminat ödenmesi hükmünü getiren maddedir. Ecevit milletvekilliği sayısını artırmak yerine 12 Eylül 1980 döneminde çok haksız bir kararla ve önyargıyla kapatılan Cumhuriyet Senatosunun yeniden kurulmasını önermiştir. Cumhuriyet Senatosu Büyük Millet Meclislerinde çalıştığını ve Senatonun rejime, yasama çalışmalarına ne kadar olumlu katkıları olduğunu yaşayarak gördüğünü belirtmiş ve devam etmiştir:

Genellikle, bizde, bazı yasalar, âdeta gözden kaçırılmak istenirmiş gibi aceleyle getirilir ve toplum, kamuoyu, o yasalardan bazılarındaki sakıncaları sonradan fark eder, tepkisini gösterir; fakat, Cumhuriyet Senatosu varken, bu durumlarda, biz milletvekilleri olarak Senato'ya başvururduk 'şurada bir yanlışlık yapmışız, bir hata yapmışız; eğer kabul ederseniz, siz lütfen bunu düzeltin' derdik ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün ilgili hükmüne göre, ivedi durumlarda, 15 gün içinde, Senato, eğer gerekli görürse ilgili

²¹²⁷ A.k., ss. 479-480.

²¹²⁸ A.k., ss. 480-481.

*düzenlemeyi yapardı, düzeltmeyi yapardı. Böylelikle, Cumhurbaşkanlarının veto yetkilerini kullanmalarına, şimdikinden çok daha az gereksinme duyulurdu ve Meclisten çıkan yasalar aleyhinde Anayasa Mahkemesine başvurulmasına da, şimdikinden çok daha az gereksinme duyulurdu.*²¹²⁹

Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca 9. madde üzerinde yapılan eleştirilere cevap veren bir konuşma yapmıştır. Kırca, bu maddeye kadar yaşananların, Anayasanın değiştirilmesi hususundaki bir teklif asgari 300 imzayla verilmişse Anayasa Komisyonu, Genel Kurul, hatta Cumhurbaşkanının yapması gereken şeyin bu metni olduğu gibi kabul etmekten ibaret olduğu yönündeki nazariyenin, Meclis tarafından kabul edilmediğini gösterdiğini savunmuştur. Milletvekillerinin görüşmeler sırasında fikir değiştirebileceğini hatırlatan Kırca, bir yasama meclisinin üye sayısı hakkında kesin bir kural olmadığını siyasi tercihe bağlı olduğunu belirtmiştir.²¹³⁰ Parlamenterlerin idare edilenler ile idare edenler arasında köprü vazifesini yerine getirdiklerine işaretler bu köprü işlevinin yerine getirilmesi için milletvekili sayısının önemli olduğunu savunmuştur. Bülent Ecevit'in Senato hakkındaki görüşlerine kendi tecrübesinden hareketle katılmadığını söyleyen Kırca şöyle devam etmiştir:

*Senato, kanunların mükemmeliyetini sağlamış olmaktan çok uzak kalmıştır ve eğer mekik usulü olmasaydı, kanunlar Senatoda kabul edilmiş olduğu gibi olsaydı, Meclisin ve onun komisyonlarının tekrar müdahaleleri olmasaydı, pek çok kanun, mükemmeliyetten bir hayli uzak olarak çıkacaktı.*²¹³¹

Kırca, ayrıca, Senatonun başarısızlığını partilerin geleneksel yapısına bağlamıştır:

*... gerek Senato gerek Meclis, aynı seçim sistemiyle seçilen, aynı önseçim sistemi içerisinde her partiden aday gösterilen kişilerden teşekkül edince, parti grupları, her iki unsurdan teşekkül ediyordu ve eğer, bağlayıcı karar alınacaksa, bu karar, konu, Senatoya gitmeden evvel, zaten alınmış bulunuyordu; yani, parti sistemimizin geleneksel yapısı, siyasî tercihler açısından, Senatoya pek büyük bir rol tanıımıyordu.*²¹³²

Kırca, tepkiler üzerine Komisyonun bu maddeyi, önergelerle birlikte, İçtüzüğü'nün 89. maddesi gereğince geri çektiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

9. Madde üzerinde son olarak şahsı adına söz alan M. Vehbi Dinçerler de 301 imzalı teklifin Anayasayı değiştirmek için bir niyet ifadesi olduğunu ve bu sayının herhangi bir anayasa değişikliği teklifinin bu Mecliste işleme konabilmesi için bir ön şartı yerine getirdiğini, bir bağlayıcılığının olmadığını söylemiştir. Kendisinin bu yorumunun İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi hocalarından Bahri Savcı tarafından doğru bulunduğunu ifade etmiştir. Senato

²¹²⁹ A.k., ss. 485-486.

²¹³⁰ A.k., ss. 486-487.

²¹³¹ A.k., ss. 487-488.

²¹³² A.k., s. 488.

hususunda Bülent Ecevit'e katıldığını ve 450 milletvekilinden 50 tanesinin, Türkiye çevresinden seçilerek senatoya geçiş için bir geçici çözüm olmasını önermiştir.²¹³³

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra Anayasa Komisyonu Başkanı, İçtüzüğü'nün 89. maddesi hükmü gereğince, 9. maddeyi, önergeleriyle beraber komisyona geri isteyince Başkan da maddeyi geri vermiştir.

Milletvekili seçilme yeterliliği hakkındaki 10. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Halil Orhan Ergüder seçilme yaşının 30'dan 25'e indirilmesinin olumlu olduğunu başka ülkelerden de örnekler vererek savunmuştur. Gençlere imkan verilmesini ve politikanın "inhisar altında" tutulmamasını isteyen Ergüder genç yaşta milletvekili olmanın sıkıntılarına da şu cümlelerle değinmiştir:

*Çok genç yaşta da girmek iyi bir şey değil, ikinci dönem seçilemediğiniz zaman, Allah muhafaza, felaket olur. Ankara'nın sokaklarında, ikinci sefer seçilmemiş hiçbir iş de tutamamış, milletvekilliğinin zevkine varmış çok delikanlılar görüyorum; tekrar milletvekili olmak için gayret ediyorlar; ama zaman ilerliyor, kolay bir iş değil.*²¹³⁴

10. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Fethullah Erbaş (Van), teklifin 10. maddesiyle, Anayasanın 76. maddesindeki "otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir" ibaresinin "her Türk vatandaşı" denilmek suretiyle değiştirilmesini olumlu bulmuştur. Bu şekilde "esasen, faşist bir kafa ile yapılan ve ülkemizde yaşayan diğer ırk ve etnik kökenli vatandaşlarımızı inkâr eden ve varlığını kabul etmeyen dayatmacı görüşten" ayrıldığını ve "ırkçılık yerine vatandaşlık kavramını getirmekle çok büyük bir değişiklik"²¹³⁵ yaptığını savunmuştur. Seçilme yaşının kanuna bırakılmasını eleştiren Erbaş, siyasi iktidarların yasa değişiklik teklifleriyle bunu yukarı çıkarıp, aşağıya indirmesinin engellenmesini istemiştir. Hakim ve savcılarının ve Türk Silahlı Kuvvetler mensuplarının aday olmaları halinde, kazanamadıklarında, eski görevlerine iade edilememeleri hükmünün çok doğru olduğunu savunan Erbaş, mülki idarede görev alanların da bu kategoriye ilave edilmesini önermiştir. Diğer RP sözcüleri gibi Erbaş da konuşmasında 24. maddenin değiştirilmesi gerektiği görüşünü yinelemiştir:

*Bu maddeyle, geçmişte 80 bin kişi adliyelerde zulüm görmüştür, 5 bin kişi mahkûm olmuştur. Günümüzde ise, üniversitelerde binlerce kız evladımızın kaydı siliniyor; temeli 24 üncü maddenin sonu. Barolarda avukatların kayıtları siliniyor; yine, madde 24'ün sonuna göre düzenledikleri genelgelere dayandırıyorlar. Mimar ve mühendis odalarında, sakallı ve başörtülü mühendislerle kimlik verilmiyor. Okul bahçesinde başını örten öğrencilerin velileri, terörle mücadeleyle şikâyet edilip, terörist gibi evinden çıkarılıp götürülüyor. Daha sayamayacağımız birtakım zulümlerin kaynağını, biz, bu maddede görüyoruz.*²¹³⁶

²¹³³ A.k., ss. 489-492.

²¹³⁴ A.k., ss. 497-500.

²¹³⁵ A.k., s. 500.

²¹³⁶ A.k., s. 502.

CHP Grubu adına 10. madde üzerinde söz alan Mümtaz Soysal, seçilme yaşının 25 yaş olduğunun netleştirilmesi gerektiğini, Komisyonca benimsenen “25 yaştan aşağı olamaz” ibaresinin sorunlu olduğunu savunmuştur. Kamu görevlilerinin seçimlerden sonra kamu görevlerine geri dönme haklarında Komisyonun, teklifle getirilen sınırlamaların, biraz daha ötesine gittiğini iddia etmiştir. Soysal partilerinin kamu görevlilerinin de parti üyesi olabilmelerini tehlikeli görmediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

*Falanca partiye kayıtlı olduğunu bildiğiniz kamu görevlisi, sizin de bunu bildiğinizi bildiği için, davranışlarında çok daha dikkatli olur. Oysa hepimizin bildiği ülkenin gerçeklerinden biridir; kamu görevlilerinin bir kısmı, bir partiye kayıtlı olmadıkları halde, parti üyesi olmadıkları halde, atanmaları sırasında, başkaları onları öyle gördükleri için ve kamunun gözünde de öyle görülmeye başlandıkları için, kayıtlı olandan daha partili gözükürler.*²¹³⁷

Adaylık konusunda da kamu görevlilerine sınırlama getirilmesini eleştiren Soysal, yargıçların ve silahlı kuvvet mensuplarının da mesleklerine dönme hakkının olması gerektiğini öne sürmüştür. İlk bakışta çok doğru gözükken bu kuralın yargıçlar gibi, bütün yaşamları boyunca adil davranmaya alışmış, ya da, silahlı kuvvet mensupları gibi, yaşamlarını ülkenin savunmasına adanmış insanların, siyasal yaşama katılmalarını engellediğini iddia etmiştir.²¹³⁸

10. madde üzerine şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) konuşmasında Osmanlı İmparatorluğunu yıkan “iki fitne ideoloji”den bahsetmiştir: Türk milliyetçiliğini bahane ederek İslam’a düşmanlık ve İslam’ı kendine benimseterek Türk Milletine yapılan düşmanlık. Şahin, bir partinin sözcüsünün “Türk” kelimesini, faşistlikle beraber anmasını, “cahillik”, “Türk düşmanlığı” ve “Batılıların ağzıyla” konuşmak olarak nitelemiş ve devam etmiştir: “Türk Milleti, tümüyle birdir, parçalanamaz, fitneye izin verilemez. ‘Türk’ kelimesiyle ‘Türk vatandaşı’ ibaresi aynı manayı taşır.”²¹³⁹ Şahin, milletvekillerinin itibarının düştüğü bir dönemde milletvekillerinin, “ahlaken mazbut ve idare sanatında ehil kişi” olanlardan seçilmesine dikkat edilmesini isteyerek konuşmasını bitirmiştir.

10. madde üzerinde söz alan Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca konuşmasına başlarken RP ve MHP milletvekilleri arasında çıkan tartışma üzerine Birleşime 10 dakika ara verilmiştir. Üçüncü oturumda söz alan Kırca “kamu hizmetinden yasaklananların, taksirli suçlar dışında bir yıl veya daha fazla hapis cezasına veya ağır hapse kesin hüküm giymiş olanların, affa uğramış olsalar bile seçilemeyeceklerine ilişkin olan hükmün,” kaldırılmış olmasını önemli bir yenilik olarak nitelemiştir. Kırca, ayrıca katılımı sağlamak için, yargıç, savcı ve silahlı kuvvetler mensuplarına dönme hakkı verilmesi isteğini yerinde bulmayarak bu kişilerin siyasi tarafsızlığının önemine değinmiştir. “Rezerv mecburiyeti, rezerv yükümü” denilen bir kural gereği kamu görevlilerinin aile ve dost çevresi dışında siyasi eğilimlerini açıklamadıklarını ifade etmiş ve eklemiştir:

²¹³⁷ A.k., s. 503.

²¹³⁸ A.k., ss. 502-504.

²¹³⁹ A.k., s. 505.

Uygar Batı memleketlerine baktığımız zaman, yüksek hâkimlik ve savcılık görevlerine erişmiş yahut silahlı kuvvetlerde görev yapmış kişilerin, aday olup, seçimlere girdikten sonra -hele bunu bir partinin adayı olarak yaptıktan sonra- geriye döndükleri pek görülmez. Bu gibi meslekler, devlete belirli bir adayı gerektirir. Bu adayı yapan insanlar, mesleklerine devam ederler, o mesleğin vakarı içinde kalırlar, siyasî münakaşalara karışmazlar -hele açıktan hiç karışmazlar- ve bunu tekaüt oluncaya kadar devam ettirirler.²¹⁴⁰

10. madde üzerinde şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon) seçilme yaşının 25'e çekilmesi ile ilgili çekincelerini ifade etmiştir. Yakın'a göre yeterli hayat tecrübesi olmayanlar fevri davranabilirler hem de ekonomik bağımsızlıklarını kazanmadıklarından "bağımsız kararlar" almakta, "kendi vicdanının sesini" dinlemekte ve "devlet ve millet için kendi doğrularını" ortaya koymakta zorluklar yaşayabilirler.²¹⁴¹

10. maddenin değiştirilmesi ile ilgili 11 önerge verilmiştir. Önergelerin görüşülmesine 24.6.1995 tarihli 129. Birleşimde devam edilmiştir. Önergelerin görüşülmesi sırasında Van Milletvekili Fethullah Erbaş'ın konuşması Kayseri Milletvekili Mustafa Dağcı tarafından yeniden ele alınmıştır. Dağcı, Türk milliyetçiliğini İslam dışı ilan ederek, Türkiye'yi bölmeye götürenlere, milletin izin vermeyeceğini söyleyerek kavmini sevmenin dini delillerine işaret etti. Kafatasçı olmadıklarını belirten Dağcı kültür bağıyla kendisini Türk milletinden sayan herkesi Türk saydıklarını ifade etmiş ve bundan gocunan insanların Türkiye Büyük Millet Meclisinde oturmasını doğru bulmadıklarını eklemiştir: "Kendini hangi milletten sayıyorsa, hangi devletten sayıyorsa, kapılarımız açık, buyursunlar, gitsinler."²¹⁴² Fethullah Erbaş da kendisini eleştirenlere Hz. Muhammed'in Veda Hutbesini okumalarını tavsiye etmiştir. Kendisinin ülkeyi bölmek, parçalamak gibi bir niyetinin olmadığını, dedesine Meclis tarafından İstiklal Savaşı madalyası verildiğini hatırlatmıştır:

*Benim ecdadımın yarısı, Balkan Savaşında, yarısı, Allahüekber Dağlarında şehit olmuştur. Bu vatanın, İstiklal Savaşına da katılmışlardır; bu vatanın her noktasında benim hakkım vardır. Ben, buraya kan dökerek gelmişim... Allah, herkesi kavim kavim yaratmıştır; beni Türk yaratmıştır, benim yanımdaki kardeşimi Kürt yaratmıştır, benim ondan hiçbir üstünlüğüm yoktur; ancak, takvadadır üstünlük, yoksa başka bir şeyde yoktur.*²¹⁴³

Kendisinin Meclisten kovulmak istenmesini eleştirerek "bu ülke hepimizin" ve "bu memleketteki 65 milyon insan kardeşdir" cümleleriyle konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁴⁴ Önergeler üzerindeki konuşmaların tamamlanmasından sonra 10.

²¹⁴⁰ A.k., s. 508.

²¹⁴¹ A.k., ss. 509-510.

²¹⁴² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 129 (24.6.1995), ss. 541-542.

²¹⁴³ A.k., s. 543.

²¹⁴⁴ A.k., ss. 543-544.

maddenin gizli oylamasına geçilmiştir. 344 üyenin iştirak ettiği oylamada 238 kabul, 100 ret, 3 çekinse, ve 3 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece, bu maddede de, Anayasanın öngördüğü sayıya ulaşamamıştır.²¹⁴⁵

11. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Zeki Ergezen 82. maddesindeki tek değişikliğin dernek kelimesinin eklenmesi olduğunu ve bunun milletin hiçbir problemini çözmeyeceğini söylemiştir. Anayasa değişikliğinin “Millet, devletin hizmetinde değil; devlet, milletin hizmetinde olmalıdır” anlayışına dayanması gerektiğini belirten Ergezen, 19. Dönem Meclisinin Anayasayı iptal ederek halkın önüne çıkarak “bu halkın bünyesine uygun bir anayasa” hazırlaması gerektiğini savunmuştur. Hükümetin sivil bir anayasaya geçme sözünü de “sözde demokrasi diktatörlerini” aşamadığı için tutamadığını iddia etmiş ve şöyle devam etmiştir:

*Osmanlıyı kimler yıktıysa, bugün, bu ülkedeki laiklik anlayışının devam etmesini isteyenler de onlardır; bize de bekçiliğini yaptırıyorlar. 82 nci maddeyi değiştirmeye gerek yoktur. Milletvekilleri, milletvekili olduktan sonra, milletvekilliğinin dışında hiçbir işle uğraşamazlar der, çıkarsınız veya başka bir maddede bunu ifade edersiniz.*²¹⁴⁶

ANAP Grubu adına 11. madde üzerinde söz alan Emin Kul, anayasanın “bir haklar ve özgürlükler manzumesi” olduğunu hatırlatarak teşkilatlanma, sendikalaşma, sözleşme, grev hak ve özgürlüklerinin anayasa hukukunun en önemli kurallarından birisi olduğunu ifade etmiştir. Kul’a göre, temel hakları ve özgürlükleri sınırlayıcı, kısıtlayıcı hükümlere yer vermektense, bu hakların kanunla nasıl düzenleneceğini, siyasi iktidarların, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesi içerisinde düzenlemesine bırakmak, çok daha doğru “bir anayasa inşa tercihi”dir. Anayasalara, partilerin siyasi ve ekonomik programları penceresinden bakmak zorunda olunmadığını söyleyen Kul, mevcut Anayasa değişikliği sürecinin “sivil anayasa” yapmak olarak görülmemesini yapılanın “mevcut Anayasayı, halkımızın tercih ettiği ve bütün siyasî partilerimizin tercih ettiği, demokratik rejim ve sosyal hukuk devleti yapılanmasına uygun bir hale getirmenin sınırlı bir çalışma” olduğunu belirtmiştir. 177 maddelik bir anayasanın 21 maddesinin değişikliğine dair mevcut çalışmanın geçmesi durumunda bile sınırlı bir çalışma olduğunu hatırlatan Kul, bu süreçte “popülist, partisel çekişmelerin öne çıkarılması”nı eleştirerek ikinci tur görüşmelerinde bunun en asgariye indirilmesini istemiştir.²¹⁴⁷

CHP Grubu adına Mümtaz Soysal (Ankara) maddeler ilerledikçe Komisyonun mutabakat metninden uzaklaşarak yasaklama ve engelleme havasına girmesini eleştirmiştir. Mevcut 82. maddenin, “bir askeri rejim ürünü” olduğunu ve Parlamenteoya kuşkuyla baktığı için, milletvekillerinin uğraşabileceği işlere birtakım sınırlamalar getirdiğini savunmuştur. Soysal’a göre bu sınırlamaların bir

²¹⁴⁵ A.k., s. 550.

²¹⁴⁶ A.k., s. 552.

²¹⁴⁷ A.k., ss 554-556.

kısmı haklıysa da 82. maddenin yürürlükte olan metni, çoğulculuğu getirebilecek özgürlükleri sınırlandırmıştır. Ona göre Komisyon bu metne dönmekle kalmamış daha sınırlayıcı bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu zihniyet sebebiyle maddelerin reddedildiğini ancak bunun da “askeri rejim zamanında yapılmış” diye eleştirilen Anayasanın demokratik bir parlamento önünde “meşruluk damgası vurma” anlamına geldiğini iddia etmiş ve Komisyonun özgürlükçü bir yaklaşımı benimsemesini istemiştir.²¹⁴⁸ Şahsı adına söz alan Emin Kul ve Gaffar Yakın kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve sendika yöneticiliğinin milletvekilliğiyle bağdaşmayacak işler arasından çıkarılmasını istemiştir.²¹⁴⁹ Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca “sendika ve üst kuruluşu yönetici ve deneticileriyle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları yönetici ve deneticilerinin” bu sıfatlarının milletvekilliğiyle bağdaşp bağdaşmaması hususunda komisyonda çeşitli tereddütler olduğunu ifade etmiştir. Kırca, verilen önergeleri inceleyerek Meclisin temayülü istikametinde değişiklik yapabilmek için Komisyonun İttüzüğün 89. maddesi gereğince, bu maddeyi, önergelerle birlikte geri istediğini iletmiştir.²¹⁵⁰ Anayasa Komisyonu Başkanı Şerif Ercan’ın talebi üzerine 11. madde önergelerle birlikte Komisyona iade edilmiştir.

Milletvekilliğinin düşmesi hakkındaki 12. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul) mahkeme kararıyla mahkûm olan milletvekillerinin bu karar Meclise bildirilince Meclis Başkanlık Divanı’nın hemen iptal kararı alarak milletvekilliğinden çıkarmasını olumlu bulduğunu hatta devamsızlıkta bulunan milletvekillerinin Meclisten ayrılmaları için sıkıştırılmasını istemiştir. Ergüder ayrıca, milletvekilliğiyle bağdaşmayan işler yapanların (devlet ihalelerine giren, gümrük komisyonculuğu yapan, ithalat-ihracat yapanların) ya milletvekilliğini ya da diğerini tercih etmesini söyleyerek Başkanlık Divanı’nın devlet ihalelerini alan milletvekillerinin tahkikatını yaparak sicilini kesmesini istemiştir.²¹⁵¹

RP Grubu adına 12. madde üzerinde söz alan Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş) milletvekilinin istifa ettiği durumda istifasının kabul edilmeyerek Genel Kurulca kararlaştırılmasını “zulüm” olarak nitelemiştir. Zira Mecliste hakim olan grupların menfaatine uygun düşerse, “evet” denilecektir, menfaatine uygun düşmezse de “hayır” denilecektir. Dökülmez, milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görevi kabul etme ve bunu sürdürmekte ısrar halinde, ya da devamsızlık halinde milletvekilliğinin düşmesinin Genel Kurulun gizli oyuna bırakılmasını da eleştirmiştir. Maddenin son fıkrasında “Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle” sebebiyet veren milletvekilinin sadece kendisinin milletvekilliğinin düşmesini de isabetli bularak konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁵²

²¹⁴⁸ A.k., ss. 557-558.

²¹⁴⁹ A.k., ss. 560-564.

²¹⁵⁰ A.k., s. 562.

²¹⁵¹ A.k., ss. 566-568.

²¹⁵² A.k., ss. 569-570.

CHP Grubu adına Mümtaz Soysal (Ankara) Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmış olan bir partinin bütün milletvekilleri yerine sadece, davranışlarıyla, sözleriyle o kapatılışa sebebiyet vermiş olan milletvekillerinin, milletvekilliğinden yoksun bırakılmasının olumlu bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Milletvekilinin istifasının Genel Kurula sunulmasının da olumlu olduğunu zira milletvekillerinin istifaya zorlandığı durumlar olabileceğini bu yüzden milletvekilini dinleyerek ondan sonra karar vermenin daha isabetli olduğunu öne sürmüştür. Milletvekilinin milletvekilliğiyle bağdaşmayan işler yapması durumunda da geçerli olduğunu savunmuştur. Birtakım suçlamalarla ya da yanıltmalarla, karşılaşan milletvekilinin o duruma niçin girdiğini, Genel Kurul önünde açıklayabilmesinin yerinde olduğunu vurgulamıştır.²¹⁵³

Şahsı adına söz alan Atilla Mutman (İzmir) mevcut Anayasanın 84. maddesinin milletvekilini partisinden istifa etse de etmese de, suçu olsa da olmasa da cezalandırdığını bu adaletsizliğe hiçbir ülkede rastlanamayacağını savunmuştur. Bu maddenin yüzünden, Türkiye'nin, dünyada, "ağır bir saygınlık kaybına" uğradığını, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki boşlukların kritik sayıya ulaştığını ve ülkenin güneydoğu ağırlıklı bir ara seçime zorlandığını belirtmiştir. Mutman, Demokratik Sol Parti olarak, Anayasanın ara seçime ilişkin 78. maddesinin de Komisyonda değiştirilmesini önerdikleri halde bu konuda bir adım atılmadığını hatırlatmıştır. Boşalan milletvekillerinin yedeklerle veya ilgili partilerin yetkili organları tarafından doldurulmasını önerdiklerini ve bunun güneydoğu ağırlıklı bir ara seçim zorunluluğunu ortadan kaldıracığını ve Türkiye'nin dünyada uğradığı ağır saygınlık kaybının da giderileceğini ifade etmiştir.²¹⁵⁴

Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca Anayasanın 84. maddesinin mevcut metninin, temsili demokrasinin belli başlı kurallarına aykırı bir madde olduğuna değindiği konuşmasında temsili demokrasinin ilkelerinden bir tanesinin milletvekilinin, emredici vekâletle çalışmadığı olduğunu belirtmiştir. Bu prensipten hareketle bir milletvekilinin partisinden ayrılmasıyla üyeliğinin düşmesine, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla karar vermeye, Meclisin mecbur tutulmasını çelişkili bulduğunu söylemiştir. Bu değişikliğin hülle partileri uygulamasına da son vereceği açıklanmıştır. Milletvekillerinin istifasının Başkanlık Divanında incelenmesini savunan Kırca kazaî kararların Meclisin onayına sunulmasına gerek olmadığını ifade etmiştir. Bunun, kuvvetler ayrılığının en basit tatbikatıyla dahi bağdaşmadığını söyleyerek şöyle devam etmiştir:

Kuvvetler ayrılığı vardır, yargının kesin bir hükmünü Meclisin onaylayıp onaylamaması söz konusu dahi olamaz. Objektif mesuliyet, borçlar hukukunda bile fevkalade istisnâî hallerde tanınır. Objektif mesuliyet, hiçbir zaman esas olmaz; hatta ceza hukukunda objektif mesuliyet yoktur. Bugünkü Anayasada bir objektif mesuliyet hali var, o da şu: Bir parti hakkında temelli kapatma davası

²¹⁵³ A.k., ss. 571-572.

²¹⁵⁴ A.k., s. 573.

*açılmış, o temelli kapatma davasının açıldığı tarihte, o partiye mensup bazı milletvekilleri Mecliste oturuyor ve bu parti, Anayasa Mahkemesince temelli olarak kapatılıyor; ama, o partinin, temelli kapatma davasının açıldığı tarihte Mecliste bulunan milletvekillerinden, bu kapatmada hiçbir dahli olmayan insanlar bile, kendiliğinden, otomatik olarak ihraç ediliyor. Bunu, hukuk kurallarıyla izah etmek mümkün değil; ne biz izah edebiliyoruz ne de dünya izah edebiliyor. Açık söyleyeyim, bu, bizim bir ayıbımızdır, bu ayıbı kaldırmak lazımdır.*²¹⁵⁵

Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir) istifa eden milletvekilinin ya da devamsızlıktan, milletvekilliğinin düşmesini doğru bulmadığını bunun yerine maaş kesme cezası getirilmesini önermiştir. Bulut’a göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden bir milletvekilinin üyeliğinin düşmesinin oylamaya tâbi tutulması yanlıştır; karar alındığı andan itibaren bu kişinin üyeliğinin derhal düşmesi gerekir:

*Ahlak, namus, dürüstlük, hırsızlık konusunun burada oylanacak tarafı yok; hırsızsa hırsızdır, ahlaksızsa ahlaksızdır, yaramazsa yaramazdır; bunun neyini tartışacağız, neyini konuşacağız. Yargı organlarının onlar hakkında vereceği kararı bizim burada tartışmamız, bence yanlıştır.*²¹⁵⁶

12. madde üzerinde 11 tane değişiklik önergesi verilmişse de hiçbiri kabul edilmemiştir. 322 üyenin katıldığı gizli oylamada 243 kabul, 77 ret ve 2 çekinse oy kullanılmış ve bu madde de anayasal sayıya ulaşamamıştır.²¹⁵⁷

13. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir) dış politika sorunlarına dikkat çekerek bunlara çözüm üretmek görevinin Meclis tarafından, sanki unutulduğunu ve sadece, demokratikleşme adına, Anayasa değişikliğiyle uğraşır hale geldiğini söylemiştir. İşsizliğe çare bulunması gerekirken Anayasa değişikliğiyle oylanmaya çalışıldığını ve 21 maddeden ibaret değişiklik teklifinin birçok maddesinin reddedildiğini belirtmiştir. Demokratikleşme ve sivil anayasa yapma adı altında kamuoyunun kandırıldığını savunan Elkatmış, Anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesiyle milletin bütün dertleri halledilecekmiş gibi gösterilerek toplumun oylanmasının “gayet tehlikeli bir durum” olduğunu iddia etmiştir. Anayasanın değiştirilmesiyle demokratik olunamayacağına dikkat çeken Elkatmış, ülkenin demokratik bir ülke olması için, öncelikle, kafalarımızın demokrat olması gerektiğini belirterek şöyle devam etmiştir:

... birbirimize karşı hoşgörülü olmamız ve birbirimizi sevmemiz, birbirimizi anlayışla karşılamamız ve birbirimize tahammül etmemiz gerekir. Sivil bir anayasa yapmak istiyorsak, öncelikle, Anayasanın 118 inci maddesindeki Millî Güvenlik Kurulunun yeri ve görevlerinin yeniden kaleme alınması gerekir. Meclis kararları dahi yargı denetimine tabi iken, Yüksek

²¹⁵⁵ A.k., ss. 575-576.

²¹⁵⁶ A.k., s. 577.

²¹⁵⁷ A.k., s. 600.

*Askerî Şûra kararlarının da yargı denetimine alınması gerekir; sivil anayasa böyle yapılır. Yetki kanunlarıyla, kanun hükmünde kararnamelerle Meclisin devre dışı bırakılmasını, âdeta by-pass edilmesini önleyici hükümlerin konulması gerekir. Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan kuvvetler ayrılığı prensibinin tam olarak gerçekleşmesi için, Anayasada değişmesi gereken asıl hükümlerin ve bu arada inanç özgürlüğünü kısıtlayan antidemokratik hükümlerin değişmesi gerekir. Demokrasiyi katleden, ihtilalcilerin yargılanmalarını önleyen maddelerin tamamen kaldırılıp, hatta onların şimdi yargılanmalarını sağlayacak hükümler getirilmelidir. Anayasa değişikliği için bütün partiler arasında bir mutabakat sağlanmalıdır.*²¹⁵⁸

Elkatmış ayrıca, milletvekilinin, istifa dilekçesini, bizzat kendisinin Meclis Başkanına vermesiyle istifa etmiş sayılması gerektiğini belirtmiştir. Maddenin son cümlesinde, yasama dokunulmazlığı kaldırılan veya milletvekilliğinin düşmesine Meclisçe karar verilen üyelerin, bu Meclis kararı aleyhine Anayasa Mahkemesine itiraz etmeleri durumunda, Anayasa Mahkemesince 15 gün içinde karar verileceği; aksi takdirde, Meclis kararının yürürlüğe girmeyeceği hükmünün doğru olmadığını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²¹⁵⁹

13. madde üzerinde şahsı adına söz alan Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) sivil bir anayasayla 12 Eylül Anayasasının toptan değişmesinin herkesin arzusu olduğuna değinerek yine de “bir çivi sökmek” bakımından da olsa bu değişikliklerin sevindirici olduğuna dikkat çekmiştir. 19. Dönem Parlamentosunun anayasa değişikliğini, milletin beklediği maddeleri de dahil ederek, ciddi bir şekilde ele almasını ve bir konsensüs sağlamasını isteyen Şendiller hiç olmazsa, ikinci oylamada, bütün parti gruplarınca, “asgarî bir müşterek” etrafında bir araya gelinmesine vurgu yapmıştır. 13. maddede, Anayasanın 85. maddesiyle ilgili çok fazla bir değişiklik getirilmediğini “Anayasa Mahkemesi 15 gün içerisinde bir karar vermezse, o zaman Meclisin kararı geçersiz sayılacak” şeklindeki yeni düzenlemenin önceki maddedeki şekilden daha antidemokratik bir anlayış olduğunu savunmuştur. Şendiller, Parlamentonun, her türlü kurumun üzerinde olduğuna değinerek şöyle devam etmiştir:

*Anayasa Mahkemesi de bir anayasal kuruluştur, ona bir itirazımız yoktur; ama o zaman, Yüce Meclisin verdiği karar boşlukta kalacaktır; yani, Anayasa Mahkemesi, 15 gün içerisinde bir karar vermezse, o zaman, Türkiye Büyük Millet Meclisinin vermiş olduğu karar, âdeta boşlukta kalacaktır; bunun da, demokratik sistem bakımından fevkalade yanlış olacağına inanıyoruz. Anayasa Mahkemesinin, kuruluşu ve icraatı zaten farklıdır. Anayasa Mahkemesinin, Parlamentoyla ilişkili olarak, Anayasada yeniden değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Yani, Anayasa Mahkemesi Başkanı, memur mudur, bürokrat mudur veya bu mahkeme, Parlamentonun üzerinde bir kurum mudur?*²¹⁶⁰

²¹⁵⁸ A.k., s. 594.

²¹⁵⁹ A.k., ss. 594-595.

²¹⁶⁰ A.k., s. 596.

Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon) kendi isteğiyle istifa eden veya parti değiştiren milletvekilleriyle herhangi bir suç işleyen veya milletvekilliğine yakışmayan suçları işleyen insanların durumlarının farklı olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. 84. maddenin 1970’li ve 80’li yıllara kadar devam eden Meclis içerisinde siyasî partiler arasındaki transferler sebebiyle koyulduğunu hatırlatan Yakın, yasakçı zihniyetle bir yere gidilemediğini, gerçekçi kanunlara ihtiyaç olduğunu söylemiştir. 84. maddenin milletvekillerinin parti değiştirmesini engelleyemediğini “anahtar teslimi, günübürlük partiler” kurulduğunu hatırlatmıştır. Yakın, kendi isteğiyle istifa eden milletvekillerinin, istifasının Mecliste tekrar onaylanmasına gerek olmadığını söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²¹⁶¹

13. maddenin gizli oylamasına katılan 291 üyeden 227 kabul, 61 ret ve 3 çekinser oy çıkmıştır. 14. maddenin görüşmelerine 129 Birleşimin Üçüncü oturumunda Başkanvekili Vefa Tanır’ın başkanlığında devam edilmiştir. Milletvekilleri maaşlarıyla ilgili değişiklik getiren 14. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul) bu maddenin lüzumsuz olduğunu zira asgari ücretin 3 milyon lira olduğu bir dönemde, milletvekilinin, sosyal haklardan daha fazla faydalanmasının yanlış olduğunu belirtmiştir.

Milletin çoğu aç iken bu maddenin tepki alacağını söyleyen Dumankaya, bu maddeye olumsuz oy vereceklerini açıklamıştır:

*... milletin vekili olarak, bizim, ne fazla yemeye hakkımız vardır ne fazla uyumaya hakkımız vardır ne gülmeye hakkımız vardır ne de eğlenmeye hakkımız vardır; bunu, söylemek istiyorum. Çünkü millet, bize zorla oy vermedi; biz, gittik, millete, ‘seni Mecliste temsil edeceğiz’ dedik; ‘senin hakkını müdafaa edeceğiz’ dedik. Ne olursa olsun, bu maddeyi kabul ettiğimiz zaman, toplum, bizi hoş karşılamayacaktır.*²¹⁶²

RP Grubu adına Ahmet Remzi Hatip (Konya) de “geçim sıkıntısı, ağır vergiler, zam, enflasyon ve faiz altında inleyen esnafın, işçinin, çiftçinin, memurun ekonomik durumunu” düzeltecek hiçbir maddenin Genel Kurula getirilmediğini ancak milletvekilleri ve bakanlarla ilgili sosyal hakların ve yardımların Anayasa teminatı altına alınmak istendiğini söylemiştir. Demokratikleşme beklenen bu Anayasa değişikliğinde “kıyak emeklilik” denilen statü, milletin büyük tepkisine rağmen yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Hatip’e göre bundan sonra yapılacak olan düzenlemelerin, Anayasa Mahkemesi tarafından bozulmasını engellemek için böyle bir düzenlemeye gidilmiştir. Hâlbuki 1986’dan bu yana, milletvekilleriyle ilgili yapılan bu tür düzenlemeler, kamuoyu tarafından kabul görmemiştir:

İlk üç düzenleme, Anavatan Partisi tarafından yapılmıştır. Bu meseleyle ilgili olarak, bu İktidar da, ayağının tozuyla, Aralık 1992’de, sonra 1994’te, daha sonra da 1995’te olmak üzere üç ayrı kanun çıkarmış. Bunlar nasıl çıkmış; doğrudan doğruya bu mevzuu düzenlemek için çıkmamış; birincisi, hâkimlerin

²¹⁶¹ A.k., ss. 596-597.

²¹⁶² A.k., s. 604.

makam tazminatlarıyla ilgili bir kanun teklifinin arasına sıkıştırılmış; ikincisi, olimpiyat şampiyonlarına maaş bağlanması için getirilen kanuna, milletvekillerinin durumu, oraya sıkıştırılmış; üçüncüsü de, emniyet mensuplarının stajda geçen hizmetlerinin de fiili hizmetten sayılması için getirilen bir kanunun arasına sıkıştırılmıştır. Böylece, bir âdet meydana getirilmiş. Bu sefer de Anayasa, demokratikleşme, insan hakları falan derken, onun arasına milletvekillerinin bu meselesi getirilip sıkıştırılmış. Buraya da, eski Anayasa hükmü, cari olan Anayasanın 86 ncı hükmü aynen muhafaza edilirken- adeta bir parantez açılmış, demin arz ettiğim şekilde, milletvekillerinin ve dışarıdan atanan bakanların emeklilik hakları derç edilmiştir.²¹⁶³

Hatip Anayasa Mahkemesi'nin kıyak emeklilik kanunlarını hak ve adalet kaidelerine aykırı diye bozduğunu söyleyerek “bu çarpıklığın” Anayasaya yerleştirilmesini eleştirerek yalnız bu madde dolayısıyla, bütün anayasa teklifini reddetme imkânı ve ihtimali olduğunu savunmuştur. 14. madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Mehmet Kerimoğlu (Ankara) Hatip'in sırf kameralara şov olsun diye kamuoyunda Parlamente'ye ve milletvekillerine saldıranların ağzıyla, bir kıyak emeklilik söylemi tutturmasını eleştirmiştir. Milletvekillerinin 25 yıl fiili hizmeti doldurmadan emekli olamadığını hatırlatan Kerimoğlu milletvekillerinin hiç değilse kendi kendilerine haksızlık etmemesini istemiştir.²¹⁶⁴

14. madde üzerinde şahsı adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak) 21 maddelik anayasa değişiklikleri paketinin amacının Türk demokrasisinin bazı eksikliklerini gidermek olduğunu ancak bu paketin içinde milletvekillerinin, emekli milletvekillerinin, milletvekili olmayan bakanların, eski bakanların özlük haklarıyla, gelirleriyle ilgili bir maddenin niçin yer aldığını anlayamadığını belirtmiştir. Milletvekillerinin ve eski milletvekillerinin gelirleriyle ilgili özel kanundan bahsedilmesini de eleştiren Ecevit, Komisyonun, bu maddeyi geri alarak milletvekillerine, emekli milletvekillerine, eski bakanlara yapılacak ödemeleri kesin bir çözüme bağlamasını önermiştir.²¹⁶⁵ Bunun üzerine söz alan Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca milletvekillerine, emeklilikleri, tazminatları ve sosyal hakları açısından herhangi bir imtiyaz tanınamayacağını, kanunla da tanınamayacağını vurguladıktan sonra bu maddeyi Komisyona alacaklarını belirtmiştir.

Şahsı adına 14. madde üzerinde söz alan Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş), ise milletvekilleri maaşlarının ve emekliliğinin gazetelerdeki köşe yazarları ve bazı milletvekilleri tarafından polemik ve şov konusu yapılmasını eleştirmiştir. Şendiller milletvekillerinin seçmenlerine karşı olan ağır yüküne de değinerek maddenin komisyona geri çekilmesini ve Parlamente'ye sıkıntıya sokmayacak şekilde getirilmesini istemiştir.²¹⁶⁶ 14. madde üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra Anayasa Komisyonu Başkanının isteği üzerine söz konusu madde, önergelerle beraber, İçtüzüğün 89. maddesi hükmüne göre komisyona geri verilmiştir.

²¹⁶³ A.k., s. 605.

²¹⁶⁴ A.k., ss. 607-608.

²¹⁶⁵ A.k., ss. 608-609.

²¹⁶⁶ A.k., ss. 612-614.

TBMM'nin toplanmasıyla ilgili 15. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Musa Demirci (Sivas), Meclisin her yıl ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanmasının iklim ve hayat şartları açısından daha uygun olduğu yönündeki mütalaanın önemli olmadığını sadece madde sayısının artırıldığını iddia etmiştir. Demirci Türkiye'deki laikliğin devletin dine müdahale etmesi anlamında Bizantizm olduğunu söyleyerek konuşmasına son vermiştir:

*Türkiye'de, gerçekten, bir Bizantizm anlayışı vardır. Türkiye'de, siyasî iktidarlar, güya, insanların inanç ve ibadet hürriyetini tanıdıklarını ve koruduklarını iddia ediyorlar. Bu kural, Türkiye'de, Türk vatandaşı olan gayrimüslim vatandaşlar ve Hristiyanlar için doğrudur. Niye; çünkü, cumartesi tatili Yahudilerin, pazar tatili de Hristiyanların ibadetlerini sinagog ve kiliselerde yapmalarını kolaylaştırmıştır; ama, Müslümanların durumu fevkalade iç açıcı değildir.*²¹⁶⁷

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), Meclis çalışmalarının ekim ayında başlamasının uygun olduğunu böylelikle milletvekillerinin parti il ve ilçe teşkilatlarında çalışarak seçmenlerini ziyaret edebileceklerini belirtmiştir. Milletvekillerinin tatile çıktıklarında tatil yapamadıklarını Türkiye'nin büyük problemlerini halledebilmek için, zamanın yetmediğine değinerek bir ay uzatmanın yerinde olduğunu söylemiştir. Yine şahsı adına söz alan bir diğer milletvekili, Abdüllatif Şener (Sivas) Anayasa değişikliği uzlaşma metninde, ne bir sivilleşme ne de siyasal katılımın artırılmasına yönelik ciddi düzenleme olmadığını iddia etmiştir. 14. maddenin, 24. maddenin ve geçici 15. maddenin içinde bulunmadığı bir uzlaşma metninin sivilleşme olarak görülemeyeceğini savunan Şener, üç partinin sadece ve sadece milletvekillerini ilgilendiren bir metni, uzlaşma metni olarak ortaya çıkardığını öne sürmüştür.²¹⁶⁸

15. madde üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra 129. Birleşim kapatılmış ve bu madde üzerindeki 2 önerge ve diğer maddelerle ilgili görüşmelere 28.6.1995 tarihli 131. Birleşimde Başkanvekili Mustafa Kalemlî'nin başkanlığında devam edilmiştir. 15. maddenin gizli oylamasına 337 üye katılırken oylamada 275 kabul, 59 ret, 2 çekinse ve 1 iptal oyu kullanılmıştır.²¹⁶⁹

Başkan bazı maddelerin geri çekilme durumu olduğunu ve geri çekilen maddenin bir sonraki maddelerle çok direkt bir bağlantısı varsa ve bu maddeleri etkileyecek ise ve bu kararı Komisyon, bu şekilde bildirmişse, görüşmelere ara verileceğini açıklamıştır. Komisyondan kendi istediği süre içerisinde maddeyi görüşüp genel Kurula getirmesinin bekleneceğini de ifade eden Başkan geri çekilen madde, bir sonraki maddeyi veya maddeleri etkilemiyorsa, Başkanlığın görüşmelere devam edeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Komisyondan dönen metnin yeni bir madde mi ya da bir redaksiyon mu olduğu, Komisyona sorulacak ve

²¹⁶⁷ Bizantizm; devletin, dini keyfine göre yorumladığı, kontrol ettiği sistem olarak tarif edilir.

²¹⁶⁸ A.k., ss. 619-621.

²¹⁶⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90 Birleşim: 131 (28.6.1995), s. 122.

Komisyonun “bu yeni bir maddedir” demesi üzerine, o, yeni madde olarak görüşmelere açılacaktır. Komisyon “bu yeni madde değildir, bir teknik düzenleme yapılmıştır” derse, o zaman, yeni madde olarak müzakerelere açılmayacaktır. Ancak, yeni madde olduğu açıkça belli olmasına karşın, Komisyonun “bu yeni madde değildir” diye ısrarı olursa, Başkanlık, bu konuda, kendi yetkisini kullanacak ve ona göre müzakere açacaktır.²¹⁷⁰

Bu açıklamadan sonra Başkan, Anayasa Komisyonunun, geri çektiği 9, 11 ve 14. maddeler hakkında tanzim ettiği raporu okutmuştur. Raporda Komisyonun, bazı milletvekillerinin muhalefet şerhine rağmen, 9. madde ile değiştirilen Anayasanın 75. maddesinin birinci fıkrasında milletvekili sayısını belirleyen “altı yüz” ibaresini “beş yüz elli” olarak kabul ederek ikinci fıkrayı metinden çıkarttığı ifade edilmiştir. 11. madde ile değiştirilen Anayasanın 82. maddesinin birinci fıkrasından “Devletten yardım kabul eden veya vergi muafiyeti bulunan dernek ve vakıfların” ibaresi ile “sendikaların ve” ibaresinin metinden çıkartıldığını açıklamıştır. Ayrıca Komisyon Anayasanın 86. maddesini yeniden düzenleyen 14. maddeyi metinden çıkartarak, yürürlükteki 86. maddenin aynen muhafaza edilmesini kabul etmiştir.²¹⁷¹ Komisyon, milletvekili sayısını 600’den 550’ye düşürülmesini redaksiyon olarak değerlendirdiğinden Başkan da bunu yeni bir madde olarak mütalaa etmemeyi uygun bulmuştur. 9. maddenin yeni hali üzerindeki 5 değişiklik önergesi kabul edilmeyerek bu maddenin oylamasına geçilmiştir. Gizli oylamaya katılan 363 üyeden 265’i kabul, 96’sı ret ve 2’si çekinse oy kullanmıştır. Böylece 9. madde Anayasanın aradığı çoğunluğu bulamamıştır.²¹⁷² 11. maddenin Komisyon tarafından yeni düzenlenmiş hali üzerindeki 3 önergeden bir tanesi kabul edildiyse de önergenin gizli oylamasında 213 kabul oyunda kalmıştır. 11. madde üzerinde yapılan gizli oylamaya katılan 368 milletvekili 232 kabul, 133 ret ve 3 çekinse oy kullanmıştır. Bu şekliyle, bu madde, Anayasal düzeyde aranan çoğunluğu bulamamıştır.²¹⁷³ Komisyonun 14. maddeyi metinden çıkarmasıyla takip eden 15. madde, 14. madde olarak kabul edilmiştir.

15. maddenin görüşmelerinde DYP Grubu adına söz alan Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) 170 arkadaşlarıyla verdikleri teklifte Anayasanın 127. maddesinin üçüncü fıkrasının değiştirilerek milletvekili genel seçimleri ile mahalli seçimlerin bir arada yapılmasını istediklerini hatırlatmıştır. Ülkeyi devamlı bir seçim atmosferinden kurtarma amaçlı bu teklifin Alt Komisyonda değişikliğe uğrayarak eğer, milletvekili genel seçimlerinin yapıldığı tarihten bir yıl önce veya bir yıl sonra mahalli genel seçimler varsa, bu seçimlerin birlikte yapılması şeklini aldığını söylemiştir. Bir veya iki yıl süreyle yeni belediye kurulmasına da bir ara verilmesi gerektiğinin altını çizen Müftüoğlu, ara seçimlerin ülkeyi genel seçim atmosferine götürmesinin ve seçim ekonomisi uygulanmasının zararlarına değinmiştir.²¹⁷⁴

²¹⁷⁰ A.k., ss. 121-122.

²¹⁷¹ A.k., ss. 123-125.

²¹⁷² A.k., ss. 145-146.

²¹⁷³ A.k., s. 150.

²¹⁷⁴ A.k., s. 149.

ANAP Grubu adına 15. madde üzerinde söz alan Edip Safder Gaydalı (Bitlis) da 1983 sonrasında yapılan referandum ve seçimlerin ekonomiyi bozduğundan hareketle enflasyon artışının bir numaralı sebebinin seçim enflasyonu olduğunu öne sürmüştür. Sürekli seçim atmosferinin ülkede ekonomik ve siyasi istikrar bırakmadığına değinen Gaydalı seçim baskısı olmayan hükümetler döneminde ekonomik istikrarın ve büyümenin yaşandığını söylemiştir. 15. maddenin milletvekili genel veya ara seçiminden önceki veya sonraki bir yıl içinde yapılması gereken mahalli idareler genel veya ara seçimlerinin, milletvekili seçimleriyle birleştirilmesi hükmünün yararlı olacağını ifade etmiştir. Seçimlerin maliyetinin yüksek olduğuna değinen Gaydalı, her iki seçimin bir arada yapılmasının bu maliyeti yarıya indireceğinin altını çizmiştir. Seçimlerin birleştirilmesinin siyasi istikrara katkılarından bahsederek yerel yönetimlerde reform yapılması zorunluluğunu da gündeme getirmiştir:

*... değişen dünya şartlarında, merkezden yönetim, hem zor hem de demokrasi açısından sağlıklı kalmaktadır. Anavatan Partisi İktidarlari döneminde belediyelere sağlanan imkânlarla neler yapıldığı ortadadır. Artık, bu imkânları daha da geliştirip, yerel yönetimlere daha fazla yetkilerin verildiği bir reform yapmak kaçınılmaz olacaktır. Yerel yönetimlerin güçlenmesi, ülke yönetiminin de güçlenmesi demektir. Ayrıca, halkın katılımının artması, hem halkın yönetime sahip çıkması hem de demokrasinin yerine oturması sonucunu doğuracaktır. Demokrasi şuurunun yerleşmesinin en önemli unsuru olan yerel yönetimlere, üniter devlet yapısı korunarak, özerklik verilmesi artık kaçınılmaz olmuştur.*²¹⁷⁵

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), genel seçimlerin erken yapılmasının memleketin siyasi, iktisadi ve sosyal şartlarının zarurî kıldığı durumda veya iktidarın kendi lehine gördüğü şartlarda gidilebilecek olan bir öne alma kararı olduğunu ancak mahalli idarelerin, memleketin iktisadi, siyasi veya sosyal şartlarıyla alakası olmadığını söylemiştir. Bu itibarla bir belediye başkanının ekibiyle beraber seçime girerken, seçim bölgesine belli hizmetleri yapma projesiyle geldiğini ve halkın da, bu projeleri seçtiğini hatırlatmıştır. Ara seçime veya genel seçime, bir yıl önce bir yıl sonra diye, mahalli idarelerin seçimlerinin değiştirilmesinin, halkın bu tercihlerine karşı haksızlık olacağını savundu. Ayhan, yine, mevcut hükümet zamanında yeni kurulan belediyeler veya boşalan yerler için “her yıl haziran ayında ve kasım ayında seçim yapılır” denilen bir kanun çıkarıldığını ve şimdi bunun inkâr edildiğini söylemiştir. Belediyelerin düzenli çalışmasını, verimli çalışmasını sağlayacak ahlak ve adalet prensiplerine uygun bir düzenleme getirilmesinin gerekli olduğuna vurgu yapan Ayhan, belediyelere, kamu kaynaklarından, vergi gelirlerinden ayrılan paylarda keyfilik yapıldığını iddia etmiştir. Bu sözlerden sonra Ayhan Anayasa tartışmalarına değinerek ilk anayasanın Medine Sözleşmesi olduğunu hatırlatmıştır ve Birinci Meşrutiyetten 1982 Anayasasına kadar anayasaların “hep dikta şartlarında ve baskı altında” çıkarıldığını öne sürmüştür.²¹⁷⁶

²¹⁷⁵ A.k., s. 151.

²¹⁷⁶ A.k., ss. 152-154.

15. madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal da yerel seçimlerin geliştirilmesinin yanlışlığına değinerek ara yerel seçimlerin yerellik çerçevesinde yapılmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Bunların geliştirilmesinin “küçük genel seçim” havası yarattığını ve bir yerdeki ara yerel seçimin Türkiye boyutuna ulaşmasının sakıncalı olduğunu söylemiştir.

15. maddedeki değişikliklerle Anayasadaki “yerel seçimler beş yılda bir yapılır” ilkesinin değiştirildiğine değinen Soysal “genel seçime bir yıl kala” diye bir durum ortaya çıktığında, aslında, yerel olarak yapılması gereken bir yerel ara seçimin yapılmayacağını ve böylece, beş yıllık sürenin aşılacağını belirtmiştir. Bunun Anayasanın bir ilkesini zedeleyeceğini savunan Soysal, Komisyonun, bu maddeyi tekrar görüşmesini istemiştir.²¹⁷⁷

Grupların konuşmalarını tamamlamasından sonra 2. oturum kapatılmış ve 3. oturumda şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) parti grubu adına yaptığı konuşmasındaki fikirlerini tekrarlamıştır. Beş yıl için seçilen belediye başkanının süresinin dört yıla düşmesi ya da altı yıla çıkması ihtimalinin sakıncalarına değinen Ayhan, milletvekillerinin kendi seçimlerini yenileyebileceklerini ama halkın seçtiği belediye başkanlarının yenilenmesine fevkalade bir zaruret yoksa milletvekillerinin hakkı olmadığını savunmuştur. Nitekim 1987’de Anayasa Mahkemesinin iptal kararında da bu meselenin gerekçeleriyle uzun uzun anlatıldığını hatırlatan Ayhan konuşmasını belediyelerin borç batağına düşmemeleri için bağımsız denetleme kuruluşları ile denetlenmesini önererek bitirmiştir.²¹⁷⁸

Şahsı adına söz alan Yaşar Erbaz (Yozgat) ise milletvekili seçimleri ile ara seçimlerin mutlaka beraber yapılmasını savunarak, Millet Meclisinin, kendi görev süresini uzatma ve kısaltma hakkı olduğu ama yerel seçimlerin ertelenmesine veya öne alınmasına karar verme hakkı olmadığı fikrine karşı çıkmıştır:

*Devleti yönetmeye sahip ve devleti yöneten Türkiye Büyük Millet Meclisinin, bir köyün muhtarının, bir beldenin belediye başkanının, bir ilin belediye başkanının görev süresini uzatamamak gibi bir yetkisizliğe mahkûm edilmesi de, demokrasi adına çok acıdır... 1977 mahallî seçimlerinde, belediye başkanlığı yapan arkadaşlarımızın hepsi 33 ay belediye başkanlığı yaptı ve bir ihtilalle, bu arkadaşlar geri kalan sürelerini tamamlayamadılar. 5 generalin, bu arkadaşların 5 yıl süreyle görev yapmasına mani olmasına ses çıkarmıyoruz; ama, Millet Meclisinden bu yetkiyi almaya çalışıyoruz... Bu, çok yanlış bir şeydir; Millet Meclisinin bu yetkisinin olması lazım. Eğer gerekiyorsa, bu paralelliği sağlamak için, Büyük Millet Meclisi, kendisini yenileme zarureti duyduğu zaman, bir kararla, mahalli idarelerin de görev sürelerini kendisine paralel hale getirmelidir.*²¹⁷⁹

²¹⁷⁷ A.k., ss. 154-155.

²¹⁷⁸ A.k., ss. 156-157.

²¹⁷⁹ A.k., s. 159.

15. madde üzerindeki 4 tane değişiklik önergesinin hiç birisi kabul edilmeyerek bu maddenin gizli oylamasına geçilmiştir. 346 milletvekilinin katıldığı oylamada 267 kabul, 73 ret, 2 çekinse ve 2 geçersiz oy kullanılmıştır. Bu durumda 15. madde Anayasanın istediği çoğunluğu bulamamıştır.²¹⁸⁰ Anayasanın 128. maddesinin birinci fıkrasını değiştiren 16. maddenin görüşmelerinde ilk olarak RP Grubu adına Şevket Kazan (Kocaeli) söz alarak hiçbir madde üzerinde 300 sayısına ulaşamadığını hatırlatmıştır. Mevcut personel rejiminin, 657 sayılı Kanun ve 1475 sayılı İş Kanunu çerçevesinde yürütüldüğünü belirten Kazan bu sistemde dört grup çalışan (memurlar, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçiler) olduğunu belirtmiştir. Kazan 1952’den itibaren başlayan işçi sendikacılığının işçi kesimine önemli sosyal ve mali katkılar getirmesinin memurlarda sendikalaşmaya bir istek uyandırdığını söylemiştir. Bütün siyasi partilerin, 1991 seçimlerinden önce, memur kesimine, toplu sözleşmeli ve grevli sendikalaşma vaadinde bulunduğunu ancak sadece 151 sayılı ILO Sözleşmesinin 1992 yılının kasım ayında onaylandığını belirtmiştir. Bu sözleşmenin kabulünden sonra, memurların kamu sendikaları kurmaya başladığını ve sendikal haklar için umutlarını Anayasa değişikliğine bağladıklarını anlatmıştır. Ne var ki, 51 ve 54. maddelerin değişikliğinin reddedildiğini hatırlatan Kazan, 128. maddedeki değişikliğin de, hiçbir yenilik getirmediğini, personel istihdamının kurallarını daha da katılaştırdığını, memuriyetin anayasal teminatını ortadan kaldırdığını ve toplu sözleşme gibi fevkalade haklı bir hakkı tanımadığını öne sürmüştür. Şevket Kazan konuşmanın sonunda Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca’nın milletvekillerini cahil yerine koyan bir üslupla konuştuğunu halbuki Kırca’nın ILO Sözleşmesini okumadan yorumlar yaptığını iddia etmiş ve bunun sebebinin Kırca’nın Hüsamettin Cindoruk’tan Eylül’de boşalma ihtimali olan Meclis Başkanlığına seçilmek istemesi olarak ifade etmiştir. Bu iddialar ve Kırca’nın sataşmaya sert bir dille cevap vermesi Genel Kurul’da uzun tartışmalara sebebiyet vermiştir.²¹⁸¹

CHP Grubu adına 16. madde üzerinde söz alan Mustafa Yılmaz (Malatya) Anayasa Komisyonunun partiler arası uzlaşmayı ve 301 imzayı hiçe sayarak “yasakçı bir anlayışla, hem siyasete katılıma hem de memurların sendikal hakkına” sınırlamalar getirdiğini öne sürmüştür. Yılmaz, 1961 Anayasasının 46, 47 ve 117. maddeleri görüşülürken de Temsilciler Meclisinde, memurlara sendikal hakkın verilmesi ve bunun sınırlarının tartışma konusu olduğunu hatırlatarak bunun 34 yıl sonra, 1995 yılında, yine, aynı şekilde tartışılıyor olmasını ülkenin hak etmediği bir şey olarak nitelmiştir. Hâlâ memurlar sendikal hak uğruna, toplu sözleşme ve grev hakkı uğruna, sokaklara dökülmektedir. Yılmaz dünyadaki sendikal gelişmelere işaret etmiştir:

²¹⁸⁰ A.k., s. 171.

²¹⁸¹ A.k., ss. 174-176.

... dünyada, iki büyük istihdam sistemi vardır. Birincisi, kamu hukuku sistemi; ikincisi, sözleşme temeline dayalı sistemdir. Elli yıl önce, birbirinden kesin çizgilerle ayrılan bu sistemler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında; bir, sosyal devlet anlayışının gelişmesi; iki, istihdamın artması, ücretlerde gerilemeye neden olmuştur. Bunu önlemek için, kamu kesiminde sendikalaşma başlamıştır. Dünyanın birçok ülkesinde, memurlar, sendikal haklarına kavuşmuştur; İsveç, bu ülkelerin başında gelir; TCO adındaki bir konfederasyona, polis sendikası, subay sendikası, öğretmen sendikası üye bulunmaktadır; bunlar, aslî ve sürekli görev yapan ve tek yanlı tasarrufla atanan kimselerdir. İsveç'te, sadece üst düzey bürokratlar grev hakkına sahip değildir. Dünya, günümüzde, büyük bir değişim sürecine girmiştir, temel hak ve özgürlükler ile sendikal hakların kapsamı genişlemiştir.²¹⁸²

Yılmaz ayrıca, memurlar ile işçiler arasındaki ücret dengesizliğinin giderek arttığına işaret ederek ILO sözleşmelerinde, sendikal özgürlüğün, “temel ilke” olarak kabul edildiğini hatırlatmıştır. Bu temel ilke çerçevesinde memurlara sendikal hakların tanındığı birçok ülke bulunduğunu tekrarlayarak Türkiye’de de memurlara, grevli ve toplu sözleşmeli sendikal hakkın verilmesi gerektiği düşüncesinde olduklarını söylemiştir.²¹⁸³

ANAP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Mehmet Keçeciler (Konya) bu maddede yapılan değişiklikte kamu görevlilerinin, bir tasnife tabi tutulduğunu devletin işlerini yapan, üç tip personel tespit edildiğini belirtmiştir: Asli ve sürekli hizmetleri gören memurlar; memur statüsünde çalıştırılmaya ihtiyaç görülmeyen diğer kamu görevlileri ve iş akdiyle çalışan işçiler. Bu üçüncü statünün yenilik olarak getirildiğini ve “işçilerin de, kamu görevlerinde çalıştırılabileceği” hükmünün, maddeye ilave edildiğini ifade etmiştir. Keçeciler, kamu görevleri ifa edilirken, gerçekten, işçi niteliğinde olan pek çok personelin, memur kadrosunda istihdam edildiğini ve böylece insanların birtakım haklarının ellerinden alındığını söylemiştir. Bunun izlenen yanlış personel politikasından kaynaklandığını ve bu sebeple Emekli Sandığına tabi 1 milyon 800 bin memur statüsündeki personelin büyük bir çoğunluğunun işçi niteliğinde olduğunu savunmuştur. Bütün bu sorunun arkasındaki şeyin devlet memurunun aldığı maaşın yetersizliği olduğunu söyleyen Keçeciler, devlet memuruna, yeterli maaşın, Anayasada değişikliği yapılmadan da verilebileceğini ifade etmiş ve Hükümete şöyle seslenmiştir:

*Devlet memuru, hakikaten sıkıntıdadır. Her gün gazetelerde okuyoruz, televizyonlarda görüyoruz; direniş yapıyorlar, sokakları işgal ediyorlar, her gün yürüyüş ve eylem yapıyorlar. Bu eylemlere kulak vermemiz lazım. Eylemlerin arkasındaki hakiki sebep, bunların maaşlarının yetersiz oluşudur, kıfayetsiz oluşudur. Bugün, bakanlığın dördüncü katından, beşinci katından atlayıp intihar eden memurlar var; bakan aleyhine konuşan memurlar var; demeç veren memurlar var. Burada dikkat edilecek husus; devlet memuru, artık, sıkıntıdadır, sancıdadır; bu sese kulak vermek zorundasınız.*²¹⁸⁴

²¹⁸² A.k., s. 177.

²¹⁸³ A.k., ss. 177-178.

²¹⁸⁴ A.k., s. 179.

DYP Grubu adına 16. madde üzerinde söz alan Ali Eser (Samsun) toplu sözleşme ve sendika tartışmalarının memur tarifini tam yerine oturtmadan bitmeyeceğini söyleyerek eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın memur tarifini yinelemiştir: “Memur, milletin hizmetinde; ama, kanunların da emrindedir.” Eser, ILO sözleşmesiyle verilen örgütlenme haklarının Anayasanın 12. ve 14. maddelerinde görev ve ödevlerle birlikte düşünüldüğünü savunmuştur:

*O zaman biz, memurumuza, işçimize hak vermeyelim diye bir iddiada bulunmak durumunda değiliz. Kutsal diye tabir ettiğimiz şu Parlamantonun çatısı altında olan arkadaşlarımızın hiçbirisi, memurumuzu, işçimizi bu haklardan yoksun bırakmak istemez; ama, denge unsurlarını da unutmayalım; yani, terazinin bir tarafına hep artıları koyarsak, diğer tarafını neyle dengeleyeceğiz.*²¹⁸⁵

Şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum) bu Meclisten sivil bir anayasanın çıkarılmasının temin edilemediği durumda siyasi partilere, demokrasiye ve rejime olan güvenin fevkalade azalacağını öne sürmüştür. Tüm partiler arasında mutabakat sağlanamıyorsa Anayasayı değiştirecek çoğunluktaki sayıya sahip siyasi partilerin, uzlaşma sağladıkları değişiklik teklifinin kabul edilmesini istemiştir. Birtakım “faydacı” anlayışların ve “popülist” davranışların ne bunları yapan siyasi partilere ne de Türk demokrasisine fayda vermediğini belirtmiştir. Kamu görevlilerinin sendika kurması hususunun da popülist anlayışlarla, olabilecek noktadan, olmayacak noktaya götürüldüğünü savunmuştur. Şemsek, getirilen bu değişikliklerle, memurluk hizmeti yapan 2 milyona yakın vatandaşın büyük bir ekseriyetinin, işçi statüsüne dahil edildiğini ve geçici 17. maddeyle de, memur statüsünden işçi statüsüne geçenlerin, önceden kazanmış oldukları sosyal haklarının devam edeceğini söylemiştir. Bunun nasıl yapılacağının Komisyon tarafından izah edilmesini ve bu değişiklikten sonra ciddi bir personel reformu ile memurların görev ve sorumluluklarının iyi tarif edilmesini istemiştir.²¹⁸⁶

16. madde üzerindeki eleştirilere cevap vermek üzere söz alan Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca (İstanbul), Kıta Avrupa'sındaki hukuk sistemlerinde, kamuda çalışan üç tür insan bulunduğunu ifade etmiştir: Kamunun asli ve sürekli hizmetlerini yerine getiren memurlar, idari katılma sözleşmesi ile çalışanlar ve iş akdiyle çalışanlar. Kırca, iş akdiyle çalışanların, asli ve sürekli hizmetlerde çalışmadıklarının ve diğer iki kategoriden farklı olarak, genel idare esaslarına da tabi olmadıklarının altını çizmiştir. Devlet bunlarla iş akdi yaparken “kamu tüzelkişisi yüzüyle değil, özel hukuk tüzelkişisi yüzüyle” davranır. Kırca'ya göre, Türkiye'de yapılması gereken şey, 1982 Anayasasına göre bile “caiz olmayan bir çalıştırma sistemini” ortadan kaldırmaktır:

²¹⁸⁵ A.k., ss. 180-181.

²¹⁸⁶ A.k., ss. 182-183.

*Mahiyeti icabı genel idare esaslarına tabi olmayan, aslî ve sürekli hizmet mahiyetinde olmayan işlerde işçi çalıştırılmayacağı gibi, mahiyeti icabı aslî ve sürekli bir görev olmayan ve genel idare esaslarının dışında olan işlerde işçi çalıştırılması mecburidir. Halbuki, bu işlerde dahi, biz, memur veya idarî sözleşmeli kişileri çalıştırıyoruz; bu, bugünkü Anayasaya göre de yanlıştır.*²¹⁸⁷

1961 Anayasasında “kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli” görevlerin memurlar eliyle görüldüğünü “diğer kamu görevlileri” tabirinin olmadığını belirten Kırca, diğer kamu görevlilerinin de, aslî ve sürekli görevler yapabilecekleri yolundaki ifadenin, 1982 Anayasasına girmiş olduğunu ancak bunun yanlış olduğunu söylemiştir. Kırca’ya göre bu yanlışın temelinde, Devlet Planlama Müsteşarı, Başbakanlık Müsteşarı gibi, aslî ve sürekli görevleri gördüklerinde şüphe olmayan görevlilerin, fazla maaş alması maksadıyla, hem memur hem idari sözleşmeliymiş gibi bir statüye tabi tutulmaları yatmaktadır. Bu kaldırması gereken bir şeydir. Bu açıklamalardan sonra Kırca, Anayasa Komisyonunun başlangıç teşkil edebilecek bir madde yazarak diğer kamu görevlileri denilen kategorinin, kamunun aslî ve sürekli hizmetlerinde çalıştırılan kişiler olmayacağını, bu hizmetlerde, çalıştırılacak olanların, ancak memur olması gerektiğini hükme bağladığını söylemiştir. ILO Sözleşmelerinde memurlara ve idari sözleşmeli kamu görevlilerine sendika hakkı tanıma mecburiyeti getirdiğini ancak bu sendikalara toplu iş sözleşmesi hakkının ve grev yapma hakkının tanınmasının bir mecburiyet olmadığını savunmuştur. Kırca, ayrıca Almanya’da memurların kamu hukukuna tabi olduğunu ve toplu iş sözleşmesiyle grev yapamadıklarını belirtmiştir. Kırca, Komisyonun Almanya, Amerika, İsviçre gibi ülkelere uyararak, memurlara ve idari sözleşmeyle çalışan personele grev hakkını tanımadığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁸⁸

16. madde üzerinde son olarak, şahsı adına Seyfi Şahin (Kayseri) söz almış ve MHP olarak, memur sendikalarının serbest bırakılmasını, toplu sözleşme yapılmasını istediklerini belirtmiştir. Ayrıca, hukuka, milli ekonomiye zarar vermeyecek, vatandaşın işini aksatmayacak bir grev hakkı da verilebileceğini sözlerine eklemiştir. Devletin lokavt hakkının da memuru ezecek tarzda olmaması ve KİT’lerin satışında da kamu personelinin korunması gerektiğine değinmiştir.²¹⁸⁹

16. madde üzerinde verilen 4 önergeden birisi kabul edilirken diğerleri kabul edilmemiştir. Ancak bu önerge yapılan gizli oylamada 203 kabul oyda kalarak Anayasanın aradığı çoğunluğu bulamamıştır. 16. maddenin oylamasına 344 milletvekili iştirak ederken 209 kabul, 131 ret, 2 çekinse ve 2 iptal oyu çıkmıştır. Böylece bu madde de Anayasanın aradığı çoğunluğu bulamamıştır.²¹⁹⁰

²¹⁸⁷ A.k., s. 184.

²¹⁸⁸ A.k., ss. 185-186

²¹⁸⁹ A.k., ss. 186-187.

²¹⁹⁰ A.k., s. 199.

Anayasa değişikliği teklifi üzerindeki görüşmeler 29.6.1995 tarihli 132. Birleşimde Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında devam etmiştir. Meslek kuruluşlarına ilişkin 17. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Bahaddin Elçi (Bayburt) mutabakat metninde bu madde ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına, siyasete katılma hakkı tanınmak istendiğini ancak bunun Komisyonunda, çelişkilerle dolu bir hal aldığını iddia etmiştir. Elçi, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının siyasete katılmasının önünü açmanın, katılımcılığın bir gereği olduğunu söylemiştir. Elçi konuşmasının devamında anayasaların, uzlaşma metinleri olduğunu hatırlatarak mevcut Anayasa değişikliğinin bu açıdan son derece eksik olduğunu öne sürmüştür:

*Anayasa, devlet denen otorite ile halkı arasındaki sözleşmedir. Vatandaş sıfatıyla, bu statüyle halk, devletine bağlılığa söz vermektedir. O halde, kendi yaptığı Anayasaya, kendi iradesiyle tecelli edecek sözleşmeye uyması daha kolay sağlanabilir. Bunun için baskı yapmaya da gerek yoktur. Bu bakımdan, demokratikleşme denen olayda, her şeyden önce, çok seslilik vardır... Devletin ne yapması gerekiyor; devletin, bütün inanç gruplarına eşit mesafede durması gerekiyor.*²¹⁹¹

Konuşmasında Batı'nın Türkiye'nin demokratikleşmesini gerçekten istemediğine dair kanaatini açıklayan Elçi, Batılıların çifte standartlı olduğunu ileri sürmüştür:

*Demokratikleşmede en önemli unsur insan hak ve özgürlükleridir. Bu noktada, bize demokrasi tavsiyesinde bulunan Batılıların samimi olduklarını söylemek mümkün müdür, Bosna-Hersek'e bakarak, Çeçenistan'a bakarak?... O halde, çifte standartlıdır Batı ve Batı, bize göre, kesinlikle Türkiye'de demokratikleşmeyi istememektedir; antidemokratik bir yapılanmanın devam etmesinden yanadır. Batı'nın çıkarlarıyla, ancak bu barışır, uzlaşır. Gerçekten demokratikleştiklerimiz zaman, gerçekten egemenlik haklarını tam manasıyla milletimizin emrine verdiğimiz zaman, bu, bizi bağımsızlığa götürür; siyasal, ekonomik, kültürel, her alanda bağımsızlığa götürür. Böyle bir sonucu, bizi şu anda sömürmekte olan Batılı emperyalistler isterler mi; istemezler. O halde, Batılıların, bize demokrasi dersi vermeye hakları yoktur.*²¹⁹²

ANAP Grubu adına söz alan Halil İbrahim Özsoy (Afyon) bu maddede meslek kuruluşlarının siyaset yapamayacağı ibaresinin kaldırıldığını ve bu konuda iki görüş olduğunu söylemiştir. Birinci görüş kamu tüzelkişiliği vasfındaki bu meslek kuruluşlarının siyaset yapmasının bunların kamu işlevlerine “politik gölge” düşüreceği kanaatindedir. İkinci görüş ise bu değişikliğe kadar Anayasanın 135. maddesinde yasak olmasına rağmen başta Türkiye Odalar Birliği ve Barolar Birliği olmak üzere, bazı kuruluşlar, siyasetin tam ortasında olduğudur. Dolayısıyla, bu paragraftaki “siyasetle uğraşamazlar”

²¹⁹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 132 (29.6.1995), s. 215.

²¹⁹² **A.k.**, s. 216.

cümlesinin kaldırılmasıyla, bu fiilî durum yasallaşmaktadır. Özsoy’a göre Anayasayı değiştiren Komisyona, siyaset yapmanın sınırlarını ve çerçevesini iyi çizme görevi düşmekteydi. Özsoy, Anavatan Partisi olarak, sivil örgütlerin, esnaf teşekküllerinin siyaset yapmasının siyasetin hem kalitesini hem seviyesini hem de rengini değiştireceği inancında olduklarını belirtmiştir. Meslek kuruluşları ve üst kuruluşlarının organlarının seçimlerinde siyasi partilerin aday gösterememesinin de doğru olduğunu, bu kamu tüzelkişiliği konumundaki kuruluşların genel kurullarının, birer siyasi arena haline dönmesinin zarar vereceğini savunmuştur.²¹⁹³

CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının siyaset yapmalarının kuruluş amaçlarıyla sınırlanması konusuna açıklık getirerek bunun sadece meslek mensuplarının çıkarlarıyla ya da onların durumlarıyla ilgili olmadığını ifade etmiştir. Soysal’a göre değiştirilmeyen birinci fıkradaki meslek mensuplarının durumlarından ve geliştirilmesinden ibaresinden mesleğin çerçevesi içine giren bütün siyasi konuları anlamak gerekir. Örneğin, orman mühendisleri odasının siyasetle uğraşması demek, sadece, orman mühendislerinin durumlarını düzeltmek, maaşlarının yükseltilmesini savunmak, statülerinin geliştirilmesini savunmak anlamında alınmamalıdır. Orman yangınlarına karşı gerekli önlemleri almamış olan bir hükümetin eleştirilmesi ya da bu konularda daha iyi önlemler öneren bir partinin tutulması anlamında da alınmalıdır. Soysal, Komisyonun “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü” ibarelerinin 14. maddede olması sebebiyle her maddede tekrarlanmamasını olumlu bularak konuşmasını bitirmiştir.²¹⁹⁴

Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca (İstanbul) kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının amaçları dairesinde faaliyette bulunmasının ve sivil toplum kuruluşlarının siyasetle ilgilenmesinin normalliğine değinmiştir. Meslek kuruluşlarının görüşlerinin siyasi mücadelenin unsurları üzerinde belirli bir etki yaratabileceğini ancak doğrudan doğruya, partiler gibi iktidar mücadelesinin içine giremeyeceklerini belirtmiştir. Kırca, anarşi doğurmamak için, sivil toplum müesseselerini belirli bir aklilik ve tutarlılık içinde çalışmaya sevk edebilmek için bunların amaçları dairesinde faaliyette bulunmaları esasının muhafaza edildiğini söylemiştir. Kamu düzeni kavramıyla “devletin bölünmezliği, bağımsızlığı” gibi, Anayasanın 2. ve 3. maddelerinde yer alan ve değiştirilmesi mümkün olmayan, Cumhuriyetin nitelikleri ve temel ilkelerinin kastedildiğini ifade etmiştir.²¹⁹⁵

Konuşmaların tamamlanmasından sonra 17. madde üzerinde verilen 20 tane değişiklik önergesinin görüşülmesine geçilmiştir. Anayasa Komisyonunun Anayasa Değişiklik Teklifinin 2 ve 3. maddelerinde yapılan değişikliklere

²¹⁹³ A.k., ss. 216-218.

²¹⁹⁴ A.k., ss. 219-221.

²¹⁹⁵ A.k., ss. 222-224.

paralel bir düzenleme yapmak zorunluluğu yüzünden, 17. maddeyi, verilmiş olan önergeleriyle birlikte İttüzüğün 89. maddesi hükmü uyarınca Komisyona geri istemesi üzerine bu madde Komisyona verilmiştir. 132. Birleşimin İkinci oturumunda Anayasa Komisyonu 17. maddenin redakte edilmiş halini Genel Kurula sunmuştur. Önergelerden 2'si geri çekilmiş ve geri kalan 18 önergenin hiç birisi kabul edilmemiştir. Gizli oylamaya 358 üye katılırken, 260 kabul, 95 ret, 2 çekinse ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Bu madde de Anayasanın aradığı yeterli sonucu bulamamıştır.²¹⁹⁶

18. maddenin görüşmelerine 132. Birleşimin Üçüncü Oturumunda devam edilmiştir. Bu madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) Anayasanın 149. maddesinin son fıkrasına bir cümle eklenmesinin yerinde olduğunu söylemiştir. Oğuz, partilerin kapatma davalarının usulüne uygun olarak yapılmasının çok isabetli olacağına ve duruşmanın icrası ile delillerin de toplanmasının lazım geldiğine işaret etmiştir. Maddeye eklenen “Ancak, siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler” şeklinde hükmün yerinde olduğunun altını çizmiştir. Oğuz, “dinleme” sözünün, kamil manada kendisini savunabilme, bir duruşma açılmasıyla birlikte delillerin toplanması, değerlendirilmesi ve netice itibarıyla bir müdafanın dinlenmesi şeklinde anlaşılması gerektiğini de sözlerine eklemiştir.²¹⁹⁷

ANAP Grubu adına 18. madde üzerinde söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul) siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Başsavcısından sonra genel başkanın dinlenilmesinde fayda olduğunun altını çizmiştir. Devletin sistemini bozmamak şartıyla, hangi felsefede olursa olsun, bir siyasi partinin kapatılmasının iyi bir olmadığını söyleyen Ergüder, üniter devleti yıkmak için kurulmuş partilerin de kapatılmasının normal olduğunu belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²¹⁹⁸ Diğer grup sözcülerinin Ergüder'in konuşmasına iştirak etmesi ve şahsı adına söz isteyenlerin bulunmaması sebebiyle madde üzerindeki iki önergenin görüşülmesine geçilmiştir. İkisi birlikte işleme konulan önergeler kabul edilmeyerek 18. maddenin oylamasına geçilmiştir. 350 üyenin iştirak ettiği oylamada 271 kabul, 78 ret ve 1 çekinse oy kullanılmıştır. Bu madde, Anayasanın aradığı nitelikli çoğunluğu bulmuştur.²¹⁹⁹

Anayasanın 171. maddesinin kooperatiflerin siyaset yapmasıyla ilgili yasakları ihtiva eden son fıkrasını kaldıran 19. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hasan Dikici (Kahramanmaraş) konuşmasında 1982 Anayasası ve kooperatiflerin siyaset yapması üzerinde durmuştur. Anayasanın, toplumun her

²¹⁹⁶ A.k., s. 250.

²¹⁹⁷ A.k., ss. 251-253.

²¹⁹⁸ A.k., ss. 253-254.

²¹⁹⁹ A.k., s. 263.

kesimini kucaklaması ve bizzat milletin kendisi tarafında yapılmasının gerektiğini belirten Dikici 1961 ve 1982 Anayasalarının, “milletimizi, tasada, kıvançta, duygu ve düşüncede bir ve beraber” yapamadığını öne sürmüştür. 1982 Anayasasının “ihtilal ürünü” ve “dayatmacı” bir anayasa olduğu için yapılan bu değişiklikler Anayasanın “özünü, ruhunu, temelini” değiştirmeyecektir. Kooperatiflerin, toplum ve üyelerinin menfaatlerinden hareketle, ülke kalkınmasına yardımcı olan üçüncü bir sektör olduğunu vurgulayan Dikici, kooperatiflerin siyaset yapmasına, esasta karşı olmadıklarını ancak, bunun bazı soruları gündeme getirdiğini belirtmiştir:

*1. Kooperatifçilik gibi, amacı tamamen ekonomik olan bu kuruluşların siyasete çekilmesi, kooperatifçiliğin amaçlarıyla uygun mudur? 2. İktidar, kooperatiflerin rantını, hangi yönde ve kimlere dağıtacaktır? 3. Ehliyetsiz insanların, bilgi ve birikimi olmayan insanların, işbaşına gelmesiyle, bu kuruluşların akıbeti ne olacaktır? Kooperatifler, iktidar partilerinin organı haline mi gelecektir?*²²⁰⁰

ANAP Grubu adına İsmail Sancak (İstanbul) Anayasa değişikliği görüşmeleri sırasında Türk kimliği etrafında yapılan tartışmanın kendisini rahatsız ettiğini ve kooperatiflerin de, kimlikle ilgili olduğunu söyleyerek Türklük üzerinde konuşmuştur. Kuran’dan ve Veda Hutbesinden örneklerle yaradılış bakımından eşit olan milletlerin, Allah'a saygılı ve insanlara yararlı oldukları ölçüde, Allah katında diğerinden daha itibarlı ve değerli duruma geldiklerini anlatmıştır. Türk Milletinin İslam kültür ve medeniyetine pek çok hizmetlerde bulunduğuna değinen Sancak, böyle bir millete mensup olmakla iftihar edilmesi gerekirken “Türk” kelimesinden ve böyle bir millete mensup olmayı söylemekten ısrarla çekinmenin manasını anlayamadığını ifade etmiş ve eklemiştir:

*İslam dininin yasakladığı ve asabiyet olarak nitelendirdiği, körü körüne katı bir ırkçılıktır; yoksa, milletini sevmek, onun iyiliği için çalışmak anlamında olan milliyetçilik değildir. Bu anlamdaki milliyetçilik, yadırganmak şöyle dursun, sevilmesi ve benimsenmesi gereken bir milliyetçiliktir... Gerçek milliyetçilik, millî sınırlarımız içinde, ayyıldızlı bayrağımızın gölgesinde yaşayan, asırlarca aynı kültür değerleriyle yoğrulan, aynı inançları paylaşan insanların bir mefkure altında birleşmesidir.*²²⁰¹

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) ise kooperatiflerden, ülkeye yararlı olanın özellikle üretim kooperatifleri ve sınai kooperatiflerin geliştirilmesi iken, maalesef, sadece, para ticareti yapan kredi kooperatifleri ve yapı kooperatiflerinin Türkiye’de çok büyük bir sektör haline geldiğine işaret etmiştir. Yapı kooperatiflerinin yapıya ve ölü yatırımlara yönelik olduğundan çok büyük parayı emdiğini ve yeni yatırım alanlarını da engellediğini belirten Şahin, bu kooperatiflerdeki suiistimallere dikkat çekti ve bunların üzerinde sıkı devlet denetimi olmasını istemiştir.²²⁰²

²²⁰⁰ A.k., ss. 259-260.

²²⁰¹ A.k., s. 261.

²²⁰² A.k., s. 264.

19. madde üzerinde söz alan Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca, bu maddeyle kooperatiflerin siyasi faaliyet yasağının katılımcılığın icabı olarak kaldırıldığını ancak kooperatifler üzerindeki devlet denetiminin de kalkmadığını belirtmiştir. Kooperatiflerin, birer şirket olduğunu hatırlatan Kırca, bütün şirketler üzerinde olduğu gibi kooperatifler üzerinde de çeşitli açılardan kontroller olduğunu vurgulamıştır.²²⁰³ Şahsı adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya) da kooperatiflerin fevkalade faydalı kuruluşlar olmasına rağmen Türkiye’de bir dönem kooperatifçiliğin, “bir başka ideolojinin aleti” gibi görüldüğünü ve gelişmesi için gerekli tedbirlerin hiçbir zaman alınmadığını savunmuştur. Bilhassa son on beş yılda ev edinme ihtiyacı sebebiyle kurulan birçok kooperatifin yeterince denetlenmediği için, kendi ortaklarına haksızlıklar yaptığını ve aileleri mağdur ettiğini hatırlatmıştır. Ayhan, bu tip kuruluşların, ilgili bakanlıklar tarafından sıkıca denetlenmesini istemiştir.²²⁰⁴

19. maddeyle ilgili verilen 4 önergeden hiçbiri kabul edilmemiştir. Kooperatiflerin devlet denetimine tabi olduğunu bu maddeye eklemek isteyen önergeler, Anayasa Komisyonu Başkanı Şerif Ercan’ın kooperatiflerin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve diğer bakanlıklar kanalıyla devlet tarafından denetlendiği gerekçesiyle kabul edilmemiştir. 366 üyenin katıldığı 19. maddenin oylamasında 266 kabul, 96 ret, 2 çekinse ve 2 geçersiz oy kullanılmış ve Anayasanın istediği nitelikli çoğunluk bulunamamıştır.²²⁰⁵

Anayasanın geçici 15. maddesini yeni baştan düzenleyen 20. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Bahaddin Elçi (Bayburt) 1982 Anayasasının antidemokratik özelliği sebebiyle değişmesi konusunda Türk toplumunda “tam bir mutabakat” olduğundan bahsetmiştir. Danışma Meclisinin ve Millî Güvenlik Konseyinin yaptığı bütün işlemler için, anayasaya aykırılık iddiasında bile bulunamayacağına ilişkin hükmün Anayasadaki diğer maddelerle de çelişkili olduğunu öne sürmüştür. Bu maddeyle 15. maddenin son fıkrasını madde metninden çıkardığını aslında 15. maddenin tümünün metinden çıkarılmasının daha iyi olacağını vurgulamıştır. Elçi, Milli Güvenlik Konseyinin ve Danışma Meclisi üyelerinin aldıkları kararların, çıkardıkları kararnamelerin ve yasaların tümünün, anayasaya aykırılık yolunun açılmasını sevinçle karşıladıklarını söylemiştir. Elçi konuşmasının sonunda Türklük tartışmasına da değinerek kavramların karıştırılmamasını, Türk kavramı ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kavramının birbirinden farklı olduğunu ifade etmiştir:

*Türkiye’de yaşayan herkes -etnik kökeni, dini, mezhebi ne olursa olsun- Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağıyla bağlıdır. Bu açıdan bakıldığı zaman, Türk kavramı ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kavramı birbirinden farklıdır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kavramı geniş, Türk kavramı ise dardır. Bir başka ifadeyle, Türkiye’de yaşayıp da, Türk vatandaşı olup da, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup da Türk olmayan kimseler de vardır.*²²⁰⁶

²²⁰³ A.k., ss. 264-265.

²²⁰⁴ A.k., ss. 265-266.

²²⁰⁵ A.k., s. 281.

²²⁰⁶ A.k., s. 275.

20. madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal, Anayasadaki geçici hükümlerin, en sona değil, değişiklik hükümleriyle öbür hükümler arasına konulmasını “bir çeşit tahkim, kolay kolay söküp atmama isteğinin belirtisi” olarak gördüğünü belirtmiştir. “Tarihsel zorunluluklar ve toplumsal zorunluluklar” dolayısıyla yaşananların siyasi yönünü ya da siyasi suçlara ilişkin olan yönünü kurcalamamak amacının güdülmediğini vurgulamıştır:

... kim darbe yaptı, niçin yaptı, kim kime ne yaptı; o hesabı yeniden açmıyoruz; ancak, açılması gereken bir hesap var ki, bu, bugünkü siyasilerden sorulmakta olan hesaptır; geçmişte de bu dönemde yüklenmiş olanlardan sorulması gerekir. Komisyonun ve daha önce de değişiklik önerisinin getirdiği en önemli yenilik budur. Kısaca, yüz kızartıcı suçlar diyebileceğimiz; ama, içinde hırsızlık, irtikâp vesaire -hepsini uzun uzun saymaya gerek yok, önünüzde metin var- yani, kısaca, yiyicilik diyebileceğimiz, -1924 Anayasasının Türkçeleştirilmiş metninde, açıkça, halkın da anlayacağı bir biçimde yiyicilik diye nitelendirilen- suçlar, o dönemde işlenmiş olan suçlar, artık, bu değişikliklerle mahkeme önüne çıkarılabilecektir.²²⁰⁷

Bu suçlara yönelik zamanaşımı tehlikesini kaldırmak için getirilecek önergelere de destek verilmesinin normal olduğunu söyleyen Soysal, gerek varsa, herhalde maddenin amacına ya da değişikliğin amacına uygun olarak zamanaşımının kesilmiş olduğunu belirten bir hükmün bu maddeye konmasının gerektiğini belirtmiştir. Soysal, bu maddeyle Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılan yaklaşık 700 yasanın yargı organlarına götürülmesinin (yargı denetimi) yolunun açıldığına işaret etmiştir. Soysal, bu yasalar için Anayasa Mahkemesinde iptal davası açma süresinin 60 günden 180 güne çıkarılmasını olumlu bulduğunu ancak iptal davası konusu edilebilecek olan çok yasa olduğunu ifade etmiştir. Soysal, iktidar partilerinin büyüğüne, ana muhalefet partisine ve Meclis üye tamsayısının beşte birine (90) tekabül eden imzanın Anayasa Mahkemesinde iptal davası açma hakkına sahip olduğunu hatırlatarak doğrudan dava açma hakkının, yalnız bu yasalara özgü olarak genişletilmesinden yana olduğunu açıklamıştır. Soysal’a göre 180 günlük süre içinde Meclisteki bütün parti gruplarının bu hakka sahip olması ve ayrıca, 1961 Anayasasında, iptal davası açma hakkı bakımından, sayılan Anayasal kuruluşların (Yüksek yargı organları ve üniversiteler) bu geçici süre için, kendilerini ilgilendiren yasalar bakımından dava hakkına sahip olmaları gereklidir:

Örneğin, YÖK sistemi yanlışsa, üniversiteler bunun sıkıntısını çekiyorlarsa ve partiler buna sahip çıkmamışlarsa ya da o konuyla ilgili bir dava açılıp da bu dava dolayısıyla anayasaya aykırılık itirazını ileri sürememişlerse, doğrudan doğruya, bütün sistemin anayasaya aykırılığını ispatlayabilmek için, o kuruluşlara da dava açma hakkı verilsin istiyoruz.²²⁰⁸

²²⁰⁷ A.k., s. 277.

²²⁰⁸ A.k., s. 278.

ANAP Grubu adına Hasan Kormazcan (Denizli), Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkmış olan yasaların anayasaya aykırılığının iddia edilememesinin hukuk sisteminde bir tıkanıklık meydana getirdiğini ve bunun ortadan kaldırıldığını söylemiştir. Korkmazcan, böylece “ister olağanüstü dönemde çıksın isterse Meclis döneminde” çıksın Türkiye Cumhuriyetinde yürürlükte bulunan 12 bin civarındaki yasanın hepsinin eş konuma getirildiğine dikkat çekmiştir. Korkmazcan, geçici 15. maddenin yüz kızartıcı suçlar, milletvekili seçilmeye engel teşkil eden suçlar yönünden, zaten bir dokunulmazlık getirmediğini Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi üyelerinin dokunulmazlığının aynen, yasama dokunulmazlığı gibi yorumlanması gerektiğini öne sürmüştür. Bunlarla ilgili, yargı mercileri önüne götürülmüş bir konu olmadığı için, yargının bu konudaki yerleşik kanaatinin bilinmediğini söylemiştir. Ayrıca, Korkmazcan o dönemde işlenen adi suçların zaten zamanaşımına uğradığını 20. maddeye bir fıkra ekleyerek geriye dönük bir uygulama yapılamayacağını savunmuştur. İster usul olsun, ister ceza hükmü olarak olsun, çıkaracak bir kanunun geriye dönük olarak uygulayabilme şansının olmadığından hareketle bu fıkra ilavesinin herhangi bir değer ifade etmeyeceğini ancak ilerideki olaylarla ilgili olarak ve bilhassa hükümetlerde, Meclislerde görev yapan kişilerle ilgili olarak “ahlaki bir değeri” olacağını öne sürmüştür.²²⁰⁹ Korkmazcan, CHP sözcüsü Mümtaz Soysal’ın Anayasa Mahkemesinde dava açabilme hakkının genişletilmesi yönündeki görüşünün “Meclis tarafından yapılması gereken bir görevi Anayasa Mahkemesine havale” etmek anlamına geleceğini ileri sürmüştür. Kendisi başka bir öneride bulunmuştur:

*Her çevreden, üniversitelerden veya genişletilmiş olan hak kapsamına alacağımız bu kuruluşlardan, yağmur gibi, Anayasa Mahkemesine iptal davaları yağacaktır. Sonuç olarak, Meclisin yasa yapma fonksiyonlarının âdeta bir benzeri, bir tıkanıklık Anayasa Mahkemesinde de yaşanacaktır. Bence buradaki asıl çare, Meclisimizin bu kararı verdikten sonra, yani bu anayasa maddesini kabul ettikten sonra, kendisi de bundan bir sonuç çıkarmalı; Mecliste belki bir özel komisyon kurulmalıdır. Bu komisyon, bu 700 kanunu, anayasaya hangi yönlerden aykırıdır, hangilerinin yürürlükten kaldırılması gereklidir diye inceleyerek, bunları bir kanunla yürürlükten kaldırmalıdır. Bu, teknik bir çalışmadan ibarettir.*²²¹⁰

Şahsı adına 20. madde üzerinde söz alan Hüsamettin Korkutata (Bingöl), bu maddenin, kesinlikle, geriye doğru işleyemeyeceğine ve basit nitelikli suçlardan dolayı hiç kimsenin mahkemeye verilmeyeceğine inandığını belirtmiştir. Korkutata konuşmasını şu cümlelerle tamamlamıştır:

²²⁰⁹ A.k., ss. 279-280.

²²¹⁰ A.k., s. 280.

*Bu maddenin, olduğu gibi Anayasadan çıkarılması lazımdır; yani, başka vatandaşlar, başka insanlar suçlarından dolayı nasıl yargılanıyorlarsa, onlar da yargılanmalıdır. Bu cesareti, bu Meclis göstermek mecburiyetindedir; ama, görüyorum ki, burada, yeniden imtiyaz devam etmektedir. 10 uncu maddede ‘Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz’ deniliyor; ama, burada, biz, Konseye, o zamanki Konseyle beraber teşekkül eden geçici Meclise ve görev yapan insanlara açıkça bir imtiyaz tanıyoruz.*²²¹¹

20. madde üzerindeki değerlendirmelere ilişkin olarak Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca (İstanbul) söz almıştır. Kırca, sadece askeri dönemde çıkarılan kanunlara ve kanun kuvvetinde kararnamelere münhasır olmak üzere, diğer siyasi parti gruplarına da bu hakkın tanınması ve yüksek mahkemelere, kendi görev alanlarına giren hususlarda aynı yetkinin tanınması yönündeki teklifin Komisyonunda, kabul olmasının mümkün görülmediğini söylemiştir. Kırca, ayrıca, suçların zamanaşımına uğramadan “bir çeşit genosit suçu” gibi ömür boyu takip edilebilmesinin ve hatta da 27 Mayıs 1960’a kadar geri götürülebilmesinin Komisyonun, ekseriyeti tarafından “gereksiz bir hesaplama” olarak görüldüğünü iletmiştir. Bunun, Türkiye’de, çeşitli çalkantılara sebep olarak siyasi barışa zarar vereceğini söyleyen Kırca, bunun böyle düşünülmesinin darbenin meşru olduğunu kabul etmek anlamına gelmediğini de sözlerine eklemiştir.²²¹²

20. madde üzerinde şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), 12 Eylül ihtilalini eleştiren konuşmasında bu maddenin ihtilalcileri yargılamayan bir düzenleme olmasının sadece hesaplama ve siyasi istikrarsızlık açısından değil aynı zamanda ihtilali ve kanunsuz idari tasarrufu meşrulaştırma açısından da değerlendirilmesini istemiştir. Meclisin, bir sivil anayasayla yeni bir hüküm getirerek, kendi kendini suçtan arındırmak isteyen ihtilal hükümetlerini yeniden yargılama hükmünü vermesi gerektiği üzerinde duran Şahin, Türk siyasal sisteminin sorunlarını 12 Eylül’e bağlayarak sözlerini tamamlamıştır:

*12 Eylül ihtilali, Türkiye'deki, bugünkü, bölücü hareketlerin, ekonomik problemlerin, dış borçların, ahlakî dejenerasyonların, rüşvetin, yolsuzlukların, her şeyin sorumlusudur ve başlangıcıdır. Bu bakımdan, 12 Eylül'ün, mutlaka yargılanması gerekmektedir; mutlaka, gerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti çerçevesinde gerek milletlerarası hukuk çerçevesinde, bu durumun yeniden değerlendirilmesinde yarar vardır kanaatindeyim. Bu konuyla ilgili olarak, burada, bir hususu daha belirtmek istiyorum; bugünkü koalisyon hükümetlerinin, Meclisteki istikrarsızlıkların, partilerin parçalanmalarının sorumlusu da 12 Eylül ihtilalidir.*²²¹³

²²¹¹ A.k., s. 281.

²²¹² A.k., ss. 282-283.

²²¹³ A.k., ss. 284-285.

20. madde üzerinde verilen 8 önergeden bir tanesi kabul edilmiş ancak gizli oylamada 210 kabul oyunda kalmış ve nitelikli çoğunluk bulunamamıştır. Önergelerin görüşülmesi sırasında 12 Eylül darbesi tartışma ve sataşma konusu olmuştur. Halil İbrahim Çelik (Şanlıurfa), önerge üzerinde konuşurken Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca'yı "darbeci paşaların anayasacısı" ve "12 Eylül Anayasasının ideolojik mimarı" olarak nitelemiş ve Kırca'yı "bir nebze demokratikleşme öngören yeni dönüşümü" engellemeye çalışmakla suçlamıştır. Çelik, sivilleşmek isteniyorsa bir an önce, geçici 15. maddenin kaldırılarak "darbeci paşaların," bağımsız yargı önüne çıkarılması gerektiğini savunmuştur:

*Siz, demokratikleşmeden bahsediyorsunuz, insan haklarından bahsediyorsunuz; peki, binlerce insanın haksız olarak mahkemelere çıkarıldığı, yasaklarla meydana gelen hadiseleri yüce Türk hâkimlerinin önlerine çıkarmaktan niçin korkuyorsunuz?! Türkiye demokrasisi, sivil mareşallerin dışlanacağı anı iple çekiyor.*²²¹⁴

Sataşmaya cevap verme sebebiyle söz alan Coşkun Kırca ise 12 Eylül'den önceki krizli dönemde, iki arkadaşıyla beraber Anayasa hakkındaki ortak düşüncelerini neşrettiğini ve bunların 1982 Anayasasıyla hiçbir ilgisi olmadığını belirtmiştir. Kendisinin bu Anayasa hazırlandığı sırada New York'ta Birleşmiş Milletler nezdinde daimi temsilci olduğunu ve kendisine bir şey sorulmadığını ifade ederek şu cümlelerle konuşmasını bitirmiştir:

*1982 Anayasasının içindeki hukuk yanlışlıkları, nazariye yanlışlıkları ve Türkçe yanlışlıkları bana atfedilemez. İnsanlar, ne kadar aleyhimde bulunursa bulunsun, ne kadar görüşlerimle aykırı fikirler taşırlarsa taşınsınlar, zannediyorum, böyle bir kabiliyetsizlik örneği metnin, tarafımdan yazılabileceğini kabul edemezler. Şunu söylemek istiyorum: Peki, bu nereden çıkıyor; biraz evvel konuşan arkadaşımız, bol bol çıkartılan dedikoduların tesiri altındadır. Öteden beri, Türkiye'de bazı çevreler, hakkımda bu dedikoduları yayar dururlar; kimlerdir bu çevreler: Bölücüler, esbak komünistler ve Atatürk ve laiklik düşmanlarıdır.*²²¹⁵

132. Birleşimin Dördüncü Oturumunda 20. maddenin gizli oylamasına geçilmiştir. 345 üyenin katıldığı oylamada 212 kabul, 129 ret ve 4 çekinse oy kullanılmış ve böylece nitelikli çoğunluğa ulaşamamıştır.²²¹⁶

Anayasa'ya geçici 17. maddeyi ekleyen (memur statüsünden işçi statüsüne geçenlerle ilgili) düzenleme olarak 21. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) bu maddeyi sert bir şekilde eleştirmiştir. Devlette çalışmayanların sosyal haklarının düşünülmediğinin, işsiz olanlara işsizlik sigortası düşünülmediğinin, asgari ücretten vergi alındığının ve maaşların düşük olduğunun altını çizmiştir. Sosyal devletin görevlerine değinen Erdal bu madde ile devlette görev alan muayyen insanlar için anayasa değişikliği yapıldığını öne sürmüştür. Hükümetin vatandaşın sosyal güvencesini sağlayan bir maddenin Anayasaya koyulmasını isteyen Erdal, 21. maddede işçi ve memurun tarifinin olmadığını iddia etmiş ve eklemiştir:

²²¹⁴ A.k., s. 295.

²²¹⁵ A.k., s. 296.

²²¹⁶ A.k., s. 307.

*... hükümet çalışacak, gelirini temin edecek; o işçiye, o memura hakkını verecek; adil devlet böyle olur, hükümet böyle olur, anayasa da bunun için yapılır. O bakımdan, bu maddenin faydalı olduğuna inanmıyoruz; çünkü gerçek dışı, kuru laftan oluşan, kaynağı olmayan bir madde; işçinin, memurun tarifi yok ve şu anda, memur da işçi de mağdur, hakkını alamıyor; vatandaş da perişan, inim inim inliyor; 10 milyon işsizi olan bir ülkeyiz; gerçekte ilgisi olmayan bir maddedir.*²²¹⁷

21 inci madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal (Ankara), partisinin Türkiye’de, bütün kamu çalışanlarını bir bütün olarak görmekten, personel rejimini doğru dürüst bir temele oturtmaktan ve bunları yeniden gözden geçirerek, 51, 53 ve 54 üncü maddelerde tanınmış olan hakların (sendika, toplu sözleşme ve grev hakları) kimlere tanınabileceğinin yasayla belirlenmesinden yana olduğunu ifade etmiştir. Bu açıdan bakıldığında kamu görevlilerini, memurlar ve işçi statüsündekiler diye ikiye ayırmanın da yanlış olduğunu söylemiştir. Soysal, dünyadaki kamu görevlilerinin sınıflandırılması bakımından evrensel geçerlilik taşıyan ilkeler olmadığını ve anayasalara evrensel geçerlilik taşıyan ilkeler koymak olanağı da olmadığını öne sürmüştür. İdare hukukunun çok çabuk ve sürekli değişen bir hukuk alanı olduğunu vurgulayan Soysal, bu halinin Anayasaya aktarılmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Soysal, ayrıca kamu görevlilerini, memurlar ve işçi statüsündekiler şeklinde ayırmanın da yanlış olduğunu çünkü işçilere tanınan hakların bazılarının memurlara bile tanınabildiğini hatırlatmıştır. Soysal henüz, 128 inci madde kesin biçimiyle kabul edilmeden, yani kamuda çalışanları belli kategorilere anayasayla ayırmanın doğru olup olmadığı, kesinlik kazanmadan, 21. maddenin kabul edilmesini doğru bulmadıklarını ve dolayısıyla 21 inci maddenin tekliften çıkarılmasını söylemiştir.²²¹⁸

ANAP Grubu adına 21 madde üzerinde konuşan Mehmet Keçeciler (Konya) 21. maddenin geçici bir madde olduğunu ve 128. inci maddenin uygulamasına bağlı olduğu görüşünü tekrarlamıştır. Bu maddenin, memurlar veya kamu görevlileri işçi haline getirilirse kazanılan hakların zayi olmaması için sevk edildiğini belirtmiştir. Anayasa Komisyonundaki çalışmalar sırasında da bütün partilerin sözcülerinin, devlet memurlarının tamamına grev hakkı verilmesinin uygun olmayacağı görüşünü savunduklarını hatırlatmıştır. Keçeciler’e göre, 128 inci maddenin memura verilen bir hak olduğunu ancak bunun, yeterince izah edilemediğini belirtmiştir. İşçi tarafından görülmesi gereken pek çok iş ve hizmetin, vaktiyle devlet memurlarının maaşları ve özlük hakları daha yüksek olduğu için, memur eliyle görülür hale geldiğini ancak bir defa kadroya geçince de, bir daha diğer statüye dönme imkânını bulamamış çok sayıda personelin olduğunu söylemiştir. Yardımcı hizmetler sınıfında yer alan

²²¹⁷ A.k., s. 303.

²²¹⁸ A.k., ss. 304-305.

personelin memur statüsüyle çalıştırılmasını buna örnek olarak veren Keçeciler, bu Anayasa değişikliğinin bu personel işçi olsun diye imkân tanıdığını ifade etmiştir. Ancak memurlara toplu sözleşmeli, grevli sendikal hak vermek isteyenlerin bu maddeye “hayır” demesinin anlaşılmadığının altını çizmiştir. 21 inci maddenin de memurken veya kamu görevlisiyken işçi haline getirilen kimsenin hakkını koruma amacıyla olduğunu, sosyal hakları korumaya yönelik olduğunu vurgulamıştır. Bu maddeye de hayır demenin bu haklar korunmasını demekle eş anlamlı olduğunu savunmuştur. Keçeciler hükümetin partizan uygulamalarından vazgeçmesini isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.²²¹⁹ Şahsi adına söz alan Fethullah Erbaş (Van), Anayasada hala geçici madde olmasını ve bir yenisinin eklenmesini eleştirerek 15 inci maddenin kökünden kaldırılmamasını Meclisin, “tarihi bir görevi” kaçırmaması olarak nitelemiştir. Memur ve işçinin tarifinin yapılmaması sebebiyle Türkiye’deki personel rejiminin bir “personel kargaşasına” dönüştüğünü ve bu maddenin, yürürlüğe girmesinin hiçbir mana ifade etmeyeceğini öne sürmüştür.²²²⁰

Bu eleştirilere cevap verme amacıyla söz alan Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca, bu geçici maddenin Komisyonca metinden çıkarılmak istenmeyişinin sebebi olarak, Anayasanın 128 inci maddesi üzerinde değişiklik yapılması için Komisyon tarafından ileri sürülmüş olan metnin reddedilmiş değil, sadece dikkate alınmamış olmasını göstermiştir. Bu maddelerin reddedilmesi durumunda Komisyonun gerekeni yapacağını belirtmiştir. Kırca, mevcut personel rejiminde işçi olması gereken kişilerin, memur veya diğer kamu görevlisi sıfatıyla çalıştırılmasının da mevcut Anayasaya aykırı olduğunu yinelemiştir. Bu itibarla bu geçici maddenin 128 inci maddenin mevcut haliyle kalması durumunda da zaruri olduğunu söylemiştir. Kırca, ayrıca Mümtaz Soysal idare hukukunun çabuk değiştiği yönündeki fikrine de karşı çıkarak idare hukukunun temellerini anayasa hukukundan aldığını Almanya ve Fransa örnekleriyle hatırlatmıştır. İdare hukukunun en fazla geliştiği Fransa’da kavramların, çok uzun yıllardan beri ve çoğunlukla mahkeme içtihatlarıyla yerleştiğini belirten Kırca, idare hukuku seyyaldır, “bu seyyaliyeti açık bırakalım” demenin gerçeğe uymadığını savunmuştur. Kırca, yine Soysal’ın evrensel ilkelerin olmadığı fikrine de karşı çıkmıştır:

*Evrensel ilkeler, medeni ülkelerde -özellikle, belirli hukuk sistemlerini benimsemiş olan ülkelerde- o hukuk sistemlerinin çerçevesi içinde vardır. Biz, burada, memur tarifini Anglosakson hukukuna göre verecek değiliz; bizim bir geleneğimiz vardır; biz, kıta hukuku sistemlerinin, çoğunluğu Napolyon’dan beri konulmuş esaslara dayanan sistemini teşkil ettiği ailenin içinde yer alıyoruz ve bu geleneklerimizi değiştirmek de bizde büyük müşküller yaratır; en aşağı, alışkanlıkları yok etmek suretiyle tatbikatı da bozar.*²²²¹

²²¹⁹ A.k., ss. 305-307.

²²²⁰ A.k., s. 308.

²²²¹ A.k., s. 309.

Toplu sözleşmenin değişik tipleri olduğu görüşünü de eleştiren Kırca, toplu sözleşmenin bir tanımı olduğunda ısrar ederek memurun toplu sözleşmesinin ve grev hakkının imkânsızlık olduğunu vurgulamıştır. Kırca'ya göre, memurunun vasfını aslî ve süreklilik olarak gören bir devlette grev hakkının temel hak olarak herkese tanınması imkânsızlıktır.

Şahsı adına söz alan Koray Aydın (Trabzon), 1980 sonrası dönemde en fazla mağdur edilen kesimin, memurlar olduğunu vurguladığı konuşmasında memurların sendikal hakları konusunda anayasa değişiklikleri sırasında Meclisin tek bir ses olamamasına değinmiştir. Aydın, demokratik bir toplumda, toplumun çeşitli kesimlerinin örgütlenerek, kendi hakkını aramasını doğal bir olay olarak niteleyerek memurların sendikal hakları lehinde görüş belirtmiştir. Geçici 15 inci maddenin kaldırılmasına 129 ret oyu çıkmasını 19. Dönem TBMM'sinin üzerinde 12 Eylül'ün gölgesinin devamı olarak nitelemiştir. İkinci tur görüşmelerinde hem geçici 15 inci maddenin kaldırılmasını hem de memurlara grevli ve toplusözleşmeli sendika hakkının verilmesini istemiştir.²²²²

21 nci madde hakkında verilen 2 önerge kabul edilmemiştir. Bu maddenin gizli oylamasına 339 üye katılırken, sandıktan 225 kabul, 112 ret ve 2 çekinser oy çıkmış ve nitelikli çoğunluk bulunamamıştır. Oylamadan sonra Başkan 22 nci ve 23 üncü maddelerin Anayasa değişikliği oluşturmaması sebebiyle bunların normal yetersayıyla kabul edilmesi gerektiğini açıklamıştır.

Bu konuyla ilgili olarak söz alan Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca (İstanbul) ise referandumun nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair 22 nci maddenin Anayasa metninden olmadığını ancak Anayasanın yürürlüğe girmesi hakkındaki 23 üncü maddenin anayasal bir hüküm olduğunu ifade etmiştir. Bu maddenin, olağan genel kurallara göre görüşülerek, oylanması durumunda, bu hükmün, oylama açısından, Anayasa Mahkemesinde kolaylıkla, hatta referandumdan sonra dahi iptal ettirilebileceğini savunmuştur.²²²³ Bu itiraz üzerine Başkan sadece 22 nci maddenin işaret oyuyla oylanmasını Genel Kurula sunmuştur. Böylece, Anayasa değişikliklerinin halkoyuna sunulması hakkındaki 22 nci maddenin görüşülmesinin ve oylamasının (işaret oyuyla) ikinci tur görüşmelerinde diğer maddelerle ilgili sonuç alındıktan sonra yapılmasına karar verilmiştir. 23 üncü maddenin gizli oylamasına katılan 329 üyenin 259'u kabul, 65'i ret, 1'i çekinser ve 4'ü geçersiz oy kullanılmıştır. Bu maddede de nitelikli çoğunluğa ulaşamadığı görüldükten sonra Anayasanın Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifinin birinci tur görüşmeleri tamamlanmıştır.²²²⁴

5.4.1.1.2. Anayasa Değişikliği Teklifinin İkinci Tur Görüşmeleri

Anayasanın Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifinin ikinci tur görüşmelerine Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında açılan 5.7.1995 tarihli 134. Birleşimde başlanmıştır. Usul tartışmalarından sonra Meclis Başkanlığının sunuşu okunmuştur. Bu sunuşta Anayasa değişiklik tekliflerinin ikinci

²²²² A.k., ss. 311-312.

²²²³ A.k., ss. 316-318.

²²²⁴ A.k., s. 324.

görüşmelerinde yapılan oylamada; 270'in altında oy alan maddenin, birinci oylamada aldığı oy ne olursa olsun, kesin olarak reddedildiği ve düştüğü ifade edilmiştir. 270'in üzerinde oy alan maddelerin ise, birinci oylamada aldığı oy 270'in altında da olsa kabul edilmiş olacağı belirtilmiştir. Ayrıca, 270'in ve 300'ün üzerinde oy almış olanların da, tümünün oylamasında 270'in altında oy alması durumunda, teklifin tümünün kesin olarak reddedilmiş olacağı ve düşeceği açıklanmıştır. Yine bu sunuşa göre, yapılan oylamada; maddelerin bir kısmı 270'in üzerinde; fakat 300'ün altında oy almış olsa, bir kısmı da 300'ün üzerinde oy almış olsa, tümünün oylamasında teklif 300'ün üzerinde oyla kabul edilirse, kanunun hiçbir maddesi kendiliğinden halkoylamasına sunulmaz. Aynı durumda, tümünün oylamasında teklif, 300'ün altında oyla kabul edilirse, kanunun tümü kendiliğinden halk oylanmasına sunulur.²²²⁵

Başkanlığın sunuşu üzerinde müzakere açılarak iki aleyhte ve iki lehte konuşma yapılmıştır. Aleyhte söz alan Şevket Kazan, anayasa değişikliği çalışmaları sırasında Anayasa hükümlerine ve İçtüzük hükümlerine riayette titizlik gösterilmediğini iddia ederek kendilerinin 22 nci maddenin görüşülmemesi sebebiyle İçtüzüğe göre birinci tur görüşmelerinin tamamlanmadığını ifade ettiklerini hatırlatmıştır. Zira İçtüzüğe göre Genel Kurula mal olmuş bir konunun, bir kanunun herhangi bir maddesinin burada müzakeresi yapılmadan, görüşülmesi yapılmadan saf dışı edilmesi, görmezlikten gelinmesi mümkün değildir. Kazan, 22. maddenin, anayasa değişikliği metninde mevcut olmasına rağmen müzakere edilmeden Genel Kurul'da, işarî oyla kabul edilmesi konusunda oylama yapıldığını ve Başkanın Meclisin kararını almadan bunu ikinci tura bıraktığını söylemiştir. Başkanın böyle bir yetkisi olmadığını söyleyen Kazan, bu usulsüzlüğün Anayasa Mahkemesine gidilecek olursa, Mahkemenin sadece son oylama üzerinde bir tetkik yetkisi olduğunu ve "usulsüzlük bu arada kaynar" mülahazasıyla yapıldığını söylemiştir. İkinci tur oylamada; 270'in üzerinde oy alan maddelerin, birinci oylamada aldığı oy 270'in altında da olsa kabul edilmiş olur, ibaresine itiraz eden Kazan, birinci oylamada, bir maddeye verilen oyların önemli olması sebebiyle, Anayasanın, birinci oylamada da 270 oy diye bir hususu öngördüğünü belirtmiştir. Anayasa, birinci oylamada, asgarî 270 oyu öngördüğüne göre, bu 270 oyu almayan maddeler düşmüş demektir. Kazan devamla, birinci oylamada da, ikinci oylamada da 270 oyun üzerinde almak zarureti olduğunu belirterek buna örnek olarak Anayasa Mahkemesinin 1961 Anayasasında yapılan değişikliği Türkiye İşçi Partisi tarafından şekli ve esasa mütedair eksiklik gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine götürülmesini ve iptal edilmesi kararını vermiştir. Kazan ayrıca, kanunun, anayasa değişikliği olarak 300 oyla da geçmesi durumunda bile, Cumhurbaşkanının istediği takdirde bunu halkoyuna sunabileceğini belirtmiştir.²²²⁶

²²²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 134 (5.7.1995), s. 559.

²²²⁶ *A.k.*, ss. 559-561.

Lehte söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ise 1982 Anayasasının, İktüzükten sonra yapıldığı için yer yer, ikisi arasında “mübayenetler” olduğunu ve bunun fikir ayrılığına sebep olduğunu anlatmıştır. Meclis Başkanının yaptırdığı çalışmayla 1973’te yapılan anayasa değişikliğinde, birinci oylamada karar yeter sayısının üzerinde çıkan bütün maddelerin, hangi oya tabi olursa olsun, üçte iki çoğunluk aranmadan ikinci turda tekrar oylandığının tespit edildiğini söylemiştir. Meclisin bu tatbikatından sonra bu oylama mevzuunda, ne Anayasada ne İktüzükte bir tadilat yapılmadığını söyleyen Sungurlu, Şevket Kazan’ın bahsettiği, Anayasa Mahkemesi kararından haberdar olmadıklarını ifade etmiştir. Sungurlu, ayrıca, Meclis Başkanlığının sunduğu görüşün, anayasa çalışmalarının müspet netice vermesi açısından da bir kolaylık getirdiğini; yani, bütün oylamalarda 300 oy aramadığını, son oylamada 300 oy arayarak anayasa maddelerinin geçmesi için bir kolaylık sağladığını vurgulamıştır.²²²⁷

Aleyhte söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya) Başkanın 22. maddenin görüşmeden sonra nasıl oylanacağını oya sunduğunu ancak bu maddeyi müzakereye açmadığını ve üzerinde herhangi bir görüşme yapılmadığını söylemiştir. Anayasanın 175. maddesindeki değiştirme teklifinin kabulü Meclisin üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun gizli oyuyla mümkündür ibaresini hatırlatarak iki defa görüşmenin, ancak kabul edilen teklifler için geçerli olduğunu belirtmiştir. İkinci görüşmenin de, reddedilmeyen maddeler üzerinde yapılma zorunluluğuna değinen Asiltürk, Anayasaya göre ikinci turda reddedilen maddelerin kendisinin görüşülemeyeceğini, ancak önergelerin görüşüleceğini hatırlatmıştır. Asiltürk, bu reddedilen maddelerin ikinci tura gelmesi durumunda bir tek önergenin madde olduğunu vurgulamıştır. O’na göre, bunun sonunda da Anayasa Mahkemesine gidilerek bu çıkan madde iptal edilecektir. Asiltürk, ayrıca, Danışma Kurulunun “eğer tümü 300 oyla kabul edilirse kanunun hiçbir maddesi halkoylamasına gitmez” ibaresinin kendisini Anayasanın üstünde gören bir anlayışı yansıttığını savunarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararlarının kanunların önüne geçemeyeceğinin altını çizmiştir: “çünkü kanunları da Türkiye Büyük Millet Meclisi yapar ve bir prosedürü vardır; daha önemlisi, Anayasanın önüne hiç geçmez. Türkiye Büyük Millet Meclisi kararları, kanunlar, anayasa düzeni içerisinde uygulanır.”²²²⁸

Aleyhteki iki görüşten sonra Başkan söz alarak 22. maddenin müzakeresine geldiği zaman, Anayasa Komisyonunun, Başkanlığa bir başvuruda bulunarak “22. madde bir anayasa değişikliği maddesi değildir” dediğini ve bunun gizli oyla değil de, işaret oyuyla oylanması gerektiği şeklinde Genel Kuruldan bir karar alınmasını istediğini hatırlatmıştır. Yine arkasından da, Komisyon Sözcüsünün bu maddenin müzakeresini ikinci tur görüşmelere bırakma fikrini paylaştığını sözlerine eklemiştir. Başkan 22. maddenin, ikinci tur görüşmede, müzakereye açılacağını ve isteyen gruplara ve kişilere söz verilerek oylamaya geçileceğini söylemiştir.²²²⁹

²²²⁷ A.k., ss. 562-563.

²²²⁸ A.k., ss. 563-565, 565.

²²²⁹ A.k., ss. 565-566.

Son olarak lehte söz alan Mehmet Kerimoğlu (Ankara), 12 Eylül yapıtı bu Anayasanın maddeleri arasında sıkışıldığında birçok gerekçe bulunabileceğine önemli olanın bu Anayasayı, sivil ellerle, en kısa sürede, en emin bir şekilde değiştirmek olduğuna işaret etmiştir. Birinci tur görüşmelerde Başkanlığın hiçbir madde için “reddedildi” demediğini, “Anayasanın aradığı çoğunluğu bulmamıştır” denildiğini hatırlatmıştır. Bunun anlamı da ikinci turda da bu yeniden görüşülecek demektir. Kerimoğlu’na göre Meclis Başkanlığının sunduğu yaklaşım, 12 Eylül Anayasasını değiştirmek için kolaylık getiren bir anlayıştır.²²³⁰

Meclis Başkanlığının sunuşunun Genel Kurul tarafından kabul edilmesinden sonra “7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi”nin ikinci görüşmelerine başlanmıştır. Bu ikinci görüşmede, sadece maddeler üzerinde verilmiş değişiklik önermeleri görüşülerek maddeler okutulup ayrı ayrı gizli oya sunulmuştur. İkinci görüşmeler sırasında sıklıkla usul tartışmaları yaşanmıştır. Maddelerin oylanmasından sonra, teklifin tümü, ayrıca gizli oya sunulmuştur. 1. madde üzerinde önerge olmadığı için doğrudan gizli oylamaya geçilmiştir. 389 üyenin katıldığı oylamada 291 kabul, 89 ret, 4 çekinse ve 5 geçersiz oy kullanıldığı için bu madde için Anayasada gerekli çoğunluk sağlanmıştır.²²³¹ Kabul edilen şekliyle 1. madde şu şekildedir:

MADDE 1. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının başlangıç metni aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Başlangıç

Türk Vatanı ve milletinin ebedi varlığını ve Yüce Türk Devleti’nin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasa, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;

Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Türkiye Cumhuriyetinin ebedi varlığı, refahı, maddî ve manevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmî yönünde;

Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkmayacağı;

Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu;

Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı;

²²³⁰ A.k., ss. 566-567.

²²³¹ A.k., ss. 579-580.

Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu; Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu;

Fikir, inanç ve kararıyla anlaşılacak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanmak üzere, Türk Milleti tarafından, demokrasiye aşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.

2. madde üzerinde verilen 16 önergeden hiçbirisi kabul edilmemiştir. Bu önergelerden birisi üzerinde söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), Anayasa değişikliği teklifine imza atan milletvekillerinin önerge verip sonra muhalefetin konuşmasını engellemek için önergeleri ile ilgili konuşmamasını eleştirmiştir. Kapusuz ayrıca, bu anayasa değişikliğinin “1876’dan günümüze gelinceye kadar, ilk defa sivil anayasa yapmak” olarak değerlendirilmesinin doğru olmadığını öзде değil şekilde birtakım değişikliklerin yapıldığını öne sürmüştür. Kapusuz, temel insan haklarına ve onların gereklerine imkan veren 24. madde dahil olmak kaydıyla, cidden değişmesi gerekli olan antidemokratik hükümlerin ortadan kalkmasını, çoğulcu, katılımcı ve gerçek bir demokrasinin tatbikata geçmesini isteyerek konuşmasını bitirmiştir.²²³²

395 üyenin katıldığı 2. maddenin oylama sonucunda 271 kabul, 110 ret, 3 çekinse ve 11 geçersiz oy kullanılarak Anayasada öngörülen kabul sayısı aşılmıştır.²²³³ Kabul edilen şekliye ikinci madde şu şekildedir:

MADDE 2. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 33 üncü maddesinin dört ve beşinci fıkraları kaldırılmış; altı, yedi ve sekizinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.

Bu aşamada Anayasa Komisyonu Başkanı Şerif Ercan imzalı tezkere ile üzerlerinde, partiler arası görüşmeler devam ettiğinden 3, 5, 16 ve 21. maddelerin ve partiler arası önergelerin ışığında yeniden değerlendirilmek üzere de 6, 7, 9, 11,

²²³² A.k., ss. 580-581.

²²³³ A.k., s. 583.

13 ve 17. maddelerin, İttüzüğün 89. maddesine göre Komisyona geri verilmesi istenmiştir. Başkan da maddeleri ve önermeleri Komisyona geri vermiştir.

134. Birleşimin Üçüncü Oturumu usul tartışmalarına sahne olmuştur. Başkanın 10 maddeyi komisyona vermesi milletvekillerinin ısrarlı istekleri sonucunda usul hakkında tartışma açılmasıyla sonuçlanmıştır. Başkanın tutumunun aleyhinde söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ikinci görüşmeler sırasında maddelerin önermelerle beraber komisyona çekilmesi sonucu değişiklik yapılırsa bu durumda Meclisin ikinci defa bu maddeleri görüşemeyeceğine işaret etmiştir. Sungurlu, komisyonun istediği şekilde madde tanzim etmesi durumunda ne olacağı sorusunu yöneltmiştir. Sungurlu, bu maddelerin İttüzüğün 89. maddesinde bir kere çekilebileceğini belirmesine rağmen ikinci kere komisyona çekilmesini Anayasaya aykırı bulduğunu ifade etmiştir. Geri çekilen maddelerin Anayasa Komisyonunda da görüşülmediğini iddia eden Sungurlu, bunu DYP ile CHP arasındaki sendikalar, dernekler ve üniversiteler konusundaki ihtilafa bağlamış ve ANAP'ın dışlanmasını da eleştirmiştir.²²³⁴

Lehte söz alan Abdülkadir Ateş (Gaziantep) Anayasa değişikliği görüşmelerine başlandığı günlerde parti grup başkanvekillerinin Komisyonun bazı yasa tekliflerini ve maddelerini nasıl geriye çekebileceğinin konuşulduğunu ve anlaşıldığını hatırlatmıştır. Önergelerin bazılarının maddelerin metinlerine redaksiyonla enjekte edildiğini diğerlerinin Genel Kurula getirileceğini söyleyerek milletvekillerinden Anayasa değişikliğini geçirmek için dayanışma göstermelerini istemiştir.²²³⁵

Aleyhte söz alan Şevket Kazan (Kocaeli), ise maddelerin Başkan tarafından komisyona verilme usulünün İttüzüğe aykırı olduğunu savunarak Anayasa değişikliği sırasında yapılan eksikliklerin “Anayasa değişikliğinin usul yönünden iptal zarureti” ortaya çıkardığını iddia etmiştir.²²³⁶ Lehte söz alan Nevzat Ercan (Sakarya) da Komisyonca geri çekilen maddelerin hiçbir değişiklik yapılmadan Genel Kurula getirileceğini söylemiştir. Komisyonca verilen önermelerin ortak noktalarının tartışılarak bir uzlaşmaya çalışıldığını sözlerine eklemiştir. Anayasa Komisyonu başkanı Şerif Ercan da, önermeler üzerinde belirli bir görüş belirledikten sonra maddelere hiç dokunmadan onları Genel Kurula getireceklerini açıklamıştır.²²³⁷ Komisyonun geri aldığı maddeleri müzakere edebilmesi için Başkan 134. Birleşimi kapatmıştır.

Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında 6.7.1995 tarihli 135. Birleşimde 3. madde okunarak ikinci tur görüşmelere devam edilmiştir. 3. madde üzerinde verilen 36 değişiklik önergesinin görüşmeleri sırasında söz alan Mümtaz Soysal (Ankara) Anayasa değişikliğinin “bir toplum sözleşmesi işi” olduğunu ve bunun da toplumda bütün ağırlıkların ortaya konmasının sonucunda uzlaşmalara varılarak yapılabileceğini hatırlatmıştır. Ancak böyle bir sonucun

²²³⁴ A.k., ss.591-593.

²²³⁵ A.k., ss. 593-594.

²²³⁶ A.k., ss. 595-596.

²²³⁷ A.k., ss. 596-598.

toplum karşısında saygınlık kazanacağını savunan Soysal, Anayasa değişikliği metninin ortak rıza ve özveriye dayanması durumunda bütün toplum için değer kazanacağından bahsetmiştir.²²³⁸

3. madde hakkında verilen bir değişiklik önergesi açık oylamada kabul edilmiştir. Aynı önergenin gizli oylaması sırasında bazı milletvekillerinin oylarını Meclis televizyonunda görülecek şekilde açık olarak kullanmaları ve hatta Başbakanının da bu şekilde oy kullandığı konusu uzun tartışmalara sebebiyet vermiştir. ANAP ve RP Gruplarından bazı milletvekilleri bu oylamanın geçersiz olduğunu savunmuştur. Başkanvekili Kamer Genç bu usulsüzlüğe engel olmamakla suçlanmıştır. RP Grubu bunu kınarken ANAP milletvekilleri Genel Kurul salonunu terk etmiştir. Önerge de 252 kabul oyunda kalarak kabul edilmemiştir.²²³⁹ Bazı grupların gizli oylamada açık oy kullandığı, bu sebeple oylamanın tekrar edilmesi yönündeki isteği Başkanlık Divanında ele alınarak oylama tekrar edilmeye gerek görülmemiştir. Gizli oylamanın usulüne uygun olması konusu hatırlatılarak 3. madde oylanmıştır. 392 üyenin katıldığı oylamada 225 kabul, 151 ret, 9 çekinse ve 7 geçersiz oy kullanılmıştır. Anayasada öngörülen çoğunlukta oy alamadığı için 3. madde düşmüştür.²²⁴⁰

²²³⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 135 (6.7.1995), s. 651.

²²³⁹ **A.k.**, ss. 656-664.

²²⁴⁰ Düşen 3. madde şu şekildedir: **MADDE 3.** - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 51 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

C. Sendika hakkı

Madde 51. - Çalışanlar ile emeklileri ve işverenler, iktisadî ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacıyla önceden izin almaksızın kendi sendikalarını ve bunlar da üst kuruluşlarını kurma hakkına sahiptirler. Sendikalara üye olmak ve üyelikten ayrılmak serbesttir. İşini kaybetmekten dolayı çalışanların sendika üyeliği son bulmaz. Hiç kimse sendikaya üye olmaya, üye kalmaya, üyelikten ayrılmaya zorlanamaz. Çalışanlar ile emeklileri ve işverenler aynı zamanda birden fazla sendikaya üye olamazlar. Herhangi bir işyerinde çalışabilmek, işçi sendikasına üye olmak veya olmamak şartına bağlanamaz. Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, demokratik esaslara aykırı olamaz. Sendikalar üzerindeki Devletin idarî ve malî denetimi, sendikaların kuruluş ve faaliyetlerinin kanunlara uygunluğunu sağlamak amacıyla ve sendika bağımsızlığı ilkesini zedelemeyecek biçimde kanunla düzenlenir. Sendikalar ve üst kuruluşları, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, sendikayı veya üst kuruluşunu faaliyetten men ile yetkilendirebilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar. 128 inci maddenin ilk fıkrasında yazılı memurlar ile diğer kamu görevlilerinin ve bu görevlerden emekli olanların kendi aralarında sendikalar ve bu sendikaların da kendi aralarında üst kuruluşlar kurabilmeleri kanunla düzenlenir. Kanun, bu sendikaların ve üst kuruluşlarının kurucusu ve üyesi olabilmek için gerekli şartları, bu sendikaların ve üst kuruluşlarının hak ve yükümleri, iç faaliyetleri ve malî kaynakları ile bu haktan faydalanamayacak olan memur ve diğer kamu görevlilerini belirler. Bu sendikalar ve üst kuruluşları, üyeleri adına yargı mercilerine başvurabilir ve idareyle amaçları doğrultusunda üyeleri adına toplu görüşme yapabilirler. Bu toplu görüşme sonucunda düzenlenen ve taraflarca imzalanan tutanakta, anlaşma ve anlaşmazlık noktaları belirtilir. Bu tutanak, İdare ve Türkiye Büyük Millet Meclisi için hukukî bağlayıcılık taşımaz. Bu fıkra söz konusu sendikalar ve üst kuruluşları 53 ve 54 üncü maddeler hükümlerinin kapsamı dışındadır.

Görüşmelerin devamında Anayasa Komisyonunun hazır bulunmaması üzerine Başkanvekili Kamer Genç 135. Birleşimi kapatmıştır.²²⁴¹ 3. maddenin düşmesinden sonra 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi üzerindeki ikinci tur görüşmeler kesintiye uğramış ve görüşmeler 7.7.1995 ve 19.7.1995 tarihleri arasındaki 136., 137., 138. ve 143. Birleşimlerde komisyonun olmaması üzerine ertelenmiştir.

Bu arada DYP ve CHP Anayasa Değişikliğini Meclisten çıkarabilmek amacıyla üç maddelik ikinci bir değişiklik teklifini Genel Kurula getirmiştir. İstanbul Milletvekili Tansu Çiller ile Gaziantep Milletvekili Hikmet Çetin ve 228 arkadaşı Anayasanın 175. maddesinin değiştirilmesine ilişkin kanun teklifi (2/1468) vermiştir.²²⁴² Bu teklifin genel gerekçesinde Anayasanın 175. maddesinin, Anayasa değişikliklerinin gizli oyla kabul edilmesini gerektirdiği hatırlatılmış ve açıklığın demokratik rejimin başlıca kuralı olduğu vurgulanmıştır. Böylesine önemli bir konuda, kamuoyunun, her milletvekilinin oyunu hangi yönde kullandığını bilmek hakkına sahip olduğuna işaret edilmiştir:

*Parlamente demokrasilerde Hükümetin düşürülmesi gibi çok önemli konularda açık oylama zorunluluğunun getirilmesi bu ihtiyaçtan doğar. Anayasa değişiklikleri bu şıktan daha az önemli sayılamaz. Anayasa yapılırken milletvekillerinin değişik etkiler altında olmasını önlemek gerekçesiyle bu konuda gizli oylama yapılmasını zorunlu kılmak, halkta milletvekillerinin kamuoyu huzurundaki tutumları ile oyları arasında fark olabileceği ve bu yüzden dürüstlük kuralının zedelenmiş olabileceği kanaatini de uyandırabilir ki demokratik parlamento rejimin sağlığı bakımından böyle bir kanaatin yaygınlaşması büyük bir tehlike teşkil eder. Parlamento rejiminde milletvekilleri, vicdanlarından başka hiçbir baskı kaynağının etkisi altında kalmamaları için çeşitli teminata sahip kılınmıştır. Kaldı ki kamuoyundan gelen meşru beklentilerin milletvekillerini makul ölçülerde etki altında tutabilmesi çoğulcu ve katılımcı demokrasinin reddedemeyeceği bir süreçtir. Mecliste diğer bazı önemli şıklarda açık oylamayı mümkün ve hatta mecburî kılarken Anayasa değişikliklerini bu kaidenin istisnası olarak düşünmek kaabil değildir.*²²⁴³

Teklif göre, Anayasa değişikliklerinin kabulü milletvekili tamsayısının beşte üçünün oyuyla olması ancak, Cumhurbaşkanının bu metni halkoyuna sunup sunmamakta takdir yetkisine sahip olması önerilmiştir. Teklif, bu gerekçelerle, Anayasanın 175. maddesinin tadilini öngörmüştür.

²²⁴¹ A.k., ss. 669, 673.

²²⁴² Sıra Sayısı: 878, "İstanbul Milletvekili Tansu Çiller ile Gaziantep Milletvekili Hikmet Çetin ve 228 Arkadaşının, Anayasanın 175 inci Maddesinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1468)," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 142'nin sonuna ekli, (18.7.1995).

²²⁴³ A.k., s. 7.

Üç maddeden oluşan teklif 10.7.1995 tarihinde Meclis Başkanlığı tarafından Anayasa Komisyonuna gönderilmiş ve Komisyonun 14.7.1995 tarihli toplantısında incelenmiştir. Komisyon, partiler arasında varılan mutabakata uymayı zorunlu saydığını ve Anayasa değişikliğine ilişkin oylamaların 19. Yasama Döneminin sonuna kadar açık oyla yapılması için Anayasaya bir geçici madde ilave edilmesini uygun gördüğünü belirtmiştir. Teklifin 1. maddesi bu esasa göre yeniden düzenlenmiştir. Hukukun genel kurallarına göre usûl değişikliklerinin geriye yürümeyeceğine işaret edilen komisyon raporunda, halen gündemde bulunan 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi (Sıra Sayısı 861'e 1 inci Ek) üzerinde daha önce yapılmış olan oylamaların geçerli olmaya devam edeceği vurgulanmıştır.

Komisyon, Teklifin 2. ve 3. maddelerini aynen kabul etmiş, 1. maddede yapılan değişikliğe uygun olarak Teklifin başlığını da yeniden düzenlenmiştir. Rapora Mümtaz Soysal (Ankara) "Anayasa değişikliği oylamalarının açık yapılması gereğine ilke olarak inanmakla birlikte, değişiklik süreci sırasında kural değişikliği yapılmasına ve hâlâ bu kural değişikliğinin geçici düzenlemelere hiç tahammülü olmayan 175 inci maddeye geçici hüküm eklenmesi biçiminde gerçekleştirilmesine" karşı olduğunu belirten karşı oy açıklaması yapmıştır.²²⁴⁴

878 sıra sayılı teklifin görüşmelerine Genel Kurulun 18.7.1995 tarihli 142. Birleşiminde başlanmıştır. Teklifin tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), siyasi partilerin aylarca çalışarak Anayasa değişikliği üzerindeki bir mutabakata vardığını ancak daha sonra Refah Partisinin dışlandığını söylemiştir. 24. madde konusunda kendilerinin dışlandığını hatırlatan Oğuz, 3 partinin anlaşması ile getirilen mutabakatın da Genel Kurul çalışmaları sırasında bozulduğunu ve partilerarası görüşmelerle mevcut teklifin gündeme getirildiğini belirtmiştir. Oğuz, bu teklifle amaçlanan şeyin gerçekleşemeyeceğini savunmuştur:

Değerli arkadaşlarım, zamanında, 175 inci maddenin müzakeresi sırasında ileri sürülen fikirler ve o gizli oy müzakereleri ve teklifleri ile eski zabıtlar okunduğu zaman görülür ki, bugün ileri sürülen hususların ve özellikle de huzurunuzda bulunan şu teklifin, gerek genel gerekçesinde gerekse madde gerekçelerinde ileri sürülen hususların tam aksi zikredilmiştir. Bugün, deniliyor ki: "Efendim, milletvekilinin oyu, açık ve kesin olmalı; milletimiz de bunu bilmeli." Peki, siz, bu milletvekillerinin kanaatine, görüşlerine inanmıyor musunuz? O milletvekilleri buraya gelir de görüşlerini ve kanaatlerini gizli olarak izhar ederlerse, daha rahat bir kanaat ve görüş izharı olmaz mı, daha samimî olmaz mı, daha baskılardan uzak olmaz mı?... Siz diyorsunuz ki:

²²⁴⁴ A.k., ss. 8-9.

"Efendim, biz açık olarak görelim, millet de görsün, seçtiği insanların kanaatini ve verdiği oyu bilsin. Bu, fevkalade yanlış bir şey değerli arkadaşlarım. Bu, milletvekilinin iradesine, kanaatine, oyuna ipotek koymak, baskı yapmak ve hatta bir bakıma siyasî terör mahiyetinde zulümdür. Onun için, bunu istemeye hakkınız yok. Burada göreceksiniz, şu gizli oylamada, milletvekilleri "biz oylarımızı açıkça izhar etmek istemiyoruz, bunun gizliliğinde fayda vardır; çünkü görüşlerimizi rahatça ifade ediyoruz" diyecekler. Bu konuda, eğer gerek görüyorsanız grup kararı alın ve elinizden geliyorsa grubunuzdaki arkadaşları zorlayın; bunu yapamayacaksınız, yapmaya da hakkınız yok; öyleyse, bu açık oylamayı istemeye de hakkınız yok. Onun için geçmeyecek, benim kanaatim bu; ama bunda, biz ısrar edeceğiz dersiniz; bu, insan haklarına da, vicdana da, milletvekilinin hür iradesine de aykırı olacaktır, zulüm olacaktır ve siyasî terör mahiyetinde bir baskı olacaktır."²²⁴⁵

Oğuz, üç sene boyunca Anayasa değişikliği yapmaya yanaşmayan İktidarın içte ve dışta çok önemli sıkıntı ve felaketler varken bu teklifle gelmesini "fantezi" olarak nitelemiştir. İktidarın Anayasayı değiştirmek için takip ettiği yolun Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Oğuz konuşmasını şu cümlelerle tamamlamıştır:

Değerli arkadaşlarım, Türk Ceza Kanunundan 163 üncü madde kalktı da kıyamet mi koptu; Anayasanın dibacesi kalksa, 24 üncü maddenin son fıkrası da kalksa, hatta 14 üncü madde dahi kalksa, hiçbir şey değişmez. Dünyanın hiçbir yerinde anayasalarda, bizde olduğu gibi, 175 madde, bilmem kaç tane muvakkat madde, on sene, yirmi sene devam eden muvakkat madde yoktur. Ortada duran bu Anayasa on yılda bir eskiyor ve kimse de onu beğenmiyor; bugün yaptığınızı da bir müddet sonra beğenmeyeceksiniz. Hiç olmazsa, gelin, Meclisteki bütün milletvekillerinin, partilerin ve grupların mutabakatını alarak, bunu herkesin ittifakıyla çıkaralım; çünkü sizin iki yolunuz var, ikisi de bir netice vermedi: Bunlardan biri baskı, tehdit ve sindirme, ikincisi de hile."²²⁴⁶

Şahsı adına söz alan Emin Kul (İstanbul), Meclisin Hükümetin emrinde olmadığını hatırlatarak Anayasa değişiklikleri müzakere edilirken Başbakanın Meclise gelmeyerek ve görüşmeleri "askıya aldık" buyurganlığı içinde davranarak "Meclisi, şahsî tasarruflarının ipoteği altına almaya" yöneldiğini ileri sürmüştür. Başbakanın "askıya aldık" açıklamasından sonra, Genel Kurulda, Meclis Başkanınca yapılan sürekli çağrılara rağmen, Anayasa Komisyonunun DYP'li Başkanı ve Sözcüsüyle Hükümet Temsilcisinin Mecliste kendilerine ayrılan komisyon sıralarına oturmaktan kaçındıklarını ve bu yüzden Anayasa değişiklikleri görüşmelerinin kesildiğini söylemiştir. Her şeye rağmen, bu kanun

²²⁴⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 142, (18.7.1995), s. 343.

²²⁴⁶ A.k., s. 344.

teklifine, şahsen, beyaz oy vereceğini belirten Kul, teklifin gerekçesinde belirtilen açıklığın ülkenin yaşamındaki birçok alanda olmadığını birçok örnek vererek öne sürmüştür.²²⁴⁷

Teklifin tümü üzerinde şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), geline nokta, Anayasada değiştirilecek maddelerdeki muhteva kadar, Anayasanın, şeklen değiştirilmiş olmasının da önemli hale geldiğini vurgulamıştır. Sivillerin de Anayasa değiştirebilir hale gelmesinin Anayasada değiştirilecek maddelerin muhtevası kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Teklifi destekleyen Şemsek, partisinin “Türkiye Cumhuriyeti Devletini ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün teminatlarını bulunduran bir Anayasa değişikliğinden” yana olduklarını söylemiştir:

*Türkiye’nin idaresine, yabancıların etkisini azaltacak bir Anayasa değişikliğinden yanayız; gençlere, kadınlara daha çok siyaset yapma imkânı veren, üniversite öğretim üyelerine siyasete katılma imkânı tanıyan, memurlarımıza toplu sözleşme ve grevli sendikal hakların verilmesinin imkânını getirecek Anayasa değişikliğinden yanayız; mahallî idarelerle, milletvekili seçimlerinin beraber yapılmasından yanayız. Ancak, getirilen değişiklikler, bizim arzu ettiğimiz değişiklikleri tamamen kapsamamaktadır. Buna rağmen, demin de arz etmeye çalıştığım sebeple, Türkiye Büyük Millet Meclisimizde, Anayasanın, şeklen bile değiştirilmesinin, muhteva kadar önemli olduğu gerçeğinden hareketle, bu anayasa değişikliğinin, birlik ve beraberlik içinde yapılmasında fayda olduğu kanaatindeyiz.*²²⁴⁸

1980 öncesinden ders alınmasını isteyen Şemsek, ufak tefek teferruatların bir tarafa bırakılmasını, her partinin kendi anayasasını yapmadığı gerçeğinden hareketle uzlaşılmasını isteyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Teklifin tümü üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra maddelere geçilmesi gizli oylama ile yapılmıştır. 383 üyenin katıldığı oylamada 270 kabul, 100 ret, 4 çekinse ve 9 iptal oyu kullanılmıştır. Böylece maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. Anayasaya geçici 17 nci madde ekleyen 1 inci madde şu şekilde idi: “Türkiye Büyük Millet Meclisinin 19. Yasama döneminin son bulduğu tarihe kadar Anayasa değişikliğine ilişkin kanun tekliflerinin maddelerine dair değişiklik önermeleri, maddeleri ve tümü üzerindeki oylamalar açık oyla yapılır.” Bu madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), teklifin tümü üzerinde yapılan oylamaya gölge düştüğünü ileri sürmüştür. Türkiye’nin en çok konuşulan, kavgalı konusu olan 141, 142 ve 163 üncü maddelerin 18. dönemde Mecliste herkesin alkışlarıyla kaldırılması gibi anayasa değişikliğinin de herkesin alkışlarıyla yapılabileceğini belirtmiştir:

²²⁴⁷ A.k., ss. 344-346.

²²⁴⁸ A.k., s. 346.

... ancak o zaman, bu millet, bu anayasa benim anayasam diyebilir; fakat, başından beri gösterilen çabalar, bütün uğraşlar, bu antidemokratik Anayasayı, milletine güvenmeyen Anayasayı, “millet hâlâ rüştüne ermedi” zihniyetindeki Anayasayı korumak içindir. Onun içindir işte, şimdi, nihayet, sanki sendika kongrelerini, dernek kongrelerini andıran bir sürü ayak oyunları, geçen ay, bu Meclisteki manzaraları hatırlarsanız, bunu silmek için, açık oy teklifini getirdiniz. (RP sıralarından “Bravo” sesleri, alkışlar) Böyle anayasa değişikliği olmaz.

Değerli arkadaşlar, aslında, bu anayasa değişikliği teklifinin, bu millet için getirilmediğini de başından beri söyledik; yine söylüyoruz... Batılı ülkelerin baskısı karşısında getirdiniz. Halk için getirmediğiniz bunu, onu söylüyorum... Halk için getirseydiniz, daha çok demokrasi, daha çok hürriyet, daha çok özgürlük, daha çok hak getirirdiniz. Başından beri ısrar ediyoruz; sizin, bütün yapmak istediğiniz, tek parti devrinin zihniyetini, hâlâ, bu Anayasayla korumaktır... Demokratikleşme paketi getiriyorsunuz, antidemokratik bir uygulama yapmak istiyorsunuz; bu ikiye bölümlüdür. (RP sıralarından alkışlar) Bırakın, herkes vicdanına göre karar versin. Niçin korkuyorsunuz milletvekillerinin vicdanından? Neye inanıyorsa, kabine girsin, öyle oy versin... Böyle Anayasa değişikliği olmaz. Bu tip Anayasa değişikliği, ancak, geri kalmış ülkelerde olur.²²⁴⁹

Şahsı adına söz alan Lütfü Esengün (Erzurum), Anayasa değişikliğinin Meclise gelmesinden itibaren çok sayıda Anayasa ihlalleriyle, yasa ihlalleriyle, İçtüzük ihlalleriyle karşılaştığını öne sürmüştür. Buna da, en başta, Anayasayı koruma görevi olan, Anayasayı koruma durumunda olan ve Meclisten çıkan yasaların Anayasaya uygunluğunu denetleme durumunda olan Anayasa Komisyonunun alet edildiğini iddia etmiştir:

Ne oldu; burada, madde önergelerle birlikte geri çekildi. Komisyon toplantıya çağrılmadan, burada, toplantı yapılmış gibi, rapor tanzim edilip, kürsüye iletili. Sonra, Komisyonun çektiği maddeler üzerinde yapılan değişikliklerden sonra, yeniden, yeni bir madde şekliyle müzakere edilmesi lazımkken, o müzakerelerden sarfı nazar edildi; Anayasa ihlal edildi. İçtüzüğün 89 uncu maddesinde “...bir defaya mahsus olmak üzere isteyebilir” denilmesine rağmen, bu açık hükme rağmen, birçok madde Anayasa Komisyonu tarafından iki defa geri çekildi ve bütün bu Anayasa ve İçtüzük ihlalleri, Genel Kurulun ve milletin gözü önünde açık açık yapıldı. Sonra ne oldu; Anayasanın 175 inci maddesindeki gizli oy şartı, açıkça ihlal edildi... Muhterem arkadaşlar, Anayasa Komisyonu, kendi raporuna, kendi yaptığı, Genel Kurulun huzuruna getirdiği teklife sahip çıkmak durumundayken, bir anda, Sayın Başbakanın “askıya aldım” sözü üzerine, direktifi üzerine, yerlerine gelmediler, gelemediler ve kayboldular; Anayasa değişikliği askıya alındı. Böyle Anayasa değişikliği olmaz; bu, bir komedidir; aslında, komedi değil, trajedidir.²²⁵⁰

²²⁴⁹ A.k., ss. 350-351.

²²⁵⁰ A.k., s. 353.

Anayasa Komisyonu Başkanı Şerif Ercan (Edirne) söz alarak Esengün'ün Anayasa Komisyonu ile ilgili açıklamalarının “gerçek dışı” olduğunu söylemiştir. Anayasa Komisyonunun, anayasal ve tüzüksel görevini harfiyen yerine getirdiğini belirten Ercan, Esengün'ün ifade ettikleri denetleme görevinin, Anayasa Komisyonuna değil, Anayasa Mahkemesine ait bir görev olduğunu vurgulamıştır.²²⁵¹

Teklifin 1 inci maddesi üzerinde verilen 7 önergeden 4'ü görüşülerek kabul edilmezken maddenin gizli oylamasına katılan 385 üyeden 270'i kabul, 105'i ret, 7'si çekinse ve 3'ü geçersiz oy kullanmıştır. Böylece madde kabul edilmiştir; anayasal sayıya erişilmiştir. Oturum Başkanı 2 nci maddenin ikinci turda, müzakeresinin ve oylanmasının gerektiğini ancak ikinci tura kadar, Komisyon aydınlanır ise, metinden çıkarılabileceğini açıklamıştır. Yürürlükle ilgili 3 üncü madde üzerine RP Grubu adına Şevket Kazan (Kocaeli), şahısları adına Zeki Ergezen (Bitlis) ve Salih Kapusuz (Kayseri) söz almıştır. Kapusuz konuşmasında bu değişiklik teklifinin başlangıçta, hazırlanmış olan paketin içerisine koyularak getirilmesi durumunda herkes tarafından kabul edileceğini ifade etmiştir. Anayasa değişikliklerinin ikinci turunda 3 madde görüşüldükten sonra iş tıkanması üzerine böyle bir gayrete girildiğini savunmuştur. Bu teklifle 19. dönem için yetki alınmasını da doğru bulmayan Kapusuz, teklifin yasalaşması durumunda Anayasa Mahkemesine gideceklerini söylemiştir.²²⁵² 3 üncü madde üzerinde verilen 8 önergeden 4'ü görüşülerek kabul edilmezken maddenin gizli oylamasına 384 üye katılmıştır. 271 kabul, 105 ret ve 8 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece anayasal sayı bulunmuştur.

Bu teklifin 21.7.1995 tarihli 145. Birleşimdeki ikinci görüşmelerinde 1 inci madde Genel Kurulu zorlamaya yönelik bir girişim olarak eleştirilmiştir. 19. Döneme münhasır böyle bir yetkinin Genel Kurul tarafından kendilerine mal edinmiş olmasının uygun olmadığı ve genel hukuk kaidelerine de ters düştüğü söylenilmiştir. Bu kanun teklifinin gizli oylamasına 390 üye katılırken kabul oyu 255'de kalmış ve reddedilmiştir. 3 maddeden teşekkül eden bu kanun teklifi 1 inci maddenin reddedilmesi üzerine tamamıyla düşmüştür.²²⁵³

7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi üzerindeki görüşmelere 21.7.1995 tarihli 145. Birleşimde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında devam edilmiştir. Anayasa değişikliğinin 3 üncü maddesi düştüğünden 4 üncü madde 3 üncü madde olarak sunulmuştur. Bu madde üzerindeki dört önergenin kabul edilmemesinden sonra maddenin oylamasına geçilmiştir. 380 üyenin katıldığı oylamada 295 kabul, 72 ret, 9 çekinse ve 4 geçersiz oy kullanıldı. Böylece Anayasanın istediği sayıya ulaşılmıştır.²²⁵⁴ Kabul edildiği haliyle yeni 3 üncü madde şu şekildedir:

²²⁵¹ A.k., s. 354.

²²⁵² A.k., ss. 358-367.

²²⁵³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 145 (21.7.1995), ss. 115-122.

²²⁵⁴ A.k., s.128.

MADDE 3. -7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 52 nci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Anayasanın 53 üncü maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları arasına bir fıkrayı 4 üncü madde olarak ekleyen bir önerge kabul edilmiştir. RP Grubundan milletvekillerinin 53 üncü madde ilk tur görüşmelerde görüşülmemesinden hareketle bunun yeni bir madde olduğunu ve oylamanın Anayasaya aykırı olduğunu söylemesine rağmen Komisyonun aksi görüşü doğrultusunda oylama yapılmıştır. Bu önergenin gizli oylamasına 357 üye iştirak ederken 272 kabul, 72 ret, 9 çekinse ve 4 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece bu önerge 4 üncü madde olarak Anayasanın istediği çoğunluğa ulaşmıştır.²²⁵⁵ Kabul edilen yeni 4 üncü madde şu şekildedir:

MADDE 4- 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 53 üncü maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları arasına aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

128 inci maddenin ilk fıkrası kapsamına giren kamu görevlilerinin, kanunla kendi aralarında kurmalarına cevaz verilecek olan ve bu maddenin, birinci ve ikinci fıkraları ile 54 üncü madde hükümlerine tabii olmayan sendikalar ve üst kuruluşları, üyeleri adına yargı mercilerine başvurabilir ve idareyle, amaçları doğrultusunda toplu görüşme yapabilirler. Toplu görüşme sonunda anlaşmaya varılırsa, düzenlenecek mutabakat metni taraflarca imzalanır. Bu mutabakat metni, yürürlüğe geçirilmek amacıyla, uygun idarî veya kanunî düzenlemenin yapılabilmesi için, Bakanlar Kurulunun takdirine sunulur. Toplu görüşme sonunda mutabakat metni imzalanmamışsa anlaşma ve anlaşmazlık noktaları da taraflarca imzalanacak bir tutanakla Bakanlar Kurulunun takdirine sunulur. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usuller kanunla düzenlenir.

Grev ve lokavt hakkını düzenleyen 5. madde üzerinde verilen 12 önergenin bir kısmı geri çekilirken bir kısmı da reddedilmiştir. Bu maddenin gizli oylamasına 388 üye katılırken 249 kabul, 126 ret, 5 çekinse ve 8 geçersiz oy kullanılmıştır. Anayasal sayı bulunmadığından bu madde reddedilmiş ve düşmüştür.²²⁵⁶

2. tur görüşmelerine esas olan metnin 6 ncı maddesi 5 inci madde olarak okutulmuştur. Bu madde üzerinde verilen 16 önergeden Hasan Korkmazcan ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilmiş, diğerleri geri çekilmiştir. Bu önerge

²²⁵⁵ *A.k., s. 132.*

²²⁵⁶ *Düşen 5 inci madde şu şekildedir: MADDE 5. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 54 üncü maddesinin iki, üç ve yedinci fıkraları kaldırılmış; dört ve beşinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Grev ve lokavtın yasaklanması veya ertelenebilmesi, ancak millî güvenliğin, kamu düzeninin veya genel sağlığın korunması açısından zorunluluk hallerinde kanunla öngörülebilir. Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde birinci fıkrada söz konusu uyuşmazlık Yüksek Hakem Kurulunca çözülür. Uyuşmazlığın her aşamasında taraflar da anlaşarak Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilirler. Yüksek Hakem Kurulunun kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.*

İkinci görüşmeye esas metnin 5 inci maddesinde yer alan Anayasanın 67 nci maddesine ait değişiklik metnin birinci bendinde yer alan ilk fıkranın ikinci cümlesini “Ancak yurtdışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun uygulanabilir tedbirleri belirler” şeklinde değiştiriyordu. 278 oyla gizli oylama da kabul edilen önerge doğrultusunda 5 inci madde de gizli oya sunulmuştur. 387 oyun kullanıldığı 5 inci madde oylamasında 279 kabul, 99 ret, 4 çekinse ve 5 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece Anayasal sayıya ulaşılmıştır.²²⁵⁷ Kabul edilen haliyle yeni 5 inci madde şu şekildedir:

MADDE 5. - 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67 nci maddesinin iki ve üçüncü fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak yurtdışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun uygulanabilir tedbirleri belirler. On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir.

2. Anayasanın aynı maddesinin beşinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askerî öğrenciler, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan tutukluların seçme haklarını kullanmalarında, oyların sayım ve dökümünden seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hâkimin yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır.'

3. Anayasanın aynı maddesine aşağıdaki fıkra altıncı fıkra olarak eklenmiştir.

Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.

Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkındaki 6 ncı madde üzerinde 28 önerge verilirken bir kısmı geri çekilmiş bir kısmı da kabul edilmemiştir. 387 üyenin iştirak ettiği oylamada 298 kabul, 81 ret, 6 çekinse ve 2 geçersiz oy kullanılmıştır.²²⁵⁸ Kabul edilen şekliyle 6. madde şu şekildedir:

MADDE 6. —7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 68 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

A) Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma

Madde 68. - Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için on sekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir.

Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.

²²⁵⁷ A.k., s. 158.

²²⁵⁸ A.k., s.162.

Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.

Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasî partilere üye olamazlar.

Yüksek öğretim öğrencilerinin siyasî partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar ve sınırlamalar kanunla düzenlenir.

Siyasî partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça malî yardım yapar. Bu yardım kanunla düzenlenir. Siyasî partiler, kanuna ve tüzüklerine uygun olarak üyelerinden aldıkları aidat ve kurulma döneminde kurucularının kanuna uygun olarak yaptıkları bağışlar dışında bağış ve sair malî yardım alamazlar.

Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında açılan 22.7.1995 tarihli 146. Birleşimde 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifinin ikinci tur görüşmelerine devam etmeden önce DYP Grup başkanlığının İttüzüğün 19 uncu maddesine göre Genel Kurula getirdiği öneri görüşülmüştür. Bu önerge Anayasanın Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifinin görüşmelerinin 23.7.1995 Pazar günü de tamamlanana kadar aralıksız sürdürülmesi ve Genel Kurulun 25.7.1995 Salı gününden itibaren tatile girmesini öneriyordu. Bu önergenin aleyhinde söz alan Şevket Kazan (Kocaeli) Anayasa ve İttüzük hükümlerine uyulmadığı için bu değişiklik uzlaşmasının “dümensiz sandal” gibi yürümediğini ve iktidar partileriyle ana muhalefet partisnin bir bocalama içinde olduğunu iddia etmiştir. 53 üncü maddedeki değişikliğin müzakereye açılmadan yeni bir madde olarak kabul edilmesini eleştirerek iki defa görüşülmemiş bu maddenin Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderileceğini savunmuştur. Ayrıca, anayasa değişikliği gizli oylama ile yapılmasına rağmen oylamalar sırasında bazı milletvekillerinin kullandıkları oyları parti yöneticilerine göstermelerini de eleştirmiştir. Ara seçim kararı alınmadan ve döviz zedelerle ilgili kanun çıkarılmadan Meclisin tatile girmesinin aleyhinde oy vereceklerini belirtmiştir.²²⁵⁹

Öneri üzerinde konuşan Hasan Korkmazcan (Denizli) CHP’nin Anayasa değişikliğini 3 üncü madde reddedildi diye 17 gündür engellediğini savunarak hükümetin uyguladığı yanlış ekonomik politikaların sonucu, zarar gören döviz zedelerle ilgili kanun çıkarılmasının önemine değinmiştir. Tatile gitmeden ara seçim kararı alınmazsa 45 gün sonra Genel Kurulu olağanüstü olarak toplamak gerekeceğini söyleyen Korkmazcan, hükümete Meclisin güveninin olup olmadığının da netleştirilmesini istemiştir. Önerge üzerinde lehte söz alan

²²⁵⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 146 (22.7.1995), ss. 191-193.

Abdülkadir Ateş ANAP'ı ikiyüzlülükle ve Anayasa değişikliğini engellemeye çalışmakla suçlamıştır. Ateş ve ANAP milletvekilleri arasında İstanbul sermayesinin uşağı olma polemiklerinin yaşandığı bu konuşma sık sık sataşmalarla kesilmiş ve 1. Oturuma 10 dakika ara verilmiştir. İkinci Oturumda konuşmasına devam eden Ateş, her türlü engele rağmen Anayasa değişikliğinin çıkarılacağını, CHP olarak 64 milletvekiliyle beyaz oy vereceklerini söylemiştir. Ateş ayrıca, Bağ Kur, SSK gibi yasaları çıkarılmadan tatile gidilmesine karşı olduklarını sözlerine eklemiştir.²²⁶⁰

Önerge lehinde söz alan Nevzat Ercan (Sakarya) Anayasa değişikliği konusunun Türkiye'nin her yerinde öncelikli gündemi işgal ettiğini, tartışmalara son vererek kalınan yerden itibaren hep birlikte anayasa değişikliğinin gerçekleştirilmesini istemiştir. Bu değişikliğin bir iktidar meselesi olmadığını Meclisin tarihi borcu ve sorumluluğu olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²²⁶¹ Önerge Genel Kurulda kabul edildikten sonra 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifinin ikinci tur görüşmelerine 7 nci maddeden devam edilmiştir. Siyasi partilerin uyacakları esaslar hakkındaki 7 nci madde üzerinde 40 değişiklik önergesi verildiyse de bunlar geri çekilmiştir. Bu maddenin gizli oylamasına 386 üye katılırken 329 kabul, 55 ret, 1 çekinser ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece 7 nci madde Anayasanın öngördüğü sayıyı referandumsuz kazanmıştır.²²⁶² Kabul edilen şekliyle 7 nci madde şu şekildedir:

MADDE 7. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 69 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

B) Siyasî partilerin uyacakları esaslar

Madde 69. — Siyasî partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.

Siyasî partiler, ticarî faaliyetlere girişemezler.

Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasî partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yatırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.

Siyasî partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır.

Bir siyasî partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir. Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.

²²⁶⁰ A.k., ss. 197-203.

²²⁶¹ A.k., ss. 204-205.

²²⁶² A.k., s. 231.

Bir siyasî partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan -kurucuları dahil- üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar.

Yabancı Devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğundan olmayan gerçek ve tüzelkişilerden maddî yardım alan siyasî partiler temelli olarak kapatılır.

Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenme ve kapatılmaları ile siyasî partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

Bir siyasî partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir.

Milletvekili sayısını 550'ye çıkaran 8 inci madde üzerindeki 4 önerge de reddedilerek gizli oylamaya geçilmiştir. 388 üyenin katıldığı oylamada 291 kabul, 86 ret, 5 çekinse ve 6 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece 8. maddede de Anayasal sayı sağlanmıştır.²²⁶³ Kabul edilen şekliyle 8 inci madde şu şekildedir:

MADDE 8. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 75 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

A) Kuruluşu

Madde 75. — Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen beş yüz elli milletvekilinden oluşur.

Milletvekili seçilme yeterliliği ile ilgili değişiklik hakkındaki 9 uncu madde üzerinde verilen 12 önergenin bir tanesi kabul edilmezken diğerleri geri çekilmiştir. 387 üyenin katıldığı 9 uncu maddenin gizli oylamasında kabul oyunun 205'te kalması üzerine bu madde düşmüştür.²²⁶⁴

²²⁶³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 146 (22.7.1995), s. 241.

²²⁶⁴ *MADDE 9. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 76 ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.*

B) Milletvekili seçilme yeterliliği

Madde 76. — Kanunla belirlenen yaşı dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir. Bu yaş yirmi beşten aşağı olamaz. En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü oldukları askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklanmaya, taksirli suçlar dışında bir yıl veya daha fazla hapis cezasına veya ağır hapse kesin hüküm giymiş olanlar ile affa uğramış olsalar bile basit ve nitelikli zimmet, devlet alım ve satımlarında menfaat sağlama, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas, ticarî amaçlı kaçakçılık, hileyle dayalı vergi kaçırma, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma ve devlet sırlarını açığa vurma gibi yüz kızartıcı suçlardan biriyle kesin hüküm giymiş olanlar milletvekili seçilemezler. Bu fıkra da açıkça belirlenmiş olanlar dışında hangi suçların yüz kızartıcı olduğu kanunla tespit edilir. Hâkimler ve savcılar, Radyo-Televizyon Üst Kurulu üyeleri, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim ve araştırma elemanları, memurlar ve işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve silahlı kuvvetler mensupları görevlerinden çekilmedikçe milletvekili adayı olamaz ve milletvekili seçilemezler. Bunlardan hâkim ve savcılar ile silahlı kuvvetler mensuplarından aday olup seçime katılanlar bu mesleklerine geri dönmeyebilirler. Bunların ve bunlar dışındaki diğer memur ve kamu görevlilerinin aday olup seçilememeleri halinde kamu görevine dönmelerine ilişkin kural ve usuller kanunla düzenlenir.

Yazılı metinde 11 inci madde aradan çıkan maddelerden sonra 9 uncu madde olan ve Anayasanın 82 inci maddesinin birinci fıkrasını değiştiren madde de 386 üyenin katıldığı gizli oylamada 208 kabul, 172 ret, 2 çekinse ve 4 geçersiz oy alarak düşmüştür.²²⁶⁵

146. Birleşimin Dördüncü oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında ikinci görüşmeye esas olacak metnin milletvekilliğinin düşmesine ilişkin değişikliklerle ilgili 12 nci maddesi, yeni numarasıyla 9 uncu madde üzerinde verilen 20 önergeden ilkinin reddedilmesinden sonra diğer önergeler geri çekilerek oylama yapılmıştır. 391 üyenin katıldığı oylamada 342 kabul, 44 ret, 2 çekinse ve 3 geçersiz oy kullanılmıştır. Böylece Anayasanın istediği çoğunluk referandumsuz kabul edilmiştir.²²⁶⁶ Kabul edildiği haliyle yeni 9 uncu madde şu şekildedir:

MADDE 9. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 84 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

5. Milletvekilliğinin düşmesi

Madde 84. — İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.

Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur.

82 nci maddeye göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir.

Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir.

Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu kararın gereğini derhal yerine getirip Genel Kurula bilgi sunar.

²²⁶⁵ *A.k.*, s. 246. Teklifte 10 uncu madde olarak belirtilen ve düşen madde şu şekildedir:

MADDE 10. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 nci maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Milletvekilleri, Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldıkları teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile bunların üst kuruluşlarının ve bu fıkra yazılı tüzelkişilerin katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim görevlerinde bulunamazlar; bunların vekili olamazlar; bunların herhangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul edemezler; bunların temsilciliğini veya bunlarla ilgili olarak hakemlik yapamazlar.

²²⁶⁶ *A.k.*, s. 253.

Anayasa değişikliği teklifinin eski 13 üncü yeni 10 uncu maddesi üzerinde verilen dört önergeden biri kabul edilerek “aksi takdirde, Meclis kararı yürürlüğe girmez” ibaresi maddeden çıkarılmıştır. Bu maddenin gizli oylamasına 381 üye katılırken 339 kabul, 37 ret, 1 çekinse ve 4 geçersiz oy kullanılmıştır.²²⁶⁷ Kabul edildiği haliyle 10 uncu madde şu şekildedir:

MADDE 10. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 85 inci maddesi aşığıdaki şekilde değiştirilmiştir:

6. İptal sistemi

Madde 85. — Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine 84 üncü maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasa, kanuna veya İctüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini on beş gün içerisinde kesin karara bağlar.

TBMM’nin Ekim ayının ilk günü açılması ile ilgili eski 14 üncü madde, 11 inci madde olarak okutulduktan sonra verilen 5 önergeden birisi kabul edilmemiş diğerleri de geri çekilmiştir. 377 üyenin katıldığı bu maddenin gizli oylamasında 338 kabul, 38 ret ve 1 geçersiz oyla madde kabul edilmiştir.²²⁶⁸ Kabul edildiği haliyle 11 inci madde şu şekildedir:

MADDE 11. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 93 üncü maddesinin birinci fıkrası aşığıdaki şekilde değiştirilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.

Mahalli idarelerin seçimleri hakkındaki 12 nci madde üzerinde verilen dört önergeden birisi reddedilirken diğerleri geri çekilmiştir. 376 üyenin katıldığı gizli oylamada 330 kabul, 43 ret, 1 çekinse ve 2 geçersiz oy kullanılmış ve madde kabul edilmiştir.²²⁶⁹ Kabul edildiği haliyle 12 nci madde şu şekildedir:

MADDE 12. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci maddesinin üçüncü fıkrası aşığıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Mahallî idarelerin seçimleri, 67 nci maddedeki esaslara göre beş yılda bir yapılır. Ancak, milletvekili genel veya ara seçiminden önceki veya sonraki bir yıl içinde yapılması gereken mahallî idareler organlarına veya bu organların üyelerine ilişkin genel veya ara seçimler, milletvekili genel veya ara seçimleriyle birlikte yapılır. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.

²²⁶⁷ A.k., s. 256.

²²⁶⁸ A.k., s. 257.

²²⁶⁹ A.k., s. 262.

13 üncü madde üzerinde verilen önerenin birisi gizli oylamada reddedilirken diğerleri geri çekilmiştir. 384 üyenin katıldığı oylamada kabul oyu 265’de kalınca 13 üncü madde düşmüştür.²²⁷⁰

Meslek kuruluşları ile ilgili eski 17 nci madde yeni 13 üncü madde olarak okutulmuş ve 329 kabul, 66 ret oyuyla kabul edilmiştir.²²⁷¹ Kabul edildiği yeni haliyle 13 üncü madde şu şekildedir:

MADDE 13. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 135 inci maddesinin üç, dört, beş, altı, yedi ve sekizinci fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Bu meslek kuruluşları, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamazlar. Bu meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasî partiler aday gösteremezler. Bu meslek kuruluşları üzerinde Devletin idarî ve malî denetimine ilişkin kurallar kanunla düzenlenir. Amaçları dışında faaliyet gösteren meslek kuruluşlarının sorumlu organlarının görevine, kanunun belirlediği merciin veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine mahkeme kararıyla son verilir ve yerlerine yenileri seçtirilir.

Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci meslek kuruluşlarını veya üst kuruluşlarını faaliyetten men ile yetkilendirebilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Siyasî partilerin kapatılma davalarında genel başkanın dinleneceğine dair 14 üncü madde, 393 üyenin katıldığı gizli oylamada 348 kabul, 43 ret ve 2 çekinse oyla kabul edilmiştir.

MADDE 14. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 149 uncu maddesinin son fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiştir.

“ve siyasî partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

Anayasanın 171 inci maddesinin son fıkrasını kaldıran 15 inci madde de 394 üyenin katılımıyla gerçekleştirilen gizli oylamada 296 kabul, 95 ret ve 3 geçersiz oyla kabul edilmiştir.²²⁷²

²²⁷⁰ Düşen 13 üncü madde şu şekildedir: MADDE 13.- 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 128 inci maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. Devletin, diğer kamu tüzelkişilerinin ve kamu iktisadî teşebbüslerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yetkili ve görevli oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, memurlar ve iş akdiyle düzenlenmeye uygun nitelikte olmayan sair görevleri de diğer kamu görevlileri eliyle görülür. Bu aslî ve sürekli görevler ile sair görevler, iş akdiyle çalışanlar eliyle yürütülemez. Devletin, kamu tüzelkişilerinin ve kamu iktisadî teşebbüslerinin işçi niteliği taşıyanlar tarafından görülebilecek iş ve görevlerinde memurlar ve diğer kamu görevlileri çalıştırılmaz.

²²⁷¹ A.k., ss. 274-275.

²²⁷² A.k., ss. 280, 285.

MADDE 15. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 171 inci maddesinin son fıkrası kaldırılmıştır.

Anayasanın geçici 15 inci maddesi ile ilgili değişikliğe dair 16 ncı madde üzerinde 11 önerge verilmiştir. Bu önergelerin görüşülmesi sırasında söz alan Şevket Kazan (Kocaeli), Anayasa değişikliği çalışmasına başlarken demokratikleşme ve sivilleşme hedeflerinin öngörüldüğünü ancak Başlangıç kısmında 12 Eylül hareketini öven fıkranın çıkarılırken geçici 15 inci maddede aynı ifadelerin muhafaza edildiğini söylemiştir. Kazan, Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisinin “her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezaî, malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz” şeklindeki geçici 15 inci maddenin tümünden kaldırılmasını istemiştir.²²⁷³

Yine önergelerle ilgili söz alan Mümtaz Soysal (Ankara) ise Anayasa değişikliği girişimini, başından beri, Türkiye’yi daha geniş bir özgürlük ve katılım ortamına kavuşturmak için, ciddi bir girişim olarak algıladıklarını ve verdikleri önergelerle bu özgürlük ve katılımı artırmaya çalıştıklarını savunmuştur. 12 Eylül dönemindeki organlar tarafından çıkarılmış olan ve şeklen yasa sayılan birçok hükmün sonradan Anayasaya aktarıldığını ve bu geçici 15 inci maddenin değiştirilmesi ile bunların Anayasa Mahkemesi önüne getirilebileceğini söylemiştir. Soysal, kendilerinin önergesinde yüz seksen gün içerisinde TBMM’de Grubu bulunan bütün partilerin, yüksek mahkemelerin (Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi, Sayıştay), Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun ve üniversitelerin, kendilerini ilgilendiren düzenlemeler bakımından Anayasa Mahkemesine başvurma yolunun açılmasını istediklerini hatırlatmıştır.²²⁷⁴

Önergelerle ilgili söz isteyen Fethullah Erbaş (Van) ise 12 Eylül döneminde çıkarılan 800’e yakın kanunun zaman aşımı bir kenara bırakılarak Anayasa Mahkemesi tarafından incelenerek ayıklanmasını istemiştir.²²⁷⁵ Bu maddenin gizli oylamasına 389 üye katılırken 200 kabul, 184 ret ve 5 çekinser oy kullanılmış ve böylece bu madde de düşmüştür.²²⁷⁶ Basılı metindeki Anayasaya geçici 17 nci madde ekleyen 21 inci madde, basılı metinde 16 ncı

²²⁷³ A.k., ss. 286-287.

²²⁷⁴ A.k., s. 288.

²²⁷⁵ A.k., ss. 290-291.

²²⁷⁶ A.k., s. 297 nci Teklifin düşen 16 ncı maddesi şu şekildedir: MADDE 16. — 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının geçici 15 inci maddesinin son fıkrası kaldırılmış ve bu geçici maddeye aşağıdaki fıkralar eklenmiştir. Basit ve nitelikli zimmet, devlet alım ve satımlarında menfaat sağlama, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas, ticarî amaçlı kaçakçılık, hileye dayalı vergi kaçırma, resmî ihale veya alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma veya diğer yüz kızartıcı suçlar, yukarıdaki fıkralar hükümlerinin kapsamı dışındadır. Bu dönem içinde çıkarılan kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerden yürürlükte bulunanların Anayasaya aykırılığı genel hükümler uyarınca ileri sürülebilir. Bu takdirde, iptal davası açılması hususunda 151 inci maddede yazılı, süre yüz seksen güne çıkarılmış olup, bu süre, bu fıkra hükmünün yürürlüğe girdiği tarihte başlar.

madde olarak geçen maddenin düşmesi nedeniyle düşmüş ve bu nedenle 21 inci madde Genel Kurulda görüşülmemiştir.

Basılı metinde 22, yeni numarasıyla 16 olan halkoylaması maddesi, birinci tur görüşmeleri sırasında halkoyuna sunulma maddesi olması sebebiyle görüşülmediğinden ikinci turda normal usullere göre görüşülmüş ve oylaması da işaret oylama yapılmıştır. 16 ncı madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul) müzakereler sırasında, özellikle çalışma hayatı ve emekçilerle ilgili maddelerde istenilmeyen sonuçların elde edildiğini ancak kendi önergelerinin başka önergelerle engellendiğini hatırlatmıştır. Sendika hakkı ve grev hakkının ayrı ayrı oylanmasını isteyen Kul, 128 inci maddenin de ayrı oylanmasından yana olduklarını bunların birleştirilerek oylanması halinde tercih güçlüklerinde kalabilecek olan yurttaşların bu hakların birinden birini tercih edecekken, topunu birden ortadan kaldırma yolunu da seçebileceğini savunmuştur.²²⁷⁷

16 ncı madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Şevket Kazan (Kocaeli) bu maddenin birinci turda görüşülmesi ve gizli oylanması gerektiği yönündeki görüşünü tekrarlamıştır. Bu maddenin açık oylanmasını bir Anayasa iptali sebebi veya madde iptali sebebi olduğunu öne sürmüştür. Komisyonun bu maddeyi geri çekerek yeniden tanzim etmesini isteyen Kazan, Anayasanın sivilleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi konusundaki çabaların görüntüde kaldığını iddia etmiştir. En başta anayasa değişikliği teklifi içinde bulunan kısımların yani kamu çalışanlarına sendikal haklar tanınması gibi kısımların kaybolmasını Kazan şu sözlerle yorumlamıştır:

*Sizin, bu Anayasayı millet için yapmadığınız, iki noktadan açıkça ispat edilir. Birincisi, biz, konuşmalarımızda ‘Batı’dan gelen talimatlar üzerine bu Anayasa değişikliği yapılıyor’ dedik; ‘hayır’ dediniz; ‘millet için yapıyoruz’ dediniz. Bir ara, Anayasa görüşmeleri askıya alındı; Sayın Başbakan, Anayasa görüşmelerini askıya aldı. Anayasa görüşmeleri askıya alındıktan sonra, artık, o, medyanın Güneri Civaoğulları, bilmem şunlar bunlar, bir atış başlattılar Parlamenteoya; ‘biz, Avrupa Topluluğuna ne diyeceğiz şimdi’, ‘ne yapacağız şimdi’, ‘nasıl gireceğiz şimdi...’ Bunlar nedir bunlar; demek ki, bu Anayasa değişikliği, Avrupa Topluluğuna girmek amacıyla yapılmıyormuş, millet için değil. Bu, ortaya çıktı; bunu kimse inkâr edemez.*²²⁷⁸

CHP Grubu adına söz alan Mümtaz Soysal (Ankara), geçici 15 inci maddenin giriş kısmını önerge konusu yapmamalarının sebebini 301 imzalı mutabakat teklifine olan bağlılıkları olarak ifade etmiş ve partisinin aslında “12 Eylül” denilen dönemin, bu Anayasadaki bütün izlerini kaldırmaya kararlı bir

²²⁷⁷ A.k., ss. 295-296.

²²⁷⁸ A.k., ss. 297-298.

parti olduğunu öne sürmüştür. CHP'nin programı gereği Türkiye'nin çalışan insanlarını, temsil eden bir parti olduğunu söyleyen Soysal, bu Anayasa değişikliklerinin çalışanları tatmin edecek yanının yavaş yavaş azaldığını vurgulamıştır. İşçi ve memurlara yönelik değişiklikler konusunda partiler arasında mutabakatın kaybolmasını üzüntüyle takip ettiklerini sözlerine ekleyen Soysal, Anayasa değişikliği paketinin anlam kaybına değinmiştir. Soysal, paketin anlamının, “Türkiye’de biraz demokratikleşme, biraz özgürleşme, biraz katılım getirmek” olduğunu altını çizerek bu haliyle demokratikleşme amacıyla getirilen maddelerin büyük çoğunluğunun reddedildiğini ifade etmiştir.²²⁷⁹

16 ncı madde üzerinde şahsı adına söz alan Halil İbrahim Çelik (Şanlıurfa) ise 19. Dönem Meclisinin “halksız bir parlamento” olduğunu söyleyerek Hükümete sert eleştiriler yöneltmiştir:

... halkımız, bu Parlamentodan çıkacak Anayasadan umudunu kesmiştir; çünkü, halk, ekmek peşindedir, enflasyonla anası ağlamaktadır, işsizdir, hastane kapıları önünde ölmektedir. Esnaf, kan ağlamaktadır; köylü, ezilmekte, emekli, perişandır; işçi, sokaklardadır; memur, sokaklara dökülmüştür. Asgarî ücretten hâlâ vergi alınmaktadır.

Çelik, kamuoyunun, daha çok Batı ile entegrasyon amacıyla başlatılan Anayasa değişikliği çalışmalarını, ta başından beri, “derin bir kayıtsızlıkla” izlediğini öne sürerek bunun sebebi olarak Türk halkının, Batı’nın dayatmasıyla başlatılan değişikliklerin, kendi çıkarlarıyla örtüşemeyeceğinin bilincinde olması diye nitelemiştir. Çelik’e göre yabancıların demokratikleşme konusundaki dayatmalarının, “resmi ideoloji taraftarlarınca da, Anadolu insanlarına daha fazla özgürlük getirmek için değil; kendi çıkarlarını, çıkar alanlarını genişletmek için” kabul edildiğini iddia etmiş ve eklemiştir:

*Anayasayı halk için getirmediniz; halk için getirseydiniz, daha çok demokrasi, daha çok hürriyet, daha çok hak getirmeliydiniz; ama, siz kim, bunları getirmek kim!... Siz, 12 Eylül militarist Anayasasına rahmet okutacak kadar; halkı nasıl köşeye sıkıştırırız, halkı nasıl potansiyel suçlu olarak yakalarız, cezalandırırız diye tuzaklar kurmaktasınız. Hani sivil Anayasa yapacaktınız! Darbecileri bile yargılamaktan korkan maddeler getirdiniz.*²²⁸⁰

Aynı madde üzerinde şahsı adına söz alan Kazım Ataoğlu (Bingöl) da mevcut Anayasa değişikliği paketinin halkı oyalayacak boş bir paket olarak nitelemiştir. Referanduma gidilmesi halinde, içinde demokratikleşme ve sivilleşme olmayan bu paketin, halktan onay görmesinin, mümkün olmadığını iddia etmiştir. Ataoğlu, İktidarın bu Anayasayı, millet istediği için değiştirmek istediği yönündeki sözlerine rağmen, birinci tur görüşmelerinde 3 üncü maddeye

²²⁷⁹ A.k., ss. 299-301.

²²⁸⁰ A.k., s. 303.

gelindiğinde vaziyet iyi gitmeyince Anayasa değişikliğini geri çektiğini hatırlatmıştır. Ataoğlu'na göre, İktidar, Avrupa Birliği ne der ve Gümrük Birliğine girebilir miyiz kaygılarıyla Anayasa değişikliğini tekrar gündeme getirip devam ettirmiştir. Geçici 15 inci maddenin kaldırılmaması ve Milli Güvenlik Kurulunun, askeri ağırlıklı yapısının korunmasını eleştiren Ataoğlu, 19. Dönem Parlamentosunun, “Anayasayı değiştirmek gibi şerefli ve tarihi bir görevi” yerine getiremediğini savunmuştur.²²⁸¹

Konuşmaların tamamlanmasından ve 16 ncı maddeye “Halkoylaması ilk milletvekili genel seçimi ile bir arada yapılır” ibaresi ekleyen önerenin kabulünden sonra bu madde Genel Kurulda kabul edilmiştir. Kabul edildiği haliyle 16 ncı madde şu şekildedir:

MADDE 16.- Bu Kanunun halkoylamasına sunulması halinde;

1 inci maddesi,

2, 3, 13 ve 15 inci maddeleri birlikte,

4 üncü maddesi,

5 inci maddesi,

6, 7 ve 14 üncü maddeleri birlikte,

8 inci maddesi ve 18 inci maddesinin ilk fıkrası birlikte,

9 ve 10 uncu maddeleri birlikte,

11 inci maddesi, 12 nci maddesi, 16 ncı maddesi, ayrı ayrı oylanır.

Halkoylaması ilk milletvekili genel seçimi ile bir arada yapılır.

Daha sonra yapılan değişikliklerin yürürlüğe girme tarihi ile ilgili 17 nci madde okunarak oylamaya sunulmuştur. 395 üyenin katıldığı gizli oylamada 335 kabul, 37 ret, 2 çekinse ve 1 geçersiz oy kullanılmıştır. Kabul edilen 17 nci madde şu şekildedir:

MADDE 17.- Bu Kanunun 8 inci maddesiyle Anayasanın 75 inci maddesinde yapılan değişiklik ilk milletvekili genel seçiminin başlangıcından itibaren yürürlüğe girer. Bu Kanunun diğer maddeleri ise, bu Kanunun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

146. Birleşim Başkanvekili Mustafa Kalemli'nin başkanlığında açılan altıncı oturumunda 3.7.1995 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna Meclis Başkanı Hüsametdin Cindoruk imzasıyla sunulan ve Anayasa değişiklik tekliflerinin ikinci görüşmelerindeki oy durumlarını kaide altına alan karar hatırlatılmıştır:

Yapılan oylamada, maddelerin bir kısmı 270'in üzerinde, fakat 300'ün altında oy almış olsa, bir kısmı da 300'ün üzerinde oy almış olsa, tümünün oylamasında, teklif, 300'ün üzerinde oyla kabul edilirse, Kanunun hiçbir maddesi kendiliğinden halkoylamasına sunulmaz. Aynı durumda, tümünün

²²⁸¹ A.k., ss. 304-305.

*oylanmasında, teklif, 300'ün altında oyla kabul edilirse, Kanunun tümü kendiliğinden halkoylamasına sunulur.*²²⁸²

Yapılan gizli oylamadan sonra söz alan Başkan 23 Temmuz 1995; saat, 03.39 itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinin, “yorucu, mesuliyetli ve o nispette de tarihî bir oturumunun” sonuna geldiğini belirtmiştir. “Uzun Anayasa değişikliği maratonunda”, bu çalışmaların başlangıcından bugüne kadar, emeği geçen herkese teşekkür ve tebriklerini sunan Başkan, bu maratonda Meclisle ilgili her şeyin, yazılıp, çizildiğini ve “ağır bühtanda” bulunduğunu ve bu Meclisin, bir sivil Anayasanın mimarı olamayacağının iddia edildiğini hatırlatmıştır. Ancak geline nokta 16 maddenin değiştirilmiştir. Başkan bu neticeyi, 19. Dönem Meclisinin “hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” düsturu içinde, kendisine düşen vazifeyi büyük bir millî şuur içerisinde yaptığının işareti olarak nitelemiştir. Anayasa değişikliklerinin tümünün gizli oylamasına 392 üye katılırken 360 kabul ve 32 ret oyuyla teklif kabul edilmiştir.²²⁸³

Birinci tur görüşmelerine 23 madde olarak gelen Anayasa değişiklikleri ikinci turda 17 madde olarak kabul edilmiştir. Anayasa değişiklikleri 22355 sayılı ve 26.07.1995 tarihli Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece 1982 Anayasasının Başlangıç metni, 33, 52, 53, 67, 68, 69, 75, 84, 85, 93, 127, 135, 149 ve 171. maddeleri değiştirilmiştir.

Anayasa değişikliklerinin demokratikleşme açısından getirdiklerini kısaca özetlemek yerinde olacaktır. Derneklere, meslek kuruluşlarına, kooperatiflere ve sendikalara siyaset yasağı kaldırılırken siyasi partilerin sendikalar, dernekler, vakıf ve meslek kuruluşlarıyla siyasi ilişki ve işbirliği kurmaları yasağı kaldırılmıştır. Memurlara sendika hakkı getirilirken bu sendikaların greve gitmesine izin verilmemiştir. Seçme yaşı 20’den 18’e indirilmiş ve yurt dışındaki vatandaşlara ve cezaevlerindeki tutuklulara oy hakkı getirilmiştir. Siyasi Partilerin kadın ve gençlik kolları kurmalarına imkân sağlanırken partilere üyelik yaşı 21’den 18’e indirilmiştir. Ayrıca Milletvekili sayısı 450’den 550’ye çıkarılırken parti değiştirme yasağı kaldırılmıştır. İstifa eden milletvekilinin üyeliğinin düşmesi için salt çoğunluk şartı kaldırılmıştır. Milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması veya üyeliğin düşmesinde Anayasa Mahkemesi’ne yapılacak itiraz yeniden düzenlenmiştir. Meclis’in her yasama yılının eylül ayının ilk günü yerine ekim ayının ilk günü toplanması hükmü getirilmiştir. Milletvekili genel veya ara seçimlerinden bir yıl önce veya bir yıl sonra yapılması gereken yerel seçimlerin, genel veya ara seçimlerle birlikte yapılması kararlaştırılmıştır. Partilerin temelli kapatılmasıyla ilgili davalarda, genel başkana veya tayin edeceği vekile savunma hakkı tanınmıştır.

²²⁸² A.k., s. 311.

²²⁸³ A.k., s. 314.

5.4.2. Adalet Alanında Yapılan Düzenlemeler

5.4.2.1. Yargıtay Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4053)

“Yargıtay Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/701),” Adalet Bakanlığınca hazırlanmış ve TBMM Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 11.4.1994 tarihinde kararlaştırılmıştır. 16.5.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilen tasarı, önce Adalet Komisyonuna daha sonra da Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. Genel Kurulun 1.11.1994 tarihli Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülmeye başlanmıştır.

Tasarının gerekçesinde Yargıtay’ın, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merci olduğu belirtilmiştir. Kural olarak ilk derece mahkemelerinden verilmiş kararlara kanuna aykırılık hususunda yapılan itirazlar üst mahkeme olarak incelendiği hatırlatılmıştır. Yargıtay’ın bünyesinde yirmi hukuk dairesi ve on ceza Dairesi bulunduğu ifade edilmiştir. 1973 tarihinde kurulan Onuncu Hukuk dairesinin iş yükü, özellikle hızlı nüfus artışıyla birlikte sosyal güvenlik kapsamına alınanların sayısındaki artış ve yapılan yasal düzenlemeler nedeniyle sosyal güvenlik kurumlarıyla vatandaşlar arasındaki uyumsuzlıkların artması sebebiyle fazlalaşmıştır. Gerekçede, 506 sayılı Kanunun 80 inci maddesinde 1.12.1993 tarihli Kanunla yapılan değişikliğe göre Kurumun prim ve sair alacakları konusunda çıkacak uyumsuzlıklardan doğan itiraz ve davaların iş mahkemelerinde görüleceği, bu davaların temyizen incelemesinin Onuncu Hukuk Dairesinde yapılacağı vurgulanmıştır. Verilen diğer görevlerle de bu dairenin temyiz görevinin arttığı ve dosya sayısının arttığı belirtilmiştir. Gerekçede Yargıtay ilgili dairelerinde oluşacak tıkanmayı önlemek amacıyla, Askeri Yargıtay tarafından gönderilen ve sıkıyönetim askeri mahkemelerinden adli yargı mercilerine intikal edecek dava dosyalarının temyizen incelenmesine bakmak üzere Yargıtay’da Onbirinci Ceza Dairesinin kurulması zorunlu görülmüştür. Böylece tasarıyla 2797 sayılı Yargıtay 5 inci maddesi değiştirilerek, Yargıtay’daki hukuk dairelerinin sayısı yirmi bire, ceza dairelerinin sayısı ise on bire çıkarılmıştır.²²⁸⁴ Ayrıca, 2797 sayılı Yargıtay Kanununun 14 üncü maddesi değiştirilerek, 3917 sayılı Kanunun 6 ncı maddesine eklenen fıkralardan doğan uyumsuzlıklara Onuncu Hukuk Dairesinde bakılacağı öngörülmüş ve yeni kurulan dairelerin görevleri belirlenmiştir. Yirmibirinci Hukuk Dairesinin görevleri ile Onuncu Hukuk Dairesinin görevleri ve ceza dairelerinin görevleri arasında işbölümünün yapılması hususunda Başkanlar Kuruluna yetki verilmesi öngörülmüştür. Diğer taraftan yeni kurulacak dairelerin ihtiyacı olan kadroların ihdasına ilişkin hükümler yer alırken, daha önce mevcut dairelerden alınıp bu

²²⁸⁴ Sıra Sayısı 683, “Yargıtay Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/701),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 26’nın sonuna ekli, (01/11/1994), ss. 1-2.

defa yeni kurulan dairelere verilen işlerin devirlerinin Başkanlar Kurulu kararı çerçevesinde daire başkanlarınca sağlanacağı hükme bağlanmıştır.²²⁸⁵

Adalet Komisyonu tasarıyı aynen kabul ederek 2.6.1994 tarihinde görüşülmek üzere Plan ve Bütçe komisyonuna havale etmiştir. Bu Komisyonun 8.6.1994 tarihli 58. Birleşimde Adalet Bakanı başkanlığında yaptığı toplantıda tasarı ve rapor incelenmiştir. Komisyon görüşmelerinde Yargıtay'ın gerek ceza ve gerekse hukuk davalarındaki artış sonucunda gittikçe ağırlaşan iş yükü nedeniyle adalette tıkanmalar olduğu vurgulanmıştır. Bu tıkanıklıkların bir an önce bir çözüme kavuşturulması için, üst mahkemelerin kuruluşu ile ilgili tasarıların kanunlaştırılması gerektiği dile getirilmiştir. İş yükünün ağırlığı sebebiyle aslında tasarıda belirtilen iki yerine dört mahkemenin kurulması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak söz konusu tasarı Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından Adalet Komisyonunca kabul edildiği şekliyle aynen kabul edilerek Genel Kurula sevk edilmiştir.²²⁸⁶

Tasarı, Genel Kurulun 1.11.1994 tarihli Birleşiminde görüşülmeye başlandı ise de karar yetersayısı bulunamadığından görüşülmesi ertelenmiştir. Tasarı, 25.11.1994 Tarihli 42. Birleşimde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında görüşmeye açılmış, ancak karar yeter sayısına ulaşamadığı için maddeler üzerinde oylamaya geçilememiştir. 30.11.1994 Tarihli 44. Birleşimde Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında tasarının maddeleri üzerinde oylama yapılması için yeterli çoğunluk sağlanmış ve oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylama sonucunda 04.02.1983 tarihli ve 2797 sayılı Yargıtay Kanununun 5 inci maddesi, “Yargıtay’da yirmi bir hukuk, on bir ceza dairesi ve her dairede bir daire başkanı ile yeteri kadar üye bulunur” şeklinde değiştirilmiştir. Daha sonra ikinci maddenin oylanmasına geçilmiş ve şahıs veya herhangi bir grup adına söz isteyen olmamış ancak maddeyle ilgili iki değişiklik önergesi sunulmuştur. Bunun üzerine teklif edilen önergelerde yer alan değişikliklerle birlikte 2 nci madde kabul edilmiştir.²²⁸⁷

Tasarının üçüncü maddesi olan yeni kurulan dairelerin ihtiyacı kadrolarının ihdasına ilişkin hüküm üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Madde üzerinde dört önerge verilmiştir. Verilen ilk önerge “ihdası uygun görülen kadrolara” ilişkin iken, M. Seyfi Oktay (Ankara) tarafından verilen ikinci önergede Yargıtay’ın iş yükü göz önüne alınarak, üye sayısının 8 olarak belirlenmesi ve cetvellerin buna göre düzenlenmesi teklif edilmiştir.²²⁸⁸ Bu önergelerden ilki kabul edilirken ikincisi kabul edilmemiştir. Mehmet Elkatmış ve arkadaşları üçüncü maddenin tamamen tasarıdan çıkarılmasını isteyen bir

²²⁸⁵ A.k., s. 2.

²²⁸⁶ A.k., ss. 3-6.

²²⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 44, (30.11.1994), s. 66 ve *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 47, (07.11.1994), ss. 267-268.

²²⁸⁸ A.k., ss. 269-270.

önerge vermiş ancak daha sonra Oğuzhan Asiltürk tarafından önerge geri çekilmiştir.²²⁸⁹ Önergeler üzerine yapılan görüşmeler sonucunda üçüncü maddenin oylamasına geçilmiş ve söz konusu dairelerin 2 daire başkanı ve 8 üye olmak üzere kadrolarının ihdasına karar verilmiştir.

Geçici birinci madde üzerinde söz alan olmamış, madde üzerinde İhsan Saraçlar ve arkadaşları tarafından verilen önerge teklif edilen değişikliğin Hükümetin ve Plan ve Bütçe Komisyonunun teklifi ile aynı olmasından geri çekilmiştir. Daha sonra Turhan Tayan, Nevzat Ercan, Oğuzhan Asiltürk ve İhsan Saraçlar tarafından yeni bir önerge verilerek geçici birinci maddenin ikinci fıkrasının metinden çıkarılması teklif edilmiştir. Önerge kabul edilerek geçici birinci madde yeni haliyle kabul edilmiştir.²²⁹⁰ Kanun değişikliğinin yürürlüğe girmesine ilişkin dördüncü ve beşinci maddelerin kabul edilmesinden sonra tasarının tümünün oylamasına geçilmiştir. Yargıtay Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı kabul edilerek yasalaşmıştır.

5.4.2.2. Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun (4087)

Genel Kurul tarafından 13.1.1994 tarihinde kabul edilen 3962 sayılı “Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun” Anayasanın 89 uncu maddesi gereğince yayımlanması için 14.1.1994 tarihli tezkere ile Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir. Düzenleme, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Anayasanın 89 uncu maddesi gereğince bir defa daha görüşülmek üzere 22.1.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına geri gönderilmiştir.²²⁹¹ Cumhurbaşkanı geri gönderme tezkeresinde öncelikle kabul edilen Kanunla ortaya çıkan yeni durum özetlenmiştir. Tezkerede, Anayasa Mahkemesinin (Esas No: 1991/34, Karar No: 1991/34 ve 28.10.1991 tarihli) kararında da ifade edilen, “Anayasa Mahkemesinin yerleşmiş kararlarına göre, yasa önünde eşitlik, herkesin, her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez. Anayasanın öngördüğü eşitlik, mutlak anlamda birer eşitlik olmayıp haklı nedenlerin bulunması durumunda farklı uygulamalara olanak veren bir ilkedir. Ancak, aynı durumda olanlar için ayrı düzenleme Anayasaya aykırılık oluşturur...” hükmü aktarılmıştır. Kanunla getirilen düzenlemelerle “haklı bir neden, kamu yararı ve kamu düzeni söz konusu olmadan, meslektaşlar arasında büyük huzursuzluk ve

²²⁸⁹ A.k., ss. 269–270.

²²⁹⁰ A.k., s. 276.

²²⁹¹ Sıra Sayısı: 639, “Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında 13.1.1994 Tarih ve 3962 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ile 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/667, 1/649),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 48’in sonuna ekli (8.12.1994), ss. 1-2.

eşitsizlik yaratacak, maddeler” kabul edildiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla, hâkimlerin ve savcılarının birinci sınıfa ayrılmaları ile ilgili maddelerin Anayasaya aykırılığı belirtilmiştir.²²⁹²

Yukarıdaki hususlardan başka tezkerede, Anayasaya aykırı bazı maddelerin niçin aykırı olduğu açıklanmıştır. Aykırılık iddiasında bulunulan ilgili bazı düzenlemeler şu şekildedir:²²⁹³

- 13.1.1994 tarih ve 3962 sayılı Kanunla, Hâkimler ve Savcılar Kanununun avukatlıktan mesleğe geçmekle ilgili 9 ve 39 uncu maddenin ikinci fıkralarında değişiklik yapılmadan, aynı konuyla ilgili yeni düzenlemelere gidilmiştir.

- Geçici 8 inci maddenin (d) fıkrası ile süre kaydına bakılmaksızın diğer koşulları taşımak kaydıyla askerî hâkimlik mesleğine girmiş olanların binbaşı rütbesine nasb edildikleri tarihte (Harp Okulu kaynağından gelenler için kıdemli binbaşı rütbesinde) birinci sınıfa ayrılmaları benimsenmiştir.

- Kabul edilen geçici 10 uncu madde ile hâkimlik ve savcılık mesleğine geçmeden önce, bulundukları mesleklerde kadrosuzluk sebebiyle terfi edemeyenlerin bu durumlarının hâkimlik ve savcılık mesleğine atandıkları tarihteki kadro derece ve kademelerinin tespitinde dikkate alınacağı ve gerekli düzenlemenin yapılacağı hüküm altına alınmıştır.

- İncelenen kanunla bir taraftan avukatlıkta geçen sürenin tamamının, diğer taraftan başka mesleklerde kadrosuzluk sebebiyle geçen hizmetin değerlendirilmesine gidilirken, kadroya ilişkin bir düzenleme getirilmemiştir.

Cumhurbaşkanı, geri gönderme tezkeresinde maddelerin Anayasaya aykırılığı ile ilgili gerekçelerinin arkasından sonuç olarak şu hususları sıralamıştır:

1. Kabul edilen kanunun çerçeve 1 inci ve 2 nci maddeleriyle, Hâkimler ve Savcılar Kanununun 9 ve 39 uncu maddeleri çelişkili durum meydana getirmiştir.

2. Geçici maddelerle, mesleğe hâkim ve savcı olarak başlayıp birinci sınıfa ayrılmak için 12 yıl hizmet süresi ve birinci dereceye yükselme koşulu aranırken, daha sonra mesleğe intisap edenler hakkında 8 yıl ve ikinci dereceye yükselme yeterli sayılmıştır.

3. Askerî hâkimler yönünden başlangıçtan itibaren bu mesleği tercih edenler, 15 yılda birinci sınıfa ayrılırken, subaylıktan askerî hâkimlik mesleğine geçenlerde bu süre 6 yıla kadar kısaltılmıştır.

4. Ortada haklı bir neden, kamu yararı ve kamu düzeni bulunmadığı halde, Anayasanın 10 uncu maddesinde yer alan kanun önünde eşitlik ilkesi ihlal edilmiştir.²²⁹⁴

²²⁹² A.k., s. 2.

²²⁹³ A.k., ss. 3-4.

²²⁹⁴ A.k., s. 9.

Cumhurbaşkanının gerekçeli geri gönderme tezkeresi Genel Kurulun 8.2.1994 Tarihli 68. Birleşiminde okunmuştur.

Anayasa Komisyonu, Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanunu, 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ile birleştirerek görüşmüştür. Daha kapsamlı olması nedeni ile Kanun esas alınarak ve geri gönderme tezkeresi de dikkate alınmak suretiyle Adalet Bakanı Sayın Seyfi Oktay'ın ve Bakanlık temsilcilerinin de katılmalarıyla bir kez daha incelenip görüşülmüştür. Anayasa Komisyonunda Kanunun adı, geri gönderme tezkeresinde belirtilen esaslar çerçevesinde 2802 sayılı Kanunun başka maddelerinde de değişiklik yapılması zorunluluğu doğması sebebiyle birleştirilen Kanun Tasarısının adı da dikkate alınarak “Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun” olarak değiştirilmiştir.²²⁹⁵

Geri gönderme tezkeresinde ifade edilen “ 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun yürürlüğe girdiği 24.2.1983 tarihinden önce mesleğe girenler ile bu tarihten sonra göreve başlayanlar arasında eşitsizlik yaratıldığı, bunun da meslektaşlar arasında huzursuzluğa neden olacağı” gerekçesi temel alınmıştır. Buradan hareketle, “Kanuna eklenen 1 inci madde ile birinci sınıfa ayrılma koşullarını düzenleyen 32 nci maddede değişiklik yapılmak suretiyle hâkim ve savcılar arasında uygulama birliği sağlamak amacıyla birinci sınıfa ayrılma süresi 12 yıldan 10 yıla, bu değişikliğe paralel olarak da ikinci fıkrada yapılan düzenleme ile master ve doktora yapanların birinci sınıfa ayrılabilmeleri için gerekli olan meslek kıdemi süreleri ikişer yıl indirilmiştir.”²²⁹⁶

Anayasa Komisyonu raporunda geri gönderme tezkeresinde Anayasaya aykırılığı iddia edilen hususlarla ilgili yapılan yeni değişiklikler madde madde sayılmıştır. Rapor Genel Kurulun onayına sunulmak üzere 05.04.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.

“Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında 13.1.1994 Tarih ve 3962 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ile 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu” Genel Kurulun 8.12.1994 Tarihli 48. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), Adalet Bakanlığının kadro sıkıntılarının zaman zaman dile getirildiğini hatırlatmıştır. Oğuz, bu düzenlemenin bu alanda rahatlama sağlayacağını ifade etmiş tasarının, bir kısım kimselerin mesleğe kabulünü kolaylaştırırken; gerek profesör ve doçentlerden hâkimlik mesleğine gelenlere,

²²⁹⁵ A.k., s. 10.

²²⁹⁶ A.k., s. 11.

gerekse avukatlık mesleğinden hâkimlik mesleğine gelecek olanlara imkânlar temin ettiğini ve iyileştirmeler getirdiğini ifade etmiştir. Bu düzenlemenin her şeyden evvel, hâkim kadrosunun doldurulması hususundaki bir gayretin ifadesine de yer verdiğinin altını çizmiştir. Oğuz madde üzerindeki düşüncelerini şu şekilde devam ettirmiştir:

*Özellikle, profesörlükten ve doçentlikten hâkimlik mesleğine gelecek olan arkadaşların, üniversitede geçen hizmet sürelerinin tamamının sayıldığı; ancak, avukatlık mesleğinden gelenlerin ise avukatlıkta geçen hizmet süresinin üçte ikisinin sayılmasının tensip edildiği daha evvelki kanunda gösterilmişti; fakat sonra, müzakerelerde, avukatlıktan gelen arkadaşların da meslekte geçirdikleri müddetin tamamının, hatta birinci sınıfa yükselme hususundaki bekleme sürelerinde de, diğer hâkim arkadaşların durumları nazara alınarak, onların durumlarına eşit bir statü tanındığını da görmüş olduk. Askerî hâkimlerin durumlarının iyileştirilmesiyle ve birinci sınıfa yükselmeleriyle ilgili yenilikler ve iyileştirmeler getiriliyor. Hâkimler Kanununun 39 uncu maddesinin son fıkrasına göre, iki istifası olup da yıllar yılı mesleğe kabul edilemeyen ve mesleğin hasretini çeken arkadaşların, mesleğe kabul edilmeme engelini, bu tasarı, bir yıl süreyle askıya alıyor ve bu hâkimlerin de mesleğe dönmelerine imkân veriyor.*²²⁹⁷

Tasarının tümü üzerinde sadece Ali Oğuz söz almıştır. Maddeler üzerinde görüşmelerde grupları ve şahısları adına genelde söz alan bulunmamış, maddeler müzakere edilmeden oylanarak kabul edilmiştir. Maddelerle ilgili verilen değişiklik önermeleri de kabul edilmemiştir.²²⁹⁸ Düzenlemenin 10 uncu maddesinden itibaren diğer maddelerinin görüşülmesi 9.3.1995 tarihli 84. birleşimde yapılmıştır. Bu birleşimde de maddeler üzerine söz alan bulunmamıştır, tasarının tümünün oylanması ile düzenleme kabul edilerek yasalaşmıştır.²²⁹⁹

09.03.1995 tarihli, 4087 sayılı “Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun”un yürürlüğünün durdurulması istemi ile Anayasa Mahkemesine Anamuhalefet Partisi ANAP TBMM Grubu adına Grup Başkanı A. Mesut Yılmaz tarafından dava açılmıştır. Davanın gerekçesinde dava konusu kanunun uygulanmasının, dava sonuçlanıncaya kadar durdurulmasının uygun olduğu görüşü ile belirtilmiştir. 4087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun’un yürürlüğünün durdurulması isteminde, 2 nci maddesiyle değiştirilen 39 uncu maddesinin birinci fıkrasının b bendinin ve aynı maddenin üçüncü

²²⁹⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 48 (8.12.1994), ss. 409-410.

²²⁹⁸ **A.k.**, ss. 410-418.

²²⁹⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 84 (9.3.1995), ss. 107-109.

fikrasının, 3 üncü maddesiyle aynı yasanın 9 uncu maddesinin ikinci fıkrasında ve 40 ncı maddesinin ikinci fıkrasında yapılan değişikliğin, 5. maddesiyle aynı yasaya eklenen geçici 8 inci madde ile 10 uncu maddenin ikinci fıkrası ile geçici 1 inci ve 3 üncü maddelerinin uygulamalarda doğacak zorlukların ve sonradan giderilmesi güç ya da olanaksız durumlara mahal vermemek amacıyla YÜRÜRLÜLÜKLERİNİN DURDURULMASINA oy birliğiyle, kanunun diğer değişiklik istenen maddelerinin ise yürürlüğünün durdurulmasına gerek görülmediği için bu maddelerle ilgili istemlerin REDDİNE oy çokluğuyla karar verilmiştir.²³⁰⁰

Mahkeme esasa ilişkin değerlendirmesinde aşağıdaki sonuca varmıştır:

9.3.1995 günlü, 4087 sayılı “Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun”un:

A) 1 inci maddesiyle 2802 sayılı Yasanın 32 nci maddesinin ikinci fıkrasında yapılan değişikliğin Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

B) 2 nci maddesiyle değiştirilen 2802 sayılı Yasanın 39 uncu maddesinin,

1- Birinci fıkrasının (b) bendinin Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Y.G.Ö’nün “.....Bakanlıkça yapılacak yeterlik sınavı... dışındaki bölümlerin Anayasa’ya aykırı olmadığı”, L.F.T’nin ise “Hizmeti kamu kuruluşlarında geçen avukatlar yönünden Anayasaya aykırılık oluşturmadağı” yolundaki karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

2- İkinci fıkrasının Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, OYBİRLİĞİYLE,

3- Üçüncü fıkrasının Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Y.G.Ö’nün “.....birinci sınıfa ayrılma..... dışındaki bölümün Anayasaya aykırı olmadığı”, H.K., S.A. ile L.F.T’nin “Hizmeti kamu kuruluşlarında geçen avukatlarla üniversite doçent ve profesörleri yönünden Anayasaya aykırı olmadığı” yolundaki karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

C) 3 üncü maddesiyle 2802 sayılı Yasanın 9 uncu maddesinin ikinci fıkrasındaki “üçte ikisi de” ibaresinin “tamamı” olarak değiştirilmesinin Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Y.G.Ö’nün karşıoyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

D) 5 inci maddesiyle 2802 sayılı Yasaya eklenen;

1- Geçici 8 inci maddenin Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Y.G.Ö’nün “birinci sınıfa ayrılma tarihlerinin düzeltilmesi dışındaki bölümün Anayasaya aykırı olmadığı”, H.K., S.A. ile L.F.T’nin “Hizmeti Kamu kuruluşlarında geçen avukatlarla üniversite doçent ve profesörleri yönünden Anayasaya aykırı olmadığı” yolundaki karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

2- Geçici 9 uncu maddenin Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, H.K., S.A. ile A.H’nin karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

²³⁰⁰ Esas Sayısı 1995/19, Karar Sayısı 1995/12-1, Karar Günü 07.06.1995, **Resmî Gazete**, 10 Haziran 1995, Sayı: 22309, ss. 37-38.

3- Geçici 10. maddenin;

a- Birinci fıkrasının Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, H.K., Y.A., S.A. ile A.H'nin karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

b- İkinci fıkrasının Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, OYBİRLİĞİYLE,

4- Geçici 11 inci maddenin Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

E) Geçici 1 inci ve geçici 3 üncü maddelerinin Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALLERİNE, OYBİRLİĞİYLE,

F) 1- 2 nci maddesiyle değiştirilen 2802 sayılı Yasanın 39 uncu maddesinin üçüncü fıkrasının iptali nedeniyle, aynı Yasanın 40 inci maddesinin 3 üncü maddeyle değiştirilen ikinci fıkrasındaki "tamamı" sözcüğünün,

2- 3 üncü maddesiyle değiştirilen 2802 sayılı Yasanın 9 uncu ve 40 inci maddelerinin ikinci fıkralarındaki "tamamı" sözcüklerinin iptalleri nedeniyle bu fıkraların kalan bölümlerinin, uygulanma olanakları kalmadığından 2949 sayılı Yasanın 29. maddesi gereğince İPTALLERİNE, OYBİRLİĞİYLE, 14.12.1995 gününde karar verildi.²³⁰¹

5.4.3. İçişleri Alanında Yapılan Düzenlemeler

5.4.3.1. Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (4059)

Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı (1/785), “Türkiye ekonomisinde uygulanmakta olan yapısal uyumlandırma ve dünya ekonomisi ile entegrasyon politikaları çerçevesinde kamu finansmanı araçlarının daha etkin kullanılması ve yönlendirilmesi ihtiyacının her geçen gün artmasına” paralel olarak hazırlanmıştır.²³⁰² Tasarının gerekçesinde ayrıca Hazine teşkilatının fonksiyonları arasında yürütülen görevlerin boyutlarının ve çeşitlerinin arttığına işaret edilerek sayıları oldukça artmış bulunan bütçe dışı fonların, para ve bütçe politikaları çerçevesinde koordinasyonunun zorunluluğunun ortaya çıktığı ve bunun sonucu yeni ve etkin bir teşkilatlanmanın zorunlu hale geldiği belirtilmiştir.²³⁰³

Son 7-8 yılda yaşanan gelişmelerin dış ticaretin önemini daha da artırdığına dikkat çekilen gerekçede “dış ticaret konusunda alınacak kararların süratle uygulamaya konulması zaruretinin şiddetle hissedilir olduğu” ifade edilmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığının kurulması Gümrük Birliği ile ilişkilendirilmiş ve bu kurumun en önemli görevinin “Gümrük birliği kurulması

²³⁰¹ Esas Sayısı 1995/19, Karar Sayısı 1995/64, Karar Günü 14.12.1995, www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

²³⁰² Sıra Sayısı. 751, “Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/785)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 49'un sonuna ekli, (9.12.1994), s. 2.

²³⁰³ **A.k.**, s. 3.

yönündeki hazırlıkları yürütmesi” ve 1996 yılından itibaren de “gümrük birliğinin sağlıklı ve Türkiye’nin çıkarları ile uyumlu bir şekilde işlemlerini” sağlamak olduğu belirtilmiştir.²³⁰⁴ Gerekçe de son olarak “dış ticaretin tek elden hızlı ve etkili olarak yürütülmesi” amacıyla söz konusu iki kurum için “yeniden ve münferiden düzenleme zarureti hasıl olduğu” dile getirilmiştir.²³⁰⁵

Tasarının Bakanlar Kurulu tarafından 19.10.1994 tarihinde Başbakanlığa arzı kararlaştırılmış ve “öncelik ve ivedilikle görüşülmesi” talebiyle tasarı Meclis Başkanlığına iletilmiştir. “Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı” 21.10.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonu’na gönderilmiştir. Komisyonunda “tasarının bilinen genel düzenleme biçimine uygun olarak hazırlanmadığı” ve “asıl hedefin devletin küçültülmesi” olduğu bir ortamda yeni kuruluşlar ürettiği eleştirileri yapılmıştır. Tasarı, maddeler üzerinde bazı değişikliklere gidilerek komisyonunda kabul edilmiştir.²³⁰⁶

Komisyonadaki görüşmeler sırasında tasarıya çeşitli gerekçelerle 3 farklı muhalefet şerhi konmuştur. Muharrem Şemsek (Çorum) ve arkadaşları koydukları muhalefet şerhine “müsteşarlıkların ve bağlı birimlerinin görevlerinin açık ve net” olmaması, “müsteşarlıkta Döner Sermaye kurulmasının bütçe dışı harcamaları artıracacağı” ve bu kurumlarda “görevlere gelebilmek için belli okul mezunlarına ayrıcalık tanınması, yabancı dil branşı gibi engeller konulması” gibi unsurları gerekçe göstermiştir.²³⁰⁷ Zeki Ergezen (Bitlis) de tasarının “çetrefilli uzun bir metne sahip” olmasını ve “yetkilerinin dağılımı ve kullanımı konularında” anayasaya aykırılık bulunması nedeniyle tasarıya muhalefet şerhi koymuştur. Selçuk Maruflu (İstanbul) ise devletin küçültülmesi bakımından Hazine Müsteşarlığının Maliye Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığının da Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde yer almasının daha uygun olduğunu ileri sürmüştür. Gürkan Çelebicin (İstanbul) da Komisyona yazdığı dilekçesinde Maruflu’nun önerilerine katıldığını dile getirmiştir.²³⁰⁸

Tasarı ve komisyon raporu 9.12.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Aynı gün Başkanvekili Vefa Tanır’ın başkanlığında yapılan 49. Birleşimde tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan İsmet Kaya Erdem (İzmir), söz konusu iki kurumun mevzuatlarının Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi üzerine işleyemediğini ve kendilerine çok ihtiyaç duyulduğu bir dönemde gündeme gelmelerinin bir şans olduğunu belirtmiştir:

²³⁰⁴ A.k., s. 4.

²³⁰⁵ A.k., s. 5.

²³⁰⁶ A.k., s. 9.

²³⁰⁷ A.k., s. 13.

²³⁰⁸ A.k., ss. 14-15.

... Temmuzdan itibaren altı aydır, bu iki müsteşarlık -ki, o tarihte, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olarak beraber görev yapıyordu- yetki kanunuyla, eski mevzuatının ortadan kaldırılması, yeni mevzuatının da Anayasa Mahkemesi tarafından iptali üzerine, hukukî bir boşluk içinde kalmış bulunuyor. Bugüne kadar da, Türkiye'nin en çok ihtiyacı olduğu bir dönemde, bu iki müsteşarlığı, bu durumda, altı aydır birlikte yürütüyoruz. Ben, bu tasarının, partilerarası bir anlaşma sağlanmak suretiyle, çok daha evvelden bu Meclisin gündemine getirilmesi gerektiği kanaatindeyim ve bu konuda gecikmenin de Türkiye ekonomisinde çok şeylere mal olduğu görüşündeyim; ancak, bugün gelmiş olması dahi, her şeye rağmen, bir şanstır.²³⁰⁹

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), iç ticaretle dış ticaretin ayrılmasına karşı çıkmış ve bunun kurumsal sorunlara yol açacağını dile getirmiştir:

*Türkiye’de temel yapılara dokunmamak lazım. Maliye Bakanlığı, kuvvetli bir teşkilattır, devlete gelir getirecek bir teşkilattır; siz ondan, belkemiği olan hazineyi alıyorsunuz, bunu dış ticaretle beraber yürütmeye kalkıyorsunuz. Dış ticareti yürütecek olan müessese Sanayi Bakanlığına bağlanmış, ‘dış ticaret bize kalsın’ demiş. Hâlbuki iç ticaret ile dış ticaret birbirine o kadar bağlı ki, eğer içeride bir canlanma yapamazsanız, ihracatı dışarıya dönük işleri yapamazsınız, mümkün değil. ‘Turizm gelirlerini artıracacağız’ diyorsunuz; artıramazsınız. Eğer, iç turizmi teşvik etmezseniz, iç piyasayı canlandırmazsanız, ihracatı teşvik edemezsiniz. Niçin, iç ticaret ile dış ticareti ayırıyorsunuz da, Maliyenin Hazinesini, Dış Ticaret Müsteşarlığına bağlıyorsunuz ve Maliyeyi görevsiz hale getiriyorsunuz.*²³¹⁰

Hatip ayrıca, AB’ye de değinerek, Türkiye’nin “Müslüman olduğu” için bu oluşuma alınmayacağını, bu nedenle AB’ye girmek için getirilen düzenlemelerin bir işe yaramayacağını ifade etmiştir.²³¹¹ Daha sonra şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), görüşülmekte olan tasarının “fevkalade mühim iki müsteşarlık öngördüğünü” fakat bunların “müsteşarlık yerine ayrı bir bakanlık olarak” düşünselerdi daha faydalı olacağını ifade etmiştir. Bu olumlu yönüne rağmen Şemsek’e göre, hazırlanan tasarı “iyi bir incelemeye iyi bir tetkike dayanmadığından” “fevkalade sıkıntı yaratacak eksiklikler” içermektedir. Şemsek ayrıca, tasarı da “iki tane yeni döner sermaye” kurulmasıyla “bütçe birliği ilkesinin” delinmesi, “çok anlaşılmaz bir üslup” kullanılması, birçok genel müdürlük oluşturulmasına rağmen “Türk dünyasının ihmal” edilmesi gibi eksiklikler bulunduğunu belirtmiştir.²³¹²

²³⁰⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 49, (9.12.1994), s. 448.

²³¹⁰ **A.k.**, s. 451.

²³¹¹ **A.k.**, s. 452.

²³¹² **A.k.**, ss. 453-454.

Şemsek'in ardından şahsı adına söz alan Tunç Bilget (Aydın), getirilen tasarının “bir kanundan çok bir yönetmeliğe” benzediğini belirttikten sonra, tasarıda hazine teşkilatında daha yüksek yerlere yapılan atamalarda “uzman olma şartı aranır” ibaresinin değiştirilmesini uzmanlık müessesesinin hazine teşkilatının “bel kemiğini” oluşturduğu gerekçesiyle eleştirmiştir.²³¹³ Devlet Bakanı Aykon Doğan (Isparta), hazineye girecek insanlara sınav açılmasını ve lisan şartı aranmasını savunmuş ve bu konudaki eleştirilerin yersiz olduğunu dile getirmiştir. Doğan konuşmasında ayrıca tasarının eksiklerini kabul ettiğini fakat yine de tasarının “ortadaki hukuki boşluğu dolduracak bir tasarı” olduğunu ifade etmiştir.²³¹⁴

Doğan'ın ardından söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), mevcut durumda bu kurumları düzenleyen mevzuatın Anayasa Mahkemesince iptal edildiğinden, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının yaptığı tüm işlemler kanunsuz olduğundan, kanunun bir an evvel çıkmasına çalıştıklarını fakat bunun tasarıya tümüyle katıldıkları anlamına gelmediğini özellikle bu iki kurumun neden ayrıldığını anlayamadıklarını belirtmiştir.²³¹⁵ Tasarının tümü üzerinde görüşmelerin tamamlanmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

Kanunun amacını düzenleyen 1 inci madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), kanunları çıkarmanın pek bir anlamı olmadığını önemli olanın “kanunların uygulanması” olduğunu²³¹⁶ belirttikten sonra ülke ekonomisinin karşı karşıya olduğu durum hakkında genel bilgiler vermiştir. Ayhan'ın konuşmasının ardından maddeye ilişkin verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Muharrem Şemsek (Çorum) ve arkadaşlarının “Türk Devletleri ile Ekonomik ve Ticari İlişkiler Genel Müdürlüğü” kurulmasını teklif eden önergesinin görüşülmesi sırasında söz alan Şemsek, Türk Cumhuriyetleri ilişkilerini düzenlemenin “bakanlık seviyesinde düşünülmesinin” ideal olduğunu fakat en azından şimdilik böyle bir genel müdürlüğün kurulması gerektiğine işaret etmiştir.²³¹⁷ Şemsek'in ardından söz alan Devlet Bakanı Aykon Akdoğan (Isparta), projeye sıcak baktığını fakat bunu düzenlenmekte olan “kanun tasarısına sığdırmanın” mümkün olmadığını ifade etmiştir.²³¹⁸

Önergenin oylaması karar yeter sayısı olmadığından bir sonraki oturuma ertelenmiş, karar yeter sayısının sağlandığı İkinci Oturum'da yapılan oylamayla önerge reddedilmiştir. Abdurrezzak Yavuz (Şanlıurfa) ve arkadaşlarının maddede küçük değişiklikler talep eden iki farklı önergesi de aynı şekilde kabul edilmemiştir. Önergelerin reddedilmesi üzerine yapılan oylamada madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

²³¹³ A.k., s. 456.

²³¹⁴ A.k., s. 457.

²³¹⁵ A.k., s. 460.

²³¹⁶ A.k., s. 462.

²³¹⁷ A.k., s. 467.

²³¹⁸ A.k., ss. 467-468.

Hazine Müsteşarlığının hizmet birimlerinin görevlerini düzenleyen 2. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), maddenin çok uzun olduğuna ve maddede çok tekrarlar bulunduğu dikkat çekerek Meclisin yasama faaliyeti esnasında “bir angaryaya tabi tutulduğunu” dile getirmiştir. Dünyada sadece AT olmadığını belirten Hatip, oluşturulacak kurumlar arasına “Türki devletlerle işbirliği genel müdürlüğü” ve “İslam memleketleriyle işbirliği genel müdürlüğünün” de konulması gerektiğini ifade etmiştir.²³¹⁹ Daha sonra söz alan Devlet Bakanı Aykon Doğan (Isparta), hükümetin Türk cumhuriyetlerini ve İslam ülkelerini ihmal etmediğini konuşmacıların bu durumu yanlış aksettirdiğini söylemiştir.²³²⁰

Konuşmaların ardından Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşlarının madde üzerindeki değişiklik önergesi oylanarak kabul edilmiştir. Daha sonra madde değişiklikle birlikte oylamaya sunularak kabul edilmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığının ana hizmet birimlerinin görevlerini düzenleyen 3 üncü madde konusunda söz talebi olmaması üzerine bu madde de okunduğu şekliyle oylamaya sunularak kabul edilmiştir. Müsteşarlık birimlerine ilişkin 4 üncü madde üzerine RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal’ın (Yozgat) daha önceki Refah Partili milletvekillerinin söylemlerini tekrarlaması ve AB konusunda eleştirilerde bulunmasının²³²¹ ardından madde okunduğu şekliyle oylanarak kabul edilmiştir.

Müsteşarlıkların danışma, denetim ve yardımcı birimlerini düzenleyen 5 inci madde ve müsteşarlıkların taşra yurt dışı teşkilatları ile bağlı kuruluşlar ve döner sermayeleri hakkındaki 6 ncı madde de aynı şekilde kabul edilmiştir. Uzman ve personel konularını düzenleyen 7 nci madde konusunda ise 3 önerge verilmiştir. Evren Bulut (Edirne) ve arkadaşlarının maddede geçen “uzman olmak tercih sebebidir” ibaresi yerine “uzman unvanına haiz olmak şarttır” getirilmesini teklif eden önergesi oylama sonucunda kabul edilmemiştir.

Nami Çağan (İstanbul) ve arkadaşlarının maddede bazı değişiklikler talep eden önergesinin görüşülmesi sırasında söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), hükümetin önergeye hayır demesine anlam veremediğini zira önerge ile “teklifte Komisyonunda yapılan değişiklikleri tekrar Hükümet teklifindeki şekline getirmeye” çalıştıklarını belirtmiştir.²³²² Gürkan’ın ardından söz alan Devlet Bakanı Aykon Doğan (Isparta), “yurt dışındaki atamalarda mutlaka uzman şartı aranır” gibi daha önce itiraz konusu olmuş (f) bendinin çıkarılması halinde önergeye katılacaklarını ifade etmiştir.²³²³ Önergede (f) bendine ilişkin bir değişiklik olmadığına karar verilmesinin ardından yapılan oylamada söz konusu önerge kabul edilmiştir. Tunç Bilget (Aydın) ve arkadaşlarının maddede “tercih sebebidir” ibaresi yerine “şartı aranır” getirilmesini teklif eden önergesi de oylamayla reddedilmiştir. Daha sonra 7 nci maddeye ilişkin yapılan oylamada madde değişikliklerle birlikte kabul edilmiştir.

²³¹⁹ A.k., ss. 474-475.

²³²⁰ A.k., ss. 476-477.

²³²¹ A.k., ss. 482-483.

²³²² A.k., s. 492.

²³²³ A.k., s. 493.

Tasarının kadrolara ilişkin 8 inci maddesi de okunduğu şekliyle kabul edilmiş, 9 uncu madde ise Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşlarının değişiklik önergesi ile düzeltilerek kabul edilmiştir. Geçici 1 inci ve 2 nci maddeler okunduğu şekliyle geçici 3. madde Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşlarının değişiklik önergesi ile düzeltilerek kabul edilmiştir. Geçici 4 üncü, 5 inci, 6 ncı, 7 nci, 8 inci ve 9 uncu maddeler de aynı şekilde kabul edilmiştir. Geçici 10 uncu madde ise Nami Çağan (İstanbul) ve arkadaşlarının değişiklik önergesi kabul ederek geçilmiştir. Geçici 11 inci madde ile 10 uncu ve 11 inci maddelerin de kabul edilmesiyle tasarı 3 çekinser, 1 geçersiz oya karşılık 165 kabul oyu ile yasalaşmıştır.²³²⁴

09.12.1994 tarihli, 4059 sayılı “Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun”un 7 nci maddesinin a bendinin üçüncü ve dördüncü tümcelerinin, c bendinin altıncı tümcesinin, e bendinin tümünün, f bendinin üçüncü tümcesinde yer alan “merkez teşkilatı birimlerinden” sözcükleri ile dördüncü tümcesinin, geçici 3 üncü maddesinin birinci ve üçüncü tümcelerinin, geçici 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının dördüncü ve beşinci tümceleri ile üçüncü fıkrasının ikinci tümcesinin, Anayasa’nın başlangıç bölümünün beşinci ve sekizinci paragraflarıyla, 2 inci, 5 inci, 6 ncı, 7 nci, 10 uncu, 11 inci, 55 inci, 70 inci, 128 inci, 138 inci ve 153 üncü maddelerine aykırılığı iddiası ile Anamuhalefet Partisi ANAP TBMM Grubu adına Grup Başkanvekili Hasan Korkmazcan Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Davanın gerekçesinde belirtilen kanun ile bu kurum mensuplarının kendi aralarında ve diğer 657 sayılı Kanuna bağlı memurlar arasında büyük ayrıcalıklar ortaya çıktığı/çıkacağı ve bu durumun bazı yeni imtiyazlı statülere sebep olacağından dolayı da birçok Anayasa hükmüne aykırılıklar içerdiği geniş bir şekilde izah edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, kanunun 7 nci maddesinin a bendinin üçüncü ile dördüncü tümcelerinin, c bendinin altıncı tümcesinin ve e bendinin birinci, ikinci, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci tümcelerinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE oy birliğiyle, e bendinin üçüncü tümcesinin Anayasa’ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE oy çokluğuyla, f bendinin üçüncü ile dördüncü tümcelerinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE oy birliğiyle, geçici üçüncü maddesinin birinci tümcesinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE oy çokluğu ile üçüncü tümcesinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE oy birliğiyle, geçici dördüncü maddesinin, ikinci fıkrasının dördüncü ve beşinci tümcelerinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE oy birliğiyle, üçüncü fıkrasının ikinci tümcesinin Anayasa’ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE oy birliğiyle ve son olarak da kanunun 7 nci maddesinin e bendinin üçüncü tümcesinin iptali nedeniyle doğan hukuksal boşluğun, kamu düzenini bozduğu nitelikte olduğundan Resmi Gazete’de iptal hükmünün yayımlanmasından başlayarak dokuz ay sonra yürürlüğe girmesine oy birliği ile 13.12.1995 tarihinde karar vermiştir.²³²⁵

²³²⁴ A.k., s. 507.

²³²⁵ Esas Sayısı 1995/11, Karar Sayısı 1995/63, Karar Günü 13.12.1995, **Resmi Gazete**, 9 Ekim 1996, Sayı: 22782, ss. 451-502.

5.4.3.2. Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 3046 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4060)

“Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 3046 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı”nın Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 29.11.1993 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının gerekçesinde “Devlet Bakanlarının asıl fonksiyonları olan ‘Başbakana yardım etmek, Bakanlar Kurulunda koordinasyonu sağlamak’ gibi görevlerin” layıkıyla yerine getirilmesinin, koalisyon hükümetlerinde “daha büyük önem” kazandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, koalisyon ortaklarının daha uyumlu çalışması, Hükümet ortakları arasında iletişim kopukluğu meydana gelmemesi ve bu suretle Hükümetin etkin bir şekilde fonksiyonlarını ifa etmesi amacıyla, Devlet Bakanlarının sayısının artırılmasında zaruret görüldüğü ifade edilmiştir. Tasarı, 27.9.1984 tarihli ve 3046 sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında Kanunun 4 üncü Maddesinin Değiştirilerek Devlet Bakanlıkları sayısının artırılmasını öngörmüştür.²³²⁶

Meclis Başkanlığı tarafından 6.12.1993 tarihinde Anayasa Komisyonuna gönderilen Tasarı, Komisyonun 16.12.1994 tarihli toplantısında Devlet Bakanı Bekir Sami Dağcı’nın de katılımıyla incelenmiştir. Tasarının olumlu bulunmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Komisyon, “Başbakana yardım etmek ve Bakanlar Kurulunda koordinasyonu sağlamak amacıyla, 3046 sayılı Kanunda öngörüldüğü üzere sadece Devlet bakanları arasından Başbakan Yardımcıları atanmasının evrensel demokratik uygulamalara uygun düşmeyeceği görüşünde de birleşmiştir.” Demokratik parlamenter ülkelerde Başbakan Yardımcılığı unvan ve görevi sırf Devlet bakanları arasında uygun görülenlere değil, diğer bakanlara da verilebildiği belirtilmiş ve bu imkânı yaratan anayasal kuralların Türkiye’de ve diğer ülkelerde farklı hukukî nitelik taşıdığını ileri sürmenin mümkün olmadığına altı çizilmiştir. Sonuç olarak, Devlet Bakanı olmasa bile, siyasî veya idarî gerekler, herhangi bir bakana bu unvan ve görevin verilmesini zorunlu kılabileceği hususu öne çıkmıştır.²³²⁷

Komisyonunda düzenlemenin Anayasaya aykırılık hususu tartışıldığından rapora, Devlet Bakanı sıfatını taşımayan bir bakana, Başbakan Yardımcılığı unvan ve görevinin verilmesine Anayasanın 113 üncü maddesinin ikinci fıkrasının engel olduğunun söylenemeyeceği yazılmıştır. Anayasanın bakanlıkların sayısını ve bunların ne kadarının Devlet Bakanlığı ve ne kadarının da icracı bakanlık olması gerektiğini düzenlemediği ifade edilmiş ve bu hususun

²³²⁶ Sıra Sayısı 758, “Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 3046 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/643),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76. Birleşim: 59’un sonuna ekli (21.12.1994), s. 1.

²³²⁷ *A.k.*, ss. 1-2.

takdirinin kanun koyucuya bırakıldığının altı çizilmiştir. Anayasa Komisyonu, Tasarının 1 nci maddesini, “Başbakan Yardımcılarının sadece Devlet bakanları arasından değil, diğer bütün bakanlar arasından da görevlendirilebilmesine imkân verecek düzenlemenin yapılması ve Devlet Bakanlıkları sayısının Hükümetin fonksiyonlarını daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesini teminen, Devlet bakanlıkları sayısının 20’ye çıkartılmasıyla yeniden kaleme alınarak” kabul etmiştir.²³²⁸ Anayasa Komisyonu raporuna komisyon üyelerinden M. Vehbi Dinçerler (Ankara), Hasan Korkmazcan (Denizli), Lütfü Esengün (Erzurum), İ. Kaya Erdem (İzmir) muhalefet şerhi düşmüş ve muhalefet şerhlerinde başta düzenlemenin Anayasaya aykırılığı olmak üzere çeşitli gerekçeler belirtmiştir.²³²⁹

Tasarı Genel Kurulun 22.12.1924 tarihli 59. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerindeki görüşmelerde ilk sözü ANAP Grubu adına Vehbi Dinçerler (Ankara) almıştır. Dinçerler, konuşmasında Anayasa Komisyonunda tasarı görüşülürken değişiklik önergesi ile bakanlık sayılarının yeniden düzenlenmesi konusunda odaklanmıştır. Söz konusu düzenlemenin Anayasa Mahkemesine gitmesi halinde iptal edilmesinin kesin olduğunu öne süren Dinçerler, tezini şu cümlelerle desteklemiştir:

*Anayasanın 113 üncü maddesi çok sarihtir; bir bakanda, iki bakanlığın birleştirilmesini kati surette tecviz etmiyor. Hatta bir bakanın, diğer bakana vekâletini bile 15 günle sınırılıyor. Vekâlet müessesesini, 15 günle sınırlayacak kadar, bir bakanın, başka birinin işine karışmasını içine sindiremeyen bir Anayasanın, iki bakanlığı sürekli olarak ve asaleten bir başka bakana vermesi mümkün değil. İşin siyaseten de bir abes noktası var. Başbakan yardımcısı, aynı zamanda bir icra bakanlığında bulunabiliyor; ama Başbakanın böyle bir yetkisi yok. Geçmişte -bu Anayasa ve bundan önceki anayasalarda aşağı yukarı aynı ifadeler var- başbakanların kriz dönemlerinde, uhdesinde Milli Savunma Bakanlığını, Dışişleri Bakanlığını hatta İçişleri Bakanlığını bulundurma arzuları çok olmuştur; ama hiçbir başbakan, Türkiye’de bunu yapmamıştır değil, yapamamıştır; çünkü Anayasa müsaade etmiyor.*²³³⁰

Dinçerler, Başbakan Yardımcısının veya Başbakanın, bir icracı bakanlığı uhdesinde bulundurmasını, ilke olarak yadırgamadığını belirtmiş, bunun bir görüş, tasarruf, takdir olduğunu kendilerinin itiraz ettiği hususun Anayasaya uygun olarak yapılmaması olduğunu vurgulamıştır. Düzenlemenin anayasaya uygun olarak yapılması halinde böyle bir düzenlemenin aslında gereksiz olmasına ve ekonomik ve idari olarak külfet getirmesine rağmen yine de fazla itiraz etmeyeceklerini dillendirmiştir.²³³¹

²³²⁸ A.k., ss. 2-3.

²³²⁹ A.k., ss. 3-9.

²³³⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76. Birleşim: 59 (21.12.1994), ss. 554-555.

²³³¹ A.k., s. 556.

RP Grubunun görüşlerini ifade eden Şevket Kazan (Kocaeli) ise, 758 sıra sayılı Kanun Tasarısıyla, ilgili Kanunun 4 üncü maddesinde değişiklik yapıldığını, yapılmak istenen değişiklikle, herhangi bir bakanın, Başbakan Yardımcısı olarak görevlendirilebileceğini ifade etmiştir. Hükümetin, devlet bakanlarının sayısını 2 tane artırmak istediğini ancak Komisyonunda 5'e çıkarılmasına karar verilerek devlet bakanlarının sayısının 20 olduğuna işaret etmiştir. Kazan bu konudaki eleştirilerini şu şekilde sıralamıştır:

Şimdi, meseleye bu açıdan bakıldığı zaman; mademki, devlet bakanlarının başta gelen vazifeleri Başbakana yardımcı olmak; o zaman, Başbakan Yardımcısı olması lazım gelen kişinin, kanaatimce, devlet bakanlarından olması gerekir. Bu, bugüne kadar böyle olmuştur, bugüne kadar böyle gelmiştir; ama bu tasarıyla yapılmak istenen değişiklikle belki, ortaya çıkan bir koalisyon, bir hükümet oluşumu konusundaki sıkıntı giderilmek istenmektedir; ama bu sıkıntı giderilmek istenirken de, gelecek için yeni sıkıntılara kapı açılmaktadır. Önce bu noktayı vurgulamak istiyorum. Gerçekten, gerek Başbakana yardımcı olmak, gerek Bakanlar Kurulu üyeleri arasında koordinasyonu sağlamak ve özel konularda, tecrübeleriyle, hükümet üyelerine destek vermek bakımından ihdas edilen bu kadrolar, önceki yıllarda 3'tü, 5'ti ve ANAP İktidarı zamanında, biraz önce ifade edildiği gibi, 7'ydi; ama ANAP, bu devlet bakanlıklarının sayısını 15'e yükseltti; şimdi ise, bu sayının 20'ye çıkarılması konusunda bir itirazda bulunuyor... Kendisi 7'yi 15 yaptığı için, burada yapılan itiraz pek tutarlı görünmüyor.

Şimdi, devlet bakanlıklarının sayısı 15'ten 20'ye çıkarılıyor; neye rağmen çıkarılıyor; bu Hükümet, devleti küçültecekti, öyle değil mi... Hükümet Programlarında, Protokollerinde bu yazıldı, kürsülerde bunlar konuşuldu, bunlar anlatıldı. “Devleti küçülteceğiz, devlet her şeyle uğraşmaz, devlet mümkün olduğu kadar ekonomiden çekilmelidir, şunu yapmalıdır, bunu yapmalıdır” demek suretiyle, devamlı olarak, devleti küçülteceklerini söylediler. Şimdi, devlet küçültülecekse şayet, devlet bakanlıklarının sayısının azaltılmasıyla devlet küçültülmeye başlanır; ama gelin görün ki “devleti küçülteceğiz” diyen Hükümet, bu vaadine rağmen, bu açıklamalara rağmen, bu kanun tasarısıyla, âdeta, devleti daha da büyültme istikametinde bir temayül ortaya koymaktadır; dolayısıyla, kendi kendisiyle, kendi politikasıyla çelişkiye düşmektedir.²³³²

Şahsı adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri) ise, bu tasarının gelecekte DYP milletvekillerini vicdanen rahatsız edeceğini söylemiş ve düzenlemeyi desteklememeleri gerektiğini savunmuştur. İktidarı demokrasiyi yozlaştırmakla suçlayan Gül, iktidarı halkın, milletin, parlamenter sisteme ve devlete olan güvenini sarsmakla itham etmiş, “belki, kısa vadede bazı çıkarlar elde edebilirsiniz, otoritenizi biraz daha uzatabilirsiniz; ama uzun vadede kaybeden siz olacaksınız” değerlendirmesini yapmıştır. Gül, “karton bakanlıklar

²³³² A.k., ss. 557-558.

yaratmayın, bakanların seviyesini düşürmeyin. Her bakan, onurlu olarak ‘ben bakanım’ diye, her gittiği yerde, gücüyle, kendisine bağlı kuruluşlarla, otoritesiyle övünebilsin; bugün, düştüğümüz duruma düşmesin. Bunu, açıkça, burada ifade ediyorum” sözleri ile konuşmasını tamamlamıştır.²³³³

Muhalefetin eleştirilerine hükümet adına cevap vermek için söz alan Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ (Adana), 1946 yılında çıkarılan 4951 sayılı Kanunun devlet bakanlıkları konusunda hiçbir sınır getirmediğini ve Başbakanlar, ihtiyaç duydukları ölçüde devlet bakanlığı ihdas etmek suretiyle, devleti, hükümeti yönetme imkânını bulduklarını hatırlatmıştır. Ancak, 3046 sayılı Kanunun ilk defa 5 devlet bakanlığı ihdas ettiğini, daha sonra 7 devlet bakanlığına çıkarıldığını ardından 10 ve en sonunda da 15’e çıkarıldığını vurgulayarak devlet hizmetlerinin zorlaması sonucu bu noktaya gelindiği üzerinde durmuştur. Söz konusu düzenlemenin de, yine aynı hizmet anlayışı içerisinde ve hizmetlerin zorlaması sebebiyle, 15’ten 20’ye çıkarılması zaruretiyle karşı karşıya kalındığı için yapıldığını açıklamıştır. Muhalefetin Anayasaya aykırılık iddiasına ise, “devlet bakanının başbakan yardımcısı olması Anayasaya aykırı olmuyor da, icracı bir bakanın başbakan yardımcısı olması neden Anayasaya aykırı olsun?” sorusunu yönelterek cevap vermiştir. Başbakana icracı ya da devlet bakanının yardımcı olması kararının Başbakan’da olması gerektiğini de sözlerine eklemiştir.²³³⁴

Tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan İlhan Kaya’nın (İzmir) ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının 1 inci maddesi şu şekildedir: “Başbakana yardım etmek ve Bakanlar Kurulunda koordinasyonu sağlamak üzere bakanlar arasından en çok ikisi Başbakan Yardımcısı olarak görevlendirilebilir. Ayrıca Başbakana yardım etmek ve Başbakan tarafından verilecek görevleri yerine getirmek, Bakanlar Kurulunda koordinasyonu sağlamak, özel önem ve öncelik taşıyan konularda tecrübe ve bilgilerinden istifade edilmek amacıyla Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile sayıları yirmiyi geçmemek kaydıyla Devlet bakanları görevlendirilebilir. Devlet bakanlarının danışma ve büro hizmetlerini yürütecek personele ait kadrolar Başbakanlık kadro cetvelinde gösterilir.” 1 inci madde üzerinde grupları adına ANAP Milletvekili Kaya Erdem (İzmir), RP Milletvekili (Salih Kapusuz (Kayseri), şahısları adına ise, M. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve Ahmet Remzi Hatip (Konya) söz almıştır. Madde üzerinde muhalefet milletvekilleri tarafından 14 farklı önerge verilmiş bu önergelerden 8 tanesi işleme konmuş ise de, önergelerden hiçbirisi kabul edilmemiştir. Yürürlük maddesi olan 2 nci madde ve yürütme maddesi olan 3 üncü madde ile ilgili grupları ve şahısları adına söz alan bulunmadığından tasarının tümünün oylanmasına geçilmiş ve tasarı Genel Kurulda kabul edilerek yasalaşmıştır.²³³⁵

²³³³ A.k., ss. 560-561.

²³³⁴ A.k., ss. 562-563.

²³³⁵ A.k., ss. 564-579.

5.4.3.3. İl ve İlçe Kurulmasına Dair Yetki Kanunu (4109)

“İl ve İlçe Kurulmasına Dair Yetki Kanunu Tasarısı (1/860),” İçişleri Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 17.5.1995 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının gerekçesinde “ülkenin coğrafya durumuna, ekonomik şartlarına ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre yeni il ve ilçeler kurulmasını sağlamak amacıyla Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi” verildiği belirtilmiştir. Toplam 6 maddeden ibaret olan bu Yetki Kanunu Tasarısı’na göre çıkarılacak kanun hükmünde kararnameler, yeni il ve ilçelerin kurulmasını ve buralara bağlanacak ilçe, bucak, kasaba ve köylerin belirlenmesini, yeteri kadar kadro ihdas edilmesini ve yeni il ve ilçelerin faaliyete geçebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasını kapsamaktadır.²³³⁶

Tasarı, İçişleri Komisyonu’na 22.5.1995 tarihinde havale edilmiş, Komisyon 24.5.1995 tarihli toplantısında, Adalet, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları temsilcilerinin de katılımıyla tasarıyı inceleyip görüşmüştür. Tasarının geneli üzerindeki görüşmeler sırasında; yeni il ve ilçelerin kurulmasının Türkiye’de “önemli bir ihtiyaç” haline geldiğine dikkat çekilerek, Bakanlar Kurulunun bu yetkiyi objektif kıstaslara göre kullanması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, tasarının 4 üncü maddesinde öngörülen sürenin çok uzun olduğu ve Kanun Hükmünde Kararname niteliği ile bağdaşmadığı; Bakanlar Kuruluna verilen yetkide il ve ilçe olacak yerlerin açık adlarının yazılması gerektiği şeklinde görüşler ileri sürülmüştür. Komisyonun hazırlamış olduğu rapora Mehmet Keçeciler (Konya) ve Bahri Kibar (Ordu) tasarının Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuştur. İçişleri Komisyonu hazırlamış olduğu raporunu Plan ve Bütçe Komisyonuna sunulmak üzere 25.5.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına göndermiştir.²³³⁷

Plan ve Bütçe Komisyonunun 24.5.1995 tarihinde yaptığı 49. Birleşiminde, tasarı, Hükümeti temsilen İçişleri Bakanının Başkanlığında, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin katılımlarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmelerde şu noktalara değinilmiştir:

- *Tasarının Anayasaya aykırı yönlerinin bulunduğu ve Parlamentonun yasama yetkisine müdahale anlamı taşıdığı,*
- *“Kapsam” maddesinde, yeni kurulacak olan il ve ilçelerin hangi kriterlere göre tespit edileceği konusunun belirlenmediği,*
- *Tasarıda yetki süresinin çok geniş tutulduğu,*
- *Yeni kurulacak il ve ilçelerin bütçeye getireceği malî yükün ne kadar olduğu, bu hususta bütçede kaynak bulunup bulunmadığı,*

²³³⁶ Sıra Sayısı: 851, “İl ve İlçe Kurulmasına Dair Yetki Kanunu Tasarısı ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/860),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 117’nin sonuna ekli (31.5.1995), ss. 1-2.

²³³⁷ *A.k.*, ss. 3-4.

- Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara rağmen fonksiyonel anlamda yeni il ve ilçelerin kurulabilmesinin mümkün olup olmadığı,
- Yeni kurulacak il ve ilçelerin kanun tasarısı şeklinde Parlamente'ye getirilmek suretiyle kanunlaştırılmasının gerekli ve önemli olduğu,²³³⁸

Hükümetin yaptığı değerlendirmelerde ise, tasarının, ülkenin coğrafi durumu, ekonomik şartları ve kamu hizmetlerinin daha verimli ve etkin bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla sevk edildiği, hiçbir politik beklentiyi içermediği vurgulanmıştır. Ayrıca, tasarının, Anayasanın öngördüğü ölçüler içerisinde hazırlandığı ve hiçbir aykırılığın söz konusu olmadığı da ifade edilmiştir.²³³⁹ Tasarıya farklı gerekçelerle siyasi partilerin temsilcileri ayrı ayrı şerh koymuştur. Bu anlamda Mehmet Nedim Budak (Ankara), Edip Sadfer Gaydalı (Bitlis), Süleyman Hatinoğlu (Artvin), Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya) tasarının Anayasaya aykırılığını ve bunun gerekçelerini ifade eden muhalefet şerhini rapora eklemiştir. Selçuk Maruflu (İstanbul) ve Gurhan Çelebican (İstanbul) ise, yasanın çok acil olarak çıkartıldığı, düzenlemenin siyasi amaçlar taşıdığı gibi gerekçelerle muhalefet şerhi koymuştur. Abdullah Gül (Kayseri), Mustafa Ünalı (Konya) ve Zeki Ergazen (Bitlis) ise, Anayasa Mahkemesinin kararlarına uyulmadan bir düzenleme yapıldığı, KHK'lerin çok acil durumlar için çıkarılacağı, Komisyon toplantılarına katılan SHP'li milletvekillerinin İktüzük 21 inci ve 22 nci maddelerine aykırı durumları devam ettiği gibi gerekçelerle muhalefet şerhi koymuştur. Yine Muharrem Şemsek (Çorum) de benzer gerekçelerle ayrı bir muhalefet şerhi koymuştur.²³⁴⁰

Tasarı, Genel Kurulun 31.5.1995 tarihli 117. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ilk olarak ANAP Grubu adına Oltan Sungurlu (Gümüşhane) söz almıştır. Tasarıyla, Hükümetin, önce bir buçuk yıl müddetle, daha sonra da komisyonda bir yıl müddetle kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi istediğini hatırlatan Sungurlu, Hükümete “nereyi il yapmak istiyorsa, nereyi ilçe yapmak istiyorsa, o noktada yetki istiyor; bu işin kanunla değil, kanun hükmünde kararnameyle yapılması taraftarı ve nereleri yapacağını, nasıl yapacağını belli etmeden, böyle bir talepte bulunuyor” eleştirisini yöneltmiştir. Sungurlu, konuşmasını hükümetin siyasi davrandığı ve seçim rantı sağlamak için böyle bir düzenleme yapma yoluna gittiği iddiası üzerine kurmuştur. Hükümetin bu düzenlemeyi yapmasındaki asıl nedenin Kilis olduğu kanaatini taşıdıklarını belirten Sungurlu, Anavatan Partisi olarak, Türkiye’de il ve ilçelerin yapılması noktasında kendilerinin de görüş ve teklifleri olduğunu söylemiştir. Kilis’in bu anlamda kendi seçim beyannamesinde il yapılması için listede olduğunu açıklamıştır. Sungurlu’ya göre, istenilen yetki kanunu, ivedi, acele ve zorunlu işler olarak görülen bir mesele ve kanun çıkarmak için müddet olmayan meselelerde gündeme gelen bir husus olduğu için Anayasaya ve Anayasa Mahkemesi kararlarına aykırıdır.²³⁴¹

²³³⁸ A.k., s. 6.

²³³⁹ A.k., ss. 6-7.

²³⁴⁰ A.k., ss. 9-12.

²³⁴¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 117 (31.5.1995), ss. 227-228.

CHP Genel Başkanının Kilise giderek il vadinde bulunduğunu ve eğer Kilis il yapılırsa, belediye başkanlığının CHP'ye verilmesi yolunda bir propaganda başladığının altını çizmiştir. Daha sonra, DYP Genel Başkanı olan Başbakanın geride kalmamak için, Kilisli'lere başka bir şey vaat ettiğini; "Kilis'in il kanununu çıkaracağım ve cumartesi günü Kilis'e giderken, il kanununu da Resmî Gazeteyle birlikte getireceğim" açıklamasını yaptığını iddia etmiştir. Sungurlu, tasarı ile ilgili konuşmasının sonraki bölümünde eleştirilerini şu şekilde temellendirmiştir:

Bakınız, böyle bir yetkiyi aldığınızı farz edelim, ne kadar süreyle kullanacaksınız; yani, bir sene müddetle bunu elinizde tutmayı düşünüyor musunuz... Her gün için Kilis'e yaptığınız aynı zulmü başka yerlere de yapmak suretiyle, "oyunu verirsen ilçe olursun, oyunu verirsen il olursun" tehdidinde bulunmak, böyle bir şeyi saklamak, Türk demokrasisi için, Türkiye'nin bugün geldiği nokta için doğru bir şey midir... Böyle bir şeyle oy alacağınızı zannediyor musunuz... Yani, böyle bir şeyle tehdit ettiğinizde, vatandaş, size söz vermiş olsa bile, seçim sandığının başına gittiğinde, bu kadar hukuk dışı -hukuk dışı diyorum, başka bir tarif kullanmıyorum- davranışlara oy vereceğini, prim vereceğini zannediyor musunuz... Kilis gibi, eğitimi son derece yüksek, Türkiye'de, fevkalade önde insanlar yetiştirmiş bir ilçemizin, böylesine bir duruma "evet" diyeceğini, bunun sonucunda siz mükâfat vereceğini zannediyor musunuz... Peki, kime verecek bu mükâfatı; Cumhuriyet Halk Partisine mi verecek, Doğru Yol Partisine mi verecek; hangisine verecek; çünkü Hükümetin iki kanadından bir tanesi "hayır" dese, bu iş olmayacak. O itibarla, bu oyu hanginizin alacağını, Kilisliyi, hanginizin, kanun hükmünde kararnameyle aldatacağını zannettiğini merak ediyorum; ama sonunda aldatamayacaksınız ve Kilisli, vilayet olduktan sonra, nereye inanıyorsa, nereye güveniyorsa oyunu oraya verecek.²³⁴²

Konuşmasını iktidarın bütün imkânları kullanarak seçim yatırımı yaptığını vurgulayarak sürdüren Sungurlu, düzenlemenin Anayasaya aykırı olduğunu fakat parti olarak Anayasa Mahkemesine başvurmayı düşünmediklerini belirtmiş, cumhurbaşkanı tarafından tasarının geri gönderileceği iddiasında bulunmuştur.

RP Grubunun tasarısı üzerindeki görüşlerini Abdullah Gül (Kayseri) dile getirmiştir. Gül, kendi partilerinin de çeşitli ilçelerin il olması için teklif verdiğini ve bunun içinde Kilis'in de olduğunu hatırlatmıştır. İktidar kanadının bu teklifleri değerlendirmeye almazken seçim yaklaşmışken böyle bir yetki yasası çıkarmasının manidar olduğunu belirtmiştir. Hükümetin, 4 sene boyunca "yaptığı faaliyetlere, icraata ve halkın derdine bulduğu çarelere güvenerek, milletin karşısına çıkmaya cesareti kalmamış bir İktidar" olduğunu savunan Gül, mevcut tasarının halkın arzularını ve hislerini istismar etmeye yönelik olduğunu ileri sürmüştür. Gül konuşmasında Başbakanın seçim gezileri ile ilgili değerlendirmelerini sıralayarak iktidarın popülist davrandığını belirtmiştir:

²³⁴² A.k., s. 229.

Halk, millet, bunları, gülererek seyrediyor ve aslında, bu duruma düşen iktidarlara da acıyor, gidenlere tebessüm ediyor. Onların ayağına giden İktidar partilerinin milletvekilleri, bakanları da korkarak gidiyor; çünkü biliyorlar ki “şimdi mi bizi hatırladınız, neredeydiniz” sorusuna muhatap olacaklar. Çok büyük yanlışlar da yapılıyor. İşte, İnebolu’ya giden Sayın Başbakan, oranın deniz kenarı olduğunu unutmuş “buraya yüzme havuzu yaptırayım mı” diyor; orada, kız meslek lisesi dört senedir mezun veriyor “size kız meslek lisesi yaptırayım mı” diyor. Her gittiği yerde de, bu telaş içinde, bu utanç duygusu içinde olduğu için ister istemez böyle bocalamaya başlıyor.

Değerli arkadaşlar, bakın, şimdi, size elimdeki şu yazıyı okuyacağım: “Yalova’da neler oldu...” Bunları, uzun uzun okumaya gerek yok, yalnız birini okuyacağım: “Yalova, il oldunuz... İl oldunuz...” O zaman (7 Temmuz 1994) Başbakan, Yalova’da “bugün ayın kaçı” diye soruyor, “7’si” diyor herkes. “Kaçınıcı aydayız” diye soruyor, “7 nci aydayız” diyorlar. “İkisini yan yana getirince ne oluyor; 77” diye kendisi bağırıyor. Ondan sonra da Başbakan “öyleyse, plakanız 77. Hayırlı olsun; il oldunuz... İl oldunuz...” diye, çocuk gibi bağırıyor.

Peki, ne oldu şimdi... Ne oldu... “İl olacak” dedi, halk da güvendi; ne yapsın, devlet adamına güvenmek durumunda ve güvendi... Yalova Belediye Reisi, uzun süre 77 numaralı plakayla dolaştı; bugün gazete haberlerinde gördüm, plakayı sökmüş “halkın içine çıkacak yüzüm kalmadı, utaniyorum” diyor ve 34 numaralı plakayı takmış. Sadece, Yalova için mi; Karabük için de... Yine, gazetelerde “Çiller, Karabük’e, il olma sözü verdi” deniliyor. Başka nereler için söylüyor; “İskenderun’u il yapıyorum” diyor.²³⁴³

Gül, kendilerinin daha önceden Kilis’in il olması için teklif gönderdiklerini ancak, Devlet Bakanı Necmettin Cevheri’nin kendilerine “memleketimizin, ekonomik, sosyal ve kültürel şartları değerlendirildikten sonra, Hükümetimizce, mülkî idare teşkilatımızın yapısında değişiklik öngören kanun tasarısı hazırlanacağından, teklifler, bu aşamada uygun görülmemiştir” şeklinde yazı gönderdiğini söylemiştir. Gül, o zaman kanun olacağı için uygun görülmeyen hususun nasıl olup da kararname ile halledilmeye çalışıldığı sorusunu yöneltmiştir. “Siz, sadece, cumartesi günü, Sayın Başbakanın, Kilis’e gidince mahcup olmaması için, bir kandırmaca, bir mazeret, onlara bir oyalama kâğıdı çıkarıp göstermek için bunu yapıyorsunuz” değerlendirmesini yapan Gül, “Hükümet samimiyse getirin kanun tasarısını, hemen çıkaralım” açıklaması ile konuşmasını tamamlamıştır.²³⁴⁴

CHP Grubunun görüşlerini Abdulkadir Ateş (Gaziantep) dile getirmiştir. İktidarın seçim yatırımına yönelik olarak düzenlemeyi yaptığı yolundaki eleştirilere cevap veren Ateş, geçmiş dönemde de bir gecede birçok yerin ilçe olduğunu belirterek yapılanın yanlış olmadığını söylemiştir. Konuşması sürekli sataşmalarla kesilen Ateş, her partinin ilgili konuda teklifi ve önerisi olmasına rağmen karşı çıkılmalarını da anlayamadığını vurgulamıştır.²³⁴⁵

²³⁴³ A.k., ss. 231-232.

²³⁴⁴ A.k., ss. 233-234.

²³⁴⁵ A.k., ss. 235-240.

DYP Grubu adına söz alan İsmail Köse (Erzurum) düzenlemenin Anayasaya aykırı olmadığını belirtmiş, her partinin programında benzer vaatlerin bulunduğu vurgu yapmıştır. Bazı ilçelerin il yapılmasının objektif kriterler temelinde yapıldığını savunan Köse, geçmiş iktidarların da benzer şekilde icraatlarının olduğunu belirtmiştir. Muhalefet partilerinin bir çekememezlik içinde olduğunu da belirten Köse, yetki süresi ile ilgili tartışmanın ise yersiz olduğunu komisyonda sürenin kısaltılmasını kendilerinin istediğini ifade etmiştir.²³⁴⁶ Hükümet adına eleştirilere cevap vermek için söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın), yapılan düzenlemenin Anayasaya aykırı olmadığını, il yapılacak yerlerin, birçok başvuru arasından objektif kriterlere göre seçildiği hususu üzerinde durmuştur. Niçin yetki tasarısı şeklinde Meclise getirildiği eleştirilerine ise, bu tip bir düzenlemenin de Anayasada bulunduğunu söyleyerek cevap vermiştir.²³⁴⁷

Şahsı adına söz alan Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş), hangi ilçenin il, hangi kasabanın ilçe olacağı ile ilgili kriterlerin belirlenerek Genel Kurul'a getirilmesi halinde destekleyeceklerini belirtmiştir. Bu tip bir düzenlemenin muğlâklıklar içerdiğini ve hangi ilçelerin il olacağı ile ilgili kimsenin bir bilgisinin bulunmadığını, böyle olunca da birçok ilçenin il olma beklentisi içine girdiğini ve bu durumun haksızlık yarattığını vurgulamıştır. İktidar partisinin bir önceki hükümet olan ANAP iktidarının eleştirdiği tüm yönlerini kendisinin de yaptığını savunan Şendiller, Hükümeti verdiği sözleri tutmamakla suçlamıştır.²³⁴⁸ Şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) ise konuşmasında il ve ilçe yapılan yerlerin sadece il ve ilçe olarak adlarının değiştiğini, kalkınma ve yatırım anlamında fazla gelişmediği ve hükümetin bu anlamda bir çabasının olmadığı üzerinde durmuştur.²³⁴⁹

Tasarının tümünün görüşülmesinin ardından tasarının maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Toplam 4 maddeden ibaret olan düzenleme ile ilgili maddelerin görüşülmesinde uzun tartışmalar yaşanmıştır. Birçok milletvekili maddeler tartışılırken sataşma olduğu gerekçesiyle kürsüye gelerek tartışmaların uzamasına sebep olmuştur. Maddeler üzerindeki konuşmalar genelde tasarının tümü üzerinde yaşanan tartışmalara paralel konular üzerinde olmuştur. Maddelerin tümünün görüşülmesinin ardından tasarı açık oylamaya tabi tutulmuştur. Yapılan oylamada 187 oy kullanılmış ve hepsinin kabul oyu ile tasarı yasalaşmıştır.²³⁵⁰ Bu yetki tasarının yasalaşması ile Bakanlar Kuruluna 1996 yılı Ekim ayı sonuna kadar geçerli olmak üzere birden fazla kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmiştir.

²³⁴⁶ A.k., ss. 240-246.

²³⁴⁷ A.k., ss. 250-252.

²³⁴⁸ A.k., ss. 252-254.

²³⁴⁹ A.k., ss. 256-259.

²³⁵⁰ A.k., ss. 260-315.

Cumhurbaşkanı Demirel, 2 Haziran 1995'te Başbakan Tansu Çiller'den il ve ilçelerin kurulmasında "itina" ile hareket edilmesini istemiştir. Demirel, kanunun uygulanması sırasında şu hususlara dikkatle uyulmasını rica etmiştir:

*Türkiye'nin idari taksimatının yeniden gözden geçirilmesi ve yeni il ve ilçeler kurulmasının bir ihtiyaç haline geldiği, herkesçe kabul edilmektedir. Devletimizin daha iyi işlemesi ve vatandaşlarımızın Devletle münasebetlerini daha kolaylıkla sürdürebilmeleri, bunu gerektirmektedir. Yeni il ve ilçeler kurulurken itina ile hareket edilmesi, acele ile yanlışlıklar yapılmaması, yeni hoşnutsuzluklar doğmasının mutlaka önlenmesi lazımdır. Ayrıca, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki yetki ve sorumlulukların yeniden düzenlenmesini öngören reform tasarılarının da bir an önce kanunlaşmasında yarar vardır.*²³⁵¹

31.05.1995 günlü, 4109 sayılı "İl ve ilçe kurulmasına dair yetki kanun"un Anayasa'nın Başlangıç Bölümü ile 2 nci, 6 ncı, 7 nci, 11 inci, 87 nci, 91 inci, 153 üncü ve 163 üncü maddelerine aykırılığı savıyla iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemi ile TBMM üyeleri Hasan Korkmazcan, Bülent Ecevit ile 103 milletvekili Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır. Dava gerekçesinde hükümetin son iki yıl içerisinde çıkarmış olduğu büyük sayılara ulaşan KHK'ler ile meclisin yetkilerini elinden aldığı iddiası ve bu çıkacak olan yetki kanunu sayesinde hukuk ve Anayasa dışı anlayışları sürdüren bir yaklaşımın meşrulaştırılması çabasına girildiği ifadesi yer almıştır.

Anayasa Mahkemesi 4109 sayılı kanunun 1 inci, 2 nci, 3 üncü ve 4 üncü maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, 5 inci ve 6 ncı maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve İtirazın REDDİNE, ancak önceki maddelerin iptali dolayısıyla uygulama olanağı kalmayan, kanunun 5 inci ve 6 ncı maddelerinin İPTALİNE oy birliği ile 04.07.1995 tarihinde karar vermiştir.²³⁵²

5.4.3.4. Türk Vatandaşlığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (4112)

"Türk Vatandaşlığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı (1/846)," İçişleri Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 17.2.1995 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının genel gerekçesinde, yurtdışındaki Türk vatandaşların bulundukları ve çalıştıkları ülkelerde daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak, ekonomik, sosyal ve siyasi haklardan yararlanmak amacı ile yabancı devlet vatandaşlığına geçmek istedikleri belirtilmiştir. Ancak, Avusturya, Danimarka ve İsveç gibi yaklaşık iki buçuk milyon Türk vatandaşının yaşadığı Almanya'nın da çifte vatandaşlığı kabul etmeyen, yani Alman vatandaşlığını kazanmak isteyen Türk vatandaşlarından, Türk vatandaşlığından çıkma şartı arayan bir ülke olduğu hatırlatılmıştır. Bu nedenle yukarıda belirtilen ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarının bulundukları

²³⁵¹ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya Muhalefeti*, s. 389.

²³⁵² Esas Sayısı 1995/35, Karar Sayısı 1995/26, Karar Günü 04.07.1995, ss. 583-603; *Resmî Gazete*, 2 Kasım 1995, Sayı: 22451.

ülkenin vatandaşlığına geçebilmek için zorunlu olarak “Türk vatandaşlığından çıkma izni” talep ettikleri de vurgulanmıştır.²³⁵³ Bu bağlamda tasarının amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

*Alman Yabancılar Yasasında yapılan yeni düzenlemelerden sonra Alman vatandaşlığına geçmek üzere Türk vatandaşlığından çıkma izni talebinde büyük bir artış olmuştur. Ancak, çok sayıda Türkün 30 yıldan beri yaşadığı, sayılarının her geçen yıl arttığı, yarıdan çoğunun bu ülkede doğduğu ve yetiştiği Almanya’da Alman vatandaşlığını kazanan Türklerin sayısının önemsenecek boyutta olmadığı bir gerçektir. Esas olan sadece çifte vatandaşlık değil, yani Alman vatandaşlığına geçen Türklerin yeniden Türk Vatandaşlığına alınmaları kadar, Almanya’da yerleşen vatandaşlarımızın idari ve yasal engeller olmaksızın ve Türkiye’deki hakları ile tasarrufları konusunda herhangi bir endişeye kapılmaksızın Alman vatandaşlığını kazanmak üzere Türk vatandaşlığından çıkma izni alabilmeleri de önemlidir. Bulundukları ülkenin vatandaşlığını kazanabilmek amacıyla zorunlu olarak Türk vatandaşlığından çıkma izni alan kişilerin nüfus kütüklerindeki kayıtları kapatılmakta ve 403 sayılı Kanunun 29 uncu maddesi uyarınca Türkiye’de yabancı muamelesine tabi tutulmakta, ikamet, gayrimenkul edinme, miras ve çalışma gibi konularda ancak Türk Kanunlarının yabancılara tanıdığı haklardan faydalanabilmektedirler. Bu uygulama ise vatandaşlarımızın başka bir devlet vatandaşlığına geçmekten sarfinazar etmelerine ve dolayısıyla yurtdışındaki haklardan feragat etmelerine neden olmaktadır. Türk vatandaşlarının bazı müktesep haklarının yitirilmesi anlamına gelen bu uygulamayı düzeltmek, mülk, miras, ikamet ve çalışma haklarını aynen muhafaza etmek için madde hükmü değiştirilmekte ve bu imkânlar sağlanmaktadır.*²³⁵⁴

Kısaca, tasarı ile kan esaslı yoluyla Türk Vatandaşlığını kazanmış olup da, sonradan Bakanlar Kurulundan çıkma izni almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliği ve kamu düzenine ilişkin haklar saklı kalmak kaydıyla, Türkiye’de ikamet, seyahat, çalışma, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı bakımından, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam etmeleri öngörülmüştür.²³⁵⁵

Meclis Başkanlığınca 7.4.1995 tarihinde, İçişleri Komisyonuna havale edilen tasarı Komisyonun 3.5.1995 tarihli toplantısında, İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, Devlet Bakanı Ayvaz Gökdemir ile Adalet, İçişleri ve Dışişleri bakanlıkları temsilcilerinin de katılımıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyonunda tasarı üzerindeki görüşmelerde şu hususlar vurgulanmıştır:

²³⁵³ Sıra Sayısı: 842, “Türk Vatandaşlığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/846)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 120’nin sonuna ekli (7.6.1995), s. 1.

²³⁵⁴ **A.k.**, ss. 1-2.

²³⁵⁵ **A.k.**, ss. 3-4.

- Tasarı ile getirilen düzenlemenin çok önemli olduğu ve bu konuda geç bile kalındığı,

- Tasarının kanunlaşmasıyla, yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın ve izin alarak vatandaşlığımızdan çıkmış kişilerin önemli bir sorununun çözülmüş olacağı;

- Yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın bulundukları ülkelerdeki mevcut haklardan yararlanmak amacıyla, zorunlu kaldıkları için, Türk vatandaşlığından çıktıkları;

- Bu zorunluluğun, çifte vatandaşlığı kabul etmeyen yabancı ülke mevzuatından kaynaklandığı;

- Vatandaşlarımızın Türk vatandaşlığını seçmek ve yabancı ülkelerdeki haklardan yararlanmak ikilemi içinde kaldığı;

- Bu düzenlemeyle, vatandaşlık haklarından yararlanmada, Türk vatandaşlığından çıkan kişilere imkân tanındığı,

- Bu suretle, söz konusu kişiler için Türk vatandaşlığından çıkmanın teşvik edildiği; böylece de, bu kişilerin gönül rahatlığıyla, vatandaşlıktan çıkabilecekleri;

- Sonuç olarak bu kişilerin, bulundukları ülkelerdeki haklardan yararlanmalarına olanak tanındığı,

- Düzenlemeyle, bu kişilerin ülkemizde yatırım yapmalarına imkân tanınacağı ve bunun Hükümet politikasıyla uyumlu olduğu.²³⁵⁶

İçişleri Komisyonu 18.5.1995 tarihinde tasarıyı ve hazırlamış olduğu raporu Meclis Başkanlığına göndermiştir. Tasarı, 7.6.1995 tarihinde Genel Kurulun 120. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Bülent Akarcalı, tasarının yasalaşması ile elde edilecek en büyük avantajın, Avrupa’da yaşayan Türklerin o ülkenin vatandaşlığına geçerek siyasî etkinlik kazanmaları olacağını belirtmiştir. Akarcalı, Türk vatandaşlığını kaybetme pahasına peşinde olunan bu hakkın “Avrupa’da siyasî açıdan söz sahibi olma hakkı” getirdiğini vurgulamıştır. Almanya’da yaşayan Türk vatandaşlarının karşılaştığı sorunlardan bahseden Akarcalı, yasanın çıkmasıyla birlikte bu ülkedeki Türk vatandaşlarının siyasî açıdan da büyük bir etkinliğe sahip olacaklarını belirtmiştir. Yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, yasanın hızlı uygulanması için, Dışişleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığına da gerçekten önemli görevler düştüğüne dikkat çekmiştir.²³⁵⁷

RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül, parti olarak düzenlemeyi desteklediklerini belirtmiş, yurtdışındaki Türklerden lobi ve dış politik çıkarlar anlamında etkin olarak faydalanılabilmesi için bu tip düzenlemelerin gerekliliğine vurgu yapmıştır.²³⁵⁸ DYP Grubu adına söz alan Fethi Akkoç

²³⁵⁶ A.k., s. 4.

²³⁵⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 120, (7.6.1995), ss. 89-90.

²³⁵⁸ A.k., ss. 90-91.

(Bursa) ise uzun yıllar yurtdışında bulunduğunu ve dolayısı ile söz konusu vatandaşların sorunlarına vakıf olduğunu ifade etmiş ve düzenlemenin olumlu olduğunu, tasarı yasalaştıktan sonra bütün partilere, çok büyük görevler düştüğünü açıklamıştır. Bu görevi de “vatandaşlarımızın, bulundukları ülkenin vatandaşlığına geçmelerini zorlamaya mecburuz” şeklinde dillendirmiştir.²³⁵⁹ CHP Grubu adına söz alan Nihat Matkap (Hatay), tasarımı desteklediklerini belirtmiş, Türk vatandaşlarının siyasal anlamda, ekonomik anlamda, sosyal anlamda bulundukları ülkede etkin olmak istediklerini ve örgütlenme konusunda da bunu çok arzu ettiklerini bu düzenlemeyle de, kendilerine bu hakkın verildiğinin altını çizmiştir.²³⁶⁰

Şahsı adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) önceki konuşmacıların ifade ettiklerine benzer şekilde tasarının olumlu olduğu yönünde düşüncelerini dile getirmiş ancak bir endişesinin de bulunduğuna işaret etmiştir. Bu endişesini ilgili Bakan’dan açıklama isteyerek şu şekilde açıklamıştır: “[A]caba, bu kanun, daha evvel Türk vatandaşlığını kaybetmiş olan azınlıkların -Ermeni, Rum, Yahudi gibi azınlıkların- Türkiye’deki mülklerini ve kaybettikleri eski haklarını yeniden kazanmaları gibi bir durumu getirecek mi?”²³⁶¹

Yine şahsı adına söz alan İbrahim Halil Çelik (Şanlıurfa) de düzenlemenin olumlu olduğunu fakat kendisinin de çekincesi olduğunu ve Bakandan açıklama beklediğini belirtmiştir:

*Biliyorsunuz, Van’da 300 bin Amerikan emeklisine bir şehir kuruluyordu. O dönemin Van Belediye Başkanı, şimdi milletvekili olan kardeşimiz Fethullah Erbaş, Amerika’dan getirilecek Ermenilere bir kent kurulmasına karşı tepkisini dile getirmiştir. Ben de, bir Urfalı milletvekili olarak, İsrail’in, arzı mev’ûd olarak belirlediği, kendi kitaplarında kendilerine vaat edilmiş toprakların içerisinde bulunan GAP’ta gözü bulunmaktadır. Ki, Moşe Dayan da, Urfa doğumlu bir Yahudidir. Bu konuda dikkatinizi çekmek istiyorum. Yani, Almanya’da, Hollanda’da, Avusturya’da bulunan insanlarımıza bu hakkı tanımak en tabii şeydir. Yurtdışına gittiğimiz zaman, vatandaşlarımızın bizden istedikleri konu buydu. (...) Bu zorunluluğun, çifte vatandaşlığı kabul etmeyen yabancı ülkelerin mevzuatından kaynaklandığını hepimiz biliyoruz. Vatandaşlarımızın, yabancı ülkelerde kalarak bu haklardan yararlanma ikileminden kurtulması için düzenlenmiş gayet güzel bir tasarı; ama bu çekincemizi de burada ifade etmeden geçemiyoruz.*²³⁶²

Ali Oğuz ve Halil İbrahim Çelik’in endişe ve sorularına cevap vermek için söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın), ilgili soruları şu şekilde cevaplamıştır:

²³⁵⁹ A.k., s. 92.

²³⁶⁰ A.k., s. 93.

²³⁶¹ A.k., ss. 93-94.

²³⁶² A.k., s. 95.

Avrupa’da; Almanya, Danimarka, Avusturya ve İsveç gibi, çifte vatandaşlığı kabul etmeyen ülkelerde, devlet vatandaşlıklarına geçmek isteyenler, Türk vatandaşlığından, istemeyerek çıkma izni almakta, böylelikle, Türk vatandaşlığını kaybetmektedirler. Bu şekilde vatandaşlığı kaybedenler, Türk Vatandaşlık Kanununun 29 uncu maddesi gereğince; gayrimenkul edinme, miras, çalışma ve ikâmet hususlarında, Türk kanunlarının yabancılara tanıdığı haklardan faydalanabilmektedirler. Yani, bu kişilerin, yeniden Türk vatandaşlığını kazanana kadar, Köy Kanununun 87 nci maddesi gereğince köylerde arazi almaları mümkün olmamakta ve Türkiye’deki ikâmet ve çalışmaları, diğer yabancılar gibi izne tabi bulunmaktadır. Bu tasarının kanunlaşmasıyla, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler, Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliğine ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, ülkede, ikâmet, seyahat, çalışma, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı bakımından, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanacaklardır.

*Burada, arkadaşlarımızın bazı tereddütleri oldu, bazı sualleri oldu; yabancı devlet vatandaşlığına geçmek üzere, vatandaşlıktan çıkma izni alanlar, söylediğim gibi, bu yasadan istifade edeceklerdir. İzinsiz olarak, Yunan vatandaşlığına geçerek Türk vatandaşlığını kaybeden Rumlar, bu kanundan yararlanamayacaklardır; aynı zamanda, İsrail vatandaşlığına geçen Yahudiler ile Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlığına geçen Ermeniler de yine bu yasadan istifade edemeyeceklerdir; çünkü, bunlar, izinsiz olarak gitmişlerdir, o ülkelerin vatandaşı olmuşlardır. Bu bakımdan, arkadaşlarımız tereddüt etmesinler; bunlar, bu haktan istifade edemeyeceklerdir.*²³⁶³

Tasarının tümünün müzakerelerinin ardından farklı partilerden milletvekilleri “11.2.1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 20 nci maddesinin (B) fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır” hükmünü düzenleyen bir değişiklik önergesi vermiştir. “Vatandaşlarımızın bulundukları ülkelerdeki sosyal ve yasal konumlarının sağlamaştırılması, seçme ve seçilme imkânlarına kavuşarak, haklarını gereği gibi savunmalarını sağlamak ve yurtdışında, Türkiye lehinde lobi oluşturulması bakımından kolaylaştırıcı hükümler getirilmesi” gerekçesiyle verilen önerge kabul edilerek düzenlemenin 1 inci maddesi olarak ele alınmıştır.

1 inci madde üzerine şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), 20 nci maddenin (B) bendinin, vatandaşlıktan çıkma izni için askerlik yapma şartını getirdiğini ifade ederek sözlerine başlamış, “[b]u maddeyle, vatandaşlıktan çıkmak isteyenleri askerlikten muaf hale getiriyoruz; yani, kitle halinde, Türk vatandaşlığından, sırf askerlikten kurtulmak için çıkmak isteyenler olacaktır. Onun için, biraz ölçüsüz bir madde getiriyoruz; yani, bunun yarın getireceği problemleri düşünmüyoruz” değerlendirmesini yapmıştır. Konuşmasını, yurtdışındaki vatandaşları askerlikten muaf hale getireceksek, “iki yıl, üç yıl çalışmış, muafır diyelim; ama vatandaşlıktan kaçışı teşvik etmeyelim; yanlış yapıyoruz burada” sözleri ile tamamlamıştır.²³⁶⁴

²³⁶³ A.k., ss. 95-96.

²³⁶⁴ A.k., ss. 98-99.

Şahsı adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli), önergenin acele olarak işleme konulmasında yanlışlık olduğunu belirtmiştir. Vatandaşlıkla ilgili en önemli görevin “vatan görevi” olarak adlandırılan askerlik görevi olduğunu söyleyen Korkmazcan, Türk Vatandaşlığı Kanununun, özel bir sebeple, vatandaşlığın kaybettirilmesinde, vatandaşlıktan çıkış izninin verilmesinde, özel olarak askerlik konusunu düzenlediğini hatırlatmıştır. Bu kanunun kendine göre bir mantığı ve geçerliliği olduğunu bunları dikkate almadan özel kanunun amacını aşan bir düzenleme yapılırsa yanlış olacağını vurgulamıştır:

*Bence, vatandaşlıktan izinli olarak ayrılmayla ilgili, hususlar kanunda aynen kalmalı; vatandaşlığın kaybettirilmesiyle ilgili hususlar da kanunda aynen kalmalı; ancak, başka bir ülkenin vatandaşı haline gelmiş olan ve gerekli izinleri de almış olan kişilerin Türkiye’deki kaybettiği hakları konusunda birtakım kullanım imkânları, bu özel kanunda düzenlediğimiz gibi verilmelidir.*²³⁶⁵

Ayhan ve Korkmazcan’ın konuşmasının ardından Genel Kurul salonunda düzenleme ile ilgili itirazlar yükselmiş ve önergenin geri çekilmesi istenmiş, ancak tartışmalardan sonra önerge oylanarak kabul edilmiştir. “Yabancı muamelesi ve saklı tutulan haklar” başlığını taşıyan 2 nci madde ile ilgili RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) düzenlemenin ikici cümlesinde ifade edilen “[A]ncak, doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olup da sonradan Bakanlar Kurulundan çıkma izni almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler, Türkiye Cumhuriyetinin millî güvenliği ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla ülkede ikamet, seyahat, çalışma, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı bakımından Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler. 33 ve 35 inci maddeler hükümleri saklıdır” hükmünün çok önemli sonuçlar doğuracağını belirtmiştir. “Herhangi bir tarih sınırı koymaksızın, Türk vatandaşlığından çıkmış olanlara, tekrar, Türkiye’de ikamet, seyahat, çalışma, taşınır ve taşınmaz mal iktisabı bakımından Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen faydalanma hakkını iade” edildiğini belirten Ayhan, bu anlamda endişelerinin bulunduğunu ifade etmiştir. Bu maddenin kanunlaştığı takdirde, “daha önce şu veya bu sebeple Türkiye vatandaşlığından çıkmış olan gayrimüslim unsurların (Ermeniler, Yahudiler, Rumlar) dönüşüne imkân verileceği değerlendirmesini yapmıştır.”²³⁶⁶

Şahsı adına söz alan Musa Demirci (Sivas), maddeye tarih konulmadığı takdirde, bu kanun gereğince, Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin, kayıp tarihinden başlayarak yabancı muamelesine tabi tutulacağını söylemiş ve bundan sonraki maddelerde de eğer “bu kanunun çıktığı tarihten itibaren” ibaresi konulmadığı takdirde “çok büyük yanlışlık” yapılmış olacağını savunmuştur. Özellikle, doğuda Ermeni sorunu ile ilgili yeni gelişmelerin yaşanabileceği endişesinin üzerinde durmuştur.

²³⁶⁵ A.k., ss. 99-100.

²³⁶⁶ A.k., ss. 102-104.

Eleştirilere cevap vermek için Hükümet adına söz alan İçişleri Bakanı Nahit Menteşe (Aydın) eleştirileri şu şekilde cevaplandırmıştır:

*Türk Vatandaşlığı Kanununun 29 uncu maddesinde “Ancak, doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olup da sonradan Bakanlar Kurulundan çıkma izni almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler...” deniliyor. Yani, burada, çıkma iznini Bakanlar Kurulunun vermiş olması lazım; madde çok açık. Yani, bundan, vatandaşlığı 35 inci madde gereğince iptal edilenler istifade etmiyor, Türk vatandaşlığından çıkarılanlar istifade etmiyor, sonradan Türk vatandaşı olup da Türkiye aleyhinde bulunan kişiler istifade etmiyor. Rumlardan, Yunan vatandaşlığına geçen 6 580 kişi var; izinsiz geçtikleri için, bunlar istifade etmiyor. İzin şartı var. Ermeniler, Yahudiler de böyle; bunların istifade etmesi mümkün değil. Onun için, tasarı çok açık bir şekilde bunu izah etmiş bulunmaktadır.*²³⁶⁷

Nahit Menteşe (Aydın), Cevat Ayhan’ın yürürlük tarihi itibarıyla “bu tarihten sonra” şeklinde düzeltme istemesinin yersiz olduğunu, Bakanlar Kurulu Kararıyla 35 bin vatandaşın vatandaşlıktan çıkma izninin verildiğini bu insanları istifade ettirmemenin adalete aykırı olacağını belirtmiştir. Bu düzenleme ile maksatlarını “onların, orada birtakım haklar iktisap etmeleridir; çünkü çekiniyorlar. Biz, teşvik etmek için, bürokratik engelleri mümkün olduğu kadar azalttık; orada, birtakım ekonomik haklardan, siyasî haklardan istifade etsinler, bir güç olsunlar istedik. Onun için, son günlerde 35 bin kişi çıkmıştır; ama bu, yine “miras hakkımı mı kaybedeceğim, köydeki mal edinme hakkımı mı kaybedeceğim” gibi tereddütlere sebebiyet vermektedir; onun için, bu kanun tasarısını getirmiş bulunmaktayız” şeklinde açıklamıştır.²³⁶⁸

Madde üzerine iki farklı önerge verilmiş, önergelerden maddede ifadesini bulan düzenlemeye ek olarak Türk tabiiyetinden çıkıp da yurt dışına giden kişilerin kanunî mirasçıları da bu haklardan yararlanması hükmünü getiren düzenleme kabul edilmiştir. Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının maddeye “kazanmış olup da” ifadesinden sonra gelmek üzere ve “sonradan” kelimesi çıkarılarak, yerine “bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra” ibaresinin madde metnine ilave edilmesini içeren önergeleri kabul edilmemiştir. Yürürlük ve yürütme maddesi üzerine söz alan bulunmamış, tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.

5.4.4. İletişim-Ulaşım Alanındaki Düzenlemeler

5.4.4.1. Telgraf ve Telefon Kanununa Bazı Ek Maddeler Eklenmesine, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4107)

“Telgraf ve Telefon Kanununa Bazı Ek Maddeler Eklenmesine, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı,” Ulaştırma Bakanlığı’na hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulu’na 8.2.1995 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının

²³⁶⁷ A.k., s. 105.

²³⁶⁸ A.k., ss. 106-109.

hazırlanma amacı “değişen telekomünikasyon teknolojisinin olanaklarından yararlanmak, iç ve dış malî kaynak sağlamak, telekomünikasyon hizmetlerini” geliştirmektir. Böylece tasarı, PTT’nin de değişen şartlara ayak uydurabilmesi amacıyla yapısal değişim zorunluluğu kaçınılmaz hale gelmesi sonucunda hazırlanmıştır.²³⁶⁹ Bu zorunluluktan dolayı çıkarılan “10.6.1994 tarihli ve 4000 sayılı Kanunla, telekomünikasyon hizmetlerinin posta ve telgraf hizmetlerinden ayrılarak anonim şirket statüsünde bir kuruluş tarafından yürütülmesi, şirket hisselerinin % 49’unun devri ve bazı telekomünikasyon hizmetlerinin de özel kesime yaptırılması öngörülmüştür.”

Söz konusu düzenlemenin 2 nci maddesiyle 406 sayılı Kanuna ilave edilen ek 17 nci madde ile ek 18 inci maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları, “Kanunda ayrıntılı olarak düzenlenmesi gereken hususlarda düzenleme yapılmasının ve bu konularda Ulaştırma Bakanının yetkili kılınmasının yasama yetkisinin devri anlamına geleceği gerekçesiyle” Anayasa Mahkemesinin 22.12.1994 tarihli ve E. 1994/70. K. 1994/65-2 sayılı Kararı ile iptal edildiğinden yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur.²³⁷⁰

Anayasa Mahkemesinin iptal kararı doğrultusunda hazırlanan tasarı ile aşağıdaki hususlar hedeflenmiştir:

*Türk Telekomünikasyon A.Ş.’nin hisselerinin satışına ilişkin limitlerin belirlenmesi, hisse değerlerinin belirlenmesi ile satış işlemlerinin yürütülmesi sırasında yetkili kılınan kuruluşların tespit edilmesi, Türk Telekomünikasyon A.Ş.’nin yürüttüğü katma değerli hizmetlerin sermaye şirketlerine gördürülmesinde uyulacak usul ve esasların belirlenmesi, PTT’nin yeniden yapılanması sırasında hizmetlerin aksamamasını teminen ana hizmet birimlerinde yeni organizasyonların oluşturulması...*²³⁷¹

14.2.1995 tarihinde Meclis Başkanlığı tarafından Bayındırlık, İmâr, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına gönderilen tasarı,²³⁷² Ulaştırma Bakanı Mehmet Köstepen ve Ulaştırma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı temsilcileri ile PTT Genel Müdürlüğü yetkililerinin de katılımıyla Komisyonun, 30.3.1995 tarihli 6. Birleşiminde incelenip görüşülmüştür.

Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde Komisyon üyeleri; tasarı ile yapılacak özelleştirmenin asıl amacının posta ve telekomünikasyon hizmetlerini daha iyiye götürmek ve bu hizmetleri modernleştirmek olması gerekirken, tasarının hazineye gelir getirecek şekilde düzenlendiğini ifade etmiştir. Özelleştirmenin “maksadına ters düşeceği” ve “Satıştan sonra haberleşmenin gizliliğinin nasıl sağlanacağı” gibi eleştirilerde bulunulmuştur.

²³⁶⁹Sıra Sayısı 833, “Telgraf ve Telefon Kanununa Bazı Ek Maddeler Eklenmesine, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/829)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 106’nın sonuna ekli (27.4.1995), s. 1.

²³⁷⁰A.k., s. 1.

²³⁷¹A.k., s. 6.

²³⁷²**T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 74 (14.2.1995), s. 15.

“Özelleştirmeden bir maksat da devletin küçülmesi iken tasarı ile yeni kadrolar ihdas edildiği” gibi eleştirilerde bulunulmuştur.²³⁷³

Komisyonunda ifade edilen eleştirilere Ulaştırma Bakanı şu şekilde cevap vermiştir:

*Anayasa Mahkemesince iptal edilen 4000 sayılı Kanunda bulunan ve iptale gerekçe gösterilen tüm hususların bu Tasarıda giderildiği, dünyanın ileri gelen pek çok ülkelerinde Posta ve Telefon hizmetlerinin birbirinden ayrıldığı, Satıştan 20 milyar dolar gibi bir para sağlanacağı, bunun % 10’u kadarının posta hizmetlerine ve % 10’u kadarının da telekomünikasyon hizmetlerine ayılacağı bu paranın küçümsenmemesinin gerekeceği, böylece posta hizmetlerinin de kendi ayağı üzerinde durabileceği, Telekomünikasyon hizmetleri yönünden ülkemizin, dünyada ileri hizmet veren ülkelere biri olduğu, Gümrük Birliğine adım atıldığı bu günlerde bu işin yapılmasının gerektiği, dünyanın uzay çağına girdiği her türlü teknolojinin her gün değiştiği ve yenilediği bu çağda haberleşmenin gizliliği konusunda konuşmanın uygun olmayacağı, Yeni kadrolara, gerektiğinde Bakanlık içinden atama yapılabilceği...*²³⁷⁴

Tasarının maddeleri üzerinde yapılan görüşmelerde genel gerekçedeki yapılan eleştiriler tekrar gündeme gelmiş ve itirazlar komisyon üyelerince tekrar dile getirilmiştir. İlgili Bakan da benzer savunmalarını yinelemiştir. RP Yozgat Milletvekili Hüseyin Erdal, Rapora muhalefet şerhi koymuştur. Tasarı ön havalesi gereği 4.4.1995 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir.²³⁷⁵

Plan ve Bütçe Komisyonu tasarımı, 11.4.1995 tarihinde yaptığı 44. Birleşimde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Bekir Sami Dağcı’nin Başkanlığında, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları, DPT Müsteşarlığı ve PTT Genel Müdürlüğü temsilcilerinin de katılmalarıyla inceleyip görüşmüştür. Komisyonunda tasarının geneli üzerinde yapılan görüşmelerde aşağıdaki hususlar belirtilmiştir:

*Anayasa Mahkemesince iptal edilen hususların yeniden düzenlenmesini teminen hazırlanan tasarının, bir takım ayrıcalıkları kapsadığı, mal varlığının nasıl değerlendirileceği hususunda açıklık bulunmadığı, değerinin altında da satış yapılabilmesinin Anayasamızın eşitlik ilkesi ile çeliştiği, 49 yıllık sürenin sonunda geri alımda ileri sürülen koşulların yerine getirilemeyecek kadar ağır olduğu, satışlar nedeniyle ülke güvenliği açısından bazı soruların ortaya çıkabileceği, hisselerin % 70’inin Hazineye devredilmesinin uygun olmadığı, şeklindeki görüşleri takiben verilen bir önerenin kabulü ile; söz konusu Tasarının daha iyi incelenbilmesini teminen bir Alt Komisyon kurulması ve bu konunun bütün ayrıntıları ile incelenmesi kararlaştırılmıştır.*²³⁷⁶

²³⁷³ Sıra Sayısı 833, “Telgraf ve Telefon...” s. 3.

²³⁷⁴ A.k., s. 4.

²³⁷⁵ A.k., s. 5.

²³⁷⁶ A.k., ss. 6-7.

Beş üyeden oluşan bir alt komisyon oluşturulmuş ve ilgili komisyon çalışmaları sonucunda hazırlanan raporda yer alan hususlar da dikkate alınmak suretiyle Plan ve Bütçe Komisyonu 18.4.1995 tarihinde yapılan 46. Birleşimde konu yeniden ele alarak aşağıdaki görüş ve eleştiriler dile getirilmiştir:

*İşletme ve lisans hizmetleri için verilen 49 yıllık sürenin fazla bulunduğu, telefon tesislerinin stratejik öneme haiz olduğu ve yabancı tekeline imkân tanıyacak bir statüden kesinlikle kaçınılması gerektiği, özelleştirmede henüz gerçekleştirilmiş bir uygulamanın bulunmadığı, başarılı bir uygulama yapılabilmesini teminen Telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesinden önce kamuoyuna yeterince tanıtılması gerektiği, çalışma barışının sağlanabilmesi için çalışanlara hisse satışı yapılmasının olumlu karşılandığı, Alt Komisyon çalışmaları sonucunda tasarının ülke menfaatlerine en uygun şekilde düzenlendiği, gelişmiş teknolojiler nedeniyle telefon hizmetlerinin stratejik önemini büyük ölçüde kaybetmiş bulunduğu...*²³⁷⁷

Komisyon alt komisyonun metnini dikkate alarak maddelerin görüşmesine geçmiş ve madde üzerinde bir takım değişikliklerden sonra tasarıyı 20.4.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına göndermiştir. Komisyon Raporuna Mustafa Ünal (Konya), Abdullah Gül (Kayseri) ve Zeki Ergezen (Bitlis) muhalefet şerhi koymuştur. Cemalettin Gürbüz (Amasya) ve Mustafa Yılmaz (Malatya) ise karşı oy yazısı yazarak raporla ilgili eleştirilerini kayda geçirmiştir.²³⁷⁸

Genel Kurulun 27.4.1995 tarihli 106. Birleşimde görüşülmeye başlanan tasarı toplanma yetersayısı Genel Kurulda bulunmadığı için görüşülmesi bir sonraki birleşime kalmıştır.²³⁷⁹ Tasarı, 2.5.1995 tarihli 107. Birleşimde görüşülmeye devam edilmiştir. Tasarının tümü üzerinde ilk olarak ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), Koalisyon Hükümetinin bir kanadının ilgili düzenlemeyi hiç dikkate almadığını söyleyerek söze başlamıştır. PTT'nin T'nin özelleştirmesinin şaibeli olduğunu ve gelecekte hesabının Yüce Divan tarafından sorulacağını altını çizmiştir. T'nin özelleştirilmesiyle ilgili satış işleminde ön anlaşmaların, protokollerin taahhütlerin sözlü olarak yapıldığını ve satış fiyatının da 16–17 milyar dolar olarak belirlendiğini ifade etmiştir. Çelebi, T'nin özelleştirilmesiyle ilgili kanunu çıkarmaya gerek olmadığını “açık ve net olarak” beyan etmiştir. Hükümetin özelleştirme politikasının da olmadığını savunan Çelebi, “Hükümetin, özelleştirmeden anladığı bir şey vardır; özelleştirmeyi, sadece, evdeki eskileri eskiciye satar mantığıyla bir satış işlemi olarak görmektedir” saptamasında bulunmuştur. Hükümetin diğer özelleştirdiği varlıklara ve elde ettiği gelire de değinmiş ve hükümetin ilgili konuda başarısız

²³⁷⁷ A.k., s. 7.

²³⁷⁸ A.k., ss. 10-12.

²³⁷⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 106 (27.4.1995), ss. 352-353.

olduğunu iddia etmiştir.²³⁸⁰ Özelleştirmenin belirli bir stratejisinin olması gerektiğini belirten Çelebi, söz konusu stratejilere değinerek ilgili özelleştirmede bunlara uyulmadığını, örneğin en başta rekabet ortamının yaratılmadığını ifade ederek özelleştirme ile ilgili düşüncelerin şu şekilde açıklamıştır:

Burada, PTT'nin T'sinin satışı yeni bir operatör yaratmamakta; ayrıca, T'nin birtakım ana hizmetleri, katma değer diye elinden alınıp satılmakta ve bunun gelecekteki ana hizmetleri, mesela; mobil telefon, uydu sistemleri ve kablo TV'deki uygulamalar, bu kanun tasarısında net ve açık değildir. Bunun ötesinde, özelleştirme sırasında ve sonrasında görev yapacak bir özerk düzenleme kurulu yoktur. Oysa bağımsız ve özerk bir düzenleme kurulu telekomünikasyon üst kurulunun olması bu alanda yapılacak özelleştirme sonrası dünyadaki teknolojik değişmelerin Türkiye'de uygulanabilmesi açısından çok önem taşımaktadır. Şu anda dijital sistemli bilgi santrallerine geçişi, bilgi üstü santrallere geçişi, burada mutlaka bu özerk kuruluş kurularak temin edilmesi, yönlendirilmesi, dünyadaki bilimsel ve teknolojik değişmelerin uygulanmasını temin etmesi açısından böyle bir üst kurulun olması gerekirken, burada bir üst kurul yer almamıştır.

Ayrıca bu tasarıda, T'nin değeri kadar, özelleştirildikten sonraki geliri önemlidir. Yıllık 4 milyar dolar sadece telefon geliridir. Bu telefon geliri 49 yılda 196 milyar dolar eder. Yılda 4 milyar dolar geliri olan bir operasyonun sonuçları itibarıyla 49 yıllığına özelleştirilmesinden elde edilecek gelir 196 milyar dolardır. Oysa burada, özelleştirmede değer olarak kamuoyuna deklere edilen, hiçbir değerlendirme tespiti yapılmadan açıklanan miktar 15 milyar dolardır.

*T'nin elinden katma değerli hizmetler, ayrıca satılarak üç dört milyar dolar daha bir gelir elde edilebilecekken, toplamı 15 milyar dolara satılarak, böyle bir değerlendirme yapılarak, burada ne kadar ciddi, ucuza ve havadan bir satış işlemine hazırlık yapıldığını göstermektedir.*²³⁸¹

RP Grubu adına tasarının tümü üzerinde görüşlerini dile getiren Zeki Ergezen (Bitlis), Başbakanın PTT'nin T'sini 5–6 milyar dolara satacağı ile ilgili beyanların gündemde olduğunu ve yabancılarla pazarlıklarla ilgili iddiaların kamuoyu tarafından endişelerle takip edildiğini belirtmiştir. Bu tür özelleştirmelerin hiçbir geçerliliği olmadığını söyleyen Ergezen, RP'nin iktidara gelmesi durumunda bu gibi özelleştirmelerin iptal edileceğini ifade etmiştir. Meclisin önünde çok önemli konular bulunmasına rağmen saat 24'lere kadar ilgili tasarının görüşülmesinin düşündürücü olduğunu da dillendiren Ergezen, PTT'nin T'sinin değerinin altında satıldığını, satışın şaibeli olduğu ile ilgili haberlerin dolıştığının altını çizmiştir.²³⁸² İlgili kurumun özelleştirmesi ile ilgili

²³⁸⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 107 (2.5.1995), ss. 435-436.

²³⁸¹ **A.k.**, s. 437.

²³⁸² **A.k.**, ss. 439-442.

düzenlemenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiğini hatırlatan Ergezen, aynı gerekçelerin geçerliliğini korumasına rağmen Hükümetin benzer düzenlemeyi tekrar gündeme aldığını söylemiştir. Yeni düzenlemenin getirdiği özelleştirme ile birçok kurumun da devreden çıkarıldığına vurgu yapmıştır. Ergezen, PTT'nin T'sinin ülke açısından çok stratejik bir öneme sahip olduğunu dolayısıyla ülke çıkarları açısından ilgili özelleştirmenin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğine değinmiştir.²³⁸³

Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), PTT'nin T'sinin özelleştirmesi ile ilgili Kanunun Anayasa Mahkemesinden döndüğünü, benzer düzenleme olan bu düzenlemenin de Anayasa Mahkemesinden döneceğinin kesin olduğunu iddia etmiştir. İptal gerekçesindeki ifadelerin tasarıda tekrar düzenlendiğini belirtmiştir. Kapusuz, Başbakan ile ilgili konuda çalışan Bakanın anlaşmazlık içine düşüklerini, Koalisyon Hükümetindeki birçok milletvekilin de söz konusu özelleştirmeye olumsuz baktıklarını ileri sürmüştür. Kapusuz, iktidar olduklarında kesin olarak özelleştirilen PTT'nin T'sini tekrar geri alacaklarını belirtmiştir.²³⁸⁴ Şahsı adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin) da Hükümetin özelleştirme politikalarını eleştirerek, söz konusu süreci müzakere ve istişare ile yürütmediğini, böyle olunca da konuyu bilmedikleri için başarılı olamadıklarını söylemiştir. Kendilerinin ANAP olarak ilgili konuda yetkin olduklarını ve iktidar partilerinin kendilerine danışmaları gerektiğini söylemiştir. Koalisyon Hükümetinin kendi aralarında bile anlaşamadıklarını ve yapılan düzenlemelerin de bir sonuca matuf olarak yapılmadığını da iddia etmiştir.²³⁸⁵

Hatinoğlu'nun konuşmasının ardından satışlara ilişkin konuşmalar yapılmış ardından da tasarının maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi hisselerinin en çok % 49'unun devredileceğini düzenleyen 1 inci madde üzerinde RP Grubu adına Zeki Ünal (Karaman) söz almıştır. Ünal, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketinin hisselerinin yüzde 49'unun devredilmesiyle yüzde 51'inin yine devletin vesayetinde olacağını, bunun anlamının da "sözde 'özelleştirme' adı altında, kâr eden bir KİT'in yüzde 49'unu satarak, Hazineye kaynak transferi yapmak" olduğunun altını çizmiştir. "24 Kasım 1994 tarihinde çıkarılan 4046 sayılı Özelleştirme Yasasının 2 nci maddesinin (c) fıkrasıyla, özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirlerin genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmaması ilkesi" getirildiğini belirtmiştir. Ünal, "yine aynı yasanın 1 inci maddesinin on üçüncü fıkrasının üçüncü bendinde 'özelleştirme fonundan genel bütçeye kaynak aktarılamaz' ilkesinin göz ardı edildiğini iddia etmiştir. Sonuçta yapılanın bir "göz boyamadan" ibaret olduğunu başkaca düzenlemelerin vargılığıyla yapılanın bir şekilde prosedüre uydurulduğunu ifade etmiştir.²³⁸⁶

²³⁸³ A.k., ss. 442-444.

²³⁸⁴ A.k., ss. 444-446.

²³⁸⁵ A.k., ss. 448-451.

²³⁸⁶ A.k., ss. 452-453.

1 inci madde üzerinde ANAP Grubunun görüşlerini dile getirmek üzere söz alan Işın Çelebi (İzmir), 10 Eylül 1993 tarihinde, 4000 sayılı Kanunun Anayasa Mahkemesince durdurulmasından sonra, iptal edilen ek 17 nci ve ek 18 inci maddelerinde yüzde 49'un nasıl satılacağına ve ne şekilde ayırım yapılacağına belirlenmesinin esasları ortaya konduğunu vurgulamıştır. Ek madde 17'de söz konusu esaslar belirtilirken, özellikle yüzde 49'luk hisse payının dağıtımında, hisselerin türünün (A, B ve C) yönetim kurulunda nasıl temsil edileceğinin belli olmadığını söylemiştir. Ayrıca, yüzde 34'lük hisse payının dağıtımında, aynı özel ve tüzelkişilerin, ne kadar hisse alacağı ve bu hisselerin nasıl satılacağı ile ilgili hususların da belli olmadığını altını çizmiştir. Dolayısıyla maddede, "hisse sahibi olacak tüzelkişinin, idarî, malî, teknik yapısı, işgal sahası ve iş tecrübesi net biçimde" açıklanmamıştır. Sonuçta da blok olarak bir grubun eline geçecek yüzde 34'lük hissenin satışının ülkenin çıkarları açısından önemli olduğunu ve dünyanın her yerinde telekomünikasyon satışlarının blok olarak satışının kanunlarla yasaklandığını ifade etmiştir.²³⁸⁷

Şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan Şevket Kazan (Kocaeli), ülkeler için telekomünikasyonun güvenlik açısından ne kadar önemli olduğuna ilişkin düşüncelerini dile getirmiştir. Özellikle askeri ve istihbaratla ilgili alanlarda kullanılan telekomünikasyon hizmetinin özelleştirilmesinin yanlışlığına dikkati çeken Kazan, partisinin PTT'nin özelleştirilmesine şiddetle karşı olduğunu ifade etmiştir.²³⁸⁸

Kazan'ın endişelerine cevap vermek için söz alan Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat), PTT'nin özelleştirilmesiyle oluşacak haberleşme güvenliği ile ilgili endişenin yersiz olduğunu tasarının 2 nci maddesinde, "Sermaye şirketleri, haberleşmenin gizliliğine, millî güvenlik ve kamu düzenine aykırı davranışta bulunamazlar. Ulaştırma Bakanlığı, sermaye şirketlerinin görev alanlarıyla ilgili faaliyetlerini bütün aşamalarda denetler veya denetletebilir" şeklinde düzenlemenin olduğunu hatırlatmıştır. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kendi haberleşme birimlerini kurabilmesi ile ilgili düzenlemelerin var olduğuna işaret etmiştir.²³⁸⁹ Şahsı adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin), hükümetin özelleştirme politikalarına değinerek birçok konuda yanlış yapıldığına vurgu yapmıştır.

Muhalefet partileri madde üzerinde 20'den fazla önerge vermiştir. Önergelerin birçoğu düzenlemenin Anayasaya aykırılığı ile ilgili olmuştur. Önergelerden hiçbiri Genel Kurul'da kabul edilmemiştir. 1 inci maddenin kabul edilmesinden sonra birleşim kapatılmıştır.²³⁹⁰

²³⁸⁷ A.k., s. 455.

²³⁸⁸ A.k., ss. 456-457.

²³⁸⁹ A.k., s. 458.

²³⁹⁰ A.k., ss. 460-477.

Tasarının maddelerinin görüşülmesine 3.5.1995 tarihli 108. Birleşimde devam edilmiştir. 2 nci madde üzerinde RP Grubu adına Salih Kapusuz (Kayseri) söz almıştır. PTT olarak bilinen kurumun Posta İşletmeleri Genel Müdürlüğü ve Türk Telekomünikasyon A.Ş. olarak ikiye ayrıldığını söylemiştir. Kapusuz'a göre, posta-telgraf bir tarafa, telefon diğer tarafa ayrılarak büyük oranda gelişme göstermiş olan telefon, iletişim ve haberleşme imkânları istenen düzeyin üzerinde devam ederken satıldığını ifade etmiş ve halktan gerçeğin gizlendiğini iddia etmiştir. İddiasını da şu şekilde temellendirmiştir:

*Bakınız, 2 nci maddede diyorsunuz ki, (...) öncelikle bu hisselerin yüzde 51'i devlette kalacak, yüzde 49'unu özelleştireceğiz; yani, devletin tekele devam edecektir. (...) yüzde 10'unu Posta İşletmesi Genel Müdürlüğüne, yüzde 5'ini burada çalışanlara, yüzde 34'ünü de gerçek ve tüzelkişilere devredeceğiz." Fakat işte en büyük yanlışınız burada. Niye yanlıştır diyeceksiniz; arz ediyorum efendim: Bakınız, bunun içerisine neler giriyor -PTT'nin yüzde 80 kazancı telefondandır; yani, telekomünikasyondandır- bu özelleştirme statüsüne aldığınız kurumları özellikle dikkatlerinize arz ediyorum: Telefon, mobil telefon, çağrı cihazı, data şebekesi, kablolu TV, akıllı şebeke, ankesörlü telefon, uydu sistemleri ve rehber basımı gibi, sıralamış olduğum, katma değer üreten birimleri özelleştiriyorsunuz.*²³⁹¹

Kapusuz, böyle bir durum da yapılanın işletme lisansı ve ruhsatının yüzde 34'ünün sermaye şirketlerine devredilmesi, dolayısıyla da tüm kâr eden birimlerin devletin elinden çıkmasından sonra, yüzde 51'inin devlete kalmasının bir aldatmaca olduğunu söylemiştir. Kapusuz, görünürdeki durumun bir aldatmaca olduğunu ve satış işleminin içinde entrikaların bulunduğunu belirtmiştir.²³⁹²

ANAP Grubunun görüşlerini dile getiren Işın Çelebi (İzmir), başbakanın PTT'nin T'sinin değerini 15 milyar dolar olarak ilan etmesini eleştirmiş ve "eskiciye mal satar gibi" gerçek değerinin uzmanlarca tespit edilmeden Başbakanın söz konusu açıklamayı yapmasını talihsizlik olarak değerlendirmiştir. 49 yıllığına devir işleminin gerçekleştirilecek olmasını da eleştiren Çelebi, teknoloji şirketlerinde böyle uzun süreli bir devrin olumsuz sonuçlar doğuracağını söylemiştir. Yapılması gerekenin 10 ya da 15 yıllık sürelerle devrin gerçekleştirilmesi olduğunu belirtmiştir.²³⁹³ Tekrar şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), ANAP milletvekillerinin tasarıyı eleştirmekle birlikte olumlu oy vereceklerine dair tutum takındıklarını, bunun açıklığa kavuşturulması gerektiğini belirtmiştir. Kapusuz, tartışmaların değer üzerinden yapılmasının diğer önemli konuların gündeme gelmesini engellediğini ve tasarıda birçok sakıncalı durumun var olduğunu öne sürmüştür. Özellikle satış ve devirden sonra Anayasa Mahkemesinin işlemi durdurması durumunda ve aynı zamanda devir alan şirketin kurumun varlıklarını buharlaştırması durumunda nasıl bir sonucun ortaya çıkacağını belirsiz olduğuna vurgu yapmıştır.²³⁹⁴

²³⁹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 108 (3.5.1995), s. 27

²³⁹² *A.k.*, s. 27.

²³⁹³ *A.k.*, ss. 29-31.

²³⁹⁴ *A.k.*, ss. 31-32.

Eleştirileri cevaplamak için Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat) söz alarak, Işın Çelebi'nin konuşmasının doğrularla bağdaşmadığını savunmuş ve dünyadaki Telekom şirketlerinin özelleştirmesi ile ilgili örnekler aktarmıştır. Kurumun değer kaybetmesinin sebebini de Anayasa Mahkemesinin iptal kararına bağlamıştır.²³⁹⁵ Şahsı adına söz alan Engin Güner (İstanbul), ise Bakanın açıklamalarına rağmen Işın Çelebi'nin sözlerine inanmak istediğini çünkü telaffuz edilen değer neye göre tespit edildiğinin açık olmadığını dillendirmiştir.²³⁹⁶

Madde ile ilgili olarak söz alan Işın Çelebi (İzmir) ilgili Bakana şu eleştirileri yöneltmiştir: “lisans alan şirketlerin denetlenmesinin Ulaştırma Bakanlığına nasıl yürütüleceği,” “hizmetlerin ülke sathında yaygınlığı, sosyal dengelerin gözetilmesi, teknolojik gelişmelerin sağlanması ve kırsal alanda haberleşmenin sağlanması” gibi önemli konulara yer verilmemiştir. Bu, iler de tafafisi mümkün olmayan aksaklıklar doğuracak, haberleşme şebekesinin gerilemesine sebebiyet verecektir. Çelebi, bu yasa çerçevesinde, ne gibi tedbirlerle bu sorunların çözüleceği, lisans verilecek özel şirketin asgarî ölçüde sahip olması gereken özelliklerin neler olduğu, haberleşmenin gizliliğinin nasıl olacağı, kurulacak bu şirketin yatırım programının hangi esaslarla hazırlanacağı ve nere tarafından onaylanacağı ile ilgili eksikliğin nasıl giderileceğine yönelik sorular yöneltmiştir.²³⁹⁷ Salih Kapusuz (Kayseri) da ilgili Bakanın, tesis ve işletme izninin verilmesi konusuna, sektör olarak, millî güvenlik açısından, kamu düzenine aykırı davranışların kontrolü açısından, sektöre verilecek hizmetler ve teknolojinin geliştirilmesi açısından belirsizlikler ihtiva eden hususlara açıklık getirmesini istemiştir. Ayrıca, projenin kimler tarafından onaylanacağı, süresi biten sermaye şirketlerinin bu görevi bırakmaları halinde, bunları kimlerin devralacağı gibi hususların da netleştirilmesini istemiştir.²³⁹⁸

Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat), sorulara toplu olarak genel cevaplar vermiştir. Lisanslar, lisansların işleyişi ve çalışması konusunda denetimde Ulaştırma Bakanlığının yetkili olduğunu belirtmiştir. Haberleşme Genel Müdürlüğü'nün görüşülen kanun tasarısının 5 inci maddesinde düzenlendiğini ve ilgili müdürlüğün yetkili olduğunu, gizlilik konusunda yeterince düzenlemenin olduğunu ve ilgili askerî işlerde Genelkurmayın mutlak bir serbestiye sahip olduğunu söylemiştir. Önemli konuların tespiti, değerlendirilmesi, satışı itibarıyla, Özelleştirme İdaresinin 4046 sayılı Kanununun özellikle 18 inci maddesi çerçevesinde işlem yapacağını ifade etmiştir.²³⁹⁹ Bakanın konuşmasından sonra, madde ile ilgili verilen 20 farklı önerge görüşülmüş ve önergelerden hiçbirisi kabul edilmemiştir.²⁴⁰⁰

²³⁹⁵ A.k., s. 32.

²³⁹⁶ A.k., s. 33.

²³⁹⁷ A.k., s. 34.

²³⁹⁸ A.k., ss. 34-35.

²³⁹⁹ A.k., ss. 35-36.

²⁴⁰⁰ A.k., ss. 36-56.

Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin satışından elde edilecek gelirin hangi kuruluşlara hangi oranda dağıtılacağını düzenleyen 3 üncü madde ile ilgili olarak ANAP Grubu adına Süleyman Hatinoğlu (Artvin) söz almıştır. Hükümetin icraatları ve özelleştirme politikası ile ilgili genel değerlendirmeler yapmıştır.²⁴⁰¹ RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) ise, 3 üncü madde de ifadesini bulan satış bedelleri ile ilgili anlaşılmayan hususların olduğunu dikkatlere sunmuştur:

“... yüzde 20 kadarı telekomünikasyon hizmetleri...” deniyor; telekomünikasyonla ilgili birimler satıldığına göre, hangi telekomünikasyon hizmetlerine sarf edilecek. “Lisans ücretlerinin yüzde 20 kadarı, telekomünikasyon hizmetlerinin geliştirilmesinde kullanılır” ibareleri var; yine, lisans ücretlerinden gelenlerin de -yüzde 35'i satılmış olmasına rağmen- hangi hizmetlere kullanılacağı hususu, açıklığa muhtaç bir durumdur. “Bu miktarlar ve kullanım alanları, Ulaştırma Bakanlığının önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenir. Kalan kısım ise öncelikle borç ödemelerinde kullanılmak üzere Hazineye devredilir” hükmü mevcuttur... Özelleştirme Kanununda, özelleştirmeden elde edilecek paraların nerelere sarf edileceği hususu tadadı olarak zikredilmiştir. Bunlardan, Hazineye devretme ve borç ödeme hususunda men edici hükümler mevcut olmasına rağmen, burada görüyoruz ki, “Hazineye devredilir ve borç ödenir” şeklinde bir hüküm getirilmektedir ki, bu da, mevcut özelleştirme hükümlerine taban tabana zıt bir hüküm taşımaktadır.”²⁴⁰²

Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), 3 üncü maddede ifadesini bulan satıştan elde edilen gelirlerin tanzimi konusunda muğlâk ifadelerin olduğunu “yüzde 20 kadarı” ifadesinin kesinlik ifade etmediği için “yüzde 20'si” denmesi gerektiğini belirtmiştir. Kapusuz ayrıca, 23.11.1994 tarihinde aynı konu üzerinde görüş ifade ettiğini orada yaptığı tespitlerin Anayasa Mahkemesinin reddetme gerekçesiyle paralellik gösterdiğini ifade ederek aynı yanlışların tekrar yapıldığına vurgu yapmıştır.²⁴⁰³ Güneş Taner (İstanbul) ise, Anavatan Partisi'nin ilgili tasarının hazırlanmasında büyük emeğinin bulunduğunu kendisinin de komisyonlarda görev aldığını belirttikten sonra önceki konuşmalarda RP milletvekilleri tarafından belirtilen hususların doğruyu yansıtmadığını söylemiştir. Maddede rakamların yükseltilmesinin temel sebebinin özellikle telekomünikasyon özelleştirildikten sonra özel sektörün Güneydoğu ve Doğu Anadolu'ya yatırım konusunda yeterince istekli olmayacağı ve devletin de söz konusu yerlere yatırım mecburiyeti olduğunu söyleyen Taner, madde düzenlenirken bu hususun düşünüldüğünün altını çizmiştir.²⁴⁰⁴

²⁴⁰¹ A.k., ss. 57-61.

²⁴⁰² A.k., ss. 61-62.

²⁴⁰³ A.k., s. 65.

²⁴⁰⁴ A.k., s. 67.

“Kanun gereğince yapılacak her türlü işlemler (sözleşmeler dahil) katma değer vergisi hariç, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır” hükmünü düzenleyen Ek 20 nci madde ile ilgili ANAP Grubu adına Işın Çelebi (İzmir) söz alarak tasarıda ciddi hatalar bulunduğunu vurgulamıştır. Kanun çerçevesinde yapılacak işlemin vergiden muaf olmasının devlete çok büyük vergi kaybına mal olacağını ifade etmiş ve muhakkak ilgili maddenin tasarıdan çıkarılması gerektiğini belirtmiştir.²⁴⁰⁵ RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) yapılan düzenlemeyle getirilen vergi muafiyetinin yanlışlığına vurgu yapmıştır.²⁴⁰⁶

Çelebi’nin ve Oğuz’un konuşmaları sırasında iktidar milletvekilleri ile karşılıklı suçlayıcı ifadeler de kullanılmış ve özellikle Başbakan’ın eşinin malvarlığına yönelik göndermelerde bulunulmuştur. Cengiz Bulut (İzmir) da ANAP iktidarı dönemini ve mevcut dönemi telekomünikasyon açısından karşılaştırarak rakamsal verilerle geline nokta ve özelleştirme sürecini analiz etmiştir.²⁴⁰⁷ Yapılan eleştirilere Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat) cevap vererek vergi ile ilgili konuda hazinenin kaybının olmadığını belirtmiş ve ilgili düzenlemenin satışın cazibesini artırmak için yapıldığına vurgu yapmıştır.²⁴⁰⁸

Güneş Taner (İstanbul) ise ANAP iktidarı döneminde de vergi muafiyetleri olduğunu ifade ederek, söz konusu düzenlemedeki vergi muafiyetinin de birçok ülkede olduğu gibi satışın özendirilmesi amacıyla yapıldığının ve doğru olduğunun altını çizmiştir.²⁴⁰⁹ Taner’in ifadeleri bir anlamda aynı partiden Işın Çelebi’ye bir cevap niteliğinde olmuş ve aynı partiden olmalarına rağmen farklı görüşleri dile getirmişlerdir. Şaban Bayrak (Kayseri) ilgili bakanın cevaplama için, eğer vergi muafiyeti olmasaydı “devletin kasasına ne kadar dolar girecektir” şeklinde bir soru sormuştur.²⁴¹⁰ Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat) de, tam değerlendirmesi yapılmadığı için kesin bir rakam vermenin imkânsız olacağını belirtmiştir.²⁴¹¹ Madde üzerinde muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu üç farklı önerge kabul edilmemiştir.²⁴¹²

Geçiş döneminde hizmet aksamasına yol açmamak üzere T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü ve Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi’nin birbirlerinin hizmetlerinde kullanmak üzere personeli aralarında yapacakları protokollerle belirleyeceklerine dair hükmü düzenleyen 4 ncü madde ile ilgili olarak RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya), ANAP Grubu adına Cengiz Bulut (İstanbul) ve şahsı adına Salih Kapusuz (Kayseri) söz almıştır. Yine muhalefet milletvekilleri tarafından verilen 4 farklı önergeden hiç biri kabul edilmemiştir.²⁴¹³

²⁴⁰⁵ A.k., ss. 74-76.

²⁴⁰⁶ A.k., ss. 77-78.

²⁴⁰⁷ A.k., ss. 79-80.

²⁴⁰⁸ A.k., ss. 80-81.

²⁴⁰⁹ A.k., ss. 81-83.

²⁴¹⁰ A.k., s. 83.

²⁴¹¹ A.k., s. 83.

²⁴¹² A.k., ss. 84-90.

²⁴¹³ A.k., ss. 90-102.

5 inci madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner, PTT'nin T'sini dünya standartlarına getirmek için düzenleme yaparken yeni yapıdaki şeklin eski devlet şeklinin devamı olarak yürütüldüğüne işaret etmiştir. Yapılması gerekenin aslında bir üst kurul ile tüm haberleşme hizmetlerinin belirli bir standarda kavuşturulması olduğunu ancak böyle bir düzenlemenin komisyonda yapılamadığını söylemiştir. İkinci olarak ise özelleştirilen taraftaki personelin posta hizmetleri tarafına kaydırılmasının zarar eden tarafın daha çok zarar eder hale gelmesi sonucunu doğuracağını altını çizmiştir. Taner, PTT'nin T'sinin ne kadar edeceği ile ilgili birçok tartışma olduğunu kendisinin bu konuda söyleyeceklerinin olduğunu ve geleceğe ışık tutması bakımından yaklaşık değerini ifadelendirmek istediğini belirtmiştir:

PTT'nin T'sinin 1994 senesi içerisindeki cirosu yaklaşık 70 trilyon liradır; yani, yuvarlak hesapla 2 milyar dolar. Şimdi, bu 2 milyar doların yaklaşık yüzde 70'i veya yüzde 75'i, bugünkü şartlarda, PTT'nin personeline gider; çünkü, yapısı ağır. Oysa, yabancılar gelip de buraya girdikleri zaman, bilgisayar, telekomünikasyon ve yüksek teknoloji kullanacakları için ve de bizim arkadaşlarımızı burada değerlendirmeyecekleri için, onların bu masrafları düşecektir. O zaman, şöyle bir hesap yapsanız, deseniz ki, 70 trilyon lirayla beraber -yani, 2 milyar dolarla beraber- Türkiye'nin yapısındaki ve jeopolitik yerindeki bir ülkenin, bugünkü enfastrüktürünü on sene içerisinde en azından iki katına katlaması gerekir. Demek ki, on sene içerisinde -dolar bazında- yıllık 4 milyar dolarlık gelir elde eden bir kuruluşa sahipsiniz.

Şimdi, 4 milyar dolar yıllık gelir elde edebildiğine göre, tersinden gidelim ve dolar faizinin yüzde 7 olduğunu ve adamın, normalde bankaya para yatıracağına, getirip senin ülkeneye para yatıracağını ve buradan yüzde 10 rant getireceğini düşünürsek, o zaman deriz ki, bu adam, acaba, 40 milyar dolar para verse, 40 milyar doların yüzde 10 rantı 4 milyar dolar ederse, ne tesadüf, pat diye bizim PTT'nin yuvarlakça bu civardaki hesabını bulabiliriz. Ha, peki, 40 milyar dolar etmez de, efendim, biz bunun yarısını vereceğiz; ha, yarısı, o zaman 20 milyar dolar eder.

*Demek ki, şöyle kabataslak baktığımızda, 20 milyar dolar ve üstündeki sınırlarda bir yerde dolaşıyoruz. Yani, ezkaza, bir gün, yarın, size birisi gelip de, biz çok iyi hesap ettik, kitap ettik, bize de kimse para vermiyor, bu öyle, 20 milyar dolar etmez; bu, 7 milyar, 6 milyar, 5 milyar dolar ederse; sayın milletvekilleri, bu hesaba dikkatli bakın derim; çünkü hesap böyle; yani, kabataslak hesap bu.*²⁴¹⁴

Şahsı adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), Taner'in vurguladığı hususlara kendisinin de iştirak ettiğini belirttikten sonra Türk Telekomünikasyon A.Ş. ile lisans alan özel şirketlerle ilgili düzenlemeler ve denetim görevinin Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde Haberleşme Genel Müdürlüğünün denetimine bırakıldığını söylemiştir. Çelebi, bu durumun yanlış olduğu ve kendisinin önerisinin, telekomünikasyon üst kurulu gibi bir kurumun oluşturulması olduğunu ifade etmiştir. Madde üzerinde muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu 4 farklı önerge kabul edilmemiştir.²⁴¹⁵

²⁴¹⁴ A.k., s. 104.

²⁴¹⁵ A.k., ss. 105-106.

Yeni düzenleme ile ihdas edilen Haberleşme Genel Müdürlüğünün personel ihtiyacı için kadro tahsisini düzenleyen 6 ncı madde üzerinde ANAP Grubu adına Süleyman Hatinoğlu (Artvin) söz alarak, yapılan işlemin yanlış olduğunu belirtmiştir. Hatinoğlu'na göre, özelleştirme ile ortaya çıkan personel fazlasının ne yapılacağı ile ilgili problemler tam çözülmemişken yeni kadro ihdası iktidarın kadrolaşmasından başka bir şey değildir. Yapılması gerekeni de kurumdaki mevcut personelin ilgili alanda değerlendirilmesi olarak belirtmiştir.²⁴¹⁶ Madde ile ilgili muhalefet milletvekillerinin vermiş olduğu önergeler kabul edilmezken, Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının 6 ncı maddenin mevcut düzenlenmesinde yeterince açık olmayan ifadelerin olduğu ve yeniden düzenlenmesiyle ilgili vermiş oldukları önerge kabul edilmiştir.²⁴¹⁷

Yürürlük maddesi olan 7 nci madde ile ilgili söz alan olmamıştır. Yürütme maddesi olan 8 inci madde üzerinde Eyüp Aşık (Trabzon) söz almıştır. Aşık'ın konuşmasının ardından tasarı üzerindeki müzakereler tamamlanmış ve tasarı açık oylamaya tâbii olarak oylanmıştır.²⁴¹⁸ 175 üyenin katıldığı oylamada 162 kabul, 12 ret ve 1'de geçersiz oy kullanılmıştır.²⁴¹⁹

03.05.1995 günlü, 4107 sayılı Telgraf ve Telefon Kanununa Bazı Ek Maddeler Eklenmesine, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 1 inci maddesiyle, 406 sayılı Yasaya eklenen ek madde 17'nin ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarının, 2 nci maddesiyle aynı yasaya eklenen ek madde 18'in üçüncü ve beşinci fıkralarının, 3 üncü maddesiyle eklenen ek madde 19'un Anayasa'nın başlangıç bölümünün 5. paragrafı ile 5 inci, 7 nci, 8 inci ve 153 üncü maddelerinin iptali istemiyle TBMM üyeleri Mümtaz Soysal, Adnan Keskin ile 88 milletvekili tarafından Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Dava gerekçesinde ilgili kanunun aynı konuda çıkartılan 4000 sayılı Kanunun Anayasa Mahkemesi tarafından bazı maddelerinin iptali dolayısıyla çıkartıldığı, ancak yine bu iptal kararı göz önüne alınmadan, Anayasa'ya aykırı hükümler ihtiva eder şekilde yapıldığı iddiasına yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi yürütmeyi durdurma istemini oy birliğiyle reddederken esasa ilişkin değerlendirmesinde aşağıdaki karara varmıştır:

A- 3.5.1995 günlü, 4107 sayılı “Telgraf ve Telefon Kanununa Bazı Ek Maddeler Eklenmesine, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un:

1- 1 inci maddesiyle değiştirilen 4.2.1924 günlü, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu'nun Ek 17 nci maddesinin;

a- İkinci fıkrasının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

²⁴¹⁶ *A.k.*, ss. 110-112.

²⁴¹⁷ *A.k.*, s. 117.

²⁴¹⁸ *A.k.*, ss. 119-121.

²⁴¹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı: 4, Cilt:86, Birleşim:108 (3.5.1995), ss.124*

b- Üçüncü fıkrasının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, Yekta Güngör ÖZDEN, Ahmet N. SEZER, Samia AKBULUT ile Yalçın ACARGÜN'ün karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

c- Dördüncü fıkrasının Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyu ve OY ÇOKLUĞUYLA,

d- Beşinci fıkrasının sonundaki "...sonuçlandırılır." sözcüğünün Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI ile Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

2- 2 nci maddesiyle 406 sayılı Yasa'nın Ek 18 inci maddesine eklenenlerden;

a- Onüçüncü fıkranın Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI ile Lütfi F. TUNCEL'in karşıoyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

b- Beşinci fıkranın Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE, OYBİRLİĞİYLE,

3- 3 üncü maddesiyle 406 sayılı Yasa'ya eklenen Ek Madde 19'un Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin OYBİRLİĞİYLE, REDDİNE,

4- 1 inci maddesiyle değiştirilen Ek Madde 17'nin iptal edilmesi dolayısıyla uygulama olanağı kalmayan beşinci fıkrasının kuralları nedeniyle kalan bölümünün de 2949 sayılı, Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Yargılama Usulleri Hakkında Yasa'nın 29 uncu maddesinin ikinci fıkrası nedeniyle İPTALİNE, OYBİRLİĞİYLE,

B- 24.11.1994 günlü, 4046 sayılı "Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 3 ve 4 üncü maddelerine 15 maddesinin beşinci fıkrasındaki "Genel ve katma bütçeli idarelerle bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların sadece tekel niteliğindeki mal ve hizmet üretim faaliyetleri ile kamu iktisadi kuruluşlarının temel kuruluş amaçlarına uygun mal ve hizmet üretim faaliyetleri imtiyaz addolunur." tümcesine, 34 üncü maddesine ve 42 nci maddesindeki "18.1.1954 tarihli ve 6224 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin (c) bendi," ibaresine yönelik İPTAL İSTEMİNİN İNCELENEMEYECEĞİNE, OYBİRLİĞİYLE, 28.2.1996 gününde karar verildi.²⁴²⁰

5.4.5. Ekonomi Alanında Yapılan Düzenlemeler

5.4.5.1. Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4046)

Özelleştirme konusu önce bir teklif daha sonra tasarı ile Meclis gündemine gelmiştir. "Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" (2/1996), DYP Grup Başkanvekilleri Turhan Tayan, İhsan Saraçlar ve Nevzat Ercan tarafından hazırlanarak 12.10.1994 tarihinde TBMM

²⁴²⁰ Esas Sayısı 1995/38, Karar Sayısı 1996/7, Karar Günü 28.2.1996, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, sayı 32, cilt 2, 1997, ss. 509-514.

Başkanlığına sunulmuş ve Başkanlıkça 13.10.1994 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. Bu teklif görüşülmeye başlanmadan “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” (1/773) 18.10.1994 tarihinde aynı komisyona havale edilmiştir. Komisyon aynı mahiyette olduğundan tasarı ve teklifi birlikte müzakere etmiştir. Komisyonun 18.10.1994 tarihinde yaptığı 4. Birleşimde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Aykon Doğan’ın Başkanlığında Maliye Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla teklif ve tasarı birlikte incelenip görüşülmüştür. Komisyonda tasarı temel alınmış ve 720 sıra sayısı ile 24.10.1994 tarihinde Genel Kurul Gündemine dağıtılmıştır.

Tasarının gerekçesinde öncelikle özelleştirmenin tarifi ve amacı yapılarak önemi üzerinde durulmuştur. Gerekçede özelleştirme, “devletin iktisadi faaliyetlerinin en aza indirilmesi veya tamamen ortadan kaldırılması, KİT’lerin devlet bütçesi üzerindeki finansman yükünün hafifletilmesi, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin gerçekleştirilmesi, atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılarak sermaye piyasalarının geliştirilmesi ve bu şekilde elde edilecek kaynakların, altyapı yatırımları, savunma, eğitim ve sağlık hizmetlerinde kullanılması suretiyle ekonomide verimliliğin artırılmasını sağlayan önemli”²⁴²¹ bir araç olarak tanımlanmıştır. Özelleştirme uygulamalarına yönelik ilk hukuki düzenlemelerin 29.2.1984 tarihli ve 2983 sayılı Kanun, 84/8495 sayılı Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği ve 28.5.1986 tarihli ve 3291 sayılı Kanun olduğu belirtilmiştir. Özelleştirme uygulamalarında karşılaşılan sorunların giderilmesi amacıyla söz konusu kanunlarda, çeşitli tarihlerde değişiklikler yapıldığı ancak yapılan değişikliklerle özelleştirme mevzuatının daha da karmaşık bir hale geldiği vurgulanmıştır.

Bu nedenle Tasarı, hem mevcut karmaşık yapıdan kaynaklanan sorunların, hem de özelleştirmeden kaynaklanan sosyal, ekonomik ve hukukî sorunların çözümüne yönelik olarak yeni bir düzenleme yapılması ihtiyacına dikkat çekmiştir. Özelleştirme konusunun önem ve ivediliği de göz önüne alınarak Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi veren 5.5.1994 tarihli ve 3987 sayılı yetki kanunu çıkartıldığı, bu yetkiye dayanılarak, 530, 531, 532, 533 ve 546 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin yürürlüğe konulduğu ifade edilmiştir. Ancak söz konusu yetki kanunu ve bu kanuna dayanılarak çıkartılan kanun hükmünde kararnamelerin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi üzerine özelleştirmenin hukukî alt yapısının oluşturulmasının zorunlu hale geldiği belirtilmiştir.²⁴²²

²⁴²¹ Sıra Sayısı 720, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar ve Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan’ın; Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ile Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/1196, 1/773)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 24’ün sonuna ekli, (26.10.1994), s. 1.

²⁴²² **A.k.**, s. 2.

Böylece hazırlanan bu tasarıda, işlemlerin hızlandırılması açısından özelleştirme uygulamalarında yetkili tek karar organı olarak Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu tasarıda, Özelleştirme İdaresi Başkanlığının sadece özelleştirme işlemleri ile görevlendirilmesi nedeniyle, daha önce 2983 sayılı “Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun” ile 3417 sayılı “Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanun” hükümleri uyarınca Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmekte olan Kamu Ortaklığı Fonunun ve Çalışanların Tasarrufa Teşvik Hesabının yönetimi, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına devredilmiştir. Böylece özelleştirme gelirlerinin bir hesapta toplanması amacıyla Özelleştirme Fonu kurularak bu fonun kaynakları ve kullanım alanları belirlenmiştir. Buna paralel olarak Kamu Ortaklığı Fonunun yönetiminin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca, Özelleştirme Fonunun yönetiminin ise Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca yürütülmesi öngörülmüştür. Özelleştirme Fonunda toplanacak gelirlerin Devlet geliri niteliğinde olması da göz önüne alınarak, bu fonun ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Bütçesinin denetiminin Sayıştay Başkanlığınca yapılacağı hüküm altına alınmıştır.

Önceki özelleştirme mevzuatından farklı olarak bu tasarıda, sadece KİT’lerin özelleştirilmesine ilişkin hükümlerle yetinilmeyerek, devletin diğer mal ve hizmet üretim birimleri de özelleştirme kapsamına alınmıştır. Bu tasarıda ayrıca, mevcut durumları itibarıyla özelleştirilebilir nitelikte olmayan kuruluşların Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca mali ve hukuki yönden yeniden yapılandırılmaları öngörülmüştür. Mülkiyeti Hazineye ait taşınmazların özelleştirilmeleriyle ilgili olarak da bu taşınmazların bunları kullanan kuruluş ile birlikte özelleştirilebilmesine imkân sağlanmıştır. Özelleştirme sonucu bu kuruluşlarda çalışan 657 sayılı Kanuna tabi personel ve sözleşmeli personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarına nakillerine ilişkin hükümler tesis edilerek, bu personelin özlük haklarının idamesi ve iş kaybı tazminatı sağlanmıştır. Özelleştirmede stratejik konu ve kuruluşların Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır. Tasarıda ayrıca, KİT’lerdeki istihdam fazlalığı nedeniyle, personel kadrolarının azaltılması için, isteğe bağlı emekliliğe ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Özelleştirme uygulamalarına hız kazandırmak için özelleştirme kapsamındaki kuruluşların mülkiyetinde bulunan taşınmazların ifraz ve tevhidî ile ilgili gerekli düzenlemelerin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yürütüleceğine ilişkin hükümler getirilmiştir.²⁴²³

Yine bu tasarı ile kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinin ancak hizmetin gördürülmesinin özelleştirilmesi şeklinde olabileceği hüküm altına alınmıştır:

²⁴²³ A.k., ss. 2-3.

*Bu çerçevede genel ve katma bütçeli idareler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların mal ve hizmet üretim birimleri ve varlıkları ile kamu hizmeti gören ve tekel niteliğindeki mal ve hizmet üreten kamu iktisadî kuruluşları ve bunların müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimlerinin mülkiyetin devri dışındaki yöntemlerle özelleştirilmelerinin bu Kanuna göre yapılacağı, bu kuruluşların faaliyetlerinin imtiyaz sayılarak bunların özelleştirilmesinin imtiyaz sözleşmeleri ve şartlaşmaları ile yapılabileceği hüküm altına alınmıştır.*²⁴²⁴

Bu tasarıda yine, genel ve katma bütçeli idareler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların ve kamu iktisadî kuruluşlarının gördükleri kamu hizmeti ile doğrudan ilgili olmayan varlıklarının mülkiyetin devri suretiyle özelleştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların anonim şirkete dönüştürülmeleri zorunluluğu kaldırılmıştır. Petrol Kanununda yer alan bazı hükümler değiştirilerek, sermayesinin yarısından fazlası doğrudan doğruya veya dolayısıyla Devlete ait olan kamu kuruluş ve ortaklıklarının iktisap ettikleri ruhsatlar için getirilen sınırlamalar ile Petrol Kanununda belirtilen şartlar çerçevesinde belge verilmesine ilişkin sınırlamalar kaldırılarak özel hukuk tüzel kişilerinin söz konusu belgeleri alması kolaylaştırılmıştır. Böylece yabancı yatırımcıların Türkiye'ye gelişleri kolaylaştırılmıştır. Yine Petrol Kanununun transferlere ilişkin hükümleri gereğince, yabancı şirketlerin sermayelerini yurtdışına transferleri sırasında, sermayenin ithal tarihi ile transfer tarihi arasındaki kur farkları nedeniyle oluşan ve Hazine üzerinde büyük malî külfet yaratan uygulama kaldırılmıştır. Tasarıda ayrıca, belediye ve il özel idarelerine ait ticari amaçlı kuruluşların bu Kanunda yer alan usul ve esaslar çerçevesinde özelleştirilebileceği hükmü yer almıştır. Bütün bu düzenlemelerin yanı sıra özelleştirme uygulamalarında tekeli bir yapının oluşmaması için tedbirler alınmasına yönelik düzenlemeler yapılmış ve rekabetin korunması amacıyla sınırlayıcı hükümler getirilmiştir.²⁴²⁵

Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, tasarının ilkelerini gerekçede belirtilene benzer şekilde sıralamıştır. Bu tasarıda amaç, kuruluşların özelliklerine göre özelleştirme yöntemlerinin belirlenmesi, özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirlerin genel bütçe ve yatırımlarında kullanılmamasıdır. Yine özelleştirmede mülkiyetin yaygınlaştırılması ve nitelikli ortak grubunun temin edilmesi, kamu bankalarının öncelikle özelleştirilecek kuruluşlar arasında yer alması amaçlanmıştır. Ayrıca, Anayasa hükümleri dikkate alınarak, tabii kaynakların mülkiyetinin değil, belirli bir süre için, sadece işletilmesi hakkının özelleştirilmesi ve millî güvenlik ve kamu yararının gerektirdiği haller hariç özelleştirme uygulamalarında kamu kurum ve kuruluşları ile mahallî idarelere satış ve devir yapılmaması kararlaştırılmıştır.²⁴²⁶

²⁴²⁴ A.k., s. 4.

²⁴²⁵ A.k., ss. 4-5.

²⁴²⁶ A.k., ss. 15-16

Komisyonunda tasarının, yeni bir yapılanma getirdiği için Anayasa Komisyonunda görüşülmesi önerisi reddedilmiştir. Komisyondaki görüşmeler sırasında tasarıya yönelik bazı eleştiriler gündeme getirilmiştir. Ülke çıkarları için en kısa zamanda sonuçlandırılması gereken özelleştirme uygulamalarının, yeni teşkilatlar kurularak gerçekleştirilmesinin gereksiz zaman kaybına sebep olacağı söylenmiştir. Özelleştirmenin ne kadar sürede tamamlanacağını belirtilmesi gerektiği ve Türkiye gerçeklerine uygun, özellikle sermayeyi tabana yayacak, gerçek bir özelleştirme uygulamasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Ancak, tasarının bu ihtiyaca cevap verecek kapasitede olmadığı ve Özelleştirme Yüksek Kurulunun Başbakanın başkanlığında dört bakandan oluşmasının, bu konuda alınacak kararlara tamamen siyasi bir nitelik kazandıracağı savunulmuştur.²⁴²⁷ Komisyon raporunda Mustafa Ünalı (Konya), Zeki Ergezen (Bitlis), Ural Köklü (Uşak) ve Cemalettin Gürbüz (Amasya) tasarıya muhalefet şerhlerini belirtmiştir.

Tasarı üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 26.10.1994 tarihli 24. Birleşiminin 4. Oturumunda Başkanvekili Kamber Genç'in başkanlığında başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), özelleştirme üzerindeki uzlaşmanın önemine değinen ve ANAP'ın özelleştirme konusundaki katkılarından bahseden bir konuşma yapmıştır. Türkiye'de ilk kez, bir ekonomik konuda uzlaşıldığı tespitinden hareketle Çelebi, bunu "Parlamento tarihi ve Türkiye'nin geleceği için çok önemli bir başlangıç" olarak nitelemiştir. Toplumda özelleştirmeye destek ancak siyasetçiye güven kaybının getirdiği tepkinin olduğunu söyleyen Çelebi, özelleştirme tartışmalarının Türk toplumuna güven verebilmek açısından büyük önem taşıdığını savunmuştur:

*Özelleştirmenin uygulanmasında, özellikle, çalışanların haklarını gözetmek gerekiyor. Özelleştirmeyi sert, katı bir tutumla, çalışanlara rağmen, sosyal haklara rağmen yapmanın ciddi problemler yaratacağını, dünyadaki uygulamalarından da biliyoruz. Bu nedenle, siyasîlerin, hem toplumda yeniden bir güven tazeleyebilmeleri hem de bu tasarımı kavgasız çıkarabilmeleri ve toplumun çeşitli kesimlerinde sağlanacak uzlaşmayla çözüm getirebilmeleri büyük önem taşıyor... Bu Özelleştirme Yasa Tasarısının rasyonel bir biçimde çıkması ve özelleştirmeye, KİT'lerin siyasîlerin arpalığı olduğu tezinin çürütülmesi gerekiyor. Burada, beğenirsiniz veya beğenmezsiniz, kabul edersiniz veya kabul etmezsiniz; ama özelleştirmeden sonra siyasetin daha iyi bir esasa, temiz bir zemine oturacağına inancım yüksek. Özellikle, siyasîlerin, artık KİT'lere adam yerleştirmekten ve kamu bankalarından kredi alınabilmesi için aracılık yapmaktan kurtulacakları, bunun sonucunda da siyaset ve çıkar ilişkisinin kırılacağı bir dönemin başlayacağı inancımı taşıyorum. Özellikle, bu kararlardan sonra, siyaset yapan eski kuşakların yerine yeni kuşakların geleceğine, siyasette yeni ve ahlaki değerlerin çok önem taşıyacağına inanıyorum.*²⁴²⁸

²⁴²⁷ A.k., ss. 16-17.

²⁴²⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 24, (26.10.1994), s. 247.

Özelleştirmenin dünyada 50'yi aşkın ülkede yapıldığından bahsederek yaygınlığına dikkat çeken Çelebi, Türkiye'de, ekonomik verimliliği, etkinliği artırmanın ve devletin rasyonel ve etkin çalışmasını temin etmenin kaçınılmazlığına işaret etmiştir. Özelleştirmenin, tüm sorunları çözmeyeceğinden hareketle özelleştirmenin çözüm araçlarından bir tanesi olduğuna değinen Çelebi'ye göre, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik darboğazı aşabilmesi için özelleştirme uzlaşmayla ve toplumun desteğini alarak uygulanmalıdır. Çelebi, ANAP'ın 1984 yılında başlattığı özelleştirme gayretinde çok ciddi zorluklarla karşılaştığını hatırlatarak, kendilerinin gayretlerini destek verilmemesi sonucu özelleştirmede mesafe alınamadığını savunmuştur:

*1991 yılının ekim ayında, ANAP olarak, Türkiye'ye istikrar, özelleştirme ve sıkıntı vaat ederken, DYP ve SHP, gökteki yıldızları, iki anahtar ve yeşil kartı vaat etti ve Türk Halkı, iki anahtarı ve yeşil kartı seçti; sıkıntı vaat eden, özelleştirme vaat eden, istikrar vaat eden ANAP'ın Programını seçmedi. Bugün, 1994 yılının ekim ayında, görüyoruz ki, Hükümet, ANAP'ın, 1991 yılının ekim ayında söylediği noktaya gelmiştir ve bugün o hedefleri uygulama noktasındadır.*²⁴²⁹

Plan ve Bütçe Komisyonuna geldiğinde 57 maddeden oluşan bu tasarıya önemli katkılarda bulunduklarını hatırlatan Çelebi, toplumun özelleştirmeye desteğinin alınabilmesi için açıklık ve şeffaflığın önemli olduğunu belirtmiştir. Özelleştirme İdaresi Başkanlığının sadece bütçesinin değil işlem ve uygulamalarının da Sayıştay denetimine alınmasını sağladıklarını savunmuştur. Çelebi, Özelleştirme Fonunun bütçe açıklarını kapatmak için kullanılmamasını istemiş ve çalışanlar açısından sosyal hakların verilmesini sağladıklarını söylemiştir. Çelebi'ye göre 5 Nisan kararlarını alan DYP-SHP Hükümeti Türk toplumunu “eşğini kaybedip, semersiz halde bulduğu zaman sevinen bir noktaya” getirmiştir. Bu Hükümetin özelleştirme yapma konusundaki tutumuna güvenmemekle birlikte Çelebi, tasarıyı desteklediklerini ancak tasarının üç temel noktada değişmesi gerektiğini belirtmiştir. İlk olarak, bu özelleştirme tasarısının uygulanabilmesi için “oy birliği” şartının kaldırılması gerekir. Aksi takdirde Özelleştirme Yüksek Kurulunda, her şey bir pazarlık konusu haline gelir. İkinci olarak, yeni KİT'lerin ve BİT'lerin kurulmaması gerekir. Son olarak da Özelleştirme Yüksek Kurulunda ve Özelleştirme İdaresinde görev alanların, özelleştirmeye ilgili kuruluşlarda çalışmaması gerekir.²⁴³⁰

Tasarının tümü üzerinde SHP Grubu adına söz alan Mustafa Kul (Erzincan), bazı kesimler tarafından kamuoyunun Türkiye'de yaşanan her sorunun tek çözüm yolunun özelleştirme olduğu şeklinde koşullandırıldığına dikkat çeken ve Türkiye'nin en acil sorununun, özelleştirme konusu olmadığını savunan bir konuşma yapmıştır. Kul, hem koalisyon protokolünde ve hem de hükümet programlarında yer alan demokratikleşme konusunun özelleştirme

²⁴²⁹ A.k., s. 248.

²⁴³⁰ A.k., ss. 249-251.

konusundan daha öncelikli olduğunu vurgulamıştır. Kul’a göre ne yazık ki, Hükümet, bu gerçeği görmezlikten gelerek ve özelleştirme konusunda estirilen havaya kendisini kaptırarak, özelleştirme konusunu, gündemin ilk sırasına almıştır. Kamuoyu öylesine koşullandırılmış ve basın ve medya tarafından şartlandırılmış ki, özelleştirmeye karşı çıkmak, neredeyse “vatana ihanet” anlamına gelmiştir. Kul, KİT’lerin, 1980’li yıllara değin “kalkınmanın simgesi” olarak gösterilmesini ve 1990’larda da “tüm kötülüklerin anası” olarak gösterilmesini duygusallık olarak nitelemiştir. Bu şekilde savrulmamak için “toplumsal aklın” geliştirilmesinin önemine değinen Kul, SHP’nin demokratikleşme vurgusunun bu toplumsal aklı oluşturmak ve onu geliştirecek zemini hazırlamak için olduğunu savunmuştur. Meclisi, 18 Mayıs tarihli demokratikleşme paketiyle ilgili somut adımlar atarak Cumhuriyetin en büyük reform paketi olarak bu yasaları çıkarmaya çağırarak Kul, demokratikleşmenin gecikmesinin maliyetinin özelleştirmenin gecikmesinden daha fazla olduğunu ileri sürmüştür:

... demokrasi, maddî bir birimle ölçülemeyecek kadar yüce ve kutsal kavramdır. Dünyanın hiçbir ülkesinde de demokrasi, maddî birimle ölçülemez. Bakınız, birileri çıkıp, her gün, özelleştirmenin geç yapılmasının maliyetlerini anlatıyor ve kamuoyuna ‘özelleştirme hemen şimdi olmalıdır’ mesajını veriyor. Değerli milletvekilleri, şimdi soruyorum bu birilerine: Neden, bize, demokratikleşmenin geç kalmasının hesabını vermiyorsunuz, hesabını yapmıyorsunuz?... Yapılan bu hesaba göre, demokratikleşmemizin maliyeti, yılda 445 trilyon Türk Lirası, ayda 37 trilyon, haftada 8 trilyon, günde 1 trilyon 24 milyar, saatte 51 milyar liradır. Peki, birilerinin hesabına göre de özelleştirmenin maliyeti ne kadar; yılda 70 trilyon, ayda 5 trilyon 834 milyar, haftada 1 trilyon 374 milyar, günde 192 milyar, saatte 8 milyar lira.²⁴³¹

Kul, Tasarının Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülmesi sırasında DYP’nin muhalefetle bir olup, değişiklik önermeleri getirmesini ve bunların kabul edilmesini “şık” olmayan bir tavır olarak nitelemiştir. Kul’a göre, bu tasarı, Komisyondan önceki haliyle “içsel tutarlılığı ve bütünlüğü” olan ve Koalisyon Protokolüne uygun bir tasarıydı. Önergelerle tasarıdaki “yeniden yapılandırma” kavramı çıkarılarak yerine “özelleştirmeye hazırlık” kavramı getirilmiştir, hâlbuki bu iki kavram aynı içerikte değildir. Kul’a göre, yeniden yapılandırılan ve verimli hale getirilen KİT’lerin, yeni statülerinin ne olacağını Özelleştirme Yüksek Kurulunun takdirine bırakmak daha uygun bir düzenleme idi. “Özelleştirmeye hazırlık” kavramı ile bu seçenek tamamen devre dışına çıkarılmıştır. Bu haliyle tasarının Hükümet protokolünün dışına çıktığını öne süren Kul, şu soruyu Hükümete yöneltmiştir: “KİT reformu nasıl yapılacaktır, kim tarafından yapılacaktır? KİT reformu programı olmaksızın, özelleştirme programının yürürlüğe konulması, açıkça, protokolün delinmesi anlamına gelir

²⁴³¹ A.k., s. 253.

mi, gelmez mi?”²⁴³² Tasarıda devletin “antitekel yasası” çıkarılmadan bankacılık sektöründen süratle çıkmasının istenmesinin özel tekellerin daha da güçlenmesini getireceğini savunan Kul, Eximbank yanı sıra Ziraat Bankası ve Halk Bankasının da özelleştirmeden hariç tutulmasını istemiştir. Özelleştirme Fonu denetiminin Sayıştay yerine Meclise verilmesini 832 sayılı Kanuna aykırı bir durum olarak niteleyen Kul, ayrıca Özelleştirme Fonunun, Kamu Ortaklığı Fonuyla ikame edilmesini eleştirmiştir.²⁴³³

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına konuşan Ahmet Derin (Kütahya), Refah Partisinin, özel sektörün yanında ve devletçi bir politika güttüğünü ancak devletin sosyal devlet olma ilkesini zedelemeyecek hizmetleri de yerine getiren bir özelleştirmeden yana olduğunu vurgulamıştır. 1980 sonrasında KİT’lerin ekonomik krizden bilinçli olarak sorumlu tutulduğunu ancak Özelleştirme Yasasının çıkarıldığı 1986 yılında bile KİT’lerin bütçenin sırtına yük olmadığını hatta gayri safi millî hâsılaya katkıları açısından bunların “bir kambur, bir günah keçisi” olmadığını savunmuştur. KİT’lerin zarar etmesinin sebebini özelleştirme modası sebebiyle ANAP döneminden itibaren bu kurumların sahipsiz bırakılmasına bağlayan Derin, özelleştirmenin ideolojik bir mahiyet kazanarak bir devlet ve kamu düşmanlığı yapılmasını, siyasi iktidarların başarısızlıklarının faturasının bunlara yüklenmesini eleştirmiştir. Derin’e göre, sermayeyi tabana yaymak, serbest rekabeti yaygınlaştırmak gerekçesiyle 1989 yılında özelleştirilmiş olan 5 çimento fabrikasının bir tekel oluşturmasıyla, verimliliği artırmamasıyla ve Anayasa Mahkemesine başvurulmasıyla kamuoyunun oluşmadığının farkına varan Anavatan İktidarı, kamuoyu oluşturmak için, kasten bu KİT’leri zarar eder hale getirmiştir. 7–8 trilyon stokla hayatîyetlerini devam ettirebilecek olan bu KİT’ler, 37 trilyonluk stok oluşturmakla, 30 trilyon özel bankalardan kredi kullanmak mecburiyetinde bırakılmıştır. Derin, konuşmasında siyasi iktidar tarafından zarar ettirilen KİT’e örnek olarak Sümerbank’ı vermiştir. 1987 yılında Anavatan iktidarının Sümerbank’ın devlet ihalelerine iştirakini engellenmesiyle 1992 yılında 6,5 trilyon, 1993 yılında 12 trilyon, 1994 yılında da, yaklaşık, 18 trilyon faiz öder hale getirildiğini anlatmıştır.²⁴³⁴ Derin, KİT’lerin zarar etme sebebini şu cümlelerle ifade etmiştir:

*Evet, zarar etmektedir; neden dolayı?... Sistem, tam elli yıldır şu memlekette uygulanan aşırı faizci, enflasyonist, az gelişmiş ülkelerde tatbik edilen sömürge tipi kalkınma modellerinin tatbik edilmesinden dolayıdır, kötü yönetimlerden, kötü istihdamdan dolayıdır ve genel ahlakî çöküşten dolayıdır. Özel bankalarda da hırsızlık, yolsuzluk yapılıyor, özel kuruluşlarda da yolsuzluklar var. Kamu iktisadi teşekküllerinde var da, özelde yok mu? Bu, komple, senelerden beri ülkede uygulanan bir kültür emperyalizminin sonucunda oluşan genel ahlakî çöküşten kaynaklanmaktadır.*²⁴³⁵

²⁴³² A.k., s. 254.

²⁴³³ A.k., ss. 254-255.

²⁴³⁴ A.k., ss. 256-258.

²⁴³⁵ A.k., s. 258.

Tasarının özelleştirmenin kapsamını çok geniş tuttuğunu söyleyen Derin, tasarının ana amacının, “tek tek özelleştirmek değil,” “rejimi tamamen değiştirmek” olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Ayrıca, devleti küçültmek adına, 24 daireselik özelleştirme idaresi kurularak 430’a yakın kadro ile devletin, aslında büyütüldüğünü savunan Derin, özelleştirme hususunda Parlamentoda konsensüs sağlanmadığını ve bu yasanın bazıları tarafından dikte ettirildiğini iddia etmiş ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Özelleştirme, yeniden yapılanmada bir araçtır, bir süreçtir; ancak, örnek gösterilen ülkelere bakın: İngiltere... İngiltere, özelleştirmeyi gerçekleştirmiş; ama bundan önce altyapısı için iki sene çalışmış. Serbest piyasa ekonomisi kendiliğinden oluşmaz ki; serbest piyasa ekonomisi antikapital yasasıyla, tüketiciyi koruma yasalarıyla, genel işsizlik sigortasıyla, memurlara sosyal haklarını emeklilik anında da aynen vermekle oluşturulur.*²⁴³⁶

Bu tasarı ile özelleştirme adına kamu üzerindeki yükün artırılarak bazı kamu kuruluşlarının “peşkeş” çekildiğini iddia eden Derin, özelleştirmeye karşı olmadıklarını ancak tasarıda hem anayasal açıdan hem de ülkenin güvenliği açısından sakıncalar olduğundan hem de stratejik tesisler tespit edilmediğinden dolayı bu tasarıya karşı olduklarını açıklayarak konuşmasını tamamlamıştır.²⁴³⁷

Gruplar adına konuşmalardan sonra tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat), bu tasarının gerekçesi olarak belirtilen devletin hangi mal ve hizmetleri üreteceği ve devletin asli görevlerine dönmesi konusunda bir mutabakat olmadığını belirterek bütün umutların özelleştirmeye bağlanmasının yanlışlığına dikkat çekmiştir. Adil bir vergi yasası çıkarmadan özelleştirme yapmanın doğru olmadığını savunan Kumaş, kamu harcamalarından ve altyapı yatırım ihalelerinden rüşvetin silinerek dürüst yönetimi hayata geçirmenin öneminden bahsetmiş ve özelleştirmedeki tehlikelere değinmiştir:

*Özelleştirme de her derde deva değildir, çare değildir. Çare nedir; çare, İcra Organın ağır baskısı altında bunalmış, Meclis gibi, önce, adliyenin gerçekten bağımsız kılınmasına, devletin tüm harcamalarının hukukun denetimine alınmasına; devletin ilim, hikmet, fazilet, hukuk ve hak ölçülerine göre yönetilmesi için mutlaka anayasa değişikliğine ihtiyaç vardır... Türkiye, özelleştirmede öyle bir yere getirildi ki, satılsın da kime satılırsa satılsın kanaati hâsıl oldu. Şimdi, PTT’nin T’sinin Ermeni orijinli bir Amerikan şirketi tarafından satın alındığını düşünün; bir an düşünün, acaba o zaman haliniz ne olacaktır?!. Değerli milletvekilleri, devletin ve milletin varlığı ebedidir, hükümetler geçicidir, gidicidir; ama bugün ülkeler arasında mücadeleler asla durmamıştır, barış ve sulh devamlı değildir. İşte dört bir tarafımız ateş çemberiyle çevrilidir... O bakımdan, Türkiye ve Türkiye Devleti güçlü olmak mecburiyetindedir; Türkiye’yi güçlü kılmak mecburiyetindeyiz. Evet, devletin satılması gerekli olan birtakım tesislerini satalım; ama ‘kırk defa ölç, bir defa biç’ denilmiştir; son pişmanlık fayda vermez.*²⁴³⁸

²⁴³⁶ A.k., s. 259.

²⁴³⁷ A.k., ss. 259-260.

²⁴³⁸ A.k., s. 262.

Şahsı adına konuşan Algan Hacaloğlu (İstanbul), “içi boş bir demokratikleşme” paketiyle ve “sosyal demokratikleştirilmiş özelleştirme” gibi sözlerle sosyal demokratların direncinin kırılmaya çalışıldığını ancak toplumun Koalisyon Hükümetine artık inanmadığını öne sürmüştür. 1980 sonrasında Türkiye’nin, “dış dünyaya uyum sağlama çalışmaları sürecinde, tekelci sermayeye ve rantıye kesimine tutsak, üretimden, sanayileşmeden, yatırımdan, sabit sermaye birikimlerinden kopuk, ulusal birikim ve teknolojik atılım bilincinden yoksun politikalar” izlediğini iddia eden Hacaloğlu, bütün sorunlarına rağmen, sanayide üretimin yüzde 30’unu sağlayan kamu sisteminin bu tasarıyla çökertilmek istendiğini söylemiştir. Hacaloğlu, “politik paylaşım aracı” olarak siyasetçilerin arpalığı haline getirilen KİT’lerin tekelci sermayeye peşkeş çekilmelerine, teknolojik yenilenme ve rehabilitasyon ihtiyaçları göz ardı edilmesine rağmen hala nasıl sanayi üretiminin yüzde 30’unu sağlayabildiğine şaşıtığını ifade etmiştir. ANAP ile DYP’nin KİT’leri tasfiye etme anlayışında birleşmesini yadırgamadığını ancak sosyal demokrat bir programa sahip SHP’nin, sağın sığ politikalarının peşine takılmış olmasını içine sindiremediğini belirtmiştir. CHP olarak, 24 Ocak ve 12 Eylül’le başlayan bu oyunu bozacaklarını söyleyen Hacaloğlu, özelleştirmenin, kalkınmada birinci derecede öncelikli yörelerdeki tesisleri kapamak anlayışıyla ve stratejik mal ve kamusal yarar amaçlı hizmet üreten tesislerin yüzde 40’ından fazlasını özelleştirme ve bu tesislerin yüzde 30’undan fazlasını yabancılara satma anlayışıyla yapılmaması gerektiğini savunmuştur. Tasarıda yabancılara satışta sınır olmamasını ve üreticilere, kooperatiflere, sendikalara satışta hiçbir öncelik olmamasını eleştiren Hacaloğlu, bankaların özelleştirilmesinden önce bunlardaki vurgunların hesabının verilmesini istemiştir. Bu tasarıyla bütün kamusal yarar amaçlı hizmet birimlerinin sermayeye peşkeş çekilmek istendiğini iddia eden Hacaloğlu, böylece sadece ekonominin belkemiği olan KİT’lerin değil, sosyal devlet anlayışının da çökertilmek istendiğini ileri sürmüştür. Konuşmasını tasarıdaki Anayasaya aykırı hükümler düzeltilmezse tasarıyı Anayasa Mahkemesine götüreceklerini söyleyerek tamamlamıştır.²⁴³⁹

Tasarı üzerindeki eleştirilere cevap vermek üzere Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta), dünyadaki 180 devlet içinde özelleştirmeyi hükümet gündemine almayan Türkiye’den başka devlet olmadığını savunmuştur. Özelleştirme olayının, 1980’li yıllarda sosyalist ekonomilerin çöküşü ile başladığını çünkü sosyalist ekonomilerin, devlet kuruluşlarının, artık, toplumun ihtiyaçlarını taşıyamadığını açıkça ifade ettiklerini söylemiş ve şu şekilde devam etmiştir:

Özelleştirme meselesini, sadece, devlet kuruluşlarından kurtarma şeklinde bu Meclisin huzuruna getirmek de yanlıştır. Eğer bu böyle olsaydı, müesseselerin verimli bir şekilde işletildiğini gördüğümüz Fransa’da,

²⁴³⁹ A.k., ss. 262-264.

*özellemştirmeye niçin gerek duyulmuştu? Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle, Doğu Almanya'daki 6 bin tane işletmenin özelleştirilmesi, neden bugünkü Kohl Hükümetinin gündemine üç yıl önce girmişti?... Özelleştirme, bugün, küremizde yaşayan 5 milyardan fazla insanın, dünyadaki refahı artırma konusunda sarıldığı bir yöntemdir ve 60 milyonla refah arayan Türkiye de, bu yöntemi başarıyla kullanmak mecburiyetindedir. Hükümet, bu mecburiyeti hissetmiş ve bu tasarıyı, 60 milyon insanımızın refahı ve Türkiye'nin büyüme hususundaki gayretlerinin bir gereği olarak huzurlarınıza getirmiştir. Bakın, bütün dünya, bu kalkınma stratejisini benimsemiştir. Bu stratejiyi, bütün ülkeler, dünyanın sosyalist ülkeleri dahi benimsemiştir.*²⁴⁴⁰

İslam Ülkeleri Konferansında da özelleştirmenin ittifakla kabul edildiğini hatırlatan Doğan, özelleştirmenin Türkiye'de “belli müştereklerde uzlaşılabilen” bir noktada olduğunu söylemiştir. Doğan, özelleştirmeyi “devletin işlettiği kurumlarda çalışanların haklarına hâle gelmeden, onların huzurlarını bozmadan, onların geçimlerini sıkıntıya sokmadan, onları kucaklayarak, bu müesseselerde verimlilik arayışı” olarak tarif etmiştir.²⁴⁴¹ Özelleştirmenin şeffaflık içinde yapılacağına vurgu yapan Doğan, tekelleşmenin özelleştirme hadisesinin daha ötesinde düzenlenecek sosyal bir olay olduğunu savunmuş ve Parlamentoya iletilen yasa tasarısının çıkarılmasını istemiştir. Stratejik kuruluşların tasarıda tek tek sayıldığını hatırlatan Doğan, ayrıca Özelleştirme Yüksek Kuruluna, memleketin ekonomik durumu, memleketin güvenliği ve tekelleşmenin önlenmesi bakımından, stratejik kuruluşları belirleme yetkisinin de verildiğine dikkat çekmiştir. Özelleştirme Yüksek Kuruluna ilişkin hükümlerle Türkiye'de uygulanan sözlü bir hukukun, bu tasarıda yazılı hale getirildiğini ve ittifakla karar alma geleneğinin sürdürüldüğünü belirtmiştir. Özelleştirme yöntemlerinin tasarıda açıkça belirtildiğini ve bunların daha önceki mevzuatta bulunmayan yeni yöntemler olduğunu söylemiştir. Tasarının hazırlanmasında ANAP ve RP'nin de katıldığı çalışmaların yapıldığını ve toplumun beklentilerine göre bir uzlaşa arandığını ifade eden Doğan, bu tasarının Koalisyon Protokolüne uygun olduğunu savunmuş ve eklemiştir:

*Özelleştirme olayını, memleketin menfaatine, ekonomide bir demokratikleşme olayı olarak değerlendiriyoruz. Hükümet olarak, huzurlarınıza, uzun çalışmalar sonunda, memleketin menfaatlerini, stratejik ihtiyaçlarını göz önüne alan ve 60 milyonun, istikrar içinde kalkınma amaçlarına hizmet edecek bir yasa tasarısı getirdiğimiz inancındayım.*²⁴⁴²

Tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), tasarının sosyal boyutunun Plan ve Bütçe Komisyonunda, ANAP'ın müdahalesinden önce daha kötü olduğunu ancak bu müdahale ile biraz düzeltildiğini belirtmiştir. Tasarıyı sert bir şekilde eleştiren Gürkan, bu tasarının

²⁴⁴⁰ A.k., ss. 265-266.

²⁴⁴¹ A.k., s. 266.

²⁴⁴² A.k., s. 270.

dünyadaki özelleştirme deneyimine uymadığını zira mülkiyeti tabana yaymak, çalışanlara öncelik vermek ve kamu mallarının değerine satışı diye bir kaygısının olmadığını iddia etmiştir. Avrupa Adalet Divanının kararlarına geçmiş bu evrensel ilkelere uyulmadığını belirten Gürkan, bu haliyle özelleştirmenin “KİT’leri, müzayede salonunda, açık eksiltmeyle satma” şekline dönüştüğünü ileri sürmüştür. Tasarıda KİT’lerin iyileştirilmesi diye bir kavramın olmamasını eleştiren Gürkan, tekelliliğe karşı, önleyeceği hüküm olmamasına da işaret etmiştir: “Bu tasarıyla, yabancılaşmaya, hatta, tekelleşmede, bırakın devlet tekellerinin yerine özel tekellerin oluşmasına, yabancı tekellerin, hatta, yabancı devlet tekellerinin gelmesine kapı açılıyor.” Gürkan, tasarının, yasama organının yetkilerini, bir kurula, o kurul marifetiyle de, Başbakan’a bağlı tek kişilik bir Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devrettiğini iddia ederek konuşmasını tamamlamıştır.²⁴⁴³

Tasarının tümü üzerindeki müzakereler sona erdikten sonra tasarının maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Kanunun amacı hakkındaki 1. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul) konuşmasına başladıktan sonra Divan kâtiplerinin yerinde olmaması üzerine Başkan, 24. Birleşimi kapatmıştır.

Tasarı üzerindeki görüşmelere kaldığı yerden Genel Kurulun 27.10.1994 tarihli 25. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında devam edilmiştir. Selçuk Maruflu bu birleşimde yaptığı konuşmada ANAP olarak bu yasa tasarısının, ülke ve çalışanların menfaatleri açısından, birçok yönden eksikliklerinin olduğunu müşahade ettiklerini bunu düzeltebilmek için 47 tane önerge ortaya çıkardıklarını anlatmıştır. Maruflu, “yenilen yapılanma” gibi özelleştirmeyi sürüncemede bırakacak ve zaman kaybettirecek ifadelerin tasarıdan çıkarıldığını söylemiştir. Özelleştirilecek kuruluşlarda çalışanların mağdur olmamaları için şu iyileştirmelerin tasarıya koyulduğunu vurgulamıştır: İş kaybı tazminatı, sosyal yardım zammı, emekli olan işçilere, yüzde 20 oranında ödenecek olan ödeneğin yüzde 30’a çıkarılması, yeni bir iş bulabilmek için, Özelleştirme Fonundan istifade ederek yeni bir beceri ve eğitim imkânının sağlanması ve bunların tekrar işe yerleştirilmesi.

Ayrıca, özelleştirme gelirlerinin bütçe açıklarını kapatmak için kullanılmaması, şeffaflık, açıklık, ihalede ve değerlendirmede açıklık, sermaye piyasası yolu ile sahiplik ve mülkiyet hakkının yaygınlaştırılması, yeni KİT’lerin, BİT’lerin ve yerel yönetim teşebbüslerinin kurulmamasının tasarıya konulduğunu ifade etmiştir. Özelleştirme esnasında dışarıya bilgi sızdırmayla ilgili olarak, dışarıya bilgi verilmemesi ve kritik olan, özelleştirilecek kuruluşların ayrılarak, bunlarda altın hisselerin oluşturulması gibi hususların da uzlaşmalarla tasarıya konulduğunu söylemiştir. Hükümetin halk nezdinde güvenilirliği kalmadığı iddiasında bulunan Maruflu, çıkacak yasanın uygulanması konusunda endişeleri olduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir.²⁴⁴⁴

²⁴⁴³ A.k., ss. 270-271.

²⁴⁴⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 25, (27.10.1994), ss. 26-27.

RP Grubu adına 1 inci madde üzerinde konuşan Salih Kapusuz (Kayseri), RP olarak özelleştirme gibi önemli bir konunun Başbakan tarafından referanduma götürülmesini teklif ettiklerini ancak buna cesaret edilemeyeceğini savunmuştur. Buna kanıt olarak da özelleştirme kanun tasarısı hakkındaki görüşmelerin televizyondan canlı olarak verilmemesini göstermiştir. Mevcut tasarının, Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarını ve gerekçelerini göz önünde bulundurmayan bir mantıkla aynen getirildiğini savunan Kapusuz, bu gerekçelere örnek olarak KİT’lerin yasayla kurulduğu için, kapatılmalarının da ancak yasayla olmasını göstermiştir. Kapusuz, Hükümetin özelleştirme uygulamalarını Et Balık Kurumu örneğinde eleştirerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁴⁴⁵

1 inci madde üzerinde şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), bu maddede kamunun eli değmiş her şeyin özelleştirilmesine olanak tanıyan bir anlayışın hakim olduğunu belirterek Türkiye’nin Doğu Avrupa ülkesi olmadığına işaret etmiştir:

*Türkiye, bugüne kadar sosyalizmle yönetiliyordu ve birdenbire rejim yıkıldı da, devlet yeniden kurulmak isteniliyor. Sanki, Türkiye, bugüne kadar geldiği noktadan, devletin, birdenbire, tüm mal ve hizmet üretim alanlarından çekilmesiyle yeni bir çıkışa, yeni bir kurtuluşa, yeni bir refaha taşınacak. Türkiye, yıllardır sosyalizmle idare edilmiş olan bir Doğu Avrupa ülkesi değildir. Türkiye, kendi gelişme dinamiklerini, birikimlerini, yöntemlerini; kendi öz kaynaklarıyla, kendi insanıyla, yılların deneyimiyle kurmuş ve belirli kurumları bu on yılların katkısıyla, tüm insanların katkısıyla geliştirmiş bir ülkedir. Her şeyi sil baştan yıkarak, bu ülkeyi düzlüğe çıkartamazsınız.*²⁴⁴⁶

Bu tasarıyla bütün ormanların, hastanelerin, stratejik madenlerin ve her türlü doğal kaynakların özelleştirilmesine kapı açıldığını savunan Hacaloğlu 1 inci maddede bölgelerarası eşitsizliği göz ardı eden bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Hacaloğlu’na göre, gelişmede birinci derecede öncelikli bölgelerdeki tüm tesislerin her türlü özelleştirme anlayışının kapsamının dışında tutulması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca, stratejik mal ve kamusal yarar amaçlı hizmet alanlarında özelleştirmeyi, bu kuruluşların yeniden yapılandırılmasını, teknolojik iyileştirilmesini hedef alan anlayışla, maksimum yüzde 40 düzeyinde sınırlandırmak gereklidir.

1 inci madde üzerinde şahsı adına görüşlerini belirten H. Uluç Gürkan (Ankara), bu maddenin devletin, yetmiş seksen yıllık mal varlığını yok pahasına elden çıkarmaya kapı aralayan bir madde olduğunu iddia etmiştir. Gürkan’a göre, “Amaç ve kapsam” maddesi, ya Anayasaya aykırılığı bakımından gözden geçirilmeli ya da değişiklik önergeleriyle gerçekten özelleştirmenin maddi temellerine uygun bir hale dönüştürülebilmelidir. Bu maddenin “bir ideolojik saldırı” niteliği taşıdığını ve özelleştirmeyi “bir ekonomik ya da siyasi tercih” olarak değil de “dinî bir inanç” gibi algıladığını savunmuştur. Gürkan, bu tasarıda

²⁴⁴⁵ A.k., ss. 28-30.

²⁴⁴⁶ A.k., ss. 30-31.

özelleştirmenin, Türkiye'nin bir meselesi olarak algılanmadığını, Başbakan Tansu Çiller'in özel bir işiymiş gibi algılandığını iddia ederek konuşmasını tamamlamıştır.²⁴⁴⁷ 1 inci madde üzerinde verilen 24 değişiklik önergesinden 8 tanesi görüşülmüştür. H. Uluç Gürkan ve arkadaşları tarafından verilen Anayasaya aykırılık önergesinde yasa tasarısının 1.maddesinin, Anayasanın 5, 6, 10, 47 ve 167 nci maddelerine, Anayasanın Başlangıç Bölümünün beşinci fıkrasına, 7 ve 123 üncü maddeleriyle “Anayasa Mahkemesinin kararları” başlıklı 153 üncü maddelerine aykırı olduğu savunulmuştur. Ancak bu önerge de diğer yedi önerge gibi kabul edilmemiştir. 1 inci madde değişiklik olmadan kabul edilmiştir.

Özelleştirmenin ilkeleri hakkındaki 2 nci maddenin görüşmeleri sırasında ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), özelleştirmenin, “1983 yılında başlayan ANAP İktidarının ortaya koyduğu bir felsefe” olduğu üzerinde durmuştur. Güner'e göre, özelleştirme, sadece ekonomik bir olay değildir, beraberinde sosyal olayları da getiren “bir yaşam tarzı”dır. Ayrıca, özelleştirme ile demokratikleşmenin çok yakın ilgisi bulunmaktadır. 1987 yılında zamanın Başbakanı Turgut Özal tarafından, Doğu Bloğunda çözülme başlamadan önce, Türkiye’de özelleştirme fikri ortaya atıldığında buna karşı çıkıldığını hatırlatan Güner, bu dönemde özelleştirmenin bayraktarlığını yapanların, o zaman, idare mahkemelerine başvurduklarına dikkat çekmiştir. Özelleştirmeyi “Cumhuriyet tarihinin en önemli ekonomik reformu” olarak gördüklerini söyleyen Güner, partisinin özelleştirme konusundaki prensiplerinin 2 nci maddede yer bulmasından memnuniyet duyduklarını belirtmiştir. Bu prensipleri tekelci bir yapının önlenmesi, kamu bankalarının öncelikle özelleştirilmesi, stratejik konularda devletin sahip olacağı imtiyazlı hisselerin oluşturulması ve değer saptamasının adil bir biçimde yapılması olarak sıralamıştır. Kanunun çıkarılmasının yeterli olmadığı, uygulamanın çok önemli olduğuna değinen Güner, mevcut Hükümetin, bu özelleştirme programını gerçekleştiremeyeceğini iddia etmiştir.²⁴⁴⁸

2 nci madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Derin (Kütahya), bu maddede “oluşabilecek tekelci bir yapının olumsuz etkilerinin önlenmesi” ilkesinin getirildiğini ancak “antikartel yasası çıkarılır” şeklinde bir esasın getirilemediğini vurgulamıştır. Bu maddede yetki devrinin olduğunu ve bunun Anayasaya aykırı olduğunu savunan Derin'e göre Anayasa, “yetkiler devredilemez” demesine rağmen, yasama yetkisi, âdeta yürütme organına devredilmektedir. Bu yüzden, Anayasa Mahkemesine başvurulduğunda, bu yasa mutlaka iptal edilecektir. Ayrıca, “Stratejik konularda devletin sahip olabileceği imtiyazlı hisse oluşturulması” hususu da, ayrı bir yasa gereği olması gerekirken, yine, Özelleştirilme Yüksek Kuruluna bu konuda yetki verilmiştir. Derin, özelleştirmenin her kuruluş için belli program dahilinde tek tek yasa getirilerek ve amacı, ilkesi ve yöntemi tespit edilerek yapılması gerektiğini söyleyerek bu önerisine İngiltere’de yapılan özelleştirmeyi örnek vermiştir.²⁴⁴⁹

²⁴⁴⁷ A.k., ss. 32-33.

²⁴⁴⁸ A.k., ss. 53-55.

²⁴⁴⁹ A.k., ss. 55-57.

2 nci madde üzerinde şahsı adına konuşan Algan Hacaloğlu (İstanbul) da bu maddenin Anayasaya aykırı olduğu fikrini tekrarlayarak, özelleştirmenin birçok alanda tekelleşmeye neden olacağını savunmuştur. Hacaloğlu'na göre bu tasarının özünde, bunu engelleyecek herhangi bir şey bulunmamaktadır. Yine, 2. madde üzerinde şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne) ise özelleştirmede Türk vatandaşlarına, çalışanlarına ve sermayedarlarına öncelik tanınmasını istemiştir. Eler'e göre, özelleştirmede unutulmuş bir nokta da, çevre korumasına ne ölçüde uyulacağını denetimidir. Gerek GATT Antlaşmasında gerekse Gümrük Birliği mevzuatında Türk ekonomisinin bu temellere oturtulması gerekmektedir. Bu çerçevede, yabancıların hangi ölçüde teknoloji transferine gidecekleri de çok önemlidir. Ekonomik bakımdan çok zor durumda olan Doğu Avrupa ülkelerinin bile, yabancılara teknoloji transferinde, çevrenin korunması konusunda ağır şartlar koyduğunu hatırlatan Eler, belli sektörlerde belli kartellerin oluşumuna fırsat verilmemesine dikkat çekmiştir. Son olarak, mevcut bürokrasi ve devlet yapısının, özelleştirmenin getireceği yeni sisteme sahip olmadığını belirterek Türkiye'nin bu konuda hazırlıklı olmadığına işaret etmiştir.²⁴⁵⁰ 2. madde üzerinde verilen değişiklik önerileri reddedilerek madde kabul edilmiştir.

Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Görevleri hakkındaki 3. madde üzerindeki görüşmelerde ANAP Grubu adına konuşan Eyüp Aşık (Trabzon), bu maddenin özelleştirmeye ilgili en kritik madde olduğunu söylemiştir. 5 kişiden oluşması öngörülen Özelleştirme Yüksek Kurulunda oybirliği ile karar alınması hükmünün çıkarılmasını istemiştir, zira Kurul üyelerinden bir tanesi isterse özelleştirmeyi durdurabilecektir:

*Bir kurulun tam sayıyla toplanması, tamsayıyla karar vermesi demek, o kurulun her bir üyesine tüm kurul kadar yetki vermek demektir. Bu şekilde, özelleştirmeye karşı, özelleştirmeyi sabote etmeye niyetli bir insana bu yetkiyi vermek demek, zaten, peşinen, bunu ölü doğurmak demektir. Bakınız, özelleştirmeyi doğarken boğuyorsunuz, doğarken öldürüyorsunuz.*²⁴⁵¹

3. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Zeki Ünal (Karaman), bu tasarıda 3987 sayılı Kanunun iptal gerekçesinde belirtilen “bazı malul noktaların” kesinlikle giderilmediğini ve bu tasarının kanunlaştıktan sonra, Anayasa Mahkemesine başvurulduğu takdirde iptal edileceğini savunmuştur. Ünal, Hükümetin 14.9.1994 tarihinde 4011 sayılı Yasayı çıkarmak suretiyle, özelleştirme konusunda kendi önüne bir engel çıkardığını nitekim KİT'lerin hacziyle ilgili bu yasanın Anayasaya aykırı olduğunu, Devlet Bakanı Necmettin Cevheri'nin beyan ettiğini söylemiştir. Özelleştirme Yüksek Kurulunun tek karar mercii olduğunu söyleyen Ünal'a göre, Kurula yüklenen görevlerin ve yetkilerin genişliği ve özelleştirilecek devlet malının 40 ilâ 60 milyar dolar civarında olması sebebiyle üye sayısının yetersiz olduğunu savunmuştur.²⁴⁵²

²⁴⁵⁰ A.k., ss. 57-60.

²⁴⁵¹ A.k., s. 78.

²⁴⁵² A.k., ss. 78-81.

Şahsı adına 3. madde üzerinde konuşan H. Uluç Gürkan (Ankara) da Özelleştirme Yüksek Kuruluna çok fazla yetki verildiğini tekrarlayarak, tabii kaynakların işletme hakkının hangisinin kime verileceğine ilişkin Anayasa gereği, ayrı bir yasa çıkması gerektiğini ifade etmiştir. Gürkan, bu yetkinin Kurula bırakılmasını “bir yetki yasası hilesi” olarak nitelemiştir:

*Yetki yasaları, daha önce görüştüklerimiz, Bakanlar Kuruluna, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi veriyordu. Şimdi, kanun hükmünde kararname çıkarma gereği dahi yok. Beş kişilik bir kurul, yasa mevzuu olması gereken -doğru dürüst, Anayasaya uygun, yetki yasası çıkmış olsaydı- kanun hükmünde kararname konusu olması gereken her türden bir sürü olayı kendi başına karara bağlayacak.*²⁴⁵³

Şahsı adına 3. madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), ise Özelleştirme Yüksek Kurulunda, özelleştirme meselelerini yakından bilen, kabineye ve bu kurula bilgi veren ve özelleştirmeye ilgili hizmetleri yürüten özelleştirmeden sorumlu bir devlet bakanının olması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, özelleştirilecek olan kamu iktisadi teşebbüsleriyle ilgili olarak bugüne kadar hizmet vermiş olan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı ve kendilerine KİT bağlı olan diğer bakanlıkların da bu heyette bulunmasını önermiştir. Konuşmalar tamamlandıktan sonra 3. madde üzerinde çok sayıda soru sorulmuş ve bunlar cevaplandırılmıştır.

Madde üzerinde verilen 8 adet değişiklik önergelerinin görüşmelerine 2.11.1994 tarihli 27. Oturumda geçilmiştir. Bu vesilesiyle söz alan M. İstemihan Talay bu tasarının, Hükümete verilen bir yetki olduğunu ancak bu haliyle, Hükümetin bütünlüğüne değil, sadece Başbakan, Başbakan Yardımcısı ve diğer üç bakana yönelik bir yetki olduğunu iddia etmiştir. Anayasaya göre, Bakanlar Kurulunun, ortak sorumluluğu olduğunu hatırlatan Talay, bu tasarıyla birlikte, 5 kişiye, Cumhuriyetin yetmiş yıllık ekonomik birikiminin geleceğinin kararını verdiğini ve bunun Anayasaya aykırı olduğunu öne sürmüştür.²⁴⁵⁴

Eyüp Aşık (Trabzon) ise 3. maddede oluşturulan Özelleştirme Yüksek Kurulunda üye tamsayısıyla toplanmasının ve oy birliğiyle karar almasının öngörüldüğünü belirterek ANAP olarak bu maddedeki “oy birliği” hükmünün kaldırılmasını istediklerini iletmıştır. Bu tasarı böyle kanunlaştığı takdirde, “ölü doğmuş” bir özelleştirme yasası olacaktır. Zira bu maddeyle 5 bakanın 5’ine de Başbakan yetkisi verilmekte ve her bir bakana bütün kurulun yetkisi verilmektedir. Aşık’a göre oy birliği şartı sebebiyle bakanlar arasındaki pazarlıklar sadece özelleştirme konusuyla sınırlı kalmayacak devletin bütün işlerini ve Hükümetin tüm icraatını kapsayacaktır. Aşık, Türkiye’nin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan birisi olan, ekonominin düze çıkması için en önemli araçlarından birisi olan özelleştirme kanununun ölü olarak doğmaması için, maddenin, verdikleri önerge doğrultusunda düzeltilmesini istemiştir.²⁴⁵⁵

²⁴⁵³ A.k., s. 81.

²⁴⁵⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 27, (2.11.1994), s.

244.

²⁴⁵⁵ A.k., ss. 245-246.

Yine 3. madde üzerindeki önergelerin görüşülmesi sırasında konuşan H. Uluç Gürkan, Özelleştirme Yüksek Kurulunun, Başbakan dahil, 5 bakanının yanı sıra, özelleştirilmesi söz konusu olan kuruluşlarda çalışan işçilerin mensubu oldukları konfederasyonlardan 4 temsilciyle birlikte 9 kişiden oluşmasını istemiştir. Bunun özelleştirme uygulamalarında zorunlu ve evrensel bir ilke olduğunu söyleyen Gürkan, Avrupa Adalet Divanının 8 Haziran 1994’de İngiltere’yi kamu hizmetlerini özelleştirirken, sorumsuzca davrandığı için mahkûm etmesine dikkat çekmiştir. Mahkeme, Avrupa Birliği kurallarına göre, herhangi bir kuruluş özelleştirilirken, işçilere mutlaka danışılması ve çalışanların tüm ekonomik ve sosyal haklarının güvence altına alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu tasarıyla Anayasanın “sosyal devlet” ilkesinin çiğnendiğini öne süren Gürkan, Hükümetin programında söz verdiği “ekonomik ve sosyal konseyi” kurmasını istemiştir.²⁴⁵⁶

Algan Hacaloğlu (İstanbul) da Hükümetin özelleştirilecek kuruluşlarla ilgili çalışma yaptırmadığını bunların birçoğunun hala katma değer yaratan ve ülke ekonomisine katkıda bulunan tesisler olduğunu söylemiştir. Bu kararın da Bakanlar Kurulu tarafından alınması gerekliliğine değinmiştir.²⁴⁵⁷ Yine 3. maddenin değişiklik önergelerinin görüşmeleri sırasında konuşan Emin Kul, KİT’lerin kanunla kurulmuş kurumlar olduğunu bunların özelleştirilmelerinin yine kanunla yapılması gereken bir işlem olduğunu söylemiştir. Kul, bu yetkinin 5 kişilik bir kurula devredilmesinin Anayasanın 35. ve 7. maddesine aykırı olduğunu, karar organının Meclis olduğunu söyleyerek önergelerine destek istemiştir.²⁴⁵⁸ 3. madde üzerindeki hiçbir değişiklik önergesi kabul edilmemiştir.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri hakkındaki 4. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. 4. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), tasarıda özelleştirilecek kuruluşlarda öncelikler tespiti yapılmadığını hâlbuki Özelleştirme İdaresinin, bu kurumların hepsine bir anda müşteri bulmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Bunun sonucunda bu kuruluşların “kelepir” fiyatına gideceğini iddia etmiştir:

Özelleştirme kapsamına alınacak kuruluşlar için, mutlaka, iktisadî, teknolojik, sınaî ve özelleştirme ekspertiz değeri itibarıyla birtakım önceliklerin bu tasarıya konulması gerekirdi. Bu öncelikler buraya konulmayınca, fevkalade indî birtakım kararlarla, fevkalade tahripkâr birtakım neticeler hâsıl olacak; bunlar da, milletin, devlete olan güvenini sarsacaktır.... Türkiye 1984’ten beri özelleştirmeyi tartışmaktadır; dünyada, belki, özelleştirmeyi en çok konuşan, tartışan, bu konuda kanunlar ve kararnameler çıkaran bir memleketiz; ama bu sahada da ciddi bir yol almadığımız ortadadır. Tabii, eğer Türkiye, 1984’ten beri ciddi olarak özelleştirmeyi düşünüyor idiyse, 1984’ten 1994’e kadar geçen bu on sene içinde, özelleştirmeyi hedef aldığı kurumları, bütün iktisadî devlet

²⁴⁵⁶ A.k., s. 248.

²⁴⁵⁷ A.k., s. 249.

²⁴⁵⁸ A.k., s. 251.

*teşekküllerini, öncelikle, sermaye bakımından, teknoloji bakımından, yatırım ihtiyacı bakımından, dar boğaz giderme, teknoloji geliştirme yatırımları bakımından ele alması ve bunları, pazara arz edecek seviyede çalışır kurumlar haline getirmesi gerekirdi; maalesef, bunların hiçbiri yapılmadı.*²⁴⁵⁹

4. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), İç Tüzüğü'nün 77. maddesi gereğince TBMM tarafından reddedilmiş olan kanun tasarısı veya tekliflerinin, ret tarihinden itibaren bir tam yıl geçmedikçe, aynı yasama dönemi içinde yeniden verilemeyeceğine dikkat çekmiştir. İktidar Partilerine mensup grup başkanvekillerinin daha önce verdiği teklif ile bu tasarının maddeler itibarıyla, hemen hemen aynı nitelikte ve aynı mahiyette olduğunu iddia eden Keçeciler, İktidar Gruplarının aceleciliğini eleştirmiştir. Komisyonunda bekleyen teklif ile bu teklifin aynı mahiyette olduğunu söyleyen Keçeciler bu durumun İç Tüzüğe ve Anayasanın İçtüzükle ilgili maddesine aykırılık teşkil ettiğini belirtmiştir. Keçeciler, ayrıca, 4. maddede, Özelleştirme İdaresinin kurulmasının ve kadrolarının geniş tutulmasını uygun değişiklikler olarak nitelemiş ve eklemiştir:

*Özelleştirme İdaresi Başkanlığına bu 4. maddeyle verilen yetkiler, aslında, özelleştirme işlemi yapmak, icra etmek maksadıyla verilmiş yetkililerdir. Bu yetkilerle özelleştirme işlemi yapılacaktır, yapılmaya çalışılacaktır; ama işin başı; yani Özelleştirme İdaresinin bağlı bulunduğu Özelleştirme Yüksek Kurulu, bir evvelki maddede, yanlış, hatalı bir hukukî statü verilerek hatalı bir zemine oturtulduğu için; mevzuatımızda hiç olmayan, idarî mevzuatımızda hiç görülmeyen ve Başbakanın başında bulunduğu bir komisyonda karar alınması yönünde ve hiç rastlanmayan bir şekilde kaleme alındığı için, Özelleştirme İdaresi, çok büyük zorluklarla, çok büyük bürokrasiyle ve sıkıntıyla karşılaşacaktır; daha doğrusu, hiç uğraşmaması icap eden siyasî meselelerle uğraşır hale gelecektir. Özelleştirme İdaresi, bakanları ikna etmek için, toplantıya katılmaya veya kararı imzalamaya ikna etmek için bakanların peşinde koşacaktır; zaman öldürecektir. Aslında, özelleştirme kanunu, 3. maddede yapılan yanlışlıkla ölü doğmaya mahkûm bir kanun haline getirilmiştir.*²⁴⁶⁰

Şahsı adına 4. madde üzerinde söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), KİT'lerin son altı-yedi yıldır zarar etmesinin sebebini bu kuruluşların özelleştirme kapsamına alınıp, gereği yapılmadan sürüncemede bırakılması olarak tespit etmiştir. Hükümetin KİT'lerin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili “tek holding modelini” benimsediğini ama amacın İtalya'daki gibi bunları işletmek olmadığını aksine bunların “yolunu tıkamak veya özelleştirmek” olduğunu savunmuştur. Özelleştirme kapsamına alınacak kuruluşların gerçekçi olarak saptanmasını istemiştir. Şahsı adına konuşan diğer milletvekili H. Uluç Gürkan (Ankara), ise Özelleştirme Yüksek Kurulunun yetkilerini Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devretmesinin anlamının özelleştirmeyi Başbakanın eline vermek olduğu fikrini yineleyerek tasarıdaki özelleştirme yaklaşımını şu cümlelerle eleştirmiştir:

²⁴⁵⁹ A.k., s. 255.

²⁴⁶⁰ A.k., ss. 258, 256-258.

Çankaya'daki Atatürk'ün eski evi, lokanta yapılmak şartıyla ihaleye çıkarılabilir mi; bu yasaya göre çıkarılabilir; ama, size hatırlatıyorum: Bunları yapacaksanız, şu günlerde süratle yapın; çünkü, devir, satma devridir!... Değerli milletvekilleri, görüyorsunuz ne hallere düştük. Hani, bizim tarih kitaplarında Osmanlıların vatani nasıl sattıkları yazılıyordu ya; işte, bütün bu okuduklarınızı unutun; onlar eskidi, yırtıp atın. Yeni olan, devlet babanın, başında “Türkiye Cumhuriyeti” yazılı kamu kuruluşlarını, mallarıyla birlikte, yok pahasına satmasıdır!”²⁴⁶¹

4. madde üzerinde verilen 9 değişiklik önergesinin görüşülmesi sırasında Genel Kurulda karar yeter sayısı bulunamadığından 27. Birleşim kapatılmıştır. Görüşmelere 3.11.1994 tarihli 28. Birleşimde Başkanvekili Mustafa Kalemli'nin başkanlığında devam edilmiştir. İdare hizmet birimleri hakkındaki 5. maddenin görüşmeleri sırasında RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), bu maddede özelleştirme idaresi altında 13 daire başkanlığıyla; ana hizmet birimleri, danışma birimleri, yardımcı birimler, taşra teşkilatı ve İstanbul temsilciliğiyle, yetkileri sınırsız bir teşkilat kurulduğunu söylemiştir. Bu kadar kalabalık bir kadro ile adeta bir “özelleştirme bakanlığı” kurulduğunu savunan Hatip, devleti küçülteceğiz derken 1 466 personelden oluşan dev bir teşkilat öngörüldüğünün altını çizmiştir. Hatip, Hükümetin bu kanun tasarısındaki amacının KİT'lerin ıslahı, istihdamın artırılması, üretimin çoğaltılması, teknolojinin yenilenmesi olmadığını, tükenen kaynaklara yenisini ilave etmek olduğunu iddia etmiştir:

... bu Özelleştirme Kanunu Tasarısı, makyajların, hepsinin üstünde, âdeta, vergi yüz­süzlerine bir mesaj vermektedir; ancak onların işine yarayacaktır. Buradan elde edilecek gelirlerle, devletin bütçesi kurtarılmak istenmektedir. Hâlbuki bu yüz­süzlerin kaçır­mış oldukları vergiler ve vergiye tabi kılınmayan rantlar, hisse senetleri gelirleri tahsil edilse, devletin eline, bütçeyi de, KİT'leri de kurtaracak muazzam bir meblağ geçecektir. Faiz, hem pek çok muafiyetlerle korunmuştur hem de faiz rantından vergi alınmamaktadır. Banka kârları trilyonları bulmaktadır. Nereden geliyor banka kârları; bir başka kaynaktan mı, bir petrol rezervinden mi, bir altın rezervinden mi geliyor? Hayır. İşte, bunlar, KİT'ler eliyle, KİT'ler borçlandırılarak, devlet bütçesinden trilyonlar kâr ediyorlar. Ondan sonra da, 'KİT'ler kamburdur, sırtımızda yük­tür, bunlar devleti sömürüyorlar, günde 250 milyar faizle bizim iflahımızı kesiyorlar' edebiyatları yapılıyor.”²⁴⁶²

Hatip, KİT'leri özelleştirmek için sarf edilen gayretin kayıt dışı ekonomiyi vergilendirmek için kullanılmasını istemiş ve Hükümeti özelleştirme hatasından vazgeçmeye çağırmıştır:

²⁴⁶¹ A.k., ss. 261, 259-261.

²⁴⁶² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 28, (3.11.1994), s. 316.

*Örnek aldığımız Batı, kendisinde bir hata bulduğu zaman derhal vazgeçiyor. İşte İngiltere, PTT'nin P'sini, özelleştirmekten, satmaktan vazgeçmiş; muhalefet bunu resmen ileri sürmüş ve iktidar da kabul etmiş ve dolayısıyla bu tasarruf İngiltere Parlamentosundan geri çekilmiştir. Siz de insaf edin, muhalefetin sözüne kulak vererek, bu memleket meselelerine eğilin. Zararın neresinden dönülürse kârdır, gelin bu fazileti gösterin.*²⁴⁶³

Hükümet adına eleştirileri cevaplayan Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta), Ahmet Remzi Hatip'in verdiği bilgilerin doğru olmadığını, Özelleştirme İdaresinin 325 kadrolu, geçici bir teşkilat olduğunu belirtmiştir. Doğan, ayrıca İngiltere'de PTT'nin T'sinin satıldığı ve demiryollarının ve madenlerin de özelleştirileceği bilgisini iletmiştir. Özelleştirme ile KİT'lerin elden çıkarılacağı eleştirisini de reddeden Doğan, özelleştirilemeyen kuruluşların hangi idareden gelmişse oraya iade edileceğini ve daha yeni bir yapı çerçevesinde, kamu iktisadî teşebbüsü olarak devam edeceğini söylemiştir.²⁴⁶⁴

5. madde üzerinde şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ile “oldukça kalabalık kadrolu yeni bir KİT” kurulduğunu hatta bunun Başbakan için “özel bir çiftlik” olduğunu iddia etmiştir. Gürkan, IMF ve Dünya Bankasına “Özelleştirme Yasası her ne pahasına olursa olsun 10 Kasım'a kadar çıkacak” şeklinde söz verildiğini ve sanki KİT'lerin ölüm fermanının “Atatürk'ün ölüm yıldönümünde” kesildiğini ileri sürmüştür. Gürkan'a göre bu takvime cüret gösterilmesinin sebebi muhalefetin pısrıklığı ve halk yığınlarının suskunluğudur. Halkın özelleştirmenin özüne değil ama, özelleştirilmenin yabancılaştırmaya dönüştürülmesine tepkisinin olduğunu söyleyen Gürkan şöyle devam etmiştir:

*Türk insanı, ulusal sanayiın, bu yasa tasarısında öngörülen biçimde sorumsuzca elden çıkarılışına karşı isyan halindedir. Değerli milletvekilleri, bu isyan, yalnızca belli bir siyasal felsefe ve ekonomik inançtaki insanların yüreklerinde oluşan bir isyan değildir. Özel girişimcilikten yana olanlar da, Türkiye'de özel kesimin gelişmesine bilgi ve beceri yoluyla katkıda bulunmuş, o kesime eleman yetiştirmiş olanlar da PETKİM ya da ERDEMİR gibi kuruluşların yabancı şirketlere satılmasına karşıdır. Hatta yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesinden yana olanlar bile buna karşıdır. Hazır kurulmuşu yabancı sermayeye peşkeş çekmek, yeni yatırım alanları için yabancı sermayenin gelmesini istemekle aynı şey sayılmaz.*²⁴⁶⁵

5. madde üzerinde şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) konuşmasında Özelleştirme İdaresinin, 325 kişilik bir kadroyla İstanbul'da teşkilatlanmasının anlaşılmasız olduğunu söylemiş ve sormuştur: “acaba, yabancı sermaye, yabancı alıcılar Ankara'ya kadar yorulmasınlar diye, kendilerine hizmet götürmek için midir?” Partisinin özelleştirmeye karşı olmadığını ancak

²⁴⁶³ A.k., s. 317.

²⁴⁶⁴ A.k., ss. 317-318.

²⁴⁶⁵ A.k., s. 319.

“yetmiş yılda devletin, milletin kurduğu tesislerin haraç mezat satılmasına” karşı olduklarını ifade etmiştir. Hükümete güvenmediklerini söyleyen Ayhan, bu güvensizliklerine örnek olarak Şeker Sanayi Genel Müdürünün başarılı olduğu halde SHP teşkilatının isteği üzerine değiştirilmesini vermiştir. Cevat Ayhan’ın eleştirisi üzerine Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın söz alarak Şeker Sanayi Genel Müdürünün değiştirilmesinin hiçbir siyasi gerekçeye dayanmadığını basında bu yönde çıkan haberlerin doğru olmadığını belirtmiştir.²⁴⁶⁶ 5. maddenin kabul edilmesinden sonra personel rejimi hakkındaki 6. madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Bu madde üzerinde RP Grubu adına Ahmet Remzi Hatip (Konya), ve şahısları adına H. Uluç Gürkan ve Cevat Ayhan’ın konuşmalarından sonra yine bu madde üzerinde verilen 32 adet değişiklik önergesinin görüşülmesine geçilmiştir. Ancak görüşmelere başladıktan bir süre sonra karar yeter sayısının olmaması sebebiyle 28. Birleşim kapatılmıştır.

8.11.1994 tarihli 30. Birleşimde Başkanvekili Vefa Tanır’ın başkanlığında görüşmelere devam edilmiştir. 6. madde üzerinde verilen değişiklik önergeleri vesilesiyle RP Grubundan milletvekilleri söz alarak Hükümetin özelleştirmeye yaklaşımını ve tasarımı eleştirmiştir.

6. maddenin kabul edilmesinden sonra yasaklar ve cezai hükümler hakkındaki 7. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. Bu madde özelleştirme hizmetinde çalışacak olan personelin, özelleştirilen kurumların hisse senetlerinin satışı sebebiyle özel menfaat sağlamalarını önleyici hükümler içermiştir. ANAP Grubu adına Emin Kul (İstanbul) ve RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) bu madde de Özelleştirme İdaresi personeli için sahip oldukları bilgileri açıklama yasağı getirildiğine ancak Bakanlar Kurulu üyelerinin, Özelleştirme Yüksek Kurulu Başkanı ve üyelerinin, Özelleştirme İdaresi Başkanı ve yardımcılarının, özelleştirilecek kuruluşların genel müdürlerinin, yardımcılarının yasaklı olmadığına dikkat çekmiştir. Tüm personelin gereksiz yere bu yasağa dahil edildiğini belirten Kul ve Ayhan, Başbakan ve bu görevde çalışacak olan ve Özelleştirme Yüksek Kurulu üyesi olan bütün bakanların tüm aileleri ile birlikte, bu yasağın kapsamına dahil edilmesini istemiştir.²⁴⁶⁷ 7. madde üzerinde konuşmalar tamamlandıktan sonra üç milletvekili, Salih Kapusuz, Hüseyin Erdal ve Ahmet Remiz Hatip, madde üzerinde sorular sormuş ve Devlet Bakanı Bekir Sami Daçe bu soruları yanıtlamıştır. Bu madde üzerinde verilen 30’u aşkın değişiklik önergesinden 12 tanesi okutularak görüşülmüştür.

Özelleştirme İdaresinin bütçesi hakkındaki 8. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman) ve şahsı adına konuşan Salih Kapusuz, Özelleştirme Fonunun yüzde beşinin İdarenin bütçesi olarak belirlenmesini yüksek bularak yüzde beş rakamının “ihtiyaçları kadar” ibaresiyle

²⁴⁶⁶ A.k., ss. 320-323.

²⁴⁶⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 30, (8.11.1994), ss. 452-456.

değiştirilmesini istemiştir. Şahsı adına konuşan Hüseyin Erdal da Başbakanın bu miktarı partizanca kullanacağını iddia etmiştir. 8. madde üzerinde verilen 10 tane değişiklik önergesinin reddedilmesinde sonra bu madde kabul edilmiştir. Özelleştirme Fonu ve kaynakları hakkındaki 9. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), bu maddeyle devletin ortak olduğu ve tasarrufunda bulunan payların ve gelir getiren kaynakların tamamının elden çıkarıldığını belirtmiştir. Özelleştirmenin kamu açıklarını kapatmak için yapıldığını savunan Erdal, özelleştirmenin asıl maksadının gelir düzeyini artırmak için üretimi artırmak, yeni teknoloji transfer etmek, daha yeni kaynaklar bulmak için büyük yatırımlar yapmak olduğunu hatırlatmıştır. Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) ise Anavatan İktidarı zamanında çıkarılmış olan 2983 sayılı Kanunda Kamu Ortaklığı Fonu, Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kurulduğunu ve bu Başkanlığın da giderlerinin, fonun yüzde 1'i olacağı tarif edildiğini hatırlatmıştır. Bu oranın yüzde 5'e yükseltildiğine dikkat çeken Ayhan, özelleştirmenin, “bugünkü şartlarda memleket için faydalı” olmadığı kanaatini taşıdıklarını söylemiştir.²⁴⁶⁸ 9. madde üzerinde verilen 9 önergeden 4'ü görüşülerek reddedilmiştir.

Özelleştirme Fonunun kullanım alanları hakkındaki 10. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), Bu kanun tasarısının hükümleriyle özelleştirilmesi öngörülen kamu iktisadî teşekküllerinin çok daha büyüğünün, Özelleştirme İdaresi adı altında kurulduğunu ileri sürmüştür. 10. maddede özelleştirme kavramına ters düşen hükümler tesis edildiğini savunan Kul, Özelleştirme İdaresinin gerektiğinde özelleştirme programındaki kuruluşların hisse senetleriyle bu kuruluşlara ait her türlü kıymetli evrakın satın alınmasını üstlenmesini örnek olarak vermiştir. Özelleştirme Fonundan genel bütçeye kaynak aktarılmasında konusunun madde metninde yer almasını memnuniyet verici bulduğunu ifade eden Kul, bu kanun tasarısından sonra ortaya çıkan bütçe kanunu tasarısında, bu hükmü nakzeden ve Özelleştirme Fonunun kullanılması açısından, bütçe kanunu tasarısıyla yeni düzenlemelerin yapıldığı bir olayla karşılaştıklarını belirtmiştir. Bunu da Hükümetin samimiyezsizliği olarak nitelemiştir. Kul'a göre, bütçe kanunu bu tasarıdan sonra çıkacağı için, 10. maddede yer alan, “Özelleştirme Fonundan genel bütçeye kaynak aktarılmaz” hükmü boşlukta kalacaktır. Böylece, özelleştirme gelirleri, gerçekten, yeni özelleştirmeler, doğacak sosyal olayları önlemek ve sosyal yaraları sarmak için kullanılmayacak, belki bir seçim yatırımı için, belki bütçe açıklarını kapatmak için kullanılacaktır.²⁴⁶⁹

10. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Salih Kapusuz (Kayseri), Özelleştirme Fonunun özellikle KİT'lerde çalışan, özelleştirilecek kurumlarda çalışan işçilerin iş kaybı tazminatlarının ödenmesine tahsis edilmesinin

²⁴⁶⁸ A.k., ss. 487-490.

²⁴⁶⁹ A.k., ss. 496-498.

sevindirici olduğunu ancak, “meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitimi hizmetlerinin sağlanması” ibaresinin belirsiz bir ifadeyi ihtiva ettiğini belirtmiştir. Kimlerin nasıl bir eğitime tabi tutulacağını ve nasıl bir eğitimin kastedildiğini sormuştur. Kapusuz, bu maddeye göre, Özelleştirme Fonunu, özelleştirilecek kuruluşların kalan borçlarının tasfiyesinde kullanılmasına değinerek aslında büyük borçları sebebiyle KİT’lerin zaten özelleşmiş durumda olduğunu savunmuştur.²⁴⁷⁰ 10. madde üzerinde verilen 34 önergeden 16’sı işleme konulmuştur. Bu maddenin oylaması 31. Birleşime kalmış ve 9.11.1994 tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında toplanan Genel Kurulda 10. madde kabul edilerek denetim hakkındaki 11. maddenin görüşmelerine geçilmiştir.

RP Grubu adına bu madde üzerinde söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), Özelleştirme idaresi bütçesinin denetiminin Sayıştay tarafından yapılacağını belirtmiştir. Ayrıca, Özelleştirme İdaresinin yapmış olduğu işlemler ve özelleştirme işlemindeki bütün hizmet ve uygulamaların denetiminin 3346 sayılı KİT’lerin denetimiyle ilgili Kanun ve Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun görev ve yetkilerini tanzim eden 72 sayılı kararname esaslarına göre yapılacaktır. Ancak, bir sonraki maddede özelleştirme işlemlerinde uygulanmayacak hükümleri ihtiva eden bölümde, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu, 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu ve 832 sayılı Sayıştay Kanununun vize ve tescile ilişkin hükümlerinin bu özelleştirme işlemlerinde uygulanmayacağı ifade edilmektedir. Kapusuz, denetim müessesesi iyi kurulamazsa ve denetim mekanizması iyi işletilemezse yapılacak bütün işlemlerin ve eylemlerin yargıya götürüleceğine dikkat çekmiştir. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun direkt olarak Meclise bağlanmasını isteyen Kapusuz, bunun bir ek maddeyle sağlanmasını istemiştir.²⁴⁷¹

11. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), GAP’ın açılışının Türkiye’ye hayırlı olmasını diledikten sonra Özelleştirmeyle ilgili denetim mekanizması açısından 11. maddenin doğru bir madde olduğunu savunmuştur. Komisyonunda özelleştirme idaresi başkanlığının tüm işlevlerini, tüm çalışmalarını Yüksek Denetleme Kurulu kapsamına alarak Parlamentonun denetimine bıraktıklarını hatırlatan Çelebi, özelleştirmede başarılı olabilmek için, kamuoyunun desteğinin çok önem taşıdığına işaret etmiştir. Türkiye’nin ciddi bir biçimde kamu açıkları açısından sorunlarla karşı karşıya olduğunu hatırlatan Çelebi, Özelleştirme Yasa Tasarısını bir an evvel Meclisten geçirmek zorunluluğuna vurgu yapmıştır. Bu tasarıda amaçları belli olan, hedefleri belli olan bir özelleştirme uygulamasına ihtiyaç olduğunu ancak ne yazık ki 3. maddede “oy birliği” esası kabul edilerek, veto hakkı tanındığını ve bu maddeyle kanunun işlemesine büyük bir engel getirildiğini öne sürmüştür. Çelebi, bu

²⁴⁷⁰ A.k., ss. 498-500.

²⁴⁷¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, cilt: 70, Birleşim: 31, (9.11.1994), ss. 10-12.

tasarıda çok detaya inildiği için ve kanun tasarısı, komisyona bir özelleştirmeme kanunu olarak geldiği için, sonradan revizyonlarla çalışır hale getirilmeye çalışıldığını söyleyerek, Yüksek Denetleme Kurulunun, Başbakanlık yerine Parlamenteoya ve Parlamento Başkanına bağlanması fikrini desteklemiştir.²⁴⁷²

Şahsı adına konuşan H. Uluç Gürkan (Ankara) bu maddenin, İktidar Partisi Gruplarının bu yasa konusundaki samimiyetini ölçecek bir madde olduğunu söylemiştir. Gürkan, Plan ve Bütçe Komisyonunda ANAP'ın isteğiyle özelleştirme idaresinin ve fonunun Sayıştay denetiminden kaçırıldığını belirtmiştir. Anayasanın 160. maddesine uygun olarak bu tasarının ilk halinde Sayıştay denetiminin öngörüldüğünü, bu yasa tasarısının, değişiklik teklifleri ciddiye alınmadan çıkarılması durumunda Anayasa Mahkemesince iptal edileceğini savunmuştur. Yine şahsı adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya) da bu maddenin özelleştirmeyi denetimden kaçırma maddesi olduğunu iddia etmiş ve Sayıştaya verilmeyen yetkinin Başbakanlık Yüksek Denetleme Kuruluna verilmesini eleştirmiştir. Bakanlar Kurulunun tayin ettiği insanlardan oluşan Kurulun üyeleri ile bu denetlemenin olmayacağını Sayıştay denetiminin gerekli olduğunu savunmuştur.²⁴⁷³

11. madde üzerinde Fonların Sayıştay denetimi dışında tutulması konusunda üç milletvekilinin yönelttiği sorulara verdiği cevapta Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ (Adana) fonların Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından denetlenmesi konusunun, Anayasa Mahkemesinin 1989 yılında, 3346 sayılı Kanunun 12. maddesini iptal ederken ortaya koyduğu gerekçeyle ilgili olduğunu ifade etmiştir. 11. madde üzerinde verilen 21 önergeden 8'i işleme konulmuştur.

Bu maddenin kabul edilmesinden sonra uygulanmayacak hükümler hakkındaki 12. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. RP Grubu adına konuşan Ali Oğuz (İstanbul) bu maddede özelleştirme işlerinin 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa, 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununa ve 832 sayılı Sayıştay Kanununun vize ve tescile ilişkin hükümlerine tabi olmamasını eleştirerek özelleştirmenin bütün denetim mekanizmalarından arındırılmasını ve bu kadar kolaylık getirilmesinin maksadını sorgulamıştır. Şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan ise bu maddenin bu yasa tasarısında, hiç olmasa da olur bir madde olduğunu söylemiştir. Cevat Ayhan da umumi hükümlerin denetiminden kaçmanın yolsuzluğa götürdüğünü bu kaçışın ancak çok zaruri ise ve haklı gerekçeleri varsa kabul edilebileceğini ifade etmiştir. Türkiye'nin yetmiş yılda edindiği mal varlıklarının özelleştirilmesiyle ilgili bir muamelenin, mutlaka, Sayıştay gibi, bağımsız yüksek mahkeme üyelerinin denetiminde geçirilmesinin gerekliliğine işaret etmiştir.²⁴⁷⁴ 12. madde üzerindeki 4 önerenin reddedilmesinden sonra bu madde kabul edildi ve Stratejik Kamu ve Kuruluşlar ile İmtiyazlı Hakların Belirlenmesi hakkındaki 13. maddenin görüşmelerine geçilmiştir.

²⁴⁷² A.k., ss. 13-16.

²⁴⁷³ A.k., ss. 16-19.

²⁴⁷⁴ A.k., ss. 30-34.

13. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), Özelleştirme Fonunun Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetim alanı içine alınmasının Anayasa Mahkemesinin kararına uygun olarak düzenlediğini ve 13. maddeyle ilgili olarak altın hisse meselesinin önemli olduğunu belirtmiştir. İngiltere’de birçok uygulamada, birçok kuruluşta yüzde 1, yüzde 2 gibi altın hisse tutulmaktadır ve bu, özelleştirme sonrası uygulamalarda, devletin, belli ölçüde rekabet ortamını ve iklimini yaratması açısından, önemli bir araç olarak elinde kalmasını temin etmektedir. Altın hisse uygulamasının çok önemli olduğuna değinen Çelebi, Türk Hava Yollarında, altın hisse olması gerektiğine inanmadığını bu kurumun bu kadar stratejik olmadığını söylemiştir:

*Dünyada, birçok özelleştirme uygulaması yapılmıştır. Bu altın hisse, yüzde 1 olabilir, yüzde 2 olabilir; ama, burada, yüzde 49’a kadar yetki vermek doğru değil. Mümkün olabildiği ölçüde, o rekabet ortamının ve antitekelin yaratılmasını teminen, fiyatlandırma ve yatırım politikasını toplum yararına değerlendirmek üzere, yüzde 1-2 gibi hisselerin, birçok özelleştirme operasyonunda, elde tutulmasında da yarar olduğu kanaatindeyim.*²⁴⁷⁵

RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya), 13. maddede hangi kuruluşların stratejik kuruluş olacağına Özelleştirme Yüksek Kurulunun karar vereceğinin söylendiğini ve THY, Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Toprak Mahsulleri Ofisi, Alkoloid Müessesesi, Türkiye Petrolleri gibi kuruluşların stratejik tesis olarak tarif edildiğini belirtmiştir. Stratejik kuruluşlara demir çelik tesislerinin, petrol rafinerilerinin, ASELSAN’ın, Makine Kimya Endüstrisi’nin dahil edilmesini isteyen Ayhan, bu kararın Özelleştirme Yüksek Kuruluna bırakılmamasını, doğrudan doğruya, Meclis tarafından kanunun metnine koyulmasını önermiştir. Şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara) ise 13. ve 15. maddeler arasında çelişki bulunduğunu öne sürerek 13. maddede tekelleşmeyi önlemek gerekçesiyle “stratejik kuruluş belirleme” diye bir kavram getirildiğine, 15. maddede ise bütün kamu iktisadi kuruluşlarının Anayasa gereğince, Danıştayın denetiminde olduğunun belirtildiğine dikkat çekmiştir. Gürkan bu çelişkilerin değişiklik önerileriyle giderilmesini istemiştir.²⁴⁷⁶ 13. madde üzerinde verilen önergelerden 8 tanesi işleme konularak reddedilmiştir.

Yabancılar Gayrimenkul Satışı hakkındaki 14. maddenin görüşmelerinde ANAP Grubu adına Yüksel Yalova (Aydın) söz almıştır. Bu maddede özelleştirme uygulamaları çerçevesinde, yabancılar gayrimenkul satışı ve devrinin, müteakabiliyet esasları göz önünde bulundurularak, yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilebileceğinin öngörüldüğünü belirtmiştir. Bu konuda, yürürlükte bulunan, Köy Kanunu, Tapu Kanunu ve ilgili diğer mevzuatın geçerliliğinin korunduğunu vurgulamıştır. Yalova, bu maddeyi

²⁴⁷⁵ A.k., s. 39.

²⁴⁷⁶ A.k., ss. 39-42.

hukuk tekniğine aykırı düzenlenmiş bir madde olarak gördüğünü açıklamıştır. Bu maddede özelleştirme uygulamaları çerçevesinin dışında da, yabancılara gayrimenkul satışının ve devrinin olabileceğinin, kategorik olarak öngörüldüğünü söyleyen Yalova, “satış ve devri” kelimelerinin kapsamı itibarıyla bir eksiklik olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁷⁷

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir) yabancılara gayrimenkul satışının Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tartışılan bir konu olduğunu ve en son Anayasa Mahkemesinin 3278 sayılı Kanunu 1986’da iptal etmesiyle gündeme geldiğini hatırlatmıştır. Bu tasarının 14. maddesiyle bu konudaki tartışmaların yine gündeme geldiğini söyleyen Elkatmış, yabancılara gayrimenkul satışını öngören bu maddenin Anayasaya aykırı olduğunu iddia etmiştir. 3987 sayılı Kanununun aynı gerekçelerle 1994’te Anayasa Mahkemesinde iptal edildiğini söylemiştir. Elkatmış, bu maddenin kabul edilmesiyle yabancılara mal satışlarının ileride uluslararası ihtilaflara sebebiyet vereceğini söyleyerek konuşmasını şu cümlelerle bitirmiştir:

Değerli arkadaşlarım, tarihî süreci şöyle bir düşündüğümüz zaman; Filistin elimizden nasıl gitti? Hatırlarsınız, Abdülhamit Han, Yahudilere, Devleti Osmaninin o en zor dönemlerinde dahi, parayla toprak satmayı kabul etmemişti. Sonunda onlar aldılar. Her ne kadar, Sayın Başbakanımız gittiğinde “vaat edilen topraklardan” bahsetti; herhalde bu maddenin getirilmesindeki amaç da Sayın Başbakanın İsrail’deki o konuşmasıyla manasını buluyor. Bu maddenin niçin getirildiğini izah ediyor. Biz, öyle düşünüyoruz. Peki, Kıbrıs niye elimizden gitti. İşte, yabancılardan böyle ülkemizden mal alması dolayısıyla gitti. Girit nasıl gitti? Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Biz, bu maddeyi çok sakıncalı buluyoruz.²⁴⁷⁸

Şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), özelleştirme işini başarıyla sürdüren İngiltere’nin, Hükümetin yapmak istediği gibi blok satış ve de yerli ya da yabancı bir gruba satış yerine, halka satış öngördüğüne dikkat çekmiştir. Gürkan’a göre, İngiltere’nin hiçbir özelleştirme mevzuatında, 14. madde gibi maddeler yer almamaktadır ve bu deneyimden ders alınmalıdır. Aynı madde üzerinde söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), özelleştirme konusunda örnek alınan Batı’nın hassasiyet ölçülerinin kullanılmadığını ve Batılı ülkelerde, özellikle yabancılara satış, onların mülk edinmesi, özelleştirmeden pay almaları konusunda getirilen çok ciddi limitlerin bu tasarıda olmadığını savunmuştur. Mütakabiliyet esasının da çok anlamlı olmadığını söyleyen Kapusuz, vatandaşın sözgeliimi İngiltere’den mal almak için bir çabasının olmayacağını belirtmiştir. Başbakanın ABD’den mülk almasının bir istisna olduğunu savunan Kapusuz’a göre yabancılara gayrimenkul satışında dikkatli olunmasını istemiştir.²⁴⁷⁹

²⁴⁷⁷ A.k., ss. 56-57.

²⁴⁷⁸ A.k., s. 60.

²⁴⁷⁹ A.k., ss. 61-63.

14. madde üzerinde verilen dört önerenin görüşmeleri sırasında söz alan Abdüllatif Şener de yabancılara gayrimenkul satışında bir mütekabiliyet esasının olmasının önemli olmadığını zira gelişmiş Batı ekonomilerindeki güçlü alım kapasitesi karşısında, bunun hiçbir anlam ifade etmediğini ileri sürmüştür:

*Bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının yabancı ülkelerde özellikle Batılı ülkelerde gayrimenkul alımı fazla bir önem taşımaz; çünkü bu alımı gerçekleştirebilecek çok sayıda insan söz konusu değildir; ama ekonomik gücün yüksek olduğu, Batılı ekonomileri ve ekonomik birimlerin, az gelişmiş ülkelere gayrimenkul edinmelerinin, yasal engelleri kaldırıldığı takdirde, fevkalade kolay olacağı hepimizin takdir edeceği bir gerçektir. Bu yasal sınırlamalar aşıldığı takdirde, ortadan kaldırıldığı takdirde, Türkiye'nin yaşanmaya değer bütün güzel köşelerinin yabancılara işgaline uğrayabileceği ve kısa zamanda satın alınabileceği herkesin takdir edebileceği bir gerçektir.*²⁴⁸⁰

Bu özellikleri sebebiyle, söz konusu maddenin, Anayasanın 3. ve 5. maddelerine aykırı olduğunu belirten Şener, dış borçları ödemek için tüm KİT'lerin satılmasının da yetmeyeceğini söylemiştir. Şener, bu maddede ifade edilen özelleştirme çerçevesi dışında da Türkiye'deki gayrimenkullerin yabancılara satımına yöneleceğini ve bunun da "Türkiye'nin bütünlüğüne yönelik en büyük tehditlerden ve tehlikelerden birisi" olduğunu iddia etmiştir. Bu maddenin tasarıdan çıkarılmasını isteyen Şener'den sonra konuşan Emin Kul (İstanbul) da maddenin bu şekilde kabul edilmesi durumunda özelleştirme işlemleriyle ilgili olarak satılacak veya devredilecek gayrimenkullerin hepsinin yabancılara eline geçmesinin, mütekabiliyet esası dahi gözetilmeden gerçekleşeceğini öne sürmüştür. Bunu önlemek için getirilecek bir ek fıkayla ikinci veya üçüncü defa el değiştirme sırasında, eğer bir özelleştirme işlemi sonucu elde edilen bir gayrimenkul varsa, bu gayrimenkulün de tekrar devir ve satışını yapan tapu dairesi, mütekabiliyet, esasının var olup olmadığını araştırarak ve mütekabiliyet esasını tespit etmeden devir ve satışını yapmayacaktır.²⁴⁸¹ Yine değişiklik önergesi üzerinde konuşan H. Uluç Gürkan (Ankara) ise dünyadaki bütün özelleştirme uygulamalarında, yabancılaştırmaların belli bir oransal sınırı varken bu konuda hiçbir sınır koyulmamasını eleştirmiş ve eklemiştir:

*Yabancılara gayrimenkul satışı vesilesiyle, 14. maddede bu sınırı koyabiliriz. Böylece, hem dünyanın yabancılaştırmaya sınırsız kapı açmış tek ülkesi olma sıfatını almaktan kendimizi kurtarmış oluruz hem de Anayasa Mahkemesinin, Anayasanın 153. maddesine göre daha önce verdiği kararlarının bir gereğini yerine getirmiş oluruz. Anayasa Mahkemesi, daha önceki özelleştirmeye ilgili iptal kararlarında, yabancılaştırmaya sınırsız gidişi Anayasaya uygun bir davranış olarak görmemişti ve özelleştirme yasalarında yabancılaştırma için konulacak sınırın da mutlaka yüzde 50 oranının altında olması gerektiğini -kararlarında oran vererek- belirtmişti. Bu, bir içtihat niteliğindedir. Anayasanın 153. maddesi uyarınca, bu Meclis, bunu görmezden gelemez; bu sınırı koymak zorunda.*²⁴⁸²

²⁴⁸⁰ A.k., s. 66.

²⁴⁸¹ A.k., ss. 67-68.

²⁴⁸² A.k., s. 69.

14. maddenin kabulünden sonra 31. Birleşim kapatılmıştır. Kamu Hizmetlerinin Gördürülmesinin Özelleştirilmesi hakkındaki 15. maddenin görüşülmesine Genel Kurulun 10.11.1994 tarihli 32. Birleşiminde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında devam edilmiştir. 15. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), bu maddede genel ve katma bütçeli idarelerle bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların mal ve hizmet üretim birimleri ve varlıklarının (yani, baraj, gölet, otoyol, yataklı tedavi kurumları, limanlar ve benzeri diğer mal ve hizmet üretim birimlerinin) özelleştirilmesinin öngörüldüğünü ancak bunların özelleştirilme yöntemlerinin netleştirilmediğini savunmuştur. Ayrıca, bu tasarı hazırlanırken bazı teknik, idari ve hukukî konuların atlandığı kanaatinde olduğunu zira örneğin, hizmetlerinin özelleştirilmesi düşünülen baraj ve göletlerin mevcut statülerinin incelenmediğini söylemiştir. Ünal'a göre GAP'ın beyni durumunda bulunan Atatürk Barajının hizmetlerinin özelleştirilmesi mahzurludur ve politikaya kurban edilmekten ziyade, vatandaşların hizmetlerine sunulacak Devlet Su İşlerinin kendi statüsü içerisinde işletilmesi daha uygundur.²⁴⁸³

15. madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Yüksel Yalova (Aydın), bu maddede “kamu hizmeti” denilerek kamu hizmetlerinin, hiç gerekli olmadığı halde, “kamu yararı gözetilerek yapılan işler” diye açıklandığını belirtmiştir. Yalova, 15. maddedeki “imtiyaz” sözcüğü üzerinde bir kez daha düşünülmesini bu maddenin kabulü öncesinde “imtiyaz” kelimesinin doğurabileceği muhtemel sonuçların değerlendirilmesinin, hem zaman açısından hem de yapılacak devir işlemlerinin doğuracağı mali sonuçların telafisinin imkânsızlığı açısından büyük faydası olacağı kanaatini iletmiştir. Şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul) ise bu tasarıyla Hükümetin “son derece geniş” bir özelleştirme yetkisini aldığını ve KİT’leri sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, gerekli olanları özelleştirmek; ama stratejik mal üretkenleri, kamusal yarar amaçlı hizmet üretenleri rehabilite ederek, özertleştirerek Türkiye ekonomisine kazandırmak tercihinin güdülmediğini söylemiştir. Bunun yerine, tüm kuruluşların tasfiyesini hedef alan bir tercih içinde olduğunu ileri sürmüştür. KİT’lerin 49 yıllığına kiralanmasını da eleştiren Hacaloğlu, “49 yıl sonra yeni bir Türkiye ile yeni üretim yöntemleriyle, teknolojiyle, yeni tanımlarla, yeni malzemelerle” karşı karşıya olunacağını ve bu kadar sürelik kiralamaların “mülkiyet dışında, her türlü tasarruf yetkisinin devri” anlamına geldiğini savunmuştur. Yine 15. madde üzerinde söz alan H. Uluç Gürkan bu maddenin düzenlenmesinde İngiltere’de yaşananlardan ders alınması gerektiğini bu ülkede PTT’nin P’sinin, yani posta hizmetlerinin özelleştirilmesinde kamu hizmetlerinin gördürülmesinin özelleştirilmesinden vazgeçildiğini söylemiştir. İngilizlerin “Bağnaz ve Ortodoks özelleştirme anlayışını” sorguladığı ve kamu hizmeti üreten kuruluşlara daha fazla ticaret serbestliği verdiği bir dönemde Hükümetin “Ortodoks özelleştirme anlayışı” içinde olmasını eleştirmiştir.²⁴⁸⁴

²⁴⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 32, (10.11.1994), ss. 92-94.

²⁴⁸⁴ *A.k.*, ss. 95-99.

15. madde üzerinde verilen 30 önergeden 12 tanesinin görüşmeleri yapıldıktan sonra bu madde kabul edilmiştir. Özelleştirme Uygulamaları Sonucu Rekabetin Korunması hakkındaki 16. maddenin görüşmelerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), bu maddenin amacının, özelleştirme işlemleri sonucunda, rekabeti bozacak, engelleyecek veya tekelleşmeyi doğuracak bir ortamın meydana gelmemesini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Kul, özelleştirme yapmadan önce yapılacak özelleştirmenin rekabeti engelleyecek bir sonuç doğurmamasını sağlayacak şekilde yapılmasının önemine değinmiştir. Tekelleşmeyi doğuracak ve rekabeti engelleyecek şekilde özelleştirme yapılmasının yasaklanması gereklidir ve bu yasağa uygun önlemleri almak için de, bir merciin görevlendirilmesi şarttır. Bu merciin Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Özelleştirme İdaresi olmasını isteyen Kul, tekelleşme doğurmayacak şekilde özelleştirme işlemlerinin yürütülmesini istemiştir. Kul, bu haliyle 16. maddenin asıl maksadının, hiçbir zaman tekelleşmeyi önleyecek ve rekabeti engelleyecek şekilde özelleştirme yapılmasını peşinen önlemek olmadığını, bunlar doğduktan sonra kuvvetli emareler aramak, önemli ölçüde tesirler aramak gibi, birtakım temennileri sıraladığını söylemiştir ve bu maddenin verdikleri önerge istikametinde değiştirilmesini istemiştir.²⁴⁸⁵

RP Grubu adına konuşan Ali Oğuz (İstanbul), PETLAS örneğinden yola çıkarak Hükümetin yaptığı özelleştirmenin yerli ve yabancı tekelleşmeye imkân tanıdığını savunarak milletin büyük imkânları seferber edilerek yapılmış fabrikaların elden çıkarılması durumunda bunları yeniden kurmak hususunda çok büyük güçlüklerle karşılaşılacağını söylemiştir:

*Bundan sonra da bunların yerini, ille de özel teşebbüs doldursun dersiniz ve bu, yabancı bir özel teşebbüs olursa, mutlaka Türkiye'yi sömürmek maksadıyla gelecektir -örnekleri de ortadadır-ve çok büyük kârlar hayal ederek geldiği için de büyük vurgunlar vurarak gidecektir. Bunları eğer iç piyasadaki özel teşebbüse terk ederseniz, o, zaten güç olan yerlere gitmeyecektir -doğuya gitmeyecektir; güneydoğuya gitmeyecektir- ve kârlı kabul etmediği işlere de yatırım yapmayacaktır, büyük mikyasta kâr temin edeceği işlere yönelecektir ve bunun neticesinde de sadece ve sadece memleketimiz büyük kayıplara uğrayacaktır.*²⁴⁸⁶

16. madde üzerinde şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), bu maddenin tekelleşmeyi engellemesine rağmen Hükümetin o zamana kadarki uygulamalarının tekelleşmeyi önleyici ve tüketiciyi koruyucu olmadığını aksine tekелci sermayeyle bütünleşmiş bir siyaset anlayışını yansıttığını ileri sürmüştür. Hükümetin, ölçek ekonomileri nedeniyle geniş dış pazarlarda yeni etkinlikler kazanabilmek için, yeni ileri teknolojiler ve teknoloji-yoğun alanlarda etkinlik kazanabilmek için dış ülkelerde oluşmakta olan tekelleşmelere özendiğini ancak

²⁴⁸⁵ A.k., ss. 111-113.

²⁴⁸⁶ A.k., ss. 115-116.

bunun adımının devlet tekelleriyle atılmasını istemiştir. Hacaloğlu, 12 Eylülün getirdiği kısıtlamaları aşmadan yapılacak özelleştirmelerin, tekelleşmenin azaltılmasını değil, yeni örneklerini getireceğini iddia etmiştir. Anayasanın öngörmesine rağmen anti-tekelleşme yasasının çıkarılamamış olmasını buna örnek olarak vermiştir:

*Evet, ekonomi hukuku eksiktir. Bana bugün burada söyleyebiliyor musunuz, ekonomimizde, sermaye piyasasına ilişkin ciddi bir düzenlemenin var olduğunu; bana bugün repo işlemlerine ilişkin ciddi bir hukuksal düzenleme olabildiğini? Aynı şekilde, örgütlü pazar ekonomisinin koşullarını, ileri, çağdaş piyasa koşullarına uyumlu hale getirebilecek bir yapının zemini de yok.*²⁴⁸⁷

16. madde üzerinde şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan da anti-tröst ya da anti-tekelleşme yasaların ve tüketiciyi koruma yasasının olmamasına işaret ederek özelleştirme anlayışının hukukî altyapısının olmadığına vurgu yapmıştır. 16. madde üzerinde verilen 25 önergeden 12'si görüşülerek reddedilmiş ve bu madde kabul edilmiştir.

Özelleştirme Uygulamalarına İlişkin Hükümlerin bulunduğu 17. maddenin görüşmeleri sırasında RP Grubu adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas), özelleştirmenin, özellikle 1980 sonrasında, “bir sihirli formül” olarak takdim edilmeye çalışıldığını ve devletin küçültülmesinin “bir slogan” haline geldiğini hatırlatmıştır. Devletin küçültülmesi, devletin ekonomideki ağırlığını azaltmak ve kaynak israfını önlemeye yöneliktir. Şener, bu iddialara rağmen, yapılan özelleştirmelerle devletin, ekonomi içindeki payının küçülmediğini, aksine sürekli arttığını belirtmiştir. Şahsı adına konuşan Algan Hacaloğlu da KİT’lerin 1990’dan itibaren zarar etmesinin nedenini sadece, bunların partizanca yönetilmelerine değil aynı zamanda, bu kuruluşların, nerede başladığı, nasıl biteceği, neyi kapsadığı belirsiz özelleştirme programlarına dahil edilmiş olmalarına bağlamıştır. Hacaloğlu, Hükümetten iki yıl içerisinde yapacağı özelleştirmenin çerçevesini belirleyerek ilan etmesini istemiştir. H. Uluç Gürkan da dünyada özelleştirilen kuruluşların, halk kuruluşu niteliğine kavuşturulduğunu ve mülkiyetin tabana yayıldığını, Türkiye’de ise halk kuruluşu olarak kurulan sonra devlet ve parti kuruluşuna çevrilen KİT’lerin özel kuruluşla çevrilmeye çalışıldığını belirtmiştir. Bunun için özelleştirmenin planlandığı bu maddede de ciddi değişiklikler yapılmasını istemiştir.²⁴⁸⁸ 17. madde üzerinde verilen 31 önergeden 4 tanesi görüşülerek reddedilmiştir.

Özelleştirme Yöntemleri, Değer Tespiti, İhale Yöntemleri hakkındaki 18. maddenin görüşmelerinde ANAP adına söz alan Gürol Soylu (İstanbul), bu tasarının doğru bir tasarı olduğunu ve bununla serbest piyasa ekonomisinde bir devrin başladığını öne sürmüştür. Zira Batı’nın ve ilerlemiş ülkelerin kabul ettiği başka bir model yoktur. Soylu, bazı KİT’lerin ekspertiz değeri tespiti ile

²⁴⁸⁷ A.k., s. 117.

²⁴⁸⁸ A.k., ss. 131-135.

yapılmasına dikkat çekerek KİT'lerin ekspertiz değerlerinin hesaplanmasında görev yapacak komisyonlara o KİT'te görev alan ve ihtisas sahibi olan daire başkanları ve genel müdür muavinleri gibi bazı yetkililerin mutlaka dahil edilmesinde büyük yarar gördüğünü söylemiştir.

18. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir), özelleştirmede satış usullerinin ve şekillerinin ayrı ayrı belirtilmesi gerektiğine dikkat çekerek, nerenin satılacağı, nasıl satılacağı, yurt içinde mi satılacağı, yurt dışında mı satılacağı konularında önceliklerin belirlenmesini istemiştir. Özelleştirme yöntemlerinden halka arz suretiyle blok satışa ve çalışanlara satışa öncelik verilmesi daha isabetli olacaktır. Değer tespit komisyonlarında özelleştirilecek kuruluşlardaki yetkili kişilerin de bulunmasını isteyen Elkatmış, bu maddede yabancı danışman görevlendirilmesine imkân tanınmasını mahzurlu gördüklerini söylemiştir:

*Keza, burada, 'özel bağımsız ihtisas kuruluşları tarafından yapılır' ifadesi var. Biz, şundan endişe ediyoruz: Değer tespit komisyonları idare bünyesinden teşkil edilmeyecek, göreceksiniz, bu iş, ileride satış işlemlerine geçileceği sırada, yine özel bağımsız ihtisas kuruluşlarına verilecek, büyük miktarda da masraf yapılacak. Zaten, özelleştirmede esas niyetlerden bir tanesi de budur; bazı kişi ve kuruluşlara özel menfaat temin etmektir.*²⁴⁸⁹

Şahsı adına konuşan Algan Hacaloğlu (İstanbul), yasa tasarısının, özelleştirmenin önceliklerini, öncelikler stratejisi denen şeyi göz ardı etmesini eleştirmiştir. Yine şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan ise enflasyonun bu kadar yüksel olduğu bir ortamda sağlıklı değer tespitinin yapılamayacağını ileri sürmüştür:

*Değerli arkadaşlarım, bu ortamda, hangi değer tespitinden söz ediyorsunuz! 5 ay içinde -yani, çok normal bir bürokratik süreç- eğer, satış değerleri, anlaştığımız değerler aşınacaksa, -bugünkü enflasyon seyri de çok açık olarak onu ortaya koyuyor- sizin, maddenin ihale şartları, ihale yöntemleri diye düzenlediğiniz yerde şeffaflıktan bahsetmeniz de bir anlamı yoktur başka düzenlemeler yapmanızın da bir anlamı yoktur.*²⁴⁹⁰

18. madde hakkında verilen 64 önergeden 8'i üzerindeki görüşmelere 32. Birleşimin 4. oturumunda devam edilerek bunlardan ikisi kabul edilmiş diğerleri reddedilmiştir. Daha sonra 32. Birleşimde Aynî Sermaye Konulması ve Hazine Taşınmazlarının Devri hakkındaki 19. maddenin ve Kuruluşların Anonim Şirket Haline Dönüştürülmesi, Hak ve Yükümlülüklerinin Devri hakkındaki 20. madde kabul edilmiştir.

İş Kaybı Tazminatı Ödenmesi ve Diğer Hizmetlerin Verilmesi hakkındaki 21. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), bu maddenin özelleştirmenin sosyal boyutunu içeren bir madde

²⁴⁸⁹ A.k., ss. 145, 143-147.

²⁴⁹⁰ A.k., s. 149.

olduğunu hatırlatmıştır. Kul, işsizlik sigortasının kurumlaşmamış olması sebebiyle özelleştirme işlemleri sonucu işini kaybedebilecek yüz binlerce kişiye, ancak bir iş kaybı tazminatı ödenmesinin öngörüldüğünü belirtmiştir. Bu madde düzenlenirken bu tazminattan yararlanacak kişilerin ve işçilerin tarif edilmesinde eksiklik yapıldığını ve belli sayıda işçinin bu tazminattan yararlanamaması sonucu doğduğunu savunmuştur. Özelleştirme sonucu iş ve çalışma şartları değişiyorsa, işveren değişiyorsa ve işçi, bu değişiklikten gayri memnunsam, kendi hizmet akdini de çözme hakkını kullanmak durumundadır. Ancak bu durumda işçiler, tazminattan mahrum kalmış olacaktırlar ve iş kaybı tazminatından yararlanamayacaklardır. Kul'a göre, bu maddenin dördüncü fıkrasında yer verilen iş kaybı tazminatına esas olacak günlük kazanç miktarının tespitindeki ölçü de haksız ve yetersizdir. Bu ölçü, ne işçinin çalışırken fiilen aldığı ücret esas alınarak tespit edilmiştir ne de iş kanunlarında yer alan tazminat kavramına uygun bir ödeme emsal alınarak, esas tutularak yapılan bir tespite dayalıdır. Kul, ayrıca, sakatlarla ilgili herhangi bir özel düzenleme yapılmadığını, bunların özelleştirme sonucunda işlerini kaybetmeleri halinde, tekrar istihdamlarının kolay olmadığını söylemiştir.²⁴⁹¹

Bu eleştiri üzerine Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat), tasarının 21. maddesinin işçilere maksimum tazminat ve hakları temin eden ve garanti altına alan bir madde olduğunu söylemiştir. Kamu hissesinin yüzde 50'den aşağı nispette bulunduğu iştiraklerin hariç tutulmasının, normal olduğunu zira bunların bir özel sektör kuruluşu olduğunu belirtmiştir. İştiraklerin bu kapsam dışında tutulmaları, adaletin ve hakkın gereğidir. Sakatlar konusunda fonlardan, yeniden meslek edindirme, eğitime, öncelikle işe alma gibi konulara kadar lehte düzenlenmiş hükümler olduğunu söyleyen Erek, hizmet akitlerinin, haklı neden olmaksızın işveren tarafından feshedilmesi veya haklı nedenlerle kendileri tarafından feshedilmesi sonucu işsiz kalan işçilerin, bu kanunda belirtilen tazminat ve diğer hizmetlerden yararlanacağını ifade etmiştir.²⁴⁹²

21. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), KİT'lerdeki kapanmalar sebebiyle işsizlik tazminatı ödenirken özel sektördeki tasfiyeler sırasında işsizlik tazminatı ödenmemesini Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı bir husus olarak nitelemiştir. Özelleştirme programının tam uygulanması durumunda 450 bin kişinin işten çıkarılması ve tazminat ödenmesi gerekeceğine değinen Ayhan konuşmasına şöyle devam etmiştir:

... memleket, yatırım mallarını, makinesini, teçhizatını kendi işçisiyle, ustasıyla, mühendisiyle imal etmesin de, her yıl milyarlarca dolar, dışarıya, ithalat için ödeyelim diye, yatırım malları sanayiini geliştirmek için –KİT'ler bunun içinde çok büyük ağırlıktadır, şeker fabrikalarıyla, demir çeliğiyle, makine kimyasıyla vesairesiyle-yüz milyarlarca doları senelerce ödedik, bu

²⁴⁹¹ A.k., ss. 192-194.

²⁴⁹² A.k., s. 195.

*tesisleri kurduk. Şimdi, bunları kapatmak için, sadece işçilik tazminatını karşılamak için 4.5 milyar dolar mertebesinde; borç alacağız ve bu parayı fabrika kapatmak için ödeyeceğiz... Sayın Başbakanın burada çıkarmak istediği kanun, esnafa, işçiye, halka, köylüye değil; 1995'te ödenecek 11 milyar dolar borç var, bu krizi aşmak içindir yani, yetmiş sene biriktirdik, fabrikaları kurduk, elin gâvuruna milyarlarca döviz ödedik, getirdik; şimdi satarak borç ödeyeceğiz, bu iflasın belgesidir; bu, Türkiye üzerindeki baskıdır, bu, Hükümetin, Türkiye'yi, âdeta Tanzimat Döneminde, düveli muazzamanın büyükelçilerinin Babîâli üzerindeki baskılarına benzer bir baskı altına soktuğunun işaretidir.*²⁴⁹³

21. madde üzerinde DYP Grubu adına söz alan Yaşar Topçu (Sinop) Refah Partili milletvekillerinin eleştirilerine kendilerinin 1980 öncesindeki iktidarlarda, Türkiye Cumhuriyeti Devletini nasıl batırdıklarını bildiğini söyleyerek karşılık vermiştir. Topçu, Anayasanın 61. maddesinin sakatların gözetileceğini, onların durumuna göre gerekli tedbirlerin alınacağını belirttiğini, sakatların çalışabildikleri, kimseye muhtaç olmadan çalışabildikleri tek kurumun devletin elindeki müesseseler olduğunu vurgulamıştır. Sadece tazminat vermekle yetinilemeyeceğini, yeniden iş kurma imkânı olmayan bu insanlara sosyal devlet ilkesi gereği sahip çıkılmasını önermiş ve milletvekillerini bununla ilgili verdikleri önergelere destek olmaya çağırmıştır. Şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan ve Emin Kul'un konuşmalarıyla 21. madde üzerindeki görüşmeler tamamlanmış ve 32. Birleşim kapatılmıştır.²⁴⁹⁴

Bu madde üzerinde verilen 64 tane değişiklik önergesinden 28 tanesinin görüşmelerine Genel Kurulun 11.11.1994 tarihli 33. Birleşiminde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında devam edilmiştir. Önergelerden ikisi kabul edilirken diğerleri reddedilmiştir. 21. maddenin kabul edilmesinden sonra Kuruluşlardaki Personelin Nakli hakkındaki 22. madde üzerinde yapılan görüşmelerde RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), 43 maddelik bu kanun tasarısının 18 maddesinin personelle ilgili olması sebebiyle bir personel rejimi yasa tasarısı özelliğinde olduğunu belirtmiştir. Tasarı, Sözleşmeli personelden 657 sayılı Kanuna ve işçilere kadar tamamını alakadar eden hükümler getirmektedir. Öyleyse, önemli olan husus, Türkiye genelinde, memleketi baştan aşağı sarsacak olan büyük bir değişikliği içermesidir. Hatip, KİT'lerde çalışan personelin devlet kurumlarına devredilmesin de çelişki görerek KİT'lerde bir zarar konusu olan personelin maaşının devlet tarafından nasıl verileceğini sormuştur. Kapatılan KİT'lerdeki personelin başka şehirlere gönderilmesini eleştiren Hatip bunun memur kıyımına sebep olacağını iddia etmiştir. Yapılması gerekenin KİT'leri kapatmak değil, ıslah ve reorganizasyon olduğunu savunan Hatip şu şekilde devam etmiştir:

KİT'leri sattığımız zaman, yeni müşteriye, yeni sahibine, istihdamı mutlaka garanti ettirmemiz lazımdır. 'Bu işçileri sokağa atmayacaksınız' diye,

²⁴⁹³ A.k., s. 197.

²⁴⁹⁴ A.k., ss. 199-205.

elinden taahhüt almak lazımdır. Yeni müşterilerden beş senelik, on senelik program istenmelidir. ‘İstihdamı şu şekilde artıracam. Üretimi şu şekilde artıracam. İhracatı şu kadar yükselteceğim. Ben, bu KİT’i özelleştirme yoluyla alıyorum; ama, şu teknolojiyi getireceğim. Şu şu malî kaynakları harekete geçirip, buraya şu kadar dolar transfer edeceğim. Yerli parça kullanımını artıracam, tekelleşmeyi önleyeceğim’ gibi, ekonomiye yapacakları katkıları ifade eden bir taahhüdün, kendilerinden mutlaka alınması gerekir.²⁴⁹⁵

22. madde üzerinde şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), 21 ve 22. maddelerin özelleştirme sürecinin çalışanlara ilişkin sıkıntılarını belirli ölçülerde çözümlemeyi hedef alan maddeleri olduğunu ve “Türkiye’de bu alanda atılmış ilk reform nitelikli adımlar” olduğunu söylemiştir. Bu maddeyle memurların tasfiye tehlikesi altında oldukları ve hak etmedikleri yeni konumlara adapte olma zorunluluğuyla karşı karşıya kaldıkları yönündeki fikri tekrarlayan Hacaloğlu, yine de bu maddenin ANAP döneminde başlatılan özelleştirme sürecine göre iyileştirici bir madde olduğunu belirtmiştir.²⁴⁹⁶ 22. madde üzerinde verilen 27 önergeden 8’i işleme koyularak reddedilmiştir.

Tasarı üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 14.11.1994 tarihli 34. Birleşiminin 4. Oturumunda Başkanvekili Yasin Hatiboğlu’nun başkanlığında devam edilmiştir. 22. maddenin ve sosyal yardım zammı hakkındaki 23. maddenin kabul edilmesinden sonra emeklilik hakkındaki 24. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. Madde üzerindeki görüşmelerden sonra 34. Birleşim kapatılmıştır. 24. madde üzerinde verilen değişiklik önergelerine Genel Kurulun 15.11.1994 tarihli 35. Birleşiminde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında devam edilmiştir. 24. maddenin kabul edilmesinden sonra Kadro İhdası hakkındaki 25. maddenin görüşmelerine geçilmiştir.

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), bu tasarıyla kapatılan KİT’lerin personeli için 20 bin kadro alındığını ve bu kadrodan istenildiği kadarının il özel idarelerine ve belediyelere tahsis edileceğini söylemiştir. Bu maddeyle böylece “yepyeni bir kamu ve devlet” KİT’inin meydana getirildiğini savunmuştur. Yapılması gerekenin KİT’lerde yeniden reorganizasyona gitmek, rehabilitasyon yapmak, üretimde devamlılıklarını mutlaka sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, KİT’leri devralacak kimselere, mutlaka nasıl bir iyileştirme yapacaklarını, istihdamı ne kadar artıracaklarını, nasıl yeni bir teknoloji getireceklerini sormak gereklidir. Hatip’e göre “bu kadar geniş kapsamlı bir özelleştirmeye” gidilmesi “Türkiye Cumhuriyetinin rejimini değiştirmiş” olmak anlamı taşıyacaktır. Zira, ne kadar devlet malı varsa ve de özel teşebbüs yapmadığı için devletin yapmak mecburiyetinde kaldığı birtakım teşebbüsler varsa, bunların hepsi özel sektöre hem de dış sermayeye devredilmektedir.²⁴⁹⁷

²⁴⁹⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 33, (11.11.1994), ss. 259-261, 260.

²⁴⁹⁶ **A.k.**, ss. 261-262.

²⁴⁹⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 35, (15.11.1994), ss. 371-374.

25. madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Gürol Soylu (İstanbul), ekonomide devletçi ve karma modelden sonra üçüncü aşamanın serbest piyasa ekonomisi olduğuna değinerek bütün ileri gitmiş ülkelerin devletin ekonomiden elini eteğini çekmesini teşvik ettiğini ifade etmiştir. Özelleştirmenin bu çerçevede algılanmasını isteyen Soylu, özelleştirmenin, “kamunun malının yağmalanması” diye adlandırılmamasını istemiş ve Meclisin gayesinin, “kamu malının korunması, halkın refah ve düzeyinin daha artırılması ve demokratik yaşamın daha ileriye götürülerek sürdürülmesi” olduğunu hatırlatmıştır.²⁴⁹⁸

Şahsı adına 25. madde üzerinde konuşan H. Uluç Gürkan (Ankara) da KİT’lerin verimsizliğinin nedenlerinin sermaye, yatırım yeri, teknoloji ve yönetime ilişkin problemler olduğunu ancak ekonominin tek sorununun özelleştirme ve işçi fazlalığından kurtulmaya endekslendiğini söylemiştir. Aşırı istihdamın bazı KİT’lerde sorun olduğunu ama bunun abartılmaması gerektiğini belirten Gürkan, Türkiye’de, sanayi maliyeti içindeki işçilik payının son yıllarda hızla azaldığını ifade etmiştir:

*1990’lı yılların başında, DYP-SHP Koalisyonu kurulduğunda, sanayi maliyeti içindeki işçilik payı, yüzde 24 dolayında idi. Şimdi bu, yüzde 20’ye inme konumundadır, inmiş gibidir. Türkiye’deki sanayi üretimi içindeki işçiliğin payı, yüzde 20’ler düzeyindedir; faizin payı, belki çok daha yüksektir, yukarı doğru çıkmaktadır. Şimdi biz, o yüzde 20’yi, yani, sanayi maliyeti içindeki işçilik payını düzeltmeye, aşağı indirmeye çalışıyoruz. Belki yüzde 20 değil, yüzde 18 olması gerekecek, yüzde 16 olması gerekecek. Bu, olabilir, bunu tartışabiliriz; ancak, olaya ideolojik bir angajmanla, bir işçi istihdamı düşmanlığı anlayışı içinde eğilmenin bizi sağlıklı sonuçlar almaktan uzak düşürebileceğini sanıyorum. Anımsayınız; 12 Eylül’den sonra enflasyonun nedeni olarak işçi ücretleri görülmüyordu. 12 Eylül sonrası dönemde işçi ücretleri yarının altında geriletildi. Bu gerilemeye rağmen, enflasyon indirilemedi ve Türkiye, deneyerek, enflasyonun gerçek nedeninin işçi ücretlerinin yüksek oluşunun olmadığını, sadece enflasyonun, bu nedenle, 3 haneli rakamlara doğru tırmanmadığını yaşıyarak gördü. Şimdi özelleştirme tartışmaları vesilesiyle de KİT verimsizliğinin temel kaynağının, aşırı istihdam olmadığını anlamak durumunda olacağız.*²⁴⁹⁹

Gürkan, KİT’lerin yok pahasına satılması anlamına gelecek bir “yağma” anlayışının ve yabancılaşmanın meşrulaştırılamayacağına işaret ederek konuşmasını tamamlamıştır. Şahsı adına 25. madde üzerinde konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), bu maddede, özelleştirme sebebiyle KİT’lerden nakledilecek olan memurların, nakil yerlerinde 20 bin yeni kadro ihdas edilmesinin verimli olmayan ve devamlı olmayacak olan bir çözüm olduğunu vurgulamıştır. Devletin bir çekirdek kadrosu olması ve bunun dışında mukaveleli personel

²⁴⁹⁸ A.k., ss. 374-375.

²⁴⁹⁹ A.k., s. 376.

çalıştırılması gerektiğini söyleyen Ayhan, devleti yeniden yapılandırma ihtiyacına işaret etmiştir. Ayhan'a göre, özelleştirme gibi köklü bir reforma, bu kadar büyük iktisadî ve sosyal çalkantılara sebep olacak bir tasarrufa gitmek için, mevcut Hükümete gerek Mecliste gerek kamuoyunda güvenilmediğini iddia etmiştir. Kanun çıksa bile, uygulamada başka bir hükümet gelecek demektir.²⁵⁰⁰

25. madde üzerinde verilen 16 değişiklik önergesinden 8'i işleme alınmış ve görüşmelerde reddedilmiştir. Bu maddenin kabul edilmesinden sonra Mahalli İdarelerde Özelleştirme Uygulamaları hakkındaki 26. madde görüşülerek kabul edilmiştir. Özelleştirme uygulamalarına ilişkin işlemlere vergi muafiyeti getiren 27. madde üzerinde görüşmeler sırasında RP Grubu adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas), vergi muafiyetiyle ilgili düzenlemelerin vergi yasalarında yer alması gerekirken bu maddede düzenlenmiş olmasını yasamanın bir çelişkisi olarak nitelemiştir. Bu maddeyle devletin özelleştirme nedeniyle ortaya çıkacak bazı gelirlerden fedakârlıkta bulunduğunu ve bunun da kendi içinde bir başka çelişki olduğunu ifade etmiştir. Özelleştirme uygulaması dışında cereyan eden, belli bazı şirketlerin diğer bazı şirketlere devriyle ilgili işlemlerden bu vergiler alınırken, özelleştirmeyle ilgili işlemlerde vergi muafiyetinin tanzim edilmiş olması, eşitlik ilkesine uygun düşmemektedir. Teşvik amaçlı muafiyetlerin aslında, gelir dağılımını bozmaktan başka hiçbir sonuç doğurmadığını savunan Şener, bu maddenin Türk vergi sisteminin adaletsiz yapısını daha adaletsiz bir hale dönüştürdüğünü belirtmiştir.²⁵⁰¹

27. madde üzerinde şahsı adına söz alan Coşkun Gökalg (Kırşehir) de özelleştirmedeki vergi muafiyetinin Anayasanın sosyal devlet ilkesine aykırı olduğunu savunmuştur:

*Siz, dar gelirli memurdan, dar gelirli işçiden ve tarlasına gübre atamayacak durumda olan çiftçiden yüzde 5 oranında Stopaj Vergisi alacaksınız; ama bir çırpıda trilyonlarla oynayan, rahat bir şekilde KİT'leri satın alan kişi, devlete bir kuruş vergi vermeyecek... İşte, bu, sosyal devlet anlayışına aykırıdır. Bu bakımdan, bu maddenin yeniden düzenlenmesi gerekir. Türkiye, vergi konusunda, çok kazanan insanlar için bir cennet; ama az kazanan insanlar için bir çiledir; çilehanedir.*²⁵⁰²

Yine bu madde üzerinde şahsı adına söz alan Cevat Ayhan da Türkiye'de vergi adaletsizliğinin arttığından bahsederek vasıtalı vergilerin, harcamalardan alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranının gittikçe yükselmesini örnek olarak vermiştir:

Bakın, Türkiye'de on yıldır vahşi bir kapitalizm var. Sermaye, halktan, köylüden, esnaftan, işçiden, memurdan alınıp, âdeta, kanunların gölgesinde yapılan bir zulüm harekâtı halinde büyük sermayeye transfer edilmektedir dediğimiz zaman, bu sadece sokakta söylenen bir slogan değildir. Niye; işte

²⁵⁰⁰ A.k., ss. 377-379.

²⁵⁰¹ A.k., ss. 420-422.

²⁵⁰² A.k., s. 423.

bunun belgeleri ve bilgileri burada. Ne diyor burada? Sene 1984, vasıtalı vergilerin, harcamalardan alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı yüzde 41. Bu, artarak devam etmiş ve bugün nereye gelmiş?... Hükümetin yeni neşrettiği 1995 Geçiş Programına bakıyorum; bu oran 1993'te yüzde 59'a ulaşmış; yani, yüzde 41'den yüzde 59'a yükselmiş... Bu Hükümetin, 1995 için ortaya koyduğu programda da, bu rakam yüzde 62'ye yükseliyor. İşte, halk tabakaları böyle fakirleştiriliyor, böyle zulüm altında inletiliyor. Ancak, eğer siz, sermayeyi tahvile ve bonoya, yani faize yatırırsanız, ödeyeceğiniz vergi de sıfırdır. Nitekim bu sebeple, İstanbul Sanayi Odasının neşretmiş olduğu, 500 büyük sanayi firmasıyla ilgili değerlendirme raporlarına baktığımızda, bu firmaların, biriken fonlarını, sanayi ve üretime yatırmayıp, istihdamı ve iktisadî büyümeyi sağlayacak projeler -tevsiat projeleri- yerine, bono ve tahvile yatırmakta olduğu ve bu firmaların 1993 yılı gelirlerinin yüzde 50'sinin faaliyet dışı alanlardan temin edilmiş olduğu görülmektedir. Yani, Türkiye'de vergi adaleti, vergi zulmüne dönüşmüştür.²⁵⁰³

27. madde üzerinde verilen önergelerden dört tanesi işleme konulmuştur. Bunlardan bir tanesi kabul edilirken diğerleri reddedilmiştir. 27. maddenin kabul edilmesinden sonra Kamu Ortaklığı Fonuyla ilgili 28. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. RP Grubu adına konuşan Zeki Ünal (Karaman), Kamu Ortaklığı Fonunun yönetiminin de Özelleştirme İdaresine verilmemesini eleştirmiştir. Ünal, ayrıca, Antalya Manavgat Çayı suları üzerinde Kamu Ortaklığı Fonu tarafından finanse edilen projenin hangi ülkelere su vermek için yapıldığını sorarak Türkiye'nin su zengini olmadığını ve Ortadoğu'daki ülkelerin özellikle İsrail'in gözüne, Türkiye'nin ve su kaynaklarının üzerinde olduğunu vurgulamıştır. Başbakan Çiller'in İsrail'e gidip Arzı Mevud'dan bahsederek tebrik etmesine dikkat çeken Ünal, Arzı Mevud denilen yerin Türkiye'nin güneydoğusunu, özellikle GAP Bölgesini de içine aldığını hatırlatmıştır.²⁵⁰⁴

Bu madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Gürol Soylu (İstanbul) da Özelleştirme Fonundan genel bütçeye kaynak aktarılmaz denmesinin inandırıcı olmadığını ve Kamu Ortaklığı Fonunun Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına bağlanmasının da çelişkili olduğunu savunmuştur. Bu eleştirilere cevap veren Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta), Kamu Ortaklığı Fonundan Hazinesin finansman gayesinin olmadığını bu maddenin tasarıya Kamu Ortaklığı İdaresi ve Kamu Ortaklığı Fonunun ihyası için eklendiğini söylemiştir. 27. madde üzerinde şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), Kamu Ortaklığı Fonunun, Hükümete belirli kolaylıklar sağladığını ancak bu fonun kaynakları konusunda bir çelişki yaratıldığını öne sürmüştür. Özelleştirme Fonu ile Kamu Ortaklığı Fonunun birbirine karışacağını belirten Hacaloğlu, bunun bilinçli olarak yapılması durumunda özelleştirme fonlarının bütçe

²⁵⁰³ A.k., s. 425.

²⁵⁰⁴ A.k., ss. 432-435.

açıklarına kullanılmasının yolunun açılacağını ve Sayıştay tarafından denetimini son derece zorlaştıracaklarını savunmuştur. Yine bu madde üzerinde şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan (Ankara), Kamu Ortaklığı Fonunun Özelleştirme Fonundan ayrı bir fon olarak korunmasını eleştirerek bunun özelleştirme gelirlerini, bütçe açığını kapatmaya yönlendirecek “açık kapı, ya da tuzak” olduğunu iddia etmiştir.²⁵⁰⁵

28. madde üzerindeki konuşmalar tamamlandıktan sonra bazı milletvekillerinin yönelttiği sorular Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan tarafından cevaplanarak madde üzerindeki değişiklik önergelerine geçilmiş ancak yapılan oylamada Genel Kurulda karar yeter sayısının olmadığı anlaşıncaya 35. Birleşim kapatılmıştır.

Görüşmelere 17.11.1994 tarihli 37. Birleşimde Başkanvekili Yasin Hatiboğlu’nun başkanlığında devam edilmiştir. 28. maddenin ve Kamu Ortaklığı Fonunun kullanım alanları hakkındaki 29. maddenin kabul edilmesinden sonra Yüksek Planlama Kurulunun Görevleri hakkındaki 30. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya) bu maddenin 1984 yılında çıkarılan 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanunun 6. maddesini tadil eden bir madde olduğunu hatırlatmıştır. Ayhan, Karabük Demir-Çelik Fabrikasının özelleştirmesini örnek göstererek Hükümeti hiçbir hazırlığı olmamakla eleştirmiştir:

*Aslında, Türkiye’de ciddi olarak özelleştirme yapılacaksa, işte, elimizde, 1984’te çıkan 2983 sayılı Kanun ve 1986’da çıkan 3291 sayılı Kanun var. Bu kanunlara dayanılarak, Türkiye’de bazı tesisler özelleştirilmiştir ve uygulamaya da geçilmiştir. Ancak, üç yıldır iktidar olan bu Hükümet, iktidar olmadan önce hiçbir hazırlığı olmadığı ve üç yıllık dönemde de ciddi bir hazırlık yapmadığı için, şimdi, devamlı, yaz boz tahtası gibi özelleştirmeyle oyalanmakta ve günler böyle geçip gitmektedir.*²⁵⁰⁶

30. madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Hasan Korkmazcan (Denizli), kamuoyunda üzerinde bu kadar konsensüs olan bir konunun böylesine ağırlıklı ve gergin bir müzakereye konu olmasının, parlamentolarda pek görülen normal bir hadise olmadığına değinmiştir. Özelleştirme ile devletin, ekonomiyi yönlendirmesinin, ilke olarak yanlış olduğunu kabul eden Hükümetin diğer taraftan da, aynı süreç içinde, bütün kamu kuruluşlarının güncel karar alma mekanizmalarını dahi, merkezde toplamaya çalışmasını eleştirmiştir. Bunu bir çelişki olarak niteleyen Korkmazcan, özelleştirme gelirleri ile cari harcama veya borç taksitlerinin ödenmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştır. Merkez Bankası Başkanının PTT’nin T’sinin özelleştirilmesinin geliriyle IMF borçlarının taksidinin ödeneceği yönünde bir mektubunun basına yansıdığını söyleyen Korkmazcan, Hükümeti bu konuda açıklama yapmaya çağırarak ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

²⁵⁰⁵ A.k., ss. 436-440.

²⁵⁰⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 37, (17.11.1994), s. 699.

Türk ekonomisi, Merkez Bankası Başkanının mektubuyla, Düyunu Umumiye idaresine dönüştürülmüştür. Bir taraftan, Türkiye, IMF'nin kışkacına sokulmuş, öbür taraftan 'biz borcumuzu ödeyeceğiz, işte şu mallarımız karşılık' diyorsunuz. Düyunu Umumiye İdaresinin felsefesi buydu. Türkiye'de, devlet, vergiyi toplayamıyordu, idareye teslim etmişti 'borçlarımızın karşılığı falan bölgenin vergi gelirleridir, filan bölgede yetişen ürünlerin bedelidir' diye bildiriliyordu. Bugün, Merkez Bankası Başkanınız, Düyunu Umumiye teminat veren, garanti veren Osmanlı yöneticilerinin rolünü oynamaktadır.²⁵⁰⁷

Şahsı adına konuşan Algan Hacaloğlu (İstanbul), 24 Ocak Kararlarının, KİT ve planlama anlayışının tasfiyesinin aracı, 12 Eylül Darbesinin ise, sosyal demokrasinin ve emeğin tasfiyesine yönelik bir çaba olduğunu belirterek planlamanın önemine vurgu yapmıştır. 5 Nisan Kararlarının 24 Ocak kararlarında ısrar edildiğinin görüldüğünü söyleyen Hacaloğlu, stratejik planlama sayesinde tüm Batılı ülkelerin, rekabetçi piyasa koşullarını oluşturduğunu ve bu ülkelerin örgütlü pazar koşullarında ekonomilerinin geliştirilmesinde hem mikro, hem makro ölçeklerde planlamayı temel bir yöntem olarak benimsemeyi kaçınılmaz bir koşul olarak gördüklerini ifade etmiştir. Hacaoğlu sosyal demokratların, Türkiye gibi, örgütlü pazar ekonomisi koşullarında rekabet unsurunu geliştirememiş ve tekelci yapılanmanın yoğun olduğu bir ülkede, makro planlamanın bir araç olarak kullanılmasının gerekliliğine ve zorunluluğuna inandıklarını belirtmiştir. Şahsı adına konuşan H. Uluç Gürkan da Yüksek Planlama Kuruluna verilen bazı yetkilerin yasama yetkisi anlamına geldiğini oysa bu kurulun üyelerinin bir kısmının bürokrat olduğunu savunmuştur.²⁵⁰⁸

30. madde üzerinde verilen dört değişiklik önergesinin biri kabul edilirken diğer üçü reddedilmiştir. 30. maddenin bu haliyle kabul edilmesinden sonra Kamu Ortaklığı Fonunun denetimi hakkındaki 31. madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), Kamu Ortaklığı Fonunun denetiminin, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulundan alınıp Sayıştay'a bağlanmasını isabetli bir karar olarak görmüştür. Zira Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun, bir devlet bakanına bağlı olması, burada görev yapan denetçi üyelerin ve onlara yardım eden uzmanların tayinleri ve görevden alınmaları gibi işlemlerin Bakanlar Kurulu kararıyla olması sebebiyle, bunların bağımsız denetleme yapma imkânları yoktur. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun görevleri temelli kaldırılarak uzmanlarının Sayıştay'a nakledilmesi gerektiği üzerinde duran Ayhan, vize ve tescil uygulamalarından, Kamu Ortaklığı Fonunun muaf tutulmasının yanlış olduğunu belirtmiştir:

²⁵⁰⁷ A.k., ss. 701, 699-701.

²⁵⁰⁸ A.k., ss. 701-703.

*Zira vize ve tescil, yapılan işlerin, daha başlangıçta hukuka uygun olmasını sağlar. Bunu yapmadığınız takdirde denetimi sonra yaparsınız, suçluları buhursunuz; ama atı alan Üsküdar'ı geçmiş olur... Yetmiş yılda, milletin vergileriyle kurulan bu tesisleri özelleştirmeye giderken idarî, adlî ve teşriî denetimin (Meclis denetiminin) fevkalade müessir hale getirilmesi gerekir. Önce, hukukî yapının tahkim edilmesi, ondan sonra özelleştirmeye gidilmesi gerekir. Bu sebeple bu maddedeki vize ve tescil işlemlerinden muafiyeti doğru görmüyoruz.*²⁵⁰⁹

31. madde üzerinde şahsı adına konuşan H. Uluç Gürkan da vize ve tescil işlemlerinin Sayıştay denetimi dışında tutulmasının Anayasanın 160. ve 161. maddelerine aykırı olduğunu söylemiştir. Yine şahsı adına söz alan Salih Kapusuz ise Yüksek Denetleme Kurulunun, mutlaka Meclise bağlanmasını ve bu Kurula soruşturma yetkisi verilmesini önermiştir.

31. maddenin kabul edilmesinden sonra 32. madde üzerindeki görüşmelerde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul) bu maddeyle işçilerin, memurların sırtından devşirilen tasarruf kaynaklarına da Hazine tarafından el konulacağını ve bunun hukuka aykırı bir düzenlemeyle yapıldığını söylemiştir. Bu tasarı, özelleştirmenin bütün yükünün işçilerin sırtına bindirilerek çıkarılacağını ve işçi haklarının korunmayacağını göstermektedir. Kul, 70 trilyona yakın paranın biriktiği çalışanların tasarrufa teşvik hesabının sorumluluğunun Hazineye devredilmesiyle çalışanların haklarının buharlaşacağını iddia etmiştir.²⁵¹⁰

32. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) 1988 yılında çıkarılan Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair 3417 sayılı Kanun ile zorunlu tasarruf uygulamasının ANAP döneminde başlatıldığını ve mevcut Hükümet döneminde devam ettirildiğini hatırlatmış ve eklemiştir:

*Bir taraftan, devleti küçültelim, diyeceksiniz, öbür tarafta da, gariban, işçi, memur, küçük esnaf ve çalışanlardan zorunlu tasarruf kesip, kaynak olarak alacaksınız, o kaynağı da kendi ihtiyaçlarınızda kullanacaksınız! Dolayısıyla, devleti, iktidarı ve kurumu da bu yolla zor duruma iteceksiniz. Bu doğru değil arkadaşlar. Onun için, ANAP döneminde başlatılmış bir yanlışlık olan şu zorunlu tasarruf meselesini, mutlaka bir hal yolu bulup çözüme kavuşturmamız lazım.*²⁵¹¹

Aynı madde üzerinde şahsı adına konuşan H. Uluç Gürkan da bu fonun Hazinesinin açığında kullanılmasını eleştirmiş ve Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabında biriken paraların, aslında, Türkiye’de sağlıklı bir özelleştirmenin temeli olabileceğini ve mülkiyeti tabana yayma ilkesinin çalışanlara öncelik verecek bir kaynak olarak kullanılabileceğini savunmuştur.

²⁵⁰⁹ A.k., s. 711.

²⁵¹⁰ A.k., ss. 721-723

²⁵¹¹ A.k., ss. 723-726.

Cevat Ayhan ise Tasarrufu Teşvik Fonu uygulamasını eleştirerek bunun tasarrufu teşvik olarak değil vergi olarak görüldüğünü ileri sürmüştür. Bu uygulamanın aynı zamanda “istihdamı da baltalayan” bir uygulama olduğunu söyleyen Ayhan, bu fonla sanayide verimliliği artıracak ve Türkiye’nin rekabet şartlarını geliştirecek politikalar üretilmesini istemiştir.²⁵¹²

3417 sayılı Kanunun 5. maddesini değiştiren 33. maddenin görüşmelerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul) bu maddenin de usule ve hukuka aykırı gözüktüğünü çünkü değiştirilmek istenen 3417 sayılı Kanunun 5. maddesinin, Anayasa Mahkemesince iptal edildiğini hatırlatmıştır. Mecliste, bu kanun tasarısı üzerinde yaptıkları eleştiriler, basın mensupları tarafından açıkça izlenirken, bu kanun tasarısının çıkarılmasında geç kalındığı gibi bir izlenimin sürekli kamuoyuna pompalandığını söylemiştir. Medyada, Özelleştirme Kanunun Tasarısının çıkması halinde, Türkiye’deki bütün sorunların sanki halledileceği varsayımından hareket edilerek, sürekli gerçek dışı neşriyat da yapıldığını belirtmiş ve devam etmiştir:

Özelleştirilecek kuruluşlar, toplam sanayi üretiminin yüzde 26’sini yapıyorlar ve sektörler olarak baktığımızda da, enerjinin yüzde 59.2’sini, madenin yüzde 86.6’sını üretiliyorlar; ulaştırma ve haberleşmenin yüzde 32’sini teşkil ediyorlar; bankacılık sektörünün 32.3’ünü meydana getiriyorlar. 500 büyük sanayi kuruluşunun durumuna baktığımızda; üretimden satışlarını yüzde 41’ini, bu özelleştirilecek kuruluşlar teşkil ediyor; Öz sermayenin yüzde 50’si yine bunlarda; net aktiflerin yüzde 55’i yine bunların; yaratılan katma değerinde yüzde 35’ini bu kuruluşlar yaratıyorlar. Hele, özel sektörün ilgi duymadığı alanlardaki mevcudiyetleri gerçeğini de gözetirsek, bu kuruluşların kapatılmasıyla, büyük bir mal ve hizmet boşluğunun doğacağı açıktır; ama ülkenin en büyük basın organlarından biri, -farkında bile değil- kamuoyuna bu manşeti sunmakta hiçbir sakınca görmüyor. Bilmiyor ki, 900 trilyonluk satış hâsılatı, kapatılmayla bir anda yok olacaktır. Bu kuruluşlar, Kurumlar Vergisinin üçte birini, toplam vergi hasılatının yüzde 30’unu ödüyorlar.²⁵¹³

Bu kayıpların ne olacağının basında manşet atanlar tarafından düşünülmediğini söyleyen Kul, Hükümetin özelleştirmedeki çelişkisine Başbakan Tansu Çiller’in, 3 Mayıs 1991 tarihli Güneş Gazetesinde KİT’lerin kapatılmasının büyük bir hata olduğunu ve KİT’lere ek yatırımlar yapılarak, bunların ülkeye yeniden kazandırılabilceğini belirten açıklamasına işaret ederek vurgu yapmıştır.

33. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Zeki Ünal (Karaman), bu maddeyle Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının açılacak hesapta toplanan paraları, Yüksek Planlama Kurulunca belirlenecek esaslar dahilinde, gayrimenkul alım satımına yönelik yatırımlar hariç olmak üzere, her türlü menkul kıymetler ve verimi yüksek yatırımlara yatırmak suretiyle nemalandırıldığını

²⁵¹² A.k., ss. 726-729.

²⁵¹³ A.k., s. 734.

belirtmiştir. Ünal, kıymetli kâğıt ihracında ve paraların nemalandırılmasında, Hazinenin ve kamunun daha dikkatli olmasını isteyerek, daha evvelki uygulamalarda bazı hatalara düşülmemesi konusuna dikkat çekmiştir. Şahsı adına söz alan Coşkun Gökalp (Kırşehir), 1929'da temelleri atılan KİT'lerin "har vurup harman savrulmak" istenmesini eleştirmiştir. H. Uluç Gürkan ise talep halinde, özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda, o kuruluşlarda çalışanların tasarrufu teşvik hesaplarının, hisse alımında kullanılabileceğini söylemiştir. Buna örnek olarak da Türkiye İş Bankası modelini göstermiştir:

*Şu anda, Türkiye'nin 1920'li yıllarda geliştirdiği, gerçekleştirdiği ve başarıyla bugüne taşıdığı Türkiye İş Bankası modeli, İngiltere'de, on küsur yıllık özelleştirme denemesinden sonra varılan noktadır. Bu modelde, yüzde 30-35 dolayında bir hisse, çalışanların oluşturduğu, o kuruluştaki çalışmakla üyeliğin kazanıldığı bir sandığa aittir. Bu, şu an özelleştirmeye yönelen dünyada, kamu kuruluşlarına öncelikle ticarî serbesti sağlamanın güvencesini oluşturmaktadır; yanı sıra, hisse yapısıyla da çalışanlara bir imkân tanımaktadır. Böyle bir olay neyi önler; her şeyden önce, KİT'lerde, atanmış -memur statüsündeki- kişilerce yönetimi önler; yani, bu olgu, yönetimde memur statüsünü yok eder, onu aşar, en yetenekli yöneticiyi seçme imkânını sağlayabilir. Bakın, bugün Türkiye İş Bankasında kimin genel müdür olacağı yıllar öncesinden bellidir; bir büyük hata yapmazsa, o kişi, o çalışan, genel müdür olacaktır. Aynı olayı, pilot, örnek kuruluşlar seçerek uygulayabiliriz. Bu noktada, iktidarlar, en uyumlu, kendisi için politize olacak yönetimleri oluşturma şansını da yitirirler; KİT yönetimleri, politik etki altında kalmaktan da kurtulabilirler.*²⁵¹⁴

Tasarının 34. maddesi üzerinde görüşmelere 18.11.1994 tarihli 38. Birleşimde Başkanvekili Mustafa Kalemlî başkanlığında devam edilmiştir. 8.6.1984 tarihli ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede değişiklik yapan 34 ve 35. maddeler kamu iktisadi kuruluşları (KİK) ile iktisadi devlet teşekküllerini (İDT) birbirinden ayırma hedefindedir. İmtiyaz niteliğindeki birtakım faaliyet ve hizmet yürüten KİT'ler özelleştirme kapsamı dışında bırakılmıştır.²⁵¹⁵ 34 ve 35. maddelerin görüşmeleri sırasında gerek ANAP ve RP Grupları adına konuşan Emin Kul ve Salih Kapusuz gerekse şahısları adına

²⁵¹⁴ A.k., ss. 739, 735-740.

²⁵¹⁵ Kamu iktisadî teşekkülleri, iktisadî devlet teşekkülü ve kamu iktisadî kuruluşlarından oluşmaktadır. İktisadî devlet teşekküllerinin ana umdeleri, sermayesinin tamamı devletin olan, Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan, tüzelkişiliği haiz, sorumluluğu sermayesi kadar olan, genel Muhasebe Kanununa, Devlet İhale Kanununa ve Sayıştay denetimine tabi olmayan, iktisadî alanda ticarî esaslara göre faaliyet gösteren kuruluşlar ve teşekküllerdir. KİK'ler ise, temel nitelikteki mallar ile temel mal ve hizmet üretmek ve pazarlamak üzere kurulan, kamu hizmeti niteliği ağır basan kuruluşlardan meydana gelmektedir. 35. maddede Türk Hava Yolları AO, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü KİK bölümünden çıkarılarak İDT bölümüne eklenmiştir. KİK'ler ise şu şekilde sıralanmıştır: T.C. Devlet Demir Yolları İşletmesi Genel Müdürlüğü, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü, T.C. Posta İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Türk Telekomünikasyon A.Ş.

konuşan Algan Hacaloğlu ve H. Uluç Gürkan bazı kuruluşların kamu iktisadi kuruluşları listesinden çıkarılmasını eleştirmiştir. Hükümetin KİT'lerin hangilerinin özelleştirilmesi hangilerinin özerkleştirilmesi ile ilgili “ciddi bir çalışma” yapmadığına dikkat çekilmiştir.²⁵¹⁶

34. maddenin kabul edilmesinden ve 35. maddenin görüşmelerinin tamamlanmasından sonra 38. Birleşim kapatılmıştır. Tasarı üzerindeki görüşmelere 22.11.1994 tarihli 39. Birleşimde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında devam edilmiştir. 35, 36, 37 ve 38. maddelerin kabul edilmesinden sonra 7.3.1954 tarihli ve 6326 sayılı Petrol Kanununun 6. maddesini yeniden düzenleyen 39. maddenin görüşmelerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul, Petrol Kanunun başlı başına görüşülmesi gerektiğini, özelleştirme vesilesiyle tadil edilmesinin doğru olmadığını söylemiştir. Dünyada enerji kaynakları üzerindeki mücadeleye dikkat çeken Kul, enerjiyi kontrol edenlerin aslında dünyadaki ekonomik ve siyasal gücü de elinde bulundurduğunu savunmuştur:

*Bugün, fakir Ortadoğu ülkelerinin bu kadar önemsenmesinin sebebi nedir; bir İran'ın bu kadar önemsenmesinin, bir Suudi Arabistan'ın, Kuveyt'in bu kadar önemsenmesinin sebebi nedir; çünkü, birtakım enerji kaynaklarının bu alanda ve bu bölgede yoğunlaşması, dünyadaki hâkim güçlerin dikkatini bu bölgelere, bu noktalara, bu ulusların üzerine çevirmesine sebep olmuştur. Hatta, Birinci Dünya Savaşından sonra, sık sık kürsüden söylenen misakı millî sınırlarının -ki, şu andaki sınırlarımız misakı millî sınırı değildir; çünkü, Musul ve Kerkük içinde yoktur- Lozan'dan sonra münakaşası yapılmış ve bazı sınırlarımız cetvellerle çizilmiştir.*²⁵¹⁷

39. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Zeki Ünal (Karaman), Cumhuriyet döneminde petrolle ilgili ilk yasal düzenlemenin, 1926 yılında çıkarılan 792 sayılı Petrol Kanunu olduğunu ve 1954 yılında kabul edilen 6326 sayılı Petrol Kanunuyla yeni bir döneme girildiğini belirtmiştir. 21 Mayıs 1955 tarihinde kabul edilen 6558 sayılı Kanunla, 6326 sayılı Kanunun bazı maddelerinde yabancı sermaye lehine birtakım değişiklikler yapılmıştır. 1973'te 1702 sayılı Petrol Reform Yasasıyla yeni bir reform yapıldığını ve 720 sayılı yasa tasarısının 39 ve 40. maddeleriyle “petrol konusundaki handikapların” giderilmeye çalışıldığını anlatmıştır. 39. madde ile 6326 sayılı Yasanın yeniden düzenlenen 6. maddesiyle, sermayenin yarısından fazlası doğrudan doğruya veya dolaylı olarak devlete ait olan kamu kuruluş ve ortaklıklarının iktisap ettikleri ruhsatlar için getirilen sınırlamalar kaldırılmaktadır. Ayrıca, söz konusu kanunun 60. maddesinde belirtilen şartlar çerçevesinde belge verilmesine ilişkin

²⁵¹⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 38, (18.11.1994), ss. 56-64.

²⁵¹⁷ *A.k.*, s. 144.

sınırlamalar kaldırılmakta, özel hukuk tüzelkişilerinin söz konusu belgeleri almaları kolaylaştırılmaktadır. Böylece, yabancı yatırımcıların Türkiye’ye gelişleri ve yapacakları yatırım miktarını artırılması amaçlanmıştır. Bu hususta reform ihtiyacını kabul eden Ünal, 1920’lerde, 1950’lerde çıkarılan yasalarla, günümüzün değişen ve gelişen şartları içerisinde petrolün problemlerini çözmenin mümkün olmadığını ancak anti-kartel yasalar çıkarılmadan, tekelleşmeyi önleyecek tedbirler alınmadan, yabancı sermaye karşısında ülke çıkarları korunmadan, ileride bazı sıkıntıların yaşanabileceğini vurgulamıştır.²⁵¹⁸

39. madde üzerinde şahsı adına konuşan Algan Hacaloğlu (İstanbul), Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafyada petrolün önemine değinerek Türkiye’de petrol arama ve çıkarma çalışmalarının, bir ulusal politika olarak sürdürülmesini istemiştir. Bunun, piyasa ekonomisinin kuralları içinde, özel şirketlere rasgele bırakılamayacağını iddia eden Hacaloğlu, getirilen bu maddeyle, yabancı şirketlere belirli sınırlamalar ve kontrolle devredilen yetkilerin, bir anlamda tümüyle kaldırılabilirdiğini ifade etmiştir. Hacaloğlu’na göre, bu yasa tasarısında stratejik bir KİT olarak tanımlanan; ancak, bu tanımıyla yüzde 100 özelleştirilmesi de öngörülebilir TPAO, günün birinde bu yasa çerçevesinde tümüyle özelleştirildiğinde, devletin elinde, bu alandaki ulusal politikaları izleyebilecek bir kuruluşu kalmayabilecektir. Yine şahsı adına konuşan H. Uluç Gürkan da bu maddenin Özelleştirme Yasa Tasarısıyla ilgisinin olmadığını söylemiştir. Bu maddenin özelleştirmeyi yabancılaştırmaya çevirme riski bulunduğuna değinen Gürkan, sermayesinin yarısından fazlasına kamunun sahip olduğu kuruluşlara petrol arama ruhsatı vermeyi kolaylaştıran ve sonra da, ruhsat verilen bu kuruluşların özelleştirilerek bir petrol belgesi almalarının sağlanmasını eleştirmiştir. Bunu hukuka, milliyetçiliğe ve ülkenin doğal kaynaklarına karşı duyarsızlık olarak nitelemiştir. Bu eleştiri üzerine söz alan Devlet Bakanı Abdullah Aykon Doğan (Isparta), bu madde sayesinde petrol arama ruhsatının dar bir grubun (halen elinde petrol arama ruhsatı olan Shell ve Mobil gibi şirketlerin) dışında rekabete ve piyasaya açtığını belirtmiştir. Doğan’a göre, petrol arama ruhsatını rekabete açmak, daha çok müşteriye hitap etmek, ulusalcılığın ve milliyetçiliğin ta kendisidir.²⁵¹⁹

39 ve 40. maddelerin kabul edilmesinden sonra M. Sabri Güner ve arkadaşlarının önergesi yeni bir madde teklifi olarak kabul edilerek 41. madde olarak müzakereye açılmıştır. 41. maddenin kabul edilmesinden sonra 42. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. ANAP Grubu adına konuşan Emin Kul (İstanbul), kendilerinin özelleştirmeye ilgili kiralama, satın alma, satma ve işletme hakkı devir alma gibi özelleştirme yöntemlerinden herhangi birisi cereyan ettiği zaman, işçi ve işveren sendikalarının mevcut nakit varlıklarıyla ve

²⁵¹⁸ A.k., ss. 145-148.

²⁵¹⁹ A.k., ss. 148-152.

gelirleriyle, bu gibi işlemlere girebilmesini, hisse senedi satın alabilmesini ve satabilmesini önerdiklerini hatırlatmıştır. Ancak bu öneriye Hükümet ve Komisyonun iştirak etmediğini söylemiştir. 42. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir), bu maddenin 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun 1. maddesinin birinci fıkrasının c bendini kaldırarak yatırım yapılacak teşebbüsün, inhisar veya hususî veya bir imtiyaz ifade etmemesini öngördüğünü belirtmiştir. Böylece, inhisar ve imtiyaz hususu yürürlükten kaldırılırken tekel ve imtiyaz durumu da kaldırılmaktadır. Bu durumu “son derece sakıncalı” olarak niteleyen Elkatmış, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun, özel bir kanun olduğunu ve bu özel kanunun bir fıkrasının, özelleştirme konusundaki genel bir kanunla kaldırılmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundaki bu fıkranın kaldırılması, özelleştirme dışında kalan kuruluşlar için de bir boşluk meydana getirmekte ve bu nedenle mahzurlar doğurmaktadır. Elkatmış, KİT’lerin mallarının haczinin caiz olmadığı hususunun da, bundan evvelki düzenleme gibi, ya bu fıkraya ilave suretiyle veyahut da ayrı bir madde suretiyle bu tasarıya ilave edilmesini istemiştir. Böylelikle, KİT’ler, bir nebze olsun, büyük zararlardan kurtulabilecektir.²⁵²⁰

42. madde üzerinde şahsı adına konuşan H. Uluç Gürkan (Ankara) bu madde ile getirilen değişikliğin yabancı sermayeye, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde tekel olabilme ve özel imtiyaz oluşturabilme serbestliği getirdiğini söylemiştir. Gürkan, bu yasa tasarısının başında “tekerciliğe karşı asgarî en iyi çabayı göstereceğiz” denilirken, dünyanın en liberal yasalarından biri olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasasının çok önemli bir hükmünü yürürlükten kaldırılarak yabancı sermayeye tekel kurma ve özel imtiyaz oluşturma hakkının verildiğine işaret etmiştir:

Bunun, Osmanlıyı batıran, cumhuriyetin ilk yıllarında uzun mücadelelerle, ekonomik bağımsızlığı sağlamak üzere bizi boğuşturan kapitülasyonlardan ne farkı var?! Hiç kızmayın, alınmayın; bu madde, bir kapitülasyon maddesidir. Buna oy verenler; ‘kapitülasyona evet’ demiştir. Yabancı sermayeye, dünyada, Türkiye Cumhuriyetinin olduğu düzeyde -belki, siz, Türkiye Cumhuriyetinin hangi düzeyde olduğunun farkında değilsiniz; ama- bir ülke, tekel kurma hakkı veriyor mu, var mı böyle bir örnek?²⁵²¹

Konuşmaların tamamlanmasından sonra 42. madde üzerinde verilen değişiklik önerileri reddedilmiş ve Tasarı metnindeki 41. madde, 42. madde olarak kabul edilmiştir. Daha sonra Geçici 1 ve 2. maddeler kabul edilerek 39. Birleşim kapatılmıştır. Kamu bankalarının özelleştirmeye hazırlık işlemleri hakkındaki Geçici 3. madde üzerindeki görüşmelere 23.11.1994 tarihli 40. Birleşimde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında devam edilmiştir.

²⁵²⁰ A.k., ss. 177-178, 181-182.

²⁵²¹ A.k., s. 183.

RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), kamu bankalarının özelleştirmeye hazırlık işlemlerinin iki yıl içinde tamamlanacağı hükmünün somut olarak, hiçbir sonuç ortaya çıkarmayacağını ve sadece bir temenni olmaktan öte bir değer ifade etmeyeceğini belirtmiştir. İktidarı iki yıl içinde bu işi tamamlama hususunda yönlendirecek herhangi bir yaptırım olmadığını savunan Şener, kamu bankaları ibaresinin sınırlarının belli olmadığını ve Merkez Bankasının durumunun netleştirilmesi gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Geçici 3. madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Engin Güner (İstanbul), bu maddenin bu yasa tasarısının en önemli maddelerinden birisi olduğunu kamu bankalarının özelleştirilmesine öncelik verilmesinin Hükümetin özelleştirme konusunda samimi olduğunun göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Güner, 56 madde halindeki tasarının özelleştirme konusunda birçok hususu içerdiğini ancak bu tasarının uygulanabilmesi için gerekli siyasi iradenin Koalisyon Hükümetinde olmadığını savunmuştur.²⁵²²

Aynı madde üzerinde şahsı adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul) Ziraat Bankasının ve Halk Bankasının özelleştirme kapsamı dışında bırakılmamasını eleştirmiştir. Kamu bankalarının kaynaklarının çarçur edildiği bir dönemde Türkiye'nin "çok ciddi bir ahlak yasasına ihtiyacı" olduğunu belirten Hacaloğlu, ciddi bir ahlak yasası çıkarmadan bankaların tümünün tasfiye edilmesi durumunda bile "çürümenin ve kirlenmenin" önüne geçilemeyeceğini savunmuştur. Banka kesiminde çok ciddi önlemleri içeren bir banka reformunun yapılmasını isteyen Hacaoğlu, birden fazla banka sahipliğinin önüne geçilmesini önermiştir. Geçici 3. madde üzerinde şahsı adına konuşan H. Uluç Gürkan (Ankara), özelleştirilmesi söz konusu olan kamu bankalarının çoğunun banka olarak kurulmadığını, belli kamu görevlerini yerine getirmek için kurulduğunu anlatmıştır. Tarımı ve esnafı desteklemek, halkın konut sorununu çözmek, tekstilden denizcilik ve madencilik sektörüne gelişmenin yolunu açsınlar diye kurulan bu kuruluşlara zaman içinde, kaynak arayışında ihtiyaçlarını karşılamak üzere, mevduat toplama yetkisi verildiğini hatırlatmıştır. Gürkan'a göre, bu bankalar ana işlevlerini unutmuş olsalar dahi, portföylerinde, kuruluş amaçları sorumlulukları olarak durmaktadır. Bu bankaların özelleştirilmeleri durumunda sorumluluklarının nereye devredileceğinin belirlenmesi gerektiğini söylemiştir.²⁵²³

Verilen değişiklik önermeleri doğrultusunda Geçici 3. maddede özelleştirme kapsamı dışında tutulan bankalar olarak Eximbank yanı sıra T.C. Merkez Bankası, Ziraat Bankası, T. Halk Bankası da sıralanmış ve madde bu hayliyle kabul edilmiştir. Geçici 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15. maddelerin kabulünden sonra yürürlük hakkındaki 43. maddenin görüşmelerinde RP Grubu adına söz alan Musa Demirci (Sivas), bu kanun tasarısının

²⁵²² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 40, (23.11.1994), ss. 283-286.

²⁵²³ *A.k.*, ss. 286-289.

görüşülmesi sırasında çok faydalı görüşler ifade edilmiş olmasına rağmen Hükümetin bunları değerlendirmediklerini ileri sürmüştür. Bu tasarının kabul edilmesinden sonra “vatanın fabrikaları, öz varlıkları, kuruluşları, stratejik tesisleri yabancıların eline geçebilir korkusunu” taşıdıklarını belirtmiş ve eklemiştir:

*Bu millet, donanmasının Haliç’e kapatıldığı dönemi, o dönemin faturasını, fevkalade acı olarak ödedi. Şimdi, tersaneleri kendi elimizle kapatıp, kendi elimizle satacağız. Tarihten ibret almak lazım, tarihi tekerrür ettiriyorsunuz, tarihten ibret alırsanız; kötüyü tekerrür ettirmezsiniz, acıyı tekerrür ettirmezsiniz. Demir-Çelik’in, Kömür İşletmeleri’nin, Petlas’ın, velhâsıl stratejik önemi haiz tesislerin satılmasıyla, bu millete zillet reva görülmektedir.*²⁵²⁴

Yürütme hakkındaki 44. maddenin görüşmeleri sırasında ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), partisinin Özelleştirme Yasa Tasarısına katkıda bulunduğunu KİT’lerin hacziyle ilgili olan maddenin, “apar topar” getirilmesinin “şık bir hareket” olmadığını altını çizmiştir. Tasarının, Türkiye şartlarında, belki oldukça iyi bir tasarı ancak bu tasarıyı Hükümetin ehliyetle ve etkili bir şekilde uygulayacağına dair şüphelerinin olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır. 44. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), özelleştirme programında olan veya programa alınacak KİT’lerin mallarının haczini önleyen bir maddenin tasarıya monte edilmesinin doğru olduğunu ancak iki ay önce Hükümetin aklının nerede olduğunun sorulması gerektiğini belirtmiştir.²⁵²⁵

44. maddenin kabul edilmesinden sonra tasarının lehinde ve aleyhinde konuşmalara geçildiğinde oyunun rengini belirtmek üzere aleyhte konuşan İbrahim Halil Çelik (Şanlıurfa) özelleştirmenin, Türkiye’ye fayda getirmeyeceğini ve kapitülasyonları geri döndüreceğini savunmuştur. Daha sonra, Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının yapılan açık oylamasına, 218 sayın milletvekili katılmıştır. 191 kabul, 25 ret, 1 çekinser, 1 geçersiz oy ile bu yasa tasarısı kabul edilmiş ve kanunlaşmıştır. Teşekkür konuşması yapmak üzere kürsüye gelen Başbakan Tansu Çiller (İstanbul) önemli bir değişimin ilk adımının atıldığını ve son on yıl içerisinde dünyada bu adımı atmış olup da gerçekten başarıyı yakalamamış, değişimi yakalamamış ülkelerin çok az olduğunu ifade etmiştir. Bütçede, bütün harcamalarla, gelirler arasında, aslında gelirlerin lehine bir fazlalık olmasına rağmen, borç ve ona giden faizlerin ve özellikle de her dört günde bir 1 trilyonu yiyen KİT faizleri için yapılan borçlanmaların “önemli bir kıskaç” haline geldiğini belirtmiştir. Bunun aşılması ile eğitimin önü açılabilirdi, enflasyon durdurabilirdi, gençlere yeni iş sahaları hazırlanabilirdi. KİT’ler, bir zamanlar, önemli bir nedenle kurulduğuna değinen Çiller, değişen dünyada Türkiye’nin geride kalamayacağını, rekabetsiz kalamayacağını söylemiştir:

²⁵²⁴ A.k., s. 409.

²⁵²⁵ A.k., ss. 415-417.

Bundan yıllar sonra, evlatlarımıza ve torunlarımıza bugünü anlatırken, belki şöyle diyeceğiz: ‘Bir zamanlar, devlet, gerçekten içinde çalıştırdığı işçisine birtakım imkânları sağladığını zannederken, bazı yerlerde halkı için iş yaptığını zannederken, özel kesimin bazı bankalarına trilyonlarca liralari aktarırdı. Köylülerine birtakım kaynak aktardığını zannederken veya bazı yerlerde, gerçekten, yatırım yaptığını zannederken, aslında bütün yatırımları tıkdı. Faizleri öyle yükseltirdi ki, özel kesim hiç yatırım yapamaz olurdu. Öyle bir devlet anlayışı gelmişti ki, aslında, Türkiye, coğrafi bölgesindeki son sosyalist devlet olmuştu. Devletin, bütün bankalarıyla, bütün üretim alanlarına girmesiyle, devletin egemenliğiyle, coğrafi bölgesindeki son sosyalist devletti. Evet, ‘biz onu yıktık; bugün yıktık’ diyeceksiniz.²⁵²⁶

Bu kanunla çok önemli bir değişimin ilk adımının atıldığını yineleyen Çiller, “halkın parasını, gerçekten halka mal etmek için” atılan bu adımın “bir tarih yazmak” olduğunu savunmuş ve milletvekillerine saygılarını sunarak konuşmasını tamamlamıştır.

Bu kanun 27.11.1994 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

24.11.1994 günlü, 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesinin ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un Geçici 15. maddesinin, Anayasanın 10. ve 60. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemiyle Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Anayasa Mahkemesine itiraz yoluna başvurmuştur. Sosyal Sigortalar Kurumunun, prim alacağı için başlattığı icra takibinin, borçlu şirketin özelleştirme kapsamında bulunması nedeniyle iptaline ilişkin Mahkeme kararının temyizi aşamasında, davalının ileri sürdüğü Anayasaya aykırılık savının ciddi olduğu kanısına varan Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 4046 sayılı Yasanın Geçici 15. maddesinin iptali istemiyle başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi esasa ilişkin değerlendirmesinde aşağıdaki sonuca varmıştır:

A- 24.11.1994 günlü, 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun geçici 15. maddesinin Anayasaya aykırı olduğuna ve İPTALİNE, birinci ve ikinci tümcelerinde OYBİRLİĞİYLE, son tümcede G.D., S.A., A.H. ile L.F.T.’in karşı oyları ve OY ÇOKLUĞUYLA,

B- İptal edilen maddenin doğuracağı hukuksal boşluk kamu yararını ihlal edici nitelikte görüldüğünden, Anayasanın 153. maddesinin üçüncü fıkrasıyla, 2949 sayılı Yasanın 53. maddesinin dördüncü ve beşinci fıkraları gereğince İPTAL KARARININ, RESMÎ GAZETEDE YAYIMLANMASINDAN BAŞLAYARAK ÜÇ AY SONRA YÜRÜRLÜĞE GİRMESİNE, OYBİRLİĞİYLE, 31.1.1997 gününde karar verildi.²⁵²⁷

²⁵²⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 40, (23.11.1994), ss. 424-425.

²⁵²⁷ Esas Sayısı 1996/66, Karar Sayısı 1997/7, Karar Günü 31.01.1997, **Resmî Gazete**, 28 Ekim 1997, Sayı: 23154.

5.4.5.2. Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4047)

“Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/788),” 21.10.1994 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılarak 08.11.1994 tarihinde TBMM Başkanlığına gönderilmiştir. Bu tasarıyla, 8 Haziran 1994’te, TBMM’de müzakere edilerek çıkarılan 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunun 2. maddesinin birinci fıkrası değiştirilmiştir. Yine 2. maddede 3096 ve 3465 sayılı Kanunlarla ilgili bir hüküm getirilmiş ve bir de geçici madde ilave edilmiştir. Tasarıyla, 3996 sayılı Kanunun 2. maddesindeki “enerji üretimi, iletimi, dağıtımı” ibaresi çıkarılarak, bu konulardaki yatırım ve hizmetler yap-işlet-devret projesi çerçevesinde yaptırılması halinde -bu Kanuna değil- 3096 sayılı Kanuna tabi tutulması sağlanmıştır. Ayrıca, 3996 sayılı Kanunun 13. maddesinde “04.12.1984 tarihli ve 3096 sayılı, 28.05.1988 tarihli ve 3645 sayılı Kanunların hükümleri saklı” tutulmuş, böylece herhangi bir öncelik sırası olmaksızın ve idarenin hareket alanını daraltmadan söz konusu kanunların hükümlerinin de uygulanabilmesi amaçlanmıştır.²⁵²⁸ Anılan maddeye eklenmesi öngörülen fıkra ile ise, ilgili idarenin isteği halinde 3096 ve 3465 sayılı Kanunlara tabi işlerin de 3996 sayılı Kanunun 11, 12 ve 14. maddeleri hükümlerinden yararlanmalarını hükme bağlamıştır. Bu suretle, anılan Kanunlara göre yürütülen yap-işlet-devret projelerinin de hızlı bir şekilde tamamlanabilmesi amaçlanmıştır.

Tasarı TBMM Başkanlığınca 11.11.1994 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiş ve komisyon tasarısı 15.11.1994 tarihli 17. Birleşiminde Hükümeti temsilen Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanının Başkanlığında Maliye Bakanı, Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığı ve DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla inceleyip görüşmüştür. Komisyon tasarıda Hükümetin öngörmüş olduğu amaçlar ve gerekçeleri aynen benimsemiştir. Tasarının çerçeve 3. maddesine bağlı geçici 1. maddesi, söz konusu yatırımların süratle tamamlanmasına imkân sağlamak amacıyla, görevli şirketin talebi ve ilgili idarenin müracaatı üzerine, Yüksek Planlama Kurulu kararı ile 3996 sayılı Kanunun hükümlerinin de uygulanabileceğine ilişkin bir hükmün ilave edilmesi suretiyle kabul edilmiştir.²⁵²⁹ Komisyon tasarısı 16.11.1994 tarihinde TBMM Başkanlığına göndermiştir.

²⁵²⁸ Sıra Sayısı 743, “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/788),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 19. Dönem, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 41’in sonuna ekli, (24.11.1994), s. 1.

²⁵²⁹ *A.k.*, s. 3.

Tasarı Genel Kurulun TBMM'nin 24.11.1994 tarihli 41. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına görüşlerini açıklamak üzere söz alan Gürhan Çelebican (İstanbul), konuşmasında öncelikli olarak Türk ekonomisinin içinde bulunduğu zor şartlardan bahsederek, Türk Lirasının itibarını yitirmesi nedeniyle TL'den bir kaçış yaşandığını kaydetmiş ve bunun sebebi olarak kamu açıklarını göstermiştir. Böyle bir ortamda Türk Lirası arzına gerek duymadan dışarıdan sıcak paranın, içeriden spekülatif paranın (dolara kayma eğilimi içinde bulunan paranın) yap-işlet-devret modeliyle yatırıma yöneltilmesinin hedef alındığını ifade eden Çelebican, Dünyada ve Türkiye'de değişen konjonktürün ve yatırım ihtiyacının yap-işlet-devret modeliyle karşılandığını dile getirmiştir. Konuşmasına devamla 3996 sayılı Kanun Tarsısından farklı olarak şu anki düzenlemenin getirdiği değişiklikleri şu şekilde kaydetmiştir:

*Getirilen 743 sıra sayılı Kanun Tasarısıyla “enerji üretimi, iletimi ve dağıtımı” ibaresi 3996 sayılı Kanunun 2. maddesinden çıkarılarak 3096 sayılı Kanun hükümlerine tabi kılınmaktadır. Enerji üretimi, iletimi ve dağıtımıyla ilgili tesislerin sermaye şirketlerine verilmesinde, 3096 sayılı Kanunla -3996 sayılı Kanunun 13. maddesinde bu kanunun hükümlerini de saklı tutarak- 3996 sayılı Kanun arasında; yani, iki ayrı düzenlemenin uygulanmasında doğması muhtemel tereddütlerin izalesi düşünülmektedir. Bilindiği üzere, 3096 sayılı Kanun, TEK dışındaki kuruluşların, elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticaretiyle ilgilidir. 3465 sayılı Kanun ise, otoyolların yapımı, bakımı ve işletilmesiyle ilgili hükümleri ihtiva etmektedir. Bu kanunlarda dikkate alınarak, sonuçta, ihtisas konusu olan bu hizmetlerin ihtisas sahibi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına verilmesi amaçlanmıştır. Görüldüğü üzere, 3996 sayılı Kanunun 3. maddesinin “d” fıkrasında tanımlanan idare, enerji üretimi, iletimi ve dağıtımı hizmetleri için, şimdiden, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı olarak tespit edilmektedir.*²⁵³⁰

Konuya bu açıdan bakıldığında, aynı kanunun 1. maddesindeki “otoyol” kelimesinin çıkarılması gerektiğini belirten Çelebican, 3465 sayılı Kanuna atıfta bulunarak, 3996 sayılı Kanundaki “idare” tanımı Bayındırlık Bakanlığı Karayolları olarak yapılması gerektiğini savunmuştur.²⁵³¹ Diğer taraftan, bu kanun tasarısıyla getirilen en önemli değişikliğin, 3996 sayılı Kanuna göre imzalanacak sözleşmelerin Yüksek Planlama Kurulunun iznine, 3096 sayılı Kanuna tabi sözleşmelerin ise Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenen çerçeveye tabi olduğunu vurgulamıştır. Çelebican ayrıca, bahis konusu kanunların uygulayıcısının, elbette, hükümet ve emrindeki idareler olması gerektiğini söylemiştir.²⁵³²

²⁵³⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 41, (24.11.1994), s. 466.

²⁵³¹ **A.k.**, s. 466.

²⁵³² **A.k.**, s. 467.

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasında öncelikli olarak söz konusu değişiklik tasarısının fevkalade önemli olmasına rağmen hükümet tarafından acele edilerek meclis gündemine getirilmesinden ötürü rahatsızlıklarını dile getirmiş ve bu kanun değişikliğinin tartışılması için en az bir haftaya ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Ayhan, tasarının 3996 sayılı Kanun Tasarısından farklı olan yanlarına dikkat çekmiştir:

Burada getirilen husus nedir; “... 2. maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir” diyor. 2. madde, kapsam maddesidir. Kanunun 2. maddesine baktığımız zaman, köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu gibi konuların -o zaman da bunu uzun uzun tartıştık- aşağı yukarı hepsini kapsadığını görürüz. Demek ki, burada bazı değişiklikler yapılmış. Söylemek istediğim şudur: Bu yap-işlet-devret modeli ve dün gece saat 01.00’de burada kabul edilen, müzakeresi takriben beş hafta süren Özelleştirme Kanunuyla, bu Meclis, Hükümeti, Türkiye’de çok değişik bir sahada ve çok geniş yetkilerle teçhiz etmiş bulunmaktadır. Prensip, kategorik olarak, gerek yap-işlet-devret modeline gerekse özelleştirmeye karşı değiliz, onu defaatle burada ifade ettik; ancak, bunları salimen yürütecek teknik, idarî ve denetim kadrolarının yetersizliğinden endişemiz var. Yap-işlet-devret modeliyle de, bütün kamu hizmetlerini bu şekilde yaptıracak yetkiyi yine Hükümete vermiş oluyoruz. Yani, burada mühim olan kanun yoksa yetki yoksa bir şey yapamazsınız; ama kanun varsa, her şey de bitmiş değildir. Kanun, sadece yetkidir. O yetkiyi kullanacak kadroları oturtmak, o kadroları dürüst ve verimli çalıştıracak çalışma düzenini kurmak ve o çalışmaları da kamu adına, toplum adına denetleyecek denetim mekanizmalarını getirip koymak, bilhassa bu yeni dönemde fevkalade aciliyet kesp etmektedir.²⁵³³

Ayhan’ın ardından değişiklik tasarısı üzerinde görüşlerini ifade etmek üzere söz alan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Veysel Atasoy (Antalya) konuşmasında görüşülmekte olan kanun tasarısının komisyonda oy birliği ile kabul edildiğini hatırlatarak kanun değişikliğinin amacını şu şekilde açıklamıştır:

... ilk yap-işlet-devret modeli olan 3096 sayılı Kanun, bu 3996 sayılı Kanunla işlemez hale gelmiştir. 1984 yılında çıkan bu kanuna göre bazı yatırımlar gerçekleştirilmiş, birçok mega proje de gerçekleştirilmek üzeredir. Halen, Bakanlığımızda, Türkiye’nin kurulu gücünün üretiminden daha fazla üretimi gerçekleştirecek projeler bulunmaktadır; bunların bir kısmı inceleme, bir kısmı da karar aşamasındadır. 3996 sayılı Kanunun 2. maddesinde, kapsama, 3096 sayılı Kanunla düzenlenen faaliyetler de konulmuştur. Aynı Kanunun 13. maddesiyle de, 3096 sayılı Kanun istisna edilmiştir. Bu bir çelişkidir. Amacımız, bu çelişkiyi düzeltmek ve 3096 sayılı Kanuna yeniden işlerlik kazandırmaktır.²⁵³⁴

²⁵³³ A.k., s. 468.

²⁵³⁴ A.k., ss. 469-470.

Ayrıca Atasoy, kanun değişikliği paketine “3096 sayılı Kanuna göre ve aynı zamanda Karayolları Genel Müdürlüğüyle ilgili 3465 sayılı Kanuna göre anlaşması imzalanmış olan projeler dışında” şeklinde bir ifade kullanılmak suretiyle, 1985 yılından beri ele alınmış, Yumurtalık Projesi, Gazi Projesi gibi mega projelerin, tamamen kapsam dışı bırakıldığını söylemiştir. Yani, geçici madde ile âdetâ, 3096 sayılı Kanun, başlamış işler açısından, tamamen devre dışı bırakılmıştır.²⁵³⁵

Tasarının geneli üzerindeki müzakerelerin tamamlamasının ardından 1. madde üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Bu madde ile 3996 sayılı kanunun 2. maddesinin birinci fıkrası değiştirilmiştir. Madde üzerinde söz talebi olmayınca oylamaya geçilmiş ve değişiklik öngören 1. madde komisyon ve Hükümetin teklif ettiği şekliyle kabul edilmiştir.²⁵³⁶

3996 sayılı Kanununun 13. maddesine “Ancak, ilgili idarenin isteği halinde 3096 ve 3465 sayılı Kanunlara tabi işler de 11, 12 ve 14. madde hükümlerinden yararlanır” şeklinde bir fıkra eklenmesine ilişkin 2. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Madde üzerinde söz talebi olmayınca önergelere geçilmiştir. Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları tarafından verilen önergede “3096 ve 3465 sayılı Kanunlara tabi işlerde, yapılan sözleşmelerin de imtiyaz niteliğinde olmaması için, 3996 sayılı Kanunun 5. maddesinin uygulanması hususunun madde metnine ilave edilmesi” istenmiştir. “Ancak, ilgili idarenin isteği halinde 3096 ve 3465 sayılı Kanunlara tabi işlerde 5, 11, 12 ve 14. madde hükümlerinden yararlanır” şeklinde bir değişiklik teklif edilmiştir.²⁵³⁷ Tayan ve arkadaşları tarafından verilen değişiklik önergesi kabul edilmiş ve 2. madde kabul edilen önerge doğrultusunda oylamaya sunulmuştur. Yapılan oylamanın ardından ise 2. madde de kabul edilmiştir.

“Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce yap-işlet-devret modeline göre başlatılmış projeler ve işler, tabi oldukları usul ve esaslara göre sonuçlandırılır. Ancak, birinci fıkrada belirtilen proje ve işlere de bu Kanun hükümlerinin uygulanmasına, görevli şirketin talebi ve ilgili idarenin müracaatı üzerine Yüksek Planlama Kurulunca karar verilebilir” şeklinde düzenlemenin yapıldığı geçici 1. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. Yapılan oylamada söz konusu geçici madde kabul edilmiştir. Daha sonra yürürlüğe ilişkin 4. ve yürütmeye ilişkin 5. maddelerin kabul edilmesiyle birlikte 3996 sayılı Kanunda değişiklik öngören 4047 sayılı Kanun Tasarısı üzerindeki müzakereler sona ermiştir. Tasarının tümü üzerinde yapılan oylamada 743 sayılı Tasarı kabul edilerek kanunlaşmıştır.

5.4.5.3. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (4077)

“Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı (1/463),” 22.10.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına iletilmiş ve oradan Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Plan ve Bütçe komisyonlarına gönderilmiştir. Tasarı, komisyon raporları ile beraber 619 sıra sayılı olarak 24.3.1994 tarihinde Genel Kurul Gündemine

²⁵³⁵ A.k., s. 470.

²⁵³⁶ A.k., s. 473.

²⁵³⁷ A.k., s. 473.

getirilmiştir. Tasarının genel gerekçesinde²⁵³⁸ “ekonomik faaliyetlerin nihai amacının, tüketicilerin ihtiyaçlarını sağlayacak mal ve hizmetleri üretmek ve bu ihtiyaçları rasyonel bir dağıtım zinciri” oluşturarak karşılamak olduğu vurgulanmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin değişen şartları karşısında tüketicinin, ihtiyaçlarının karşılanmasında beliren sorunları yalnız başlarına çözemeyecekleri anlaşılarak, tasarıda tüketici çıkarlarını korumak amacıyla çözümler bulmak hedeflenmiştir. Gerekçeye göre, serbest rekabet şartları tüketicilerin yararına olmakla birlikte, tüketicilerin satın alma konusunda yeterli bilgiye sahip bulunmamaları, reklâm ve yayınlarla kendilerine yanlış bilgi aktarılması ve bunların örgütlenmemiş olmaları sebebiyle tüketicilerin korunması için bazı önlemlerin alınması gereklidir. Tüketicinin korunmasının dış pazarlara yüksek kaliteli mal sevk etmedeki olumlu rolüne değinen gerekçe, 1982 Anayasasının 172. maddesinde “Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder” denildiğine işaret edilmiştir. Ayrıca, 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’un 12/b maddesinde de, “Tüketicilerin meselelerini tespit etmek, tüketicinin eğitilmesi, teşkilatlanması ve korunmasının temini için tedbirler almak” hükümlerinin yer aldığının altını çizilmiştir.²⁵³⁹

Ayrıca, genel gerekçede tüketicilerin korunması ile ilgili Türkiye’deki yürürlükteki mevzuattaki kural koyucu, düzenleyici ve yönlendirici yasal metinlerin sayıca fazlalığının bir kavram kargaşasını da beraberinde getirdiğine değinilmiştir. Bu meselenin tek bir yasa kapsamında düzenlenmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Tüketicilerin korunması ile ilgili temel ilke ve amaçlar, genelde kamu düzeni ve genel sağlık kurallarına uygunluk, özelde ise tüketicilerin çıkarlarıdır. Tüketicilerin AT’ye üye ülkelerde tek bir “Tüketici Koruma Politikası”yla korunduğu hatırlatılan gerekçede bu politikaya yönelik olarak tüketicinin beş hakkını belirleyen “Tüketici Enformasyon ve Koruma Programı”nın AT Bakanlar Konseyince 1975 yılında kabul edildiği hatırlatılmıştır. Bu programda tüketici hakları; Sağlık ve güvenliğin korunması hakkı, Ekonomik çıkarlarının korunması hakkı, Tazmin edilme hakkı, Bilgilendirme ve eğitim hakkı, Temsil edilme hakkı, olarak tasnif edilmiştir. Yine AT tarafından 1986’da kabul edilen “Tüketiciyi Koruma Politikasına Yeni Hız Kazandırma Programı” ile şu sekiz hak tüketici hakları olarak belirlenmiştir: Temel gereksinimlerin giderilmesi hakkı, Güvenlik ve güven duyma hakkı, Mal ve hizmetlerin serbestçe seçilmesi hakkı, Eğitilme hakkı Tazmin edilme hakkı, Sesini duyurma (temsil) hakkı ve Sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkı. Türkiye’de üretilen sanayi mallarının kalitesini uluslararası standartlara yükseltmenin amaçlandığı belirtilen gerekçede bu amaçla, BM Kalkınma

²⁵³⁸ S. Sayısı: 619, “Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/463),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63’ün sonuna ekli, (28.12.1994), s. 1.

²⁵³⁹ A.k., s. 2

Programı ve BM Sınâî Kalkınma Örgütü ile Ulusal Kalite Kontrol Sistemi Anlaşmasının yapıldığı ve AT ülkelerince evrensel kabul gören 8 temel tüketici hakkının göz önünde bulundurulduğu açıklanmıştır.²⁵⁴⁰

Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu ile Plan ve Bütçe Komisyonu raporlarında bazı teknik değişiklikler yapılmakla beraber tasarının tümü olumlu karşılanmıştır. Komisyon raporlarında, tasarının getirdiği düzenlemelerin bazılarının Borçlar Kanununun bazı hükümlerini dikkate almadığı belirtilmiştir. Ayrıca, Tüketici mahkemeleri kuruluncaya kadar bu mahkemelerde görülmesi gereken davalara bakacak mahkemelerin tespitinin yasa ile yapılmasının gerektiği, bu mahkemelerin Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenmesinin doğru olamayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca tüketici mahkemeleri nezdinde tüketiciler, tüketici örgütleri ve Bakanlıkça açılacak davaların her türlü resim ve harçtan muaf tutulmasının da üretici ve tüketici arasında eşitsizlik yaratacağı ve bu nedenle yerinde bir düzenleme olmadığı eleştirisi yapılmıştır. Bu eleştirilere, Hükümet temsilcisince verilen cevapta tasarı hazırlanırken birçok kurum ve kuruluşun yanı sıra Adalet Bakanlığının da görüşlerinin alındığı, Borçlar Kanunu ile çelişkili bir durum olmadığı ve bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde genel hükümlerin uygulanacağına dair hükümler bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca tüketici mahkemeleri nezdinde tüketiciler, tüketici örgütleri ve Bakanlıkça açılacak davaların, her türlü resim ve harçtan muaf tutulması hükmü ile tüketicilerin kendi haklarını aramaya teşvik edildikleri savunulmuştur. Plan ve Bütçe Komisyonunda Mustafa Ünalı (Konya), Zeki Ergezen (Bitlis) ve Melih Pabuçcuoğlu (Balıkesir) tasarıya, Anayasaya aykırı olduğu ve Borçlar Kanununun bazı hükümlerinin zımnen ilgasını gerektirdiği gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuştur.²⁵⁴¹

Tasarı komisyon raporları ile birlikte Genel Kurulun 28.12.1994 tarihli 63. Birleşiminin 2. oturumunda Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında görüşülmeye başlanmıştır. Tasarı hakkında konuşma yapan bütün milletvekilleri tasarının geç kalmış bir düzenleme olduğunu ve eksikleri olmasına rağmen desteklediklerini ifade etmiştir. Ancak milletvekilleri sıklıkla Hükümetin kötü ekonomik politikaları yüzünden korunabilecek tüketici kalmadığını belirterek toplumun çeşitli kesimlerinin sıkıntılarını dillendirmiştir.

Tasarının geneli üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Edip Safder Gaydalı (Bitlis), konuşmasında gelişmiş ülkelerde, tüketici hakları konusunda çok önemli adımlar atılmışken bu konuda bu kadar gecikilmesini eleştirerek halkın hala “ayıplı mal ve hizmete” mecbur kaldığını, devletin de, Anayasanın kendisine verdiği görevi (172. madde) yerine getirmediğini vurgulamıştır. Tüketici örgütlerinin devlet tarafında teşvik edilmesi gerektiğini belirten Gaydalı, ekonomi geliştikçe, insanların tercihinin ve bilincinin değiştiğini ve

²⁵⁴⁰ A.k., ss. 2-3.

²⁵⁴¹ A.k., s. 14.

aldığı ayıplı mal ve hizmet için artık yavaş yavaş hakkını aramaya başladığının altını çizmiştir. Gaydalı, tasarının hazırlanmasının görünürde demokratik olduğunu, tüketici konusunda uzman olan kişi ve kuruluşlar, tasarıda eksiklikler ve hatalar olduğunu söylediklerini iddia etmiştir. Hükümetin bu tür kanun tasarılarını hazırlarken ilgili kişi ve kuruluşlardan görüş almadığını ve başka ilgili kanunlarda değişiklik yapmadığını söyleyen Gaydalı, buna örnek olarak bu tasarıdaki pek çok hükmün uygulanabilmesi için, Borçlar Kanununun ilgili hükümlerinde değişiklik yapılması gerektiğini göstermiştir.

Gaydalı, hep cezai önlemler alınmasını tasarının eksik görülen başka bir tarafı olarak nitelemiştir:

*Tüketici haklarını korumak için sadece cezai önlemler alınması yeterli değildir. Tasarının eksik olan yanı, hem üreticiyi ve satıcıyı iyi mal üretmeye ve satmaya teşvik etmeyi hem de tüketiciyi hakkını araması ve örgütlenmesi için teşvik etmeyi kapsamamasıdır. Bugüne kadar görülmüştür ki, cezayla, yasakla her şey düzelmiyor; işin teşvik edici, eğitici kısmı göz ardı ediliyor. Madem serbest piyasa ekonomisini savunuyoruz; öyleyse, hem üreticiye hem de tüketiciye uygun ortamı sağlamak ve bu ortam içinde ilişkilerin serbestçe yürütülmesini mümkün kılmak devletin görevidir. Halk arasında "parasıyla rezil olmak" diye bir deyim vardır. Maalesef, ülkemizin içinde bulunduğu durum budur. Özellikle hizmet sektörü, insanlara büyük saygısızlık yapmaktadır ve bunun büyük çoğunluğu da kamu sektöründe yaşanıyor.*²⁵⁴²

Devletin sağlık sektöründe öncelikle kendi kurumlarındaki tüketici haklarını korumaya yönelerek özel sektöre örnek olmasını isteyen Gaydalı, tasarının yargı birliği ilkesini dikkate almadığını ileri sürmüştür. Tüketici mahkemelerinin kurulması gibi bir yaklaşımın, mevcut adli sistem içinde ulaşılması mümkün olmayan bir hedef olarak kalmaya mahkûm olduğunu iddia etmiştir. “Ağzı laf yapan birinin kapınıza gelip mal satma işinin” tamamen yasaklanmasının ideal olacağını söyleyen Gaydalı, tasarının bu konuda düzenlemeler getirdiğini ancak pek çok hatalı hüküm içerdiğini öne sürmüştür:

*Tasarıda, satıcının, geri iade edilen malın bedelini 10 gün içerisinde geri vermekle yükümlü tutulmasına karşılık, bunun herhangi bir yaptırıma bağlanmamış olması, bu hükmü önemsiz kılmaktadır. Yine, satıcının malını 20 gün içerisinde geri almaması durumunda, mal üzerindeki her türlü hakkını kaybedeceğine ilişkin düzenlemeyle, mülkiyet hakkı, hak düşürücü bir süreye bağlanmış bulunuyor ki, bu ‘aynı hakkın mutlak etkisi’ ilkesiyle çelişiyor.*²⁵⁴³

Tasarı genel işlem şartlarına hiç değinilmemesini de eleştiren Gaydalı, PTT, TEK, belediyeler ve bankaların, müşteri ve abonelerine, kendi çıkarlarını koruyan, hazır, matbu bir sözleşme imzalattıklarını ve vatandaşların bir itiraz hakkının bulunmadığını hatırlatmıştır. Bunu gidermek için, 5 Nisan 1993 tarihli AT

²⁵⁴² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63, (28.12.1994), ss. 176-177.

²⁵⁴³ **A.k.**, ss. 177-178.

direktifindeki gibi, özel bir düzenlemenin Türk mevzuatına yerleştirilmesini istemiştir. Gaydalı, imalatçı için ayıplı malların neden olduğu zararların tazmini için Türk Hukukunun AB direktiflerine uydurulmasını talep ederek konuşmasını bitirmiştir.

Tasarının geneli üzerinde DYP Grubu adına söz alan Mahmut Öztürk (Aksaray), Türkiye’de uygulanması en zor olan bir tasarımı görüştüklerini belirterek tüketicinin korunmasında yasal düzenlemenin yanında Türk Standartları Enstitüsü (TSE)’nün kararlılığının önemine değinmiştir. Malı satan güçlü bir firma karşısında, malı alan kişinin hakkını korumak için bir sürü yasal engeli aşarak dava kazanmasının çok zor olduğunu vurgulayan Öztürk, TSE’nin tüketiciyi korumada elini taşın altına koymasını istemiştir:

*Eğer, TSE, bu işin altına elini uzatmıyorsa, bu Meclis ne kadar kanun çıkarırsa çıkarsın, Sayın Bakanlığın teşkilatı bu iş için ne kadar zaptiyesini gönderirse göndersin ve mahkemeleri ne kadar doldurup taşırırsak taşuralım, bir netice çıkmaz. Hepimizin bildiği gibi, eskiden aldığımızda bir yıl, altı ay yanan bir ampul, şimdi üç gün dayanmıyor; ama TSE markası var. Şimdi ‘ver parayı, al belgeyi’ düşüncesiyle Türkiye’de mal imal edilirse, emin olun, Türk sanayiine en büyük kötülüğü yapmış oluruz.*²⁵⁴⁴

Televizyonların da reklamını yaptığı malların kalitesi konusunda hassas olması gerektiğini belirten Öztürk, bu tasarının kanunlaştığında daha iyi işlerlik kazanması için, bununla ilgili diğer yasalarda ve ticaret hukukundaki hükümlerde sadeleştirme yapmanın önemine işaret etmiştir.

Yine tasarının geneli üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdülatif Şener (Sivas), ülkede yaşayan 60 milyon insanı, milletvekillerini ve tüm seçmenlerini ilgilendiren bir konunun bu kadar geç olarak Meclise getirilmesini “bir eksik” olarak nitelemiştir. Tüketicinin korunmasının, hem anayasal hem de yasal bir zorunluluk olduğu üzerinde duran Şener, RP olarak 19. Dönem TBMM’sine sundukları ilk araştırma önergelerinden birisinin, tüketicinin korunmasına ilişkin olduğunu hatırlatmıştır. Kurulan Araştırma komisyonunun raporunda tüketicinin korunmasıyla ilgili önemli noktaların tespit edildiğine ve tüketicinin korunmasıyla ilgili yasal dağınıklıktan bahsedildiğine işaret etmiştir. Şener’e göre mevcut tasarı bu raporda belirtilen ihtiyacı, kısmen de olsa, giderme amacına yöneliktir. Çıkacak yasanın tüketicinin korunmasıyla ilgili pek çok boşluğu dolduracağını ancak tüketicisiyle ilgili kurumların ve dairelerin kendi aralarında koordinasyon eksikliğinin bulunmasının tüketicilerin mağduriyetine sebep olduğunu ifade etmiştir:

*Bu daireler arasındaki koordinasyonun ve düzenin sağlanması gerekir. Aynı şekilde, tüketicilerin sorunlarıyla ilgili itiraz mercileri arasında da dağınıklık var. Yargıya intikal ettiği takdirde, bunun, yargı üzerinde çok büyük dosya yükü oluşturacağı, bu konuyla ilgili belki ihtisas mahkemeleri veya daha pratik çözümlere ulaşabilecek nitelikte mahkemelerin kurulması zarureti de vardır.*²⁵⁴⁵

²⁵⁴⁴ A.k., s. 179.

²⁵⁴⁵ A.k., s. 181.

Mevcut iktisadî dengelerin bozukluğunun ve tekelci yapıların da önemli olduğunu savunan Şener, sadece yasal çerçeve ile tüketiciyi korumanın mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Tekelci yapıları tüketiciyi ezen en önemli faktörlerden biri olarak niteleyen Şener'e göre bu firmalar arasındaki aksak rekabet sebebiyle gerçekte çok düşük fiyatlarla piyasaya sunulabilecek mallar, pahalı mallar olarak piyasaya arz edilmektedir. Şener tekelci yapıların, ekonomik ve yasal tedbirlerle ortadan kaldırılmasını isteyerek ve tasarının bir çerçeve kanunu olarak, eksikliklerine rağmen, faydalı olacağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁴⁶

Tasarının geneli üzerinde Gruplar adına son konuşmayı SHP Grubu adına Mehmet Tahir Köse (Amasya) yapmıştır. Köse, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun tasarısının önceki haftalarda oy birliğiyle kabul edilen Rekabetin Korunması Hakkında Kanun gibi "ekonomik demokratikleşme paketi" içerisinde bulunan yasalardan önemli bir tanesi olduğunu belirtmiştir. Bu yasaların ilk metninin 300'ün üzerindeki kurum, kuruluş ve siyasi partilere yollandığını hatırlatan Köse, bu tasarıda da bir iki tane münferit maddenin haricinde, hemen hemen hiçbir partinin muhalefet şerhi olmadığına dikkat çekmiştir. Bu tasarının siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla çok iyi şekilde hazırlanmış bir tasarı olduğunu iddia eden Köse, tasarıda güncelleştirilmesi gereken birkaç tane madde olduğunu ifade etmiştir. Cezalarla ilgili olan bu maddelerde, bir takvim yılı geçtiği için, parasal miktarların bugünkü tarihlere göre güncelleştirilmesinin gerekli olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁴⁷

Tasarı üzerindeki genel görüşmelerin tamamlanmasından sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. İlk yedi maddeden sadece 5. madde üzerinde söz alınarak görüşmeler tamamlanmıştır ve birkaç önerge değişikliği ile bu maddeler kabul edilmiştir. 7. maddenin kabul edilmesinden sonra Başkan diğer maddelere ilişkin de değişiklik önergelerinin görüşülmesine vakit kalmadığını söyleyerek 63. Birleşimi kapatmıştır.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısının görüşmelerine Genel Kurulun 12.1.1995 tarihli 67. Birleşiminde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında 8. maddeden itibaren devam edilmiştir. Kapıdan satışlarla ilgili 8. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), bu kanun tasarısının 22.10.1992 tarihinden bu yana bekletilmesini eleştirerek bu tasarının Batılıların gözünü boyamak için çıkarıldığını iddia etmiştir. Memleketin, yüksek enflasyon ve işsizlik gibi temel meselelerine çözüm bulunmasının önemine değinen Kapusuz, Hükümete bu maddenin özendirici reklâmları ve yanlış bilgili reklâmları önleyip önleyemeyeceği sorusunu yöneltmiş ve bazı eksikliklerin önergelerle giderilmesini istemiştir.²⁵⁴⁸

²⁵⁴⁶ A.k., ss. 180-182.

²⁵⁴⁷ A.k., s. 182.

²⁵⁴⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 67, (12.1.1995), ss. 404-405.

8. madde üzerinde ANAP Grubu adına konuşan Edip Safder Gaydalı (Bitlis), kapıdan satışlarla ilgili bir düzenleme getirilmesini olumlu bulduğunu ancak satıcının, geri iade edilen malın bedelini 10 gün içerisinde geri vermekle yükümlü tutulmasına karşılık, bunu herhangi bir yaptırıma bağlamamış olmasını eksiklik olarak gördüğünü söylemiştir. Yine, satıcının, malını 20 gün içerisinde geri almaması durumunda, mal üzerindeki her türlü hakkını kaybedeceğine ilişkin düzenlemeyle, mülkiyet hakkının, hak düşürücü bir süreye bağlandığını savunmuştur. Gaydalı'ya göre bazı hükümler, Borçlar Kanununun bazı hükümleri dikkate alınmadan düzenlenmiştir. Yine, tasarıda, tüketiciye, her türlü kullanma nedeniyle malın ticarî değerinin kaybını tazmin etme yükümlülüğü verilmesini de uygun bulmayan Gaydalı, tüketicinin, malı, kullanma talimatına uygun olarak kullanması dolayısıyla meydana gelen değer kaybını değil, kullanma dolayısıyla sağladığı faydayı tazmin etmesinin daha uygun olacağını ileri sürmüştür.²⁵⁴⁹

Aynı madde üzerinde şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) da kapıdan satışların son dönemde revaç bulan satışlar olduğunu ve bunları bir kanuna bağlamanın isabetli olduğunu belirtmiştir. Bu maddedeki belirsiz konulara değinirken örnek olarak satın alınan malın bir haftalık deneme ve tecrübe zamanını vermiştir. Erdal, malın iadesinde değerinden düşmesinin nasıl ve hangi kurum tarafından tespit edileceğinin belli olmadığını savunmuştur. Malın geri iadesinde satıcının, tüketiciden aldığı para, senet, kıymetli evrak veya başka bir bedeli on gün içinde iade etmemesi durumunda ne olacağının da muğlâk olduğunu vurgulamıştır.²⁵⁵⁰

Kapıdan satışlarda satıcının borcu hakkındaki 9. maddenin görüşmelerinde ANAP Grubu adına söz alan Nevşat Özer (Muğla), ekonominin kötü durumundan ve enflasyonun yüksekliğinden bahsederek Hükümeti eleştirmiştir. Tüketiciyi korumayla ilgili kanun tasarısıyla birlikte, standartların da oluşturulmasının gerekliliğine değinen Özer, hem üretimin hem tüketicinin, bir anlamı olması için Türk standartlarının dünya standartlarıyla bütünleştirilmesini istemiştir. 1975 yılında, AB'nin sağlık ve güvenliğin korunması hakkı, ekonomik çıkarların korunması hakkı, tazmin edilme hakkı, bilgilendirme ve eğitim hakkı, temsil edilme hakkı olarak tüketicilerin haklarını eda ettiğini Türkiye'nin bunları yirmi yıl geriden takip ettiğini savunmuştur. Özer, 9. maddeyle kapıdan satışlarda alıcı ve satıcı arasındaki belgelerin düzenlenmesi yönünde önemli bir adım atıldığını ancak bunun çok sayıda evrakla yoğun bürokrasi faaliyetlerinin içerisine boğulmamasını istemiştir.²⁵⁵¹

9. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), tasarının AB'ye giriş için, günün şartlarına uygun olarak hazırlanan bir kanun tasarısı olduğunu ve bu tasarıyı özde desteklediklerini belirtmiştir.

²⁵⁴⁹ A.k., ss. 406-407.

²⁵⁵⁰ A.k., ss. 407-408.

²⁵⁵¹ A.k., ss. 409-410.

Ancak AB'ye girmek için, bu tip başka kanunlar görüşülse de AB'nin Türkiye'yi Müslüman kimliği sebebiyle almayacağını savunmuştur. Tasarının tüketici korumayı hedeflediğini ancak enflasyonun ve devalüasyonun yüzde 150 olduğu bir dönemde tüketicinin “ayakta duracak mecali” kalmadığını söylemiştir.²⁵⁵² Göktaş'ın konuşmasından sonra söz alan Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Dönen (Hatay), tasarının toplumun bütün katmanlarında tartışılarak hazırlandığını ve siyasi partilerin üzerinde uzlaşmasını istedikleri bir tasarı olduğunu vurgulamıştır. Dönen, tasarının polemik konusu yapılmamasını isteyerek bu tasarının Avrupa Gümrük Birliği için de hazırlanmadığını öne sürmüştür.²⁵⁵³

Tüketici kredisi hakkındaki 10. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya) 1991 yılında halka vaat edilen iki anahtarla ilgili olarak bankalardan konut ve araba kredisi verildiğini ancak Hükümete güvenen dar gelirli vatandaşın hesapta olmayan büyük bir enflasyon ve ekonomik krizin neticesinde kötü duruma düştüklerini anlatmıştır. Bu tespitten yola çıkan Ertekin, 10. maddede tüketici kredileriyle alakalı bazı müeyyideler konmasını olumlu bulduğunu belirtmiştir. Ertekin'e göre Hükümetin kötü ekonomik politikası sebebiyle ekonominin nereye gideceğini kestiremeden, yine tüketici kredisi alınırsa netice insanların tüketici kredilerinin altında ezilmeleri olacaktır. 15 Ocaktaki döviz fiyatları patlaması ve 5 Nisan Kararları sonucu on binlerce insanın durumu budur. Belli tüketici kredisi tespit edildikten, alındıktan sonra, faiz oranlarının aynen devam etmesinin sağlanmasını isteyen Ertekin, halkın artık Hükümetin ekonomik politikalarına güvenmediği için reklâm da yapılsa kredi almayacağını savunmuştur.²⁵⁵⁴

10. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüsametdin Korkutata (Bingöl) bu maddenin üç temel unsuru içinde bulundurduğunu ifade etmiştir: kredinin verilmesi maliyeti; erken ödenirse doğmamış faizden vazgeçilmesi meselesi ve ortak bir sorumluluk. Tasarının faydalı olmasına rağmen bu maddenin birinci fıkrası gibi görünen kısımda ne demek istendiğinin açık olmadığını iddia etmiştir. Bankaların zaten mukavele yaptığı kişilere, verdiği Kredinin vadesini, faizini ve komisyonunu gösteren bir matbu evrak verdiğini belirten Korkutata, bu maddenin tüketiciye yeni bir şey getirmediğini iddia etmiştir. Korkutata, erken ödemelerde de durumun aynı olduğunu söyleyerek ortak sorumluluk konusunun bankalar tarafından kullanılabileceğini savunmuştur:

... banka -bir nevi Amerika ve Avrupa kredileri gibi- diyor ki, bak ben, sana krediyi veriyorum; ama, sen, şu, şu ülkelerden mal alacaksın, hatta şu, şu firmalardan mal alacaksın, başka türlü bu krediyi sana vermem. Şimdi banka da diyecek ki, kardeşim biz, ortak sorumluyuz, değil mi, o zaman sen, şu adamdan mal alacaksın. O adamdan mal aldığı zaman, o adam da onun kredisiyle çalışıyorsa, banka, tüketiciyi iki yerden daha sıkışmış olacak; bana böyle bir oyun

²⁵⁵² A.k., s. 411.

²⁵⁵³ A.k., s. 412.

²⁵⁵⁴ A.k., ss. 414-416.

*var gibi geliyor. Bu düşünölmüş demiyorum, belki düşünölmemiş olabilir; ama Türkiye’de bunlar olacaktır inancı içindeyim ve şimdiye kadar da olmuştur... Bu ortak sorumlulukta, hakikaten, bu bankaların ikinci bir kaynak -gelir kaynağı- ikinci bir rant elde etmek veya belli holdingleri desteklemek veya o holdinglerden de prim almak suretiyle, bu kredileri yönlendirecekleri kanaatindeyim.*²⁵⁵⁵

Bu tehlikeye karşı ciddi bir önlem almak için bu maddede değışiklik yapılmasını isteyen Korkutata, tüketiciye gerçekten yardım etmek için faizsiz bir sistem; yani, maliyetini yükseltmeyen, rekabet imkânı verebilen bir sistem getirilmesini istemiştir.

10. madde üzerinde DYP Grubu adına söz alan Halil Başol (Tekirdağ) ise konuşmacıların maddeler üzerinde durmayarak “tüketici deyince, Türkiye’de gelirler çok düşük, vatandaş çok sıkıntıda, memur sıkıntıda, esnaf sıkıntıda; Tüketiciyi Koruma Kanununa ne gerek var? Zaten tüketici yok” gibi beyanlarda bulunduğuna değinmiştir. Yapılması gerekenin, istikrar tedbirleri alındıktan sonra, vatandaş ekonomik sıkıntıya düşürmeden, ekonomiyi istikrara geçirmenin sırrını anlatmak olduğunu söyleyen Başol bunu bu konuşmalarda görmediğini ifade etmiştir. Dünyanın her yerinde istikrar tedbirleri alındıktan sonra, vatandaşların sıkıntı çektiğine değinen Başol, konuşmasına şu cümlelerle devam etmiştir:

*Daha önce, kazandığımızdan fazla harcadık; pazarda hissesi olmayan kişiler, gittiler pazardan mal almaya kalkıştılar ve 5 Nisan istikrar tedbirlerini almak zorunluluğı doğdu. İstikrar tedbirlerinin, halk arasında ve basın nezdinde bir tabiri vardır; istikrar tedbirlerine “kemer sıkma tedbirleri” derler. Kemer sıkma tedbirleri ne demektir; toplumun bütün kesimleri, daha evvelkinden daha az harcayacak, ondan sonra sağlığa çıkacağız, ekonomik sağlığa çıkacağız... Anlamı budur. Şimdi, kemer sıkma dönemindeyiz. Efendim, modern cemiyetlerde, bugün imkânı olmayan kimseler, sonradan ödemek şartıyla, birtakım araçlara, gereçlere kavuşmak isterler ve bunu da tüketici kredisiyle karşılarlar. Tüketici kredisi, devletin teşvik ettiği bir kredi değildir; tüketici kredisi, ekonominin teşvik ettiği bir kredidir.*²⁵⁵⁶

İnsanların aldıkları kredilerin faizinin ve gecikme faizinin belirtilmesini düzenlemenin doğru bir hareket olduğunu söyleyen Başol, ortak sorumlulukta bir malı teşvik eden bankanın o malın garantörü haline geldiğini savunmuştur. Şahsı adına söz alan Coşkun Gökalp (Kırşehir) ve Salih Kapusuz (Kayseri) da kredilerin yüksek faizinden vatandaşların düştüğü kötü durumu anlatan konuşmalar yapmıştır. Bu iki konuşmacı, DYP Grubu adına konuşan Halil Başol’un istikrar paketleri için söylediklerini eleştirerek bu paketlerin kemer sıkma değil boğaz sıkma paketine dönüştüğünü belirtmiştir.²⁵⁵⁷

²⁵⁵⁵ A.k., s. 417.

²⁵⁵⁶ A.k., s. 419.

²⁵⁵⁷ A.k., ss. 421-423.

Sürelî yayınlar hakkındaki 11. maddenin görüşmeleri sırasında ANAP Grubu adına söz alan Nevşat Özer (Muğla), Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in "İktidarlar, yapma yeridir; iktidarlar, mazeret yeri değildir; iktidarlar, ağlama yeri değildir; çare yeridir" sözlerini hatırlatarak Hükümetin üç yıl içerisinde dört defa ekonomik paket çıkardığı halde suçu önceki hükümetlere atmasını eleştirmiştir. Mevcut hükümetin dış borcu arttırdığını, büyüme hızını eksi rakamlara düşürdüğünü anlatmıştır. 11. maddenin abonelere yayından uzaklaşma, ayrılma, tazminat ve verdiği ücretleri geri ödeme gibi önemli haklar getirdiğine işaret eden Özer, abone ile yayınevi arasındaki ilişkiyi düzenleyen bu maddenin Türkiye’de okuma arzusunu daha da canlandırması temennisi ve canlandırmayacağı yönündeki endişesini ifade etmiştir.²⁵⁵⁸

DYP Grubu adına 11. madde üzerinde söz alan Halil Başol (Tekirdağ), ANAP hükümetleri döneminde ekonominin ne kadar kötü yönetildiğini ve kendi hükümetlerine ne kadar kötü bir miras bıraktıklarını anlatmıştır. RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), Avrupa’nın 1975’te çıkardığı tüketici hakları konusunda Türkiye’de geç kalındığından bahsederek 11. maddenin sürelî yayınlara abone olan tüketicilerin mağduriyetini gidermeye yönelik olduğunu ve parti olarak destekleyeceklerini beyan etmiştir. Ekonominin kötü durumundan dolayı tüketicilerin “tükenici” haline geldiğini iddia etmiştir:

*1983’ten itibaren, kemer sıkma politikası güdülmesi konusundaki sözleri çok duyduk ve memleket de, milletimiz de bu fedakârlığı yaptı; ama, sıkacak delik kalmadı. Şu anda da, yine aynısını yapıyoruz diye, millet, tekrar bir aldatmaca içerisinde. Milletin bu Hükümet tarafından üç sene kemeri sıkıldı, bu sene sıkılmadı ki... Şimdiye kadar, bir rahatlık dönemi olmadı; hep sıkı sıkı sıkı; ama, artık, öylesine bir noktaya geldi ki, bel kemiğine dayandı kemerin delikleri.*²⁵⁵⁹

Şahsı adına ayın madde üzerinde konuşan Seyfi Şahin (Kayseri), sürelî yayınların faydalı, faydasız ve zararlı olmak üzere üçe ayrıldığını ve özellikle son zamanlarda bölücülükle ilgili zararlı yayınların arttığını belirtmiştir. Türk Milletinin gündeminde, açıklık, sefalet varken, “bir kimlik meselesi, bir demokratik çözüm meselesi, bir PKK meselesi” tutturulduğunu vurgulamıştır. Şahin, Türkiye’yi bilgi toplumu haline getirebilecek, faydalı sürelî yayınların ekonomik problemlerine değinerek bunların devlet tarafından devamlı desteklemesini istemiş ve bunu bilgi kazanmak isteyen tüketiciyi korumak olarak nitelemiştir. Şahin, önceden abone parası toplayarak yayınları yarıda keserek abone ile yayıncı arasındaki güveni sarsan sahtekârlara karşı tasarının 11. maddesinin yeterli olmadığını savunmuş ve Türk Ceza Kanununda bu konuda caydırıcı yeni tedbirlerinin alınmasını önermiştir.²⁵⁶⁰ 11. maddenin kabulünden sonra Başkan, zamanın çok az kaldığı gerekçesiyle yeni bir maddeye geçmeyerek 67. Birleşimi kapatmıştır.

²⁵⁵⁸ A.k., ss. 425-427.

²⁵⁵⁹ A.k., s. 431.

²⁵⁶⁰ A.k., ss. 432-433.

Tasarının görüşülmesine 19.1.1995 tarihli 70. Birleşimin Birinci Oturumunda Başkanvekili Yasin Hatipoğlu'nun başkanlığında devam edilmiştir. Etiketle ilgili 12. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) son yıllarda Hükümetlerin tüketici denilen grubun, tüketicilik vasıflarını ellerinden aldığını hatta ekmek almaktan acze düşürdüğünü iddia etmiştir. Petrole yapılan zamları tüketiciye yapılan zulüm olarak niteleyen Kapusuz bu zamlar yapılırken Tüketiciyi Koruma kanun tasarısının Meclis gündemine getirilmesini tezat olarak ifade etmiştir. Kapusuz, tasarının Batılılara göstermek için hazırlandığını savunan Kapusuz, her gün, her saat değişen fiyatlar karşısında, satıcıların etiketleri sürekli değiştirmesi mümkün olmadığını belirtmiştir. Bunun takibinin belediyelere verilmesinin onların yüklerini arttırdığını ve belediyelere yeteri kadar zabıta verilmediğini söylemiştir.²⁵⁶¹

12. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), Türkiye'deki 60 milyon tüketicinin ekonomik sıkıntılardan kurtarılıp tekrar tüketici haline getirmek için tedbirler alınması gerektiğini vurgulamıştır. Hükümetin bir yandan memur ücretlerinde yeni artış yapacağını derken petrole yeni vergiler getirmesine işaret etmiştir. Ertekin, enflasyonun yüzde 150'lere vardığı bir dönemde, sadece etiket koyarak ve sıkı kontroller yaparak bu işin üstesinden gelinemeyeceğini ifade etmiştir:

*Etiket konulması; insanlarımızın, alacağı mallar üzerinde menşeyini, cinsini ve fiyatını rahatlıkla görebilmesi tabii ki uygun; ancak, sadece bu işlemin yapılması, tüketiciyi koruma noktasında kâfi değildir. Bunun, esas kökünde yatan, ekonomideki radikal tedbirleri almak, insanlarımızın, daha kaliteli, daha ucuz mala kavuşabilmeleri için -tüketicilerimizin, yani, 60 milyon insanımızın bu mallara kavuşabilmeleri için- alınması gereken ekonomik tedbirleri almaktan başka çare olmadığını, burada, bir kere daha belirtmek istiyorum.*²⁵⁶²

Ertekin, bu maddede, etiket kontrolünün uygulanması ve izlenmesine ilişkin yürütmeye alakalı görevin, belediyelere değil, esnaf odalarına, esnaf birliklerine verilmesinden yana olduğunu söylemiştir.

Garanti belgesine ilişkin 13. maddenin müzakerelerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), Türk parasının kıymetini koruyamayan Hükümetin tüketicinin hakkını hangi oranda koruyabileceği sorusunu yöneltmiştir. Kapusuz, banknotlardaki sıfırların çoğalmasını engelleyemeyen ve faiz yükünü indiremeyen Hükümetin, işin esasını kaybettikten sonra, bu tasarının çıkarılmasının bir manası olmayacağı kanaatini belirtmiştir. Reklamın ürünlerin maliyetinden çıkarılmasını isteyerek garanti belgesi uygulamasının olumlu olduğunu söylemiştir. Garanti belgesi uygulamasının sorunlarına da değinen Kapusuz, iade edilen arızalı malların tekrar tüketiciye ne zaman iade edileceğinin açık olmadığını söylemiştir.²⁵⁶³

²⁵⁶¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 70, (19.1.1995), ss. 185-187.

²⁵⁶² **A.k.**, ss. 188-189.

²⁵⁶³ **A.k.**, ss. 193-195.

Aynı madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir) memlekette kimsenin verdiği sözü tutmadığına, hiçbir sözün garantisinin olmadığına ancak ufak esnaftan yaptığı çekicin garantisinin istendiğine işaret etmiştir. Bulut’a göre Türkiye’nin esas isteyeceği garanti, bir çekiç için garanti değil, bir tekerlek için garanti değil; enflasyona karşı garanti olmalıydı. Siyasilerin verdiği yüzde 20 enflasyonun garantisi istenmeliydi:

*Ezilen memurun, ezilen işçinin, ezilen emeklinin, perişan olan köylünün ve küçük esnafın, Hükümetin yapmış olduğu yanlış politikaya karşı korunacak esas bir kanun çıkarmamız lazım; esas garanti budur... Bakınız, biz, mutlaka üretim mallarında bazı garantiler bekliyoruz. Memleketin bakanı çıkmış garanti veriyor. Üç tane banka (TYT Bank, Marmarabank, Impexbank) batıyor, memleketin Bakanı Sayın Aykon Aydoğan ‘merak etmeyin, garantiyi ben veriyorum, batmayacaktır’ diyor. Bir hafta sonra, üç banka iflas ediyor, binlerce insan mağdur oluyor; ama biz gene gidiyoruz, küçük bir demirci dükkânından, ürettiği malın garantisini bekliyoruz, iki üç kişinin mağdur olduğu mal üzerinde garanti bekliyoruz; ama öteki tarafta; ama beri tarafta, Hükümetin bakanının, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin bakanının yanlış vermiş olduğu geçersiz bir garanti belgesi yüzünden ve devletine inanan yüz binlerce insan mağdur olmuş.*²⁵⁶⁴

Bulut aynı şekilde Başbakanın verdiği garanti yüzünden yüz binlerce insanın dövizle kredi aldığını ve sonuçta perişan olduğunu hatırlatarak bütün bu garantileri bir kenara bırakarak anahtarla, çekiçle uğraşmanın anlamsızlığına değinmiştir. Şahsı adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul) ve M. Rauf Ertekin’in (Kütahya), Hükümete yaptıkları eleştirel konuşmalardan sonra 2. oturumda 13. madde kabul edilerek 14. maddenin görüşmelerine geçilmiştir.

Tanıtma ve kullanma kılavuzuna ilişkin 14. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), tüketicinin korunması hakkındaki kanun tasarısının Gümrük Birliğine girmekle ilgili olarak çıkarıldığını ve partisinin bunu desteklediğini söylemiştir. Maruflu, tasarının 36 madde olarak düzenlenmesinin uzun olduğunu bazı maddelerin kolaylıkla birleştirilebileceğini savunmuştur. Türkiye’de tüketicilerin gerçekten korunmaya muhtaç olduklarını söyleyen Maruflu konuşmasına şöyle devam etmiştir:

*Türk sanayiinin ‘ne üretirsen üret yurt içinde satarım’ prensibi, 1983 yılında iktidara gelen Anavatan Partisinin getirdiği serbest piyasa ekonomisi düzeniyle yıkılmıştır. Sanayi kesimi, Türkiye’deki üreticiler, rekabet koşulları altında, daha kaliteli mal; ama daha ucuz mal yapar duruma getirilmişlerdir. Bugün de toplumda bu vardır; çünkü Anavatan Partisi, gereğinde, üretilen bir malın, tüketiciye, bozuk ve pahalı fiyatla intikal etmesini önlemek amacıyla, ithalat mushuklarını kullanabilmeyi bilmiştir ve bu şekilde, sanayimiz, bir nevi terbiye edilerek, bugünkü rekabet ve kalite şartlarına ulaşmıştır.*²⁵⁶⁵

²⁵⁶⁴ A.k., s. 196.

²⁵⁶⁵ A.k., s. 204.

Maruflu, bilgi toplumunda, medyanın etkisiyle, kullanma ve tüketim alışkanlıklarının, radikal olarak değiştiğini ve serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu Batı ülkelerinde, bir malı tüketicilere satabilmenin, üretmekten daha zor olduğunu vurgulamıştır. Hızlı tüketilen mallarda marka ve fiyatın çok önemli olduğuna değinen Maruflu, bu yüzden firmaların, tüketicilere mal satabilmek için, olmadık pazarlama stratejilerini ve satış taktiklerini geliştirdiklerini belirtmiştir. 14. madde de yer alan tanıtma ve kullanma kılavuzunun doğruyu aksettirecek şekilde, kolay anlaşılır ve tüketiciye, o malı, en iyi şekilde kullanmasını sağlayacak şekilde, yazılmasını isteyen Maruflu, bu maddede TSE'ye verilen önemli rolü de desteklediğini açıklamıştır.²⁵⁶⁶

Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Salih Kapusuz (Kayseri), tanıtma ve kullanma kılavuzuyla ilgili maddede, sanayi mallarından bahsedildiğine ancak gıdayla alakalı maddelerin yer almadığına işaret etmiştir. Yurtdışından gelen malların neleri ihtiva ettiğinin belirlenmesinde TSE'ye çok görev düşeceğini söyleyen Kapusuz, tüketici ihtilaflarının çözümü için düşünülen tüketici mahkemelerinin kurulma çalışmalarının bu kanun tasarısı getirilirken Adalet Bakanlığı tarafından tamamlanmış olması gerektiğine değinmiştir. Bunların yapılmamasına dikkat çeken Kapusuz Hükümetin amacının milleti oyalamak olduğunu iddia ederek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁶⁷ Şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler'in (Edirne), tüketicilerin bilinçlendirilmesi ve Seyfi Şahin'in (Kayseri) ithal gıda mallarında da kullanma kılavuzunun gerekliliği yönündeki konuşmaları sonrasında 14. maddenin oylamasına geçilmiştir. Bu maddenin kabul edilmesinden sonra 15. maddenin görüşmelerine geçilmiştir.

15. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu, konuşmasında çağdaş dünyada tüketici haklarının korunması anlayışının ön plana geçtiğine değinerek bunun 1982 Anayasasının 172. maddesinde açıklandığını hatırlatmıştır. Tüketicinin korunmasını geniş manada alınması gerektiğini savunan Maruflu, demokratik toplum olmanın boyutlarının, tüketici olan vatandaşların haklarının her alanda korunmasından geçtiğini söylemiştir. Avrupa Topluluğundaki uygulamaları örnek olarak sunan Maruflu, 15. maddenin "servis hizmetlerinin; özellikle ithalatçı ve imalatçıların sattıkları malların, o malın kullanım ömrü içindeki bakım, onarım ve servis hizmetlerini yürütecek istasyonların veya acentelerin" kurulmasını öngördüğünü vurgulamıştır. Bu servis istasyonlarının, tüketicinin haklarını, aldığı malları garantili bir şekilde kullanacak şekilde düzenlenmesinin çok önemli olduğunu belirten Maruflu, bu isteğinin sebebi olarak da vatandaşların artık, her türlü maddeyi, imkânlarını çok daha zorlayarak almalarına ve aldıkları mallardan uzun süre yararlanmak istemelerine bağlamıştır.²⁵⁶⁸

²⁵⁶⁶ A.k., ss. 204-205.

²⁵⁶⁷ A.k., ss. 205-207.

²⁵⁶⁸ A.k., ss. 211-212.

Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), bu tasarının bir ihtiyaç olduğunu ve getirilmesinin faydalı olduğunu belirttikten sonra bu tasarının şanssızlığını Türkiye’de, tüketicilerin büyük bir geçim sıkıntısı ve enflasyon bunalımı altında olduğu bir dönemde getirilmesi olarak tespit etmiştir. Ayhan, yerli imalatçı veya ithalatçının malının ekonomik ömrü süresince bir servis hizmeti vermesiyle ilgili bir garanti de vermesine değinmiş ve şu soruyu sormuştur: Piyasada fiyatların cazip olduğu, yeni ihtiyaçların ortaya çıktığı zamanlarda dağıtılan ve sonra da ithalatçıların ortadan kaybolduğu durumlarda servis hizmetleri nasıl garanti edilecektir? Servis hizmetinin aksaması durumunda öngörülen cezayı da az bulan Ayhan, bu cezaların yeniden düzenlenmesi ve tüketici ve kullanıcının bu haklarının emniyet altına alınması, piyasanın dürüst ölçülerle düzenlenmesi için ilave hükümler getirilmesini istemiştir. Ayhan’a göre tüketicinin korunmasıyla ilgili, aynı zamanda, memlekete giren markaların da kontrol altında tutulması, ithal izinleri verilirken bunların, belirli kaliteleri garanti edecek mamuller olmasına dikkat edilmesi gerekiyordu. Yerli mallar gibi ithal mallar için TSE’nin birtakım düzenlemeler getirmesi gerekiyordu. Ayhan’a göre bu hususlar, bir taraftan Gümrük Birliğine girmek isteyen Türkiye’nin, kendi mamullerine “belli garantiler, kaliteler, güvenilirlikler getirmesi” yönünden mühimdir. Öte yandan kendi tüketicisini korumak için de, ithal edilecek malların, “belli seleksiyona tabi tutacağı ölçülerin” de getirilmesi gerekiyordu.²⁵⁶⁹

Şahsı adına 15. madde üzerinde söz alan Seyit Osman Sevimli (Karaman), bazı yasaklayıcı hükümler koymanın yeterli olmadığı ve okullardaki ders kitaplarında tüketicinin hakları açısından bilgilendirilmesinin gerekli olduğunu söylemiştir. Sanayi mamullerinin servis hizmet kuruluşlarının nasıl çalıştıracağına dair bir müeyyide olmadığına vurgu yapan Sevimli, bu konudaki pürüzlerin giderilmesini istemiştir. M. Rauf Ertekin (Kütahya) ise Türkiye’nin dışarıdan mal alan değil, artık, dışarıya sanayi ürünlerini satan bir ülke haline geldiğine dikkat çekmiştir. Tanıtma ve kullanma kılavuzunun, bütün yabancı dillerle olduğu gibi Türkçe olarak da yazılması, Türkiye’nin yapmış olduğu mallarla övünme imkânını verecektir. Servis hizmetleriyle ilgili olarak sadece, sanayi malları, ithal edilmiş ve yurt içinde imal edilen mallarla ilgili değil, hem konut ve hem gıda maddelerinde belirli garantilerin tüketicilere verilmesini ve bu hususta, Sanayi Bakanlığının, tüketiciyi korumak için yeni tedbirler almasını önermiştir.²⁵⁷⁰

15. maddenin kabul edilmesinden sonra 70. Birleşim kapatılmıştır. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısının görüşmelerine Genel Kurulun 23.2.1995 tarihli 79. Birleşiminin 1. Oturumunda Başkanvekili Vefa Tanır başkanlığında devam edilmiştir. Ticari reklâmlar ve ilanlar hakkındaki 16. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), mevcut tasarımı getiren Hükümetin tüketiciyi koruyamayacağını söylemiştir. Bu maddenin reklâmlar konusunda, insanların yanlış yönlendirilmemesi, baskı altında tutulmaması ve istismar edilmemesi konusuyla alakalı iyi bir hüküm getirdiğini ancak bundan önceki uygulamaların, endişeleri ortadan kaldırmadığını savunmuştur:

²⁵⁶⁹ A.k., ss. 213-214.

²⁵⁷⁰ A.k., ss. 215-217.

... Reklam konusu, maalesef, bütün insanî boyutları aşar noktaya gelmiştir. Maddî ve manevî sıkıntıların ileri boyutlara vardığı günümüzde, köyde ekmek bulamayan bir vatandaşın, ekranda, karşısına her türlü görüntüsü ve taşıdığı olduğu cazibesıyla dikkatleri üzerinde toplayan bir reklâm, o insanları daha çok rencide edebilmektedir... Çocuğu istismar eden, kadını istismar eden ve tüketimi teşvik eden yanıltıcı birtakım reklâmlarla, sıkıntımız giderek artmaktadır; dolayısıyla, bunun yaptırımı konusu çok önemlidir, bunun denetimi çok önemlidir. Bugün, Türkiye’de en büyük eksiklik, maalesef, denetim alanındadır.²⁵⁷¹

Kapusuz, reklâmın istismar aracı olmaktan çıkarılması için birtakım tedbirlerin, acilen, alınmasını isteyerek konuşmasını bitirmiştir.

16. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Edip Safder Gaydalı (Bitlis), tüketici tercihlerindeki farklılaşmalarla tüketicinin, yavaş yavaş bilinçlendiğine ve alacağı malla ilgili daha fazla bilgi sahibi olmaya çalıştığına dikkat işaret etmiştir. Bu çerçevede aynı tür ürünler çoğaldıkça, bu ürünleri arz edenler, kendi ürünlerini ön plana çıkarabilmek için reklâm harcamalarına büyük paylar ayırmakta ve reklâmlar, piyasada bir savaş halini almıştır. Büyüyen reklâm piyasasının denetim altına alınmasının gerekliliğine vurgu yapan Gaydalı, 16. maddenin reklâmların “yasalara ve genel ahlaka uygun, dürüst ve doğru” olmalarını esas almasına ve tüketiciyi “aldatıcı, yanıltıcı veya onun tecrübe ve bilgi noksanlıklarını istismar edici, tüketicinin can ve mal güvenliğini tehlikeye düşürücü, şiddet hareketlerini ve suç işlemeyi özendirici, kamu sağlığını bozucu, hastaları, yaşlıları ve çocukları istismar edici” olmasını yasaklayan hükmüne rağmen bunlara aykırı reklâmlar yapıldığına işaret etmiştir:

*Çocuklarla ilgili olmayan reklâmlarda çocuklar kullanılabilir. Önemli olan, çocukların istismar edilmemesidir. Çocuk ürünleriyle ilgili reklâmlarda çocuklar kullanılabilir, bu çok normaldir; ama çocuk, bilinçli ve ekonomik özgürlüğe sahip bir tüketici olmadığı için, reklâmların, çocukları hedef almaması gerekir. Özellikle, gelir dağılımının böylesine bozuk olduğu ve bu Hükümetin uyguladığı politikalar yüzünden aile bütçelerinin ne kadar küçüldüğü göz önüne alınırsa, çocukları, sahip olamayacağı bir mal ve ürüne imrendirmek, onları teşvik etmek, genel ahlak kurallarına uygun değildir... Medya, reklâm konusunda tarafsız olamayacağı için, reklâmların, yasalarla ve yasal kuruluşlarca denetlenmesi zorunluluğu vardır. Bunun yanında, reklâm ajansları, reklâm veren firmalar ve reklâmı yayınlayan kuruluşlara sorumluluk verilerek, meslekî onurlarını korumaları açısından, otokontrollerin gerçekleştirilmesi çok önemlidir.*²⁵⁷²

Şahısları adına Cengiz Bulut ve Ali Oğuz’un konuşmalarından sonra 16. madde kabul edilmiştir.

²⁵⁷¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 79, (23.2.1995), s.

48.

²⁵⁷² A.k., ss. 49-50.

Reklâm Kurulu hakkındaki 17. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Edip Safder Gaydalı (Bitlis), bu kurulun üyelerinde kamu kuruluşlarının çoğunlukta olduğunu ancak TSE'den bir temsilci olmadığını belirtmiştir. Türkiye'de reklâm standardını belirleyen kuruluşun TSE olduğuna dikkat çeken Gaydalı, hem TSE'den de bir temsilci olmasını istemiş hem de bu kurulu oluşturan 13 üyenin içinde, tüketicileri temsil eden sadece bir üye bulunduğuna işaret etmiştir. Diğerleri, devlet temsilcisi veya reklâm veren ve reklâm yapan kuruluş temsilcileridirler:

*Tasarının adının 'Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı' olmasına karşılık, tüketicinin en çok korunması gereken reklâmları denetleyecek kurulda, tüketicileri temsilen sadece 1 kişinin olması, yasanın amacına hiç uymamaktadır. Özellikle, kurulda, kararların, toplantıya katılanların çoğunluğuyla verilmesi, tüketiciyi temsil eden 1 üyenin hiçbir etkisi olmayacağı anlamına gelmektedir. Aslında burada, reklâmla ilgili taraflara belli sorumluluklar verilip, her iki tarafta da bir oto-kontrol mekanizması oluşturulsaydı ve ilgili bakanlık da sadece gözetim ve denetim görevini üstlenseydi, kanımca bu, hem daha demokratik hem daha az devletçi olurdu. Özelleştirmenin gündemde olduğu şu günlerde bu tür kurumların da özelleştirilmenin gerektiği inancındayım.*²⁵⁷³

Gaydalı, RTÜK'ün, yayımladığı bir yönetmelikle, reklâmların nasıl yapılacağını hükme bağladığını bu yasa çıktıktan sonra ne olacağını karışık olduğunu söylemiştir. Önce yönetmeliğin sonra yasanın çıkmasını çelişkili bularak ayrıca denetim görevinde iki başlılık olacağına değinmiştir. İki ayrı kurulun, reklâmlarla ilgili denetim yapacağını söyleyen Gaydalı, konuşmasının sonunda Reklâm Kurulunun denetlenmesi için düzenleme yapılmasını istemiştir.

17. madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), bu maddenin bir önceki maddedeki müeyyideleri uygulamak üzere Reklâm Kurulu kurduğunu ancak bu kurulun yapısında bazı eksiklikler olduğunu belirtmiştir. Ayhan, bu kurulda, TSE'nin Sağlık Bakanlığının ve Diyanet İşleri Başkanlığının birer temsilci ile bulunmasını önermiştir. Ayrıca, Mühendis Odalarının, Yeminli Malî Müşavirler ve Muhasebeciler Odasının, Tarım Bakanlığının ve İşçi sendikalarının bu kurulda temsil edilmesini isteyen Ayhan, sivil kuruluşlardan da bu kurula üyelerin getirilmesinin önemine değinmiştir. Konuşmasında 1980'lerdeki bankerlik dalgasının reklâmlarla halkı nasıl aldattığına dikkat çekmiş ve devlet televizyonlarında reklâm yapılması sebebiyle insanların bu bankerlere güvendiklerini ve perişan olduklarını hatırlatmıştır.²⁵⁷⁴

Şahsı adına 17. madde üzerinde söz alan Gaffar Yakın (Afyon) da reklâmlarda kadın onurunun korunmadığına değinerek reklâmların genel ahlak ilkelerine aykırı olmaması için Diyanet İşleri Başkanlığından bir temsilcinin bu kurula katılmasını istemiştir. Yakın ayrıca, kadın kuruluşlarının, işçilerin ve

²⁵⁷³ A.k., s. 56.

²⁵⁷⁴ A.k., ss. 57-59.

Sağlık Bakanlığının bir temsilcisinin bu kurula eklenmesinin önemine değinerek konuşmasını tamamlamıştır. Aynı madde üzerinde şahsı adına konuşan Salih Kapusuz (Kayseri) da sigara ve alkollü içkilerin reklâmlarla özendirilmesinin tehlikelerine dikkat çekerek bunların engellenmesini istemiştir. Bu görüşmelerin sonunda Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Döner (Hatay) ise genel ahlaka ve sağlığa uygun olmayan reklâmların, özellikle çocukları, hastaları, özürlüleri kullanarak yapılan reklâmların önleneyeğini açıklamıştır.²⁵⁷⁵

17. maddenin kabulünden sonra, zararlı ve tehlikeli mal ve hizmetler hakkındaki 18. maddenin görüşmeleri sırasında ANAP Grubu adına söz alan Edip Safder Gaydalı (Bitlis), bu maddeyle, kişiye ve çevreye zararlı ve tehlikeli malların üzerinde uyarılar bulunmasının hükme bağlandığını ancak teşvik unsurunun tasarıda yer almadığını söylemiştir. Tüketicinin korunmasının üretim aşamasıyla birlikte başlaması gerektiğine değinen Gaydalı, kalite denetiminin, üretim aşamasından itibaren tüketicinin eline geçtiği ana kadarki her aşamada yapılması gerektiğine işaret etmiştir.²⁵⁷⁶

Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Musa Demirci, tarımsal ilaçların gıda maddelerinde ve çevrede yarattığı tehlikeden bahsederek tasarıda bu tehlike ile ilgili tedbir olmadığını belirtmiştir:

*Bugün, Güneydoğu Anadolu’da, Akdeniz Bölgesinde ve Ege Bölgesinde, malumunuz, sera tarımı gerçekten ileri boyutlarda; ancak, gelin görün ki, bugün, hepimizin sofralarımıza taşıdığımız sebzelerimizin, özellikle, ne zaman ilaçlandığı ve ne zaman tüketilmesi lazım geldiği, çiftçiler tarafından, iyice belirlenmediği için, bilgili olmadıkları için, bugün ilaçlanan sebze, sera mahsulü, maalesef yarın satışa çıkarılmak suretiyle, insanların gerçekten gıda bakımından zararlı maddeleri almalarına sebep olmaktadır. Hepimizin bildiği gibi, tarımsal ilaçlar, bugün, kanserojen madde ihtiva eden ilaçlardır.*²⁵⁷⁷

Sera tarımının zirai mücadele yönünden kontrol edilmeyişi sebebiyle insanların kanserojen maddelerle karşı karşıya kaldıklarını sözlerine eklemiştir. Bu eleştiri üzerine Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Döner, bu konunun Sağlık Bakanlığının görevleri içerisine girdiğini ve hangi ilaçların kullanılıp kullanılmayacağını bu Bakanlığın belirlediğini söylemiştir.²⁵⁷⁸ Şahsı adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), sağlığa ve çevreye zararlı olabilecek bir ürünün görünen bir yerine “bu madde çevreye zararlıdır, sağlığa zararlıdır” diye yazılmasının daha kesin hükme bağlanmasını istemiştir. Keçeciler, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile TSE’nin birlikte görevlendirilmesinin uygun olmadığını, Bakanlığın yetkisinin tam olmasının ve sorumluluk bir yere ait olmasının gerektiğini ifade etmiştir. Keçeciler’e göre maddedeki ibare “Türk Standartları Enstitüsünün görüşünü sorarak tespit eder” şeklinde olmalıydı. Bu görüşe Sanayi ve Ticaret Bakanı Döner de katılmıştır.²⁵⁷⁹

²⁵⁷⁵ A.k., ss. 58-60.

²⁵⁷⁶ A.k., s. 63.

²⁵⁷⁷ A.k., s. 64.

²⁵⁷⁸ A.k., s. 64.

²⁵⁷⁹ A.k., ss. 65-66.

18. maddenin kabul edilmesinden sonra kalite denetimi hakkındaki 19. maddenin görüşmelerine geçilmiş ve ANAP Grubu adına Gürhan Çelebican (İstanbul) da Bakanlığın, TSE ile teşriki mesaisinin yararlı ama yeterli olmadığını mesuliyetin, kimde olduğunun peşinen belirlenmesini istemiştir. Yerel yönetimlerin, kalite denetiminde mutlaka görev ve sorumluluk alması gerektiğini söyleyen Çelebican, aynı zamanda tüketiciyi koruma arzusuyla yola çıkan gönüllü sivil toplum örgütlerinin teşvik edilmesini, çoğaltılmasını ve bir şemsiye altında toplanarak bir koordinasyon sağlanmasını önermiştir. Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Cevat Ayhan (Sakarya), kalite denetiminin tüketicinin korunmasında, reklâmdan da önde geldiğini vurguladığı konuşmasında bazı benzin istasyonlarının akaryakıt kimyevi maddeler ekleyerek satmasını örnek olarak vermiştir. Bu maddenin otomobil motorlarının pistonlarını ve silindirlerini tahrip ettiğini anlatmıştır. Bu hileyle, dürüst olarak akaryakıt istasyonu işletenlere haksız rekabet oluşturduğunu söylemiştir. Akaryakıt istasyonlarının denetlenmesinin önemine değinen Ayhan, tüketicinin korunmasının, “bizzat hayata taalluk eden, pratiğe taalluk eden, uygulamaya taalluk eden noktaya disiplinle indirilemediği takdirde” kanunların faydasının olmayacağını savunmuş ve eklemiştir:

*İngiltere gibi kanun yapmak, Türkiye’yi İngiltere haline getirmiyor; Habeşistan da İngiltere gibi kanun yapıyor; ama Habeşistan olmaya devam ediyor. Yani, mesele, kamu yönetiminin, millet ihtiyacına, toplumun korunmasına, toplumun, ticarete de her sahada da hileye karşı hakkının hukukunun korunmasına hazır kafa yapısında, gönül yapısında, dinamizmde, ahlakta ve standartta bir yapılanmanın, organizasyonun getirilmesi meselesidir.*²⁵⁸⁰

Ayhan’ın konuşmasından sonra söz alan Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Döner, akaryakıt istasyonlarının denetlenerek araçlara zarar veren maddeleri katanların cumhuriyet savcılığına bildirildiğini belirtmiştir. Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz da Habur sınır kapısından gelen ürünlerin denetime tabi olup olmadığını sormuştur. Türkiye’de, 20 binden fazla mal üretildiğini ancak bu kadar malın Avrupa standartlarında test edilmesi için, sadece 3 ilde 3 büyük laboratuvar olduğunu söylemiştir. Ürün kontrolünün yapılmasında mevzuat kargaşasının ortadan kaldırılmasını isteyen Kapusuz, verilen cezaları da az bulduğunu ifade etmiştir.²⁵⁸¹

19. madde üzerindeki konuşmaların tamamlanmasından sonra değişiklik önergelerine geçilerek 79. Birleşimin 4. Oturumunda madde hakkındaki üç değişiklik önergesi kabul edilmiştir. Bu maddenin kabul edilmesinden sonra tüketicinin eğitilmesi hakkındaki 20. madde üzerinde söz isteyen olmamış ve bu madde de kabul edilmiştir. Tüketici Konseyine ilişkin 21. madde üzerinde şahsı adına söz alan Gaffar Yakın Tüketici Konseyinde Veterinerler Birliğinin,

²⁵⁸⁰ A.k., s. 68.

²⁵⁸¹ A.k., ss. 69-70.

gazetecilerin ve Muhtarlar Konfederasyonunun temsilcisin olmasını ve bu yöndeki önerenin desteklenmesini istemiştir.²⁵⁸² Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Ahmet Remzi Hatip (Konya) tüketici konseyinde konseyi davet edecek ve alınan kararların iletilmesi görevini üstlenecek bir sekreteryanın meydana getirilmesini önermiştir. Bu madde üzerinde şahsı adına söz alan Gürhan Çelebican (İstanbul) da çalışma usul ve esasları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenleneceği ifade edilen tüketici konseyinin 100 kişiye varan haliyle nasıl çalışacağının, nasıl toplanacağının, tüketiciye nasıl yararlı olacağının belli olmadığını savunmuştur. Çelebican, tüketiciyi korumayı amaç edinen gönüllü sivil toplum örgütlerinin bir disiplin içinde kurulmasının, çoğaltılmasını ve koordinasyonun teşvik edilmesini istemiştir.²⁵⁸³ 21. maddenin ve 19. maddenin yeni haliyle kabul edilmesinden sonra “Tüketici Sorunları Hakem Heyeti” hakkındaki 22. maddenin görüşmelerine geçilmiş ve tek konuşmayı RP Grubu adına Ali Oğuz (İstanbul) yapmıştır. Hakem heyetinin, tüketici ile satıcı arasındaki ihtilafları halletmede bir süzgeç vazifesi gördüğünü belirterek, bu tür heyetlerin çoğalması ve güçlenmesi halinde bu heyetlerin çalıştırılmasında güçlüklerle karşılaşılacağını söylemiştir. Bu tür, mahkeme gibi çalışan kurumların çoğaltılması durumunda tüketicinin işinin zor olacağını savunmuştur.²⁵⁸⁴

Tüketici mahkemeleri hakkındaki 23. madde üzerinde RP Grubu adına Ali Oğuz (İstanbul) ve şahsı adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almıştır. Oğuz, tüketiciler ile satıcılar arasındaki ihtilafların çözümü için bir tüketici mahkemesinin ihdas edilmesinin ve her türlü resim ve harçtan muaf tutulmasının isabetli olduğunu belirtmiştir. Ayhan ise bu muafiyet sebebiyle mahkemelerin füzuli meşgul edilmesinin de engellenmesini istemiştir.²⁵⁸⁵ Bundan sonra 23. madde kabul edilerek Üretimin, Satışın Durdurulması ve Malın Toplatılması hakkındaki 24. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. 24. maddenin kabulünden sonra ceza hükümleri hakkındaki 25 ve 26. maddeler üzerinde çok az sayıda konuşma talebinde bulunularak maddelerin oylamasına geçilmiş ve kabul edilmiştir. Denetim hakkındaki 27. maddeden sonraki diğer maddeler hiçbir konuşma talebi olmadan bazı değişiklik talepleri doğrultusunda değiştirilerek kabul edilmiştir. Tamamı, birisi geçici madde olmak üzere, 35 maddeden oluşan tasarının tümü kabul edilerek yasalaşmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Döner (Hatay) bir teşekkür konuşması yaparak Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısının yasalaşmasıyla 1965 yılından beri sürdürülen bir çabanın milletvekillerinin gayretleriyle sonuçlandığını ifade etmiştir. Döner, bu yasanın, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, o güne kadar yasalaştırdığı en önemli yasalardan biri olduğunu söyleyerek tüm gruplara, katkıda bulunan tüm bürokratlara ve milletvekillerine teşekkür etmiştir.²⁵⁸⁶

²⁵⁸² A.k., s. 76.

²⁵⁸³ A.k., ss. 76-78.

²⁵⁸⁴ A.k., s. 82.

²⁵⁸⁵ A.k., ss. 83-84.

²⁵⁸⁶ A.k., s. 97.

23.02.1995 tarihinde çıkartılan 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 11. maddesine, 4226 sayılı yasa ile eklenen üçüncü fıkranın, Anayasa'nın 10, 13, 29, 48 ve 172. maddelerine aykırılığı savıyla Anayasa Mahkemesi'ne Ankara Asliye Sekizinci Ticaret Mahkemesi tarafından dava açılmıştır. Başvurunun gerekçesinde devletin tarifi verilmiş ve devletin temel hak ile hürriyetler karşısında sağlayacağı tedbirlerin koruma ve denetleme görevi olduğu ve bu hakları tamamen ortadan kaldırma ve yasaklama görevi olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca gerekçede bunun için denetleyen devletin, özel teşebbüs ve sözleşme serbestisi ile birlikte bu konularda hür basının yayımını engelleyici mali şartları koyamayacağı da belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 11. maddesine, 4226 sayılı yasa ile eklenen üçüncü fıkranın sınırlama kararı uyarınca incelenen birinci tümcesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazı REDDİNE 29.09.1998 günü oy birliğiyle karar vermiştir.²⁵⁸⁷

Ayrıca, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 26. maddesinin ikinci fıkrası üçüncü tümcesinde yer alan “zaruret görülmeyen hallerde” sözcükleri ile “itiraz üzerine idare mahkemesince verilen kararlar kesindir” biçimindeki son tümcesinin Anayasa'nın 2., 36. ve 125. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne Ankara 7. İdare Mahkemesi dava açmıştır. Dava gerekçesinde ilgili kanunun iptali istenen maddesindeki ifadelerin hak arama özgürlüğünü, işlemin yargısal denetimini ve yargılama usulünü belirsizliğe iten ve bu bağlamda da tam anlamda gerçekleşmesini önleyen metinler oldukları, bu yaklaşımların ayrıca hukuk devleti ilkesiyle de bağdaşır olmadığı üzerinde geniş olarak durulmuştur.

Mahkeme, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 26. maddesinin ikinci fıkrası üçüncü tümcesinde yer alan “zaruret görülmeyen hallerde” sözcüklerinin, Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE oy birliğiyle 23.06.1998 tarihinde karar vermiştir.²⁵⁸⁸

5.4.5.4. 18.1.1954 Tarihli ve 6224 Sayılı Kanun ile 24.11.1994 Tarihli ve 4046 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4105)

Bakanlar Kurulunca 2.12.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına arzı kararlaştırılan “18.1.1954 Tarihli ve 6224 Sayılı Kanun ile 24.11.1994 Tarihli ve 4046 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/815),” Meclis Başkanlığına 10.1.1995 tarihinde ulaştırılmıştır. Tasarı, Plan ve Bütçe Komisyonuna aynı tarihte gönderilmiştir. Tasarı Komisyon Raporu ile birlikte 763 sıra sayısı ile Meclis gündemine 24.1.1995 tarihinde dağıtılmıştır.

Tasarının gerekçesinde 4046 sayılı Özelleştirme Kanunundaki özelleştirme uygulamalarına ilişkin hükümlerin yeniden düzenlendiği belirtilmiştir. Gerekçede limanların gördükleri hizmetin stratejik önemi de

²⁵⁸⁷ Esas Sayısı 1998/25, Karar Sayısı 1998/56, Karar Günü 29.09.1998, *Resmi Gazete*, 18 Mart 1999, Sayı: 23643, ss. 7-18.

²⁵⁸⁸ Esas Sayısı 1998/13, Karar Sayısı 1998/40, Karar Günü 23.6.1998, *Resmi Gazete*, 24 Mayıs 2000, Sayı: 24058, ss. 152-158.

dikkate alınarak bunların işletme hakkının yabancılara verilmesinin ulusal çıkarları olumsuz yönde etkileyebileceğinden bahsedilmiştir. Bu nedenle limanlar hakkında 19.4.1926 tarihli ve 815 sayılı Kabotaj Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun 823. maddesi hükümlerinin saklı tutulması uygun görülmüştür. Ayrıca limanların mülkiyetin devri dışındaki yöntemlerle özelleştirilebileceğine değinilerek bu haktan yararlanacaklarda aranacak koşullar düzenlenmek suretiyle konuya açıklık getirilmiştir. Öte yandan 4046 sayılı Kanunun 42. maddesi ile özelleştirme uygulamalarında yabancı sermayeyi teşvik etmek, inhisar veya hususi bir imtiyaz ifade eden kuruluşlara da yabancı sermayenin yatırım yapabilmesini sağlamak amacıyla 6224 sayılı Kanunun 1. maddesinin (c) bendi yürürlükten kaldırılmıştır. Gerekçede bu değişiklikle ile yabancı sermayenin ülke çapında tekel teşkil edecek faaliyetlerde bulunan kuruluşlarda çoğunluk payına sahip olmalarının önlenmiş olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca Gerekçeye göre, 4046 sayılı Kanunun geçici 15. maddesinin yürürlükten kaldırılarak bu Kanuna bir ek maddenin eklenmesi ile özelleştirme kapsamındaki kuruluşların mal, hak ve alacaklarına karşı icra takibi yapılamayacağının düzenlenmesi ile bu hususta süreklilik sağlanmış olacaktır. Yapılan bu düzenleme ile özelleştirme kapsamındaki kuruluşların özelleştirilmesindeki bir takım malî problemler çözülmüş olacaktır.²⁵⁸⁹

Plan ve Bütçe Komisyonunun 13.1.1995 tarihli raporunda, tasarının, Komisyonunun 12.1.1995 tarihinde yaptığı 30. Birleşiminde, Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ'ın Başkanlığında Maliye Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla incelenip görüşüldüğü ifade edilmiştir. Komisyon Raporunda, uzun çalışmalar ve tartışmalar sonucu hazırlanarak kanunlaşan özelleştirme uygulamalarına ilişkin kanunun, kısa bir sürede değiştirilmemesi gerektiği, limanların stratejik önemi dikkate alınarak mülkiyetlerinin devri dışındaki yöntemlerle özelleştirilmesinin olumlu karşılandığı belirtilmiştir. Ancak, Komisyon görüşmelerinde buna benzer tesisler için de aynı hassasiyetin gösterilmesi gerektiği, özelleştirme uygulamalarının henüz arzu edilen sürat ve düzeyde gerçekleştirilmediği, tasarı ile getirilmek istenen yabancı sermaye sınırlandırmasının özelleştirmeyi engelleyici nitelik taşıdığı şeklinde eleştiriler gündeme getirilmiştir. Hükümetin savunması ise rapora özelleştirmenin yasal bir tabana oturtulmasını temin için büyük çabalar sarf edildiği, tasarının yeni bir uygulamada ortaya çıkan bazı yanlışları bertaraf etmek amacıyla hazırlandığı, yabancı sermayenin çoğunluk hissesinin önlenmesinin yanı sıra limanların stratejik öneminin dikkate alındığı ve müktesep hakların korunmasının amaçlandığı şeklinde yansımıştır. Mustafa Ünalı (Konya) ve Zeki Ergezen (Bitlis), tasarının 3. maddesinde yer alan geçici 15. maddeyi değiştiren metin içerisinde KİT'lerin borçlanma ve

²⁵⁸⁹ Sıra Sayısı 763, "18.1.1954 Tarihli ve 6224 Sayılı Kanun ile 24.11.1994 Tarihli ve 4046 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/815)," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 73'ün sonuna ekli, (26.1.1995), ss. 1-2.

taahhütlerine T.C. Merkez Bankası reeskont faizleri uygulamasının zamanla sınırlandırılmasını ve iflas ettiği kabul edilen bu müesseselerin özel bankaların yüksek faizlerine mahkûm bırakılmasını kabul edilebilir bir uygulama olarak değerlendirmedikleri gerekçesiyle rapora muhalefet şerhi koymuştur.²⁵⁹⁰

Genel Kurulun 26.1.1995 tarihli 73. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında tasarı üzerinde görüşmelere başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), bu tasarının iki ay önce çıkarılan 4046 sayılı Kanunun 3. maddesi hakkında yeniden müzakere açtığını hatırlatarak partisinin o zaman söylediklerinin doğrulandığını savunmuştur. Kul, 4046 sayılı Kanunun 20. maddesinde iş kaybı tazminatıyla, 23. maddesinde Sosyal Sigortalar Kurumunca ödenen sosyal yardım zammının nereden ve nasıl tahsil edileceği, 24. maddesinde isteyen çalışanın, emekliliği dolmuşsa, emeklilik isteminde bulunması halinde, kendisine ödenecek emeklilik tazminatının yüzde 30 zamlı olması konularında haklı çıktıklarını söylemiştir. Aynı Kanunun 38. maddesinde, kanunun yürürlüğünden daha önce özelleştirme dolayısıyla işten çıkarılan işçilere de eşit hakların aynı şekilde ödenmesiyle ilgili konuda söylediklerinde de haklı çıktıklarına değinmiştir. Bu yeni tasarıyla özelleştirmelerde hiç olmazsa mülkiyetin devralınması konusunda, Başbakanın taraf olmasının veya da birçok yabancı sermayenin, kurum ve kuruluşun taraf olmasının önlenmiş olduğunu ifade etmiştir. Limanlar da önemli ölçüde, mülkiyetin devri dışında özelleştirme işlemleriyle karşı karşıya bırakılacaktır. Bunları olumlu bir gelişme olarak niteleyen Kul, Türkiye'nin yetersiz olan limanlarının kamu mülkiyetin devri suretiyle özelleştirilmesi sonucu daha da geliştirileceği konusunda kuşkuları olduğunu söylemiştir. Kul'a göre limanlar kamu tarafından geliştirilmeseydi, belki mevcut kapasitesine ve görünümüne bile ulaşamayacaktı. Çünkü limanlar, çok büyük ölçüde yatırımı, çok büyük ölçüde kaynağı bir araya getirmek suretiyle meydana getirilebilen alanlardır, kurumlaşmalardır. Limanların önemine değinen Kul, limanların en geniş manada özelleştirilmesinde, işletme hakkının devri gibi nihaî bir metoda başvurulmasında, bazı gerçeklerin unutulmamasını istemiştir. Türkiye'deki limanların modern taşımacılık türlerine henüz cevap veremeyen konvansiyonel tipte limanlar olduğunu ve çok önemli geliştirme yatırımlarına ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır.²⁵⁹¹

Kul, limanların, 4046 sayılı Kanundaki hangi yöntemle olursa olsun özelleştirilme işlemine başvurulması hallerinde, mutlaka dikkate alınması gereken bazı hususlara işaret etmiştir. Kul'a göre, işletici veya kiralayıcıya, tevsi, yatırım ve bakım yapma zorunluluğu getirilmesi ve bu zorunluluğa uyulup uyulmadığının devletçe denetlenmesine kesinlikle yer verilmelidir. Tarife ve

²⁵⁹⁰ A.k., ss. 3-5.

²⁵⁹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 73, (26.1.1995), ss. 450-452

rekabet şartlarına genel kayıtlamalar ve yönlendirmeler getirilmelidir. Pilotaj ve römorkaj hizmetleri eşgüdümlü ve yeterli bir kamu örgütlenmesi yoluyla verilmelidir. Gümrükle ilgili bürokratik formaliteler kaldırılmalı, güvenli hizmet ve mahallinde hizmet sağlayıcı önlemler alınmalıdır. Emniyet ve gümrük hizmetleri arasındaki işbirliği, liman yönetimi ile devletin işbirliği ve denetimi koşulları açık ve tam bir uyum içinde, şartsız şekilde sağlanmalıdır. Liman tüzüklerinin içeriği, liman sınırları, uyulması gereken kurallar ve devlete yapılabilecek ödeme ve yükümlülükler, mütekabil durumlar da gözetilerek, yani yabancı limanlarda yapılan işlemler ve yükümlülükler de gözetilerek, ülkenin çıkarları özenle korunmalıdır. Kul, tasarıya parti olarak olumlu oy vereceklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁵⁹²

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), “Cumhuriyet tarihinin en önemli yasası” denilen yasanın yeniden düzenlenmek için Meclis gündemine getirilmesinin bir özeleştiriyi gerektirdiğini vurgulamıştır. Hükümetin tavrından ve iktidar milletvekillerinin bu konudaki anlayışsızlıklarından dolayı, bu yasa tasarısının, Meclisin gündemine getirildiğini söyleyen Kapusuz, 4046 sayılı Kanununun Anayasaya aykırı olduğunu iddia etmiştir. Ana muhalefet partisinin Anayasa mahkemesine gitmediğini ancak DSP lideri Bülent Ecevit’in bariz birtakım hataları Hükümet’e hatırlatması üzerine bu yeni tasarının gündeme geldiğini söylemiştir. Böylece, Meclis’te duyarlı birtakım çevrelerin Anayasa Mahkemesine gitmek için 90 imzayı bulacağı endişesinden hareketle, Ecevit’in kanunun birkaç maddesiyle ilgili beyanları göz önünde bulundurulmuştur.²⁵⁹³ Başbakan Tansu Çiller’in “son sosyalist devleti sona erdirdim” beyanını eleştiren Kapusuz, özelleştirme yasası ile beklenen “mucize”nin de gerçekleşmediğini iddia etmiştir:

Sayın Başbakanın sosyalist devlet olarak ilan etmiş olduğu bu memlekette KİT’ler niçin var oldu; sosyalist bir rejim kurmak için mi; hayır. KİT’ler neden doğmuştur: KİT’ler, kaynak yetersizliğinden, müteşebbis yetersizliğinden, teknik bilgi ve beceri yetersizliğinden doğmuştur ve ülkemizde de bugüne kadar sanayiın kurulmasında, müteşebbislerin doğmasında, ticaretin gelişmesinde, ekonominin gelişmesinde büyük katkıları olan kuruluşlarımızdır. Siz, bugüne kadar bunlardan her türlü istifadeyi sağlayacaksınız; ama onların ihtiyacı olan yenilemeleri, onların ihtiyacı olan kaynak aktarmalarını, onların ihtiyacı olan birtakım destekleri yapmayacaksınız; ondan sonra da, o müesseselerle ilgili, kalkıp diyeceksiniz ki: ‘Efendim, bunlar, devletin sırtında yüküdür, kamburdur; biz, bunları atmadığımız sürece kurtulamayacağız.’ Bu, doğru değildir. Bunun doğru olmadığı, kısa bir dönem sonra, daha açık, orta yere çıkacaktır.²⁵⁹⁴

²⁵⁹² A.k., ss. 452-453.

²⁵⁹³ A.k., ss. 454-457.

²⁵⁹⁴ A.k., ss. 457-458.

Bu eleştirilere cevap vermek üzere söz alan Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat), Türkiye’deki ekonomik dengeleri yerine oturtabilmek, kamu finansman açığını kapatabilmek, verimliliği ikame edebilmek, Hazinesin kanamasını durdurabilmek için, özelleştirmeyi uygulamaya soktuklarını belirtmiştir. Mecliste bir uzlaşma sonucu böyle bir kanunun çıkarılmasından memnun olunması gerektiğini hatırlatan Erek, 4046 sayılı Kanunla, konuya, belki de gereğinden fazla ayrıntılarıyla çözüm getiren bir statü ortaya konulduğunu savunmuştur. Bu kanunun yeniden gündeme gelmesinin uzlaşma anlayışlarının bir sonucu olduğunu ve bir değerli partinin değerli genel başkan ve üyelerinin, “kanunun bir-iki maddesinde tadilat gerektiği yolundaki düşüncesinin uygunluğu sonucunda,” bu kanunun birkaç maddesinde düzeltmeye gidildiğini söylemiştir. Mevcut kanundaki mülkiyetin devri hükmünün bu tadil tasarısıyla kaldırıldığı görüşünün doğru olmadığını söyleyen Erek konuşmasına şöyle devam etmiştir:

*4046 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin (f) fıkrasını, 1 inci maddesinin son fıkrasını, 15 inci maddesinin ikinci fıkrasını okusaydınız, şu anda yürürlükte bulunan 4046 sayılı Kanunla dahi limanların mülkiyetinin devrinin söz konusu olmadığını görecektiniz. Sayın Ecevit’in telkini ve Hükümetle bu konudaki uzlaşma neticesinde getirdiğimiz değişiklik, mülkiyetin devri konusunda değil, işletmenin devri konusunda da gerçek ve tüzelkişilerin Türkiye Cumhuriyeti uyruklu vatandaşlar olması; ayrıca, eğer, işletme hakkı devredilen kişi tüzelkişiyse, o tüzelkişinin de, yüzde yüz sermayesinde yüzde 49’u aşamayacağı doğrultusundaki varılan bir konsensüsün, uzlaşmanın, bugünkü bu maddenin içine dercidir.*²⁵⁹⁵

Şahsı adına tasarının tümü üzerinde söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), yapılan değişiklikleri isabetli bularak Ecevit’e ve Hükümete teşekkür etmiştir. Şemsek, özelleştirmenin Türkiye’nin bütün problemlerinin tek çaresi olarak takdim edilmesini doğru bulmayarak hem İktidarı hem Muhalefeti daha gerçekçi tahlil ve tespit yapmaya çağırmıştır. Şemsek’e göre, özelleştirme lazımdır, ama özelleştirmeyi, ekonomik, sosyal ve kültürel problemlerin çözümü için “tek çare gibi takdim etmek, memleketin diğer problemlerinin çözümüne de kötülük” etmektir. Şemsek’e göre, özelleştirme faaliyetlerinde Türkiye’deki kuruluşlar üç ana gruba toplanmalıdır: İktisadi kuruluşlar, sosyal kuruluşlar ve stratejik kuruluşlar. Özelleştirmede öncelik, iktisadi kuruluşlara verilmeli, bilahara sosyal kuruluşlara geçilmeli, stratejik kuruluşlar da, ihtiyaç varsa en son özelleştirilmelidir. Şemsek, özelleştirme konusunun, bölücülük ve terör konusu gibi “millî bir mesele olarak telakki edilmedikçe,” sonuç alınamayacağını söyleyerek bütün siyasi partileri “seviyeli muhalefete, sorumlu siyaset yapmaya” davet ederek konuşmasını bitirmiştir.²⁵⁹⁶

²⁵⁹⁵ A.k., ss. 459-460.

²⁵⁹⁶ A.k., ss. 461-463.

Tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) de Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kurtulmanın yolunun devletin ve toplumun tasarrufa gitmesinden ve hizmette, tarımda ve sanayide üretimin artırılmasından geçtiğini söylemiştir. Şahin'e göre, Türkiye, her ne kadar, Cumhuriyetin başlangıcında, KİT'leri meydana getirerek, belli bir miktar sanayileşmiş olsa da dünyadaki diğer milletler ve devletlerle olan yarışmalarda, sanayileşmemiş bir ülke olarak gündeme gelmektedir. Türkiye, bu Özelleştirme Kanununu çıkarmakla, "çok faydalı bir iş" yapmıştır zira her şeyi serbest piyasaya bırakarak, nefislerin kazanma hırsını artırmak tarihi ve milli hukukun da özüdür. Türkiye'ye yabancı sermaye çekmenin en önemli kaynaklarından birisini, Pasifik Birliği ile iyi bir ilişkiye girmek olarak gören Şahin, yurt dışındaki işçilerin sermayelerinin yurda çekilmesine ve rant paraların sanayiye kazandırılmasına vurgu yapmıştır. Türkiye'de sanayinin önündeki engellerin kaldırılmasını isteyen Şahin, bu çerçevede Türk Ticaret Kanununun, Sosyal Sigortalar Kanununun, İş Kanununun, Sendikalar Kanununun ve Vergi kanunlarının yeniden tanzim edilmesini istemiştir.²⁵⁹⁷

73. Birleşimin 2. Oturumunda maddelerin görüşmelerine başlanarak "Türkiye'ye ithal edilecek yabancı sermaye, ülke çapında tekel teşkil edecek faaliyetlerde bulunan kuruluşlarda çoğunluk hissesine sahip olamaz" şeklindeki 1. madde üzerinde RP Grubu adına Salih Kapusuz söz almıştır. Özelleştirme Kanunundaki bir eksikliği tamamlamak için getirilmiş olan tasarıyı "faydalı bir adım" olarak niteleyen Kapusuz, bu yasa tasarısının, başka maddelerden, yine Anayasa Mahkemesine gideceğini iddia etmiştir. Özelleştirme politikası uygulayan gelişmiş kimi ülkelerde yabancılara satılabileceklerin pay oranı itibarıyla, sözelimi Fransa'da yüzde 20, Belçika'da yüzde 20-25, İngiltere'de yüzde 10 ile sınırlandırıldığını hâlbuki değiştirilmiş haliyle bu tasarıda yabancı payının yüze 49 olarak düzenlendiğini, bu rakamın çok olduğunu savunmuştur. Tasarıdaki yüzde 49 oranının tekelleşmeyi bir yerde önlemeyeceğini iddia eden Kapusuz, yabancı sermayenin, bir başka paravan ortaklıkla bile, bu çoğunluğu kendi inisiyatifinde tutma imkânını yakalayabileceğini söylemiştir.²⁵⁹⁸ Şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), konuşmasında limanların özelleştirme kapsamına alınmaması, devletin tasarrufu altında kalması gerektiğinden bahsetmiştir. Erdal'a göre, limanların belli işletmeleri kiralanabilir, ancak hem mülkiyetinin hem yönetiminin devlette kalması daha uygundur.

Tasarının 2. maddesi limanlar hakkında mülkiyetin devri suretiyle özelleştirme yapılamayacağını, limanların mülkiyetin devri dışındaki yöntemlerle özelleştirilmelerinden Türk uyruklu gerçek ve tüzelkişilerin yararlanabileceğini hükme bağlamıştır. Bu haktan yararlanabilecek şirketin Türk

²⁵⁹⁷ A.k., ss. 463-465.

²⁵⁹⁸ A.k., ss. 467-470.

Ticaret Siciline tescil edilmiş olmasını, sermaye payının yüzde 49'u geçmemesini, idare ve temsil etmeye yetkili olanların ekseriyetinin Türk vatandaşı olmasını ve şirket ana sözleşmesine göre oy ekseriyetinin Türk vatandaşlarında bulunmasını zorunlu kılmıştır. ANAP Grubu adına 2. madde üzerinde söz alan Emin Kul, maddedeki "Limanlar hakkında mülkiyetin devri suretiyle özelleştirme yapılamaz" şeklindeki hükmün kendisinin tasarının tümü üzerinde belirttiği beyanı doğruladığını söylemiştir. Limanlar hakkında mülkiyetin devri suretiyle özelleştirme yapılamayacağı, hem Türk uyruklu tüzel ve özel kişiler için söz konusudur hem yabancı uyruklu özel ve tüzelkişiler için söz konusudur.²⁵⁹⁹ Kul, çoğunluk anlayışıyla iyice müzakere edilmeden kanun çıkarılmasını eleştirerek konuşmasına şöyle devam etmiştir:

*Anayasa Mahkemesinden korkuluyorsa, Anayasa Mahkemesine, Yüce Meclisteki milletvekillerinin yeterli sayıda imzasıyla gidilemezse, bu tasarıya karşı olan, aslında, işçi sendikalarının, bazı kurumların, bazı kuruluşların ve hatta mağdur olan biziatihi bir tek işçinin, bir mahkemeye başvurarak, hakkında yapılan işlemde dolayı, menfaatlerinin zedelendiği ve bu zedelenmenin de bu kanundan neşet ettiğine dair başvurma hakkı ve Anayasaya aykırılık iddiasında bulunma hakkı var. Mahkeme bu iddiayı ciddi bulursa, Anayasa Mahkemesine, bir kişinin müracaatıyla dahi gönderebilir. Bu yol da açıktır.*²⁶⁰⁰

Konuşmalar tamamlandıktan sonra iki değişiklik önergesi doğrultusunda değiştirilen 2. madde kabul edilmiştir. Daha sonra, Plan ve Bütçe Komisyonu tezkeresi, görüşülmekte olan 763 sıra sayılı kanun tasarısının 3. ve müteakip maddelerinin, yeni madde teklifleri ve verilmiş önergelerle birlikte yeniden görüşmek üzere İçtüzüğü'nün 89. maddesi gereğince Komisyona geri verilmesini istemiştir. Tasarının 3. maddesi ve müteakip maddeleri, yeni madde ilave edilmesini öngören önergelerle birlikte 27.1.1995 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna geri verilmiştir. 3. maddeden sonraki maddeler Komisyona geri alındığı için 29.3.1995 tarihli 92. birleşimde görüşmeler ertelenmiştir.

Komisyonun yeniden düzenlediği rapor ve metin, 763'e 1 inci ek sıra sayısıyla bastırılıp dağıtılmıştır. Komisyonun 15.3.1995 tarihinde yaptığı 38. birleşimde tasarı, Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Ali Şevki Ereğ'in başkanlığında Maliye Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyon görüşmelerinde Genel Kurulda verilen önergelerin, kabulü halinde, uygulamada aksaklıklar doğabileceği, genel esaslar dışında ayrıntıyı içerecek şekilde düzenlemeler getirdiği konuşularak benimsenmelerinin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır. Komisyon, 4046 Sayılı Kanunun Geçici 15. maddesinin ihtiyaca cevap verdiği ve yürürlükten kalkmasına ihtiyaç bulunmadığı görüşünü

²⁵⁹⁹ A.k., ss. 471-472.

²⁶⁰⁰ A.k., ss. 473-474.

benimsemiştir. Ayrıca, 4046 sayılı Kanunun 22. maddesinin 2. fıkrasının sonuna bir ibare eklenmesi ve maddenin son fıkrasının değiştirilmesine ilişkin bir düzenlemenin metne yeni 4. madde olarak ilave edilmesi benimsenmiştir. Yine, özelleştirme kapsamındaki kuruluşların arsa ve arazileri ile doğrudan özelleştirme kapsamına alınan taşınmazların ekonomiye en rasyonel şekilde kazandırılmalarını teminen 4046 Sayılı Kanunun 41. maddesinin değiştirilmesine ilişkin bir düzenlemenin metne yeni 5. madde olarak ilave edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁶⁰¹

Tasarı üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 25.4.1995 tarihli 104. Birleşiminde, Dördüncü Oturumda Başkanvekili Yasin Hatipoğlu başkanlığında devam edilmiştir.

3. maddenin görüşmelerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz, 4046 sayılı Yasanın Ecevit ile görüşülerek Anayasa Mahkemesine gitmesinin önlediğini söylemiştir. Anayasa Mahkemesinin yetki kanunlarını ve özelleştirme tasarısını iptal eden gerekçelerinin orta yerden kalkmadığını ancak bu kanunun, bir nevi düzeltme kanunu olduğunu belirtmiştir. Düzeltmenin yanında olduklarını ifade eden Kapusuz, bu tasarının kanunlaştırılmasının müspet olduğunu söylemiştir. Şahsı adına söz alan Mustafa Ünaldı (Konya) ise İktidarın, muhalefetin gözünden birtakım hususları kaçırmak için bir çaba içerisinde olduğunu savunarak Hükümetten hangi kanun tasarısının veya teklifinin görüşüleceğini daha önceden gündeme getirmesini ve yasama faaliyetlerini ciddi olarak yürütmesini istemiştir.²⁶⁰²

Tasarı üzerindeki görüşmelere 27.4.1995 tarihli 106. Birleşimde devam edilmiştir. 3. maddenin kabul edilmesinden sonra 4. maddenin görüşmelerinde RP Grubu adına Salih Kapusuz söz almıştır. Özelleştirme yasasıyla kıymetli arsaları için satın alınacak KİT'lerin bu arsalarının imar durumları belli edilerek satılması için imar yetkisi verildiğini hatırlatarak bu yetkinin İmar Kanununa aktarılmak istemesini eleştirmiştir. Kapusuz'a göre bunun sebebi, altı aya yakın bir süredir ellerindeki yetkiyi kullanmaktan acze düşmüş olan mevcut İktidar ve İdarenin, geçirmiş olduğu bu kadar süreyi kullanamamasının faturasını adeta kanuna havale etmek istemesidir. Kapusuz, Özelleştirme İdaresinin, özelleştirme kanununda bir değişikliği düşünüyor olmasına rağmen KİT'lere ait kıymetli arsaları ihaleye çıkarmasını sorgulayarak konuşmasını tamamlamıştır.²⁶⁰³

²⁶⁰¹ Sıra Sayısı 763'e 1. Ek, "18.1.1954 Tarihli ve 6224 Sayılı Kanun ile 24.11.1994 Tarihli ve 4046 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/815)," **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 104'ün sonuna, (25.4.1995), ss. 1-2.

²⁶⁰² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 104, (25.4.1995), ss. 109-111.

²⁶⁰³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 106, (27.4.1995), ss. 276-278.

5. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), bu madde ile Özelleştirme İdaresine, Özelleştirme Yüksek Kurulunca onaylanmak üzere, özelleştirilecek olan kamu mülklerinin arazileri üzerinde imar değişiklikleri, imar planları, parselasyon vesair muamelelerin yapılması için yetki verildiğini belirtmiştir. Yapılacak bu işlerin, diğer kamu kurumlarınca uygulanması hükmü de getirilmiştir. Böylece, mahalli idareye, belediyeye ait bir yetki, merkezi idareye alınmıştır. Hatip'e göre, bu tasarıyla, kamu arazi ve arsalarının, kamunun yararına planlanması değil, ilk etapta satışının kolaylaştırılması amaçlanmıştır. KİT arsaları imar düzenlemeleri ile alıcının isteği doğrultusunda planlanabilecektir. Böylece, hem şehrin ihtiyacı göz önüne alınmamış olacak hem de devlet, ihtiyacı olan o yatırımı yapamayacak ya da o yatırımı yapmak için, daha yüksek bedel ödeyerek, başka bir arsayı kamulaştırmak mecburiyetinde kalacaktır. 5. maddenin Anayasaya aykırı olduğunu savunan Hatip, bu maddenin kabul edilmesi durumunda Anayasa Mahkemesinin bunu iptal edeceği kanaatini iletmıştır.²⁶⁰⁴

5. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Gürol Soylu (İstanbul), ise partisinin bu kanunun çıkmasını engelleme niyetinde olmadığını zira bu kanun tasarısının büyük bir bölümünü kendilerinin düzenlediğini savunmuştur. Bu madde de belediyelere güvensizlik olmadığını çünkü belediyelerin ve Mimarlar Odasının görüşünün alındığını mevzi imar plan bütünlüğünün bozulmadığını belirtmiştir. Ayrıca, bu arsaları almak isteyenlerin isteği doğrultusunda imar verilmeyeceğini aksine, önce imar ve fonksiyon verileceğini sonra, isteyen o fonksiyona göre bedel belirterek satın alacağını vurgulamıştır. 5. maddeye gerek olmadığını söyleyen Soylu'ya göre, gazetelere “çarşaf çarşaf ilan” verilerek özelleştirme yapılamaz.²⁶⁰⁵

Şahsı adına söz alan Fethullah Erbaş (Van), 5. maddenin amacının belediye meclislerinin elinde bulunan imar yetkisinin alınması olduğunu söylemiştir. Belediye meclislerince imar planında yapılacak tadilat yetkisinin Özelleştirme İdaresine verilmesini belediye meclislerine, demokrasiye güvenmemek olarak niteleyen Erbaş, bu maddeyle, şehirlerin imar planlarının delik deşik edileceğini savunmuş ve eski bir belediye başkanı olarak “Medine'nin yollarını Medineliler daha iyi bilir” atasözünden hareketle, mahalli idarelere biraz yetki tanınmasını istemiştir.²⁶⁰⁶

Bu eleştiriler üzerine söz alan Devlet Bakanı Ali Şevki Erek (Tokat), bu maddeyle verilen yetkinin tüm şehir imar planının değiştirilmesine yönelik olmadığını sadece özelleştirmeye konu olan gayrimenkulün arsasını daha para eder duruma getirmek için yapılacak bir operasyon olduğunu ifade etmiştir. 4046

²⁶⁰⁴ A.k., ss. 279-280.

²⁶⁰⁵ A.k., ss. 280-282.

²⁶⁰⁶ A.k., s. 282.

sayılı Kanunun 41. maddesinde Özelleştirme İdaresine verilen bu yetkinin genişletilmesinin amacı parselasyon, ifraz ve tevhit meselelerini kısa sürede halletmektir. Erek, büyük gazetelerde verilen çarşaf ilanların sebebini devlet malının satılmasında gösterilen hassasiyet olarak belirtmiştir. Erek, Mecliste oluşacak ortak kanaat muvacehesinde bu maddeyi geri çekmeye hazır olduklarını açıklamıştır. Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) da bu maddenin Anayasaya aykırı olduğunu, özelleştirme idaresinin arsaların imar planlarıyla ilgili çalışma yapması durumunda bunun Anayasa Mahkemesine gidilerek içinden çıkılması daha zor durumlar oluşturacağını savunmuştur. Belediyelerin, imar bakımından ihtisas yeri olduğunu söyleyen Devlet Bakanı Erek'in, bu maddeyi geri çekme istikametindeki beyanlarından, 4046 sayılı Kanundaki 41. maddenin de uygulanmama istikametinde bir tavır olduğunu anladığını ifade etmiştir.²⁶⁰⁷

Abdüllatif Şener ve arkadaşlarının Belediyelere ait imar yetkilerinden bazısının Özelleştirme İdaresine devredilmesinin yanlış olduğu gerekçesiyle 5. maddenin metinden çıkarılması yönündeki değişiklik önergesi kabul edilmiştir. Tasarının 6. maddesi 5. madde ve 7. maddesi 6. madde olarak kabul edilmiştir. Maddeler üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra oyunun rengini belirtmek üzere Emin Kul (İstanbul) söz almıştır. Kul, devletin, siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki hukuksal altyapısının, hem çoğulcu, özgürlükçü bir demokratik rejim anlayışına ve hem de pazar ekonomisinin işleyişine uygun biçimde düzenlenmemesi durumunda özelleştirme konusunda başvurulacak yolların hiçbir değişimi gerçekleştirmeyeceğini ve yeni sorunları ve yozlaşmaları davet edeceğini söylemiştir. Kul'a göre, bunun sonuçlarından birisi, özelleştirmenin, yerli ve yabancı tekelleşmeye dayalı yeni bir devlet yağmasına yol açmasıdır. İkincisi ise özelleştirme sloganları altında, üretim birimlerinin kaderine terk edilmesiyle, üretimde şok kayıplara uğranabileceğidir. Kul'a göre, kamu üretim birimlerinin mal ve hizmetlerini bedavaya kapatma, kamu yatırımları ihalelerinden pay kapma kavgası hala sürüp gitmektedir. Üretim araçlarının kimin mülkiyetinde olduğu değil, üretim araçlarından elde edilecek hâsılının kimin cebine girdiğinin yönlendirilmesi ve denetlenmesi önemlidir. Bu denetlemenin engelleri ayıklanmadan, özelleştirmenin yeni üretim araçlarının el değiştirmesinin getireceği hiçbir şey olmayacaktır. Kul, altyapı ve bunun gereği olan hukuk oluşturulmaksızın yürütülecek özelleştirme girişimleriyle, "Türk halkının alın teri ve bin bir çilesi pahasına biriken trilyonlarca liralık değerlerin" birtakım çevrelerin insafına bırakılacağını savunmuş ve tasarıya oyunun olumlu olduğunu belirtmiştir.²⁶⁰⁸ Konuşmaların tamamlanmasından sonra yapılan oylamada, kanun tasarısı, kabul edilerek kanunlaşmıştır.

²⁶⁰⁷ A.k., ss. 283-285.

²⁶⁰⁸ A.k., ss. 286-287.

5.4.6. Maliye Alanında Yapılan Düzenlemeler

5.4.6.1. 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun (4108)

“213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/838),” Maliye Bakanlığınca hazırlanmış ve Bakanlar Kurulunca Meclis Başkanlığına arzı 07.12.1994 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu tasarı “vergi sistemlerinin izlenen ekonomik politikaları kavrayan ve sosyal olaylara cevap veren bir yapıda” olması gerektiğinden hareketle hazırlanmıştır. Günün şartlarına uyumlaştırmak için vergi sistemini elden geçirerek, ekonomik düzenlemelere gitmek, sosyal amaçlı problemlere çözüm sağlamak ve vergi sistemindeki uygulamalarda aksayan yönleri gidermek amaçlanmıştır.²⁶⁰⁹

Tasarı, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve Katma Değer Vergisi Kanunu ile ilgili dört farklı konuda düzenlemeleri içermiştir. Tasarı vergi sistemine de birçok yenilik getirmiştir. Bu yeniliklerin en önemlileri şu şekilde özetlenebilir. Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan her gerçek kişinin yanı sıra tüzel kişilere de bir vergi numarası verilmiştir. İş ve teşebbüsün bir yerden diğer bir yere nakledilmesi adres değişikliği sayılmıştır. Muhasebelerini bilgisayarlarla tutan işletmeler ile muhasebeye yönelik bilgisayar programları üreten kişi ve kuruluşları ve standartları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Kist amortisman uygulamasının kapsamı sınırlandırılmıştır. Kanunî defterlere kaydı gereken hesap ve işlemlerin, vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde, bu defterler yerine tamamen veya kısmen başka defter ve kâğıtlara kaydedilmesi veya diğer kayıt ortamlarında izlenmesi hali kaçakçılık suçu sayılmıştır. Özel usulsüzlük cezasına ilişkin bazı hükümler yeniden düzenlenmiştir. Kaçakçılık suçu işleyenler hakkında hükmolunan hapis cezasının, para cezasına çevrilmesi halinde, para cezasının hesaplanma şekline açıklık ve ölçü getirilmiştir. Tüzel kişilerle küçüklerin ve kısıtlıların, vakıflar ve cemaatler gibi tüzel kişiliği olmayan teşekküllerin mal varlığından tamamen veya kısmen alınamayan vergi ve buna bağlı alacakların, kanunî temsilcilerinden 6183 sayılı Kanunun cebri takibata ilişkin hükümlerine göre takip ve tahsili cihetine gidilmesi kararlaştırılmıştır.

²⁶⁰⁹ Sıra Sayısı 813, “213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/838),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 92’nin sonuna ekli (29.3.1995), s. 1.

Vergi borçlarının çekle ödenmesinde, ödeme tarihi olarak, postaya verilme tarihi yerine tahsil dairesi kayıtlarına intikal tarihi esas alınmıştır. Münakale suretiyle yapılan ödemelerde de ödeme tarihi paranın tahsil dairesi hesabına geçtiği gün olarak kabul edilmiştir. Maliye Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığınca müştereken belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde, küçük boyutlu yatırımcıların Yatırım Teşvik Belgesinden muaf tutulması suretiyle yatırımların hızlandırılması, binaların da yatırım indirimi kapsamına alınması kararlaştırılmıştır. % 20 olan standart yatırım indirimi oranı % 30'a çıkarılmış, kalkınmada öncelikli yöreler ile kalkınma planı ve yıllık programlarda özel önem taşıdığı belirtilen sektörlerde yapılan yatırımlar için uygulanabilecek maksimum yatırım oranı ise % 70'den % 100'e yükseltilmiştir. Defter tutmak suretiyle kazançları tespit edilen mükelleflerin, amortismanı tâbi olan iktisadî kıymetlerinin satışından doğan kazançlarının tespitinde, iktisadî kıymetlerin maliyet bedelinin her yıl endekslenmesi esası getirilmiştir. 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasında sayılan kişi ve kurumlara karşı inşaat ve onarma işini taahhüt edenler ile bu mükelleflere karşı derece derece taahhütte bulunanlar götürü usulden yararlandırılmıştır. İnşaat ve onarım işi yapanlar dışında kalan mükelleflerden gerçek usule alınanların, yeniden götürü usule dönebilmesine imkân sağlanmıştır. Yatırım indirimi tutarı asgarî kurumlar vergisi kapsamı dışına çıkartılmış ve kurum stopaj matrahına dahil edilmiştir. Başbayiler hariç olmak üzere, millî piyango bayiliği yapanların mükellefiyet durumları ve gezici olup olmadıklarına bakılmaksızın, bunlara komisyon, prim ve benzeri adlar altında yapılan ödemelerden vergi tevkifatı yapılması, ziraî hizmet kapsamına giren hizmetler için yapılan ödemelerin de vergi tevkifatı kapsamına alınması kararlaştırılmıştır. Gelir vergisi tarifesindeki gelir dilimlerinin 10 katına kadar artırılabilmesi için Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir. Katma değer vergisinde, götürü vergilendirmenin tümüyle gelir vergisine paralel ve basit bir usule kavuşturulması, Şirketlerin aktifine kayıtlı kıymetlerin satışının katma değer vergisinden de istisna edilmesi ve “Ortalama kâr haddi” ve “asgarî gayrisafî hâsılat esas”nın kaldırılması kararlaştırılmıştır.²⁶¹⁰

14.3.1995 tarihli 85. Birleşimde ilgili tasarı Meclis Başkanlığınca Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir.²⁶¹¹ Komisyon 21-22.3.1995 tarihinde yaptığı 40-41. Birleşimlerinde Hükümeti temsilen Maliye Bakanının başkanlığında, Maliye Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla tasarımı inceleyip görüşmüştür. Komisyonunda tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde tasarının ilave vergi yükü getirmediği, bazı vergi kanunlarında teknik düzenlemeler yaptığı, sosyal amaçlı ve ekonomiyi canlandırmaya yönelik düzenlemeleri kapsadığı belirtilmiştir. Ayrıca, son

²⁶¹⁰ A.k., s. 18.

²⁶¹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 85, (14.3.1995), s. 218

yıllarda getirilen vergi düzenlemelerinin istenen amaçlara ulaşmadığı, ekonomik dengeyi bozduğu, vergi kanunlarında sık sık değişiklik yapılmasının doğru olmadığı, dolaysız vergilerin, vergi gelirleri içindeki payının % 60'a çıktığı, bunun vergi adaletindeki bozulmanın açık bir göstergesi olduğu eleştirileri yapılmıştır. 1993 yılının sonunda çıkarılan vergi kanunlarında yatırım, üretim ve ihracatın teşvik edilmemesiyle hata yapıldığı ve bu tasarı ile hatadan dönülerek yerinde bir karar verilmiş olduğu vurgulanmıştır. Herkese bir vergi numarası verilmesi yerine vatandaşlık veya sosyal güvenlik numarası verilmesinin daha uygun olacağı, Mernis Projesi ile soruna çözüm getirilebileceği ve bu nedenle projenin teşvik edilmesi gerektiği görüşleri belirtilmiştir.²⁶¹²

Bu görüş ve eleştirilere Hükümet adına verilen cevap ve açıklamalarda ise, vergi sistemlerinin, izlenen ekonomik politikaları kavrayan ve sosyal olaylara cevap veren bir yapıda olması gerektiği vurgulanarak, bunu sağlamak için Türk vergi sisteminin zaman içinde gözden geçirilmesinin ve bazı düzenlemelere gidilmesinin kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıktığına işaret edilmiştir. Tasarının ek bir vergi yükü getirmediği, ülke ekonomisini canlandırmayı hedeflediği, tasarının vergi kayıp ve kaçığının önlenmesinde kanunen güç verecek bazı düzenlemeleri de kapsadığı belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan her gerçek kişiye bir vergi numarası verilmesinde Maliye Bakanlığının yetkili olduğu, bu kez tüzelkişilere de numara verilmesinin kapsama alındığı, bu uygulamanın amacının kayıt dışı ekonominin kayda alınması ve belge düzeninin kurulması olduğu ifade edilmiştir. Her gerçek ve tüzelkişiye bir vergi numarası verilmesi uygulamasının vatandaşlık numarasına gidilecek şekilde yaygınlaştırılacağı, tasarı ile götürü usule tâbi olan mükelleflerin katma değer vergisi mükellefiyetlerinin yerine getirilmesinde basitlik sağlandığı belirtilmiştir. Vergi Usul Kanununda amortismanla ilgili bazı kolaylıklar sağlandığı, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ile ilgili olarak yapılan düzenlemelerle, bir yandan amme alacağının tahsilinin daha da etkin hale getirilmesinin, diğer yandan da tahsil edilen paraların süratle hazineye intikalinin amaçlandığı vurgulanmıştır.²⁶¹³

Tasarının tümünün benimsenmesinin ardından, maddelerinin görüşülmesi sırasında tasarıya yeni bir takım düzenlemeler eklenmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve Zeki Ergezen (Bitlis) tasarının içeriği ile ilgili bir takım çekinceler ileri sürerek ve ülkedeki ekonomik gerilemenin sorumlusunu mevcut iktidar olarak göstererek tasarıya muhalefet şerhi koymuştur.²⁶¹⁴

29.3.1995 tarihinde Genel Kurul gündemine alınan tasarı,²⁶¹⁵ yine aynı tarihli 92. Birleşimin 2. oturumunda görüşülmeye başlanmış ancak yeterli çoğunluk bulunamadığı için birleşimin 4. oturumunda görüşülmeye devam edilmiştir.²⁶¹⁶ Tasarının tümü üzerine RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), 5 ayrı

²⁶¹² Sıra Sayısı: 813, "213 Sayılı Vergi Usul Kanunu...", s. 19.

²⁶¹³ A.k., s. 20.

²⁶¹⁴ A.k., s. 23.

²⁶¹⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 92, (29.3.1995), s. 8.

²⁶¹⁶ A.k., ss. 38-39.

kanunun 50'den fazla maddesinin değiştirilmek istendiği tasarının, “baskın bir yöntemle” Genel Kurul gündemine girmesini ve değişikliğe tâbi tutulmaya çalışılmasını “yasama organının aslî fonksiyonlarını yerine getirmesini engelleyici bir tutum” olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Şener, tasarının yeterince tartışılmadığını iktidar vekillerinin de, “Hükümetimiz getirdi, anlamamıza gerek yok” mantığıyla hareket ettiği takdirde sağlıklı sonuçlar elde edebilmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Şener bu yöndeki eleştirisini şu şekilde devam ettirmiştir:

*Cumhuriyetine tabiiyetlik bağıyla bağlı bulunan bütün kesimlerin ve insanların, bu tasarı hakkındaki görüşleri, düşünceleri, talepleri, beklentileri ve eleştirileri Meclise intikal etmeden, intikali için gereken süre tanınmadan burada görüşmeler yapılabiliyorsa, kanunlaştırılması için uğraşıyorsa, bu da bir anlamda seçmene saygılı davranıldığı anlamına gelmez.*²⁶¹⁷

19. dönemde, TBMM’de en çok görüşülen konuların vergi kanunlarıyla ilgili düzenlemeler olduğuna dikkat çeken Şener, toplumda ilgili vergi yasalarının kabul görmesi için, milyarlarca liralık ilan masrafı ödemesi yapıldığını hatırlatmıştır. Verilen ilanlarda “Sizden toplanan bütün vergiler; günlük ihtiyaçlarınızı karşılamak için yaptığınız harcamalardan alınan, gelirlerinizden alınan, servetinizden alınan, her türlü vesileyle sizden toplanan vergilerin tamamı borçlara ve faizlerine gidiyor. Türkiye’de bir ekonomik terör vardır. Bu ekonomik terör, sizden toplanan vergilerin borca ve faize gitmesidir. Bunu ortadan kaldırabilmek için vergileri artırmak lazımdır” denildiğini, ancak geçen süre içinde düzenlemelerden iyi bir sonuç alınamadığını ve tekrar yeni düzenlemelere gidilmek zorunda kalındığını vurgulamıştır. Şener, iktidarın, daha önceki bir tasarı için 4 Aralık 1993 günü İstanbul’da bir basın toplantısı yaparak “eğer bu vergi reformunu gerçekleştirmezsek enflasyon 1994 yılında yüzde 78 olacak” dediğini hatırlatmış ve süreci şu şekilde analiz etmiştir:

Yine “eğer bu reform gerçekleşmezse, 1995 yılında enflasyon oranı yüzde 95, 1996 yılında ise yüzde 137 olacaktır” diyerek bu tabloyla, bu sahneyle, açıkça, net bir şey ortaya koymak istiyor ve “eğer bu vergi reformunu gerçekleştirirsek, enflasyon artmayacaktır, düşecektir” diyordu. İktidara mensup sayın milletvekillerimiz, Başbakanın bu beyanlarına güvendiler, bu beyanlarına güvendikleri için de Genel Kuruldaki müzakereleri, büyük çoğunluğu itibarıyla izlemediler “biz, Başbakanımızın beyanına güveniyoruz” dediler, maddeler oylanırken geldiler, ellerini, parmaklarını kaldırdılar ve o tasarımı Meclisten geçirerek yasalaştırdılar; yani, Sayın Başbakanın talep etmiş olduğu vergi reformu yapıldı; ama ne oldu; vergi reformu yapılmış olmasına rağmen- kendi ifadesiyle- enflasyon düşecekken, arttı. “Eğer, reformu gerçekleştirmezsek, enflasyon, 1994 yılında yüzde 78 olur” diyordu; reformu yaptığı halde “vergi reformu” dediği bu reform, enflasyonu azaltmamış, artırmıştır ve bugün, Türkiye’de, yüzde 150’ler düzeyinde seyreden bir enflasyon vardır. 1994 yılı enflasyon oranı da, Sayın Başbakanın “reform yapılmazsa, şu rakam gerçekleşir” dediği enflasyon rakamının iki katına yakındır.”²⁶¹⁸

²⁶¹⁷ A.k., s. 41.

²⁶¹⁸ A.k., s. 41.

ANAP Grubu adına tasarı üzerinde söz alan Eyüp Aşık (Trabzon), vergi kanunlarının hangi amaca hizmet etmesi gerektiğine kısaca değindikten sonra özellikle ANAP iktidarı döneminde vergide reform sayılabilecek düzenlemelerin yapıldığını belirtmiştir. Bunların en önemlilerinin, Katma Değer Vergisi Kanunu, Yazarkasa Kanunu, Vergi İadesi Kanunu, Yeminli Müşavirlik Kanunu olduğunu dile getiren Aşık, Koalisyon döneminde de, vergi kanunlarında, dört kere değişiklik yapıldığını ve “takdim edilenin aksine, bu dört değişiklikle de fevkalade önemli tahribat meydana” geldiğini söylemiştir. Türkiye’nin ekonomik krize girmesinde vergi kanunlarında yapılan değişikliklerin ne gibi etkileri olduğunu açıklayan Aşık, bunlardan en önemlisinin “yüzsüzlerin affı” olarak nitelenen vergi affı olduğunu belirtmiş ve ilgili düzenlemenin söz konusu döneme rakamsal olarak etkilerini sıralamıştır:

*1992 yılında 20 trilyon lira affedilmiştir. 1992 yılında 20 trilyon liranın affedilme gerekçesi vergi tahsilâtını hızlandırmaktı. Zaten, kanunun da ismi Vergi Tahsilâtını Hızlandırma Kanunuydu. Toplanan vergi miktarı ise 7 trilyondur. Yani, bu Koalisyon Hükümeti, 7 trilyonu toplayabilmek için Hazine’nin 20 trilyon alacağından vazgeçmiştir. Eğer, o gün, doların 6 500 lira olduğunu düşünürseniz, bunun bugünkü ekonomiye yükü tam 100 trilyon liradır. Dolar bazında hesapladığımız zaman, bugün çektiğimiz ekonomik sıkıntılar içerisinde, 1992 yılındaki vergi affının yükü 100 trilyon liradır.*²⁶¹⁹

Yine aynı iktidarın çıkardığı vergi kanunlarından birisinin “salma vergi” olarak adlandırılan ve “dünyada eşi, benzeri olmayan, belki, sadece savaş yıllarında, çok önemli durumlarda başvurulabilecek olan” vergi olduğunu ve ilgili vergiden toplanan parayı ise 70 trilyon lira olarak açıklamıştır. Aşık, ayrıca çıkarılan kanunların kamuoyuna takdim edilmesi hususunu gündeme taşımıştır. “Başbakan, gerek Parlamentoda gerek basın toplantısında gerek basına verdiği ilanlarda ‘bu kanunlar, bu vergi kanunu, son on yılın, hatta son otuz yılın en büyük reformu’ diyordu ve bildiğiniz gibi, o zaman, tahmin ediyorum, 1993 fiyatlarıyla 100 milyarı aşan gazete ilanları verilmişti” açıklamasını yapan Aşık, tüm yapılan işlemlerin bir işe yaramadığını daha kötüye gidişin yaşandığını iddia etmiştir. Yapılan düzenlemelerden vazgeçilerek söz konusu yeni tasarının gündeme geldiğini vurgulamıştır. Türkiye’nin içine girdiği krizin 1993 yılında vergilerle ilgili çıkan kanunlardan itibaren başladığını ve tasarruf teşviklerinden vazgeçilerek ANAP döneminde “yüksek enflasyon” denen yüzde 50’lik enflasyonda kurulan dengenin kanunlarla bozulduğunu belirtmiştir. Aşık, 5 Nisan kararlarına giden süreci de bu durumun bir sonucu olarak şu şekilde temellendirmiştir:

Türkiye’de, on yıllık bir süre içerisinde, yüzde 40–50 civarındaki enflasyonda bir denge kurulmuştu; bu kanunlarla, bu denge bozuldu. Önce, tasarruftan kaçıldı, bir anda borsa patladı; hatırlayın; tasarruflara vergi getirilince, bir anda, borsada patlama oldu. Bu patlama üzerine, Hükümet, bir anda faize yüklendi; faiz yükseldi, bu sefer kurlar patladı, dolar patladı ve

²⁶¹⁹ A.k., ss. 41-42.

nihayet, bir anda, dolar, 10-15 bin liralardan, 40 bin liraya çıktı ve 5 Nisan kararları alındı... 1991 yılı sonuna geldiğimizde, yani, Anavatan Partisi Hükümeti devrettiği zaman, Türkiye’de, dolaysız vergilerin toplam vergiler içindeki payı yüzde 52’ydi, kazananan direkt alınan vergilerin oranı yüzde 52’ydi. 1995 yılı için, toplam vergiler içinde dolaysız vergilerin oranı yüzde 40, dolaylı vergilerin oranı yüzde 60 olarak hedeflenmiştir.²⁶²⁰

Ayrıca ANAP iktidarı dönemindeki vergi uygulamaları ve ekonomik göstergeleri de karşılaştıran Aşık, vergi adaletinin bozulduğunu iddia ederek, tezlerini rakamlarla desteklemeye çalışmıştır:

Anavatan Partisi iktidarı döneminde, toplam vergiler içinde, yüzde 10 civarında olan kurumlar vergisi oranı, yüzde 5’e düşmüştür. 1995 yılında beklenen Kurumlar Vergisi oranı yüzde 5 civarında ve sadece 47 trilyon liradır... 1994 yılından 1995 yılına geçerken, Kurumlar Vergisi miktarındaki artış, sadece yüzde 12 civarındadır. Enflasyon yüzde 150, bütün vergilerdeki artış yüzde 100; ama Kurumlar Vergisindeki artış, sadece yüzde 12 civarındadır... Kurumlar Vergisi oranı yüzde 46’dan yüzde 25’e düşmüştür ve temettüye vergi getirilmiştir, Gelir Vergisi konulmuştur. O zaman, Gelir Vergisinin artması lazım. Gelir Vergisinin tüm vergi gelirleri içindeki payı ise yüzde 42’den yüzde 34’e düşmüştür... Bu Hükümet döneminde patlayan bir vergi vardır; Akaryakıt Tüketim Vergisi... Akaryakıt Tüketim Vergisi, bu Hükümetin uygulamaları sayesinde, Türkiye’de üçüncü vergi haline gelmiştir... ANAP döneminde, bütçedeki Akaryakıt Tüketim Vergisi oranı sadece yüzde 3’tü; bu sene, yüzde 10,5’e çıkmıştır... bu uygulamalar sonucu Hükümet daha kolay olan Katma Değer Vergisine yüklenmiştir... tüm vatandaşların verdiği dolaylı vergilerin toplamı yüzde 60, kazananların verdiği vergilerin toplamı ise yüzde 40 haline gelmiştir.²⁶²¹

Kendi hükümetleri döneminde toplanan 170 trilyon liralık fonun içerisinde “eğitimle ilgili, sağlıkla ilgili, otoyollarla, barajlarla, savunma sanayiyle ilgili yatırımları realize eden rakamlar”ın olduğunu belirten Aşık, işbaşında bulunan hükümetin “tüm fonları bütçeye gelir” kaydettiğine dikkat çekmiştir. Aşık elde edilen bu 170 trilyon liranın, maaşlara, ücretlere, faizlere verildiğini ve gerçekten harcanması gereken yerlere harcanmayıp yatırımların durduğuna işaret etmiştir. Aşık konuşmasında 5 Nisan kararlarının sonuçlarına da vurgu yapmıştır. O’na göre, söz konusu kararlar, istihdamı azaltarak 700 bin kişinin işinden olmasını getirmiş, teşviklerin kaldırılmasına yol açmış ve faizi mükâfatlandırmıştır. “Yüzde 250, yüzde 300 devalüasyon olmasına rağmen, ihracatta kıpırdama bile olmayan, 20–25 milyar dolara çıkması gereken ihracatın sadece 17 milyar dolarda kaldığı bir ülkede, o kararlardan iyi netice bekleyebilir misiniz” sorusunu Genel Kurul’a yöneltmiştir.²⁶²²

²⁶²⁰ A.k., s. 42.

²⁶²¹ A.k., s. 43.

²⁶²² A.k., ss. 43-48.

Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut, ekonominin gidişatı hakkında genel değerlendirmelerde bulunmuştur. Yine şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) ve Ali Oğuz (İstanbul), iktidar kanadının ekonomi politikalarını eleştiren birer konuşma yapmıştır.²⁶²³

Tasarının tümü üzerindeki müzakerelerin tamamlanmasının ardından maddelere geçilmiş ve mevcut kanunda, sadece gerçek kişilere vergi numarası verilirken, yapılan değişiklikle, gerçek kişilere ilave olarak bir de tüzelkişilere vergi numarası verilmesiyle ilgili yeni bir hükmün getirildiği 1. madde üzerinde ANAP Grubu adına Güneş Taner (İstanbul) söz almıştır. Taner konuşmasına 1991'den 1995'e kadar geçen süre içinde DYP-SHP, DYP-CHP hükümetlerinin vergileri kullanmadaki becerilerinin ülke ekonomisinde büyük tahrifatlar yaptığına değinerek başlamıştır. Koalisyon Hükümetinin 5 Nisan kararlarının arkasından salma vergi olarak adlandırılan Net Aktif Vergisi ve Ekonomik Denge Vergisi adı altında ekonomiye kayıtlı herkesten haksız vergi alındığını ifade etmiştir. Taner, getirilen vergi kanunlarıyla toplanan paranın 80 trilyon olduğunu ve iç borçlanmadaki düzen aksaklığı ve faizlerin yüzde 80'den yüzde 140'a çıkmasıyla 600 trilyonluk iç borç içerisinde 360 trilyon liralık ilave yük getirildiğini vurgulamıştır. İlgili düzenlemede 360 trilyonun insanlara faiz olarak geri ödendiğini özellikle vurgulayan Taner, bütçe açıklarının artmasının bu durumun bir sonucu olduğunu da altını çizmiştir. 1. maddede düzenlenen vergi uygulamasının yerinde olduğunu da sözlerine ekleyen Taner, ancak ilgili düzenlemenin de yeterli olmayacağını belirtmiş, nedenini de Türkiye'de Maliye Bakanlığına kayıtlı olmayan nüfus olarak göstermiştir. Kayıt dışı ekonominin de devam ettiğini belirten Taner, bunun yansımaları da dolaylı vergiler olarak açıklamış ancak bu sistemin de çözüm olmadığını söylemiştir. Zira dolaylı vergiler belli bir orandan sonra vatandaş için, eşit vergi olmadığından, adaletsiz bir durum ortaya çıkarmaktadır.²⁶²⁴

RP Grubu adına 1. madde üzerine söz alan Abdullatif Şener (Sivas), mevcut hükümetin vergi mevzuatında çok sık değişikliğe gittiğini bu durumun sakıncalı olduğunu, vergi mevzuatındaki anlaşılabilirliği bozduğunu ifade etmiş ve bir yıl önce düzenlenen fıkranın tekrar düzenlendiğine dikkat çekmiştir. 1. maddenin vergi kaçakçılığını önlemeye yönelik olduğunu, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması çabasının bir sonucu olduğunu hatırlatan Şener, Türkiye'deki sistemin herkesi vergi kaçakçısı durumuna düşürdüğü gibi bir sonucun çıktığını vurgulamıştır. Bunun da her vergi inceleme memurunun incelediği her mükellefte vergi kaçağı bularak anlaşıldığını dile getirmiştir. Bu durumda sorgulanması gereken gerçekten vergi mi kaçırıldığı yoksa sistemden kaynaklanan bir bozukluğun mu olduğudur. Tikanıklığın aslında sistemden kaynaklandığını ve bu şekilde çözülemeyeceğini Genel Kurulun dikkatine sunan Şener, eğer uygulamak için çaba sarf edilirse 1. maddedeki düzenlemenin de iyi niyetli olduğunu dile getirmiştir.²⁶²⁵

²⁶²³ A.k., ss. 49-63.

²⁶²⁴ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 109, (4.5.1995), ss. 146-150.

²⁶²⁵ A.k., ss. 150-151.

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), yapılan düzenlemenin olumlu olduğunu, ancak sonuç alınabilmesi için Maliyenin merkezi bir bilgisayar ağı kurması gerektiğini, değilse sonuç alınamayacağını ifade etmiştir. Özellikle vergi adaletsizliğine değinen Ayhan, gelir düzeyi alt grupta olan insanların Gelir Vergisi, esnafın Hayat Standardı Vergisi ödediğini, diğer taraftan, “devlet tahvili, hazine bonusu alan, faize trilyonlar” yatırımcıların, bunlardan gelir temin edenlerin “milyarlar, trilyonlar” kazanırken “bir kuruş vergi” ödemediğini öne sürmüştür.²⁶²⁶ Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), düzenlemeden sonuç alınabilmesi için otomasyon sistemine geçilmesinin gerekliliğine vurgu yapmış, ayrıca yasayı uygulayacak personelin de özlük hakları ve diğer maaş durumlarının iyileştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁶²⁷

2. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), konuşmasına başladıktan sonra oturumu yöneten Başkan'ın konuşmasındaki hususların başka bir maddede ele alındığı ile ilgili uyarısıyla karşılaşmıştır. Oğuz, konuşmasını “sadece tasarının adres değişikliğiyle ilgili 2 nci maddesinin gerekçesi hakkında bilgi vermek, görüş belirtmek için huzurlarınıza çıkmıştım; ama anlaşılan şu ki, 2 nci maddenin değiştirilmesiyle, esbabı mucibesi de, şekli de, muhtevası da değiştirilmiş oluyor” şeklinde tamamlamıştır. Oğuz'un konuşmasından sonra, diğer konuşmacıların da konuşmak istemediklerini belirtmesinden sonra madde oylanarak kabul edilmiştir.²⁶²⁸

3. madde üzerinde RP Grubu adına tekrar söz alan Ali Oğuz (İstanbul), maddenin mükelleflere kolaylık bakımından olumlu olduğunu ve gerek maddi bakımdan gerek usul bakımından vatandaş rahatlatacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda eski düzenlemeden yeni düzenlemeye geçişi şu şekilde anlatmıştır:

Bu maddede, mükelleflerin işyeri değiştirmeleri sebebiyle, kendilerine çok ağır bazı formaliteler getiriliyordu. Bunlar, o derece ağır formalitelerdi ki, bir taraftan Vergi Usul Kanununun 163 üncü maddesindeki bu hususlar, maddede yapılan değişikliklerle, işyerinin, bir vergi dairesi mıntıkasından diğer bir vergi dairesi mıntıkasına taşınması, iş bırakma kapsamı dışına çıkarılması gibi bir muameleye tabi oluyordu. Maddenin eski uygulamasında, işyerinin, vergi dairesi mıntıkası dışına çıkarılması, işi bırakma olarak düzenlenmiş olduğundan, işyeri değişikliği olduğu tarihte, bilanço çıkarılması, beyanname verilmesi, yeni defter ve belge tasdik ettirilmesi gibi, gerek vergi dairelerine, gerekse mükelleflere lüzumsuz bürokratik işler yapma zorunluluğu getiriliyordu. Mükelleflere kolaylık sağlanması, yersiz formalite ve bürokrasinin ortadan kaldırılması amaçlarıyla maddede değişiklik yapılarak, bir vergi dairesi mıntıkasındaki işyerinin, başka bir vergi dairesi mıntıkasına taşınması, işi bırakma değil, adres değişikliği olarak kabul edilerek, böylece, ticarî faaliyeti

²⁶²⁶ A.k., s. 152.

²⁶²⁷ A.k., ss. 153-154.

²⁶²⁸ A.k., ss. 155-157.

bırakıp serbest meslek faaliyetine başlanması gibi farklı defter ve belgeler kullanılmasını gerektiren hallerin dışında, mükellefler, yeniden defter ve belge tasdik ettirmeyecekler, eski defter ve belgelerini kullanmaya devam edeceklerdir. Böylece, Bakanlığımızın bu tasarısıyla, bir yenilik ve bir kolaylık getirildiğini ifade ediyorum; çünkü daha evvelki bu kadar formalitelerin yerine, sadece bir adres değişikliği ifade edilmekle, bildirilmekle yetinilmiş olunuyor ve birçok formalite ortadan kaldırılıyor.²⁶²⁹

ANAP Grubu adına 3. madde üzerinde söz alan Süha Tanık (İzmir), ilgili maddenin kendi partileri açısından olumlu olduğunu belirttiikten sonra, konuşmasını kendi seçim bölgesindeki sorunlara ayırmıştır.²⁶³⁰ Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), madde ile “213 sayılı Vergi Usul Kanununun 163 üncü maddesinin” değiştirildiğini değişiklik yapılan maddede “iş ve teşebbüsün; a) Aynı vergi dairesi mıntıkasında, bir yerden diğer bir yere nakledilmesi adres değişikliği olarak mütalaa edilir; b) Vergi dairesi mıntıkası dışına çıkarılması, işi bırakma ve gidilen yerde işe başlama sayılır” şeklinde bir düzenleme olduğunu belirtmiştir. Ayhan, söz konusu maddenin özellikle (b) bendinin yanlışlığına dikkat çekmiştir. Yanlışlığın ana sebebinin, “vergi mükelleflerinin takibi bakımından” olduğuna vurgu yapmıştır. Yeni getirilen düzenlemeyle, “Türkiye’nin her yerinde, en küçük vergi dairesine kadar, merkezî bilgisayardan takip edilmesi, vergi mükelleflerini, vergi sorumluluğu bakımından, mükellefiyeti bakımından, kanunlara daha uygun davranmaya davet edecek ve idarenin de vergi tahsilâtını” kolaylaştıracaktır.²⁶³¹

4.1.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 175. maddesinin sonuna yeni bir fıkranın eklenmesini düzenleyen 4. madde üzerinde ANAP Grubu adına Güneş Taner (İstanbul), söz almıştır. Kendi iktidarları döneminde “gerek ekonominin büyümesi gerekse özel sektörün yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla hızlandırılmış amortisman sistemi” getirildiğini dile getiren Taner, tasarıyla yapılan eleştirilerin dikkate alındığını ve eksiklikleri giderici düzenlemenin yapıldığını ve bunun olumlu olduğunu belirtmiştir.²⁶³²

RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), düzenlenen maddede teknolojik aygıtlardan yararlanarak vergi toplamının düzenlendiğini ve yeni bir otomasyon sistemine geçildiğini, bu durumun vergilerin düzenli toplanması açısından uygun olduğunu dile getirmiştir. Ancak bunları düzenlemeyle işin bitmediğini, esas olanın toplanan vergilerin milletin hizmetine uygun olarak kullanılması hususu olduğunu da ifade ettikten sonra, toplanan vergilerin dış ve iç borç faizine gittiğini, milletin hayrına kullanılmadığını dile getirmiştir.²⁶³³ Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri) ise, bilgisayarların kullanılmasının

²⁶²⁹ A.k., ss. 157-159.

²⁶³⁰ A.k., ss. 159-160.

²⁶³¹ A.k., s. 161.

²⁶³² A.k., ss. 162-163.

²⁶³³ A.k., ss. 163-165.

teknik olarak iyi organize edilmesi gerektiğine ve bilgisayar programlarını hazırlayan firmaların Maliyenin yapısını iyi bilmelerinin önemine işaret etmiştir.²⁶³⁴ Yine şahsı adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), ilgili madde üzerinde genel hususlara değindikten sonra iktidarın muhalefetteki partilerin belediyelerine para yardımı yapmadığı, ancak kendi partilerinin belediyelerine ayrıcalıklı davrandığını iddia etmiştir.²⁶³⁵

Tasarının 5. maddesi üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), öncelikle maddenin yeni düzenlenen şekliyle hangi konuları kapsadığını dile getirmiştir. Taner'e göre, söz konusu madde üç önemli konuyu gündeme getirmiştir:

Tasarının 5. maddesine baktığımızda, bu madde, üç önemli konuyu gündeme getirmektedir: Birincisi; küçük esnaf ve serbest meslek erbaplarının tutmakla zorunlu oldukları defter içerisinde, bir mecburiyetten, Maliye Bakanlığının belirleyeceği bir sınır içerisinde bir muafiyet getirmektedir ki, yerindedir. İkincisi; Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu ile Türkiye Barolar Birliği gibi kuruluşlara üye olanlara, malî müşavir tutma mecburiyeti getirmektedir.

*Üçüncüsü; bu mecburiyetten tutacakları malî müşavirlerle, aralarındaki sözleşmelerin nasıl yapılacağını Maliye Bakanlığı belirleyecek ve bu insanların arasında kavga gürültüye sebebiyet vermeyecek olan bir uygulama getirilecektir ki, bu, olumlu bir uygulamadır.*²⁶³⁶

Taner, bu şekliyle düzenlemenin oldukça modern bir düzenleme olduğunu ve iyi düşünüldüğünü dile getirmiş ancak, düzenlemenin yapılmasıyla sorunların halledilmeyeceğini de sözlerine eklemiştir. Taner, hükümetin makro ekonomideki uygulamasındaki yanlış tutumunun, maliye ve vergi açısından doğru olan bir uygulamayı zora soktuğunu savunmuştur. Hükümetin ekonomi politikalarının yanlışlığına değinen Taner, nelerin yapılması durumunda ekonominin düzlüğe çıkacağını anlatarak konuşmasını sonlandırmıştır.²⁶³⁷

RP Grubu adına ve şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), maddenin hangi konuları düzenlediğine ilişkin hususları aktardıktan sonra, defter tasdiki mecburiyetinin halen uygulamada olduğunu, bu durumun bir haksızlığı içerdiğini, söz konusu haksızlığın da isteyen defterini kendi mali müşavirine tutturamaması olduğunu dile getirmiştir. Asıl olanın isteyen defterini kendisi tutması, isteyen de mali müşavirlere tutturması olduğunu Maliye Bakanlığı'nın ise denetim görevini yerine getirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayhan, zor durumda bulunan küçük esnafı korumak için de devletin belirli bir cironun altında olan küçük esnafın denetim ücretini ödemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Daha önceki uygulamada esnafın zaten zor durumda olduğunu, ilgili düzenlemenin de zor durumda bulunan esnafı daha zor duruma getireceğini ifade etmiştir.²⁶³⁸

²⁶³⁴ A.k., s. 165.

²⁶³⁵ A.k., s. 166.

²⁶³⁶ A.k., ss. 168-169.

²⁶³⁷ A.k., s. 170.

²⁶³⁸ A.k., ss. 171-173.

Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), kendisine gelen, vergi düzenlemelerinden dolayı 35 yıldır sürdürdüğü mesleğini bırakacağını bildiren ve vergi adaletsizliğinden yakının bir esnafın mektubunu genel kurulda okumuş, ilgili düzenlemenin de esnafı daha zor duruma düşüreceğini ileri sürmüştür.²⁶³⁹ 5. madde üzerindeki görüşmelerden sonra yapılan oylamada madde kabul edilmeyerek tasarı metninden çıkarılmıştır.

5. maddenin reddedilmesinin ardından tasarıya yeni iki madde önerilmiştir. Vergi Usul Kanununa 4008 sayılı Kanunla eklenen mükerrer 227. maddenin sonuna “233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine tabi olan kamu iktisadî teşebbüsleri ile bunlara ait müesseseler hakkında bu madde hükümleri uygulanmaz” maddesi eklenmiş ve ilgili değişiklik yeni madde olarak Genel Kurul’da görüşülmüştür. Bu yeni maddenin gerekçesi şu şekildedir:

*Sermayesinin tamamı devlete ait olan kamu iktisadî teşebbüsleriyle bunlara ait müesseselerin işlemleri Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından denetlendiği için, ayrıca yeminli malî müşavirlik tasdikine gerek bulunmamaktadır. Bunu sağlamak için bu değişiklik önerilmektedir.*²⁶⁴⁰

Yeni eklenen madde üzerine RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), meclisin 5. maddeyi kabul etmeyerek tasarıdan çıkarmasını olumlu bir düzenleme olarak değerlendirmiştir. Yeni 5. maddede ifadesini bulan konu ile ilgili olarak kendilerinin 4 yıldan beri KİT Komisyonu olarak yapmış oldukları denetimlerde, yüzde yüz sermayesi devletin olan kuruluşların denetimini devletin yaptığını ancak ilgili kuruluşları defterlerini mali müşavirler ve muhasebecilerin tasdik ettiğini gördüklerini söylemiştir. Denetimini devletin yaptığı kuruluşların tasdikinin ise dışarıdan mali müşavir ve muhasebeciye yaptırılmasının devlete ek yük getirdiğini belirtmiştir. Bu durumun da düzeltilmesi için yapılan teklifi desteklediklerini ifade etmiştir.²⁶⁴¹

ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), Meclisin 5. maddeyi reddetmesinin yerinde bir karar olduğunu belirtmiş, ancak ilgili maddenin yerine getirilen maddenin biraz aceleye getirildiğini söylemiştir. Yeni maddede ifadesini bulan “devlet kendisi denetleyeceği için, bir daha serbest müşavirlere verip de, bunu denetletmeye pek de ihtiyacımız yok” anlayışının haklı olabileceğini ancak geniş bir perspektiften bakıldığında durumun bu kadar basit olmadığını, kendi tecrübeleriyle sabit olduğunu izah etmiştir. Bu düzenlemenin aceleye getirilmemesini isteyen, teknik uzmanların üzerinde çalışması gerektiğini belirten Taner, bunun üzerinde iyi düşünülmeyişini de sözlerine eklemiş ve gerekçelerini şu şekilde sıralamıştır:

1984 senesinden sonra, bazı KİT’leri özelleştirmek için çalışmaya başladığımız zaman, gördük ki, maalesef, büyük bir kısmının bilânçosu, mizanı, kâr-zarar cetvelleri yok; satışlarındaki muhasebe sisteminde çok büyük

²⁶³⁹ A.k., s. 174.

²⁶⁴⁰ A.k., ss. 178-179.

²⁶⁴¹ A.k., ss. 180-181.

aksaklıklar var. Geçen zaman içerisinde Türkiye'de kullanılan muhasebe sistemini dünyada uygulanan muhasebe sistemi içerisinde, yeknesak bir hale getirerek, elimizdeki müesseselerin değerinin ne olduğunu ancak çıkarabildik... Şimdi, burada, şu düşünceyle hareket etmeyelim: “Efendim, biz, birilerine 3 milyar 5 milyar niye para veriyoruz; Devlet denetleme yapsın bu işi.” Yani, bu düşünceyle hareket edersek yanlış olur; onu ifade etmek istiyorum. Devlet denetleme, kendi elindeki sistem içerisinde, oturup, yeni baştan muhasebeyi tutacak, kayıtlara bakacak; her kuruşun yerine konulup konulmadığına, aktiflerinin orada olup olmadığına bakacak değildir. Yani, Devlet Denetleme, bu hususta, bir serbest malî müşavirin yapacağı özellikte ve incelikteki bir kaydı kuydu, tetkikatı yapamaz -bu, başkalarının görevi- spot çek (spot check) yapar; yani, bazı şeyler yerinde midir değil midir diye bakar; bunun görevi başkadır.²⁶⁴²

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), yeni ilave düzenlemeyle, “kamu iktisadî teşebbüslerinin defterlerinin malî müşavirler tarafından tasdik edilmekten muaf tutulması istenildiğini, buna gerekçe olarak da, bu kuruluşların Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından denetlenmesinin gösterildiğini aktarmıştır. Genel prensiplerde, çok zaruret olmadıkça, istisna getirilmemesi gerektiğini belirten Ayhan konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, üyeleri ve uzmanlarıyla, KİT’leri denetler; ancak, bu üyeler ve uzmanlar, birer vergi uzmanı değildir; içlerinde çeşitli meslekten mühendisler vardır, iktisatçılar vardır, değişik mesleklerden insanlar vardır. Yani, Maliye Bakanlığına, vergi dairesine takdim edilecek olan bu belgelerin, kayıtların, düzenin, usulüne göre hazırlanıp hazırlanmadığını, bunların denetleme imkânı yok.*²⁶⁴³

Teklifin geri çekilmesi gerektiğini belirten Ayhan, KİT’lerin de ilgili denetimden geçmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Taner ve Ayhan’ın eleştirilerine atfen, komisyon ve hükümete konunun önemine binaen bir açıklama yapıp yapmayacağı sorulmuş, ancak komisyon ve hükümetin maddenin aynen geçmesi konusundaki ısrarı sonucunda madde kabul edilmiştir.²⁶⁴⁴

Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının “Görüşülmekte olan kanun tasarısına, 5. maddeden sonra gelmek üzere, 6. maddenin eklenmesini ve madde numaralarının buna göre yeniden düzenlenmesini içeren önerge tekliflerinin Genel Kurulda görüşülmesi için oylama sırasında Komisyon ayrıntılı olarak incelemek için oturuma ara verilmesini istemiştir. Aranın ardından 7. oturumda, Komisyonun yeterli çoğunluğunun yerinde olmamasından dolayı önerge işleme konulmamıştır.”²⁶⁴⁵

²⁶⁴² A.k., s. 181.

²⁶⁴³ A.k., s. 182.

²⁶⁴⁴ A.k., ss. 182-183.

²⁶⁴⁵ A.k., ss. 183-185.

İşletmelere ait binek otomobilleri ile ilgili amortismanın düzenlendiği 6. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), ilgili düzenlemeyi, daha önce tasarı hazırlanırken kendilerinin teklif ettiklerini, bu anlamda kendi tekliflerinin dikkate alınmasından memnuniyet duyduklarını belirtmiş ancak, bir hususun gözden kaçırıldığını ifade etmiştir. İlgili düzenlemede “özellikle leasing yoluyla yapılan ve turizm gibi, Türkiye’deki hizmet sektörlerini destekleyici olan yatırımlara” kolaylık getirildiğini, bunun yerinde olmasına rağmen eksikliğin düzenlemede “sadece binek otomobilleri olarak” gösterilmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Taner, örneğin turizm için kullanılan minibüslerin, jip türü araçların var olduğunu belirterek “eğer leasing içerisinde bu ayrımı yaptığınız zaman, sadece otomobiller buraya girer, öbürleri girmez” tespitinde bulunmuştur.²⁶⁴⁶

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), daha önce çıkarılan vergi kanunu değişikliğinde taşıtların amortismanından faydalanılması hususunun kaldırıldığını ancak burada tekrar getirildiğini dile getirdikten sonra kaldırılma sebebini izah etmiştir:

*Umumiyetle, orta ve büyük ölçekli şirketler veya mükellefler, aralık ayında taşıt alırlar, otomobil alırlar, otobüs alırlar, minibüs alırlar ve ocak ayında da satarlar; ama, yüzde 50 amortisman ayırabildikleri için, bir nevi -bir nevi değil, gerçekten- vergi kaçırmaya imkân sağladı bu; “ben de, yıllardır hayret ederdim, Maliye, neden bu deliği tıkamaz, vergi kaçığına meydan verir diye.” Bu maksatla hazırlanan düzenlemenin olumlu sonuç verdiğini ve kaçak imkânının önlendiğini ancak, bunun temelli kaldırılması da, hakikaten maksada matuf olarak taşıtları alıp kullanmak isteyen firmalar için, işletmeler için zararlı oldu.*²⁶⁴⁷

Ayhan, yeni düzenlemenin de yerinde olduğunu belirterek konuşmasını tamamlamıştır.

Defterlerin tutulması sırasında, vergi kaçığını önlemek için yapılan bir düzenlemeyi içeren 7. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul), düzenlemenin teknik bir madde olduğuna hem olumlu hem de olumsuz tarafların bulunduğu dikkat çekmiştir. Aksi ispat edilene kadar vatandaşın suçsuz olduğuna inanmak istediğini belirten Taner, özellikle ekonomik suçların cezasının da ekonomik olması gerektiğini dile getirmiştir.²⁶⁴⁸ RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), maddenin daha iyi anlaşılabilmesi için madde ile ilgili diğer düzenlemeleri dikkatlere sunmuş, 7. maddede ifadesini bulan “kasıt” ve “ihmal”i ayırmak gerektiğini, çünkü birçok vergi mükellefinin ilgili düzenlemelerin idrakine varamayabileceğini belirtmiştir. 7. maddenin oylanmasında yeterli çoğunluk bulunmadığı için oturum ve birleşim kapatılmıştır.²⁶⁴⁹

²⁶⁴⁶ A.k., s. 187.

²⁶⁴⁷ A.k., ss. 187-189.

²⁶⁴⁸ A.k., ss. 190-191.

²⁶⁴⁹ A.k., ss. 191-192.

7. maddenin oylanmasına Genel Kurulun 17.5.1995 tarihli 111. Birleşiminde devam edilmiştir. Birinci ve ikinci oturumda karar yeter sayısı bulunamadığından görüşmelere üçüncü oturumda devam edilmiş ve 7. madde kabul edilmiştir. 8. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), vergi düzenlemelerinin amacının ne olması gerektiğine ve sık sık değiştirilmesinin mahzurlarına değinmiştir. 8. madde ile ilgili olarak “verilmesi ve alınması icap eden fatura, gider pusulası, müstahsil makbuzu ve serbest meslek makbuzlarının alınmaması veya düzenlenen belgelerde gerçeklere aykırı hususlar bulunmasıyla ilişkili olarak, olayların oluş biçimine göre, ayrı ayrı para cezaları getirilmekte, özel usulsüzlük cezaları öngörülmekte ve mevcut cezalar yükseltilmektedir” tespitini yapmıştır. Bu düzenlemenin doğru olduğuna işaret eden Maruflu, ancak “bir gider pusulası veya gider makbuzu almayan kişinin nasıl takip edileceği, Maliye Bakanlığının bunu hangi elemanlarla yapacağı ve uygulamanın ne şekilde vatandaşa intikal ettirileceği” hususu ile ilgili bir takım endişelerinin olduğunu ifade etmiştir. Nedenini de “vergi uygulamalarında görevli bulunan Maliye Bakanlığı hesap uzmanları, Maliye Bakanlığı gelir denetmenleri, Maliye Bakanlığı gelir kontrolörleri ve bazı konularda da Maliye müfettişlerinin kadro durumlarının” yetersizliği olarak açıklamıştır.²⁶⁵⁰

RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), yasada ifadesini bulan vergi ile ilgili düzenlemelerde yapılan usulsüzlüklerde hangi cezaların uygulanacağı ve bir önceki düzenlemelerden ayrıldığı noktaları vurgulamıştır. Daha sonra vergi sisteminin vatandaşa faydalarını benimsetemedikten sonra cezalandırmaya dayalı bir uygulamanın faydalı olmayacağını belirtmiştir. Vergi gelirlerinin faize ve borç ödemeye gittiğini de vurgulayan Ünal, yapılan düzenlemenin özünü de örnekle açıklamıştır:

*Bu yasa tasarısıyla, âdeta, vergi mükellefleri, ağır ceza tehditleriyle baş başa bırakılmaktadır. Örnek vermek gerekirse; 89/14918 sayılı Kararnameyle öngörülen 50 bin lira ceza o zaman 17 dolar iken, bu tasarıyla, ceza limiti, 36 dolara çıkmaktadır. Dolar bazında yüzde 100, Türk Lirası bazında ise yüzde 2 900'lük bir artış söz konusudur. 89/14918 sayılı Kararnameye göre 25 milyonluk cezalar, bu yasa tasarısıyla 750 milyon liraya çıkarılmaktadır; yani, daha önceki ceza limiti 8 523 dolar iken, bu tasarıyla 17 857 dolara çıkarılmaktadır. Bu yolla, ne üretimi ve vergiyi artırmak ne de ekonomik dengeleri kurmak mümkün değildir. Yıllık enflasyonun yüzde 100'ü aştığı bir dönemde, bir iki yıl sonra, bu cezaların bile bir mana ifade etmeyeceğini de burada belirtmek istiyorum. Cezaları daha makul seviyeye indirerek enflasyona endekslemek, belki daha rasyonel bir yol olabilir.*²⁶⁵¹

Şahsi adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), 8. madde ile ilgili olarak “yaklaşık sekiz ay önce hazırlanan” vergi düzenlemesinde kararlı olarak vurgulanan konuların tekrar değiştirilmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Hükümetin düzenlemeleri deneme yanılma yöntemi ile yürütmeye çalıştığını bunun sonucunda da birçok vergi mükellefinin mağdur olduğunu dillendirmiş ve tezini belirli örneklerle desteklemiştir:

²⁶⁵⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 111, (17.5.1995), ss. 309-310.

²⁶⁵¹ A.k., ss. 310-312.

*Bakınız, fatura ve fatura yerine geçen belgeler için, özel usulsüzlük cezası konusunda, başlangıçta yüzde 3 olan esas -oran olarak- daha sonra yüzde 25'e çıkardınız; şu anda da yüzde 10'a indirme çabası içindesiniz. Yine aynı şekilde, sekiz ay önce, bu usulsüzlük cezasıyla ilgili olarak bir üst sınır var iken, siz, sınırı kaldırdınız; şimdi, tekrar sınır getiriyorsunuz. Belge almayanlara kesilecek özel usulsüzlük cezalarının ödeme süresiyle ilgili, hususlar -bu cezanın indirimli ve katlamalı olarak uygulanacağı süreler- sekiz ay önce, bu Hükümet tarafından kanunlaştırılmıştı; şimdi, belge almayanlara kesilecek cezalarla ilgili sıkıntılarınızın çözümünü tekrar gündem meselesi yapıyorsunuz. Yine aynı şekilde, günlük kasa defterleriyle ilgili uygulamalarınız da aynı konumdadır. Siz, bunlarla, âdeta, deneme-yanılma metodunu uygularcasına, dün yaptık olmadı, bugün değiştiriyoruz, aynı şeyleri tekrar getiriyoruz gibi bir duruma düşüyorsunuz.*²⁶⁵²

“Kaçakçılık suçunda hapis cezası”nı düzenleyen 9. madde ile ilgili olarak ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), ilgili düzenlemenin iyi niyetle düzenlenmiş bir tasarı gibi algılandığını, ancak bu iyi niyetli görüntünün altında ciddi tutarsızlıkların bulunduğunu ifade ettikten sonra, söz konusu tutarsızlıkları açıklamıştır. O’na göre söz konusu yasa tasarısı “1994 yılında getirilen ve yatırım indirimi dâhil, sermayenin istisnaları kaldırılarak, “vergi reformu” adı altında yapıldığı iddia edilen yasada öngörülen bütün hükümlerin geriye alınması niteliğindedir.” Bu bağlamda, ya ilgili düzenlemede bir sorun bulunmaktadır ya da söz konusu dönemdeki düzenlemeler “vergi reformu” niteliğinde değildir. Dolayısıyla bu tutarsızlıklar “vergi politikaları açısından işletmelerin güvenini sarsan ve işletmelerin vergi idaresine karşı güvenini ve inancını ciddi ölçüde zedeleyen bir nitelik taşımaktadır”.²⁶⁵³

RP Grubu adına söz alan Lütfü Esengün (Erzurum), yeni getirilen düzenleme ile Vergi Hukukunda ilk defa ağır cezalı suç ihdas edildiğini ve vergi kanunlarına ilk defa ağır hapis cezası konduğunu vurgulamıştır. Maddenin 2. ve 3. bentlerde ifadesini bulan “sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı vesikalar tanzim etmek veya bunları bilerek kullanmak” suçunun doğru bir düzenleme olduğunu söylemiştir. Zira Türk Ceza Kanununda, sahte evrak tanzim etmenin cezasının, hem ağır hapis hem de taban cezası 3 yıl olarak düzenlendiğini, buradaki düzenleme ile de Türk Ceza Kanununa paralellik sağlandığını ifade etmiştir. Ancak ilgili düzenlemede başka bir unsurun varlığına dikkati çekmiştir. Bu unsuru da “Sahte evrak tanzim etmekle beraber, muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı vesikalar tanzim etmek” olarak belirtmiştir. “Muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı” sözünün tam ve açık olarak ne anlaşılması gerektiği ile ilgili bir tanımlamaya ihtiyacın olduğunu vurgulayan Esengün, bu hususun açık olarak belirtilmediği için adaletsizliklere yol açacağını öne sürmüştür. Dördüncü fıkradaki düzenlemenin de çeşitli sorunlara yol açabileceğini ifade eden Esengün, çıkabilecek sorunları şu şekilde izah etmiştir:

²⁶⁵² A.k., ss. 312-313.

²⁶⁵³ A.k., ss. 315-317.

Dördüncü fıkra şunu söylüyor: “Vergi kanunlarına göre tutulması mecburî olan defter kayıtlarını tahrif etmek veya bu defterlerde mevhum adlara hesap açmak veyahut her türlü hesap ve muhasebe hilelerini yapmak...” Ticarî defteri tahrif eden, her türlü hesap ve muhasebe hilelerini yapan, 6 ay ceza ile cezalandırılacak, başka bir sahte evrakı bilerek kullanan, 3 yıl ağır hapisle -ağır ceza mahkemesinde yargılanmak suretiyle- cezalandırılacak. Burada, bir adaletsizlik var. Ya, ikinci ve üçüncü fıkralardaki cezaları biraz indirmek lazım veya dördüncü ve beşinci fıkralardaki -beşinci fıkra da, tutulması mecburî olan ticarî defterlerin sayfalarını yok etmek gibi ağır bir suçtan bahsediliyor- suçları da ağır cezalı yapmak ve bu getirilen 359. maddenin ikinci fıkrası içerisine almak lazım gelir; yoksa, bu haliyle, tatbikatta, birbirine benzer suçları işleyen iki mükelleften biri, ağır cezada yargılanacak, 3 yıl ağır haptisten başlayan bir ceza görecektir; diğeri, asliye cezada, hiç tutuklanmadan -sonuçta, alacağı cezanın paraya çevrilmesi imkânı da dahil olmak üzere- çeşitli yasal kolaylıklardan istifade edecek.²⁶⁵⁴

Esengün’ün dile getirmiş olduğu endişelerle ilgili olarak oturum başkanı Komisyona bir açıklamasının olup olmayacağını sormuş, ilgili Komisyon da Esengün’ün “muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı” ibaresinin açık olmadığına yönelik eleştirisine şu karşılığı vermiştir:

*Sahte ve muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı” lafından ne anlıyoruz; tatbikatta şunlar anlaşılıyor, bir iki tane misal vereyim: Faturada yazılı olan malın cinsiyle satılan malın cinsinin farklı olması, mevhum adlar adına fatura düzenlenmesi, faturada yazılı bedelin gerçeği yansıtmaması gibi hususlar tatbikatta sahte ve muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı kabul edilen hususlardır. Bizim burada, ağır hapis cezası getirmedeki kastımız, naylon fatura düzenleme olayı Türkiye’de çok yaygındır, bunu caydırmak, bunu önlemektir.*²⁶⁵⁵

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), vergi ile ilgili düzenlemelerin çok sık değiştiğine işaret etmiş üzerinde görüşülen düzenlemenin de önceki konuşmacıların eleştirilerinde olduğu gibi tartışılacak hususları içerdiğinin altını çizmiştir. “Denetim yaygınlaştırılmadıkça, eğitici denetim, rehber olucu denetim, hataları düzeltici ve gerekiyorsa cezalandırıcı denetim yapılmadıkça, cezaları üç yıldan beş yıla, beş yıldan on yıla çıkarsak bile, bu sefer yarın, bu cezaların affıyla ilgili başka türlü af tasarıları Meclisin önüne gelecektir” tespitini yapan Ayhan, vergi ile ilgili düzenlemelerin ne sıklıkla değiştiğinin anlaşılabilmesi için rakamsal verileri sıralamıştır:

1980’den 1995’e kadar, Gelir Vergisi Kanununda 21 defa değişiklik yapılmış; şimdi, bu tasarıyla 22 nci değişiklik de, müteakip maddelerde gelecek. Kurumlar Vergisi Kanununda 15 yılda 16 defa değişiklik yapılmış, yine, müteakip maddelerde 17 nci değişiklik gelecek. Vergi Usul Kanununda 24 defa

²⁶⁵⁴ A.k., ss. 317-319.

²⁶⁵⁵ A.k., ss. 319-320.

*değişiklik yapılmış, 25 inci değişiklik geliyor. KDV ile ilgili kanunda 13 değişiklik yapılmış, 14 üncü değişiklik geliyor; yani, bakarsanız, her kanunda hemen hemen her yıl, bazı kanunlarda da yılda iki defa değişiklik yapmışız. Kanunların bu kadar süratli değiştirildiği bir toplumda, mükelleflerin kanunları bilmesi, ona uyması, onunla ilgili tatbikatı hatasız yürütmesi fevkalade zordur. İşte, bizim şikâyetçi olduğumuz bir husus da budur; yani, kanunlar çok süratli değişiyor ve bazı kanunlar yerli yerine oturmuyor ve hemen peşinden üç beş ay sonra değişiklik getiriliyor.*²⁶⁵⁶

Şahsı adına söz alan Melih Papuçcuoğlu (Balıkesir), “sahte ve yanıltıcı vesika tanzim” etmenin, Türk Ceza Kanununun 339. maddesindeki sahtecilik suçunun işlenmesi demek olduğunu açıklamıştır. Buna göre de bunların cezasını (altı aydan üç seneye) diğer eylemlerle eşit tutmanın mümkün olmadığını, “altı aydan üç seneye kadar bir cezaî müeyyide yerine, fail, eğer, bunu özel hayatında, bir çekte sahtecilik yapmışsa, iki sene, üç sene cezaya muhatap” olacağını açıklamıştır.²⁶⁵⁷

213 sayılı Vergi Usul Kanununun 367. maddesinin birinci fıkrasına, “doğrudan doğruya savcılığa bildirimde bulunabilecek olan görevlilerin arasına, stajyer gelirler kontrolörlerinin de ilave edildiği tasarının 10. maddesi üzerinde RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almıştır. Ayhan, ilgili fıkra “vergi incelemesini yapan görevliler, kaçakçılık suçlarını veya kaçakçılığa teşebbüs suçlarını tespit eden” görevlilerin belirtildiğini bu görevlilerin mükelleflerin kaçakçılık yaptığı veya kaçakçılığa teşebbüs ettiğiyle ilgili durumları doğrudan doğruya savcılığa bildirme yetkisine sahip olduklarını ifade etmiştir. Getirilen yeni düzenleme ile “stajyer kontrolörlerinin” de maddeye ilave edilmesini eleştiren Ayhan, bu stajyer gelirler kontrolörlerinin, mesleğin daha başında ve acemi olduklarını, “bunlara böyle resen savcılığa bildirme yetkisi verilmesinin” mükellefi fevkalade zor durumda bırakacağını öne sürmüştür.²⁶⁵⁸ Şahsı adına söz alan Şevket Kazan (Kocaeli), Cevat Ayhan’ın yapmış olduğu tespitlere vurgu yapmış ve “siz, fevkalade ağır cezaları ifade eden bir hususun tutanak tespitini, stajyer kontrolörlere veriyorsunuz; bu, fevkalade yanlıştır” değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁶⁵⁹

Bu eleştirilere cevap vermek için Oturum Başkanı, Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanvekili Yılmaz Ovalı (Bursa)’ya söz vermiştir. Ovalı, yaptığı açıklamada Maliye Bakanlığı inceleme elemanlarının staj döneminin üç yıl olduğunu, bu sürenin ilk iki yılını başarıyla tamamladığı ara sınavıyla tespit edilenlerin tecrübe kazanmaları için küçük çaplı incelemelerde çalıştırıldıklarını söylemiştir. Bu durumun hesap uzmanları ve müfettiş muavinleri için de geçerli olduğunu; ayrıca bunların verecekleri raporların, direkt savcılıklara veya

²⁶⁵⁶ A.k., s. 320.

²⁶⁵⁷ A.k., s. 321.

²⁶⁵⁸ A.k., ss. 323-324.

²⁶⁵⁹ A.k., s. 325.

mahkemelere intikal etmediğini, ilgili raporların, tecrübeli bir heyet tarafından tekrar incelendiğini ve ondan sonra savcılıklara gönderildiğini izah etmiştir.²⁶⁶⁰ 10. madde ile ilgili olarak Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşları, Ayhan ve Kazan'ın konuşmalarında değinmiş oldukları hususlarla ilgili bir önerge vermiştir. Önerge komisyon ve hükümet tarafından benimsenmediğinden kabul edilmemiştir.²⁶⁶¹ Ayrıca, Engin Güner (İstanbul) ve arkadaşlarının verdiği önerge Komisyonun yeterli çoğunluğunun Genel Kurul'da bulunmaması dolayısıyla işleme konulmamıştır.²⁶⁶²

Tasarının ikinci bölümünü “6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ile İlgili Değişiklikler” oluşturmuş ve bu bölüm 11. maddeden itibaren düzenlenmiştir. 21.7.1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 35. maddesinden sonra gelmek üzere mükerrer 35. maddenin eklendiği 11. madde üzerinde ANAP Grubu adına Emin Kul (İstanbul) söz almıştır. Getirilen hükmün Maliye Bakanlığına, tahsilâtta geniş bir yetki tanıdığını, bu geniş yetkinin, bir kısım vergi borçlarının tahsili için, isabetli olduğunu belirtmiştir. Ancak, “getirilen madde hükmü içinde, tüzelkişilerin vergi borçlarından, o tüzelkişiliği yönetenlerin, sahip oldukları şahsî mallarıyla mesul tutulduğu gibi, ağır bir hüküm de, maddede yer almaktadır” eleştirisini de dikkatlere sunmuştur.²⁶⁶³

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), düzenlemelerde, yazım tekniği ve kanun yapma tekniği açısından sorunların bulunduğunu dile getirmiştir. 35. maddede belirtilen “Tüzelkişilerle küçüklerin” gibi ifadelerin tertibinde yanlışlık bulunduğunu, “tüzelkişilerle küçükleri bir araya koymanın, kısıtlılarla vakıfları bir araya koymanın, hemen onun yanında, cemaatleri zikretmenin” anlaşılamadığını ifade etmiş ve maddedeki diğer bazı tanımlamaların yanlışlığına dikkat çekmiştir.²⁶⁶⁴ Şahsî adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddenin genel olarak iyi düzenlenmiş olduğunu belirttikten sonra, kendisine gönderilen bir mektubun içeriğine yer vermiştir.²⁶⁶⁵

21.7.1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 44. maddesinin birinci fıkrasının değiştirildiği 12. madde hakkında RP Grubu adına Ali Oğuz (İstanbul) söz almıştır. Oğuz, “çekler postaya verildiği gün ödeme yapılmış sayılır” hükmü gereğince çek postaya verildiğinde ödemenin yapılmış sayılması birçok mahzuru beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Sırf bu hükümden yararlanmak için birçok vergi mükellefinin yurdun üçra köşelerinden çekleri göndererek ilgili yere ulaşması süresinden yararlanılmaya çalışıldığını ifade etmiş ve böyle bir düzenlemenin bu gibi mahsurları gidereceği için olumlu olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁶⁶

²⁶⁶⁰ A.k., s. 326.

²⁶⁶¹ A.k., ss. 328-329.

²⁶⁶² A.k., s. 331.

²⁶⁶³ A.k., ss. 333-334.

²⁶⁶⁴ A.k., ss. 335-336.

²⁶⁶⁵ A.k., ss. 337-338.

²⁶⁶⁶ A.k., ss. 340-342.

21.7.1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 48. maddesinin son fıkrasına “Tescil edilen amme alacağının gecikme zammı tatbik edilmeyen alacaklardan olması halinde, ödenen tecil faizleri iade veya mahsup edilmez” hükmünün eklendiği 13. madde üzerine grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. 14. maddede “Haciz muamelelerinin, tahsil dairelerince düzenlenen ve alacaklı amme idaresinin, mahallî en büyük memuru veya tevkil edeceği memur tarafından tasdik edilen haciz varakalarına dayanılarak yapılacağı belirtilmiştir. Bu madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), maddeye ihtiyaç duyulmasının sebebini şu şekilde açıklamıştır:

*... haciz muameleleri ilgili tahsil dairelilerince düzenlenen ve alacaklı amme mahallin en büyük mülkî memuru (vali veya kaymakam) veya tevkil edeceği memur tarafından tasdik edilen haciz varakalarına dayanılarak yapılır. Bu, daha evvel, valilikler ve kaymakamlıklar tarafından birinin tevkil edilmesiyle yapılyordu; ancak, Danıştay’da alınan bir kararla, biliyorsunuz bu, yetki tecavüzü sayıldığı için, yeniden bu maddenin düzenlenmesi zarureti doğmuştur.*²⁶⁶⁷

“İdarenin tahsil etmesi gereken ancak tahsilinde fayda görmediği bazı alacakların terkinıyla ilgili, (silinmesiyle ilgili) bir düzenleme” olan 15. madde üzerinde RP Grubu adına Abdullatif Şener (Sivas) söz almıştır. Bu düzenlemenin şu anda yürürlükte bulunan kanunun 106. maddesinde mevcut olduğunu, burada yapılan değişiklikle, “terkin edilecek amme alacağının miktarı”nın değiştirildiğini ifade etmiştir. Bu gibi değişikliğin zarurettten kaynaklandığını belirten Şener, bu zaruretin sebebini enflasyon olduğuna işaret etmiştir. Şener, “Hükümet, izlemiş olduğu yanlış iktisat politikalarıyla, sürekli, enflasyonu, pahalılığı artırırken, kanun maddelerinde yer alan rakamları da aşındırıyor ve aşındırmış olduğu bu rakamları reel miktarlara çekebilmek için, sürekli, böyle kanun teklif ve tasarılarıyla ve madde değişiklikleriyle telafi etmeye çalışıyor” tespitinde bulunmuştur.²⁶⁶⁸

Tasarının üçüncü bölümünü “193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile İlgili Değişiklikler” oluşturmuş ve bu düzenlemeler 16. maddeden itibaren tasarıda ele alınmıştır. “31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 23. maddesinin 8 numaralı bendi”nin değiştirildiği 16. madde üzerinde RP Grubu adına Ali Oğuz (İstanbul) söz almıştır. Eskiden işyerinde veya müstemilatında verilen yemeklerin vergiden istisna edilmediğini, ancak yeni düzenleme ile “işyerinde veya müstemilatında personele yemek vermeyen işverenlerin civar lokantalarda veya yemek servisi veren kuruluşlarda personele yemek vermek suretiyle sağlanan menfaatlerde” vergi istisnası kapsamına alındığının altını çizmiştir. Oğuz, değişikliği de isabetli bulduklarını ve desteklediklerini de söylemiştir.²⁶⁶⁹

²⁶⁶⁷ A.k., s. 343.

²⁶⁶⁸ A.k., ss. 344-345.

²⁶⁶⁹ A.k., ss. 346-347.

ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), verilen yemek bedelleri ile ilgili olarak belirlenen 100 bin lira gibi bir bedelin istisna tutulmasının yanlışlığına değinerek, 100 bin liranın çok düşük olduğunu, dolayısıyla bir kişinin yemek bedelini karşılamaktan uzak olduğunu ifade etmiştir. İlgili düzenlemenin günün şartlarına uyumlaştırılması gerektiğini savunmuştur.²⁶⁷⁰

Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), yapılan değişikliği faydalı bir değişiklik olarak değerlendirmiş ancak, ilgili düzenlemenin “özellikle kanun tekniği açısından ve Türkiye’nin realiteleri açısından doğru” olmadığını dile getirmiştir. 100 bin lira rakamının, baz olarak kanuna kaydedilmesinin belirli bir müddet geçtikten sonra anlamını kaybetmesi sonucunu doğurduğunu vurgulamıştır. Bakan ve ilgili komisyon üyesi kişilerin bu maddede ihmal ettikleri bir husus olduğuna dikkati çeken Kapusuz, “Siz, bugünkü şartlara göre, kendi hesaplarınızı yapmışsınız; yaptığınız hesaplara göre de 100 bin lira limitini getirmişsiniz. Bu 100 bin lira, bugün için yeterli olsa dahi yarın ne olacaktır” sorusunu yöneltmiştir. Bakanlar Kurulu olarak bu konuda bir yetki alınarak bu yetkiyle “bir kat, iki kat, üç kat, beş kat, on kat kadar artırabilme” imkânının sağlanması gerektiğine işaret etmiştir.²⁶⁷¹

Maliye Bakanı İsmet Atilla (Afyon), Keçeciler ve Kapusuz’un, tasarının 26. maddesini incelemedikleri için bu şekilde bir görüş bildirdiklerini söyleyerek konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

*Burada (26. maddede) yeniden değerklenmeyi getiriyoruz; ayrıca, bu tür artırımları tek bir maddede toplanmak suretiyle yaptığımız için, bu tenkit ettikleri husus da ortadan kalkmış olacak. Enflasyon oranına göre yeniden değerklenme imkânı da vardır; bu miktar da her sene böylece artmış olacaktır.*²⁶⁷²

31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa 202 Sayılı Kanunun 16. maddesiyle eklenen ek 2. maddenin birinci fıkrasının 4 numaralı bendi ile ek 3. maddenin ve ek 4. maddenin birinci fıkrasının değiştirildiği 17. madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) söz almıştır. Bu maddede yapılan düzenlemenin geçen sene Hükümet tarafından getirilen düzenlemeyle yatırım indirimlerinde yapılan ve o zaman dile getirdikleri yanlışlıkları düzeltmeye ve yatırımları teşvik etmeye yönelik bir madde olduğunu söylemiştir. Başbakanın bir önceki yıl “ihracat zamanıdır; bugün artık, yatırım zamanıdır” sözüne istinaden ilgili madde de, “bu yatırımları teşvik edebilmek için, yatırım indirimlerinde bazı kolaylıklar getirilmekte ve daha evvel indirilmiş olan yatırım teşvik oranları, yöreler ve sektörler itibarıyla” yeniden belirlenmekte olduğunu belirtmiştir.²⁶⁷³

²⁶⁷⁰ A.k., ss. 347-348.

²⁶⁷¹ A.k., s. 348.

²⁶⁷² A.k., s. 349.

²⁶⁷³ A.k., ss. 350-351.

RP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), değişikliğin “yatırım teşvik belgesi aranmaksızın yatırım indirimi uygulanacak yatırımları” düzenlediğini ve olumlu bir düzenleme olduğunu vurgulamıştır. Yatırım indiriminden “yatırım yapıldıktan sonra, işletme kâra geçtikten sonra, elde edilen kârdan, vergi matrahından, yatırım indirimine tekabül eden bir hesap şekliyle belli miktarın vergiden istisna” edilmesinin anlaşılması gerektiğini izah etmiştir. Yatırım indiriminin bir vergi istisnası olması sebebiyle memleket iktisadiyatı için fevkalade faydalı olduğunu dillendiren Ayhan, söz konusu durumla ilgili olarak “Maliye için bir vergi kaybı gibi görünse bile, Maliye için gelirden kayıptır; yani, yatırım olmadığı zaman, Maliye için, gelir sıfırdır; ama, yatırım yapıldığı zaman, o işletme, müessese kâr etmeye başladığı zaman, siz, nihayet, yatırımın belli bir nispetini vergi matrahından düşeceksiniz ve böylece yatırımlara teşvik etmiş olacaksınız” tespitini yapmıştır. Ayhan, konuşmasının diğer bölümlerini, Türkiye’deki iktisadiyat politikalarının analizine ayırmıştır.²⁶⁷⁴

Şahsı adına söz alan Osman Develioğlu, (Kayseri), iktisadî çıkmazın, iktisadî problemlerin kaynağının, üretimsizlik; üretimsizliğin nedeninin de, yatırımların bulunmaması veya yatırımların tıkanma noktasına kadar gelmesi olarak açıklamış ve düzenlemenin olumlu olduğunu belirtmiştir. Develioğlu konuşmasında ayrıca, maddede ifadesini bulan “yatırım teşvik belgesi aranmaksızın yatırım indirimi uygulanacak yatırım türü veya miktarlarını, Maliye Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığının belirlemesi” hususunun olumlu olduğunu ifade etmiş, geçmiş dönemlerde “işletmelerin yatırım bazında değil de ihracat bazında desteklenmiş olması”nın hayalî ihracatı ortaya çıkardığının altını çizmiştir. Bu olumsuzluktan kurtulmak için de “yatırım bazında teşvik tedbirlerinin artırılması”nın yararlı olduğunu söylemiştir.²⁶⁷⁵

Yatırım indirimlerinin konusunu ve nispetini tespit eden 17. maddenin içinde düzenlenen ek 3. madde üzerine RP Grubu adına ve şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), “daha önceki düzenlemelerde sadece turizm yatırımları için, binalara yatırım indirimi hükmü derpiş olunmuşken, burada, bütün yatırımlara yatırım indirimi uygulaması”nın isabetli olduğunu dile getirmiştir. Maddenin üçüncü fıkrasında değişiklik olarak düzenlenen “inşa edilmiş veya inşa halindeki binalara yatırım indirimi uygulanmayacağı hükmü”nün getirilmiş bulunmasını anlayamadığını ve gerekçesinin ne olduğuna vakıf olmadığını belirtmiştir.

Cevat Ayhan, ayrıca, çıkarılan birçok mühim kanunun fazlaca üzerinde düşünülmeden çıkarıldığını, keyfi olabilecek düzenlemelerin yapıldığını belirterek özellikle bu vergi kanunlarında bu durumun daha iyi ortaya çıktığını iddia etmiş ve iddiasının gerekçesini de ilgili düzenleme üzerinden örneklemiştir:

²⁶⁷⁴ A.k., ss. 351-353.

²⁶⁷⁵ A.k., ss. 353-354.

*Beşinci fıkrada yapılan değişiklik, yüzde 20 ve 70 olan alt ve üst yatırım indirimi uygulama sınırlarını yüzde 30 ve yüzde 100'e çıkarmış bulunmaktadır. Daha önce, zaten, bu, yüzde 30 ve yüzde 100 olarak uygulanmaktaydı; normal bölgelerde yüzde 30, birinci derecede geri kalmış bölgelerde yüzde 100 olarak uygulanmaktaydı; ama -neye mebni, hangi gerekçeyle getirildi bilmiyoruz- 30.12.1993'te burada müzakere edilip çıkan 3946 sayılı Kanunda getirilen bir tadilat maddesiyle yüzde 30 ve 100 olan yatırım indirimi limitleri, yüzde 20 ve 70'e çekilmişti. O zaman da bu kürsüden, defaatle izah ettik; ama bir yıl sonra aynı noktaya tekrar dönüldü.*²⁶⁷⁶

Ayhan, ek madde 3'ün altıncı fıkrasında “Bakanlar Kurulunca tespit edilen yeni oranlar, Bakanlar Kurulu kararının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren yapılan harcamalara uygulanır” hükmünün “yapılan harcamalara” şeklinde değil, “uygulanacak yatırım indirimi için geçerlidir” şeklinde değiştirilmesi gerektiğini de sözlerine eklemiş ve konuşmasını Türkiye'nin yatırım politikasına dönük eleştirilerle tamamlamıştır. Bu madde ile ilgili verilen iki değişiklik önergesi reddedilmiştir.²⁶⁷⁷ İlgili maddenin oylanmasında karar yetersayısı bulunmadığından oturuma ve birleşime ara verilmiştir.

Tasarının görüşülmesine 18.5.1995 tarihli 112. Birleşimde devam edilmiştir. Birleşimin ilk iki oturumunda da karar yetersayısı bulunmadığından üçüncü oturumda görüşmelere devam edilmiştir. 18. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), sözlerine geçmiş dönemlerdeki ekonomi ve vergi politikalarını analiz ederek başlamıştır. Gümrük Birliğine geçerken, teşvik sisteminde bazı nakdî teşviklerin yer almasının olanaksız olduğuna yönelik empozenin yanlış olduğuna dikkat çeken Maruflu, Türkiye gibi “büyüme yolunda olan ve kalkınmışlıkla geri kalmışlık düzeyini aşmış ve Birleşmiş Milletler indikatörlerine göre kalkınan ülkeler düzeyine yükselmiş olan” Türkiye'nin yatırım teşviklerine önem vermesinin zorunlu olduğuna değinmiştir. Maruflu, ayrıca konuşmasında teşvikle ilgili bürokratik işlemlerin kolaylaştırılması gerektiğini ifade ederek, 1995 yılı yatırım teşvikliklerin eksiklikleri olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁷⁸

RP Grubu adına ve şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), 18. maddenin, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 38. maddesinin son fıkrasını değiştirdiğini, söz konusu fıkranın ise, daha önce, 1.1.1994'te yürürlüğe girmek üzere, 1993'ün son gününde çıkarılmış olan 3946 sayılı Kanunla yürürlüğe girdiğini hatırlatmıştır. Bu eski düzenlemenin “gayrimenkul ve iştirak hisselerine, bilanço esasına göre defter tutan kurumlar için, yeniden değerlendirme imkânını” getiren bir düzenleme olduğunu açıklamıştır. Yeni

²⁶⁷⁶ A.k., ss. 355-356.

²⁶⁷⁷ A.k., ss. 356-360.

²⁶⁷⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 112, (18.5.1995), ss. 403-404.

düzenlenen değişikliğin ise, “buna ilaveten, amortismanı tâbi diğer kıymetlerin de, yine, yeniden değerlendirme çerçevesine alınması ve bilanço esasına göre değil, sadece, işletme esasına göre defter tutan mükelleflerin de bu haktan faydalanması hükmü”nü getirdiğini ve buna ilaveten “daha önce, 1993 yılı sonunda 3946 sayılı Kanunla da getirilmiş olduğu üzere, alım satım yapan kuruluşların bu haktan faydalanmasının men” edildiğini dile getirmiştir.²⁶⁷⁹

Ayhan, Türkiye’deki enflasyon ortamının sürekliliğine vurgu yaparak sürekli yeni düzenlemeler getirmektense enflasyon muhasebesine geçilmesinin yararlı olacağına değinmiştir. Bir önceki madde olan 17. maddeyi konuşurken, ilgili maddede iki mühim hata yapıldığını belirten Ayhan, yapılan hataları şu şekilde izah etmiştir:

Değerli arkadaşlar, burada iki temel hata görüyorum. Bunlardan bir tanesi, yatırım indiriminden faydalanmayla ilgili üç yıllık süre tahdidi verilmiş olmasıdır. Yatırımın işletmeye geçtiği dönemde, bir taraftan kârlarından amortismanlarını indirecek, diğer birtakım indirimler, istisnalar varsa onları indirecek, kaynak kalmışsa, o kaynağa da yatırım indirimi uygulayacak, yani biz, üç yıl içinde yatırım indirimi uygulama imkânı bulamayan, matrahı müsait olmayan mükelleflerin yatırım indiriminden faydalanma hakkını kaldırmış oluyoruz; bir.

İkincisi, yine bu tasarıda, yatırım indirimi düzenleyen Gelir Vergisi Kanununun ek madde 2’nin dördüncü fıkrasında bir değişiklik yapılmış. Burada, yatırım teşvik belgesi aranmaksızın yatırım indirimi uygulanacak yatırım türü ve miktarlarını belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkili kılınmış... büyük yatırımcılar, yatırım indiriminden faydalanırken, yeniden değerlendirme imkânlarına sahipler -enflasyona göre- yatırımda kullandıkları amortismanı tabi sabit kıymetleri değerlendirme imkânına sahipler; ama, orta ve küçük işletmeler bu haktan mahrumdurlar. Bu, bir kere, Anayasanın eşitlik ve hukuk prensiplerine aykırıdır. İkincisi, bu kadar meşakkatle çalışan, memlekette üretim yapan, milyonları istihdam eden, vergi ödeyen, bu sahada çalışan ve birikimi olan insanların gelişmesinde, rekabet şartlarına da aykırıdır.²⁶⁸⁰

Şahsı adına söz alan Engin Güner (İstanbul), Meclis’in karar yetersayısına ulaşamadığından dolayı sık sık çalışmalarına ara vermesinin düşündürücü olduğunu dile getirerek başladığı konuşmasında ilgili maddeden daha çok iktidarın son iki yıl içinde 4 farklı vergi düzenlemesini yapması üzerinde durmuştur. Bu düzenlemelerin sık sık yapılmasının yanlışlığına işaret eden Güner, konuşmasını Türkiye’nin ekonomik verilerini dikkatlere sunarak tamamlamıştır.²⁶⁸¹

²⁶⁷⁹ A.k., s. 405.

²⁶⁸⁰ A.k., ss. 406-407.

²⁶⁸¹ A.k., s. 408.

Görüşülmekte olan kanun tasarısının 18. maddesiyle değiştirilmekte olan Gelir Vergisi Kanununun 38. maddesinin son fıkrasının değiştirilmesine yönelik olarak Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının vermiş oldukları önerge Genel Kurul’da kabul edilmiştir. Değişikliğin gerekçesi şudur: “Yapılan bu düzenlemeyle, mükelleflerin ticaret amacıyla ellerinde bulundurdıkları arsa ve arazilerin inşaat yapımına tahsis edilmesi şartıyla, satışından doğan kazancın tespitinde de maddenin uygulanması öngörülmektedir.”²⁶⁸²

Yurtdışındaki müteahhitlik hizmetlerinin bir ölçüde takviyesi ve desteklenmesi amacıyla konulmuş olan 19. madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), konuşmasında bir ülkenin dış döviz ihtiyacını karşılayan, ihracat, turizm, işçi gelirleri, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri gibi alanlara değinmiş ve kendi iktidarları döneminde bu alanlardaki gelişmelerden bahsetmiştir. Mevcut durumda söz konusu alanlardaki rakamları sıralayan Maruflu, düzenlemenin olumlu olduğuna vurgu yapmış ve yeni teşvikleri getirecek düzenlemelerin yapılması gerekliliğini dile getirerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁶⁸³

RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), düzenlemede belirtilen “safî kazancın tespit edilmesi için aşağıdaki giderlerin indirilmesi kabul edilir” ifadesinin 1. bende ilave getirildiğini ve getirilen düzenlemede “Ticarî kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel giderler” hususunun istismara açık olduğunu vurgulamıştır. Zira ilgili giderlerin tespitinin belgesiz olduğunu ifade etmiş, dolayısıyla, belgesiz olan bir indirimden istifade etmenin birçok sıkıntıyı da peşinden getireceğini belirtmiştir. Geçmişte ihracatta yaşanan yolsuzlukları rakamlarla örneklendiren Kapusuz, hayali ihracat olaylarının tekrar yaşanabileceği kanaatinin hâsıl olduğunu dillendirmiş, Meclisten istirhamının ilgili maddenin tasarıdan çıkarılması olduğunu dile getirmiştir.²⁶⁸⁴

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), ilgili düzenlemenin en önemli noktasını şu sözlerle açıklamıştır:

*Bilindiği gibi, Gelir Vergisi Kanununun 40. maddesinde, safî kazancın tespit edilmesi için indirilebilecek olan giderler tarif edilmektedir. Burada sayılan 8 çeşit giderden birincisi, ticarî kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel giderlerdir. Şimdi, tabii, bu giderlerin, bu indirimlerin hepsi belgeli indirimlerdir; ancak, burada, getirilen hükümle, biz, ihracatçılara, müteahhitlere, onarım ve montaj işi yapanlara, taşımacılık yapanlara, bu hizmetlerden elde ettikleri gelirlerin binde 5’i kadar bir indirim, istisna imkânını veriyoruz; bunun için de belge aramıyoruz.*²⁶⁸⁵

²⁶⁸² A.k., s. 410.

²⁶⁸³ A.k., ss. 411-413.

²⁶⁸⁴ A.k., ss. 413-414.

²⁶⁸⁵ A.k., s. 415.

Ayhan, Türkiye'nin ihracat rakamlarını sıralayarak, tasarının bu şekilde kanunlaşması halinde, muafiyetlerden yararlanacak rakamların çok yüksek olduğunu, çerçevesi tam olarak çizilmediği için bunların belgelerinin düzenlenmesinin ülke ekonomisine büyük zarar vereceğini, rüşvet müessesinin işleyeceğini, dolayısıyla külfetin yine vatandaşın cebinden çıkacağını öne sürmüştür:

*Bir taraftan belgesiz ticareti ve vergilendirilmeyen gelirleri vergi kapsamına almak istiyoruz, bir taraftan da vergi kaçırmaya ve kötü maksatla kullanmaya müsait, dışarıda içeride rüşvete ve suiistimale müsait, politik manevralar için müsait 5 trilyon liralık bir serseri parayı meydana bırakıyoruz.*²⁶⁸⁶

Ayhan, böyle bir durumun sorgulanması ve dikkatle davranılması gerektiğini belirterek, yurtdışında gideri olanların, belgesini getirerek indirimini ondan sonra yaptırmasını önermiştir. Ayhan, konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

*Biz, pancarcıya taban fiyatı verirken bin defa düşünüyoruz; esnafın, Bağ-Kur'lunun, sigortalının bin bir meselesine, derdine çare bulmak için sağdan soldan bir kuruş bulmaya çalışıyoruz, öbür taraftan, 2-2,5 trilyon lirası da vergi olmak üzere 5 trilyon lirayı, bunu ne yaparsan yap diye bırakıyoruz; ahlaki ifsat et, hukuku ifsat et, toplum düzenini ifsat et, bu şekilde kullan diye... Onun için, bu, fevkalade yanlış bir tutumdur.*²⁶⁸⁷

Şahsı adına aynı madde üzerinde söz alan Osman Develioğlu (Kayseri), bir gün önce kabul edilen 18. madde de ifadesini bulan ihracatı arttırmaya yönelik yatırımcıların desteklenmesindeki teşviklere değinmiş ve ilgili düzenlemeye eleştirel bakanları eleştirerek, maddenin olumlu olduğunu belirtmiştir. 19. maddenin tasarı metninden çıkarılmasına yönelik Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının vermiş oldukları önerge kabul edilmemiştir.²⁶⁸⁸

Tasarının 20. maddesinde “31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 51 inci maddesinin 4 numaralı” bendi değiştirilmiş ve “götürü usuldeki vergilendirmenin hududunu tayin eden bir” maddeye yeni bir düzenleme getirilerek söz konusu “hudutları” sınırlandırmıştır. Bu madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), maddenin teknik bir düzenleme olduğunu belirtmiş ve 51. maddenin içeriğini hatırlatmıştır. 51. madde de götürü usulün hududu şu şekilde belirtilmiştir:

... kolektif şirket ortakları, komandit şirketlerin komandite ortakları, ikrazat işleriyle uğraşanlar, sarraflar, Gelir ve Kurumlar Vergisine tâbi inşaat, onarma ve ulaştırma müteahhitlerine karşı derece derece taahhütte bulunanlar sigorta prodüktörleri, her türlü ilan ve reklam işleriyle uğraşanlar, gayrimenkul ve gemi alım satımıyla uğraşanlar, tavassut işi yapanlar, maden işletmelerini işletenler, şehirlerarası yük ve yolcu taşımacılığı yapanlar ile treyler, çekici ve benzerlerinin sahip ve işleticileri, ödeme cihazı kullanan mükellefler gibi ve daha birkaç hususta götürü usulün hududu, taayyün edilmiştir, belirtilmiştir.

²⁶⁸⁶ A.k., s. 415.

²⁶⁸⁷ A.k., s. 416.

²⁶⁸⁸ A.k., ss. 417-418.

Yeni yapılan değişiklikle aynı maddenin 4. bendinde “Gelir ve Kurumlar vergisine tâbi inşaat, onarma ve ulaştırma müteahhitlerine karşı, derece derece taahhütte bulunanlar” ibaresi değiştirilmiş yerine şu ifade koyulmuştur: “Bu kanunun 94. maddesinin birinci fıkrasında sayılan kişi ve kurumlara karşı inşaat ve onarma işi taahhüt edenler ile bu mükelleflere karşı derece derece taahhütte bulunanlar.”

Maruflu, Türkiye’nin kendisine özgü şartları nedeniyle, hemen kaldırılması mümkün olmayan bir uygulama olan götürü usulünün özellikle büyük şehirlerden başlamak üzere, hudutlarının daraltıldığını ve belki bir gün de tamamıyla mükelleflerin gerçek usulde vergilendirilmelerine gidecek yolun bu düzenleme ile yapıldığını anlatmıştır.²⁶⁸⁹

RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), maddenin, tasarı içinde en beğenilecek maddelerden biri olduğunu belirterek, “yapılan değişiklikle, özellikle küçük esnaf ve üretici kesim için, kendi imkânlarıyla temin etmiş oldukları, üretmiş oldukları birtakım ürünlerini, götürü usulle defter tutmak mecburiyetinde kalmadan satabilme imkânı”nın getirildiğini ifade etmiştir. Kapusuz, madde ile ilgili olarak “Bugüne kadar, bir üretici insan, özellikle, üretmiş olduğu ürününü satabilmek için -şayet vergi mükellefi değilse- bu imkânı olmuyordu. Bu tasarıya eklenen bu maddeyle, bu imkânı şimdi elde etmiş durumda olacaktır” tespitini yaparak esas vurgulanması gereken hususun da bu olduğunu belirtmiştir.²⁶⁹⁰ Şahsı adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon) ise, maddenin olumlu olduğunu, ancak tasarının tümüne katılmalarının mümkün olmadığını, hükümetin belediyelere karşı uygulamış olduğu politikalar yüzünden maddeye olumsuz oy vereceğini deklare etmiştir.²⁶⁹¹

21. madde ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun “ziraî işletme hesabı esasında giderleri düzenleyen” 57. maddesinin 11. bendinden sonra gelmek üzere “Türkiye’de, özellikle, özel mülkiyete tâbi orman alanlarının, ağaçlandırma sahalarının geliştirilmesi; bu konuda faaliyet gösterenlere teşvik verilmesi; yani, vergi yoluyla ağaçlandırmanın teşvik edilmesi”ni öngören yeni bir fıkra eklenmiştir. Bu madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Marulu (İstanbul), maddenin olumlu olduğu tespitini yaptıktan sonra Türkiye’nin ormancılık politikasının ne olması gerektiği ile ilgili görüşlerini aktarmıştır.²⁶⁹² RP Grubu adına söz alan Halil İbrahim Çelik (Şanlı Urfa), getirilen maddenin olumlu olduğunu ve yürekten desteklediklerini ifade ettikten sonra orman yetiştirmenin ve korumanın önemine değinmiştir.²⁶⁹³

²⁶⁸⁹ A.k., ss. 419-420.

²⁶⁹⁰ A.k., ss. 420-421.

²⁶⁹¹ A.k., ss. 421-422.

²⁶⁹² A.k., ss. 423-424.

²⁶⁹³ A.k., s. 424.

Şahsı adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon) ise, “Güneydoğu Anadolu Projesinde yer alan ağaç yetiştiriciliğinin vergi yoluyla teşvikinin, ülkenin ihraç ürünlerindeki ambalaj sanayinin ve gerekse Ortadoğu ülkelerinin bu yöndeki talebinin karşılanmasına önemli bir katkı sağlayacağını” ifade etmiştir. Orman Bakanına, daha önce Bakanın kendisinin getirmiş olduğu Millî Ağaçlandırma Kanunu Tasarısının görüşmelerinin yarım kaldığını hatırlatarak ilgili görüşmelerin akıbetinin ne olduğunu sormuştur.²⁶⁹⁴

22. maddenin görüşülmesine altıncı oturumda devam edilmiştir. Madde üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmadığından, madde üzerinde Hükümet kanadından Turan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının vermiş oldukları önerenin görüşülmesine geçilmiş, ancak Genel Kurul’da Komisyonun yeterli çoğunluğunun bulunmamasından dolayı önerge işleme konulmamıştır. Madde oylanarak kabul edilmiştir.²⁶⁹⁵

Tarımın gelişmesini, çiftçinin korunmasını ve ziraî kazançların bir ölçüde enflasyona karşı güvence altına alınmasını sağlamayı amaçlayan bir düzenleme olan 23. madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) söz almıştır. Maruflu konuşmasını, Türkiye’nin zirai meseleleri, AB ve Türkiye tarım politikası gibi konulara ayırmıştır. Konuşmasını maddenin olumlu olduğunu belirterek tamamlayan Maruflu, maddenin uygulanmasının önemli olduğunu da altını çizmiştir.²⁶⁹⁶

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), maddenin sonuna ilave edilen 14. bendin altında “bütün bunlardan yüzde 25 vergi tevkifatı yapılır” denildiğini ve müteakip fıkralara bakıldığında “Bakanlar Kurulu, bu maddede yer alan tevkifat nispetini her bir ödeme ve gelir için, ayrı ayrı, sıfıra kadar indirmeye veya bir katına kadar artırmak suretiyle yeniden tespit etmeye yetkilidir” denildiğini hatırlatmıştır. Ayhan bu şekliyle düzenlemenin hatalı olduğunu dile getirmiş ve bunu da gerekçelendirmiştir:

Şimdi, biz çok iyi biliyoruz ki, vergi kanunla koyulur. Ancak, burada yüzde 25 tevkifat yapılır demişiz, bir başka yerde de, Bakanlar Kuruluna, bir katına kadar artırma ve sıfıra kadar indirme yetkisini vermişiz. Bu, vergi kanunlarında, gerek maktu hadlerle ilgili gerek nispet halinde tarif edilen hadlerle ilgili, çok kullanılan bir yetkidir; yani, bu, verginin kanunla tayin edilme temel prensibine de aykırıdır. Nedendir dersenez, vergi kanunla tayin edilir diye anayasalara girmiştir... “vergi kanunla alınır, kanunla tayin edilir” hükmü, temel, değişmez prensip olmuştur, ama, biz şimdi, bu tarif edilen vergileri sıfıra kadar indirme ve bir misline kadar, yüzde yüzüne kadar artırma yetkisini Bakanlar Kuruluna vermişiz.²⁶⁹⁷

²⁶⁹⁴ A.k., s. 425.

²⁶⁹⁵ A.k., s. 428.

²⁶⁹⁶ A.k., ss. 429-430.

²⁶⁹⁷ A.k., ss. 430-431.

“Talih Oyunları Salonlarından Elde Edilen Kazançlarda Asgarî Vergi” başlığını taşıyan 24. madde üzerinde ANAP Grubu adına Cengiz Bulut (İzmir) söz almıştır. Bulut, konuşmasına hükümetin 1995 bütçesine daha bütçe döneminin başında 277 trilyon lira ilave yapmak durumunda kalmasını eleştirmiştir. Ardında da Türkiye’deki kumarhane işletmeciliği sonucu meydana gelen olumsuz durumlara temas etmiş ve kumar yüzünden zor durumda kalan ailelerin dağılmasına dikkati çekmiştir. Bulut, ayrıca, Turizm Komisyonunda, turistik yerlerde yabancıların haricindeki kişilerin, yani, Türklerin kumar oynamaması için karar aldıklarını ancak bir türlü ilgili tasarının Genel Kurul’un gündemine gelmediğinden yakınmış ve bir an önce ilgili düzenlemenin yasalaşmasını istemiştir.²⁶⁹⁸

RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül, tasarıda katılmadıkları yönlerin çok olduğunu ancak mevcut maddenin olumlu olduğunu belirterek destekleyeceklerini ifade etmiştir. Destekleme nedenini de şu şekilde açıklamıştır:

*Türkiye’de, en rahat kazanç, vergiden en uzak olan sektör, bu sektördür ve ayrıca, bu işlerin içinde bulunan kişiler, rahat para kazanan ve rahat harcayan insanlardır; sorumsuzca harçayabilen insanlardır. Dolayısıyla, şimdiye kadar, Türkiye’de, hep, zor kazanan, az kazanan insanlardan vergi alınmıştır; bu, gerek Gelir Vergisinde olsun gerekse vasıtalı vergilerde olsun böyledir; daima, az kazanan insanın, sıkıntı çeken insanın üstüne binilmiştir. Doğrusu, biz, ilk defa burada görüyoruz ki, rahat kazanıp rahat harcayan insanlara da burada bir vergi getirilmektedir.*²⁶⁹⁹

Şahsı adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), “insanlar fakirleştiği zaman kumar oynarlar; insanlar, fakirleştikleri zaman şans oyunlarına ümitlerini bağlarlar ve insanlar, ahlak bozulduğu zaman yolsuzluk yaparlar ve faize koşarlar” tespitini yapmıştır. Milli piyango ve kazı kazan satışında bir artma olduğunu ifade ederek, kumar oynatan otellerin sayısının arttığını ve hükümetin de kumarhanelerin sayısını artırdığını dile getirmiştir. Yapılması gerekenin bu artışların önünün alınması için vergilerin artırılması olduğuna vurgu yapmıştır.²⁷⁰⁰ Yine şahsı adına söz alan İbrahim Halil Çelik, konuşmasına “Talih oyunları salonlarından elde edilen kazançlarda asgarî vergiyle ilgili görüşlerini serdederken, haramdan fayda gelmez” ilkesinden hareket edeceğini belirterek başlamıştır. Kumar yüzünden servetini kaybeden ve intihar eden bir kişinin dramını okuyarak, kumarhanelerin kapatılmasını istemiştir. Eğer kapatılamıyorsa, verginin daha da artırılarak kumarhanelerin önüne geçilmesi gerektiğini savunan Çelik, kendi iktidarlarının yakın olduğunu ve tüm bu gibi olumsuzlukların giderileceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁷⁰¹ Selçuk Maruflu ve arkadaşlarının verdiği bir önerge kabul edilmezken, yetersayının bulunamamasından dolayı birleşim ve oturum kapatılmış, maddenin kabulü bir oturum sonra gerçekleşmiştir.²⁷⁰²

²⁶⁹⁸ A.k., ss. 435-438.

²⁶⁹⁹ A.k., ss. 438-439.

²⁷⁰⁰ A.k., ss. 439-440.

²⁷⁰¹ A.k., ss. 441-442.

²⁷⁰² A.k., ss. 442-443.

Tasarının diğer maddeleri üzerinde görüşmelere 23.5.1995 tarihli 113. Birleşimde devam edilmiştir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 119. maddesini değiştiren ve “Vergi tevfikanın yatırılması” başlığını düzenleyen 25. madde üzerinde grupları ve şahsı adına söz alan bulunmadığından maddenin direk oylamasına geçilmiştir.²⁷⁰³

26. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Şaban Bayrak (Kayseri), vergi tarifesinin her yıl değiştirilmesinin, vergi uygulamasını zorlaştırdığını ve böyle bir uygulamanın mükellefleri, bir sonraki yıl yüzde kaç oranında vergi ödeyeceğini kesin olarak tahmin edemez hale getirdiğini vurgulamıştır. Yabancı sermayenin gelmesi için büyük gayret sarf edilen bir ülkede bu tip bir vergi uygulamasının yabancı sermaye sahibi kuruluşlarının da, Türkiye’de yüzde kaç oranında vergi ödeyeceğini kesin olarak bilememesinden dolayı Türkiye’ye gelmemesi ile sonuçlanacağını ifade etmiştir.²⁷⁰⁴

ANAP Grubu adına aynı madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), Türkiye’de vergi mükellefinin 4.5 milyon olduğunu, memur ve işçilerin de katılmasıyla bu rakamın 7.5 milyona çıktığını ancak bu oranın çok az olduğunu belirtmiştir. Yapılması gerekenin vergi mükelleflerini artıracak uygulamaların devreye sokulması olduğunu ve Batıdaki uygulamalara yaklaştırılması olduğunu ifade etmiştir. Maruflu, bunun için vergi oranlarının düşürülmesi de dâhil nelerin yapılabileceği ile ilgili bir çalışmanın gerekliliğine dikkat çekmiştir.²⁷⁰⁵ Şahsı adına söz alan Engin Güner (İstanbul), tasarının olumlu maddeleri olduğunu belirttiikten sonra, iki yıl içerisinde 4 defa vergi kanunu ile ilgili düzenlemenin getirildiğini, vatandaşın sürekli değişen kanunlar karşısında devlete güveninin sarsıldığını ifade etmiştir. Yapılması gerekenin tek bir kanunla ve esaslı bir düzenlemeyle derli toplu bir vergi kanununun çıkarılması olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca vatandaşın sürekli vergiler karşısında çaresiz kaldığını belirten Güner, Türkiye’deki ekonomi ile ilgili mevcut rakamları dikkatlere sunarak konuşmasını tamamlamıştır.²⁷⁰⁶

11 yaşından daha yaşlı araçlara, yöreler itibarıyla ve hayat standardı temel gösterge tutularak yüzde 50 indirimin yapıldığı 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 35. maddesinin 2 numaralı fıkrasına yeni bir bendin (h) eklendiği 27 madde üzerinde ANAP Grubu adına Süleyman Hatinoğlu (Artvin) söz almıştır. Düzenlemenin doğru olduğunu ifade eden Hatinoğlu, vatandaşın devletine karşı vergi verme yükümlülüğünün bulunduğunu ancak, iktidara mensup milletvekillerinden birinin şirketlerinden vergi kaçırdığını iddia etmiştir. Milletvekilinin bu tip bir hareket yapmasının sorgulanmadığı bir ortamda vatandaşların vergi konusundaki güvenlerinin zedeleneceğini ifade etmiştir.²⁷⁰⁷

²⁷⁰³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 113, (23.5.1995), s. 501.

²⁷⁰⁴ *A.k.*, ss. 502-503.

²⁷⁰⁵ *A.k.*, ss. 504-505.

²⁷⁰⁶ *A.k.*, s. 507.

²⁷⁰⁷ *A.k.*, ss. 509-511.

RP Grubu adına söz alan Abdüllatif Şener (Sivas), Gelir Vergisi ve hayat standardı arasındaki ilişkiyi analiz ettikten sonra görüşülmekte olan tasarinın 27. maddesiyle de bu hayat standardı göstergelerinde, mükellef lehine olumlu bir değişiklik yapıldığını belirtmiştir:

*Bildiğimiz gibi, nakliyecilik yapanların sahip oldukları taşıt, nakliye aracı, modeli ne olursa olsun, aynı miktar, aynı değer üzerinden hayat standardına tâbi tutulmakta ve bu mükelleflerden aynı vergi tahsil edilmektedir. Yeni, son model, şehirlerarası nakliye yapan bir araca sahip olan nakliyeciler ile, köylere taşımacılık yapan ve 15 yıllık hurda bir arabaya sahip olan mükellef, eşit vergileri, hayat standardı esasına göre ödemektedir.*²⁷⁰⁸

Şener, bu durumun vergi adaletine ve Gelir Vergisi temel prensiplerine aykırı bir durum olduğunu açıklayarak, vergi adaletine aykırı haksız bir durumu izale edebilme düşünceleriyle bu maddede bir değişiklik yapıldığını iddia etmiş ve düzenleme konusunda şu fikirleri ileri sürmüştür:

*Yapılan değişikliğe göre de, eğer, ilgili nakliyeciler ve şoför esnafı, münhasıran nakliyecilik faaliyetinde bulunuyorsa ve elindeki taşıt da 11 yaşından daha yukarı ise, hayat standardı göstergesi, bu mükellef hakkında yüzde 50 indirimli uygulanmaktadır. Yüzde 50 indirimli bu uygulama, gerçekten ödeme gücü zayıf olan, elindeki, modeli eski, yıpranmış taşıtlarla hayat mücadelesi vermeye çalışan şoför esnafı açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir; ancak, yine de 11 yaşından daha yukarı yaşta taşıta sahip olanlar, 11 yaşından daha aşağı yaşta taşıta sahip olanlar gibi, 11 yaş sınırının verilmiş olması da, vergi adaletini sağlama açısından yeterli olduğu düşünülemez. Bunun, daha esnek, daha elastiki ve mükellef lehine olabilecek tarzda daha makul düzenlemelere ihtiyacı olduğu kanaatindeyim.*²⁷⁰⁹

Madde üzerine iki farklı önerge verilmiştir. Önergelerden ilkinde Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının 27. maddeye tasarıyla eklenen (h) bendine ek olarak, “Nakliyecilik yapan mükelleflerde, taşıtların yaşlarına göre hayat standardı temel gösterge tutarının yüzde 75’e kadar indirilebilmesine Bakanlar Kuruluna yetki verilmesi” istenilmiştir. Ayrıca, “tedavi amaçlı yurtdışı seyahatler ile hac seyahatleri hayat standardı kapsamı dışında” tutulması gerekçesiyle yeni bendin (ı) eklenmesi önerilmiştir. Söz konusu önerge kabul edilerek yasa metnine eklenmiştir.²⁷¹⁰

Yine, Abbas İnceayan (Bolu) ve arkadaşları “taşıt sahiplerinden yalnız birisi için, bir hayat standardı vergisi tahakkuk edilmesiyle ilgili” ve “bir kamyonun sahibi beş kişiye, bu beş kişiye ayrı hayat standardı göstergesi uygulanıyor. Bu beş kişiye uygulanan beş ayrı hayat standardı göstergesinden dolayı, nakliyecilerimiz mağdur durumdadır” gerekçesiyle bir önerge vermiştir.

²⁷⁰⁸ A.k., ss. 511-512.

²⁷⁰⁹ A.k., ss. 512-513.

²⁷¹⁰ A.k., s. 514.

Komisyon ve Hükümet önergeye katılmadıklarını ifade ettikten sonra, önerge sahiplerinden İnceyan, önergenin gerekçesini anlatmak için söz almıştır. Bu açıklamadan sonra Hükümet adına Maliye Bakanı İsmet Attila (Afyon), önergenin olumlu olmasına rağmen yazım tekniği bakımından hatalı olduğunu, eğer yazım tekniği bakımından düzeltilirse kabul edilebileceğini belirtmiştir. Cevat Ayhan (Sakarya) da söz alarak, önergenin “bir taşıtın birden fazla sahibi olması halinde her birine ayrı ayrı tahakkuk ettirilen hayat standardı vergisinin ağır olması sebebiyle bunu hafifletmek için getirilmiş yerinde bir teklif” olduğunu belirtmiştir. Ancak, aynı şekilde birden fazla ortağı olan dükkânlar için de bu uygulamanın getirilmesi gerektiğini belirtmiş ve 10 dakika ara verilerek bu durumun tartışılmasını istemiştir. Verilen aradan sonra Maliye Bakanı İsmet Attila, ilgili konuda gerekli teknik çalışmanın yapıldığını belirterek, maddenin kabulü halinde, uygulamada güçlük çıkacağını söylemiştir. Bu ilavenin diğer maddelerle çelişeceği kanaatine vardıklarını, bir önceki maddede ifadesini bulan “hayat standardı temel gösterge tutarını yüzde 75’e kadar indirmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir” düzenlemesine dayanarak gerekli çalışmaları yapacaklarını ve ilgili işin teknik altyapısını oluşturacaklarını açıklamıştır. Önergeyi bu şekilde kabul etmeleri, durumunda Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı hareket etmekle karşı karşıya kalınacağını ifade eden Attila, ileride hazırlık yapmak ve Meclise getirmek üzere, bu önergeye karşı olduklarını söylemiştir. Hükümet’in kabul etmemesine rağmen önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir.²⁷¹¹

28. madde gerçek usulle vergi veren bir mükellefin, götürü usule uygun işlemler yapması ve bu da götürü usule uygun olması durumunda 1995 yılının başından itibaren götürü usule geçmesini düzenlemiştir. Bu madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), maddenin olumlu bir düzenleme olduğunu ve Grupları adına desteklediklerini ifade ettikten sonra, verginin alınabilmesi için nasıl bir ekonomik ortamın olması gerektiği üzerinde durmuştur.²⁷¹² ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), bir önceki yıl vergi yasalarında, götürü usulün kapsamının mümkün mertebe daraltılarak gerçek usule geçildiğini belirterek aslında, maliye politikası ve vergi politikası açısından da doğru olanın bu olduğunu ifade etmiştir. “Tam ve fonksiyonel bir ekonomik ortam olmadığından ve işsizlik had safhada bulunduğundan “marjinal sektör” dediğimiz ufak iş sahipleri, işportacılar veya biraz daha büyük kapsamdaki iş sahipleri, ister istemez, götürü usule devam etmektedir” tespitini yapan Maruflu, bu durumun ülkenin kendine özgü şartlarından biri olduğunu vurgulamıştır. Bu düzenleme ile “bir defa daha, bazı vatandaşlarımıza, bazı vergi mükelleflerine, götürü vergi için, belirli şartları yerine getirmek kaydıyla, bir şans” verildiğinin altını çizmiştir.²⁷¹³

²⁷¹¹ A.k., ss. 504-519.

²⁷¹² A.k., ss. 520-521.

²⁷¹³ A.k., ss. 521-522.

Geçici 43. madde üzerinde Genel Kurulda Grubu ve şahsı adına söz alan bulunmamıştır. Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının verdiği değişiklik önergesi “Önerilen değişiklikle, bu Kanunla yatırım indirimi kapsamına alınan bina yatırımlarından ve yükseltilmiş olan yatırım indirimi oranlarından, 1994 yılında yatırım teşvik belgesine bağlanmış yatırımların, 1.1.1995 tarihinden sonra yapılan harcamaların da faydalanması amaçlanmaktadır” gerekçesiyle kabul edilmiştir.²⁷¹⁴

Muzaffer İlhan (Muğla) ve arkadaşları 3.6.1949 tarihli 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun “Muafiyet” başlığını taşıyan 7. maddesine yeni bent (24. bent) eklenmesine yönelik yeni bir madde teklif etmiştir. Yeni eklenen bu düzenleme “Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin bankalardan kredi almalarını temin etmek maksadıyla kurulan ve kâr gayesi gütmeyen statüye sahip kredi garanti fonu şirketleri”nin de vergiden muafiyeti ile ilgilidir. Aynı konuda fakat biraz daha kapsamlı olmak üzere Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları yeni bir önerge vermiştir. Turhan Tayan ve arkadaşlarının önergesi daha geniş ve kapsamlı olduğu için söz konusu önerge dikkate alınmıştır. Yeni bir madde olmasından dolayı ilgili önerge müzakereye açılmış, madde üzerinde şahısları ve grupları adına söz alan bulunmadığından madde doğrudan oylanarak kabul edilmiştir.²⁷¹⁵

Yine Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları 30. madde olarak düzenlenmek üzere yeni bir madde teklifini Genel Kurula sunmuştur. Önerge “3.6.1949 tarihli ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 14. maddesinin altı numaralı bendinin ikinci paragrafına düzenlemenin içeriğine dâhil olmak için “kütüphane, müze, sanat galerisi, kültür merkezi ve sinema, tiyatro, opera, bale ve konser gibi kültürel ve sanatsal etkinliklerin sergilendiği tesisler” ifadesinin eklenmesi ile ilgilidir. Önergenin gerekçesi “Genel bütçeye dâhil idarelerden katma bütçeli idarelere, il özel idareleri ile belediyelere söz konusu tesislerin bağışlanması veya mevcut tesislerin işletilmesi amacıyla yapılacak bağış ve yardımların da, Kurumlar Vergisi mükelleflerince vergiye tâbi kazançlarından indirebilmelerine imkân” sağlamaktır. Önergeyi Komisyon ve Hükümetin olumlu bulmasından sonra müzakeresine geçilmiştir.

Yeni madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), düzenlemenin olumlu olduğunu belirtmiştir.²⁷¹⁶ RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) ise bu tip düzenlemelerin faydalı olabileceğini belirttikten sonra eleştirisini içerikten daha çok şekil üzerinde yoğunlaştırmıştır. O’na göre iktidar kanadı tasarıya yeni maddeleri oldubittiye getirerek eklemekte ve Komisyonlarda ve Genel Kurulda yeterince tartışılmadan yasalaşması için çaba sarf etmektedir. Bu nedenle tasarıya bu şekilde sonradan monte edilen düzenlemeleri tasvip etmediklerini belirtmiştir.²⁷¹⁷

²⁷¹⁴ A.k., ss. 522-523.

²⁷¹⁵ A.k., ss. 524-527.

²⁷¹⁶ A.k., s. 527.

²⁷¹⁷ A.k., ss. 528-529.

Tasarının dördüncü bölümünü “5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile İlgili Değişiklikler” başlığı oluşturmuş ve 31. maddeden itibaren düzenlenmiştir. 31. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), söz konusu düzenleme ile daha önce Anavatan Partisi dönemindeki uygulamaya dönülmek istendiğini iddia ederek, daha önce, değişiklik yapılırken “yanlış yaparsınız; yapmayın, yatırım indirimini düşmeyin” dediğini de hatırlatmıştır. Pakdemirli, kendi 8 senelik dönemlerinde bir kez vergi ile ilgili düzenleme yapmalarına rağmen, iktidarın 2 yıl içinde 5. kez vergi düzenlemesine gittiğini hatırlatarak, eleştirilerini ekonomik rakam ve vergi gelirlerini dikkatlere sunarak sürdürmüştür.²⁷¹⁸ RP Grubu adına söz alan Abdullatif Fırat (Erzurum), üzerinde görüşme yapılan maddede yapılan değişiklikle, yüzde 20 yatırım indiriminin, Kurumlar Vergisi kapsamından çıkarıldığını ifade etmiştir. Yatırımla hedeflenmesi gerekenin, “ülkenin sanayileşmesinin tamamlanması ve işsizliğin azalması, enflasyonun düşürülmesi olduğu halde, tam tersi bir uygulamayla karşı karşıya” olduğuna işaret etmiştir.²⁷¹⁹

Tasarının 32. maddesinden sonraki düzenlemelerin görüşülmesine 24.5.1995 tarihli 114. Birleşimde devam edilmiştir. 3.6.1949 tarihli ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun geçici 20. maddesinde değişiklik yapılmasına ve bu Kanuna geçici maddelerin eklenmesini içeren 32. madde üzerinde ANAP Grubu adına Gürhan Çelebican (İstanbul) söz almıştır. İlgili maddenin dördüncü fıkrasının “Kurumların iki tam yıl süreyle aktifinde yer almayan iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin satışından elde ettikleri kazançlar ile menkul kıymet veya gayrimenkul ticareti ile uğraşan kurumların ellerinde bulundurdıkları değerlerin satışından elde ettikleri kazançlar istisna kapsamı dışındadır” şeklinde düzenlendiğine dikkat çekmiştir. Çelebican, böyle bir düzenlemenin ileride oluşturabileceği olumsuzluğa işaret etmiştir. Çelebican’a göre, “kurumların gayrimenkullerinin ve iştirak hisselerinin satışından elde edilen kazançlara vergi istisnası getirilirken, gayrimenkul ticareti yapan kurumlarla, menkul kıymet ticaretiyle uğraşan kurumları bu haktan yararlandırmamanın haklı bir gerekçesi yoktur.” Ayrıca, “sadece, söz konusu şirketlerin ticarî emtiası mahiyetinde olan gayrimenkullerin ve menkul kıymetlerin satışından elde edilecek kazançların istisna dışında tutulması, mantığa ve hakkaniyete uygun olacaktır.”²⁷²⁰ Aynı madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu, konuşmasını Maliye Bakanının 1995 yılı bütçe konuşmasının eleştirisine ayırmıştır.²⁷²¹

²⁷¹⁸ A.k., ss. 530-531.

²⁷¹⁹ A.k., ss. 532-533.

²⁷²⁰ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 114, (24.5.1995), ss. 34-35.

²⁷²¹ A.k., s. 35.

Madde üzerinde şahsı adına söz alan H. Uluç Gürkan, düzenlemenin geriye dönük bir vergi uygulaması olduğunu vurgulayarak ilgili düzenlemenin bir vergi affı hükmünde olduğunu şu şekilde gerekçelendirmiştir:

*1.1.1994, yani, 1994 yılı başından itibaren uygulanması öngörülen bir vergi düzenlemesi yapılıyor. Vergi tekniği, vergi adaleti bakımından olağanüstü sakıncalı bir durumdur..., 1994 yılında, bir kurum eğer, iştirak hisselerini ya da gayrimenkulünü satmış, bunu kurum sermayesine ilave etmiş ise, Nisan 1995 sonuna kadar bununla ilgili beyannamesini vermiştir ve tahakkuk eden verginin de -eğer dürüst mükellef ise- ilk taksitini ödemiştir. Dolayısıyla, bu maddeyle -adını açık koyalım- bir vergi affı getiriyoruz.*²⁷²²

Gürkan'ın “çok açık, çok net bir kayırmacılık vardır, bir vergi affı vardır” tespitine karşılık Maliye Bakanı İsmet Atilla, söz alarak, düzenlemenin bir vergi affı içermediğini düzenlemenin, “yatırımın, işsizliğin azaltılması, özel sektörün güçlendirilmesi amacına matuf” olduğunu açıklamıştır.²⁷²³ Şahsı adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul) da, Gürkan'ın tespitlerinin doğru olduğunu vurgulayarak düzenlemenin bir vergi affı niteliğinde olduğunda ısrar etmiş ve maddede ifadesini bulan geriye dönük olarak düzenlenen tarihin değiştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.²⁷²⁴

Madde üzerine iki farklı önerge verilmiş, bunlardan Refik Aslan (Kastamonu) ve arkadaşlarının 23. maddenin (a) fıkrasının değiştirilmesine yönelik, verdikleri önerge kabul edilmezken, Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşlarının vermiş olduğu, ilgili maddenin son bendinin değiştirilmesine yönelik önerge kabul edilmiştir.²⁷²⁵

813 sıra sayılı Kanun Tasarısının 30. maddesinin -yeni numarasıyla 32. maddesinin- içinde yer alan geçici 24. maddesi hakkında görüşlerini açıklamak üzere Grubu adına söz alan Gürhan Çelebican (İstanbul), maddenin birinci fıkrasında, hâsılâtın yüzde 15'inin Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin tevsiki şartının konulduğunu söylemiştir. Ancak, getirilecek dövizin şekli ve özellikle zamanının belli edilmediğini belirterek, firmaların, yurtdışında yaptıkları işlerden avans ve hak ediş olarak elde ettikleri dövizlerin, makine, teçhizat, malzeme, hizmet alımları, işçilikler gibi maliyetlerini karşılamak için kullanıldığını belirtmiştir. Maliyet ile hâsılât farkının da kâr olarak oluştuğunu, kârın vergisi ödendikten sonra kalan kısmın ise, net kâr olarak ellerinde kaldığının altını çizmiştir. Bu bağlamda, tasarıda belirtildiği şekliyle, Türkiye'ye getirilmesi şart koşulan yüzde 15 oranıyla, net kâr kastediliyorsa, bu şartın karşılanmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.²⁷²⁶

²⁷²² A.k., ss. 36-37.

²⁷²³ A.k., s. 38.

²⁷²⁴ A.k., ss. 38-39.

²⁷²⁵ A.k., ss. 39-43.

²⁷²⁶ A.k., ss. 46-47.

Şahsı adına söz alan Engin Güner (İstanbul), düzenlemenin yerinde bir düzenleme olduğunu belirterek, Türkiye'deki imalat sanayi, kapasite kullanım oranı, makine sanayi, çimento üretimi gibi alanlardaki ekonomik daralma ile ilgili rakamları gündeme getirmiştir.²⁷²⁷ Madde üzerinde Gurhan Çelebican (İstanbul) ve arkadaşları bir önerge vermiş, ancak, önerge kabul edilmemiştir.²⁷²⁸

Tasarının çerçeve 32. maddesine geçici 24. maddeden sonra gelmek üzere geçici 25. maddenin eklenmesini ve müteakip geçici maddenin geçici 26. madde olarak yeniden numaralandırılmasını içeren İhsan Saraçlar (Samsun) ve arkadaşlarının vermiş olduğu teklif yeni bir madde olması sebebiyle ve hükümet ve komisyonun uygun bulmasıyla gündeme alınmıştır. Madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) söz almıştır. Maruflu, ilgili düzenlemelerle “yatırımların artması ve sanayinin ve ekonominin canlandırılması” için devletin fedakârlık yaptığını belirterek, böyle bir durumun ortaya çıkmasına, “ekonominin şu anda içine girmiş olduğu felç durumu”nun yol açtığını ifade etmiştir.²⁷²⁹ Şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), tasarıda birçok iyileştirmenin olduğunu vurgulayarak ilgili düzenlemenin de olumlu olduğunu dile getirmiştir. Eler, ayrıca Meclis'in çalışma düzeni ile ilgili olarak sürekli karar yetersayısı istenmesini eleştirerek komisyonlarda görevli olmasına ve çalışmasına rağmen oylamalarda sürekli ara vererek Genel Kurula gelmek zorunda olduğundan yakınmıştır.²⁷³⁰

Tasarının beşinci bölümünü “3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu ile İlgili Değişiklikler” oluşturmuş ve bu bölüm dördüncü oturumda görüşülmeye başlanmıştır. 33. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), bu madde ile “faaliyetleri, kısmen veya tamamen, deniz, hava, demiryolu taşıma araçlarının, yüzer tesis ve araçların kiralanması, çeşitli şekillerde işletilmesi olan mükelleflere” bu araçlarının imali, inşası, tadili, onarım ve bakımı ile ilgili hizmetlerin kapsam genişletmesinin yapıldığını belirtmiştir. Böyle bir düzenlemenin “gerek denizcilik sektörümüzün gelişmesi gerekse havacılık sektörümüzün gelişmesi gerekse demiryolu sektörümüzün gelişmesi açısından iyi niyetli olarak konulduğunu” düşünmek istediklerini ifade etmiştir.²⁷³¹

RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), kendisinden önce konuşan Anavatan Partisi sözcüsünün “Katma Değer Vergisini biz çıkardık” diyerek iftihar ettiğini, kendilerinin iktidara gelmesi durumunda ise, Refah Partisi olarak, Katma Değer Vergisini, kaldıracaklarını beyan etmiştir. Erdal, ilgili düzenlemenin de vergi indirimi olması dolayısıyla lehinde olduklarını belirtmiştir. Şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (İstanbul) ise, tasarının tüm eleştirilere rağmen olumlu olduğuna vurgu yapmıştır.²⁷³²

²⁷²⁷ A.k., ss. 47-48.

²⁷²⁸ A.k., s. 49.

²⁷²⁹ A.k., s. 51.

²⁷³⁰ A.k., ss. 51-52.

²⁷³¹ A.k., s. 56.

²⁷³² A.k., ss. 57-58.

Götürü usulde vergilendirmeye ilgili yeni düzenlemeleri içeren 34. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), götürü verginin, küçük mükellefleri veya geliri düşük olan mükellefleri korumak için olduğuna işaret etmiştir. Ancak, bunun da adaletle uygulanması konusunda sıkıntıların yaşandığını belirterek, Maliye Bakanlığının haklı olarak bütün vergi mükelleflerinin gerçek usulde vergilendirilmesini istediğini ve daha önceki vergi düzenlemelerinde buna yönelik bir takım düzenlemelerin olduğunu ifade etmiştir. Ayhan, “Bizim, Gelir Vergisinde hayat standardını kaldırmamız, götürü vergiyi de kaldırmamız; ama gerçek usulde vergiyi uygularken, belli gelir miktarlarına kadar da sıfır tabanlı vergi uygulamamız gerekmektedir” tespitini yaparak, böyle bir uygulamanın gelir grupları farklı olan mükellefleri rahatlatabileceğini vurgulamıştır.²⁷³³

ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), bir ülkede ekonomik işlemlerin belgeli olması durumunda vergi tahakkukunun da yüksek olacağına işaret etmiştir.²⁷³⁴ Şahsı adına söz alan Abit Kıvrak (Konya) ise, maddenin, “yeni şekliyle, götürü mükelleflere, KDV açısından, eskiye göre, nispeten bir rahatlama” getirdiğini ancak “götürünün kapsamının daraltılması için pek bir şey ifade” etmediğini belirtmiştir. Yapılan düzenlemenin “kaldırılan götürülere tepkileri azaltmak için, âdeta elmalı şeker rolü” oynadığını savunmuştur. Yine şahsı adına söz alan, Ahmet Özdemir (Tokat), Katma Değer Vergisi oranlarının düşürülmesi mecburiyetine dikkat çekmiştir.²⁷³⁵

Vergide beyan usulünü düzenleyen maddelerden biri olan 35. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), vergi iadesi ile ilgili ANAP iktidarı döneminde getirilen düzenlemenin, artık cazibesini yitirdiğini ifade etmiştir.²⁷³⁶ RP Grubu adına söz alan Abdullatif Şener (Sivas), görüşülmekte olan düzenlemenin Katma Değer Vergisi Kanununun 17. maddesinin birinci fıkrasında sayılan kurum ve kuruluşlara ilişkin olduğunu söylemiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, “sadece vergiye tabi işlemlerin bulunduğu dönemler için ilgili kuruluşlara beyanname verilmeye, beyanname yerine kaim olmak üzere işleme esas olan belgeleri kabul etmeye ve bu mükelleflere ait vergilerin beyan ve ödeme zamanı ile tahsiline ilişkin usul ve esasları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkili” kılınmıştır. Düzenlemenin esasının “bir taraftan mükelleflerin yükünü hafifletmeye, diğer taraftan da idarenin üzerindeki kırtasiye baskısını, işlem lüzumsuzluğunu ortadan kaldırmaya yönelik” olduğunun altını çizmiştir. Şener sözlerini, “bu düzenleme, bir taraftan idareyi gereksiz işlemlerden kurtaracaktır; diğer taraftan da, aslı amacı iktisadî olmayan söz konusu organizasyonları birtakım ek külfetlerden kurtarmış olacaktır” tespitiyle bitirmiştir.²⁷³⁷

²⁷³³ A.k., ss. 61-62.

²⁷³⁴ A.k., ss. 62-63.

²⁷³⁵ A.k., ss. 63-65.

²⁷³⁶ A.k., ss. 65-66.

²⁷³⁷ A.k., ss. 66-67.

36. madde “Beyanname vermek mecburiyetinde olan mükellefler ile vergi kesmekle sorumlu tutulanlar, bir vergilendirme dönemine ait Katma Değer Vergilerini, beyanname verme süresi içinde ödemeye mecbur” olduklarına ilişkindir. Bu madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), madde ile “götürü Gelir ve götürü Katma Değer Vergisini bir arada ödeyerek, bu şekilde, mükellef açısından bir rahatlatma öngörüldüğünü” söylemiştir. Bunun, yine, götürü Gelir Vergisiyle irtibatlandırılması suretiyle, üç eşit taksitte ödenmesi hükmü” de getirilerek mükellefi rahatlatan bir düzenleme olduğunu açıklamıştır.²⁷³⁸

Tasarıda 37. maddede iki geçici madde düzenlenmiştir. 10. ve 11. geçici madde olarak numaralandırılan bu maddelerden ilkiyle, tam mükellefiyete tabi kurumların, 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun geçici 23. maddesi kapsamındaki teslimleri, vergiden müstesna tutulmuştur. Madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz’a (İstanbul) göre, “Kurumlar Vergisi Kanununda öngörülen söz konusu istisna hükümlerine işlerlik kazandırmak, işletmelerin finansman sıkıntılarını gidermek ve şirketlerin aktifinde kayıtlı kıymetlerin satışını kolaylaştırmak amacıyla Katma Değer Vergisi Kanununa eklenen geçici 10. maddeyle, şirketlerin aktifinde kayıtlı kıymetlerin satışı, Katma Değer Vergisinden istisna edilmek” istenmiştir.²⁷³⁹ Yine aynı maddenin altında düzenlenen geçici 11. madde ile “götürü usule tâbi mükelleflerden 1995 vergilendirme dönemine ait katma değer vergisi aranmaz” hükmü getirilmiştir. Bu madde üzerinde RP Grubu adına Ali Oğuz söz almış ve madde de belirtilen hükmü şu şekilde izah etmiştir:

*Kanunun, Katma Değer Vergisinde götürü mükelleflerle ilgili hükümlerinin 1.1.1996 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, Katma Değer Vergisinde götürü mükelleflerle ilgili olarak, bu kanunla değiştirilen eski hükümlere göre, götürü mükelleflerin bir takvim yılına ait vergisi, eski yıl içinde beyan edilip ödenmekteydi. Değişiklikle tarh, tahakkuk ve ödeme, Gelir Vergisine paralel olarak cari yıla alınmıştır.*²⁷⁴⁰

37. madde üzerinde, özelleştirme işlemlerinin teşviki ve hızlandırılması amacıyla Katma Değer Vergisi Kanununa eklenen bir hüküm ile 4046 sayılı Kanun kapsamında yapılacak teslim ve kiralamaların Katma Değer Vergisinden istisna edilmesini öngören bir önerge Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları tarafından verilmiştir. Genel Kurulda ilgili önerge kabul edilmiştir.²⁷⁴¹

Oyun salonları ve kumar oynatan yerlerin bir sahibinin olması, bunların disipline edilmesi ve kontrol edilmesi ve kontrolden Millî Piyango İdaresi Genel Müdürlüğünün yetkili olduğu ile ilgili düzenlemeleri içeren 38. madde üzerinde ANAP grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul), söz almıştır. Kumarhanelerin turizm açısından açıldığını ve buralara sadece turistlerin girmesi gerektiğini, giriş ve çıkışların mutlaka kimlikle ve pasaportla olması hususunu belirtmiş; ancak, Millî Piyango İdaresi Genel Müdürlüğünün bu kontrolleri düzgün yapacağına inancının olmadığını belirtmiştir.²⁷⁴²

²⁷³⁸ A.k., ss. 67-68.

²⁷³⁹ A.k., ss. 68-69.

²⁷⁴⁰ A.k., s. 69.

²⁷⁴¹ A.k., s. 70.

²⁷⁴² A.k., ss. 71-72.

RP Grubu adına Lütfü Esengün (Erzurum) söz alarak, “Türk Ceza Kanununda, kumar oynamak ve oynatmak suçtur” hükmünün olmasına rağmen “gazino adı altında, sözde turistlere, yabancılara yönelik, ama kapısı herkese açık olan, büyük paraların döndüğü, zenginlerin müşteri olduğu yerlerde kumar” oynamanın serbest olduğunu vurgulamıştır. Refah Partisi’nin iktidarında, ister gazinoda ister başka mahalde kumar oynatmanın her türlüünü yasaklayacaklarını ve Milli Piyango İdaresi, spor toto, spor loto gibi yerleri yasaklayacaklarını ifade etmiştir.²⁷⁴³ Ali Oğuz (İstanbul) da söz alarak bir önceki konuşmacının ifade ettiklerine paralel noktalara temas etmiştir.²⁷⁴⁴ Madde ile ilgili olarak Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşları, maddenin özünü değiştirmeyen ancak yazım tekniği ve bazı ifadelerin daha açık olarak yazıldığı bir önerge vermiş ve önerge kabul edilmiştir. Yine, Altıncı Bölümden; yani, 39. maddeden evvel bir geçici maddenin eklenmesi ile ilgili İhsan Saraçlar (Samsun) ve arkadaşlarının önergesi muhalefet partilerinin itirazlarına ve maddelerin yeterince tartışılmadığı yönündeki uyarılarına rağmen tartışılmadan oylanarak kabul edilmiştir.²⁷⁴⁵

Tasarının son ve altıncı bölümü olan kısım “Kaldırılan Hükümler” başlığıyla 39. maddeden itibaren düzenlenmiştir. İlgili maddenin görüşülmesine, 25.5.1995 tarihli 115. Birleşimde devam edilmiştir.²⁷⁴⁶ ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), tasarının getirdiği yeni düzenlemeyle bazı alanlarda olumlu iyileştirmeler yapılmasına rağmen Maliye ve Hazinesin gelir kaybına uğrayacağını iddia etmiştir.²⁷⁴⁷ RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) ise, vergi düzenlemelerin sık sık değişmesini eleştirerek, vergi kanunlarında üzerinde düşünülmüş planlı bir politikanın olmadığını ifade etmiştir.²⁷⁴⁸ Şahsi adına konuşan Fethullah Erbaş (Van), toplanan vergilerin yerinde kullanılmadığından yakınlık, kendi seçim bölgesiyle ilgili yatırımların yetersizliğine değinmiştir.²⁷⁴⁹

Yürürlük maddesi olan 40. madde üzerinde söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), bu yürürlük maddesinin bir af maddesi niteliği taşıdığını belirterek düzenlemeyi eleştirmiştir.²⁷⁵⁰ Salih Kapusuz (Kayseri), aynı durumu vurgulayarak yürürlük tarihinin 1.1.1994 tarihinden itibaren başlatılmasının nedenini 8 ay önce yapılan değişiklikle yapılan yanlışlığın düzeltilmesi için gösterilmiş bir çaba olarak yorumlamış ve geçmişin hatası olarak böyle bir düzenlemenin yapıldığının altını çizmiştir. Şahsi adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), ise önceki

²⁷⁴³ A.k., ss. 72-73.

²⁷⁴⁴ A.k., ss. 73-74.

²⁷⁴⁵ A.k., s. 76.

²⁷⁴⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 115, (25.5.1995), s. 98.

²⁷⁴⁷ A.k., ss. 99-100.

²⁷⁴⁸ A.k., ss. 100-103.

²⁷⁴⁹ A.k., ss. 103-104.

²⁷⁵⁰ A.k., ss. 105-106.

konuşmacıların madde hakkında değindiği çelişkilere örnekler vermiştir.²⁷⁵¹ Yürürlük maddesinin, tasarıya yeni maddeler eklenmesi dolayısıyla yeniden düzenlenmesi gerekçesiyle İlhan Saraçlar (Samsun) ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilirken, Faruk Saydam (Manisa) ve arkadaşlarının önergeleri ise benzer bir düzenleme olduğu için işleme konulmaya gerek duyulmamıştır.²⁷⁵²

Yürütme maddesi olan 41. madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul), RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya), şahsı adına Kadri Güçlü (Bursa), söz alarak genelde hükümetin ekonomi politikaları üzerinde eleştirel konuşmalar yapmıştır.²⁷⁵³ Konuşmaların ardından maddelerin tümünün oylanması açık oylama yapılmıştır. Açık oylamada toplam 189 oy kullanılırken, tasarıya 164 kişi kabul, 18 kişi ret yönünde 7 kişi çekinse oy kullanmıştır. Böylece tasarı kabul edilerek kanunlaşmıştır. Tasarının kabul edilmesinden dolayı Maliye Bakanı İsmet Attila (Afyon) bir konuşma yaparak Genel Kurul'a katkılarından dolayı teşekkür etmiştir.²⁷⁵⁴

5.4.7. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanında Düzenlemeler

5.4.7.1. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3997)

“Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/666),” Millî Savunma Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 13.12.1993 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının genel gerekçesinde “5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun 72. maddesinin son fıkrasına göre, harp malullüğünü gerektiren görevler ile güven ve asayişin sağlanmasına yönelik görevler nedeniyle geride dul ve yetim bırakmadan hayatlarını kaybeden iştirakçilerin muhtaç baba veya analarına, ölüm tarihini takip eden aybaşından geçerli olarak aylık bağlanmaktadır” hükmü hatırlatılmıştır. Bu hatırlatmadan sonra, “ancak, Emekli Sandığından veya başka bir sosyal güvenlik kurumundan herhangi bir şekilde aylık alanlar, aylıklarından başka bir gelirleri olmasa ve çocuklarından intikal edecek aylık, almakta oldukları aylıktan fazla olsa dahi, anılan maddedeki muhtaçlık şartı nedeniyle bu aylıktan yararlanamadıkları” belirtilmiştir.²⁷⁵⁵ Bu gerekçelendirmelerin ardından kanuna niçin ihtiyaç duyulduğu Plan ve Bütçe Komisyonunun raporunda şu şekilde özetlenmiştir:

5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununda; kendisini ve Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre bakmaya mecbur olduğu ailesi fertlerini geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmayanların, bu Kanunun uygulanmasında “muhtaç” kabul edileceği belirtilmiş ise de, uygulamada muhtaçlığı kesin hatlarıyla tespit etmek mümkün olmamakta, günümüzün ekonomik şartlarında geçim endeksi sürekli değişkenlik arz ettiğinden, muhtaçlık belgelerini tanzim eden makamlarca esas alınan kriterler de değişmektedir.

²⁷⁵¹ A.k., ss. 107-110.

²⁷⁵² A.k., ss. 110-113.

²⁷⁵³ A.k., ss. 114-120.

²⁷⁵⁴ A.k., s. 121.

²⁷⁵⁵ S. Sayısı: 620, “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/666)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113’ün sonuna ekli (8.6.1993), s. 1.

Bilindiği üzere, çeşitli sosyal güvenlik kurumlarınca bağlanan aylıklar, genelde düşük seviyelerde bulunmakta, bu kurumlardan aylık alıp da başka bir geliri olmayan ve günün ekonomik şartlarında geçimlerini zor sağlayan bu kişilerin genel anlamda “muhtaç” addedilmesi mümkün iken, aylık almaları nedeni ile 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu uyarınca “muhtaç” kabul edilmesi mümkün olmamakta, bu nedenle, vatanları uğruna hiç çekinmeden canlarını feda eden şehitlerimizin geride kalan baba veya anaları, çocuklarının yardım ve desteğine muhtaç iken, onları kaybetmek yetmiyormuş gibi, çocuklarından bağlanacak maaştan da mahrum bırakılmakta, bu durum, şehitlerin baba veya analarını mağdur etmekte ve yakınmalarına neden olmaktadır.

Tasarı ile 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun 72. maddesinin son fıkrası kapsamına giren baba veya anaların mağduriyetlerinin önlenmesi amacıyla, anılan fıkra da yer alan “muhtaç” ibaresinin fıkra metninden çıkarılması suretiyle, söz konusu kişilere aylık bağlanabilmesi için muhtaçlık şartının aranması esası kaldırılmakta ayrıca yeni düzenlemenin yürürlüğe gireceği tarihten önce, anılan fıkra kapsamına giren baba veya analardan muhtaç olduklarını belgeleyememeleri nedeni ile kendilerine aylık bağlanamamış olanlara, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren on sekiz ay içerisinde müracaat etmeleri halinde, geçmişe yönelik malî hak doğurmamak kaydıyla aylık bağlanması öngörülmektedir.”²⁷⁵⁶

Meclis Başkanlığınca 12.1.1994 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen Tasarı komisyonun 23.2.1994 tarihli 41. Birleşiminde, Hükümeti temsilen Millî Savunma Bakanı Başkanlığında Maliye Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü temsilcilerinin katılımlarıyla incelenip, görüşülmüştür. Yapılan görüşmeler sonucunda tasarı ve gerekçesi Komisyonunda benimsenerek maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Komisyonunda tasarının 1. ve 2. maddesi ile ilgili bir takım düzeltmeler ve küçük değişiklikler yapıldıktan sonra Genel Kurulun onayına sunulmak üzere 25.2.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.²⁷⁵⁷

Genel Kurulun 8.6.1994 tarihli 113. birleşiminde görüşülmeye başlanan tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına Kemalettin Göktaş (Trabzon) söz almıştır. Konuşmasına tasarının olumlu bir düzenleme olduğunu belirterek hazırlayanlara teşekkür ederek başlamıştır. Göktaş, iktidarın her düzenlemesine muhalefet etmediklerini bu tasarıda olduğu gibi destek verdiklerini belirtmiştir. Yapılan düzenleme ile “bir yerden emekli, malûl veya dul ve yetim aylığı almayan, herhangi bir şekilde geliri olmayan ve muhtaç olduğunu belgeleyenler, anılan madde hükmünden” yararlanabileceklerini ifade etmiştir. Ancak, “Emekli Sandığından veya başka bir sosyal güvenlik kurumundan herhangi bir şekilde aylık alanlar ise, aylıklarından başka geliri olmasa ve çocuklarından intikal

²⁷⁵⁶ A.k., ss. 3-4.

²⁷⁵⁷ A.k., ss. 4-5.

edecek aylık, almakta oldukları aylıktan fazla olsa dahi, söz konusu maddedeki “muhtaçlık” şartı nedeniyle bu aylıktan” yararlanamayacaktır. Kanunla beraber, kendisinin, o diğer sosyal güvenlik kuruluşlarından almış olduğu çok düşük maaşa bakılmaksızın, çocuğu şehit olan aileye maaş bağlanması hükmünü getirildiğini ifade eden Göktaş, RP olarak tasarıyı desteklediklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁷⁵⁸

ANAP Grubu adına söz alan Güneş Taner (İstanbul) ise, ANAP iktidarı döneminde Emekli Sandığı Kanununda bazı değişikliklerin yapıldığını belirterek sözlerine başlamıştır. Üzerinde konuşulan tasarının iyi bir kanun tasarısı olduğunu ancak yeterliliğinin tartışılmalı olduğunu söylemiştir. Maddelerde belirtilen rakamların düşük olduğunun altını çizen Taner, rakamların artırılmasını istemiştir. 1. maddede, “ölüm tarihini takip eden aybaşından geçerli olarak aylık bağlanır” ifadesinden sonra diğer maddede “geçmişe yönelik malî hak doğurmak kaydıyla” dendiğini belirten Taner, bunun “şehit ailesi evrakını toparlayamamış, çocuk da bundan bir sene evvel şehit olmuş; evrak tamamladıktan 18 ay sonra bu ailelere maaş bağlayacak ve 19 uncu ayda da maaş vereceksiniz” anlamına geldiğini ifade etmiştir. Taner, 19 aylık bu cüzi parayı devletin vermesi gerektiğini öne sürmüştür.²⁷⁵⁹

DYP Grubu adına söz alan Melih Papuçcuoğlu (Balıkesir), tasarı Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülürken Hükümetin teklif ettiği metnin kendisinin verdiği önergeyle son şeklini aldığını belirtmiş, hazırlanan metinle, bir şehit babasının, yaklaşık olarak, 6 milyon lira civarında aylık alması icap ettiği sonucuna vardıklarını açıklamıştır. Bakanlar Kurulu kararıyla, bu aylıkların iki katına kadar çıkarılma yetkisinin tasarı metninde mevcut olduğunu vurgulayan Papuçcuoğlu, bu hususun milletvekillerinin dikkatinden kaçtığına işaret etmiştir. Güneş Taner’in konuşmasında ifadesini bulan “şehit olma tarihinden sonra aylık bağlanması hususunun” da izaha muhtaç olduğunu belirterek gerekçesini şu şekilde temellendirmiştir:

*... bu tasarı, 3.11.1980 tarihinden sonra şehit düşenler hakkında sevk edilmiş bulunmaktadır. Hükümetin teklif ettiği metin de böyledir, Plan ve Bütçe Komisyonunun kabul ettiği metin de bu şekildedir. Bu itibarla, 3.11.1980 tarihinden itibaren şehit maaşı almaya hak kazanmış olan baba, ana veya çocukların, hak sahibi kişilerin, başvuru tarihinden itibaren bunun geçerlilik kazanacağı tabiidir ve Emekli Sandığı Kanununun diğer hükümlerinin uygulanması da bu yöndedir. Bu itibarla, geçmişe yönelik malî hak tanımamak kaydıyla -ki, bence bu hüküm doğrudur. Biraz da düzenleyen kişi olmak bakımından bunun savunmasını yapıyorum- müracaatlarını takip eden aybaşından itibaren aylık bağlanacağı tasarıda hükme bağlanmıştır.*²⁷⁶⁰

²⁷⁵⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113, (8.6.1993), ss. 266-267.

²⁷⁵⁹ **A.k.**, ss. 263-264.

²⁷⁶⁰ **A.k.**, ss. 265-266.

Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut'un (İzmir) ardından²⁷⁶¹ hükümet adına Milli Savunma Bakanı Mehmet Gölhan (Sakarya), söz almıştır. Gölhan, “daha evvel çıkarılmış olan yasalarda yer alan “muhtaçlık” belgesi şartının bir sübjektif durumu ortaya koyduğu için, bunu kanıtlamanın “müşkûlat” arz ettiğini söylemiştir. Bunun için herhangi bir şekilde üç, beş dönüm arazisi olan bir vatandaşın “muhtaçlık” belgesi getirebilmesinin oldukça güç olduğunu ve takdirin bunu inceleyen bürokratlara kalmış olduğundan ilgili kişilerin zor durumlarda kaldığını açıklamıştır. Yapılan düzenlemenin bu sübjektifliği giderdiğinin altını çizmiştir.²⁷⁶² Gölhan'ın konuşmasından sonra tasarının tümü üzerinde görüşmeler tamamlanmıştır.

Tasarının 1. maddesi 8.6.1949 tarihli ve 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 7.5.1986 tarihli ve 3284 sayılı Kanunla değişik 72. maddesinin son fıkrasını şu şekilde değiştirmiştir:

Bu Kanunun 64. maddesinin (a, b, c, ç, d ve e) fıkralarında açıklanan durumlardan dolayı veya 3.11.1980 tarih ve 2330 sayılı Kanun ile bu Kanuna ek 2566 sayılı Kanun kapsamında mütalaa edilen görevler nedeniyle hayatlarını kaybetmiş bulunan iştirakçilerin baba veya analarına, ölüm tarihini takip eden aybaşından geçerli olarak aylık bağlanır. Babaya bağlanan aylık, diğer dul ve yetimlerin bulunması hali de dahil, ana ve babaya eşit olarak paylaştırılarak ödenir. 3.11.1980 tarih ve 2330 sayılı Kanun ile bu Kanuna ek 2566 sayılı Kanun kapsamında mütalaa edilen görevler nedeniyle bağlanan aylıklar Bakanlar Kurulu Kararıyla iki katına kadar çıkartılabilir. Bu halde Sosyal Güvenlik Kurumlarınca bağlanan aylık ile ödenen aylık arasındaki fark Hazineден tahsil edilir.

1. madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Marufu (İstanbul), şahsı adına Güneş Taner (İstanbul) ve Hüseyin Erdal (Yozgat) söz almıştır.²⁷⁶³

Tasarının 2. maddesi 5434 sayılı Kanuna geçici madde eklemiş ve “maddenin yürürlüğe girmesinden önce 5434 sayılı Kanunun 72. maddesinin son fıkrası kapsamına girenlerden muhtaç olduklarını belgeleyememeleri nedeniyle kendilerine aylık bağlanmamış baba veya analara, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra geçmişe yönelik malî hak doğurmamak kaydıyla, müracaatlarını takip eden aybaşından itibaren aylık bağlanır” hükmünü getirmiştir. 2. madde ve yürürlük ve yürütme maddeleri olan 3. ve 4. madde ile ilgili söz alan olmamıştır. Tasarının oylanarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.²⁷⁶⁴

²⁷⁶¹ A.k., ss. 264-265.

²⁷⁶² A.k., ss. 266-267.

²⁷⁶³ A.k., ss. 267-269.

²⁷⁶⁴ A.k., ss. 269-270.

5.4.7.2. Kamu Personeli ile Emeklilerin Mali ve Sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yetki Kanunu (4066)

“Kamu Personeli ile Emeklilerin Mali ve Sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yetki Kanunu Tasarısı (1/821),” 20.1.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına iletilmiş ve oradan Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. Tasarı 772 sıra sayısı ile Plan ve Bütçe Komisyonunun raporuyla birlikte Genel Kurul’un gündemine 24.1.1995 tarihinde dağıtılmıştır. Tasarının gerekçesinde kamu kurum ve kuruluşlarında görevli memurlar ile diğer personelin yürütmekte oldukları kamu hizmetlerinin etkinliğini artırmak, bu personel ile emeklilerin mali ve sosyal haklarında iyileştirmeler yapmak ve ücret sisteminin adil bir şekilde gelişmesini sağlamak üzere Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmesinin öngörüldüğü belirtilmiştir. Tasarıda, Anayasanın 91. maddesine uygun olarak yetki kanununun amacı, kapsamı, gözönünde bulundurulacak ilkeler ile yetki süresi ifade edilmiş ve bu süre içinde Bakanlar Kurulunun birden fazla kanun hükmünde kararname çıkarabilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, Bakanlar Kuruluna verilen yetkinin süresi altı ay olarak belirlenerek yetki süresi içinde Bakanlar Kurulunun birden fazla Kanun Hükmünde Kararname çıkartabileceği hükme bağlanmıştır.²⁷⁶⁵

Plan ve Bütçe Komisyonunun raporunda tasarının komisyonun 24.1.1995 tarihinde yaptığı 33. Birleşimde Hükümeti temsilen Maliye Bakanının Başkanlığında Maliye Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılmalarıyla incelenip görüşüldüğü ifade edilmiştir. Komisyonunda, tasarının geneli üzerindeki müzakereler sırasında verilen bir önerge ile tasarının Anayasaya uygunluğunun tespiti amacıyla öncelikle Anayasa Komisyonunda görüşülmesi istenmiştir. Yapılan görüşmelerde söz konusu yetki ile memur ve emeklilerin mali ve sosyal haklarında iyileştirmeler yapılmasının amaçlandığı ve İçtüzüğü’nün 39. maddesi uyarınca, Komisyonların kendilerine havale edilen tasarı veya tekliflerin ilk önce Anayasanın metin ve ruhuna aykırı olup olmadığını tetkik etmekle yükümlü oldukları vurgulanmıştır. Bu nedenle söz konusu yetki kanun tasarısının Anayasa Komisyonuna havale edilmesine gerek olmadığı mütalaa edilerek önergenin reddine karar verilmiştir. Komisyon görüşmeleri sırasında personel rejimine ilişkin düzenlemelerin Kanun Hükmünde Kararnameler yerine ayrıntılı olarak çıkarılacak kanunlarla düzenlenmesinin daha yararlı olacağı, Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi veren bu tasarının Anayasanın başlangıç bölümünde yer alan “Kuvvetler ayrımı” ilkesine aykırı olduğu eleştirisi yapılmıştır. 91. maddede kararname kapsamına giren konuların belirlendiği, konunun bu kapsamda bulunmadığı, personel rejiminin köklü bir sistemle düzenlenmesinin uygun olacağı

²⁷⁶⁵ Sıra Sayısı 772, “Kamu Personeli ile Emeklilerin Mali ve Sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yetki Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/821),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 72’nin sonuna ekli, (26.1.1995), s. 1.

vurgulanmıştır. Ayrıca, Bütçe görüşmeleri sırasında kaynak yetersizliği nedeniyle iyileştirmelerin sınırlı tutulduğu, bugün bu imkânın nasıl sağlandığı, memur ve emeklilerin malî ve sosyal haklarının ivedilikle iyileştirilmesinin kaçınılmaz olduğu, bu konunun siyasî malzeme olarak kullanılmaması gerektiği, memurların ve emeklilerin malî sorunlarının ancak memura sendika hakkı verilmesi suretiyle çözümlenebileceği şeklinde eleştiriler seslendirilmiştir.

Bu eleştirilere Hükümet adına yapılan açıklamalarda tasarı ile yapılacak iyileştirmelerin, değişik hizmet sınıflarında görevli 930 bin kamu çalışanını, 911 bin memur emeklisini ve 2,2 milyon işçi emeklisi olmak üzere toplam 4,5 milyon kamu görevlisini kapsadığı söylenmiştir. Ayrıca, kamu görevlileri için bütçe kanunu dışında iyileştirmeler de düşünüldüğünün daha önceden belirtildiği, iyileştirmeler için gerekli malî kaynağın bir kısmının bütçeden sağlanacak tasarruflarla, bir kısmının ise gelir tahsilâtlarındaki artışlarla karşılanacağı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Komisyonunda, tasarının 1. maddesinin, sağlık personelinin mecburî hizmete ilişkin yükümlülüklerini de kapsama dahil edecek şekilde yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, tasarının 2. maddesinin, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ile TBMM Teşkilatlarının yürütme yetkilerinin, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ile TBMM Başkanına ait olması nedeniyle, 1. fıkra da yer alan kararnameler ibaresinden sonra, söz konusu teşkilatların kapsam dışında tutulmalarına ilişkin bir hükmün ilave edilmesi ve diğer maddelerin aynen kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Komisyon raporuna M. Nedim Budak, Gürhan Çelebican, Süleyman Hatinoğlu ve Nevşat Özer tasarının Anayasa Mahkemesinin bu konuda evvelce verdiği kararlara aykırı olması ve iyileştirilmelerin Kanun Hükmünde Kararname ile değil, Kanunla yapılması gerektiği gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuştur. Ayrıca, Mustafa Ünal ve Zeki Ergezen rapora, tasarının Anayasanın 91. maddesine açıkça aykırı olduğu, Anayasa Komisyonunda görüşülmesi gerektiği, Meclisin dışlandığı ve Hükümetin antidemokratik bir tavır içerisinde olduğu gerekçeleriyle muhalefet şerhi koymuştur. Selçuk Maruflu da ülkedeki ekonomik buhrandan bahsederek Devlet Personel Yasasının dejenere olduğu gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuş ve kamu personelinin tümünü kapsayacak dengeli, düzenli, kapsamlı, yeni bir personel rejimi yasası istemiştir.²⁷⁶⁶

Tasarı üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 25.1.1995 tarihli 72. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında başlanmıştır.

Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin), personel rejimiyle ilgili bir tasarıya karşı olmadıklarını söylemiş ancak Anayasa Mahkemesinin bazı kanunlarda yapılacak düzenlemelerle ilgili yetki yasalarını, 1993 ve 1994 yıllarında, ortalama olarak dört beş kere iptal ettiğini hatırlatmıştır. Mahkemenin iptal gerekçelerinde personelle ilgili özlük haklarının düzenlenmesinin yetki yasasıyla olmayacağını belirtildiğine vurgu yapan Hatinoğlu, bütün siyasî parti gruplarının bir araya

²⁷⁶⁶ A.k., ss. 2-3.

gelerek yeni bir personel rejimi oluşturmalarını istemiştir. Hatinoğlu'na göre, 1975'ten beri yürürlükte olan 657 sayılı Personel Kanununda bir çok kez değişiklik yapılmış ve Türkiye'deki personel rejimindeki aksaklık palyatif tedbirlerle, yetki kanunlarıyla düzeltilemez. Hatinoğlu, Hükümetin 12.1.1995 günü Bakanlar Kurulu kararıyla, bütün bakanların imzasını taşıyan kanun tasarısıyla Meclise geldiğini ancak, Plan ve Bütçe Komisyonunda, ANAP Grubunun personel rejiminin kısmen düzeltme amacıyla 30'un üzerinde önerge hazırladığını görünce hiçbir gerekçesi olmadan tasarıyı geri çektiğini söylemiştir. Konuşmasında Maliye Bakanı İsmet Attila'yı eleştiren Hatinoğlu, pazarlara uğrayıp vatandaşın halini görmeye çağırmıştır. O'na göre Hükümet, personel rejimini tümünden düzenlemeden gelen baskılara göre kararnameler çıkaracaktır. Başbakan Çiller'in "ben memuru enflasyona ezdirmeyeceğim" sözünü de değerlendiren Hatinoğlu, memurun "üzerinden dozer" geçtiğini, "pestil haline" geldiğini savunmuştur. Hükümet verdiği sözlerde durmamaktadır:

*Allah aşkına ne yaptınız, bunları bir izah edin? Yaptığınız hiçbir şeyi görememekteyiz. Tek şey yaptınız, yüksek faizle zenginleri, daha zengin yaptınız ve hâlâ, yüksek faizle, kur farklarıyla oynayarak, maalesef, çok güzel şeyler yapıyorsunuz; sizi tebrik ederim; ama memuru, çalışanı, işçiyi düşündüğünüz yok... Askerliği önce kısalttınız, sonra artırdınız. Erken emekliliği getirdiniz; sosyal kuruluştan, Emekli Sandığını, Bağ-Kur'u ve SSK'yı perişan ettiniz. Şimdi, tekrar yaş hadlerini yükseltmek mecburiyetindesiniz. Yeşil kartı getirdiniz; maalesef, millete yeşil kefen oldu, öyle devam ediyor. Şu anda, yeşil kartın paraları ödenmemiş, hastaneler perişan.*²⁷⁶⁷

Hükümetin memur yürüyüşlerindeki tavrını da eleştiren Hatinoğlu, bu yetki yasasıyla beraber memura verilecek her şeyi desteklemekle birlikte Hükümete güvenmediğini belirtmiştir.

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya) bu tasarıdan on gün evvel aynı isim altında personel rejimini tanzim eden bir kanun tasarısının Meclise gönderildiğini hatırlatmıştır. Ancak bu tasarıda, sadece üst düzeydeki bürokratların durumlarını düzeltici birtakım tertipler getirilmiş olduğu halde, dereceleri daha aşağıda olan memurların mali ve sosyal haklarını düzeltici bir hükmün bulunmadığını belirtmiştir. Bu tasarının geri çekilmesi ile tasarı metnine, alt derecede olanların oluşturduğu çoğunluğun da hak ve hukukunu düzeltecek birtakım iyileştirmeler yapılacağı ve bu tasarının tekrar, komisyona getirileceği zannedilmiştir. Ancak, Hatip'e göre, yeni gelen tasarı, memurların çoğunluğunun ücretlerine zam ve sosyal durumlarını iyileştirme içermemekte, Meclisi "by-pass edecek" bir yetki talebi içermektedir. Hatip, Refah Partisi olarak, kamu personelinin "feci olan mali ve sosyal durumunu düzeltecek her teşebbüsün" yanında olduklarını vurgulamıştır.

²⁷⁶⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 72, (26.1.1995), ss. 325, 322-326.

Türkiye’de, ücret rejiminin 657’ye göre bir ücret tablosu esas alınarak belirlendiğini belirten Hatip, ek gösterge uygulamalarının alt derecedeki memurların aleyhine bir durum ortaya çıkardığını söylemiştir. Tazminatların da alt derecedeki memurların durumunu biraz daha aşağıya çektiğine işaret eden Hatip, 657’ye tâbi olan kamu personeli arasındaki ücret dengelerini koruyacak bir ücret artışı politikası izleyerek düşük ücretlilerin yaşam düzeyini korumanın toplum düzeni ve huzuru için önemine değinmiştir. Hükümetin toplanan vergilerin hepsini faiz ödemesine ayırdığını iddia eden Hatip, Hükümetin düşük ücretlilerin durumunu düzeltmeden baskı gruplarının elinden kurtulmak için, kısmi iyileştirmelerle konuyu geçiştirmek taraftarı olduğunu ve yetki talep edilmesiyle bunun ispatlandığını savunmuştur.²⁷⁶⁸

Kanun hükmünde kararname çıkarmak için yetki istemenin, mevcut Hükümetin “kötü bir âdeti” olduğunu söyleyen Hatip, şöyle devam etmiştir:

*Buradan yetki istemek, antidemokratik bir tutumdur, bir zihniyettir. Demokrasi demek, iktidar, artı, muhalefet ile oluşan bir müessese demektir. Kanun hükmünde kararnameyle muhalefet, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi, safdışı bırakılmıştır. Şimdi, yetki aldığı takdirde ne olacak; iktidar (Doğru Yol, SHP kurmayları) artı, bürokratlar, artı, baskı grupları, birtakım fikir ve kararlarını kanun hükmünde kararname olarak ortaya getirecekler ve özellikle alt düzeydeki memur kardeşlerimizin problemleri de ortada kalacaktır.*²⁷⁶⁹

Bir ay evvel memurların iktisadi durumunu iyileştirecek olan teklifi bütçede reddeden bir Hükümetin bu yetki kanun tasarısı ile milleti oyaladığını savunan Hatip, özelleştirme konusu gibi personel konusunun da Meclisin dışarısına taşınarak memurların altı ay süreyle oyalanacağını öne sürmüştür.

Şahsı adına tasarının tümü üzerinde konuşan Gaffar Yakın (Afyon), memurların ve emeklilerin, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en zor ekonomik koşullarından geçtiğine çeşitli örneklerle işaret ederek memurlar için düşünülen zamların bir ay önceki Bütçe kanununa koyulmamasını eleştirmiştir. Memurlara yapılacak zamların kararname ile düzenlenmesinin Hükümetin fiyat ayarlamalarını istediği gibi yapabilme arzusundan kaynaklandığını savunan Yakın’a göre zammın sadece 400 bin memura değil, tüm memurlara verilmesi kararı doğru bir karardır. Ancak Hükümetin tereddütlü tavrı Türkiye’nin içinde yaşadığı hastalığın “ana göstergesi”dir; yani, Türkiye’de bir yönetim eksikliği, bir yönetim boşluğu vardır ve bütün sorunların sorumlusu da böyle bir yönetimdir. Lütfü Esengün de şahsı adına yaptığı konuşmada memur maaşlarına yapılacak zamların bütçe kanunlarıyla getirilmesi gerektiği ve Hükümetin yetki isteyerek IMF’nin isteğine göre zammın yapılacağını savunmuştur. Personel reformu yapılmamasını da eleştiren Esengün, memurlara, toplu sözleşmeli grev hakkını da ihtiva eden sendikal hakların verilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁷⁰

²⁷⁶⁸ A.k., ss. 327-330.

²⁷⁶⁹ A.k., s. 328.

²⁷⁷⁰ A.k., ss. 331-335.

Eleştirilere cevap veren konuşmasında Maliye Bakanı İsmet Attila (Afyon), geçmiş dönemlerde uygulanan yanlış politikalar sonucu, hızla artan iç ve dış borç anapara ve faiz ödemelerinin, vergi gelirlerini aşan bir düzeye ulaştığını ve bu nedenle, maliye politikasının esnekliğini kaybederek kilitlendiğini ifade etmiştir. Dış borçların bir yıl içinde 67,4 milyar dolardan 64,8 milyar dolara gerilediğini belirten Attila, kamu görevlilerinin maaş ve ücretlerinin, ekonomide beklenen gelişmeler doğrultusunda belirlendiğini söylemiştir. Buna göre, 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunuyla birlikte, memurlara 1995 yılının ilk üç ayında yüzde 15, ikinci üç ayında yüzde 7,5 olmak üzere; birinci yarının tümünde, yüzde 23,6 artış öngörülmüştür. Attila, çalışanların ücretlerindeki yanlışlığın ve adaletsizliğin bir anda düzeltilmesinin mümkün olmadığını ve ifade ettiği artışları karşılamak üzere 1995 yılı bütçesinden 420 trilyon lira ödenek ayrıldığını açıklamıştır. Bu ödeneğin bütçe içerisindeki payı yüzde 31,5'tir ve memurlar için bütçeden ayrılan pay, vergi gelirlerinin yüzde 47,7'sini oluşturmaktadır.²⁷⁷¹

Attila, bütçedeki sıkıntıları herkesin bildiğini ancak siyaset için, gerçek fikirlerin burada ifade edilmediğini iddia etmiştir. Ayrıca, 456 bin personel ve 4 milyon 16 bin personel için yapılacak iyileştirmeleri içeren iki tasarının birleştirildiğini ve gerek Plan ve Bütçe Komisyonunun uyarıları gerekse kamuoyunda oluşan beklentiler çerçevesinde, Hükümetin bu iyileştirmeleri, kanun hükmünde karamamelerle gerçekleştirilmesinde yarar gördüğünü anlatmıştır. Hükümete verilen yetki çerçevesinde yapılacak düzenlemelerde, düşük maaş alan memurlar ile emeklilerin maaşlarında daha yüksek oranda artış yapılacağını, işçi ve memurlar arasındaki memurlar aleyhine mevcut olan farklarla, sözleşmeli ve kadrolu memurlar arasında, kadrolular aleyhine olan farkların, imkânlar ölçüsünde azaltılacağını söylemiştir. Sözleşmeli personel uygulamasını başlatan ANAP hükümetlerini eleştiren Attila, her konu da olduğu gibi bu konunun da çözümünün kendilerine kaldığını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁷⁷²

Tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan Muharrem Şemsek (Çorum), memurların, işçilerin, emekli, dul ve yetim vatandaşların aldıkları ücretlerle geçinemediklerine işaret ederek bu büyük vatandaş kitlesinin “yoksulluk sınırı” olarak kabul edilen asgari geçim düzeyinin altında ücret aldığını söylemiştir. Bu sınırın altında ücret alan memur, emekli, dul ve yetim sayısı, toplam memur sayısının yüzde 50'sine tekabül etmektedir. Memur ve işçi ücretleri arasındaki dengesizliğe de değinen Şemsek, memurlara sendikal haklar verilmesini ve yine memurların siyasi iktidarlara karşı güvenliğinin temin edilmesini istemiştir. Şemsek'e göre bu meselelerin toplu bir şekilde çözülebilmesi için, Türkiye'de, personel rejiminin toplu olarak ele alınıp, ilmî bir şekilde tahlil edilerek, çözüme kavuşturulması lazımdır.²⁷⁷³

²⁷⁷¹ A.k., ss. 336-337.

²⁷⁷² A.k., ss. 337-338.

²⁷⁷³ A.k., ss. 338-339.

Tasarının tümü üzerindeki konuşmalar tamamlandıktan sonra tasarının amacı hakkındaki 1. madde üzerindeki görüşmelerde SHP Grubu adına söz alan Mehmet Alp (Kars), bu yasa tasarısının amacının memurların ve memur emeklilerinin ücretlerinde enflasyon ve Personel Yasasındaki düzenlemeler sonucu meydana gelen bozulmaların iyileştirilmesi olduğunu hatırlatarak bu yetki tasarısının, zorunlu olduğuna işaret etmiştir. Alp, bu amacın Personel rejimi içerisinde bir düzenlemeyle de yapılabileceğini ancak, Parlamentoda, bir personel rejimi çalışması sonucu böyle bir yasanın çıkması zaman alacağından, bu yetkiye ihtiyaç görüldüğünü belirtmiştir. SHP olarak dileklerinin personel yasalarında gerekli düzenlemelerin bu yıl içerisinde Parlamentoda ele alınarak, kamu çalışanlarının sorunlarının köklü bir şekilde çözüme kavuşturulması olduğunu vurgulamıştır.²⁷⁷⁴

1. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Gürhan Çelebican (İstanbul), kamu görevlilerinin ve emeklilerin malî ve sosyal haklarındaki düzenlemelerin, yetki kanunu ile yapılmasının pek çok hatalara ve yanlış uygulamalara sebebiyet vereceğini öne sürmüştür. Enflasyonun yüzde 150'lere vardığı ve yüzde 6 ekonomik daralmanın bulunduğu bir ülkede, istihdam sorununun da olacağının, sabit gelirlilerin zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayacaklarının altını çizmiştir. Bu ortamda sadece, rantıye olanlar, zahmetsizce para kazananlar hayatın keyfini yaşamak lüksüne sahiptirler ve “yatıp kalkıp Sayın Başbakanın sağlığına dua etmektedirler.” Çelebican, orta direğin geçim sıkıntısına son verilmesinin ve gelir adaletinin sağlanmasının önemine değinmiştir. Çelebican, genel personel rejimi ve ücret politikasının, adalete ve hakkaniyete dayalı olarak belirlenmesinin esasen Anayasanın 55. maddesinde emredildiğini hatırlatmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, tüm çalışanlara aynı anda iyileştirme yapılmasına elvermiyorsa, hiç olmazsa en zaruretteki kesimden başlayarak, gerekli uygulamalar, hazırlanan yasanın genel çerçevesi içinde peyderpey gerçekleştirilmelidir.²⁷⁷⁵

RP Grubu adına 1. madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Hükümetin, her vesileyle, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisiyle Meclise gelmiş olmasını, önündeki meseleleri önceden görüp, hazırlık yapmamasının işareti olarak değerlendirmiştir. Bütçe kanunu kısa bir süre önce geçmiş olmasına rağmen Hükümetin böyle bir yetki kanun tasarısı getirmesi kamu çalışanlarının, “sokaklara dökülüp, hakkını dile getirme mecburiyetinde kalması” ile ilgilidir. Hükümet, alelacele, bu yetki kanununu Meclise getirmiştir. Hükümetin aslında niyetinin, “kendisi için önemli gördüğü üst kademe yönetici zümresine, personele, bir zam yapıp, tabandaki kamu personeline, memurlara zammı düşünmemeye istikametinde” olduğunu ancak gelen tazyikler ve Mecliste ortaya koyulan reaksiyonlar üzerine bu yetki kanununu gündeme getirdiğini

²⁷⁷⁴ A.k., s. 340.

²⁷⁷⁵ A.k., ss. 341-342.

savunmuştur. Ayhan’a göre bu kadar yüksek enflasyonun olduğu bir ülkede çözüm “üç ayda bir, enflasyon oranı kadar, eşel mobil sistemiyle, memurların kaybettiklerini, onlara ücret farkı olarak ödemektir,” bu yola girilmediği için, memurlar ezilmektedir. Ayrıca, Hükümetin, aslında, memura zamla beraber, hemen getirmesi gereken bir husus da, memur, işçi, esnaf, bütün kesimler için, hiç olmazsa, ayda 5 milyon, yılda 60 milyona kadar geliri olanlardan, sıfır vergi almaktır. Ayhan konuşmasını şu cümlelerle tamamlamıştır:

*... memleketimizde, memuru, işçiyi, esnafı, emekliyi, hatta köylüyü beraber ezen bir ekonomik sistem var. Nedir bu; faizci ekonomik düzen. Emme basma tulumba gibi, işçiden, memurdan, esnaftan, köylüden kesiyor; rant gelirlerine, faizle geçinenlere pompalıyor. Bakın, şimdi, Hükümetin iç borçları 800 trilyon liraya ulaşmış bulunmaktadır. Bu, yüzde 115 faizle toplanan paradır, işte, milletin ödediği vergiler, maalesef, faizciliği beslemeye gitmektedir.*²⁷⁷⁶

1. madde üzerinde DYP Grubu adına söz alan Halil Başol (Tekirdağ) ise kamu çalışanlarının sorunlarının bir yetki kanunuyla “dört başı mamur” önlenmesinin mümkün olmadığını Hükümetin, gerçek bir reform hazırlama konusunda çalışmalarını yaptığını belirtmiştir. 1994 yılı enflasyonunun yüzde 150 olarak gerçekleşmesine rağmen 5 Nisan kararlarından sonra yüzde 150 enflasyona denk bir ölçüde, memurlara zam yapamadıklarını söyleyen Başol, 5 Nisan kararları ile herkesi refahın üstünde, kazancının üstünde yaşamış bir milleti, daha iktisatlı bir biçimde yaşamaya davet ettiklerini hatırlatmıştır. “5 Nisan kararları, bir ölçüde, vatandaşın, daha az harcama isteğidir; yani, vatandaşın yaşam standardını daha aşağıya indirme isteğidir” diyen Başol’a göre, kamu çalışanlarını, istenilen refaha ulaştırmanın yolu, bütün memurlara, enflasyonun üzerinde zam yapmaktan geçmemektedir.²⁷⁷⁷

Şahsı adına 1. madde üzerinde söz alan Gaffar Yakın (Afyon), konuşmasında Türkiye’deki ekonomik yapılanmanın tekrar gözden geçirilmesinin, milleti rahatsız eden israfların, yolsuzlukların, gelir bozukluklarının ve sosyal adaletsizliğin yok edilmesinin gerekliliğine değinmiştir. Yaşar Erbaz (Yozgat) ise 1 Ekim 1970 tarihinde yürürlüğe giren 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun, çok çeşitli isim altında kırkı aşkın ücret politikasını ortadan kaldırmak için çıkarıldığını hatırlatmıştır. Kendisinin 1971 yılında devrin Başbakanı Demirel’e yaptığı ziyarette söylediği sözü iletmıştır: “Biz, bu kanunu çıkardık. O zamanın behrinde, bütçenin yüzde 20’sine yakın kısmını, devlet memurlarına fazla para olarak verdik; ama, hiçbir kesimi memnun edemedik.” Memurların ücretlerinin yeniden düzeltilmesiyle ilgili yetki tasarısını MHP olarak memnuniyetle karşıladıklarını ifade eden Erbaz bu tip palyatif tedbirlerin de, devlet memurunun meselesini çözmeceğini savunmuştur. Erbaz’a göre çözüm, “ciddi bir personel” reformudur.²⁷⁷⁸

²⁷⁷⁶ A.k., ss. 343, 342-344.

²⁷⁷⁷ A.k., ss. 344-345.

²⁷⁷⁸ A.k., ss. 346-348.

1. maddenin kabul edilmesinden sonra İkinci Oturumda tasarının kapsamı hakkındaki 2. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin), Başbakan Çiller ve Hükümete yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Aynı madde üzerinde RP Grubu adına konuşan Abdüllatif Şener ise bu yetki kanunu tasarısıyla çıkarılacak olan kanun hükmünde kararnamelerde önceliğin ücret düzeyi düşük olan memurlara verilmesini istemiştir. Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon) da bütün iktidarların, memurlarını, emeklilerini ve ülkesinde yaşayan insanlarını mutlaka mutlu etmek, insanca yaşamalarını sağlamak istediğini vurgulamıştır. Ancak bunu gerçekleştirebilmek “güçlü, kararlı, tecrübeli, işini bilen” iktidarlar gereklidir. Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu ekonomik yapı, orta vadede tedbirleri gerektirmektedir. Yakın’a göre bunlar alınmadığı müddetçe de, fatura, daha büyüyük gelecekte dönemlerde ödenecektir. Ayrıca, bu ekonomik devlet yapılanması içerisinde devlet personelinin, memurlarının problemlerinin bir bütünlük içerisinde alınması şartı vardır. Şahsı adına 2. madde üzerinde söz alan Seyit Osman Sevimli (Karaman) Hükümetten, Meclisten alacakları bu geniş yetkiyi ülkenin yarınları için kullanmalarını istemiştir.²⁷⁷⁹ 2. maddenin kabul edilmesinden sonra ilkeler hakkındaki 3. madde üzerinde söz alan olmamıştır. 3. maddenin kabul edilmesinden sonra yetki süresi hakkındaki 4. madde ve 5. madde de müzakere edilerek kabul edilmiştir. Nihayet, 6. maddenin kabul edilmesinden sonra maddeler üzerindeki görüşmeler tamamlanarak tasarının tümü üzerinde oylamaya geçilmiştir. 173 üyenin katıldığı oylamada 172 kabul, 1 çekinse oy kullanılarak tasarı kanunlaşmıştır.

5.4.7.3. 11.10.1983 Tarih ve 2913 Sayılı Kanun, 28.5.1986 Tarih ve 3292 Sayılı Kanun, 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanun, 8.6.1949 Tarih ve 5434 Sayılı Kanun ile 14.7.1965 Tarih ve 657 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (4049)

“11.10.1983 Tarih ve 2913 Sayılı Kanun, 28.5.1986 Tarih ve 3292 Sayılı Kanun, 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanun, 8.6.1949 Tarih ve 5434 Sayılı Kanun ile 14.7.1965 Tarih ve 657 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi” (2/1115) DYP Grup Başkanvekili İhsan Saraçlar, RP Grup Başkanvekili Şevket Kazan, ANAP Grup Başkanvekili Hasan Korkmazcan ile SHP Grup Başkanvekili Nihat Matkap tarafından hazırlanmıştır. Teklifin gerekçesinde daha önce çıkarılan emekli aylıklarının emeklinin ölmesi durumunda kimlere verileceğini düzenleyen kanunların “T.C. Emekli Sandığı Kanununa göre yapılan düzenlemelere uymadıkları” belirtilmiştir. Söz konusu kanunlarda “mağduriyetlerin önlenmesi ve kanunların genellik ve eşitlik ilkelerine uyumu sağlamak üzere” bazı değişikliklere gidilmesi gerektiği ifade edilmiştir.²⁷⁸⁰

²⁷⁷⁹ A.k., ss. 351-357.

²⁷⁸⁰ Sıra Sayısı 900, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekili Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Refah Partisi Grup Başkanvekili Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan ile Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili Hatay Milletvekili Nihat Matkap’ın, 11.10.1983 Tarih ve 2913 Sayılı Kanun, 28.5.1986 Tarih ve 3292 Sayılı Kanun, 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanun, 8.6.1949 Tarih ve 5434 Sayılı Kanun ile 14.7.1965 Tarih ve 657 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/1115),” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 41’in sonuna ekli, (24.11.1994), ss. 2-3.

Teklif 26.4.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. Komisyonda yapılan görüşmelerin ardından teklif bazı değişiklikler yapılarak ve yeni maddeler eklenerek kabul edilmiştir.²⁷⁸¹ Teklif ve komisyon raporu 1.11.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. 24.11.1994 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında yapılan 33. Birleşimde teklif görüşülmeye başlanmıştır.

Teklifin tümü üzerinde RP Gurubu adına söz alan Hüsametdin Korkutata (Bingöl), teklifin birinci maddesinde dünya olimpiyat ve Avrupa şampiyonlarından söz edilirken “Balkan Şampiyonları, Asya Şampiyonları veya Akdeniz Oyunları Şampiyonları gibi başarı sağlamış” sporcuların kapsama dâhil edilmemesini eleştirmiştir. Korkutata ayrıca iyileştirmelerin sadece “baskı kuran guruplar” için yapıldığını belirterek “hakkını müdafaa etmekten aciz veya hakkını müdafaa etme imkânı olmayan insanların da haklarına kavuşabilmeleri” gerektiğini dile getirmiştir.²⁷⁸²

Korkutata'nın konuşmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiş, 1, 2, 3 ve 4. maddeler yapılan oylamalar sonucunda okunduğu şekliyle kabul edilmiştir. TBMM üyelerine ilişkin tazminat konusunu düzenleyen 5. madde üzerine şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), maddede TBMM üyeleri için % 5 fon oluşturulmasını eleştirmiştir. Ekonomik krizle boğuşulan bir dönemde “milletvekillerinin, onların emeklilerinin veya dul ve yetimlerinin durumları düzelten bir kanun teklifini öne alıp çıkarmak kadar, bu memleketle, bu milletle, 60 milyonla alay edici bir tasarı veya bir teklif, memleketin temsilcisi olan Büyük Millet Meclisine getirilmemelidir” ifadelerini kullanmıştır.²⁷⁸³ Hatip'in konuşmasının ardından madde oylanarak kabul edilmiştir.

6. maddenin görüşülmesine geçilmeden önce Adnan Ekmen (Batman) ve arkadaşları ana babaya muhtaçlık şartı aranmaksızın aylık bağlama imkânı sağlayan ve teklife 6. madde olarak eklenmesi telif edilen bir önerge vermiştir.²⁷⁸⁴ Görüşmelerde bu kanunun kimleri kapsayacağı tartışmaları yaşanmış, ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli) kanun önergesinin “şehit ve malul bazı görevlilerin geride kalanlarıyla ilgili bir düzenleme” olduğunu belirtmiştir. Daha sonra yapılan oylamada önerge 6. madde olarak kabul edilmiştir.

Makam tazminatlarıyla ilgili 7. maddenin görüşülmesi sırasında şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), makam tazminatlarının görev sırasında verilmesi gerektiğini bunun emekli olduktan sonra da verilmesinin “meseleyi

²⁷⁸¹ A.k., s. 7.

²⁷⁸² A.k., s. 515.

²⁷⁸³ A.k., s. 519.

²⁷⁸⁴ A.k., s. 520.

dejenere” etmek olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁸⁵ Daha sonra söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), “Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği” ve “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği” gibi müesseselere yönelik tazminat düzenlemelerinin bunlara ödenen aylık ve ödeneklerden farklı bir husus olmadığını dolayısıyla söz konusu düzenlemenin Anayasada öngörüldüğü şekliyle ayrı bir kanunla yapılması gerektiğini dile getirmiştir.²⁷⁸⁶

Konuşmaların ardından Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşlarının maddeye ilişkin verdikleri değişiklik önergesi kabul edilmiş ve madde yeni şekliyle yasalaşmıştır. Daha sonra Mehmet Adnan Ekmen (Batman) ve arkadaşları “daha önce bağlanılan aylıkların düzeltilebilmesi” amacıyla teklife geçici madde eklenmesini talep eden bir önerge vermiş fakat önerge görüşülmeden geri çekilmiştir.²⁷⁸⁷

8. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), daha önce dile getirdiği “Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği” ve “Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği” gibi müesseselere yönelik maaşla ilgili düzenlemelerin kanunla yapılması gerektiği fikrini tekrarlamıştır. Hatip’e göre aksi bir tutum Anayasaya aykırıdır.²⁷⁸⁸ Daha sonra maddenin oylamasına geçilmiş ve madde kabul edilmiştir. 9. madde konusunda Hasan Çakır (Antalya) ve arkadaşlarının maddede geçen rakamların değiştirilmesini teklif eden önergesi kabul edilmiş ve madde bu değişikliklerle birlikte geçmiştir.

9. maddeye ekli, kanun yürürlüğe girmeden önce emekli olanların durumunu düzenleyen ve bunlardan iki yıllık görev süresi şartını kaldıran geçici 3. ile ilgili söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), söz konusu iki yılın milletvekilleri için kaldırıldığını bunun kamu görevlilerine de uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷⁸⁹ Geçici 3. madde ve geri kalan diğer maddelerin kabul edilmesinin ardından teklifin tümü oylamaya sunulmuş ve teklif 17 ret oyuna karşılık 180 kabul oyu ile yasalaşmıştır.²⁷⁹⁰

5.4.7.4. Devlet Memurları Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnemeye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4065)

Sağlık hizmetlerinin ülke çapında dengesiz dağılımın önüne geçmek ve sağlık sektörüne yeni kadrolar tahsis etmek için hazırlanan fakat mecliste yapılan görüşmelerin sonucunda sağlık hizmetlerine ek kadronun verilmesi ve yurt dışından gelen ve sağlık sektöründe sözleşmeli personel olarak çalışan göçmenlerin memur statüsüne geçirilmesini öngören bir yasa olarak çıkarılmıştır. Devlet Memurları Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde

²⁷⁸⁵ A.k., s. 526.

²⁷⁸⁶ A.k., s. 528.

²⁷⁸⁷ A.k., ss. 530-531.

²⁷⁸⁸ A.k., s. 531.

²⁷⁸⁹ A.k., s. 534.

²⁷⁹⁰ A.k., s. 566.

Kararnameye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Hükümet Programı'nda yer alan "2514 sayılı Kanun ile getirilen Devlet hizmeti yükümlülüğünün" gözden geçirilmesi hedefi doğrultusunda "sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi" amacıyla hazırlanmıştır. 2514 sayılı Kanun'un öngördüğü zorlayıcı tedbirlerle sağlık personelinin dengeli dağılımının sağlanmadığından hareketle "çalışma şartları zor olan bazı yöreler için" özendirici ücret teşvikleri verilmesini ve bu doğrultuda gönüllülüğün sağlanmasını öngören kanun teklifi DYP Grup Başkanvekilleri Turhan Tayan ve Nevzat Ercan tarafından kaleme alınmıştır.

"Devlet Memurları Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/1174)" Meclis Başkanlığına 29.9.1994 tarihinde gelmiş ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına sevk edilmiştir. Teklif ve komisyonların raporları 08.11.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Teklifin gerekçesinde "2514 sayılı Kanun'un getirdiği istihdam sistemi ile [sağlık personelinin dengeli dağılımı amacına] ulaşılmadığı ve ulaşılamayacağı" tespitinden hareketle "zorlayıcı tedbirler" yerine sağlık personelinin "istihdamda zorluk çekilen yörelerde gönüllü olarak görev almalarını sağlayacak mali teşvikler" ile desteklenmesi gerektiği öne sürülmüştür.²⁷⁹¹ Sağlık hizmetlerinde "genel bir iyileştirmeye ihtiyaç" olduğu belirtilerek "arzu edilen ölçüde sağlık hizmeti verilemediği müşahade olunan il ve yöreler ile kırsal kesimde personel istihdamını teşvik" etmek amaçlanmıştır. Teklif ayrıca, "sağlık teşkilatında görevli bütün personele 'Sağlık Tazminatı' verilmesini" ve "kamu görevine atanmalarını beklemekte olan ve sağlık hizmetinde istihdam edilmelerine ihtiyaç bulunan" kişilerin atanmaları için ek kadro ihdas edilmesini de öngörmüştür.²⁷⁹² Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunda olumlu bulunan Kanun teklifi, Plan ve Bütçe Komisyonu'nda da küçük düzeltmeler dışında "olumlu görülerek" Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığına iletilmiştir.

Genel Kurulun 28.12.1994 tarihli 63. Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemli'nin başkanlığında kanun teklifi görüşülmeye başlanmış, ilk oturumda teklifin tümü üzerinde görüşmelere geçilmiştir. ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu (Artvin) "sağlık hizmetlerinin en pahalı hizmetlerden biri" olduğu ve bu sektörde çalışan hekimlerin çok geç yaşlarda "bir istikbal" yakaladıkları gibi olgulara değinerek "sağlık personeline verilecek her türlü zam ve tazminatı memnuniyetle" karşıladığını belirtmiştir. Teklife yönelik bu olumlu tavrına rağmen Hatinoğlu hükümeti eleştirmekten geri durmamış daha önce bu konuda yaptığı benzer teklifin muhalefet milletvekili

²⁷⁹¹ Sıra Sayısı 728, "Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan ile Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan'ın Devlet Memurları Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (2/1174)," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63'ün sonuna ekli, (28.12.1994), s. 3.

²⁷⁹² *A.k.*, ss. 2, 5 ve 6.

olması dolayısıyla Genel Kurul gündeminde bekletildiğinden şikâyet etmiştir. Ayrıca Hatinoğlu, yeni yasa teklifi ile zaten “100 kiloluk yük” yüklenen sağlık mensuplarına “50 kilo daha ilave” edildiği, yapılan zamlar ve enflasyon oranları göz önüne alındığında kanunla öngörülen ücret iyileşmelerinin de çok fazla bir şey ifade etmediği şeklinde eleştirilerde de bulunmuştur. Yine de tüm bu eleştirilere rağmen sağlık personelinin maaş ve ücret beklediği gerekçesiyle “kanun teklifinin, tüm zam ve tazminatlarla beraber, bütün bölümleriyle beraber, hiç değiştirilmeden, geldiği gibi aynı şekilde çıkarılması”nı savunmuştur.²⁷⁹³

Hatinoğlu’nun ardından RP Grubu adına söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat) “toplumun menfaatine, toplumda mağdur olan önemli bir kesimin menfaatine olduğu” için “kanun teklifine ‘evet’” diyeceklerini fakat bir an önce bu kanun teklifinin yasalaşması ve sağlık çalışanlarının “bir başka baharı” beklememesi gerektiği konusunda da ısrarcı olduklarını belirtmiştir. Sağlık Bakanlığının hazırladığı kadro standartları yönetmeliği dolayısıyla bakanlığı “tebrik” ettikten sonra İnceöz, farklı bir konuya da değinerek tıp fakültelerinden “yeterli eğitim düzeyinde olmayanlarını” kapatma teklifinde bulunmuştur. İnceöz ayrıca, kanun teklifinin öngördüğü iyileştirmelerin “kaynakları konusunda bilgi vermek” gerekçesiyle “Irak’a uygulanan ambargo” ve “Çekiç Güç’ün süresi” gibi gündem dışı konulara da değinmiştir.

Gruplar adına yapılan konuşmaların ardından söz alan Sağlık Bakanı Doğan Baran (Niğde), 2514 sayılı Yasanın iki senelik zorunlu hizmet öngörmesine ve 3579 sayılı Yasanın da becayiş (karşılıklı yer değiştirme) ve tercih usulü getirmesine rağmen, Türkiye’nin batı bölgelerindeki hekim birikmesinin ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki “hekim eksikliğinin” önüne geçilemediğinin altını çizmiştir. Tam da bu nedenle “özendirici bir ücret politikasının” uygulanması bir zorunluluk olmuştur. Bu düzenlemeyle istenen iyileşmenin sağlanmaması halinde nasıl bir yöntem izleneceğine de açıklık getiren Baran, 2514 sayılı Yasaya ilave edilen ek fıkra doğrultusunda pratisyen ve uzman hekimlerin yasa kapsamında alınıp alınmamasının hükümete bırakılması yoluyla yeniden eski yönetime dönülmesine açık kapı bırakıldığını belirtmiştir. Baran ayrıca konuşmasında hekimlerin “özlük haklarını ve özendirici ücret politikasını en yakın zamanda” Meclise getireceklerini ifade etmiştir.²⁷⁹⁴

Şahsı adına söz alan milletvekili Saffet Topaktaş (Kahramanmaraş), ilgili kanun teklifinin bir an önce geçmesi gerektiğini belirttikten sonra, sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde doktorlar kadar etkili olan “genel idare hizmetleri sınıfındaki personelin” ve “sağlık personelinin yetiştiren sağlık meslek liseleri idarecileri ve öğretmenlerinin” de özlük haklarının iyileştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Topaktaş ayrıca sağlık personelinin ülkede dengeli dağılımının sağlanması bakımından “illerde çakılı kadrolar” oluşturulması gerektiğini de

²⁷⁹³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63, (28.12.1994), ss. 155, 156, 158 ve 159.

²⁷⁹⁴ *A.k.*, ss. 164-165.

ifade etmiştir.²⁷⁹⁵ Daha sonra söz alan Gaffar Yakın (Afyon) daha önceki konuşmalara benzer bir şekilde teklifin bir an önce yasalaşması gerektiğini belirttikten sonra kaynak azlığı, mevcut sistemin “çalışanla çalışmayanı” ayırt etmediği, kadro ihtiyacının devam ettiği gibi sorunlara değinmiştir.²⁷⁹⁶ Böylece teklifin tümü üzerinde görüşmeler tamamlandıktan sonra teklifin maddelerine geçilmiştir.

Tabiplere sağlık müdürlüğü ve sağlık müdür yardımcılığı görevlerinin ikinci görev olarak verilmesini öngören birinci madde Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının daha sonra “kapsamlı çalışmada değerlendirilmek üzere metinden çıkarılması” şeklindeki önergesi üzerine tekliften çıkarılmıştır. Sağlık hizmetleri sınıfında çalışan personelin sağlık hizmetleri tazminatı adı altında özlük haklarının iyileştirilmesini amaçlayan ikinci madde de yine Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının “‘Sağlık Hizmetleri Tazminatı’ adı altında verilmesi düşünülen tazminatla ilgili yeni bir çalışmanın yapılmakta olduğu” için 2. maddenin metinden çıkarılmasını isteyen önergelerinin kabul edilmesiyle metninden çıkarılmıştır.

Kadro ihdasını öngören üçüncü maddenin oylamasına geçilmeden önce ANAP Grubu adına söz alan Halil İbrahim Özsoy (Afyon), ilgili madde sayesinde “tamamlama programını bitiren öğrencilerin göreve başlamasını” ve “gündüzlü sağlık meslek lisesi mezunlarının” atanma imkânına kavuşması dolayısıyla grup olarak teklifi desteklediklerini belirtmiştir. Özsoy’un ardından RP Grubu adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya) sağlık hizmetleri tazminatı ile ilgili maddenin kaldırılmasını eleştirdikten sonra yeni kadroların atanmasını amaçlayan maddeyi desteklediklerini ifade etmiştir. Ünalı ayrıca 12 Eylül sonrası doktorların karşı karşıya kaldığı zorluklara da değinerek iptal edilen maddelerin söz verildiği gibi daha sonra gündeme getirilmesinin takipçisi olacaklarının altını çizmiştir.²⁷⁹⁷ Konuşmalardan sonra 3. madde diğerlerinin iptal edilmesi nedeniyle birinci madde olarak oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Bulgaristan’dan göç ederek Türk vatandaşlığına geçmiş olan ve sözleşmeli olarak çalışan sağlık hizmetlerine mensup personelin sınav şartı aranmaksızın memur kadrolarına atanmasını düzenleyen 2. madde başlığı altında “Ek Geçici Madde 59” görüşülmeye başlanmıştır. Meclis Başkanlığı Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının Ahıska Türklerinin de ilgili maddeye dahil edilmesini öngören değişiklik önergesini oylamaya sunmuş ve önerge kabul edilmiştir. Ardından “bu kanun yayımını takip eden aybaşından itibaren yürürlüğe girer” şeklindeki 5. madde 3. madde olarak okutulmuş ve Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının “Bu kanun yayım tarihinde yürürlüğe girer” şeklindeki değişiklik önergesinin kabul edilmesiyle bu şekliyle oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. “Bu kanunun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütülür” şeklindeki 6. madde de 4. madde olarak kabul edilmiştir.

²⁷⁹⁵ A.k., ss. 165-166.

²⁷⁹⁶ A.k., ss. 166-168.

²⁷⁹⁷ A.k., ss. 172-173.

Tüm bu değişikliklerin ardından başlangıçta belirtilen “Devlet Memurları Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” şeklindeki başlık oylamaya sunulurak “Devlet Memurları Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesine ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” olarak değiştirilmiştir.

5.4.7.5. Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde ve Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (4101)

“Sendikalar Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde ile Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı (1/839),” Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanarak Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 4.1.1995 tarihinde kararlaştırılmıştır. 7 Mayıs 1983 yılında yürürlüğe giren 2821 sayılı Sendikalar Kanununda, 29.8.1983 tarih ve 2882, 2.6.1988 tarih ve 3449 ve 23.11.1989 tarih ve 3587 sayılı Kanunlarda çeşitli değişiklikler yapılmasına rağmen “Kanunda çağdaş sendikal haklar önünde duran engellerin tam olarak” kaldırılamadığından hareketle ilgili tasarı hazırlanmıştır.²⁷⁹⁸

Tasarının gerekçesinde toplu iş hukukunun bir bölümünü oluşturan 2821 sayılı Sendikalar Kanununda, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) normlarına uygun değişikliklerin yapılması çalışmaları çerçevesinde, sosyal taraflardan belirli ilkeler ışığında değişiklik yapılmasına yönelik olarak belirginleşen taleplere işaret edilmiştir. Söz konusu sosyal tarafların önerileri dikkate alınarak tasarının hazırlandığı belirtilmiştir. Yürürlükte bulunan 2821 sayılı Kanunda “işçilerin sendikalarda serbestçe örgütlenebilmeleri ve yöneticilerini seçebilmeleri ile sendikaların üyelerinin ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için serbestçe faaliyette bulunabilme haklarına getirilen sınırlamaların” bir bölümünün Anayasa’dan kaynaklanmış olması dolayısıyla, kısa sürede değişikliklerin yapılamayacağı da göz önünde bulundurularak tasarı hazırlanmıştır. Hazırlanan tasarıyla Anayasa’nın sınırları içinde “sendikal hakların yaygınlaştırılması, sendika içi demokrasi ve sendikanın bağımsızlığı gibi konularda bazı iyileştirici düzenlemeler” yapılmasının mümkün olacağı da belirtilmiştir. Bu bağlamda tasarının genel çerçevesi şu şekilde çizilmiştir:

2821 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerde, sendikal haklar konusunda ILO tarafından da benimsenen; (1) Sendikaların kuruluşunda ve üyelikte serbestlik ilkesi, (2) Ana-tüzük ve yönetmeliklerini serbestçe düzenleyebilme, (3) Yöneticilerini tam bir özgürlük içinde seçebilme, (4) İç işleyişlerini serbestçe düzenleyebilme ve nihayet (5) Faaliyetlerini ve iş programlarını serbestçe belirleyebilme hakları, Anayasa hükümlerinin elverdiği ölçüde, dikkate alınmıştır.²⁷⁹⁹

²⁷⁹⁸ Sıra Sayısı 815, *Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde ile Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu Raporu (1/839),* T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 93’ün sonuna ekli (30.3.1995), s. 1.

²⁷⁹⁹ A.k., s. 1.

13.3.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilen tasarı, Başkanlıkça 15.3.1995 tarihinde Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonuna havale edilmiştir.²⁸⁰⁰ Tasarı, Komisyonun 29.3.1995 tarihli 12. Birleşiminde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Adalet, Maliye, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı temsilcileri ile TÜRK-İŞ, TİSK ve HAK-İŞ temsilcilerinin de iştirakiyle görüşülmüştür. Komisyon tasarını olumlu bulmuş raporunda da ayrıntılı bir değerlendirme yapmadan direkt maddelere geçmiştir. Maddelere bir takım yeni eklemeler ve teknik düzenlemeler yaptıktan sonra raporunu 29.3.1995 tarihinde Genel Kurula göndermiştir.²⁸⁰¹ Tasarıya Komisyon üyesi Emin Kul (İstanbul), muhalefet şerhi koymuştur.

Genel Kurulun 30.3.1995 tarihli 93. Birleşiminde gündeme alınan tasarı, yine aynı tarih ve birleşimde görüşülmeye başlanmıştır.²⁸⁰² Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına Kemalettin Göktaş (Trabzon) söz almıştır. 2821 Sayılı Sendikalar Yasasının bazı maddelerinin değiştirilmesini olumlu bulduğunu belirten Göktaş, ancak yapılan düzenlemenin köklü bir çalışma olmaması ve hür sendikacılığın üzerindeki engelleri kaldırmamış olması nedeniyle yetersiz olduğunu altını çizmiştir. Tasarının komisyondan alelacele geçirildiğini ve hemen arkasından gündeme alınarak görüşülmeye başlandığını söyleyen Göktaş, birçok komisyon üyesinin tasarının içeriği ile ilgili fazlaca bir malumatının olmadığını da iddia etmiştir. Getirilen değişikliklerle sendika yöneticilerinin dördüncü defa seçilememesi engelinin kaldırılmasını olumlu bulduklarını belirterek, yine değişikliklerle getirilen uluslararası sendikalara üye olma hususunun tek taraflı olduğunu ifade etmiştir. Yabancı sendikaların Türkiye’deki kuruluşlara üye olmasının engellenmesini ise doğru bulmadıklarını dile getirmiştir.²⁸⁰³

ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), Sendikalarla ilgili düzenlemenin gerekli olduğunu belirttikten sonra eleştirisini ilgili düzenlemenin acele ile yapılması konusuna yöneltmiştir. Düzenlemenin acelece getirilmesinin arkasında farklı pazarlıkların bulunduğunu da iddia etmiştir. Kendisinin üç ay öncesinde aynı konu ile ilgili kanun teklifi verdiğini belirten Kul, kendi teklifinin hiç dikkate alınmamasına rağmen neden birden ilgili düzenlemenin gündeme geldiğini sormuştur. Yabancı uyruklu vatandaşların Türkiye’de sendika kurması, sendikalarındaki seçme seçilme hususundaki düzenlemeler, üye aidatları, sendikaların giderlerini tespit gibi konularda muhalefetini belirten Kul, hükümetin bazı sendikalarla pazarlık yaptığına vurgu yaparak konuşmasını tamamlamıştır.²⁸⁰⁴ Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanı Ahmet Küçükkel (Elazığ), Kul’un dile getirdiği hususların gerçeği yansıtmadığını ve tasarının ilgili tarihte gündeme alınmasının temel sebebinin uzlaşmaya yönelik çabaların zaman alması olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁰⁵

²⁸⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 87, (16.3.1995), s. 8.

²⁸⁰¹ Sıra Sayısı 815, “Sendikalar Kanununun...” ss. 5-7.

²⁸⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 83, Birleşim: 93, (30.3.1995), s. 84.

²⁸⁰³ *A.k.*, ss. 117-118.

²⁸⁰⁴ *A.k.*, ss. 118-123.

²⁸⁰⁵ *A.k.*, s. 123.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Aydın Güven Gürkan (İçel) söz alarak muhalefet partilerinin tasarısı üzerindeki iktidar kanadına yönelik eleştirilerine cevap vermiştir. Düzenlemenin geciktiğine yönelik olarak yapılan eleştirilere hak verdiğini belirterek daha geniş, daha kapsamlı ve daha köktenci değişikliklerin yapılabileceği umuduyla geciktiklerini ifade etmiştir. Düzenlemede bazı eksikliklerin olduğu yönündeki eleştirilere de katıldığını belirten Gürkan, eksiklikleri gidermeyi çok istemelerine rağmen belirli zorlukların var olduğunu dile getirmiştir. Söz konusu eksikliklerden bir tanesinin, sendikaların, işverende, özellikle kamu işverenlerinde (örneğin belediyelerde) birikmiş aidatlarının, sendikalara bir türlü zamanında yansıtılamamış, gönderilememiş olmasıdır. Bu sebeple sendikaların çok zor durumda kaldıklarını vurgulamıştır. Özellikle seçme ve seçilme hakkını kısıtlayan ve sendika yöneticilerine en çok 4 kez üst üste seçilebilme hakkını getiren ve bunun ötesinde bir hakkı ellerinden alan hükmü değiştirmek suretiyle çeşitli yasaklara son verildiğini söylemiştir. Böylece, 12 Eylül'den beri mevzuata serpiştirilmiş bulunan çeşitli yasaklardan birini daha kaldırmış olduklarını belirten Gürkan, bunun önemsenecek bir düzenleme olduğunun da altını çizmiştir.²⁸⁰⁶

Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), parlamentonun belirli bir gündemi olmadığından yakınlıkla şu cümleleri sarf etmiştir:

Mecliste, maalesef -akşam, evde vergi kanunu hakkında çalışma yaptım-yarım saat evvel, Sendikalar Kanunu... Dün, yine, yarım saat önce, vergi kanunu... Daha evvel, yine, yarım saat önce, ağaç kanunu önümüze çıktı, çıktı... Tosluyoruz; her gün yeni bir kanuna tosluyoruz, körebe oynuyoruz, körebe... Misafir, umduğunu değil, bulduğunu yer misali, çok değişik ve hiç ilgisi olmayan kanunlar...

Bulut, istenilenin “anlaşılmadan, incelenmeden, kimseye danışılmadan, hiç kimse müdahale etmeden”, iktidarın kanun tasarılarını kolayca Meclisten geçirmek olduğunu ifade etmiştir. Sendikalar Kanununun da benzer şekilde gündemde olmamasına rağmen bir anda önlerine geldiğini de sözlerine eklemiştir.²⁸⁰⁷

Tasarının tümü üzerinde şahsı adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), hükümetin çalışanlarla ilgili politikalarını eleştirmiş ve ekonomik politikaların yetersizliğine vurgu yapmıştır.²⁸⁰⁸ Tasarının tümü üzerindeki müzakerelerin ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiş 1. madde üzerine şahısları ve grupları adına söz alan bulunmamıştır. Sendika kurucusu olabilmek için hangi şartların gerektiğini düzenleyen 2. madde üzerinde ANAP Grubu

²⁸⁰⁶ A.k., ss. 124-126.

²⁸⁰⁷ A.k., ss. 127-129.

²⁸⁰⁸ A.k., ss. 129-133.

adına Mustafa Balcılar (Eskişehir) söz almıştır. Balcılar, bu maddede, emeğin serbest dolaşımının düzenlenmediğini ve AT'ye tam üye olunmamasına rağmen, yabancıların da Türkiye'de sendika kurabilme imkânlarının bu kanuna derç edildiğini belirtmiştir. Prensipde, şu anda, böyle bir değişikliğe gerek olmamasına rağmen, AT'ye tam üyelik açısından ileriye dönük faydası olabilir düşüncesiyle bu kısma itiraz etmediklerini ifade etmiştir. Ancak, sendika kurucularında aranması gereken şartlardan bir kısmının kanundan çıkarılmasının şartı olarak ILO sözleşmelerinde bununla ilgili hükümlerin gerekçe gösterilmesini ise yersiz bulduğunu belirtmiştir.²⁸⁰⁹

RP Grubunun görüşlerini dile getirmek için söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), tasarının komisyonlarda görüşülme şeklini ve Genel Kurulun gündemine gelme şeklini eleştirerek, tasarının kimsenin haberi olmadan bir anda görüşülmeye başlandığını, dolayısıyla kimsenin inceleme imkânını bulamadığını dikkatlere sunmuştur. Değişikliğin Genel Kurulun gündemine gelmesinin temel sebebinin Gümrük Birliği ile ilgili sağlanacak olan mutabakata hazırlık olduğunu vurgulamıştır. Kapusuz, Gümrük Birliği ile ilgili mutabakatın sağlanıp sağlanamayacağını belli olmadan böyle bir düzenlemenin hızla yasalaştırılmasını eleştirmiştir. RP Grubu olarak tasarıyı, önemli bazı düzenlemeleri de içerdiği için destekleyeceklerini ancak eksikliklerin görüşmeler sırasında önergelerle giderilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁸¹⁰ 2. madde ile ilgili Mustafa Balcılar (Eskişehir) ve arkadaşlarının, Abdullatif Şener (Sivas) ve arkadaşlarının verdiği önergeler hükümetin katılmamasına rağmen Genel Kurulda kabul edilmiştir.²⁸¹¹

Delegelerin seçimini düzenleyen 3. madde üzerine söz alan bulunmamıştır. Mustafa Kul (İstanbul) ve arkadaşlarının 3. maddede, 2821 sayılı Kanunun 10. maddesinin ikinci fıkrasıyla ilgili değişiklik düzenlemesinde yer verilen hükümlerde yer alan “seçimlere üç işgünü içerisinde yapılacak itiraz, mahallî iş mahkemesince üç işgünü içerisinde kesin olarak karara bağlanır” cümlesinin maddeden çıkarılmasını teklif eden önergeleri kabul edilmiştir.²⁸¹² Tasarının diğer maddeleri üzerinde söz alan bulunmadığından maddeler direkt oylanmıştır. Tasarının son maddesi olan 17. madde bir önceki birleşimde karar yetersayısı sağlanamadığından 4.4.1995 tarihli 94. Birleşimde görüşülmüştür. İlgili birleşimde tasarının tümü oylanarak kabul edilmiştir.²⁸¹³

²⁸⁰⁹ A.k., ss. 135-136.

²⁸¹⁰ A.k., ss. 136-139.

²⁸¹¹ A.k., ss. 139-141.

²⁸¹² A.k., ss. 143-145.

²⁸¹³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 94, (4.4.1995), ss. 249-251.

5.4.8. Bayındırlık, Sanayi ve Ticaret Alanındaki Düzenlemeler

5.4.8.1. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (4054)

“Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun Tasarısı,” Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 22.04.1993 tarihli bakanlar kurulu toplantısı sonucu TBMM’ye gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Türkiye’de var olan ekonomik sistemin piyasa ekonomisi olması nedeniyle Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girmesinden önce, söz konusu kanunun çıkarılması hükümet tarafından bir zorunluluk olarak düşünülmüştür. Ekonomik birimlerin yönlendirilmesi ve koordinasyonu, arz ve talep miktarının belirlenmesi, malların fiyatlarının oluşumu, fiyat, miktar, kalite ve diğer şartlara ilişkin bilginin elde edilmesi gibi temel ekonomik fonksiyonlar piyasalar tarafından belirlenmektedir. Bu bakımdan piyasa ekonomilerinde işlerliğin sağlanması ve korunması için uygulanan ekonomik politikanın temel ve merkezi unsurlarından birini rekabet oluşturmaktadır. Diğer taraftan piyasa ekonomisinin işlerliği, sağlıklı bir rekabet ortamının mevcudiyetine bağlıdır. Hükümet tarafından meclise sunulan söz konusu tasarının en önemli gerekçelerinden birini bozulmayacak bir rekabet düzenini temin edebilecek gerekli hukuki alt yapının hayata geçirilmesi oluşturmuştur. Bu tasarı ile “rekabet sürecinin veya serbest rekabetin muhafazası” ya da “etkin rekabetin korunması” hedeflenmiştir. Öte yandan rekabet sürecinin korunması ile ülke kaynaklarının halkın taleplerine göre dağıtımı sağlanırken, artan ekonomik verimlilik ile birlikte, genel refaha olumlu katkılar da sağlayacak olması tasarının en önemli gerekçelerinden birini oluşturmuştur.²⁸¹⁴

Diğer taraftan söz konusu kanunun çıkarılması ile her şeyden önce rekabet düzeninin, pazara giriş engellerini ortadan kaldıracak olması ve küçük işletmelerin korunmasına yardım etmesi, devletin iktisadi hayata müdahale etmesinin önünde bir engel oluşturması ve enflasyonun aşağıya çekilmesinde yardımcı olması gibi amaçlar da, hükümet tarafından ikincil gerekçeler olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan Cumhuriyetin ilanından itibaren gelişmesi için gayret gösterilen serbest ticaret sisteminin, Rekabet Kanunlarının eksikliği nedeni ile çeşitli hizmet ve mal piyasalarında çarpık gelişmelere yol açtığı belirtilmiştir. Bunun toplumdaki girişimci ruhun gelişmesi noktasında da bir engel teşkil ettiği düşünüldükçe, tasarı ile bu eksikliklerin giderilmesi amaçlanmıştır. Gerekçede ayrıca, Anayasa’nın 167. maddesinde, “Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır, piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler” hükmünün bulunduğu hatırlatılmıştır. Bunun için hükümet, sağlıklı piyasaların oluşması, girişimcilerin özendirilmesi, sınırlı ülke kaynaklarının etkin dağılımı ve bunların en verimli bir şekilde kullanımını temin eden, anayasal bir direktif olarak zorunlu bulunan bu görevi yerine getirmek amacıyla “Rekabetin Korunması Hakkında Kanun” tasarısını Meclise sevk etmiştir.²⁸¹⁵

²⁸¹⁴ Sıra Sayısı: 599, “Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı,” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 46’nın sonuna ekli, (6.12.1994), ss. 2–4.

²⁸¹⁵ *A.k.*, s. 4.

Söz konusu kanun tasarısı 22.04.1993 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmış ve 10.05.1993 tarihinde yukarıda bahsedilen genel gerekçelerle birlikte TBMM’ye sevk edilmiştir. 13.05.1993 tarihinde ise Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun Tasarısı Adalet Komisyonu ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonlarına sevk edilmiştir. Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun Tasarısı, Adalet ve Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları temsilcilerin de katılımlarıyla Cemal Şahin Başkanlığında toplanan Adalet Komisyonunca incelenip görüşülmüş ve gerekçesi uygun görülerek maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. Tasarının 16. maddesiyle öngörülen para cezalarının ceza hukuku prensipleri açısından kişisel olduğu ve kesin uygulanacağı dikkate alınmış, maddenin üçüncü fıkrasında yer alan “ve müteselsilen” ibaresi metinden çıkarılmış, “uygulanabilir” ifadesi de “uygulanır” şeklinde değiştirilmiştir. Diğer taraftan tasarının 35. maddesinin birinci fıkrasında yer alan “60 gün” idari yargılama usulünde ileride yapılabilecek değişikliklerde farklılığa ve çelişkiye düşmemek amacıyla “süresi içerisinde” şeklinde değiştirilmiştir. Tasarının diğer maddeleri Bakanlar Kurulundan gelen şekliyle aynen kabul edilmiş ve 16.12.1993 tarihinde Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonuna sunulmak üzere TBMM’ye gönderilmiştir.²⁸¹⁶

Azimet Köylüoğlu Başkanlığında ve Adalet, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT, TOBB, İTO ve Kamu ve Özel kuruluş temsilcilerinin de katılımıyla Sanayi, Teknoloji ve Ticaret Komisyonunda görüşülen söz konusu kanun tasarısı, gerekçesi uygun görülmüş ve maddelere geçilmiştir. Yapılan görüşmeler ardından tasarının 20, 30, 32, 42, 59. maddeleri ve Geçici 1. ve 2. maddeleri üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Geçici 2. maddeden sonra gelmek üzere ve Rekabet Kurumu Teşkilatının ilk oluşumunu sağlayabilecek şekilde geçici üçüncü madde ilave edilmiştir.²⁸¹⁷ Tasarının diğer maddeleri Bakanlar Kurulu ve Adalet Komisyonundan gelen şekliyle aynen kabul edildikten sonra tasarı 06.01.1994 tarihinde komisyon tarafından Genel Kurula sevk edilmiştir. Genel Kurulun 07.12.1994 tarihli 47. Birleşiminin ikinci oturumunda Başkanvekili Vefa Tanır’ın Başkanlığında tasarının tümü üzerinde görüşmelere başlanmıştır.

Tasarının tamamı üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Elaattin Elmas (İstanbul), Rekabet ilkesinin, demokrasi ve pazar ekonomisiyle var olduğuna dikkat çekerek, OECD ülkeleri arasında, yalnızca Türkiye’de rekabet hukukunun bulunmadığına işaret etmiştir. Bundan dolayı ekonomi, siyaset, rejim ve sosyal yapı üzerinde çok derin etkileri olacak bir düzenlemeyi yaparken, fevkalade dikkatli olmak gerektiğini vurgulamıştır.²⁸¹⁸ Rekabet hukukuna sahip olmayan Türkiye’nin AT’ye üyeliğinin aslında mümkün olmadığını belirten Elmas, Türkiye’de, ülkenin şart ve ihtiyaçlarına uygun bir rekabet hukukunu gerekli

²⁸¹⁶ A.k., s. 13.

²⁸¹⁷ A.k., s. 14.

²⁸¹⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 47, (7.12.1994), s. 281.

gördüklerini, aslında, aksini tartışmanın yanlış olacağını ifade etmiştir. Böyle bir düzenlemeyi yaparken, ülkenin şartlarının çok iyi değerlendirilmesi gerektiğine inandıklarını söylemiştir. Diğer taraftan Elmas, rekabet ilkesinin, ticareti tümüyle kapsamaması gerektiğini, kamu ve özel sektör ayırımı olmaksızın, bütün teşebbüslerin bu ilkeye uyması gerektiğini belirtmiştir. Her ülkenin ekonomik şartları, ticarî alışkanlıkları birbirlerinden farklı olduğu için AT uygulamalarından esinlenerek hazırlanan rekabet hukukunun, Türkiye’de ne ölçüde geçerli olacağını da tartışmalı olduğuna dikkat çekmiştir.²⁸¹⁹

Ayrıca Elmas, bu kanun tasarısının, rekabet ilkesinin korunması amacı altında ekonomiye, alabildiğine müdahale imkânı yarattığını belirtmiştir. Tasarının, teşkil olunan kurulun keyfi kararlar verebilmesine imkân tanıdığını savunarak, tek başına bu özelliğinin dahi tasarımı sakıncalı kıldığını iddia etmiştir. Görüntü itibarıyla hükümetin dışında; fakat hükümetlerin atadığı kişilerin oluşturduğu bir kurulun, ekonominin en can alıcı noktalarında söz sahibi olacağını vurgulayan Elmas, bu kurulun kararlarına yön verecek objektif kısıtlar bulunmadığını savunmuştur. Bu durumun, keyfi kararlara, usulsüzlük ve yolsuzluklara yol açacağını, bundan, ekonominin ve neticede ülkenin zarar göreceğini savunmuştur. Bundan dolayı Elmas, taslağın kamuoyunun her kesiminin görüşüne açılmasında, ekonomiye keyfi müdahalelerin engellenmesinde ve rekabet hukukunun, ülke ekonomisinin yapısıyla uyumlu ve ekonominin daha etkili hale getirmeye yönelik tarzda düzenlenmesinde yarar olacağını söylemiştir. Aksi halde, ülkenin çok ihtiyaç duyduğu bir konuda, daha büyük sorunlara hazır olunması gerektiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır.²⁸²⁰

RP Grubu adına tasarı üzerinde söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), tasarının aceleye getirilip bir gün içinde Danışma Kurulundan çıkarılıp oturum başlamadan bir saat önce kendilerine sunulmasını yadırgadıklarını belirtmiştir. Hükümetin söz konusu kanun tasarısını Avrupa’nın baskısıyla Gümrük Birliğine girmek için çıkarmaya çalıştığını savunarak, bunun bir simge olduğunu savunmuştur. Konuşmasının devamında Hatip, tasarının bu haliyle çıkması halinde yapısal olarak henüz hazır olmayan Türk girişimcisi ve sanayicisinin kıyasıya bir rekabet ortamında savaşacaklarını ve ülkenin bundan zarar göreceğini öne sürmüştür. Ayrıca Hatip, kanun uyarınca oluşturulacak Rekabet Kurumunun sahip olduğu önemli yetkilerle takdir ve yorum hakkının kendinde olmasıyla bir takım suiistimallerin ortaya çıkabileceğine dikkat çekmiş ve tasarının yoruma açık yerlerinin düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Diğer taraftan Hatip, Türkiye’nin çıkacak olan bu kanunun uygulanmasına henüz hazır olmadığını savunmuştur. Tasarının yeniden görüşülmesi ve bu konuda daha dikkatli davranılarak, bütün sanayiye imha edecek bir düzenlemeye götürecek böyle bir tasarımı bir an evvel çıkarmak yerine, bu işi enine boyuna tartışmakta zaruret olduğunu ifade etmiştir:

²⁸¹⁹ A.k., s. 282.

²⁸²⁰ A.k., ss. 282-283.

... büyük ölçüde ve uluslararası çerçevede, belki olsa olsa, tekstil alanında, bu kanun tasarısında öngörülen amaçlara uygun bir şekilde bu hususların uygulanması geçerli olabilir. Bunun dışında olan diğer dallarda, adilane bir rekabet ortamının ülke için söz konusu olamayacağı kanaatindeyiz. Bu kanun, hiçbir zaman amacını gerçekleştiremeyecek ve amacına ulaşamayacaktır; çünkü çıkacak olan kanunun amacına uygun şartlar, Türkiye’de henüz mevcut değildir.²⁸²¹

Tasarı üzerinde yapılan genel görüşmelerin ardından tek tek maddeler üzerinde görüşülmeye başlanmıştır. 4. maddenin görüşülmesi sırasında RP adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), söz konusu maddede bir takım muğlâk ifadelerin mevcut olduğunu belirterek, bunların giderilmesi gerektiğini vurgulamış ve kanundaki suç tarifinin kesin ve net olmadığı yönünde eleştiride bulunmuştur. Diğer taraftan Turhan Tayan ve arkadaşları tarafından verilen önerge ile de 4. maddenin e bendinde “Münhasır bayilik hariç olmak üzere, eşit hak, yükümlülük ve edimler için eşit durumdaki kişilere farklı şartların uygulanması,” şeklinde değişiklik istenmiş ve söz konusu madde verilen önerge ile birlikte kabul edilmiştir.²⁸²²

9. madde üzerinde yapılan görüşmeler sırasında Turhan Tayan ve arkadaşları tarafından söz konusu maddenin birinci fıkrasının üçüncü satırındaki “üçüncü” ibaresinin, “dördüncü” olarak değiştirilmesi teklif edilmiş ve dokuzuncu madde teklif edilen önerge ile birlikte kabul edilmiştir. Ayrıca 10. madde üzerinde de Turhan Tayan ve arkadaşları tarafından önerge verilerek, verilen önerge ile birlikte söz konusu madde kabul edilmiştir. 15. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Ahmet Rıza Hatip (Konya), söz konusu maddenin bu haliyle çıkması halinde Rekabet Kurulunun elinde bulunan yetki genişliğinin ve baskı unsurunun huzursuzluk yaratacağını belirterek, bu haliyle yasalaşması halinde tasarının tamamına gölge düşüreceğini vurgulamıştır.²⁸²³

Diğer taraftan aynı madde üzerinde şahsı adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), Hatip’in görüşlerine katıldığını ifade ederek, kanunun bu halde yasalaşması halinde siyasal baskı unsuru olarak kullanılacağı, bunun da kim kuvvetli olursa onun kazanabileceği bir duruma sebep olacağını ifade ederek, bu maddenin aleyhine oy kullanacağını açıklamıştır. Erdal’ın konuşmasının ardından Sanayi ve Ticaret Bakanı Mehmet Dönen söz istemiş ve bir yanlışlığı düzeltme talebiyle kürsüye gelmiştir. Konuşmasında Dönen, Rekabet Kurulu’nun, tarafsız bir kurul olmak durumunda olduğunu; yani Odalar Birliğinden, üniversitelerden, yüksek yargı organlarından katılanlarla oluşan bir kurul olduğunu belirtmiştir. Dönen, Rekabet Kurulu’nun incelemeyi ifşa etmesi durumunda Erdal’ın sözlerinde haklı olduğunu; ancak Kurulun incelemeyi ifşa edemeyeceğini zira bu madde ile bunun yasaklandığını savunmuştur.²⁸²⁴

²⁸²¹ A.k., s. 286.

²⁸²² A.k., s. 293.

²⁸²³ A.k., s. 300.

²⁸²⁴ A.k., s. 301.

Tek tek maddeler üzerinde yapılan oylamadan sonra Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın tüm maddeleri üzerine oylamaya geçilmiş ve sonuç olarak oylamaya katılan 161 milletvekilinin hepsinin kabul oyuyla tasarısı kabul edilerek yasalaşmıştır.

65 madde ve 3 geçici maddeden oluşan tasarının yasalaşması ile rekabet tanımlanmış, rekabeti sınırlayıcı anlaşma, uyumlu eylem ve kararlar yasaklanmıştır. Ayrıca, rekabeti düzenleyecek, denetleyecek bir Rekabet Kurumu oluşturulmuştur. Mal ve hizmet piyasalarının serbest ve sağlıklı bir rekabet ortamı içinde teşekkülünün ve gelişmesinin temini ile bu Kanunun uygulanmasını gözetmek ve Kanunun kendisine verdiği görevleri yerine getirmek üzere kamu tüzelkişiliğini haiz idarî ve malî özerkliğe sahip Rekabet Kurumu teşkil edilmiştir. Kurumun ilişkili olduğu Bakanlık, Sanayi ve Ticaret Bakanlığıdır. Kurum görevini yaparken bağımsızdır. Kurumun teşkilatı a) Rekabet Kurulu, b) Başkanlık ve c) Hizmet Birimlerinden oluşturulmuştur. Rekabet Kurulu biri Başkan, biri ikinci başkan olmak üzere toplam 11 üyeden teşekkül etmiştir. Bakanlar Kurulu, dört üyeyi Rekabet Kurulunun, iki üyeyi Sanayi ve Ticaret Bakanlığının, bir üyeyi DPT Müsteşarlığının bağlı olduğu Devlet Bakanlığının, birer üyeyi ise Yargıtay, Danıştay, Üniversitelerarası Kurul ile TOBB'un her boş üyelik için kendi kurumları içinden veya dışarıdan göstereceği ikişer aday arasından seçmesi ve ataması kararlaştırılmıştır. Kurul Başkanı, İkinci Başkanı ve üyelerinin görev süreleri altı yıl olarak belirlenmiştir. Kurul üyelerinin üçte biri iki yılda bir yenilenir. Kurulun nihai kararlarına, tedbir kararlarına, para cezalarına ve süreli para cezalarına karşı kararın taraflara tebliğinden itibaren süresi içinde Danıştay'a başvurulabileceği, bu süre içinde yargı yoluna başvurulmazsa kararın kesinleşeceği belirtilmiştir.

Danıştay Onuncu Dairesi, 7.12.1994 günlü, 4054 sayılı "Rekabetin Korunması Hakkında Kanun"un 55. maddesinin birinci fıkrasının birinci tümcesinin, Anayasa'nın 2., 9., 142. ve 155. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemiyle Anayasa Mahkemesinde dava açmıştır.

Anayasa Mahkemesi yaptığı değerlendirmede 7.12.1994 günlü, 4054 sayılı "Rekabetin Korunması Hakkında Kanun"un 55. maddesinin birinci fıkrasının birinci tümcesinin "tedbir kararları" yönünden Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE, 22.12.1998 gününde OYBİRLİĞİYLE karar vermiştir.²⁸²⁵

²⁸²⁵ Esas Sayısı: 1998/48, Karar Sayısı: 1998/85, Karar Günü: 22.12.1998; www.hukukturk.com, 7 Ağustos 2008.

5.4.8.2. Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun (4110)

“Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı” Gümrük Birliğine uyum sebebiyle hazırlanan tasarılar arasında yer almıştır. Bu tasarı, Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunun 18 Ocak 1988 tarihinde kabul ettiği düşünce ve fikir hakları ve komşu haklar alanında ve korsanlıkla savaş için öngörülecek önlemler paralelinde, 1971 Paris Belgesi, Komşu Hakların Korunmasına İlişkin 1961 Roma Sözleşmesi, Plak Yapımcılarının Korunması Hakkındaki 1971 Cenevre Sözleşmesi ve Televizyon Yayınlarının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesiyle ilgili doküman ve belgeler dikkate alınarak Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır.

Bu kanun tasarısı, hemen hemen bütün maddelerinin müzakereleri sırasında tasarının Avrupa Birliğinin Gümrük Birliğine giriş nedeniyle dikte ettirdiği şeklindeki muhalefet eleştirilerine muhatap olmuştur. Gümrük Birliğine girmek için tasarının özensiz bir şekilde yazıldığı ve acele olarak Meclise getirildiği öne sürülmüştür. İktidar partileri de bu tasarının Türk milletinin ulusal çıkarları için çıkarıldığının altını çizmiştir. Muhalefet partilerinden ANAP bu tasarıyı desteklerken Refah Partisi tasarısının geçmesine karşı çıkmıştır. Refah Partisinden milletvekilleri bu tasarının maddelerinin müzakereleri boyunca “Batının çıkarlarını” temel alan bir tasarı olduğu iddiasıyla, sık sık oylama isteyerek kanunlaşma sürecini uzatmıştır.

“Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı (1/722),” Meclis Başkanlığına 15.6.1994 tarihinde gelmiş ve Adalet ve Milli Eğitim Komisyonlarına sevk edilmiştir. Tasarı ve komisyonların raporları 10.2.1995 tarihinde Genel Kurul Gündemine alınmıştır. Tasarının gerekçesinde 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun hazırlandığı kırk yıl önceki dönemde ileri ve gelişmiş bir yasal düzenleme olmasına rağmen geçen sürede Türk toplumunda önemli değişiklikler olduğu belirtilmiştir. Toplumun kültür ve sanat ile ilgili değişik kesimlerinin çeşitli sıkıntılarla karşılaştıklarını dile getirmesi üzerine Kültür Bakanlığı hazırlık yapmış, üniversiteler de dahil çeşitli kuruluşlara yazı yazarak görüş almış ve nihayet Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatının (WIPO) belgeleri de değerlendirilerek bu tasarı hazırlanmıştır. Ayrıca Avrupa Yazılım Yönergesinden büyük ölçüde istifade edilmiştir. Tasarıda, Kanun, öncelikle yaratıcıların hakları açısından ele alınarak onların haklarının korunması için yenilikler getirilmiştir. Bu yeniliklerden biri Türk Hukuk sisteminde o zamana kadar yer almamış olan komşu hakları ile ilgili düzenlemedir. Gerekçede, tasarının bilgisayar programlarının yazılımlarının fikri haklarının korunmasına önem verildiği, sinema endüstrisinin alacağı durumun düşünüldüğü ve korsan yayınlarla ilgili düzenlemeler getirildiği belirtilmiştir.²⁸²⁶

²⁸²⁶ Sıra Sayısı 771, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı (1/722),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 95, (5.4.1995), ss. 1-2.

Genel Kurulun 5.4.1995 tarihli 95. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmış, ilk üç oturumda karar yetersayısı bulunamadığından görüşmelere ara verilmiştir. Dördüncü oturumda tasarinın tümü üzerinde RP Grubu adına Şevket Kazan (Kocaeli), söz alarak bu tasarinın hazırlanmasında sadece Batılı ülkelerin fikir ve sanat eserlerine müteallik kanunlardan istifade edilmesini eleştirerek, örneğin Osmanlı telif nizamnamesinden niçin istifade edilmediğini sormuştur. Kazan'a göre Ürdün'ün fikir ve sanat eserleri kanunu çıkarırken istifade ettiği bu nizamnameden Türkiye'de de istifade edilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁸²⁷ Kazan, bu tasarıda siyasi partilerin tanıtım kasetlerinde veya siyasi partilerin yararlanacağı açıkoturum kasetlerinde, bandrol mecburiyetinin olmaması için bir hüküm eklenmesini istemiştir.

ANAP Grubu adına Faruk Saydam (Manisa), telif hakları diye tanımlanan 5846 sayılı Kanun'un 1951 yılında çıkarıldığını ve 1983 yılında bazı maddelerinin değiştirildiğini hatırlatarak her alanda yaşanan hızlı gelişme gibi, fikir ve sanat alanında da görülen gelişmelerin kanunda yeni düzenlemeler gerektirdiğini söylemiştir. Kitap, kaset ve benzeri piyasada ortaya çıkan korsanlıkla ilgili önleyici bir çalışma yapılarak fikrin korunması için haklara dönük saldırılar önlenmeli ve bu konunun üzerinde önemle durulmalıdır. Sanatçılar ve fikir emeğiyle geçinmeye uğraşan eser sahipleri, eserlerinin kazancıyla geçinme imkânına kavuşturulmalı, eser sahiplerinin haklarının çiğnenmesi engellenmelidir. Saydam'a göre bu tasarıyla, fikir ve sanat alanındaki eserlerin, her türlü hakların bütün boyutlarıyla korunması, ülkede fikir ve sanatsal üretimi teşvik edeceği ve artıracığı gibi, mevcut eser sahiplerinin, başta telif hakları olmak üzere, diğer bütün haklarının korunması da sağlanmış olacaktır. Bu hakların korunmasında meslek birliklerine büyük görevler düştüğünü belirten Saydam, bu birliklerin demokratik örgütlenmesinin fikir haklarının korunmasını güçlendireceğini söylemiştir.²⁸²⁸

Şahsı adına söz alan Engin Güner (İstanbul), bu kanun tasarısının dünyanın gelişmiş ülkeleri ile aynı düzeye gelmek ve Gümrük Birliğine girmek için gerekli olduğunu ancak "Türk milletinin bu yasalara ihtiyacı varsa herhangi bir dış baskı olmadan" çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir. Kültür Bakanı Ercan Karakaş konuşmasında siyasi partilerin kasetlerinin eğitim amaçlı olduğu için bandrole tabii olmadığını ve korsan yayınlar hakkında dava açarken ikametgâha bağlı dava diye bir durum olmadığını ifade etmiştir.²⁸²⁹ Tasarinın tümü üzerindeki müzakereler tamamlandıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.

²⁸²⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 95, (5.4.1995), s. 351.

²⁸²⁸ *A.k.*, s. 352-3.

²⁸²⁹ *A.k.*, s. 356.

Televizyon ve radyo yayınlarındaki eser sahipliği hakkındaki 5. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), kendi partilerinin iktidarları döneminde televizyon ve telekomünikasyon alanında “çok büyük atılımlar” gerçekleştirildiğini hatırlatmıştır. 1984 yılına kadar haftada tek kanaldan yayın yapan bir televizyondan 11 tanesi ulusal ve 406 tanesi mahalli televizyona gelindiğini belirtmiştir. Ancak televizyon yayınlarında porno ve şiddet içerikli programların olduğunu söyleyen Güner, yayıncıları sorumlu hareket etmeye çağırıştır:

*Ben, hazır söz televizyonlardan açılmışken, Türkiye’deki çok tehlikeli bir gelişmeye dikkati çekmek istiyorum. Bütün basın yayın organlarında, Türkiye Büyük Millet Meclisine yönelik çok sert eleştirilerle karşılaşyoruz. Türkiye Büyük Millet Meclisinin üyeleri olarak, bizzat, biz de, Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışma usullerinden memnuniyetsizliğimizi sık sık dile getiriyoruz. Her şeyden önce, İktüzüğümüzde değişiklik yapmak gerekiyor; ama bütün bunları ‘milletvekilleri hiçbir iş yapmıyor, hiç çalışmıyor, hiçbir şey yapmıyor’ şeklinde kamuoyuna nakletmenin bir anlamını göremiyorum. Sistemi bu şekilde kötülemek, parlamenter sistem aleyhine çalışmaktan öteye bir sonuç doğurmaz. Bu Meclisi beğenmiyorlarsa, bu Meclis gittiğinde, ne olacak; çok büyük bir değişiklik mi olacak; Ali gidecek, Veli gelecek... Mevcut sistemlerin içinde en iyi sistem demokrasi olduğuna göre, demokrasiye, bütün basın yayın organlarımızın da sahip çıkması gerekir.*²⁸³⁰

Milletvekillerinin televizyonlarda sorumsuzca kötülenmesini eleştiren Güner, TBMM’nin yerine hangi gücün getirileceğini, askerinin mi ya da bir diktatörün mü getirileceğini sorarak Meclis’in Türkiye Cumhuriyeti’nin en büyük güvencesi olduğunu vurgulamıştır.

Aynı madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) da televizyon yayınlarının Türk milletinin örf ve adetlerine aykırı olmasından şikayet ederek mevcut yasa tasarısının Gümrük Birliği çerçevesinde Avrupa’ya uymak için hazırlanmasını eleştirmiştir:

*Avrupa’nın ahlaki bizim ahlakımıza uymaz; onun örfü bizim örfümüze uymaz; onun inancı bizim inancımıza uymaz. Gelin, şekline uymayalım da, ilmi çalışmalarını, ilmi eserlerini almak suretiyle Avrupa’ya uyalım. Her nedense, her şeyde Avrupa’yı örnek alıyoruz. Her şeyde derken, kolayımıza giden işlerde; ama teknikte, teknolojide Avrupa’yı örnek almıyoruz; sırf görüntüde Avrupa’yı örnek alıyoruz. Avrupa’daki moda, maalesef, 24 saatte Türkiye’ye geliyor; Avrupa’da, bugün, hangi renk modaysa 24 saat sonra Türkiye’ye geliyor; ama Avrupa’nın tekniği, Türkiye’ye yüz sene sonra geliyor. İşte, biz, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununu Avrupa’ya uydururken, maalesef, bu konulara ağırlık vermiş oluyoruz. Televizyonda, sanat eseri diye çıkarılanlar veya sanatçım diye çıkan hepimizin bildiği bazı sanatçılar, hakikaten, çizmeyi aşıyorlar.*²⁸³¹

²⁸³⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 96, (6.4.1995), s. 400.

²⁸³¹ **A.k.**, s. 401.

Mimari yapılara eser sahibinin isminin yazılması ile ilgili 6. maddenin müzakereleri sırasında ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul)’nun, İstanbul’daki bazı kasırlara ve eski eserlere İstanbul Anakent Belediyesi tarafından el konulduğundan bahsederek buraların “mezbele”²⁸³² haline getirildiğini iddia etmesi ve Kültür Bakanlığının ilgilenmesini istemesi tartışmaya yol açmıştır. RP Grubu adına söz alan Ömer Ekinci (Ankara), Mimar Sinan’dan örnekle ruhçu bir zihniyete yönelmenin önemli olduğunun altını çizdiği konuşmasında Maruflu’yu “üç buçuk azınlığın keyfini” seslendirmekle suçlamıştır:

*...üç buçuk azınlığın, İstanbul’daki Turing tesislerinde gerekli keyfi çatamadıkları için, buradan belediyelere gereken şeyi söylemeyi bir lüzum haline getirmiş ve hiç ilgisi olmadığı halde, Kültür Bakanlığımızın bu işe sahip çıkmasını, oranın mezbele haline geldiğini ifade etmiştir. Oradan bütün halkın istifade etmesi ve bir çayın, bir coca colanın, bir meşrubatın bütün insanlar tarafından içilmesi gerekirken, mutlu azınlığın orada şarap kadehi dokundurmasına karşı çıkıldığı için, burada bu husus gündeme getirilmiştir.*²⁸³³

9. maddenin görüşmeleri sırasında Meclis başkanı hükümet gerekçesindeki “Avrupa Konseyi direktiflerine uygun olarak” ibaresindeki direktif kelimesinin emir anlamına geldiğini hatırlatarak gerekçenin “Avrupa Konseyi ilkelerine uygun olarak” şeklinde değiştirilmesini sağlamıştır.

Aynı madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), kanun tasarısının gerekçe kısmında Avrupa direktifinden bahsedilmesinin bağımsızlığa gölge düşürebilecek nitelikte olduğunu belirterek bu tasarının “Gümrük Birliğine geçilecek endişesiyle apar topar” getirildiğini hatırlatmıştır. Güner bu maddede esas olanın, eser sahibinin hakkının korunması olduğunu ve bütün dünyanın, Türkiye’den, bu konuda bazı tedbirler almasını uluslararası hukuk açısından istediğini belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

Sayet, 21 inci Yüzyıla, çağdaş bir devlet olarak girmek istiyorsak, diğer ülkelerle boy ölçüşmek istiyorsak, bizim, bu konuda da gerekli değişiklikleri yapmamız, modern dünyaya ayak uydurmamız gerekir. Bu, kısa vadede aleyhimize olacak gibi görünse bile, uzun vadede Türkiye’ye fayda getirecek bir tasarruf olacaktır; çünkü gerçekten de emek kutsaldır... Bir sanatçının eseri de kutsaldır; ona büyük emek vermiştir, zaman sarf etmiştir, maddî imkânlarını ortaya koymuştur, ortaya bir eser çıkarmıştır. Bunun, zamanımızın teknikleriyle, çok kolay bir şekilde çoğaltılması, izinsiz olarak bütün dünya ülkelerinde dağıtılması, hiç şüphesiz ki, o sanatçının eserine sahip çıkmamak, ihanet etmek anlamına gelmektedir. Bunun iki mahzuru var: Birincisi, sanatçının emeğine, onun kutsiyetine saygı göstermemek, onun hakkının yenmesidir; ikincisi de, bizi tembelliğe sevk etmesi, işin kolayına kaçmamız ve ortaya bir şey çıkarma şevkini, gücünü sanatçılarımıza, düşünürlerimize vermememizdir. Bence,

²⁸³² A.k., s. 406.

²⁸³³ A.k., s. 408.

*birincisi kadar, bu ikincisi de önemlidir ve bunun birçok sakıncasını, bugünlerde, ülkemizde yaşamaktayız. Kolaylıkla, her şeyin taklidi yapılmakta ve bu, maalesef, her alanda, her sanat kolunda olmakta; böyle olunca da, kültür alanında, sanat alanında umduğumuz gelişmeyi kaydedememekteyiz.*²⁸³⁴

Şahsı adına söz alan Fethullah Erbaş (Van), bu maddenin getirdiği değişikliğin sonucu olarak bilgisayar teknolojisi alanında Batı ülkelerinden ve Japonya'dan geri olan Türkiye'nin bilgisayar programları ve veri tabanlarını kopyalamasının engellendiğini belirtmiştir. Bunun “kendi kendimizin kolunu” kesmek ve “Türkiye’yi daha fazla sömürmek” anlamına geleceğini ve trilyonlarca liranın bu programlar için Batı’ya ödeneceğini iddia etmiştir.²⁸³⁵

Şahsı adına söz alan Ali Dinçer (Ankara) de bu yasanın Türkiye'nin çağdaşlık düzeyi gerektirdiği için çıkarıldığını söyleyerek korsan olgusunun boyutlarına değinmiştir:

*Pek çok korsan kasetin, kitabın ortaya çıktığını görüyoruz. Bir yazar yazıyor, bir yayınevi dünyanın masrafını yapıyor, basıyor, dağıtıyor; bir bakıyorsunuz, hiçbir masraf yapmadan, hatta vergi dahi vermeden, korsan baskılarıyla kitaplar piyasada satılıyor. Buna evet demek mümkün mü... Aynı şekilde, bilgisayar programlarda, elektronikte, bilgisayarda software mühendisliğinin ürünleri de bir kafa ürünüdür ve bizim ülkemiz gibi ülkelerin çok avantajlı olduğu bir alandır. Küçük görmeyelim Türkiye'yi, program yapmak, software mühendisliği yapmak iyi mühendisle olur. Büyük sermayeye, büyük fabrikalar kurmaya, yatırım yapmaya gerek yoktur. Çok iyi kafalarla, çok başarılı programlar hazırlayabilirsiniz. Hem Türkiye'nin ihtiyacını karşılarsınız hem de dünyaya satabilirsiniz.*²⁸³⁶

9. madde üzerinde verilen önergelerin oylanması sırasında karar yeter sayısı bulunamadığından görüşmeler 97. Birleşime ertelenmiştir. 11.4.1995 tarihinde açılan 97. Birleşimde eserin koruma süresinin 50 yıldan 70 yıla uzatılması ile ilgili 10. maddenin görüşülmesi sırasında Refah Partisi adına söz alan Fethullah Erbaş (Van), bunun Türkiye'nin menfaatine olmadığını savunarak artık tercümeler için muazzam telifler verileceğini etmiştir. Zengin Batılı ülkelerin hayat standartlarının altında olan Türkiye’de telif hakları sebebiyle yeni kitapların alınamayacağını ve bir kat daha geri kalınacağını iddia etmiştir: “Onlar, bizim haklarımızı, zaten, asırlardır bizi sömürerek yiyorlar. Onlar yediği zaman hak, biz yediğimiz zaman hak değil; onlara ille para ödememiz lazım. Bu, bizim kültür hayatımızı da kısırlaştıracaktır.”²⁸³⁷

²⁸³⁴ A.k., s. 425.

²⁸³⁵ A.k., s. 429.

²⁸³⁶ A.k., s. 430.

²⁸³⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 97, (11.4.1995), s. 44.

10. madde üzerinde şahısları adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir) ve Lütfi Doğan (Gümüşhane) da sürenin 70 yıl olarak değiştirilmesi yerine 50 yıl olarak muhafaza edilmesi yönünde görüş bildirmiştir. Komisyona sunulan tasarıda sürenin 50 olduğu halde niye değiştirildiği Kültür Bakanı Ercan Karakaş'a sorulmuştur. Karakaş, cevabında, komisyonda 70 yıl olmasının daha uygun görüldüğünü belirterek bu yasanın yaratıcılığı ve yerli yapımları teşvik edeceğini öne sürmüştür.²⁸³⁸ Madde üzerindeki değişiklik önergelerine geçildiğinde karar yeter sayısı olmadığından önce oturuma ara verilmiş daha sonrada 97. Birleşim kapatılmıştır. 98. Birleşimde de karar yeter sayısı bulunamayınca görüşmeler 99. Birleşime ertelenmiştir. Başkanvekili Yasin Hatipoğlu'nun başkanlığında açılan 99. Birleşimde 11. madde üzerinde görüşmelere devam edilmiştir.

Türkçe dışında yayımlanan eserlerin eser sahibinin izni olmaksızın Türkçe'ye tercümesinde 70 yılın geçmesinin beklenmesi hakkındaki 11. maddenin görüşmelerinde söz alan milletvekilleri bunun getireceği sıkıntılardan bahsetmiştir. ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner, yeni kurulan üniversitelerin kısıtlı bütçeleri sebebiyle telif hakları vermekte zorlanacağını belirterek bilimsel eserlerle kültürel eserler arasında ayırım yapılması gerektiğini savunmuştur. RP Grubu adına Fethullah Erbaş, şahısları adına Salih Kapusuz (Kayseri) ve Seyfi Şahin (Kayseri) söz alarak sürenin 10 yıldan 70 yıla çıkarılmasını eleştiren konuşmalar yapmıştır. CHP Grubu adına Timurçin Savaş (Adana) ve Kültür Bakanı Ercan Karakaş 11. maddedeki düzenlemenin lehine konuşmalar yapmıştır.²⁸³⁹

12. maddenin görüşmeleri sırasında RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik olarak düzenlenen mevcut yasa tasarısının, ABD Büyükelçisi Marc Grossman'ın sözlerinden alıntılarla ABD menfaatlerini kolladığını iddia etmiştir. Kapusuz, bu tasarının eczacılık, ilaç ve sinema sanayi alanında Türkiye'ye yatırım yapmak isteyen Amerikan iş adamlarının haklarını korumaya yönelik olduğunu belirtmiştir. CHP Grubu adına konuşan Timurçin Savaş (Adana), Kapusuz'un iddialarını reddederek bu tasarının "ne Amerika Birleşik Devletleri istediği için ne Avrupa Birliği ne de Gümrük Birliği için değil," Türkiye'deki fikir ve sanat adamlarının alın terinin karşılığını vermek için hazırlandığını ve ülkedeki kopyacılığı da ortadan kaldıracığını öne sürmüştür.²⁸⁴⁰

14. maddenin görüşmeleri sırasında değişiklik önergeleri görüşüldükten sonra maddenin oylamasına geçildiğinde toplantı yetersayısı olmadığından 99. Birleşim kapatılmıştır. 18.4.1995 tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır'ın başkanlığında açılan 100. Birleşimde fikir ve sanat eserleri kanunun bazı

²⁸³⁸ A.k., ss. 48-49.

²⁸³⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 99, (13.4.1995), ss. 272-278.

²⁸⁴⁰ A.k., ss. 286-290.

maddelerinin değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısı görüşülmeye devam edilerek 14. madde kabul edilmiştir. 15. madde üzerindeki görüşmeler sırasında da RP Grubu adına Abdüllatif Şener, tasarının Gümrük Birliğine girmek için alelacele çıkarılmaya çalışılmasını eleştirmiştir. İyi ve güzel olan şeylerin iç dinamiklerle yapılması gerektiğini söyleyen Şener, “dış bastırmalarla” harekete geçilmesini yanlış bulduğunun altını çizmiştir.²⁸⁴¹ Madde üzerindeki değişiklik önergelerinin oylanması sırasında karar yeter sayısı olmaması üzerine 100. Birleşim kapatılmıştır.

19.4.1995 tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır’ın başkanlığında açılan 101. Birleşimde 15. madde kabul edilerek meslek birliklerinin kurulmasını düzenleyen 16. madde üzerinde görüşmelerde bulunulmuştur. ANAP Grubu adına söz alan Ahmet Kabil (Rize), kitap, kaset ve benzeri eserlerin piyasasında ortaya çıkan “korsanlık” denilen “tecavüzün” önlenmesi için her alanda, meslek birliklerine ihtiyaç olduğunu hatırlatarak bu tasarıyla ülkedeki fikir ve sanat ürünlerinin teşvik edileceğini belirtmiştir. Bu durumun diğer çağdaş dünya ülkeleriyle daha “sağlıklı ve sıkı bir kültürel ve sanatsal ilişki” kurulmasına da katkı da bulunacağını ifade etmiştir. “Birden fazla meslek birliği kurulamaz” ibaresinin de hiziplerin yaratılmasını engelleyeceğini savunan Kabil, hükümeti tasarıya sahip çıkmaya ve Mecliste hazır bulunmaya davet etmiştir.²⁸⁴²

RP Grubu adına söz alan Kazım Ataoğlu (Bingöl), bu maddenin gerekçesinin son paragrafında kanunla kurulmuş ve görev yapmakta olan meslek birliklerine karşı “siyasal amaçlı olarak oluşturulmuş tekelci yapı” şeklinde bir ifade kullanılmasının şu anda yürürlükte olan meslek birliklerini tasfiye etmek amacını taşıdığını iddia etmiştir:

*Bunun da ötesinde, burada kullanılan ifadelerle bakıldığında, âdeta, 12 Eylül öncesi kamplaşmayı hatırlatan ifadeler vardır; yani, bu kanun tasarısının gerekçesinde bu şekilde ifadeler kullanılmak suretiyle, âdeta bir kamplaşmaya doğru gidildiği sezilmektedir. Yani, mevcut meslek birliklerinde bunun anlamı, bana göre, şudur: Mevcut meslek birliklerinde benim anlayışıma uygun insanlar varsa, bu, Avrupa standartlarına uygundur, çağdaş yapıya uygundur, demokratik anlayışımıza uygundur; ama bu meslek birliklerinde benim düşünceme uygun insanlar yoksa bu, siyasal amaçlı oluşturulan tekelci bir yapı olarak burada ifade edilmektedir.*²⁸⁴³

Şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu, Avrupa ülkelerinde de meslek birliklerinin birden fazla olmadığını örnekleriyle açıklamıştır. Cevat Ayhan (Sakarya), ise aynı konuya değinerek “her alanda rekabete açık, kaliteli hizmete açık birden fazla meslek birliğinin kurulmasına cevaz veren eski hükmün geri

²⁸⁴¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 100, (18.4.1995), ss. 373-374.

²⁸⁴² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 101, (19.4.1995), ss. 464-465.

²⁸⁴³ **A.k.**, s. 466.

getirilmesini” istemiştir. Bu isteğinin gerekçesi olarak da 1960’dan bu yana meslek birliklerinin ve odalarının politize olmasını ve son dönemde Türkiye Barolar Birliğinin sakallı ve başörtülü olanlara çıkardığı zorlukları göstermiştir.²⁸⁴⁴

Bu eleştirilerden sonra Eyüp Aşık (Trabzon) ve arkadaşlarının verdiği değişiklik önergesi ile aynı alanda birden fazla meslek birliği kurulabilmesi 16. maddedeki değişikliklerle kabul edilmiştir. 17. madde hem ANAP Grubundan hem de RP Grubundan çok uzun ve karışık bir metin olduğu ve tekelci bir yaklaşımla TRT’ye çok fazla yetki verdiği yönünde eleştiriler almıştır. Bu maddenin yeni baştan düzenlenmesi istenilmiş ve verilen değişiklik önergesiyle tümünden değiştirilmiştir. TRT’ye verilen geniş yetkiler maddeden tümüyle çıkarılmıştır.

Mali hususa değinen 18. maddenin görüşmeleri sırasında RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir), Kültür Bakanının kitap fuarını gezerken bu kanun tasarısında birtakım eksikliklerin, yanlışlıkların olduğunu kabul ettiğini ancak “kanun çıksın sonra bilahare eksiklikler giderilir” şeklinde beyanat verdiğini nakletmiş ve şöyle devam etmiştir:

*... böyle bir düşünce ve zihniyeti de kabul etmiyoruz, çünkü henüz, tasarı kanunlaşmış değil; sonradan tekrar değiştireceğimize, şimdi oturalım, daha düzenli bir kanun çıkarmaya çalışalım. Bu, çocuk oyuncağı değil, yamalı bohça gibi kanun olmaz; her zaman, değiştir, değiştir... Böyle bir şekil, kanun tekniğine de uygun değil.*²⁸⁴⁵

Şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), konuşmasında bürokratların Gümrük Birliğine uyum için meclisten seferberlik içine girmesini istemesinin yakışıksız olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Hatip, Kültür Bakanlığı yetkilisine atıfla bir gazetede bu tasarının kanunlaşmasının sebebinin Refah Partisine bağlanmasını eleştirmiştir. Refahçı şirketlerin kaçak yazılım kullanması sebebiyle Refahlı milletvekillerinin kanunun çıkmasını engellediği iddiasının iftira olduğunu söylemiştir.²⁸⁴⁶ Devlet Bakanı Algan Hacaloğlu, Bakanlığın bu haberle hiçbir ilgisinin olmadığını açıklamıştır. 18. madde üzerindeki önergelere geçilmeden çalışma süresi dolduğundan ötürü 101. Birleşim kapatılmıştır.

20.4.1994 tarihinde Başkanvekili Mustafa Kalemli başkanlığında açılan 102. Birleşimde 18. madde üzerine 31 değişiklik önergesi verildiği görülmüştür. Ancak karar yetersayısı olmadığından bu önergelerin oylamasına 25.5.1995 tarihinde Başkanvekili Vefa Tanır’ın başkanlığında 115. Birleşimde devam edilmiştir. 19. maddenin görüşmeleri sırasında RP Grubu adına konuşan Mehmet Elkatmış ve şahsı adına söz alan Salih Kapusuz, Ayasofya Camiinde sanat adına “birtakım rezaletlerin” sergilendiğini ve bir sanat eserine “tecavüz” vuku bulduğunu iddia etmiştir. Kapusuz konuşmasında bu olaydan tüm hükümeti sorumlu tutmuştur:

²⁸⁴⁴ A.k., ss. 468-469.

²⁸⁴⁵ A.k., s. 485.

²⁸⁴⁶ A.k., ss. 488-489.

... ortada bir sanat eseri var ve bununla ilgili bir tecavüz söz konusu. Eser denilince, sadece okunan kitap akla gelmez, her türlü eser akla gelir. Bu eserlerden bir tanesi de Ayasofya'dır. Ayasofya, fetihten önce mabettir, bugün de mabettir; fakat rasgele bir mabet değil. Ayasofya, Fatih'in bizzat şahsî parasıyla satın alıp, vakıf yoluyla cami yaptığı bir mahaldir; yani, millettine vakfettiği bir fetih hediyesidir. Onun için, böyle şahsî bir mülkiyeti topluma vakfetmiş olan, çağ açıp katan bir ecdadımızın kemiklerini sızlatmaya hiç kimsenin hakkı yoktur. (RP sıralarından alkışlar) Dolayısıyla, bu konuda, bu meseleden dolayı, sadece Cumhuriyet Halk Partisini suçlamak yerinde olmaz; bu Hükümet topyekûn suçludur, DYP ve CHP Koalisyonu olarak. Aynı zamanda, Sayın Başbakan, bu mesuliyetin altında ezilecektir; çünkü milletimizin bütün fertlerinin-siyasî fark gözetmeksizin-böyle bir olayı tasvip etmesi, kabullenmesi mümkün değildir.²⁸⁴⁷

Böylece 19. madde görüşmeleri Ayasofya tartışmasına dönüşmüştür. Kültür Bakanı Ercan Karakaş, söz alarak olayın aslının müzeler haftasında Ayasofya da dahil müzelerin bahçelerinde tiyatro gösterileri yapılmak istenmesi olduğunu açıklamıştır. Ayasofya'nın içerisinde gösteri yapılmak istenmediğini ve bu yönde başvuru da olmadığını sözlerine ilave etmiştir:

*Ayasofya, gerçekten herkesi ilgilendiren, dinî bir tarafı olan, çok önemli tarihî bir mekân ve UNESCO tarafından korunma altına alınmış olan bir eser, büyük de mimarî değeri var. Zaten, mimari açıdan eldeki olanaklarla zor koruyoruz, günde 7 bin ziyaretçisi var. Günde, 7 bin kişinin ziyaret ettiği bir yeri, ayrıca, başka bir gösteri için, tiyatro, vesair için kullanmak söz konusu değil. Zaten bu konuda da bize bir başvuru da yok, talep de yok. Olan nedir: Bir basın mensubu, müzenin bahçesinde bulunan ve hazırlık yapan grubu, müzenin içine davet ederek, orada bir fotoğraf çekmiştir, bir görüntü almıştır ve bu basında yer almıştır. Hepsi bundan ibarettir.*²⁸⁴⁸

19. maddenin oylaması bu Birleşimde toplantı yetersayısı bulunamadığından 118. Birleşime bırakıldıysa da bu defa da karar yetersayısı bulunamadığından madde ancak 6.6.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığındaki 119. Birleşimde oylanarak kabul edilmiştir.

119. Birleşimde 21. maddenin görüşmeleri sırasında bu kanun tasarısının iktidar partilerinin sahip çıkmaması üzerine geciktiği görüşü gündeme gelmiş ve bu durum eleştirilmiştir. ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner, destekledikleri halde bu tasarının çıkarılmamasını ve hükümetin Gümrük Birliğine girmek için 1995 yılı sonuna kadar çıkarılması gereken 60'ı aşkın yasanın, kanun hükmünde kararname ile kabul edilmek istemesini eleştirmiştir:

*Yüce Meclisin kanun yapma yetkisini elinden alıp, Anayasanın birçok maddesine aykırı bir biçimde uygulamak son derece yanlıştır. Yapılması gereken, iktidar partilerinin burada gerekli çoğunluğu temin edip, 114 milletvekilini bir araya getirip, bunu yapması ve bir an önce bu yasaları çıkarmasıdır.*²⁸⁴⁹

²⁸⁴⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 115, (25.5.1995), s. 128.

²⁸⁴⁸ **A.k.**, s. 129.

²⁸⁴⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 119, (6.6.1995), ss. 418-419.

Refah Partisi Grubu adına söz alan Cevat Ayhan ise telif hakları ile ilgili bu kanun tasarısının kabul edilmek istenmesinin altında ABD şirketlerinin 192 milyon dolar zararını engellemek olduğunu ve bu tasarının Türkiye'nin menfaatine olmadığını öne sürmüştür:

*Zaten, dış ticarete devamlı Türkiye'yi soyan, Türkiye'nin zararına gelişen bu ülkeler, bu kanun tasarısıyla da, bu maddeyle de, bu uygulamayla da, yok şu plağı çaldın, yok şu bandı çaldın, yok şu eseri yayınladın, diye Türkiye'nin gırtlığına basacaklar... Evet, Amerika, bugün, iktisaden, siyaseten güçlü; istediği yaptırımı istediği yere uygulamak istiyor, dünya milletlerini köle olarak kullanmak istiyor ve Türkiye'yi de bu köleler kafilesine katmak istiyor. Biz, Türkiye'de, fikir ve sanat gelişsin mi, kendi değerlerimiz gelişsin mi, yoksa, bunlar, Avrupa Birliğinin, Amerika'nın ipoteği altına mı girsin; bunu tartışıyoruz; yani, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Amerikan Hükümetinin emriyle kanun çıkarmaya mecbur mudur?!. Bu Hükümetin telaşı nedir?!*²⁸⁵⁰

24. maddenin görüşmeleri sırasında istenilen oylama yapılırken Başkanvekili Kamer Genç'in komisyondan gelen milletvekillerini beklemesi Refah Partisi milletvekilleri ile arasında uzun tartışmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Refah Partili milletvekilleri Genç'i keyfi yönetmek ve İç Tüzüğe aykırı davranmakla suçlamıştır. Genç ise bu suçlamaları reddederek amacının Meclisi çalıştırmak olduğunu belirtmiştir: "Meclisi keyfi yönetmek; eğer Mecliste çoğunluğu sağlamak için bir iki dakika beklemek keyfi yönetimse ben, bu keyfi yönetimi kabul ediyorum; ama Meclisi çalıştırmamak için hemen bahane arayıp da, birleşimi kapatırmak istiyorsanız, bende öyle bir karakter yok."²⁸⁵¹ Salih Kapusuz ise Genel Kurul'un çalışmalarının komisyonlara endeksli olmadığını söyleyerek Meclis Başkanını kınamıştır. 28. maddenin görüşmeleri sırasında toplantı yeter sayısı olmadığı için 119. Birleşim kapatılmıştır.

7.6.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç başkanlığında açılan 120. Birleşim uzun tartışmalara sahne olmuşsa da bu kanun tasarısı kabul edilerek kanunlaşmıştır. Özellikle 32. maddenin görüşmeleri sırasında çıkan tartışmada Başkanvekili Kamer Genç ile RP'li milletvekilleri arasında polemik yaşanmıştır. RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), Genç'in maddeyle ilgili konuşun uyarısı yaparak konuşmasını kesmesi üzerine kürsüde bulunan bardaktaki suyu Başkanlık divanına doğru fırlatmıştır. Diğer partili milletvekillerinin de kürsü önünde toplandığı bir kargaşa ortaya çıkmıştır. Başkanvekili Genç, Ünal'a Meclise hakaret ettiği gerekçesi ile İçtüzüğün 138. maddesine göre, Meclisten 3 birleşim geçici çıkarma cezası vermiştir. Zeki Ünal, Meclisten özür dilemişse de verilen ceza Genel Kurulda oylanmış ve Ünal 3 birleşim geçici çıkarma cezası almıştır.²⁸⁵²

²⁸⁵⁰ A.k., s. 421.

²⁸⁵¹ A.k., s. 441.

²⁸⁵² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 120, (7.6.1995), ss. 34-38.

Tasarının ilk maddelerinin müzakerelerinde “Avrupa Konseyinin direktiflerine” ibaresi üzerinde başlayan tartışma tüm maddelerin müzakereleri sırasında hükümetin Avrupa’dan emir aldığı ve bu yüzden bu tasarının hazırlandığı iddiası Refah Partili milletvekilleri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Tasarının 32. ve 33. maddelerinin görüşmeleri sırasında da bu konu gündemi meşgul etmiştir. Milli Eğitim Komisyonu sözcüsü Halil Demir (Aksaray), ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu ve Gaziantep Milletvekili Abdülkadir Ateş tasarının gerekçesinde yer alan bu ifade ile kast edilen şeyin “Avrupa Birliği Konseyinin hazırladığı belgeler doğrultusunda” anlamı olduğunu söylemiştir. Hiçbir kurumun Türkiye Cumhuriyeti hükümetine bir şeyleri dayatmasının mümkün olmadığını belirterek Refah Partili milletvekillerinin bunun üzerinden politika yapmasını eleştirmiştir.²⁸⁵³ Abdülkadir Ateş, politika yapmanın ve seçmenden destek istemenin bütün milletvekillerinin hakkı olduğunu ancak “bu desteği isterken, partimizin gelişmesini, ivmesini, biraz daha ileriye götürmek isterken, birbirimize kara çalarak, Hükümeti töhmet altında bırakarak, hele hele, bu Yüce Meclise haksızlık ederek, bu Yüce Meclisin çatısı altında çalışan arkadaşlarımızı töhmet altında bırakarak” yapılmaması gerektiğini belirtmiştir:

*Bunu yapmayalım diyoruz; biz de yapmayalım, siz de yapmayın; yapmayacağınıza da ben inanıyorum; ama politika yapmak için politika yapılmasın. Bu, kirli bir politika... Bunu bir tarafa bırakalım. Türkiye bunu istemiyor, insanımız bunu istemiyor... Siz, bu yasa tasarısına karşı çıkmakla, bizim sanatçımıza karşı çıkıyorsunuz demektir; bu yasa tasarısına karşı çıkmakla, fikir insanımıza karşı çıkıyorsunuz demektir; bu yasa tasarısına karşı çıkmakla, alın terine karşı çıkıyorsunuz demektir.*²⁸⁵⁴

Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), bu eleştirileri cevaplamıştır. Kapusuz, Bakanlar Kurulunca hazırlanmış tasarının 4. maddesinde “Avrupa Ekonomik Topluluğu direktiflerine uygun olarak” ifadesinin geçtiğini bunun “Egemenlik, kayıtsız, şartsız milletindir” ilkesine aykırı olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir:

Bu memlekette, yasama, yürütme ve yargı olarak, kuvvetler ayrılığı prensibi vardır; herkesin görevi ayrıdır. Bu Kurul da, yasamadan görevlidir; Parlamentodur. Biz, 19 uncu Dönem milletvekilleri olarak, elbette, milletimizin aleyhine gördüğümüz her maddede, her kanunda muhalefet etme hakkına sahibiz. Eğer, biz, sizin getirdiğiniz, direktiflere uygun olarak yaptığınız kanunları kabul edeceksek, sizin saflarınızda olurduk; niye burada bulunalım... Bakınız, yine, bu Hükümetin imzalamış olduğu birkaç hususu arz etmek istiyorum. 36 ncı Ortaklık Konseyinde; yani, 6 Mart Pazartesi günü imza altına aldıkları o anlaşmadaki ifadeyi aynen söylüyorum -milletimiz de dikkatle

²⁸⁵³ A.k., ss. 45, 49.

²⁸⁵⁴ A.k., s. 50.

dinliyordur- mevzuat yakınlaşması hangi konuları ihtiva ediyor: “Fikrî, sınaî, ticarî mülkiyetin korunması ve rekabet kanunlarıyla ilgili mevzuatı çıkarın” diyor. Bir başka şey daha diyor; yine, sizin imzaladığınız, mevzuatın yakınlaştırılmasıyla ilgili, yani, bu Gümrük Birliği anlaşmasıyla ilgili 37 nci maddenin (d) bendinde ifade aynen şu; “Türkiye yasalarını bir yıl içinde yeni duruma uygun hale getirecektir.” Allah aşkına söyleyin, bu, direktif değil de nedir?”²⁸⁵⁵

Devlet Bakanı Ziya Halis (Sivas), söz alarak bu direktif meselesine açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu tabirin bir standardizasyonu, bir ilkeyi açıkladığını, “Avrupa ülkelerinin hâkim olduğu, benimsediği ilkeler, yönetmelikler ve standartlar” anlamına geldiğini belirtmiştir:

Biz Hükümet olarak, Gümrük Birliğine girmek istiyoruz; Avrupa’yla entegrasyonu istiyoruz. Bizi, kimse, zorla buraya götürmez ve götürmesi de söz konusu değildir... Bu anlamda, çağdaşlaşan Türkiye’nin de ihtiyacıdır bu. Avrupa Birliğiyle, Avrupa’yla belli bir seviyeye gelmemiz açısından, Hükümetimiz tarafından da yararlı görülmektedir. Hükümetimiz, bu meseleyi, bu anlamda Parlamentomuzun gündemine getirmiştir. Gümrük Birliğine adım atmak için, Parlamentomuz da, tabii ki, bu konuyu takdir edip gerekeni yapmaktadır. Mesele budur ve bu mesele, kesinlikle, hiçbir şekilde, direktif anlamında anlaşılmamıştır. Hükümet ve Parlamento, hiçbir yerden, hiçbir şekilde direktif almaz.²⁸⁵⁶

Ayrıca bu maddelerin görüşmeleri sırasında Meclis Başkanvekili Kamer Genç’e başkanlık görevini tarafsız şekilde yürütmediği yönünde suçlamalar getirilmiş ve milletvekilleri sıklıkla Başkanvekili ile tartışmaya girmiştir.

Maddeler üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra tasarının tümü üzerinde Cevat Ayhan aleyhte ve Güneş Müftüoğlu lehte oyların rengini belirtmek için söz almıştır. Ayhan konuşmasında fikir ve sanat adına ülkede ahlakın tahrip edildiğini Anavatan Partisi Hükümet döneminde kurulan Muzır Neşriyat Kurulu’nun 50. Hükümet döneminde çalıştırılmamasını eleştirerek fikir ve sanatın milli kültürden beslendiğini hatırlatmıştır:

Bizim millî kültürümüzün esası Müslümanlıktır. Birileri kalkıp da, Amerika Birleşik Devletlerine veya Avrupa Birliğine ‘aman, bizi içinize alın; yoksa Türkiye’de Müslümanlık güçlenir’ diyorsa, bu, bizi, milleti, endişeye sevk eder. Bugün, vatanımızın birliği, bütünlüğü tehdit altındadır; bugün, milletimizin varlığı tehdit altındadır; bugün, Müslümanlık tehdit altındadır. Tehdit, Osmanlı’yı yıkıp, Müslüman vatanını işgal eden, Müslümanları sömürgeleştiren emperyalist sömürgecilerden gelmektedir.²⁸⁵⁷

Bu tehditlere karşı koyulması için fikir ve sanat eserlerinin mili ve manevi değerlere dayandırılması gerektiğini savunan Ayhan, tasarıya karşı olduklarını yineleyerek konuşmasını bitirmiştir. Müftüoğlu konuşmasında

²⁸⁵⁵ A.k., s. 52.

²⁸⁵⁶ A.k., s. 53.

²⁸⁵⁷ A.k., s. 55.

öncelikle Başkanlık divanına su atılmasının Meclis'in manevi şahsiyetine hakaret anlamına geldiğini ve Refah partisinin bu milletvekilini partiden ihraç etmeleri gerektiğini söylemiştir. Müftüoğlu 1992 yılından itibaren artan korsan yayının tehlikesine değinerek bu tasarıda verilen cezanın da az olduğunu savunmuştur.²⁸⁵⁸ Konuşmaların tamamlanmasından sonra yapılan oylama ile tasarı 120. Birleşimde yasalaşmıştır.

5.4.8.3. Mülga 2613 ve 766 Sayılı Kanunlarla Hazine Adına Tescil Edilen Miktar Fazlalıklarının İlgililerine Devrine Dair Kanun (4072)

Balıkesir Milletvekili Melih Pabuçcuoğlu ve Sinop Milletvekili Yaşar Topçu'nun vermiş oldukları bu kanun teklifinin genel gerekçesini "halen yürürlükte olan Kadastro Kanunu uygulamasında kişilerin senetsizden zilyetlik yoluyla taşınmaz mal edinmesinde yüz ölçüm yönünden farklılıklar ortaya çıktığı" hususu oluşturmuştur. Gerekçede, oluşan söz konusu durumun daha önce "2613 ve 766 sayılı Kanunlara göre kadastroca yapılmış yerlerdeki kişiler aleyhine bir durumun" ortaya çıktığı belirtilmiş ve meydana gelen bu haksızlığın önlenmesi için ilgili teklifin hazırlandığı dile getirilmiştir.²⁸⁵⁹

21.01.1994 tarihinde Meclis başkanlığına gelen söz konusu teklif 08.02.1994 tarihinde Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına havale edilmiştir.²⁸⁶⁰ Adalet Komisyonu ilgili teklifi Maliye, Adalet Bakanlıkları ve Tapu Kadastro temsilcileriyle, teklif sahiplerinin de katılımıyla görüşmüştür. İlgili Komisyon teklifin 1., 2., 4., 5., 6. maddelerini aynen kabul etmiş ancak "teklifin 3. maddesinin (a) bendindeki 'amaçla' kelimesi 'amaçta' olarak düzeltilmiş, (b) bendindeki tabii ve suni göl kenar çizgisi sınırı Çevre Kanunu ile ilgili düzenlemelere paralel olarak 250 metreden 300 metreye çıkarılmış ve (c) bendinde yapılan düzenleme ile askeri yasak bölgeler kapsamına açıklık getirerek" yeniden düzenlenmiştir. Adalet Komisyonu raporunu 24.02.1994 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna göndermiştir.²⁸⁶¹

Plan ve Bütçe Komisyonu Adalet Komisyonun raporunu da dikkate alarak kanun teklifini 1 Mart 1994 tarihinde Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ Başkanlığında, Maliye ve Adalet Bakanlıkları ve DPT Müsteşarlığı ile Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü temsilcilerinin de katılımıyla görüşmüştür. Komisyon, "Adalet Komisyonu metninin 1. maddesinde yer alan '...1994 yılı vergi değeri...' ifadesi, teklifin yasalaşması ile uygulaması arasında geçecek zaman nedeniyle devir değeri ile harca esas değer arasında farklılığı önlemek

²⁸⁵⁸ A.k., ss. 57-59.

²⁸⁵⁹ Sıra Sayısı 630, "Balıkesir Milletvekili Melih Pabuçcuoğlu ve Sinop Milletvekili Yaşar Topçu'nun, Mülga 2613 ve 766 Sayılı Kanunlarla Hazine Adına Tescil Edilen Miktar Fazlalıklarını ilgililerine Devrine Dair Kanun Teklifi ve Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (2/992)," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76'nın sonuna ekli (16.2.1995), s. 1.

²⁸⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 50, Birleşim: 68 (8.2.1994), s. 142.

²⁸⁶¹ Sıra Sayısı 630, "Balıkesir Milletvekili," s. 2.

amacıyla ‘...2.7.1994 tarih ve 492 sayılı Harçlar Kanununun 63. maddesine göre hesaplanacak değer...’ şeklinde değiştirmiştir. Ayrıca Komisyon maddenin başlığına “fazlalıkların devri” ifadesini ilave etmiştir. Yine Komisyon teklifin 3. maddesine Orman Kanununa göre orman sayılan alanlar ve 2924 sayılı Kanun gereğince Orman Bakanlığı emrinde bulunan taşınmaz mallar ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında bulunan yerlerde “devir işlemlerinin yapılamayacağına ilişkin (e) ve (f) fıkralarını” eklemiştir.²⁸⁶²

Kanun teklifi 81. Birleşimde Genel Kurulun gündemine alınmış ve 16.2.1995 tarihinde 76. Birleşimde Genel Kurulda görüşülmeye başlanmıştır. Teklifin tümü üzerinde şahısları ve grupları adına söz alan bulunmadığından maddelerin görülmesine geçilmiştir.²⁸⁶³ 1. madde üzerinde söz isteyen bulunmamış ancak söz konusu maddenin sonuna bir fıkranın eklenmesi için Çorum Milletvekili Cemal Şahin ve arkadaşları önerge vermişlerdir. Önergenin gerekçesini şu ibareler belirlemiştir:

*Lozan Antlaşması uyarınca ve o dönemde sair nedenlerle yapılan Türk ve Rum nüfus mübadelesi sonucu, Türkiye’de yurtdışındaki varlıklarını terk ederek gelen mübadillere, özel kanunları uyarınca kurulmuş Mübadele ve Tefviz komisyonlarınca satış ve fiilen teslimi yapılan ve bir kısım işlemleriyle hesaplarının tasfiyesi 19.3.1931 tarih ve 1771 sayılı ve 10.7.1945 tarih ve 4796 sayılı kanunlara göre sonuçlandırılmış araziler üzerinde sonradan yapılan kadastroyla sınırlarının tespiti sonucu tapularda yazılı miktarlara göre çıkan miktar fazlalıkları sebebiyle doğmuş ihtilaflar vardır.*²⁸⁶⁴

Bu durumdan hareketle Hazinesin söz konusu arazilerde hak iddia ederek itilaf yarattığı ve Medeni ve Borçlar Kanunundaki kurallarla çeliştiği de gerekçede ifade edilmiştir. Bu gerekçelerden hareketle 1. maddenin sonuna aşağıdaki fıkranın eklenmesi Genel Kurulda kabul edilmiştir:

*Bunun dışında Lozan Antlaşmasına göre yapılan Türk ve Rum nüfus mübadelesi ve sair nedenlerle bulundukları yerlerdeki varlıklarını terk ederek Türkiye’ye gelen mübadillere tefvizden verilen taşınmazlarda kadastro sonrası çıkan miktar fazlalığı satış, tefviz, tahsis veya dağıtım tarihinden itibaren 10 yıl geçmişse miktarına bakılmaksızın kadastro tutanağında belirlenmiş miktar ve sınırlarla ve bu kanunda öngörülen bedel ve ödeme şartları ile mübadil veya onun yerini almış kayıt sahibi adına tespit ve tescil edilir. Çıkan miktar fazlalıkları hakkında 3402 sayılı Kanunun 14 üncü maddesindeki miktar sınırlamaları ile bu Kanunun 3 üncü maddesinin (b) bendi hükümleri uygulanmaz. Konu ihtilaf halinde mahkemeye intikal etmişse davalardan, bunlar hangi safhada olursa olsun, Hazine tarafı olarak vazgeçilir ve bedel ve ödeme şartı yerine gelmişse, mahkeme davayı bu kanunda belirtilen koşul ve şartlarla kayıt sahibinin lehine sonuçlandırır.*²⁸⁶⁵

²⁸⁶² A.k., ss. 3-4.

²⁸⁶³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76 (16.2.1995), s. 308.

²⁸⁶⁴ A.k., s. 309.

²⁸⁶⁵ A.k., s. 309.

İlgili kanun tasarısının diğer maddelerinin görüşülmesi sırasında grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamış, ayrıca diğer maddelerde değişiklik konusunda herhangi bir önerge verilmemiştir. Teklif, Genel Kurulda kabul edilerek yasalaşmıştır.

5.4.8.4. Patent, Faydalı Model, Marka, Coğrafi İşaretler, Endüstriyel Tasarımlar, Yaş Sebze ve Meyve Ticareti, Toptancı Halleri, Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Turistik Otelciler ve Turizm İşletmecileri Birliğinin Kuruluşu, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri ile Gıda Konularının Düzenlenmesine ve Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Meriyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanun ile Sermaye Piyasası Kanunu ve Gümrük Kanununun Bazı Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu (4113)

Bakanlar Kurulunca 5.5.1995 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulan tasarı “Patent, Faydalı Model, Marka, Coğrafi İşaretler, Endüstriyel Tasarımlar, Yaş Sebze ve Meyve Ticareti, Toptancı Halleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ile Gıda Konularının Düzenlenmesine ve Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Mer’iyet ve Tatbik Şekli” ile ilgili birçok farklı alanda düzenlemeyi içermektedir. İlgili düzenlemenin gerekçesi de her alan için kısaca belirtilmiştir. Gümrük Birliğine katılma sürecinde bulunan Türkiye’nin, 6.3.1995 tarihinde toplanan Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararının 63. maddesi uyarınca, 1995 yılının Ekim ayına kadar mevzuat uyum çalışmalarını bitirmek durumunda olduğu gerekçede belirtilmiştir. Uyum konuları arasında verimliliğin ve ekonomik büyümenin ana faktörlerinden olan sanayi alanındaki yenilik ve buluşların hukuken koruma altına alınmasına ilişkin patent sisteminin oluşturulması, gıda maddeleri ile ilgili düzenlemelerin Avrupa standart ve normlarına uygun hale getirilmesi sayılmıştır. Ayrıca, anonim ve limited şirketlerin kuruluş sermayelerinin artırılması, bunların kuruluş sistemlerinin basitleştirilmesi ve denetimlerinin güçlendirilmesi, Tarım Satış Kooperatifleri ve birliklerine demokratik işleyiş kazandırılması gibi hususlar da belirtilmiştir. Bu konulardaki aksaklıkların giderilmesi amacıyla, yürürlükteki kanunlarda Gümrük Birliği ile uyum sağlanabilmesini teminen bir takım düzenlemeler yapılmasında ivedilik ve zorunluluk bulunduğu da belirtilerek, Kanun Hükmünde Kararnameler çıkarılması hususunda Bakanlar Kuruluna yetki verilmesinin amaçlandığı da dile getirilmiştir.²⁸⁶⁶

²⁸⁶⁶ Sıra Sayısı 858, “Patent, Faydalı Model, Marka, Coğrafi İşaretler, Endüstriyel Tasarımlar, Yaş Sebze ve Meyve Ticareti, Toptancı Halleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ile Gıda Konularının Düzenlenmesine ve Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Mer’iyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanunun Bazı Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret, İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/855),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 121’in sonuna ekli (8.6.1995), ss. 1-2.

Tasarı, Genel Kurulun 16.5.1995 tarihli 110. Birleşiminde Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret, İçişleri ve Plan ve Bütçe komisyonlarına havale edilmiştir.²⁸⁶⁷ Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu Adalet Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, DPT temsilcilerinin katılmasıyla 17.5.1995 tarihli 52. Birleşiminde tasarıyı inceleyip görüşmüştür. İlgili komisyon tasarıda içeriğe ilişkin olmayan şekli bakımdan bazı küçük değişiklikler yapmış ve raporunu İçişleri Komisyonuna gönderilmek üzere Meclis Başkanlığına göndermiştir. Rapora Komisyon üyesi Şaban Bayrak (Kayseri) muhalefet şerhi koymuştur.²⁸⁶⁸

22.5.1995 tarihinde İçişleri Komisyonuna havale edilen tasarı, Komisyonun, 24.5.1995 tarihli toplantısında Adalet, İçişleri, Maliye, Sağlık, Tarım ve Köyişleri, Çevre Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımıyla, incelenip görüşülmüştür. İlgili komisyon görüşmeleri neticesinde “Tasarı kapsamında bulunan konuların düzenlenmesinin çok acil olduğu, bu nedenle de tasarının çok isabetli olduğu, tasarıda öngörülen düzenlemelerin uygulamaya girmesiyle Avrupa Topluluğuyla uyum sağlamada önemli bir adım atılmış olacağı; bunun aynı zamanda Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararının 63 üncü maddesinin bir gereği olduğu” hususunu vurgulamıştır. Komisyon ayrıca, tasarıya “Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği”nin de eklenmesi için bir önerenin verilmesini kararlaştırmıştır.²⁸⁶⁹

Sanayi, Teknoloji ve Ticaret Komisyonu ile İçişleri Komisyonunda görüşüldükten sonra 26.5.1995 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilen tasarı ve ilgili komisyon raporları, söz konusu Komisyonun 30.5.1995 tarihinde yaptığı 50. Birleşimde görüşülmüştür. Komisyona Hükümeti temsilen Sanayi ve Ticaret Bakanının başkanlığında, Başbakanlık, Adalet, İçişleri, Maliye, Tarım ve Köyişleri, Sağlık, Sanayi ve Ticaret bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Türk Patent Enstitüsü temsilcilerinin de katılmalarıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmelerde şu eleştiriler yapılmıştır:

Tasarının olumlu bulunmakla birlikte, şekil yönünden Anayasanın 91 inci maddesi ile Anayasa Mahkemesi Kararlarına aykırılıklar ihtiva ettiği, “diğer mevzuatta yapılacak değişiklikler” şeklinde, yeterince açık olmayan hükümlere yer verilmesinin doğru bulunmadığı, Parlamento tarafından Bakanlar Kuruluna verilen yetkilerin konuları yönünden açıkça belirtilmesi gerektiği,

Tasarı kapsamında bulunan bazı mevzuatın daha önce ayrıntılı biçimde Komisyonlarda müzakere edildiği ve halen Genel Kurul gündeminde bulunduğu, bu nedenle; söz konusu tasarıların öncelikle kanunlaştırılabileceği, bu durumun mümkün olmaması halinde, çıkarılacak Kanun Hükmünde Kararnamelerde mezkûr tasarılar sadık kalınmasında yarar bulunduğu,

²⁸⁶⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 110, (16.5.1995), s. 201.

²⁸⁶⁸ Sıra Sayısı 858, “Patent, Faydalı Model, ...” ss. 2-3.

²⁸⁶⁹ **A.k.**, ss. 5-6.

*Anayasada Bakanlar Kuruluna yetki verilmesine ilişkin hallerin belirtilmiş olduğu, söz konusu durumda yetki verileceğine ilişkin Anayasada bir açıklık bulunmadığı, kaldı ki, Gümrük Birliğine giriş için kamuoyunda henüz olumlu ya da olumsuz bir eğilimin mevcut olmadığı, bu konuda pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, öncelikle referandum yapılmasında yarar görüldüğü.*²⁸⁷⁰

Ayrıca diğer komisyonlarda belirtilen olumlu hususlarda bu komisyonda da belirtilmiş ve tasarının bir takım olumsuzluklar içermesine rağmen bu olumsuzlukların giderilerek düzenlenmesinin ve yasalaşmasının ülke menfaati için kaçınılmaz olduğu da vurgulanmıştır.

Komisyon Raporuna, Selçuk Maruflu (İstanbul), Gurhan Çelebican (İstanbul) ve Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya), “Hükümet, yasaları konuları Türkiye Büyük Millet Meclisinin gündemine getirmek yerine, yetki alarak işin kolayına kaçmaktadır ve Türkiye Büyük Millet Meclisini By-Pass etmektedir” gerekçesiyle muhalefet şerhi düşmüştür. Süleyman Hatinoğlu (Artvin), Gurhan Çelebican (İstanbul) ve Mehmet Nedim Budak (Ankara), “Plan ve Bütçe Komisyonunda müzakere edildiği ve tasvip bulduğu şekle uygun olarak çıkarılması için hüküm bulunmadığı” ve Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle muhalefet şerhi koymuştur. Ayrıca Muharrem Şemsek (Çorum) ve Gaffar Yakın (Afyon) da tasarının Anayasaya aykırı olduğu, yapılacağı ifade edilen düzenlemelerin yeterince açık olmadığı ve yetki kanununun böyle düzenlemelerde verilmesinin uygun olmadığı gibi gerekçelerle tasarıya muhalif olduklarını beyan etmiştir.²⁸⁷¹

Tasarı, Genel Kurulun 6.6.1995 tarihli 119. Birleşiminde gündeme alınmış²⁸⁷² ve 7.6.1995 tarihli 120. Birleşiminde gündeme gelmesine rağmen hükümet ve Komisyonun hazır bulunmamasından dolayı ertelenmiş,²⁸⁷³ 8.6.1995 tarihli 121. birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), konuşmasına koalisyon partilerini eleştirerek başlamış ve Meclis Gündemine gelen tasarıların ne zaman görüşüleceğinin önceden belli olmadığından yakınmıştır. Kapusuz konuşmasında iktidarın mecliste görüşülecek olan kanunların sırasını istediği gibi ayarladığını, görüşmek istemediği tasarıları hükümet ve ilgili komisyonun Genel Kurul’da görüşme zamanında bulunmayarak engellediğini ve görüşmek istediği kanun tasarısını da ilgili komisyon ve hükümet üyelerini yine Genel Kurulda hazır bulundurarak yaptığını belirtmiştir.

²⁸⁷⁰ *A.k.*, s. 7.

²⁸⁷¹ *A.k.*, ss. 10-11.

²⁸⁷² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87. Birleşim: 119 (6.6.1995), s. 379.

²⁸⁷³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88. Birleşim: 120 (7.6.1995), s. 63.

RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz, konuşmasında getirilen yetki kanunu tasarısının 6 binden fazla maddeyi değiştirme yetkisini ihtiva ettiğinin altını çizerek, bu kadar çok değişiklik yapmayı, TBMM'ye ait böyle bir görevi, milletvekillerinin hangi gerekçelerle, Kabineye, Hükümete devretmek istediklerinin anlaşılmasız olduğunu dile getirmiştir. Meclisin yetkisini devretmemesi gerektiğini, bu tip durumlarda yetkilerin devredilmesi halinde benzer uygulamaların hep söz konusu olacağını ve parlamentonun devre dışı kalacağını da vurgulayan Kapusuz, geçmişte bu tip yetki devriyle ilgili düzenlemelerin çoğunun Anayasa Mahkemesinden geri döndüğünü ve geri dönme gerekçelerinin de aynen ilgili düzenlemede mevcut olduğunu belirtmiştir.²⁸⁷⁴

Kapusuz'un ardından ANAP Grubu adına söz alan Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya) da yapılmak istenen düzenlemenin çok geniş alanları kapsadığını, dolayısıyla bir önceki konuşmacı olan Kapusuz'un eleştirilerinin dikkate alınması gerektiğini söylemiştir. Hükümetin, bu yetki kanunu tasarısını getirirken, hadisenin ivediliğinden ziyade, engelleme endişesiyle böyle yetki kanunu tasarısı halinde getirdiğini vurgulamıştır. Ölmeztoprak ayrıca, ilgili düzenlemeye karşı olmadıklarını, parti olarak karşı oldukları hususun hükümete direkt yetki verilmesi olduğunu belirterek, ellerinden geldiğince söz konusu yetkinin verilmemesi için gayret sarf edeceklerini açıklamıştır.²⁸⁷⁵

CHP Grubu adına söz alan Mehmet Kerimoğlu (Ankara), önceki konuşmacıların değindiği yetki yasasıyla 6 bin maddenin değişebileceği gibi bir durumun olmadığını, yetki maddesiyle getirilen hususun AB uyum yasalarıyla ilgili 4-5 maddelik bir düzenleme olduğunu dile getirmiştir. Yapılmak istenenin, düzenlemelerin acil olmasından ve Mecliste görüşülmesi sürecinde iç tüzükten yararlanan milletvekillerinin müdahalesiyle birçok düzenlemenin çok uzun zaman aldığı gerçeği göz önünde bulundurularak böyle bir yol izlendiğinin altını çizmiştir.²⁸⁷⁶

Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut ise, ilgili düzenlemelerin yetki kanunu ile çıkarılmasının temel sebebini milletvekillerinin Genel Kurul'a gelmemesi ve karar yetersayısının bulunmaması neticesinde kanunların uzun süreler alması olarak göstermiştir. Bulut ayrıca, "hükümet, arkasında gerekli çoğunluğu ve desteği sağlayamadığı için, milletvekilleri bu hükümete güvenoyu vermediği için bu yetki kanunu çıkarılmaktadır" açıklamasını yaparak, karar yetersayısını istemelerinin nedeninin "İktidar partisi milletvekillerinin, kanunları on kişiyle, on beş kişiyle çıkarmak istediklerini millete göstermek" olduğunu da sözlerine eklemiştir.²⁸⁷⁷ Şahsı adına söz alan Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) de Hükümetin, TBMM'nin denetleme vazifesini engellendiğini iddia ederek ilgili tasarının kapsadığı konular bakımından, Anayasanın 87 ve 91. maddelerine aykırı olduğunu ifade etmiştir. Nedenini de "yetki kanunları, acil, ivedi, çok net ve belli konularda" düzenlenmesi gerekir şeklinde açıklamıştır.²⁸⁷⁸

²⁸⁷⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 121 (8.6.1995), ss. 141-145.

²⁸⁷⁵ *A.k.*, ss. 146-150.

²⁸⁷⁶ *A.k.*, ss. 150-153.

²⁸⁷⁷ *A.k.*, ss. 153-157.

²⁸⁷⁸ *A.k.*, ss. 157-160.

Tasarının tümü üzerindeki müzakerelerin ardından, tasarının Anayasa Komisyonuna havalesi konusunda Hasan Korkmazcan (Denizli) ve arkadaşları bir önerge vermiştir. Verilen önergede, ilgili kanun tasarısıyla, “başı sonu belli olmayan bir tarz içerisinde, Bakanlar Kuruluna kanun yapma yetkisi vermekle, düpedüz bir yetki devrini öngördüğü ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin, kanun yapma yetkisi elinden alınarak, devre dışı bırakılmak” istendiği belirtilmiştir. TBMM Başkanlığına gelen tasarının, öncelikle, Anayasa Komisyonunda incelenmesi gerekirken, ihtisas komisyonunu atlamak suretiyle, TBMM Genel Kuruluna intikal ettirildiği ifade edilmiş ve tasarının, Anayasanın, muhtelif hükümlerine aykırı olduğundan Anayasa Komisyonuna gönderilmesi gerekliliği dile getirilmiştir. Önerge sahiplerinden Hasan Korkmazcan (Denizli) verdikleri önergenin haklılığına ilişkin görüşlerini Genel Kurula ifade ettikten sonra önerge oylanmış ancak önerge Genel Kurulda kabul edilmemiştir.²⁸⁷⁹

Tasarının 1. maddesi üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), Anayasanın 87. ve 91. maddelerini suiistimal ederek hükümet kanadının böyle bir düzenlemeyi Meclisin huzuruna getirdiğini belirtmiştir. Daha önce hükümete özelleştirme ve il ve ilçe kurma yetki kanunu verildiğini ve bunu hükümetin çok yanlış kullandığının altını çizerek aynı durumla karşılaşmamak için bu tasarıya karşı olduklarını açıklamıştır.²⁸⁸⁰

ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), ilgili tasarının Meclis Genel Kurulundan kolaylıkla geçebileceğini ifade ederek bu düzenlemenin yetki yasası şekline dönüştürülmesinin yanlışlığına işaret etmiştir. Avrupa Birliği ile ilgili tasarıyı ilgilendiren genel bilgileri aktaran Çelebi, AB uyum süreci olmasa da ilgili alanda söz konusu düzenlemelerin yapılmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir.²⁸⁸¹

DYP Grubu adına Kadri Güçlü (Bursa),²⁸⁸² şahsı adına Gaffar Yakın (Afyon)²⁸⁸³ söz alarak maddeden daha çok partilerine yönelik eleştirilere cevap vermiştir. Şahsı adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) ise, düzenlemenin sürekli Gümrük Birliği etrafında tartışıldığını ve sanki yetki kanunu istenen maddelerin hepsinin bu konuda olduğu gibi yanlış bir kanaat oluşturulduğunu belirtmiştir. Maddede düzenlenen Odalar Birliği Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, Hal Kanunu gibi kanunların Gümrük Birliği ile her hangi bir ilişkisinin olmadığı yönüne dikkat çekmiştir.²⁸⁸⁴ 1. madde üzerindeki konuşmaların ardından madde ile ilgili Mustafa Balcılar (Eskişehir), Hasan Korkmazcan (Denizli) ve Süleyman Hatinoğlu (Artvin), patent kanununda ilaçla ilgili olarak tespit edilen 10 yıllık geçiş süresinin 5 yıla çekilmesi ya da sıfırlanması ile ilgili olarak yetki alındıktan sonra bir düzenlemenin olup olmayacağını ilgili bakana sormuştur. Bakan açıklamasında konunun Bakanlar Kurulunda görüşüldükten sonra karara bağlanacağını belirterek bu konuda kesin bir görüşün bulunmadığını açıklamıştır.²⁸⁸⁵

²⁸⁷⁹ A.k., ss. 160-165.

²⁸⁸⁰ A.k., ss. 168-171.

²⁸⁸¹ A.k., ss. 171-173.

²⁸⁸² A.k., ss. 174-176.

²⁸⁸³ A.k., ss. 176-177.

²⁸⁸⁴ A.k., ss. 177-179.

²⁸⁸⁵ A.k., ss. 179-180.

Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının ve Mehmet Kerimoğlu (Ankara) ve arkadaşlarının tasarının 1. maddesine bazı ekler yapılmasına yönelik verdikleri iki önerge Genel Kurulda kabul edilirken,²⁸⁸⁶ Uluç Gürkan (Ankara) ve arkadaşlarının ilgili düzenlemenin 1. maddenin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle maddelerin gerekçelerinin görüşülmesi için verdiği önerge kabul edilmemiştir.²⁸⁸⁷ Maddenin ve önergenin oylanması sırasında milletvekilleri ve oturumu yöneten Başkan arasında yönetimin tarafsız olmadığına yönelik tartışmalar yaşanmıştır.

2. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hüsametdin Korkutata (Bingöl), tasarının, daha önceki şekliyle hem İçişleri Komisyonunda hem de Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşüldüğünü ancak Hükümetin tasarıyı şümülü bir şekilde belli olmadan bir yetki kanunu tasarısına dönüştürerek Meclise getirdiğini söylemiştir. Dolayısıyla, bu yetkinin nasıl kullanılacağı, bu yetki kanunu tasarısıyla hangi kanun hükmünde kararnamelerin çıkarılacağını belli olmadığını, yetki kanunu tasarısının belirsizlik içinde çıkarıldığını ifade etmiştir. Yine tasarı da 1580 sayılı Belediye Kanununun 15. maddesinin 77 fıkradan müteşekkil olduğunu bu 77 fıkranın neresinin nasıl değiştirileceğinin belli olmadığını da ifade eden Korkutata, Bakanın da açıklamalarında tasarının içeriğini bilmediğini belirttiğini ve kendisinin de tasarıyı tam olarak bilmediği için neyi nasıl konuşacağını bilmediğini ifade etmiştir.²⁸⁸⁸

ANAP Grubu adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), tasarıyı Anayasa Mahkemesine götüreceklerini ve iptal olacağını kesin olduğunu söylemiştir. Hükümet kanadının da bunu bilmesine rağmen, halka karşı böyle bir durumu “biz çıkardık muhalefet iptal ettirdi” söylemini kullanacağını iddia etmiştir. Pakdemirli, özellikle Hal Kanunu gibi değişikliklerin çok geniş kesimleri mağdur edebileceğini dolayısıyla ilgili düzenlemelerin belediye başkanları ve yerel yöneticilerin görüşlerinin alınarak yapılması gerekliliğine vurgu yapmıştır.²⁸⁸⁹ Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), yetki kanunları ile çıkacak kanunların millete faydasının ne ölçüde olacağı ile ilgili endişelerinin olduğunu ifade ederek daha önceki verilen yetkileri hükümetin yanlış kullandığını bunu da en iyi şekilde süt destekleri konusunda hükümetin tutumunda gördüklerini ifade etmiştir.²⁸⁹⁰

Şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) ise, tasarıda ifadesini bulan Gümrük Birliği ile ilgili düzenlemelere atfen Gümrük Birliğine girmenin Türkiye’nin zararına olacağını ifade ederek bu konudaki tespitlerini şu şekilde sıralamıştır:

²⁸⁸⁶ *A.k.*, ss. 184-185.

²⁸⁸⁷ *A.k.*, s. 183.

²⁸⁸⁸ *A.k.*, ss. 188-190.

²⁸⁸⁹ *A.k.*, ss. 190-192.

²⁸⁹⁰ *A.k.*, s. 193.

*Türkiye, Avrupa Birliğinin hiçbir yetkisi olmayan eyaleti durumuna düşecektir. Millî hâkimiyetimiz sınırlanacak ve yasal bir devlet haline geleceğiz. Aslında, millî mücadelenin değerlerine, Erzurum, Sivas, Birinci Meclis ve bugüne kadarki bugünkü Anayasa da dahil olmak üzere anayasalarımıza da aykırıdır öyle bir birlik. Kültürel kimliğimiz değişecek; önce, dilimizi, dinimizi, milleti millet yapan değerleri kaybedeceğiz burada.*²⁸⁹¹

Abdulkadir Ateş (Gaziantep) ve arkadaşlarının 2. maddeye, “3213 sayılı Maden Kanununda yapılacak düzenleme ve değişiklikler” ibaresinin (j) bendi olarak ilave edilmesine yönelik önermeleri kabul edilmiştir. Abdulkadir Ateş (Gaziantep) ve arkadaşlarının, Abdullatif Şener (Sivas) ve arkadaşlarının, Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşların verdikleri ayrı ayrı önermeler kabul edilmemiştir.²⁸⁹²

İlkeler başlığını taşıyan 3. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), ilgili yasanın ABD ve AB’nin belirli politikalarının ve özellikle Türkiye’deki bürokratik yapının istemesiyle çıkarıldığını söylemiştir. Hatip, uyum aşamasına gelindiğinde aynı kararlılığın gösterilmediğini belirterek patent yasasının özellikle eczacılık sektörü açısından olumsuz yansımalarının olabileceğine dikkat çekmiştir.²⁸⁹³

ANAP Grubu adına söz alan Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya) ise Hatip’in konuşmasında vurguladığı Patent yasasının kabul edilmesiyle birlikte hayat pahalılığının artacağı tezine katılmadığını söz konusu düzenlemeyle birlikte yabancı yatırımcı için güvenli bir ortamın oluşacağını ifade etmiştir.²⁸⁹⁴ Şahsı adına söz alan RP Milletvekili Cevat Ayhan (Sakarya), tasarının Anayasaya aykırı olduğunu ifade ederek, hükümetin savunmasının Kanun Hükmünde Kararnamelerin son kertede Meclise sunulur şeklinde olduğunu ancak daha önceden düzenlenmiş Kanun Hükmünde Kararnamelerden 12 yıldır Meclis Gündemine gelemeyenlerinin bulunduğunu söylemiştir. Bu cümleden olarak söz konusu düzenleme olumlu olsa bile hükümete güvenemeyeceklerini ifade etmiştir.²⁸⁹⁵ Şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) ise, ilgili düzenlemeye atıfla Avrupa’nın Türkiye politikasını eleştirmiştir.²⁸⁹⁶ İlgili maddenin Anayasaya aykırılığı ile ilgili Abdullatif Şener ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilmezken; Abdulkadir Ateş (Gaziantep) ve arkadaşlarının ve Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşlarının maddeye bir takım düzenlemelerin eklenmesine yönelik önermeleri kabul edilmiştir.²⁸⁹⁷

²⁸⁹¹ A.k., s. 194.

²⁸⁹² A.k., ss. 195-201.

²⁸⁹³ A.k., ss. 202-204.

²⁸⁹⁴ A.k., ss. 204-207.

²⁸⁹⁵ A.k., ss. 207-208.

²⁸⁹⁶ A.k., ss. 208-209.

²⁸⁹⁷ A.k., ss. 211-216.

Yetki süresi başlığını taşıyan 4. madde üzerinde ANAP Grubu adına Metin Emiroğlu (Malatya), yetki kanununun hükümetin Gümrük Birliği konusunda yapmış olduğu hataların bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Bunun ilk nedeninin hükümetin Gümrük Birliği müzakereleri ile ilgili konularda Meclisi bilgilendirmemesi ve Türk insanının da Gümrük Birliği ile ilgili rekabete yeterince hazırlanamaması olduğunu söylemiştir. İkinci hata ise söz konusu yetki yasası ile Hükümetin Gümrük Birliği konusunda Meclisin desteğini arkasına almamasıdır.²⁸⁹⁸

RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), 10 tane kanun ve bunlarla değiştirilen 1700 madde olduğunu dile getirmiştir. Gül, tasarının anayasaya aykırı olduğunu dillendirdikten sonra, ilgili düzenlemenin anti demokratik olduğunu belirtmiştir. Gül konuşmasında Avrupa'nın çifte standartlı davrandığını da belirterek, eğer çifte standartlı davranmamış olsa Avrupa'nın "benim normlarıma göre Gümrük Birliğine girebilirsin ve demokratik bir şekilde, milletine sorarak, Parlamentona sorarak bu kanunları çıkarırsın; ondan sonra, seni alırım" şeklinde bir değerlendirme yapması gerekeceğini söylemiştir. Gül konuşmasında Avrupa'nın demokratik teamüllere uymayan bir Türkiye'yi kabul etmesinin düşündürücü olduğunu ifade ederek aşağıdaki tespiti yapmıştır:

*Avrupa Gümrük Birliği, aslında, bu şekilde, Türkiye'yi Gümrük Birliğine kabul ederse, bunun altında bir mana aramanız lazım; bunu, ancak üçüncü dünya ülkelerine yapar, Avrupa'daki başka ülkelere yapmaz; çünkü Avrupa Gümrük Birliğine, Türkiye, kendi gücüyle girmiyor, zorla alınıyor. Bunu, daha önce de söyledik. Avrupa ülkelerinin büyükelçilerinin, bir senelik en büyük faaliyetleri, bu lobiye oluşturmaktır.*²⁸⁹⁹

Gül ayrıca, Gümrük Birliği'ne girmek gerekiyorsa girilebileceğini ama her konunun etrafıca tartışılması ve tüm yönleriyle değerlendirilmesi gerektiğini aktararak konuşmasını tamamlamıştır.

CHP Grubu adına söz alan Mehmet Kerimoğlu (Ankara), yetki yasanın içinde düzenlenen özörlölerle ilgili düzenlemelerin eksik olduğuna değinmiştir. Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), Gümrük Birliği ile ilgili düzenlemelerin zamanında yapılmadığından dolayı ilgili düzenlemeyle yetki kanununun verilmesi zorunluluğunun ortaya çıktığını ancak böyle bir düzenlemenin Mecliste yeterince tartışılmadan çıkarılacak olmasının Meclisin kendi kendini inkâr etmek olduğu anlamına geldiğini ifade etmiştir.²⁹⁰⁰ Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan, Patent Kanununun AB ve ABD tarafından empoze edildiğini, Türkiye'nin böyle bir kanuna ihtiyacı olmadığını, ihtiyacı olanın gelişmiş ölkeler olduğunu söylemiştir. Ayhan, söz konusu ölkelerin patent haklarıyla Türkiye'yi zor durumda bırakarak, gelişmesini engelleyerek ebedi olarak kendilerinin pazarı olmasını istediğini dile getirmiştir.²⁹⁰¹ 4. maddede

²⁸⁹⁸ A.k., ss. 217-219.

²⁸⁹⁹ A.k., s. 221, 219-221.

²⁹⁰⁰ A.k., ss. 221-223.

²⁹⁰¹ A.k., ss. 224-225.

ifadesini bulan “üç ay süre ile” ibaresinin değiştirilmesine yönelik Mustafa İlhan (Muğla) ve arkadaşları üç farklı önerge vermişler ancak önergelerden hiçbiri Genel Kurul’da kabul görmemiştir. Yine Abdullatif Şener (Sivas) ve arkadaşlarının ilgili düzenlemelerin Anayasaya aykırı olduğuna yönelik önergeleri de Genel Kurul’da kabul edilmemiştir.²⁹⁰²

Yürürlük maddesi olan 5. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), Türkiye’nin Gümrük Birliği ile ilgili tarihi geçmişini dile getirerek, Türkiye’nin ilgili süreçlerde pazarlık kozunu iyi kullanamadığından yıllık kaybının 2,9 milyar dolar olduğunu belirterek Gümrük Birliği konusunda sürekli taviz verildiğinden yakınmıştır. RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), yasanın neşrinin durdurulması gerektiğini, değilse zaten Anayasa Mahkemesinden döneceğini ifade etmiştir.²⁹⁰³

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan ise bir önceki maddede konuşmasına paralel olarak patent düzenlemeleri ve ülkelerin sanayileşme arasındaki ilişkiyi analiz eden bir konuşma yapmış ve ilaç sanayisinden örneklerle konuşmasını zenginleştirmiştir.²⁹⁰⁴ 5. madde üzerinde şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), tasarının komisyonun kabul etmediği bazı hususların yetki yasasıyla düzenlenmemesinin yanlışlığına işaret etmiştir.²⁹⁰⁵ Madde üzerinde Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşları 4 farklı önerge vermiş ancak önergelerden hiçbirisi kabul edilmemiştir.²⁹⁰⁶

Yürütme maddesi olan 6. madde üzerinde Mustafa Balcılar (Eskişehir) ANAP Grubu adına söz alarak, patent ve dolaylı olarak ilaç sanayinin patentle olan ilişkisini irdelemiş ve özellikle yabancı ilaç firmalarının tasarı Komisyonunda görüşülürken kulis yaptıklarını ve ellerinde içinde para olduğundan şüphelenilen çantalarla beklediklerini gördüğünü ifade etmiştir.²⁹⁰⁷ Mustafa Ünalı (Konya) ise RP Grubu adına düşüncelerini açıklamış, bir önceki konuşmacı Balcılar’ın dile getirdiği hususların çok vahim iddialar olduğunu belirterek ilgili konu üzerinde tekrar durulması gerektiğine vurgu yapmıştır.²⁹⁰⁸ Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), ise iktidarı eleştiren konuşmasıyla maddeler üzerinde söz alan son konuşmacı olmuştur.²⁹⁰⁹ Salih Kapusuz (Kayseri) ve arkadaşlarının kanunun yürütülmesinin başbakan tarafından yapılmasına ilişkin önergesi ve Ali Oğuz (İstanbul) ve arkadaşlarının vermiş olduğu maddenin Anayasaya aykırılığı ile ilgili önergesi reddedilerek kabul edilmemiştir.²⁹¹⁰

Maddelerin tümü üzerinde açık oylama yapılmış ve 200 üyenin katıldığı oylamada, 171 kabul, 28 ret ve 1 çekinse oy kullanılmıştır.²⁹¹¹ Böylece tasarı yasalaşmıştır.

²⁹⁰² A.k., ss. 226-230.

²⁹⁰³ A.k., ss. 234-239

²⁹⁰⁴ A.k., ss. 239-240.

²⁹⁰⁵ A.k., ss. 240-241.

²⁹⁰⁶ A.k., ss. 241-247.

²⁹⁰⁷ A.k., s. 247.

²⁹⁰⁸ A.k., ss. 247-249.

²⁹⁰⁹ A.k., ss. 251-253.

²⁹¹⁰ A.k., s. 253.

²⁹¹¹ A.k., s. 260.

5.4.9. Çevre, Tarım ve Orman Alanındaki Düzenlemeler

5.4.9.1. Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne, Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna, Toprak Mahsulleri Ofisine, Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğüne Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun (4106)

“Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne, Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna ve Toprak Mahsulleri Ofisine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun Tasarısı”nın 11.1.1995 tarihli Bakanlar Kurulunda TBMM’ye sevk edilmesi kararlaştırılmış, 19.1.1995 tarihinde ise Meclise sevk edilmiştir. Tasarının hazırlanmasındaki amaç, çiftçilere T.C. Ziraat Bankası veya Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Ziraî Donatım Kurumu ve Toprak Mahsulleri Ofisince kredili satılan tohum, gübre, ilaç, hayvan, traktör, makine, alet vb. tüm tarımsal üretim girdi ve ekipmanların kredilendirilmesi bedellerinden doğan borçlarına ödeme kolaylığı sağlamaktır.²⁹¹²

23.1.1995 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk edilen tasarı muhtelif tarihlerde Komisyona havale edilen benzer diğer tasarı ve teklifler birleştirilmiştir: 5.3.1992 Tarihli ve 3782 Numaralı Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kırşehir Milletvekili Coşkun Gökalg ve 43 Arkadaşı tarafından verilen kanun teklifi, 5.3.1992 Tarihli ve 3782 nolu Küçük Çiftçilerin Borçlarının Silinmesine İlişkin Kanun Değişikliğine İlişkin Kanun Tasarısı, Şanlıurfa Milletvekili Seyit Eyyüpoğlu’nun 28.1.1993 tarihli teklifi, Bitlis Milletvekili Zeki Ergezen ve 17 Arkadaşının 24.2.1993 tarihli kanun teklifi, Sivas Milletvekili Azimet Köylüoğlu, Antalya Milletvekili Hasan Namal’ın, Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak’ın, Erzurum Milletvekili İsmail Köse’nin, Erzincan Milletvekili Ali İbrahim Tutu’nun kanun teklifleri.

Bu teklifler söz konusu tasarı ile aynı mahiyette görüldükleri için İçtüzüğü’nün 36. maddesi gereğince birleştirilmiştir. Genel Kurulun 15.3.1995 ve 16.3.1995 tarihli 38 ve 39. Birleşimlerinde, Hükümeti temsilen Tarım ve Köyişleri Bakanının Başkanlığında, Tarım ve Köyişleri, Maliye Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımlarıyla incelenip, görüşülmüş ve 17.5.1995 tarihinde TBMM’ye sevk edilmiştir.²⁹¹³

²⁹¹² Sıra Sayısı 807, “Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne, Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna ve Toprak Mahsulleri Ofisine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun Tasarısı ile Kırşehir Milletvekili Coşkun Gökalg ve 43 Arkadaşının, Şanlıurfa Milletvekili Seyit Eyyüpoğlu’nun, Bitlis Milletvekili Zeki Ergezen ve 17 Arkadaşının, Sivas Milletvekili Azimet Köylüoğlu’nun, Antalya Milletvekili Hasan Namal’ın, Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak’ın, Erzurum Milletvekili İsmail Köse’nin, Erzincan Milletvekili Ali İbrahim Tutu’nun Aynı Konudaki Kanun Teklifleri,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 104’ün sonuna ekli, (25.4.1995), s. 1.

²⁹¹³ **A.k.**, s. 18.

Plan ve Bütçe Komisyonunda tasarı ve tekliflerin tümü üzerinde yapılan görüşmelerin ardından, tasarı ile önemli bir soruna çözüm getirilmeye çalışıldığı ve çiftçilerin faiz borçlarının bir bölümünün silinmesiyle borç yükünün hafifletileceği, dolayısıyla borçların ödenebilecek duruma geleceği belirtilmiştir. Komisyonunda küçük çiftçilere basit faiz sisteminin uygulanması gerektiği, tarım politikalarında daha dikkatli olunması gerektiği ve tasarının gecikmiş bir tasarı olduğu, bu nedenle bir an önce yasalaşmasında yarar bulunduğu yönünde görüşler dile getirilmiştir. Hükümet adında yapılan açıklamaları takiben tasarı ve teklifler komisyon tarafından benimsenmiştir.²⁹¹⁴ Ancak Komisyon söz konusu tasarının 1, 2, 3, 4, 9 ve 10. maddelerinde değişikliğe giderken, “Borçların mahsuben çeşitli zamanlarda bir kısım ödemede bulunan çiftçileri mağdur etmemek için, yapılan bu ödemelerin, çiftçinin bu Kanuna göre ödemesi gereken toplam tutardan düşülmesine” ilişkin yeni bir madde eklemiştir. Komisyon, 5, 6, 7 ve 8. maddelerini ise aynen kabul etmiş, 11 ve 12. maddeler ise yeni ilave edilen madde nedeniyle 12. ve 13. maddeler olarak kabul edilmiştir.²⁹¹⁵

Tasarının başlığı, içeriğinde yapılan değişikliğe paralel olarak “Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne, Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna ve Toprak Mahsulleri Ofisine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun Tasarısı” şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Ancak Plan ve Bütçe Komisyonunda söz konusu kanun tasarısına ilişkin Abdullah Gül (Kayseri), Mustafa Ünalı (Konya) ve Zeki Ergezen (Bitlis) çiftçi borçlarının silinmesine katıldıklarını, ancak bugün düşürüldükleri sıkıntılı durumda affedilen miktarın yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu milletvekilleri faizlerin tamamen affedilmesine ilişkin önergelerinin reddedildiği hususunu muhalefet şerhlerinde ifade etmiştir. Ayrıca, komisyonun iktidar kanadında SHP’li üyelerin bulunduğunu, İktidara göre kapanmış bir partinin üyelerinin Komisyon üyeliklerinin düştüğünü ve yeni bir seçim yapılması gerektiğini söylemiştir. Bu milletvekilleri, bu işlem yapılmadan yeni grup oluşturan CHP adına oturumlara katılmalarının İktidara 11, 12, 21 ve 22. maddeleri ve diğer hükümlerine aykırı olduğunu bundan dolayı katıldıkları oylamaların muattal ve muallal kaldığını yönünde ikinci bir muhalefet şerhi düşmüştür.²⁹¹⁶

Tasarının geneli üzerinde RP Grubu adına söz alan Hasan Dikici (Kahramanmaraş), düşük taban fiyatlarının, gübreye ardı ardına gelen yüksek zamların, destekleme yöntemlerinde yapılan çiftçi aleyhindeki değişikliklerin, çiftçileri ve çiftçi kuruluşlarını oldukça zor durumda bıraktığını ve yapılan düzenlemelerin çiftçiyi perişan ettiğini belirterek, söz konusu durumdan Çiller Hükümetini sorumlu tutmuştur. Konuşmasına devamla Dikici, 1994 yılı başında 1600 lira olan gübre fiyatlarının 3 kez zam görerek, on ay sonra 13000 liraya

²⁹¹⁴ A.k., ss. 18-19.

²⁹¹⁵ A.k., s. 19.

²⁹¹⁶ A.k., s. 21.

yaklaştığını belirtmiştir. Bu durumun çiftçilerin tarlasına attığı gübrede yüzde 50 azalmaya sonuçlandığını vurgulamış ve çiftçilerin bu hale düşmesinin sorumlusu olarak, 1980 yılından sonra iş başına gelen iktidarlar ve en büyük sorunların ise, DYP ve CHP olduğunu savunmuştur.²⁹¹⁷ Ayrıca Dikici, konuşmasında şunları söylemiştir:

*Köylerimizde, her geçen gün hayvan besleyenlerin sayısı biraz daha azalmaya devam etmektedir. Besici, hayvanına yedirecek ot, yem, saman, ilaç bulamıyor, faizin altından kalkamıyor. Uzun yıllardan beri, çiftçimiz, karnını zor doyururken, altından kalkamayacağı bileşik faizle, ezildikçe ezildi, borç yükünden bir türlü kurtulamadı; borcunu ödeyemediği için de, bir türlü rahata kavuşamadı. Çiftçimizi rahatlatmak için, yeni tarım politikaları getirilmelidir. Yeni politikalarla, çiftçimizi, yeni bir borç batağına atmamalıyız. Çiftçimize vereceğimiz her türlü kredide faizi mutlaka kaldırmalıyız. Yeni tarım politikalarıyla, çiftçimizi piyasa ekonomisine hazırlamalıyız; milli gelirdeki payını mutlaka artırmalıyız.*²⁹¹⁸

Üretici kitlenin refahı ve mutluluğu için, çiftçinin ve orman köylüsünün 50 milyona kadar olan bütün borçlarının silinmesi gerektiğini öneren Dikici, getirilen tasarıyla çiftçinin borçlarının silinmesinin gerçekleşmeyeceğini ve bu tasarının bu şekilde kanunlaştığı zaman çiftçinin ve orman köylüsünün umduğunu bulamayacağını belirtmiştir. Diğer taraftan Dikici, tasarıda yer alan 31.12.1995 tarihine kadar verilen sürenin kısıtlılığına işaret etmiştir. Bu sürenin 31.6.1996 tarihine kadar uzatılmasını önermiştir. Ayrıca Dikici, borçların tahsil edilinceye kadar çiftçiye yeni kredinin verilmeyecek olmasının çiftçi için ölüm anlamına geleceğini bu bakımdan tasarıda yer alan bu maddenin üzerinde tartışılması gerektiğini savunmuştur. Tasarının borçların ne kadarının silineceğine ilişkin 2. maddesinin de “çiftçilerin bugüne kadar ödedikleri toplam anapara ve faiz miktarı, anapara kadar olanların tüm borçlarının silinmesi, ödedikleri toplam miktar anaparadan az olan çiftçiler de, toplam anapara kadar ödeme yaptıklarında, kalan borçları silinmeli” şeklinde değiştirilmesi gerektiğini önermiştir.²⁹¹⁹

CHP Grubu adına söz alan Coşkun Gökalep (Kırşehir) konuşmasında, söz konusu kanun tasarısının öneminin Türkiye’de yaşayan yaklaşık otuz milyon kişiyi ilgilendirmesinden ileri geldiğini belirtirken, aslında bu tasarının oldukça geç kalınmış bir yasa tasarısı olduğunu ifade etmiştir. Ancak Hükümeti temsil eden DYP ve CHP’nin bu tasarıyı sonunda Meclis gündemine getirdiğini ifade ederken, daha önce bu yönde çıkarılan kanunların çiftçilerin sorunlarını giderme noktasında başarılı olamadığını söylemiştir. Bunun ise kendisinin defalarca Meclis kürsüsünde seslendirdiğini belirtmiş ve bu gecikmeden dolayı Türk çiftçisinden özür dilemiştir.²⁹²⁰

²⁹¹⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 104, (25.4.1995), ss. 117–118.

²⁹¹⁸ **A.k.**, s. 119.

²⁹¹⁹ **A.k.**, s. 120.

²⁹²⁰ **A.k.**, s. 121.

DYP Grubu adına söz alan Osman Nuri Özbek (Konya), 1992 Mart ayında yine aynı şekilde küçük çiftçilerin bazı borçlarının silinmesine yönelik bir kanun çıkarıldığını ve bundan sadece 455 bin çiftçinin faydalandığını belirtmiştir. Ancak geçen süre içinde bu kanunun yeterli olmadığını ifade ederek yeni kanun tasarısıyla bir milyon çiftçi ailesine, idari ve kanuni takipte olan borçlarına ödeme kolaylığı getirildiğini vurgulamıştır. Önceki kanuna göre yeni kanunun yaklaşık 10 trilyon lirayı bulduğunu belirten Özbek, konuşmasında devamla şunları söylemiştir:

*Bu kanun tasarısında, üç yıl evvel çıkan kanuna nazaran başka bir uygulama vardır. 1992’de çıkan kanunda, yalnız Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine borcu olan çiftçiler nazarı dikkate alınmıştı. Bu kanun tasarısında, banka, Tarım Kredi Kooperatifleri, Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi, TİGEM ve Or-Köy’e borcu olan bütün çiftçilerin borçları üzerinde bir ödeme planı ve sistemi getirilmektedir. Bu kanun tasarısıyla, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine borçlu olan çiftçilerin, anapara ve anapara kadar faizi ödemek kaydıyla, geri kalan masraf ve faizleri, bir sene içinde, Hazinece karşılanacaktır. Diğer kurumlara; Zirai Donatım Kurumuna, TİGEM’e, Toprak Mahsulleri Ofisine ve Or-Köy’e borçlu olan çiftçiler, mal olarak aldıkları alet edevat, tohum vesairenin anaparasını ödedikleri takdirde, geri kalan faiz ve masrafları Hazinece karşılanacaktır. Bu hesaplara göre; 3 küsur trilyon lira olan anaparanın yanında, 3 küsur trilyon lira da faiz ödemek suretiyle, aşağı yukarı 7 trilyon lira, çiftçiler tarafından; 3,5 trilyon lira da Hazine tarafından karşılanacaktır.*²⁹²¹

ANAP Grubu adına söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa) ise konuşmasında, 1992 yılında bu yönde bir kanun çıkarıldığını ancak söz konusu kanunun çiftçinin taleplerini yerine getirmediğini belirtmiştir. Tarım girdilerinin fevkalade yükselmesinin, enflasyonun önünde gitmesinin, köylüyü, gerek gübre kullanımında gerekse de diğer girdilerde daha temkinli olma ve daha az kullanma yoluna soktuğunu bunun da temel olarak üretimde azalmaya yol açtığını vurgulamıştır.²⁹²² Girdilerin anormal yükseldiğinde köylülerin bunu yakalamasının mümkün olmayacağını belirten Pakdemirli, görüşülmekte olan kanun tasarısının, çiftçiyi bundan sonraki yıllarda düzlüğe çıkaracak çözümler bulmaktan uzak olduğunu savunarak yeni bir çözüm önerisi sunmuştur. Bu bağlamda yapılması gerekli olan şeyin, tarım ürünlerinin ithalatında belli fonları alıp, çiftçinin sübvansiyonunda kullanılabileceğini belirten Pakdemirli, Gümrük Birliği ve ardından AB tam üyelik modelini almayı teklif etmiştir. Pakdemirli’ye göre ise, çiftçiyi sübvansiyon etmenin yolu bütçeden karşılamak değil, ithalattan alınan fonları kullanmaktır.²⁹²³ Diğer taraftan Pakdemirli ikinci teklif olarak, tahıl ve diğer ürünlere verilecek taban fiyatlarının köylüye toptan eşya fiyat endeksindeki artışa göre ayarlanmasını ve aktif çalışan 10 milyon köylünün milli gelirden aldığı fert başına düşen payın da asgari yüzde 75’lerde tutulmasını önermiştir.²⁹²⁴

²⁹²¹ A.k., s. 123.

²⁹²² A.k., s. 124.

²⁹²³ A.k., s. 125.

²⁹²⁴ A.k., s. 126

Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), konuşmasında, tasarısının gecikmiş bir tasarı olduğunu belirterek, bunun sorumlusunun kendileri değil şu anki iktidar olduğunu vurgulamıştır. Diğer taraftan Kapusuz, bu tasarının ekim mevsimine denk gelmemesinin başka bir talihsizlik olduğunu ifade ederken, tasarıdan yaklaşık 918 bin çiftçinin faydalanacağını ancak, ekip biçme gibi alternatifi olmayan orman köylüsüne, görüşülmekte olan tasarının tatmin edici bir iyileştirme getirmediğini savunmuştur. Kapusuz ayrıca tasarı ile anaparanın 3 trilyon ve tahsil edilmek üzere yük olarak gelen faizin 7 trilyon olduğu düşünülürse yaklaşık olarak Türk ekonomisine 4,5 trilyon liralık bir yük getireceğini söylemiştir. Ancak sosyal devlet olmanın gereği olarak bu tasarının geniş kapsamlı olmasına sıcak baktıklarını ifade etmiş ve bundan sonra çiftçiye yeni bir af beklentisine sokmamak için, daha önce normal süresinde borcunu ödemiş insanların da, bunu aynı şekilde istismar etmemeleri için, buna, mutlaka bir teşvik, bir prim siteminin getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Kapusuz Meclise şifahen bir teklif sunmuştur:

*En azından, bir sefere mahsus bile olsa, zamanında ödeyenlere “sizlerin taksitleriniz bir kademe fazla” veyahut da “sizin ödeyeceğiniz bu miktara şu kadar ilave, süre taniyacağız” gibi birtakım öneriler getirilmiş olursa, kanaatim odur ki, bundan sonrası için -çiftçimiz, şayet, sizin politikalarınızla bitmemiş, ayakta kalabilmişse- şu gerçekleşecektir: Aa, elimdeki imkânımı mazotuma, borcuma, gübreme yatırırım da, hiç olmazsa, bunun karşılığı, hükümetimizin de devletimizin de himayesi altında şundan da ben istifade edeyim noktasına gelecektir. Bu noktaya getirmek mecburiyetindesiniz. Sadece, edenin, yaptığı yanına kâr kalırsa, borçlular affedilirse, suçlular affedilirse, sonuç itibarıyla, herkesin öyle aşırı bir beklentisi olacaktır.*²⁹²⁵

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) konuşmasında, Türk tarımı ile özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin tarım politikalarını ayrıntılı bir şekilde karşılaştırırken, zamanla yanlış uygulamalar yüzünden ülkenin söz konusu alanda çok geri kaldığını belirtmiş ve çiftçinin özellikle finansman açısından çok yetersiz bir durumda olduğunu vurgulamıştır. Ayhan, tasarının, finansman, sermaye sıkıntısı içinde kıvranan çiftçiler için yetersiz olduğunu savunmuştur. Bütün tarım girdilerindeki yüksek maliyetler ve tarım ürünlerindeki temel fiyatların da düşüklüğü sebebiyle istediği geliri elde edemeyen çiftçilerin aslında bütün faiz borçlarının affedilmesi gerektiğini ancak tasarıyla faiz cezalarına, ne yazık ki, çok düşük bir af getirildiğini vurgulamıştır.²⁹²⁶

Tasarı üzerinde yapılan genel görüşmelerin ardında tek tek maddeler üzerinde görüşmelere geçilmiş ve 1. madde üzerinde RP Grubu adına Zeki Ünal (Karaman) söz almıştır. Ünal konuşmasında, tasarıya prensip olarak karşı çıkmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Affedilen borcun toplam tutarının 3

²⁹²⁵ A.k., ss. 126–128.

²⁹²⁶ A.k., s. 131.

trilyon olduğunu, eğer, ithalat kalemleri ciddi bir şekilde seleksiyona tabi tutulacak olursa, ithal ikamesine dayalı rasyonel ve verimli bazı projelerin Türkiye’de uygulandığı takdirde, dışarıya ödenen 2 milyar dolar civarında paranın ödenmeyeceğine işaret etmiştir. Bundan tasarruf edilecek 85 trilyon liranın 5 trilyon lirasının, görüşülen af yasasıyla vatandaşlara aktarılarak yüzde 100 civarında bir imkân tanınabileceğini belirtmiş ve tasarının kapsamının genişletilebileceğini savunmuştur.²⁹²⁷

Aynı madde üzerinde şahsı adına söz alan Ural Köklü (Uşak), tasarının çiftçinin durumunda bir iyileştirme getireceğini ancak tasarının geneli hakkında pek de müspet düşünmediğini ifade etmiş ve söz konusu maddenin borcu ödeyemeyen çiftçiye değil daha çok borcunu ödemeyen büyük çiftçilere bir iyilik yaptığını savunmuştur. Köklü konuşmasını şu cümlelerle tamamlamıştır:

*Eğer, gerçekten, bu Parlamentodan, çiftçi kardeşlerimiz hakkında, onların durumlarını iyileştirme yönünde bir yasa çıkarmak istiyorsak, biz, en azından küçük ve dar gelirli çiftçimizin tespitini yapıp, onlara devlet tarafından yapılması gereken sübvansiyonları, onlara devlet tarafından verilmesi gereken kredileri kesmeden devam ettirelim ve borçlarını ödemelerinde onlara katkıda bulunalım; bu yönde, bu amaçla hazırlanmış bir tasarımı hep beraber buradan geçirelim.*²⁹²⁸

Hüseyin Erdal (Yozgat), aynı madde üzerinde söz almış, söz konusu tasarının bir af getirdiğini ancak anapara kadar çiftçilere para ödettirildiğini, çiftçilerin bir kısmının yüzde 50’sini, bir kısmının ise daha fazla borçlarının affedildiğini belirtmiştir. Bu tasarının faydalı olmasına rağmen, çiftçilere pek fazla bir kolaylık sağlamadığını vurgulayarak yasa tasarısını eleştirmiştir. Erdal, bu şekilde yasalaşması halinde bir dengesizlik ortaya çıkaracağını vurguladığı tasarının, ancak anaparanın dışındaki faizin tamamının affedilmesi halinde bir denge sağlayacağını savunmuştur.²⁹²⁹

Nurettin Tokdemir (Hatay) ve arkadaşları tarafından 1. maddeye “gerçekten ödeme güclüğü içinde olanların daha açık olarak belirlenebilmesi amacıyla “ilgili kurumların mevzuatına göre 2.1.1995 tarihine kadar idari ve kanuni takipteki hesaplara intikal etmiş veya etmesi gereken borçlarına ödeme kolaylığı sağlamaktır” şeklinde bir ekleme öneren bir önerge verilmiştir.²⁹³⁰ Önergeyi Plan ve Bütçe Komisyonu prensip olarak kabul etmiş ancak çoğunluk olmadığı için katılmamıştır. Hükümetin ise önergeyi aynen kabul etmesinin ardından 1. madde teklif edilen önergenin getirmiş olduğu değişikliklerle birlikte kabul edilmiştir.

²⁹²⁷ A.k., s. 133.

²⁹²⁸ A.k., s. 134.

²⁹²⁹ A.k., s. 136.

²⁹³⁰ A.k., s. 137.

2. madde üzerinde RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) ve Anavatan Partisi Grubu adına Lütfullah Kayalar (Yozgat) söz almıştır. Ayhan konuşmasında, 2. maddenin hükümetin teklif ettiği metin ile Plan ve Bütçe Komisyonunun meclise sunmuş olduğu metin arasında farklar olduğuna dikkate çekmiş ve maddenin bu şekilde çıkması halinde büyük bir adaletsizliğe sebep olacağını belirtmiştir. Ayhan, aynı krediyi alan üç farklı çiftçinin bu madde ile birlikte farklı affa uğradıklarını belirterek şöyle bir örnek vermiştir:

*...bir çiftçi 20 milyon borç almış; bu 20 milyona, diyelim ki 3–5 senede 100 milyon da faiz gelmiş; şimdi, biz, bu çiftçiye 100 milyonluk faiz ve masrafın 20 milyonunu ödetiyoruz, 80 milyonunu affa sokuyoruz. Bir diğer çiftçi, 20 milyon kredi almış; bunun faizi ve masrafı 21 milyon olmuş; bu maddeye göre bu çiftçi 20 milyon ödeyecek, 1 milyonı aftan faydalanacak. Bir başka çiftçi, yine 20 milyon kredi almış bunun da faizi ve masrafı 20 milyon ise, bu 10 milyon ödeyecek, 10 milyon da affa girecek. Bakın üç tane çiftçi, üçü de 20 milyon almış, cezaları muhtelif; birisi 20 milyon ödeyerek 80 milyon aftan faydalanacak, birisi 20 milyon ödeyerek 1 milyon aftan faydalanacak, birisi 10 milyon ödeyerek, 10 milyon aftan faydalanacak. Bu kadar adaletsiz ve haksız bir kanun olmaz.*²⁹³¹

Ayhan, Partisinin bu konuda bir önergesi olduğuna değinerek, istenilirse, borçların tamamının affedilebileceğini, bunun yalnızca mevcut tasarının getirmiş olduğu 3 trilyonluk yüke bir 3 trilyon ekstra yük getireceğini belirterek, çiftçiye bu desteğin verilmesi gerektiğini savunmuştur.²⁹³²

ANAP Grubu adına söz alan Lütfullah Kayalar, çiftçilerin borçlarının faizlerinin silinmesine ilişkin af tasarısının daha önceki dönemlerde söz verildiğini ancak çıkarılmadığını belirtmiş ve bundan dolayı birçok çiftçinin mağdur olduğunu söylemiştir. 2. maddenin bu mağduriyeti tamamen ortadan kaldırmak için, a ve b fıkralarında yer alan tarihlerin değiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kayalar, parti olarak bu mağduriyeti ortadan kaldırmak için bir değişiklik önerdiklerini vurgulayarak, söz konusu maddenin metinde “...31.12.1995 tarihine kadar, tahakkuk etmiş olan borç, ana para, ve sair faizler ödendiği takdirde,” tabirinin yerine “kanunun çıktığı tarihten sonraki bir yıl içerisinde” şeklinde değiştirilmesini önerdiklerini belirtmiştir. Kayalar, borçlarını ödeyemeyenlerin mağduriyetlerinin de önlenmesi açısından (a) fıkrasındaki “faiz anaparaya eşit veya daha az ise, yüzde 50’si silinir” şeklindeki tabirle, “T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinden alınan zirai kredinin anaparası ile birlikte anaparasına eşit miktardaki faizi” şeklinde yer alan bölümle ilgili, “sadece anaparanın ödenmesi, faizlerinin ise tamamının silinmesi” şeklinde bir değişiklik önermesini Meclise takdim ettiklerini açıklamıştır.²⁹³³

²⁹³¹ A.k., s. 138.

²⁹³² A.k., s. 139.

²⁹³³ A.k., s. 141.

Kayalar'ın hükümeti geç hareket etmekle suçlamasının ardından DYP adına söz alan Osman Nuri Özbek (Konya) konuşmasında, tasarının bu şekilde çıkmasının Grup olarak arzu ettiklerini belirtmiştir:

*... eğer yılbaşında kanunlaşabilseydi, 1 aylık süreyi, uygulama süresi olarak tanımuştık. Takdir buyurursunuz ki, bugünlerde, nisan ayını bitiriyoruz ve önümüzde 8 aylık bir süre kalıyor. 2 nci maddenin (a) ve (b) bentleriyle ilgili taktir verdik. Bu süreyi, gelecek yılın nisan ayının 30'una kadar uzatmak suretiyle bir yıllık süreyi tamamlayalım istedik.*²⁹³⁴

Şahsı adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), 2. maddenin kapsamına giren borçların çiftçiye rahatlık getirmeyeceğini belirterek, Ayhan'ın belirtmiş olduğu adaletsiz uygulamaya dikkat çekmiş ve faizlerin tamamının affedilmesini önererek, kendilerinin önermiş oldukları faizsiz kredi sistemine destek istemiştir.²⁹³⁵ Gerek Ayhan gerekse Hatip'in maddenin ortaya çıkaracağı adaletsiz ve eşitsiz durum için yapmış oldukları tenkitler üzere söz talebinde bulunan Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanvekili Yılmaz Ovalı (Bursa), konuşmasında Ayhan'ın eleştirilerine açıklık getirmeye çalışmıştır. Yapmış olduğu açıklamada Ovalı hem devletin zarar görmeyeceğini hem de çiftçinin mağdur olmayacağını şu şekilde açıklamıştır:

*1991'de 20 milyon lira kredi alan bir çiftçinin, 2.1.1995 tarihi itibarıyla borcu -ödenmemiş ise tabi- 118,9 milyondur. 1992'de 20 milyon lira kredi alan çiftçinin borcu 83,2 milyondur. 1993'te 20 milyon lira kredi alan bir çiftçinin borcu 58,2 milyondur. 1994'te 20 milyon kredi alan çiftçinin borcu 40,7 milyondur. Şimdi, komisyonda kabul ettiğimiz şekliyle biz ne yapıyoruz; 1990'daki 169 milyonu, 40 milyon olarak kapatıyoruz; 1991'deki 118 milyonu 40 milyon olarak kapatıyoruz; 1992'deki 83 milyonu 40 milyon olarak kapatıyoruz; 1993'teki 58 milyonu 40 milyon olarak kapatıyoruz; 1994'teki 40,7 milyonu 40 milyon olarak kapatıyoruz. Burada en mağdur olan, 1994'teki dilim; ama, bunun çaresi yok. Öğrenci 4,4 alırsa, sınıfta kalıyor; 4,5 alırsa, sınıfı geçiyor. Bunu tam adaletli yapmak mümkün değil. 1995 başında 20 milyon lira kredi alan bir çiftçinin, bizim hesabımıza göre 28,6 milyon ödemesi lazım...*²⁹³⁶

2. madde üzerinde Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşları tarafından verilen değişiklik önergesinde maddenin “Çiftçilerin, T.C. Ziraat Bankasına, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne, Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna, Toprak Mahsulleri Ofisine, Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğüne olan borçlarının borç faizleri ve masraflarının bir defaya mahsus olmak üzere, tamamı affolunur” şeklinde değiştirilmesi önerilmiştir. Önerenin gerekçesi, “bu hükümetin yanlış politikaları sonucu, tarım kesiminin fakirleşme içine düştüğü, çiftçilerin dayanma gücünün kalmadığı, bu nedenle, borçların ve faizlerini ödemekte zorluk çektikleri için, yetkili makamların verdikleri bilgi

²⁹³⁴ A.k., s. 142.

²⁹³⁵ A.k., s. 144.

²⁹³⁶ A.k., s. 145.

çerçevesinde, toplam borç ve faiz meblağı 9 trilyon olduğunu ve bunun hükümet tarafından yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk olması” şeklindedir. Verilen ikinci önergede ise İhsan Saraç (Samsun) arkadaşları, 2. maddenin (a) ve (b) bendindeki anapara, faiz ödeme son tarihinin “31.12.1995” yerine “30.4.1996” olarak değiştirilmesini teklif edilmiştir. Bu önerge kabul edilirken bazı milletvekillerinin verdiği diğer 6 önerge kabul edilmemiştir. Ardından değişiklik öngören önergesiyle birlikte oylamaya sunulan 2. madde kabul edilmiştir.²⁹³⁷

2. maddenin kabulünün ardından, çiftçilerin T.C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Ziraat Donatım Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi ile Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğüne olan borçlarına ayrı ayrı uygulanmasına ilişkin üçüncü maddenin görüşmelerine geçilmiştir. 3. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), yapılan bu düzenlemeyle, söz konusu borçların ödenmesi konusunda gerek kurumlar arasında çıkacak karışıklığın gerekse hesaplarda meydana gelecek karışıklığın giderilmesinin amaçlandığını belirtmiş ve bu uygulamanın isabetli olduğuna dikkat çekmiştir.²⁹³⁸

Aynı madde üzerinde söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), konuşmasında bir önceki maddeye ilişkin, faizlerin tamamının affına ilişkin önergenin reddedilmesinden dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Hala faizde ısrar etmenin oldukça yanlış olacağını belirten Hatip, bu faiz politikası terk edilmediği müddetçe, çiftçilerin sorunlarının çözülmesinin imkân olmadığını savunmuştur.²⁹³⁹

3. maddenin kabulünün ardından, Kanunun uygulanmasından doğacak faiz ve masraf kayıplarının hangi kurumlara ve nasıl ödeneceğine ilişkin 4. maddenin görüşülmesine geçilmiş, bu madde üzerinde ANAP Grubu adına M. Rauf Ertekin (Kütahya) söz almıştır. Ertekin konuşmasında, genel olarak maddeyi olumlu karşıladığını ancak, meclis gündemine sürekli gelen af tipi uygulamaların çözüm olmadığını belirtmiştir. “Efendim, bugün, Hazine bunu kapatıyorsa, bu zararı karşılıyorsa, 60 milyon insan karşılıyor demektir. O bakımdan, daha ciddi tedbirler alınması lazım” diyerek, silinen borçlarla çiftçinin rahatlamayacağını savunmuştur.²⁹⁴⁰

Aynı madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Musa Demirci (Sivas), bu kanunun oldukça gecikmiş bir kanun olduğunu belirterek, daha önce bazı milletvekilleri tarafından verilen kanun tekliflerinin kabul edilmiş olması halinde, bütün çiftçilerin bu kanundan istifade etmelerinin mümkün olacağını vurgulamıştır. Bu tasarının 2. maddesinde öngörülen süre ile çok az bir çiftçinin bundan yararlanacağını belirterek, yine de RP Grubu olarak bu tasarıyı

²⁹³⁷ A.k., s. 244.

²⁹³⁸ A.k., s. 245.

²⁹³⁹ A.k., s. 246.

²⁹⁴⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 106, (27.4.1995), s. 291.

desteklediklerini açıklamıştır.²⁹⁴¹ DYP adına söz alan Osman Nuri Özbek (Konya), diğer milletvekillerin tasarımı çok az çiftçinin faydalanacağı için tenkit ettiğini belirterek, burada bir yanlış anlamanın olduğunu savunmuş ve tasarı ile 900–950 bin çiftçi ailesinin bu uygulamadan istifade edeceğini açıklamıştır.²⁹⁴²

4. madde üzerinde şahsı adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), çiftçilerin bir bölümünü kısmen de olsa rahatlatarak olan bu tasarının eksik olduğunu ve idari ve hukuki takibat dışındaki borçları kapsamadığını belirtmiştir. Bu tasarının yasalaşması ile borcuna sadık olan ile sadık olmayan üreticiyi ayırt etmekte bir zorlukla karşılaşılacağını ifade etmiştir. Ünal ayrıca, belirli bir grup çiftçinin borcunu ödemediğinden dolayı affedilirken, diğerlerinin, ödemediğinden dolayı cezalandırılması gibi bir duruma düşülebileceğini vurgulamıştır. Hatayı sadece borçlarını ödeyemeyen üreticilerde aramanın yanlış olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁴³

4. madde üzerinde şahsı adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), bu maddenin öngörmüş olduğu uygulamanın “Kamu iktisadi teşebbüslerinin, kendisinin görevi olmayan, kanununda yazılmayan, kendisine tevdi edilen işlerden dolayı doğacak zararları, Hazinece karşılanır” şekliyle mevcut kanunlarda yer aldığını belirterek, bu bakımdan da gereksiz bir madde olduğunu ifade etmiştir. Tasarının ikinci fıkrasında yer alan “Hazine 15.2.1996 tarihine kadar bu Kanunun uygulanmasından doğacak görev zararlarını ilgili kuruluşlara tamamıyla ödemediği takdirde geciken her gün için bu kuruluşlarca çiftçilere kullandırılan zirai kredilere uyguladıkları yıllık normal cari faiz üzerinden ayrıca hazine gecikme faizi ödenir. Hazinece yapılacak ödemeler hiçbir suretle bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 2 yıl geciktirilemez” ifadelerinin tasarıda kesinlikle yer almaması gerektiğini vurgulamıştır. Keçeciler, bunun “hukuk dilinde, siyaset dilinde hazinenin sözünde durmayan, vaadini yerine getirmeyen ve hiçbir şekil ve suretle borcunu ödemeyen bir kuruluştur; binaenaleyh, bizim, Hazineye güvenimiz yoktur. Aman, kanuna, bu tarım kuruluşlarını ilave edelim; öyle sıkı bir madde yazalım ki, Hazine bu borcunu ödesin” şeklinde anlaşıldığını ifade etmiştir. Keçeciler, 4. maddenin Hazineye büyük bir töhmet yüklediğini, Hazinenin bataklık bir kuruluş olduğunun kanunla tescil edildiğini savunmuştur. Bunun kanunun tekniğine aykırı olduğunu vurgulayarak, bu fıkranın kaldırılması yönünde önerge vereceklerini açıklamıştır.²⁹⁴⁴

4. madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardından aynı madde üzerinde verilen önergelere geçilmiştir. Selahattin Karademir (Kahramanmaraş) ve arkadaşlarının vermiş olduğu ilk önergede, 4. maddenin son fıkrasındaki “15.2.1996” tarihinin, “15.6.1996” şeklinde değiştirilmesi teklif edilirken, Mehmet Keçeciler (Konya) tarafından verilen ikinci önergede ise, söz konusu

²⁹⁴¹ A.k., s. 291.

²⁹⁴² A.k., s. 292.

²⁹⁴³ A.k., s. 294.

²⁹⁴⁴ A.k., s. 295.

maddenin son fıkrasının madde metninden çıkarılması önerilmiştir.²⁹⁴⁵ Keçeciler ve arkadaşlarının önermeleri kabul edilmezken, Karademir ve arkadaşlarının vermiş olduğu tarih değişikliğine ilişkin önerge kabul edilmiştir. Ardından 4. maddenin tamamı hakkında yapılan oylamada kabul edilen önerge değişikliği ile birlikte madde oylanmış ve kabul edilmiştir.

4. maddenin kabul edilmesinin ardından “Bu Kanunun kapsamına giren çiftçiler hakkında başlatılmış bulunan idari veya kanuni takibat işlemleri hangi aşamada olursa olsun kendiliğinden durur. Ancak, 9 uncu maddede öngörülen süre içinde müracaatta bulunmayan, müracaatta bulunup da 31.12.1995 tarihine kadar borçlarını ödemeyen çiftçiler hakkında idari veya kanuni takibata kalındığı aşamadan devam olunur” şeklindeki 5. madde üzerinde görüşmelere geçilmiştir. Madde üzerinde ANAP adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), tasarının çiftçiye bir rahatlama getirdiğini kabul ettiklerini ancak, borcunu ödeyen ile ödeyemeyen çiftçi arasında bir eşitsizlik ortaya çıkardığını belirtmiş ve bu söz konusu 5. madde ile de borcunu zamanın ve faiziyle ödeyen çiftçiye cezalandırdığını vurgulamıştır.²⁹⁴⁶ Madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardından aynı madde üzerinde Tevfik Türesin (Bolu) ve arkadaşları tarafından, 5. maddenin “31.12.1995” tarihinin “30.4.1996” olarak değiştirilmesi teklif edilmiş, önerenin gerek komisyon gerekse hükümet tarafından kabulünün ardından madde değişiklik önergesiyle birlikte kabul edilmiştir.²⁹⁴⁷

5. maddenin kabulünün ardından tasarıdan kimlerin faydalanacağını belirtildiği 6. maddenin görüşmelerine geçilmiştir. Madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ömer Ekinci (Ankara), görüşülmekte olan maddede yer alan mücbir sebeplerin ne olduğunun belirsiz olduğunu ifade ederek, farklı illerden başvuran çiftçilerin farklı uygulamalara tabi tutulabileceğini bundan dolayı da bu madde de yer alan söz konusu ibarenin oldukça problem çıkaracağını savunmuştur.²⁹⁴⁸ Madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardından Osman Özbek (Konya) ve arkadaşları tarafından 6. maddenin (a) bendinde yer alan “31.12.1995” tarihinin, “30.4.1996” şeklinde değiştirilmesi yönünde bir önerge verilmiş, komisyon ve hükümetin katılmasının ardından 6. madde teklif edilen değişiklik önergesiyle birlikte oylanarak kabul edilmiştir.²⁹⁴⁹

Borcunun tamamen ödemeyen çiftçilerin yeni kredi alamayacağına ilişkin 7. maddeye geçilmiştir. Söz konusu madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), maddeyle getirilen uygulamayla borcunu tamamen ödemediği yeni bir kredi talebinde bulunulamayacağını ifade ederek, bu uygulamanın yanlış olduğunu vurgulamıştır. Çiftçilere yeni kredilerin verilmemesi halinde işletmesini devam ettirmesinin mümkün olmadığını

²⁹⁴⁵ A.k., s. 296.

²⁹⁴⁶ A.k., s. 298.

²⁹⁴⁷ A.k., s. 308.

²⁹⁴⁸ A.k., s. 309.

²⁹⁴⁹ A.k., s. 318.

söyleyen Göktaş, bu durumda kanunla getirilen geçici rahatlamanın da anlamsızlaşacağına işaret etmiştir.²⁹⁵⁰ Madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardından Musa Demirci (Sivas) ve arkadaşları tarafından “bu kanun kapsamındaki borcunu yüzde 50 ödeyen çiftçilere yeni kredi açılır” şeklinde bir değişiklik önergesi teklif edilmiş ancak önerge komisyon ve hükümet tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine söz konusu madde ilk haliyle oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.²⁹⁵¹

Kanunun nasıl uygulanacağına ilişkin usulün ve borçluların müteselsil sorumluluğunun tarif edildiği 8. maddeye geçilmiştir. Madde üzerinde şahsı adına söz alan Fettullah Erbaş (Van), bu madde ile borcunu ödeyenin de kefilliğinden dolayı borçlu hale geleceğini ve kanunun işlemez hale geleceğini ve bu maddenin değişmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁹⁵² Osman Nuri Özbek (Konya) ve arkadaşları tarafından, 8. maddenin “ancak, borcunu ödeyen çiftçi, müşterek borçlu ve müteselsil kefil de olsa tekrar kredi alabilir” şeklinde yeniden düzenlenmesine ilişkin bir değişiklik önergesi verilmiştir. Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşları tarafından ise aynı maddeye “Ancak, müşterek borçlu ve müteselsil kefil olan borçlunun borcunu ödemesi halinde, müteselsil kefaleti ve müşterek borçluluk vasfı sona erer” şeklinde ek fıkra eklenmesi yönünde bir başka değişiklik önergesi verilmiştir. İkinci önerge kabul edilmezken, birinci önerge komisyon ve Tarım ve Köyişleri Bakanı tarafından kabul edilmiş ve 8. madde yapılan değişiklik ile birlikte oylamaya sunularak kabul edilmiştir.²⁹⁵³

Alacaklı olan kuruluşların borçlulara borçlarını bildirme süresinin belirtildiği 9. madde üzerinde müzakerelerin tamamlanmasının ardından, Hüsamettin Korkutan (Bingöl) ve arkadaşları tarafından “tevdi etme süresi, alacaklı kurumun, borçluya yazılı tebliği tarihinden itibaren 4 (dört) aydır” şeklinde bir değişiklik önergesi teklif edilmiştir. Nurettin Tokdemir (Hatay) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergeyle maddenin “Alacaklı kuruluşlar, borçluya, tebliğ şartı aranmaksızın bu hususu belirten yazılı bildirimde bulunur” şeklinde değiştirilmesi teklif edilerek kabul edilmiştir.²⁹⁵⁴

Kanunda yer almayan hususlar dışındaki uygulamalar için alacaklı olan kurumların mevzuatlarının uygulanacağını ifade edildiği 10. maddenin müzakereleri sırasında RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), çiftçinin fazla ödeme yapması halinde bunun geri iade edilemediğini, bunun da zaten geliri düşük olan çiftçiye daha zor durumda bıraktığını ifade etmiştir.²⁹⁵⁵ 10. maddenin kabul edilmesinin ardından “Bu Kanunun ikinci maddesinin (a) ve (b) bentlerindeki hesaplarına çiftçiler tarafından, kredilerin alındığı tarihten bu

²⁹⁵⁰ A.k., s. 319.

²⁹⁵¹ A.k., s. 327.

²⁹⁵² A.k., s. 329.

²⁹⁵³ A.k., s. 331.

²⁹⁵⁴ A.k., s. 336.

²⁹⁵⁵ A.k., s. 336.

kanunun yayın tarihine kadar geçen süre içinde borçlarına mahsuben ödenmiş paralar bu kanun uygulamasında, çiftçilere ödenecek miktarlardan düşülür. Mahsuben ödenmiş paralar bu kanun gereği çiftçilerin ödemesi gereken miktardan fazla ise çiftçilere bu fazlalık iade edilmez” şeklinde hükme bağlanan 11. maddenin müzakeresine geçilmiştir. Bu madde üzerinde verilen iki önerge kabul edilmemiştir.²⁹⁵⁶ Kanunun yürürlüğe girme tarihinin belirtildiği 12. madde ve kanunun Bakanlar Kurulu tarafından yürütüleceğinin hükme bağlandığı 13. maddenin de oylanıp kabul edilmesinin ardından çiftçilerin borçlarının affına ilişkin kanun tasarısı tümüyle kabul edilerek yasalaşmıştır.

5.4.9.2. Orman Kanununda ve Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4114)

“Orman Kanununda ve Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı,” Orman Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis Başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 2.9.1994 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının 1982 Anayasasının 5., 44. ve 169. maddelerinden hareketle hazırlanmıştır. Tasarı özellikle Anayasanın 169. maddesinde geçen “devlet ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar” hükmünden hareketle artan orman yangınlarının çoğalmasının bir sonucu olarak hazırlanmıştır.²⁹⁵⁷

Gerekçede 6831 sayılı Orman Kanununda, ormanların korunması, idaresi, işletilmesi, korunması ile ilgili yasaklamalar, yasaklamalara uymayanlara verilecek cezalar ve uygulanacak tazminatlar düzenlenmiştir. Ancak orman yangınlarına ilişkin ceza hükümleri 6831 sayılı Kanunun kapsamı dışında, Türk Ceza Kanunu içinde kalmıştır. Bu bağlamda ormanda bir yangının olması durumunda yanan yerin orman sayılan yerlerden olup olmadığı 6831 sayılı Kanun hükümleri ile tespit edilecek, ceza tertibi için Türk Ceza Kanununun ilgili maddeleri uygulanacak ancak tazminat talebinin incelenmesi yine ilgili Orman Kanununa göre belirlenecektir. Ormanlarla ilgili her türlü düzenlemenin 6831 sayılı Kanunla olmasına rağmen orman yakmaya ve orman yangınına sebebiyet vermeye ilişkin ceza hükümlerinin de aynı kanun kapsamı içinde düşünülmesi gerektiği söz konusu tasarının hazırlanmasında temel amaçlardan birisi olarak ifade edilmiştir.²⁹⁵⁸

²⁹⁵⁶ A.k., s. 342.

²⁹⁵⁷ Sıra Sayısı 806, “Orman Kanununda ve Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı, Antalya Milletvekili Adil Aydın ve 3 Arkadaşının 6831 Sayılı Orman Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi, Ankara Milletvekili A. Baki Tuğ ve 23 Arkadaşının Orman Kanunu ile Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi, Edirne Milletvekili Hasan Basri Eler’in Orman Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Adalet ve Tarım, Orman ve Köyleri komisyonları raporları (1/775, 2/1147, 2/1155, 2/1156),” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 132’nin sonuna ekli (29.6.1995), s. 1.

²⁹⁵⁸ A.k., s. 2.

Ayrıca, tasarının gerekçesinde Türk Ceza Kanunundaki mevcut durumda “orman yangınına sebebiyet vermek veya kasten orman yakmak eylemleri için yasa da öngörülen cezalar ve bu suçlarının takibinin acele mevaddan sayılmayışı, ormanların yangınlara karşı korunmasında etkin” olunamadığı gerçeğinin ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Bu durumdan hareketle 6831 Sayılı Kanunun 83. maddesine “Orman suçlarına ait davalar mahkemelerce acele mevaddan sayılır” hükmü eklenerek ilgili kanun kapsamında suç teşkil eden eylemlerin acil olarak cezalandırılması da düzenlemeyle öngörülmüştür. Bu düzenlemenin getirdiği diğer bir yeni uygulama da “ormanlarda izinsiz ateş yakma ile orman sınırlarında anız yakılmasının yasaklanmasına, orman yangınına sebebiyet verme ve kasten orman yakma suçlarının da 6831 sayılı Kanun kapsamına” alınması ve cezaların artırılmasıdır.²⁹⁵⁹

15.10.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelen tasarı 19.10.1994 tarihinde Adalet ve Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonlarına gönderilmiştir.²⁹⁶⁰ Tasarı, “Orman Kanununda ve Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı,” “Antalya Milletvekili Adil Aydın ve 3 Arkadaşının 6831 Sayılı Orman Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi,” “Ankara Milletvekili A. Baki Tuğ ve 23 Arkadaşının Orman Kanunu ile Türk Ceza Kanununun Birer Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi,” ve “Edirne Milletvekili Hasan Basri Eler’in Orman Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi”nin birleştirilmiş halidir. Diğer milletvekillerinin vermiş oldukları kanun teklifleri yukarıda bahsedilen genel gerekçeleri de içerdiği için ilgili komisyon söz konusu tekliflerin hepsini kapsayan kanun tasarısını esas almıştır.²⁹⁶¹

Tasarı hem Adalet Komisyonunda hem de Tarım Orman ve Köyişleri Komisyonunda Adalet ve Orman Bakanlığı temsilcilerinin de katılımıyla ayrı ayrı görüşülmüş ve hakkında rapor hazırlanmıştır. Adalet Komisyonu ilgili tasarıda, tasarının çerçeve 3. maddesiyle değiştirilen 6831 sayılı Orman Kanununun 105. maddesinin birinci fıkrasında yer alan ‘vali ve kaymakamlar ibaresi’nin Kanundaki terim birliğini sağlamak amacıyla ‘mahallin en büyük mülki amiri’ olarak değiştirilmesine karar vermiştir. Komisyon tasarının diğer maddelerinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek görmemiş ve diğer maddeleri aynen kabul etmiştir.²⁹⁶² Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu ise tasarının maddelerinin müzakeresi sonucunda, 1, 2, 4, 6 ve 7. maddeler ile Adalet Komisyonunun 3. maddesini aynen kabul etmiş; 5. maddeyi ise kanun yazım tekniği açısından yeniden düzenlemiştir. Komisyon üyelerinden Gazi Barut (Malatya) ise tasarının 4. maddesindeki hapis cezalarının süreleri ile ilgili olarak Komisyon raporuna muhalefet şerhi koymuştur.²⁹⁶³

²⁹⁵⁹ A.k., s. 2.

²⁹⁶⁰ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 21, (19.10.1994), s. 5.

²⁹⁶¹ A.k., ss. 5-9.

²⁹⁶² A.k., s. 10.

²⁹⁶³ A.k., s. 11.

Tasarı 30.3.1995 tarihinde gündeme alınmış²⁹⁶⁴ 29.6.1995 tarihli 132. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır. Maddelerin tümü üzerindeki görüşmelerde Grupları adına RP Sivas Milletvekili Abdüllatif Şener ve ANAP Muğla Milletvekili Nevşat Özer söz almıştır. Abdüllatif Şener (Sivas), tasarının itinayla hazırlandığını, doğrudan doğruya ormanların korunmasına yönelik olarak hazırlandığını ve yasalaşmasının faydalı olacağını belirtmiştir. Nevşat Özer (Muğla) ise tasarının görüşülmesinin yurdun çeşitli yerlerinde çıkan yangınların bir sonucu olarak aceleye getirildiğinden ve yeterince üzerinde tartışmaya yönelik bir ortam oluşmadığından hareketle tasarının görüşülme biçimine itirazını dile getirmiştir. Özer konuşmasında Cumhuriyet'ten günümüze kadar meydana gelen orman yangınları ve ağaçlandırma çalışmaları hakkında Genel Kurulu bilgilendirmiştir. Kendi parti iktidarları döneminde ağaçlandırma çalışmalarının ve yangınla mücadelenin daha verimli olduğunu ifade etmiştir. Getirilen yeni düzenlemenin özellikle “anız yakma” ve “ormanda ateş yakma” ile ilgili yapılan kısımlarını olumlu bulduklarını söylemiştir. Ayrıca yeni düzenlemeyle cezaların güncelleştirilmiş ve ağırlaştırılmış olmasını ANAP Grubu olarak önemsediklerini ve tasarıyı destekleyeceklerini ifade etmiştir.²⁹⁶⁵

Tasarının tümü üzerinde şahısları adına Osman Develioğlu (Kayseri) ve Güneş Taner (İstanbul) söz almıştır. Develioğlu, yasanın geç kaldığını ancak geçte olsa çıkarılmasının bir zaruret olduğunu vurgulamış ancak yasadaki öngörülen cezaların “biraz daha caydırıcı olmasını” arzu ettiklerinin altını çizmiştir. Tasarıdaki cezalarla ilgili hükümlerin birçok hafifletici nedenden dolayı az olacağını, bu durumda yeterince caydırıcılık unsurunu sağlamayacağını da sözlerine eklemiştir. Güneş Taner ise, kendinden önceki konuşmacının sözlerine katılamayacağını dolayısıyla cezaları artırmanın bir sonuç üretemeyeceğini bunun yerine daha farklı düzenlemeler üzerinde durulması gerektiğini savunmuştur. Özellikle yangınla mücadelede yetersiz kalındığını, bu durumun özellikle ekipman eksikliğinden kaynaklandığını ve ayrılan bütçelerin yetersiz olmasından ileri geldiğinin altını çizmiştir. Bu tasarıda üzerinde durulması gereken, yeni ekipman alacak düzenlemelerin yapılması ve özellikle askeri kurumlardaki imkanların yangınlarda nasıl kullanılacağını belirlenmesidir.²⁹⁶⁶

Tasarının 1. maddesinin görüşülmesi sırasında ilk olarak CHP Grubu adına Hasan Basri Eler (Edirne) söz almıştır. Konuşmasında özellikle yangınların çok olduğu bölgelerde ağaç dikiminde “ibreli tip ağaç” ekiminin yapılmamasına ve anız yakma işleminin çiftçinin ekonomik durumuyla bağlantısına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda çiftçilere ekonomik yardımla anız yakmasının önüne geçilmesine ve yangını önlemenin yolunun cezalandırmadan

²⁹⁶⁴ A.k., s. 84.

²⁹⁶⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 132, (29.6.1995), ss. 328-332.

²⁹⁶⁶ A.k., ss. 332-334.

değil özendirici düzenlemelerle yapılabileceğini dillendirmiştir. RP Grubu adına söz alan Kemalettin Köktaş (Trabzon) ise, 1. maddede öngörülen cezaların az olduğunu savunmuştur. Maddelerin görüşülmesi sırasında meclisin çalışma süresi bittiğinden maddelerin görüşülmesine 4.7.1995 tarihinde devam edilmiştir.²⁹⁶⁷

1. madde üzerinde Hükümet adına söz alan Orman Bakanı Hasan Ekinci (Artvin), kendinden önceki konuşmalara ilişkin cevaplar verdikten sonra özellikle kendi dönemi öncesi ormanlık alanlarda yapılan tahsislerin usulsüz olduğunu vurgulamış ve bu durumun çözülmesi zor bir vakıa olarak devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca “örgütlü olarak orman yakma” gibi yeni bir yangın türünün ortaya çıktığını belirtmiş ve cezaların caydırıcı olması gerektiğinin altını çizmiştir. Orman Bakanının konuşmasında kendisine yönelik suçlamaları olduğu gerekçesiyle söz alan Nevşat Özer (Muğla), Bakanın kendisine yönelik suçlamalarının yersiz olduğunu ve kendi dönemlerinde meydana geldiği iddia edilen ormanlık alana villa yapılması için arazi tahsisi ile ilgili suçlamaların asılsız olduğunu ileri sürmüştür. Şahsı adına söz alan Abbas İnceayan (Bolu), Bolu ormanlarını tahrip eden “böcek felaketi”nden yakınmış ve Orman Bakanlığının bu durumla ilgili de çözüm üretmesini istemiştir.²⁹⁶⁸

Görüşülmekte olan 806 sıra sayılı tasarının 1. maddesiyle değiştirilen 6831 sayılı Orman Kanununun 76. maddesinin (c) bendinin “ormanlara sönmemiş sigara veya yangına dolaylı olarak yol açabilecek bir madde atmak” şeklinde değiştirilmesi için Nevzat Ercan ve arkadaşları bir önerge vermiş ve önerge Genel Kurulda kabul edilerek ilgili madde değiştirilmiştir.²⁹⁶⁹

2. maddenin görüşülmesi sırasında CHP Grubu adına söz alan Hasan Basri Erler (Edirne) konuşmasında tasarıda geçen müeyyidelerin yerine caydırmanın esas alınması gerektiği ve bu bağlamda orman köylüsüne güvenilmesi ve onlarla işbirliği yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Ayrıca orman katliamına neden olan en önemli unsurun yangınlardan daha çok kaçak ve izinsiz yapılaşmanın giderek artması olduğunu da sözlerine eklemiştir. ANAP Grubu adına söz alan Kütahya Milletvekili M. Rauf Ertekin ise, orman suçlarına ilişkin davaların acele mahkemelerde görüşülmesi şeklindeki değişikliğin önemli bir düzenleme olduğunu ancak yine ilgili tasarıdaki anız yakmada orman köylüsüyle ormanı olmayan köylerin aynı düzenlemeye tabi tutulmaması gerektiğini ifade etmiştir. RP Grubu adına söz alan İstanbul Milletvekili Ali Oğuz da önceki konuşmalara paralel olarak cezaların ağırlaştırılmasından daha çok korunmasının özendirilmesi gerektiği konusu üzerinde yoğunlaşmıştır.²⁹⁷⁰

²⁹⁶⁷ A.k., ss. 335-336.

²⁹⁶⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 133, (4.7.1995), ss. 394-403.

²⁹⁶⁹ A.k., s. 404.

²⁹⁷⁰ A.k., ss. 394-408.

3. maddenin görüşülmesi sırasında CHP Grubu adına Hasan Basri Erler, ANAP Grubu adına Refik Arslan, RP Grubu adına Ali Oğuz ve şahısları adına Halit Dumankaya ile Seyfi Şahin söz almıştır. İhsan Saraçlar ve arkadaşları ilgili maddede değişiklik yapılmasına dair önerge vermiş ve maddenin “Mahallin en büyük mülki amiri tarafından beş milyon para cezası uygulanır” ibaresinden sonra “bu miktar bakanlar kurulunca üç misli artırılabilir” getirilmesini teklif etmiştir. Söz konusu değişiklik Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.²⁹⁷¹

4. madde üzerinde RP Grubu adına Hasan Dikici, şahsı adına ise Osman Develioğlu söz almıştır. Nevzat Ercan ve arkadaşları ilgili maddenin birinci fıkrası (c) bendi üzerinde değişiklik önergesi vermiş ve “bendinde belirtilen filleri işleyenler iki yıldan aşağı olmamak üzere ” ibaresi yerine “fiili işleyenler bir yıldan aşağı olmamak üzere” ibaresinin eklenmesi teklif edilmiştir. Önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir. Nevzat Ercan ve arkadaşları ilgili maddenin ikinci fıkrası ile takip eden fıkraların değiştirilmesine yönelik önerge vermiştir. İlgili maddedeki “üç yıldan 7 yıla kadar hapis cezası ve 300 milyondan 500 milyona kadar para cezası” ibaresinin “2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası ve 200 milyondan 500 milyona liraya kadar ağır para cezası” ibaresiyle değiştirilmesi teklif edilmiştir. Önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir. Tasarının diğer maddelerinin görüşülmesinden sonra tasarı Genel Kurulda kabul edilerek yasalaşmıştır.²⁹⁷²

5.4.9.3. Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu (4122)

Bu kanun Orman Bakanlığının hazırlamış olduğu kanun tasarısı ve Bursa Milletvekili Turhan Tayan ve 29 Arkadaşının hazırlamış oldukları kanun teklifinin bir sonucudur. Kanunun genel gerekçesinde Türkiye’de orman alanlarının uzun yıllar boyunca düzensiz kullanıldığını ve tahripler yüzünden “orman örtüsü çeşitli sebeplerle yok olmuş veya seyrelmiş, ekonomik değerini kaybetmiş” olduğu belirtilmiştir. Türkiye çeşitli ülkelerle ormanlık alan, orman ürünleri üretimi, endüstriyel odun üretimi, yıllık orman hacim artırımı gibi alanlarda rakamsal verilerle karşılaştırılmış ve dünyada Türkiye’nin söz konusu alanda geri olduğu sonucu vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye’nin üretiminin tüketiminden çok az olduğu gerçeğinin altı çizilmiştir. Yakın gelecekte Türkiye’nin özellikle odun hammaddesi alanında büyük sıkıntı yaşayacağı tespit edilmiş ve bu sıkıntının ithal yoluyla karşılanabilmesinin imkânsız denecek kadar güç ve pahalı olduğu belirtilmiştir. “Yurtta orman sahasını çoğaltmak ve toprak, su bitki arasında bozulan tabi dengenin yeniden tesis ve muhafaza için olduğu kadar orman ürünleri üretimini artırmak için de olağanüstü tedbirleri alabilecek kuruluşlara ihtiyaç” duyulduğundan hareketle söz konusu tasarı ve teklif hazırlanmıştır.²⁹⁷³

²⁹⁷¹ A.k., ss. 409-416.

²⁹⁷² A.k., ss. 416-425.

²⁹⁷³ Sıra Sayısı 798, “Milli Ağaçlandırma Seferberlik Kanunu Tasarısı ile Bursa Milletvekili Turhan Tayan ve 29 Arkadaşının Milli Ağaçlandırma Seferberlik Kanun Teklifi ve Tarım, Orman ve Köyşleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları,” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83. Birleşim: 87’nin sonuna ekli (16.3.1995), ss. 1-3.

Tasarı, 28.6.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve 14.7.1994 tarihinde Tarım, Orman Köyişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına sevk edilmiştir.²⁹⁷⁴

Tarım, Orman Köyişleri Komisyonu, “Milli Ağaçlandırma Seferberlik Kanun Tasarısı ile “Bursa Milletvekili Turhan Tayan ve 29 Arkadaşının Milli Ağaçlandırma Seferberlik Kanun Teklifi”ni birleştirerek görüşmüştür. Tasarı ve teklif Orman Bakanı Hasan Ekinci, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünden Sorumlu Devlet, Milli Savunma, İçişleri, Milli Eğitim, Tarım ve Köyişleri, Turizm ile Çevre Bakanlıkları temsilcilerinin de katıldığı 5 Ekim 1994 tarihli Komisyon toplantısında görüşülmüştür. Komisyon, tasarı ve teklifin gerekçelerinin uygun olduğunu belirtmiş ve maddeler üzerinde yapılan görüşmeler neticesinde tasarıya bir takım değişikliklerin ve eklemelerin yapılmasının uygun olacağını ifade etmiştir.

Tasarının başlığı “Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanun Tasarısı” olarak değiştirilmiş, 4. madde yeniden düzenlenerek ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmaları yapacak kamu kurum ve kuruluşlarının kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca söz konusu kuruluşlara ek olarak “özel sektörü temsilen büyük işletmelerde dahil edilmiştir”. 5. madde yeniden ele alınmış “milli ve dini bayramlar ile özel günlerde de hatıra ormanlarının kurulabilmesi”nin önü açılmıştır. 8. maddeden sonra gelmek üzere 9 ve 10. maddeler “Mali Hükümler” başlığı altında tasarıya eklenmiş ve bu maddelerle Orman Bakanlığının ağaçlandırma ve erozyon çalışmalarında yapacağı harcamalara kaynak oluşturulmuş ve bu kaynağın hangi esaslarla oluşturulacağı ve harcanacağı düzenlenmiştir. Tasarının “Çeşitli Hükümler başlıklı 6. bölümüne ‘Kaldırılan ve Değiştirilen Hükümler’ başlığı ile yeni bir madde eklenerek, orman kaynaklarından üretilen orman ürünlerinin satışlarından elde edilen gelirlerin 7336, 2828, 3308 sayılı kanunların hükümleri gereğince ormanla ilgili olmayan kurum ve kuruluşların fonlarına yapılan kaynak aktarması önlenmiştir. Orman dışı kaynaklara aktarılan bu kaynakların ormana, ağaçlandırmaya, dolayısıyla orman köylüsüne dönmesi için düzenleme yapılmıştır. Diğer maddeler komisyonda aynen kabul edilerek Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir.²⁹⁷⁵

Plan ve Bütçe Komisyonu tasarı ve teklifi 9.3.1995 tarihinde Hükümeti temsilen Orman Bakanının Başkanlığında Orman ve Maliye Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımıyla görüşmüştür. Komisyon, tasarı ve teklifi olumlu karşılanmış ancak metne “Türk Silahlı Kuvvetlerinde silahlı erlerin ağaçlandırma çalışmalarında görevlendirilmesi, bina yapımında PVC yapımının teşvik edilmesi, odunun yakacak olarak kullanımının

²⁹⁷⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 124, (14.7.1994), s. 14.

²⁹⁷⁵ **A.k.**, ss. 15-16.

önlenmesi ve kâğıt israfını önleyici tedbirlere de yer verilmesinin uygun olacağı şeklinde” düzenlemelerin eklenmesi gerektiğine ilişkin eleştiriler getirmiştir. Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu metnini esas alan komisyon, 9. maddenin sonndan bir önceki fıkrasına “kamu kurum ve kuruluşlarının ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarına etkinlik kazandırabilmek amacıyla” bir hüküm ilave etmiştir. Ayrıca 15. maddeye madenciliği teşvik için yeni bir fıkra (e) ilave etmiştir.²⁹⁷⁶

Plan ve Bütçe Komisyonu raporuna Mustafa Ünalı (Konya), Zeki Ergezen (Bitlis) ve Abdullah Gül (Kayseri), üç konuda muhalefet şerhi koymuştur. Bunlardan ilki, tasarının ve teklifin çok hızlı bir şekilde komisyona geldiği, görüşüldüğü ve sonuçlandırıldığı ve bu durumun bir neticesi olarak da üzerinde yeterince çalışılmadığıdır. İkincisi ise, ANAP’lı üyelerin 5434 sayılı Kanunda değişiklik yapan tasarının ertelenmesi için verilen önerenin bu tasarı içinde geçerli olduğudur. Sonuncusu ise, Komisyonda partileri kapatılmış olduğu halde SHP’li vekillerin de bulunması ve bu durumun içtüzüğe aykırı olmasıdır.²⁹⁷⁷

Tasarı, teklif ve Tarım Orman ve Köyişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları 15.3.1995 tarihinde gündeme alınmış,²⁹⁷⁸ aynı gün Genel Kurula getirilmiştir. 86. Birleşimin üçüncü oturumunda Komisyonun hazır bulunmamasından dolayı tasarı söz konusu oturumda görüşülememiştir.²⁹⁷⁹ 16.3.195 tarihli 87. Birleşimin ikinci oturumunda tasarı görüşülmeye başlanmış, karar yeter sayısı bulunmamasından dolayı oturuma ara verilmiş, üçüncü oturumda da karar yeter sayısının bulunmamasından dolayı görüşme ancak dördüncü oturumda görüşülmeye başlanabilmiştir.²⁹⁸⁰ Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına Musa Demirci, ANAP Grubu adına Nevşat Özer, şahısları adına da Mustafa Ünalı ve Halit Dumankaya (İstanbul) söz almıştır.

Musa Demirci (Sivas) konuşmasında geç kalınmış olmasına rağmen yerinde bir tasarı olduğunu ve RP olarak bu kanunu destekleyeceklerini ifade etmiştir. Demirci ayrıca, Türkiye’de erozyonla mücadele konusunda yeterli çalışmaların yapılamadığını ve bu durumun bir sonucu olarak büyük toprak kayıplarından örneklerle söz etmiştir. Ayrıca Orman Bakanlığının taşra teşkilatlanmasındaki düzensizlikleri dillendirmiş ve bu gibi olumsuz yapılarla ormanları korumanın zor olduğunu vurgulamıştır. Nevşat Özer (Muğla) ise, söz konusu günlerde İstanbul’da yaşanan gerginliklerle ilgili olarak Cumhuriyet Hükümetinin yetersiz kaldığı konusunda eleştirilerde bulunduktan sonra

²⁹⁷⁶ Sıra Sayısı 798, “ Milli Ağaçlandırma...” s. 17.

²⁹⁷⁷ A.k., s. 19.

²⁹⁷⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 86, (15.3.1995), s. 498.

²⁹⁷⁹ A.k., s. 525.

²⁹⁸⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 87, (16.3.1995), ss. 47-48.

Türkiye'nin orman bakımından dünyadaki yeri ile ilgili olarak rakamlar vererek karşılaştırma yapmıştır. Hazırlanmakta olan kanunun yerine “kaim 6831 sayılı Kanunda, 50. maddeden başlayarak 67. maddeye kadar, bütün bu maddelerin bulunduğunu belirtmiştir. Özer, bu kanunla halkın kandırıldığını belirterek gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:

*Bu kanunla getirilen -ki, 8 inci maddedir- ‘8 inci maddeyle getirilen-kaynaklar, 6831 sayılı Orman Kanunuyla kurulan fona aktarılır’ denilmektedir ve bu fonun kaynakları biraz daha güçlendirilmektedir. Bunun dışındaki 15 maddenin 14’ünü içeren tüm maddeler bu kanunun içinde bulunmaktadır.*²⁹⁸¹

Şahsı adına söz alan Mustafa Ünalı (Konya) ise Komisyonunda Zeki Ergezen ve Abdullah Gül ile birlikte rapora koymuş oldukları şerhi tekrar gündeme getirmiş, tasarının içtüzüğe aykırı olduğunu altını çizmiş ve Komisyonunda dile getirdiği gerekçeyi aynen Genel Kurulda da okuyarak tutanaklara geçmesi gerektiğini belirtmiştir:

*Komisyonumuzun iktidar kanadında SHP’li üyeler bulunmaktadır. İçtüzüğe göre, kapanmış bir partinin üyelerinin üyelik sıfatı düşer ve yeni bir seçim yapılması gerekir. Bu işlem yapılmadan, yeni grup oluşturan CHP adına oturmaları katılmaları İçtüzüğü’nün 22 nci maddesine ve diğer hükümlerine aykırıdır. Dolayısıyla, katıldıkları oylamalar muattal ve muallal olur. Sonuç olarak, komisyonun görüştüğü tasarı ve teklifler usulsüz olur. Bu konunun bir an evvel çözüme kavuşturulması gerektiği kanaatindeyiz.*²⁹⁸²

Halit Dumankaya (İstanbul), partisinin bu tasarıya destek verdiğini ancak iktidar partilerinin muhalefet kadar tasarıya önem vermediğini ve bu durumunda çalışmalarda açıkça görüldüğünü ifade etmiştir. Çoğunluğun sağlanmasında güçlükler çekildiğini ve bu durumdan dolayı İçtüzüğe aykırı hareket edildiğini de sözlerine eklemiştir. Konuşmasında Dumankaya ayrıca, Orman Bakanının birçok yeşil alanı peşkeş çektiğini ve bunun da en iyi örneğinin Maltepe bölgesinde bulunan yeşilliklerle çevrili ve çevresinde hastanelerinde olduğu bir yerin taş ocağı işletmesi için tahsis edilmesi olduğunu iddia etmiştir.²⁹⁸³

Hükümet adına söz alan Orman Bakanı Hasan Ekinci (Artvin), Orman Bakanlığına ayrılan kaynağın yetersiz olduğunu, bu durumun ağaçlandırma çalışmalarını eksik bıraktığını ifade etmiş ve “hazırlanan yasa tasarısının iki şeyi ortaya koyduğunu” belirtmiştir. Bunlardan ilki hazırlanan tasarının ağaçlandırmayı yapmak için gerekli olan kaynak bulmada önemli bir katkısının olacağıdır. Orman Bakanı bunu şu şekilde gerekçelendirmiştir:

²⁹⁸¹ A.k., ss. 51-53.

²⁹⁸² A.k., ss. 53-54.

²⁹⁸³ A.k., ss. 55-56.

*Orman ürünlerinin üzerinde yaklaşık yüzde 22'ye varan fonlar var. Bu fonlar, orman ürünleri üzerinden kesiliyor, orman köylüsünden kesiliyor ve Millî Savunma Fonuna, Fakir Fukara Fonuna, Çıraklık Fonuna aktarılıyor; orman köylüsünden, ormandan alınıyor ve başka yerlere veriliyor... orman ürünleri üzerindeki bu fonları, bu yasa tasarısıyla ağaçlandırma fonuna aktarıyoruz. Bu rakam 1,5-2 trilyon arasındadır -rakamları aynen söylüyorum- orman ürünleri üzerinden alınan fonların toplamı 1,5-2 trilyon liradır. Biz, bu fonları, orman içi veya dışı köylerin ağaçlandırılması için aktarıyoruz.*²⁹⁸⁴

İkinci olarak ise tasarının bir “ağaçlandırma seferberliği” getirdiğini beyan eden Ekinci, yasa tasarının erozyonu frenlemesinin yanında göçü önleyeceğini, “okullara, öğrencilere, kışlaya, yatılı okullara ve diğer okullara fidan dikme zorunluluğu” getireceğini ifade etmiştir.²⁹⁸⁵ Orman Bakanı Hasan Ekinci’nin konuşmasının ardından maddenin tümü üzerinde görüşmeler tamamlanmıştır. Tasarının maddelerinin müzakeresine geçilmeden önce yeter toplantı sayısı bulunmadığı gerekçesiyle yoklama yapılması için Emin Kul (İstanbul) ve arkadaşları bir önerge vermiştir. Ancak yoklama için tartışmalar devam ederken Emin Kul (İstanbul), yoklama önergesini tasarıya karşı oldukları için değil, önemli bir tasarı olan bu çalışmaya iktidar milletvekillerinin ne derece önem verdiklerini tescil için yoklama istediklerini vurgulamıştır. Söz konusu tescilin yapıldığı gerekçesiyle de önergeyi geri almış sadece karar yeter sayısını istemiştir. Tasarının maddelerine geçilmesinde karar yeter sayısı bulunmadığından birleşim kapatılmıştır.²⁹⁸⁶

Genel Kurulun 22.3.1995 tarihli 89. Birleşiminin birinci oturumunda tasarı görüşülmeye devam edilmiştir ve maddeler üzerinde müzakerelere başlanmıştır. 1. madde üzerinde ANAP Grubu adına Nevşat Özer, RP Grubu adına İsmail Coşar ve şahısları adına Cengiz Bulut ve Salih Kapusuz, söz almıştır. Nevşat Özer (İstanbul), konuşmasında Orman Bakanının getirmiş olduğu tasarıda “erozyonla mücadele ile ilgili, bir kelime dahi bulunmadığını” belirtmiş ve Orman Bakanına “ulusal erozyon politikası nedir, erozyon politikasıyla ilgili getirdiği maddeler hangileridir; erozyonla mücadelede havza disiplini nedir, havza amenajmanı maksatlı hangi kanunu, hangi tasarıyı getiriyor?” gibi sorular yöneltmiştir. Ayrıca konuşmasında orman işçisinin çalışma koşulları ve özlük hakları ile ilgili olarak birçok olumsuzlukların bulunduğunu sözlerine eklemiştir.²⁹⁸⁷

İsmail Coşar (Çankırı), Grubunun ilgili maddeye iştirak ettiğini belirtmiş ve yurdun her tarafını ağaçlandırmaya yönelik seferberlik ilan edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Kadri Güçlü (Bursa), partisine yönelik eleştirilere cevap vermiş ve tasarının yasalaşmasıyla birlikte dile getirilen sıkıntıların

²⁹⁸⁴ A.k., ss. 56-57.

²⁹⁸⁵ A.k., s. 57.

²⁹⁸⁶ A.k., ss. 58-60.

²⁹⁸⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 89, (22.3.1995), ss. 205-207.

aşılabilirliğini belirtmiştir. Hasan Basri Eler (Edirne) orman köylüsünün devletle sürekli davalı olduğunu vurgulamış ve orman köylüsünü davalı olmaktan çıkarmak için orman ürünlerini işleyecek tesisler kurulup orman köylüsünün de bu tesislere ortak edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Şahısları adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir) ve Salih Kapusuz (Kayseri), iktidarın tasarının görüşülmesi sırasında Meclise gelmemelerini gerekçe göstererek tasarıyı ciddiye almadıklarını söylemiştir.²⁹⁸⁸ Madde oylanması sırasında karar yeter sayısı bulunmadığından birleşime ara verilmiş, ikinci oturumda karar yeter sayısının bulunmasıyla madde Genel Kuruldan geçmiştir.²⁹⁸⁹

2. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına Nevşat Özer (Muğla), RP Grubu adına Hasan Dikici (Kahramanmaraş) ve şahısları adına Gaffar Yakın (Afyon) ve Cengiz Bulut (İzmir) söz almıştır. 2. madde üzerinde Hasan Dikici ve arkadaşları bir önerge vermiştir. Önerge ile 2. maddenin 2. fıkrasının birinci cümlesinin sonuna gelmek üzere “Tahsis edilen sahalardaki uygulamalar, yetkili orman idaresi tarafından, her altı ayda bir, yerinde denetlenerek gelişmeler rapora bağlanır” ibaresinin gelmesini teklif ve önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir. 2. maddenin oylanmasında karar yeter sayısı bulunamamış ve çalışma süresinin de dolmasından dolayı birleşim kapatılmıştır.²⁹⁹⁰

Genel Kurulun 23.3.1995 tarihli 90. Birleşiminin birinci oturumunda maddeler üzerinde görüşmeler devam etmiştir. “Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerde tespit tahsisi ve izin” başlıklı 3. maddenin görüşülmesinde RP Grubu adına Kemalettin Göktaş (Trabzon), ANAP Grubu adına Ali Er (İçel), şahısları adına Cengiz Bulut (İzmir), Refik Arslan (Kastamonu) ve Ahmet Remzi Hatip (Konya) söz almıştır. Kemalettin Göktaş (Trabzon), milli bir ormancılık politikasının bulunmadığını belirtmiş, ayrıca Orman Bakanlığı ile orman köylüsünün kavgalı olduğu üzerinde durmuştur.²⁹⁹¹ Ali Er (İçel), 3. maddedeki “turizm bölgesi, alanı ve merkezileri dışında devletin hüküm ve tasarrufu altında olup da, ağaçlandırma ve erozyon kontrol çalışmaları yapmak üzere” ibaresinin yeni sorunlara yol açacağını belirtmiştir. Ayrıca 2. maddede kabul edilen, “köylerde, yerleşik kişilerin iskânı için kullanılmasına ihtiyaç bulunmayan ve yeniden orman niteliği kazandırılmasını uygun” görülen yerler ve devamındaki “2/B uygulamasıyla vatandaşa ayrılan yerler, tekrar tespit neticesinde, gerekirse orman yapılır” ifadesinin de millet ile devleti karşı karşıya getirecek bir düzenleme olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁹²

²⁹⁸⁸ A.k., ss. 207-221.

²⁹⁸⁹ A.k., ss. 222.

²⁹⁹⁰ A.k., ss. 222-228.

²⁹⁹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 90, (23.3.1995), ss. 263-264.

²⁹⁹² A.k., s. 265.

Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), ormancılıkla ilgili genel konular üzerinde konuşmuştur. Refik Arslan (Kastamonu) ise söz konusu maddede düzenlenen fon tahsisinin gereksiz olduğunu vurgulamıştır. 3. maddede geçen “Turizm bölgesi, alanı ve merkezleri dışında devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan araziler” ifadesiyle söz konusu arazilerin Turizm Bakanlığının emrine bağlanacağı hükmünün doğacağını altını çizmiş ve bu durumun sakıncasını şu şekilde gerekçelendirmiştir:

*Bizim, önce, Orman Kanununun 2 nci maddesine göre orman sınırları dışına çıkarılan arazileri, sahiplerine, orman köylüsüne vermemiz şarttır. Önce, orman köylüsünün, Orman Kanununun 2/B maddesine göre alacağı hakları garanti etmeliyiz. Bu bakımdan, orman köylüsünü, Turizm Bakanlığına bağlayamayız. Grup olarak, bu hususta önerge verdik; 2/B maddesini bundan muaf tutmamız lazımdır.*²⁹⁹³

Hükümet adına söz alan Orman Bakanı Hasan Ekinci (Artvin), madde üzerindeki eleştirilere cevap vermiş, özellikle “Turizm alanları için tahsis edilenlerin dışında kalan yerler” ve “Orman Kanununun 2/B maddesiyle orman sınırları dışına çıkarılmış orman arazileri” konusunda yanlış değerlendirmelerin olduğunu iddia etmiştir.²⁹⁹⁴ Cengiz Bulut (İzmir) ise “Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Arazilerde” şeklinde devam eden düzenlemenin orman köylüsüne sıkıntı çıkaracağını, çünkü köylere giden devlet memurunun köylünün sahip olduğu arazilerle ilgili resmi belge isteyeceğini söylemiş ve ancak resmi belgenin çoğu köyde bulunmadığının ve bu durumunda büyük problemlere yol açacağını altını çizmiştir.²⁹⁹⁵

Madde üzerinde 5 önerge verilmiş ancak bunun 4’ü dikkate alınmıştır. Dikkate alınan önergelerin tümü Mustafa Fikri Çobaner (İsparta) ve arkadaşları tarafından verilmiştir. Önergelerin hiç biri Genel Kurul tarafından kabul edilmemiştir.²⁹⁹⁶

Karar yeter sayısının bulunmamasından dolayı birinci oturuma ara verilmiş, ikinci oturumda maddenin görüşülmesine devam edilmiş ancak ikinci oturumda da karar yeter sayısının bulunmamasından dolayı tekrar ara verilerek üçüncü oturuma geçilmiştir. Üçüncü oturumda tasarının 4. maddesi görüşülmeye başlanmış, madde üzerinde RP Grubu adına Ahmet Remzi Hatip, ANAP adına Rauf Ertekin ile şahısları adına Gaffar Yakın ve Ali Er söz almıştır.²⁹⁹⁷

Uygulamaya yönelik olan 4. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), tasarının 2. maddesinde “gerçek ve tüzelkişilere”, ikinci fıkrasında “isteyenlere izin verilir” ve 3. maddede “gerçek ve tüzelkişilere izin verilecek sahalara” ibareleriyle ağaçlandırma konusunda gerçek kişilere de izin verileceğinin belirtildiğini söylemiştir. Hatip, 4. maddede “gerçek kişilere ait herhangi bir hükmün bulunmadığını belirtmiştir.”²⁹⁹⁸

²⁹⁹³ A.k., s. 269.

²⁹⁹⁴ A.k., s. 270.

²⁹⁹⁵ A.k., s. 272.

²⁹⁹⁶ A.k., ss. 273-275.

²⁹⁹⁷ A.k., s. 280.

²⁹⁹⁸ A.k., ss. 280-281.

ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), maddenin çok ayrıntılı yazıldığından dolayı yeni sorunlara yola açacağını ifade etmiş, ayrıca buradaki düzenlemelerin 6831 sayılı Kanunda mevcut olduğunun altını çizmiştir.²⁹⁹⁹ Orman Bakanı Hasan Ekinci (Artvin), Hatip ve Ertekin'in itirazlarında haklılık payı bulunduğunu belirtmiş ancak Hatip'in vurguladığı hususların yönetmelikle ayrıca düzenlendiğini açıklamıştır. Ertekin'in ifade etmiş olduğu söz konusu düzenlemenin 6831 sayılı Kanunda bulunduğuna yönelik itirazını ise şu şekilde cevaplandırmıştır:

Tahammülü olmayan, daha doğrusu amenajman planı nedeniyle etası (verimi) olmayan o köylere zatî ihtiyaç ve yasadan doğan haklar verilmez, o köyler 32 nci madde kapsamına geçerler şeklinde yasalaşmış; ancak, bunun son derece haksızlık olduğunu gördük; çünkü orada, amenajman planı nedeniyle eta kalmadığı -amenajman planları nedeniyle, buradaki emvali vatandaş değil, üretim yaparak orman idaresi aldığı için eta kalmamış- daha doğrusu verim kalmadığı için yeni bir yasa düzenlemesi yaptık... 30 ve 31 inci maddelerde olup, yasal haklarını, amenajman planları nedeniyle, eta olmadığından kaybeden orman köylülerimiz için “eskiden, 30 ve 31 inci maddeler kapsamında olanların bu hakları devam edecektir” şeklinde bir hüküm getiriliyor. İnşallah, Yüce Heyetin önüne bu gelecektir.”³⁰⁰⁰

Gaffar Yakın (Afyon) ve Ali Er (İçel)'in madde üzerindeki konuşmalarının ardından madde üzerindeki müzakereler bitmiş ve maddenin oylanmasına geçilmiştir. Maddenin oylanmasında karar yeter sayısı istenmiş, karar yeter sayısı bulunmadığından dolayı birleşime ara verilmiştir.³⁰⁰¹ Dördüncü oturum da maddenin oylanmasında karar yeter sayısı bulunamadığından birleşim kapatılmıştır.³⁰⁰²

Tasarının görüşülmesine 20.7.1995 tarihli 144. Birleşimin birinci oturumunda devam edilmiştir. 4. maddenin kabul edilmesinden sonra, 5. madde üzerinde RP Grubu adına Salih Kapusuz (Kayseri), ANAP Grubu adına Mehmet Keçeciler (Konya) ve şahısları adına Cengiz Bulut (İzmir) ve Hasan Basri Erler (Adana) söz almıştır.³⁰⁰³

Salih Kapusuz (Kayseri), hatıra ormanlarını yaygınlaştırılmasının öneminden bahsetmiştir. Mehmet Keçeciler (Konya) 5. maddedeki “gerçek ve tüzelkişiler talep ederlerse, giderleri kendilerine ait olmak üzere, Orman Bakanlığınca hatıra ormanları kurulabilir” ifadesiyle orman dikmeyi bakanlık bünyesine almanın sıkıntı doğuracağını altını çizmiştir. Ayrıca “bu ormanların tesis ve işletilmesiyle, faydalanmaya ait esas ve usuller Orman Bakanlığınca

²⁹⁹⁹ A.k., ss. 282-284.

³⁰⁰⁰ A.k., s. 285.

³⁰⁰¹ A.k., s. 289.

³⁰⁰² A.k., s. 291.

³⁰⁰³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 144, (20.7.1995), s. 22.

belirlenir” ibaresiyle de ormanı diken, yetiştiren kişinin söz konusu ormandan faydalanamayacağı sonucunun doğacağını vurgulamıştır.³⁰⁰⁴ Tasarının 5. maddesine “orman dışına çıkarılmış yerlerde, hak sahipleri isterlerse özel orman kurabilirler” ibaresinin eklenmesine yönelik olarak Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ve arkadaşları bir önerge vermiş ve önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir.³⁰⁰⁵

6. madde üzerinde RP Grubu adına Musa Demirci (Sivas) söz alarak Orman Bakanlığının yeniden organizasyonu sırasında illerde ağaçlandırma şube müdürlüklerinin kurulması gerekliliği üzerinde durmuştur.³⁰⁰⁶ 7. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya) genel olarak geçmiş maddeler üzerindeki tartışmalara değinmiş ve söz konusu tasarının kanunlaşmasının gecikmesinden yakınmıştır. RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), 7. maddede düzenlenen yürütmeyle ilgili kısımda bir takım suiistimallerin olabileceğini bu durumun ortaya çıkmaması için düzenlemeye açıklık getirilmesi gerektiğini ifade etmiş ve ayrıca seçim dönemlerinde özellikle mevsimlik orman işçilerinin istismar edildiği hususu üzerinde durmuştur. ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli) ise Orman Bakanlığının söz konusu kanunu uygularken Türkiye’de başarılı olmuş uygulamaları dikkate alarak özellikle çalışmaların yaygınlaştırılmasında katı kalıpların dışına çıkılarak halka ağaçlandırma sevgisinin aşılması gerekliliği üzerinde durmuştur.³⁰⁰⁷

8. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Süleyman Hatinoğlu, “Ormanlardaki yakacak ve yakacak mamullerinin gerek kesiminde gerekse taşımında çok iyi planların yapılması” gerekirken bu konuda, hâlâ “ciddi bir çalışmanın” olmadığını açık ve net olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca orman işçilerinin görevlerini daha iyi yapmaları için yeni düzenlemelerin gerekliliğinin altını çizmiştir.³⁰⁰⁸ RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), ormanların kaçakçılık yöntemiyle tahribatını gündeme getirmiş ve özellikle parke ve ağaç işleme fabrikalarının sıkı denetim altına alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca ormanların iskân için tahrip edildiği üzerinde durmuş ve bu durumun sıkı denetimlerle önlenebileceğini ifade etmiştir.³⁰⁰⁹ Madde üzerinde müzakerelerin ardından oylamaya geçilmiş ancak karar yeter sayısı bulunamadığı için birleşime ara verilmiştir.

İkinci oturumda tasarı üzerine görüşmeler devam etmiştir. Gelirle ilgili 9. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), söz konusu maddeye şiddetle karşı olduklarını belirtmiştir. Gerekçesini de “Orman idaresinde, kamu kuruluşlarından ve her kesimden kesilecek yüzde 1’lik, yüzde

³⁰⁰⁴ A.k., ss. 22-24.

³⁰⁰⁵ A.k., s. 28.

³⁰⁰⁶ A.k., ss. 29-30.

³⁰⁰⁷ A.k., s. 31-35.

³⁰⁰⁸ A.k., s. 36.

³⁰⁰⁹ A.k., ss. 38-40.

2'lik, yüzde 5'lik paylarla" oluşturulan fonun sadece Bakanın emrine verilmesi ve bunun sonucu olarak söz konusu fonun denetim dışı olarak kullanılması olarak belirtmiştir. Ayrıca trilyonlarca liralık fonun bakanın emrine verilmesinde art niyet aradığını belirten Ertekin, bakanın emrine verilen bu fonun seçim dönemlerinde seçim yatırımı olarak siyasi sonuçlu kullanılacağından endişe ettiğini ifade etmiştir.³⁰¹⁰

RP Grubu adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), Ertekin'e paralel şekilde 9. maddeyle oluşturulacak olan fonun alınmaması gerektiğini, bu fonların genelde seçim dönemlerinde siyasi bir yatırım aracı olarak kullanıldığını vurgulamış, ayrıca fonlar için oluşturulan paylar nedeniyle büyük zorluklarla yapılmakta olan orman ihracatının imkânsız hale geleceğinden yakınmıştır.³⁰¹¹

Eleştirilere cevap vermek için Orman Bakanı Hasan Ekinci (Artvin) söz almış, ağaçlandırma için saptanan hedeflerden ve hedeflerin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan kaynaktan bahsetmiştir. Yeni bir fon kurmadıklarını esasen kendilerinin de fona karşı olduklarını ancak söz konusu tasarının "önceden kurulmuş olan Ağaçlandırma Fonuna, orman ürünleri üzerinde, haksız ve yanlış bir şekilde, orman köylüsünü sıkıntıya sokacak tarzda kesilen paranın bu fona aktarılmasını" sağladığını ifade etmiştir.³⁰¹² Bakanın konuşmasından sonra Mehmet Oltan Sungurlu (Gümüşhane), Kadri Güçlü'nün kendisine ve partisine sataşması nedeniyle söz almış, bu konuşmanın ardından ikinci oturum kapanmıştır. Üçüncü oturumda şahsı adına söz alan Tunç Bilget (Aydın), tasarının 9. maddesinin ilk iki fıkrasıyla ilgili olarak vermiş oldukları değişiklik önergesinin gerekçesi üzerinde konuşmuş ve şunları söylemiştir:

6 Mart tarihli Ortaklık Konseyi kararı, Gümrük Birliğinin son aşamasını bir takvime ve bir dizi kurala bağlamış durumdadır. Bu kurallar çerçevesinde', (a) ve (b) bentlerini kabul etmemiz yanlış olur; derhal, uygulanamaz hale gelir. Önce, bu Ortaklık Konseyi kararına göre ihracattan vergi alamayız. O nedenle, (b) bendinin tamamen ortadan kaldırılması lazımdır; çünkü ihracat vergisiyle eş etkili tedbir mahiyetindedir.

*(a) bendine gelince.... Topluluk üyelerine karşı gümrük vergileri ve etkili tedbirler sıfırlanacaktır; üçüncü ülkelere karşı uygulayacağımız tarife de, Avrupa Topluluğunun ortak gümrük tarifesi olacaktır. Bu, gümrük vergisi oranları ne ise, onların üzerine herhangi bir ekleme yapmamız mümkün değildir; ne ise, o uygulanacaktır. Hâlbuki bu, "ithalat bedelinin yüzde 2'si oranında pay" diyerek, ne ise o oranlar, onları, yüzde 2 oranında artırmaya matuftur.*³⁰¹³

Madde üzerinde şahsı adına söz alan Zeki Ünal (Karaman)'da toplanan fonlarla ilgili iki çekincelerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki, "hem ithalattan hem de ihracattan kesintinin olması" sebebiyle ihracatı engelleyip

³⁰¹⁰ A.k., ss. 42-44.

³⁰¹¹ A.k., s. 45.

³⁰¹² A.k., ss. 47-49.

³⁰¹³ A.k., s. 53.

engellemeyeceği ya da ihracatçıların zor durumda kalıp kalmayacağıdır. İkincisi ise fonda toplanan paranın ağaçlandırma ihtiyacını karşılayıp karşılamayacağı ya da söz konusu paranın amaç dışı kullanılıp kullanılmayacağı ile ilgilidir.³⁰¹⁴

Madde üzerinde 4 farklı önerge verilmiştir. Ahmet Sayın (Burdur) ve arkadaşlarının önergesi 9. maddenin birinci bendinden sonra aşağıdaki ifadenin eklenmesi yönünde olmuştur:

*m) Emlak Vergisine tabi olacak yapılara inşaat veya iskân ruhsatı verilirken; belediye ve mücavir alanı içinde belediyesince, dışında mülkî idare amirliğince yapı sahibinden o yılın Emlak Vergisi kadar ayrıca tahsil edilecek gelirler.*³⁰¹⁵

Hasan Basri Erler (Edirne) ve arkadaşlarının verdiği önerge 9. maddeye yeni bir fıkranın eklenmesiyle ilgilidir ve eklenmesi istenen metin şu şekildedir:

*n) Elektrik ve su tüketen kişi ve kuruluşların tükettikleri elektrik ve su tutarının binde 2'si Ağaçlandırma Fonuna aktarılır. Sanayi ve ticaretle uğraşan kişi ve kuruluşlar kârlarının binde yarımını Ağaçlandırma Fonuna yatırırlar. Bu miktar, vergiden muaf tutulur.*³⁰¹⁶

Kemalettin Göktaş (Trabzon) ve arkadaşlarının önergesi 9. maddenin (b) bendinin metinden çıkarılması yönünde iken; Tunç Bilget (Aydın) ve arkadaşlarının önergesi ise, 9. maddenin birinci fıkrasının “ İthal edilen aslî ve tali, gayrimamul, yarımamul ve mamul orman ürünleri ithalat vergi hâsılatının yüzde 30'u oranında alınacak paylar” şeklinde değiştirilmesi ve b) bendinin metinden çıkarılması yönünde olmuştur.³⁰¹⁷

Aykırlık derecesine göre oylamaya sunulan önergelerden Tunç Bilget (Aydın) ve arkadaşlarının önergesi kabul edilirken, Hasan Basri Eler (Edirne) ve arkadaşlarının verdiği önerge ise karar yeter sayının bulunmamasından dolayı üçüncü oturumda oylanamamış ve üçüncü oturum kapatılmıştır.³⁰¹⁸ Dördüncü oturumda Hasan Basri Eler (Edirne) ve arkadaşlarının ve Ahmet Sayın (Burdur) ve arkadaşlarının önergesi oylamaya geçmeden önerge sahipleri tarafından geri çekilmiştir. 9. madde Genel Kurulda kabul edilmiştir.³⁰¹⁹

10. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Nevşat Özer (Muğla) konuşmasında 9. maddedeki ithalat ve ihracatla ilgili bölümlerin Gümrük Birliği'ne aykırı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca DYP'nin iktidar olmadan önce Orman Bakanlığının toplamış olduğu fonlarla ilgili olarak sürekli ANAP'ı eleştirdiğini ancak geline süreçte kendi partilerinin önce karşı çıkmış olduğu hususları şimdi savunmaya başladıklarını dile getirmiştir.³⁰²⁰

³⁰¹⁴ A.k., s. 55.

³⁰¹⁵ A.k., s. 55.

³⁰¹⁶ A.k., s. 56.

³⁰¹⁷ A.k., s. 56.

³⁰¹⁸ A.k., s. 57.

³⁰¹⁹ A.k., s. 58.

³⁰²⁰ A.k., ss. 59-60.

DYP Grubu adına söz alan Kadri Güçlü (Bursa) ise Gümrük Birliği ile ilgili olan eleştirilere hazırlıklı olduklarını ve ortaya çıkacak durumun farkında olduklarını belirtmiştir. Ayrıca tasarının komisyonda görüşülmesi sırasında Gümrük Birliği ile ilgili durumun görüşüldüğünü ve kanunun çıkmasının bir seneyi bulacağını bildiklerinden söz konusu bir seneyi değerlendirmek amacıyla hesap yaptıklarını da sözlerine eklemiştir.³⁰²¹

Şahsı adına söz alan Hüseyin Balyalı (Balıkesir), konuşmasında muhalefetin her ne kadar tasarıyı savunuyor gibi gözükmesine rağmen sürekli karar yeter sayısı isteyerek kanunlaşmasını geciktirdiklerini söylemiştir.³⁰²² Konuşmaların ardından 10 madde üzerinde verilen 2 önerge görüşülmüştür. Ali Günaydın (Konya) ve arkadaşları “tasarısının 10 uncu maddesinin yedinci ve sekizinci satırındaki ‘bu kanun hükümlerine göre’ ibaresinden sonra gelmek üzere ‘Konya, Ankara ve Orta Anadolu gibi ormanı az olan ve erozyona müsait yerler öncelikli olmak üzere’ ibaresinin eklenmesini” istemiştir.³⁰²³ Hasan Basri Eler (Edirne) ve arkadaşları da 10. maddeye ek yapılmasını isteyen bir önerge vermiştir. Hasan Basri Eler (Edirne) ve arkadaşlarının önergesi kabul edilmemiştir. Ali Günaydın (Konya) ve arkadaşlarının önergelerine Hükümet ve Komisyon katılmamış ancak oylamada Başkan önergenin kabul edildiğini ilan etmiştir. Gelen itirazlar üzerine Başkan önergeyi tekrar oylamak için Genel Kurula sormuş ancak böyle bir durumun İçtüzüğe aykırı olduğunu ileri süren milletvekilleri itirazlarını yükseltmişler ve oturuma ara verilmiştir. Beşinci oturumda Ali Günaydın (Konya) ve arkadaşlarının önergesinin akıbeti ile ilgili tartışmalar devam etmiş ve en sonunda önerge sahipleri önergelerini geri almıştır.³⁰²⁴

11. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Nevzat Özer (Muğla), söz konusu maddenin “6831 sayılı Orman Kanununun 62 nci maddesinin 5.6.1986 Tarih ve 3302 sayılı Kanunla değişik şekli”nin aynı olduğunu ve Orman Bakanının bu düzenlemeyle gereksiz yere Meclisi meşgul ettiğini belirtmiştir. RP Grubu adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), Millî Eğitim Bakanlığı’nın ağaçlandırma konusunda yapacağı çalışmalara yardımcı olmak amacıyla okullarda çevre ve ormancılık derslerinin okutulması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca tasarıda sayılan kurumların yanına özel kuruluşlar ve amaçları ormancılıkla ilgili olmayan vakıfların da dahil edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.³⁰²⁵

Osman Develioğlu (Kayseri) ise konuşmasında mecliste bir önceki oturumdaki Ali Günaydın (Konya) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önergedeki tutumundan dolayı oturum başkanını eleştirmiş ve söz konusu önergenin gerekliliğini bir kez daha vurgulamıştır. Develioğlu’nun ardından söz alan Vehbi Dinçerler (Ankara), tasarıya olumlu bakmasına rağmen tasarıyla getirilen fon oluşturmaya yönelik düzenlemenin gereksiz olduğunun altını çizmiştir.³⁰²⁶

³⁰²¹ A.k., s. 62.

³⁰²² A.k., s. 63.

³⁰²³ A.k., ss. 63-64.

³⁰²⁴ A.k., s. 70.

³⁰²⁵ A.k., ss. 70-71.

³⁰²⁶ A.k., s. 73.

Ural Köklü (Uşak) ve arkadaşları 11. maddenin birinci fıkrasının “Ağaç ve orman sevgisini yaygınlaştırmak için, Türk Silahlı Kuvvetleri ile Millî Eğitim Bakanlığı eğitim ve ders programlarında, Adalet Bakanlığı ceza ve tevkif evleri ağaçlandırma ve erozyon konulu uygulamalı eğitimlere yer verir” şeklinde değiştirilmesine yönelik bir önerge vermiştir. Önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir.³⁰²⁷

12. madde üzerinde ANAP Grubu adına Nevşat Özer (Muğla), RP Grubu adına Hüsamettin Korkutata (Bingöl), şahısları adına ise Osman Develioğlu (Kayseri) ve Halit Dumankaya (İstanbul) söz almıştır. Madde ile ilgili olarak Mehmet Elkatmış (Nevşehir) ve arkadaşları ikinci bir fıkra olarak “Orman Bakanlığı, ağaç diken mahallî idarelere, karşılıksız fidan ve bu fidanın dikimi için de, ayrıca dikim masraflarının yarısını verir” ibaresinin eklenmesini önermişler ancak önerge Genel Kurulda kabul edilmemiştir.³⁰²⁸ Işıl Saygın (İzmir) ve arkadaşları maddeye “Bu kanun hükümlerine göre kurulan ormanlarda, ağaçlandırma, bakım ve koruma masraflarının tamamı Gelir ve Kurumlar Vergisi matrahından düşülür” ibaresinin eklenmesine yönelik olarak verdikleri önerge genel kurulda kabul edilmiştir.³⁰²⁹

13. madde üzerine Grubu adına söz alan RP Milletvekili Mehmet Elkatmış (Nevşehir), bir önceki madde üzerinde verdikleri önergelerin gerekçesini açıklamış ve oturum başkanını kendisine söz konusu madde görüşülürken gerekçesini ifade imkânı vermediği için kınamıştır. Ayrıca gerekçesini açıklama imkânı bulabilmesi halinde önergesinin haklılığını Genel Kurulun da kabul edeceğini sözlerine eklemiştir.³⁰³⁰

ANAP Grubu adına söz alan Nevşat Özer (Muğla) ise maddenin yanlış olduğunu belirttikten sonra özel ormancılıkla ilgili 22.5.1987 sayılı Kanunun 52. maddesine atıf yaparak söz konusu kanunda özel ormanlarla ilgili getirilen yüzde 6’lık yapılanmanın önemli ve gerekli bir düzenleme olarak kendi iktidarları döneminde çıkarıldığının altını çizmiştir. Görüşülen kanun tasarısındaki ilgili maddenin ise zikrettiği düzenlemenin de çok gerisinde olduğunu öne sürmüştür.³⁰³¹ Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), 12. maddede önerge ile yapılan vergi indirimi değişikliğinin Vergi Kanununda paralel bir düzenleme olmaması sebebiyle uygulanamayacak bir hüküm olduğu tespitini yapmıştır.³⁰³²

15. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Nevşat Özer (Muğla), daha önceki maddelerin görüşülmesi sırasında açıklamış olduğu görüşlerine paralel bir konuşma yapmıştır. Maddenin oylamasına geçilmeden önce yoklama istenmiş ve oturum başkanı da çalışma süresinin dolmasına 15 dakika kalması dolayısıyla yoklama yapmadan birleşimi kapatmıştır.³⁰³³

³⁰²⁷ A.k., s. 76.

³⁰²⁸ A.k., ss. 77-80.

³⁰²⁹ A.k., s. 81.

³⁰³⁰ A.k., ss. 82-83.

³⁰³¹ A.k., ss. 84-85.

³⁰³² A.k., s. 87.

³⁰³³ A.k., ss. 88-91.

Tasarının görüşülmesine 22.7.1995 tarihli 146. Birleşimin birinci oturumunda devam edilmiş ancak komisyon ve hükümetin yerinde olmaması nedeniyle tasarının görüşülmesi ertelenmiş³⁰³⁴ ve görüşmelere bir gün sonra 23.7.1995 tarihli 147. Birleşimin birinci oturumunda devam edilmiştir. 16. madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Nevşat Özer (Muğla), dünyadaki özel ormancılıkla Türkiye’deki özel ormancılığın bir kıyaslamasını yapmış ve Türkiye’deki orman işletmeciliğinin temel probleminin mülkiyet problemi olduğunun altını çizmiştir.³⁰³⁵

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) ise daha önceki oturumlarda da dile getirilen, söz konusu tasarıyla oluşturulan fonun, amacının dışında özellikle siyasi amaçlı istihdam için kullanılabileceği endişesini dillendirmiştir. Şahısları adına Selçuk Maruflu (İstanbul) ve Salih Kapusuz (Kayseri) un konuşmasının ardından madde oylanarak kabul edilmiştir.³⁰³⁶ Mehmet Çevik (Ankara) ve arkadaşları 17. madde olarak yeni bir maddenin eklenmesine yönelik bir önerge vermiş ancak önerge yeni bir madde olduğu gerekçesiyle Başkanlık tarafından işleme konulmamıştır.³⁰³⁷

17. madde üzerinde söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında orman sektörüyle ilgili olarak ağaçlandırma planlarının yetersiz olduğunu ve görüşülen söz konusu Milli Ağaçlandırma Kanunu ile plandaki düzenlemelerin çelişkili bir durum ortaya çıkardığını vurgulamıştır. 18. madde üzerine söz alan Nevşat Özer (Muğla) ise daha önceki maddeler üzerine yapmış olduğu konuşmalarında açıkladığı hususları tekrar vurgulamış ve özellikle tasarının yeni bir şey getirmediği, “partizanca kullanılabilecek” maksatlar için düzenlemeler olduğu hususu üzerinde durmuştur.³⁰³⁸

Orman Bakanı Hasan Ekinci (Artvin), tasarının reform niteliğinde olduğunu belirterek, “kanunlaştığında hem kaynağı temin edecek hem toplumun her kesimini bu meselenin içerisine sokacak hem de diğer önemli bir konu olan orman köylüsünü göçten kurtaracak, orman köylüsünün göçünü durduracaktır” şeklinde konuşmuştur. Ekinci’nin ardından Cevat Ayhan (Sakarya), Abbas İnceyan (Bolu), Halit Dumankaya (İstanbul) ve Hüseyin Balyalı (Balıkesir) madde üzerine söz almıştır. Tasarının tümü üzerinde açık oylama yapılmış, 225 üye oylamaya katılırken 207 kabul oyuna karşılık 17 ret, 1 çekinse oy kullanılmıştır. Böylece tasarı yasalaşmıştır.³⁰³⁹

³⁰³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 146, (22.7.1995), s. 219.

³⁰³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 147, (22.7.1995), ss. 327-328.

³⁰³⁶ *A.k.*, ss. 327-328.

³⁰³⁷ *A.k.*, ss. 329-332.

³⁰³⁸ *A.k.*, s. 333.

³⁰³⁹ *A.k.*, ss. 334-346.

5.4.10. Çeşitli Kanunlar

5.4.10.1. Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4103)

21.2.1995 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 4073 sayılı “Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,” Cumhurbaşkanlığı tarafından Anayasanın 89. maddesi uyarınca bir defa daha görüşülmek üzere TBMM Başkanlığına geri gönderilmiştir.³⁰⁴⁰ Cumhurbaşkanı iade gerekçesini tarihsel süreç içerisindeki uygulamalardan kaynaklanan olumsuzluklar üzerinde yoğunlaştırmış ve söz konusu uygulamalarla devletin zarara uğratıldığını ve bu durumun ilgili kanunla da giderilmeyeceğinin altını çizmiştir. Cumhurbaşkanı, 5.6.1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanununun yürürlüğe girdiği tarihte vakıf mallarının yangın zelzele gibi doğal afetler sonucu çeşitli nedenlerle yok olduğuna işaret etmiştir. Söz konusu tarihte “Vakıflar idaresinde yeterli tahsisat bulunmaması sebebiyle bu vakıfların ihya edilmesi ve gelir sağlanması amacıyla” kanunda düzenlemeye gidildiğini belirtmiştir. Ancak “aradan geçen zaman içinde değeri trilyonlarca liraya yaklaşan bu mülklerden yılda yaklaşık 50 milyar liralık gelir elde edildiğinin gösterilmesinin ve düşük düzeyde gelir sağlanmasının mevzuattaki noksanlıklardan kaynaklandığının görüldüğünü ifade etmiştir. Bu durumu düzeltmek amacıyla da söz konusu Kanun 22.9.1983 tarih ve 2888 sayılı Kanunla değiştirilmiş ancak uygulamadaki sorunlar giderilememiştir.³⁰⁴¹

Cumhurbaşkanı, daha önceki düzenlemelerde görülen aksaklıklardan dolayı yeni bir düzenlemeye gidildiğini hatırlatmıştır. Ancak tasarının Genel Kurulda müzakeresi sırasında verilen bir önerge ile “bu gayrimenkullerin vergi değerinin yüzde elli oranında hesap edilecek taviz karşılığında mutasarrıfına geçirilir” hükmünün getirilmesiyle “gayrimenkullerin vergi değerlerinin o gayrimenkullerin rayiç bedellerinin çok altında gösterildiği” gerçeğinden hareketle yeni sorunlar oluşacağını vurgulamıştır. Cumhurbaşkanının iade metninde şu ibarelerde yer almıştır:

*... yıllardan beri uygulanan ve kurumlaşmış bir mahiyet arz eden, (rayiç bedeli müessesesi), madde metninden çıkarılmış, bu surette vakıfların gerçek değerinin çok altında bir fiyatla satılması sağlanarak, hazinenin zararına, bir kısım kişilerin haksız kazanç sağlamasına yol açacak bir hüküm ortaya çıkmıştır.*³⁰⁴²

Cumhurbaşkanının iade gerekçesinin tüm maddelerine bakıldığında, genel olarak söz konusu kanunun uygulamaya konulması halinde gayrimenkullerin vergi değerinin o gayrimenkulün rayiç bedelinin çok altında gösterilerek vakıf malının değerinin çok altında fiyatla satılması endişesini taşıdığı görülmüştür.³⁰⁴³

³⁰⁴⁰ Sıra Sayısı 797, “Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 16.2.1995 Tarihli ve 4073 Sayılı Kanun ile Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/834, 3/1757),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 94’ün sonuna ekli (4.4.1995), s. 1.

³⁰⁴¹ **A.k.**, s. 1.

³⁰⁴² **A.k.**, s. 2.

³⁰⁴³ **A.k.**, s. 3.

Meclis Başkanlığı, Geri Gönderme Tezkeresi ile birlikte Kanunu 1.3.1995 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanlığına havale etmiştir.³⁰⁴⁴ Komisyon 9.3.1995 tarihinde yaptığı 36. Birleşimde söz konusu kanun ile geri gönderme tezkeresini, Hükümeti temsilen Orman Bakanının başkanlığında, Maliye Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü temsilcilerinin de katılımıyla görüşmüştür. Kanun ve geri gönderme tezkeresinin tümü üzerinde yapılan görüşmelerde; Cumhurbaşkanının veto gerekçesinin doğru bulunduğu ve yeniden düzenlenmesinin uygun olacağı şeklindeki görüşleri takiben kanun tüm komisyonda benimsenerek maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Kanunun çerçeve 1. maddesi, geri gönderme tezkeresinde belirtilen mahsurların önlenebilmesini teminen yeniden düzenlenmek suretiyle, çerçeve 2. maddesi ile yürürlük ve yürütmeye ilişkin 3. ve 4. maddeleri ise aynen kabul edilerek Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.³⁰⁴⁵ Ancak Komisyonun kararına Mustafa Ünalı (Konya), Abdullah Gül (Kayseri) ve Zeki Ergezen (Bitlis), sahih vakıflar ile diğer vakıfların mülkiyetlerinin veya tarihi intikallerinin yeniden düzenlenmesinin birbirinden farklı düşünülmesi gerektiğini belirterek muhalefet şerhi koymuştur. Ayrıca söz konusu şerhte “vakıfnamelere uyulmaması, belirli hayır hizmetlerine tahsis edilmiş bu mülklerin gayeleri dışına çıkarılmış olması olumlu bakılacak bir durum” değildir itirazı da dile getirilmiştir.³⁰⁴⁶

Komisyonun raporu doğrultusunda 14.3.1995 tarihinde Genel Kurul gündemine alınan tasarının görüşmeleri,³⁰⁴⁷ 15.3.1995 tarihinde yapılan 86. Birleşimde komisyonun hazır bulunmamasından dolayı ertelenmiştir. 4.4.1995 tarihli 94. Birleşimde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında tasarı görüşülmeye başlanmıştır.³⁰⁴⁸ Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) vakıfların genel durumu ile ilgili bilgiler aktarmıştır. Oğuz, “vakıfların fazla kâr getirmedeği, bir sene içerisinde 50 milyara yakın para toplanabildiği, daha fazla bir mevcut ve gelir temin edilemediğinden dolayı, bunların, illerde defterdarlık, ilçelerde mal müdürlüklerinin takdir komisyonlarınca takdir edilen bedelin yüzde 50 oranında hesap edilecek taviz bedeli karşılığında mutasarrıfa verileceği” hükmünden dolayı kanuna destek vermeyeceklerini açıklamıştır. Tasarının tümü üzerinde başka söz alan bulunmadığından maddelerin oylanmasına geçilmiş ve maddeler üzerinde de söz alan bulunmadığından kanunun tümü oylamaya sunularak kabul edilmiştir.³⁰⁴⁹

³⁰⁴⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 80, Birleşim: 81 (1.3.1995), s. 264.

³⁰⁴⁵ *A.k.*, ss. 3-4.

³⁰⁴⁶ *A.k.*, s. 5.

³⁰⁴⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 86 (15.3.1995), s. 498.

³⁰⁴⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 94, (4.4.1995), s. 256.

³⁰⁴⁹ *A.k.*, s. 257.

5.4.10.2. Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetinin Yürütülmesi Hakkında Kanun (4083)

“Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetinin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı,” Milli Savunma Bakanlığınca hazırlanmış ve Meclis başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 18.5.1995 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarı, uzun zamandır herhangi bir düzenleme bulunmayan askeri malzemelerin üretilmesiyle ilgili alanda bir boşluğun bulunduğu ve günün şartlarına uygun bir düzenlemenin gerekliliğinden hareketle hazırlanmıştır.³⁰⁵⁰ Gerekçeye göre, Silahlı Kuvvetlerin ihtiyacı olan teçhizat Türkiye’de kamu ve özel sektör aracılığıyla üretilmektedir. Ancak ticari kuruluşların söz konusu alandaki faaliyetleri ancak ilgili alanda rantabl bir durum ortaya çıktığında gerçekleşmektedir. Ayrıca ihtiyaç makamları tarafından “kapsamlı bir ana malzeme katalogu bulunmaması nedeniyle yapılabilir ihtiyaçlar dahi” tespit edilememektedir. Yine gerekçede, yurtdışından alınan silah araç, gereç ve bunların yedek parçalarının savaş ve seferberlik hallerinde aynı kaynaklardan sağlanmasının güç olacağı, sağlansa bile yüksek fiyatlardan sağlanacağı hususu göz önüne alınmıştır. Bu durumdan hareketle ilgili malzemenin yurt içinde yapılabilirliğinin araştırılması için ilgili makamlar arasında koordinasyonun sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.³⁰⁵¹ Gerekçede ayrıca, “mevcut sanayinin, harp sanayine dönüştürülmesi için yatırımların imkân, kapasite ve dönüşülebilirlik açısından incelenmeleri, ihtiyaç varsa bu amaca yönelik gerekli yatırımın tespiti ve kaynak gereksinimlerinin karşılanma imkânlarının belirlenmesi yönlerinde ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu” belirtilmiştir. Tüm bunlara ilaveten, silahlı kuvvetlerin kullandığı malzemelerin hangilerinin yurt içinde yapılabilirliğinin dahi bilinmediğinin altı çizilmiş, açıklanan tüm bu sorunlara ilişkin gerekli çözümün yapılabilmesi için bu yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.³⁰⁵²

25.5.1994 tarihinde Meclis Başkanlığına gelen “Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetinin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı,” 26.5.1994 tarihinde Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Milli Savunma komisyonlarına gönderilmiştir.³⁰⁵³ Komisyonlar ayrı ayrı rapor düzenlemiştir. Sanayi ve Ticaret ve Teknoloji Komisyonu tasarıyı Sanayi Bakanı Mehmet Gölhan’ın katılımı ile Milli Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinin de katılımı ile 16.6.1994 tarihinde görüşmüştür.

³⁰⁵⁰ Sıra Sayısı 694, “Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetinin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Milli Savunma Komisyonları Raporları (1/710),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 80, Birleşim: 80’nin sonuna ekli (28.2.1995), s. 1.

³⁰⁵¹ *A.k.*, s. 2.

³⁰⁵² *A.k.*, ss. 2-3.

³⁰⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 61, Birleşim: 107, (26.5.1994), s. 142.

İlgili komisyon tasarının 1. maddesinin 11. fıkrasının son cümlesini “seçilen özel kurum ve kuruluşların özendirilmesi için Milli Savunma Bakanlığınca gerekli mali destek sağlanır ve teşvik tedbirleri alınır” şeklinde değiştirmiş, diğer maddelerde herhangi bir değişiklik yapmayarak Milli Savunma Komisyonuna göndermiştir.³⁰⁵⁴

Milli Savunma Komisyonu 23.6.1994 tarihli 10. Birleşiminde Hükümeti temsilen Milli Savunma Bakanı Mehmet Gölhan ile Milli Savunma Bakanlığı temsilcilerinin de katılımıyla tasarıyı görüşmüştür. Milli Savunma Komisyonu da Sanayi ve Ticaret ve Teknoloji Komisyonunun kabul ettiği metni aynen kabul ederek 24.6.1994 tarihinde Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığına göndermiştir.³⁰⁵⁵ 6.9.1994 tarihinde gündeme alınan tasarı³⁰⁵⁶ 2.28.1995 tarihli 80. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır.³⁰⁵⁷

Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına Gürhan Çelebican (İstanbul) ve RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almıştır. Çelebican (İstanbul), konuşmasında Silahlı Kuvvetlerin yurtdışından malzeme temininde zorluklarla karşılaştığını, Türkiye’nin özel konumu dikkate alındığında kritik dönemlerde ihtiyaçların temini sürecinde bu durumun riskli olabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda yerli sanayinin teşvik edilmesi için gerekli finansmanının sağlanmasının zorunluluğu üzerinde durmuştur. Ancak 10. maddede belirtilen mali konularla ilgili düzenlemenin yetersiz olduğunu, bu durumun telafisi için finansmanla ilgili teşvik tedbirleri ve sağlanması gereken desteklerin bir tebliğle açıklanarak sanayi sektörünün hangi imkânları elde edeceğini önceden bilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir. Ayrıca 11. maddede söz edilen para cezalarının 5 misli artırılmasını istemiş aksi halde caydırıcılık unsurunun gereğince oluşmayacağını da sözlerine eklemiştir.³⁰⁵⁸

Cevat Ayhan (Sakarya), konuşmasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin tarihsel süreç içerisinde malzeme teminindeki zorluklarını anlatmış ve yerli sanayinin gerekliliğinin Kıbrıs Barış Harekâtından sonra anlaşıldığına vurgu yapmıştır. Ayrıca yerli sanayinin gelişebilmesi için desteklenmelerin sürekli olması gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁵⁹

Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri) ise, ülke savunma sanayinde kalifiye elaman yetiştirmenin gerekliliği üzerinde durmuş ve savunma sanayinde dışa bağımlılıktan kurtulmanın önemi üzerinde durmuştur.³⁰⁶⁰ Maddelerin tümü üzerindeki görüşmelerden sonra maddeler üzerinde söz alan ya da önerge veren kimse bulunmadığından ilgili yasa tasarısı kabul edilerek kanunlaşmıştır.

³⁰⁵⁴ Sıra Sayısı 694, “Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin...” ss. 3-4.

³⁰⁵⁵ A.k., ss. 4-5.

³⁰⁵⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 65, Birleşim: 2 (6.9.1994), s. 3.

³⁰⁵⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 80, Birleşim: 80 (28.2.1995), s. 198.

³⁰⁵⁸ A.k., ss. 199-200.

³⁰⁵⁹ A.k., ss. 200-2003.

³⁰⁶⁰ A.k., ss. 203-204.

5.4.10.3. Senirkent'te Vuku Bulan Sel Afeti Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun (4123)

“Senirkent'te Vuku Bulan Sel Afeti Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun Tasarısı,” Bakanlar Kurulunca 22.7.1995 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur.³⁰⁶¹ Tasarının gerekçesinde, “Senirkent ilçesinde 1995 Temmuz ayında meydana gelen sel felaketine ilişkin iyileştirmelerin yapılabilmesi için muhtelif yasalarda mevcut olan bazı hükümlerin yetersiz” kaldığı belirtilmiştir. Bu sebeple, söz konusu yörenin iyileştirilmesi, vatandaşların yaralarının sarılması ve alınacak önlemlerin yeni esaslara bağlanması zorunluluğundan dolayı ilgili kanunun çıkarılması zorunluluğu dile getirilmiştir.³⁰⁶²

TBMM Başkanlığından 22.7.1995 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilen tasarı, Komisyonun 22.7.1995 tarihli 62. Birleşiminde, Danışma Kurulunun önerisi de dikkate alınarak, hükümeti temsilen Devlet Bakanı Aykon Doğan ve Bayındırlık ve İskan Bakanı Halil Çulhaoğlu ve ilgili bakanlıklar ile DPT temsilcilerinin de iştirakleri ile görüşülmüştür. Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde “tasarının belli bölgelerde ve beldelerde meydana gelen afetleri kapsadığı” ve daha sonradan meydana gelebilecek “muhtemel afetlere faydasının bulunmayacağı” ve her tabii afet için müstakil bir kanun çıkarılması durumuyla karşı karşıya kalınacağı” üzerinde durulmuştur. Bu nedenle kanunun “genel nitelikli çözümleri kapsayan ve belli yöre ve belde isimlerini içermeyen şekilde düzenlenmesi”nde yarar olacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır.³⁰⁶³

Tasarı ve gerekçesi komisyonda kabul edildikten sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiş, maddeler üzerinde de mutabık kalan komisyon tasarıyı genel Kurulun onayına sunulmak üzere 23.7.1995 tarihinde TBMM Başkanlığına göndermiştir. Aynı tarihte tasarı Genel Kurulun gündemine alınarak görüşülmeye başlanmıştır.³⁰⁶⁴

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Kemalettin Gökteş (Trabzon), tasarının acil olarak Meclis gündemine gelmesinin memnuniyet verici olduğunu belirterek tasarıda öngörülen, afete maruz kalan yurttaşlara Halk Bankası ve Ziraat Bankası aracılığı ile verilecek kredilerin faizsiz olmasını dile getirmiş ve kendi parti grubunun bu tasarıyı destekleyeceğini açıklamıştır. ANAP Grubu adına söz alan Halil İbrahim Özsoy (Afyon) da benzer görüşleri

³⁰⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 146, (22.7.1995), s. 187.

³⁰⁶² Sıra Sayısı 881, “Senirkent'te Vuku Bulan Sel Afeti Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/893)”, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93. Birleşim: 147'nin sonuna ekli (23.7.1995), s. 1.

³⁰⁶³ *A.Ş.*, ss. 3-4.

³⁰⁶⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 147, (23.7.1995), s. 373.

ifade etmiş ve çiftçilerin bankalara olan borçlarının ertelenmesi için bir düzenlemenin yapılması gerektiği hususu üzerinde durmuştur. Söz alan diğer milletvekillerinin de söz konusu bölgede meydana gelen tabii afetle ilgili genel duruma değinmesiyle tasarının tümü üzerindeki müzakereler sona ermiş ve maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. 1. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Ülkü Güney (Bayburt), Afetler Fonunda biriken paraların sadece % 18'inin Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından kullanılabilmesini eleştirmiş ve bu durumun değiştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. 2. madde üzerinde yine ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), bu düzenlemenin geçici bir düzenleme olduğunu ve her afetten sonra buna benzer kanunlar çıkarmaktansa “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısı ile Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun”un güncelleştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. RP Grubu adına söz alan Halil İbrahim Çelik (Şanlıurfa) ise, tasarıya “Tabi afetlerle ilgili toplanan yardımlar, o bölgenin dışında, başka bir bölgede kullanılamaz” ibaresinin eklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. 3. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) toplanacak nakit paraların afet fonunda, nakdi yardımların Kızılay’da toplanmasının faydalı olacağı üzerinde durmuştur.³⁰⁶⁵

3. maddenin görüşülmesi sırasında söz konusu maddenin son cümlesinin “Bu amaçla toplanan yardımlar, derhal tabi afet bölgelerine intikal ettirilir tabi afet bölgeleri dışında kullanılamaz” şeklinde değiştirilmesine yönelik Tevfik Türesin (Bolu) ve arkadaşlarının verdiği önergeye ilgili komisyon katılmamasına rağmen hükümet katılmış ve önerge kabul edilmiştir. Geçici 1. maddenin görüşülmesi sırasında madde metninde “İsparta, Bitlis, Artvin, Bolu, Denizli, İstanbul, Ankara, Çorum, Trabzon, Rize, Van, Kastamonu, Karaman, Bayburt” illerinin adının bulunmasından dolayı Niğde, Konya, Kütahya, Çankırı, Gaziantep illerinin milletvekillerinin madde metnine kendi illerinin de dahil olması için ayrı ayrı önergeler vermiştir. Ancak yapılan tartışmalar neticesinde madde metnindeki “buna benzer yerleşim yerleri” ibaresinin benzer tüm yerleşim yerlerini kapsadığı düşüncesi ağırlık kazanmış ve geçici 1. madde yapılan oylama sonucunda kabul görmemiştir.³⁰⁶⁶ Tasarının tümü kabul edilerek yasalaşmıştır.

5.5. Beşinci Yasama Yılında Çıkarılan Kanunlar

5. yasama yılında ise 84 teklif ve 42 tasarı Meclise sunulurken, bu yasama yılında kabul edilen kanun sayısı (4125-4138 arası kanunlar) 14 olmuştur. Bu ciltte 5. yasama yılında çıkarılan kanunlardan 8 tanesinin gerekçesinin, komisyon raporunun ve Genel Kuruldaki görüşmelerinin özetlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar içişleri, seçim ve siyasi partiler, ekonomi, bayındırlık, çalışma ve sosyal güvenlik ve çeşitli kanunlar başlıkları ile tasnif edilmiştir.

³⁰⁶⁵ A.k., ss. 373-384.

³⁰⁶⁶ A.k., ss. 384, 386-390.

5.5.1. İçişleri Alanında Düzenlemeler

5.5.1.1. 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (4126)

18. Dönemde 12 Eylül rejimini demokratikleştirmek amacıyla Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 141 ve 142. maddeleri kaldırılmış ancak 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK) 12 Nisan 1991'de yürürlüğü girmiştir. Bu yasanın özellikle 7 ve 8. maddelerinin düşünceyi “terör suçu” olarak nitelemesi eleştirilmiştir. Hukukçular bu yasayı “terörle mücadele kanunu” değil bir “terör kanunu” olarak nitelemiştir. Dönemin ana muhalefet partisi SHP, yasayı, bazı maddelerinin Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine götürmüştür. Mahkeme 31 Mart 1992'de TCK'nın 146/1. maddesince ceza alanların kapsam dışında bırakılmalarını Anayasanın yasa önünde eşitlik ilkesine aykırı bularak iptal etmiştir. Ancak aynı madde içerisinde yer alan TCK'nın 125. maddesinden tutuklu ve hükümlü bulunanların şartlı salınmadan yararlanmalarını hukuka uygun bulmuştur.³⁰⁶⁷

19. Dönemin en önemli demokratikleşme konularından birisi Terörle Mücadele Kanunu ve de özellikle 8. maddeyi değiştirmek olmuştur. Dönem boyunca siyasi gündemi sıklıkla meşgul eden bu değişikliği yapmak hiç kolay olmamıştır. Dönem başından itibaren gündemde olan bu değişiklik ancak dönem sonunda 27 Ekim 1995'te gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklik hem iktidar ile muhalefet arasında hem de iktidar partilerinin kendi aralarında tartışma konusu olmuştur. Buna örnek verilecek olursa, Terörle Mücadele Kanun Tasarısının komisyonlarda görüşülürken sahipsiz kaldığı, SHP lideri Murat Karayalçın'ın “tasarıyı biz hazırlamadık” dediği basına yansımıştır. DYP Grubunun tasarının 8. maddesinden rahatsız olduğu, bu maddenin TCK'nın kaldırılmış 163. maddesini fiilen geri getireceği belirtilmiştir. Rahatsız olunan bu tasarının gündemden kalkmaması bu tasarının arkasında Genelkurmay'ın olduğu iddiasını gündeme getirmiştir.³⁰⁶⁸ Daha sonra, Terörle Mücadele Kanun Tasarısı DYP'lilerin destek vermesi ile Adalet Komisyonunda kabul edilmiştir. Tasarı için “ne Komisyondan ne Genel Kuruldan geçmez” diyen DYP'lilerin Başbakan Tansu Çiller tarafından ikna edildiği söylenmiştir.³⁰⁶⁹ Tasarıya karşı muhafazakâr ve milliyetçi kesimlerden sert tepkiler gelmiştir. Çeşitli partilerden belediye başkanları bir araya gelerek milli – manevi değerlere sahip olan milletvekillerinin bu tasarının yasalaşmasına müsaade etmeyeceklerine inandıklarını açıklamıştır. Ayrıca, sendikalar bu tasarının yasalaşması durumunda ülkeyi 50 yıl geri götüreceğini ileri sürmüştür.³⁰⁷⁰ Bu tepkilere karşı SHP Grup başkanı Seyfi Oktay, bu kampanyanın doğrudan doğruya laik sistemi etkisiz hale getirme mücadelesi olduğunu öne sürmüştür. Bu tasarının 163. maddeyi geri götürmediğini, ancak laikliği biraz olsun koruyacak hükümler getirilmesine de tepki gösterildiğini öne sürmüştür.³⁰⁷¹

³⁰⁶⁷ Şenal Sarıhan, “Terörle Mücadele Kanunu,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 633-636.

³⁰⁶⁸ Fehmi Kuru, “İktidar Kim?” *Zaman*, 12 Ocak 1994.

³⁰⁶⁹ *Zaman*, 18 Kasım 1994.

³⁰⁷⁰ *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1994; *Zaman*, 22 Kasım 1994.

³⁰⁷¹ *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1994.

DYP ve SHP arasındaki anlaşmazlık yüzünden Terörle Mücadele Yasa Tasarısının çıkması gecikmiş, bu durum da SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın'ı parti içi muhalefet karşısında zor durumda bırakmıştır. Mümtaz Soysal'ın "iş çıkırından çıktı," Fikri Sağlar'ın "bu koşullarda hükümet yürümez" dediği, Karayalçın'ın ise kanunun çıkacağını söylediği ileri sürülmüştür.³⁰⁷² Büyükşehirlerde ve Güneydoğu'da 1994'ün son günlerinde ivme kazanan terör eylemleri Terörle Mücadele Yasa Tasarısının yasalaşmasının önünde bir engel oluşturmuştur. Devlet Bakanı Bekir Sami Daçe, yaşanan son gelişmelerin tasarımı savunma imkânı bırakmadığını söylemiştir.³⁰⁷³ 7 Nisan 1995'te Terörle Mücadele Kanunu Tasarısının 8. maddesi üzerinde DYP ile CHP arasında bir mutabakat olmadığı açıklanmıştır. 24 Nisan 1995'te ise iktidar partilerinin 8. maddenin kaldırılması konusunda görüş birliğine vardığı, bu madde yerine TCK'nın 311. maddesinin yeniden düzenleneceği ve böylece düşünce suçunun ağır cezalı olmaktan çıkacağı belirtilmiştir. 28 Nisan 1995'te Başbakan Tansu Çiller ve Başbakan Yardımcısı Hikmet Çetin arasındaki zirvede bu görüş birliği pekiştirilmiştir.³⁰⁷⁴

Bu gelişme üzerine DYP ve CHP içerisindeki rahatsızlıklar kamuoyuna yansımış ve DYP içinde 30 milletvekili Hükümete karşı "muhtıra" hazırlığına girmiştir. Bu arada Ankara DGM Başsavcısı Nusret Demiral, "üzücü olaylar meydana gelmemesi için 8. maddeye hiç dokunulmamalı" uyarısında bulunmuştur: "Burada kişi düşüncesini açıklarken devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğine yönelik eyleme geçmiş bir PKK örgütünün, bir illegal örgütün düşüncesini sergileyemez. Sergilediği zaman Anayasanın bir, iki ve üçüncü ve 14. maddelerine aykırı eylemde bulunmuş olur. Bu aykırı eylemde 8. madde içinde değerlendirilmiştir."³⁰⁷⁵ Cumhurbaşkanı Demirel ise 8 Mayıs 1995'te 8. maddenin kaldırılmasının pek önem taşımadığını, Anayasa'nın 14. maddesi halledilmediği müddetçe 8. maddenin kaldırılmasının sonuç getirmeyeceğini söylemiştir.³⁰⁷⁶ Daha sonra Cumhurbaşkanı Demirel, 8. maddenin değiştirilmesi konusunu askere de soracağını açıklamış ve referandum önerisinde bulunmuştur:

8. madde eğer ülkede, parlamentoda kopma meselesi haline gelecekse; lüzumsuz, aşırı, hırçın birtakım tartışmalara sebep olacaksa, pekala bu madde de referandum müessesesi kullanılabilir... Türkiye'de demokrasi 8. maddeye endeksli değil... Ben Devlet Başkanıyım. Meselenin her tarafına bakmak zorundayım. Terörle mücadelemizi zaafa uğratmayacak şekilde yeni tedbir alma ihtiyacı varsa, bu tedbir alınmak kaydıyla, 8. maddenin kaldırılması devletin ortadan kalktığı anlamına gelmez. Ülkenin güvenlik makamları, parlamentosu

³⁰⁷² *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1994.

³⁰⁷³ *Yeni Yüzyıl*, 4 Ocak 1995.

³⁰⁷⁴ *Sabah*, 25 Nisan 1995; Taha Akyol, "8. madde Kavgaşı," *Milliyet*, 27 Nisan 1995; *Zaman*, 29 Nisan 1995.

³⁰⁷⁵ *Yeni Yüzyıl*, 1 Mayıs 1995.

³⁰⁷⁶ *Milliyet*, 9 Mayıs 1995.

diyorsa ki, 8. madde kalktığı zaman terör mücadelesinde gevşeme olmaz, kaldırırsın o zaman. Hayır, bu terör mücadelesini yaralar, maddeyi kaldırırsın ama başka yere başka bir unsur koyarsın da (maddeyi aynen koymamız da şart değil) zaafa uğratmasın işte bu akli yoldur... Ben güvenlik adamı değilim. Madde önüne geldiği zaman, güvenlik işini yürütenlere sorarım. Yani efendim askerlere mi sorarsınız meselesi değil. Askerler sorsanız ne lazım değil. Askerler bu ülkenin insanları değil mi? Dağların başında ölen onlar değil mi?... Askerler devletin önemli bir parçası. Onları hiçe sayarak, dediklerini kale almadan bir şey yapılabilir mi Türkiye’de?³⁰⁷⁷

Cumhurbaşkanı Demirel’in bu açıklaması ve 8. maddenin kaldırılması konusunun DYP içinde sıkıntı doğurması üzerine tasarı Haziran ayına ertelenmiştir.³⁰⁷⁸ Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Ahmet Çörekçi 8. maddede değişiklik yapılmasını istemediklerini açıklamıştır. Terörle mücadelenin sürdüğü bir dönemde 8. maddenin kendilerini etkileyeceğini söyleyen Çörekçi, terörle mücadele sürdüğü müddetçe 8. maddenin aynen kalmasını istediklerini belirtmiştir. Çörekçi’nin bu açıklamasının siyasete müdahale olarak algılanması üzerine Cumhurbaşkanı Demirel, 8. maddenin değişmesindeki tek yetkinin Mecliste olduğunu söylemiş ve bu çeşit beyanları müdahale saymadığını açıklamıştır.³⁰⁷⁹ DYP Grubundaki anlaşmazlıklar üzerine 8. maddenin değiştirilmesi konusu Eylül 1995’e bırakılmıştır. 8. madde Eylül 1995 başında DYP tarafından yeniden hazırlanarak CHP’ye gönderilmiştir. Devlet Bakanı Bekir Sami Dağ, 8. maddenin değiştirilmesi konusunda CHP Kurultayının engelleyici bir rolü bulunduğunu, bu nedenle birçok konuda ilerleme sağlanamadığını belirtmiştir.³⁰⁸⁰

8. maddenin değiştirilmesi konusu Türkiye’nin Gümrük Birliğine girmesi bağlamında Avrupalı parlamenterlerinde gündeminde yer tutmuştur. Nitekim Başbakan Çiller’in Avrupalı parlamenterlere “Aralıkta gümrük birliğini oylayın, ben de Ocakta bu işi halledeyim” demesi tepki yaratmıştır. Bir gün sonra Başbakan Çiller, görüştüğü Avrupalı parlamenterlere demokratikleşmenin şahsi meselesi olduğunu, 8. madde için elinden geleni yapacağını söylemiştir. Bu değişiklikleri Avrupa Birliğine girmek için değil Türkiye’nin ihtiyacı olduğu için yaptıklarını söylemiştir.³⁰⁸¹

³⁰⁷⁷ *Hürriyet*, 12 Mayıs 1995 ve *Sabah*, 14 Mayıs 1995.

³⁰⁷⁸ 8. madde üzerindeki tartışmaları özetleyen bir yazı için bakınız Mete Belovacıklı, “Madde 8; bağımlısı olduk,” *Pazar Postası*, 20 Mayıs 1995.

³⁰⁷⁹ *Hürriyet*, 1 Temmuz 1995, *Hürriyet*, 2 Temmuz 1995. Çörekçi’nin açıklamasına tepki için bakınız Ahmet Altan, “Beş generalin ordusu mu bu?” *Yeni Yüzyıl*, 3 Temmuz 1995.

³⁰⁸⁰ *Milliyet*, 2 Eylül 1995.

³⁰⁸¹ *Yeni Yüzyıl*, 9 Eylül 1995; *Sabah*, 10 Eylül 1995.

CHP'nin 52. Hükümetin kurulması için şart koştuğu söylenen 8. maddede değişiklik yapan tasarı Başbakan Çiller tarafından 23 Ekim 1995'te Meclise sevk edilmiştir. Tasarı ile sadece “devletin ve ülkenin bölünmez bütünlüğüne dönük düşünce” suç kapsamına alınırken, halen cezaevinde bulunan düşünce suçlularına da sınırlı af getirilmiştir. Tasarı ile cezalar indirilirken düşünce suçlarının ertelenmesine ve paraya çevrilmesine imkân tanınmıştır. Bu tasarıyla, cezanın alt sınırı 1 yıla indirildiği için 8. maddeden ceza alan DEP eski milletvekilleri Sırrı Sakık ve Mahmut Alınak cezaları Yargıtay da onaylansa da özgür kalabilecekleri iddia edilmiştir. Adalet Bakanı Bekir Sami Daçe, “bu düzenleme ile eline silahı alıp devletin bölünmez bütünlüğüne dönük suçu cezalandırmayı hedef aldık. Tecil ve paraya çevirme de getirdik” demiştir. Ancak İstanbul Milletvekili Mehmet Moğultay, “Bu düşünceyi suç olmaktan çıkarmıyor. Yine DGM kapsamı içine alıyor. Önemli olan 8. maddenin Türk Ceza Yasasına aktarılmasıydı” açıklamasını yapmıştır.³⁰⁸²

25 Ekim 1995'te Terörle Mücadele Yasasının 8. maddesinde değişiklik tasarısı yoğun muhalefete rağmen Adalet Komisyonunda kabul edilmiştir. Kastamonu Milletvekili Murat Başesgioğlu komisyondaki görüşmeler sırasında yaptığı konuşmada 8. maddenin tüm düşünceleri açıklamayı ve yaymayı yasaklayan bir madde olarak sunulmasının yanlış olduğunu bildirmiştir: “8. madde sadece bölücülük propagandasını yasaklayan bir maddedir. Bu maddenin değiştirilmesinin bir faturası, diyeti vardır. İktidar bunu ödemeyi göze aldıysa bu değişiklik yapılacaktır. Ama faturasını da yeri geldiğinde ödeyecektir.”³⁰⁸³

Adana milletvekili Uğur Aksöz ise eğer af çıkaracaksak resmen af çıkaralım demiştir. İstanbul Milletvekili Orhan Ergüder ise Türkiye'nin Gümrük Birliğine girebilmesi için Batı tarafından 8. maddenin kaldırılmasının şart koşulamayacağını söylemiştir: “İspanyol asilzadesi bir Hristiyan istedi diye bunu değiştireceksiniz. Memleketin bütünlüğü bozulacak. Anayasaya aykırı bir tasarıyı ne hakla bu komisyonda görüşürsünüz. Yetkinizi suiistimal ediyorsunuz.” Bekir Sami Daçe ise eleştirilere yanıt vermiştir. 8. maddede “hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun” ibaresiyle hukuki bir belirsizliğin kural haline getirildiğini ve bu noktayı netliğe kavuşturmak için bu ibarenin metinden çıkarıldığını belirtmiştir. Cezalardaki indirimin af olarak değil hâkimin cezayı şahsileştirmesi olarak değerlendirilmesini istemiştir. Tasarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesini esas alarak hazırlandığını söyleyen Daçe, bunu Batının baskısı diye algılamamanın yanlışlığına işaret etmiştir.³⁰⁸⁴ Türkiye'nin Gümrük Birliğine girişi için Avrupa Parlamentosunun en önemli şartı olan 8. madde 27 Ekim 1995'te DYP ve CHP'nin oylarıyla değiştirilmiştir.³⁰⁸⁵

³⁰⁸² *Hürriyet*, 24 Ekim 1995.

³⁰⁸³ *Yeni Yüzyıl*, 26 Ekim 1995.

³⁰⁸⁴ *A.k.*

³⁰⁸⁵ *Bu değişikliğin hiçbir şey getirmediğini savunan bir yorum için bakınız Ali Bayramoğlu, “8. madde Rezaleti,” Yeni Yüzyıl, 31 Ekim 1995.*

“3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı” Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 20.10.1995 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılarak 23.10.1995 tarihinde TBMM’ye sevk edilmiştir. Tasarının gerekçesinde bir devletin, “ülkesinin parçalanmasını, bazı parçalarının başka devletlere verilmesini savunan ve bu hedefi gerçekleştirmek için övücü düşünce açıklamaları yapan kişilerin” davranışlarına seyirci kalamayacağı tespitinden hareketle bu düzenlemeye gidildiği ifade edilmiştir. Ayrıca, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 30. maddesinde açıkça ifade edilen ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 17. maddesi gereğince de dile getirilen “sınırları belirlenmemiş ve korumaları için önlem alınmamış özgürlüklerin diğer bütün özgürlükler gibi sınırlarının belirlenmesi” gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun daha önceden getirmiş olduğu düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüne karşı aşırı sınırlamaları gidermek hedeflenmiştir. Böylece söz konusu kanunu devletin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin özellikle İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ne ve bu sözleşmeye göre kurulan İnsan Hakları Avrupa Komisyonu ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararları ile oluşan uluslararası standartlara uygun hale getirmek için gerekli değişikliklerin yapılmasının zorunlu hale geldiği belirtilmiştir.³⁰⁸⁶

Diğer taraftan yapılan düzenleme ile yürürlükte olan 8. maddenin düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüne getirdiği aşırı sınırlamayı ortadan kaldırmak amacıyla yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır. 1982 Anayasasının temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasına ilişkin rejiminin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi esas alınarak yapılmasına rağmen bu konuda yaşanan bazı sıkıntıların ortadan kaldırılmasının amaçlandığı vurgulanmıştır. 8. madde ile “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla propaganda” yapmanın yasaklanmasının, devletin demokratik olma özelliğini ortadan kaldırmayacağı dile getirilmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok tartışma ve eleştiriye neden olan yürürlükteki 8. maddenin “hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti’nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan her türlü yazılı ve sözlü propaganda yasaktır” hükmünün belirsizlik içerdiğine işaret edilmiştir. Bu maddenin son derece soyut olması, her türlü propagandanın madde kapsamına alınmasına olanak sağlaması ve düşünce özgürlüğüne demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmayacak ölçüde aşırı bir sınırlama getirmesine olanak

³⁰⁸⁶ Sıra Sayısı 888, “3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/936),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 16’nın sonuna ekli, (27.10.1995), ss. 2–3.

sağlaması sebebiyle değişiklik getirilmek istendiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda yapılan yeni düzenleme ile maddenin birinci fıkrasında yer alan ve belirsizlik yarattığı düşünülen “Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun” ibaresi kanun metninden çıkarılmış, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüşü suç sayılmıştır.³⁰⁸⁷

Diğer taraftan 3713 sayılı Kanununun 13. maddesinin çizmiş olduğu sınırlar çerçevesinde söz konusu suçların para cezasına çevrilemez oluşunun modern ceza ve infaz hukuku ilkelerine aykırı olduğu düşünülmüş ve propaganda suçları nedeniyle mahkûm olanların cezalarının para cezasına çevrilmesine ya da ertelenmesine imkân tanınması amaçlanmıştır. Tasarının tamamı toplam 4 madde ve bir geçici maddeden oluşmuştur.

Hükümet tarafından 23.10.1995 tarihinde Meclise gönderilen “3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı,” Meclis tarafından aynı tarihte görüşülmek üzere Adalet Komisyonu’na sevk edilmiştir. 25.10.1995 tarihinde Başkan Ali Yalçın Öğütcan (Adana), Adalet Bakanı Bekir Sami Daçe ve Bakanlık temsilcilerinin de katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda tasarı görüşülmüştür. Görüşmeler sonucunda tasarı ile getirilen geçici maddenin bu Kanunun geçici maddesi olması nedeniyle başlıktaki “ ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi” ibaresi çıkarılmış ve tasarı Bakanlar Kurulundan geldiği şekli ile aynen kabul edilmiştir. Diğer taraftan Komisyon, tasarının bir an önce kanunlaşmasını ve tasarıdan faydalanacak kişilerin mağduriyetlerin de giderilmesini uygun görmüş ve Genel Kurulda öncelikle görüşülmesine karar vermiştir. Tasarı 25.10.1995 tarihinde Meclise sevk edilmiştir.³⁰⁸⁸ Tasarı Komisyonda aynen kabul edilmiş ancak Murat Başesgioğlu (Kastamonu) tarafından muhalefet şerhi koyulmuştur. Başesgioğlu’nun muhalefet şerhinde Meclis İçtüzüğü’nün 79. maddesi uyarınca, güvenoyu almamış bir Bakanlar Kurulunun yeni tasarı ve teklifleri komisyonlarda ve Genel Kurulda görüşülmesini talep edemeyeceğine işaret edilmiş ve bundan dolayı havale edilen bu yasa tasarısının İçtüzük hükümlerine aykırı olduğu savunulmuştur. Bu tasarıda yapılan değişiklik ile “bir özel af” durumu ortaya çıkacağı, bunun da Anayasanın 14 ve 87. maddelerinde belirtilen hükümlere aykırı olduğu iddia edilmiş ve tasarıda öngörülen düzenlemelerin terörle mücadeleyi de olumsuz yönde etkileyeceği öne sürülmüştür. Fethullah Erbaş’ın (Van) myhalefet şerhinin gerekçesinde ise, işlenen suçların paraya çevrilmesinin halkın terörle mücadele konusunda göstermiş olduğu fedakârlığa ve özveriye ters düştüğünü belirtilmiştir.³⁰⁸⁹

³⁰⁸⁷ A.k., s. 4.

³⁰⁸⁸ A.k., s. 6.

³⁰⁸⁹ A.k., s. 7.

Komisyon raporu ve tasarı Genel Kurulun 27.10.1995 tarihli 16. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının geneli hakkında RP Grubu adına söz alan Bahattin Elçi (Bayburt) konuşmasında Terörle Mücadele Yasasında birkaç yıldan beri sürekli olarak bazı değişiklikler yapıldığını ve söz konusu yeni düzenlemenin 3713 sayılı Yasanın 8. ve 13. maddelerinde değişiklik öngördüğünü hatırlatmıştır. Böylece daha önce bu yönde işlenen suçlara ilişkin 2 ila 5 yıl olan hapis cezasının 1 yıldan 3 yıla kadar indirildiğini, diğer taraftan da bu kanun kapsamına giren suçlardan dolayı verilecek cezaların, paraya çevrilmesinin ve ertelenmesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Elçi, Anayasadaki diğer düzenlemelere bakıldığında, devletin, düşünce özgürlüğüne yönelik olarak bu görevini hakkıyla yerine getirmediğini, terörle mücadele ile ilgili yapılan bu yeni düzenlemenin ise söz konusu genel düşünce özgürlüklerinin kısıtlayan yasalarla birlikte düşünüldüğünde oldukça kısıtlı, yetersiz ve eksik bir değişiklik öngördüğünü dile getirmiştir. Yeni düzenlemenin Batılı ülkelerin bir dayatması olarak ortaya çıktığını savunmuştur. Diğer taraftan düzenleme ile özgürlük ve terör kavramlarının karşı karşıya geldiğini bunun da tehlikeli sorunlar üreteceğini ifade etmiş ve grup olarak tasarıya olumsuz oy vereceklerini açıklamıştır.³⁰⁹⁰

Elçi'nin ardından ANAP Grubu adına söz alan Murat Başesgioğlu (Kastamonu) konuşmasında görüşülmekte olan tasarının 3713 sayılı Yasanın, özellikle 8. maddesinde çok önemli değişiklikler getirdiğini ifade ederek, bunun “siyasi konjonktürümüzde koalisyonların kurulmasına veyahut koalisyonların bozulmasına” neden olabilecek kadar önemli olduğunu savunmuştur. Yapılan yeni düzenleme ile ceza sınırlarının indirildiğini belirten Başesgioğlu, bu maddenin ayrıca mahkûm olanlara, 647 sayılı Yasanın 4 ve 6. maddelerinden yararlanma imkânı getirdiğini, böylece söz konusu kişilerin dosyalarının bir ay içerisinde mahkemeler tarafından dikkate alınmak zorunda olacağını ifade etmiştir. Söz konusu düzenlemenin tüm bunlar düşünüldüğünde gizli ve örtülü bir af ortaya çıkaracağını vurgulayan Başesgioğlu, bu uygulamanın Anayasanın 87. ve 14. maddesinde yer alan hususlarla ilgili af çıkarılamayacağı hususundaki düzenlemesine de aykırı olduğunu savunmuştur. Ayrıca Başesgioğlu yapılmakta olan bu değişiklik karşısında, çok dar bir çerçeve dışında, toplumda ve yargıda önemli bir hoşnutsuzluğun gündeme geldiğini belirterek, hükümetin aceleci tavrını eleştirmiş ve Anavatan Partisi olarak değişiklik tasarısına karşı red oyu vereceklerini dile getirmiştir.³⁰⁹¹

Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasının ardından şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) konuşmasında hürriyetten yana olduklarını ancak 8. madde ile getirilen düzenlemenin başlangıçtaki kuvvetlendirilmiş “Hangi yöntem, maksat ve düşünce ile olursa olsun...” cümlesinin kaldırılmasıyla

³⁰⁹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 16, (27.10.1995), ss. 185-187.

³⁰⁹¹ *A.k.*, ss. 187-189.

birlikte, söz konusu kanunun zayıflatıldığını savunmuştur. Bunun “gizli bir af” olmasından ziyade “açık bir af” anlamına geldiğini kaydetmiştir. Diğer taraftan Kumaş, 13. maddenin de değişikliğe uğratılmasıyla daha önce bölücülük suçundan mahkum olmuş kişilerin affının gerçekleştirilmesinin ve işledikleri suçlardan ötürü para cezasına çarptırılmalarının da mümkün hale geldiğini, böylece bunların açıkça affedileceğini vurgulamış ve tasarıya açıkça karşı olduğunu belirtmiştir.³⁰⁹²

Tasarı üzerinde yaşanan tartışmaların ardından tasarıyı genel hatlarıyla anlatmak için Hükümet adına Adalet Bakanı Bekir Sami Dağ (Adana) söz almış ve konuşmasında tasarıda amaçlanan şeyin, tartışmaları makul bir zemine çekmek, Türkiye’yi üyesi olduğu dünyanın evrensel demokratik değerleri içerisinde bir yere getirmek olduğunu söylemiştir. Nitekim tartışılan Terörle Mücadele Yasasını bu ölçüler içerisinde ele aldıklarını belirten Dağ, mevcut yasanın hukuki olmayan, hukuki kurallarla ve hukukun prensipleriyle izahı mümkün olmayan bir kurallaşmayı ortaya çıkardığını vurgulamıştır. Diğer yandan “af çıkarıyorlar” şeklindeki suçlamaların haksızlık olduğunu ifade eden Dağ, yeni düzenleme ile “hakimlere takdir hakkının verildiğini, hakimlerin tesadüfen suç işlemiş insanlara bir imkan vereceklerini, ama suçta ısrar eden kimselerinde, ülke bütünlüğü adına,” üzerine gideceklerini dile getirmiştir.³⁰⁹³

Hükümet adına Adalet Bakanının konuşmasının ardından Adalet Komisyonu Başkanı Ali Yalçın (Adana) söz almış ve konuşmasında 8. maddenin tümüyle ortadan kaldırıldığı gibi bir anlayışın sürekli dile getirildiğini ancak böyle bir şeyin olmadığını ifade etmiştir. Yapılan değişikliğin sadece ceza hukukunun genel prensipleri çerçevesinde ortaya çıkan “failin amacı ve güdüsü gözetilemez” anlayışıyla, bir ceza hukuku tekniği olarak mevcut düzenlemedeki belirsizlik ve müphemiyeti ortadan kaldırdığına dikkat çekmiştir. Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapmanın yine suç olduğunu vurgulayarak yapılan düzenleme ile ayrıca hakime takdir hakkı tanındığını ifade etmiştir.³⁰⁹⁴ Yalçın’ın konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Recep Kırış (Kahramanmaraş) konuşmasında söz konusu yasa tasarısının Türkiye’nin “milli menfaatlerine” taban tabana zıt olduğunu belirterek, aslında yapılmak istenenin açıkça bir af niteliğinde olduğunu ve bunun da Batının bir dayatması halinde ortaya çıkarıldığını dile getirmiştir.³⁰⁹⁵ Tasarının geneli üzerinde yapılan görüşmelerin ardından maddelerin görüşmelerine geçilmeden önce Halil Orhan Ergüder (İstanbul) ve arkadaşları tarafından tasarının tümü hakkında Anayasanın 10, 14 ve 87. maddelerine aykırılık iddiasıyla bir önerge verilmiştir. Önergenin gerekçesinde tasarının 1. maddesinde yer alan değişiklik ile suç ve fiilin tespitine

³⁰⁹² A.k., ss. 192-193.

³⁰⁹³ A.k., ss. 196-198.

³⁰⁹⁴ A.k., s. 199.

³⁰⁹⁵ A.k., s. 200.

ilişkin olarak “tamamıyla sübjektif bir düzenlemenin” yapıldığı, böylece kişisel yorumlara ağırlık kazandıracağı ve uygulamada eşitsizlikler meydana getireceği belirtilmiştir.³⁰⁹⁶ Ancak Adalet Komisyonu Başkanı Yalçın, söz konusu tasarının 1991 yılında çıkarıldığı ve döneminde Anayasa Mahkemesine götürüldüğü, Mahkemenin bu konuda bazı maddeleri iptal ederken burada yapılmak istenen değişiklik ile ilgili olarak herhangi bir iptal yorumunda bulunmadığını hatırlatarak, verilen önerge teklifine katılmadıklarını ifade etmiştir. Adalet Bakanı Bekir Sami Dağcı de aynı şekilde teklife katılmamış, yapılan oylamanın ardından önerge teklifi kabul edilmemiştir.³⁰⁹⁷

Daha sonra tasarının 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesinde bazı cezaların sürelerinin indirimine ilişkin değişiklik yapan 1. maddesi üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Refah Partisi Grubu adına 1. madde üzerinde söz alan Ali Oğuz (İstanbul), ilk olarak kanun kapsamına giren suçların çoğalmasının o kanunun uygulanması hususunda sıkıntılar ortaya çıkardığını belirterek, “terör” tanımının tam olarak ortaya konulması gerektiğini savunmuştur. Oğuz, 1. madde ile getirilmek istenen değişikliğin bugünkü haliyle anlaşıldığı biçimin bir ceza indirimi şeklinde olduğunu ve bunun da bir af manasına geldiğini dile getirmiş ancak yapılan yeni düzenlemenin ülke için hayırlı olmasını temenni ederek, maddeye karşı çıkmamıştır.³⁰⁹⁸ Oğuz’un ardından ANAP Grubu adına söz alan Ali Er (İçel), konuşmasında hükümetin yapmak istediği değişikliğe karşı çıkarak hükümetin “4 yıldan beri niye bu değişikliği yapmadığının” merak uyandırdığını, şimdi yapılmasının ise “seçim rüşvetinden” başka bir şey olmadığını iddia etmiştir. Er, ayrıca, 8. maddede yapılan yeni düzenlemenin açık bir aftan başka hiçbir anlama gelmediğini ve bunu “milletle açıklamanın oldukça zor olduğunu” ifade etmiştir.³⁰⁹⁹ Oğuz’un konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Yaşar Topçu (Sinop), Adalet Bakanı Dağcı’nın konuşmasını hatırlatarak meclisteki milletvekillerinin yanıltıldığını savunarak, yeni düzenleme ile hakime takdir hakkının getirildiği yorumunun doğru olmadığını, önceki kanun ile bu hakkın mümkün olduğunu dile getirmiştir. Öte yandan Topçu, yapılan değişiklik ile terörün propagandasını yapmamanın mümkün hale geleceğini iddia etmiş ve kanun tasarısını eleştirmiştir.³¹⁰⁰

Madde üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasından sonra, madde üzerinde verilen değişiklik önergelerine geçilmiştir. Ertekin Durutürk (Isparta) ve arkadaşları tarafından verilen önergede 3717 sayılı yasada değişiklik yapan çerçeve 1. maddesinin 8. madde birinci paragrafında hükümet ve adalet komisyonun teklif ettiği metne ek olarak “...Bu suçun mükerreren işlenmesi halinde verilecek cezalar paraya çevrilmez” şeklinde bir ekleme getirilmesi teklif

³⁰⁹⁶ A.k., s. 204.

³⁰⁹⁷ A.k., s. 205.

³⁰⁹⁸ A.k., s. 210.

³⁰⁹⁹ A.k., s. 211.

³¹⁰⁰ A.k., s. 217.

edilmiştir. Diğer taraftan Etem Kelekçi (Afyon) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise değişiklik öngören 8. maddenin üçüncü fıkrasına “mevzuteler dışında” sözcüğünden sonra “basılı eser ve” sözcüklerinin eklenmesi teklif edilmiştir. Her iki önergede Komisyon ve Adalet Bakanı Daçe’nin katılmalarıyla birlikte oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Ardından 1. madde kabul edilen önergelerin öngördüğü değişiklik ile birlikte oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.³¹⁰¹

1. maddenin kabul edilmesinin ardından tasarının, 3712 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 13. maddesinde değişiklik yapılmasını öngören 2. maddesinin görüşmelerine geçilmiştir. Söz konusu madde “8. madde uyarınca verilen mahkumiyet kararları için uygulanamaz” şeklinde düzenlenmek suretiyle 13. madde üzerinde bir değişiklik yapılmıştır. Madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), 8. maddenin seçim öncesinde değiştirilmesinin ve yeni bir hükümet kurulmak üzereyken meclis gündemine getirilmesinin oldukça manidar olduğuna dikkat çekmiş ve Meclisin buna alet edildiğini savunmuştur.³¹⁰² Maruflu’nun konuşmasının ardından RP Grubu adına söz alan Lütfü Esengün (Erzurum), getirilen madde ile “bölücülük yapmak suçundan ceza alanların cezalarının paraya çevrilebileceğini, ertelenebileceğini,” öte yandan “mal beyanında bulunmadığı için 10 gün hapse mahkûm edilen insanın hapis cezasının para cezasına çevrilmediğini” vurgulamıştır. Yapılan düzenleme ile terör eylemlerinin gerçekleşmesi için fikri zemini hazırlayanların bu suçlarından dolayı cezalarının paraya çevrilmesinin ve ertelenmesinin mümkün hale geldiğini savunarak düzenlemenin kabul edilemez olduğunu söylemiştir.³¹⁰³ Madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardından, 8. maddede değişiklik öngören 2. maddenin kanun tekniği açısından daha iyi anlaşılması için Ahmet Sezal Özbek (Kırklareli) ve arkadaşları tarafından 4 önerge verilmiş ancak önergeler yapılan oylama sonucunda kabul edilmemiştir. Madde ile ilgili yapılan oylama sonucunda 2. madde Hükümetin teklif ettiği şekliyle aynen kabul edilmiştir.³¹⁰⁴

Daha sonra 888 sıra sayılı Kanun Tasarısının geçici maddesinin görüşülmesine geçilmiştir. Söz konusu madde “3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesi uyarınca mahkum edilenlerin dosyalarının Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içinde hükmü veren mahkemece ele alınarak, bu Kanunun 1. maddesiyle 3713 sayılı Kanunun 8. maddesinde yapılan değişiklik sebebiyle mahkumiyet sürelerinin yeniden belirlenmesine ve 13.07.1965 tarihli ve 647 sayılı Kanunun 4. ve 6. maddelerinden yararlanma

³¹⁰¹ A.k., s. 222.

³¹⁰² A.k., s. 223.

³¹⁰³ A.k., s. 225.

³¹⁰⁴ A.k., s. 230.

durumları hakkında gerekli kararı verilir” şeklinde düzenlenmiştir. Böylece terör suçundan dolayı mahkum olmuş kişilerin daha önceki düzenlemede yer almayan 647 sayılı Kanunun bazı maddelerinden faydalanmaları mümkün hale gelmiştir.³¹⁰⁵ Bu madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Halit Dumankaya (İstanbul), konuşmasında değişiklik tasarısını eleştirerek, terörden zarar gören vatandaşlara yönelik olarak hiçbir iyileştirme ortaya çıkarmadığını aksine onları devlete karşı küstürdüğünü savunmuştur.³¹⁰⁶ Dumankaya’nın konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Salih Kapusuz, tasarının bu maddesinin bir af şeklinde algılanmasının oldukça mümkün kılan cümleler metinde olduğunu belirtmiştir. Kapusuz, fikir hürriyeti getirilecekse bunun Terörle Mücadele Kanununun tamamında bir değişiklik yapmak suretiyle gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur. Konuşmasında devamla Kapusuz şunları dile getirmiştir:

*...biz, inanç ve fikir hürriyeti konusunda, hem Anayasanın hem de yasaların baştan aşağı yeniden gözden geçirilmesinin gereğine inanıyoruz. Onun için Anayasa değişikliği sırasında, şu anda fikir ve inanç özgürlüğünü savunduğunu iddia eden bir takım arkadaşlarımızın tavırlarını ibretle, gruplar olarak da, maalesef gördük... bu yasa değişecekti de, niye yıllarda beri, hele hele dört yıldan beri bu değişikliği yapmadık; bu, bir ihtiyaçsa bu güne kadar niye bekledik. Olay gümrük birliğine endekslenince, Batıların bu husustaki talepleri açık ve net olarak, adeta talimat kabilinden gündem meselesi yapılıncaya, ne yapıldı, bu değişiklik getirildi.*³¹⁰⁷

Geçici madde ile ilgili görüşmelerin tamamlanması, verilen önergelerin de sahipleri tarafından geri alınmasının ardından oylamaya geçilmiş ve Hükümetin teklif ettiği ve Adalet Komisyonun benimsediği şekliyle 888 sıra sayılı Kanun Tasarısının geçici maddesi kabul edilmiştir. Geçici maddenin oylanmasının ardından kanunun yürürlüğüne ilişkin düzenleme getiren 3. maddesine geçilmiştir. Yürürlük maddesinin oylamasına geçilmeden önce madde üzerinden şahsı adına söz alan İbrahim Halil Çelik (Şanlıurfa), tasarının eksikliğine dikkat çekerek 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun özellikle 14. ve 24. maddelerinin değişikliğe uğratılması gerektiğini belirtmiştir.³¹⁰⁸ 3. maddenin kabulünün ardından kanunun yürütülmesine ilişkin 4. maddeye geçilmiş ve bu madde de kabul edilmiştir. Daha sonra 888 sıra sayılı Tasarının tümü üzerinde yapılan oylamaya 273 milletvekili katılmıştır. Oylamada 187 kabul, 75 ret, 1 çekinse ve 6 geçersiz oy kullanılmış ve böylece, tasarı Genel Kurulca kabul edilerek yasalaşmıştır.

³¹⁰⁵ A.k., s. 231.

³¹⁰⁶ A.k., s. 233.

³¹⁰⁷ A.k., s. 237.

³¹⁰⁸ A.k., s. 241.

5.5.1.2. Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (4131)

Bu yasa bir tasarı ile bir teklifin birleştirilmesinden oluşmuştur: Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ile Bolu Milletvekili Nemci Hoşver ve 69 Arkadaşının Terörle Mücadele Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi.

“Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” 01.03.1993 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılmış ve 04.02.1993 tarihinde TBMM’ye sevk edilmiştir. Tasarının gerekçesinde terör eylemleri nedeniyle şehit düşen veya çalışmayacak derecede sakat kalan kamu görevlileri ile er ve erbaşların yakınlarına veya kendilerine Devlet tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde ödenen tazminatların yeterli olmadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, gerekçede terör eylemleri sonucunda malul olması nedeniyle kendisine aylık bağlananlardan çalışabilir durumda olup da çalışmak isteyenlere istihdam imkânı sağlamak düzenlemenin amacı olarak ifade edilmiştir. Yapılan düzenleme ile devletin uğruna şehit düşen görevlisinin yakınlarına veya sakat kalıp çalışabilir durumda olanlara sahip çıkması gereği belirtilmiş ve bu konudaki koordinasyon görevinin İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülmesinin daha faydalı olacağı vurgulanmıştır.³¹⁰⁹

Terörle Mücadele Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin olarak Hükümetin getirdiği tasarının yanı sıra aynı kanun hakkında Nemci Hoşver ve 69 arkadaşı tarafından “terör, uyuşturucu madde ve silah kaçakçılığı ile yapılan mücadele nedeniyle takip ve müsademedede şehit olanların çocuklarına öğrenimleri süresince İçişleri Bakanlığınca burs verilmesine” ilişkin bir ek madde düzenlemesi yapılması teklif edilmiştir. Teklifin gerekçesinde devletin söz konusu kişilerin çocuklarına sahip çıkmasının toplum için oldukça faydalı olacağı belirtilmiştir. Bu teklif 10.11.1992 tarihinde TBMM’ye gönderilmiştir.³¹¹⁰

875 Sıra Sayılı “Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” ile “Bolu Milletvekili Nemci Hoşver ve 69 Arkadaşının Terörle Mücadele Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi” TBMM tarafından 02.03.1993 ve 19.11.1993 tarihleri arasında İçişleri Komisyonuna sevk edilmiştir. Komisyonun İsmail Köse Başkanlığında yaptığı toplantıda İçtüzüğün 36. maddesi gereğince tasarı ile teklif birleştirilerek 10.03.1993 tarihinde incelenip görüşülmüştür. Birleştirilen tasarı ile teklif üzerindeki görüşmeler sırasında, Komisyonda tartışmalar yapılmış, teklifte

³¹⁰⁹ Sıra Sayısı 875, “Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ile Bolu Milletvekili Necmi Hoşver ve 69 Arkadaşının Terörle Mücadele Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/515, 2/521, 1/559),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim: 30’un sonuna ekli, (13.11.1995), s. 1.

³¹¹⁰ *A.k.*, ss. 2-3.

öngörülen düzenlemenin ek madde yerine, tasarının düzenlediği 21. maddede bir bent halinde düzenlenmesinin uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Bu suretle uyuşturucu madde ve silah kaçakçılığı nedeniyle şehit olanların çocukları düzenleme kapsamından çıkarılmıştır.³¹¹¹ Ayrıca tasarının 1. maddesi, kanun tekniği açısından yukarıdaki düzenlemeyi kapsayacak şekilde ve tasarı ile getirilen düzenlemelerin 21. maddenin 2. fıkrasından sonra gelmek üzere eklendiklerini gösterecek şekilde redaksiyona tabi tutularak düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Tasarının başlığı, Kanunun bir maddesinde değişiklik yapıldığını gösterecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Tasarının komisyon tarafından kabul edilen 1. maddesi ve Terörle Mücadele Kanunun 21. maddesine yapılan ek ile ölenlerin çocuklarına yükseköğretimleri süresince Başbakanlıkça karşılıksız burs verileceği öngörülmüştür. Böylece karşılıksız bursların İçişleri Bakanlığı bütçesi yerine Başbakanlık bütçesi ile karşılanması yoluna gidilmiştir.³¹¹²

Tasarı ve teklif İçişleri Komisyonu tarafından birleştirilerek ve tasarı esas alınarak görüşüldükten sonra, 16.03.1993 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. Komisyonun 11.07.1995 tarihinde yaptığı 59. birleşimde tasarı ve teklif, Bakanlar Kurulunca 22.06.1993 tarihinde TBMM’ye, TBMM tarafından ise 23.06.1993 tarihinde komisyona gönderilen diğer bir tasarı (“Terörle Mücadele Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı”) ile İç tüzüğün 36. maddesi uyarınca birleştirilerek görüşülmüştür. Yapılan görüşmelerin ardından getirilen teklif ve tasarıların çok önemli bir ihtiyacı karşılamaya yönelik olduğu, şehit yakınlarının kimseye muhtaç olmadan yaşamlarının sağlanmasının gerektiği, ancak bütün yükün devlete yüklenmesinin doğru olmayacağı, özel sektörün de bunda sorumluluk alması gerektiği ve gerekirse yeni bir fon kurulması yoluna gidilmesi yönünde görüş ve öneriler dile getirilmiştir. Maddeler üzerinde yapılan görüşmelerin ardından hükümetin teklif ettiği metin çerçeve 1. maddesinde “Başbakanlıkça” ibaresinden sonra olmak üzere “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonundan” ibaresinin eklenmesine karar verilmiştir. Ayrıca çerçeve 1. maddenin, metne çerçeve 2. madde olarak eklenmesi suretiyle düzenleme yapılmıştır. Çerçeve 1. madde ile 3713 sayılı Kanunun 21. maddesinin ikinci fıkrasından sonra gelmek üzere ilave edilmesi öngörülen fıkralarla düzenlenen kısmın Çerçeve 3. maddeye bağlı Ek Madde olarak metne ilave edilmesi kararlaştırılmıştır. Yürürlük ve yürütmeye ilişkin 2. ve 3. maddeler ise 4. ve 5. maddeler olarak aynen kabul edilmiştir. Yapılan görüşmelerin ardında komisyon 12.07.1995 tarihinde 875 Sıra Sayılı Kanun Tasarısını TBMM’ye göndermiştir.³¹¹³

³¹¹¹ A.k., s. 6.

³¹¹² A.k., s. 6.

³¹¹³ A.k., s. 6.

Genel Kurulun 13.11.1995 tarihli 30. Birleşiminde tasarı üzerindeki görüşmelere başlanmıştır. ANAP Grubu adına söz alan Yücel Seçkiner (Ankara), konuşmasında tasarının iki yıl önce gündeme geldiğini hatırlatmış ancak bu zamana kadar neden Meclise getirilmediğinin kendileri açısından oldukça manidar olduğunu söylemiş ve bunun bir seçim rüşveti olup olmadığını konusunda şüphe uyandırdığına dikkat çekmiştir. Seçkiner, tasarının yanlış hazırlandığını belirterek, subay ve astsubayların tasarı içinde yer almamasını eleştirmiştir.³¹¹⁴ RP Grubu adına tasarı üzerinde söz alan Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş), da tasarının bu kadar geç gündeme gelmesinin oldukça üzüntü verici olduğunu belirtmiş, tasarının bazı maddelerinin aceleyle getirildiğini ancak grup olarak tasarı hakkında olumlu kanaate sahip olduklarını ifade etmiştir.³¹¹⁵ DYP Grubu adına söz alan Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ise tasarının iki yıl önceki tasarı değil aksine 1995 yılında dağıtılmış bir tasarı olduğunu belirterek bunun şehit ailelerine oldukça faydalı olacağını savunmuştur. CHP Grubu adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne) ise konuşmasında kanun tasarısının bir “seçim rüşveti” gibi lanse edilmesinin oldukça üzüntü verici olduğunu dile getirerek, ülkenin savunulması için canlarını feda eden tüm şehitlerin yakınlarının sosyal güvencelerini sağlamak için hazırlanan tasarının gerekli olduğunu vurgulamıştır.³¹¹⁶

Gruplar adına konuşmaların ardından tasarı üzerinde şahsi görüşleri belirtmek üzere Gürhan Çelebican (İstanbul) ve Salih Kapusuz (Kayseri) söz almış ve her ikisi de tasarı üzerinde olumlu kanaate sahip olduklarını dile getirmişlerdir. Tasarı üzerinde yapılan genel görüşmelerin ardından şehit olanların çocuklarına yüksek öğrenimleri süresince karşılıksız burs verilmesine ilişkin düzenlemenin yapıldığı 1. maddenin görüşülmesine geçilmiştir. Madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul) konuşmasında, yapılan bu düzenlemenin ile şehit yakınlarının ve özellikle çocuklarının gelecek yaşamlarını garanti altına alabilmeleri için oldukça önemli olduğunu belirtmiştir.³¹¹⁷ RP Grubu adına söz alan Fettullah Erbaş (Van) ise yapılan düzenlemenin oldukça faydalı olduğunu ancak özellikle bu yardımın sadece şehit yakınları için değil, bölgede terör eylemlerinden dolayı mağdur olmuş diğer çocukların da eğitimlerine de yönelik olarak genişletilmesi gerektiğini belirtmiş ve bu konuda bir önergelerin olduğunu açıklamıştır.³¹¹⁸

³¹¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim: 30, (13.11.1995), s. 187.

³¹¹⁵ *A.k.*, s. 188.

³¹¹⁶ *A.k.*, s. 189.

³¹¹⁷ *A.k.*, s. 193.

³¹¹⁸ *A.k.*, s. 194.

Erbaş'ın konuşmasının ardından ANAP Grubu adına söz alana Engin Güner (İstanbul), tasarının ortaya çıkaracağı faydayı grup olarak anladıklarını ve bu bakımdan madde üzerinde fazla itirazları olmadığını belirtmiş, ancak bu kapsamın sadece üniversite öğrenimi değil bunun yanı sıra mastır ve doktora öğrenimlerine de genişletilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Güner, ayrıca, şehit çocuklarına yapılacak yardımın ortaöğretimi de kapsamı gerektiğini vurgulamıştır.³¹¹⁹ Güner'in ardından şahsı adına söz alan Ali Günaydın (Konya), öncelikle tasarının faydası üzerinde durmuş ancak yapılan değişikliğin şehit ailelerinin durumlarında herhangi bir iyileştirmenin ortaya çıkarmayacağını savunmuştur. Bunun için öncelikle yapılması gereken şeyin, şehit düşen er ya da subayın ailesine bağlanacak emekli maaşın, şehit düştüğü andaki memuriyet derecesi üzerinden değil de normal şartlarda hangi basamaktan emekli olacaksa o derece üzerinden yapılmasını önermiştir.³¹²⁰

1. madde üzerinden yapılan müzakerelerin tamamlanmasının ardından madde ile ilgili önergelere geçilmiştir. İlk önerge Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşları tarafından 1. maddenin (d) bendinin “şehit yakınlarının birinci derecedeki yakınlarının toplu taşıma araçlarından ücretsiz yararlanması” şeklinde değiştirilmesi teklif edilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından ise 1. maddenin (ı) bendinin başına gelmek üzere “terörle mücadeleden dolayı köyleri boşaltılan üniversite çağındaki öğrencilere ve” ibaresinin eklenmesi teklif edilmiştir. Üçüncü bir önerge ise Engin Güner (İstanbul) ve arkadaşları tarafından 1. maddenin (i) bendindeki “ölenlerin çocuklarına” kelimelerinden sonra gelmek üzere “ortaöğretim ve” eklenmesi için teklif verilmiştir. Önergelerin hiçbirisi kabul edilmemiştir.³¹²¹

Tasarının çerçeve 1. maddesi ile 12.04.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 21. maddesinin başlığının “Yardım” olarak değiştirilmesi ve bu maddeye birinci fıkranın (h) bendinden sonra gelmek üzere (i) bendi eklenmesi öngörülmüştür. Madde oylamaya sunularak kabul edilmiştir.³¹²²

Daha sonra tasarının 3713 sayılı Kanunun 22. maddesinde terör eylemlerinden dolayı zarar görenlere yardım yapılmasına ilişkin düzenleme getiren 2. maddesine geçilmiştir. Madde üzerinde CHP Grubu adına söz alan Algan Hacaloğlu (İstanbul), 2. madde ile yapılan düzenlemenin daha çok seçim yaklaşırken topluma karşı daha önce yapılan ayıpların giderilmesine yönelik olduğunu belirtmiş ve düzenlemenin aceleyle getirilmesini eleştirmiştir.³¹²³ Hacaloğlu'nun ardından RP Grubu adına söz alan Ahmet Cemil Tunç (Elazığ), 2. maddenin getirmiş olduğu düzenleme ile “ne yazık ki” terör eylemlerinden

³¹¹⁹ A.k., s. 194.

³¹²⁰ A.k., s. 194.

³¹²¹ A.k., s. 198.

³¹²² A.k., s. 204.

³¹²³ A.k., s. 208.

dolayı mağdur olmuş vatandaşların sıkıntılarının tam olarak giderilmediğini söylemiştir. Bu vatandaşların mağduriyetleri karşısında devletin onlara karşı yardımlarının oldukça sınırlı kaldığını belirterek, düzenlemenin daha açık ve net olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Tunç, yardım konusunun kesin çizgilerle, hatlarla belli olması gerektiğini ve kimin nasıl bir yardım alabileceğini çok rahatlıkla hesaplayabilen bir uygulamanın ortaya koyulması gerektiğini dile getirmiştir.³¹²⁴

ANAP Grubu adına 2. madde üzerinde söz alan Engin Güler (İstanbul), bu maddede yapılan düzenlemenin şehit düşenlerin çocuklarının bütün öğrenim hayatını kapsayacak bir yardım düzeni getirmemesini eleştirmiş ve devlet olarak bu düzenlemenin getirdiği mali yüke katlanamamanın büyük bir zafiyet olduğunu savunmuştur.³¹²⁵ Güler'in ardından şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), yapılan düzenlemeye karşı olmanın mümkün olmadığını ancak zamanlama açısından bakıldığında 4 yıldan beri hükümetin niye bu tasarıyı gündeme getirmediğini merak ettiğini belirterek, yapılan bu düzenlemenin "göstermelik ve zevahiri kurtarmak" amacıyla olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca yapılan düzenlemenin mali portesinin ortaya koyulmadan çıkarılması halinde Fakir Fukara Fonu'nun bunu karşılama noktasında yeterli olup olmayacağı konusunda endişelerinin olduğunu dile getirmiştir.³¹²⁶

2. maddeye ilişkin olarak 4 adet önerge verilmiştir. Verilen ilk önergede Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları 3713 sayılı Kanununun 22. maddesine "terör eylemlerinden sonra" ibaresinden sonra gelmek üzere "köyleri güvenlik nedeniyle boşaltılan" ibaresinin eklenmesi teklif edilmiştir. Engin Güner (İstanbul) ve arkadaşları tarafından verilen önergede ise aynı kanunun söz konusu maddesindeki birinci cümlesinden sonra gelmek üzere "bu fondan, ilk ve ortaöğretim çağındaki şehit çocuklarının öğrenim masrafları karşılanır" şeklinde bir cümle eklenmesi teklif edilmiştir. Fethullah Erbaş (Van) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise yaralananların tedavilerinin devlet tarafından yapılmasına ilişkin ek bir cümle getirilmesi teklif edilmiştir. Teklif edilen bir başka önerge de Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşları tarafından verilmiş ve 2. maddenin sonuna terör eylemlerinden dolayı zarar görenlerin ortaöğretimdeki çocuklarına "eğitim-öğretim yılı başında bir defaya mahsus olmak üzere" yardım yapılmasına ilişkin teklifte bulunulmuştur.³¹²⁷

Fethullah Erbaş ve arkadaşları tarafında verilen ilk önerge reddedilirken, Engin Güner ve arkadaşları tarafından verilen ve şehit çocuklarının ortaöğretim masraflarının karşılanmasına ilişkin teklif edilen düzenleme ve yine Fethullah Erbaş ve arkadaşları tarafında verilen terör "eylemlerinden dolayı zarar görenlerin tedavisi devlet tarafından karşılanır" teklifi, yapılan oylamalar sonucu kabul edilmiştir. Kabul edilen önergelerle birlikte 2. maddenin geneli üzerinde bir oylama yapılmış ve madde kabul edilmiştir.³¹²⁸

³¹²⁴ A.k., s. 208.

³¹²⁵ A.k., s. 209.

³¹²⁶ A.k., s. 218.

³¹²⁷ A.k., ss. 219–220.

³¹²⁸ A.k., s. 220.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununa “şehit olan veya çalışamayacak derecede malul olan kamu görevlileri ile er ve erbaşların varsa eşlerinin, yoksa çocuklarından birisinin, çocukları da yoksa kardeşlerinden birisinin veya malul olup da çalışabilir durumda olanların” kamu görevlerinde çalışma imkânlarına ilişkin düzenleme getiren ek 3. maddesi üzerindeki görüşmelere geçilmiştir.³¹²⁹ Madde üzerindeki görüşmeler sırasında ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruf (İstanbul), böyle bir yasa tasarısının Meclis huzuruna gelmesinden dolayı memnun olduklarını ancak zamanlama açısından tasarının geç kalmış bir değişiklik olduğunu söylemiştir. Ayrıca Maruf, yapılan düzenleme ile kurumsal düzeyde bir karışıklığın mevcut olduğunu ve bunun kurumlar arasında bir “döplikasyon”a sebep olabileceğini belirtmiştir. Yeni düzenlemenin bir sosyal hizmet olması sebebiyle daha çok Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Maruf, yapılan değişiklik ile malul olanların sadece maddi açıdan iyileştirmeye tâbi tutulduğunu ancak bu vatandaşlara devletin psikolojik olarak da destek sağlaması gerektiğini belirtmiştir.³¹³⁰

Maruf’un ardından RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), tasarının gündeme gelmesinden grup olarak memnun olduklarını ancak kanun değişikliğinin kapsamı konusunda büyük sıkıntılar olduğunu dile getirmiştir. Şehit ailelerin büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşayan vatandaşlar olduğunu ve herhangi bir düzenleme getirilse bile bunun ayrıntılarından habersiz olduklarını söyleyen Gül, bu bakımdan devlet görevlilerinin, özellikle illerde valiliklerin bunları kayıt altına alıp bizzat kendilerinin şehit ailelerine ulaşmasını istemiştir. Böylece bu ailelere kanundan doğan haklarını anlatmaları hatta gerekirse kendileri onların adına başvurması gerektiğini savunmuştur. Ancak yine de tasarıya Grup olarak destek verdiklerini ifade etmiştir.³¹³¹

Gül’ün konuşmasının ardından şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), öncelikle tasarının ortaya koyduğu düşünce bakımında olumlu olduğunu ancak hayata geçirilmesinin oldukça zor olduğunu belirtmiş ve kamu kurumlarının yüzde 2 oranında olan malul personel tahsisinin yerine vergi muafiyeti getirilerek düzenlemenin yeniden yapılmasını teklif etmiştir. Şahsı adına söz alan İlhan Kaya (İzmir) ise konuşmasında, Ayhan’ın teklifinin oldukça mantıklı olduğunu ve ancak tahsis edilecek oranın özel sektörde aynı kalmasını fakat kamu sektöründe binde 5 olan oranın yükseltilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bunun sebebi olarak da özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki şehit yakınlarının özel sektörde tahsis edilme olanağının oldukça az olduğunu göstermiş ve bu bakımdan devletin tutumunun önemli olduğunu belirtmiştir.³¹³² Ek 1. madde üzerinde yapılan görüşmelerin ardından yapılan oylama sonucunda madde Plan ve Bütçe Komisyonu’nun teklif ettiği şekliyle kabul edilmiştir.

³¹²⁹ A.k., s. 224.

³¹³⁰ A.k., s. 227.

³¹³¹ A.k., s. 228.

³¹³² A.k., s. 230.

Tasarının 3. maddesinin oylanmasının ardından yürürlüğe ilişkin 4. maddesi de kabul edilmiştir. Daha sonra, kanun hükümlerinin Bakanlar Kurulu tarafından yürütülmesine ilişkin 5. madde de oylanarak kabul edilmiştir. Tüm maddeler üzerindeki görüşmelerin ve oylamaların tamamlanmasının ardından ise tasarının tümü üzerinde oylama yapılmış ve tasarı kabul edilerek yasalaşmıştır.³¹³³

5.5.1.3. İller Bankası Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4132)

“İller Bankası Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/805),” Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından İller Bankasının sermayesinin artırılması amacıyla hazırlanmıştır. Tasarının gerekçesinde söz konusu artışla “banka yatırım programında yer alan ve çok yüksek meblağa mal olan proje ve tesislerin gerçekleştirilmesi ve bunun için Bankanın görevlerini daha iyi bir şekilde yerine getirebilmesi” gibi hususların hedeflendiği belirtilmiştir.³¹³⁴ Tasarı, 2.1.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk edilmiştir, yapılan görüşmelerden sonra Komisyon tasarıyı olduğu gibi kabul etmiştir.

Tasarı ve komisyon raporu 10.2.1995 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Tasarı, Genel Kurulun 13.11.1995 tarihli 30. Birleşiminde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), İller Bankası ve belediyelerin gelir kaynakları hakkında bilgi verdikten sonra, belediyelerdeki ekonomik krizlerin en önemli nedeninin belediye gelir giderlerinin “şeffaf” olarak kamuoyuna açıklanmaması olduğunu söylemiş ve bilgilerin halka açılarak resmi denetim organlarının harekete geçmesini talep etmiştir.³¹³⁵ Ayhan ayrıca, belediyelerin karşı karşıya olduğu sorunların temelinde “taşıyamayacakları kadar büyüklükteki projelerin” altına girmesinin, hükümetlerin ve bakanların “ellerinde bulundurdıkları bir takım fonları” adil ölçülerde kullanmamasının, gelir gider hesaplarında “şeffaflık” sağlanamamasının, geçici işçi kadrolarına partililik kapsamında çok fazla işçi alınmasının olduğunu dile getirmiştir.³¹³⁶

ANAP Grubu adına söz alan Cengiz Altınkaya (Aydın), koalisyon hükümetini eleştirerek, DYP-CHP koalisyonu döneminde “belediyelerin tüm yetkilerinin tırpanlandığını, Belediyelerin yetkilerinin birer birer ellerinden alınarak, Tarım Bakanlığına, Sağlık Bakanlığına ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığına dağıtıldığını belirtmiştir. Aynı şekilde “belediyelerin teknik hizmetini yapmakta, mali hizmetini yapmakta ve altyapı projelerini finanse etmekte” olan İller Bankasının da hükümetin partizan politikalarıyla “sefil hale” getirildiğine, kaynakların bu banka yerine partizan bir anlayışla belediyelere verildiğine işaret etmiştir.³¹³⁷

³¹³³ A.k., s. 232.

³¹³⁴ Sıra Sayısı: 776, “İller Bankası Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/805),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim: 30’un sonuna ekli, (13.11.1995), s. 1

³¹³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim: 30, (13.11.1995), s. 237.

³¹³⁶ A.k., ss. 236-238.

³¹³⁷ A.k., ss. 239-240.

Daha sonra şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), “2000’li yıllara giderken yüzde 80’lere yaklaşacak kentsel nüfusun ihtiyaçları” kapsamında gerekecek büyük projelerin hayata geçirilebilmesi için “bir finansman örgütü olarak, bir finansman kuruluşu olarak” “İller Bankasının yeni bir organizasyona kavuşturulması” gerektiğini ifade etmiştir. Maruflu ayrıca, İller Bankası aracılığıyla belediyelere nasıl dış kredi bulunabileceği noktasında da bilgi vermiştir:

*Dünya Bankası, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Yatırım Bankası gibi kaynaklar, İller Bankasının dış proje ihtiyaçlarını karşılayabilecek olan kuruluşlardır; ancak, bu kuruluşlara, hakikaten, somut ve elle tutulabilir - gelecekte israf değil, göz boyamak değil ama- halkın hizmetine hizmet katabilecek olan bazı projeleri yaptığımız takdirde, dış kredi imkânlarının da İller Bankası kanalıyla belediyelerimize aktarılması mümkün olabilir.*³¹³⁸

Maruflu’nun ardından söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), Refah Partili belediyelerin diğer belediyelerden daha iyi çalıştığını iddia etmiş, hükümeti belediyeler konusunda “kendi partililerine kaynak aktarmak” ve “muhalefet partilerini cezalandırmakla” itham etmiştir. Kapusuz, bu çerçevede siyasi iktidarların belediyelerin kaynaklarıyla “oynamamaları” gerektiğine işaret etmiştir.³¹³⁹ Tasarının tümü üzerine görüşmelerin tamamlanmasının ardından maddelerin oylamasına geçilmiş, birinci madde yapılan oylamanın ardından okunduğu şekilde kabul edilerek yasalaşmıştır. Nihat Matkap (Hatay) ve arkadaşlarının tasarıya Geçici Madde eklenmesine ilişkin önerisi de yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir. 2. ve 3. maddelerin de kabul edilmesiyle tasarı yasalaşmıştır. Bu tasarının yasalaşması ile İller Bankasının sermayesi On trilyon sekiz yüz milyar lira olarak belirlenmiş ve bu sermayenin Bakanlar Kurulu kararı ile üç misline kadar artırılabilceği kararlaştırılmıştır.

5.5.2. Seçim ve Siyasi Partilerle İlgili Düzenlemeler

5.5.2.1. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasî Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (4125)

Bu kanun teklifi, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ile Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanvekili Hatay Milletvekili Fuat Çay’ın; Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasî Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi; Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli’nin 22,4 1983 Tarihli ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu ile 10.6.1983 Tarihli ve 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ile Kahramanmaraş Milletvekili Hasan Dikici ve 32 Arkadaşının, Milletvekili

³¹³⁸ A.k., s. 241.

³¹³⁹ A.k., s. 241.

Seçiminin Erken Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi; Tunceli Milletvekili Kamer Genç ile Hakkâri Milletvekili Esat Canan'ın; 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 4 üncü Maddesinin 1 inci Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit ve 7 Arkadaşı'nın, Siyasî Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifleri'nin birleştirilmesinin bir sonucudur.³¹⁴⁰

Teklifin genel gerekçesinde “26 Temmuz 1995 tarihli ve 22355 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 4121 sayılı Kanun ile 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Dördüncü Bölümündeki siyasî haklar ve ödevlere ilişkin hükümler arasında yer alan, seçmen yaşının belirlenmesi, seçme ve seçilme hakları ve siyasî partilerle ilgili hükümlerde” değişiklik yapıldığı belirtilmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, “Anayasada yapılan bu değişikliklere uygulama kabiliyeti kazandırılabilmesi için 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanununun ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun ilgili maddelerinde değişiklik yapılması amacıyla” bu teklifin hazırlandığı belirtilmiştir. Genel gerekçede ayrıca, demokratik rejimlerde seçim kanunlarının anayasalar kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Seçim kanunlarının temel konusunun, “siyasî partilerin seçmen vatandaşlardan aldıkları oy sayılarına göre parlamentonun iktidar ve muhalefet kanadını oluşturacak sandalye dağılımının nasıl hesaplanacağını gösteren bir seçim sistemi getirmek” olduğunun altı çizilmiştir. İyi bir seçim sisteminin, “seçime katılan partilerden hangisinin hükümet kurmaya yeterli bir parlamento çoğunluğu kazandığını belirlemeye yönelik fayda ve istikrar ilkesi ile bu partilerin parlamentoda kazandıkları oy sayılarıyla orantılı olarak temsiliyi amaçlayan adalet ilkesinin ülke koşullarına uygun sentezine” dayanması gerekliliği de vurgulanmıştır. Seçim hukukunun bu anlayışla ve “Anayasanın 67 nci maddesinde, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanunun uygulanabilir tedbirleri belirleyeceği hükmü de dikkate alınarak” hazırlandığı ifade edilmiştir.³¹⁴¹ Bu anlamda somut olarak bu teklifle getirilen düzenlemelerle şunlar hedeflenmiştir:

³¹⁴⁰ Sıra Sayısı 886, “Doğruyol Partisi Grup Başkanvekilleri Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ile Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanvekili Hatay Milletvekili Fuat Çay'ın; Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasî Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi, Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli'nin; 22.4.1983 Tarihli ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu ile 10.6.1983 Tarihli ve 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ile Kahramanmaraş Milletvekili Hasan Dikici ve 32 Arkadaşının, Milletvekili Seçiminin Erken Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi, Tunceli Milletvekili Kamer Genç ile Hakkâri Milletvekili Esat Canan'ın; 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 4 üncü Maddesinin 1 inci Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi, Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit ve 7 Arkadaşının, Siyasî Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifleri ve Anayasa Komisyonu Raporları (2/1518, 2/1059, 2/1517, 2/1519, 2/1520),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama: Yılı 5, Cilt: 95, Birleşim: 15'in sonuna ekli (26.10.1995), s. 1.

³¹⁴¹ **A.k.**, ss. 1-2.

*Gerek XX nci dönem için yapılacak milletvekili seçiminde seçim için öngörülen seçim tarihinin kısa bir zaman dilimini kapsamı ve gerekse yurt dışında bulunan vatandaşların büyükelçilik, başkonsolosluk ve konsolosluklarda oy kullanmalarının bu kısa süre içinde fiilen olanaksız görülmesi nedeniyle, bu vatandaşlarımızın oylarını şu anda gümrük kapılarında kullanmaya devam etmelerinin sağlanması suretiyle Anayasanın öngördüğü tedbir alınmış olmaktadır. Bu şekilde kullanılan oylar, ülke barajının hesabına dahil edilecek ve ülke seçim çevresi milletvekilleri için esas alınacaktır.*³¹⁴²

23.10.1995 tarihinde Anayasa Komisyonuna gönderilen DYP Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ve Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar ile CHP Grup Başkanvekili Hatay Milletvekili Fuat Çay tarafından Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/1518), Danışma Kurulunun 24.10.1995 tarih ve 8 sayılı tavsiye kararı uyarınca, Komisyonunun aynı tarihli toplantısında gündemine alınmıştır. Bu toplantıda, 2/1059, 2/1517; 2/1519 ve 2/1520 sayılı tekliflerin de gündeme alınarak, 2/1518 sayılı teklifle birlikte bir Alt Komisyonunda görüşülmesi kabul edilmiştir.³¹⁴³

Anayasa Komisyonu, 25–26.10.1995 tarihli toplantılarında Alt Komisyonun düzenlediği metni inceleyerek teklifle ilgili raporunu hazırlamıştır. Komisyon teklif üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerin en önemlileri 4. maddeye, özel radyo ve televizyonların propaganda yayınlarını düzenleyen bir fıkranın eklenmesi, 5. maddeye, adaylara propaganda sırasında hediye ve eşantıyon dağıtma yasağını getiren bir fıkranın eklenmesi, 8. maddeye, ülke seçim çevresi milletvekillerinin illerle nasıl ilişkilendirileceklerini belirleyen düzenlemenin ilavesidir. Ayrıca, 20. Dönem Milletvekili Genel Seçimine hukukî veya fiilî mazeretleri olmaksızın katılmayanlara uygulanacak para cezasını düzenleyen bir madde, 22. madde olarak teklif metnine eklenmiştir. Komisyon raporuna üyelerden M. Vehbi Dinçerler (Ankara) muhalefet şerhi koymuştur. Komisyon teklifi ve raporu 26.10.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına göndermiştir.³¹⁴⁴

Teklif, Genel Kurulun 26.10.1995 tarihli 15. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Teklifin tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane), yaklaşan genel seçim sebebiyle bu düzenlemenin yapıldığını ve tek maksadının “Anavatan Partisine nasıl zarar veririz?” arayışı olduğunu savunmuştur. Ancak yine de düzenlemeyi destekleyeceklerini belirten Sungurlu, bu kanunda iki tane hususu amaçladıklarını bunların “Temsilde adalet, yönetimde istikrar” olduğunu ancak bu hususların kanunda hangi ölçüde yerine getirildiğinin sorgulanması gerektiğini ifade etmiştir. Teklifle yurtdışındaki vatandaşlara oy kullanma hakkı getirildiğini ancak bu hususun alt yapısının düzenlenmediğini, kendilerinin daha önce yaptıkları uyarılara dikkat edilmediğini söylemiştir.³¹⁴⁵

³¹⁴² A.k., s. 2.

³¹⁴³ A.k., s. 11.

³¹⁴⁴ A.k., ss. 11-12.

³¹⁴⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 15 (26.10.1995), ss. 9-11.

RP Grubu adına söz alan Şevket Kazan (Kocaeli), konuşmasına 24 Aralık'ta yapılacak seçimlerin hayırlı olması dileği ile başlamıştır. Kazan, önceki seçim kanunlarının ve seçim sistemlerinin Türk siyasi hayatına etkilerini anlatmış, 1983 yılından sonraki yıllarda, seçim kanunlarının sık sık değişiklikler yapıldığını hatırlatmıştır. Yapılan değişikliklerle, temsilde adalet ilkesinin, yönetimde istikrara feda edildiğini dolayısıyla, ülkede genel seçimlerde yüzde 35 oy alan bir siyasî partinin ya da yüzde 27 oy alan bir siyasi partinin dahi tek başına iktidar olabilme imkânı ulaştığını belirtmiştir. “Yönetimde istikrar olsun diye, tek parti iktidarda kalsın diye öngörülen bu sistemler, daha doğrusu başvuru olan bu yollar, maalesef, memleketimizde huzur bakımından, saadet bakımından, refah bakımından, ne yazık ki istikrar getirememiştir” açıklamasını yapan Kazan, bu sistemlerin “koltuklarda istikrar” getirdiğine dikkat çekmiştir.³¹⁴⁶ Konuşmasını temsilde adalet ve yönetimde istikrar unsuru üzerine yoğunlaştırmıştır:

İşte, bu günleri yaşadık ve bu olayları teneffüs ettikten sonra, 1982 Anayasasını geçen yıl değiştirirken, Anayasanın seçimlerle ilgili olan maddesine iki ilke getirip koyalım dedik. Bu ilkelerden bir tanesi, temsilde adalet ilkesi, bir diğeri de yönetimde istikrar ilkesiydi. Bu konuda Anayasaya koymuş olduğumuz hüküm, bu husus, komisyonlarda ve Genel Kurulda görüşülürken, bizim tarafımızdan ve bizim açımızdan itiraza uğramıştır. Biz demiştik ki; temsilde adalet ilkesi gerçek anlamda bir ilkedir ve bu, Parlamentonun oluşumuyla doğrudan doğruya ilgilidir. Yani, bir parti ne oranda oy alırsa, Parlamentoda o oranda temsil edilsin. Parlamentonun yapılanması bakımından, elbette buna dikkat edilmelidir, buna itina edilmelidir; ama “yönetimde istikrar ilkesi” denildiği zaman, bunun seçimlerle bir alakası yoktur. Bu, doğrudan doğruya, icra organının, yani hükümetin oluşumuyla ilgili bir husustur. Mademki, bu, hükümetin oluşumuyla ilgili bir husustur; yine, şu Parlamentoda yüzde 30'la yer alan bir partinin, iktidar olabilmesine, hükümet kurabilmesine; şu Anayasada, yürütme organıyla ilgili maddelerden herhangi birisinde değişiklik yapmak suretiyle imkân verebiliriz, tıpkı Plan ve Bütçe Komisyonunda olduğu gibi.³¹⁴⁷

Temsilde adalet ilkesinde büyük aksaklıklar olduğunu belirten Kazan, bu hususta büyük bir aksaklığın bulunduğunu bunlardan bir tanesinin Türkiye’de nüfus sayımının on senede bir yapılması ile alakası olduğunu söylemiştir. Türkiye’de göç hareketinin hızlı olduğunu dolayısıyla, bu kadar uzun aralıkla sayım yapılmasının illerin milletvekilleri sayısını etkileme açısından büyük farklılıklar gösterdiğine işaret etmiştir. Sonuçta, Türkiye’de, her ilde oy kullanan vatandaşların oylarının eşit olmadığı, Hakkâri’de 15 bin oya 1 milletvekili çıkarken, İstanbul’da, 100 bin oya, 120 bin oya 1 milletvekili çıktığının da altını çizmiştir. Bu alanlarda ne kadar düzenleme yapılsa da bir türlü temsilde adalet ilkesinin sağlanamadığını sözlerine eklemiştir. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarla

³¹⁴⁶ A.k., s. 11.

³¹⁴⁷ A.k., s. 12.

ilgili yapılan düzenlemenin yeterince hazırlanılmadan çıkarıldığını ve söz konusu insanların kendi yaşadıkları yerde oy kullanamayacaklarını söyleyen Kazan, birçok devletin kendi egemenlik alanlarından dolayı önceden anlaşma olmadan bu hakkı vermeyeceklerini ileri sürmüştür. Bu konuda daha önceden iktidarın uyarıldığını belirten Kazan, konuşmasını şu cümlelerle tamamlamıştır:

*... bu seçim kanunu teklifi öyle bir seçim kanunu teklifi ki, buna ihale şartnamesi demek daha güzel olur; çünkü 23 maddelik bu teklif “Cumhuriyet Halk Partisine nasıl seçim kazandırabiliriz”in teklifidir, başka bir şey değildir “kaç tane daha fazla milletvekili sağlayabiliriz”in teklifidir, başka bir şey değildir.*³¹⁴⁸

DYP Grubu adına söz alan Osman Seyfi (Nevşehir), bazı Grup sözcülerinin görüşülmekte olan Seçim Kanunu Teklifinin, bazı partilerin aleyhine, bazı partilerin de lehine bir düzenleme getirdiği iddiasında bulunduklarına işaret etmiştir. Seyfi, “şimdiye kadarki getirilen seçim kanunları içerisinde, herhangi bir partiyi hedef almadan, herhangi bir partinin aleyhine veyahut da lehine hükümler konulması düşünülmenden getirilen tek seçim” kanunu teklifinin görüşülmekte olan kanun teklifi olduğunu savunmuştur. Anayasanın, son değişiklikle yeni bir prensip getirdiğini, bu prensibin “temsilde adalet, yönetimde istikrar unsurunun gözetilmesi” olduğunu ve görüşülmekte olan teklifin de gerek adalet gerekse yönetimde istikrar ilkeleri gözetilerek hazırlanmış bir teklif olduğunu belirtmiştir. Getirilen teklifle, hem adaletle -nispî temsile- hem de kısmen istikrara önem veren karma bir sistem getirildiğini belirten Seyfi gerekçesini şu şekilde izah etmiştir:

Türkiye genelinde, ülke barajı yüzde 10’da tutulmuştur, bundan önceki seçim kanunlarında da zaten aynı baraj vardı. İl barajları yüzde 25’ten başlayıp yüzde 6’ya kadar indirilmiştir. 2, 3 ve 4 milletvekilliğinde, il barajları, çevre barajları yüzde 25’tir; 5 milletvekilliğinde yüzde 20, 6 milletvekilliğinde yüzde 18, ilânhaye, milletvekili sayısı arttığı oranda, çevre barajları da düşmektedir ki, yüzde 6’ya kadar inmektedir. Bu, kanun teklifinin, nispi temsile ve adaletle ağırlık verdiğinin bir ifadesidir.

*İkinci bir durum: Şimdiye kadar mevzuatımızda olmayan, ülke genelinden seçilecek 100 milletvekilliği vardır. Burada da tam bir nispi temsil uygulanmaktadır. Bu bakımdan, bu seçim kanunu teklifi adaletlidir; adaletsizdir denirken, Anayasadaki hüküm nazarı itibara alındığı ve o hükme göre değerlendirildiği takdirde, Anayasadaki hükmün gereğinin yerine getirildiğini, bu teklifte açık bir şekilde görmekteyiz.*³¹⁴⁹

Meclisin içerisinde istikrarlı bir hükümetin çıkmasının mümkün gözükmediği için seçimin zaruret halini aldığını belirten Seyfi, zaruretin görülmesinden itibaren Grup Başkanvekilleriyle birlikte, 150 imzalı bir teklifi, Meclisin huzuruna getirdiklerini ve bu teklifin aynı yönde diğer partilerin verdiği tekliflerle birleştirilerek görüşüldüğünü ifade etmiştir. Teklif ile ilgili yapılan eleştirilere de şu şekilde cevap vermiştir:

³¹⁴⁸ A.k., ss. 12-14.

³¹⁴⁹ A.k., s. 16.

Yurtdışında bulunan vatandaşlarımızın oy kullanma meselesi, Komisyonu ve bizleri ziyadesiyle meşgul etti; ama bilhassa, vatandaşlarımızın kalabalık bulunduğu Batı Almanya’da, bir seçim yaptırılmayacağı cevabı en büyük zorluklardan birisini teşkil etti. Bundan ayrı olarak, Almanya’da yapılacak seçimlerde yargı denetiminin olmayışı, demokratik bir sistemin genel esaslarından olan hür seçimin, Almanya’daki yetkililerin verdikleri “seçim güvenliğini biz temin edemeyiz” cevabı karşısında; artı, Türkiye’deki vatandaşlarımızın bir oyla, hem seçim çevresi milletvekillerini seçmek hem de Türkiye genelinden seçilecek 100 milletvekili gibi, oylarının iki neticesi varken, yurtdışındaki vatandaşlarımızın, sadece, ülke genelindeki bir milletvekilini seçmek gibi oylarının tek cephesinin olması, tek neticesinin olması, bizim kuşularımıza neden oldu. Zira, oylarda eşitlik ilkesi -aynı oyun aynı etkinlikte olması- demokrasinin temel kurallarından biridir. İşte, bunları düzenlemiş olsaydık, böyle bir sakat düzenleme, belki, Anayasaya aykırı olacaktı.

*Bu bakımdan, bu seçimlere münhasır kalmak şartıyla, sadece, bu seçimlerde olmak üzere ilerideki seçimlerde tedbirler alınabilir- yurtdışındaki vatandaşlarımızın, yine, eskiden olduğu gibi, sınır kapılarında, gümrük kapılarında oy kullanmaları ve bu oyların, Türkiye genelinde, gerek iller gerekse ülke çapındaki milletvekillerinin seçiminde esas alınması prensibi kabul edildi. Bu bakımdan, bunda bir art niyet aramak, bunda bir parti menfaati aramak, bunda bir kötü niyet aramak ve bu şekilde bazı iddialarda bulunmak, gerçeğe tamamen ters olan hususlardır.*³¹⁵⁰

CHP Grubu adına söz alan Coşkun Gökalt (Kırşehir), seçime niçin gidildiği ve hangi şartların zorladığı ile ilgili düşüncelerini dile getirdikten sonra yapılan düzenlemeyi savunmuş ve mevcut teklifin, seçim kanununda şimdiye kadar yapılan değişiklikler içerisinde en demokratik olan değişikliği yaptığını ileri sürmüştür. Bundan önceki değişikliklerle, yüzde 35 oy almış bir partinin, Parlamentoda, yüzde 65–67 oranında temsil kabiliyetiyle Türk toplumunu temsil ettiğini hatırlatan Gökalt, bundan dolayı bütün partilerin bu yeni düzenlemede anlaştığını ve hemfikir olduğunu ifade etmiştir. Basit, sade bir sistem olan d’Hondt sisteminin tekrar uygulanmasıyla, mevcut adaletsizliklerin, sakıncaların giderildiğini, temsilde adaletin ve yönetimde istikrarın getirildiğini söylemiştir. Gökalt, “ülke yönetimine istikrarı sağlayacağım diye temsildeki adaleti saf dışı bırakırsan, bunda hakkaniyet olmaz, ölçü olmaz” değerlendirmesini yaparak konuşmasını tamamlamıştır.³¹⁵¹

Şahsı adına söz alan Bülent Ecevit (Zonguldak), seçime gidilmesini erken değil acele bir seçim olarak değerlendirmiş ve hem düzenlemeye hem de erken seçime karşı olduklarını bunu da kendi partilerinin zararına olsa bile Türkiye’nin yararı için yaptıklarını belirtmiştir. Seçim barajının yüzde 10 olmasını eleştiren Ecevit, batılı ülkelerden örnekler aktararak seçim barajının düşürülmesi gerektiğinin altını çizmiş ve getirilen seçim barajlarıyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

³¹⁵⁰ A.k., s. 16.

³¹⁵¹ A.k., ss. 17-18.

İl veya bölge barajlarını yüksek tutmak, küçük partileri, büyük partilerle ittifak arayışlarına yöneltmektedir ve sağlıklı, demokrasilerde normal olmayan ittifaklar ortaya çıkmaktadır. Küçükli büyüklü partilerin, seçim ittifakı yapan partilerin, gerçek güçleri anlaşılamamaktadır. Bir küçük parti, küçüklüğünü gizleyebilmektedir; onunla işbirliği yapan büyük sayılabilecek bir parti ise, o küçük partinin oylarını da kendi oyları gibi görüp kendisini gerçekte olduğundan daha yüksek, daha güçlü bir parti gibi göstermektedir... Eğer, barajlar yüksek tutulmaya devam ederse, bunun bir tehlikesi de, siyasetin ve muhalefetin ağırlığının, Parlamento dışına kaymasıdır. Buna gerekçe olarak, öteden beri, yönetimde istikrar arayışı ileri sürülür; fakat bizde, siyasî çevreler ve bazı yorumcular, yönetimde istikrarı yanlış yerde arıyorlar, hükümette arıyorlar; oysa -adı üstünde- istikrarın, hükümette değil, yönetimde; yani, devlet yönetiminde, kamu yönetiminde aranması gerekir.³¹⁵²

Herhangi bir yasayla şu aşamada yapılabilecek erken ya da acele seçimin sakıncaları bulunduğuna değinen Ecevit, 5 yıldan beri nüfus sayımı yapılmadığını bu yüzden, seçmen kütüklerinin gerçekleri yansıtamaz duruma geldiğini ifade etmiştir. İktidar kanadının savunduğu bu olumsuzluğun, listelerin askıda olduğu süreçte giderilecek denilmesinin de gerçekleri yansıtmadığını vurgulamıştır. Ecevit, büyük emeklerle yaz başında bazı anayasa değişikliklerinin gerçekleştirildiğini ve bu Anayasa değişikliklerinin büyük çoğunluğunun seçme ve seçilme hakkıyla ilgili olduğunu belirtmiş ve bunlardan hiçbirini hayata geçirilmediğine işaret etmiştir. Bu değişiklikleri hayata geçirmek için çıkarılması gereken yasalardan, yasal düzenlemelerden hiçbirinin yerine getirilemediğini söylemiştir. Yurtdışındaki vatandaşlara Türkiye’deki seçimlerde oy kullanma hakkının, Anayasada yapılan değişikliklerle tanınmış olduğu hâlde, ortaya birtakım başka engeller konularak yurtdışındaki yurttaşların bu hakkı kullanmalarının fiilen engellenmiş olduğunun da altını çizmiştir. Ecevit, bunun mazeretinin olmayacağını çünkü, Anayasa değişikliklerinden bu yana üç ay geçtiğini vurgulamış ve “eğer, istenseydi, yurt dışındaki yurttaşların, Türkiye’deki seçimler için oy kullanabilmeleri sağlanırdı” açıklamasını yapmıştır. Ecevit’e göre, bu koşullar altında, acele seçim, yalnız Anayasaya ve adalet ve eşitlik ilkelerine aykırı değil, aynı zamanda, “karakış dolayısıyla doğaya da aykırı” olacaktır. DSP’nin bu konuda, her türlü eleştiriyi göze alarak, gerçekleri ortaya koymakta hiçbir tereddüdü olmadığını ifade etmiştir. Erken seçime karşı olduğunu net bir şekilde vurgulayan Ecevit, söz konusu sürece nasıl geldiğini de şu şekilde özetlemiştir:

Değerli arkadaşlarım, başbakanların geniş yetkileri vardır; ama, başbakanların bir meclise seçim tarihi dayatma yetkisi ve hakkı yoktur. (DSP sıralarından alkışlar) Nasıl bu sürece girdik; bir Başbakan buraya çıktı, hepimizin gözü önünde, bir mertlik namertlik atmosferi içerisinde, bir hodri meydan atmosferi içerisinde, Meclisi ve Türkiye’yi peşine taktı, sürüklüyor. Oysa

³¹⁵² A.k., s. 19.

*bu konuda yetki, Büyük Millet Meclisindir. Büyük Millet Meclisindeki bütün partilerin bir araya gelip, erken seçimin hangi koşullarda ve hangi tarihte yapılması gerektiğini saptamaları gerekirdi. Ben, oy vermekten kıvanç duymuş olduğumuz Büyük Millet Meclisinin yeni Başkanına da bu görevi hatırlattım. “Bu görev size düşer. Lütfen, Mecliste temsil edilen bütün partilerin başkanlarını toplayınız; seçim sistemi, en azından erken seçim tarihi konusundaki kararı hep birlikte verelim” dedim; ama maalesef, bir sonuç alamadım.*³¹⁵³

Teklifin tümü ile ilgili son olarak şahsı adına söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş) konuşmasına, “bugün, yapılmak istenen seçim, seçim olmayıp, millet iradesini gasptan başka bir şey değildir” değerlendirmesiyle başlamıştır. Ardından “millete güvenmeyen, millete gidemeyen, milletin büyük bir çoğunluğuna oy hakkı tanımayan bir seçim kanunu teklifiyle karşı karşıya” olunduğunu belirtmiş, bunun hem yasal engellerle sağlandığını hem de coğrafi imkânsızlıklar ve kış şartlarıyla sağlandığını savunmuştur. Yeni getirilecek olan seçim barajı ile ilgili Esat Bütün şu eleştirilerde bulunmuştur:

Bakınız, bir taraftan, Türkiye genelinde yüzde 10 baraj koyuyoruz; ama bir taraftan da, milletvekili sayısı 18’i veya 36’yı bulan illerde, bu baraj yüzde 6’ya düşüyor. Bir taraftan, ülke genelinde, yüzde 10 barajı geçemeyene seçilme hakkı tanımıyorsunuz; ama İstanbul gibi, Adana gibi, Ankara gibi illerde, sayıları 18’i geçen milletvekillerinde, bu, yüzde 6’ya düşüyor; burada, bu neticeye, kesinlikle millet güven duymaz, saygı da duymaz.

*Değerli milletvekilleri, diğer önemli bir husus: Öyle illerimiz vardır ki, buralarda, ülke genel barajını geçemeyen herhangi bir partimiz, belki yüzde 50 oy alacak, belki yüzde 40 oy alacak, bir parti de yüzde 10 oy alacak; ama milletin yüzde 50’sinin verdiği oy boşa kalacak; hiç benimsemediği, mesela, Sivas’ta, Kahramanmaraş’ta oy vermediği partinin adayları milletvekili olacaklar. Bunu kazanan milletvekilleri, nasıl bunu içlerine sindirecekler, halk, bunu nasıl içine sindirecek. Kamuoyunun, milletin vicdanına sesleniyorum: Eğer, istikrar arıyorsanız, istikrarı adalette arayınız; adalet olmayan hiçbir yerde istikrar olmaz ve bugüne kadar da olmamıştır. Kim bir kuyu kazmışsa, neticesinde o kuyuya düşer. Bunun böyle bilinmesinde yarar vardır.*³¹⁵⁴

Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşının seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahip olduğu hükmünü düzenleyen 1. madde ile ilgili şahısları adına Esat Bütün (Kahramanmaraş) ve İbrahim Kumaş (Tokat) söz almıştır. Konuşmaları genelde teklifin tümü üzerindeki müzakerelerde belirtilen hususlarla ilgili olmuştur. Madde üzerinde muhalefet milletvekilleri tarafından verilen 4 farklı değişiklik önergesi kabul edilmemiştir.³¹⁵⁵

³¹⁵³ A.k., s. 21.

³¹⁵⁴ A.k., s. 22.

³¹⁵⁵ A.k., ss. 24-29.

2. madde ile ilgili RP Grubu adına Salih Kapusuz (Kayseri) söz almıştır. Özellikle oy kullanamayacakları sıralayan bir madde olarak 2. maddenin olumlu olduğunu belirten Kapusuz, “Önceki haliyle, ceza ve infaz kurumlarındaki hükümlüler oy kullanmadığı gibi, bir de tutuklular oy kullanamıyordu, bu yeni düzenlemeyle, suçu tespit edilmemiş, tutuklu konumda bulunanların vicdanî kanaatlerini ifade edebilmeleri, en uygun şekliyle oylarını kullanabilmeleri sağlanmış bu da isabetli bir karardır” açıklamasını yapmıştır.³¹⁵⁶ Madde üzerinde şahıs adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) ise tutuklulara oy kullanma hakkı tanınırken yüzde 10 barajı konularak bazı insanların oylarının heba olmasının çelişki oluşturduğuna değinmiş ve teklife destek verdiği için Refah Partisi’ni eleştirmiştir. Madde ile ilgili muhalefet milletvekilleri tarafından verilen önergeler kabul edilmemiştir.³¹⁵⁷

“Bu Kanunun uygulanmasında herkes, nüfus kütüğünde yazılı bulunan doğduğu ay ve güne göre işleme tâbi tutulur. Ancak, o yıl seçim yapılması durumunda seçmen listeleri hazırlanırken on sekiz yaşın doldurulmuş olmasının hesabında seçim günü (o gün dahil) esas alınır” hükmünü düzenleyen 3. madde ile ilgili grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır.³¹⁵⁸ Siyasi partilerin televizyon konuşmalarının sürelerini düzenleyen ve hangi mecraları kullanacaklarını ele alan 4. madde ile ilgili RP Grubu adına Lütfü Esengün (Erzurum), ANAP Grubu adına Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane), şahısları adına Recep Kırış (Kahramanmaraş) ve Muharrem Şemsek (Çorum) söz almıştır. Lütfü Esengün konuşmasında, yapılan düzenleme ile iktidar partisine ve onun ortağına televizyonda seçim propagandası ile ilgili ayrıcalık getirdiğini belirtmiş ardından da yerel televizyonlarda siyasi propagandanın serbest bırakılması gerektiği üzerinde durmuştur. Mahmut Oltan Sungurlu da devlet televizyonunun naklen yayın yapabilmesine yönelik getirilen düzenleme ile muhalefetin aleyhine dönük sürecin derinleşmesine yol açıldığını ve iktidara ayrıcalık tanındığını savunmuştur. Şahsı adına söz alan Recep Kırış (Kahramanmaraş), seçimin bir yarış olduğuna işaret etmiş ve herkese eşit hak verilmesinin önemine değinmiştir. Yine şahsı adına söz alan Muharrem Şimşek (Çorum), ise teklifin Anayasaya aykırı olduğu hususunu dile getirmiştir. Madde üzerinde muhalefet kanadının vermiş olduğu muhtelif önergeler reddedilirken, Hasan Korkmazcan (Denizli) ve arkadaşlarının, yerel televizyon ve radyolarda seçim yayınlarının nasıl yapılacağına ilişkin olarak vermiş oldukları önerge kabul edilmiştir.³¹⁵⁹

Seçimlerde tanıtma faaliyetlerini, kamuoyu yoklamalarını ve hediye dağıtımını yasaklayan 5. madde ile ilgili, RP Grubu adına Bahaddin Elçi (Bayburt) söz alarak madde de ifadesini bulan düzenlemenin lehine konuşma yapmıştır. İbrahim Kumaş (Tokat), hediye dağıtma işinin adının bile yanlış koyulduğunu aslında rüşvet olarak adlandırılması gerektiğini belirterek seçim dönemlerinde oy için dağıtılan rüşvetlerle ve sonuçları ile ilgili çarpıcı bir örnek vermiştir:

³¹⁵⁶ A.k., ss. 29-30.

³¹⁵⁷ A.k., ss. 30-35.

³¹⁵⁸ A.k., ss. 35-36.

³¹⁵⁹ A.k., ss. 38-44.

*Ben, size, yakın bir tarihten örnek vereyim: 27 Mart belediye seçimlerinden sonra Tokat'ın bir beldesine gittim. Vatandaşlar bana dediler ki "40 tane geçersiz oy çıktı" Peki, bu 40 oy nasıl geçersiz çıktı; vatandaşlar 3 partiye de oy kullanmışlar. Tabii, hediye veriyorlar; hediyeyi verirken, vatandaşa yemin ettiriyorlar; vatandaş da "vallahi de billahi de senin partine oy vereceğim" diye yemin ediyor. Vatandaş, 3 partiden de hediyesini alıyor, 3'üne de mühür basıyor ve yemini yerine geliyor.*³¹⁶⁰

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), seçim kanunlarının, anayasa gibi, bir milletin temel kanunlarından ve en mühim kanunlarından biri ve millet iradesinin ve güveninin idareye yansıdığı ve idarenin denetlendiği en geniş platform olduğunu söylemiştir. Ancak, Türkiye'de, siyasî ahlak oturmadiğı için, her seçimde bir seçim kanununun çıktığını ve 1980'den sonra, bu durumun âdet haline geldiğini ifade etmiştir. Ayhan sözlerini, tasarının eksikliğine dikkat çekerek şu şekilde tamamlamıştır:

*... bir seçim kanunu, rahat zamanda, tartışılarak, eksiğiyle ve hatasıyla müzakere edilerek olgunlaştırılır ve yapılır. Şimdi biz, alelacele, hemen aralık ayında seçime gitmek için, zarurî olan birtakım değişiklikleri de yapmak gerektiği için, bu seçimle ilgili kanun teklifini müzakere ediyoruz. Öyle görünüyor ki, önümüzdeki dönemde, seçim kanunları üzerinde, yine, uzun uzun tartışılacak ve değişiklik ihtiyaçları ortaya çıkacaktır.*³¹⁶¹

Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde kurulan sandıklarda uygulanacak esasları düzenleyen hükmü içeren 6. madde ile ilgili ve "Ülke seçim çevresi milletvekilliği adaylıklarına itirazlar doğrudan Yüksek Seçim Kuruluna yapılır ve bu konuda Yüksek Seçim Kurulunca verilecek kararlar kesindir" hükmünü düzenleyen 7. madde ile ilgili şahsı adına İbrahim Kumaş söz almıştır.³¹⁶²

450 olan milletvekili sayısını 550'ye çıkaran ve bu 550 milletvekilinin 100 tanesini Türkiye milletvekili olarak düzenleyen 8. madde ile ilgili şahsı adına Ahmet Özdemir (Tokat) söz almıştır. Özdemir, düzenleme ile ilgili siyasî partilerin, bu 100 milletvekilini adaletli bir şekilde dağıtmak yerine, "güçlü olanı daha güçlü, zayıf olanı, Mecliste Grubu bulunmayan siyasî partileri ise daha zayıf düşürme noktasından" hareket ettiklerini savunmuştur.³¹⁶³ Muharrem Şemsek (Çorum) ise maddenin, bazı değişikliklerin yapılması halinde olumlu olacağını belirterek gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:

Siyasî partilerin merkez organları, ülke seçim çevresinden çıkaracak oldukları milletvekillerini, çeşitli illere, şu ilin milletvekilidir diye seçimden sonra tayin edecekler; yani, herhangi bir (A) ili daha önceden kimin kendi ilinden ülke milletvekili adayı olduğunu bilmeden seçilmiş bir milletvekili "bu milletvekili sizin milletvekilinizdir" diye sonradan belirtilmiş olacak. Kanaatime göre, bu, doğru

³¹⁶⁰ A.k., ss. 45-46.

³¹⁶¹ A.k., ss. 46-47.

³¹⁶² A.k., ss. 44-50.

³¹⁶³ A.k., ss. 50-51.

*olmaz. Bunun yerine, seçimlerden önce aday listeleri verilirken, siyasî partiler, ülke seçim çevresinden aday gösterdikleri adayların seçilmeleri halinde hangi ille irtibatlandırılacaklarını önceden belirterek listelerini verirlerse, daha faydalı olur ki, o seçim çevresindeki vatandaşlarımız da seçilmeleri halinde hangi kişinin kendi seçim çevresinden milletvekili olacağını bilir diye düşünüyorum.*³¹⁶⁴

550 milletvekilinden, 100 milletvekilinin, Türkiye milletvekili olarak ayrılmasını, daha sonra, 79 ile birer milletvekili verilmesini, 371 milletvekilinin de, 1990 yılı nüfus sayımına göre illere dağıtılması hükmünü getiren 9. madde üzerinde RP Grubu adına Mustafa Baş (İstanbul) söz almıştır. Baş, en son nüfus sayımının 1990 yılında yapıldığına ve söz konusu tarihten itibaren nüfusun arttığına ve birçok ilin göç alırken birçok ilin göç verdiğine işaret etmiş, bu sebeple parlamentoda illerin temsiline sorun yaratacağını vurgulamıştır. Şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) ise düzenlemenin Anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir. Madde ile ilgili muhalefet tarafından 28 farklı değişiklik önergesi verilmiş, ilk önerenin oylanmasının ardından diğer önergeler geri çekilmiştir.³¹⁶⁵

“Kamu Görevlileri, Siyasî Parti Yöneticileri ve Türk Silahlı Kuvvetleri Mensuplarının Adaylığı”nı düzenleyen 10. madde ile ilgili RP Grubu adına Fethullah Erbaş (Van) söz almıştır. Erbaş 10. maddede milletvekilliğine adaylığını koyan belediye başkanlarının istifa etme zorunluluğu getirilmesini eleştirerek böyle bir düzenlemenin yanlış olduğunu belirtmiştir.³¹⁶⁶ ANAP Grubu adına söz alan Halil Orhan Ergüder (İstanbul) de Erbaş’ın yaptığı konuşmanın haklılığına değinerek, düzenlemenin milletvekilliğine aday olan belediye başkanları aleyhine bir durum yarattığını ve demokratik idealler açısından böyle bir düzenlemenin yanlış olduğuna vurgu yapmıştır.³¹⁶⁷ Madde üzerinde şahısları adına ise İbrahim Kumaş (Tokat) ve Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş) düşüncelerini dile getirmiştir.³¹⁶⁸ Ali Yalçın Öğütcan (Adana) ve arkadaşlarının maddede ifadesini bulan “görev yaptıkları yerden aday olmak isteyen belediye başkanları ve subaylar ile astsubaylar, kendi bölgelerinden aday olmak isteyen siyasî partilerin il ve ilçe yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile belediye meclisi üyeleri ve il genel meclisi üyeleri” ibaresinin “aday olmak isteyen belediye başkanları ve subaylar ile astsubaylar, aday olmak isteyen siyasî partilerin il ve ilçe yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile belediye meclis üyeleri, il genel meclisi üyeleri” ibaresiyle değiştirilmesini teklif eden önergesi kabul edilmiştir.³¹⁶⁹

³¹⁶⁴ A.k., s. 52.

³¹⁶⁵ A.k., ss. 52-65.

³¹⁶⁶ A.k., ss. 66-67.

³¹⁶⁷ A.k., ss. 67-68.

³¹⁶⁸ A.k., ss. 68-70.

³¹⁶⁹ A.k., s. 74.

“Siyasî partilerin genel merkezleri, seçime katılacakları seçim çevrelerine ait aday listeleri ile ülke seçim çevresi milletvekilleri aday listelerini Yüksek Seçim Kuruluna ayrı ayrı alındı belgesi karşılığında ön seçim gününden en geç on gün sonraki gün, saat 17.00’ye kadar verirler” hükmünü düzenleyen 11. madde ile ilgili grupları ve şahısları adına söz alan bulunmamıştır. 12. madde ise şu şekildedir: “Bağımsız milletvekili adaylığı için yapılacak başvuru, adayın milletvekili seçilmek istediği çevrenin il seçim kurulu başkanlığına, bu Kanunun adaylık için aradığı şart ve nitelikleri taşıdığını belirten bir yazı ile ön seçim gününden bir gün önce saat 17.00’ye kadar yapılır. Kurul başkanlığı başvurunun alındığına ilişkin bir belge verir ve derhal Yüksek Seçim Kuruluna duyurur. Yüksek Seçim Kurulu bu başvuruları, il seçim kurulları da kendi çevrelerine ait olanları, alışılmış araçlarla geçici listeler halinde ilan ederler.” Bu madde üzerinde söz alan bulunmamıştır.³¹⁷⁰ Milletvekili seçimlerinde kullanılacak siyasî partilerin birleşik oy pusulaları ile bağımsız adayların oy pusulalarının hangi esaslar dahilinde düzenleneceğini belirten 13. madde üzerinde RP Grubu adına Fethullah Erbaş (Van) söz almıştır. Erbaş konuşmasında parti liderlerinin isimlerinin pusulaya yazılmasını eleştirmiş ve liderler sultasını eleştiren milletvekillerinin böyle bir düzenlemeye olumlu bakmasının yanlışlığına değinmiştir.³¹⁷¹ ANAP Grubu adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir) ise, maddelerdeki ince ayrıntılar tartışılırken milletin sıkıntılarının tartışılmadığına değinen bir konuşma yapmış ve konuşması madde ile ilgili olmadığı eleştirisiyle Genel Kurul’dan tepki almıştır.³¹⁷² Şahsı adına söz alan İbrahim Kumaş (Tokat) ise, seçimden önce partilerin kendi aralarında ittifak yapmalarının gerekliliğini belirten bir konuşma yapmıştır.³¹⁷³

Madde ile ilgili Hasan Namal (Antalya) ve arkadaşlarının görüşülmekte olan “886 sıra sayılı Kanun Teklifinin 13 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine “parti genel başkanının adı ve soyadı” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve fotoğrafı” ibaresinin eklenmesini arz ve teklif ederiz” şeklindeki önermeleri oylanmıştır. Bu önergenin oylanması sırasında Başkan tarafından Komisyon ve Hükümetin önergeye katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Hem Komisyonun hem de Hükümetin “takdire bırakıyoruz” şeklinde cevap vermesi üzerine Genel Kurul’da tartışmalar çıkmıştır. Bu tartışmalarda Genel Kurulda “Bunu teklif etmeye insan utanır! Ayıptır Sayın Bakan!”, “Kadının resmine umut bağlayanlar!.. Bir hanımın resmine umut bağlayanlar!.. Ayıptır, ayıp!..”, “Sayın Başkan, mayolu mu mayosuz mu?.. Resim, mayolu mu, mayosuz mu?”, “ Sayın Başkan, resimler renkli mi olacak, renksiz mi? Eksik bu önerge!..” şeklinde itirazlar yükselmiştir. Oylamanın sayımı sırasındaki karışıklıktan dolayı sayım birkaç defa tekrar edilmiş ve en sonunda önerge kabul edilmemiştir.³¹⁷⁴

³¹⁷⁰ A.k., ss. 75-77.

³¹⁷¹ A.k., ss. 78-79.

³¹⁷² A.k., ss. 79-81.

³¹⁷³ A.k., ss. 81-83.

³¹⁷⁴ A.k., ss. 85-89.

Oyun nasıl kullanılacağını ve mührün nereye basılacağını düzenleyen 14. madde üzerinde söz alan bulunmamıştır. Madde ile ilgili verilen değişiklik önerileri kabul edilmemiştir. Yine 15. madde üzerinde söz alan bulunmazken,³¹⁷⁵ 16. madde üzerinde RP Grubu adına Ali Oğuz (İstanbul) söz almıştır. “Siyasî partilerin çıkaracakları ülke seçim çevresi milletvekili sayısının hesabı”nı düzenleyen 17. madde üzerinde RP Grubunun görüşlerini Fethullah Erbaş (Van) dile getirirken, 18. maddeden 21. maddeye kadar söz alan bulunmamış, maddelerle ilgili verilen değişiklik önerileri kabul edilmemiştir. Geçici 1. madde ile ilgili de söz alan bulunmazken; geçici 2. madde ile ilgili RP Grubu adına Hüseyin Erdal (Yozgat), CHP Grubu adına Coşkun Gökalt (Kırşehir), şahısları adına Cengiz Bulut (İzmir), Kazım Ataoğlu (Bingöl), Kamer Genç (Tunceli) söz almıştır.³¹⁷⁶

Nevzat Ercan (Sakarya) ve arkadaşları “[b]u Kanunun yayımından sonra yapılacak ilk milletvekili genel seçiminde yurtdışındaki yurttaşlarımızın oy kullanmalarında, yürürlükteki hükümlere göre gümrük kapılarında oy kullanma yöntemi uygulanır” şeklindeki geçici 2. maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesi yönünde önerge vermiş ve tartışmalarla birlikte bu önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir:

*Bu Kanunun yayımından sonra yapılacak ilk milletvekili genel seçimi için yurtdışında mukim vatandaşlarımızın oturdukları ülkelerde oy kullanmaları serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre Yüksek Seçim Kurulunun yönetiminde gerçekleştirilir. Yüksek Seçim Kurulu, bu seçimin gerçekleşmesi için, gerekli gördüğü hallerde uygun gördüğü yurtdışındaki Dışişleri Bakanlığı personelini görevlendirebilir. Bu seçimler için, Yüksek Seçim Kurulunun öngördüğü hususlar, Dışişleri Bakanlığınca uygulanır. Bu seçimlerin yurtdışında gerçekleştirilmesi konusunda, fiili veya hukukî herhangi bir engelin veya sair zorunlu hallerin görülmesi durumunda, 26.4.1961 tarih ve 298 sayılı Kanunun, gümrük kapılarında oy vermeye ilişkin 94 üncü maddesi hükmü uygulanır.*³¹⁷⁷

Geçici 5. maddenin kabul edilmesinden sonra Şevket Kazan (Kocaeli) ve arkadaşları yeni bir geçici madde eklenmesini önermiştir. “Seçim suçlarından doğan kamu davası, seçimin bittiği tarihten itibaren üç ay içinde açılmadığı takdirde kovuşturma yapılamaz” şeklindeki önerge geçici 6. madde olarak kabul edilmiştir. Düzenlemenin en önemli maddesi olarak görülen “[b]u Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra yapılacak milletvekili seçimi için oy verme günü 24 Aralık 1995 tarihidir. Seçim döneminin başlangıç tarihi Yüksek Seçim Kurulunca yukarıdaki fıkrada belirtilen oy verme günü esas alınarak tespit ve ilan edilir” şeklindeki geçici 7. madde de kabul edilmiştir. Daha sonra yürürlük ve yürütme maddesi olan 23. ve 24. maddelerin de kabul edilmesinin ardından teklifin tümü oylanarak kabul edilmiştir.³¹⁷⁸

³¹⁷⁵ A.k., ss. 90-96.

³¹⁷⁶ A.k., ss. 65-127.

³¹⁷⁷ A.k., ss. 127-128.

³¹⁷⁸ A.k., ss. 128-139.

24 maddeden oluşan bu Teklifin yasalaşması ile on sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahip olmuştur. Ayrıca, seçimlerde özel radyo ve televizyonlarda iktidar partisine veya iktidar partilerinden büyük olanına 20 dakikalık, iktidar partilerinden diğerlerine 15'er dakikalık ilave propaganda yapma hakkı getirilmiştir. Özel radyo ve televizyonlarda siyasî partilerin propaganda konuşmalarının TRT'de uygulanan usul ve esaslara göre yapılması kararlaştırılmıştır. Bu yayınların, ulusal nitelikte olanlarının Yüksek Seçim Kurulunca, yerel nitelikte olanlarda il Seçim Kurullarınca tanzim ve denetlenmesi hükme bağlanmıştır.

Yine, milletvekili genel seçimlerinde, seçimin başlangıç tarihinden itibaren yazılı, sözlü ve görsel basın ve yayın araçları ile kamuoyu araştırmaları, anketler, tahminler, bilgi ve iletişim telefonları yoluyla mini referandum gibi adlarla bir siyasî partinin veya adayın lehinde ve aleyhinde veya vatandaşın oyunu etkileyecek biçimde yayın yapılması ve herhangi bir surette dağıtımı, partilerin ve adayların kendilerini tanıtıcı nitelikte broşür ve el ilanları dışında herhangi bir hediye ve eşantyon dağıtmaları, dağıttırmaları veya bunların üçüncü şahıslar ya da kurum ve kuruluşlar aracılığı ile dağıtılması yasaklanmıştır. Bunların yanı sıra, milletvekili sayısının 550 olduğu, bunun 100'ünün ülke seçim çevresi milletvekili olarak seçileceği belirtilmiştir. İllerin çıkaracağı milletvekili sayısının tespitinde toplam milletvekili sayısından 100 milletvekili çıkarıldıktan sonra kalan milletvekili sayısından her il'e önce bir milletvekili verileceği belirtilmiştir. Bu milletvekillerinin nasıl hesaplanacağı şu şekilde belirtilmiştir. "Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, geri kalan milletvekili sayısına bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesiyle her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur. Bu suretle hesaplanan milletvekillerinin sayısı 450'yi bulmadığı takdirde, nüfusu milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konulur ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekillikleri bu sıraya göre dağıtılır. Son kalan milletvekilliğinin verilmesinde, iki veya daha fazla ilin eşit nüfus veya nüfus artışı göstermesi halinde, bunlar arasında ad çekilir. Yapılan tespit sonunda, çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller, bir seçim çevresi sayılır. Çıkaracağı milletvekili sayısı 19'dan 35'e kadar olan iller iki, 36 ve daha fazla olan iller üç seçim çevresine bölünür. Bu seçim, çevreleri, numara sırasına göre adlandırılır."

Bunlara ek olarak, genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların yüzde 7'sini geçemeyen partilerin milletvekili çıkaramayacağı belirtilmiştir. Bir siyasî parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilmesi de, listesinde yer aldığı partinin, ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde 7'lik barajı aşmasıyla mümkündür. Ancak, ülke seçim çevresinden seçilecek milletvekilleri için her siyasî partiye, yukarıda belirtilen barajı aşp aşmadığına bakılmaksızın alacakları toplam geçerli oyların miktarına göre ve 34 üncü madde esasları dahilinde milletvekilliği tahsis edilecektir.

Siyasî partilerin çıkaracakları ülke seçim çevresi milletvekili sayısının hesabı da şu şekilde açıklanmıştır: “Seçime katılmış ve 33 üncü maddede belirtilen % 10’luk ülke barajını aşmış olan siyasî partilerin adları alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Siyasî partilerin oy sayıları, önce bire, sonra ikiye, sonra üçe ... ila ülke seçim çevresi milletvekili sayısına ulaşınca kadar bölünür. Elde edilen paylar en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekilleri sayısı kadar bu payların sahibi olan partilere sayıların büyüklük sırasına göre milletvekilleri tahsis olunur. Son kalan milletvekilliği için birbirine eşit rakamlar bulunduğu takdirde, bunlar arasında adçekilmek suretiyle tahsis yapılır. Seçime katılan siyasî partilerden hiçbirisi birinci fıkrada gösterilen oranda oy alamamışlarsa, ülke seçim çevresi milletvekilleri, seçime katılan siyasî partiler arasında ikinci fıkra hükümlerine göre paylaştırılır. Bu maddeye göre siyasî partilerin çıkaracakları ülke seçim çevresi milletvekili sayısının hesabı Yüksek Seçim Kurulunca yapılır. Milletvekilliği ara seçimlerinde, boşalan üyelikler arasında ülke seçim çevresi milletvekilliklerinin de bulunması halinde, ara seçim yapılan seçim çevrelerinde siyasî partilerin çıkaracağı ülke seçim çevresi milletvekilliklerinin sayısı, bu seçim çevrelerindeki geçerli oyların toplamı üzerinden bu madde hükümlerine göre hesaplanır. Ayrıca seçim yapılmaz.”

Bu Kanunun yayımından sonra yapılacak ilk milletvekili genel seçimi için yurtdışında mukim vatandaşların oturdukları ülkelerde oy kullanmalarının serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre Yüksek Seçim Kurulunun yönetiminde gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Yüksek Seçim Kurulu, bu seçimin gerçekleşmesi için, gerekli gördüğü hallerde uygun gördüğü yurtdışındaki Dışişleri Bakanlığı personelini görevlendirebilecektir. Ayrıca, XX. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde propaganda amacıyla bayrak, flama ve benzeri malzemelerin cadde, sokak ve mahallelere asılamayacağı, siyasî parti teşkilat binalarının önleri ve miting yapılan meydanlar, sadece miting süresince, bu hükmün dışında olduğu belirtilmiştir. Son olarak, seçmen kütüğünde kaydı ve sandık listesinde oy kullanma yeterliği bulunduğu halde XX. Dönem Milletvekili Genel Seçimine hukukî ve fiilî mazeretleri olmaksızın katılmayanlara, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 63. maddesinde gösterilen para cezasının iki yüz elli bin lira olarak uygulanacağı kararlaştırılmıştır.

5.5.3. Ekonomi Alanında Düzenlemeler

5.5.3.1. 12.9.1990 Tarihli ve 80 Sayılı, 29.6.1956 Tarihli ve 6762 Sayılı ve 10.6.1930 Tarihli ve 1705 Sayılı Kanunlar ile 24.6.1995 Tarihli ve 551, 552, 554, 555, 556 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 28.6.1995 Tarihli ve 560 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4128)

“Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/935)” sınai mülkiyet hakları ve yaş sebze-meyve ticareti konularındaki kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişikliğe gitmek amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Tasarının Bakanlar Kurulu tarafından 20.10.1995 tarihinde Başbakanlığa arzı kararlaştırılmış ve dönemin Başbakanı Tansu Çiller tarafından “öncelik ve ivedilikle görüşülmesi” talebiyle söz konusu tasarı Meclis Başkanlığına iletilmiştir. Tasarının gerekçesinde “kanunla patent,

faydalı model, markalar, endüstriyel tasarımlar ve coğrafi işaretler olarak tanımlanan sınaî mülkiyet haklarına tecavüz ve diğer hallerde uygulanacak cezaların” belirleneceği ve yaş sebze ve meyveler konusunda “caydırıcı nitelikte olmadığı için yetersiz kalan ceza hükümlerinin, sebze ve meyve toptan ticaretinde etkin bir denetime imkân verecek ölçülerde yeniden” saptanacağı belirtilmiştir.³¹⁷⁹

Tasarı, 23.10.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere üç komisyona gönderilmiştir: Adalet Komisyonu, Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu, Plan ve Bütçe Komisyonu. Adalet Komisyonu markaların korunmasını düzenleyen 5. maddenin sonuna bir cümle ekleyerek, gıda üretim, tüketim ve denetlenmesi kanundaki 6. maddede küçük değişiklikler yaparak tasarıyı kabul etmiştir. Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu da Adalet Komisyonundan gelen metnin 1 ve 2. maddelerinde küçük düzeltmeler yaparak tasarıyı onaylamıştır.

Plan ve Bütçe Komisyonunda tasarının maddelerine ilişkin küçük düzeltmeler yapılması ve tasarının başlığı “içeriğindeki kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerin tamamını kapsaması amacıyla ‘12.9.1990 Tarihli ve 80 Sayılı, 29.6.1956 Tarihli ve 6762 Sayılı ve 10.6.1930 Tarihli ve 1705 Sayılı Kanunlar ile 24.6.1995 Tarihli ve 551, 552, 554, 555, 556 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 28.6.1995 Tarihli ve 560 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ şeklinde” değiştirilmiştir.³¹⁸⁰ Komisyondaki görüşmeler sırasında Mustafa Ünalı (Konya), Abdullah Gül (Kayseri) ve Zeki Ergezen (Bitlis), tasarının Türkiye’nin “önünde bulunan bunca sıkıntı, bunca derde rağmen seçimin hemen öncesinde gündeme getirilecek önceliğe sahip” olmadığını belirtmiştir. Bu milletvekilleri gıda sektöründe Avrupa’ya uyumun Türkiye’yi “sıkıntıya sokacağı” ve “gelişme durumundaki imalat sanayini, ihracatı ve istihdamı çok kötü etkileyeceği” gibi gerekçelerle tasarıya muhalefet şerhi koymuştur.³¹⁸¹

Tasarı ve komisyon raporları 30.10.1995 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. 30.10.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında yapılan 18. Birleşimde tasarı görüşülmeye başlanmıştır. İlk olarak Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve arkadaşlarının “Anayasanın 162 nci maddesi, açıkça ‘iktidar grubuna veya gruplarına en az yirmi beş üye verilmek şartı ile’ ibaresini muhtevi olduğu halde, Plan ve Bütçe Komisyonunun bu şart yerine getirilmeden çalışmalarını sürdürdüğü” gerekçesiyle kanun tasarısının görüşmeye alınmaması yönündeki teklifi³¹⁸² görüşülmüştür. Önergeyi

³¹⁷⁹ Sıra Sayısı: 889, “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adaleti, Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/935),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 53, Birleşim: 18’in sonuna ekli, (30.10.1995), ss. 1-2.

³¹⁸⁰ *A.k.*, s. 7.

³¹⁸¹ *A.k.*, s. 8.

³¹⁸² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 18, (30.10.1995), ss. 380-381.

destekleyenler Zeki Ergezen'in (Bitlis) ifadelerinde somutlaştığı üzere "koalisyon hükümetinin bir kanadının hükümetten çekilmesi sonucu bir azınlık hükümeti" ortaya çıktığı, bir sonraki gün hükümete dahil olacak CHP'nin Plan ve Bütçe Komisyonundaki üyelerinin hükümetin üyeleri sayılamayacağı yönünde bir iddiayı savunmuştur.³¹⁸³ Oturum başkanı da dahil görüşmelere devam edilmesini savunanlar ise, içtüzüğün "eski komisyonun yetkisi yeni üyeler seçilinceye kadar devam eder" hükmünü ileri sürmüşlerdir.³¹⁸⁴ Başkan kendi fikrini söylediğini ve "bu konuda tartışma açmayacağını" belirterek³¹⁸⁵ tasarının görüşülmesine geçmiş fakat karar yeter sayısı sağlanmadığından görüşmeler bir sonraki oturuma ertelenmiştir.

Sonraki iki oturumda da karar yeter sayısı sağlanamadığından görüşmelere altıncı oturumda devam edilebilmiştir. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), patentin ne olduğu ve patent uygulamaları hakkında geniş bir bilgi verdikten sonra ANAP olarak, hem AB'ye hem gümrük birliğine taraftar olan, destekleyen ve bu işin başlangıcını yapan bir parti olarak, bu yasa tasarısına olumlu baktıklarını söylemiştir.³¹⁸⁶ Maruflu'nun ardından RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), tasarımı "bir cezalar manzumesi" olarak değerlendirmiş ve buna örnek olarak patent konusunda getirilen cezaları göstermiştir:

*Patent Yasasına aykırı hareket eden birisi, bir buluşu yapanın yerine, kendisi yapmış gibi, üzerine, kendi ismini, markasını işlese ne olacakmış - teferruatına girmiyorum- 300 milyon liradan 600 milyon liraya, daha da ilerleyerek, 300 milyon liradan 1 milyar liraya kadar para cezası... Sonra, bu suçu işleyenlerle beraber -yani, gelmiş, falanın ismini, buraya işlemiş olanla beraber- işletme sahibinin de, o işletmenin müdürünün de, temsilcisinin de ayrı ayrı cezalandırılacağı hükmünü getirmektedir. Başka; 30 aydan 4 yıla kadar hapis cezası getirmektedir. Başka; o müesseseyi bir yıla kadar kapatma imkânı getirmektedir. Başka; ticaretten men imkânı getirmektedir. Başka; o malın müsadere edilmesine, zapt edilmesine, el konulmasına ve yok edilmesine dair ceza getirmektedir. Eğer, bu bir şirketse, bu işi yapanlarla beraber, tüzelkişiliği de müteselsilen sorumlu kılmaktadır. Başka; bu işi yapan firmanın, ticaret odasının kara listesine alınıp, ilan tahtasına yazılmasını emretmektedir. ... bu ceza kime verilecek; Türk sanayicisine verilecek, Türk imalatçısına verilecek, Türk sanatkârına verilecek.*³¹⁸⁷

Hatip, bu yasanın Türk sanayisini nasıl iflasa sürükleyeceğine ve neden yabancı güçlerin çıkarına olduğu iddiasına da açıklık getirmiştir:

³¹⁸³ A.k., s. 383.

³¹⁸⁴ A.k., s. 381.

³¹⁸⁵ A.k., s. 383.

³¹⁸⁶ A.k., s. 390.

³¹⁸⁷ A.k., ss. 391-392.

*Mesela mermer fabrikaları. Bugün, Muğla'da bile yeniden, büyük bir mermer sanayii başlıyor, Afyon, baştan aşağı mermer sanayiiyle Türkiye'nin yüzünü güldürüyor. İtalya'dan bir katarak getirmiş (büyük bir mermer biçme makinesi), şuraya koymuş fabrikasına, mis gibi; ondan sonra, bakmış ki, biz, bunu yapabiliriz, bir de kendisi imal etmiş; hatta ondan daha güzel imal ediyor. Bunu haber aldığı zaman, İtalyan katarak makinesi sahibi, gelecek, savcıya müracaat edecek ve ondan sonra iflahını kesecekler, o fabrika kapanacak. Halbuki, o fabrika, mallarını, en küçük kıymığına kadar ihraç ediyor, istihdam meydana getirmiş, vergi ödüyor, nakliyecisi kazanıyor, imar faaliyetleri bu yüzden gelişiyor, inşaat artıyor, konut işimiz kolaylaşıyor, güzel sanat eserleri meydana geliyor. İşte, bu getirdiğiniz cezaî hükümler, İtalya'nın hatırı için bütün bunların hepsinin köküne kibrit suyu dökecek!... Tamamı söndürülecek, niçin; yabancının makinesi saltanatla burada satılsın diye. Senin sanatkârın da bu cezaları gördüğü zaman, artık... kabiliyetini de kaybedecektir.*³¹⁸⁸

Hatip ayrıca, tasarıda cezaların tatbik edilebilmesi için “şikâyete bağlı olarak” şartının koşulmasının “yolsuzluk, rüşvet ve irtikâba kapı aralayacağını” söylemiştir. Yine aynı tasarıda şikâyetin savcının da iştirakiyle yapılmasının öngörülmesi dolayısıyla davaların “ağır cezalı hale” getirildiğini dile getirmiştir.³¹⁸⁹ Başbakanlık Başdanışmanlığı tarafından “çok gizli” ifadesiyle sunulan rapor doğrultusunda Gümrük Birliğine girmek için görüşülmekte olan kanun tasarısının önlerine getirildiğine değinen Hatip, bu bakımdan görüşülmekte olan tasarının “milli iradenin eseri” olmadığını “Avrupa'nın empozesi” olduğunu ifade etmiştir.³¹⁹⁰

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Anayasada “yetki kanunları ve bunlara dayanan kanun hükümde kararnamelerin komisyonlarda ve Genel Kurulda öncelikle ve ivedilikle görüşülmesi” gerektiği hükmü olduğunu hatırlatmıştır. Buna rağmen, Haziran ayında çıkan ve görüşülmekte olan kanun tasarısını oluşturan kanun hükmünde kararnamelerin ivedilikle görüşülmediğini ve bunun da “bir Anayasa suçu” olduğunu öne sürmüştür. Ayhan ayrıca, gıda sektöründe Avrupa Birliği standartlarının uygulanmasının Türkiye'deki esnafı zor durumda bırakacağına da işaret etmiştir.

Ayhan'ın ardından söz alan Adalet Bakanı Bekir Sami Daçe (Adana), Ayhan'ın kararnamelerin ivedilikle görüşülmediği ifadesinin yanlış olduğunu, kararnameler Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra meclise sevk edildiklerinden bunların geç gündeme alınmasından hükümetin sorumlu olmadığını ifade etmiştir. Daçe ikinci olarak, helva sucuk hikayesi anlatılarak patent konusunun saptırıldığını bu konuyu asıl ilgilendiren hususun “beyin ürünleri” olduğunu dile getirmiştir.³¹⁹¹ Daha sonra tasarının tümü üzerine şahsı

³¹⁸⁸ A.k., s. 393.

³¹⁸⁹ A.k., ss. 392-393.

³¹⁹⁰ A.k., ss. 393 ve 395.

³¹⁹¹ A.k., s. 399.

adına söz alan Engin Güler (İstanbul), Haziran ayında “apar topar yetki verilip” hükümetin kanun hükmünde kararnameleeri çıkarmasının ve mevcut tasarının hızla meclis gündemine gelmesinin ardında yatan saikin “1 Ocak’tan itibaren gerçekleşecek olan gümrük birliği konusunda Türkiye’yi, Türk sanayini hazırlamak” olduğunu belirtmiştir. Güler’e göre, bu süreçte birincisi son derece önemli bir konuda işleri kararnameler yoluyla halletmek ikincisi de konuyu son dakikaya bırakmak olmak üzere iki önemli yanlış yapıldığını öne sürmüştür.³¹⁹²

Güler ayrıca, kanun tasarısında maddelerin yazılışında ciddi sorunlar olduğunu örneğin birinci maddede bir cümlemin 24 satırdan oluşmasının anlaşılmayı zorlaştırdığını dile getirmiş ve bunun ardındaki kaygının önerge verilmesini engellemek olduğunu ifade etmiştir. Güler, AB’ye tam üyelik yolunda olmayan bir Gümrük Birliğine, Türkiye’nin karar mekanizmalarında yer almaması ve Türkiye’ye tam üyelik yolunda herhangi bir siyasi irade beyanında bulunulmaması sebebiyle karşı çıktıklarını dile getirmiştir.³¹⁹³

Tasarının tümü üzerinde yapılan konuşmaların ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Birinci madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), ilgili yasanın Türkiye’deki patent sahiplerini artıracığı temennisinde bulunduktan sonra ceza bağlamında “oldukça ağır hükümler ifade eden” tasarının yeni bir yasa tasarısı olduğuna ve bu nedenle vatandaşların “yanlışlıkla yaptıkları husustan ceza almalarının” mümkün olacağına dikkat çekmiştir. Maruflu’ya göre, tam da bu noktada Sanayi ve Ticaret Bakanlığına “büyük görev düşmektedir.” Vatandaşların böyle cezalarla karşılaşmaması için bakanlığın “yasa yürürlüğe girer girmez, bölgedeki sanayi odaları, ticaret odaları, varsa sanayiciler ve işadamları dernekleri veya gönüllü kuruluşlar vasıtasıyla, bölgelerinde bulunan sanayi kuruluşlarına, bu yasayı, eğitici ve öğretici mahiyette, ilan etmesi, anlatması” gerekmektedir.³¹⁹⁴

RP Grubu adına söz alan Zeki Ünal (Karaman), gümrük birliğinin Türkiye’nin aleyhine olduğunu ve Gümrük Birliğine girilmesi durumunda yılda 3–4 milyar dolar civarında bir kaybı olacağını belirttikten sonra, patent yasasıyla birlikte getirilen cezaların ağırlığı noktasında daha önce RP adına söz alan Ahmet Remzi Hatip’e benzer söylemlerde bulunmuştur.³¹⁹⁵ Daha sonra şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Maruflu’nun görüşülmekte olan yasa tasarısının Türkiye’de patent alanların sayısını artıracığı temennisine katılmadığını, Japonya, Almanya ve Fransa gibi ülkelerle rekabet etmenin kısa vadede mümkün olmadığını dile getirmiştir.

Ayhan’ın ardından söz alan Mustafa Ünalı (Konya), tasarının “halka ceza getirdiğini, birçok sıkıntıları yaşayan insanlara yeni ceza uygulamaları” getirdiğini belirtmiştir. Madde üzerinde yapılan konuşmaların tamamlanmasından

³¹⁹² A.k., s. 400.

³¹⁹³ A.k., ss. 401-402.

³¹⁹⁴ A.k., s. 405.

³¹⁹⁵ A.k., ss. 406-407.

sonra maddeye ilişkin verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının 1. maddedeki cezaların metinden çıkarılmasını talep eden önergesinin görüşülmesi sırasında söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), tasarının “ne Türkçe’ye ne imla kurallarına uygun olmayan bir anlayışla tanzim ve düzenleme yapıldığını” ifade etmiştir. Ayrıca, patent konusunda teşvik ve destek olmadan bu kadar ceza getirilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir.³¹⁹⁶ Kapusuz’un konuşmasının ardından yapılan oylama sonucunda önerge reddedilmiştir.

Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddeden bazı ifadelerin çıkarılmasını talep eden önergesinin oylanması karar yeter sayısı sağlanamadığından daha sonraki oturuma ertelenmiştir. 31.10.1995 tarihinde Başkanvekili Beytullah Mehmet Gazioğlu’nun başkanlığında yapılan 19. Birleşimde önergenin görüşülmesine devam edilmiş ve yapılan oylama sonucunda önerge kabul edilmemiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddeye ilişkin sundukları diğer iki önergenin de reddedilmesinin ardından 1. madde kabul edilmiştir.

2. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Engin Güler (İstanbul) maddenin yazımındaki karmaşıklıktan bahsettikten sonra ceza müeyyidelerinin kanun hükmünde kararnamelerde değil de görüşülmekte olan tasarıda yer almasının cezai hükümleri Meclise onaylatırmak amacı güttüğünü dile getirmiştir:

*Bütün bu cezai hükümlerin, normal olarak getirilen fiillerle birlikte ele alınması gerekirdi. Halbuki burada yapılan nedir; fiiller, önceden yetkiyle hükümete devredilmiş, onların çıkardığı kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenmekte; yani işin esası burada tartışılmamakta; ama sonradan cezai hükümler Yüce Meclise onaylatılmakta. Bu demektir ki, ‘siz bu işin esasını burada tartışmayın, biz bunları hallederiz; fakat, Anayasaya göre, bunlara kanun hükmünde kararnameyle cezai müeyyide getirmeye de hakkımız yok; bunu da bilmekteyiz, bu, Yüce Meclisin hakkıdır. O zaman siz de cezaları koyun...’ Bu mantığı anlamak mümkün değildir ve Türkiye Büyük Millet Meclisini böylesine önemli bir konuda sadece cezai müeyyideleri uygulayacak, ceza kesecek bir makam konumuna düşürmek de son derece yanlıştır... böyle davranmak suretiyle Yüce Meclisin saygınlığına da bir noktada gölge düşürmekteyiz.*³¹⁹⁷

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) da diğer konuşmacılar gibi kanun metninin karmaşıklığına, uzunluğuna ve zor anlaşılabilirliğine değindikten sonra, tasarının “Avrupalının malı korunsun, onun patent hakkıyla imalatı muhafaza edilsin ve onun menfaatleri korunsun şeklindeki bir gayretle ortaya getirildiğini” ileri sürmüştür. Oğuz’a göre, Türkiye’deki “sanayicileri yıldırma” amaçlayan tasarı “çifte standardı tatbik etmeyi ihtiyat haline getiren Batı’nın” “kendi çıkarlarını garanti altına alma” çabasının bir sonucudur.³¹⁹⁸

³¹⁹⁶ A.k., ss. 413-414.

³¹⁹⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 19, (30.10.1995), s. 446.

³¹⁹⁸ A.k., ss. 447-448.

Daha sonra şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), hallerin durumuna ilişkin bazı bilgiler verdikten sonra bazı önerilerde bulunmuştur: ekmekte olduğu gibi meyve ve sebze de KDV'nin yüzde 1'e indirilmesi, hal çıkışında ve şehre girişte belge kontrolü yapılması ve müstahsil olmayanların mal alım satımının denetlemeler yoluyla engellenmesi.³¹⁹⁹ Ayhan'ın ardından söz alan Fethullah Erbaş (Van), hallerde satılan malların toplam satış bedelinden belediyelerin payının neden yüzde 3'den yüzde 2'ye düşürüldüğünün belli olmadığını söylemiştir. Öte yandan, komisyonculara verilen payın artırılmasının komisyoncu belediye dengesini bozduğunu ve cezaların “hal esnafını yıkacak seviyede” olduğunu ifade etmiştir.³²⁰⁰

Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş, fakat karar yeter sayısı sağlanamadığından görüşmeler daha sonraki oturuma ertelenmiştir. Sonraki iki oturumda komisyon ve hükümetin olmaması nedeniyle görüşmelere 1.11.1995 tarihinde Başkanvekili Beytullah Mehmet Gazioğlu'nun başkanlığında toplanan 20. Birleşimde devam edilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddenin metinden çıkarılmasını teklif eden ilk önergesi yapılan oylama sonucunda reddedilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddeden cezaların çıkarılmasını talep eden ikinci önergelerin görüşülmesi sırasında söz alan Ünalı, “insanları, esnafı, tüccarı inim inim inleyen her an ağır cezalarla karşı karşıya bırakan” Milli Koruma Kanunu ile yapılan yanlışların yeniden tekrarlanmak istendiğini öne sürmüştür. Yasaklanmak istenen taklitlerin “ülkenin gelişimini sağlayacak, bir takım istihdamları gerçekleştirecek, ülkenin kalkınmasını sağlayacak taklitler” olduğunu dile getirmiştir.³²⁰¹ Konuşmanın ardından yapılan oylamada bu önerge de reddedilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının diğer iki önergesinin de aynı şekilde reddedilmesinin ardından 2. madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Endüstriyel tasarımların korunmasına ilişkin 3. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Mecliste müzakereye açılmayan bir kanun hükmünde kararnamenin tadiline ilişkin bir tasarıyı görüştüklerini hatırlatarak bu durumun “hukuki bakımdan bir ucube olduğunu” ileri sürmüştür.³²⁰² Tasarıya ilişkin genel eleştirisinin ardından Ayhan, görüşülmekte olan madde ile sadece işletme sahibinin patent konusunda belli cezalarla karşı karşıya getirilmediğini, cezaların aynı zamanda işletmede emir altında çalışan ve yaptığı işin patentinin olup olmadığını bilmeyen “tezgâh başındaki insan” ve şefi de kapsadığını dile getirmiştir. Ayhan'a göre, maddede geçen “belirgin bir şekilde benzerini yapmak” ibaresinin ucu açık olması dolayısıyla bu tür teçhizatlarla dolu olan Türk sanayisi mahvedilecektir. Ayhan ayrıca, “Asya Kaplanları” diye bilinen ülkeleri örnek göstererek bunların kalkınmalarını Batı'daki teknolojik aletlerin benzerini yaparak sağladıklarını ifade etmiştir.³²⁰³

³¹⁹⁹ A.k., s. 450.

³²⁰⁰ A.k., s. 451.

³²⁰¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 20, (1.11.1995), ss. 23-24.

³²⁰² A.k., s. 28.

³²⁰³ A.k., ss. 28-30.

ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), görüşülmekte olan kanun tasarısının yasalaşmasıyla birlikte bilgilendirme, “konuyu izah etme” ve nasıl korunmaları gerektiğini anlatma gibi faaliyetlerin yapılmaması dolayısıyla “birçok vatandaşın büyük sürprizlerle karşılaşacağını” öne sürmüştür.³²⁰⁴ Daha sonra şahsı adına ikinci kez söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Tanzimat ricalinin serbest ticaret anlaşmasını imzalaması sonucunda “Osmanlı sanayinin çöküşünü” hatırlatmış, tasarının kanunlaşmasıyla “Anadolu’da çiçek açmış” sanayinin “mahvedileceğini, perişan edileceğini” dile getirmiştir.³²⁰⁵ Ayhan’ın ardından söz alan Mustafa Ünalı (Konya), tasarımı Türkiye’nin “kalkınmasını engellemeye ve insanına zulmetmeye yönelik Batı empozesi bir tasarı” olarak değerlendirdikten sonra “tasarının hedeflerinden bazılarının iyi olmasının ve tasarımı getirenlerin iyi niyetli olmasının” yeterli olmadığını sonuçları itibarıyla “bir zulüm, bir sıkıntı” getireceğini ileri sürmüştür.³²⁰⁶

3. maddeye ilişkin konuşmaların tamamlanmasının ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddede geçen ifadelerin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle “konunun bu yönden müzakeresinin yapılmasını” teklif ettikleri önergenin görüşülmesi sırasında söz alan Ali Oğuz (İstanbul), Anayasa’da sanayicinin önündeki engellerin kaldırılması yönünde bir hüküm olmasına rağmen tasarının bunun aksi bir tavır sergilediğini belirtmiştir.³²⁰⁷ Oğuz’un konuşmasının ardından önergenin oylanmasına geçilmiş fakat karar yeter sayısı sağlanamadığından oylama bir sonraki oturuma ertelenmiştir. Daha sonra yeniden toplanan Genel Kurul yapılan oylama sonucunda önergeyi reddetmiştir.

Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddeye ilişkin sunduğu diğer dört önerge de yapılan oylamalar sonucunda kabul edilmemiştir. Önergelerin görüşülmesi sırasında söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), Mecliste görüşülmekte olan tasarı ile getirilen konularda uzman olan birçok kişinin bulunduğunu fakat bunların söz alıp konuşmamasını “bir acayip durum” olarak değerlendirmiştir. Değişikliklerin “doğrudan doğruya AT Koordinasyon Kurulunun raporlarıyla harekete geçirilerek getirildiğini” ve bu nedenle egemenlik ilkelerine “büyük bir şekilde bütan getirildiğini” savunmuştur.³²⁰⁸ Önergelerin görüşülmesinin ardından 3. madde okunduğu şekliyle oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Coğrafi işaretlerin konulmasını düzenleyen 4. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), Türkiye’de kanunlar çıkarılırken dikkat gösterilmediğini ve bunun sonucunda da KİT’ler başta olmak üzere birçok kurumun çöktüğünü ifade etmiştir. Ayhan’a göre bu gelenek

³²⁰⁴ A.k., s. 32.

³²⁰⁵ A.k., ss. 32-33.

³²⁰⁶ A.k., s. 34.

³²⁰⁷ A.k., s. 37.

³²⁰⁸ A.k., ss. 45-46.

değişmemiş ve görüşülmekte olan tasarı ile “orta ve küçük işletmeler Avrupalı cellatların eline, giyotine” teslim edilmiştir.³²⁰⁹ ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), partisinin RP’den ayrıldığı en önemli noktanın AB’ye ve Gümrük Birliğine bakışta düğümlendiğine işaret etmiş ve RP’li milletvekillerinin söylediklerinin aksine görüşülmekte olan konuların “önemli konular” olduklarını belirtmiştir.³²¹⁰

4. madde üzerinde şahsı adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), Meclisin çalışma metodunun “tamamen hükümetin tekeli altına girmiş” olduğundan ve bu nedenle kanun tasarılarının belli bir düzenlilik içinde görüşülemediğinden şikâyet etmiştir.³²¹¹ Konuşmaların ardından maddeye ilişkilendirilen 6 önerenin görüşülmesine geçilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddenin Anayasaya aykırılık yönünden müzakere edilmesini teklif eden iki farklı önergesi birleştirilerek görüşülmüştür. Önerge üzerine söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), maddenin devletin esnaf ve sanatkârı korumasını öngören Anayasanın 173. maddesine aykırılık teşkil ettiğini ifade etmiştir.³²¹²

Önerenin oylaması karar yeter sayısı sağlanamadığından sonraki oturuma ertelenmiş. Daha sonraki iki oturumda da karar yeter sayısı sağlanamamış ve 6. oturumda oylamaya sunulan önerge reddedilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddenin metinden çıkarılmasını talep eden diğer önergesini yanı sıra madde üzerinde bazı değişikliklere giden 3 farklı önergesi daha yapılan oylamalar sonucunda kabul edilmemiştir. Böylelikle madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

5. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), Türkiye’nin AB ve Gümrük Birliği macerasına ilişkin bazı bilgiler vermiştir. Güner, Türkiye’nin AB üyeliğinin Gümrük Birliği ile sınırlanmaya doğru gittiğini ve “sadece gümrük birliği ile sınırlı kalacak olan bir ilişkinin Türkiye’nin lehine” olmadığını bunun “Türkiye açısından çok büyük bir handikap, çok büyük bir eksiklik” olduğunu dile getirmiştir. Güner ayrıca, Türkiye’ye AB karar mekanizmalarında söz hakkı verilmemesinin 1987’de Güney Kıbrıs’ın tüm Kıbrıs’ın temsilcisi olarak üye olmasına karar verilmesi örneğinde olduğu gibi ciddi sorunlara yol açacağına dikkat çekmiştir.³²¹³

RP Grubu adına söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), RP’li sözcülerin daha önce yaptıkları konuşmalardaki ifadeleri tekrarlamıştır. Bunun yanı sıra, kendilerine yöneltilen “çağdaşlaşmaya karşı olma” suçlamasını da cevaplandıran İnceöz, “gavur aşıklığının” ülkeyi getirdiği nokta çağdaşlaşmaksa bu anlamda çağdaş olmadıklarını ifade etmiştir.³²¹⁴ İnceöz’ün ardından şahsı adına söz alan

³²⁰⁹ A.k., s. 51.

³²¹⁰ A.k., ss. 53-54.

³²¹¹ A.k., ss. 54-55.

³²¹² A.k., s. 59.

³²¹³ A.k., ss. 68-70.

³²¹⁴ A.k., s. 72.

Fethullah Erbaş (Van), “maddenin büyük bir kısmına katıldığını” tasarının “geç getirilmesini de esefle karşıladığını” dile getirmiştir. Erbaş bu olumlu bakışına rağmen, tasarıdaki ceza müeyyidelerinin çok ağır olduğundan şikayet etmiştir. Erbaş ayrıca bir firma tarafından üretilmeyip o firmanın etiketi basılarak piyasaya sürülen ürünlerin tüketiciyi yanılttığını ve bu tür uygulamalara da ceza verilmesi gerektiğini belirtmiştir.³²¹⁵

5. madde üzerindeki konuşmaların tamamlanmasının ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının Anayasaya aykırılık iddiası taşıyan üç farklı önergesi birleştirilerek işleme konulmuş ve yapılan oylama sonucunda kabul edilmemiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddede bazı değişiklikler talep eden önergeleri de aynı şekilde reddedilmiştir. Şaban Bayrak (Kayseri) ve arkadaşlarının kriterlere uymayan malların imha edilmesi yerine vakıflara ya da hayır kurumlarına verilmesini teklif eden değişiklik önergesi de kabul edilmemiştir. Önergelerle ilişkin oylamaların ardından madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Gıda düzenlemeleriyle ilgili olan 6. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), “gıdaların denetlenmesi, gıda üretiminin denetlenmesi, tüketimin denetlenmesi” konularının “fevkalade önemli” olduğunu belirttikten sonra Türkiye’de bu konuda yaşanan sıkıntılara değinmiştir:

*Türkiye’de ... gıda üretimi, tüketimi ve denetlenmesi yeteri kadar yapılmamaktadır... bu konuda bir kere bir çok kuruluşlar arasında dublikasyon vardır. Bu gıda tüketimi ve denetlenmesine Sağlık Bakanlığı bakmaktadır, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bakmaktadır, belediyeler bakmaktadır; aslında hepsinin görev alanı içerisine girdiği için doğru dürüst hiçbirisi bakmamaktadır ve olan, vatandaşımıza olmaktadır; vatandaşımız aldığı gıdadan emin değildir, vatandaşımız tükettiği gıdadan emin değildir ve zaman zaman üzücü olaylar olmaktadır; gıdalardan dolayı, vatandaşlarımızın zehirlenerek hayatlarını kayb ettikleri de görülmektedir.*³²¹⁶

6. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Şaban Bayrak (Kayseri), Türkiye’de gıda konusunda işyeri açmak için Sağlık Bakanlığı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığına belli bir miktar para verilirken, Almanya’da benzer işyerine işçi çalıştırdığı için karşılıksız para verildiğine işaret etmiştir. Bayrak ayrıca, getirilen patent yasalarıyla sanayiye büyük darbe vurulduğunu hükümetin ve komisyonun bu konudaki suçlamalara cevap vermemesinin üstü örtülü olarak bu cezaları getirmekle millete zulmettiğini kabul ettiğini ifade etmiştir.³²¹⁷ Bayrak’ın konuşmasının ardından Plan ve Bütçe Komisyonu sözcüsü Alaettin Kurt (Kocaeli) söz alarak “komisyonun sanayiciyi cezalandırmak gibi bir tavrı asla olamayacağını,” amacın sanayiye geliştirmek olduğunu belirtmiştir.³²¹⁸

³²¹⁵ A.k., ss. 73-74.

³²¹⁶ A.k., s. 82.

³²¹⁷ A.k., ss. 84-85.

³²¹⁸ A.k., s. 85.

Daha sonra şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), görüşülmekte olan maddenin düzenlediği kararnamede “asgari teknik ve hijyenik şartlar arayacak” ibaresine rağmen çalışma iznini Sağlık Bakanlığı tarafından verilmesinin sorunlu bir durum olduğuna ve teknik şartları Sağlık Bakanlığının denetleme gücü olmadığına dikkat çekmiştir. Ayhan ayrıca, denetimler konusunda Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve belediyelerin işin içine dahil olması dolayısıyla bir “çorba düzeni” oluşturulduğunu ifade etmiştir.³²¹⁹ Ayhan’ın ardından söz alan Cengiz Bulut (İzmir) tasarı ile getirilen cezaları şiddetle eleştirmiş, “bu eziyetin Yunan gâvuruna yapılamayacağı” ifadelerinde bulunmuştur.³²²⁰

Konuşmaların ardından 6. maddeye ilişkin verilen önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddenin Anayasaya aykırılığı iddiası taşıyan iki farklı önergesi birleştirilerek işleme konulmuş, fakat karar yeter sayısı sağlanamadığından oylama bir sonraki oturuma ertelenmiştir. Daha sonraki oturumda yapılan oylamada önerge reddedilmiştir. Maddenin metinden çıkarılmasını talep eden Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının diğer önergesi de yapılan oylamada kabul görmemiştir. İşyeri açmadan önce Sağlık Bakanlığı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığına ödenmesi öngörülen miktarlarda azaltmalara giden diğer üç önerge de aynı şekilde reddedilmiştir. Önergelerin görüşülmesinin ardından çalışma süresinin dolduğu gerekçesiyle maddenin oylaması bir sonraki birleşime bırakılmıştır.

Genel Kurulun Başkanvekili Beytullah Mehmet Gazioglu’nun başkanlığında toplanan 2.11.1995 tarihli 21. Birleşiminde 6. madde oylamaya sunulurak okunduğu şekliyle kabul edilmiştir. Ceza hükümlerini düzenleyen 7. çerçeve maddeye bağlı 18/A maddesinin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Engin Güner (İstanbul), ANAP olarak AB ve Gümrük Birliğini desteklediklerini fakat mevcut hükümetle bu oluşumlara dahil olmanın mümkün olmadığını, AB yolunda “Anavatan Hükümetlerinin büyük gayretleri sonucunda bin bir meşakkatle” gerçekleştirdiği hususların dört yılda heba edildiğini dile getirmiştir.³²²¹ RP Grubu adına söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat) ise tasarının görüşülmeye başlanmasından itibaren RP sözcülerinin dile getirdiği eleştirileri tekrarlamıştır.

Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasının ardından şahsı adına söz alan Hasan Dikici (Kahramanmaraş), metindeki ağır cezalara işaret ederek tasarının hükümetin karşısında “sanki ekmek kazanan eli nasırlı alnı terli bir insan değil de, yol kesen veya adam öldüren bir insan” varmış gibi hazırlandığını belirtmiştir. Dikici’nin konuşmasını tamamladıktan sonra özellikle RP milletvekilleri ve Meclis Başkanı arasında maddeyi oluşturan hükümlerin bent mi yoksa fıkra mı olduğu konusunda bir tartışma yaşanmıştır. Hükümlerin fıkra olduğunu iddia eden RP milletvekilleri “usul tartışması” açılmasını talep etmesine³²²² rağmen maddeye ilişkin önergelerin görüşülmesine geçilmiştir.

³²¹⁹ A.k., s. 86.

³²²⁰ A.k., s. 87.

³²²¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 21, (2.11.1995), s. 128.

³²²² A.k., s. 133.

Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddenin Anayasaya aykırılığı iddiası taşıyan iki farklı önergesi birleştirilerek işleme konulmuş, fakat karar yeter sayısı sağlanamadığında oylama bir sonraki oturuma ertelenmiştir. Toplantı yeter sayısının sağlandığı 4. Oturum’da yapılan oylama ile önerge reddedilmiştir. Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının maddenin metinden çıkarılmasını ve metinde bazı değişikliklere gidilmesini talep eden 4 farklı önergesi de kabul edilmemiştir. Önergelerin görüşülmesi sırasında söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), özellikle gıda denetimleri konusunda bazı sorunlarla karşılaşılacağına dikkat çekmiştir:

*Bu tahditleri ciddi olarak uygulamaya başladığımız zaman ... pazarda bu standartları aşan katkı maddesi zararlı mallar ihtiva edene mallar satılamayacak; satılamayınca geri tepecek; üretici malı satamaz hale gelecek; büyük sıkıntı çıkacak. ... hükümete şunu söylüyorum: bunun tedbirleri alınmış değil, üretici esnaf uyarılmış, eğitilmiş değil.*³²²³

Önergelerin görüşülmesinin ardından madde okunduğu şekliyle oylamaya sunularak kabul edilmiştir. Verilen cezaların nasıl tahsil edileceğini düzenleyen 7. çerçeve maddeye bağlı 18/B maddesinin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), tasarı ile “belediyelerin vatandaşların yiyecek ve giyeceğı ile ilgili konulardaki kontrol ve denetim yetkisinin elinden alındığını” fakat bu kontrolün nasıl yapılacağına dair bir hüküm getirilmediğini ve bundan dolayı “büyük bir boşluk hasıl olduğunu” ifade etmiştir.³²²⁴ ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul) ise, “meri yasalara göre belediyelerin elinde bazı yetkiler” olduğunu ve ANAP’a mensup belediyelerin işyerlerinin her türlü gıda denetimini “başarıyla yaptıklarını” belirtmiştir.³²²⁵

Şahsı adına söz alan Salih Kapusuz (Kayseri), “sırf gümrük birliğı hatırına böyle bir tasarıya evet” denmesini eleştirerek tasarıya ilişkin daha önceki tespitlerini tekrar dile getirmiştir.³²²⁶ Daha sonra söz alan Kamer Genç (Tunceli), madde ile Türkiye’deki hukuk sistemine ters bir hüküm getirildiğine dikkat çekmiştir:

*Bu maddede, çok ağır cezalar getiriyoruz. Bu ağır cezaları kim kesecek; idare kesecek. Bu cezalara karşı itiraz müessesesi de getiriyoruz; fakat itirazın tahsilatı durdurmayacağı yolunda da bir hüküm koymuşuz. Bu bizim hukuk sistemimize ters bir hükümdür. Biliyorsunuz vergi usul kanununda vergi cezalarına karşı itiraz, tahsilatı durduruyor. ... bu cezanın hemen tahsisinin vatandaşa çok büyük sıkıntılar yaratacağına inanıyorum... Eğer vatandaşa haksız bir ceza keserseniz ve bunu tahsil ederseniz ... vatandaşın devlete ödediğı paraların sonradan vatandaşlara iadesi sırasında herhangi bir gecikme zammı da ödenmiyor. Ne oluyor; vatandaşın parası üç beş sene devletin elinde kalıyor enflasyon nispetini de yani yüksekliğini de göz önüne aldığınız zaman vatandaşın parası sıfıra iniyor. Dolayısıyla bu hem vatandaşın aleyhinedir hem ... idare hukuku sistemine aykırıdır.*³²²⁷

³²²³ A.k., s. 143

³²²⁴ A.k., s. 146

³²²⁵ A.k., s. 148

³²²⁶ A.k., s. 150

³²²⁷ A.k., ss. 151-152.

Daha sonra söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve Fethullah Erbaş (Van), tasarıya ilişkin Bakana, Komisyona ve Hükümete bazı sorular sormuştur. Maddeye ilişkin konuşmalar ve soruların tamamlanmasının ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş, Mustafa Ünal (Konya) ve arkadaşlarının 3 farklı değişiklik önergesi yapılan oylamaların sonucunda reddedilmiştir. Mustafa Ünal (Konya) ve arkadaşlarının kanunun uygulanması içine gerekli sürenin 7 günden 15 güne çıkarılmasını teklif eden önergelerinin görüşülmesi sırasında söz alan Ahmet Feyzi İnceöz (Tokat), vatandaşların tam bilgilendirilmediği için göz açıp kapayıncaya kadar geçecek süre içerisinde mağdur edilmemesi için sürenin artırılması gerektiğini vurgulamıştır.³²²⁸ İnceöz'ün konuşmasının ardından yapılan oylamada önerge kabul edilmiştir. Daha sonra 7. maddenin tümü üzerinde oylama yapılmış ve madde değişiklikle birlikte kabul edilmiştir.

8. maddenin görüşülmesi sırasında RP Grubu adına söz alan Ahmet Derin'in (Kütahya) "Avrupa Birliği sekreteryası gibi çalışan bir Mecliste bulunmaktan hicap duyuyorum" ifadeleri Meclise hakaret içerdiği gerekçesiyle tartışmaya neden olmuştur.³²²⁹ ANAP Grubu adına söz alan M. Rauf Ertekin (Kütahya), Gümrük Birliğiyle alakalı uyum yasalarına hiçbir zaman karşı olmadıklarını belirttikten sonra, tasarıyı sunan hükümetin güvenoyu almadığına buna rağmen tasarının hükümete güvenoyu vermeyen parlamentoya dayatıldığına işaret etmiştir.³²³⁰ Daha sonra şahsı adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), Sanayi Bakanlığının ciddi sorunların önüne geçmek için çıkarılmakta olan kanunu "kamuoyuna en iyi ve en açık bir şekilde televizyon ve basın yoluyla duyurması" gerektiğini tekrarlamıştır.³²³¹

Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş, Mustafa Ünal (Konya) ve arkadaşlarının maddeye ilişkin verdikleri iki farklı önerge de oylamalar sonucunda reddedilmiştir. Böylece madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir.

9. maddenin görüşülmesi sırasında ANAP Grubu adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), hükümete yönelik genel eleştirilerde bulunmuş, kanun hükümlerini yürütmekle görevli olan Bakanlar Kurulu'na güvenoyu olmadığını, bakanların "birbirlerine selam vermediğini" ifade etmiştir.³²³² RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), söz konusu uygulamaların Türkiye'yi "Avrupa'nın sömürgesi haline" getirdiğini iddia etmiştir.³²³³ Daha sonra şahsı adına söz alan Zeki Ünal (Karaman) ve Mukadder Başeğmez (İstanbul) de benzer noktalara değinmiş ve RP milletvekillerinin daha önceki söylemlerini tekrarlamıştır.

³²²⁸ A.k., s. 162.

³²²⁹ A.k., ss. 165-168.

³²³⁰ A.k., s. 169.

³²³¹ A.k., s. 171.

³²³² A.k., s. 174.

³²³³ A.k., s. 180.

Konuşmaların ardından önergelerin görüşülmesine geçilmiş, Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının verdikleri 4 önergeyi de geri alması üzerine madde okunduğu şekliyle oylanarak kabul edilmiştir. Maddelere ilişkin görüşmelerin tamamlanmasından sonra tasarı açık oylamaya tâbi tutulmuş ve 46 ret oyuna karşılık 165 kabul oyu ile yasalaşmıştır.³²³⁴

24.06.1995 günlü, 560 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname'nin 21. ve 4128 sayılı Yasa ile eklenen 18/A maddelerinin Anayasa'nın 13., 38. ve 91. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemiyle Bigadiç Sulh Ceza Mahkemesi tarafından Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Dava gerekçesinde Anayasanın 38. maddesine atıfta bulunularak, ceza ile ceza yerine geçen her türlü güvenlik tedbirlerinin ancak yasalarla konulabileceği belirtilmiş ve KHK'ler ile yapılan düzenlemelerin Anayasa'nın ilgili maddelerini ihlal ettiği savunulmuştur. Anayasa Mahkemesi 560 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname'nin 21. ve 4128 sayılı Yasa ile eklenen 18/A maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE, 25.01.2001 tarihinde karar vermiştir.³²³⁵

5.5.4. Bayındırlık, Sanayi ve Ticaret Alanındaki Düzenlemeler

5.5.4.1. 3065 Sayılı Kanunun Bazı Maddeleri ile 2982 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4134)

“3065 Sayılı Kanunun Bazı Maddeleri ile 2982 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (2/1566),” DYP Grup Başkanvekili Nevzat Ercan (Sakarya), CHP Grup Başkanvekili Milletvekili Mehmet Kerimoğlu (Ankara), ANAP Grup Başkanvekili Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ile Ali Oğuz (İstanbul) ve Gürol Soylu tarafından hazırlanmıştır. Teklif, “hızlı şehirleşme sürecine bağlı konut ihtiyacı göz önüne alınarak 31.12.1995 tarihinde sona erecek olan” bazı konutlara ilişkin “istisna ve muafiyetlerin geçerlilik süresinin 31.12.1997 tarihine kadar uzatılması” amacıyla hazırlanmıştır. Teklifin gerekçesinde böylesi bir uygulamaya gidilerek “dar ve orta gelirliilerin vergi yükü bir ölçüde hafifletilerek konut edinmeleri imkânına katkı” sağlanması ve “kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımların teşvik edilmesi” hedeflendiği belirtilmiştir.³²³⁶

³²³⁴ A.k., s. 188.

³²³⁵ Esas Sayısı 1999/32, Karar Sayısı 2001/10, Karar Günü 25.01.2001, ss. 220-231; **Resmî Gazete**, 14 Şubat 2002, Sayı: 24695.

³²³⁶ Sıra Sayısı: 900, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekili Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanvekili Ankara Milletvekili Mehmet Kerimoğlu, Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Gümüşhane Milletvekili Mahmut Oltan Sungurlu ile İstanbul Milletvekili Ali Oğuz ve Gürol Soylu'nun; 3065 Sayılı Kanunun Bazı Maddeleri ile 2982 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/1566)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 33'ün sonuna ekli, (16.11.1995), s. 1.

Teklif, 8.11.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. Komisyonunda yapılan görüşmelerin ardından teklif olduğu gibi kabul edilmiş ve “muafiyetlere ilişkin sürelerin sona ermesine çok kısa bir zaman kalmış olması nedeniyle, teklifin Genel Kurulda öncelikle görüşülmesi talep edilmiştir.”³²³⁷ Teklif ve komisyon raporu 10.11.1995 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun 16.11.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında yapılan 33. Birleşiminde teklif görüşülmeye başlanmıştır.

Teklifin tümü üzerine RP Gurubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), teklifin “üzerinde konuşmaya mahal kalmadan, maddeler üzerinde hiç söz almadan geçirilebilecek bir teklif” olduğunu söylemiştir. ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), Türkiye’deki hızlı kentleşme ve nüfus hareketlerinin sağlıklı bir kent planı ve uydur kentlerle çözülebileceğini ve bu nedenle teklifi desteklediklerini dile getirmiştir.³²³⁸ Şahsı adına söz alan Gürol Soylu (İstanbul), teklif konusunda ortaya atılan bazı iddialara cevap vermiştir:

... muafiyet, kamuoyunda ve bilhassa, Maliye kesiminde ‘efendim, konut üretiminden vergi almıyoruz; Maliye zarara uğrattılıyor’ gibi izlenimlere yol açtı. Aslında, gaye, konut sektörünü canlandırmak ve teşvik etmektir. Konutları, cins tashihi harcı, belediye harcı, tapu harcı ve iskân harcından muaf tutan bu teklif, aynı zamanda, KDV’den de muaf tutmaktadır. Bir konutun üretilmesinde 300’ü aşkın iş kalemi vardır; bunlardan gelen katma değer, konut başına alacağınız vergilerden kat kat fazladır. Onun için, konutu teşvik etmek, kanımca, daha büyük katma değer sağlar. Bir ayrı düşünce de şuydu: 150 metre karenin altındaki konutlara muafiyet getiren bu yasanın, 100 metre karenin altındaki konutlara da uygulanması. Bunu da uygulamak mümkün olmazdı, çelişki doğardı; çünkü 1984 yılından beri -Sayın Işın Çelebi’nin de söylediği gibi- 1 milyon 200 binin üzerinde konut üretilmiştir; bunların tapuları verilmemiştir, cins tashihleri yapılmamıştır, iskânları alınmamıştır. Bunları, 100 metrekare, 150 metrekare diye ayırmaya kalktığınız zaman, büyük çelişkiler doğurursunuz. Onun için, mevcut yasanın süresinin, 1997 yılı sonuna kadar uzatılmasında büyük yarar vardır.³²³⁹

Soylu ayrıca, tedbirlerin “günün koşullarına cevap vermediğini ve çarpık kentleşmeyi önlemediğini” belirtmiştir. Bunun önüne geçmek içinse Kooperatifler Yasasının elden geçirilmesi, Kadastro Kanunun tamamen değiştirilmesi ve “toplur konut ve yerel yönetimler bakanlığının mutlaka kurulması” gerektiğine işaret etmiştir.³²⁴⁰ Soylu’nun ardından söz alan Ahmet Cemil Tunç (Elazığ), teklifi “son derece yerinde bir karar” olarak değerlendirdikten sonra “yerel yönetimlerin bu hususta Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından desteklenmesi gerektiğini” vurgulamıştır.³²⁴¹

³²³⁷ A.k., s. 2.

³²³⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 33, (16.11.1995), s. 132.

³²³⁹ A.k., s. 133

³²⁴⁰ A.k., s. 133

³²⁴¹ A.k., s. 134

Teklifin tümü üzerine yapılan konuşmaların ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve teklifin üç maddesi de yapılan oylamalar sonucunda kabul edilmiştir. Teklifin tümü üzerinde yapılan oylamada 112 kabul oyu çıkmasına rağmen karar yeter sayısı sağlanamadığından ikinci oylama bir sonraki oturuma ertelenmiştir. Daha sonraki oturumda da karar yeter sayısına ulaşılabilmesi üzerine teklif 18.11.1995 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç'in başkanlığında yapılan 35. Birleşimde oylanmıştır. Teklif 151 kabul oyu ile yasalaşmıştır.³²⁴²

5.5.5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Alanında Düzenlemeler

5.5.5.1. Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (4137)

“926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Ek 18 inci Maddesinin (b) Bendinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi,” Ankara milletvekili Yücel Seçkiner ve 6 arkadaşı (2/258), Ankara milletvekili Yücel Seçkiner ve 7 Arkadaşı (2/59), Manisa milletvekili Tevfik Diker (2/258), Çorum milletvekili Cemal Şahin (2/686) ve Manisa milletvekili Tevfik Diker (2/865) tarafından farklı tarihlerde hazırlanmıştır. Yücel Seçkiner (Ankara) ve 6 arkadaşı verdikleri teklifte “makam tazminatı almaya müstahak oldukları rütbe ve görevlerde bulunan kişilerin hak ettikleri bu tazminatı alabilmeleri için iki yıl çalışma zorunluluğunda bulunmalarının hak ve adalete ters düştüğü” gerekçesiyle “iki yıl çalışma zorunluluğunun kaldırılmasını” talep etmiştir.³²⁴³

Yücel Seçkiner (Ankara) ve 7 arkadaşı “ücret dengesinin albaylar aleyhine bozulduğu” gerekçesiyle maddede geçen “Kıdemli Albaylar” ibaresinin “albay” şeklinde değiştirilmesini ve böylece kıdem şartı kaldırılarak tüm Albaylara makam tazminatı verilmesini teklif etmiştir.³²⁴⁴ Tevfik Diker (Manisa) ise teklifinde makam tazminatının teğmen rütbesine kadar düşürülmesini önermiştir. Cemal Şahin (Çorum) verdiği teklifte hakkaniyetle bağdaşmadığı gerekçesiyle albay rütbesi aldıktan sonra emekli olanlardan iki yıl daha görev yapma şartı aranmasının kaldırılmasını talep etmiştir.³²⁴⁵ Tevfik Diker (Manisa) ikinci teklifinde de benzer bir şekilde makam tazminatının daha alt düzeylere indirilmesini önermiştir.

³²⁴² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim 35, (18.11.1995), s. 183.

³²⁴³ Sıra Sayısı 817, “Ankara Milletvekili Yücel Seçkiner ve 6 Arkadaşının; 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Ek 18 inci Maddesinin (b) Bendinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ile Ankara Milletvekili Yücel Seçkiner ve 7 Arkadaşının, Manisa Milletvekili Tevfik Diker’in, Çorum Milletvekili Cemal Şahin’in; Manisa Milletvekili Tevfik Diker’in Aynı Mahiyetteki Kanun Teklifleri ve Milli Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (2/697, 2/59, 2/285, 2/686, 2/865),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 38’in sonuna ekli, (22.11.1995), s. 1.

³²⁴⁴ *A.k.*, s. 2.

³²⁴⁵ *A.k.*, s. 7.

“Çorum Milletvekili Cemal Şahin’in Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi” 15.4.1993 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Milli Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonlarına sevk edilmiştir. Milli Savunma Komisyonu’nda yapılan görüşmelerde Tefik Diker’in (Manisa) teklifleri makam tazminatının teğmen ve subay rütbelerine kadar indirilmesinin doğru olmadığı gerekçesiyle³²⁴⁶ reddedilirken, diğer teklifler kabul edilerek Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir. Milli Savunma Komisyonunun ret raporları burada da uygun bulunurken beş teklif birleştirilerek görüşülmüştür. Birleştirilen teklif maddeler üzerinde bazı düzeltmelerle birlikte kabul edilmiştir.

Plan ve Bütçe Komisyonu’ndaki görüşmeler sırasında Melih Papuçcuoğlu (Balıkesir) ve arkadaşları 2 yıllık sürenin kaldırılmasının “nitelikli personelin iki yıl daha albay olarak Devlete hizmet etmesine” engel olacağı ve “bu sürenin sadece askeri personel için kaldırılmasının eşitlik ilkesine aykırılık” teşkil edeceği gerekçeleriyle teklife muhalefet şerhi koymuşlardır.³²⁴⁷ Teklifler ve komisyon raporları 7.4.1995 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Birleştirilen teklif, Genel Kurulun 22.11.1995 tarihli 38. Birleşiminde Başkanvekili Mustafa Kalemli’nin başkanlığında görüşülmeye başlanmıştır.

Teklifin tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Yücel Seçkiner (Ankara), söz konusu teklifi vermelerinin nedenini şu şekilde açıklamıştır:

*Değerli arkadaşlarım, ancak, aynı maddenin 269 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle değişik (b) bendine göre, bu rütbe ve görevlerden emekli olanlara makam tazminatı ödenebilmesi için, bu kişilerin, bulundukları rütbe ve görevlerde toplam iki yıl çalışmaları şartı bulunmaktadır. Öyle ki, bir yıl onbir ay yirmidokuz gün çalışıp emekli olmuş; ama üç gün için bu haktan istifade edemeyenler bulunmaktadır. Bu, büyük bir haksızlıktır. Bu teklif, Millî Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonlarından, bütün üyelerin oy birliğiyle geçerek yüksek huzurlarınıza gelmiştir. Makam tazminatı almaya müstahak rütbe ve görevlerde bulunan bu kişilerin, hak ettikleri bu tazminatı alabilmeleri için iki yıl çalışmak zorunda olmaları, hak ve adalete ters düşmektedir. Yirmi beş yıl çalışıp emekli olmak isteyen bir albay, böyle bir engelle sınırlandırılmamalıdır.*³²⁴⁸

CHP Grubu adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), teklifin kabul edilip kanunlaşması halinde “büyük bir haksızlığın önlenmiş” olacağını ve “albaylar arasındaki eşitsizliğin önleneceğini” dile getirmiştir.³²⁴⁹ DYP Grubu adına söz alan Cemal Şahin (Çorum), teklifin 4 yıldır TBMM’de beklediğine dikkat çekerek “çok geç kalınmış olmasına rağmen bir haksızlığın telafisi

³²⁴⁶ A.k., ss. 6 ve 12.

³²⁴⁷ A.k., ss. 16-17.

³²⁴⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 38, (22.11.1995), s. 300.

³²⁴⁹ A.k., s. 301.

bakımından son derece önemli” olduğunu ifade etmiştir.³²⁵⁰ RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), makam tazminatı meselesinin kendisinde haksızlık olduğunu belirtmiştir: “... makam tazminatı, bir makamda bulunan bir şahsa, o makamın gerektirdiği birtakım görevleri yaparken, ilaveten malî külfet gelecekse, bu külfetleri karşılamak için getirilmiş olan bir tazminattır; ama biz, bunu, kişi emekli olduktan sonra da ödüyoruz ve kendisinin vefatından sonra ailesine de ödemeye devam ediyoruz.”³²⁵¹

Daha sonra şahsı adına söz alan Mukadder Başeğmez (İstanbul), Hava Kuvvetleri ve Denizaltı Subaylarının sorunlarına değinmiştir.³²⁵² Teklifin tümü üzerinde konuşmalar tamamlandıktan sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiş. 1, 2, 3 ve 4. maddeler yapılan oylamaların sonucunda okundukları şekliyle kabul edilmiştir ve böylelikle teklif yasalaşmıştır.

5.5.6. Çeşitli Kanunlar

5.5.6.1. 23.7.1995 Tarihli ve 4123 Sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek Maddeler İlavesi ile 7269 Sayılı Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun (4133)

“23.7.1995 Tarihli ve 4123 Sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek Maddeler İlavesi ile 7269 Sayılı Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı,” Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca hazırlanmış ve TBMM’ye arzı Bakanlar Kurulu’nca 10.10.1995 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarı, tabii afetlere ilişkin mevzuatta yeterli düzenleme bulunmadığından hareketle hazırlanmıştır. Daha önceden kabul edilen 4123 sayılı Kanunla genel çerçevesi belirlenen “tabii afete maruz kalan yörelerde normal hayatın devamını sağlayacak hizmetlerin yürütülmesi, hasar ve tahribatın giderilmesi” ve “2380 sayılı Kanuna göre kurulmuş fonlardan” söz konusu afet için yapılacak yardımların usul ve esasları da bu tasarıda belirlenmiştir.

Ayrıca bu tasarının hazırlanmasını Afyon-Dinar ilçesi ve Denizli-Çivril ilçesi çevresinde meydana gelen depremler hızlandırmıştır. 4123 sayılı Kanun ve 7269 sayılı Kanun hükümlerinin meydana gelen afetlerin yaralarının sarılmasında yetersiz kaldığından hareketle hazırlanan bu tasarının, söz konusu depremin olduğu yerlerde ve daha sonra oluşacak depremler ve afetler için

³²⁵⁰ A.k., s. 302.

³²⁵¹ A.k., s. 303.

³²⁵² A.k., ss. 303-304.

uygulanacağı da gerekçede belirtilmiştir.³²⁵³ Ayrıca bu yeni düzenlemenin getirmiş olduğu en önemli farklılık tasarının birinci maddesinde de belirtildiği gibi şu şekilde olmuştur:

*Bu Kanun kapsamına giren belediyelerin İller Bankasına olan yatırım borçları, Maliye Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının uygun görüşü ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenecek esaslar çerçevesinde ertelenir veya terkin edilir. Bu belediyelerin İller Bankası yıllık yatırım programında bulunmayan yatırımları, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının teklifi üzerine yıllık yatırım programına derhal alınır. Bu fıkra hükümlerinin yürütülmesi için gereken ödenekler Maliye Bakanlığınca İller Bankasına bir ay içinde aktarılır.*³²⁵⁴

2.11.1995 tarihinde Meclis Başkanlığına gelen tasarı, 3.11.1995 tarihinde Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe komisyonlarına gönderilmiştir.³²⁵⁵ Tasarı, Bayındırlık ve İskân Bakanı Adnan Keskin ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ve Maliye Bakanlığının da temsilcilerinin katılımıyla Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonu'nun 8.11.1995 tarihli 1. Birleşiminde görüşülmüştür. Komisyon tasarının tümü üzerinde yaptığı görüşmede, tasarıyı olumlu bulmuş maddelerin çoğunu aynen kabul etmiş, bazılarında anlatım ve şekil yönünden düzenlemeler yapmıştır. 4123 sayılı Kanunun 8. maddesini değiştiren 2. madde “miktarı belli olmayan doğacak görev zararlarının, anılan Bankaların kârlarından mahsup edilmesinin bazı sakıncaları da beraberinde getireceği” endişesiyle verilen önerge doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir.³²⁵⁶ Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu'nda görüşüldükten sonra tasarı, Plan ve Bütçe Komisyonu'nun 10.11.1995 tarihinde yaptığı 7. Birleşiminde Hükümeti temsilen Bayındırlık ve İskân Bakanı'nın başkanlığında, Maliye, Bayındırlık ve İskân bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin de katılımıyla incelenip görüşülmüştür. Hazırlanan raporda tasarıya niçin ihtiyaç duyulduğu ile ilgili gerekçede belirtilen hususlara tekrar vurgu yapılmış ve Ek Madde 4 yeniden ele alınmıştır. Tabii afete maruz bölgelerde çalışan 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi personele ödenecek fazla çalışma ve tazminatın uygulama

³²⁵³ Sıra Sayısı 901, “23.7.1995 Tarihli ve 4123 Sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek Maddeler İlavesi ile 7269 Sayılı Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe komisyonları raporları (1/947),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 32'nin sonuna ekli, (15.11.1995), s. 1.

³²⁵⁴ **A.k.**, s. 2.

³²⁵⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 96, Birleşim: 22 (3.11.1995), s. 220.

³²⁵⁶ Sıra Sayısı: 901, “23.7.1995 Tarihli ve 4123 Sayılı...” ss. 3-4.

süreleri ile hangi yörelerdeki hangi görev ve derecelere ne miktarda ödeneceği hususlarına yönelik her türlü düzenlemenin Maliye Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca yapılmasına yetki verilmiştir. Ayrıca Meclis tarafından alınan seçim kararı gereğince zamanın kısıtlı olduğundan dolayı tasarının İçtüzüğü'nün 53. maddesi uyarınca Genel Kurulda öncelikle görüşülmesini de istemeyi kararlaştırmıştır.³²⁵⁷

Tasarı, Genel Kurulun 15.11.1995 tarihli 32. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), öncelikle temel sorunun kanun yapmaktan daha çok uygulamada meydana geldiğini hatırlatmıştır. Özellikle tasarının görüşülmesinden önce İzmir'de ve Dinar'da meydana gelen selle birlikte zarar gören ve hayatını kaybeden vatandaşlarla ilgili yapılanların çok yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Bu olayla ilgili karar alması beklenen Bakanlar Kurulu'nun 10 gün içinde toplanamadığından şikâyet etmiştir. Ayrıca afet olan bölgelere devletin, bir an önce yaraların sarılması için kaynak aktarması gerektiğini, ancak yeterli kaynak bulunamadığı için hükümetin göstermelik bir yardımda bulunduğunu da sözlerine eklemiştir. Olayla ilgili sigorta şirketlerinin de üzerine düşen sorumluluklarından kaçmak için çeşitli yollara başvurdıklarını söyleyen Çelebi, bu sorun için "Meclise ciddi bir soruşturma önergesi" vermeye hazırlandığını belirtmiştir. Çelebi, Hazinesin, sigorta şirketlerinin üzerine giderek meseleyi derhal çözüme kavuşturmak için çalışmasını ve söz konusu sigorta şirketlerine gereken müeyyidenin uygulanmasını istemiştir.³²⁵⁸

RP Grubu adına tasarı üzerinde söz alan Zeki Ergezen (Bitlis), "Halkın, önüne konulduğunda, rahatça anlayabileceği, afetlerle ilgili problemlerini çözebilecek, içerikli bir kanunundan" yoksun olduğunu, kanunların siyasî ağırlıklı olan yerler için çıkarıldığını belirtmiştir. Dinar ve İzmir için siyasî ağırlıkları nedeniyle kanunun çıktığını; ancak İstanbul'da ve Bitlis'te afet olmasına rağmen siyasî ağırlıkları olmaması sebebiyle buraların kimsenin umurunda olmadığını iddia etmiştir. Ergezen ayrıca, ülkeyi yıllardır idare edenlerin, afetlerle ve felaketlerle dolu bir ülkede, bugüne kadar, net, açık ve her şeyi belli bir kanunu çıkaramadıkları için eksiklik duymaları gerektiğini de savunmuştur. Hükümetlerin tabii afetlerin sebebi olan doğanın dengesinin bozulmasıyla ilgili herhangi bir tedbir almadıklarının ve özellikle konut ihtiyacına yönelik olarak çok yetersiz kaldıklarının altını çizmiştir. Ergezen konuşmasına "bankalar battığı zaman, bankaları batıranları kurtaracak kanunları, mevzuatı alelacele çıkarıyorsunuz; Hazinesin musluklarını açıyorsunuz, vurguncuya, talancıya zemin hazırlıyorsunuz; ama bu milletin çocukları mağdur olduğu zaman, ne banka kredilerini alabiliyor ne de diğer zararını zıyanını

³²⁵⁷ A.k., ss. 5-6.

³²⁵⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 32 (15.11.1995), ss. 28-30.

karşılayabiliyorsunuz” şeklinde devam etmiştir. Tasarıyla ilgili olarak da söz konusu düzenlemenin kanun tasarısından daha çok kanun hükmünde kararnameye benzediğini, Meclisin dikkate alınmadığını ve siyasi bir düzenleme olduğunu da sözlerine eklemiştir.³²⁵⁹

Şahsı adına söz alan Halil İbrahim Özsoy (Afyon), Hükümetin söz konusu güne kadar hazırlayıp getirdiği kanun tasarılarına ve yaptığı işlemlere bakıldığında devamlı olarak, önce hadisenin olduğunu, ondan sonra tedbir almaya kalktığını söylemiş ve pek çok yerde de, aldığı tedbirde başarılı olamadığını ileri sürmüştür. Hazırlanan tasarının da felaketten sonra nasıl yardım yapılacağına dair bazı maddeleri ihtiva ettiğini, ancak her maddenin içeriğinde takdir hakkının yine Bakanlar Kuruluna bırakıldığını ifade etmiştir. Kanunun Bakanlar Kurulu tarafından yürütüleceğinin zaten genel bir durum olduğunu, ancak her maddeye Bakanlar Kurulunun takdirini koyarak bir şeyler gizlenmeye çalışıldığını dolayısıyla Bakanlar Kurulunun, ilgili maddeyi, bazı yerlerde işleteceğini, hayata geçireceğini; bazı yerlerde de işletmeyerek, “hasıraltı” edeceğini de öne sürmüştür. Sonuçta ilgili düzenlemeye gerek olmadığını iddia eden Özsoy, Bakanlar Kurulunun, normal görevini yapması, zamanında toplanması durumunda alacağı kararla istediği yardımı, afet bölgelerine zamanında” gönderebileceğini de sözlerine eklemiştir.³²⁶⁰

Şahsı adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), Türkiye’de bir afet olduğu zaman ilk gün Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar gibi devletin üst düzey yetkililerinin, televizyon çekimleri, basın toplantılarıyla “Hepinizin yanındayız, yaralarınızı saracağız, merak etmeyin, sizinle beraberiz” gibi çeşitli söylemlerle ilgili yerlere gittiklerini hatırlatmıştır. Ancak sonraki günlerde afete maruz kalan yerlerin kendi kaderine terk edildiğini söyleyen Bulut, İzmir ve Dinar’da da aynı durumun meydana geldiğini ifade etmiştir. Özellikle devlet yetkililerinin afetlere zamanında müdahale edemediğinden ve topyekûn yaraların sarılmasında organize olmadığından yakınan Bulut, iktidar partisinin kanunun çıkarılmasında ilgisiz davrandığını, dolayısıyla çıkarılacak olan kanunun da yaraların sarılmasında umut verici bir düzenleme olmadığını belirtmiştir.³²⁶¹ Bulut’un konuşmasından sonra tasarının tümü üzerindeki görüşmeler tamamlanmış ve maddeler üzerindeki görüşmelere geçilmiştir.

1. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Kemalettin Göktaş (Trabzon), tasarının Meclise sevkinin, Bakanlar Kurulunca 10.10.1995 tarihinde kararlaştırıldığını ve 23.7.1995 tarih ve 4123 sayılı Tabii Afet Kanununun değiştirildiğini belirtmiştir. Bu kanunun, Plan ve Bütçe Komisyonuna, Senirkent afeti sebebiyle “Senirkent Yasa Tasarısı” diye geldiğini, dolayısıyla kanunun, takriben dört aydır çıkmış olduğunu ama uygulamaya konmadığını ve kanundan fayda görülmediğini açıklamıştır. Bu bağlamda tasarının tekrar getirilmiş

³²⁵⁹ A.k., ss. 31-34.

³²⁶⁰ A.k., ss. 36-38.

³²⁶¹ A.k., ss. 39-40.

olmasının geçmiş hükümetlerin beceriksizliğinin bir sonucu olduğunu; her çıkan felakette de devletin aciz durumda kaldığını ve hiçbir zaman vatandaşın yanında olmadığını sözlerine eklemiştir. Hükümetin, zor dönemlerde vatandaşın yanında olmadığını vurgulayan Göktaş, afetlerden sonra bile yardımların yapılmasında da siyasi davranıldığını iddia etmiştir. Tasarının 1. maddesinde belirtilen, belediyelerin borçları “Bakanlar Kurulunca belirlenecek esaslar çerçevesinde terkin edilir veya ertelenir” ifadesinin siyasi olarak kullanılabileceğine dikkat çekmiş ve “Bakanlar Kurulunca ertelenir” ibaresinin “terkin edilir” olarak değiştirilmesi için önerge verdiklerini de belirtmiştir.³²⁶²

ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), 1. maddeyle düzenlenen “belediyelerin borçlarının ertelenmesi meselesi”nin önemli bir husus olduğunu ve maddeye destek vereceklerini söylemiştir. Ancak aslında “belediyeler çapsız yöneticilerin elinde olduğu sürece ve Türkiye’de, idarî ve hukukî reform yapılmadığı sürece ve yerel yönetimlerin yetkileri artırılmadığı sürece,” problem çözülemeyecektir.³²⁶³ Şahsı adına söz alan Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş), de yapılacak yardımların açık olarak düzenlenmediğini vurgulamıştır. Bilhassa sel felaketinden ve depremde zarar gören vatandaşlara ait konutların durumuna bakıldığında; oy kaygısıyla, altyapıları hazırlanmadan, yanlış yapılanmaya ve gecekondulaşmaya müsaade edildiğini söylemiştir. Şendiller, bunun bir sonucu olarak meydana gelen zararların daha kötü sonuçlar doğurduğunu vurgulamış ve yapılacak yardımların belirli esaslara bağlanarak siyasi parti ayrımı olmaksızın yapılması gerektiğinin altını çizmiştir.³²⁶⁴

Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon), sel ve afetler nedeniyle oluşan zararlardan tüm yöneticilerin sorumlu olduğunu ve daha önceden önlemler alınarak yapılaşmanın zararlarının tüm milletçe çekildiğini ifade etmiştir. Görüşülmekte olan 1. maddeye ek bir fıkra eklenmesi üzerine Esat Bütün (Kahramanmaraş) ve arkadaşları bir önerge vermiş ancak önerge kabul edilmemiştir.

2. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), Bakanlar Kurulunun İzmir’deki sel felaketiyle ilgili zararları gidermek için toplanması gerekirken 10 gün geçtiği halde toplanamamasına tekrar işaret etmiştir. Tekrar meydana gelebilecek buna benzer bir durumunu önlemek için ilgili maddeye “Bakanlar Kurulu, bir hafta içinde toplanmalı veya ilk üç gün içinde toplanıp karar vermeli” şeklinde bir ifade konulması gerektiğini dillendirmiştir. RP Grubu adına söz alan Hüsamettin Korkutata (Bingöl), daha önce meydana gelen deprem ve sel gibi doğal afetleri zikrettikten sonra söz konusu dönemlerde benzer kanunların çıkarıldığını ancak uygulanmadığını belirtmiş ve söz konusu kanununda benzer akıbete uğrayacağını iddia etmiştir. Şahsı adına söz alan Ahmet Kabil (Rize) daha önce konuşulanlara paralel

³²⁶² A.k., ss. 41-42.

³²⁶³ A.k., ss. 42-44.

³²⁶⁴ A.k., ss. 44-45.

görüşler ifade etmiş ve alınan kararların uygulanmadığından yakınmıştır. Ali Oğuz (İstanbul) ise, afet bölgelerine yönelik yapılacak yardımların belediyelerden daha çok vatandaşlara yönelik olması gerektiğinin altını çizmiştir. 2. maddeye ilişkin olarak Işın Çelebi (İzmir) ve arkadaşları “afetin oluşundan itibaren en geç bir haftada” ibaresinin eklenmesiyle ilgili önerge vermiş, ancak önerge kabul edilmemiş, ardından da çalışma süresinin bitmesinden dolayı birleşim sona ermiştir.³²⁶⁵

Tasarının görüşülmesine bir gün sonra 16.11.1995 tarihli 33. Birleşimde devam edilmiştir. 3. madde üzerine RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), maddede belirtilen “hak sahipliği” tanımı ile ilgili görüşlerini açıklamış ve maddenin olumlu olduğunu belirtmiştir.³²⁶⁶ ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), afetlerde zarar görenlerin zararını karşılamada sigorta şirketlerinin çeşitli bahaneler üreterek sorumluluklarından kaçtığını vurgulamış ve Batı’daki sigorta şirketleriyle Türkiye’dekileri karşılaştırmıştır. Batı’daki sigorta şirketlerinin, zararı ödemek için özel olarak uğraşıp, zarar gören insan lehine yorum yaptıklarını, hâlbuki Türkiye’deki sigorta şirketlerinin, zarar gören insanların zararlarını karşılamayı değil, nasıl ödemeyeceklerinin planını yaptığını öne sürmüştür. Ayrıca tasarıda Bayındırlık ve İskân Bakanlığı kaynaklarının, para kullanımı konusunda İller Bankası kaynaklarıyla takviye edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve yeni kaynak aramaktansa İller Bankası’nın kaynaklarının kullanılması gerektiğini ileri sürmüştür.³²⁶⁷ Şahsı adına söz alan Gaffar Yakın (Afyon) maddede “mülkiyet sahipliği”nin ayrıntılı olarak düzenlenmesine rağmen inşaatı devam eden binalar için herhangi bir düzenleme getirilmemiş olmasının bir eksiklik olduğunu belirtmiştir. Halil İbrahim Özsoy (Afyon) da maddenin iyi hazırlanmış olmasına rağmen bazı endişelerinin olduğunu ifade etmiş, “sahibi olmayıp da, şu anda bir dükkânda veya bir evde çok uzun süredir kirada oturanların”, “veraset yoluyla intikal etmiş fakat tapuları üzerlerine geçmemiş, hak sahibi olarak görünmeyen insanların” durumlarının dikkate alınmadığını belirtmiştir. Yapılacak yardımın, “o bölgenin şartlarına göre yapılması” gerektiğini açıklamıştır.³²⁶⁸

Nevzat Çobanoğlu (İzmir) ve arkadaşlarının “İnşaatı devam etmekte olan binaların sahiplerine” şeklinde yeni bir fıkranın 3. maddeye eklenmesine yönelik vermiş oldukları önerge kabul edilmemiştir. Yine, Cengiz Altinkaya (Aydın) ve arkadaşlarının “kanunun yürürlüğe girdiği günden sonra imara ve yönetmeliklere aykırı olarak imal edilen ve belediyeler ve valiliklerce yerleşimi sakıncalı olarak tespit edilen bölgelerde yapılacak her türlü yapı sahipleri, afet halinde, bu yasa çerçevesinde hak sahibi olamazlar” şeklinde yeni fıkranın eklenmesi için verdikleri önerge de kabul edilmemiştir.³²⁶⁹

³²⁶⁵ A.k., ss. 45-54.

³²⁶⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 33, (16.11.1995), ss. 81-82.

³²⁶⁷ A.k., ss. 83-84.

³²⁶⁸ A.k., ss. 85-86.

³²⁶⁹ A.k., ss. 86-89.

Ek 2. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Zeki Ergezen (Bitlis), hak sahipliğine başvuru süresinin uzatılmasının bazı mahzurları olduğunu, özellikle de bunların suiistimal edildiğini ifade etmiştir. ANAP Grubu adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir) ise, 7 ay öncesinde yine afetlerle ilgili bir kanunun çıkartıldığını ve 7 ay geçmeden aynı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine yönelik kanun tasarısı üzerinde görüşmelerin yapıldığını hatırlatarak, hazırlanan kanunların uzun dönemli olmadığından yakınmıştır. Şahsı adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul) ise Zeki Ergezen'in "tayin ve takdir edilen müddetin uzatılmasının mahzurları" ile ilgili endişelerine katılmadığını belirtmiştir. Hak sahiplerine "belli bir süre içerisinde müracaat etme mecburiyetiniz vardır; bu müracaatı yapmazsanız hakkınız kaybolur" şeklinde, kesin ve çok dar müddetler tayin etmenin büyük çapta hak zayıyatına sebep olacağının altını çizmiştir.³²⁷⁰

Ek 3. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), maddede ifadesini bulan "ilgili Bakanlığın talebi üzerine kurumlarca öncelik ve ivedilikle sağlanır" ifadesinin belirsiz olduğunu söz konusu durumun somut olarak kanuna yazılması gerektiğini ifade etmiştir. RP Grubu adına söz alan Ömer Ekinci (Ankara) ise depremde sonra yapılan yardımlarda partizanlık yapıldığı ve söz konusu durumun önlenmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ek 4. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Abit Kıvrak (Konya), bu maddede ifade edilen "Maliye Bakanı Bakanlar Kuruluna teklif eder" ifadesine dikkat çekerek, Maliye Bakanının siyasi davrandığının geçmişte çeşitli olaylar sebebiyle ortaya çıktığını ve söz konusu durumun değiştirilmesi için önerge verdiğini belirtmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında yer alan "Maliye Bakanlığının" ibaresinin "Maliye Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının vereceği üyelerle oluşan bir komisyonun" şeklinde değiştirilmesine yönelik Mustafa Ünalı (Konya) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge kabul edilmemiştir. Ancak ek 4. maddenin birinci paragrafının son cümlesinin "Bu tazminat, damga vergisi hariç, hiçbir vergi ve kesintiye tâbi tutulmaz" şeklinde değiştirilmesine yönelik Güneş Müftüoğlu (Zonguldak) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge kabul edilmiştir.³²⁷¹

Ek 5. maddeye "Bu amaçla Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca projelerin hazırlanmasına yardım edilir" ibaresinin eklenmesine yönelik Engin Güner (İstanbul) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge kabul edilmemiştir. Yine 4. maddeye "Afetler Fonu yıllık gelirleri Bütçe Kanunu kapsamına alınamayacağı gibi, bu fondan başka fonlara aktarma da yapılamaz" şeklinde bir fıkranın eklenmesine yönelik Işın Çelebi (İzmir) ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilmemiştir.

³²⁷⁰ A.k., ss. 90-96.

³²⁷¹ A.k., ss. 96-100.

8. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Cengiz Bulut (İzmir), çıkarılacak olan kanunun “havada kalan bir kanun” olduğunu belirtmiş ve kanunun “parselasyonu iyi yapılmış, imar durumuna göre yapılmış binalar için geçerli” olacağını belirtmiştir. Bulut, “en çok mağdur olan”, yani, fakir vatandaşların “başını sokabilecek kadar bir ev yapabilen,” “geliri olmadığı için bu şekilde ev yapmak zorunda kalan bu insanlara” tasarıda bir kolaylık gösterilmediğini iddia etmiştir. RP Grubu adına söz alan Ahmet Cemil Tunç (Elazığ) ise, “arsa tahsis edilirken, insanların, sadece mesken ihtiyaçları için değil, vazgeçilmez parçaları olan diğer ihtiyaçları için de borçlandırma yönüne” gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tunç, “kredilendirme yapılırken, bunlara kredi ödenirken de bu ihtiyaçların göz önünde bulundurulması” hususuna dikkat çekmiştir.³²⁷²

Ek 8. maddede geçen “bir defaya mahsus olmak üzere Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca belirlenecek miktarda” ibaresinin “bir defaya mahsus olmak üzere Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca gerekli miktarda” olarak değiştirilmesine yönelik İlhan Kaya (İzmir) ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilmiştir. Aynı maddede geçen “betonarme olmayan” kelimesinin metinden çıkarılmasına yönelik Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve arkadaşlarının verdiği önerge reddedilmiş, ancak “ilçe” kelimesinden sonra “il” kelimesinin eklenmesine yönelik aynı kişilerin verdiği önerge kabul edilmiştir. Yine 6. maddenin “Bu Kanun, 1.1.1995 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer” şeklinde değiştirilmesine yönelik Işın Çelebi (İzmir) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge kabul edilmiştir. 7. maddenin de kabul edilmesinin ardından tasarının tümü Genel Kurulda oylanarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.³²⁷³

7 maddeden oluşan Tasarının yasalaşması ile afet kapsamına giren belediyelerin İller Bankasına olan yatırım borçlarının, Maliye Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığının uygun görüşü ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenecek esaslar çerçevesinde erteleneceği veya terkin edileceği belirtilmiştir. Bu belediyelerin İller Bankası yıllık yatırım programında bulunmayan yatırımlarının, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının teklifi üzerine yıllık yatırım programına derhal alınacağı ve bu hükümlerinin yürütülmesi için gereken ödeneklerin Maliye Bakanlığınca İller Bankasına bir ay içinde aktarılacağı kararlaştırılmıştır. Yine bu kanun kapsamına giren yörelerde faaliyette bulunan esnaf ve sanatkârlara, serbest meslek mensupları ile sanayici ve ticaret erbabına T. Halk Bankasınca, çiftçilere T.C. Ziraat Bankasınca; Hazine Müsteşarlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tespit edilecek oran ve belirlenecek esas ve usullere göre kredi verileceği, bu kredilerin kullanılmasından doğacak zararların Hazinece karşılanacağı belirtilmiştir.

³²⁷² A.k., ss. 100-113.

³²⁷³ A.k., ss. 114-128.

Ayrıca, tabii afete maruz bölgelerde çalışan 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tâbi personele bütçe kanunlarında yer alan fazla çalışma ücretinin iki katını geçmemek üzere fazla çalışma ücreti ödenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu bölgede çalışan her statüdeki personele ek gösterge dahil en yüksek Devlet Memuru aylığının brüt tutarının % 50'sini geçmemek kaydı ile tazminat, aylık ve ücretleri ile birlikte ödenir. Bu tazminat, damga vergisi hariç hiçbir vergi ve kesintiye tâbi tutulmaz. Fazla çalışmanın ve tazminatın uygulama sürelerinin, hangi yörelerdeki hangi görev ve derecelere ne miktarda ödeneceği hususlarına yönelik her türlü düzenlemeyi yapmaya Maliye Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.

Bunun yanı sıra tabii afete maruz kalan bölgelerde ticaretle iştigal eden, kiracı konumundaki işletmecilere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Vakıfları aracılığıyla proje üzerinden iş yeri edindirme yardımı yapılabileceği ifade edilmiştir. Son olarak, 1. ve 2. derece deprem bölgelerindeki köy yerleşim yerleri ile kasaba ve ilçe ve il merkezlerinde meydana gelen depremler nedeniyle, orta hasar gördüğü teknik ekiplerce tespit edilen ve betonarme olmayan konutların hak sahiplerine kendilerinin isteği halinde, orta hasarlı konutlarını yıkıp, yeniden yapmak koşuluyla bir defaya mahsus olmak üzere Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca gerekli miktarda, bu Kanunda öngörülen borçlandırma ve kredilendirme usulleri çerçevesinde arsa ve kredi verileceği belirtilmiştir.

5.6. Cumhurbaşkanı Tarafından Veto Edilen Kanunlar

19. dönemde Mecliste kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına gönderilen kanunlardan 18 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından Meclise geri gönderilmiştir. Birinci yasama yılında 9 kanun, ikinci yasama yılında 2 kanun, üçüncü yasama yılında 5 kanun ve dördüncü yasama yılında 2 kanun geri gönderilmiştir. Bu çalışmada birinci yasama yılında geri gönderilen 4 kanunun, ikinci yasama yılında geri gönderilen 1 kanunun, üçüncü yasama yılında geri gönderilen 2 kanunun ve dördüncü yasama yılında geri gönderilen 1 kanunun görüşmeleri özetlenmiştir.³²⁷⁴

5.6.1. 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (3798)

“2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Meclis başkanlığına arzı Bakanlar Kurulunca 10.1.1992 tarihinde

³²⁷⁴ Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen tüm kanunların listesi bu cildin ek kısmında yer almaktadır.

kararlaştırılmıştır. Özellikle 1984 yılından itibaren hâkimlik mesleği içerisindeki kademe farklarından oluşan maaş farklılıkları ve yükselme kriterlerindeki yaşanan sorunlar sebebiyle ilgili düzenlemenin yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.³²⁷⁵ Adalet Bakanlığı bünyesinde yeni birimlerin kurulmasının ve yeni personel ihtiyacının da, gereksiniminin de, bir sonucu olan bu tasarı ile hangi alanlarda düzenleme yapıldığı Plan ve Bütçe Komisyonun raporunda özetlenmiştir. Tasarı ile şu hususlar amaçlanmıştır:

Birinci sınıfa ayrılmış hâkimler ile birinci sınıf hâkimler arasında ortaya çıkan olumsuzlukları gidermek amacıyla, birinci sınıf hâkim olmayı; bazı koşullara sahip, birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerin bir kısmına da teşmil etmek, Bakanlık üst düzey kadrolarındaki görevlilerin idarî nitelikte olmayan yargısal görevlere atanmalarını, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna teklif etme olanağını Bakana vermek suretiyle, yargı ve Bakanlık hizmetlerinin daha hızlı ve verimli şekilde yürütülmesini sağlamak, Bakanlık üst düzey görevlerine atanmaların Bakan teklifi ve Başbakan onayı ile yapılmasını mümkün kılmak, Bilgi ve deneyimlerinden yararlanılabilecek kişileri, “Bakanlık Yüksek Müşavirliği” veya “Bakanlık Müşavirliği” görevlerine getirebilmek, Hukuk alanında yayınlar yapmak, Merkez ve taşra teşkilatındaki kütüphanelere işlerlik kazandırmak amacıyla, Bakanlık Merkez Teşkilatında “Yayın İşleri Daire Başkanlığı” kurmak, Merkez ve taşra teşkilatında bulunan bina ve tesislerin etüt, proje, yapım, bakım ve onarımları ve bunların denetimlerini sağlamak üzere Bakanlık Merkez Teşkilatında “Teknik İşler Daire Başkanlığı” kurmak, Temel Yasalar üzerinde çalışan Komisyon Üyelerine ödenen “huzur ücreti” ve “huzur hakkı” miktarlarını artırmak, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun atamaya ilişkin kararlarının müşterek kararname ile yayınlanması esasını kaldırarak, bu kararların doğrudan yayınlanmasını sağlamak.³²⁷⁶

24.1.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelen tasarı Adalet ve Plan ve Bütçe komisyonlarına sevk edilmiştir. Adalet Komisyonu tasarıyı, Adalet Bakanı Seyfi Oktay’ın ve Adalet ve Maliye ve Gümrük Bakanlıkları temsilcilerinin de katılımlarıyla inceleyip görüşmüştür. Tasarının gerekçesi uygun görülerek maddelerin bazıları olduğu gibi kabul edilirken bazılarına ilave ve değişiklikler yapılmıştır.

Adalet Komisyonunda İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük illerde başsavcılık, ağır ceza mahkemesi, ticaret mahkemesi, Devlet Güvenlik Mahkemesi başkanlıkları yapan ve diğer mahkemelerde görev ifa eden hâkimlerle, Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasında önemli miktarda maaş farkı

³²⁷⁵ Sıra Sayısı 49, “2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporları 1/133,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 71’in sonuna ekli (30.4.1992), s. 1.

³²⁷⁶ **A.k.**, s. 8.

meydana geldiğine dikkat çekilmiştir. Komisyon, bu durumun meslekte huzursuzluk ve kırgınlığa sebebiyet vermesinden kaynaklanan sorunların çözümü için sınıflar arasında malî hak ve ödemeler yönünden eşitlik sağlamak amacıyla tasarıya madde eklemiştir.³²⁷⁷ Komisyon üyelerinden Murat Başesgioğlu, (Kastamonu), Fecri Alpaslan (Ağrı), Orhan Ergüder (İstanbul), Elaattin Elmas (İstanbul) ve Halil Şıvgın (Ankara), tasarıya karşı oy yazısı koymuştur. Tasarının, Anayasada güvence altına alınan, “Hâkim teminatı ve yargı bağımsızlığı ilkelerini açıkça” zedelediğini ve Anayasanın 3. bölümünde düzenlenen yargı ile ilgili mevcut sistemde bir değişiklik yapılmadan tasarı ile bu konularda değişikliğe gidilmesinin Anayasanın ruhuna aykırı olduğunu söylemişlerdir. “1 inci sınıf Hâkimlerin atanma şeklinin”, Hâkimler ve Yüksek Savcılar Kuruluna en geç 1 ay içinde atama yapmaya icbar eden hükmünün ve diğer düzenlemelerin “Anayasanın 104, 139–140 ve 159 maddelerine açıkça aykırılık” taşıdığı gerekçesiyle tasarıya karşı oy yazısı yazmıştır.³²⁷⁸

Adalet Komisyonu tamamladığı raporunu 5.2.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna göndermiş ve ilgili komisyon 26.2.1992 tarihinde yaptığı 28. birleşiminde Hükümeti temsilen Adalet Bakanının başkanlığında Maliye ve Gümrük Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ile Başbakanlık temsilcilerinin katılımlarıyla tasarıyı görüşmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmelerde, tasarı ile getirilen düzenlemelerin Anayasa ile güvence altına alınan hâkim teminatı ve yargı bağımsızlığı ilkelerini zedelediği, kanun tasarısının, yargı organlarının politize olmasına neden teşkil edebileceği şeklinde eleştiriler yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı müessesesinin bir denge unsuru olduğuna dikkat çekilerek bu nedenle mevcut uygulamanın devam ettirilmesinde yarar bulunduğu, birinci sınıfa ayrılmış hâkimlerin belli bir hizmet süresinden sonra, birinci sınıf hâkim sayılmalarının mevcut hiyerarşiyi zedeleyeceği belirtilmiş ve müşavirlik kadrolarının gerçekten gerekli olup olmadığı sorulmuştur. Bu eleştirilerin yanında komisyonda ayrıca tasarıya ilişkin olarak aşağıdaki olumlu görüşler ifade edilmiştir:

*Yasama, yürütme ve yargı güçlerinin kendi içlerinde, kendi işlevlerini yerine getirmesinin Demokratik Hukuk Devleti Kavramının esas unsurlarından biri olduğu, tasarının Anayasaya aykırı bir hüküm içermediği, aslında, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararlarının kesin olduğu, bu kararlar için tekrar yargı mercilerine gitmenin mümkün olmadığı, o halde, bu kararların icrası içinde kararnamelere gerek bulunmadığı, Hâkimlerin, Türk milleti adına karar verme yetkisiyle donatılmış kamu görevlileri olduğu, birinci sınıfa ayrılmış olabilmenin hâkimlik mesleğinde çok büyük bir aşama olduğu, oysa; birinci sınıf hâkimliğin sadece bazı unvanlara sahip hâkimleri kapsadığı, bu durumun aynı hukukî statüde bulunan kişiler arasında haklı huzursuzluklara neden olduğu, ülkenin gelişen şartlarında, bakanlığa yeni bir dinamizm katmanın ve araştırma kadrolarını takviye etmenin yerinde bir uygulama olacağı...*³²⁷⁹

³²⁷⁷ A.k., ss. 5-6.

³²⁷⁸ A.k., ss. 6-7.

³²⁷⁹ A.k., ss. 8-9.

Komisyon üyelerinden Selçuk Maruflu (İstanbul), Ekrem Pakdemirli (İstanbul), Güneş Taner (İstanbul), Adnan Kahveci (İstanbul), Münir Doğan Ölmeztoprak (Malatya), Mehmet Nedim Budak (Ankara) tasarıya muhalefet şerhi koymuştur. Bu milletvekilleri “Anayasaya ve hukuk devleti prensiplerine aykırı olduğundan ve yargıyı bölecek mahiyetinde görüldüğünden tümüne muhalifiz” şeklinde görüş belirtmiştir. Yine, Mustafa Ünalı (Konya), Abdullah Gül (Kayseri) ve Zeki Ergezen (Bitlis), bu tasarinın Adalet Bakanlığındaki Genel Müdür, Müsteşar, Müsteşar muavinlerini tasfiye amacını taşıdığını ve bu amacı gizlemek ve kamuoyunun tepkisini çekmemek için de 2. maddede 1. sınıf hâkimlere imkân sağlandığını öne sürmüştür. Bu ikinci maddeye katılmakla beraber, bu tasarinın 3 ve 4. maddelerinde getirilen hâkimlik teminatının anayasa ile uyumlu olmadığını savunmuştur. Koray Aydın (Trabzon) ise, yine tasarinın tümünün Anayasaya aykırılığını ileri sürerek ayrı bir şerh düşmüştür.³²⁸⁰

Tasarı Genel Kurulun 3.3.1992 tarihli 43. Birleşiminde gündeme alınmış³²⁸¹ ve 30.4.1992 tarihli 71. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarinın tümü üzerinde ilk olarak RP Grubu adına Şevket Kazan (Kocaeli) söz almıştır. Kazan, tasarinın basında “by-pass kanunu,” bazı kişiler tarafından da “müsteşar operasyonu kanunu” adıyla adlandırıldığını belirterek, tasarıyla yapılmak istenenin Hükümetin sevk etmiş olduğu kararnamelerin bazılarının Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmaması karşısında, Cumhurbaşkanının, kararnamelerden imzasını bertaraf etmek ve onu tasarruflarda saf dışı etmek olduğunu etmiştir.³²⁸² Cumhurbaşkanı Özal’ın seçilmesinin demokratik olmadığına vurgu yapan Kazan, o dönemdeki muhalefet partilerinin Özal’ın seçilmesi sürecini iyi yönetemediklerini ve bunun sonucu olarak da gelinen noktada Cumhurbaşkanını bazı uygulamalarda saf dışı bırakmak için söz konusu tasarıda olduğu gibi ara çözümler getirilmek istendiğini öne sürmüştür. Kazan, Özal’ın seçim sürecinin zamanında nasıl engellenebileceği ile ilgili önerisini de Genel Kurul’a nakletmiştir:

Şimdi, Sayın Cumhurbaşkanının seçildiği günlere bakmak gerekiyor. Sayın Cumhurbaşkanı Özal’ın seçimi, malumunuz olduğu üzere, Anayasanın 102 nci maddesine göre yapılmıştır. Bu seçimin arkasından, siyasî partiler, siyasî kanaatlerini ifade etmişlerdir. Gerek o günün Anamuhalefet Partisi SHP, gerek bir diğer muhalefet partisi DYP, gerekse Parlamento dışında bir parti olarak Refah Partisi, bu seçimin demokratik olmadığını, bu seçimin Anayasaya uygun olmadığını açıkça ifade etmişlerdir. Ancak, demokratik olmayan, Anayasaya uygun olmayan bu seçim karşısında, Parlamento dışında olmamız münasebetiyle, bizim herhangi bir tasarrufta bulunmamız, bizim bir şey yapmamız mümkün değildi; ama bu antidemokratik durumu düzeltmek için o gün

³²⁸⁰ A.k., ss.10-13.

³²⁸¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 43, (3.3.1992), s. 508.

³²⁸² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 71, (30.4.1992), s. 199.

Parlamentoda bulunan anamuhalefet partisi bir şey yapamaz mıydı veya anamuhalefet partisi olmamakla beraber, sayıları itibarıyla anamuhalefet partisinin bazı milletvekillerinin imzalarını almak suretiyle, diğer muhalefet partisi bir yol bulamaz mıydı? Kanaatimizce, böyle bir yol vardı ve biz Refah Partisi olarak dışarıdan ikazda bulunduk; dedik ki: Bu seçimi, bu antidemokratik seçimi düzeltmenin yolu vardır; Cumhurbaşkanı, şu anda bulunduğu makamdan indirmenin yolu vardır. Nedir bu yol? Bu yol, seçimin usulsüzlüğüdür. Bu yol, Anayasa Mahkemesine gitme yoludur. Anayasa Mahkemesine nasıl gidilebilirdi? Sayın Özal'ın, makamına oturduktan sonra, herhangi bir kanun üzerinde kullanacağı ilk imzada, o kanunun Anayasaya aykırılığı konusunda Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunabilirdi ve denilebilirdi ki, bu kanunu imzalamış bulunan Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlık sıfatı yoktur. Bu, neye dayanılarak denilebilirdi? Anayasanın 102 nci maddesi çok açık: Birinci gün üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu aranıyor, ikinci gün de üçte iki çoğunluk aranıyor, üçüncü gün mutlak çoğunluk aranıyor. Muhterem arkadaşlarım, birinci gün üçte iki Meclis çoğunluğunun sağlanabilmesi için, Meclisin üçte iki çoğunlukla toplanması lazım. Üçte iki çoğunlukla toplanmamış olan bir Meclisten, üçte iki çoğunlukla karar beklemek abestir. İkinci gün aynı durum söz konusudur. Toplanması için Mecliste üçte iki çoğunluk olacak ki, o Mecliste üçte iki oy çoğunluğu sağlanmış olabilsin. Bu durumda, bize göre, Meclisin birinci günkü toplantısı, “yok” hükmündedir, ikinci günkü toplantısı da, “yok” hükmündedir. İkinci günkü toplantısı, “yok” hükmünde olunca, ona bina edilen üçüncü günün toplantısı esasen yok sayılır. Bu, hukukî bir gerçektir. Bugün derneklerin ve şirketlerin genel kurullarında uygulanan muamele budur. Üçte iki çoğunluk sağlanmadan, üçte iki oyu gerektiren bir toplantının yapılması mümkün mü? İşte bu noktadan Anayasa Mahkemesine gidilebilirdi; ama gidilmemiştir.³²⁸³

Kazan, konuşmasının devamında tasarının esasını oluşturan hâkimlerin ve savcılarının statü ve özlük hakları ile ilgili düzenlemelerin 1961 Anayasasından itibaren gelen sürecini anlattıktan sonra, 1982 Anayasasının getirmiş olduğu düzene de atıfta bulunarak üçlü kararnamenin önemini altını çizmiştir. Tasarıyla yapılmak isteneni ise, “Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu toplanacak, atama kararını hazırlayacak ve bu karar, Adalet Bakanının, Başbakanın ve Cumhurbaşkanı'nın imzası söz konusu olmadan Resmî Gazetede yayımlanacak ve yürürlüğe girecek. Yani, icra, bu tasarrufun dışında bırakılıyor” şeklinde ifade ederek açıklamıştır.³²⁸⁴

ANAP Grubu adına söz alan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ise, Adalet mekanizmalarında görev yapan kişilerin yükselme ve maaş kriterleri ile ilgili genel süreci özetledikten sonra, tasarının en çok tartışılan taraflarına değinmiştir:

³²⁸³ A.k., s. 199.

³²⁸⁴ A.k., s. 201.

Adalet Bakanlığındaki 13 yüksek yönetici... Daha önce, siyasî iktidarı hareketsiz hale getirmek için veya siyasî iktidar karşısında yargı bağımsızlığını temin etmek için, bu 13 kişiye, siyasî iktidara karşı bir teminat getirilmiş ve 65 yaşlarına kadar bunların hiçbir suretle görevden alınmaları mümkün değildir; ancak ve ancak, yüksek mahkeme üyeliğine seçilirlerse giderler. O sebeple de, “1 inci sınıf hâkim” diye bir unvan icat edilmiş; yani, o çarpıklığı telafi için de, yüksek mahkeme üyeliği bir tarafa bırakılmış, “1 inci sınıf hâkimlik” diye bir unvan icat edilmiş ve 1 inci sınıfa ayrılmışlar ile 1 inci sınıf arasındaki bu münakaşalara da, belki bu sebeple, sebep olunmuş... bu bir yanlış yapıdır; yani, 65 yaşına kadar bu 13 kişiyi hiçbir gücün görevden almayacağını yasa hükmü haline getirmek ve bazı noktalarda da Anayasa teminatı altına almak, hiçbir hukuk sistemiyle ve adaletle bağdaşacak bir iş değildir.³²⁸⁵

Sungurlu, Kazan’ı da, “Anayasada yapılacak değişiklikleri anlatırken bürokratik bir düşünceden uzak kalacağını zannederdim; ama gördüm ki, o da aynı şeyleri söylüyor” diyerek eleştirmiş ve milleten kopuk Anayasa değişikliklerinin kabul edilemeyeceğine vurgu yapmıştır. Bakanlıkta çalışan tetkik hâkimlerinin atanması ile ilgili olarak, Bakanın “bunları istemiyorum, alınız” demesi üzerine bir ay içerisinde, Kurulun, bunları alıp, başka görevlere vermek zorunda olduğunu belirtmiştir. Buna karşı da, Kurul kararıyla alındığı için, hiçbir yargı yolunun bulunmadığını dile getiren Sungurlu, ilgili kişilerin durumunu “bunlar idareciyseler, idarî yargıya gitmeleri lazım idarî yargıya gidemezler; çünkü Yüksek Kurul kararları, idarî yargı denetimi dışındadır. Bunlar hâkimseler, hâkim teminatından istifade etmeleri lazım. Bunlar nedirler?... Bunlar Arafat’ta kalmışlardır” şeklinde tasvir etmiştir. İlgili düzenleme ile Kurulun, âdetâ Bakanın emrine verildiğini söyleyen Sungurlu, “Teknik Hizmetler Dairesi ve Yayın Dairesi” olarak tasarıda getirilen yeni düzenlemenin de bir işe yaramayacağını dile getirmiştir.³²⁸⁶

Tasarının tümü üzerindeki görüşmelere Genel Kurulun 6.5.1991 tarihli 73. Birleşiminde devam edilmiştir. DYP Grubu adına söz alan Melih Pabuçcuoğlu (Balıkesir), tasarının iyi anlaşılması için öncelikle ilgili düzenlemelerin önceden yasalarda ve Anayasada nasıl düzenlendiğinin hatırlanmasının önemli olduğunu belirterek genel bir izahatta bulunmuştur. Tasarının 2. maddesiyle, 2802 sayılı Kanunun 15. maddesinin ikinci fıkrasından sonra gelmek üzere, eklenen fıkra ile birinci sınıf hâkimliğin tarif ve izahının yapıldığını ve birinci sınıf hâkim kavramının genişletilmiş bulunduğunu ifade etmiştir. Tasarıda, önceki uygulamada bulunan birinci sınıf hâkimlik şeklindeki yapay ayırımın ortadan kaldırıldığını, maaş farkının giderildiğini, birinci sınıfa ayrılmış olan hakime, birinci sınıf hakim olmayı hedefleyen bir ufuk açtığını dile getirmiştir. Tasarının 2. maddesi hakkında, bazı yüksek mahkeme mensuplarınca yapılan eleştirilere değinen Pabuçcuoğlu, değişikliğin Anayasaya aykırı olduğu,

³²⁸⁵ A.k., ss. 206-207.

³²⁸⁶ A.k., ss. 208-211.

yüksek mahkemelerin, denetleyen ve diğer mahkemelerin ise denetlenen olduğu, arada fark bulunması gerektiği gibi iddiaların yersiz olduğuna mahkemeler arasında bir hiyerarşinin olmadığını ve olmaması gerektiğine vurgu yapmıştır.³²⁸⁷ Tasarının 4. maddesiyle, 2802 sayılı Kanunun 38. maddesinin hükmünün değiştirildiğini bu hususun tartışma konusu olduğunu, tasarıyla yapılan değişikliğin, “sadece, birinci sınıf hâkimlerin ve savcılarının yeniden atanması, görev yeri değişikliğiyle, bunlarla ilgili atanma işlemlerinin Kurulca, bir ay içerisinde gerçekleştirileceği”nin kabul edildiğini söylemiştir. Pabuçcuoğlu, yürürlükteki mevzuata göre, “birinci sınıf hâkim sayılanlardan, yüksek mahkeme üyeleri dışındakilerin bu sıfatı kazanmaları idarî nitelikteki atama kararıyla gerçekleşmektedir ve bir kez atanmakla, 65 yaş sınırına kadar görev süreleri devam etmektedir” tespitini yapmıştır. Böyle bir durumda, “Adalet Bakanlığı merkez kuruluşuna, idarî nitelikteki atama kararıyla atanan Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Bakanlık Teftiş Kurulu Başkanı, genel müdürler ve Araştırma Planlama Koordinasyon Dairesi Başkanının, bir defa atanmasıyla, 65 yaş sınırına kadar görev yeri değiştirilememesi” gibi bir durumun ortaya çıktığını ve bunun yanlış olduğunu belirtmiştir.³²⁸⁸

CHP Grubu adına söz alan Fuat Çay, tasarının en çok tartışılan hükümlerinin “birinci sınıfa ayrılmış hâkim ile birinci sınıf hâkim ayırımının ortadan kaldırılması olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca, “Bakanlık merkez kuruluşundaki hizmetlerde çalışan birinci sınıf hâkim ve savcılarının, Adalet Bakanının önerisi üzerine ve kazanılmış hakları saklı kalmak kaydıyla, durumlarına uygun hâkimlik ve savcılık görevlerine, teklif tarihinden itibaren bir ay içinde, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca atanmaları ve Adalet Bakanlığındaki üst düzey yöneticiliklere müşterek kararnameyle atama yapılması usulünün ortadan kaldırılması” da eleştirilmiştir. Hâkim ve savcılar arasında yaratılmış bulunan birinci sınıf hâkim ile birinci sınıfa ayrılmış hâkim ayırımının, “geçerli, mantıklı ve tutarlı bir nedene” dayandırılmasının mümkün olmadığını söyleyen Çay, “bu durumun denetleyen ve denetlenen ilişkisi yönünden de değerlendirilemeyeceğini” vurgulamıştır. Bu durumun Anayasada yerini bulan hukuk devleti ve hâkimlerin bağımsızlığı ilkelerine ters düştüğünün altını çizmiştir.³²⁸⁹ Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısının yargı bağımsızlığının önünde bulunan ve ivedilikle çözümlenmesi gereken bir sorun olduğuna işaret eden Çay, sorunun çözümünün ise, Anayasa değişikliğini gerektirdiğini ileri sürmüştür. Hükümetten beklentilerinin ilgili değişikliğin ivedilikle gündeme getirilerek, idareyi temsil eden Bakan ve Müsteşarın, Hâkim ve Savcılar Yüksek Kurulunun oluşumundan çıkarılması ve bu Kurulun, sadece yüksek yargı organlarının temsilcilerinden oluşmasını sağlamak olduğunu da ifade etmiştir. Çay, bu şekilde bir düzenleme yapılmadığı müddetçe yargı bağımsızlığından bahsedilemeyeceğini ileri sürmüştür.³²⁹⁰

³²⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 73 (6.5.1992), ss. 309-311.

³²⁸⁸ *A.k.*, ss. 313-315.

³²⁸⁹ *A.k.*, ss. 315-316.

³²⁹⁰ *A.k.*, ss. 317-319.

Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay (Ankara), söz alarak konuşmasında tasarıya yönelik yapılan eleştirilere cevaplar vermiştir. Tasarının kamuoyunda “yargı bağımsızlığı elden gidiyor, Yargı, Türk adaleti büyük yara alıyor” şeklinde eleştirildiğini ve bu eleştirilerin en ağrının da kendisine yapıldığını hatırlatan Oktay, gerçeğin böyle olmadığını, esas yanlışın halen yürürlükteki kanunlarda bulunduğunu ve sistemin tamamen Anayasaya aykırı olduğunu savunmuştur. Grupları adına söz alan konuşmacılardan Şevket Kazan’ın konuşmasının bir yerinde “generalle albay bir tutulur mu” diyerek, yargı sistemindeki ast üst ilişkisini olumladığını hatırlatan Oktay, bu tutumun fevkalade yanlış olduğunu söylemiştir. Her hâkimin birinci sınıf hâkimliğe ayrılabilmesi gerektiğini ve yükseltme kriterinin, çalışan ve adalet dağıtımında başarı göstermeye göre belirlenmesi gerektiğini vurgulayan Oktay, ilgili tasarıyla da bu sistemin getirildiğinin altını çizmiştir. Mevcut durum da 12 yılı dolduran bir hakimin birinci sınıfa ulaştıktan sonra, artık ulaşabileceği son noktaya ulaşmış olduğundan önünde yeni bir hedef kalmadığını ve kendi iş disiplini de kaybetmeye başladığını belirtmiştir. Oktay’a göre “ben mutlaka birinci sınıf hâkim olacağım” diyen bir kişi, “ya Bakanın eteğine yapışacak veya o hiç değişmeyen Müsteşarın eteğine yapışacak, onun kapısını aşındıracak, ya kendisinin üst düzeyde bir yönetici olarak atanmasını sağlayacak veya destekle, ilgiyle, Yargıtay’a üye seçilecek.”³²⁹¹

Adalet Bakanlığında çalışan Müsteşar, müsteşar yardımcısı, genel müdürler ve daire başkanları hakkında da eleştirilerde bulunan Oktay, bakanlıkta bulunan ve bir çoğunun bakanla uyum içinde çalışmamasına rağmen 65 yaşına kadar o görevlerde bulunma yetkisi olduğu için görevlerini değiştiremediği kişilerden yakınmıştır. Böyle bir durumun çağdaş hiçbir hukuk sisteminde bulunmadığını ifade eden Oktay, bir Adalet Bakanlığı Müsteşarı’nın “yani ben mahkemeye gidip kürsüde hâkimlik mi yapacağım?” sözlerini söylediklerine örnek olarak vermiştir. Yaptıkları düzenleme de bu hususların da göz önüne alındığını ifade eden Oktay, tasarının yasalaşmasından sonra bakanlık bünyesinde kurulacak olan “Teknik Daire Başkanlığı” ve “Yayın Daire Başkanlığı”nın önemine değinmiştir. İlkinin Adalet Bakanlığının ihtiyacı olan adliye binaları ve cezaevlerinin iyileştirmeleri için faaliyet göstereceğini ikincisinin ise, en ücra köşedeki adalet mensubunu bile yayınlardan ve hukukla ilgili mevzuattan haberdar etmek için oluşturulduğunu, dolayısıyla gelen eleştirilerin tüm hususların düşünülerek yapılması gerektiğini belirtmiştir.³²⁹²

Tasarı üzerinde Gruplar adına konuşmaların tamamlanmasının ardından şahsı adına söz alan Kamer Genç, konuşmasında yeni tasarının ne getirdiğine yönelik olarak üç husus önemli olduğunun altını çizmiştir. Bunlardan ilki, hâkimlerin ve savcılarının tayin ve nakilleriyle uğraşan Hâkimler ve Savcılar

³²⁹¹ A.k., ss. 319-321.

³²⁹² A.k., ss. 322-325.

Yüksek Kurulu kararının, Anayasaya göre kesin olduğu ve böyle olmasına rağmen kesin olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararının Cumhurbaşkanına imzaya gitmesinin yanlışlığıdır. Tasarı, Cumhurbaşkanının imzasını kaldırmaktadır. İkincisi, belli bir kıdeme gelmesine rağmen, Danıştay veya Yargıtay üyeliğine seçilmeden, birinci sınıfa ayrılmış Danıştay ve Yargıtay hâkimlerinin sahip olduğu statüyü kazanamamasına yönelik olumsuzluktur. Bu sistemde Danıştay veya Yargıtay üyeliğine seçilemeyen hâkimler, bu üyeliklere seçilenlerden aşağı yukarı yüzde 50 daha az maaş almaktadırlar. Tasarıyla “belli bir kıdem aldıktan, birinci sınıfa ayrıldıktan ve orada beş, altı sene kaldıktan sonra, onun malî haklarından” yararlanan bir sitemin getirilmesidir. Üçüncüsü ise, Adalet Bakanlığı merkez teşkilatında çalışan 13 üst düzey bürokratin, müsteşarlığa ve daire başkanlıklarına atamasında Bakanın bir rolünün olmaması ve bakana hakaret etse bile görevden alınamaması sorunudur. Yine tasarıyla bu sistem de son bulmakta ve ilgili kişiler merkez teşkilatından alınarak tekrar hakimlik mesleğine döndürülebilmektedir.³²⁹³

Genç, geçmiş dönemde bir üst düzey göreve atanmak için hâkimlerin kendilerini seçecek olan kişilere karşı ne tür davranışlara girdikleri ile ilgili kendi gözlemlerini de örnekle anlatmıştır:

*Danıştay’da çalıştığım için biliyorum, özellikle 1970 yılından sonra, seçilmek suretiyle bu tür görevlere gelinen yerlerde, insanların ne tür oyunlarla bir yerlere geldiğini sizlere kısaca anlatmak istiyorum. O zaman herkesin arabası yoktu, bir arkadaşımızın arabası vardı; Danıştay üyeliğine seçilmek için, her gün gelir, bir üyeyi evine götürmek için kapıda beklerdi.*³²⁹⁴

Şahsı adına söz alan Coşkun Gökarp (Kırşehir), konuşmasında 1961 Anayasasından itibaren Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunu düzenleyen çeşitli kanunlara atıfta bulunmuş, ve son yapılan düzenlemenin ise bunların içerisinde en iyisi olduğunu öne sürmüştür. Tasarının Anayasaya aykırılığı yönündeki iddiaların temelsiz ve akla yatkın olmadığını yine Anayasadan maddeler okuyarak savunmuştur.³²⁹⁵

Tasarının tümünün üzerindeki müzakerelerin sonunda iki eski adalet Bakanı olan Mahmut Oltan Sungurlu (Gümüşhane) ve Şevket Kazan (Kocaeli), kendilerine daha önceki konuşmacıların sataştığı gerekçeyle söz almış ve eleştirilere cevap vermiştir.³²⁹⁶ Daha sonra, tasarı hakkındaki 2 önerge ele alınmıştır. Vehbi Dinçerler (Ankara) ve arkadaşları, tasarının Anayasaya Komisyonuna havale edilmediği için İçtüzüğe göre iki komisyondan Adalet Komisyonunun esas komisyon olduğu ve söz konusu komisyon raporunun Genel Kurul’da görüşülmesi gerektiği ve bu husun sağlanması için görüşmelerin

³²⁹³ A.k., s. 326.

³²⁹⁴ A.k., s. 327.

³²⁹⁵ A.k., ss. 327-329.

³²⁹⁶ A.k., ss. 329-331.

ertelenmesine yönelik bir önerge vermiştir. Yine Vehbi Dinçerler (Ankara) ve arkadaşları, tasarının Anayasa Komisyonunda görüşülmediği için İçtüzüğün uygulanmadığına yönelik olarak bir önerge vermiştir. Önergelerden ilki İçtüzükte yeri olmadığı için reddedilirken, ikincisi ise, oylanmış ancak Genel Kurul'da kabul edilmemiştir.³²⁹⁷

Adli ve idari yargı teşkilatının atanmasını düzenleyen 1. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), ilgili teşkilatın atanmasının sadece Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na verilerek diğer mekanizmaların devreden çıkarılmasının yanlış olabileceğini söylemiştir. Benzeri durumların diğer üst kurullar tarafından da istenebileceğini ve gelecekte yapılacak yanlışlarda siyasi mekanizmaların tekrar kanun değişikliğe gidebileceklerini ifade etmiştir.³²⁹⁸ ANAP Grubu adına söz alan Murat Başesgioğlu (Kastamonu) da tasarının her maddesinin bir huzursuzluğa sebep olacağını, hâkimlerin birbiriyle bildiri savaşına girdiğini, yargıtay hâkimleriyle, adli hâkimlerin birbirleriyle tartışmaya başlayarak adalet bakanlığı bürokrasisinin kilitlendiğini öne sürmüştür. Yapılan düzenlemeyle atamaların direkt Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun inisiyatifinde olmasından ve ilgili kurulun kararlarının idari yargı yoluna kapalı olmasından dolayı mağdur olan kişilerin hak arayamayacağını altını çizmiştir. Dolayısıyla tasarıyla, hâkim teminatı ve yargı güvenliğinin sağlanmasının aksine, insanların ve bürokratların hak arama özgürlüğünün elinden alındığını da sözlerine eklemiştir.³²⁹⁹ Cumhurbaşkanının devreden çıkarılmasıyla ilgili olarak meydana gelebilecek eksikliklerin en önemli yanlarından birinin atamalarla ilgili olduğuna değinen Başesgioğlu, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

*Gördüğümüz diğer bir eksiklik ise, "atama kararını Yüksek Hâkimler ve Savcılar Kurulu yapar" deniyor. Yüksek Hâkimler ve Savcılar Kurulunun bir sekreteryası yoktur. Görev yerleri, kura çekmek suretiyle belirleniyor; ama, idarî bir işlem olan bu atamayı kim yapacaktır? Bunu gizli olarak Adalet Bakanı veya Personel Genel Müdürlüğü yapacaktır. Buradan çıkan anlam budur. Anayasamıza göre tarafsız olması gereken Cumhurbaşkanından, mesleğe yeni kabullerine karar verilen hâkim adaylarının atamalarını kaçırıyoruz; ama, diğer taraftan da, siyasî kişiliği ağır basan bir bakana, bir siyasî otoriteye, hâkim ve savcılarımızın atama işlemini teslim ediyoruz. Bizim kanaatimize göre, yanlışlık buradadır. Bu maddede açıkça, atamanın kimler tarafından yapılacağı belirtilmelidir; eksik gördüğümüz husus işte budur.*³³⁰⁰

1. madde üzerinde Orhan Ergüder (İstanbul) ve arkadaşları, ilgili maddenin Anayasaya aykırı olduğu için tasarı metninden çıkarılması, komisyona tekrar geri gönderilmesi ya da üzerine bir takım değişikliklerin yapılmasına yönelik 3 farklı önerge vermiş, önergelerden hiç biri Genel Kurulda kabul edilmemiştir.³³⁰¹

³²⁹⁷ A.k., ss. 332-333.

³²⁹⁸ A.k., ss. 334-336.

³²⁹⁹ A.k., ss. 336-337.

³³⁰⁰ A.k., s. 337.

³³⁰¹ A.k., ss.338-346.

Hâkim ve Savcıların hangi durumda birinci sınıf hâkim olarak atanacağını düzenleyen 2. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Murat Başesgioğlu (Kastamonu), tasarının en olumlu karşılanabilecek maddesinin bu madde olduğunu ve ANAP Grubu Alarak desteklediklerini belirtmiştir. Tasarının tümünün kanun yapma tekniği açısından bazı sakıncalarının bulunduğunu ifade ederek, ilgili olumsuzluklar üzerine görüşlerini açıklamıştır.³³⁰² RP Grubu adına söz alan Ahmet Dökülmez (Kahramanmaraş) ise “Hâkimlik gibi bir meslekte, birinci sınıfa ayrılmak şeklinde bir üst statünün Anayasada yer alması”nın “abes” bir durum olduğunu ve maddede belirtilen birinci sınıf hâkim olmak için bekleme süresinin 10 yıldan 6 yıla düşürülmesinin önemli olduğunu ancak bu sürenin de 3 yıla düşürülmesi gerektiğini belirtmiştir.³³⁰³ Madde üzerinde, maddede ifadesini bulan 6 aylık bekleme süresinin, 3 yıl ya da 4 yıl olmasına yönelik verilen 3 değişik önerge kabul edilmemiştir.³³⁰⁴

3. maddede Adalet Bakanlığı teşkilatı içerisinde “yüksek müşavirlik” kadrosu ihdas edilmiş, müşterek kararname kaldırılmış ve bu şekilde, Bakanlık merkez teşkilatındaki birinci sınıf hâkimlerin atanmasının, Bakanın teklifi ve Başbakanın onayı ile yapılması düzenlenmiştir. Bu şekilde Cumhurbaşkanını atamalarda devreden çıkaran hususları düzenleyen 3. madde üzerine ANAP Grubu adına Murat Başesgioğlu (Kastamonu) söz almıştır. Başesgioğlu maddenin en can alıcı noktasının, Bakanlık merkez teşkilatındaki birinci sınıf hâkimlerin atanmasına ilişkin olduğunu ancak tasarının ve Bakanın mantığının “Adalet Bakanlığında görev yapan üst bürokratlar, hâkim teminatından istifade edemezler” şeklinde olduğunu öne sürmüştür. Kendilerinin ise tam aksi görüşte bulunduğunu söyleyen Başesgioğlu, bunun nedenini de “ilgili görevliler, bu üst bürokratlar, her şeyden önce, hâkimdir ve hâkimlerimizin de yargı bağımsızlığı ve hâkim teminatından istifade etmeleri, bu güvenceden yararlanmaları, Anayasamızın amir hükümleri arasındadır” şeklinde açıklamıştır. Son olarak ilgili maddeye Anavatan Grubu olarak olumsuz baktıklarını belirtmiştir.³³⁰⁵

RP Grubu adına 3. madde üzerinde söz alan Şevket Kazan (Kocaeli), atamalarda Cumhurbaşkanının devreden çıkarılmasını eleştirerek düzenin alt üst edildiğini ifade etmiştir. Düzenlenen kanunla işleyen dengenin bozulduğunu savunan Kazan, hükümetin bir yandan Hâkimler ve Savcılar için tasarıyla teminat güttüklerini ifade ettiğine bir taraftan da Adalet Bakanlığında görev alacak 13 üst düzey kişinin güvencesiz bırakıldığına işaret etmiştir.³³⁰⁶ Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay (Ankara), söz alarak Kazan ve Sungurlu’nun “temelli ve köklü” bir yanlışa düştüklerini, hâkimlik ve savcılık teminatını yanlış yorumladıklarını öne sürmüştür. Yapılan işlemin Bakanlıkta çalışan üst düzey idari görevli hâkim ve savcılarının yine hâkim ve savcılık yapmak üzere adli

³³⁰² A.k., ss.346-347.

³³⁰³ A.k., s. 347.

³³⁰⁴ A.k., ss. 348-350.

³³⁰⁵ A.k., ss. 350-352.

³³⁰⁶ A.k., ss. 352-354.

göreve gönderilmesinden ibaret olduğunu, başka bir göreve atama gibi bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir. Kazan'ın “düzenin alt üst olduğu” yönündeki eleştirisinin haksız olduğunu ve yapılan işlemin Anayasaya uygun olduğunu da vurgulamıştır.³³⁰⁷

Şahsı adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), ilgili düzenlemenin lehinde olduğunu ifade ederek, Bakanın yanında çalışmak istemediği bir kimseyle çalışmak zorunda olması ve onu tekrar başka bir göreve atayamamasının esas kuvvetler ayrılığına zarar verdiğini açıklamıştır. Konuşmasını, bir üst amir olan bakanın altında çalışan bir kişiyi görevden alamaması durumunun hâkimler hükümeti gibi bir durum doğuracağına değinerek tamamlamıştır.³³⁰⁸ 3. madde üzerinde Orhan Ergüder (İstanbul) ve arkadaşlarının vermiş olduğu 3 farklı önerge ve Murat Başesgioğlu (Kastamonu) ve arkadaşlarının verdiği önerge kabul edilmezken, Fahri Gündüz (Uşak) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge ise kabul edilmiştir.³³⁰⁹

Adalet Bakanlığındaki bütün hâkimlerin Bakanın teklifi üzerine, Kurul tarafından bir ay içerisinde hâkimlik görevine tekrar atanmasını düzenleyen 4. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Oltan Sungurlu (Gümüşhane), Coşkun Kırca'nın ifade ettiği hususların yargı ile ilgili Anayasada ifadesini bulan hükümlerle çeliştiğini ileri sürmüştür. Anayasanın 104. maddesinin “alenen, açıkça, şüphe ve şeke ihtimal vermeyecek kadar” ihlal edildiğini iddia etmiştir. Hiç kimsenin milli iradenin dışında olmayacağına vurgu yapan Başesgioğlu, Anayasanın değiştirilerek, yüksek mahkeme üyelerinin, kurul üyelerinin milleti temsil eden Meclis tarafından seçilmesinin gerekliliğine işaret etmiştir.³³¹⁰ 4. madde üzerine başka söz isteyen bulunmadığından önergelerin görüşülmesine geçilmiş ve İsmail Sancak (İstanbul) ve arkadaşlarının maddenin tasarıdan çıkarılmasına ya da komisyona iadesine yönelik vermiş oldukları iki önerge Genel Kurul tarafından kabul edilmemiştir.³³¹¹

Birinci sınıf hâkimlerin Yargıtay ve Danıştay üyelerinin istifade ettikleri her türlü malî hak ve ödemelerden aynen yararlanmasını düzenleyen 5. madde üzerinde şahsı adına söz alan Esat Bütün (Kahramanmaraş), hâkim ve savcılarının maddi açıdan yetersizliklerine dikkat çekmiştir. Bu mesleklerin avukatlık mesleğine nazaran daha az tercih edildiğini ve özendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³³¹² Maddenin yasa metninden çıkarılması ya da komisyona tekrar iade edilmesine yönelik olarak İsmail Sancak (İstanbul) ve arkadaşlarının vermiş oldukları iki önerge ve Ökkeş Şendiler (Kahramanmaraş) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge (Yargıtay ve Danıştay üyelerine ek olarak diğer hâkimlerin de söz konusu haklardan % 50 oranında yararlanmasına yönelik) Genel Kurulda kabul edilmemiştir.³³¹³

³³⁰⁷ A.k., ss. 354-355.

³³⁰⁸ A.k., ss. 355-356.

³³⁰⁹ A.k., ss. 356-361.

³³¹⁰ A.k., ss. 362-364.

³³¹¹ A.k., ss. 364-367.

³³¹² A.k., s. 368.

³³¹³ A.k., ss. 368-371.

2802 sayılı Kanuna bağlı (1) ve (2) sayılı hâkim ve savcılarının sınıf derece ve unvanlarının düzenlendiği cetvellerde değişiklik yapılmasını öngören 6. madde üzerinde grupları ve şahısları adına söz alan bulunmazken muhalefet gruplarının vermiş oldukları önergeler reddedilmiştir. İktidar kanadından verilen maddedeki bir takım maddi hataları düzeltmeye yönelik önerge ise kabul edilmiştir.³³¹⁴

2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun 11 inci maddesinin (c) bendinin değiştirildiği 7. madde üzerine grubu ve şahsı adına söz alan olmamıştır.³³¹⁵ Yine ilgili kanunun 16/A maddesini değiştiren 8 madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Murat Başesgioğlu (Kastamonu) bu maddede düzenlenen bakanlık yüksek müşavirliğinin başka hiçbir bakanlıkta bulunmadığını dolayısıyla “yüksek” ibaresinin kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. Kendileri açısından maddedeki ikinci sorunun söz konusu müşavirlerle ilgili nasıl ve kimlerin atanacağına ilişkin herhangi bir düzenlemenin bulunmaması olduğunu belirtmiştir.³³¹⁶ Şahsı adına söz alan Ökkeş Şendiller (Kahramanmaraş) ise, ilgili maddedeki düzenlemenin kadrolaşmaya yol açacağı ve Adalet Bakanlığının siyasileşmesi sürecini doğuracağı endişesini dile getirmiştir.³³¹⁷ Şahsı adına söz alan Coşkun Kırcı (İstanbul), Başesgioğlu’nun kendisinin de katkısının bulunduğu bir kitaptan alıntılar yaparak Cumhurbaşkanlığı konusundaki eleştirilerine cevap vermiştir. ANAP Grubu adına söz alan Hasan Korkmazcan (Denizli) önceki konuşmacıların eleştirileri ile ilgili düşüncelerini açıklamıştır.³³¹⁸ 8. madde ile ilgili İsmail Sancak (İstanbul) ve arkadaşları üç farklı önerge vermiş, ancak önergeler kabul edilmemiştir.

Adalet Bakanlığı’na yeni tahsis edilen Teknik İşler Daire Başkanlığı ve Yayın İşleri Daire Başkanlığı’nın kurulmasını öngören düzenlemeyi içeren 9. madde üzerinde ANAP Grubu adına Hasan Korkmazcan (Denizli) söz almıştır. Hükümetin programında ve koalisyon protokolünde devlete işlerlik kazandırmak bakımından küçülmeye gidilmesine dönük taahhütlerin bulunduğunu ancak yapılan bu yeni düzenlemenin söz konusu taahhütlere aykırı olduğunu ifade etmiştir.³³¹⁹ Yine Adalet Bakanlığı için yeni tahsis edilen Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı’nın görevlerini düzenleyen 10. madde üzerinde ANAP Grubunun görüşlerini dile getiren Selçuk Maruflu (İstanbul), yeni tahsis edilen başkanlıkların işlerliğinden daha çok kadrolaşmaya dönük bir işlevi olduğu ve verim alınamayacağı iddiasında bulunmuştur.³³²⁰

³³¹⁴ A.k., ss. 371-378.

³³¹⁵ A.k., s. 378.

³³¹⁶ A.k., ss. 379-381.

³³¹⁷ A.k., ss. 381-382.

³³¹⁸ A.k., ss. 382-384.

³³¹⁹ A.k., s. 391.

³³²⁰ A.k., s. 398.

Genel Kurulun 7.5.1992 tarihli 74. Birleşiminde ilgili tasarı görüşülmeye devam edilmiştir. Teknik İşleri Daire Başkanlığının görevlerini düzenleyen 11. madde üzerinde ANAP Grubu adına Selçuk Maruflu (İstanbul) söz alarak madde içeriğinden uzak bir konuşma yapmıştır.³³²¹ “Adalet Bakanlığında hâkim ve savcı sınıfı dışında kalan personelin atanması”nı düzenleyen 12. madde, huzur ücretlerini düzenleyen 13. madde, Bakanlık Merkez Teşkilatının Yardımcı Birimler Bölümünü düzenleyen 14. madde ve Adalet Bakanlığına ilişkin kadrolarla ilgili bir takım teknik düzenlemelerin yapıldığı 15. ve 16. maddeler üzerinde söz alan olmamıştır. Baki Tuğ (Ankara) ve arkadaşlarının 16. maddenin yazım ve tekniği bakımından iyileştirilmesine yönelik olarak vermiş oldukları önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir.³³²²

17. madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Murat Başesgioğlu (Kastamonu), konuşmasını genelde tüm tasarı hakkındaki partisinin tutumuna ayırmış ve tasarının çelişkilerini dile getirmiştir. Söz konusu çelişkileri şu şekilde sıralamıştır:

*Adalet Bakanlığı Müsteşarını, müsteşar yardımcılarını üçlü kararnameden, müşterek kararnameden çıkarmış bulunuyoruz. Müsteşar ve müsteşar yardımcılarının, genel müdür ve genel müdür yardımcılarının, 2 sayılı cetvelde belirtilen diğer görevlilerin yanında müşterek kararnameyle atanacakları belirtilmektedir. Bu tasarıyla, 2451 sayılı Yasadaki hükümleri delmiş oluyoruz.*³³²³

17. maddenin ardından geçici maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve 5 farklı geçici madde üzerine grupları ya da şahısları adına söz alan olmamıştır. Yine yürürlük maddesi olan 18. madde üzerinde söz alan bulunmazken, yürütme maddesi olan 19. madde üzerinde ANAP Grubu adına Murat Başesgioğlu (Kastamonu), söz almıştır. Başesgioğlu, tasarının tümü üzerinde kendi grupları adına gördükleri yanlışları bir kez daha yinelemiştir. Daha sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiş ve Adalet Bakanı Seyfi Oktay (Ankara) tasarının yasalaşması ile ilgili bir teşekkür konuşması yapmıştır.³³²⁴ 19. maddeden oluşan tasarı genel Kurulda kabul edilmişse de Cumhurbaşkanı tarafından 27.05.1992 tarihinde Meclise geri gönderilmiştir.

5.6.2. Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun (3799)

20 sıra sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun Tasarısı (1/335),” Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 24.01.1992 tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılarak 27.01.1992 tarihinde TBMM’ye sevk

³³²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 74, (7.5.1992), s. 488.*

³³²² *A.k., ss. 489-491.*

³³²³ *A.k., ss. 491-493.*

³³²⁴ *A.k., ss. 493-497.*

edilmiştir. Tasarının genel gerekçesinde kamu kurum ve kuruluşlarının birbirlerine, T.C. Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankasına kronikleşmiş borç-alacak ilişkisinin daha geniş kapsamlı bir tahkim işlemini gerekli kılacağı ifade edilmiştir. Tasarı ile 31.12.1991 tarihi itibarıyla gerçekleşmiş ve tahsil olmayan borç-alacak ilişkilerinin tavsiyesinin amaçlandığı dile getirilmiştir.³³²⁵

Toplam 6 maddeden oluşan tasarının ilk maddesi kanunun amaç ve kapsamını belirlerken, ikinci maddesi borçların nasıl tasfiye edileceğini düzenlenmiş, üçüncü madde ise kanunun uygulanması ile ilgili işlemelerin nasıl olacağını düzenlenmiştir. 4. maddede ise kanunun uygulanması ile işlemlerde getirilen muafiyetler düzenlenirken, 5. maddede yürürlük 6. maddede ise yürütme konusu düzenlenmiştir.³³²⁶

27.01.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına sevk edilen tasarı, Başkanlık tarafından 28.01.1992 tarihinde görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna sevk edilmiştir. Komisyonun 30.01.1992 tarihinde yaptığı 7. Birleşiminde tasarı, Hükümeti temsilen Maliye ve Gümrük Bakanı başkanlığında Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile DPT Müsteşarlığı Temsilcilerinin de katılımıyla incelenip görüşülmüştür. Komisyonun yapmış olduğu görüşmelerin sonucunda Hükümet tarafından ifade edilen genel gerekçeler aynen benimsenmiştir. Konunun “Türk ekonomisi için çok önemli olması nedeniyle, toplam ne kadar tahkim yapılacağına tasarıda belirtilmesi gerektiği,” yönetim hatası nedeniyle borçlanan kuruluşların borçlarının tahkiminin ekonomiyi çıkmaza sokacağı, yıllardan beri yapılan yanlış uygulamalar nedeniyle borçların biriktiği ve Hükümetin uygulamaya koyduğu ekonomi politikaları doğrultusunda tahkim işleminin gerekli olduğu gerekçeleriyle tasarının tümü benimsenmiştir.³³²⁷ Tasarının “Amaç ve Kapsam” başlıklı 1. maddesi aynen kabul edilirken, “Kamu Kurum ve Kuruluşları Borçları” başlıklı 2. maddesinde yer alan “Belediyelerin İller Bankasına olan kısa vadeli borçlarının” cari bir borç-alacak ilişkisi niteliğinde olmadığı ve tasarıda öngörülen kronikleşmiş borç-alacak kapsamına uygun olmayacağı belirtilmiştir. Bu düşünceyle, Belediyelerin İller Bankasına olan kısa vadeli borçlarını kapsam dışında bırakacak şekilde yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca maddeye, İller Bankasının, Belediyelerin fon payından yatırım kredisi borçları ile ilgili olarak kesinti yapılması nedeniyle, 31.12.1991 tarihi ile bu kanunun yürürlüğe gireceği tarih arasında bu borçlara karşılık yapılan kesintilerin Belediyelere iadesini sağlayan yeni bir fıkra eklenmiştir.³³²⁸ Öte yandan tasarının geri kalan 3, 4, 5 ve 6. maddeleri Hükümetin teklif ettiği şekliyle aynen kabul edilerek 03.02.1992

³³²⁵ Sıra Sayısı 20, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun Tasarısı (1/335)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 74’ün sonuna ekli, (07.05.1992), s. 1.

³³²⁶ **A.k.**, s. 2.

³³²⁷ **A.k.**, s. 3.

³³²⁸ **A.k.**, s. 4.

tarihinde Meclis Başkanlığına sevk edilmiştir. Ancak Plan ve Bütçe Komisyonu görüşmeleri sırasında Adnan Kahveci (İstanbul) ve Işın Çelebi (İzmir) tarafından söz konusu tasarıya, tahkimin daha önce denenmiş ve başarılı olmadığı, borç silmenin başarısız KİT'leri ödüllendireceği, borçların silinmesiyle başarılı KİT'lerin cezalandırılmış olacağı gerekçeleriyle muhalefet şerhi konulmuştur.³³²⁹

20 sıra sayılı Tasarının Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından Meclis Başkanlığına sunulmasının ardından Başkanlık Tasarısı 06.02.1992 tarihinde Meclis Genel Kuruluna sevk etmiştir. Tasarı, Genel Kurulun 07.05.1992 tarihli 74. birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmeler sırasında ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), konuşmasında tahkim konusunun daha önceki iktidar zamanında da denendiğini ancak başarılı sonuçlar alınamadığını belirtmiştir. İşin asıl kötü tarafının başarısız olan ve başarısız yönetimler nedeniyle zarar eden KİT'lerin başarısızlığını ödüllendirme neticesi doğurması olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan modern sevk ve idare metotlarına göre çalışan KİT'lerin ise bu durumda cezalandırıldığını belirten Maruflu, bu uygulamanın, bütçe açığını, yani alınacak olan paraları, bir noktada tahkim ettiği için enflasyonu da arttıracığını belirtmiştir.³³³⁰

Maruflu'nun ardından SHP Grubu adına söz alan Fuat Çay (Hatay), "Tahkim Kanunu" olarak adlandırılabilir bu tasarının ilgili kurum ve kuruluşların birbirleri arasında olan borç-alacak ilişkisinin kendi mali bünyelerinde büyük tahribatlara yol açtığını, Hazine ve bütçe üzerinde ise önemli yükler oluşturduğunu ifade etmiştir. Çay, tahkim suretiyle borç-alacak ilişkilerinin, ilgili kuruluşların mali bünyeleri ve Hazine ve bütçe üzerinde giderek ağırlaşan etkilerinin ortadan kaldırılacak olmasının faydasına dikkat çekmiştir. Çay, ekonomide mali istikrarın sağlanması amacıyla, bu tasarı kapsamındaki kamu kurum ve kuruluşların, finansman sıkıntıları nedeniyle ödeyemedikleri kronikleşmiş ve tahsil kabiliyeti kalmayan borç ve alacaklarının tasfiye edilmesinin kuruluşların mali bünyesinin iyileşmesine büyük katkısı olacağını belirterek, söz konusu tasarısı desteklediklerini açıklamıştır.³³³¹

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya) ise, konuşmasında öncelikli olarak Tahkim Kanunu Tasarısının adeta "nesebi gayri sahih bir meseleyi, sahih hale getirme mevzuu" olduğunu iddia etmiştir. Hükümetin genel KİT politikalarını eleştiren Hatip, KİT'lerin Hükümet tarafından desteklenmediği için bu durumda olduklarını savunmuştur. Hatip, Hükümetin bu davranışlarını protesto ettiklerini belirtmiş ancak söz konusu tasarının kamu kuruluşlarına biraz nefes alma imkanı vereceği için tasarıya karşı olumlu oy vereceklerini açıklamıştır.³³³²

³³²⁹ A.k., s. 5.

³³³⁰ T.B.M.M. *Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 74, (07.05.1992), s. 499.

³³³¹ A.k., ss. 500–501.

³³³² A.k., s. 502.

Tasarı üzerindeki genel görüşmelerin ardından tasarının “Amaç ve Kapsamının” düzenlendiği 1. madde üzerinde görüşmelere geçilmiş, söz talebi olmayınca yapılan oylama sonucunda tasarının 1. maddesi Hükümetin teklif ettiği şekliyle aynen kabul edilmiştir. 1. maddenin kabul edilmesinin ardından “borçların nasıl tasfiye edileceğine” ilişkin düzenleme getiren 2. maddesi üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. 2. madde üzerinde her hangi bir söz talebi olmamış ve madde ile ilgili olarak verilen önergelere geçilmiştir. Bekir Sami Daçe (Adana) ve arkadaşları tarafından verilen değişiklik önergesinde aşağıdaki gerekçeyle 2. maddenin değiştirilmesi önerilmiştir:

Maddede, Hazinenin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na olan kısa vadeli avans borcunun bu Kanun kapsamı dışında tutulması öngörülmüştür. Hazinenin 31.12.1991 tarihi itibarıyla kısa vadeli avans borcu 13 trilyon 589 milyar TL.'dir. Söz konusu borç tutarının tahkim kapsamına alınarak tasfiye edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir... Bu Kanuna ekli cetveldeki fon, daire, idare, teşekkül, banka, kurum, kuruluş ve birliklerin 31.12.1991 tarihinde birbirlerine olan birinci maddedeki söz konusu borçları ile Toprak Mahsulleri Ofisi ve Birliklerin bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihteki Merkez Bankası ve Ziraat Bankası borçları (Belediyelerin İller Bankasına olan kısa vadeli borçları hariç) takas ve mahsup yoluyla tasfiye edildikten sonra Hazinece devir alınarak tahkime tâbi tutulur ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bilançosunda aktifleştirilir. Takas ve mahsuba, ifaya, devire ve aktifleştirilmeye tâbi tutulacak borç miktarları ilgili kuruluş, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı tarafından müştereken bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde tespit edilir. Borç tutarlarının belirleneceği 31.12.1991 tarihi itibarıyla tahakkuk etmiş borç bakiyelerine ilişkin olarak daha sonraki tarihte yapılacak borç ödemeleri geri talep edilemez. Belediyelerin, İller Bankasına olan yatırım kredisi borçları ile ilgili olarak, Bankaca 31.12.1991 tarihi ile bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarih arasında bu borçlara karşılık yapılan kesintiler Belediyelere iade edilir.³³³³

Önerge, yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir. Aynı şekilde yine Bekir Sami Daçe (Adana) ve arkadaşları tarafından verilen bir başka önergede ise tasarının 2. maddesine ekli cetvelin değiştirilmesi teklif edilmiş ve yapılan oylamanın ardından önerge teklif edildiği şekliyle kabul edilmiştir. Değişiklik önergelerinin kabul edilmesinin ardından 2. madde yeni haliyle oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.³³³⁴

Kanunun uygulanmasına ilişkin düzenleme yapılan 3. madde üzerinde söz talebi olmamış ve verilen önergeye geçilmiştir. Bekir Sami Daçe (Adana) ve arkadaşları tarafından verilen önergede “Bu Kanun kapsamında olan kuruluşların ve borçların çeşitliliği göz önünde tutularak, kuruluşların karşı karşıya getirilmeleri ve birbirleriyle olan hesap ilişkilerinde gerekli mutabakatın sağlanması konusunda uygulamada çıkabilecek ihtilafların giderilmesini teminen, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakana yetki

³³³³ A.k., ss. 504–506.

³³³⁴ A.k., s. 507.

verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir” denilmiştir. Uygulama konusunda doğacak sorunları çözmeye Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan yetkilidir” şeklinde bir değişiklik önergesi verilmiştir. Yapılan oylama sonucunda önerge kabul edilerek, 3. madde yapılan değişiklik doğrultusunda oylanmış ve kabul edilmiştir.³³³⁵

3. maddenin kabul edilmesinin ardından sırasıyla kanunun uygulanması ile ilgili işlemlerde getirilen muafiyetleri düzenleyen 4., yürürlüğe ilişkin 5. ve yürütmeye ilişkin 6. maddeler oylanmış ve her üç madde de kabul edilmiştir. Tasarının tümü üzerinde oy kutusunun sıralar arasında dolaştırılması suretiyle açık oylama yapılmış, kullanılan 175 oy arasından 172 kabul ve 3 ret oyu verilerek tasarı Genel Kurulunda kabul edilmiştir.³³³⁶ Tasarı, Genel Kurulda kabul edilmiş ise de Cumhurbaşkanı tarafından 27.05.1992 tarihinde Meclise geri gönderilmiştir.

5.6.3. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun (3801)

Ceza yargılamasının hazırlık aşamasında kolluk tarafından yürütülen soruşturma sırasında vuku bulan yasadışı kanıt elde etme ve işkence iddiaları Türk ceza yargı adaleti hakkında şüpheler ve tartışmalar yaratmıştır. CMUK’un birçok hükmünün Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olduğu söylenilmiştir. Adalet Bakanı Seyfi Oktay, adil ve demokratik bir ceza yargısı için hukuk kurumları temsilcileriyle ceza hukukçularından oluşan bir kurul oluşturmuştur. Bu kurulun hazırladığı CMUK değişiklikleri bir tasarı olarak Meclise sunulmuştur. 21 Mayıs 1992 tarihinde yasalaşan tasarı Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından veto edilmiştir. Eğer bu veto olmasaydı Türk ceza yargılaması hukukunda bir devrimin meydana geleceği öne sürülmüştür.³³³⁷

“Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri, Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/390)” Meclis Başkanlığına 28.04.1992 tarihinde gelmiş ve Adalet Komisyonuna sevk edilmiştir. Bu tasarı, İstanbul Milletvekili Orhan Ergüder ve 10 arkadaşının, 1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bazı Maddelerine Fıkralar Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi (2/7) ve Adalet Komisyonu Raporu ile 83. sıra sayısıyla Genel Kurul’a 13.05.1992’de dağıtılmış, 21.5.1992’de de Gündeme gelmiştir. Meclisteki siyasi partilerin üzerinde anlaşarak hiçbir maddesinin tartışılmadan Genel Kuruldan geçtiği bir tasarı olmuştur.

³³³⁵ A.k., s. 507.

³³³⁶ A.k., s. 508.

³³³⁷ Ergin Cinmen, “1992 Yılı Usul Ceza Değişikliği,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 630-631.

Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde ilk olarak ANAP Grubu adına Hasan Korkmazcan (Denizli) söz alarak mevcut tasarının ANAP'ın "17. ve 18. Dönem çalışmaları sırasında başlatmış olduğu demokratikleşme sürecinin bir devamı" mahiyetinde olduğunu öne sürmüş ve tasarımı destekleyici bir konuşma yapmıştır. 20 Ekim 1991 seçimlerinden sonra Türkiye'nin en çok duyduğu sloganın demokratikleşme ve şeffaflık olduğunu hatırlatan Korkmazcan, Koalisyon Hükümetinin elle tutulur ilk girişiminin bu tasarı olduğunu belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

*Anayasa konusunda herhangi bir çalışma, maalesef yapılmamıştır, yargı bağımsızlığı konusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. 12 Eylül döneminde kapatılmış olan siyasî partilerin açılması yoluyla olağanüstü dönemlerin izinin silinmesi hadisesi dahi, demokratikleşme amacının dışında bazı amaçlara alet edilmiştir. Netice itibarıyla, insan hakları konusunda da, demokratikleşme konusunda da, Anavatan Partisinin, kendi iktidarı döneminde başlatmış olduğu çalışmaların üzerine bir tek tuğla konulmamıştır.*³³³⁸

Korkmazcan kendi partisinin ülkeyi, Meclisin ve bütün siyasi partilerin kapatıldığı 12 Eylül ortamından 20 Ekim seçimlerine taşıdığını ifade ederek demokratikleşme konusunun siyasi partilerin ortak meselesi olduğunun altını çizmiştir. Mevcut hükümetin demokratikleşme konusunda işbirliğine gitmesi ve "demokratikleşmenin inhisarı" kendi ellerindeymiş gibi davranmaması durumunda bunun hızla gerçekleşebileceğini öne sürmüştür:

*Türkiye'de, askerî dönemden kalma bir anayasa yerine, sivil demokrasinin ve çağdaş anlayışın ihtiyaç duyduğu bir anayasayı gerçekleştirmek, en fazla bir haftalık konudur, insan hakları konusundaki eksikliklerimizi gidermek de Yüce Meclisin en fazla bir haftalık, on günlük süresini alacak bir konudur. Hapishanelerimizin ıslahı konusu da, karakollarımızın ıslahı konusu da, yargı bağımsızlığı konusu da, Yüce Meclisin çok vaktini alacak konular değildir.*³³³⁹

Korkmazcan, ANAP döneminde yapılan demokratikleşme çalışmalarını şu şekilde sıralamıştır: 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılması, Paris Şartı'nın imzalanması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu ile ilgili sözleşmeler, Avrupa İşkence Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler İşkence Sözleşmesi'nin imzalanması ve Avrupa Konseyi Adalet Divanına başvuru haklarının getirilmesi.

Bu örneklerden hareketle Korkmazcan, partisinin aslında 18. dönemde Anayasa değişikliği için o dönemde DYP ve SHP ile görüştüğünü ancak destek görmediklerini ve bu yüzden mevcut döneme kaldığını savunmuştur. 19. dönemin 1. yasama yılının sonlarına geline bir dönemde hala demokratikleşme ve rejim tartışmaları içinde olmanın "zaman israfı" olduğunu hatırlatmıştır. Korkmazcan, mevcut tasarının daha önce ANAP milletvekilleri tarafından gündeme getirildiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

³³³⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 79, (21.5.1992), s. 327.

³³³⁹ **A.k.**, s. 327.

İnsan Hakları ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun iyileştirilmesi, Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununun düzeltilmesi gibi hususlarda, 6.9.1989 tarihinde Meclis Başkanlığına, Anavatan Partili arkadaşlarımız kanun teklifi vermişlerdir. Aşağı yukarı bugünkü kanun tasarısı metni içerisinde yer alan hususları, bundan üç yıl evvel, Anavatan Partisi Grubuna mensup arkadaşlarımız Yüce Meclise sunmuşlardır. 18 Eylül 1989’da da, bu teklife benzeyen, teklifi genişleten bir kanun tasarısı, gene Anavatan Partisi Hükümeti tarafından Yüce Meclise sunulmuştur. 5 Şubat 1990 tarihinde, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda bugün önümüzde bulunan kanun tasarısındaki hükümleri aşağı yukarı yüzde 90’ıyla ihtiva eden bir tasarı Yüce Meclise sunulmuştur. 5 Ekim 1990 tarihinde, Cezaevlerinin İslahı ve Hâkim ve Savcılar Kanununda değişiklik öngören bir tasarı Yüce Meclise sunulmuştur. Bütün bunlar, geçmiş dönemde, bazıları komisyon raporuna bağlandığı halde, bazıları da komisyonda görüşme şansı olmadan erken seçim kararı alınmıştır.³³⁴⁰

ANAP’ın, muhalefet döneminde de konuyla ilgili takibini 28 Kasım 1991 tarihinde İstanbul Milletvekili Orhan Ergüder ve arkadaşlarının hazırladıkları kanun teklifi ile devam ettirdiğini vurgulamıştır. Mevcut tasarının da önceki çalışmaların bir devamı olduğunu belirten Kormazcan bu tasarıyı ve “demokratikleşme ambalajı” altında getirilecek makul çözümleri destekleyeceklerini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

DYP Grubu adına tasarı üzerinde söz alan Melih Pabuçcuoğlu (Balıkesir), bu tasarıyla, insan hakları hukukunun Türk hukukunda da yer almasının her türlü takdirin üzerinde olduğunu belirtmiştir. Pabuçcuoğlu’na göre, Ceza Muhakemeleri Usulü Yasasında değişiklik yapan bu tasarının getirdiği değişiklikler esas yönleri itibarıyla üç ana başlıkta toplanabilir: 1) tutuklamaya ilişkin düzenlemeler; 2) sanığın sorgudaki hakları ve savunma konusundaki düzenlemeler; 3) gözetim sürecinin kısıtlanması hakkında düşüncelerdir. Ayrıca, bu tasarıda ceza usulü yargısına açıklık ve sürat getiren hükümlere yer verilmiş, değişen ekonomik koşullara göre kesin olarak karara bağlanacak para cezalarına müteallik hükümler de getirilmiştir.³³⁴¹

Pabuçcuoğlu, tasarının, her ferdin hürriyete ve güvenliğe hakkı olduğunu, kanunî usuller dışında hiç kimsenin, hürriyetinden mahrum edilemeyeceğini ve keyfî olarak tutuklanamayacağını benimsemiş olan uluslar arası temel belgeler ışığında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 104. maddesini yeniden düzenlediğini ifade etmiştir. Pabuçcuoğlu yürürlükteki maddenin ilk fıkrasında, suçu işlediğine dair aleyhinde kuvvetli emareler elde edilen sanığın tutuklanabileceğinin kabul edildiğini söyleyerek “emare” sözcüğünün soyut olduğunu ve spekülatif değerlendirmeye imkan verdiğini öne sürmüştür. Böylesine “afakî bir kavrama dayanılarak” tutuklama kararı

³³⁴⁰ A.k., s. 328.

³³⁴¹ A.k., s. 329.

verilmesinin temel hak ve özgürlüklere aykırı düşeceğini söyleyen Pabuçcuoğlu'na göre, mevcut tasarının kanunlaşmasıyla suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, madde metninde belirtilen hallerin mevcudiyeti halinde tutuklanabilecektir.³³⁴² Tasarının eylem için öngörülen ceza ile, tutuklama arasında bir orantı öngördüğünü ve sanığın sorgudaki hakları ve savunma müessesesi ile ilgili yeni hükümler getirdiğini belirtmiştir. Bunlar, sanığın duruşmadan evvel sorgulanmasında avukatının hazır bulunması ve müdafinin tahkikatın her safhasında görev ifa etmesine imkân tanınması, durumu bozuk olanlara, talepleri halinde, baronun, avukat ataması, yasak sorgu yöntemlerinin ayrı ayrı belirlenerek ifade veren sanığın beyanının özgür iradeye dayanması için tüm önlemler alınmasıdır. Ayrıca, yakalanan şahsın 24 saat içinde hâkim önüne çıkarılması, toplu suçlarda bu sürenin savcılık kararıyla 4 güne, mahkeme kararıyla da 8 güne çıkarılabilmesi, gözetim süresinin de 6 haftadan 3 haftaya indirilmesi, verilecek ek süreler de dahil olmak üzere yürürlükteki metinde altı ay olan bu sürenin 3 aya indirilmesi de sayılmıştır.³³⁴³ Pabuçcuoğlu son olarak, bu tasarının kabulüyle artık, Türkiye'de "işkence iddiasının" sözünün dahi edilemeyeceği görüşünü iletmıştır.

SHP Grubu adına tasarı üzerinde söz alan Adnan Keskin (Denizli), iktidarın "demokratikleşme paketini" gündeme getirmesinin muhalefet partilerini suçlamaya yönelik bir yaklaşım olmadığına dikkat çekmiştir. Aksine bu paketin "Türk ulusuna karşı, demokrasinin askıya alındığı dönemlerde hukuk sistemimize giren demokrasiye ve insan haklarına aykırı düşen yasaları, yasa hükümlerini, hukuk sistemimizden temizlemeye yönelik bir taahhüt"³³⁴⁴ olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin, katıldığı ya da doğrudan taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde, iç hukukunu, insan haklarına uygun hale getirmeyi taahhüt ettiğini ve vatandaşlarına, uluslararası güvence mekanizmalarına başvurma hakkını tanıdığını hatırlatan Keskin, henüz Türk hukuk sisteminin, uluslararası standartlara, uyum gösterdiğinin söylenemeyeceğini öne sürmüştür. Özellikle, Ceza Yargılama Yöntemi Yasasında, demokrasinin askıya alındığı dönemlerde yapılan değişikliklerin, ülke içinde ve uluslararası platformlarda tartışmalara neden olan uygulamalara kaynaklık ettiğinin altını çizmiştir. Keskin'e göre, "hazırlık soruşturmasının gizliliği, avukatın bulunmayışı, gözetim altında tutma süresinin, uzunluğu, tutuklama nedenlerinin yoğunluğu, yargılamanın uzun zaman dilimine yayılışı, yargılama aşamasında, tartışmaların, insan haklarının zedelenmesi, işkence yapıldığı"³³⁴⁵ iddialarının sıklıkla gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu tasarıyla bu tartışmalara son verilecek ve suçlamalara set çekilecektir:

³³⁴² A.k., s. 330.

³³⁴³ A.k., ss. 330-331.

³³⁴⁴ A.k., s. 331.

³³⁴⁵ A.k., s. 332.

*Mahkemelerimizce verilen kararları, işkence, baskı, zor kullanma gölgesinden kurtaracak; Türkiye'yi uluslararası platformda itibara kavuşturacak; demokrasimizin güdüklüğü, aksaklığı yönünde sergilenen eleştirileri belli ölçüde daraltacak olan bu tasarının yasalaşması, Parlamentomuzun onur belgesi olarak hukuk sistemimiz içerisinde yerini alacaktır.*³³⁴⁶

Keskin, tasarının getirdiği en önemli değişiklikleri şu şekilde sıralamıştır: tutuklama nedenlerinin daraltılması, tutukluluk süresinin kısaltılması (hazırlık soruşturmasına altı ayla, yargılama aşamasındaysa iki yıla sınırlandırılması), yakalanan kişinin 24 saat içerisinde yargıç karşısına çıkarılması, zanlının sorgulanması aşamasında avukatının da hazır bulunması. Ayrıca, gözetim altına alınan kişinin, her aşamada, kendisine, ikinci derecede kan hısımlarına, avukatlarına ve eşine, yargıca itiraz hakkının tanınması, yakalanan kişiye ve kanunî temsilcisine, soruşturmanın her aşamasında müdafî bulundurma hakkı tanınması ve sorgulamada uyulacak kuralların ve yöntemlerin, detaylı biçimde saptanması.³³⁴⁷

RP Grubu adına söz alan Ali Oğuz da önceki konuşmacıların sıraladığı değişiklikleri olumlu gelişmeler olarak gördüklerini, takdir ettiklerini ve tasarıya olumlu oy vereceklerini söylemiştir. Ancak bu tasarının sunuşunun “Avrupalılar bizim için şöyle söylüyorlar, AGİK böyledir, dış anlaşmalarımız şöyledir, şu, şu, şu hükümlere uymak mecburiyetindeyiz” şeklinde olmasını “aşağılık kompleksinin tezahürleri” olarak nitelemiştir. Aslında tüm bu değişikliklerin memleketin ve milletin hayrına olan bir hizmet olarak takdim edilmesinin daha uygun olduğunu söyleyen Oğuz şöyle devam etmiştir: “milletimiz, tarihin en şerefli bir milletidir. Devletimiz yüce bir devlettir. Bu duygularla, biz her şeyin en güzelini, en iyisini arayan, bulan ve hazırlayıp buraya getiren insanlar durumunda olmamız lazımdır.”³³⁴⁸

Daha sonra söz alan Adalet Bakanı Seyfi Oktay da mevcut taslağın demokratikleşme konusunda “önemli bir adım” olarak nitelendirilerek maddelerinin bütün parti sözcüleri tarafından övgüyle karşılanmasının “hukukun üstünlüğü” ve “gerçek bir demokrasinin oluşturulması açısından son derece umut verici bir durum” olduğunu ifade etmiştir. Oktay, bu taslağın gerek koalisyon protokolünde ve gerekse hükümet programında yer alan esaslar çerçevesinde ve ayrıca, insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler ile Avrupa İnsan Hakları Konseyi ve Divanı kararlarında istikrar kazanmış ilke ve kurallar doğrultusunda hazırlandığını belirtmiş ve parti grupları ile milletvekillerine teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.³³⁴⁹

³³⁴⁶ A.k., s. 333.

³³⁴⁷ A.k., ss. 333-334.

³³⁴⁸ A.k., s. 334.

³³⁴⁹ A.k., ss. 337-338.

Tasarının tümü üzerinde yapılan genel konuşmaların tamamlanmasından sonra maddeler üzerinde görüşmelere geçilmiştir. Gerek hükümetin ve gerekse muhalefet partilerinin demokratikleşme gündemi ile yakından alakalı olan bu taslağın maddeleri üzerinde ne hükümet adına ne de muhalefet partilerinden söz alan olmamıştır. Sadece Adalet Komisyonu Başkanı Cemal Şahin'in birkaç madde ile ilgili bazı redaksiyon düzeltmeleri olmuştur. Tek tek maddelerin kabul edilmesinden sonra tasarının tümü oylanarak kabul edilmiştir.

Meclis Başkanvekili Fehmi Işıklar yasayı “insan haklarına saygı ve demokratik hukuk düzenine atılan yeni bir adım” olarak nitelemiş ve hayırlı olması temennisinde bulunmuştur. Daha sonra söz alan Adalet Bakanı M. Seyfi Oktay yasalaşan bu taslakla birlikte artık, ülkede toplum ve devlet ilişkilerinin “bir başka işleyişe” kavuşacağını öne sürmüştür. Bu yeni yasayla işkence iddialarının son bulması ve işkencenin, bir acı hatıra olarak tarihe terk edilmesi dileğinde bulunan Oktay, bu yasayla çok yakın ilişkili olan üç yasa taslağının da Meclis Gündemine getirileceğini ifade etmiştir. Bunlar çocuk mahkemeleriyle ilgili tasarı, adalet kolluğuyla ilgili tasarı ve Avukatlık Kanununda yeni düzenlemeye ilişkin tasarıdır. Taslağa katkısı bulunan, üniversitelerden sivil toplum örgütlerine, herkese teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.³³⁵⁰ 32 maddeden oluşan bu tasarı Cumhurbaşkanı tarafından 08.06.1992 tarihinde Meclise geri gönderilmiştir.

5.6.4. 17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (3834)

“17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı,” 21.4.1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile 27.4.1992 tarihinde TBMM'ye sevk edilmiştir. Tasarının genel gerekçesi, 1963 yılında kurulan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun Kuruluş Kanununun ve 21.10.1987 tarihli ve 294 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin mevcut şartlara uyma noktasında yetersiz kalması ve günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesi olarak gösterilmiştir. Diğer taraftan Hükümet, 294 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin çıkarılmasıyla o dönemde görev yapan iktidarın, kurumu daha fazla denetim altına alma çabası içinde olduğunu iddia etmiş ve aradan geçen zaman içinde yapılan değişikliklerin yol açmış olduğu başarısızlık nedeniyle TÜBİTAK'ın yeniden özerk bir yönetim biçimine kavuşturmak amacıyla bu tasarıyı hazırlamıştır.³³⁵¹

³³⁵⁰ A.k., s. 349.

³³⁵¹ Sıra Sayısı: 117, “17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı,” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92'nin sonuna ekli, (2.7.1992), ss. 1-2.

Yeni tasarı ile birlikte, Kurumun 278 sayılı Kanundaki organları, görevleri ve yetkileri bazı değişiklikler dışında aynen alınmış ve yeniden bilimsel özerkliğe kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bilim Kurulu, Kurumun karar organı olarak yeniden oluşturulmuş ve Başkanlık sistemi kaldırılarak, yeniden Bilim Kuruluna karşı sorumlu ‘Genel Sekreter’ modeline dönülmüştür. Ayrıca 294 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kaldırılan ‘Danışma Kurulu’ yeniden kurulmuştur.³³⁵²

TBMM Başkanlığınca Milli Eğitim Komisyonu’na sevk edilen tasarı Milli Eğitim Komisyonunun Nahit Menteşe Başkanlığındaki 18.6.1992 tarihli 10. Birleşiminde Hükümetin de temsilcilerinin katılımıyla incelenip görüşülmüştür. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ile 294 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kaldırılmış ve TÜBİTAK’ın esas itibarıyla 1963 yılındaki eski statüsüne oturtulması amaçlanmıştır. Komisyon, tasarı ile Kanun Hükmünde Kararnameyi birleştirerek tasarıyı görüşmelere esas almıştır. Diğer taraftan komisyon, hükümet tarafından sunulan genel gerekçelerin tümünü benimserken, hükümetin önermiş olduğu tasarının 1, 2, 3. maddelerini aynen kabul etmiş, 4. ve 5. maddelerinde ise bir takım değişikliklere gitmiştir. Komisyon kalan maddelerin tamamını değişiklik yapmaksızın kabul ederek, 19.6.1992 tarihinde TBMM’ye göndermiştir.

Genel Kurulun 2. 7. 1992 tarihli 92. Birleşiminde tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının maddeleri üzerinde görüşülmeye geçilmeden önce ANAP Grubu adına söz alan Adnan Kahveci (İstanbul), tasarıda bazı kurulların oluşturulması öngörülerek, kurumun daha büyük hayatiyet kazanacağını belirtildiğini belirtmiştir. Ancak kurulun kimlerden seçilirse seçilsin önemli olanının içerdeki çalışma düzeninin değiştirilmesi olduğunu söyleyen Kahveci, tasarının bunu sağlayacak düzenlemelerden uzak olduğunu savunmuştur. Kahveci bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*Danışma Kuruluna hemen hemen her yerden birer üye konmuş ve Bilim Kurulu da Danışma Kuruluna yeni üyelikler ekleyebiliyor, yani yeni üyelikler ihdas edebiliyor, tasarı, “Yeni bir kuruluştan da buraya üye alınabilir” diyebiliyor. Bir defa, bu kadar çok kişiden oluşan Danışma Kurulunda kuruma hayatiyet kazandıracak kararların nasıl alınacağını ben merak ediyorum. Hele bakanlıkların buraya gönderecekleri temsilcilerden -ki, nasıl temsilciler gönderdiklerini geçmişte de gördük; bunu bir angarya olarak gördüklerini de geçmişte gözlemledik- oluşan bir danışma kurulunun ne gibi sonuçlar vereceğini, itiraf edeyim şu anda tahmin edemiyorum. Bundan pek ümitli değilim.*³³⁵³

³³⁵² A.k., s. 2.

³³⁵³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92, (2.7.1992), s. 545.

Kahveci'nin ardından RP Grubu adına söz alan Musa Demirci (Sivas), 278 sayılı TÜBİTAK Kanununun ve 294 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, millîlik vasfına da sadık kalarak hazırlandığını belirtmiş, yeni getirilen tasarıyla, özellikle millîlik vasfından uzaklaşıldığını savunmuştur. Konuşmasında devamla Demirci şunları söylemiştir:

*Bakın, daha 1. maddede “kalkınma planları doğrultusunda” ibaresi kaldırılarak, sanki devletin kontrolünden kaçır bir duruma getirilmiştir. Yine 294 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin 2. maddesinde, “Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, aşağıda belirtilen görevleri millî kalkınma hedeflerine uygun olarak yerine getirir” denilmesine rağmen, teklif edilen metinde, özellikle millîlik vasfı, “millî” kelimesi çıkarılmıştır.*³³⁵⁴

Demirci, yeni tasarının millî bilinci ön plana çıkaran bir anlayış çerçevesinde yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunarak konuşmasını tamamlamıştır.

Tasarının geneli hakkında yapılan konuşmaların ardından maddelerin oylanmasına geçilmiştir. 4. maddenin oylanması sırasında şahsı adına tekrar söz alan Adnan Kahveci, yeni tasarının özellikle kurumun başkanının atanmasıyla ilgili bir takım sorunlu yanlarının olduğunu öne sürmüştür. Önceki düzenlemede kurum başkanının Cumhurbaşkanı ve Başbakan tarafından alınan ve Cumhurbaşkanı'nın imzasını gerekli kılan bir müşterek karar yoluyla atandığını, ancak yeni düzenleme ile Cumhurbaşkanı'nın by-pass edilerek devre dışı bırakıldığını vurgulamıştır. Kahveci, böylesi bir durumun, hükümetin ve Milli Eğitim Komisyonunun gerekçeli kararında ifade etmiş oldukları ve TÜBİTAK'ın daha özerk ve siyasi baskıdan uzak bir statüye kavuşmasını öngören anlayışla hiç uyuşmadığını ifade etmiştir.³³⁵⁵

5. maddenin oylandığı sırada RP adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), söz konusu madde ile oluşturulacak olan danışma kurulunda birçok kurumun temsilcisi yer alırken, esnaf odalarının yer almadığını belirterek, maddenin esnaf odalarının da eklendiği şekliyle oylanması gerektiğini öne sürmüştür. Cevat Ayhan ve arkadaşları tarafından 5. maddenin sonuna “Esnaf Odaları Birliği, Ziraat Odaları Birliği” cümlesinin eklenmesi yönünde bir önerge verilmiştir. Ancak gerek üye sayısının belirsiz olması gerekse kurum adının yanlış yazılmış olması nedeniyle başkanlık tarafından önerge, “Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonundan bir üye, Türkiye Ziraat Odaları Birliğinden bir üye ve Türkiye Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Komitesinden bir üye” şeklinde değiştirilerek, (a) bendinin son paragrafına eklenmiş ve madde bu şekilde kabul edilmiştir.³³⁵⁶ Maddeler üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra tasarının tümü oylamaya sunulurak 19 maddeden oluşan tasarı yasalaşmıştır. Bu kanun 17.07.1992 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiştir.

³³⁵⁴ A.k., s. 549.

³³⁵⁵ A.k., s. 559.

³³⁵⁶ A.k., s. 563.

5.6.5. Hizmet İlişkinine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı (3846)

“Hizmet İlişkinine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı (1/399),” Dışişleri Bakanlığı tarafından Uluslararası Çalışma Konferansı’nın 1982 yılında Cenevre’de yapılan 68. toplantısında kabul edilen “Hizmet İlişkinine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin” onaylanması amacıyla hazırlanmıştır. İlgili sözleşme “tüm ekonomik faaliyet alanlarını ve ücretle çalışanların tamamını kapsamakta” ve “bir işçinin hizmet ilişkisinin kendi tutumu ya da yeteneği ile ilgili veya işletmenin, kuruluşun ya da hizmetin işlemesi gereklerine dayalı geçerli bir neden olmadıkça sona erdirilemeyeceğini” öngörmekteydi. Sözleşme ile özellikle “sendika üyesi olmak, sendikal faaliyetlere katılmak, işçi temsilcisi seçilmek üzere girişimde bulunmak ya da aleyhine açılan davaya katılmak, doğum izni kullanmak ve ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, hamilelik, aile sorumlulukları, siyasal görüş gibi hususlar” gerekçe gösterilerek hizmet ilişkisine son verilemeyeceği düzenlenmiştir. İlgili sözleşme ile ayrıca “geçerli bir neden olmaksızın işten çıkarılan işçinin işine iadesi olanağının bulunmadığı hallerde kendisine bir ödenek ya da tazminat verilmesi” de öngörülmüştür.³³⁵⁷

“Keyfi işten çıkarmaları önlemeye yönelik olan sözleşmenin” onaylanmasını amaçlayan kanun tasarısı 13.5.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonlarına sevk edilmiştir. Tasarı komisyonlarda görüşüldükten sonra uygun bulunarak maddeleri ile birlikte aynen kabul edilmiştir. Tasarı ve komisyon raporları 2.7.1992 tarihinde Genel Kurul Gündemine alınmış ve 25.11.1992 tarihinde Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun başkanlığında yapılan 72. Birleşimde görüşülmeye başlanmıştır.

Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir), ilgili tasarının meclise geç getirildiğinden şikâyet etmiş, hükümeti bir yıllık süre içinde “çalışanlar lehine bir karar çıkarmamakla” suçlamıştır. Elkatmış, ayrıca, İş Güvenliği Yasa Tasarısının bir yıldır hükümetin gündeminde olduğunu fakat görüşülmekte olduğu alt komitede bu yasanın çıkarılması işlerine gelmeyen Cavit Çağlar ve Mehmet Ali Yılmaz gibi işadamları olmasi sebebiyle tasarının Meclise gelmesine imkân olmadığını da iddia etmiştir.³³⁵⁸

³³⁵⁷ Sıra Sayısı 142, “Hizmet İlişkinine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/399),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 21, Birleşim: 31’in sonuna ekli, (25.11.1992), s. 1.

³³⁵⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 31, (25.11.1992), s. 338.

ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), ilgili sözleşmenin hükümetin dile getirdiği gibi “demokratikleşme paketinin” bir parçası olmadığına ve üstelik sözleşmenin kendisinin de işçileri kamuoyuna yansıtıldığı şekilde korumadığına dikkat çekmiştir. Kul’a göre, sözleşmede “işin yürütümüne ve işyeri gereklerine” dayalı hizmet ilişkisine son vermeye imkan tanınması işverenlere önemli bir manevra alanı bırakmıştır.³³⁵⁹ Dolayısıyla “getirilen bir ILO sözleşmesinin onaylanmasıyla, işçinin hizmet akdinin sanki bir daha feshedilmesine imkan kalmayacağı ve mahkemeye her müracaat edenin tekrar işine dönebileceği gibi bir hava yaratmanın ve bu havayı kamuoyuna sürekli pompalamanın” yanlış olduğunu belirtmiş ve “bundan siyasi bir çıkar devşirildiğini” öne sürmüştür.³³⁶⁰ Kul, bu eleştirilerinin ILO sözleşmesini onaylamayacakları anlamına gelmediğini aksine bu sözleşmenin işçilere popüler ifadelerle yansıtılmasını ve iç hukuk düzenlenmeden böyle bir sözleşmenin onaylanmasını eleştirdiklerini dile getirmiştir.³³⁶¹

Daha sonra CHP Grubu adına söz alan Mustafa Doğan (Gaziantep), sözleşmeyi “çağın gereği” ve “bir işçinin işine son vermeyi kafasına koymuş bir işveren, son bir kez düşünüp karar vermeyi sağlayan vicdani sesin gereği” olarak değerlendirmiş ve tasarıya olumlu oy vereceklerini ifade etmiştir.³³⁶² DYP Grubu adına söz alan Turhan Tayan (Bursa), Cavit Çağlar ve Mehmet Ali Yılmaz’a yönelik suçlamalara cevap vererek “bu değerli bakanların işadamlı olma sıfatlarını geride bırakmış olmakla beraber yürekten inanarak bu tasarılar imza” koyduklarını belirtmiştir. Tayan, ayrıca, Kul’un görüşülmekte olan tasarının demokratikleşme paketinin parçası olmadığı şeklindeki eleştirisine de cevap vermiş ve bu paket kapsamına giren düzenlemelerin de yakında Meclise getirileceğini açıklamıştır.³³⁶³

Tayan’ın ardından söz alan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay (İstanbul), konuşmasının büyük bir kısmını Sosyal Sigortalar Kurumu bünyesinde bulunan yardımlaşma sandığı başkanı Enver Toçoğlu’nu görevden alması noktasında yapılan spekülasyonları düzeltmeye ayırmış ve bu konuda “kamuoyunun yanlış bilgilendirildiğini,” Cumhuriyet savcılığının hakkında dava açmış birisini görevden almasının doğru bir davranış olduğunu ifade etmiştir.³³⁶⁴ Moğultay ayrıca, özellikle Emin Kul tarafından tasarıya yöneltilen eleştirilere de cevap vermiş, Kul’un “sözleşmeyi yanlış yorumladığını” ve bu sözleşmenin belli ülkeler tarafında imzalandığı, yasanın geç getirildiği gibi ifadelerin de gerçeği yansıtmadığını söylemiştir.³³⁶⁵

³³⁵⁹ A.k., ss. 339-340.

³³⁶⁰ A.k., s. 341.

³³⁶¹ A.k., s. 343.

³³⁶² A.k., s. 344.

³³⁶³ A.k., s. 345.

³³⁶⁴ A.k., ss. 347-348.

³³⁶⁵ A.k., ss. 348-349.

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), ILO sözleşmesini desteklediğini fakat “Türkiye’nin birinci derecede sanayinin ve sanayileşmenin önündeki engellerin” dolayısıyla da “işverenin önündeki engellerin kaldırılması” gerektiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda Türk Ticaret Kanunu, Vergi Kanunu, Sendikalar Kanunu ve Sosyal Sigortalar Kanunu konularında düzenlemelere gidilmesini önermiştir.³³⁶⁶ Yine şahsı adına söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), sözleşme ile “işten çıkarılma işleminin müesseseseleştiğine” dikkat çekmiştir:

*Çalışanların işten çıkarılması kolaylaştırılmıyor; bilakis işten çıkarılma işlemi müesseseseleştiriliyor burada. Açıkça söylüyorum, esaslara bağlanıyor ve işçilerin işten çıkarılması daha kolay hale geliyor. Belirli kaideler içinde, bundan sonra işçi çıkarma fevkalade kolay olacaktır; ama ne zaman; bir sene içerisinde, bu geçiş döneminde yasalarımızda gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra... bu anlaşmayla öyle şeyler kolay hale geliyor ki, mesela, ekonomik sebeplerle toptan işçi çıkarmak.*³³⁶⁷

Özal, ayrıca, tasarının Meclise getirilme süreci konusunda usulen yanlışlıklar yapıldığını, “fon kurulması,” “işsizlik sigortası” ve “vergilerin belirli yerlere tahsisi” gibi konuların bahsedildiği bir metnin Plan ve Bütçe Komisyonu’na gitmeden Genel Kurula gelmesinin Anayasanın ruhuna aykırı olduğunu ileri sürmüştür.³³⁶⁸

Tasarının tümü üzerinde yapılan konuşmaların ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Birinci madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Emin Kul (İstanbul), tasarının geç geldiği ve ILO sözleşmesini bazı ülkelerin imzaladığı tespitinde Bakan’ın cevaplarına rağmen ısrarcı olduğunu ifade etmiştir. Moğultay’ın Enver Toçoğlu’nun görevden alınmasına ilişkin savunmasının “hak bizim, istediğimizle çalışırız” söylemiyle örtüştüğünü iddia etmiştir.³³⁶⁹ RP Grubu adına söz alan Mehmet Elkatmış (Nevşehir), hükümet cephesinden karar yeter sayısı istemenin kınanmasını eleştirmiş ve bunun Anayasal bir hak olduğuna işaret etmiştir. Elkatmış ayrıca iç düzenlemelerin yapılmadan böyle bir sözleşmenin onaylanmasının yanlış olduğunu ve üstelik hükümetin “kendisi harıl harıl işçi çıkarırken” böyle bir sözleşmeyi Meclise getirmesinin “samimi” olmadığını ve “sözleşmenin ruhuyla da bağdaşmadığını” belirtmiştir.³³⁷⁰

Daha sonra SHP Grubu adına söz alan Ercan Karakaş (İstanbul), “12 Eylül’ün getirdiği yasalarla allak bullak edilen” iş yaşamını “düzeltmeye” çalıştıklarını, “sözleşmelerin laf olsun diye geçirilmediğini” ifade etmiştir. Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), ise konuşma sırasında soru sorulup sorulamayacağı tartışmalarına rağmen, işsizlik sigortasının ne olduğu, anlaşmanın yürürlüğe girmesi noktasında geçecek bir yıllık sürede hangi işlemlerin yapılacağı, sözleşmenin sonunda belirtilen “son hükümlerden” ne anlaşılması gerektiği gibi konularda Bakan’ın açıklama yapmasını talep etmiştir.³³⁷¹

³³⁶⁶ A.k., s. 351.

³³⁶⁷ A.k., s. 352.

³³⁶⁸ A.k., s. 353.

³³⁶⁹ A.k., s. 356.

³³⁷⁰ A.k., ss. 356-257.

³³⁷¹ A.k., ss. 360-361.

Madde üzerine yapılan konuşmaların ardından ilgili madde oylamaya sunulmuş ve olduğu gibi kabul edilmiştir. 2. ve 3. maddeler de aynı şekilde kabul edildikten sonra tasarının tümü üzerinden açık oylama yapılmış ve oylama sonucunda tasarı 1 geçersiz oya karşılık 198 olumlu oyla yasalaşmıştır. 3 maddeden oluşan bu tasarı Cumhurbaşkanı tarafından 11.12.1992 tarihinde Meclise geri gönderilmiştir.

5.6.6. Özel Dedektiflik Kanunu (3963)

“İstanbul Milletvekili Orhan Ergüder’in, Özel Dedektiflik Kanunu Teklifi” İnsan sayısına oranla, genel zabıta sayısının yeterli düzeyde olmadığı, iş hacminin kabarıp, zamanın ise kısıtlı olduğu gibi nedenlerden dolayı hazırlanmıştır. Teklif, “zabitanın özel veya tüzel kişilerin günlük hayatta ihtiyaç duydukları kişi ve ekonomik istihbarat, oto hırsızlığı, dolandırıcılık, özel yakın koruma gibi konularda hizmet vermekte zorlandığı” gibi gerekçelerden hareketle hazırlanmıştır. Ayrıca teklif, batılı ülkelerdeki özel dedektiflik kurumunun işlevselliğini göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Teklifin kanunlaşmasıyla “genel zabıta hizmetlerinde bir rahatlama olacağı, suçluların yakalanmalarını kolaylaştırıcı, zabıtaya yardımcı yeni bir hizmet biriminin kurulacağı” gibi hususlar genel gerekçe de ifade edilmiştir.³³⁷²

8.11.1991 tarihinde Meclis Başkanlığına gelen teklif 5.12.1991 tarihinde Adalet ve İçişleri Komisyonuna sevk edilmiştir.³³⁷³ Teklif, Adalet Komisyonunda Adalet, İçişleri Bakanlıkları ve teklif sahibinin de katılımıyla görüşülmüş, gerekçesi uygun görülerek maddelere geçilmiştir. Bazı maddeler üzerinde ilave ve değişiklikler yapılmıştır. Adalet Komisyonu teklifin çoğu üzerinde değişiklik yapmış, maddeleri yazım tekniği açısından yeniden düzenlemiş, teklife yeni maddeler eklemiş, hazırlamış olduğu raporu İçişleri Komisyonuna göndermiştir.³³⁷⁴ İçişleri Komisyonu, Adalet Komisyonunun üzerinde değişiklik yaptığı metni esas alarak teklifi görüşmüş, Adalet Komisyonunun düzenlemiş olduğu metnin büyük çoğunluğunu kabul etmekle birlikte teklifin bazı maddelerinde değişiklik yaparak raporu Meclis Başkanlığına sunmuştur.³³⁷⁵ Genel Kurul, 2.2.1993 tarihli 62. Birleşiminde teklifi gündeme almıştır.³³⁷⁶

Genel Kurulun 20.1.1994 tarihli 67. Birleşiminde Kanun teklifi görüşülmeye başlanmıştır. Teklifin tümü üzerinde ANAP Grubu adına, aynı zamanda teklifin de sahibi olan, Halil Orhan Ergüder (İstanbul) söz almıştır.

³³⁷² Sıra Sayısı 246, “İstanbul Milletvekili Orhan Ergüder’in, Özel Dedektiflik Kanunu Teklifi ve Adalet ve İçişleri Komisyonları Raporları 2/2,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 52, Birleşim: 67’nin sonuna ekli (20.1.1994), s. 1.

³³⁷³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 12, (5.12.1991), s. 337.

³³⁷⁴ Sıra Sayısı 246, “İstanbul Milletvekili...” ss. 1-4.

³³⁷⁵ **A.k.**, ss. 5-6.

³³⁷⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 62, (2.2.1993), s. 337.

Ergüder, konuşmasında kanuna niçin ihtiyaç duyulduğu ile ilgili gerekçede belirtilen hususlara paralel bir konuşma yapmış, dedektiflik kurumuna olan ihtiyacın öneminden bahsetmiştir. Ergüder, teklifin kanunlaşmasıyla birlikte Türkiye'nin birçok yerinde illegal olarak faaliyet gösteren dedektiflik bürolarının da yasal bir zemin kazanacağını ifade etmiştir.³³⁷⁷ RP Grubu adına söz alan Lütfü Esengün (Erzurum), teklifi destekleyeceklerini belirttikten sonra teklif üzerindeki endişelerini dile getirmiştir. Teklifle birlikte illegal olarak var olan çek senet mafyasının yasallaşması gibi bir hususun doğabileceğine işaret eden Esengün, “adli zabıta ile ilgili dedektiflere verilen hiçbir görev”in bulunmadığının altını çizerek bunun bir sorun teşkil ettiğini söylemiştir. Ayrıca söz konusu kurumların işler hale gelmesinden itibaren, cumhuriyet savcılıkları ve polisle olan ilişkilerinin açıklığa kavuşturulmasıyla ilgili yeni düzenlemelerin ve Türk Caza Kanunu Muhakemeleri Usulü Kanununda paralel bir takım düzenlemelerin de olması gerektiğine vurgu yapmıştır.³³⁷⁸

Şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), kanun teklifinin önemli konular varken gündeme alınma zamanı ile ilgili eleştiri dile getirmiştir. Ayrıca Eler, özel dedektiflerin seçiminde hassas olunması gerektiğini ve bu hassasiyetin dedektiflik seçiminde Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün onayının alınmasıyla sağlanabileceğini belirtmiştir.³³⁷⁹ Şahsı adına söz alan Ekrem Ceyhan (Balıkesir)'un da teklifin olumlu olduğu yönünde bir konuşma yapmıştır. Daha sonra maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve 1. madde üzerinde RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almıştır. Ayhan, konuşmasını genel olarak Komisyonların çalışma düzeni üzerine kurmuş ve dedektiflik gibi ihtisas isteyen konuların uzmanlık istediğini söylemiştir. Politika ile ilgilenen kişiler olarak milletvekillerinin yetersiz olabileceğini bu amaçla komisyonlarda teknik uzmanların müzakerelere tam katılımının sağlanması hususuna dikkat çekmiştir.³³⁸⁰

3. madde üzerinde şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), Özel Dedektiflik Kurulu'na Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın da alınması gerektiğini belirtmiştir. 5. madde üzerinde söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), 5. maddede belirtilen “özel dedektif, her türlü bilgileri toplayıp değerlendiren, araştırma ve inceleme yapan” ibaresiyle bilgi toplamanın şahısların aile mahremiyetiyle ilgili sahalara girip girmeyeceğini ilgili kişilere soru olarak yöneltmiştir.³³⁸¹

7. madde üzerinde söz alan Ural Köklü (Uşak), 7. maddenin (c) fıkrasında belirtilen avukat, hâkim ve savcıların özel dedektif olabilmeleri için istenen 15 yıl devlete hizmet yapmış olma şartının MİT Müsteşarlığından özel

³³⁷⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 52, Birleşim: 67, (20.1.1994), ss. 54-55.

³³⁷⁸ *A.k.*, ss. 56-57.

³³⁷⁹ *A.k.*, s. 57.

³³⁸⁰ *A.k.*, ss. 58-59.

³³⁸¹ *A.k.*, ss. 60-64.

dedektiflik yapmak için müracaat etmiş olanlarda da aranması gerektiğine dikkat çekmiştir. 7. madde ile ilgili iki önerge verilmiş, bunlardan her ikisi de 7. maddenin (c) fıkrasında değişiklik yapılmasıyla ilgili olmuştur. İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş ve arkadaşlarının verdiği ilk önerge, ikinci önergenin daha kapsamlı ve yerinde olması nedeniyle önerge sahipleri tarafından geri çekilmiştir. Diğer ise, Manisa Milletvekili Akın Gönen ve arkadaşlarının 7. maddenin (c) bendinin sonunda geçen “hâkimlik, savcılık ve mülkî idare amirliği yapmış olmak” ibaresinin, "mülkî idare amirliği ve en az onbeş yıl fiilen avukatlık, hâkimlik, savcılık yapmış olmak olarak değiştirilmesini önermiştir. Bu önerge Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.³³⁸²

8. madde üzerinde Erzurum Milletvekili Lütfü Esengün ve arkadaşlarının vermiş olduğu (a) fıkrasındaki “tecil edilmiş hükümler hariç olmak üzere” cümlesinin metinden çıkarılmasına yönelik önerge Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.³³⁸³ 16. maddenin birinci fıkrasının “özel dedektifler bu kanunla verilmiş görevlerini yaparken, silah taşıma yetkisini haizdir” şeklinde değiştirilmesi yönünde Erzurum Milletvekili Lütfü Esengün ve arkadaşları bir önerge vermiş hükümetin katılmadığı önerge ilk oylamada karar yetersayısının olmaması nedeniyle oylanamamış, oylamaya üçüncü oturumda devam edilmiş ve önerge kabul edilmiştir.³³⁸⁴

19. madde üzerinde Erzurum Milletvekili Lütfü Esengün ve arkadaşları bu maddeye “icra-iflas dairelerinde aleyhinde takip yapılan borçluların menkul ve gayrimenkul malları ile üçüncü şahıslardaki hak ve alacaklarının neden ibaret olduğunun araştırılıp tespit edilmesi” ile ilgili (h) bendinin eklenmesine yönelik önerge vermiş ve önerge kabul edilmiştir. Yine aynı maddeye (d) bendinden sonra gelmek üzere “2495 sayılı Güvenlik Teşkilat Kanunu kapsamında bulunan kurum, kuruluş ve tesislerin güvenliklerinin sağlanması” şeklinde (e) bendinin eklenmesi için Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık ve arkadaşlarının vermiş oldukları önerge de kabul edilmiştir.³³⁸⁵

20. madde üzerinde İstanbul Milletvekili ve arkadaşlarının; “özel dedektifler ve istihdam ettikleri özel araştırma görevlileri, bu görevlerini yerine getirirken; kişilerin onurlarını ve kişisel haklarını zedeleyici, özel hayatlarını ihlal edici davranışlarda bulunamazlar ve özel hayata ilişkin bilgileri başka amaçlarla kullanamazlar” şeklinde yeni bir fıkranın eklenmesi için vermiş oldukları önerge kabul edilmiştir.³³⁸⁶ 25. madde üzerinde söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), kanunların “yarım yamalak çıkarılmasından dolayı” diğer kanunlarla çelişkili durumlar ortaya çıkardığını ilgili madde de aynı durumun söz konusu olduğunu belirtmiştir. 32. madde üzerinde söz alan Mehmet Keçeciler (Konya) ise ilgili teklifin çok geniş hazırlandığını özellikle yönetmelikle düzenlenecek konuların

³³⁸² A.k., ss. 65-68.

³³⁸³ A.k., ss. 69-71.

³³⁸⁴ A.k., ss. 73-75.

³³⁸⁵ A.k., ss. 76-77.

³³⁸⁶ A.k., ss. 78.

kanun maddesi şeklinde düzenlenmesinden dolayı ileride uygulamada bir takım sorunların kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.³³⁸⁷ Teklifin tümü oylanarak Genel Kurulda kabul edilmiştir. 39 maddeden oluşan teklif Cumhurbaşkanı tarafından 04.02.1994 tarihinde Meclise geri gönderilmiştir.

5.6.7. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun (4007)

“657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Teklifi” Fethi Akkoç (Bursa) ve 84 arkadaşı tarafından “doğum yapan kadın memura Anayasada emredilen hükümler doğrultusunda bazı iyileştirici hükümler getirmek” amacıyla hazırlanmıştır. Teklif ile doğum yapan kadın memura, isteği üzerine aralıksız verilen 6 aylık iznin 2 yıla çıkarılması ve “bu sürelerle ait kesenek ve karşılıkların kurumlarınca T.C. Emekli Sandığına ödenmesi hükmünün getirilmesi” hedeflenmiştir.³³⁸⁸

Tasarı 27.12.1991 tarihinde Meclis Başkanlığına gelmiş ve incelenip görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir. 3.1.1992 tarihinden itibaren Komisyonunda bekletilen teklif Fethi Akkoç’un (Bursa) 18.1.1994 tarihli teklifin “İçtüzüğün 38. maddesi gereğince doğrudan doğruya Gündeme alınmasını” öneren³³⁸⁹ yazısının ardından 14.12.1994 tarihinde Genel Kurul gündemine alınmıştır. Genel Kurulun 17.6.1994 tarihinde Başkanvekili Kamer Genç’in başkanlığında yapılan 119. Birleşiminde teklif görüşülmeye başlanmıştır.

Teklifin tümü üzerinde RP Gurubu adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), “sosyal manada büyük faydaları ve hizmetleri olacağına” inandıkları teklife sıcak baktıklarını, yakınlık gösterdiklerini ve olumlu oy vereceklerini belirtmiştir.³³⁹⁰ DYP Grubu adına söz alan Fethi Akkoç (Bursa), neden söz konusu sürenin uzatıldığını şu şekilde açıklamıştır:

... çalışan bir hanım altı ay ücretli izin alacak, altı aydan sonra iki yıl ücretsiz izin kullanacak. Burada baz alınan iki buçuk yıl. Niye iki buçuk yıl: Çünkü, iki buçuk yıl, bir çocuğun karakterinin teşekkül ettiği yaş. Bir çocuğun karakteri iki buçuk yaşına kadar teşekkül ediyor. Ayrıca, iki buçuk yaş, çocuk için anaokuluna başlangıç yaşıdır, yani, iki buçuk yaşındaki bir çocuk derdini anlatıp, anaokuluna gidebiliyor. Çocuğu, anaokuluna gidinceye kadar ailenin kontrolünde yetiştiriyorsunuz. Peki, şu andaki durum nedir; şu andaki yasada, ‘altı aya kadar ücretsiz izin verilebilir’ deniyor, ‘verilir de’ demiyor. Bu arada, bir buçuk saat süt izni var; kadın işinden çıkacak, dolmuşa, otobüse binecek, o heyecanla evine gidecek, gelecek; o kadının sütünün olması, sütünün kalması ve altı ay süreyle çocuğuna süt verebilmesi mümkün değil.³³⁹¹

³³⁸⁷ A.k., ss. 78-86.

³³⁸⁸ Sıra Sayısı 594, “Bursa Milletvekili Fethi Akkoç ve 84 Arkadaşının, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Teklifi ve İçtüzüğün 38 inci Maddesine Göre Doğrudan Doğruya Gündeme Alınan Önergesi (2/65),” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119’un sonuna ekli, (17.6.1994), s. 3.

³³⁸⁹ A.k., s. 1.

³³⁹⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119, (17.6.1994), ss. 241-242.

³³⁹¹ A.k., s. 243.

ANAP Grubu adına söz alan Halil İbrahim Özsoy (Afyon), genel olarak söz konusu değişikliğin ardındaki gerekçelerden bahsettikten sonra “506 sayılı Kanuna tâbi kesimlerden ve özel sektörde çalışan kadın işçilerden de” benzer talebin geleceği ve “çalışan kadının meselelerinin yalnızca doğum izinlerini uzatmakla ilgili” olmadığı gibi hususlara da değinmiştir.³³⁹²

Şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne), teklife yönelik olumlu düşüncelerini belirtmiş fakat “5-10 çocuğu olan bir kamu çalışanına iki yıla kadar izin verilmesi” halinde söz konusu kişinin emeklilik süresinin dolacağına dikkat çekmiştir. Eler, bunun önüne geçilmesi için teklife “3 çocuğa kadar” gibi ifadelerin konulmasını önermiştir.³³⁹³ Daha sonra söz alan Hüseyin Erdal (Yozgat), kanun teklifinde izin durumunda verilecek keseneklerin nasıl karşılanacaklarının belirtilmediğini ve sürelerin 4 ya da 6 yıl gibi daha esnek tutulması gerektiğini belirtmiştir.³³⁹⁴

Teklifin tümü üzerinde konuşmaların tamamlanmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Birinci madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Hasan Dikici’nin (Kahramanmaraş), teklife ilişkin olumlu görüşlerini belirtmesinin ardından madde oylamaya sunularak kabul edilmiştir. İkinci madde üzerinde ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya) maddedeki bazı ifadelerin ve noktalama işaretlerinin düzeltilmesi gerektiğini ifade etmiş, daha sonra söz alan Fethi Akkoç (Bursa) ise Keçeciler’in eleştirilerine cevap vermiştir.

2. madde konusunda İstemihan Talay (İçel) ve arkadaşları ile Süleyman Hatinoğlu (Artvin) ve arkadaşlarının verdikleri iki farklı önerenin yapılan oylamalarda reddedilmesiyle madde okunduğu şekliyle kabul edilmiştir. 3. maddenin görüşülmesinden önce Osman Sevimli (Karaman) ve arkadaşlarının verdiği yeni bir üçüncü madde eklenmesi konusundaki önermeleri kanun teklifi ilgili görülmeyle işleme konulmamıştır. Esat Bütün (Kahramanmaraş) ve arkadaşlarının kanunun yayın tarihinden önce doğum izni kullananların da maddeden yararlanması amacıyla teklife geçici madde ilave edilmesini talep eden önermeleri de oylama sonucunda reddedilmiştir.³³⁹⁵

3. maddenin görüşülmesi sırasında söz alan M. İstemihan Talay (İçel) 2. madde konusunda verdikleri önerenin izin kapsamına eşlerin de dahil edilmesini önerdiğini bundaki amaçlarının “çocuklara sadece kadınlar bakacaktır” anlayışının önüne geçmek olduğunu belirtmiştir.³³⁹⁶ Talay’ın konuşmasının ardından 3. madde oylamaya sunularak okunduğu şekliyle kabul edilmiştir. Daha sonra 4. maddenin de kabul edilmesiyle birlikte teklif kanunlaşmıştır. 4 maddeden oluşan teklif Cumhurbaşkanı tarafından 01.07.1994 tarihinde Meclise geri gönderilmiştir.

³³⁹² A.k., s. 244.

³³⁹³ A.k., s. 245.

³³⁹⁴ A.k., s. 247.

³³⁹⁵ A.k., s. 253.

³³⁹⁶ A.k., s. 254.

5.6.8. Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4073)

“Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/357),” Bakanlar Kurulunca 2.3.1992 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuş ve Başkanlıkça 4.3.1992 tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiştir.³³⁹⁷ Tasarının genel gerekçesinde, 5.6.1935 tarihli 2762 sayılı Vakıflar Kanununun bazı maddelerinin değişen günün şartlarına uymadığından 22.9.1983 tarihli 2888 sayılı Kanunla değişikliğe uğradığı hatırlatılmış ancak bu yeni değişikliğin de yeni sorunlara yol açtığına altı çizilmiştir. Bu sorunların en başında bazı vakıfların “tahsisat kabilinden oldukları ve sahih vakıf olmadıkları” ileri sürülerek taviz bedellerinin ödenmediği, ödenenler için ise iadesi talebiyle dava açıldığı ve davalarında bu gerekçelerle kazanıldığı gösterilmiştir. Yine ilgili kanunun 27. maddesinde “vakfın türü belirtilmemesine ve sadece ‘mukaatalı topraklar ve icareteynli gayrimenkuller’ denmesine rağmen Yargıtay tarafından bu hususun nazara alınmadığı” belirtilmiştir.³³⁹⁸

Hazırlanan yeni tasarıda söz konusu hükümleri değiştirmeye yönelik olarak “taviz bedeli alacağının tahsili bakımından vakfın türüne göre ayırım yapılamayacağı hususu” getirilmiştir. Ayrıca tasarı ile taviz bedelleri “icare ve mukataaların yirmi misli bir taviz karşılığında mutasarrıfına geçirileceğine dair hüküm de kaldırılmıştır.” Yine bu yeni tasarıyla, daha önce değer tespitini yapmakla yükümlü olan vergi dairelerinin, Maliye ve Gümrük Bakanlığının ilgili teşkilatı kaldırmış olmasından dolayı, işlemez hale geldiğinden ve değer tespitinin yapılamadığından söz konusu görev illerde defterdarlıklara ilçelerde mal müdürlüklerine verilmiştir.³³⁹⁹

İlgili komisyonun 14.10.1992 tarihinde yaptığı 4. Birleşiminde hükümeti temsilen Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun’un başkanlığında Maliye ve Gümrük Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü temsilcilerinin de katılımları ile tasarı incelenmiş ve görüşülmüştür. Görüşmeler sonucunda komisyon “taviz bedeli alacağının tahsilinde vakfın türüne göre ayırım yapılamayacağı hususunu açıklığa kavuşturmuş” ayrıca bedellerin hesaplanmasında ne tür vergi değerlerinin esas alınacağı, vergi değerinin rayiç bedeli yansıtmadığı hallerde söz konusu bedelin hesaplanmasının nasıl yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca vakıf mülkiyetinde bulunan taşınmazların amacına uygun olarak kullanılmasının ve değeri yüksek olmasına rağmen devletin düşük gelir elde etmesinin temel nedeninin mevzuattan kaynaklandığı düşüncesini komisyon benimseyerek ilgili maddelerin görüşülmesine geçmiştir.³⁴⁰⁰

³³⁹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 4, Birleşim: 44 (4.3.1992), s. 584.

³³⁹⁸ Sıra Sayısı 186, “Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/357)” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76’nın sonuna ekli (16.2.1995), s. 1.

³³⁹⁹ *A.k.*, ss.1-2.

³⁴⁰⁰ *A.k.*, ss. 2-3.

Komisyonunda kabul edilen tasarı hakkında Plan Bütçe Komisyonu üyesi Mustafa Ünalı (Konya) ve Abdullah Gül (Kayseri), vakıf mülkiyetlerinin, vakıfınamelere veya tarihi intikallere göre yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu, esasta sahih vakıflar ile diğerkilerin birbirinden ayrılması gerektiğı görüşünü ileri sürmüştür. Bu iki milletvekili vakıfınamelere uyulmayarak vakıfların gayeleri dışında çıkarılmış olmasına olumlu bakmadıklarını belirterek bu tasarıya muhalefet şerhi koymuştur.³⁴⁰¹

Genel Kurulun 16.2.1995 tarihli 76. Birleşiminde Tasarı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu görüşölmeye başlanmıştır. Tasarısının tümü üzerinde gruplar ve şahıslar adına söz talebinin bulunmamasıyla maddelerin görüşölmüne geçilmiştir. 27. maddenin değışikliğı ile ilgili görüşmeler sırasında Turhan Tayan (Bursa) ve arkadaşları bir önerge vermişlerdir. Önergede 27. maddenin metindeki “bu gayri menkuller hakkında illerde defterdarlık, ilçelerde mal müdürlüğü kıymet takdir komisyonlarınca takdir edilerek rayiç bedelin yüzde elli oranında hesap edilecek taviz karşılığında mutasarrıfına geçirilir” ibaresinin “bu gayrimenkullerin vergi değerklerinin yüzde elli oranında hesap edilecek taviz karşılığında mutasarrıfına geçirilir” şeklinde değıştirilmesi teklif edilmiştir. Komisyonunun prensipte hükümetin genel olarak önergeye katılmasıyla önerge kabul edilmiştir. Diğerk maddeler üzerinde söz alan bulunmaması ve değışiklik önergesi olmaması sonucunda tasarı yasalaşarak onaylanmak üzere 21.2.1995 tarihinde Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir.³⁴⁰² 4 maddeden oluşan tasarı Cumhurbaşkanı tarafından 28.02.1995 tarihinde Meclise geri gönderilmiştir.

6. 19. Dönemde Çıkarılan Kanun Hükümünde Kararnameler

Türk hukuk sistemine 12 Mart 1971 sonrası yapılan Anayasa değışikliğı ile giren Kanun Hükümünde Kararname çıkarma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanun yapma yetkisi ile birlikte değerklendirilmelidir.³⁴⁰³ 1982 Anayasasının 91. maddesinde belirtildiğı üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Bakanlar Kuruluna kanun hükümünde kararname çıkarma yetkisi verebilmektedir. Yetki kanunu çıkarılacak kanun hükümünde kararnamenin amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılamayacağını gösterir. Kanun hükümünde kararnameler Resmi Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girerler. Ancak, kararnamede yürürlük tarihi olarak daha sonraki bir tarih de gösterilebilir. Yetki kanunları ve bunlara dayanan kanun hükümünde kararnameler TBMM komisyonlarında ve Genel Kurulda öncelikle ve ivedilikle görüşölür.

³⁴⁰¹ *A.k.*, s. 5.

³⁴⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76 (16.2.1995), ss. 313-314.

³⁴⁰³ *Alper Sedat Aslandaş*, *a.g.k.*, s. 1026.

19. dönemde TBMM Genel Kuruluna 22 farklı Kanun Hükmünde Kararname gönderilmiştir. Bunlardan 17'si 1. Yasama yılında gündeme alınmıştır. 1. Yasama yılındaki bu 17 Kanun Hükmünde Kararname'den 11 tanesi ilgili yasama yılında görüşülmüştür. Bunlardan 6 tanesi ise 1. Yasama yılında gündeme geldiği halde görüşülmemiş ve 2. Yasama yılına bırakılmıştır. Bu yasama yılında “Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” yasa tasarısı haline getirilerek “Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 7.8.1991 Tarihli ve 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (3800)” başlığı ile 1. Yasama yılında yasa tasarısı olarak Genel Kurulda görüşülmüştür. “211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun 47 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” ve “211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” 1. Yasama yılında birleştirilerek görüşülmüştür. 1. Yasama yılında görüşülen diğer Kanun Hükmünde Kararnameler ise şunlardır:

- 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 288 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine İlişkin 18 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname
- Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 208, 385, 419 ve 454 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler
- 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun 47 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
- 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
- Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve 17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 294 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
- Türkiye Radyo-Televizyon Gelirleri Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair 394 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
- 3414 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 429 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

- 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair 280 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

2. Yasama yılında 1. Yasama yılında gündeme gelen fakat görüşülemeyen toplam 6 Kanun Hükmünde Kararname gündeme gelmiştir. Bunlardan “Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 436 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında 256 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sigorta Şirketleri Hizmetlerinin Başbakanlığa Devri Hakkında 303 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” gündeme gelmiş ve 24. maddeye kadar görüşüldüğü halde görüşmeler tıkanmıştır. Gündeme geldiğinden itibaren tam üç yıl Genel Kurulun gündeminin birinci sırasında yer alan bu düzenleme, aynı hususları ihtiva eden başka bir kanun tasarısı olan “Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı[nın]”³⁴⁰⁴ hazırlanarak Plan ve Bütçe Komisyonunda kabul edilip gündeme getirilmesiyle kadük kalmıştır. “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 292 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” ise “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 21.9.1987 Tarihli ve 292 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (3865)” başlığı altında 2. Yasama yılında kabul edilerek kanunlaşmıştır.

“Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Kurulmasına İlişkin 77 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 391 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname,” 1. Yasama yılında 28.8.1992 tarihli 97. Birleşimde Meclis gündemine gelmiş ancak Komisyon ve Hükümet’in Genel Kurul’da hazır bulunmamalarından dolayı ertelenmiştir.³⁴⁰⁵ Tekrar 2. Yasama yılında 1.10.1992 tarihli 10. Birleşimde gündeme gelmesine rağmen komisyon ve hükümetin Genel Kurulda bulunmamalarından dolayı bir kez daha ertelenmiş³⁴⁰⁶ ve ilgili dönemin yasama yıllarında tekrar gündeme gelmemiştir.

³⁴⁰⁴ Bu kanun tasarısının tam adı şu şekilde belirtilmiştir: “14.8.1991 tarihli ve 436 sayılı ‘Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’ 29.7.1986 tarihli ve 256 sayılı 16.4.1986 tarihli ve 3274 sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’, 21.12.1987 tarihli ve 303 sayılı ‘Sigorta Şirketleri Hizmetlerinin Başbakanlığa devri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’, 16.9.1993 Tarihli ve 508 Sayılı ‘Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’, 3.6.1994 tarihli ve 534 Sayılı ‘Hazine Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’lerin yürürlükten kaldırılması ve Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı.”

³⁴⁰⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97, (28.8.1992), s. 363.

³⁴⁰⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 10, (1.10.1992), s. 213.

“Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 437 Sayılı Hükümünde Kararname ve Bu Kanun Hükümünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 470 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname” 1. yasama yılında farklı tarihlerde 3 kez TBMM gündemine gelmiştir. En son 28.8.1992 tarihli 97 Birleşimde gündeme gelmesine rağmen, Genel Kurul’da ilgili komisyon ve hükümet hazır bulunmadığı için görüşülememiştir.³⁴⁰⁷ Tekrar 2. yasama yılında 1.10.1992 tarihli 10. Birleşimde gündeme gelmesine rağmen komisyon ve hükümetin Genel Kurulda bulunmamalarından dolayı bir kez daha ertelenmiş³⁴⁰⁸ ve ilgili dönemin yasama yıllarında bir daha gündeme gelmemiştir.

“Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 355 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname, 190 ve 355 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 411 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında 187 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname, 187 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 216 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname” 28.8.1992 tarihli 97. Birleşimde gündeme gelmesine rağmen, Genel Kurul’da ilgili komisyon ve hükümet hazır bulunmadığı için görüşülmemiş ve bir sonraki yasama yılına ertelenmiştir.³⁴⁰⁹ Tekrar 2. yasama yılında 1.10.1992 tarihli 10. Birleşimde gündeme gelmesine rağmen komisyon ve hükümetin Genel Kurulda bulunmamalarından dolayı bir kez daha ertelenmiş³⁴¹⁰ ve ilgili dönemin yasama yıllarında bir daha gündeme gelmemiştir.

“Türkiye Radyo - Televizyon Gelirleri Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair 394 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname,” 28.8.1992 tarihli 97. Birleşimde gündeme gelmesine rağmen, Genel Kurul’da ilgili komisyon ve hükümet hazır bulunmadığı için görüşülememiştir.³⁴¹¹ Tekrar 2. yasama yılında 1.10.1992 tarihli 10. Birleşimde gündeme gelmesine rağmen komisyon ve hükümetin Genel Kurulda bulunmamalarından dolayı bir kez daha ertelenmiş³⁴¹² ve ilgili dönemin yasama yıllarında bir daha gündeme gelmemiştir.

³⁴⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97, (28.8.1992), s. 363.

³⁴⁰⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 10, (1.10.1992), s. 213.

³⁴⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97, (28.8.1992), s. 363.

³⁴¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 10, (1.10.1992), ss. 213-214.

³⁴¹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97, (28.8.1992), s. 363.

³⁴¹² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 10, (1.10.1992), s. 213.

3. yasama yılında 4 adet Kanun Hükmünde Kararname Gündeme gelmiştir. Bunlardan iki tanesi tasarı haline dönüştürülerek kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Bunlardan ilki olan, “1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1177 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin 513 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (1/599),” “1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1117 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun (3974)” başlığı altında 3. yasama yılında kanun tasarısı olarak görüşülmüştür. İkincisi ise, “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 515 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (1/602),” başlıklı Kanun Hükmünde Kararnamedir. Bu Kanun Hükmünde Kararname de “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 515 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun Tasarısı (3961)” başlığı ile 3. yasama yılında Kanun tasarısı olarak görüşülerek düzenlenmiştir.

3. yasama yılında görüşülen ve sonuçlandırılan diğer Kanun Hükmünde Kararnameler ise, “Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177 ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” ve “Ödünç Para Verme İşleri Hakkında 90 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname”dir. 4. yasama yılında “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 492 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” tek olarak gündeme gelmiş ve sonuçlandırılmıştır. 19. dönemde 5. yasama yılında herhangi bir Kanun Hükmünde Kararname gündeme gelmemiştir.

6.1. Birinci Yasama Yılındaki Kanun Hükmünde Kararnameler

Bu yasama yılında ele alınan kanun hükmünde kararnamelerden sekiz tanesinin gerekçelerine ve görüşmelerine bu çalışmada yer verilmiştir.

5.1.1. 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 288 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine İlişkin 18 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 288 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine İlişkin 18 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonunda 4.3.1992 tarihinde görüşülmüş ve 9.3.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulmuştur.³⁴¹³ Genel Kurulda 17.6.1992 tarihli 84. Birleşimde görüşülerek kabul edilmiştir.³⁴¹⁴ 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 288. maddesinde sermaye artırımı için taahhütte bulunan gerçek ve tüzel kişilerin taahhüt ettikleri sermayenin dörtte birini bloke etmeleri gerektiği belirtilmesine rağmen, 19975 yılı Bütçe Kanununa kadar Bütçe Kanunlarına konulan bir hükümle Kamu İktisadi Teşebbüsleri için uygulanmamaktaydı. Ancak Anayasa Mahkemesinin söz konusu hükmü iptal etmesinden dolayı KİT'lere yönelik söz konusu ayrıcalık uygulanamaz olmuş ve bu kararname tekrar KİT'lere ayrıcalık tanımak amacıyla düzenlenmiştir.³⁴¹⁵

6.1.2. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü daha önceden Başbakanlık'a bağlı olarak faaliyet gösterirken 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Çevre Bakanlığına bağlı kuruluş haline getirilmiştir. Bu hususun düzeltilmesi, personel rejiminin düzenlenerek yeni birimlerin belirli bir düzen içinde yeniden yapılandırılması, mevcut personelin özlük haklarında oluşabilecek olumsuzlukların giderilmesi amacıyla bu Kanun Hükmünde Kararname düzenlenmiştir. 10.9.1991 tarihinde Meclis Başkanlığına hükümet tarafından sunulan KHK, 30 Nisan 1992 tarihinde Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonunda, 13.5.1992 tarihinde de Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülmüştür.³⁴¹⁶

³⁴¹³ Sıra Sayısı 61, "6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 288 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine İlişkin 18 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu Raporu (1/15)," *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84'un sonuna ekli (17.6.1992), ss. 1-2.

³⁴¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84, (17.6.1992), ss. 293-294.

³⁴¹⁵ Sıra Sayısı 61, "6762 Sayılı Türk Ticaret ...," s. 1.

³⁴¹⁶ Sıra Sayısı 61, "Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ve Tarım, Orman ve Köy İşleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/207)" *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84'ün sonuna ekli (17.6.1992), ss. 1-6.

17.6.1992 tarih ve 84. Birleşimde görüşülmeye başlanan Kanun Hükmünde Kararname'nin tümü üzerinde RP Grubu adına Zeki Ünal (Karaman) söz almıştır. Meteoroloji ve tarım sektörü arasındaki ilişkinin önemi ve ilgili alanda teknolojik yatırımın gerekliliğine vurgu yapan Ünal, konuşmasını ilgili konu ile ilgili istatistikî bilgiler aktararak ve düzenlemeyi desteklediklerini belirterek tamamlamıştır. Kararnamenin tümü ve maddeleri üzerinde başka söz alan bulunmamış ve düzenleme kabul edilmiştir.³⁴¹⁷

6.1.3. 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun 47 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

“211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun 47 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı” ile “211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” Milli Savunma Komisyonunun 9.1.1992 tarihli 4. Birleşiminde Milli Savunma Bakanı ve Bakanlık Müşavirleri ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı temsilcilerinin katılımıyla görüşülmüştür. Söz konusu görüşmede tasarı ile Kanun Hükmünde Kararnamenin 211 sayılı Kanununu değiştirecek olmasından dolayı birleştirilerek görüşülmeleri kararlaştırılmıştır.³⁴¹⁸

Kanun Tasarısı ile “terör eylemleri nedeniyle can güvenlikleri tehlikede olan askeri personelin daha iyi korunmalarını sağlamak amacıyla 211 sayılı Kanunun 47. maddesine bir fıkra eklenerek koruma birlikleri[nin]” oluşturulması amaçlanmıştır. Koruma birliklerinin oluşturulması ile ise “eylemlerin anında bertaraf edilmesi ve caydırıcılığın daha etkili bir şekilde sağlanması için de kullanması yetkisi” verilmesi amaçlanmıştır. Kanun Hükmünde Kararname ile 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 3683 sayılı Kanunla değişen 70. maddesi değiştirilmektedir. Bu değişiklikte beraber, subay ve astsubay emeklilerinde olduğu gibi diğer uzman jandarma ve TSK’de görevli 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi sivil memurların da emekli olduktan sonra Emekli Sandığının verdiği hizmetlerden ve askeri sağlık kurum ve kuruluşların hizmetlerinden faydalanmaları getirilmiştir. Ayrıca, TSK’ da görev

³⁴¹⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84, (17.6.1992), ss. 303-307.

³⁴¹⁸ Sıra Sayısı 68, “211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun 47 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Milli Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/312, 1/314),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84’ün sonuna ekli (17.6.1992), s. 3.

yaptığı sırada şehit olan er ve erbaşların geride kalan dul ve yetimleri ile sakat kalan er ve erbaşların da bakmakla mükellef olduğu aile fertlerinin askeri hastanelerden yararlanma imkânı getirilmiştir. Ayrıca Plan ve Bütçe Komisyonu ilgili düzenlemeye, askeri okullarda öğrenci olanların da bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin de sağlık hizmetlerini TSK İç Hizmet Kanununun 70. maddesi kapsamına almıştır. Birleştirilen tasarı ve Kanun Hükmünde Kararname Plan ve Bütçe Komisyonunda da görüşüldükten sonra 16.4.1992 tarihinde Meclis Genel Kuruluna sunulmuştur.³⁴¹⁹

Tasarı ve Kanun Hükmünde Kararnamenin, Genel Kurulun 17.6.1992 tarihli 84. oturumunda görüşülmüştür. Düzenlemenin tümü üzerine söz alan bulunmazken 1. madde üzerine ANAP Grubunun görüşlerini Faruk Saydam (Manisa), RP Grubunun görüşlerini de Mukadder Başeğmez (İstanbul) dile getirmiştir. Her iki konuşmacı da ilgili düzenlemenin gerekliliğine vurgu yapmış ve Gruplarının düzenlemeyi desteklediklerini belirtmiştir.³⁴²⁰

6.1.4. Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 208, 385, 419 ve 454 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler

Farklı tarihlerde Meclis Başkanlığına sunulan beş farklı Kanun Hükmünde Kararname, Milli Eğitim Komisyonunda birleştirilerek tek başlık altında Genel Kurulda görüşülmüştür. Bunlar şunlardır: “Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 14.12.1983 tarih ve 179 Sayılı, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 197 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine Dair” KHK, “18.6.1984 tarih ve 208 Sayılı, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 197 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair” KHK, “3.11.1989 Tarih ve 385 Sayılı, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 197 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair” KHK, “3.11.1990 Tarih ve 419 Sayılı, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 197 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair” KHK ve “30.9.1991 Tarih ve 454 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameler”.³⁴²¹

³⁴¹⁹ A.k., ss. 1-6.

³⁴²⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84, (17.6.1992), ss. 294-299.

³⁴²¹ Sıra Sayısı 68, “Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 208, 385, 419 ve 454 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ve Milli Eğitim, Anayasa ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/49, 1/59, 1/150, 1/182, 1/213),” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 62’nin sonuna ekli (26.17.6.1992), ss. 1-57.

Kararnamelerin gerekçesinde şu hususlar belirtilmiştir. Hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve şehirleşme gibi gelişme ve değişmelerin eğitim sistemi ve programlarındaki değişimi zorunlu kıldığından, günden şartlarına ve ihtiyaçlarına göre yeni düzenlemelerin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gereklilik ve ihtiyaçlara cevap vermek için kanunlarla ve bakanlık onaylarıyla Bakanlık Kuruluşlarına yeni hizmet birimleri eklenmiş, bu durumun bir sonucu olarak da sürekli büyüyen ve genişleyen bir yapıyla birlikte yeni işbölümü ve koordinasyon ve haberleşmede aksaklıklar meydana gelmiştir. Bakanlığın merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatları gelişme ve değişimin gerisinde kalmış ve işlemez ve ihtiyaçlara cevap veremez bir hal almıştır. Bu olumsuzlukları gidermek için çeşitli zamanlarda düzenlemeler yapılmış, ancak istenen sonuç alınamamıştır.³⁴²²

Gerekçede, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlıklarının birleştirilmesi sonucunda daha iyi hizmet üretme ve uzman personeli koordineli kullanma, teşkilatlanma ve hizmet birimlerinin koordine ederek daha verimli ve israfa yol açmayan bir örgüt yapısı amaçlanmıştır. Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname bu alandaki düzenlemeleri gerçekleştirmek gerekçesiyle düzenlenmiştir. Bu Kanun Hükmünde Kararname ile “Bakanlıkların Merkez Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname esasları içinde Bakanlık hizmetlerinin özelliğine göre kuruluş yeniden düzenlenmiştir.”³⁴²³

“Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin bazı maddelerinin değiştirilmesine dair hazırlanan Kanun Hükmünde Kararname” ile bazı birimlerin kaldırılması, bazılarının isminin değiştirilmesi ve bazılarının da görevlerinde değişiklik yapıldığı için “Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 197 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine Dair 18.6.1984 tarih ve 208 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” düzenlenmiştir. 385, 419 ve 454 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde benzer şekilde ilgili alanlardaki değişim ve zorunluluklardan dolayı hazırlanmıştır.³⁴²⁴

Bu düzenlemeyle birlikte yeni oluşturulan birimlerin ilki Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar yardımcılarının artırılmasıdır. Bu düzenleme ile işlerin daha iyi yürütölmesi amaçlanmış sorumluluklar paylaştırılmış ve sadece İstanbul için bile bir müsteşar yardımcısı görevlendirilmiştir. Yine okul öncesi eğitimle ilgili olarak ilk defa söz konusu kanunda düzenleme yapılmış ve Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü kurularak yurt dışındaki Türk vatandaşlarının çocukları ve Sovyetler Birliği’nin

³⁴²² A.k., ss. 1-2.

³⁴²³ A.k., s. 9.

³⁴²⁴ A.k., ss. 33-50.

dağılmasıyla ortaya çıkan cumhuriyetlerdeki eğitim öğretim çalışmaları konusunda Türkiye ile o ülkeler arasındaki koordinasyonu sağlamak amaçlanmıştır. Yine özel eğitime ihtiyaç duyulan çocukların sorunları için düzenlemeye gidilmiş, Bilgisayar Eğitimi ve Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş, ayrıca Öğretmene Hizmet ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı; Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı Kurulmuştur.³⁴²⁵

Bu kanun hükmündeki kararnameler 16.3.1992 tarihli Milli Eğitim Komisyonunun 3. Birleşiminde birleştirilerek görüşülmüş ve genel gerekçe uygun bulunmakla birlikte komisyonda bir takım ilave ve değişiklikler yapılmıştır. 23.1.1992 tarihinde Milli Eğitim Komisyonu tarafından Anayasa Komisyonuna gönderilen söz konusu Kanun Hükmünde Kararnameler, 2.3.1992 tarihinde bu Komisyonunda da görüşülmüş ve düzenlemelere yeni eklemeler ve düzeltmeler yapılmıştır. Son olarak 13 Şubat 1992 Tarihinde Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülen ilgili düzenlemeler 17.2.1992 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.³⁴²⁶

Genel Kurulun 26.3.1992 tarihli 62. Birleşiminde görüşülmeye başlanan Kanun Hükmünde Kararnamenin tümü üzerine ANAP Grubu adına M. Vehbi Dinçerler (Ankara) söz almıştır. Söz konusu düzenlemenin kendi dönemlerinde hazırlandığını ve önemli ve gerekli bir düzenleme olduğunu belirten Dinçerler, ancak zamanla birlikte bazı eksikliklerin de gün yüzüne çıktığını belirtmiştir. Bunlardan ilki, Türki Cumhuriyetlerle işbirliği alanında düzenlemenin yeterli olmadığı, ikincisi eğitimde kalitenin önemsenmemesi, üçüncüsü ise Yüksek Öğretim Kurulu ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın yapısı arasındaki sıkıntılardır.³⁴²⁷

Kanun Hükmünde Kararnamenin maddelerinin görüşülmesine 15.4.1992 tarihli 64. Birleşimde devam edilmiş ve 1. madde üzerine ilk olarak RP Grubu adına Ahmet Cemil Tunç (Elazığ) söz almıştır. Düzenlemenin gerekçesinde ifade edilen “Bakanlığın merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı gelişmelerin ve teşkilatlanma kural ve ilkelerinin çok gerisinde, işlemez ve ihtiyaçları karşılayamaz hal almıştır. Bugüne kadar istenen seviyede düzenleme yapılamamıştır” tespitinin önemli olduğunu fakat bu eksikliği giderecek bir düzenlenmenin de yapılmadığını söylemiştir. Tunç’a göre, esas yapılması gereken tümünden yapının imarına yönelmektir.³⁴²⁸ Aynı madde üzerine SHP Grubu adına Ural Köklü (Uşak) de söz almış ve konuşmasını eğitim kadrolarındaki uygulamalardaki aksaklıklar üzerine yoğunlaştırmıştır.³⁴²⁹

³⁴²⁵ A.k., ss. 1-121.

³⁴²⁶ A.k., ss. 48-56.

³⁴²⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 62, (26.3.1992), ss. 16-20.

³⁴²⁸ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı 1, Cilt: 9. Birleşim: 64, (15.4.1992), ss. 166-169.

³⁴²⁹ A.k., ss.169-173.

3. Madde üzerine ANAP Grubu adına söz alan Avni Akyol (Bolu), eski bir Milli Eğitim Bakanı olarak söz konusu güne kadar Kanun Hükmünde Kararnamenin geçmişinin hangi merhalelerden geçtiğini ve hangi düzenlemelerin üzerine bina edildiğini aktarmış ve kendisinin ve 100'den fazla profesörün hazırlamış olduğu teklifin dikkate alınmamasından yakınmıştır. Tekliflerinin temel amacını da şu şekilde izah etmiştir:

*Merkezin, bilinen, altından kalkılamayan yükünün azaltılması. Merkezi yönetimi daha çok milli eğitim politikalarını düzenleme; öğretmen yetiştirme, sistemi geliştirme, ortak hizmetleri araştırma ve geliştirme çalışmalarını ve nihayet devlet adına denetimi ve gözetimi yapma gibi ana görevlerle yükümlü kılma... diğer işlerde işin görev ve sorumluluğunu yüklenenlere devretmek; ama, denetim, standartlar, ortak vatandaşlık ilkeleri, amaçları hepsi merkezdendir.*³⁴³⁰

Kanun Hükmünde Kararnamenin görüşülmesine 30.4.1992 tarih ve 71. Birleşimde devam edilmiştir. Maddelerin görüşülmesinde genelde söz alan olmamış ancak değişiklik için birçok önerge verilmiştir. Verilen önergelerden çoğu kabul edilmezken iktidar kanadından verilen önergeler ise kabul edilmiş ve aynı birleşimde maddelerin tümü oylanarak söz konusu Kanun Hükmünde Kararname kabul edilmiştir.³⁴³¹

6.1.5. Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

“Günün şartları ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin gelişen ihtiyaçları göz önüne alınarak ve 626 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna ek geçici maddeler eklenmesi” gereğinin ortaya çıkmasıyla bu düzenleme yapılmıştır.³⁴³² Düzenlemenin içeriği Milli Savunma Komisyonu Raporu’nda şu şekilde özetlenmiştir:

*[K]ara havacılık sınıfındaki pilotlardan kıdemli yüzbaşı ve daha üst rütbedeki subayların (sihhi sebepler hariç) uçuş niteliğini kaybetmeleri veya uçmak istememeleri hakkında yeniden sınıflandırılmazlar, bu hükmeye paralel olarak Hava Kuvvetlerinde de aynı uygulamanın yapılmasını sağlamak, rütbe bekleme süreleri 3593 sayılı Kanunla yeniden düzenlendiğinden rütbe terfi şartı olan geçerli yıllık sicil miktarları da buna göre yeniden düzenlenmesi maksadıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının Genel Kurmay Başkanlığının izni ile yabancılarla evlenme imkânını getirmek ve 926 sayılı Kanunda yapılması istenen bu değişikliklere paralel olarak adı geçen kanuna üç ek geçici madde eklenmesi öngörül[müştür].*³⁴³³

³⁴³⁰ A.k., ss. 175-177.

³⁴³¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı 1, Cilt: 10, Birleşim: 71, (30.4.1992), ss. 136-196.

³⁴³² Sıra Sayısı 7, “Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Milli Savunma Komisyonu Raporu (1/205),” T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 30’un sonuna ekli (23.1.1992), s. 1.

³⁴³³ A.k., s. 5.

Kararname, Milli Savunma Komisyonun 23.12.1991 tarihli 3. Birleşiminde ilgili bakanlık temsilcilerinin iştirakiyle görüşülmüş ve aynı tarihte Meclis Başkanlığına gönderilmiştir. Genel Kurulun 23.1.1992 tarihli 30. birleşiminde görüşülmeye başlanan bu Kanun Hükmünde Kararnamenin maddelerinin tümü hakkında ilk olarak ANAP Grubu adına Gurhan Çelebican (İstanbul) söz almıştır. Çelebican konuşmasını genelde ilgili düzenlemenin neler getirdiği üzerine kurmuş ve daha önceden bir anlamda tatbik edilen hususların bu çalışma ile kanunlaştırıldığını belirtmiştir.³⁴³⁴ DYP Grubu adına söz alan Tevfik Diker (Manisa), ilgili düzenlemenin bir önceki iktidar olan ANAP hükümeti döneminde hazırlandığını ancak iyi bir düzenleme olarak kendilerinin de sahiplendiğini ifade etmiş ve düzenleme ile ilgili genel düşünceleri ortaya koymuştur.³⁴³⁵

SHP Grubu adına söz alan Cemal Şahin (Çorum) ise, ilgili düzenlemede genel geçer ifadelerin olduğunu madde üzerine konuşanların da genelde olumlu ifadelerle durumu analiz ettiklerini, kendileri açısından da bu anlamda her hangi bir olumsuzluğun olmadığını söylemiştir. Ancak, herkesin bildiği gibi, Silahlı Kuvvetlerde görev yapan subay, astsubay, erler ve sivillerle ilgili birçok sorunun bulunduğu, bugüne kadar birçok iyi niyetli eleştiriye rağmen bunlara herhangi bir çözüm getirilemediğine dikkat çekmiştir. Bu aksaklıkların giderilmesi için acilen söz konusu alanlardaki düzenlemelerin değiştirilerek olumsuzlukların bir an önce çözüme kavuşturulması gerektiğini belirtmiştir. Konuşmasında 12 Eylül askeri darbesine de değinen Şahin, askeri darbenin demokrasiye zarar verdiğini ve bunun sonucu olarak hem halkın hem de Silahlı Kuvvetlerin zarar gördüğünü vurgulamıştır. Bu dönemin zararlarının hala devam ettiğinin, Türk ordusunun hala İkinci Dünya Savaşı döneminden kalma teçhizatla donanmasının sorumlusunun askeri darbeler olduğunun altını çizmiştir. Bu tasarı vesilesiyle dikkatlere sunmak istediği bazı hususların olduğunu belirten Şahin, ilgili hususları Hükümetin, Genel Kurmayın ve Milli Savunma Bakanlığının dikkate alması gerektiğini belirterek 10 maddelik önerilerini sıralamıştır. Asker emeklilerinin maaşlarının yükseltilmesi, Askeri Ceza Kanunu ve iç hizmet ile ilgili yasal düzenlemelerin günün şartlarına göre yeniden düzenlenmesi, astsubay okullarının yüksekokul düzeyine getirilmesi, orduvevleri ve askeri kampların sayısının artırılması, 1. dereceye yükselen astsubayların ek göstergelerinin düzeltilmesi, astsubaylara kadro ve sicil verme yetkisinin tanınması, orduda iken alınan her türlü ek ödemelerin emekli maaşına yansıtılması, yüksekokul mezunu astsubayların subaylığa geçişlerinin kolaylaştırılması, emekli askeri personelin çeşitli adlarla oluşturdukları derneklerinin geliştirilmesi ve birer sivil toplum örgütüne dönüşmesi için teşvik edilmesi şeklindeki önerileri sunarak konuşmasını tamamlamıştır.³⁴³⁶

³⁴³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 30, (23.1.1992), ss. 152-155.

³⁴³⁵ *A.k.*, ss. 155-156.

³⁴³⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 30, (23.1.1992), ss. 156-160.

RP Grubu adına söz alan Oğuzhan Asiltürk (Malatya), “ölümü göze alan bir insandan daha güçlü bir silah bulunamamıştır” tespitini yaparak konuşmasına başlamış ve Türk ordusunun şehitlik anlayışına vurgu yaparak şimdiye kadar eşi görülmemiş destanlar yazmasının sebebini manevi inanç dünyasının yansımalarına bağlamıştır. Bu bağlamda silahlı kuvvetlerin temel dayanağının “imanlı insanlar” olduğunu ifade eden Asiltürk, iki noktayı hem Meclisin hem de Silahlı Kuvvetlerin dikkatine sunmuştur. Bunlardan ilkinin şu şekilde ifade etmiştir:

Biz düzenleme yapıyoruz ve bu düzenlemede gayrimüslim hanımlarla Türk Silahlı Kuvvetlerimizin mensuplarının evlenmelerine imkân veriyoruz, Genel Kurmay Başkanlığının izniyle bunu yapacak hale getiriyoruz. Peki, bunu yapıyoruz da, Silahlı Kuvvetler mensubu bir şerefli askerimizin hanımının başının örtüsüne niye karşı çıkıyoruz. Bu, bir temel insan hakkıdır. Kimsenin, temel insan haklarını indi mütealalarla bir başkasının elinden almaya hakkı yoktur. Doğru da değildir. Biz, bindiğimiz dalı kesmiş oluyoruz. İmanlı insandan daha çok, vatani milleti için canını veren bir insandan daha çok, kime ihtiyacımız var?³⁴³⁷

İkinci mesele olarak, başında Türk Silahlı Kuvvetlerinin “ihtilalleri destekleme” şeklinde bir beyanının çıktığını ancak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin böyle bir beyanının olmayacağına inandığını bu durum için Genel Kurmay Başkanlığından ve Milli Savunma Bakanlığından bir açıklama beklediğini sözlerine eklemiştir. Maddelerin tek tek görüşülmesinde Genel Kurulda hiçbir maddede söz alan bulunmadığından, oylamalar yapılmış ve ilgili düzenleme kabul edilerek yasalaşmıştır.³⁴³⁸

6.1.6. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve 17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 294 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

“Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı” ile “17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 294 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” Milli Eğitim Komisyonunun 18.6.1992 tarihli 10. Birleşiminde birleştirilerek görüşülmüştür. Komisyonunda tasarının gerekçesi benimsenerek tasarının görüşmelerde esas alınması kabul edilmiştir. 1963 yılında kurulmuş olan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun (TUBİTAK) kuruluş kanunu 1987 yılında yayımlanan 294 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değiştirilerek uygulamaya konulmuştur. Gerekçeye göre, “(1/388) esas sayılı Kanun Tasarısı ile Kanun Hükmünde Kararname

³⁴³⁷ A.k., ss. 160-161.

³⁴³⁸ A.k., ss. 162-165.

yürürlükten kaldırılmakta ve TÜBİTAK esas itibarıyla 1963 yılındaki eski statüsüne oturtulmaktadır.” Bu yeni düzenleme ile Kurum gerek yönetim gerekse bilimsel araştırma bakımından daha özerk ve daha etkin bir yapıya kavuşturulmak istenmiştir. Bunun için kurumun karar organı olan “Yönetim Kurulu” kaldırılmış yerine “Bilim Kurulu” getirilmiş, “Başkanlık” yerine “Genel Sekreterlik” ihdas edilmiş ayrıca, “Danışma Kurulu” oluşturulmuştur.³⁴³⁹

Düzenleme Genel Kurulun 2.7.1992 tarihli 92. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Düzenlemenin tümü üzerinde ANAP Grubu adına İlhan Kesici (İstanbul), söz almıştır. Kesici konuşmasına düzenlemeden bazı beklentilerinin olduğunu, bu maksatla tasarıyı çok büyük bir dikkatle incelediklerini ve gerçekten düzenlemenin TÜBİTAK’a çok büyük bir dinamizm getireceği kanaatine vardıklarını ifade ederek başlamıştır. Tasarının en önemli kısmının Araştırma Enstitüsünü daha etkili hale getirmek olduğunu da vurgulamıştır. Türkiye’de, hala devlet güdümünde bilim yapılabileceğinin düşünüldüğünü ancak kendisinin devlet güdümünde bilimin bir ölçüde yapılabileceğine, temel ve uygulamalı bilimlerde araştırma ve geliştirme yapılabileceğine ancak bu konuda fazla da ümitli olmadığına vurgu yaparak şu tespiti gündeme getirmiştir:

*Bütün araştırmacıların sendikalı olduğu; araştırmacının, çalışsın çalışmasın, aynı ücreti aldığı bir ortamda, siz, bilimsel araştırmayı ne oranda teşvik edebilirsiniz? Bugün, Marmara Bilimsel Araştırma Kurumunun, Ankara’daki araştırma kurumlarının temel sıkıntısı budur. Çok vasıflı bir bilim adamıyla, orta vasıflı bir bilim adamı, çok üreten bir bilim adamıyla, hiç üretmeyen bir bilim adamı aynı ücreti alır; toplu sözleşmede aynı oranda zam alır ve üretenle üretmeyenin, çalışanla çalışmayanın arasında pek fazla bir fark yoktur.*³⁴⁴⁰

Tasarının olumlu olarak değerlendirilebilecek, kurumun hayatiyetini, etkinliğini artırabilecek en önemli hususun dışarıdan anlaşılabilir araştırmacıların ve danışmanların alınması işi olduğunu söylemiştir. Bunun kurumdaki bazı kişilerin projelere katkılarını artırabileceğini, sanayide çalışan bazı teknik personelin, kurumda çalıştırılarak araştırma ve geliştirme projelerine katkılarını sağlayabileceğini ifade eden Kesici, tasarının 13. ve 14. maddelerinde belirtilen hususların kuruma yarar sağlayabileceğini söylemiştir. Ancak, bu maddelerin dışındakilerin kuruma büyük bir hayatiyet kazandıracağı ümidini taşımadığına işaret etmiştir.³⁴⁴¹

³⁴³⁹ Sıra Sayısı 117, “Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve 17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 294 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu (1/205),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92’nin sonuna ekli (2.7.1992), ss. 1-14.

³⁴⁴⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92, (2.7.1992), s. 544.

³⁴⁴¹ **A.k.**, ss. 544-545.

Kesici, TÜBİTAK için yapılması gerekenlere de değinmiş, yapılması gereken en önemli şeylerden bir tanesinin, “halen kurumda teknik düzeyde çalışan bütün araştırmacıların kontrat bazına dönüştürülmesi ve projelerden elde edilen gelirle ücretlerinin ilişkilendirilmesi” olduğunun altını çizerek TÜBİTAK’ın verimli hale getirilmesi için yapılması gerekenleri sıralamıştır:

Projeyi başarılı bir şekilde yürütüyorsa ve o araştırmacının ücretinin bir kısmı projeyi finanse eden kurum veya kuruluştan gelirse; eğer bunu bu yasa tasarısına bir önergeyle ekleyebilirsek, itiraf edeyim tasarıyla, kurumun etkinliğine en az bir iki misli daha fazla hayatiyet kazandırabiliriz. Onun dışında, sadece bilim ve danışma kurullarını yeniden oluşturarak, yeniden şekillendirerek, kurumda fazla bir gelişme olacağını ümit etmiyorum. Belki bu, tartışmaya açık bir konudur. Kurum için yapılabilecek en iyi yaptırım, Kurumu özel bir statü ile özerkleştirmektir; yani özelleştirmeye yakın bir özerkleştirmektir, bilim kurulunu da aradan çıkararak, araştırma müesseselerini özelleştirmektir. Aynen bir vakıf üniversitesi gibi “Sizin harcamalarınızın yüzde 30, 40, 50’sini devlet olarak karşılayacağım; ama geri kalan gelirinizi sanayiden temin ettiğiniz veyahut da yurt dışından temin ettiğiniz projelerle finanse edeceksiniz” diyerek, bu araştırma enstitüsü özelleştirilir.³⁴⁴²

RP Grubu adına söz alan Musa Demirci (Sivas), hükümetlerin bütçelerin elverdiği ölçüde TÜBİTAK’ı desteklediğini ve araştırma geliştirme görevini bu kuruma verdiğini hatırlatmıştır. Buna rağmen, TÜBİTAK’ın araştırma, geliştirme faaliyetleri konusunda neler yaptığı, hangi konularda ilerleme sağladığı ve ayrılan ödeneklerin nerelere harcadığı, bilimsel gelişmenin altyapısını yüzde kaç olarak gerçekleştirdiği konusunda herhangi bir bilgiye erişemediklerini dile getirmiştir. Son yıllarda TÜBİTAK yöneticileri hakkında da bazı spekülasyonların bulunduğunu belirten Demirci, araştırma ve geliştirmeye ayrılan kaynakların bina yapımına harcadığı, araştırma gruplarının atıl vaziyette olduğu, grupların proje geliştiremedikleri ve gruplara yapılan atamalarda ehliyet aranmadığı gibi konularda ciddi iddiaların söz konusu olduğunu sözlerine eklemiştir. Bilim adamına ihtiyacın bulunduğunun herkes tarafından kabul edildiğini ancak TÜBİTAK’ın bilim adamı yetiştirme konusunda üniversitelerle işbirliğine gitmediğini, dış ülkelere gönderilecek elemanların fakültelerden sorulmadığı gibi eleştirilerin olduğunu söylemiştir. Adama göre iş prensibinin güdüldüğü, doktorası, mastırı olmayan bazı elemanların yurt dışına gönderildiği iddialarını aktarmıştır. 278 sayılı TÜBİTAK Kanununun ve 294 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, millîlik vasfına da sadık kalarak hazırlandığı halde mevcut tasarıyla millîlik vasfından uzaklaşıldığını öne sürmüştür. Demirci, “daha 1 inci maddede ‘kalkınma planları doğrultusunda’ ibaresinin kaldırılarak, sanki devletin kontrolünden kaçır bir duruma” getirildiğini belirtmiş ve 294 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin 2. maddesinin (g) bendinin bu konuda en dikkat çeken maddelerden biri olduğunu belirtmiştir. Bu bentte, “Bilim ve teknoloji kavramları hakkında millî bir şuur yaratılması maksadıyla seminerler, konferanslar, kurslar tertip etmek ve

³⁴⁴² A.k., s. 546.

ettirmek” denilmesine rağmen tasarı metninde bunun kaldırılarak, “bilimsel seminer ve konferanslar” demek suretiyle geçirildiğini ileri sürmüştür³⁴⁴³

Tasarının tümü üzerinde hükümeti temsilen Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir) söz almıştır. İnönü, TÜBİTAK’ın tarihsel geçmişi ve bu kurumda yapılan düzenlemeler üzerinde konuşarak yeni tasarının 1987 yılında düzenlenen Kanun Hükmünde Kararnamenin yerini almaya yönelik bir çalışma olduğunu ifade etmiştir. Tasarıyla yapılmaya çalışılanın, kuruma, kendi özerkliği içinde ve doğal gelişmesi doğrultusunda bir çerçeve getirmek olduğunu belirten İnönü, Adnan Kahveci’nin “[p]roje bazında, her projede çalışan araştırmacılara yapılacak teşvik ödemelerinin esaslarını belirlemek gibi bir yetkiyi Bilim Kuruluna verelim” önerisine gerek olmadığını ifade etmiştir. Gerekçesini de Bilim Kurulunun, kurumun çalışmasıyla ilgili bütün yönetmelikleri onaylayan kuruluş olması şeklinde açıklamıştır. Kurumun çalışmalarında ve araştırmalarındaki ödemelerin hepsinin Bilim Kurulunun hazırladığı yönetmelikler içinde yapıldığına ve dolayısıyla, yeni bir yetki vermeye gerek olmadığına işaret etmiştir. İnönü, Batı’dakinin aksine Türkiye’de özel sektör kuruluşlarının bilimsel ve teknik araştırmalara fazla yatırım yapmadığını, kendilerinin özel sektörün, büyük sanayi kuruluşlarının araştırma laboratuvarları, enstitüler kurmalarını istediklerini ifade etmiştir.³⁴⁴⁴

İnönü’nün konuşmasının ardından maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Maddelerin görüşülmesi sırasında farklı maddeler üzerinde RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya), şahsı adına Ahmet Remzi Hatip (Konya), Adnan Kahveci (İstanbul), Hükümet adına Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü (İzmir) söz almış ve düşüncelerini dile getirmiştir. Tasarının 5. maddesinin sonuna “Esnaf Odaları Birliği, Ziraat Odaları Birliği” ibaresinin eklenmesi ile ilgili Cevat Ayhan (Sakarya) ve arkadaşlarının vermiş olduğu önerge kabul edilmiştir. Toplam 19 maddeden ibaret olan düzenleme Genel Kurulda kabul edilerek yasalaşmıştır.³⁴⁴⁵

6.1.7. 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair 280 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

12.3.1986 tarihli 3268 sayılı Kanun ile 9.4.1987 tarihli ve 3347 sayılı Kanunun verdiği yetki çerçevesinde hazırlanan “190 Sayılı Genel Kadro ve Usulu Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” şu gerekçelerden hareketle hazırlanmıştır:

Sağlık kurumlarındaki mevcut kapasitenin daha rasyonel ve verimli kullanılması, ilave tesislerin açılabilmesi ve Kanun gereği atamak mecburiyetinde bulunan mecburi hizmet yükümlülüklerinin görev taleplerinin karşılanabilmesini teminen, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının taşra teşkilatında kullanılmak üzere, 5000 adet ebe, 3876 adet sağlık memuru olmak

³⁴⁴³ A.k., ss. 546-549.

³⁴⁴⁴ A.k., ss. 549-551.

³⁴⁴⁵ A.k., ss. 551-568.

üzere toplam 8876 adet kadro ihdas edilmiştir. Ancak bu kadro ihdasının üzerinden yaklaşık beş yıla yakın bir süre geçmiş bulunmaktadır. (...) Anılan Kararname ile eklenen toplam 8876 adet kadronun aradan geçen zaman içinde yetersiz kaldığı, bu nedenle yeni kadroların ilavesinin gerekli olduğu, mecburi hizmet yükümlülüklerinin görev taleplerinin Sağlık Bakanlığının bu günkü kadroları ile karşılanmasının mümkün olmayacağı, hizmete yeni açılacak sağlık kurumlarında personel ihtiyacının öncelik taşıdığı [gibi hususların giderilmesi öngörülmüştür.]³⁴⁴⁶

5.12.1992 tarihli 39. Birleşiminde Plan ve Bütçe Komisyonu Hükümeti temsilen Devlet Bakanı Akın Gönen'in başkanlığında Sağlık ve Maliye ve Gümrük Bakanlıkları ile DPT Müsteşarlığı temsilcilerinin katılımlarıyla düzenlemeyi inceleyip görüşmüştür. Komisyon gerekçeyi uygun bularak söz konusu düzenlemeyi 1.6.1992 tarihinde görüşülmek üzere Meclis Başkanlığına göndermiştir.³⁴⁴⁷ Meclis Genel Kurulunda 24.6.1992 tarihli 87. Birleşimde görüşülen Kanun Hükmünde Kararnamenin ne tümü üzerine ne de maddeleri üzerine söz alan bulunmamıştır. İlgili düzenleme olduğu gibi kabul edilerek yasalaşmıştır.³⁴⁴⁸

6.1.8. 3414 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 429 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin hazırlanmasına esas teşkil eden hususlar ilgili konudaki mevcut düzenlemelerin uygulanmasının sonucunda meydana gelen aksaklıkları gidermek içindir. 775 Sayılı Gecekondu Kanunu uyarınca İmar ve İskân Bakanlığı tarafından birçok yerde konut yapılmış ve vatandaşlara da münferiden veya kooperatif vasıtasıyla konut yaptırmaları için arsa dağıtılmıştır. 775 Sayılı Kanunda değişiklik yapan 3424 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi ile Bayındırlık ve İskân bakanlığınca başlatılan işlerin yine aynı bakanlıkça devam ettirileceği ve 3414 Sayılı Kanunu esas alan 250 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımı tarihi olan 9.9.1985 tarihinden itibaren en geç 5 yıl içersinde sonuçlandırılacağı belirtilmiştir. Tüm bu düzenlemelerin sonucunda süre dolmasına rağmen Bakanlıkça yürütülen işlemler ve uygulamalar bitirilememiş, yine ilgili düzenlemelere göre yaptırılıp vatandaşlara satılan konutların tapuları verilememiş ve inşaatlar tamamlanamamıştır. Tüm bu hususlardaki aksaklıkları gidermek için 3414 sayılı Kanunun geçici 1. maddesinin 1. ve 2. fıkralarının değiştirilerek, “775 sayılı Kanun hükümlerine göre başlatılan işlemlere bakanlıkça devam edileceği ve bu işlemlerin 9.9.1985 tarihi itibarıyla 15 yıl içinde sonuçlandırılacağı hükmü getirilmiştir.”³⁴⁴⁹

³⁴⁴⁶ Sıra Sayısı 107, “190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair 280 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/92)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13. Birleşim: 87'nin sonuna ekli (24.6.1992), ss. 1-4.

³⁴⁴⁷ **A.k.**, s. 4.

³⁴⁴⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 87, (24.6.1992), ss. 310-311.

³⁴⁴⁹ Sıra Sayısı 73, “3414 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 429 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu (1/190)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12. Birleşim: 84'ün sonuna ekli (17.6.1992), ss. 1-2.

Kararname, Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonunun 22.4.1992 tarihli 5. Birleşiminde incelenip görüşülmüş ve genel gerekçe uygun bulunarak aynı tarihte Meclis Başkanlığına sunulmuştur.³⁴⁵⁰ Genel Kurulun 17.6.1992 tarihli 84. Birleşiminde görüşülen Kararnamenin tümü üzerinde RP Grubu adına Hüseyin Erdal (Yozgat) söz almıştır. 1950'lerden itibaren Türkiye'de iç göçün yaşanmaya başlanmasıyla birlikte şehirlerde konut ihtiyacının ortaya çıktığı tespitiyle sözlerine başlayan Erdal, bu sürecin sonunda çarpık yapılaşma ve gecekonduların ortaya çıktığını hatırlatmıştır. Özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren bu sorunun çözümü için çeşitli kanuni düzenlemelerin yapıldığını ancak yapılan düzenlemelerin aksayan yönlerinin yeniden güncelleştirilememesinden dolayı birçok sorunun ortaya çıktığını söylemiştir. İlgili düzenlemenin de bir ihtiyaçtan kaynaklandığını sözlerine eklemiş ve düzenlemeyi parti olarak desteklediklerini açıklamıştır. Kanun Hükmünde Kararnamenin tümü ve maddeleri üzerine başka söz alan bulunmadığından oylama yapılarak kararname kabul edilmiştir.³⁴⁵¹

6.2. İkinci Yasama Yılındaki Kanun Hükmünde Kararnameler

Bu yasama yılında DPT Müsteşarlığının bazı yetki ve birimlerinin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına aktarılmasıyla ilgili bir kanun hükmünde kararnamenin görüşmelerine yer verilmiştir.

6.2.1. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 436 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında 256 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sigorta Şirketleri Hizmetlerinin Başbakanlığa Devri Hakkında 303 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Bu kararname birbiriyle ilgili üç kararnamenin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur.³⁴⁵² İçtüzüğün 36. maddesi gereğince üç kararnamenin birleştirilmek suretiyle görüşülmesine karar verilmiştir.³⁴⁵³ Bu Kanun Hükmünde

³⁴⁵⁰ A.k., ss. 2-3.

³⁴⁵¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84, (17.6.1992), ss. 299-301.

³⁴⁵² Bu kararnameler şunlardır: 12.3.1986 tarih ve 3268 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak hazırlanan 29.7.1986 tarihli ve 256 sayılı "16.4.1986 tarihli ve 3274 Sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ve 6.6.1991 tarih ve 3755 sayılı Kanunun, verdiği yetkiye dayanılarak hazırlanan 14.8.1991 tarihli ve 436 sayılı "Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına ilişkin Kanun Hükmünde Kararname" ve 12.3.1986 tarihli ve 3268 sayılı Kanun ile 3347 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak hazırlanan 21.12.1987 tarihli ve 303 sayılı "Sigorta Şirketleri Hizmetlerinin Başbakanlığa Devri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname."

³⁴⁵³ Sıra Sayısı 59, "Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 436 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında 256 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sigorta Şirketleri Hizmetlerinin Başbakanlığa Devri Hakkında 303 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/202, 1/76, 1/108)," T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 3'ün sonuna ekli (16.9.1992), ss. 1-15.

Kararname bir takım düzenlemelerin sonucunda meydana gelen değişikliklerle ilgilidir. Bunlardan ilki, DPT Müsteşarlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyelerinde yeni bir yapılanmaya gidilmesidir. Bu yapılanmanın sonucunda, 436 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile DPT Müsteşarlığı bünyesinde bulunan Teşvik ve Uygulama, Yabancı Sermaye ve Serbest Bölgeler birimleri Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine dahil edilmiştir. Yine ayrıca, aynı kararname ile 3274 sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunun amaç ve görevleri ile ilgili maddelerine ilaveler yapılmış, Müsteşar yardımcılıkları ile genel müdürlük sayıları yeniden belirlenmiştir. Yeni oluşuma paralel olarak, DPT’den intikal eden birimlere ve personele ilişkin düzenlemeler getirilmiştir.³⁴⁵⁴

Gerekçede, 1980 yılından başlayarak Türk ekonomisinin hemen her dalında ithal ikamesine dayalı politikalar yerine ihracata yönelik sanayileşme politikalarına geçmesinin bir sonucu olarak, ekonomik faaliyetlerin giderek hızlanmasının ve kapsamın genişlemesinin organizasyon açısından da yeni yapılanmaları gerekli kıldığı vurgulanmıştır. Bunun için “gelişen ekonomik şartlara ve uluslararası konjonktüre uygun bir ithalat politikası uygulanması zorunluluğunun ve ithalatta haksız rekabetin önlenmesi için gerekli mevzuat”ın takip ve tatbik edilmesi gerekliliğinin bir sonucu olarak bu düzenlemelerin yapılmasının kaçınılmazlığına işaret edilmiştir. Düzenlemeyle birlikte, ihracatın daha fazla gelişmesi için ihracatın üretim safhasında teşvik edilmesi ve nakdi teşvikler yerine dolaylı teşvik araçlarının uygulanması amaçlanmıştır. Ayrıca, sınırlı ülke kaynakları göz önünde tutularak, teşvikler için şunlar ana kriter olarak öngörülmüştür: İhraç ürünlerine rekabet gücü kazandırması, yüksek teknoloji kullanan sahaların gelişmesi, tam istihdam ve tam kapasite. Yabancı sermayenin Türkiye’ye sermaye yanında teknoloji, iş yönetimi ve pazarlama alanlarında da çağdaş yenilikleri getireceği düşünülerek Kanun Hükmünde Kararnameler hazırlanmıştır. Kararnamelerin tümü Plan ve Bütçe Komisyonun 22.3.1992 tarihli 32. Birleşiminde görüşülerek 12.2.1992 tarihinde Genel Kurulun onayına sunulmak üzere Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.³⁴⁵⁵

Genel Kurulun 16.9.1992 tarihli 3. Birleşiminde görüşülmeye başlanan düzenlemenin tümü üzerinde RP Grubu adına Zeki Ergezen (Bitlis) söz almıştır. Ergezen’in konuşmasında üzerinde durduğu temel konu, düzenlemenin Meclis gündemine alındıktan sonra tekrar görüşülmek üzere Plan ve Bütçe Komisyonu’na geri gönderilmesi ile ilgili olmuştur. 1991 yılı Temmuz ayında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelerle, Teşvik Uygulama Yabancı Sermaye ve Serbest Bölgeler Genel Müdürlüklerinin, DPT’nin bünyesinden alınarak, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’na bağlandığını hatırlatan Ergezen,

³⁴⁵⁴ A.k., ss. 1-2.

³⁴⁵⁵ A.k., s. 15.

bu düzenlemenin sonucunda çeşitli sorunların ortaya çıktığını söylemiştir. Tekrar yeni bir tasarı hazırlanarak Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşüldüğünü ve görüşmenin sonucunda da, Teşvik, Yabancı Sermaye ve Serbest Bölgeler Genel Müdürlüklerinin DPT'ye bağlanmasının Komisyonca kabul edilerek Genel Kurula gönderildiğini belirtmiştir. Ancak ilgili tasarının Genel Kurulda görüşülmeden tekrar geri gönderilmesinin izaha muhtaç olduğunu ve ilgili bakanın bu konuda açıklama yapması gerektiğini öne sürmüştür.³⁴⁵⁶

ANAP Grubu adına söz alan Işın Çelebi (İzmir), düzenlemeden daha çok kurumların yeniden reorganizasyonu ve reform ihtiyacının temelden yapılması gereği üzerinde durmuştur.³⁴⁵⁷ SHP Grubu adına söz alan Nihat Matkap (Hatay) ise, düzenlemenin olumlu olduğuna değinerek yapılmak istenenin günün değişen koşullarına uyum çabası olduğunu ifade etmiştir. Tasarıyla müsteşarlık bünyesinde kurulan iki yeni genel müdürlükten biri olan Fon Yönetimi Genel Müdürlüğü ile, “genel bütçenin yarısına yakın bir büyüklüğe ulaşan bütçe dışı kamu fonlarının izlenmesinde ve yönetilmesinde mevcut dağınıklığı ve belirsizliği” gidermenin amaçlandığını ifade etmiştir.³⁴⁵⁸

Şahsı adına söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ise, düzenlemenin iki defa Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülmesini yadırgamadığını, ancak iki düzenleme arasında büyük farklılıklar olduğunu belirterek kısa süre içinde yapılan bu çok önemli değişikliklerin bir baskıdan kaynaklanmış olabileceğini savunmuş ve Meclisin üzerinde kimlerin baskısının olduğunu öğrenmek istediğini söylemiştir.³⁴⁵⁹

Tasarının maddelerinin görüşülmesine 17.9.1992 tarihli 4. Birleşimde devam edilmiştir. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının görevlerini yeniden düzenleyen 2. madde üzerinde söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), tasarının tümü üzerinde konuşurken dile getirdiği Plan ve Bütçe Komisyonuna tekrar giden düzenlemenin yeni halindeki çok önemli değişikliklerin bir baskı sonucu olabileceği görüşünü tekrarlamış ve hükümet kanadından açıklama istemiştir.³⁴⁶⁰ Özal'ın eleştirilerine Plan ve Bütçe Komisyonu Sözcüsü Mahmut Öztürk (Aksaray) cevap vermiş, Teşvik Dairesi'nin DPT'den alınıp Hazineye bağlanmasında görülen yararı şu cümlelerle açıklamıştır:

*... teşvik, hukuk ve para eğer bir arada olacaksa, bunların bir el tarafından yürütülmesinin daha doğru olacağı kanaatinde olduğumuz için, bu tasarıyı çektik ve bu hale getirdik... şayet bu tasarıyla teşvik bir yerde, parası başka yerde, denetimi olmayan ayrı kuruluşlarca yürütülseydi başka facialar ortaya çıkabilirdi.*³⁴⁶¹

³⁴⁵⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 3 (16.9.1992), ss. 139-143.

³⁴⁵⁷ **A.k.**, ss. 143-146.

³⁴⁵⁸ **A.k.**, ss. 146-148.

³⁴⁵⁹ **A.k.**, ss. 148-149.

³⁴⁶⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 4 (17.9.1992), ss. 179-180.

³⁴⁶¹ **A.k.**, ss. 182, 181-182.

Öztürk, yapılan düzenleme ile ilgili birimin denetimsiz birimden denetimi olan bir birime verildiği hususunun altını çizerek konuşmasını tamamlamıştır. Yine bu madde üzerinde söz alan Ekrem Pakdemirli (Manisa), düzenlemeyi desteklediklerini ifade ederken, RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip ise, düzenlemelerin DPT öncelenecek yapılmasının daha uygun olacağını ifade etmiştir.³⁴⁶²

3. madde üzerinde söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), Bütçe Komisyonu Sözcüsü Mahmut Öztürk'ün “şayet bu tasarıyla teşvik bir yerde, parası başka yerde, denetimi olmayan ayrı kuruluşlarca yürütülseydi başka facialar ortaya çıkabilirdi” tespitinin yanlış olduğunu öne sürmüştür. Dünyada uygulamanın bunun tam tersi istikamette yürüdüğünü yani denetim ve uygulayıcının farklı kuruluşlarda olması gerektiğini ifade etmiştir. Özal ayrıca, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bir bakanlık olarak düzenlenmesi gerektiğini ve tenkit edenlerin bir çözüm önerisi sunmadığını da sözlerine eklemiştir.³⁴⁶³ Aynı madde üzerinde söz alan Güneş Taner (İstanbul), madde ile ilgili teknik bir konuşma yaparken, RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya) ise, kanun tekniği ve hukuki mantık açısından düzenlemenin yetersiz olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁶⁴

4. madde üzerinde söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), DYP'nin muhalefette iken söyledikleri ile iktidar olunca söyledikleri arasındaki çelişkiye atıfla söz konusu parti yöneticilerinin değişim konusundaki isteksizliğine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda kendisinin geçmiş dönemlerde ifade ettiği “Sayın Demirel reform yapmaz, yenilik getirmez, ne bulduysa onunla idare eder” sözünü hatırlatmış, kendi siyasi anlayışlarının ise yenilik üzerine bina edildiğini savunmuştur. Ekrem Pakdemirli (Manisa) ise, Teşvik Uygulama Dairesi ve DPT arasındaki ilişkinin tarihine değinmiştir.³⁴⁶⁵

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı için beş farklı müsteşar yardımcılığını düzenleyen 5. madde ile ilgili olarak Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), söz alarak düzenlemede ifadesini bulan “beş Müsteşar Yardımcısı görevlendirilebilir” hükmünün yoruma açık olduğunu ve istenildiği zaman da görevlendirilemeyecek bir anlam içerdiğini söylemiştir. Bu hükümle keyfi bir uygulamaya gidilebileceği yönündeki endişesini dile getirmiş ve ifadenin yanlışlığına dikkat çekmiştir.³⁴⁶⁶ Cevat Ayhan (Sakarya) ise, kanun tasarısının iyi düşünülmeden düzenlendiğini ifade ederek “teşvik” konusunun amacı ve Türkiye’de niçin böyle bir uygulamanın olduğu üzerinde durmuş ve tarihsel tecrübeleri sıralamıştır. Geline nokta da ise dış ticaretin teşvikinin yerinin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olması gerektiğini belirterek, Ticaret ve Sanayi Bakanlıklarının birleştirilmesinin yanlışlığına değinmiştir.³⁴⁶⁷

³⁴⁶² A.k., ss. 182-184.

³⁴⁶³ A.k., ss. 184-186.

³⁴⁶⁴ A.k., ss. 186-187.

³⁴⁶⁵ A.k., ss. 187-190.

³⁴⁶⁶ A.k., ss. 190-191.

³⁴⁶⁷ A.k., ss. 191-192.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın ana hizmet birimleri bu düzenlemede 6. maddede ele alınmıştır. Ondört Genel Müdürlüğün kurulmasının kararlaştırıldığı bu madde üzerinde ilk olarak Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Özal, düzenleme ile önemli Genel Müdürlüklerin kurulduğunu, Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü, Kamu Finansman Genel Müdürlüğü gibi müdürlüklerin birçok hayati alanı düzenleyeceğini, dolayısı ile bunların tek tek görüşülerek üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir. Fon Yönetimi Genel Müdürlüğü ile bir anlamda “[b]ulduğun yerden idare et” zihniyetinin bir sonucu olarak iktidarın “[y]ahu bu fonlar güzel şeylermiş, elimizde imkân var, şuraya buraya harcarız, daha rahat harcayalım” düşüncesiyle hareket ettiğini iddia etmiştir. Yine bu düzenlemeyle Hükümetin “[e]fendim bunları kaldırmayalım, işte daha kolay yönetilir hale getirelim, istediğimiz gibi harcayalım” şeklinde bir sistemi sürdürdüğünü ileri sürmüştür.³⁴⁶⁸

Ahmet Remzi Hatip (Konya) ise, bu madde de kurulan Müsteşarlığın hizmet birimlerinden biri olan Türk Devletleriyle Ekonomik ve Ticari İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün kurulmasının faydalı olduğuna değinmiştir. Ancak yetersiz olduğunu bu kısma “İslam Ülkeleriyle İşbirliği Genel Müdürlüğü”nün de eklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) bir önceki konuşmacı Ahmet Remzi Hatip'in dile getirdiği “İslam Ülkeleriyle İşbirliği Genel Müdürlüğü”nün eklenmesi önerisinin gerekçesini açıklamış ve İslam ülkeleri ile ilgili ilişkilerin düzeyi ile ilgili bir perspektif sunmuştur. Buna ilişkin olarak maddeye bir (n) fıkrasının eklenmesi için önergelerinin desteklenmesini istemiştir.

“Türkiye Cumhuriyeti adına piyasalardan borç ve hibe alma ve yabancı ülke ve kuruluşlara borç ve hibe verme esas ve şartlarını” belirleyen ve uygulamaya ilişkin düzenlemeleri içeren 7. madde üzerinde Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Maddenin yeni bir düzenleme olarak yerinde olduğunu ve böyle bir düzenlemenin yapılmış olmasının Türkiye'nin artık dışarıdan borç alabilecek bir hale geldiğinin bir göstergesi olduğunun kanıtı sayılabileceğini belirtmiştir. Fon Yönetimi Genel Müdürlüğünün görevlerini düzenleyen 8. madde ve ihracat ürünlerine dış piyasalarda rekabet gücünün kazandırılmasına yönelik düzenlemeyi içeren 9. madde üzerinde söz alan bulunmamıştır.

Dış Ticarete Standardizasyon Genel Müdürlüğü'nün görevlerini düzenleyen 11. madde üzerinde Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Özal, maddedeki düzenlemede “Dış Ticarete konu malların standartlaşmasını sağlamak, ihracat ve ithalatın kalite ve standartlar yönünden denetlenmesine ait mevzuatı hazırlamak ve uygulamak” olarak ifade edilen düzenlemenin aslında ilgili Genel Müdürlüğün görevinde olmadığını ve bu işin TSE'ye verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca düzenlemenin yapılması sırasında bürokrasinin etkin olarak sürece dâhil olduğu için sonuçların serbest piyasanın kurallarına uymayan bir düzeni de beraberinde getireceğini savunmuştur.³⁴⁶⁹

³⁴⁶⁸ A.k., ss. 193-194.

³⁴⁶⁹ A.k., ss. 201-202.

Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nün görevlerini düzenleyen 12. madde ile ilgili Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) tekrar söz alarak, söz konusu müdürlüğün DPT'den alınarak tekrar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine bağlanmasının yanlışlığına dikkati çekmiştir. Bunun izah edilmesi gerektiğini belirten Özal, Komisyonun raporunda bu durumun izah edilmediğinin de altını çizmiştir. Maddenin (a) bendinde “[k]alkınma planları ve yıllık programlardaki ilke, hedef ve politikalar yönünde ihracatın yatırımların ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşvik ve yönlendirilmesi konularında öngörülen teşvik tedbirlerini hazırlamak, uygulamak” olarak ifade edilen düzenlemenin DPT Kanunundaki maddelerden aynen alındığını ancak bir hususun unutulduğunu belirtmiştir. DPT'nin kalkınma plan ve programlarını fiilen hazırlayan teşkilat olduğu halde bu düzenleme ile bu hususların da Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü bünyesinde düşünüldüğünü, dolayısıyla ortaya ciddi bir koordinasyon eksikliğinin çıkacağını vurgulanmıştır.³⁴⁷⁰

12. madde üzerinde söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), Teşvik Uygulama Dairesi'nin Hazineye devredilmesinin izahını anlayamadığını söylemiş ve kendi deneyimlerini de aktararak yapılan düzenlemenin gösterişten başka bir şey olmadığını iddia etmiştir. Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü'nün yerinin Planlamanın içinde olduğunu belirterek ilgili maddenin (a) bendinde “[k]alkınma planları ve yıllık programlardaki ilke, hedef ve politikalar yönünde ihracatın yatırımların ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşvik ve yönlendirilmesi konularında öngörülen teşvik tedbirlerini hazırlamak, uygulamak” şeklinde ifade edilen düzenleme ile ilgili yanlışlığı temas etmiştir:

*Bu teşvik politikalarını ne yapacak; tanzim edecek, bunları hazırlayacak, hem de kalkınma planları ve yıllık programlara göre tanzim edip hazırlayacak. Uygulayıcı bir daire olarak, spesifik bir işi tamamen üzerine alacak ve bunu hazırladıktan sonra uygulayacak uygulamayı takip edecek ve değerlendirecek gerekli tedbirleri alacak. Bu yanlış bir husus.*³⁴⁷¹

Bu durumda DPT'nin işinin mükerreren yapılacağını veya DPT'nin devre dışı bırakılacağını da vurgulayan Hatip, ayrıca (b) fıkrasında “[y]atırımları ve ihracatı teşvik kararları ve bu kararlara istinaden çıkarılan tebliğler çerçevesinde yatırım projelerini değerlendirmek ve uygun görünenleri teşvik belgesine bağlamak” olarak ifadelendirilen düzenlemenin de eksiklikler içerdiğini öne sürmüştür. Dolayısıyla burada bir görev tavzif edildiğini ancak bu görev için kararı kimin vereceğinin, neye istinaden vereceğinin ve bu salahiyyetin kimden ve nereden alındığının açıklığa kavuşturulmasının gerektiğine değinmiştir.³⁴⁷²

Önceki konuşmacılara bir anlamda cevap niteliğinde bir konuşma yapan Mahmut Öztürk (Aksaray), Yusuf Bozkurt Özal'ın bir şekilde imada bulunduğu “hayali ihracat konusundaki” suçlamalarının yersiz olduğunu ve en kısa sürede ilgili alandaki çalışmaları kamuoyu ile paylaşacağını belirtmiştir. Teşvik konusunda ise, Teşvik Dairesinin, DPT'de olduğu gibi durumları da yakından bildiğini, aynı kurum içinde çalışan birimlerin birçok yerde beraber olmalarına rağmen birbirlerinden kopuk

³⁴⁷⁰ A.k., ss. 203-205.

³⁴⁷¹ A.k., s. 206.

³⁴⁷² A.k., ss. 205-206.

olduğunu bunun sebebinin de bakanlıklardan kaynaklandığını söylemiştir. Hazine ile teşvik ve sektör uzmanlarının birbirinden çok uzak olmalarına değinen Öztürk, İktisadi Planlamadaki sektör uzmanlarının “Türkiye’nin hayvancılık politikası şu olacak, ithalat politikası şu olacak, ihracat politikası şu olacak” şeklinde politikaları belirleyip program haline getirdiğini ancak iletişimin sorunlu olduğunu ifade etmiştir. Bakanlıkların Hazineden, Hazinenin bakanlıklardan haberi olmadan, yine bakanlıkların teşvikten haberi olmadan, teşvikin sektörden haberi olmadan ve hükümetlerin de bunların hiç birisinden haberi olmadan işlerin yürüdüğüne vurgu yapmıştır. Bunun sonucu olarak da örneğin Tarım Bakanlığı’nın yıllarca DPT’nin 5 yıllık planlarından farklı olarak kart inek ithalatlarıyla Türk hayvancılığına zarar verdiğini söylemiştir. Sonuç olarak “Teşvikin Hazinede olması ile hiç olmazsa, ithalat ve ihracat arasındaki koordinasyonu” aynı bakanın yapacağını belirten Öztürk, yıllarca teşvik politikalarının yanlış uygulanarak, ilgili olmayan kişilere teşvik verilerek devletin zarara uğratıldığını savunmuştur. Hatta bu yanlış teşviklerin sonucunda PKK terör örgütüne bile finansman kazandırıldığına dikkat çekmiştir.³⁴⁷³

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), teşviklerin Türkiye’nin sanayileşmesine yardımcı olması için Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü’nün sektör programları çerçevesinde teşvik edilecek konuları belirleyerek sektör çalışmalarının yapılmasının önemine işaret etmiştir. Sektördeki açıklar ve hedefler belirlenirken, yaklaşımlar global olarak ortaya konulmalı ve bu hedeflere ulaşılması için söz konusu sektör bazında hangi büyüklükte projelerin teşvik edileceği ve hangi yatırımların yapılması lazım geldiği belirlenmelidir. Hatta teşviklerin sadece iç pazar dikkate alınarak değil dış pazarlar ve rekabet edilebilirlik özellikleri de dikkate alınarak ve kullanılacak teknolojilere kadar tüm opsiyonlar göz önünde bulundurularak listeler halinde her yıl yayınlanması gerektiği üzerinde durmuştur. Ayhan, bu şekilde bir teşvik politikasının yatırımcılara yol gösterici olacağını, böyle yapılmadığı bir durumda yatırımcının yüksek miktarlarda proje masrafının heba olacağını sözlerine eklemiştir. Ayhan ve arkadaşlarının bu konu ile ilgili verdiği değişiklik önergesi kabul edilmemiştir.³⁴⁷⁴

Kanun Hükmünde Kararnamenin 14. maddeden itibaren görüşülmesine Genel Kurulun 30.9.1992 tarihli 9. Birleşiminde devam edilmiştir. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğünün görevlerini düzenleyen bu madde üzerinde ANAP Grubu adına Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Serbest Bölgelerin Türkiye’deki tarihsel gelişimini açıklayarak konuşmasına başlayan Özal, 1954 yılında Serbest Bölgeler Kanunu çıkarılmasına rağmen 30 sene hiçbir şey yapılmadığını ve tekrar çalışmaların 1984’ten itibaren ivme kazandığını hatırlatmıştır. Özal, serbest bölgelerin kendi iktidarlara döneminde ivme kazandığını ancak mevcut hükümetin koalisyon olmasından dolayı devlet kurumlarının dağıtımın bir neticesi olarak olumlu yönde düzenlemeleri yapamadığını öne sürmüştür.³⁴⁷⁵

³⁴⁷³ A.k., ss. 207-208.

³⁴⁷⁴ A.k., ss. 209-210.

³⁴⁷⁵ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 9, (30.9.1992), ss. 132-135.

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), “[s]erbest bölgeler, sadece geri kalmış ülkelerde uygulanan bir ekonomik tedbirdir. Bugün 7 büyük ülkenin hiçbirisinde serbest bölge diye bir bölge yoktur. Gelişmiş ülkeler, kendi toprakları üzerindeki ekonomik hükümlerini başkasına devredecek bir yöntem de getirmemişlerdir” değerlendirmesiyle, serbest bölgeleri bir “bela” olarak nitelemiştir. Şahin sözlerine Singapur’u örnek vererek devam etmiş ve Singapur’un Malezya’nın başkenti iken serbest bölge ilan edilerek dışarıdan getirilen nüfusla önce nüfus olarak değiştirildiğini ardından da bağımsızlığının ilan ettirildiğini ifade etmiştir. Serbest bölgelerin tamamen kaldırılması gerektiğini de belirten Şahin, bu bölgelerin ekonomiye getirisinden daha çok “devlet hükümlerine” zararının olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.³⁴⁷⁶

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), ilgili düzenlemenin Meclis gündemine getirilişinin bile sorunlu olduğunu ve Koalisyon ortaklarının daha önceden aynı düzenleme ile ilgili komisyonlarda savundukları görüşlerin tam tersi olan bu düzenleme ile ilgili herhangi bir eleştiri getirmedikleri üzerinde durmuştur. Hatip’in konuşmasında üzerinde durduğu nokta, Serbest Bölgelerin hangi devlet kurumunun altında faaliyet göstereceğinin bir türlü objektif olarak düzenlenemediği ile ilgili olmuştur. Hatip ayrıca, geçmişte yaşanan hayali ihracat ile ilgili yolsuzlukların sonlandırılması için bu düzenlemenin yapıldığını ancak, bu düzenleme ile de söz konusu durumun sona erdirilemeyeceğini söylemiştir. Ancak iyi bir denetim mekanizmasının işletilerek yolsuzluğun önleneceğini vurgulamıştır.³⁴⁷⁷ Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) ise serbest bölgelerle ilgili bakandan, serbest bölge uygulamasının söz konusu güne kadar ne gibi faydaları olduğu konusunda Genel Kurulu bilgilendirilmesini talep etmiş ve Karadeniz Bölgesindeki serbest bölge planlamaları ile ilgili son durumu sormuştur. İlgili maddenin yapılan eleştiriler konusunda değiştirilmesine yönelik olarak Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ve arkadaşlarının vermiş olduğu dört farklı önerge Genel Kurulda kabul edilmemiştir.³⁴⁷⁸

Türk Devletleri ile Ekonomik ve Ticari İlişkiler Genel Müdürlüğünün görevlerini düzenleyen 15. madde üzerinde ANAP Grubu adına Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Maddenin olumlu olduğunu belirterek söze başlayan Özal, yazım tekniği bakımından acemilikler içerdiğini belirtmiştir. Maddede ifade edilen “Türk Devletleri” ibaresinin ne anlama geldiğini, kimlerin Türk devleti olduğunu ve buna kimin karar verdiğinin açık olmadığını dikkatlere sunmuştur.³⁴⁷⁹

³⁴⁷⁶ A.k., s. 136.

³⁴⁷⁷ A.k., ss. 137-139.

³⁴⁷⁸ A.k., ss. 139-146.

³⁴⁷⁹ A.k., ss. 147-150.

RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya), düzenlemenin olumlu olduğunu ve Türk devletleri ile ilişkileri geliştirmek için yapılan çabaların yanında olacaklarını ifade ettikten sonra bu tip bir düzenlemenin eksik olduğuna vurgu yapmıştır. O'na göre Türk devletlerinin temel özelliği Müslüman olmalarıdır. Bu devletler için yapılan düzenlemenin benzerinin diğer İslam ülkeleri içinde yapılması gerekmektedir. Hatip maddede ifadesini bulan “Türk Devletleriyle İktisadi İşbirliği” tabirinin “Türk ve İslam Memleketleriyle İktisadi İşbirliği” şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir. Bu düşüncesini de DPT'nin kuruluş ve görevleri hakkındaki tasarının 14. maddesinde ifade edilen “Türk ve İslam Ülkeleriyle Ekonomik İşbirliği Genel Müdürlüğü” tanımlamasına dayandırmıştır. Maddedeki ifadenin kendi önerdiği şekilde değiştirilmesi için bir önergelerin olduğunu ve bu önergenin desteklenmesi gerektiğini belirterek sözlerini tamamlamıştır.³⁴⁸⁰

Şahsı adına söz alan Seyfi Şahin (Kayseri), ilgili düzenlemenin olumlu olduğuna dikkat çekerek Sovyetlerin dağılmasının ardından ortaya çıkan Türk Cumhuriyetlerine her alanda Türkiye'nin yardımcı olmasının şart olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin kendisinin sorunlarla boğuştuğunu ve “kendi problemlerini hal edememiş, kendi ekonomisini düzeltememiş başkalarının kapısında borç arayan, mağdur, idaresiz ve ehlinin elinde olmayan bir ülke olarak yıllarca idare” edildiğini belirten Şahin, yine de Türkiye'nin bu ülkelere yardım etmesi gerektiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

*Bu durumda bize samimiyetle düşen bazı görevler vardır. Bu ülkelerin iyi bir planlamalarının yapılabilmesi, bu ülkelerle ticari ilişkilerimizin kurulması, Türkiye'nin milli menfaatlerine uygun alımların bu ülkelere yapılması en tabii hakkıdır. O zaman, gerçekten Türkiye'yi kalkındıramıyorsak bile, hiç olmazsa o ülkelerle devlet yapımızdaki kuruluşları bir miktar aktarıp, aralarında en azından sanayileşip geliştirilmesi ve ekonomileri düzgün bir devlet haline getirilmeleri çok önemlidir.*³⁴⁸¹

Şahsı adına söz alan Safa Giray (İstanbul) ise, kendisinden önceki konuşmalarda genelde “Türk Devletleriyle Ekonomik ve Ticari İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün” kanuna konmasının olumlu karşılandığını ancak, böyle bir değerlendirmenin kolaycılığa kaçmak olduğunu belirtmiştir. O'na göre, “bu ülkeler ve diğer ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkilerimizin geliştirilmesini, normal şartlarda yürütülmesini düşünmeye kalktığımız zaman, böyle bir genel müdürlüğün uygun olmadığını görmemiz gayet kolaydır.” Bu bağlamda, “Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, normal görevleri içersinde, hangi ülkeyle en kolay, en verimli, en doğru ilişkilerin kurulması lazım geldiğini kararlaştırıp, hükümetin bu konudaki değerlendirmelerini hesaba katıp, o ülkelerle normal ilişki geliştirilmelidir.” Bu tip düzenlemelerin gelecekte faydadan hali olması durumunda kanunda düzenleme olduğu için hemen kaldırılamayacağını ve devlete yeni yükler getireceğini de vurgulayan Giray, devletin bu gibi düzenlemelerle büyüdüğüne işaret etmiştir.³⁴⁸²

³⁴⁸⁰ A.k., ss. 150-153.

³⁴⁸¹ A.k., ss. 153-154.

³⁴⁸² A.k., s. 155.

15. madde ile ilgili Ahmet Remzi Hatip (Konya) ve arkadaşları bir değişiklik önergesi vermiştir. Önergeye göre, ilgili madde başlığındaki ve fıkralardaki “Türk devleri” ifadesinin “Türk ve diğer İslam devletleri” şeklinde değiştirilmesi istenmiştir ve ilgili önerge Genel Kurulda kabul edilmiştir. Başka iki farklı öneri de Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ve arkadaşları tarafından verilmiş ancak kabul edilmemiştir.³⁴⁸³

“Teftiş Kurulu Başkanlığı” başlığını düzenleyen 16. madde ile ilgili Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Teftiş Kurulunun müsteşara bağlı olarak çalışması gibi bir durumun ortaya çıktığını ve bu durumun yanlış olduğunu dile getiren Özal, görüşlerini şu şekilde temellendirmiştir:

*Müsteşarlık icraat yapacaktır, yaptığı icraatı da kendisi denetleyecektir. Hâlbuki icraat yapıldıktan sonra bunun denetlenmesi siyasi otoriteye aittir ve Bakanlığa bağlı olması lazımdır. Yani Müsteşarlığın içerisinde, teşvik dairesinde veya bankacılıkta ilgili bir bölümde veya dışarıda ve sair yerde, bazı konularda teftiş yapılacak, Müsteşarlık kendi icraatını teftiş edecek ... bu aslında teftiş değil, kendi kendini ibra etmektir. Kendi yaptığı icraatı ‘Ben teftiş ettim, hiçbir problem çıkmadı, kendi kendimi ibra ettim’ anlamına gelir; ama bunun dışında, özel bankaları teftiş ederken bu söz konusu değildir.*³⁴⁸⁴

Özal ve arkadaşları söz konusu durumun düzeltilmesi için yani Teftiş Kurulu’nun Müsteşarlığa değil de bakanlığa bağlı olması için farklı önergeler vermiş ancak önergelerden hiçbirini kabul edilmemiştir.³⁴⁸⁵

Dışarıya yapılacak kamu borçlanmalarında, bu borçlanmalara ilişkin anlaşmalarla ilgili hukuki mütalaanın verilmesi ile ilgili düzenlemeyi içeren 17. madde üzerinde Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Bu maddeye göre Hazine diğer kamu kuruluşlarının yapacakları dış borçlanmalarla ilgili hukuki mütalaa verme konusunda yetkili kılındığını dile getiren Özal, bu maddenin yazılırken masumane bir düşünceyle kaleme alındığını ancak, “hazine gibi günlük işlerle uğraşan bir teşkilatta” böyle bir maddenin ileride “fevkalade zor bürokratik meseleler” ortaya çıkaracağını altını çizmiştir. Kurumların dışarıdan borçlanmasıyla ilgili mevzuatın bulunduğunu ve tekrar hazineden yeni bir mütalaa almanın gereksiz olduğunu ve Türk ekonomisinin dünya ile bütünleşmeye çalıştığı bir dönemde böyle bir düzenlemenin yersiz olduğunu sözlerine eklemiştir. İlgili düzenlemenin iptali ya da farklı şekilde düzenlenmesi ile ilgili önergeler de verilmiş, ancak önergeler Genel Kurulda kabul görmemiştir.³⁴⁸⁶

³⁴⁸³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 13, (10.8.1992), ss. 426-433.

³⁴⁸⁴ **A.k.**, s. 434.

³⁴⁸⁵ **A.k.**, ss. 433-441.

³⁴⁸⁶ **A.k.**, ss. 441-449.

“Müsteşarlıkta özel önem ve öncelik taşıyan konularda Müsteşara yardımcı olmak üzere otuz Müsteşarlık Müşaviri[nin]” görevlendirilebileceğini düzenleyen 18. madde üzerinde Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) tekrar söz almıştır. Maddenin yazım tekniği açısından hatalı olduğunu “otuz müsteşarlık müşaviri” yerine “otuz kadar müsteşar müşaviri” görevlendirilebilir şeklinde bir ifadenin olması gerektiğini belirtmiştir. Devlet kadrosunda müşavirlerin genelde siyasi kadrolar olduğunu ve her iktidar değişikliğinde çalışılmak istenmeyen üst kadroların müşavir kadrolarına atanarak oralarda pasifize edilmesinin sağlandığını belirten Özal, söz konusu kadroların devlette israfa neden olduğunu ileri sürmüştür.³⁴⁸⁷ Madde üzerinde şahsı adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), düzenlemeye kerhen karşı olmadığını ancak belirli çekincelerinin olduğunu ifade ederek söze başlamıştır. “Acaba dünyanın ciddi bir devlet ve idare yapısına sahip ülkelerde de gerçekten çağdaş ve ciddi devlet idaresine sahip ülkelerde bir müsteşarın emrinde 30 tane müşavirin görevlendirildiği nerede görülmüştür?” sorusunu soran Kırca, merkez valileri gibi merkez hazinecileri ihdas edildiğini öne sürmüştür. Bu durumun sorumlusunun hem siyasi iktidarlar hem de tayin ve terfi için kendisini siyasilere yakın ya da uzak olarak konumlandıran bürokratlar olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁸⁸ Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ve arkadaşları madde üzerine üç farklı önerge vermiş, önergelerden üçüncüsü olan “otuzu aşmamak kaydıyla müsteşarlık müşaviri görevlendirilebilir” değişikliği Genel Kurulda kabul edilmiş, diğerleri kabul edilmemiştir.³⁴⁸⁹

“Müsteşara bağlı Teftiş Kurulunun görevlerini” düzenleyen 19. madde üzerinde ilk olarak Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Müsteşarlığın kendi görev alanlarının dışındaki kalan işleri teftiş etmesinin normal olduğunu ancak, bu düzenlemeyle Teftiş Kuruluna yeni görevlerin ihdas edildiğini söylemiştir. Bu durumda örneğin hem teftiş belgesini verecek olan hem de denetleyecek olan kurumun aynı olması gibi hususlarda çekincelerinin olduğunu, bir dairenin kendi yaptığı işi denetlemesinin objektif olmayacağını vurgulamıştır.³⁴⁹⁰

Şahsı adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul) ise, Anayasa ve idare hukuku açısından düzenlemenin doğru olduğunu ancak, ANAP iktidarının geçmişte getirdiği bir takım düzenlemelerin bir yansıması olarak, bir takım özel sektör kurumlarının iki kere denetleneceğini, bürokrasiyi artıracaklarını ve bunun da günün ekonomik gelişmişliğiyle çeliştiğini ifade etmiştir. Somut olarak da bir firmanın hem hazine hem de vergi ile ilgili denetime tâbi tutulabileceğini örnek göstermiştir.³⁴⁹¹ Madde ile ilgili Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ve arkadaşları üç farklı önerge vermiş ve genelde yazım tekniği hatalarını ve yanlış yorumlamaları giderme amaçlı söz konusu önergelerin her üçü de Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.³⁴⁹²

³⁴⁸⁷ A.k., ss. 449-450.

³⁴⁸⁸ A.k., s. 451.

³⁴⁸⁹ A.k., ss. 451-458.

³⁴⁹⁰ A.k., ss. 458-459.

³⁴⁹¹ A.k., s. 460.

³⁴⁹² A.k., ss. 461-464.

Müsteşarlığın yurt dışı teşkilatını ve kadrolarının nerelerde kurulacağını tarif eden 20. madde üzerinde ilk olarak Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) söz almıştır. Özal konuşmasında yurt dışına tahsis edilen kadronun fazla olduğunu ve düşürülmesi gerektiğini ve bunun giderler açısından israfa neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı mensupları ile diğer bakanlıkların yurtdışı temsilcileri arasında zaman zaman yetki dağılımı ve kimin sorumlu olacağı ile ilgili anlaşmazlıklar çıktığını, bu durumun düzeltilmesi için, yurtdışındaki diğer bakanlık temsilcilerinin de Dışişleri bakanlığı tarafından koordine edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁴⁹³

Şahsı adına söz alan Coşkun Kırca (İstanbul), diğer bakanlıkların yurt dışı görevlendirmelerinde Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmadığı için zorluklarla karşılaştığını söylemiştir. Yurtdışındaki bir büyükelçinin aynı zamanda tüm idari personelin tüm işlemlerinden, güvenliğinden, barınmasından ve yer ihtiyacından sorumlu olduğunu hatırlatan Kırca, muhakkak bu tip görevlendirmelerde Dışişleri Bakanlığın görüşünün alınması gerektiğini belirtmiştir.³⁴⁹⁴ Eleştirilere cevap vermek üzere Devlet Bakanı Tansu Çiller (İstanbul), söz alarak özellikle yurt dışına tahsis edilen kadroların fazlalığı ile ilgili eleştirilerin yersiz olduğunu ve söz konusu kadronun ihtiyaç duyulması durumunda kullanılacağını açıklamıştır.³⁴⁹⁵

RP Grubu adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya) ise, yurt dışında tüm bakanlıkların kadro açmasına gerek olmadığını ve Dışişleri mensuplarının diğer konularda da bilgilendirme yapabileceğini vurgulamıştır. Aksi halde bu kadar çok kadronun görevlendirilmesinin israfa yol açtığını ve ihtiyaç olmasa bile sırf imkânları daha iyi olduğu için birçok üst düzey bürokratin yurt dışında görevlendirme almak için çaba sarf ettiğini vurgulamıştır.³⁴⁹⁶ Madde üzerinde değişiklik önergelerinin görüşülmesine geçildikten sonra karar yeter sayısı bulunmadığı için görüşmelere 14.10.1992 tarihli 15. Birleşimde devam edilmiştir. Bekir Sami Daçe (Adana) ve arkadaşlarını vermiş olduğu Dış Ticaret Müsteşarlığının teşkilatının kadro derecesi ve serbest kadro adedini düzenleyen ekli cetvelin düzeltilmesi ile ilgili önerge kabul edilmiştir.³⁴⁹⁷

Hazine Müsteşarlığı ile ilgili kanun tasarısının 21. maddesinde döner sermaye işletmesi kurulması düzenlenmiştir. Bu döner sermaye işletmesinin 1 milyar sermaye ile kurulması, ihtiyaç olması halinde sermayenin 5 milyar liraya kadar çıkarılması da bu maddede kararlaştırılmıştır. Madde üzerinde RP Grubu adına Cevat Ayhan söz alan Ayhan, maddede döner sermayenin ne iş yapacağının düzenlenmediğini belirterek bu alandaki eksikliğin yönetmeliğe bırakıldığını, bu durumun da yanlış olduğunu dile getirmiştir. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığında döner sermayenin ne işe yarayacağı sorusunu dikkatlere sunmuştur.³⁴⁹⁸

³⁴⁹³ A.k., ss. 464-465.

³⁴⁹⁴ A.k., ss. 465-469.

³⁴⁹⁵ A.k., s. 469.

³⁴⁹⁶ A.k., ss. 470-471.

³⁴⁹⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 15, (14.10.1992), ss. 117-185.

³⁴⁹⁸ A.k., ss. 185-186.

DYP grubu adına söz alan Tunç Bilget (Aydın), Hazine Müsteşarlığının eşsiz bir kurum olduğunu belirterek söz konusu kurumun üzerinde spekülasyonlar yapılmasının kuruma zarar verdiğini söylemiştir. Özellikle Yusuf Bozkurt Özal'ın her maddede söz alarak sürekli ilgili Müsteşarlık konusunda konuşmasının yanlış olduğuna işaret etmiştir. Bu düzenlemelerin alt yapısının Özal hükümetleri döneminde hazırlandığını açıklayan Bilget, bu düzenlemeleri en iyi anlaması gerekenin Bozkurt Özal olması gerektiğini de sözlerine eklemiştir.³⁴⁹⁹

ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), kendisinden önce söz alan Bilget'in Hazine ile ilgili konuşurken ANAP dönemini itham ettiğini ve söz konusu ithamların doğru olmadığını ifade etmiştir.³⁵⁰⁰ Ayrıca Bilget'in kendisine sataştığını belirterek söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) da söz konusu düzenlemelerin iyi tarafları olduğunu, bunları kendisinin de teslim ettiğini ancak her madde üzerinde söz alarak konuşmasını da daha iyi bir düzenleme yapılması çabasının bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Bilget'in ithamının gereksiz olduğunu, her konunun Meclis gündeminde konuşulması gerektiğini savunmuştur. Hazine ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki çekişme ile ilgili daha önceki konuşmalarında söylediklerinin arkasında olduğunu ve iki kurumdan birisinin yanında değil devletten yana tavır aldığını ve eksiklik varsa giderilmesi için ilgili konuşmaları yaptığını vurgulamıştır.³⁵⁰¹ Madde üzerinde verilen önergelerin görüşülmesine 15.10.1992 tarihli 16. Birleşimde devam edilmiştir. Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ve arkadaşları 4 farklı önerge vermiştir. Önergelerden ilk üçü kabul edilmezken düzenlenen maddenin ikinci fıkrasının yazım tekniği ve anlaşılabilirlik bakımından daha açık hale gelmesi için verilen dördüncü önerge kabul edilmiştir.³⁵⁰²

Hazine Müsteşarlığının faaliyet alanlarına giren konularda gerçek ve tüzel kişilere verilecek hizmetleri yerine getirilmesi amacıyla döner sermaye işletmesi kurulmasını düzenleyen 22. madde üzerinde RP Grubu adına Ahmet Remzi Hatip (Konya) söz almıştır. Hatip, öncelikle maddede ifadesini bulan döner sermaye işletmesinin sermayesinin bütçeden karşılanacağını, kuruluş sermayesinin bir milyar olduğunu, bunun 500 milyon lirasının bütçeden geri kalanının kârlardan karşılanacağını dikkate sunduktan sonra madde üzerindeki belirsizlikleri sıralamıştır. Hatip'in madde üzerindeki temel itirazı Hazine Müsteşarlığının bir KİT gibi kâr amacı güden bir işletme mi olduğuna yöneliktir. Müsteşarlığın görevleri 6. maddede sıralandığı şekliyle örneğin Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü ya da Banka ve Kambiyo Hizmetleri Genel Müdürlüğü bu kâr sağlamada nasıl kullanılacaktır. Hatip'e göre, maddede söz konusu paraların nerelere harcanacağı ile ilgili bir açıklık bulunmamaktadır.³⁵⁰³

³⁴⁹⁹ A.k., ss. 186-187.

³⁵⁰⁰ A.k., ss. 187-188.

³⁵⁰¹ A.k., ss. 189-190.

³⁵⁰² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 16, (15.10.1992), ss. 218-222.

³⁵⁰³ A.k., ss. 223-225.

ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), öncelikle devletin elinde tuttuğu bir hakkı kullanırken ve bir hizmet yürütürken bunun karşılığını vatandaştan almasının yanlış olduğuna değinmiştir. Yine maddede belirtilen “döner sermaye işletmesinin faaliyet alanları, gelir kaynakları, mali işlemleri personele ödenecek ücretler, harcama usul ve esasları ile yönetimine ilişkin hususlar müsteşarlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” ifadesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Anayasanın 128. maddesinde “[m]emurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödemeleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir” dendiğini, bu maddede ise yönetmelikle düzenlenir dendiğini, dolayısıyla düzenlemenin Anayasaya aykırı olduğunu savunmuştur. Bu durumda maddenin tasarı metninden tamamen çıkarılması gerektiğini söyleyen Keçeciler bunun için bir önerge verdiklerinin ve bu önergenin kabul edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.³⁵⁰⁴

Şahsı adına söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ise, “döner sermaye fikri bütçeden yapamadığımız bazı işleri yapma kolaylığını getirmek için çıkarılmış bir usuldür, işin kenarından dolaşmaktır” tespitini yapmıştır. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının görevlerinin asli görevler olduğuna vurgu yapan Özal, bu asli görevlerin dışındaki işlerin döner sermaye ile düzenlenebileceğine işaret etmiştir. Devletin bir taraftan KİT’lerin zararlarından dolayı var olan kuruluşları özelleştirmek için çaba sarf ederken bir taraftan da yeni KİT’ler ihdas etmesinin yanlış olduğunu da dile getiren Özal, bu konuların düzeltilmesi için alternatif önergeler verdiğini söylemiş ve bunların desteklenmesini istemiştir.³⁵⁰⁵

Bu eleştirileri cevaplandırmak için Devlet Bakanı Tansu Çiller (İstanbul) söz almıştır. Hazinesinin döner sermayeye sahip olmasındaki yararı şu cümlelerle ifade etmiştir:

*Biz, özellikle kitap basımında ve bunun değişik yerlerde satımında; ayrıca, getirmek durumunda olduğumuz ve istediğimiz dış ticaret politikaları içeriğinde buna ihtiyaç duyduk. Özellikle ihracatta ve daha sonra ithalata standardizasyon getirmenin gereği vardır. Bu gerek çerçevesinde, bu yıl içerisinde, mesela fındık, kuru soğan, limon, portakal, elma, kuru kayısı, tiftik ve patlıcan gibi aklınıza gelebilecek her maddeye bir standardizasyon getirmek için değişik istekler bulunmaktadır. Bu istekler özel ihracatçılarımız tarafından yapılmaktadır. Bunlarla ilgili verilen özel hizmetlerin bir döner sermaye ihtiyacı vardır.*³⁵⁰⁶

Madde üzerinde önergelerin görüşülmesine 5.11.1992 tarihli 23. Birleşimde devam edilmiştir. Yusuf Bozkurt Özal (Malatya) ve arkadaşlarının vermiş olduğu 3 farklı önergenin sonuncusu olan maddenin yanlış yorumlamalara neden olmaması için yapılan düzeltmeler kabul edilmiş diğerleri kabul görmemiştir.³⁵⁰⁷

³⁵⁰⁴ A.k., ss. 225-226.

³⁵⁰⁵ A.k., ss. 226-227.

³⁵⁰⁶ A.k., ss. 227-228.

³⁵⁰⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 23, (5.11.1992), ss. 160-167.

DPT'den Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına aktarılan yetkilerle ilgili 23. madde üzerinde RP Grubu adına söz alan Ahmet Remzi Hatip (Konya) yapılan düzenlemenin “tamamen 933 sayılı Kanundan kaçmak için düzenlendiğini ileri sürmüş ve bu düzenleme ile niçin yeniden Yüksek Planlama Kurulunun itiraz merci olarak yapılandırıldığını hükümete sormuştur.³⁵⁰⁸

ANAP Grubu adına söz alan Yusuf Bozkurt Özal (Malatya), öncelikle ilgili maddenin kanun tekniğine uymadığını belirtmiş başka da bir çare bulunmadığı için bu şekilde düzenlendiğini ifade etmiştir. Birçok birimle ilgili işlemlerin bir torba halinde bir araya getirilerek düzenleme yapıldığını, DPT bünyesindeki birçok birimin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına devredildiğini söyleyen Özal, sonuçta her birimi düzenleyen farklı kanun olmasına rağmen bu yetkileri toptan Hazineye devrettim demenin çok yanlış olduğunun altını çizmiştir. Bu durumu “içler açısı” bir durum olarak niteleyen Özal, uygulayıcıların yetki ve sorumluluklarla ilgili birçok sorunla karşılaşacaklarını öne sürmüştür. Madde hakkında Özal ve arkadaşları farklı önergeler vermiş ancak karar yetersayısının bulunmamasından dolayı önergelerin oylamaları yapılamamıştır.³⁵⁰⁹

Tasarı 9.12.1992 tarihli 37. Birleşimde tekrar gündeme gelmiş, Komisyonun Genel Kurulda hazır bulunmasına rağmen Hükümetin hazır bulunmamasından dolayı tasarı tekrar ertelenmiştir.³⁵¹⁰ Bu düzenleme daha sonraki yasama yıllarında tam üç yıl Genel Kurulun gündeminin birinci sırasında yer almasına rağmen görüşülememiştir. Son olarak, aynı hususları ihtiva eden başka bir kanun tasarısı olan “Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı[nın]”³⁵¹¹ hazırlanarak Plan ve Bütçe Komisyonunda kabul edilip gündeme getirilmesiyle kadük kalmıştır.

6.3. Üçüncü Yasama Yılındaki Kanun Hükmünde Kararnameler

Bu yasama yılında iki tane kanun hükmünde kararnamenin görüşmelerine yer verilmiştir.

³⁵⁰⁸ A.k., ss. 167-168.

³⁵⁰⁹ A.k., ss. 168-174.

³⁵¹⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 37, (9.12.1992), s. 389.

³⁵¹¹ Bu kanun tasarısının tam adı şu şekilde belirtilmiştir: “14.8.1991 tarihli ve 436 sayılı ‘Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’ 29.7.1986 tarihli ve 256 sayılı 16.4.1986 tarihli ve 3274 sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’, 21.12.1987 tarihli ve 303 sayılı ‘Sigorta Şirketleri Hizmetlerinin Başbakanlığa Devri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’, 16.9.1993 tarihli ve 508 sayılı ‘Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’, 3.6.1994 tarihli ve 534 sayılı ‘Hazine Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’lerin Yürürlükten Kaldırılması ve Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı.”

6.3.1. Ödünç Para Verme İşleri Hakkında 90 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Enflasyonla mücadelede uygulanan istikrarın sağlanmasına yönelik politikaların, kaynak sıkıntısı çeken ekonominin finansman ihtiyacını daha da artırması sebebiyle “para ve sermaye piyasaları kurumları arasındaki farklı uygulamalarda güven ve istikrar ortamının yeniden tesis edilmesinin” zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Buna binaen 28.7.1981 tarih ve 2499 sayılı Kanun ile sermaye piyasası, 5.4.1993 tarih ve 2810 sayılı Yetki Kanununa dayanılarak çıkartılan 22.7.1983 tarih ve 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de bankacılık sistemi yeniden düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemelerin öngörülen ihtiyaca cevap verememesinden dolayı, “para ve sermaye piyasaları hakkındaki mevzuatın bütünlüğünü sağlamak için” 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanununda yeni düzenlemelere gidilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle bu Kanun Hükmünde Kararname hazırlanmıştır.³⁵¹² 9.1.1992 tarihinde Adalet Komisyonunda, 8.10.1992 tarihinde de Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülen bu düzenleme, 6.10.1983 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.³⁵¹³

Kanun Hükmünde Kararname Genel Kurulun 15.6.1994 tarihli 117. Birleşiminde görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına Cevat Ayhan (Sakarya) söz almıştır. Tasarının ne getirdiğini “ödünç para verme işleri; yani, diğer tabiriyle tefecilik, memleket sathında- bakkal dükkânları gibi her tarafa yayılacak- teşkilatlandırılacaktır” sözleri ile açıklayan Ayhan, memleketin bir faiz sarmalı içine çekildiğini iddia etmiştir. Ayhan’a göre, halktan toplanan vergiler memleketin ihtiyaç duyduğu sağlık, eğitim, altyapı, iktisadi kalkınma gibi yerlere gideceğine, “bir rant zümresinin, rant geliriyle geçinen sömürücü bir zümrenin varlıklarını katlamasına hizmet etmektedir.” Memlekette gelir dengesini bozan temel faktörlerden birinin bu unsur olduğunun altını çizmiştir. Geçmiş iktidarların gecelik yüzde 70–80 faizli Hazine bonusu ve devlet tahviliyle bankalardan para topladığını ve bu durumun da sanayileşme ve gelişmenin önünde engel oluşturarak, ülke sathında yatırım ve üretim yerine kolay kazanç yollarına yönelmeyi ortaya çıkarttığını savunmuştur. Ayhan, mevcut hükümetin de aynı yolu izlediğini ve bu yanlışın bir an önce dönülmesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁵¹⁴

ANAP Grubu adına söz alan Selçuk Maruflu (İstanbul), ödünç para verme ile ilgili bir düzenlemenin bulunmadığı için ilgili düzenlemenin hazırlandığını ancak Meclisin gündemine iki senelik gecikmeyle geldiğinin altını çizmiştir. Düzenlemenin yararlı olabileceğini ve Refah Partisi’nin eleştirilerine iştirak etmediklerini belirtmiş, ancak Türkiye’de sermaye piyasasının işlemediğine işaret etmiştir. Türkiye’de devletin yüksek faizli hazine bonusu almasının bir sonucu olarak, borsanın düzgün bir şekilde işlemediğini, buna ek olarak bankacılık sisteminin de devlete borç vererek bankacılık hizmetlerini

³⁵¹² Sıra Sayısı 180, “Ödünç Para Verme İşleri Hakkında 90 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/9),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60. Birleşim: 102’nin sonuna ekli (11.5.1994), ss. 1-2.

³⁵¹³ *A.k.*, ss. 3-11.

³⁵¹⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 117, (15.6.1992), ss. 28-30.

sürdürdüğünü de vurgulamıştır. Maruflu, bu olumsuz yapının düzeltilmesi için bu düzenlemenin yapıldığını, ancak düzenlemenin de ilgili aksaklıkları gideremeyeceğini iddia etmiştir. Düzenlemenin 1980’lerde ortaya çıkan tefecilik olaylarının kayıt altına alınmak için düzenlenmiş olmasının olumlu bir yaklaşım olduğunu, ancak sonucun planlandığı gibi olmayacağını ileri sürmüştür. Maruflu, düzenlemenin piyasaları yatırımdan caydıracağını, işsizliği artıracığını, orta ve alt gelir gruplarının fakirliğini ortaya çıkaracağını ileri sürmüştür.³⁵¹⁵

Şahsı adına söz alan Ali Oğuz (İstanbul), “bozuk bir sistemi, meşru ve normal bir sistem gibi” oturtmanın kolay bir sistem olmadığını belirterek, “bir yanlış doğru bir mekanizma gibi” sunmanın “abesle iştigal” olduğunu savunmuştur. Faizin bir felaket olduğunu iddia eden Oğuz, faiz sisteminin üretimi yok ettiğini ve faizden para kazananların bu sistemi teşvik ederek ekonominin gittikçe kötüleşmesi sonucunu doğurduğunu, yapılan düzenlemenin de bu sisteme hizmet ettiğini ileri sürmüştür.³⁵¹⁶

Şahsı adına söz alan Ali Dinçer (Ankara) ise, serbest piyasanın işlemesi için modern toplumların çeşitli kurumlar oluşturduğunu, ancak Türkiye’nin bu kurumları oluşturamadığı için “tefeci zümrenin çalışmalarını bir ölçüde kayıt altına alacak, palyatif, aldatıcı, sorunları çözemeyecek modeller” getirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.³⁵¹⁷ Maddeler üzerinde düzenlemenin tamamı üzerine getirilen düşüncelere paralel görüşler ifade edilmiştir. Daha sonra düzenleme oylanarak kabul edilmiştir.

6.3.2. Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177 ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Bu kararnamenin hazırlanma gerekçesinde Dışişleri Bakanlığının Merkez ve Yurtdışı Teşkilatı bir bütün teşkil ettiğinden hareketle “189 sayılı Kanun Hükmünde Kararname” ile “Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname” arasında daha dengeli ve her iki kararnamenin de bütünlüğü bozmayacak bir bağlantı kurmanın gerekliliği dile getirilmiştir. Bakanlığın daha uzun dönemli ihtiyaçlara cevap verebilmesi için bu düzenlemenin yapıldığı vurgulanmıştır. Bu düzenleme ile, “[d]ışişleri Bakanlığının merkez ve yurtdışı teşkilatında yapı olarak yürürlükteki 174 ve 189 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin koyduğu prensiplerin dışına” çıkılmadan “Merkez Teşkilatında mevcut yedi Genel Müdürlük, Protokol Dairesinin arz ettiği özellik ve bu haliyle sebep olduğu pratik zorluklar nedeniyle sekize çıkarılmıştır.” Ayrıca, “Dışişleri Bakanlığı Memurlarının yurtiçi ve yurtdışı görevlere atanmalarında, unvanların tarifi ile kazanılmalarında, memuriyet nevilerinin belirlenmesinde 177 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede görülen boşluklar” doldurulmuştur. “Dışişleri meslek memurlarının mesleğe alınma ve yetiştirilmesinde vasıflılığın artırılmasına,

³⁵¹⁵ A.k., ss. 30-32.

³⁵¹⁶ A.k., ss. 32-34.

³⁵¹⁷ A.k., ss. 34-36.

kendilerinden beklenen hizmeti veremeyen memurlar için ise bazı yaptırımlar uygulanabilmesine dair hükümlere yer verilmiştir.”³⁵¹⁸

632 sıra sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin görüşülmesine Genel Kurulun 24.6.1994 tarihli 123. Birleşiminde başlanmıştır. Tasarının tümü üzerinde RP Grubu adına söz alan Abdullah Gül (Kayseri), Dışışleri Bakanlığının yeniden yapılanmasıyla ilgili çalışmaların 1984 yılından itibaren devam ettiğini ancak bir türlü bu çalışmaların sonuçlandırılmadığını belirtmiştir. Gül, konuşmasında uluslararası sistemin dinamik yapısından dolayı bir çok değişikliğin olduğunu ve ülkelerin bu değişiklik neticesinde yeni stratejiler geliştirdiğini, yeni yapılanmalara gittiğini belirtmiştir. Türkiye’de de bu alanda çeşitli gelişmelerin olmasına rağmen bunların resmiyete intikal ettiremediğinin altını çizmiş ve bu çalışmanın buna yardımcı olacağına inandığını ifade etmiştir. Türkiye’de dış politikanın birçok yanlışlarının görüldüğünü vurgulayan Gül; Kıbrıs, Bosna Hersek, Bulgaristan, Azerbaycan meselelerinde birçok sorunun görmezden gelindiğini ve gelişmelerin zorla Türkiye’yi olayların içine soktuğunu öne sürmüştür. Dış politikanın giderek halkın gündemine girdiğini belirten Gül, Türk Dışışlerinin kendi politikalarını yeniden gözden geçirip yapılandırması gerektiğinin de altını çizmiştir. Dışışleri Bakanlığının teşkilat yapısının genişletilerek temsilcilik olmayan ülkelere de temsilcilik açılması, Dışışlerinde görev yapan personelin temsil kabiliyetinin görevi yerine getirebilecek şekilde düzeltilmesi ve ilgili personelin Türk halkının temsilcisi olduğunu unutmayacak şekilde hareket etmesi gerektiğini de ifade etmiştir. Dışışleri temsilcilerinin görevli olduğu ülkelerdeki Türk vatandaşları ile ilişkilerinin kopuk olduğunu ve Dışışlerinde temsilci olan insanların halka fiilen açık olan kapılarının yanında his dünyalarının da açık olması gerektiğini belirterek sözlerini tamamlamıştır.³⁵¹⁹

ANAP Grubu adına söz alan Mehmet Keçeciler (Konya), Dışışleri konusunda muhalefet partisi olarak yapıcı olduklarını belirtmiş ve esas olanın da bu gibi konularda muhalefet ve iktidarın birlikte hareket ederek konuya milli bir mesele olarak bakması olduğunu vurgulamıştır. “Aziz milletin” ne zaman zaafa uğrarsa dışarıdaki düşmanların ayağa kalktığını ve Türkiye’ye büyük sıkıntılar vermek için çabaladıklarını ifade eden Keçeciler, bu tasarı ile Dışışleri Bakanlığına bir güç verileceğini ve bu tasarının zamanında çıkmaması durumunda parlamentonun vebal altında kalacağını ileri sürmüştür. Tasarıya parti olarak her iki komisyonda da destek verdiklerini sözlerine ekleyen Keçeciler, dış politikada inisiyatif almanın önemine de vurgu yaparak yıllardan beri dış politikada uygulanan “yürüme ki ayağına çamur bulaşmasın” politikasıyla bir yere varılamayacağını savunmuştur.³⁵²⁰

³⁵¹⁸ Sıra Sayısı 632, “Dışışleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177 ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Plan ve Bütçe Komisyonu Mütalaası ve Dışışleri ve Anayasa Komisyonları Raporları (1/47, 1/57, 1/320),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 123’ün sonuna ekli (24.6.1994), ss. 1-2.

³⁵¹⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 123, (24.6.1994), ss. 633-634.

³⁵²⁰ **A.k.**, ss. 635-636.

Şahsı adına söz alan Cevat Ayhan (Sakarya), tasarımı desteklediğini ve bir an önce çıkmasının faydalı olduğunu ancak, ilgili tasarının önemli bir düzenleme olarak üzerinde hiç konuşulmadan çıkmasını da arzu etmediğini ifade ederek sözlerine başlamıştır. Ayhan, dış politika yapımı ile ilgili bir takım değerlendirmelerde bulunduktan sonra Dışişlerinde çalışan personelin haklarının yerli yerinde olması gerektiğini ve imkânlarının yeterli olmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Kısaca dış politikanın unsurlarına da değinen Ayhan, Cumhuriyet dönemi dış politikasını kısaca özetledikten sonra, Türkiye'nin çevresindeki problem alanlarında varlık göstererek çözüme yönelik çabaların artırılması gerekliliğine vurgu yapmıştır.³⁵²¹ Yine şahsı adına söz alan Hasan Basri Eler (Edirne) ise, Dışişleri ile ilgili bir stratejik araştırma merkezinin kurulması ihtiyacına değinerek, tasarının bir an önce çıkması için partisinin ve kendisinin maddeler üzerinde söz almayacağını ifade etmiştir.³⁵²²

59 maddelik tasarının maddeleri üzerinde genelde söz alan bulunmamış ve ilgili maddeler süratle oylanarak kabul edilmiştir. Tasarının tümü üzerinde yapılan açık oylamaya 204 milletvekili katılırken, oylama sonucunda 203 kabul oyu ve 1 oy geçersiz çıkmıştır.³⁵²³

6.4. Dördüncü Yasama Yılındaki Kanun Hükmünde Kararnameler

Bu yasama yılında Genel Kurulda sonuçlandırılmamış bir kanun hükmünde kararnameye yer verilmiştir.

6.4.1. Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 492 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Üstün yetenekli ve başarılı gençlerin bilimsel bir yaşama yönlendirilmesi amacıyla özendirici önlemler almak ve devlet burslusu olarak yurtdışına gönderebilmelerini sağlamak için yasal bir düzenlemenin gerekliliğinden hareketle bu Kanun Hükmünde kararname hazırlanmıştır. 375 sıra sayılı Kanun Hükmündeki Kararname, Milli Eğitim Komisyonunun 11.11.1993 tarihli 2. Birleşiminde Milli Eğitim Bakanı ve Müşavirlerinin de iştirakiyle görüşülmüştür. Kanun Hükmünde Kararnamenin tümü benimsenerek küçük eklemelerle 16.11.1993 tarihinde Genel Kurula sunulmak üzere Başkanlığa gönderilmiştir.³⁵²⁴ İlgili düzenleme 31.5.1995 tarihli 117. Birleşimde Genel Kurulun gündemine gelmiş ancak Komisyon Başkanı “konun üzerinde çalışmanın devam ettiği” gerekçesiyle komisyon sıralarına oturmamış, dolayısıyla görüşme bir türlü başlamamış ve sonunda Komisyon Başkanı, İçtüzüğü'nün 89. maddesine göre geri çekme müracatında bulunmuştur. Sonuçta 375 sıra sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye istinaden ilgili tasarı komisyona geri gönderilmiştir. Bu dönem içinde ilgili düzenleme bir daha Genel Kurulun gündemine gelmemiştir.³⁵²⁵

³⁵²¹ A.k., ss. 636-638.

³⁵²² A.k., ss. 638-639.

³⁵²³ A.k., ss. 639-674.

³⁵²⁴ Sıra Sayısı 375, “Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 492 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu (1/577),” *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 117'nin sonuna ekli (31.5.1995), ss. 1-3.

³⁵²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 117, (31.5.1995), ss. 218-225.

7. EKLER

Ek 1: Hülle Partileri Listesi³⁵²⁶

	Yasama Dönemi	Ayrılınan Parti	Akıbeti	Tarih
Yeşil Türkiye Partisi	19	DYP	ANAP'a kat.	19.7.1991
Demokratik Hareket Partisi (DHP)	19	RP	MÇP'ye kat.	29.12.1991
Birlik ve Barış Partisi (BBP)	19	RP	MP(IDP)'ye kat	5.6.1992
Bütünleşme Partisi (BÜP)	19	SHP-DSP	CHP'ye kat.	29.9.1992
Özgürlük ve Eşitlik Partisi (ÖZEP)	19	SHP	HEP'e kat.	9.7.1992
Demokratik Katılım Partisi (DKP)	19	ANAP-DSP	SHP'ye kat.	15.3.1993
Yeni Ufuk Partisi (YUP)	19	ANAP	DYP'ye kat.	17.9.1993
Türkiye İçin Yeniden Birlik Partisi (TYBP)	19	DYP	ANAP'a kat.	12.1.1994
Sosyal Demokrasi Partisi (SDP)	19	CHP	SHP'ye kat.	22.3.1994
Demokratik Hedef Partisi (DHEP)	19	ANAP	MHP'ye kat.	15.6.1994
Solda Katılım Partisi (SKP)	19	CHP-SHP	DSP'ye kat.	28.9.1994
Birliğe Çağrı Partisi (BÇP)	19	ANAP	DSP'ye kat.	4.10.1994
Genç Demokrat Parti (GDP)	19	ANAP	MHP'ye kat.	5.10.1994
Milli İrade Partisi (MİP)	19	SHP-ANAP	DYP'ye kat.	8.10.1994
Anavatan İçin Bütünleşme Partisi (ABP)	19	DYP	ANAP'a kat.	4.11.1994
Söz Milletindir Partisi (SMP)	19	ANAP-SHP	DYP'ye kat.	15.11.1994
Solda Birlik ve Bütünleşme Partisi (SBBP)	19	CHP	DSP'ye kat.	29.11.1994
Yükselen Ülkü Partisi (YÜP)	19	SHP-ANAP	DYP'ye kat.	8.10.1994
İkinci Değişim Partisi (İDP)	19	ANAP	YP'ye kat.	5.1.1995
Öz Adalet Partisi (ÖAP)	19	SHP	DYP'ye kat.	5.1.1995
Demokratik Sosyalist Parti	19	BAĞ.	SHP'ye kat.	17.2.1995

³⁵²⁶ Alper Sedat Aslandaş, “Türkiye Büyük Millet Meclisi,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 14, İletişim, İstanbul, 1996, s. 1040;

Ek 2: TBMM Komisyon Üyeleri Listesi**Ek 2a: İhtisas Komisyonları (1. Devre)**

Anayasa Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Uğur Aksöz (Sözcü)	Adana
Mehmet Cemal Öztaylan	Balıkesir
Bestami Teke	Hatay
M. Sadık Avundukluoğlu	Kırıkkale
Yahya Uslu	Manisa
Osman Seyfi	Nevşehir
Nevzat Ercan	Sakarya
İhsan Saraçlar (Başkan)	Samsun
Cafer Sadık Keseroğlu (Katip)	Sinop
ANAP (6)	
Yüksel Yalova	Aydın
Hasan Korkmazcan	Denizli
Mahmut Oltan Sungurlu	Gümüşhane
Avni Akyol	Bolu
İsmet Kaya Erdem	İzmir
Mehmet Keçeciler	Konya
SHP (4)	
O. Mümtaz Soysal	Ankara
Faik Altun	Antalya
Sedat Yurtdaş (Başkanvekili)	Diyarbakır
Mustafa Yılmaz	Malatya
RP (2)	
Melih Gökçek	Ankara
Ali Oğuz	İstanbul

Adalet Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Ali Yalçın Öğütcan (Başkanvekili)	Adana
Cemil Erhan	Ağrı
Baki Tuğ	Ankara
Hasan Namal	Antalya
Ali Rıza Gönül (Katip)	Aydın
Hasan Afşar	Konya
H. Cavit Erdemir	Kütahya
Nevzat Ercan	Sakarya
Mehmet Fevzi Şihanlıoğlu	Şanlıurfa

ANAP (6)	
Hasan Fecri Alpaslan	Ağrı
Halil Şıvgın	Ankara
Esat Canan	Hakkari
Elaattin Elmas	İstanbul
Halil Orhan Ergüder	İstanbul
Murat Başesgioğlu	Kastamonu
SHP (4)	
Cemalettin Gürbüz	Amasya
Abdülkerim Zılan	Batman
Cemal Şahin (Başkan)	Çorum
Orhan Doğan	Şırnak
RP (2)	
Bahattin Elçi (Sözcü)	Bayburt
Ahmet Dökülmez	Kahramanmaraş

Milli Savunma Komisyonu (21)	
DYP (9).	
Ethem Kelekçi	Afyon
Baki Tuğ (Başkan)	Ankara
Ali Karataş	Antalya
Mehmet Cemal Öztaylan	Balıkesir
Asım Kaleli	İçel
Nevzat Çobanoğlu	İzmir
M. Sabri Güner (Katip)	Kars
Tevfik Diker	Manisa
Mustafa Kaçmaz (Sözcü)	Van
ANAP (6)	
Yücel Seçkiner	Ankara
Gürhan Çelebican	İstanbul
İsmail Safa Giray	İstanbul
Leyla Yeniay Köseoğlu	İstanbul
Süha Tanık	İzmir
Faruk Saydam	Manisa
SHP (4)	
Celal Kürkoğlu	Adıyaman
Abuzer Tanrıverdi	Adıyaman
Naif Güneş	Siirt
Selim Sadak (Başkanvekili)	Şırnak
RP (2)	
Mukadder Başegmez	İstanbul
Cevat Ayhan	Sakarya

İçişleri Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Mustafa Dursun Yangın	Ankara
Nazmi Çiloğlu	Bolu
İsmail Köse (Başkan)	Erzurum
Mehmet Özkaya	Gaziantep
Hannan Özüberk	Gaziantep
Ahmet Bilyeli	İçel
Ahmet Sezal Özbek (Sözcü)	Kırklareli
Ömer Şeker	Konya
Kadir Bozkurt (Katip)	Sinop
ANAP (6)	
Mehmet Çevik	Ankara
Hasan Çakır	Antalya
Mümin Gençoğlu	Bursa
İlhan Kaya	İzmir
Bahri Kibar	Ordu
Şerif Bedirhanoğlu	Van
SHP (4)	
Timurçin Savaş	Adana
Kemal Tabak	Adıyaman
Nizamettin Toğuç (Başkanvekili)	Batman
Mehmet Erdal Koyuncu	Siirt
RP (2)	
Hüsamettin Korkutata	Bingöl
Abit Kıvrak	Konya

Dışişleri Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Sait Kemal Mimaroglu	Ankara
Tunç Bilget	Aydın
Fethi Akkoç (Başkanvekili)	Bursa
Arslan Adnan Türkoğlu	Çorum
Erkut Şenbaş	İzmir
Nurhan Tekinel	Kastamonu
İrfan Demiralp	Samsun
Halil Başol	Tekirdağ
Fethiye Özver	Tekirdağ

ANAP (6)	
Mehmet Vehbi Dinçerler	Ankara
Mehmet Sağdıç	Ankara
Kâmrân İnan	Bitlis
Hüsâmettin Örüç	Bursa
Cem Kozlu	İstanbul
Cemal Özbilen	Kırklareli
SHP (4)	
Ali Dinçer (Başkan)	Ankara
M. İstemihan Talay	İçel
Atilla Mutman (Sözcü)	İzmir
Muzaffer Demir	Muş
RP (2)	
İsmail Coşar	Çankırı
Abdullatif Şener (Katip)	Sivas

Milli Eğitim Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Ahmet Sanal	Adana
Baki Durmaz	Afyon
Nahit Menteşe (Başkan)	Aydın
Süleyman Ayhan (Sözcü)	Çanakkale
Ayvaz Gökdemir	Gaziantep
Nurettin Tokdemir	Hatay
İsmail Kalkandelen	Kocaeli
İsmail Karakuyu	Kütahya
Rıfat Yüzbaşıoğlu	Niğde
ANAP (6)	
Mehmet Seven	Bilecik
Bülent Akarcalı	İstanbul
Osman Ceylan	İstanbul
Melike Tugay Hasefe	İstanbul
Ahmet Kabil (Katip)	Rize
Mustafa Parlak	Rize
SHP (4)	
İbrahim Özdiş	Adana
Salman Kaya	Ankara
Mehmet Gülceğün	Mardin
Ural Köklü (Başkanvekili)	Uşak
RP (2)	
Kâzım Ataoğlu	Bingöl
Mustafa Baş	İstanbul

Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Bilâl Güngör	Ankara
Sami Sözat (Katip)	Balıkesir
Tevfik Türesin	Bolu
Mustafa Fikri Çobaner	Isparta
Mehmet Köstepen	İzmir
Abdurrahman Ünlü (Başkanvekili)	Kırıkkale
Hasan Kılıç	Ordu
Mehmet Çebi	Samsun
Muhtar Mahramlı	Tekirdağ
ANAP (6)	
Hüseyin Aksoy	Eskişehir
Rasim Zaimoğlu	Giresun
Halit Dumankaya	İstanbul
Timur Demir	İzmir
Cemal Tercan	İzmir
Şükrü Yürür	Ordu
SHP (4)	
Mustafa Doğan (Sözcü)	Gaziantep
Atilla Hun	Kars
Azimet Köylüoğlu (Başkan)	Sivas
Ender Karagöl	Uşak
RP (2)	
Şaban Bayrak	Kayseri
Ahmet Remzi Hatip	Konya

Bayındırlık, İmar,Ulaştırma ve Turizm Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Turgut Tekin	Adana
Hayri Doğan	Antalya
Ömer Lütfi Coşkun	Balıkesir
Bahattin Şeker	Bilecik
Haydar Baylaz	Bingöl
Şükrü Erdem	Bursa
İbrahim Yaşar Dedelek	Eskişehir
Latif Sakıcı (Başkanvekili)	Muğla
Abdürrezzak Yavuz (Katip)	Şanlıurfa

ANAP (6)	
Yusuf Namoglu	İstanbul
Sabri Öztürk	İstanbul
İsmail Sancak	İstanbul
Gürol Soylu	İstanbul
Mehmet Bahattin Yücel	İstanbul
Cengiz Bulut	İzmir
SHP (4)	
Muhammet Kaymak (Sözcü)	Adana
Mehmet Adnan Ekmen (Başkan)	Batman
Mehmet Sincar	Mardin
Ziya Halis	Sivas
RP (2)	
Abdülillah Fırat	Erzurum
Hüseyin Erdal	Yozgat

Tarım, Orman ve Köyşleri Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Mustafa Küpeli	Adana
Adil Aydın	Antalya
Ahmet Şeref Erdem (Katip)	Burdur
Kadir Güçlü	Bursa
Evren Bulut (Sözcü)	Edirne
Abdullah Kınalı	Hatay
Osman Özbek	Konya
Ümit Canuyar	Manisa
Muzaffer İlhan (Başkan)	Muğla
ANAP (6)	
Hamdi Eriş	Ankara
Abbas İnceayan	Bolu
İlker Tuncay	Çankırı
Ali Er	İçel
Gazi Barut	Malatya
Nevşat Özer	Muğla
SHP (4)	
Mehmet Alp (Başkanvekili)	Kars
Coşkun Gökalp	Kırşehir
Ali Yiğit	Mardin
Vahdet Sinan Yerlikaya	Tunceli
RP (2)	
Zeki Ünal	Karaman
Musa Demirci	Sivas

Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu (21)	
DYP (9)	
İsmet Attila (Sözcü)	Afyon
Mehmet Salim Ensarioğlu	Diyarbakır
Ahmet Küçükkel (Başkan)	Elazığ
Mustafa Zeydan	Hakkari
Y. Fevzi Arıcı	İçel
Ali Su	İçel
M. Kazım Dinç	Kocaeli
İbrahim Arısoy	Niğde
Cemal Alişan	Samsun
ANAP (6)	
Halil İbrahim Özsoy	Afyon
Süleyman Hatinoğlu (Katip)	Artvin
Ergun Özdemir	Giresun
Recep Ercüment Konukman	İstanbul
Emin Kul	İstanbul
Mustafa Kılıçarslan	Sakarya
SHP (4)	
Ali Uyar (Başkanvekili)	Hatay
Muzaffer Arıkan	Mardin
Mehmet Emin Sever	Muş
Fahri Gündüz	Uşak
RP (2)	
Ahmet Fevzi İnceöz	Tokat
Kemalettin Göктаş	Trabzon

TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu (11)	
DYP (5)	
Mikail Aydemir	Ağrı
Ahmet Şeref Erdem (Katip)	Burdur
Nurhan Tekinel	Kastamonu
Muzaffer İlhan	Muğla
Ahmet Neidim (Başkan)	Sakarya
ANAP (3)	
Yaşar Eryılmaz	Ağrı
Cavit Sadi Pehlivanoğlu (Başkanvekili)	Ordu
Eyyüp Cenap Gülpınar	Şanlıurfa
SHP (2)	
Mustafa Yılmaz (Denetçi)	Gaziantep
Remzi Kartal	Van
RP (1)	
Fethullah Erbaş (Sözcü)	Van

Dilekçe Komisyonu (15)	
DYP (6)	
İbrahim Gürdal	Bursa
Abdülmelik Fırat	Erzurum
İsmail Amasyalı	Kocaeli
Sedat Edip Bucak (Başkanvekili)	Şanlıurfa
Adnan Akın	Zonguldak
Necdet Yazıcı	Zonguldak
ANAP (4)	
Salih Ergün	İstanbul
Mehmet Cavit Kavak (Katip)	İstanbul
Adem Yıldız	Samsun
Seyyit Eyüpoğlu	Şanlıurfa
SHP (3)	
Mahmut Kılıç (Sözcü)	Adıyaman
Mustafa Kul (Başkan)	Erzincan
Mahmut Alınak	Sırnak
RP (1)	
Ahmet Arıkan	Sivas
Bağımsız (1)	
Ahmet Özdemir	Tokat

Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu (35)	
DYP (14)	
M. Halit Dağlı	Adana
Orhan Şendağ (Katip)	Adana
Abdullah Ulutürk	Afyon
İrfan Köksalan	Ankara
Abdülbaki Ataç	Balıkesir
Ahmet Sayın	Burdur
Beytullah Mehmet Gazioğlu (Başkan)	Bursa
Rahmi Özer	Çanakkale
A. Hamdi Üçpınarlar	Çanakkale
Mehmet Gözlükaya (Sözcü)	Denizli
Bestami Teke	Hatay
İrfettin Akar	Muğla
Ali Eser	Samsun
Şinasi Altınır	Zonguldak

ANAP (9)	
Edip Safder Gaydalı	Bitlis
Mustafa Ateş Amiklioğlu	Çorum
Yavuz Köymen	Giresun
Kemal Naci Ekşi	İstanbul
Temel Gündoğdu	İstanbul
Şadan Tuzcu	İstanbul
Yusuf Bozkurt Özal	Malatya
Nabi Poyraz	Ordu
Ali Kemal Başaran	Trabzon
SHP (7)	
H. Uluç Gürkan	Ankara
Ali İbrahim Tutu	Erzincan
Bahattin Alagöz	Gaziantep
Fuat Çay (Başkanvekili)	Hatay
İbrahim Gürsoy	İstanbul
Zeki Naci Tarhan	Kars
Hilmi Yükselen	Kırşehir
RP (3)	
Salih Kapusuz	Kayseri
Ahmet Derin	Kütahya
İbrahim Kumaş	Tokat
Bağımsız (2)	
Yaşar Erbaz	Yozgat
Hasan Akyol	Bartın

Plan ve Bütçe Komisyonu (40)	
DYP (16)	
Veli Andaç Durak	Adana
Halil Demir	Aksaray
Mahmut Öztürk (Sözcü)	Aksaray
Hüseyin Balyalı	Balıkesir
Melih Pabuçcuoğlu	Balıkesir
Necmi Hoşver	Bolu
Mustafa Çiloğlu	Burdur
Yılmaz Ovalı	Bursa
Nevfel Şahin	Çanakkale
M. Haluk Müftüler	Denizli
Rıfat Serdaroglu	İzmir

Alaettin Kurt	Kocaeli
Mehmet Ali Yavuz	Konya
Refaiddin Şahin	Ordu
İlyas Aktaş (Başkan)	Samsun
Hasan Peker	Tekirdağ
ANAP (9)	
Mehmet Nedim Budak	Ankara
Cengiz Altinkaya	Aydın
Rüştü Kazım Yücelen	İçel
Adnan Kahveci	İstanbul
Ziyeeddin Selçuk Maruflu	İstanbul
Güneş Taner	İstanbul
Işın Çelebi	İzmir
Münir Doğan Ölmeztoprak	Malatya
Ekrem Pakdemirli	Manisa
SHP (9)	
Haydar Oymak (Katip)	Amasya
Adnan Keskin	Denizli
Mahmut Uyanık	Diyarbakır
Mehmet Dönen	Hatay
Nihat Matkap	Hatay
Algan Hacaloğlu	İstanbul
Veli Aksoy	İzmir
İrfan Gürpınar (Başkanvekili)	Kırklareli
Kamer Genç	Tunceli
RP (4)	
Zeki Ergezen	Bitlis
Recep Kırış	Kahramanmaraş
Abdullah Gül	Kayseri
Mustafa Ünal	Konya
Bağımsız (2)	
Koray Aydın	Trabzon
Nami Çağan	İstanbul

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (21)	
DYP (8)	
Uğur Aksöz	Adana
Mustafa Tınaz Titiz	Ankara
Mehmet Özkan (Başkanvekili)	İzmir
Hacı Filiz (Başkanvekili)	Kırıkkale
Rıza Akçalı	Manisa
Esat Kırathioğlu	Nevşehir
Mehmet Fevzi Şihanlioğlu	Şanlıurfa
Ali Uzun	Zonguldak

ANAP (6)	
Feridun Pehlivan	Bursa
Muzaffer Arıcı	Denizli
Fevzi İşbaşaran	İstanbul
Refik Arslan	Kastamonu
Eyüp Aşık	Trabzon
Mahmut Orhon	Yozgat
SHP (4)	
Ahmet Türk (Başkan)	Mardin
Sırrı Sakık	Muş
Zübeyir Aydar (Sözcü)	Siirt
Şahin Ulusoy	Tokat
RP (2)	
Hasan Mezarıcı	İstanbul
İbrahim Halil Çelik (Katip)	Şanlıurfa
Bağımsız (1)	
Ökkeş Şendiller	Kahramanmaraş

Çevre Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Turgut Tekin	Adana
Haydar Baylaz	Bingöl
Fevzi Yalçın	Eskişehir
Nurettin Tokdemir	Hatay
Ertekin Durutürk (Başkan)	Isparta
Cavit Erdemir	Kütahya
İsmail Kalkandelen	Kocaeli
Doğan Baran	Niğde
Şinasi Altınar	Zonguldak
ANAP (6)	
Gaffar Yakın	Afyon
Mustafa Balcılar	Eskişehir
Rasim Zaimoğlu	Giresun
Yusuf Pamuk	İstanbul
Tunca Toskay (Başkanvekili)	İstanbul
Metin Emiroğlu	Malatya
SHP (4)	
Faik Altun	Antalya
İbrahim Gürsoy	İstanbul
Atilla Mutman (Katip)	İzmir
Mehmet Gülceğün	Mardin
RP (2)	
Ahmet Tunç	Elaazığ
Ahmet Feyzi İnceöz (Sözcü)	Tokat

Ek 2b: İhtisas Komisyonları (2. Devre)

Anayasa Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Uğur Aksöz	Adana
Hasan Namal (Sözcü)	Antalya
Ekrem Ceyhun	Balıkesir
Rahmi Özer (Katip)	Çanakkale
Şerif Ercan (Başkan)	Edirne
Coşkun Kırca	İstanbul
Sadık Avundukluoğlu	Kırıkkale
Tevfik Diker	Manisa
Osman Seyfi	Nevşehir
C. Sadık Keseroğlu	Sinop
ANAP (5)	
M. Vehbi Dinçerler	Ankara
Hasan Korkmazcan	Denizli
İ. Kaya Erdem	İzmir
Mehmet Keçeciler	Konya
Lutfullah Kayalar	Yozgat
SHP (3)	
Cemalettin Gürbüz	Amasya
Mümtaz Soysal (Başkanvekili)	Ankara
Erdal İnönü	İzmir
RP (2)	
İ. Melih Gökçek	Ankara
Ali Oğuz	İstanbul
CHP (1)	
Coşkun Gökalp	Kırşehir

Adalet Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Ali Yalçın Ögütcan (Başkanvekili)	Adana
A. Baki Tuğ	Ankara
Ali Rıza Gönül (Katip)	Aydın
Mehmet Özkaya	Gaziantep
Bestami Teke	Hatay
Cemal Özbilen (Sözcü)	Kırklareli
Hasan Afşar	Konya
Cavit Erdemir	Kütahya
C. Sadık Keseroğlu	Sinop
M. Fevzi Şihanlıoğlu	Şanlıurfa

ANAP (5)	
H. Fecri Alpaslan	Ağrı
Orhan Ergüder	İstanbul
Cavit Kavak	İstanbul
Süha Tanık	İzmir
Murat Başesgioğlu	Kastamonu
SHP (3)	
Cemalettin Gürbüz	Amasya
Cemal Şahin (Başkan)	Çorum
Bahattin Alagöz	Gaziantep
RP (2)	
Bahattin Elçi	Bayburt
Fethullah Erbaş	Van

Milli Savunma Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Turgut Tekin	Afyon
A. Baki Tuğ (Başkan)	Ankara
Mustafa Dursun Yangın	Ankara
Gökberk Ergenekon	Antalya
Halil İbrahim Artvinli	Kocaeli
Tevfik Diker	Manisa
F. Aydın Mirkelam	Şanlıurfa
Muhtar Mahramlı	Tekirdağ
Mustafa Kaçmaz (Sözcü)	Van
Ali Uzun	Zonguldak
ANAP (5)	
Hüseyin Aksoy	Eskişehir
Gurhan Çelebican	İstanbul
İ. Safa Giray	İstanbul
Faruk Saydam	Manisa
Fahrettin Kurt	Trabzon
SHP (3)	
Abuzer Tanrıverdi	Adıyaman
Cemal Şahin	Çorum
Ural Köklü (Başkanvekili)	Uşak
RP(2)	
Mukadder Başeğmez	İstanbul
Cevat Ayhan	Sakarya
CHP (1)	
Hasan Basri Eler (Katip)	Edirne

İçişleri Komisyonu (21)	
DYP (10)	
A. Melik Fırat	Erzurum
İsmail Köse	Erzurum
Hannan Özüberk	Gaziantep
Mustafa Zeydan	Hakkari
Ahmet Bilyeli	İçel
Ahmet Sezal Özbek (Başkan)	Kırklareli
Ömer Şeker	Konya
Akın Gönen	Manisa
Mehmet Cebi	Samsun
Muhtar Mahramlı	Tekirdağ
ANAP (5)	
Hasan Çakır	Antalya
Mehmet Seven	Bilecik
K. Naci Ekşi	İstanbul
Bahri Kibar (Sözcü)	Ordu
Seyit Eyyüboğlu	Şanlıurfa
SHP (3)	
Mehmet Kerimoğlu (Başkanvekili)	Ankara
Mustafa Yılmaz	Gaziantep
Güler İleri	Tokat
RP (2)	
Hüsamettin Korkutata	Bingöl
Lütfü Esengün	Erzurum
CHP (1)	
Hasan Basri Eler (Katip)	Edirne

Dışişleri Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Orhan Kilercioğlu	Ankara
Sait Kemal Mimaroğlu	Ankara
Tunç Bilget	Aydın
İsmet Sezgin	Aydın
Fethi Akkoç (Başkanvekili)	Bursa
Şerif Ercan	Edirne
Doğancan Akyürek	İstanbul
Leyla Yeniay Köseoğlu	İstanbul
İrfan Demiralp (Katip)	Samsun
Ali Eser	Samsun

ANAP (5)	
Mehmet Sağdıç	Ankara
Yüksel Yalova (Sözcü)	Aydın
Kâmrân İnan	Bitlis
Hüsâmettin Örüç	Bursa
Engin Güner	İstanbul
SHP (3)	
Celal Kürkoğlu	Adıyaman
Erdal İnönü (Başkan)	İzmir
Atilla Mutman	İzmir
RP (2)	
A. Cemil Tunç	Elazığ
Ahmet Dökülmez	Kahramanmaraş
CHP (1)	
Algan Hacaloğlu	İstanbul

Millî Eğitim Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Baki Durmaz	Afyon
Ethem Kelekçi	Afyon
Halil Demir (Sözcü)	Aksaray
Süleyman Ayhan	Çanakkale
Ayvaz Gökdemir	Gaziantep
Nurettin Tokdemir (Başkan)	Hatay
İsmail Kalkandelen	Kocaeli
İsmail Karakuyu (Katip)	Kütahya
Rıfat Yüzbaşıoğlu	Niğde
Hasan Kılıç	Ordu
ANAP (5)	
K. Ramazan Coşkun	İstanbul
Halit Dumankaya	İstanbul
M. Tugay Haşefe	İstanbul
Yusuf Pamuk	İstanbul
Ahmet Kabil (Başkanvekili)	Rize
SHP (3)	
Salman Kaya	Ankara
Ali Uyar	Hatay
Ural Köklü	Uşak
RP (2)	
Kazım Ataoğlu	Bingöl
Mustafa Baş	İstanbul
CHP (1)	
Mustafa Doğan	Gaziantep

Sanayi, Teknoloji ve Ticaret Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Cemal Öztaylan	Balıkesir
Rahmi Özer	Çanakkale
Evren Bulut (Katip)	Edirne
M. Fikri Çobaner	Isparta
Cemal Tercan	İzmir
Abdurrahman Ünlü	Kırıkkale
İrfettin Akar	Muğla
Mehmet Çebi (Başkanvekili)	Samsun
Muhtar Mahramlı	Tekirdağ
Şinasi Altınır	Zonguldak
ANAP (5)	
Mehmet Gedik	Bursa
Elaattin Elmas	İstanbul
Timur Demir	İzmir
Rauf Ertekin	Kütahya
Adem Yıldız	Samsun
SHP (3)	
Celal Kürkoğlu	Adıyaman
Abuzer Tanrıverdi (Sözcü)	Adıyaman
Azimet Köylüoğlu (Başkan)	Sivas
RP (2)	
Şaban Bayrak	Kayseri
A. Remzi Hatip	Konya
CHP (1)	
Algan Hacaloğlu	İstanbul

Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Turgut Tekin	Adana
İrfan Köksalan	Ankara
Hüseyin Balyalı	Balıkesir
Ömer Lütfü Coşkun	Balıkesir
Haydar Baylaz	Bingöl
A. Şeref Erdem (Katip)	Burdur
Fethi Akkoç	Bursa
Fevzi Yalçın	Eskişehir
İrfettin Akar (Başkanvekili)	Muğla
Ali Uzun	Zonguldak

ANAP (5)	
Yusuf Namoğlu	İstanbul
Sabri Öztürk	İstanbul
İsmail Sancak	İstanbul
Bahattin Yücel	İstanbul
Bülent Atasayan (Sözcü)	Kocaeli
SHP (3)	
Muhammet Kaymak (Başkan)	Adana
Ali İbrahim Tutu	Erzincan
Ziya Halis	Sivas
RP (2)	
Abdulillah Fırat	Erzurum
Hüseyin Erdal	Yozgat
CHP (1)	
Mustafa Doğan	Gaziantep

Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Adil Aydın	Antalya
Sami Sözat (Başkan)	Balıkesir
Tevfik Türesin	Bolu
Kadri Güçlü	Bursa
Evren Bulut (Sözcü)	Edirne
Abdullah Kınalı	Hatay
Asım Kaleli	İçel
Osman Özbek	Konya
Muzaffer İlhan	Muğla
M. Fevzi Şıhanlıoğlu	Şanlıurfa
ANAP(5)	
Hamdi Eriş	Ankara
İlker Tuncay	Çankırı
Ali Er	İçel
Cengiz Bulut	İzmir
Gazi Barut	Malatya
SHP (3)	
M. Adnan Ekmen	Batman
Ziya Halis (Katip)	Sivas
Esat Canan (Başkanvekili)	Hakkâri
RP (2)	
Zeki Ünal	Karaman
Musa Demirci	Sivas
CHP (1)	
Coşkun Gökalp	Kırşehir

Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu (21)	
DYP (10)	
M. Salim Ensarioğlu	Diyarbakır
Ahmet Küçükkel (Başkan)	Elazığ
Ergun özdemir	Giresun
Mustafa Zeydan	Hakkâri
Fevzi Arıcı	İçel
Ali Su	İçel
Selahattin Karademir	Kahramanmaraş
Hacı Filiz	Kırıkkale
M. Kazım Dinç (Katip)	Kocaeli
Cemal Alişan	Samsun
ANAP (5)	
İbrahim Özsoy	Afyon
Mustafa Balcılar	Eskişehir
Emin Kul (Sözcü)	İstanbul
A. Kemal Başaran	Trabzon
Şerif Bedirhanoğlu	Van
SHP (3)	
Mustafa Kul	Erzincan
Ali Uyar (Başkanvekili)	Hatay
Güler İleri	Tokat
RP (2)	
Kemalattin Göktaş	Trabzon
A. Fevzi İnceöz	Tokat
CHP (1)	
Faik Altun	Antalya

TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu (11)	
Mikail Aydemir	Ağrı
A. Şeref Erdem (Katip)	Burdur
İsmail Hakkı Amasyalı	Kocaeli
Ümit Canuyar	Manisa
Ahmet Neidim (Başkan)	Sakarya
ANAP(3)	
Salih Ergün	İstanbul
H. Cenap Gülpınar	Şanlıurfa
C. Şadi Pehlivanoğlu (Başkanvekili)	Ordu

SHP(1)	
Mustafa Yılmaz (Denetçi)	Gaziantep
RP (1)	
İsmail Coşar (Sözcü)	Çankırı
CHP (1)	
Zeki Nacitarhan	Kars

Dilekçe Komisyonu (15)	
DYP (6)	
İbrahim Gürdal	Bursa
Abdülkerim Doğru	Kars
Sedat Edip Bucak	Şanlıurfa
Ali Şevki Ere	Tokat
Mehmet Ali Yılmaz	Trabzon
Fethiye Özver	Tekirdağ
ANAP(3)	
Burhan Kara	Giresun
Cem Kozlu	İstanbul
Şadan Tuzcu	İstanbul
SHP(2)	
Şahin Ulusoy	Tokat
Fahri Gündüz	Uşak
RP (1)	
Abit Kıvrak	Konya
CHP (1)	
Ali Dinçer	Ankara
Bağımsızlar (2)	
Seyit Osman Sevimli	Karaman
Musa Erarıcı	Konya

Kamu İktisadî Teşebbüsleri Komisyonu (35)	
DYP (14)	
Orhan Şendağ	Adana
Abdullah Ulutürk	Afyon
Mustafa Dursun Yangın	Ankara
Ali Rıza Gönül (Katip)	Aydın
Nazmi Çiloğlu	Bolu
Ahmet Sayın	Burdur

Kadri Güçlü	Bursa
Hamdi Üçpınarlar (Başkan)	Çanakkale
M. Haluk Müftüler (Sözcü)	Denizli
Erkut Şenbaş	İzmir
M. Sabri Güner	Kars
Cemal Alişan	Samsun
Abdurrezzak Yavuz	Şanlıurfa
Ömer Barutçu	Zonguldak
ANAP (8)	
Ateş Amiklioğlu	Çorum
Muzaffer Arıcı	Denizli
Yavuz Köymen	Giresun
Temel Gündoğdu	İstanbul
Gürol Soylu	İstanbul
Refik Aslan	Kastamonu
Nabi Poyraz	Ordu
Mustafa Parlak	Rize
SHP (4)	
Salman Kaya	Ankara
Mehmet Kerimoğlu (Başkanvekili)	Ankara
Abdulkerim Zılan	Batman
Mustafa Kul	Erzincan
RP (3)	
Salih Kapusuz	Kayseri
Ahmet Derin	Kütahya
Mehmet Elkatmış	Nevşehir
CHP (2)	
Fuat Çay	Hatay
Zeki Nacitarhan	Kars
Bağımsızlar(4) (3.11.1993'te)	
Oktay Öztürk	Erzurum
Tunca Toskay	İstanbul
Servet Turgut	Konya
Ahmet Özdemir	Tokat

Plan ve Bütçe Komisyonu (40)	
DYP (19)	
Veli Andaç Durak	Adana
Bilal Güngör	Ankara
Hayri Doğan (Katip)	Antalya
Melih Pabuçcuoğlu	Balıkesir

Bahattin Şeker	Bilecik
Necmi Hoşver	Bolu
Yılmaz Ovalı (Sözcü)	Bursa
Nevfel Şahin	Çanakkale
Adnan Türkoğlu	Çorum
Mehmet Gözlükaya	Denizli
Yaşar Dedelek	Eskişehir
Aykon Doğan	Isparta
Nurhan Tekinel	Kastamonu
Alaettin Kurt	Kocaeli
Mehmet Ali Yavuz	Konya
Doğan Baran	Niğde
İlyas Aktaş (Başkan)	Samsun
Yaşar Topçu	Sinop
Hasan Peker	Tekirdağ
ANAP(7)	
M. Nedim Budak	Ankara
Süleyman Hatinoğlu	Artvin
Safder Gaydalı	Bitlis
Selçuk Maruflu	İstanbul
Güneş Taner	İstanbul
M. Doğan Ölmeztoprak	Malatya
Nevşat Özer	Muğla
SHP (6)	
Timurçin Savaş	Adana
Mehmet Dönen (Başkanvekili)	Hatay
Nami Çağan	İstanbul
Mehmet Alp	Kars
Mustafa Yılmaz	Malatya
V. Sinan Yerlikaya	Tunceli
RP (3)	
Zeki Ergezen	Bitlis
Abdullah Gül	Kayseri
Mustafa Ünalı	Konya
CHP (1)	
Atilla Hun	Kars
Bağımsızlar (4) 3.11.193'te	
Gaffar Yakın	Afyon
Muharrem Şemsek	Çorum
Osman Develioğlu	Kayseri
Koray Aydın	Trabzon

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (21)	
DYP (9)	
Uğur Aksöz	Adana
Turgut Tekin	Adana
M. Tınaz Titiz	Ankara
Ali Karataş	Antalya
Mehmet Özkan (Sözcü)	İzmir
Hacı Filiz (Başkanvekili)	Kırıkkale
İsmail Kalkandelen	Kocaeli
İsmail Karakuyu	Kütahya
M. Fevzi Şıhanlıoğlu	Şanlıurfa
ANAP (5)	
Mehmet Çevik	Ankara
Bülent Akarcalı	İstanbul
Feyzi İşbaşaran (Başkanvekili)	İstanbul
Eyüp Aşık	Trabzon
Mahmut Orhon	Yozgat
SHP (2)	
Ali İbrahim Tutu	Erzincan
Sabri Yavuz (Başkan)	Kırşehir
RP (2)	
Hasan Mezarıcı	İstanbul
İ. Halil Çelik (Katip)	Şanlıurfa
CHP (1)	
Faik Altun	Antalya
Bağımsızlar (2)	
Tuncay Şekercioğlu	Elazığ
Osman Ceylan	İstanbul

Çevre Komisyonu (21)	
DYP (10)	
Turgut Tekin	Adana
Ali Karataş	Antalya
Haydar Baylaz	Bingöl
Ertekin Durutürk (Başkan)	İsparta
Ali Su	İçel

B. Doğancan Akyürek	İstanbul
Leyla Yeniay Köseoğlu	İstanbul
İsmail Kalkandelen	Kocaeli
H. Cavit Erdemir	Kütahya
Ali Uzun	Zonguldak
ANAP (5)	
Cengiz Altınkaya	Aydın
Feridun Pehlivan	Bursa
Rasim Zaimoğlu (Başkanvekili)	Giresun
İmren Aykut	İstanbul
Metin Emiroğlu	Malatya
SHP (3)	
Muhammet Kaymak	Adana
M. Adnan Ekmen (Katip)	Batman
Sabri Yavuz	Kırşehir
RP (2)	
�. Faruk Ekinci	Ankara
Hasan Dikici (Sözcü)	Kahramanmaraş
CHP (1)	
Mustafa Doğan	Gaziantep

Dilekçe Komisyonu (8)	
DYP (4)	
Mustafa Küpeli (Başkanvekili)	Adana
Abdülkerim Doğru (Sözcü)	Kars
Sedat Edip Bucak (Katip)	şanlıurfa
şinasi Altın�r	Zonguldak
ANAP (2)	
Burhan Kara	Giresun
Cem Kozlu	İstanbul
SHP (1)	
Fahri Gündüz (Başkan)	Uşak
RP (1)	
Abit Kırarak	Konya

Ek 3: Hükümetlerin Listeleri

49. Hükümet

Görev Dönemi: 20 Kasım 1991 - 25 Haziran 1993³⁵²⁷

Başbakan	Süleyman DEMİREL (Isparta)
Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Erdal İNÖNÜ (İzmir)
Devlet Bakanı	Cavit ÇAĞLAR (Bursa)
Devlet Bakanı	Tansu ÇİLLER (İstanbul)
Devlet Bakanı	Ekrem CEYHUN (Balıkesir)
Devlet Bakanı	İbrahim TEZ (Ankara)
Devlet Bakanı	Akın GÖNEN (Manisa)
Devlet Bakanı	Güler İLERİ (Tokat) 23.2.92 istifa
Devlet Bakanı	Türkan AKYOL (TBMM dışında) 4.3.92 -
Devlet Bakanı	Gökberk ERGENEKON (Antalya)
Devlet Bakanı	Orhan KİLERCİOĞLU (Ankara)
Devlet Bakanı	Mehmet KAHRAMAN (Diyarbakır)
Devlet Bakanı	Ömer BARUTÇU (Zonguldak)
Devlet Bakanı	Mehmet Ali YILMAZ (Trabzon)
Devlet Bakanı	Erman ŞAHİN (Muğla)
Devlet Bakanı	Şerif ERCAN (Edirne)
Devlet Bakanı	Mehmet BATALL (Gaziantep)
Adalet Bakanı	M. Seyfi OKTAY (Ankara)
Milli Savunma Bakanı	Nevzat AYAZ (Çankırı)
İçişleri Bakanı	İsmet SEZGİN (Aydın)
Dışişleri Bakanı	Hikmet ÇETİN (Gaziantep)
Maliye ve Gümrük Bakanı	Sümer ORAL (Manisa)
Milli Eğitim Bakanı	Köksal TOPTAN (Bartın)
Bayındırlık ve İskan Bakanı	Onur KUMBARACIBAŞI (Hatay)
Sağlık Bakanı	Yıldırım AKTUNA (İstanbul)
Ulaştırma Bakanı	Yaşar TOPÇU (Sinop)
Tarım ve Köyişleri Bakanı	Necmettin CEVHERİ (Şanlıurfa)
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	Mehmet MOĞULTAY (İstanbul)
Sanayi ve Ticaret Bakanı	M. Tahir KÖSE (Amasya)
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Ersin FARALYALI (İzmir)
Kültür Bakanı	D. Fikri SAĞLAR (İçel)
Turizm Bakanı	Abdulkadir ATEŞ (Gaziantep)
Orman Bakanı	Vefa TANIR (Konya)
Çevre Bakanı	B. Doğancan AKYÜREK (İstanbul)

³⁵²⁷ “Hükümetler ve Programları,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996, s. 648;

50. Hükümet

Görev Dönemi: 25 Haziran 1993 - 5 Ekim 1995³⁵²⁸

Başbakan	Tansu ÇİLLER (İstanbul)
Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Erdal İNÖNÜ (İzmir) 12.9.1993 istifa Murat KARAY YALÇIN (TBMM dışından) 19.9.93-27.12.94
Başbakan Yardımcısı: (Dışişleri B. ve Başbakan Yrd.)	M. KARAYALÇIN 27.12.1994-27.3.1995 istifa.
Devlet B. ve Başbakan Yard.	M. KARAYALÇIN 14.12.94 - 27.12.94 vekalet
Devlet B. ve Başbakan Yard.	Hikmet ÇETİN 27.3.95 -
Devlet Bakanları	• Bahattin ALAGÖZ 27.12.1994 - 27.3.95 istifa Gaziantep (M. Karayalçın'ın Dışişlerine atanmasıyla boşalan Devlet Bak.) ■ Necmettin CEVHERİ (Şanlıurfa) • Yıldırım AKTUNA (İstanbul), Mehmet GÖLHAN (Sakarya) 24.10.93'te M.S.B., Mehmet GAZİOĞLU (Bursa) 24.10.93 - 28.11.93 istifa, Ali Şevki EREK (Tokat) 28.11.93 - 30.5.1995, Ulaştırma Bakanı • İbrahim TEZ (Ankara) 27.7.1994 istifa, Fikri SAĞLAR (İçel) 27.7.94 - 2.10.94 istifa, Mehmet GÜLCEGÜN (Mardin) 27.3.95 istifa, Onur KUMBARACIBAŞI (Hatay) 27.3.95 • Bekir Sami DAÇE (Adana) • Türkan AKYOL (TBMM dışından) 27.7.94 istifa, Onay ALPAGO (TBMM dışından) 27.7.94 - istifa, Aysel BAYKAL (TBMM dışından) 27.3.95 • Güneş MÜFTÜOĞLU (Zonguldak) 28.11.93 istifa, Nurhan TEKİNEL (Kastamonu) 28.11.93 - 14.8.94 istifa, Ayvaz GÖKDEMİR (Gaziantep) 14.8.94 • Nafiz KURT (Samsun) Mehmet KAHRAMAN (Diyarbakır) 25.6.94 istifa, Azimet KÖYLÜOĞLU (Sivas) 27.7.94 - 27.3.95 istifa, Algan HACALOĞLU (İstanbul) 27.3.95 • Cemil ERHAN (Ağrı) 10.2.94 istifa, Aykon DOĞAN (Isparta) 10.2.94 • Mustafa ÇİLOĞLU (Burdur) 28.11.93 istifa, Abdülbaki ATAÇ (Balıkesir) 28.11.93 • Erman ŞAHİN. (Muğla) 27.7.94 istifa, Salih SÜMER (Diyarbakır) 27.7.94 - 27.3.95 istifa, Ziya HALİS (Sivas) 27.3.95 - 19.6.95'te Çalışma Bakanı • Ahmet SANAL (Adana) 28.11.93 istifa, Mehmet Ali YILMAZ (Trabzon) 28.11.93 - 15.7.94 istifa, Esat KIRATLIOĞLU (Nevşehir) 14.8.94 Şükrü ERDEM (Bursa)

³⁵²⁸ “Hükümetler ve Programları,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996, s. 650;

Adalet Bakanı	Seyfi OKTAY (Ankara) 27.7.94 istifa Mehmet MOĞULTAY (İstanbul) 27.7.94 -
Milli Savunma Bakanı	Nevzat AYAZ (Çankırı) 24.10.93'te M.E.B. Mehmet GÖLHAN (Sakarya) 24.10.93
İçişleri Bakanı	Mehmet GAZİOĞLU (Bursa) 24.10.93'te Nahit MENTEŞE (Aydın) 24.10.93
Dışişleri Bakanı	Hikmet ÇETİN (Gaziantep) 27.7.94 istifa, Mümtaz SOYSAL (Ankara) 27.7.94-29.11.94 istifa, M. KARAYALÇIN 29.11.94-12.12.94 vekalet Murat KARAYALÇIN (TBMM dışı) 12.12.94 - 27.3.95 istifa, Erdal İNÖNÜ (İzmir) 27.3.95
Maliye ve Gümrük Bakanı	İsmet ATTİLA (Afyon)
Milli Eğitim Bakanı	Nahit MENTEŞE (Aydın) 24.10.93'te İçişleri B. Nevzat AYAZ (Çankırı) 24.10.93 -
Bayındırlık ve İskan Bakanı	Onur KUMBARACIBAŞI (Hatay) 27.7.94 istifa, Mustafa YILMAZ (Gaziantep) 27.7.94- 23.9.94 istifa, Halil ÇULHAOĞLU (İzmir) 5.10.94-27.3.95 istifa, Erman ŞAHİN (Muğla) 27.3.95-15.7.95 istifa, Halil ÇULHAOĞLU 15.7.95-
Sağlık Bakanı	Rıfat SERDAROĞLU (İzmir) 28.11.93 istifa Mehmet Kazım DİNÇ (Kocaeli) 28.11.93-14.8.94 istifa Doğan BARAN (Niğde) 14.8.94 -
Ulaştırma Bakanı	Mehmet KÖSTEPEN (İzmir) 12.4.1995 istifa, Ali Şevki EREK (Tokat) 30.5.1995
Tarım ve Köyişleri Bakanı	Refaiddin ŞAHİN (Ordu)
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	Mehmet MOĞULTAY (İst.) 27.7.94'te Adalet B. Nihad MATKAP (Hatay) 27.7.94 - 27.3.95 istifa, Aydın Güven GÜRKAN (İçel) 27.3.95 4.6.95 istifa, Ziya HALİS 19.5.95
Sanayi ve Ticaret Bakanı	M. Tahir KÖSE (Amasya) 27.7.94 istifa Mehmet DÖNEN (Hatay) 27.7.94 - 27.3.95 istifa, Hasan AKYOL (Bartın) 27.3.95 -
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Veysel ATASOY (Antalya)
Kültür Bakanı	Fikri SAĞLAR (İçel) 27.7.94'de Devlet B. Timurçin SAVAŞ (Adana) – 27.7.94 - 27.3.95 istifa, Ercan KARAKAŞ (İstanbul) 27.3.94 - 24.6.95 istifa, İsmail CEM (İstanbul) 8.7.1995-
Turizm Bakanı	Abdülkadir ATEŞ (Gaziantep) 27.7.94 istifa, Halil ÇULHAOĞLU (İzmir) 27.7.94-5.10.94'te, Şahin ULUSOY (Tokat) 5.10.94 - 27.3.95 istifa Bayındırlık B.
Orman Bakanı	İrfan GÜRPINAR (Kırklareli) 27.3.95 -
Çevre Bakanı	Rıza AKÇALI (Manisa)

51. Hükümet Görev Dönemi: 05.10.1995-30.10.1995

Başbakan	Prof. Dr. Tansu ÇİLLER (İstanbul)
Devlet Bakanı	Necmettin CEVHERİ (Şanlıurfa)
Devlet Bakanı	Cavit ÇAĞLAR (Bursa)
Devlet Bakanı	A. Aykon DOĞAN (Isparta)
Devlet Bakanı	Esat KIRATLIOĞLU (Nevşehir)
Devlet Bakanı	Ayvaz GÖKDEMİR (Gaziantep)
Devlet Bakanı	Münif İSLAMOĞLU (Kastamonu)
Devlet Bakanı	Refaiddin ŞAHİN (Ordu)
Devlet Bakanı	Mehmet BATALLI (Gaziantep)
Devlet Bakanı	Ömer BARUTÇU (Zonguldak)
Devlet Bakanı	Baki TUĞ (Ankara)
Devlet Bakanı	Işıl Saygın (İzmir)
Devlet Bakanı	M. Salim ENSARİOĞLU (Diyarbakır)
Adalet Bakanı	Bekir Sami DAÇE (Adana)
Milli Savunma Bakanı	Vefa TANIR (Konya)
İçişleri Bakanı	Nahit MENTEŞE (Aydın)
Maliye Bakanı	İsmet ATTİLA (Afyon)
Milli Eğitim Bakanı	Turhan TAYAN (Bursa)
Bayındırlık ve İskan Bakanı	Tunç BİLGET (Aydın)
Sağlık Bakanı	Doğan BARAN (Niğde)
Ulaştırma Bakanı	Ali Şevki EREK (Tokat)
Tarım ve Köy İşleri Bakanı	Nafiz KURT (Samsun)
Çalışma ve Sos. Gv. Bakanı	Mustafa Ateş AMİKLİOĞLU (Çorum)
Sanayi ve Ticaret Bakanı	Abdülbaki ATAÇ (Hatay)
Enerji ve Tabii Kay. Bakanı	Şinasi ALTINER (Zonguldak)
Kültür Bakanı	Köksal TOPTAN (Bartın)
Turizm Bakanı	Bilal GÜNGÖR (Ankara)
Orman Bakanı	Hasan EKİNCİ (Artvin)
Çevre Bakanı	Hamdi ÜÇPINARLAR (Çanakkale)

52. Hükümet

Görev Dönemi: 15 Kasım 1995-7 Mart 1996

Başbakan	Prof. Dr. Tansu ÇİLLER (İstanbul)
Başbakan Yardımcı ve Dışişleri Bakanı	Deniz BAYKAL
Devlet Bakanı	Necmettin CEVHERİ (Şanlıurfa)
Devlet Bakanı	Cavit ÇAĞLAR (Bursa)
Devlet Bakanı	Abdülkadir ATEŞ (Gaziantep)
Devlet Bakanı	A. Aykon DOĞAN (Isparta)
Devlet Bakanı	Ali DİNÇER (Ankara)
Devlet Bakanı	Ayvaz GÖKDEMİR (Gaziantep)
Devlet Bakanı	Münif İSLAMOĞLU (Kastamonu)
Devlet Bakanı	Adnan EKMEN (Batman)
Devlet Bakanı	Ali Coşkun KIRCA (İstanbul)
Devlet Bakanı	Ömer BARUTÇU (Zonguldak)
Devlet Bakanı	Mehmet SEVİGEN (İstanbul)
Devlet Bakanı	Işıl Saygın (İzmir)
Devlet Bakanı	Mehmet ALP (Kars)
Devlet Bakanı	M. Salim ENSARİOĞLU (Diyarbakır)
Adalet Bakanı	Firuz ÇİLİNGİROĞLU
Milli Savunma Bakanı	Vefa TANIR (Konya)
İçişleri Bakanı	Teoman ÜNÜSAN
Maliye Bakanı	İsmet ATTİLA (Afyon)
Milli Eğitim Bakanı	Turhan TAYAN (Bursa)
Bayındırlık ve İskan Bakanı	Adnan KESKİN (Denizli)
Sağlık Bakanı	Doğan BARAN (Niğde)
Ulaştırma Bakanı	Oğuz TEZMEN
Tarım ve Köy İşleri Bakanı	Nafiz KURT (Samsun)
Çalışma ve Sos. Güv. Bakanı	Mustafa KUL (Erzincan)
Sanayi ve Ticaret Bakanı	Fuat ÇAY (Hatay)
Enerji ve Tabii Kay. Bakanı	Şinasi ALTINER (Zonguldak)
Kültür Bakanı	D. Fikri SAĞLAR (İçel)
Turizm Bakanı	İrfan GÜRPINAR (Kırklareli)
Orman Bakanı	Hasan EKİNCİ (Artvin)
Çevre Bakanı	Hamdi ÜÇPINARLAR (Çanakkale) 7.2.96'da istifa

Ek 4: Yasama Dokunulmazlığı Kaldırılması İstenilen Ancak Kaldırılmayan Milletvekilleri Tablosu³⁵²⁹

Milletvekili	Komisyon Girdiği Tarih	Gündeme Alınan Tarih	İsnat Edilen Suç	Sonuç Tarihi ³⁵³⁰
Bursa Milletvekili Cavit Çağlar	25.05.1990	28.05.1992	213 sayılı Vergi Usul Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. Çağlar hakkındaki yasama dokunulmazlığı dosyasının geri verilmesine ilişkin Başbakan Tezkeresi (3/503)	16.06.1993 ³⁵³¹
Muğla Milletvekili İrfettin Akar	26.05.1992	28.05.1992	2886 Sayılı Devlet İhale Kanununa aykırı hareket etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/469)	02.12.1993 ³⁵³²
Eskişehir Milletvekili Hüseyin Aksoy	24.04.1992	23.11.1993	298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/398)	02.12.1993 ³⁵³³
İstanbul Milletvekili Yıldırım Aktuna	23.11.1993	02.12.1993	Görevini ihmal etmesi suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/521)	02.12.1993 ³⁵³⁴
Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak	20.10.1992	13.1.1993	Memura hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/166)	20.10.1992 ³⁵³⁵
Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak	05.12.1991	15.10.1992	Başbakana neşren hakaret suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/165)	22.10.1992 ³⁵³⁶

³⁵²⁹ Bu listede dokunulmazlığı kaldırılan Leyla Zana ve diğer 7 milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırılması kabul edilmeyen dosyalarına yer verilmiştir. Kabul edilen dosyaların görüşmeleri bu ciltte Milletvekilleriyle ilgili İşler kısmında incelenmiştir.

³⁵³⁰ Bu tarihlerden bazıları hazırlık Komisyonunun, bazıları ise Karma Komisyon raporunun tarihidir. Genel Kurulun bilgisine sunulan tarihler ve birleşimler ise dipnotlarda verilmiştir.

³⁵³¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 12, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 83, (16.6.1992), s. 118.

³⁵³² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.6.1994), s. 191.

³⁵³³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (16.2.1994), ss. 190–191.

³⁵³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.2.1994), s. 191.

³⁵³⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 6, (22.9.1993), ss. 28–29.

³⁵³⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 7, (23.09.1993), ss. 68, 71–72.

Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak	28.12.1992	23.11.1993	Tehlikeli surette vasıta kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/762)	17.11.1993 ³⁵³⁷
Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak	24.01.1992	23.11.1993	2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/257)	02.12.1993 ³⁵³⁸
Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak	24.01.1992	23.12.1993	Devletin bölünmezliği aleyhinde propaganda yapmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/258)	29.11.1993 ³⁵³⁹
Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak	05.10.1993	13.01.1994	Devletin askeri kuvvetlerine alenen tahkir ve tezyif etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/1091)	02.12.1993 ³⁵⁴⁰
Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak	15.01.1992	13.01.1994	Türkçeden başka bir dil ile seçim propagandası yapmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/245)	02.12.1993 ³⁵⁴¹
Samsun Milletvekili Cemal Alişan	05.12.1991	20.10.1992	Görevi kötüye kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/191)	20.10.1992 ³⁵⁴²
Kocaeli Milletvekili İsmail Hakkı	26.05.1992	23.12.1993	Sahte senet tanzim etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/466)	07.11.1993 ³⁵⁴³

³⁵³⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (09.02.1993), ss. 30–31.

³⁵³⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 285.

³⁵³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (06.04.1994), ss. 41–43 ve *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 86, (06.04.1994), ss. 43–44, 46–47.

³⁵⁴⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 87, (07.04.1994), ss. 124–125.

³⁵⁴¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 87, (07.04.1994), ss. 125–126.

³⁵⁴² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.9.1993), ss. 619–620.

³⁵⁴³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.3.1994), ss. 217–218.

Denizli Milletvekili Muzaffer Arıcı	15.10.1992	23.11.1993	Tehlikeli araç kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/644)	17.11.1993 ³⁵⁴⁴
Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık	05.12.1992	15.10.1992	Tehlikeli surette vasi- ta sevk ve idare etmek suçunu işlediği iddia edil- miştir. (3/190)	20.10.1992 ³⁵⁴⁵
Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık	13.03.1992	23.11.1993	Meskûn mahalde silah kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/346)	17.11.1993 ³⁵⁴⁶
Afyon Milletvekili İsmet Atilla	07.05.1992	23.11.1993	Görevi ihmal suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/429)	02.12.1993 ³⁵⁴⁷
Kırıkkale Milletvekili M. Sadık Avundukoğlu	27.03.1993	23.11.1993	Görevli memura haka- ret suçunu işleği iddia edilmiştir. (3/666)	17.11.1993 ³⁵⁴⁸
Çankırı Milletvekili Nevzat Ayaz	13.03.1992	23.11.1993	298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seç- men Kütükleri Hakkın- daki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/348)	02.12.1993 ³⁵⁴⁹
Siirt Milletvekili Zübeyir Aydar	21.05.1992	11. 11. 1993	Ankara Devlet Güven- lik Mahkemesi Başsavcı- lığınca 16.12.1992 tarih ve Hazırlık 1992/309; Fez- leke: 1992/3 sayı ile hazır- lanan dosyada; 19.09.1992 tarihinde yapılan 2. Hal- kın Emek Partisi Olağan	23.12.1993 ³⁵⁵⁰

³⁵⁴⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (9.2.1994), s. 32.

³⁵⁴⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 39 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.9.1993), ss. 620–621.

³⁵⁴⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.1.1994), ss. 331–332.

³⁵⁴⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.2.1994), s. 83.

³⁵⁴⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.1.1994), ss. 322–323.

³⁵⁴⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.2.1994), s. 281.

³⁵⁵⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43.

			Kongresinde ve ayrıca bu kongre öncesinde ve sonrasında yaptıkları konuşmalarda, yerli ve yabancı basına verdikleri beyanatlarda, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin birliğini bozmak ve devletin hakimiyeti altında bulunan topraklar üzerinde müstakil bir Kürt devleti kurulmasını sağlamak gayesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devletini Kürt kökenli vatandaşları katletmekle suçlayarak, halkı yasadışı PKK örgütü ile birlikte devlete karşı kışkırttıkları iddia edilmiştir. (3/462)	
Antalya Milletvekili Adil Aydın	01.09.1993	23.11.1993	Dikkatsizlik ve tedbirlik sonucu yaralama suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/1035)	17.11.1993 ³⁵⁵¹
Antalya Milletvekili Adil Aydın	10.12.1993	23.11.1993	2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/274)	16.05.1993 ³⁵⁵²
Trabzon Milletvekili Koray Aydın	13.10.1992	23.11.1993	İşveren sıfatıyla dikkatsizlik sonucu ölümüne sebebiyet verme suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/758)	17.11.1993 ³⁵⁵³
Eskişehir Milletvekili Mustafa Balcılar	14.09.1993	23.11.1993	Tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu yaralamaya sebebiyet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/1056)	17.11.1993 ³⁵⁵⁴

³⁵⁵¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 329–330.

³⁵⁵² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (18.01.1994), s. 283.

³⁵⁵³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), ss. 333–334.

³⁵⁵⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), s. 174.

Eskişehir Milletvekili Mustafa Balcılar	08.10.1992	23.11.1993	1163 sayılı Koope- ratif Kanununa muhalefet suçu işlediği iddia edil- miştir. (3/618)	7.11.1993 ³⁵⁵⁵
Malatya Milletvekili Gazi Barut	13.10.1992	23.11.1993	Görevini kötüye kul- lanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/754)	02.12.1993 ³⁵⁵⁶
Zonguldak Milletvekili Ömer Barutçu	27.03.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suç- nu işlediği iddia edil- miştir. (3/368)	02.12.1993 ³⁵⁵⁷
İstanbul Milletvekili Mukadder Başeğmez	28.6.1996	23.11.1993	2911 sayılı Seçim- lerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkın- daki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/995)	02.12.1993 ³⁵⁵⁸
Antalya Milletvekili Deniz Baykal	5.12.1991	15.10.1992	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suç- nu işlediği iddia edil- miştir. (3/189)	20.10.1992 ³⁵⁵⁹
Şanlıurfa Milletvekili Edip Sedat Bucak	18.10.1993	23.11.1993	Meskûn mahalde silah atmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/1117)	17.11.1993 ³⁵⁶⁰
Kahramanmaraş Milletvekili Esat Bütün	13.10.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanuna muha- lefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/746)	02.12.1993 ³⁵⁶¹

³⁵⁵⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (31.3.1994), s. 174.

³⁵⁵⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 193–194.

³⁵⁵⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 283.

³⁵⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (116.02.1994), ss. 196–197.

³⁵⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.09.1993), s. 621.

³⁵⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), s. 328.

³⁵⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 192–193.

Kahramanmaraş Milletvekili Ökkeş Şendiller	13.10.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanuna muha- lefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/746)	02.12.1993 ³⁵⁶²
Manisa Milletvekili Ümit Canuyar	05.12.1991	15.10.1992	Görevli hâkime haka- ret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/168)	22.10.1992 ³⁵⁶³
Bursa Milletvekili Cavit Çağlar	05.12.1991	15.10.1992	İhtiyati tedbir kara- rına muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/185)	20.10.1992 ³⁵⁶⁴
Şanlıurfa Milletvekili Halil İbrahim Çelik	13.03.1992	23.11.1993	Cumhurbaşkanına hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/350)	17.11.1993 ³⁵⁶⁵
Şanlıurfa Milletvekili Halil İbrahim Çelik	16.06.1993	13.01.1994	5816 Sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanuna muha- lefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/975)	02.12.1993 ³⁵⁶⁶
Şanlıurfa Milletvekili Halil İbrahim Çelik	27.03.1992	13.01.1994	2820 sayılı Siyasi Parti Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/643)	02.12.1993 ³⁵⁶⁷
Ankara Milletvekili Mehmet Çevik	16.03.1992	23.11.1993	Görevli memura haka- ret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/355)	17.11.1993 ³⁵⁶⁸
İstanbul Milletvekili Bedrettin Dalan	13.10.1992	23.11.1993	2960 sayılı Boğaziçi Kanununa muhalefet suç- nu işlediği iddia edil- miştir. (3/751)	02.12.1993 ³⁵⁶⁹

³⁵⁶² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 192–193.

³⁵⁶³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 6, (22.09.1993), ss. 21–22.

³⁵⁶⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 6, (22.09.1993), ss. 26–27.

³⁵⁶⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), s. 322.

³⁵⁶⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 88, (12.04.1994), ss. 285–288.

³⁵⁶⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 88, (12.04.1994), ss. 285–288.

³⁵⁶⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 52 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), ss. 172–173.

³⁵⁶⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 78, (02.03.1994), s. 235.

İstanbul Milletvekili Bedrettin Dalan	11.01.1993	23.11.1993	2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 6. maddesine aykırı hareket suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/766)	02.12.1993 ³⁵⁷⁰
İstanbul Milletvekili Bedrettin Dalan	12.02.1993	23.11.1993	Görevini ihmal suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/832)	02.12.1993 ³⁵⁷¹
İstanbul Milletvekili Bedrettin Dalan	11.05.1993	23.11.1993	2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 6. maddesine aykırı hareket suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/931)	02.12.1993 ³⁵⁷²
Eskişehir Milletvekili İbrahim Yaşar Dedelek	26.02.1992	23.11.1993	Hakkın dikkatsizlik ve tedbirsizlik sonucu ölüme sebebiyet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/312)	17.11.1993 ³⁵⁷³
Eskişehir Milletvekili İbrahim Yaşar Dedelek	13.10.1992	23.11.1993	Meskûn mahalde silah atmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/750)	17.11.1993 ³⁵⁷⁴
Muş Milletvekili Muzaffer Demir	08.10.1992	23.11.1993	Görevli memura hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/617)	17.11.1993 ³⁵⁷⁵
Muş Milletvekili Muzaffer Demir	21.05.1992	23.12.1993	Milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan yemin töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri bir-	16.12.1993 ³⁵⁷⁶

³⁵⁷⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 44–47.

³⁵⁷¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 44–47.

³⁵⁷² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 44–47.

³⁵⁷³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 330–331.

³⁵⁷⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), s. 79.

³⁵⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 325–326.

³⁵⁷⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43. ve

			likte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını ya da bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya veya devlet hâkimiyetindeki toprakların bir kısmını devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/462)	
Samsun Milletvekili İrfan Demiralp	10.12.1993	23.11.1993	Hakkında 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/274)	16.05.1993 ³⁵⁷⁷
Isparta Milletvekili Süleyman Demirel	02.12.1993	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçu işlediği iddia edilmiş, TBMM'nin 16.05.1993 tarihli 103. Birleşiminde Cumhurbaşkanı seçildiği göz önünde bulundurularak hakkında bir karar verilmesine gerek olmadığına karar verilmiştir. (3/274)	16.05.1993 ³⁵⁷⁸
Kütahya Milletvekili Ahmet Derin	25.08.1992	23.11.1993	Tehlikeli vasıta kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/541)	17.11.1993 ³⁵⁷⁹
Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle	08.10.1992	23.12.1993	Hükümetin manevi şahsiyetini ve Devletin askeri kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/619)	29.11.1993 ³⁵⁸⁰

³⁵⁷⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (29.03.1994), s. 283.

³⁵⁷⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (29.03.1994), s. 283.

³⁵⁷⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 52 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), ss. 176–177.

³⁵⁸⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 221– 225.

Manisa Milletvekili Tevfik Diker	06.03.1992	23.11.1993	Siyasi amaçla telkinde bulunmak ve siyasi toplantılara katılmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/324)	02.12.1993 ³⁵⁸¹
Kahramanmaraş Milletvekili Hasan Dikici	28.06.1993	23.11.1993	2911 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanuna muhalefet suçunu işledikleri iddia edilmiştir. (3/995)	02.12.1993 ³⁵⁸²
Antalya Milletvekili Hayri Doğan	28.12.1992	23.11.1993	Yayın yolu ile hakaret suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/759)	17.11.1993 ³⁵⁸³
Şırnak Milletvekili Orhan Doğan	13.05.1993	23.11.1993	Meskûn mahalde silah atmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/932)	17.11.1993 ³⁵⁸⁴
Şırnak Milletvekili Orhan Doğan	05.10.1993	13.01.1994	Devletin silahlı kuvvetlerine alenen tahkir ve tezyif etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/1091)	02.12.1993 ³⁵⁸⁵
Şırnak Milletvekili Orhan Doğan	15.01.1992	13.01.1994	Türkçeden başka bir dil ile seçim propagandası yapmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/245)	02.12.1993 ³⁵⁸⁶
Adana Milletvekili Veli Andaç	22.02.1993	23.12.1993	1163 sayılı Kooperatif Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/ 845)	07.11.1993 ³⁵⁸⁷

³⁵⁸¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), s. 81.

³⁵⁸² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 196–197.

³⁵⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 327–328.

³⁵⁸⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 332–333.

³⁵⁸⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 87, (07.04.1994), ss. 124–125.

³⁵⁸⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 87, (07.04.1994), ss. 125–126.

³⁵⁸⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 214–215.

Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit	29.01.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/261)	02.12.1993 ³⁵⁸⁸
Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit	13.02.1992	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/ 296)	02.12.1993 ³⁵⁸⁹
Batman Milletvekili Adnan Ekmen	16.03.1992	23.11.1993	2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu işleği iddia edilmiştir. (3/354)	02.12.1993 ³⁵⁹⁰
Batman Milletvekili Adnan Ekmen	24.01.1992	23.11.1993	Aynı suçu işlediği iddiası ile tekrar belirtilen tarihlerde komisyona girmiştir. (3/484)	02.12.1993 ³⁵⁹¹
Ankara Milletvekili Ömer Faruk Ekinci	16.11.1992	23.11.1993	Görevli memura görevinden ötürü mukavemet, müessir fiil ve hakaret suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/676)	17.11.1993 ³⁵⁹²
Bayburt Milletvekili Bahaddin Elçi	13.05.1993	13.01.1994	Türk Bayrağına hakaret etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/933)	02.12.1993 ³⁵⁹³
Van Milletvekili Fethullah Erbaş	07.05.1992	23.11.1993	237 Sayılı Trafik Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/431)	17.11.1993 ³⁵⁹⁴

³⁵⁸⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 286.

³⁵⁸⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 78, (02.03.1994), s. 228.

³⁵⁹⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 282.

³⁵⁹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 78, (02.03.1994), ss. 229,231–234.

³⁵⁹² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 326–327.

³⁵⁹³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 86, (06.04.1994), s. 46.

³⁵⁹⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (09.02.1994), s. 31.

Yozgat Milletvekili Hüseyin Erdal	11.01.1993	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/764)	02.12.1993 ³⁵⁹⁵
Bursa Milletvekili Cavit Çağlar	05.12.1991	15.10.1992	İhtiyati tedbir kararına muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/185)	20.01.1993 ³⁵⁹⁶
Kütahya Milletvekili Hüseyin Cavit Erdemir	05.12.1991	15.10.1992	Suç işlemek için teşekkül vücuda getirmek ve sahte fatura temin etmek suçlarını işlediği iddia edilmiştir. (3/161)	20.01.1993 ³⁵⁹⁷
Ankara Milletvekili Hamdi Eriş	13.10.1992	23.11.1993	Görevli memura hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/747)	17.11.1993 ³⁵⁹⁸
Batman Milletvekili Adnan Erkmen	21.05.1992	11.11.1993	Milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan yemin töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını ya da bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya veya devlet hâkimiyetindeki toprakların bir kısmını devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/462)	23.12.1993 ³⁵⁹⁹

³⁵⁹⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 194–195.

³⁵⁹⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 6, (22.09.1993), ss. 26–27.

³⁵⁹⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 7, (23.09.1993), ss. 74–75.

³⁵⁹⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), s. 326.

³⁵⁹⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43.

Batman Milletvekili Adnan Ekmen	29.06.1992	23.12.1993	Cürüm işleyenleri saklamak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/367)	29.11.1993 ³⁶⁰⁰
Samsun Milletvekili Ali Eser	05.12.1991	15.10.1992	1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanuna Muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/174)	21.10.1992 ³⁶⁰¹
Tunceli Milletvekili Kamer Genç	02.12.1991	15.10.1992	Cumhuriyeti alenen tahkir ve tezyif etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/162)	22.10.1992 ³⁶⁰²
Tunceli Milletvekili Kamer Genç	16.06.1992	23.11.1993	Hakaret ve müessir fiil suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/485)	17.11.1993 ³⁶⁰³
Kırşehir Milletvekili Coşkun Gökarp	15.10.1992	23.11.1993	Tehlikeli vasıta kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/642)	17.11.1993 ³⁶⁰⁴
Ankara Milletvekili Melih Gökçek	11.01.1993	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/764)	02.12.1993 ³⁶⁰⁵
Manisa Milletvekili Akın Gönen	13.03.1992	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/348)	02.12.1993 ³⁶⁰⁶

³⁶⁰⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 86, (06.04.1994), ss. 43–44.

³⁶⁰¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 6, (22.09.1993), ss. 23–24.

³⁶⁰² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 7, (23.09.1993), s. 74.

³⁶⁰³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), s. 323.

³⁶⁰⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), ss. 175–176.

³⁶⁰⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 194–195

³⁶⁰⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 281.

Siirt Milletvekili Naif Güneş	21.05.1992	11.11.1993	Milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan yemin töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını ya da bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya veya devlet hâkimiyetindeki toprakların bir kısmını devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/462)	23.12.1993 ³⁶⁰⁷
Siirt Milletvekili Naif Güneş	18.11.1993	23.12.1993	Karşılıksız çek vermek suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/1186)	0.11.1993 ³⁶⁰⁸
Siirt Milletvekili Naif Güneş	08.11.1993	23.12.1993	3713 sayılı Terörle Mücadele ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/620)	29.11.1993 ³⁶⁰⁹
Bayburt Milletvekili Ülkü Güney	05.12.1991	15.10.1992	Tehlikeli vasıta kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/177)	21.10.1992 ³⁶¹⁰
Ankara Milletvekili H. Uluç Gürkan	21.09.1992	23.12.1993	Devlet güvenliğine iç ve dış menfaatlerine taalluk eden gizli belgeleri istihsal ederek yayın yoluyla ifşa etmek suçunu işlediği iddia edilmektedir. (3/596)	29.11.1993 ³⁶¹¹

³⁶⁰⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 1, Birleşim: 82 (29.03.1994), ss. 41–43.

³⁶⁰⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84 (31.03.1994), ss. 211–212.

³⁶⁰⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84 (31.03.1994), ss. 225.

³⁶¹⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.09.1993), ss. 615–616.

³⁶¹¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), s. 217.

Amasya Milletvekili Cemalettin Gürbüz	12. 02. 1992	23.11.1993	Tehlikeli araç kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir.	17.11.1993 ³⁶¹²
Amasya Milletvekili Cemalettin Gürbüz	12.02.1993	23.11.1993	Tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu yaralamaya sebebiyet suçunu işlediği iddia edilmektedir. (3/381)	17.11.1993 ³⁶¹³
Çorum Milletvekili Yasin Hatipoğlu	13.02.1992	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/295)	02.12.1993 ³⁶¹⁴
Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar	16.03.1992	23.11.1993	2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin 14.07.1993 tarihli ve Esas:1992/1 Sayılı Kararı ile sona erdiği göz önüne alınarak kendisi hakkında karar verilmediği belirtilmiştir. (3/354)	02.12.1993 ³⁶¹⁵
Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar	21.05.1992	11.11.1993	16.11.1991 ve daha sonraki günlerden başlayarak milletvekili seçilmenden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan yemin töreninde gerçekleştirdikleri eylemleri ile birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını	23.12.1993 ³⁶¹⁶

³⁶¹² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), ss. 174–175.

³⁶¹³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (09.02.1994), ss. 32–33.

³⁶¹⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), ss. 80–81.

³⁶¹⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 282; **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 78, (02.03.1994), ss. 229–230, 231–234 ve **T. B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 86, (06.04.1994), ss. 43–44.

³⁶¹⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43.

			yabancı bir devletin hakimiyeti altına koymaya ve devletin istiklalini tenkise veya devletin hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının devlet hakimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir.	
Tokat Milletvekili Ahmet Feyzi İnceöz	28.06.1993	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/995)	02.12.1993 ³⁶¹⁷
İzmir Milletvekili Erdal İnönü	13.03.1992	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/344)	02.12.1993 ³⁶¹⁸
Kocaeli Milletvekili İsmail Kalkandelen	06.07.1992	23.12.1993	07.11.1993 tarihli Hazırlık Komisyonu raporu ile Vergi Usul Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/536)	07.11.1993 ³⁶¹⁹
Giresun Milletvekili Burhan Kara	13.10.1993	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/749)	02.12.1993 ³⁶²⁰
İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş	15.04.1993	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanuna muhalefet suçunu işledikleri iddia edilmiştir. (3/906)	02.12.1993 ³⁶²¹

³⁶¹⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 196–197.

³⁶¹⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 279.

³⁶¹⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 210–211.

³⁶²⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), s. 48.

³⁶²¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 49–50.

Antalya Milletvekili Ali Karataş	01.09.1993	23.11.1993	Müessir fiil silahla tehdit, sövme, ızzar suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/ 1028)	17.11.1993 ³⁶²²
Van Milletvekili Remzi Kartal	21.05.1992	11.11.1993	16.11.1991 ve daha önceki günlerden başlayarak milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan seçim töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve devletin istiklalini tenkise veya devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. Hakkındaki raporlar ile birlikte kovuşturmanın milletvekilliği sıfatı sona erinceye kadar ertelenmiştir. (3/462)	23.12.1993 ³⁶²³
Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan	28.06.1993	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanuna muhalefet suçunu işledikleri iddia edilmiştir. (3/995)	02.12.1993 ³⁶²⁴

³⁶²² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (09.02.1994), ss. 35–36.

³⁶²³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82 (29.03.1994), ss. 41–43.

³⁶²⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 196–197.

Afyon Milletvekili Ethem Kelekçi	14.09.1993	23.11.1993	Görevi kötüye kullanma suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/1054)	02.12.1993 ³⁶²⁵
Afyon Milletvekili Ethem Kelekçi	19.10.1993	23.11.1993	Memuriyete giriş sınavında usul ve esaslara uymayarak yanlış uygulamada bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/1121)	02.12.1993 ³⁶²⁶
Adana Milletvekili Selahattin Kılıç	25.08.1992	23.11.1993	Tehlikeli vasıta kullanma suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/538)	17.11.1993 ³⁶²⁷
Adıyaman Milletvekili Mahmut Kılıncı	21.05.1992	11.11.1993	16.11.1991 ve daha önceki günlerden başlayarak milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan seçim töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve devletin istiklalini tenkise veya devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. Hakkındaki raporlar ile birlikte kovuşturmanın milletvekilliği sıfatı sona erinceye kadar ertelenmiştir. (3/462)	23.12.1993 ³⁶²⁸

³⁶²⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 50–51.

³⁶²⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), s. 52.

³⁶²⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), s. 177.

³⁶²⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82 (29.03.1994), ss.41–43.

Nevşehir Milletvekili Esat Kırathioğlu	05.12.1991	15.10.1992	Hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/171)	22.10.1992 ³⁶²⁹
Nevşehir Milletvekili Esat Kırathioğlu	05.12.1991	15.10.1992	Neşren hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/164)	22.10.1992 ³⁶³⁰
Ordu Milletvekili Bahri M. Kibar	13.03.1992	23.11.1993	Meskûn mahalde silah atmak suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/341)	17.11.1993 ³⁶³¹
Erzurum Milletvekili İsmail Köse	02.12.1993	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/274)	16.05.1993 ³⁶³²
İstanbul Milletvekili Leyla Yeniay	11.01.1993	23.11.1993	6831 sayılı Orman Kanununa muhalefet suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/763)	07.11.1993 ³⁶³³
Giresun Milletvekili Coşkun Köymen	25.08.1992	17.11.1993	Tehlikeli surette araba kullanmak suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/542)	17.11.1993 ³⁶³⁴
Erzincan Milletvekili Mustafa Kul	05.12.1991	15.10.1992	2820 sayılı Siyasi Parti Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/193)	20.10.1992 ³⁶³⁵
Adıyaman Milletvekili Celal Kürkoğlu	16.3.1992	23.11.1993	Nüfuzunu kullanarak yargıya baskı yapmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/352)	17.11.1993 ³⁶³⁶

³⁶²⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 6, (22.09.1993), ss. 27–28.

³⁶³⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 7, (23.09.1993), ss. 72–73.

³⁶³¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), ss. 172–173.

³⁶³² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 284.

³⁶³³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 215–216.

³⁶³⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), s. 176.

³⁶³⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.09.1993), ss. 618–619.

³⁶³⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 319–320.

Adıyaman Milletvekili Celal Kürkoğlu	13.02.1992	23.11.1993	Şartlı tehdit suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/ 293)	17.11.1993 ³⁶³⁷
Adıyaman Milletvekili Celal Kürkoğlu	13.02.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edil- miştir. (3/748)	02.12.1993 ³⁶³⁸
Adıyaman Milletvekili Celal Kürkoğlu	19.10.1993	23.12.1993	Karşılıksız çek keşide etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/1119)	07.01.1993 ³⁶³⁹
Tekirdağ Milletvekili Muhtar Mahramlı	05.10.1993	23.11.1993	Dikkatsizlik ve ted- birsizlik sonucu yaralama suçunu işlediği iddia edil- miştir. (3/1092)	17.11.1993 ³⁶⁴⁰
Aydın Milletvekili Nahit Menteşe	26.05.1992	23.11.1993	Hakaret suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/465)	17.11.1993 ³⁶⁴¹
İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı	29.06.1992	23.12.1993	Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütün- lüğünü bozmayı hedef alan propaganda yapmak suçunu işlediği iddia edil- miştir. (3/522)	29.11.1993 ³⁶⁴²
İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı	17.06.1993	13.01.1994	5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanuna muha- lefet suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/984)	02.12.1993 ³⁶⁴³

³⁶³⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (09.02.1994), ss. 29–30.

³⁶³⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), s. 52.

³⁶³⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 219–220–222.

³⁶⁴⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69 (09.02.1994), ss. 34–35.

³⁶⁴¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 324–325.

³⁶⁴² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 86 (06.04.1994), s. 42.

³⁶⁴³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 87 (07.04.1994), s. 126–132 ve **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 88 (12.04.1994), ss. 283– 289.

Yozgat Milletvekili Mahmut Orhon	05.12.1991	15.10.1992	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/187)	20.01.1992 ³⁶⁴⁴
Bursa Milletvekili Yılmaz Ovalı	24.04.1992	23.11.1993	Görevi kötüye kullanma suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/398)	02.12.1993 ³⁶⁴⁵
Giresun Milletvekili Ergun Özdemir	10.05.1993	23.12.1993	İnancı kötüye kullanma suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/930)	07.11.1993 ³⁶⁴⁶
Muğla Milletvekili Nevşat Özer	26.05.1992	23.11.1993	Görevi kötüye kullanma suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/468)	02.12.1993 ³⁶⁴⁷
İzmir Milletvekili Mehmet Özkan	07.05.1992	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/430)	02.12.1993 ³⁶⁴⁸
Aksaray Milletvekili Mahmut Öztürk	05.12.1991	15.10.1992	Görevli memura hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/180)	13.1.1993 ³⁶⁴⁹
Aksaray Milletvekili Mahmut Öztürk	01.09.1993	23.11.1993	Yayın yoluyla hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/430)	02.12.1993 ³⁶⁵⁰
İstanbul Milletvekili Sabri Öztürk	26.05.1992	23.11.1993	Görevi ihmal suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/467)	02.12.1993 ³⁶⁵¹

³⁶⁴⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.09.1993), ss. 621–622.

³⁶⁴⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), ss. 82–83.

³⁶⁴⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 214.

³⁶⁴⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), s. 85.

³⁶⁴⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), s. 84.

³⁶⁴⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.09.1993), ss. 617–618.

³⁶⁵⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (09.02.1994), s. 34.

³⁶⁵¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), ss. 84–85.

Şırnak Milletvekili Selim Sadak	15.01.1992	23.11.1993	Görevli polis memuruna hakaret ve halkı ırk farkı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/241)	17.11.1993 ³⁶⁵²
Şırnak Milletvekili Selim Sadak	24.01.1992	23.12.1993	2911 sayılı Toplantı ve Yürüyüşleri Kanununa muhalefet ve devlet bölünmezliği aleyhine propaganda suçları işlediği iddia edilmiştir. (3/285)	29.11.1993 ³⁶⁵³
İçel Milletvekili Fikri Durmuş Sağlar	15.01.1992	23.11.1993	Cumhurbaşkanı gıyabında hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/243)	17.11.1993 ³⁶⁵⁴
İçel Milletvekili Fikri Durmuş Sağlar	13.03.1992	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/345)	02.12.1993 ³⁶⁵⁵
Muğla Milletvekili Latif Sakıcı	15.01.1992	23.11.1993	Hakaret müessir fiil ve kavgada korkutmak maksadı ile silah çekmek suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/242)	17.11.1993 ³⁶⁵⁶
Muş Milletvekili Sırrı Sakık	21.05.1992	23.12.1993	16.11.1991 ve daha önceki günlerden başlayarak milletvekili seçilmenden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de	23.12.1993 ³⁶⁵⁷

³⁶⁵² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), s. 321.

³⁶⁵³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 86, (06.04.1994), ss.43–44.

³⁶⁵⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), ss. 320–321.

³⁶⁵⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 280.

³⁶⁵⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), ss. 178–179.

³⁶⁵⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43. ve **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 79, (03.03.1994), ss. 381–384.

			yapılan seçim töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve devletin istiklalini tenkise veya devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/462)	
Ankara Milletvekili Yücel Seçkiner	13.10.1992	23.11.1993	Görevi kötüye kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/744)	02.12.1993 ³⁶⁵⁸
Elazığ Milletvekili Ali Rıza Septioğlu	05.12.1991	15.10.1992	Yasa dışı ve bölücü bir örgüte yardımda bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/178)	21.10.1992 ³⁶⁵⁹
Muş Milletvekili Mehmet Emin Sever	21.05.1992	11.11.1993	16.11.1991 ve daha önceki günlerden başlayarak milletvekili seçilmeden evvel seçim toplanmalarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan seçim töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve devletin	23.12.1993 ³⁶⁶⁰

³⁶⁵⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), s. 192.

³⁶⁵⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.09.1993), ss. 616–617.

³⁶⁶⁰ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43. ve *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 79, (03.03.1994), s. 361.

			istiklalini tenkise veya devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/462)	
İstanbul Milletvekili Mehmet Emin Sevigen	27.03.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/368)	02.12.1993 ³⁶⁶¹
Mardin Milletvekili Mehmet Sincar	21.05.1992	11.11.1993	16.11.1991 ve daha önceki günlerden başlayarak milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan seçim töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve devletin istiklalini tenkise veya devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/462)	23.12.1993 ³⁶⁶²
Diyarbakır Milletvekili Salih Sümer	05.12.1991	15.10.1992	Devletin ve askeri kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/172)	21.10.1992 ³⁶⁶³

³⁶⁶¹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 283.

³⁶⁶² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 56 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43. ve *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 54 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 79, (03.03.1994), s. 361.

³⁶⁶³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 5, (21.09.1993), ss. 614–615.

Diyarbakır Milletvekili Salih Sümer	16.03.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu iddia edilmiştir. (3/354)	02.12.1993 ³⁶⁶⁴
Diyarbakır Milletvekili Salih Sümer	24.01.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/934)	21.12.1993 ³⁶⁶⁵
Diyarbakır Milletvekili Salih Sümer	21.05.1992	11.11.1993	16.11.1991 ve daha önceki günlerden başlayarak milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan seçim töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve devletin istiklalini tenkise veya devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/ 462)	23.12.1993 ³⁶⁶⁶
Muğla Milletvekili Erman Şahin	12.02.1993	23.11.1993	Görevi ihmal suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/833)	02.12.1993 ³⁶⁶⁷

³⁶⁶⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s.282.

³⁶⁶⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 78, (02.03.1994), ss.229-234.

³⁶⁶⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 78, (02.03.1994), ss.229-234. ve **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss.41-43.

³⁶⁶⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 195-196.

Çorum Milletvekili Muharrem Şimsek	13.02.1992	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seç- men Kütükleri Hakkın- daki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/294)	02.12.1993 ³⁶⁶⁸
İzmir Milletvekili Süha Tanık	01.09.1993	23.12.1993	2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununa muha- lefet suçunu işlediği iddia edilmiştir.	07.11.1993 ³⁶⁶⁹
Bursa Milletvekili Turhan Tayan	24.04.1992	23.11.1993	Basın yoluyla hakaret suçu işlediği iddia edil- miştir. (3/397)	17.11.1993 ³⁶⁷⁰
Bursa Milletvekili Turhan Tayan	24.04.1992	23.11.1993	Görevi kötüye kul- lanma suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/398)	02.12.1993 ³⁶⁷¹
Adana Milletvekili Turgut Tekin	16.06.1992	23.11.1993	Dikkatsizlik ve ted- birsizlik suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/486)	17.11.1993 ³⁶⁷²
Ankara Milletvekili İbrahim Tez	5.12.1991	15.10.1992	İzinsiz afiş asmak suçunu işlediği iddia edil- miştir. (3/192)	20.10.1992 ³⁶⁷³
Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç	21.05.1992	11.11.1993	16.11.1991 ve daha önceki günlerden başla- yarak milletvekili seçil- meden evvel seçim top- lantılarında gerçekleştiri- dikleri eylemleri, TBMM’de yapılan seçim töreninde ve törenden sonra gerçek-	23.12.1993 ³⁶⁷⁴

³⁶⁶⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), ss. 79–80.

³⁶⁶⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 211–213.

³⁶⁷⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), s. 324.

³⁶⁷¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 70, (10.02.1994), ss. 82–83.

³⁶⁷² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), s. 331.

³⁶⁷³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 6, (22.09.1993), ss. 25–26.

³⁶⁷⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43 ve **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 79, (29.03.1994), s. 361.

			leştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve devletin istiklalini tenkise veya devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/462)	
Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç	13.10.1992	23.12.1993	Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan propaganda yapmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/753)	29.11.1993 ³⁶⁷⁵
Kahramanmaraş Milletvekili Saffet Topaktaş	13.10.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/746)	02.12.1993 ³⁶⁷⁶
Sinop Milletvekili Yaşar Topçu	05.12.1991	15.10.1992	Görevli memura hakaret suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/170)	22.10.1992 ³⁶⁷⁷
İstanbul Milletvekili Şadan Tuzcu	05.12.1991	15.10.1992	Hakaret ve müessir fiil suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/181) ³⁶⁷⁸	21.10.1992
Mardin Milletvekili Ahmet Türk	05.12.1991	15.10.1992	Birden fazla adam öldürmek, adam öldürmeye teşebbüs suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/163)	15.12.1992 ³⁶⁷⁹

³⁶⁷⁵ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 86, (06.04.1994), ss. 42–43.

³⁶⁷⁶ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 192–193.

³⁶⁷⁷ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 06, (22.09.1993), ss. 22–23.

³⁶⁷⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 05, (21.09.1993), s. 618.

³⁶⁷⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 07, (23.09.1993), ss. 73–76.

Mardin Milletvekili Ahmet Türk	16.03.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/354)	02.12.1993 ³⁶⁸⁰
Mardin Milletvekili Ahmet Türk	24.04.1992	23.11.1993	2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/ 484)	02.12.1993 ³⁶⁸¹
Mardin Milletvekili Ahmet Türk	26.06.1992	23.12.1993	Cürüm işleyenleri saklamak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/367)	29.12.1993 ³⁶⁸²
Afyon Milletvekili Abdullah Ulutürk	10.12.1993	23.11.1993	2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/354)	02.12.1993 ³⁶⁸³
Diyarbakır Milletvekili Mahmut Uyanık	21.05.1992	11.11.1993	16.11.1991 ve daha önceki günlerden başlayarak milletvekili seçilmeden evvel seçim toplantılarında gerçekleştirdikleri eylemleri, TBMM’de yapılan seçim töreninde ve törenden sonra gerçekleştirdikleri eylemleri birlikte ele alınarak, devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya ve devletin istiklalini tenkise veya devletin hâkimiyeti altında bulunan toprak-	23.12.1993 ³⁶⁸⁴

³⁶⁸⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74 (22.02.1994), s.282.

³⁶⁸¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54 Yasama Yılı: 3, Birleşim: 78, (02.03.1994), ss. 229–234.

³⁶⁸² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 86, (06.04.1994), ss.43- 44.

³⁶⁸³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 284.

³⁶⁸⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41- 43. ve **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 79, (29.03.1994), s. 361.

			lardan bir kısmının devlet hâkimiyetinden ayırmaya yönelik harekette bulunmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/462)	
Şanlıurfa Milletvekili Abdurrezak Yavuz	13.10.1992	23.11.1993	Memuriyet görevini suiistimal suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/755)	02.12.1993 ³⁶⁸⁵
Kırşehir Milletvekili Sabri Yavuz	28.12.1992	23.11.1993	Tehlikeli vasıta kullanmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/761)	17.11.1993 ³⁶⁸⁶
Rize Milletvekili Mesut A. Yılmaz	13.10.1993	23.11.1993	298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanuna muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/756)	02.12.1993 ³⁶⁸⁷
Gaziantep Milletvekili Mustafa Yılmaz	05.12.1991	15.10.1992	Tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu birden fazla kişinin yaralanmasına sebebiyet vermek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/175)	21.10.1992 ³⁶⁸⁸
Mardin Milletvekili Ali Yiğit	15.04.1993	23.11.1993	63136 S.K.'na muhalefet suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/907)	17.11.1993 ³⁶⁸⁹
Mardin Milletvekili Ali Yiğit	20.01.1993	11.11.1993	19.09.1992 tarihinde yapılan 2. Halkın Emek Partisi Olağan Kongresinde ve ayrıca bu kongre öncesinde ve sonrasında yaptıkları konuşmalarda, yerli ve yabancı basına	23.12.1993 ³⁶⁹⁰

³⁶⁸⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 72, (16.02.1994), s. 194.

³⁶⁸⁶ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (09.02.1994), ss. 33–34.

³⁶⁸⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 47–48.

³⁶⁸⁸ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 6, (22.09.1993), s. 24.

³⁶⁸⁹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 65, (18.01.1994), s. 329.

³⁶⁹⁰ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41- 43. ve **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 79, (29.03.1994), s. 361.

			verdikleri beyanatlarda, Türkiye Cumhuriyet'i Devletin birliğini bozmak ve devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklar üzerinde müstakil bir Kürt devleti kurulmasını sağlamak gayesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devletini Kürt kökenli vatandaşları katletmekle suçlayarak, halkı yasadışı PKK örgütü ile birlikte devlete karşı kışkırttıkları iddia edilmiştir. (3/462)	
Diyarbakır Milletvekili Sedat Yurttaş	20.01.1993	11.11.1993	19.09.1992 tarihinde yapılan 2. Halkın Emek Partisi Olağan Kongresinde ve ayrıca bu kongre öncesinde ve sonrasında yaptıkları konuşmalarda, yerli ve yabancı basına verdikleri beyanatlarda, Türkiye Cumhuriyet'i Devletin birliğini bozmak ve devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklar üzerinde müstakil bir Kürt devleti kurulmasını sağlamak gayesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devletini Kürt kökenli vatandaşları katletmekle suçlayarak, halkı yasadışı PKK örgütü ile birlikte devlete karşı kışkırttıkları iddia edilmiştir. (3/462)	23.12.1993 ³⁶⁹¹
İçel Milletvekili Rüştü Kazım Yücelen	13.10.1992	23.11.1993	Görevli memura mukavemet suçu işlediği iddia edilmiştir. (3/752)	17.11.1993 ³⁶⁹²

³⁶⁹¹ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41- 43. ve **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 79, (29.03.1994), s. 361.

³⁶⁹² **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 53, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 69, (09.02.1994), s. 36.

Kırşehir Milletvekili Hilmi Yükselen	25.08.1992	23.11.1993	Tehlikeli vasıta sevk etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/537)	17.11.1993 ³⁶⁹³
Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana	08.10.1992	23.12.1993	Hükümetin manevi şahsiyetini ve Devletin askeri kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif etmek suçunu işlediği iddia edilmiştir. Aynı toplantıda hakkında silahlı çetenin sair efradı olmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. Ayrıca, Devletin bölünmezliği aleyhine propaganda yapmak suçunu işlediği iddia edilmiştir. (3/619)	29.11.1993 ³⁶⁹⁴
Batman Milletvekili Abdülkerim Zılan	20.01.1993	11.11.1993	19.09.1992 tarihinde yapılan 2. Halkın Emek Partisi Olağan Kongresinde ve ayrıca bu kongre öncesinde ve sonrasında yaptıkları konuşmalarda, yerli ve yabancı basına verdikleri beyanatlarda, Türkiye Cumhuriyet'i Devletin birliğini bozmak ve devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklar üzerinde müstakil bir Kürt devleti kurulumasını sağlamak gayesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devletini Kürt kökenli vatandaşları katletmekle suçlayarak, halkı yasadışı PKK örgütü ile birlikte devlete karşı kışkırttıkları iddia edilmiştir.	23.12.1993 ³⁶⁹⁵

³⁶⁹³ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 52, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 68, (08.02.1994), s. 178.

³⁶⁹⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 222–224.

³⁶⁹⁵ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Cilt: 56, Yasama Yılı: 3, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41–43.

Ek 5: Cumhurbaşkanı Tarafından Veto Edilen Kanunların Listesi

KANUN NO.	KANUN	KABUL TARİHİ	VETO TARİHİ
3764	2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun 29 uncu Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	10.12.1991	18.12.1991
3773	Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun	20.02.1992	05.03.1992
3769	5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	23.01.1992	07.02.1992
3801	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun	21.05.1992	08.06.1992
3820	Adli Tıp Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	18.06.1992	02.07.1992
3798	2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	12.05.1992	27.05.1992
3799	Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında? Numaralı Kanun	12.05.1992	27.05.1992
3772	Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankası'na ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun	06.02.1992	21.02.1992
3834	17.07.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun	02.07.1992	17.07.1992

3867	Bakanlıkların ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılması ve 2477 Sayılı Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun	26.02.1993	10.04.1993
3846	Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun	25.11.1992	11.12.1992
4007	657 Sayılı Devlet Memurları Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun	17.06.1994	01.07.1994
4006	5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun	17.06.1994	01.07.1994
3988	Kamu Konutları ile Sosyal Tesislerin Satışı Hakkında Kanun	12.05.1994	25.05.1994
3962	Hâkim ve Savcılar Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun	13.01.1994	22.01.1994
3963	Özel Dedektiflik Kanunu	20.01.1994	04.02.1994
4080	T.C. Emekli Sandığı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanuna ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun	22.02.1995	06.03.1995
4073	Vakıflar Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	16.02.1995	28.02.1995

Ek 6: Kabul Edilen Kanunların Tam Listesi
Birinci Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar

Sıra No	Kanun Numarası	Kabul Tarihi	Resmi Gazete Yayın Tarihi	Başlığı
1	3764	10.12.1991	Veto 18.12.1991 3766 Olarak kabul edildi.	2972 Sayılı Mahallî idareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun 29 uncu Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
2	3765	24.12.1991	27.12.1991	1992 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçeleri Kanunlaşınca Kadar Devlet Harcamalarının Yapılmasına ve Devlet Gelirlerinin Tahsiline Yetki Verilmesine Dair Kanun
3	3766	26.12.1991	27.12.1991	2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun 29 uncu Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
4	3767	26.12.1991	27.12.1991	190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 434 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun
5	3768	23.01.1992	27.01.1992	Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun
6	3769	23.01.1992	Veto 07.02.1992 3771 Olarak kabul edildi.	5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
7	3770	05.02.1992	11.02.1992	Kat Mülkiyeti Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun

8	3771	05.02.1992	11.02.1992	Kamu İktisadi Teşebbüsleri Personel Rejiminin Düzenlenmesi ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 399 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
9	3772	06.02.1992	Veto 21.02.1992 3782 Olarak kabul edildi.	Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun
10	3773	20.02.1992	Veto 05.03.1992 3787 Olarak kabul edildi.	Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun
11	3774	20.02.1992	27.02.1992	5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
12	3775	20.02.1992	27.02.1992	Askerlik Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
13	3776	26.02.1992	05.03.1992	29, 51, 64, 172 ve 173 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun
14	3777	26.02.1992	05.03.1992	Uzman Jandarma Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun
15	3778	26.02.1992	05.03.1992	1700 Sayılı Dahiliye Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun
16	3779	26.02.1992	06.03.1992	Sigorta Murakabe Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun

17	3780	27.02.1992	06.03.1992	Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun
18	3781	27.02.1992	06.03.1992	190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin (1) Sayılı Cetvelinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
19	3782	05.03.1992	07.03.1992	Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına ve Tarım Kredi Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun
20	3783	05.03.1992	07.03.1992	65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 1.7.1976 Tarih ve 2022 Sayılı Kanunun Birinci Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun
21	3784	05.03.1992	07.03.1992	İstiklâl Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatanî Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanunun 1 inci Maddesinin İkinci Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun
22	3785	05.03.1992	07.03.1992	28.3.1983 Tarih ve 2809 Sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun
23	3786	05.03.1992	14.03.1992	506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun
24	3787	20.03.1992	03.04.1992	Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilâtının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun
25	3788	24.03.1992	27.03.1992	EFTA Devletleri ile Türkiye Arasında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
26	3789	24.03.1992	28.03.1992	22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
27	3790	24.03.1992	29.03.1992	1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu
28	3791	25.03.1992	02.04.1992	1990 Mali Yılı Kesin Hesap Kanunu

29	3792	24.03.1992	02.04.1992	Katma Bütçeli İdareler 1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu
30	3793	25.03.1992	02.04.1992	1990 Mali Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesin Hesap Kanunu
31	3794	29.04.1992	13.05.1992	Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına, Bankalar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve 35 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun
32	3795	29.04.1992	12.05.1992	Bazı Lise, Dengi Okul ve Fakülte Mezunlarına Unvan Verilmesi Hakkında Kanun
33	3796	30.04.1992	05.05.1992	İstanbul Kentinde Yapılacak Olimpiyat Oyunları Kanunu
34	3797	30.04.1992	12.05.1992	Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun 03.12.1983 Tarihli ve 179 Sayılı, 8.6.1984 Tarihli ve 208 Sayılı, 23.10.1989 Tarihli ve 385 Sayılı, 9.4.1990 Tarihli ve 419 Sayılı, 28.8.1991 Tarihli ve 454 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun
35	3798	07.05.1992	Veto 27.05.1992 3825 Olarak kabul edildi.	2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
36	3799	07.05.1992	Veto 27.05.1992 3836 Olarak kabul edildi.	Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun
37	3800	21.05.1992	21.05.1992	Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 7.8.1991 Tarihli ve 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun)

38	3801	21.05.1992	Veto 08.06.1992	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun
39	3802	21.05.1992	01.06.1992	Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
40	3803	21.05.1992	01.06.1992	Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Ek Ders Saat Ücretlerine Dair Kanun
41	3804	20.01.1992	01.06.1992	4.11.1981 Tarih ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
42	3805	27.05.1992	04.06.1992	İşkân Kanununa İki Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
43	3806	14.04.1992	03.06.1992	Onüç İlçe ve İki İl Kurulması Hakkında Kanun. (Onüç İlçe ve İki İl Kurulması ile 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun)
44	3807	27.05.1992	04.06.1992	Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
45	3808	27.05.1992	04.06.1992	403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci maddesinin (9) Bendi ile Bu Maddenin İkinci Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılmasına ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun
46	3809	17.06.1992	03.07.1992	6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 25 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne İlişkin Kanun
47	3810	17.06.1992	03.07.1992	211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 70 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 2.1.1992 Tarihli ve 469 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun

48	3811	17.06.1992	03.07.1992	3414 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulüne Dair Kanun
49	3812	17.06.1992	03.07.1992	Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair 23.8.1991 Tarihli ve 447 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun)
50	3813	17.06.1992	03.07.1992	Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun
51	3814	17.06.1992	03.07.1992	3201, 6245 ve 657 Sayılı Kanunlarla 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
52	3815	17.06.1992	03.07.1992	Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Ek ve Ek Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun
53	3816	18.06.1992	03.07.1992	Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun
54	3817	18.06.1992	07.07.1992	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun
55	3818	18.06.1992	26.06.1992	Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
56	3819	18.06.1992	03.07.1992	Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında İmzalanan Avrupa'da Ortak Mermi İmalatına İlişkin Muta-bakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
57	3820	18.06.1992	Veto 07.07.1992	3820 Adli Tıp Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

58	3821	18.06.1992	03.07.1992	16.10.1981 Tarih ve 2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
59	3822	18.06.1992	03.07.1992	İller Bankası Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
60	3823	24.06.1992	03.07.1992	190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair 6.7.1987 Tarihli ve 280 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne İlişkin Kanun
61	3824	24.06.1992	11.07.1992	Bazı Vergi Kânunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 492 Sayılı Harçlar Kanunu ile 474 Sayılı Kanuna Ekli Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde Değişiklik Yapılması; Gelir ve Kurumlar Vergileri Üzerinden Ödenen Fonların Birleştirilmesi; Gümrük Vergisi Hâsılatı ile Fon Payı Hâsılatının Dağılımı; 26.1.1967 Tarihli ve 827 Sayılı Kanun ile 31.10.1990 Tarihli ve 3675 Sayılı Kanunun, 31.12.1960 Tarihli ve 193 Sayılı, 2.2.1981 Tarihli ve 2380 Sayılı, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı, 29.5.1986 Tarihli ve 3294 Sayılı Kanunların Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun)
62	3825	25.06.1992	11.07.1992	2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

63	3826	01.07.1992	07.07.1992	4.11.1981 Tarih ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun 13 üncü Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
64	3827	01.07.1992	11.07.1992	2.3.1984 Tarihli ve 2985 Sayılı Toplu Konut Kanununun 2 nci Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
65	3828	01.07.1992	11.07.1992	657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
66	3829	01.07.1992	11.07.1992	Uzman Jandarma Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
67	3830	01.07.1992	11.07.1992	Kıyı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
68	3831	01.07.1992	11.07.1992	Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanuna Bir Madde Eklenmesine İlişkin Kanun
69	3832	02.07.1992	11.07.1992	Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
70	3833	02.07.1992	11.07.1992	Türk Silahlı Kuvvetleri Stratejik Hedef Planının Gerçekleştirilmesi Maksadıyla Gelecek Yıllara Sari Taahhütlere Girişme Yetkisi Verilmesi Hakkında Kanun
71	3834	02.07.1992	Veto 17.07.1992	17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun (11.11.187 Tarihli ve 294 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılması ile 17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun)
72	3835	02.07.1992	11.07.1992	Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun
73	3836	02.07.1992	11.07.1992	Kamu Kurumu ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun

74	3837	03.07.1992	15.07.1992	Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
75	3838	28.08.1992	05.09.1992	Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun (Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi ve 20.6.1977 Tarih ve 2090 Sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun, 11.11.1986 Tarih ve 3320 Sayılı Memurlar ve İşçiler ile Bunların Emeklilerine Konut Edindirme Yardımı Hakkında Kanun, 9.3.1988 Tarih ve 3417 Sayılı Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanun ve 7269 Sayılı Umumî Hayatı Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Birer Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun)

İkinci Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar

Sıra No.	Kanun Numarası	Kabul Tarihi	Resmi Gazete Yayın Tarihi	Başlığı
1	3839	01.10.1992	02.10.1992	Harp Okulları Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun
2	3840	01.10.1992	16.10.1992	11.11.1983 Tarihli ve 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
3	3841	01.10.1992	02.10.1992	T.C. Emekli Sandığı Kanununun 40 ıncı Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
4	3842	18.11.1992	01.12.1992	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
5	3843	19.11.1992	27.12.1992	Yükseköğretim Kurumlarında İkili Öğretim Yapılabilmesi 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunu Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
6	3844	19.11.1992	21.11.1992	Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
7	3845	19.11.1992	11.12.1992	İşletmelerde İşçi Temsilcilerinin Korunması ve Onlara Sağlanacak Kolaylıklar Hakkında 135 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun
8	3846	25.11.1992	Veto 11.12.1992	Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun
9	3847	25.11.1992	11.12.1992	Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

10	3848	25.11.1992	11.12.1992	Kamu Hizmetinde Örgütlenme Hakkının Korunmasına ve İstihdam Koşullarının Belirlenmesi Yöntemlerine İlişkin 151 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
11	3849	26.11.1992	12.12.1992	Sanayi İşyerlerine Alınacak Çocukların Asgarî Yaş Sınırını Belirleyen 59 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
12	3850	26.11.1992	12.12.1992	İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Meslekî Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Hakkında 142 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
13	3851	26.11.1992	12.12.1992	Uluslararası Çalışma Normları Uygulamasının Geliştirilmesinde Üçlü Danışma Hakkında 144 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
14	3852	26.11.1992	12.12.1992	Terörle Mücadele Kanununun Geçici 9 uncu Maddesine Göre Yapılan Tasarruflar Hakkında Kanun
15	3853	26.11.1992	29.11.1992	Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere Dair Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
16	3854	03.12.1992	12.12.1992	Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
17	3855	03.12.1992	12.12.1992	5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun 68 inci Maddesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerinin Ödenek, Yolluk ve Emekliliklerine Dair 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
18	3856	03.12.1992	12.12.1992	Polis Yükseköğretim Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

19	3857	03.12.1992	12.12.1992	17.6.1982 Tarihli ve 2684 sayılı İlköğretim ve Orta Öğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanunun 2947 Sayılı Kanunla Değişik 5 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun
20	3858	23.12.1992	27.12.1998	3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 2982 Sayılı Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Vergi, Resim ve Harç İstisna ve Muafırlıkları Tanınması Hakkında Kanun, 1318 Sayılı Finansman Kanunu ile 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
21	3859	25.12.1992	29.12.1992	1993 Malî Yılı Bütçe Kanunu
22	3860	25.12.1992	06.01.1993	1991 Malî Yılı Kesin Hesap Kanunu
23	3861	25.12.1992	06.01.1993	Katma Bütçeli İdareler 1993 Malî Yılı Bütçe Kanunu
24	3862	25.12.1992	06.01.1993	1991 Malî Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesin Hesap Kanunu
25	3863	14.01.1993	26.01.1993	3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun 16 ncı Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun
26	3864	20.01.1993	27.01.1993	Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanuna Göre Kaçak ve Kaçak Zannı ile Tutulan Her Çeşit Eşya, Alet ve Taşıma Vasıtalarının Tasfiyesi Hakkında Kanun
27	3865	17.02.1993	04.03.1993	2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 21.9.1987 Tarihli ve 292 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun

28	3866	24.02.1993	12.03.1993	Mahalli İdareler ve Mahalle Muhtarlıktan ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun Değişik 29 uncu Maddesinin Son Fıkrasına İlave Yapılması ve Aynı Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesine; Belediye Kanununun Değişik 93 üncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Büyükşehir Belediye-lerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun 15 inci Maddesinin Birinci Fıkrasının Yürür-lükten Kaldırılması Hakkında Kanun
29	3867	25.02.1993	Veto 10.04.1993	Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanunda Deği-şiklik Yapılması ve 2477 Sayılı Kanu-nun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun
30	3868	03.03.1993	09.03.1993	Pasaport Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
31	3869	10.03.1993	22.03.1992	Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
32	3870	10.03.1993	22.03.1992	Emniyet Teşkilatı Kanununda Değişiklik Kapılmasına Dair Kanun
33	3871	10.03.1993	20.03.1993	Terörle Mücadele Kanununun 20 ve 22 nci Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
34	3872	10.03.1993	23.03.1993	657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hak-kında Kanun
35	3873	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Meksika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında Eğitim ve Kültürel İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
36	3874	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Polonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Bilim, Eğitim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

37	3875	11.03.1993	21.03.1993	Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinin 50 (a) Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Montreal 1990 Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
38	3876	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Katar Devleti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
39	3877	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında Hava Ulaştırması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
40	3878	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk, Sosyalist Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
41	3879	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
42	3880	11.03.1993	21.03.1993	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının 25. Genel Konferansında Benimsenen Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
43	3881	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Hükümeti Arasında Yatırımların Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
44	3882	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun

45	3883	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Polonya Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında İmzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
46	3884	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Danimarka Krallığı Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
47	3885	11.03.1993	21.03.1993	Dopingle Mücadele Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
48	3886	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tunus Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
49	3887	11.03.1993	21.03.1993	Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
50	3888	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
51	3889	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
52	3890	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Eğitim, Kültür ve Bilimsel Alanlarda İşbirliği Anlaşmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
53	3891	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

54	3892	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür, Bilim, Eğitim, Sağlık, Spor ve Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
55	3893	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasındaki İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
56	3894	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Tacikistan Cumhuriyeti Arasında Kültür İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
57	3895	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Arasındaki İlişkilerin İlke ve Amaçları Hakkındaki Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
58	3896	11.03.1993	21.03.1993	1131 Sayılı Kanunla Onaylanan Dünya Posta Birliği Kuruluş Yasasında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Üçüncü Ek Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
59	3897	11.03.1993	21.03.1993	1131 Sayılı Kanunla Onaylanan Dünya Posta Birliği Kuruluş Yasasında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Dördüncü Ek Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
60	3898	11.03.1993	21.03.1993	1990 Viyana Belgesi Uyarınca Türkiye'ye Gelecek Olan Bazı Personelin Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesinde Öngörülen Ayrıcalıklardan Yararlandırılmalarına İlişkin Kanun
61	3899	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
62	3900	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

63	3901	11.03.1993	21.03.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında Hükümlülerin Transferine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
64	3902	15.04.1993	21.04.1993	Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
65	3903	15.04.1993	21.04.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
66	3904	29.04.1993	04.05.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türkistan Şehrinde Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi Kurulmasına Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun
67	3905	04.05.1993	11.05.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Dayanışma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun
68	3906	04.05.1993	11.05.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
69	3907	04.05.1993	11.05.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
70	3908	06.05.1993	12.05.1993	4.11.1981 Tarih ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun 44 üncü Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun

71	3909	06.05.1993	12.05.1993	926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun 30 uncu Maddesinin Değiştirilmesine ve Bu Kanunun Ek Geçici 53 üncü Maddesi ile 3593 Sayılı Kanunun Geçici Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun
72	3910	06.05.1993	12.05.1993	Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
73	3911	23.06.1993	27.06.1993	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu
74	3912	07.07.1993	10.07.1993	Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Ek Geçici 2 Madde Eklenmesine Dair Kanun
75	3913	08.07.1993	10.07.1993	2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 133 üncü Maddesinin Değiştirilmesi ile İlgili Kanun
76	3914	15.07.1993	24.07.1993	Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Üçüncü Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar

Sıra No.	Kanun Numarası	Kabul Tarihi	Resmî Gazete Yayın Tarihi	Başlığı
1	3915	04.11.1993	07.11.1993	Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
2	3916	11.11.1993	18.11.1993	3859 Sayılı 1993 Mali Yılı Bütçe Kanununa Bağlı (A) ve (B) İşaretli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
3	3917	01.12.1993	08.12.1993	506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve 6570 Sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun ile 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
4	3918	01.12.1993	08.12.1993	4792 Sayılı Kanun ile 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
5	3919	02.12.1993	08.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Ukrayna Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
6	3920	02.12.1993	10.12.1993	375 ve 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ve 14.7.1965 Tarih ve 657 Sayılı, 27.7.1967 Tarih ve 926 Sayılı, 18.3.1986 Tarih ve 3269 Sayılı, 28.5.1988 Tarih ve 3466 Sayılı Kanunların Bazı Maddeleri ile 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun
7	3921	02.12.1993	10.12.1993	Avrupa Konseyi İmtiyazlar ve Muafiyetler Genel Anlaşmasına Ek Beşinci Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
8	3922	02.12.1993	10.12.1993	Avrupa Konseyi İmtiyaz ve Muafiyetleri Umumî Anlaşmasına Ek Üçüncü Protokolün Onaylanmasına Dair 29.8.1961 Tarihli ve 358 Sayılı Kanuna Ek Kanunun 1 inci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun

9	3923	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Moğolistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
10	3924	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
11	3925	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
12	3926	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
13	3927	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
14	3928	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
15	3929	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
16	3930	02.12.1993	10.12.1993	1972 Konteynerlerle İlgili Gümrük Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
17	3931	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Portekiz Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

18	3932	02.12.1993	10.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
19	3933	07.12.1993	14.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tayland Krallığı Hükümeti Arasında Kültür Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dâir Kanun
20	3934	07.12.1993	14.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Askerî Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
21	3935	07.12.1993	14.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
22	3936	07.12.1993	14.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kore Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
23	3937	07.12.1993	14.12.1993	Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Eki Protokollerin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
24	3938	07.12.1993	14.12.1993	Uluslararası Demiryolu Taşımacılarına İlişkin Sözleşmenin Değiştirilmesine Dair 1989 ve 1990 Yıllarında Yapılan Revizyon Komisyonu Toplantılarında Kabul Edilen Ekler ile 1990 Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
25	3939	07.12.1993	14.12.1993	Eşyaların Karayolundan Uluslararası Nakliyatı İçin Mukavele Sözleşmesi (CMR) ile Bu Sözleşmeye Ek Protokole Katılmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
26	3940	07.12.1993	14.12.1993	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

27	3941	24.12.1993	29.12.1993	1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu
28	3942	24.12.1993	06.01.1994	1992 Mali Yılı Kesin Hesap Kanunu
29	3943	24.12.1993	06.01.1994	Katma Bütçeli İdareler 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu
30	3944	24.12.1993	06.01.1994	1992 Mali Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesin Hesap Kanunu
31	3945	25.12.1993	28.12.1993	Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
32	3946	26.12.1993	30.12.1993	213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 1318 Sayılı Finansman Kanunu, 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, 3505 Sayılı Kanun ve 2978 Sayılı Vergi İadesi Hakkında Kanun ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
33	3947	26.12.1993	30.12.1993	Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Kuruluşu Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
34	3948	27.12.1993	27.12.1993	18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun 9 uncu Maddesinin İkinci Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun
35	3949	27.12.1993	29.12.1993	3 İlçe Kurulması Hakkında Kanun
36	3950	27.12.1993	30.12.1993	Mahalli İdareler ve Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun 9 uncu Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun
37	3951	27.12.1993	30.12.1993	Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
38	3952	27.12.1993	30.12.1993	9.10.1984 Tarihli ve 3054 Sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Divan Üyelerinin Temsil Ödenekleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hesaplarını inceleme Komisyonunca

				Seçilen Denetçi Üyenin ödeneği Hakkında Kanunun 2 nci Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine İlişkin Kanun
39	3953	27.12.1993	30.12.1993	Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
40	3954	27.12.1993	30.12.1993	Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
41	3955	27.12.1993	30.12.1993	Gülhane Askerî Tıp Akademisi Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
42	3956	27.12.1993	30.12.1993	15.5.1959 Tarih ve 7269 Sayılı Umumî Hayata Müesser Afetler Dolaşısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
43	3957	28.12.1993	30.12.1993	Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dâir Kanun
44	3958	28.12.1993	30.12.1993	Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
45	3959	28.12.1993	30.12.1993	Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun
46	3960	28.12.1993	30.12.1993	Kalıtsal Hastalıklarla Mücadele Kanunu
47	3961	13.01.1994	15.01.1994	Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 28.3.1983 Tarihli ve 2809 Sayılı Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun

48	3962	13.01.1994	Veto 22.01.1994	Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun
49	3963	20.01.1994	Veto 04.02.1994	Özel Dedektiflik Kanunu
50	3964	20.01.1994	01.02.1994	Karadeniz Ekonomik, İşbirliği Uluslararası ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Uluslararası Sekretaryasının Türkiye’de Yararlanacağı Ayrıcalıklar, Bağışıklıklar ve Kolaylıklara Dair Kanun
51	3965	20.01.1994	16.02.1994	Ankara Üniversitesi 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981 ve 1982 Mali Yılları Kesin Hesap Kanunu
52	3966	08.02.1994	18.02.1994	Genel Bütçeye Dâhil Dairelerin 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981 ve 1982 Mali Yılları Kesin Hesap Kanunu
53	3967	20.01.1994	19.02.1994	Diyarbakır (Dicle) Üniversitesi 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981 ve 1982 Mali Yılları Kesin Hesap Kanunu
54	3968	10.02.1994	12.02.1994	Gümrük Kanununun 65 inci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun
55	3969	10.02.1994	18.02.1994	Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
56	3970	16.02.1994	19.02.1994	Askerî Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
57	3971	16.02.1994	19.02.1994	Bor Tuzları Trona ve Asfaltit Madenleri ile Nükleer Enerji Hammaddelelerinin İşletilmesini, Linyit ve Demir Sahalarının Bazılarının İadesini Düzenleyen Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
58	3972	17.02.1994	19.02.1994	Çanakkale Şehrine Altın Madalya Verilmesi Hakkında Kanun
59	3973	22.02.1994	25.02.1994	Türksoy’un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

60	3974	22.02.1994	01.03.1994	1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1177 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun
61	3975	23.02.1994	26.02.1994	İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
62	3976	23.02.1994	26.02.1994	Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
63	3977	23.02.1994	26.02.1994	Kozmetik Kanunu
64	3978	31.03.1994	08.04.1994	Plastik Patlayıcıların Teşhisi Amacıyla İşaretlenmesi Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
65	3979	31.03.1994	08.04.1994	Atmosfer Dışı Uzaya Gönderilen Cisimlerin Tescili Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
66	3980	05.04.1994	09.04.1994	Açık Semalar Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun
67	3981	05.04.1994	09.04.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
68	3982	05.04.1994	09.04.1994	Kültür, Eğitim, Bilim ve Enformasyon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Karadeniz Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

69	3983	05.04.1994	09.04.1993	Türkiye Cumhuriyeti ile İspanya Krallığı Arasında Ekonomik ve Sınai İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
70	3984	13.04.1994	20.04.1994	Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun
71	3985	21.04.1994	25.04.1994	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
72	3986	28.04.1994	07.05.1994	Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile 1.7.1964 Tarihli ve 488 Sayılı, 2.7.1964 Tarihli ve 492 Sayılı, 7.11.1984 Tarihli ve 3074 Sayılı, 25.10.1984 Tarihli ve 3065 Sayılı, 31.12.1960 Tarihli ve 193 Sayılı, 21.7.1953 Tarihli ve 6183 Sayılı, 2.2.1981 Tarihli ve 2380 Sayılı, 15.7.1963 Tarihli ve 277 Sayılı Kanunların Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
73	3987	05.05.1994	11.05.194	Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi ile Özelleştirme Sonucunda Doğabilecek İstihdamla İlgili Sorunların Çözümlemesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanun
74	3988	12.05.1994	Veto 25.05.1994. Bir Daha Bu Dönemde Ele alınmadı.	Kamu Konutları ile Sosyal Tesislerin Satışı Hakkında Kanun
75	3989	12.05.1994	18.05.1994	18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Bir Madde Eklennesine Dair Kanun
76	3990	17.05.1994	18.05.1994	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Özlük Haklarının Yeniden Düzenlenmesine, Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilatlanmalarına, 8.6.1949 Tarihli ve 5434 Sayılı, 19.7.1972 Tarihli ve 1615 Sayılı, 12.3.1982 Tarihli ve 2634 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacı ile Yetki Verilmesine Dair Kanun

77	3991	01.06.1994	07.06.1994	Bankalar Kanunu, Sigorta Murakabe Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerine Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yetki Kanunu
78	3992	01.06.1994	07.06.1994	İhraç Bedeli Dövizlerini Süresinde Yurda Getirilmeyenlere 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun Gereğince Uygulanacak Cezaların Affına Dair Kanun
79	3993	01.06.1994	06.06.1994	Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 28.3.1983 Tarihli ve 2809 Sayılı Kanuna Ek Maddeler Eklenmesi ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
80	3994	01.06.1994	07.06.1994	Yurt Dışında Görevli Personele Nakdi Tazminat Verilmesi ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
81	3995	01.06.1994	07.06.1994	506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi ile 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
82	3996	08.06.1994	13.06.1994	Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yapı-İşlet-Devret Modeli Çevresinde Yaptırılması Hakkında Kanun
83	3997	08.06.1994	13.06.1994	Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
84	3998	08.06.1994	13.06.1994	Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun
85	3999	09.06.1994	18.06.1994	Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun
86	4000	10.06.1994	18.06.1994	Telgraf ve Telefon Kanununun Bazı Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Ek Geçidi Maddeler Eklenmesine Dair Kanun
87	4001	10.06.1994	18.06.1994	İdarî Yargılama Usulü Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun

88	4002	10.06.1994	18.06.1994	Millî Korunma Suçlarının Affına, Millî Korunma Teşkilatı Sermaye ve Fon Hesapların Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
89	4003	10.06.1994	18.06.1994	Devlet Memurları Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun
90	4004	16.06.1994	19.06.1994	Devlet Planlama Teşkilatı ile Türk Patent Enstitüsünün Yeniden Teşkilatlanmasına, Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Belirlenmesine
91	4005	17.06.1994	01.07.1994	Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkata Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
92	4006	17.06.1994	Veto 01.07.1994	5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
93	4007	17.06.1994	Veto 01.07.1994	657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun
94	4008	24.06.1994	06.07.1994	213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, 492 Sayılı Harçlar Kanunu, 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu, 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ve 6.12.1984 Tarihli ve 3100 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
95	4009	24.06.1994	06.07.1994	Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 13.12.1983 Tarihli ve 177 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, 8.6.1984 Tarihli ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, 23.12.1991 Tarihli ve 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü ve 24.1.1992 Tarihli ve 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 ve 29 uncu Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun)

Dördüncü Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar

Sıra No.	Kanun Numarası	Kabul Tarihi	Resmi Gazete Yayın Tarihi	Başlığı
1	4010	14.09.1994	18.09.1994	1995 Yılı İçin Bir Geçiş Programı Hazırlanmasına Dair Kanun
2	4011	14.09.1994	18.09.1994	Kamu İktisadî Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
3	4012	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması, Eki Protokol ve Notaların Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
4	4013	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
5	4014	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
6	4015	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Hükümeti Arasında Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
7	4016	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
8	4017	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
9	4018	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

10	4019	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
11	4020	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Tacikistan Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Temel İlkeleri Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
12	4021	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Boya Malzemesinin Hibe Edilmesine Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
13	4022	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
14	4023	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
15	4024	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
16	4025	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
17	4026	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
18	4027	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Teknik İşbirliği Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

19	4028	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
20	4029	15.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk, İşbirliği ve Güvenlik Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
21	4030	21.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Hükümlülerin Transferine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
22	4031	21.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve Eki Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
23	4032	21.09.1994	22.09.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
24	4033	22.09.1994	22.09.1994	1996 Türkiye Europalia Festivaline İlişkin Kanun
25	4034	27.09.1994	01.10.1994	Türkiye Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
26	4035	22.09.1994	01.10.1994	Gümrük Rejimlerinin Basitleştirilmesi ve Ahenkleştirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (Kyoto Sözleşmesi) ve Altı Ekine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
27	4036	27.09.1994	01.10.1994	İzmir Anlaşmasını Tadil Eden Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
28	4037	27.09.1994	01.10.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

29	4038	27.09.1994	01.10.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Gürcistan Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
30	4039	27.09.1994	01.10.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Litvanya Cumhuriyeti Arasında Ekonomik ve Ticarî İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
31	4040	27.09.1994	01.10.1994	Türkiye Cumhuriyeti ile Birleşik Arap Emirlikleri Arasında Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
32	4041	27.09.1994	01.10.1994	Nesli Tehlikede Olan Yabancı Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ile Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
33	4042	27.09.1994	01.10.1994	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
34	4043	27.09.1994	01.10.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bahreyn Devleti Hükümeti Arasında Kültür Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
35	4044	28.09.1994	01.10.1994	4 Aralık 1994 Günü Milletvekili ve Mahallî İdareler Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun
36	4045	26.10.1994	03.11.1994	Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli ile Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine ve 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
37	4046	23.11.1994	27.11.1994	Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
38	4047	24.11.1994	03.12.1994	Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yapı-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

39	4048	24.11.1994	02.12.1994	Yükseköğretim Personel Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ve Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
40	4049	24.11.1994	06.12.1994	11.10.1983 Tarih ve 2913 Sayılı Kanun, 28.5.1986 Tarih ve 3292 Sayılı Kanun, 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanun, 8.6.1949 Tarih ve 5434 Sayılı Kanun ile 14.7.1965 Tarih ve 657 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
41	4050	24.11.1994	30.11.1994	3941 Sayılı 1994 Malî Yılı Bütçe Kanunu ile Bağlı (A) ve (B) İşaretli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına ve Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun
42	4051	24.11.1994	30.11.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Portekiz Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
43	4052	24.11.1994	30.11.1994	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
44	4053	07.12.1994	11.12.1994	Yargıtay Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
45	4054	07.12.1994	13.12.1994	Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
46	4055	08.12.1994	11.12.1994	Danıştay Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
47	4056	08.12.1994	11.12.1994	Sosyal Sigortalar Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
48	4057	08.12.1994	11.12.1994	İskân Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
49	4058	09.12.1994	11.12.1994	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun

50	4059	09.12.1994	20.12.1994	Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
51	4060	21.12.1994	25.12.1994	Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 3046 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
52	4061	23.12.1994	28.12.1994	1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu
53	4062	23.12.1994	07.01.1995	1993 Mali Yılı Kesinhesap Kanunu
54	4063	23.12.1994	07.01.1995	4063 Katma Bütçeli İdareler 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu
55	4064	23.12.1994	07.01.1995	1993 Mali Yılı Katma Bütçeli İdareler Kesinhesap Kanunu
56	4065	28.12.1994	30.12.1994	Devlet Memurları Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
57	4066	25.01.1995	27.01.1995	4066 Kamu Personeli ile Emeklilerin Malî ve Sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yetki Kanunu
58	4067	26.01.1995	29.01.1995	Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
59	4068	16.02.1995	19.02.1995	190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
60	4069	16.02.1995	19.02.1995	Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
61	4070	16.02.1995	19.02.1995	Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun
62	4071	16.02.1995	19.02.1995	3 Mart 1340 (1924) Tarihli ve 431 Sayılı Kanunla Hazineye Kalan Taşınmaz Mallardan Bazılarının Zilyetlerine Devri Hakkında Kanun
63	4072	16.02.1995	19.02.1995	Mülga 2613 ve 766 Sayılı Kanunlarla Hazine Adına Tescil Edilen Miktar Fazlalıklarının İlgililerine Devrine Dair Kanun

64	4073	16.02.1995	Veto, 18.04.1995 4103 Olarak kabul edildi.	Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
65	4074	21.02.1995	24.02.1995	Türkiye Cumhuriyeti ile Estonya Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Andlaşmasının Onaylamasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
66	4075	21.02.1995	24.02.1995	Japonya Uluslararası İşbirliği Ajan- sının Ankara'da Bir Temsilci Bürosunun Kurulmasına Dair Anlaşmanın Onay- lanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
67	4076	21.02.1995	24.02.1995	Türkiye Cumhuriyeti ile Arjantin Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Kar- şılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bu- lunduğu Hakkında Kanun
68	4077	23.02.1995	08.03.1995	Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
69	4078	23.02.1995	08.03.1995	Türk Eczacıları Birliği Konusunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
70	4079	23.02.1995	08.03.1995	6831 Sayılı Orman Kanununun, 2155 Sayılı Bazı Kamu Personeline Tayin Bedeli Verilmesi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun
71	4080	28.02.1995	Veto 06.03.1995	T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
72	4081	28.02.1995	08.03.1995	190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararna- menin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapıl- masına Dair Kanun
73	4082	28.02.1995	08.03.1995	2330 Sayılı Nakdî Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanunun 3 üncü ve 10 uncu, 2629 Sayılı Uçuş, Paraşüt, Denizaltı, Dalgıç ve Kurbağa Adam Hizmetleri Tazminat Kanunu ve 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda Değişiklik Yapıl- ması Hakkında Kanunun 14 üncü, 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 64 üncü, 3480

				Sayıli Maluller ile Şehit Dul ve Yetimlerine Tütün ve Alkol Ürünlerinin Satış Bedellerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunun 4 üncü ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun 21 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
74	4083	28.02.1995	28.02.1995	Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetlerinin Yürütülmesi Hakkında Kanun
75	4084	28.02.1995	08.03.1995	7.6.1926 Tarihli ve 904 Sayılı Hayvanat Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun
76	4085	28.02.1995	08.03.1995	Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere Dair Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
77	4086	28.02.1995	08.03.1995	3573 Sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Araştırılması Hakkında Kanunun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi ve Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun
78	4087	09.03.1995	21.03.1995	Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun
79	4088	09.03.1995	21.03.1995	Mülga 2613 ve 766 Sayılı Kanunlarla Hazine Adına Tescil Edilen Miktar Fazlalıklarının İlgililerine Devrine Dair Kanunun 1 inci Maddesinin Son Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun
80	4089	09.03.1995	21.03.1995	Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
81	4090	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti ile Venezuella Cumhuriyeti Arasında Kültürel, Eğitsel ve Bilimsel İşbirliği Temel Anlaşması ve Ek Mektuplarının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

82	4091	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
83	4092	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Danimarka Krallığı Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
84	4093	09.03.1995	21.03.1995	Dünya Turizm Teşkilatı Tüzüğünde Yapılan Değişikliğin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
85	4094	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti ve Polonya Cumhuriyeti Arasındaki Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
86	4095	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Küba Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Taşımacılığı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
87	4096	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Finlandiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
88	4097	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
89	4098	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti ve Haşimi Ürdün Krallığı Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
90	4099	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Litvanya Cumhuriyeti Arasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun

91	4100	09.03.1995	21.03.1995	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Denizcilik Anlaşmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
92	4101	04.04.1995	08.04.1995	Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
93	4102	04.04.1995	18.04.1995	Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
94	4103	04.04.1995	18.04.1995	Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
95	4104	04.04.1995	18.04.1995	T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
96	4105	27.04.1995	02.05.1995	18.1.1954 Tarihli ve 6224 Sayılı Kanun ile 24.11.1994 Tarihli 4046 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
97	4106	27.04.1995	29.04.1995	Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne, Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna, Toprak Mahsulleri Ofisine, Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğüne Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun
98	4107	03.05.1995	06.05.1995	Telgraf ve Telefon Kanununa Bazı Ek Maddeler Eklenmesine, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
99	4108	25.05.1995	02.06.1995	218 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun
100	4109	30.05.1995	03.06.1995	İl ve İlçe Kurulmasına Dair Yetki Kanunu

101	4110	07.06.1995	12.06.1995	5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun
102	4111	07.06.1995	12.06.1995	4.11.1981 Tarihli ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun 44 üncü Maddesinin Değiştirilmesi ve Aynı Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
103	4112	07.06.1995	12.06.1995	Türk Vatandaşlığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
104	4113	08.06.1995	24.06.1994	Faydalı Model, Marka, Coğrafi İşaretler, Endüstriyel Tasarımlar, Yaş Sebze ve Meyve Ticareti, Toptancı Halleri, Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Turistik Otelciler ve Turizm İşletmecileri Birliğinin Kuruluşu, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri ile Gıda Konularının Düzenlenmesine ve Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Meriyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanun ile Sermaye Piyasası Kanunu ve Gümrük Kanununun Bazı Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu
105	4114	04.07.1995	08.07.1995	Orman Kanununda ve Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
106	4115	07.07.1995	12.07.1995	Patent İşbirliği Antlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
107	4116	07.07.1995	12.07.1995	İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
108	4117	07.07.1995	12.07.1995	Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesinde Değişiklik Yapan ve 1979'da Tadil Edilen Paris Metnine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun

109	4118	07.07.1995	12.07.1995	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
110	4119	07.07.1995	12.07.1995	Dahiliye Memurları Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
111	4120	07.07.1995	12.07.1995	7.11.1985. Tarihli ve 3238 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
112	4121	22.07.1995	26.07.1995	7.11.1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun
113	4122	23.07.1995	26.07.1995	Millî Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu
114	4123	23.07.1995	25.07.1995	Senirkent'te Vuku Bulan Sel Afeti Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun
115	4124	23.07.1995	26.07.1995	İdarî Yargılama Usulü Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesine İlişkin Kanun

Beşinci Yasama Yılında Kabul Edilen Kanunlar

Sıra No.	Kanun Numarası	Kabul Tarihi	Resmi Gazete Yayın Tarihi	Başlığı
1	4125	29.10.1995	27.10.1995	Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Siyasî Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
2	4126	27.10.1995	30.10.1995	3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
3	4127	30.10.1995	04.11.1995	2924 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
4	4128	02.11.1995	07.11.1995	12.9.1960 Tarihi ve 80 Sayılı, 29.6.1956 Tarihli ve 6762 Sayılı ve 10.6.1930 Tarihli ve 1705 Sayılı Kanunlar ile 24.6.1995 Tarihli ve 551, 552, 554, 555, 556 Sayılı Kanun Hükümünde Karamameler ile 28.6.1995 Tarihli ve 560 Sayılı Kanun Hükümünde Karamamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
5	4129	04.11.1995	06.11.1995	4061 Sayılı 1995 Malî Yılı Bütçe Kanunu ile Bağlı (A) ve (B) İşaretli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
6	4130	09.11.1995	11.11.1995	1996 Malî Yılı Genel ve Katma Bütçeleri Kanunlaşınca Kadar Devlet Harcamalarının Yapılmasına ve Devlet Gelirlerinin Tahsiline Yetki Verilmesine Dair Kanun
7	4131	13.11.1995	16.11.1995	Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
8	4132	13.11.1995	16.11.1995	İller Bankası Kanununun Bir

				Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
9	4133	16.11.1995	19.11.1995	23.7.1995 Tarih ve 4123 Sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun ile 15.5.1959 Tarih ve 7269 Sayılı Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunlara Ek Maddeler Eklenmesine Dair Kanun
10	4134	18.11.1995	22.11.1995	3065 Sayılı Kanunun Bazı Maddeleri ile 2982 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
11	4135	21.11.1995	21.11.1995	Milletvekili Seçimi Kanununa Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun
12	4136	22.11.1995	25.11.1995	Uyuşturucu ve Psicotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
13	4137	22.11.1995	25.11.1995	Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun
14	4138	23.11.1995	24.11.1995	Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

8. KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Namık, “Kelimelerin Büyüsü ve 24 Aralık Seçimleri,” **Türkiye Günlüğü**, No: 38, Ocak-Şubat 1996, ss. 145-154.
- AKŞİN, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2007.
- AKYOL, Mehmet, **Beni Çok Ararsınız**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- AKYOL, Taha, “8. madde Kavgası,” **Milliyet**, 27 Nisan 1995.
- ALANTAR, Özden Z.O., “Türkiye-ABD İlişkilerinin Ulusal Güvenlik Boyutunda Dönüşümü,” **En Uzun Onyıl**, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Büke Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 223-224.
- ALESKEROV, Fuad, Hasan Ersel ve Yavuz Sabuncu, **Seçimden Koalisyon Siyasal Karar Alma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Altan, Ahmet, “Beş generalin ordusu mu bu?” **Yeni Yüzyıl**, 3 Temmuz 1995.
- ALTAY, Asuman, “Politik Süreçte Yozlaşma ve Rant Kollama Faaliyetleri,” **Yeni Türkiye**, yıl 1, sayı: 6, Eylül-Ekim 1995.
- ALTUNIŞIK, Meliha B., “Güvenlik Kıskaçında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri,” **En Uzun Onyıl**, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Büke Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 329-330.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **28 Şubat’a İlk Adım**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Babasının Kızı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Bekleyen Adamın Gerçekleşen Düşü**, Bilgi, Ankara, 2000, 3. basım.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Çankaya Muhalefeti**, Bilgi Yayınları, Ankara, 2002.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Çankaya: Gelenler Gidenler**, Detay, İstanbul, 2007.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Etekli Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Sessiz Darbe**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- ASLANDAŞ, Alper Sedat, “Türkiye Büyük Millet Meclisi,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 14, İletişim, İstanbul, ss. 1022-1050.
- ATAR, Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza, Konya, 2005.
- BAC, Meltem Müftüler, **Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler**, Alfa, İstanbul, 2001.
- BAKIRCI, Fahri, **TBMM’nin Çalışma Yöntemi**, İmge, Ankara, 2000.
- BARLAS, Mehmet, **Turgut Özal’ın Anıları**, 4. baskı, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- BARUTÇU, Ecmel, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 12, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 350-352.

- BAYKAL, Deniz ve İsmail Cem, **Yeni Sol**, Cem Yayınları, İstanbul, 1992.
- BAYRAMOĞLU, Ali, “8. madde Rezaleti,” **Yeni Yüzyıl**, 31 Ekim 1995.
- BELGE, Murat, **Türkler ve Kürtler: Nereden Nereye**, Birikim, İstanbul, 1995.
- BELOVACIKLI, Mete, “Madde 8; bağımlısı olduk,” **Pazar Postası**, 20 Mayıs 1995.
- BİÇAKÇI, Baskın, “By-pass: Bir Kriz Parodisi,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 11, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 194-195.
- BİLA, Fikret **Phoenix/Ecevit’in Yeniden Doğuşu**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.
- BİLA, Fikret, **Hangi PKK: Satranç Tahtasındaki Yeni Hamleler**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004.
- BİLİR, Faruk, **Türkiye’de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi**, Nobel, Ankara, 2001.
- BİRAND, Mehmet Ali ve Soner Yalçın, **The Özal: Bir Davanın Öyküsü**, 4. baskı, Doğan Kitapçılık, 2001.
- BİRAND, Mehmet Ali, “Demokrasi Dersinde İkmale Kaldık,” **Sabah**, 4 Mart 1994.
- BORA, Tanıl ve Kemal Can, **Devlet ve Kuzgun: 1990’lardan 2000’lere MHP**, İletişim, İstanbul, 2004.
- BORATAV, Korkut, “İktisat Politikaları: 1980–1994,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996.
- BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908–2002)**, 9. baskı, İmge, Ankara, 1995.
- BOSTANCI, M. Naci, “Öncesi ve Sonrasında 27 Mart,” **Türkiye Günlüğü**, No: 27, Mart-Nisan 1994, s. 45.
- BOSTANCI, M. Naci, “Radyo-Televizyon Yasası: Yasalar, Teknoloji, Güç İlişkileri,” **Türkiye Günlüğü**, No: 28, Mayıs-Haziran 1994, ss. 116-119.
- CANKAYA, Özden, “Türk Radyoculuğunun Gelişimi,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 14, İletişim, 1996.
- CEM, İsmail, **Sol’daki Arayış**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.
- CEM, İsmail, **Gelecek İçin Denemeler**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.
- CİNMEN, Ergin, “1992 Yılı Usul Ceza Değişikliği,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 630-631.
- CİZRE, Ümit, **Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık**, İletişim, İstanbul, 1999.
- ÇAKIR, Ruşen, **Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak**, Metis, İstanbul, 1994.
- ÇALIŞ, Şaban H., **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim**, Nobel, Ankara, 2001.

ÇANDAR, Cengiz, “27 Mart: Türkiye’nin ‘Demokratik Metamorfozu’nun Göstergesi veya ‘Yeni Türkiye’nin Doğum Sancısı,” **Türkiye Günlüğü**, No: 27, Mart-Nisan 1994, ss. 27-30.

ÇANDAR, Cengiz, “TBMM Kendi Bindığı Dalı Kesiyor,” **Sabah**, 3 Mart 1994.

ÇAPLI, Bülent ve Can Dündar, “80’den 2000’lere Televizyon,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 15, İletişim, İstanbul, 1996.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1950’den Günümüze**, İmge, Ankara, 2000.

ÇEVİKÇE, Erol, **Enflasyon: Yirmi Yılda Ne Değişti?** Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997.

ÇİTÇİ, Oya (Haz.), **Yerel Seçimler Panoraması 1963-1999**, TODAİE, Ankara, 2001.

DEĞİRMENCİ, Nigar, “Milletvekili Transferlerinin Siyasal Etik Boyutu,” **Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu** içinde Sakarya, 2005, ss. 407-418.

ERDOĞAN, Mustafa, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte, Ankara, 2001, 3. baskı.

ERKAYA, Güven ve Taner Baytok, **Bir Asker Bir Diplomat**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.

ERSEL, Hasan, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay (derleyenler), **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000**, Cilt 4, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Esas Sayısı 1992/17, Karar Sayısı 1992/30, Karar Günü 21.4.1992, **Resmi Gazete**, 2 Ekim 1992, Sayı: 21363, ss. 369-373.

Esas sayısı 1992/29, Karar Sayısı 1993/23, Karar Günü 26.06.1993, **Resmi Gazete**, 23 Aralık 1999, Sayı: 23915, ss. 7-58.

Esas Sayısı 1993/25, Karar Sayısı 1994/2, Karar Günü 25.01.1994, ss. 166-177; **Resmi Gazete**, 31 Aralık 1994, Sayı: 22158.

Esas Sayısı 1993/26, Karar Sayısı 1992/28, Karar Günü 16.09.1993, **Resmi Gazete**, 8 Ekim 1993, Sayı: 21722, ss. 27-44.

Esas Sayısı 1994/43, Karar Sayısı 1994/42-2, Karar Günü 09.12.1994, **www.hukukturk.com**, (Erişim Tarihi : 7 Ağustos 2008.)

Esas Sayısı 1994/49, Karar Sayısı 1994/45-1 ve 45-2, Karar Günü 07.07.1994, **Resmi Gazete**, 10 Eylül 1994, Sayı: 22047, **www.hukukturk.com**, 7 Ağustos 2008.

Esas Sayısı 1994/50, Karar Sayısı 1994/44-2, Karar Günü 05.07.1994, **Resmi Gazete**, 24 Şubat 1995, Sayı: 22212, ss. 319-357.

Esas Sayısı 1994/59, Karar Sayısı 1994/83, Karar Günü 28.12.1994; **www.hukukturk.com**, 7 (Erişim Tarihi : Ağustos 2008.)

Esas Sayısı 1994/68, Karar Sayısı 1994/65-1, Karar Günü 29.11.1994, **Resmi Gazete**, 10 Şubat 1995, Sayı: 22198, www.hukukturk.com, (Erişim Tarihi : 7 Ağustos 2008.)

Esas Sayısı 1994/70, Karar Sayısı 1994/80, Karar Günü 22.12.1994; www.hukukturk.com, 7 (Erişim Tarihi : Ağustos 2008.)

Esas Sayısı 1994/71, Karar Sayısı 1995/23, Karar Günü 28.6.1995, ss. 145-167; **Resmi Gazete**, 20 Mart 1996, Sayı: 22586.

Esas Sayısı 1994/83, Karar Sayısı 1994/78, Karar Günü 16.11.1994, ss. 759-767; **Resmi Gazete**, 18 Kasım 1994, Sayı: 22115.

Esas Sayısı 1995/11, Karar Sayısı 1995/63, Karar Günü 13.12.1995, **Resmi Gazete**, 9 Ekim 1996, Sayı: 22782, ss. 451-502.

Esas Sayısı 1995/19, Karar Sayısı 1995/12-1, Karar Günü 07.06.1995, **Resmi Gazete**, 10 Haziran 1995, Sayı: 22309, ss. 37-38.

Esas Sayısı 1995/19, Karar Sayısı 1995/64, Karar Günü 14.12.1995, www.hukukturk.com, 7 (Erişim Tarihi : Ağustos 2008.)

Esas Sayısı 1995/35, Karar Sayısı 1995/26, Karar Günü 04.07.1995, ss. 583-603; **Resmi Gazete**, 2 Kasım 1995, Sayı: 22451.

Esas Sayısı 1995/38, Karar Sayısı 1996/7, Karar Günü 28.2.1996, **Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi**, sayı 32, cilt 2, 1997, ss. 509-514.

Esas Sayısı 1995/4, Karar Sayısı 1995/28, Karar Günü 06.07.1995, **Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi**, sayı 32, cilt 1, 1997, ss. 191-201.

Esas Sayısı 1995/6, Karar Sayısı 1995/29, Karar Günü 06.07.1995, **Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi**, sayı 32, cilt 1, 1997, ss. 205-216.

Esas Sayısı 1995/76, Karar Sayısı 1995/29, Karar Günü 6.7.1995, ss. 205-216; www.hukukturk.com, (Erişim Tarihi : 7 Ağustos 2008.)

Esas Sayısı 1996/48, Karar Sayısı 1996/41, Karar Günü 23.10.1996, **Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi**, sayı 33, cilt 1, 1998, ss. 175-183.

Esas Sayısı 1996/66, Karar Sayısı 1997/7, Karar Günü 31.01.1997, **Resmi Gazete**, 28 Ekim 1997, Sayı: 23154.

Esas Sayısı 1997/47, Karar Sayısı 1997/55, Karar Günü 10.06.1997, **Resmi Gazete**, 2 Ağustos 1997, Sayı: 23068, ss. 47-49.

Esas Sayısı 1998/13, Karar Sayısı 1998/40, Karar Günü 23.6.1998, **Resmi Gazete**, 24 Mayıs 2000, Sayı: 24058, ss. 152-158.

Esas Sayısı 1998/25, Karar Sayısı 1998/56, Karar Günü 29.09.1998, **Resmi Gazete**, 18 Mart 1999, Sayı: 23643, ss. 7-18.

Esas Sayısı 1998/48, Karar Sayısı 1998/85, Karar Günü 22.12.1998; www.hukukturk.com, 7 (Erişim Tarihi : Ağustos 2008.)

Esas Sayısı 1998/59, Karar Sayısı 1999/14, Karar Günü 11.05.1999, **Resmi Gazete**, 9 Mart 2000, Sayı: 23988, ss. 107-115.

Esas Sayısı 1999/32, Karar Sayısı 2001/10, Karar Günü 25.01.2001, ss. 220-231; **Resmi Gazete**, 14 Şubat 2002, Sayı: 24695.

Esas Sayısı 2001/390, Karar Sayısı 2004/35, Karar Günü 17.03.2004, ss. 634-639; **Resmi Gazete**, 30 Nisan 2004, Sayı: 25448.

FIRAT, Melek, “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları,” **En Uzun Onyıl**, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000.

FULLER, Graham E., “Türkiye’nin Yeni Doğu Politikası,” **Balkanlar’dan Batı Çin’e Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu**, haz. Ian O. Lesser ve Graham E. Fuller, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

GENÇKAYA, Ömer Faruk, “Turgut Özal’ın Güneydoğu Sorununa Bakışı,” **Kim Bu Özal?** haz. İhsan D. Dağı ve İhsan Sezal, Boyut, İstanbul, 2003, ss. 103- 149.

GÖRMÜŞ, Alper, “1990’ların Başındaki Liberal Kıvılcım: YDH,” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt 7, İletişim, İstanbul, 2005, ss. 602-619.

GÜRELİ, Nail, **Gerçek Tanık Korkut Özal Anlatıyor**, Milliyet, İstanbul, 1994.

GÜVENÇ, Serhat, “TSK’nın Sınırötesi Girişim Yetenekleri: Ulusal Güvenlik Politikasında Yeni Boyut,” **En Uzun Onyıl**, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000.

HALE, William, **Türk Dış Politikası 1774–2000**, Mozaik, İstanbul, 2003.

HEPER, Metin, **Türkiye Sözlüğü**, çeviren Zeynep Mertoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006.

HUNTINGTON, Samuel, “The Clash of Civilizations,” **Foreign Affairs**, Cilt 72, no: 3, Summer 1993.

İBA, Şeref, **Türkiye’de Meclis Başkanlığı ve Başkanlık Divanı**, Nobel, Ankara, 2001.

KARA, Muzaffer Ayhan, **Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2007.

KARAKAŞ, Ercan, **Sosyal Demokrasinin Şansı**, Sosyal Demokrasi Vakfı, İstanbul, 1996.

KAYNAR, Mete Kaan, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923–2006)**, İmge, Ankara, 2007.

KİRİŞÇİ, Kemal ve Gareth M. Winrow, **Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

KİRİŞÇİ, Kemal, “Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi,” **Bilânço 1923–1998**, haz. Zeynep Rona, Cilt 1, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

KORU, Fehmi, “İktidar Kim?” **Zaman**, 12 Ocak 1994.

KORU, Fehmi, “Kördüğüm,” **Zaman**, 3 Mart 1994.

KORU, Fehmi, “Ve Mat,” **Zaman**, 16 Ekim 1995.

KUT, Şule, “1990’larda Türk Dış Politikasının Anahatları,” **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası** haz. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.

LAÇİNER, Ömer, “Siyasette Yeni Şekillenmeler,” **Birikim Dergisi**, No: 63, Temmuz 1994, s. 4.

MERCAN, Faruk, **Apolet Kılıç ve İktidar**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004.

ORAN, Baskın, “Dönemin Bilançosu,” **Türk Dış Politikası**, haz. Baskın Oran, Cilt 2, 4. baskı, İletişim, Ankara, 2002, ss. 235-236.

ÖZAL, Turgut, “Türkiye’nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır,” **Türkiye Günlüğü**, No: 19, Yaz 1992, ss. 5-23.

ÖZAL, Turgut, **Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın İş Dünyası Vakfı Toplantısındaki Konuşmaları**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1992.

ÖZAL, Turgut, **Dünyadaki Yeni Dengeler ve Türkiye**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1992.

ÖZCAN, Gencer, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı,” **En Uzun Onyıl**, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Büke Yayınları, İstanbul, 2000.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Atatürk’ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri**, Remzi, İstanbul, 2007.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Tarih ve Politika**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Üçüncü Türkiye**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

ÖZDEMİR, Önder, “Posta ve Telgraf Hizmetleri,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996.

ÖZKÖK, Ertuğrul, “Gözaltı Kararı Nasıl Alındı,” **Hürriyet**, 3 Mart 1994.

ÖZKÖK, Ertuğrul, “Sivil Çözümü Desteklemek Lazım,” **Hürriyet**, 14 Temmuz 1993.

ÖZSOY, Osman, **Türkiye’de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda**, Alfa, İstanbul, 2002, ss. 34-35.

SABUNCU, Yavuz ve Murat Şeker, “Seçimler,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 14, İletişim, İstanbul, 1997, ss. 1156–1163.

SAKALLIOĞLU, Ümit Cizre, “Doğru Yol Partisi: Bir Kimlik Bunalımının Parametreleri,” **Birikim**, No: 66, Ekim 1994, ss. 15-28.

SARIBAY, Ali Yaşar, “Refah Partisinin Ardındaki Sosyo-Politik Dinamikler,” **Türkiye Günlüğü**, No: 27, Mart-Nisan 1994, ss. 19-21.

SARIBAY, Ali Yaşar, **Demokrasi ve Politik Partiler**, Alfa, İstanbul, 2001.

SARIHAN, Şenal, “Terörle Mücadele Kanunu,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 13, İletişim, İstanbul, 1996, ss. 633–636.

SAYBAŞILI, Kemali, **DYP-SHP Koalisyonu’nun Üç Yılı**, Bağlam, İstanbul, 1995.

- SAZAK, Derya, “Ordu ne yapıyor,” **Milliyet**, 11 Kasım 1993.
- SEVER, Ayşegül, “ABD’nin ‘İkili Çevreleme’ Politikası ve Türkiye,” **En Uzun Onyıl**, der. Gencer Özcan ve Şule Kut, Büke Yayınları, İstanbul, 2000.
- SEVİNÇ, Şaban, **Yenilmiş Komutanlar Müzesi**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000.
- SOLAK, İsmet, “Kendi Düşen Ağlamaz” **Hürriyet**, 16 Ekim 1995.
- TANÖR, Bülent, “Siyasal Tarih (1980-1995), **Bugünkü Türkiye (1980-1995)**, haz. Sina Akşin, Cilt 5, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.
- TEKELİ, İlhan ve Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Birliği**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 241.
- TOKGÖZ, Erdinç, **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914–1999)**, 5. basım, İmaj Yayınevi, Ankara, 1999.
- TURAN, Ali Eşref, **Türkiye’de Seçmen Davranışı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- TÜRKEŞ, Mustafa, “Doksanlı Yıllarda NATO’nun Öncelikleri ve Türkiye,” **En Uzun Onyıl**, haz. Gencer Özcan ve Şule Kut, Büke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 202
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü**, TBMM Basımevi, Ankara, 2005.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Seçkin, Ankara, 1998, ss. 98-99.
- ULAGAY, Osman, **Krize Adım Adım: Günah Sayılan Kehanet**, Milliyet yayınları, İstanbul, 1994.
- YAVUZ, M. Hakan, “Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo-Osmanlıcılığın Yükselişi,” **Türkiye’nin Dış Politika Gündemi**, haz. Şaban H. Çalış, İhsan. Dağı ve Ramazan Gözen, Liberte, Ankara, 2001, s. 41.
- Yeni Demokrasi Hareketi Tüzük ve Programı**, Zin Matbaacılık, 22 Aralık 1994.
- YENİGÜN, M. Cüneyt, **Soğuk Savaş Sonrasında TBMM ve Dış Politika**, Nobel, Ankara, 2004.
- YILMAZ, Hasan, **Köksal Toptan**, Portre Biyografi Yayınları, Ankara, 2002.
- YILMAZ, Murat ve Ferhan Yorulmaz, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi Üzerine Notlar,” **Türkiye Günlüğü**, No: 24, Güz 1993, ss. 49-56.
- YILMAZ, Zehra, **Murat Karayalçın**, Elips, Ankara, 2003.
- YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, “1982 Anayasası,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 11, İletişim, İstanbul, 1997.
- “Ticaret Mevzuatındaki Gelişmeler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 15, İletişim, İstanbul, 1996.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 28 Ekim 1991.
Cumhuriyet, 3 Aralık 1991.
Cumhuriyet, 23 Ekim 1993.
Cumhuriyet, 5 Temmuz 1993.
Cumhuriyet, 22 Haziran 1993.
Cumhuriyet, 15 Aralık 1994.
Cumhuriyet, 22 Kasım 1994.
Cumhuriyet, 22 Şubat 1994.
Cumhuriyet, 23 Kasım 1994.
Cumhuriyet, 9 Ocak 1995.
Hürriyet, 7 Kasım 1991.
Hürriyet, 9 Haziran 1993.
Hürriyet, 14 Temmuz 1993.
Hürriyet, 15 Temmuz 1993.
Hürriyet, 14 Kasım 1993.
Hürriyet, 26 Şubat 1994.
Hürriyet, 15 Haziran 1994.
Hürriyet, 16 Nisan 1994.
Hürriyet, 2 Ocak 1995.
Hürriyet, 2 Temmuz 1995.
Hürriyet, 12 Mayıs 1995.
Hürriyet, 14 Haziran 1995.
Hürriyet, 1 Temmuz 1995.
Hürriyet, 15 Temmuz 1995.
Hürriyet, 24 Ekim 1995.
Milliyet, 26 Şubat 1994,
Milliyet, 3 Mart 1994.
Milliyet, 17 Nisan 1994.
Milliyet, 9 Mayıs 1995.
Milliyet, 16 Haziran 1995.
Milliyet, 17 Haziran 1994.
Milliyet, 13 Temmuz 1993.
Milliyet, 16 Temmuz 1993.
Milliyet, 25 Temmuz 1995.
Milliyet, 6 Ağustos 1994.
Milliyet, 14 Ağustos 1993.
Milliyet, 2 Eylül 1995.
Milliyet, 22 Ekim 1993.
Milliyet, 26 Ekim 1991,
Milliyet, 28 Ekim 1991

Milliyet, 13 Aralık 1993.
Sabah, 17 Ocak 1994.
Sabah, 20 Şubat 1994.
Sabah, 2 Mart 1994.
Sabah, 25 Nisan 1995.
Sabah, 4 Mayıs 1994.
Sabah, 14 Mayıs 1995.
Sabah, 20 Mayıs 1994.
Sabah, 4 Ağustos 1994.
Sabah, 10 Eylül 1995.
Sabah, 17 Ekim 1995.
Yeni Yüzyıl, 4 Ocak 1995.
Yeni Yüzyıl, 1 Mayıs 1995.
Yeni Yüzyıl, 9 Eylül 1995.
Yeni Yüzyıl, 22 Eylül 1995.
Yeni Yüzyıl, 26 Ekim 1995.
Zaman, 29 Nisan 1995.
Zaman, 7 Mayıs 1994.
Zaman, 18 Kasım 1994.
Zaman, 22 Kasım 1994.
Zaman, 9 Aralık 1994.

TBMM Tutanak Dergisi Atıfları

Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına, Bankalar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve 35 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19., Yasama Yılı 1, Cilt:12, Birleşim: 82 (28.5.1992), s. 69.

Sıra Sayısı 7, “Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Milli Savunma Komisyonu Raporu (1/205),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 30’un sonuna ekli (23.1.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 9, “T. Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/311)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81’in sonuna ekli (27.5.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 20, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun Tasarısı (1/335)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 74’ün sonuna ekli, (07.05.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 24, “5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında 23.1.1992 Tarihli ve 3769 Sayılı Kanun ve Anayasa’nın 89’uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi (1/340, 3/277),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 39’un sonuna ekli (20.2.1992), ss. 9, 10-12.

Sıra Sayısı 42, “Küçük Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına ve Tarım Kooperatiflerine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair 6.2.1992 Tarih ve 3772 Sayılı Kanun ve Anayasa’nın 89’uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/350, 3/305)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 42’nin sonuna ekli (27.2.1992), s. 4.

Sıra Sayısı 49, “2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları 1/133,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 71’in sonuna ekli (30.4.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 53, “Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında 20.2.1992 Tarihli ve 3373 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşölmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/358, 3/325),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 45’in sonuna ekli (12.3.1992), ss. 4-5.

Sıra Sayısı 54, “Türk Vatandaşlığı Kanununun 25 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/345)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81’in sonuna ekli (27.5.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 57, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekili Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ile Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan’ın; 22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/267)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 60’ın sonuna ekli (24.3.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 59, “Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 436 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında 256 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sigorta Şirketleri Hizmetlerinin Başbakanlığa Devri Hakkında 303 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/202, 1/76, 1/108),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 3’ün sonuna ekli (16.9.1992), ss. 1-15.

Sıra Sayısı 61, “6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 288 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine İlişkin 18 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu Raporu (1/15),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84’ün sonuna ekli (17.6.1992), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 61, “Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ve Tarım, Orman ve Köyişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/207)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84’ün sonuna ekli (17.6.1992), ss. 1-6.

Sıra Sayısı 62, “Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 442 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Tarım, Orman ve Köyişleri ve Anayasa Komisyonları Raporları (1/198),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 77’nin sonuna ekli (14.5.1992), ss. 1-3.

Sıra Sayısı 63, “İstanbul Kentinde Yapılacak Olimpiyat Oyunları Kanunu Tasarısı ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/373)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 70’in sonuna ekli, (29.04.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 68, “Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakanda 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 208, 385, 419 ve 454 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ve Millî Eğitim, Anayasa ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/49, 1/59, 1/150, 1/182, 1/213),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 62’nin sonuna ekli (26.17.6.1992), ss. 1-57.

Sıra Sayısı 70, “Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Ankara Milletvekili Yücel Seçkiner ve 2 Arkadaşının 21.6.1927 Tarihli ve 1111 Sayılı Askerlik Kanununun 12.10.1938 Tarihli ve 348 Sayılı Kanun ile Değiştirilen Ek 1 inci Maddesinin Birinci, İkinci ve Üçüncü Fıkralarının Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi ve İzmir Milletvekili Işıl Saygın’ın 21.6.1927 Tarihli ve 1111 Sayılı Askerlik Kanununun Ek 1 inci Maddesinin 1 inci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi ve Millî Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/367, 2/22, 2/200),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (21.5.1992), s. 2.

Sıra Sayısı 73, “3414 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 429 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu (1/190),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12., Birleşim: 84’ün sonuna ekli (17.6.1992), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 76, “Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı Personelinin Ek Ders Saat Ücretlerine Dair Kanun Tasarısı ve Millî Eğitim ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/337),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (21.5.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 77, “Adana Milletvekili Halit Dağlı’nın, 3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun 16 ncı Maddesinin Değiştirilmesi Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu (2/69)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 55’in sonuna ekli (14.1.1993), ss. 1-3.

Sıra Sayısı 84, “Denizli Milletvekili Adnan Keskin ve Tunceli Milletvekili V. Sinan Yerlikaya’nın, Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu (2/110),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 85’in sonuna ekli (18.6.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 92, “Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı ve İstanbul Milletvekili Yusuf Namoğlu ve 33 Arkadaşının, 27.5.1988 Tarih ve 3461 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Ekleneceği Hakkında Kanun Teklifi ve Millî Eğitim Komisyonu Raporu (1/380, 2/163)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84’ün sonuna ekli, (17.6.1992), ss. 1-6, 14.

Sıra Sayısı 94, “657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/387)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt 14, Birleşim: 91’in sonuna ekli, (1.7.1992), s. 3.

Sıra Sayısı 106, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu, Adana Milletvekili Bekir Sami Daçe, Bursa Milletvekili Turhan Tayan ile Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekilleri İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan, Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak ve 2 Arkadaşının; 16.10.1981 Tarih ve 2533 Sayılı Siyasî Partilerin Feshine Dair Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi ve Anayasa ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (2/320),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 85’in sonuna ekli, (18.6.1992), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 107, “190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair 280 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/92)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13. Birleşim: 87’nin sonuna ekli (24.6.1992), ss. 1-4.

Sıra Sayısı 108, “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/391)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84’ün sonuna ekli (17.6.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 110, “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ile Kütahya Milletvekilleri Mustafa Kalemli ve Ahmet Derin’in, Bolu Milletvekili Avni Akyol ve 54 Arkadaşının, Kars Milletvekili M. Sabri Güner’in, Kars Milletvekili Zeki Nacitarhan ve Arkadaşının, İzmir Milletvekili Mehmet Özkan’ın, Konya Milletvekili Abit Kıvrak ve 3 Arkadaşının, Trabzon Milletvekili Kemalettin Gökteş ve Arkadaşının, Karaman Milletvekili Zeki Ünal ile Konya Milletvekili Ahmet Remzi Hatip’in, Çanakkale Milletvekili Süleyman Ayhan ve 8 Arkadaşının, Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik ve 20 Arkadaşının, Van Milletvekili Mustafa Kaçmaz ile Hakkâri Milletvekili Mustafa Zeydan’ın, Hatay Milletvekili Ali Uyar’ın, Kahramanmaraş Milletvekili Hasan Dikici ve 45 Arkadaşının, Van Milletvekili Fethullah Erbaş ve 33 Arkadaşının, Kütahya Milletvekili İsmail Karakuyu ve 16 Arkadaşının, Sivas Milletvekili Abdüllatif Şener ve Arkadaşının, Kırıkkale Milletvekilleri Hacı Filiz ve Sadık Avundukluoğlu’nun, Antalya Milletvekili Hayri Doğan ve 8 Arkadaşının ve Yozgat Milletvekili Lutfullah Kayalar’ın Aynı Konudaki Kanun Teklifleri ve Millî Eğitim ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/392, 2/71, 2/120, 2/122, 2/145, 2/162, 2/173, 2/187, 2/194, 2/204, 2/209, 2/210, 2/227, 2/233, 2/254, 2/284, 2/314, 2/327, 2/343, 2/358)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 15, Birleşim: 93’ün sonuna ekli (3.7.1992), s. 2.

Sıra Sayısı 113, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 21.5.1992 Tarih ve 3801 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanıca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (1/412, 3/483),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95’in sonuna ekli (26.8.1992), s. 9.

Sıra Sayısı 113’e 1 inci Ek, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair 21.5.1992 Tarih ve 3801 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanıca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu (1/412, 3/483),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 21, Birleşim: 28’in sonuna ekli (18.11.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 114, “2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 2992 Sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 2461 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ile 190 ve 270 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 7.5.1992 Tarih ve 3798 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanıca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/410, 3/480)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 87’nin sonuna ekli (24.6.1992), s.1.

Sıra Sayısı 115, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında 7.5.1992 Tarih ve 3799 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanıca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi (1/411, 3/481),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim 92’nin sonuna ekli, (02.07.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 117, “17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92’nin sonuna ekli, (2.7.1992), ss. 1–2.

Sıra Sayısı 117, “Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve 17.7.1963 Tarihli ve 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 294 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu (1/205),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92’nin sonuna ekli (2.7.1992), ss. 1-14.

Sıra Sayısı 121, “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 292 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu (1/97),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 30, Birleşim: 69’un sonuna ekli, (17.2.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 120, “Kıyı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu (1/415)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 91’nin sonuna ekli (1.7.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 142, “Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/399),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 21, Birleşim: 31’in sonuna ekli, (25.11.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 145, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Adana Milletvekili Bekir Sami Daçe ile Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Bayburt Milletvekili Ülkü Güney ve Çorum Milletvekili Cemal Şahin’in, 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi (2/370),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 35 (3.12.1992), ss. 11-13.

Sıra Sayısı 146, “Ahıska Mesket Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/408),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92’in sonuna ekli (2.7.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 150, “Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca’da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan ve 24 Arkadaşının 1992 Yılında Erzincan’daki Vergi Mükelleflerinden Vergi Alınmaması Hakkında Kanun Teklifi, Yozgat Milletvekili Alparslan Türkeş ve Erzurum Milletvekili Rıza Müftüoğlu’nun 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununa Bir Geçici Madde İlave Edilmesine İlişkin Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/418, 2/270, 2/289),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97’nin sonuna ekli, (28.8.1992), s. 1.

Sıra Sayısı 167, “Balıkesir Milletvekili Mehmet Cemal Öztaylan ve Arkadaşının, Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun Teklifi ve İçişleri Komisyonu Raporu (2/340),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113’nin sonuna ekli, (8.6.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 179, “Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Mili Savunma ve Adalet Komisyonları Raporları (1/436),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim 57’nin sonuna ekli (27.12.1993), s. 1.

Sıra Sayısı 180, “Ödünç Para Verme İşleri Hakkında 90 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/9),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60. Birleşim: 102’nin sonuna ekli (11.5.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 181, “Terörle Mücadele Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Erzurum Milletvekili İsmail Köse’nin 12.4.1991 Tarih ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunun 22 nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/427, 2/283),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (10.3.1993), ss. 2-3.

Sıra Sayısı 186, “Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/357)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76’nın sonuna ekli (16.2.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 198, “Terörle Mücadele Kanunu’nun Geçici 9’uncu Maddesine Göre Yapılan Tasarruflar Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Adalet Komisyonları Raporları (1/414),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 32’nin sonuna ekli, (26.11.1992), ss. 3-4.

Sıra Sayısı: 224, “3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 2982 Sayılı Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Vergi, Resim ve Harç İstisna ve Muafıkları Tanınması Hakkında Kanun, 1318 Sayılı Finansman Kanunu ile 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Yergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/482),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 26, Birleşim: 49’un sonuna ekli (22.12.1992), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 233, “Sosyal Sigortalar Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu Raporu (1/422),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (10.3.1993), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 246, “İstanbul Milletvekili Orhan Ergüder’in, Özel Dedektiflik Kanunu Teklifi ve Adalet, İçişleri Komisyonları Raporları 2/2,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 52, Birleşim: 67’nin sonuna ekli (20.1.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 311, “Aydın Milletvekili Ali Rıza Gönül ve 5 Arkadaşının, 1993 Yılı Haziran ve Kasım Aylarında Yapılacak Belediye Başkanlıkları ile Belediye Meclisi Üyelikleri Seçimlerinin Ertelenmesine ve 1580 Sayılı Belediye Kanununun 93’üncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Anayasa ve İçişleri Komisyonları Raporları (2/605),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 30, Birleşim: 73’ün sonuna ekli (24.2.1993), ss. 1-11.

Sıra Sayısı 335, “Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/514)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 100’ün sonuna ekli (6.5.1993), ss. 2-4.

Sıra Sayısı 340, “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanun Tasarısı ve Anayasa ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporları (1/502)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 116’nın sonuna ekli, (23.6.1993), s. 1.

Sıra Sayısı 348, “506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve 6750 Sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun ile 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/516, 531),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 30’un sonuna ekli, (18.11.1993), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 354, “Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/555),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124’ün sonuna ekli, (7.7.1993), s. 1.

Sıra Sayısı 355, “İstanbul Milletvekili Selçuk Marufî ve 25 Arkadaşının, 18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Ek Geçici 2 Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu (2/735),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124’ün sonuna ekli, (7.7.1993), s. 2.

Sıra Sayısı 375, “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 492 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Millî Eğitim Komisyonu Raporu (1/577),”

Sıra Sayısı 384, “657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ile 285, 375 ve 481 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/633),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 36’nın sonuna ekli (2.12.1993), s. 1.

Sıra Sayısı 403, “213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6138 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 1318 Sayılı Finansman Kanunu, 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, 3505 Sayılı Kanun ve 2978 Sayılı Vergi İadesi Hakkında Kanunda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı (1/659) ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 47’nin sonuna ekli, (1.6.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 410, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Refah Partisi Grup Başkanvekili Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk ve Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanvekili Ankara Milletvekili Uluç Gürkan’ın, Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/933),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 55’in sonuna ekli, (25.12.1993), s. 1.

Sıra Sayısı 413, “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunla Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ile Gaziantep Milletvekili Mehmet Özkaya’nın Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/6599),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50., Birleşim: 58’in sonuna ekli (28.12.1993), s. 1.

Sıra Sayısı 508, “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında 515 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Millî Eğitim ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/602),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51. Birleşim: 64’ün sonuna ekli (13.1.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 509, “Bursa Milletvekili Turhan Tayan’ın, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/941),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 70’in sonuna ekli (10.2.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 545, “1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1117 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname (1/599),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 72’nin sonuna ekli, (16.2.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 549, “Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak’ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1034),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (03.03.1994).

Sıra Sayısı 550, “Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1093),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (03.03.1994).

Sıra Sayısı 551, “Mardin Milletvekili Ahmet Türk ile Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana’nın Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1029),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (03.03.1994).

Sıra Sayısı 552, “Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/997),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (03.03.1994).

Sıra Sayısı: 586, “Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar, Siirt Milletvekili Zübeyir Aydar, Batman Milletvekili Adnan Ekmen, Muş Milletvekili Mehmet Emin Sever, Mardin Milletvekili Ahmet Türk, Diyarbakır Milletvekili Sedat Yurtdaş, Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç, Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana, Batman Milletvekili Abdülkerim Zilan, Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak, Van Milletvekili Remzi Kartal, Muş Milletvekili Sırrı Sakık, Diyarbakır Milletvekili Mahmut Uyanık, Diyarbakır Milletvekili Salih Sümer, Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle, Mardin Milletvekili Mehmet Sincar, Mardin Milletvekili Ali Yiğit, Şırnak Milletvekili Selim Sadak, Muş Milletvekili Muzaffer Demir, Şırnak Milletvekili Orhan Doğan, Adıyaman Milletvekili Mahmut Kılınç ve Siirt Milletvekili Naif Güneş’in Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporları (3/462),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 78’in sonuna ekli (02.03.1994).

Sıra Sayısı 587, “Şırnak Milletvekili Orhan Doğan’ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1038),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (03.03.1994).

Sıra Sayısı 588, “Şırnak Milletvekili Selim Sadak’ın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/1996),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79’un sonuna ekli, (03.03.1994).

Sıra Sayısı 589, “Mardin Milletvekilleri Ahmet Türk, Ali Yiğit, Mehmet Sincar, Adıyaman Milletvekili Mahmut Kılınç, Şırnak Milletvekilleri Mahmut Alınak, Orhan Doğan, Selim Sadak, Diyarbakır Milletvekilleri Hatip Dicle, Leyla Zana, Mahmut Uyanık, Sedat Yurtdaş, Muş Milletvekilleri Sırrı Sakık, Mehmet Emin Sever, Muzaffer Demir, Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç, Siirt Milletvekilleri Zübeyir Aydar, Naif Güneş ve Van Milletvekili Remzi Kartal'ın Yasama Dokunulmazlıklarının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/789),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 78'in sonuna ekli (02.03.1994).

Sıra Sayısı 594, “Bursa Milletvekili Fethi Akkoç ve 84 Arkadaşının, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Teklifi ve İçtüzüğün 38 inci Maddesine Göre Doğrudan Doğruya Gündeme Alınan Önergesi (2/65),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119'un sonuna ekli, (17.6.1994), s. 3.

Sıra Sayısı 599, “Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 46'nın sonuna ekli, (6.12.1994), ss. 2-4.

Sıra Sayısı 608, “Sosyal Sigortalar Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/604),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 109'un sonuna ekli (1.6.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 614, “Millî Koruma Suçlarının Affına, Millî Koruma Teşkilat, Sermaye ve Fon Hesaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu Raporu (1/583),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62., Birleşim: 115'nin sonuna ekli (10.6.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 616, “İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı'nın Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Raporu (3/745),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79'un sonuna ekli, (03.03.1994).

Sıra Sayısı 619, “Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/463),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63'ün sonuna ekli, (28.12.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 620, “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/666),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113'ün sonuna ekli (8.6.1993), s. 1.

Sıra Sayısı 630, “ Balıkesir Milletvekili Melih Pabuçcuoğlu ve Sinop Milletvekili Yaşar Topçu’nun, Mülga 2613 ve 766 Sayılı Kanunlarla Hazine Adına Tescil Edilen Miktar Fazlalıklarını İlgililerine Devrine Dair Kanun Teklifi ve Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (2/992),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76’nın sonuna ekli (16.2.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 632, “Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 177 ve 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına İlişkin 474 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Plan ve Bütçe Komisyonu Mütalaası ve Dışişleri ve Anayasa Komisyonları Raporları (1/47, 1/57, 1/320),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 123’ün sonuna ekli (24.6.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 639, “Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında 13.1.1994 Tarih ve 3962 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ile 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/667, 1/649),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 48’in sonuna ekli (8.12.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 642, “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/678), ” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 92’nin sonuna ekli, (20.4.1994), ss. 1–3.

Sıra Sayısı 648, “Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası ile Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 92’nin sonuna ekli, (20.4.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 653, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan ile Refah Partisi Grup Başkanvekili Sivas Milletvekili Abdullatif Şener’in, 18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1066),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 103’ün sonuna ekli (12.5.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı: 654, “657 Sayılı Devlet Memurları Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ile Erzurum Milletvekili İsmail Köse’nin ve Edirne Milletvekili Hasan Basri Eler’in 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun İki Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifleri, Kütahya Milletvekili Rauf Ertekin ve 2 Arkadaşının 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunun Zam ve Tazminatlar Başlıklı Ek Maddesinin (II) Tazminatlar Bölümünün (D) Bendinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporu (1/679, 2/287, 2/306, 2/417),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 115’in sonuna ekli, (10.6.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 657, “Bankalar Kanunu, Sigorta Murakabe Kanunu ve Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yetki Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/690),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 109’un sonuna ekli, (1.6.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 658, “Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Özlük Haklarının Yeniden Düzenlenmesine, Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilatlanmalarına, 8.6.1949 Tarihli ve 5434 Sayılı, 19.7.1972 Tarihli ve 1615 Sayılı, 12.3.1982 Tarihli ve 2634 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacı ile Yetki Verilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/691),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem:19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 104’ün sonuna ekli (17.5.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 659, “213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu, 492 Sayılı Harçlar Kanunu, 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu, 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ve 6.12.1984 Tarihli ve 3100 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/641),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119’un sonuna ekli (17.6.1994), s. 2.

Sıra Sayısı 666, “406 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına ve Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Kurulmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/671),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 114’ün sonuna ekli, (10.6.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 669, “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/7121), ” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 110’un sonuna ekli, (02.06.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 675, “7.3.1954 Tarihli ve 6326 Sayılı, 29.2.1984 Tarihli ve 2983 Sayılı, 28.5.1986 Tarihli ve 3291 Sayılı, 16.4.1986 Tarihli ve 3274 Sayılı, 9.3.1988 Tarihli ve 3417 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılması, Özelleştirmeye Bağlı İşsizlik Ödeneği ile Diğer Hizmetlerin Verilmesine İlişkin Yeni Düzenlemeler Yapılması ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı’nın Özelleştirme İdaresi Başkanlığına Dönüştürülmesi Hakkında Kanun Tasarısı,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 99’un sonuna ekli, (4.5.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 683, “Yargıtay Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/701),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 26’nın sonuna ekli, (01.11.1994), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 684, “Memurların Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakata Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/709),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119’un sonuna ekli (17.6.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 692, “Devlet Planlama Teşkilatı ile Türk Patent Enstitüsünün Yeniden Teşkilatlanmasına Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Belirlenmesine, 29 Nisan 1969 Tarihli ve 1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu ile 13 Aralık 1983 Tarihli ve 178 Sayılı ve 2 Temmuz 1993 Tarihli ve 485 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/721),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 118’in sonuna ekli, (16.6.1994), s. 2.

Sıra Sayısı 694, “Seferberlik ve Savaş Haline İlişkin Harp Sanayii Faaliyetinin Yürütülmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Millî Savunma Komisyonları Raporları (1/710),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 80, Birleşim: 80’in sonuna ekli (28.2.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 720, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar ve Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan’ın; Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ile Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/1196, 1/773),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 24’ün sonuna ekli, (26.10.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 728, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Bursa Milletvekili Turhan Tayan ile Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan’ın Devlet Memurları Kanununda ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye Ekli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (2/1174),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63’ün sonuna ekli, (28.12.1994), s. 3.

Sıra Sayısı 743, “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/788),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, 19. Dönem, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 41’in sonuna ekli, (24.11.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 751, “Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/785),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 49’un sonuna ekli, (9.12.1994), s. 2.

Sıra Sayısı 758, “Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 3046 Sayılı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/643),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76., Birleşim: 59’un sonuna ekli (21.12.1994), s. 1.

Sıra Sayısı 763, “18.1.1954 Tarihli ve 6224 Sayılı Kanun ile 24.11.1994 Tarihli ve 4046 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/815),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 73’ün sonuna ekli, (26.1.1995), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 763’e 1. Ek, “18.1.1954 Tarihli ve 6224 Sayılı Kanun ile 24.11.1994 Tarihli ve 4046 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/815),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 104’ün sonuna ekli, (25.4.1995), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 771, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı (1/722),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 95, (5.4.1995), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 772, “Kamu Personeli ile Emeklilerin Malî ve Sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yetki Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/821),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 72’nin sonuna ekli, (26.1.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 776, “İller Bankası Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/805),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim 30’un sonuna ekli, (13.11.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 797, “Vakıflar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 16.2.1995 tarihli 4073 Sayılı Kanun ile Anayasanın 89 uncu Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Geri Gönderme Tezkeresi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/834, 3/1757),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 94’ün sonuna ekli (4.4.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 798, “Milli Ağaçlandırma Seferberlik Kanunu Tasarısı ile Bursa Milletvekili Turhan Tayan ve 29 Arkadaşının Milli Ağaçlandırma Seferberlik Kanun Teklifi ve Tarım, Orman ve Köyışleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları,” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83., Birleşim: 87’nin sonuna ekli (16.3.1995), ss. 1-3.

Sıra Sayısı 806, “Orman Kanununda ve Türk Ceza Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı, Antalya Milletvekili Adil Aydın ve 3 Arkadaşının 6831 Sayılı Orman Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi, Ankara Milletvekili A. Baki Tuğ ve 23 Arkadaşının Orman Kanunu ile Türk Ceza Kanununun Birer Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi, Edirne Milletvekili Hasan Basri Eler’in Orman Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Adalet ve Tarım, Orman ve Köyşleri Komisyonları Raporları (1/775, 2/1147, 2/1155, 2/1156),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 132’nin sonuna ekli (29.6.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 807, “Çiftçilerin T.C. Ziraat Bankasına, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne, Türkiye Ziraî Donatım Kurumuna ve Toprak Mahsulleri Ofisine Olan Bir Kısım Borç Faizlerinin Silinmesine Dair Kanun Tasarısı ile Kırşehir Milletvekili Coşkun Gökalg ve 43 Arkadaşının, Şanlıurfa Milletvekili Seyit Eyyüpoğlu’nun, Bitlis Milletvekili Zeki Ergezen ve 17 arkadaşının, Sivas Milletvekili Azimet Köylüoğlu’nun, Antalya Milletvekili Hasan Namal’ın, Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak’ın, Erzurum Milletvekili İsmail Köse’nin, Erzincan Milletvekili Ali İbrahim Tutu’nun Aynı Konudaki Kanun Teklifleri,”

Sıra Sayısı 813, “213 Sayılı Vergi Usul Kanunu, 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/838),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 92’nin sonuna ekli (29.3.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 815, Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde ile Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu Raporu (1/839),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 93’ün sonuna ekli (30.3.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 817, “Ankara Milletvekili Yücel Seçkiner ve 6 Arkadaşının; 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun Ek 18 inci Maddesinin (b) Bendinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ile Ankara Milletvekili Yücel Seçkiner ve 7 Arkadaşının, Manisa Milletvekili Tevfik Diker’in, Çorum Milletvekili Cemal Şahin’in; Manisa Milletvekili Tevfik Diker’in Aynı Mahiyetteki Kanun Teklifleri ve Millî Savunma ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (2/697, 2/59, 2/285, 2/686, 2/865),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 38’in sonuna ekli, (22.11.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 833, “Telgraf ve Telefon Kanununa Bazı Ek Maddeler Eklenmesine, Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/829)” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 106’nın sonuna ekli (27.4.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 842, “Türk Vatandaşlığı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonları Raporu (1/846)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 120’nin sonuna ekli (7.6.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 851, “İl ve İlçe Kurulmasına Dair Yetki Kanunu Tasarısı ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/860)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 117’nin sonuna ekli (31.5.1995), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 858, “Patent, Faydalı Model, Marka, Coğrafi İşaretler, Endüstriyel Tasarımlar, Yaş Sebze ve Meyve Ticareti, Toptancı Halleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ile Gıda Konularının Düzenlenmesine ve Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Mer’iyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanunun Bazı Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yetki Kanunu Tasarısı ve Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret, İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/855)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88., Birleşim: 121’in sonuna ekli (8.6.1995), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 861, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan, Bursa Milletvekili Turhan Tayan, Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Anavatan Partisi Grup Başkanvekilleri Gümüşhane Milletvekili M. Oltan Sungurlu, Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan, Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Grup Başkanı Ankara Milletvekili Seyfi Oktay, İstanbul Milletvekili Ercan Karakaş, Batman Milletvekili Adnan Ekmen ve 292 Arkadaşının 7.11.1982 Tarihli ve 2709 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifi, İzmir Milletvekili Cemal Tercan, ve 153 Arkadaşının 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 82 nci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi, Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu ve 170 Arkadaşının 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 127 nci Maddesinin Değiştirilmesi ve Anayasaya Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1007, 2/1110, 2/1312),”

Sıra Sayısı 875, “Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ile Bolu Milletvekili Necmi Hoşver ve 69 Arkadaşının Terörle Mücadele Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi ve İçişleri ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/515, 2/521, 1/559)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim: 30’un sonuna ekli, (13.11.1995), s. 1.

Sıra Sayısı: 878, “İstanbul Milletvekili Tansu Çiller ile Gaziantep Milletvekili Hikmet Çetin ve 228 Arkadaşının, Anayasanın 175 inci Maddesinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1468)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 142’nin sonuna ekli, (18.7.1995).

Sıra Sayısı 881, “Senirkent’te Vuku Bulan Sel Afeti Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/893)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93., Birleşim: 147’nin sonuna ekli (23.7.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 886, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekilleri Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Sakarya Milletvekili Nevzat Ercan ile Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanvekili Hatay Milletvekili Fuat Çay’ın; Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasî Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi, Kütahya Milletvekili Mustafa Kalemli’nin; 22.4.1983 Tarihli ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu ile 10.6.1983 Tarihli ve 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ile Kahramanmaraş Milletvekili Hasan Dikici ve 32 Arkadaşının, Milletvekili Seçiminin Erken Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi, Tunceli Milletvekili Kamer Genç ile Hakkâri Milletvekili Esat Canan’ın; 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 4 üncü Maddesinin 1 inci Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi, Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit ve 7 Arkadaşının, Siyasî Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Teklifleri ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/1518, 2/1059, 2/1517, 2/1519, 2/1520),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 15’in sonuna ekli (26.10.1995), s. 1.

Sıra Sayısı 888, “3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/936),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 16’nın sonuna ekli, (27.10.1995), ss. 2-3.

Sıra Sayısı 889, “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet, Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/935),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 53, Birleşim: 18’in sonuna ekli, (30.10.1995), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 900, “Doğru Yol Partisi Grup Başkanvekili Samsun Milletvekili İhsan Saraçlar, Refah Partisi Grup Başkanvekili Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Anavatan Partisi Grup Başkanvekili Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan ile Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grup Başkanvekili Hatay Milletvekili Nihat Matkap’ın, 11.10.1983 Tarih ve 2913 Sayılı Kanun, 28.5.1986 Tarih ve 3292 Sayılı Kanun, 26.10.1990 Tarih ve 3671 Sayılı Kanun, 8.6.1949 Tarih ve 5434 Sayılı Kanun ile 14.7.1965 Tarih ve 657 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (2/1115),” **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 41’in sonuna ekli, (24.11.1994), ss. 2-3.

Sıra Sayısı: 900, “Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/304)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92’nin sonuna ekli, (2.7.1992), ss. 1-2.

Sıra Sayısı 901, “23.7.1995 Tarihli ve 4123 Sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek Maddeler İlavesi ile 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/947)”, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 32’nin sonuna ekli, (15.11.1995), s. 1.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 1, (6.11.1991), ss. 11-12.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 2, (14.11.1991), ss. 46-50.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 6, (20.11.1991), ss. 99-102.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 7, (25.11.1991), ss. 120-140.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 8, (28.11.1991), ss. 146-211.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 9, (30.11.1991), ss. 239-245.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 11, (4.12.1991), ss. 262-272.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 12, (5.12.1991), ss. 337-380

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 13 (10.12.1991), ss. 425-426.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 14, (11.12.1991), ss. 497-500.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 21, (26.12.1991), ss. 313-314.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 2, Birleşim: 22, (7.1.1992), s. 412.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 26, (15.1.1992), s. 658.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 28, (21.1.1992), s. 6.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 30, (23.1.1992), ss. 152-160.

- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 34, (1.2.1992), s. 479.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 35, (12.2.1992), s. 534.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 39, (20.2.1992), ss. 267-272.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 40, (25.2.1992), s. 311.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 41, (26.2.1992), s. 389.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 42, (27.2.1992), ss. 495-497.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 43, (3.3.1992), s. 508.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 44, (4.3.1992), s. 584.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 4, Birleşim: 45, (5.3.1992), ss. 664-666.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 48, (12.3.1992), ss. 339-343.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 50, (14.3.1992), ss. 278-281.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 51, (15.3.1992), ss. 615-617.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 52, (16.3.1992), s. 773.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 54, (18.3.1992), ss. 292-294.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 56, (20.3.1992), ss. 524-645.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 59, (23.3.1992), s. 249.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 60, (24.3.1992), s. 521.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 62, (26.3.1992), ss. 16-20.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 63, (14.4.1992), s. 35.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 64, (15.4.1992), ss. 166-169.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 9, Birleşim: 67, (22.4.1992), s. 320.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 70 (29.4.1992), ss. 17-53.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 71, (30.4.1992), ss. 111-199.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 73 (6.5.1992), ss. 304-311.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10, Birleşim: 74, (7.5.1992), ss. 488-499.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 76, (13.15.1992), ss. 1-2.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 77, (14.5.1992), s. 162.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 78, (20.5.1992), s. 198.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 79, (21.5.1992), ss. 305-362.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 11, Birleşim: 80, (26.5.1992), s. 419.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 81, (27.5.1992), ss. 51-55.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 83, (16.6.1992), ss. 85-118.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 12, Birleşim: 84, (17.6.1992), ss. 294-355.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, cilt: 13, Birleşim: 85, (18.6.1992), ss. 6-71.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 86 (23.6.1992), s. 144.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 13, Birleşim: 87 (24.6.1992), ss. 310-428.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 89, (26.6.1992), s. 126.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 91, (1.7.1992), ss. 457-470.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 14, Birleşim: 92, (02.07.1992), ss. 499-585.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 15, Birleşim: 93, (3.7.1992), ss.20-25.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 95, (26.8.1992), ss. 210-211.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 97, (28.8.1992), ss. 363-365.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 3, (16.9.1992), ss. 139-143.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 4, (17.9.1992), ss. 179-180.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 8, (29.9.1992), s. 42.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 9, (30.9.1992), ss. 132-135.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 10, (1.10.1992), ss. 213-214.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 13, (10.8.1992), ss. 426-433.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 15, (14.10.1992), ss. 117-185.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 16, (15.10.1992), ss. 218-222.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 23, (5.11.1992), ss. 160-167.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 26, (12.11.1992), s. 366.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 21, Birleşim: 28, (18.11.1992), ss. 54-58.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 32, (26.11.1992), ss. 465-466.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 31, (25.11.1992), s. 338.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 22, Birleşim: 35, (3.12.1992), s. 178.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 20, Birleşim: 37, (9.12.1992), s. 389.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 23, Birleşim: 38, (10.12.1992), s. 88.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 24, Birleşim: 39, (11.12.1992), ss. 72-73, 93.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 26, Birleşim: 49, (22.12.1992), ss. 154-155.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 26, Birleşim: 50, (23.12.1992), ss. 281-282.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 27, Birleşim: 55, (14.1.1993), s. 285.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 28, Birleşim: 62, (2.2.1993), s. 337.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 29, Birleşim: 64, (4.2.1993), s. 73.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 29, Birleşim: 65, (9.2.1993), s. 116.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 30, Birleşim: 72, (23.2.1993), s. 154.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 30, Birleşim: 73, (24.2.1993), s. 251.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 75, (2.3.1993), s. 22.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 31, Birleşim: 79, (10.3.1993), ss. 557-602.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 85 (31.3.1993), ss. 215-216.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 33, Birleşim: 87, (6.4.1993), s. 264.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim: 91, (14.4.1993), ss. 24-147.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 34, Birleşim: 92, (15.4.1993), ss. 186-187.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 96, (28.4.1993), ss. 37-39.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 35, Birleşim: 100, (6.5.1993), s. 389.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 36, Birleşim: 113, (16.6.1993), s. 455.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 115, (22.6.1993), ss. 4-35.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 116, (23.6.1993), ss. 130-131.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 118, (29.6.1993), ss. 284-285.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 119, (30.6.1993), ss. 367-379.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 37, Birleşim: 121, (3.7.1993), ss. 432-435.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 122, (5.7.1993), ss. 11-29.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 123, (6.7.1993), s. 38.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 124, (7.7.1993), ss. 120-128.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 125, (8.7.1993), s. 200.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 127, (14.7.1993), ss. 373-374.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 38, Birleşim: 128, (15.7.1993), s. 399.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 1, (11.9.1993), ss. 16-27.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 2, (14.9.1993), ss. 472-479.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 3 (15.9.1993), ss. 548-554.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 39, Birleşim: 5, (21.09.1993), ss. 621-622.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 6, (22.9.1993), ss. 21-29.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 40, Birleşim: 7, (23.09.1993), ss. 68,71-75.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 42, Birleşim: 24, (4.11.1993), ss. 552-554.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 26, (10.11.1993), ss. 161-162.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 43, Birleşim: 27, (11.11.1993), ss. 254-255.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 30, (18.11.1993), ss. 25-26.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 32, (24.11.1993), s. 185.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 44, Birleşim: 33, (25.11.1993), s. 236.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 35, (1.12.1993), s. 31.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 45, Birleşim: 36, (2.12.1993), s.126.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 47, (17.12.1993), ss. 371-374.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 49, (19.12.1993), s. 615.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 48, Birleşim: 50, (20.12.1993), s. 788.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 51, (21.12.1993), ss. 173-179.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 52, (22.12.1993), ss. 348-352.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 53, (23.12.1993), ss. 478-479.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 49, Birleşim: 54, (24.12.1993), ss. 669-677.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 55, (25.12.1993), ss. 12-32.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 56, (26.12.1993), ss. 222-223.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 57, (27.12.1993), ss. 326-360.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 50, Birleşim: 58, (28.12.1993),s. 475.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 63, (12.1.1994), s. 186.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 64, (13.1.1994), ss. 247-248.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 51, Birleşim: 65, (18.1.1994), ss. 322-333.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 52, Birleşim: 67, (20.1.1994), ss. 54-55.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 50, Birleşim: 68 (8.2.1994), ss. 142-179.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 69, (09.02.1993), ss. 30-36.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 70, (10.2.1994), ss. 79-97.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 72, (16.02.1994), ss. 193-194.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 53, Birleşim: 74, (22.02.1994), s. 279-336.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 78, (02.03.1994), ss. 229-308.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 54, Birleşim: 79, (03.03.1994), ss. 361-412.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 55, Birleşim: 80, (23.3.1994), s. 36.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 56, Birleşim: 82, (29.03.1994), ss. 41-58.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 56, Birleşim: 84, (31.03.1994), ss. 210- 225.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 57, Birleşim: 86, (06. 04. 1994), ss. 43-47.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 57, Birleşim: 87, (07.04.1994), ss. 124- 126.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 57, Birleşim: 88, (12.04.1994), ss. 283-289.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 57, Birleşim: 89, (13.4.1994), ss. 473-474.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 92, (20.4.1994), ss. 220-249.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 93, (21.4.1994), ss. 317-381.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 58, Birleşim: 95 (26.4.1994), s. 461.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 96, (27.4.1994), s. 27.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 97, (28.4.1994), s. 166.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 99, (4.5.1994), ss. 393-402.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 59, Birleşim: 100, (5.5.1994), ss. 517-518.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 103, (5.12.1994), ss. 180-186.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 60, Birleşim: 104, (17.5.1994), s. 218.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 106, (25.5.1994), s. 8.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 61, Birleşim: 107, (26.5.1994), s. 142.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 109, (1.6.1994), ss. 286-334.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 61, Birleşim: 110, (02.06.1994), s. 390.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 112, (07.06.1994), s. 102.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 113, (8.6.1994), s. 270.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 114, (9.6.1994), ss. 334-335.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 62, Birleşim: 115, (10.6.1994), s. 446.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 117, (15.6.1994), ss. 8-30.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 118, (16.6.1994), s. 114.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 119, (17.6.1994), ss. 225-254.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 120, (21.6.1994), ss. 329-330.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 121, (22.6.1994), ss. 415-417.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 122, (23.6.1994), ss. 522-523

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 63, Birleşim: 123, (24.6.1994), ss.595-634.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Cilt: 64, Birleşim: 124, (14.7.1994), s. 14.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 65, Birleşim: 2 (6.9.1994), s. 3.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 67, Birleşim: 13 (29.9.1994), s. 388.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 21, (19.10.1994), s. 5.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 69, Birleşim: 24, (26.10.1994), s. 247.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 25, (27.10.1994), ss. 26-93.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 27, (2.11.1994), s. 244.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 28, (3.11.1994), s. 316.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 70, Birleşim: 30, (8.11.1994), ss. 452-456.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, cilt: 70, Birleşim: 31, (9.11.1994), ss. 10-12.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 32, (10.11.1994), ss. 92-94.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 33, (11.11.1994), ss. 259-261, 260.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 35, (15.11.1994), ss. 371-374.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 71, Birleşim: 37, (17.11.1994), s. 699.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 38, (18.11.1994), ss. 56-64.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 40, (23.11.1994), ss. 283-425.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 72, Birleşim: 41, (24.11.1994), s. 466.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 44, (30.11.1994), s. 66.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 47, (07.11.1994), ss. 267-281.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 48, (8.12.1994), ss. 409-410.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 73, Birleşim: 49, (9.12.1994), s. 448.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76, Birleşim: 57, (19.12.1994), s. 121.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76, Birleşim: 59, (21.12.1994), ss. 554-555.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 76, Birleşim: 61, (23.12.1994), ss. 803, 811, 871.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 63, (28.12.1994), ss. 155-177.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 77, Birleşim: 67, (12.1.1995), ss. 404-405.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 70, (19.1.1995), ss. 185-187.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 72, (26.1.1995), ss. 325, 322-326.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 73, (26.1.1995), ss. 450-452

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 74, (14.2.1995), s. 15.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 79, Birleşim: 76, (16.2.1995), ss. 308-314.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 78, Birleşim: 79, (23.2.1995), s. 48.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 80, Birleşim: 80 (28.2.1995), s. 198.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 80, Birleşim: 81 (1.3.1995), s. 264.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 84, (9.3.1995), ss. 107-109.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 85, (14.3.1995), s. 218

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 81, Birleşim: 86 (15.3.1995), s. 498.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 87, (16.3.1995), ss. 8-48.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 89, (22.3.1995), ss. 205-207.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 82, Birleşim: 90, (23.3.1995), ss. 263-264.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 92, (29.3.1995), s. 8.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1, Cilt: 83, Birleşim: 93, (30.3.1995), s. 84.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 94, (4.4.1995), ss. 249-256.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 95, (5.4.1995), s. 351.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 96, (6.4.1995), s. 400.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 83, Birleşim: 97, (11.4.1995), s. 44.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 99, (13.4.1995), ss. 272-278.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 100, (18.4.1995), ss. 373-374.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 84, Birleşim: 101, (19.4.1995), ss. 464-465.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 104, (25.4.1995), ss. 109-118.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 106, (27.4.1995), ss. 276-353.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 85, Birleşim: 107, (2.5.1995), ss. 435-436.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 108, (3.5.1995), ss.27-124

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 109, (4.5.1995), ss. 146-150.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 110, (16.5.1995), s. 201.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 111, (17.5.1995), ss. 309-310.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 112, (18.5.1995), ss. 403-404.

- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 86, Birleşim: 113, (23.5.1995), s. 501.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 114, (24.5.1995), ss. 34-35.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 115, (25.5.1995), ss. 98-128.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 117, (31.5.1995), ss. 218-228.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 87, Birleşim: 119, (6.6.1995), ss. 379-419.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 120, (7.6.1995), ss. 34-90.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 121, (8.6.1995), ss. 141-232.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 122, (13.6.1995), s. 294.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 88, Birleşim: 123, (14.6.1995), s. 366.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 124, (15.6.1995), ss. 10, 8-10.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 126, (21.6.1995), ss. 182-184.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 127, (22.6.1995), s. 298.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 128, (23.6.1995), ss. 425-430.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 89, Birleşim: 129, (24.6.1995), ss. 541-542.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 131, (28.6.1995), s. 122.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 132, (29.6.1995), ss. 215-332.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 133, (4.7.1995), ss. 394-403.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 134, (5.7.1995), s. 559.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 90, Birleşim: 135, (6.7.1995), ss. 650-651.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 91, Birleşim: 136 (7.7.1995), ss. 32-33.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 92, Birleşim: 142, (18.7.1995), s. 343.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 144, (20.7.1995), s. 22.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 145, (21.7.1995), ss. 115-122.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 146, (22.7.1995), ss. 187-241.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 4, Cilt: 93, Birleşim: 147, (23.7.1995), ss. 327-373.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 5, (10.10.1995), s. 391.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 8, (13.10.1995), ss. 455-456.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 9, (15.10.1995), ss. 552-556.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 10, (17.10.1995), ss. 565-572.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 94, Birleşim: 11 (18.10.1995), ss. 582-586.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 15 (26.10.1995), ss. 9-11.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 16, (27.10.1995), ss. 185-187.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 18, (30.10.1995), ss. 380-381.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 19, (30.10.1995), ss. 428-446.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 20, (1.11.1995), ss. 23-24.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 95, Birleşim: 21, (2.11.1995), s. 128.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 96, Birleşim: 22, (3.11.1995), ss. 220-228.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 96, Birleşim: 24, (5.11.1995), ss. 450-451.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 97, Birleşim: 30, (13.11.1995), ss. 187-237.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 32 (15.11.1995), ss. 28-30.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 33, (16.11.1995), ss. 81-132.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 35, (18.11.1995), s. 183.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 5, Cilt: 98, Birleşim: 38, (22.11.1995), s. 300.

YAZAR HAKKINDA

BURHANETTİN DURAN: 1993 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. 1993-2001 yılları arasında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde yüksek lisans ve doktora çalışmaları yaptı. Aynı yıllarda Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde araştırma görevliliği yaptı. 2001-2009 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2010-2011 eğitim yılını George Mason Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak geçiren Duran, halen İstanbul Şehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde çalışmalarına devam etmektedir. Değişik kitap ve dergilerde İslamcılık, Avrupa, demokrasi, sivil toplum, Türk düşünce tarihi ve Türk Dış politikası konularını işleyen Türkçe ve İngilizce makaleleri yayınlanmıştır. Dönüşüm Sürecinde Türkiye, Dünya Çatışma Bölgeleri I-II, Ortadoğu Yıllığı 2008, Türk Dış Politikası Yıllığı 2009 ve Türk Dış Politikası Yıllığı 2010 adlı eserlerin editörleri arasındadır.

DİZİN

12 Eylül 1980 Darbesi, 8, 150, 255
12 Eylül Rejimi, 10, 159, 258, 265, 1044
12 Mart 1971 Darbesi, 258, 713, 1135
1921 Anayasası, 111, 717
1924 Anayasası, 111, 768
1961 Anayasası, 709, 711, 732, 759, 762, 768, 775, 1105, 1109
1982 Anayasası, 2, 3, 15, 17, 21, 22, 23, 26, 27, 39, 66, 67, 85, 156, 245, 359, 361, 366, 386, 465, 508, 692, 696, 706, 708, 709, 710, 712, 713, 714, 716, 727, 728, 729, 730, 732, 736, 737, 757, 761, 762, 765, 767, 771, 776, 799, 893, 904, 1020, 1048, 1065, 1105, 1135, 1280
1987 Seçimleri, 118, 164
20 Ekim 1991 Seçimleri, 6, 9, 25, 45, 119
24 Aralık 1995 Seçimleri, 66
24 Ocak Kararları, 879
27 Mart 1994 Seçimleri, 31, 48, 91, 228
27 Mayıs 1960 İhtilali, 258
31 Mart Olayı, 39, 57, 1044
5 Nisan Kararları, 34, 35, 36, 37, 224, 226, 228, 879, 899
500 gün, 33, 160, 212
AB, 37, 38, 62, 64, 179, 206, 240, 809, 811, 896, 898, 947, 1002, 1003, 1005, 1006, 1011, 1078, 1080, 1084, 1086, 1274, 1278
Abbas İnceyan, 76, 950, 1023, 1037, 1177
ABD, 46, 54, 55, 61, 62, 63, 64, 163, 189, 195, 197, 206, 215, 229, 866, 990, 994, 1005, 1006, 1274, 1280
Abdullillah Fırat, 1188
Abdullah Aykon Doğan, 222, 237, 492, 529, 609, 610, 682, 850, 860, 877, 878, 884
Abdullah Gül, 81, 83, 258, 299, 300, 424, 455, 478, 488, 579, 612, 619, 624, 632, 654, 655, 656, 691, 717, 784, 815, 818, 819, 824, 831, 948, 1006, 1009, 1026, 1027, 1039, 1060, 1077, 1104, 1135, 1169, 1181, 1192
Abdullah Kınalı, 1177, 1188
Abdullah Öcalan, 51, 55, 57, 147, 155
Abdullah Ulutürk, 81, 1179, 1190, 1226
Abdurrahman Ünlü, 1176, 1187
Abdurrezak Yavuz, 1227
Abdülbaki Ataç, 223, 1179
Abdülkadir Ateş, 184, 779, 790, 995
Abdülkerim Doğru, 164, 1190, 1194
Abdülkerim Zilan, 91, 94, 1173, 1229, 1292

Abdüllatif Şener, 121, 226, 228, 239, 243, 311, 454, 462, 484, 503, 506, 510, 514, 516, 519, 521, 524, 530, 533, 534, 538, 539, 541, 548, 554, 556, 566, 577, 582, 588, 592, 594, 596, 600, 603, 616, 683, 755, 867, 870, 876, 886, 896, 920, 950, 970, 991, 1022, 1286
Abdölmelik Fırat, 1179
Abit Kıvrak, 311, 322, 644, 956, 1099, 1174, 1190, 1194, 1286
Abuzer Tanrıverdi, 1173, 1184, 1187
Adalet Bakanlığı, 11, 24, 86, 92, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 275, 395, 425, 635, 638, 644, 800, 804, 894, 904, 1000, 1036, 1040, 1048, 1101, 1102, 1104, 1106, 1107, 1108, 1109, 1111, 1112, 1113, 1114, 1230, 1283, 1287
Adalet Komisyonu, 79, 80, 118, 127, 134, 137, 140, 143, 145, 147, 149, 151, 275, 370, 374, 375, 379, 380, 381, 382, 385, 393, 409, 410, 457, 800, 801, 802, 804, 981, 997, 1021, 1044, 1047, 1048, 1049, 1051, 1054, 1077, 1102, 1103, 1109, 1118, 1123, 1129, 1167, 1172, 1183, 1285, 1287, 1290, 1293, 1294, 1300
Adalet Partisi, 16, 41, 263, 264, 265, 1171
Adalet, 6, 11, 16, 24, 41, 48, 79, 80, 86, 91, 92, 94, 99, 103, 106, 109, 114, 116, 118, 120, 123, 124, 127, 128, 130, 131, 132, 134, 137, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 151, 157, 184, 222, 229, 237, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 263, 264, 265, 275, 327, 345, 370, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 393, 395, 409, 410, 425, 455, 456, 457, 635, 638, 644, 652, 657, 668, 670, 673, 686, 688, 800, 801, 802, 804, 817, 823, 852, 857, 894, 904, 977, 981, 985, 997, 1000, 1020, 1021, 1036, 1040, 1044, 1047, 1048, 1049, 1051, 1052, 1053, 1054, 1077, 1079, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1118, 1119, 1122, 1123, 1129, 1167, 1171, 1172, 1183, 1195, 1197, 1198, 1199, 1230, 1235, 1238, 1283, 1285, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1296, 1298, 1300

Adana, 2, 63, 75, 76, 82, 89, 117, 184, 222, 237, 255, 256, 324, 360, 365, 402, 403, 409, 429, 481, 484, 528, 539, 540, 542, 543, 544, 545, 547, 681, 694, 816, 864, 990, 1031, 1047, 1049, 1051, 1069, 1072, 1079, 1117, 1163, 1172, 1174, 1175, 1176, 1177, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1187, 1188, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1196, 1197, 1198, 1208, 1216, 1224, 1285, 1286, 1288
Adem Yıldız, 1179, 1187
Adil Aydın, 1020, 1021, 1177, 1188, 1203, 1298
Adil Düzen, 32, 67, 733
Adnan Akın, 1179
Adnan Ekmen, 91, 94, 99, 100, 237, 695, 971, 972, 1177, 1188, 1194, 1209, 1211, 1292, 1299
Adnan Kahveci, 2, 89, 284, 285, 293, 295, 299, 301, 350, 403, 437, 438, 445, 448, 577, 1104, 1116, 1124, 1125, 1150, 1181
Adnan Keskin, 237, 262, 275, 840, 1094, 1121, 1181, 1285
Adnan Menderes, 110, 130, 316
Adriyatik, 60, 133
AET, 210
Af, 275, 276, 281, 434, 1237, 1285
Afrika, 111, 714
AGİK Parlamenter Asamblesi Türk Grubu, 82
AGİK, 82, 108, 135, 159, 162, 163, 166, 167, 189, 195, 198, 1122
Ahıska Mesket Türkleri, 349, 352, 1288
Ahmet Arıkan, 1179
Ahmet Bilyeli, 1174, 1185
Ahmet Cemil Tunç, 1058, 1090, 1100, 1144
Ahmet Derin, 311, 566, 581, 582, 848, 854, 1088, 1180, 1191, 1207, 1286
Ahmet Dökülmez, 386, 409, 541, 546, 749, 1057, 1072, 1111, 1173, 1186
Ahmet Fehmi Işıklar, 2, 90
Ahmet Fevzi İnceöz, 269, 1178
Ahmet Hamdi Üçpınarlar, 223, 237, 1179, 1191, 1198, 1199
Ahmet Kabil, 77, 84, 991, 1097, 1175, 1186
Ahmet Küçükkel, 82, 285, 413, 438, 977, 1178, 1189
Ahmet Mesut Yılmaz, 6, 15, 25, 26, 45, 65, 66, 68, 69, 74, 150, 164, 173, 177, 194, 209, 210, 226, 227, 230, 235, 281, 296, 335, 354, 357, 360, 427, 434, 694, 805

Ahmet Neidim, 81, 1178, 1189
Ahmet Özdemir, 39, 532, 956, 1071, 1179, 1191
Ahmet Remzi Hatip, 306, 311, 391, 423, 426, 472, 473, 539, 544, 553, 561, 562, 568, 577, 579, 586, 590, 591, 593, 597, 601, 602, 647, 655, 681, 684, 753, 809, 811, 816, 859, 860, 861, 873, 874, 910, 919, 958, 965, 971, 972, 982, 983, 992, 1005, 1015, 1016, 1029, 1030, 1077, 1078, 1080, 1083, 1087, 1088, 1100, 1116, 1150, 1155, 1156, 1157, 1159, 1160, 1161, 1164, 1166, 1176, 1286
Ahmet Sayın, 82, 87, 1034, 1179, 1190
Ahmet Sezal Özбек, 321, 1053, 1174, 1185
Ahmet Şanal, 184
Ahmet Şeref Erdem, 1177, 1178
Ahmet Türk, 2, 43, 49, 90, 91, 94, 96, 116, 118, 120, 132, 133, 134, 139, 140, 141, 142, 146, 147, 148, 154, 155, 1182, 1225, 1226, 1292, 1293
Akdeniz, 7, 32, 163, 225, 239, 324, 908, 971
Akın Gönen, 77, 157, 327, 666, 1131, 1151, 1185, 1211
Alaettin Kurt, 1085, 1181, 1192
Alan Kontrol Konsepti, 52
Alevi, 30, 177, 200, 215, 466
Algan Hacaloğlu, 42, 82, 239, 240, 391, 425, 428, 452, 453, 474, 479, 488, 489, 497, 503, 505, 506, 516, 528, 538, 582, 586, 608, 614, 681, 850, 853, 855, 857, 858, 868, 869, 870, 871, 874, 877, 879, 883, 884, 886, 992, 1057, 1058, 1181, 1186, 1187
Ali Dinçer, 42, 81, 84, 237, 397, 398, 460, 465, 466, 480, 483, 578, 638, 641, 733, 989, 1168, 1175, 1190
Ali Er, 43, 226, 236, 309, 540, 1029, 1030, 1031, 1052, 1177, 1188
Ali Eser, 81, 736, 761, 1179, 1185, 1211
Ali Günaydın, 75, 76, 1035, 1058
Ali İbrahim Tutu, 354, 355, 356, 1008, 1180, 1188, 1193, 1298
Ali Karataş, 1173, 1193, 1215
Ali Kemal Başaran, 1180
Ali Oğuz, 164, 302, 377, 381, 383, 388, 391, 394, 417, 420, 426, 452, 453, 458, 467, 473, 482, 535, 537, 542, 544, 555, 557, 559, 560, 562, 563, 566, 569, 592, 594, 596, 601, 610, 618, 686, 687, 706,

718, 723, 765, 782, 804, 805, 825, 837,
838, 864, 869, 906, 910, 927, 928, 938,
939, 957, 958, 1003, 1007, 1016, 1023,
1024, 1039, 1043, 1052, 1074, 1081,
1083, 1089, 1090, 1098, 1099, 1110,
1122, 1132, 1168, 1172, 1183
Ali Rıza Gönül, 389, 1172, 1183, 1190,
1289
Ali Rıza Septioğlu, 1, 68, 1221
Ali Su, 83, 1178, 1189, 1193
Ali Şevki Ereğ, 194, 207, 209, 223, 237,
617, 834, 836, 838, 872, 915, 917, 919,
1190
Ali Uyar, 311, 1178, 1186, 1189, 1286
Ali Uzun, 1181, 1184, 1187, 1194
Ali Yalçın Ögütcan, 409, 410, 1049, 1072,
1172, 1183
Ali Yiğit, 2, 90, 91, 94, 118, 119, 120, 1177,
1227, 1292, 1293
Almanya, 27, 49, 51, 84, 109, 115, 127,
197, 202, 345, 492, 512, 520, 540, 599,
704, 715, 762, 773, 822, 823, 824, 825,
826, 851, 1067, 1080, 1085
Alparslan Türkeş, 8, 39, 352, 1288
Ambargo, 47, 63, 64, 73, 166, 195, 196,
212, 244, 710, 974
Amerika Birleşik Devletleri, 134, 140, 179,
180, 243, 492, 681, 826, 990, 996, 1245
Anadolu, 8, 31, 32, 52, 100, 109, 129, 133,
143, 177, 192, 199, 204, 206, 225, 226,
228, 233, 236, 266, 316, 329, 363, 372,
428, 429, 519, 566, 628, 797, 837, 908,
947, 974, 1035, 1060, 1083
ANAP, 1, 6, 7, 9, 15, 17, 18, 20, 25, 26, 31,
32, 33, 35, 36, 44, 45, 48, 53, 62, 65, 66,
67, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 79, 80, 85,
95, 103, 105, 106, 107, 109, 114, 121,
150, 158, 160, 161, 164, 165, 169, 170,
172, 173, 174, 175, 177, 182, 191, 194,
204, 209, 210, 213, 214, 216, 217, 221,
227, 230, 235, 239, 240, 241, 250, 252,
260, 261, 262, 263, 265, 268, 269, 271,
274, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286,
287, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 295,
296, 299, 301, 305, 306, 309, 315, 319,
320, 324, 328, 331, 332, 333, 334, 337,
338, 344, 346, 350, 353, 363, 365, 368,
369, 374, 378, 381, 386, 388, 390, 394,
397, 399, 401, 402, 409, 412, 413, 415,
417, 419, 421, 423, 424, 426, 427, 428,
432, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440,
441, 442, 444, 445, 446, 447, 448, 450,

454, 458, 462, 464, 467, 468, 469, 474,
478, 480, 481, 482, 483, 490, 491, 492,
494, 495, 498, 500, 504, 506, 509, 512,
514, 517, 519, 520, 521, 522, 523, 524,
526, 530, 531, 533, 535, 536, 537, 538,
539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 547,
554, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 562,
563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 571,
572, 573, 574, 575, 577, 578, 580, 581,
582, 585, 587, 589, 590, 593, 594, 597,
599, 600, 601, 607, 609, 610, 612, 614,
615, 616, 621, 624, 627, 628, 631, 634,
636, 639, 641, 642, 643, 644, 647, 653,
655, 656, 659, 660, 662, 664, 665, 666,
670, 673, 674, 679, 680, 682, 683, 684,
686, 691, 693, 694, 696, 707, 709, 710,
716, 718, 719, 724, 727, 730, 733, 735,
738, 740, 743, 745, 748, 749, 753, 757,
760, 763, 765, 766, 769, 772, 779, 780,
790, 796, 805, 808, 812, 814, 815, 816,
818, 821, 824, 831, 833, 834, 835, 837,
838, 839, 840, 845, 846, 848, 850, 851,
852, 854, 855, 856, 858, 861, 862, 863,
864, 865, 868, 869, 870, 871, 874, 875,
877, 878, 880, 881, 882, 883, 884, 886,
887, 890, 894, 898, 899, 901, 902, 903,
904, 906, 907, 908, 909, 913, 917, 919,
925, 926, 927, 929, 930, 931, 933, 934,
935, 938, 940, 942, 945, 946, 947, 948,
949, 951, 952, 953, 955, 956, 957, 958,
959, 961, 962, 964, 967, 968, 970, 971,
973, 975, 977, 978, 981, 985, 986, 987,
988, 990, 991, 992, 993, 995, 1002,
1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1011,
1014, 1016, 1018, 1022, 1023, 1024,
1026, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032,
1034, 1035, 1036, 1037, 1041, 1042,
1050, 1052, 1053, 1054, 1057, 1058,
1059, 1060, 1061, 1064, 1070, 1072,
1073, 1078, 1080, 1081, 1083, 1084,
1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090,
1092, 1095, 1097, 1098, 1099, 1100,
1105, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114,
1116, 1119, 1120, 1124, 1127, 1128,
1129, 1133, 1142, 1144, 1145, 1146,
1148, 1154, 1158, 1159, 1162, 1164,
1165, 1166, 1167, 1169, 1171, 1172,
1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178,
1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184,
1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190,
1191, 1192, 1193, 1194

Anavatan Partisi, 16, 71, 182, 226, 232,
259, 263, 288, 343, 375, 390, 403, 441,
454, 517, 580, 585, 621, 625, 653, 669,
695, 710, 719, 724, 733, 753, 757, 764,
818, 837, 903, 926, 953, 955, 970, 996,
1014, 1050, 1064, 1089, 1119, 1120,
1288, 1291, 1294, 1299, 1300
Anayasa Değişikliği, 4, 5, 20, 67, 359, 692,
695, 709, 729, 735, 774, 781
Anayasa Komisyonu, 79, 80, 88, 106, 256,
336, 337, 340, 360, 361, 363, 366, 418,
419, 423, 454, 455, 458, 461, 462, 465,
467, 468, 471, 474, 509, 617, 618, 633,
669, 670, 672, 673, 680, 689, 690, 694,
695, 699, 705, 707, 710, 714, 715, 721,
722, 723, 725, 726, 731, 732, 734, 740,
741, 744, 745, 746, 749, 750, 754, 756,
759, 761, 762, 764, 767, 770, 771, 772,
773, 774, 776, 778, 779, 781, 782, 783,
785, 786, 804, 813, 814, 845, 963, 964,
1003, 1063, 1064, 1110, 1144, 1172,
1291, 1294, 1297, 1299, 1300
Anayasa Mahkemesi, 2, 5, 12, 15, 23, 45,
47, 49, 66, 90, 92, 115, 129, 136, 154,
173, 222, 246, 256, 262, 264, 266, 296,
323, 324, 348, 366, 385, 390, 407, 414,
415, 427, 477, 485, 500, 528, 546, 549,
550, 583, 606, 617, 620, 621, 627, 628,
629, 630, 631, 632, 634, 636, 637, 639,
650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 667,
679, 680, 681, 682, 684, 698, 703, 704,
711, 714, 738, 740, 741, 744, 750, 751,
752, 753, 754, 758, 768, 769, 774, 775,
776, 786, 790, 791, 792, 793, 795, 799,
802, 805, 808, 809, 810, 812, 814, 818,
819, 822, 829, 830, 833, 834, 835, 836,
837, 840, 841, 842, 848, 850, 853, 854,
855, 864, 865, 866, 867, 881, 888, 911,
914, 916, 917, 918, 919, 920, 964, 984,
1000, 1002, 1004, 1007, 1044, 1052,
1089, 1105, 1140, 1277
Anayasa, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 12, 13, 14, 15,
18, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 42, 45, 47, 48,
49, 57, 58, 66, 67, 69, 77, 78, 79, 80, 86,
88, 90, 91, 92, 94, 99, 103, 106, 107,
109, 114, 115, 116, 118, 120, 125, 127,
128, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 137,
140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148,
151, 154, 159, 165, 166, 173, 181, 188,
190, 192, 193, 210, 213, 222, 225, 240,
242, 246, 247, 248, 249, 252, 256, 258,

262, 264, 266, 268, 278, 296, 297, 298,
302, 323, 324, 334, 336, 337, 340, 348,
354, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365,
366, 367, 368, 371, 374, 377, 379, 385,
389, 390, 407, 408, 414, 415, 418, 419,
422, 423, 427, 431, 454, 455, 456, 458,
459, 461, 462, 465, 467, 468, 469, 471,
474, 477, 485, 500, 507, 508, 509, 528,
542, 546, 548, 549, 550, 552, 572, 582,
583, 584, 606, 616, 617, 618, 620, 621,
627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634,
636, 637, 638, 639, 650, 651, 652, 653,
654, 655, 656, 667, 669, 670, 672, 673,
674, 679, 680, 681, 682, 684, 689, 690,
692, 693, 694, 695, 696, 698, 699, 703,
704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711,
712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719,
721, 722, 723, 725, 726, 728, 729, 730,
731, 732, 733, 734, 735, 738, 739, 740,
741, 743, 744, 745, 746, 748, 749, 750,
751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758,
759, 761, 762, 763, 764, 766, 767, 768,
769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776,
777, 778, 779, 781, 782, 783, 784, 785,
786, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 795,
796, 797, 798, 799, 802, 804, 805, 806,
808, 809, 810, 812, 813, 814, 818, 819,
822, 829, 830, 833, 834, 835, 836, 837,
840, 841, 842, 844, 845, 848, 850, 853,
854, 855, 856, 864, 865, 866, 867, 881,
888, 911, 914, 916, 917, 918, 919, 920,
963, 964, 976, 980, 984, 1000, 1002,
1003, 1004, 1005, 1007, 1044, 1045,
1052, 1054, 1063, 1064, 1068, 1079,
1083, 1089, 1103, 1105, 1106, 1107,
1110, 1119, 1135, 1140, 1142, 1144,
1162, 1169, 1172, 1183, 1213, 1274,
1277, 1283, 1284, 1285, 1286, 1289,
1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1297,
1299, 1300

Andiçmeler, 86

Ankara, 9, 10, 11, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 29,
30, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 40, 42, 43, 45,
46, 53, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 68,
70, 74, 76, 77, 81, 82, 83, 84, 90, 92, 94,
119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 137,
138, 140, 141, 144, 145, 146, 147, 148,
151, 155, 157, 158, 170, 184, 203, 207,
222, 223, 237, 251, 267, 271, 276, 309,
317, 318, 319, 328, 337, 340, 343, 346,
348, 354, 355, 356, 358, 366, 372, 378,

382, 383, 386, 389, 397, 407, 428, 429,
460, 461, 464, 469, 477, 480, 482, 483,
488, 499, 530, 578, 581, 582, 594, 607,
608, 623, 626, 628, 629, 633, 635, 638,
641, 649, 654, 655, 656, 669, 673, 674,
679, 680, 695, 706, 708, 716, 728, 733,
736, 745, 748, 750, 754, 772, 777, 779,
782, 795, 796, 801, 811, 814, 816, 818,
851, 853, 856, 858, 860, 864, 865, 866,
867, 875, 878, 885, 886, 911, 988, 989,
1001, 1002, 1004, 1006, 1018, 1020,
1021, 1035, 1037, 1043, 1045, 1057,
1064, 1069, 1089, 1091, 1092, 1099,
1102, 1104, 1108, 1109, 1111, 1114,
1144, 1148, 1168, 1172, 1173, 1174,
1175, 1176, 1177, 1179, 1180, 1181,
1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188,
1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195,
1196, 1197, 1198, 1199, 1202, 1205,
1209, 1210, 1211, 1212, 1221, 1224,
1255, 1266, 1274, 1275, 1276, 1278,
1279, 1280, 1285, 1291, 1298, 1299
Arabistan, 47, 133, 883
Arap, 150, 587, 1263, 1268
Arif Yüksel, 252
Arjantin, 347, 624, 1266
Arnavutluk, 61, 85, 198, 1245, 1261
ASELSAN, 865
Asım Kaleli, 1173, 1188
Asimilasyon, 143, 148, 150
Askeri Müdahale, 15, 46, 62
ASKİ, 112
Aslan Adnan Türkoğlu, 1174, 1192
Asya, 16, 19, 56, 59, 60, 110, 133, 163, 225,
349, 376, 971, 1082
AT, 37, 62, 83, 111, 166, 179, 181, 189,
197, 206, 218, 313, 497, 506, 512, 513,
514, 523, 555, 811, 893, 895, 979, 981,
1000, 1083
Atatürk, 14, 18, 31, 42, 68, 86, 151, 152,
153, 163, 182, 188, 193, 197, 210, 212,
244, 266, 419, 652, 717, 718, 724, 737,
771, 777, 859, 860, 868, 1205, 1218,
1279
Ateşkes, 51, 57, 134
Atilla Hun, 42, 1176, 1192
Atilla Mutman, 44, 81, 750, 1175, 1182,
1186
Avni Akyol, 271, 310, 311, 315, 316, 360,
1145, 1172, 1286

Avrupa Birliği, 38, 63, 189, 225, 229, 231,
236, 239, 241, 242, 243, 244, 492, 606,
692, 798, 857, 985, 990, 994, 995, 996,
1003, 1005, 1012, 1046, 1079, 1088,
1275, 1280
Avrupa Ekonomik Topluluğu, 995
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 62
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 49
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 108, 172,
226, 699, 715, 720, 721, 722, 1047, 1118
Avrupa Konseyi Parlamenter Konseyi Türk
Grubu, 82
Avrupa Konseyi, 82, 162, 717, 985, 988,
995, 1119, 1250
Avrupa Parlamentosu, 38, 51, 111, 229,
240, 717, 724, 1047
Avrupa Topluluğu, 161, 163, 179, 202, 313,
507, 796, 904, 999, 1000, 1033
Avrupa, 38, 49, 51, 52, 55, 62, 63, 64, 82,
100, 108, 111, 115, 135, 159, 161, 162,
163, 166, 172, 179, 188, 189, 195, 197,
198, 202, 208, 210, 218, 225, 229, 231,
234, 236, 239, 240, 241, 242, 243, 244,
313, 345, 347, 367, 456, 458, 465, 467,
475, 489, 492, 507, 514, 606, 681, 692,
699, 713, 715, 717, 719, 720, 721, 722,
724, 738, 740, 761, 796, 798, 824, 826,
852, 853, 855, 857, 899, 901, 904, 909,
971, 982, 985, 987, 988, 990, 991, 994,
995, 996, 999, 1000, 1001, 1003, 1005,
1006, 1012, 1033, 1046, 1047, 1048,
1062, 1077, 1079, 1088, 1118, 1119,
1122, 1237, 1246, 1250, 1275, 1280,
1314
Avukatlık, 188, 1123
Aydın Güven Gürkan, 43, 44, 65, 164, 168,
194, 198, 254, 256, 454, 458, 613, 978,
1284, 1286, 1294
Aykut Edibali, 39, 82, 164
Aysel Baykal, 86
Ayvaz Gökdemir, 84, 222, 237, 823, 1175,
1186
Azerbaycan, 61, 67, 84, 196, 198, 206, 211,
236, 349, 623, 1169, 1246, 1248, 1260
Azınlık hükümeti, 223, 232, 233
Azınlık, 12, 65, 222, 223, 226, 228, 232,
233, 648
Azimet Köylüoğlu, 29, 53, 185, 194, 215,
266, 981, 1008, 1176, 1187, 1298
Aziz Nesin, 28, 29, 199, 214
Bahattin Alagöz, 1180, 1184

Bahattin Elçi, 394, 1050, 1173, 1184
Bahattin Şeker, 82, 1176, 1192
Bahriye Üçok, 50
Bahtiyar Aydın, 50, 52
Bakanlar Kurulu, 2, 13, 15, 17, 63, 66, 69,
70, 86, 156, 157, 183, 185, 187, 214,
221, 222, 223, 237, 245, 247, 248, 272,
273, 296, 298, 302, 310, 317, 320, 323,
326, 341, 349, 350, 352, 356, 359, 387,
402, 412, 417, 418, 419, 422, 423, 426,
429, 448, 449, 450, 451, 456, 457, 466,
480, 485, 489, 492, 496, 499, 502, 519,
520, 528, 533, 542, 550, 551, 572, 578,
583, 584, 590, 595, 604, 606, 617, 626,
634, 645, 650, 652, 653, 657, 660, 661,
663, 664, 667, 677, 680, 684, 687, 697,
787, 800, 808, 813, 815, 816, 817, 821,
822, 823, 827, 828, 837, 842, 856, 857,
861, 864, 879, 882, 889, 890, 911, 921,
922, 940, 942, 947, 950, 951, 959, 961,
962, 963, 965, 975, 976, 981, 984, 985,
995, 999, 1000, 1001, 1003, 1008, 1020,
1040, 1042, 1048, 1049, 1055, 1056,
1061, 1062, 1076, 1088, 1093, 1094,
1095, 1096, 1097, 1099, 1100, 1101,
1114, 1123, 1134, 1135
Baki Durmaz, 82, 1175, 1186
Baki Tuğ, 77, 222, 1020, 1021, 1114, 1172,
1173, 1183, 1184, 1298
Balkanlar, 16, 55, 59, 143, 163, 189, 218,
226, 1278
Bandırma, 151, 152
Bankalar Kanunu, 298, 424, 425, 578, 579,
583, 610, 611, 630, 631, 634, 1139,
1235, 1256, 1258, 1283, 1291, 1295
Basın, 97, 188, 341, 457, 1224
Başbağlar, 57
Başbakanlık Sistemi, 15
Başbakanlık Tezkeresi, 70, 91, 92, 94, 118,
137, 140, 143, 145, 146, 147, 148, 151,
1291, 1292, 1293
Başkanlık Divanı, 1, 2, 73, 74, 75, 76, 77,
84, 85, 88, 90, 257, 363, 364, 369, 462,
475, 508, 697, 749, 750, 780, 792, 1278
Başkanlık Sistemi, 16, 17, 18, 1124
Başörtüsü, 167, 168, 198, 200, 712
Batı Trakya, 244
Batı, 7, 8, 30, 32, 43, 55, 59, 60, 107, 155,
163, 166, 168, 172, 189, 195, 201, 225,
229, 231, 236, 239, 243, 244, 258, 259,
260, 318, 345, 382, 460, 467, 497, 512,

522, 523, 594, 681, 691, 692, 719, 729,
738, 741, 747, 763, 796, 797, 851, 860,
866, 867, 870, 904, 989, 1047, 1067,
1081, 1082, 1083, 1098, 1150, 1278
Batman, 43, 70, 91, 100, 118, 120, 237, 695,
971, 972, 1173, 1174, 1177, 1188, 1191,
1194, 1199, 1209, 1210, 1211, 1224,
1225, 1229, 1292, 1293, 1299
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 11, 325,
350, 595, 603, 1061, 1090, 1093, 1094,
1098, 1099, 1100, 1101
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı,, 11, 350,
1099
Bayındırlık, 11, 25, 79, 80, 157, 184, 223,
237, 323, 325, 349, 350, 477, 478, 586,
595, 598, 603, 652, 829, 890, 980, 1042,
1061, 1089, 1090, 1093, 1094, 1098,
1099, 1100, 1101, 1151, 1152, 1176,
1187, 1195, 1197, 1198, 1199, 1285,
1288, 1295, 1298, 1301
Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm
Komisyonu, 323, 350, 478, 1094, 1151,
1152, 1187, 1285, 1288
Bayındırlık,, 323, 349, 350, 477, 478, 829,
980, 1089, 1094, 1151, 1152, 1176,
1187, 1285, 1288, 1295, 1298, 1301
BBP, 66, 1171
Bedrettin Dalan, 1205, 1206
Bedrettin Doğançan Akyürek, 397, 398
Bekaa Vadisi, 55, 57
Bekir Sami Daçe, 17, 117, 184, 222, 237,
255, 256, 266, 360, 402, 403, 611, 617,
618, 652, 673, 680, 681, 693, 694, 813,
816, 830, 861, 864, 912, 997, 1045,
1046, 1047, 1049, 1051, 1052, 1079,
1117, 1163, 1286, 1288
Benazir Butto, 62
Bestami Teke, 1172, 1179, 1183
Beytullah Mehmet Gazioğlu, 81, 239, 1081,
1082, 1086, 1179
Bilal Güngör, 223, 1191
Bingöl, 43, 57, 70, 274, 351, 390, 455, 468,
483, 546, 666, 769, 797, 899, 971, 991,
1004, 1019, 1036, 1074, 1097, 1174,
1175, 1176, 1182, 1185, 1186, 1187,
1193
Birinci Dünya Savaşı, 133, 150, 883
Birleşik Sosyal Demokrasi, 44
Birleşmiş Milletler Koruma Gücü, 62
Birleşmiş Milletler, 54, 62, 133, 188, 195,
692, 771, 942, 1119, 1245

BİT, 580, 846, 852
 BM, 47, 51, 59, 62, 63, 162, 198, 216, 893
 Boğazlar, 324
 Bosna-Hersek, 59, 180, 198, 201, 226, 243, 623, 691, 763
 Boşaltılan Köy, 97, 225, 233
 Bölücü, 155
 Bulgaristan, 61, 84, 136, 148, 150, 217, 351, 975, 1169
 Burhan Kara, 75, 1190, 1194, 1214
 Bülent Akarcalı, 82, 824, 1175, 1193
 Bülent Atasayan, 1188
 Bütçe, 35, 79, 80, 87, 88, 247, 248, 254, 256, 257, 258, 268, 270, 271, 274, 277, 278, 298, 302, 304, 305, 306, 308, 311, 314, 315, 317, 318, 319, 326, 327, 334, 342, 349, 350, 352, 353, 354, 355, 356, 383, 387, 396, 401, 402, 414, 415, 417, 418, 419, 430, 431, 449, 450, 477, 478, 486, 487, 488, 493, 495, 498, 506, 509, 515, 519, 529, 530, 537, 550, 551, 552, 577, 579, 584, 585, 586, 607, 611, 612, 613, 616, 619, 625, 630, 631, 633, 636, 646, 650, 652, 657, 658, 659, 661, 662, 663, 664, 665, 677, 678, 680, 683, 689, 690, 800, 801, 802, 807, 808, 817, 829, 830, 831, 842, 844, 846, 847, 851, 864, 889, 892, 893, 894, 911, 912, 917, 918, 921, 922, 937, 959, 960, 961, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 970, 971, 973, 997, 999, 1000, 1001, 1004, 1008, 1009, 1013, 1014, 1015, 1024, 1025, 1026, 1038, 1039, 1042, 1055, 1056, 1060, 1061, 1065, 1077, 1078, 1085, 1089, 1090, 1091, 1092, 1094, 1096, 1099, 1102, 1103, 1116, 1128, 1132, 1134, 1135, 1137, 1140, 1141, 1142, 1144, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1166, 1167, 1169, 1180, 1191, 1234, 1235, 1243, 1250, 1253, 1264, 1265, 1272, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1301
 Büyük Birlik Partisi, 39
 By-pass, 15, 1275
 Cafer Sadık Keseroğlu, 1172
 Cavit Çağlar, 157, 222, 237, 1126, 1127, 1200, 1205, 1210
 Cavit Şadi Pehlivanoğlu, 1189
 Celal Bayar, 111, 130, 316, 761
 Celal Kürkoğlu, 1173, 1186, 1187, 1217, 1218
 Celal Talabani, 57, 64
 Cem Boyner, 24, 40
 Cem Kozlu, 83, 1175, 1190, 1194
 Cemal Alişan, 1178, 1189, 1191, 1201
 Cemal Özbilen, 81, 1175, 1183
 Cemal Şahin, 94, 120, 138, 141, 144, 146, 148, 150, 377, 379, 381, 402, 403, 981, 998, 1091, 1092, 1123, 1146, 1173, 1184, 1288, 1298
 Cemal Tercan, 695, 1176, 1187, 1299
 Cemalettin Gürbüz, 94, 120, 138, 141, 144, 146, 148, 150, 381, 831, 845, 1173, 1183, 1184, 1213
 Cemil Erhan, 184, 1172
 Cengiz Altınkaya, 25, 325, 1061, 1098, 1181, 1194
 Cengiz Bulut, 143, 148, 322, 325, 333, 347, 351, 547, 561, 565, 566, 567, 587, 595, 596, 600, 602, 663, 682, 751, 838, 903, 906, 927, 948, 962, 978, 1002, 1028, 1029, 1030, 1031, 1073, 1074, 1086, 1088, 1096, 1099, 1100, 1177, 1188
 Cengiz Çandar, 33, 155
 Cengiz Üretmen, 75, 76
 Cevat Ayhan, 83, 318, 388, 397, 399, 400, 401, 409, 411, 423, 424, 425, 426, 468, 470, 473, 479, 480, 481, 496, 498, 499, 500, 502, 504, 507, 511, 513, 514, 518, 519, 520, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 531, 532, 533, 534, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 544, 545, 547, 548, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 560, 567, 570, 571, 574, 583, 585, 588, 590, 592, 599, 604, 608, 613, 614, 615, 627, 628, 629, 633, 643, 645, 649, 660, 671, 681, 691, 757, 758, 767, 810, 826, 827, 828, 838, 856, 857, 860, 861, 862, 864, 865, 872, 875, 876, 878, 879, 881, 887, 891, 905, 907, 909, 910, 920, 928, 929, 930, 932, 933, 936, 937, 938, 941, 942, 944, 945, 947, 951, 956, 958, 959, 968, 971, 972, 991, 994, 996, 1004, 1005, 1006, 1007, 1012, 1014, 1019, 1032, 1036, 1037, 1041, 1059, 1060, 1061, 1071, 1079, 1080, 1082, 1083, 1084, 1086, 1087, 1088, 1093, 1125, 1130, 1150, 1155, 1156, 1158, 1159, 1163, 1167, 1170, 1173, 1184

Ceza Muhakemeleri Usulü, 369, 370, 371, 373, 376, 378, 379, 380, 382, 383, 384, 561, 1118, 1120, 1230, 1236, 1241, 1287
Cezaevleri, 188
CHP, 1, 2, 3, 11, 12, 30, 31, 41, 42, 43, 44, 64, 65, 67, 76, 80, 85, 100, 124, 156, 167, 185, 194, 203, 223, 226, 232, 233, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 255, 262, 265, 266, 366, 368, 369, 382, 386, 391, 394, 397, 409, 415, 421, 425, 428, 452, 453, 458, 461, 465, 470, 489, 491, 497, 499, 503, 505, 506, 510, 513, 515, 516, 517, 582, 638, 648, 693, 694, 706, 707, 710, 718, 720, 721, 724, 727, 729, 731, 733, 735, 736, 738, 739, 740, 742, 743, 746, 748, 750, 754, 758, 759, 764, 768, 769, 772, 779, 781, 789, 796, 819, 820, 825, 850, 927, 990, 993, 1002, 1006, 1009, 1010, 1022, 1023, 1024, 1027, 1045, 1046, 1047, 1057, 1058, 1061, 1064, 1067, 1074, 1078, 1089, 1092, 1107, 1127, 1171, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194
Cizre, 10, 20, 51, 116, 150, 1279
Coşkun Gökarp, 42, 252, 383, 394, 409, 410, 421, 739, 876, 882, 900, 1008, 1010, 1067, 1074, 1109, 1177, 1183, 1188, 1211, 1298
Coşkun Kırca, 93, 106, 115, 116, 123, 128, 142, 222, 237, 392, 465, 467, 468, 471, 474, 618, 626, 695, 705, 714, 721, 722, 725, 728, 731, 734, 740, 741, 744, 746, 749, 750, 754, 759, 761, 764, 767, 770, 771, 773, 774, 1112, 1113, 1162, 1163, 1183
Cudi Dağı, 73
Cumhurbaşkanı, 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 26, 27, 28, 31, 42, 45, 46, 49, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 65, 67, 70, 89, 96, 107, 127, 155, 184, 200, 209, 212, 222, 245, 246, 247, 248, 251, 252, 268, 269, 277, 282, 296, 298, 303, 359, 366, 370, 375, 377, 379, 382, 384, 420, 430, 434, 448, 454, 477, 509, 692, 694, 789, 802, 803, 822, 901, 1038, 1045, 1046, 1096, 1101, 1104, 1114, 1118, 1123, 1125, 1129, 1132, 1133, 1135, 1207, 1220, 1230, 1279
Cumhurbaşkanlığı Seçimi, 18

Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi, 156, 184, 185, 186, 237
Cumhuriyet Halk Partisi, 118, 264, 266, 375, 484, 582, 669, 710, 724, 819, 993, 1062, 1063, 1066, 1089, 1291, 1300
Cumhuriyet, 7, 9, 13, 15, 23, 27, 28, 29, 34, 36, 39, 40, 46, 47, 48, 50, 52, 61, 72, 86, 92, 93, 94, 109, 118, 119, 120, 125, 126, 129, 137, 138, 140, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 190, 230, 256, 264, 266, 360, 366, 370, 371, 375, 385, 457, 484, 578, 579, 582, 583, 610, 611, 667, 669, 670, 693, 694, 704, 707, 710, 714, 724, 738, 740, 741, 743, 765, 789, 790, 794, 819, 854, 883, 914, 993, 1022, 1026, 1044, 1045, 1062, 1063, 1066, 1089, 1117, 1118, 1127, 1139, 1170, 1171, 1195, 1196, 1202, 1227, 1228, 1229, 1256, 1257, 1274, 1275, 1276, 1278, 1279, 1280, 1281, 1291, 1300
Çaldıran, 133
Çalışma ve Sosyal Güvenlik, 11, 157, 184, 237, 267, 327, 402, 412, 413, 417, 617, 635, 639, 641, 657, 658, 959, 976, 977, 978, 1060, 1091, 1099, 1127, 1195, 1197
Çanakkale Boğazı, 234
Çankaya, 11, 13, 15, 17, 18, 19, 46, 49, 55, 64, 65, 267, 288, 441, 822, 859, 1274
Çek, 409, 411, 1243, 1285
Çekiç Güç, 63, 64, 198, 209, 234, 235, 243, 623, 974
Çekilmeler, 2, 86, 850
Çelik Harekâtı, 53, 64
Çevre Komisyonu, 79, 80, 1182, 1193
Çevre, 79, 80, 157, 185, 223, 237, 334, 336, 396, 400, 402, 652, 997, 1000, 1008, 1025, 1140, 1182, 1193, 1195, 1197, 1198, 1199
Çin, 55, 60, 85, 133, 1245, 1262, 1278
Çocuk Mahkemeleri, 188
Çoğunluk Oyu, 49, 74
Damga Vergisi, 453, 530, 541, 550, 551, 574, 599, 600, 1259, 1295
Darbe, 18, 31, 46, 53, 1274
Demokrasi Partisi, 39, 41, 95, 96, 98, 104, 111, 117, 127, 129, 144, 1171
Demokrasi, 7, 20, 23, 31, 39, 40, 41, 45, 53, 95, 96, 98, 104, 105, 108, 111, 117, 127, 129, 144, 153, 155, 171, 172, 259, 712, 719, 757, 966, 1171, 1274, 1275, 1276, 1278, 1279, 1280

Demokrat Parti, 16, 41, 258, 261, 262, 263, 264, 265, 511, 736, 1171
Demokratik Sol Parti, 178, 750
Demokratik Sol, 43, 178, 750
Demokratikleşme Paketi, 21
Demokratikleşme, 20, 21, 23, 166, 375, 708, 751, 753, 785
Denetleme, 47, 62, 63, 78, 348, 406, 601, 602, 603, 863, 864, 865, 879, 880, 931, 932
Deniz Baykal, 7, 9, 12, 42, 43, 44, 65, 67, 194, 203, 223, 226, 232, 237, 239, 243, 1204
DEP, 1, 2, 6, 23, 31, 41, 45, 47, 48, 49, 55, 59, 90, 91, 98, 104, 116, 120, 144, 154, 155, 1047
Dernekler Kanunu, 225, 238
Dernekler Kanunu., 225, 238
Devlet Bakanlığı, 11, 24, 159, 341, 650, 813, 984
Devlet Denetleme Kurulu, 47, 406
Devlet Güvenlik Mahkemesi, 92, 95, 119, 122, 137, 138, 140, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 372, 377, 381, 384, 1102
Devlet Memurları Kanunu, 225, 238, 273, 274, 358, 645, 646, 652, 664, 969, 972, 973, 976, 1094, 1101, 1132, 1141, 1231, 1239, 1244, 1259, 1265, 1286, 1290, 1293, 1295, 1296
Devlet Planlama Teşkilatı, 396, 487, 515, 518, 526, 679, 680, 685, 912, 917, 1094, 1138, 1259, 1296
Devletçilik, 587
Devrim, 153, 177, 210, 266, 713, 716, 1118
DGM, 23, 30, 46, 49, 50, 92, 94, 112, 113, 120, 124, 125, 126, 131, 151, 154, 155, 384, 385, 709, 1045, 1047
Dış Politika, 24, 59, 60, 61, 62, 691, 1278, 1279, 1280, 1314
Dışişleri Bakanlığı, 11, 62, 340, 350, 689, 690, 691, 814, 824, 1074, 1076, 1126, 1139, 1163, 1164, 1168, 1169, 1259, 1294
Dışişleri Komisyonu, 79, 80, 689, 690, 1174, 1185
Dilekçe Komisyonu, 78, 79, 80, 81, 1179, 1190, 1194
Din ve Vicdan Özgürlüğü, 40, 362, 693, 712
Disiplin Cezaları, 86, 275, 1237, 1285
Diyanet İşleri Başkanlığı, 171, 177, 201, 907

Diyarbakır, 43, 47, 48, 50, 56, 63, 68, 69, 70, 72, 75, 91, 92, 94, 101, 103, 104, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 118, 120, 126, 128, 130, 131, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 157, 184, 222, 237, 372, 677, 1172, 1178, 1181, 1189, 1195, 1196, 1198, 1199, 1207, 1213, 1222, 1223, 1226, 1228, 1229, 1255, 1292, 1293
Doğan Baran, 223, 237, 974, 1182, 1192
Doğan Güreş, 17, 48, 58, 59
Doğru Yol Partisi, 20, 70, 156, 180, 181, 210, 254, 256, 264, 403, 454, 530, 548, 669, 695, 710, 743, 819, 842, 970, 973, 1062, 1089, 1279, 1284, 1286, 1288, 1291, 1294, 1296, 1299, 1300
Doğu Anadolu, 8, 32, 133, 143, 329, 837
Doğu Sorunu, 49, 67, 71, 72, 160, 168, 171, 185, 200, 205, 206, 215, 216, 217, 243, 1278
Dostluk Grupları, 84
DP, 41, 265, 266, 1171
DPT, 304, 312, 313, 314, 327, 342, 350, 419, 450, 513, 514, 515, 552, 572, 585, 607, 611, 617, 618, 631, 646, 652, 658, 662, 677, 678, 682, 684, 690, 817, 830, 842, 889, 922, 960, 963, 981, 984, 997, 1000, 1008, 1025, 1039, 1042, 1094, 1100, 1103, 1115, 1134, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1157, 1160, 1166
DSP, 1, 7, 8, 12, 31, 40, 42, 43, 44, 45, 65, 66, 67, 70, 73, 85, 95, 178, 368, 693, 694, 735, 737, 743, 914, 1068, 1171
Durmuş Fikri Sağlar, 237
Dünya Bankası, 197, 229, 243, 494, 496, 621, 860, 1062
Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı, 985
Dünya Ticaret Örgütü, 1265
Düyun-u Umumiye, 197, 514, 570, 604, 605, 863, 864, 879, 933
DYP, 1, 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 39, 41, 42, 44, 47, 48, 52, 53, 58, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 75, 76, 79, 80, 85, 91, 95, 100, 101, 103, 105, 106, 107, 114, 123, 131, 132, 142, 150, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 178, 181, 183, 190, 193, 194, 196, 199, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 217, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 235, 236, 237,

238, 239, 240, 241, 242, 243, 254, 255,
258, 263, 279, 281, 299, 300, 321, 324,
337, 338, 346, 351, 354, 360, 361, 365,
367, 368, 369, 375, 379, 392, 397, 401,
402, 409, 415, 421, 422, 432, 433, 454,
458, 462, 474, 480, 492, 504, 526, 546,
552, 608, 626, 628, 663, 666, 676, 686,
693, 694, 696, 707, 710, 712, 721, 729,
734, 735, 736, 738, 740, 743, 756, 761,
779, 781, 783, 789, 815, 819, 821, 824,
841, 846, 847, 850, 873, 875, 896, 900,
901, 927, 961, 969, 970, 973, 993, 1003,
1010, 1011, 1015, 1017, 1034, 1035,
1044, 1045, 1046, 1047, 1057, 1061,
1064, 1066, 1089, 1092, 1104, 1106,
1119, 1120, 1127, 1132, 1146, 1155,
1164, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175,
1176, 1177, 1178, 1179, 1180, 1181,
1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187,
1188, 1189, 1190, 1191, 1193, 1194,
1279
Ebulföz Elçibey, 61
ECO, 61
Eczacılar Birliği, 225
Edip Safder Gaydalı, 539, 631, 680, 757,
818, 894, 898, 906, 907, 908, 1180
EFTA, 62, 190, 1234
Ege, 179, 244, 908
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, 61
Ekonomik Kriz, 34
Ekrem Ceyhun, 157, 302, 1130, 1134, 1183
Ekrem Pakdemirli, 279, 281, 282, 284, 285,
286, 287, 288, 289, 290, 292, 294, 295,
305, 306, 308, 328, 432, 434, 435, 437,
438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 447,
448, 530, 536, 537, 610, 615, 953, 1003,
1004, 1011, 1104, 1155, 1181
Elaattin Elmas, 981, 1103, 1173, 1187
Elazığ, 1, 57, 68, 70, 72, 82, 285, 413, 438,
977, 1058, 1090, 1100, 1144, 1178,
1186, 1189, 1193, 1221
Emek, 95, 96, 100, 111, 119, 147, 149,
1202, 1227, 1228, 1229, 1265
Emekli Sandığı, 35, 221, 267, 268, 402,
403, 404, 406, 407, 423, 425, 617, 652,
657, 661, 662, 663, 664, 760, 959, 960,
961, 962, 965, 970, 1132, 1141, 1230,
1231, 1232, 1233, 1241, 1242, 1259,
1264, 1266, 1269, 1283, 1288, 1293
Emin Kul, 309, 327, 333, 352, 412, 413,
414, 415, 417, 524, 528, 532, 533, 534,

536, 548, 628, 636, 639, 641, 642, 643,
644, 645, 656, 659, 660, 724, 727, 730,
731, 748, 749, 783, 796, 857, 861, 862,
867, 869, 871, 873, 880, 881, 882, 883,
884, 913, 917, 920, 938, 977, 1015, 1019,
1028, 1127, 1128, 1178, 1189
Emperyalizm, 166, 848
Ender Karagül, 44, 77
Endülüs, 243
Engin Güner, 82, 253, 392, 482, 836, 854,
886, 938, 943, 949, 955, 986, 987, 988,
990, 993, 1007, 1058, 1059, 1083, 1084,
1086, 1099, 1186
Enosis, 239
Ercan Karakaş, 7, 10, 22, 24, 83, 100, 112,
122, 259, 360, 460, 467, 468, 469, 669,
674, 694, 695, 986, 990, 993, 1128,
1131, 1214, 1291, 1299
Erdal İnönü, 11, 19, 29, 42, 44, 47, 56, 64,
87, 91, 94, 95, 120, 138, 141, 144, 146,
148, 150, 152, 157, 184, 193, 230, 260,
272, 467, 1150, 1183, 1186, 1214
Erdal Kesebir, 737
Ergun Özdemir, 1178, 1219
Erken Emeklilik, 191, 268
Erken Seçim, 1, 2, 3, 12, 45, 64, 67, 68,
156, 240, 315, 1067, 1068, 1069, 1120
Erkut Şenbaş, 83, 1174, 1191
Erman Şahin, 157, 184, 354, 355, 357, 399,
400, 1223
Ermeni Soykırımı İddiası, 60
Ermeni Tehciri, 351
Ermeniler, 61, 196, 826, 827, 828
Ermenistan, 54, 61, 206, 211, 229, 243, 388
Erol Tuncer, 42
Erozyon Kontrolü, 228, 336, 338, 341,
1024, 1025, 1271
Ersin Faralyalı, 157
Ertekin Durutürk, 68, 77, 1052, 1182, 1193
Erzincan, 57, 237, 317, 352, 353, 354, 355,
356, 357, 358, 372, 846, 1008, 1179,
1180, 1188, 1189, 1191, 1193, 1199,
1217, 1240, 1288, 1298
Esat Bütün, 39, 252, 277, 316, 325, 532,
625, 648, 655, 666, 718, 721, 1069,
1097, 1112, 1133, 1204
Esat Canan, 1063, 1173, 1188, 1300
Esat Kırathoğlu, 83, 222, 1181, 1217
Esat Yıldırım Avcı, 47, 75, 76, 87, 89, 164,
258, 365, 388, 412

Eskişehir, 1, 9, 74, 76, 77, 81, 175, 214,
317, 319, 330, 331, 979, 1003, 1007,
1176, 1182, 1184, 1187, 1189, 1192,
1200, 1203, 1204, 1206
Ethem Kelekçi, 68, 1173, 1186, 1216
Evren Bulut, 343, 811, 1177, 1187, 1188
Eyüp Aşık, 454, 455, 507, 641, 642, 645,
673, 695, 840, 855, 856, 925, 992, 1131,
1182, 1193, 1202, 1294, 1299
Eyyüp Cenap Gülpınar, 1178
Fahrettin Kurt, 1184
Fahri Gündüz, 1112, 1178, 1190, 1194
Faik Altun, 42, 1172, 1182, 1189, 1193
Faili Mechul Cinayetler, 10, 50, 51, 158,
201
Faruk Saydam, 959, 986, 1142, 1173, 1184
Faşizm, 127
Federasyon, 345, 346, 347, 348
Felipe Gonzales, 58
Feridun Pehlivan, 1182, 1194
Ferit Aydın Mirkelam, 1184
Fethi Akkoç, 81, 824, 1132, 1133, 1174,
1185, 1187, 1293
Fethiye Özver, 1174, 1190
Fethullah Erbaş, 69, 311, 397, 588, 595,
596, 600, 603, 604, 605, 682, 684, 685,
745, 747, 773, 795, 825, 919, 958, 989,
990, 1049, 1058, 1059, 1072, 1073,
1074, 1082, 1085, 1088, 1178, 1184,
1209, 1286
Feyzi İşbaşaran, 1193
Fikir ve Sanat Eserleri, 38, 88, 473, 985,
987, 1270, 1297
Filistin, 133, 189, 196, 866
Firuz Çilingiroğlu, 86
Fransa, 84, 108, 109, 345, 512, 701, 773,
826, 850, 916, 1080, 1252
Fuat Çay, 42, 83, 237, 1062, 1063, 1064,
1107, 1116, 1180, 1191, 1300
Futbol Federasyonu, 344, 345, 346, 348,
1237, 1285
Futbol Yasası, 162
Gaffar Yakın, 194, 330, 331, 332, 333, 334,
488, 532, 533, 536, 538, 544, 641, 684,
747, 749, 753, 907, 909, 931, 966, 969,
970, 975, 1001, 1003, 1006, 1029, 1030,
1031, 1097, 1098, 1182, 1192
GAP, 14, 56, 161, 182, 193, 230, 240, 825,
863, 868, 877
GATT, 492, 855
Gayrimenkul Kiraları, 635, 1250, 1290

Gazi Barut, 1021, 1177, 1188, 1204
Gazi Olayları, 1, 6, 28, 30
Geçici Meclis Başkanı, 68
Gelir Vergisi, 279, 287, 432, 440, 485, 486,
491, 493, 499, 504, 509, 511, 522, 523,
524, 526, 544, 550, 551, 554, 557, 558,
569, 572, 921, 922, 926, 928, 936, 939,
940, 942, 943, 944, 945, 946, 948, 949,
950, 956, 957, 1238, 1259, 1269, 1290,
1295, 1298
Gerilla, 50, 91
Girişim Özgürlüğü, 40
Gökberk Ergenekon, 27, 157, 1184
Güler İleri, 25, 87, 157, 158, 1185, 1189
Gümrük Birliği, 1, 6, 24, 37, 38, 64, 67,
189, 197, 212, 225, 229, 231, 234, 236,
239, 242, 243, 798, 807, 830, 855, 899,
903, 905, 942, 979, 980, 982, 985, 986,
987, 988, 990, 991, 992, 993, 996, 999,
1001, 1003, 1004, 1006, 1007, 1011,
1033, 1034, 1035, 1046, 1047, 1079,
1080, 1084, 1086, 1088
Güneş Müftüoğlu, 82, 164, 172, 184, 239,
242, 254, 255, 256, 323, 354, 357, 374,
388, 402, 403, 415, 416, 422, 453, 695,
756, 996, 1057, 1058, 1099, 1284, 1286,
1288, 1299
Güneş Taner, 81, 290, 291, 294, 295, 305,
308, 309, 442, 444, 446, 447, 480, 483,
488, 494, 495, 498, 512, 514, 519, 521,
522, 523, 536, 537, 538, 571, 585, 587,
590, 594, 597, 599, 607, 613, 614, 662,
663, 664, 682, 686, 837, 838, 839, 927,
929, 930, 931, 933, 961, 962, 1022,
1104, 1155, 1181, 1192
Güney Afrika, 111, 714
Güneydoğu Anadolu Projesi, 947
Güneydoğu Sorunu, 1278
Güneydoğu, 7, 10, 31, 49, 50, 51, 52, 53,
56, 59, 67, 70, 71, 72, 109, 111, 159,
160, 166, 168, 171, 175, 177, 181, 183,
185, 192, 198, 200, 205, 206, 215, 217,
225, 226, 228, 233, 234, 239, 241, 243,
244, 372, 468, 837, 908, 947, 974, 1045,
1060, 1278
Gürcistan, 61, 85, 349, 350, 1256, 1262,
1263, 1268, 1269
Gürcistan,, 61
Gürhan Çelebican, 464, 481, 527, 890, 909,
910, 953, 954, 964, 968, 1041, 1057,
1173

Gürol Soylu, 325, 401, 531, 870, 875, 877,
919, 1089, 1090, 1177, 1191
Güvenlik Konseyi, 59, 63, 169, 212, 255,
260, 767, 768, 769, 795
Güvenlik Soruşturması, 188, 1263
Güvenlik, 11, 52, 54, 55, 58, 59, 62, 63, 64,
66, 92, 95, 98, 104, 112, 119, 122, 128,
130, 137, 138, 140, 141, 144, 145, 146,
147, 148, 157, 159, 169, 184, 188, 198,
212, 220, 223, 227, 233, 235, 237, 255,
260, 267, 317, 321, 327, 369, 370, 372,
373, 375, 376, 377, 380, 381, 384, 402,
412, 413, 417, 617, 635, 639, 641, 648,
657, 658, 664, 698, 751, 767, 768, 769,
795, 798, 893, 959, 962, 976, 977, 978,
1060, 1091, 1099, 1102, 1118, 1127,
1130, 1131, 1195, 1197, 1230, 1236,
1241, 1262, 1263, 1274, 1278, 1279,
1287
Güvenoyu, 156
Habur, 53, 909
Hacı Filiz, 311, 1181, 1189, 1193, 1286
Hakkari, 70, 1173, 1178, 1185
Halil Başol, 900, 901, 969, 1174
Halil Çulhaoğlu, 75, 1042
Halil Demir, 628, 995, 1180, 1186
Halil İbrahim Artvinli, 1184
Halil İbrahim Özsoy, 332, 333, 643, 647,
669, 763, 975, 1042, 1096, 1098, 1133,
1178
Halil Orhan Ergüder, 333, 347, 367, 378,
474, 541, 542, 644, 686, 687, 745, 749,
765, 1051, 1072, 1129, 1173
Halil Sıvgın, 83, 1103, 1173
Halis Burhan, 18
Halis Uluç Gürkan, 44, 82, 251, 366, 367,
382, 386, 458, 460, 461, 463, 465, 468,
470, 499, 623, 628, 629, 654, 656, 669,
728, 734, 811, 851, 853, 854, 856, 857,
858, 860, 861, 864, 865, 866, 867, 868,
870, 871, 873, 875, 878, 879, 880, 882,
883, 884, 885, 886, 954, 1004, 1180,
1212, 1291
Halit Dumankaya, 88, 266, 285, 397, 399,
400, 438, 504, 535, 536, 546, 547, 684,
753, 903, 948, 954, 958, 1024, 1026,
1027, 1036, 1037, 1054, 1176, 1186
Halkın Emek Partisi, 95, 96, 100, 111, 119,
147, 149, 1227, 1228, 1229
Hamdi Eriş, 1177, 1188, 1210
Hannan Özüberk, 77, 1174, 1185

1326

Harp Sanayii, 1040, 1267, 1296
Hasan Basri Eler, 42, 426, 472, 481, 484,
510, 648, 649, 655, 656, 664, 665, 692,
855, 904, 955, 1020, 1021, 1022, 1029,
1034, 1035, 1057, 1092, 1130, 1131,
1133, 1170, 1184, 1185, 1295, 1298
Hasan Çakır, 70, 71, 972, 1174, 1185
Hasan Dikici, 311, 315, 765, 1009, 1024,
1029, 1062, 1063, 1086, 1133, 1194,
1208, 1286, 1300
Hasan Ekinci, 185, 223, 237, 337, 338, 339,
392, 1023, 1025, 1027, 1028, 1030,
1031, 1033, 1037
Hasan Fecri Alpaslan, 83, 1173
Hasan Kılıç, 1176, 1186
Hasan Korkmazcan, 82, 87, 88, 109, 112,
121, 257, 260, 265, 288, 293, 295, 367,
375, 422, 423, 424, 441, 446, 448, 454,
537, 580, 612, 616, 618, 621, 634, 656,
683, 695, 719, 723, 787, 789, 812, 814,
822, 827, 878, 970, 971, 1003, 1032,
1070, 1113, 1119, 1172, 1183,
1294, 1299, 1300
Hasan Mezarıcı, 2, 90, 101, 120, 121, 125,
151, 152, 153, 154, 1182, 1193, 1218,
1293
Hasan Namal, 1008, 1073, 1172, 1183,
1298
Hasan Peker, 83, 1181, 1192
Hatay, 82, 83, 157, 184, 237, 268, 282, 289,
311, 313, 316, 388, 415, 434, 442, 503,
531, 546, 576, 825, 899, 908, 910, 970,
1013, 1019, 1062, 1063, 1064, 1116,
1154, 1172, 1175, 1177, 1178, 1179,
1180, 1181, 1182, 1183, 1186, 1188,
1189, 1191, 1192, 1195, 1196, 1197,
1198, 1199, 1286, 1300
Haydar Aliyev, 61
Haydar Baylaz, 1176, 1182, 1187, 1193
Haydar Oymak, 42, 513, 515, 519, 1181
Hayrettin Erkmen, 41
Hayri Doğan, 311, 1176, 1191, 1208, 1286
Hazan Petrolleri, 226
Helsinki Nihai Senedi, 172
HEP, 6, 7, 8, 12, 23, 39, 41, 43, 45, 47, 51,
57, 91, 100, 111, 114, 116, 117, 150,
185, 1171
Hristiyan, 136, 195, 218, 1047
Hırvatistan, 62
Hikmet Çetin, 12, 44, 157, 184, 230, 694,
781, 1045, 1299

Hilmi Yükselen, 44, 484, 1180, 1229
Hitler, 127
Hollanda, 55, 825, 1237
Hukuk Devleti, 161, 296, 1103
Hükümet Programı, 158, 168, 178, 179,
183, 187, 192, 196, 202, 211, 221, 223,
226, 228, 230, 238, 240, 242, 326, 361,
381, 973
Hükümet, 1, 2, 3, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14,
18, 20, 21, 22, 25, 28, 36, 37, 53, 95, 96,
106, 113, 117, 124, 156, 158, 159, 164,
165, 168, 174, 176, 178, 179, 180, 183,
185, 186, 187, 189, 190, 192, 194, 196,
197, 201, 202, 207, 211, 213, 214, 220,
221, 222, 223, 226, 228, 230, 231, 233,
234, 236, 238, 239, 240, 242, 245, 251,
259, 275, 281, 290, 294, 299, 300, 302,
304, 307, 313, 315, 326, 341, 343, 350,
353, 354, 361, 373, 381, 383, 399, 400,
406, 418, 421, 422, 423, 426, 434, 443,
447, 452, 453, 455, 461, 462, 481, 488,
497, 500, 501, 502, 507, 511, 523, 532,
539, 548, 565, 584, 587, 590, 595, 597,
619, 620, 623, 624, 629, 631, 632, 639,
647, 653, 654, 658, 660, 665, 668, 690,
730, 731, 739, 783, 811, 813, 815, 820,
821, 824, 828, 846, 847, 850, 851, 860,
878, 880, 885, 894, 901, 914, 923, 925,
926, 935, 939, 940, 947, 951, 964, 965,
968, 973, 980, 993, 996, 1001, 1004,
1009, 1023, 1027, 1030, 1035, 1049,
1051, 1115, 1116, 1123, 1137, 1150,
1195, 1196, 1198, 1199
Hülle, 40, 1171
Hüsamettin Cindoruk, 1, 2, 9, 19, 31, 42,
58, 65, 74, 76, 77, 87, 88, 89, 90, 173,
183, 194, 221, 353, 693, 759, 798
Hüsamettin Korkutata, 274, 390, 455, 468,
483, 546, 666, 769, 899, 971, 1004,
1036, 1097, 1174, 1185
Hüsamettin Örüç, 1175, 1186
Hüseyin Aksoy, 1176, 1184, 1200
Hüseyin Balyalı, 307, 401, 415, 416, 484,
546, 558, 563, 567, 568, 686, 1035,
1037, 1180, 1187
Hüseyin Cavit Erdemir, 1172, 1182, 1183,
1194, 1210
Hüseyin Erdal, 87, 258, 259, 325, 395, 399,
400, 478, 480, 481, 539, 547, 555, 562,
563, 567, 578, 588, 589, 592, 595, 604,
615, 641, 643, 656, 660, 664, 668, 669,
675, 684, 685, 771, 811, 830, 861, 862,
898, 916, 927, 951, 955, 962, 983, 987,
1013, 1074, 1086, 1088, 1133, 1152,
1177, 1188, 1210
Hüseyin Saddam, 54, 63
ILO, 20, 161, 162, 724, 737, 759, 760, 761,
762, 976, 979, 1127, 1128
IMF, 35, 36, 196, 229, 230, 243, 496, 621,
629, 860, 878, 879, 966
Irak, 49, 51, 52, 53, 54, 57, 62, 63, 64, 73,
110, 133, 143, 166, 180, 195, 198, 215,
226, 227, 234, 243, 244, 351, 974
Işıl Saygın, 75, 76, 222, 237, 317, 318,
1036, 1285
Işın Çelebi, 283, 286, 328, 350, 436, 439,
478, 545, 547, 610, 624, 735, 738, 831,
834, 835, 836, 838, 839, 845, 863, 865,
935, 1003, 1090, 1095, 1097, 1098,
1099, 1100, 1116, 1154, 1181
İbrahim Arısoy, 1178
İbrahim Gürdal, 1179, 1190
İbrahim Gürsoy, 77, 195, 1180, 1182
İbrahim Halil Çelik, 69, 164, 239, 245, 311,
494, 674, 825, 887, 948, 1054, 1182,
1286
İbrahim Kumaş, 164, 194, 254, 403, 415,
655, 821, 849, 1004, 1005, 1050, 1069,
1070, 1071, 1072, 1073, 1180
İbrahim Melih Gökçek, 366, 367, 389, 461,
462, 463, 464, 1172, 1183, 1211
İbrahim Nami Çağan, 258, 484, 491, 525,
553, 554, 579, 583, 606, 609, 613, 629,
731, 811, 812, 1181, 1192
İbrahim Özdiş, 42, 76, 77, 1175
İbrahim Tez, 157, 184, 1224
İbrahim Yaşar Dedelek, 1176, 1206
İç Tehdit, 54
İçişleri Komisyonu, 79, 80, 272, 273, 320,
342, 387, 389, 665, 667, 668, 685, 686,
817, 823, 824, 1000, 1004, 1055, 1056,
1129, 1174, 1185, 1284, 1288, 1296,
1301
İDT, 882
İfade Özgürlüğü, 22, 24
İhsan Saraçlar, 226, 227, 360, 454, 455,
548, 666, 669, 682, 684, 695, 802, 841,
842, 955, 958, 970, 1024, 1062, 1063,
1064, 1172, 1291, 1294, 1296, 1299,
1300
İhtisas Komisyonları, 81, 1172, 1183

İhtiyar Heyetleri Seçimi, 393, 454, 455,
672, 1230, 1244, 1249, 1253, 1254,
1257, 1290, 1291, 1294
İkinci Dünya Savaşı, 350, 511, 760, 1146
İKÖ, 62
İlhan Kaya, 76, 320, 628, 816, 1060, 1100,
1174
İlker Tuncay, 1177, 1188
İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal
Yardım Sandığı, 25
İLKSAN, 1, 6, 25, 112, 207, 209
İlyas Aktaş, 462, 1181, 1192
İmren Aykut, 82, 1194
İncirlik, 63
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 172,
1048
İnsan Hakları, 24, 49, 53, 78, 79, 80, 109,
172, 226, 361, 456, 652, 699, 713, 715,
720, 721, 722, 1047, 1048, 1118, 1119,
1120, 1122, 1181, 1193, 1256
İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 78,
79, 1181, 1193
İran, 54, 60, 61, 110, 133, 143, 883
İrfan Demiralp, 83, 1174, 1185, 1207
İrfan Gürpınar, 237, 1181
İrfan Köksalan, 77, 1179, 1187
İrfettin Akar, 1179, 1187, 1200
İSKİ, 1, 6, 25, 26, 30, 33, 112
İslam Dünyası, 189
İslam Kardeşliği, 71
İslâm Konferansı Örgütü, 62
İslamcılık, 10, 68, 1275, 1314
İslamiyet, 28
İsmail Amasyalı, 384, 1179
İsmail Cem, 7, 9, 10, 19, 28, 42, 45, 67, 82,
1275
İsmail Coşar, 1028, 1175, 1190
İsmail Hakkı Karadayı, 18
İsmail Kalkandelen, 81, 1175, 1182, 1186,
1193, 1194, 1214
İsmail Karakuyu, 83, 311, 1175, 1186,
1193, 1286
İsmail Köse, 70, 72, 263, 354, 387, 664,
665, 666, 821, 1008, 1055, 1174, 1185,
1217, 1289, 1295, 1298
İsmail Safa Giray, 68, 1173
İsmail Sancak, 766, 1112, 1113, 1177, 1188
İsmet Attila, 184, 222, 237, 522, 529, 951,
954, 959, 965, 967, 1178
İsmet Gür, 39

İsmet Kaya Erdem, 618, 808, 814, 816,
1172, 1183
İsmet Sezgin, 1, 19, 42, 67, 77, 78, 157,
245, 274, 1185
İspanya, 58, 205, 207, 712, 1257
İsrail, 61, 64, 166, 195, 218, 825, 826, 866,
877
İstanbul, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16,
17, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 48, 49, 50, 52,
54, 55, 56, 59, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 75,
77, 81, 82, 83, 88, 89, 90, 91, 100, 106,
112, 120, 121, 122, 123, 125, 128, 142,
143, 151, 152, 153, 154, 157, 173, 174,
184, 185, 190, 192, 194, 195, 214, 219,
222, 237, 242, 253, 258, 259, 266, 271,
283, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 294,
295, 299, 301, 302, 305, 307, 308, 309,
315, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 332,
333, 334, 341, 342, 343, 344, 347, 349,
350, 352, 357, 360, 367, 372, 377, 378,
381, 383, 385, 388, 390, 391, 392, 393,
394, 395, 397, 399, 401, 403, 412, 413,
414, 415, 417, 420, 422, 425, 426, 428,
429, 435, 438, 439, 441, 442, 444, 446,
447, 448, 450, 452, 453, 457, 464, 467,
468, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 488,
489, 490, 491, 494, 495, 496, 497, 498,
500, 503, 504, 505, 506, 511, 512, 514,
516, 517, 519, 520, 521, 522, 523, 524,
525, 526, 527, 528, 531, 532, 533, 534,
535, 536, 537, 538, 541, 542, 543, 544,
546, 547, 548, 553, 554, 555, 556, 557,
558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 566,
569, 571, 572, 573, 574, 575, 577, 578,
579, 580, 582, 585, 586, 587, 588, 589,
590, 592, 594, 596, 597, 599, 601, 607,
608, 609, 610, 613, 614, 616, 626, 628,
636, 639, 641, 642, 643, 644, 645, 649,
656, 657, 659, 661, 662, 664, 669, 674,
682, 684, 686, 687, 694, 695, 705, 706,
724, 727, 731, 743, 744, 749, 753, 761,
764, 765, 766, 770, 774, 781, 782, 783,
790, 796, 804, 808, 811, 812, 818, 825,
836, 837, 838, 850, 852, 853, 854, 855,
857, 858, 859, 860, 861, 862, 864, 867,
868, 869, 870, 871, 874, 875, 877, 879,
880, 881, 884, 886, 887, 890, 903, 909,
910, 913, 919, 920, 924, 927, 928, 929,
930, 931, 933, 934, 938, 939, 940, 942,
943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 951,

952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959,
961, 962, 968, 977, 979, 981, 986, 987,
988, 1001, 1003, 1007, 1015, 1016,
1019, 1022, 1023, 1026, 1027, 1028,
1036, 1037, 1039, 1041, 1043, 1044,
1047, 1051, 1052, 1053, 1054, 1057,
1058, 1059, 1060, 1062, 1065, 1069,
1072, 1074, 1078, 1080, 1081, 1083,
1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089,
1090, 1093, 1095, 1098, 1099, 1102,
1104, 1110, 1112, 1113, 1114, 1116,
1118, 1120, 1124, 1127, 1128, 1129,
1131, 1132, 1142, 1143, 1146, 1148,
1150, 1155, 1160, 1162, 1163, 1164,
1165, 1167, 1168, 1171, 1172, 1173,
1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180,
1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186,
1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192,
1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198,
1199, 1200, 1204, 1205, 1206, 1214,
1217, 1218, 1219, 1222, 1225, 1235,
1274, 1275, 1276, 1278, 1279, 1280,
1285, 1289, 1290, 1291, 1293, 1299,
1314
İstiklal Mahkemeleri, 30
İstiklal Marşı, 1, 68
İstiklal Savaşı, 131, 136, 747
İş güvenliği, 10
İşsizlik Sigortası, 190
İşsizlik, 23, 190, 216, 538, 616, 621, 1296
İşveren, 1126, 1203, 1231, 1241, 1258,
1288
İTO, 981
İzinler, 2, 86, 827, 905, 1133
İzmir İktisat Kongresi, 14
Kadın, 162, 187, 197, 270, 651, 652
Kadir Bozkurt, 76, 1174
Kadir Ramazan Coşkun, 75, 185, 194, 214
Kadri Güçlü, 87, 649, 959, 1003, 1028,
1033, 1035, 1188, 1191
Kadrolaşma, 339
Kadük, 15, 245, 299, 710, 1137, 1166
Kafkaslar, 59
Kamer Genç, 53, 69, 77, 82, 83, 87, 88, 164,
176, 182, 194, 288, 295, 305, 354, 356,
357, 367, 391, 421, 422, 441, 448, 458,
460, 481, 488, 504, 505, 506, 509, 518,
519, 530, 535, 552, 560, 566, 567, 576,
644, 665, 723, 738, 774, 779, 780, 801,
845, 852, 883, 885, 913, 964, 971, 986,
993, 994, 996, 1039, 1061, 1063, 1074,

1077, 1087, 1090, 1091, 1108, 1132,
1181, 1211, 1300
Kamran İnan, 239
Kamu Görevlileri, 238, 275, 418, 420, 427,
630, 650, 656, 1072, 1285, 1290, 1295
Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu, 79,
1179
Kamu İktisadi Teşebbüsleri, 16, 79, 578,
579, 583, 1139, 1140, 1179, 1291
Kamu Ortaklığı İdaresi, 34, 523, 616, 617,
620, 843, 862, 877, 1296
Kanun Yapma, 3, 245, 627, 660, 681, 909,
938, 993, 1003, 1095, 1111, 1135
Kapitalizm, 168, 179, 202, 526, 527, 876
Kapitülasyon, 623, 681, 885, 887
Karabağ, 59, 61, 196, 279, 432
Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter
Asamblesi Türk Grubu, 84
Karadeniz Ekonomik İşbirliği, 14, 61, 84,
1255, 1274, 1280
Karadeniz, 7, 8, 14, 61, 84, 163, 189, 190,
218, 236, 324, 1159, 1252, 1255, 1256,
1274, 1280
Katma Değer Vergisi, 281, 287, 434, 440,
449, 453, 491, 492, 493, 530, 543, 550,
551, 572, 573, 574, 576, 921, 925, 926,
955, 956, 957, 1243, 1253, 1259, 1269,
1289, 1295, 1298
Kazakistan, 61, 84, 1247, 1248, 1251, 1252,
1260, 1261
Kazım Ataoglu, 351, 797, 991, 1074, 1186
Kazım Dinç, 1178, 1189
KDP, 64
KEİB, 14, 61
Kemal Naci Ekşi, 1180
Kemal Tabak, 2, 89, 1174
Kemalettin Göktaş, 84, 226, 236, 239, 245,
311, 659, 898, 930, 946, 947, 960, 977,
1018, 1029, 1033, 1034, 1042, 1084,
1096, 1178, 1286
Kenan Evren, 13, 15, 265
Kerkük, 63, 351, 883
Kerkük-Yumurtalık, 63
KHK, 427, 629, 652, 818, 822, 1089, 1140,
1142
Kıbrıs, 38, 84, 136, 166, 179, 196, 198, 201,
203, 211, 215, 216, 226, 230, 239, 244,
623, 866, 1041, 1084, 1169, 1278
Kırgızistan, 61, 84, 1246, 1260, 1261
Kızılderili, 129
KİK, 882

KİT, 33, 34, 35, 36, 160, 176, 178, 179,
182, 190, 191, 197, 205, 208, 221, 224,
242, 302, 303, 304, 306, 307, 363, 425,
470, 478, 481, 490, 537, 540, 544, 545,
580, 582, 586, 587, 591, 592, 596, 602,
614, 619, 620, 621, 622, 623, 626, 627,
628, 649, 652, 762, 833, 842, 843, 845,
846, 847, 848, 850, 852, 853, 855, 856,
857, 858, 859, 860, 862, 863, 867, 868,
870, 872, 873, 874, 875, 876, 879, 881,
882, 884, 885, 887, 912, 914, 916, 918,
919, 931, 932, 1083, 1116, 1140, 1164,
1165
KKTC, 198
Koalisyon Hükümeti, 3, 112, 177, 206, 207,
210, 212, 213, 214, 216, 230, 237, 240,
259, 260, 341, 374, 422, 452, 489, 494,
497, 503, 831, 833, 850, 886, 925, 927,
1119
Kooperatifler Kanunu, 225, 238
Koray Aydın, 164, 488, 666, 774, 1104,
1181, 1192, 1203
Koruculuk, 206
Köksal Toptan, 19, 42, 157, 223, 1280
Körfez Savaşı, 52, 54, 63, 73, 226
Köy Boşaltmaları, 52
Köy Korucusu, 110
Kur'an, 22, 69, 215, 714, 719, 720, 721
Kurtarılmış Bölgeler, 50
Kurtuluş Savaşı, 74
Kurumlar Vergisi, 285, 286, 287, 437, 439,
440, 485, 486, 491, 492, 494, 501, 522,
523, 526, 550, 551, 572, 573, 640, 881,
921, 926, 936, 945, 952, 953, 957, 1036,
1238, 1253, 1259, 1269, 1290, 1295,
1298
Kuveyt, 54, 63, 883
Kuzey Atlantik Asamblesi Türk Grubu, 81
Kuzey Irak, 51, 52, 53, 54, 63, 64, 73, 180,
198, 215, 226, 227, 234, 243, 244, 351
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 84, 230
Kültür Bakanlığı, 11, 214, 985, 988, 992
Kürdistan Demokrat Partisi, 64
Kürdistan Yurtseverler Birliği, 57, 64
Kürdistan, 57, 64, 101, 133
Küreselleşme, 172
Kürsü Dokunulmazlığı, 47, 103
Kürt Meselesi, 51,99,100,132
Kürt Realitesi, 51, 56, 100, 220
Kürt Sorunu, 49, 56, 1278
Kürtçe Eğitim, 58

1330

Kürtçe Yayın, 14, 56, 58
Küskünlar Hareketi, 67
Laiklik, 46, 67, 153, 167, 183, 187, 188,
214, 258, 459, 460, 474, 693, 717, 735,
736, 737, 738, 739, 748, 771, 777
Latif Sakıcı, 76, 1176, 1220
Latin Amerika, 347, 624
Leyla Yeniay Köseoğlu, 1173, 1185, 1194
Leyla Zana, 2, 8, 47, 49, 68, 69, 90, 91, 94,
96, 113, 114, 116, 118, 120, 130, 131,
137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 154,
155, 1200, 1229, 1292, 1293
Liberal, 41, 1278
Lice, 50, 52, 116
Londra, 239, 467, 625
Lozan Antlaşması, 108, 128, 712, 998
Lübnan, 110
Lütfi Doğan, 19, 990
Lütfullah Kayalar, 239, 240, 1014
Lütfü Esengün, 75, 76, 392, 409, 410, 618,
665, 666, 706, 732, 785, 814, 935, 958,
966, 1053, 1070, 1130, 1131, 1185
M. Hatip Dicle, 2, 47, 68, 69, 90, 109, 110,
126, 128
Mahallî İdareler, 393, 395, 454, 455, 672,
1232, 1253, 1254, 1263, 1291, 1294
Mahmut Alınak, 2, 43, 47, 49, 90, 91, 94,
103, 105, 109, 118, 120, 126, 131, 132,
143, 144, 145, 154, 156, 185, 256, 279,
379, 432, 708, 1008, 1047, 1179, 1200,
1201, 1286, 1291, 1292, 1293, 1298
Mahmut Kılıç, 164, 1179
Mahmut Oltan Sungurlu, 83, 251, 363, 367,
464, 467, 468, 469, 506, 674, 709, 726,
776, 779, 1032, 1064, 1070, 1089, 1105,
1109, 1172
Mahmut Orhon, 311, 1182, 1193, 1219
Mahmut Öztürk, 87, 130, 333, 351, 684,
896, 1154, 1155, 1157, 1180, 1219
Mahmut Uyanık, 91, 94, 118, 119, 120,
1181, 1226, 1292, 1293
Malazgirt, 133
Malezya, 1159
Mardin, 2, 43, 57, 70, 84, 89, 91, 92, 116,
118, 119, 120, 132, 133, 134, 139, 140,
141, 142, 146, 147, 148, 1175, 1177,
1178, 1182, 1196, 1222, 1225, 1226,
1227, 1292, 1293
Marksist, 43
Marmara, 35, 217, 537, 659, 1148
Masonluk, 168

Meclis Araştırma Komisyonu, 26, 62
Meclis Başkanı, 1, 9, 21, 58, 61, 68, 73, 74,
76, 77, 78, 89, 96, 132, 157, 176, 185,
186, 194, 200, 216, 217, 219, 245, 353,
509, 693, 712, 752, 776, 783, 798, 994,
1086
Meclis İcütüzüğü, 75, 177, 386, 611, 1049
Meclis Komisyonları, 78, 80
Mehmet Ali Yavuz, 83, 1181, 1192
Mehmet Ali Yılmaz, 157, 342, 343, 1126,
1127, 1190
Mehmet Alp, 237, 608, 968, 1177, 1192
Mehmet Bahattin Yücel, 1177
Mehmet Cavit Kavak, 81, 1179
Mehmet Cemal Öztaylan, 109, 110, 685,
1172, 1173, 1288
Mehmet Çebi, 81, 1176, 1187
Mehmet Çevik, 1037, 1174, 1193, 1205
Mehmet Dönen, 164, 268, 269, 415, 416,
899, 908, 909, 910, 983, 1181, 1192
Mehmet Elkatmış, 620, 751, 801, 866, 871,
885, 990, 992, 1036, 1126, 1128, 1191
Mehmet Emin Sever, 91, 118, 119, 120,
135, 1178, 1221, 1292, 1293
Mehmet Erdal Koyuncu, 1174
Mehmet Fevzi Şihanlioğlu, 1172, 1181,
1183, 1188, 1193
Mehmet Gedik, 1187
Mehmet Gölhan, 83, 184, 663, 962, 1040,
1041
Mehmet Gözlükaya, 1179, 1192
Mehmet Gülceğün, 84, 1175, 1182
Mehmet Kahraman, 24, 157, 184, 690
Mehmet Keçeciler, 15, 45, 83, 274, 309,
337, 340, 341, 390, 420, 423, 425, 483,
542, 543, 545, 567, 582, 609, 614, 615,
618, 631, 653, 655, 670, 673, 684, 691,
706, 708, 733, 760, 772, 810, 817, 858,
908, 940, 1017, 1018, 1031, 1043, 1131,
1133, 1165, 1169, 1172, 1183
Mehmet Kerimoğlu, 45, 343, 754, 777,
1002, 1004, 1006, 1089, 1185, 1191
Mehmet Köstepen, 184, 829, 1176
Mehmet Moğultay, 157, 184, 413, 639, 657,
1047, 1127
Mehmet Nedim Budak, 328, 488, 530, 607,
631, 680, 818, 1001, 1104, 1181
Mehmet Özkan, 311, 1181, 1193, 1219,
1286
Mehmet Özkaya, 672, 673, 1174, 1183,
1291

Mehmet Rauf Ertekin, 81, 483, 540, 556,
563, 566, 568, 578, 589, 590, 593, 601,
644, 664, 665, 666, 684, 899, 902, 903,
905, 978, 1016, 1023, 1030, 1031, 1032,
1088, 1187, 1295
Mehmet Sabri Güner, 311, 361, 884, 1173,
1191, 1286
Mehmet Sağdıç, 1175, 1186
Mehmet Selahattin Kılıç, 82, 1216
Mehmet Selim Ensarioğlu, 237
Mehmet Seven, 1175, 1185
Mehmet Sevigen, 42, 237
Mehmet Seyfi Oktay, 70, 71, 157, 184, 251,
374, 378, 380, 383, 708, 801, 804, 1044,
1102, 1108, 1114, 1118, 1122, 1123,
1195, 1197, 1299
Mehmet Sincar, 2, 89, 91, 92, 118, 119,
1177, 1222, 1292, 1293
Mehmet Tahir Köse, 897
Mehmet Vehbi Dinçerler, 74, 1175
Melih Pabuçuoğlu, 325, 894, 997, 1106,
1120, 1180, 1191, 1294
Melike Tugay Hasefe, 1175
Memur, 715, 761, 773, 967
Memurin Muhakematı, 667, 1259
Merkez Bankası, 37, 160, 165, 221, 224,
235, 301, 303, 304, 308, 309, 424, 425,
551, 578, 579, 583, 606, 607, 608, 609,
610, 611, 612, 613, 614, 615, 878, 879,
886, 913, 1115, 1117, 1139, 1256, 1291,
1294
Merkez Sağ, 9, 10, 67, 1275
Merkez Sol, 9
Mesut Barzani, 64
Meşrutiyet, 164, 757
Meteoroloji, 1136, 1140, 1141, 1237, 1284
Metin Emiroğlu, 83, 729, 1006, 1182, 1194
Mezarlıkların Korunması, 685, 1258, 1288
MHP, 12, 32, 39, 41, 65, 66, 67, 100, 107,
150, 185, 220, 694, 725, 735, 737, 746,
762, 969, 1171, 1275
Mısır, 1268
Mikail Aydemir, 1178, 1189
Milletvekili Dokunulmazlığı, 799
Milletvekili Transferi, 42
Milletvekilliğinin Düşürülmesi, 2, 90, 698,
749, 751, 752, 792, 793
Milli Ağaçlandırma, 228, 1024, 1025, 1026,
1037, 1297
Milli Birlik, 72, 168, 219, 388

Milli Eğitim Komisyonu, 79, 270, 313, 314, 344, 427, 995, 1124, 1125, 1142, 1144, 1147, 1148, 1170, 1175, 1186, 1285, 1287, 1288, 1290
Milli Eğitim, 15, 22, 25, 79, 80, 157, 184, 222, 270, 271, 310, 312, 313, 314, 315, 344, 427, 677, 678, 985, 995, 1025, 1124, 1125, 1142, 1143, 1144, 1145, 1147, 1148, 1170, 1175, 1186, 1195, 1197, 1198, 1199, 1285, 1287, 1288, 1290
Milli Görüş, 71
Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi, 54
Milli Güvenlik, 54, 58, 66, 104, 128, 130, 169, 235, 255, 260, 767, 768, 769, 795, 798
Milli Korunma, 687, 1259
Milli Nizam Partisi, 258, 264
Milli Savunma Komisyonu, 20, 79, 318, 457, 1041, 1092, 1141, 1145, 1146, 1173, 1184, 1283
Milliyetçi Hareket Partisi, 219, 220, 716, 722
Milliyetçilik, 100, 200, 215, 220, 627, 766, 777
Mimar ve Mühendis Odaları Birliği, 225
MİT, 105, 321, 1130
MNP, 264, 265
Model, 999, 1000, 1270, 1299
Moldova, 61, 85
Moldova,, 61
Moskova, 349
Motorlu Taşıtlar Vergisi, 291, 444, 449, 450, 451, 485, 486, 1243, 1253, 1290
MP, 1171
Muammer Aksoy, 50
Muammer Fevzi Yalçın, 1182, 1187
Muammer Yaşar Bostancı, 50
Muhalefet, 17, 46, 49, 55, 64, 177, 243, 253, 283, 285, 287, 290, 436, 440, 443, 493, 631, 636, 821, 822, 834, 915, 985, 1211, 1274
Muhammet Kaymak, 1177, 1188, 1194
Muhammet Sadık Avundukluoğlu, 93, 119, 311, 641, 1172, 1183, 1286
Muharrem Şemsek, 194, 219, 364, 388, 459, 460, 462, 478, 488, 505, 579, 648, 654, 679, 716, 718, 722, 761, 784, 808, 809, 810, 818, 915, 967, 1001, 1070, 1071, 1192
Muhsin Yazıcıoğlu, 39

Muhtar Mahramlı, 76, 1176, 1184, 1185, 1187, 1218
Mukadder Başeğmez, 120, 239, 242, 333, 343, 684, 1088, 1093, 1142, 1173, 1184, 1204
Mumura Sendika Hakkı Verilmesi, 11, 964
Murat Başesgioğlu, 250, 381, 384, 409, 1047, 1049, 1050, 1103, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1173, 1184
Murat Karayalçın, 11, 21, 22, 31, 37, 43, 44, 46, 86, 519, 861, 1044, 1045, 1280
Musa Anter, 50
Musa Demirci, 76, 338, 755, 827, 886, 908, 1016, 1019, 1026, 1032, 1125, 1149, 1177, 1188
Musa Eraracı, 1190
Mustafa Ateş Amiklioğlu, 76, 223, 1180
Mustafa Bahri Kibar, 817, 1174, 1185
Mustafa Balcılar, 81, 319, 330, 979, 1003, 1007, 1182, 1189, 1203, 1204
Mustafa Baş, 194, 324, 1072, 1175, 1186
Mustafa Bülent Ecevit, 8, 41, 43, 46, 66, 70, 73, 95, 100, 124, 127, 164, 178, 364, 365, 693, 694, 713, 721, 743, 744, 745, 754, 822, 914, 1063, 1067, 1209, 1300
Mustafa Çiloğlu, 84, 184, 1180
Mustafa Dağcı, 417, 614, 735, 737, 747
Mustafa Doğan, 42, 1127, 1176, 1186, 1188, 1194
Mustafa Dursun Yangın, 1174, 1184, 1190
Mustafa Fikri Çobaner, 1030, 1176
Mustafa Haluk Müftüler, 1180, 1191
Mustafa İstemihan Talay, 42, 44, 82, 123, 124, 415, 416, 458, 856, 1133, 1175
Mustafa Kaçmaz, 311, 1173, 1184, 1286
Mustafa Kalemli, 76, 77, 81, 87, 91, 113, 120, 126, 274, 311, 334, 458, 471, 508, 593, 755, 763, 792, 798, 800, 801, 859, 882, 894, 973, 992, 1062, 1063, 1092, 1286, 1300
Mustafa Kemal Atatürk, 150, 153, 262, 316, 720
Mustafa Kılıçarslan, 1178
Mustafa Kul, 237, 354, 357, 846, 979, 1179, 1189, 1191, 1217
Mustafa Küpeli, 1177, 1194
Mustafa Parlak, 1175, 1191
Mustafa Tınaz Titiz, 1181
Mustafa Ünalı, 328, 331, 332, 333, 413, 415, 426, 428, 451, 453, 488, 530, 541, 546, 548, 552, 579, 607, 619, 631, 679, 680, 682, 736, 737, 818, 831, 845, 894,

912, 918, 923, 964, 975, 1007, 1009,
1026, 1027, 1039, 1059, 1077, 1080,
1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086,
1087, 1088, 1089, 1099, 1104, 1135,
1181, 1192
Mustafa Yılmaz, 164, 360, 361, 381, 488,
579, 759, 831, 1172, 1178, 1185, 1190,
1192, 1227
Mustafa Zeydan, 311, 1178, 1185, 1189,
1286
Musul, 351, 883
Mutabakat, 65
Muzaffer Arıcı, 1182, 1191, 1202
Muzaffer Arıkan, 1178
Muzaffer Demir, 83, 91, 99, 109, 118, 119,
120, 127, 128, 150, 194, 1175, 1206,
1292, 1293
Muzaffer İlhan, 952, 1177, 1178, 1188
Mümin Gençoğlu, 2, 89, 1174
Münif İslamoğlu, 82, 107, 222, 237, 329,
331, 618
Münir Doğan Ölmeztoprak, 612, 680, 818,
1001, 1002, 1005, 1104, 1181
Müslümanlık, 996
Nabi Poyraz, 77, 1180, 1191
Nafiz Kurt, 75, 184, 223, 237, 646
Nahçıvan, 61
Nahit Menteşe, 30, 48, 65, 81, 112, 113,
121, 184, 222, 237, 455, 666, 821, 823,
825, 828, 1124, 1175, 1218
Naif Güneş, 2, 90, 91, 94, 118, 119, 120,
1173, 1212, 1292, 1293
NATO, 63, 68, 163, 189, 195, 198, 467,
1280
Nazım Hikmet, 154
Nazi, 127
Nazmi Çiloğlu, 271, 1174, 1190
Necdet Menzîr, 12, 30, 65
Necdet Yazıcı, 1179
Necmettin Cevheri, 17, 157, 184, 214, 222,
237, 820, 855
Necmettin Erbakan, 8, 26, 74, 164, 175,
194, 360
Necmi Hoşver, 1055, 1180, 1192, 1299
Nelson Mandela, 111
Neve Şalom Sinagogu, 50
Nevfel Şahin, 1180, 1192
Nevruz, 50, 51, 52, 56, 134, 147
Nevşat Özer, 337, 339, 488, 530, 535, 619,
631, 898, 901, 964, 1022, 1023, 1026,
1028, 1029, 1034, 1035, 1036, 1037,
1177, 1192, 1219

Nevzat Ayaz, 157, 184, 1202
Nevzat Çobanoğlu, 83, 1098, 1173
Nevzat Ercan, 226, 454, 471, 669, 675, 684,
693, 695, 721, 734, 779, 790, 802, 811,
812, 841, 842, 954, 958, 972, 973, 1023,
1024, 1062, 1063, 1064, 1074, 1089,
1172, 1291, 1294, 1296, 1299, 1300
Nihad Matkap, 1197
Nizamettin Toğuç, 2, 90, 91, 94, 118, 119,
120, 1174, 1224, 1225, 1292, 1293
Nural Uçurum, 50
Nurettin Tokdemir, 1013, 1019, 1175, 1182,
1186
Nurhan Tekinel, 285, 438, 1174, 1178, 1192
Nuri Beşer, 125, 134, 135
Nusret Miral, 114, 124, 125, 154, 1045
Oğuz Tezmen, 86
Oğuzhan Asiltürk, 81, 88, 264, 266, 280,
281, 283, 288, 289, 333, 355, 356, 433,
434, 435, 442, 669, 726, 729, 737, 738,
776, 802, 1147, 1291
Oktay Öztürk, 1191
Olağanüstü Hal Bölgesi, 647, 648
Olağanüstü Hal Uygulaması, 647
Olimpiyat Oyunları, 341, 342, 343, 344,
1285
Onur Kumbaracıbaşı, 157, 184
Orhan Doğan, 2, 49, 90, 91, 94, 95, 96, 97,
99, 103, 113, 118, 120, 126, 127, 128,
129, 145, 146, 154, 156, 1173, 1208,
1292, 1293
Orhan Kilercioğlu, 157, 350, 1185
Orhan Şendağ, 1179, 1190
Orta Anadolu, 7, 8, 31, 32, 1035
Orta Anadolu,, 7
Orta Asya, 16, 19, 56, 59, 60, 110, 133, 163,
225, 349, 376
Ortaçağ, 198
Ortadoğu, 55, 59, 110, 132, 133, 163, 189,
226, 692, 877, 883, 947, 1274, 1314
Osman Ceylan, 1175, 1193
Osman Develioğlu, 194, 488, 579, 628, 941,
945, 1022, 1024, 1035, 1036, 1192
Osman Köksal, 129
Osman Mümtaz Soysal, 45, 66, 83, 94, 120,
138, 141, 144, 146, 148, 150, 337, 340,
366, 465, 466, 582, 583, 606, 608, 623,
626, 629, 673, 710, 718, 720, 721, 729,
731, 736, 746, 748, 750, 758, 764, 768,
769, 772, 773, 779, 782, 795, 796, 840,
1045, 1172, 1183, 1197

Osman Özbek, 1018, 1177, 1188
Osman Seyfi, 84, 93, 119, 1066, 1172, 1183
Osmanlı, 60, 73, 99, 111, 150, 243, 499,
626, 714, 719, 721, 746, 879, 986, 996,
1083
Ödenekler, 2, 86, 349, 405, 676, 698, 700,
972, 1094, 1149, 1253
Ökkeş Şendiller, 39, 142, 265, 383, 752,
754, 821, 1002, 1097, 1113, 1182, 1205
Ölümler, 89
Ömer Barutçu, 157, 222, 237, 1191, 1204
Ömer Faruk Ekinci, 594, 1209
Ömer Lütfi Coşkun, 1176
Ömer Şeker, 263, 1174, 1185
Önay Alpago, 86
Özbekistan, 61, 84, 349, 1247, 1251, 1260
Özel Dedektiflik, 1129, 1130, 1231, 1255,
1289
Özel Harekât, 53
Özel Ordu, 53, 110
Özel Radyo ve Televizyonlar, 26
Özelleştirme İdaresi, 224, 616, 617, 836,
843, 846, 852, 857, 858, 860, 861, 862,
863, 869, 877, 918, 919, 920, 1296
Özelleştirme, 33, 34, 87, 191, 217, 224, 242,
616, 617, 621, 622, 624, 625, 833, 836,
837, 841, 842, 843, 845, 846, 847, 848,
849, 850, 851, 852, 855, 856, 857, 858,
859, 860, 861, 862, 863, 865, 869, 870,
871, 872, 876, 877, 878, 881, 884, 887,
888, 891, 911, 916, 918, 919, 920, 1257,
1263, 1296
Özerk Üniversitesi, 162
Özerkleştirme, 33
Özlük Hakları, 650, 656, 1257, 1295
Padişahlık, 17
Pakistan, 61, 62, 85
Paris Şartı, 108, 135, 159, 166, 167, 172,
181, 188, 198, 1119
Parlamento, 83, 97, 98, 102, 104, 115, 132,
258, 284, 347, 437, 509, 632, 727, 739,
845, 864, 996, 1000, 1068, 1104
Parlamentolararası Birlik Türk Grubu, 82
Parti Kapatmaları, 39, 45, 169
Patent Kanunu, 88, 192, 1006
Pirinçlik, 63
Piyasa, 37, 298, 300, 301
PKK, 32, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
55, 56, 57, 59, 60, 64, 70, 72, 73, 101,
106, 111, 112, 119, 131, 137, 139, 141,
143, 144, 145, 147, 154, 155, 226, 227,

543, 693, 740, 901, 1045, 1158, 1202,
1227, 1228, 1229, 1275
Plan ve Bütçe Komisyonu, 79, 247, 248,
254, 257, 258, 268, 270, 274, 277, 278,
298, 302, 304, 305, 306, 308, 313, 314,
318, 319, 327, 334, 342, 350, 352, 353,
354, 355, 356, 383, 387, 396, 402, 414,
415, 417, 418, 419, 430, 431, 449, 450,
478, 486, 487, 488, 493, 495, 498, 506,
509, 515, 519, 529, 530, 537, 551, 552,
577, 579, 584, 585, 586, 607, 610, 612,
613, 616, 618, 619, 625, 630, 631, 633,
635, 646, 650, 652, 658, 659, 661, 662,
663, 665, 677, 678, 680, 683, 689, 690,
800, 801, 802, 807, 808, 817, 830, 831,
842, 844, 846, 847, 851, 864, 889, 894,
911, 912, 917, 918, 921, 922, 937, 959,
960, 961, 963, 965, 967, 970, 971, 973,
997, 1000, 1001, 1004, 1008, 1009,
1013, 1014, 1015, 1025, 1026, 1038,
1039, 1042, 1056, 1060, 1061, 1065,
1077, 1085, 1089, 1090, 1092, 1094,
1096, 1102, 1115, 1116, 1128, 1132,
1134, 1135, 1137, 1140, 1142, 1144,
1151, 1153, 1154, 1166, 1167, 1169,
1180, 1283, 1284, 1286, 1287, 1288,
1289, 1290, 1291, 1293, 1294, 1295,
1296, 1297, 1298, 1300
PTT, 27, 34, 191, 199, 205, 478, 479, 481,
484, 591, 829, 830, 831, 832, 833, 834,
835, 839, 849, 860, 868, 878, 895
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 368, 461,
462, 472
Rahmi Özer, 1179, 1183, 1187
Rant Ekonomisi, 10
Rasim Zaimoğlu, 84, 347, 1176, 1182, 1194
Recep Ercüment Konukman, 350, 1178
Recep Kırış, 164, 186, 194, 1051, 1070,
1181
Refah Partisi, 1, 6, 8, 10, 30, 31, 32, 46, 47,
65, 66, 98, 101, 104, 130, 164, 165, 194,
197, 226, 229, 239, 258, 259, 273, 366,
392, 454, 590, 624, 648, 669, 707, 710,
714, 717, 725, 726, 733, 782, 848, 955,
958, 965, 970, 985, 989, 992, 994, 1052,
1070, 1104, 1167, 1275, 1279, 1291,
1294, 1300
Refah, 1, 6, 8, 10, 30, 31, 32, 46, 47, 65, 66,
67, 98, 101, 104, 130, 136, 154, 164,
165, 194, 197, 226, 229, 239, 258, 259,
273, 366, 390, 392, 454, 547, 588, 590,

- 624, 648, 669, 707, 710, 711, 714, 717,
724, 726, 733, 782, 811, 848, 873, 955,
958, 965, 970, 985, 989, 992, 994, 995,
997, 1052, 1062, 1070, 1104, 1167,
1275, 1279, 1291, 1294, 1300
- Refaiddin Şahin, 83, 84, 184, 222, 299, 300,
346, 1181
- Refik Arslan, 1024, 1029, 1030, 1182
- Remzi Kartal, 2, 90, 91, 94, 101, 116, 118,
119, 120, 1178, 1215, 1292, 1293
- Resmi Gazete, 28, 45, 49, 113, 121, 125,
154, 246, 296, 298, 335, 348, 369, 427,
583, 606, 630, 634, 656, 799, 806, 812,
822, 888, 911, 1079, 1089, 1135, 1232,
1241, 1250, 1260, 1272, 1276, 1277,
1278
- Rıfat Yüzbaşıoğlu, 1175, 1186
- Rıza Akçalı, 81, 185, 1181
- Rıza Müftüoğlu, 352, 1288
- Rifat Serdaroğlu, 184, 461, 473
- Roma, 63, 985, 1270
- Romanya, 61, 84, 1247, 1248, 1252
- RP, 1, 7, 8, 30, 31, 32, 33, 39, 46, 47, 51,
53, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 75, 77, 79,
80, 85, 88, 89, 124, 151, 158, 164, 167,
168, 175, 177, 185, 194, 195, 197, 217,
228, 242, 243, 250, 258, 259, 268, 269,
271, 274, 276, 280, 281, 283, 288, 289,
291, 292, 293, 294, 295, 299, 300, 302,
306, 315, 318, 322, 324, 328, 333, 338,
343, 351, 362, 368, 377, 381, 386, 388,
389, 391, 394, 395, 397, 399, 409, 413,
415, 417, 420, 423, 424, 425, 426, 428,
433, 434, 435, 441, 442, 444, 445, 446,
447, 448, 451, 453, 454, 455, 458, 461,
462, 467, 468, 472, 473, 479, 480, 481,
482, 483, 484, 488, 491, 496, 499, 502,
504, 506, 510, 511, 514, 518, 519, 520,
521, 522, 523, 524, 526, 527, 530, 531,
533, 534, 535, 537, 538, 539, 541, 542,
544, 545, 546, 547, 552, 553, 554, 555,
556, 557, 558, 559, 560, 562, 563, 564,
565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572,
574, 576, 577, 581, 582, 585, 588, 592,
594, 596, 598, 599, 602, 604, 608, 610,
612, 613, 614, 615, 620, 621, 624, 627,
628, 629, 632, 633, 637, 640, 641, 643,
644, 645, 647, 649, 654, 655, 656, 659,
660, 662, 665, 666, 671, 679, 681, 682,
683, 684, 685, 686, 687, 691, 693, 694,
711, 717, 718, 719, 720, 723, 725, 726,
730, 732, 736, 737, 738, 740, 741, 745,
746, 748, 749, 751, 753, 755, 757, 759,
763, 765, 767, 771, 780, 782, 784, 785,
786, 787, 796, 804, 809, 810, 811, 815,
816, 819, 824, 827, 830, 832, 833, 835,
837, 838, 848, 851, 853, 854, 855, 857,
859, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 868,
869, 870, 871, 872, 873, 874, 876, 877,
878, 879, 880, 881, 882, 883, 885, 886,
887, 891, 896, 897, 898, 899, 901, 902,
904, 905, 907, 908, 909, 910, 914, 916,
918, 919, 923, 927, 928, 929, 930, 931,
933, 934, 935, 937, 938, 939, 941, 942,
944, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952,
953, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 965,
968, 970, 971, 972, 974, 975, 977, 979,
982, 983, 986, 987, 988, 990, 991, 992,
993, 994, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005,
1006, 1007, 1009, 1012, 1014, 1016,
1018, 1019, 1022, 1023, 1024, 1026,
1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033,
1035, 1036, 1037, 1039, 1041, 1042,
1050, 1053, 1057, 1058, 1060, 1061,
1065, 1070, 1072, 1073, 1074, 1078,
1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085,
1086, 1087, 1088, 1090, 1093, 1095,
1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1104,
1110, 1111, 1116, 1122, 1125, 1126,
1128, 1130, 1132, 1133, 1141, 1142,
1144, 1147, 1149, 1150, 1152, 1153,
1155, 1156, 1158, 1159, 1160, 1163,
1164, 1166, 1167, 1169, 1171, 1172,
1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178,
1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184,
1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190,
1191, 1192, 1193, 1194
- RTÜK, 473, 907
- Rum, 38, 136, 201, 825, 998
- Rusya, 52, 54, 60, 61, 64, 166, 218, 259,
349, 1251, 1264
- Rüştü Kazım Yücelen, 287, 290, 440, 443,
1181, 1228
- Sabri Öztürk, 1177, 1188, 1219
- Sabri Yavuz, 1193, 1194, 1227
- Saffet Topaktaş, 39, 194, 468, 471, 974,
1225
- Sağ, 9, 10, 161, 1275
- Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu, 327, 328,
385, 412, 413, 414, 635, 657, 658, 659,
973, 976, 977, 1178, 1289, 1298

Sağlık, 25, 79, 80, 157, 184, 210, 223, 237,
326, 327, 328, 329, 330, 332, 333, 385,
412, 413, 414, 415, 635, 638, 657, 658,
659, 666, 678, 893, 907, 908, 972, 973,
974, 975, 976, 977, 1000, 1061, 1085,
1086, 1126, 1150, 1151, 1178, 1189,
1195, 1197, 1198, 1199, 1247, 1286,
1288, 1289, 1290, 1293, 1296, 1298
Sait Kemal Mimaroğlu, 82, 1174, 1185
Sakarya, 31, 40, 81, 83, 184, 226, 313, 316,
318, 388, 397, 399, 401, 409, 423, 424,
426, 454, 468, 471, 479, 480, 481, 496,
498, 499, 500, 502, 504, 507, 511, 513,
514, 518, 519, 520, 522, 523, 524, 526,
527, 531, 532, 533, 534, 536, 537, 538,
539, 540, 541, 543, 544, 545, 547, 548,
552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 560,
567, 570, 571, 574, 583, 585, 588, 590,
592, 599, 604, 608, 613, 614, 615, 627,
628, 629, 633, 643, 645, 649, 663, 669,
671, 675, 679, 681, 684, 691, 695, 721,
734, 757, 758, 767, 779, 790, 810, 811,
812, 826, 827, 828, 838, 842, 856, 857,
860, 861, 862, 864, 865, 872, 875, 878,
879, 887, 891, 905, 907, 909, 910, 920,
928, 929, 930, 932, 933, 936, 937, 938,
941, 942, 944, 945, 947, 951, 954, 956,
958, 959, 962, 968, 971, 972, 973, 991,
1004, 1005, 1007, 1012, 1014, 1019,
1032, 1036, 1037, 1041, 1059, 1060,
1061, 1062, 1063, 1064, 1071, 1074,
1079, 1080, 1082, 1083, 1084, 1086,
1087, 1088, 1089, 1093, 1125, 1130,
1150, 1155, 1156, 1158, 1159, 1163,
1167, 1170, 1172, 1173, 1178, 1184,
1189, 1196, 1197, 1276, 1291, 1294,
1296, 1299, 1300, 1314
Salih Ergün, 1179, 1189
Salih Kapusuz, 542, 545, 546, 639, 685,
723, 730, 741, 778, 786, 816, 833, 835,
836, 837, 838, 853, 861, 862, 863, 866,
880, 882, 897, 900, 902, 904, 905, 908,
909, 914, 916, 918, 928, 929, 931, 933,
934, 940, 944, 946, 952, 958, 979, 990,
992, 994, 995, 1001, 1002, 1007, 1012,
1028, 1029, 1031, 1032, 1035, 1037,
1041, 1054, 1057, 1062, 1070, 1081,
1087, 1180, 1191
Salih Sümer, 43, 75, 91, 94, 1222, 1223,
1292
Salman Kaya, 65, 1175, 1186, 1191

Saltanat, 1179
Sami Sözat, 77, 1176, 1188
Samuel Huntington, 60
Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu,
579, 688, 894, 981, 1000, 1077, 1140,
1176, 1284, 1293
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 11, 586, 767,
808, 893, 908, 910, 980, 981, 984, 1040,
1061, 1076, 1080
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı., 11, 981, 1040
Seçim İttifakı, 6, 7, 45, 66, 1068
Seçim Kanunu, 162, 220, 225, 716, 1066
Seçim ve Siyasi Partiler, 1062
Seçimler, 7, 11, 33, 669, 788, 1276, 1279
Seçmen Kütükleri, 395, 672, 673, 675, 676,
677, 1062, 1063, 1200, 1204, 1208,
1209, 1254, 1255, 1272, 1291, 1300
Seçmen Yaşı, 11, 702, 710, 1063
Sedat Edip Bucak, 68, 1179, 1190, 1194
Sedat Yurttaş, 49, 677, 1228
Sel Afeti, 1042, 1271, 1300
Selahattin Karademir, 1017, 1189
Selim Sadak, 2, 49, 90, 91, 93, 118, 119,
120, 148, 149, 150, 154, 156, 1173,
1220, 1292, 1293
Sendikalar Kanunu, 225, 238, 916, 976,
977, 978, 1128, 1269, 1298
Sendikalar Kanunu., 225, 238
Senirkent, 1042, 1096, 1271, 1300
Servet Turgut, 1191
Sevr Sendromu, 60, 63
Seyfi Şahin, 383, 394, 397, 399, 540, 545,
626, 633, 722, 725, 740, 746, 755, 762,
766, 770, 901, 904, 916, 929, 990, 1024,
1128, 1159, 1160
Seyit Eyyüboğlu, 1185
Seyit Osman Sevimli, 87, 905, 970, 1190
SHP, 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33,
35, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48,
53, 56, 57, 62, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 75,
77, 79, 80, 85, 91, 95, 100, 101, 102,
103, 109, 112, 114, 117, 118, 122, 156,
157, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 167,
168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176,
178, 180, 181, 183, 190, 194, 197, 198,
203, 204, 206, 211, 213, 223, 235, 241,
242, 251, 254, 255, 258, 259, 260, 268,
276, 279, 281, 288, 289, 299, 339, 343,
360, 361, 366, 367, 368, 369, 375, 377,
379, 421, 423, 432, 433, 441, 442, 454,

458, 465, 466, 468, 469, 474, 480, 490,
491, 492, 504, 531, 546, 552, 553, 608,
613, 623, 674, 693, 694, 696, 706, 707,
818, 846, 850, 861, 875, 897, 927, 966,
968, 970, 1009, 1026, 1027, 1044, 1045,
1104, 1116, 1119, 1121, 1128, 1144,
1146, 1154, 1171, 1172, 1173, 1174,
1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180,
1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186,
1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192,
1193, 1194, 1279
Sıkandal, 1, 6, 25, 33, 643
Sınır Ötesi Operasyonlar, 64
Sırrı Sakık, 2, 49, 90, 91, 94, 99, 101, 102,
118, 120, 134, 135, 136, 144, 154, 156,
175, 1047, 1182, 1220, 1292, 1293
Sigorta Murakabe Kanunu, 424, 425, 630,
634, 1233, 1258, 1295
Siirt, 43, 57, 70, 91, 118, 120, 132, 1173,
1174, 1182, 1202, 1212, 1292, 1293
Sivas Olayları, 29, 193, 194, 195, 198, 203,
211, 216, 217
Sivilleşme, 10, 66, 322, 755, 771, 795, 797
Siyasal Parti, 39
Siyasi Çözüm, 55, 57, 58
Siyasi Kriz, 47
Siyasi Panorama, 1, 85, 360
Siyasi Partiler Kanunu, 225, 254, 266, 669,
735, 1284
Siyonizm, 198
Soğuk Savaşın, 54, 59, 60, 61, 162
Sol, 7, 9, 10, 41, 43, 67, 1171, 1275
Solda Birlik, 1171
Somali, 59, 196, 230
Sosyal Demokrasi, 7, 1171, 1278
Sosyal Devlet, 296
Sosyal Sigortalar Kanunu, 267, 268, 412,
414, 415, 418, 635, 657, 658, 660, 916,
1128, 1230, 1232, 1233, 1244, 1249,
1250, 1258, 1264, 1283, 1289, 1290,
1293
Sosyal Sigortalar Kurumu, 267, 309, 404,
413, 635, 636, 637, 639, 640, 642, 643,
644, 657, 658, 659, 660, 888, 913, 1127,
1232, 1233, 1234, 1250, 1258, 1290
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu,
333
Sosyaldemokrat Halkçı Parti, 95, 454, 496,
530, 548, 669, 695, 970, 1284, 1286,
1291, 1299, 1300
Sovyetler Birliği, 59, 163, 349, 1143

SSCB, 189, 349
SSK, 35, 191, 221, 306, 332, 413, 414, 415,
423, 425, 501, 565, 637, 638, 639, 643,
644, 790, 965
Subetnik, 99
Suha Tanık, 83
Suret Hüseyinov, 61
Suriye, 54, 61, 64, 110, 133, 143, 388, 722
Suudi Arabistan, 47, 883
Süleyman Ayhan, 311, 1175, 1186, 1286
Süleyman Hatinoğlu, 268, 327, 386, 414,
488, 500, 509, 530, 619, 631, 665, 666,
680, 818, 833, 834, 837, 840, 949, 964,
970, 973, 1001, 1003, 1032, 1133, 1178,
1192
Süleyman Sami Demirel, 1, 2, 3, 6, 8, 9, 11,
13, 15, 16, 18, 19, 64, 70, 74, 78, 87, 89,
96, 127, 156, 157, 158, 164, 184, 226,
255, 267, 268, 284, 313, 316, 341, 422,
437, 456, 802, 901, 1207
Sümer Oral, 157, 281, 289, 290, 292, 294,
295, 434, 441, 442, 443, 444, 447, 448,
452
Sünni, 32, 177, 215, 466
Sürgünde Kürt Parlamentosu, 55
Şaban Bayrak, 544, 579, 838, 949, 1000,
1085, 1176, 1187
Şadan Tuzcu, 1180, 1190, 1225
Şahin Ulusoy, 81, 1182, 1190
Şeriat, 31, 1275
Şerif Bedirhanoglu, 1174, 1189
Şerif Ercan, 157, 299, 300, 418, 419, 723,
749, 767, 778, 779, 786, 1183, 1185
Şevket Kazan, 74, 76, 82, 250, 352, 362,
365, 368, 461, 711, 720, 723, 759, 775,
776, 779, 786, 789, 795, 796, 815, 834,
937, 970, 986, 1065, 1074, 1104, 1108,
1109, 1111, 1215, 1288, 1300
Şırnak, 43, 51, 70, 91, 93, 94, 95, 97, 103,
105, 109, 118, 120, 126, 127, 131, 132,
143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 185,
256, 352, 354, 357, 358, 359, 379, 708,
1008, 1173, 1200, 1201, 1208, 1220,
1240, 1286, 1288, 1291, 1292, 1293,
1298
Şinasi Altınır, 82, 223, 237, 1179, 1182,
1187, 1194
Şükrü Erdem, 184, 1176
Şükrü Yürür, 1176
Tacikistan, 61, 84, 1247, 1261
Tacikistan,, 61

Tahkim Kanunu, 306, 1116
Tahran, 61
Tahrir-i Sükun Kanunu, 155
Tansu Çiller, 2, 3, 10, 11, 12, 16, 17, 19, 26, 28, 33, 37, 42, 55, 58, 61, 62, 65, 88, 150, 156, 157, 184, 185, 187, 193, 196, 208, 212, 215, 216, 221, 222, 236, 237, 238, 245, 304, 307, 308, 421, 530, 535, 564, 712, 781, 822, 854, 881, 887, 914, 1044, 1045, 1076, 1163, 1165, 1299
Tanzimat, 873, 1083
Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 882, 1008, 1009, 1015, 1016, 1269, 1298
Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu, 79, 340, 341, 1021, 1026, 1140, 1177, 1188
TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu, 78, 1178, 1189
TEAŞ, 583
TEDAŞ, 583
TEK, 308, 578, 579, 581, 583, 603, 890, 895
Telgraf ve Telefon Kanunu, 477, 484, 828, 829, 840, 1258, 1269, 1298
Temel Gündoğdu, 2, 90, 1180, 1191
Teoman Ünüsan, 86
Tercihli Oy, 6, 7, 66
Terör örgütü, 71
Terör, 49, 50, 71, 209, 490
Terörle mücadele, 52, 53, 227, 230, 234, 646, 1045, 1046
Tevfik Diker, 81, 1091, 1092, 1146, 1173, 1183, 1184, 1208, 1298
Tevfik Türesin, 1018, 1043, 1176, 1188
THY, 865
Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği, 225
TİGEM, 1011
Timur Demir, 1176, 1187
Timurçin Savaş, 990, 1174, 1192
TİSK, 977
TOBB, 498, 981, 984
Tolga Yarman, 43
Toplu Konut, 13, 342, 523, 578, 579, 583, 646, 647, 1139, 1239, 1256, 1291
TÖB-DER, 259
TRT, 25, 26, 28, 164, 363, 366, 467, 470, 473, 474, 476, 673, 992, 1075
TSE, 896, 904, 905, 907, 908, 909, 1156
Tunca Toskay, 288, 289, 429, 441, 442, 467, 1182, 1191
Tuncay Şekercioğlu, 1193

Tunceli, 53, 69, 70, 77, 82, 87, 176, 177, 275, 276, 288, 295, 299, 305, 319, 339, 352, 353, 356, 358, 367, 391, 421, 441, 448, 612, 738, 1063, 1074, 1087, 1177, 1181, 1192, 1211, 1240, 1285, 1288, 1300
Tunç Bilget, 83, 194, 207, 223, 608, 810, 811, 1033, 1034, 1164, 1174, 1185
Turan Dursun, 50
Turgut Özal, 1, 3, 6, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 27, 42, 51, 56, 57, 61, 70, 110, 164, 184, 222, 246, 282, 303, 382, 421, 427, 434, 854, 1118, 1274, 1278, 1279
Turgut Tekin, 324, 480, 481, 484, 528, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 547, 1176, 1182, 1184, 1187, 1193, 1224
Turhan Tayan, 88, 130, 186, 222, 237, 255, 256, 266, 279, 282, 283, 284, 285, 288, 289, 293, 356, 360, 402, 403, 423, 425, 432, 434, 435, 437, 438, 441, 442, 446, 454, 455, 458, 460, 464, 507, 536, 548, 595, 609, 611, 669, 675, 676, 677, 694, 695, 743, 802, 840, 841, 842, 892, 932, 944, 950, 952, 957, 973, 975, 983, 1004, 1005, 1024, 1025, 1127, 1135, 1224, 1286, 1288, 1291, 1294, 1296, 1297, 1299
Turizm Bakanlığı, 11, 325, 1030, 1138
Turizm Bakanlığı., 11
Tuzla, 31, 48, 91, 144, 155
TÜBİTAK, 181, 592, 1123, 1124, 1125, 1148, 1149, 1150
Tüketiciyi Koruma, 893, 900, 902
Türk Dış Politikası, 24, 59, 61, 691, 1278, 1279, 1314
Türk Dış Hekimleri Birliği, 225, 327
Türk Hava Yolları, 865, 882
Türk Patent Enstitüsü, 38, 679, 680, 682, 685, 1000, 1259, 1296
Türk Silahlı Kuvvetleri, 18, 22, 52, 59, 66, 105, 163, 277, 319, 480, 484, 652, 716, 834, 1025, 1036, 1041, 1072, 1091, 1092, 1136, 1141, 1145, 1147, 1232, 1236, 1237, 1239, 1249, 1266, 1273, 1283, 1298
Türk Tabipler Birliği, 225
Türk Ticaret Kanunu, 630, 634, 912, 916, 999, 1128, 1136, 1140, 1258, 1270, 1284, 1295, 1299
Türkan Akyol, 86
Türkçe Konuşan Devletler Zirvesi, 60

Türki Cumhuriyetler, 60, 349, 1144
 Türk-İş, 12, 134, 617
 TÜRK-İŞ, 977
 Türkiye Bilimler Akademisi, 192
 Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 1123, 1124, 1125, 1136, 1147, 1148, 1230, 1239, 1287
 Türkiye Birleşik Komünist Partisi, 23
 Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 14, 23, 112, 119, 137, 140, 143, 144, 145, 147, 181, 215, 288, 340, 441, 767, 770, 784, 873, 1051, 1202, 1227, 1228, 1229
 Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Konseyi, 192
 Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş., 583
 Türkiye Elektrik Kurumu, 578, 582, 583
 Türkiye Elektrik Üretim İletim A.Ş., 583
 Türkiye İşçi Partisi, 775
 Türkiye Milletvekilliği, 12, 66, 741, 742
 Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 999, 1270
 Türkiye Radyo Televizyon, 419, 477
 Türkiye Taşkömürü Kurumu, 688
 Türkiye-AT Karma Parlamento Komisyonu Türk Kanadı, 83
 Türkmenistan, 61, 84, 1246, 1251, 1261
 Türkmenistan,, 61, 84
 Tütün Tekeli, 578, 579, 583, 1139, 1256, 1291
 UDİDEM, 228, 489
 Uğur Aksöz, 365, 1047, 1172, 1181, 1183, 1193
 Uğur Mumcu, 50, 285, 438
 Ukrayna, 61, 349, 1250
 Ukrayna,, 61
 Uluslararası Çalışma Örgütü, 976
 Uluslararası Grup, 81
 UNESCO, 214, 993
 UNPROFOR, 62
 Ural Köklü, 77, 239, 241, 319, 724, 742, 845, 1013, 1036, 1130, 1144, 1175, 1184, 1186
 Uzlaşma, 712
 Ümit Canuyar, 1177, 1189, 1205
 Ürdün, 986, 1268
 Vahdet Sinan Yerlikaya, 275, 276, 299, 339, 1177
 Vahdettin, 154
 Van, 43, 69, 70, 91, 101, 116, 118, 119, 120, 167, 311, 397, 481, 482, 483, 484, 545, 546, 587, 588, 595, 596, 600, 603, 604, 605, 682, 684, 685, 745, 747, 773, 795, 825, 919, 958, 989, 1019, 1043, 1049, 1057, 1058, 1059, 1072, 1073, 1074, 1082, 1085, 1088, 1173, 1174, 1178, 1184, 1189, 1209, 1215, 1286, 1292, 1293
 Vefa Tanır, 76, 124, 125, 129, 130, 157, 222, 237, 336, 339, 495, 513, 526, 547, 580, 620, 626, 631, 636, 680, 726, 729, 738, 753, 786, 789, 808, 861, 863, 868, 873, 897, 905, 981, 990, 991, 992
 Veli Aksoy, 42, 44, 83, 1181
 Veli Andaç Durak, 1180, 1191
 Veraset ve İntikal Vergisi, 352, 453, 493, 550, 551, 576, 1259, 1288, 1295
 Vergi Reform, 192
 Veto, 1101, 1230, 1232, 1233, 1235, 1236, 1237, 1239, 1241, 1244, 1255, 1257, 1259, 1266
 Veysel Atasoy, 184, 581, 583, 597, 891
 Vural Beyazıt, 18
 WIPO, 985
 Yahudi, 136, 388, 720, 825
 Yahya Uslu, 1172
 Yap-işlet-devret, 226, 239, 594, 596, 600, 601, 891
 Yargıtay, 30, 46, 47, 86, 156, 248, 250, 253, 381, 704, 738, 765, 790, 794, 795, 800, 801, 802, 888, 984, 1047, 1102, 1108, 1109, 1112, 1134, 1264, 1296
 Yarı Başkanlık Sistemi, 17, 18
 Yasama Dokunulmazlıkları, 91, 94, 118, 139, 140, 1292, 1293
 Yasin Hatiboğlu, 222, 580, 639, 642, 874, 878
 Yaşar Erbaz, 139, 268, 269, 758, 969, 1180
 Yaşar Eryılmaz, 328, 1178
 Yaşar Günaydın, 50
 Yaşar Topçu, 27, 77, 123, 125, 157, 322, 364, 367, 507, 597, 602, 679, 873, 997, 1052, 1192, 1225, 1294
 Yavuz Köymen, 1180, 1191
 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 21, 193, 1037
 Yemin Töreni, 68
 Yeni Sol, 7, 67, 1275
 Yeni Türkiye Partisi, 265
 Yerel Seçim, 1, 6, 30, 33, 48, 1276
 Yeşil Kart, 161, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 1237, 1286
 Yetki Çekişmesi, 14, 18

Yıldırım Akbulut, 45, 333, 353, 355
Yıldırım Aktuna, 157, 184, 327, 329, 331,
332, 333, 1200
Yılmaz Hocaoglu, 2, 75, 87, 89, 185
Yılmaz Ovalı, 305, 375, 611, 625, 937,
1015, 1180, 1192, 1219
Yigit Gülöksüz, 13
Yolsuzluk, 25, 30, 87, 158, 170, 207, 233,
495, 515, 591, 624, 668, 770, 848, 944,
948, 969, 982, 1079, 1159
YÖK Kanunu, 225, 425
YÖK Kanunu,, 225, 425
YÖK, 11, 162, 213, 225, 314, 316, 360,
425, 428, 678, 768
YÖK'ün Kaldırılması, 11
YP, 1171
Yunanistan, 18, 38, 52, 61, 64, 69, 148, 150,
190, 201, 207, 231, 236, 239, 244, 722
Yusuf Bozkurt Özal, 82, 333, 390, 391, 392,
429, 1128, 1154, 1155, 1156, 1157,
1158, 1159, 1161, 1162, 1163, 1164,
1165, 1166, 1180
Yusuf Fevzi Arıcı, 1178, 1189
Yusuf Namoğlu, 323, 324, 343, 344, 1177,
1188, 1285
Yusuf Pamuk, 271, 1182, 1186
Yücel Seçkiner, 76, 317, 318, 319, 346,
348, 1057, 1091, 1092, 1173, 1221,
1285, 1298
Yüksek Seçim Kurulu, 8, 27, 395, 456, 468,
670, 672, 673, 675, 676, 677, 788, 1071,
1073, 1074, 1075, 1076
Yükseköğretim Kurulu, 312, 313, 314, 419,
791
Yüksel Çakmur, 43
Yüksel Yalova, 77, 252, 383, 618, 627, 655,
656, 716, 865, 868, 1172, 1186
Zeki Ergezen, 164, 182, 478, 488, 530, 607,
619, 649, 748, 786, 808, 831, 832, 845,
894, 912, 923, 964, 1008, 1009, 1026,
1027, 1039, 1077, 1078, 1095, 1099,
1104, 1153, 1181, 1192, 1298
Zeki Naci Tarhan, 42, 1180
Zeki Ünal, 83, 88, 311, 481, 483, 542, 565,
588, 592, 598, 629, 684, 833, 855, 861,
868, 877, 881, 883, 934, 994, 1012,
1017, 1033, 1080, 1088, 1141, 1177,
1188, 1286
Ziraat Odaları Birliği, 281, 433, 1125, 1150
Ziya Halis, 83, 103, 109, 114, 127, 128,
153, 164, 996, 1177, 1188
Ziyaeddin Selçuk Marufu, 1181
Zübeyir Aydar, 2, 68, 90, 91, 94, 118, 119,
120, 132, 1182, 1202, 1292, 1293

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 21 - 9 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 22 - 6 (1. Cilt)

**TBMM BASIMEVİ
ANKARA - 2012**